
IOANNES BAPTISTA CORTESIVS BONONIENSIS MEDICVS ET PHILOSOPHVS COLLEGIATVS ET COMES PALATINVS ANNOS NATVS LXXII
HIPPOCRATES
ARISTOTELES
PRISCIS CREDENDVM

IOANNIS BAPTISTÆ CORTESII

MEDICI AC PHILOSOPHI
ALMI COLLEGII BONONIENSIS
COMITIS PALATINI

in Patrio olim Gymnasio Medicinæ, et Anatomes Professoris; nunc in Messanensi Academia Praxim ordinariam e' prima Sede interpretantis

MISCELLANEORVM MEDICINALIVM DECADES DENÆ

in quibus pulcherrima ac utilissima quæque ad Anatomen, Chirurgiam, et totius fere Medicinæ Theoriam, et Praxim spectantia sparsim quidem, sed iucundissimo ordine continentur.

AD ILLVSTRISS: SENATVM
NOBILIS VRBIS
MESSANÆ

RATIO

EXPERIENTIA

MESSANÆ
ex Typographia Petri Breæ MDCXXV
Sumptibus Raynaldi Reinæ

ILLVSTRISSIMIS
SENATORIBVS
ANTONINO GOTHO. D. IOSEPHO STAITI.
D. THOMAE MARQVETTO. THOMAE ZVCCARATO.
D. FRANCISCO HOZES. VINCENTIO DE COELIS.
F.

CVI hoc opus meum Senatus Illustrissime sub vestro cœlo elaboratum præcipue dedicarem, non diu mihi fuit deliberandum. Enimuero res ipsa maiorumque instituta præclare me docuerunt, non ex quibus ortus sed pro quibus natus fuissem, esse cogitandum, vt illis amorem, his vero præter studium, & operam, vitam quoque si res ferret nossem impendendam; inde lucem mihi dumtaxat, posteris non adeo certam, hinc rebus meis splendoris initium ducendum, quin & nomini victuro immortalitatem conciliandam. At enim si opus nostrum, est nostrum esse iuxta philosophum, ideoque diligimus opus, quia diligimus esse: quo loco censendi sunt ij quibus cum opere nostro, nos quoque ipsos debemus? vos viri clarissimi penditote, vt inde me vobis natum, opusq; hoc meum ad vos iure pertinere intelligatis. Mentiar vero, nisi id mihi fato datum, vt vester essem. Nam etsi me beneuolentia vestra fortunaque in sublimi locata, quæ huius Vrbis auspicijs semper bonis arrisit, vestrum fecit: id tamen longe antea peculiari quadam cœli destinatione prouisum, vt Bononiæ natus, Ciuis Messanensis essem: nisi Messanæ renatum me reuera dixerim, qui acceptam alibi lucis vsuram, nec vno sub cœlo subinde ductam, hic iam à septem supra vicenos annis, melioribus quam vsquam auibus continuarim, vt hæc mihi iure sit natalis, quæ fortunæ aura, dignitatis nempe in hac celeberrima Vniuersitate prærogatiua, qua ad Medicinam è prima cathedra docendā amplissimis (hic enim peculiaris huius Vrbis in elocandis talentis est splendor) stipendijs euocastis, florētemque huc

vsque singulariter fouistis, quasi non satis fuisset, vtriusque Siciliæ iuuentuti docendæ (huc enim pene omnes ad d scendum confluunt) velut Pergami oraculum, præfecisse, nisi etiam vos ipsi peculiaribus studijs ac beneficijs indies accumulatum coleretis. Nesciebam interdum è re mortalium cadere quod in geneseon architecturis de cœlo seruant Astrologi, tametsi sępius (vt libera plane ignorent) non minus in necessarijs complexionibus imperite abludant, sed mihi Paulus Sertus Medicus in paucis eximius fidem certam fecit, non semper irritas labi cælestium paraturas. Hic aliquando accuratius inspecta mea genesi denuntiauit fore, me potiorem ætatis partem extra natale solum traducturum, interque medicæ peritos cum eximijs numerum expleturum. Rem tunc cum risu acceptam, postea per vices, & gradus fortuna comprobauit, donec in hac vestra nobilissima Ciuitate summo loco consisteret. Et quidem ab Illustrissimo Cardinali Sega Apostolicæ Sedis in Gallia Legato Medicus ascitus, cum toto illo triennio quo rem gerebat, complures ex proceribus pro Rege Catholico fęderisque Sacramento signa ferentibus, ac in primis Didacum de Suara, Feriæ Ducem, Indicum de Mendoza, Ioannem Baptistam de Tassis, graui morbo decumbentes ac pene confectos Deo dante valetudini restituissem, tantum opinione valui apud omnes, vt superante nominis fama vno omnium ore futuri Regis Archiater designarer; sed enim re infecta Legato Pontificio Romam reuerso, ego quoque Bononiæ meæ restitutus, antiquam spartam, hoc est intermissum publice docendi munus resumpsi, eo curriculo quemadmodum apud me statueram, reliquum post annos inclinaturæ vitæ spatium exacturus; ac tum sæpe inter sales dictitare, Pauli mei prognosim apud Gallos iam valuisse (vt sunt suspiciosa in rebus proprijs mortalium ingenia) quando nec opinanti adfuit Vincentius Bencius, idemque iuris vt nemo alius peritissimus, qui cum in Salernitana Academia triennium ante leges interpretatus fuisset, eo tempore in Patrio Bononiensi Archigymnasio, summa omnium admiratione easdem pertractabat; hic inter amicos sermones, num extra patriam si sors ferret in Vrbe Regni Siciliæ capite docendi prouinciam suscepturus essem quæsiuit, simulque animum ad Messanæ nomen applaudentis, & iam igniculos concipientis, ipse vehementius inflammauit, quid multa? actum cum Illustribus ciuibus vestris, qui tum forte studiorum causa Bononiæ degebant, necdum vertente anno literis ad me datis Iacobi Galli viri eminentissimi & in hoc vestro Gymnasio iuris scientiam de more docentis, nomine vestro (quod Numina sospitarint) in prouinciã atque adeo in pręcipuam honoris partem euocatus, eo accessi libentius quod non sine Diuino consilio rem agi persentiscerem, & fortasse (vt arrideam) illa me quoque sidera afflarint, è quibus Paulus Sertus cõiectorem egit; sed enim quem non alliciat etiã Saturnino astro genitũ Messana Vrbiũ Europæ spectatissima quã nemo aliquãdo vidit, quin ciuitatẽ in ea domicilium q; perpetuũ peroptarit. Non me fugit Messanã ac Bononiam oppositis signis Tauro videlicet ac Scorpio subiectas à peritis perhiberi, & in altera qui

dam

dem Venerē, in altera prę ſtare Martem; vt ideo ſicut Veneri cum Marte non congrua eſt ſocietas, ita Bononiæ natus, vix bonus ſit Meſſanæ ciuis. Verum ſi ea inter cæteras eſt Meſſanæ felicitas, vt arcano quodam non cuiuſuis cæli ſed Empirei influxu, quod doctis incredibile non videtur, cælum attemperet, nemo eſt mortalium tam alieno ſidere procreatus, quin Meſſanæ ſingulari quadam fortunæ aura ſit beatus; certe vt Marti & Veneri quondam in fabulis occulte cōciliatus amor, ita nulli non gentium arcana Mamertini cæli ſoliquc gratia, incredibilem pariat voluptatem. Verum quid arcana ſcrutamur, qui ob oculos habemus, quæ animum mire trahunt ac delectāt, ſalubritas nempè aëris, ſitus, loci amænitas, copia rerū & id genus alia, vt non modo ſicut ipſa Sicilia cæteris præſtat inſulis, ſed quod Polibius ait reliquum Italiæ amænitate ac fertilitate poſt ſe relinquit: ita Vrbs Meſſana reliquis in Sicilia vrbibus excellat, neque id ſolum in vna re, quemadmodum de pictoribus loquentes Zeuxim longe cæteris prę ſtantiorem in mulieris corpore pingendo affirmarunt, in alio vero picturæ genere ab aliquibus anteiri, ſed omnibus in rebus quæ in comparationem venire poſſunt, vt nulla plane ciuitas Regni felix dici queat, niſi ab huius Vrbis auſpicijs, opibus, auxilijs, fælicitatis ortum ducat, incrementa ſuſcipiat; quid ni enim de Siculis tantum Ciuitatibus id dixerim, quando reliquæ quoque non adiacentes dumtaxat regiones, ſed longe diſſita Europæ, atque Aſiæ regna Meſſanam velut opum ſuarum fodinam colunt ac obſeruant. Sane quæ Ciuitates cæteris excellunt, præſtantiæ ſuæ cauſas afferunt, aut vetuſtatem, aut nobilitatem originis, aut certe maiores opes, aut ciuium ampliorem numerum, aut populi virtutem quæ latiſſime patet, vel libertatem, vel optimarum legum inſtitutionem, hęc enim ferè ſunt quibus vrbes prę ſtantes ſibi inuicem anteeunt, alia ſi accedant, beatas quodammodo ad diuinam (quod aiunt) virgulam efficiūt. Ergo ſi antiquitas Meſſanæ ſpectetur, ea cum vix à ſeculis repeti queat, penè fabuloſa eſt in hiſtorijs, quod præcipuum vetuſtatis eſt ſignum, hinc ipſa quoque præcipuis fabulis occaſionem dedit; ex antiquitate ſtatim extitit Vrbis nobilitas, quam poſtea per ſecula præclaris titulis propagatam, priuilegijs quoque Regum ſuorum effecit ſanctiorē, hodieque inter vrbes ſola nuncupatione Nobilis præfulget, & in nominis maieſtate prærogatiuā fert honorum. Iam ſi ciuium ipſorum numerum cōſideres, qui vt quidam aiebat, radix eſt & fundamentum, ſtatuſque ipſe ciuitatum: hic ſane ſi aras, & focos ſpectes, fortaſſe facile cenſeri queat, ſi tamen finitimarum remotarumque gentium velut in continuo foro Meſſanæ verſantium, ſi nauium quotidie aduentantium copiam, ſi bellicæ claſſis, militumque aduertas frequentiam, multorum ſane regnorum variarumq; nationum vnam eſſe ciuitatem dixeris non inepte. De cenſu, opibus, ac fortunis vrbis, nemo eſt qui dubitet, ſi in ea Orientis pene ac Occidentis queſtū exerceri cogitet: quamquā expedit magis animos ciuiū eſſe diuites, quam arcas, ne inuidioſi exiſtāt, & habere diuitias, magis vt ſint ornamēta ingenij, quā ad voluptates perfruendas; & profecto ſi Meſſana nō ſit adeo opibus firma

diuitijsque affluens, vt cum ditioribus Europæ Vrbibus exæquari queat, quia tamen amplior est gloria, iuxta philosophum, est etiam opulentissima, quamquam nec illud concesserit, qui videat Messanam tam opportunam se Regibus suis præbere, suasque fortunas quæcunq; sint semper ad Reipub. Principumque suorum vtilitatem sine mora redundare. Norunt ista qui historias legunt, & quemadmodum Messana non postrema sit ciuitatum quç Regum suorum in difficultate rei numariæ sunt perfugium, & vt semper non tantum pro cella penuaria, sicut de Sicilia tota ille dixit, sed etiam pro optima ærarij parte, haberi possit. Porro quod ad libertatē ciuitatis vestræ spectat, nihil magnopere dubitandum, est cum aut plane libera sit, aut certæ Reipublicæ speciem cum libertatis imagine præseferat; id vero nauitate, industria, labore, fide, virtute denique vestra toto orbe velut in vno theatro spectata, pace ac bello, terra ac mari, domi forisque peperistis, amplissimis ob id priuilegijs decorati, vt testatum ad posteritatis memoriam vellent principes, quam sibi benemerita vestra semper probata fuerint; quamue illustri loco semper vestram ciuitatē præ cæteris coronæ suæ addictis habuerint. Iam de optimis maiorum vestrorum institutis nihil opinor attinet dicere, quæ nisi vigerent, Respublica vestra tam varijs conflictata periculis, prospera semper & quasi æquabili, perpetuaque fortuna tot secula non durasset. Inter quæ illud, si religiones, & sanctitates taceam, profecto non postremū locum meretur, quod ciuitas vestra non minus bonis artibus, quam mœnibus exaggerata, existat sciētiæ, & optimarum artium domicilium, ex quo in omni sciendi genere peritissimi qui velint emergāt, sapientissimorumque magistrorū quos magnis stipendijs ex omni Italia euocatis disciplina ad omnem sapientiæ formam exculti, & plane perfecti euadant. Quæ res quantum ornamenti, & vtilitatis hactenus attulerit non modo vestræ Ciuitati, sed toti Regno Siciliæ, finitimisq; prouincijs, nemo non experitur in dies, eritq; semper allatura in posterum, si quæ sanctissime constituistis, inuiolabiliter seruari faciatis, ne videlicet de repente existāt aliqui scioli qui priuata ducti gloriola assem (quod aiunt) domi suæ cudant, auocatis à publico Gymnasio discipulis, quos in vmbris domesticis, non tam erudirent, quam deceptos à solida perfectaque medicæ scientia diuertant ad nugaces quisquilias. Imprudēs ferè huc lapsus sum, sed erit hoc velut in pulcherrima legum vestrarum facie næuum obiter detersisse. Viceni supra septem aguntur anni, à quo primam in illustri hoc Gymnasio vestro non sine prærogatiua singulari teneo medicinæ cathedram, vestro scilicet beneficio, non vulgari mea laude, sed maximo opinor auditorum fructu, Vrbis huius, adeoque huius Regni vtilitate, quamdiu leges vestræ sapienter latæ steterunt; ne qui nimirum à vobis docendi causa fuisset accersitus, aliam materiam quam præscriptam publice interpretandam suscepisset, priuatis ad Musæa reiectis. Sed enim ò tēpora! ò mores! nemo hodie est qui nescio qua peruersa Neoptolemi opinione persuasus, quicquid iubet citra delectum non velit interpretari, & discipulis vix Phæbo à limine salutato, solidiora

diora nunquam deinceps digerenda perperam ingerere; non sine magno medius fidius artis, profitentium, ægrorumque detrimento, quod cum semestri spatio adolescentes ad primordia nondum idoneos ad Medicinæ lauream capessendam obtrudant, (ita enim pollicentur deceptores isti obolares, qui & ipsi sua principia non norunt, quam nempe sit ars longa, vita breuis, experimentum fallax) auertantur necesse est à Lyceo publico, & diuerticula quęrant iuniorum vt sic dicam magistellorum, quibus demum per fas & nefas adnitentibus in gradu locati, reuertuntur in patriam muniaque pertractant medicorum, gens elementaria, hoc vno dumtaxat fortunati inter suos, quod sponte inueniant quos quærunt enecandos, vt hic quoque verum sit, nouum medicum nouum esse cæmiterium, nec aliam ob causam honorari à populo baiulos Isidis, nisi quod statuam Deæ circumferant. Exitium sane hoc sit bonarum artium imprimisque medicę pręstantissimę in tam florenti Republica, nisi qua soletis sapientia gnauiter caueatis; sic olim cecidit Atheniẽsium Pritanæum, postquã cruda è foro impulit absque delectu ingenia, sic passim in Europa corruere præstãtes Academiæ, postquã in Triuijs audiri cepta acroamatica, & cecidisset non ita pridem Romæ domicilium Sapientiæ nisi Vrbani VIII. P. O. M. graui animaduersione iuuentus ad publicum Gymnasium reuertisset, tum demum magis splendere cœpit Roma, quando studijs suo velut ac in viridiario reflorescentibus, ratio quoque studendi fuit restituta. Nec dubium, quin vos tàm illustris facti æmuli, facturi quoque sitis in posterum, ne in tam copioso legum lumine, quo Messana toto hoc Regno inclaruit, hunc quoque splendorem deesse patiamini. Nam si cætera ciuitatis vestræ spectentur ornamẽta, quid in ea non summum? quid non admiratione dignum? quid non supra cæcam & insanam vt philosophi loquuntur fortunam præstans? Id vero maxime situm est in virtute populi vestri quam paulo ante latissime patere dixi, & vnde omnem recte factorum gloriam in vestra decora profectam, pene Asia tota atque Europa profitetur. Copiosus sim si hac in parte oratione diffluam, cum mihi vel summa legenti immensus pateat historiarum campus in vestras laudes, supra gentium inuidiam collocatas: si dixero maiorum vestrorum fide Arcadium à Bulgaris liberatum, Imperium vendicatum, seruile bellum quo Roma trepidabat, in Sicilia ope vestra compressum, Romanam potentiam societate vestra pace belloque nixam, Siciliam toties liberatam, Rogerium vestris auspicijs & consilijs accitum, Saracenisque pulsis Religionem Crucis constanter assertam, consequentibus postea seculis non semel Tyrannos depressos, Reges ope vestra copijsque subleuatos, denique Messanam virtute vestra fortius quam mœnibus ipsis defensam, vnicum totius Orientis semper extitisse propugnaculum. Vt non sit mirum, ex tot gloriæ fontibus, laudum vestrarum pene emersisse Oceanum, vnde copiam hauriunt historiæ, quæ de rebus præclare gestis loquuntur, nihilque putant tam præcellens, quo cum vestra dignitas nequeat in honoris contentionem deuenire: hinc illa ex insignibus Arcadij collatis prærogatiua,

tiua,

tiua, quæ cum Aquilis aliqua ex parte certat, nobilitatis decus, quod Romanas imagines illustret: recte factorum gloria, quæ ab ipsis fere incunabulis Vrbem vestram in caput Regni extulit: denique fortuna virtutis indiuidua comes, ob quam reliqua Sicilia nutus, ac motus vestros in rebus maximis spectare est solita; quid hic non singulare? quid non adeo laute refertum, vt oratoris cuiusque præstantissimi fatiget eloquentiam? sed mihi nuncupatoriam dumtaxat scribenti obiter tantum ac per transennam innuenda rerum capita. Dein vero præter hæc omnia, si & illa accedant, quæ vt dixi beatas reddunt vrbes, quo quæso loco vestram dignitatem ac fortunam locauero? si dixero cœlo Mamertino viros ad omnia summa nasci, eo loco Vrbem vestram esse sitam, quo natura ipsa quicquid habuit elegans commodumque contulit, terra marique ex æquo famulantibus, portum esse amplissimum & tutissimum, qui Orientis Occidentisque nauibus non modo stationem, sed præsidium præbeat; hunc à curuitate veteres falcem Saturni dixere, hodie brachium à genuina pene similitudine nominant, quod velut brachio complectatur illatas defendatque ab vndis, & hoste aduenas naues; Anulum fortasse quispiam dixerit digito maris innexum, cui gemma sit propugnandum in extrema curuitate situm; sed ego lineam spiralem prope in se ductam vocarim, quam auctor naturæ circino clausam esse noluit, ne semel ingressis, non alia mundo voluptas extra vestram vrbem esse crederetur. Et hoc quidem, naturæ miraculum recte plerique appellauerint, cui si splendorem ædificiorum recens assurgentium addideris, septem orbis miraculis octauum, idemque præcipuum dubio procul adiunxeris; Tanti ducem operis libenter te Philiberte Sabaude compellarem, nisi morte tua datum esset vt nemo tantum opus cum admiratione spectaret, qui tui Princeps optime cum dolore non meminisset. Iacet antiqua Roma suis sepulta triumphis; erecta est Messana vetus tuis sublimari cœpta auspicijs, vt hoc solum si potes doleas, quod non vt ille de Roma, ita tu de Messana dicere queas, lateritiam accepi, relinquo marmoream. dicent tamen id posteri, qui coronidem operi à te cæpto daturi, non aliud nomen quam tuum, longis titulorum incisuris, lapidibus ipsis illigabunt, & erit, vt hæc tam ampla, tam decora, tam ad omnem artis elegantiam, qua omnium ore nihil pulchrius orbis habet, Vrbis structura, tuæ gloriæ sit ornamentum, tuis cineribus supra omnium Regum sepulchra spectatissimum Mausoleum. Et vero nihil est in tanto molimine, quod non ad voluptatem arrideat, forma, decus, aspectus, ædificiorum similitudo, & in omnibus multiplicis artis cum opere, perpetua quædam concertatio, vt nihil sit quod oculos offendat, nihil quod animum admirabilitate quadam haud perfundat, cum ex vna ciuitate (quod Nero de Roma) vnam repente domum euasisse, ex vna domo duas interdum existere ciuitates opineris, quando illa eadem ædificia, illa ipsa Messana ciuitas suo portui circumducta, Sole matutino nondum ex aduerso iugo feriente, speciem suam in mari pacato ad amussim regerat, & præclaro sane ad voluptatem spectaculo duas

ex

ex na, terra marique efficiat Messanas, vt eandem ponto tellurique mediam insidere, ac libratam dicas, nullis nixam fundamentis, solamque Messanam certos habere antipodes, & suum cuique ambulanti in vndis Antiphōtem. Et iam nihil singulare habeat Vienna Vrbium Austriæ pulcherrima quam Æneas Siluius, postea Pius secundus æque subterraneam scribit ac terris eminentem, nisi plus etiam sit aquis innatare quam terrę inhæsisse, vt hoc etiam imaginario spectaculo manifestum euadat, quam concinne Messana ad sedes alludat Imperatorum. Erit fortasse qui admirandum ædificiorum ordinem in theatrum ductum, scænam recte appellet, in qua ludi artis, & naturæ, spectatores detineant: Theatrum alij non inepte dixerint, in quo spectacula ad cælestium etiam delitias digne edi queant, aut in quo prospectus pateat in fretum velut hyppodromum, congressu geminorum marium, ambiguaque reciproci æstus concertatione, nec non insidiosa Scyllæ & Charybdis ludificatione percelebrē, suisque carceribus à natura coercitum. Ego coronæ rectius comparauerim, quæ Vrbem Siciliæ caput condecoret, nisi quod ille de Ormusio dixit, si totius orbis anulus esset, Ormusium gemma foret, ita ego recte dicere queam si totus orbis caput regium esset, Messanam diadema fore: vt iam non vnius duntaxat Siciliæ, verum omnium Regnorum vrbs Regina modica exaggeratione Messana dici queat, quando Roma caput mundi hanc coronam non est aspernata. Iactat fabulosa antiquitas, suis Vrbibus condendis Deos illos fictitios præfuisse, Iouem, Neptunum, Apollinem, ne fortasse incunabula Ciuitatum infelicem syderum aspectum sortirentur; hodie si fabulis locus esset, omnes sanè Messanæ adesse oportuisset, vt suis plane non duntaxat mortalium delicijs, in Vrbe tam spectata exædificanda studuissent. Equidem fabulis non delector, nec quo sydere fundamenta Messanæ primum locata, multum laboro; illud enimuero probe conijcio, fortunam omnem huic Vrbi condendæ famulatam, quæ postea sedes futura erat Deiparæ Virginis patronæ tutelaris, vt hinc quoque liquere possit, Messanam in modum coronæ fuisse construendam, quam Regina cœli sua protectione suam designarit. At enim in hoc campo tam lato & spatioso plane exultare posset oratio, nisi facilius initium quam exitum posset inuenire. Et vero in ijs quæ hactenus dixi fortuna facile vices obtineat, suoq; nutu exæquare queat omnia; at religio vestra pietasque in Virginem eo loco est, vt vicissitudinem Deo fauente non sit latura. Scio quiduis cuiuis florētissimæ Ciuitati posse contingere, sed Deus Optimus Maximus, cuius nutu positæ sunt Vrbes, atque à principio institutæ Ciuitates, vnigenitique magna parens Messanensis generis sua precatione ac conciliatu sospitatrix, quam semper post Deum sunt venerati maiores vestri, vosque veneramini quotidie, ea qua plurimum pollet apud Deum gratia, sedulo Ciuitatem vestram iuuabit, pestilentiam, famem, barbararum nationum vim, bellaque auertet, variasque cœli iniurias quemadmodum hactenus fecit, longe prohibebit: quin credite vestra omnia ornamenta huius Virginis Patrocinio stetisse hactenus, vestram salutem

ac

ac fortunam in difficillimis temporibus hac protegente discrimini ereptam, quam interdum pugnantem etiam pro Ciuitate vestra, raro sanè spectaculo maiores vestri eminus conspexere; præterea omnem recte factorum gloriam, Reipublicæ dignitatem ad hoc culmen ea velificante euectam, denique omnia studia vestra huius beneuolentiæ aura aspirante, prosperum per omnia cursum tenuisse, habituraque in posterum, si religio tam alte fixa perennet; quando Deiparæ patrocinium dulcis illius Epistolæ, quam ad vos ab ea missam colitis sacramento firmatum, nullo non tempore integram, inuiolatamque seruabit fidem. Excessi fateor modum Epistolæ, sed mihi vester amor, ingens fuit adscribendum stimulus, laudes vero vestræ, seges orationis immensa, & poterat calens adhuc calamus excurrere longius, nisi Messana scriptorem alium idoneum nacta materiam auertisset, qui in aureis illis vrbiũ præstantium à se cultarum descriptionibus, Messanam vestram non exquisite modo ad omnem Matheseos & Physicę rationẽ, verum etiam eleganter ad historiæ venustatem, succissiuis opellis pro voluptate elaborat. Ex ijs etiam mihi amice concessis, tametsi ad genium sui authoris nondum expolitis, non pauca ego quoque bona cum venia amici hoc loco deprompsi, vt quod placere vobis posset afferrem, quod desiderare ipsi possetis, nesceretis. Verum si ego vos vestraque sine fuco phalerisque laudaui, id potissimum curaui vt non oratione placerem, sed huius operis dedicatione, quod cum vestro in Gymnasio cum ætate studijsq; meis adoleuit, non debet vobis non esse gratum, tametsi rebus vestris dignitatem haud sufficiat, quin sicut auctorem multis nominibus vestræ beneuolentiæ pridem fecistis obnoxium, ita opus quoque ab ipso nuncupatum iure vestro vendicate. Erit enimuero, vt si nominis vestri luce signatũ prodeat in orbem, tenebras haud formidet; oculos omnium qui Medicinam colunt animosq; cum fructu expleat: quod mihi quidem pro labore tot noctes vigilato mercedis satis erit dum vobis vixero, gloriæ vero apud superos vt spero non parum, cum mihi viuere incæpero. Valete. m. m.

Ioannes Baptista Cortesius.

AD EXCELLENTISS. SVI TEMPORIS

Philosophum, ac Medicum

IO. BAPTISTAM CORTESIVM

POEMA

DE OPERE EDENDO

Academici Vertumnij.

Ille ego, quem quondã Phœbo sat digna locutum,
Ad iuga Parnassi docta duxere Camenæ,
Sed spreto vatuli damnatum crimen honore,
Tempora quod nollem viridi circumdare lauro,
Tunc maiora parans animo, post longa laborum
Tædia (nam metuo sæcli commenta futuri)
Rursus Hyanthæos aueo cognoscere campos,
Creber ad Athlantis sed dum fero lumina sedes,
Qua pateat ponto sacras ad Phocidis oras
Certum iter, ecce nouis optata leuamina curis.
Vndisoni Delphines eunt, redeuntque, morantur
Ante oculos, velut inuitent terga ardua promunt,
Ipse prior quondam Cytharado vector onustus
Se iactat: credo huic; vehimur, terraq; recedunt,
Per varios tandem saltus Crissæa tenemus
Littora, quod superest perago tellure pedester.
Non Helicona peto, recta, sed culmen Hyantum
Scandere amor, iam Castalijs, & fontibus ora
Proluo dum pronus, vetitumque enare prophanis
Flumen amo, nec plura moror securus aquarum.
En tibi sacrati de vertice montis Apollo
Increpitat, nosco vocemque modumque minantis,
Cernuus & refero quid amem, quæ causa viarum,
Desertasque vices, & debita iura reposco.
Ille sed offensa veteris memor, acrior infit:
I nunc sydereos radio cognosce meatus
Perfide, circumeat qui mundum Phœbifer axis,
Astra quid in terris possint, queis legibus orbem
Fundarint rerum Domini, quæ iura sacerdos
Romanus dicat, sophiæ præcepta latentes
Quas doceant rerum causas: procul esto prophano
Liminibus nostris animum temerate labore,
Quin si prisca luas? Hæsi, mox talia fatus,
Phœbe pater cohibe commotos pectore fluctus,
Non ego te tempsi, nec perfidus altera mansi
Castra; sciunt Nymphæ quas casto carmine lusi,
Nouit mortales inter pulcherrima, nomen
Quæ Mathilde tulit, cælo seruata, meabant
Quando verecundis radiantia sidera flammis,
Tu quoque plaudebas: memorent tibi cætera Musæ
Ni male mi cupiant, qui matrem numinis Almam
Descripsi, Cererisque Deum parua orbita Magnum
Carmine qui teneat sacro, quibus ante figuris
Monstrarint tanti Vates mysteria facti.
Hæc cecini, & cecinisse iuuat: si criminis istud
Est caput, haud renuo: sed quàm fuat æquus Apollo.
Quod si, (namque fatebor enim) mihi sacra Minerua
Culta fuit vetiti pandens mysteria cæli,
Naturamque Dei, qui gressum affectet Olympo
Lapsus homo, stabilis comitet quæ vita caducam.
Omnia Phœbe tuis sunt ancillata Lyceis,
His sine promeritos non donat laurus honores,
Nec colitur Phœbus sine sacra rite Minerua,
An verò interea curam propendit in vnam
Nescia mens sisti? quin vidimus ardua rerum,
Canitiem fastis inclusam Consule mundi,
Nugas annorum, quas ampullarius index
Bellona Ianique vices elementaque prodit.
Quin etiam occultas herbarum noscere vires,
Et doctè varios in pharmaca condere flores,
Mi studium regale fuit, quàm sæpè Clearchus
Inuidit, quoties risisti Phœbe querentem,
Optabat quando mentem mutarier, oti
Nobilis ardentem fructus, aut viribus herbas
Nudari proprijs, spinis aut figier vncis
Florilegos digitos: sed tu meliora, volebas

Quod

Quod natum didicisse tuum, quod Chiron Achillem
Sponte remittentes animos ad dulce sonantem
Vertebat cytharam, modulosque errare per omnes
Argutos digitos, & labra diserta docebas.
Risit ad hæc Phœbus, superest tractare Gradiuum,
Post (ait) aut varium cupidis insessere votis
Mercurium, stat honos ferroque, auroq; maligno
Cætera quid mundo? sed qui te spiritus vrget?
Fare age, muta diu quid rursum musa lacessit?
An quia præsentis tangunt fastidia curæ,
In noua fert animus? sed habent sua funera vates,
Qui tetricis primum studijs posuere iuuentam
Serius huc lapsi, pauci quos mitis Apollo,
Et viridi perpes laudauit carmine vena,
Ascensum primas tenuere Heliconis ad arces,
Celsus Pieridum patuit post tempore vertex,
Pegasea vectis ala, at si tanta cupido
Rursus amare Deas, Phœbo rursumque placere,
Accipe quæ peragenda prius dein crimine liber,
Optatam referes primùm ex Helicone coronam,
Hinc iuga Parnassi, quamuis non visa Cithæron,
Fas petere, & lauro baccas aptare perennes.
Nuncius ergo ibis claram Mauortis ad vrbem,
Ennosigæus vbi monstris in vincla petitis
Pacatum seruat marmor, sed clarior ipsam
Fama super cælos vexit, cum celsa superbo
Vallarent portum palatia ducta theatro,
Sola quibus cedant veteris miracula mundi,
Talem sorte sibi petit Vrbs Regina coronam.
Tu quoque præcipuam si ferrea fata dedissent,
Partem opere in tanto Princeps Philiberte teneres.
Hac manet Vrbe nouus Podalirius, inclyta mundo
Felsina quem dono Diuum produxit in auras,
Arte Deum qui ferret opem mortalibus ægris,
ZANCLÆ sed hunc ciuē multos fortita per annos,
Ardet in æternum votis seruare secundis,
Noscere namque docet sanos, & pellere morbos,
Et quo quisque modo vita victuque fruatur
Si cupiat longos attingere Nestoris annos.
Vir cælo dignus, quo non præstantior alter.
Corporibus sectis cæcas tentare latebras,
Aut viuis mutilas inhonesto vulnere nares
Ducere, & enectas reuocare ad munera partes.
Quin etiam iratas sæpe in certamina Parcas
Arte ciet, malè texta nouis & stamina filis
Ordiri rursum cogit, frigentia Letho
Cum reuocat, vitam, pulsosque in membra calores.
Et iam præcipitem qui possis ludere mortem
Cautus homo, longos vitamque morarier annos
Si placeat Superis (fixis qui legibus obstet?)
Longæuum perfecit opus, non credita priscis
Munera, quæ fieri possintq; stupere nepotes.
Ipsi etiam Diui quibus olim cultus Apollo,
Inuideant; arcet sed crimina Diue Olympus.
Nec mirum ante alios mihi nam lectissimus omnes
Ipse fuit, Natoque parem sortitus amorem,
Aequalem tulit arte locum: scit cætera Chiron,
O si promissos extendat Iupiter annos,
Multa viro præstabit honos, sed maior Olympo
Gloria certa manet. cernis qua sede locandus,
(Panditur exemplo vasti porta aurea cæli,
Plurima dispicio attonitus subsellia circum
Gemmea, distinctis sed quæ discrimina Diuis
Seruabant queis cura fuit mortalibus Artem
Condere, & optatas nunquam fallentibus ausis
Ferre manus, medio miserosque arcessere letho)
Cernis ait quàm digna viris dat præmia virtus?
Illa alias inter quæ sedes eminet, Almi
Est Iouis, hic terras vexat cum pestifer annus
Solus adest votis, causas discitque malorum.
Olli cura datur si sit cælestis origo,
Nos terrena manet, tali discrimine regnum [mo
Cum Ioue Phæbus habet: cui proxima deinde supre-
Stat sedes positu, Phœbi est, hunc Chiron auitus
Præceptor Diuum sequitur, quem pone sedile
Imberbis Nati, læuam contraque Machaon
Alterno cum fratre situ tenet, obuiat Isis [rus
(Quantus fœmina honos) dextrū latus occupat Ho-
Huicque senex Cous vultu sese obijcit, vna
Pergameoque hæret, quem contra sola beato
Quæ sessore vacat sedes, ne quære cui ostrum
Intactum seruat, non mortalesque amaranthos.
Illa tuum spectat, fuerit cum tempus, alumnum
Zancla, nec alter erit cui florea dona merenti
Marmoraque instituas; quantos hic claudet honores!
Sed dum cruda virum seruat (nam plurimus ori
Cous inest membrisque pater) viridisque senectus.
Scilicet ingentes mortalibus edere census,
Et poterit verso nomen submittere cælo,
Extra anni nostrasque vias. Iam cætera longo
Millenis cernis, quam sedibus ordine turba.
Hi sunt qui dignè Phœbum coluere, sacratos
Atque hominum studijs quondam liquere labores,
Omnes præstantes, plures è Regibus orti,
Et Reges ipsi, tales ea sæcla ferebant
Alma viros, regnisque stetit par cultus & arti,
Nunc vitam læti dilecta per omnia ducunt
Et se scisse magis gaudent quàm sceptra tulisse.
Sed tibi plura nefas cælo monstrarier alto
Nunc quæ visa, tene, reliqua & mandata capesse
Persoluenda viro: ferum ne tardet in annum
Optatos toties ære exsignare labores,
Nunc opus, hoc tempus mundo prodesse ruenti,
Morborumq; vias doctè monstrare latentes
Ignauo generi, causasque afferre salutis.
Eheu quàm multi gelidas mittuntur ad vmbras,
Fata quibus vitam non præcipitata dedissent,
Id quoque lanifica causantur sæpe sorores,
Et Libitina parens, quæ tot sine funera causa?
Surgunt indocti passim, volitantque per vrbes
Et Phœbum tractant Vulcanijs aptior armis
Noxia gens miseris, & dignior ille putatur,
Qui plures letho quàm vitæ tradidit ægros.
O pudor, o hebetis tabes temeraria gentis!
Quam bene qui dixit Medicus malus vrna perennis!
Si fugiat Pæon, morborum in sidera causa
Vertuntur, miserè vapulatque incognita falsis
Sortibus Vrania, ignaro fallente magistro.
Fors si vera cadant Ioue commiserente caducis.
Prodigiale putant semel haud se vana locutos,
Ignauamque cient, patula, vt micet aure cateruam.
Et quoties nostras questum venire sub aulas
Luna, Venus, Maiaque satus, cum Falcigero Mars,
Et qui sydereos radio scripsere meatus
Stellarum, nunc cælicolæ: quin Iupiter ipse
Mecum versabat varias miserando querelas
Quid facimus, genus infandū, quàm crimine cælum
Verberat, Astrologi quàm fœdant nomen inanes?
Sed nos crebra mouent miserorum funera, nullis
Quæ morbi noxis, cura grassantur inerti,

Certaque

Certaque ventura formido mortis in agris,
Quis foret vna salus habitos celare dolores.
Et quoties pater ipse Deum vibrare trisulcum
Contendit fulmen, dextramque armare sagittis
Fortius vt ruerent vultum caperatus Apollo?
Ipse etiam furias Erebi quin mitteret Orcus
Vix tulit; obstiterunt sacri cum Paone patres
Consilijs agitare rati: mens omnibus vna
Hac fuit, inuento Mauortis in vrbe Magistro
Dicere iussa Deum, meditatas proferat Orbi
Doctus opes, Phœbique rudes, sacra imbuat arte.
Et ni perspicui doctissima copia scripti
Erudiat, plectenda cohors ignaua flagellis,
Remigio interdum, vel si clementius actum
Esse velint Reges, operis addicta locorum
Obtineant victum, Musis indigna propago,
Præmia tuta alios spectent. Sententia talis
Cælo scripta manet, superest sperare deinceps,
Si te cura premit, fructus Astrææ secundos,
Nec tot Phœbi inocos Erebo damnarier, vt vix
Sit locus excipiant alios vbi crimina fontes.
Respice, nam liceat Ditis quoque regna tueri,
Dixit, & ambrosijs sparsit cana tempora guttis,
Dirigui primum, tenere mox lumina somno
Clausa, sopor gelidos sensimque errare per artus,
Denique mens sensu cessit feriata ligato.
Extemplo fauces patuere immanis Auerni.
Tecta horrenda trucis quem flectit nemo Tyranni:
Inferor, & propius flammis ardentia flagna
Sulphureis specto, pœnasque & crimina disco.
Non mihi fas centum linguis expendere, manes
Quid quantumque ferant, hoc sed palmare malorum,
Casso fine pati, ratis est demersa Charontis
Qua stygias tranabat aquas, clausumque nefastis
Est iter Elisium limosi Acherontis arenis.
Nullus amor lucis nisi quantum cernere pœnas
Cuique suas, dolor est pœnarumque arma tueri.
Plus mihi sed vidisse datum. Stat plenus ahenis
Innumeris gurges vastissimus, ignibus ima
Candescũt saxis, flammas pix efferat atras,
Perpetuam fundus viscosus suggerit escam.
Huc quibus inculto mortales vana medendi
Phœbo cura fuit, coniecti, vase coquuntur
Quisque suo, versatque tridens assueta magistri
Numquam sat coctos, & fusis imbuit vndis
Sulphureus feruor, victu coguntur aperto
Ingestas pilulas glutire & pharmaca tristis,
Et quas quisque dedit fontes languentibus offas.
Mitius vrgentur, qui vexauere diætis
Aut queis consultum clysteres amare medendo.
Sed quibus omnigenos ventosa cucurbita morbos
Tollere visa, canis vitamque excindere venis,
Hos suctu numquam satiata cruentat hirudo,
Lanceola que vices repetitas fuscina supplet.
Vidi alios, non indoctos, sed plura nefandè
Ausos, in medio flammarum voluier æstu,
Manibus infestis circum, quos æthere cassos
Maternis pepulere aluis, animasque sequaces
Aut prohibere suis, aut trudere sedibus ausi,
Augent supplicium sanctis afflicta magistris
Crimina, nec germana patri sua psaltria Coo.
Pœna eadem plectit steriles qui inducere ventres,
Aut qui prolicito fluxu seruare salutem
Iunxto soliti Phœbo, proh copia tanti
Quanta mali mundo; sed longè immanior Orci
Pars fundo gurges, quos continet, & quibus vrget
Supplicijs, quondam non inferiora secutos!
Auri sacra fames, sed crimen iussit iniquum,
Tollere de medio Reges, natisque superbis
Inuisos Patres, tacitis certataque multum
Fratrum iura odijs, ambitaque sæpe dolosis
Culmina sacra modis, cæco decernere viro.
Illicitaque viam Veneri recludere: dictu
Difficile est. Sed dum stupeo, dum nomina signo
Scripturus saclis, fugere omnia visa repente,
Corporeosque iterum repetit stupefacta recessus
Mens, Phœbumque ciet. Non hac ait ille tuarum
Est pars curarum, quæ celat Iupiter, vlli
Scire nefas homini, donec suprema dierum
Proferat in lucem, scelerisque coarguat ausos.
Sint modo visa satis, possis quæ pandere, caro
Et narrare seni, monitumque lacessere iussis,
Doctum opus acceleret, memoresq; merendo nepotes
Præstet, & æternum mittat per secula nomen,
Ne dubitet Phœbo carum caput. Inclytus olli
Pandet iter laudum, magno sistetque theatro
Zanclæum ordo Patrum, Regni prima Vrbe Senatus,
Hic dabit excelsæ stellata insignia famæ,
Inscriptum nomen, Phœbo dignèque loquentis
Luce sua signabis opus, quanto ecce serenat
Iam splendore Patrum meditatum nomen, & auras
Conciliat doctas, cerno, residesque monebunt
Illi animos, sacrum Phœbi in melioris amorem,
Cerno quanta salus ægris affulgeat Orco
Funus quàm rarum. nostris quæ copia Regnis.
Vni tanta Vrbi debetur gloria, tantam
Reddet & ipsa seni docto, reddentque Clientes
Dicturi, cedant Siculi miracula regni
Prisca nouis, maior subeatque extrema Trigoni
Altera quindenis cælo fax addita stellis,
Altera sic clara fuerint insignia Zanclæ
Sidereis illata plagis, nec martia posthac
Stella animos acuet mage quam radiantia cælis
Lumina ditatis, aspectus nescia sontis.
Aspice Sicanijs quæ quondam symbola Graij
Ingenijs tribuere, sacro signata Trigono.
Sideribus fulget distinctum schema quaternis
Trina pares radios, quartum splendore minores
Proijcit, haud temere, sed mixtis viribus omnes
Aequant virtutem & centro figuntur in vno.
Quid nisi quadruplici radiantem lumine signant
Doctrinam studiumq; viri cui prouida Pallas
Eloquium, sophiam, medicam, & quas prima minores
Aetas fert artes, cornu prædiuite fudit
Omnia sed Phœbum merito referuntur ad vnum,
Hoc prætit ille sibi, nec habet qui pone sequatur,
Scilicet huic primum cælestes signa locarunt,
Post tibi Zancla nutrix tanti facunda magistri,
Denique Sicanijs quos postera redderet ætas
Maiores quam prima tulit, si culta stetissent
Prædocti monumenta senis. Scit cætera Phœbus.
Hæc ubi dicta dedit, paucis dein cætera sabdis
Eia age non satis est uerbis mandata referre,
Sed credenda notis, operique addenda cluenti,
Vt Phœbi testatus amor, maneantque labores
Laudati, in seros monumenta dicata nepotes,
Sic tandem nostris dabitur considere Regnis
Castalias potare vndas, lauroque potiri,
Dixit, & extemplo sacro se monte recepit.
Nec mora digredior longo flexuque viarum.

Ad mare

Ad mare, Delphinum fuetas inscendo quadrigas,
Tandem Sicanias mons igneus obijcit oras
Adlaborque Pharo, mora nulla è mœnibus altis
Zanclæ conspicior, Regisque Vrbisque verenda
Arboribus celsis panduntur signa. stat omnis
Zancla intenta suis quis sedibus incidat hospes.
Vt subeo portum, rauco per inane boatu.
Faucibus ignniuomis tormenta frementia plaudunt
Lætitiæ signum, crebris tremit ictibus æther:
Qualis nimbiferus flammis cum quassa Trisulcis
Iupiter intorquet terris, retonantia latè
Fulmina, præcipitant Euri, micat ignibus aer
Implicitus, propere & crepitans ruit horrida grando.
Ignea sic grando frendens furit ære procella,
Crebraque fulmineo repetita tonitrua bombo
Oppositos feriunt colles, animantque recusso
Aëre subiectas abrupta volumina valles.
Contra fluctisono bene docta caterua rotatu
Delphinum, excipiunt plausus, caudisque ruentes,
Marmoricos quatiunt pulsus, salit æthero pontus
Turbinibusque plagas fumantes miscet aquosis.
Eripitur visu portus, iactataque cœlo,
Imbre procella redit, longo fusosque theatro
Obruit, acclamant læti, mox fine secuto
Excensum præbent Neptunia signa, salutant
Iam pridem noti ciues, paucisque morantur
Quærentem valeat qui Felsinus. Ille docendo
Tum forte vrgebat solitas horarius artes.
Ingredior, strepitu iuuenum fit plausus, & altè
Cerno sedere virum, qualem cupijsset Athenis
Græcia docta suis, & Pergamus ipsa videre.
Iungimus optati dextras: tum multa petenti,
Aduentus pando causas, dicentis ab ore
Inde omnes pendere, auida prior ipse capessit
Aure senex, tenuit denas sermo integer horas,
Vt finis fandi. mora nulla, nec altera cura,
Pronus adorati suscepit Numina Phœbi.

I nunc immensum liber i doctissime in Orbem.
Sed primo auspicio celsum venerare Senatum,
Zanclæos Patres magnos venerare Patronos,
Hinc lucem venare tuam, venare perenni
Secula tuta mora, qualem tulit Vrbis auita
Et feret vltra ætas: Mars prælia donec amabit,
Natalesque faces cœlo monstrabit Orion,
Donec fortunæ Comes ibit gratia regum,
Sed mage Virgo parens dilectam proteget Vrbem,
Et scripto testatus amor pia corda beabit.
Eia age magne Liber, celsi cape Nominis auras
Extensas longis ventura per omina seclis.
Illæ qua Titan reuolutum circuit Orbem
Teque tuumque ferent tutum per secula honorem.
Perge bonis auibus, nam fortunata Trigono
Signa viam inuenient, gemino cui proximus annuit
Cornu aries pandit gratum: quin panditur Orbi
En sacer optatus longum mortalibus annus
Vrbano reserante polum, genesinque sacrabit
Sors reor ista tuam, multos sacrabis & ipse,
Docta per ora virum longèque audentior ibis.
Te sapiens Latium colet & Germania solers,
Gallia acuta leget, celebrabit Iberia docta,
Et quæcunque sacris tellus viget apta Lyceis
Discet, inextinctum cathedris, & lampada tradet.

Hæc cecini caro dum forte liberet amico,
Tertia post quintam mihi constellatio nomen
Dat quoque cognomen decima & post sexta tri-
[cenam.

IN LAUDEM
MISCELLANEANEORUM
COMITIS
IO. BAPTISTAE CORTESII
Primarij Medicinæ Professoris emeriti
In alma Academia Messanensi
EPIGRAMMA
DOCTORIS D. IACOBI CALATRO
PRIMARII SACRAE THEOLOGIAE LECTORIS
IN EADEM ACADEMIA.

Dum vagus in vastis Hebræus oberrat arenis
Esca vbi nulla fami est, lympha vbi nulla siti,
Dant Superi ambrosiam, dant saxa immania nectar,
Inque vna ecce omnes delituere dapes.
Tu quoque Manna voces hac MISCELLANEA lector
Hoc quæcunque optas dogmata reddet opus.
Communes cœli fœtus, terræque parentis
Expressit numeris penna animata suis.
Aequorei proceres demum, & quæ continet omnis
Ars Medica, hic multo lumine scripta nitent.
Posthabeat reliquos igitur, te perlegat vnum
CORTESI omnigenas qui sibi quærit opes.

In Celeberrimum sui temporis Med. ac Phil.
D. IO. BAPTISTAM CORTESIUM
BONONIENSEM
LIDII LAPIDIS.

CVI Cous vultu, Plato pectore, Nestor in ore,
Tres animas, vnum corpus habere putes.
Si tribus his vnum sapiat super omnia Phœbum,
Vnam nonne animam, corpora trina velis?
Qui nescit quàm sis CORTESI trinus & vnus,
Triplex hoc, studio perpete, voluat opus.
Trinus, & vnus erit, Plato, Phœbus, Nestor. Olympus
Nì tibi mortalem non velit esse parem.

Εἰς τὸν αὐτὸν Φαίδων Λακτισθείς.

Φοῖβος ἀκεσφορίην τεχνοῖς ἐνεμάξατο σοῖο,
Πάλλας ὁμῶς σοφίαν, πάντα γε δῶρα χάρις.
Τοῦδ' ἕνεκεν φίλος εἶ θνητοῖς, φίλος δὲ μακάρεσσι,
Δόξαν ἑλὼν πολλὴν τέχνῃ, ὁμῶς γε τύχῃ.
Θνητοῖσιν δ' εἰ τοῖοι ἐπήρκεον ἰητῆρες,
Οὐκ ἂν ἐπορθμεύθη νεκροβαρὴς ἄκατος.

SENSVS.

Phœbus artem medicam pectori infudit tuo,
Pallas simul sapientiam, omnia verò dona, Gratia
Ideo amicus es mortalibus, amicus immortalibus,
Multam rapiens gloriam, arte simulque fortuna.
Mortalibus si tales contingerent Medici
Non traijceret mortuorum bacula ratis.

Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν Βίβλον.

Βίβλ' ὦ Κορτεσίου θεῖος πόνος ἰσογαληνοῦ
Ἐσθλὴν σοῖο τύχη ὠρονομεῖ γένεσιν
Ζάγκλη σοὶ πάτρης, κόσμου κλίματ' ἀλλὰ περήσεις
Ἀμφοτέρω, κεῖθεν δ' οὐρανὸν ἐσσαβάσεις.

INTERPRETATIO.

Liber Cortesij diuinus labor; æqualis Galeni
Optimam genesim te sortiri fecit fortuna.
Zancla tibi patria est, sed in mundi climata transibis
Vtriusque inde cœlum etiam ascendes.

FRANCISCVS MARIA SANCTIGLIA
V. I. D. MESSANENSIS.
In Authoris laudem.

Lter ZANCLA nouus, iam nunc tibi surgit Apollo,
Qui Medica nates instruit arte tuos.
Quæque docet, consumpta volent, ne Pharmaca ab Aeuo.
Neu Iuuenum ingenio tot Monumenta cadant;
Ipse COMES, gratusque tibi CORTESIVS isthac
Inuenta, en mandat Pharmaca scripta Typis.

Rara Fides Vulgo Inuersum cognomen, i nomen
Mutus vatis habet suscipiens medium.

Gregium atque recens Opus hoc pretiosius omni
Dici opere antiquo debet, idemque nouo.
Nam quæcunque suis Veteres clausere libellis,
Dextraque Posteritas, hic Liber vnus habet.
Immò cunctorum placitis super addit amœnam
Anatomen, in qua Vesalium superat.
Vi Chirurgiæ super eminet omnia longè,
Quotquot sudarunt pectora, re simili.
Diuinum redolere virum, dum Pharmaca tractas
Apta reformandis naribus, ipse feres.
Hinc merito humano Scriptor cognomine fertur,
Humano humanos cùm det ab ore sonos.
Te præsens ætas, & postera ludet in æuum,
Semper erunt tecum Laus tua, Nomen, Honos.

IN LIBRVM
D. IO. BAPTISTAE CORTESII
FRANCISCVS CASTELLI
MEDICVS, AC PHILOSOPHVS.

I Liber, & tutò, ſuperatis montibus altis,
Altius, alta ſuper ſydera, tolle gradum.
Tutus abi; tutum eſt in laudes ire Deorum
Audenti, & ſacras cingere honore comas.
Tecum ibunt Comites Podalirius, atque Machaon,
Mercuriuſque breui tramite ducet iter.
Bis quinas decadas, Medica CORTESIVS *arte*
Quas tulerat (Diuum munera) fronte feres.
Intus habes Arabum procerum, Danaumque decora
Tot monumenta, locis quoque repoſta ſuis
Diſſenſus pariter Doctorum mille ſolutos:
Et qua ſit meritò pars retinenda magis
Inſuper ambages, exantlatoſque labores:
Abſtruſi, & quicquid torſerat ingenia.
Annuit Hippocrates: ſubſcribit in arte Galenus:
Curret in auxilium primus Apollo tuum.
Nutantem cuius ſobolem reperiſſe iuuabit;
Aſtabit votis Pallas amica tuis.
Hocce Dea (vario conſerta flore corona,
Diuiniſque inſtar muneris) offer opus.
Illa Operum iudex; Opus hoc praque omnibus vnum
Suſcipiens tales reddet ab ore ſonos.
Iampridem hunc cumulum Medicina optauimus Arti,
Quo non plus vltra: iam ſatis vnus erit.
Teque ſuo imponet capiti Tritonia; & vni
Auctori aeternum nomen, & omen eris.

AD

IO. BAPTISTAM CORTESIVM BONONIENSEM

MEDICVM, AC PHILOSOPHVM CELEBERRIMVM, COMITEM PALATINVM, OPERIS AVTHOREM.

VINCENTII RISICÒ

MEDICI, AC PHILOSOPHI

EPIGRAMMA

TV qui nominibus cùm sis generosus, & Arte
Clarus apollinea, nobilitate simul:
Cuius inest animo patrij splendoris imago,
Qua prior in latio non fuit vlla foro.
Zancla videre cupit studiorum gesta tuorum
Cùm tibi par nullum Gracia numen habet.
Diuinum ingenium tanto natura peregit,
Docta viro, & vires contulit illa suas:
Denique terra tuo gaudet cognomine, & inquit,
Debetur meritis gloria multa tuis.

IOANNIS MATTHAEI BALDI

Medici, ac Philosophi Messanensis in Auctorem

DECASTICHON.

SCeptra Deum tractans iuuenis celebratur Apollo,
Quòd Medica primas inuenit Artis opes.
Hic alter docet, atque hic Miscellanea confert,
Sunt CORTESI etiam carmina danda seni.
Is rapuit iuuenes prima florente iuuenta,
Eximiosque senes, hic rapit, & iuuenes.
Miscuit ille Deis primus medicamina vita,
Miscendo hac, vitam, dona dat Arte senex.
Dicite nunc Medici. Aut Iuueuis descendit ab alto,
Aut docet in terris pharmaca diua senex.

EIVSDEM.

Cantet Arabs, Graiusque suos. CORTESIVS Artem
Misceas, illustrat splendidiore SCHOLA.

ANDREAE TRIMARCHI
DOCTORIS, MEDICI, AC PHILOSOPHI COLLEGIATI
Ad rei Medicæ Studiosos Epigramma.

TV quicunque cupis lethales vincere morbos,
Amplaque viuendo præmia ferre simul:
Ne dubius frustrà quam multa volumina quæras
Has Decadas doctas, hæc monumenta legas.
Quæ dedit in totum noster CORTESIVS Orbem
Nocte velut fulgens lucida stella mari.
Fœlix ingenio: qui tali pondere lætus
Exiuit, clarum & nomen in Orbe tulit.

Aliud eiusdem ad eosdem.

IAmdudum exoptas artem si scire medendi
Hoc opus egregium nocte, dieque legas.
Quicquid enim Auctorum docuere volumina sparsim
CORTESI Decades absque labore docent.
Is proprias morborum omnes cognoscere causas,
Erroresque graues pellere ab arte docet.
Increpat indoctos nulla ratione medentes
Et rectam in studijs indicat ipse viam.
Non ergo immerito tales est nactus honores.
A cunctis etenim dicitur esse COMES.

Aliud eiusdem ad Authorem.

MOrbis nequaquam melius te quisque medetur
CORTESI, melius nec quoque quisque docet:
Ad te igitur veniat quicunque aut doctus haberi,
Aut fieri Sanus cum ratione velit.

IN

IO. BAPTISTAE CORTESII

MISCELLANEA

ANTONINVS FINOCCHIO PHILOSOPHVS, ET MEDICVS.

EST Liber hic mixtus, neque enim desedat in vno;
Argumenta terit plurima ad Artis opus.
Mixta placent mixtis, neque habent immixta teporem;
Alma parens varijs se decorare solet.
Nec cuncti miscere sciunt, CORTESIVS *vnus*
Id norit, cuius mixtio dulce sapit.
Qui miscere igitur desiderat vtile dulci,
Hunc habeat manibus nocte, dieque librum

In eiusdem de re medica Decadas idem ANTONINVS FINOCCHIO.

ILlustres Decadas Patauinus Liuius olim
De rebus scripsit condita Roma tuis
De rebus medicis senior quoque clarus in Arte
CORTESIVS *Decadas edidit ecce nouas.*
Primus in historia censetur Liuius, Arte
In medica scriptor vix habet iste parem.

PLACIDI SESSA
DOCTORIS PHYSICI
EPIGRAMMA.

MARS semper video nobis producere Martem,
Sicque sibi partus Pallas edit simile.
Sed nunc (me Superi optent) monstra sub batera surgunt,
Nam Pallas Martem reddidit ex utero.
Hoc opere, arma sonant, ex hac BONONIA telis,
At MESSANA ex hac asserit esse suum.
Sed frustrà, nam si materna, opus, hostia tangat
Zancla verò famam iam sibi falce metit.

IOSEPHI ARCARA
Mamertini Philosophi, ac Medici
AD
IO. BAPTISTAM CORTESIVM
PRÆCEPTOREM.

HAEC mentis monumenta tua constructa diurni
Luminis, ac noctis iure silentis ope;
Venantes quisquis releget mirabitur hortos,
Phœbeaque feret consita cuncta manu:
Spicula quippe virent, quarulis lethalia morbis,
Musica, & absentis praescia laurus adest:
Dicet Apollineum donum tua scripta reuoluens,
Et tu quadruplici munere Phœbus eris.

BARTHOLOMEVS GOMES
PHILOSOPHVS, AC MEDICVS
MESSANENSIS.

IN XIPHIAE VENATIONEM.

VRBS olim, peluriacis quæ lambitur undis;
Insignes Medica protulit arte viros.
Nec mirum haud omnem morbum tractare, sed unum
Vni langorem munus habere dedit.
Tu vario prabes Epidauria pharmaca morbo,
Quin ferre hac plagis dextera nouit ope.
Cur sese huc errans intrudit Xiphia? namque hic
Saucius ille graui vulnere quærit opem.

IDEM
Ad Auctorem alterum Esculapium.

GLoria perspicuas Superis Dijs misceat artes,
Secernasque viros vertice sideribus.
Te canet æternum celebres tua charta per vrbes,
Teque etiam Herourn pinget imaginibus.
Te superesse tuis longo viden? artibus æuo,
Excantata tuus pocula seruat onyx.

IN

MISCELLANEA MEDICINALIA

DOCTISSIMI, AC EXCELLENTISSIMI

IO. BAPTISTAE CORTESII

BONONIENSIS

Medici, ac Philosophi Comitis Palatini,

Præceptorisque amantissimi.

ONVPHRII CVRSERII

PHILOSOPHIAE, AC MEDICINAE DOCTORIS.

EPIGRAMMATA.

QVa docet Hippocrates, Podalyrius, atque Galenus,
Chiron Phillyrides, Aonidumque pater.
Omnia suauiloqui conserta Volumine in vno,
CORTESI, lector, munere MISTA vides.
Has animo Gemmas hos inbibe mente liquores,
Et resoue presso, si sapis, vsque sinu.
Viuere Nestoreos morbis fugitantibus annos,
Parcarumque potes sic inbibere colos.
Pallida sic gressu, vita hac monumenta pauescens,
Nunquam aderit foribus Mors properante tuis.

EIVSDEM.

Ad eundem Artis Anatomes Scientissimum.

SPicula dum tractat, ferroque armatus in ictum
Frigida IOANNES, bustaque functa secat.
Ne trepida, lector, CORTESIA vulnera, amoris
Vulnera sunt, dulcis promicat vnde salus.
Scrutatur manes, laniatque Cadauera cuspis
Effera, vt in viuos mitior esse queat.

EIVSDEM.

Ad eundem Artis Chirurgicæ Peritiſsimum.

MArtio ardeſcens furialis æſtu
Tela dum vibrat; placidus; furenſque,
Vulnus infigit, releuatque fixum
Vulnus Achilles.
Arte, CORTESI, *meliore fretus,*
Solus in plagas furis, vt benigni
Vulneris facto veniant ab ictu
Vita, ſalusque.

EIVSDEM ANAGRAMMA.

IOANES BAPTISTA CORTESIVS.
A TE CORPORIBVS SANITAS EST.

EFfert gemmiferos India amnes,
Mittit flammiuomum Lidia aurum,
Dant lucem nitido ſydera ore,
Flores dant roſcis gratiam agris;
At Gemmis, Radijs, Flore, & Auro
Longè nobilior, gratiorque,
CORTESI, Aonia gloria artis,
A' TE CORPORIBVS SANITAS EST.

BENEDICTI SALVAGI
DE OPERE, EIVSQVE AVCTORE
ΤΕΤΡΑΣΤΙΧΟΝ.

EN Medica nouus artis honor, clarumque medentum
Lumen, & humana causa salutis Opus.
Quis tantum perfecit opus? vel is auctor Apollo est.
Vel certè satus est sanguine Apollineo.

DE OPERE
IO. BAPTISTAE CORTESII
ILLVSTRISSIMI NOSTRÆ ÆTATIS MEDICI
AMBROSII BAVESTRELLI
EIVS DISCIPVLI
ΔΙΣΤΙΧΟΝ.

* *veterum*

GRæcia, nunc sileat, tot scripta medentum*
Præsens pro cunctis, ZANCLA loquatur Opus.

TABVLA AVTHORVM QVI CITANTVR IN HOC OPERE.

A

Abinzoar.
Acron Agrigentinus.
Actuarius.
Adalanarach.
Ælianus.
Æneas Vizzanus Bononienſis.
Æſchrion.
Æſculapius.
Ætius.
Agathinus.
Albertus Magnus.
Albucaſis.
Alexander Aphrodiſeus.
Alexander Trallianus.
Alexander Maſſarias
Alexander de Benedictis.
Alexander Iatros.
Alì Abbas.
Aloyſius Mundella.
Amatus Luſitanus.
D. Ambroſius.
Ambroſius Paræus.
Amycla Pythagoricus.
Andreas Matthiolus.
Andreas Veſſalius.
Andreas Laurentius.
Andreas Ciſalpinus.
Andreas Dudithius.
Andreas Sgambatus.
Androgeus.
Andromacus.
Anteſignanus.
Antonius Muſa.
Antonius Mizaldus.
Antonius du Fouillonx.
Antonius à Porta.
Annutius. Phœſius.
Apollo.
Apuleius.
Archagathus.
Archangelus Picolomineus.
Archangelus Mercenarius.
Archidiaconus.
Archigenes.
Architas Tarentinus.
Areteus Cappadox.
Ariſtoteles.
Arnaldus de Villa Noua.
Aſclepiades.
Athenæus.
Auerroes.
D. Auguſtinus.
Auguſtinus Gadaldinus.
Auguſtinus Nimphus Sueſſanus.
Auicenna.
Aulus Gellius.

B

Baptiſta Codronchius.
Bartholomæus Montagnana.
Bartholomæus Caſtellus.
Bartholomæus Gerouius.
Benedictus Victorius Fauentinus.

Gui-

Guido à Gauliaco.
Guilielmus Placentinus.
Guilielmus Rondeletius.
Guilielmus Montagnana.

H

Hercules Saxonia.
Hermocrates.
Hermolaus Pius.
Herodotus.
Herophilus.
Hieremia Triuerius.
D. Hieronymus.
Hieronymus Fabritius ab Aquapendente.
Hieronymus Mercurialis.
Hieronymus Capiuaccius.
Hieronymus Cardanus.
Hieronymus Fracastorius.
Hieronymus Calestanus.
Hieronymus Donzellinus.
Hieronymus Rubeus.
Hieronymus Reusnerus.
Hieronymus Grauinius.
Hippocrates.
Homerus.
Horatius Augenius.
Hyppolitus.

I

Iacobus de Partibus.
Iacobus Siluius.
Iacobus Hollerius.
Iacobus Halchindus.
Iacobus Carpensis Berengarius Carpus dictus.
Iacobus Segarra.
Iacobus Zabarella.
Iacobus Ruffus.
Ioannes Mesues.
Iaonnes Valuerda.
Ioannes Vuecherus.
Ioannes Fernelius.
Ioannes Schenckius.
Ioannes Manardus.
Ioannes Baptista Syluaticus.
Ioannes Cecchius Bononiensis.
Ioannes Andernacus Guintherus.
Ioannes Bernardius Bononiensis.
Ioannes Boccacius.
Ioannes Costæus.
Ioannes Argenterius.
Ioannes Antonius Maginus.
Ioannes Baptista Montanus.
Ioannes Asfurtus.
Ioannes Renodæus.
Ioannes Tagaultius.
Ioannes Franciscus Cauatius Bononiensis.
Ioannes Gorræus.
Ioannes Michael Sauonarola.
Ioannes de Rupe Scilla.
Ioannes Riolanus.
Ioannes Grauinius.
Ioannes Crato.
Ioannes Oporinus.
Ioannes Heurnius.
Ioannes Tornamira.
Ioannes Raphael Moxius.
Ioannes Martinus Parisiensis.
Ioannes de Vigo.
Ioannes Agricola.
Ioannes Gesnerus.
Ioannes Baptista Carcanus.
Ioannes Baptista à Porta.
Ioannes Baptista Carneuale.
Ioannes Bacchanellus.
Ioannes Herculanus.
Ioannes Langius.
Ioseph Quercetanus.
Ioseph Galimius Messanensis.
Ioseph à Costa.
Ioseph Scaliger.
Iosua Ferrus.
Iulius Casserius Placentinus.
Iulius Cæsar Arantius Bononien.
Iulius Alexandrinus.
Iulius Cæsar Claudinus Bononiensis.

Iulius Delphinus.
Iulius Cæsar Scaliger.

L

Laurentius Ionbertus.
Laurentius Scholzius.
Lælius à Fonte.
Leonardus Fucsius.
Leonardus Botallus.
Leonardus Bertapaglia.
Leonardus Iachinus.
Leonardus Fiorauante.
Lobellius.
Ludouicus Mercatus.
Ludouicus Launeus.
Ludouicus Bertaldus.
Ludouicus Duretus.
Ludouicus Anguillara.

M

Machaon.
Macrobius.
Manlius.
Marcellus Donatus.
Marcus Antonius Gattinara.
Marcus Antonius Pulliti.
Marcus Antonius Vlmus.
Marinus
Marsilius Ficinus.
Martinus Achachia.
Matthæus Curtius.
Matthæus Syluaticus.
Matthæus de Gradis.
Michael Gauassetus.
Monachi qui Mesuem commentati sunt.
Moschio.
Mundinus Bononiensis.

N

Nicolaus Florentinus.
Nicolaus Mirepsius.
Nicolaus Prepositus.
Nicolaus Monardes.
Nicolaus Alexandrinus.
Nicolaus Leonicenus.

O

Oddus de Oddis.
Oribasius.
Osualdus Crollius.

P

Paulus Ægineta.
Petrus Apponensis Conciliator.
Petrus Garsias Carerus.
Petrus Dalechampius.
Petrus Paulus Pereda.
Petrus Salius.
Petrus Forestus.
Petrus Monauius.
Petrus Cieca.
Petrus de Osma.
Petrus Boianus Tropiensis.
Petrus Garsias ab Horto.
Petrus Parisius.
Philotimus.
Philippus Ingarsias.
Picus Mirandulanus.
Plato.
Plinius
Plutarchus.
Podalirius.
Porphirius.
Prosper Alpinus.
Prosper Burgarutius.
Ptholomæus.

R

Rabbi Moyses.
Reinerius Solinander.
Realdus Columbus.
Rhasis
Rocchæus.
Rodericus à Castro.
Romfalcus.
Ruellius.
Ruffus.

Sancto-

S

Sanctorius de Sanctorijs.
Scipio Mercurius.
Scribonius Largus.
Serapio.
Socrates.
Solinus.
Soranus.
Stephanus Gourmelius.
Strabo.

T

Terentius.
Tertullianus.
Thadæus Florentinus.
Themiſtius.
Themiſon.
Theodorus Zuingerus.
Theodorus Priſcianus.
Theophraſtus.
Theophraſtus Paracelſus.
Theodorus Angelutius.
Theſſalus.
Thomas de Garbo.
Thomas Rodericus à Vega
D. Thomas de Aquino.
Thomas Bouius, ideſt Flagellum Medicorum.
Thomas Minadous.
Thomas Eraſtus.
Thomas Sanchez.
Touar.
Thucidides.
Thuriſanus Monachus.

V

Valerius Cordus.
Valerius Maximus.
Varro.
Victorius Trincauellius.
Vidus Vidius Senior.
Vidus Vidius Iunior.
Virgilius.
Vgo Senenſis.
Vliſſes Aldrouandus Bononienſis.

INDEX

INDEX
DECADVM, CAPITVM,
TRACTATVVM, EPISTOLARVM, QVÆSTIONVM, ET APPENDICIS HVIVS OPERIS.

DECAS PRIMA.

DECAS SECVNDA.

DECAS TERTIA.

CAP. IX.

DECAS QVARTA.

DECAS QVINTA.

DECAS SEXTA.

DECAS SEPTIMA.

CAP. VII.

DECAS OCTAVA.

DECAS NONA.

DECAS DECIMA.

INDEX

APPENDIX

Ad Curationem Febrium malignarum, & pestilentium.

AD LECTOREM

HVmanam mentem in Platonicorum doctrina ratiocinantis animæ oculum esse, diuidique in intellectum, vt in superiorem partem, cui datur diuina, & altissima quæque contemplari, & in rationem tanquam in partem inferiorem, ad quam humana hæc moderari attinet, inter reliquos, qui illius sapientissimæ sectæ arcana dilucidare hactenus conati sunt, Cælius Rhodiginus libro Antiquar. Lect. 2. cap. 23. perbellè posteritati tradidit. Et quidem quis adeo socors vnquam extiterit, quem fugiat rerum supernarum contemplationem longè præstantiorem, & maiori voluptate refertam esse, quàm sit inferiorum, & caducarum consideratio? Nihilominus minimè inficias eundum, quin posterior hæc mentis applicatio suis non sit instructa delitijs, per tot siquidem, tantarumque differentias obiectorum expatiatur, quot pulcherrimarum scientiarum habentur formæ, quarum vnaquæque seorsim sumpta nostrum captum vndique explere sufficit. Quòd verò maximum delectum earum varietas nobis pariat, ita sanè compertum est, vt omninò ambiguum, cuinam ex ijs sint tribuendæ primæ partes. Cæterum illud quoque manifestum apparet, naturæ genium Aristotelem inter disciplinarum cultores, eos non postposuisse, qui operam nauarunt animalium naturæ cognoscendæ, quæ quamuis abiecta, & nostris sensibus parum grata videatur, ex eius tamen exacta perscrutatione miræ exhauriuntur oblectationes, tùm (eodem Philosopho, & Galeno testibus) nullum extet animal, licet exiguum, cui inditum aliquid non sit, ex quo comprehendamus, quàm rara, & admiranda sint opera naturæ. Atque hinc equidem factum opinor, vt homini præter rationis lumen geminæ manus concessæ fuerint, videlicet, vt quemadmodum ratio cunctarum artium origo, & principium est, seu (vt dicebat Galenus) ars supra omnes artes, ita ne sua sibi nobilissima, ac cuiuis rei faciendæ præcipua instrumenta deessent. Haud temerè igitur Theophilus vir eximius, cùm auriga rationem nostram, manus verò habenis comparare ausus est; sicut enim rhedarius ad currum vectandum, iterque feliciter conficiendum loris, prout expedit, vtitur, ita ratio in hisce sublunaribus penitus peruestigandis plerunque manuum vsum exoptat, & adhibet. Sed nec prorsus commendanda esset natura, quòd tanto munere donasset hominem, nisi etiam, & eum situm eidem decreuisset, qualis expedit suo organo exercendo, quocirca vt soli humanæ speciei palmas tribuere voluit, sic eam tantùm rectâ figura incedere, & elato aspectu sedere constituit, quibus modis vel ratione, vel manibus, & expedita, & promptior esset ad quaslibet scientias, aut artes capescendas; quicquid *enim* contrectamus,*inquit Rhodiginus libro citato cap. xj.* vel stantes id agimus, aut omnino sedentes, prorsus verò nihil proni, vel supini: siquidem positum huiusmodi ferè artes nescire.
Hanc itaque veritatem, cùm in mea adhuc tenella mente probi parentes tenaciter dulci suasu impressissent, cœpi primùm humaniorum litterarum scholas frequentare, quibus imbutus Dialectices, & Philosophiæ dogmata mox ediscere aggressus sum, & tandem adulta iam ætate ad Medicinam me applicui, quàm cùm animaduertissem perfectè apprehendi non posse absque Anatomes, & Simplicium præcedenti cognitione, in animum induxi tum Botanicos, tum Anatomicos egregios mihi vt præceptores sequendos. Igitur sub Vlissis Aldrouandi viri genere, & virtute illustrissimi, qui tūc temporis & in scholis publicis, & in viridario patriæ Bononiensis Academiæ simplicium scientiam profitebatur, in ea facultate pro mea virili me exercui. Artem verò humana corpora dissecandi ab Iulio Cæsare Arantio, & Gaspare Taliacotio præstantissimis Anatomicis, vt acciperem omni conatu inuigilaui: & quoniam nemo eius facultatis peritiam consequi potest, qui non præterea

in aliorum animalium sectione versatus fuerit diligenter expendens differentias partium ad inuicem, idcirco multarum specierum bestias, tam quadrupedum, quam volatilium quotidie ferè nimis accuratè in suas partes discissi. Ex volatilibus aquilæ, & psittaci structuram præ ceteris obseruare mihi placuit, vt videre est apud Aldrouandum libro Ornithologiæ, tum pagina 121. vbi aquilæ figura cum suo scheleto visitur. quo in loco Clarissimus Author amoris causa satis honorificam de me mentionem fecit; tum pagina 643. vbi psittaci, scheleti quoque icon describitur. Post prædictas volucres Onocratolon dissecui, quam oloribus similem esse scribit Plinius, nisi faucibus inesset alterius vteri, vel (vt Dalechampius interpretatur) ventris genus, quod ex membranosa substantia constans maxillæ, seu rostro inferiori pendulum adhæret. Est eiusmodi venter valdè amplus, & animalis naturæ omninò accommodatus, quem multis piscibus replet auis, deinde eos seligit, quos pro victu magis idoneos existimat. Plinius de eo ad hunc modum scribit lib. X. nat. hist. cap. 47. Huc (*in ventrem*) omnia inexplebile animal congerit, mira vt sit capacitas, mox perfecta rapina sensim in os reddita in veram aluum ruminantis more refert. *Hanc autem casu habui in hac Mamertina Ciuitate; obiter enim (paulò post meum huc aduentum) incidi in quendam aucupem hoc animal vendendi gratia ferentem per plateas omnes, quod nullum, qui nosceret illud, minus multò emptorem reperiebat, quo viso statim cœpit me admiratio, cùm scirem scripsisse Plinium non nisi è Gallia Septentrionali Oceano proxima ad alienas terras exportari, licet ipse id generis volatile olim vidissem circa quosdam lacus in ea Italiæ parte, quæ Heluetiæ finitima est. Emptam itaque Onocrotalon domi meæ coram studiosis anatomicè in partes diuisi, ossibusque in scheleton reductis, cui reliqui ventrem rostro vnitum, Patribus Collegij Societatis IESV dono dedi, à quibus in sua bibliotheca asseruatur, & pluribus, qui illuc confluunt, humanissimè ostenditur. Præter aues varios, etiam pisces artificiosè obseruaui, Xiphiam præsertim, cuius piscationem Quinta Decade horum Miscellaneorum descripsi. Meum tamen Anatomes desiderium non stetit in audiendis præceptoribus, & secandis animalium cadaueribus tantùm, sed etiam me veluti impulit ad assiduè voluendos Anatomicorum omnium libros potissimùm Gal. de anatomicis aggressibus, atque de vsu partium, ex quorum primis Anatomen actiuam, ex posterioribus, nec non ex libris de placitis Platonis, & Hippocratis contemplatiuam excerpsi. Quare dum incumberē hisce iucundissimis studijs florentibus annis nonnulla adnotaui à nemine antea obseruata, quemadmodum sunt venæ cauæ rami in iecore existentes cribri in modum perforati, de qua re verba feci in Epistola ad Rotam. Animaduerti præterea intra cauitatem venarum, quæ ad artus sunt tam superiores, quàm inferiores, ostiola quædam adesse, sicuti reperiuntur in ore aortæ, quæ à sinistro cordis ventriculo prodit, & in ore venæ arterialis, quæ à corde exiens pulmones adit. Hæc ostiola etsi inter se conueniant in impediendo, ne sanguis, qui semel exierit, intus denuò remeare possit; ea tamen, quæ in cauitate venarum artuum apponuntur, hunc vsum insuper præstant, vbi simul ad apicem coniunguntur respicientes superiores partes, inhibent (mea opinione) ne sanguis ad extremas manus, aut pedes totus repente feratur, quod in magnis ambulationibus euenire solet. Adhæc omentum Arabibus zirbus dictum, totum foraminibus peruium esse in humano corpore, secus quàm brutis reperi. Item arteriam quandam à trunco arteriæ magnæ prodeuntem inueni, quæ dum per abdomen descendit in modum lineæ elicæ ad lienem terminatur, sed hanc etiam Arantius obseruauerat. Interim capitis Anatome multoties à me celebrata, vt communiter fieri solet, maxilla inferiori super mensa, vertice verò sursum respiciente, in mentem mihi venit, si contrario modo administraretur, hoc est basi ad cælum spectante, posse aliquid priscis ignotum extrahi, nec irrita fuit cogitatio; nam cum sectionem hac ratione perficerem, innotuit mihi totum cerebrum intus excauatum, spinalemque medullam secus constructam esse, quàm tradiderant alij, ab eaque nouem neruorum paria originem trahere, non autem septem, vt omnes opinabantur. Deprehendi post hæc opticos neruos à posteriori medullæ superficie, & superiori eius parte enasci, inde deorsum descendentes, medullamque ambientes ad ephippium excurrere, vbi coniunguntur, non quidem transuersim, vt aliquorum est sententia, sed quisque in proprium oculum, idest dexter in dexterum, & sinister in sinistrum inseritur. Has obseruationes, vt posteris relinquerem ligneis figuris exprimi curaui; figuræ enim (vt dicebat doctissimus Aldrouandus) sunt muti magistri, qui*

quasi

quasi digito demonstrant, quæ in historijs describuntur. Attamen dum omni animi contentione in Anatomen tam speculatiuam, quàm practicam incumberem, res chirurgicas haud prætermittendas censui, quare à peritissimo Taliacotio, cum quo familiarissimè versabar, tum reliqua, tum artem curta instaurandi per insitionem addiscere volui, vt aliquando ijs miseris succurrere possem, quibus nares, labia. vel aures resecta fuissent. Hac in disciplina, *Deo dante, tantum profeci, vt non paucos adiuuerim, tum alibi, tum in hoc florentissimo Siciliæ Regno, vbi inter alios Perillustri Don Federico Vintimillia Panhormitano sectas infortunio nares ita concinnè restitui, vt multis ab hinc annis absque vlla labe nasus in decora facie decentissimus appareat. Vsus equidem sum in eiusmodi operibus perficiendis id generis instrumentis, quibus vtebatur dignissimus imitatione Taliacotius; ea enim, quæ Tropienses huius artis instauratores vsurpabant, mihi olim Tropiam transeunti valdè rudia visa sunt. Hæc præcipuè meditabar, in his totus eram, dùm Bononiæ Medicinam ordinariam, vt aiunt, profitebar, vocatus deinde in hanc Nobilissimam Vrbem, Trinacriæ augustissimum caput ad Medicinam practicam è prima Sede publicè edocendum, ijs inuigilare potissimum cæpi, quæ ad studiosorum tyrocinium aptè obeundum maximè conferre existimabam, atque interea plurima scriptis, prout sese obtulerat occasio, ea, qua poteram, diligentia commisi. Quibus omnibus apud me veluti in tenebris iacentibus, dum in alia omnia potiùs intendo, en amicorum preces (an vim dicam) cæperunt in me irrumpere, vt ea prælo quamprimum subijcere vellem, ne cum suo Authore propediem cum morte vitam comutarent. Oppugnaui equidem semel, bis, ac pluries causans re vera nunc rerum leuitatem, nunc styli ruditatem, sed ita validæ, atque assiduæ fuerunt suasiones, & conatus illorum, vt tandem velim, nolim manus dederim. Quare coaceruatis in vnum, quæ diuersis temporibus exaraueram, quoniam disparatas materias continerent, sub Miscellaneorum titulo typis imprimendas tradidi. Ac primo loco in Primam, & Secundam Decadem Anatomen Speculatiuam, & Practicam iamdudum conscriptas reieci, materiam verò curtorum reficiendorum, vel si mauis compendium Taliacotij, pro studiosorum faciliori intelligentia Tertiæ assignaui. Porrò quæ ad instruendos tyrones ad Medicinam pertinent, tres sequentes Decadas occupant, vnde in Quarta Rerum naturalium habetur breuis tractatio, hoc est Elementorum, Temperamentorum, Partium Corporis tam Similarium, quàm Organicarum, Humorum, Facultatum, & Spirituum. In Quintam Res non naturales, & præter naturam congessi: Inter primas primò constitui aërem in suas partes distributum, deinde anni tempora, quæ à Medicis, & Astrologis variè considerantur; adiunxi loca, & regiones, prout spectant ad Medicinam, quibus adieci tractatulum de Ventis. Mox descendens ad alimenta determinaui, ea desumi ab animalibus, & eorum partibus, nec non à plantis: animalia diuisi in terrestria, & aquea; in quadrupeda, & volatilia, quorum vtraque deinde in domestica, & agrestia partitus sum, simulque ostendi, quænam bono, vel prauo succo sint prædita. Pisces insuper demonstro in quatuor diuisos esse genera, in maritimum scilicet, fluuiatile, lacunale, & paludosum, ibique eorum qualitates assigno. Sed ex omnibus acipenserem, seu sturionem ab antiquis summè commendatum, cum Xiphia, quam Pesce spada Messanenses vocitant, conferens, quis eorum sit melioris succi, & palato iucundior discussi. Eodem loco pulcherrimam, & aspectu dignissimam Xiphiæ piscationē, vt dicebam antea, descripsi, cuius meminit Strabo libro primo Geographiæ, quem tunc temporis, cùm de Xiphia agerem, minimè legeram. Absoluta tractatione de alimentis ab animalibus desumptis, plantæ succedunt, & primò triticum panis materia, de qua egit Galenus lib. 1. de aliment. facult. cap. 2. vbi quatuor panis species assignat, sed quoniam ibidem fit mentio de pane eloto, breui disputatione inquiretur, quid huius appellatione comprehendatur. Expendo præterea quasdam panis species ex varijs cerealibus, & leguminibus factas, quibus ob defectum annonæ homines vesci coguntur: fiunt autem hæ ex farina typhæ, olyræ, milij, fabarum, hordei, lupinorum, & similium, quorum vsu in Italia pauperes aliquando ob necessitatem vixisse cognoui. Posthac olera in medium prodeunt, facultatesque eorum patefaciens, scholimon, cacton, & cynaram præcipuè in examen reuoco, de quibus apud Authores varia est opinio, num differant à cefalione, qui in Sicilia copiosissimè enascitur. De fructibus interim abundè pertracto incipiens à maioribus, de quibus Galen. lib. 2. de aliment. facult. qui sunt cucurbita, pepo, melopepo, & cucumer. Post alimenta potum cuiusuis generis examinandum accipio.*

De

De alijs verò Rebus non Naturalibus non nisi breuiter, & quantum opus est ad tyrorum institutionem differo. Nec mirum si hæc paucis exarauerim, alimenta verò fusiori sermone; nam horum ampla est varietas Medicis cognitu in primis necessaria, quippe quæ omnem ferè materiam, cum qua operatur Medicus, contineant. His denique accedit Morborum, Causarum, atque Symptomatum tractatulus, & clauditur Quinta Decas. Sed quia Rerum præter Naturalium notitiam haud quaquam absolutè assequi possumus, nisi etiam vrinarum, & pulsuum doctrinam adepti fuerimus, eapropter de his Sexta Decade verba facere institui. Quibus pertractatis ad ea, quæ praxi magis coniuncta sunt, accedere decreui, quocirca cùm putridarum febrium cognitio sit maximè vtilis, & frequens, ideo Septima Decade naturam Putredinis primò aperire conatus sum, & breuissima oratione ostendi vnicam dari illius definitionem apud Aristotelem, sub qua reliquæ species continentur, & simul docui, qua ratione differat à Putredinis definitione, quam tradidit Galenus. Huic succedit febrium putridarum absoluta tractatio, quam in duas partes distinxi, in cognitionem, & curationem. Sub prima febris definitio ab Auicenna tradita continetur, omnesque difficultates aduersus eam emergentes de medio tolluntur, & ostenditur eandem esse cum definitione à Galeno, & Auerrhoë descripta. Deinde Symptomata ad febris cognitionem spectantia considerans, præsertim ea, quæ in actionibus consistunt, demonstro rigorem ad putridas febres attinere, eiusque duplicem esse differentiam. Demum examini subijciens futura, nempe euentum, tempus euentus, atque modum, artem prædicendi ex collatione magnitudinis febris, & roboris virium ortum suum duxisse manifesto. In curatione verò tradidi indicationes à morbo, causis, & symptomatibus eliciendas esse, easque ita inter se collocandas, vt haberi possit, cui primùm, cui secundò, aut tertiò occurrendum sit. Adnexui per consequens auxilia, quibus id fieri debeat: sunt autem hæc illa tria diuulgatissima instrumenta, nempe Chirurgia, Pharmacia, & Diæta, in quorum applicatione considerandus est rectus vsus, & decens administratio. In diætetico igitur instrumento opus esse permagna solertia ob oculos posui, in omnibus sex Rebus non Naturalibus, præsertim in alimentis offerendis, quæ sint, oportet, vt morbo, & viribus satisfaciant. In Chirurgia deinde exagitare mihi placuit, quænam sit sanguinis mittendi per venæ sectionem indicatio; quo loco euacuationem, reuulsionem, & deriuationem esse sanguinis mittendi differentias habetur, & simul exquiritur, in quo hæ duæ posteriores conueniant, aut differant inter se, atque omnium rectus vsus aperitur. Nolui insuper dum venas secandas præ manibus haberem, arterias prætermittere, quare eas tundendi necessitatem, rectamque administrationem detegere studui. In hirudinibus, cucurbitis, & scarificationibus applicandis aliquantulum etiam immoror, vt nihil prorsus in chirurgico instrumento exactè adhibendo desideretur. Denique in Pharmacia ritè instituenda post desumptam indicationem, quâ corpus expurgare cogimur, tempus primò se offert inuestigandum, num videlicet diebus paribus, vel imparibus medicamentum exhibere conueniat, atque hinc arrepta occasione de diebus criticis perbreuem disputationem induxi. His circa febres in communi ad exitum perductis, vt Decadis numerus expleretur, copulaui malignæ febris in specie materiam; nam hæc quoque putrida est, & putridarum omnium pessima, atque vt eius natura in primis innotescat, omninò necessarium. Reliquarum verò febrium specificam discussionem ea propter omisi, quia malignarum natura perspecta, leui negotio & aliæ, vt constat, percipiuntur; hic enim magis vtilia, & necessaria tantùm in lucem edere decreui, cætera verò fortè aliàs. Sed quia febris essentia patere nobis exquisitè nequit, nisi quid Periodicatio sit, prorsus assequamur, idcirco de illa disceptationem eidem Decadi coronidis loco adglutinare opus fuit, in qua Francisci Parelli sententia anatomicè expressa, & rationibus quibusdam confirmata nullius considerationis esse dilucidatur. Octaua Decas sequitur, quæ primò explicare conatur modum, quo medicamenta à calore naturali in actum reducuntur, & cur non semper simplicibus vtamur, sed plerumque ad composita medicamenta deuenire cogamur. Mox facultates Stibij, seu Antimonij, Mechoacan, Mannæ, Seri, Syruporum solutiuorum, Laminæ plumbeæ, Olei vitrioli, Theriacæ, Lapidis Bezaar, & Contraherbæ in medium affero, & qua potui diligentia, expendi. In Nona verò Decade varia quæsita continentur: primò an duo tantùm sint summa febrium genera, putridum nempe, & ephemerum, & an ex primo libro Prorrhet. t. 49. possit

colligi

colligi in alui profluuio mittendum esse sanguinem. Deinde an in simplici sede teli vtendum abrasione. Deinde quanam esse debebat ratio praeseruandi illustrissimam quandam mulierem à conceptione, & partu monstruoso. Adhaec per quam viam materia praeter naturam in thorace existent, modò ad vrinam, modò ad secessum transmittitur. Tum an fœtus in vtero permanens vrinam per vrachum, an per pudendum emittat. Praeterea an faucium morbus, qui nuper vagabatur per hanc Ciuitatem, idem fuerit cum eo, qui Parthenopen eodē tēpore diuexabat. Nonnullis insuper alijs examinatis, vt suo loco videre est, finem imposui Nona Decadi. Postremò ad centuriā Miscellaneorum explendam Decadem Apologeticam adieci, in qua cuiusdam medici obiectiones diluo aduersus me intentatas, quòd in quadam perillustri puerpera, cui lochia diminutè fluebant, haud ex superioribus, sed ex inferioribus partibus sanguinem miserim. Ibidem plurima ad febrientes enixas pertinentia habentur, ac simul probatur haud quaquam licere Medicis fœtum siue actu, siue potentia animatum abortiuis medicamentis abigere. His absolutis operi huic miscellaneo colophonem addendum putaram, sed quia nunc, quum Typographi opera circa finem laborat, iam per aliquot Siciliae loca pestis grassatur, omninò necessarium mihi visum est, vt publicae vtilitati consulerem, in calce voluminis per modum appendicis ad febres malignas addere probatiora medicamenta, quibus praeseruari possumus à tam pernicioso morbo. Nec interim omittendum censui curationis modum, tam vt locis, qui nunc eo morbo corripiuntur, quoquo pacto prodessem, tum vt si aliquando in nos deinceps (quod Deus auertat) irrepserit, sciant cuncti, quam ego methodum ad eiusmodi luem extirpandam, seruarem. Et haec sunt, humanissime Lector, quae vt amicorum, ac studiosorum voluntati obsequerer, praelo subijci passus sum: teque rogatum velim opus istud aequi, bonique consulas: spero enim ex tanta rerum varietate fore, vt aliquam tibi possis vtilitatem comparare. Styli humilitatem non puto fastidies; nam res, non verba sunt magis aestimanda. Hoc equidem scribendi genere ea propter nimirum vsus sum, quòd studiosis erudiendis, & disciplinarum materiebus tradendis sit maximè accōmodatum. Caeterùm non ita mihi blandior in his omnibus, quae prodeunt, vt reprehendi non posse existimem; compertum enim habeo hanc esse humanam miseriam, vt ij magis sapere videantur, qui minus in errores dilabuntur: nec me fugit enunciatum quodcunque, etiamsi innumeris penè rationibus firmetur, totidem ex aduerso argumentis postmodum excogitatis (saltem apparenter) conuelli posse. Quare sicubi in vniuerso opere aliquid reperiatur, quod sapientibus viris corrigendum iudicetur, censoriam, vt aiunt, virgulam non renuo; optaui enim semper à doctioribus doceri, cùm nunquam mihi è memoria exciderit aureum illud Solonis dictum, qui vel summa senectute confectus asserebat nulla verecundia suffusus se in dies aliquid addiscere. Verùm si nonnihil me inscio quis inuenerit, quod vel Sacris Concilijs repugnet, aut Catholicae Fidei non sit consonum, vel minimam alicui suspicionem ingerere queat, id deletum, & expunctum, ceu nunquam scriptum, aut dictum fuisset, haberi volo. Illud enim inprimis profiteor me in singulis prae oculis cultum D. O. M. semper habuisse, cuius Numini, Maiestatique, si quid boni à me dictum fuerit, acceptum referri volo, si contra aliquid perperam, aut deprauatè protulerim, id totum ignorationi meae adscribendum desidero. Ad laudem igitur Domini Nostri Iesu Christi, & Beatae Mariae semper Virginis, quae huius Inclytae Vrbis, se perpetuò futuram protectricem per epistolam pollicita est, in publicum haec omnia prodire discupio.

IOANNIS BAPTISTAE CORTESII

MISCELLANEORVM MEDICINALIVM DECAS PRIMA

De Anatome actiua.

B QVICQVID SVMMVS HVIVS VNIVERSITATIS EFFECTOR Ac Gubernator DEVS in hoc pulcherrimo Mundi opificio fecit, id omne eo consilio condidisse videtur, vt nostris commodis esset consultum: quid enim montium altitudines, quid amoenitates syluarum, quid omnis iste Astrorum atque orbium ornatus aliud, quàm Diuini studij atque officij monumentum ob oculos nobis ponunt? Quod cùm attentiùs perpendissent, tàm retroactorum sæculorum, quàm nostræ ætatis Viri sapientiæ ac eruditionis laude Clarissimi, non ob ignauiam aut negligentiam, tàm eximij operis studium prætereundum; sed tota mente, omnique animi impetu in id incumbendum sibi, atque elaborandum putàrunt, quò ab eis pro amplitudine, qua etiam magnificentia, summa sedulitate delinearetur. Et quemadmodum vniuersalia notiora sunt particularibus, sic ipsi Mundum primò in quatuor partes; deinde singulas Mundi plagas in diuersa Imperia; Imperia in Regna, Regna C in Prouincias; Prouincias in Vrbes & Ciuitates; eas in plura oppida, & pagos diuisêre: quibus perspicuè expositis, à visceribus Terræ inchoando, vertices altissimorum montium conscenderunt, & quicquid intercapedine illa notatu dignum offenderant claudi, accuratissimè posteritati tradiderunt. Quæ omnia & singula si cum homine conferamus, patebit Mundum & hominem ita conuenire, vt meritissimo iure paruus Mundus appellari queat. Nec est ex mortalibus, quem fugiat, quantam nominis famam Cosmographi sibi editionibus suis compararuerint; vt nimirum apud omnes in maxima admiratione, summo honore ac existimatione versentur: quòd si ob maioris Mundi descriptionem tantopere euecti sunt; quo cultu & veneratione, non modò huius sæculi homines, posteritas quoquè vniuersa eum prosequetur, qui parui Mundi delineationem; id est, Anatomes actiuæ methodum, aut rationem scriptam in lucem edit; quæ vel maximè ad naturæ prouidentiam requiritur: haud dubiè, tantò maiora laudum encomia, tantòque sublimiores honorum ac dignitatum titulos ei decernet, quò naturâ homo est illustrior Mundo; quò præclarioribus dotibus est cohoD nestatus; quò ijs omnibus est dignior, quæ sub concauo lunæ continentur, in gratiam & vtilitatem eius, à Deo Opt. Max. productis.

Cur antiqui de Anatome actiua non scripserint. Cap. I.

CVM veteris memoriæ Philosophi ac Medici, rebus in anatomicis (vt annalium monumenta testantur) adeò celebres extiterint: miror eos tàm præstantem ac excellentem artem, non ad posteros perscripsisse, atque tàm turpiter tenebris inuoluisse. Cogitanti mihi tamen hac super re, subijt mens mea illam cogitationem; esse verisimile quod Anatomen actiuam quondam scripserint, sed ob temporum successiones, vel certè varias mutationes, libros illos ab hominibus neglectos, & vt inutiles reiectos fuisse: memini enim me legisse apud Diogenem Laërtium, in vita Aristotelis, eundem

Ariſt. octo libros de rebus anatomicis conſcripſiſſe; at cum maxima noſtra iactura nihil penitus eorum librorum ad nos peruenit, quantum conſtat. Ex quo colligere licet, quòd ſicut Ariſtoteles de hac materia libros poſteritati reliquit, ita etiam eo antiquiores fecerint; cùm ea mirum in modum delectarentur: verùm ſcripta illorum iniuria temporis, non ſecùs atque ariſtotelica ſunt amiſſa. Suadet alia ratio, vt credamus anatomica volumina extitiſſe; ea eſt, quòd tunc temporis typographiæ cognitionem non habebant, cuius beneficio exiguo labore adhibito renouari potuiſſent; & vt manu ſcriberentur, multùm temporis, magnique ſumptus requirebantur: illi etiam penes quos erant exiguum iudicium de eis ferentes, non digna cenſebant, quæ deſcriberentur; ſic inueterata, & tempore longinquo conſumpta ad nos peruenire non potuerunt. Succedit antiquiores illos magno ſtudio collegiſſe aliorum codices, vt in ignē proijcerent: nam ſcribit Diogenes in vita Democriti, Platonem, qua potuit induſtria curaſſe, vt Democriti libri ad manus proprias deportarentur, quos flammis tradere volebat: quæ pernicies ab Amycla & Clinia Pythagoricis inhibita fuit, tales libros apud varios homines iam diſperſos eſſe affirmantibus. Refert quoque idem Diogenes Platonem ab Archita Tarentino obtinuiſſe nonnulla commentaria, quæ ab ipſo in ignem coniecta, atque combuſta fuerunt: vt in vita Architæ Tarentini videre eſt; idque ne ad manus hominum ſummi huius Philoſophi libri peruenire poſſent; à quo tamen & ipſemet Plato, & Ariſtoteles multa deſumpſerunt, nomine ipſius vix ad aures noſtras perueniente. Sed cùm à Platone (qui Diuinus ab omnibus cenſetur) id factum eſſe habeamus, de reliquis antiquioribus pari ratione exiſtimandum eſt: quod ſcelus præſertim Ariſtoteli adſcribitur. Fieri igitur potuit, commentaria actiuæ huius Anatomes ad manus talium, qui aliorum famam imminuere cupiunt, perlata, ab iiſque ignibus exuſta eſſe, aut certè lacerando diſſipata.

Atque iſtæ ſunt rationes, quas in medium afferendas putaui, eò quòd fundamentum in re habere viderentur; aſt peruoluendo Gal. lib. 2. de Anatom. adminiſtr. cap. 1. offendi, anatomicam adminiſtrationem, ideſt actiuam Anatomen, priſcis illis Philoſophis & Medicis eſſe per manus traditam, nec opus fuiſſe, eam per libros inſtituere: quo cognito meam opinionem poſtponendam, huic verò rationi adhærendum iudicaui: ſcribit namquè eo loco Gal. ſuperiorum temporum Medicos, ita actiuæ Anatomæ ſtuduiſſe, vt omni ingenio curauerint ſuos pueros, non in hoc exercitio minùs, quàm in lectione & ſcriptura exercere: quare minimè timendum erat, ne eius vſus è memoria illorum excideret: immò verò addit pueros & adoleſcētes huic Anatomes parti ita deditos fuiſſe, vt potiùs metuendum eſſet parentibus ne literarum elementa ab ineunte ætate hauſta, quàm illius præcepta obliuione delerent: qua de cauſa ſuperuacaneum eſſe rati, eam poſteritati non conſecrarunt.

Verùm enim verò tempore progrediente, Philoſophi ac Medici, quibus per manus tradita fuerat actio hæc anatomica, cùm honeſtiùs iudicaſſent facultatem hanc omnibus ſtudioſis communicare, eos, quos virtutis nomine venerabantur, hanc rationem ſecandi (quam actiuam Anatomen appellandam cenſemus) docuerunt; vnde factum eſt, vt artis huius vſus ab Aſclepiadarum familia exciderit, per multaſquè temporum ſucceſſiones illud puerile exercitium defecerit, ac tandem ars ipſa in deterius lapſa ſit, quæ quamuis à Diocle & Marino, (qui paulò ante Galeni tempora vixere) reſtaurata aliquo pacto videretur, quia tamen negligenter & parùm accuratè ab ipſis tradita fuerat, ad interitum ſucceſſu temporis perducebatur. Galenus itaque coactus fuit eam quindecim libris in memoriam renocare, inſcriptis de anatomicis aggreſſibus, quorum nouem, nec tamen integri ad nos peruenerunt: reliqui deſiderantur, vtinam extarent; plurima quæ à nobis in confuſo tractantur, dilucida & clara haberentur.

A Galeno vſque ad tempora Mundini res anatomica penitus neglecta eſt: & quamuis plures floruerint, qui eam poſt Mundinum ſcriptis mandauerint, nullus tamen ex profeſſo actiuam hanc Anatomen excoluit: ſed quod à Galeni temporibus vſque ad Mundinum, & à Mundino, ad noſtra vſque tempora nihil, aut parùm hac de re ſcriptū ſit, facillimum eſt rationem (vt arbitror) inuenire; nam homines rebus bellicis, aliiſquè perturbationibus diſtenti, minimè ſtudijs optimarum artium ſuam operam locare potuerunt: noſtræ verò tempeſtatis homines à bellicis tumultibus liberi Anatomes

ſtudium

A studium ad eam perfectionem enexerunt, vt paucissimæ partes sint in corpore, quarum non habeatur notitia; adeò vt Anatomes nihil aliud desiderare videatur, quàm certas quasdam regulas sectionis ad partes inueniendas, quod à nullo, vel paucissimis traditur; cùm tamen plures studiosi hoc æuo reperiantur, quàm fuerint superioribus sæculis. Huius rei ratio desumpta inde videtur, quòd Medici & Philosophi suis liberis (vt antiqui faciebant) non modò non tradant regulas dissecandi; verùm etiam ab hac exercitatione eos prorsus, tanquam ab actione nimium sordida dehortentur. Sunt aliqui qui in illa opinione versantur, homines non studere huic operationi, mortem (vt aiunt) metuentes; sibiquę persuadentes, quod ij qui Anatomen diù exercent, vitam sibi breuiorem reddant, à Vesalio & Falloppio argumentum desumendo, qui in vigente ætate constituti, vitam cum morte commutarunt: putant enim, naturam huiusmodi actionem indignè ferre, ac propterea curare, vt Anatomici tanquam suæ fabricæ destructores, breui tempore decedant.

Haud equidem ex vniuerso mortalium cætu aliquem reperiri existimo, qui inficias B eat, quin hæc Anatome actiua continuum atque indefessum studium & laborem, tàm mentis, quàm corporis expostulet; nam non solùm in hominum cadaueribus exerceri oportet; verùm & in alijs cuiuscunque generis brutorum, quod laboriosissimum est opus. Iulius Casserius Placentinus exemplo est, qui multum temporis, & laboris consumpsit in Anatome laringis, & aurium animalium brutorum, at cum exiguo fructu. An verò dicendum sit ob deprauatum quẽdam, ac peruersum vsum hominum Anatomen minus necessariam, vilem, & abiectam videri, adeò vt qui eam exercent, veluti studiosorum fæces existimentur: hinc in quibusdam Academijs parui penditur, in nonnullis alijs, ne cogitatur quidem de ea, & densissimis tenebris inuoluitur. Philosophi enim & Medici circa alias partes suarum scientiarum sese occupant, quarum beneficio, & commodiùs rei domesticę prospicere, & sublimiores honorum titulos sibi comparare possint: quod si anatomica actio, eiusque interpretatio magnifieret, nec non vsus Anatomes auro & argẽto remuneraretur; denique si eodem numero habereutur, quo illi, qui primas cathedras sibi vsurpant, non est dubium, quin plurimi Philosophi C ac Medici relictis alijs, vni se huic studio deuouerent, talique ratione labor ingens, & studium acerrimum, suauissimum amore pecuniæ redderetur, pariterquè sordities tolleretur, atque inhumanitas humanissima euaderet.

Hanc ergo Anatomen actiuam, cùm à paucissimis, & ferè nullis tractatam viderem, quadraginta ab hinc annis in flore iuuentutis existens, & hoc studio mirificè mihi arridente, methodo quadam, regulisque, nec non præceptis, ex Gal. lib. de Anatom. administr. desumptis, à Vesalio, libro humanæ fabricæ etiam seruatis, scriptis delineaui: sed variè distractus ad finem perducere nequiui. Verùm cùm eam Anatomes partem excolere tentauerim à paucissimis obseruatam, quæ in capite celebratur: cumque hæc duobus fiat modis, vno quidem, qui ab omnibus communiter obseruatur; altero verò qui à nullo; priori tanquam ab omnibus pertractato, & administrato prætermisso, alterum amplexus sum, qui fit in cerebro basi capitis sursum reuoluta: quem curaui (quãtum hoc tempore præstare valui) & insinuare, & ad perfectionem reducere. Hinc attuli præcepta in sectione seruanda, quomodo scilicet caput sit præparandum, & in D suas partes methodo quadam diuidendum; deinde quæ in hac administrandi ratione inueneram figuris quibusdam declarare curaui; quibus demonstratur, præter aliorum omnium Anatomicorum opinionem, cerebrum totum intus excauatum esse, omnesque neruos à spinali medulla ortum ducere, quas quidem figuras, cùm apud me habeam, ne deperdantur aut deprauentur, satiùs duxi ad communem vtilitatem, & ad excitanda aliorum ingenia, simul cum alijs rebus, typis mandare.

Doleo me non potuisse, quam decreueram quadraginta abhinc annis methodum Anatomes actiuæ ad perfectum finem perducere; fui enim coactus in Galliam, vt Illustrissimi Cardinalis Segæ Conciuis, & Domini mei curationi præessem, proficisci, ibique sine fructu in hoc genere studij per triennium morari: post regressum meum in patriam, ab Illustrissimo Messanensium Senatu in prima cathedra eius Gymnasij, vt Medicinam publicè interpretarer accersitus sum: quo in loco futurum rebar, vt per ocium res anatomicas cõtemplarer, & ad libitum, singulis annis semel, stato tempore,

diſceptationes anatomicas aggrederer, vt fieri conſueuit in celeberrimis Italiæ Academijs. Verùm quia conſideratio Anatomes nudis verbis, atque admiratione quadam hic commãdatur; re autem verà, exiguo loco collocatur, nam 24. annorum interuallo, ſolùm bis Anatomen exercui, nec cõmodè, ſed tumultuosè, & maxima cũ difficultate. Cùm igitur caſum deploratum intuear, nec ſpes inſtituti mei exequendi affulgeat; tum quia non locus, neque tempus id concedat, ætaſque ſenilis obſtet: pauca hæc de actiua Anatome capitis; (baſi illius ſurſum reuolutà) quæ dum iuuenis eram, (vt ſuperius dictum eſt) ne obliuioni traderentur, decreui prælo ſubijcere. E

Hæc tamen antequam aggrediar, nonnulla tanquam prologomena præfabor in ſtudioſorum gratiam: primò quidem inquiram, quid ſit Anatome; deinde quibus hæc ipſa opem ferat: tertiò tractabo de antiquitate, inuentione, & ipſius in hunc vſque diẽ progreſſu: quartò quod ſit ſubiectum Anatomes: quintò quis ſit ordo in Anatome tradenda: poſtremò quæ ſint conditiones requiſitæ Anatomico aperiam.

De definitione Anatomes. Cap. I I. F

DVas reperio Anatomes definitiones, aut deſcriptiones in libris Iſagogicis Galeni; vnam lib. finitionũ Medicarũ; alteram libro introductorij, qui Medicus inſcribitur. Prior eſt, quod Anatome ſit abditarum partium ſpeculatio: altera abuſiuè quidem dicitur externarum corporis partium, & particulariũ cõmemoratio; propriè verò internarum, cum ſermone explicatio. Vtramque hanc definitionẽ conſiderans Matthæus Curtius Papienſis, vir Doctiſſimus, qui olim in publico noſtro Bononienſi Gymnaſio Medicinam practicam primo loco interpretatus eſt: ſuper Mundini Anatomen in Procemio colligit ex prædictis definitionibus hanc vocem Anatome, ſumi dupliciter, vno modo impropriè, & præter vſum: alio modo propriè. Anatome primo modo ſumpta intelligi debet de partibus externis, ita vt qui partes externas enumerat corporis, Anatomen facere dicatur; alio modo de partibus internis tantum dicitur, quare qui circa partes internas ac abſconditas ſpeculatur, aut eas ſermone explicat; ille Anatomen propriè celebrare exiſtimatur. Vnde Anatome non dicit ſectionem, ſed explicationem partium ſermone, aut earundem ſpeculationem. G

Probat hoc ex Galeno, qui libros alios de Anatomia ſcripſit, alios de aggreſſibus anatomicis; nihil in libris de Anatomia de ſecandi ratione tradidit, vt patet tertio artis Medicæ, vbi libros ſuos in hunc ordinem redegit: verba autem eius formalia ſequens textus demonſtrat. *Sed quia, quæ per Anatomen oſtenduntur, maximè conferunt;* „ *oportet eum exerceri in libris, inter quos præcipuè vtilis eſt liber de Anatomia oſſium, proximè de Anatomia venarum.* Verùm exerceri in libris nihil aliud eſt, quàm ſpeculari ſuper his rebus, quæ in iiſdem libris ſcripta reperiuntur; ſed hi libri quos Galenus inſcripſit de Anatomia, ſermonem habent de internis partibus; vt eſt liber de Anatomia venarum, neruorum, oſſium, & id genus partium internarum. Quare ex Galeni ſententia apparet concludendum eſſe Anatomiam partium internarum, ſpeculationẽ, vel earundem ſermonem eſſe. In libris verò de aggreſſibus anatomicis nihil idem Galenus de partibus tradidit, niſi in ordine ad ſectionis regulas: quare differentiam inſtituit inter Anatomiam, atque ſecandi rationem: nec obſtat nominis etymologia, quæ ſignificare videtur non quidem ſpeculationem, ſed reſectionem; nam id verbum compoſitum eſt, ex ἀνὰ & τομὴ. Τομὴ nihil aliud ſignificat, quàm ſectionem, ἀνὰ verò vt plurimũ, vel rurſum, vel re: ita vt ἀνατομὴ ſit quaſi iterata ſectio, quæ ſit poſt ſectionem realem; vt ſi quis de partibus inciſis, ac diuiſis ſermonem habeat, illud ſit ἀνατέμνειν, id eſt reſecare, cùm Author introductorij dicat ἀνατομὴν, id eſt reſectionem, vel explicationem partium corporis humani: atque ita Galenus vtitur hac voce ἀνατομῇ, pro explicatione partium humani corporis, quo ad ſitum, ordinem, atque vſum; qua propter cùm in primo de anatomicis aggreſſibus capite ſecundo iuuenes ad Anatomię cognitionẽ hortatur, his verbis vtitur. *Oportet ipſis oculis eſſe acerrimum ſpectatorem eorum;* „ *quæ tunc temporis Alexandriæ tradebantur.* Ex quibus concludendum eſt; hunc terminum Anatomia, à Galeno ſumi pro explicatione partium corporis humani, quæ quandoque ſit per inſpectionem, quandoque per ſermonem; hæc Curtius. Ex eius quidem, H

diſcur-

A discursu, colligere vnusquisque facilè potest mentem Galeni esse, quod Anatome sit partium declaratio quædam per sermonem, ita vt aliud sit loqui de Anatomia, aliud de dissectione: nam Anatome ea quæ partibus secundùm naturam insunt, declarat; dissectio verò comprehendit regulas ac administrandi rationem.

Sed Curtius hallucinatus est hoc in loco, nam illa diuisio librorũ Galeni penès Anatomiam,& rationẽ secandi falsa est, quã ipse allegat: cùm omnes libri, quos ille de partiũ cõsideratione scripsit, ad Anatomen reducantur, qui quodã ordine se consequũtur, vt apud ipsummet Galenũ videre licet libro artis paruæ, quẽ citat Curtius capite vltimo, vbi postquã ordinẽ posuerit inter libros suos de rebus medicis introducendis, ordinẽ quoq; inter libros anatomicos aggreditur; dicens. *Post hunc in pluribus alijs libris, de operationibus animalibus disseruimus, sed quoniam ad earum demonstrationes non parùm conferunt, quæ per sectionem apparent, in illis priùs se exercitari oportet; est autem maximè vtilis inter alios tractatus ille, qui de sectionum aggressibus inscribitur; alij autẽ sunt post eum plures, duo quidem de discordia sectionis, (hi desiderantur) vnus de sectione mortuorum: post* B *quos sequuntur hi, in quibus agitur de sectione viuorũ, in alijs verò quibusdam, particulatim ob eos scripsimus, qui introducuntur, de ossibus, de sectione quoque musculorum, & neruorum, arteriarum & venarum, aliaq; huiusmodi ex eodem numero existunt, & liber etiam in quo quæritur, numquid in arterijs cõtineatur sanguis naturaliter, qui verò earundem partiũ demonstrant operationes, duo quidem sunt, de motu musculorum, tres autem de thoracis, & pulmonis motu: post hos liber de voce, de principatu autem animæ, & de omnibus alijs, quæ de naturalibus, vel animalibus operationibus in quæstionẽ trahuntur in longum, scripsimus libro, qui de dogmatibus Hippocratis & Platonis inscribitur. Ad eiusdem generis contemplationem, pertinent libri de semine seorsum inscripti, & amplius de sectione secundùm Hippocratem, quos omnes ordine sequitur tractatio de vtilitate.* Hæc Galenus.

Ex quibus facilè colligitur, omnes hos libros ad hominis corpus spectãtes, ad Anatomen reduci secũdùm quendã prioris, ac posterioris ordinẽ, quasi quod Anatome sit quoddã genus sub se continens hos libros, quorũ alij modum sectionis respiciunt,& in ordine primi reponũtur; alij partiũ diuersitatẽ prosequũtur, qui pro partiũ ratione ac C diuersitate diuersimodè inscribũtur: vt de ossibus, musculis, venis, arterijs & huiusmodi. Alij actiones partium speculantur, qui sunt in tertio loco,& inter se quoq; diuisi pro actionum diuersitate ac dignitate. Alij denique vsus earundem partium speculantur, qui adhuc ab inuicem differunt, prout varios partium vsus declarant. Falsitas Curtij deprehenditur ex loco Galeni citato, qui ab eodem deprauatus est, vt in suam opinionem duceret: nam vbi in codice Curtij legitur. *Sed quia quæ per Anatomiã ostenduntur, maximè conferunt*, in Galeni libris hæc habentur verba, *sed quoniam ad earum demonstrationes non parum conferũt, quæ per sectionem apparent*, & rursus apud Curtium legitur *oportet eum exerceri in libris, inter quos præcipuè vtilis est de Anatomia ossium liber, proximè de Anatomia venarum.* Galeni verò textus sequitur, *in illis prius exercitari oportet, est maximè vtilis inter alios tractatus, qui de sectionum aggressibus inscribitur.* Ita vt velit Curtius sensum Galeni esse, vt, quæ ostenduntur per Anatomen, sint vtilia, proinde anatomicos libros esse consulendos, in quibus Anatomia tractatur, inter quos primus omniũ est liber de ossibus: est tamẽ verus sensus Galeni ad cõsequendã demõstrationẽ D operũ naturaliũ corporis; oportere se exercere in sectionibus, quę res, vt probè dignoscatur, maximè vtilis est ille tractatus, qui de aggressibus anatomicis inscriptus est: & hoc est, quia hic liber dat secandi regulas: proinde ab eo est exordiendum.

Cùm igitur abundè demonstratum sit ex eiusdem Galeni verbis, suos libros anatomicos non esse ea ratione diuisos, vt senserat Curtius; videndum modò est, an hic terminus Anatome à Galeno accipiatur pro explicatione partium corporis humani, quæ quandoque fit per inspectionem, quandoque per sermonem; quod sanè non debet reuocari in dubium, nam vt supra dictum est, Galenus anatomicos libros in quatuor ordines diuisit, in quibus de partibus, de actionibus earundem, ac vsibus multa disseruit: non possunt enim de illis rebus aliqua dici, nisi per sermonem explicentur, nec aliquid certi determinari potest, nisi inspiciantur aliqua, vt est figura, magnitudo, numerus, connexio, cõformatio, seu structura, colores, duritiès, mollities; & id genus plura. Quam ob rem absque vlla dubitatione hic terminus Anatome, sumitur ab eodem Galeno

pro

pro partium explicatione, quæ fit, & per sermonẽ, & per demonstrationem, de his quæ E
dicta sunt. Præterea idẽ terminus latiori interdũ sumitur vocabulo, quippè qui præter iam dicta, sectionem cadauerum, ac viuorũ animantiũ, nec non & modum amplectitur sectionis: deniquè, magis, propriè accipitur à Galeno, pro ea functione manuali, circa cadauera ac animalium corpora, & pro recta eius administratione; quod patet ex diuisione, quam ipsemet suorum librorum tradit: vbi prius tractat de aggressibus anatomicis, in quibus & regulæ, & sectionis norma traditur, quæ cæteris alijs libris anatomicis præmittitur. Quare primò Anatome dicitur de sectione, & modo sectionis; secundariò de illa partium explicatione, per ostensionem; tertiò, de explicatione, quæ fit per sermonem; quartò de speculatione, quæ post explicationem, ac ostensionem de vsibus & actionibus partium habetur.

Est tamen animaduertendũ duplicem esse partium ostensionem, aliam per se, & est quando sectionem aliquam in cadauere molimur, post quam ostendimus figuram, magnitudinem, situm, & reliqua, vt dictum est superius; aliam verò esse Anatomen quam Græci κατὰ περίπτωσιν appellant, hoc est quæ casu accidat, vnde ostensio casualis appella F
tur, & est quãdo in magnis quibusdam vulneribus partes deteguntur, quæ conspici possunt, vt quando ingruenti aliqua pestilenti lue, carbunculi oriantur, sub quibus partes non solùm cute, sed etiam carne priuentur; quod in pluribus Asiæ Ciuitatibus contigisse narrat Galenus, primo de aggressibus anatomicis, capite secundo. Et hæc ostensio fit in viuis quidem hominibus, sed malè habentibus, vel vulneribus, vel carbunculis, vel quopiam morborum genere afflictis: quò partes aliquæ sub cute, & carne conspici possint; in vtroque hoc Anatomes modo partes ostensione declarantur. Quamuis inhumana hæc sit, & inutilis, nec vnquam obseruanda.

Cæterùm & illa declaratio, quæ fit per sermonem duplex quoque esse potest; vna, qua declaramus corporis externas partes; alia verò qua internas docemus: prima cùm sectionem, id est actionem illam secandi præcedat, meritò abusiuè Anatomia dici potest, cùm eam secundùm nostrum dicendi modum etiam Anatomen appellemus, quæ ad pictores, vel sculptores spectat. Patet igitur, hoc vocabulum Anatome, tanquam genus quoddam statui à Galeno, sub se varias Anatomes species continens, quæ inter G
se distinguuntur pro vario considerandi modo: & licet idem subiectum in vniuersum considerent, particularia tamen subiecta sibi acquirunt, prout varias partes speculantur, vel declarant.

Cùm verò tot partes habeat Anatome, non potest illi definitio assignata conuenire, definit enim saltem vnam speciem, quæ declarat partes corporis internas, vel demonstratione, vel sermone, quam etiam Gabriel Falloppius, vt diminutam refellit, libello de ossibus cap. 3. & aliam in medium adducit, quæ est. „ *Anatome est ars, vel habitus animi, quo optima cum theoria omnes, vel minutissimas corporis internas, ac externas particulas diuidere possumus; ob id, vt quæ, sensu in his partibus dignoscenda sunt, verè pateant.* At hæc Falloppij definitio non sufficiens est; quippè solùmmodo eam Anatomes partem declarat, quæ sensui visus subijcitur, relinquens eam, quæ ad discursum & rationem spectat. Nobis igitur conandum vnam definitionem excogitare, integram naturam ipsius exactè declarantem, quam forsan reperiemus, si ad ea, vnde veræ definitiones accipiuntur, recurramus. H

Ex Peripateticorum schola habemus, definitiones rerum sumi à subiecto, & à fine, & ab vtroque, proinde indagandum nobis est, & subiectum Anatomes, & finis quem sibi præscribit, vt inde eius integram definitionem elicere valeamus. Subiectum est corpus animatum, aut cadauer, ea ratione consideratum, quatenus est in suas partes diuisibile, quod duplici modo fieri potest; vel sectione ipsa reali, ac manuali, vel intellectuali, nam & cadauer, & corpus animatum diuidi vtroque modo potest, quamuis in corpore viuo non possint omnes partes abinuicem, vt par esset seiungi & separari. Finis duobus modis consideratur, vel vt respicit Anatomen præcisè consideratam, vel vt respicit eandem, quatenus est pars Medicinæ; si primo modo accipiatur varius est, nam vnus est, vt addiscantur regulæ, & præcepta rectè secandi; alter gratia sciendi & cognoscendi corporis structuram, partiumque ad inuicem compositionem: tertius, vt vniuscuiusque magnitudo, situs, figura, numerus, connexio, & alia id genus

cogno-

A cognoſcantur, alijs ſermone declarentur atque demonſtrentur; tandem vt ea, quæ ſub ſenſum non cadunt, vt eſt actio, vſus, atque temperamentum, ipſarum partium ſpeculatione acquirantur. Vt verò Anatome eſt pars Medicinæ, finis ipſius eſt ea omnia in eodem ſtatu naturali conſeruare, & vbi aliqua ex parte ab eo collapſa ſunt in priſtinum ſtatum reducere.

His ita prælibatis, ac pro fundamento iactis, ſic ipſam definiendam cenſeo. Anatome eſt animæ habitus quidam rationalis, quo partes corporis ſuperficie poſitas inter ſe diſtinctas cognoſcimus, alijſque ſignificamus, ac methodo quadam per ſectionem, ſitum partium omnium internarum, ac reliqua ſecundùm naturam illis inſita, ſenſui expoſita exploramus, ac omnia per ſectionem inuenta voce exprimimus. Hæc autem definitio Anatomen declarat, quoad omnes conditiones partis actiuæ: nam Anatomicus actionem hanc dum molitur, debet prius nomina, ac ſitus partium externarum, nec non & earum limites indicare, ac voce aſſiſtentibus exprimere: ſecundò ad ſectionem accedere, ſitumque partium, magnitudinem, figuram, numerum, colligantiam, B ſubſtantiam, colorem, & reliqua omnibus demonſtrare, ac voce exprimere. Cæterùm cùm præter iam dicta, quæ ſenſu iudicantur, alia partibus inſint ſenſibus non ſubiecta, vt ſunt temperamenta, actiones, atque vſus, ratiocinatione, ac diſcurſu procedendum eſt, vt innoteſcant, ac proinde ad partem ſpeculatiuam pertinent, quæ ab effectu veluti ducta, actiones, atque veros vſus partium, ac earundē temperamenta nanciſcitur; quod facilè ex Galeni librorum diuiſione allata vnicuique apparet. Quamobrem huius partis definitio talis eſſe poteſt: Anatome eſt habitus animæ rationalis, ac contemplatiuus, quo partium temperamenta, actiones, ac vſus ſpeculamur. Et quamuis omnino diſtinctæ hæ partes Anatomiæ videantur, vt conijci poteſt ex allatis his definitionibus, nihilominus ſub vnica vniuerſaliori ambas comprehendi poſſe exiſtimo, ſi hoc modo dicamus: Anatome eſt habitus quidam rationalis per ſectionē cadauerum, aut corporum animalium acquiſitus, quo omnium humani corporis partium ſtructuram exactè cognoſcimus. Dicitur habitus per ſectionem acquiſitus, ad differentiam illius, qui per libros acquiritur: dicimuſque per quem exactam ſtructuræ partium co- C gnitionem habemus, ad differentiam illius habitus acquiſiti per libros, quo etſi ſtructuram partium agnoſcimus, non tamen veram & exactam cognitionem habemus, quemadmodum ea eſt, quæ ſenſu acquiritur. Erit igitur hæc definitio, ſeu Anatomes deſcriptio ſatis apta; nam huius rei naturam dilucidè explicat per materiam & finem: materia eſt cadauer; finis, vt partium illius ſtructura dignoſcatur.

Sed quid ad Galeni definitionem? dicendum puto Anatomen duplicem eſſe: alia enim eſt docens, alia vtens; Anatomia vtens ea eſt, quæ à nobis eſt definita, & nihil aliud conſiderat, niſi ſectionem ea ratione, qua dictum eſt, vt videlicet ſtructura dignoſcatur. Docens rurſus duplex eſſe poteſt, alia actiua, alia contemplatiua; Docens actiua eſt ea, quæ ſenſu demonſtrat, ac voce exprimit omnia, quæ ſecundùm naturam partibus inſunt, quæ ab vtente illa Anatome inuenta fuerunt, eaque eſt varia pro varietate partium, quas exprimit. Contemplatiua eſt, quæ actiones, vſus, ac temperamēta partium ſpeculatur, quæ etiam varias actiones conſiderat, ſed non ſolùm actiones, verùm & facultates; poteſt quoque eſſe varia pro varietate rerum, quas ipſa perſcru- D tatur. Actiuæ docentis ea eſſe poteſt deſcriptio, quæ ſuperiùs in introductorio tradita fuit, ſcilicet quod ſit partium internarum cum ſermone explicatio. Contemplatiuæ verò ea eſt, quæ lib. defin. medic. habetur: quod ſit partium internarum ſpeculatio: omnes tandem in hunc finem tendunt, vt quæ conſiderant, dignoſcantur. Prima enim methodum rectam ſecandi docet; ſecunda verſatur circa partium ſitum, magnitudinem, numerum, figuram, compoſitionem, ſubſtantiam, connexionem, colorem, & id genus; tertia circa facultates, actiones, temperamenta, atque vſus, in hunc finem, vt in ſuo naturali ſtatu conſeruari poſſint, ac vbi exceſſerint, corrigantur.

Quod ſi quiſpiam aliam adhuc cupiat definitionem, quæ vtentem, & docentem Anatomen ſimul complectatur, ſic deſcriberem: Anatome eſt rationalis, ac methodica humani corporis partium diſſectio, earundem ſitus, figuræ, numeri, compoſitionis, ſubſtantiæ, connexionis, & talium paſſionum demonſtratio; ac voce explicatio accidentium & conſequentium, nec non & earundem facultatum, actionum, vſuum, ac tempera-

temperamenti ſpeculatio. Cùm verò hæc ipſa Anatome ſic conſiderata ſit Medicinæ E pars idem ſubiectum conſiderans, immo ſit Medicinæ primum fundamẽtum, eundem quoque finem habeat eſt neceſſe: Finis autem eſt, vt ſanitas conſeruetur & amiſſa recuperetur; hinc ſi finem iſtum deſcriptioni addiderimus, vniuerſam definitionem illius per materiam & finem habebimus; quæ talis erit. Anatome eſt rationalis ac methodica corporis humani primùm diſſectio partium, earundem demonſtratio, ac ſermone explicatio necnon etiam ſpeculatio, vt illæ in ſuo ſtatu conſeruentur, ac ſi labantur, ad priſtinum reduci poſſint. Hæc vera eſt, vt arbitror huius artis ſiue facultatis, aut Medicinæ partis definitio per materiam & finalem cauſam tradita. Nota quod addita ſit illa particula, primùm, vt inde cognoſcamus, aliorum cadauerum ſectiones eſſe factas in gratiam corporis humani.

De vtilitate & neceſſitate Anatomes. *Cap. III.*

ANatomen vtilem eſſe omnibus literarum ſtudioſis clariſſimũ eſt; & pri- F mò Theologis, Galeni teſtimonio, libro 3. de vſu. part. cap. 10. nec non 17. cap. 1. ex quibus locis habetur, Theologos cõtẽplando res anatomicas in Dei Opt. Max. cognitionẽ venire: nam perpendentes in hac carnis, oſſium, ſuccorumque compage habitare mentẽ Diuinam opificis omnipotentiam, infinitam bonitatem, & inuictam ſapientiã facili negotio aſſequuntur: cuncta enim feciſſe, quæ voluit, virtutis eſt inuictæ, & inſuperabilis; omnibus creaturis liberaliter neceſſaria elargitum fuiſſe, ſummæ bonitatis eſt ſpecimen: inueniſſe autem ita, quo pacto omnia adornata ſunt, ſummam denotat ſapientiam; atque iſta ſunt ea attributa diuina, quæ ex Anatome actiua Theologis repræſentantur, ad confirmandum inſtitutum noſtrum pertinentia.

Medicis omnibus tàm Phyſicis, quàm Chirurgis non ſolùm Anatome vtilis eſt; ſed neceſſaria, illis quidem vt per eam internarum partium conformationem, ac ſtatum naturalem cognoſcant; nam in curandis morbis clamat Galenus, id quod ſecundùm naturam eſt, pro ſcopo habendum; id autem non niſi per Anatomes inſpectionem ha- G beri poteſt. Deinde quis eſt ille Medicus, qui poſſit intelligere libros Galeni, nempè de Hippocratis & Platonis decretis, de vſu partiũ, de ſemine, de naturalibus facultatibus, de ſanitate tuenda, de locis affectis, de differentijs morborũ, de cauſis eorundem, de differentijs ſymptomatum, & de cauſis ipſorum, de anatomicis aggreſſibus, nec non & reliquos, tùm etiam aliorum authorum, tàm Medicinæ, quàm Philoſophiæ volumina cũ fructu peruoluere abſque Anatomes præexiſtente cognitione? Medicis verò Chirurgis neceſſaria eſt; nam ſi in corpore manuum opera agenda veniat, ex frequente Anatomes adminiſtratione addiſcunt, quo in loco tutò operandum, & quantum; & num ſit ab operatione deſiſtendum: ſcribit enim Galenus lib. 1. de anatomicis adminiſtrationibus cap. 2. memoriam rerum, quæ ſenſibus noſtris patent, aſſiduam requirere conſuetudinem: hinc apparet, quod inter homines, illos celerrimè agnoſcimus, quibus familiariter vtimur, qui verò ſemel atque iterum viſus longiori temporis interuallo nobis occurrit; eum rurſus præterimus, quòd antea conſpexerimus immemores: ita vt Chirurgis opus ſit continuò verſari circa Anatomen actiuam. H

Philoſophis verò tàm naturalibus, quàm moralibus non exiguam vtilitatem adferre poteſt Anatomes cognitio, nam Philoſophi naturales habentes cognitionem corporis humani, quod eſt metrum, ac regula omnium mixtorum, tùm animatorum cùm etiã anima carentium; poterunt duci in cognitionem aliorum; & vt dicebat Galenus 17. de vſu partium cap. 1. eum qui totius naturæ ſcientiam ſibi comparare ſtudet, oportere his ſacris initiari; quo viam ſtratam, ac facilem habeat, ad libros intelligendos, in quibus de rebus naturalibus pertractatur, vt eſt apud Platonem Timæus, apud Ariſtotelem ferè omnes libri, ſed maximè de hiſtoria, de partibus, de generatione animalium, de ſenſu & ſenſibili, de anima. Moralibus quoque Philoſophis maximè vtilis eſt hæc contemplatio; nam vbi obſeruare voluerint mirabilẽm corporis humani partium ſympathiam, conſpirationem vnam, mutuaque inter ſe officia, quæ ſine vllo auaritiæ ſtimulo ſua non ſibi reſeruant, ſed liberaliter alijs communicant; omni procul dubio appeti-

tus,

A tus, tàm concupiſcibiles, quàm iraſcibiles, immoderatos, irrationaleſque coërcere ſtudebunt, vt quæ in animo ſunt ac corpore, omnia ſibi ad inuicem conſentiant, nimirum inferiora ſuperioribus debitum obſequium ferant, ac inde virtutes morales prodeant. Legiſlatoribus, ac ciuitatum Gubernatoribus vtilitati quoque eſt; nam ante oculos, & mentes ipſorum paruæ cuiuſdam reipublicæ rectè conſtitutæ, & æqualiter adminiſtratæ paradigma, & imago obijcitur; vt à Platone 4.dial.de Repub. ſcriptum eſt, quo in loco ne dum hominis animam, ſed ipſius corpus, quoad membrorum principatum, famulatum, mutuam ſubordinationem, conſpirationemque, exiguam quandam rempublicam repræſentare ſcripſit.

Sed non ſolùm literarum peritis Anatome prodeſt, verùm omni hominum generi; Militibus enim quandoque vtilitatem afferri poteſt, quod apud Homerum Vliſſis teſtimonio confirmatur, qui Cyclopi inſidiaturus excogitabat impellendum eſſe enſem in eam thoracis partem, qua vena caua phrenibus alligata eſt, quo ictu ſperabat id Cyclopi eueuturum, quod arbori contingeret, ſi per medium ſecaretur. Pictoribus quoque, B & Sculptoribus proficuam eſſe omnibus notum eſt; nam varios muſculorum motus, variaque externarum partium delineamenta obſeruantes ſuas picturas, vel ſculpturas his illuſtrant, & elegantiores reddunt. Tandem qui Anatomes habet cognitionem in ſui ipſius notionem peruenit, & quiſquis ſe ipſum cognouerit, omnium rerum cognitionem habebit, cùm in hoc Microcoſmo omnium rerum ſimulacra, ac ideæ adſint. Ferunt ſapientiſſimum Socratem quondam dixiſſe furori, ac dementiæ proximum eſſe ſuprema inquirere, & aliena perſcrutari, his ignoratis quæ in nobis ſunt. Et Aulus Gellius lib. 18.noct. Attic. cap.10.ſcriptum reliquit hominibus liberis, liberaliterque inſtitutis turpè eſſe, ne quidem cognouiſſe ad notitiam noſtri corporis pertinentia.

De antiquitate, inuentione, & in hunc vſque diem progreſſu Anatomes.
Cap. IV.

C Ntiquiſſima eſt Anatomes inſpectio, eiuſque cognitio, Homeri namq; temporibus, vt paulò ante dicebam, vſu recepta fuit. Fallop. in eo lib. Gal. de oſſibus inſcripto, quem ipſe eſt interpretatus, antiquitatem Anatomes quæritans locum Hippocratis in Epiſtola quadam ad Damagetum affert; in qua Hippocrates ſcribit ſe Democritum inuiſiſſe varia corpora animantium diſſecantem ad atræ bilis naturam, ac ſedē (quam putabat delirij eſſe cauſam) inueniendam. Sed hic locus non eſt tàm antiquus, vt ille à nobis ſupra citatus apud Homerum, qui ante Chriſtum natus fuit annos 1089. ſcribentem ab Vliſſe venam cauam, qua diaphragma tranſiens cor ipſum adit, in corpore Cyclopis diſſectam fuiſſe, quod ſignum eſt certiſſimū tunc temporis Anatomen fuiſſe cognitam, alioquin nec Vlyſſes, neque Homerus venæ huius peritiam habere potuiſſet: longè igitur antiquior eſt hæc authoritas, quàm ſit illa ex Hippocratis Epiſtola, vbi Democriti ſit mentio corpora diſſecantis, qui vixit ante Chriſtum natum 492. annos, vt habetur lib. 2. ſuppl. Chronic.

Cæterùm & hæc Epiſtola, quæ ſub nomine Hippocratis, circumfertur ſuſpecta eſt D mihi, primùm quia Diogenes Laërtius lib. 9. in vita Democriti ſcribit illum nequaquā ridentem, quamuis concedat ab Hippocrate fuiſſe viſitatum (non quidem, vt ipſum ſanaret) quo tempore iam Democritus erat decrepitus, nec amplius aptus ſectioni cadauerum, nam Hippocrates 436. annos ante Chriſtum natus; Democritus verò 492. vt dictum eſt ſupra, ita vt Democritum natiuitate ſecutus ſit Hippocrates 56. annis: & dum ſiue ad videndum ſiue ad ſanandum eum conueniret, vigeſimum quintum annum attigiſſe ſaltem veriſimile videtur, cùm tunc temporis Hippocrates iam Medici famam adeptus erat, quam non poterat niſi per longum temporis curſum, & varia experimenta in Medicina facta ſibi comparare: vide Laërtium ſcribentem ex Atheuodori authoritate, quod cùm Hippocrates ad Democritum acceſſiſſet, Democritum iuſſiſſe lac adferri, quo inſpecto dixiſſe; & capellæ primi partus, & nigræ eſt, quod in maximam admirationem traxit Hippocratem, & impulit ad iudicium ferendum ſummæ illius ſapientiæ, ac diligentiæ: ex quo conijcere poteritis, quod Hipp. tale iudicium non rectè

tulisset, nisi & ipse tunc temporis ad aliquod scientiarum fastigium peruenisset, ad quod nemo adijt sine multorum annorum reuolutionibus: præteribat igitur Hipp. annum 25. cum Democritum conuenisset, atque ideo Democritus ipse iam erat plus minusue octogenarius, & per consequens minimè accomodatus ad animalium corpora dissecanda, vt anatomica requirit administratio. Sed ad probandam prouectiorem Hippocratis ætatem, & maiorem senectam Democriti eiusdem Laertij testimonium extat dicentis; vltimum, quod in vita Democriti legitur dictum, aut factum, fuisse illam cum Hippocrate collocutionem; atque annum 109. agentem ab huius vitæ statione decessisse. Et hæc sunt, quæ epistolam hanc Hippocratis titulo inscriptam, mihi suspectam reddunt.

Sed argumentum maioris antiquitatis Anatomes desumo à Plinio scribente lib. 9. cap. 2. in Aegypto adeò familiarem fuisse, vt ipsi Reges eam exercuerint mortuorum cadauera secantes, quò morbos scrutarentur: atqui Aegyptij antiquissimi fuerunt; nam Regnum ipsorum cepit anno Mundi 2773. quod postea à Cambise sub Regnum Persarum translatum fuit anno 4070. vt lib. 2. suppl. Chron. habetur: at Aegyptij in F omni genere scientiarum excolendo diligentissimi, ac omnium primi fuerunt, à quibus Græci omnia desumpserunt; hinc ad Latinos cuncta delata sunt: igitur facilè apparet Anatomen antiquissimam esse, cùm 3000. annorum præterierint, & eo plus, quod hæc ipsa ab hominibus excolatur. Quibus constitutis, aptè inferendum est Anatomen nobilissimam, ac omnium disciplinarum præstantissimam esse, in cuius encomijs recensendis Ciceronianæ, aut Demosthenianæ eloquentiæ vis, & facultas, nec non quæuis humana lingua deficeret; opusque esset, aut eam silentio præterire, aut hymnis (vt dicebat Galenus) canticis, psalterijs, cytharis, organis, aut alijs celebrioribus instrumentis musicis decantare; vt laudes ipsius ad cælos vsque, quantum humanitùs permittitur, extollerentur. Quod si quispiam reperiatur, qui Anatomen vilem esse affirmet, id non de Anatomia, sed de sententiæ latore ferendum iudicium esset, authoritate Arist. primo de part. anim. 2. Duplicē ego arbitror fuisse causam, cur Anatome exerceri ceperit, prima, vt morborum sedes in nostris corporibus conspiceretur, altera vt notitia haberetur, vnde animi passiones originem habeant. G

Quem modò progressum in hunc vsque diem habuerit, tentandum est, quantum fieri potest, inuenire. Cùm verò Aegyptij Anatomen exercerent ob morborum (vt diximus) animi, & corporis inuentionem, Philosophi Græci Aegyptum adeuntes addiscendi causa, Aegyptiorum æmulatione Anatomen excolere ceperunt; longèque maiori studio, ac diligentia eam amplexi sunt, cùm non ad morborum duntaxat cognitionem, sed ad eorum curationem, totiusque corporis structuram assequendam ea sint vsi: atque eò familiaritatis deduxerunt, vt à pueris literarum more per manus haberetur, vt cap. 1. dictum est, hæc autem tanquam nauis in turbato mari varijs temporum successionibus, diuersis fluctuationibus, procellisque agitata fuit, vt nonnunquam florentissima, interdum verò submersa penitùs, atque extincta visa sit: postquam enim ab Asclepiadarum familia, apud quam in summo honore habebatur, excidit, & suam perfectionē perdidit, deinde temporis progressu in manus Herophili & Erasistrati venit, qui eam ad pristinum decorem reducere tentauerunt; sed contrarius votis successit euentus; nam non contenti cadauerum humanorum centena dissectione, à viuis homi H nibus non abstinuerunt; hinc (Celso teste) viuos homines supplicijs damnatos à Regibus, vt dissecarent, impetrabant, quorum immanitate & feritate populi commoti, non modò viuorum hominum, sed cadauerum humanorum Anatomen, vt foedam & inhumanam explodendam, atque extinguendam prorsus curarunt; vnde lege sancitum fuit, vt in eum, qui id genus facinoris patrare ausus fuisset, grauiter animaduerteretur, & hæc fuit grauissima iactura Anatomes. Galenus verò Herophilo succedens ipsius restaurationi, ac sarcitionique diligenter admodum studuit, vt frequentissimis simiarum, aliorumque brutorum sectionibus eandem ad memoriam hominum reuocaret: sed ob sanctionem iam dictam, strenuè obseruatam, humana cadauera nunquam aut rarò dissecuit; verùm, vt Anatome non modò conseruaretur, & in consuetudinem aliquando, vt apud antiquos illos Medicos, ac Philosophos abire posset, plurima atque doctissima de administrationibus anatomicis commentaria posteritati scriptis mandauit:

ipsius

A ipſius tamen diligentia, & admirabilis ſolertia, cùm in Anatome adminiſtranda, tùm in conſcribendis commentarijs parùm profecit, eò quod poſt ipſum literarum ſtudioſi negligenter admodum rebus anatomicis operam ſuam nauauerint; ita vt obliuioni interituique donata ad Mundini vſque tempora viſa ſit: & hæc fuit altera Anatomes ærumna, cùm annorum mille & ducentorum ſpatio, eoque plus delituerit, in quo pauciſſimi Anatomici ſcriptores reperiuntur, & ad verbum omnia à Galeno mutuantes, vt videre vnuſquiſque poteſt apud Oribaſium, Auicennam, Auerr. atque alios quàm plurimos, qui ex libris fuerunt non ex adminiſtratione Anatomici.

At Mundinus ſui temporis Medicus præſtantiſſimus, (vt eius propria in Meſuem commentaria teſtantur) acutiſſimoque præditus ingenio facilè perſpectum habuit medicam facultatem abſque Anatomes cognitione, ac peritia exerceri minimè poſſe: quamobrem plurimis humanorum corporum ſectionibus, ab interitu eam reuocare accuratè admodum operam dedit, quod longo ſtudio, & labore intenſiſſimo tandem conſecutus, ne denuò ipſa periclitaretur breui, & perquàm docto libello omnia ad B Anatomen adminiſtrandam neceſſaria egregiè pertractauit; ita vt plus laudis ex anatomicis ſtudijs Mundino, quàm Galeno deberi videatur, ſi quidem Galenus plurima Anatomicorum ſcripta legit, Mundinus verò omni penitus libro anatomico deſtitutus fuit: nam Iacobus Carpenſis Berrengarius, qui multo tempore poſt Mundinum vixit, nullos libros anatomicos, duobus exceptis, repertos fuiſſe teſtatur. Imò dicere auſim plus beneficij Anatomen à Mundino, quàm à Galeno accepiſſe; Galenus quidem, dum Anatome labaſceret (liceat mihi ita loqui) per brutorum ſectionem opem tulit; Mundinus verò cadauerum humanorum laborioſa, & frequenti diſſectione eam iam diu ſepultam ex monumento erexit. Et quamuis Galenus plura diſſecandi præcepta docuerit, ſparſim tamen & confuſè in ſuis libris de anat. admi. ſcripta reliquit, contra Mundinus ea omnia tanto ordine, tanta facilitate, tamque mirabili methodo, & breuiſſimè perſtrinxit, vt quotquot poſt ipſum Anatomici vixerunt, etiam nolentes ſectati ſint; cùm nulla alia methodus in Anatomes vniuerſali adminiſtratione ſeruari poſſit: quæ certè tantæ præſtantiæ, vtilitatis, neceſſitatiſque eſt, vt à grauiſſimis viris viua C voce in præclariſſimis Italiæ Gymnaſijs, præſertim in Bononienſi declarari meruerit, & quod plus eſt, à dicto Iacobo Carpenſi, & à Matthæo Curtio Papienſi commentarijs illuſtrata fuerit. Quamuis inter ſe id diuerſa ratione egerint: nam Carpus, vt eſt omnium Anatomicorum, quos viderim doctiſſimus, accuratiſſimus & eruditiſſimus, ita in ſuis dilucidiſſimis in Mundinum commentarijs, omni penitùs contradicendi ſtudio remoto, veri ac fidi interpretis functus eſt officio, nihilque eorum, quæ Ariſtoteles, & Galenus de anatomicis rebus ſcripſerunt, intactum reliquit, quin examini ſubiecerit, ac rectè ponderauerit. At ex aduerſo Curtius parùm in rebus anatomicis verſatus, commentatoris nomen ſibi adſcribens criticum atque acrem nimis (& mea quidem ſententia) ineptum cenſorem egit, nihil ſe ipſo dignum aduerſus doctiſſimum hunc authorem afferens.

Sed quid pluribus immoror, Veſalius, qui ſe Anatomē ab interitu reuocaſſe clamat, multa de nouo reperijſſe iactans, ea omnia à Mundino & Carpo ipſius commentatore ſurripuit; & ne furti illius quidpiam appareret, diuerſo ordine, elegantiori ſanè, ſed ob- D ſcuriori ſtilo res anatomicas prolixè nimis pertractauit, Mundinum, & Carpum tanquam barbaros ab Anatomicorum cenſu eijcere omni conatus eſt ingenio. Et vt facilius principem locum inter Anatomicos ſibi vendicaret, figuris quibuſdam (& quidem egregiè factis) Anatomen vniuerſam ad viuum demonſtrantibus vſus fuit; quem docendi, & ſcribendi modum & ordinem plures ſectati ſunt; vt Falloppius, Columbus, Valuerda, & alij quaſi in ipſius verba iurantes de Mundino, aut Carpo ne verbū quidē, niſi contumelioſè, nec ipſorum ſcripta videntes habuerunt. At neoterici prudentiores, & magis cauti Veſalij figuras probantes, & vnicuique, quod ſuum eſt tribuentes, Mundini methodum amplexi ſunt, vt eſt Vveckerus, Platerus, Caſpar Bahuinus, & Andreas Laurentius, quibus addi poteſt Hieronymus Fabritius ab Aquapendente, & Iulius Cæſar Arantius, quorum omnium labore atque opera, nec non & noſtra induſtria, qui aliquid addidimus, vt ex noſtris Figuris conſpicitur, Anatome tandem amplior reddita, præſenti tempeſtate ad feliciſſimum portum pertigit. Quare pri-

stinum decorem olim à Mundino comparatum in Academia Bononiensi, etiam nunc sustinet, vt meritò in ipsa amplianda, atque excolenda, Academia Bononiensis primas partes sibi vendicauerit; nam Mundinus, de quo diximus, Bononiensis fuit, qui Academiam illam omni genere disciplinarum instructam animaduertens, studiorumque Matris nomine insignitã: vt proprio marte ornatiorem redderet; primus mortalium hanc cadauerum humanorum consuetudinem in studiosorum gratiam instituit; à qua deinceps tanquã ab opulentissimo emporio, reliquę omnes totius Mundi Academiæ ipsam desumpserunt; quo nomine Mundino tanquam primo inuentori; Senatui verò Bononiensi Mundino opem ferenti, tàm vtilem consuetudinem amplectenti, omnes Anatomes studiosi, & Medici potissimum gratias referre debent. Atque hæc est Anatomes ad nostra vsque tempora breuiter enarrata progressio.

De subiecto Anatomes. Cap. V.

ANatomes subiectum esse corpus humanum vbique decantatum est; verùm id bifariam considerari potest, vel quatenus in suas partes sectione est diuisibile, & hac ratione anatomicæ administrationis est subiectum; vel quatenus instrumentum quoddam est ex pluribus partibus organicis constructum, & vt sic speculationi anatomicæ subijcitur. Hoc modo consideratum oportet, vt vnam, & propriam actionem habeat, à cæteris partium organicarum actionibus distinctam, non secùs atque dicicimus oculum esse instrumentum vnum, vnam edens & propriam actionem, quæ nimirum est visio, de quo in Anatome speculatiua: alio verò modo consideratũ sectioni, & partium inter sese separationi subijcitur, nec non declarationi partium per sectionem inuentarum: atqui cùm partium sectioni & administrationi subiectarum, aliæ sint similares, & aliæ organicæ, in vtrisque necessarium est aliquid reperiri, quod materiæ, & aliquid quod formæ proportionem habeat. Fabrica instrumentorum proportione correspondet materiæ, facultas verò formæ: ad materiam declarandam opus est constitutionem, seu fabricam similarium partium inuenire, quæ constat proprietate substantiæ, temperamento & qualitatibus temperamentum consequentibus; quarum aliquæ ad tactum, nonnullæ ad visum, aliæ ad odoratum, quædam ad gustum spectare certum est. Sunt autem huiusmodi qualitates omnes densitas, raritas, crassities, tenuitas, asperitas, lenitas, durities, mollities, & id genus, quæ ad tactum pertinent: colores ad visum, odores ad odoratum, sapores ad gustum, quæ à Galeno sub nomine necessariò subsequentium, eò quod temperamentum sequantur, comprehensa sunt: constitutio verò, seu organicarum partium fabrica proprietate compositionis, magnitudine, conformatione, situ & numero decenti constat; hæcque à Gal. necessariò accidentia, quod parti iam formatæ, & per formam actuatæ accidant, appellata sunt. Cum Gal. itaque dicamus, partium omnium constitutionem à consequentibus & accidentibus dignoscendam esse; quæ omnia cùm sensui subijciantur, per dissectionem inuenienda sunt. Verùm cùm facultas gerat vices formę, nec sensui pateat, alia ratione quàm per sectionem indagandam esse existimamus, nempè per actionis cognitionem.

Quam quidem facultatem vnicam esse vniuscuiusque instrumenti propriam, ipsumque ad actionem promouentem clarissimum est, nullaque egens probatione; vt *v. g.* dicimus facultatem visiuam mouere oculum tanquam proprium instrumentum visionis edendæ: quæ res quemadmodum se habet in particularibus instrumentis, ita se habere debet in toto corpore, quod est instrumentum; qualis autem illa sit facultas totum corpus, vt instrumentum est, ad propriam actionem conducens, facilè est intelligere, cùm sit anima ipsa; sed quæ sit huiusmodi instrumenti propria actio, non tàm facilè declarari potest; opus enim primùm est demonstrare, totum corpus esse instrumentum distinctum ab alijs particularibus instrumentis. Quòd verò sit instrumentum comprobatur ex Aristotele, primo cap. secundi de partibus animalium, vbi dicit totum corpus à partibus organicis esse constitutum, nempe ex capite, collo, thorace, duobus cruribus, & duobus brachijs; quod adhuc clariùs Galenus libro de differ. morb. cap. 4: demonstrat, instrumenta corporis in quatuor diuidens classes, in quarum prima ea

posuit

A posuit instrumenta, quæ ex simplicissimis constant partibus, vt est musculus, qui ex fibris, à neruo, ligamento, & carne ortis componitur; secunda verò instrumenta vocauit ea, quæ ex primis tanquam ex minus compositis fiunt, vt digitus ex musculis conflatus; tertio loco enumerauit ea instrumenta, quæ ex secundis fiunt, vt manus ex digitis constās. Quartæ classis instrumenta ea dixit esse, quæ ex magis compositis fiunt, nempe ex tertijs instrumentis, vt in exemplo, tota manus constat ex humero, vlna, atque manu extrema.

Hac stante Galeni de instrumentis determinatione, dico; quod quemadmodum datur instrumentum primi ordinis, ex simplicissimis partibus constans; ita quoque verissimum est dari vnum instrumentum, quod ex maximè compositis instrumentis conflatum sit; maximè verò composita instrumenta sunt illa quarto loco enumerata; ex quibus, eodem Galeno authore totum compositum est. Sunt autem hæ partes maximè compositæ, quæ totum corpus componunt, tres ventres secundùm Galenum; nempè caput, thorax, atque venter inferior, nec non & artus, tàm inferiores quàm superiores;
B quæ sunt instrumenta quarti ordinis, ex quibus totum instrumentum quinti ordinis erit compositum; nec alius modus præter hos compositionis inueniri potest. Totum itaque corpus est instrumentum aptum, natum edere propriam operationem, non secùs atque alia instrumenta, quod non solùm Aristoteles & Galenus agnouerunt, sed & Auicenna lib. de anim. cap. 1. vbi dicebat animalia inter se non modò habitudine, quantitate, vel qualitate, aut situ, sed actione, & passione differre, quare cùm instrumentum sit animatum corpus hominis, necesse est & ipsum habere aliquam operationem, qua differre possit à brutis animantibus. Iam verò cùm docente Galeno ita à natura comparatum sit, vt instrumenta actionibus idonea vnam habeant partem, quæ præcipua sit ad operationem edendam, alias vt causas sine quibus non, alias ad meliorem actionem, & alias ad conseruationem: hæ autem omnes partes reperiuntur in toto corpore vt totum est: sequitur itaque quòd totum corpus, vt totum est, sit instrumentum distinctum à cæteris omnibus instrumentis.

Quòd verò habeat partem, cui ratio agendi primariò competat, facilè comprobari
C potest, nam quemadmodum Instrumenta primi ordinis, partem præcipuam actionis simplicem habere est opus, vt in musculo est fibra, sic in instrumentis compositis esse debet composita; in instrumento autem maximè composito, maximè omnium compositam partem dari valde rationi est consentaneum: hæc autem nulla alia esse potest quàm manus, quæ præterquam quod nullam similem in corpore habet, est etiā hominis maximè propria pars, vt Galenus primo de vsu partiū cap. 8. & Aristoteles precitato loco scriptis mandarunt, ea siquidē per suā actionē nēpe apprehensionē concurrit primò ad actionē totius corporis; at cùm apprehensibilia quædā sint maxima quæ contrectare vna manus non potest, aliā sociā sibi adiunctā habuit; quædā verò sint minima, quorū cōprehensioni non est opus tota manu, diuisa fuit in digitos vnguibus munitos, de qua actione tractabitur in Anatome contemplatiua.

De ordine in Anatome seruando, & conditionibus Anatomici. *Cap. VI.*

D ORDO duplex in Anatome tradenda esse potest, alter lectionis sine sectione; & alter sectionis, & lectionis simul: ordo solius lectionis ab illis partibus, quæ sunt totius fabricæ fundamenta inchoari potest; vt ab ossibus, musculis, inde ad alias partes similares progrediens, donec vniuersa fabrica fuerit absoluta, inque suas partes diuisa. Huiusmodi ordo dici potest cōpositiuus, eò quòd à similaribus exorditur, quæ principiorū rationē habent, donec ad cōpositas partes, & tandē ad vniuersum corpus peruenerit; hunc ordinē proposuit Galenus lib. 1. de Anat. admi. cap. 10. quē seruarunt Vesalius, Columbus, & alij plerique. Secundus, qui est tanquā ordo quidā resolutiuus, incipere potest à cōpositione totius, vel à parte aliqua, quæ rationē habeat totius: si à toto, cùm vniuersum corpus ex Aristotelis sententia lib. 1. de hist. animal. cap. 7. diuidatur in caput, collum, thoracem, duplex crus, & duplex brachium: secundùm verò Galenum,

lenum, in tres ventres, ac artus, ex quarto de vsu partium; proinde in lectione modò ab vno, modò ab altero ventre, & ab ipsis etiam artubus auspicari potest, pro varia legentis & docentis opinione: Galenus enim libros de anatomicis aggressibus, & de vsu partium scribens initium sumpsit ab artubus, à manu videlicet, atque pedibus, & hinc progressus est ad omnes alias corporis partes. Cæterùm vbi ab aliquo particulari instrumento quispiam in docendo exordiri voluerit, animaduertat hoc, instrumenta scilicet, seu partes organicas esse in duplici differentia; aliæ enim sunt, quæ à similaribus tùm communibus tùm proprijs sunt constitutæ, à quibus si auferantur partes illæ similares communes, remanet adhuc eorum substantia similaris; talia sunt omnia viscera: aliæ verò partes organicæ sunt, quæ ex similaribus communibus solummodo fiunt, à quibus si auferantur similares communes, tota eorum structura ruit, vt est brachium, caput & id genus; hoc posito ad maiorem dilucidationem. E

Dico quod in historia pertractanda partium organicarum possit seruari duplex ratio, ad imitationem naturæ, quæ vnam seruat in partibus generandis, aliam in nutriēdis; si itaque sequi velimus ordinem, quem seruat natura in generandis partibus corporis, vel à corde incipere tanquam ab eo, quod primò generatur ex Aristotelis sententia, inde subsequenter ad alias partes ab eo dependentes, & illi inseruientes progredi possumus: vel à iecore quod secundùm alios censetur primum in generatione, & sic ab ipso procedendo, quousque inuentæ sint omnes partes illi inseruientes, & ab eo dependentes. Quòd si eorum opinioni adhærebimus, qui existimant naturam vnica & rudi quadam delineatione pictoris instar, omnes partes simul efformare, ac deinde temporis progressu eas omnes ad perfectionem ducere, non potest designari certus ordo, sed vnusquisque pro arbitrio, modò ab vna, modò ab altera parte ordinem incipere sectionis & enarrationis suæ poterit. F

Ordo verò nutritionis est etiam varius, nam omnia animalia alimento egent, sine quo conseruari omnino nequeunt, & est opus, vt illud variam accipiat alterationem, vnde natura varias effinxit partes, quarum quasdam primaria ratione instituit, quòd tanquam alimenti primaria instrumenta sunt, & primum circa alimentum laborem subeunt, vt ventriculus, hepar, venæ meseraicæ, vena caua, & huiusmodi aliæ: aliæ secunda ratione ab ea destinata, & sunt illæ, quæ excrementis subseruiunt: aliæ postremò tertia ratione & sunt illæ, quibus animal pro arbitrio excrementa expellit, quarum quædam sunt, quæ tempestiuè excrementa propellunt, vt sunt musculi abdominis, quædam verò quæ prohibent ne excrementa in tempestiuè exeant, vt Σφιγκτὴρ. Ab omnibus igitur his partibus, & ab vnaquaque ordo sectionis seruari potest, vbi Anatomen quis docturus est citra sectionem: & isti sunt ordines, quibus ad libitum vnusquisque vti potest in percipiendis visceribus, quæ composita sunt ex partibus similaribus, tàm communibus quàm proprijs. G

Ordo modò partium organicarum, quæ compositæ sunt ex similaribus communibus, incipere debet à partibus exterioribus, & procedere ad partes internas quousque totum membrum diuisum fuerit in suas partes similares, & quod de vno membro composito dicitur, id intelligendum quoque est de toto corpore, quod ex partibus alijs organicis est cōpositum. Est etiam alter ordo, qui sectionis & administrationis appellatur à Galeno 4. de anat. admin. cap. 8. & à Mundino, omnibusque Anatomicis obseruatus, is autem incipit à partibus, quæ putredini maximè sunt obnoxiæ; vnde omnes in publica Anatome administranda auspicantur à ventre inferiore, vt in libris de aggressibus anatomicis apparet. H

Cùm autem Anatome actiua inter laboriosas operationes omnium laboriosissima sit, quando in Gymnasijs à viris doctis celebranda decernitur, hominem requirit iuuenem, aut saltem à iuuentute non valdè distantem; robustum, vt huic arduæ actioni sufficere possit; qui manu celeri & agili sit, non minus dextera, quàm sinistra promptus; oculorum acie acerrima; vt minutissimas partes distinguere facilè possit, quàm plurimis instrumentis aptis, cultris videlicet & scalpris diuersorum, generum nouaculis, malleo, acubus, spongijs & id genus præditus esse, eaque omnia in promptu habere debet pro varijs actibus, ac demonstrationibus partium, quas fieri oportet. Verùm cùm Anatomicus partes, quas sectione inuenit, ac detegit, demonstrare, &

voce

A voce declarare debeat; priùs partes probè inter se distinguat, necesse est; deinde demonstret: hæc enim sunt, quæ ab Anatomico benè suum munus obeunte requiruntur.

Præterea debet in sectione esse patiens, pius, misericors circa cadaueris humani operationem; nam præterquam quod versetur circa nobilissimum subiectum, in memoriam reuocandum est eum tale propediem effectum iri; quare nihil quod iocosum sit, vel in contemptum actionum miserrimi olim viuentis dicendum est. Neque partes contrectandæ, quæ turpitudinis causa risum moueant, sed pio quodam affectu, ita partes omnes administrandæ veniunt, vt omnibus innotescat situs ipsarum, figura, magnitudo, numerus, connexio, propria substantia, & vt vno complectar verbo, vniuersa structura, & conformatio vniuscuiusque partis: singula verò ea methodo sunt declaranda, vt nec plura, nec pauciora in propria demonstratione contineantur; singulę partes proprijs, ac peculiaribus vocibus appellandæ, nullum nomen vel mutandum, vel transferendum, sed id quod primò vni parti fuerit tributum, de eadem semper idem vsurpetur; ita enim dilucida doctrina efficitur, quod deficit citò inuenitur

B & si quid frustra additum fuerit, facillimè deprehenditur: nam vt inquit Galenus, quæ consonant, dissonantque, maximè in huiusmodi explicationibus exactè discernuntur. Sed puro Anatomico non docenti satis est partes ipsas distinctè vnam post aliam separare, ita vt ea, quæ iam dicta sunt in vnaquaq; parte, distinctè sensus cognoscere possit.

Verùm Anatomicus docens in publico theatro, ea omnia dilucidè, ac methodicè, declarare debet, à nomine partium exordiendo, ita, vt in disquisitione, ac declaratione aliud primum, aliud secundum sit, ac tertium, quousque vniuersa partis conformatio declarata fuerit. Porrò cùm præter iam dicta, alia consideranda veniant in partibus, quæ sub sensum minimè cadunt, vt est temperamentum, actio, atque vsus; qui vsus partium, vt probè dignoscantur, recurrendum est ad præcipuam totius instrumēti actionem, quæ Galeno Authore, vt plurimùm per propriam substantiam fieri solet, vnde temperamentum innotescere facilè poterit; quamuis contingat interdū actionem partis fieri ob aliquod ex consequentibus, sed quomodocunque id eueniat, actio totius membri primùm accipienda est, ad quam perfectè edendam plures concurrunt

C partes, quarum vna est, cui debetur actio primò, seu ratio agendi, ex primo de vsu part. cap. 10. alia sine qua non, alia ad meliorem actionem, alia ad conseruationem, alia ad ornatum. Vt igitur vsus omnium partium ab Anatomico, vt decet exprimatur, methodum hanc seruare expedit.

Primò actio est inquirenda, secundò pars, cui debetur actio agendi, & sic deinceps, donec totius structura & cuiusq; partis ratio fuerit declarata: vt verò Anatomicus rem ita declaret, operæ pretium est eum in Galeni doctrina maximè versatum esse, omnesque Galeni libros anatomicos pluries legisse, ordine à Galeno seruato, & à nobis supra declarato. Præterea Aristotelis libros de hist. de part. & de generat. anim. callere oportet; ac demùm quoad fieri potest legisse omnes libros, qui de rebus anatomicis tractant. Sed quoniam in publicis Anatomijs solent à clarissimis viris assistentibus difficultates ad Anatomen, Medicinam, & Philosophiam spectantes proponi, (quod præcipuè singulo mane, ac vespere in nostra Bononiensi Academia more receptum est,) quò his Anatomicus respondere, ac satis facere possit, necessarium est, vt

D sit optimè versatus in vniuersa Galeni, & Aristotelis doctrina: hic namque locus Anatomes administrandæ congrediendi Philosophis, ac Medicis occasionem præbet, nec aliud tempus reperitur oportunius pro scholaribus ad discendum, & Anatomico ad comparandum sibi honorem; is enim tanquam in proprio theatro ac schola residens à doctoribus, & à maximo scholarium concursu auditur, honoribusque cohonestatur; ideo argumenta & rationes sibi obiectas pacatè, & humaniter accipere debet, eas repetere, singulisque singillatim satisfacere. Doctores quoque & ipsi quæstiones discutiendas proponentes, solummodo studere debent publicæ vtilitati discipulorum; & quemadmodum conueniens est, vt Anatomicus humaniter respondeat, ita & ipsos animo amico, & benigno proponere satiùs esse arbitror: quandoquidem quæstiones ab opinionibus excitari solent, ita vt rectiùs opinari, sit quodammodo scire. Proinde rationibus, non autem conuitijs, aut obiurgijs comprobari sententiæ debent; conuitia enim & contumeliæ ab hominibus, qui literas, ac virtutes profitentur aliena esse debent

benti; cùm autem ad peragendam Anatomen, nimirum ad demonſtrationes, ac declarationes, vt decet, requiratur longũ tempus: velim, quiſque ſciat eas quæſtiones eſſe proponendas ad anatomicam adminiſtrationem amplificandam, & ornandam, quæ & inſpectione, ac demonſtratione dilucidari poſſint, his enim & Anatomen, & Anatomicum elegantiorem fore, ſcholareſque inde non negligendas vtilitates, & fructus hauſturos mihi firmiſſimè perſuadeo. E

De modo præparandi Primam Figuram. Cap. VII.

Quemadmodum difficilis, & laborioſus eſt hic adminiſtrandi capitis modus, quem nunc proponam; ita mehercle à nullis, aut pauciſſimis obſeruatus fuit: nullum enim hactenus Anatomicum offendi, qui eum ſit proſecutus; exceptis Conſtantio Varolio conciue meo, qui in quadam Epiſtola ad Mercurialem nonnulla, ſed breuiter admodum attigit, duaſque figuras ad hanc adminiſtrationem pertinentes rudi, atque F obſcuro modo depinxit, quæ intelligi minimè poſſunt: & Veſalio, qui lib. 4. ſuæ humanæ fabricæ cap. 2. vnicam affert figuram, nec tamen rem, vt eſt, declarat. Quare in ſtudioſorum gratiam tabellas aliquot pingendas curaui, adminiſtratione hac ſeruata, in quibus cerebrum totum baſi ſurſum inuerſa, atque ipſius figura, ventriculorumque forma, & magnitudo demonſtratur; principiumque medullæ, eius progreſſus atque omnes ipſius ramificationes antequam è capite prodeat, & nonnulla alia nondum ab aliquo demonſtrata conſpici perpulchrè poſſunt. Sed ideo huiuſmodi adminiſtratio parit nobis, vt dixi difficultatem, quia primùm oportet vniuerſam cutem totius capitis cum ſua membrana carnoſa denudare, pericraniumque totum ab oſſe, quoad fieri poteſt, ſeparare, & os cranei detegere: deinde omnes muſculi à facie ſeparandi, maxilla inferior prorſus amputanda, ſuperior verò ſerrà, aut ſcalpris ab oculi regione auferenda eſt. Modus eſto talis; vbi os malarum vtrinque denudatum à muſculis, & à membrana fuerit, admoueatur ſerra ad offium oculorum ambitum, & per mediũ naſi vtrinque ad oculos ducatur; aut ſi mauis ſcalpellis vti, ſcalpellum ferreum, & robuſtum ma- G nu ſiniſtra apprehenſum habeas, & in manu dextera ligneum malleum, quo ab oculis ad os malarum, naſi, & palatum, nec non & proceſſus veſpertilionum alas imitantes, quæ ſunt ſphœnoidis portiones, vnica & ſucceſſiua actione auferre tẽtabis. Res autem felicius ſuccedet, ſi ſectionem ſerrà ab ambitu oculorum auſpicaberis per faciem tranſuerſim procedens, quam deinde per os iugale, ac tempora paulò ſupra mammillares proceſſus, ac meatus auditorij regionem duxeris ad occiput vſque; & ab occipite rurſus ad proceſſus mammillares, & meatus auditorij ſedem, poſtea per tempora, ac proceſſum iugalem ad oculorum ambitus vſque perduxeris, ex qua ſectione totum os ad membranam vſque diuidendum eſt, ac ſimul interim præcauendum, ne membrana ſubtus contenta dilaceretur.

Rurſus duæ aliæ ſectiones per occiput ſunt peragendæ, vtrinque videlicet vna, quæ à ſectione iam dicta incipiant, ac deorſum per poſteriora mammillarum proceſſuum progrediantur, finemque ſuum faciant ad magnum illud foramen occipitis, per quod medulla ad ſpinam defertur, ad latera illius vbi duo occipitis foramina, per quæ ſepti- H mum neruorum par egreditur, apparent; oſſe interim ſphœnoidis ab omni illa offium regione, à carne, membrana, veniſque iam liberata, ſolis neruis egredientibus, quoad fieri poteſt, relictis. Opus eſt etiam aliquam portionem arteriarum ſoporalium os excedentium à ſectione illæſa manere, vt ablato tandem vniuerſo oſſe intueri queas, qua via ipſæ arteriæ ſoporariæ poſteriorem capitis partem ingrediantur, feranturque ad eius anteriora, lineis autem his ſectione protractis, os intermedium auferre tentãdum eſt, cultri manubriolo tranſuerſim in prima oſſis occipitis ſectione impoſito, oſſeque eleuato.

Modus talis ſit, manu dextra ad occiput impoſita, digiti inter hanc occipitis oſſis portionem, ac membranam cerebelli ſunt imponendi, capitis facie ad ſe reuoluta, ſurſumque illud trahendum eſt, ſed quoniam dura membrana internis oſſis aſperitatibus adnexa eſt, quæ tamen non eſt admodum robuſta, cùm in hac parte attenuari incipiat,

ſtuden-

A studendum est ne ea in hac operatione dilaceretur: sed ab osse eleganter auferatur, osse hoc ablato, cerebelli posteriora, ac spinalis medullæ portio tibi statim in conspectum venient. In anteriori verò parte maxilla superior cum osse iugali, palato, & processibus iam dictis, cùm sint ossa tenuia, facillimo negotio, & sine violentia simul cum alijs oculorum ossibus scalpro optimè scindente auferri poterunt: præcauendum tamen, ne nerui per propria foramina ibi exeuntes labefactentur; nam vt elegantior sit administratio huiusmodi nerui, integri, ac sine labe conseruandi sunt. Id verò ossis sphœnoidis, quod in medio remansit, scalpris tenuioribus ab ea parte est auferendum, per quam nerui exeunt; foramina autem ossium sunt dilatanda, & nerui circumcirca à membranis separandi.

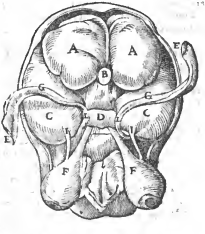
Cæterùm illud foramen, per quod arteria soporalis vtrinque ingreditur, conseruandum est, vt videri possit ingressus, & progressus harum soporalium arteriarum; reliqua verò ossa à serra derelicta exiguo labore auferri possunt; in quorum tamen ablatione respiciendi sunt nerui auditorij, cùm è capitis cauitate minimè egrediantur. Sed temporum ossa perforantia ad auditus instrumentum properant, proinde excisorias quasdam forfices subtiles quidē, at duras, quæ ossa secare possint, in promptu habere oportet; quibus omnes illæ portiones ossis sunt excisione sine aliarum partium labe auferendæ, ad quas nerui illi feruntur, vt ab alio osse amputentur, & simul cum neruis adnexæ remaneant. Aliud vero os vtrinque sectum totum auferendum est, quo ablato cerebrum cum illius basi ad superiora reuolutum, & membranà contectum in conspectū veniet, quale in hac Prima nostra Figura conspicitur. Verùm cùm oculi ex vna parte sint detecti (cerebri scilicet anteriori parte adhuc ossibus oculorum contecta) studendum est eos separare ab ossibus, quod citò fiet cultro benè scindente; deinde eos ad posteriora reuoluas, subiectamque illis osseam portionem scalpris auferre studebis, quod non admodum laboriosè cōsequèris: nam ossa, quibus oculi reconduntur, tenuissima sunt, his amputatis, cerebri anterior pars, ac posterior tibi detecta occurret. Hac administratione ad finem perducta, cerebrum vniuersum ab omnibus ossibus inferioribus iam liberatum habebis, membrana vndique illæsa remanente, tàm in anteriori sui parte, quàm posteriori, conspiciesque totam cerebri superficiem inferiorem cum suis omnibus partibus, quæ singula sunt aspectu sanè iucundissima.

Ipsius extima superficies, quò probè ab vnoquoque intelligatur, in tres partes diuidenda est; nempe in anteriorem, posteriorem, & mediam: in anteriori parte oculi extracti sunt, & ab ossibus suis denudati, globulo ipsorum toto apparente cum portione neruorum opticorum prodeuntium quasi sub glandula pituitaria; simulque in eadem parte riuuli quidam neruorum membranà obducti, à media parte cerebri veluti ortum ducentes, & in oculorum musculos terminantes apparent: nam musculi omnes oculorum adhuc remanent in ipsis oculis totum orbem ipsorum conformantes: in posteriori verò parte cerebellum sua superficie delineatum, & in duas partes diuisum cernitur, simulque vestigium spinalis medullæ, quà diuisa est ab ea parte quæ per spinam deorsum rectà ad os vsque sacrum tendit, conspicitur. At in media parte descripti, ac delineati videntur processus illi magni cerebri, qui magnis ossium temporum cauitatibus insculpti sunt: deinde demonstratur glandula illa pituitaria, quæ sellæ, vel ephippio innititur eandem figuram retinens, quam habeat ephippium, ad cuius latera vtrinque arteriæ soporariæ innituntur, ea parte, quà ipsæ reuoluuntur, & velut gibbosæ redditæ figuram sigmoidem tàm diuulgatam constituunt: hæ enim arteriæ à postica parte capitis per propria foramina ingredientes ad ipsius anteriorem partem reuoluuntur, in cuius quidem cauitate, qua attingunt glandulam, duo intus notatione digna, & à nemine hactenus obseruata in se continent; primum est, quia sunt cellulæ quædam exiguæ; alterum quod sint officula quædam parua eorum instar, quæ ad articulos digitorum reperiuntur sigmoidea appellata; & huiusmodi arteriæ soporariæ distribuuntur ad regionem ephippij, & glandulæ, efficientes illud rete, quod admirabile dicitur.

Sed non solùm in hac parte arteriæ in se ofsicula continent, verum etiam in alijs, vt experientia ipsa hactenus probauit: quod equidem factum fuisse puto non sine maxima Naturæ prouidentia, quæ perpetuò curat eas apertas quodammodo, & eleuatas esse, vt

dilatationem ſuſtinere valeant; vnde eaſdem ex duplici membrana formauit, quarum altera eſt craſſa, quemadmodum in magnis arterijs preclariſſimè obſeruatur; atque hæc eſt adminiſtratio, quæ ad Primæ Figuræ contemplationem requiritur.

PRIMA FIGVRA.

FIGVRA hæc oppoſita eſt prima Veſalij libro ſeptimo, nam quemadmodum in illa, pars tota cerebri ſuperior, oſſe ablato, demonſtratur, ita in hac oſtenditur eiuſdem cerebri inferior ſuperficies vniuerſa, durà membranà contecta, omneſque ipſius partes literis ſingillatim denotantur.

A A *Cerebelli vtraque pars, dextra ſcilicet, & ſiniſtra oſtenditur.*

B *Spinalis medullæ reſiduũ, quod remanet ab ea parte, quæ extra caput per ſpinam deſcẽdit.*

C C *Duo cerebri proceſſus laterales (quos monticulos appellamus) magnis oſſium temporum cauitatibus inſculpti, quæ cauitates in oſſe capitis per Anatomen præparato pulchrè conſpiciuntur.*

D *Glandula pituitam excipiens, cum ſella cui innititur, adhuc durà membranà obuoluta.*

E E *Arteriæ ſoporariæ ſurſum per foramina obliquè aſcendentes ad latera ſellæ vocatæ, ſeu ephippij, figuram ſigmoidem acquirentes.*

F F *Oculi cum ſuis muſculis membranà, & pinguedine obuoluti ab oſſea capſula extracti, in quibus nerui optici ſub glandula iam dicta exire videntur, quo in loco coniuncti ſunt.*

G G *Notatur prædictarũ arteriarũ obliquitas, quà per capitis foramina in caput ingrediuntur.*

H H *Regio à qua ſpinalis medullæ caudex emergere videtur, qui in Secunda Figura egregiè conſpicitur litera G. notatus.*

I I *Secunda neruorum coniugatio durà membranà obuoluta, in qua duræ membranæ inuolutione ſimul continetur neruulus ille, qui à poſteriori parte ſpinalis medullæ ortum ducit, quem omnes Anatomici tertij paris portionem eſſe exiſtimant.*

L L *Reuolutio arteriarum ad ephippij, ſeu ſellæ latera, in quarum cauitate oſſicula duo reperiuntur magnitudine eorum, quæ ad digitorum articulos ſunt, & ſeſamoidea dicuntur.*

De modo præparandi Secundam Figuram. Cap. VIII.

CVm dura membrana in Prima Figura nulla ratione à cultro ſit tacta, tota adminiſtratio conſiſtit in ipſius recta, & eleganti manuum operatione, quæ vt ex voto ſuccedat, primùm ad oculorum regionem deueniendum eſt, dextrumque oculum ad ſiniſtram partem reuoluere ſtudendum: deinceps cultro acutiſſimo à neruorum

A neruorum opticorum coniunctione, quæ sub glandula iam dicta latet, vſque ad vltimum terminum anterioris partis, & ab hoc vſque ad externum latus ſecanda eſt dura membrana, quam poſtea hamulo ſiniſtra manu apprehenſo eleuare, atque agiliter ad externum latus ducere oportet; hoc enim modo faciliùs ſeparabitur à pia membrana ſibi ſubiecta, & hæc à cerebro, cui contigua eſt. Quibus abſolutis oculus in ſuum locum eſt reſtituendus, deinde ad ſiniſtrum oculum accedens eandem adminiſtrationem in ipſa membrana aggredieris, & hoc modo anteriorem cerebri partem à dura membrana liberatam habebis. Cæterùm poſteriorem quoque partem à membrana liberare oportet hoc modo; ducas lineam cuſpide cultri benè ſecantis à regione caudicis medullæ, vnde prior ſectio incepit, immiſſo ſurſum verſus vſque ad finem cerebelli, & animaduertas, vt labia ſectionis hac in parte facta hamulo agiliter, & modicè eleuentur, ne nerui à ſuo principio auferantur; proinde membrana vtrinque leuiter admodum, & ſenſim trahenda eſt, quouſque nerui detecti, ac illæſi remaneant: deinde vel forfice optimè ſecante, vel cultro membranam ſcindere oportet ad latera, & ad exter-
B na monticulorum cerebri adducere; quod non adeò difficilè eſt futurum, ſi eam ad poſteriorem extra inuertas.

Hac functione peracta membranam ea ratione præparatam, quemadmodum in iſta Figura apparet, vniuerſamque cerebri ſuperficiem à dura membrana detectam, ſimulque medullæ candicem, & principia neruorum denudata habebis, præſertim ſecundi paris, quod in conſpectum veniet citra aliquam cerebri partium dimotionem. Atque hoc ſecundum par à fundo caudicis medullæ prodire, ac ſi duo eſſent riuuli, ſimulque aliorum neruorum principia & progreſſum ante oculos conſpicies, exceptis neruis opticis, quorum principia nondum in hac adminiſtratione apparent. Sunt autem hæc neruorum paria, ſecundùm Anatomicorũ opinionem ſeptẽ, ſed ſecundùm hanc adminiſtrandi modum nouem probè deteguntur; vt cõſpicuè apparet in hac Secunda Figura, in qua omnia characteribus proprijs deſignantur: cerebellum inprimis ſuâ membranà detectum, nec non foramen, quod tegebatur à glandula pituitaria in hac Figura delineatur, apparentque oculi cum ſuis muſculis quidem,
C ſed à pinguedine liberatis, coniunctioque neruorum opticorum conſpicitur.

Apparet etiam aliquod veſtigium ipſorum opticorum ad ſuperiora, vt inde ſenſim ducamur in cognitionẽ eorum ductuũ, qui progrediuntur vtrinque ad latera medullæ, vſque ad poſteriorem partem ipſius, à qua ſuam trahunt originem. Spinalis inſuper medulla ita ab omnibus vocata, quæ in duas partes eſt diuiſa, quarum vna nondum extra cerebrum effertur, alia verò quæ per ſpinam extra idem cerebrum traducitur, in hac eadem Figura delineata continetur. Pars autem illa in cerebro exiſtens in duas adhuc partes diuiſa cernitur, quarum vna à ventriculis cerebri principio quodam rotundo, & magno ortum ducit, ſed duobus proceſſibus velut innixo ac fundato, ſub quibus proceſſibus effingitur arcus quidam ſeu fornix: altera anguſtata deorſum per totum cerebrum ad foramen vſque magnum oſſis occipitis rectà producitur. Tota igitur ſpinalis medullæ figura videtur æmulari illa vaſa vitrea, in quibus mulieres ſolent ebullire aquam: appellantur autem huiuſmodi vaſa phialæ vitreæ, quæ corpus rotundum habent, & collum oblongum.

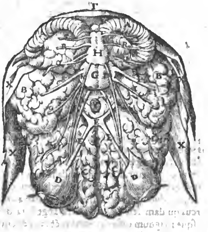
D Ab vtraque medullæ parte, à fundo nimirum, quod aſſimilatur phialæ corpori, & à ductu illius, qui æmulatur collum, enaſcuntur omnia neruorum paria iam dicta, quæ vt ad memoriam facilè reducantur, diuidamus hanc medullam in anteriorem, poſteriorem, & lateralem ſuperficiem, & videbimus ab harum ſuperficierum vnaquaque hos neruos ſua principia ducere: atque primò quidem auſpicemur à poſteriori ſuperficie ſpinalis medullæ, quam diximus aſſimilari corpori phialæ, & videbimus primùm neruos opticos hinc trahere ſuum principiũ, vt appoſitè in Quarta Figura repræſentatur. Deinde & neruulos eos, qui ab omnibus Anatomicis accipiuntur pro portione tertij paris, quia principiũ huius non cognouerunt; videtur enim ſub monticulis cerebri iam dictis occultari, aut potius ab eiſdẽ oriri; ꝙ tamen falſum eſt, nã ſuperiùs effertur, quãdoquidem à poſteriori ſpinæ parte, quæ imitatur collum phialæ ortum ducit, vt apparet in Tertia Figura: duo igitur paria neruorũ enaſcũtur à medullę ſuperficie poſteriori.

Ab anteriori verò ſuperficie duo itidem paria ortum ducunt admodum conſpicuè,

quorum vnum à fundo corporis medullæ, (quà proceſſibus duobus velut innixa ipſa enaſcitur) à cerebri ventriculis explantatur, quod ab Anatomicis ſecundum par vocatur: hoc idem deorſum deſcendens ad oculos cum neruis opticis ante coniunctionem ipſorum decuſſationem facit, terminaturque in muſculo oculorum. Secundum verò par ab Anatomicis minimè hactenus (vt autumo) cognitum, illud eſt, quod à principio colli, ſeu ab ea parte, quà medulla anguſtari incipit, ortum ducit; atque rectà deorſum deſcendens terminatur in oculorum muſculos ſimul cum alio iam dicto; & iſti ambo inuoluuntur membranà, quam diximus apparere in Prima Figura; hoc par neruorum Veſalius accepit pro quinti paris portione.

Modò videamus, qui ſint illi nerui ortum ducentes à lateralibus ſuperficiebus eiuſdem medullæ, & primò vnum par vtrinque à corpore iam dicto enaſcitur, quod tertium par neruorum ab Anatomicis fuit appellatum. Super iſtud par oritur, & aliud vtrinque à lateribus eiuſdem medullæ ad ipſius corpus, & huiuſmodi eſt quartum par communiter vocatum. Quintum par, quod auditorium eſt, paulò ſupra vtrinque, & ipſum naſcitur, terminaturque in aures. Subſequuntur modò alia duo paria à lateribus ipſius ſpinæ, vbi magis anguſtata eſt, & aſſimilatur collo phialæ, paulò antè quàm à cerebro exeat: & huiuſmodi paria ſunt appellata ſextum, & ſeptimum par: ita vt iam ex hac demonſtratione inueniamus nouē paria neruorum interſe diſtincta ſuis principijs.

SECVNDA FIGVRA.

Haec Figura totam cerebri, cerebellique ſubſtantiā, & figurā à membranis denudatā, ſimulque, & ſpinalem medullam cum omnibus ſuis ramificationibus (quæ numero ſunt nouem ab ipſa tanquā à maximo neruo, antequam à caluaria exeat prodeuntes) demonſtrat.

- **A A** *Cerebellum denudatum à ſua membrana.*
- **B B** *Monticuli cerebri, in quibus ventriculi anteriores ipſius excauantur, qui etſi denudati à membrana dura, nondum tamen adminiſtratione tacti ſunt.*
- **C C** *Cerebri anterior pars in duas diuiſa partes.*
- **D D** *Oculi cum ſuis muſculis, ſed à pinguedine mundi.*
- **E** *Neruorum opticorum coniunctio.*
- **F F** *Nerui optici in oculos tendentes.*
- **G** *Spinalis medullæ principium corpori phialæ aſſimilatum.*
- **H** *Reliquum ſpinalis medullæ, quod ceruicem phialæ æmulari videtur, antequam in vertebrarum cauitatem progrediatur.*
- **M M** *Neruorum nona coniugatio, quæ à poſteriori medullæ parte ortum ducit, quam cæteri Anatomici tertij paris ſobolem eſſe exiſtimant, cuius ortus in Quarta Figura egregiè oſtenditur,*

A *ostenditur, in Prima verò demonstratur eandem simul cum secunda coniugatione à dura membrana tanquam in sacculo quodam contineri.*

NN *Neruorũ vna coniugatio ab omnibus alijs diuisa, quæ sola ab anteriori spinalis medullæ facie exoritur, quam falsò Vesalius quinti paris portionem censuit.*

OO *Tertij paris exortus.*

P P *Quarti coniugij.*

QQ *Quinti nempe auditorij.*

R *Verò, & S. demonstrantur duæ postrema coniugationes, quæ à cæteris Anatomicis sexta, & septima coniugatio appellatur.*

T *Demonstrat caluariæ ossis terminum, in qua cerebrum continetur.*

V V *Secundum par neruorum demonstratur, quod ab intima parte spinalis medullæ ortum ducit ab ea scilicet, quà fornicem producit, quasi ab ipsius cauitate exoriatur.*

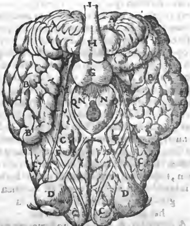
V *Cauitas in cerebro exculpta, per quam pituitam cerebrum in glandulam pituitariam, & infundibulum eructat.*

XXXX *Ostenditur dura membrana à cerebro separata, & pendula existens.*

De Administratione Tertiæ Figuræ.

AD Tertiam autem Figuram administrandam, ac declarãdam nulla difficultas est, nam vbi oculi fuerint (vt dictum) ab ossibus separati, ita vt alter cum suis musculis relinquatur, alter verò tùm à musculis, tùm à pinguedine liberetur, vtriusque oculi per anteriorem cerebri partem pendentis neruorum opticorum progressum cõspicuè videbis. Si deinde solis manibus monticulos à spinali medulla ad latera deduces, statim in conspectum vtrinque venient exigui illi nerui, quos nonum par efficere diximus, simulque mammillares portiones, à monticulis explantari visuntur, qui deorsum vergentes cum neruis opticis decussationem faciunt, & ad extremam oram cerebri, quà regioni narium incumbit, terminantur. Verùm cùm medulla ipsa in hac Figura ostendat etiam portionem illam, quæ extra caput descendit per primam, & secundam vertebram, præparatio aliquantulùm laboriosa est, quia requiritur, vt duæ illæ vertebræ forfice quadam dura, ac valida, & optimè scindente dissecentur, ea tamẽ ratione, ne medulla aliquo pacto offendatur, sed continua remaneat cum illa, quæ est in cerebro; & hæc est administratio Figuræ huius Tertiæ.

TERTIA FIGVRA.

HAec Figura demonstrat ductum opticorum neruorum à spinali medulla, ad vsque eorundem coniunctionem, peculiariterque, & ductus noni paris (monticulis sine sectione,

aut

aut diuulsione manibus agiliter extra propulsi) à quibus etiam ostenditur portio nes mammillares ortum suum deducere, non autem à spinali medulla, à qua caetera portiones, aut paria neruorum proficiscuntur. R

AA *Cerebellum.*

BB B B *Monticuli ad latera manibus deducti.*

CCCC *Reliqua pars cerebri anterior.*

DD *Oculi, quorum dexter à musculis, & pinguedine liberatus est, solis membranis apparentibus; alter verò musculorum principia ostendit.*

FF *Ductus illarum portionum, quas mammillares appellant, ortum ducentes ab infima monticulorum cerebri regione.*

G *Spinalis medulla caudex phiala assimilatus.*

H *Spinalis medulla ceruix, seu progressus, antequam à capite exeat, omnibus neruis sectione ablatis.*

I *Pars spinalis medulla, qua prima, & secunda vertebra exporrecta est, ab illisque seiuncta.* P

L *Neruorum opticorum coniunctio.*

MM *Ductus noni paris, quod quia sub monticulis occultatur, causa fuit, vt ab alijs pro ramulo tertij paris acciperetur, nam antequam manibus extra pellantur monticuli, & ad latera, apparet horum neruulorum portio, quam alij Anatomici arbitrati sunt ab hoc loco prodire, cùm tamen à parte posteriori ortum ducat, vt in Quarta Figura conspicitur, literis FF.*

NN *Cerebri portio alba, qua spinalis medulla principium tanquam per processus exporrigit.*

P *Cauitas in cerebri substantia exculpta, per quam exit infundibulum, cuius beneficio pituita expurgatur.*

QQ *Ductus neruorum opticorum à spinali medulla vsque ad coniunctionem.*

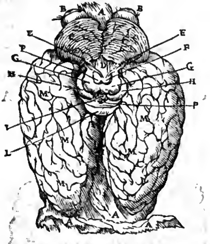
De Quarta Figura praeparandi ratione. Cap. IX.

Q

HAc administratione inuenta Figura Tertia; iam quo pacto Quarta inueniatur aperiendum est, quod facili labore fiet, si primùm oculos, qui in anteriori parte pendent, vt hactenus vidimus, curauerimus ad posteriorem capitis partem reuoluere, inde cerebellum supra ipsos inuertere, sic enim ipsorum anterior regio sub cerebelli termino insigniter apparebit, quo facto, cùm dura membrana, quae diuidit cerebellum à cerebro, adhuc reperiatur in hac parte, eam cultro dissecare expedit sectione facta per longitudinem. Ad extremum portiones ipsius vtrinque, aut inferiùs deponere oportet; nam hoc modo administratio elegantior succedet: ex qua deteges non modò principium neruorum opticorum, sed etiam illius exigui paris, quod dictum est reponi ab alijs Anatomicis inter portionem tertij, cùm tamen nonum par (vt ex hac nostra administratione elucet) constituant. Eminentiae quoque tàm maiores, quàm minores, quae & testes, & glutia, seu nates ab Anatomicis dicuntur dilucidè conspici possunt, nec non fornix, seu illud orificium, quod sub processibus spinalis medullae dictum est reperiri. Ad haec videbis glandulam nucis pineae formam referentem, apparebitque tibi corporis illius callosi, tàm famigerati terminus posterior: & tandem vniuersum cerebrum sua membrana detectum, inque duas partes diuisum intueri licebit. Infundibulum autem, quod est foramen glandulae pituitariae subiectum, in hac administratione (quia à medulla, & cerebello, & oculis ad posteriorem partem reuolutis contegitur) nulla profectò apparet ratione. Et haec est ratio administrandi Quartam Figuram. H

QVARTA

QVARTA FIGVRA.

IN hac Figura cerebellum cum ſpinali medulla ad anteriores partes ſupra oculos inuerſum cernitur, totaque cerebri portio poſterior detecta, & à membrana ſpoliata conſpicitur, atque in ſpinalis medullæ poſteriori ſuperficie neruorum opticorum origo, & ad anteriora progreſſus ſuis literis notatur, ſimulque neruorum paris noni principium, quod à cæteris Anatomicis pro tertio pari habetur, ſuis literis demonſtratur, necnon eminentiæ in ipſa ſpina exculptæ egregiè proprijs literis deſignantur.

AAAA *Membrana dura à cerebro denudata, deorſumque inuerſa.*
BB *Oculorum pars anterior prominens, ſuis opticis neruis adhærens, ſubque cerebello latitans.*
CC *Cerebellum ad anteriora ſimul cum ſpinali medulla inuerſum.*
D *Spinalis medullæ poſterior regio.*
EE *Neruorum paris origo, cuius progreſſus in præcedenti Figura notatur duobus* MM. *ad anteriora vergent.*
FF *Minores eminentiæ teſtes dictæ.*
GG *Maiores eminentiæ glutia, ſeu nates vulgò dictæ.*
HH *Principia neruorum opticorum, qui à poſteriori parte ſpinalis medullæ, ad ipſius latera reuoluti, & ad anteriora, literiſque in Tertia Figura deſignati* QQ. *terminantur in coniunctionem, inde ad oculos rectà feruntur.*
I *Fornix, ſeu orificium illud, quod ſub proceſſibus ſpinalis medullæ, quà à cerebrò vtrinque emergit, fornicíſque in modum factum oſtenditur.*
P *Glandula nucis pineæ formam referens.*
L *Corporis calloſi dicti terminus poſterior.*
MMM *Vniuerſa cerebri poſterior moles.*

De Adminiſtratione Quinta Figuræ.

VNiuerſum cerebrum excauatum eſſe non eſt facilè demonſtrare (nam aliæ partes ſunt auferendæ, & aliæ, vt indices proſequendę, docente Gal. ita fieri oportere in omni adminiſtratione lib. 4. de Admin. Anat. cap. 2. 3. 4.) nihilominus, vt in huius rei notitiam veniamus, ita procedendum eſt; primùm cerebellum, & medulla in duas partes ſecundùm longitudinem diuidenda ſunt, vt vtrinque pendula relinquantur, deinde poſtquam cerebri monticulos ab anteriori parte ſecuerimus, & ad poſteriorem manibus duxerimus, debemus ſequi plexus choroides, qui diſtributi per

omnem

omnem cauitatem cerebri ducunt in omnimodam cognitionem ipſum cerebrum totum excauatum eſſe, ſimulque deprehendere poterimus, vnde nam ipſi plexus choroides trahant originem, nec non corpus illud conoides appellatum. Obſeruare quoque licebit (ita præparata eſt dura membrana) tres ex illis ſinibus, quorum meminit Gal. lib. 9. de admin. anat. cap. 1. nimirum dexterum, qui ab Anatomicis dicitur primus; ſiniſtrum, qui ſecundus; & medium, qui quartus ab iiſdem, torcular verò ab Herophilo fuit vocatus. Tertius quidem ſinus non apparet in hac adminiſtratione, qui tamen egregiè in alia conſpicitur, per longitudinem ſagittalis futuræ. Plura inſuper apparent in hac Quinta Figura, quæ ſingula literis exhibentur, vt apparet.

QVINTA FIGVRA.

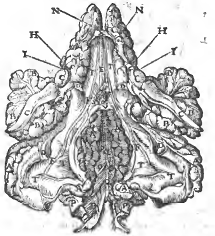

Figura hæc cerebrum oſtendit pluribus modis arte adminiſtratum, vt facilius conſpiciatur cauitas illa vtrinque in monticulis excauata; primò enim medulla ſpinalis in duas partes ſimul cum cerebello per longitudinem diuiſa eſt, portione vtrinque ad cerebrum relicta, & ad latera literis C C C C *notata, inuerſa; deinde monticuli ſectione à cerebro diuiſi, & ad poſteriorem partem propulſi; tertiò membrana dura ea ratione adminiſtrata eſt, vt primus, ſecundus, & quartus ipſius ſinus (qui alio adminiſtrandi modo videri nequeunt) demonſtrari poſſint; tertius videri non poteſt hac adminiſtrandi ratione.*

AAAA *Vniuerſa moles cerebri.*

B *Partes cerebelli ad latera inuerſi, & per medium diſſecti.*

CCC *Spinalis medullæ portio in duas partes ſecundùm longitudinem diuiſa, ad lateraque ſimul cum ſua parte cerebelli extenſa.*

DDDD *Termini ſunt ſectionis factæ, quà monticuli à cerebro diuiſi in partem poſteriorem pelluntur, vt inde cauitas in illis inſculpta, quæ literis duobus* I I. *notatur, videri facilius poſſit; vniuerſa verò cauitas vtrinque triplici* I I I. *deſignatur.*

E *Septum illud denotatur, lapis ſpecularis nomine, quod ſecundùm corporis calloſi (illi ſubiecti) longitudinē, cauitatem anteriorē capitis in duas dirimit partes æquales.*

FF *Plexus choroides per totam cerebri cauitatis longitudinem diſſeminati, & à rete admirabili appellato prodeuntes.*

HH *Spinalis medullæ caudicis principium, quod à cerebro aſſumit, in duas partes per longitudinem diuiſum.*

I I *Neruorum ſecundi paris principium perpulchrè ſeiunctim, quod coniunctim in Secunda Figura oſtenditur. Omnes Anatomici exiſtimarunt illud à cerebro ortū ducere, cùm tamen à ſpinali medulla, quà fornicem efficit, exoriri ipſa Anatome luce clarius oſtendat.*

NN *Ductus*

NN *Ductus ad mammillares vocatos processus.*

OO *Primus, & secundus membranæ sinus.*

PPPP *Membrana dura à cerebro exempta, & ad mediam cerebri partem deorsum pendens, vt illius sinus contemplari possimus.*

QQ *Quartus membranæ sinus.*

R *Conarion, seu corpus conoides glandulæ pineali assimilatum, reti veluti implicitum.*

SSS *Plexus ille retiformis venarum scissarum instar, à quibus plexus choroides originem ducunt.*

TTT *Ventriculorum anteriorum magnitudo, cuius anterior pars, quæ à lapide speculari in duas diuiditur partes, vtrinque vnico T. denotatur; posterior verò, quæ in monticulis excauata est, duplici demonstratur TT.*

V *Posterior callosi corporis terminus.*

X *Anterior eiusdem corporis terminus.*

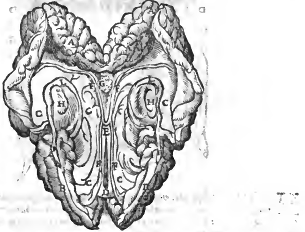
B

De Administratione Sextæ Figuræ.

SEd præter iam dictum, est alius modus secandi spinalem medullam, ad cuius demonstrationem hanc Sextam Figuram adneximus. Vt igitur modus hic administretur, sic procedere est necesse: spinalis medulla secanda ad suos illos processus, quibus vtrinque cerebro adnasci dictum est, cerebellumque simul cum ipsa à cerebro abijcienda. Sectio deinde ab anteriori cerebri parte vtrinque ducenda, vsque ad latera regionis corpori calloso correspondentis, vbi foramen pituitam expurgans ad monticulum reuolutum conspicitur, ex hac autem administratione quonam modo se habeant anteriores ventriculi, facillimè conspicaberis; propria enim figura & magnitudo sicut est obijcietur; septum quoque illud ventriculorum, quod lapis specularis dicitur, atque ipsius luciditatem (si ex aduersa parte lumen apposueris) dilucidissimè conspicies. Adeo inquam est perplexa huius Figuræ administratio, vt ad eam dilucidè exponendam plurima cadauerum capita sectione sint perscrutanda.

C

SEXTA FIGVRA.

D

IN hac Figura spinalis medulla cum cerebello sectione ablata est, vt cauitas tota cerebri videri faciliùs possit, cerebro vndique manibus ad latera agiliter absque laceratione pulso.

AAAA *Cerebri posterior regio membranâ destituta.*

BB *Anterior cerebri regio.*

CCCCCC *Cauitatis cerebri figura, & magnitudo; posteriores CC. eam cauitatem demonstrant,*

monſtrant, quæ in monticulis ſupra aurium regionem exculpta eſt, & in communi adminiſtrandi modo demonſtrari minimè poteſt.

D *Corporis calloſi principium.*

E *Corporis calloſi finis, quà plexus choroides eius cauitatem ingrediuntur.*

F F F F *Ductus choroidum per omnem cauitatem extenſi.*

G *Conarion, glandula nucis pineæ formam præſeferens, quæ in præcedenti Figura reti implicita oſtenditur litera R.*

H H *Spinalis medullæ proceſſus cultro ſecti, quaſi in medio cauitatis relicti, quorum circumuolutionem Iulius Cæſar Arantius peritiſſimus Anatomicus appellare conſueuerat hyppocàmpum.*

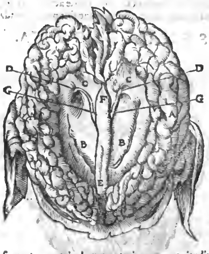
I I *Neuorum opticorum progreſſus ad anteriora.*

L L *Eorundem neruorum principia à poſteriori parti ſpinalis medullæ prodeuntia, quæ in Quarta Figura perpulchrè demonſtrantur literis* H H.

De Adminiſtratione Septimæ Figuræ.

HAec Figura in paucis differt à præcedenti; demonſtrat enim præter ventriculorum anteriorum portionem, eorundem magnitudinem, quæ à ſepto minimè diuiſa eſt. Oſtendit etiam veſtigia, eius partis ventriculorum, quæ ad aures reuoluuntur, ſimulque corporis calloſi longitudinem, ſub quo reperitur illa fornix tàm celebrata. Vt verò totum id manifeſtè habeatur, eleuandum eſt calloſum corpus ab anteriori parte, & ad poſteriorem reuoluendum; atque in hac reuolutione choroidum ductus à fornice exeuntes, & ad eam ventriculorum partem, quæ ad aures exporrecta eſt, terminati perbellè conſpiciuntur.

SEPTIMA FIGVRA.

HAe duæ Figuræ ſequentes ventriculorum anteriorum magnitudinem, & figuram demonſtrant, durà piaque membranà ſeparatà, ſoliſque manibus vtraque cerebri parte deducta, quæ in duas diuiditur partes, in ſubſtantiam cerebri, & ipſius cauitatem, hac tamen adminiſtrata eſt cerebro in calua toto exiſtente.*

A A A A *Cerebri vniuerſa ſubſtantia ad latera manibus pulſa.*

B B *Ventriculorum anterior portio.*

C C *Eorundem poſterior pars à ſepto minimè diuiſa in ea cerebri parte exculpta, quæ eſt ad occiput.*

D D *Veſtigia demonſtrantur horum ventriculorum ad aures reuoluta, quæ in alijs Figuris*

guris pulchrè ostensa, præsertim in Sexta, conspiciuntur.

B F *Corporis callosi longitudo, cuius anterior pars,* E. *posterior,* F. *denotatur, sub qua fornix reperitur, eodem corpore calloso subleuato, ab anteriori eius, atque ad posteriorem inuerso.*

G G *Plexuum choroidum ductus sub corpore calloso à fornice exeuntes, & ad eam ventriculorum cauitatem, quæ ad aures exporrecta est, permeantes.*

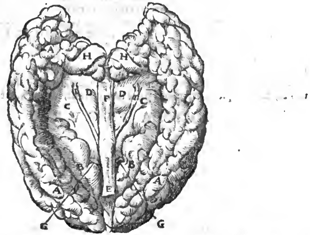
De Administratione Octauæ Figuræ.

QVò commodiùs huius Figuræ administrationem exerceamus, auferendum totum cerebrum à suis ossibus, & supra afferem manibus hinc inde leuiter ducendum; sic enim tota ventriculorum magnitudo citra aliquam cerebri lacerationem pulchrè apparebit: & in posteriori parte latiores ventriculi videbuntur, quoniam à proprijs locis sectione à cerebro prædicti monticuli sunt separati; totamque corporis callosi longitudinem, & processus choroides eleganter intueri poterimus. Demonstrantur inter reliqua etiam progressus neruorum opticorum anteriores, existentes adhuc in cerebri cauitate. Hæc omnia, vt apposite patefiant, corpus callosum (vt antea dicebam) à posteriori cerebri parte ad anteriora reuoluendum est: & hoc modo cerebrum totum excauatum esse, longè meliùs, quàm in præcedentibus Figuris apparebit.

B

OCTAVA FIGVRA.

C

HAec à superiori parùm euariat, nisi quod posterior pars cerebri extra ossis limites producta est, processusque illi, quos monticulos appellauimus, extra ductis aliquo modo suam ostendunt cauitatem.

A A A A *Cerebri moles ad latera propulsa, ac manibus quò ad fieri potuit, citra lacerationem dilatata.*

B B *Ventriculorum anterior pars.*

C C *Eorundem posterior regio.*

D D *Principium cauitatis, quæ ad aures reuoluitur.*

E F *Corpus callosum, cuius* E. *anterior;* F. *posterior denotatur regio.*

G G *Neruorum opticorum progressus ad anteriora, adhuc in cerebri cauitate existentes.*

H H *Monticulorum portiones à proprijs locis extracta, extraque caluariam propulsa.*

I I *Processuum choroidum ductus.*

De Adminiſtratione Nonæ Figuræ.

E

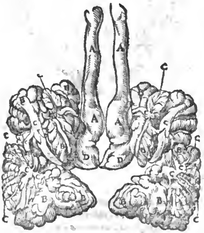
CVm dictum ſit ſpinalem medullam cerebello exporrigere vtrinque inſignem ramificationem, proinde vt rectè appareat, curauimus ipſam medullam in duas partes ſecundùm longitudinem diuidi, ſimulque cerebellum ita præparari, vt interna ipſius ſuperficies conſpici poſſit, quæ in duas ſubſtantias diuiſa cernitur; quarum vna albiſſima, alia verò ad cinereum colorem vergens: alba ſubſtantia, quæ velut in canales quoſdam diuiſa diſtribuitur per cerebelli internam ſubſtantiam, ortum ducit à lateribus ſpinalis medullæ. Sed antequam fiat huiuſmodi ſectio, ſi quis voluerit experiri, an ſpinalis medulla ſit perforata, poterit ſpecillum à caudice ipſius impellere; obſeruabit enim id abſque aliqua violentia per foramen ibi exculptum procedere.

Pari pacto ſi quiſpiam certior reddi deſiderat, ſintne nerui optici perforati, an contra; poterit duplici hac demonſtratione vti, prima eſt, vt ſpecillum immittat in neruum opticum propè coniunctionem ad ephippium (facta prius ſectione parua ſecundùm nerui longitudinem quanta ſatis ſit, ad ſpecillum exiguum immittendum) ſurſumque impellat ad medullæ principium; reperiet enim canaliculum exculptum in ipſo neruo vſque ad medullam, quemadmodum vice verſa ſpecillum impoſitum in idem foramen impellere poteſt, oculum verſus, & in eodem neruo reperiet exculptum canaliculum vſque ad amphibliſtroidem amplectentem humorem vitreum. Si deinde ἀμφιβληστροειδὴς ſimul cum alijs duabus membranis neruum obducentibus ad calcem cryſtallini circulari ſectione auferantur, tunc apparebit ſpecillum per canaliculum nerui delatum exire. Sed poteſt quoque citra impoſitionem ſpecilli in neruum opticum eius foramen demonſtrari; ſi nimirū oculus accipiatur denudatus à muſculis (facta ſectione ad cryſtallini calcē, quà vitreo innatat, vbi omnes membranæ ab ipſo oculo ſeparātur) remaneatque anterior pars oculi cum cornea, vuea, cryſtallino, & aqueo humore à membranis denudata. Poſterior verò oculi pars, quæ cōſtat ex ſolo humore vitreo, remaneat etiā ab omnibus mēbranis ſeparata, dummodo interna membrana ſit reuoluta ad opticū; hoc enim modo ſtatim apparebit foramen ipſius tanquā ad vitrei centrum. Quod ſi videre cupias optici foramen, à ſpinali medulla prodiens, ſeca trāſuerſim coniunctionem neruorum, & in vnum immitte ſpecillum, ſic enim ad ſuam originem peruenies; vnde conſpicies in ſuprema parte foramen eſſe, quod Gal. latère ſcripſit.

F

G

NONA FIGVRA.

H

H*æc Figura demonſtratur ſpinalis medullæ portio ſecundùm longitudinem ipſius in duas partes diuiſa, ſimulque, interna cerebelli ſubſtantia, per quam canalium in modum,* *medulla*

medulla vtrinque spargitur albissimo colore prædita; reliqua verò cerebelli substantia ad cineritium vergente.

AAAA *Spinalis medulla in duas partes secundùm longitudinem sectione diuisa.*
BBBB *Notatur his literis vniuersa substantia cerebelli.*
CCCCC *Ramificationes ipsius spinalis medullæ.*
DD *Principia spinalis medullæ à cerebro, vnde ortum ducunt, sectione diuisa.*

Modus Administrandi Decimam, Vndecimam, & Duodecimam Figuram. Cap. X.

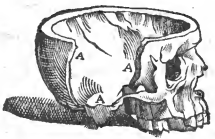
SVperſunt tres Figuræ, quæ nihil aliud demonſtrant niſi modum adminiſtrandi ea omnia, quæ in oſſe petroſo continentur auditui famulantia, hæc autem poſſunt enucleari duobus modis, primò incipiendo à partibus externis nulla facta adminiſtratione, aut ſectione ipſius oſſis; B ſecundò incipiendo à partibus internis vſque ad partes exteriores. Incipienti igitur à partibus exterioribus inter organa conſtituta auditui apparet primò auris, in cuius medio tanquam in centro extat canalis, qui meatus auditorius appellatur, partim in aure, partim in oſſe inculptus, cuius vltimus terminus in interiori parte eſt illa membrana, ab omnibus Anatomicis tympanũ appellata, cui adhæret pedunculus quidam oſſeus, qui eſt pars mallei, cuius caput inſeritur per articulationem in aliud officulum paruum incudis formam, vel etiam dentis molaris præſeferens, cuius duo ſunt proceſſus, alter breuior, qui oſſi ſphœnoidi per gonphoſim, alter verò ſtapedi (officulus namque eſt formam ſtapedis repræſentans) articulatur, cuius angulus inferiòr cæci foraminis principio adhæret; eſt & muſculus, qui in oſſe ſphœnoide latens, tendinem immittit in pedunculum mallei iam dictum tympano adhærentem. Hæc ſunt inſtrumenta auditui ſeruientia, numeroque ſeptem reperiuntur, quæ ex adminiſtratione conſpici poſſunt: eſt etiam aër ille connatus, qui ita re vera eſt abſconditus, vt ex Anatome nulla ratione deprehendi poſſit. Præter hæc tria alia C apparent, quemadmodum eſt cæcum foramen, cochlea, & labirynthus, quæ ſunt foramina exculpta in oſſe petroſo.

Declaremus modò eaſdem partes, incipientes à partibus caluariæ internis: in caluaria per Anatomen adminiſtrata ſunt plures cauitates, aſperitates, & eminentiæ: inter alias eminentias vna vtrinque eſt in oſſe ſphœnoidis inſculpta, quæ figuram æmulatur capitis delphini in ſe continens omnia inſtrumenta iam enarrata auditui famulantia, quæ, vt inueniri poſſint, opus eſt ſcalpello tenuiſſimo, & optimè incidente; vt autem hęc eminentia explanetur, caput eo modo eſt collocandum, vt ſcalpellus, qui à manu ſiniſtra tenetur ipſi eminentiæ adaptetur, atque malleo in dextra contento ſenſim ſcalpellum moderatè pulſando, tota illa eminentia explanari queat: quod ſanè agiliter admodum, atque patienter perficiendum eſt, & cum præcautione, ne officula iam dicta, & membrana dilacerentur, aut frangantur. Poſſumus adhuc alia ratione hoc idem præſtare, ſcilicet auferendo totam oſſis portionem ſerrâ à capite, quemadmodum conſpicitur in Decima Figura, quà ablatâ, adminiſtrationem ſcalpello iam dicto, atque D malleolo in oſſe moliri oportet, ita ſenſim, vt in conſpectum veniant primùm incus, atque malleus, deinde ſtapes: vt verò muſculus totus appareat totum os anterius circa meatum auditorium explanandum eſt: ex qua adminiſtratione omnia intus recondita manifeſtantur non ſecùs atque in Vndecima, & Duodecima Figura apparet: quod ſi enumerare incipiamus hæc auditus organa à partibus internis progredientes ad externa, occurret primùm malleolus, atque incus, quia coniuncta ſunt per articulationem: deinde muſculi tendo inhærens pedunculo malleoli, & tertiò ſtapes, cui ſubſequitur tympanum, ad tympanum meatus auditorius, poſt meatum auditorium auris ipſa.

DECIMA

DECIMA FIGVRA.

E

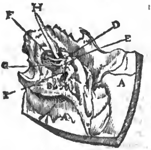
F

Hæc Figura caput à carne, & cute denudatum, caluaria ablata, demonſtrat, ſimulque locum, à quo extracta fuit illa oſſis portio auditus organa continens, quæ, vt artis Anatomicæ eſt, adminiſtrata cernitur, vt duabus ſequentibus Figuris ſuis characteribus deſignata apparent.

A A A *Demonſtrant locum, à quo exempta eſt illa oſſis petroſi portio, in qua inſtrumenta auditus ſunt ſectione adminiſtrata, quæ in duabus poſtremis Figuris diſtinctiùs ſuis characteribus notantur.*

VNDECIMA FIGVRA.

G

H

Hæc Figura oſſis portionem à capite ſerrâ ſeiunctam demonſtrat, in qua inſtrumenta ad auditum ſpectantia literis denotantur.

A A *Oſſis vniuerſa regio, quæ ab oſſe occipitis, & ſphænoide ſectione ablata eſt.*

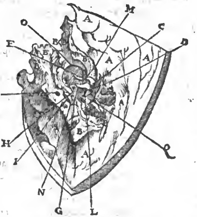
B B *Eminentia delphini capiti aſſimilata, quæ ſcalpellis explanata demonſtratur.*

C *Membrana tympanum appellata.*

D *Caput mallei incudis cauitati exculptum.*
E *Incus mallei caput inhærens.*
F *Mallei maior pedunculus medio tympano adnexus, illud intra gibbum, extra concauum reddens.*
G *Incudis processus, qui stapedi innititur, vt in alia apparet Figura.*
H *Musculus paruus à conterminis sphænoidis enatus, in maioremque mallei pedunculum desinens.*
I *Incudis alter pedunculus ossi petroso per gomphosim articulatus.*

DVODECIMA FIGVRA.

B

C

IN hac Figura auditus omnia instrumenta, quæ intus sunt, pulchrè demonstrantur, nam monticulus, seu processus caput delphini imitans non est ex toto alteri ossi adæquatus, cùm stapes suo ossi innixus remanserit, in quo caci foraminis vestigium aliquod videtur.

A A A A *Ossis portio à capite exempta.*
B B B B *Pars ossis scalpello non ex toto alteri adæquata.*
C *Mallei caput.*
D *Incus excauatus malleum admittens.*
E *Mallei pedunculus membranæ, & tympano adnexus.*
F *Membrana tympanum appellata.*
G *Pedunculus incudis longior, stapedi articulatus.*
H *Stapes, cuius angulus inferior, caci foraminis principio adhæret.*
I *Caci foraminis vestigium scalpello detectum.*
L *Breuior incudis processus ossi sphænoidi per gomphosim articulatus.*
M *Tendo musculi solùm denotatur, reliquo musculo in osse sphænoide adhuc latente, qui in alia Figura (ossè explanato) egregiè conspicitur litera* H.
N *Ligamentū quoddam tenue, quo stapes, & incudis pes maior ossi sphænoidi alligantur.*
O *Ossis petrosi terminus, seu circumferentia ossea circularis, cui adnexa est membrana.*
P *Foramen cochleæ regionem exteriorem, interna illius correspondentem, denotans.*
Q *Ossis temporum portio nondum ex toto explanata, cui incudis pes breuior innixus est.*

ET hæc est administratio, & descriptio totius organi auditorij, quod est instrumentum, seu pars organica ex pluribus similaribus constructa partibus, quarum vna est, quæ habet rationem præcipuam agendi, aliæ sine quibus, aliæ ad meliorem operationem, & aliæ ad totius instrumenti conseruationem requiruntur. Ex communi hominum

minum conſenſu, aër implantatus,ſeu innatus ea eſt pars,cui debetur actio primò, reliquæ in famulatũ eius inſtitutæ ſunt. Quamuis multi,multa dicāt circa illa tria officula; ſum tamen huius opinionis,quod hæc ipſa ſint facta in conſeruationem tympani; nam cùm tympanum illud ſit,per quod ſonus,ſeu ſpecies ſoni ingreditur ad auditum faciendum, ac ſi contingat fieri magnum ſonum, periculum eſt ne hæc ipſa membrana intus propellatur, ob hanc cauſam natura ad medium ipſius tanquam ad centrum appoſuit pedunculum illum mallei: & quia hic ex oſſe duro conſtat, vnde periculum erat ne membranam confoderet, natura fecit, vt hæc tria oſſa per articulationem ſimul coniuncta eſſent, vt ad motum membranæ, & ipſa mouerentur illi cedentia: hinc etſi pedunculus ille ſit oſſeus, tamen cùm illi cedat, non poteſt eam perforare: muſculus verò ille,qui in pedunculum inſeritur,à natura poſitus eſt, vt opem ferat pedunculo,ne limites tranſgrediatur ob violentiam ſoni mouentis tympanum, & intus impellentis. Quare & muſculus ſtatim retrahens ipſum pedunculum membranam, & officula in ſuum reducit locum. Cauitates verò iam dictæ, nempe cæcum foramen, cochlea, & labirynthus ſunt factæ ad meliorem operationem, ſed quintum par neruorum, ſimul cum meatu auditorio ſunt cauſæ, ſine quibus auditio fierit nequit; & auris exterior facta eſt tùm ad organi conſeruationem, tùm ad meliorem operationem.

Has meas duodecim Figuras de capitis adminiſtratione baſi ſurſum reuoluta, velim lector amice boni conſulas,nec paucitatē earum ſpernas,ſed rei nouitatē perpendas:cùm enim à tot ſæculis Anatomes vſus more receptus fuerit,&viros huius artis peritiſſimos mearũ Figurarũ cognitio latuerit; facili coniectura aſſequi poteris quantũ olei,& operis perdiderim, capitis, & præſertim cerebri, cerebelliq; vias ante hac ignotas perſcrutādo:deinde quæ dexteritas,ac moderatio animi ad hoc negotiũ requiratur; niſi enim ſingulari huius ſtudij vtilitate allectus fuiſſem, nunquā ad perfectionē, ne has quidem perduxiſſem. At non animo deſpondeas, licet difficultatem, & labores huius ſectionis ante oculos conſpicias, verùm cum feruore mentis opus aggrediaris, fretùs fiducia te non eas moleſtias ſenſurum quas ego in eius prima inuētione exantlaueram. Quòd ſi pluralitatis amans eſſem, traderem equidem totius corporis humani exactam fabricam, quam ex plurimorum cadauerum diſſectione, & indefeſſa perquiſitione minutiſſimarum eorundem partium præclarè noui: ſed quia Veſalius cum plurimis alijs Anatomicis ſufficienter circa id ſtudium deſudarunt, nitidiſſimiſque figuris ſingula, quæ in homine intus,& in cute exiſtunt, depinxerunt; ſuperuacaneum eſſe duco talia ad incudem reuocare, licet proprio marte & ingenio, abſque aliorum Anatomicorum voluminibus opere exequi poſſem. Concluſionis loco non queo non repetere, me cumulari dolore maximo, quòd mihi per otium non licuerit (ob ea impedimenta, vt in principio dixi) huic Anatomes actiuæ parti vlterius inuigilandi, non eſt dubium quin fauente Deo Opt. Max. corporis humani plurima alia arcana eruiſſem. Has interea figuras ad inſtantiam, & perſuaſionem præſtantiſſimorũ virorum præcipuè Caſpari Bahuini Medici doctiſſimi,& Anatomici celeberrimi, (cui perluſtrandas exhibui,dum caſu fortuito iter faciens Galliam verſus in eum incidiſſem) prælo ſubijcere ſtatui: quas ſi lectori arridere eumque veſtigijs ijſdem inſiſtere animaduertero, mirificè recreabor,ſpe inductus non vulgari Anatomen actiuam hac ratione gradatim, & pedetentim eximium incrementum ſumpturam, quod à flore iuuentutis in hunc vſque diem promouere ſui conatus.

FINIS PRIMAE DECADIS.

IOANNIS BAPTISTAE CORTESII

MISCELLANEORVM MEDICINALIVM DECAS SECVNDA.

De Anatome contemplatiua.

PErtractauimus Decade superiori eam Anatomen, quæ sensibus externis obijcitur, & facilè perspicacibus oculis patet; sed in materia proposita gradum faciamus ab ea nota Anatomes parte ad ignotã, nempe speculatiuam, quæ non oculis corporeis,& ne lynceis quidem conspici valet,sed animo,& cogitatione comprehenditur. Accepistis in præcedentibus, quem laborem, operam, & studium requirat Actiua; non minorem, at multis vicibus intensiorem, contemplatiuam hanc Anatomes partem sibi vendicare, vobis velim firmiter persuadeatis. Et ratio est manifesta,nam si tàm magno conatu opus est, si quis in eorum cognitionem venire studet, quæ à parte rei ante omnem operationem intellectus, & inter se distincta existunt: nullus meo iudicio erit alienus adeò à veræ rationis præscripto, qui inficiabitur, hanc speculatiuam Anatomẽ (quæ non nisi oculis mentis, neque illis sine maxima difficultate conspici potest) ab Actiua non aliter, atque graue, & leue ad inuicem collatum discrepare. Si periculum facturus ex nonnullis vestrûm sciscitarer, quid rei cerebrum,cor, iecur sit? haud dubiè præclarè se nouisse assererent:at si actiones,& passiones eorum exponere cogerentur, antequam illas supremis labris(si mihi tamen per vos ita loqui licet) degustarent,oneri succumberent. Quare hunc tractatum arduum, & in medica facultate necessarium perpendendo, cùm nil sicco (vt aiunt) pede, quod ad vestram vtilitatem conferre videtur, prætermittere coner; licet non absque corporis, & animi molestia ad exitum perducturus sim; tamen pro virili parte, ea vobis ob oculos statuam, quæ etsi corpori humano insint, nihilominus discursu, & ratione tantummodo acquiruntur, & potissimum ad actiones, vsusque partium concurrunt.

De natura partium in genere. Cap. I.

NE in contextu expositionis partium dubitationis scopulum incurramus, satiùs duxi præoccupando declarare, quòd licet quædam nomina apud Gal. synonimorum speciem præseferentia offendantur (vt μέλον, ὄργανον, τόπον, μορὶς καὶ μερὸς: id est membrum, instrumentum, locus, particula, & pars) ea tamen si sano modo considerentur, plurimùm ab inuicem diffideant: clarissimum quidem est omne membrum esse partem; at erroneum vicè versa ex parte membrum inferre; atque hoc ipsum velim de singulis alijs me taceme colligatis, particula,& parte excepta; hæ namque Gal. Authore conuertuntur prim. meth. med. cap. 5. scribente non differre particulam,& partem his verbis. *Nihil refert siquis oculum, totius vel partem, vel particulam voces.* Consideratur autem pars duobus modis, in genere,& in specie; primo modo quicquid in corpore est, sub partis nomine comprehenditur, in qua significatione eam accipiens Arist. 2. de part. animal. cap. 2. sanguinem, & saniem inter partes enumerauit; rursus partes huiusmodi possunt esse in duplici differentia; aliæ sunt fluidæ, vt iam dictæ, aliæ solidæ, vt cuticula, vngues, & pili. Secundo modo accipitur pars pro parte viuente tantùm, & hac ratione idem Aristoteles lib. præcitato, cap. 10. partem considerans sanguinem partem esse negauit. At Gal. 16. de part. vsu cap. 1. & lib. 1. cap. 1. describens partem corporis amplexus est tantùm partes solidas, dum dixit partem habere propriam circumscriptionem ab alijs minimè seiunctam; ita vt ex Gal. pars corporis illa dicenda veniat, quæ neque vndequaque propriam habet circumscriptionem, neque vndequaque cum alijs coniungitur,

tur, ad totius differentiam, quod propriam circumscriptionem ab omnibus alijs habet seiunctam: huiusmodi præterea partes sunt in duplici discrimine, aliæ enim sunt non viuentes, neque operationem præstantes, aliæ viuentes, & quæ propriam habent operationem. Anatome non considerat partes fluidas; & inter solidas tantummodo, quæ viuunt, & operantur in corpore; hæ enim comprehenduntur sub hac definitione. *Pars est membrum viuens, ex familiari materia genitum, gratiâ operationis alicuius, aut vsus.*

Sed quoniam ad hoc, vt pars operetur, opus est naturâ, mediante calido innato, facultate, spiritibus, temperie, & compositione, hæc omnia sigillatim post examen huius definitionis, & partium, quæ sub ipsa continentur, declarabo. In hac igitur definitione, *membrum*, vendicat sibi generis nomen, quo partes fluidæ secluduntur, eò quòd non possint dici membra; nam membrum prædicatur de partibus solidis, & integrantibus: additur, *viuens*, vt dirimatur à non viuentibus: tertia differentia est causa materialis, *ex familiari materia*: vt hac ipsa innueremus materiam, ex qua generatur pars viuens, familiarem, & benignam esse, quæ in duplici differentia versatur; nam vel sperma est, vel sanguis, reliquæ partes iam dictæ velut vngues, pili, cuticula, ab excrementis fiunt. Postrema differentia est, *operationis gratiâ*, vt eàdem ostendamus illam corporis partem, quæ caret operatione, non esse verè partem: partes autem viuentes, quibus definitio hæc competit, in duplici versantur discrimine; aliæ dicuntur primæ, simplices, & similares: aliæ dicuntur secundæ, dissimilares, organicæ, atque compositæ.

Primæ sunt.	1.	ossa.	Τὰ ὀςᾶ.
	2.	cartilagines.	Χόνδροι.
	3.	ligamenta.	Συνδεσμοι.
	4.	tendines.	ἀπονευρώσεις.
	5.	membranæ.	ὑμένες.
	6.	glandulæ.	ἀδένες.
	7.	pinguedo.	ἐπιμελὴ.
	8.	fibræ.	ἶνες.
	9.	venæ.	φλέβες.
	10.	arteriæ.	ἀρτηρίαι.
	11.	nerui.	νεῦρα.
	12.	cutis.	δέρμα.

Dicuntur simplices, non quia omninò primæ, ac simplices sint, cùm ex Gal. 10. meth. med. cap. vlt. nulla pars in corpore reperiatur, quæ non constet ex carne, fibris, ac membranea substantia; sed quia sensibus primæ occurrunt, simplicesque nobis apparent: addatis, quod earum fragmenta eandem definitionem, videlicet idem nomen cum toto retinent; eamque ob causam dicuntur similares, quòd similes semper sibi sint, siue diuisæ, siue integræ maneant. Dissimilares verò, compositæ, organicæ, atque instrumentales vocatæ illæ sunt, quæ ex his constant, vt caput, facies, oculus, thorax, abdomen, seu venter inferior, & quæ viscera in his contenta sunt, artus superiores, qui brachia, & inferiores, qui crura dicuntur; propterea partes dissimilares vocantur, quòd earum fragmenta, & partes à toto differant, vnde non retinẽtes idem nomen amittunt, & definitionem; vt manus non diuiditur in alias manus, sed in digitos. Deinde compositæ vocantur, quòd ex primis conflatæ sint; organicæ verò, & instrumentales, quòd gratiâ alterius actionis productæ: instrumenta enim illa dicuntur, quibus vtimur ad aliquid agendum, quocirca dicebat Gal. lib. de vocal. instrum. cap. 1. & 2. ad vocem edendam tria desiderari, facultatem nimirum, materiam, & instrumentum. Facultas artifici proportione respondet; spiritus materiæ rationem habent; instrumenta autem sunt musculi. Dicuntur igitur partes organicæ instrumenta, quòd natura illis tanquam instrumentis vtatur ad suas obeundas actiones.

Sed aduersus hanc de partibus determinationẽ insurgit difficultas, nam cùm partes instrumentales, & organicę dicantur, quia in gratiã actionis sint factæ; eadem ratione, & similares erunt instrumenta, & organa: nam Gal. lib. vocal. instrum. instrumenta etiam appellauit neruum, cartilaginem, & alias huiusmodi partes, eò quòd actiones suas moliuntur attrahendo, retinendo, alterando, atque expellendo: erunt igitur partes similares

A lares instrumenta, quod in gratiam operationis sint efformatæ; eandem etiam ob causam, & similares dici possunt instrumentales, cùm natura gratiâ operationis eas effinxerit. Huic obiectioni ita mea opinione satisfaciendum, dicendo aliud esse considerare operationes naturales ad nutritionem spectantes, aliud operationes, quæ aliquam sensationem, & motionem important. Si primo modo considerantur similares, instrumenta appellari possunt, quia natura ijs vtitur in nutritione ad sua obeunda munia; & hæc dicuntur ab eodemmet Galeno instrumenta naturalia communem operationem exequentia. Si secundo modo, partes organicæ meritò instrumenta dicuntur, eò quòd in gratiam sensationis, aut motionis factæ, ijsque natura tanquam instrumentis vtatur ad operationes faciendas, non quidem communes, sed proprias: ita vt primæ sint communium, secundæ partes propriarum actionum instrumenta. Sed rursus audio vestrùm aliquem mihi obijcientem; tu statuis similares partes esse instrumenta operationum communium, organicas verò propriarum; Gal. tamen lib. superius cit. de vocal. instrum. cap. 2. dicebat neruum esse vocis instrumentum, 2. lib. cap. 10. de part. vsu,

B & alijs in locis, humorem crystallinum esse visionis primariũ instrumẽtum; sed neruus, & humor crystallinus sunt partes similares, visio verò, atque vocis efformatio sunt operationes propriæ: ergo sequitur partes similares esse instrumenta operationis propriæ.

Huic quoque obiectioni satisfaciendum puto, facta operationum diuisione: operationes propriæ, aliæ sunt imperfectæ, & initiatæ: aliæ verò vndequaque perfectæ: primæ fiunt à similaribus; secundæ ab organicis: ad operationes enim, quæ ad sensum, aut motum spectant, natura duplici vtitur instrumento; alterum principium est operationis, & hoc est similare, à quo tanquam ab origine prodit operatio, vt in oculo humor crystallinus est præcipua pars, à qua actio emergit. Alterum verò instrumentum est, quod operationem perficit, totus, v. g. oculus visionem peragit. Vnde Gal. 1. meth. cap. 6. scripsit, *instrumentum voco animalis partem, quæ perfectam edere operationem potest:* per perfectam autem actionem intelligere oportet propriam. Quamobrem partes similares dici possunt instrumenta quidem, sed impropriè: at dissimilares partes propriè instrumenta vocantur, quòd perfectam edant operationem: quare per

C *ἀντονομασίαν* communiterque partes dissimilares instrumenta vocantur, quòd ex determinatis sibi partibus conflatæ sint in gratiam propriæ, & perfectæ actionis. Hinc partes dissimilares instrumenta propriè, similares verò impropriè dicuntur.

Notandum tamen est, quòd partes determinatæ, quæ instrumentum cõstituunt, aliquando sint toto instrumento minùs compositæ, nonnunquã similares, interdum dissimilares. Vnde Gal. lib. de diff. morb. cap. 4. pro diuersitate partium cõponentium instrumẽta inter se diuisit, nam primum vocauit instrumentũ, quod ex similaribus partibus est compositum, vt musculus. Secundum verò instrumentum vocauit, quod ex primis instrumentis, vt v. g. digitus ex musculis constat. Tertium instrumentum esse dixit, quod ex secundis conflatum est, vt manus ex digitis. Quartum verò, quod ex tertijs constat, vt crus ex pede, tibia, & femore. Ita ex his vobis constabit Gal. in quatuor classes instrumenta diuisisse. Rursus partes, quæ instrumenta componunt, nempè similares, à Gal. lib. 1. de par. vsu cap. 8. in quatuor classes diuisæ sunt; in prima classe constituit partes, per quas actio fit, quæ nimirum primò ad actionem concurrunt. In

D secunda posuit eas partes, sine quibus actio fieri non potest. Tertio loco illas, quæ ad perfectiorem actionem faciunt. In quarta, & vltima classe, quæ ad omnium conseruationem sunt factæ, ordinauit. Huius ordinis à Gal. instituti ratio ex rei necessitate desumpta est, nam partes instrumenti, idest quæ componunt instrumentum, ad actionem concurrunt, vel primariò, & principaliter, vel secundariò: si primò, & principaliter, pars illa est, quam præcipuam appellaui, nullam aliam in corpore similem habens; si secundariò, vel pars dirigitur simpliciter ad actionem, vel ad actionem, quæ perseuerare debet.

Si simpliciter ad actionem, vel necessitatem, vel perfectionem respicit: si necessitatem, tunc partes sunt sine quibus non; si perfectionem, sunt partes, quæ concurrunt, vt actio meliùs fiat: si tandem actionem respiciat, vt perseuerare debet, sunt partes quarti ordinis, quæ conseruationis totius instrumenti, & partium gratiâ sunt factæ. Omnes istæ partes, hoc ordine ad actionem concurrunt: at quemadmodum non omnes ean-

dem rationem actionis respiciunt, ita neque eadem ratione constitutæ sunt, nec eodem coniunguntur modo: siquidem, vt Gal. Author est lib. de dissect. vuln. cap. 4. quædam sunt, quæ solummodò se tangunt, quædam simul committuntur; earum verò, quæ sunt commissæ, nonnullæ annectuntur solùm, aliæ vniuntur; cæterùm partium quæ vniuntur, aliæ intertexunt totum instrumentum, aut maiori ex parte : denique nonnullæ totum instrumentum alunt: rursus vnitæ partes ad inuicem vniuntur, vel carne mediante, aut fibris, vel ligamentis, aut cartilagine, non secùs atque instrumenta arte facta, quæ glutine medio, vel luto, aut fune, vel simili aliqua materia agglutinantur; hoc quidem modo partes instrumenti simul vniuntur: quibus ita iactis, satis patère arbitror, quid nomine partis intelligendum sit, quidque differat ab instrumento, & membro; nam pars de omnibus prædicatur, instrumentum verò, & membrum significant partem hetherogeneam, seu organicam.

Modò nobis declarandum est, quid per naturam partis intelligatur; quæ res, vt exactius appareat, in memoriam reuocandum est; partes alias esse similares, alias organicas, quamobrem alia est natura partis similaris, & alia est natura partis organicæ. Natura partis similaris consistit in substantia propria, temperie, & ijs, quæ ex necessitate consequuntur; at organicæ partis natura est ipsa compositio, quæ constat ex ijs, quæ ex necessitate accidunt, qualia sunt conformatio, magnitudo, numerus, situs, connexio: per propriam substantiam cum Gal. intelligimus talem substantiam, quæ nullam aliam similem habet in corpore, cui inest propria, & determinata facultas: eaque substantiæ proprietas duplex est, alia communis, alia propria: communis illa est, quæ in vna parte reperitur per omnes corporis partes dispersa, vt est vena, arteria, nerui, quorum substãtia propria sibi quidem est, cùm nulla similis in corpore reperiatur, sed quia per omnes partes diffusa est, communis proprietas, sed impropriè dicitur.

Propria (liceat hisce vti verbis) proprietas ea appellatur, quæ vni parti est propria, vt caro pulmonum, quæ propria sibi, solique est: & vtrique proprietati inest propria facultas, quæ nullam aliam similem in corpore habet. Cæterùm & propriam substantiam, & facultatem vnaquæque pars adepta est, habet etiam proprium, ac determinatum temperamentum, quod nihil aliud est, quàm symmetria, seu commoderatio primarum qualitatum; nempe calidi, humidi, frigidi, & sicci, per quam tanquam per proprium instrumẽtum pars ipsa propriam, & determinatam actionem, vt plurimùm moliri nata est; vt prim. de part. vsu. cap. 9. & pluribus alijs in locis à Gal. est determinatum; *v.g.* venæ substantia facultate propria mediante temperamento, sanguinem transmutandi, alterandi, & concoquendi vim habet, nulla alia parte in corpore talem facultatem habente.

Hæc est igitur proprietas substantiæ, facultatis, ac temperamenti, quod sanè temperamentum cùm constet ex commoderatione primarum qualitatum, & primas qualitates secundæ sequãtur: hinc secũdæ qualitates à Galeno prim. de part. vsu cap. 9. & prim. de facult. natur. cap. 6. ex necessitate consequentia fuerunt appellatæ, quarum aliquæ ad tangibiles qualitates referuntur, vt durities, mollities, friabilitas, lentor, leuitas, grauitas, densitas, raritas, asperitas, lenitas, crassitudo, tenuitas : nonnullæ ad gustum, vt sapores, aliæ ad odoratum, vt odores: aliæ ad visum attinent, vt colores: quæ omnes qualitates, cùm ex necessitate sequantur temperamentum, & determinatas qualitates, determinatum temperamentum sequi necessum est. Atque cùm quæuis actio à natura partis prodeat, & secundæ qualitates actioni opem ferant, hinc & ipsæ sub partis natura includuntur; *v.g.* durities in osse est, per quam os suam operationem præstat; color etiam crystallini confert ad visionẽ, neque omnis color lucidus est aptus ad visionem, sed color determinatus ipsius crystallini. Hæc itaque sunt, quæ ad naturam partium similarium spectant.

Accedamus iam ad organicarum naturam indagandam, quæ à proprietate compositionis, quemadmodum similarium natura à proprietate substantiæ accipitur, sicut in exemplo pulmones habent propriam substantiam, quà ab alijs partibus seiunguntur, & per quam ipsi soli dignoscuntur, ita & parti dissimilari determinatæ proprietas compositionis inest, adeò propria, vt nulli alteri competat, quæ ex determinata conformatione, magnitudine, numero, & situ prodit. Ad conformationem refertur figura,

A gura, ad quam superficies, meatus, canitatesque pertinent: ad magnitudine verò quantitas determinata; ad numerum partium numerus; ad situm sedes partis, nec non connexio. Huiusmodi autem proprietates, quemadmodum essentiâ inter se differunt, ita & respectu operationis propriæ, quandoquidem similaris partis proprietas est functionis principalis causa, sed non perfecta, vt supra audiuistis; at partis organicæ proprietas est totius, & perfectæ, & adæquatæ operationis causa, vt in oculo humor crystallinus est præcipua causa visionis, totus verò oculus est causa perfectæ, ac totius operationis per propriam sui compositionem: quodque ad naturam partis, hæc quæ diximus, attineant, eiusque intrinseca sint, ex rei ipsius natura facilè comprobari potest.

Quare doctrinæ Gal. 1. de facult. natu. cap. 6. innitentes dicimus ad corpus, aut corporis humani partes producendas, opus fuisse naturæ quidem actione, sed mediante alteratrice, & conformatrice virtute: vbi natura intendit partium similarium generationem vtitur alteratrice potentia, nempe calefactoria, refrigeratoria, humectatoria,

B & exiccatoria in vniuersum. In partibus verò determinatis efformandis ijs vtitur virtutibus, quæ ex his prodeunt, proprioque carent nomine, pro tamen partium generandarum diuersitate diuersa acquirunt nomina. Nam illa, quæ os *e. g.* producit ossifica, quæ venam venifica appellatur, & sic de singulis alijs partibus intelligendum est. Ex cuius alteratricis actione propria similaris substantia, peculiari temperie prædita exurgit; ad quam illicò secundę qualitates sequuntur, nempe mollities, durities, & reliqua superius enumerata. Natura igitur, virtute alteratrice media, similares partes propria facultate, & temperie dotatas producit, quas necessariò consequentia sequuntur.

Vbi verò corpus totum, aut aliquam ipsius partem organicam efficit, formatrice vtitur, quam nonnulli artificiosam appellant, quòd artificio quodam egregio istæ partes factæ cernantur. Naturam enim ita operari animaduertimus: virtus alteratrix materiam præparat formatrici, vbi verò præparata, ac disposita fuerit eadem materia, tunc formatrix omnia in corpore ita molitur, vt nihil otiosum inueniatur: quinimò ea ratione omnia cōformat, vt nullo pacto commodiora effici possint, atque huius for-

C matricis opus nihil aliud est, quàm ipsa compositio, id est nexus quidam, plurium partium similariū, gratia perfectę, ac determinatę operationis, qui conformationē, magnitudinem, numerum, ac situm, decenter adeptus. Hæcque conformatio, magnitudo, numerus, & situs dicuntur accidentia, quòd enti in actu adueniant, non autem consequentia, quia temperamentum minimè sequuntur, vt secundæ qualitates: vbi virtus conformatrix impedita fuerit, ita vt nequeat suo fungi munere, tunc compositio vitiatur, aut magnitudinis, vel conformationis, vel numeri, vel situs partium ratione. Quod verò res ita se habeat, vt alteratrix materiam ipsi formatrici veluti præparet, hinc colligitur, quod cùm naturę intentum sit membrum producere animatum ad agendum idoneum, & actio perfectè, & absolutè fiat à membro similarem partem propriâ substantiâ temperamento, & cōsequentibus dotatam habente, quatenus est compositione prędit um; oportuit partem à vi alteratrice, primùm propriam substantiam, temperamentum, & consequentia suscipere; mox verò à formatrice necessariò compositionem superaddere. Ex his etiam colligere potestis consequentia, & accidentia respectu principij, à

D quo prodeunt, differre ab inuicem; etenim consequentia virtutem alteratricem, accidentia formatricem sequuntur: quamobrem secundæ qualitates consequi meritò dicuntur, quòd temperiem ipsam sequantur, illa verò meritò accidere semper dicuntur, quòd enti in actu adueniunt.

De vnitate partium nihil dicendum est, nisi quod tàm similaribus, quàm organicis competat, & nihil aliud sit, quàm cohærentia quædam diuersorum corporum in vnam formam conspirantium, quæ in similaribus sunt humores, & elementa; in organicis verò sunt similares partes. Quamobrem in prioribus opus est alteratrice, & in sequentibus cōformatrice: nec erit vobis tāti oneris hanc rem dilucidè cognoscere, quomodo nimirum, vna pars alteri coniungatur, & vice versa ab altera distinguatur, si vtriusque terminos perspectos habueritis; cognita enim in similari proprietate substantię illicò cognoscitur vnitas illius partis: rursus cognita compositione dissimilaris apparet statim vnam esse, & ab alijs distinctam.

Tres

Tres difficultates proponuntur, & soluuntur. Cap. II.

TRia dubia ex dictis oriuntur, primum est, quia Gal. raritatem, densitatem, asperitatem, lenitatẽ, tenuitatem, & crassitiẽ, ad ea quæ temperiẽ necessariò cõsequuntur, pertinere scribit prim. de vsu part. cap. 9. cùm tamen ad compositionẽ spectare videantur; siquidem sub conformatione continentur, quæ ne concipi quidem potest absque figura, ad quam reducuntur superficies, meatus, & cauitates: respectu superficiei, pars crassa, tenuis, aspera, & lenis est; respectu verò meatuũ rara, & densa nuncupatur: quare sequitur has tres combinationes ad compositionem, non autem ad temperiem spectare. Secundò; dictum fuit conformationem, magnitudinem, numerum, atque situm esse accidentia partis organicę; cui determinationi repugnat Gal. lib. art. med. cap. 8. dicens, compositionem complere essentiam partis organicæ, & temperiem similaris: sed quæ componunt rei alicuius essentiam, non possunt esse illius accidentia, ergo compositio est de essentia: cùm verò compositio constet ex conformatione, magnitudine, numero, atque situ, dicendum videtur hæc ipsa non esse accidentia, sed de essentia partis organicæ: itidem quia temperies est qualitas, quæ insurgit ex quatuor elemẽtorum cõmixtione, non potest esse de essẽntia alicuius partis. Tertia dubitatio; dictum fuit in superiore Decade, Anatomen artem esse, quà cognoscitur partis natura, & per naturam propriam substantiam, temperamentum, eiusque consequentia in partibus similaribus; compositionem verò in dissimilaribus intelleximus; de operatione autem, seu aptitudine ad operandum, nulla facta est mentio, & tamen ad naturam partis spectare videtur, cùm habeat rationem finis, id est cuius gratià; nam de ratione partis est, vt sit viuens, sed viuens ad operationes secundùm naturam institutum est, sequitur ergo operationem ad partis naturam indagandam omninò necessariam esse; quod idem Gal. testimonio confirmatur, prim. de plac. Hipp. & Plat. cap. 8. & secun. eiusdem cap. 4. & vlt. dicentis ex mente Aristotelis, pro cognitione essentiæ instrumenti, non solùm fabricã ipsius, verùm etiam actionẽ, & vsum esse inspiciendum. Præterea idem Gal. sex circa cor explicanda proponit, nempe situm, quantitatem, nexum, formationem, dispositionem, atque motum: at motus, qui eius actio est, ad nullum propositorum reducitur: quare, vt perfectè partis natura pateat, cùm non sufficiat eorum notitia superius à nobis dictorum, propria ipsius actio, aut operatio cognoscatur, necessum est.

Ad primum dubium sunt, qui supposito temperamento tanquam instrumento quodam, quo alteratrix, & formatrix operantur, ita satis faciunt dicentes, aliud esse considerare temperamentum, vt alteratrici famulatur facultati, & aliud ipsum considerare, vt seruit conformatrici. Si primo modo, tunc omnes qualitates iam dictæ sequuntur necessariò; & meritò consequentia appellantur; vt odor, sapor, color, durities, mollities, &c. Si secundo modo, tunc effectus cõformatricis sunt cõsiderandi, qui vel sequuntur temperiem, quæ est illius instrumentum, aut non sequuntur: si consequuntur, indifferenter se habent ad consequentia, & accidentia, vt est asperitas, lenitas, raritas, densitas, nam vt sequuntur temperiem, quæ est instrumentum formatricis, dicuntur consequentia. Sed notandum est, quòd horum quædam dici possunt prima, quædam secunda: prima *v. g.* sunt raritas densitas; secunda leuitas grauitas, nam aliquid dicitur leue, quia rarum; aliquod graue, quia densum, vnde si in partibus organicis est vitium, fit secundùm prima, non autem secundùm secunda. Si verò non sequuntur, sed sunt ipsius formatricis opera ad differentiam alteratricis, inter ea numerantur, quę accidunt. Nam opus conformatricis est totum membrum procreare, ac plasmare, cui statim tanquam enti in actu hæc, quæ dicta sunt, accidunt: meritò igitur accidentia dicuntur nequaquam sequentia.

Sed huiusmodi responsio neutiquam tuta esse videtur, cùm eodem modo conformatio, magnitudo, situs, atque numerus consequentia dici possint: nam conformatrix, cuius isthæc sunt effectus, ad suas operationes obeundas vtitur temperie tanquam instrumento; quamobrem videntur sequi temperamentum, cùm potissimùm ad hoc, vt operetur conformatrix pręparatam materiam ab alteratrice habeat, necesse est, vnde

Galenus

A Galenus inter morbos malæ compositionis posuit lenitatem, asperitatem, crassitiem, tenuitatem, densitatem, & raritatem:eademque operatur propemodum media alteratrice; quare si magnitudo, numerus, situs, & conformatio considerentur, vt ad alteratricem referuntur, poterunt & ipsa dici consequentia; si verò vt referuntur ad opus conformatricis, erunt procul omni dubio accidentia.

Huic tamen obiectioni ita meo iudicio satis fiet, quòd accidentium alia sint, quæ materiam, alia quæ formam sequantur, priora sunt tàm primæ, quàm secundæ qualitates, vt calidum, frigidum, humidum, siccum; leue, graue, densum rarum:cùm autem ex primis qualitatibus temperamentum fiat; secundæ verò qualitates prodeant à primis, hinc dicimus ea sequi temperamentum necessariò; præsertim quia ab eodemmet Gal. consequentia appellantur. At certè nulla reperitur materia, quin supradictas habeat qualitates, & conditiones: conformatio verò, magnitudo, numerus, atque situs non spectant ad qualitates primas, nec ad temperamentum, nam immediatè à forma emanant, cùm formà introductà in materiam dispositam statim efficiatur ens in actu,
B siue illud totum, siue pars sit, illudque ex necessitate sequuntur conformatio, magnitudo, numerus, & situs. Dicuntur sequi formam, eò quòd enti in actu accidunt, quod tale per formam redditur:at ens in actu est conformatricis immediatum opus,cui cùm hæc eueniant, accidentia meritò, & semper dicuntur: qualitates autem secundæ, cùm sint conditiones materiæ, & necessariæ eas appellamus consequentia necessaria,quòd temperamentum sequantur, & illud cùm famuletur modò alteratrici, modò conformatrici; fit,vt eius qualitates interdū consequentia,nonnunquā accidentia dici possint, prout diuersimodè referuntur nunc ad temperamentum, quod famulatur alteratrici; nunc ad illud, quod famulatur conformatrici. Sed conformatio, magnitudo, numerus, situs,nunquam ad temperamentum referri possunt,cùm semper ens in actu respiciant, cuius quidem respectu, si ipsa consideremus, semper accidentia appellantur; si autem in respectu ad formam, quæ dat esse illi, tunc poterunt, & ipsa dici consequentia, eò quòd formam sequantur.

Sed rursus instabit ingeniosus, dicens statutum est magnitudinem ad formam, non
C ad materiam sequi; contrarium tamen probari potest authoritate summi Philosophi Auerrois dicentis, quantitatem coæuam esse materiæ: ast magnitudo nihil est aliud, quàm quantitas: idem & de numero asserendum,cùm sit quantitas discreta, quæ dari non potest, nisi in loco sit; non erit igitur verum hæc accidentia iam dicta referri ad formam. Dicendum & huic obiectioni est,quantitatem,& reliqua posse bifariam considerari, vel vt determinata, vel vt indeterminata sunt; si primo considerentur modo dicuntur sequi formam, si secundò materiam: sermo nunc est de determinata quantitate, numero, atque situ partium, quæ sequuntur determinatum aliquod corpus, siue illud sit totum, siue eius aliqua pars, de quibus præsens institutus est sermo, & hæc ad primum dubium dicta sufficiant.

Ad secundū sunt,qui respondent medicos aliquādo,& ipsummet Galenū impropriè loquutum fuisse, & præsertim hoc in loco,id tribuendo organis, hoc est instrumentis, quod facultatibus competit; proinde lib.art.med.loquens de temperie, & compositione partium voluit nobis significare, atque circumscribere determinatas alteratricis,
D nec non conformatricis facultates,quæ propriam partium essentiam constituunt,at vbi dixit conformationem, magnitudinem, numerum, & situm esse accidentia, tunc propriè loquutus fuit. Huiusmodi responsio non arridet; nam dupliciter dicimus aliquid posse rei alicuius complere essentiam, vel respectu propriæ naturæ, vel nostri modi cognoscendi. Si primo modo consideretur temperies, & compositio, arbitror temperiem nec facultatis; nec instrumenti essentiam vlla ratione complere posse: cùm temperies nihil aliud sit, quàm primarum qualitatum commoderatio, (quam Galenus ob communionem intrinsecam, quam ipsa temperies cum materia habet, dixit in esse secundùm essentiæ rationem)non tamen dat esse verè, & propriè parti ipsi;cùm partis essentia prodeat à forma substantiali, nec minus dat esse facultati; cùm facultas nihil aliud sit, quàm illa virtus,quā pars sua temperie munita in operationem apta nata est prodire: posita enim materia tali formà actuatà, talique temperamento præditā, sequitur statim talis ad agendum potentia: quare temperies nec de partis, nec de facultatis

cultatis eſſentia eſſe poteſt, idem etiam de partium compoſitione eſt dicendum, quæ B de facultatis eſſentia dici maximè poteſt.

Si ſecundo conſideretur modo temperies, poſſumus dicere eandem eſſe de partis eſſentia, quoniam per variam partium temperiem obſeruamus partes ipſas varijs muneribus fungi, hoc eſt, quia partes variè temperatæ ex proprietate ſubſtantiæ per temperamentum operantur, quod ſanè verum eſt, ſed inſtrumentaliter; principaliter verò per formam ſubſtantialem,quę temperamento tanquam inſtrumento vtitur; atque cùm forma nos lateat, & temperamentum manifeſtum ſit, temperamento tribuimus, quod formæ conueniret; atque ideo ipſum temperamentum eſſe de eſſentia ſtatuimus: in qua quidem ſignificatione accipiens Gal. temperiem dixit eſſe partis ſimilaris eſſentiam, quoad nos videlicet, quia eſt ſubſtantiæ declaratiuum ſignum: facultas verò cùm ſit quædam aptitudo, ſeu virtus, quà pars ipſa ad agendum idonea redditur, & quæ ſequitur ipſius temperiem: temperies non poteſt dici de eſſentia ipſius. Ex quibus ſatis apparet, nec primo, neque ſecundo modo temperiem poſſe dici de eſſentia facultatis: quare dicendum eſt minimè impropriè Gal. loquutum, quando dixit, F temperiem eſſe de eſſentia partis ſimilaris, & quamuis concedatur impropriè loquutũ fuiſſe, non tamen voluit ſignificare alteratricem determinatam ipſius partis, ſed inſtrumentum ipſum. Impropriè quidem locutus eſt, vbi accidens pro ſubſtantia accepit, & minimè reſpectu attributi, quoniam illa temperies, non competit alteratrici.

Quod ad compoſitionem partis diſſimilaris ſpectat, dico conformationem, magnitudinem, numerum, atque ſitum, poſſe etiam bifariam conſiderari: vel coniunctim, vel ſeparata ab inuicem: ſi primo modo, poſſunt dici de eſſentia compoſitionis, quòd ad compoſitionem faciendam omnia ſimul concurrunt, & tunc partis compoſitio appellatur, quæ eſt de partis ipſius compoſitæ eſſentia quoad nos, qui non niſi compoſitionem agnoſcimus eius eſſentiam declarantem. Si verò ſecundo modo perpendantur, quatenus nimirum ab inuicem differunt, ſemper ſunt accidentia, & meritò à Gal. hac ratione conſiderata, accidentia ex neceſſitate appellantur, quæ, vt dictum eſt enti in actu accidunt, quod neceſſariò propriam magnitudinem partium, & conformationem habere debet. Vbi igitur Gal. dixit compoſitionem eſſe de eſſentia partis organicæ, eſſentiam conſiderauit quoad nos, quæ ab omnibus accidentibus ſimul efficitur: vbi verò ipſa appellauit accidentia, conſiderauit ſeiuncta, & ſecundùm naturam vniuſcuiuſque. Et hæc ſunt quæ ad ſecundum dubium mihi dicenda ſuccurrunt. G

Quod ad tertium attinet dico, pro natura, ſeu partis eſſentia duo intelligi poſſe, vnum eſt principale ipſius membri agens, quod eſt principium ſui motus: aliud verò organum agentis, quod duplex eſt, alterum vt quo, & eſt ipſa temperies: alterum vt quod, nimirum ſubſtantia, hoc eſt ipſa pars. Si primo modo conſideretur partis eſſentia, tunc ad cognitionem eius ſpectat, & actio, & vſus, quæ ſub operatione ambo comprehenduntur; nam operatio cognoſci debet, vt cognoſcatur partis natura, quæ nihil aliud eſt, quàm facultas, ſeu virtus ipſius partis, à qua immediatè operatio prodit, atqui ea naturæ cognitio ad Philoſophum, non autem ad Medicum, vt Medicus eſt, ſpectat: vnde Gal 2. de facult. natur. cap. 1. ait *(nouiſſe quà nam ſit, cuiuſque inſtrumenti functio; id nullum adbuc præſtat ad medendum vſum.)* Hoc eſt, quia ab actionibus partium, ſeu ab vſibus ipſarum, non ſumuntur medendi indicationes, ſed ab ipſa parte; quæ ex actione dignoſci poteſt. Secundo modo natura partis accipitur pro inſtrumento, vt quod, id eſt pro parte ipſa, ad cuius euidentiam operæpretium eſt ſcire, quæ ex neceſſitate ſequuntur, quæ inſunt ſecundùm eſſentiæ rationem, & quæ ex neceſſitate accidunt. Quorum cognitio ad Medicum ſpectat, vt partes in ſuo eſſe naturali conſeruare, nec non à morbis vindicare poſſit; etenim ab ipſis partibus indicationes tàm præſeruatoriæ, quàm curatoriæ deſumuntur. Cùm igitur Anatomici officium ſit, primò partes ab inuicem diſtinguere, omniaque contemplari in eis, quæ ad ſenſum ſpectant, nempe connexionem, conformationem, magnitudinem, numerum, ſitum, facili negotio venabitur ratiocinando ex recta earundem cognitione, quænam ſit vniuſcuiuſque partis componentis præcipua actio, atque vſus; neque verò commodiùs Anatomicus partium ſingularum exactè deprehendet naturam, niſi artificioſa primùm diſſectione omnia perſpiciat, deinde ratione, & diſcurſu ſuam Anatomen proſequatur. H

Sed

A Sed dicet quis sub cognitione sensitiua temperies partis fuit posita, quam tamen sensu cognoscere est impossibile; quandoquidem temperies est qualitas, quæ oculis non subijcitur, nequaquam igitur cognosci per sensum poterit? Huic obiectioni (quæ nulla ferè dicenda) ita satisfaciendum existimo; anatomicè cognoscitur temperies dupliciter, vno modo immediatè à sensu, altero modo mediatè: si primo modo consideretur, tunc non potest cognosci, quia non subijcitur sensui; at si secundo consideretur modo potest cognosci, nempe mediante proprietate substantiæ: etenim considerando proprietatem huius substantiæ, eaque intuendo, quæ consequuntur, nempe raritatem, densitatem, & alia, temperiem per sensum cognoscimus: hoc enim pacto Anatomicus temperiem cognoscit partium diuersarum, secundùm proprietatis diuersitatem substantiæ: nam quamuis Medicus res anatomicas exercens plures faciat actus, (diuidit enim partes ab inuicem cultro, eas demonstrat, structuramque earum voce explicat, tandem circa vsum, & actionem versatur) nihilominus ad duo capita omnia rediguntur, ad sensum videlicet, ac rationem.

B Ad primum siquidem caput, nempè ad cognitionem sensitiuam refertur structuræ cognitio, quæ prima illa est, cuius gratià artem secandi exercet; quà cognita, iam intentum artis adeptus est, discurrensque circa eam vsus, & actiones partium, & quæcunque ad partes ipsas attinent, faciliùs speculando inuenit: ad quæ respiciens. Gal. in lib. art. curat. cap. vltim. libros suos anatomicos diuisit, quorũ alij ad sensitiuam cognitionem spectant, & artis secandi præcepta continent, vt sunt libri de administ. anat. quos præferendos alijs loco citato admonet, quippe qui præterquam quòd artis secandi præcepta tradant, non parum conferunt ad demonstrandum partium operationem: libri quos scripsit de discordia sectionis, nostra tempestate iniuria temporum dispersi desiderantur: alios quoque scripsit huius farinæ libros de dissectione mortuorum, alios de dissectione viuorum: præter hos alia eius extant volumina ad structuræ cognitionem spectantia, suntque in duplici discrimine, quædam enim ad ὀστεολογίαν, quædam ad Σαρκολογίαν pertinent: ad primum caput liber à Gal. de ossibus inscriptus refertur, in quo vult eos, qui ad Anatomen introducuntur, primùm exerceri. Ad secundum spectant libri de sectione musculorum, neruorum, arteriarum, & venarum; de dissectione vuluæ,

C liber scriptus an sanguis in arterijs contineatur. Hi igitur sunt omnes libri à Galeno scripti, qui ad illam Anatomes partem pertinent, quæ in sensitiuam cognitionem nos ducit.

Hisce apparet ex Galeni sententia eos hallucinari, qui arbitrantur Anatomicos secantes cum ratione peritos solùm censeri debere; volentes artem differre à peritia eò quòd illi, qui solummodò modum dissecandi rectè callent, periti censeantur, qui verò ex sectione cognitionem partium inuestigant, Dogmatici appellari debeant. Nam si consideremus secandi artem eo modo, quo dictum est, Methodici, & Anatomici meritò appellantur, quamuis nullam structuræ partium cognitionem habeant, nisi quatenus eandem tanquam subiectum proprium tractant, quia in partibus ipsis sectione inueniendis methodo vtuntur. Verum tamen est eos, qui, & structuræ, & operationum rationem habent, simul, & sectionis cognitionem, debere appellari verè, & propriè Anatomicos scientificos. Ad primos spectant libri iam dicti, sensitiua cognitione vtentes, quemadmodum alij artifices faciunt.

D Ad scientificos verò, qui discursu operationes, & facultates partium venari student, scripti sunt libri à Galeno de thoracis, & pulmonis motu, de causis respirationis, de voce, de animæ principatu, de naturalibus facultatibus, de Hippocratis, & Platonis decretis, de semine, de motu musculorum, & de vsu partium: ex quibus apparet per cognitionem naturæ partis, duo esse intelligenda, vnum quod ad sensitiuam, aliud quod ad speculatiuam attinet cognitionem, & quòd ea, quæ ad sensum spectant, sint fundamenta eorum, quæ per ratiocinationem inuenimus. Per naturam igitur partis intelligere oportet temperiem, ea quæ sequuntur necessariò; quæ accidunt; facultatesque ipsas, quæ actione, & vsu ipsarum partium cognoscuntur: ad quarum rerum euidentiam opus est, vt videamus, quid sit actio, quid vsus, & vtrum ab operatione differat, hocque iure inquirendum proponitur, cùm dictum sit partem factam esse gratiâ operationis.

De Actionibus. Cap. III. B

HOc in capite denuò nos incidere contingit in verba Galeni ſpecimen ſynonimorum præſeferentia, quæ tamen (non ſecùs atque cap. 1. dictum eſt) ſi accuratiùs perpendantur, plurimùm inter ſe diſcrepant, vt eſt, ἐργὸν, ἐνέργεια, διάθεσις, πάθος, ideſt opus, actio, affectio, & paſſio, quorum differentiam Gal. proſequutus eſt, tùm primo de natural. facult. cap. 2. tum lib. de differ. morb. cap. 2. primò dicit ἐργὸν, id eſt opus diſtingui ab ἐνέργεια, nimirum actione, tanquam effectus à cauſa; eſt enim opus effectus actionis, ſeu operationis ipſarum partium, vt ſanguis eſt opus, quod ab hepatis actione prodit; ſed actio ſanguificandi dicitur operatio, actio, & opus, quare quædam reperiuntur, quæ, & opus, & actio dici poſſunt; quædam opus ſolùm, nunquam actio cenſeri debent. Prima ſunt concoctio, chylificatio, ſanguificatio & huiuſmodi: ſecunda ſunt chylus, ſanguis, caro, &c. operatio enim, & actio vnum, & idem ſignificãt; at διάθεσις aliud à prædictis denotat, cùm ſit affectio quædam partium; quibus contingit, differens: πάθος eſt paſſio earundem partium, ab affectione differens, habet enim ſuum eſſe in fieri, affectio verò in facto eſſe, vt lib. de differ. ſympt. cap. 1. Gal. docuit, qui hiſce nihil aliud nobis innuere videtur, quàm paſſionis eſſentiam in fieri, affectionis autem in facto eſſe conſiſtere: vtraque tamen hæc vox accipitur, & ſecundùm, & præter naturam, vt *v.g.* partes aliquæ dolore affectæ dicuntur pati, mala illa diſpoſitio, quæ poſt dolorem relinquitur, dicitur affectio mala; ita in conſtitutione partium à natura factarum, aliquæ dum fiunt, patiuntur ſi optimam ex illa alteratione, quam patiuntur, conſtitutionem acquirant. Dicuntur benè affectæ, à quibus etiam prodire poteſt operatio bona, & quamuis affectio, & operatio conueniant in ſubiecto, differunt tamẽ ratione; nam affectio eſt illa bona conſtitutio, ſeu diſpoſitio, in qua pars reperitur; actio verò eſt motus actiuus, qui ex parte benè affecta prodit: itidem de affectione præter naturam eſt dicendum, quæ cauſa eſt læſæ operationis. De actione igitur ſecundùm naturam, nec non de vſu à nobis in præſenti dicendum proponitur. F

Sed dicet quis, ſi actio, & paſſio ſuum eſſe in fieri habent, ergo vtriuſque erit par ratio? dicendum has conuenire quidem in eo, quod ſint in fieri, differre tamen reſpectu modi; nam actio eſt motus actiuus, paſſio verò eſt paſſiuus; differunt ab inuicem, tanquam id quod facit, ab eo quod fit: nam pars dum agit, aliquid ab ea in alio producitur, ſed dum patitur in ſe aliquid recipit, non ſecus atque in progreſſione, quæ eſt cruris actio, reperitur paſſio, atque actio ſimul reſpectu diuerſorum; muſculi enim eſt actio, oſſis verò paſſio, quia ad motum muſculi ſequitur motus oſſis; his ſic ſtantibus, iam quid actio ſit definiendum. G

Sunt, qui definientes actionem partium humani corporis dicunt eſſe motum effectiuum ab anima factum mediante ſpiritu, ac conſtitutione, gratià voluptatis; alij verò dicunt gratià perfectionis; hancque definitionem optimam eſſe contendunt; quippe quæ omne genus cauſarum in ſe continet: etenim (*motus*) formæ (*hominis*) materiæ, (*anima*) effectiui rationem obtinet, & reliqua differentia eſt cauſa finalis. Sed cùm de ratione definitionis ſit pauciſſimis verbis totam rem amplecti, ita vt cum definito conuertatur, declaretque perfectè eius naturam, ſi rectè perpendatur allata definitio videbimus ſuperflua includere, nam intentum eſt declarare, quid ſit partium actio, ad quod ſufficit oſtendere, quid illa ſit: quod à Galeno pulchrè habetur 17. de part. vſu cap. 1. vbi dicit actio eſt motus actiuus partium. Primùm (*motus*) generis nomen, & locum habet, nam etiam paſſio eſt motus, vnde paſſio, & actio in hoc cõueniunt, quòd ambo, vt ſupra dictum eſt, ſunt motus (*actiuus*) eſt prima differentia, quà actio à paſſione ſeiungitur, quæ eſt motus paſſiuus, vt potè ex alio in ipſam procedens, at actio eſt motus à parte prodiens, & in aliud terminans; ex quo etiam habetur cauſa efficiens, nam cùm dicitur motus actiuus partium, intelligimus hunc motum ab anima prouenire, cùm ipſa ſit totius corporis actus primus, & ſecundus, qui eſt ipſamet operatio; quamobrem ſuperflua erit hæc particula, in qua dicitur (*ab anima*) Neque dicendum eſt, actionem partis corporis humani, eſſe actionem hominis niſi per accidens, quatenus homo conſtat ex anima, & corpore, corpus verò ex pluribus partibus, nam *e. g.* ſi ventriculus H

A triculus agat, aut hepar; non est dicendum hominem agere, vel hanc actionem esse hominis, esset quidem ridicula dictio, nec definitioni alicuius rei conueniens: etenim humanæ actiones illæ dicuntur, non quæ à partibus hominis inuiti, sed quæ ab homine consultò fiunt, & potissimùm extra se, mediante spiritu, & constitutione.

Altera est differentia, quà instrumentum denotatur, quo pars ipsa vtitur, nec non natura ad actiones obeundas; quòd autem opus sit apponere hanc particulam de constitutione, profectò mihi præter rationem videtur; quandoquidem superiùs cùm de partium natura sermo nobis esset, diximus partium similarium constitutionem esse temperiem cum suis consequentibus; partium verò dissimilarium esse compositionem; at si partes eam actionem moliri debent, cuius gratià sunt factæ, necessarium est, vt mediante earum constitutione operentur, alioquin non essent in suo statu naturali, nec operari possent. Superflua igitur illa est particula, quæ constitutionem commemorat; an modò illa, quæ spirituum rationem habet, in hac definitione sit ponenda, pauló inferiùs enucleabimus.

B Finem duplicem esse statuimus pro duplici hominum opinione, nam Capiuaccius scripsit partes operari in gratiam voluptatis, quæ opinio omninò absurda est, nam luce clariùs apparet partes, quæ in suo statu naturali sunt, & secundùm naturæ ritum sua munia obire, nullamq; percipere in agendo voluptatem; si enim Galeno credimus voluptas nihil aliud est, quàm subita mutatio, & affatim facta à statu præter naturam ad naturalem. At dum partes operantur, in principio, medio, atque fine suæ operationis semper in suo statu naturali manent, non igitur voluptatem percipiunt. Nec minus chimærica est opinio Gauasseti discipuli quàm præceptoris, vbi dicit partes operari in gratiam perfectionis: etenim si gratià perfectionis; vel propriæ, vel alterius perfectionis actiones sunt, non sui ipsius agunt, nam si hoc esset, dum quo magis operarentur, maiorem perfectionem in agendo acquirerent, & sic in dies perfectiores redderentur, quod turpissimum est asserere; nam ex frequenti, & longa operatione omnes corporis partes debiliores fiunt, vt experientia ipsa, & ratio demonstrat: non igitur perfectionis suæ gratia actiones fiunt, neque alterius perfectionis causà, quandoquidem,

C vel ab actionibus aliquod opus prodit, ita vt post illam actionem, quam moliuntur, remaneat, *e. g.* vel sanguis, aut chylus, aut sperma, aut quidpiam tale: vel nihil remanet post earum actiones, vt post actionem musculi, quæ est motus, nihil remanet. Si primo modo, tunc actiones non dicuntur à natura factæ gratià perfectionis, idest sanguinis, aut chyli, aut spermatis, sed in gratiam generationis sanguinis: at vbi partes secundùm naturæ modum se habent, tunc perfectiori modo operantur; cùm natura semper ex possibilibus optima quæque operetur, ita vt à parte simpliciter, & absolutè opus perfectius generetur, quoad fieri potest, dum in suo esse naturali manet. Quamobrem actio non est in gratiam perfectionis, sed in gratiam operis, quod quidem opus, etsi perfectum semper fiat, non tamen in gratiam perfectionis illius pars operatur, sed absolutè gratià operis; cùm verò nullum opus maneat post actionem, non est dicendum ipsas partes operari in gratiam perfectionis alterius. Non igitur apponenda est illa particula, quæ habet rationem finis.

D Verùm à Galeni doctrina ne latum quidem vnguem recedentes definitionem habebimus perfectam, si dixerimus actionem partis corporis humani, & totius etiam esse motum actiuum in gratiam vtilitatis; hoc enim pacto actionis verus, & adæquatus finis habebitur, vnde Galenus scripsit primas, & præcipuas vtilitates ab actionibus prouenire, secundas verò à partibus; quod Galeni dictum intelligimus, si actiones, hoc est, motus actiuos omnes, qui fiunt in corpore animantis, consideramus; etenim motus actiuus partium, vel terminatur ad substantiam, vel ad quantitatem, aut qualitatem, aut ad vbi; si ad substantiam, vel pertinet ad speciei, vel ad indiuidui conseruationem: si ad speciei conseruationem dicitur generatio, si ad indiuidui tutelam nutritio appellatur. Si ad quantitatem terminatur, vel solam respicit quantitatem, vel simul cum ipsa respicit conformationem: si primo modo, dicitur auctio; secundo dicitur formatio. Quod si in qualitate finitur, tunc motus materialis est, aut spiritualis; si materialis, siue in primis, siue secundis qualitatibus fuerit, dicitur al-

teratio, ſi ſpiritualis, vel à facultate fit animali cognoſcente, vel non cognoſcente; ſi primo modo, vel facultas illa interior eſt, vel exterior; ſi interior, vel eſt imaginatiua, vel memoratiua, aut intellectiua: primus motus dicitur imaginatio, ſecundus memoria, tertius ratiocinatio: atqui ſi ad exteriores ſpectat facultates, vel ad viſum, & viſio, vel ad auditum, & auditio, vel ad odoratum, & odoratus, vel ad guſtum, & guſtus, vel denique ad ſenſum tactus, & tactio appellatur. At ſi ad non cognoſcentes facultates refertur, appellatur appetitus; ſed huiuſmodi non cognoſcentes facultates dicuntur potius naturales, quemadmodū eſt fames, quæ eſt appetitus cibi, aut concupiſcentia ad luem veneream, aut ad iram; vna eſt paſſio ventriculi, altera hepatis, tertia cordis. Si tandem ad vbi fuerit motus, vel eſt naturalis, vel animalis: ſi naturalis, vel fit in loco, vel ad locum, ſi in loco retentio, ſi ad locum attractio, & expulſio nuncupatur, ſi in animalis fuerit, voluntarius motus cenſebitur, qui pro varietate inſtrumentorum, varias ſortitur appellationes: quibus ſic ſtantibus, omnes operationes corporis enumeratas habemus, quæ in gratiam vtilitatis (vt noſtis) ſunt factæ: vnde meritò Galenus ſcriptum reliquit, primarias vtilitates ab actionibus partium prouenire, quemadmodum eſt generatio, quæ prouenit ex actione partium, ſperma generantium. Nutritio prouenit ex ſanguine: generatio enim, & nutritio ſunt primariæ actiones, quas ſequuntur omnium maximè vtilitates indiuiduum, & ſpeciem conſeruantes. Ex quibus clariſſimè apparet actiones omnes factas eſſe in gratiam vtilitatis, vt tandem liceat nobis concludere actionem eſſe motum actiuum in gratiam vtilitatis factum.

Sed audio ingenioſum dicentem, ſtatutum imò verò tanquam clarum ſuppoſitum eſt animam eſſe cauſam efficientem omnium corporis actionum; ſupra tamen dum de partibus inſtrumentalibus eſſet ſermo, dictum eſt ex Galeni ſententia facultatem partis habere rationem efficientis; partem verò rationem inſtrumenti in relatione ad actionem, ita vt videatur ſtatuendum facultatem eſſe actionis cauſam efficientem, non autem animam. Huic obiectioni ita ſatisfaciendum eſt, vtramque (animam ſcilicet, & facultatem) eſſe cauſam efficientem; anima eſt cauſa efficiens vniuerſalis, facultas verò eſt particularis, & immediata: eſt enim animæ vna virtus, atque potentia, quà vnaquæque pars ſuam operationem molitur, quæ eſt apta nata operari, ita vt vnicuique parti, quemadmodum data eſt vna actio, ita quoque vna potentia, ſeu vna facultas ad ipſam operationem agendam idonea, vim efficiendi obtinens: his ita determinatis.

Scire licet in hac de actionibus theoria actiones partium corporis quaſdam eſſe communes, quemadmodum de proprietate ſubſtantiæ ſupra affirmatum eſt: *e. g.* venarum proprietas dicitur communis, eò quòd per vniuerſum corpus ſparſa eandem habeat ſubſtantiam; vnde diſtributionis ratione dicitur communis, at ratione ſubſtantiæ dicitur propria, cùm per totum corpus eandem ſemper ſubſtantiam retineat: non ſecùs de actione earundem ſtatuendum, quandoquidem, & ea communis eſt, quia per totum corpus extenditur; tamen vna eſt actio, quam appellamus communem faciliores doctrinæ cauſâ, & quod de venis idem de arterijs, neruis, pinguedine, membrana, cartilagine, oſſe, & huiuſmodi dictum volumus. Aliæ ſunt actiones non communes, eò quòd membra illa, quæ eas efficiunt, non extenduntur per corpus, ſed in vno corporis loco ſibi deſtinato ſemper manent; quæ in duplici diſcrimine verſantur; aliæ enim, actiones principales appellantur, quæ etiam communes cenſeri poſſunt, quòd omnibus corporis partibus opem ferant: aliæ verò non principales, ſed principalibus famulantes; quam rem, vt iuniores intelligant, ſcire eſt opus, actiones præcipuas, & non præcipuas dici, atque appellari membrorum reſpectu, à quibus fiunt; nam quo in gradu reperiuntur membra, eodem & actiones iure merito conſtituuntur.

Membrum autem id præcipuum intelligit Gal. 6. de plac. Hipp. & Plat. 8. quod ijs, quæ ex ſe oriuntur, vel vim, vel ſaltem materiam ſuppeditat, vt *v. g.* cor eſt membrum principale, quia vim pulſificam arterijs, nec non ſanguinem arterioſum ſubminiſtrat; vnde idem met Gal. art. medic. lib. cap. 9. partes corporis inter ſe diuidens ait, quædam membra eſſe, quæ principia ſunt: nonnulla, quæ ab illis originem ducunt, quòd inſitas habeant facultates, à quibus reguntur. Quædam verò ſunt, quæ inſitas ſimul, & aliunde emanantes habent virtutes: quod eſt dictu, partes corporis alias eſſe, quę gubernant, neque gubernantur; alias quæ gubernantur, nec gubernant; alias quæ neque gubernant,

A bernant, neque gubernantur; nonnullæ demùm sunt, quæ partim gubernant, partim gubernantur. Quæ igitur gubernant, nec gubernantur, sunt membra præcipua, quæ à Gal. principia dicuntur, & numero sunt quatuor, nempe cerebrum, cor, hepar, & testes, quorum actiones præcipuæ sunt, ac principales; ab his prodeunt, & gubernantur nimirum spinalis medulla, & nerui à cerebro, à quo ortum ducunt, & illi subministrant; eadem ratione cordi arteriæ, hepati venæ, testibus vasa spermatica famulantur; & propterea horum actiones minus principales, ac subseruientes dicuntur, quia etsi materiam, aut vim alijs partibus deferãt, id tanquam canales efficiunt, gubernantur autem, quòd ab alijs vim accipiant. Quæ verò à se ipsis gubernantur, sunt os, cartilago, ligamentum, membranæ, glandulæ, adeps, caro simplex, quæ sibi ipsis viuunt nullam actionem in corpore administrantes. Postremo quæ partim gubernant, partim gubernantur, sunt reliquæ corporis partes, quæ vel materiam aliquam, aut vim excipiunt; vel alijs eandem suggerunt, quæ venis, & arterijs indiguerunt. Hanc membrorum penès facultates diuisionem Auic. Fen. prima primi lib. 1. cap. de membris, ea ratione distri-

B buit, nempe quòd membrum aliud sit suscipiens, & tribuens, aliud tribuens, & non suscipiens; suscipiens non tribuens; & neque tribuens, neque suscipiens, nam idem est gubernare, atque distribuere; & gubernari, atque suscipere; etenim partes præcipuæ iam dictæ tribuunt alijs virtutem, neque eam ab alijs partibus suscipiunt; venæ autem, nerui, arteriæ, & spinalis medulla suscipiunt virtutem à suis principijs, eamque alijs partibus deferunt; at cartilago, os, tendo, caro, pinguedo, & huiusmodi vim insitam in se ipsis habent, quà viuere possunt, vnde ab alijs nec recipiunt, nec alijs tribuunt: aliquæ verò partes partim suscipiunt, partim tribuunt, in quorum censu reliquæ enumerantur.

Est tamen animaduertendum membra, quæ actiones celebrant, alia esse, quæ materiam suscipiunt, & facultatem ab alijs, non tamen ab ijsdem numero partibus, & materiam, & facultatem suscipiunt, *e. g.* ventriculus materiam ab ore suscipit, facultatem verò à corde, iecore, cerebro; itidem de actione intestinorum, renum, folliculi fellis, lienis, & vesicæ est dicendum. Sunt quædam præterea, quæ materiam quidem suscipiunt, non tamen facultatem; in prima classe est ventriculus, qui actionem præcipuam

C quidem operatur, nempe chylificationem, materiam ab ore recipit, sed facultatem ab alijs membris, nempe nutriendi à iecore, vitalem à corde, sensificam à cerebro, cuius tamen actio (respectu eius, quæ à iecore, & corde celebratur) subseruiens dicitur, eò quòd subministrat iecori. Erunt igitur actiones quædam præcipuæ, aliæ verò subministrantes, vt igitur vno amplectar verbo, actiones principales eas esse dico, quæ à membris præcipuis: minus principales autem, quæ à membris subseruientibus fiunt: at membrorum subseruientium alia sunt, vt inquit Auicennas, quæ præparatoria, & quædam, quæ delatoria administratione famulantur: subministratio præparans anteponitur præcipuis actionibus, deferens verò illis postponitur. *e. g.* ventriculi actio præparatoria est hepati, ast vena caua delatoria, pulmo quoque subministrat cordi præparatiuè, arteria verò delatiuè. Ex quibus colligere potestis, secundùm Gal. sententiam quatuor esse actiones præcipuas, quarum tres respiciunt indiuidui conseruationem, nempe actio cordis, iocinoris, atque cerebri, quarta verò refertur in conseruationem speciei, quæ est testium actio: reliquæ actiones subseruientes dicuntur.

D Sed dicet quis, si ea ratione actiones dicuntur principales, quòd alijs minimè famulentur, nulla erit in corpore actio principalis, cùm omnes alijs subseruiant præparatiuè; vna excepta, quæ à cerebro fit in spirituum generationem; nam hepar sanguinem cordi pro spirituum vitalium generatione, cor verò spiritus vitales cerebro pro animalium spirituum generatione subministrat, cerebrum autem spiritus animales absolutè generat, cui spinalis medulla, & nerui delatiuè famulantur. Quare vna excepta cerebri actione, reliquæ vicissitudine quadam sibi famulantur, & subseruiunt; nulla igitur alia erit actio principalis. Secundò dictum fuit diuisionem Auicennæ eandem esse cum Galeni diuisione, quòd idem sit gubernare, atque tribuere, gubernari, atque suscipere: si tamen exempla membrorum ponderentur, vtriusque diuisionem diuersam esse obseruabimus; nam Gal. exemplum afferens membri gubernantis, sed non gubernati affert iecur, cor, cerebrum, & testes, contra Auicen. exemplificans de membro, quod tribuit, & non suscipit, cordis solùmmodo mentionem habet. Porrò idem Auicen.

quarto

quarto loco enumerat iecur, cerebrum, nempe inter ea, quæ tribuunt, & ſuſcipiunt; quæ à Gal. inter ea tantum referuntur, quæ gubernant, ſed non gubernantur. Inſuper Galenus eorum, quæ gubernantur, & non gubernant, in exemplo affert venas arterias, & neruos: Auicen. verò de illis, quæ ſuſcipiunt, & non tribuunt exemplificans carnem in medium affert, ex quibus facilè vnuſquiſque perſpicere poteſt diuerſa inter ſe ſignificaſſe. Idem Gal. de carne loquens eam connumerauit inter partes, quæ neque gubernant, neque gubernantur, ſed à ſe ipſis reguntur.

Ad primam dicendum eſt aliud eſſe conſiderare materiam, aliud virtutem, atque facultatem vniuſcuiuſque membri: ſi primo conſideretur modo, membra hæc præcipua ſibi inuicem obſequuntur, materiamque mutuò præparant, atque tranſmittunt. Hoc enim pacto cerebrum dicitur actionem principaliorem cæteris membris operari, quia nulli alij membro materiam præparat. Si ſecundo modo, tunc hæc quatuor membra ſuas operationes primarias, & à nullo alio mẽbro dependentes efficiunt; quoniam iecur facultatem ſanguificandi per ſe habet: cor ſpiritus vitales giguendi; cerebrum animales; & teſtes ſeminis generandi per ſe ipſos facultatem obtinent; atque ideo principia quatuor diſtincta ſuas operationes ſeiunctim facientia dicuntur. Rurſus virtus bifariam conſideratur, vel vt eſt propria, vel vt aliena: ſi primo modo principia ab alijs non recipiunt, quod ipſis eſt proprium, ſed benè vnumquodque principium recipit alienam virtutem, nempe ab alio, vt iecur, vitam, & ſenſum à corde, & cerebro recipit, ſed minimè ſanguificandi virtutem.

Ad ſecundam dubitationem reſpondendum, idem ſignificare voluiſſe Auicen. ac Gal. nempe gubernare conuerti cum dare, ſeu tribuere: gubernari verò idem eſſe atque ſuſcipere: at quoniam Philoſophi exiſtimant cum Ariſtotele cor vnicum eſſe membrum in corpore, quod alijs tribuit membris, & gubernat, neque ab aliquo gubernatur, aut quidpiam ſuſcipit: hinc Auicen. eiſdem conſentiens opinatus eſt illud eſſe, quod gubernet ſolùm: reliqua verò, & gubernent, & gubernentur. Verùm medici ſunt alterius opinionis, & cum Platone quatuor eſſe membra aſſerunt, quæ facultates diſtinctas, & diuerſas ex ſua ipſius natura includunt: proinde in exemplo Gal. affert iecur, cor, cerebrum, atque teſtes: quam Medicorum opinionem magis ſenſibilem eſſe ipſemet confitetur Auicen. etſi dicat Philoſophorum ſententiã veriorem eſſe, ſed quicquid ſit de huiuſmodi opinionibus, non eſt præſentis cõſiderationis, ſat eſt nunc oſtendiſſe nullam eſſe diſcrepantiam inter Gal. & Auicen. nec obſtat, quòd velit Auicen. carnem accipere à membris præcipuis, alijs verò nihil tribuere; ſciendum eſt eum exiſtimaſſe carnem recipere facultates influentes. Sunt etiam, qui dicant has partes, nempe os, cartilaginem, ligamentum, membranas, glandulas, adipem, & carnem non egere aſfluxu à principijs, quia ſine venis nutriuntur ab alimento circumuicinarum partium: cùm tamen Gal. opinio ſit, quòd caro ſimplex, cartilago, os, glandula, pinguedo proprias, & innatas facultates habeant, quibus ſine ope membrorum præcipuorum viuere poſſint: non ſecus enim atque plantæ à terra alimentum exugunt ita huiuſmodi partes, à circumuicinis ſibi partibus alimentum arripiunt; quandoquidem nec venæ, neque arteriæ in ipſas partes terminantur, per quas tanquam per canales virtus aliqua influens feratur; partes hæ non indigent aſfluxu, vt ſua munia exequantur, ſed benè, vt conſeruentur: rurſus habere inſitas facultates bifariam contingit, vel reſpectu nutritionis, hoc eſt, attractionis, retentionis, alterationis, & expulſionis: vel reſpectu tranſmutationis materierum in ſe ipſas; primo modo omnes partes egent afluxu, ſecundo non omnes, ſed ſibi inſitas facultates habent, vt eſt os, cartilago, & quæ ſunt huius generis.

De facultate, & ſpiritibus vitalibus ei famulantibus. *Cap. IV.*

HVcuſque declaraui, quid ſit actio, & quotuplex, quarum aliquę ſunt principales, aliæ verò iſtis ſubminiſtrantes: atqui cùm vnaquæque actio fiat à facultate tanquam à cauſa ipſius effectrice; nunc declarandum nobis eſt, quid ſit facultas, & quotuplex in corpore reperiatur. Facultas, ſeu potentia à Gal. prim. de cauſ. pulſ. appellatur δύναμιν, eò quòd virtutem habeat aliquid faciẽdi: & quamuis eius eſſentiam minimè dignoſcamus, quia tamen (vt

inquit

A inquit idem Gal. 1. simpl. med. facult. cap. 1.) obseruamus eam posse aliquid facere, nomine potentiæ, seu facultatis appellamus: quæ nihil aliud est, quàm vis quædam ab anima prodiens, quà ipsa aliquid operatur, pro diuersitate, cuius diuersimodè etiam anima ipsa agit: etenim etsi vna sit anima, nihilominus plures eius sunt potentiæ, quæ ad duo capita primùm referuntur, nempe ad naturale, & animale, vnde vna potentia dicitur naturalis, altera animalis lib. de diff. sympt. cap. 3. naturalis appellatur, eò quòd ad omnes functiones naturales se extendit cum omnibus cõmunicans rebus, quæ fruuntur vita, quemadmodum sunt plantæ: animalis verò potentia dicitur, quòd sit principium omnium functionum, quæ ab animali, vt tale est, proficiscuntur.

Sed naturalis facultas, vel refertur in vitam, vel in meliorem vitam: prout refertur in vitam duplex est, vna, quæ primum naturæ instrumentum, nempe sanguinem generat, illumque variè permutat; altera verò, quæ vel speciem, aut indiuiduum respicit: prior in triplici adhuc discrimine versatur pro triplici functione, & operatione, quam circa sanguinem molitur, nam prima eum generat, & naturalis κατ' ἐξοχὴν φυσικὴ dicitur B in hepate residens: altera calorem, & spiritum fabricat, vitalisque à Medicis appellatur in corde residens: tertia in cerebro reperitur, quæ spiritus vitales in animales conuertit, qui & ipsi naturales censeri debent, & non animales absolutè, vt communiter accipiuntur, sed tantùm dispositiuè; nam solus motus, & sensus sunt actiones animales in actu. Atque istæ sunt præcipuæ functiones in corpore, quas Plato, & species, & partes appellauit. Vitalis etiam facultas considerari potest bifariam, primo modo quatenus spiritum vitalem, & sanguinem arteriosum, atque etiam calorem fabricat, & hoc modo per excellentiam vitalem Medici appellant: secundo, vt calorem conseruat, & pulsifica à nonnullis censetur, ambæque in corde resident, licet pulsifica arterijs communicetur. Atque hac ratione naturalis virtus, quatenus primo naturæ instrumento famulatur, considerari potest.

Inquirunt quamplurimi hoc loci, num virtus vitalis eadem sit cum naturali, an diuersa? at ne in huiusmodi quæstionibus diutius, quàm par sit, immoremur, accedo ad C resolutionem quæsiti secundùm Galeni sententiam, qui lib. 4. de præsag. ex puls. cap. 12. scribens conditiones naturalis facultatis, atque vitalis, inquit vitalis facultatis munus esse pulsum generare; naturalis verò allicere sibi familiare alimentũ, expellere noxium, alterare, atque retinere; nam ad hoc, vt nutriantur partes, hæc ipsa ex necessitate requiruntur, at pulsus non hæc præstat, verùm caloris natiui mediocritatem tuetur, quæ vt conseruetur, opus est distensione, atque contractione. Quare virtus vitalis potest dupliciter cõsiderari, primò quatenus spiritum ex sanguine, & aëre generat, & hoc modo cor vtitur attractiua, & omnibus facultatibus naturæ iam dictis; secundo vt pulsum efficit, cuius gratià calidum innatũ conseruatur, vt dictum est, & secundùm hunc modum dicitur virtus vitalis à naturali seiuncta, tum ratione causæ efficientis, tum instrumenti, tum finis: efficientis quidem, quod est facultas pulsifica: instrumenti, quod est cor cum suis arterijs: finis verò, qui est caloris innati conseruatio, quæ fit euentando calorem, & expellendo fuligines. His obiter dictis reuertamur ad rem nostram.

Consideratur etiam naturalis facultas quatenus in vitam refertur, vel vt pertinet ad D speciem, vel ad indiuiduum, si primo modo vocatur facultas procreatrix, cuius obiectum est semen, quæ pro varia partium constitutione, varias sortitur appellationes, vt in carne carnifica, in osse ossifica, & huiusmodi, quemadmodum supra diximus, dum de illis rebus, quæ ad constitutionẽ partium faciunt, sermonem haberemus. Hæc verò facultas, quam procreatricem appellauimus, duplici etiam facultate tanquam proprijs instrumentis ad sua obeunda munia vtitur, quarum vna formatrix, altera alteratrix nuncupatur; mediante alteratrice, id quod generatur, temperiem, & quæ sequuntur necessariò, obtinet; mediante autem formatrice, id quod ex necessitate accidit assequitur, nempe vnitatem, & compositionem: ambæ istæ facultates, alteratrix, & conformatrix, dum compositum generatur, sedem habent in semine, at post eius generationem in singulis corporis partibus; & hoc modo sese habet facultas naturalis, quæ generationem considerat.

Si secundo modo consideratur, vt scilicet spectat ad indiuidui conseruationem, vel illud respicit, vt est in vtero, vel extra vterum, si vt est in vtero, primas partes obtinet

vis alteratrix, & formatrix, quibus auctrix, & nutrix inſeruiunt. Si autem, vt eſt extra B vterum, conſideretur, tunc animaduertendum eſt, num ab ortu vſque ad ætatis vigorem ſit, vel à vigore vſque ad interitum, nam primo modo vſque ad vigorem auctrix facultas dominatur, opem ferentibus alteratrice, & nutrice; ſecundo modo nutrix, & alteratrix dominatur. Sciendum tamen eſt alteratricem, quæ poſt geniti perfectionem reperitur in membris, non eſſe eandem cum ea, quæ in ſemine erat, ſiquidem illa pro obiecto ſemen habet ipſum alterans tantiſper, dum formam oſſis, aut nerui, aut alterius partis ſuſceperit; aſt illa, quæ poſt perfectionem partium reperitur, ſanguinem pro obiecto ſibi vendicat, quem tandem alterando aſſimilat, & rei nutriendæ ſimilem reddit, quamobrem illam generatricem, hanc aſſimilatricem appellamus, cui famulantur attractrix, retentrix, & expultrix: quæ circa alimentum verſantur, nec ſedem determinatam habent, ſed in omnibus partibus, quæ nutriuntur, ſunt, vt tandem cum Galeno concludendum ſit tot eſſe facultates, quot ſunt actiones; & iſtæ ſunt omnes facultates naturales, quæ ad vitam faciunt.

Melioris autem vitæ facultates ſunt illæ, quæ concupiſcibiles appellantur, in quo F genere etiam reponi poteſt ratiocinatrix: at concupiſcibilis pro diuerſitate obiecti, circa quod verſatur, diuerſimodè accipitur, nam vel circa victoriam, vel voluptatem verſatur; ſi primo modo iraſcibilis, ſi ſecundo modo κατ᾽ ἐξοχὴν concupiſcibilis dicitur, prior in corde reſidet, ſecunda in hepate: quibus ſi ratio dominari contingat, virtutes morales inde oriuntur; etenim ſi iraſcibilis rationi cedat, fortitudinem parit; ſi rationi minimè obſequatur, vel in exceſſu, aut in defectu peccat. Si primo modo ira producitur; ſi ſecundo modo, vel ignauiam, vel timorem inducit. Rurſus ſi ipſa concupiſcibilis, quæ in iecore reſidet, rationi cedat, efficitur temperantia; ſi in exceſſu, & ipſa peccet, cupiditatem, & libidinem promouet; atqui ſi in defectum cadit, tunc odium mulierum, cibi, aut vini offenſionem, & ſtuporem infert. Et iſtæ ſunt omnes facultates, quæ naturales à Medicis appellantur.

Venio ad illas, quas animales appellauimus, quæ ſunt principia motuum animalium, vt talia ſunt, quas Gal. lib. de ſympt. differ. cap. 3. ad tria capita reduxit, nempe ad motricem, ſenſitiuam, & rectricem, quam & hegemonicam appellauit; hæc tamen ad ſen- G ſitiuas, & motrices facultates reduci poteſt; nam ſenſitiuæ, aliæ ſunt cognoſcentes, aliæ minimè; rurſus cognoſcentium, aliæ internæ, aliæ externæ: internæ ſunt ratiocinatrix, imaginatrix, & memoratrix, quas hegemonicas appellauit: externæ ſunt omnes facultates, quæ ſenſibus famulantur, & quinque ſunt numero, vna ad videndum, altera ad auditum, tertia ad odoratum, quarta ad guſtum, quinta, & poſtrema ad ſenſum tactus pertinet: demum motrices (etſi continuatum inſtrumentũ habeant, quo nomine etiam vnica virtus motiua cenſeri poteſt) cùm plures eius ſint partes, quæ motu aguntur voluntario; tot facultates erunt, quot partes motu mouentur voluntario. Ex his igitur concludatis actiones in homine tot eſſe, quot facultates, & quòd facultas, & actio ſibi inuicem correlatiua ſint; ita vt actio dari non poſſit, quin ſtatim eius intelligatur facultas, quæ efficientis rationem habeat, actio verò effectus. Erunt igitur actiones aliæ naturales, aliæ animales, non ſecus atque hactenus declaratum eſt de facultatibus: ſtatutum igitur ſit nobis actionem partis eſſe motum actiuum à facultate propria, vt à cauſa efficiente prodeuntem. H

Verùm cùm ſpiritus habita ſit mentio, videre ſanè expedit, an ad actionem obeundam requiratur, ad cuius rei euidentiam primùm, quid ſpiritus nomine intelligamus, aperiendum eſt. Scire autem licet in Gal. doctrina ſpiritum alium eſſe, qui ſimpliciter, & ſine additamento innatus; alium, qui vitalis; & alium, qui animalis vocatur. Spiritus inſitus eodem docente Gal. 5. de ſimpl. facult. cap. 9. (quem ſua lingua ἔμφυτον πνεῦμα vocauit) idem eſt cum calido innato, ſeu inſito, quod etiam ipſemet ἔμφυτον θέρμον (non vt Hippocrates ἐνορμῶντα) appellauit; & animam, & naturam, vel ſaltem immediatum eius inſtrumentum, vt lib. de trem. rig. & palpit. cap. 6. auſus eſt appellare: itaque, vt vno verbo concludam in doctrina Galeni ſtatuendũ nobis eſt calidum innatum, vnum & idem eſſe cum ſpiritu inſito, ſeu ſpiritu innato, quem etiam poſſumus appellare ſpiritum naturalem. Huius definitio ex ipſius placitis talem in modum elici poteſt, nempe quòd inſitus ſpiritus ſit corpus quoddam, per ſe mobile ex ſemine, & ſanguine menſtruo primò genitum gratià conſeruationis facultatum.

Hanc

A Hanc definitionem liceat nobis in examen adducere, vt inde veſtris oculis pateat, quomodo ſpiritus ad actionem quamuis concurrant; & primò loco generis acceptum fuit (*corpus*) à nobis Galenum ſequentibus, qui ſcriptum reliquit illud eſſe corpus ex menſtruo ſanguine, & ſemine. (*per ſe mobile*) prima eſt differentia, quà ſeiungitur ab humoribus, qui per ſe non mouentur, ſed ab alio ſiue impulſi, ſiue attracti; cæterùm ipſi ad tempus mouentur, ſpiritus verò ſemper eſt in motu, vt Galeni authoritate lib. & capite citato ſtabilitur; nam de ipſo loquens inquit eundem ſpiritum, ſeu calidum innatum, vnum exiſtens in omnibus corporis partibus, duplici ſemper moueri motu, vno ab internis ad externas partes, altero verò ab externis ad internas, cuius motus ratio ex propria eius natura prodit; propterea quòd ſuam ſubſtantiam ex calido, & frigido deſumat: quà calidum eſt à centro mouetur, quà frigidum ad internas retrahitur: cumque ſubſtãtia ipſius calido indigeat ad actiones, ad circumferentiam mouetur. Cæterùm, & frigiditas neceſſaria eſt, quæ prohibeat, impedimentoque ſit, ne ſua leuitate longiſſimè procedat; calidum enim attolli, & per partes ſpargi, ſecumque alimẽtum B ducere conſueuit: ne igitur extra feratur, id beneficij acceptum frigiditati refert.

Quamobrem apparet ſemper calidum moueri, quia vnus ex illis motibus alterum ſemper excipit: & niſi duplici hoc moueretur motu, malè nobiſcum ageretur, etenim ſi intus maneret, celeriter inquit Gal. ad immobilitatem ceſſaret: quòd ſi foras ſpargeretur, ab hoc motu ſtatim diſſipatus rueret. Modicè igitur extinctus, & modicè accenſus, ſemper mobilis ſic perſeuerat, dum ad intimas inclinat partes alimentum appetẽs, incenditur; at dum ab intimis recedit vndequaque expanſus, extinguitur: vnde Gal. ſuo idiomate ipſum [illegible], ideſt ſemper mobile appellauit. Patet igitur ex Galeno, calidum, & ſpiritum eſſe ſemper mobilem: cuius motus ratio non modò de hoc innato, ſed etiam de quocunque ſpiritu, nempe animali, & vitali intelligendum eſt, videlicet quòd ſint corpora mobilia. Verùm quidem præter hunc motum, quem communem cum calido innato habent, quòd illius ſint germina quædam, etiam alio mouentur motu, in quo proprium fontem deſerunt: at calor innatus nunquam ſuam deſerit partem, cui ineſt, vt *v. g.* calor innatus cordis nunquam cor deſerit, ita de calore vniuſcuiuſque C partis eſt intelligendum. At ſpiritus vitalis, aut animalis mouentur deſerentes proprios fontes, vt ſpiritus vitalis à corde ad extra cor mouetur; vnde eſt, quòd ſemen eiaculatum plenum ſit vitali ſpiritu, itidem de animali eſt credendum, qui à cerebro ad extra mouetur. Quapropter motum vtrumque aduertere oportet; nam motus, qui in parte fit, ſpiritui competit, vt eſt per ſe mobilis: at ille, qui fit à parte ad partem, ab alio procedit, nempe à facultate impellente, & tranſmittente.

Ex dictis itaque Galeni deprehenditur in ſpiritu animali, & vitali duplicem eſſe motum, vnum quem ex ſe habent, quatenus ſunt germina, ac deriuationes à calido innato, alterum quem habent à virtute cordis, & cerebri expellente, ex quo etiam colligatis ſpiritum naturalem minimè dari; nam ſi daretur, vt inquit Gal. 12. meth. med. cap. 5. eſſet in hepate, & ab ipſo per vniuerſum corpus non ſecùs atque vitalis, & animalis tranſmitteretur; ſi autem in hepate fieret, ita vt eſſet quid à ſanguine diſtinctum, vt ſpiritus vitalis, & animalis proprium haberet receptaculum, quemadmodum ipſi habent; nullum itaque locum, in quo generatur, nec per quem transferatur, cùm habeat, D ſequitur non dari: niſi per ſpiritum naturalem tenuiorem ſanguinis partem intelligere quiſpiam velit, cùm in ſanguine variæ partes ſint, & per venas ferantur cum toto ſanguine, hoc enim modo dici poteſt vtique dari ſpiritum naturalem: at quòd detur alia ſubſtantia contra diſtincta à ſpiritu animali, & vitali abſurdum eſt: cùm nec locus, nec efficiens, nec neceſſitas adſit: & calor innatus omnibus actionibus naturalibus abundè ſufficiat. Ex his igitur fit concluſum innatum calidum, & ſpiritus eſſe per ſe mobilia. Hæc igitur differentia rectè quadrat noſtro definito ab humoribus ipſum ſeparans.

Sequitur nunc alia differentia, quæ materiam determinat, nempè (*ſemen, & ſanguinem menſtruum*) à qua originem ducit: modus autem talis fit, dum ſemen virile in vterum eiaculatur, ſanguis menſtruus eò ſtatim fluit, fitque ex vtriſque mixtura quædam, quæ nihil aliud eſt, quàm conceptio ipſa; in quam dum agit virtus vteri alteratrix, ſemen, & ſanguis in vaporem veluti mutantur, vapor verò in calidum innatum, quando quidem ex aërea illius, & aquoſa efficitur ſubſtantia. Vnde Gal. prim. aphor. cap. 14.

calidum, ſiue ſpiritum innatum eſſe ſubſtantiam aëream, atque aqueam; ex ſemine enim aërea pars, ex ſanguine verò aquoſa prodit, quòd ſi ex duabus his ſubſtantijs non fieret, neque eſſet humidum, & ſemper mobile, quemadmodum ipſius ſubſtantiæ conuenit. Primum igitur quod à virtute vteri alteratrice generatur, eſt calidum innatum, vnde meritò Hippocrates [illegible] appellauit, & hoc in omnibus corporis partibus virtute remanet, operibuſque conformatricis virtutis fauet, quo mediante, conformantur omnes corporis partes, in quibus, & ipſum innatum calidum remanet; quamuis, vt inquit Gal. 5. ſimpl. medic. cap. 9. non vndequaque ſibi ſimile, ſicuti neque ſanguis in omnibus partibus talis exiſtit: cæterùm in ſpatijs inanibus non parùm ipſius ineſſe ſubſtantiæ idem teſtatur Gal. imò quæ ſit velut materia quædam, exiguam poſcens mutationem, vt perfectè in ſpiritum innatum mutetur, quam etiam ad hoc, vt fiat concoctio, intus ſeruari oportere ibidem ſcripſit. Quamobrem apparet calidum innatum non generari ex ſpirituum attractione, qui ſunt in arterijs, ſicut in lapidibus, & lignis ignem ex ſolius aëris accenſione fieri cernimus, ſed ex ſanguine menſtruo, & ſemine; ex quo etiam apparet in ipſius generatione duo concurrere, ſubſtantiam videlicet, atque temperiem: ſubſtantia humida eſt, atque aërea; temperies verò, ſeu eius complexio ad calidum vergens temperatiſſima exiſtit, ob cuius efficaciſſimam, quæ in eo eſt qualitatem, calidum innatum appellatum fuit ab Hipp. vt Gal. ſcribit.

Quò autem intelligatur illud Gal. dictum, quòd videlicet calidum innatum omnibus partibus inſit non vndique ſibi ſimile: hoc eſt, quòd efficacius, intenſius, & fortaſſe plus in vna parte, quàm in alia reperiatur, vnde in corde tàm efficaciter operatur, ac ſi in propria arce contineretur; notare debetis, quæ ab eodem ſcribuntur de calido innato, vbi ait aliud eſſe dicere plus calidi ineſſe, aliud aliquid eſſe calidius, & aliud tandem eſt dicere efficacius, & validius calidum operari. Quare etſi in omnibus corporis partibus, quod ad eius attinet ſubſtantiam, calidum innatum ſit, in vna tamen hoc, in altera illo operatur modo. Verùm poteſt eſſe, quòd in vna parte minus calidi ſit, validius tamen, & efficacius operetur, quàm vbi intenſius eſt, vt in ventriculo: in alia verò, & ſubſtantia, & qualitate, & actione quàm maximè vigeat, vt in corde: quare calidum innatum etſi omnibus partibus inſit, in alijs tamen intenſiùs, in alijs efficaciùs, in alijs verò minùs efficaciter ſuas exercet operationes. Cùm autem eius ſubſtantia à primordio generationis ex ſanguine, & ſemine ſit conſtituta; hinc pueri plus habent caloris, quòd principijs generationis ſint propinquiores, minus verò illi, qui ab origine magis recedunt. Concludamus igitur calidum innatum ex ſanguine, & ſemine fieri ab vteri virtute alteratrice, tanquam ab agente primario, ſtatim ſemine in vterum eiaculato, ſanguineque menſtruo admixto. Cuius generationem reſpiciens Gal. aduerſus Lycum cap. 7. dicebat illud verè primò genitum, & inſitum appellari; partes verò, quæ in vtero generantur, ex quibus conſtamus, quodammodo aduentitias, non innatas eſſe, cùm id ſequantur; apparet igitur ſubſtantiam calidi innati ex ſemine, & ſanguine menſtruo ab vteri facultate primò genitam eſſe.

Veniamus ad cauſam finalem definitionis huius, & dicamus eſſe, vt corpora incorporeis copulentur; cùm enim animæ, & corporis coniunctio fieri debeat, opus eſt, vt aliquid intermedij ſit, quod huiuſmodi res tàm diuerſas nectat, atque copulet; anima quid incorporeum eſt, corpus verò longè diuerſum ab ea, vt apud omnes in confeſſo eſt; cùm verò homo ex anima, & corpore conſtituatur, neceſſariò copula requiritur, hæc autem eſt ſpiritus inſitus, ſeu calidum innatum, de quo loquens Fernel. lib. 4. cap. 2. ait hunc ſpiritum vtriuſque naturæ quodammodo participem eſſe; ipſe enim vtrique extremo, quàm maximè familiaris, & accommodatus eſt; adhuc cùm non ſit ſine corpore, craſſo corpori facilè inſeritur; cùm autem tenuior, ſplendidiorque ſit, cum animo connecti poteſt. Calidum igitur, ſeu ſpiritus innatus ob ſuam æthereã, puriſſimamque ſubſtantiam, ac tenuiſſimam hoc beneficij nobis præſtat, vt ſit illud, quod animam corpori adiunctam tenet, quare mirum non eſt, ſi pluribus in locis Gal. ſcripſerit illud eſſe animæ immediatum, ac præcipuum inſtrumentum.

Obijciet quiſpiam, ſi finis caloris, ſeu ſpiritus innati eſt animam corpori adnectere, non erit igitur medium, quo actiones corporis fiunt, atque ita nec dicendum, actiones fieri mediante ſpiritu. Huic obiectioni ita ſatisfaciendum eſt, calorem naturalem, &

A insitum dupliciter considerari; vno modo, vt finis rationem habet, copulantis videlicet, & connectentis duo extrema simul: alio modo, vt conducit ad operationes: si primo modo accipiatur, non concurrit ad actionem; si secundo concurrit, quatenus conseruat facultates, atque virtutes. Sed rursus instabit quis, si calidum innatum actionibus confert, vt conseruet virtutes, non erit primarium actionum instrumentum. Respondeo aliud esse calidum considerare, vt ad actiones immediatè refertur: & aliud vt habet rationem copulantis virtutis, & conseruantis. Primo modo acceptum non est actionis primarium, hoc est immediatum instrumentum, cùm id à constitutione non differat, quæ actionem ipsam immediatè efficit, calidum autem ei opem ferens dicitur secundarium instrumentum; at secundo modo consideratum calidum est primarium animę instrumentũ, quòd copulantis, & conseruantis rationem habeat. Hac enim ratione calidum innatum à Galeno consideratum fuit, vbi dixit illud esse animæ primarium instrumentum.

Sed hoc loci à Ganasseto, & Capinaccio difficultas quædam proponitur ex Gal. lib. B de caus. resp. cap. vlt. desumpta, vbi dixit animam tribus vti instrumentis ad suas obeundas operationes, nempe spiritu animali, calido innato, atque temperie: non igitur calidum innatum est animæ primarium instrumentum. Sed re vera talis dubitatio ex ea authoritate non video, quo nam pacto colligi possit, nam Gal. institutum ibi est ostendere, quibus nutriatur spiritus animalis, & quæ sit respirationis vtilitas: his à Gal. vt materia expostulat subiecta demonstratis, naturam spiritus inquirẽs ita de ipso scribit:
„ *spiritus animalis, vel est anima, vel eius immediatum instrumentum, quod si anima non est,*
„ *sed eius instrumentum, necesse est animam inesse cerebro, quæ est aut innata ipsius caliditas,*
„ *aut constitutio, vel aliquid tale, quod in corpore sit.* Non igitur ex hoc loco talis potest elici dubitatio. Sed esto: dicendum non esse inconueniens vnius actionis plura esse instrumenta, quorum quædam sint vniuersalia, alia particularia: nam ad obeundas actiones omnes requiritur primùm innatum calidum tanquam vniuersale animæ instrumentũ, & quòd causæ sine qua non rationem habeat: deinde spiritus vitalis in actionibus vitalibus, & naturalibus; & animalis in animalibus: atque isti rationem habent particularis C instrumenti. Tertiò requiritur facultas, quæ particularis causæ efficientis rationem habet: quartò, & temperies, scilicet constitutio ipsiusmet partis, quæ alia est in similaribus, vt audiuistis, & alia in organicis: at intemperies, & ipsa constitutio sunt particularia, & immediata instrumẽta, si igitur calor innatus, spiritus, atque temperies cõferantur cum constitutione quoad originem, dicuntur primaria instrumenta, quorum vnum est prius altero; primum tamen locum calidum innatum obtinet, secundum spiritus, tertium temperies, si verò comparentur cum actione, tunc ipsa constitutio est primarium, & immediatum instrumentum.

Quod si adhuc vrgeas, temperies fuit posita inter instrumenta particularia actionis: erunt igitur duo instrumenta vnius actionis, nempe temperies, & constitutio, attamen vni actioni in quantum vna vnicum immediatum instrumentum adscripsit Galenus, & ratio ipsa id suadere videtur, nam vnius in quantum vnum vnica est ratio agendi. Dicendum non esse inconueniens duo immediata reperiri instrumenta diuersam rationem inter se habentia, si quidem constitutio instrumenti habet rationem vt quod; temD peries verò, vt quo, nam facultas temperie primùm vtitur tanquam medio ad constitutionem mouendam; hoc modo operationes naturales à partibus fiunt. Verùm enim verò fieri minimè possent nisi spiritus vitalis opem ferret, quamobrem sic naturà comparatum est, vt calor naturalis, & insitus, quamuis per omnes corporis partes diffusus; nihilominus in corde tanquam in proprio fonte resideat: cum ibi sit minera, & fomes ipsius, qui sua qualitate vniuersum corpus viuificat, caloremque influentem, atque innatum spiritum quodammodo excitando vitales reddit: nisi enim à corde continuè partes omnes mediante influente calore fouerentur, citò homines interirent.

Dicitur hic calor influens, quòd in omnes partes influat, cuius generatio, & influxus sic se habet: refocillatur primùm calidum innatum in corde residens per immediatum alimentum, sibi beneficio venæ cauæ oblatum; vbi verò fuerit restauratum, maior pars illius sanguinis pulmonibus pro nutritione à corde demandatur; altera per angustos meatus septi cordis à dextro in sinistrũ ventriculũ permeat ibiq; iam attenuata, & in va-

vaporem tenuiſſimum redacta, tanquam ex materia ſimul cum aëre per pulmones B attracto, ſpiritus vitalis, qui idem eſt cum hoc influente, generatur, & tandem per arterias delatus, omnibus corporis actionibus ſuccurrit. Hæc ex Galeni doctrina pulchrè colliguntur; ex quo diſcurſu apparet ſpiritum vitalem eſſe corpus quoddam vaporoſum, & aëreum, in hunc vſum à natura factum, vt vitalis facultas commercium habeat cum omnibus corporis partibus, hinc eſt, quòd arteriæ diffuſæ ſunt per vniuerſum corpus: cùm verò in fornace calores innati ſint ſabrefacti, neceſſe eſt, & ipſos calidiſſimos eſſe, quò faciliùs, & promptiùs illi muneri, ad quod deſtinati ſunt, ſatisfaciant. Hæcque de ſpiritu vitali ſufficiant.

De Spiritibus Animalibus. Cap. V.

ANimalis ſpiritus requiritur ad actiones animales obeundas, quæ (vt audiuiſtis) ad ſenſitiuas, & motrices reducuntur; ſenſitiuarum autem aliæ internæ, aliæ externæ. Interiores, quas ἡγεμονικὰς, ideſt rectrices F appellauit Galenus, ſunt tres, nempè ratiocinatrix, imaginatrix, & memoratrix; exteriores ſunt quinque ſenſus, motrices verò ſunt omnes illæ, quæ à muſculis fiunt, & pro ſui generatione opus habent ſpiritu animali, qui ex vitali tanquam ex materia gignitur; vt Gal. docet lib. 7. de plac. Hipp. & Plat. cap. 3. & 7. de vſu part. 8. & alibi. Modus generationis huiuſmodi eſt; primùm ſpiritus vitalis portio per arterias ſoporarias ad cerebri baſim vſque rectà fertur, quæ ibi in plexus quoſdam degenerant retis in modum, à quibus denuò explicitæ, in alios plexus (quos à ſimilitudine, quam cum ſecundinis habent, plexus choroides appellãt) terminantur, perque totam cerebri cauitatem expanſi feruntur, vt Gal. 7. de part. vſu cap. 9. & anatomica adminiſtratio exactiùs oſtendit: hanc cauitatem in duos anteriores ventriculos, & in duos poſteriores diuiſit idem Gal. & anteriores vult eſſe eos, qui præparent hos ſpiritus ad animalitatis formam recipiendam, in medio autem, & tertio ventriculo ſtatuit eoſdem adipiſci animalis ſpiritus formam, tandem perfectionem accipere in poſteriori, & quarto ventriculo; vnde ipſum minorem eſſe factum à natu- G ra ſcribit 8. de vſu part. cap. 12. eò quòd ſubſtantias minus materiales accipiat.

Sed an huiuſmodi Gal. diſcurſus rebus anatomicis omnino correſpõdeat, noſtræ Figuræ in dubium reuocãt, in quibus oſtenditur totum cerebrũ intus excauatũ eſſe; veriſſimum tamen eſt, nullamque dubitationem habens, quòd iſti ſpiritus plures recipiant alterationes, & præparationes, prima eſt in arterijs aſcendentibus, ſecunda in plexibus retiformibus, tertia in choroidibus, quarta in ventriculis cerebri, ita vt ex longa in his partibus mora, & alteratione, vi facultatis alteratricis cerebri formam adipiſcantur talem, quò apti ſint ad omnes animales actiones obeundas. Cæterùm etſi materia horum ſpirituum ſit ſpiritus vitalis hac ratione, vt dictum eſt, ad cerebrum delatus; nihilominus idem Gal. lib. de vſu reſpir. cap. 1. ſcripſit ex inſpirato aëre per nares ſpiritus animales nutriri; nam vbi aër per nares inſpiratus eſt, ſurſum ad cerebri ventriculos fertur, ex quo ſimul cum ſpiritu vitali efficitur ſpiritus animalis; qui corpus quoddam æthereũ eſt ex ſpiritu vitali, & aëre à facultate cerebri genitũ, gratià actionũ animaliũ.

Spiritus autem animalis cùm ad varios vſus ſit comparatus, opus eſt varias re- H cipiat alterationes, nam aliter ſe habet ad internas ſenſationes obeundas, ex Gal. 7. de plac. cap. 4. nempe ad imaginationem, ratiocinationem, & memorationem; & aliter ad ſenſus celebrandos, & potiſſimùm ad viſionem efficiendam, qui puriſſimus, & lucidiſſimus ſit, oportet, vnde Gal. loco præcitato varietatem ſuæ alterationis ex multa complicatione vaſorum, per quæ fertur, argumentũ ſumit; nam natura in omnibus partibus, quibus diù immorari debet materia, artificio haud vuulgari eſt vſa, dum vaſa diuerſis circumuolutionibus, plexibuſque irretiret, quemadmodum cernitur eo loci, vbi ſanguis in ſperma tranſit: propterea & in his arterijs, in quibus varias alterationes ſpiritus animalis ſubiturus eſſet, optima magiſtra natura plures anfractus, reuolutiones, plexuſque effecit, quos dum pererrat, alteratur, & tempore conſtituto per plexus choroides in amplam cerebri capacitatem defertur, ab iiſdem arterijs velut euomitur, vt comitante aëre per nares attracto accomodatus euaderet ad ſpiritus animalis

A malis formam suscipiendam: quod idem Gal. pluribus in locis sensisse compertum est; asserentem partes concoquentes, & alterantes sibi commissas materias secundùm omnes qualitates assimilare: hinc à substantia ventriculi alba chylus candidum colorem deducit; quod idem videre est in sanguine, & semine, cùm eundem, quem hepar, & testes colorem præseferant. A simili igitur argumentando patebit spiritum vitalem naturâ suâ rubicũdum ad albedinem per substantiam plexuum choroidum disponi: in cerebro verò (beneficio alteratricis virtutis) perfici: tantoque perfectionem maiorem consequi, quò magis aëri commiscetur; sic enim purior, & magis æthereus effectus commodè internis sensationibus potissimùm opitulari potest. Adde quòd illud intermedium, quod dextrum ventriculum à sinistro dirimit, non modò album sit, sed etiam lucidum, à cuius contactu nonnihil luciditatis quoque recipiunt.

Hac itaque ratione præparati, ita natura iubente ad sua sensoria demãdantur, vbi aliquid adhuc alterationis assumẽtes ad sua immediata munia obeunda aptiores reddũtur, & quòd maiori spirituũ copia opus videbatur, maiori etiã artificio vsa est natura; nam in B oculis, in quorum actione celebranda multa spirituum copia requiritur, præter neruos maximos omnium (conspicuè re vera pertusos) ventriculum quendam ex nerui substantia dilatata effecit: cùm primùm enim substantia nerui dilatatur, in membranam degenerat, vitreum humorem (ventriculi cuiusdam in modum) amplectentem; meatus autem nerui spiritum deferens duobus afficitur modis, vt Galenus author est, vno quòd spiritum, & humorem deferens simul commiscet; secundo quia vitrei humoris euadit receptaculum, in quod, humorem, & spiritum deponit, qui hoc in loco alterantur, & lucidiores redduntur; ac inde crystallinus virtute insita, sibique propria alimentum trahit, vt ipso nutriatur, spiritus verò iam lucidiores in vitreo facti in aqueo humore tanquam in promptuario quodam retinentur, vt non modo visioni semper præesse possint, sed vt Gal. lib. 10. de part. vsu. cap. 6. scribit, sustinere corneam, ne supra crystallinum incideret, valeant: vnde idem Gal. 7. de Hipp. placitis cap. 5. dicebat maiorem spirituum copiam in oculis, quam in ventriculis cerebri contineri, vnde apparet spiritus animales à prædictis partibus dilu- C cidiores, & magis perspicuos pro visione facienda reddi, quod idem dicendum est de alijs sensorijs, quæ ad sua obeunda munia spiritibus egent, in quibus eam adipiscuntur perfectionem, quam requirunt pro actione peragenda. In ventriculis igitur cerebri anterioribus, seu in tota cerebri cauitate spiritus formam suscipiunt animalitatis, deinde ad sensoria delati perfectionem quandam ab his recipiunt, itidem existimandum, & eos spiritus, qui pro sensu, & motu facti sunt non posse sua officia perficere, nisi locum aliquem habeant communem motui, & sensui proportionatum.

Quamobrem vbi spiritus in cauitate cerebri sunt geniti ad spinalis medullę truncum ferũtur, quæ ipsos dispẽsat mediantibus neruis ea ratione, quà arteria, magnaque vena suis ramulis medijs sanguinẽ, & spiritus vniuerso corpori distribuũt, sed quemadmodũ virtus sensitiua, & motiua vniuersalis est, perque totum corpus extensa, nec particularẽ sibi determinat partẽ, sicut sensoria particularis, hinc natura vnã partẽ cõmunem effecit, in qua spiritus animales vltimam perfectionem ad motum, & sensum reciperent; hæc autem nulla alia esse potest, quàm cerebellum, quod à Græcis παρεγκεφαλὶς dicitur, D inde per spinalis medullæ truncum tanquam per amnem transferiur; & hac ratione spinalis medulla duplicem processum magnum cerebello immittit, quorum vnus in dextram ipsius, alter in sinistram ingreditur partem, qui vtrique per totam cerebelli substantiam disseminatim sparguntur, & in hac substantia cerebelli spiritus eam dispositionem acquirunt, quæ ad sensum, & motum est apta, & hoc est, quod voluit Gal. 8. de part. vsu cap. 13. vbi dixit multum spiritum animalem cõtineri in cerebello, vt potè quod neruorum omnium, qui in totum sparguntur corpus, erat principium futurum. Est autem hic animaduertendum à cerebello nullum oriri neruum materialiter; dicitur tamen eorum principium à Gal. quòd virtutis omnium est principium immediatum, quia spiritus, qui authores sunt, & motus, & sensus in ipso vltimã dispositionẽ accipiũt.

Ex Anatome actiua apparet spinalẽ medullam, quam Gal. cerebri productionẽ per spinam ad sacrum vsque os appellauit, oriuum ducere à cerebro, quà illud ventriculos effingit; imò verò ipsi ventriculi ex spinalis medullæ substantia orti videntur, & in ea insculpti,

insculpti, quæ parùm producta, atque anguftata vbi primùm formam illam teretem **E** induere incipit, neruos opticos (vt ex Quarta nostra Figura egregiè videri poteſt) producit, & alios, qui ad oculos, linguam, palatum, & aures feruntur. Deinde paulò progreſſa inſignes quoſdam proceſſus vtrinque vnum cerebello, vt dictum eſt, exporrigit; à quorum vno ſpiritus in cerebellum feruntur, qui vbi eam alterationem adepti ſunt, ſatiſque præparati pro ſenſu, & motu agendo, per alterum proceſſum in ſpinalem medullam feruntur, quæ deinde ipſos per corpus mediantibus ſuis ramulis egregiè ſpargit.

Sed dicet aliquis, ſi vnicuique particulari ſenſationi particularis alteratio requiritur; ita quoque dicendum eſt opus eſſe vna parte, in qua ſpiritus ad ſenſum tactus efficiendum præparentur, & vna, in qua ad motum idonei reddantur. Non igitur poterunt ambo in vna parte præparari, cùm potiſſimùm actiones inter ſe longè differant. Reſpondeo ſpiritus ad ſenſum tactus, & ad motum vnam, & eandem habere vim, & naturã, differre verò ratione minoris, & maioris copiæ, nam, vt Galenus author eſt, maior copia ſpirituum requiritur ad motum, quàm ad ſenſum, quamobrem non fuit opus alia **F** parte præter cerebellum, in quo ipſi ſuam perfectionem acciperent, & hic eſt vſus cerebelli à nemine obſeruatus.

Spinalis medulla eſt corporis pars viuens ex ſemine orta in gratiam actionum animalium mediantibus ſuis ramis, qui nerui ſunt; quare, & hi eaſdem cum ipſa functiones præſtant, quibus ſpiritus opem ferunt vt dictum eſt: qui cùm ſint corpora non vacat inquiſitione, quà ratione ad partes, à quibus ſiunt operationes ferantur, an ſcilicet per neruos tanquam per canales quoſdam ipſorum ſubſtantia deducatur, non ſecùs atque ſpiritus vitales per arterias vehuntur; an verò virtus tantùm, & qualitas diffundatur, non aliter, quàm radij ſolares ſuam virtutem communicant aëri. Si dicatur primum præſupponitur neruos cùm ſua ſpinali medulla eſſe perforatos, nam cùm ſpiritus ſint corpora, neceſſe eſt, vt per neruos tanquam per canales quoſdam ferantur.

Quod verò ſpiritus ſint corpora, ex Gal. apparet.7. de Hipp. & Plat. decret. cap.7. & lib. de vtilit. reſp. cap.6. vbi ſcribit ſpiritum eſſe animæ inſtrumentum, quo cum corpore commercium habet, imò addit ſpiritus eſſe virtutum animæ vehiculum: iam verò **G** ſi virtutes animæ copulari debent partibus, illæ autem incorporeæ cùm ſint, nequeunt corporibus immediatè adhærere: quamobrem, vt commercium vnaquæque haberet facultas cum partibus, ſpiritus à natura datus eſt, qui ſiue animalis, ſiue vitalis non poteſt neruis, aut arterijs facultatem coniungere, niſi præſens ſit: quapropter Gal. lib. iam citato cap.4. videtur innuiſſe, quòd quemadmodum in cauis cerebri ſpiritus continetur, quo euacuato totum animal ſtupidum redditur; ita quoque in ſingulis neruis ſpiritum quendam ineſſe, cuius ope ſuas ij exercent operationes. Præterea cap.7. eiuſdem lib. ſcribit vnumquemque neruum eſſe partem cerebri, non ſecùs, atque virgæ ſunt partes arboris.

Quòd autem ſpinalis medulla ſit perforata ex eodem habetur Gal. docente hanc nihil aliud eſſe, quàm cerebrum elongatum, quod quidem cùm totum excauatum ſit (vt demonſtratum eſt in Prima Decade) eandem quoque excauatam, ideſt perforatam eſſe intelligitur propter naturæ ſimilitudinem. Quæ res cùm ita ſe habeat, & neruos omnes, qui ſunt eiuſdem naturæ cum ſpinali medulla, à qua tanquam rami à ſuo caudice erumpunt, perforatos eſſe concludendum eſt; quemadmodum enim ſe habet arteria magna ad ſuos ramos; ſic ſpinalis medulla ad ſuos neruos: ſed arteria intus excauata eſt transferens calorem innatum ad vniuerſum corpus, mediantibus ſpiritus corporeis, non ſecus dicendum eſt, & ſpiritus animales ſecundùm totam eorum ſubſtantiam ferri per ſpinalem medullam, & ſuos neruos cum virtute ſentiendi, & mouendi. **H**

Confirmatur hoc idem ex Gal. 7. de Hipp. decret. cap. 5. vbi probans propterea neruos opticos conſpicuè eſſe perforatos, quòd oporteat ad oculos ſpirituum multitudinem deduci, dicebat hoſce neruos magnos, & molles eſſe: magnos quidem, & cauos, vt multam copiam ſpirituum ferrent, molles intus, vt facilius ferrent, extrinſecùs verò duri, vt interior mollities à rebus exterioribus tutior redderetur; horumque ſpirituum tanta copia eò transfertur non modò ad ipſorum actionem faciendam, in qua peragenda oculus plures conſumit ſpiritus, quàm faciant reliquæ corporis partes in

ſuis

A suis operationibus celebrandis; verùm etiam ad aërem externum alterandum in visione peragenda. Vult enim Gal. eodem loco ab oculis exeuntes spiritus aërem externũ ea ratione alterare, quà ipse à radijs solaribus, & à luce alteratur; nam dicit aërem ipsum tale quid pati ab oculo, vt neruus ab ipso cerebro; quamue rationem cerebrum ad neruum opticum, eandem oculus ad aërem habet: quo discursu Gal. intendit probare non tantùm spinalem medullam, sed etiam neruos opticos, qui primi sunt à spinali medulla (antequam à cerebro prodeat) explantati, perforatos esse perspicuè. Addit cap. 4. citati lib. signum foraminis eorundem opticorum esse, quòd clauso vno oculo pupilla alterius dilatatur, qui si denuò aperiatur in naturalem magnitudinem redit.

Quòd verò omnes alij nerui sint perforati colligitur ex eodem Galeno, qui inquirens cur virtute sensitiua, & motrice delata per eundem canalem numero, contingat amitti motum illæso sensu: respondet primo de locis affect. cap. 2. & cap. 6. & lib. 3. cap. 10. id euenire eò quòd maior copia spirituum requiratur ad motum, quàm ad sensum: ergo sequitur, quòd quantitas spirituum requiritur ad huiusmodi actiones faciendas; at quantitas sine substantia ferri non potest, nam sequeretur accidens separatũ B esse à subiecto, quod falsum est: ergo etiam sequitur, quòd spiritus sint corporei, opusque illis sit aliquo foramine perspicuo, per quod ferri debeant, alioquin non posset dici maiorem copiam spirituum fluere, seu requiri ad motum, quàm ad sensum.

Sed contra hoc, quod hactenus probauimus, ad statuendam oppositam sententiam non desunt rationes, & auctoritates. Et primùm si concedamus omnes neruos esse perforatos, fatendum erit aliquos reperiri, quorum tunicæ obuoluentes ad tantam tenuitatem perueniant, vt telarum aranearum in modum frangibiles sint, leuissimaque occasione disrumpantur. Deinde canaliculi illorum angusti admodum existentes facili negotio obstruerentur. Succedit frustrà fieri per plura, quod fieri potest per pauciora, & æquè benè, sed virtus sensitiua, & motiua æquè benè per neruos transfertur, ac si essent perforati, quare non est dicendum neruos omnes perforatos esse: minorem propositionem probat Gal. prim. lib. de semine cap. 16. argomento à simili, nam quemadmodum deleteria, & sua ἀντίδοτα, & ἀλεξιφάρμακα statim assumpta suam commu- C nicant virtutem sine materia; ita quoque, imò multò magis spiritus animales absque suo corpore virtutem reliquis partibus transfundunt; nec dicendum est à medicamentorum iam dictorum substantia id proficisci, cùm succus tàm paucus, tàmque breui tempore non possit maximam molem corporis permeare, relinquitur igitur, vt à qualitate tanquam à radio solari id fiat.

Difficilis est sanè huius nodi determinatio, nã ex vna parte habemus neruos omnes perforatos esse necessariò, cùm non modò spiritus sint copulæ, & coniunctiones facultatum animæ cum partibus corporis, verùm ipsos esse corpora rationi maximè consonum est, & per loca ferri debere: ex altera verò parte videtur dicendum non esse opus, vt nerui sint perforati, cùm ab ipsis spiritibus tanquam à sole radij emanent, qui per neruos delati virtutem sensitiuam, & motricem ad corporis partes vehant; & proinde videtur Gal. vtramque tutari opinionem, nam dicit lib. 2. ad Glau. cap. 2. partiũ corporis quasdam esse, quæ intus cauitatem habent, quasdam extra, nonnullas vtrinque; alias verò nec intus, nec extra: & inter eas partes, quæ nec intus, neque extra habent cauita- D tes, recenset neruos artuum: quare hoc loci Gal. explicitè declarat, qui sint illi nerui, qui minimè perforati, nempè, qui ad artus feruntur, quòd exiles admodum sint: cuius rei reddens rationem inquit virtutum, seu facultatum traductionem, quæ per corpus continuum fieri debet debilem esse, & eò magis vbi illud maximum, vel durius fuerit, aut forti quadam, ac valida indigeat alteratione, si verò incursus tenuioris substantiæ quadantenus fiat cum violentia quadam, atque ictu, augetur alteratio, per alterationem hoc in loco intelligere oportet virtutum traductionem.

Sed dicet quispiam adhoc, vt fiat hæc virtutum traductio per cõtinuum corpus duo requiri, vnum quòd alteratio illa à tenuissima prodeat substantia, & violentià quadam; ictuque moueatur; secundum quòd illud continuum, per quod ferri debet, sit molle, nam vbi durius fuerit, aut crassius facultatis traductionem debiliorem reddi contingit: cùm igitur continuum illud sit molle, & facilè cedens, quemadmodum est substantia spinalis medullæ, non videtur adhuc opus esse, vt sit perforata. Huic obiectioni ex Gal.

ita ſatisfacere poſſumus, non eſſe ſatis, vt corpus ſit molle; ſed vt paruum ſit, & molle ſimul, quales ſunt nerui illi, qui ad artus ſunt: nam cùm valida fieri debeat alteratio, vt in motu, opus eſt, vt citò permeare poſſit, quòd fieri nequit per corpus illud magnum quale eſt ſpinalis medulla. Quamobrem, vt quàm citiſſimè fiat, & valida ſit alteratio, foramine quodam peruia eſſe debuit, quemadmodum enim contingit, vbi ſolares radij per materiam perſpicuam, & tenuem validè meant, per craſſam autem minimè: ita quoquè, & alteratio illa, quæ per neruos paruos efficitur, valida ſit, quòd à multitudine ſubſtantiæ, aut craſſitie minimè impediatur. Non poſſet autem fieri per medullam, niſi eſſet perforata, & hęc eſt ratio, cur Gal. ſcripſerit ex neruis aliquos perforatos eſſe, alios minimè: perforati ſunt magni, vt ſunt viſorij, de quibus idemmet Gal. 5. cap. lib. 7. ſuprà citati ſcribit omnium neruorum corporis eſſe maximos, ſed productiones illæ à ſpinali medulla ad cerebellum longè ſunt maiores, vt demonſtrat anatomica adminiſtratio. Quare ſecundùm hanc Gal. ſententiam debent omninò eſſe perforati, reliqui verò nerui parui non ſunt perforati ob periculum illud, quod euenire poſſet membranis, quibus circumuoluuntur; ſic enim attenuatæ facilè frangerentur: deinde nerui ob ſui paruitatem ſi perforati eſſent, facilè, & leuiſſimà cauſà obſtruerentur. Quare etſi nerui à ſpinali medulla tanquam à trunco oriantur, nullum ſequitur incõueniens, quòd alij ſint perforati, alij minimè.

Sed hic duo ſunt, quæ difficultatem faciunt maximam: vnum eſt, quia Gal. vult fieri traductionem, & quaſi eleuationem à ſpiritibus animalibus, qui per neruos ferantur ad partes, à quibus fiunt actiones motiuæ, & ſenſitiuæ, non ſecùs atque à radijs ſolaribus producitur lumen, quod tamen non eſt ab eo vlla ratione comprobatum; nam ſpiritus animales, etſi omnium ſpirituum ſint corpora tenuiſſima, non tamen ab ipſis poteſt produci illa virtus, quæ per corpus penetret; nam à corpore incorporeum oriri aduerſatur omni Philoſophiæ, quod ab eodemmet ſupponitur tanquam manifeſtum. Aliud verò, quod auget difficultatem, eſt, quia non ſolùm per magnos neruos conceſſit quantitatem ſpirituum ferri, verùm etiam per paruos; nam, vt ſupra dictum eſt, maior copia requiritur ſpirituum ad motum, quàm ad ſenſum, ſed parui nerui, atque exiles non modò ferunt ſenſum ad partes, verùm etiam ipſum motum, vt apparet in omnibus articulis manuum, atque pedum: igitur ſi quantitas ſpirituum, etiam ſubſtantia penetrat, alioquin eſſet dicendum accidens eſſe ſine ſubiecto, nempe quantitatem ſine ſubſtantia. Videretur etiam aduerſus Gal. aſſerendum dari corporum penetrationem, quod abhorret Philoſophia. Neque dicas parem eſſe rationem ſpirituum animalium cum medicamentis deleterijs, aut alexipharmacis; nam ab huiuſmodi medicamentis agente calore naturali in ipſa eleuat vapores, qui ſua tenuitate facilè corpus penetrant, & afficiunt, cùm ſint eiuſdem naturæ cum ſuis ſubſtantijs, à quibus eleuantur, id quod in ſpiritibus animalibus minimè contingere poteſt; nam nec ſuaptè natura ſunt tales, vt ab ipſis eleuari poſſit irradiatio quædam ſine corpore: neque ab ipſis à calore agente eleuatur aliquid, quod careat corpore, & traduci vel tranſmitti poſſit per ſubſtantiam, & corpus ipſorum neruorum.

Dum verò Gal. aſſerit exiguos neruos non eſſe perforatos, eò quòd periculum immineret, ne diſrumperentur, videtur naturam (quam tantopere, vbi de ipſa loquitur, effert, ipſiuſque admirabilia opera ab ineffabili, & admirabili ſapientia; & prudentia commendat) contemnere, & comparare cum ignaro artifice, qui neſciuerit paruos neruos tutò perforare. Deinde ſi hoc ita eſſet, ſequeretur idem euenire arterijs paruis, & capillaribus, quæ exiguæ adeò ſunt, vt in aliquibus locis vix conſpiciantur; & tamen perforatæ ſunt, nec tam facilè diſrumpuntur, etiamſi in continuo ſint motu. Quare dico à ſimili naturam neruos omnes produxiſſe non ſecùs, atque arterias eiuſdem conditionis, atque ſit eorum truncus; quod etiam obſeruatur in rebus exterioribus: nam arbores, quæ in caudicem, & ramos diuiduntur, eandem prorſus naturam, & conditionem habent. Cùm igitur ſpinalis medulla ſit perforata, vt Anatome actiua demonſtrat, & Gal. ipſe apertè fatetur lib. 7. de placitis cap. 4. & alibi; dicimus etiã omnes ipſius neruos eſſe perforatos, & per eos tanquam per canales ferri ſpiritus animales pro ſenſu, & motu diuerſarum partium, prout ſcilicet aliæ aptæ ſunt ad motum, aliæ ad ſenſum producendum.

Habita

A Habita cognitione actionis partium, iam opus est, vt ad vsus ipsarum deueniamus, ad cuius rei cognitionem scire licet, vsus nomine (quem Gal. χρείαν appellat) intelligere oportere aptitudinem quandam ad vtendum, quæ eodem Gal. dicitur 7. de part: vsu cap. 1. εὐχρηστία, quæ duplex est, alia quæ sequitur ad actionem, alia, quæ famulatur actioni, & quodammodo illam præcedit: vel vt melius dicam, alter est vsus vniuersalis, alter particularis: nomine prioris intelligimus eam vtilitatem, quæ sequitur actionem totius membri, *e. g.* ad actionem hepatis sequitur sanguificatio, vtilitas huius actionis est αἱμάτωσις, id est sanguificatio: secunda vtilitas ea est, quæ à peculiari aliqua particula prodit, vt stantes in exemplo hepatis, ea est, quæ illius actioni opem fert, nam vt supra audiuistis, istæ partes vel habent rationem sine quibus non, aut ad meliorem faciunt actionem, vel pro cõseruatione actionis; & parti præcipuæ vtiles sunt; quemadmodum ad sanguinem faciendum vtilis est vena porta, vt materiam pro sanguine generando hepati offerat, caro verò, seu parenchyma est pars illa, cui debetur ratio agendi primò: folliculus bilis, & lien, vt melior fiat actio, sanguinem à recrementis expurgant, idque
B de omnibus partibus, quæ actioni famulantur, intelligendum venit.

Has autem vtilitates Gal. 17. de partium vsu cap. prim. in primas, & secundas diuisit: primæ sunt illæ, quæ ad actiones sequuntur; secundæ, quæ actionibus fauent, vnde meritò dixit primarias vtilitates eas esse, quæ ab actionibus prodeunt; secundarias verò, quæ à partibus, & idem Gal. lib. 11. de par. vs. cap. 13. comparans actionem cum vsu dixit constructione, & generatione priorem esse eam; hunc verò dignitate: è contra verò actionem esse dignitate posteriorem, vsum autem priorem: hoc est dictu, si comparemus hæc ad inuicem, comperiemus actionem esse prius à natura factam ipso vsu, quia structura est in gratiam actionis, vnde 17. de part. vsu cap. 1. ait partes omnes, quæ actione carent esse amputandas: quare agens dùm partis structuram fabricat, & semel intendit actionem ipsam, deinde vsum: verùm cùm actio in finem aliquem directa sit, necesse est, vt finis ille sit dignior ipsa actione, quæ est ad finem; nam finis ex Arist. 2. de Phys. audit. semper est nobilior ijs, quæ ad finem sunt: hic autem est vtilitas illa, quæ ex actione sequitur.

C Quamobrem si vsum, vt habet rationem finis, in quem agens dirigit actionem, consideremus, erit longè nobilior ipsa actione, & prior: atque ita, & actio posterior in formandis partibus; primò enim agens sibi in mente præsupponit finem, qui est vsus, seu vtilitas, deinde actionem, quæ tendit ad ipsam vtilitatem, postea structuram partis: dum verò ad actionem descẽdit, primùm ab eo exorditur, quod postremum erat in mente, quandoquidem primum in mente est vltimum in executione. Fabricat pariter ipsam cum aptitudine ad actionem, quæ actio in vtilitatem directa est; quare vtilitas est vltimum, si igitur hæc vtilitas comparetur actioni, dignitate erit prior, constructione autẽ posterior: è contra verò si ipsa actio respectu structuræ partis cum vsu comparetur, erit prior, vsus verò posterior; & hoc est, quod voluit Gal. loco citato, nam solùm confertur actio cum vtilitate illa, quæ rationem finis habet, si verò cum vsu, quem partes præstant, erit dignitate longè prior; sed structura posterior, quia instrumentum, quod actionem facere debet, est prius ex suis partibus constructum, hoc igitur modo quædam sunt, quæ structuram organi antecedunt, vt vsus, & actio; quædam verò, quæ
D consequuntur, vt vtilitas, securitas, & pulchritudo.

Sed quamuis indifferenter intendantur à natura primariò (authore Gal.) omnia, quæ ad vsum, & actionem spectant; hoc tamen ordine res se habet: primò intenditur vsus, deinde actio, tertio loco actionis conseruatio, quæ à securitate, quam molitur natura habetur. Vnde Gal. 12. de par. vs. cap. 10. quamuis actionem anteponat securitati dignitate; in relatione tamen ad sanitatem, securitatem anteponit actioni, quoniam securitas confert magis ad sanitatis diuturnitatem, quàm actio ipsa: quare securitas etiam primo scopo à natura intenditur: pulchritudo verò est quid consequens, & à natura veluti per iocum intenta; nullam enim partem impolitam, aut inornatam relinquit eorum artificum instar, qui præter opus institutum, etiam ornamentis quibusdam suam artem decorant, Gal. authore 11. de par. vs. cap. 13. quæ ornamenta, etsi in multis partibus appareant, obscurantur sæpe ab vtilitatis splendore: & hæc sunt quæ spectant ad cognitionem integram, & perfectam partis habendam.

H Veniamus

Veniamus modò ad finem Anatomes, quem diximus esse in gratiam conseruationis B partium, nam propterea studemus earum cognitioni, vt illas conseruemus in suo statu naturali, & si labantur possint restitui in pristinum, quod exequi minimè possumus, nisi methodo medendi, quæ ab indicationibus procedit: duæ verò ex Gal. sunt communissimæ, & præcipuæ indicationes, vna quæ indicatur à re secundùm naturam, altera verò ab eo, quod è naturali statu iam excessit: id quod est secundùm naturam, indicat sui conseruationem; id quod est præter naturam sui ablationem; at quod naturale est, conseruatur suo simili, quod autem præter naturam, suo aufertur contrario: nec potest cognosci quid simile sit partibus, nisi prius partes ipsæ cognoscantur, neque potest cognosci, quod est præter naturam, nisi cognoscatur naturale: quo nomine apparet cognitionem partium nobis demonstrare, tàm indicans præseruatorium, quàm curatorium. Rectè igitur in definitione additus est finis Anatomes; & is quidem duplex reperitur, vnus intrinsecus, & est partium cognitio; alter extrinsecus, & est earundem conseruatio. F

De propria totius corporis actione. Cap. VI.

HActenus inuenta est natura partis, quam diximus esse membrum viuens à natura factum in gratiam actionis, ad quam celebrandā ostendimus multa requiri, nempè spiritum, seu innatum calidum, facultatem, constitutionem, & actiones omnes, quas reduximus ad naturales, & animales: priores, vt fiant, egent spiritu vitali; posteriores spiritu animali, easque omnes duplicem habere vsum, vniuersalem scilicet, & particularem liquidò constat. Vniuersalis vsus est vtilitas, in quam tendunt actiones partium, *v.g.* actio iecoris tendit in sanguificationem, quæ est vtilitas præcipua; vsus verò particularis, vt alibi dictum, est aptitudo, quam partes habent ad actionem iuuādam, quæ aptitudo est diuersa pro partium diuersitate. Horum autem vsuum inquirenda est cognitio; quemadmodum enim Anatome actiua ordinem habet certū, quo demonstrat partium constitutionem, nempe magnitudinem, figuram, situm, numerum, atque connexionem; ita Anatome speculatiua sibi præscribit viam, quà inueniire possit vsum omnium partium ad actionem præcipuam spectantium: & hæc via dicitur methodus, quæ omninò necessaria est, nam vt Gal. scribit prim. de part. vsu cap. 9. qui partium vtilitatem sine methodo assequi putat, valdè halluciuatur: multumque gloriatur, quòd primus omnium fuerit, qui functiones partium methodicè explicuerit. Et quamuis ex antiquioribus aliqui elaborauerint vsum partium declarare, decepti semper sunt in particularibus, quòd methodum non habuerint, quà possent omnes vsus particulares reperire, proinde docet duo nobis esse cōsideranda, primum est ipsa actio, secundum membrum actionem faciens; per actionem intelligere oportet determinatam, & perfectam actionem, quæ fit à toto instrumento, vt in exemplo ab oculo fit visio, quæ perpendenda venit: per membrum ex eodem Gal. opus est intelligere totum membrum compositum, à quo fit operatio, omnesque particulas idem constituentes, & actioni vsum præbentes. G

Quod ad partes spectat, possunt duplici ratione considerari, vel secundùm earum H esse, vel secundùm modum, quo ad actionem concurrunt: quod ad essentiam attinet, inquirendum est, an simplices sint absolutè, an verò per comparationem; vt in exemplo oculi stātes, cuius actio est visio, membrana cornea est simplex absolutā ratione in genere partium; in crure verò, cuius actio est ambulatio, musculus dicitur pars simplex respectu totius cruris, est tamen pars composita: quare, vt vno concludam verbo, in partibus indagandis inquirendum diligenter est, an secundùm magis, & minùs sint simplices: parùm quidem refert, (dum earum essentiam perpendimus in gratiam actionis) explorare an ipsæ viuant, nec ne; nam solum modum essendi inquirimus, vt inde earum vsum eliciamus. Ad hæc sat est scire, quo pacto operentur, hoc est indagare, an sint causa actionis præcipuæ, an causa sine qua non; an ad meliorem actionem, vel ad omnium partium custodiam faciant, quò nobis certum, & exploratum sit, qua ratione actioni opem ferant, an per ea, quæ insunt secundùm essentiæ rationem, an per aliquod ex con-

A ex consequentibus, vel accidentibus. Gal. scriptum reliquit partem illam in instrumento præcipuam ad operationem concurrere per suam temperiem, quam deducit ex proprietate ipsiusmet substantiæ, vt *v. g.* crystallinus in oculo causa præcipua actionis est ex substantiæ proprietate, quæ similem non habet in corpore.

Sed animaduertendum est, quòd etsi partes istę pręcipuæ ex necessitate per propriū temperamentum actionem efficiant; interdum tamen euenit, vt simul cum earum temperamento aliquod ex consequentibus concurrat, vt videre est in crystallino iam dicto, qui visionis author est per proprium temperamentum vna cum diaphaneitate, & perspicuitate sua, quæ ad colorem reducitur, qui est vnum ex consequentibus: Quare agit per temperamentum, & colorem: ita vt vniuersaliter concludendum sit, in parte præcipua temperamentum semper esse considerandum, nonnunquam verò, & aliquod ex consequentibus simul cum temperamento, at in reliquis simplicibus partibus, solùm consequentia sunt perpendenda: nunquam enim contingit ipsas per temperamentum esse vtiles, verùm semper per aliquod ex consequentibus, vt in exemplo cor-

B nea vtilis est visioni per suam luciditatē, & os tibiæ vtile est per suam duritiem, in compositis autem compositio perpendenda est, nempe positio, magnitudo, numerus, & conformatio, ad quam figura refertur, ad figuram superficies, meatus, & cauitates; & quemadmodum in partibus simplicibus actionem facientibus temperamentum, & aliquod ex consequentibus considerandum, sic in partibus compositis considerare oportet, an aliqua ex accidentibus conferant ad perfectiorem actionem, vt est situs, vel figura, vel aliquod aliud ex consequentibus, vt in oculo crystallinus per situm, quem habet, & per propriam figuram operatur, & tunc non concurrit, vt primum agens, sed ad meliorem, & ad perfectiorem actionem; nam vt diximus, de ipsius ratione est, vt per proprium temperamentum operetur simul cum colore; at quando meliorē actionem respicimus, tunc nec temperamentum, nec consequens, sed accidentia tantùm contemplamur.

Et quemadmodum hæc in præcipuis partibus tali ratione perpendenda veniunt; ita quoque in ijs, quæ faciunt ad conseruationem, in quibus nonnunquam temperamentū

C exploramus, quamuis vt plurimum per ea, quę accidunt sunt vtiles, nempe aut situs, vel magnitudinis, vel figuræ ratione, vt *v. g.* caro musculorū, (quam Gal. ex Platonis mente subiectas partes conseruare scribit) non modò per accidentia conseruat, sed per eius temperiē, quæ talis est, vt hyeme sua caliditate aëris ambientis frigiditatē arceat, æstate verò sua humiditate balnei in modū irroret, atque humectet partes exteriores ab æstu exiccatas: quare iure meritò Plato eandem carnem appellauit tegmen, & propugnaculum aduersus æstus, & frigora; atque hinc apparet in parte conseruante nonnunquam temperiem animaduertere nos posse.

Quod ad totum spectat instrumētum ex Gal. decret. 1. de par. vs. cap. 9. contemplari licet eius compositionem, & compositionis proprietatē, nec non actionē ipsius, imò 2. de plac. cap. 4. dicebat idem Gal. circa cor, quod est membrū totale, & compositum ex pluribus partibus quinque esse contemplanda, nempe situm, quantitatē, nexum, formationē, dispositionem, & motum; per quæ nihil aliud intellexisse videtur, quàm compositionem, & actionē; nam compositio constat ex magnitudine, numero, situ, & cōforma-

D tione, vt satis, superque dictum est: per dispositionē voluit cōpositionis proprietatem, per motū nihil aliud, quàm cordis actionē, vt ex ipsius definitione patere potest: apparet igitur ex Gal. sententia in membro compositionem, eiusque proprietatem, & actionem esse consideranda, ex quibus colligitur duo esse contemplatione non indigna, totum membrum, & eiusdem actionem, quod erat primum propositorum.

Ad secundum verò determinandum, quod est ordo, seu series eorum, quæ dicta sunt (etsi hactenus ferè illud declarauerim) tamen maioris euidentiæ causâ sciendum est ex Gal. sententia 1. de par. vs. cap. 8. ad perfectam declarationem illius membri, cuius partium inquirimus vsum, opus esse, vt totius membri primùm dignoscamus actionē, ventriculi *v. g.* cibi in chylum transmutationem, deinde mentem, atque animum ad partem præcipuam conuertamus; circa quam duo sunt perpendenda, alterum quomodo concurrat ad actionē, an scilicet per propriū temperamentum solùm, an simul cum ipsius tēperatura aliquod ex cōsequentibus; alterum an ipsa pars præcipua cōcurrat, vt

non principalis, quemadmodum supra de crystallino dictum est, qui etsi præcipua pars sit, concurrit tamen, & ipse, vt pars sine qua non. Quare iam eius actione satis considerata, ad ea, quæ consequuntur, & ad ea, quæ accidunt, properandum est, sic deinceps ad alias partes, quæ præcipuæ minimè sunt accedendum, & diligenter inspiciendum an, vt sine qua non, an ad perfectionem, an verò ad conseruationem faciant: in quibus ea, quæ consequuntur primùm sunt aduertenda, deinde quæ accidunt. Hac quidem methodo vsus partium exactè exponitur, nec alio modo procedendum.

Quibus sic explicatis, ad totum, vt tale est, veniamus, quod sanè, vt cognoscatur ad compositionis, actionisque illius rationem refugiendum; nam quemadmodum de parte præcipua dictum, cui temperies secundùm essentiæ suæ rationem inest; ita quoque compositio ipsi toto inest secundùm essentiæ rationem. Quamobrem talis compositio perpendenda est, an propria illi sit, adeo vt nulli alteri competat, à qua actio propriè proficiscatur, quæ sit talis compositionis actio propria, *v. g.* ventriculus est compositum membrum, quod propriam, & sibi determinatam habet actionem, quæ nulli mēbro conuenire potest; eaque est chylificatio: verùm enim verò potest, & ventriculus considerari, vel partium componentium ratione, vel respectu ad se ipsum: primo modo consideratum non concurrit ad actionem primariò, sed secundariò, quatenus habet rationem causę sine qua non, aut ad meliorem actionem, vel ad conseruationem: sin secundo modo consideretur, quatenus nimirum est compositum, tunc habet rationem causæ efficientis præcipuam suam actionē: nec inde vllum sequitur inconueniens, quamuis dicatur partem præcipuam totius instrumenti esse causam actionis, nec non totum instrumentum, cùm pars præcipua sit causa actionis inchoatiuè; instrumentum verò adæquatè, & perfectiuè; hinc est quòd actio læditur ob præcipuę partis læsionem, cùm hæc ipsa sui temperamenti vitiati ratione læsionem in toto membro inducat. Quamobrem instrumentum, dicitur læsum iri, vt similare: at vbi læsio sit compositionis vitio, vt organicum lædi membrum totum dicimus: nam quemadmodum pars præcipua ratione determinatæ suæ temperiei causa est actionis, ita quoque, & determinata compositio est causa adæquata determinatæ, & perfectæ actionis.

Sed hoc loci inquisitione dignum videtur, cùm dictum sit, quæ nam partes causæ sine qua non rationem habeant, & quæ ad perfectionem, aut ad ornatū faciant, & quādo accidentia sint declaranda, nempe magnitudo, numerus, figura, situs, connexio, iam videndum est, num ordo determinatus, atque firmus sit seruandus, nempe an primo de vno, deinde de alio tractandum. Huic quæsito satisfacientes dicimus nullum posse inter ea statui ordinem determinatum, cùm inter se nullam rationem secundùm prius, aut posterius habeant; sed dum partium rationem contemplamur, vt commodius est, earum determinare historiam debemus, & ex toto absoluere, siue sint ex ijs, quæ rationem causæ sine qua non habeant, siue ad perfectionem, aut conseruationem, aut ornatum faciant; idemque de accidentibus est dicendum, nisi velimus primò ad situm, deinde ad magnitudinem, & ad figuram progredi, sed parum refert, quodnam prius doceamus: & hæc de methodo seruanda in vsibus partium inueniendis, & docendis.

Modò discurrendum est circa totum corpus, quod à nobis probatum est in actiua Anatome esse instrumentum quinti ordinis, habens propriam suam operationem non secus, atque alia instrumenta, hæc autem operatio totius corporis non potest esse nutritio, nec sensus, aut motus simpliciter, nec ratiocinatio, vt clarum est, sequitur igitur quòd actio totius corporis, vt totum est, sit motus ab anima rationali tanquam à facultate effectrice, & à corporis constitutione tanquam ab instrumento factus. Sit igitur actio totius, motus rationalis, seu arte factus, qua quidem actione à brutis quàm maximè differt, & pars præcipua, cui debetur ratio agendi primaria est manus; sed cùm aliæ debeant esse partes opem ferentes ipsi manui, eas aperire oportet, hoc præsupposito, quod à Gal. lib. de dissect. vul. cap. 4. scribitur, videlicet in compositis à natura rem se habere, vt arte factis, nempe ex partibus componentibus aliquod totum, quasdam esse quæ se contingant solùm, alias quæ committantur, nonnullas adnexas, alias vnitas, & alias denique simul intertextas.

Exordiamur à partibus contiguis, & connexis, suntque omnes motu voluntario motæ, & mouentes, quemadmodum crura, thorax, abdomen, collum, oculi, lingua, buccæ,

A buccæ, larynx, caput, quæ singulæ ad perfectiorem actionem faciunt, siquidem motus earum artificiosi sunt, cùm per musculos moueantur, & omnium vnus sit consensus, & colligantia; quia quando vna pars ex dictis est læsa, necessarium est, vt aliæ etiam in consortium trahantur. His partibus proximæ sunt illæ, sine quibus hic motus fieri nequit, quæ sunt omnes à capite prodeuntes, vt est spinalis medulla, atque nerui, qui tanquam canales quidam virtutem motricem deferunt: his succedunt illæ, quæ hunc motum in indiuiduo conseruant, inter quas cerebrum est, quod spiritum animalem procreat, sed cùm spiritus animalis generari nequeat, nisi à spiritu vitali, & spiritus vitalis in corde generetur, sequitur cor ipsum huic motui opem ferre; cor verò nequit spiritus generare, nisi auxilium accipiat à pulmone, & ab his partibus, quæ in thorace sunt, quamobrem thorax vniuersus concurrit, vt causa conseruans: cùm verò spiritus vitalis à sanguine fiat, sanguis verò in hepate generetur opem ferentibus omnibus partibus naturalibus, vt sunt os, gula, ventriculus, intestina, mesenterium, renes, lien, vtraque B vesica, peritonæum, musculi, pingnedo, membrana carnosa, cutis, hinc sequitur ad motum hunc conseruandum omnes istas partes concurrere, quæ cùm ad ventrem inferiorem attineant, dicendum erit ventrem inferiorem concurrere tanquam causam motum hunc conseruantem.

Sed statim quispiam dicet; statuisti, caput, thoracem, & abdomen concurrere ad perfectiorem motum, nunc verò dicis easdem concurrere tanquam causas ipsum motum cõseruantes: cui respondendum est posse has partes cõcurrere vtroque modo, sed alia, atque alia ratione: concurrunt enim ad motus perfectionem, quatenus mouentur per musculos, idest per se, ad conseruationem verò per membra præcipua, quæ in se habent, hoc est per aliud: sensus autem exteriores ad priorem motum faciunt, vt habent rationem causę sine qua non, nam cùm ad motum hunc exercendum spectet imaginari, ratiocinari, ac memorari, nihil ingredi has virtutes potest, nisi per medios sensus, sensus verò tactus, cùm sit omnium aliorum fundamentum, concurrit, vt habet rationem causæ sine qua non, quamuis facere possit ad perfectiorem motum, quemad- C modum ex his apparet, qui acriori sensu præditi perfectiùs operantur. Verùm enim verò cùm motus hic in indiuiduo perpetuò perseuerare non possit, natura præsidium, quod potuit, est machinata; nam illud quod in indiuiduo est caducum, ac corruptibile, curauit in specie resarciri, & perpetuum reddere, idque fieri à natura non potuit, nisi partibus quibusdam medijs in viri, ac mulieris ventre inferiori contentis, sunt autem hæ partes generationi, & speciei conseruationi famulantes, quarum ope motus iam dictus hic artificiosus semper perseuerat.

Ex qibus omnibus satis apparere puto, partes manui adnexas, & colligatas tanquã causas sine quibus non, ad meliorem motum, ad eius conseruationẽ, & perseuerantiam factas esse; quod si in his partibus verum est, longè verius vnicuique apparere poterit in illis partibus, quæ manui intertextæ sunt, atque vnitæ, vt sunt scapulæ, vlna, humerus, radius, carpus, metacarpus, atque digiti. Quo ex discursu notissimum esse arbitror corpus humanum, vt totum est esse instrumentum, motumque artificiosum esse propriam actionem ipsius, nec minus elucescit manum esse partem pręcipuam, D reliquas verò concurrere partim vt causas sine quibus non; partim ad meliorem actionem, conseruationem, motusque perseuerantiam: quod etiam Gal. ex Hipp. mente eleganter expressit, tum in lib. de anat. aggress. tum in lib. de vsu part: nam hominem quatenus instrumentum est aptum ad hunc motum artificiosum edendum considerans, tractationem vtrobique ipsius, à manu tanquam à prima parte auspicatus est; deinde transtulit sermonem ad eas, quæ rationem habent causæ sine qua non: tertiò ad eas, quæ ipsum in indiuiduo conseruant, & tandem eas docuit, quæ faciunt ad perseuerantiam illius motus, ita vt omnibus notissimum sit hunc motum hominis, vt instrumentum est actionem esse propriam; & à Galeno probè cognitum, prædictisque libris pulchrè declaratum.

Rursum cùm Galeni opinio sit instrumenta ad operationes edendas destinata operari per propriam constitutionem; constitutio autem instrumenti sit compositio, sequitur corpus, vt est instrumentum per propriam compositionem hanc moliri actionem; sed cùm compositio constet magnitudine, situ, numero, cõformatione, non per magnitudinem

tudinem ſuam corpus humanum hanc operationem præſtat, verùm per figuram, quà B ab omnibus etiam alijs animalibus diſtat, & his ſitibus adaptari poteſt, quibus reliqua priuantur animalia, nempe ſeſſioni, & rectæ ſtationi, quæ duo ſunt ſitus, per quos omnes motus artificioſi fiunt, vt tertio de vſu par. cap. 3. pulchrè docuit Gal. Et hæc eſt figura illa præclara prudentiſſimo animali quàm maximè conueniens, cui ſoli manus, vt propria inſtrumenta datæ ſimul, & mens, quæ quemadmodum manus ſunt organa ante omnia organa, ita ipſa mens eſt ars ante omnem artem, quà poſſit vitam feliciùs agere, ſibique æternam comparare gloriam, & felicitatem.

De Cuticula, & Cute. Cap. VII.

Conſiderauimus in ſuperioribus hominem, vt eſt quoddam inſtrumentum ex pluribus partibus conſtructum, aptum ad faciendam propriam quandam operationẽ, ſeu actionem: quam determinauimus eſſe motum rationalem, vel arte factum: nunc ad perfectam, & abſolutam eius F cognitionem opus eſt, vt ipſum conſideremus, quatenus eſt animal, ſenſu tactus præditum, ad quem quidem ſenſum efficiendum requiruntur partes ſibi deſtinatæ, quarum vna debet conſiderari, vt medium, altera, vt ſenſorium; prima ἐπιδερμὶς à Græcis dicta, à noſtris cuticula, cuius naturam, & definitionem inquirentes dicimus. *Eſſe tunicam, vel corpus ſimile tunicis ab excrementis per accidens factam in gratiam conſeruationis cutis:* accipio *(tunicam)* tanquam genus, vel *corpus tunicis ſimile*, quia in modum tunicæ cuiuſdam per ſuperficiem cutis eſt extenſa: *ab excrementis* fieri dico, quà differentià ipſius denotatur materia à cæteris membranis maximè diſtans; neque enim ex alia fieri poteſt materia, nam in corpore tria ſunt, à quibus poſſunt partes, ſeu membranæ fieri, vna eſt ſemen, altera ſanguis, tertia excrementum. Non poteſt hæc membrana fieri ex ſemine, nam illæ partes, quæ ex ſemine fiunt, ſi ſemel auferantur, nunquam reſarciri poſſunt, at cuticula etſi millies auferatur, ſemper de nouo generatur: neque ex ſanguine poteſt fieri; nam quæ partes factæ ſunt ex ſanguine in longis morbis conſumuntur, & tabeſcunt; cuticula verò è contra incraſ- G ſatur, & augetur: cæterùm Gal. 1. de ſemine. cap. 10. ſcribit partes, quæ ex ſanguine fiunt, præſeferre ſanguinis ideam, ſed cuticula alba eſt, ac proinde nullam ſanguinis effigiem referens.

Capiuaccius tamen ſcribit cutem, cuticulamque ex carne genitam eſſe, ſed cum hoc diſcrimine, quòd cutis generatur ex ſubſtantia ſanguinea exactè mixta cum ſeminali, cuticula autem ex ſola ſanguinea, vt cùm à natura inuicem miſcētur ſanguis, & ſemen, ſi copioſior eſt ſanguis, veluti effloreſcit, hincque in ſummitate cutis ἐπιδερμὶς, cuticulaue enaſcitur. In hoc opinionis fundamento abſurditas ſtatim in via Galeni inſurgit, quæ eſt, quòd in partium omnium ſpermaticarum generatione, ſanguis ſpermati admiſcetur, nam Gal. lib. 1. de ſem. cap. 10. ſcriptum reliquit venas, arterias, neruos, membranas ex ſemine genitas eſſe, neque ad earum generationem ſanguinem ſpermati admiſceri: imo verò partes, quæ ſanguinis ideam exprimunt ſanguineas, quæ ſpermatis ſpermaticas eſſe ſubiungit. Inter partes præcipuas cerebrum ex puro ſemine factum eſſe fatetur, quòd ſeminis ideam habeat; at aliæ partes, vt iecur, atque cor ex fibris ſemina- H libus veluti orditæ ſunt, ex ſanguine verò contextæ, fibraſque illas cõmatis in modum ex viſceris carne, quæ à ſanguine ortum ducit eſſe circumdatas. Nullæ igitur partes præter eas, quæ ſanguinis formam præſeferunt ex ſanguine, cui ſperma admixtum ſit, ortum habent, neque ſanguis ſpermati admiſcetur, ſed vbi natura orditurам ſuam ex fibris iecerit, tunc illas carne, quæ ex ſanguine eſt genita, munit, atque corroborat; cùm itaque ſanguis non admiſceatur ſpermati, non eſt dicendum in partibus ſanguineis ſanguinem ſuperare, quemadmodũ neque in ſpermaticis ſperma præualere ſanguini, cùm partes ſpermaticæ ex puro fiant ſemine, carnoſæ verò ex ſanguine.

Addo, quòd cuticula præſeferat ſpermatis non ſanguinis ideam, non igitur à ſanguine, ſed ex ſpermate potiùs eſſet dicendum ipſam factam eſſe; at neque conuenit cum ſpermaticis, quia illæ, vt dictum eſt, vbi ſectæ, aut ablatæ ſint, minimè coaleſcunt, aut regenerantur, cuticula verò toties reſarcitur, quoties deperditur: cùm igitur ſatis appa-

reat

A reat hanc neque à sanguine, neque à spermate fieri posse, relinquitur, vt ab excrementis fiat, tanquam à causa materiali. Erit autem istud excrementum, à quo generatur, vel primæ, vel secundæ, aut tertiæ coctionis; non primæ, quæ est illa, quæ fit in ventriculo, à qua fæces secernuntur crassæ, ad intestinaque protruduntur; neque secundæ, cùm & ipsa in hepate generetur, cuius bilis atra, & flaua sunt propria excrementa, quamuis & vrina adscribatur huic coctioni, tanquam excrementum. Sed hæc sunt alterius instituti.

Cùm igitur excrementum, ex quo fit cuticula, non sit primæ, nec secundæ coctionis, sequitur quòd sit tertiæ, nimirum partium solidarum excrementum. At in huiusmodi concoctione plura fiunt excrementa, quæ ad duo capita rediguntur, nempe ad vtilia, & inutilia, quæ rursus in duplici sunt discrimine, alia sunt respectu bonitatis suæ substantiæ dicta vtilia, & respectu finis, alia verò vtilia dicuntur, quòd ea natura tantummodo ad aliqua munia adhibeat, priora sunt duo, nempe semen, quod crassum est, & pinguedo, quæ est tenuis; primum vtile est respectu generationis, inutile respectu in-
B diuidui, & est semen: altera idest pinguedo, respectu indiuidui est vtilis, respectu autem generationis prorsus inutilis, ita vt semen respectu generationis, & pinguedo respectu indiuidui sint accommodata. Inutilia verò respectu substantiæ duo sunt in genere, quorum crassius, in tres diuiditur partes; prima terrestris est, & glutinosa, ex qua natura vngues, rostra in brutis, & huiusmodi partes format; altera tenuior est, lenta, atque tenax, & ex ea natura cuticulam deducit, tertia verò pars huius excrementi crassi, tanquam quid inutile à natura ad cutem transmittitur, ex qua quotidianæ fiunt sordes. Tenue quoque excrementum duplex est; aliud quod per insensibiles meatus perspirat, quod etiam Gal. authore 3.meth.med.cap.3.nonnunquam sensibile redditur: vel ob nimiam cibi quantitatem, aut nimium motum, aut quidpiam aliud simile in excessu, & aliud, ex quo pili in corpore generantur.

Materiam hanc, ex qua diximus cuticulam generari, olfecit Aristot.3. de hist.anim. cap.11. vbi scribit sub cute omnium animalium lentorem quendam mucosum reperiri secundùm magis, & minus, huiusmodi igitur excrementum à natura ad cutem pellitur,
C vbi cùm suo lentore cuti detectæ maximè adhæreat (tenuioribus partibus, atque humidioribus consumptis) ab ambientis frigiditate exiccatur. Ex qua ambientis operatione duritiem, ac densitatem acquirit: ex lentore verò tenuitatem, vt inde suo fungi possit munere, cui est destinata. Et hæc est materia; & modus generationis cuticulæ. Causa verò efficiens duplex est, vna per accidens, quatenus impellit ad cutem excrementum illud, ex quo generatur; altera verò est ambientis qualitas humidiores partes resoluens, &, vt dictum est, crassiores indurans.

Vtilitates, quas adfert, non sunt negligēdæ; prima tamē est, vt sit tutela, & propugnaculum cutis, sua enim densitate à frigore, ventorum impetu, & huiusmodi iniurijs eam satis aptè tutatur, vt author est Hipp.lib.de princip. *(qui de carnibus inscribitur)* cap.10. cæterùm cùm cutis, vt paulò post ostendetur, exactissimo sensu polleat, ne à quouis obiecto offendatur, ipsa primò obstat, primaque obiecta exteriora suscipit, sed cùm tenuissima sit pellicularum in modum, quæ inter orbes cæparum sunt, medium sensus tactus euadit, nam ipsa omni sensu est destituta, & corpori coniuncta est, quæ sunt con-
D ditiones requisitæ ad medium sensus tactus: vt elici ab Arist. potest facilè à 19. textu vsque ad 116.lib.2.de anima. Pluribus nominibus cuticula à vera cute distat, primò ratione materiæ, nam cuticula fit ab excrementis, cutis ex spermate; illa non nutritur, sed per additamentum crescit, cutis verò nutritur ex sanguine; illa non viuit, cutis è contra viuit; ea caret sensu, hæc verò sentit, & est sensus instrumentum, sicut illa est medium in sensu tactus; differunt præterea substantiæ ratione, nam cuticula compacta est, & foraminibus priuata, cutis verò rara, & foraminibus, seu spiraculis peruia: addas cuticulam à cute non posse separari, nisi violentià, nempe vel morbo, vel causà externà, aquà videlicet calidà affusà, aut adustione quadam ferro ignito facta; cutis verò à subiectis partibus facilè separatur.

Sed particulariùs de cute loquendo dico, quòd sit *pars corporis viuens similaris ex spermate à natura, & facultate cutifica progenita, vt sit corporis tegmen*, hanc esse puto cutis definitionem veram, nam ipsius naturam satis declarat, vt apparebit in

examine

examine partium definitionis: & primò *(pars)* loco generis accepta est; nam ipsius B respectu cum omnibus corporis partibus conuenit: *(viuens)* est prima differentia, quâ à partibus non viuentibus seiungitur, vtpote à cuticula, pinguedine, vnguibus, pilis, & huiusmodi; additur *(similaris)* quia eius partes sectæ, & separatæ idem nomen, & eandem definitionem retinent cum tota cute; insuper additur *(ex spermate)* vt illius materia denotetur, quæ sperma est, non sanguis, vnde pars spermatica omninò redditur, vt Hipp. lib. de princip. *seu de carnib.* cap. 3. & Gal. lib. 1. de sem. cap. 10. apertissimè docuerunt.

Nec audiendi sunt illi, qui dicunt ex sanguine, & spermate fieri, nisi dicamus immediatè ex spermate fieri, & mediatè ex sanguine; nam ex communi Medicorum consensu partes omnes naturà tali virtute sunt præditæ, vt valeant conuertere alimentum in sui substantiam: cùm igitur sanguis menstruus à primordio generationis virtute insita partium, quæ ex semine iam rudimenta suæ generationis susceperunt, trahatur, alteretur, & in earum conuertatur naturam, asserere licet partes fieri ex sanguine, quia eius substantia in sperma mutatur, quod non modò de cute, sed de omnibus partibus F spermaticis dicendum est, quarum substãtia ex spermate efformatur: verùm, vt idem docet Gal. loco citato, in spermatis tota massa plures partes reperiuntur variam inter se ad partium generationem aptitudinem habentes, ex ea, quæ lenta est, tenax, distensioni maximè apta, cutem effingit natura, consentientibus Arist. 2. de gen. an. cap. 4. & Gal. 1. de sem. cap. citat. modum generationis ipsius ambo isti grauissimi authores describunt; Arist. quidem inquit naturam in generanda cute pictorem imitari, qui primò partem aliquam rudi quadam delineatione pingit, mox illam coloribus perficit; lineamentis enim quibusdam spermaticis designat cutem, temporis progressu absoluit. Gal. quoque egregium hoc naturæ opus, exemplo à pistoribus sumpto, lepidè sanè meà sententià declarat, qui vbi bellaria conficiunt, pultem supra instrumentum aliquod distendunt, igniq́ue illud exponentes bellariorum formam pulti inducunt: ita quoque, & natura supra extimam totius corporis superficiem seminis partem cuti generandæ aptam distendit, ac temporis spatio ad cutis formam exactè mutat.

Verùm tam pulchrum, & elegans opus natura minimè perficere potest, nisi median G te alteratrice, & conformatrice, quæ ambæ suo funguntur officio: per alteratricem temperamentum illud, quod habet, suscipit, de quo loquens Gal. 1. de temp. cap. vlt. dicit illud in mediocritate esse positum inter omnes qualitates primas: nam idem temperamentum cuti præscribit, ac si ex neruo, & carne esset constituta; neruus enim cùm frigidus sit, caro verò calida, pars, quæ ex illis exurgit æquè de vtraque participans, temperata procul dubio foret: temperamentum verò sequitur mollities, durities, raritas, densitas, crassities, tenuitas; color, sapor, odor, & id genus, quæ ad secundas, & tertias referuntur qualitates: quamuis in omnibus sui partibus non eadem sit in crassitie; nam in capite est crassior, tenuior in facie, in collo, & manibus: sic etiam in alijs corporis partibus secundùm magis, & minus crassa, & tenuis est, & isti sunt effectus prodeuntes ab alteratrice facultate.

A conformatrice verò situm, magnitudinem, & conformationem, qualem habet, adepta est, nam situs ipsius ad omnium partium extremitatem est, cùm totum corpus extra inuoluat; & quia ad situm connexio refertur, scire licet nullum commercium, nullamq́ue connexionem cum subiectis partibus habere, quibusdam locis H exceptis, à quibus Gal. 11. de vsu. par. cap. 15. differentias cutis accipiendas esse scribit, primò enim cutis volæ manuum, & pedum tendinibus quibusdam tam tenaciter hæret, vt vix cultro separari possit, quo nomine plicabilis minimè existit, glabraq́ue perpetuò visitur; secundò, ea quæ in fronte reperitur, musculosæ substantiæ est connexa, & propterea motu voluntario, non secùs atque musculus mouetur; tertiò labiorum cutis altera est, carni, tendinique musculorum adeo admixta, vt vix imaginatione separari ab his possit; huius naturæ etiam illa est, quæ ad anum reperitur. Ex his apparet, cutis quatuor esse differentias connexus ratione, nam vna minimè connectitur, tres verò connexæ sunt; magnitudo cutis tanta est, quanta totius corporis extremitas, vndique continuatur, exceptis ijs partibus, quæ excrementorum sunt effluuia, & vnguibus, ore, oculis, auribus, naribus, in quibus foraminibus conspicuè peruia est. Figura

cutis

A cutis eadem est cum totius corporis figura, cuius duæ superficies considerationε sunt dignæ, vna exterior, altera verò interior: exterior superficies est cuticula, de qua superius dictum est, interna verò est membrana carnosa, & pinguedo.

Ad figuram meatus, & cauitates referuntur: per meatus autem vel intelligimus poros, aut canales illos, per quos vitam, alimentum, & sensum recipit, si primo modo, meatus habet quidem, & poros quosdam vocatos, sed inconspicuos; nam rara est non densa, quemadmodum dictum est de cuticula: at si secundo modo meatus intelligantur, plures quidem sunt; nam habet venas, & arterias per suam substantiam disseminatas, quæ nutritionis, vitæque causæ sunt, & hæc de conformatricis, & alteratricis effectibus. Propero iam ad causam finalem, quam vnam diximus, quæ est, vt corpus exterius inuolueret, hecque vtilitas etsi primo scopo à natura intendi videatur, non neglexit tamen alias; nam sensus instrumentum est 1. de temp. cap. vlt. & colligantia membrorum, Hipp. lib. de ossibus, & Gal. lib. 11. de par. vs. 15. necnon excrementorum receptaculum, & veluti cloaca quædam, teste Gal. lib. de caus. morb. Quamuis sub diuersa B ratione vnam, & alteram præstet vtilitatem; nam per suam continuitatem, & situm inuoluit, atque colligat omnes corporis partes; per suam raritatem excrementorum est receptaculum, quod est per vnum ex accidentibus, & vnum ex consequentibus; tandem sensus instrumentum est per id, quod illi secundùm essentiæ rationem inest, per sui nimirum temperiem; nam adeò in primis qualitatibus temperata est, vt non nisi excessus percipiat, iudicium enim facit de obiectis tangibilibus sua temperie, qua pollet moderata.

De Instrumento Sensus Tactus. Cap. VIII.

Absoluta cutis, cuticulæue tractatione, non alienum ab instituto censui considerare, num eæ in sensu tactus illud officium præstent, quod hactenus tradidi; variæ enim authorum dissentientes circũferuntur opiniones: quinimò Arist. ipse non semper videtur idem sentire. Nam C prim. de hist. anim. cap. 4. cùm sensum tactus in parte similari consistere statuisset, carnem in sanguineis, in non sanguineis quid carni proportionatum illius instrumentum esse testatur. Quod idem scriptum reliquit 2. de part. anim. cap. 1. vbi partem similarem (non quidem simplicem) sensui tactus assignauit, eò quòd plura genera recipere debet, & multas præseferre contrarietates, vt siccitatem, humiditatem, caliditatem, frigiditatem, & similia; eandemque corpulentissimam determinans addit carnem esse, aut aliquid proportionatum carni. Præterea 2. „ de part. anim. cap. 8. ad idem probandum hisce vtitur verbis, *In animalibus, quæ obti-* „ *nent carnem; in cæteris autem de eo, quod vice carnis proportione respondeat: hoc enim prin-* „ *cipium, & corpus per se animalium est: quod ratione etiam patet: animal enim eo definimus,* „ *quod sensum obtinet, primumque eum, qui primus est. Tactum autem primum esse certum est,* „ *tactus verò sensorium pars eiusmodi est, aut prima, vt pupilla visus: aut coniuncta, per quam* „ *agitur, perinde quasi pupilla omne diaphanes, hoc est translucidum, coniungas. Cæteris igitur* „ *sensibus, nec tribui id poterat, neque operæpretium erat effici à natura: at verò tactui dari* „ *necesse fuit: sola enim, aut maximè omnium sensoriorum sedes tangendi corpulenta est.* D Ex quibus apparet fuisse huius opinionis, carnẽ nimirum esse sensus tactus sensorium, aut quid ipsi carni proportionatum.

Sed licet hoc sit verum, nihilominus 2. de anima textu 19. videtur esse alterius sententiæ, nam inquirens an caro, aut quid intus sit sentiens, carnemque non esse organum tactus, sed medium comprobãs scribit eandem rationem habere linguam ad sensum gustus; atque caro ad tactum habeat: & text. 116. inquit se habere sicut aër ad alios sensus, cùm verò aër sit medium, iam & caro, in sensu tactus, erit medium: in omni præterea sensatione facienda requiritur medium (alioquin sensibili posito supra sensorium fieret sensatio, quod tanquam absurdum, ac præter rationem ipsemet reijcit) sed super carnem posito sensibili fit sensatio: quare sequitur hanc ipsam esse medium in tactu: hac autem carnis determinatione facta conditiones sensorij ipsius præscribit inquiens sensorium id esse, in quo primò inest potentia, qualis actu est in tangibili, hoc

eſt inſtrumentum tactus tale eſſe in potentia, quale eſt tangibile in actu. Nec ſolùm hæ duæ diſcrepantes opiniones reperiuntur in doctrina Ariſt. circa inſtrumentum ſenſus tactus, ſed etiam eſt alia quædam; nam quatuor in locis cor id eſſe ſtatuit: primus eſt lib. de ſenſu, & ſenſil. cap. 2. ſecundus lib. de ſenect. & iuuent. & reminiſc. cap. 2. tertius locus eſt lib. de ſomn. & vigil. cap. 2. quartus 2. de par. animal. cap. 10. Ariſt. hac in parte ſequuti ſunt Themiſtius, atque Alexander exiſtimantes quidem cor eſſe inſtrumentum ſenſus tactus.

Alij verò authores dixerunt nec cutem, nec carnem poſſe eſſe inſtrumentum ſenſus tactus, inter hos fuit Fernelius, quem ſectatur Archangelus Piccolomineus, qui libro primo prælect. anatom. aduerſus Ariſt. diſputans nititur probare carnem neque eſſe medium in ſenſu tactus, neque eſſe ipſius inſtrumentum. Circa primum inquit, Ariſt. 2. de anima probaſſe carnem eſſe tactus medium hac ratione, quia ſenſibili poſito ſupra ſenſum non fit ſenſatio, at poſito ſenſibili ſupra carnem fit ſenſatio, hinc ſequitur carnem non eſſe ſenſoriū, ſed mediū. Archāgelus verò ſcribit hoc loco hanc propoſitionē, *ſenſibili poſito ſupra ſenſum non fit ſenſatio*, in ſenſu tactus falſam eſſe, licet in alijs ſenſibus ſit veriſſima, quod tum experientia demonſtrare contendit; nam tacto neruo fit ſenſatio: tum quia nulla pars in corpore eſſet tactus inſtrumentum præter oſſa, ſupra quibus ſi ſenſibile ponatur, non fit ſenſatio, atqui oſſa eſſe tactus inſtrumenta affirmare ridiculum eſſet.

Addit ad probandum carnem non eſſe medium: nam medium debet eſſe ſpoliatum quacunque re ſenſibili, vt aër in odorando, videndo, audiendo carere debet odore colore, ac ſono; caro verò non eſt ſpoliata à re ſenſibili, cùm ſit calida, ergo non eſt medium, alioquin omnia, quæ tangerentur, eſſent calida, quemadmodum ei, qui per aliquod vitrum flauum, aut alterius coloris inſpicit, omnia eodem colore referta apparent. Affert inſuper argumentum ex ſufficienti partium enumeratione, nam medium in ſenſu tactus, vel eſt cuticula, vel cutis, vel caro, ſed non eſt caro, vt ſatis probatum eſt, non cuticula, nam idemmet Ariſt. ſcriptum reliquit medium in ſenſu tactus debere eſſe partem corporis, ſed cuticula non eſt pars, cùm igitur nec caro ſit, nec cuticula ſequitur neceſſariò debere eſſe cutem, quæ habet conditiones requiſitas ad medium ſenſus tactus, eſt enim corporis pars maximè omnium temperata, & carens omni ſenſibili extremo.

Quòd modò attinet ad tactus inſtrumentum, hoc eſt, quænam illa ſit pars, quà natura pro tangendi facultate vtatur, non ita clarum eſſe inquit idem Archangelus: nam Ariſt. eam non expreſſè aſſignauit, & quamuis ſcriptum reliquerit ſenſum tactus per vniuerſum corpus animalis eſſe effuſum, hinc ſolùm colligitur illius inſtrumentum eſſe partem per omne corpus diſtributam: quo ſtante affert argumentum ex ſufficienti enumeratione acceptum ab ijs partibus, quæ per vniuerſum corpus diſtributæ ſunt; inquiens hæc pars, vel neruus, vel vena, aut arteria, aut caro, aut os, vel cartilago, vel ligamentum, vel membrana, aut cutis ſit, oportet. At non ſunt nerui, quoniam natura ad alios vſus deſtinauit, nempè vt eſſent canales, per quos veheretur ſpiritus animalis vnà cum tota anima ſentiente, & mouente in vniuerſum corpus; non autem vt eſſent tactus inſtrumenta: non venæ, quia ferunt alimentum: non arteriæ, quoniam vitales ſpiritus vehunt: non caro, tum quia eſt organum motus, ſeu motricis facultatis; tum quia intra caluam eſt ſenſus, & tamen non eſt caro: non oſſa, nam hæc ſunt inſtrumenta firmi motus, & in muſculis eſt ſenſus tactus, in quibus nullum os reperitur. Neque cartilagines poſſunt eſſe inſtrumenta ſenſus tactus, cùm ad faciliorem motum à natura ſint datæ; neque ſint in omnibus partibus, in quibus eſt ſenſus: neque poſſunt eſſe ligamēta, quoniam hæc ſunt inſtrumenta tuti motus, prohibentque, ne oſſa à proprijs exeant articulis; & adſunt quàm plurimæ partes tam in thorace, quàm in abdomine, quæ habent ſenſum, in quibus nullum adeſt ligamentum: relinquuntur igitur ex hac ſufficienti partium enumeratione ſolæ membranæ.

Sed quoniam ſupra dixerat cutem eſſe medium in ſenſu tactus, addit hic eas eſſe inſtrumentum; verùm cum hac differentia, quia cutis eſt inſtrumentum tactus externum totius corporis, eſt enim membrana quędam extremo corpori circumfuſa: membranæ verò ſunt inſtrumentum partium internarum; nam amota cute, reliquæ membranæ,

quæ

A quæ intus sunt, exquisito sensu pollent; cùm igitur necessarium sit ex eodem Aristotele vnam corporis partem similarem tactus instrumentum esse, membranæ autem sint huiusmodi, hinc concludendum est membranas esse instrumentum sensus tactus, non cutem, nec carnem. Et hic habetur primarius membranarum vsus: secundarius verò quadruplex est, primus, vt membranæ partes conuestiant, earumque substantiam contineant, ne diffusa dissipetur; alter, vt partes disterminent; tertius, vt partes aliquas sustineant, sicut est mediastinum, quod cor, ac pulmones pensiles detinet, peritonæum iecur, & mesenterium intestina; quartus vt partes vinciat, ac colligat, nulla itaque pars in corpore est, quæ membranam non habeat: ex his apparet virum hunc non modò ab Arist. sed etiam à Gal. prorsus dissentire.

Quibus tamen non obstantibus, dico cum ijsdem Arist. & Gal. cutem esse instrumentum vniuersale sensus tactus, cuticulamque esse medium, nam ad sensationem faciendam, hæc duo ex communi Medicorum consensu requiruntur, nempe medium, & sensorium, totum autem corpus, quod est instrumentum quoddam animatum, hoc est sensu tactus præditum, vnam partem habere necesse est, cui adscripta sit ratio sentiendi B primò: talis est cutis, quæ quamuis videatur varijs partibus constituta; omnes tamen in vnam conspirant agendi rationem: vt est cuticula, quæ est medium ad meliorem actionem faciens, nerui sunt sine quibus non, aliæ sunt ad ipsius conseruationem: vt venæ, quæ alimentum; arteriæ, quæ calorem influentem, & vitam ferunt. Quod ad sui essentiam attinet, cutis omninò similaris est, nullam aliam sibi in corpore habens similem, & hæ sunt conditiones sensorio requisitæ; porrò cutis tam exacto sensu est prædita, vt nisi cuticula ei supra extensa esset, non posset de sensibilibus rectum iudicium ferre; nam obiecta illi occurrentia dolorem inferrent, quæcunque ea essent; quia vbi cuticula ab ea separata est, etiam ex gossipio, vel molliori obiecto statim impensè læditur. Quod verò Arist. in hanc venerit sententiam, cuticulam scilicet esse medium in sensu tactus, apparet ex eo, quòd lib. 2. de anima text. iam cit. eam generico nomine carnem appellauerit, & posito supra eam sensibili fieri sensationem scripserit: atqui ea est illa pars, quam exiccatione fieri tradidit, & 3. de hist. animal. cap. 2. vult sensu esse C destitutam, proprioque nomine cutem appellat, quæ eandem rationem ad tactum, quam lingua ad sensum gustus habet. Cæterùm carnem eam appellauit, impropriè quidem, quatenus inter molles partes contineatur: quòd autem ea sit corpus adnatum, est ad differentiam aliorum sensuum, in quibus medium est externum, nec corpori coniunctum.

Quod verò cutis in via eiusdem Arist. sit instrumentum sensus tactus, ex eo apparet, quòd scripsit carnem temperatam esse instrumentum sensus tactus, quæ est ipsa cutis; omnes quippè corporis partes carnem appellauit; vnde & Gal. sequens Aristotelem hac in parte diuisit Anatomen in sarcologiam, & ostologiam; per sarcologiam intellexit omnes partes molles, quæ comprehenduntur nomine carnis. Hoc idem habetur ex eo lib. 2. de part. anim. cap. 1. vbi determinans tactus organum illud esse in quadam similari parte, molli quidem, sed non simplici (multas enim qualitates sui obiecti præferre, & multa genera recipere debebat, videlicet siccitatem, humiditatem, & huiusmodi) talem partem carnem esse scribit: neque hoc loci carnem accipit Arist. D pro quacunque corporis parte molli, sed pro carnis parte omnium temperatissima, quæ nulla alia est, quàm cutis.

Quocirca non placet Auerrois opinio dicentis temporibus Arist. Anatomen non fuisse perfectam, quoniã lib. de part. de generat. & de hist. animal. exactam huius disciplinæ cognitionẽ ob oculos ponunt: & quamuis Philosophus non agnouerit propriam cutis constitutionem, vt Gal. eam tamen partem esse, cui ratio instrumenti ob sui temperiem tribuenda foret, optimè cognouit, cùm pluries docuisset recipiens denudatum esse debere à natura recepti; instrumentumque tactus tale esse debere potentià, quale sensibile actu: igitur voluit Arist. cutem intelligere, quàm deinde apertè, Gal. scriptum reliquit esse instrumentum sensus tactus; media hæc debuit esse inter omnes qualitates; nam iudicium facere apta est de sensibilibus, quæ excedunt propriam eius temperiem: hęc sunt duplicia, aut enim sunt primę qualitates, aut secundę; primę, vt calidũ frigidũ, humidum, & siccũ, quæ à sensu tactus iudicãtur; secũdæ qualitates sunt durities,

mollities, &c. de quibus Gal. lib. de sympt. differ. dicebat à tactu indicari non minus, E quàm effectrices qualitates, quamuis etiam per accidens communia sensibilia agnoscat 7. de Plat. decret. cap. 5. Concludo igitur cum Arist. & Gal. cutem esse tactus instrumentum, hoc est, esse partem illam, per quam natura sensibilia iudicat; carnem verò in vniuersum acceptam esse tactus instrumentum adæquatum; nam cùm animal per sensum definiatur, necesse est, vt omnes animalis partes sub carnis nomine comprehensæ sensum habeant, quæ ne à sensibilibus læderentur, natura cutem, tanquam iustum eorum iudicem extra posuit.

Videtur tamen Arist. sibi aduersari, cùm in vno loco dicat carnem esse instrumentum tactus, in altero verò scribat esse medium: quam difficultatem vidit Tolet. lib. 2. de anima quęst. 30. & scribit pluris esse tria loca æstimanda, quàm vnum, cùm pręcipuè cogitationes sequentes sint prudentiores primis; quocirca magis credendum carnem esse instrumentum, quàm medium; nam instrumentum esse tribus in locis, medium verò in vno tantùm asseuerat; verùm ego hanc determinationem non possum probare, nam etsi ter Arist. carnem esse instrumentum in sensu tactus; semel verò me- F dium tradiderit, est tamen controuersia in suis dictis, quia quid refert, si vel posteriùs, vel priùs scripserit huiusmodi sententiam? Proinde puto magis tutum esse dicere nomine carnis Aristotelem interdum intellexisse omnes corporis partes molles; aliquando pressiùs loquendo cuticulam, quia etiam, & ipsa est pars mollis; nonnunquam verò proprijssimè loquendo nomine carnis expresse significauit, partem mollem quidem; sed omnium temperatissimam, nimirum cutem, vt probatum est: quare nulla est repugnantia in eius dictis, nam in alijs locis nomine carnis fuit vsus proprijssimè, in alijs verò solùm propriè.

Quod modò attinet ad alia loca, in quibus Arist. scriptum reliquit cor esse instrumentum sensus tactus, cui assentiuntur Themistius, & Alexander; respondeo instrumentum, seu sensorium sensus tactus esse in quadruplici differentia, aliud est adæquatum, & huiusmodi sub nomine carnis comprehenditur, quatenus scilicet omnes partes similares, & molles inter se conueniunt, quia omnes sensum habent; ijs enim omnibus vis inest sentiendi animalque constituendi, quod per sensum definitur, & istud G instrumentum commune est omnibus alijs instrumentis; aliud, quod tale in potentia, quale est sensibile in actu, & istud proportione respondet sensorijs aliorum sensuum, vt crystallinus, quo natura vtitur ad iudicium peculiare faciendum de primis, & secundis sensibilibus, tale autem dicitur cutis: aliud sensorium delatiuum, eò quòd defert virtutem sentiendi, & tale est spinalis medulla cum suis neruis: aliud verò sensorium primum, quod intus latet, & est secundùm Arist. cor, de quo intellexit in his quatuor supra citatis locis, & simul cum eo Themistius, & Alexander. Quare non sibi repugnat Philosophus, quia per instrumentum sensus pręcipuum, vt quo intellexit cor; cutis verò est instrumentum præcipuum, vt quod recipiens obiectum, & de illo iudicium faciens, quamuis Gal. per præcipuum sensorium intus latens intellexerit cerebrū, non cor: quibus sic stantibus apparet plura esse tactus organa, diuersa ratione considerata, cutis tamen est, in qua fit sensus iudicium, & instrumentum principale sensus tactus constituitur.

Ad Archangelum, qui falsam esse in sensu tactus hanc propositionem, *sensibili posito supra sensum non fit sensatio*, & in alijs veram esse dicebat, multa possent dici, quæ quoniam aliò pertinent, libenter omitto. Verùm quò pateat huius rei veritas notandum H est sensationes duobus considerari posse modis, vel quà fiunt secundùm naturæ institutum, vel quà fiunt præter naturam. Aristotelicum itaque axioma verissimum est sub priori notione acceptum, & in sensu tactus, si sensibile ponatur supra sensum nulla fit sensatio cum voluptate, sed cum dolore. Ex quo apparet argumentum illud de neruo tacto sine medio nihil concludere, quemadmodum, & illud de ossibus, nam nos loquimur de sensationibus iuxta naturæ leges factas. Ad argumentum ex sufficienti partium enumeratione, quo putat se concludere medium in sensu tactus esse cutim, postquam cuticulam, & carnem ab hoc munere reieciſſet, facilè concedo id, quod dicit de carne, & nego de cuticula. Ad rationem autem, quam adducit, nempe quòd cuticula non sit pars corporis, dico partes corporis esse in duplici differentia, aliæ enim sunt veræ, &

propriæ

A propriæ partes, siue seminales, siue sanguineæ eæ sint: aliæ verò sunt partes lato modo acceptæ, quemadmodum sunt vngues, pili, & cuticula, sed vt aliquid sit medium in sensu tactus, satis est si sit pars corporis nullo sensu prædita, nullamque manifestam qualitatem habens, qualis est cuticula. Neque Aristoteles scripsit medium debere esse partem, sed debere esse quid adnatum, ad differentiam aliorum sensuum, in quibus prius medium alteratur: at in sensu tactus simul fit medij, atque sensus alteratio, vt Arist. de clypeo exemplificat; sufficit igitur ad medium tactus constituendum, vt sit pars adnata. Cæterùm Archangelus non concludit medium in sensu tactus esse cutim, eò quòd sit pars temperata carens omni sensibili extremo; huiusmodi enim conditiones ad instrumētum, non ad medium sensus tactus attinent, sicuti ex Arist. & Gal. superius demonstratum est, relinquitur igitur, vt cuticula sit medium, non autem cutis, quæ est instrumentum.

Ad id quod scripsit Archangelus, Arist. nempe nihil determinasse de instrumento sensus tactus; respondeo esse falsum, nam vt paulò antè demonstratum est, benè decre-B uit carnem omnium temperatissimam esse huiusmodi instrumentum, quam ex Galeni sententia diximus esse cutem: quare argumentum istud ex sufficienti partium enumeratione allatum nullius est momenti; nam cutis, vt dictum est, ad extimam corporis superficiem extenditur, quò omnibus partibus sentientibus opitulari valeat: pelliculæ verò, seu membranæ non possunt esse instrumentum sensus tactus, quia sunt frigidæ, & siccæ naturæ: cùm instrumentum tactus, debeat esse temperatissimum; & quoniam hæc opinio de membranis fuit à Gal. perfectè explosa, superuacaneum duxi in præsenti ad memoriam reuocare, eò quod falsa sit, neque habeat conditiones ad instrumentum sensus tactus requisitas: sit igitur hæc conclusio certissima, nempe cutem esse instrumētum sensus tactus, cuticulā verò eius medium. De cute scripsit Gal. lib. de causis morb. cap. 6. nullam actionem habere, sed tantummodo vsus gratiâ factam esse: verùm, vt breuis sim dico, quòd actiones, quæ fiunt à partibus nostri corporis, aliæ sunt, quæ non solùm propriæ, sed etiam alijs partibus communes, vt est concoctio cibi, sanguificatio,
C distributio, pulsatio, motus voluntarius; huiusmodi autem actionibus priuata est cutis, atque de his loquitur Gal. loco præcitato; aliæ, quæ propriæ sunt, ac partis particularis, per quam fiunt, vt est concoctio alimenti, ac in propriam substantiam conuersio, & aliæ actiones naturales, quibus cutis non est priuata. Quare cutis non priores actiones, sed secundas habet.

Sed quid modò statuendum sit de sentiendi actione, reliquum est exponere; nam dictum est cutem esse instrumētum sensus tactus; ergo est opus, vt habeat actionem; quēadmodum enim sese habet in sensibus, seu sensorijs alijs, ita & in hoc se habere videtur dicendum, quòd non sit maior ratio vnius, quàm alterius. Gal. tamen reliquis sensorijs actionem tribuit, ergo sequitur etiam quòd hoc sensorium, cutis nimirum actionem habere debeat, v. g. sicut visio, quæ à crystallino prodit, dicitur à Gal. actio; ita & sensatio in sensu tactus, debet dici actio. Dico quamuis pars, quæ pro principali instrumento ad sentiendum data ab obiecto patiatur, non tamen formalis ratio sensationis posita est in pura sensatione, cùm eadem pars sit pro iudicio illius obiecti ferēdo, quod
D ipsam immutat, vt crystallinus colorem à cæteris coloribus dirimit, ac iudicium facit de colore viridi, rubro, & id genus: similiter cutis iudicat tale obiectum an calidum, an frigidum, an durum, an molle, quamuis non agnoscat differentias aliorum sensibilium, cùm huiusmodi actio competat altiori virtuti, quæ siue phantasia sit, siue sensus communis, qui obiectum vnius sensus ab alio distinguit, ac iudicium de illis fert. Ex his habetur cutem præstantissimam, & vel maximè necessariam in corpore præbere actionem, quę etsi careat actione naturali, non potest tamen negari, quin præbeat actionem animalem ad sensum tactus spectantem.

De

De pinguedine. Cap. IX.

Qvemadmodum natura in efformando toto corpore hominis, & in illius conformatione omnia neceſſaria, tùm ad ipſius actionem, nempe motum rationalem efficiendum, nec non ad ſenſum celebrandum ſingula pulchrè, & eleganter fecit; ita etiam commoditates, & ornatum non neglexit, hinc pinguedinem in corpore oriri voluit: ac primùm ad partes, ne in motu exiccarentur, ſed commodiùs mouerentur, inungendas ipſam poſuit; vt in articulis apparet, vbi adeſt ſatis notabilis pinguedinis quantitas: deinde reſpiciens animalis commoditatem præſertim hominis, dum mouendi actionem celebraret, multam pinguedinem, quæ ſeſſioni opem ferat, ſimulque ornatus cauſâ clunibus adiunxit. Aliquibus verò partibus non modò ornatus cauſâ, ſed ad fouendum calorem innatum multam natura dedit pinguedinem, vt in abdomine, inde eſt, quòd Ariſt. 5. ſect. problem. 4. maiorem pinguedinis copiam reperiri in abdomine, ac clunibus ſcribens duplicem afferat rationem; prima eſt, quia iſtæ partes alimenti loco ſunt propinquiores, à quo illis pinguedinis materia facilè, ac citò ſuppeditari poteſt: ſecunda, quia in hoc ventre caloris vbertas eſt, qui pinguedinis eſt efficiens; quare cùm materiæ copia adſit, & efficiens validum, mirum non eſt, ſi his in locis plus pinguedinis reperiatur; qua ad varias corporis vtilitates natura vtitur, præſertim in defectu nutrimenti ad partes aliquas enutriendas, Gal. 4. de vſu part. vbi loquitur de pinguedine omenti. Cùm itaque tot, & tàm præclaras vtilitates huic inſtrumento præbeat pinguedo, opus eſt, vt de illa aliquid etiam dicamus, inquirentes primùm, an hæc ipſa ſit corporis pars, an verò excrementum; nec videtur huiuſmodi inquiſitio eſſe præter rationem; nam Ariſt. ex vna parte prim. de gen. an. cap. 18. & 19. ſcripſit eſſe excrementum: ex altera Gal. lib. 2. art. med. cap. 9. eam enumerauit inter partes, quæ habent regimen; lib. de nat. hum. conſtituit inter partes ſimilares, & 6. de Hipp. decr. cap. 8. ſcriptum reliquit eandem habere operationem, quam arteriæ, venæ, & aliæ partes.

Capiuaccius in ſua methodo anatomica videns hanc difficultatem, tanti eam facit, vt dicat in pinguedine aliam oportere dari partem, quæ excrementum ſit, aliam verò, quæ ſit corpus quoddam viuens, atque pars corporis, propterea quòd cùm animaduertat pinguedinem alimenti vices, ex Gal. ſupplere (quod efficere non poteſt, vt pars viuens, quia pars viuens, viuentem partem alere minimè poteſt,) cogitur fateri, aliquam eius partem eſſe excrementum, quà in defectu alimenti nonnunquam partes nutriantur. Vt igitur vtrinque ſeruaret authoritatem, ſtatuendum cenſuit pinguedinem (quam corpus pingue appellauit) eſſe mixtum quoddam ex ſubſtantia excrementitia, & viuente; ita tamen, vt pars excrementitia ſuperet, & per extimam ipſius corporis pinguis extendatur ſuperficiem; atque hac ratione Ariſt. intelligendum, dum pinguedinem excrementum eſſe ſcribit. A Gal. quoque aſſerente pinguedinem ex illis partibus eſſe, quæ ex ſe ipſis regimen habent, nulla ex parte ſeſe diſcedere arbitratus eſt, ſi affirmaret pinguedinis partem viuentem in profundo imaginati illius corporis pinguis, velut in centro contineri, nec membranis deſtitutam, ijs ſcilicet, quæ ſimul cum fibris, & carne ſolent ſimilarem partem conſtituere. Quibus ita determinatis, concludit corpus pingue ſecundùm aliquam partem eſſe excrementum, ſecundùm verò aliquam eſſe partem vita præditam: cuius diuiſionis neceſſitatem inde deducit, quòd cùm opus naturæ fuerit pro ſpeciei, ac indiuidui conſeruatione excrementum vnum vtile producere, vt cauſâ ſpeciei ſemen, ſic gratià conſeruationis indiuidui genuit corpus pingue; id verò cùm calidum conſeruet naturale, præſertim quia in eius vertitur ſubſtantiam, & pars viuens, vt ſupra dictum eſt, in ſubſtantiam alterius partis minimè vertatur, ideo neceſſum fuit illud eſſe excrementum, cumque nihil ſe ipſum gignat, opus fuit dari aliquod generans, quod vita eſſet præditum, pinguedinemque generaret.

Sed huiuſmodi determinatio chimærica eſt admodum, nec diſſimilis illuſioni, quà Ariſtophanes Socratē fingit ſaltū culicis metiri: nā volens defendere Capiuaccius pinguedinem partem corporis viuentē, ſimulq; excrementum eſſe; præterquā quòd falsò ſupponit dari corpus pingue, quod prædicetur de adipe, & pinguedine (cùm pinguedo, &

do, &

A do, & adeps sint voces latinæ vnam, & eandem rem significantes, & apud Græcos minimè reperiantur) cogitur etiam hoc pacto in corpore similari duplicem concedere partem diuersæ naturæ; pinguedo enim omnium tàm Medicorum, quàm Philosophorum consensu est corpus similare, quia partes eius nomen, & definitionem eandem retinent. Oppugnatur præterea hæc opinio, nam vel illud, quod ad circumferentiam pinguis corporis viui reperitur, est pinguedo, vel nondum pinguedo; si primo modo, iam illi competit nomen, & definitio pinguedinis; si nondum habet pinguedinis formam, non erit ponendum sub pinguedinis definitione; nec dicere licebit Arist. de hac pinguedinis parte intellexisse, quando scripsit pinguedinem esse excremẽtum, cùm nondum sit pinguedo, sed egeat conuersione in pinguedinem per illud corpus, quod est ad centrum facultatem habens ipsum in sui naturam conuertendi: atqui si concedatur esse pinguedinem, non video, qui fieri possit, vt illa, quæ ad centrum est, viuat, quæ verò ad circumferentiam, sit excrementum; nam non est maior ratio vnius, quàm alterius, cùm eandem habeant materiam, idem efficiens, eandemque formam, & finem.

B Cùm itaque ea communicant in materia, forma, & fine, eodemque fiant agente, sint inter se eadem, sequitur pinguedinem tàm ad centrum, quàm ad circumferentiam attinentem eiusdem esse naturæ, non igitur vna sentit, altera caret sensu.

Porrò omnes quotquot scripserunt de pinguedine, in hoc conueniunt, quòd omni sensu sit destituta, nec apud Gal. vnquam explicitè comperiemus pinguedinem esse partem viuentem, sed partem communiter dictam: vnde lib. de diff. morb. cap. 8. dicebat nonnunquam contingere, vt ex pinguedinis ablatione morbus fiat in numero, nempe partis diminutio, quod itidem, & de vnguibus est dicendum, qui ex communi omnium consensu partes non sunt viuentes: at non omnes homines pinguedinem habent; ideoque in ijs, qui sunt pingues, hęc Gal. propositio intelligenda venit. Et quamuis lib. art. med. cap. 9. scriptum sit pinguedinem ex ijs esse partibus, quæ ex se ipsis regimen habent, non secùs, atque caro simplex, glandula, membrana, & huiusmodi, non tamen sequitur, quòd quemadmodum illæ sunt partes viuentes, etiam pinguedinem viuere; & hæc authoritas est præcipuum fundamentum eorum, qui tenent pinguedi-

C nem esse corporis viuentem partem.

Verùm iste Gal. locus consideratione eget maxima; existimo equidem eum pinguedinem inter partes connumerasse, quæ à se ipsis regimen habent, non quòd velit eam absolutè regimen habere, vt cæteræ, quæ veræ partes sunt, atque corpus integrantes, cùm ipsemet 2. de temper. cap. vltim. scripserit oriri à sanguine oleagineo, & pingui, qui excrementi rationem gerit, siquidem à partibus tanquam superfluum quid reijcitur. Cùm tamen sanguis sit secundùm naturam, ex eiusque affluentia pinguedo fiat, atque concrescat, deinde conseruetur, vt reliquæ partes à calore natiuo directa, ac dominata; ideo potest dici, quòd viuat, & habeat regimen à se ipsa, quippe quæ nec venis, nec arterijs, nec neruis egeat; vngues verò, ac pili, quia ab excremento simpliciter inutili fiunt, ideo regimen habere nequeunt, quamuis à calore naturali, non secùs atq; aliæ partes cõseruentur. Cumque etiam inter viuẽtia dentur gradus quidam, secundùm quos nobiliùs, aut ignobiliùs viuunt, ita in μορίοις dantur gradus vitæ, secundùm quos partes viuunt: infimum hinc locum vitæ tenent vngues, pili, ac cuticula; supre-

D mum verò illæ partes, quæ principia appellantur; deinde illæ, quæ ab his dependent, & quæ influxum ab ipsis recipiunt, quæ verò nec influxum, nec dependentiam habẽt, nobiliori quidem modo viuunt, quàm faciant vngues, atque pili, inter quos etiam datur medium quoddam, quo pinguedo ipsa fruitur, nam cùm materia ipsius sit sanguis, vt partes sanguineæ fruitur vita, cùm verò velut excrementum à partibus respuatur, nonnihil cum vnguium vita commune habet, sed videamus, quid pinguedo sit.

Pinguedo pars similaris est viuens, sed obscurè, ex sanguine pingui à natura per accidens facta in gratiam variarum commoditatum indiuidui. Hæc ni fallor videtur vera pinguedinis definitio constans ex genere, & differentijs, nec non per omne causarum genus assignata. Primò dicitur *pars*, quòd ex vna parte circumscriptionem habeat, alijsque partibus sit connexa, quæ est conditio à Gal. 1. de vsu part. 1. tradita: dicitur *similaris* ad differentiam organicarum partium, quòd verò similaris sit, ex eo patere potest, quia ipsius partes à toto diuisæ idem retinent nomen, eandemque definitionem.

Addi-

Additur alia differentia nempe *viuens*, vt hæ particulæ, vngues, pili, & cuticula ab ipsa seiungantur, quæ minimè viuunt, sed per additamentum conseruantur. Arbitramur igitur totum corpus pinguedinis quatenus est pinguedo esse corporis viuentem partem: quamobrem dicebat Gal. pinguedinem habere regimen, totam pinguedinis naturam intelligens. Quoniam verò ipsa non generatur ex sanguine materno, aut spermate quemadmodum partes aliæ solidæ, addimus illam particulam *obscurè*, vt denotemus eam non viuere tam perfectè, vt illæ faciunt, qnia illæ alimentum sibi proportionatum in sui substantiam conuertunt, & contrarium sibi alimentum familiarissimum reddunt; at pinguedo sanguinem iam pinguem in se admittens, absque vlla elaboratione eo nutritur, aut refocillatur, vnde inter corporis partes viuentes infimum obtinet locum. Vt enim à Philosopho in genere entium viuentium absolutè scriptum est, in mundo quædam viuere nobilissimo modo, quædam obscurissimo, ita, & in μικροκόσμῳ hoc putandum est contingere, cor siquidem inter alias partes nobilissimam vitam obtinuit, & obscurissimam pinguedo: hinc ea venis, & arterijs caret, quòd pro sui conseruatione nullo principiorum egeat affluxu: at aliæ partes, quamuis non opus habeant affluxu ob sibi innatas facultates, quibus nutriri debent, eo tamen egent, vt conseruentur, pinguedo verò à calore circumuicinarum partium satis conseruatur. Confirmatur hoc idem ex Arist. 4. metaph. tex. 18. vbi scriptum reliquit entia naturalia habere esse secundùm magis, & minus, sed viuere est quoddam esse; igitur viuere potest esse secundùm magis, & minus, hoc est clariùs, & obscuriùs.

Addidimus præterea differentiam à materia sumptam, nempe *ex sanguine pingui oleaginoso*, & vt docet Gal. 2. de temp. cap. vlt. fluxili, & aëreo; verùm non à principio generationis in vtero id genus sanguinis efficitur, sed post ortum animali ad perfectionem tendente, in hepate non secus, atque alius sanguis generatur, vt ex Gal. ibidem colligitur, hinc est, quòd aliquando in sanguinis è corpore extractione videmus aliquid pingue supernatare. Ratio verò cur sanguis oleagineus generetur, est à varia ciborum natura, & à varia etiam corporis temperatura desumpta; nam cùm cibi ex mixtione fiant elementorum, necesse est etiam in ipsis aliquid redoleat, quod aëris naturam magis participat. Hic igitur sanguis pinguis, & oleagineus simul cum alio per venam cauã in omnes corporis partes distribuitur; ibique roris in modum dispergitur; dum singulæ partes id, quod sibi familiare est, virtute, quà pollent attractrice, ad se rapiunt, & inutile respuunt; cùm ineptus sit ille nutritioni sua vnctuositate nequiens adhærere, à partibusque expulsus in hanc, vel illam volitans partem, vbi in membranas inciderit, ab earum retinetur densitate, illisque adeò tenaciter adnectitur, vt vix separari queat.

Sanguinem autem oleagineum à vasis paruis in membranas effundi. 16. de part. vsu cap. 2. scriptum est; à calore verò partium in alimentum agente formam pinguedinis substantialem recipit, quam color albus sequitur, nam ab ipsius caloris actione partes aqueæ resoluuntur, remanent autem puræ aëreæ, quæ albedinis in pinguedine sunt causa, vnde Arist. 4. meteor. dicebat oleum dealbari, quia à calore aqueæ partes, quæ nigredinis causæ erant, consumuntur. A calore igitur tertiam concoctionem celebrante pinguedo formam substantialem recipit; at quia membranæ frigidæ sunt, ab ipsarum condensatur frigiditate, ideoque ait Gal. lib. 2. de temp. cap. vlt. pinguedinem esse similem oleo incrassato, cui à frigiditate concretio accidit, quamobrem esse specificũ pinguedinis à calore, esse verò concretionis à frigiditate recipit. Quare in definitione meritò dicimus pinguedinem *fieri à natura per accidens*, ea enim minimè intendit pinguedinis generationem; hinc Arist. scripsit 5. problem. 14. pinguedinem esse quid accidentale, nec animalis necessariam partem, quia dum natura calore operatur circa alimenti agglutinationem, ex sanguine pingui tanquam superfluo pinguedinem gignit, quæ vbi concreuit, eo quo dictum est modo, ad aliquas vtilitates à natura adhibetur; nihil enim patitur otiosè corpori inesse, cùm vel etiam ab excrementis inutilibus vtilitates eliciat.

Sed hoc in loco inquiri potest, an materia pinguedinis eadem sit cum materia seminis? sunt, qui arbitrentur esse eandem, inter quos est Archangelus lib. prim. anat. prælect. verùm hæc quæstio meà quidem sententià non ita facilè determinari potest; siquidem ex Arist. doctrina nihil certi colligere licet; nam 2. de part. an. cap. 6. habemus

A mus pinguedinem nihil aliud esse, quàm sanguinis coctionem; & cap. 5. dixerat si corpus in pinguedinem transierit, animal peribit, qua parte sensus habetur, quòd pinguedo ex sanguine fiat, qui caret sensu: hoc idem confirmauit cap. 9. sub alijs verbis inquiens finem probæ coctionis esse pinguedinem, & prim. de gen. an. cap. 19. pinguedinem esse sanguinem concoctum: in quibus locis semper videtur sensisse materiam pinguedinis esse sanguinem: nihilominus cap. 18. eiusdem prim. lib. de gen. an. velut aliter sentiens tradidit pinguedinem excrementum esse, quale est etiam semen. Quare anceps videtur Arist. hac in re statuenda; nam asserere pinguedinem esse sanguinem concoctum, & pronunciare alio in loco esse excrementum, sunt propositiones inter se pugnantes: præterea si pinguedo esset sanguis optimè coctus, sequeretur semen esse excrementum pinguedinis; prim. enim de gen. an. citat. cap. 19. ait Philosophus semen esse excrementum vltimi alimenti, quod in membris digeritur, sed vltimum alimentum eodem docente locis prædictis nihil aliud est, quàm sanguis probè concoctus, igitur semen esset excrementum pinguedinis.

B Quò verò dubitationem hanc diluamus iuxta mentem Philosophi animaduertendum est pinguedinis materiam duplicem esse propinquam aliam, aliam remotam; quo posito, dico semen, & pinguedinem fieri ex eadem remota materia, at differre in materia proxima; semen namque, vt Arist. docet, est superfluitas alimenti sanguinei omnium similarium partium, quę nutriũtur, ad vasa seminalia vi eorũ attractum, & per vlteriorem coctionem elaboratum: pinguedo autem fit ex sanguine quidem, sed oleagineo, atque aëreo, qui non est aptus nutritioni solidarum partium. Quocirca etiamsi conueniant remotè in sanguine, distinguuntur in specie sanguinis; alius enim est sanguis, quo nutriri possunt solidæ partes, & alius ille, qui ad hoc munus ineptus habetur: atque hinc euenit, quòd in ijs corporibus, quæ abundant pinguedine, sit inopia seminis, nam quo maior est prouentus sanguinis oleaginei, qui facili negotio conuertitur in pinguedinem, eò minus est sanguinis optimè cocti, qui possit mutari in semen; vnde idem Arist. 3. de hist. anim. cap. 3. præpinguia omnia exiguæ quantitatis sanguinem habere affirmat: & prim. de gen. an. cap. 18. pinguiores homines minus seminis

C emittere. Deprehenditur adhuc diuersitas isthæc ex eo, quòd semen extra eiaculatum in aquam resoluitur, cùm constet ex spirituosa, & aquea sanguinis portione, vt habetur 2. de gen. an. cap. 1. pinguedo verò extra posita concrescit; nam coalescit ex glutinosa, atque oleaginea sanguinis parte cum terrestri (licet exigua) coniuncta; vnde magis, & minus solet obdurescere secundùm terream portionem; hac etiam de causa, cùm sebum ex pluribus terrestribus partibus constet, quam pinguedo: magis id pinguedine concrescit, atque induratur.

Ex his nullam inconstantiam verborum Arist. colligi posse arbitrandum est, quamuis pinguedinem modò optimè coctum sanguinem, modò excrementum appellauerit; nam propositio hæc, *pinguedo est sanguis*, non est formaliter prædicatiua, sed causaliter, videlicet sanguinem benè coctum esse causam, ex qua fit pinguedo: dum verò dixit esse excrementum, subaudiendum est esse superfluitatem ipsius sanguinis magis elaboratam, ac excrementum vtile substantiæ bonitate, quemadmodum semen. Sunt enim excrementa quædam vtilia, quædam inutilia: excrementum inutile id dicitur ab Arist.

D lib. 1. de gen. an. cap. 18. iam citato, à quo nihil præterea naturæ suppeditatur, sed quo plus absumitur, eò magis natura vitiatur: animaduertendum tamen, quòd excrementum inutile non sit omnino præter naturam; verùm tale esse, vt sequestratum ab eo, cuius est excrementum, nullum iuuamen corpori adferat; si verò eius maior fiat consumptio, quam par sit, ab eo natura vitietur. E contra vtile excrementum aliquid naturæ commoditatis suppeditat, vt inquit Arist. eiusque si fiat maior consumptio ex contrarij ratione minus vitiatur natura; nam vtile, & inutile sunt contraria, atque ita si consumptio vnius corpus non vitiat; ergo alterius consumptio corpus, ac naturam necessariò vitiabit.

Sed hæc Arist. determinatio sano modo intelligenda est, vbi inquit, si maior excremẽti inutilis fiat cõsumptio, magis natura vitiatur; ergo si plus excremẽti vtilis cõsumatur, minus natura vitiabitur. Sic ego dixerim, si minor vtilis excremẽti fiat cõsumptio, minus natura vitiatur; vel sic, si maior illius vtilis excrementi fiat dissipatio, minus lædi-

tur natura. Quare duæ inutilis excrementi ab Ariſt. aſſignantur conditiones: altera eſt, E vt id ſequeſtratum ab eo, cuius eſt excrementum, nullam præbeat vtilitatem naturæ: altera verò, quòd maior eius conſumptio, quàm ſit neceſſum, naturam violet; vtile autem aliquam vtilitatem adfert, & minor eius conſumptio, quàm par ſit, non naturæ detrimentum parit.

At quærere non immeritò quis poſſet, non ne retentio immodica excrementi inutilis vitiat naturam? cõſumptioque maior quàm par ſit, vtilis, ipſam lædit? quid igitur dicendum? Credo Ariſt. dixiſſe conſumptionem nimiam excrementi inutilis naturam vitiare, quia quamuis inutile ſit, non eſt tamen præter naturam, propterea eius conſumptio moderata eſſe debet, neque de retentione aliquam habuit mentionem id ex contrariorum ratione ſubaudiens; nam ſi immodica conſumptio nocet, immodica quoque retentio id efficiet, idque ſolummodo de conſumptione dicere voluit, vt oſtenderet eius euacuationem moderatam eſſe debere. De excremento verò vtili contrariam attulit conditionem, videlicet eius nimiam retentionem non vitiare naturam, cùm bonitate ſuæ ſubſtantiæ aliquam vtilitatem afferre poſſit, vt pinguedo, ac ſemen, F quæ excrementa ſunt naturæ familiaria. Sed immodica retentio, ac eorundem conſumptio (ſciſcitabitur quiſquam) non ne corpus vitiat? Vtique; nam ſi minus pinguedinis diſſipetur, quàm generetur, videmus aliquos adeo impinguari, atque opimari, vt in operationibus omnibus vitietur eorum natura, præcipuè in motricibus, quare cùm difficultate ſuam traducunt vitam; alios verò ex ſemine retento in morbos incidere idem Ariſt. 1. de gen. an. cap. 18. & 2. de gen. an. cap. 4. atque Gal. 6. de locis affectis teſtantur; licet alibi Ariſt. dicat id non prouenire ratione ſeminis retenti, ſed ex aliorum inutilium excremẽtorum retentione. Addo, quòd ſeminis nimia conſumptio corpus vitiat, vt videre eſt in ijs, qui gonorrhæa laborant, quod ab omnibus medicis tanquam clarum acceptum eſt.

Ad hæc dico, quod etſi ab immodica eorum vtilium retentione lædi, ac vitiari poſſit natura; cùm eadem immodica ſeminis, ac pinguedinis retentio non lædat naturam, ac faciat immodica conſumptio inutilis excrementi, nam huius euacuatio immodica, totius corporis vires infringit, atque reſoluit; vtilis tamen excremẽti retẽtio G exiguam noxam facit ob affinitatem, quam habet cum natura, deinde magis nota eſt læſio, quæ euenit ex conſumptione inutilis excrementi, quàm quod accidit vitium ab vtilis retentione, vnde Ariſt. dixit conſumptionẽ eius nimiam vitiare naturam; retentionemque vtilis excrementi eam ipſam non vitiare, quia non ita notum eſt, quòd ex immodica quadam retentione excrementi vtilis vitietur natura, quemadmodum ex immodica inutilis fluxione. Addo, ſeminis retentionem non lædere ſimpliciter corpus putauit Ariſt. ſed hoc euenire ex admiſtione aliorum inutilium excrementorum; immodicam verò, ac præter naturam excrementi cuiuſque retentionem damnauit nam à pinguedine nimia non ſolùm lædi animantia arbitratus eſt, ſed interire; quod idem de ſeminis nimia retentione confirmauit: ſed quamuis abſolutè dixerit immodicam conſumptionem inutilis excrementi naturam vitiare, nihilominus id de immodica, ac præter naturam vtilium excrementorum retentione, eo quo dictum eſt modo, intelligendum eſt.

De conſumptione verò nimia eiuſdem vtilis excrementi id intelligendum eſt, cùm H nimia retentio lædat, nimiam quoque cõſumptionem ſubaudire oportet, omnia enim mediocria, ac moderata eſſe debere idemmet ſcripſit Ariſt. quamuis immodicam conſumptionem pinguedinis maximè in obeſis, non niſi magnopere conferre poſſe eſt exiſtimandum: concludamus igitur ad propoſitam rem redeuntes, pinguedinem eſſe excrementum vtile ex ſanguine oleaginoſo, aëreo, ac puro, probeque concocto, in tertia coctione excretum. Semen verò quamuis tertiæ eiuſdem coctionis ſit excrementum, non tamen eadem eſt ipſius proxima materia, ac pinguedinis, vt Archangelus ſtatuit: neque in principijs Gal. perſiſtentes eandem vtriuſque recenſere poſſumus, ſiquidem ſtatuit, ad vaſa ſeminalia ſanguinem eundem ferri, qui à iecore ad venam cauam transfunditur: quare immediata materia ſeminis erit ſanguis, qui in vena caua continetur, qui poſtea in vaſis ſeminalibus, ac teſtibus elaboratus in ſeminis naturam ope caloris, ac partium, in quibus moratur, euadit: pinguedinis verò proxima materia

eſt

A est sanguis aëreus oleaginosus, qui à venis effunditur, cuius si maior copia sit, quàm illius crassioris, qui ad nutriendum corpus est aptus, pinguiora animalia euadant, oportet: vnde est, quòd animalia pinguia, aut paucum, aut nullum habeant semen, non est igitur eadem materia pinguedinis, ac seminis nisi ingenere.

Offerunt sese hoc loco, qui mordicùs defendunt eandem esse proximam materiã bilis, & pinguedinis, quod falsum mea est opinione; nã in sanguine plures sunt partes, aliæ subtiles, aliæ crassæ, aliæ verò mediocres: rursus subtiles duobus modis diuidi possunt; aut enim naturã aëris imitantur, aut ad ignẽ magis accedunt, tum substãtiæ, tum virtutis ratione: quæ magis ad aërem appropinquant, illæ sunt, ex quibus fit materia pinguedinis; sunt enim dulces, atque humiles, quod ad qualitates spectat: quæ naturam ignis magis participant, illæ sunt, ex quibus bilis efficitur, acres enim sunt, atque in actione mordaces. Et quamuis Gal. dixerit ex tenuioribus, ac subtilioribus sanguinis partibus bilem fieri, de ijs intelligendus est, quæ magis ad naturam ignis accedunt, nimirum, quę sunt in actione mordaces, ac vehementer agentes: ex quibus apparet, quòd etsi ex sub-

B tili sanguinis parte fiat bilis, non tamen vnam, ac eandem esse illius materiam, ac pinguedinis; nec quicquam obstat experientia, quà compertum est lapillos illos in folliculo bilis enatos pinguedinis instar cremari, hoc enim est propter materiæ aptitudinem, ac propensionem, quam cum igne habet caliditatis ratione.

Accedens modò ad causam pinguedinis effectricem nequeo approbare eorum sententiam, qui frigiditatem illi formam inducere arbitrantur; nam ex promptuarijs aristotelicæ doctrinæ elicere facilè possumus frigiditatem non ingredi opus naturæ: authoritates verò, quas ex Gal. assumunt de frigiditate, tanquam de causa effectrice pinguedinis, sano modo sunt intelligendæ, quia non de efficiente, hoc est, dante formam pinguedinis accipiendæ sunt, sed de illius concretione, ac congelatione. Nec Arist. contrarium vnquam hac in re sensit: quapropter quicquid dicant alij, à calido fieri arbitramur, tam ex Arist. quàm ex Gal. sententia, nam pinguedinem excrementum esse ambo statuunt bonitate substantiæ vtile; at quodcunque excrementum consequitur aliquam coctionem, vt 3. meth. med. cap. 3. ac alibi idem scripsit Gal. quare sicut

C concoctio fit à calido, ita & excrementum illius à calido fieri asserendum est.

Cùm verò pinguedo excrementum sit alicuius concoctionis, & non sit primæ, quia huius excrementa inutilia sunt fæces: nec secundæ, quoniam illius sunt vtraque bilis, ac lotium: erit igitur tertiæ concoctionis, quæ à partibus fit, dum sanguis in carnem, aut similarem aliquam substantiam cõuertitur, tunc enim calor separat heterogeneas ab homogeneis partibus; atque excrementa diuersi generis sequestrat; nam dum sanguis in venis continetur, aut extra venas defertur, nondum separatus est ab alio, alioquin plures essent sanguinis formæ in actu, quod esse non potest. Quæ tamen illi partes virtualiter insunt, à calore concoquente, & transmutante in aliam substantiam segregantur, ac secernuntur, atqui si pars illa, quæ ad nutritionem accõmodata est, in minori quantitate, quàm par sit, fuerit, in maiori verò oleaginosus, ac aëreus; tunc maior copia pinguedinis fiet; nam hæc pars à calore incrassata in pinguedinem euadit per vlteriorem coctionem. A partibus enim tanquam inutilis nutritioni, aut saltem minus apta expellitur, quæ deinde per corpus tanquam vapor quidam aëreus volitans ad

D membranas pertingit, à quarum densitate ne transfluere possit, impeditur, atque remoratur, ibique suo lentore adhærens, quasi innascitur; sanguis autem quicunque ille fuerit extra propria conceptacula delatus, siue in corpore adhuc maneat, siue extra, statim concrescit, vt ex Gal. doctrina, pluribus in locis habetur, præcipuè 2. prog. Concretio enim, vt 4. meteor. scripsit Arist. vel à calido, aut frigido fieri necesse est, quæ terminantis rationem habent, sicut humidum, atque siccum terminati; concretio sanè nihil aliud est, quàm humidi cum sicco terminatio.

Verum cùm ea, quæ concrescunt, ex aqua, & terra sint conflata, si magis participant de aqua, à frigido concrescunt; si magis sunt terrea à calido; at in quibus aquæ est prædominium, priùs à calore incrassantur, deinde euaporato ob calorem humido, à frigido concrescunt, quia calidum egreditur: cùm verò pinguedo suapte naturà sit magis aquea, quàm terrea, hinc est, quòd à calore concoquente incrassatur, à frigiditate postmodum membranarum concrescit.

Dicet quisquam, Arist. 4. meteor. scriptum reliquit, oleum nec à calido, neque à frigido concrescere, sed ab vtrisque incrassari, cùm tamen, quia ex aqua participat, concrescere à frigido deberet: huius rei causam reddens ait hoc illi euenire, tum quia aëreum est, tum quia viscosum; idem igitur de pinguedine dicendum est, quę cùm aërea sit, ac viscosa, à nullo concrescere debet. Huic obiectioni dicendum esse puto, quòd quamuis pinguedo aërea, ac viscosa sit, non tamen est in eodem gradu, atque oleum; nam portionem quandam terream habet, cuius ratione consistentiam accipit, à proprioque termino quodammodo terminatur secundùm magis, ac minus, quia in corpore animalis mollis est, vt pote à pauca frigiditate condensata: extra verò corpus pro varia animantium natura magis, ac minus induratur, atque ita, vt friabilis quandoque redditur, sicuti in seuo, ac in pinguedine bubula obseruatur. Et quamuis circa membranas non sit illud frigidum actu, vt ostendere conatur Archangelus aduersus Gal. est tamen locus frigidus respectu venarum, in quibus erat pinguedo virtute, atque earum partium, in quibus concoctio perficitur: habent enim membranæ sibi insitum calorem, atque influentem, quantùm satis illis est, tum pro earum vita, tum pro conseruatione, qui calor respectiuè frigiditatis rationem obtinet, quæ sufficit ad pinguedinis cõsoliditatem causandam: vnde de generatione pinguedinis loquens dico, quòd aliud est considerare causam efficientem dantē illi esse, ac dispositiones naturales proprias; aliud est considerare concretionem: si primo modo consideremus, absolutè pinguedo fit à caliditate naturali, ac concoquente; si verò concretionis ratione eandem pinguedinem consideremus, tunc fit à frigido, quod tale per comparationem cum maiore calore appellatur.

Sed quid ad Gal. qui 2. de temp. cap. vlt. dixit circa viscera calida non generari pinguedinem? dico in quibusdam animalibus id verum esse, at in homine falsum; hoc autem euenit, quia calor nimis potens est, materiamque pinguedinis, ac ipsam pinguedinem in suo esse constitutam absumens; calor enim efficiens pinguedinem debet esse temperatus: hinc est, quòd Arist. reddens rationem, cur ren dexter minus obruitur pinguedine sinistro, ait propter nimium hepatis calorem absumentem pinguedinem. Vbi tamen Gal. dixit pinguedinem fieri à frigiditate, id intellexit de concretione, quam forsan putauit esse illius generationem: propterea, qui dicunt eandem fieri à frigiditate intelligendi sunt de concretione; qui verò à calido de generatione, & hoc modo nulla erit inter eos discordia, Aristotelisq́; perpetua erit propositio, ac verissima, quòd ea, quæ liquantur à calido, concrescant à frigido; falsa autem si in hunc sensum accipiant, quòd ea, quæ liquantur à calido, fiant à frigido; nam aliud est fieri, aliud concrescere; quandoquidem plurima esse suum perfectum habent, antequam concrescāt, vt sunt pinguedines, & gummi. Id etiam apparet in aqua, quæ antequam concrescat, atque à frigido congeletur, suum habet esse; ita pinguedo etiamsi liquefiat, est tamen pinguedo; esse enim concretile à dispositione materiæ habet, formam verò concretionis à frigiditate; & hæc de materia, & causa efficiente pinguedinis.

Vtrum modò pinguedo calida sit? materia, ex qua constat, ostendit eam temperatam esse, verùm si recens sit moderatè est calida, vetus verò calida, ac facultatem habet discutiendi secundùm magis, & minus pro animalium diuersitate, vt 2. de comp. med. cap. 2. ac pluribus in locis scripsit Gal. Varijs nominibus donatur, nam alij pinguedinem, alij adipem, alij axungiam, alij lardum, seu laridum vocant, alij aruinam; quæ omnia parum, aut nihil differunt: adeps enim, & pinguedo sunt vnum, & idem; axungia verò est pinguedo interna suis hac ratione appellata, quia axes inunguntur; lardum autem pinguedo dorsi suis est, aruina etiam appellata. Sebum quoque à pinguedine differt ratione diuersorum animalium, in quibus vnumquodque fit; nam sebum fit in animalibus, quæ carent dentibus, hoc est, quæ vtrinque non sunt dentata: pinguedo verò in ijs, quæ vtrinque dentata sunt; addo & substantiæ ratione, nam sebum fragile est, atque cùm refrixit, concrescit. Pinguedo etiam adeps liquidus est, minimeque aptus indurari, 3. de hist. cap. 17. ac 2. de part. an. cap. 5.

De

De Membrana Carnosa. Cap. X.

A HOmo à natura eâ industriâ, & diligentiâ fabrefactus est, vt quicquid omnibus alijs creatis in genere tribuit, id ei soli in specie cõferendum putarit; nam in construendis, & efformandis partibus humani corporis (quarum beneficio suas actiones præstat, motum scilicet artificialem iam dictum) haud defuit, dum nihil ageret, nihilque moliretur, quod non ad actionem commodiùs edendam, ad eius cõseruationem, & instrumenti totius tutelam, quàm maximè accommodatum videretur. Et licet in omnibus eius præclarum studium eluceat, tamen singulariter in generatione illius partis, quam sensorium sensus tactus esse volebat, consueta sua sagacitate vtebatur: si, quæ ad eius actionem melius peragendam, vel ad ipsius conseruationem, aut ornatum, ad commoditatem, vel tutelam spectant, corporeis oculis, aut saltem animo, & cogitatione percurramus, accipiemus quæque elegantiâ perpolitâ, solertiâ indefessâ, pro-B uidentiâ, vel maximè circumspectâ esse constructa. Nam eam ad extimam corporis superficiem collocandam, eique propugnaculum in superficie præfigendum censuit, ne ab iniurijs externis, aut ab obiectis proprijs læderetur, cùm sit exactissimo sensu prædita: hoc autem propugnaculum, & simul medium est cuticula, quæ, vt superius dictum, est tenuis, densa, & omni sensu caret.

Neque verò extrinsecùs benè disposuisse organum tactus suffecerat, nisi intrinsecùs quoque suas conditiones requisitas haberet: quare ad id, vt expeditiùs, & decentiùs sua munia instrumentum hoc obiret, pinguedinem interiori superficiei agglutinandam duxit; at ea ratione, vt non commisceretur carnosæ membranæ ipsa cutis, quod brutis, animantibus à natura quidem concessum est, quò minori labore excutere queant extrinsecùs nocentia, vt muscas, & alia id genus infestantia. At in animali ciuili, vt est homo, cùm superuacaneum esse aduertisset, aliter ordinauit; pro maiori enim tutela sensus tactus post pinguedinem carnosam membranam collocare voluit, ne durities musculorum eius tàm facilè sibi officeret; tutatur tamen eam in illis præcipuè partibus, in C quibus pinguedine priuata est, de qua breuiter tractare instituimus, ad cuius intelligentiam opus est primùm declarare, quid sit membrana.

Ad internam cutis superficiem duas partes reperiri diximus, nempe pinguedinem, & membranam carnosam appellatam; primam, pinguedinis videlicet absoluimus historiam, quæ etsi in omnibus cutis superficiei partibus minimè reperiatur, est tamen in homine inter cutem, & membranam carnosam; secùs res se habet in brutis, in quibus membrana carnosa cuti immediatè adnexa est, vt paulò antè dictum fuit; de illa igitur opus fuit primùm loqui, tanquam de ea parte, quæ sensui primùm subiecta est; deinde membranæ carnosæ historiam tractare, ad cuius faciliorem intelligentiam declarandum duxi, quid membrana sit, explicandumque ante alia nomen. Apud Gal. 7. de anat. admin. cap. 2. duplicem vocem reperio idem significare, sed sub diuersa ratione; prima est ὑμὴν, secunda χιτὼν, ea nostrâ linguâ membrana censetur, ista verò tunica; membranaque, seu ὑμὴν dicitur ratione substantiæ, eò quòd membranosa sit tunicarum substantia; χιτὼν autem, seu tunica dicta est ratione officij, quia ad modum tunicæ corpora D tegunt, appellantur igitur membranæ, & tunicæ, ita, vt nomine membranæ, & nomine tunicæ vnam, & eandem rem significare intendamus, quare, habita nominis significatione, ad essentiæ definitionem properandum est.

Membrana, seu tunica est pars corporis similaris sensu prædita, viuens, à virtute membranifica ex spermate facta, vt superficies aliarum partium custodiat. Sumitur in hac definitione *pars*, vt genus; *similaris* ad organicarum differentiam additur; quòd verò similaris sit, à Gal. 7. de anat. cap. 2. habetur, atque etiam sensu patet, quia eius partes membrana dicuntur differtque à reliquis similaribus partibus, nempe carne, ossibus, ligamentis, & huiusmodi, quòd *sensu sit prædita*, vt ex pluribus Gal. locis colligitur, vnde 7. de locis aff. nec non alibi membranam eam, quæ sub cute est, itidem, & omnia ὑμένια sentire scribit; cæterùm iecoris tunicam inflammatam dolorem grauissimum efficere 6. aphor. 5. scriptum reliquit; quare per sensum, quem habent membranæ, à reliquis similaribus partibus discrepant.

Sed

Sed audio quempiam veſtrum mihi obijcientem, eundem Gal. contrariam huic habuiſſe ſententiam, dum lib. artis medicæ ſcriberet membranas in numero harum partium eſſe, quæ innatas tantùm facultates habent; non autem aliunde affluentes; ſed ſenſum à cerebro per neruos affluere vbique à Gal. decantatum eſt: quare apparet ex eius dictis eſſe controuerſiam. Sed obiectio hæc facilè deletur; nam aliud eſt conſiderare partes corporis, vt in ſe ipſis ſuas habent innatas facultates, quibus ad nutriendi actum ſine alterius cuiuſpiam ope deuenire poſſunt, nempe trahere alimentum, retinere, alterare, & concoquere: & aliud, vt conſeruandæ ſunt. Primo modo membranæ, glandula, caro, & aliæ partes à Gal. hoc loco enumeratæ pro nutritione ſua efficienda habẽt facultates innatas, & ſine ope aliena ad actionem prodeunt; ſin ſecundo conſiderentur modo, affluxu egent à membris præcipuis, nempe à corde, & cerebro, vt vita frui, nec non nocua ab innoxijs ſecernere poſſint. Gal. in lib. art. med. partes conſiderauit, quatenus à natura primaria ratione ſunt inſtitutæ, & enumerauit inter eas, quæ ſibi tantùm innatas habent facultates, quibus poſſint ſuis muneribus fungi, licet ad ſui conſeruationem, & operationem affluxum ab alijs recipere neceſſe ſit, ad conſeruationem quidem ab hepate, ad operationem à cerebro.

Nec audiendus eſt Capiuaccius ſcribens in ſua methodo anatomica Gal. eo loci non loqui de veris membranis; ſed de illis, quæ per ſimilitudinem membranæ dicuntur ortum ducentibus ab oſſibus, quæ naturam potiùs ligamenti ſapiunt, quàm membranæ: hæ ſemper affluxu egent; illæ verò minimè, cùm ſint ligamenta; & quamuis ligamenta careant ſenſu, egent tamen affluxu à corde, & iecore, etſi à cerebro nullum habeant pro ipſarum conſeruatione: at veræ membranæ, vt conſeruentur, & operentur à corde, iecore, & cerebro affluxum recipiunt. Quamobrem in definitione rectè à nobis additum fuit membranas eſſe *ſenſus participes*, quia hac ratione ab alijs, quæ ligamenta ſunt, & membranarum figuram habere videntur, diſcrepant.

Additur inſuper in allata definitione *viuent*; nam pars ſentire nequit, ni viuat, ad differentiam vnguium, cuticulæ, & huiuſmodi, quæ minimè viuunt, & hæc de membranarum forma: additur præterea *ex ſpermate* conſtare membranas, vt differentiam à materia innuamus, quam habet à cuticula, & ab illis tunicis, quæ aliquando præter naturam in aliquibus abſceſſibus generantur ab excrementis: materia igitur membranæ eſt ſperma, efficiens cauſa particularis dicitur *membranifica*; quamuis natura omnium corporis partium opifex ſit, in membris tamen particularibus faciendis particulari nomine appellatur; vnde quando membranas efficit membranifica appellatur, vt fuſiùs in principio dictum eſt.

Modus verò, quo vtitur in partibus efformandis talis eſt, primum iacit ſuæ partis generandæ fundamenta, nempe filamenta quædam ſpermatica extendit orditurę in modum: deinde hæc filamenta ſubſtantiâ quadam membraneâ munit; tandem illas ipſas texturæ in modum per propriam carnem perficit; vnde Gal. 10. meth. med. vlt. dicebat vnamquamque ſimilarem partem ex triplici primordio ſuæ generationis conſtare ſubſtantiâ, nempe fibroſâ, membranoſâ, atque carnoſâ, quæ omnia ex ſpermatis illa parte, à qua oriri debet pars, eliciuntur; quare hoc nomen carnis dicitur de propria illa partis portione, quam noſtri pulpam meritò appellant; ex ſpermate igitur ad hunc modum natura efficit membranas. Verùm cùm natura in quacunque efformanda parte duplici vtatur inſtrumento, nempe virtute alteratrice, & conformatrice, mediante alteratrice, membrana propriam ex ſpermate adipiſcitur ſubſtantiam, & temperamentum, quod licet in omnibus membranis frigidũ, & ſiccum ſit, vt ait Gal. 7. de locis affectis; nihilominus ſecundùm magis, & minus diuerſificatur pro varietate membranarum, vt in membrana hac carnoſa apparet, in qua ob multas carneas fibras, quas in ſe habet, frigida, & ſicca temperies remittitur & in collatione ad alteram membranam carentem fibris poteſt dici calidæ temperiei.

A virtute etiam alteratrice aſſumit membrana denſitatem, raritatem, craſſitiem, tenuitatem, mollitiem, duritiem, lentorem, aut alias ſecundas qualitates, quia ipſæ ſequuntur temperamentum, quod ineſt partibus ſecundùm propriam eſſentiæ rationem: attamen in particularibus membranis efformandis, denſitas, raritas, craſſities, tenuitas, durities, & mollities, aſperitas, & lenitas à conformatrice prodeunt, cùm

aliquid

A aliquid densum, & rarum fiat respectu meatuum numeri, vbi plures sunt meatus dicitur rara, vbi nulli dicitur densa; meatus autem ad figuram spectant, itidem & crassities dicetur figuræ ratione, quemadmodum asperitas, lenitas, mollities, & durities superficiem respiciunt, quæ ad figuram attinet: quare in vniuersum hæ secundæ qualitates, quæ tactus sunt, materiam sequi videntur; at in particulari spectant ad plasmationem, seu conformationem, quæ à forma proficiscitur: à virtute igitur conformatrice variam compositionem accipiunt membranæ pro varijs locis, in quibus generantur.

Membrana carnosa, de qua instituta præsens est dictio, situm habuit ad internam cutis superficiem, tantamque magnitudinem obtinuit, quanta est vniuersa cutis, quemadmodum, & figuram, cuius superficies varijs carnosis fibris est prædita, quare, & membrana carnosa appellatur, ijsque fibris cæteris membranis redditur mollior: crassitiem tamen non in omnibus partibus eandem habet; propterea cutis cui tam tenaciter hæc membrana carnosa adhæret, vt vix cultro separari possit, musculosa redditur in fronte, facie, totaque ceruice; & aliquando vsque ad medium caput talis apparet, quo nomine, & tota cutis capitis, & aures interdum huius tunicæ beneficio B motu voluntario mouetur. Alligatur etiam pinguedini, at vbi nulla est pinguedo, cuti, vt dictum est, admodum obstinatè adhæret: nec cum subiectis partibus vllum habet commercium, vnde quando Arist. scriptum reliquit, cutem minimè subiectis partibus adnexam esse intelligendus est de cute cum membrana carnosa, quia cutis pinguedini, vbi illa est, adnectitur, nec non membranæ carnosæ: quare cutis per se accepta, cum subiectis partibus commercium habet, at si tota consideretur cum sua membrana carnosa, tunc sanè verissimum est ipsam minimè subiectis adhærere partibus. Ex quibus omnibus satis patere arbitror, quæ sit materia membranæ carnosæ, quomodo fiat, quam compositionem, nempe magnitudinem, conformationem, situm, ac colligantiam habeat: at relinquitur, vt videamus, in quem vsum à natura sit data.

In definitione membranæ dictum est membranas omnes factas esse, *vt sint superficiei partium tegmen, ac tutela*, cùm itaque hæc sit membrana, credendum est eandem vtilitatem cuti præbere, hinc varijs carnosis fibris est prædita, vt mollior sit, ac C possit sua mollitie cutem conseruare à subiectarum partium contactu duro, nempe à membranis musculorum, quæ densæ sunt, atque duræ: cæterùm, quia in aliquibus locis cum ossibus ferè contigua est, à quibus cutis, quæ exactissimo sensu prædita est, facillimè lædi posset, hinc, vt inuiolata seruetur, membranam carnosam sibi subiectam habuit.

FINIS SECVNDAE DECADIS.

IOAN-

IOANNIS BAPTISTAE CORTESII
MISCELLANEORVM MEDICINALIVM DECAS TERTIA.

De Curtorum Restauratione.

CVm natura labia, nares, atque aures in humana facie primùm actionum, mox ornatus causâ, & quasi per iocum Gal. Magistro 11. de vs. part. cap. 13. effinxerit; mirum videri potest, qui fiat, quòd si ea hisce partibus priuetur, longè maius detrimentum in ornatu, qui posteriùs intenditur, quàm in ijsdem actionibus, quas primò respicit, importetur. Quinimò etiam non solùm imminui, verùm etiam prorsus euerti oris venustatem, dignitatémque cuilibet compertum est; ita satis ambiguum quis censere posset, quodnam ex illarum partium deficientia faciei actionibus inferatur incommodum. Quare, vt in huius rei notitiam perueniamus, considerandum est, tot ex facie prodire actiones, quot in ea reperiuntur instrumenta: hæc autem sunt oculi, qui visionem eliciunt, aures, nares, auditui, odoratuique inseruientes, nec non os, cuius beneficio loquimur, respiramus, & edimus. Quo posito assevero ex sectis naribus, vel auribus, aut labijs horum instrumentorum nullam actionem lædi; de visione quidem adeò manifestum est, vt nihil dicendum desideretur: tota itaque dubitatio posita videtur in auditu, olfactu, & oris muneribus; si tamen rem intimiùs scrutari velimus, apertè videbimus, nec ea, neque vsus ad illa spectantes prædictarũ partium defectu incommodari; nam eæ non concurrunt ad compositionem instrumentorum, è quibus prodeunt operationes, vt partes, quibus primò debeatur actio, aut sine quibus fieri nequeat, vel vt melius fiat; & primùm patet hoc in odoratus sensu, cuius etsi præcipua pars non sit eadem apud omnes Authores; certum tamen est eam non esse nares.

Auerroes enim lib. prim. collig. cap. 11. existimauit interiam narium tunicam esse primarium odorandi instrumentum, quem inter recentiores sectatus est Vallesius lib. 2. contr. 24. sed hæc opinio à multis, vt falsa, reijcitur. Gal. verò scribit lib. de odorat. instrum. cap. 3. esse cerebri anteriores ventriculos. Arist. & Auicennas simul cum communi Medicorum, & Philosophorum schola affirmarũt esse processus illos, quos mammillares vocant supra ossa ἠθμοειδῆ, velut opercula quædam residentes; nasum itaque ab hoc munere omnes excludunt, qui tamen bifariam huic odoratus actioni est vtilis; primùm quia aërem intrò trahit ad ventriculos cerebri, ac inde ad pulmones impellit, vt Arist. prim. histor. cap. 11. & Gal. 11. de part. vs. cap. eodem docent: secundò quia odores ad sua principia ducit, Gal. lib. de odoratus instrum. cap. 3. iam citato. Sed præter hæc duplici adhuc ratione vtilitatem affert; nam vocem reddit clariorem, sermonémque magis expeditum; deinde redundantem pituitam è cerebro educit, 8. de vs. part. cap. 6. quocirca foras per narium meatus excrementa feruntur, foris autem intrò facultates olfaciendi sensibilia: nec mirum videri debet si nasus tot pariat commoda, quia Gal. docente loco præcitato, hæc est naturæ solertia, & amplitudo, confusam multitudinem in condiendis instrumentis euitare, vbi ab vno membro plures efficiendi sunt vsus. Cùm igitur post narium præcisionem principalis pars omnino intacta superfit, nec canalis, per quem aër, & simul odor in sua instrumenta defertur, impediatur, aut vox, vt experientia docet, lædatur, atque excrementa facilius foras prorumpere possint, sequitur earum absentiam nullo pacto læsuram odorandi actionem.

Labia verò ori adiuncta sunt ostij vice, dentes enim tegunt, vocemque articulatiorem reddunt, quod docuit Arist. lib. 2. de part. animal. cap. 5. dum dixit naturam labiorum cùm ad tutelam, & salutem dentium adiunctam esse, tum in hominibus potiori de causa, vt illorum ope loqui possint. Aures etiam, quæ & auriculæ ab Arist. prim. Histor. cap. 10. dicuntur, auditui duplici nomine famulantur, primò quia ab iniurijs exterioribus

A ribus ipsum defendunt, deinde quia sonos aliquo modo excipiunt, & exceptos ad meatum auditorium impellunt: quare procul dubio est, quòd labia, & aures sectæ actionibus, quibus destinatæ sunt, officiant; labia enim curta loquelam tantisper, auriculæ verò sectæ auditum non mediocriter lædunt. Adhæc tantam læsionem in facie quoad decorem, & venustatem ex præcisione aurium, & labiorum suboriri liquet, vt si ea, quæ in actionibus fit, comparetur cum ista, læsionis nomen non mereatur, quod manifestũ fiet faciei dignitatem, & decorem consideranti, quæ à tribus potissimùm desumuntur, à nobilitate, & pluralitate actionum, quas ipsa in corpore præstat; secundò à pulchritudine propria: tertiò ab vtilitatibus, quæ ab aspectu ipsius habentur.

Actiones, quæ à facie fiunt, sunt multiplices, quarum aliæ ad vitam necessariæ, & aliæ ad meliorem vitam: ad vitam necessariæ sunt respiratio, masticatio, atque alimentorum deglutitio; ad meliorem vitam sunt visio, auditio, olfactus, & gustus, quæ omnes sine vlla dubitatione nobilissimæ censentur; Gal. enim dicebat actiones ad vitam necessarias esse dignissimas; facies autem has omnes prodit; nam per eam, vt dictum est, B videmus, audimus, odoramus, gustamus, loquimur, respiramus, & cibum sumimus, quòd ex instrumentis, à quibus tales prodeunt actiones, constituta sit: quapropter facies tam ob præclaras, quas obit operationes, quàm ob numerum ipsarum talem dignitatem, ac præstantiam habet, vt nulla alia pars in corpore illi in dignitate, & decore comparari possit.

A pulchritudine quoque illius dignitas desumi facilè potest; nam pulchritudo ex communi Medicorum, ac Philosophorum consensu triplex habetur; quarum prima est partium optimus status, siue symmetria ex actionibus bonis innotescens; altera, quæ naturæ bonitate, & in fabricando solertia, ac diligentia in eleganti, admirabiliq; linearum, colorum, & partium optima constitutione, ac proportione consistit: tertia est comptus quidam, seu elegantia fucata, & adulterina mangonibus, & mulieribus de forma magis, quàm conueniat solicitis familiarissima, quę in colorum recta administratione maximè reperitur. Omnes hæ pulchritudines in facie, tanquam in propria sede continentur; licet in alijs corporis partibus appareant, in facie tamen velut formæ deC cor, præsertim cum partium vtilitatibus, non secùs, ac in proprio domicilio resplendet; in hac enim parte natura suas diuitias ostentare est visa, tot quidem, tantæ, & tàm diuersæ membrorum dimensiones, atque concentus in ipsa concurrunt, vt si res quemadmodum decet consideretur, in facie constituenda natura se ipsam superauit. Neque enim in ea vlla pars reperitur, quæ sua careat elegantia: frons, & supercilia numquid singulari pulchritudine cohonestata sunt? oculis quid deest, numquid decorem, & decentiam præclarissimam præseferunt? quid in naribus leporis, in malis iucunditatis, & nitoris desiderari potest? adhæc nasus in media facie eleuatus, qui præter venustatem, nescio quid maiestatis regiæ ob oculos omnium ponere videtur; non in labijs splendor, nec in auribus singularis conformatio requiritur; ex quibus omnibus fit harmonia illa, cuius beneficio faciei dignitas, in qua versatur, comparata est.

Succedit ex facie distingui sexus, & in ea tanquam in tabula temperiei signa, cùm totius corporis, tum cerebri, ac iecoris nobis exponi, à quibus ceu manu ducti facile in vniuersi corporis cognitionem ducimur, siue corpora sana, siue morbosa sint: ex ipsa D etiam facie sæpè passiones animi deteguntur: quare in sublimiori corporis parte à natura posita est, vt conspici commodiùs posset, hincque prima sese oculis aliorum obijcit; prima visum percellit; prima placet; prima displicet; hæc omnes, in se vultum dirigentes, mox commouet, hæc animum subit, hæc demum primis amore, ac beneuolentiâ alios deuincit; nam si aliquem benè, & vt decet compositum intuemur, si facies illiberalis, & indecens appareat, eum non pulchrum, sed turpem potiùs iudicamus. Quemadmodum vice versa, si facies elegantior fuerit, ac iucundior, quamuis reliquum corpus à proportione, ac rythmo recedat, hunc potiùs pulchrum, quàm deformem esse censemus.

Prout ex his tribus capitibus dignitatem faciei, & suarum partium venustatem elucere accepimus, sic ex nasi labiorum, & aurium priuatione turpitudinem, ac deformitatem apparere clarissimum est, nec alia eget probatione; adeò, vt asserere liceat vnicuique, faciem, dum iacturam facit partis alicuius, longè maiorem læsionem ratione digni-

L tatis

tatis suæ, & conuenientiæ, quàm detrimentum actionum pati: quis enim non videat E quanta turpitudinis nota faciei inuritur, dum nasum perdit? quia amittit illam elegantiam, illumque decorem, quem ex nasi prominentia antea recipiebat, & consequenter tota insigniter læsa, hoc pacto deformissima redditur; licet nec vlla quidem ex parte actio instrumenti odoratus vitietur. Ni forsan dicere quis velit deperditum ex nasi sectione illum esse vsum, aut vtilitatem abolitam, quę contegebat mucos à capite descendentes, vnde ij conspicui existentes macula non exigua faciem aspergunt, & exosam reddunt, cùm hæ mucosæ turpitudines continuò per ossa ἠθμοειδῆ à cerebro percolentur: sed huiusmodi vsus, quem nasus præstat ad pulchritudinem, & ornatum facit; præcisus verò integram faciem deturpat, neque ita necessarius est, quia non semper mucus destillat, sed solùm quando abundè cerebrum pituita oneratum est.

Quod de naribus, illud ipsum de labijs sectis dicendum est, quæ etsi aliquo modo vitiant locutionem, magis tamen faciei dignitatem, & venustatem lædunt: dentes enim quos tanto ornatu tegebant, eosdem magno dedecore conspicuos omnibus exponunt, dum proprio tegumento priuatos deserunt, faciesque hoc pacto turpissima F redditur. Auditus etiam ab aurium præcisione priuatur illis vsibus, quos integræ afferre consueuerant, sed tam exigui sunt illi vsus, vt vix læsionem aliquam in actionibus ex eorum mutilatione percipiat facies, summè verò in decore, ac dignitate sibi officere conspicimus, & quamuis huic imperfectioni longa cæsarie, & capillis nonnulli occurrunt, nihilominus magis ex ijs, vt constat, læditur auditus instrumentum; præterea cùm non in omnibus partibus cæsaries populi alere consueuerint, & vsus earum hac de causa non frequens sit, vix primo aspectu talis suspicione vacat de aurium amputatione, atque ita maius sequi inconueniens, quàm commodum videtur, teste Martiale.

Quod tegitur, maius creditur esse malum.

Si igitur narium, labiorum, & aurium priuationem consideremus, eamque cum vsibus, quos illæ particulæ dum integræ sunt, præbent, comparemus, longè maius incommodum dignitati, venustati, & decori, quibus facies ornata fuerat, quàm instrumentorum actionibus euenire comperimus; facies enim hoc pacto tota deturpatur, & ornatu G suo discedente omnium oculis horrida redditur.

Quoniam verò huic maximæ deformitati, ac turpitudini natura sola succurrere nequit, artem medicam sibi ministram accersere cogitur, vt ambæ simul huic grauissimo vitio aliquo pacto occurrant, quod neutra per se efficere apta est; natura enim non potest partes spermaticas regenerare, ex quibus labia, nares, & aures constitutæ sunt, vnde inquisitio illa vana videtur, quærens, num partes organicæ possint regenerari, quia partes organicæ fiunt ex similaribus, quæ sunt in duplici discrimine, aliæ carnosæ, & aliæ spermaticæ: primæ possunt regenerari, si deperdantur, vt caro; secundæ nunquam, vel saltem rarissimè. Cumque membra prædicta sint composita ex similaribus spermaticis, quæ regenerari nequeunt, neque ipsa poterunt regenerari; & quamuis ipsę partes similares facultatem habeant conuertendi sanguinem in sibi simile, nempe in semen, ex quo nutriuntur, non tamen possunt tantam copiam sanguinis in semen conuertere, vt sit sufficiens pro nutritione, & alterius noua generatione, quod eis contingit ob materiæ, & efficientis defectum, Gal. 1. de sem. cap. 2. Cùm igitur natura fa- H cultate regenerandi partes spermaticas priuata sit, non poterit sola prædictæ turpitudini satisfacere: duplex tamen prębet auxilium arti, alterum est, quia largitur materiam: deinde eandem agglutinatione parti restaurandæ coniungit. Nec ars per se potest hoc damnum resarcire, quin triplici naturæ vtatur auxilio; primò enim materiam ab vna corporis parte eligit accipiendam; secundò eam præparat, & idoneam reddit ad suum opus conficiendum; tertiò eandem futurà parti restaurandæ coniungit, & ex huiusmodi operationibus tam à natura, quàm ab arte factis sequitur modò narium, modò labiorum, vel etiam aurium perditarum noua restauratio, & conformatio.

Ars ista noua non est, sed valde antiqua; nam Celsus Gal. antiquior lib. 7. cap. 9. ipsius cognitionem habuit, ac propterea de ea scripsit, quando labia curta sunt, aut nares, à vicinis partibus faciei accipiatur cutis, eaque ratione administretur, vt labrum curtum restauretur; quod idem in naribus, & auribus curtis faciendum docet: Gal. verò adiunxit

A iunxit administrandi modum, 14. meth. med. cap. 16. dicens cutem excoriandam, deinde eò adducendam, vbi opus est, atque inuicem ora vtriusque cutis sectæ simul futurà esse coniungenda, ablato prius callo, si adfuerit. Idem à Paulo Aegineta habetur, lib. 6. cap. 26. quare apparet antiquos non ignoraſſe penitus huius artis principia, cùm ex illorum scriptis habeamus, opus esse ab aliqua corporis parte cutem, tanquam materiam accipere, vt pars deperdita restaurari possit; nec alia via ad efficiendum illud esse videtur. Sed quemadmodum antiqui Authores rudimenta huius artis tradiderunt, ita è contra scriptores recentiores, qui patrum nostrorum temporibus vixere, eam prorsus ignorarunt, cuius rei euidentiſſimi testes extant eorum volumina. Alexander enim de Benedictis lib. 4. praxis cap. 39. Falloppius lib. de decorat. cap. 11. Ambrosius Paræus lib. 1. chirurg. cap. 3. Gourmelius, Schenckius de hac curtorum reficiendorum ratione scribentes multa inutilia, & præter rationem, fabellas dixerim quasdam, enumerarunt, quæ à mulierculis, & viris indoctis per otium recenseri solent, nempe, quòd ad nares restaurandas opus sit foueam quandam in musculo brachij excauare, in eamB que foueam nares curtas intrudere, & ne dimoueri possint in quadragesimam vsque diem arctè deligare: quæ res, quàm inepta sit, ex sequentibus patebit.

Nec Doctiſſimus Sanctorius ab his diſſimilem videtur habere opinionem, nam lib. in Gal. artem medic. parte 3. quæst. 115. dubio 8. proponens, an partes organicæ diuisæ, & separatæ poſſint denuò regenerari? partem affirmatiuam hoc argumento confirmat, quòd nasus totus absciſſus resarciatur, modumque afferens regenerationis ita „ scribit: *Chirurgi illum ab integro efficiunt, excitatur prius vulnus in radice nasi, & in cubi-* „ *to, confeſtimque ligatur illa pars cubiti cum nare vulnerata, atque taliter vnita spatio qua-* „ *draginta dierum conſeruatur, quo tempore fit nasi, & cubiti conglutinatio; deinde ligatura* „ *diſsoluitur, ac caro, quæ brachium vnit cum nare eo modo inciditur, vt priusquam cubitus* „ *separetur à naso, relinquatur noua nasi forma adnexa, quæ deinde cicatrizantibus exiccatur:* „ respondens postea argumento inquit, *hanc compositionem, non esse partis organicæ re-* „ *generationem, sed esse factam carnis regenerationem, quæ est pars similaris, & non organica,* „ *quia illa caro, quæ agglutinatur naso, non efficit nasum organicum, verùm similarem, & val-* C *de aſsimilatur caruunculis illis, quæ vocantur mariscæ.*

Hæcque sunt Sanctorij verba; ex quibus apparet virum hunc clariſſimum fabricæ huius narium valde confusam cognitionem, nequaquam distinctam habuiſſe; quia si nouiſſet huiusmodi præclarum magisterium, de eo scientificè locutus fuiſſet, non secus, atque in alijs suis scriptis variarum materiarum doctiſſimè diſſeruit, nec præcepiſſet, vt nares quadraginta diebus alligarentur brachio, neque nasum aſſimilari caruncùlis vocatis mariscis dixiſſet, quæ, vt suo loco exponetur, aliena sunt ab omni veritate: responsio verò ad argumentum aliquid veritatis in se continet, & nonnihil etiam falsi: quòd in hac nasi fabrica non regeneratur pars organica, verum quidem est; nam vt superius dictum, partes organicæ non poſſunt regenerari, & huiusmodi quæsitum inane est, & præter omnem rationem propositum, quia partes organicæ fiunt à similaribus tanquàm à materia, quæ si deficiat, neque potest aliquid generari; falsum est, quòd regeneretur caro; nam cutis à brachio accepta naribus adiungitur media futura, & deligatione, non autem caro.

D At Gaspar Taliacotius antiquorum iam dictorum scripta pulchrè meditatus est, quorum aſſidua lectione, propriaque experientia hanc curtorum curandorum artem ad eam perfectionem, in qua hodierna die reperitur, deduxit; non autem sine euidenti auxilio Turpienſium Medicorum, ex Boiana familia natorum, opere est executus; his enim peritia huius artis non minùs familiaris erat, ac antiquitùs fuerit in Asclepiadarum familia Anatome, quæ authore Gal. 2. de adminiſt. anatom. cap. 1. à parentibus filijs per manus tradebatur: atque hac ratione inquam, sicut ab Asclepiade introducta est Anatome, pari pacto ars curtorum reficiendorum à Petro Boiano suum principium traxit, à cuius familia succeſſu tēporis ad manus Taliacotij viri doctiſſimi, atque ingenioſiſſimi translata est, qui eam in maxima luce, & authoritate constituens, primus omnium docuit, & ad posteros perscripsit; cumque is fuerit Bononienſis, eiusdemque Archigymnaſij Alumnus, vt suà operà, ac industrià celebrior Patria fieret, omni curauit ingenio hanc artem alijs scientijs, & artibus (quibus Bononia resplendet) adiun-

L 2 gere.

gere; duobus enim pulcherrimis, & elegantissimis libris totam hanc artem miro ordi- B
ne, ac doctrina pertractauit: in primo vniuersalia omnia sub contemplatione contenta amplissimo sermone, quemadmodum in secundo omnia, quæ ad therapeuticam spectant, diffusè satis pertractauit.

Nos verò ipsius doctrinam sectantes, omissa illa longa, & prolixa nimis disceptione rerum vniuersalium, ad maiorem vtilitatem eorum, quibus cordi est, hoc magisterium (quod sanè pulcherrimum est, & scitu dignissimum) addiscere, omni conatu compendiosam operationem, ac facilem, modumque operandi aperire tentabimus, vt vnusquisque possit non modò nares deperditas restaurare, verùm etiam labia curta, leporinaque ad statum naturalem reducere, nec non aures sectas de nouo reformare; quæ res, vt faciliùs percipiatur, commodiusque succedat, vnumquemque operationis actum à principio restaurationis ad finem vsque Iconibus, & Figuris à Taliacotio primò inuentis delineabimus.

De Requisitis ad Nares Curtas resarciendas. Cap. I. F

Sex sunt animaduertenda, atque facienda, vt narium restaurationem ritè peragat Medicus. Primum est, vt cutis portionem consuendam ad partes deperditas è cute dissecet, atque, vt decet, eam apparet, hoc est cutis propaginis, seu traducis præparationi omnibus modis studeat. Secundum, vt eandem partibus curtatis adnectat. Tertium, vt ambas partes nempe, & propaginem cutis parti mutilatæ adiunctam, & partem ipsam mutilatam vsque ad perfectam agglutinationem conseruet. Quartum, vt vbi probè coiuerint adinuicem, propaginem è brachio sectione separet. Quintum est, vt conformationem decentem, quantùm potest fieri, eis inducat. Postremum, vt partes hasce ab iniurijs exterioribus tueatur, opusque conformationis perficiat. His sex intentionibus vniuersa ars restauratrix absoluitur.

Quod ad primum propositorum spectat, sectio, quæ in cute fieri debet, duplex est, vna, quæ fit secundùm longitudinem cutis humeri, altera secundùm ipsius latitudinem: G iam verò cùm sectio sit actio quædam, & omnis actio huiusmodi fiat ab agente in materia benè disposita in tempore, & loco, operæ pretium facturum me puto si singula exposuero: agens igitur est Medicus cum suis ministris, materia est cutis brachij illius, cui nares restaurandæ veniunt: cumque ista actio requirat instrumenta, quorum quædam præcipua, alia sine quibus non, alia ad meliorem, & perfectiorem actionem conferunt, primò dicamus de Medico, ac ministris, deinde de materia subiecta, tertiò de omnibus instrumentis, in quorum historia de tempore, & loco idoneo operationis habebitur sermo.

Medicus debet esse benè versatus in chirurgia, vtraque manu promptus, acie oculorum acuta, prudens in operatione, animo constans. Ministri ad minimùm tres requiruntur, quorum vnus à dextris, alter à sinistris operantis Medici collocandus est, vt promptè omnibus, quæ ipse iubet, præsto esse queant, tertius verò semper ex opposito lumen tenebit, qui, vt acie oculorum præclarissima præditus, vigilans, & peritus sit, oportet. Sed quia Medicus cutem ex humero, tanquam propriam materiam, circa H quam versatur secandam, considerat, opus est, vt perpendat, num illa sit benè disposita tam à natura, quàm ab arte, an corpus scilicet sit boni habitus, in ætate iuuenili, & recenter ab omnibus superfluitatibus expurgatum. Deinde, vt res iucundè, & eleganter succedat, hominem in lectulo, collocare conuenit, vt hoc pacto is brachium, à quo secanda est cutis, commodè Medico porrigere queat. Lectulus verò sit in conclaui, seu cubiculo splendidissimo, radijs solaribus quàm maximè illustrato, vndequaque ab omni pariete distans, quò promptè Medicus circumquaque discurrere possit, fenestramque patentem non longè ab eo sitam habeat, & omninò ægri faciei aduersam. In hocque lectulo supinus extendatur, vt inde humerus à Medico collocari, atque sectioni ritè, & vt decet, faciendæ accomodari valeat.

Puluinaria tria ex lana, non autem ex plumis sint constructa, necessum est, quorum vnum paruum sit ad manum accōmodandam; si non ex lana, saltem ex aliqua materia,

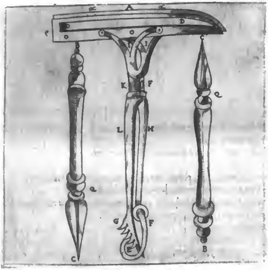
quæ

A quæ inflammationẽ excitare nequeat. Instrumenta necessaria in promptu esse debent vt operatio tutò fiat; nihil enim agrestius, ac sordidius est, quàm hosce imperitos, & rudes Chirurgos intueri operantes, qui nihil ante operationem præparant, sed vulnera detegunt, aërique exposita relinquentes, domum clamoribus importunè replent, vt hoc, vel illud ipsis porrigatur, quod certè non modò est maximo vulneribus incommodo, verùm etiam arti dedecori. Ne igitur ineptè fiat hæc operatio, sed iucundè, antequam ægro manus inijciantur, parata omnia habere oportet.

In primis forceps affabrè facta esse debet, atque in vtraque lamina secundùm longitudinem perforata, vt culter liberè vtrinque permeare possit. Dum Turpiam transiremus, intelleximus Petrum Boianum, & suos iam obijsse, vidimusque illam forcipem, qua vtebantur in hac peragenda actione ex vna tantum parte perforatam, vnde coacti erant sectionem hanc bis repetere. Sed hi tanquam primi inuẽtores immaturaque fortè morte præuenti non potuerunt ad perfectionem hoc inuentum perducere, quod postea Taliacotius ad hanc formam commodiorem, & elegantiorem redegit, qualis in B Prima, & Secunda hac Icone picta est, simul cum cultris ad sectionem faciendam egregiè delineatis. Deinde culter adsit acutissima acie, & mucrone necessum est; atque vt sectio feliciter administretur, ea instrumenta ingeniosè ab oculis ægri subducenda, & linteis quibusdam, ne videre is possit, inuoluenda sunt.

ICON PRIMA.

C

D

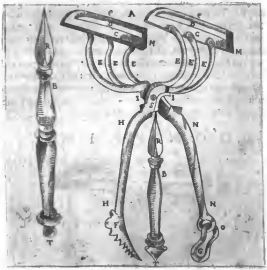
Haec tabula continet cultros, ac forcipem bicipitem clausam, delineationis breuioris faciendæ causâ.

A *Forceps biceps.*
B *Lamina forcipis.*
a a *Labium infernum.*
O O *Labium supernum.*
D D *Linea in vtroque forcipis labro æqualiter exculpta.*
I I *Arcus biceps.*
K *Coniunctio.*
F *Coniunctionis clauus.*
L *Manubrium serratum.*
H *Manubrium anulare.*

G *Serra*

G *Serra manubrij.*
F *Anulus manubrij flatus.*
E *Anulus mobilis.*
QQ *Cultri.*
CC *Cultri acies.*
BB *Manubria.*

ICON SECVNDA.

HAec tabula forcipem triplicem habet pro delineatione longiori cutis propaginis, & cultros ad id operis necessarios.

A *Forceps triceps delineationis cutis propaginis.*
MM *Lamina forcipis.*
DD *Linea ipsius lamina, per quam cultro admisso cutis inciditur.*
ee *Lamina infernum labrum, & brachium tangens.*
CC *Lamina supernum labrum, & cutaneam propaginem respicientes.*
EEE *Arcus triceps forcipis, à quo nomen sumpsit.*
II *Coniunctio forcipis.*
S *Coniunctionis clauus.*
HH *Manubrium serratum.*
F *Manubrij serra.*
NN *Manubrium anulare.*
O *Manubrij anulus flatus.*
G *Manubrij anulus mobilis.*
BB *Cultri delineanda cutis propaginis necessarij.*
RR *Cultrorum acies.*
TT *Cultrorum manubria.*

Plura item lintea egregiè parata habere est opus, stupas, medicamenta ad sanguinem sistendum, nec non & fascias.

De Primo Linteolo.

HIc efficitur vulnus in cute, vt paulò post dicetur, quod etsi fiat vnico sectionis actu, per forcipem ducto cultro, duas tamen habet sectiones duabus lineis designatas

A signatas inter se æquè distantes, quas author Taliacotius lib. 2. cap. 3. paralellas vocat, quarum vna respicit internam, altera externam humeri regionem, à quibus portio cutanea, & à subiectis musculis, nec non & à partibus exterioribus separatur, atque seiungitur cutis, quam doctrinæ plenioris gratiâ author propaginem, seu traducem cutaneum appellat, qui pontis in modum à subiectis musculis, nec non à partibus lateralibus cutis conspicitur seiunctus: cumque in hunc modum seruari debeat, opus est, vt artificio quodam subtus aliquid imponatur, nè denuò cum partibus coalescat, quod si contingeret, frustra ab eo sperare liceret nares esse efformandas; hinc primi lintei necessitas exoritur. Huiusmodi autem tradux, & linteum apparet in Icone quarta. Prima igitur lintei vtilitas est separatum seruare cutaneum traducem à partibus prædictis; secunda, & per accidens est, vt eo medicamentis illito sanguinis impetum supprimere valeamus. Debet igitur linteum istud primò ex materia subtili, ac tenui fieri, magnitudoque ipsius tanta, quanta est vtriusque lineæ longitudo, vt inter extemos plagæ angulos, ita appositè adaptetur, vt neque eos excedat, neque ab ijs excedatur. longitudo ipsius B sit quanta humerum amplecti possit, aut circiter. Cauendum item quammaximè est ne extra vulnus elabatur, quod si contingeret, magnum sequeretur ægrotantis, & operis detrimentum.

De Linamentis stupeis.

Linamenta stupea plura ex mente Taliacotij requiruntur, & inter ea alia maiora alia minora, angusta alia, lata, breuiora, ac prolixiora. Ex maioribus quatuor ad minimùm esse oportet, quorum latitudo sit trium digitorum, longitudo verò septem, aut circiter. Cauendum tamen est, ne crassiora nimis fiant, quia periculum esset, ne mole sua vulnus grauarent, ac incendium, calefactionemque excitarent. Minora linamenta tres digitos longa, binos verò lata sint; sed vt præclariùs agatur, satius est plura ex his linamētis paratos habere, cùm longè melius sit in excessu, quàm in defectu peccare. Verùm huiusmodi linamēta stupea mea opinione non absolutè necessaria sunt; sat enim est post primi lintei iniectionem alium huius generis supra ponere in C albumine oui madidum, & idonea fascia deligare.

De Secundo Linteo.

Quoniam linamenta prædicta applicantur vulneri, quemadmodum paulo inferius declarabitur, opus habent, vt conseruentur, quare secundum linteum hanc affert vtilitatem, vt ea contineat, ac constringendo aliquam vtilitatem vulneri præstet. Quamobrem ipsum latius esse debet, quàm sit vulnus, longum ita, vt perfectè humerum bis, terue obuoluere possit; hoc enim modo lintea constringere, atque vulneri subsidio esse poterunt. Cæterùm, quia in hac operatione præcauendus est sanguinis fluxus, hinc initiò albumina ouorum quàm plura in promptu habere oportet cum aqua rosacea perfectè agitata, cui modicum sanguinis draconis, ac terræ sigillatæ commisceatur. Quibus ita paratis vulneri sanguinem profundenti occurrere poterit Medicus vnico linteo duplicato, vt dictum est.

D *De Fascia.*

Et si vnica fascia opus sit ad lintea constringenda, ac vniuersum vulnus, vt decet deligandum, quæ ex tenuissimo linteo sit facta latitudine trium digitorum, longitudine verò quatuor cubitorum, aut circiter; nihilominùs curandum est, vt plures in promptu habeantur, vt si prima non sit apta, altera supplere possit defectum. Modus deligandi talis esto, vt nec validiùs plaga comprimatur, nec nimis laxa sit fascia, quia vtrumque ineptum est, atque incommodum; igitur ea eligenda est fasciæ quantitas, ac deligandi modus, quæ ad eam mediocritatem accedant, vt ægro minimè damnum, aut Medico aliquod dedecus afferant. Hæc verò circumducenda brachio minimè est, nisi poscâ madidâ fuerit; nam sic emollita duplici ratione fiet vtilis, primò quidem faciliùs circumuoluetur, & medicamenti sanguinem supprimentis vicem geret.

Cæterùm in promptu esse debet posca inter reliqua medicamenta, & multa alia lintea

lintea, quæ in ea infusa possint applicari ceruici, scapulis, superiori parti humeri, sub axillis, vt ijs sanguinis impetus inhibeatur: quinimò per quadrantis horæ spatium ante operationem prædictis partibus applicanda sunt, ac sæpius ne incalescant, mutanda. Non desunt, & alia medicamenta eandem facultatem habentia sub alijs formis, quæ in promptu esse oportet, & ad manus, inter quæ istud est.

℞ Olei rosati omphacini unc. 1. ß.
Olei myrtini unc. ß.
Sanguinis draconis.
Terræ sigillatæ. ana unc. 1 ß.
Boli armenæ unc. ß.
Camphoræ drag. 1.
Ceræ drag. vj.

Cera, & Olea ad ignem liquentur, deinde vbi parum refrixerint, addantur alia puluerizata s. a.

Hoc illiniantur partes prædictæ, atque vbi iam exiccari incipit, supra ponatur linteum in aceto rosato madidum ad maius refrigerandi, & adstringendi robur.

Aliud ad idem.

℞ Olei rosati unc. 1. ß.
Olei myrtini unc. 1.
Aceti nigri acerrimi unc. ß.
Boli armenæ subtiliter puluerizatæ unc. 1.

Agitentur omnia in mortario plumbeo ad formam consistentiæ.

Et hoc illiniatur totus articulus, nec non & ceruix.

Aliud idem præstans.

℞ Succi plantaginis.
Semperuiui. ana unc. ij.
Solani.
Aceti acerrimi nigri.
Aquæ rosarum.
Aquæ plantaginis. ana unc. 1. ß.

Infundantur lintea in hunc liquorem, eoque frigido vtere, vt supra.

Decoctio ad idem.

℞ Summachiorum.
Summitatum rubi.
Myrtillorum.
Gallarum immaturarum.
Balaustiorum.
Rosarum. ana M. 1.

Fiat decoctio in vino nigro austero.

Sunt, qui commendant hanc decoctionem, mihi tamen præ cæteris arridet posca.

De Prima sectione, deque rebus præcedentibus, & sequentibus eam requisitis. Cap. II.

Dvæ sectiones fieri debent, antequam propago apta reddatur ad restaurationem mutilatarum partium: prior illa est, quæ cum forcipe prædicta, ac cultro efficitur duabus lineis paralellis, vt dictum est, constans: vt autem huiusmodi operatio perfectè succedat, omnia hæc animaduertenda veniunt. In primis æger in margine lectuli collocandus est ea ratione, qua operanti fuerit commodiùs pro brachij diuersitate, in quo cupit operari, nec non & lucis opportunitate; nam ex vtroque brachio propaginem efformare possumus. Brachium totum denudandum erit, vt promptè huic sectioni, & reliquæ curationi instituendæ pateat; ideo meliùs est, vt indusium totum auferatur, quò faciliùs, & commodiùs medicamenta sanguinem supprimentia possint adaptari: cutisque brachij ita designanda, vt in hac Tertia Figura ostenditur.

ICON

IGON TERTIA.

A

B

HAc tabula indicantur cùm nares curtæ, tum regio humeri, ex qua cutaneus tradux eripitur.

AABB *Humeri regio, ex qua cutaneus tradux delineatur.*

CC *Curtæ nares.*

C

Miniſtri ad vtrumque latus Medici operantis aſſiſtere debent, ſed ita collocati, vt is liberè ſeſe mouere, atque vbi videt neceſſitatem, manus, & corpus circumagere, extendere, & dilatare poſſit: hinc vnus ex miniſtris in dextro latere ad partem ſupernam lectuli, & ad verticem ægrotantis; alter verò ad læuam ipſius operantis (ſi ex dextro brachio propago eripiatur) conſtitutus, operi diligenter inuigilet: ſi verò ex ſiniſtro brachio ſit delineanda propago, ad ſiniſtrum latus operantis ſit ceruicale, nec non & caput ægrotantis. Miniſter igitur, qui ad caput fuerit, manu dextra, aut ſiniſtra, vlnam ægroti ſuſtentabit; aliam verò manum promptam habeat, vt illicò iuſſu operantis poſſit quæque exequi, quæ ipſe præceperit. Alter verò miniſter Medico operanti auxilium in multis præſtare poterit, ſi forcipem manibus tenuerit, cutem eleuauerit, eamq́ue ſuſpenderit, dum Artifex ſectionem molitur, & finita ſectione eandem, vt decet, laxauerit pro Artificis arbitrio. Deinde miniſtri prædicti debent eſſe admodum diligentes, atque ſoliciti, vt ſolo oculorum nutu poſſint operantem intelligere, in omnibuſq́ue illi ob-

D temperare; quæ ſingula commodiſſimè, ſi ſilentij, & attentionis rationem habuerint, exequentur.

Iam verò Medicus, qui hac in operatione principem locum ſibi vendicat, traducis figuram, ac decentem magnitudinem efformaturus, debet in regionem humeri anteriorem manum vtramque inijcere, cutemq́ue ſuper muſculi bicornis regionem extenſam leniter contrectare, eamq́ue attollere; deinde demittere, ac denuò leuiter eleuare, atque iterum ſenſim remittere, vt hac eleuatione, & depreſſione blandè facta, cutis à ſubiectis partibus quoquo modo diuelli, atque ita à forcipe faciliùs apprehendi poſſit. Has operationes, & circa cutem attractiones, & depreſſiones cautè admodum efficere eſt opus, ne ob vaſorum multitudinem, & magnitudinem eò percurrentium, concitetur humorum fluxus, aut inflammatio. Quibus ritè, &, vt decet peractis, iam tempeſtiuum eſt forcipem applicare, tantumq́ue cutis apprehendere, quantùm ſatis eſt ad traducis magnitudinem decentem, & parti detruncatæ appoſitè correſpondentem,

effingendam. Nam vbi ambabus manibus cutem eleuauerit, ministri manibus eam con- E cedat, est opus, deinde forcipe vtraque etiam manu accepta totam illam cutem comprehendat, quæ est inter duas manus ministri; totaque illa æqualiter comprehensa, secundùm forcipis longitudinem forcipem constringendo, anulo confirmabit. Cauendum tamen, ne nimis adstringatur propter inflammationis, & mortificationis imminens periculum: adhæc danda erit opera, vt tradux in quantitate potiùs excedat, quàm deficiat; hoc enim modo curtæ partes commodiùs resarciuntur.

Vt verò res ex voto succedat, in cute aliqua re idonea atramento scriptorio illità, & per lineas, seu fissuras in forcipis vtroque labio insculptas ductà sectionis locum designabit: deinde ablata forcipe rectè intuebitur, an latitudo traducis, ipsiusque magnitudo ad vnguem correspondeat parti restaurandæ, quod vbi, vt decet, exploratum, & si quid desiderabatur, aut superfluum erat emendatum fuerit, denuò cutem forcipe apprehendere debet, eaque concinnè accõmodata, ad idoneam sectionem faciendam, constricta forcipe, & anulo confirmata, ministro, qui ad pedes est, & latus ipsius Medici sustinendam tradatur, qui admodum oculatus sit, præcauens ne aliquo dimo- F ueatur modo, quandoquidem totum operationis fundamentum in rectè sustinenda forcipe, atque in recta sectione facienda est positum: firmata igitur decenter forcipe statim ad sectionis actum properandum est.

Dextra igitur manu culter arripiendus est, & mucrone ipsius intra forcipis lineam imposito, à medio lineæ in cute designatæ Artifex sectionem auspicari debet, modicè cultrum impellendo ad vnum latus vsque ad terminum postremum forcipis; mox ad aliud quousque tota cutis ab vno angulo ad alterum fuerit secta. Peracta hac sectione, quæ est rudimentum, & principium huius fabricæ, statim linteum primum aquà rosaceà, albumineque oui madidum, non sine maximo artificio, atque diligentia per lineam forcipis imponere, & ex vno ad aliud latus traducere expedit, idque mucrone specilli, aut eiusdem spathulà efficere poterit. Fortè ad faciliorem huius lintei introductionem non esset absre tres acus oblongas habere filamentis suis instructas, linteoque intertextas, quæ per vnam partem traiectæ, & ex opposito tractæ, secum blandè admodum linteum ducant: quod linteum ea ratione applicandum est, vt plicas facere minimè G possit, & vt totam sectionis longitudinem ad vnguem replere possit, ne ad angulos consolidetur secta cutis. Linteo in hunc modum accommodato, iam forcipem blandè laxare est opus, sublato priùs anulo, quo manubria coniungebantur: eamque ministri manui suspensam relinquere, ipse verò digitis linteolum, quod adhuc in forcipis fissureis continetur, vtrinque comprehendet, tutò præcauens ne dum forceps dilatatur, linteolum ex vulnere distrahatur: quod non modò ignominiosum Medico foret; verùm maxima cum difficultate denuò reponeretur, nec sine ægrotantis summo cruciatu. Quò tamen hæc commodiùs fiant, opus est ministrum, qui capiti adstat, manu dexterà internæ humeri regioni suppositа, humerum paululùm subleuare.

Quibus ita peractis, eiusdem Artificis partes sunt traducem ipsum iam delineatum, sectioneque à subiectis partibus separatum, spathulà specilli, aut ipsâ manu explicare ipsiusque rugas dilatare; & ita ipsum componere, vt secundùm omnes sui partes æqualiter extendatur. Sed vt reliquam curationem appositè prosequatur Medicus, primùm linamenta stupea albumine oui madida, quæ iam in promptu habenda diximus, vulne- H ri applicentur; hac ratione nimirum, breuiora vtrinque in vulnus immittantur, hisque maiora insternantur ad illorum tutelam, & præsidium: quatuor verò maxima ita distribuenda veniunt, duo nempe secundùm vtriusque lineæ longitudinem, & duo ad extremum ipsarum angulum: hisce omnibus linteolum duplicatum superponere oportet ad communem omnium custodiam, nec non ad faciliorem fasciæ applicationem. Deliganda post hæc fascia ea moderatione est, vt ne nimis arcta sit, neque nimis laxa; nam arcta dolorem, & inflammationem excitare posset, inhibereque ne debitum ad traducem feratur alimentum: nimis laxa fluxum admittit, medicamentaque decenter minimè continet.

Danda igitur est opera, ne fascia (quæ duorum, vel trium digitorum latitudinem non excedat) ad aliquod extremorum immoderatè declinet, quod præcauebit, si ad hunc modum eam adhibuerit, initium fasciæ explicans (vbi eam dextera manu deligandi

causà

A causâ arripuerit) inferiori parti traducis, admouebit, finistræque manus pollice huic principio iniecto, reliquum fasciæ manu dextera circumducet ad brachij internum, aut externum latus, prout ipsi erit cõmodiùs, & facta prima reuolutione, tot super eadem continuandæ sunt, quot necessariæ videbuntur, inde verò deorsum paulatim vergens nouas faciat reuolutiones, donec vniuersa propago, & linteum superiniectum, æquali à principio ad finem vsque complexu, penitùs contegatur, vltimumque fasciæ terminum acu, atque lini funiculo ter, quaterue subiectis reuolutionibus fasciæ consuat. Et hæc est administratio, quæ competit primæ delineationi, ac sectioni traducis, seu propaginis cutaneæ.

Adhæc omni industria elaborandum est, vt quantum fieri potest absque sanguinis fluxu, aut dolore conseruetur tradux: ideoque in primis brachium, vlna, & manus extrema, in decenti figura sunt collocanda, nempe in ea, quam mediam Hipp. appellauit: cum hac tamen animaduersione, vt suprema humeri pars paulùm subsideat; inferior verò simul cum vlnæ principio modicè assurgat, cui moderatè extrema manus

B emineat. Vt verò totum brachium sic accommodari possit, opus est plura puluinaria in promptu habere, quæ dum à Medico operante, vt illi videtur accomodantur, ministri brachium in hunc modum subleuatum sine molestia sustinere debẽt. Minister quidem, qui ad caput ægri est, manum dextram in caueæ regionem, quæ ad axillam humeri pertinet, sinistram ad vlnæ finem exteriorem admoueat: alter verò, qui à sinistris est Medici, dexteram ad cubitum, sinistram ad extremam manum inijciat; hac enim ratione ambo brachium sine molestia, suspendere facilè poterunt. Medicus itaque hoc pacto ministris opitulantibus, totum brachium in idoneo situ collocabit, atque ab inflammatione tutabitur. Inter reliqua artis subsidia per horam integram, vel etiam duas, ope alicuius ex assidentibus, vniuersa regio colli, humeri superioris, totius vlnæ, extremæque manus linteis poscâ madidis, sæpissimeque iteratis madefiat, atque contractetur; hoc enim modo tutiùs à prædictis symptomatibus defendi poterit propago.

ICON QVARTA.

C

D

*H*Ac tabula curta nares indicantur, & propago delineata cum linteolo iniecto monstratur.

E E *Curtæ nares è regione posita.*

A G *Cutis propago delineata, & abiuncta à subiectis musculorum corporibus, secundùm*

cundùm domesticam, ac interiorem illius superficiem.
C D *Pars illius superior.*
H Q *Pars illius inferior.*
B E *Linteolum infra propaginem, seu traducem traiectum.*

De Curatione Propaginis Delineata. Cap. III.

Die vno, aut duobus præteritis, quando videlicet iam in tuto res est, nullumque sanguinis fluentis imminet periculum, ad albuminum ouorum ablationem iam properandum est, & inde ad reliquam curationem. Et quoniam sæpè euenit prædicta medicamenta præ siccitate impensè admodum adhærere, studendum in primis est, vt emolliantur oleo rosato omphacino, aut poscâ præscriptâ: vbi verò decenter emollita fuerint, vulnus poterit absque doloris molestia iucundè detegi, quod fiet, si prædicti liquores tepidi infundantur; cauendum enim est ab extremis, nempe à frigiditate, F atque actuali eorum caliditate, opusque est, vt ministri ambo præsentes assideant, quorum vnus peluim habeat, in qua medicamenta ad sordes è vulnere extrahendas recipere possit, alter verò vas aliquod teneat, in quo vnus ex prædictis liquoribus ad medicamenta madefacienda, contineatur.

Interim fascia amouenda est, quæ si dura reddita fuerit, nec possit sine aliqua difficultate auferri, tunc forcipe reuolutiones sensim, ac seiunctim ex parte brachij exterioris sunt dissecandæ: quòd si præ earum duritie fieri id non possit, vnius ministri cura erit omnia liquore perfundere, & ab alto guttatim irrigare, hoc enim pacto facilius humor imbibitur, molliorque fascia euadit. Vulnere autem egregiè denudato, statim linteolo quodam candido, ac tepente illud contegendum est, interim summoperè attendendum, ne linteum, quod intra vulnus est, simul cum alijs medicamentis auferatur (si quidem non sine maximo ægrotantis periculo, ac Medici labore posset denuò immitti) habet enim rationem causæ, sine qua non, propago nutriri, ac rectè fabricari possit. Ablatis igitur omnibus alijs nempe stupeis linamentis, secundo linteo, ac fascia, solùm G illud in vulnere contentum relinquitur, quod, vt auferatur, talis esto modus.

Vbi omnia fuerint, vt paulò post dicemus, parata pro vulnere curando, linteolum eiusdem latitudinis, ac longitudinis accipiendum est, ac vnguento illinendum ex vtraque parte; idque futurâ tenuissimâ capiti illius, quod adhuc in vulnere est, atque extrà ad brachij externam regionem exporrecto coniungendum venit, illoque ex altero sui capite manu dextera apprehenso eò vsque trahendum est, quoad in sui locum aliud subsequatur, atque vulneri vniuerso adaptetur. Curandum tamen est, vt totum id blandè, & magno artis magisterio, ne labia vulneris contingantur, efficiatur, quod, vt feliciùs succedat, terebinthinæ modicùm oleo rosato admixtum, tepidumque sensim inijciendum venit, traduce parùm specillo eleuato: deinde lychnia subtilissima ex aridis filamentis suis vnguentis illita in vulnus, præcipuè in angulos transuersim, ac leuiter sunt immittenda. Isto in loco multa circa hoc linteum scribit Taliacotius, quæ equidem superuacanea existimo; nam commodiùs ab vna parte ad aliam infra traducem modo prædicto traijci, atque adeo iucundiùs, & cum minori ardore curari vulnus, & H tradux nutriri poterit.

Quibus ita institutis vniuersa propago oleo rosato completo, vel omphacino admixto copiosè inungatur, hisce ad miscere possumus oleum myrthinum, in quibus infundimus lintea candida, & præcipimus, vt larga fiat olei perfusio. Deinde linteum talis magnitudinis sit, vt totum tegat vulnus, quod vnguento mox dicendo illinatur, vulnerique applicetur: quo peracto, habeatur aliud linteum in promptu, quod supra extendatur: tandem tenui, & candida fascia, vt dictum est, deligetur: vniuersa autem regio humeri, superioris scapulæ, ceruicisque linamentis quibusdam intercipientibus illinatur: hacque ratione bis in die, mane, ac vesperi agendum, donec perfectè expurgata fuerit propago. Sed quoniam in continuata medela, quæ singulis diebus interpolatur, opus est habere parata quædam, quemadmodum in prima sectione dictum est: hæc à nobis describenda supersunt.

Expedit

A Expedit igitur plura filamenta ad manus esse ex pannis subtilissimis lineis excerpta, quibus multa lychnia paranda, vnguentoque idoneo illinenda, vt ex ijs Medicus, quæ ad opus necessaria videbuntur, possit accipere: opusque insuper est linteum satis magnum habere, quod illitum eo, quo dictum est modo, applicetur. Cæterum multa alia candida lintea, atque variæ fasciæ in promptu esse debent. Vnguenta suppurantia huic casui conuenientia: sunt primò Vere, & Aestate.

℞ *Olei ex oliuis maturis.*
Ceræ purissimæ.
Terebinthinæ. ana vnc.ij.
Fiat vnguentum. f. a.

Aliud ad idem pro nobilioribus.

℞ *Terebinthinæ lotæ aquâ rosaceâ vnc.ß.*
Olei rosati completi vnc. 1.
Ceræ albissimæ q.s.f. vnguentum. f. a.

B Autumno, & Hyeme.

℞ *Olei communis. vnc. viij.*
Ceræ puræ. vnc. ij.
Colophoniæ.
Picis naualis.
Sagapeni. ana vnc. 1.
Mastiches,
Thuris.
Galbani.
Terebinthinæ. ana vnc.ß.

Vbi oleum cum cera ad ignem probè liquefacta fuerint, injciatur colophonia primùm, deinde pix naualis, sagapenum, terebinthina, mox & reliqua.

Aliud.

℞ *Ceræ albæ.*
C *Resinæ pini.*
Sebi vaccini.
Picis naualis.
Terebinthinæ.
Thuris.
Myrrhæ. ana vnc.ß.
M. in puluerum redactis puluerizandis cum oleo q.s.f. vnguentum. f. a.

Formula intercipientium medicamentorum.

℞ *Santalorum rubeorum.*
Granorum myrthi.
Rosarum rubrarum. ana drag.v.
Vnguenti rosati Mesues vnc. 1.ß.
Puluerizentur puluerizanda, f. linimentum. f. a.

D Si quis illis maius robur addere velit, infundantur in oleum rosaceum completum, atque in mortario plumbeo pistillo itidem plumbeo agitentur. Simul autem cum linimento prædicto, sequenti oleo partes supra vulnus existentes inungi possunt ad sanguinis fluxum cohibendum.

℞ *Olei rosati omphacini.*
Olei myrthini. ana partes aquales. M.

Operæ pretium me facturum censui, si hoc loco Medicum adhortarer, quò symptomatum nonnullorum euentum, & peruersitatem præcaueat; fieri enim potest, primùm siue ob nimiam forcipis constrictionem, aut cultri violentam sectionem, vel fasciæ grauem nimis compressionem, vt aliquæ partes labiorum traducis gangræna afficiantur: secundò vt valida inflammatione tradux, & partes circumuicinæ corripiantur: tertiò vt sanguinis impetus ex aliqua vena nimiùm fluentis molestiam afferat: quibus omnibus prudens Medicus occurrere debet.

In

In Primo igitur resistendum est putredini, ne vlterius progrediatur, & illud quod iam mortificatum est pulchrè auferendum, quod appositè fiet medicamentorum decenti applicatione: inter quæ Aegyptiorum illud commune medicamentum est optimum; maximè, quod hisce conficitur.

℞ *Viridis æris.*
Mellis.
Aceti acerrimi. ana partes æquales. M.

Præcipitatum, quod arte chimica cum aqua rosacea fuerit præparatum: & aloë pulverizata, & suo tempore applicata, idem præstant.

Aliud.

℞ *Terebinthinæ lotæ succo absinthij. unc. 1.*
Farinæ hordei. drag. 1.
Aloës subtiliter puluerizatæ. drag. ij.
Cum melle. q. s. f. vnguentum.

Inflammatio tollitur per sanguinis missionem, tum enacuandi, tum reuellendi causa: vnguenta quoque repercutientia parti, vt opus videbitur, applicata admodū conferunt. Sanguinis fluor ex vena, pluribus & ipse tollitur, interdum per reuulsionem, facta venæ sectione; nonnunquam per applicationem cucurbitarum ad hypochondria eiusdem lateris, ad crura, ad femoris domesticam regionem; sæpe per scarificationem ad malleolum, aut per hyrudines ad anum; sed & frictionibus sæpe, & nodis dolorosis compescitur medicamentorum quoque appositione, poscà scilicet, & alijs iam dictis. Ad idem facit puluis corticis castaneæ exiccatæ: est Galeni gluten, quod continet aloës, thuris, myrrhæ, mastiches puluerem ana partes æquales, oui albumine, & leporum pilis exceptum: est etiam bolus armena, sanguinis draconis puluis, aliaque huiuscemodi.

Cùm autem propago, aut cutaneus tradux sit materia, & causa sine qua restaurari decurtatæ partes iam dictæ nequeunt, quinimò sit basis, & totius operationis fundamentum, oportet omnia circa eum moliri, vt à prædictis accidentibus conseruetur tutus, aut ab ipsis quamprimum liberetur. Quo rectè peracto, ad ipsius restaurationem, & nutritionem in primis animum adhibere est opus: hinc est, quòd ex vtraque sui parte requiratur, vt per aliquot dies adhæreat, quò ex duplici illo loco, tanquam à duabus mammis, nutrimentum accipiat; à fluente enim copioso alimento, & calore carneas fibras robustiores acquirit, atque ab alimento expansus pristinam quantitatem egregiè conseruat, nec non & crassior efficitur, quod sanè, vt plurimùm quatuordecim dierum spatio fieri consueuit: vbi igitur propago lata, crassa, & carnosa fuerit, ad secundam sectionem, quam mox dicam, deueniendum est.

De secunda propaginis sectione, eiusque recta administratione. Cap. IV.

ANtequam secundam sectionem administremus in promptu esse debet, in primis culter acie acutissima præditus, linamenta stupea, albumina ouorum aquà rosaceà agitata, quibus pulueris boli armenæ, & sanguinis draconis portio admixta sit. Linamenta tantę latitudinis sint, quanta opus est, pro vulneribus ambobus tegendis ex filamentis decerpta, suoque vnguento illita; etiam linteum sit in promptu necesse est, eodem vnguento illitum, ad aream, vt decet, curandam. Cæterùm duæ fasciæ requiruntur satis longæ, & ad prædictarum longitudinem, quarum tamen altera longitudine excedat alteram; vna enim requiritur ad alliganda medicamenta ipsius areæ curandæ, & altera pro cutaneo traduce: tandem ad manus esse oportet acum filo traiectam, ad fasciarum capita reuolutionibus adiungenda.

Vbi verò hæc omnia ad manus prompta fuerint, Medicus poterit se tutò ad sectionem accingere, hac facta in partibus reficiendis consideratione; nam aut nares, vel labium superius reficienda sunt; aut labrum inferius. Si primo modo tunc sectionem traducis efficere oportet ad supremam sui regionem, quà humeri caput respicit, quòd exterior sui superficies pulchrè partibus prædictis adaptatur: sin inferius labrum restau-

randum

A randum est, contra agendum; nam inferior eius superficies, quæ rubicunda est labro inferiori appositè admodum correspondebit, quod suo loco clariùs propria Icone demonstrabitur. Cæterùm adhuc animaduertere præstat, an tradux satis longus pro opere perfectè efficiendo, an verò nimis breuis; quod sæpe duplici ratione contingere consueuit: primò quia ad angulos aliquando consolidatur: secundò quia ob sui latitudinem, quam acquirit, eius abbreuiatur longitudo. Verùm vbi tenuis, & laxa est cutis, & latitudo, & longitudo abbreuiatur. Si igitur cognoscat Medicus longitudinem tantam esse, quanta requiratur ad operis elegantiam præstandam, longè satiùs est efficere sectionem rectam ab interiori traducis angulo ad externum: si verò videat longitudinem esse abbreuiatam, nec posse operationē eleganter succedere; opus est, vt obliquam faciat sectionem ab interno incipiens angulo, atque sursum decussatim progrediens aliam cutis humeri arripiat portionem, hincque ad externum angulum progrediatur; hoc enim modo potest exigente necessitate desumi cutis portio sesquidigitalis ad summum; quod si maior desideraretur, prima sectio esset reiteranda.

B Sed etiam secunda sectio, quæ post primam fit, supponit situm brachij, ministros, & lectum ita collocatum, vt & operator liberè sua possit obire munia: ideo æger decumbat in margine lectuli supinus, eo penitus loco, & situ, vt fuit declaratum, luminique quammaximè aduersus, vt absque cereorum vsu operatio peragi queat. Ministri officium illius, qui ad pedes lectuli adstat, vel ad latus Medici operātis, brachium ægri manu ad cubitum positā puluillis innixum sustinere debet: illius verò, qui ad caput, munus erit supernam brachij cutem, quæ traduci est proxima comprimere, quod pulchrè illi succedit, si alterā manum axillæ inijciat, alteram verò ad cutem brachij traduci proximam suppraponat; nam cutis quandoque ob sui mollitiem cedēs, sectionem traducis rectam interpellat. Medicus verò propaginem specillo attollat, indice, ac pollice sinistræ manus, in eam iniectis, sursum moderatè, & blandè sublatam contineat; mox dextrà ferrum arripiens ad vtrumque angulum sectione transuersim ductā, ipsam ab alia cute, quæ illi continua est seiungat, & ad vlnam inflectat, vt in sequenti Icone apparet.

C

ICON QVINTA.

D

Haec tabula curtas nares, & cutaneum traducem à superiori cutis parte cultro seiunctum, eiusque aream indicat.

GDH *Cutis propago seiuncta.*

H *Pro-*

H *Propaginis apex, quà cuti prius adhærebat.* B
G *Radix eiuſdem.*
D *Propaginis corpus.*
A B F E *Area cutis propaginis, vnde fuit abiuncta, & educta.*
A B *Terminus areæ ſuperior.*
F *Terminus inferior areæ.*
E *Corpus areæ.*

Secunda hac ſectione, vt præſcripſimus, adminiſtrata, præter antiquum vulnus, areæ nomine appellatum, duo alia vulnera exurgunt, quorum vnum eſt contiguum antiquo vulneri, hoc eſt areæ; alterum verò eſt in extrema propaginis parte, quà à brachio diſſecta eſt: quapropter Medicus vnicuique ex his tribus vulneribus accuratiſſimè mederi debet; ſed quoniam non poteſt omnibus ſimul inuigilare, incipiet ab eo, quod maius periculum minatur: idque mea opinione eſt, quod areæ immediate coniungitur; cùm enim cutis tranſuerſim ſecta ſit, fieri poſſet, vt aliquæ venæ in ea contentæ copioſiùs ſanguinem effunderent; quare huic vulneri primùm ſtupis ouorum albumine madidis occurrendum; atque ſine mora areæ vulnus ſuis medicamentis, nempe filamentis idoneo vnguento illitis nutriendum: deinde vnico linteo tum area, tum recens vicinum vulnus contegendum, atque eadem faſcia decenter deligandum. F

Vltimo loco propaginem, quam Medicus vni ex miniſtris leuiter ſuſtinendam concrederat, manu dextra comprehendat, ac linteolis tepefactis aduerſus aëris iniurias indefeſſò foueat: ſicut enim omnes ſectiones factæ ſunt in gratiam huius propaginis, ita omnis Medici induſtria, ac ſtudium eò tendere debet, vt non modò conſeruetur, ſed etiam quantum fieri poteſt, illius craſſities augeatur; & quod præcipuum eſt, ne breuior reddatur enixè curãdum. Ad vlnam itaque reclinata propagine, pannis tepidis ipſius calore reuocato, extremitateque ſaucia ſtupis munita, Medicus miniſtro, qui ad caput eſt ægri, committat, vt ſummitate digitorum (pollice nempe, atque medio manus dextræ) traducem ſurſum moderatè trahat, nec quidquam remittat: ipſe verò arreptâ faſcià, eandem propaginem brachio alliget, incipiens reuolutiones à baſi, quà tradux matri adhæret, & ſuum alimentum trahit, ad ſuperiora progrediatur, quouſque totam propaginem brachio alligauerit. Cumque totius operis dignitas, ac pulchritudo in apta deligatione conſiſtat, omni diligentia, & induſtria proſpiciendum eſt, ne nimis hæc ipſa arcta, aut laxa efficiatur; nam ſi ſtrictiùs compreſſa ſit, periculum eſt, ne emoriatur; ſin laxior fuerit, ne breuior reddatur, timendum eſt. Quocirca Medicus in actu deligationis huius ſtudioſè attendat, vt moderatè ſuccedat; & poſtridie ad ſolutionem ſe accingens ſedulò ipſum cutaneum traducem inſpiciat, & ſi aliquod prædictorum ſymptomatum irrepſerit, illicò corrigat: hac peracta functione brachium ad ſitum idoneum reducendum eſt. Poſt hæc prædictorũ vulnerum curatio, & traducis nutritio inſtituenda eſt, vt totum negotium ad finem perducatur, primò igitur areæ vulnus ſiccis filamentis, ſuper quibus vnguentum aliquod infra ſcriptorum illinatur, curandum eſt. G

℞ *Ceræ albæ.*
Olei roſati. ana lib. ß.
Succi fructus ſolani ſatiui. vnc. iiij. H
Plumbi vſti, & loti.
Pompholygis. ana vnc. I.
Thuris puri. vnc. ß.

Coquatur oleum cum ſolani ſucco ad ſucci conſumptionem, deinde cera adijciatur, eaque liquatâ addantur cætera res puluerizatæ, omnibuſque ſubactis in mortario fiat vnguentum.

Aliud.

℞ *Lapidis Calamitæ.*
Terræ lemniæ. ana vnc. iiij.
Lithargyrij aurei.
Ceruſſæ. ana drag. iij.
Succi ſemperuiui. drag. ij.
Ceræ. vnc. v.

Olei

A Olei rosati omphacini. lib. ß.

Misce, & fiat vnguentum. Vnguentum etiam proderit ex minio, lithargyrio, cerussa, & calce lota.

Aliud vnguentum ad humidam carnem, mucosamque exiccandam, si fortè aderit, præstantissimum censetur, quod sic paratur.

℞ *Terebinthina.*
Cera alba.
Resina.
Ammoniaci. ana drag. xiiij.
Floris aris.
Opopanacis. ana drag. ij.
Aristolochia rotunda.
Thuris masculi.
Bdellij. ana drag. vj.
B *Myrrha.*
Galbani. ana drag. iiij.
Lithargyrij. drag. ix.
Olei, si aestas sit, lib. ij. si hiems, lib. iij.

Bdellium, Ammoniacum, & Opopanacem in aceto, quantum satis sit, per noctem macerato, quibus deinde calefactis Terebinthinam misceto, & ceram cum oleo commistam cateraque in pul. redacta coquito, & fiat vnguentum. f. a.

Aliud sæpè probatum ad eandem intentionem.

℞ *Resina pini. lib. j.*
Cera. lib. ß.
Olei communis. vnc. iiij.
Aeruginis. vnc. j. ß.

Resinam, & ceram in oleo liquato, arugo teratur, atque addito oleo fiat vnguentum. f. a.

C Aliud.

℞ *Vnguenti rosati Mesua: vnc. j.*
Pracipitati optimi subtiliter puluerizati. drag. j. ß. m.

Vno igitur ex istis vnguentis filamenta inungantur, supraque vulnus ponantur, quibus inijciatur linteum eodem vnguento illitum, & deligetur. Sed quoniam contingit aliquando in area fieri pustulas quasdam, phlyctænas appellatas, ab humore acri, biliofo, aut salso, victus ratione suo loco præscribenda, atque hisce medicamentis eas curare consueuimus.

℞ *Olei rosati compositi. lib. ß.*
Olei rosati omphacini. vnc. iij.
Succi plantaginis.
Solani hortensis.
Centaurij minoris.
Lapathi. ana vnc. 1. ß.
D *Pompholygis praparata. drag. ij.*
Recrementi plumbi subtiliter puluerizati. drag. iij.
Pulueris hordei cremati. drag. 1. ß.
Boli armenia vera puluerizata.
Camphora. ana drag. ß.
Vnguenti infrigidantis Galeni.
Vnguenti populei. ana vnc. j.
Misce, & fiat vnguentum f. a.

Aliud.

℞ *Lithargyrij. vnc. j.*
Cerussa. vnc. v.
Cera alba. vnc. iiij.
Olei rosati. lib. 1.

Albuminum ouorum recentium numero iiij.

Liquefiat cera cum oleo in olla vitrea, addatur lithargyrium, & ceruſſa, continuoque miſceantur; vbi autem refrixerint, ouorum albumina probè agitata inijciantur, & fiat vnguentum. f. a.

Tertium ſymptoma, quo area nonnunquam afficitur, eſt humorum craſſorum, & corrodentium retentio, à quibus vlcera profunda fiunt: curantur ea hiſce medicamentis.

℞ *Reſinæ pini.*
Terebinthinæ.
Ceræ citrinæ.
Olei communis. ana vnc. 1. ß.

Diſſolue ceram, & reſinam in oleo, nec non & Terebinthinam, mox omnia colentur, & in cacabo ad lentum ignem bulliant, aëriqúe exponantur, quoad frigeſcant.

Aliud.

℞ *Terebinthinæ.*
Mellis roſati colati. ana vnc. j.
Thuris.
Aloës.
Sarcocollæ.
Farinæ hordei cribratæ ſubtiliter. ana drag. ß.

Diſſoluta Terebinthina cum melle addantur pulueres, & agitentur, quouſque perfectè miſceantur.

Ad cicatricem autem inducendam in ipſa area, valent ſequentia.

℞ *Myrobalanorum citrinorum.*
Roſarum rubrarum.
Terræ ſigillatæ.
Boli armeniæ. ana drag. j.
Aluminis vſti. drag. ß.
Corticis granatorum.
Balauſtiorum. ana drag. j. ß.
Miſce, & fiat puluis ſubtiliſſimus.

Ad idem valet puluis à Gal. deſcriptus lib. v. de comp. med. ſec. loc. epuloticum appellatum, conſtans ex calcis viuæ. drag. iij. *mannæ thuris, ſquamæ æris. ana drag.* ij. *ſubtiliter pulverizatis. Ad idem quoque valet puluis Ioannis de Vigo inducens cicatricem.*

Verùm, cùm dictum ſit ad caput areæ aliud eſſe vulnus, nempe recens, illud ea prorſus ratione curetur, atque id, quod ad extremam traducis oram reperitur. Deinde omne ingenium, ac diligentia adhibenda, vt elegantiori modo ipſe tradux educatur; ea nimirum ratione, ne aliquod erratum contingat; omne enim huius operationis decus, & honor ex rectа ipſius educatione Medico tribuitur: quemadmodum è contra dedecus, atque famæ imminutio. Debemus igitur inprimis curare, vt ſeruetur ipſius longitudo, ac latitudo, vulnus pulchrè conſolidetur, latera ipſius exiccata, & calloſa reddantur, quod feliciſſimè ſuccedet, ſi nulla prorſus ibidem relinquetur humiditas; inſuper, vt rectus conſeruetur tradux, idonea deligatione agendum eſt, ne in aliquam declinet partem, ſed rectâ lineâ extenſus ſuper areæ lineamẽta, vt decet, maneat: cauendum tamen eſt, ne nimis ad radicem ipſius adſtringatur. Sed ne ſufficiens alimentum deſideretur, aut ipſius calor, ac vigor diſſipetur non erit inutile eum leuibus frictionibus à baſi ad ſuperiorem oram cõtrectare, quouſque moderatè rubicundus fiat; proderit quoque ad caloris augmentum eundem oleis quibuſdam ad extimam eius ſuperficiem blandè inungere, vt ſunt oleum chamæmelinum, anethinum, coſtinum, liliorum alborum, & ſimilia: modus autem inungendi talis eſſe debet, goſſipium in vnum ex his oleis infuſum ſupra exteriorem traducis ſuperficiem ponat Medicus, & inungat, ac digitis frictiones à baſi ad ipſius caput faciat, ac pluries repetat, deinde linteo oleum abſtergat, ac leniter brachio alliget. Fomenta quoque ex vino generoſo, tempore potiſſimum hyemali, prodeſſe poterunt: cæterùm ſi callum duriorem obduxerit ceratis quibuſdam emolliendus venit, vt eſt diachylon, diapirytides, diapalma cum mulcilaginibus

A nibus altheæ, & radicibus cucumeris agrestis. Hæcque de primæ, & secundæ sectionis administratione, deque traducis delineatione, & educatione.

De his, quæ prærequiruntur ad coniunctionem traducis cum naribus. *Cap. V.*

QVando tradux vbique pulchrè ad latera, supèriùs, intusq; consolidatus, & corpus ipsius constans, robustumque fuerit, nec aliquo pacto flaccidum, sed naturali colore condecoratum apparuerit, penitusque vbique induruerit, ita vt iam inflecti incipiat, & ad sustinendam futuræ operationis vim apprimè munitum sit, tunc eundem traducem curtis partibus coniungere, & consolidare oportet: cùm verò ad hanc operationem nonnulla requirantur, sine quibus nihil apposité succedit, ea in sequentibus ob oculos statuere, & declarare conabor.

B Prærequiruntur inprimis aliquot instrumenta omnino necessaria, & sine quibus hæc operatio fieri nequit, vt sunt cultri, forfex, acus, linum; quædam ad meliorem operationem vt gossipium, sedile idoneum, lintea quàm plurima: denique vestimentum quoddam ex tela factum cum suo cucullo, fascijsque instructum, de quo paulò infra. Acus quàm plurimæ ad manus esse debēt filo longo traiectæ, cuius quātitas in vnaquaque acu sit duplicata, & satis prolixa, ad quatuor nimirum, vel quinque vlnas; quia vbi fuerit tradux naribus, aut labijs compunctione acuum coniunctus, non potest commodè constringi, ob sessionem, quæ non est æqualis, quemadmodum vbi decumbit æger, nisi filamenta sint oblonga; nam si essent breuia, dum æger à sedili in lectum defertur, facilè extraherentur: tot etiam acus parandæ sunt, quot puncta affigenda: filum sit robustum, & vndique sibi æquale, nec non modico ceræ illitum. Cultri plures in promptu habeantur, & inter se magnitudine differentes, sed qui acutissima acie sint præditi, vt cutem narium extremam, ac traducis citò, & facilè secare possint: & quoniam vnam habent figuram, non possunt eodem modo, & eadem ratione cutem apprehendere, hinc est, quòd eorum acies diuersa esse debet, recta inquam, gibbosa, & C acuta, vt meliùs se, cum erit vsus, insinuare possint.

Forfex quoque ad manus esse debet acutissimam habens aciem, vt, quæ à cultris fieri nequeunt, ipsa efficiat, quandoque etiam totum opus perficitur solis forficibus. Fascia quoque non ineptè fronti adaptatur latitudine octo digitorum, longitudine sesqui vlnæ, quæ conduplicata, atque ad occiput alligata, possit in se acus, quibus fit sutura in traduce, recipere; nam cùm non possit perfectè sutura constringi in hoc situ, vt dictum, opus est acus cum suis filis relinquere, ne fiat confusio; affiguntur igitur singillatim, & ordinatim prædictæ fasciæ, vt inde compuncto traduce cum naribus, fila possint denuo colligi. Et quoniā operatio hæc splendidissimum lumen requirit, ideo, vt sequenti capite fusiùs declarabitur, commodiùs celebratur in sedili alto, & maximè idoneo huic operationi, cuius posterior pars, quæ fulcimenti vices gerit, ad spinam rectà procedat vsque ad postremas ceruicis vertebras; à quibus deinde paulùm ad posteriora declinet, ac supra verticem modicè assurgat, caputque ægri opus est super D hoc fulcimento immotum maneat. Sedili enim sic parato, Medicus hinc inde sat commodè circumagi poterit: at sciat, quòd sicuti sutura longè meliùs efficitur ægro sedente, quàm in lecto decumbente; ita è contra eiusdē suturæ constrictio multò faciliùs fit ægro decumbente, quàm sedente.

Sed vt ex animi sententia, & apposité, hæc functio peragatur linteum insigne est ceruici ægrotantis alligandum, quod sanguinem, è vulnere fluentem recipere possit, ne ab eo conspurcetur æger; plura adhuc ad manus habere debet Medicus linteola, quibus sanguinem abstergat, siquidem tanta copia ipsius nonnunquam effluit, vt aciem cultrorum impediat, atque viam tegat, per quam culter radendo transire deberet, vnde artifex inspicere perfectè non potest, an cutis tota secta fuerit, cuius quidem si modicum remanserit, quod dissectum non sit, impossibile est partes agglutinari, ideoque illi opus est, & gossipium etiam præter lintea habeat, quibus detergendo sanguinem viam sibi patefaciat: idque sæpè agendo, atque vulnus exiccando facilè agnoscere poterit,

vbi secta fuit, & vbi adhuc dissecanda sit cutis. Quoniam verò vbi traductus [illegible] fue-
rit cum naribus, ægerque ad lectũ deductus, constrictis quoq; [illegible] partibus [illegible]
agglutinatis, opus est medela opem ferre, nimirum stupeis linamentis oui albumine, &
aqua rosacea, vt supra dictum fuit, imbutis: ideo parandi sunt orbiculi ax stupa cõfecti,
inter quos duo sint parati ad partes nasi exteriores applicandi; alter tanta longitudine
sit, quanta est nasi latitudo; latus verò vno pollice, aut circiter: alter, paulò lon-
gior, atque latior reddatur: primus applicatur suturæ transuersim ad nasi latitudinem,
& suturæ longitudinem; alter verò supremam nasi partem latitudine amplectens secun-
dùm nasi longitudinem deorsum priorem decussans ad finem ferè nasi extendatur: hic
sua latitudine poterit nasum ab inflammatione tutari. Cæterùm quia sutura ad inter-
nam narium capacitatem vsque penetrat, ideo intus duos penicillos eodem modo illi-
tos, ad formam narium paratos, vt partes dissectas attingant, intromittat: qui tamen
sternutamentum non concitent nimia longitudine; quandoquidem sternutamentum
facilè omnem fabricam destrueret: cum verò traducem non possimus naribus adapta-
re, nisi brachium attollatur, aut caput deorsum flectatur, atque commodiùs sit bra-
chium attollere, quam caput flectere, ideo opus est contemplari situm ipsius brachij,
& qualis esse debeat declarare.

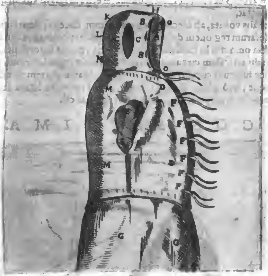
Primò igitur opus est humerum, quantum licet, attollere, & ea brachij regione, vbi
musculus vexillifer appellatus desinit, faciei, aut naribus appropinquare: mox cubitum
ad superiora afferre, & quia carpo committitur, ad confinia frontis superiora appone-
re expedit, ita, vt manus capiti vniuersa sternatur ea parte, qua sagittalis sutura decur-
rit, & brachiale suturæ coronalis ferè regionem attingat, metacarpus verò supremum
verticem, & medius digitus ad lambdoidis superiorem angulum perueniat. In hac situs
figura brachium ad interiora paulũ declinet, at facies obliquè parum versus brachium
spectet: extremus narium apex articulum cubiti inferiorem, transuersa linea respiciat.
Cùm in hoc brachij situ tres sint articulationes operantes, nempe superior humeri
cum scapula; media cum radij, & vlnæ superiori parte; & inferior carpi cum vlna, &
radio, nullaque sit, quæ mediocritatem figuræ excedat (superiori illa, quæ ad hume-
rum est, excepta) hinc est, quod dolores in hoc magis casu, quàm in reliquis fiant.

Hæc figura brachij conseruanda venit ab illo, qui cupit ad finem opus perducere,
ac vulnus suturà cõglutinatum conseruare; quod fascijs idoneis cõsequetur, quę adapta-
ri nequeunt, nisi vestimentum quoddam ex forti tela, eaque ratione construatur, vt
dorso, seu (vt melius dicam) trunco corporis illius, cui nares restaurantur appositè ad-
modum, & eleganter adaptari possit, dummodo ne, aut latius, aut strictius, quàm con-
ueniat, efficiatur: habeat præterea continuitate quadam cucullum capiti vtcunque
correspondentem ad frontis vsque medietatem, nec non deorsum inde ad vtramque
maxillam exporrectum, & deinde ad clauiculam, & totam regionem ceruicis
desinentem; verùm, vt vno amplectar verbo, tota vestis cum cucullo sit
continua ad aurium regionem. Cucullus est vtrinque perforandus, vt
aures exitum habeant: deinde caligas eiusdem materiæ efficere
oportet, quæ femoribus aptatæ possint fibulis quibusdam,
aut funiculis thoraci, seu indumento prædicto ad-
stringi, atque alligari; vestis autem, quæ thorax
appellatur, cum sit anterius discissa funicu-
lis debet muniri, vt possit validius
constringi, nam id genus indu-
menti est fasciarum fun-
damentum, quod vbi
laxatur, fasciæ
quoque, quæ brachium sustinent, laxantur;
quod omnino euitandum est, ob mul-
ta incommoda quę euenire pos-
sunt, propositam fabricam
labefactantia.

(∴)

ICON

ICON SEXTA.

Haec tabula vestitum vniuersum, præter deligationis fascias, clarissimè demonstrat.

NLKH *Cucullus.*

A *Cuculli pars anterior, qua facies erit.*

BB *Cuculli pars dextra.*

OO *Cuculli pars sinistra.*

CC *Foramen, qua patet auribus exitus.*

DD *Thoracis, vel diploidis pars anterior.*

MM *Thoracis, vel diploidis posterior pars.*

EE *Locus, qua brachia exeunt.*

FFFFFF *Funiculi.*

GG *Caligæ.*

Apparatus deinde fasciarum, quæ ad hanc deligationem efficiendam requiruntur, senario numero præfinitur, & omnes proprijs donantur nominibus, officijs, atque situ.

Harum prior, quæ veluti omnium basis est, & maxima, vnde regia nuncupatur, vniuersam brachij posteriorem regionem complectitur, & ab illa tanquam à trunco emergi videtur; exoritur hæc fascia ab illa thoracis, seu indumenti regione, quæ ad humeri articuli partem supernam retrò desinit, & continuato ductu infra paulisper ad axillas descendit, cuius latitudo est ad sex ferè digitos, hinc producta versus cubitum inflectitur, & incumbens humero, cubitum ad ἀγκῶνα amplectitur, atque inde gracilescens, & per vlnæ amplitudinem descendens, carpi regionem superat, digitorumque extremam regionem adæquat. Huius fasciæ duplex est vtilitas; altera, vt brachium, mediantibus alijs fascijs, capiti fixum, & adnexum teneat; secunda, vt aliarum fasciarum sit quasi fundamentum.

Secunda axillaris dicta, ab humeri articulo, qua parte scapulas respicit, lato principio exoritur, atque deorsum ad axillam declinans, & per thoracem antrorsum progrediens ad oppositam axillam defertur: hæc articulum munit, & illius latitudo est trium digitorum.

Tertia cubitalis appellatur, quòd à regia, qua cubitum amplectitur, ortum ducit, atque ad temporis regionem delata, in occiput desinit: hæc fascia ex vtraque capitis

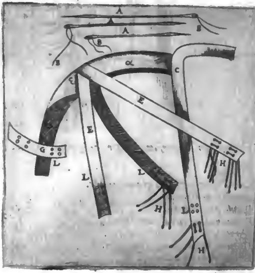
regione

regione est, hinc duplex principium à cubito, & duplicem finem ad lambdoidem habet. B Ipsius functio est arctiùs brachium capiti connectere, ne magis in vnam, quàm in alteram partem deflectat.

Quinta pectoralis vocata, ab olecrani regione ortum ducens, deorsum obliquè in costarum mendosarum regionem desinit: valentiùs hæc articulum brachij firmat.

Postrema fascia omnium breuissima, ossibus capitis verticis superposita, carpi simul, atque vlnæ, & radij articulum circumdat: exoritur è fasciæ regiæ lateribus, propè squamosa ossa, suisque funiculis cucullo maximè alligatur. Manus partem prædictam comprehendit, eamque, quò minùs dimoueri possit, aut ad opposita latera ferri, inhibet, & quia manus brachiale amplectitur, brachialis appellata est.

ICON SEPTIMA.

F

G

Hæc tabula acus, & fasciarum typum habet pro deligatione facienda.

AAA *Acus.*
BBB *Linum.*
α α α *Fascia, quam regiam diximus.*
EE *Fascia cubitalis.*
F *Fascia pectoralis.*
G *Fascia brachialis.*
C *Fascia axillaris.*
LLLL *Foramina funiculorum.*
HHH *Funiculi.*

H

Hæc sunt tum necessaria, tum commodiora, quæ prærequiruntur ad traducem concinnè naribus cōsuendum, quorum oportuit priùs mentionē facere, vt tota hæc operatio faciliùs intelligeretur: quibus igitur præhabitis, opportunum est ad eandē deuenire.

De modo, quo tradux naribus debeat adiungi. Cap. VI.

AD hanc omnium præcipuam operationem peragendam inprimis dies eligendus est sole illustratus, atque splendidus; sic enim quæque faciliùs videri possunt, cùm alioqui sub aëre nebuloso tam difficile magisterium feliciter succedere vix est credibile.

cubicu-

A cubiculum igitur radijs solaribus,egregia fenestra traductis, splendidissimum esse conuenit. Hora sit matutina post perfectam concoctionem,excrementorumque deiectionem: quod si coctioni aliquid incõmodi acciderit, tunc satiùs est actionem non aggredi, sed in aliud tempus differre. Verùm quò res ex animi sententia eueniat,æger vespere operationem præcedente modicâ cœnâ contentus esto; imò si opus esse videbitur, leniriuo aliquo medicamento vti, trium dierum spatio ante constitutam diem operi perficiendo,non abs re futurum existimamus.

His omnibus rectè perspectis, atque diligenti examine inuentis, expedit ad operationem se accingere, quæ,vt omni elegantia contingat, æger iam suo indumento vestiendus est à sartore, qui primùm femoralia induat, mox thoracem, & tandem cucullum: femoralia funiculis thoraci appositè adstringat; deinde & thoracem anteriùs, funiculis itidem ad id paratis, adiungat; cucullũ quoq; vniuerso capiti decẽter adaptet, aures à foraminibus abducat,omniaque pulchrè perspiciat, & ea accommodet ratione, vt singula vniuerso corpori egregiè correspondeant; si quid addendum fuerit adij-

B ciat, si quid demendum auferat; vix enim fieri potest,quin aliquid desideretur,quamuis à diligentissimo sartore omnia constructa fuerint:quamobrem semper is in hac operatione sit præsens, vt siqua suam exigant operam, decenter possit exequi.

Post hæc circa indumentum Medicus, qui operaturus est, brachium attollere debet, idque eleganter accomodare in eo situ, quem seruare opus est post futuram, per quam tradux naribus affigitur, ad huncque modum collocatum ministris concredat, vt ita seruent, quousque fascias prædictas appositè adaptauerit.

Primo loco fascia regia explicanda venit, & à posteriori parte brachij per totam ipsius posteriorem regionem extendenda ad manus vsque extremas. Cubitalis verò vtraque ad occiput, & per tempora transiens terminari debet; sed animaduertendum est, vt inter extrema vtriusque fasciæ ad occiput trium digitorum spatium intercedat: foramina, per quæ ingredi debent funiculi ad constrictionem fasciarum, tutò admodum, & egregiè construantur, ne aliqua ex parte funiculi dimoueri possint. Ad fasciam deinde brachialem accedendum est, atque ea vtroque ex latere cucullo est firmanda:

C mox & axillarem ad anteriora ducere, & ad regionem alterius axillaris firmare est opus. Pectoralem denique ad hypochondrium oppositum exporrigat Medicus, & suis funiculis omnes proprijs locis adaptet, & confirmet, ut necesse. Adhæc singula ad fascias confirmandas necessaria rectè, & diligenter exploret, ne quid circa tutelam, & ornatum ipsarum, atque thoracis totius robur deficiat, aut excedat: tandem omnia ad rectam futuram faciendam ritè, & decenter accõmodata, atque parata reddantur, quæ vbi pulchrè correspondent, ac adaptata sunt, iam omnia dissoluenda, ac cucullus è capite remouendus, in humerosque reijciendus, nihil in capite, aut alibi, quod possit operationem impedire,relinquendo, & vt vno concludam verbo, fascias ex vno latere pendere oportet, ex altero verò,nempe eo, in quo funiculis adstringi debent, firmis futuris thoraci, ac suis locis adhærere est opus, thoraxque anterius adstringi, femoribusque alligari: ministri interea sellam, seu sedile, in quo firmus sedere debet,parare studeant in loco idoneo, in quo collocandus est æger, qui ex aduerso fenestræ sedeat,vt lumini pulchrè exponatur, cui minister statim linteum antè inijciat,

D per humerumque subductum ad ceruicem religet, ne sanguis è naribus cadens thoracem conspurcet.

Medicus verò ad ægrum ex aduerso stet,suaq;loca ministris designet, horum nempe alter à tergo ægri collocatus caput eius reclinabit, manibus ipsum continens ne aliquò moueatur præcauens: alter verò ex dextro ipsius latere statuatur, qui cultros plures habeat in manibus, artificio quodam contectos linteis pannis, aut gossipio, ne videlicet ab ægrotante videri possint; nonnunquam enim contingit ipsum ab aspectu instrumentorum deterreri:ne igitur id contingat, linteis sunt omnes contegendi; plures enim in promptu cultros esse oportet acutissima acie instructos, quòd ex sanguine, aut humore, vel etiam calore sæpe acies cultrorum retundatur. Cæterùm copiam gossipij, atque plura lintea parata, & ad manus esse oportet; nam aliquando tanta sanguinis copia irruit, vt ab operatione desistendum sit. Tandem Medicus manibus ab omnibus expeditis, ac proinde vlnis ad medietatem denudatis,à narium excoriatione negotium auspice-

auspicetur. Vulnus itaque tam latum efficiat, quàm res ipsa desiderat, quod ex ipso traduce aptè colligetur; tantæ præterea profunditatis esse debet, quantùm satis est ad nutritionem ipsiùs traducis, scilicet vndequaque sibi æquale, vt ab eo secundùm omnem sui partem æqualiter sanguis effundatur, quod felicem exitum sortietur, si totus callus inductus à cicatrice cultro amputabitur, & auferetur: hæcque est mensura magnitudinis vulneris; nam si tradux applicetur ei parti narium, vbi adest cicatrix, nunquam posset consolidari, & per consequens, neque naribus vniri. Sin cultro totam cicatricem non posset tollere ob narium mollitiem, sæpè nimis quàm par sit cedentem, forficibus, quas in promptu habendas diximus, cultri vice vtatur, ac reliquum calli cicatricis præscindat: quo vulnere, vt artis est facto in naribus, iam ad traducem operatio est conferenda.

Vt igitur sectio in traduce decenter fiat, ipsius figura, & forma à narium sectione, ac vulnere desumatur. Modus autem talis esto: vulnere iam in naribus facto, eoque eleganter deterso, charta accipiatur, eaque ad formam vulneris adaptetur, ita, vt omnibus modis figura ipsius chartæ naribus dissectis correspondeat, in qua delineanda omni diligentia, ac studio vtendum est, cùm totius operis decor, & pulchritudo ex hac concinna delineatione exoriatur. Chartam præterea ita figuratam ministro præbeat Medicus; æger interim linteo ad nares apposito sanguinem compescere tentet, & quantùm fieri potest, ab aëris insultu vulnus defendat; ipse Medicus eodem tempore (brachio ministro exporrecto, qui ad cubitum manum alteram, alteram ad carpum imponens ipsum attollat, ac sustineat) fasciam deuoluat, propaginemque explicet, eique explicitę chartam prædictam applicet, probeque contempletur, quomodo res cum decore fieri possit, num scilicet aliquid à traduce demendum, quantùm, & quousque hæc sectio sit producenda; atque ideo, quod superat, rescindat, callumque intus abradat, & vt de naribus diximus, eodem pacto obliquitatis sectionē in traduce faciat; hoc autem admodum difficile non est, cùm tradux vix sentiat. Qua peracta functione traducem ad nares adducere oportet, eumque applicare explorareque diligenter expedit, num extrema propaginis, atque narium ad vnguem correspondeant, ita, vt ad inuicem apprimè coire possint, quia intus, & extra ita conuenire opus est, vt nihil sit, quod excedat, aut depressum sit; sic enim velim extrema accommodentur, vt nihil vacui inter ea reperiri possit, ne cicatrix extra deformis reddatur, at quantùm fieri potest formosissima; intus verò nihil asperi, aut inæqualis remaneat. Quibus omnibus in hunc modum peractis, ad suturam properandum est.

Aggressurus igitur Medicus suturas has, naresque, ac propaginem perforaturus, ægrum in sedili collocabit sub aëre splendidissimo, vt dictum est, cucullum capiti iniiciet, mox & fasciam fronti (quam supra dictum fuit requiri ad acuum impositionem) applicabit, & in vertice ad suturæ lambdoidis regionem connectet. Tot acus in promptu filo traiectæ habendæ sunt, quot puncta traduci, ac naribus sunt figenda; antequam tamen sutura inchoëtur, opus est egregiè puncta designare, deinde operationem in hunc modum aggredi: primò quidem medium designatum pungatur, & ibidem primum punctum infigatur, atque ita ex vno latere progrediendo sutura continuetur; mox & ad alterius lateris puncta cōficienda deueniatur, quousque tradux perfectè naribus coniunctus, annexusque sit. Sed animaduertenda est differentia, quæ est inter hanc, & aliarum partium suturam, quia in omnibus suturis, quæ alijs partibus adaptantur, puncta, vtriusque labri vulneris suti, inter se æquali spatio distant; at hæc puncta, quæ in naribus fiunt, latiori interuallo sunt separanda, quàm ea, quæ in traduce fiunt; spatium enim narium latiori circulo designatur, quàm summitas ipsius traducis: attamen curandum omni ingenio est, vt puncta, tàm superiora, quàm inferiora, in traduce facta, æquali inter se spatio distent.

Omnibus igitur punctis cùm eleganter, tum congruenter fixis, acubusque in fascia depositis, vt inter se fila faciliùs distingui possint, alijsque capitibus oppositis pulchrè collectis, & ministro distinctè porrectis, curandum est ad perfectam constrictionem peragendam, ægrum ad lectum deducere, brachioque, vt supra dictum fuit, accommodato, minister vnus ad carpum manu iniecta ipsam ad sinciput cōprimat, atque confirmet, neue hinc inde diuagari possit, firmiter sustineat. Alter verò, manu ad cubi-

tum

A tum suppositâ, brachium sustentet. Tertius minister manum ad traducem leuiter apponat, eumque ad nares adhærentem sustineat: Medicus autem ambabus manibus, in fila vtraque sibi opposita iniectis, ea inter se bellè distincta constringat, auspiceturque ab illo puncto, quod ad medium posuisse conspiciet, primoque duplicet nodum, hoc est in primo nodo bis filum reuoluat, deinde arctiùs cōstringat, ne possit resilire, mox alio nodo, sed simplici facto, denuò connectat, linum tandē non procul à nodo scindat: idque in omnibus alijs faciendum, eo nimirum, vt dictum est, ordine: quòd si Medicus iudicio proprio ea subiecerit, quæ necessaria præterea videbuntur, omnia rectè, & artificiosè peragentur. Quibus sic perfectis, iam curationem aggredi est opus, in primisque penicillos, oui liquato albumine imbuere, deinde vulneri, ac nodis prædictis secundùm narium latitudinem applicare. Post hæc deligare conuenit, fascijsque vesti adhærentibus, ne aliquò dimouere brachium possit, adstringere: inter cæteras primò locis suis cōstringere oportet brachialem, deinde cubitalem, mox axillarē, tandem pectoralē, hocque opus Medicus ipse perficere, nec alijs, sint licet periti, cōmittere debet.
B Ex hac omnium difficillima functione habes traducē naribus adiūctam, fasciasque capiti adaptatas, vt pulchrè ostenduntur, tam in octaua, quàm in nona Figura.

ICON OCTAVA.

C

Hæc tabula tum anticam, tum dextram partem deligationis ostendit.

D

L *Cutanei traducis apex, vbi adest insitio.*
I *Cutanei traducis radix.*
N A *Area vulnus medicamentis obductum, & deligatum.*
[illegible] *Fascia regia.*
D D *Fascia cubitalis.*
C C C *Fascia pectoralis.*
M *Fascia brachialis.*
B B *Fascia axillaris.*
O O *Cucullus.*
N N *Foramen auriculare cuculli.*
G G G G *Thorax, siue diplois anterius.*
H H *Thoracis disiunctio, funiculis coniuncta.*
A A A *Funiculi, quorum opera fascia cucullo, vel diploidi coniunguntur.*

I C O N N O N A.

Hæc tabula tum posticam deligationis partem, tum lateralem sinistram demonstrat.

- D *Cutaneus tradux.*
- C *Cutanei traducis radix.*
- G *Area vulnus medicamentis obductum, & obligatum.*
- a i a *Fascia regia.*
- E *Fascia brachialis.*
- A A *Fascia cubitalis.*
- F *Cucullus.*
- a a *Foramen cuculli ad aures.*
- H H *Thoracis, siue diploidis pars postica,*
- G *Principium fasciæ axillaris.*
- Q *Subligaria.*

Sed vnde intercedentibus Figuris, digressi sumus, reuertamur; est enim vel maximè necessarium, vt Medicus ægro in mandatis det, ne brachium moueat, verùm quantùm fieri poterit, corpore, & animo quiescat; nam tunc temporis maximum ob supradictas operationes, periculum inflammationis imminet: quod præcauebitur, si æger in quiete manserit, nec vllum inconueniens sequetur. Vt autem ad finem opus perducatur, necessum est, in promptu habere albumen oui in aqua rosacea agitatum, in quod lintea infundantur, madidisque ijs inde receptis supra vulnus vnius, vel mediæ horæ spatio extendantur, quæ vbi exiccata fuerint, remoueantur iterum à vulnere, & denuò in albumine prædicto madefiant, quo facto in pristinum locum restituantur, pluribusque vicibus hic actus reiteretur, ne vulnus incalescat. Post curationem prędictam opus requirit, vt sequenti die auferantur ouorum albumina, & stupei penicilli, tam qui intus, quàm qui extra appositi fuere; sed vt commodiùs res succedat, aquam rosaceam, cui vini adstringentis modicum mixtum sit, tepidam ad manus habere oportet, qua penicilli exiccati humectari, atque emolliri possint, vt sine aliqua ægrotantis molestia auferantur. Quibus ablatis, vulnereque clementissimè expurgato, atque absterso, intus, & extra illi medendum; extra quidem exiccantibus modicè, atque carnem generantibus agendum est: ideo filamentis vngento digestiuo illitis primùm, deinde si vul-

nus

A nus egeat maiori exiccatione, tunc aridis filamentis vsque ad consolidationem contegatur: quibus præsuppositis cerussa cocta præparata æstiuo tempore supra linteum extendatur in modum emplastri; tempore verò hyemali ceratum barbarum loco cerussæ vulneri applicetur.

Solent quandoque puncta saniem aliquam prauam euomere ob malum corporis habitum, quæ abstergenda venit; ideo puluere sarcotico id agendum, qui ex myrrha, thure constat, atque punctis illum aspergere: idem præstat sanguis draconis, & manna thuris; aliquando non inutiliter admiscetur aloë. Opus est singulo die bis, aut semel saltem vulnus vtrumque hac ratione nutrire, atque diligenter intueri, ne aliquod contingat erratum. Puncta quoque adimenda sunt, quæ ex præcepto Celsi in genere vsq; ad septimum diem perdurant; verùm in hoc casu hæc propositio non semper verificari potest, nam aliquando prima puncta in quarta, sæpe in quinta auferuntur, rarò ad ad septimam perueniunt, cùm eorum ablationis terminus sit consolidatio, atque vnio, quæ fit sæpe ante septimam. Vbi igitur vulnus exiccatum est, atque vndique consoli-B datum, tunc puncta sanata tollantur, nec refert qua die, num quarta, aut quinta, sine paulò ante, aut post quintam fiat; hoc enim indicio peritissimi artificis subijcitur. Modus ea eximendi talis esto, cuspis forficis immittatur intra vulnus, & filum, atque agiliter eo præciso, punctum eximatur: hac operatione peracta filamentis, atque vno ex prædictis ceratis extra agendum ad perfectam vsque consolidationem, quæ erit ad secundum septenarium, quamuis vulnus intus nares rarò ante quadragesimum diem consolidari contingat, cui medendum est suppurantibus medicamentis, & exiccantibus validioribus: atque hac ratione procedendo sperare licebit, fore vt ante vigesimũ diem perfectè vulnus externum consolidetur, ita vt nutriri ad vnguem tradux possit, neque amplius brachij alimento egeat.

Nonnunquam contingit ægrotantes aliquibus symptomatibus corripi (quæ pro virili parte corrigenda sunt) nempe intra nares excrescentia carnis, extra verò futuræ hiatu: primo filamentis illitis vnguento isidis; secundo nempe hiatui labrorum vulneris ab inuicem, per renouatam sectionẽ, & futuram illius videlicet partis, in qua distant.

C Cœterùm dolor scapulæ, brachij, lateris læsi, dolor carpi, manus deligatæ per brachialem fasciam infestare hominem solent, quibus obstandum est remedijs cõtrarijs, aut per situs mutationem, vel ligaturæ solutionem, quæ perito Medico notissima esse debent. Denique inuadere potest sitis ingens, peruigilium, & dolor circa renum regionem; primo aquæ hordeaceæ potu, vel oxalidis, vel aquæ cum saccharo succurrimus, quibus sæpe æger os abluat: posca omnium præstantissima est, quæ in ore contineri potest, ex qua fauces, & palatum humectari queant. Vigilia tollitur per refrigerantia medicamenta assumpta, & extra applicita, intus exhibetur lac feminum melonum cum papaueris emulsione, atque aquæ lactucæ, syrupus ex papauere, à cœna post horam sumptus ad vnciam vnam, simul cum vncijs tribus aquæ lactucæ: tandem vbi hisce non possit somnus conciliari, adsunt pillulæ de cinoglossa ad grana quatuor, aut sex post cibum assumptum, per horam deuorandæ, quibus certissimè conciliabitur somnus, exteriùs verò vnguentum populeonis ad tempora applicitum proficere consueuit. Ad dolorem renum prodest mutatio situs, nec non & localia circa renes D adhibita, quemadmodum est lac vaccinum, aut muliebre, in quo lintea imbuantur, & renibus applicentur, aqua rosacea, vnguentum infrigidans Galeni, vnguentum santalinũ, vitis folia, lamina plumbea, aliaq; huiuscemodi, quæ refrigerãdi facultate pollẽt.

De modo, & tempore abscindendi traducem à brachio, atque eum curandi.
Cap. VII.

Q Vamprimum tradux cutaneus naribus per formatam cicatricem adhæret, vt promptè nutriri possit, sine ope brachij, tunc temporis eum abscindere oportet, hominemque ab hac molestia liberare: terminus autem est à decima quarta ad vigesimam vsque, sed vltimus esse solet vigesima dies, quia infra hoc tempus non modò per nares tradux nutritur, sed consuetudinem, & familiaritatem cum naribus assumit, vt pulchrè seruari queat.

Modum dissecandi traducem antequam doceamus, operæ pretium nos facturos E existimauimus, si prius ea in medium afferremus, quæ ad hanc operationem necessariò requiruntur: primò quidem ad manus habeantur albumina ouorum in aqua rosacea exagitata, cum modico boli armeniæ, aut sanguinis draconis: deinde orbiculi stupei, tam pro brachio, quàm pro traduce, qui ad nares remanere debent post sectionem: tertiò fasciæ cùm pro brachio deligando, tum pro traduce; quæ ad brachium deligandum paratur, longa esse debet, quemadmodum supra dictum, quia opus est, vt totam aream amplectatur, simul & laminam plumbeam, quæ quandoque iniicitur melioris operationis gratia, præsertim quia multoties ipsius areæ curatio in multos dies protrahitur, tum propter humorem tenuem affluentem, tum propter phlictenas, quæ quandoque in ea generantur: illa verò fascia, quæ traduci ad nares destinata est, tam longa esse conuenit, vt naribus iniecta retrò ad occiput suis extremitatibus coëat; lata autem quaternos digitos, vel paulò minus. Denique linteola plura in gratiam traducis, nec non & acutissimum cultrum, aut nouaculam in promptu habere oportet: quibus omnibus ita paratis iam administratio adeunda est. Ministri in suis locis asi- F deant, alter ad dextrum latus ipsius, iuxta ægri faciem, ac supernam lectuli partem: ad sinistrum verò, vt dixi, alter, & ad lectuli latus externum, quorum vnus cubitum, alter verò carpum manus obseruabit.

Vbi igitur collocati fuerint, ac dispositi ministri, fasciæ omnes soluendæ sunt, reiiciendus est cucullus à capite in humeros, & dum sectio fit à Medico, vnusquisque minister suas tueatur partes in brachio custodiendo: ipse verò coltro manu dextera arrepto, manuque sinistra traduci iniecta, eam indice intra, extra verò pollice (si brachium dexterum fuerit, è contra autem si sinistrum) ad radicem comprehendat, atque ferro radicitùs ad brachium rescindat. Qua peracta operatione tria facienda relinquuntur, vnum, & principalissimum ad Medicum spectat, duo ad ministros. Omnium igitur agendorum præstantissimum est traducis curatio, in qua quidem duo sunt peragenda: primum est cohibere ne traducis extremitas recens à brachio abscissa sanguinem profundat; alterum, vt totum ipsius traducis corpus calidum remaneat, ne prorsus naturalem calorem amittat. Sed vtrique eodem tempore diligentissimè à Medico G succurrendum est: priori sanè penicillorum in oui albumine, & aqua rosacea imbutorum appositione: posteriori linteis ad ignem calefactis, quibus tamdiu totus tradux intus, & extra leuiter fricando tractandus est, quousque extra rubicundus reddatur, ex quo signum habebimus calorem reuocatum esse, qui antea intrò recurrerat: postea linteolis tepentibus, ad terminum traducis super penicillos stupeos, qui iam imbuti albumine oui, & aqua rosacea tepidi vulneri appliciti fuerant, positis, totum traducem administrare, atque componere oportet, & fascia supradicta, ipsum munire hac ratione cōuenit, vt quà à naribus diuertitur, vtrinque findatur, quò geminato fine tam hinc, quàm inde declinare possit ad lambdoidis conterminos, cuius quidem vna pars supra aures, altera infra deducatur.

Est tamen hoc loci animaduertēdum, vt qua parte fascia integra est, ipsius vna pars traduci insternatur paulò minùs vnius digiti latitudine, ab infimaque ora ipsius transuersim incidatur, huicque aliam perpendicularem, quæ sub superna fasciæ ora desinat, iniici expedit; hæc enim fascia eò applicatur, vt tradux nequaquam resupinetur, sed H hinc inde compressus antrorsum cedat, narium formam sensim suscipiens: & hoc est officium, quod ad solum Medicum pertinet. Ministri autem alia duo officia eodem tempore absoluere debent, vnum nempe curare vulnus, tum recens tum antiquatum areæ suis præsidijs: nempe recens ouorum albuminibus, antiquatum verò suis solitis præsidijs, atque instrato linteolo albo, ac nitido, ac inde vniuersam aream, fascia deligare decenter, vt alias dictum est, oportet. Alterum officium est brachium à capite in suum statum naturalem, & in mediam figuram reclinare, nec oportet ipsum vnica vice deorsum reducere, sed paulatim agendum, quia ex affatim facta mutatione dolores vehementissimi fiunt: arreptum igitur brachium ambabus manibus, vna ad extremam manum, alia ad cubitum sensim, ac per momenta reclinet, & in suum reponat statum, puluinaribus subtus brachium ab altero ministro subiectis, hacque ratione brachium poterit, vt decet, accommodari. Et hic est modus, & ratio traducis à nari-

A à naribus rescindendi. Quod spectat ad modum, totus debet sectione ad radicem vsque à brachio amputari, qui si videatur maioris molis, quàm par sit pro curtatis naribus reficiendis, statim eodem die, vel postridie, quod superfluum videtur, amputandum venit, sed Medicum in hoc iudicando maximè ingenium adhibere conuenit; nam tradux sæpe retrahitur, ita, vt satius sit in excessu, quàm in defectu peccare, quia vbi deficit, nares nequeunt formari decenter, si nimium superfluat, potest rescindi: si verò paruus sit excessus, tempore retrahitur, & eo etiam ampliores nares fiunt; sed omnia iudicio Medici subijciuntur. In deligatione peragenda cauendum est, ne nimis arcta sit, periculum enim esset, ne languidi caloris fieret extinctio. Et hæc de resecando traduce, quemadmodum in sequenti Figura aperte conspicitur.

ICON DECIMA.

Hæc tabula cutaneum traducem resciſſum indicat.

A *Cutaneus tradux rudis adhuc, & informis illico ab ipsa resciſſione.*

B *Cutanei traducis insertio.*

Nunc verò quomodo ipse tradux ad narium configurationem sit ducendus, aperiendum est; in quo tria sunt, quæ à Medico consideranda veniunt, & circa quæ omnis eius diligentia versari debet: primum est curatio vulneris in ipso recenter facti; secun-D dum vulnus intus nares suis medicamentis nutriendum; tertium, & postremum respicit cicatricis, atque totius traducis cutanei venustatem, atque singulare ornamentum.

Primo quidem vulneri per suppurantia medicamenta satisfaciendum, quod fiet vnius septimanæ spatio; deinde conglutinantibus, atque consolidantibus agendum cum medicamento ex pompholyge, aut ex vnguento ex succis vocato, ab Arancio inuento: secundo vulneri, quod intus latet, neque adhuc est consolidatum, si nulla intus caro excreuerit, solummodò cicatrici inducendæ studendum est vno ex prædictis medicamentis. Postremo ornatui cicatricis, atque traducis omni ingenio inuigilandum, idque pluribus auxilijs agendum venit; & primo totum traducem fotu perfundere est opus; deinde ceratis quibusdam eum nutrire; fotus, quo ablui debet tradux, singulo die ante cerati applicationem ex vino fiat generoso Cretico nempe, aut Mamertino, aut quidem Syracusano, vel Augustano, quæ longè sunt præstantiora, præsertim cerasola, seu (vt vocant) claretta, sed quocunque ex ijs vtamur, tepens esse debet, in quo spon-

gia

gia infundatur, naribuſque non ſemel, ſed pluries ita calida applicetur, ex quo fotu ſpe rare licet fore, vt calor ad ipſius partes inferiores reuocetur, vel loco ſpongiæ infundantur linteola alba ex linea materia, atque traduci applicita teneantur. Cæterùm vbi potentius fomentum optamus, poſſumus in libra vna prædicti vini ebullire, mokhi optimi grana x. quoad macerentur, ſic enim pori aperiuntur, & ſanguis vberrimè prolectatur. Peracto fomento ceratum applicandum venit liberalius quidem, quod vniuerſum traducem, & nares ſimul ad vnius digiti latitudinem inuoluat: cerata autem pro æſtiuo tempore talia ſunt, ceratum diaphænicum, ceratum quod ex ceruſſa paratur, diapalma: ſed melius erit tam ad cicatricis ornatum, quàm ad partis robur ſi ei olei de beta quantum ſufficit, adiungamus: præſtantiſſimum quoque eſt huiuſmodi ceratum magiſtrale.

℞ *Styracis liquidæ. vnc. iiij.*
Ceræ flauæ. vnc. ij.
Thuris.
Myrrhæ.
Ligni aloës. ana vnc. ß.

Redigantur omnia in tenuiſſ. pul. deinde cum oleo amygdalarum dulcium, & cera cum reſina quantum ſatis paretur ceratum. ſ. a.

Pro hyeme, & Autumno Curatio.

Et primo pro fotu parando opus eſt linteola in aquam vitę infundere (cui admiſceatur aliqua vini quantitas) atque traduci ſæpiſſimè applicare, vel vinum medicatum in hunc modum parare.

℞ *Vini cretici. lib. ij.*
Olibani.
Styracis liquidæ. ana drag. j.
Adipis aſinini. drag. ij.

Infundantur omnia per noctem in vino, deinde bis ebulliant, mox colentur.

Quo linteis vt ſupradictum eſt, immerſis nares foueantur, deinde ceratum barbarum pro tenuioris fortunę hominibus naribus extendatur: pro ditioribus autem poteſt ceratum in hunc modum parari.

℞ *Galbani.*
Opopanacis.
Thuris.
Ariſtolochiæ longæ.
Maſtiches.
Myrrhæ. ana vnc. j.
Ammoniaci. vnc. j. ß.
Lithargyrij aurei.
Olei communis. ana lib. j. ß.
Bdellij. drag. ij.
Magnetis.
Lapidis hæmatitis. ana vnc. j.
Olei de abſinthio. vnc. iiij.
Terebinthinæ. lib. ß.
Olei roſularum. vnc. j.

Puluerizatis puluerizandis gummis aceto diſſol. cum cera q. ſ. fiat ceratum. ſ. a.

Aliud maioris efficaciæ.

℞ *Ariſtolochiæ rotundæ.*
Been albi, & rubri. ana vnc. ß.
Radicum liliorum. vnc. v.
Cicerum rubeorum.
Lupinorum combuſtorum. ana p. ß.
Nucis myriſticæ.
Cinnamomi. ana drag. ß.
Amygdalarum amararum contuſarum. vnc. ij.

Olei

A

Olei cariophyllorum.
Olei de spica. ana vnc. ij.
Styracis liquidæ. vnc. ß.
Ambræ. scrup. j.
Mastiches. drag. ij.
Terebinthinæ. vnc. ß.

Bulliant olea cum liquore, deinde additis reliquis fiat ceratum. f. a.

Sed cum applicatione horum medicamentorum, ad traducis ipsius conseruationem confert maximè deligatura artificiosa supradicta, quæ traducem incuruare modicè faciat, atque sensim ad formam narium assuefacere, vt inde ex apice ita incuruato, columna fieri, atque narices ex eo effingi possint. Quando verò vulnus intus curandum, opus est traducē paulùm attollere, & intrò immissis turundis extremam traducis partem inflectere, atque mox puluisculis appositis in hoc modo, & situ conseruare, atque ne retrò redeat diligenter cauere. Ex traduce postea tria sunt efformanda, B primum est globulus, qui à Rufo Ephesio extremitas nasi est appellata: secundum est columna, seu septum, quod à prædicta nasi extremitate deorsum tendens in labrum desinit: postremum sunt duæ cauitates vtrinque à septo excauatæ, quas nares appellamus. Columna tam longa sit, quanta est distantia à basi eiusdem columnæ ad extremum labrum, quà ad os pertinet, sed vt clarius huiusmodi proportio intelligatur sciendum est, quod quemadmodum facies vniuersa longitudinem nasi ter commensurati ad amussim adæquat; ita totus nasus septi triplicem longitudinem non excedat, nec breuior reddatur, artis est; atque hac ab animaduersione si Medicus non discesserit, & septum tertiæ parti narium responderit, satis decorè negotium succedet.

Vbi igitur primùm nasi globulus iam fuerit efformatus beneficio ligaturæ superiùs descriptæ traducem deorsum flectentis, quod erit à decimoquarto die separationis eiusdem traducis à brachio, quando iam vulnus pulchrè enutriri conspicitur, ac tradux optimè ex naribus alimentum trahit, cicatrixque formosa apparet, tunc omni diligentia, ac industria elaborandum, vt columna, & nares in traduce efformentur, quæ à glo- C buli summitate auspicando aliquo colore, aut atramento designari venustè debent, prout ex subiecta materia fieri posse Medicus cognouerit. Primo quidem ab apice globuli ad labrū vsq; nempè ad finē ipsius traducis duas lineas paralellas trahat, quibus septum nariū, seu columna quoad longitudinē, & latitudinem designetur, quæ cōmoda esse debet, talique pacto delineata, vt narium globulum ne deorsum cadat, sustinere valeat. Curandum etiam est, ne nimis angusta reddatur, sed potius in latitudine excedat, cùm semper cutis temporis progressu contrahatur; si enim angusta fieret, spatio aliquo temporis intercedente exiccaretur, atque ita periculum esset, ne calore destituta putresceret. Columnâ designatâ, nares eleganter inde configurandæ sunt, lineis à globulo ad vtrumque latus traducis obliquè, & arcus in modum protractis, & ad calcem vsque ipsius terminantibus, ita vt superiùs ad latera columnæ angulum rectum, inferiùs verò ad labrum, atque ad columnæ basim, angulum obtusiorem describant.

Hisce ad hunc modum omni sedulitate delineatis, arrepto cultro acutissimo totum id, quod designatum est, diligenter Artifex excindat; qua sectione peracta, curationem D instituere in hunc modum conuenit. Penicillos stupeos ouorum albumine imbutos naribus inijciat, in quarum medio collocanda est columna: sed caueat Medicus, ne crassiores, aut duriores sint, quàm conueniat penicilli; nam si aut duritie, aut crassitie columnam comprimerent, eandē strangularent, atque in exitium deducerent. Deinde orbicularem stupam ad nasum subijciat, hac ratione, ne vel columna promineat, aut è suo loco elabatur, aut penicilli exeant ex suis naribus: posthęc ceratum insternere, linteolis munire, ac tandem aptè deligare expedit. Sequenti die albumina auferantur, & reliquum curationis instituatur, quemadmodum rei natura expostulabit. Cæterùm, vt operationis hactenus descriptæ, & præsertim deligationis habeatur euidens cognitio, sequens Figura adiecta est.

ICON

ICON VNDECIMA.

E

F

Hac tabula nares monstrat deligatas pro consequenda efformatione.

A *Fascia basis naribus applicita, & illas obuoluens.*
B *Fascia ductus alter, qui ab imis naribus incipiens supra per aurem occiput decurrit.*
C *Fascia ductus alter, qui supra à narium dorso per aurium inferna in ceruicem defertur.*
D *Ductus superioris finis, & nodus.*
O *Ductus inferioris extremum, & nodus.*

G

Aduertendum est circa eandem operationem, quod interdum contingit intra nares carnem augeri, tum ad regionem prioris cicatricis, tum circa nares in traduce exculptas; quocirca earum constructioni Medicum inuigilare est opus, vt eas maiores, atque ampliores, quantùm fieri potest, faciat. Ex hoc, prӕterquam quòd periculum carnis excrescentis euitamus, faciliorem respirationem ӕgrotanti comparamus. Vnde nasus, & ipsius globulus leuior redditur, nec nimio pondere deorsum cadens columnam deprimet, neque caro, quӕ indies augetur, eas tam facilè occludere poterit. Cùm igitur caro continenter singulis diebus succrescat, necessum est, vt ipsius generationem inhibeamus, & si quid genitum ipsius fuerit ex toto auferamus; quod medicamentis, & ferreis instrumentis huic muneri idoneis pulchrè fiet. Si instrumentis caro auferenda videbitur, ita agendum: sedeat ӕger aduerso lumine, & capite ad posteriora reclinato, vni ex ministris illud exporrigat; Medicus verò naribus quadantenus resupinatis internam traducis partem diligenter consideret, & quicquid prӕter naturam carnis adauctum cognouerit, totum illud ferramentis excindat, idque toties moliatur, quousque prorsus hanc supercrescẽtiam carnis abstulerit. Qua omninò ablata, curandum est, ne amplius noua generetur, proinde turundӕ illiniendӕ sunt vnguento isidis, aut ex pompholyge, vel aliquo simili, easque bis in die repetere est opus, semper tamen cum prӕcautione ne columna lӕdatur, quia cùm exigua sit, & in parte, quӕ calore non admodum viget, facilè, & ex leui offensione periclitari posset. Quod ad nares attinet possunt omnia fieri, quò ampliores, & patentiores reddantur; aut enim nullo, aut perquam exiguo sensu sunt prӕditӕ. Addo quod ex cicatricibus consolidatis duriores nares redduntur, atque elegantiores. Scias velim vltimo loco, quod non vniuersӕ narium cicatrices tam citò, neque omnibus eodem tempore consolidantur, vt

H

pluri-

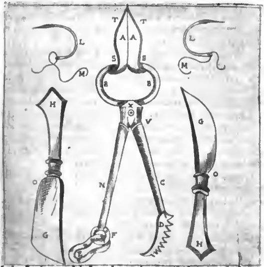
A plurimùm tamen ad quinquagesimum, aut sexagesimum diem eorum perfecta curatio perficitur, & in illis curandis æger liberiùs viuere, ac vagari potest.

De columna ad labrum conglutinatione, deque absoluta narium conformatione.
Cap. VIII.

POst inductam in omnibus nasi partibus cicatricem, quòd fiet, vt dictum est, duorum mensium, aut quinquaginta dierum spatio, superest solummodo columnæ cum labro coniunctio, aut conglutinatio, quod omnium fortè difficillimum est opus. Ad quod quidem peragendum nonnulla præ manibus habere conducit, quorum aliquot cum prædictis operationibus sunt communia, quædam huius operationis propria. Communia sunt cultri acutissimi, oui albumina in aqua rosacea dissoluta, orbiculi stupei, turundæ in oui albumine, & aqua prædicta infusæ: propria sunt acus retor-
B tæ, & forceps columnalis à Taliacotio, ita ab officio, quod præstat, nominata. Quoniam verò de communibus alibi satis diximus, iam ad peculiaria deueniendum est. Acus tres, aut quatuor retortæ ad manus habendæ sunt; nam etsi vna sufficiat, quia tamen opus laboriosum, ac perdifficile aggressurus est artifex, fieri potest, vt vna frangatur, qua propter satius est alias habere, quæ vices prioris gerere possint. Adsint cultri tenuissimi, atque acutissimi; nec desideranda est forfex acutissimâ pariter acie instructa, quæ valeat in columnæ basi excorianda cultrorum partes supplere. Forceps præterea, ea ratione fabrefieri debet, qua describitur Icone sequenti; nempe vt habeat manubria duo oblonga, ac recta, quorum vnum serratum sit, alterum insignem anulum pendentem, figuraque oblongum habeat. Superiùs verò duabus laminis tenuibus constet, obtusa acie simul accurrentibus, quæ ambæ coniunctæ in figuram acutam desinant, vt facilius in nares immitti possint; infra parùm à circulo reflexæ, vt paulùm ab ore distantes magis in profundum adigi queant. Extra quidem planæ sint, intra verò quà maxillam respiciunt concauæ.

C

ICON DVODECIMA.

D

HAec tabula forcipem ad inserendam columnam, & cultros, & incuruas acus continet.

SS *Forceps columnaris.* E
TT *Forcipis columnaris lamina.*
AA *Forcipis laminarum complexus. Nam illam clausam depinximus.*
BB *Arcus forcipis.*
V *Coniunctio forcipis.*
X *Clauus coniunctionis.*
C *Manubrium serratum.*
D *Serra manubrij.*
N *Manubrium anulare.*
F *Anulus manubrij status.*
E *Anulus manubrij mobilis.*
OO *Cultri pro excoriatione inferenda columna.*
GG *Cultrorum acies.*
HH *Cultrorum manubria.*
LL *Acus incurua.* F
MM *Fila, siue funiculi.*

Quibus omnibus ad hunc modum in promptu existentibus, potest Medicus operationem tutò exordiri. Sedeat igitur æger iuxta fenestram sub lucidissimo aëre, & Chirurgus ex aduerso stans, si nil columnæ in naso restaurando superfit, sed tota cutis in labro superiori sit plana, forcipem columnalem accipiat, eandemque modicè naribus immittat ad circuli lineam vsque, eamque cutis portionem, cui columna adiungi debet, suauiter primùm arripiens, paulatim eo vsque deinde constringat, quoad permanens videatur. Post hæc forcipem anulo in serra applicato diligenter firmabit, ac tandem vno ex cultris prædictis totum callum cutis sectione diligentissimè auferre conabitur, nec ab opere desistendum, quousque sanguis hilarior multò, & vndique promanarit. Qua re peracta, statim anulum abducere, forcipemque laxare, atque ministro eam concredere est opus: at animaduertendum prius, atque omni sedulitate obseruandum est, num vulnus id cum quantitate basis columnæ ad vnguem conueniat; præstat G enim amplius esse, eo quod consolidari aptè potest, quocirca prorsus euitandum, ne angustius fiat, alioquin vna pars basis consolidaretur, alterà remanente à cute separata. Si verò in labro basis columnæ aliquod vestigium appareat, ita vt non sit opus forcipe columnali, sitque adeo dura, vt eam cultris quamuis acutissimis auferre non possimus, forfice amputare oportet, atque in ea tantam plagam sanguinem copiosè emittentem efficere cogimur, vt basi inferendæ adæquatè respondeat.

Hac absoluta administratione statim ad basim nouæ columnæ accedere est opus, quæ, vel iusto longior est, vel adamussim correspondet: primo modo forfice est amputanda, atque ad iustam mensuram ducenda; at vbi æqualis sit, tantùm ipsius extremitatis est excindendum, vt aliqua sanguinis copia, (sicut dictum est) exire possit, quæ ad futuram perfectam consolidationem sufficiat. Vbi verò & traducem, & labrum cruenta reddiderimus, illicò ad inuicem ea coniungere incumbendum nobis est, quod opus futurà administrari hac ratione poterit. Acum illam contortam indice, ac pollice dextræ manus arreptam ad supremam εἰλαρ regionem impellat, cutemque profundè H perforet ad vulneris facti exteriorem oram: at si columnæ portio adsit in ipsius basim acum figat, sensimque adactam promoueat, donec ad supernam plagæ prædictæ oppositam oram exiliat acus, quæ vbi appareat coronide arrepta eandem ad se trahat: nares interim, ne offendantur, sinistra manu reclinet, mox vbi à carne extractam habeat Medicus acum, nitido linteo extergat, ne ex manibus excidat, atque eandem columnam secundùm ipsius longitudinem ab internis partibus ad externas perforet, non tamen ad extremam prorsus ipsius oram, sed tantùm acu accipiat, vt non possit à filo, postquam intumuerit, lacerari. Deinceps acu iam decorè traiecta, partes ad inuicem constringendæ sunt, atque nodis confirmandæ, filumque, vt artis est, scindendũ: vulneriquе mederi turundis, atque orbiculis stupeis in oui albumine madefactis oportet. Iubendum quoque est ægrorum per diem in lecto quiescere, & vulnus iuxta artis præcepta curandum: semper tamen adhibenda est præcautio, ne ad partes has recenter consutas

A tas fluxus humoris excitetur: puncta deinde quarta, aut quinta die, si æstas fuerit, eximantur, aut septima, si hyems, vel plus minus, prout Medico perito tempestiuum ex consolidatione cicatricis videbitur.

Curato vulnere, & ad consolidationem redacto, studendum est perfectioni narium, atque ornatui, quibus duplici instrumento satisfieri potest, tubulis nimirum, & tectorijs quibusdam appellatis, nec non & cultris duobus, quorum alter acutus, alter verò fit oliuaris. Vbi igitur ex traduce columna nasi, seu basis facta est, & vndique consolidata, tunc cultris studendum est, vt ambæ nares in ipso traduce excauentur vtrinque: deinde turundis stupeis cum albumine oui iniectis per 24. horas, sequentique die ablatis, curandum est vulnus quousque fit consolidatum, quod cum ad perfectionem redactum fuerit, tubulis primò mox tectorijs vtendum est. Tubuli in nares intruduntur ad seruandam formam ipsarum narium; quapropter ex materia fieri debent, quæ excauari possit, siue modò hæc sit plumbea, siue argentea, siue aurea; extra plani (præsertim quà columnam respiciunt) tamque longi esse debent, vt cicatricis internæ con-B terminos attingant, & carnem à cicatrice adhuc mollem, & flaccidam exiccare, atque constringere possint: quà verò inferiores partes respiciunt, nempe narium alas, possunt obliquè deficere; inferiùs autem tam lati sint, quanta est capacitas vtriusque naris, vt non modò respirationi fauere, sed etiam tectorio comprimenti proportionatè correspondere possint, & hæc de tubulis, & cultris pro naribus reformandis, quæ clariùs cognosces ex adnexæ Iconis inspectione.

ICON DECIMATERTIA.

C

D

Hæc tabula cultros configurationis habet, & tubulos:

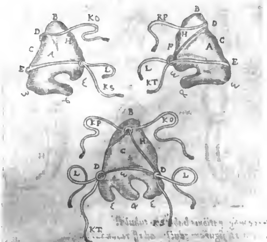
- E *Culter in myrti figuram eductus ad efformandas nares.*
- G *Cultri huius manubrium:*
- F *Culter alius instar oliuæ, peræquè necessarius ad excauandas nares.*
- H *Eiusdem manubrium.*
- A A A *Tubulorum pars superna longior, & nares contingens.*
- T *Tubulorum pars inferna breuior, & maxillæ iniecta.*
- G G *Tubulorum partes laterales.*
- • • • *Tubulorum cauum ad capita.*
- S S *Tubulorum cauum ad fines.*

D *Tubuli capitis.*

E *Tubuli capitis apex exterior, quò globulum, & alarum principia amplectitur.*

Tectoria quoque ex varia materia formari poſſunt, quæ artificio quodam eleganti conſtrui debent, vt narium vallem, ac monticulum illum naturalem præſtantiori modo effingere valeant, cuius ornatui, vt ſatisfieri poſſit, ligaturis quibuſdam, funiculis, & anulis conſtringere, atque deligare iubet Taliacotius. Vult & rurſus ipſi tectorio ad naſi totius formam fabrefacto, adeſſe quinque anulos, quorum duo ad medium tectorij vtrinque collocentur ſibi inuicem correſpondentes; vltimus verò ad ſupremam tectorij partem apponatur, vt inde excipiantur funiculi ſerici, quibus ceruici per infernas aurium regiones, & occipitio per ſupernas earundem partes idem tectorium alligari poſſit. Quod vt firmiùs alligatum maneat, neue deorſum declinare poſſit, funiculum inijcimus ſuperiori anulo duplicatum, qui hinc inde per oculorum latera deductus deſinat ad occiput, ibique alligetur: aliquando tamen vnico funiculo vtimur, ac tectorium eidem concredimus, prædictis funiculis ad occiput alligatis. Sed præter hanc vtilitatem, quam funiculus prædictus affert tectorio, opem fert etiam ipſi columnæ narium, quam in ſua ſede confirmat, ac robuſtiorem reddit. Non prætereundum eſt hoc loco, huiuſmodi inſtrumenta, nempe tubulos, tectoria, & cultros tunc eſſe neceſſaria, cùm ex traduce efformanda ſint omnia, nimirum orbiculus, baſis ſeu columna, & nares, *h. e.* cùm naſus totus amputatus fuerit, ita vt nihil narium remanſerit; nam vbi globulus naſi ſolus deficit, remanentque vtrinque pinnæ, ſeu alæ integræ, & columna ipſa, tum neque tubulis, neque tectorijs eſt opus. Sed tectoria habes deſcripta in ſubiecta figura, vt ſi quando ijs vti contingat, ſine vllà obſcuritate quonam pacto ſint conſtruenda, cognoſcas.

ICON DECIMAQVARTA.

HAec tabula tectoria, anulos, & funiculos, ex quibus colligandi modus comprehenditur, continet.

A A *Tectorium.*

B B B *Tectorij ſumma pars, quæ perforanda eſt, & funiculus ille, quem diximus tranſmittendum. Annulo non opus eſt, nil enim ex nodo incommodi emergit.*

C *Tectorij dorſum.*

Apex

A
- I *Apex globuli.*
- a *Columna tectorij.*
- B *Ala tectorij.*
- H *Tectorij latera.*
- D *Anulus superior pro superna deligatione.*
- E *Anulus centralis regius, pro regia deligatione.*
- FF *Anuli lateralis regij, pro regia, & catholica deligatione.*
- KOKP *Funiculi deligationis superna.*
- LL *Funiculi deligationis regia.*
- KTKS *Funiculi catholica, seu obliqua deligationis.*

Ad perfectiorem tandem nasi ornatum oportet, vt tempore æstiuo, aut etiam vere singulis diebus spatio quadrãtis horę nasum soli exponere, vt hac ratione rubicundus, ac viuidus color concilietur. Vtendum insuper est aliquibus vnctionibus, inter quas illa B præfertur, quæ ex ladano, felle testudinis, & puluere corallorum conficitur: vel parari potest alia vnctio, quæ componitur in hunc modum.

℞ *Aqua vita quartò destillata.*
Seminum eruca.
Seminum lupinorum. ana drag. ij.
Radicis ruta. drag. j.
Medulla panis albissimi, vnc. v.
Albuminum ouorum. num. iiij.

Macerentur per diem naturalem, & extrahatur liquor, quem ad vsum seruare, & alternis diebus leniter cicatricem illinire oportet. Si quis plura cupiat consulat Taliacotium lib. 2. cap. 18. His omnibus circa nares peractis, habemus totum nasum reformatum ea ratione, qua in hac Figura XV. pulchrè conspicitur.

ICON DECIMA QVINTA.

C

D

HAec tabula area cicatricem, & cutaneum traducem in naribus efformatum ostendit. Conformationis Icones non reddidimus, quòd reddi nequeant. Illam facilè quis mente potest concipere.

C B *Nares configurata.*

A E *Area*

A B *Area cicatrice obducta. Hæc à pristina latitudine discedit in semet contracta.* B

Atque hæc est breuis,& compendiosa narium reformandarum ratio,ad labra modò, & inde ad aures properandum.

De labijs reformandis. Cap. IX.

LAbia, quæ Medici opera egent, sunt in duplici differentia, alia quæ leporina,alia quæ decurtata dicuntur.Leporina sunt illa,sub quibus (siue ex natura,siue ex accidenti) dentes conspiciuntur, & quæ non transuersim à dextra in sinistram partem, vel contra secundùm oris latitudinem, sed perpendiculari linea à superiori ad inferiorem partem discissa visuntur.Quod vitium commune esse potest vtrique labro,tum superiori,tum inferiori.Decurtata quoque bifariam diuidi possunt;vel F enim sunt curta ob insignem callum contractum ex inepta curatione, & cicatricosa appellantur: vel ob alicuius partis deperditionem, & simpliciter curta dicuntur. His partitionibus præmissis maioris dilucidationis gratiâ præsens caput de labijs reficiendis in partes tres diuidemus: in prima de leporinis, in secunda de cicatricosis, in tertia de decurtatis,qua fieri poterit breuitate, tractabimus.

De labijs leporinis vniendis.

QVò leporina labia coniungantur, primùm opus est terminum vtrumque labij diuisi,id est, extremitates, quæ vtrinque ex aduerso opponuntur, & ab inuicem distant, cultro acutissimo, aut forfice, prout opportunius iudicabitur, dissecare ea ratione, vt sanguis vndique effluat: deinde vtriusque labri termini, adinuicem manibus ducendi, connectendi, & futurà confirmandi veniunt. Sutura acutissimâ acu, quæ celerrimè terminos vniendos traijcere possit, est facienda; hoc quidem pacto, vt priùs G acum ab externa cute ad internam propellamus,atque vbi fuerit vna pars labri sic perforata, altera perforetur ab interna sui superficie ad externam:deinde primum nodum duplicata reuolutione confirmare est opus, totque præterea puncta infigenda sunt, quot necessaria existimabimus; nam huiusmodi operationes periti Chirurgi iudicio subijciuntur. Cæterùm in sutura facienda præcauendum est, ne nimium profunda, aut superficiaria fiat, cùm prima nimis dolorosa ac dedecori; altera verò periculo non vacet, siquidem punctis labrum lacerari posset. Debent igitur puncta mediocriter distare ab extremis terminis labri, quantum scilicet est costa crassioris cultri, & eo plus. Atque hæc est prima, & maxima administratio, & fundamentum totius operationis, quæ vbi non rectè fiat, non poterunt vnquam labra conglutinari.

Hac decenti, & eleganti facta operatione, ad secundam statim deueniendum, quæ est appositio stupę lineæ in ouorum albumine madidæ,quæ ea ratione applicari debet, vt labra inter se connexa, commodè contecta sint, tam interiùs, quàm exteriùs. Supra stupam hanc leue, ac subtile linteum duplicatum, quantũ fieri potest album, est apponendum, tandem fascia molli, & tenui, quæ vndique sit æqualis trium digitorum latitudine, & posca madeat,deligandum est,vt possit per integrum diem, aut duos etiam H eodem modo conseruari. Modus autem applicandæ fasciæ prædictæ talis esto: totum labrum, si illud superius fuerit (quod vt plurimum esse solet, ipse enim, vt liberè fatear, nunquam inferius discissum obseruaui) muniendum est media fascia, cuius termini vtrinque sursum obliquè ducendi ad vtriusque auris regionem per tempora ad lambdoidem, seu ad verticem, & ibi vniendi sunt, atque arctiùs constringendi.

Obseruandum etiam est, an labrum intus admiserit fasciam, atque eà sit munitum; nam si nihil ipsius introierit,tunc linteolum tenuissimum in poscâ immersum,& aliquo modo expressum internæ labij superficiei immittendum; hoc enim modo pars ipsa ab inflammatione defenditur, quæ maximè est pertimescenda, atque ita Medico elaborandum, ne labra conglutinanda hoc symptomate corripiantur, præsertim quia vbi hoc

A hoc incommodum euitauerit, res semper ex animi sententia succedet, vbi autem contra acciderit, vix fieri poterit, vt labra cohæreant. Et istæ duæ operationes eodem tempore fieri debent secundùm priùs, & posteriùs, vt dictum est. Die verò sequenti, aut tertio stupæ auferendæ sunt tutò, citò, & cum iucunditate, ne ægrotanti dolor inferatur, vel puncta remoueantur, aut aliquid eueniat, ex quo seiungi labia possint tanto labore coniuncta. Remotis stupis, glutinantibus insistendum est, habita diuersarum partium consideratione, à quibus indicatio est desumenda. In casu nostro licet vnicum labrum secundùm naturam sit id, quod indicat sui conseruationem; est tamen diuersæ naturæ, interiùs enim propria carne, ac molli donatum est, tenuissimaque membrana obductum; exteriùs verò cute crassiori vestitum; ac proinde medicamenta actu diuersa sunt applicanda; extra quidem solida, atque concreta conueniunt magis; intra autem fluida.

Taliacotius primus omnium, qui de hac operatione scripsit, cui tanquam inuentori B posteritas multùm debet, commendat tale medicamentum exteriùs supra totum vulnus apponẽdum, nempe filamenta ex panno lineo excerpta, & vnguento ex cerussa illita, cui deinde linteum ex cerussæ cerato inunctum superponatur, fasciaque deligetur singulis diebus mane, ac vesperi, & hac ratione procedendum præcipit ad quartum vsque diem. Sed interiùs vbi medicamenta applicari nequeunt, neque applicata adhærere possunt ob continuum scilicet effluxum, fluida comprobat medicamenta, vt est syrupus rosaceus ex rosis siccis, syrupus myrtinus. Placet mihi, vt aquam plantaginis, aut rosarum in ore teneat æger cum vno ex supradictis syrupis; nam & exiccandi, & reprimendi, & leuiter abstergendi facultatem obtinet, quo nomine, & vulneris consolidationem accelerat. Sed quoniam non rarò contingit sordidam illuuiem ex vulnere effluere, opus est aliqua abstersione; proinde loco syruporum prædictorum rhodomellis, ac etiam syrupi violacei quantitas apponi potest, vt in exemplo.

℞ *Aquæ plantaginis. lib. ß.*
C *Syrupi violati.*
Rhodomellis. ana vnc. j. m.

Hoc medicamentum æger teneat in ore frigidum per vices vsque ad quartum diem, à quarto verò si oporteat, sit tepidum. Quod si maiori adhuc opus sit abstersione, potest fieri tale medicamentum.

℞ *Syrupi rosati.*
Rhodomellis. ana vnc. j.
Thuris subtiliter puluerizati. drag. j. m.

In quo lintea filamenta immergantur, atque vulneri ad partes labri internas adaptentur sæpius ipsum repetendo ad quartum diem. vel si necessarium videbitur ad septimum vsque. Quoniam autem in hac operatione tota Medici diligẽtia versatur in venustate, ac pulchritudine cicatricis inducendæ (quia non est satis agglutinare tantùm vulnus, & labia coniuncta seruare) cauendum propterea omni solertia est, ne cicatrix turpis reddatur. Quocirca opus est initio quarti diei, aut in fine eiusdem puncta D auferre, ne pus contrahatur: auferuntur autem hæc cuspide forficis acutissimæ, & tenuissimæ: sed maxima cum animaduersione huic negotio inuigilandum; nam fieri potest, vt labia tum ob sui mollitiem, ac laxitatem, tum ob continuum motum denuò dehiscant, præsertim quia minimè fieri potest, vt tam breui temporis interuallo labra ad inuicem consolidata perfectè sint. Præsidium autem, quo eidem incommodo occurrere valeamus, nil aliud esse potest, quàm gluten ea ratione paratum, quà à peritissimis Chirurgis construi solet in curandis faciei vulneribus, in quibus quàm maximè, & decori, & ornatui student. Sed hoc loci non modò habenda est ratio ornatus, sed etiam vtilitatis; proinde curandum est adaptare gluten linteo cuidam robusto, & ita parato, vt funiculi extremitati vnius lintei ex vna parte labij adaptati, correspondeant funiculis lintei oppositi, vt vbi gluten iam adhæreat, possint funiculi ad inuicem ita constringi, vt labij extrema iam conglutinata simul conseruari possint; ita enim vtilitati ornatus coniunctus habebitur.

Vt tamen res clarior euadat, declarabo modum, quo & lintea, & gluten parari debeant: at primùm de glutine, deinde de linteolis. Quamuis multi puluerea sint, quibus gluten

gluten parari poſſit cum oui aquato, vt eſt flos calcis, tragacantha, gummi arabicum, & huiuſmodi alia, poteſt tamen ad hunc modum parari. B

℞ *Thuris.*
Maſtiches ebia.
Gummi arabici.
Tragacantha ana drag. ij. *& puluerizentur.*

Deinde agitentur duo albumina oui, totaque ſpuma eijciatur, & quod in fundo reſidet inſtar aqua, retineatur, & in hoc inijciantur pulueres, donec fiat maſſa glutinoſa.

Linteola, quæ à Celſo pittacia dicuntur ad hunc modum parantur. Accipiantur duo linteola longitudine digiti auricularis, latitudine pollicis, quia tanta eſſe oportet, quanta eſt diſtantia inter naſum, & extremam labij oram, plus minuſue: deinde arte accommodentur extremitati linteolorum funiculi, qui totidem ſint ex vna, quot ex alia parte, puta vel duo, vel tres vtrinque: glutine mox iam dicto illiniatur vtrumque linteolum in interna ſuperficie, quæ non recipit funiculos, & labris ita applicetur, vt funiculi vnius correſpondeant funiculis alterius. Præcauendum in hoc opere eſt, ne linteorum termini attingant vulnus, ſed diſtent, quantùm eſt latitudo pollicis, ne humiditas è plaga exiens ſe ſub linteolis inſinuet, & nimium madefaciat. Vt autem faciliùs funiculi conſtringi poſſint, & labrum conſeruari, vbi applicata fuerint lintea ſuo glutine madida, tam diu ſoluta relinquantur, quouſque exiccatum ſit gluten, atque perfectè linteola adhæreant, quod fiet ſpatio ſex, aut octo horarum: ac deinde funiculos oppoſitos conſtringere moderatè oportet: terminus verò, ac nota conſtrictionis eſt, quando vulneris oræ, ſeu extremitates pulchrè ſe contingunt abſque vlla inæqualitate, nulluſque in læſa parte ſit dolorificus ſenſus. F

Interim vulneri ſingulo die bis medendum, ſed alia ratione; nam filamenta arida applicanda ſunt ſupra vulnus (ſolutis prius funiculis, & vulnere, vt decet abſterſo) quibus applicitis, denuò funiculi conſtringantur, & ſuprapoſito linteo tenui, duplicato faſcia adhibenda tenuis, ac nitida, vt dictum eſt. Cureturque vulnus hac ratione ad decimum quartum vſque diem; tunc enim temporis omnis excrementi illuuies iam conſumpta eſt, & ipſum vulnus eleganter conſolidatum, quod tamen, vt diutiùs conſeruetur ablatis linteolis, & alijs, gratia, & venuſtas concilietur. Conſulo hoc loco, vt quando nocturno tempore it dormiturus æger, ceratum vulneri iam conſolidato ex ceruſſa cocta applicet, faſciaque muniat; incredibile ſanè eſt, quantùm huiuſmodi ceratum cicatricem cohoneſtet, decoretque. Et hic eſt modus curandi labra leporina: modò ad labiorum curtorum curationem deueniendum eſt. G

De labijs cicatricoſis reformandis.

Cicatricoſa labra, vt initio dicebamus, ea ſunt, quæ callum adeo deformem ob malam curationem contraxerunt, vt cùm ſui ſum conuoluta, atque retracta exiſtant, iure merito curta appellentur. Horum vitio haud ſine turpitudine, aut gingiuæ, aut dentes conſpiciuntur, & quibus id infortunium contigit, ſic loquela perturbatur, vt vix loquẽtes intelligantur. Etſi vtrique labro incõmodum hoc euenire valeat; frequentiùs tamen obſeruatum eſt ſuperiori accidiſſe, ijs præſertim, quibus in digladiando nares amputatæ fuerunt. De his nunc inſtituitur ſermo, de quorum recta curatione dici, aut intelligi nec quicquam ab ijs poteſt, qui tractatum de naribus reformãdis, & curandis ſedulò non legerunt. Iam verò ad rem ipſam accedentes oportet inprimis, vt totius corporis habeatur cura, facta priùs conſideratione, num venæ ſectione, an purgatione ſit vtendum; deinde poſt inſtitutam conuenientem victus rationem ad manuum operationem venire eſt opus, quæ eò tendere debet, vt venuſtatem, & decorem primò reſpiciat, ad quam peritus Chirurgus tanquam in præcipuum ſcopum omnem diligentiam dirigere debet; nam licet in coniungendis partibus natura mira efficacia operetur, omnis tamen vnionis ratio, gratia, atque decentia arti adſcribitur, & artifici: ars quippe ita ad naturam ſe habere debet, vt vbi hæc rectè operetur omninò ipſa ab operatione ſuperſedeat; vbi verò à recta ratione deflecti videatur, eam corrigere contendat. Hanc rem ſi accuratè ij obſeruaſſent, qui labra hæc curantes ad calli natu- H

ram

A ram venire permiserunt, quocirca potiùs mutilos, quàm sanos misellos ægrotantes reddiderunt, nunc de calli contracti curatione nobis non esset opus pertractare. His itaque in vniuersum consideratis, atque peractis, vt ad finem curatio perducatur, è labro auferendus est callus, qui cùm sit quid toto genere præter naturam, indicat ex toto sui ablationem per manuum operationem. Hæc autem ex animi sententia succedet, si naturam, & quantitatem ipsius calli Chirurgus accuratè perpenderit, durus ne, an mollis; in profundo, an in superficie existat; nam durior vbi fuerit, rebellis, ac contumax curatu habebitur; contra verò mollis: pari itidem ratione, qui profundiùs egerit radices, aut longior apparuerit, quàm, qui aut breuior, aut in superficie contineatur, maiori cum difficultate curabitur. Iam verò cùm oporteat ipsum radicitùs euellere, vbi altior sit, sectionem cultro profundiorem fieri est necessè; è contra vbi in superficie magis sit; nam superficie tenus sectio ducenda est. Modus talis esto, cultro tenui, optimeque scindente ab vno extremo calli ad alterum eo modo trahenda est sectio, vt sanas partes aliquantisper attingat: nec ab opere desistendum, quousque iam appareat sectionem
B attigisse partes sanas subiectas, omnemque callum ex toto amputasse, nullis quippe ipsius vestigijs apparentibus, quod clariùs dignoscitur, si sanguis vndique à sanis partibus, & copiosè quidem effluxerit.

Operatione hac, vt decet peracta, & callo funditùs extirpato medicamenta localia applicanda veniunt, quæ cruenta appellare consueuimus, de quibus satis diffusè tractatum est, deinde suppurantia altero die, iam superiùs declarata, adhibenda. His ita seruatis, vt labra in bonum situm, quoad fieri poterit, perducantur, antequam caro supercrescat, quæ impedimento esse potest, ne aut in pristinum statum restituantur, aut restituta non conseruentur, linteolum album pluries conuolutum puluinaris instar, & medicamentis idoneis illitum, scisso labro adaptandum; ac inde fascia huic muneri destinata vulnus vinciendum. Atque hac ratione singulis diebus bis in die curetur ad septimam vsque, plus minusue, pro varia ægrotantis tolerantia, ac complexione: septimaque die transacta sarcoticis primùm, & mox epuloticis agendum, de quibus supra fusiùs diximus, cùm ageremus de naribus reficiendis.

C Vt verò res cum decore, & ægrotantis vtilitate faciliùs contingat, laminā plumbeam magnitudine, & figura labro correspondentem applicare est opus ad medicamentorum compressionem, & conseruationem: hacque lamina vtendum etiam est post inductam cicatricem, ne denuò in callum conuertatur, sed ope ipsius laminæ depressa remaneat. At non semper, & continuò post inductam cicatricem lamina apponenda, verùm vbi apparuerit cicatricem nimis èleuatam, ac duriorem factam esse; nam à lamina perbellè emolliri solet, quæ si non interdiu, saltem nocturno tempore adaptetur sua ligatura, vt artis est, seruata; hoc enim modo labrum tum gratiam, tum pristinum statum recipiet. Idque tandem agendum in huiusmodi labris venit, quod supra circa nares faciendum esse diximus; quid enim prodest ægrotanti restitutum esse labrum in suum locum naturalem absque gratia, & decore? detestandum esset potiùs, quàm laudandum opus, si hæc desiderarentur, nec Medici ignominia, & ægrotantis dedecus abesset. Omni igitur ingenio, atque industria vti debet Medicus, vt cōmendationem sibi, & arti decorem comparet, & hæc breuiter, quoad fierit potuit, de curatione labrorum
D curtorum ex cicatrice, dicta sint.

De labris curtis restaurandis.

CVratione cicatricosorum labrorum traducis ope non egentium absoluta, ad eorum curationem iam properandum est, quæ curari minimè possunt absque eiusdem traducis beneficio: quibus sanè curandis ad memoriam reuocanda sunt, quæ supra de traduce efformando diximus; nam sine eorum recta intelligentia fieri non potest, vt hoc genus curtorum integritati restituatur. Animaduertit pulchrè hoc loco Taliacotius, quòd labro modicè decurtato nequeat adhiberi curatio, ob imminens periculum ne tradux mortificetur; is enim quando est valde exiguus, vel non potest exactè futurā labro coniungi, vel si potest, eò quod in exigua quantitate alimentum sua exilitate trahat, facilè emoritur. Et reuera quoniam ad præparandum traducem multùm tempo-

ris maximo cum Medici labore, & ægrotantis molestia requiritur, rationi consonum non videtur ægrotanti id consilij dare, illique persuadere, vt discrimen huius grauis operationis intempestiuè subeat: sed satiùs est eum deterrere ab hoc cogitato, cùm se exponere debeat operationi cuidam, ex qua parùm commodi, & multùm detrimenti suscipere posset. Contra verò, cui insignis, & conspicua labri portio deficit, omni verborum apparatu peritus Chirurgus suadeat, vt restaurationi ex hoc opere pendenti hilariter se concredat: & ipse Medicus interim constanti animo prouinciam suscipiens felicis exitus spe fultus, omnia, quæ ad curationem pertinent, sibi præparet.

Ad opus itaque se accingens, quod primùm ei obijcitur considerandum, est pro superno ne, an pro inferno labro instituatur curatio, atque vbi perspexerit. *v. g.* superius egere restauratione, eodem modo traducem procreare, atque eundem suo tempore ex superiori parte brachij, quà humerum respicit, separare studeat, ac supra in naribus resarciendis dictum fuit, atque ex sequenti Figura decima sexta perspicuè deprehenditur.

ICON DECIMASEXTA.

Hac tabula ad labia resarcienda pertinet, atque quod ipsorum superius est.

C *Labium supernum decurtatum.*
DAC *Cutis propago, ex qua labium restauratur.*
D *Radix propaginis.*
C *Apex illius, & pars insititia.*
A *Corpus eiusdem.*
B *Area, & locus vnde propago educta fuit.*

Post traducis à brachio separationem, curti labri extremitas, quoad sanguinem vndique emittat, est recidenda, ac inde vbi artificio superiùs exposito factum sit, vt tradux adamussim curto labro respondeat, ijsdem instrumentis, quibus ad nares conformandas vsi sumus, consuantur, curentur, idoneaque fascia deligentur, quemadmodum apparet in Figura decimaseptima.

Quod si infernum labrum reficiendum occurrat, tradux in parte inferiore brachij, quà ad cubitum vergit, secandus est, sursumque inuertendus, vt exterior labri superficies cum exteriori traducis vniatur, & interna vnius, nempe rubra, cum rubra alterius coniun-

A coniungatur. Modum, quo fieri debet talis sectio, ita vt tota operatio finem sortiatur, qui artificis consilio exactè respondeat, decima octaua Figura apertè demonstrat.

ICON DECIMASEPTIMA.

B

ICON DECIMAOCTAVA.

C

D

Tabula Decimaseptima propaginis in supernum labium iam insitionem factam, & eius deligationem demonstrat.

F *Cutaneus tradux labio insertus superiori.*

N *Insitio ipsa traducis cum labio.*

G *Area, vnde tradux fuit eductus.*
a ι ω *Faſcia regia, cui cæteræ innituntur.*
D *Faſcia cubitalis.*
Q *Faſcia brachialis.*
E *Faſcia pectoralis.*
H *Faſcia axillaris.*
L L *Cucullus.*
a a *Foramen cuculli ad aures.*
I I I I *Diploidis, ſiue thoracis pars anterior.*
M M M *Thoracis diuiſio, quæ funiculis conſtringitur.*
A A A *Funiculi faſciarum.*

Tabula Decima octaua inferius labrum repræſentat vnà cum propagine, & area.
A *Labrum inferius curtum.*
D B E *Cutaneus tradux.*
D *Radix traducis.*
E *Apex inſititius traducis.*
B *Corpus traducis.*
C *Area locus.*

Facta, videcet, prædicta ſectione, tradux præceptis hactenus traditis reciſo labro eſt adaptandus: vulnuſque inſuper curandum, faſcijſque vinciendum, quæ omnia dilucidè ob oculos ponit Figura immediatè deſcripta.

ICON DECIMANONA.

Hæc tabula inſitionem inferni labri, & deligationem continet.
F *Cutaneus tradux.*
C *Labij inferni inſitio.*
E *Area.*
a ι ω *Faſcia regia.*
B *Faſcia cubitalis.*
D *Faſcia pectoralis.*

a Faſcia

A
a Fascia axillaris.
A Fascia brachialis.
O O *Cucullus.*
H *Foramen cuculli ad transmittendas aures.*

Notandum est in harum partium curatione, vt antequam tradux decurtatis labris adiungatur, internæ ipsius superficiei callum perfectiùs obducatur, quàm in narium refectione; nam sutura in labris facta solet ab humiditate tam à palato, quàm à gingiuis effluente conspurcari: quocirca si traducis interna superficies non fuerit exactè ad calli naturam redacta, præterquam quòd curatio multùm differtur, periculum quoque imminet, ne vlla ratione possit ad exitum perduci. Hac igitur habita consideratione futura contortis acubus (Figura duodecima delineatis) est facienda, qua peracta cruentis medicamentis vulnus priùs, deinde suppurantibus quousque penitus tradux coaluerit, ac firmiter restauratæ parti adhæserit, est curandum. Tempus, quod ad hanc
B conglutinationem requiritur, non debet esse breuius viginti quatuor dierum spatio, si æstas fuerit: hyeme verò longius sit, oportet; nam ob continuum humiditatis effluxum infida traducis vnio cum dissecto labro redditur. Illud etiam est obseruandum, quod labri substantia non omnibus est eadem; aliquibus quippe maior, nonnullis minor vliginis quantitas inest, quæ magis, & minus curationem procrastinare valet.

Vbi tradux fuerit perfectè agglutinatus labro, ita vt nulla supersit suspicio disiunctionis à brachio separandus est, non secus atque fieri iussimus in naribus instaurandis. Post hæc idoneis præsidijs iam dictis tum ipsius labri curationi, tum ornatui, quantum fieri poterit, incumbendum est. Curationem adiuuare multùm valet elegans illa deligatio, cuius supra mentionem fecimus, quæ ex linteo albo, ac tenui fabrefieri, & sic adaptari debit, vt à labro vtrinque in duo capita diuidatur, cuius vnum (si supernum labrum sit reficiendum) supra aures; alterum infra ducendum, & ad occiput obligandum. Si vero infernus labrũ sit reficiendũ, infra aures ducenda sunt fasciæ capita, quousq; ad occiput terminētur, vbi colligari debēt: quēadmodũ in adnexa Figura obseruare quisq; poterit.

C

ICON VIGESIMA.

D

Hæc tabula vtriusque labij deligationem, & ea iam efformata demonstrat.
A B C *Fascia deligans supernum labium.*

A *Fascia*

A *Fasciæ basis.*
B *Fasciæ ductus superior.*
C *Fasciæ ductus inferior.*
E *Finis, & innodatio superioris ductus.*
F *Finis, & innodatio inferni ductus.*
D *Deligatio inferni labij vno fasciæ ductu.*
G *Infernum labium iam restauratum.*
H *Labium supernum iam restauratum.*

B

Sed ad conseruandam curtorum conformationem interdum lamina plumbea requiritur, quæ si ea diligentia, ac decet, adhibeatur parti restauratæ, pristinam elegantiam resumet. Atque hæc de labris quocunque modo læsis restaurandis per compendium dicta sufficiant.

De curtis auribus reformandis. Cap. X.

F

QVamuis aurium curtarum curandi ratio, citiùs, ac breuiori tempore celebretur; est tamen difficilis, ac laboriosa, neque vndequaque tuta. Nec quisquam putet posse ex toto amputatam aurem restaurari, ac de nouo reformari; nam cum mediante traduce sit resarcienda, vbi tota fuerit abscissa, nullum remanet subsidium, cui inniti possit tradux. Vnde temerarij illi censendi sunt, qui alto supercilio dicunt posse aures curtas, aut ex toto à capite dissectas arte refici. Adhoc igitur, vt auris renouari possit, requiritur necessariò, vt aliqua pars ipsius remaneat, cui cutis traducis agglutinari possit. Si igitur inferior, aut superior pars secta fuerit, resarciri quidem potest: sed inferior pars faciliùs, atque elegantiùs conficitur, quod præ cæteris lucidissimè apparuit in illo D. Benedicti Monacho, cui pars inferior auriculæ amputata fuit, atqueadeo à Taliacotio venustè, & eleganter restituta, vt omnem captum humanum superare sit visa: è contra verò vbi superior pars curta fuerit, vix & cum maxima difficultate restauratur, præcipuè in corporibus gracilibus, quibus cutis, à qua petendus est tradux, sit valdè tenuis; id quod contigit cuidam nobili ex oppido Castri Realis, cuius elegans Chirurgus Ioseph Galletti suscepit curtam aurem restaurandam, quæ quamuis ex arte fuerit restituta, ob cutis tamen tenuitatem consistere nequiuit, totaque exiccata concidit. Cur modò partes auris superiores sectæ difficiliùs, interiores autem faciliùs restaurentur; euenit ratione particulæ naturæ; nam inferna pars cutanea est, superna verò cartilaginosa, quo nomine inferior quasi suo pondere deorsum declinat. Quò pars superior sit eleuata, opus est, ne supra meatum auditorium concidat, quod beneficium à cartilagine habet; cartilago autem ex cute elici minimè potest; hinc difficiliùs conficitur ab arte huius auris pars. G

Sed vtcunque sit, siue pars superior, siue inferior secta fuerit, oportet, vt adsit pars vna, cui tradux adhærere possit; in quo efformando, & præparando non accipitur cutis ex brachio, vt dictum fuit superiùs in naribus, & labijs reformandis; sed eliciendus est ex illa regione, quæ post aurem est: nempe superior pars à superiori, inferior ab inferiori reficienda est, vt demõstratur Icone X X I. Longè enim citiùs tradux ex huius loci cute delineatur, faciliusque auri sectæ agglutinatur, quàm vbi ex cute brachij accipitur; quandoquidem quamprimum ille delineatus est, statim fit sectio, cutisque ab osse caluæ euellitur: qua auulsa, & profunda sectione ab osse separata, auri curtæ futurà statim adnectitur. At quãdo ex brachio tradux est accipiendus, expedit, vt dictũ fuit suo loco, sectione cutem separare à subiecto musculo: deinde vulnus per multos dies curare, quousque cutis fiat idonea, vt naribus adaptetur; nam siue in superiori, siue in inferiori sui parte ab alia cute secta fuerit, tantum temporis permittendum est præterire, quousque perfectè consolidata fuerit: scalpris deinde in suprema sui parte, qua adhærere naribus, aut labro debet, excorianda est; nam antequam scalpatur, non est apta, vt naribus agglutinari possit. Longius igitur tempus, & maior industria in traduce efformando ex brachij cute requiritur, quàm ex regione post aurem: è contra maiori H

cum

cum dolore tradux auris, quàm narium, aut labiorum efformatur (licet breuiori temporis interuallo) quandoquidem opus est eum à pericranio, & subiecto osse sectione profundissima separare, quod non nisi maximo cruciatu, ac summo dolore perficitur, nec absque aliquo periculo. Quod re vera impendet, tum quia sæpe inflammatio excitatur: tum quia partes subiectæ, quæ auferuntur, detectæ à cute manent, vnde difficiliùs vulnus ad curandum redditur: tum quia fieri minimè potest, quin in hoc traduce delineando arteria quædam, quæ per hanc reptat regionem, transuersim secetur, à qua multa sanguinis copia effluere consueuit; quæue difficulter secta consolidatur: denique quia cutis, quæ ab osse separatur tenuis, ac penè exanguis est, & à subiectis partibus frigidis euulsa, sicca, ac tenui parti adhærere est opus, quæ omnia caloris imbecillitatem arguunt; quibus nominibus periculum est, ne emoriatur tradux, huiusmodique operatio vana reddatur.

Ex his satis apparet breuiorem esse viam in producendo, & applicando traduce auribus, quàm naribus, aut labijs, sed non sine dolore, ac inflammationis periculo, quæ in traduce è brachio efformando non occurrunt; dolor enim paucissimus, breuissimusque nullo existente inflammationis, aut fluxus sanguinis periculo, tum ob exiguitatem venarum, & arteriarum, quæ illac excurrunt, tum quia cutis, cùm sit crassa, probè nutritur. Non igitur in hoc traduce efformando pro auribus restaurandis sensim, & per tam longa temporum interualla opus est progredi, vt dictum fuit agendum esse in narium, aut labiorum figuratione. Vbi itaque tradux delineatus fuerit, immediatè excidendus, statimque auri agglutinandus est.

Quod cùm hac celeritate fieri debeat, omnia in promptu esse oportet, vt operatio iucundè procedat, vt sunt optimi cultri acuta acie præditi, acus egregiæ æquali filo instructæ, lintea tenuia alba, ouorum albumina, quibus pulueres ex sanguine draconis, bolo armeniæ, terra sigillata, & huiusmodi admisceantur; orbiculosque stupeos paratos esse conuenit, vt immergi in hoc albumen possint ad sanguinem sistendum violentissimè ab arteria secta erumpentem, gossipium quoque vstulatum, & minimè vstulatum: sed ita integrum osculo arteriæ sectæ applicandum est digito compressum; vnicum enim præsidium est ad sanguinem cohibendum. Deinde fascia quadam lintea alba, tenui, longitudine sesqui cubiti, latitudine digitorum quatuor, aut quinque opus est: hæcque omnia parata esse oportet ante operationem; quæ tria amplectitur, vnum est traducis efformatio, alterum eiusdem auri adiunctio; & tandem ipsius auris sectæ conseruatio.

Prima operatio, quæ est basis, & fundamentum totius huius fabricæ, ad hunc fieri modum debet, primò ipsum traducem linea quadam nigra designare est opus, siue superior, siue inferior pars auris restauranda veniat; deinde cultro acutissimo cutis profundissima sectione ab alia cute separanda est: tertiò eandem ita ab alia cute, veluti linea quadam separatam à subiecto quamcitissimè diuellere oportet. Minister verò interim sanguinem ab arteria secta fluentem, vel proprio digito, aut stupis in succo prædicto madidis cohibeat: manumque ipsius Medici secantis sequatur, quousque totam cutem vndequaque à subiectis, & vicinis partibus pro traduce efformando separauerit; areamque mox apparentem in osse obcutem ablatam stupis in oui albumine madidis pulchrè tegat, ac manu comprimat, & quantùm fieri poterit, conseruet.

Huiusmodi actione peracta, nempe cute à subiecto osse, & partibus cutis inferiùs, & superiùs sectione eleganter separata, statim in auris superficie totam cicatricem callosam vndequaque amputabit, ita vt æqualiter sanguis effluat; quo enim ampliùs, ac profundiùs auris cicatrix dissecta fuerit, eò citiùs, & elegantiùs tradux ei agglutinabitur, ac firmiùs. Ablata tota cicatrice opus est linteo sanguinem detergere, animaduertereque an sanguis probè ab omni parte auris cicatricis sectæ emanet; nam si minima pars remaneret intacta, à qua sanguis non efflueret, esset impedimento, quo minus tradux agglutinari auri posset. Hoc rectè peracto, tradux trahendus est, & futurà auri conglutinandus: quot verò punctis futura constitui debeat, & cui regioni primum punctum affigendum sit, res ipsa perito Chirurgo demonstrabit. Facta iam futura gossipio meatum auditorium claudere conuenit; deinde stupam ouorum aquato imbutam futuræ apponat, ad areamque aurem tantisper declinans, ligaturaque curiosissimè deliget

fascia

faſcia iam dicta, quæ diuiſa videatur in duas partes, vna quæ baſis vicem gerat, altera ductuum. Baſim illam intellige, quæ partem integram totam, qua à traduce alterius auris infima per gulam deorſum ad alteram aurem ſurſum conducitur, quod faſciæ ſpatium totum integrum eſſe debet, nulla ratione diſciſum: ductus verò faſciæ ſunt illa capita, quæ ab vtraque aure ſurſum ad verticem cōuertuntur, in duaſque rurſus partes diuiſa, inde pars vna ad frontem, altera ad occiput excurrat, vt medicamentum appoſitum faciliùs adhærere, & in ſtatu ſuo poſita auris conſeruari poſſit, quod Figura ſequens exponit. E

ICON VIGESIMAPRIMA.

F

G

Hæc tabula aures curtas, & earum poſt inſitionem deligationem oſtendit.

A *Auris portio ſuperior curta.*
B *Auris portio inferior curta.*
ODEFG *Faſcia.*
O *Faſcia baſis, quæ gutturi ſubijcitur.*
D *Faſcia ductus anterior.*
E *Faſcia ductus poſterior.*
F *Poſterioris ductus innodatio.*
G *Anterioris ductus innodatio.*
C *Cutis propago aurium iam inſita.*

H

Functione hac abſoluta oculos, & animum ad plagam illam factam in capite voluere eſt opus, inhibereque ne vel pars ipſa, vel totum caput ipſius plagæ ratione, inflammationem aliquam contrahat: quod præſidijs idoneis fiet, partim humorem deorſum impellentibus, atque eoſdem ad partes infernas trahentibus. Inter impellentia huic affectæ parti conuenientia, partibuſque propinquioribus applicanda, quæ & interceptoria appellari ſolent, ſunt linteola in poſca madida, frigida actu huius partis ceruici apponenda, eaque ſæpius per duas ſaltem horas mutanda, ne vbi calefacta ſint ad ſe calorem, & humorem trahant, ſed miniſtro hoc munus dandum eſt, qui attentè illi ſtudeat: inferiùs verò attrahendi ſunt humores frictionibus factis ad crura, ligaturis etiam quandoque vti opus eſt dolorem inducentibus, vt citiùs humores attrahantur; nonnunquam verò ad ſanguinis miſſionem reuulſiuam deueniendum; quamuis non ſtatim,

A tim, sed sequenti die vbi appareat aliquod inflammationis vestigium, aut ipsius suspicio immineat.

Institutaque victus ratione decenti, in superioribus circa alimenta, & potus præscripta, à vino abstinendũ est per aliquot dies, & huius loco aquà coctà, in qua ebullierit semen aliquod, quod refrigerandi facultatem habeat, vtendum, de quibus alibi. Curandum quoque est, vt æger quiescat, & in lecto decumbat; & singulo mane, ac vesperi frictionibus leuibus ad crura primùm, deinde ad brachia, & ad dorsum contrectetur ad quartum vsque diem. Immoderatus somnus, ac vigilia euitanda est; situs capitis sit in oppositum latus, silentium, quantùm fieri potest, sibi imponat; periculum enim est ne ex continuo maxillæ inferioris motu concitetur inflammatio: animi quoque immoderati affectus, qui possint ipsum ad excandescentiam, aut iracundiam commouere omni industria sunt fugiendi, proinde turba gentium è cubiculo est arcenda; curandumque tandem est, vt quotidie, aut saltem alternis diebus adsit alui beneficium, quod vbi non adfuerit naturà, arte comparandum est clysteribus, aut suppositorijs.

B Præscripta igitur recta victus ratione, in sex rebus non naturalibus, reliqua chirurgica curatio incepta ad finem vsque perducenda est, quæ initium sumit à stuparum ablatione, vbi videbitur Medico satisfecisse, neque aliquod adsit, vel inflammationis, vel sanguinis fluxus periculum. Diligenter itaque animaduertere debet, an orificium arteriæ referatum, an à caruncula ibi adnata perfectè clausum fuerit, quod si nondum obturatum sit osculum arteriæ, & adhuc albumina adhærere satis videantur, reijcienda est hæc operatio in tertium vsque diem; tunc enim si res tuta videatur, puris copia emanante, qua albumina madidiora reddita possint faciliùs auferri, tunc blandiùs, quoad fieri poterit, hæc ipsa auferantur. Quibus pulchrè, & vt artis est, ablatis, ad propaginem cutis auri adnexam, simulque, & semel ad aream curandam vnica operatione est properandum, quæ vtrumque vulnus ad suppurationẽ ducat ad decimumquartum vsque diem, citiùs, aut tardiùs pro vario corporis habitu, complexione, & alijs circumstantijs, vt decet, animaduersis.

Medicamenta autem localia, quæ exiccandi vim habent, & inducendi cicatri-C cem, ad quæ deueniendum deinceps est, iam supra descripsimus. Puncta acu facta non sunt negligenda, quæ vbi non perfectè consolidentur, aut appareat aliquid humiditatis, quà impediatur consolidatio, eis inspergatur singulo mane, ac vesperi modicum pulueris à nobis superiùs propositi in narium, & labiorum consolidatione. Funiculos verò, quibus sutura constat, remouere oportet quamprimum, quod ante hebdomadæ spatium, quod est longissimum, fieri debet. Vulnere iam consolidato opus est posteriori parti propaginis attentè incumbere; nam superficies illa, quæ ab osse separata fuit, eget exiccatione, alioquin non posset induci callus, in quo inducendo, nec non & in perfectè consolidanda area, solertia, ac arte vtendum est. Solet caro in area quandoque succrescere, quæ omninò inhibenda, & quod eius genitum est, totum id medicamentis idoneis cõsumendum: curandumque est, vt cicatrix non indecora inducatur, præsertim circa radicem traducis, quæ operatio, cùm paulùm difficilis sit, attentionem, & Medici solertiam requirit; interdum enim in longius tempus produci consueuit.

Medicamenta autem tam exiccantia, quàm agglutinantia, & corrosiua eadem prorD sus sunt, ac illa in narium, & labiorum curatione profusè dicta: idem quoque est eorum vsus, atque recta administratio. Consolidata iam pulchrè aure, ita vt contrectari queat, cogitandum est de ea collocanda in tali statu, vt possit conseruari, simulque & satisfieri indicationi, quæ ex area, nec non & ex parte traducis posteriori suggeritur, vt paulò antea dictum est; tradux enim nondum assuetus est situi auris, qui paulatim assuefaciendus venit: huius rei gratia puluilli quidam ex linea tela tenui admodum, & molli præparandi sunt, quorum vnus inter aream, & aurem iam fabricatam subijciendus est, qui latitudine, & longitudine ipsi auri proportionatus sit, neque ipsam excedat, aut ab eadem excedatur, sitque huius latitudinis, vt spatium illud totum complectatur, quod interiacet, & tam aream, quàm aurem hisce inde apprehendat, fasciaque supradicta, ita muniendus est puluillus, ne in vnam, aut alteram partem flectere possit. Quibus ita peractis habebis aurem perfectè instauratam vt conspicitur perbellè in Figura sequenti.

ICON VIGESIMASECVNDA.

Hæc tabula aures iam efformatas, & aream traducis exhibet.

A *Area traducis supra.*
B *Auris pars superior efformata.*
C *Auris inferior pars efformata.*
D *Area traducis infra.*

Sed re vera in auribus eleganter construendis totum artificium videtur positum in recta puluillorum administratione; è contra verò in narium exacta structura tota industria versabatur in accommodata traducis præparanda ratione, nempè in sectionibus ritè, & vt decet, tam secundùm longitudinem, quàm secundùm latitudinem factis. Puluillis itaque diligentissimè appositis, quod reliquum est, naturæ committatur. Atque hic, resectis superfluis, vberioris doctrinæ causa à Taliacotio appositis, sistat curtorum reficiendorum tractatio, in qua curiosus Medicus huic operi se accingens nihil omninò desiderare poterit.

FINIS TERTIAE DECADIS.

IOAN.

IOANNIS BAPTISTAE CORTESII

MISCELLANEORVM MEDICINALIVM DECAS QVARTA

De Rebus Naturalibus.

Ad Tyrones.

B MVltùm refert, vt is, qui se Medicæ facultati consecrare, ac deuouere cupit, sibi ob oculos statuat non cuilibet, vel ab aratro redeunti patere aditum ad huius perfectionem pertingendi, sed necessarium esse requisitum, vt Medicinæ Tyro plurimarum habeat rerum cognitionem, quarum non infimum assecutus est, si Latini, & Græci idiomatis sit peritus; harum enim linguarum, si nullam sibi perspectam habeat, impossibile est eum ex fontibus scientiæ huius aliquid haurire, & per consequens finem propositum assequi posse. Adhæc supponitur in Medicinæ studioso illum præclarè callere prædicabilia Porphyrij, & magna diligentia menti, & animo mandasse ea, quæ Philosophus in libris Priorum, & Posteriorum, nec non in libris de Physico auditu pertractat, quid scribat de Cælo, de Generatione, & Corruptione, de Meteoris, de Anima, denique quid de Paruis naturalibus posteritati reliquit; nã vbi Philosophus definit, Medicus esse incipit, vt Aristoteles testatur. Quare cùm præcitati libri adeò necessarij sint ad Medicinã benè obeundam, exiguà adhibità operà quilibet colligere poterit, eis, qui hos vel negligenter percurrũt, vel penitus omittunt non affulgere posse spem synceram profectus in hac facultate, nec vnquam tales ad aliquod existimationis C fastigium peruenturos. Vos verò, cùm ad sufficientiam in philosophicis disciplinis desudaueritis Medicinæ vestrum studium nauare statuentes, sapientem admodum cogitationem concepistis in eo, quòd animaduertentes labyrintheas vias in medica facultate à me flagitaueritis, vt vobis methodo breui, ac facili exponerem, qua ratione principia eius aggredi, & cum fructu emolumentoque continuare valeatis. Ego licet plurimis negotijs impeditus, & penè innumeris alijs molestijs distentus sim, tamen vobis eà solertià gratificari studebo, vt manifestè ex meo labore appareat me omnem meam cogitationem, industriam, & laborem eò conuertere, quò vberrimos huius scientiæ fructus, & vtilitates capiatis; nam institutionem methodicam vobis sum declaraturus, cuius beneficio non modò Medicinæ principia poteritis feliciter auspicari, sed etiam velut manu ducti in cognitionem venire, quis modus studendi, qualisque ordo librorum legendorum sit, aspirantibus vobis ad huius facultatis apicem obseruandus.

Verùm antequam initium faciã, decreui vobis afferre, vnde Medicina ortum suum D duxerit, & quem progressum in hunc vsque diem habuerit, non mentionem facturus de ipsius nobilitate, cùm latè pateat omnium artium præstantissimam esse, primùm quòd nobilissimum præ cæteris subiectum habet, & considerat, quod est corpus humanum; deinde quòd finis ipsius est sanitas, quæ quàm nobilis sit omnes norunt: denique quòd demonstrandi certitudine vtitur. Et quamuis scripserit Galenus eandem vti coniecturà, id tamen intelligendum est de cognitione; nam quantum spectat ad ipsius operationes, procedit ex veris, primis, notioribus, & causis conclusionis eodem docente Galeno. Sed ad ipsius originem accedens, dico Medicinam antiquissimam esse, cùm in ipso vniuersi exordio à Summo rerum Conditore suum esse sortita sit. Deus namque in principio Mundi creauit quatuor Elementa, resque elementatas omnes, præsertim animalia, plantas, & metalla, à quibus omnibus, non modò genus humanum conseruari, sed etiam ab instantibus morbis liberari potest. Iure igitur merito Medicina cum ipsa rerum vniuersitate parem perennitatem habere gloriatur.

Et quanquam ante diluuium nullum testimonium habeamus Medicam artem viguisse, **E**
post tamen illud familiarissimam in Aegypto extitisse, nec ab inferioris notæ hominibus tantùm, sed & ab ipsis Regibus fuisse excultam, pro comperto habemus.

Primus, qui apud Græcos Medicinam exercuit (eorum qui ad nostram memoriam venerunt) fuit Apollo, vt refert Plutarch. in lib. de Osiride, & Plin. initio lib. 29. Et licet tunc temporis rudis haberetur, ferunt tamen ab Aesculapio eius filio, ea ratione factam fuisse, vt non solùm ægros sanitati facillimè restituisse, verùm etiã exanimes ad vitam reuocasse fatua antiquitas existimauerit, quemadmodum etiam citato loco Plinius de Tyndaride scriptum reliquit, licet plerique Hippolytum, & Androgeum Minois filios è monumento extractos fuisse sibi persuadeant. Quid igitur mirum si eidem templa tanquam Medicinæ Deo erecta fuerint? Aesculapio successerunt Podalirius, & Machaon, qui in Bello Troiano insigniter eminuerunt, at in illa parte tantum, quæ manu curat. Longo deinde temporis interuallo, ad bellum vsque Peloponnesiacum in obscuro latuit Medicina, cùm Hippocrates in Insula Coo (nunc Langò appellata) natus ad artis præcepta reduxit, & vt scribit Soranus ab artibus circulatorijs **F**
separauit. Cùm enim in more tunc temporis positum esset, nomina eorum, qui sanabantur, & medicamenta, quibus liberati erant in tabellis quibusdam scribere, easque in templum Dei auxiliatoris offerre, ex huiusmodi tabellis Diuinus Senex eam Medicinam instituit, quam Clinicem appellant. Eum secuti sunt plures Medici, & famà quidem celeberrimi, ad Galeni vsque tempora; sed quia discordes inter se maximè erant, nullum inde incrementum Medicina accepit. Fuerunt autem hi, Drago, Prodicus, Crysippus, Erasistratus, Herophilus, Acron Siculus Agrigentinus Empiricæ sectæ inuentor, Asclepiades, Themison, & Antonius Musa, ac demum Thessalus, qui tempore Plinij, aut saltem non multò antè vixit. Is docente Plinio libro 29. citato adeo temerarius, & audax fuit, vt maiorum placita diluere, in omnesque sui æui Medicos inuehere non erubuerit; tamque præterea immodestus, tamque acris fuit, vt ad extremum suo monumento inscribi voluerit ἰατρονίκης, hoc est Medicorum Victorem. Floruit postea Dioscorides, nec non Cornelius Celsus, quamuis huius nullam determinati temporis certitudinem habeamus. Post hos omnes tandem Galenus Medicorum **G**
omnium facilè Princeps in hominum lucem prodijt, qui repetens, quæ à Diuino Hippocrate concisè, & fortè etiam confusè tradita fuerant, Medicinam ad artem methodicam, & dogmaticam reduxit, & ita confirmauit, vt nunquam è memoria hominum excidere, aut aliqua obliuione deleri possit. A Galeno ad Auicennam vsque, inter quos spatium intercessit annorum M. I I. (Galenus quippe anno Christi Domini vixit C. X X X X V I I. Auicennas verò M.C.X L I X.) paucissimi Medici extiterunt, nam inter Græcos Paulus. Aëtius. Trallianus. Oribasius. Alexander. Iatros. Soranus, & Actuarius floruerunt.

Inter Arabes fuit inprimis Euax Rex, Auenzoar, Rasis, Serapio, Albucasis, & Isaac; nam cùm gens Græca omnium diligentissima, omnique laude dignissima à literarum studijs bellicis tumultibus occupata recessisset, ad Arabes scientiarũ monumenta peruenerunt, à quibus amantissimè excepta, & accuratà solertià exculta summum ferè perfectionis fastigium conscendisse non ignoramus, tempore potissimùm Auicennæ, & Auerrhois, qui cùm Philosophorum, ac Medicorum studijs mirum in modum dele- **H**
ctarentur, maxima industria curarunt Medicinam pre reliquis facultatibus suis scriptis exornare. Auicennas ea omnia, quæ à Galeno scripta fuerant diligenter contemplatus suis commentarijs interpretari voluit: quæ igitur obscura illi videbantur clariora reddidit, concisè dicta amplificauit, nec pauca proprio marte adiecit, totamque denique Medicinam sparsim hinc inde à Galeno exaratam, ordine compositiuo posteritati reliquit. Hinc ob exactum eius ordinem, & singularem doctrinam Principis nomen inter Arabes sibi comparauit; vtinam eius scripta puriori stylo latinitati tradita fuissent. Ea tempestate quampaucissimi ex Arabibus aliquid ad posteros perscripserunt, inter quos emicuit Mesue; gens enim illa varijs temporum procellis literas deserere coacta fuit; quapropter factum est, vt ad alias regiones disciplinæ commigrarent. Interea temporis, quamuis in Italia scientiarum cultura semper floruerit, (fuit enim, vt est earum sedes, & columna) quia tamen varijs perturbationibus etiam ipsa agitabatur,

nullus

A nullus ferè, qui nobis Medicinam scriptis tradiderit, reperitur. Sed non multò post, anno scilicet 1275. vixit clarissimus Gulielmus Placentinus, & anno 1285. Thadæus Florentinus, qui in Archigymnasio Bononiensi Medicinam interpretabatur,& velut alter Hippocrates habitus est. Deinceps claruerunt Petrus Aponensis Conciliator dictus, Dinus de Garbo filius illius tam celebris Chirurgi Bruni nomine, Gentilis Fulginas, Matthæus Syluaticus, Bononimus, Thomas de Garbo Dini prædicti filius, Nicolaus Florentinus, Iacobus de Partibus, & Vgo Senensis, qui omnes doctissimis commentarijs Medicinam amplificarunt, & illustrarunt. Quòd autem ij elegantiori sermone non scripserint, id fuit, quia suis temporibus latina lingua nondum coleretur, quæ tamen breui postea suo candori restitui cæpit, tempestate videlicet illius summi Medici Leoniceni, ex quo græcarum literarum elegantissimi Interpretes, Græca Latinis addentes eò literarum monumentis medicam disciplinam deduxerunt, vt vix maiorem perfectionis gradum hominum industria acquirere posse existimandum sit.

Inter Italos deinde post Leonicenum iam dictum fuit Hermolaus Pius, Manardus, B Brasauola, Vidius senior, Iulius Alexandrinus: & inter posteriores Mercurialis extitit, qui & dicendi facundia, & scientiarum vbertate maximum Medicinæ splendorem attulit; nihil enim abstrusi,& reconditi in Antiquorum scriptis reperitur, quod non acutissimè perpenderit, & elegantissimè declarauerit. Est Capinacceus, qui Methodum Medicam,& Anatomicam ad viuum ex Galeni scriptis extraxit, Eugenius, Massaria, Campilungus, Dominicus Leo, Eustachius Rudius, Ioannes Baptista Syluaticus, Sanctorius, Ioannes Zecchius, Iulius Cæsar Claudinus conciuis meus,& alij. Hispania quoque suos inde produxit præstantissimos Medicos, Valesium nempè, Mercatum, Thomam, & Christophorum A Vega, Garciam, Correrium, & alios. Ex Germania habuimus Fuchsium, VVeckerium, Gisnerium, Zuingerum, Triuerium, Romfalcum, Guintherum, Andernacum, & cæteros. Atque in Gallia excelluerunt Feruelius, Syluius, Vasæus, Valleriola, Roudoletius, Ioubertus, quorum omnium opera, & studio, ad id perfectionis, vbi nunc felicissimè sita conspicitur Medicina, redacta est. Et hæc sint tanquam prælogomena eorum, quæ mox dicturi sumus.

C

De essentia, subiecto, & partibus Medicinæ; deque conditionibus Medici. *Cap. I.*

PLures Medicinæ definitiones reperio allatas à Scriptoribus, inter quas primùm occurrit tanquam antiquissima illa percelebris ab Hippocrate libello de flatibus descripta. *Medicina est adiectio, & ablatio.* Quæ cùm non satis declaret naturam rei, sed tantùmodo vnam ipsius partem, nempe praxim, eam consultò relinquimus. Nec in medium ea est adducenda, quam Gal. ex Herophili sententia lib. art. par. tradidit. *Medicina est scientia salubrium, insalubrium, & neutrorum.* Nam & ipsa mea opinione, nec satis exponit huius artis naturam. Auicen. lib. 1. Doct. 1. cap. 1. eam hisce verbis definit. *Medicina est scientia, qua humani corporis dispositiones noscuntur, ex parte, qua sanatur, vel ab ea remouetur, vt habita sanitas conseruetur, & amissa* D *recuperetur.* De hac definitione multa sanè dicenda essent, quæ quoniam ab intenta breuitate omnino nos auocarent, præstat eam prætermittere, & aliam peruestigare. Sed Auerrh. lib. 6. collig. cap. 1. videtur assignare veram definitionem habentem omnes conditiones, dum inquit. *Medicina est ars effectrix ratione, & experimento inuenta, qua sanitatem conseruat, & morbos pellit.* Veræ enim definitiones ex genere constant, & differentijs: differentiæ sunt essentiales,ad quas genus statim sequitur,non autem differentiæ ad genus, quæ si vnà cum genere sumantur,vnam rem concludunt, ita vt definitum non excedat definitionem, neque ab ipsa definitione excedatur. Examinemus igitur huius definitionis vnamquamque particulam, ex quo examine confido vobis apparere hanc esse veram, & germanam Medicinæ definitionem. Primò assumitur *Ars* tanquam genus: at scire est opus quinque esse, de quibus Anima affirmando, aut negando verum dicit, nempe Ars, Scientia, Sapientia, Prudentia, & Intellectus, quæ inter se diuersa sunt, si particulariter accipiantur; nam Scientia distincta est ab

ab ipsa Arte, & reliquis; siu autem in vniuersum, & generico quodam modo conside- E
rentur Ars, & Scientia, vnam, & eandem rem nobis significant: vnde mirum esse non debet, si Gal. & Auicen. interdum appellarunt Medicinam scientiam; tum enim genericè vsurpabant hæc vocabula. Auerrhoës verò magis propriè locutus est accipiens Artem pro genere in hac sua definitione; nam plures sunt Artes, de quibus hoc nomen prædicatur (dicente Arist.) aliæ quidem sunt actiuæ, aliæ effectiuæ, seu efficientes. Actiuæ Artes sunt illæ, quæ post earum operationem nullum opus relinquunt, vt conspicuum est in arte saltatoria, & equestri: factiuæ verò è contra sunt illę, ex quibus dum operantur, nihil apparet, sed post operationem remanet opus, vt in Medicina est sanitas, & in sculptura, & pictura est statua, & imago. Sed noster Author, vt distingueret hanc Artem ab actiuis apposuit primam differentiam, vt sit nempe *effectrix*: addidit deinde *ratione, & experimento inuenta*, ad differentiam illius Medicinæ, quæ sola ratione, vel illius, quæ solo experimento inuenta est; scripsit enim Gal. 1. aphor. comm. 1. duplex dari instrumentum ad Artes, & Scientias inueniendas, rationem videlicet, & experimentum. Cùm igitur Auerrhoës ponat hanc differentiam, F
vult nobis ostendere, eam esse perfectissimam Artem. Adiecit vltimò finem, qui est *sanitatis conseruatio, & morbi expulsio*. Positis igitur tribus hisce differentijs, quæ essentialiter prædicantur de Medicina, statim ponitur & genus; quæ omnia simul sumpta conuertuntur cum definito, & è cōtra definitū cum definitione, vt habetur ex 1. *poster*. si quis enim dicit Artem effectricem ratione, & experimento inuentam ad conseruandam sanitatem, & morbum expellendum, statim intelligit Medicinam. Meritò igitur probamus definitionem Medicinæ ab Auerrhoë allatam.

Verùm enim verò post Medicinæ definitionem ipsius subiectum considerandum est, quòd valde conferat ad perfectam rei cognitionem. Hoc autem in vnaquaque scientia, vel arte duplex est, materiale vnum; alterum formale: subiectum materiale in Medicina nihil aliud est, quàm materia considerata, nimirum corpus humanum; formale verò modus considerandi idem materiale subiectum, quod quà sanabile, & ægrotabile consideratur à Medico, sub qua ratione accidentali corpus humanum contrahitur ad Medicinam. Nostis quoque Philosophum considerare corpus humanum G
prout mobile, sunt etiam alij Artifices considerantes idem corpus, sed sub alia ratione. Franciscus Valleriola lib. 1. de locis comm. cap. 2. dicebat sanitatem esse materiam considerationis ipsius Medici, corpus verò humanum esse materiam in qua, & re vera ita est; nam Medicina cùm sit ars effectrix, & faciat, vt intellexistis sanitatem, quæ est in genere qualitatis, ea inducitur in subiectum, nempe in corpus humanum. Hæc autem sanitas bifariam considerari potest, vel quatenus iam inducta in corpus ab arte, vel quatenus adhuc est in mente Artificis. Primo modo habet rationē finis; iam enim terminatus est omnis actus, & omnis operatio ipsius Medici: secundo modo Scopi habet rationem; nam Scopus dicitur ille, in quem Artifex tendit. Et hæc de subiecto. Sed in quot partes diuiditur Medicina?

Scripsit Gal. lib. de sect. imò pluribus in locis Medicinam variè à Medicis tam Methodicis, quàm Empyricis fuisse diuisam, sed breuibus sequentes ipsius Gal. doctrinam dicimus veram Medicinæ diuisionem accipiendam esse à fine, qui duplex est, alter sanitatis conseruatio, & alter morbi expulsio. Hinc statim emanant duæ Medicinæ par- H
tes vna curatiua, & altera conseruatiua. Prima à græcis dicitur ὑγιεινή, altera θεραπευτική. Verùm nec curatiua, nec conseruatiua suo potest fungi officio, nisi priùs agnoscat ea, circa quæ versari debet, quæ nihil aliud sunt, quàm corpus humanum constans ex suis rebus naturalibus: res autem naturales habent suas causas, & suas passiones. Iam verò consideratio rerum naturalium est vna pars Medicina, quæ φυσιολογική appellatur, quasi ratiocinatio: illa verò, quæ versatur circa causas rerum naturalium, dicitur à Græcis αἰτιολογική, hoc est discursus circa causas: quæ passiones considerat, παθολογική vocatur, quasi passionum indagatrix. Sed cùm passiones rerum naturalium non modò cognoscendæ, sed etiam conseruandæ sint, quòd & ipsæ à statu naturali recedere possint, hinc emergit illa Medicinæ pars, quæ Σημειωτική nominatur, id est signorum inuestigatrix. Et hæc duplex est, vna quæ considerat accidentia, & passiones rerum existentium in suo statu naturali, per quæ Medicus ducitur in cognitionem earundem rerum naturalium;

est

A eſt enim diuulgatiſſima Ariſt. ſententia 1. de anim. quòd accidentia magna ex parte ad cognitionem quod quid eſt, conferunt. Altera eſt, quæ conſiderat accidentia, & paſſiones rerum naturalium, quæ mutatæ ſunt ad ſtatum præter naturam, quibus mediantibus Medicus ducitur in cognitionem rerum præſentium. σημειωτικὴ, quæ conſiderat paſſiones, & accidentia ſub priori acceptione ſumpta, pertinet ad conſeruatricem: quæ eadem accidentia conſiderat ſub poſteriori notione, ideſt quæ verſatur circa ſymptomata, ad curatricem ſpectat.

Rurſus nec conſeruatiua, nec curatiua poſſunt, aut conſeruare ſanitatem, aut morbum auferre niſi mediantibus ſuis inſtrumentis. Tria autem hæc ſunt in genere Διαίτα, φαρμακία, & χειρουργία. Præterea conſeruatrix, vel verſatur circa corpora adultorum, vel puerorum, vel ſenum. Quæ verſatur circa corpora adultorum, vel bonum habitum inducit, & vocatur à Græcis εὐεκτικὴ, vel bonum habitum conſeruat, roburque virium addit, & γυμναστικὴ appellatur, de qua elegantiſſimum quidem librum conſcripſit doctiſſimus Mercurialis. Quæ puerorum curam gerit, παιδοτροφικὴ appellatur à Græcis, hoc eſt

B nutriens pueros: quæ verò ſenes reſpicit, dicitur γηροτροφικὴ, ſeu γηροκομικὴ, nos ſenum conſeruatricem dicimus. Quòd ſi circa boni habitus inducti decorationem verſetur κοσμητικὴ nominari ſolet, hoc eſt, decoratiua, de qua doctè pariter, & eleganter libro ſeorſim edito idem Mercurialis pertractauit. Therapeutica, ſeu curatrix ad ſuas obeundas operationes vtitur omnibus Medicinæ inſtrumentis tam coniunctim, quàm diuiſim; aliquando enim ſola pharmacia, aut chirurgia, nonnunquam etiam (quamuis rarò) ſola diæta; ſæpe chirurgia, pharmacia, atque diæta ſimul: & hæc ſint dicta de Medicina, iam ad Medicum dirigamus greſſus.

Medicus duobus poteſt conſiderari modis, vel quatenus omnia neceſſaria ad perfectam naturam Medici, vt Medicus eſt habet, vel quatenus etiam illa, quæ ei ad benè eſſe conueniunt, poſſidet. Si primo modo ipſum contemplor, occurrit mihi dubium, an ſcilicet Artis miniſter, an vero Naturæ ſit dicendus. Ratio dubitandi procedit, quia Hippocrates habuit, quòd Medicina ex tribus conſtet; ex Arte nempe, Aegro, & Medico Artis miniſtro: Galenus verò tum 6. Epidem. comm. 5. tum alibi ſcriptum

C reliquit Medicum eſſe Naturæ miniſtrum. Sed è medio tollitur huiuſmodi dubitatio, ſi dicamus Medicum eſſe Artis, & Naturæ miniſtrum, vt benè ſenſerunt duo præclariſſima Medicinæ lumina. Eſt quidem miniſter Artis, quando vtitur medicis auxilijs ab animalibus, plantis, aut mineralibus, tanquam à materia deſumptis: eſt etiam Naturæ miniſter, quando motus illius rectè operantis imitatur; Natura enim non impedita omnia ad conſeruationem, & ſalutem indiuidui dirigit. Quò autem Medicus Arti, & Naturæ miniſtrare valeat, debet eſſe natura prudens, iudicio perſpicaci, & rectè à pueritia inſtructus ijs diſciplinis, quas humaniores vocant: imò verò, vt dicebat Diuinus Hippocrates, multarum rerum cognitionem, & peritiam habere debet, quam è ſcriptis clariſſimorum Auctorū indefeſſo labore legendo haurire contendat. In Ariſt. doctrina potiſſimùm ſit verſatus oportet: Hippocratis, Galeni, Auicennæ, & aliorum Medicorum ſcripta diligenter perlegiſſe requiritur, vt re, non nomine tantùm Artis & Naturæ miniſter, ſanitatis cuſtos, & morborum expulſor appellari queat. Hæc ſunt, quæ eſſentialia in Medico appellantur: accidentalia verò verſantur circa mores, de

D quibus Hippocr. diffusè tam in lib. de arte, quàm de veteri Medicina tractauit, vbi inter reliqua ait Medicum debere eſſe moribus admirabilem, modeſtia grauem, innocentia, & integritate vitæ inculpabilem, ſcientia venerandum, artis operibus, & exercitatione (non inani iactatione) inſignem, fide, & taciturnitate ornatum, iuſtitia ſeuerum, ne quid à recto deflectat, ſedulitate alacrem, amore, & charitate in ægros inflammatū, omni demùm vitæ inſtituto moderatū. Debet etiam habere quādam comitatem ſibi adiunctam; nam ruſtica auſteritas ægris, & ſanis difficilem acceſſum præbet: in congreſſibus nunquam contendat, nec mutuis conuitijs decertet. Sanctum igitur, & venerandum ſit apud omnes Medicorum nomen, nec vlla vnquam barbarie violandum, quòd leges omnium gentium nutu, & afflatu Diuino ſummis laudum encomijs ad cælos vſque efferendum putarunt.

De

De Natura, & Rebus Naturalibus in communi. Cap. II.

CVm Medicus, eò quòd ſit Naturæ Miniſter ſæpenumero rerum naturalium mentionem faciat, & ipſius Naturæ nomen pluries vſurpet, quid ſub eius acceptione intelligendum ſit in medica facultate, decet in præſentiarum explicare. Quod tamen, vt dilucida methodo enucleetur, rem ipſam paulò altiùs repetere oportet. Natura igitur conſiderari poteſt, vel ſub vniuerſali aliqua ratione, vel particulariter: primo modo ſumpta nihil eſt aliud, niſi principium motus, & quietis primò, & per ſe, & non ſecundùm accidens, vt habet Ariſt. 2. Phyſ. ſecundo modo conſiderata eſt in duplici differentia; alia enim eſt nobis inſita, ſeu innata, & alia acquiſita, quæ à Medicis conſuetudo appellari conſueuit: vnde Gal. aiebat conſuetudinem eſſe alteram naturam. Inſita autem, ſeu nobis innata, eſt vis, aut facultas quædam, à qua motus omnes corporis prodeunt, & re vera eſt principium motus, & quietis primò, & per ſe, & non ſecundùm accidens, quæ aliud eſſe non poteſt, quàm Anima ipſa, aut calor naturalis, qui & calidum innatum dicitur, aut temperies. Sed non poteſt eſſe Anima immediatè; cùm ſit actus primus dans eſſe corpori eodem Ariſt. teſte; & quamuis det etiam ſecundum actum, id tamen efficere non poteſt niſi medio aliquo, quod particeps ſit animæ, & corporis; at in corpore noſtro nil reperitur, quod tale ſit, calore naturali excepto. Et licet Valleriola lib. 1. de locis comm. cap. 5. nitatur demonſtrare hanc facultatem eſſe temperiem; quia tamen à Galeno vbique decantatum eſt calidum innatum eſſe immediatum Animæ inſtrumentum, proinde dicimus cum eodem naturam eſſe virtutem iam dictam, cuius inſtrumentum eſt calidum innatum, ſiue implantatum, & primogenitum, quod θερμὸν ἔμφυτον καὶ ἀνίκητον, appellanit Hippocrates. Et hæc eſt illa Natura, quam Medicus imitari debet, ſi rectè operetur; ab hac enim, quæ in nobis à primo ortu generationis ineſt, prodeunt omnes operationes, & ab hac omnes res naturales denominationem ſumpſerunt.

Sunt autem res naturales ſeptem numero, nempe Elementa, Temperamenta, Membra, ſeu Partes corporis, Humores, Facultates, ſeu Virtutes, Actiones, & Spiritus. Elementa ſunt quatuor, Ignis ſcilicet, Aër, Aqua, & Terra. Temperamenta alia ſunt ſimplicia, & alia compoſita. Simplicia Temperamenta ſunt quatuor, Calidum, Frigidum, Humidum, & Siccum. Inter ſimplicia illud quoque reponitur, quod Temperamentum æquale dicitur, & eſt in duplici differentia; nam aliud ad pondus, & aliud ad iuſtitiam æquale appellatur. Compoſita ſunt Calidum, & Siccum; Calidum, & Humidum; Frigidum, & Humidum; Frigidum, & Siccum. Membra verò, ſeu partes noſtri corporis, aliæ ſunt ſimilares, & ſimplices, ſeu homogeneæ; aliæ ſunt organicæ ſeu inſtrumentales, ſeu compoſitę. Priores ſunt ſexdecim numero, Cutis videlicet. Pinguedo. Caro. Membranæ. Ligamenta. Fibræ. Cartilagines. Tendines. Oſſa. Glandulæ. Nerui. Venæ. Arteriæ. Vngues. Pili. & Cuticula. Poſteriores ideſt Organicæ ſunt Caput. Thorax. Venter Inferior. & Artus Caput diuiditur in duas partes, in partẽ nempe capillatam, quæ, & Caluitium, ſeu Calua appellatur, & in faciem, Græcis Πρόσωπον dicta. Calua diuiditur in ſinciput, occiput, & tempora. Facies in frontem, duos oculos cilijs, & ſupercilijs inſtructos, binas aures, naſum, & os propriè dictum, quod ex duabus maxillis, ſuperiori ſcilicet, & inferiori, duobus labris, palato, & lingua conſtituitur. Thorax componitur ex coſtis, quarum aliæ veræ, & legitimæ, aliæ mendoſæ dicuntur: in anteriori parte habet illud os στέρνον appellatum, in quod ferè mediantibus cartilaginibus deſinunt, & hac ratione dicuntur veræ, & legitimæ. Alias verò quatuor vtrinque, quæ non terminantur in os ſterni, mendoſas, ſeu nothas appellamus. Habet præterea Thorax ſuas partes anteriores, poſteriores, & laterales: poſteriores ſunt duodecim vertebræ, ſeu ſpondyli. Anterior conſtat oſſe ſterni prædicto, cuius duo termini conſiderantur. Superior componitur ex duobus oſſibus, quæ iugularia, ſeu iugula, aut (vt dicunt Arabes) furculæ vocantur. Inferior verò terminus varijs nominibus donatur; nam ξιφοειδὴς, mucronata cartilago, & enſiformis cartilago appellatur. In hac cauitate, hoc eſt in Thorace continentur partes illæ, quæ ſpiritnales dicuntur, vt ſunt pulmones cum ſua aſpera arteria, cuius caput βρόγχον & λάρυγξ nominant; cor cum

ſuo

A suo περικάρδιον, quod & capsula cordis nominatur. Inferior verò Venter, qui & Abdomen, & à Græcis ὑπογάστριον nuncupatur, constat ex partibus internis, & externis: ex internis aliæ nutritioni, & aliæ generationi famulantur. Quæ inseruiunt nutritioni sunt Ventriculus, Iecur, Folliculus bilis, Vreteres, Intestina tenuia, & crassa, Renes, & Vesica. Generationi verò seruientes, aliæ sunt, quæ præparant semen, aliæ quæ idem perficiunt, aliæ confectum seruant, aliæ extra ducunt. Præparantes dicuntur Varicosi Parastatæ, eò quòd varicum in modum sint reuoluti, constantque ex duabus venis, duabusque arterijs. Quæ verò semen efficiunt sunt Testes, quamuis Arist. fuerit alterius opinionis; voluit enim in prædictis vasis fieri absolutè semen; testes verò esse veluti pondera textricum. Sed relicto Arist. dico ex Gal. sententia testes esse illam partem, in qua perficitur vltimò sperma. Alia vasa à testibus prodeuntia appellantur recurrentia, quæ abducunt semen à testibus: & quod in illis admiratione dignum conspicitur, est, quòd sunt rotunda neruorum instar, nullaque ratione perforata, & tamen per ipsa semen, quod est crassioris substantiæ permeat. Alia sunt, quæ semen ex illis vasis recurrentibus B iam perfectum recipiunt, & retinent, donec eiaculetur. Copia seminis, quæ in ijsdem vasis continetur, sufficit pro tribus eiaculationibus, & huiusmodi dicuntur parastatæ hederarij. Est tandem illud corpus glandosum, quod ad radicem caulis communis continetur, & appellatur glandosa prostata: est etiam meatus communis vrinæ, & semini, qui semen extra ducendi munere fungitur.

Artus quoque diuiduntur in superiores, & inferiores: superiores vnico nomine appellantur manus, quæ in tres partes diuiduntur, nempe in brachium, seu humerum, vlnam, & extremam manum. Extrema manus, & ipsa diuisa est in tres partes, in carpum videlicet, quem Arabes rasetam appellant, metacarpum, & digitos. Inferiores artus, quæ crura dicuntur, in tres partes, non secus atque manus diuiduntur; nempe in femur, tibiam, & pedem: tibia ex duabus partibus constat ex tibia scilicet propriè dicta, & fibula, duasque habet partes notatione dignas, vna est in anteriori parte, quæ dicitur genu, altera in posteriori, quæ poples appellatur. Vltima verò pars pes dicta in tres etiam diuisa est partes, in tarsum nimirum, pedion, & digitos. Et hæc de partibus.

C Humores perinde sunt quatuor numero atq; elementa, nempe Sanguis, Pituita, Bilis, & Melancholia, & omnes continentur in vna massa sanguinis appellata. Subsequuntur facultates, quæ numero sunt tres, scilicet Naturales, Vitales, & Animales: totidemque sunt actiones, quæ à facultatibus ipsis prodeunt, Naturalis actio diuiditur in quatuor differentias, quarum vna Attractiua, altera Retentiua, tertia Alteratiua, & quarta Expulsiua vocatur. Vitales verò operationes sunt tantummodo duæ numero, nimirum Respiratio, & Pulsatio. Animales in genere sunt in duplici differentia; aliæ enim dicuntur cognoscitiuæ, & aliæ non cognoscitiuæ. Cognoscitiuæ rursus, aut sunt internæ, quæ Principales, & Rectrices dicuntur, & à Græcis ἡγεμονικὰ, vt sunt Imaginatiua, Ratiocinatiua, & Memoratiua. Exteriores verò sunt quinque, nempe Auditiua, Visiua, Odoratiuus, Gustatiua, & Tactiua, quæ est fundamentum omnium sensitiuarum externarum. Non cognoscentes, quæ & Motrices dicuntur, tot sunt numero, quot sunt musculi monentes nostrum corpus. Succedunt vltimò spiritus, qui & ipsi in Insitum, seu Naturalem, in Vitalem, & Animalem diuiduntur, & cum calore Innato, nec non Influente D interdum confunduntur. Et hæc de rebus à Natura pendentibus, seu Naturalibus, quas dum imitatur Medicus, Naturam ad vnguem conseruat. Posset addi huic discursui altera illa Natura, quam Gal. consuetudinem appellat, eò quòd non est nobis ingenita, sed vsu comparata differens à vera Natura; ea enim, vt superiùs dictum est, ab interno principio prodit, hæc verò ab externo ortum ducit, à qua eadem prorsus indicatio sumitur in medendo, atque sumatur ab ętate; sed quoniam breuiter perstringere hęc decreuimus, satis sit, quod hactenus dictum est de Natura, deque rebus ad ipsam spectantibus in genere.

De Elementis, & Temperamentis. Cap. III. B

Quod primum ex rebus naturalibus particulariter obijcitur examinandum, sunt Elementa, de quibus tria considerabimus, quid scilicet sint, quotuplicia sint, & quam vtilitatem eorum cognitio Medico afferat: quod ad primum attinet, Arist. 3. cæli. & 5. metaphy. definiuit Elementum. *Id à quo componitur vnumquodque, indiuisibile existens in alias species:* & Gal. lib. 1. de Elem. dixit. *Elementum est minima pars eius, cuius est Elementum.* Rectè quidem vterque Elementi essentiam expressit, sed aliquantulum obscurè: Auicennas verò Fen. 1. lib. 1. doct. 2. cap. 2. aufert omnem caliginem dum ait. *Elementa sunt corpora, & primæ partes humani corporis, quæ in partes diuersarum formarum minimè diuidi possunt, ex quorum commistione diuersæ species generatorum fiunt.* Nam primùm dixit, quòd sint *corpora, & primæ partes humani corporis*, ad differentiam eorum principiorum, quæ cùm non sint corpora, quamuis ex ijs omnia fiant, non remanent in materia, vt partes corporum, sed potius suum esse habent in imaginatione, & ab F Arist. & Plat. fuerunt supposita, vt rudioribus hominibus declararent generationem, & corruptionem rerum naturalium. At Elementa semper remanent in mistis tanquam partes quædam, & licet sint fundamenta rerum, non sunt tamen principia, cùm alia supponant se ipsis priora. Addit Auic. *In partes diuersarum specierum minimè diuisibiles* vt ostendat verum id esse, quod dixit Arist. Elementum indiuisibile esse in alias species. Habuit postremò *ex horum commistione diuersas generatorum species fiunt*, vt demonstraret Elementa esse fundamenta, & materiam omnium rerum sublunarium, quæ generantur, & corrumpuntur. Hinc luce clarius apparet, quanto in errore versentur ij, qui existimant Elementa esse impatibilia; nam ad generationem quamcunque faciendam, opus est in primis, vt elementa se contingant, hoc est, vt dicebat Auicennas minimum vnius tangat minimum alterius. Deinde requiritur, vt hæc ipsa misceantur ad inuicem, & per consequens sint alterabilia, iuxta illud *mistio est miscibilium alteratorum vnio.* Hactenus circa essentiam Elementorum, veniamus nunc ad numerum.

Non defuerunt antiquitùs, qui censerent vnicum esse Elemētum, sed horum opinio G satis à Diuino Hippocr. reprobata fuit lib. de nat. hom. vbi affert illam tam euulgatam demonstrationem, quòd si homo constaret ex vnico Elemento nunquam doleret. Alij verò putarunt plura esse Elementa, sed horum nonnulli dicebant esse infinita, alij finita: priores adeo redarguit Arist. vt nunc de illis non sit opus mentionem facere, posteriores adhuc inter se diuisi sunt; nam alij alia senserunt, quos etiam Gal. prim. de Elem. diffusè reprobat, ostendens & quatuor esse, & patibilia, alioquin non posset fieri mistio, quæ requiritur ad generationem rerum naturalium. Quod verò quatuor sint, nec plura, nec pauciora, egregiè probat Arist. duplici ratione. Prima ratio est in tertio lib. de cælo, desumpta ex motu rerum naturalium; nam naturalia duplici motu mouentur, nempe circulari, aut recto. Motu circulari mouetur Cælum, eò quòd nec graue, nec leue est, vnde circa centrum mouetur, reliqua verò mouentur motu recto, qui duplex est: alter à centro ad circumferentiam, alter vice versa, à circumferentia ad centrum. Et rursum eorum, quæ à centro, vel ad centrum mouentur, quædam simpliciter, quædam verò secundùm quid mouentur, & ex ijs, quæ mouentur à centro, vnum mouetur H simpliciter, nempe Ignis, alterum secundùm quid, id est Aër: Ignis dicitur moueri à centro simpliciter, eò quòd leuissimus est; Aër verò, qui post ipsum in leuitate primas obtinet, dicitur moueri à centro secundùm quid. Ex ijs quoque, quæ ad centrum mouentur, vnum simpliciter ad ipsum mouetur, & est Terra omnium grauissima, aliud verò secundùm quid, & est Aqua. Hinc eliguntur quatuor corpora simplicia, aliud graue simpliciter, & est Terra: aliud leue simpliciter, & est Ignis: aliud secundùm quid graue, & est Aqua, aliud secundùm quid leue, & est Aër. Itaque, vt videtis nec plura, nec pauciora esse Elementa ex Aristotelico discursu concluditur.

Aliud Argumentum 2. de gen. & corrupt. affert idem Arist. à combinatione nimirum quatuor primarum qualitatum desumptum. Sunt autem hæ combinationes. Calidum, & Humidum: Calidum, & Siccum: Frigidum, & Humidum: Frigidum, & Siccum. Cùm verò in vnoquoque Elemento adsit duarum qualitatum combinatio, & combi-

nationes

A nationes possibiles sint quatuor, ergo quatuor Elementa. Quòd non possint esse nisi quatuor, probat Arist. ex sufficienti partium enumeratione; nam caliditas, & frigiditas, cùm sint contrariæ qualitates, non possunt esse simul, & semel in eodem subiecto. Idem dicendum de humiditate, & siccitate; ergo relinquitur, quòd caliditas, & humiditas: frigiditas, & siccitas: caliditas, & siccitas: frigiditas, & humiditas sic combinatæ constituunt quatuor Elementa: nam Ignis calidus, & siccus est; Aër calidus, & humidus; Aqua frigida, & humida, Terra frigida, & sicca. Quare necessariò concluditur quatuor esse Elementa nec plura, nec pauciora: quibus sic determinatis iam euidentem habemus numerum Elementorum. Modò videndum est, quam vtilitatem ex eorundem cognitione Medicus percipiat.

Elementorum contemplationem non solùm vtilem esse, verùm etiam cognitu necessariam fatendum est; ijs enim cognitis statim Medicus agnoscit sanitatem esse horum symmetriam, contra verò recessum ab hac esse morbum. Adhæc cùm dixerimus ipsa Elementa concurrere tanquam materiam ad generationem corporis humani, &
B ab Arist. habeamus 2. de part. animal. cap. 1. Elementa non solùm esse principia essendi, sed etiam cognoscendi corpus humanum, quomodo Medicus subiectum circa quod versatur poterit perspectum habere non cognitis Elementis? Deinde docet ibidem Philosophus triplicem dari in nostro corpore compositionem, vna est, quæ fit ex Elementis, secunda quæ fit ex partibus similaribus, tertia quæ fit ex partibus organicis: ex Elementis exurgunt partes similares, ex partibus similaribus organicæ, & ex organicis constat vniuersum corpus: qui igitur voluerit humani corporis constructionem vndequaque tenere, oportet, vt & perfectam Elementorum cognitionem habeat: atque ex his apparet huius tractatus vtilitas.

Verùm cùm ipsa Elementa mediante contactu minimarum partium, vt diximus, & mediante actione, reactione, & passione primarum qualitatum ad inuicem componant variè corpora in vniuersum, & corpora à natura conseruari debeant, factum primò est, vt in eorum partibus adessent facultates, à quibus excitarentur ad motum, & consequenter ad actiones naturales, quibus mediantibus, & trahunt, & conficiunt sibi
C alimenta: deinde quia non poterant suas obire actiones nisi medijs instrumentis, hinc procreati sunt spiritus, neque satis fuit has omnes res procreasse; oportuit enim dari aliquas partes in quibus alimentum continuò remaneret, & ita natura varias effecit partes, in quibus tanquam in promptuario quodam continetur alimentum: arteriæ verò venis subministrant spiritus vitales, neque id sufficit, sed oportuit, vt partes omnes cum suo toto essent aliqua temperie præditæ; hanc igitur ob causam in sequentibus, ea qua fieri poterit breuitate, quid sit Temperies, tractabimus.

Post tractatum de Elementis occurrunt Temperamenta, de quibus tria pariter instituta breuitate examinanda proponimus: primum quid Temperamentum sit, secundum quotuplex sit, postremum versabimur circa ea, à quibus suas accipit differentias. Quod spectat ad primum celeberrima est illa definitio Temperamenti ab Auicenna descripta lib. 1. sui canon. Fen. prim. doct. 2. cap. 1. *Temperamentum est qualitas quædam, quæ ex actione, & passione contrariarum qualitatum in Elementis repertarum resurgit, cum Elementa, aut Elementorum partes ad tantam paruitatem inuicem redacta sint,*
D *vt cuiusque eorum plurimum alterius, & è contra contingat.* Hæc quidem definitio etsi à quamplurimis non admittatur, nihilominus sum huius sententiæ, quòd ea non sit aliena à mente Gal. nam in Elementis dum commiscentur duo considerari possunt, alterum est substantia, alterum verò est qualitas eorum: agentibus igitur contrarijs qualitatibus ad inuicem, fit corpus homogeneum sua propria temperie præditum, atque ista est illa temperies ab Auicen. definita. Non inquirimus in præsenti vtrum Elementa remaneant formaliter in mistis, formis integris remanentibus, vt voluit Auicen. nec vtrum formæ substantiales refractæ relinquantur, vt voluit Auerr. neque an virtutes Elementorum tantum remaneant in mistis, sicut Diuus Thomas voluisse videtur; nam hæc omnia longiorem exigunt tractationem: sed dicimus, quod quemadmodum ex sola Elementorum substantia fiunt composita substantialia, ita ex qualitatibus insurgit qualitas quædam ex omnibus qualitatibus temperata, quæ Temperamentum appellatur, & hoc est illud, quod hoc loco inuestigamus.

Sunt autem Temperamenta in duplici diſcrimine, alia quippe ſimplicia, alia compoſita: & rurſus ſimplicia quoque ſunt in duplici differentia; quædam enim dicuntur ſimpliciter temperata, quædam ſecundùm quid. Priora præterea ſunt duplicia; nam alia ad pondus, & alia ad iuſtitiam, hoc eſt Temperamentum aliud eſt temperatum ad pondus, aliud ſecundùm qualitatum iuſtitiam. Temperamentum ad pondus illud eſt, in quo ex æquo reperiuntur elementa; ſed illud temperamentum adeo difficile eſt inuentu, vt videatur ſola imaginatione comprehendi poſſe: neque datur ex mente Gal. vt prim. de Temp. & prim. de ſan. tuen. videre eſt. At Temperamentum, quod ad iuſtitiam appellatur, illud eſt, quod æqualiter diſtat ab extremis, & à quamplurimis ſymmetria dicitur, eò quod fiat ex Elementorum ſymmetria, & commoderatione apta illi rei, cuius eſt Temperamentum. Et hoc cognoſcitur ex probis actionibus, habetque latitudinem; nam longo temporis interuallo bonæ actiones poſſunt conſeruari, & illud temperamentum, quod Temperamento ad iuſtitiam magis appropinquat, dicitur eſſe magis temperatum. Inter animalium genera eſt homo, qui cæteris omnibus animantibus magis temperatus eſt, cuius quidem Temperiem, ſeu Temperamentum conſiderantes dicimus aliud eſſe Temperamentum in actu, & aliud in potentia: nos hoc loco inquirimus ſolum Temperamentum in actu, quod diuerſitatem aſſumere poteſt, vel à rebus naturalibus, vel à rebus non naturalibus. A naturalibus quidem, & ab ætate, & à varijs corporis partibus: à non naturalibus verò, ab Aëre, qui aut conſideratur reſpectu regionis, aut clymatum, aut locorum, vel anni temporum, vel præſentis conſtitutionis.

Verùm cùm dictum ſit, Temperamenta alia eſſe ſimplicia, alia compoſita, & inter ſimplicia poſuerimus Temperamentum ad pondus, & ad iuſtitiam, cumque nil de ſimplicibus ad pondus ſuperſit dicendum, nunc, quæ ſint ſimplicia, & quæ compoſita ad iuſtitiam breuiter exponemus. Sed illud eſt ſupponendum, quòd quando nos dicimus Calidum, Humidum, Frigidum, & Siccum; vel intelligimus abſolutè, & ſine aliqua admiſtione, ſicut quando dicimus ignem eſſe elementum calidum, & ſiccum: vel per exuperantiam vnius qualitatis, & hoc adhuc duobus modis, vel ſcilicet abſolutè, vel per comparationem generis, vel ſpeciei, vel indiuiduorum eiuſdem ſpeciei: ſicut quando dicimus, animal eſt calidum, & ſiccum, intelligimus per exuperantiam caliditatis ad frigiditatem, & ſiccitatis ad humiditatem: ita quando dicimus hominem eſſe calidum, & ſiccum, id etiam intelligimus per qualitatum exuperantiam, vel ſimpliciter, vel reſpectiuè; vel enim comparamus ipſum hominem cum alijs animalibus, vel vnum indiuiduum, cum alijs indiuiduis eiuſdem ſpeciei, vt quando dicimus Petrus eſt calidior Ioanne, Franciſcus eſt humidior Martino.

Cùm dixerimus Temperamenta diuerſitatem ſumere à rebus naturalibus, id eſt ab ætate, & corporis partibus, necnon à rebus non naturalibus, id eſt ab Aëre, nunc de ætatibus dicendum, & mox de reliquis. Dico igitur ætatem nihil aliud eſſe, quàm decurſum vitæ noſtræ, à quo Temperamenta aſſumunt varias denominationes. Diuiduntur autem ætates ſecundùm Gal. ſententiam in quatuor partes, in Pueritiam, Pubertatem, Iuuentutem, & Senectutem. Pueritia eſt à primo die generationis vſque ad 14. vel 15. annum. Pubertas, à 15. ad 25. annum ſe extendit 3. aphor. 27. & 5. eiuſdem comm. 7. Hæc verò Pubertas includit Adoleſcentiam, quæ à 18. anno incipit, & 25. terminatur, 5. aphor. 9. Aſt Iuuentus, quæ florens, vigens, nec non conſiſtens ætas appellatur, incipit à 25. anno, & deſinit 35. 3. aphor. 30. Senectus, & ipſa diuiſa eſt in tres gradus: prima Senectus eſt illa, quæ à 35. anno incipit, & deſinit 40. 3. aphor. 30. citato. Secundus gradus Senectutis incipit ab anno 40. & finitur 70. Tertius gradus Senectutis incipit à 70. & durat vſque ad finem vitæ. Et hæc ætas vocatur decrepita, quamuis in ea detur magis, & minus.

Auicen. Fen. 1. lib. 1. doctr. 4. cap. 3. diuiſit ætates alia ratione, videlicet in quatuor partes, & primam appellat Adoleſcentiam, & eſt illa, quæ à primo die generationis incipit, & 30. anno terminatur. Secunda ætas, quæ Conſiſtentia ab ipſo appellatur, eſt à 30. vſque ad 50. annum. Tertiam nuncupat ætatem Senectutis, quam à 50. ad 70. vſque annum durare docet, quartam ætatem vult dictam Senium, quæ à 70. anno vſque ad extremum vitæ ſpiritum perdurat. Denuò diuidit Adoleſcentiam in tres partes,

A tes, in Infantiam, Pueritiam, & Pubertatem. Hæc de ætatibus, nunc de earum complexionibus verba faciamus. Puerorum ætatem dico esse calidæ, & humidæ cõplexionis, Iuuenum calidæ, & siccæ; Senum primi gradus frigidæ, & siccæ: reliqui verò sunt quidem frigidæ, & siccæ complexionis, sed respectu humiditatis naturalis, nam respectu adnentitiæ sunt frigidi, & humidi temperamenti.

Sed hoc loco insurgit illa vulgatissima per scholas quæstio, num Pueri sint Iuuenibus calidiores, vel contra: verùm non est, quod diu immoremur in quæstionibus enodandis, si volumus hunc tractatum ad exitum breuiter perducere, quem in Tyrunculorum gratiam tantùm proposuimus. Non igitur in afferendis vtrinque argumentis, quæ hac in re agitari solent desudabimus; nam quisque per otium Auicennæ commentaria peruoluendo hæc offendet loco superiùs citato: sufficiat itaque solam conclusionem in medium afferre ex mente Gal. desumptam; qua statuit Pueros esse calidiores extensiuè, Iuuenes verò intensiuè, hoc est, Puerorum calor ad tactum est magis vaporosus, blandus, suauis, copiosus; calor autem Iuuenum vice versa est acris, & mordax, idque B contingit ratione partium corporis; nam in Pueris adhuc omnes sunt molles, & humidæ, in Iuuenibus verò sunt exiccatæ. Idem Gal. 1. de Elem. illustrat hanc determinationem exemplo ab aqua, & lapide petito, in quibus si calor accensus sit æqualis, longè vehementior erit in lapide ad tactum, sed humidior, atque magis blandus, & benignus in aqua: & hæc de complexione ætatum.

Quod spectat ad partes corporis, vna est omniũ temperatissima cutis, & iure merito; nam cùm hæc ipsa à natura facta sit, vt esset sensus tactus instrumentum, (quemadmodum fusiùs disputatum à nobis est superiùs 2. Decade cap. 7. & 8.) oportuit in homine potissimùm talẽ esse, qui de sensibilibus iudicium ferre debet, nempe de qualitatibus tangibilibus. Hæc autem quamuis sit per totum corpus temperata, omnium tamen temperatissima est in vola manus, & quò propinquior est extremitatibus digitorum, eò acriori sensu prædita est. Cor caliditate sua præstat omnibus corporis membris, post hoc est Iecur. Membranæ, & quæ constant ex membranis, ligamenta, cartilagines, ossa, tendines, sunt frigidæ, & siccæ temperiei. Cerebrum, spinæ, & neruorum C medulla frigidæ, & humidæ est complexionis: caro, & pinguedo, calidæ, & humidæ, quamuis non desint existimantes pinguedinem esse frigidæ, & humidæ naturæ, contra quàm determinauimus cap. 9. Decadis citatæ. Inter humores Sanguis est calidæ, & humidæ; Bilis calidæ, & siccæ; Pituita frigidæ, & humidæ; Melancholia frigidæ, & siccæ complexionis. Spiritus Vitales plerumque sunt calidæ, & siccæ naturæ, Animales frigidæ, & siccæ, secundùm aliquorum opinionem. At Naturales (si dantur) reponuntur inter ea, quæ sunt calidæ, & humidæ naturæ, & hæc de complexione partium in genere: nunc transeamus ad res non naturales.

Dictum fuit à rebus naturalibus, & non naturalibus variari Temperamenta nostri corporis. Hactenus habuistis quomodo res naturales id efficiãt, deinceps de rebus non naturalibus dicturi sumus, & potissimùm de Aëre, qui inter ipsas præcipuum locum obtinet. Aër considerari potest, vel respectu diuersorum locorum, nempe regionum, vel temporum anni, vel præsentis constitutionis. Inprimis loca illa, quæ Septentrionem versus sita sunt, frigidiora, & ficciora existunt iis, quę ad Meridiem vergunt: quæ ad D Solis Orientem posita, calida, & humida: quæ ad Solis Occidentem frigida, & sicca sunt, & vt paucis perstringam, pro diuersitate locorum diuersæ fiunt in Aëre impressiones, & propensiones, à quibus nostrum corpus alteratur, eiusque Temperamentum mutatur. Inter anni tempora apparet Aestatem esse calidam, & siccam: Hyemem vice versa frigidam, & humidam: Autumnum frigidum, & siccum, Ver calidum, & humidum. Verùm non immeritò quispiam vestrum in dubium reuocare posset Veris temperiem, cùm nos dicamus esse calidam, & humidam, & Gal. lib. 1. de temper. posteritati tradiderit omnium temporum esse temperatissimam. Sed breuissimè omnem dubitationis nubem me sublaturum confido authoritate Hippocratis, & antiquissimorum Philosophorum affirmantium Ver esse calidum, & humidum, vt anni tempora responderent proportione quadam ipsis elementis; nam habemus Aestatem, quæ calida, & sicca est, correspondere igni: Autumnum terræ, & Hyemem aquæ; relinquebatur Ver, quod debebat esse calidum, & humidũ, vt Aëri responderet. Nec propterea dicen-

dicendum est non esse temperatissimum; nam caliditas in eo non exuperat frigiditatem, sicut in æstate; nec humiditas siccitatem, vt in hyeme. Dicitur ergo temperatum, quòd in eo nullus adsit qualitatum excessus. B

Sed quoniam vbique ferè à Diuino Hippocrate, nec non & à Galeno pluribus locis, & potissimùm in lib. de natur. hum. elementa diuisa sunt in vniuersalia, & particularia, atque determinatū sit ea concurrere tanquam materiam ad generationē rerum, statim aliquis vestrum obijciet determinationem hanc aduersari Arist. qui lib.4. meteor. cap. 1. firmiter asserit elementa duo esse, quæ concurrunt, vt causæ efficientes, & duo tanquam materia, non igitur verum est, elementa omnia concurrere tanquam materiam ad generationem rerum naturalium. Respondeatis Elementa considerari duobus modis, vel in ordine ad generationem omnium rerum naturalium in vniuersum, vel per relationē generationis mistorum. Primo modo omnia elementa concurrunt tanquam materia, secundo modo duo sunt, quæ vt causæ efficientes concurrunt, vt caliditas, & frigiditas; duo vt materia, vt humiditas, & siccitas. Hinc apparet qualitates elementorum duplicem habere operationem, prima est calefacere, frigefacere, humectare, & exiccare. Secundæ operationes sunt terminare in actiuis, in passiuis verò terminari, vnde caliditas terminando cōgregat homogenea ab heterogeneis: frigiditas verò congregat homogeneas, & heterogeneas partes: humiditas terminatur termino alieno; siccitas termino proprio. Vnde in generatione mistorum caliditas habet rationem causæ efficientis primò, & per se: frigiditas non ingreditur opus naturæ nisi per accidens temperando calorem, & partes heterogeneas cum homogeneis congregando: ab humiditate partes fluxibilitatem accipiunt, & receptionem formarum; à siccitate verò, & duritie partium retentionem formarum; proprium enim est humidi ab alio terminari, vt aqua, quæ quamcunque formam suscipit, è contra siccitas, vt ferrum, & lapis: in sequenti versabimur circa secunda Elementa. F

De Humoribus. Cap. IV.

SVccedunt particularia Elementa, de quibus duo consideranda propono, vnum quid sint, alterum quot numero reperiantur. Sed cùm huiusmodi Elementa sub nomine Humoris contineantur, & Humor sit nomen æquiuocum, propterea antequàm definiantur, ab alijs humoribus sunt distinguenda. Excludimus igitur ab hac tractatione serum, vrinam, sudores, sputa, excreatus, & quæ sunt huiusmodi, quæ nomine tantum conueniunt cum Humoribus propriè dictis, de quibus præsens instituitur caput. Ab Auic. Fen. 1. lib. 1. doctr. 4. cap. 1. Humor hac ratione sumptus definitur, quod sit *Corpus humidum, & liquidum, in quod primò nutriens conuertitur.* Accipitur in hac definitione *Corpus* pro genere; omnia enim, quæ extant in nostro corpore sunt corpora: additur *humidum* ad differentiam partium solidarum; *liquidum* ad differentiam partium mollium. *In quod primò nutriens conuertitur*, est postrema differentia, quæ demonstrat non omne corpus humidum, & liquidum contineri sub hac definitione, sed tantum illud, quod aptum natum est nutrire: talis Humor in venis continetur, & vnica appellatione Sanguis dicitur, seu massa sanguinea, cui insunt quatuor Humores ab inuicem distincti, videlicet Sanguis, Pituita, Bilis, & Melancholia. Et licet omnes Medici vnanimi consensu statuerint hos quatuor humores in massa sanguinea contineri; dubitant tamen virtute ne, an actu reperiantur. G H

Sed quicquid sit de huiusmodi disceptatione, quam breuitatis gratiâ libenter omittimus, satis est scire, quod inter Humores Sanguis primum locum sibi vendicat, qui hoc modo definiri potest: *Sanguis est quarta pars Humorum, substantiâ medioeri, colore rubicundo, sapore dulci, complexione calida, & humida.* Sed Philosophi ambigunt, sitne Sanguis frigidus, an calidus; quibus Arist. lib. 2. de part. animal. præbuit ansam dubitandi, quamuis postea ipsemet cap. 13. lib. citat. hanc quæstionem doctè elucidauerit, ad quam percurrendam lectione vos volo remissos. Non desunt recentiores, qui Sanguinem considerant dupliciter, respectu nempe suæ materiæ, & respectu efficientis, locique in quo generatur: sub priori acceptione determinant Sanguinem esse frigidum; sub poste-

A posteriori putant esse calidum. At siue calidus, siue frigidus sit, nos ipsum hoc in loco duobus iisdem modis cõsideramus, vt naturalem, & vt non naturalem. Naturalis est is, qui fit à causis naturalibus, non naturalis est adhuc in duplici differentia, alter, qui impermixtus exit à propria natura, alter verò, qui per alterius humoris admixtionem. Impermixtus, qui exit à statu naturali, vel est sine putrefactione, vel cum putrefactione: si sine putrefactione, tum vel calidior, vel humidior, vel frigidior, vel tenuior, vel crassior est, quàm conueniat: si cum putrefactione, tunc tenuior pars eius conuertitur in Bilem, crassior in Melancholiam. Qui per alterius humoris admixtionem fit non naturalis, tunc vel admiscetur ei Bilis, vel Pituita, vel Melancholia, & dicitur Sanguis biliosus, pituitosus, melancholicus, retinetque saporem ipsorum Humorum, cum quibus permiscetur, neque ampliùs dulcis dicitur. Hinc calidior, & frigidior est ob humoris admixti rationem. Et hæc sint dicta de Sanguine.

Sequitur tractatio Humoris pituitosi, qui & Phlegma appellatur. Is est *Humor suâ substantiâ crassus, viscidus, & lentus, colore albus, sapore insipidus, aut semidulcis*; nam B si comparatur ad Sanguinem dicitur insipidus, si ad alios, licet non sit dulcis, est tamen subdulcis. Hic in duplici est differentia, alter naturalis, alter non naturalis: & rursus naturalis duplex, & ipse est, vnus alimentalis, alter excrementitius. Naturalis alimentitius simul cum Sanguine distribuitur totus per venam cauam, neque aliquis ei particularis locus à natura adscribitur, vt alijs duobus Humoribus: Bili nimirum, & Melancholiæ; quia Humor pituitosus est veluti Sanguis semicoctus, qui per vlteriorē coctionem acquirere potest formam Sanguinis, hinc duplicem præbet vsum corpori, vnus est, quòd in defectu Sanguinis nutrire possit, secundus est, quòd articuli à siccitate conseruentur, quæ posset induci à nimio motu. Excrementitius verò Humor pituitosus est ille, qui generatur, aut in ventriculo, aut in capite (& hic mucus appellatur similis ei, qui descendit per nares) vel in partibus neruosis. Rursus non naturalis quadruplex est, primus dicitur vitreus, seu vitrea Pituita, & est illa, quam Gal. 2. de differ. febr. cap. 6. ex Praxagora ita appellauit; secunda dicitur dulcis: tertia acida: & quarta salsa.

Verùm Auic. videtur ex natura rei diuisisse hunc Humorem pituitosum; nam Fen. 1. C lib. 1. doctr. 4. considerauit ipsum ratione substantiæ, ratione modi ipsius substantiæ, ratione saporis, & ratione loci in quo generatur. Penes substantiam dixit alium esse tenuem, vt Pituitam aquosam, alium crassum, qui ab ipso gypsea Pituita vocatus est, ad similitudinem, quam habet cum gypso: & hæc est, à qua tanquam ex fonte originem ducit nodosa podagra. Penes modum substantiæ diuisit in alias duas differentias, vnam dicit heterogeneam, hoc est diuersarum partium quoad sensum, & est illa, quam mucilaginosam appellant, quæ à capite per nares emungitur: de hac locutus est Gal. 3. de loc. affect. cap. 2. & 2. de natural. facul. cap. 9. quæ etsi non sit vera Pituita, à Gal. tamen, & Auic. recensetur inter species ipsius. Altera differētia penes modum substātiæ est homogenea, scilicet vniui naturę quoad sensum, & est illa quę vitrea appellatur. Præterea ratione saporis in quatuor alias diuisit differentias: in salsam, quæ an fiat ex adustione partium terrestrium, vt voluit Auice. an verò ex putredine, & ex adustione serositatis, vt Galenus voluisse videtur, est alterius instituti; alteram acidam: tertio loco acrem, & postremo porraceam constituit: & ij sapores redduntur vel ratione ipsius Pi- D tuitæ, vel alterius Humoris admistione. Respectu loci alia est, quæ generatur in hepate, & venis, alia in ventriculo, alia in capite, alia in intestinis, & locis neruosis, & hæc sunt satis de Pituita.

Obijcitur nunc consideranda Bilis, quæ est *Humor fluidus actu, tenuis, potentiâ calidus, & siccus, sapore amarus, colore pallidus, & flauus*: is pari ratione est in duplici differentia, vnus naturalis, alter non naturalis. Rursus naturalis est duplex, alter alimentalis, alter excrementitius: alimentalis remanet in massa sanguinea, vt simul cum Sanguine possit partes sibi proportionatas nutrire: at excrementitius à iecore per proprium canalem attrahitur, & retinetur in folliculo Bilis, hicque est, qui post transmutationem materiæ chylosæ in Sanguinem, à facultate iecoris expultrice per canaliculos in parte concaua iecoris sitos expellitur, & licet sit excrementum, natura tamen ad duas vtilitates eo vtitur: prima est, vt descendens ad intestina, ea à crasso humore expurget, atque abstergat; secunda est vt incitet omnium intestinorum facultatem expul-

tricem.

tricem. Non naturalis, quatuor sunt in scholis vulgatissimæ differentiæ, flaua scilicet, vitellina, praxina, & æruginosa. Gal. de atra bile, septem illius affert differentias, vnam pallidam, alteram, flauam, tertiam vitellinam, de cuius generatione scribentes, non conueniunt inter se Gal. & Auic. Nam Gal. vult fieri hanc ex adustione flauæ bilis: Auicen. verò putat effici ex admistione flauæ bilis,& pituitæ crassioris: quarta dicitur porracea,quinta æruginosa, sed hæ duæ posteriores solent generari in ventriculo. His accedit cærulea, quæ Isatis,seu Isatides appellatur, nec non & rubea: & istæ sunt omnes differentiæ Bilis non naturalis. B

Sequitur Melancholia, seu Humor melancholicus, qui est *Humor crassus, densus, terrestris, niger colore, sapore acidus, temperie frigidus, & potestate siccus*. Huius etiam duæ sunt differentiæ, vna naturalis, altera non naturalis; & naturalis adhuc est duplex, vna alimentalis, altera excrementitia, alimentalis remanet in massa sanguinis cum reliquis omnibus, vt ex ea simul cum sanguine nutriri possint partes sibi proportionatę. Excrementitia verò post sanguinis generationem expellitur à iecore,& attrahitur à liene, vbi facta priùs à calore lienis alteratione, & attenuatione, duæ ex ea partes insurgunt, vna tenuis, altera crassa, ex tenuiori nutritur lien, & hic est prior vsus huius excrementitij humoris. Quid autem fiat ex crassiori parte, non conuenit inter scriptores; Græci enim existimarunt vnam portionem recipi in totum ventriculum,vt sua aciditate ipsum constringat, & corroboret, vnde melior fiat amplexus alimentorum, & per consequens perfectior concoctio: alteram verò portionem delabi per intestina. At Arabes censuerunt hanc crassam Humoris melancholici partem deponi in os superius ventriculi; suspicabantur enim canaliculum quendam esse à liene in os superius ventriculi, per quem lien eructet huiusmodi humorem ad prouocandum appetitum.Sed hęc Arabum opinio sectioni anatomicæ aduersatur, nullusq; est ex Anatomicis,qui id scribat,vno excepto Mundino,qui hac in parte magnopere hallucinatus est. Conclusionis igitur loco dico Græcos cōmodè, & laudabiliter hanc rem determinasse,quòd altera pars Humoris melancholici excremētitij ad vētriculum recurrat, & altera deorsum per intestina, & mesenterium per vnam venam meseraicam ad extremum intestinum deferatur, à qua venæ oriuntur illæ, quæ hæmorrhoidales dicuntur. Non naturalis porrò Melancholiæ quatuor sunt species,tam à Gal.quàm Auic. descriptæ,prima est, quæ fit ex adustione melancholiæ, tum naturalis iam dictæ, tum excrementitiæ, & ab Auic. dicitur cinis melancholiæ, quæ vel tenuis, vel crassa est: si tenuis,est ea vulgatissima species melancholiæ,cuius si aliqua portio in terram cadat, ob summam acredinem,quam habet,eleuat ampullas,& ipsam terram fermentat,nec eam degustare volunt muscę. Altera species melancholię,est cinis bilis adustę: tertia est sanguinis adusti; & quarta pituitæ adustæ, siue salsæ, vt voluit Auicen. D G

Hactenus explicati sunt quatuor humores, qui in hepate tanquam in propria officina à calore naturali, vt ab efficiente causa, & à chylo in ventriculo genito tanquam à materia generantur, atque variè generantur iuxta diuersitatem, aut materiæ, aut efficientis; nam à materia potulenta producitur primùm in ventriculo, deinde in hepate ille humor, quod serum appellatur, cuius vna pars attrahitur à renibus, & fertur, in vesicam, & est vrina, vt in tractatu de vrinis intelligetis: alia verò pars est vehiculum humorum prædictorum in venis existentium, vt faciliùs ij penetrare possint ad corporis nutritionem. Sed hoc loco non est prætereundum, quod corpus non potest nutriri, nisi prædicti humores conuertantur in alias humiditates, quæ quatuor sunt numero: vna est, quæ caret nomine, & ἀνώνυμος appellatur, seu humiditas innominata,& est quando sanguis est in procinctu,vt à venis exeat, secunda humiditas appellatur ros, quia sanguis roris in modum per partes spargitur: tertia humiditas est quando ros mutatur quoad qualitates,non quoad substantiam, & dicitur gluten: postrema humiditas est, quando gluten apponitur partibus, & dicitur cambium, eò quòd iam conuersum est in humidum radicale. De horum humorum quantitate nil certi determinari potest, dicunt tamen nonnulli, esse à 25. libris ad 30. plus minusue. Si verò consideremus quantitatem humorum comparando vnum ad alterum, certissimum est, maximam copiam reperiri sanguinis, minorem pituitæ, minorem adhuc melancholiæ, sed omnium minimam esse bilis. H

De

A *De Partibus organicis Caput constituentibus. Cap. V.*

HVmorum tractatum sequuntur partes, ex quibus constituitur corpus humanum, quod tanquam Medicinæ subiectum proposuimus. Harum partium contemplatio est Medico maximopere necessaria; nulla enim ratione posset naturam rectè operantem imitari, siue in sanitate tuenda, siue in morbis expellendis, nisi agnosceret, quorum beneficio tam admirabile humani corporis opificium regeret, & conseruaret. Ea siquidem amoris, ac beneuolentiæ significatione prosequitur natura ipsum corpus humanum, vt omnem operam, atque industriam eò adhibuerit, quò id in omnem perpetuitatem produceretur: sed quia ob materiæ fragilitatem ei in indiuiduo beneficium hoc conferre nequiuit, quantum par erat, machinata est, vt saltem in specie conseruaret, vtque tam speciem, quàm indiuiduum sustinere posset, quasdam nobilissimas partes efformauit. Medicus igitur naturam imitaturus,
B operæ pretium est, vt non modò corpus humanum totum, sed etiam ipsius partes agnoscat, quàmobrem nos in præsenti tractatu versabimur circa earum enarrationem.

Sed quoniam, quæ pertinent tum ad essentiam, tum ad definitionem partium in vniuersum satis abundè Decad. 2. cap. 1. & sequentibus pertractauimus, ne eadem frustra repetamus, nihil omninò ex ijs huc afferre decreuimus, sed studiosum, si quando illa scire desiderauerit, illuc remittimus. Hoc loco igitur describemus modum, & situm, quem habent partes ad totius corporis compositionem concurrentes: priùs tamen notandum est, quòd aliter ab Arist. & aliter à Gal. tanquam in partes præcipuas vniuersum corpus diuisum fuerit. Arist. enim prim. Hist. cap. 7. hoc diuisit in Caput. Ceruicem. Thoracem. duplex Crus. & duplex Brachium: per thoracem intelligit totam illam capacitatem, quæ est à iugulo ad pudendum vsque. Gal. verò tum lib. de vsu part. tum libr. de anat. administ. humanum corpus scripsit constare ex tribus ventribus, & duobus artubus superioribus, & inferioribus; per ventres intellexit Caput, Thoracem, & ventrem inferiorem Abdomen appellatum: per artus, duo crura, & duo bra-
C chia simul cum ceruice subaudire voluit. Nec propterea dicendum est differre hos Authores inter se; nam Arist. lib. Hist. per thoracem significauit tum thoracem verè dictum, tum etiam abdomen, cuius cauitatem ipsemet lib. 4. de part. animal. cap. 14. agnouit diuisam esse medio diaphragmate in duas partes ea ratione, quà voluit Gal. Neque est inconueniens, quòd Philosophus de eadem re variè in varijs locis scripserit; nam lib. de Histor. historicè, & secundùm antiquorum opinionem locutus est, inter quos videtur esse noster Hippocrates, qui lib. de morb. scriptum reliquit iecur contineri in thorace; existimabant enim thoracem esse totam illam capacitatem à iugulo ad pudendum vsque protractam. Vbi verò Arist. scientificè docuit, vt in lib. de part. animal. rem ipsam determinauit non secus, atque Gal. quare diuisio humani corporis ab vtroque allata eadem prorsus est, differens solùm in hoc, quòd Arist. ceruicem tanquam partem distinctam annumerauit, quam Gal. inter artus reposuit.

Sed iam deuenientes ad ventres, & primum ad Caput, ea duntaxat in medium adducemus, ex quibus crassa quadam minerua omnes partes in vniuersum delineatas ha-
D beatis, quæ satis sint ad naturæ artificium à nobis propositum cognoscendum. In superiori igitur ventre, qui à Græcis κεφαλὴ à Latinis Caput appellatur, ab ossibus caluariæ tanquam à galea quadam continetur viscus illud tam celebre, & præcipuum cerebrum nominatum, quod est omnium sensationum, & motionum principium, & origo, nec non & animæ rationalis domicilium. Est præterea hoc viscus inuolucris contectum, quæ duo sunt numero, vnum quidem exterius, quod dura membrana, aliud interius, quod pia membrana, aut μήνιγξ appellatur, estque diuisum in duas partes, in anteriorem videlicet, & posteriorem: anterior pars vocatur nomine totius, id est cerebrum; secunda dicitur cerebellum, quod differt, & magnitudine, & figura ab ipso cerebro; est enim cerebellũ decuplo minus, &, vt aiunt, durius, quàm cerebrum. Diuiditur insuper ipsum cerebrum in duas partes, in dexteram, & sinistram: in dextra excauatur ventriculus dexter, in sinistra sinister: & isti sunt ventriculi cerebri anteriores, & maiores; nostis enim cerebrũ vniuersum interius excauatum esse ex nostris Figuris Decad. 1. expressis.

Etsi in hac anteriori cerebri parte sit excauatus tertius ventriculus, magis tamen tendit ad viam cerebelli, & pertingit ad quartum ventriculum, qui in ea parte conspicitur, vbi apparent clunæ vocatæ, siue testes, & anus, nec non & illa glandula, quam pineam appellauimus, eò quòd figuram veræ pineæ referat. Sed cerebellum figurà est quasi rotundum, nec cauitatibus conspicuis excauatum. **B**

A cerebro ortum ducit spinalis medulla, quæ in duas partes est diuisa: vna proficiscitur à conterminis ventriculorum anteriorum cerebri, rectàque incedit vsque ad foramen magnum ossis occipitis; altera extra caput per spinam descendit, tantæque est longitudinis, quantæ sunt omnes vertebræ ipsius spinæ à capite vsque ad os sacrum. A prima parte huius spinalis medullæ originem trahunt illa septem neruorum paria tam diuulgata, à quibus sensus, & motus prodeunt; nec non & illa alia duo paria, quæ ex meis Figuris inesse constat. Primum par, eorum est, qui ferunt visionem oculis, & dicuntur nerui optici, ortumque ducunt à posteriori superficie spinalis medullæ; crassi insuper sunt, ac rotundi, & deorsum descendunt vsque ad ossis sphenoidis regionem, ephippium dictam, nostri autem sellam vocant, quo in loco adeo coniuunguntur ad inuicem, vt videantur decussari, quocirca plerique Authores existimarunt sinistrum neruum ferri in dextrum oculum, & dextrum in sinistrum: sed maximè decepti sunt; nam coniunguntur quidem, at non decussantur. Ab hoc igitur loco dexter neruus per proprium foramen exculptum in ossis sphenoidis regionē rectà fertur in dextrum oculum eodem artificio, vt sinister neruus in sinistrum oculum deducitur, vt in Decad. 1. demonstratum est. **F**

Secundum par est longè minus, & ab anteriori parte ipsius spinalis medullæ quasi ex facie ipsius enatum recta via fertur in oculos: huius nerui motores oculorum vocantur. Tertium par à lateribus eiusdem spinalis medullæ prodit, & per tunicam linguæ dispergitur. Quartum par magis à posteriori medullæ parte exoritur, & longo satis ductu in palatum distribuitur. Hoc par cum præcedenti gustatoria nuncupantur, eò quòd linguæ, & palato vim gustandi deferant. Quintum par, ex tribus iam dictis longè maius exurgit vtrinque à lateribus spinalis medullæ, & ossa temporum ingrediens insensibili quadam via terminatur in os petrosum, in quo est excauatus insignis ille meatus, vbi aër connatus continetur: & hoc par degenerat in membranulas quasdam terminantes in cochleam, & labyrinthum, & auditorium appellatur, propterea quòd ferat auribus virtutem audiendi. Sextum par ab eadem etiam spinali medulla paulò inferius exoriens, atque extra caput per propria foramina exiens omnibus visceribus sensum defert; distribuitur enim in omnia viscera interna thoracis, & ventris inferioris. Ab hoc sexto pari, antequam perueniat ad thoracem, producitur illud neruorum admirabile par à Gal. tantopere commendatum, quod reuulsorium, aut reuersorium nuncupatur; nam vtrinque in ipsa ceruice prope iugulum à sexto pari ij duo nerui exoriuntur, qui deinde sursum reuulsi mirabili quodam artificio quasi per tracheam reuoluti feruntur ambo in musculos laryngis: sed cum hac differentia, quod dexter, vbi attigerit regionem iuguli, reuoluitur ad arteriam, quæ distribuitur in brachium; sinister verò à sinistro latere reuoluitur circa arteriam magnam, quæ exit à corde. Septimum par paulò inferius enatum à spinali medulla antequam exeat à capite, distribuitur per musculos linguæ ad motum ipsius efficiendum, vnde per maxillas inferiores idem musculus disseminatur. **G** **H**

Hæc est enarratio communis eorum neruorum, qui à spinali medulla, antequam è capite exeat, producuntur. Sunt & alia duo paria à nobis obseruata, de quibus satis dictum est in Decade præcitata. Sed vnius hoc loco rei monitos volo lectores, nimirum quod sextum neruorum par iam declaratum (quod diximus deorsum per ceruicem ad latera asperæ arteriæ exire, & antequam thoracem ingrediatur producere neruos reuulsorios) in vnoquoque costarum interstitio producit neruum, cui neruus à spinali medulla exoriens coniungitur, & ex his duobus neruis fit vnus neruus continuus. Atque hoc à nemine puto ante me obseruatum fuisse. Iam reliqua prosequamur.

A *De Partibus in Thorace contentis. Cap. VI.*

Licet corporis humani partes ita naturà dispositæ sint, vt homines in admirationem rapiantur easdem considerantes, tamen vel maximè in hoc naturæ prouidentia summa elucet, quòd Cor partem admodum nobilem corporis in medio collocandum censuerit: cuius quidem rationem si adduceremus, à nostro proposito tractatu multis verborum ambagibus digrederemur. Quare vt ad rem veniamus, & corporis humani partes explicandas continuemus, operæ pretium me facturum existimaui, si hoc loco Thoracem explicandum sumerem, in quo Cor viscus nobilissimum continetur, suâ figurâ pyramidis effigiem, aut pineæ cuiusdam formam præseferens. Situatur itaque Cor in medio Thorace ad quintam, & sextam vertebram, magis tamē quintam, quàm sextam attingens: diuiditurque in duas partes, in basim, & cuspidem, quæ conus etiam appellatur: respectu basis collocatum esse constat in medio Thorace, respectu B verò cuspidis magis ad læuam vergit. Constat ex substantia carnosa, sed crassa, suis fibris intertexta, in qua substantia duæ cauitates exculptæ sunt, vna in sinistro, altera in dextro latere, quæ dicuntur ventriculi cordis, & quemadmodum inter se differunt situ, sic & figura, & magnitudine discrepant. Figurà quidem, quia sinister retinet figuram ipsius cordis, dexter verò quia latior, magisque dilatatus est: insuper quia sinister magis est in profundo, cùm tamen dexter in superficie tantum sit exculptus.

In vnoquoque ventriculo reperiuntur duo orificia vasorum intus sese respicientia: ad latera exterius vtrinque apparent quædam carneæ portiunculæ referentes imaginem aurium, vnde aures, & auriculæ cordis appellantur. In dextro ventriculo sunt duę venæ, vna dicitur vena caua, altera vena arterialis, quæ præter morem aliarum venarum ex duplici constat tunica, sed vena nominatur, quia continet sanguinem, non secus atque aliæ venæ; dicitur arterialis eò quòd duplicem habet tunicam, quemadmodum aliæ arteriæ. In sinistro verò ventriculo sunt duæ arteriæ, vna quæ arteria magna, seu aorta; altera quæ venalis arteria vocatur. Arteria venalis hoc nomine donatur propte-C rea quòd ex vna constat tunica, quemadmodum venæ: dicitur arteria, quia spiritus in se continet perinde, atque aliæ arteriæ. Verùm ad os vniuscuiusque vasis tam sinistri, quàm dextri ventriculi tres membranæ reperiuntur, quæ valuulæ, seu ostiola appellantur, & inter se substantia, figura, & situ distinguuntur; primùm quidem in arteria magna, & vena arteriali hæc ostiola constant ex membranosa substantia, & figuram habent semilunarem, vnde semilunaria ostiola dicta sunt: habentque eundem situm, nempe in cauitate ipsorum vasorum, & conueniunt in omnibus, differunt saltem ab inuicem, quia venæ arterialis ostiola habent tuberculum quoddam in suprema extremitate, magnitudine grani millij, quo tuberculo destituuntur ostiola arteriæ magnæ.

Quod ad alia duo vasa attinet, nempe ad venam cauam, & arteriam venalem, reperiuntur iam dictæ membranæ, sed ex alia substantia constantes, atque aliam figuram, & diuersum situm à prædictis habentes; siquidem earum substantia carnea est, & neruosa, & figuram præseferunt triangularem, aut sagittalem, vnde trisulcæ, triangulares, & sagittales fuerunt appellatæ. Situs earum est in cauitate cordis; cum hac diffe-D rentia; nam ad venam cauam tres sunt numero, ad arteriam verò venalem duæ, ita vt omnes simul vndecim fiunt numero. Quæ valuulæ præfectæ sunt duobus venis, & diuersum, atque contrarium vsum præbent; nam quæ ad venam arterialem sunt, prohibent, ne materia extra propulsa remeet amplius in cor, quę verò venæ magnę sunt præfectæ, prohibent ne sanguis intra cor receptus in venam cauam restagnare possit, & quod de ostiolis venarum dictum est, idipsum intelligere etiā oportet de arterijs; nam illa ostiola, quæ ad arteriam magnam sunt posita, præbent exitum spiritibus vitalibus, & vbi clauduntur, impediunt, quò minùs ijdem spiritus in cor regrediātur: fœtu tamen existente in vtero istæ valuulæ præbēt spiritibus vitalibus ingressum. At quæ ad arteriā venalē sunt, præbent aëris ingressum, & prohibēt eiusdē egressum; verùm cùm sint duo tantūmodo, non ita perfectè claudunt orificiū, quin fuligines subinde expurgari valeāt.

Cor igitur hac ratione cōformatum inuoluitur à membrana quadam crassa, & dura, quæ capsula cordis appellatur, tantæque est latitudinis, quantū sufficit ad dilatationem

cordis: hinc inquiritur num aqua contineatur in ea capſula viuente adhuc animali? quod cùm ſit alterius inſtituti, nos hoc loco ſilentio, & taciturnitate prætereundum cenſemus. E

Veniamus ad Pulmones. Sunt hi membrum quoddam conſtans ex carnea, ſed leui ſubſtantia, quæ in duas partes diuiditur, in dextrã nempe, & ſiniſtrã, totam thoracis capacitatẽ occupãtes. Figuram item habent pedi bubulo ſimilẽ, & vtraq; pars in duos globos diuiſa eſt, quamuis Gal. quintum addat, qui tamen in homine non reperitur. Eſt inſuper pulmonum ſubſtantia varijs intertexta arterijs, & venis. In primis aſpera arteria, quæ & trachea appellatur à ſummis faucibus ortum ſumens, & per ceruicem delata tandem per vniuerſam pulmonis ſubſtantiam diſtribuitur. Hæc arteria præter morem aliarum arteriarum conſtat ex membranea, & cartilaginea ſubſtantia, ex qua efformantur varij circuli conſtituentes vniuerſam eius ſubſtantiam, quorum vnus eſt cartilagineus, alter membraneus, ſed ſciendum eſt, quòd cartilaginei circuli non ſunt integri; nam in poſteriori parte, quà oeſophagum tangunt, in membranas deſinunt. Habet deinde hęc arteria proprium caput ex tribus cartilaginibus conſtructum, quod larynx appellatur; tracheę vero vſus duplex eſt: vnus vt ſit reſpirationis, alter vt ſit vocis inſtrumentum. Sed diuerſa ratione; nam per truncum fit reſpiratio, per caput verò vox. Sunt etiam in pulmonum ſubſtantia alia vaſa, quorum alia ortum ducunt ab arteria venali, & alia à vena arteriali, cum ipſis eandem naturam habentia. Ex his igitur apparet ſolos pulmones habere vaſa longè diuerſa ab alijs membris: atque hæc de thoracis partibus ad rem noſtram ſpectantibus. F

Succedunt modò partes ventris inferioris enarrandæ. Harum quædam continentes, & aliæ contentæ appellantur. Continentes, quas & inueſtientes dicunt, vel ſunt communes toti corpori, vel propriæ ipſius abdominis. Communes ſunt cuticula, cutis, membrana carnoſa, & pinguedo, quamuis pinguedo non ſit ſemper in omnibus: propriæ verò ſunt octo muſculi abdominis, quorum duo priores dicuntur obliquè deſcendentes, ſecundi obliquè aſcendentes, tertij tranſuerſales, quarti longi: ſunt etiam aliæ duæ portiones ad pubem, quæ inter paria muſculorum abdominis à nonnullis enumerantur, quocirca exiſtimant eſſe quinque paria. Tandem eſt illa membrana, quæ peritonæum vocatur, quaſi ſubcingens, & ab Arabibus Mirak dicitur. G

Contentæ ſunt in duplici differentia; aliæ pro conſeruatione indiuidui; aliæ pro ſpeciei propagatione. Priores nutritioni famulantes dicuntur, & trifariam diuiduntur; aliæ enim, vt inquit Gal. ſunt primaria, aliæ ſecundaria, & aliæ tertia ratione intentæ. Quæ intenduntur primària ratione, aut chylificationi inſeruiunt, vt eſt ventriculus, venæ meſeraicæ, & pancreas: aut ſanguificationi famulantur, vt iecur, vena caua, & omentum, quod vtrique fauet. Secundaria ratione intentæ ſunt omnes partes excrementis deſtinatæ, vt ſunt inteſtina, quæ diuiduntur in tenuia, & craſſa. Tenuia ſunt tria, primum, quod exoritur à ventriculo, eſt duodenum appellatum; ſecundum ieiunum, tertium ilion. Craſſa quoque inteſtina ſunt tria, nempe cæcum, quod monoculus dicitur, ſecundum colum, tertium rectum, & hæc fauent excrementis primæ coctionis. Secundæ verò coctioni, nempe ſanguificationi, fauent renes, vreteres, veſica, & meatus cõmunis eſt & folliculus bilis cum ſuis canaliculis efformãtibus illud Ypſilon tam diuulgatum. Eſt denique & lien: ſed folliculus bilis recipit excrementum bilioſum, lien verò melancholicum, & iſtæ ſunt partes, quæ ſecundaria ratione intenduntur à natura. Quæ verò tertia ratione fiunt, ſunt illæ partes, quæ expellunt iſta excrementa, quarum quædam ſunt, quæ eadem excrementa expellunt, vt ſunt muſculi abdominis, & peritonæum, aliæ prohibent, ne intempeſtiuè excrementa exeant, vt muſculus ſphincter, qui ad rectum inteſtinum reſidet, & ſigmoides, qui veſicæ collo præficitur. H

Et hæc eſt naturę œconomia ſeruata in indiuiduo conſeruando, ſed quemadmodum ad iſtud in ſuo eſſe conſeruandum, opus eſt alimentis per plures partes alteratis, & in ſanguinis naturam conuerſis; ita ad propagandam quoque ſpeciem opus eſt ſanguine per plures partes in ſemen tranſmutato; quarum partium aliæ ſunt, quæ ipſum ſemen præparant, aliæ, quæ idem conficiunt, aliæ confectum, & perfectum ducunt, aliæ recipiunt, diùque conſeruant, & tandem aliæ, quæ in vterum muliebrem transfundunt, & eiaculantur. Partes priores dicuntur vaſa ſeminaria, quæ duo ſunt, vtrinque vnum, &

vnum-

A vnumquodque illorum conftat ex vena,& arteria. Verùm cum hac differentia,quòd à dextro latere, vena,& arteria fuum affumit principium, à trunco venæ cauæ, & arteriæ magnæ: In finiftro verò latere, vena ortum ducit ab emulgenti vena, arteria autem à trunco arteriæ: hinc deorfum defcendunt coniuncta ad regionem pubis vfque,& ita implicantur, vt nequeant ampliùs inter fe diftingui, varicumque in modum reuoluuntur, & varicofi paraftatæ appellantur, recipiunturque tanquam in facculo quodam à peritonæo dilatato, defïnuntque in eam partem teftis, quæ epididymis appellatur.

Teftes, qui conftant ex glandulofa quadam fubftantia figuræ ouorum in modum, femen conficiunt, quamuis voluerit Ariftoteles eos non effe factos ad femen generandum, fed alterius vfus gratia: obuoluuntur teftes quatuor membranis, quarum duæ cõmunes funt, aliæ verò funt propriæ vniufcuiufque teftis: communes adhuc funt duæ, exterior vna, quæ rugofa eft,& à cute ortum ducit,& appellatur fcrotum, vel fcortum, alia verò communis à peritonęo ortum ducit, & caret nomine. Tertia appellatur eritrois, & elitrois. Vltima, quæ eandem figuram cum teftibus habet cęteris omnibus,& durior, B & craffior exiftens appellatur dartos. Alia vafa, quæ abducunt femen à teftibus iam confectum, abducentia vafa dicuntur, conftantque ex neruofa quadam fubftantia, & quod mirum dictu eft, nulla ratione intus excauata funt;& tamen femen, quod corporeum, & craffum eft, ducunt in vafa quædam, quæ paraftatæ hederarij dicuntur, quæ vt Falloppius fcribit, imaginem prę feferũt veficarum quarundã, in quibus femen diu conferuatur, & prope hæc vafa eft corpus illud glandulofum, quod ab Herophilo fuit appellatum adenofus paraftata. Eft deniq̃ue & pudendum virile, quod etiam alijs nominibus donatur conftructum ex duobus ligamentis, ab offibus pubis originem ducentibus, in quibus excauatus eft ille meatus, qui & vrinæ,& femini exitum præbet, vnde canalis communis fuit appellatus, ficut fuperiùs innuimus.

Eft & vterus in muliere, in quem femen per pudendum erectum, mediante canale communi eiaculatur,& deponitur. Eft ergo hoc vniuerfum artificium ex pluribus partibus, vt videtis, pulcherrimè conftructum, quo natura vtitur ad fpeciem propagandam; de quibus partibus, deq̃ue ijs, quibus vtitur natura ad conferuandum indiui- C duum rudi quadam delineatione, & compendiosè agere voluimus, vt inde cognofcere valeatis, quæ fint illa inftrumenta, quibus mediantibus natura, & indiuiduum conferuat,& fpeciem auget: ex quarum recta cognitione Medicus poteft tutò, & probè motus naturæ imitari. Quibus ad hunc modum breuiter delineatis, tempeftiuum eft, vt vobis demonftrem, quam proportionem habeant inter fe partes iam dictæ.

Quapropter fcire inprimis debetis, Gal. lib. art. paruæ cap. 9. diuififfe omnes corporis partes, aut mẽbra in principia, in ea quæ dependent à principijs,& ea quæ fe gubernant,& non gubernãtur, quod nihil aliud dicit, quàm partes corporis quafdam effe, quę gubernantur non gubernantes, quafdam verò, quæ gubernant, nec gubernantur: præterea quafdam habere infitas facultates, id eft, quę neque gubernant, neque gubernantur, nonnullæ denique funt, quæ partim gubernant, partim gubernantur. Quæ igitur gubernant, funt quatuor membra principalia, Cerebrum, Cor, Hepar, & Teftes, ab hifce principijs prodeunt, & gubernantur fpinalis medulla, & nerui; nam iftæ partes à cerebro ortum ducunt, & illi fubminiftrant. Cordi verò fubminiftrant arteriæ: Hepati, D venæ. Teftibus famulantur vafa fpermatica. Quæ verò à fe ipfis gubernantur, & infitas dicuntur à Galeno habere facultates, funt os, cartilago, ligamentum, membranæ, glandulæ, adeps, caro fimplex, quæ fibimetipfis viuunt nullam actionem in corpore adminiftrantes. Poftrema, quæ partim gubernant,& partim gubernantur, funt reliquæ corporis partes, quæ partim materiam, partim vim aliquam accipiunt, & partim eandem alijs fubminiftrant.

Hanc eandem doctrinã, quam etiam attulimus Decad. 2. cap. 3. habetis ab Auicenna Fen. prima, primi, doctrina quarta cap. de membris fub varijs nominibus declaratam. Inquit enim membrum aliud effe fufcipiens, & tribuens: aliud tribuens non fufcipiens: aliud fufcipiens non tribuens. Poftremum neque fufcipiens, neque tribuens; nam idem eft gubernare,& diftribuere, quemadmodum gubernari, & fufcipere; partes enim præcipuæ iam dictæ, nempe principia tribuunt alijs virtutem partibus; neque ab alijs partibus fufcipiunt: venæ autem, fpinalis medulla cum fuis neruis, & arteriæ fufcipiunt virtu-

virtutem à suis principijs, eamque alijs partibus deferunt: at os, cartilago, tendo, pinguedo, & huiusmodi vim insitam in se ipsis habent, qua viuere possunt, vnde ab alijs nec recipiunt, nec alijs quidpiam distribuunt: reliquæ partes corporis suscipiunt partim, partim tribuunt. E

Animaduertendum hoc loco, quòd membra illa, quæ materiam aliquam suscipiunt, non tamen necessariò à loco demandante, & facultatem, & materiam accipiunt; nam quædam sunt, quæ materiam quidem suscipiunt, non tamen facultatem, vt ventriculus suscipit materiam ab ore præparatam, ex qua efficit chylum; ab alijs verò facultatē partibus trahit, vt à iecore nutriendi facultatem, à corde vitalem, à cerebro autē recipit sensum. Est denique alia consideratio partium, quas Auicennas famulantes appellat, quarum quasdam esse inquit, quæ seruiunt virtute præparatoria, alias esse, quæ seruiunt seruitute delatoria. Primæ anteponuntur præcipuis membris; quæ verò famulantur seruitute delatoria, postponuntur, vt *v. g.* pulmones famulantur cordi seruitute præparatoria, arteriæ verò famulantur seruitute delatoria: ventriculus etiam famulatur iecori seruitute præparatoria, venæ seruitute delatoria. Quod idem dicendum de cerebro, spinali medulla, & de cæteris. F

Sed vnum est consideratione dignum, siquidem dictum à nobis fuit Auicennam idem sentire cum Galeno, vbi dicebamus idem esse suscipere, & gubernari, & idem tribuere, & gubernare; at si exemplum Gal. cum Auic. comparamus, apparet Gal. nobis attulisse quatuor principia, quæ gubernant, Auic. saltem vnicum, quod & alijs tribuit, & nunquam gubernatur, aut aliquid accipit, nimirum cor. Gal. autem posuit nobis quatuor principia, nempe cerebrum, cor, iecur, & testes, non igitur vnam, & eandem rem Auic. cum Gal. intelligit. Pro solutione dicendum, quòd aliud sit loqui de verborum significatione, & aliud loqui de rei veritate, si consideremus verba vtriusque authoris, dicimus, & Gal. & Auic. vnam, & eandem rem significare voluisse. At si sermo sit de rebus, dicimus Auic. dissentire à Gal. & conuenire cum Arist. qui existimauit cor vnicum, & solum esse principium omnium facultatum. Vnde Auic. scripsit cor esse membrum tribuens, & non suscipiens. Arist. enim 12. metaphy. cap. vlt. tertio de part. animal. cap. 4. lib. de somno, & vigilia. & 2. de part. anima. cap. 3, & 7. voluit à corde emanare motum, & sensum, vitam, & nutritionem, cui consensit Auerrhoës, 2. Collig. & pluribus alijs in locis, quibus Auic. subscripsit. G

Contrarium autem tenet Plato; nam existimauit tres animæ facultates reperiri in tribus membris omninò distinctas, nempe in corde, iecore, & cerebro. Proinde Gal. noster magis videtur adhærere sententiæ Platonis plurimis in locis, & præsertim lib. 7. de Hippocrat. & Plat. decre. cap. 3. quart. methodi medendi 10. lib. art. par. cap. 9. à nobis iam citato. Ita videtis, Gal. & Auic. in re determinanda non conuenire: idem tamen Auicenna dicebat soluens hanc quæstionem de membrorum principalitate veriorem esse Arist. & Philosophorum sententiam, magis tamen sensatam esse Medicorum, & conspicuam opinionem. Nos igitur cùm Medicinam profiteamur, & Medicus sit artifex sensatus, sat illi est cognouisse sensum, & motum re vera à cerebro mediante spinali medulla, & neruis proficisci, quia sensus, nempe Anatome ipsa id clarissimè ostendit: & quemadmodum etiam obseruat Medicus venas ortum ducere à iecore per Anatomen, ita quoque concludere debet, facultatem nutritiuam prouenire à solo iecore: & sicuti obseruat arterias etiam à corde proficisci; ita credere debet facultatem vitalem prouenire ab ipso corde: parumque ipsi refert scire, & inquirere, an facultates hæ ab vno pendeant principio, an à pluribus; sat enim est, vt videat has facultates prodire ab huiusmodi principijs. H

Quod etiam dicēdum est de facultate testium; nam Medicus obseruat ex Anatome, semen reperiri in ipsis testibus, & concludit in ipsis etiam generari. Sed alia difficultas est, quæ versari videtur inter loca quædam Galeni; nam vt supra vidimus, scriptum reliquit partes similares, nempe carnem, ossa, cartilagines, &c. habere insitas facultates, quibus moliri possunt suas operationes, & possunt se ipsas gubernare, hoc est, non egent affluxu à membris præcipuis, vt suas faciant operationes. Ex altera verò parte idem Gal. pluribus in locis scriptum reliquit à iecore facultatem nutriendi prouenire: Solutio ex nostra sententia est, quòd aliud sit considerare actionem partium similarium,

A tum, vt se ipsas, & nutriunt, & nutrire possunt; & aliud est considerare actiones ipsarum ratione conseruationis suę. Si primo modo consideretur, dico quod nullo egeant affluxu, sed habeant insitam facultatem se ipsas gubernandi, & hoc modo intelligendus est Galenus, quando scripsit has partes se ipsas gubernare, quando autem dixit facultatem accipere à iecore, id intellexit ratione suæ conseruationis; quare nulla est contradictio, quia partes, vt conseruentur, egent affluxu ab ipso iecore. Quibus omnibus ita declaratis, vnicuique vestrum patere satis puto membra iam dicta à natura, non esse facta, nisi in gratiam alicuius operationis, alioquin dicendum esset naturam frustra membra fecisse, quod esset absurdum asserere. cùm igitur membra sint alicuius actionis, aut operationis, cumque operatio, & actio non possit fieri nisi à causa efficiente, necessariò sequitur, vt sit aliqua virtus, aut facultas in ipsis membris, qua mediante, membrum reducatur ad operationem. Proinde propono vobis necessariũ tractatum de facultatibus tanquam de causis efficientibus ipsas operationes.

B *De Facultatibus, seu de Virtutibus partium. Cap. VII.*

ABsoluto capite de membris opus est, vt ad ipsorum virtutes orationem nostram conuertamus; sunt autem facultates velut anima ipsorum membrorum, vnde pulchrè Auerrh. dicebat lib. 2. coll. cap. 7. membra corporis esse veluti materiam, virtutes verò, à quibus fiunt in corpore nostro actiones, & passiones, poni loco formæ; hinc etiam facillimè colligitur, tot facultates dari, quot reperiuntur membra: quapropter quemadmodum dictum fuit membra alia esse, quæ naturalia, alia animalia, & alia spiritualia nuncupātur; ita prorsus de facultatibus dicendum venit. Porrò facultates, seu virtutes nihil aliud esse possunt nisi agendi potentiæ, vt à Gal. habetur 1. de nat. fac. cap. 4. & multis alijs in locis, quò fit, tot esse statuendas actiones, quot facultates, & è contra tot facultates, quot actiones. Huiusmodi facultates in genere sunt in triplici differentia, nempe animalis, seu voluntaria, vitalis, naturalis: animalis bifariam

C diuiditur, alia est, quæ maximè princeps nuncupari potest, quæ & ipsa duplex existit, vna inseparabilis à corpore, altera separabilis: prima est anima rationalis, mens, aut intelligentia, quæ est diuina substantia incorporea, ætherea, simplex, impatibilis, atque immortalis; ex qua tanquam ex fonte voluntas promanat, quæ est libera quædam facultas id tantum amans, & ad prosequendum eligens, quod bonum est. Inseparabilis, inest corpori, & bestijs quodammodo est communis, quam in propriam, & communẽ partiti sunt Authores, propria est imaginatio, phantasia, quæ rerum formas oblatas à speciebus externis recipit, & secundùm Medicos in anteriori cerebri ventriculo sedem suam habet; est & ratiocinatiua, quæ æstimatiua ab Auic. appellatur; nam complexa examinat, format, ratiocinando discurrit, vtilia ab inutilibus, commoda ab incommodis segregans formas melius disponit, seruat, & futura tuetur, sedem in medio cerebri ventre habere censetur. Memoria præterea in hoc censu collocatur, quæ iudicata reponit, & rerum præteritarum formas absentes retinet, & in postremo cerebri ventriculo suam sedem obtinuit. Communis est somnus, vigilia, insomnium.

D Minus princeps in sensitiuam & in motiuam diuiditur, sensitiua propria est, aut cõmunis: propria, sunt quinque sensus, visus nempe, auditus odoratus, gustus, tactus; communis verò est dolor, atque delectatio. Motiua, seu motrix facultas ea est, quæ motum vniuerso corpori per spinalem medullam, & suos neruos præstat. Sequitur nunc tum vitalis, tum naturalis facultas consideranda, quæ licet per vniuersum corpus sint dispersæ, propriam tamen locum illis Medici assignant, ita vt habeatur prima in corde, altera in hepate, verùm vt hoc faciliùs cognoscatur, tenere expedit, quod ex corde duæ oriuntur facultates, quæ & bestijs sunt communes, vna vitalis, seu ζωτικὴ dicta, quæ sanguinem à caua vena delatum, & in corde susceptum calefacit, & extenuat, à qua etiam oritur alia quædam facultas pulsatilis appellata, & in hoc ab ea differens, quòd vitalis tum spiritus, tum caloris est efficax, & in solo corde residet: pulsatilis verò, quæ à Græcis σφυγμὶς nominatur, arterijs, & cordi communis est. Moralis insuper, seu irascibilis facultas, à qua animi passiones nascuntur, sita est in corde,

quæ

A diuersæ, cùm hepar sit facilè dissolubile, sicut sanguis malè coagulatus, in quo est prima radix virtutis naturalis; cor verò sit densum, robustum, compactum, magnæ resistentiæ, in quo est prima sedes virtutis vitalis; & sic apparet ex istis, neque Arist. superfluum fuisse diuidentem virtutes in quinque genera, neque Gal. defecisse, vbi diuisit in tria genera tantùm, & hæc ad primam obiectionem.

Ad secundam dubitationem videtur Auerrh. hoc loci habuisse longè diuersam opinionem à Gal. cùm existimauerit sanguinem arterialem eum esse, qui alendi facultatem habeat; Gal. verò è contrario arbitratus sit esse sanguinem in hepate genitum: sed possumus nos dicere vtrumque sanguinē habere alendi facultatem, sed alia, atque alia ratione; nam sanguis in hepate genitus præbet materiam pro nutritione, sanguis verò arterialis habet rationem formæ; præbet enim vitam: videmus quippè naturam in efformandis corporibus hac diligentia vsam fuisse, vt cuique venę adiunxerit arteriam, neque puto posse Gal. & Auerrh. in hoc conciliari alio pacto, quia illorum sententiæ sunt inter se omninò diuersæ.

B Ad tertiam difficultatem dico, quod hoc concretum *animales*, prædicatum de quibusdam virtutibus in abstracto, triplicem recipere potest denominationem, primò quidem ab animali, ita vt dicantur virtutes animales, quia in solis animalibus reperiuntur, & sic vitalis est de numero animaliū, vt ab Auicen. cap. 4. huius tractatus declaratur, quia in plantis non est propria aliqua virtus distincta à nutritiua, quæ parti alicui plantę insita vitam partibus alijs influxu suo præbeat, vt in animalibus. Secundò ab anima prout nomen animæ vsurpabatur apud veteres: ante tempora Arist. definiebant animam per motiuum esse secundùm loca, & sensitiuum, & incorporeum, non vocantes animam formam plantarum, quia neque sentit, neque voluntariè mouetur, iuxta illud Arist. 1. de anim. 33. *definiunt autem omnes animam tribus, vt ita dixerim motu, sensu, & incorporeo.* Hos Veteres videtur imitari Gal. plantarum formas appellans naturas; ait enim lib. de Hippocr. & Platon. placitis, cap. 3. *sed de substantia regente plantas dico, quod cùm sumitur secundùm socios Platonis Philosophi, nomino eam prout appellauit eam Plato, & cùm sumitur secundùm rationem nomino eam naturam.* Vulgus etiam vete-

C res imitari consueuit à motu, & sensu distinguere solùm corpus animatum ab inanimato, & secundùm hunc modum genus virtutum animalium ab anima dictum, est tertium genus ab alijs distinctum.

Tertiò ab anima secundùm modum, quò Arist. 2. de anim. tex. 6. & qui sequuntur ipsum, vtuntur nomine animæ, prout descripta fuit ab eodem Arist. quod est *actus corporis organici physici potentia vitam habentis*, & dicitur de animabus vegetatiua, sensitiua, & intellectiua, hocque modo omnis virtus est animalis, siue fuerit vitalis, siue naturalis, siue sensitiua, siue motiua.

Sed quia in superioribus audiuistis me dicentem ex Medicorum sententia, imaginationem vendicare sibi anteriorem cerebri ventriculum pro sua sede, ratiocinatiuam in eiusdem medio ventriculo positam esse, memoriam verò in postica parte residere, propterea vos monitos volo non omnes Medicos fuisse huius opinionis; soli enim Arabes primùm eam exiguis rationibus stabilitam in medium adduxerunt, quę & ficta est, & temerè prolata, quamuis vulgus, vt veram admiserit, & omninò amplexum fuerit.

D Quis enim putabit necesse esse principes illas, & interiores facultates sedibus, & instrumentis distingui, cùm vna, eademque essentia contineantur, vna sede firmentur, similique vtantur instrumento corporeo, etiamsi efficiendi ratio sit diuersa? Hinc Gal. nusquam ista domiciliorum distinctione visus est, sed simpliciter principes facultates sedem in cerebro habere scripsit, idque non solùm de sua, sed etiam Hippocr. & Plat. sententia docuisse conspicitur.

De Actionibus, seu Functionibus. Cap. VIII.

PRoposueram pro Tyronum intelligentia docere cognitionē Rerum Naturalium, earumque singillatim definitionem tradere, atque partes eiusdem examinare, verùm cùm in Decade Anatomes contemplatiuæ, demonstranti mihi actionem totius corporis propriam, opus fuerit multa de facultatibus, actionibus, & spiritibus, quibus mediantibus partes suas faciunt operationes, afferre,

V proinde

A propagationem, non secus atque auctio, nutritio, & reliquæ, quæ singulari tutelæ dicatæ sunt.

Auctio est corporis in longitudinem, latitudinem, & profunditatem profectus, qui fieri tunc quidem dicitur, cùm ex minori mole in maiorem omni ex parte animal euadit, propria seruata forma, vt scribit Gal. 1. & 2. de nat. fac. verùm huiusmodi auctio non semper quàm diu viuit animal perfici potest, quandoquidem necessariò debet assignari tempus, in quo plus effluit à corpore substantiæ, quàm adiungatur, vt post consistendi ætatem, hinc fit, vt augmenti sint à natura certi constituti termini, & fines, quos transgredi non liceat. Nutritio præcipua est earum functionum, quæ conseruationi indiuidui dicatæ sunt; ipsius enim ope subsistere animal probè potest, videlicet instaurata, & alimentis refecta ea, quæ à nobis continuò effluit substantia, quòd alimenti ad corpus assimilatione perfici solet, cùm nutritio nihil aliud sit ad id, quod nutritur, nisi eius quod nutrit assimilatio: Gal. docente, vt supra dictum est. Verùm enim verò cùm id quod nutrit, antequam nutriat contrarium sit, opus fuit multas præcedere B transmutationes, vt alimentum alendo corpori simile redderetur; hinc est quod requiritur, vt primò alimentum apponatur, appositum agglutinetur, & agglutinatum tandem assimiletur: atque hæc omnia sunt, quæ nutritionem præcedere debent, quemadmodum etiam cibi acceptionem, & accepti coctionem, sicut alienorum expulsionem eam subsequi conuenit. Sed quoniam ad huiusmodi nutritionem faciendam necessariæ sunt aliæ facultates, nempe attractio, retentio, coctio, & expulsio, ne paucitate verborum, velut exigua face in magnis tenebris, scientiæ huius caliginem relinquamus, etiam de his consueta breuitate, ad Tyronum commodum pertractabimus.

Primùm attractio est facultatis attractricis peculiaris functio, quæ fit maximè corpore secundùm naturam se habente, cum quid vtile motu locali, fibrarum rectarum ope, corporis partibus adiungitur, quod prius seiunctum, & remotum erat; nam attractorias actiones adminiculo filorum, seu fibrarum rectarum fieri docuit Gal. 4. de vs. part. 17. ea enim, quæ ingeruntur sponte ad corporis tutelam eò ferri nequeunt, vbi vtilitatem sunt allatura: vt cibus, & potus suo spontaneo motu, atque per se, eò quò C deberet, ferri non potest, cùm res inanimata sit, ob idque proprio motu nusquam se recipere potest; hinc facultatem quandam oportuit esse, cuius actione ingesta in partes commodè deferri possent, & huiusmodi actio attractio propriè dicitur. Hanc partium vnicuique inesse Gal. tum lib. de nat. facult. tum comm. 22. prim. sect. aphor. apertè scripsit; nam hac ipsa actione efficitur, vt quod animanti vsui est futurum quasi manibus comprehensum eò trudatur, vbi suscepturum alterationem est, id quod immittitur: sic cibus in ventrem, vt in reliquum omne corpus sanguis attrahitur, & huiusmodi functionem, tum ad euitandum vacuum, tum caloris beneficio, omnes authores fieri censent.

Retentio est eorum, quæ attracta sunt, congrua mora, & cunctatio, qua quod vsui futurum est, quoad exactè elaboratum fuerit, à natura tam diu in parte detinetur, ob id Gal. lib. de sympt. differ. cap. 4. hanc ipsam functionem naturalem quidem tum esse ait, cùm coctionis tempori æquatur, & ab omni parte cibos exactè cõstringit, hæc autem perficitur ope filorum obliquorum. Coctio alteratio est, fitque ventriculo ci- D bum sibi assimilante, 3. de caus. sympt. 3. nam cùm cibus in qualitatem animanti familiarem caloris natiui ope conuertitur, conuersionem eam vocauit Gal. coctionem, quam authores Medicinæ variè definire videntur; quidam enim dicunt, quod sit mixtio, & siccatio, veluti elixatio alimenti in ventriculo, in digestionem per mutationem absoluta, vel vt dicunt alij, est alteratio prompta ad sanguinis generationem à natura facta per caliditatem elixationi similem, in quam sententiam 3. de nat. fac. Gal. inclinare videtur: Hippocrates à calido innato coctiones fieri putat: Erasistratus contritione, & molitura, cui opinioni Auicen. fen. 1. prim. doct. 5. cap. 2. suffragari videtur, dum inquit, nutriens masticatione aliquam partem sibi coctionis vendicare, tum verò, & ventriculi amplexu, & adscititij spiritus proprietate: Empedocles autem putrefactione effici existimauit. Verùm inter has omnes de coctione sentententias, ea Hippocratis cæteris longè antestare videtur; nam reuera coctiones omnium optimæ sunt, quæ à calore natiuo perficiuntur, ob id pueros, quòd calido

natiuo polleant, pluribus egere alimentis rectè 1. aphor. 14. scriptum est: in summa coctionem alterationem quandam esse, ac nutrientis in propriam qualitatem eius, quod nutritur mutationem Gal. de facult. natur. verissimè astruxisse est visus; tum enim verè concoctum alimentum dicimus, cùm à calore natiuo veluti elixatum, permutatum fuerit, & in eam qualitatem conuersum, qua animanti familiare tali mutatione sit effectum.

Alimentum ore masticatum, & à ventriculo exceptum petit fundum, ibique subsidet, ventriculus autem se in angustum cogit, vt illud vndique comprehendat, ne fluitet; nam si non subsideret, sed elatum à flatibus innataret, aut si prauum, & molestum esset naturæ, ventriculus resupinaretur, sicque coctio, vel prorsus non fieret, vel malè, hoc est imperfectè, aut deprauatè: mirum sanè est dictu, quàm exactè comprimantur, & coëant in vnum cauitates omnes, quamuis semiplenæ, omnino vacuum fugientes; dum hæc aguntur pylorus clauditur, neque ante perfectam coctionem aperiri consueuit, cuius tempus quidam septem horarum spatio definiunt; coctionem enim quatuor, distributionem tribus horis absolui existimant, ideoque septem horis dormire præcipiunt, & poëta confirmat canens.

Septem horis dormisse satis iuueniq́ue, seniq́ue.

Quæritur hoc loco, an ventriculus coquat suo calore, an verò sit instrumentum primæ coctionis non aliter, quàm olla elixationis; est enim chylosis elixationi similis, quia fit à calore humido. Quòd verò alieno calore vtatur, suaderi primùm potest; quia ventriculus cùm constet substantia neruosa, sitque pars spermatica, non videtur insito, sed circumiectarum partium calore coquere; nam habet à dextris iecur, lienem à sinistris, postica parte venam cauam, & musculos dorsales, antica omentum, quod esse calidum conijcitur, cùm pinguedine constet oleosa, & inflammabili, leuissimumque est, in homine præsertim, quòd eius substantia membranea pluribus foraminibus cribri in modum sit perforata, inde est, quòd non potest intestina subiecta grauare. Deinde ipsemet ventriculus duas habet tunicas, exteriorem nempe pluribus fibris carnosis contextam, vt tepore sanguinis concoquat; & interiorem neruosam, vt facilè dilatetur, ne copia alimenti distentus rumpatur; totus autem est venulis quibusdam intertextus, quare non est destitutus proprio calore, quo concoquit, quamuis externis, quæ diximus præsidijs validè adiuuetur.

Sed percontabitur aliquis, si ventriculus coquit suo calore adiutus à circumstante partium calore, atque ita quò calidior, eò melius saltem solidum alimentum conficit; biliosus quidem venter melius coquit bubulas carnes, quàm ouillas; nam agens debet esse proportionatum passo, vnde assat, & corrumpit facilè concoquibilia, vt horarios fructus, quæ verò difficilis coctionis sunt, elixat; cur ergo leo calidior struthiocamelo non concoquit ferrum? huiusmodi multa occurrunt, quorum manifesta causa reddi non potest; quis enim euidentem rationem attulerit, cur coturnix veratrum, sturnus, & capra cicutam cõficiant: obseruatur etiam barbigeras pecudes cicuta pinguescere, quæ homini est acre venenum; hyosciamus nutrit sues, hyrundines cantharidibus vescuntur, formicæ homini intolerabiles cruciatus afferunt, si vorentur, at vrsus, si quo morbo tentetur, earum vsu conualescit.

Ad soluendum hoc quæsitum sunt, qui dicant animalia, quæ sunt ventre carnosiore difficillima concoquere posse, ac proinde à struthiocamelo ferrum; à sturno cicuta coquitur, sed puto huiusmodi coctionem non solùm à calore, vt sic fieri, sed à tali calore, qui est proprietas eius, cuius est calor, vnde proprietas vniuscuiusque speciei talis est, vt quædam concoquantur, quæ nec à leone, nec ab alijs calidioribus animalibus concoqui possint. Fit igitur coctio in ventriculo à proprietate substantiæ, dum alimentum vertitur in succum cremori similem, quem chylum nominamus. Sed adhuc inquirendum quispiam proponet, an quæ concocta sunt, crassiora reddantur, ita vt dicendũ veniat, concoctionem incrassando procedere, & primùm affirmatiua propositio videtur absolutè vera; nam quæ concocta sunt crassiora reddi sensus, atque experientia docent; sanguis enim chylo crassior, & sanguine ros, cambium, gluten, hoc est, alimenti partes eæ, quæ ex sanguine natiui caloris facultate elaboratæ ad alimoniam corpori suggerendam paratiores, proximioresque effectæ sunt. Deinde actione natiui caloris

coctiones

A coctiones perficiuntur,& calor id semper, quod tenuius est,absumit:consequens igitur est, vt quod in coctione perficitur, crassius omnino euadat: adhæc ea , quæ alendo corpori sunt accommodata, non priùs in animal commutantur, quàm natiui caloris ope familiaria, & ferè similia animantis substantiæ reddantur, sed animantis substantia est crassior, & compactior, coctionem itaque incrassando fieri existimandum est.

Non tamen de omni coctione hæc propositio semper verificatur; nam ea alimenta, in quibus siccum terreum humido aqueo , vel aëreo contemperatur , post coctionem subtiliora, & tenuiora euadunt, vt apparet in cerasis, pomis , ficubus , & punicis malis, quæ cùm maturuerint,aquea magis,tenuiora,atque molliora fiunt, quòd humidum copiosum à calore concoquente attrahatur ab intima arboris substantia , tanquam conueniens ad perfectionem eorum,quæ concoquuntur. Item vbi concoctio id,quod conficitur ad mixti perfecti substantiam excipiendã immediatè,præparat,illud idem, quod actione tali concoquitur , perpetuò crassius reddit , sed vbi non immediatè, sed per plures transmutationes id molitur, non perpetuò id , quod concoctum est,crassius effi-B cit, vt dum ex sanguine spiritus gignuntur per exactam natiui caloris elaborationem, & sanguinis coctionem; nam spiritus sanguine est tum multò tenuior , atque subtilior, tum etiam perfectior; est enim calidissimum eorum , quæ in corpore sunt , & vitæ nostræ, functionumque omnium idoneum instrumentum.

Relinquitur postrema actio, expulsio, seu virtus expulsiua appellata , quæ & ipsa est motus, seu actio expultricis facultatis , id quod alienum est propellentis;nam cùm non omne, quod in alimoniam assumitur,transmutari in corporis substãtiam possit,sed alienum in ea remanere quicquam, quod coctionẽ excipere minimè possit , penitus oporteat, (excrementum vocatum) efficitur, vt hac actione nobis valde sit opus,quò aliena foras expellantur, ne quid naturæ noceant, fit autem maximè transuersarum fibrarum peculiari munere; nam quemadmodum obliquarum beneficio fit retentio,& rectarum attractio, sic etiam transuersarum expulsio, propterea, quæ membra actioni huic à natura deputata sunt, ea omnia fibras transuersim positas habent,quarum beneficio expulsionem edere possint; & hæc de expulsione. Inter actiones relinquuntur sanguifica-C tio, atque generatio,de quibus suo loco;& hæc de actionibus corporis in vniuersum dicta sint; deueniendum tandem ad spirituum tractationem erit.

De Spiritibus. Cap. IX.

IAm multa de spirituum natura , eorumque necessitate tradita fuerunt in quarto , & quinto capite Decadis secundæ , vt hoc in loco nimis pauca dicenda remaneant; eorum quippe definitionem , & in quot differentias ipsi partiantur, satis aperui , item nihil aliud esse, nisi caloris innati germina quædam , ipsiusque naturam imitantes, explicui: supernacaneum itaque esset omnia illa hoc loco repetere,nihilominus ne quidpiam desit pro Tyronum instructione , cogar aliqua ad incudẽ reuocare, ad perfectiorem, & faciliorem intelligentiam earum rerum , quæ à Medicis res naturales appellantur, quarum proposuimus in hoc tractatu disceptationem . Et in D primo ingressu tractatus de Spiritibus occurrit quæstio quædam,quæ anceps , & dubia videtur adhuc esse sub indice; hæc autem est, an humores, & spiritus sint veræ partes corporis, cùm sine horum subsidio totius corporis structura destrueretur , nec diu sine eorum præsentia conseruari posset. Si Hippocratis diuulgatissimam illam, & tritissimã diuisionem, earum rerum, quæ nostrum corpus constituunt, spectemus , videlicet nostrum corpus esse constitutum ex continentibus , contentis , & impetum facientibus, comperiemus spiritus appellationem partis retinere; nam per continentia ex Gal. doctrina Hippocr.intelligit partes solidas, per contenta humores, per impetum facientia intelligere debemus spiritus.Continentur autem in corpore,omnesque corporis actiones obeunt, & in actum corporis partes impellunt.

Ex altera verò parte,si veram,accuratam,& exactam partis definitionem scrutemur, quam descripsimus Decad. 2. videbimus non posse esse veras partes; nam pars corporis est toti cohærens, communique vitæ commercio iuncta , adque illius functionem

incli-

inclinatum: ſpiritus verò, & humores ſunt fluxiles, & fluentes, minimeque adhærentes, & communi vitę conſortio nequaquam coniuncti exiſtunt, quemadmodum ſunt oculorum humores, qui certo loco affixi, veniſque, & arterijs conſperſi, ſanguinem, & ſpiritus in ſui alimoniam attrahere ſolent, vt credimus. Humores igitur, & ſpiritus in magnis vaſis concluſi, tanquam in promptuario quodam continentur, vt ſint totius corporis inſtrumenta, & vehicula, proinde non vt cæteræ partes ſolidæ alimentum attrahunt, retinent, & cõcoquunt; non ſecus atque medulla, quæ etſi hæreat, nec vaga ſit in oſſium cauernis, non tamen eſt pars corporis propriè, ſed potius oſſis familiare alimentum; ita humores, & ſpiritus præcipua animæ inſtrumenta pro vehiculo, & corporis alimento potius inſeruiunt, quandoquidem non eſt rationi conſonum aſſerere vnam partem, alteram diuerſam nutrire. Nec obſtat, quod Hippocr. lib. de alim. contendat principium alimenti ſpiritus eſſe, nares, os, aſperam arteriam, pulmones, & reſpirationem, vbi etiam confirmare videtur ſpiritum aëris inſpiratione augeri, & nutriri; ſciendum enim eſt duplicem eſſe nutritionem, vna, quæ propria, altera, quæ impropria dicitur: propria nutritio eſt, quando conuertitur alimentum in ſubſtantiam aliti, vt contingit quando partes carnoſæ, & ſolidæ cohærentes communi vitæ ſocietate viuunt, & nutriuntur: impropria verò nutritio eſt quædam recreatio, & refocillatio, qua ſpiritus, & humores gaudent; recreantur enim & conſeruantur, ſi aëre externo, & vaporis ſanguinei comite augeantur, & refrigerentur.

Quare etſi ab Hippocr. repoſiti ſint humores, & ſpiritus inter partes corporis, intelligẽdum eſt de partibus impropriè dictis, vt ex Ariſt. etiam dictum eſt 2. Decad. cap. 1. ſpiritus præterea eſſe in triplici differentia, hoc eſt, naturalem, vitalem, & animalem, eſt omnium Philoſoph. & Medicor. aſſertio; ſed de ſpiritu naturali loquentes diximus in via Gal. non dari, & ſi tamen concedendus ſit, nihil aliud eſſe, niſi purioris ſanguinis tenuiorẽ portionem; nam ſanguis à iecore in venam cauam facultate expultrice ipſius protruſus fertur in dextrum ventriculum cordis, cuius vna pars attrahitur per venam arterialem in pulmones: altera verò, & tenuiſſima portio per ſeptum cordis (quod ſeptum eſt veluti paries quidam diſtinguens dextrum à ſiniſtro ventriculo) via quadam inſenſibili tranſmittitur in ſiniſtrum ventriculum, in quo tanquam in proprio loco ab huiuſmodi ſanguinis tenuiſſima parte ſimul cum aëre à pulmonibus attracto à facultate alteratrice, mediante calido innato, fit ſpiritus vitalis generatio. Hæc eſt doctrina Gal. pluribus in locis exarata, præſertim 7. de Hippocr. & Plat. decret. cap. 3. de vſ. part. lib. 9. cap. 4. 12. Metho. med. cap. 7. & hic ſpiritus transfunditur per arteriam magnam, quam aortam appellauit Ariſt. & à qua infiniti propemodum rami ſparguntur per vniuerſum corpus, tanquam canales quidam ſpiritum vitalem ad omnes corporis partes ſolidas ferentes; at ijdem mouentur dilatationis, & conſtrictionis motu, quo nomine conſeruant calidum innatum, nam per dilatationem aërem attrahentes refocillant, & temperant calorem innatum, ipſumque à ſuffocatione defendunt, vt verò conſtringuntur, illud expurgant à fuliginibus. Sunt etiam aliqui, qui non ineptè ſcribunt hoc motu arteriarum dilatationis, & conſtrictionis excitari ſanguinem in venis contentum ad motum: ex his igitur apparet ſpiritus hoſce vitales factos eſſe in gratiam operationum, tàm vitalium, quàm naturalium.

Spiritus verò animales dicti, ortum ſuum ducunt à ſpiritibus vitalibus, tanquam à materia; nam, vt dictum eſt, cùm ſpiritus vitales per arterias, tanquam per canales diſtribuantur, vbi arteria magna iugulum tranſcenderit plures ramificationes collo, ſeu ceruici exporrigit, inter quas celebres ramificationes ſunt, quæ iugulares appellantur, diuiſæ in internas, & externas: internæ à Grecis καρωτίδες Latinis ſoporariæ nominantur à quibus ramuli quidam exoriuntur, qui varijs nominibus donati pro diuerſitate locorum, per quæ ingrediuntur; nam in ea regione oſſis [illegible], quà [illegible] terminatur, ita complicantur, vt retis in modum ſint compoſitæ, vnde rete admirabile vocatur, à quibus implicationibus exeuntes, cerebrique cauitatem ingredientes terminantur in plexus choroideos, ſic dictos ob ſimilitudinem, quam habent cum ſecundinis vteri; hi verò expanduntur, & diſtribuuntur per omnem capacitatem ipſius cerebri. In huiuſmodi igitur plexibus, & in reticulari ſpiritus exiſtentes alterationem, & diſpoſitionem ad ſpirituum animalium generationem aſſumunt, deinde ex doctrina Gal. in ventri-

culis

A culis cerebri anterioribus formam exactam spirituum animalium à facultate cerebri assumunt, tanquam ab efficiente, & adhuc maiorem in tertio ventriculo; tandem maximam in quarto ventriculo sibi comparant perfectionem, qui & ipsi sunt corpora ætherea, tenuissima, ex spiritu vitali, & aëre per nares attracto, à facultate cerebri geniti in gratiam animalium corporis actionum, vt fusius dictum est 2. Decad. cap. 4. & 5.

Spirituum omnium substantia Elementis præstantior est, & in cœlestium naturam degenerans, & vt scripsit Auic. lib. 1. de virib. cord. cap. 2. diuinum quoddam corpus, & æthereum est, à natura procreatum, magnaque virtute elaboratum, atque ipsius animæ, seu facultatis corporis rectricis primum, præcipuumque instrumentum, quod Gal. rectè sensit tum. 5. de simpl. med. facult. cap. 9. tum lib. de Hippocr. & Plat. decret. 7. prima autem spirituum omnium substantia in humido illo primigenio, & radicali, tanquam in sua basi, & propria sede latet; humidum enim illud est spiritibus à natura insitis confertissimum, in quibus natiuus noster seruetur calor. De spirituum substantia, atque natura Arist. 2. de gen. animal. cap. 3. hanc protulit sententiam: *omnis*

B *ait anima, siue virtus, siue potentia corpus aliud participare videtur, idque magis diuinum, quàm ea, quæ elementa appellantur*: erit tandem spiritus æthereum quoddam corpus è purissima, & præstantissima sanguinis parte elaboratum, & in aëris tenuissimi substantiam naturæ vi demutatum, idem & insiti caloris, & facultatum nostri corporis fundamentum, ac sedes, primumque animæ ad omnes obeundas functiones instrumentum. His cognitis absoluta erit vniuersa de spiritibus tractatio, & per consequens de omnibus rebus naturalibus ad indiuidui conseruationem facientibus: modò ad perfectam earum omnium rerum cognitionem relinquuntur illæ facultates, ad prolem, & speciem conseruandam facientes, de quibus in sequenti capite.

De Partibus generationi famulantibus. Cap. X.

QVo vtatur artificio natura ad suum istud opificium tam egregium in indiuiduo cōseruandum, ex habita declaratione septem Rerum Natura-

C lium satis patere arbitror, verùm cùm eadem satis exploratum habere non posse perpetuò conseruari, omni ingenio, & qua potuit industria sibi elaborandum putauit, vt saltem illud in specie immortale redderet, hanc ob causam machinata est illam tam eximiam fabricam ex omnibus partibus spermaticis constitutam, à quibus semen, aut sperma dictum, generaretur. At non satis erat ad immortalitatem speciei seminis generatio, nisi id in locum quendam tanquam in fœcundissimum campum proijceretur, est autem is locus vterus in muliere, in quem semen eiaculatum, receptum, & retentum germinat, ac sibi simile in specie producit. Nec natura ipsa contenta esse potuit harum partium generatione, nisi hisce partibus ingentem, & maximam coëundi cupiditatem, simulque etiam, & voluptatem incredibilem induxisset, quibus duobus tanquam illecebris, & delicijs quibusdam animalia etiam bruta allicerentur, & excitarentur, ac si ratione prædita essent ad suum genus perpetuum, & immortale conseruandum. Hinc Gal. 14. de vsu part. cap. 15. visus fuit in dubitationem traxisse, quodnam horum maius esset, desiderium

D cum fœmina coëundi, an verò delectamentum, & voluptas? Ex vtriusque igitur sexus congressu, & coniunctione elicitur principium generationis, quod est semen, de quo hoc loco nonnulla breuiter inquiram, primùm quid sit, & in quo differat à genitura; deinde vtrum in coitu à toto corpore decidat, tertiò an habeat rationem opificis tantummodo, vt voluit Arist. an verò vt Hippocr. & Gal. habeat & efficientis, & materiæ rationem; quartò an sit animatum; quintò vnde parentū similitudo proueniat, & tandem cur sit, quod partes spermaticæ excisæ, non possunt de nouo regenerari, cùm tamen partes carnosæ regenerentur.

Ad primum propositorum dicendum est, tam ex Arist. quàm ex Gal. semen non esse quid præter naturam, cùm sit principium generationis, quare necessario fatendum erit esse vel corporis partem constituentem, vel alimentum, vel colliquamentum, vel excrementum: non potest dici, quod sit pars; nam in tractatu de membris ex Gal. sententia satis dilucidè vobis ostendi partem corporis constituentem esse à cæteris pro-

pria

pria circumferentia distinctam, ipsique toto adnexam: at semen non adnectitur corpori, sed ab ipso corpore eiaculatum propria circumscriptione esse distinctum apparet: nec potest dici alimentum, quia alimentum extrinsecus aduenit, semen verò a corpore efficitur: nec potest dici colliquamentum, quod est quid præter naturam; semen enim intenditur à natura; cum igitur nec pars, nec alimentum sit, nec colliquamentum, iure concludendum est esse excrementum, id quod Aristot. 1. de gen. animal. cap. 18. apertè scripsit. Si igitur semen est excrementum, & omnia excrementa à coctionibus fiunt, iure merito dicendum erit esse, vel primæ, vel secundæ, vel tertiæ coctionis: at non est primæ, quia prima coctio habet sua excrementa, quæ sunt fæces ad intestina labentes: nec potest dici, quod sit secundæ coctionis, quia bilis, & melancholia sunt excrementa huius coctionis, vt clarissimum est; & bilis expellitur ad duodenum intestinum, cuius vna pars trahitur à folliculo bilis, ibique retinetur, expelliturq; ad duodenum intestinū alicuius vsus gratia: melancholia verò, quæ est crassum iecoris excrementum in lienem deponitur alicuius vtilitatis etiam causa, vt c. de Humoribus tradidimus: de vrina etiam, quæ in hac secunda coctione separatur, non est, vt quicquam dicamus in præsenti, cùm non pertineat ad semen, de quo nunc agimus.

Cùm igitur semen non sit excrementum primæ, aut secundæ, dicendum erit esse tertiæ coctionis, de cuius excrementis abundè tractauimus Decad. 2. cap. de Pinguedine, vbi diximus excrementa alia esse vtilia, alia inutilia, inter vtilia connumerauimus pinguedinem, & semen, diximusque pinguedinem esse tenue excrementum, crassum verò esse semen, quod pinguedini proportione respondet. Dicimus nunc semen non esse omnium partium simpliciter excrementum, sed earum tantùm, quæ ipsius generationi inseruiunt: hinc Arist. cui etiam fauent Medici, scriptū reliquit, semen ipsum esse vltimi alimenti, id est, sanguinis excrementum, quia quamprimùm à partibus solidis, similaribus, spermaticis sanguis fuerit transmutatus in semen, ex ipso semine partes nutriuntur, & quod illis superfluit, transmittunt à se, atque expellunt tanquam quid pro earum nutrimento superfluum: quapropter dicitur esse superfluitas vtilis vltimi alimenti sanguinei in partes distributi, & Galen. lib. 1. de sem. scriptum reliquit, semen nihil aliud esse, quàm sanguinem confectum in illis partibus, quæ semen fabricantur.

Differt semen à genitura, vt docet etiam Arist. 2. de gen. anim. cap. 3. in hoc, quod semen latius prædicatur, id est, magis se extendit; siquidem semen reperitur in animalibus, & plantis, genitura verò in perfectis tantùm; nam docente Gal. ex Hippocr. sententia lib. 1. de sem. cap. 9. genitura est illa prima alteratio, quæ recipit semen eiaculatum in vterum, & γονὴ sua lingua appellatur. Secunda alteratio, quam patitur semen, dicitur κύημα, nostri fœtum vocant: tertia alteratio dicitur Græcè ἔμβρυον, nostri dicunt embrionem: quarta, & vltima alteratio dicitur παιδίον à nostris infans.

Nec semen decidit à toto corpore secundùm molem in actu venereo, sed secundùm virtutem: an modò habeat rationem efficientis tantùm, vt voluit Aristot. de cuius tamen sententia, vt verè dicam, non admodum constat inter ipsius interpretes; nam quidam dicunt illud in vterum eiaculatum impartiri menstruo vim, & facultatem efficientem, deinde extra vterum effluere, vel in flatum, vel spiritum dissolutum: alij non tantùm à virili semine subministrari efficiens, sed etiam materiā, à fœmineo verò solam materiā: nonnulli mulieribus, etiam præter menstrua inesse semen aiunt, sed frigidius, tenuiusque, atque ideo minimè generationi aptum: & alij adhuc sui sequaces fortè aliud excogitarunt, nec præter rem, quia (vt verum fatear) Arist. varijs in locis valdè concisè locutus est, ita vt præbuerit occasionem huius varietatis, vt videre est apud ipsum 1. de gen. animal. multis capitibus, & 2. eiusdem cap. 30. sed quicquid sit de ipsius sententia, illud certum est apud omnes, quod putauerit virile tantum efficiendi vim præstare, nullo modo materiam, fœminam verò sola menstrua, tanquam materiam tribuere, nullo modo vim efficiendi habere. Galen. è contra tum alibi, tum lib. 1. de sem. præsertim capite 1. vult vtrumque parentem concurrere dupliciter, nempe marem semen, tanquam materiam, & efficiens præbere, mulierem verò menstrua, & semen non tantùm pro materia, sed etiam pro efficiente exhibere: itaque in hoc primùm conueniunt Arist. & Gal. quod viri semen efficientis, menstrua mate-

rialis

A rialis causæ locum habeant: in eo verò dissident, quòd semen viri (vt placet Gal.) materiam præstet, menstrua, & semen muliebre efficiendi vim conferãt, quorum vtrumque Aristot. negat. Quoniam verò eiusdẽ opinio duo capita continet, alterum quod semen viri dicat qualitatem, & vim efficiendi, minimè quantitatem, & materiam conferat, alterum quod mulieres solùm materiam, minimè facultatem efficiendi præstant, ne longius abeam, per vos ipsos potestis (si lubet) videre Arist. libros à me citatos: sic quoque si vultis videre, quibus rationibus refellat Gal. hanc Aristot. sententiam, potestis recurrere ad lib. de sem. & præsertim ad 1. libr. & 1. caput, & lib. de vs. part. 14.

At circa opinionem Galen. de semine virili, & muliebri, licet varij variè loquantur, censeo tamen ipsum voluisse ad generationem fœtus, & sanguinem menstruum, & semen muliebre cõcurrere, vt partim illi materiam, partim vim, & facultatem præbeat, non tamen ijsdem viribus, & cõditionibus; nam in semine plurimùm efficientię, & paucissimùm materię, cõtra in sanguine menstruo plurimùm materiæ, & facultatis agentis minimùm reperiri sentit, quod tum alijs ex locis, tum maximè ex 1. de sem. cap. 2. mani-B festissimè colligitur. Sed de sanguine menstruo longiùs laborãdum non est; nam & Philosophi, & Medici cõsentiunt ad generationem fœtus, & ad ipsius nutritionem esse necessariũ: tota itaq; difficultas posita videtur in semine. Gal. ex professo aduersus Aristot. & alios Philosophos conatur probare mulieres, & semine abundare, & illud fœcũdum esse, & partim materiam, partim efficiens formationi foetus communicare, hocque fundamentum ex promptuarijs Hippocr. accepisse refert.

Verùm insurgit non spernenda difficultas; nam primùm 14. de vs. part. cap. 11. scriptum idem Gal. reliquit semen virile statim ex fœmineo semine nutriri, tanquam ex familiari magis alimento, quàm sit sanguis; omne enim quod nutritur à similibus augeri faciliùs potest: deinde scripsit semen in fœminarum testibus contentum esse omninò simile ei humori, qui in glandosis corporibus marium est; at huiusmodi humiditas alios vsos habet, nec ad generationem est accommodata, vt ex eodem Gal. habetur: quare nec muliebre semen erit aptum ad fœtus procreationem. Succedit in ipsius sententia fœminam masculo esse frigidiorem, vnde nihil aliud producere posse vide-C tur nisi humorem incoctum, & tenuem, qui nullo pacto conferat ad generationem. Pro nodi huius determinatione dico ex Medicorum omnium consensu, semen esse in duplici differentia, tam maribus, quàm fœminis, prolificum vnum, quod propriè semen appellatur, alterum minimè prolificum, & est succus salivalis, qui seminis nomine æquiuocè comprehenditur, & tum in viris, cùm in mulieribus continetur in illo corpore glandoso, quod ab Herophilo appellatur παραστάτης ἀδενοειδής. Semẽ autẽ propriè appellatum in solis testibus, tam viri, quàm mulieris reperitur, & hoc est, quod concurrit ad animalis generationem, atque in fœmina Venerem excitat, & quando coit cum mare collum matricis patefacit, ac inde semen virile, vbi eiaculatum in vterum fuerit, & retinetur, ab initio statim nutrit, & hæc sunt muliebris seminis munia: at humor salivalis iam dictus in corporibus glandulosis genitus in meatum vrinarium effunditur, cum hac differentia, quod in masculis vnà cum semine in matricem defertur, in fœminis verò foras circa pudendum effunditur. Vtilitates autem vtrique communes, quas hic humor affert, sunt vt ad Venerem excitet, in coitu delectet, & tandem mea-D tum vrinarium madore aspergat. Porrò huiusmodi salivalis humiditas in masculis propria, & præcipua est, quale semen in fœminis; nam semen, quod in testibus fœminarum continetur, & humor, qui in glandosis corporibus marium est, inter se sunt speciè simillima, cùm & robur, & calor masculorum detentum in ijs partibus humorem ita concoquat, vt nihil ei ad fœminarum semen repræsentandum desit, nec propterea ad generationem foetus valet; semen verò muliebre est aptum.

His ita seppositis, dico aliud esse loqui de vero, & prolifico semine tam mulieris, quàm viri, & aliud est loqui de salivali illa humiditate: si sermo sit de vero semine, vtrumque retinetur in vtero, ex quo subsequuntur quatuor alterationes prædictæ, de quibus Hippocrat. lib. de genitur. & nat. puer. abundè locutus est, vbi igitur vtrumque semen cõtentum est in vtero, in initio semẽ virile recipit aliquod nutrimentũ à semine muliebri, vt dictũ est, dum autẽ est in actu coëundi mulier cum viro, tunc semen muliebre excitat mulierẽ ad Venerem, simulq; & collum matricis patefacit, semen verò vi-

X rile

rile principium, ſeu originem membranarum, ac vaſorum omnium euadit, vbi magis E atque magis concoctum fuerit: quapropter non valet dicere ſemen virile nutritur à ſemine muliebri, ergo ſequitur, quod non faciat ad generationem; nam id intelligitur ab initio ſtatim eiaculato virili ſemine in vterum, quia nihil eſt magis aptum pro ipſius nutritione, atq; ſit ſemen muliebre, cuius pauca quantitas requiritur: paulò poſt verò admiſcetur ſanguini menſtruo, & totus globus ſeminis robur accipiens conuertit menſtruum in ſeipſum, & ad hunc modum probè nutritur.

Ad ſecundum, vbi dicitur ſemen muliebre aſſimilari humori contento in corpore glandoſo virili, quod ineptum eſt ad generationem, & per conſequens ſemen muliebre eſſe inutile eidem muneri; dico, quod aliud eſt dicere ſemen muliebre contentum in teſtibus inutile reddi ad generationem propter ſimilitudinem, quam habet cum illa viri humiditate, & aliud eſt dicere, quod hæc humiditas ſaliualis in viris ſit ſimillima ſemini muliebri. Galenus autem non dicit, quod ſemen muliebre in teſtibus contentũ ſit ſimile humiditati, quæ in glandoſo corpore continetur, ſed quod humiditas illa contenta in glandoſo corpore virili ſit ſimilis ſemini muliebri in teſtibus contenti; nam & F ſi huiuſmodi humiditas in viro aſſimilatur ſemini muliebri, id eſt, propter calorem, & robur ipſius, quo concoquitur; eſt tamen inutilis pro generatione: vult enim Gal. oſtendere maiorem facultatem caloris in viro eſſe; ita vt non modò ſemen ſuum ſit aptum ad generationem, verum etiam quod huiuſmodi humiditas ſaliualis ſit adeo egregiè cocta, vt non appareat diſſimilis à ſemine muliebri, licet non concurrat ad fœtum procreandum. Cum verò Gal. dicit fœminam frigidiorem eſſe maſculo, & proinde inconcoctum, & tenuem humorem habere, vt nihil ad prolis generationem conferat, non loquitur de ſemine, ſed de ſaliuali humiditate, hæc Galen. ſunt verba. *At fœmina cum maſculo frigidior ſit inconcoctum adeò, tenuemque in glanduloſis paraſtatis hunc humorem habet, vt nihil ad prolis generationẽ conferat*: iureq; ideo is effunditur iam functus officio, in vterum verò attrahitur alius, nempe marium humor, ex quibus Gal. verbis luce clarius apparet non locutum fuiſſe de ſemine propriè dicto, ſed de ſaliuali mulierum materia, quæ prorſus ad generationem eſt inutilis. Ad id, in quo inquirebatur, an ſemen ſit animatum, reſpondet Ariſt. 2. de gen. anim. cap. 1. quod ſit animatum quidem, non G tamen actu, ſed potentia.

Ad id de ſimilitudine parentum, dico ſimilitudinem eſſe in triplici differentia, vnam in ſpecie, alterã in ſexu, & tertiã in effigie: prima ſimilitudo oritur à ſemine, ſecunda à qualitate ſeminis, tertia quandoque ab imagine concepta in ſomno, & etiam ab imagine viſa, aliquando ex robore facultatis alteratricis intus reconditę, ſed ne hæc materia in animis veſtris aliquam obſcuritatem pariat, eam dilucidius vobis, & breui exponere tentabo: primò igitur dicimus ſimilitudinem in ſpecie eſſe eam, quæ effingit hominem, & ipſum edit ad differentiam brutorum, & monſtrorum, & hanc aſſerimus prouenire ex ipſa ſeminis natura; ſimilitudo deinde ſexus prouenit à qualitate ſeminis, hoc eſt à temperamento, & quæ neceſſariò ſequuntur temperamentum, vnde ſemen calidius, & tenuius magis aptum ad generationẽ maris eſt, frigidius verò, & craſſius facilius generare poteſt fœminam, quamuis vtrumque, & maſculum, & fœminam procreare queat; ſimilitudo autem tertia nihil aliud eſt, quàm faciei effigies quædam parẽtum, patris nempe, vel matris, vel auorum, vel alicuius propinquioris affinis, at nõ H caret difficultate ob variam Philoſophorum, & Medicorum opinionem: videtur tamen reduci ad varium ſeminis robur, ad conceptam, vel per ſomnum imaginem quãdam, vel etiam à ſenſu receptam.

Scribit Plutarchus Illuſtriſſimam quandam Matronam peperiſſe filium æthiopis in modum nigrum, eò quòd ipſa haberet imaginem æthiopis cuiuſdam pictam ad domus parietes, quam quidem adeò intensè ſpeculata eſt, vt in ſuo partu omninò delineata apparuerit. Non ineptè aliqui reducunt huius quæſiti rationem ad occultam qualitatem. Venio modò ad id, quod de partibus ſpermaticis controuertitur inter Medicos, cur ſcil. fit, quòd partes ſpermaticæ, cùm habeant facultatem ſanguinem conuertendi in ſibi ſimile, nempe in ſemen, ſi tamen ſectæ, aut auulſæ fuerint, de nouo generari nequeant? Solutio eſt, quod licet adſit facultas generandi in partibus ſpermaticis, non tamen tantam copiam generare poſſunt, quæ ſit ſatis ad generationem, & nu-

tritionem

A tritionem. quare primò id contingit ratione inopiæ materiæ, & ratione defectus causæ efficientis, quæ, vt intellexistis, est facultas alteratrix ipsius vteri, simulque & virtus inexistens ipsi semini, quæ in partibus iam genitis omninò deficiunt. Et quamuis scripserit Galen. se ob seruasse in pueris venas, & arterias de nouo genitas fuisse, id est de rarò contingentibus, & hæc dicta sufficiant pro cognitione septem rerum, quas Medici vocant naturales, quibus à vobis rectè intellectis, poteritis etiam cognoscere illa arcana naturæ, quibus vtitur ad conseruandum indiuiduum, atque etiam in valetudine conseruanda ipsam naturam probè imitari.

Quos modò libros legere debeatis ad intellectionem sex rerum naturalium iam dictarum compendiosè agam coronidis loco. Primò occurrit Auicen. qui cæteris omnibus doctè, & vberiùs hanc rem pertractauit 1. Fen. 1. libr. à quo recentiores cuncta desumpserunt, sed ante omnes à diuino Hippocr. quamuis concisè traditam habetis, lib. de nat. hum. lib. de arte, de veteri medicina, de natura pueri & alibi, à Gal. verò medicinæ collustratore plura commentaria existunt hoc ordine à vobis legen-

B da, vt primò de Elementis, de Temperamentis, de optima corporis constitutione, de bona habitudine, de atra bile; in his enim continentur, quæ faciunt ad cognitionem Elementorum, Temperamentorum, & Humorum corporis, eo prorsus ordine, quo proposuimus. Ad membrorum autem cognitionem multa etiam commentaria eiusdem habentur, quæ duplici ordine seruato legi possunt, vnus est doctrinæ, alter sectionis; ordine doctrinæ debetis inprimis legere librum de ossibus, de musculorum, neruorum, venarum, arteriarumque dissectione, & tandem librum de anatomicis aggressibus; hoc enim modo vos initium sumitis ab ossibus tanquam à totius fabricæ fundamento terminantes lectionem ad sectionem, in qua quidem etiam considerari possunt libri de dissectione vuluæ, & de instrumento odoratus. At si vultis auspicari cognitionem secundùm demonstrationem anatomicam, debetis exordiri à libris de anatomicis aggressibus, quibus rectè, & vt decet exploratis iam facultates in medium considerandæ prodeunt, ad quarum cognitionem videndi sunt libri de facult. natur. quòd animi mores sequantur corporis temperamentum, & de causis re-

C spirationis: ad actiones verò percipiendas, simulque & spiritus habetis libros de Platon. & Hippocr. decretis, & de musculorum motu, pro vsibus intelligendis ipsarum partium, & actionum habetis aureos illos libros, nec vnquam satis commendatos, qui inscribuntur de vsu partium, librum de vtilitate respirationis. Tandem ad seminis naturam perfectè cognoscendam extant libri de fœtus formatione; an omnes partes corporis animalis, quod in vtero est, simul fiant; an animal sit illud, quod in vtero mulieris continetur, denique habetis pulcherrimos libros duos de semine, de septimestri partu, & hic est ordo legendorum librorum Galeni pro hac materia de rebus naturalibus perfectè intelligenda.

FINIS QVARTAE DECADIS.

D

IOANNIS BAPTISTAE CORTESII
MISCELLANEORVM MEDICINALIVM DECAS QVINTA

De rebus non naturalibus, & præter naturam.

Ad Tyrones.

LIcet plurima volumina cùm veteris, tum recentioris memoriæ Medicorum, de rebus naturalibus, non naturalibus, & præter naturam extent; tamen non abs re me facturum censui, si pro Tyronum commodo de ijsdem, quæ experientia, & longo medico vsu assequutus sum, pertractarem: quia verò prolixus stylus nauseam & fastidium, præsertim rerum tantopere decantatarum, parere possit, non eam, quam alij Authores rationem in scribendo sectabor; verùm artis chimicæ peritos sequar, qui essentias quintas (sic namque illi vocitant) ex medicamentis mira industria eliciunt, & quod alij Medici multis vncijs, id se sub vna, vel altera dragma præstituros pollicentur. Hos inquam imitaturus methodicam illam introductionem, quam Decade superiore cœperam, continuabo, ea qua licuerit breuitate res non naturales, & præter naturam exponendo; idque non aliam ob causam, quam vt diuturnæ lectionis molestia vos leuem, & aditum ad medicam facultatem vobis veluti iucundo alloquio patefaciam. In præcedentibus me pro sufficientia exposuisse autumo res naturales à Medicis hoc nomine insignitas, eò quòd nostrum corpus secundùm naturam constituant, quod est Medicinæ subiectum, circa cuius cognitionem ars medica versatur, vt possit in ea sanitate, qua fruitur conseruari, & vbi ab ipsa deficiat restaurari: cùmque Medicus id efficere nequeat, nisi cognitis his, quæ habent facultatem huiusmodi, sunt autem illæ res, quas non naturales omnes Medici vocant, de ijs igitur hoc loco vobis agendum propono.

Gal. lib. art. paruæ cap. 84. & 85. Res naturales appellat sanitatis conseruatrices, atque salubres causas, nec absque magna ratione; nam nostri corporis commoderationem, & constitutionem totam incolumem (si rectè, & vt decet, accommodatæ fuerint) tum seruare, tum tueri possunt; vnde est, quod non sufficit vobis res naturales cognouisse, ex quibus corpus cōflatum est, nisi ea quoq; cognoscatis, quæ possunt ipsum in statu suo naturali constitutum conseruare, vel si labatur in pristinam valetudinem reducere: quæ sunt causæ sanitatis effectrices, cōseruatrices, & salubres dictæ. Sed inquiretis, cur à Gal. modò effectrices, modò conseruatrices appellatæ sint, ab alijs verò Medicis, non naturales? Soluit ibidē Gal. hunc nodum dicens: salubres, seu sanitatis conseruatrices appellari, eò quòd aptæ natæ sint sanitatem à natura inductam conseruare, & quamuis etiam sint sanitatis effectrices, quia tamen sanitatis conseruatio est prior tempore, & dignitate; nobilius enim est sanitatem conseruare, quàm amissam recuperare, propterea prius salubres denominantur, quàm effectrices. Salubres igitur, seu conseruatrices dicuntur, eò quòd sanitatem conseruant, effectrices verò, quia eandem (si amissa fuerit) de nouo inducere possunt.

Dicuntur prętereà non naturales duplici nomine, primò quia corpus nostrum non constituunt, nec à natura insunt nobis, vt naturales iam dictæ, sed extrinsecùs adueniunt: secundò, quia vbi non administrentur, vt corporis nostri constitutio requirit, ita ipsum corpus alterant, vt sanitatem sæpè peruertant, atque destruant. Sed quamuis Gal. eas appellauerit, loco iam dicto, salubres, & sanitatis effectrices, (Arabum enim videtur esse inuentum, vt non naturales dicantur) nihilominus hoc etiam nomine vocauit lib. de puls. ad tyrones cap. 9. vbi ait pulsus alterari à rebus naturalibus, non naturalibus, & præter naturam, per res non naturales intelligens has sex res, de

quibus

A quibus dicendum proponitur. Ad rem autem propiùs accedentes, assero huiusmodi res non naturales esse in duplici differentia, alias quæ dicuntur conuersari nobiscum necessariò, alias verò minimè necessariò, de quibus sic loquitur Gal. li. art. par. cit. dico autem necessariò, quæ nulla est euitandi ratio: non necessariò autem reliqua; nam Aërem nos quidem semper ambientem attingere, comedere, ac bibere, vigilare, & dormire, est necessarium: ensibus autem, & exitialibus feris obuiare non necessarium: sed quia ars medica conseruatrix circa primum genus versatur, non quidem circa secundum, propterea in præsentia illud tantùm considerandum constituo, quod hæc sex complent,

- Aër.
- Cibus, & potus.
- Somnus, & vigilia.
- Excreta, & retenta.
- Motus, & quies.
- Animi affectiones.

B

Non desunt recentiores, qui putant addendum esse aliud caput, nempe munditiem, & sorditiem, de quo suo loco.

De Aëre, Regionibus, & Locis. Cap. I.

SVb Aëris tractatione comprehendi cõsueuerunt, & Regiones, & Loci, sed auspicemur primùm ab Aëre tanquã magis noto, & magis necessario; nullus. n. est adeo rudis, qui Aërẽ non agnoscat humanæ vitæ ita necessarium esse, vt sine ipso minimè viuere possimus; sine alijs sanè rebus possumus per aliquod tẽporis spatium consistere: vt consideranti liquet, vnde Gal. lib. 9. meth. med. dicebat sine Aëre nos ambiente, nec morbum vllum tolli posse, nec sanitatem constare.

Naturã igitur Aëris inquirentes, tria de ipso attingemus: primùm, quid ipse sit; secundùm quotuplex; & tertiùm à quibus alteretur. Aristotelis est sententia Aërem esse vnum ex quatuor Elemẽtis, quod ab omnibus tanquam verum receptum est; nempe esse Elementũ suapte naturà calidum, & humidum; magis tamen humidum, quàm calidum, vt demonstrat idem Aristoteles, 2. de gener. & corrupt. & alibi. estque corpus simplicissimum, tenuissimum, diaphanum, & vt Galen. dicebat 1. de simpl. med. dic. facult. cap. 22. vndique sibi continuum, quòd nusquam habet quicquam intertextum vacui: illudque situatur inter cœlum, & terram, ita vt quicquid continetur inter cœlum, & ipsam terram sit Aër, quod idem confirmare visus est Arist. lib. 1. met. summa prima, cap. 4. nisi quod voluerit supra Aëris supremam regionem, ignem adesse; nam inquit cum igne Aër continuus est, ita vt sub concauo lunæ immediatè sit ignis, inde subsequatur Aër, deinde aqua, & terra, quæ sunt quatuor Elementa, ita à natura ipsa naturante ordinata, ac disposita. Hæc breuiter de primo propositorum.

C

Quod ad secundũ attinet, diuiditur Aër, in tres regiones; in infimam, mediam, & supremam: infima ea est, quæ nos ambit, extenditurq́; vsque ad eam partem, quæ radiorum solis repercussione non incalescit: suprema dicitur, quæ inter cauum ignis & paulò supra altissimorum montium summitates continetur: media verò Aëris regio inter has duas iam dictas iacet. Suprema calida, & sicca est, in qua fiunt meteorologicæ impressiones: media perfrigida est, in qua colliguntur vapores, à quibus fiunt nubes, pluuiæ, nix, fulgura, tonitrua: infima calida est magis, quàm suæ conditioni conueniat, minus tamen, quàm suprema. Causæ autem cur hæc incalescat, sunt, tum vapores, & exhalationes, è terra, & aqua prodeuntes; tùm radiorum reflexio: addit Seneca lib. 2. quæst. cap. 10. ignes non modò manufactos, sed terris opertos, quorum aliqui eruperunt, alij in abscondito flagrant, atque inde teporem eructant: vnde mirum nõ est, si interdum æstiuo, vel autumnali, tam nocturno, quàm diurno tempore percipiatur tãta caliditas ex improuisò Messanæ, & in aliis Siciliæ partibus, vt corporis vires statim dissolui videantur, quia in hac insula existunt montes, qui ignes pro ventorũ diuersitate flantium propellunt, & ingentem calorem per vniuersam regionem conspergunt. Austro spirante Panormus media æstate, tanta caliditate perfunditur;

D

A *dominatur, is vtilissimus Aër est, qui ei qualitati maximè est aduersus, frigidus calida, calidus frigida, humidiori siccus, sicciori, quàm par est tantò humidior, quantò siccitas ipsa modum excessit.* Et Auicen.lib.1.fen.2.cap.2. dicebat. *Aër dum est temperatus, & clarus, neque substantia extranea complexionis spiritus contraria ei admiscetur, est sanitatem faciens, atque conseruans, & cùm mutatur sua operationis contrarium operatur.* Huiusmodi igitur Aër Gal.Magist.lib.de vsu resp.c.3. de vti.resp. cap.4. & 5. per inspirationē, & pulsus diastolem calori nostro refrigerium affert, per expirationem verò, vel systolē fumosos vapores extra corpus secernit: Ex his apparet quid Aër, quotuplex, & qualis esse debeat ad valetudinem tuendam.

Modò opus est, vt tertium propositorum aggrediamur, quod erat inuenire ea, à quibus alteratur Aër. Scripsit Gal.lib.3.in 3.Epid.tex.1.statum Aëris non aliter videri à statu maris, in quo perpetuò quidem est fluxus in profundo maior, vel minor, ast interdum non videtur manifestè ob suā paruitatem, nisi angustus fuerit locus, qui ipsum recipit, vt est Messanense fretum, in quo cùm mare inclusum sit, & ordinarias agitatio-B nes prosequi nequeat ob nimis celerem fluctuum in terram propulsorum recursum, manifestiùs impetus marinus videri potest; nam singulis diebus cum maxima omniū admiratione procella procellæ adiungitur, aliæ in imum subsiduut, aliæ alijs supereminent, & cum terrorem traijcientibus incutiunt, vt supremam periculi aleam sibi instare, & euidentissimum mortis discrimen incurrisse arbitrentur. Nec absre facere videtur, qui Scyllam, & Charybdim inter admiranda naturæ opera referendas putet; quia non præterlabitur dies, quin sex horarum interuallo ea violentia commoueantur aquæ, vt vix peritissimus quisque nautarum tunc temporis nauigio se concredere audeat: quod si etiam casu fortuitò eueniat, vt tali agitatione triremes, aut aliæ maximæ naues in hunc locum deferantur, licet velis, remisque, vel etiam secundissimis ventis spirantibus progredi nitantur; tamen refractis omnium viribus nonnunquam ad integrum milliare à prædicti freti fluctibus retorquentur. Quinimò indies animaduertitur exiguos fluctus furiosissimis ventis sese opponere, & victoriam ab eis reportare. Idipsum non dispari ratione vsu venire constat in Aëre, cuius etsi plana immobilitas, C & stabilitas esse videatur; tamen id non contingit aliam ob causam, nisi quòd exigua eius alteratio nostris oculis non patet; cæterum nunquam in eodem statu permanet. Sunt autem ea, à quibus Aër alteratur, anni tempora, præsens cœli status, regio, & venti, de quibus aliquid dicere propono, vt exinde Aëris, & eius alterationum varietatem cognoscere valeatis; primo quidem loco exponam, quot anni tempora, & qualia sint & quomodo producantur, quaue ratione fiant, in quibus conueniant, & in quibus differant.

Anni tempora sunt quatuor. Ver, Aestas, Autumnus, Hyems. Producuntur autem à solis motu, quo sub zodiaco, subque linea eclyptica per annum integrum cursus sui spatium absoluit, Aristoteles secundo de gener.& corrupt. text.58. docente: ex quo solis motu nascuntur duo æquinoctia, & duo solstitia, æquinoctiorum aliud est vernale, aliud autumnale, quemadmodum & solstitiorum aliud æstiuum, & aliud hyemale, habentque sese ita ad inuicem, vt æquinoctium vernale solstitium ęstiuum præcedat, & æquinoctium autumnale subsequatur solstitium æstiuum, præcedat ve-D rò solstitium hyemale: vnumquodque horum continet in se tres menses, mensis constat diebus plerumque triginta, & dies diuiditur in viginti quatuor horas. Conueniunt primùm tempora inter se nomenclaturæ ratione; nam omnia dicuntur tēpora: secūdò respectu causæ efficientis, quæ est motus solis ab Occidente in Orientē per lineam eclypticam: tertiò possunt conuenire in continuo motu, & transitu, quem faciunt perpetuò; nam Vere transacto succedit Aestas, ea præterita Autumnus sequitur, quo absoluto, Hyems reliquum tempus continuat. Possunt tamen conuenire secundùm nostrum considerandi modum; nam consideramus illa absolutè, & per comparationem vnius ad alterum.

Differunt verò in plurimis, primò, quia à Medicis, & Astrologis diuersimodè secantur: deinde quia vnumquodque propriam naturam, & speciem distinctam ab altero habet: tertiò ratione combinationis qualitatum primarum: quartò, quia vnumquodque proprios videtur habere morbos. Quod ad Astrologos attinet, asserunt Ver esse

eſſe,cùm ſol arietem ingreditur,Aeſtatem, cùm cancrum;Autumnum,cùm libram;& E
Hyemem à principio capricorni inchoare, atque ita diſtribuunt anni tempora, vt quodlibet tribus menſibus conſtet. At Medici, quamuis Ver ab æquinoctio vernali incipiant,non ſecus atque Aſtrologi, Aeſtatem tamen ab ortu vergiliarum, ſeu pleiadum;Autumnū ab ortu arcturi incipiūt, qui oritur duodecim dierū ſpacio ante Autumnum: quare arcturi ortus ſecundùm Medicos eſt Aeſtatis finis,& principium Autumni;Hyemem deinde incipiunt à vergiliarum occaſu,vnde conſiderantes tam ortum, quàm occaſum vergiliarum Medici dicunt ipſarum ortum eſſe æquinoctij vernalis finem,& Aeſtatis principiū; eorundem verò occaſum eſſe finem Autumni, & Hyemis initium. Auicen.lib. 1.fen.2. doct.2. cap. 3. dicebat Ver eſſe illud tempus inter æquinoctium vernale,aut ante ipſum, aut paululùm poſt, dum ſol eſt in medio tauri conſtitutus,& Autumnus ei opponitur;Aeſtas verò eſt totū tempus calidum;Hyems contra eſt totum tempus frigidum, additque Autumnum, & Ver eſſe ſecundùm Medicos breuiores,vnde Galenus lib. 1. Epid. ſcriptum reliquerat Veris tempus ne integros quidem duos habere menſes, quo factum eſt, vt iure inſectum permanſerit: ob idque F
tempus Autumni maius fuerit;quantum enim detrahitur Veri, tantum adijcitur ipſi.

Differunt deinde hæc anni tempora ſecundùm propriam naturam, ſeu(vt dicebat Galen.)ſecundùm propriā ſpeciem;nam alia eſt Veris, alia Aeſtatis,alia Autumni,aut Hyemis ratio formalis, & ſpecifica: præterea differunt inter ſeſe per comparationem vnius ad alterum;Ver enim eſt temperatiſſimum,& in medio cuiuſuis exceſſus,Aeſtas calida & ſicca,calido ſuperante frigidum,& ſicco humidum; contra Hyems: Autumnus frigidus,& ſiccus; in eo enim frigiditas ſuperat caliditatē,& ſiccitas humiditatē.

Igitur iuxta hunc modum conſiderantes Veris temperiem comperiemus,quod neque in eo plus polleat frigidum,quàm calidum: Gal. ait 1. in primum Epid. tex. com. 1. & lib. 1. de temp. non vt in Hyeme, in qua frigidum eminet,in Aeſtate calidum,quod idem de qualitatibus paſſiuis eſt dicendum, in quibus eſt æqualitas quædam,& commoderatio, non quemadmodum in Hyeme, in qua humiditas ſuperat ſiccitatem,aut in Aeſtate, in qua ſiccitas vincit humiditatem, ità vt vbi Ver temperatū fuerit, Aeſtas verò calida,& ſicca, Autumnus frigidus, & ſiccus, Hyems frigida, & humida annus G
omninò ſalubris totus dicendus eſt: è contra verò ſi non fuerit talis, poteſt eſſe cauſa ægritudinis, quemadmodum etiam vbi tempora omnia habent vnam qualitatem, annus, vt dicebat Auic. eſt malus.

Sed hoc loci inſurgit non prætereunda dubitatio;nam dictum Ver eſſe temperatū, quod non modò ab Auic. loco præcitato, ſed etiam à Gal. pluribus in locis confirmatur, præſertim lib. 2. cap. 2. de temperamentis,de natur. hum. tex. 36. 1. vulgar. morb.& lib. de ſalub. dieta: at contra Hippocr. 1. de natur. hum. 33. tex. 16. Theophraſtus lib.de cauſis plantarum. cap. 14.Ariſtot.ſect. 4. problem. 32. & idem Auic. loco citato ſcribunt Ver eſſe calidum & humidum. Solutio ex eodemmet Gal. eſt, quòd Ver duobus modis conſiderari poſſit, vel per relationem ad alia tempora, vel reſpectu propriæ naturæ, & corporum noſtrorum: ſi primo modo accipiatur, inclinat ad calidum,& humidum; ſecundo modo ſumptum dicitur eſſe temperatum, quare & Hippocr. 3. aph. 1. ſcripſit Ver eſſe ſaluberrimum.

Diuiduntur tandem hæc quatuor tempora ratione variorum morborum in illis H
euenientium; nam quamuis omnes morbi quouis tempore prodire poſſint, nonnulli tamen in quibuſdam magis fiunt, atque irritantur 3. aphoriſ. 19. Vere enim inſaniæ fiunt,melancholiæ, epilepſiæ,fluxiones ſanguinis,anginæ,grauedines, diſtillationes,tuſſes,lepræ,impetigines,vitiligines, & puſtulæ vlceroſæ plurimæ,tubercula,articulorum dolores: aph. 20. Aeſtate verò nonnulli horum, vt febres continuæ & ardentes,tertianæ plurimæ,item quartanæ,& vomitiones,alui profluuia,ophtalmiæ,aurium dolores,oris vlcerationes, genitalium putredines, & ſudationes, aph. 21. Autumno æſtiui etiam multi morbi, vt febres quartanæ, & incertæ, lienis tumor, aquæ inter cutem, tabes, vrinæ difficultas, inteſtinorum læuitas tum grauitas, coxæ dolores, anginæ,anhelatio, inteſtinorum quædam coarctatio,epilepſia, inſania, melancholia, aph. 22. Hyeme pleuritides, peripneumoniæ, lethargi, grauedines, raucedines, tuſſes, pectoris, laterum, & lumborum dolores, cephalalgiæ, vertigines, apoplexiæ, iſtique

morbi

A morbi sigillatim ab Hippocrate enumerantur, prædictis aphorismis, & 23.

Intellexistis, quomodo Aër ab anni temporibus alteretur, atque ita vt inde hominibus succedat modò sanitas, modò ægritudo pro varia temporis mutatione, nunc aduertendum est, quòd præsens constitutio, aut status cæli esse potest diuersus ab anni tempore; quare si contingat ver esse siccum,& aquiloneum, (quod Deus auertat) fient multæ ægritudines; mulieres enim,quibus tunc pariendi tempus instat, quauis occasione sinistra se offerente,facile abortiuntur, aut partus languidos in lucem edunt; alijs verò tam viris, quàm fœminis euenire poterunt dysenteriæ, ophtalmiæ, senibus catharri lethales iuxta Hippoc. sententiam lib.3.aphor.12. Quare status cæli præsens, diuersus esse ab anni tempore,& Aër ab eo diuersimode alterari poterit: hinc grassantur morbi diuersi ab ijs, qui fiunt ab anni tempore. His ita enucleatis cuilibet facilè innotescet Aërem à temporibus anni ita alterari, vt inde nunc salubritas,nunc ægritudo causetur. Superest,vt disseramus de regionibus, de locis, nec non de ventis, & quomodo ab ipsis Aër alteretur.

B Quantum Regionum,& Locorum Medicis cognitio necessaria sit,demonstrat Hippo.lib.de aëre, aquis,& locis cap. 1. vbi dicit in vtroque sexu magnum fieri discrimen ob situs regionem,proprietatem aëris, ac victus rationem, & cap. 2. (ex tabulis Zuingeri tex. 51.) loquens de ciuitatum vario situ, dicebat eas ciuitates, quæ ad orientem sitæ sunt,salubriores esse ijs, quæ ad septentrionem vergunt, & ijs, quæ calidis ventis obijciuntur, si saltem spatium stadij intercedat, (est autem stadium octaua pars milliaris Italici, hoc est, vt Plinius ait lib.2. c.23.interuallum centum viginti quinque nostrorum passuum, quæ mensura octies sumpta efficit mille passus,) verùm non modò ciuitates stadio distantes inter se aëre differunt, sed etiam obseruamus in eadem ciuitate partes illas,& domos longè salubriores esse, quæ ad septentrionem sitæ sunt illis, quæ meridiem spectant, & illas domus Messanæ æstiuo tempore frigidiores esse comperimus,quæ ventis gregalibus sunt expositæ, quàm,quæ alijs ventis opponuntur, & fenestras gregali vento expositas non habent. Imò verò si rectè animaduertamus, videbimus etiam (quod plus est) in eadem domo illa cubicula salubriora esse,& magis

C frigida, quæ fenestras prædictis ventis exponunt, quàm eas, quæ alijs partibus obiectant,quamuis auram maritimam respiciant: quare non modò loca stadio distantia aërem diuersum inter se habent,verùm etiam, quæ recedunt ab inuicem spatio quatuor, aut quinque passuum. Regiones autem Mundi sunt præcipuè quatuor, Orientalis,Occidentalis, Meridionalis, Septentrionalis: sub quibus continentur, Asia, Africa, Europa, & America tum Septentrionalis, tum Meridionalis, vt inde distinguantur Orientalia,& Septentrionalia à Meridionalibus, & Occidentalibus; nam in vnaquaque Regione adsunt prouinciæ, in quibus loca habitabilia, ciuitates nimirum, villæ, atque domus ab hominibus extructæ reperiuntur, quarum aliquæ sitæ sunt,vel in locis planis, vel in locis concauis, & rursus siue loca plana sint, siue concaua, vel sunt prope aquas, vel ab illis remota: si prope aquas,vel dulces sunt, vel salsæ, nempe maritimæ; si ab aquis recedunt,vel sunt in locis montuosis, vel prope montes,aut syluas,aut in planitie magna absque arboribus, & syluis, proque varietate horum situum contingit aërem ipsum alterari, ita vt in similibus locis degunt homines,aut sani,aut morbosi.

D Porrò Regio orientalis calida, & sicca est; occidentalis frigida,& humida; meridionalis calida, & humida;septentrionalis frigida,& sicca. Sed Asia ita magna est,vt non possit liberè de omnibus eam inhabitantibus dici habere eandem temperiem; nam quiuis locus calidus, aut frigidus, humidus, vel siccus non solùm varia temperamenta, & varios humores producit, sed vbi à natura fuerit montibus, vel planitie, vel syluis munitus,aut fluminibus irriguus, corpora immutat,morbosque parit. Verùm si habitatio sit in planitie, quæ concauam quandam figuram præseferat, abundetq; pratis,ita aërem inficit, vt inde morbi fiant putridi, ac frigidi, mollia etiam corpora, & animos producit:si verò locus sit humidus,& aquosus,siue sit prope paludem, aut aliquem magnum lacum, aut flumen homines fiunt gabri, pingues, humidi,molles, carnosi, & vt plurimùm animo stupidi,laborum impatientes,mansueti,& crudelitatis expertes,morbisque pituitosis obnoxij. Siqua locus circumdatus fuerit sylua magna, quæ arboribus constet graue olentibus,aërem ipsum vitiat,atque corrumpit;si verò arbores bonę fue-

rint, odores ſuaues ſpirantes: amoenitatem, & aëris ſalubritatem profert. tandem morboſus locus, aut ciuitas morboſa cenſetur, quæ ſtagna, paludes, magna antra, & loca tetro halitu infecta capit; at vice verſa, qui incolunt terram ſiccã, ſunt ingenio acuto præditi, crudeles, ad iracundiam, & ad morbos acutos propenſi.

De ijs, qui prope aquam maritimam degunt loquens Auicen. 1. cantic. tract. 1. textu 109. dicebat maria habere cõtrarium iudicium in hoc, id eſt, iudicium marium ad terram eſſe contrarium iudicio montium ad eandem: obſcurus eſt Auicen. & eius interpres Auerrhoës in hac breui declaranda ſententia, in qua vult mea opinione oſtendere, mare efficere totum oppoſitum, atque faciant montes in ipſa terra, qui refrigerant habitationes in ipſis factas, vbi præſertim ad ſeptentrionem vergunt. At è contra, mare à parte meridiei refrigerat terras, à parte ſeptentrionis calefacit, & ratio eſt, quia maria æquant, & temperant materiam ventorum, vnde ſi ipſa fuerint à parte meridiei alicuius terræ æquabunt meridionalem ventum, minuentq; & remittent calorem eius; & ſimiliter cùm erunt à parte ſeptentrionis æquabunt ventum ſeptentrionis, & remittent eius frigiditatem; huius rei ratio redditur ab Auer. dicente, quòd aquæ non ſic alterentur in caliditate, & frigiditate à ſole, ſicut aër: & ideo eſt, quòd ipſæ tempore frigido ſunt calidiores aëre, & tempore calido frigidiores.

Loca verò montuoſa frigida ſunt, atque ſicca, & tantò frigidior habetur habitatio, quò altiori in monte eſt conſtituta: & ratio videtur eſſe propinquitas montium ad mediam regionem aëris, vt ſcribit Auerrhoës tex. 105. lib. citati, ſed loca montuoſa, aſpera, habitabilia, frigida quidem ſunt, & ſicca, ſi præſertim ad ſeptentrionem declinent, aëremque frigidùm, & ſiccum habeant; & tum homines crudeles, aſperos, & pertinaces, ſimulque & morbos frigidos, ſiccoſque producit. In ſumma quæcunque vrbes, aut quæcunque loca ſeptentrionalia, frigida ſunt, & ſicca; quæ ad meridiem è contra ſunt, calida; quæ ad orientem, temperata dicuntur comparatiuè; quamuis ſint calida, & ſicca; quæ occidentalem regionem ſpectant frigida, & ſicca, & hæc de regionibus. Ad ventos deueniendum eſt, quorum naturam, & qualitatem Medicus cognoſcere debet.

Venti etiamſi videantur ex neceſſitate materiæ fieri, non eſt tamen credendum, quin à ſummo Deo facti ſint alicuius rei gratia; ſunt enim inter entia naturalia, quæ conſtant ex materia, forma, efficiente, & fine, attamen in materiæ contemplatione magna ex parte latent: vnde à Pſalmiſta dictum eſt, Deum producere ventos de ſuis theſauris, id eſt, de occultis naturæ cauſis, quæ ſunt materia, forma, efficiens, & finis. De materia ipſorum primò inquirendum eſt, quænam ſit, de qua Colleg. Conimbr. lib. 1. meteor. tract. 6. cap. 1. inquit in ipſa tradenda non fuiſſe inter ſe concordes Philoſophos, celebratamque eſſe illam opinionem, quam Ariſtoteles commemorat eorum, qui aſſerunt nihil aliud eſſe ventum, quàm aërem commotione, & agitatione motum, in quam ēt opinionem iuiſſe Hippocr. de flatu ſcribit, & Anaximandrum exiſtimaſſe fluxum aëris eſſe. Sed aliud eſt inquirere materialem cauſam ventorum, aliud eſt quærere formam: Ariſtoteles 2. meteor. ſumma 2. cap. 1. non affirmat materiam venti eſſe ſpirationem agitatam, vt Collegium illi imponit, ſed ſcribit duplicem dari exhalationem, vaporoſam vnam, alteram fumoſam, de prima dicit eſſe principium aquæ pluentis, de ſecunda verò inquit eſſe principium, & naturam flatuum omnium: quare exhalatio ſiue humida, ſiue fumida ſit, eſt materia ipſius venti, & exhalatio agitata potiùs videtur eſſe forma; nam aër motus non omnis eſt forma ipſius venti, vt apparet in motu facto à flabello æſtiuo tempore, qui etſi ad motum venti moueatur, non eſt tamen verus ventus, quemadmodum ille qui à bombarda agitatur. Dicimus igitur expirationem, vel agitationem eſſe formam, & non materiam ventorum, quod ex verbis ipſiuſmet Ariſtotelis colligitur dicentis: *quapropter dubitabit vtique aliquis, vnde principium motus flatuum eſt, vtrum deſuper, an deſubter*, ex quibus videtur Ariſtoteles proponere difficultatem de motu, hoc eſt, de principio motus venti, an ex ſuperioribus, an ex infernis partibus eueniat, & non de materia.

Seneca libro quinto naturalium quæſt: iam citato, voluit aërem ſuapte natura moueri, cui Valleriola loco prædicto ſubſcribit, ſed eſt contra mentem Ariſtotelis,

telis inquirentis causam eius motus; deinde est aduersus Philosophiam naturalem, quæ probat tantùm animalia per se moueri; & paulò post satisfaciens dubitationi scribit in hunc modum. *Quoniam autem ventus est multitudo quadam sicca, & terrea exhalationis mota circa terram, palam est, quod motus quidem principium desuper, materia autem generationis desubter proueniat.* Ex qua quidem Aristotelis responsione colligo materiam venti siccam esse exhalationem à terra, principium motus, & causa efficiens ex superioribus lationibus, multitudo verò exhalationis mota est formalitas ipsius venti, nempe circa terram; non enim motus hic est à centro, aut ad centrum, sed circa terram, quæ centrum est: ex quo significatur motum huius exhalationis ab astris factum non esse motum rectum, sed potius, vel circularem, vel transuersalem, aut obliquum. Hunc motum eleganter declarat Colleg. Conimbra dicens motum ventorum fieri, solis, & aliorum syderum attractu; multi halitus, qui materia ventorum sunt, confertim in sublime elati ad mediam regionem Aëris perueniunt, inde ab Aëre illo frigido, & denso protrusi refracto, ac dissultante impetu resiliunt, & quia deorsum pulsi aguntur, obque insitam leuitatem sursum contendunt, dum neutra pars vincit, quasi partita contentione, neq; sursum, neq; deorsum, sed obliquè fluunt.

Patet igitur ventos habere materiam suæ generationis, formam, & quod quid erat esse, & principium motus, nempe causam efficientem: materia est exhalatio, forma est motus, & agitatio obliqua Aërem secum ducens. Quare ventus definiri potest, quod sit Aër commotus, seu agitatus ab exhalatione terræ à facultate solis, & aliorum syderum attractus ob varias hominum vtilitates, pro varia ventorum natura, & loco, vnde habet sui ortus principium. At omnia commoda, quæ nobis afferunt venti doctissimus Franciscus Valleriola non minus eleganter, quàm eruditè describit, lib. 2. loc. comm. cap. 4. his verbis. *Inter cætera enim prouidentia opera, hoc quoque altioris indagiuit homo, & natura operum admirator, vt diuinum quoddam, & summa admiratione dignissimum valdè suspexerit. Non enim ex vna causa ventos, aut inuenit, aut per diuersa disposuit rerum moderator Deus, sed primùm, vt Aëra non sineret pigrescere, sed assidua motione vtilem, difflatum, vitalem, salubremque redderet terris, deinde, vt imbres terris largos funderent, ijdemque nimios compescerent, & nubibus depulsis serenitatem inducerent. Siquidem venti modò adducunt nubes, modò deducunt, vt toto orbe secerni, atque distribui pluuia possent. In Italiam Auster impellit; Aquilo in Africam reijcit. Etesia apud nos consistere nubes non sinunt, itidem totam Indiam & Aethiopiam continuis per id tempus aquis irrigant. Quid quod fruges percipi non possunt, nisi flatu superuacua, & mixta seruandis ventilentur, nisi esset quòd segetem excitaret, & latentem fructum, ruptis velamentis, & membranis suis (quæ folliculos Agricolæ appellant) operirent? quid quod omnibus populis toto orbe dissitis inter se, ventorum beneficio commercium dedit: & gentes dissipatas locis miscuit? Dedit itaque summus rerum parens Deus ventos ad custodiendam cæli, terrarumque temperiem, ad euocandas (vt antea dicebam) supprimendasque aquas, ad alendos satorum; atque arborum fructus, quos ad maturitatem cum alijs causis adducit ipsa iactatio attrahens cibum in summa, & ne torqueant promouens. Dedit ventos ad vlteriora noscenda: fuisset enim imperitum animal, & sine magna experientia homo, si natiui soli fine circumscriberetur, nec posset ventorum præsidio vlteriora petere, maria tranare, sinus videre, alienos gentium conspicari ritus. Dedit insuper ventos, vt cuiusque regionis commoda communia fieri remotissimis possent: vnde rerum pretiosarum, & mercium omnis generis conuectiones, importationes, exportationesq; Quis igitur, non summam, & admirandam Dei in ventorum natura potentiam, sapientiam, prouidentiamue admiretur.* Hæc Valleriola de vtilitatibus, quas venti humano generi præstant, ex quibus apparet, & satis dilucidè venti naturam posse definiri per omne causarum genus, vt demonstratum est hactenus.

Sed dicetis forsitan huiusmodi ventorum considerationem excedere Medicorum doctrinã, quam nunc docemus, & vos addiscere profitemini, quod quidẽ non nego, sed opus est aliquando res philosophicas medicis admiscere, vt inde, & clariores, & tutiores fiant nostræ contemplationes, atque ideo in hoc casu naturam ventorum per suam

definiti onem, vt haberetis, volui, quæ cauſa eſt faciens ſcire; hac autem determinata o B pus eſſet om nes ventorum differentias etiam in medium afferre, quorum tamen cogni tio exacta ad Philoſophos, ad Nautas, & Rei Ruſticæ profeſſores attinet magis, quã ad Medicos, quorum cognitio requiritur tantùm, vt habeatur, quonam modo ab ijs variè afficiantur corpora noſtra. Quapropter hoc loco conſidero ventos duplici nomine, vel vt ſunt perpetui toto anno, vel vt ſunt prouinciales, & anniuerſarij; de numero prio rum non omnes conueniunt; alij enim dicunt eſſe quatuor, alij duodecim, & alij dicunt numer um attingere trigeſimum ſecundum. Qui dicunt eſſe quatuor, mouentur à quatuor mundi angulis ſpirantibus; & eum, qui ab oriente æquinoctiali flat, Solanum vocant: qui à meridie, Auſtrum: qui ab occaſu æquinoctiali, Fauonium: qui à polo arctico, Septentrionalem: qui duodecim eſſe putant ventos, diuidunt cælum in duodecim circulos, & totidem fieri in Aëre mutationes, totidemq; ventos flatuunt, quamuis Ariſtoteles vndecim tantummodo agnouerit.

Recentiores verò Philoſophi, & Hydrographi videntur hanc rem diligentiùs ad vſum nauticum pertractaſſe, dum duos, & triginta ventos aſſerunt. Ex his anniuerſarij F ſunt, qui Grεcè ἐτησίαι dicuntur; nam ἔτος dicitur annus, ἐτήσιον verò annuus, quamuis ven ti Eteſiæ ſint illi, qui quaſi lege naturæ quotannis media æſtate poſt caniculæ exortum multis diebus flare conſueuerunt. Anniuerſarij igitur venti illi ſunt, qui certis prouincijs, & regionibus peculiares, nec vltra illum tractum prodeunt, nullaque reperitur regio, quæ aliquem flatum ex ſe naſcentem, & circa ſe cadentem non habeat, vel ſaltem, qui in ea primariam aliquam vim non exerceat; quemadmodum in tractu Meſſanenſi, & circumuicinis locis flatus eleuatur dulcis, & benignus, admodum temperatus, qui totam Ciuitatem recreat, ſerenumque ſemper Aërem producit, ſanitatemque conſeruat, ab omnibus incolis gregalis appellatur, qui quaſi per totum annum ſpirat, magis ta men æſtiuo tempore. In ſumma venti omnes Aërem alterant, ac commutant, non ſecus atq; anni tempora, & regiones.

Dicebat Auicen. calidum eſſe, & attenuare Aërem, ventum orientalem, quem Solanum diximus: contra occidentalem, refrigerare, & incraſſare. Verum tamen eſt, quòd orientalis eſt calidus, & ſiccus; occidentalis verò frigidus, & humidus, quamuis Auer- G rhoë monente hæ qualitates variari poſſint ob diuerſitatem ex terra, & aqua contingẽtem. Ventus auſtralis calidus, & humidus eſt, proinde in Aëre producit caliditatem, & humiditatem, quarum exceſſus eſt cauſa putrefactionis: vnde idem dicebat Auerrhoës, quòd qui intendit prohibere putrefactionem rerum, infrigidet, & deſiccet eas. Cardanus autem lib. 1. de variet. rerum cap. 8. ait, quòd ex ventis omnibus Auſter grauis eſſe videtur, hominibus morbos parit; Autumno primùm eo ſpirante folia arboribus decidunt, ædificia collabuntur, atque ruunt, ſemina gurgulione, atque verme exeduntur, fructus putreſcunt; porrò venti validi omnia quaſſant, fructus, ſemina, plantas, ædificia, etiam arces, montes quoque, & homines. Septentrionali ineſt frigiditas, & ſiccitas, inde eſt, quòd lædat organa anhelitus, ex eoq; tuſſis generatur, eò quòd ex organorum ſiccitate anhelitus contingit, humiditateſq; cerebri comprimuntur.

Ab huiuſmodi igitur ventis, à regionibus, & anni temporibus Aër altẽratur, Gal. Au thore lib. artis paruæ 85. non modò secũdùm ſuas qualitates, ſed etiam mutatur in pro pria ſubſtantia: idem ſcripſit Auerrhoës lib. 6. coll. cap. 17. an modò alterationes hæ in H Aëre formaliter recipiantur, deinde corpori ab aëre immittantur tanquam à cauſa effi ciente: aut an corpus ab Aëre immutetur diuerſimode, ſicut ipſe eſt alteratus: an verò alterationes referri debeãt tam ad Aërem, quàm ad corpora, cùm & Aër, & corpus ſit vtriuſque alterationis particeps, alterius eſt conſiderationis. Legere poteſtis Sanctorium lib. 3. artis paruæ cap. citato, particula quinta: talis inquiſitio parui eſt momenti, ſat enim eſt Medico ſcire ab huiuſmodi rebus Aërem alterari, & hæc de prima ex rebus non naturalibus, quam Aërem appellant: ſuccedunt modò aliæ declarandæ, inter quas primùm occurrit cibus, & potus.

De

A *De Alimentis in genere, & de ijs, quæ ab animalibus desumuntur.*
Cap. II.

INTER alias causas,quas salubres Gal.appellauit post Aërem non esse quicquam magis necessarium ad hominis vitam producendam cibo, & potu clarissimum est, neque alia eget probatione; per longius enim tempus potest animal viuere absque sequentibus rebus non naturalibus, quàm absque cibo,& potu; vnde est, quod Auerrhoës lib. 1. cant. tract. 1. scripserit cibum, & potum secundam esse ex rebus non naturalibus, vt etiam sentit Auicennas eodem in loco; & Gal. 1. de alim.fac.cap. 1. dicebat alijs præsidijs non omni tempore nos vti,sine alimento ne viuere quidem, neque secunda,neque aduersa valetudine possumus. De cibo igitur primò tractandum venit, deinde de potu. Cibus autem, qui & alimentum dicitur,duobus modis potest considerari; vel vt est alimentum simpliciter, vel vt est alimentum medicamentosum:
B rursus alimentum Hippocrates libello de alim. cap. 7. dicebat esse in triplici differentia,nempe quod nutrit, quod veluti nutrimentum est,& quod futurum est alimentum, quam diuisionem sequens Gal. lib. 1. de san.tuen. cap. 15. scribit primæ speciei alimenti opponi substantiæ fluorem: secundæ sanguinis profluuium,& omnem sanguinis inanitionem: tertiæ verò,& vomitum,& intestinorum læuitatem.

Sed hoc loci ambiguitas apparet quædam; nam alimentum primo modo acceptũ, non videtur posse dici alimentum, & ratio est, quia omnes Scriptores tradunt,& ipsemet Gal. id genus alimenti esse iam agglutinatum, & in partem conuersum, vnde potius est pars corporis nutriti; quandoquidem alimentum dicit aptitudinem ad alendũ, non autem actum, quia tunc est pars substantiæ ipsius aliti: item omnes asserunt,quòd id quod assimilatum est,pars corporis sit,non alimentum. Verùm puto ego cum Hippocrate alimenti nomen accipi duobus modis, communiter, & propriè,vnde illud quod conuersum iam est in partem,impropriè appellatur alimentum; propriè verò alimentum illud est,quod appositum,& vnitum assimilaturquidem, sed perfectam assimi
C lationem non dum consequutum est, quemadmodum etiam illud,quod velut alimentum, & futurum alimentum appellauit Hippoc. horum autem principium est facultas illa, quæ identificatur cum ipso alimento, cuius finis est nutritio, seu conuersio in substantiam nutriti. Alimenta verò,quæ extrinseca sunt, quamuis futura sint alimenta, quoniam tamen longiùs absunt à natura alimenti, propria appellatione non dicuntur alimenta, nisi communiori vocabulo,& impropriè.

Alimentum,seu nutrimentum Gal. Authore lib. 1. de simp.med.fac. 1. & de alim.fac. 2. illud est, quod nostri corporis substantiam augere potest,& ipsam nutrire: vnde ea, quæ totis substantijs alteratis,à calore nostro in familiarem animantis qualitatem,atq; substantiam demutari possunt,alimenta iure merito dicuntur. Quare Auicennas lib. 2. cant. 122. scriptum reliquit,quòd vera cibi actio est augere, & restaurare omne deperditum ex dissolutione corporis,& ad pristinum statum deducere: & Auerrhoës eodem in loco dicebat cibum necessarium fuisse duplici de causa; prima, vt ab eo augeatur corpus, donec ad quantitatem debitam perueniat, & cesset augmentum eius: se-
D cunda,vt loco eius,quod fuit à corpore dissolutum,[s]uccederet, & reddit rationem dicens, quòd animal viuit per igneum calorem, qui est lator animæ,& ignis in quantum est huiusmodi,semper indiget,quod comburat,alioquin extingueretur,& ideo fuit continuò necessarius cibus in corporibus animalium. Cùm itaque omnis animantium natura infirmis principijs formata dissolutioni,& inanitioni,ac tandem interitui obnoxia sit, & continuò effluxu tum melior, tum tenuior substantiæ nostræ pars dissipetur, & omnem nostram substantiam minui, deficereque vires omnes sentiant, propterea natura alimentum tanquam præsens quoddam inanitioni remedium dedit, vt quod continuo effluxu dissolutum à nobis fuerit,& inanitione perierit,id alimentorum præsidio resarciri,atq; instaurari posset. Quare si nihil ex corporibus nostris efflueret,neq; euacuaretur,sed semper maneret corporis habitus idem,nulla foret alimentorum,aut necessitas,aut vtilitas,nullusque mortis timor, & indiuiduum immortale conseruaretur. Beneficia igitur,quæ natura ab ipso alimento,vt alimentum est,recipit,sunt nutrire,augere,

gere,& conseruare corpus humanum; sed alimenta desumuntur, & ab animalibus, & à plantis in genere.

At dicamus primùm de alimentis, quæ ab animalibus desumuntur, & maximè præ cæteris nostrum corpus alunt. Animalia igitur, quorum carnibus nutriri consueuimus, vel sunt terrestria, vel aquatilia, & ex terrestribus alia sunt quadrupeda, & alia volatilia, & vtraque aut domestica, aut syluestria. At initium facientibus à quadrupedibus domesticis cùmprimis se obijciunt considerandi vituli, tum lactentes, tum non lactentes: priores apud Romanos *Vitelle mongane* dictæ, Magnatum mensis valdè expetuntur, atque desiderantur; posteriores verò ab ijsdem *Camperecçie* appellantur. Sed illorum carnes magis temperatæ sunt, facilè concoquuntur, puriorem sanguinem generant, & à ventriculo bilem rubeam fugant; horum verò tum bonum succum præstant, tum etiam facilis sunt concoctionis. In agris autem siculis per annum vnum, vel alterum asseruantur vituli, *& giouenchi* ab incolis nominantur, qui re vera vitellis prædictis longè præstant; nec puto inter huius generis carnes gratiores palato reperiri posse, aut quæ faciliùs coqui, sanguinemque plurimum, & optimum generare queant; vnde à Messanensibus, apud quos præsertim à principio mensis Maij per totam æstatem in maxima copia reperitur venalis, nec caro pretio, meritò magni fit, & à plurimis, volatilium etiam carnibus absque dubio præponitur. Sed vxor mea charissima, quam nemini secūdam in re familiari administranda extitisse autumo; quinimò (absit verbo arrogantia) ob eius virile ingenium ne dum ciuitatem, aut prouinciam, sed etiā integrū regnū moderari potuisset, vnde dignū Verallorū Illustrissimæ Romanæ familiæ germen visa est, dicebat se obseruare libram vnam vituli Romæ, aut Bononiæ, magis aptam ad familiam alendam esse, quàm Messanæ pondus vnciarum triginta trium, quod *Rotolo* dicitur. Cuius verissimæ rei rationem deinde peruestigans censui id prouenire, quia carnes siculæ sunt admodum siccæ, & coctione magis contrahuntur, quàm illæ, quæ eò quod alimentis humidioribus genreentur, in olla in maiorem molem excrescunt.

Sequitur nunc agni lactentis caro, quæ humida, viscosa, excrementosa, mucoribus plena, & crassi suci est, paulò tamen melior assa, quàm elixa: non lactentis quamuis in istis partibus Siciliæ semper praui sit fucci, & difficilis coctionis, facta nihilominus cōparatione melior est ea; nā facilè concoquitur, bonos parit succos, & copiosiùs alit. Castrati verò, vel veruecis caro, si iuuenis sit, omnium optima est, bonum succum producit, & copiosum, facilè concoquitur, & saluberrima quoque in nonnullis regionibus habetur: at in Sicilia praui est succi, difficilisque coctionis: si verò sit senis, difficulter concoquitur, & melancholicum succum gignit. Hedinæ carnes sunt meliores caprinà, & hircinà, bonum succum proferunt, facilè concoquuntur, conualescentibus, & ægrotis in aliquibus locis conceduntur, vt in Gallia, in Hispania, & in multis etiam Italiæ locis, potissimùm apud Thermas sancti Cassiani in Hetruria; sunt enim in humiditate, & siccitate satis temperatæ, atque ita excellentiores vitulina carne. Ouis carnes sunt praui succi, excrementosæ, ructus commouentes. Suum verò caro, si lac exugant, humida nimis est, succum generat pituitosum, mucosum, lentum, esui parum aptum, atque excrementosa est, calculumque progignit, minus tamen mala est, si assetur: quod si non lactent, & iuuenes sint, recens eorum caro omnium aptissima est ad nutriendum; nam si concoquatur bonum generat succum, & lentum, valdè nutrientem, humanoque succo persimilem, & optima censetur annua: si falsa fuerit minùs lentoris participat, difficilè concoquitur, & permeat, sitim excitat, melancholicum succum præstat, morbis renum nocet: omnium optima est castratorum duorum annorum, senis malum succum generat, difficulter concoquitur, glutinosa est. Sunt modò, & alia quadrupeda animalia, quorum carnes non vbique, sed in aliquibus partibus in vsu sunt, vt bouis, tauri, vaccæ, capræ, hirci domestici, & montani, aliorumque, quæ aut sunt crassi succi, & melancholici, aut esui prorsus ineptæ; amplexus sui tantummodo eas carnes, quæ in communi sunt vsu apud omnes.

Subsequuntur modò carnes quadrupedum syluestrium, vt apri, leporis, vulpis, cerui, capreoli, damæ, cuniculi, erinacei, quæ ferè omnes ineptæ sunt esui, & rarò etiam in mensis expetuntur, quamuis caro apri, & capreoli, atque leporis aliquando in delicijs

habea-

A habeantur: Apri quidem bonum succum confert, si probè concoquatur, & siccior est, quàm domestica. Capreoli verò bonum succum etiam producit, gustui est saporosa, facilè concoquitur, & laudabilem generat sanguinem. At caro leporis succum procreat melancholicum, tristitiam adfert, difficulter concoquitur, paucum, & prauum præstat alimentum, temperamento est calida, & sicca; si tamen iuuenis sit, non reprobatur. Vnde dictum, inter quadrupedes lepus, inter aues turdus. Cuniculi autem syluestris caro est minus sicca, quàm sit leporina, & minus mali succi; quamuis alimentum exhibet siccum, malum, paucum: at domestici minùs sicca est, quàm syluestris, excrementosa, & gustui minùs grata; & hęc de carnibus quadrupedum animalium, tam domesticorum, quàm syluestrium.

Venio nunc ad volatilium tum domesticorum, tum syluestrium carnes, quorum quædam aërea, & quædam aquatilia dicuntur. At primùm ad domestica aërea, quæ sunt capones, gallinæ, pulli, galli, columbæ, pauones. Caro caponum temperata est in primis quatuor qualitatibus, plurimi est alimenti, optimum generat succum, dicitur

B quoq; adaugere venerem, omnibusq; volatilibus præstat. Vnde rectè quidam dum interrogaretur, quænam caro inter volatiles primum locum obtineret, respondit carnem caponis, quæ verò secundum, adhuc caponem, & tertio loco, caponem respondit. Gallinarum quoque caro, inter omnes carnes, quæ sanis hominibus adhibentur, eminet; temperata enim est, plurimum, & optimum succum tribuit, calorem natiuum roborat, probum generat sanguinem, & omnibus temperaturis idonea est: gallina tamen Indica habet nutrimentum durius, concoctu difficilius paululùm, sed boni succi est. Caro pullorum bonum succum, & ipsa præbet, facilè concoquitur, & digeritur, tenuis est substantiæ: & tempore æstiuo editur tam assa, quàm elixa cum succo omphacij ne ob substantiæ tenuitatem corrumpatur, aut dissoluatur; habet enim facultatem attemperandi humores.

Caro gallicu'orum iuuenum nondum coëuntium, aut saltem, qui parum coiuerint, ratione bonitatis confertur omnibus capis, præterquam in saporis suauitate: vetustorum verò gallorum caro parum alit, paruum succum largitur, ventrem proritat,

C maximè eius ius. Caro columbarum, quæ vel domesticæ, vel montanæ sunt, omnibus est deterior, concoquitur difficulter, crassum, melancholicum, excrementosum, & vaporosum succum producit, quandoq; affert febres putridas, capitis dolores, confert tamen dysentericis; senibus, & pituitosis amica, semen auget, calida & humida est: iuuenum autem pręfertur; at montanorum palumborum caro melior est, minùs abundans excrementis, & quamuis crassum succum tribuat, minus tamen excrementosus censetur. Pauones vel Indi sunt, vel Hispani, vt dicitur; caro Indorum gustui est gratissima, boni succi, ac multi, probè concoquitur, constans infert alimentum: Hispanorum verò fibrosa est, difficiliusq; concoquitur, succum gignit crassum, siccum, & constantem, morbis melancholicis obest, pulli eligendi sunt vnius anni.

Hic notãdum ex Rasis sententia, 4. aphor. & Auenzoar 1. & 2. Theisir, columbarum capita omnia abijci debere; nam ipsis inest proprietas inferendi dolorem capitis: est tamen adhuc animaduersione dignum, quod Gal. 4. de sanit. tuend. febrientibus exhibet columbos, & passeres, quamuis per passeres pleriq; intelligant omnes minutas aui-

D culas. Est etiam sciendum in omnibus volucribus, (vt & in quadrupedibus) carnem adolescentium præstantiorem esse, quàm ætate declinantium, & florentium esse inter vtramq; mediam. Auium omnium carnes leuissimum cibum præstant, si ad quadrupeda conferantur, attamen ob facilem coctionem præcipuam laudem merentur; hæc de volatilibus domesticis aëreis.

Iam succedunt, quæ aquatica volucra dicuntur, & sunt duplicis speciei; vna est anserum, altera anatum. Caro anserum minùs excrementosa est, quàm anatum, & melior ea, quæ annum non excessit; est etiam magis fibrosa, quàm caro anatum, & inter partes magis eliguntur alæ, & ventriculus. Anates sunt in maximo vsu apud Bononienses, apud Messanenses vix cognoscuntur: caro earum assumitur cum salsamentis, & acetosis, hoc est, ijs condimentis, quæ acetum recipiunt: eædem, vel domesticæ, vel volatiles sunt, & priorum caro calida, & humida est multum gignens alimentum, sed excrementosum, & difficulter concoquitur, at posteriorum frigidior est, difficiliùs concoqui-

quitur, sed non est adeo excrementosa, vt illa. Hactenus de domesticis. E

Accedamus modò ad volatilia sylueſtria, inter quæ primas partes ſibi vendicare videntur phaſiani, quia plurimum alimentum afferunt, horum caro facilè concoquitur, extenuatis cibus præſtantiſſimus eſt, & conualeſcentibus, quippe admodum reficit vires temperata exiſtens, & mediæ complexionis, inter perdices, & capones. Perdicis caro ſicca eſt, facilè concoquitur, bonum, & multum ſuccum generat, & modicè conſtantem, ventriculum humidum exiccat, retentricem facultatem roborat, infrigidatis conualeſcentibus, & ſanguine carentibus optimè conuenit, quamuis venerem excitet. Atagen (ſeu francolinus, aut gallina coryli dicta, quòd vt plurimùm auellanis nutriatur, & in arboribus ipſarum degat) perdici aſſimilatur, bona carne eſt, tenera, alba, boni ſucci, concoctu facilis, guſtui grata, in multis partibus Siciliæ frequentiſſima eſt huiuſmodi auicula; rarò cernitur in agro Bononienſi, Principibus, Nobilibuſque expetita.

Starnæ quoque ſunt perdici ſimiles, non tamen ſuccum adeò laudabilem exhibet ipſarum caro, vt perdicum, & atagenum: in agro Bononienſi, & in Lombardia in magna ſunt copia, in Sicilia verò vel nulla (quantùm conſtat) reperitur, vel rariſſima. F Sunt gallinarum agreſtium carnes, quæ ſuccum copioſum, laudabilem, & modicè conſtantem præſtant, facilè concoquuntur, ſaporoſæ ſunt guſtu, conualeſcentibus idoneæ, aliquando craſſius præbent alimentum quàm perdices. Huiuſmodi gallinæ agreſtes videntur eſſe in duplici differentia; vna eſt, quæ ruſticula à Plinio, ab Ariſtotele verò Scolopax dicitur, carne eſt nigra, ſicca, concoctu facili, ſed excrementitia, nitroſo quodam ſapore perdicibus ingratior. Altera verò ruſticula, vel gallinago dicta, circa ſtagna degit, paludoſiſque ſemper deliteſcens locis bonitate maiori cedit.

Coturnix in ventriculo citò putreſcit, calidum ſuccum præbet, & excrementoſum, eiuſq; frequens vſus febres putridas excitat, difficulter coquitur, cibuſq; eſt tam temperatis, quàm intemperatis inconueniens, ſpaſmum, & tetanum commouet, ſemen auget, & venerem ſtimulat. In Sicilia tempore Martij, & Aprilis (præſertim Meſſanæ) adeo frequentes ſunt, vt aceruatim capiantur: at nonnullæ in domus refugientes, etiam à mulieribus manibus accipiuntur. Sunt admodum macilentes, & dicunt vulgò G id eſſe ob laborem itineris; aliunde enim mare tranantes huc appellunt, flante Coro. At in noſtris partibus, præſertim in agro Bononienſi, his temporibus non reperiuntur, ſed præciſo frumento, & meſſe præterita ſtolonibus ſeſe inuoluunt, granisq; ex frumento relictis comedendo, pingues redduntur, hinc irretiuntur, & aſſatæ melioris ſucci ſunt, & gratiores guſtui.

Turturum carnes ſiccum alimentum exhibent, quod facilè ſuperatur, bonum, & multum ſuccum generant, guſtui ſunt gratæ, humidioribus naturà corporibus proſunt, memoriam reparant, ingenium acuunt, venerem augent, retentrices facultates roborant, & ſi domi ſaginentur, tunc præſtantiores euadunt. Turdi triplici magnitudine diſtincti, boni ſunt ſucci, faciliſq; coctionis: Vnde dictum inter aues turdus; & qui baccis iuniperi veſcuntur, ventriculo frigido cachecticis vtiliores redduntur, omnes frigidioribus temporibus, & conſtitutionibus vtiliores ſunt. Ferunt in agro Tridentino reperiri auiculas quaſdam vulgò coturni appellatas, magnitudine perdicibus maiores, quibus roſtrum, & crura rubent, ideoq; à Plinio Porphyriones appellati ſunt, bo- H num generant ſanguinem, venerem augent, debilibus, & conualeſcentibus conueniunt, modicum corpori præbent alimentum. Merulæ ſicci, & craſſiuſculi, boni tamen, & laudabilis ſunt ſucci, facilè coquuntur, conualeſcentibus vtiles. Alaudæ, galeritæ, bono ſucco, faciliq; concoctione, reliquis auiculis pares, colicis peculiariter, tam in curatione, quàm præcautione vtiles. Sturni mali ſunt ſucci, & concoctu difficiles.

Iam accedunt conſiderandæ auiculæ quædam, quemadmodum ſunt ficedulæ, quæ ſunt duplicis generis; vnũ quod in Sicilia frequens eſt, alterũ verò, quod obſeruatur in multis locis Lombardiæ, præcipuè in agro Bononienſi, & appellatur hortulanus, in menſis Magnatum maximè expetitum, huius caro pinguis eſt admodum, & vndequaque mollis. In mentem mihi venit hoc loco auicula illa Perſica, cuius meminit Plutarchus in Artaxerxem: in qua ſcribit nihil eſſe, quod non ſit aptum, & iucundum eſui, nam tota intus plena, & referta eſt pinguedine, additq; famam eſſe ob has conditiones

A nes ipsam vento, & rore nutriri, & ryntacem appellari persico nomine.

Sed ad ficedulas rediens dico vtrumq; genus esse boni succi,& facilis concoctionis, quia ægrotantibus ab omnibus Medicis conceduntur. Godefridus tamen, & Vveckerius scribunt has auiculas esse praui succi, & difficilis concoctionis, quod fortè verum est in sua regione,at non apud nos. Carduelium,pardalorum,passerculorum viridium carnes esse praui succi constat,quemadmodum,& hirundinis, & caudæ tremulæ, quæ præ cæteris valet,quòd vsta calculosis cum vino bibita prodest. Gruum caro est dura,& fibrosa, malum succum, & melancholicum generat, difficilis est coctionis, plurisq; excrementi, quàm alimenti.

Volatilia, quæ circa fluuios victitant, vno verbo sunt frigidæ complexionis, difficulter concoquuntur, frigidum, crassum succum, & excrementosum pariunt, plurimùm tamen nutriunt, si coquantur. Ita vt ex his cognoscere potestis non mediocrem differentiam esse inter ea volatilia, quæ in stagnis, paludibus, lacunosisque degunt locis, & ea, quæ in montibus, aut locis siccis vagantur; nam pro locorum proportione animalium

B carnes, aut siccæ, excrementis vacuæ, ac coctu faciles, aut humidæ, & excrementitiæ, concoctuq; difficiles redduntur. 3. de alim. facult. ex quo loco omnia de animalibus decerpta sunt.

Hactenus de cibo, qui à toto corpore animalium terrestrium, tam quadrupedum, quàm volatilium desumitur, satis fusè à nobis pertractatum est; videndum modò quis ille sit, qui ex partibus eorundem, cum volatilium, tum pedestrium suppeditatur. Dum autem de earum partium temperamento dicemus, id comparatione ad carnem eiusdem animalis fiet. Extremitates igitur,pedes, cauda,ligamentis, neruis, cute, cartilagine, ossibus constant, partibus frigidis, lentis, crassis, sed quia sunt exercitatæ, minùs excrementi habent: ab ijs itaque progigni solet alimentum frigidum, viscidum,venas obstruens, ventrem lubricans: sed plus alimenti à pedestrium pedibus expectandum, quàm ab auriculis planè cartilaginosis, quibus, & rostra porcina, vt molliora præualent. Tenues,osseiq; animalium pedes in cibo vix quicquam vtilis habent. Alæ anserum, gallinarum, anatum, extremitates neruosorum, ac humidiorum animalium

C sunt cibi vtiles, concoctu faciles, non excrementitiæ. Cauda cùm sit longinqua particula à caloris naturalis influxu, & sanguine limoso nutriatur, insuauior, & ventriculo grauior est. Capita pedestrium succulenta ferè sunt, excrementitia, difficilia concoctu, multi nutrimenti, semen augent, ob multam humiditatem ventriculo nauseam pariunt,& vrinam fœtidam reddunt.

Auium capita,vt quæ plumis,& cute tantummodo teguntur, glutinosum sanguinem generant, difficilia concoctu sunt, & parùm alunt. Oculi animantis exercitati, & si teneriores sint,pinguedine tamen nauseabundi,sicut & ob propinquitatẽ cerebri excrementitij sunt. Cerebrum crassi est succi, difficulter concoquitur,nauseam infert, pituitosum est,& humidum;vbi verò concoctum fit, multum, nec illaudabile affert alimentum: partes siccæ, & excarnes naturà meliores sunt in humidis animalibus, & carnosioribus, quemadmodum contra humidæ in siccis præferuntur; hinc est,quòd cerebra auium in locis syluestribus, montuosis degentium sunt magis delicata, & minus corruptelæ obnoxia, quàm cerebra pedestrium animalium: columbarum tamen

D omnium,vt pessima reijcitur,ne facilè ob sui corruptionem febres in corpore calido concitent. Sunt qui laudant gallinarum cerebra, quòd seminis sint generatiua. Spinalis medulla,quamuis à cerebro ortum ducat, est tamen durior cerebro, & si concoquatur, multum exhibet alimentum, minusq; nauseam, quàm cerebrum prouocat. Labia animalium facilè concoquuntur, & generant lentum humorem: lingua facilè concoquitur, minùs alit reliqua carne: auium ceruices æquiparantur alis quoad nutrimentum.

Glandulæ corporis ad varios vsus à natura factæ, molles tamen, & fungosę sunt,pituitosum succum creant, & sunt minoris alimenti, quàm sit lingua: at illæ, quæ mammas constituunt, si turgent lacte,sunt iucundiores, & ganionibus maximè expetitæ. Testes succum virosum præstant, difficiles concoctu, soli galliculorum probè saginatorum ad omnia commendantur, & si cibo lacte, vel sero temperato nutriti fuerint, iucundissimi redduntur, & optimi sunt succi, si præsertim venerem parùm exercuerint.

rint. Pinguedo exigui eſt alimenti, nec bonum generat ſanguinem, ſed pituitam potius auget, atque obſtruit. Medulla, quæ in oſſibus reperitur, plus nutrit alia pinguedine, nauſeabunda tamen eſt, ſi plus, & largiùs ſumatur. Inter viſcera animalium pulmo,& lien parùm nutriunt,pulmo tamen facilior eſt concoctu: lien verò, quamuis guſtui ſit ſuauis, aliqua tamen ratione eſt acerbus, & ſanguinem melancholicum gignit. Renes ſunt praui ſucci,redolentes quoque ingratum odorem, concoctu difficiles, & ineptum ſuccum facientes. E

Iecur eſt plurimi nutrimenti, craſſum ſuccum generans, ad concoquendum difficile,tardè ſuccus eius permeat: gallinarum propterea non conuenit omnibus febrientibus indifferenter, ſed vbi incraſſandum, quemadmodum in febribus bilioſis, & tempore æſtiuo, & corpore bilioſo. Cor ſubſtantia fibroſum, durum, difficile ad concoquendum, alimentum habet perdurabile. quidem, & boni ſucci, quamuis obſtruat. Ventriculus, inteſtina, vterus, & quæ conſtant ex membranæ difficulter concoquuntur, & craſſum ſuccum generant, ſed gallinarum, anſerum,& anatum ventriculus carnoſus exiſtens, concoctu facilis, eſui iucundus, & infert bonum ſuccum, & ſolidum. F Sanguis omnis concoctu eſt difficilis, excrementitius,& vt plurimùm producit ſanguinem craſſum,& melancholicũ: ſuillus tamen ſanguis, quòd humidi eſt animalis,auium gallinarum,columbarum,& ſimilium tanquam tenuior, minuſque excrementitius alijs præfertur. Leporinum, vt ſuauiſſimum commendat Galen. fortè, quia in animale frigido minùs eſt aduſtus. Taurinus eſt venenoſus; apud Plutarchum ſcriptum eſt in vita Hannibalis ipſum bibiſſe copiam huius ſanguinis, & ſtatim interijſſe; ferunt etiam id ipſum eueniſſe Themiſtocli.

Cumque ad partes animalium referatur lac, de ipſo in genere à nobis, & breuiter pertractandum eſt, vt nihil omittatur de partibus animalium, quòd vtile ſit pro alimento ferendo: ſolet appellari ab aliquibus Lac ſanguis albus, de cuius temperie 5. de ſimpl. med. facul. capite 22. loquitur Gal. collocatque ipſum in medio ſanguinis, & pituitæ, quod ad colorem attinet; nam non recedit ab vtroq; extremo æquè, ſed longiùs abeſt à pituita,propriùs accedit ad ſanguinem,& ſeruat eam diuerſitatem,quæ in maſſa ſanguinis reperitur, at alijs nominibus donatam, cùm ſerum bilioſas, & pituitoſas referat partes, butyrum ſanguineas, & caſeus melancholicas. Serum temperato eſt frigidius, leniens, ac mulcens aqueis partibus, irritans reſeruatà acrimonià, quibus aluum mouet: butyroſa pars licet nutriat, caſeoſa tamen reliquis magis nutrit frigidæque,& ſiccæ naturæ exiſtens. Maſſaque tota ipſius lactis ex his tribus conſtãs quantò magis de vno, quàm de reliquis participat,tantò maiorem eius habet efficaciam. Sunt autem lactis quinque ſpecies, ſeu differentiæ, quas vſurpant Medici, nempè lac bubulum, ouillum, caprinum, humanum, & aſininum. Bubulum pinguiſſimum, & craſſiſſimum eſt, ideo plurimùm nutrit: ouillum ei craſſitie proximum,plus ſeri habens: caprinum quoque adhuc plus ſeri continet, ita tamen,vt adhuc in eo vincat pars craſſior, temperatumque eſt omnibus ſuis ſubſtantijs: humanum optimum eſt, optimi ſucci, & aduerſus venena efficaciſſimum remedium: aſininum tenuius, ſeroſius,& ad abſtergendum magis accommodatum. G

Eſt vniuerſum lac per ſe humidum,valdè temperato frigidius,facilis coctionis,multi alimenti,& boni ſucci: habet autem maximam commoditatem, vt diuerſæ eius partes facilè poſſint ſeparari;quæcunq; enim acria,calida,& ſicca ei admiſcentur,ſeparant diuerſas eius partes. Lac ebutyratum dulcius, & ſiccius eſt, paulò frigidiùs; nam pinguedo pars eius eſt humidiſſima, leniterq; calida,dum aceſcit tenuior, acriorq; ſeri, & butyroſitatis pars calidior euaporat: reliqua pars innatans caput lactis appellata tolli ſolet, hinc multò frigidius fit, in cibo gratius, minus obſtruens, & facilius concoctu. Conſuetum eſt lac coagulo præcindi ad formandos caſeos: eſt autem coagulum nihil aliud, quàm chylus lactentium animalium;eſtq; in vſu frequentiſſimo vitulinum,quod in mactatorum vitulorum ventriculis reperitur. Sunt etiam aliqui,qui loco coaguli, non rarò ouile ſtercus ſubſtituunt:fit quoq; ex lacte recocta vocata,relicto poſt aſſumptas tenuiores partes, quæ caſeo, & butyro inhæſerant. Sed quemadmodum à quadrupedibus prodeunt lac, inde caſeus, & butyrum, ita ex volucribus nonnulla pariunt oua, vt ſunt gallinæ, perdices, phaſiani, quæ multi ſunt ſucci, concoctu facilia, H

tempe-

A temperataq; ferè, venerem augent, hecticis vtilia. Columbarum tamen oua calidiora, & venerea magis sunt: Anserum, & anatum crassi sunt succi, excrementitia, multumq; alentia, concoctu difficilia: præstant inter reliqua iuniorum animalium, non subuentanea, sed masculino concepta semine, & ratio est, quia oua ad frigidum paululùm declinant, & ex masculino semine calorem acquirunt maiorem; & hæc dicta sint de alimentis quæ accipiuntur ab animalibus terrestribus, & partibus eorum.

Relicta sunt quædam animalia gressilia, quemadmodum sunt limaces, testudines, lutra, erinacei, fiber, seu castor, & ranæ, quæ cùm rarò in cibum veniant, poterit vnusquisq; ad libitum, prout sese obtulerit occasio recurrere ad authores, qui de hac materia tractant, quam breuitati studens tacitè præterire cogor.

Iam propositus ordo requirit, vt ad alimenta, quæ ab animalibus aquaticis nempe à piscibus desumuntur, veniamus, quæ quamuis in genere sint frigidæ, & humidæ complexionis, succumq; talem in corpore generent, & proinde videantur reponenda esse B inter alimenta medicamentosa, nihilominus quia in communi vsu, & apud omnes nationes in esum quotidianum veniunt, de illis aliqua, & breui quidem oratione à nobis exaranda veniunt, vt tandem habeamus omnium alimentorum vsualium aliquam saltem cognitionem. Sunt quidem pisces ea animalia, quæ in aquis degunt, quorum aqua conueniens, & commodus est locus, & veluti proprium alimentum: cùm autem aquæ quatuor videantur habere differentias, vna est maritima, altera fluuiatilis, tertia lacunalis, quarta paludosa, hinc est, quòd pisces aliqui dicantur marini, seu maritimi à nostris, & à Græcis Ταλαττίοι; alij fluuiatiles, à Græcis ποτάμιοι: qui verò in lacubus gignuntur lacustres appellantur, & à Græcis λιμναῖοι: postremi dicuntur palustres à Græcis τελματαῖοι. His quatuor constitutis differentijs breuiter afferemus, quale nutrimentum vnumquodque eorum hominibus afferre possit; exorsi à maritimis, quorum aliqui sunt, qui in imis, & altissimis eius locis primùm continentur, à Græcis πελάγιοι, à nostris in profundo maris degentes nuncupati. Alij, quòd littoribus, terræque proximas sedes sibi elegerunt, littorales appellantur, seu αἰγιαλῶδεις; alij sunt, qui C domicilia saxis proxima signnt, & saxatiles latinè, Græcè πετραῖοι vocantur.

Quod ad primos attinet, sciendum est, quòd ex ijs nonnulli reperiuntur, qui ex mari in ostia fluminum sese recipientes, aliquid de bonitate naturali statim perdunt; & aliqui fluuiatiles, adeo à marinis eiusdem speciei superantur interdum, vt specie differre videantur. Scribunt aliqui eum piscem tam famigeratum, quem sturionem dicunt, & à Gal. 3. de alim. fac. ὀνίσκος, & γαλεξίας appellatur, apud Romanos in maximo fuisse pretio, & adeo commendatum, vt scripserit Macrobius, eum à coronatis ministris, & tibicine intro ferri solitum, & eodem loco tradit, Scipioni quandoque allatum fuisse huiusmodi piscem, cùmque is vnum, & alterum ex ijs, qui eum salutatum venerant, inuitasset, pluresque adhuc inuitaturus videretur, in aurem Pontius, Scipio inquit, vide quid agas, Acipenser iste paucorum hominum est. Hinc deprehenditur, quòd sturio, qui Acipenser est, apud antiquos Romanos in summo honore haberetur. Est etiam nostris temporibus Romæ in vsu, sed non in tanto pretio, & honore habetur, valdè tamen est in mensis Magnatum expetitus. Vveckerius scribit sturionem è mari subire flumina, capique in Rhodano, vbi delicatissimus, & sua-D uissimus, bonique succi est, gulam suauiter demulcens; nihilominus inquit carnem ipsius esse duram.

Habetur, & alius percelebris piscis magnitudine hoc superior in Messanensi freto, non minùs à Magnatibus, & Principibus, atque sit sturio exoptatus, à Græcis ξιφίας vocatur; vterque inter magnos pisces reponitur, verùm sturio à Gal. in genere mustelarum, ξιφίας inter cetaceos refertur; estque Xiphia rostro mucronato instructa, maxilla superiore ad duorum cubitorum longitudinem accedente, quæ valdè dura, & ossea est gladij figuram referens; quocirca ξίφος, id est gladius toti pisci nomen à Plinio fuit tributum: à Massiliensibus, & Messanensibus *Pesce spada* vocatur, qui in vtroque mari Iunio, Iulio, atque Augusto multi expiscantur. Galen. lib. 3. de aliment. fac. cap. 26. loquens de alimento, quo vtuntur pisces pelagij, dicebat tale id esse, ex quo gigni possit, consistentiâ tenuior sanguis, vt non affluenter nutriat, & celeriùs discutiatur;

Z 2 quæ

quæ propositio intelligenda est eodem Galeno docente, per comparationem ad pedestria animalia: & particulariùs loquens de γαλεξία, idest flurione, scribit esse in eorum numero, qui carne molli constant, reliquæ verò mustelæ dura magis carne sunt præditæ. Est re vera, vt Rondeletius scribit, flurio piscis delicatissimus, suauissimus, boniq; succi, vt non immeritò ab ijs, qui gulæ delicijs dediti sunt, plurimùm commendetur. E

Xiphia quoque nulli ex præclarissimis pelagijs piscibus primas partes concedit; nam habet conditiones, quæ à Gal. adscribuntur ijs, qui succi præstantia reliquos antecellunt: quippe reperitur in hoc Messanensi freto, quod non solùm profundum, sed etiam semper ob continuum fluxum, & refluxum aquarum, & ob ventum gregalem, à quo magis agitatur, est in continuo motu. Cui igitur erit dubium, quin gratus omnibus existat huiusmodi piscis? cùm tali in loco victitet, præclarè alatur, & optimo suo succo saluberrimi alimenti vices gerat.

Caro eius est candida, & pro qualitate partium mollitie, duritie, atq; colore diuersa; toto enim abdomine albam pulpam, mollem, verùm aliquo pacto glutinosam præsefert, à qua non differt caro pinnis coniuncta, quæ (ab ijs, qui omnes delicias, & voluptates in pretiosis cibis positas habent ob illecebras sibi insitas) magno studio, & improbo labore inquiritur. Huius etiam loci carnes emaciatis, nec non febre hectica laborantibus, sæpenumero obtuli, eò quòd multùm alens, & glutinosa sit, quò eius substantia propterea faciliùs corpori patientis agglutinaretur, assimilareturque. Nec spes me fefellit, nam semper felicissimo cum successu id feci. Vnde postea velut restaurantia quædam ex saccharo, & pulpa huius carnis concoctæ, & contusæ effici iussi, non secus atq; conficiuntur ex pulpa pectoris caponis, vel gallinæ, quæ cùm satis idonea experimento comperissem, audentiùs affirmare cepi, hunc piscem esse non dum esui suauissimum, atque gratissimum; verùm etiam melioris, ac salubrioris succi, quàm sit flurionis caro, & in partibus quibusdam longè suauiorem flurione. F

Nulla igitur habita ratione asserentium (inter quos est Rondeletius) eam quidem opimè nutrire, sed esse difficilis concoctionis, dico multùm nutrire non posse inficiari, at quod difficilis sit concoctu, repugnat experientiæ; nam in dies animaduertitur, vtriusq; sexus homines ad libras duas cum dimidia, & eo plus vno tempore mensæ ingerere, & tamen nullus est, qui de indigestione conqueratur; quin imò contrarium euenire constat; qui enim in prandio copiosè hoc pisce vescuntur, maiori appetitu cœnam sumunt, & insuper tanta auiditate eius vsum appetunt, vt quando ab esu eiusdem desistendum ignorent. Me quoq; sæpenumero his carnibus tum solum, tum sociatum alijs refeci, non tamen ructus, aut cruditates persensi, at ferventiùs, copiosiusq; cœna fruitus sum præter morem, & consuetudinem aliorum temporum, quibus ab hoc pisce abstinueram. His perspicuè cunctis apparere censeo Xiphiæ non attribui posse difficultatem concoctionis, quod adhuc alia (vt plurimas rationes silentio breuitatis causa inuoluam) argumentatio suadet; nam si esset difficilis concoctionis, in æstate, quo tempore is piscis voratur, vel maximè obseruaretur; tunc enim calor naturalis per omnia corporis membra ob aëris ambientis caliditatem est diffusus, & ventriculus aliquo modo calore destitutus ordinario, tamen contrarium apparet. Cuius rei veritatem considerans diuinam admiror prouidentiam; quemadmodum enim nihil inconsultò agit natura, ita in hac parte ne latum quidem capillum aberrauit, quia cùm intuitiuè noscat hoc solum homines calidæ, & siccæ qualitatis producere, vt plurimùm, qui æstate ad restaurandas vires contrarijs qualitatibus egeant, pisce hoc, in quo frigiditas, & humiditas tũ alimẽtosa, cũ medicamentosa inest, eos donauit. G H

Nec propterea in ea opinione versor, quòd secundùm omnes partes sit æqualis; sed, (vt etiam superiùs dixeram) pro diuersitate partium & mollior, & crassior existat. De abdomine dictum est, ex qua carne constet; quod ad dorsum attinet, crassi succi, nec tam facilis concoctionis est; multum tamen, & solidum alimentum præstat. Ad magnitudinem quod spectat, existimo multis vicibus excedi flurionem à Xiphia, quia octo, & nouem cubitorum plus, minusuè sæpius in Messanensi foro piscario reperitur. De hoc pisce Aelianus lib. 12. cap. 64. hæc verba scripta reliquit: *ξιφίας non modò cùm sibi inopia vrgetur, mucronati rostri concursu pisces interficit atque exest,*

sed

A *sed etiam maxima cete propellit, & vlciscitur, non quidem armis ex ferro confectis, sed natura comparatis, vt ij, qui magnitudine processerunt contra nauem, mucronem in eam defigentes venire audeant.* Ex ijs, quæ Rondeletius scripsit, colligere licet, etiam in mari Massiliensi reperiri pisces huius fortis; nam refert in partibus suis piscatores summè pertimescere Xiphiam, quia si in retia incidat, rostro suo capiti præfixo omnia disrumpit; hinc plura damna infert, quàm ex eius acquisitione commoda speranda essent.

Verùm in maris Messanensis sinu piscatores longè peritiores sunt; exigua namq; adhibita opera Xiphiam irretiunt inuento suo ingeniosissimo: cùm enim eam mucrone retia dissoluere perspectum habeant, alijs technis agendum putarunt; quare nauem mediocrem, & cymbam ad hoc negotium requirunt: nauis semper consistit, nec se loco mouet, ad speculationem destinata, ex qua cùm specula fieri debeat, malum instar scalarum præparant, vt ascensu sit facilior, cuius apicem piscatorum aliquis conscendit, & oculos in omnem partem sedulò retorquet, conspectoq; pisce simili, B profert aliquot verba græca corrupta, &c (quæ piscem vulgus credit intelligere,) *patelli, patelli.* Quod vbi factum, sine mora omnes reliqui piscatores labori sese accingunt, & cymbam, quam lintrum vocitant, quatuor de industria paratis remis instructam, quantò otiùs impellentes ad locum exploratum properant, hastamq; secum oblongam vehunt, in extremitate ferro arte, & ingenio reperto munitam, qua etiam acutam cuspide, hami in modum factam; quam, vbi se posse assequi piscem hunc sibi persuadent, vnus ex ijs, qui dexterrimus sit, manibus iacit, inq; carnem eius immergit: renitente Xiphia, & piscatoribus trahentibus, reflexiones hamosæ, se taliter visceribus eius intricant, vt non nisi præcisione recipi valeant. Illa verò cùm vi facilè trahi non possit, hanc ob causam hastæ alligant longissimum funem, semperq; prolongant, ad vnum, & alterum milliare interdum morem gerendo, donec aut emoriatur, aut ex vulnere debilis, viribusq; exhaustus refrænari queat. Cùm autem, vt ex Macrobio demonstratum est γαλεξία tanto in honore apud Romanos, ac existimatione versatus fue- C rit; & Ξιφίας eam longissimo interuallo excellentià post se relinquat, quibus laudum, ac honorum titulis erit afficienda? haud dubiè meritissimo iure ei Græci, & Romani fasces submittent, dignaq; iudicabitur, quæ non solùm à coronatis ministris feratur, sed ipsamet serto redimita, (cùm tantum commodi hominibus præstet) tympanis, & tubis celebretur.

Reperiuntur præter Xiphiam in pharo Messanensi duo alij pisces fama celeberrimi, Muræna, & Anguilla, quæ per antonomasiam quandam vocantur anguilla, & muræna phari, qui non modò hoc tempore, quo Xiphiæ in hoc mari reperiuntur, verùm semper, & toto anno expiscantur. sunt pisces gratissimi, & iucundissimi saporis, magis tamen anguilla, quæ etiam longè facilioris præparationis in cibum est, quàm sit muræna; nam ad hanc præparandam pulcherrimo, & elegantissimo artificio est opus, cùm tota sit referta per suam substantiam spinulis infinitis: reperiuntur tamen coqui, qui ipsius totam pulpam à spinulis decerpunt, atq; separant; id quod tamen videtur aduersari opinioni Galeni, qui lib. 3. de alim. fac. cap. iam citato apertè D scripsit maritimos pisces non esse tot spinulis refertos, & dicit id esse proprium eorum piscium, qui degunt in fluminibus, & dat exemplum de mugile, qui cùm sit ancipitis naturæ, nempe alius degat in mari, alius in fluminibus, qui degit in mari caret spinulis, in fluminibus verò existens habet plurimas: hæcque sunt verba Galeni.
» *Mugil verò omnium maximè aquis vtrisque vtitur, eaque ipsius natura est, vt à mari*
» *longissimè discedens aduerso flumine natet. Hic quidem mugil innumeras, ac paruas spinas*
» *non habet, vti nec alius quisquam marinorum, qui verò ex fluuijs, aut stagnis mare ingredi-*
» *tur, non secus ac congeneres, plenus est huiusmodi spinarum: nam omnium ferè piscium ca-*
» *ro, qui in stagnis, aut fluminibus gignuntur, tenuibus spinis plena inuenitur, quas nullus ma-*
» *rinorum piscium habet.* Sed quod murænæ, & anguillæ in hoc Messanensi freto semper fuerint, & in delicijs habitæ, demonstrat his verbis Macrobius lib. 3. Satur. cap. 15. *accersebantur,* inquit, *murana ad piscinas nostra Vrbis ab vsq; freto Siculo, quod Rhegium à Messana despicit,* (illæ enim optimæ à prodigis esse creduntur) tam murænæ, quàm anguillæ, & vtræque ex illo loco πλωταί, latinè flutæ vocantur, quòd in summo super-

ſupernatantes ſole terrefactæ curuare ſe, & in aqua mergere deſinunt, atque ita facilè capiuntur. Sed hæc obiter de Xiphia, muræna, & anguilla, quæ in hoc pharo Meſſanenſi capiuntur, de quibus niſi aliquid ſcripſiſſem, oſtendiſſem me prorſus non curare ea, quæ ab hominibus remotiſſimis locorum interuallo expetuntur, quæ etiam ſcitu digna, & grata eſſe queunt.

De alimentis, quæ à piſcibus deſumuntur, non hac ratione ſermonem inſtitui, vt particulariter de eorum vnoquoq; agerem, ſed in genere innuerem, vt quiſque illis piſcibus, qui ſunt boni alimenti poſſet vti, cauere autem eos, qui alimentum prauum ſuggerunt. Sũmatim igitur loquens dico, quòd piſces, qui in mari degunt, nimirum pelagij, ſunt omnes boni ſucci, ſed longe melioris ſunt illi, quos ſaxatiles appellauimus, inter eos medij cẽſentur littorales. Fluuiatiles rarò habent bonos ſuccos, nihilominus Gal. ex piſcibus degentibus in fluminibus rapidis, vbi aqua eſt limpida, & clara, ſcripſit, aliquos reperiri boni ſucci, vt in Tyberi antequam Romam ingrediatur, & in Nare antequam Tyberi miſceatur. In agro noſtro Bononienſi eſt flumen quoddam Rhen nomine appellatum, quod aliquot piſces boni ſucci antequam adeat Bononiã, nutrit; nam flumina, quæ tranſeunt magnas Ciuitates, ſunt receptacula omnium immunditiarum: quare piſces in ipſis victitantes, quemadmodum ſunt Tyberini, qui Roma vſque ad mare reperiuntur, ſunt prauæ coctionis, & mali ſucci, vtpote qui nutriuntur ex multis immunditijs: quemadmodum etiam, & illi, qui in lacubus, & paludibus degunt. Et hæc de alimentis, quæ à piſcibus deſumi poſſunt, qui cupit rem hanc particulariùs habere, recurrat ad Gal. 3. de alim. fac. ſæpè citatum locum, ad Rondeletium, ad Vueckerij ſyntaxim, ad Godefridum Imperatoris Medicum; atque hæc mihi pro inſtituto meo ſufficiant.

At equidem conſilium cepi afferre nutrimenta omnia, quibus homines, & ſani, & ægri veſcuntur, & ea diuiſa eſſe diximus in alimentum ſimpliciter, & alimentum medicamentoſum: & rurſus aſſeruimus alimentum ſimpliciter deſumi, & ab animalibus, & à plantis; hactenus oſtendi vobis, quæ alimenta ſumantur ab animalibus tam terreſtribus, quàm aquatilibus; modò opus eſt, vt videamus, quænam ſint alimenta, quæ deſumuntur à plantis, dicturus poſtea de alimentis medicamentoſis. Huiuſmodi alimenta à plantis, quædam ſunt, quæ deſumuntur à ſeminibus, alia à fructibus, alia à folijs, & germinibus, alia à radicibus. Quæ deſumuntur à ſeminibus, quædam ſunt quæ dicuntur cerealia, alia legumina: cerealia ſunt, triticum, hordeum, typha, olyra, zeia, auena, milium, panicum. Legumina verò ſunt oriza, lentes, fabæ Aegyptiacæ, piſa, ciceres, lupini, fœnum græcum, phaſeoli, eruilia, cicerculæ, araci, dolichi, orobum, ſeu æruum, ſeſamum, eryſimum, papaueris ſemen, lini ſemen, orminum, agni, ſeu viticis ſemen, aphacis, & viciæ ſemen, alienigena: de his omnibus tractat Gal. lib. 1. de alim. fac. qui diuiſus eſt in duas partes, in prima parte tractat de cerealibus; in ſecunda de leguminibus.

Primas partes obtinet inter cerealia triticum, quòd corpus valde nutriat, inſigne robur ferens ijs, qui ipſo vtuntur, & eſt Ariſt. teſte proprium hominum alimentum, idque præ cæteris eſt optimum, quod maturum eſt, mundum, pingui terra natum, trimeſtre, fractu contumax, adeoque ſubſtantiam compactam habet, vt dentibus vix diuidi queat, 1. de alim. fac. cap. 2. tale enim frumentum exigua mole corpus plurimùm nutrit, quæ verò huic ſunt contraria, quæuè dentibus facilè quidem franguntur, fractaq; rara, ac laxa apparent, magna mole exiguum reddunt alimentum. Ex huiuſmodi tritico fiunt varij panes, quos eodẽ capite proponit Gal. tum in alijs capitibus; prima ſpecies panis, quæ à Gal. proponitur, eſt panis, qui pityrias, id eſt furfuraceus appellatur, parùm quidem alit, & ventrem multis excrementis implet, ipſum ſubſidere facit ob copiam furfuris habentis deterſoriam facultatem, à qua irritantur inteſtina, & fit celerior deiectio. Alius panis ei contrarius, qui fit ex optima farina, furfure eiecto, & panis puriſſimus ſiligineus appellatus, plurimùm ponderis exigua ſub mole habens, omnium panum tardiſſimè deiicitur. Tertius ſimilaceus dicitur, non ex puriſſima farina, ſed qui aliquam portionem furfuris admittat. Poſtremus appellatur à Galeno αὐτοπύρος, Medici verò Galeno antiquiores appellabant συγκομιστός; eò quòd tota tritici farina nulla ſui parte adempta in panificium cedat; nam ad ipſos conficiendos farina

nuſquam

A nusquam à furfure seiungitur. Verùm & inter ipsos, qui ad vnguem medij inter furfuraceos, & quam purissimos panes esse videntur, non parua est pro tritici naturâ differentia; si quidem ex denso, & graui tritico præstantiores, ex laxo autem, aut leui panes fiunt deteriores.

Cæterùm panes accipiunt differentiam à coctura; nam concoctu facillimi videntur esse illi, qui plurimùm sunt fermentati, & pulcherrimè subacti, & in clibano igne moderato assati; ignis enim, vt inquit Gal. ardentior primo statim occursu superficiem externam circumurens in testæ modum indurat, vnde dupliciter panis tũ redditur prauus; primùm quidem deinde, quòd partem internam habeat crudam, atq; illaboratam; verò, quòd externam siccam habeat, præassatam, ac testaceam. Porro ignis moderato remissior panem minus bellè elaborat, sed ipsum crudiorem relinquit, & maximè partem omnem eius internam: qui verò panes in igne moderato, & idoneo spatio æquabiliter assati fuerint, ij tum bellissimè in ventriculo concoquentur; tum ad cæteras actiones, quæ coctionem consequuntur, erunt accommodatissimi. Pessi-B mi autem panes ij censendi sunt, quibus nihil memoratorum antè adest.

Sed hoc loci non indignum consideratione est, quod ab eodem Gal. scribitur de pane, quem lotum appellat: quid autem nomine huius eloti panis voluerit intelligere nullus ferè Authorum est, qui pertractet, nec qui interpretetur ipsius contextum. Scribit igitur panem elotum esse minoria alimenti cibum, sed qui ab obstructionis noxa absit, siquidem panis hic succum habet minimùm crassum, ac lentum, vt qui ex terrestri aëreus sit factus. Porrò eius leuitas apparet, cùm per stateram, tum quòd in aqua non submergatur, sed instar suberis supernatet: quatuor itaque pani loto conditiones adscribit; prima est, quòd hic panis parum nutriat; secunda, quòd succum habeat minimè crassum, & lentum, atque ita non obstruentem, cùm ex terrestri aëreus sit factus; tertia, quòd per stateram leuitas ipsius appareat; quarta, quòd in aqua non submergatur, at suberis in modum supernatet. Perquàm difficilè sanè est diuinare, quæ sit Gal. mens hac in re; non enim possumus dicere elixum, quo vtimur, quotidiè, esse panem lotum Gal. nam parandi vtriusque modus est diuersus: elixantur sæ-C pissimè in iure panis frustula, & micæ in sanorum, ægrorumque vsum, atque ea elixatione calor ignis in imas quasque partes panis sese inserens ipsum attenuat, & ab aqua humorem in vniuersam eius substantiam perducente laxitas illi, & tenuitas, mollities, atque ei, quæ in ventriculo celebratur, concoctioni facilitas profectò comparatur: nec tamen propterea acquirit illas conditiones, quæ Galen. pani loto tribuuntur. Rursum frequentissimè panis frigida aqua maceratur paululùm, deinde effusa aqua exprimitur, & vel noua aqua, vel alio liquore madefactus ad reficienda ob æstum, aut febris calorem immoderatum defessa corpora vsurpatur. Ita namque frumenti, aut tritici connata caliditas aquæ frigiditate obtundi, mollior, ac minùs tenax reddi existimatur, id quod ad liberiorem innati caloris, qui ventriculo insidet penetrationem, atque ad concoctionem plurimùm conducit. Verùm nec panis sic præparatus dicendus est esse panis Gal. elotus nominatus, vt liquidò constat.

Nostris temporibus duæ adhuc panis species sunt in vsu; prima est, quam passim lautiores mensæ magni faciunt in modum spongiæ cauernosam, à Plinio panem par-D thicum vocatum, qui sanè, & supernatat aquæ, & pari mole alio pane leuior est ad stateram, qui vulgariter panis *Buffetto* vocatur: altera species panis est illa, quam *biscotto* vocant; sed vtraq; species habet difficultates: & primò panis buffettus non videtur esse panis lotus; nam si Gal. verba perpendantur, panis eloti proxima materia est panis ipse iam factus, at materia panis buffetti est farina aquæ admixta, & optimè pinsita, vnde tenuitas, & leuitas illi comparatur, quocirca omninò differunt. Deinde neq; biscoctus talis esse dicendus est; nam siue efficiatur ex pane in aqua iam calente, vt ait Auicen. siue in aqua frigida, vt vulgaris est vsus, abluto, & in furnum, quousque exaruit, iniecto, nunquam sibi vendicabit conditiones, quæ pani eloto competunt.

Attamen putat Ioannes Bernardius vir per quam doctus, & concinis meus nullum posse esse alium panem elotum, quàm panem, quem vulgò pistores *busetto* corrupto nomine, quasi lymphatum appellant, cùm panis iste notas omnes habeat, quæ à Gal.

Gal. eloto adscribuntur; est enim primùm aëreus, calidus scilicet, & humidus, supernatat aquæ instar suberis, ad stateramq; cæteris panibus est leuior: dumq; Gal. comparat panem elotum cum cæteris panibus, de illis loquitur, qui vnica coctione parantur, inter quos hoc genus panis reponi potest, qui est reliquis concoctu facilior: vnde in communi vsu est apud nobiles, qui etiam solent, vt gutturi gratior, minusq; coctioni contumax reddatur, superiorem, & inferiorem crustam auferre, hocque panis genere ferè omnes febricitantes vescuntur, & pro ferculis parandis vtuntur. Deinde in hoc pane parando maiorem, & ferè in dupla proportione fermenti quantitatem apponunt, quàm alio in pane: præterea affusa plurima aqua ita farinam abluunt, permiscent, & subigunt, vt in teneram, mollem quandam massam redigant, quam dehinc diutius subactam in tibiculatos panes diuidunt, qui vbi in æstuario fermentati fuerint (quod spatio breui fit) probè in clibano coquuntur, quòd partes crassæ, & terrestres absumantur, leuis itaq; & aëreus efficitur sic panis, at minoris (vt Galen. cum Paulo asserunt) alimenti cibus est, habita relatione ad reliquos panes, optimi tamen succi, nulloq; lentore præditi, ob idq; meritò cæteris præferendus.

At non probo rationes, quas adducit Bernardius, & primò coiectura, quã assumit à nomine Buffettum, quasi limphatum, nõ videtur quicquã concludere; nã in vsitato loquẽdi modo apud vulgares nõ habetur vox limpha, sed aqua, vnde vinum non limphatũ, sed aquosum vocãt, ita huiusmodi panis potiùs aquatus, quàm limphatus diceretur. Secundò illæ conditiones, quæ adduntur à Bernardio pani Buffetto, Gal. non adscribit suo pani eloto; Buffettus enim est aptus nutritioni, lotus verò est cibus minoris alimenti: deinde lotus succum præbet minimùm crassum, ac lentum, vt qui ex terrestri aëreus sit factus, Buffettus verò exterius quidem exiccatus est, at intus medullam humidam habet, nec ex terrestri aëreus est factus. Crusta igitur terrea, & dura, medulla autem aquea censenda sunt, vt experientia demonstrat; nam si accipias panem Buffettum destitutum sua crusta, adeo breui ruuidus fit ad palatum, vt vno transacto die vix possit comedi, vel saltem cum difficultate, quia scilicet partes aqueę resoluuntur ab aëre, & consumuntur, quod non contingeret pani loto, qui iam ex terrestri aëreus sit factus. Negari tamen non potest, quin spongioso huic pani aliquæ dotes non conueniant, quas loto Gal. attribuit; nam & aquæ supernatat, & ad stateram cæteris panibus est leuior: non propterea tamen dici potest, quod sit idem cum pane loto, cuius meminit Galen. Ad id verò, quod dicitur panem elotum ex ijs esse, qui semel tantùm coquuntur, inquirendum esset, cur de eo non egerit Gal. vbi de pane generatim scribit nempe cap. 2. sed distulit de eo loqui post tractatum generalem de pane, de bellarijs, de itrijs, priuatamq; de ipso cap. 5. tractationem proposuit? Signum quidem est differre ab omnibus speciebus panis, quas 2. cap. attulit: liceat mihi igitur concludere elotum panem veterum non spongiosum illum, qui ex farina fit, seu quem particum supra appellauimus esse: modò videndum est, an nomine eloti panis biscoctum intelligere valeamus.

Costeus autem putat panem lotum esse panem nauticum, quem vulgus hodie appellat Biscoctum; suamq; opinionem in hunc modum probat, panis elotus veterum non ex massa illa, quam (etiamsi nondum sit cocta) panem vocant, sed ex pane iam cocto, & anteà absoluto paratur, vt ex Gal. apparet. Quod ex massa incocta, & abluta fiat panis, experientia demonstrat; solent enim quidam alicubi locorum buccellas nondum cocti panis feruenti aquæ immergere, id quod aliquam ijs leuitatem, & teneritatem conciliat; ipsorum namq; substantia calore aquæ attenuatur, & rarefit, ac lentor inde interioris humoris per furnacei caloris facultatem infringitur. Cæterùm, quod proxima eloti panis materia non sit hæc pasta, patère potest ex eo, quòd panis ex ea factus, licet pari farinæ portioni plus aquæ adiungatur, quàm in conficiendis alijs adijciatur, tamen in eo parando non est aliquid artificij, cur elotus dicatur. Artificium quidem elegans requiritur nostris temporibus, dum panem biscoctum parant; nam coctum antea panem postquam aliquandiu in aqua macerarunt, clibano rursus imponunt rarefaciendum, ex quo leuior redditur, & vini, aut aquæ liquori supernatat, ac insuper minùs alit, quæ sunt conditiones tributæ à Galen. suo pani eloto, nempe vt leuis sit, & aquæ supernatet, qui etiam iam deposito lentore aliqua ratione friabilior efficitur, & à noxa longissimè abest.

Verùm

A Verùm si experientiam consulamus, videbimus panem hunc biscoctum esse ventriculo imbecillo noxium, atq; grauissimum, imò verò eos quasi strangulari obseruamus, qui hunc panem auidiùs assumunt: at panis elotus Gal. est facilis ad coquendum, nec multi alimenti: quare panis biscoctus noster non videtur esse panis elotus veterum. Respondet Costeus huic obiectioni dicens aliud esse panem biscoctum cum duritie, aliud verò ipsum considerare duritie ablata: primo modo affert huiusmodi inconuenientia: Secundo verò videmus eum superare omnis generis panem coquendi facilitate, & minimè omnium ventriculo grauem esse. Sed posterior pars distinctionis non facilè conceditur, verissimum tamen est, quòd biscoctus duplex est, vnus ex tota farina factus, vt ille est, quo mancipia in triremibus vescuntur, & qui in mari versantur, & hic insignis est nutrimenti, cùm duæ vnciæ magis nutriant, quàm alterius panis vnciæ quatuor. Alter est, qui ex similagine fit, vt is, qui Pisis efficitur, & ad nos transfertur, qui etiam magni est nutrimenti, sicut quotidiana experientia attestatur, quocirca neuter dicendus est panis lotus, qui minimum alimentum præstat.

B Est tandē, & panis ille Regalis, vel Hispanicus vocatus, sed hic constat luteis ouorū, sacchari, & similagine, ęgrotis loco restaurātiū cōceditur, eò quòd magni sit nutrimēti; vnde nec ipse dicendus est panis lotus Gal. Quid igitur mihi statuēdū in hac materia veniat, vix quicquā habeo, nisi vellemus dicere panē elotū illū esse, quē Veneti Buccellatum vocāt, est enim Buccellatū panis paruus, albus, leuissimus ad staterā, supernatans suberis in modū in vino, aut in aqua positus, non tamen semper supernatat, sed per aliquod temporis spatium, deinde veluti spongia humorem attrahit, vt facilè absq; masticatione ferè deglutiri possit, estq; facilis coctionis, optimi succi, & pauci alimenti.

De alimentis à plantis desumptis. *Cap. III.*

SVbsequuntur placentæ Græcis πέμματα dictę, Atticè ταγηνῖται Asiaticè τηγανῖται parantur hæ ex farina multa aqua imbuta, & in oleum iniecta, vt concoquantur, quemadmodum videre vnusquisq; potest apud Gal. prim. de al. fac. c. 3. Sunt modò à Gal. dicta Itria, quorū scribit duplicem esse speciem, & prętātiora vocari rhyemata, deteriora verò lagana appellat: quę omnia ex his, & similagine componuntur, crassi sunt succi, & tardè permeant. Primę speciei illa sunt, quę *maccaroni* a nostris dicuntur, ad quos referūtur, & *vermicelli* dicti, quorum vsus, & esus frequētissimus est in Sicilia, duo sunt loca huius Regni, in quibus fama est, vermicellos fieri pręstantiores, Drepanum nēpe, & Sacca, excellētiores profectò sunt, qui fiunt Saccæ, & nisi Messanę artifices lucri maioris causa ipsos adulterarent addentes similagini farinā, cæteris omnibus anteirent; nam in illis faciendis egregio artificio vtuntur, vt vix describi possit: vbi vermicelli sunt probè confecti, sæpè loco panis triti ægrotantibus non sinè vtilitate offeruntur, & in iure cocti ita intumescunt, vt ex minima illorum portione fiat integrum ferculum: ex Messanesi hac Ciuitate cadi integri, & cistæ his repletæ per Italiam, & remotissimas partes mundi feruntur, præsertim mense Augusto, cùm nūdinę hic omniū ditissimę, & opulētissimæ celebrātur; spatio. n. decē, & septē dierū, plura cētena aureorū millia expēdūtur, & triremes, quæ ex varijs partibus

D quotannis confluunt, hinc oneratæ serico præsertim, & alijs mercibus recedunt.

Ad triticum spectat alica, seu chondros à Græcis dicta, & amylum: alica valēter nutrit, succumq; habet lenē siue in aqua duntaxat, siue cum mulsa, aut vino dulci, aut alio modo parata sit. Sed hoc loci quid nomine alicæ Gal. dicere voluerit, vix intelligitur, cùm tamen admoneat à Diocle, & Philotimo alicā fuisse appellatam ptisanā triticeam, & lib. 2. de dięta Hippoc. scripsisse panes ex alica factos plurimi esse alimēti, sed minus subsidere. Ex Plinio habemus lib. 18. c. 2. antiquos gypsum nec non & albā arenā simul cum alica admiscuisse, & Dioscorid. lib. 2. c. 89. scribit alicā fieri ex zea, quam Dicocon vocant, ita vt res quędā arte facta videatur, & longè differēs ab eo farre, quod Itali ex tritico trito, & exiccato faciunt. Dalechamp. lib. 4. de hist. plant. scribit, tam in Italia, quàm in Sicilia fieri, & farrum appellari, cum tamen semper obseruauerim hic Messanæ, far illud Neapoli huc deferri, idq; ex hordeo factum esse omnes dicunt, estque in vsu pro infirmis, non pro sanis, & quamuis communiter omnes Medici eo vtuntur

loco ptisanæ, mihi tamen suspectum fuit, an huiusmodi far sit factum ex tritico, an ex hordeo; videtur enim maiorem similitudinem habere cum tritico, quàm cum hordeo, neque vnquam eo vtor, sed hordeum vernaculum accipio, & ex ipso iubeo fieri ptisanam; nam cùm illud factũ præsupponatur ex alica, & scio Gal. lib. de attenuante victus ratione, c. 6. scriptum reliquisse alicam crassum, & lentum succum generare, ideo ab eo abstineo. Triticum elixum, & in aqua decoctum difficillimæ, & durissimæ est digestionis, vt in se ipso expertus est Gal. dum cum discipulus ruri esset: triticum mansum morsibus canum impositum maximè fauet.

Amylum similem panibus lotis habet facultatem; minus enim ijs non lotis corpori præbet alimentum, & non calefaciens, quemadmodum neque calefaciunt illi, cùm tamen cæteri panes calefaciant: in summa optimus panis ex tritico factus, saluberrimus, & optimus est homini, neq; iuueni, neq; exercitationibus dedito, qui tum salis, tum fermenti habet plurimùm, quiq; valde antequam formetur ab artifice, & assetur, sit subactus, & in clibano mediocriter calido assatus vllum] affert nocumentum, hæcque sint dicta de tritico, & de speciebus panis, quæ ex ipso fiunt ex Gal.

Succedit modò hordeum, ex quo fiunt ptisana vocata, panes hordeacei, polenta, græcè ἄλφιτον dicta, nec non, & maza: huiusmodi semen in frequentissimo apud homines est vsu, neq; eandem cum tritico habet facultatem, siquidem triticum aperte calefacit, hoc verò non modò non calefacit, sed quocunque modo in vsum ponatur, siue ex ipso panes fiant, siue ptisana, siue polenta, quandam vim semper refrigerandi habere cernitur. Differt quoque à tritico ratione succi ab vtroq; genito; nam triticum crassum, & lentum, hordeum verò tenuem, & nonnihil deterſorium succum in nobis generat: quoquo modo igitur hordeum præparatum fuerit, nunquam nostrum corpus calefaciet, sed variè pro parationis modo refrigerabit, exiccabitque. Panes ex hordeo facti sunt non solùm triticeis, verùm etiam olyrinis, & multò magis typhinis friabiliores, nihil in se lentoris, vt alij panes habent, ex quo conspicuum est, exiguũ corpori nostro adferre nutrimentum. Ex recenti hordeo, frixo mediocriter fit laudatissima polenta, quæ si rectè sit facta, boni est odoris, eaq; suaueolentissima, quæ ex optimo, ac recenti hordeo conficitur. Sunt aliquæ gentes, quæ polenta pro pane vtuntur, exiguum tamen fert alimentum corpori, ijs præsertim, qui defatigantur. Maza, vt panibus hordeaceis ęgriùs concoquitur, ita magis ventriculum flatu implet, in quo etiam si diutiùs manserit, turbationem excitat: succus crassus, glutinosus, frigidus, & vitreus ex omni maza producitur; succum vitreum Praxagoras pituitam vitream appellauerat.

Inter cerealia à Galeno ponuntur typha, olyra, zeia, milium, & panicum, ex quibus fieri panem scriptum reliquit, vnde panes alij dicuntur typhini, alij olyrini; calidi panes ex laudatissima typha facti olyrinis sunt meliores, ex zeia, seu ex spelta panes fiunt minus nutrientes, quàm illi, qui ex tritico efficiuntur. Fiunt quoq; ex auena à Græcis βρόμος dicta: huius semen frequentissimum, & vsitatissimum est in locis transalpinis, & quamuis interdum huiusmodi panibus vesci necessariũ sit, quemadmodum contingit in annonæ caritate, est tamen alimentum, quod magis brutis animantibus conuenit. Fiunt etiam panes ex milio, & panico, qui exigui sunt alimenti, & frigidi; qui fiunt ex milio sunt præstantiores ijs, qui fiunt ex panico, suauiores quoq; & faciliores ad coquendum: tempore penuriæ etiam in nostris partibus pro rusticis parantur, & venduntur huiusmodi panes: & hæc de cerealibus.

Scribit Gal. hoc in loco legumina, ea cerealia semina appellari, ex quibus non fit panis, vt fabæ, pisa, &c. tamen apud nos, & in tota Italia, defectu tritici panes ex farina fabacea, & lupinorum fiunt, & venduntur; scio enim anno 1590. & 1591. fuisse tantam penuriam Bononiæ, vt huiusmodi panes publicè venirent; imo verò Senatus pientissimus, & in pauperes liberalissimus expendit eo anno plusquàm centum millia aureorũ; nã vnicuiq; singulis diebus, ex pauperibus, offerebatur tanta portio panis, quanta ad sustentationẽ eius requirebatur, ad quod negotium constituerant certos pistores, & determinatos distributores, qui statim atq; tesseram (illis ferlinũ dictum) Ciuitatis conspexerant, panem elargiebantur, atq; per integrũ annũ hæc annonæ caritas perdurauit. Ex alijs leguminibus nõ ita facilè videtur posse fieri farina, & per consequẽs nec panis. Oriza à Gal. 1. de al. fac. c. 9. comparatur alicæ dicens eam difficiliùs alica concoqui, minùs

nutrire,

A nutrire, aluum sistere, & minùs suauem esse: præterea si excolatur,velut de alica dixit idem Gal.faciliùs cremor ipsius concoquitur: admisto autem melle, aut sacchato suauius edulium est; difficillimum est cognoscere, quando oriza exactè cocta sit teste Cardano lib.2.de san.tuen.cap.11.dicit tamen his signis posse cognosci,quòd granum longius euadit, candidius multò, mollius, ac suauius: sed antequam coquatur calida aqua ipsam abluere sæpius præstat; nam multùm secum habet puluerulenti, quod omninò noxium est. Ex oriza fit cibus ille Hispanorum summopere commendatus, quem album vocant, constat ex farina orizæ, carne capi, amygdalarum lacte, succo limonis, & saccharo plurimo.

Lentes mediocriter nutriunt,sed sunt praui, & melancholici succi. Cortex ipsarum habet facultatem adstringēdi,pulpa verò,quæ ipsarū est quasi caro,crassi est succi,atq; terrei austeram qualitatem habens,sed exiguam,contra autem cortex multę austeritatis est particeps,succus in ipsis est adstringenti contrarius; quocirca si quis eas in aqua coxerit,dein aquam sale,aut garo,& oleo conditam sumpserit,aluum deijcit. Substan-B tia autem concocta facultatem habet succo contrariam,vt quę ventris fluxus sistit;stomachum, intestina, & totum ventrem corroborat,quamobrem cœliacis,dysentericis cibus est accomodatus,mēstruis purgationibus non est aptus; tardifluum enim,& crassum sanguinem reddit: at muliebri nuncupato profluuio est cibus vtilissimus,vnde non possum satis mirari eos,qui in variolis ipsis tam frequenter vtantur,dicentes ab his fieri,vt materia, quæ in venis est, ad cutem extrapellatur,id quod minimè haberi potest; hinc Cardanus scriptum reliquit nullum posse esse Medicum rationis participem, qui lentibus ægrotantes pleuritide affectos alat, aut variolas patientibus lentes subministret: quiquè declinante morbo eas dederit ægrotanti, & sequenti die obierit, mortis causam fuisse Medicum censendum est.

Fabæ ægyptiæ sunt humidæ, & valde excrementitiæ: faba verò nostra sicca potissimùm: at ex Gal.lib.1.de simp.med.fac.frigida,& sicca est ferè in primo gradu,ex qua edulium admodum flatulentum paratur: ipsam flatulentam esse argues;nam si per tres dies quis eam coxerit, nunquam hoc flatu expoliabitur, referente Gal. eod.lib.1. de C vict.rat.in morb.acut.confert pectoris, & pulmonis excreationibus 7.de comp. med. local.Faba igitur fressa, elixa, absq; corticibus fracta, albaq; reddita pultis in modum ex communi sententia expectorationi valet. Cicer flatulentum, vt faba est, ita vt credatur calculos extergere: eiusdem generis sunt pisa non æquè tamen, ac fabæ sunt flatulenta, hancq; ob causam segniùs,quàm illa per aluum secedunt. Lupini sunt multiplicis vsus, sunt tamen duræ, & terrestris substantiæ,concoctu difficiles succum crassum gignentes. Fœnū græcū,quod ab aliquibus capræ cornu appellatur,eundem præstat vsum in cibis,ac lupini.Phaseoli,& eruilia esse quoq; edulia cōstat,mediū quodammodo locum obtinent inter bonū,& prauum succū generantia; inter concoctu facilia, & difficilia;tardè,&celeriter transeuntia;flatulēta,& flatus expertia; parùm,& multùm nutriētia.Cicercula substantiā eruiliæ,& phaseolis similē,sed consistentiam crassiorem habent. Orobus,id est eruum, insuauissimus est cibus,& praui succi,necessitate tamen coacti homines ad ipsum accedunt:præparatus cū melle crassos thoracis, & pulmonis humores expurgat. Sesami semen pingue est, ideoq; repositum celerrimè fit oleum, D pingue etiā corpori præbet alimentum,sed stomachū subuertit, & tardè concoquitur.

Satiui papaueris semen panibus vtiliter,ceu condimentum inspergitur non secus,ac sesamum,verùm album nigro pręstat:quod etsi,vt reliqua,frigidum,ac somniferum sit, moderatè tamen in victus vsu se habet, & Genuenses potissimùm edulijs suis miscent, & continuò à cibo vtuntur loco conditorum absq; aliqua noxa; tussim vitio pulmonū, & thoracis concitatam compescit,& auctas à capite fluxiones arcet,nullamq; commemorabilem corpori affert alimentum. Lini semen stomacho noxium est, coctu difficile,exiguumq; alimentum corpori exhibet. Orminum parùm in se ipso habet alimenti, vt mediū inter erysimum,& cuminum sit naturà: & hæc dicta sufficiāt de huiusmodi seminibus, quæ vel parùm, aut raro in vsum veniunt, qui vult videre hæc,adeat Gal.1. de alim.fac.cap.35.36.37. atq; hæc sunt alimenta,quæ desumūtur à cerealibus, & à leguminibus;per consequens hactenus dictum à nobis sit de alimentis,quę simpliciter alimenta dicū:ur, quæue à rebus naturalibus, & à virtute potissimùm indicantur.

Modò ea alimenta in medium afferenda sunt, quæ dixi esse alimenta medicamentosa: hæc ad duo capita referuntur, ad olera nempe, atque ad fructus. Primò dicendum est de oleribus, quia cùm sermo sit de omnibus alimentis, quibus & sani, & ægri vescuntur, & ex oleribus soleant fieri acetaria, quæ in prima mensa offeruntur, fructus verò, vt plurimùm apponantur in vltima mensa, ideo primò de oleribus, deinde de fructibus agendum erit; hoc priùs supposito, quòd nullum olus præstet bonum succum: lactuca tamen, malua, portulaca, atriplex, blitum, rumex Gal. authore lib. de bonitate, & vitio succorum non sunt ex toto praui succi. **E**

Lactucæ duo sunt genera, domestica, & syluestris: domestica licet frigida sit, & humida, non tamen in extremo, meliorque est cæteris herbis ad generandum bonum sanguinem in qualitate, & quantitate, meliorque est, si non lauetur aqua; nam aqua eius humiditati, & frigiditati præbet augmentum, citò digeritur, vrinam prouocat, & morsum ventriculi à bile ortum extinguit. Dicebat Gal. lib. 2. de al. facul. omnia olera sanguinem gignere pauciſſimū, ac praui succi; lactucam verò non multùm sanguinis generare, nec mali succi, nō tamen omninò laudabilem. Plerique autem ea vtuntur antequam in caulem assurgat aquæ incoquentes: eaq; Gal. cruda in iuuentute sæpè vescebatur, adnentante autem senectute, & dentibus decisis, fuit coactus eam coquere. Endiuia, quæ & seris à Gal. appellatur, facultatem habet lactucis adsimilem, duplexq; est domestica, & syluestris: domestica diuersæ est virtutis, cùm habeat amaritudinem, ponticitatem, & insipiditatem, quæ adhuc potest dici esse in duplici differentia, vna æstiualis; altera hyemalis. Quemadmodum lactuca hortensis ab agresti differt, ita malua agrestis à satiua est diuersa; cæterùm hoc olus facilè subducitur, non modò propter humiditatem, verùm etiam propter lentorem, & potiſſimùm quando quis cum oleo, & garo copiosè ipsam sumpserit, nutrit etiam mediocriter: at si trium horum olerum succum comparaueris, betæ quidem tenuium est partium, tergendique facultate est præditus, maluæ verò crassus magis est, & lentus, lactucæ inter vtrumque est medius. Hic tamen notandum est, quod scribit Gal. maluam, & lactucam non modò satinam esse, sed agrestem, nulla autem beta est agrestis, nisi quis lapathon ita nominare vellet. **F**

G

Brassicà, quam plerique vt obsonium mandunt, Medici vt exiccante medicamento vtuntur, hæc autem consideratur duobus modis, vel respectu propriæ substantiæ, vel respectu succi, si respectu propriæ substantiæ adstringendi, si respectu succi soluendi aluum pollet facultate. Rursus bifariam consideratur substantia, vel respectu caulium, & germinum, vel respectu propriæ substantiæ, si respectu caulium, & germinum (inter alia enim olera huiusmodi germina producit brassica) antequam semen effundat, apta est esui, & gratiſſima gustui, appellaturq; in his partibus *Broccoli*, apud quos in maximo est vsu: si respectu substantię, tunc est in triplici differentia, vna quę brassica simpliciter dicitur, altera brassica capitata, vulgò *cappuccio* dicta, cuius generis in Germania est maximus vsus: tertia quæ in pauciſſimis locis reperitur, & brassica florida, vel *cauolo fiore* vocatur Siculis, cuius in agro Messanensi haud exigua copia reperitur. Præparatur hæc vel in aqua, vel in iure pingui carnis, vel caponis, &c. si in aqua coquitur, tunc ex ea conficiuntur acetaria oleo, aceto, & sale; si in iure pingui tunc ex ea fit ferculum: quocunq; tamen modo pręparatur, iucundiſſima palato redditur; estq; melioris succi, quàm sint reliquæ brassicæ, mensis præsertim Magnatum expetita, nec abs re facit Medicus, qui eam ægris interdum præscribit. **H**

Spinachia, atriplex, blitum, quam siclam appellant, olera sunt à superioribus facultate diuersa; nam humida, leuiter frigida, non nihil acerba, pauci, sed non praui sunt nutrimenti, aluumq; leniunt. Borrago, & Buglossum sunt cum suis floribus, & radicibus calida, & humida, temperantia suo nutrimento succum melancholicum, mærorem fugantia, & tristitiam, nutriunt minùs, quàm lactuca, neque sunt mali succi, aluum etiam leniunt. Meliſſa, quæ etiam citrago appellatur, quòd citri odorem referat, calida, & sicca ordine secundo est, cordi gratiſſima, vt testatur Auicennas; animam enim lætificat, cordis imbecillitati succurrit, & cardiacā affectionem curat, nec non omnes similes animi affectus ab atra bile, & melancholia originem ducētes: ieiuno ventriculo cōmesta eius frigiditatem, ac humiditatē tollit, virtutē cōcoctricem roborat, & singultum

A singultum sedat: tandem omnibus phlegmaticis, & melancholicis passionibus confert. Cichoreum, & endiuia, nempe seris, quæ intybi est species, in acetarijs lactucæ gratiam proximè assequuntur, & eò maximè quando terra obruta teneritatem maiorem acquisiuerint. Portulaca frigida, & humida est, & lenti succi, quæ stuporem dentium peculiariter tollit, tam cruda, quàm cocta comeditur, parùm nutrit, neque ita est boni succi.

Lapathum, quamuis appelletur beta agrestis, quòd non gustu modò, sed viribus etiam betæ hortensi sit simile, est suauius ipsa beta. Oxylapathum est lapathum acidum, quòd in esum crudum minimè venit, nisi quandoque mulieribus, vbi pica laborant, & pueris interdum gulosis: ambo hæc olera parùm nutriunt, ad oxylapathum referri potest acetosa, siue oxalis, quæ & ipsa est in duplici differentia, altera longioribus folijs, altera rotundioribus, & acidioribus, quarum succo æstiuis temporibus vtimur ad omnes escas, præsertim ad acetaria quando gustui gratiora reddi cupimus; nam cibi auiditatem auget, & aliquando vicem omphacij, & aranciorum succi gerit.

B Tam in secunda, quàm aduersa valetudine est vtilis; nam temperamento frigidiore, & partium tenuitate constat: multi etiam referunt grassante pestilentia vsu ipsius, tum per se, tum mixta alijs accepisse salutem, & hæc ea est, ex qua conficitur syrupus ad febres malignas valde vsitatus, & proficuus.

De Solano loquens Gal. 49. cap. dicebat inter olera, quibus vescimur, nullum nouisse, quod tantam adstrictionem habeat vt solanum, ideo rarò in vsu esse vt alimentum, at vt medicamentum sæpissimè. Et Cardanus lib. 3. de sanit. tuen. cap. 33. dicebat solanum quondam in cibum venisse, & in hortis inter herbas esui aptas satum fuisse, quo nomine solanum hortense, siue esculentum appellabatur: minimi autem erat alimenti, hodie verò sub nulla olitoris lege nascitur, rarò vt alimento, vt medicamento assiduè vtimur, quando adstrictionis, & refrigerationis vsus incidit. Sed non possum non valde mirari, cùm quinque reperiantur species, aut differentiæ solani, quòd Gal. vnius tantùm mentionem habuerit, quemadmodum Cardanus (qui tam pronus est in Gal. reprehendendum) animaduertit dicens Gal. in hac materia de huiusmodi C alimentis pertractanda multa omisisse, atque ea, quæ tractauit frigidè admodum prosequutum esse. At videtur Galen. excusari posse, eò quòd hoc in loco intentum ipsius erat loqui de illis oleribus, quæ alimentum corpori præbere possunt siue bonum, siue malum.

Inter species solani, hortense solùm alimentum præbet, quamuis minimum; at aliæ species, nihil tale præstant, cùm sint medicamenta: hinc est, quòd de hortensi solano tantùm est locutus hoc in loco Gal. in libris verò de simplicium medi: facul. de alijs solani speciebus scripsit: at cùm à Galeno, & ab Arabibus plures differentiæ statuantur, criminandus videtur Cardanus, quòd ipsemet in idem vitium ceciderit, quod Galeno adscribit; multa quidem omisit, cùm pollicitus fuerit se loqui de omnibus tam alimentis, quàm medicamentis; nam solani quinque sunt species, prima est solanum hortense, seu solatrum, aut morella: altera vocatur halicacabum, vesicaria, seu alkakengi: tertia solanum somniferum, aut solatrum soporiferum vocatum absolutè: quarta solanum somniferum minus: quinta solanum maius, Italicè herba bella donD na dictum, & tamen de quatuor vltimis ne verbum quidem habuit, licet in Medicina sint omninò necessariæ. Quamuis solanum hortense refrigerandi, & adstringendi facultatem habeat, nihilominus halicacabum præter frigiditatem, & adstrictionem, qua in suis folijs pollet, non secus atque hortense, fructus habet facultate vrinam prouocandi prædi tos; quare ponitur in multis medicamentis, quæ ad iecur, ad renes, & vesicam pertinent. Somniferum verò solanum corticem radicis habet eiusdem facultatis, atque sit succus papaueris, nisi quod opium frigidum est in quarto gradu, radix verò solani in tertio; huiusce semen vim habet vrinam educendi, quemadmodum, & somniferum alterum; solanum quintum continet easdem virtutes, ac habeat solanum soporiferum, fructusq; ipsius si in maiori quantitate, quàm conueniat, accipiatur, inducit somnum inuincibilem.

Scribit Matthiolus radicem ipsius exiccatam miram habere facultatem; nam si dragmæ pondere crassiusculè trita maceretur in vino horis ad summum septem, ac inde

inde percolatũ vinũ quis deguſtauerit ieiunus, fiet, vt is nullo pacto edere poſſit, niſi epoto paulò poſt aceto; hoc enim antidoto fucus ſtatim excluditur, reditq; qui sũpſit, ad cibum. locus eſt inſignis, quòd ſiquis guloſis paraſitis hoc appoſuerit vinum in menſis optimis cibis refertis, nihil prorſus cibi ingerere poterunt. Solani verò ſomnificia cortex radicis, ſi cùm vino bibatur, ſomnum accerſit dragmæ pondere ſumptus.

In enarrandis alimentis à plantis deſumptis, ſequimur Gal. lib. 2. de alim. fac. vbi primùm de oleribus, dein de plantis ſpinoſis ſermonem habet. Olera omnia habere, inquit, alimentum pauciſſimum, & quidem tenue, & aquoſum; ſpinoſa verò ſtomachum mediocriter iuuare, imò animaduertit ruſticorum pleroſq; plantis huiuſmodi è terra nuper emerſis, priuſquam ipſarum folia in ſpinas deſinant, veſci, non crudis modò, ſed in aqua etiam elixis: crudas quidem aceto, & garo intingentes, coctis autem præter hæc oleum affundentes, & inter plantas ſpinoſas enumerat *ſcolymon*, ipſius ſunt verba. *Inter has plãtas ſunt, ſcolymos, atractylis, & quam ſpinam albam appellant, dipſacus, cnicus, tragacantha, atragis, & quã pluris, atq; conuenit, æſtimant cynara.* De hoc Matthiolus ſupra lib. 3. Dioſcordis c. 14. ſcribit ex Theophraſto, & Plinio duo genera produci, vnũ fruticoſius ſtatim à terra, alterum verò vnicaule, & craſſius. Satiuorũ, qui in agris ſeruntur multiplex eſt genus, horum principem locum tenent, qui Hetruſcis vulgò vocantur *Cardoni*: ijque diligenti cultura adeo teneri, fragiles, albique euadunt, vt magno quidem apparatu ſecundis menſis pro bellarijs cum ſale, & pipere exponantur.

Itaque Matthiolus videtur velle hæc duo nempe ſcolymon, & cynaram vnam, & eandem rem eſſe, cùm tamen Gal. de cynara dicat pluris æſtimari, quàm conueniat, de qua etiam conſcripſit integrum caput dicens praui ſucci eſſe edulium, & maximè cùm pluſculum iam obduruerit, eamque tunc continere ſuccum copioſiorem, & bilioſum, totamque ſubſtantiam habere lignoſiorem, ita vt ex ea fiat ſuccus melancholicus, ſicuti ex ſucco ſuccus tenuis, ac bilioſiſſimus gignitur, ſatiuſque eſt ipſam elixam mandere, ſic vt ſi quis cum oleo, garo, & vino ipſam ſumat coriandrum inijciat, ſin verò in patina paret, aut frigat in ſartagine, hæc ſemoueat. At de ſcolymo nihil prorſus dicit in hoc ſecundo lib. de alim. facultatibus, de quo tamen 8. de ſimp. med. facul. ſcriptum reliquit, quòd ſi quis ſcolymi radicem in vino coctam bibat, copioſam vrinam, graueolentem elicit, ac proinde graueolentiam ſanat, tum alarum, tum totius corporis, huicq; medicamento ineſſe hanc virtutem ex tota ſui eſſentia, cùm ſuccus ipſius ſit purgatorius. De ſcolymi etiam viribus plura ſcribit Plinius lib. 22. cap. 22. dicens ſcolymon vrinam ciere, ſanare lichenas, & lepras ex aceto, Venerem ſtimulare in vino.

Inſuper ſcolymos idem eſſe videtur cum cacto Theophraſti; nam apud Gallos etiam vulgares, cactos, vocant cardones, cynaras verò archichocci, deinde cactorum capita non manduntur, ſed radicis pars ſuprema, foliorum ima cum tenellis germinibus. Planta terra ſepulta per multos dies, quoad tenereſcat, dulceſcat, & albeſcat, habetur ferè tota hyeme, autumno iam progreſſo, id quod ſæpiſsimè Pariſijs obſeruaui: in cynara nullus earum partium vſus eſt, ſed capitum ſolùm. Præterea cactis, & folia, & capita nunquam non aculeata ſunt: cynaræ verò cùm duplex genus ſit, alterum pariter vt & cacti ſpinis armatur, alterum ſpinis caret. Theophraſtus vtramq; hanc plantam, nempe ſcolymon, & cactum, cacti nomine indicauit nulla facta cynaræ mentione: ſed cùm idem Theophyaſtus mentionem haberet cacti, in Sicilia tantùm reperiri dixit nuſquam in Græcia, nec Italia coli: quod verùm non eſt niſi de agreſtibus; nam vbiq; terrarum nunc coluntur, ita vt ſatiui habeantur in omnibus locis, agreſtes verò ſolùm in Sicilia. Dalechampius ſcriptum reliquit nihil aliud eſſe Siculis cactos, quàm carduorum genus, quod Græci cynaras nominarunt. Vnde ex Atheneo concludit cactos eandem eſſe plantam cum ea, quæ Romanis, (qui non procul à Sicilia abſunt) cardus nominatur, ſiquidem mutatis duabus literis, nempe. c. in r. & t. in d. in eandem vocem conueniunt cactus, & cardus. Cynaræ olitorum induſtria, & mangonio quædam eſt varietas, præcipuè capitis figura diſtincta.

Has plantas indiſtinctè Matthiolum explicaſſe, & depinxiſſe idem Dalechampius ſcribit, ex quibus omnibus non videtur concludi poſſe cynaram, & cactum vnam, & eandem rem eſſe; nam, vt ſupra dictum eſt, cactus ſpinoſus eſt ſemper, cynara verò

non

A non semper: vnde apud lectiones Theocriticas Danielis Heinsij cap. 16. habetur.

Erat autem famosum inter bucolica [illegible], *siue vulnus ab illa spina inflictum, nec tantùm pastori, sed & eius tibijs noxium: Hinnulus enim si in* [illegible] *incidisset, actum de tibijs eius erat, è quibus pastores suos* [illegible] *fabricabant. Deinde &* [illegible] *Siculorum vox erat, quam propterea Phenias apud Dipnosophistam* [illegible] *dixit.*

Sed quãuis videamur inter se istæ plantæ diuersæ, nihilominus continentur sub spinosis generibus plantarum: quare scolymos, cactos, & cynara vnam, & eandem rem in genere significare dicendum est, atque ita omninò dessere à cesilione, qui potiùs (vt Matthiolus dicebat lib. 1. in Dioscoridem iam citato nempe cap. 69.) in genere palmarum sunt reponendi, non inter cardos; cùm folia palmea à radice delata habeant, non modò cubitali, sed etiam paulò maiore longitudine, quorum quoddam dumtaxat germiculum comedunt tenerrimum, sapidum, & ori gratissimum, mille vt ita loquar quibusdam inuolucris, tanquam totius plantæ corculum includitur: hoc quidem tuberibus, & carduis, carduorumq; echinatis capitibus præferunt, quandoquidem in secundis mensis pro bellarijs cum pipere, & sale solenniter assumunt, eò quòd cibus sit gustui gratissimus, tum etiam, quòd Venerem conciliet. Serapio scripsit, quòd huius palmæ cor cesilio est, & natura eius sicut natura Palmeri: & Galen. lib. 8. de simpl. med. facult. eius medullam encephalon appellauit. Sunt quædam loca in Sicilia, in quibus adeo frequenter producitur, vt campos integros occupet, & aliquando tantæ est magnitudinis, vt vix duo possint ferri ab homine valido; in agro Ciuitatis Saccensis, in agro Ciuitatis Notensis, & alijs plerisque locis vberrimè nascuntur, & Messanam non rarò aduehuntur.

Apium, & smyrnium, & eruca, vrinas mouent: sunt qui apium, & smyrnium folij lactucæ mista manducent; nam cùm lactuca olus sit insipidum, succumque habeat frigidum, non modò suauior, sed vtilior etiam redditur, si acrium olerum aliquod assumpserit, ob eamque causam nonnulli erucæ, alij ocimi folia ipsis admiscent. Eruca semen generare creditur, & coëundi appetitum excitare. Galenus, & Plinius hanc lactucis iungi, & portulacæ, vel acetosæ, aut alijs huiusmodi scribunt. Gingidium, quod cerefolium vulgò vocatur, diligenter ab olitoribus excolitur, eò quòd magnam in acetarijs gratiam obtineat, ventriculoque sit admodum gratum; de huiusmodi herbis dicebat Gal. quòd potiùs sint medicamenta, quàm alimenta. Ocimum duplex est, vnum satum, quod in hortis reperitur, & passim ad fenestras figulinis vasis expositum: hocà mulieribus ob fragrantissimum odorem, quem habet, fouetur omni industria. Aliud caryophillatum appellatur, & est minutis folijs ornatum, suauioris odoris, sicq; dictum, quòd nescio, quid caryophilli redoleat: scribit Gal. priori quamplurimos vti vt opsonio cum oleo, & garo parato; sed addit prauioris esse succi, quæ res impulit quosdam, vt falsa prodiderint affirmantes ipsum celeriter paucis diebus scorpiones generare, si tritum in ollam immittatur, & potissimùm si quis quotidiè ollam ad solem calefecerit; verùm id quidem fabulosum est, verè autem ipsum dixeris olus stomacho esse noxium, prauique succi, & concoctu difficile.

De Caryophillato verò scripsit Cardanus ad hunc modum: atque caryophillatum reperitur minutis folijs ornatum, suauioris odoris, vt supradictum est, quod quamuis aliqui grauiter increpent, ac multis probris proscindant, nos tamen caryophillatum id experimento comprobauimus melancholicis, & cordis palpitationi mirificè succurrere, tristitiam, animique sollicitudinem abigere, nec ventriculo frigiditate laboranti inimicum; capiti quoque amicum, quòd eius obstructos meatus aperiat, collectamq; pituitam discutere, atque per nares elicere vidimus. Et licet Arabes, ac Græci ipsum damnent, quòd capitis dolorem, ac insaniam faciat, hebetet oculos, lactis, seminisque copiam minuat, & flatibus repleat, nec non ventriculo aduersetur, difficilè concoquatur, & improbi sit succi; ac propterea fugiendum, nec intro assumendum propter excrementitiam humiditatem censeant: nos tamen contrarium inuenimus, & modò si quid illorum vitiorum ocimo inest communi, & lata folia habenti inesse putamus; aliàs enim caryophillatum alacriter ab huiusmodi calumnijs defendimus ob maximas, & præclaras virtutes in eo repertas, & ego dum adest, quotidie vtor in opsonio potiùs, quàm pro alimento, vt omnes concorditer habent, insculisque salubriter addunt, quòd & somnum conciliat.

Mentha

A Inter alia femina, quæ in communi funt vfu, facultatem habentia calefaciendi, & difcutiendi eft coriandrum, & quamuis fit herba quædam optimi odoris, ac fapo-ris, ventriculo grata, & capiti, atque inter medicamenta cordialia adnumeretur à Cardano, dicatque vniuerfam Hifpaniam ea tam fæpe in iufculis, ac conditis vti; nihilominus in Italia, & Sicilia, atque in plurimis alijs locis herba non eft in vfu. Eftque inter Galenum, Diofcoridem, & Auicennam difceptatio de huiufmodi planta, an fit frigida, an verò calida, quamuis Galenus dicat eam effe diuerfarum partium, & magis inclinare ad caliditatē: femen eius tantùm eft in vfu, vbi ex aceto fuerit præparatum, atque exiccatum, & habet ingentem vim, & facultatem corroborandi ventriculum; inuoluitur facchare, & conditur, eftq; commodiffimus ipfius vfus à cibo ad reprimēdos vapores caput petētes, vi quadam ftiptica, qua pollet, ideo fæpe Medici ab affumpto medicamento cochlear illius facchare cōditi effe affumendum præfcribunt.

Eft & aliud femen, quod frequenter vfurpamus, nempe finapis, quod quamuis ignea quadam vi, qua viget, ad exulcerationes parandas in cute adminiftretur; B nam ipfius natura acerrima, atque exurens eft, illi tamen inter condimenta præcipuam nobilitatem noftra tempora tribuunt, fi præfertim dulcibus iungatur ad acrimoniam ipfius temperandam; inde, eft quòd tempore vindemiarum mufto diluunt, ac temperant, taliterque conditum parant, quod (vt fcribit Cardanus ex) mufto, & ardore nomen retinuit, *Muftarda* vulgariter dicta, quæ & dulcior, & acrior ad libitum confici poteft, ab omnibus ferè condimentum tota hyeme, magnaque reliqua anni parte habetur, quo tempore commodiffimè ad fanitatis rationes adhibent, atque vtiliter omnibus frigidioris, atque humidioris naturæ, craffæ etiam atque glutinofæ fubftantiæ epulis apponitur, dum fua calefaciendi, ficcandique facultate illa attemperat, extenuat, atque detergit; frigidis namque affectibus fuccurrit, & cibi faftidia inde oborta aufert, appetentiam excitat, frequens tamen vfus, capitis dolorem inducit, & oculorum claritati officit, ex eo fiunt finapifmi vocati.

Eft & anethum eiufdem farinæ cum alijs duobus fuperioribus, cuius vfus ad condimenta, non opfonia à Gal. commendatur, à noftris in cibum adhibetur quandoque C fœniculi in modum. Afparagi quoque in vfum, & medicamenti, & alimenti ve-niunt. Sed hic monendi funt lectores, quòd Græci germina herbarum, & fruticum ante florem erumpentia nomine largè fumpto afparagos nuncupare folent, vt videre eft apud Galen. 10. cap. lib. 2. de aliment. fac. nos hoc loco agendum proponimus duntaxat de ijs afparagis, qui fatiui funt, & altiles, quibus propriè, & peculiariter id nomen inditum fuit. Afparagi funt in duplici differentia, alij campeftres fua fponte nafcentes, qui præfertim reperiuntur in agro Veronenfi admodum craffi digiti indicis inftar, plani, & ad miram longitudinem adolefcentes, ac facile coquuntur: alij funt hortenfes, palato gratiffimi, qui & apud antiquos in fummo pretio erant, coquuntur in aqua, nec longam ferunt coctūram, & à plerifque ex aceto, oleo, fale, & piperis modico acetarij loco affumuntur. Coqui etiam folent in iure, & inde cum butyro conditi fapidiffimi redduntur: parùm, & leniter nutriunt, & in prima menfa falutariter apponuntur. Ad renum calculos, vrinamque mouendam, & hepatis, aliorumque vifcerum obftructiones aperiendas valēt, vnde inter diuretica annumerantur, imò inter D ea primatum obtinent. Notat Cardanus, quòd fi quis afparagos comedat, vrinam maximè fœtidam reddit: ventriculum etiam non parum iuuant, oculis claritatem afferunt, ventrem emolliunt, ac Venerem ftimulant.

Lupuli quoque videntur quodammodo referri ad afparagos: falices, & arbufta omnia fcandunt, coquuntur eorum cauliculi tenelli afparagorum modo, atque ex oleo acetoque comeduntur, quin & alijs modis parantur, & maximè pinguiore in iufculo: ratione alimenti nulla laus eis debetur, fed bilem educunt, fanguinemque mundificant, ac clarificant, & fyrupus ex ijs factus biliofis febribus mirum in modum confert. In vniuerfa Germania, Anglia, Belgio, Boëmia, & alijs huiufmodi locis in maximo funt vfu; his enim potus fuos concinnant, & cereuifiam parant: ex hordeo autem, & tritico lupulorum adiectis floribus in aqua maceratis potus quidam efficitur, qui plurimùm flatus gignit, & interdum ingentes obftructiones parit. Sunt & aliæ fruticum, & arborum fummitates, quæ leuiter coctæ in acetarijs comeduntur, quemadmodum

sunt sumitates sambuci, atque ebuli, sed magis medicamentosæ sunt superioribus, vix vllius nutrimenti, calidæ in tertio, & siccæ, aperiunt validè obstructiones, stomachum subuertunt, aquas purgant. Vrticæ verò summitates decoctæ in iusculo, aperiunt incidunt, calculosis, & asthmaticis sunt vtiles. Adest origanum, hyssopus, & pulegium, de quibus etiam breuiter aliquid dicendum. Origani varia habentur genera, sylue-stre tamen videtur præstantius, quod in communi vsu in Italia habetur, incidendi, extenuandi, calefaciendi, exiccandi in tertio gradu facultatem habet: pro opsonio communiter in Italia vsurpatur, & præsertim Romæ: eo condiuntur haleces, quibus maximam gratiam addit, discutit flatum, ventriculi coctionem adiuuans. Hyssopus vulgaris habet facultatem calefaciendi, atq; exiccandi tertio ordine, estq; tenuium partium quam collectam in fasciculos mulieres siccant, seruantq; ad hyberna opsonia, ac condimenta, & si moderatè adhibeatur, miram gratiam iusculis adfert, detergit mirificè, & pectus à crassis, & viscidis humoribus expurgat, atque mundificat. E

Pulegium quoque à Galen. inter condimenta adscribitur, valdè extenuat, calefacit ratione acredinis, & amaritudinis: & quamuis flatum dissipet, ventriculum abstergat, atrum humorem ducat, crassa, & lenta ex thorace, & pulmone excreatu facilia faciat, menses moueat, calculos in renibus comminuat; nihilominus eo parcè, & moderatè vtendum est. Subsequuntur serpyllum, satureia, & sampsucus. serpyllum aliud est hortense, & aliud, quod agreste dicitur: primum est suauioris odoris, & in condimentis non spernendam gratiam habet, & in acetarijs admiscetur, vrinam, & menses preclarè mouet. Satureia hortensis viridis pro opsonio suauiter editur, leguminibusq; additur ad eorum inflationes compescendas, siccata etiam, & in pollinem redacta ad eosdem vsus seruatur, alijs etiam ferculis non sine gratia, & iucunditate admiscetur, sed in exigua quantitate; nam calida, & sicca est in tertio ordine, & eius decoctum menses cit, atque fœtum extrahit. Sampsucus verò, qui & amaracus, & maiorana odorifera dicitur, calefacit, & siccat tertio ordine odorem acutiorem vibrans, vehementemque saporis acrimoniam repræsentans, quam cibi vix ferre possint, vndè raro admiscetur esculentis, sed tantummodo vt medicamentum habetur, quod discutiendi, & attenuandi facultatem contineat, ex eoque oleum conficitur ad calefaciendos, & emolliendos neruos, quod etiam naribus admotum viscosos, ac glutinosos humores à capite elicit, eius dolores sedat, ac menses trahit. F G

De saluia, roremarino, & bettonica nunc dicendum est. Adeo frequens est vbiq; saluia, vt nullus extet hortus, qui ea non ornetur: in multis condimentis vsum habet, calida, & sicca est, & leuiter adstringens; huiusmodi herba apud antiquos haud vllam in sanitate tuenda authoritatem habuit, nostris temporibus salutaris censetur, & in capitis affectionibus à frigida materia prodeuntibus multùm valet, vt vertigini, hemicraniæ, epilepsiæ, paralysi. Plerique etiam ea intus, forisque vtuntur, potionibus addentes, atque lauacris, & præsertim hyemali tempore iura condiunt, dentibus quoque illita, aut in vino decocta prodest, vrinas, ac menses mouet, & albos siccat. Notat Cardanus serpentes, ac bufones eius vmbra mirum in modum gaudere, & cognationem quandam cum serpentibus, & venenatis animalibus habere, ipsius decoctum pruritum genitalium sedat.]

Non est[prætereundum silentio, id quod de saluia scribit Mizaldus lib. 1. cent. c. 1. cuius hæc sunt verba. Næ illud in primis memorabile videtur, quod à Ioanne Boccacio traditum est de eo, qui dum in horto iuxta saluiæ fruticem, cum amasia hilariter luderet, & dentes, ac gingiuas folijs eiusdem confricaret, extempore mortuus corruit. Cùm verò amasia veneficij argueretur à Iudice, & decerpto folio ex ipsamet saluia, ostenderet amasium hoc modo, quo tunc ipsa, deterſis dentibus, & gingiuis obijsse, obijt & illa magna certè omnium admiratione, vnde Iudex admodum prudens, de saluia malè suspicatus, eam radicitus exterpari, & vulcano cōmitti iussit, ne alijs simili esset exitio. In eam rem dum ab horti colono sedula nauaretur opera, ecce bufo prægrandis, & luridus sub ea, qua maximè refici aiunt, stabulans apparuit, qui viroso halitu, & tabifica illuuie, pestilentique saluiæ totam plantam inficiebat. Quod animaduertit ille, qui scripsit, cur morietur homo, cui saluia crescit in horto? sibique deinceps cauere hinc prospicient, qui illotam, & inexpiatam saluiam temerè olfaciunt, mandunt, H

in sinus

A in sinu gestant, assandæ bubulæ desigunt, condimentis tostorum capunculorum (saluiata vocant) passim inijciunt, & quòd neruos iuuet, poculis, ac iusculis affatim innatare permittunt. Cæterùm virosa, ac pestilens ea maximè censetur esse, quæ foliorum pinnas velut carbunculatas præsefert, estque toto habitu, ne dum folijs retorrida, sed emaciata, & languidula, ac si sphacælismo laboraret, aut sideratione aliqua percelleretur. Rosmarinus à Gal. libanotis appellatus tres habet species, & differentias, vnam sterilem, & duas fructum ferentes, eandem tamen omnes facultatem habēt molliendi, discutiendi, abstergendi, & incidendi. Quod ad cibum attinet, parùm, aut nihil proficit, ipsius decoctum regio morbo auxiliatur, flores ipsius, qui in acetarijs condiuntur, ad voluptatem, & salubritatem faciunt; nam ventriculum calefaciunt, fluxiones compescunt, asthmaticis prosunt: conserua, quæ ex floribus huiusmodi, & saccharo fit, ad eadem valet, & dianthos appellatur. Ignes quoque ex rorismarini frondibus, iuniperi, & lauri tempore pestilentiæ accensi præclarum afferunt auxilium.

Bettonica est omnium herbarum notissima, innumerisque prædita est viribus, medicamentum potiùs est, quàm alimentum, aut condimentum: sunt qui dicant hominum animas, atq; corpora à maleficijs custodire, ac periculis: viatoribus longo itinere defatigatis vires ex aceto mulso reficit, & fastidia abstergit, & ex vino hausta menses prouocat, cùm sit calida, & sicca in secundo gradu. Vim etiam incidendi habet, calculos in renibus frangit, menses ducit, & capiti valdè est amica: atque ea ipsa syrupus paratur, qui in omnibus frigidis ægritudinibus primatum obtinet. Sed hæc longiùs, quàm decreueram; nam intentum erat ea tantummodò afferre, quæ alimentosam facultatem, & medicamentosam simul habent: verùm occurrerunt multa alia, quæ etsi re vera non habeant facultatem alendi, nihilominus consequutione quadam sermonis in medium adduxi ad faciliorem intelligentiam eorum, quæ de alijs partibus plantarum sum allaturus, inter quas partes obueniunt radices, & primùm, quæ maximè nutriunt, plurimiq; sunt vsus, vt rapæ, quæ cum sint flatulentæ, crudum succum generant, ac propterea aspergendæ pipere, sale, & semine fœniculi; assæ elixis minùs flatulentæ, estq; eorum tenue nutrimentum lac, & semen augens, ferè temperatum: decoctum cum pauco saccharo, vel melle despumato bibitum tussi, vocisq; confert raucedini: sunt autem rotundæ aliquæ, aliquæ oblongæ earundem virium, sed pro loci diuersitate gratià in cibo differentes. Napi sunt ferè eiusdem speciei, oblongis tenuioris, & siccioris nutrimenti, duriores concoctu, minùs flatulenti.

Cepæ, allia, porra, corpus calefaciunt, caput grauant, oculos lædunt, crassos tamen humores attenuant, lentos incidunt, omnia mali succi, cruda nihil, aut parùm, cocta verò tantisper alunt, & quamuis fiant melioris succi, minùs tamen incidunt. Allium propter sui vehementiam, atque tetrum odorem obirectatur, crassos tamen humores incidit, in ventre, capite, & pectore, grauat caput, seruit tamen multis in condimentis, & appellatur rusticorum Theriaca. Raphani omnes parùm nutrimenti afferunt siue nigri, siue albi, omnes sunt calidi, hinc est, quòd aperiant obstructa, calculos suo succo comminuant, vomitum moueant. Pastinacæ, carotæ, dauci, sisaris radices calidæ sunt, aromaticæ, coctu difficiles mali succi, frequenter tamen in cibum veniunt, plus nutrimenti afferentes, quàm reliquæ radices, & siser bonitate, ac voluptate reliquas vincit: aperiunt, mouent vrinas. Radices verò petroselini, atq; apij multa aqua diu coctæ, atq; expressæ acetoq; & oleo, ac sale perfusæ multis in cibum veniunt, magnam habent incidendi, aperiendiq; facultatem, parumq; nutriunt, & mali sunt succi. Et hæc de oleribus & nutrimento ipsorum, modò accedo ad fructus.

De fructibus, & nutrimento ipsorum. Cap. IV. E

SCripsit Gal.lib.2. de alim.fac. 1. fructus omnes ab arboribus, & oleribus hortensibus desumi, & fructus ab oleribus enatos esse quatuor, id est cucurbitam, peponem, melopeponem, & cucumerem, quæ magnitudine æmulantur magnarum arborum fructus, nec fortè ijs virtute cedunt, cùm in magno æstu, ac summo calore hominum sitim compescere, ac extinguere soleant tum humectando, tum refrigerando. Quid tamen voluerit Gal. nomine peponis, melopeponis, atque cucumeris, valde apud scriptores ambiguum est, ac adeo intricatum, vt difficile sit in hac materia eius historiam accommodare sensui, atque rationi; alij enim dicunt nostrates melones, & alios duos fructus esse diuersos formà, figurà, ac magnitudine, idque eis contigisse mangonij, ac cultus diligentioris ratione: quapropter dicendũ nõ est specie discrepare, sed diligenti artificis cura elegatiorem gradum, ac suauiorem saporẽ accepisse. Si enim melopepones, & pepones eo odore, suauitate, & iucundo sapore apud antiquos extitissent, quemadmodum nostris temporibus, non fuissent sanè à viris doctissimis, qui tam disertè tractarunt de omnibus edulijs delicatis ita silentio prætermissi, aut neglecti, proinde videtur hoc nomen *pepo* inductum ab antiquis fuisse quasi ironicè his fructibus, vt scilicet demonstrarent in illis nullum saporem fuisse, non secus atq; homines insulsi, ingenioque tardi, ac hebetes pepones appellantur. Citrulos tamen nostrates vbi maturuerint valde assimilari peponibus, ex eo constat, quòd non admodum suaues, sed insipidi potiùs sint, & vomitum moueant, aliasque notas habeant quamplurimas peponum descriptionem referentes; ex quibus deinde cultu, & opera videntur paulatim orti tam melopepones, quàm pepones nostri, ita vt asserendum sit melopepones, & pepones esse eiusdem speciei ortum ducentes à citrulis. F

Alij verò dicunt pepones, & melopepones esse eiusdem speciei, & sub cucumerum genere reponi, verùm inter se magnitudine differentes; nam pepones melopeponibus sunt maiores, magis striati, succulentioresque, minùs tamen grati, carneque molliore, & semine pauciore, figurà oblongà, vt cucumeres; melopepones verò aiunt esse globosà forma, atque ita licet sint eiusdem speciei, figura tamen differre. Anguriæ, quas Bathecas Auicennas vocauit, & alij Arabes Dullaha, citrulos colore, & forma æmulantur, nomenque commune ad omnes species melonum, & anguriarum habent, nec Galenus de angurijs quicquam apertè locutus fuit, quare eas non agnouit. Alij modò sunt, qui scribant nomine peponum intellexisse Galenum angurias, melopeponum autem nomine significasse nostrates melones: è contra verò alij scribunt nomine melopeponum subaudire voluisse angurias, & per melones intellexisse pepones nostros. Alij verò existimant Galenum his tribus capitibus duo tantùm fructuum genera proposuisse, nempe cucumerum, & melopeponum: peponẽ autem non esse diuersum ab ijs genus, sed differentiam cucumeri maturo attributam; ita vt cucumis alius sit pepo, alius non pepo. G

Non desunt, qui dicant hæc dua nomina abusiuè fuisse addita; nam pepo nil aliud est quàm maturum, & melos à μέλανος, quod est nigrum, vt alius sit melo, qui pepo, hoc est, coctus dici possit ad differentiam crudi, alter verò qui ad nigredinem magis exteriùs tendit. Ex huius varietate historiæ videtur admodum difficilis, & intricata res ad discutiendum, neque hic locus expostulat, vt tempus conteramus in examinandis Anthorum opinionibus de hac materia; alias fortasse fusiùs rem hãc examinare tentabimus, determinareque an Galenus vnam, & eandem rem intelligere, an verò plures fructus specie inter se differentes his tribus capitibus in medium adferre voluerit: sat est nunc ex communi omnium consensu statuere Galenum 3. cap. voluisse illum fructum ab omnibus cognitum describere, eiusque qualitates, & nutrimentum, quod præstat exponere, quamuis Cardanus, vt sui moris est, in eum reprehendendum nimis audax (ne dicam temerarius) multa dicat, quæ tamen cùm sint pauci momenti, ijs relictis ad cucurbitæ qualitates enarrandas me confero. H

Cucur-

A Cucurbitarum multæ sunt species, quarum aliæ meliores, aliæ peiores sunt: nostris temporibus seruntur in hortis, quas Turcicas, Neapolitanas, serotinas, & hybernas vocant, auidéque, tum à magnatibus tum à pauperibus expetuntur: eduntur etiam crudæ, sed raro, quoniam insuaues sunt, alimentum præbentes aquosum, frigidum, & tenue, difficilè concoquuntur, stomachum lædunt ventriculo pondus frigidum inferentes, coctę verò elixæ, vel in iure carnium febricitantibus sunt vtiles, refrigerant, parùm alunt, tenuem succum præstant, non ægrè coquuntur, quandoque coquuntur in lacte, & addito sale, & saccharo fit cibus gratus gustui probè nutriens, infrigidans, hecticis conualescentibus, & biliosis morbis vtilis; frixæ in sartagine cum butyro, vel oleo non adeo aquosæ sunt, paucum succum præbent, & difficiliùs coquuntur. Solent etiam cucurbitæ deraso cortice in tenuia filamenta diuidi, quæ exiccata ad vsum seruantur. Notat Galenus, quòd cucurbita quantùm in se ipsa est, habeat succum, qui in totum corpus alendi gratia distribuitur, qualitatis ad sensum expertem, itaque cum alicui eorum, quæ vehementem habent facultatem, mista fuerit, facilè illi assimilatur.

B Melones nostris temporibus sunt adeo gustui iucundi, & maximè æstatis tempore, vt prædulci suauitate mandantur: à quibusdam saccharini (quasi saccharo conditi) appellantur; vbi mansi fuerint, non admodum facilè in ventre corrumpuntur, si ante reliquos cibos edantur. Sed aliud est nutrire sanos, aliud ægrotantes: corporibus sanis conceduntur potiùs voluptatis, quàm necessitatis causa; in quorum commestione aliqui dicunt esse simul comedendum, quod salsedine quadam sit præditum, quemadmodum est caseus optimus siue Calabrensis sit, siue etiam Parmensis, aut Placentinus, vel farciminis aliquid, quemadmodum præsertim sunt ea magna farcimina, quæ Bononiæ fiunt, & *mortadelle* appellantur.

De potu verò post melones non videntur omnes esse eiusdem sententiæ; alij enim, inter quos est Cardanus, volunt merum vinum non esse bibendum, sed aqua dilutum: alij verò hominum consuetudinem vulgarem sequentes magis probant vinum merum, stomachale, non admodum validum, album, & in pauca quantitate acceptum. Nec videntur destituti ratione, quia si consideremus naturam melonum, videbimus C eos frigidos, & humidos esse, proinde egere ratione frigiditatis potu vini, vt illorum frigiditas attemperetur; humiditas verò tum à vino, tum à prædictis rebus salsis attemperatur, atque hoc pacto corrumpi nequeunt. Si verò consideremus ventriculum horum melonum receptorem, is vel calidus est, hoc est intemperie calida affectus etiam secundùm naturam, vel infrigidatus est: primo modo non conuenit vinum merum, sed (vt dicebat Cardanus) aqua multa limphatum, at si ventriculus fuerit frigidus, tunc merum competit vinum, quòd tenuium sit partium, & corroborationi ventriculi aptum, qualia sunt vina in Sicilia, quæ *claretta, seu cerasola* appellantur, siue Syracusana, siue Augustana sint: semina melonum probè expurgata, & à corticibus suis mundata, vbi contusa sint, & cum aqua rosacea, & saccharo in lac conuersa, habent facultatem sitim extinguendi, iecoris obstructiones expellendi, & vrinam promouendi.

Sunt modò melopepones, de quibus, vt dixi, Galenus nihil determinauit, si tamen velimus intelligere pro melopeponibus angurias, quas Arabes Bathecas appellant, di- D cemus eos faciliùs corrumpi, quàm melones, sunt peioris succi, minùs ventrem subducunt, minùs mouent vrinam, infrigidandi maiorem habent facultatem ipsis melonibus, & isti sunt, quos melones aqueos vocant, qui in summo æstu refrigerati in gelida aqua ab omnibus desiderantur. Et in maxima copia tempore Iulij, & Augusti in nostro littore Messanensi venales reperiuntur.

Cucumeres hodie cupiuntur mira voluptate tam à nobilibus, quàm à plebe, & deraso cortice in taleolas diuiduntur, atque cum oleo, sale, & aceto in acetarijs comeduntur. In hac Ciuitate Messanensi non admodum frequentes sunt, solent aliquando immaturi aceto, & sale condiri, & seruari per totum annum. Difficiliùs, quàm melones coquuntur, crassum, & gelidum succum diffundunt in venas, magis melonibus infrigidant, & minùs detergunt, minúsque mouent vrinas, & febres malignas accendunt. Scribit Galen. lib de bonon. & vit. suc. cucumerum, peponum, melopeponum nullum esse boni succi, quia si celeriter concoqui, & perfici nequeant, in succum fere

ferè lethalem venenis ſimilem vertuntur. E

Iſti ſunt fructus, qui deſumuntur ab oleribus, inſigni magnitudine præditi; reliqui verò minores exiſtunt,inter quos ſunt mala inſana vocata, & fraga. Verùm mala inſana non admodum ſunt in vſu, at Meſſanæ communiter eduntur, ſed egregiè paratæ, ita vt palato iucundiſſimæ ſint,etiam ſi ægrè concoquantur lentum præbentia alimentum, & melancholicum: obſtructionem pariunt, frigidæque ſunt, & humidæ complexionis. Sunt modò fraga, quæ & in Italia, ſed maximè in Gallia naſcuntur paſſim in ſyluis, & ſemitis, quæ ruſticulæ puellæ legunt, in vrbeſque corticibus arborum incluſa ſacculorum in modum important.In primo gradu ſunt frigida,in ſecundo ſicca, ideo calidiori ventriculo, atque bilioſiori ſunt amica,ſitim leniunt, appetentiam deiectam incitant; ſaccharoque inſperſa, vbi vino albo,& tenui abluta fuerint, guſtui admodum grata redduntur; & primo cibo ſumi debent, tenuiter alunt, & facillimè in ventriculo corrumpuntur, & matura in delicijs habentur.

Sunt, & ficus conſiderandæ, quarum varia ſunt genera: aliæ enim candidæ, aliæ nigræ, rubentes aliæ, & aliæ purpureæ reperiuntur. In Sicilia, & præſertim in Meſſanenſi agro celebriores ſunt illæ, quæ primis diebus occurrunt, nempe Iulio menſe,& *ficazzane* appellantur, & quæ nigræ, & poſtremæ veniunt, *catalaneſche* dictæ,dulces, & gratæ guſtui, ſed paruæ. Huiuſmodi ficus comeduntur etiam tempore melonum; poſt quas Cardanus ſcribit eſſe bibendam aquam, duplici ratione, primò quia aqua efficit, vt ficus celeriùs ventriculum ſubeant, tum quia calorem illarum mitigat. Verùm experientia oſtendit, vinum magis conuenire in pauca quantitate ſumptum, vt dictum eſt de melonibus; nam ſi ponamus ficum recentem à cortice extractam in aquam,condenſatur;è contra ſi in vinum,liquatur; igitur vt citiùs ſubeat, melius eſt vinum, quàm aqua. Neque adeo calidæ ſunt, vt poſſint iecur, aut viſcera inflammare; nam dulces ſunt, & dulcia magis ſunt temperata,quàm calida. F

Sunt modò ficus exiccatæ, quæ caricæ dicuntur, de quibus Gal. loquitur ad hunc modum. *Caricæ multiplicem habent vilitatem, ſiquis tamen longiùs eſitauerit, ab eis offendetur, ſiquidem ſanguinem non admodum probum gignunt*. Quò fit,vt ex ipſarum eſu, pediculorum multitudo proueniat: habent etiam tenuandi, & incidendi facultatem. At ficus recentes, quas, & fugaces appellant, non potuerunt, & ipſæ ſucci prauitatem effugere, tametſi minùs, quàm cæteræ,fugaces omnes ipſius ſunt participes. Verùm hæc ipſis inſunt bona, quòd ventrem promptè permeent, & quòd facilè totum corpus peruadant; nam & abſtergendi inſignem facultatem habent,puruınq; & exiguum corpori præbent alimentùm. G

Mora obſeruantur in nouiſſimis florere, & inter prima matureſcere,arbor eorum tranſacto frigore germinat; ſunt in duplici differentia alia alba,& alia nigra, & comeduntur vtraque,albа ſunt in pretio, nigra verò nullo numero habentur, ſuntque hæc duplicis generis; nam alia ſunt domeſtica, alia agreſtia: priora fiunt ex arboribus, ſecunda verò pertinent ad rubum, ea ex arboribus fructum afferunt vel maturum, vel immaturum, maturi fructus crudi parùm nutriunt, refrigerant,facilè per ventrem deſcendunt, facilè corrumpuntur, ſi præſertim poſt alios cibos aſſumpti fuerint, quod non contingit, ſi in prima menſa comedantur. Si coquantur, atque cum butyro, & pane craſſo modo confundantur, inſurgit cibus non ingratus, exiguum corpori alimentum præbens, & ventrem leuiter laxans: ex ſucco ipſorum fit illud medicamentum tam vulgatum, quod Diamoron appellatur. At ſi fructus immaturi fuerint, adſtringunt,frigidi ſunt, & ſicci,ſanguinis,& bilis feruorem extinguunt, & facilè corrumpuntur. Tempus vtendi,cùm corpus ventriculi calore æſtuat, non ſecus atq; dictum eſt de peponibus. Sed hic de moro Plinianum miraculum tacendum nō eſt morus inquit,laurus, & hedera mutuò attrita ignem facilè concipiunt,quod exploratorum vſus in caſtris,paſtorumque induſtria reperit. Agreſtes verò, qui, & rubus propriè appellantur, minùs ſunt guſtui grati,non tam facilè corrumpuntur, ventrem vehementer adſtringunt, nec excrementa expellunt, liberaliter ingeſti inferunt dolorem capitis. Sunt autem, & fructus canirubi à Gal. appellati, qui multò magis, quàm ruborum adſtringunt, ob eamque cauſam ventrem magis cohibent, veſcuntur autem ijs frequenter Ruſtici,at exiguum alimentum corpori ſuggerunt. H

Ceraſa

A Cerasa alia sunt acida, alia dulcia: acida vel cruda sunt, vel parata; cruda recentia refrigerant, facilè superantur, facilè per ventrem descendunt, sitim sedant, & extinguunt, ventrem, ac iecur attem perant, appetitum excitant, incidunt, ventriculo pituitoso conferunt, hodie eiusmodi acida, atque austera principatum in mensis obtinent, nec ita celeriter maturitatem adipiscuntur, quorum & varia genera extant, omnia tamen apta sunt, vt insolentur, & saccharo condiantur, & vbique pro sedenda siti, extinguendaque bile sanis, ægrisque conceduntur. Adduntur que ad intinctus,& multipliciter dapibus ex eis paratur sapor, haud dubiè gulæ in primis irritandæ, & exacuendo palato, sed interdum etiam salubriter reprimendo bilis feruori accomodatus. Ex aqua, & saccharo decoqui solent, quò innocentiora fiat, tutiusque ægris conceduntur, est tamen eorum vsus continuus euitandus. Est vna harum species, quæ *Visciole* ab Hetruscis appellatur, communiter sub hac specie comprehenduntur, quæ dici solent *Amarene*, ex quibus paratur vinum Neapoli, quod gustui gratissimum est, id quod etiam fit Messanæ, sed rarò. Dulcia verò docente Gal. ventriculo B non sunt adeo amica, quæ si recentia comedantur ob redundantem humiditatem aluum lenire sunt apta: Siccata verò è contra adstringunt, appetitum tamen commouent, in ventre non multùm morantur, nec facilè corrumpuntur, videntur tamen sanguinem aquosum generare, molliora citiùs putrescunt, duriora contra meliora censentur.

Persicorum varia sunt genera, duo tamen præcipua habentur, vnum duracinum, aliud præmolle dictum, quæ non modò magnitudine distinguuntur, sed colore, atque sapore, cùm quædam rubeo, quædam aureo colore fulgeant, alia virescant, alia candida sint, nonnulla sanguinem referant, & alia duracina, quæ & cotonea appellantur, & horum quædam dulcia, alia acida, alia vinosa, & alia austera sunt. Duracina dicuntur, quia eorum nuclei carni adeo tenaciter adhærent, vt vix auelli possint, alia verò dissecta liberum statim mittunt nucleum, in Sicilia ferè omnia sunt duracina, & magnitudine exigua, apud nos duracina sunt magna, quemadmodum & ea, à quibus nucleus illis apertis statim exit, sed molliora, quæ & rubra intus sunt, magnitudine su- C perant duracina. Quoad facultates frigida omnia,& humida, sed magis duracina, nec sanè valde alimentosa sunt; succo prauo omnia habentur, & facilè acescunt, proinde opus est ea assumere ante alia alimenta,& vinum superbibere, non secus atque de melonibus dictum fu t. Sub hoc genere persicorum continentur ea, quæ chrysomela, id est aurea mala, vocantur, quorum aliqua præcoqua, seu præcocia dicuntur, quoniam ante alia sui generis mala maturantur, refrigerant, atque humectant; minùs mala, minùs etiam facilè corrumpuntur, longeque minora, quàm persica censentur.

Armeniaca, quæ præcocijs minora sunt, & magis aromatica, omnibusque gustui gratiora, nascuntur pulcherrimæ Panormi, & ab omnibus Siculis expetuntur valde, meliorem succum præstant, non sicut persica facilè corrumpuntur, stomacho vtiliora, cæterisque omnibus meliora existimantur, refrigerant, atque humectant, minùs tamen præcocia, quam armeniaca, & armeniaca, quàm persica. Solet fieri oleum ex nucleis persicorum,& chrysomelorum, quod faciei omnes maculas delet. Scribit Matthiolus Armeniaca à latinis præcocia nominari, à Græcis pericocia. Hetrusci imi- D tantes græcos vocant *Bacboce & moniace* corruptis vocabulis, ac si diceremus pericocia,& Armeniaca, à Romanis *Grisomele*, quasi chrysomelæ, eaque præcipuè, quæ eo tractu cum persicis magnitudine certant. Quod non modò cœli, solique clementia euenire putandum, sed etiam cultorum mangonio; namque multiplicata insitione maximè proficiunt, & augescunt, omnia intra se os concludunt, vtraque parte turgent, in quo nucleus concluditur eadem figura, qui in quibusdam amarus reperitur, vt in persico, in alijs verò dulcis, vt in amygdalis, & in Sicilia has appellant, præcocia Alexandrina.

Quamuis Armeniaca, & persica inter mala reponantur, nihilominus Gal. ea distinxit à malis, quæ mala alia sunt, quæ dicuntur simpliciter mala, alia cum additamento nempe mala cotonea, mala medica, mala aurantia, & mala limonia. Et primò de malis simpliciter loquens 3. de alim. fac. dicebat, alia habere succum austerum, alia acidum, dulcemue saporem, sunt etiam, quæ ex his mistum habeant saporem, ita vt appa-

appareant, & dulcia, & austera, quorum sunt alia, quæ dicuntur mala appia, alia mala rosea, quæ vtraque in Lombardia sunt satis conspicuæ magnitudinis. mala rosea, Epyrotica à Dioscoride, & à latinis orbiculata dicuntur; sunt modò, & alia mala quæ impensè rubent, vt feruore perfusa esse videantur, & acido gustu sunt prædita, eò quòd ex mali, & mori nigræ insitione suam traxerint originem. Mala igitur, quæ adstringunt, succum habent frigidum, ac terreum, quæ verò acida sunt, frigidum quidem, sed tenuium partium, medij autem temperamenti sunt dulcia, quæ tamen ad calidius vergunt, quemadmodum, quæ omnis qualitatis sunt expertia, & veluti aquosa ad frigidius inclinant. Cruda comesta parùm proficiunt, sed si coquantur cum modico sacchari, & anisis confectis, maximè iuuant, corroborant cor, extinguunt sitim, materiam expectorant, atque tussim sanant: primas partes obtinent appia, deinde rosea.

Mala cotonea à Græcis cydonia appellantur, primò in Italiam aduectæ sunt è Cydone Cretæ oppido, quam à Catone Cotoneā appellatā fuisse tradunt, ac si diceres Catoneam. Cydoniorum tria inueniuntur in Italia genera, primum est eorum, quæ cotonea dicuntur; alterum eorum, quæ strutia vocantur, & ab Hetruscis pyra cotonea, postrema, est eorum, quæ miluiana à nonnullis nota vocantur. Omnia sunt frigida in primo, sicca in secundo, facultatem habent adstringendi, comeduntur in secunda mensa, pro sigillo stomachi, fauent coctioni, & corpus mouent, si in quantitate accipiantur: atqui vbi adstringendum est corpus, concedenda sunt ante prandium. Cotoneata, quæ fiunt ex saccharo, aut melle, conueniunt & infirmis, & sanis, ex ijsdem fit syrupus, qui vocatur miua citoneorum, fit etiam vinum, atque oleum, & id quod Diacydoneum vocant, conficiuntur etiam & intinctus, & congelati liquores, quæ omnia, & sanis, & ægrotis valdè sunt vtilia.

Medica malus, quę & κίτρον à gręcis appellatur, & citrum à nostris dicitur, si cruda comedatur, non facilè coctioni cedit, cortex ipsius calidus, & siccus in tertio gradu, pulpa refrigerat in primo gradu, & humectat, acredo seu succus est frigidæ, & siccæ complexionis, semen verò est, vt cortex, totus fructus comestus aduersus morsus pestilentium animalium maximè prodest; vnde refert Athenæus, quòd cùm Princeps quidam Aegyptius maleficos quosdam damnasset, vt suorum facinorum luerent pœnas, aspidibus secundùm Aegyptias leges in prædam exponendos iussit, ij citrum in itinere, dum ad bestiarum pabulum ducerentur, comederunt, quod caupona quædam, vicem eorum dolens, atque miseriam, illis dederat, mox cùm theatrum descendissent, & ab immanibus ferocissimisque demorsi essent, nihil molestiæ senserunt. Ex quo apparet citria aduersari venenis, & maximè eorum semen. Vnde citri decoctum collutione oris halitum commendat, suauitatemq; accersit; ipsa autem integra vestiarijs condita vestes non modò gratissimo odore perfundunt, sed etiam à tineis, & blattis vindicant. Aqua, quæ extrahitur à citrio toto, summè est gustui suauis, confert validè cordi, & cerebro, quæ si cum citri conserua concedatur, mirabile est auxilium contra febres pestilentes, ferunt valide extinguere sitim, & febrem, resistereq; putredini, & concoctioni humorum prodesse, quodque magis est, aqua à floribus destillata efficacissimè pesti, & aëris contagioni, ac febribus pestilentialibus aduersatur.

Mala aurantia succedunt, quæ Adami poma vulgò dicuntur, & poma aurea, atque *citrangula*, horum cortex cruda est calidior, quàm cortex citri, nullumque præstat alimentum, at condita cum melle, aut saccharo ventriculum frigidum roborat, paucissimum tribuit nutrimentum, & ægrè concoquitur. At interna substantia, siue succus in aliquibus dulcis est, in alijs acidus, in alijs medius inter dulcem, & acidum: huiusmodi succus nullum præbet alimentum corpori, dulcis tamen gratus est gustui, ventrem nonnihil roborat, est tantisper calidus, & opem fert febribus pituitosis, & melancholicis, obstructiones parùm reserans, at succus acidus adstringit, refrigerat, & sitim modicè extinguit; si tamen misceatur alijs cibis, carnibus nempe, vel piscibus, quibus solet inspergi gustum mouet, stomacho est gratus, appetitum excitat, vomitum cohibet; si comedatur cum pane, & modico sacchari bilem in ventre non modò supprimit, sed ardorem, & sitim extinguit: medius succus inter dulcem, & acidum, &

ipse

A ipse sitim extinguit, febrientibus confert, gustui gratior, appetitum excitat, guttur lenit. In Sicilia maximè est aurantiorum copia, à quibus solent decerpi flores ab vnguentarijs ad varia odoramenta paranda, prope meam domum est viridarium quoddam egregium, quod præterquam quod ratione varietatis, & abundantiæ florum, & fructuum iucundissimum spectaculum exhibet oculis, tempore autumnali, & veris adeo aurantijs refertum est, & floribus, vnde maxima euaporat fragrantia, vt per duos, aut tres menses nil gratius, aut iucundius odoratui accidere possit: ex his floribus destillatur aqua, quæ non solùm odoris præstantia cæteras antecellit, sed ad medicamenta plurimùm confert, & præsertim ad pestilentes febres, quæ cùm exanthematibus proueniunt.

Limonia eadem ferè præstant, quæ aurantia, & mala citria: eorum cortex, & succus considerandus est; nam cortex similis colore est citrio malo, difficilè concoquitur, odoris suauitate commēdatur, vt citrium, citrij cortex acrior videtur: facultas eiusdem limonij parùm distat à citrio malo; succus verò est acidus, qui & ipse vel crudus, B vel paratus in medicinæ est vsu; crudus & frigidior, & siccior habetur succo citrij, crassos humores incidit, vomitum, & nauseam compescit, valet ad febres malignas, & acutas, & appetitum excitat: si præsertim paratus fuerit cum salsamentis, & opsonijs mistus appetitum etiam excitat, vomitum reprimit, & gustum mouet. Paratur ex eo syrupus, qui vehementiùs infrigidat, magisq; penetrat, quàm syrupus ex acetositate citri: aduersus putrefactionem, & aduersus vermes summè valet, & contra vehementiam febrilis caloris, & alios crudos humores vi maxima pollet: aqua ex huiusmodi limoniorum succo calentis aquę balneo, & vitreis organis extrahitur, quæ pręterquam quòd mulieribus expetitur, pro fuco ad faciem expolliendam habetur, vitiligines vbicunq; sint, & totius corporis maculas emendat, varos delet, & acaros interimit.

In censu pomorum potest facilè reponi illud, quod malum punicum, seu malum granatum dicitur, cuius multa extant genera, quæ à Dioscoride ad tria rediguntur capita; alia enim sunt dulcia, alia acria, acida, alia acida quæ, & vinosa videntur. Dulcia parum nutriunt, sunt stomacho vtilia, nec febricitantibus conueniunt pro-C pter eorum caliditatem, tum quia flatuosa sunt, spiritualia membra humectant, aluum leniunt, vrinam prouocant; acida cæteris omnibus frigidiora sunt, proinde bilis feruorem extinguunt, vrinam prouocant, fluxiones ad viscera currentes impediunt, abstergunt, & adstringunt, ventriculo, & pectori frigido nocent, vapores ferri in caput prohibent; acutis febribus plus cęteris opem ferunt inflammationes extinguentia: ex horum succo, & sacchàro fit syrupus, qui ad sanguinis feruorem supra modum optimus est, febres biliosas, & quæ ex pituitosa materia multam flammam inducunt, aufert, corrigit etiam lenem putredinem. Media, quę & vinosa à Dioscoride dicuntur, esse vtiliora stomacho esse quàm cotonea, nauseam, & vomitum colericum tollunt, sitim sedant, acutis febribus maximè conferunt, & gustui valde gratificantur, & cęteris pręstantiora sunt. Omnia frigida, & sicca sunt præter dulcia, imò quantò magis ad dulcedinem tendunt, tantò minùs frigida habentur, alimentum, aut nullum, aut paucissimum præstant, atq; adeo videntur potiùs habere medicamentorum, quàm alimentorum rationem. Asseruatur tamen in multis locis succus ipsorum, qui loco vi-D ni assumitur, & ægrotātibus aqua multa limphatum conceditur; sunt Moniales ordinis Sancti Dominici Bononię, quæ tantā huius vini copiam parant, vt habeatur per totum annum, & vinum granatorum appellant, ex quo & saccharo fit oxysacchara, & syrupus iam dictus. Seruantur etiam, & exiccantur cortices, atq; flores inofficinis ad multos vsus, seruantur & acini, qui cæteris omnibus maiorem adstringendi facultatē habent.

Pyra vulgatissima vbiq; locorum sunt, hinc fit, vt innumera eorum habeantur genera, quæ diuersa sortita sunt nomina; nam aliter nominantur in alijs, atque alijs locis, ex quibus alia austera, seu acerba, alia acida, alia dulcia, & alia ex horum mistione composita, dantur etiam aliqua, quæ insipida sunt omninò, & ignaua; inter dulcia laudantur parua, quæ aromatica sunt, muscatellina dicta, & in agro Messanensi sunt, quæ appellantur falconia. Dulcia igitur sunt mediæ temperaturæ ad calidam non nihil accedentes, & præsertim muscatellinę, quæ corroborant cor, & os ventriculi, vapores reprimunt, coctionem iuuant, sitim sedant, vbi verò cocta fuerint integra,

aſſa in cineribus, vel olla, & ſaccharo condita, guſtui, & ſtomacho ſunt ſatis grata, vbi in partes diuiſa fuerint, vel elixa cum butyro, & modico ſale, ſuccum ſatis laudabilem generant, ſitim ſedant, aſſa in paſtillis cum cinnamomo, ſaccharo, zingibere, & butyro recenti modicè alunt, nec ſtomacho ſunt ingrata: at frixa in butyro priùs farina aſperſa ventriculum corroborant, mediocriter alunt. Auſtera refrigerant, adſtringunt, ventrem retinent ante cibum aſſumpta, non ſecus atque cotonea, poſtque cibum aſſumpta ventrē emolliunt, vbi cocta fuerint ſiue elixa, ſiue aſſata, guſtum delectant, & mediocriter nutriũt: ex omnibus pyris ſylueſtribus, & pomis fiũt genera quædā potus.

Eſt animaduertendum hoc in loco Auicen. lib. 2. can. cap. 558. mentionem habere generis cuiuſdam pyrorum in patria ſua, quod ſenabrum appellatur; valdè magnum eſt, rotundum, benè coloratum, & tenuis corticis, adeo vt propter hoc, & ſubſtantiam, quæ eſt ſimilis ferè aquæ ſacchari congelatæ, ſit fermè perſpicuum, & optimi odoris; hæc pyra addit, cùm cadunt ab arbore ſcinduntur, atque hæc ſola ſunt humida, temperata, atque innoxia.

Pruna Galeno docente rarò, aut nunquam inueniri poſſunt, quæ auſterum, aut acidum, aut in ſumma inſuauitatem aliquam habeant, ſi matura exactè fuerint; priùs enim, quàm pruna eò maturitatis peruenerint, omnia propemodum aut acorem, aut acerbitatem, aut amaritudinem repræſentant. Differunt inter ſe colore, magnitudine, figura; nam alia ſunt alba, alia viridia, alia lutea, alia rubra, nonnulla herbacea, & alia nigra, & horum quædam magna, alia parua, alia mediocria, quorum omnium ſapor prædulcis eſt, vbi perfectè maturuerint. Et quamuis Cardanus ſcribat alia eſſe auſtera, alia acerba, intelligendum eſt de immaturis, non de maturis. Differunt etiam inter ſe ratione figuræ; nam quædam ſunt rotunda, quædam oblonga, variaq; formà inſignita: omnia pruna frigida, & humida ſunt, quamuis dulcia minùs frigida ſint, contra verò acida, & acerba: omnibus aquoſus ſuccus ineſt, ob id exiguum corpori præbent alimentum, frigidum, crudumq; humorem gignunt, vt cæteri fructus horæi. Inter pruna ea, quæ ex Damaſco feruntur, primas partes ſibi vendicant, de quibus Dioſcorides dicebat, ſi exiccata fuerint cohibere ventrem, attamen ſaccharo cocta, vel melicrato, aut iuſculo ſtipticitatem amittunt, & aluum optimè deijciunt. Quædam ſunt recentia pruna, quę tutò ægrotantibus concedi poſſunt, ſi matura fuerint, atque in gelidam aquam affuſa; nam ex Gal. omnes fructus humectant quidem, ſed non refrigerant, niſi in aquam immergantur gelidam; hoc igitur modo ſumpta corpus refrigerant, atque humectant, bili aduerſantur, & ſitim arcent. Talia ſunt ea, quæ à Meſſanenſibus dicuntur *Pruna da frate*, neſcio qua ratione. Vnum aduertit Cardanus lib. 3. de ſan. tuen. cap. 54. Bononiæ nonnullas matres familias ſuccum prunorum decoquere, ſeruareque ad ſitim febricitantium leuandam, & appetitum conciliandum. Ex prunis parantur multa medicamenta, vt ſunt electuaria, decocta, & ſerapia, quæ in officinis ſeruantur.

Ad pruna reduci poſſunt, quæ myxa, ſeu ſebeſtena vocantur: hic fructus non admodum eſt prunis diſſimilis, cùm tamen cedat magnitudine, facultate eſt conſimilis; nam aluum laxat, ac bilem depellit, ſitim extinguit, linguæ ariditatem, & aſperitatem remouet, vrinæ ardorem à bile ortum, & etiam à pituita ſalſa extinguit, reneſque expurgat, vbi maturus exactè fuerit, prædulcis eſt, tuſſi opitulatur, atque pectori, quin & in iure maceratus, decoctuſque, & prima menſa deuoratus, aluum commodiſſimè citat. Sebeſtena ea ſunt præſtantiſſima, quæ pinguia, & carnoſa ſunt, ex quibus paratur electuarium illud tam diuulgatum, quod Diaſebeſten appellant. Zizipha, quæ in officinis iuiuba appellantur, vbi maturuerint, ruſeſcunt, & ſapore dulces euadunt, guſtui non ingratæ, in humiditate, ac caliditate, temperata ſunt, & vt Galenus inquit exiguum præbent alimentum, difficilè concoquuntur, nec ventriculo ſunt vtilia. Scripſit Auicenn. ea ad pectoris, atque pulmonis vitia conferre, renumque, ac veſicæ affectibus prodeſſe: addit eſſe concoctu difficilia, cùm cortices habeant, quæ dum manduntur, palato ita adhæreant, vt vix auelli poſſint, ſic & dum deuorata fuerint, idem ventriculi tunicis euenire timendum eſt, ideo cum Cardano arbitror abdicanda eſſe à ciborum cenſu: ex ipſis tamen conficitur ſyrupus, qui maximè laudatur in pectoris affectibus, atque ea in pectorale decoctum ingrediuntur.

Sebſe-

A Subsequuntur modo mespila, sorba, atque cornus. Mespilorum duo genera à Dioscoride tradita sunt, Theophrasto verò, & Plinio tria. Sed prima Dioscoridis mespilus poma fert, quæ in Italia *azarola* nuncupantur, nec solùm rubra, vt aliqui autumant, verùm etiam & flaui coloris, & tam flaua, quàm rubra tria habent intus officula, suntque eiusdem saporis, nempè subacidi, ventriculo grati, maturescunt autumno mense Septembri, quorum arbor apud Neapolitanos felicissimè crescit. *Azarola* vbi maturuerint, gustui admodum sunt grata, quo fit, vt pro delicijs, non solùm in cibis cruda expetantur, sed varijs modis saccharo, & melle condiantur: Neapoli, & Genua huc Messanam exportantur, inque communi sunt vsu pro ægrotantibus, ventriculum calidum, & æstuantem adiuuant appetentiam conciliantes, solentque prægnantibus gratissima esse. Secundum genus mespili à Dioscoride dicitur mespila vulgaris, cuius fructus intra se quinque continent grana, suntque frigidæ, & siccæ complexionis, & nisi maturuerint, adeo acerbi sunt, vt vix degustari queant, ventri fluenti cibus habentur vtilissimus, si ante cibum ingerantur, dissolutum valde ventriculum adB stringunt, decerpti ab arbore paleis conduntur, inde mitem maturitatem acquirunt, exiguum corporibus afferunt alimentum, ex his ad compescendas vomitiones cataplasma conficitur os ventriculi exterius admouendum, ferunt eorum officula in puluerem contrita, calculos è renibus expellere.

Sorba verò, quæ ante maturitatem malorum colorem repræsentant, vt mespila decerpuntur immatura, & paleis reponuntur, vel in manipulos colligata suspenduntur: immatura valentissimè adstringunt, minùs tamen, quàm mespila, ex quibus fit illud medicamentum quòd diasorbon, aut diasorbarum appellatur. Si mensis offerantur gratiora sunt, quàm sint mespila, in agro Messanensi multa sorba reperiuntur, tam flaua, quàm rubea, mespila verò vix habentur, ad alui, & mensium fluxiones sistendas summè valent, & rustici eis exiccatis, & in puluerem redactis vtuntur in fluxibus, & felici cum successu. In hoc censu cornus sunt, quæ fructus faciunt oliuarum magnitudine, atque figura duro intus officulo, qui ad maturitatem peruenientes rubri fiunt, suntque sapore acidi, atque austeri, mirumque in modum constringunt, nunC quam aliquem ex his fructibus in Sicilia obseruare potui; nam ne cognoscuntur quidem, nisi quòd Neapoli conseruæ cum saccharo factæ ex ipsis adferuntur, parùm alunt, & difficillimè concoquuntur. Conserua fit, seu conditum ex his quod Neapoli affertur, valetque ad mensium profluuium insistendum. Galenus nec cornum, nec azarola cognouit.

Nuces sunt in duplici differentia, aliæ dicuntur nuces inglandes, quasi Iouis glandes: aliæ verò dicuntur ponticæ, seu auellanæ: amborum multus est vsus, alimentum corpori præbent exiguum, copiosius tamen pontica appellata, quàm nux iuglans, seu regia dicta, & ratio est, quia substantia auellanæ magis coacta, & minùs oleosa est, iuglandis verò, seu regia substantiam laxiorem habet, continens in se ipsa plus pinguedinis; quare nuces recentes humidiores sunt, detergunt, adstringunt, neque oleosam admodum possident facultatem, qualitatis quodammodo sunt expertes; antiquæ calidæ sunt, & adstringentes. Vsus ipsarum frequens ventriculum infestat, at vbi paratæ fuerint cum caricis, & rutæ folijs, fit antidotum aduersus pestem, si mane ante alios D cibos comedantur pauco vino generoso superbibito. Ex huiusmodi nucibus recentibus contusis cum allio, & pauco sale, & iure carnium fit salsamentum quoddam, quod in Italia *agliata* vocant, gustui gratum, & appetitum excitans. Auellanæ verò assę in cineribus meliùs concoquuntur, suauiores redduntur, os ventriculi roborant, fumos in caput ascendentes arcent, at crudæ difficiliùs concoquuntur, quàm nuces, crassioremq; succum præstant, ac bilem generant.

Sunt modò amygdalæ, pistacia, & pinei: amygdalæ aliæ sunt dulces, aliæ amaræ, dulces parum nutriunt, tenuem succum faciunt, attenuant, thoracem, & pulmonem detergunt, iecoris obstructiones auferunt, modicè sunt calidæ, abstergunt, visum clarificant: recentes cum suo putamine humido stomachi vitia recreant, cremor ipsarum simul cum cremore seminum papaueris somnum inducunt. Ex ijs extrahitur illud oleum tam diuulgatum, & suauissimum, quod & pectus, & ventrem lenire summè valet: amaræ magis attenuant, detergunt, crassos, ac lentos humores incidunt, visce-

ra purgant, humores à pulmonibus, ac thorace sputis expectorant, ebrietatem arcent, si quinque, vel septem præsumantur: ex ijs coctis varia ciborum genera conficiuntur, nempe amygdalata, malassatis videlicet amygdalis aqua super addita, ac per linteum colato succo, deinde saccharo addito, & lento igne feruefactis, quæ parum nutriunt, somnum conciliant, pectus leniunt. Efficiuntur etiam panes marsici ex amygdalis dulcibus in aqua rosacea maceratis, subactisque, qui vires recreant, & bonum præstant alimentum: pastilli quoque fiunt amygdalis pistis, & additis vuis passis, saccharo, & aqua rosacea, qui bonum, & laudabilem succum in corpore generant, pulmonem leniunt, semen augent.

Pistacia, quæ & fistuca appellantur, dicuntur semen generare, liberant iecur ab obstructione, neque adstringunt, neque emolliunt ventrem. Calida sunt, & humida, pectoris humiditates eijciunt, renes purgant, ventriculum corroborant, nauseam fugant, venenis repugnant cum vino cocta, medicamentis venereis admiscentur, parùm nutriunt, qualitatem aromaticam, subamaram, & subadstringentem eis adscripsit Galenus.

Nuclei pinei crassi, multi, & boni sunt alimenti; sed difficulter in ventriculo subiguntur, cerebro, iecori, renibus, neruis, visui, auditui vtilissimi, in campo Rauennæ adest ingens sylua tota ex pinis constans, hinc in ciuitate abundantissimi sunt huiusmodi nuclei pinei, qui vbi à cortice fuerint tenuissimo exuti candidissimi sunt, si in aquam rosaceam fundantur, vt consueuerunt illius Ciuitatis ciues; nam antequam in mensam ab illis offerantur ablui, & fricari diligentiùs solent; sic enim multa sorditiei quantitas exit, post ablutionem, & detersionem, vt gustui suauiores sint, aquæ, vt dixi, rosaceæ infundunt per aliquod temporis spatium: ex his fit cibus satis iucundus.

℞ nucleorum pini mundatorum insignis candoris lib. ß.
Oriza vnc. iij.
Carnes alarum capi vnc. iiij.
Succi limonis vnc. ij.
Sacchari vnc. iij.

Assentur nuclei pinei, seu torreantur, oriza autem coquatur in iure capi, inde omnia tundantur, & misceantur; fit enim albus intinctus suauissimus. Quod si robustior sit ventriculus, & humores sint crassiores, aut tenaciores, aut calidiores, augeatur limonis succus. Hic cibus benè nutrit, & satis salubris est, fitque facilior concoctu iure pulli adaucto. Porrò si purgare arenam velis, & calculos, pineos nucleos recentes, & illotos sume cum pane, & vino odorato: inde aut superdormias, aut post quintam horam deambulato; proprium est huic arbori inter cæteras, vt lætissima fructificet salso solo, & mari propinqua, vt etiam eadem aura aspergatur: saccharo etiam condiuntur pinei, qui venerem excitant.

Varia sunt oliuarum genera, inque vsu frequentissimo: vbique habentur conditæ, quas colymbades appellant, assumuntque diuites, vt appetentiam excitent: maturæ eduntur cum sale, humorem generant melancholicum, mœstitiam pariunt, dolorem cordis generant, nullam habent manifestam adstrictionem, parùm, aut nihil nutriunt, ventriculum molliunt, & facilè putrescunt, sunt tamen moderatæ caliditatis. Immaturæ verò illæ sunt, quæ condiuntur, & ex varietate condimentorum diuersas acquirunt qualitates; sale enim, vt plurimùm, condiuntur, diùque virides muria sua conseruantur. Nonnulli priùs ad nucleum vsque incidunt, vt melius muriam accipiant, citiusque amaritudinem amittant, & conusæ dicuntur: alij integras, virentesque per biduum, aut triduum in calce ex aqua maceratas apponunt, alij ex aceto non minùs commodè præparant, & alij alijs modis, quos, qui cupit videre, adeat Matthiolum in lib. primum Dioscorid. cap. 120. Quæ autem ex sale condiuntur acrimoniam acquirunt, & siccitatem, sed parùm adstringunt, & quæ ex aceto tenuitatem, quæ verò ex calce, licet aliquid videantur habere, quod nostræ naturæ prorsus aduerseiur, eluitur tamen vis illa praua aquæ affusione, quamuis nonnihil intus recipi necesse fit: meliores itaque sunt, quæ aceto condiuntur; gratæ enim sunt gustui, & faciliùs concoquuntur, omnes tamen sunt crassi succi, & difficillimæ concoctionis. Verùm si adstrin-

A ftringente fucco fuerint preditæ ventriculum roborant, delectam appetentiam conciliant, & primæ menfa affumptæ, docente Cardano, aluum deijciunt duplici ratione, prima ratione pinguis, & oleaginofæ partis, deinde ratione ponderofitatis, quamuis non defint, qui fecundis menfis adftringentiores adhiberi velint; roborato enim ventriculi ore cibaria reliqua deorfum pelluntur.

Sed quòd oliuæ ante alios cibos affumptæ poffint deorfum proijcere excrementa, non poteft vlla ratione comprobari, nam fi hoc effet, vt primum affumptum alimentum fua grauitate deorfum defcenderet, opus effet, vt ad multam copiam affumeretur: deinde grauitas, vt grauitas eft alimenti non poteft defcendere, nifi fubftantia ipfius alteretur, & conuertatur, hoc fieri poffet in plumbo, argento viuo, & id genus alijs, quæ à calore non alterantur. Quod attinet ad pinguedinem non adeo pingues, atque oleaginofæ funt, vt fperare liceat fua pinguedine, & oleaginofitate poffe ventrem deijcere: deinde oliuæ in menfis Magnatum non modò initio paftus affumuntur, verùm (vt ipfemet fatetur Cardanus) interponuntur inter carnes, & oua, & pifces & alia B edulia, & tamen non obferuatur fieri alui deiectionem, aut citiùs, aut tardiùs. Et quamuis ipfe dicat magnum effe errorem admifcere omnia alimenta fimul in ventriculo, propterea quòd non feruatur ordo, puto tamen in fanis corporibus huiufmodi ordinem non effe neceffarium, quemadmodum demonftraui in Epiftola ad Placidum Reinam Medicum, & Philofophum. In multis partibus reperiuntur oliuæ, potiffimùm in Hifpania maiores, & magis pulpofę cæteris omnibus, quas quidem vidi dum effem in Gallia, & in exercitu Ducis Parmæ, vbi habebantur, quæ erant re vera magnæ, & guftui fuaues: in agro Bononienfi fiunt longe his maiores, & guftui fuauiores, quarum maior portio Romam fingulis annis mittitur pro menfis Magnatum, à quibus maximè appetuntur.

Quia incidimus in fermonem eorum fructuum ab arboribus decerptorum, nihilominus de ijs omnibus aliquid dicendum, quæ condiri folent in aceto, fuccedunt, quæ ex fruticibus defumuntur, quamuis potius inter condimenta referri deberent, quòd alimenti parùm afferant, & magis refipiant medicamenta, inter quæ cappares, præci-C puum fortè locum tenent, qui fale conditi afferuantur, & quouis feruntur, & vbi falem lotione, vel maceratione in aquam tepidam depofuerint, collapfam appetentiam excitant, pituitam detergunt, atque fubducunt, lienis, & hepatis obftructiones aperiunt, folia viridia, teneriqúe furculi in eundem finem aceto folo, vel cum fale condiuntur.

Flores geniftæ eodem modo condiuntur, afferuanturqúe, antequam dehifcant collecti, qui non funt ita grati quemadmodum cappares, ijfqúe minùs adftringunt, nulliufqúe funt nutrimenti, & magis lienis, & iecoris obftructiones aperiunt. Vua fpina, ribes, vua acerba conftringendo ftomachi orificium appetentiam conciliant, cibifqúe calidis, vel alioquin naufeabundis addunt gratiam, fupplent vices agreftæ, habentqúe frigidi aliquid & tenuis nutrimenti. Fructus palmæ dactyli vocati, maturi, recentes, flatum generant, caput grauant, & calefaciunt: ficci verò iecur, & lienem obftruunt, pulmonis morbis profunt, difficile coquuntur, craffum generant fuccum, & eò magis, fi pinguiores fuerint, quemadmodum hi funt, qui Alexandria Meffanam D aduehuntur. Alimentum non exiguum corpori præbent, guftui funt grati, & in hac Ciuitate frequentiffimè eduntur. Ex his parari folet in officinis illud medicamentum, quod Diaphœnicon appellatur, & in frequentiffimo apud Medicos eft vfu.

Animaduertit Cardanus hoc loco dactylos dentes corrumpere, hoc experimento, quia omnibus in regionibus Africæ vbi maximè abundant, dentes citò, ac facillimè decidunt, antequam homines pertingant fenectutem, quòd tamen in hac Meffanenfi Ciuitate eueniffe viginti quatuor annorum interuallo non animaduerti. Aliud notat idem Cardanus, vfum ipforum dactylorum morbo Gallico plurimùm conferre, ita vt qui eo morbo tenentur, & in regiones, vbi abundant, fe contulerint breui fpatio fanari, reddens autem rationem inquit id euenire poffe ratione caliditatis, & ficcitatis regionis, vel ratione odoris à palmis prodeuntis: verùm Meffanæ, quæ licet non fit in Africa, non tamen ab ea valde diftat, & in quam infinita dactylorum copia transfertur, & vbi etiam adfunt palmæ, nunquam obferuatum eft à dactylis luem veneream fugari.

fugari. Addit Cardanus, eos facere ad vitæ longitudinem, quia etsi difficilis sint concoctionis, indigenæ tamen quia assueti sunt eis vesci longissima vita fruuntur.

Glandes crudæ potiùs sunt porcorum alimenta, quàm hominum, vehementer adstringunt, succum crassum præstant, & malum, coctæ verò, elixæ præsertim, meliores sunt crudis, ac assis, minùs acerbæ, & minùs malæ, minùs adstringunt, quàm assæ, & faciliùs superantur, quamuis assæ minùs sint flatuosæ, & faciliùs coquantur, quàm crudæ. Castanea agrestis fructus est quidem, si recens, & viridis comedatur, crassum succum præbet, difficilè coquitur, tardè penetrat, validè adstringit, tussim generat, & flatus. Antiquæ verò, vel aridæ asseruatæ hac ratione sicut Bononienses faciunt, qui primùm concoquunt in vino, deinde exiccant ad fumum, & *anseres* appellant, gratissimæ sunt gustui, & in sumptione mollissimæ. Consueuerunt etiam easdem coquere in aqua, & appellant *balofies* assant etiam tam ad ignem in sartagine pluribus foraminibus prædita, quàm sub cineribus, & prunis, comeduntque à prandio, & à cœna cum modico salis, & piperis: primitiuæ verò, quæ apparent sub initio Octobris, in aqua elixantur superaddito sale, minùs flatuosæ sunt, sed ad concoquendum contumaces, neq; tamen caput grauant, sed ventriculo conferunt, somnumq; ac Venerem cieunt, suntque suauissimæ, cuius rei iudicium esse potest, quòd breui tempore coquantur, & vix admotæ igni. A cœna comeduntur tum ob somnum, tum quia exactiùs concoquuntur. Sed copiosus vsus ipsarum siue à cœna, siue à prandio pessimus est, quia tunc capiti nocent, Cardano scribente lib. 2. de sanitate tuen. cap. 61. & ratio est, quia nimis diu manent in ventriculo.

Ad Castaneas refero radiculam quamdam exiguam, quæ in littore marino Messanensi in fine Augusti, & principio Septembris vendi solet, & appellatur *Basysi* nascitur autem potissimum in agro Drepanensi. Puto corrupto vocabulo à nomine Basar, alzir, hoc nomen à Mauris deductum esse, videtur enim esse de genere bulborum, nec ineptè dici posset bulbus esculentus, quia ab omnibus comeditur, saporque ipsius est dulcis castanearum in modum, vnde vulgares eius loci, in quo nascitur saporis similitudine, quem cum castaneis obseruant castanealos dicunt. Planta ipsius exigua est valde, cuius radix sub terra est, rotunda croci silnestris in modum multamque similitudinem, quò ad effigiem tota planta habet cum croco silnestri, folia tantum habet duo vel tria oblonga instar filamentorum quorundã, quę supra terram emittit, aliaque breuiora, in quorum summitate apparet veluti calculus exiguus, qui est fructus huius virgulti oblongus magnitudine fabæ ordinariæ extra colore subflauo asperitates tres circulares habens equidistantes intus vero albus castaneæ substantiæ in modum, huius radiculæ meminit Montagnana de ægritudine matricis consilio 205. fol. 828. littera C quam radicem appellari à Veronensibus, Futrosium, scribit, & alio nomine, azulinum.

Vua in colore, figura, sapore, amplitudine acini, mollitie, ac duritie calli differentias multas constituit; aliæ enim purpureo, aliæ roseo, aliæ viridi colore nitent; candidæ, ac nigræ vulgares sunt, quæ maximè tument, sunt etiam quæ paruæ acino, & exiles, aliæ quæ acino rotundo, aliæ prælongo porriguntur, aliæ absque acino, & aliæ duriore callo, aliæ acino præditæ præteneræ sunt. Harum autem omnium aliæ maturæ, aliæ immaturæ: maturæ aliæ sunt recentes, & crudæ, quæ paucum alimentum præstant, flatum generant, difficilè coquuntur, capitis dolorem afferunt; aliæ asseruatæ pensiles, quæ recentibus sunt meliores, quia nec caput offendunt, nec flatuosæ habentur, & ventrem minùs distendunt. Passæ duobus modis fiunt, aut in sole, vuis in palmite relictis, retorto pediculo racemi, donec marcescat racemus, & vuæ: aut si in lixiuium fundantur, & deinde exponantur soli æstuanti. Suntque in duplici differentia, alię sunt dulces, alię austeræ, dulces sunt calidiores, ventrem roborant, atque adstringunt, conualescentibus prosunt, ventriculo, iecori, intestinis, pituitosis humoribus conferunt: ex his fit illud tam apud Galenum celebratum electuarium, quod cyphoides appellatur, de quo pertractat 8. de comp. med. secundum locos c. 7. validiùs hę alunt, quàm faciant vuæ.

Animaduertit Cardanus lib. 2. de sanit. tuen. cap. vltimo vuas passas vtilitatem ferre in lue indica, & in Elephantiasi, eędẽ, omnia membra naturalia confirmãt, alimẽtum minimè

A minimè putredini obnoxium exhibent, pectus demulcent, vtiles pulmoni, sensibus ventriculo maximè amicæ, vitam producunt, aperiunt obstructiones, & tamen adstringunt. Vuas passas paruas obseruamus hic Messanæ, quarum aliquæ ad nos Corintho feruntur, & sunt sine acinis, aliæ verò suos acinos duros habent, & à Lipara afferuntur; suntque exiguæ, non secus atque Corinthiacæ. Vbi verò immaturæ sunt, acetæ, atque austeræ habentur: acidæ cæteris magis infrigidant, habentque aliquam tenuitatem partium, austeræ verò & ipsæ frigidæ sunt, sed crassarum partium, proinde & diutiùs refrigerant, & adstringunt, & ventrem minimè pertranseunt: dicebat Cardanus austeras, & vinosas commodiores esse pro iecore.

His vuis passis Creticis cum pane solo in prandio contentus erat Cardanus: addit; eos, qui aluum adstrictam habent passas Corinthi hoc modo præparare; eas enim apprimè vino abluunt, atque à sorditie expurgant, inde optimo vino per viginti quatuor horas macerant, atque infusioni folliculorum senæ cum cinnamomo factæ eas à vino extractas addunt, permittuntque leni ebullitione feruescere, quibus colatis vtuntur ante cibum immediatè ad quantitatem cochlearis, & aluum lubricam reddunt, sed ventriculo obsunt, ac capiti ob vinum, ac senam. Et hæc sunt de pane, & de opsonijs pro recta victus ratione instituenda, tam in sanis, quàm in ægrotantibus. At relinquimus artem illam opsonatricem, quæ ad palati & gulæ irritamenta facit, nec non & omnia condimenta, quemadmodum sunt pasteta, tortæ suffocatorum ratione, atq; omnes intinctus, quæ videntur ad coquos, & ganeones spectare potiùs, quàm ad Medicos.

Rectus modò vsus omnium alimentorum in genere, qui constat ex quando, quanto, & ordine, breuiter docendus est, & primò quod ad tempus attinet, quamuis veteres, vt plurimùm, aut soliti fuerint cęnare tantùm, aut solùm prãdere, nunc tamen sæpius aliqui pascuntur, & quidem vtiliter tam sani, quàm ægri; toties enim alimentum assumendum esse videtur, quoties cibus antè ingestus, absumptus fuerit. Et in pueris obseruamus opus esse multo alimento ob fluidam corporis eorum constitutionem; nam alimentum præterquam quòd facilè dissipatur, est etiam augmentum, vnde C necessitatem affert, vt ingeratur, quandoquidem requiritur multa restitutio, atque nutritio, quæ cùm affatim fieri non possit, per vices est compensanda; hinc est, cur communiter ter, vel quater infantes soleant cibum sumere, & etiam plures: senes è contra parum digerunt ob frigidum, siccum, durum corporis habitum, ideo facilè ieiunium ferunt, ob virium tamen debilitatem non aliter, quàm conualescentibus portionem ijs necessariam in vices binas ad minimùm partimur. Virilis ætas, habitus fluore, & viribus naturalibus media, duplici ferè pastu satiatur, nisi ob laborem, vel maius exercitium aucta difflatione frequentior etiam requiratur, & copiosior restitutio, vt in ijs, qui diuturnis sese laboribus exhauriunt; nam in his fames oritur, quæ coctionem frequenter anteuertit ob copiosam alimenti crudi distributionem, ex quo etiam membris apposito, & agglutinato magni producũtur in senibus, & ferè immedicabiles artuum dolores. Multùm verò ad hanc rem facit consuetudo, cuius ratione maior pars veterum sola cœna erat contenta; nam prandio aliquando assumpto lædebatur, & alia pars rarior binos requirebat pastus.

D Videtur ex communi opinione melior, & sanitati conducibilior ea viuendi consuetudo, quæ bis spatio viginti quatuor horarum hominem reficit, quòd longiore abstinentia vires debilitantur, & copiosior simul ingesta quantitas nimium grauat, cruditates, indeque obstructiones accersit, laudatur præterea hic cibandi modus, quia excessum, defectumque alterutrius cibationis longiori, vel breuiori tempore compensare possimus. Hanc consuetudinem assumendi bis in die cibum summè laudat Celsus cap. 1. lib. 1. inquit enim quòd sanis magis confert bis capere alimentum in die, quàm semel. Quoniam igitur tempus assumendi alimenti alio modo metimur in sanis, & alio modo in ægrotis, sanorum tempus est offerendi alimentum, postquam hesternus, priorue cibus descenderit, & iam confectus fuerit; nam si priùs concedatur, quàm prior assumptus fuerit concoctus, maximę cruditatis causa erit; at in ęgris alio modo, & alia ratione instituitur alimentum; nam in febrium accessionibus à cibo abstinere Hippocratis præcepto conuenit, in fine verò offerendum est, quod fusiùs in

methodo

methodo febrium curandarum declarabitur. Offerre verò alimentum tam sanis, quàm ægris pertinet ad modum, qui à consuetudine, vt plurimùm regitur, quamuis ab ætate etiam confirmari possit, vt de pueris, de senibus, & de viris supra dictum est.

Quod attinet ad quantitatem offerendam, dico tantùm alimenti sanis est exhibendum, quousque satientur, & ipsum perbellè concoquant, habito etiam respectu ad anni tempora; nam vere magis videtur esse offerendum, æstate minùs, autumno mediocriter, & hyeme multùm, quòd magis tũc tẽporis cõcoquatur. Consuetudo velmaximè respicienda est; nã alij consueti sunt semel in die alij bis comedere, & multùm, alij parùm, pro diuersitate habitus corporis, & complexionis. Ventriculus quoque respiciendus est pro magnitudine, ac paruitate ipsius; scribit Aristoteles quendam fuisse adeo exiguo ventriculo, vt vix paucissimam quantitatem alimenti continere potuisset, ideo coactus erat sępiùs assumere alimentum. E contra Milo Crotoniatus, vnica vice vitulum deuorasse dicitur. Hæc de cibis.

De Potu. Cap. V.

PRæclarè nouit optima magistra Natura, non minùs sibi elaborandum esse circa conseruationem, quàm generationem animalium: quare cùm ad hoc negotium cibum, & potum necessarium animaduerteret, lautissimè quidem pro sicco restaurando cibum, pro humido potum subministrare voluit. Cùm verò nec cibus, neque potus è re animalium fuisset, nisi concoquibilis, & alterabilis esset, id quod non nisi beneficio officinarum fieri potest, artificio singulari stomachum producendum, eiusque orificio maximum sensum conferendum putauit, vt scilicet pro corporis indigentia, & qualitate aliter afficeretur dum cibi, aliter dum potus inopia laboraret. De cibis in superioribus ad sufficientiam à nobis tractatum est; ordo itaque propositus rerum non naturalium iam postulat, vt de potu, eiusque diuersis generibus agamus: est autem in genere potusalius simpliciter talis, alius medicamentosus, non secus atq; de cibis dictum fuit.

Potus igitur in genere est essentiæ humidioris, quæ deperdita est, refectio, & ad tres vsus omninò necessarius, videlicet ad sedandam sitim, quæ nihil aliud est, quàm potionis desiderium, qua cùm vrgeri nos sentimus, ad potum protinus excitamur; id ipsum enim nobis, quod terræ nascentibus, atque satis euenit, quæ nisi humore foueantur, ac irrorentur, arescere omninò est necesse, sic quæ in nobis humida sunt, quæque natiui caloris perpetuò depascentis, continua actione in dies siccantur, ac minuuntur, contabescerent sanè, ni potione, seu præsentaneo remedio humectata reficerentur: hæc est prima vtilitas. Deinde, vt alimenta probè elixentur. Ad extremum, vt quod nutrimentum est, distribui ex ventre, atque deduci aliquando posset, siquidem alimentum se ipso, nisi ab humido aliquo fluxili adiuuaretur, non facilè ex ventre in reliquas corporis partes distribueretur; hoc autem est, aqua, quod ex qua nulla particula nutriri potest, corpori præstat, si Galeno credimus lib. 4. de part. vs. cap. 5. Quis enim intelligere posset chylum ex cibis genitum, per angustissimas venas, quæ in hepate sunt, permeare, nisi ei aliqua tenuis, & aquosa humiditas, tanquam vehiculum permisceretur? Verùm huiusmodi aquosa humiditas tam fit ex vino, quàm ex aqua; nam si ex sola aqua chylus veheretur in iecur, malè ageretur apud eos, qui vino absque aqua in potu viuntur. Et hæ sunt vtilitates, quas potus præstat animalibus, hominibus præsertim, de quorum potu loquimur. Iam verò cùm potus simplex sit aqua, & vinum, primò de aqua à nobis dicendum est, tanquam omnium communissimo potu; equidem clarissimum esse puto longè plures esse homines, qui sola aqua vtantur pro potu, quàm eos, qui se vino satient, ab aqua igitur initium facimus.

Aqua, quæ communissimus est potus vniuersis hominibus tam sanis, quàm ægris, & ad vitam maximè necessaria, gustu, visu, & olfactu iudicari debet, docente Galeno 1. de simp. fac. cap. 4. gustu quidem æstimanda venit; nam saporis omnis, & quali-

A qualitatis, quæ linguæ iudicio discernitur, expertem esse oportet: visu, quia pellucidam, & synceram; odoratu quia præseferre nullam odoris qualitatem debet, eodem lib. de simp. fac. cap. 5. Ea igitur optima censenda est, quæ nec aciditatem, nec acrimoniam, aut salsedinem, aliamue qualitatem referat, neque odore vllo, qui nares feriat, prædita fuerit, atque etiam, vt potui sit maximè idonea, cuiusuis substantiæ mistione vacantem, & synceram, nec non temperie, & natura frigidam, atque humidam omninò esse oportet; omnis enim aqua dulcis, & potabilis abundè refrigerat, & humectat, Galeno Magistro, cap. 6. & 7. lib. iam citati.

Cùm autem plures sint differentiæ, à loco videlicet, vnde manant, à substantia, & illius qualitatibus, delectum ab optima facere conuenit; aquarum itaque alia est fontana, alia pluuialis, alia putealis, alia fluuialis, alia lacustris, alia paludosa, alia glacialis atque alia niuosa; omnium fontana est optima; nam vt affirmat Gal. 1. de sanit. tuend. hæc ipsa omnibus præferenda, vt quæ gustu, sit iucunda, & omnis qualitatis expers, celeriter præcordia permeet, quamuis non omnis fontana his dotibus prædita sit,

B sed ea tantùm, cuius ad orientem solem cursus est, quæque terreno puro colatur, indeque depurata effluit, hæc eadem & calefcit, & refrigeratur ocyssimè, & leuissima est, & proinde omni ætati, atque naturæ vtilissima, quod scripsit Hippoc. lib. 5. apho. 26. sed vt talis sit, è locis sublimibus, terrenis collibus, atque profundissimis fontibus manare est necesse; hæ enim, lib. de aëre, aquis, & locis, vt ait idem Hippocr. & dulces sunt, ad potandum suaues, & gratæ, hyemeque calidæ fiunt, æstate verò frigidæ, easque summopere laudat, quæ ad solis exortus, & præsertim æstiuos, cursum habent, vt quæ leues sint, & concoctu ob id faciles.

Aquas igitur eas laudat Hippocr. quæ ad solis exortus, & præsertim æstiuos cursum habent, vt quæ leues sint, & concoctu ob id faciles, secundum ab his locum tenent, quæ inter æstiuos solis exortus, & occasus emergunt, magis verò, quæ orientem spectant, tertio loco sunt, quæ inter occasus æstiuos, ac hybernos scaturiunt. Pessimæ sunt, quæ ad austrum, & quæ inter æstiuum ortum, & occasum in meridiem vergunt. De aquis verò pluuialibus, seu cęlo decidnis lib. de aëre, aquis, & locis loquens Hippoc.

C eas videtur in duas differentias partiri; nam aliæ sunt, quæ ab æthere excretæ sunt cum tonitru, aliæ verò absque tonitru: quæ fiunt cum tonitru appellantur ab eodem temporariæ, & vti procellosas malas esse dicit, alias verò leuissimas, dulcissimas, tenuissimas, atque splendidissimas esse scribit, quòd sol id, quod tenuissimum, ac leuissimum est in aqua, & terra, sursum rapiat, atque attollat, optimasque has esse censet, verùm opus habere, vt decoquantur, ac excolentur, vt quicquid crassum è nubibus in ipsis relictum est, deijciatur; alioquin facilè putrescere ob tenuitatem, & odorem prauum retinere, & rancedinem, vocisque grauitatem bibentibus facere affirmauit, propterea, quòd huiusmodi aquæ ex pluribus sint congregatæ, atque permistæ.

Sunt modò aquæ puteales, quæ & fontanis, & pluuialibus longè deteriores habentur, præsertim si earum ductus, aut minerales, aut limo, cœnoue obducti fuerint; huiusmodi enim aquæ putredinosæ esse solent. Nec mirum est huiusmodi aquas esse prauas, quia non sua ipsarum virtute, sed aliena, & manu facta prodeunt; effossa enim terra, cuniculisque peruijs factis per terreos anfractus meant. Vbi igitur fon-

D tana, & pluuia desunt, puteali vtendum est, sed cuius os putei orientem, si fieri possit, spectet, sitque aperto, & patenti cælo exposita, non angustis locis conclusa, nec sordido fundo obsita, sed leuiter petroso, ac nitido: pleno itidem gurgite fluat pura, & copiosa scateat, nullis sordibus, nulloque sit ingrato sapore, vel odore affecta, aut inquinata. Paucissimi putei hic Messanæ reperiuntur, qui habeant hasce conditiones; quemadmodum etiam Bononiæ, quamuis ibi sint frigidiores. Messanenses plures habent fontes, & egregios quidem (vt supra dictum est,) quorum aquis ad bibendum vtuntur: at Bononienses carent fontibus, eò quòd ijs non delectentur; nam loco aquæ bibunt vina, quorum copia maxima est, & omnis generis, & nonnulla sunt adeo paucifera, vt commodissimè sine aqua possint sumi, quod contingit ratione frigiditatis per totam illam regionem vagantis, quæ est in causa, cur & vina sint minùs robusta, & minùs eorum vis, si qua est, in bibendo persentiatur à potoribus, etiam longum post tempus ab ingestione.

Habent etiam Bononienſes aquam ex flumine Rheni appellato, quæ in vaſis aſſeruata clareſcit, & optima eſt pro potu, quamuis Hippocr. lib. de aëre, aqua, & locis fluuiales aquas, eas potiſſimùm, quæ à magnis fluminibus aſſumuntur, vt valde morboſas damnet. Sunt quidem aliqua flumina, quorum aquæ tutò bibuntur, imò aliquas eſſe conſtat, quarum virtus bonitate cum vino certat, quemadmodum eſt aqua Nili, de qua Alpinus lib. de medicina Aegyptiorum lib. 1. cap. 1. ſcribit omnibus ferè ægrotis in potu pro vino ſubſtitui, quin etiam addit plures exiſtere, qui vini vſu omninò omiſſo aquam hanc frequentantes in potu podagra, alijſque multis morbis præſeruati fuere. Et quod magis eſt, ſubiungit aquam Nili vim ſanguinem gignendi obtinuiſſe, poſtquam Dei conceſſione à Moyſe aquæ in ſanguinem quondam fuere mutatæ: confirmantque Aegyptij hanc ſententiam, quòd corpora pleraque illorum incolarum habitu bene carnoſo, copioſo, temperatoque ſanguine obſeruētur; & quòd ipſa aqua dulcis exiſtat, qui ſapor eam haud planè à nutritione alienam eſſe ſignificat. Addit idem Alpinus, vtcunque ſit, hoc vnum ſcimus eius aquæ vſu corpora illa optimè, ac ſalubriter viuere, & ob id falſam iudico Gal. ſententiam, qua omnem aquam noxiam potiùs, quàm vtilem affirmat; ſi enim hoc verum eſſet, quomodo tot infinitarum regionum populi viuere poſſent continuò aquam potantes? Infiniti propemodum ſunt homines tum in Africa, tum in Aſia aquam ſolùm potantes, qui tamen rectiſſimè valent.

Sed hoc loci animaduertendum eſt ab Alpino perperam reprehendi Galenum, quia Gal. non probat aquas magnorum fluuiorum, ſed tamquam inſalubres reijcit, eas præſertim ex fluminibus tranſeuntibus, vel per Ciuitates, vel propè Ciuitates, quæ ob ſorditiem, quam ſuſcipiunt, & varietatem aquarum ingredientium, ſunt omninò inſalubres. Siquidem tales aquæ plurimos morbos generant, calculum nempe renum, & veſicæ, coxendicum mala, lienis, & viſcerum obſtructiones. Et licet Gal. etiam Nilum inter magnos fluuios enumeret, nihilominus ipſum, & ipſius aquam potiùs laudat, atque extollit libello de aëre, aquis, & locis, dicens. *Sed quamuis non laudem fluentes verſus auſtrum aquas, Nilum tamen fluuium ita laudo, vt ſicut mihi videtur, paucis comparetur fluuijs ſecundùm bonitatem aquæ, & ſubit ventrem, & mulieribus in partubus confert*. Secundò dicit, quòd hæc conditio eſt in malis aquis, vt ſi quotidie effundantur de vaſe vno in aliud, omni die reſideat euidenter aliqua terreſtreitas, ſicut in primis diebus, at vltra non citò, ſed paulatim deſcendit ab eis, quod deſcendere ſolet, & præter hoc habent, quod nunquam perfectè clarificantur. At huiuſmodi aquæ nempe fluuiatiles, & etiam pluuiales poſſunt coctione, & elixatione emendari, quādoquidem ex ebullitione quæuis aqua tenuior fit, & leuior, habet & aliud commodum; nam attenuata eius ſubſtantia, quæ in ea ſunt, ſubſident, & ea multò purior redditur. Quæ igitur aqua coquitur, & multò magis ſi diſtillatur, quæ intus ſunt extranea, bifariam abijcit; tenuia enim euaporant, & craſſa ſubſident, vnde vtroque modo expurgatur. Nec Cardano docente, periculum eſt, vt vlteriore caliditate tranſiens in vapores impura reddatur, cùm tunc non ſint aliena qualitate infecti aquei vapores, quemadmodum hi, qui abierunt, cùm ſimplices ſint; aqua igitur cocta, & lutulenta, & limoſa, aut etiam fœtens, decoctione omnia deponit; nam præcalefacta, vt ſcribit Gal. 6. morb. vulgar. text. 10. cōment. 4. cùm refrixit, tunc euidenter putorem, quem ex putredine plerumque contraxerat, depellit, omniſque pars terrea facilè ſubſidet, quæ ſi cum tota aqua, vt priùs quàm incaluiſſet, minutatim permixta manſiſſet, poſt potum non contemnendam noxam intuliſſet, & maximè quibus renes, aut veſica gignendis calculis procliues ſunt.

Verùm ſub diuo non aquam modò calentem, ſed etiam alia quædam exponere iſtius ſeparationis cauſa quidam Medici mihi excogitaſſe videntur. Romani non coquunt aquam igne, ſed in maximo, & ſummo æſtu ſub ſole eam per totum diem remanere ſinunt, nocte verò aëri exponunt, quam bibendam ægrotis concedunt: Medici verò Bononienſes eam igni bullire faciunt, aërique exponunt, & vaſis quibuſdam terreis aſſeruāt, vnumque maximum in xenodochio mortis vocato (quod eſt illius ciuitatis primum) publicè vas aqua cocta plenum quotidie exponunt, ex quo vnuſquiſque poteſt ſibi aquam extrahere, quantum ſatis eſt pro domus ſuæ ægrotantium neceſſitate:

A tate: alia aquæ vasa in cella vinaria pro nobilibus seruatur, quæ illa communi frigidior est. Cæterùm vtraque sapore caret, nullo odore prædita, & limpidissima existit; nam quæcunq; ex diuersæ naturæ materijs constant per minutas particulas mistione conflata, post calefactionem refrigescentia facilè secernuntur, sed statim à coctione antequam refrigerentur, adhuc motione agitantur, atque ideo omnes eorum particulæ permistæ sunt, refrigeratis tamen, graues, ac terreæ fundum petunt, leues superfluitant. Ita vt prima ratio coctionis aquæ existit, quæ desumitur ab aqua deprauata, qua curamus partes heterogeneas ab ipsa aqua separare: alia ratio videtur à Galeno afferri loco præcitato, vbi dicit, ob alium sanè vsum aquam præcalefactam refrigeramus, etsi neque sapore, neque odore malè deprauata sit, atque sit exquisitè pura, quando scilicet in ventriculo ipsam diutiùs commorari, aut percellere, aut inflare, aut degrauare perceperimus; sunt enim multæ aquæ id genus, quarum præcipuè ab optimis aquis discretionem Hippocr. scripsit, dicens aqua citò incalescens, ac citò refrigescens leuissima est.

B Alia autem ratio, qua mouemur ad decoquendam aquam, est vt frigidior reddatur, vnde Gal. dicebat se in Alexandria, & in tota Aegypto obseruasse in testaceis quibusdam vasis aquam huiusmodi refrigerari; occidente enim Sole aquam priùs calefactam in vascula fundebant, deinde sublimè totum hoc vas in fenestris vento aduersis, vt ibi per totam noctem refrigesceret, suspendebant, postea ante solis ortum vas humi depositum, frigida aqua circumspergebant, & frigida etiam folia eidem circumdabant, nonnunquam vitium, aut lactucæ, nonnunquam verò, & aliarum huius censùs herbarum, vt frigus id, quod sub nocturno aere acquisiuerat, diutiùs permaneret, multò verò magis ad huiusmodi apparatum, cùm optimæ aquæ ipsis facultas non esset, homines deuenere. Ita vt dicendum veniat aquas vel bonas, vel malas esse, si bonæ sunt, concoquuntur, vt inde faciliùs, & magis refrigerari possint: si verò malæ, vel sunt malæ ratione qualitatis cuiusdam occultæ, qua ventriculus ipsam perferre non potest, vel quia partes terreas, & lutosas, & alias res extraneas continet, quæ ex decoctione dissipantur, & ad meliorem naturam rediguntur. Aqua igitur optima

C ea est, quæ citò incalescit, ac citò refrigeratur, & leuissima est; deinde aquæ bonæ sunt, in quibus res omnes coquibiles intus positæ facilè coquuntur, & citissimè: è contra verò malæ sunt illæ aquæ, in quibus res, aut non coquuntur, aut difficillimè.

Auicenn. lib. 1. fen. 2. doct. 2. cap. 16. scriptum reliquit sublimationem, & distillationem aquas malas rectificare, & vbi neutra harum adfuerit decoctionem rectificare; proinde inquit torpidos quosdam Medicos existimasse, quòd aquæ coctæ subtile resoluatur, & ipsius remaneat spissum, hoc est dictu, quòd tenue resoluatur, & crassum remaneat, è contra verò sapientes testificatos esse scribit, aquam coctam minoris esse inflammationis, & facilioris descensionis.

Medici igitur secundùm Auicenn. existimantes per decoctionem aquæ resolui partes tenues crassis remanentibus, sicut fit in lacte, melle, & ouis, valde hallucinantur; nam ad incrassationem faciendam requiritur, vt humidum recedat, & siccum constans maneat, id quod in aqua fieri minimè potest eadem remanente sub forma aquæ,

D hinc est, quòd non incrassatur per decoctionem, vt ex Aristotele colligitur, 4. Meteor. cap. de coagulat. & liquat. incrassatio enim fit humido abeunte, & sicco remanente; aqua autem, quæ est primum humidorum, non incrassatur sola, hoc est, inter humida sola aqua non incrassatur. Item ignis, aut caliditas non solùm non incrassat aquam, sed eam congelatam, & ea quæ aquea sunt coagulata dissoluit, & attenuat teste Aristotele loco præcitato, vnde quæcunque sunt aquea à predominio, non possunt coagulari ab igne, imò ab eodem soluuntur. Succedit quòd idem non potest esse per se causa contrariorum, ignis igitur non poterit soluere, & incrassare: tandem Auicenn. dicit, quòd aqua in definitione suæ aqueitatis constat ex similibus partibus in tenuitate, & crassitie, quia est corpus simplex, & elementum, & non incrassatur nisi altero duorum modorum, scilicet, vel ex forti frigore super eam dominante, aut propter commistionem fortem terrestrium partium nequeuntium ab ea separari, quia sunt ita paruæ, vt findere non possint continuitatem aquæ, & inferius residere, & sic oportet,

vt immixtæ maneant substantiæ aquæ, donec ipsa subtiliata faciliùs findi possit. I

Sed instabit quispiam contra primum modum inspissationis inquiens, si qualitas frigoris præualens super aquam sufficiat ipsam inspissare, aqua pura in propria regione,& natura debebit esse spississima,quia est frigidissima. Respondet Iacobus de partibus dicens duplicem esse frigiditatem in aqua, vna est propria, & naturalis, altera verò ei aduentitia, deforis adueniens : prima non condensat, aut congelat aquam, sed aduentitia ea est, quæ inspissat eam, & quandoque congelat faciens eam accedere ad naturam terræ. Sed rursus, ex Aristotile dictum est aquam,vbi sola est, non condensari; at dicendum, quòd quando aqua congelatur, non est sola, sed pars eius aliqua, vel facta est terra,vel terræ appropinquat. Itaque Auicen. rectè concludit aquam ex decoctione, aut sublimatione minimè incrassari posse. Vt tandem afferamus conditiones bonæ aquæ, ad eundemmet Auicennam recurrendum, qui breuibus bonæ, & perfectæ aquæ adfert conditiones, inter quas scribit, debere esse ex fonte; nam fontales aquæ sunt alijs meliores, vt dictum est: deinde quòd non solùm sit aqua fontis, sed fontis terra liberæ, non infectæ putredine aliqua: tertiò quòd sit currens,& valde fluens; nam ex motu mundificatur, & attenuatur aqua: debet etiam esse discoperta soli, & ventis exposita, & quòd fluat supra lutum, quod lutum liberum, & absolutum sit ab omni putredine, fœtore, & alia extranea substantia, sitque multæ quantitatis, vehementerque currat, & quidem versus orientem præcipuè æstiuum, plurimumque à sua origine, seu à suo principio elongata sit, descendatque à locis altis cum alijs bonitatibus, sitque gustui suauis, potiùs insipida, quàm dulcis, viniq; non toleret permixtionem; nam quantò aqua est purior, tantò magis frangit virtutem vini, debetq; esse leuis ponderis, quòd citò infrigidetur, & citò calefiat, in eaque dominetur nullus sapor, nec odor, citòque descendat ab hypochondrijs, nec stomachum offendat, resque in ea,quæ ad coquendum immittuntur, statim coquantur, & facilè. Atque istæ sunt omnes conditiones,quas Auuicennas in aqua bona considerat, nulla ratione ab Hippocrate,aut Galeno recedens. Reliquæ verò aquæ,quæ non habent hasce conditiones,ab ipso tanquam malæ reprobantur, vt sunt pluuiales, puteorum, paludum, aquæ niuosæ, & glaciales. F G

Non desunt tamen aliqui, qui putant aquas meliores eas esse, quæ exprimuntur ab albissima niue, eamque vt cæteris omnibus minimè noxiam vino admiscent, & eam bibendam præbent; de hac autem niue Aulus Gellius 10. lib. atticar. noct. scriptum reliquit ex Arist. sententia frugibus, & arboribus esse fecundam, hominibus verò potu nimio insalubrem, & reddens rationem ex eodem Arist. ad hunc modum scribit, cur aquæ ex niue glacieque liquatæ sint vitiosæ? respondet,an quia cùm aqua quæuis gelu concrescit, pars tenuissima difflatur, & leuissima euaporatur, quare omninò pessima est? hæcque conclusio ab Hippocr. lib.de aëre aq. & loc.cap.4. à Gal. pariter,& ab Anicenn. comprobatur, & Macrobius 7. lib. saturnal. cap. 12. quæst. 13. dicebat ex Disario: aqua ex niue resoluta, etiamsi igne calefiat, & calida bibatur, æquè noxia est, ac si epota sit frigida, & Arist. inquit omnem aquam in se habere aëris tenuissimi portionem, quę salutaris est,& terream habet fæcem,quæ est corpulenta post terram, cùm ergo aëris frigore, & gelu coacta coalescat, necesse est per euaporationem, velut exprimi ex ea auram illam tenuissimam, qua discedente conueniat in coagulum sola terrea natura in se remanente. H

Nec deest inter Medicos controuersia de bonitate aquarum; nam, vt notat Auerrhoës, quidam asserunt fontanas esse meliores; quidam verò pluuiales, non desunt etiam, qui multùm commendent aquas fluuiales, nec quidem immeritò; nam cùm de ratione, & de essentia bonæ aquæ sit, vt (quo ad eius attinet substantiam) tenuis sit nullamque extraneam substantiam admittat; quo ad saporem, sit insipida, & gustui gratissima, nullumque habeat prauum odorem, & quoad sensum, sit limpidissima, ad hæc pondere sit leuis, & epota descendat facilè, & breui tempore aijs hypochondroi, facileque refrigeretur & facilè incalescat, eaque omnia, quæ intus coquuntur, celeriter, & perfectè coquantur; nullus quidem negare poterit, quin huiusmodi aqua sit bona, & salubris, quod de pluuiali, & fluuiali experientià facillimè comprobatur, & primo de pluuiali; nam si respiciamus aquam pluuialem in cisternis asseruatam in Ci-

uitate

A nitate Melitensi luce clariùs apparebit ipsam quo ad iucunditatem potus, & reliquas conditiones iam dictas omni aquæ fontanæ purissimæ æquiparari posse, & inter cæteras cisternas vna est insignis in dicto alberge Italiæ non multis ab hinc annis fabrefacta, quæ plusquàm duo, aut tria millia dolia continet. Et quamuis cuiusdam fontis aquam ob sui bonitatem, & excellentiam Serenissimus Princeps, atque Magister Equitum Sancti Ioannis Baptistæ maximis sumptibus, nec minori artificio, & conatu, industria Bononiensis Artificis cuiusdam, ex veteri per aquæ ductus in nouam Ciuitatem perducendam curauerit: nihilominus magis commendatur aqua eius cisternæ, quæ re vera mala esse nequit propter frequentem pulsationem,& agitationem haurientium; ea enim est qualitas aquæ, vt si alioquin naturâ non excellat, continua commotione proba efficiatur. Aemulatio non dispar aquarum Romæ quoque deprehenditur; nam Paulus Quintus Pont. Max. sanctæ memoriæ, singularem suam operam introductioni bonarum aquarum in Vrbem locauit; hinc tot insignes extant fontes Romæ, vberrimè aquas profundentes, non secus, ac si torrentes cataracta-B rum in modum prosilirent: sunt plerumque aquæ ductus in collibus, vnde primò emanant, quibus mediantibus, toti Vrbi per varios canales aquæ impertiantur.

Ne tamen diutius his in fontibus immorer, dictionis meæ filum de hac re contextum abrumpam, quia non est mens mihi hoc loco in specie differere de fonte præclaro in foro Sancti Petri aquas magna vi in altum, & præter morem aliorum fontium copiosè ad stuporem omnium protrudente,& eiaculante, non de alijs centum in diuersis publicis vijs, & præsertim palatijs Papalibus, Gardinalium, aliorumque virorum tam Illustrium, quàm inferioris sortis, & conditionis. Silentio tamen præterire nolui, quòd aquæ Vrbis Romanæ ex fontibus scaturientes, quamuis sint laudabiles, in admirationem tamen nullus rapiatur, si dixero aquam Tyberinam, non habita ratione sordium, & limi, quibus nullo non tempore turbata, & deprauata est, aquis fontanis esse præferendam; nam in cisternis annis nonnullis reseruata, ita nitida, limpida, & laudabilis euadit, vt non in ea vlla qualitas desideretur, quæ aquis præstantissimis inesse consueuerunt. Quod idem dicere audeo de aqua Rheni Bononiensis, quæ asser-C uatur continuò in locis subterraneis; adeo enim clara, ac limpida efficitur, vt procul omni dubio bonitate superet aquam fontis tam egregiè in platea magna Bononiensi ante palatium fabrefacti; in quo sunt multæ figuræ ex metallo fusæ, & præsertim figura Neptunum repræsentans, quæ principem, & superiorem locum sibi vendicat, ad similitudinem fontis in littore Messanensi extructi. Aqua sanè ipsius fontis nullius est momenti, quòd si Bononienses delectarentur limphis possent ob multas, quas habent commoditates, totam Ciuitatem aquarum fontibus replere. Et hæc de aquis simplicibus.

Sunt modò aquæ medicamentosæ, quarum aliquæ à natura, aliæ ab arte conficiuntur: à natura quidem, vt sunt sulphureæ, nitrosæ, aluminosæ, salsæ, ferreæ, bituminosæ, æreæ. Aqua sulphurea in multis locis reperitur, & in Sicilia præsertim prope Ciuitatem Saccam, & Ali in agro Messanensi, in pluribus etiam Italiæ, Germaniæ, Galliæque locis; & famosissima in Agro Bononiensi est aqua Porrectanea tam noua, quàm vetus. Omnes hæ aquæ siccant, & calefaciunt, proficiunt leprosis, scabiosis, D impetiginosis in forma balnei, hydropicis si potentur, sunt præsertim tales aquæ in quodam loco Belgij vocato Spà, quæ solent liberare homines ab hydrope, & inuictissimus Dux Alexander Farnesius ab ascite harum beneficio liber euasit, dolores quoq; mitigant, neruos emolliunt, quæ omnium facultates non desunt aquis Porrectaneis. Sed aquæ Spadenses non modò sunt sulphureæ, sed habent maiorem copiam calchanti, hoc est, vitrioli, vt scribit Antonius du Fouilloux, in eo discursu, quem scribit de origine fontanarum, lib. 2. cap. 3. vbi probat eandem esse mineram aquarum Spadensium, atque de Pugues. Nitrosæ aquæ, & ipsæ calefaciunt, exiccant, morbis humidioribus accommodantur, & à fluxione ortis, vt podagræ, & resolutioni: non concipientibus mulieribus ob nimiam purgationem, aut ob nimiam humiditatis abundantiam in vtero, aut in vniuerso corpore conferunt: fluxioni capitis in thoracem descendenti accommodatæ sunt quàm maximè, stomacho humidiori, tumoribusque laxis & pituitosis vtiles habentur.

Aluminо-

Aluminosæ quoque calefaciunt potestate, & siccant, morbis humidioribus, & ex E fluxione ortis accommodantur, & summè valent, vt podagræ, articulari morbo, conuulsioni, resolutioni, sanguinis reiectioni, immoderatis mulierum purgationibus, continuis abortibus, omnibusque vlceribus fluxione tentatis vtiles sunt. Salsa aqua siccat, calefacit, morbis humidioribus, non secus atque nitrosa maximè confert, tumoribus œdematosis spongijs applicata egregiè medetur. Ferrea siccat, infrigidat, iecori, ac stomacho languenti prodesse solet, exteriùs applicata, sed fluxiones maximè cohibet, si ebibita fuerit: lienis obstructionibus, tumoribus scirrhosis, renibus calculosis valde vtilis. Bituminosa aqua raro in vsu est, calefaciendi, & emolliendi facultatem habet, omnibus sensuum instrumentis valde infensa, caput quoque replet, eique noxia est. Aereæque aquæ desiccant, atque constringunt, absumunt tenues humores in oculos, & tonsillas defluentes, vlcera pudendorum coërcent, membra, & articulos defluxui obnoxios confirmant, & hæc de aquis naturalibus medicatis.

Sunt modò & aquæ medicamentosę ex arte factę, quę plures numero sunt pro varia Medicorum opinione; nam alia fit ex sasfras, & ligno, & radice: alia ex sarsa parilla, cuius loco multi vtuntur smilace leni: alia ex radice chinarum; & tandem alia, quę fit ex guaiaco, & huiusmodi aquæ omnium sunt pręstantissimę, quibus vtimur & vt medicamento, & vt potu pro varia medentis intentione. Sunt etiam & alię vsuales, vt quę fiunt ex hordeo, tam cum cortice, quàm absque cortice, ex cinnamomo, tam per decoctionem, quàm per lambicum, aliæ ex cymino, ex coriandro aliæ, & ab ipsis rebus, quæ decoquuntur, sumunt propria nomina, quæ propemodum sunt infinita: nec rectè vocãturę aquæ decoctæ simpliciter; nam denominatio desumenda est ab ea re, quæ in aqua coquitur; non sicut in hac Ciuitate Messanensi vbi Medici, & omnes vulgares appellant aquam coctam eam, in qua aliquid harum rerum ebullierit, quod impropriè admodum est, cum aqua cocta ea sit, vt supra dictum est, quæ absque alia materia igni exponitur & ebullitur. F

Est tandem illa tam diuulgata, & vsitata aqua apud vltramontanos Cereuisia appellata in duplici differentia existens, vna quæ propriè à Germanis cereuisia, altera hala dicta, quæ fit in Anglia, & Scotia. In Cereuisia conficienda macerantur primò aut hordeum, aut triticum vsque dum prope iam putrida germinent, atque ex illa putrefactione, quasi ex fermento acrimoniam acquirunt: tum ex eodem decocto, quo macerata priùs fuerant, quod lupi salictarij est, ex flore, semineque coquunt magis, minusuè, ac vini omninò vim accipiunt maceratione, fermentatione, & coctura, pro quarum euariatione mirum, quàm variet cereuisia; nam acris, amara, subdulcis, dilutior, fortis, vehemens, imbecilla, clara, turbida, recens, atque vetus fieri consueuit. Hala verò in Anglia, & Scotia magis vsitata suauior est, quæ musto dulci albo comparari posset, nec in aliquo differret, nisi in fine amarorem, ac odorem insuauem retineret. Qui vult habere huius halæ descriptionem, & comparationem inter ipsam, & cereuisiam, adeat Cardanum lib. 3. de Sani. tuen. cap. 88. sunt etiam pene innumerabiles factitiæ potiones ex aqua toti septentrionali plagæ consuetæ, de quibus agendum nobis non est in præsentiarum; sat enim est has in genere tetigisse, vt ostenderemus multas esse potiones ex aqua factas tam naturales, quàm arte factas. G

Vt autem habeatis hunc tractatum de potu absolutum, occurrunt vina, & varia ipsorum genera breuiter enucleanda, quæ cùm ad succorum genus referantur, non autem ad aquas, dicimus succos, qui in potu sumuntur, extrahi vel ab vuis, vel à fructibus arborũ, vt sunt pyra, poma, & id genus, quorũ succus sidra appellatur, qui ab vuis extrahitur, propriè vinum dicitur, quod etiam in duplici est differentia; aliud enim naturale est, & aliud artefactum dici potest. Naturale vinum, aliud est, quod nascitur in montibus, aliud in plano, quod differt, vel ratione substantiæ, vel ratione qualitatum, nempe primarum, aut secundarum. Quod attinet ad substantiam vinorum aliud est crassum, aliud tenue, & medio modo se habens: vinum crassum difficilè concoquitur, multùm nutrit, si perfectè coquatur, crasso sanguine venas replet, & succum atrabilarium generat, & ad vrinas mouendas prorsus inutile, tenue verò è contra crassos humores incidit, vrinam mouet, sanguinem per renes purgat, citò in corpore digeritur flatus minimè gignens: medium verò medio modo se habet. H

A quali-

A qualitate etiam differt; nam aliud est vinum calidum, aliud frigidum, humidum & siccum: quo ad secundas qualitates, differunt ratione coloris, saporis, & odoris: quo ad colorem, aliud album est, cuius aliud est tenue, aliud crassum; tenuè aliud est aquosum, aliud austerum: aquosum vinum naturà Galenus appellat ὑδατῶδες. 7. meth. med. cap. 6. & lib. 8. cap. 3. & 4. de victu acutorum cap. 3. & 12. est autem id genus vini imbecillimum, aquosissimum, minimam sustinens aquæ mistionem, crassos incidit humores, statim concoquitur, sanguinē per renes purgat, ægris plusquàm sanis conuenit. Austerum verò inter vina minimè omnium calidum est, thoracem lædit. Crassum verò vinum album, aliud clarum, & aliud turbidum: rursus clarum aliud dulce, aliud vinosum; dulce confert affectibus pulmonum, & thoracis; vinosum plus alit, neque velociter tamen, neque generatim: turbidum verò ægrè concoquitur, visumque obtenebrat, & hæc referuntur ad colorem album. Sunt modò alia vina diuersorum colorum, vt flauum, nigrum, rubeum, subrubeum: flauum substantià vt plurimùm est tenue, senibus vtile, quia citò nutrit, vrinam mouet, est etiam & crassum, quod magis nutrit.

Hoc loci esset inquirendum, an re vera vinum nutriat, nec ne; nam ex vna parte est doctissimus Mercurialis, qui negatiuam partem sustinet, plerique verò Authores è contra partem affirmatiuam defendunt, quibus facilè subscribo, sed nolo immorari circa huiusmodi quæstionem, parum mea sententia vtilem, & venio ad ea, quæ mei sunt instituti, quod est declarare tantummodo vina, & naturam ipsorum in genere. Igitur, supra dicebam vinum aliud esse flauum, addo aliud nigrum, & aliud rubeum, quæ omnia pro diuersitate loci, in quibus nascuntur, velmultùm, vel parum nutriunt, est & subrubeum, quod in Gallia *Clarettum* appellant, in Sicilia, verò & præsertim Syracusis *Cerasolum* vocant. Et huiusmodi vinum Clarettum in Gallia pretiosum est, idque Rhenanum appellant, quòd in inferiori Germania ad plagam Rheni nascitur, transuehitur in Galliam, & in via adeò perficitur, vt vbi allatum fuerit Lutetiam sit gustu suauius multò, non secus atque vinum Syracusanum in Melitam delatum, quod ob illam nauigationem perficitur, ita vt & gratius, & iucundius palato sit, quàm Syracusis. Huiusmodi vina, & omnia in genere sapore variant; nam aliud est dulce, aliud austerum, aliud vinosum.

Sed in vinorum constituendis differentijs illud est obseruandum, quòd quemadmodum media ab extremis aut multùm, aut parum distare ab inuicem solent, ita in eis, pro status ratione, varia in colore, sapore, & substantia discrimina oriuntur, quamobrem vini tum colores, tum genera, tum sapores prædictis plures sunt. Senibus amicum est vinum; nam sicut igne ferrum, ita vino corpora senum molliuntur, ac temperantur. Adhæc vina somnum conciliant, spiritus, & sanguinē fouent, bilis amaræ acrimoniam mitigant, ac frangunt, mentem exhilarant, placidos mores inducunt, risum, & hilaritatem excitant, temperant humores, mœstitiā, mœroremque pellunt, fortes, & audaces faciunt, natiuum calorem adaugent, conseruant, membris robur addunt, & fæminis fœcunditatem conciliant; hæc in vniuersum, sed vini commoda sic accipienda sunt, vt in bibendo parcitas, modusque adsit, non intemperantia, & ebrietas alioquin nihil est vino perniciosius, aut pestilentius, cùm id immodicè sumptum vitam, ac valetudinem perdat, paralysim, stuporem, apoplexiam, neruorum incontinentiam, furorem, rabiem, conuulsionem, vertiginem, arthritidem cæcitatem, malum habitum, omnemque frigidorum morborum colluuiem tandem inducat.

Illud etiam in vniuersum in vini potu attendendum est, quòd ex vinis, quæ mitiora sunt, & minimè ferientia caput, ea corpori salubriora esse, vti contra nocentiora, quæ generosa, acuta, potentia, vaporosa, præsertim si modus absit, neque ætatis, temporis anni vlla ratio habeatur; nam omni ætati, omni naturæ, atque tempori eadem vini aut natura, aut qualitas, aut modus congruit; siquidem pueris, & adolescentibus vini vsus, Galeni etiam testimonio nocentissimus est, neque corpori solùm, verùm etiam & animo damnum maximum affert, lib. 1. de sanitate tuenda. Quamobrem ne dum pueris dandum minimè vinum, sed ne adultis quidem nisi modicè sumptum; quandoquidem ad iram, libidinemque præcipites faciat, & partem animi rationalem hebetem, turbidamque reddat.

Quamuis huiusmodi regulæ in omnibus (etsi bonæ sint) ad vnguem seruari nequeant;

queant; in aliquibus tamen locis vina adeo tenuia sunt, vt sine aqua probè bibantur,& sine aliquo nocumento, qualia in agro Bononiensi quamplurima nascuntur, quæ non modò austeritatem quandam, sed acerbitatem præseferunt mitem, suauem, palatoque iucundissimam: quibus & pueri, & mulieres tutò sine aqua continuò vtuntur. Est apud Bononienses consuetudo, vt hyeme imbecillioribus vinis, & minimè generosis, æstate potentissimis vtantur, contra quàm videtur fieri oportere; nam æstiuo tempore ad aëris incendium sedandum vino opus esset tenuissimo, aquoso, & paucifero, hyeme verò ob frigoris vehementiam generoso,& potenti:nihilominus id non est sine magna causa, ea est, quòd vina tenuia non possunt seruari, quare coacti sunt reseruare vina generosa pro æstate, & hæc de more illius Ciuitatis circa vina. Sed in his Siciliæ partibus vina adeo generosa sunt, & præsertim illa, quæ Mamertina dicuntur, vt sine aqua duplicata, imò triplicata bibi nequeant, quod idem de Syracusanis, & Augustanis dicendum est, quamuis hæc suauiora, atque benigniora sint Mamertinis. Hæc omnia à nullo stomacho sine aquæ admistione possunt perferri, suntque adeo valida, atque egregia, vt ad ea asseruanda non sit opus tanta diligẽtia vti circa cellas vinarias, quemadmodum Nicolaus Massinius prolixè nimis scribit.

Nec in æstate bibi possunt absque niuis refrigeratione, proinde magno artificio parata sunt vasa ex subere facta rotunda, in quibus nix occluditur, simulque & vas vel vitreum, aut argẽteum, aut alterius materiæ, in quo vinum, aut aqua, vel vtrumq; ponitur, ibique per aliquod temporis spatiũ, & longè minus si aqua in aliquod vas rotundũ ponatur, quod in aliud positũ vbi sit nix, indeque reuoluatur manibus vinum vel aqua frigidissima redditur, vt nihil iucundius, aut gratius, aut vtilius reperiri possit ad vires resumendas, & resocillandas æstiuo tempore. Nec puto in hac Messanensi ciuitate aliquem esse, quamuis inopem, qui non habeat propria vasa ad vinum,& aquam refrigerandam. Quem niuis vsum non omnibus locis adesse arbitror, cùm ea non omnes delectentur, neque tempus, & regio adeo calida est vbique, vt hic. Succedit puteos in aliquibus locis frigidissimos esse, vt in tota Lombardia, Romandiola, in quibus, si immergantur lagenæ vino plenæ, sic refrigerantur, vt niue refrigeratæ appareant, quamuis nihil sit, quod ad refrigerandum æquiparari possit niui, cuius vsus adeo familiaris est non solùm Messanensibus, sed & omnibus Siculis, tum ad vinum, tum & ad aquam refrigerandam, vt tutò,& sine aliquo vitæ periculo possit vnusquisque vti, quicquid dicat Massinius. Et hæc de succo simplici ab vuis extracto.

Quod attinet ad pomorum, aut pyrorum succos, qui sidra appellantur, non omnibus sunt in vsu: vidi in Gallia vsum esse frequentem ipsorum apud rusticos, & præsertim apud Celtiberos, sed sunt crassæ substantiæ plura gignẽtes excrementa, quæ totum corpus, & caput præsertim replent, & hæc de vinis simplicibus, & naturalibus. Sunt modò artificiales succi, de quibus breuiter agendum; ij vina medicata dicuntur, quæ sunt in duplici differentia; alia enim cocta, seu per coctionem facta, quæ coctio vel valida, vel mediocris esse potest: primo modo fit sapa, vinum coctum à Siculis dicta, quæ etsi morbis thoracis sine febre conueniat, difficile tamen coquitur, crassumque succum generans, & flatus eleuans: si mediocriter fiat concoctio, efficitur vinum simpliciter coctum ea ratione, qua in Marchia Anconitana fieri consueuenit: alia quoque fieri solent per sublimationem, vel distillationem, & fit aqua vitæ, seu ardens vocata. Cruda verò fiunt melle admixto, vel saccharo, si melle fit mulsum, si saccharo, fit vinum vocatum Hippocraticum, quod constat ex vini nigri, aut albi partibus quinque sacchari parte vna, cinnamomo, cariophillis, zingibere, & mosco pauco. Sunt modò & alia vina medicata, tum solutiua, tum alterantia, quorum longa historia habetur apud Arnaldum Villanouensem opusculo de vinis, ad quem recurrere vnusquisque potest, & hæc de potu.

De Somno, & Vigilia. Cap. VI.

SVccedit nunc rerum non naturalium, tractatio de somno, & vigilia, quæ ambo à natura prouida instituta sunt: somnus quidem ad spirituum recreationem, & conseruationem, vigiliæ verò ad operationes, vnde vt plurimùm somnus contingit nocturno

A cturno tempore, vigiliæ autem diurno, soleo ego somnum, & vigiliam comparare tenebris, atque luci; quemadmodum enim lux, & tenebræ se habent ad oculum, ita somnus,& vigilia circa sensum communem:lux quidem causa est actuationis colorum, tenebra verò est ipsiusmet lucis priuatio,vigilia est causa,vt sensus ad actionem veniat, somnus est actionum priuatio quædam, & obtenebratio; quare somnus sensus communis est passio, atqui cùm contrariorum,eadem pars sit susceptiua, si somnus ad sensum communem spectat, spectabit & suum contrarium,nempe vigilia.

De somno igitur à nobis dicendum est, quid ille sit, & à quibus causis proficiscatur, nec non in quem finem datus sit, ex cuius determinatione habebimus etiam, quid vigilia sit, & propter quid hominibus & ipsa sit data. Somni definitio ex Aristotele facilè colligitur lib. de somno, & vigilia cap. 1. quando inquit, somnus est passio sensitiuæ particulæ,vt vinculum, & immobilitas quædam, hæc autem particula sensitiua, nihil aliud est, quàm sensus communis eodem docente Aristotele cap. citato, & Auerrhoë in commentario. Cui sensui communi Galenus lib. 7. de decretis Hippocratis, duo B officia tribuit, vnum est communicare cum omnibus sensibus exterioribus: alterum est omnium sensibilium externorum differentias inter se distinguere. Hinc pulchrè Aristoteles assimilauit ipsum centro circuli, à quo lineæ ad circumferentiam ductæ fiunt; ad hanc enim functiones sensuum exteriorū tanquam ad commune principium, aut ad proprium iudicem deferuntur, hinc Themistius 3. de anima cap. 8. primum sensum, ac aliorum principem illum appellauit, cùm externis sensibus tanquam famulis vtatur, Regisque,ac supremi iudicis in modum in throno sedens, spiritu animali opem ferente, de omnibus illis, quæ quinque sensus annunciant, indicat, hinc etiam est, quòd omnes Philosophi eum vnum, & multiplicem dixerunt, vnum quidem suæ essentiæ, multiplicem verò suarum operationum ratione.

Ex his patère satis puto somnum esse alligationem sensus communis,qui veluti vinculo quodam in somno ligatur: quomodo autem alligetur sensus communis, ita vt desistat à suis operationibus, declarauit Auerrhoës 3. collig. 41. cap. quando dicit esse profundationem ipsius sensus communis ex cerebro ad cor, & propterea addit, quòd C tunc ligātur sensus particulares,& constringuntur in eorum instrumentis,eò quòd non est necesse, vt moueantur ad eorum seruitia. Ex quibus apparet VVeckerium non rectè ex Auerrhoë somnum definiuisse, vbi scribit somnum esse ligamentum, & quidem sensuum;Auerrhois enim propositio sano modo intelligenda est,nam sensus communis ille non est, qui profundatur ad cor, ita vt formaliter deserat cerebrum, cuius est potentia, seu operatio, quia si dicamus sensum communem ad profundum cordis retrahi, tunc somnus non esset ipsius alligatio, sed à proprio loco fuga, neque etiam vigilia esset ipsius solutio, sed in proprium locum reuersio, per sensus igitur communis profundationem intelligere est opus caloris influentis,& spirituum ad cor tanquam ad somni radicem propulsionem quandam, id quod videtur Auicennas lib. 3. fen. prima, tractatu 3. cap. 1. pulchrè declarasse, quando dixit somnum naturalem esse reditum spiritus vitalis cum profundatione, & submersione ipsius ad profundum.

Sed hoc loci videtur quædam diuersitas inter Auicennam, & Gal. nam Auic. voluisse videtur spiritus vitales eos esse, qui retrahuntur; Gal. verò lib. 1. de causis sympt. D cap. 8. & alibi voluit fieri retractionem spiritus animalis ad cerebrum. Verùm etsi videatur Auicennas adhærere opinioni Aristotelis in hoc,quòd somnus proueniat à corde, Galenus verò à cerebro, si tamen considerentur ea, quæ idem Auicennas de fine somni loquitur, hoc est, de causis, propter quas somnus necessarius est, videbimus ipsum etiam concessisse spirituum animalium retractionē; nam tres vtilitates à somno euenire dicebat, prima est cibi digestio, secunda quies totius corporis, ac spirituum, tertia restauratio eorundem spirituum: ad spirituum sanè recreationem quies requiritur, quæ fit per retractionem spirituum animalium ad suum principium, ipsorumque per somnum fit restauratio, vnde Gal. lòco citato loquens de cerebro tanquam de parte, in qua fit somnus, dicebat ipsum propter virtutis transmissionem, quæ absumitur, & propter ipsius defatigationem requie, & refectione egere,quæ fit per somnum, quare tam ex Auic. quàm ex Gal. dicendum est vtrumque spiritum in somno retrocedere, hoc est, vt Hugo Senensis scribit, prohiberi ne expandantur. Quare somnus

naturalis dici potest alligatio quædam sensus communis ob retractionem caloris influentis, & spirituum ad sua principia, vitalis quidem ad cor, animalis ad cerebrum. In hac spirituum retractione, partes omnes & sensu, & motu priuantur, excepto diaphragmate, quod inspirationi naturali solū inseruit, expiratio verò naturalis ei opposita, non eget musculis cum fiat à grauitate costarum.

Causa verò, quæ prohibet spirituum expansionem ad corporis nostri partes, ex Aristotelis, & ex Galeni sententia est euaporatio humida, tam ab alimento, quàm à colliquamento (vt quandoque euenit post multos labores) sursum ad cerebrum euolans, obque cerebri frigiditatem condensata. Verùm de loco, in quem ipsa humiditas cadit, non conuenit inter Aristotelem, & Galenum; siquidem Aristoteles existimat ipsam cadere in venas soporarias, per quas calor à corde in cerebrum fertur, suaque frigiditate calorem, & spiritum cogere, vt vnde venit, eò retrocedat, suaque corpulentia ipsas venas obstruat: hinc dicebat idem Aristoteles illos, qui venas has angustas habent, magnoque capite sunt præditi, in somnum maximè esse pronos. Galenus verò vult ab huiusmodi euaporatione obstrui neruos, per quos sensus, & motus fertur ad vniuersum corpus. At mirum non est, quòd isti Authores hac in re discrepent, cùm partes, à quibus somnum euenire existimant, sint diuersæ; Aristoteles enim putat cor esse, Galenus verò cerebrum, cùm scilicet huiusmodi vapor in capite densatus sua copia deorsum cadit, ita vt prohibeat ascensum caloris in cerebrum, & spiritus animales expandi. Nos tamen dicere possumus ab vtroque membro, à corde nempe, & à cerebro prouenire somnum: à corde quidem originaliter, & materialiter, à cerebro verò formaliter; nam ab eo procedunt nerui ferentes sensum, & motum, qui in somno obstruūtur.

Afferamus modò commoda, & vtilitates, quas hominibus præstat, deinde, & afferemus eiusdem incommoda, atque damna. Primò somnus id præstat, vt vires roboret omnes, & quiete corpus reficiat, concoctiones confirmet, ac meliores efficiat, non eas solùm, quæ in ventriculo perficiuntur esculentorū, sed & humorū in iecinore, ac venis. Adhæc internas corporis partes humectat, visceribus omnibus vtilis est, cùm se somni tempore calor innatus in ima recondat, eoque recessu in profunda corporis constitutus viscera in suis quæque munijs obeundis roboret, atque firmet, & ad omnia naturæ opera haud parum conferat, cruditatibusque omnibus obsit, sitque illarū præsens quasi quoddam remedium. Corporis etiam habitum calefecit, atque humectat, senibus verò adeo confert, vt nihil ferè aliud quidquam, aut senectutis duritiem emollire, aut deperditam in ipsis humidam substantiam reparare magis possit. Hæc in vniuersum somni commoda sunt, si tempestiuus, ac moderatus accedat.

Immoderatus somnus in excessu primùm caput grauat, memoriæ iacturam facit, animales facultates debilitat, mentis hebetudines affert, innatum calorem extinguit; corpus infrigidat, pituitam generat, nauseam inducit, nocet morbis pituitosis, ac malum totius corporis habitum gignit. In defectu verò immoderatus somnus imbecillam reddit coctionem, spiritus resoluit, exiccat, corpusque aridum reddit, oculos profundos facit, vertiginem, & caliginem inducit. Somnus nocturnus naturalissimus est post horam à cœna, aut etiam paulò post, quamuis summo mane dormire vsque ad tertiam diei partem sit naturale. Hyemali tempore somni, & longi, & profundi (senibus præsertim) sunt salubres: diurnus verò somnus ijs, qui à prandio dormire assueuerunt, conuenit, reliquis verò minimè, aut saltem parum, ob multa inconuenientia, quæ ipsum concomitari experimur. Nocturni somni omnium præstantissimi sunt, si quidem nox naturali humiditate, & quiete sua animum in somnum deducens concoctionem omnibus modis absoluit. Tempus itaque somni optimum est à cibo, & interdiu captus haud omnibus est idoneus; nam ad absolutam ciborum coctionem non sufficit, vnde interrupta concoctione à meridie resurgentes subinde acidos ructus edunt, & flatibus repleutur; nonnulli verò fluctuatione ventris infestantur, nisi vel ex consuetudine, vel sufficienti somno vsi huiusmodi mala effugiant, Paulo Aegineta Authore lib. 1.

Situs seruandus ab ipso dormiente multiplex esse potest; nam vel ad latus, vel ad ventrem, vel supra dorsum dormire potest: in dexterum latus dormiat sanus homo toto corpore brachijs, accruribus modicè contractis, magis quidem hyeme ad calorem ventris augendum, minùs Vere, & Aestate, capite parum eleuato, ita vt caput parem

rem

A rem humero superiori seruet altitudinem: dormiat quidem super latus dexterum, quoniam concoctio ventriculi à calore iecoris adiuuatur, & faciliùs descendit cibus ad imum ventriculum, & in iecur deducitur, alimenta citiùs in corpus distribuuntur, adstrictam aluum habentibus leuitas acquiritur. Ad sinistrum etiam latus expedit, vt sanus homo ad finem somni se conuertat. Sed huiusmodi obseruationes non possunt etiam in hominibus sanis obseruari; nam sunt aliqui, qui nunquam in dextrum latus decumbere possunt, alij vero contra, qui facilè in dextrum decumbere solent, in sinistrum nequaquam: deinde siue in dextrum, siue sinistrum in latus quis decumbat, nec iecur, nec ventriculus suo loco possunt vnquam dimoueri, ac proinde nec magis, nec minùs concoctio iuuatur, aut læditur.

Super ventrem etiam cubet homo sanus ad finē coctionis; nam pituita, quæ in ventriculo relinquitur, tunc superatur, & ventriculi cōcoctio mirum in modum adiuuatur, necnon & calor eiusdem ventriculi innatus præseruatur. Supra dorsum nullatenus expedit dormire; nam alimentum ab initio fluctuare in ventre, & ad œsophagum sæpe B ascendere facit, & preterquam quòd tardiùs coquitur, fluxione tentatis perniciosus est; inducere enim potest non modò ephialtim, sed epilepsiam, paralysim, ac etiam quandoque apoplexiam. Decubitus igitur in sanis primùm in dexterum latus, deinde in sinistrum fieri debet, quò cibus promptè ad ventriculi fundum descendat, & à iecore illic decumbente cōcoctio adiuuetur ex Galeno: quãnis, vt dixi, parum referat siue ad vnū, siue ad aliud latus fiat decubitus. At supinum iacere, & hiare damnat Hippocrates, decubitum autem in alterum latus laudat: supinè quippe iacere, & hiare non absq; actione sterendi, aut exolutionis, aut ebrietatis, aut ignauiæ sunt signa, Gal. lib. 2. de motu musculorum ait: hæc de somno.

Sunt modò consideranda, quæ in somno eueniunt, nempe insomnia; nam sunt aliqui, qui in somnis vident, vel se facere putant, & hæ res sæpissimè nos, ad defectus, & ad excessus, & ad qualitates denique humorum cognoscendas ducunt. Aliquando homines dormientes in quandam dispositionem absque morbo cadunt, per quam neque vt vigilantes sensuum actiones obeunt, neque vt integrè dormientes otiantur. C Scripsit Hippocrates quæ per somnum accidunt, nec non & ipsa insomnia expendenda esse; nam ad defectuum deprehensionem, & aduentantium cautionem non minimùm conferunt, quòd quales intus lateant succi noxam illaturi ex insomnijs prænoscamus, vt siquis per somnum sibi præfocari videatur, aut in aqua difficulter natare, humorum pituitosorum copiam, & partium internarum coangustationem significat, quemadmodum siquis in cœno, & luto volutari, & spectra, atque terrifica videat, atram bilem redundare, pugnas verò, rixas, clamores, incendia si quis per somnum se videre putet, bilis feruorem, quemadmodum si lumina, accensas faces, & rubra, ac splendore micantia, sanguinem in vasis copiosiorem contineri demonstrat.

Quare non inanis protsus est ea coniectura, quæ ex somnijs de curando corpore sumitur; nam vbi videmus per somnum humores præseferre sui ideam cum alijs rationibus acceptis, & à causis, & ab effectis, tunc dicimus peccare talem, & talem humorem, & ideo è corpore esse deturbandum aliquo medicinæ instrumento. Et hæc sunt, quæ D magis ad sanos spectare videntur: siquidem cùm aduersa valetudine premimur, alia sunt cauenda, alia in somno obseruanda; nam somnus nisi commodè ægris accedat magnam noxam parit, vnde Hippocrates dicebat cauendum esse, ne ægri accessionum initio dormiant, illudque obseruandum, vt se à somno habeant meliùs ne, an deteriùs? quoniam, in quo morbo somnus laborem præstat, malum est, penèque lethale, si verò contulerit salubre, & hæc de somno tantisper dicta sint.

Pauca sunt omninò ea, quæ de vigilia dici cōueniant; nam, vt dictum est, cùm somno sit contraria, contrariæ quoque sint effectiones, necessum est, quare cùm dixerimus somnum esse sensus communis alligationem, vigiliam eiusdem solutionem esse dicere oportet, quæ si temperata fuerit sensus ad motum, & ad operationem excitat, functiones componit, excrementa resoluit, vbi verò excedens fuerit, multa incommoda corpori adfert; primò enim concoctionem ventriculi, & aliorum membrorum imbecillem reddit, spiritus resoluit, caput vaporibus replet, cerebri temperaturam

corrumpit, humores adurit, maciem inducit, calorem præter naturam auget, & bilem accendit. Inter alios, quos ego ab immoderata vigilia oppressos agnoui; vnus fuit in hac Messanensi Ciuitate, qui ob iter longum factum, & ob immoderatos labores, in vigiliam perpetuam incidit per spatium quinquaginta dierum, & eo plus: & cùm à varijs curaretur Medicis, ipsum variè purgantibus, vt auferrent biliosum humorem ob prędictas causas collectum, nunquam ab hac immoderata vigilia liber euasit. Cùm igitur accersitus essem ego, & animaduertissem habitũ corporis biliosum, complexionem calidam, & siccam, tempus æstiuum, & corpus multoties expurgatum fuisse, deueniendum esse iussi ad vsum balnei aquæ dulcis, & ad serum lactis, quibus cùm vsus fuisset æger, infra quartum diem cæpit dormire, & prosequutus per aliquot dies hæc eadem præsidia fuit omninò, & perfectè ab hac immoderata vigilia liberatus.

Balnei aquarum dulcium vsus à Medicis non obseruabatur, quando huc appuli, primumque balneum à me administratum fuit in nobili quodam viro nomine Scipione Alifi, qui patiebatur in fœmore dextero erysipetosam quandam affectionem ad herpetem inclinantem; à qua vsu balnei fuit immunis, quemadmodum etiam Illustr. Felix Nouellus Archimandrita ex longa, & magna iecoris intemperie calida huius balnei vsu pulchrè euasit, & sicut viginti quinque ante annos nulla huius habebatur cognitio, ita nunc ipsius administratio frequentissima est, & maximo cum fructu.

De Motu, & Quiete. Cap. VII.

INter alias res non naturales ad sanitatem tuendam, non minimum momentum exercitationem habere, non tantùm assidua authorum assertione, quàm ipsissima experientia fidem amplissimam præbente clarissimum est; & Galenus pluribus in locis ad valetudinem conseruandam exercitationem primas partes obtinere testatus est, lib. enim 2. de sant. tuen. cap. 2. tanti exercitationem fecisse est visus, vt ab ea in tuendæ sanitatis cautione inchoandum his verbis expresserit, *sanitatis tutela à labore est auspicanda*, & paulo post addit, *à laboribus ordiendum esse*, & libro de boni, & mali succi cibis dicebat, *ad sanitatem tuendam, maximum quidem malum esse omnimodam corporis quietem, perinde atque maximum bonum est motio moderata*, hoc est si corpora moderatè exerceantur. Et Hippoc. lib. 6. epidem sect. 4. tex. comm. 20. scriptum reliquit pulcherrimam illam sententiam tam diuulgatã, & in ore omnium versantem, quæ est, *sanitatis studium est non satiari cibis, & ad labores impigrum esse*; his enim duobus veluti capitibus præcipuis vniuersam tuendæ sanitatis rationem contineri manifestissimum est. Aristoteles quoque 1. problematum sect. problem. 47. inquirens cur cibum minuere, laborem autem augere salubre sit? an inquit, quia causam ægrotandi excrementorum habet nimietas, quæ tunc certè exultat, cùm aut cibus superest, aut labor deest.

Cùm igitur de cibo, & potu in superioribus à nobis actum sit, nunc de exercitatione salubri differendum esse non sine aliqua ratione visum est nobis. Exercitationem vno motus nomine comprehendemus, quòd ad motum tanquam ad genus proprium omnes exercitationis species, & modi referantur; de exercitatione itaque tractantes opus est videre in primis, quid illa sit, & vt communiter accipitur, quapropter omni ingenio curabimus, omnium exercitationum genera, & differentias pro viribus explicare: quidue vnaquæque commodi, & incommodi adferre queat, eaque præcepta in medium adducemus seruanda, quibus aptè valetudo seruari, non labefactari possit. Verùm, vt superius dicebam, tanti facienda est exercitatio moderata, vt primas partes illi in vita, & valetudine conseruanda omninò attribuenda veniat, sicut ex ipsius etiam commodis à me recensendis paulò infra clarissimum fiet.

Est igitur exercitatio is corporis motus, qui & vehementior est, & anhelitum alterare potest, lib. 2. de san. tuen. cap. 2. Galeno Authore. Neque enim omnis motus exercitatio dici debet, nec motus, & exercitatio idem sunt, vt idemmet docet citato loco. Galeni igitur sententiam secuti dicimus exercitationem esse motum voluntarium validiorẽ corporis, aut animi Corporis quidem, quia respirationem secundũ magis, vel minus

A minus alterat, huius differentiæ tum in genere, tum in specie plures sunt: in genere quidem vel respectu qualitatis, vel quantitatis, vel temporis, aut ordinis, aut ætatis: & primò in genere qualitatis in celeritate, & robore mediocris salubris est; nam membra corroborat, & naturales eorum functiones, corpora impinguat, excrementaque è corpore educit; robusta verò resoluit, atque attenuat; imbecillis corpus non extenuat, nec impinguat, neque dissoluit; tarda exercitatio discutit multa excrementa, si longa fiat, calorem parum accendit, & tardè quidem.

Quantitate vel moderata, vel immoderata: moderata est, quousque vniuersum corpus intumescat, floridus color corporis appareat, eliciaturque sudor calidus. Motus autem hic promptè, & æqualiter edatur, quoad nihil ex dictis desideretur; nam ex huiusmodi moderata exercitatione calor natiuus corroboratur, atque augetur, membra motui destinata duriora, & ad labores robustiora redduntur, hinc attractio, concoctio, nutritio feliciùs perficitur, corporis particulæ probè aluntur, exigui meatus expurgantur, excrementa faciliùs expelluntur, corpusque vniuersum obesum redditur.

B Immoderata verò, vel est in excessu, vel in defectu: si in excessu, ita vt sit vehemens, siue sit acuta, siue multa, siue longa attenuat, siccat, hominem biliosum reddit, febres, phrænitidem, erysipelata, & cæteros calidiores affectus generat. At vbi immoderata fuerit in defectu ita vt leuis existat, vel parua ea sit, aut breuis, tunc pituitosum, & frigidum corpus, morbisque frigidis obnoxium reddit, humectat, atque impinguat. Sed quoniam fieri potest, vt idem motus alteri sit exercitatio, alteri verò non sit, sciendum est, quod terminus, vnde incipit exercitatio, est anhelitus alteratio; quando igitur in motibus nulla fit anhelitus mutatio, neque exercitationem factam esse dicendum est. Quod si quis magis, minusuè, celeriùs, aut crebriùs ex motu aliquo respirare cogitur, tunc certè communiter exercitatio vocatur, ex Gal. 2. de san. tuen. cap. citato.

Sunt & aliæ differentiæ, quæ desumuntur à tempore, ab ordine, & ab ætate. A tempore quidem; nam exercitatio æstate debet esse & leuior, & minor, vt est vel ambulatio, vel equitatio in vmbra: hyeme verò vehementior, maior, longior, vt est cursus, atque luctatio. Diurna quoque exercitatio esse debet, nimirum antemeridiana, seu C matutina, quod tempus exercitationi est aptissimum; corpora enim exerceri debent, post quàm cibus è ventre descenderit, & coctio in iecore perfecta fuerit, depositis priùs alui, & vesicæ excrementis: huiusce temporis nota color est vrinæ; nam hæc si aquæ speciem refert, crudum adhuc in venis esse indicat succum eum, qui à ventriculo submittitur; quæ verò rufa, biliosaque est, iam dudum concoctum esse; quæ modicè pallet peractæ modò secundæ coctionis est signum. Vnde habemus pulcherrimum illud Cornelij Celsi dictum lib. 1. cap. 2. *Qui benè concoxit mane tutò surget, qui minimè, in lecto quiescere debet, nec labori se, aut fatigationi credere.* Si verò rufa, & biliosa vrina mane appareat, concoctum esse huiusmodi succum demonstrat, tumque exercere conuenit; excretis priùs, vt antea dictum est, vesicæ, aluique excrementis, ne ea spiritus, motionisque impetu impulsa meatus corporis obstruant, aut solidæ partes excrementis onustæ noxam ab ijs percipiant, aut conuulsæ, aut ruptæ, aut immodicè distentæ. Pomeridiana exercitatio pessima est, & periculosissima; quoniam crudi, & incocti cibi in omnes animalis partes rapiuntur, atque vniuersum corpus crudis imple-D tur humoribus, vnde multiplices morbi generantur, hæc de tempore exercitationis.

De ordine modò dicendum; sunt enim quidam motus corporei exercitationem antecedentes, & alij subsequentes: antecedere autem solet frictio præparatoria; nam si quis absque hac subitò ad exercitationem accedat, excrementis attenuatis, & meatibus exiguis laxatis, periculum est, ne solidarum partium aliqua rumpatur, aut conuellatur, & excrementa vehementis spiritus impulsu obstruant meatus: in hac frictione obseruanda est & quantitas, & qualitas: quantitas primò mediocris sit oportet; nam priùs linteo totum corpus fricari debet, donec incalescat, deinde pauló fortior addito oleo, quoniam frictio magna, primùm trahit sanguinem, deinde ipsum discutit, mediocris non dissoluit, sed trahit, & attracto frui permittit, atque ea ratione impinguat, hæc de quantitate frictionis. Qualitas frictionis, sit primò mollis; nam siue recta, siue obliqua, siue transuersa, aut subtransuersa sit ad omnem loci differentiã, soluit: media verò inter mollem, & duram, cum oleo manibus circumactis modica celeritate, non

grauibus,

grauibus, nec comprimentibus corpus moderatè laxat: dura autem frictio ligat, hæc sunt quæ antecedunt. Quæ sequuntur, est ἀποθεραπεία, quæ nostris frictio recuratoria dicitur, Gal. 3. de san. tuen. cap. 2. ἀποθεραπείαν appellauit, exercitationis scilicet probè peractæ extremam partem: fit autem hæc minoribus, & blandioribus motibus. Proprius, vt inquit Galenus, ἀποθεραπείας scopus est, vt lassitudinem, quæ succedere immodico exercitio solet, summoueat, atque prohibeat, quare cum olei perfusione partes corporis humectet, atque recreet. Hæc de ordine exercitationis. E

Ab ætate etiam desumuntur differentiæ; nam pueri recenter nati valentem motum, qualis est ille, qui vehiculis, nauigijs, equisque præstatur, non desiderant, quia immaturi existentes non sunt cogendi, ne eorum artus distorqueantur. Tunc autem primùm moueri pueris licet, cùm iam repere cœperint, magisque etiam cùm tertium, aut quartum annum egerint, nauigio scilicet, vehiculoque modicè agitantibus. Septennes validiores motus tolerant, ita vt equitationi iam assuescant: fanè vel hac ætate facilè declaratur, quanta sit nostræ naturæ cum exercitijs proprietas, cùm pueros (etiam si concluseris loco aliquo) vix prohibeas, quò minùs discurrant, ac pullorum, vitulorumque more lasciuiant; nam sua cuique animanti natura satis est ad proprias, conuenientesque exercitandas appetitiones, quibus sanitatem, salutemque tueatur. F

Iuuenes optimi status corporis ad vehementissimos quosque labores, sed quantò magis ad senectutem accedunt, ad mediocres idonei sunt. Senes non minùs, quàm iuuenes exercitationes postulant, cùm insitus calor in his periclitetur, facileque extingui possit; nam corporum in florente ætate existentium non desunt, quæ quietem postulant, de quibus Hippocrates tradidit, *at senum nemo est, qui quietem ex toto postulet, sed neque exercitium vehemens*. Nam calor eorum ventulo quodam excitari, accendique desiderat, vehementiore autem deijcitur: quæ verò his præcipua ad sanitatem exercitia sunt, hæc per valentiores corporis partes sunt obeunda, hoc est, cum quibus reliquæ simul mouentur, & exercentur. Consuetis igitur laboribus senes omnes exercendi sunt, eorum tamen vehementia remissa: & hæc de exercitijs in genere.

Sunt modò exercitationes particulares corporis, quæ vel à nobis ipsis fiunt, vel à nobis quidem, sed per medium aliquod: exercitationes, quæ fiunt à nobis ipsis, aliæ sunt, quæ conueniunt sanis, aliæ ægris, quæ sanis, aut fiunt à corporibus temperatis, aut intemperatis, si corpora temperata sint, vel ab ipsis fiunt summo mane, vel paulò ante prādium, summo manè sunt scalptura capitis cum pectine antrorsum, retrorsum, & ad latera, lotio manuum, faciei, ceruicis aqua frigida, earundemque partium detersio cum panno linteo, sed asperiore, collutio oris, balneum aquæ dulcis tepidum, præsertim tempore æstiuo singulis hebdomadis, alui, & vrinæ excrementis priùs depositis, sordium cutis detersio, frictio præsertim tempore hyberno, vel autumnali (exclusis itidem antea excrementis tam vesicæ, quàm alui) mollibus linteis, modica compressione, ac celeritate factæ; quod etiam faciant, qui literarum studijs incumbunt, reliqua vt dicemus deinde, agant. Sed nostris temporibus talia exercitia vix fieri possunt ab hominibus otiosis, multò minùs ab ijs, qui literis nauant operam. G

Ante prandium sunt saltatio, aut pilæ magnæ, aut paruæ lusus modica quadam celeritate sine magna contentione, donec respiratio in magnitudinem, celeritatem, & frequentiam mutata sit, aut lassitudinem sentire faciat, aut sudore pauco madescat cutis. Hoc exercitio vniuersæ corporis partes pari ferè mensura exercentur, vnde Galenus lib. de exercitio paruæ pilæ dicebat huiusmodi lusum crura, brachia, ceruicē, caput, oculos, dorsum, lumbos, & vt summatim dicam, omne ex æquo corpus commodè exercere: quinimò & animum voluptate mirè afficit, vegetumque, & alacrem reddit, ad sanitatem plurimùm conferens, & hominis temperiem in suo statu conseruans, nec nimiam corpulentiam, nec exilitatem immodicam adferens, quapropter tanquam ad sanitatem seruandam accommodatissimum præ cæteris præfert idem Gal. Maximi etiam penditur à Gallis nobilissimis, & à Rege metipso; nam Parisijs plurimi ludi pilarij reperiuntur, in quibus nobiles, & cuiuscunque generis homines conueniunt, & se continuò in hoc lusu exercent. Bononiæ verò frequens est lusus pilæ illius insignis, quæ *pallone à vento* Italis dicitur, cuius prestantissimi lusores inueniuntur. Memini cuiusdam, qui adeo in ludo eminebat, vt à Serenissimo Bauariæ Duce virtutum H

A tutum omnium amatore, & defensore fuerit accersitus, cuius admiratus dexteritatem, multis eum donis, ac honoribus affectum in patriam remisit.

Ab vtroque igitur hoc exercitio vniuersæ corporis partes pari ferè mensura exercentur, calor naturalis augetur, excrementa pelluntur, exigui meatus purgantur, naturalesque actiones in toto corpore feliciùs perficiuntur. Et hæc sunt exercitia, quæ mane videntur esse magis conuenientia. Vespertino autem tempore, videlicet ante cœnam, deambulatio paulò celerior, spatio viginti, aut triginta passuum, aut etiam longiori est idonea, quoniam accendit calorem, & discutit copiosum excrementum: post prandium nulla exercitatio competit, sed quies potiùs, quia per horam quiescere magis decet; post cœnam verò eodem modo per horam quiescendum, deinceps mollibus passibus per cubiculum incedere expedit, vt cibus in ventriculi fundum descendere faciliùs possit, & hæc sunt exercitia pro temperatis. Intemperata verò corpora calida vehementer, quas actiones ad vitam proprias elegerunt, ijs tantùm, & non alijs sunt accommodata: si calor minor sit, celeris exercitatio, sed non longa conue-B nit, quoniam maior calor breui excrementa discutit, præsertim vbi tenuia sunt, & pauca: frigidis verò corporibus longa, & tarda exercitatio conuenit, quæ non valde accendat calorem, & si interim maiorem reddat, longitudine tamen copiosa excrementa, & crassa dissoluit.

Si verò corpora hæc intemperata sint ex parte aliqua corporis, vt pote quæ leui causa patiuntur vertigines, epilepsiam, ophtalmiam, aurium dolores, tonsillarum inflammationes, vel anginam, gingiuarum, vel vuæ, vel palati inflammationes, dentium dolores, ceruicis, capitis fluxiones, ijs conuenit, vel deambulatio, vel cursus mediocris, vel gestatio in vehiculis, quoniam malè habent, & ijs inclinato capite, vel dorso, aut humi volutatis exerceri non expedit. Crurum imbecillitatem patientes superioribus partibus exercitari satiùs est, vel chironomijs, acrochirismis, magnæ pilæ lusu, disci iactu: brachiorum debilitatem habentibus conuenit magis inambulatio, cursus, saltus: thoracis affectum sentientes magis inferiorum iactatione iuuantur: renum, & vesicæ morbis affecti superiorũ exercitatione magis indigent. Ventriculi, iecoris, lienis, inte-C stinorũ morbis subiectis, tam superiorũ, quàm inferiorum exercitatio saluberrima est. Et huiusmodi exercitationes ad corpora sanitate fruentia magis accommodatæ sunt.

Exercitatio verò, quæ ægrotantibus competit, vel est ratione totius corporis, vel partis alicuius; primo modo frictiones sunt adhibendæ, ne calor eorum naturalis extinguatur prorsus, & primùm crurum, & pedum, secundò brachiorum, & manuum, postremò dorsi, & spinæ. Ijs vero, qui aliqua parte ægrotant capite nimirum, collo, manibus, humeris, lumbis, conuenit magis, aut inambulatio pedum, aut cursus mediocris, aut gestatio in vehiculis, quæ cæteris omnibus præstantior est. Qui verò artus inferiores labefactatos habent, his magis superiorum artuum exercitatio est conueniens, vt disci iactus, aut summæ manus decertatio. Præditi autem spina, aut cruribus nimium crassis, aut gracilibus, siue accidentaliter, siue à natura, necnon & pectore naturaliter lato, vel angusto, vel accidentaliter exiguo, sicut & pedibus naturaliter vt valgis, siue accidentaliter vt varis, hi omnes ad plerasque exercitationes sunt inepti, quippe vitiosæ figuræ thorax ex ijs, quæ per vocem administrantur, offenditur, crura verò per in-D ambulationem læduntur. Et istæ sunt exercitationes quæ competunt sanis, & ægris, tam ratione totius corporis, quàm partis.

Sunt modò aliæ exercitationes, quæ non à nobis ipsis immediatè fiunt, sed vel ab equo, vehiculo, curru, lectica, nauigio, aut frictione: equo aliquandiu, vel ante prandium, vel cœnam sanis incedendum est; nam in huiusmodi equitatione spina recta tenetur, lumbi laborant, musculi ceruicis, & fœmorum exercentur, crura, viscera omnia agitantur, & concutiuntur, innatus calor accenditur, atque augetur, sanguis in totum corpus deducitur, excrementa deorsum funduntur. Curru verò totum corpus agitatur, & concutitur, præsertim thorax, venter, & omnia viscera: lectica, & nauigio gestari minùs bonum est, quoniam vomitum mouere solent, caput perturbant, membris nondum benè motis, neque exercitatis; frictio, vel magna, vel mediocris, vel mollis est, prima resoluit, secunda impinguat, tertia soluit, dura ligat, & hæc de exercitationibus in vniuersum satis sint dicta.

Quies

Quies autem, quæ exercitationi contraria est, si immodica fuerit, corpus frigidum E
reddit, excrementa dissolui prohibet, genuinum calorem penè præfocat, atque extinguit, & vt infeliciùs concoctiones, nutritio, distributioque cibi procedant, efficit, torpidumque corpus, & ad labores obeundos ineptum facit, qui itaque valere cupit, commodè se exerceat, quietem nimiam, & socordiam, quantùm maximè fieri poterit, fugiat, cibis non satietur, & impigrum se ad labores præstet; sic enim sanitatis tuendæ præcepta impleuerit, & hæc de motu, & quiete satis sint dicta.

De retentis, & excretis, deque animi passionibus. Cap. VIII.

EXercitatione, ac quiete expositis iam ex Auerrhois ordine ad quintam rerum non naturalium deueniendum est, circa quam video omnes Authores valde hallucinatos fuisse tractantes de repletione, de differentijs repletionis, de causis, & signis, quemadmodum, & de regulis euacuandi, quæ omninò aliena sunt ab huiusmodi tractatu; nam Galenus lib. 3. artis paruæ cap. 85. proponens causas effectrices, seu conseruatrices sanitatem, si rectè administratæ, & è contra si non rectè administratæ fuerint, morbos producentes, addit ea, quæ assumuntur, aut excernuntur, aut retinentur. Verba capitis hæc sunt à Galeno prolata, *ex motu verò, & quiete, cùm vtraque modum excesserint, aut calefactum, aut refrigeratum, aut humectatum, aut exiccatum, vel aliquid secundùm horum patiens coniugationem, sic & ex somno, & vigilia ipsum pati est necessarium secundùm eandem rationem, & ex animæ affectibus, ex his quæ assumuntur, aut excernuntur, aut retinentur.* Ex cuius postremis verbis nempè, quæ assumuntur, aut excernuntur, aut retinentur, declarat in hoc capite agendum non esse de his, quæ vacuant, & replent corpus, sine de inanitione, & repletione: alioquin vt rectè Argenterius hoc in loco scribit, rursus de cibo, & potu agere debuisset Galenus, cùm hæc quoque repleant corpus, & de aëre, de motu, & animi affectibus, quæ pariter corpus euacuant. Quare solùm agit de excrementis assumptorum alimentorum in nobis genitis, quæ cùm retinentur, aut excernuntur, mutationes quoque in nobis efficiunt. F G

In hoc igitur capite non est, vt tractemus de repletione, aut euacuatione, sed excrementa tantummodo consideranda sunt singulis diebus in corpore nostro genita, quæ debent euacuari secundùm debitum tempus, & modum, quemadmodum etiam, & retineri; nam vbi excesserint modum, morbos pariunt, si verò moderatè retineantur, & excernantur sanitatem conseruant. Huiusmodi autem excrementa fiunt in prima, secunda, & tertia concoctione, quas fieri in nostro corpore scribit Gal. 1. de sanitat. tuenda cap. 12. 3. methodi med. cap. 3. 1. de vs. part. cap. 1. Prima fit in ventriculo ab alimentis ingestis, quæ vbi probè cocta fuerint, & excrementa propulsa ad intestina, si inde non possint excerni, & retineantur multa & praua symptomata producunt, vt est inappetentia, humorum prauorum collectio, rugitus, flatus, nausea, ac ventriculi grauitas. Galenus lib. 3. de caus. sympt. cap. 2. scribit, quòd in intestinis complexio, comprehensioque est, qua vasa nutrimentum ad inferiorem exitum propellunt, in quibusdam tamen affectibus, cùm constringendi, complectendique motus infernè incidit, ea, quæ in ipsis continentur, sursum feruntur: qua ratione acer quoque succus, qui ad sedem aliquando fuerat delatus, si ab homine negotijs impedito, vel alia de causa violenter retentus fuerit, iterum sursum retrahitur, ventremque mordet, ac caput vaporando implet; nam ab vnoquoque intestino ad intestinum supra se positum expellitur, sicut priùs in præceps trudebatur, sic etiam crepitus descendere prohibitus, interdum reuertitur. H

Addit his Galenus, mirum non esse clysmatis aliquid, & stercoris ex tam violenta intestinorum constrictione ad ventrem aliquando præter naturam reuocari, deinde ad exitum properare, scribens inferiùs hæc verba: *iam moles, quæ præter naturam sunt, aliquando descendere excrementa prohibebunt, aliquando sub iusta mensura, sicut durum etiam stercus in aliquod intestinorum volumen impactum, quod supra est, deorsum ferri aliquando vetabit.* Quare inter alias causas prohibentes alimentorum primæ coctionis excrementa per partes infernas exire cogendo eadem sursum retrocedere ad ventriculum

culum

A culum vsque sunt moles alicuius corporis præter naturam in intestinis existentes. Memini me casum huius generis maximæ considerationis obseruasse quinquaginta ab hinc annis, dum adhuc adolescens essem, & sub præceptoribus insignibus militarem, fuisse videlicet cadauer cuiusdam Comitis de Caldarinis nobilis Bononiensis sectioni expositum, in cuius cauitate coli intestini reperta fuit ingens portio carnis, quæ sua mole erat impedimento, quò minùs excrementa descendere possent, & ex huiusmodi morbo malæ intestinorum compositionis interemptus est.

Obseruatum fuit diebus præteritis à nobis, & à Doctissimis Medicis socijs Senatorem huius Messanensis Ciuitatis ob stercus induratum in intestinis, in ileum incidisse; nullum enim potuit habere alui beneficium per aliquot dies; & stercorum aderat vomitus, nulla existente inflammatione, & ex propinatis medicamentis, quæ in hac affectione multùm iuuare consueuerunt, non iuuabatur. Inter alia propinatum fuit oleum amygdalarum dulcium ad vnc. viij. & sine aliquo profectu, tandem deuentum est ad syrupi rosati solutiui vnc. ix. à quibus fuit liberatus. Ex his igitur Galeni adductis verbis, & experientia apparet ex retentione excrementorum crassorum primę coctionis multa, & praua symptomata prouenire; nam ipsius excrementa duplicis sunt generis, quemadmodum, & aliarum coctionum, vnum crassum, aliud tenue. Crassum excrementum nullā habet apud Authores difficultatē; nam ex cōmuni omniū consensu clarū est esse fæces: de tenui verò non ita cōstat; nam alij dicunt, vt Aretæus, esse pituitā, primo de differētijs vrinarū cap. 5. nempè quòd pituita aquosa sit excrementū primæ coctionis, cui assentitur Sanctorius lib. 3. in artem paruam Galeni quæst. 99. alij verò dicunt tenue istud excrementum esse vrinam, quam sententiam veriorem esse puto.

Ad rationem, quam Sanctorius aduersus hanc sententiam adducit desumptam ex Authoritate Galeni 1. de sanit. tuen. cap. 12. vbi dicit vrinam esse excrementū, quod coaceruatur in venis, & 3. de sympt. causis cap. 2. vbi dicit in concoctione venarum triplex esse excrementum bilem videlicet, melancholiam, & vrinam, dico nullum esse inconueniens, vrinam esse excrementum primæ coctionis, & quòd coaceruetur in venis; nam postquàm in ventriculo factus est chylus, qui constat ex potulenta, & C esculenta materia, non posset ferri per venas meseraicas, & quæ sunt ad concauam iecoris partem, nisi ab aquosa hac materia transueheretur; ideo necessariò generatur in ventriculo, & in hepate, in quo dum materia chylosa transmutatur in sanguinem, hæc ipsa formam vrinæ acquirit, quæ postea à facultate iecoris expellitur in venam cauam, vnde mirum non est, si Galenus scripserit, quòd hæc ipsa coaceruetur in venis, cùm non dixerit contineri, vt venarum excrementum. Quod attinet ad lib. 3. de causis sympt. aliud est loqui de coctione vera, in qua materia transmutatur de substantia in substantiam, vt chylus in sanguinem, aliud est loqui de concoctione qualitatiua, quæ nihil aliud dicit nisi perfectionem quandam accidentalem; amara bilis, & nigra, & serosus humor non concoquuntur, sed alterantur in venis, vnde dicebat Galenus venas ipsas à natura factas esse primò, vt deferant massam sanguinis ad vniuersum habitum corporis, deinde, & secundariò, vt humores aliquam alterationem accipiant.

Vbi igitur excrementa secundùm debitum modum, & tempus in corpore retineantur, nullam labem corpus nostrum patitur, & remanet in statu naturali, vbi verò D præter modum retineantur, multa, & praua symptomata pariunt. Sic etiam cùm aliquid excernitur, quod est naturæ cognatum, tunc corpus exoluitur, at vbi secundùm naturam excrementa naturalia excernuntur, corpus nihil molestiæ patitur. Quando etiam excernuntur excrementa morbosa, nondum coctione peracta, contingit corpus malè sese habere; nam tunc separari non potest inutile ab vtili substantia, atque ita contingit vtramque expelli, & tunc symptomaticæ, & malæ dicuntur esse excretiones, quæ absque signis coctionis efficiuntur. Vnde Hippocrates lib. prognost. 2. tex. 13. dicebat deiectionem optimam esse si mollis, constansque est, & eo tempore excreta, quo secunda valetudine assueuit, & copia ex ratione ciborum ingestorum est; si enim talis excernitur, inferior venter benè valet. Si autem deiectio aquosa admodum, aut candida, aut admodum crocea, aut spumea deijciatur, mala est: & hæc de excrementis primæ coctionis, quibus apparet, quænam corpus altereat secundùm naturam, & quæ præternaturam.

Conſiderandi modò ſunt excreta ſecundæ, & tertiæ coctionis, & primò ſecundæ, E quæ ſunt vrina, & bilis vtraque. In vniuerſum primùm dicam omnia excrementa, ſi præter ordinem naturæ retineantur, alterare, & corrumpere noſtrum corpus pro cuiuſque natura excrementi, & locis, in quibus continentur, aut à quibus exeunt; nam vt dictum eſt, alui excrementa retenta, præter alia ſymptomata, ventriculi appetitum deijciunt, vertiginem, & dolorem capitis adferunt, nauſeam pariunt, fœtum in mulieribus ſæpè elidunt, vrinæ ſtillicidium, & in nobis compreſſionem veſicæ multoties pariunt, colicos dolores excitant, dum flatus exire prohibent, & multis alijs modis corpori noſtro obſunt. Excrementa verò ſecundæ coctionis iam dicta, præter modum retenta, & immodicè exeuntia, multos quoque prauos morbos inducunt; nam vrina, vbi ſupprimitur, antequam recipiatur in veſicam, ſi effunditur in cauitatem ventris, aquam intercutem parit, ſi verò vnà cum ſanguine miſcetur, nutritionem labefactat, pruritum, ſcabiem, & ſudores multos excitare conſueuit, ſi verò in veſica eadem collecta exitum habere non poteſt, quos cruciatus moueat, notiſſimum eſt, cùm tandem mortem inferre ſoleat, indeque excitantur iſchuriæ, dyſuriæ, ſtranguriæ, quæ quantùm noſtro corpori noceant, vix verbis exprimi poteſt. F Vbi verò eadem vrina immoderatè fluit extra corpus, illam producit affectionem tam diuulgatam, quam diabetem vocant, noſtri hydropem ad matulam dicunt.

Sic ſi bilis flaua non recipiatur in veſica hepati ſubiecta, aut in ipſa non retineatur, vt decet, in iecur regurgitat, inde in venam cauam, ſuccedítque morbus regius appellatus: aut ſi calor præter naturam ipſam inuadit febres putridæ, ac biliofæ ex ipſius putredine prodeunt, atque ſi fortè à natura ſeparetur ab alijs humoribus, & extrudatur in aliquam partem, tunc naſcuntur eryſipelata, herpetes, puſtulæ bilioſæ, & ſi huiuſmodi humor repat ad caput deliria, & furores contingere ſolent, vbi in ſtomachū ſe recipiat, ſitim intenſiſſimam producit, & appetentiam deijcit. Humor quoque melancholicus, & ipſe vbi retineatur, ſua mala quoque producit; nam in ſtomacho picam, caninam famem, in capite melancholiam dictam, & maniam, in corde mœſtitiam gignit: at vbi expanditur per vniuerſum corpus, ad externas partes præſertim delata, elephantiaſim, & lepram producit, in aliquibus verò partibus cancros, & hæc G ſunt praua ſymptomata, quæ ſecundæ coctionis excrementa, & fluentia præter modum ſymptomata pariunt.

Excrementa verò tertiæ coctionis, cùm (vt dictum fuit in Anatome contemplatiua capite de cuticula) alia ſint vtilia, quemadmodum ſemen, & pinguedo, alia inutilia quoad ſubſtantiam, vtilia tamen quoad finem, hoc eſt, quia natura ijs abutitur ad ſua aliqua munia obeunda: alia quoque ſint prorſus inutilia, quæ ex neceſſitate materiæ prodeunt, vt ſunt ſordes, de quibus loquens Galenus 3. method. med. cap. 3. dicebat extra corpus per inſenſibilem halitum euaporare, aliquãdo verò adeo augeri, vt manifeſtè ad cutem expulſa appareant. Omnia hæc excrementa tertiæ coctionis, ſi vel immodicè retineantur, aut fluant, ſequuntur etiam, & praua ſymptomata, atque morbi: ex retento quidem ſemine; nam & Ariſtoteles 1. de gen. ãñ. cap. 18. 2. de gen. ãñl. cap. 4. & Galenus 6. de locis affectis teſtantur ex ſemine retento in morbos homines incidere, & ex ſeminis conſumptione corpus vitiari, vt ſatis apparet ex ijs, qui gonorrhæa laborant. H

Pinguedo verò, quæ & ipſa eſt excrementum vtile ratione ſubſtantiæ, ſi præter modum retineatur, & colligatur in corpore, facit nimiam obeſitatem, quemadmodum è contra, ſi tota pereat, corpus extenuatur, & emaciatur. At ſi ab excrementis vtilibus natura læſionem accipit, multò magis lædetur ab alijs excrementis inutilibus, vt ſunt vaporoſa excrementa, quæ dum cohibentur adſtricta cute, aut obſtructa, calorem intus augent, & febrē ſynocham, aut alias pro ſubiecti humoris, & corporis conditione excitant. Sordes quoque vbi ad extimam cutem perueniant, & retineantur, cutem fœdant, poſſuntque ſcabiem gignere, & alias huiuſmodi immunditiès generare, ex quibus, ne proſequamur ſingula, conſtare ſatis puto ab excrementis relictis ex nutritione, dum retinentur, alterari, & corrumpi noſtrum corpus. Quibus omnibus ſic demonſtratis luce clariùs apparet Galenum per hanc quintam rem non naturalem, minimè intelligere voluiſſe, repletionem, aut euacuationem, quemadmodum

A admodum omnes authores de hac re scribẽtes vnanimi consensu determinarunt, sed vt ipsius Galeni verba sonant, voluit comprehendere excrementa prodeuntia ab alimentis, si præter ordinem naturæ retineantur, vel immodicè fluant.

Notandum etiam est, quòd Galenus, postquàm recensuit omnes res non naturales, scribit in fine 85. capitis iam citati, omnes hasce res non naturales nostrum corpus alterare duplici nomine, euidenter nempe, & per alias causas medias, nec non & sanitatem corrumpere. Circa has causas à Galeno medias appellatas, per quas sex res non naturales alterant corpus, & corrumpunt sanitatem, variæ sunt opiniones: alij dicunt intelligere Galenum dispositiones corporis, alij humores, vel aliquam malam intemperiem, vel malam corporis compositionem; alij verò dicunt per causas alias intelligere voluisse mediatas, per euidenter immediatam causam.

Magis mihi probatur vltima opinio; nam quòd per euidenter intelligat immediatè, ex eo apparet, vt inquit Argenterius, quòd illi opponat per alias causas medias, & quòd exemplo confirmat ab aëre desumpto; aër enim calidus immediatè calefacit, B cùm est frigidus refrigerat, ad calorem verò sequuntur dissolutio corporis, ad hanc debilitas, & ad hanc rursus alia, huiusmodi igitur aër primò, & per se calefacit, reliqua verò per accideus, & per media quædam, quia debilitatio ab eo proueniens non statim fit ab aëre, sed mediante dissolutione nostræ substantiæ, sic aër frigidus suo occursu densat cutem, non immediatè, sed mediante refrigeratione, ad densationem verò sequitur caloris incrementum per duo media, per refrigerationem nempe, & densationem; eadem ratione cibus, & potus primò replent, ad repletionem sequitur obstructio, ad hanc prohibita transpiratio, putredo, & tandem febris. Hæc igitur per multa media nascitur, cùm cibus sua multitudine, aut viscíditate, aut crassitie obstruit cauitates internas corporis, quod idem dici potest de omnibus alijs non naturalibus rebus, quamuis illi, qui dicunt dispositiones, & qui humores, intemperiem, & malam dispositionem, dicant & ipsi causas, quibus mediantibus res ipsæ non naturales corpus nostrum lædunt. Et hæc de quinta re non naturali, quam alij dicunt repletionem, & euacuationem esse.

C Reliquum est, vt de vltima re ex non naturalibus agamus, sed memoria recolẽdum est, quòd hasce sex res non naturales comprehẽderit Hippocrates quatuor capitibus, quorum primum inscribit, quæ intus à nobis assumuntur; secundum, quæ fiunt in nobis animo, & corpore; tertium, quæ excernuntur, & retinentur; quartum, & vltimum, quæ extrinsecùs corpus nostrũ alterant. Per ea, quæ intus assumũtur, intelligere oportet cibum, & potum: per ea, quæ fiunt in nobis, intelligendum est somnum, & vigiliã; motum, & quietẽ animi, & corporis; per ea verò, quæ retinentur, & excernuntur, accipienda sunt retenta, & excreta. Cùm igitur de omnibus hactenus pertractauerimus, præter quàm de ijs, quæ in nobis fiunt animo, ipse ordo exigit, vt deinceps versemur circa ea, quæ in animo nostro continuò fiunt, à Græcis παθήματα simpliciter, à Medicis verò propriè animi accidentia vocata, quòd animum molestia impleãt, ac deprimant, motuque suo auersum à recta ratione vexent, lacerent, stimulos admoueant, ac præ angustia respirare hominem vix sinant. Hæc eadem cum adiectione παθήματα τῆς ψυχῆς ijdem Græci, Latini animi affectus, & Cicero perturbationes appellant.

D Sed quæ sint passiones hæ à statu naturali corpus, & animum auertentes Galenus in arte Medica enumerat his verbis, liquet ab ipsis caueri oportere, omnes animi immodicos affectus, videlicet iræ, tristitiæ, furoris, timoris, inuidię; hæc enim (subdit) alterant, atque à naturali statu corpus auertunt: sed multò fusiùs, quænam sint in vniuersum ea, quæ animũ à recta ratione transuersum agere solent à Cicerone explicãtur 4. quæst. tuscul. Sunt autẽ hæc, inquit, æmulatio, obtrectatio, misericordia, angor, luctus, mœror, ærumna, dolor, lamentatio, sollicitudo, molestia, aflictatio, desperatio, terror, timor, panor, verecundia, formido, maleuolentia, metus, lætitia, gaudiũ, inuidentia, excandescentia, odium, inimicitia, discordia, desideriũ, cupiditas, quorum omnium fons atque origo est intemperantia, & vt scribit Galenus lib. de cognos. & cur. animi morb. auiditas inexplebilis, vtq; nimirũ sit à tota mente, etiã à recta ratione defectio, sic auersa à præscripto rationis, vt nullo modo appetitiones animi, quæ rectè sedatę, tranquillæq; esse solent, nec regi, nec contineri queant; uam quemadmodum temperantia, in

qua omnis motus animi sedatus, ipsaque adeo tranquillitas posita est, appetitiones E omnes animi sedans, ac temperans, efficiensque, vt hæ rectæ rationi pareant. Sic huic inimica intemperantia omnem animi statum inflammat, conturbat, peruertit, incitat, vnde & metus, & angores, & malæ cupiditates, cæteræque perturbationes omnes tanquam è fonte gignuntur, perinde atque in corpore vbi sanguis corruptus est, aut pituita redundat, aut bilis ægrotationes in eo, sæuique morbi nascuntur, sic in animo vbi se cupiditates, & appetitiones immodicè intruserint, prauarumque opinionum conturbatio, sanitate animum spoliant, morbisque perturbant, mœrore inquam, inuidentia, luctu, sollicitudine, metu, & alijs paulò antè enumeratis. Vnde Plutarchus in quodam opusculo, quod inscribitur animi ne, an corporis affectiones sint peiores, concludit longè peiores esse animi morbos, quàm sint corporis; nam inquit ignoratio omnibus animi morbis accidit, cùm neque insanientes, neque libidinosè, aut iniustè agentes peccare se putant, quidam imò rem à se præclarè tunc geri censent. Qui verò morbo corporis (vt ait idem Plutar.) infestatur, is statim concedit, seque in lectulum demittit, ibique quiete curationes sustinet, at qui in morbis animi sunt, F tunc maximè agunt, tunc minimè quiescunt; incitationes enim animi principia sunt agendi: concludit tandem longè peiores esse animi morbos morbis corporis.

Cùm igitur tanti momenti sint animi morbi, omni ingenio curandum est, vt à Medico cognoscantur, iuxta illud Hippocratis 6. epidem. sect. 8. tex. 28. dicentis mentis quoque intelligentia videnda est, vt per se ipsa constat, citra instrumenta, & res externas, an tristitia, aut gaudio, an metu, aut cõfidentia, an spe, aut animi abiectione tenetur. Anutius Poesius Hippocratem hac sententia nos admonere scribit animi affectus rectè considerandos esse, & quo modo ab his animus afficiatur, quòd inde magna morborum occasio ducatur, & ex ijs ipsis tum corporis temperies, tum humorum qualitas facilè æstimetur, mentis autem intelligentiam, vt per sese ipsa cõstet, & valeat contemplari vult, quòd plerumque à causis internis, & externis plurimùm perturbetur, & moueatur: illas quidem per organa, has vero per πρήγματα; per πρήγματα intelligendæ sunt causæ euidentes, & externæ, quæ animum huc illuc vel momento impellunt, quare per turbationes, rerũ molestiæ, aut difficultates, & negotia, aut rerum G gerendarum actiones intelligi possunt. Vnde idem met Hippocrates magna cum ratione 2. aphor. 33. scriptum reliquit in quouis morbo mente constare bonum esse, contra verò se habere malum, de animi igitur perturbationibus diligenter inquirendum est; nam absque morbis corporis, & proba in eius valetudine à grauibus scriptoribus habemus plerosque viros, & mulieres ab illis interemptos fuisse.

Sunt autem affectiones animi præcipuę quatuor ab Auicẽna canticorũ part. primę tract. 2. descriptæ, nempe ira, timor, gaudium, & tristitia. De ira & Galenus, & Aristoteles dixerunt esse feruorem sanguinis circa cor, & Auicennas loco præcitato, iram animæ excitare calorem, generareque interdum alia nocumenta: hinc Cardanus lib. 3. de san. tuen. cap. 96. scriptum reliquit Thomam quendam Girardellum ciuem Bononiensem ab ira interemptum fuisse. Ex timore verò, qui fit ob subitam reuocationem caloris metu impendentis mali, caloris extinctio succedit, & Auerrhoës ibidem super cantic. Auicennæ dicebat, quòd timor animæ generat in corpore frigiditatem, & ob hoc accidit tremor metuenti, & interdum magnificatur in tantum in patiente, H donec ipse moriatur: huius autem causa est regressus caloris naturalis ad cor ex timore causatus; hac ratione Plinius lib. 7. cap. 36. Pub. Rutilium nunciata fratris in consulatus petitione repulsa illico expirasse memoriæ prodidit: idem M. lepidum vxoris charitate, atque mœrore nimio post repudium mortem obijsse tradit. Ioseph etiam Hebræus de Bello Iudaico scribit Elim Iudeorum Pontificem, ac Iudicem accepto tristi nuncio de clade, qua Palestini hostes capta arca, occisisque ipsius filijs, Iudaicum exercitum affecerãt, magno subitoque mœrore oppressus, cùm à regio solio supinus caderet, effracta ceruice statim perijsse.

Gaudium ait Auerrh. est ex rebus corpus impinguantibus, quod si magnificetur valde, & contingat subitò, necat, & maximè valde pingues. Præ gaudio igitur multos pusillanimos expirasse varijs auctorum monumentis proditum est; nam non perinde atque in ira cum valido feruore ad exteriora fertur animata facultas, imò è contrario

si quid

A si quid anteà ei fuit roboris, id nunc soluitur, laxaturque; cùm enim nimio gaudio laxata petit exteriora, discutitur, atque dissipatur, hoc modo Polycritam Nobilem è Naxo Insula fœminam extinctam esse refert Aristoteles. Philippides quoque comœdiarum scriptor non ignobilis, cùm in certamine Poëtarum præter spem vicisset, & lætissimè gauderet, præ gaudio subitò mortuus est. Scribit etiam Plinius lib. 2. cap. 52. Chylonem Lacedemonium Philosophum insignibus sapientiæ titulis, non intermoritura fama nobilitatum, dum victorem in Olympia filium conspexisset, è vita præ gaudio decessisse. Idem Sophoclem, & Dionysium seniorem Siciliæ Tyrannū, qui magna felicitate potitus modestè semper antè fortunam tulerat, accepto nuncio de victoria inter Tragoedos parta gaudij exuperantia interijsse, quod idem testatur Diodorus Siculus, cùm tamē alij scribant eum interemptum fuisse à suis satellitibus, alij à Dionysio iuniore filio veneno è medio sublatum. Valerius Maximus lib. 9. cap. 12. præ gaudio mortuas esse geminas mulieres scribit, vna sospiti filio ad ipsam facta obuia complexu eius expirauit, altera cùm moesta domi sederet, ad primum conspectum redeuntis filij exanimata est.

B Tristitia Auerrhoë docente interficit interdum macrum, & confert indigenti dissolutione, quia dissoluit corpus, cuius causa est; nam tristitia causa est collectionis, & coadunationis caloris naturalis in corde, & ob hoc infrigidatur corpus ab ea, ex cuius infrigidatione contingit diminutio nutrimēti eius pro tanto si fuerit macrum corpus, additur inde in macie eius in tantū quod interdum significat mortē in eo, si verò corpus fuerit pingue permittit & tolerat quod dissoluatur. Et hic est finis rerum non naturalium quæ necessariò nobis cōuersantur, ex quibus sanitas efficitur, & conseruatur.

Quod relinquitur hoc loco, est vt videamus, an verum sit Galenum diminutum fuisse, & prima facie videtur verum, cùm reliquerit necessaria quædam ad victum humanum obseruanda, quæ sunt nitor, & sordities; nam sordities in corporibus ægrotantibus morbum facere potest, & præsentē augere, pruriumque Galeno docente, secundo de causis sympt. cap. 6. solet inducere. Nitor, & mundities è contra sanitatem inducunt, pruritumque auferunt, deinde experientia ostendit, quòd quæcumque sordities fuerit circa ægrotantem collecta, grauem odorem, & fastidij plenum inducit,

C quo potissimùm nomine virtuti obesse dicendum est, quando mala odorata quæcunque spiritibus inimica esse omnium sit sententia: è contra verò ab optimis odoribus, vel restaurari, aut saltem recreari eos Gal. censuit, 2. aphor. com. 11. quod si cor, aut cerebrum à prauis his odoribus affici contingat, magis sine dubio res hæc est iudicanda; nam huiusmodi viscera à bonis odoribus iuuari consueuerunt, è contra à prauis maximè lædi; in eorum enim altero, nempe in corde animæ ipsius domicilium extat, cerebrum verò sensus cuiusque principium est, hinc euenire certum est, vt læso interim à prauis humoribus cerebro, apoplexia superueniat, vel epilepsia, læso verò corde syncopis, vel lypothimia. Experientia quoque compertum est, quòd si quis vulnere lædatur in capite, nullus negabit, quin à prauis immunditiei odoribus insigniter lædatur, & certissimum est, & à nemine negandum prauis odoribus affectum repleri caput.

Deinde sit febricitans aliquis, cui singulo, vel etiam alterno die tantùm copiosus erumpat sudor, cuti adhærens crassius quoddam excrementum, abstersione is eget

D diligenti, potest etiam esse, vt ex huiusmodi causa cutis pori obstruantur, quod manifestum fit ab aurium sordibus, qui meatum auditorium longè latiorem, quam sint pori cutis, obstruere possunt, vt scriptum reliquit Galenus lib. 1. de causis sympt. cap. 3. cùm igitur maxima, crassiorque sudoris portio, linteis ægrotantem ambientibus, tangentibusque imbibi soleat, ita vt quàm celerrimè multùm fiant sordida, cutis pori magis obdurantur, corporisque perspiratum inde impediri posse ita clarum est, vt nulla egeat demonstratione. Sordida item lintea, si præsertim nobiles fuerint ægrotantes, somnum, ac quietem impedire experientia credendum est, præterea si res diligenter perpendatur, sordities ipsa virtuti est noxia, è contra verò gratissima, iucundissimaque, & vtilis est mundities omnis, atque elegantia.

Adhæc tantæ necessitatis esse munditiem putauit Scipio Mercurius lib. error. popul. Italiæ lingua vulgari inscripto, vt tradiderit inter res non naturales esse reponendam secundo loco; nam sordities, & mundities sunt non secus à Medico consideran-

fiderandæ, atque fint aliæ res non naturales à nobis descriptæ: verùm hanc propofi- E
tionem fuam non alia ratione probat, nifi exemplis quibufdam,quibus oftendit nitorem effe quid iucundum,elegans, & fanitati maximè conducibile; è contra verò forditiem, & ægrotantibus, & fanis obnoxiam effe probat: & in duobus capitibus 7.libri 9. nempe,atque 10. multis extollit munditiem,& nitorem; nam dicit oportere caput pectere, fpongia abftergere, linteo craffo filo texto confricare,os,dentes,oculos aqua clara, & pura abluere,fæpe manus eadem aqua lauare, indufia, linteamina, fæpe mutare, quæ odores gratos redoleant, & huiufmodi alia, quæ re vera ad meliorem, & politicam vitam faciunt, non tamen neceffariò requiruntur, nec Galenus, nec aliquis ex Antiquis negauit huiufmodi vrbanitatem, vnde dicendum eft aliud effe loqui, de rebus non naturalibus ad vitam neceffariò facientibus; & aliud eft loqui de rebus ad meliorem, & nobiliorem vitam fpectantibus. Priores fex res non naturales, aër fcilicet, cibus, & potus, fomnus, & vigilia, motus & quies, & reliqua à nobis iam dicta, funt adeo humanæ naturæ neceffaria, vt fine ipfis homo viuere nequeat, at fine munditie poteft omninò viuere, etiam fi fordibus innatet. F

Ferunt Maximilianum Sforzam Mediolani Ducem adeo fordidum fuiffe, vt non calceos linteos exueret,nifi putrefactos; deinde quot homines reperiũtur etiã vrbani, & nobiles, qui dum è lecto furgunt tranfacta nocte, vix manus abluunt, audeoque dicere,nec agnofcere quid fit pecten,quid fpongia, quomodoque ijs vtẽdum veniat pro capitis abfterfione, & tamen ifti viuunt, quòd facere fine exercitio, fine potu, aut aliqua alia re ex prædictis rebus non naturalibus haud poffent. Vnde iftæ funt res non naturales quidem, fed quæ in noftra poteftate funt, & illis quando placet, vti poffumus, quemadmodum eft vfus rerum venerearum, vel balnei, vel frictionum, & id genus plurima, quæ non funt neceffaria. Argumentum igitur, vbi dicitur reliquiffe Galenum neceffaria, falfum eft,quia ipfe propofuit ea,quæ funt neceffaria, & fine quibus non poffumus viuere, vt funt res fex non naturales iam dictæ, nec fpreuit illam combinationem de munditie, & forditie, eamque faffus eft conferre quidem ad fanitatem conferuandam, & ad morbum auferendum, non tamen inter neceffaria voluit connumerare,fed inter ea,quę pro arbitrio à nobis agenda fufcipiuntur,quæ vbi opus G fuerit,adminiftranda effe non negat, non ignorans fordida linteamina poffe officere ægrotanti, & nitida ipfum recreare, quemadmodum,& odores prauos poffe cerebro, & cordi aduerfari; è contra verò bonos odores opitulari.

De Morbis. Cap. IX.

ABfolutis naturalibus, & non naturalibus rebus, tempeftiuum iam eft verfari circa rerum præternaturaliũ difceptationem, quæ funt tria, Morbus, Caufa, Symptoma. Primò de morbo difputabimus inquirẽtes, quid morbus fit, & quotuplex. At priùs quid nomine rei præternaturalis intelligendum fit ex communi Medicorum confenfu, declarare non pigebit; nam multùm id refert rerum dicendarum notitiæ. Præter naturam igitur, id dicitur effe, quod non eft ex ordine naturæ,nec fpectat ad ipfius conftitutionem, fed contra naturalem ftatum corporis eft, & ipfum labefacta- H re, alterare, ac perdere,eiufque vires, atque functiones manifeftè interturbare, ac naturæ fines excedere poteft. Atque id modò proximè, & immediatè, modò alterius interuentu lædit corpus: quod proximè, & immediatè lædit,morbus eft, caufa verò morbifica alterius interiectu, & mediatè: operationum autem fenfibilis læfio, terminus eft eorum, quæ præter naturam dicuntur, vt rectè Galenus in Arte Medica, virium,atque actionum manifeftam læfionem expendens, ex ijs, quæ fecundùm naturam funt, æftimat, atque indicat. Igitur quæcunque functionibus incommodant,præter naturam dici merentur, quafi dicas præter naturæ legem, & ipfius ordinem, ac conftitutionem: eft autem is naturæ ordo, inuiolabilis conftitutio, atque inconcuffa lex, vt in beneualente corpore omnia rectè fiant, nihil impeditum, nihil læfum, nihilque infirmum fit: è contra, in eo ftatu, qui præter naturam eft, nihil ferè rectè fit, fed læfa, impedita, & infirma omnia habentur, & quæ fic affecta confpiciuntur, verè

contra,

A contra, seu præter naturam dici debent.

Nec obstat nobis, quòd Fernelius lib. 1. cap. 2. de morb. diff. scripserit aliud esse contra naturam, & aliud præter naturam; nam huiusmodi opinio à Valleriola lib. 3. locor. comm. cap. 1. satis eleganter refellitur; neque expedit in hac materia examinanda tempus conterere. Quare accedens ad essentiam rei præter naturam dico, quòd ea sit genus, sub quo morbus, causa, & symptoma continentur; Gal. enim cap. 1. de diff. morb. dicit, quòd morbus sit affectus præter naturam actionem primò, & per se lædens: causa verò morbum præcedens, & à quo mox affectus is, qui morbus dicitur, originem trahit: symptoma affectus, seu dispositio morbum consequens. Sed vnusquisque horum affectuum singillatim, diligenterque considerandus à nobis venit.

Galenus lib. 1. de sanit. tuen. & 1. de morb. differt. cap. 1. & 1. de different. sympt. 1. dum venatur morbi definitionem, à definitione ipsius sanitatis exorditur; sicut enim partium corporis omnium naturalis constitutio, quæ primùm, & per se functionum B est opifex, sanitas dicitur; sic illius contrarium, nempe infirma, ac partium vitiosa constitutio, quæ primùm, ac per se functiones euertit, morbus meritò censeri debet. Est igitur à Galeno pluribus locis descriptus morbus, constitutio præter naturam, à qua primò actio vitiatur, ac proinde sit vitiatæ actionis causa. Conueniunt sanitas, & morbus in hoc, quòd ambo sunt affectiones, atque constitutiones corporis quædam, differunt verò, quia sanitas est partium firma constitutio, morbus verò infirma, & vitiosa: illa functiones integritate sua perficit, hæc vitio suo labefactat, corrumpit, & perdit; ergo morbus erit affectus corpori præter naturam insidens, illiusque functiones primò, & per se vitians. Affectio, seu affectus à Græcis διάθεσις, seu κατασκευή dicitur, hoc est dictu, affectus permanens; affectus enim accipitur pro eo, quod factum est, vt permanet in re aliqua, quæ patitur, postquam alterans quieuit, ita à Galeno accepta est διάθεσις lib. de differt. sympt. cap. 2.

Quare vobis omnibus perspicuum esse puto affectum proprijssimè acceptum à Galeno, esse quicquid factum est, postquam alterans iam quieuit, & agere desijt, non C curando num idipsum, quod iam factum est, qualitas sit, an substantia. Galenus autem aliter, ac Aristoteles διάθεσις vocem vsurpat; hic enim pro qualitate tantùm, quæ facilè à subiecto dimouetur, accipit: Galenus verò pro constitutione, seu pro re permanente, firma, ac stabili, aut permanentem habente essentiam vsurpat. Præterea differt affectus ab eo, quod Græcis πάθος, vel πάθημα speciatim dicitur; nam πάθος est motus rei, quæ afficitur, vel omnis alteratio circa materiam, vel motus, qui adhuc est in fieri, proinde πάθος non habet essentiam suam, nisi dum conuertitur, alteratur, mutatur, mouetur: quapropter πάθος est in fieri, affectus autem est permanens: ille quid fluens, mobile, imperfectum, ac veluti ad affectum via, hic fixum, stabile, perfectum, & illius finis est; differt itaque πάθος ab affectu, tanquã finis à medio, tanquam mobile, & temporarium ab eo, quod stabile est, & permanens, tanquam perfectum ab imperfecto. Et hinc perspicuum euadit πάθος, siue πάθημα propriè loquendo non esse, nisi id quod alij morbum fientem nominant; cùm enim is non sit, nisi qui adhuc fit, suamque in fieri essentiam habeat, à παθήματι nihil differat, necesse est, vt quod non sit nisi alte- D ratio, siue motus, qui adhuc fit, atque hic est harum duarum vocum παθήματος, nimirum, & affectus legitimus vsus, quem nisi quispiam rectè obseruet in legendo libros Galeni, multis eum difficultatibus inuolui contingit.

Ex his omnibus patère satis potest morbum esse constitutionem, seu affectum præter naturam actionem primò, & per se lædentem, cuius plurimæ sunt differentiæ; aliæ enim, quæ desumũtur à partibus, quibus insident; aliæ verò sunt differentiæ desumptæ ab accidentibus quibusdam. A partibus quidem primò, & præcipuè constituuntur, vnde alij dicuntur morbi similares, alij organici: similarium partium morbi, alij sunt simplices, alij compositi, simplices sunt intemperies calida, frigida, humida, & sicca: compositi verò sunt in duplici differentia, alij sine materia, alij cum materia, priores sunt calidus, & humidus; calidus & siccus; frigidus, & humidus; frigidus, & siccus: cum materia sunt phlegmone, erysipelas, œdema, & scirrhus. Organici verò, seu instrumentales sunt vel in conformatione, hoc est, in figura, cauitate, læuitate, asperitate:

vel

vel in numero abundante, & deficiente, quorum Galeno Anthore lib. de differentijs E morb. cap.8. alij dicitur esse ex genere pręter naturam simpliciter, vt si cui sextus adnascatur digitus, aut in oculo vnguis, Græcè πτερύγιον, alij verò à toto genere præter naturam, velnti lumbrici, lapis in vesica, & huiusmodi. Vel in magnitudine maiore, vel minore: vel in situ mutato, vt in hernia intestinali, quæ ἐντεροκήλη dicitur.

Est & alter morbus, qui communis est partibus similaribus, & organicis, appellaturque solutio continui pro varia partium, quibus incumbit, natura; hac ratione varia quoque nomina sortitur; nam vbi contingat in partibus mollibus, & præsertim in parte carnosa à causa interna, dicitur vlcus, à Græcis ἕλκος, si verò à causa exteriori, dicitur vulnus, 3. metho. med. à Galeno: si contingat in osse idem quoque vel prouenit à causa interna, vel à causa externa, à causa interna caries, à causa verò externa κάταγμα appellatur: si verò eueniat in neruis, dicitur conuulsio, à Græcis σπάσμα: si in musculis, & ligamentis ῥήγμα dicitur. Huiusmodi solutiones continui multas assumere possunt differentias, tum à propria essentia, tum ab accidentibus. Ad venas, & arterias pertinent osculorum apertio, dilatatio, incisio, & fissura: osculorum apertio F appellatur ἀναστόμωσις à Græcis, dilatatio διαπήδησις: incisio, & fissura, vel orium ducit à causa externa, vel interna, si à causa externa incisio est, si verò à causa interna à Græcis dicitur ἀνάβρωσις, latinè erosio. Et hæ sunt differentiæ desumptæ à partibus.

Differentiæ autem ab accidentibus desumuntur à qualitate, seu more, à quantitate, à loco, ab ætate, & à tempore. A qualitate quidem, seu more; nam alij morbi dicuntur maligni, alij benigni, malignus est, cuius species, & symptomata superuenientia, multa, diuturna, valida, & maligna sunt, cuiusmodi est pestis, difficilis tolerantia, pulsuum malitia, spirandi difficultas, facies sanis dissimillima, aures frigidæ, oculi caui, color faciei niger, vel viridis. Benignus verò è contra est, cuius natura, seu species, & symptomata superuenie͞tia non sunt mala, vt v. g. si morbus fuerit ephemerus, seu tertianarius simplex; adhæc si pulsuum adsit bonitas, mens, & vires constent, facilis tolerantia, facilis anhelitus, facies sanis simillima, & huiusmodi. A quantitate desumitur differentia; nam vel magnus, vel paruus est, magnus est ille, cuius symptomata, multa magna, & vehementia sunt, vel qui vehemens est, & in specie plurimùm auctus, vt G magna intemperies calida, magnum vulnus, quod magnum locum occupat, tam ratione longitudinis, latitudinis, & profunditatis. Paruus magno est contrarius, qui parum à sanitate recedit, vt vulnus paruam occupans partem, tales morbi Medici auxilio non indigent; nam à natura sola curantur.

A loco, morborum alius est, qui proprius partis dicitur, cùm scilicet pars, per essentiam, & propria affectione laborat, & hic proprijs accidentibus designatur. Improprius verò is est morbus, qui per consensum fit, & per compassionem, quæ Græcis dicitur συμπάθεια, & duobus modis fit, vel per transmissionem vaporis alicuius, vt quando à ventriculo vapor sursum ad caput euolat, vel humor quispiam sursum ad caput delatus ipsum distendens, & calefaciens; non transmissa verò materia fit, vt quando materia alibi præparata non concurrit ad partem, vt in vocē spiritus, aut quando facultas animalis non transmittitur vel ad crus, vel ad brachium, ita vt contingat ratione defectus spiritus animalis fieri resolutionem, seu paralysim. Ab ætate alij sunt morbi euenientes pueris, alij iuuenibus, alij consistentibus, & alij senibus: pueris, infantu H lis nempe, vlcera oris, vmbilici inflationes, aurium humiditates, variolæ, morbilli, & id genus ipsis euenientes. Iuuenibus verò, febres acutæ, tabes, sputum sanguinis, morbi comitiales, & alij. Cōsistentibus, pleuritides, pulmoniæ, phrænitides, dysenteriæ, choleræ, lienteriæ, quartanæ. Senibus, asthmata, destillationes, tusses, apoplexiæ, vertigines, tremores, vrinæ stillicidia, morbus articularis, pruritus, & similes.

A tempore morbi, & anni: à tempore quidem morbi, vel totius, vel partium, à tempore totius morbi, alij acuti sunt, alij non acuti. Acuti quorum motus est velox, & citò pericula adueniunt, qui vel propriè acuti, vel peracuti, propriè acuti, qui & exactè acuti dicuntur ad decimū quartum vsque diem extenduntur, non exactè verò, qui ad vigesimum vsque sunt protensi. Peracuti quorum aliqui exactè, alij verò non exactè sunt tales, priores illi sunt, qui quarto die, vel citiùs finiuntur; non exactè, qui in diem septimum, aut intra hebdomadam vnam propagantur. Non acuti verò alij

sunt

A sunt breues, alij longi, breues sunt illi, qui citò terminantur, vt febris ephemera: longi, qui ad multos dies extenduntur, vt febris quartana, & tumores aliqui præter naturam duriores. Et istæ sunt differentiæ, quæ desumuntur ab ipsis morbis acutis respectu totius, respectu verò partium morbi omnes sua habent tempora, quæ ætates appellantur, desumpta metaphora ab animalibus, & à plantis; nam sicut hæc postquam genita sunt, ad vigorem vsque per augmentum procedunt, vt tandem tabescentia ad extremam corruptionem perueniant, sic etiam morbi iuxta primam eorundem generationis constitutionem, via quadam ad vigorem vsque progrediuntur, atque increscunt, donec pro incrementi prioris ratione decrescentes in totum dissoluantur, vt autem non omnia animalia ad extremam, vsque senectutem perueniunt, atque omnes ætates pertranseunt, ita nec omnes morbi ob eorum malitiam, ac ægrotantium imbecillitatem, singula tempora attingere possunt.

Sunt autem tempora morborum numero quatuor, principium, augmentum, seu incrementum, vigor, seu status, & declinatio. Principium est totius morbi pars, quæ
B cruditatis signis definitur; quàm diu enim cruditatis signa, seu excrementa cruda apparuerint, morbi erit principium. Augmentum, seu incrementum, seu ascensus, est id, quod statim post principium incipit, in quo parum cocta excrementa apparent, & ad vigorem vsque durat. Vigor, seu status est vehementissimum totius morbi tempus, in quo probè, & integrè cocta excrementa apparent. Declinatio tempus est, quod vigorem sequitur, in quo quantitate diminuta sunt excrementa, hæc de differentijs sumptis à morbis totius, & partium. Ab anni temporibus quoque sumuntur differentiæ; nam alij sunt verni, alij æstiui, alij autumnales, alij hyemuales, de quibus satis. Horum morborum alij sunt manifesti, qui à causa manifesta eueniunt, alij occulti, qui à causis abditis nascuntur, quorum aliqui proprij dicuntur, alij communes, seu populares, horum alij contagiosi, alij absque contagio sunt.

Manifesti morbi illi sunt, qui à manifestis causis nobis cognitis, partium, quibus insident, substantiam demoliuntur, atque peruertunt, vt vlcera maligna, phthisis, viscerum morbi ex humorum copia, vel putredine nati. Occulti sunt, qui à causis nobis
C minimè perspectis nascuntur, totamque substantiam nostram occulta quadam potestate inuadunt, qui ea ratione etiam à quibusdam cæci morbi appellantur: horum aliqui venenati, alij pestilentes, quorum grauiores aliqui, nonnulli etiam leuiores, in grauioribus sunt febris pestilens, carbunculus venenatus, & pestilens bubo. In leuioribus nominantur exanthemata variorum colorum, & etiam hectimata. Populares illi sunt, qui ortum ducunt à communissima causa, vel ab aëre, vel ab alimentis, dicunturque populares, seu vulgares, eò quòd populariter grassantur in omnes cuiusuis ætatis, sexus, & tẽperamenti homines. Hisce popularibus contrarij sunt priuati, seu dispersi à Græcis σποράδικοι nuncupati, eò quòd sparsim, non populariter, pro alia, atque alia victus ratione modò hunc, modò illum apprehendunt, de quibus fusiùs tractabitur in disceptatione febris malignæ.

Nostris his tẽporibus cæpit in hac ciuitate Messanensi vagari morbus quidam, qui & pestilentialis, & contagiosus ab aliquibus censetur, sed siue pestilens appelletur, siue non, longè peior quauis peste pessima est; nam à peste plures liberantur, & possunt
D curari, hic verò morbus nullam recipit curationem, & quos inuadit, adeo repentè suffocat, & tanta celeritate, vt vix ab assistentibus animaduertatur. Est autem huiusmodi morbus tumor quidam inflammatorius repente inuadens laringem, & omnes in ea contentas partes, nempe palatum, vuecam, seu gargareonem, fauces, & præsertim amygdalas, seu glandulas illas παρίσθμια dictæ, quæ vtrinque sunt ad latera laringis, & vbi nimiùm repletæ sunt, adeo vehementer stringunt laringem, vt necesse sit homines strangulari, non secus atque si fune suspenderentur, quare à quibusdam meritò affectio strangulatoria appellata est, de qua suo loco.

Aliæ sunt differentiæ morborum desumptæ à contagio, vnde morborum alij sunt contagiosi, alij verò minimè: rursus contagiosi alij sunt, qui ad distans suam contagionem transferre possunt, quemadmodum est pestis, alij verò per contactum contagionem communicant, alij per fomitem; nam præter contactum adest fomes, quem relinquit in re contagio affecta, idque iuxta triplicem differentiam contagij, cùm alius

Gg sit,

ſit, qui ad diſtans, alius per fomitem, & alius per contactum, de qua re fuſiùs tractabitur, vbi ſermo fuerit de maligna, & peſtilentiali febre. Morbi verò minimè contagioſi ſunt plures eorum, de quibus ſupra à nobis fuit actum. Eſt tandem morborum quædam differentia deſumpta à tempore, hoc eſt ab antiquitate, & nouitate; nam alij ſunt antiqui morbi, qui in omnibus fuerunt temporibus, & ab omnibus cogniti, alij verò, qui de nouo oriuntur, de quibus loquēs Plutarchus lib. 8. ſympoſiacorum quæſt. 9. probat multis rationibus poſſe dari nouos morbos nunquam excogitatos, nec viſos; & adducit Agatharchitis authoritatem dicentis homines multis, & inauditis accidentibus fuiſſe vexatos, natoſque in aliquibus angues exiguos exertis capitibus, qui ſuras, & brachia perederent, & tacti rurſum cernem ſubirent, ac per muſculoſa ſerpentes inflammationum vim intolerabilem excitarent.

Alterum affert caſum non negligendum de quodam, qui cum diu laboraſſet vrinæ difficultate, tandem culmum hordeaceum geniculatum excreuit; & multa alia velut portentoſa enarrat, nunquam ante ſua tempora obſeruata. Experientia quoque oſtendit nouos morbos, & penè incognitos varijs temporibus in corporibus humanis irrepſiſſe. Non deſunt grauiſſimi Medici ſcribentes, tempore Tiberij Claudij Cęſaris Mentagrā, quæ erat turpiſſimus, & infeſtiſſimus morbus, primùm inuaſiſſe Italiam, quemadmodum & Elephantiaſim ante Pompei Magni tempora non eueniſſe, & noſtra tempeſtate, aut paulò antè, luem illam, quam veneream appellant, tempore Caroli Octaui Galliarum Regis vniuerſum mundum infeſtaſſe. Eſt & alter morbus nunquam antea obſeruatus, qui hiſce noſtris temporibus per totum orbem vagatur, qui in Polonia primò ſedem fixit vocatus plica, de quo Hercules Saxonia elegantiſſimum librum compoſuit, & hæc ſint ſatis de morbo, & ſuis differentijs dicta.

De Morborum cauſis, & ſymptomatis. Cap. X.

PRoponentes diſceptationem de rebus præter naturalibus diximus omnem affectum præternaturam corporis, qui à naturali ſtatu receſſit, morbum eſſe, vel morbi cauſam, vel morbi ſymptoma; quid morbus ſit, qui nam, & quot numero in vniuerſum, tam ſimplices, quàm compoſiti, generatim, membratimque diximus, quot verò cuiuſque generandi ſint cauſæ, hoc in capite declarandum proponimus. De cauſis quidem alio modo tractant Philoſophi, & alio modo Medici, ſiquidem Ariſtoteles 2. de phyſic. audit. cui & Galenus pluribus in locis conſtanter conſentit, lib. 6. de vſu part. cap. 12. & lib. de ſympt. differ. cap. 1. cauſarum quatuor eſſe conſtituit prima genera, primum, & maximum propter quod fit aliquid, ſecundum à quo fit, tertium ex quo, quartum per quod. Vnde ſcholæ communiter id, propter quod fit aliquid, finem appellant; id à quo, efficiens, ex quo, materiam; per quod, formam. Meritò igitur præcipua hæc cauſarum genera omnes eſſe volunt, quod in omnibus effectis concurrere ea ſit neceſſe; nec ſine eorum concurſu effici quicquam poſſit. Verùm vt dixi, etſi hæc concedantur à Galeno, & Medicis omnibus tanquam veriſſima, nihilominus, dum verſamur circa morbos, & ſuas cauſas, opus eſt, vt earum diſcrimina methodo medica tractemus.

Has cauſas diuidunt Medici in externas, & internas, ſeu corporeas: externæ cauſæ eæ appellantur, quæ forinſecùs incidentes corpora alterare, vnoque copiam læſionis modo afficere ſolent, quas & occaſiones Antiqui rectè vocandas conſueuerunt, quòd ab ijs inferendis morbis euidens cauſa præſtetur, ac proinde ſi quis æſtu laborans in febrem incurrat, aut frigoris exceſſu in congelationem, æſtum, atque frigus morbo occaſionem dediſſe vulgares non ſine ratione exiſtimare vidētur. Nec etiam ſine magna ratione cauſæ huiuſmodi præincipientes, ſeu primitiuæ vocantur, quòd ab his prima occaſio noxæ detur corpori; à Græcis προκαταρκτικαὶ, & [illegible] dicuntur, quod idem eſt, atque præincipientes. Ab his imbecilla corpora lædi quàm maximè ſolent; nam, quæ bonitate naturæ prædicta ſunt corpora, viriumque præſtantia pollent, externarum cauſarum noxam vix ſentiunt, ac proinde, qui optimo ſunt corporis habitu aëris, ac tempeſtatum maris, ſolis, & reliquorum, quæ exteriùs accidunt iniurias, contemnunt,

A nunt, imbecilli verò, qui sunt, promptissimè ab his læduntur. Huiusmodi causæ antegressæ, vbi noxam peperêre, absistunt, nec manent, vt sol, frigus, balneum, telum, & id genus reliqua: quapropter ita, & rectè quidem definiri possunt, causæ, quæ confecto opere, vt habetur à Galeno lib. finit. Medic. recedunt.

Internarum verò, seu corporearum duo sunt genera, antecedentes, & continentes, seu coniunctæ, de quibus Galenus lib. de causis morb. cap. 2. ad hunc differit modum: *qua in animali ipso consistunt, siue affectus sint, siue motiones prater naturam, causas nominant morbum pracedentes, qua verò extrinsecùs adueniunt, si vehementer alterant, immutantque corpora, eas interim προκαταρκτικὰς καὶ προκαταρκτικὰς causas appellant.* Quæcunque igitur intra corpus consistunt, quæ protinus affectus sequitur functiones lædēs, causæ præcedentes, seu antecedentes meritò appellari debent; Græci has προηγούμενας vocant, quasi dicas antegressas. Huiusmodi causas antecedentes omnibus morbis causas habentibus conuenire, apud omnes Medicos euidentissimum est; nullus enim reperitur, apud Græcos, aut Arabes, aut etiam Latinos, qui causas antecedentes non assignet
B morbis materia constantibus.

At magna lis est inter aliquos Authores de continentibus causis, seu de coniunctis, inter quos ex vna parte est Fuchsius, qui suis quibusdam rationibus nititur demonstrare in via Galeni non dari huiusmodi causas continentes; è contra verò est Franciscus Valleriola lib. 6. enarratione prima, qui pluribus grauissimorum virorum authoritatibus, & rationibus egregiè probat aduersus Fuchsium dari in morbis causas continentes, seu coniunctas appellatas. Cui & ego libenter subscribo, hoc præsertim fundamento innixus, à Galeno desumpto 3. sect. in 6. lib. epidem. textu. comment. 19. vbi apertissimè mentionem habet præincipientium, præcedentium, & continentium causarum, hæc sunt ipsius verba. *Demonstratum quoque nihilominus, & qua de affectis locis, & cum ipsis patientibus tum scire, tum exactè cognoscere in agris oporteat, veluti & de causis, quas & praincipientes, & pracedentes, & continentes vocant.* Si quis cupit hanc quæstionem denudatam habere, legat Valleriolam lib. iam dicto, & enarratione præscripta. Erunt igitur tria causarum prima genera, præincipientium nimi-
C rum, antegressarum, seu antecedentium, & continentium, quas coniunctas rectè appellatas esse diximus. Sunt modò & aliæ causæ minùs præcipuæ, à Medicis tamen consideratæ, quales sunt, causa conseruatrix, præseruatrix, instrumentalis, seu instrumentum, causa sine qua non, concausa vocata, & quæ adiutrix dicitur.

Item ex causis, quædam manifestæ, quædam obscuræ, & abditæ, quædam verò medio modo se habent; nam aliquo tempore obscurę, aliquo autem manifestę fiunt. Est & quędam causa per accidens, & quamuis multæ sint causæ à nobis recēsitæ ex communi Medicorum, & Galeni consensu, illæ tamen verę causę censeri debent, quę in corpore aliquid faciunt, & affectum aliquem actiones lędentem producunt; nam primò, quòd actionem lędit, morbus est, id verò, quod pręcedit, morbi est causa, quia causę sunt principia eorum, quę fiunt, ac proinde suaptè natura id efficere possunt, quod fit, quodque gignitur. Quod verò per accidens quidquam efficit, id causę nomen minimè meretur, eò quòd non efficiat per se, & ex sui natura; igitur à quo fit aliquid, id omninò causa est.

D Videamus modò, quæ sint causæ morborum partium similarium, tam simplicium, quàm compositorum, & primò partium similarium morborum simplicium, quorum aliqui sunt calidi, alij frigidi, alij humidi, alij sicci. Calidorum morborum externæ causæ sunt vicinitas corporis calidi, vt ignis, solis, aëris calidi, motus tam corporis, quàm animi. Corporis quidem motus magnus facit lassitudinem, si est saltem in musculis, aut articulis, febrem autem, si cor vna cum toto corpore afficiatur: animi verò, vt ira, quæ propter motum nimium sanguinis circa cor interdum febrem accendit. Alimenta etiam calida, & acria, vt allium, porrum, cæpe, vinum vetus, & alia huiusmodi: medicamenta acria, & alexiteria, & amuleta, hæc de causis externis morborū calidorum partium simplicium. Internę sunt putredo humorum, & maximè bilis, totius corporis, vel partium, in quibus hi putrefiunt, vt in erysipelate, herpete, phlegmone, carbunculo, tertiana febre: constipatio, cute densata per frigus: balneū aquę aluminosæ, vel alterius, quod huiusmodi vaporū transpirationē prohibet, qui si sint fuliginosi, febrē accēdunt.

Frigidorum morborum externæ causæ primùm sunt vicinitas corporis frigidi, aëris, aquæ, glaciei, niuis, & huiusmodi, motus immodicus, & otium, cibus, & potus qualitate frigidus, quantitate nimia sumptus, medicamentum frigidum, vt papauer, cicuta, mandragora, hyoscyamus. Internæ causæ sunt pituita, rarefactio totius, vel partis calorem natiuum dissipans, vt medicamenta rarefacientia, aër circumfusus calidus: hæc de causis morborum frigidorum simplicium. Venio ad humidorum causas, & primò affero externas, quæ sunt aëris, & temporis cõstitutio humida, vt imbres plurimi, aquarum dulcium crebra balnea, cibus, & potus copiosior, & natura humidior, mollis educatio, animi tranquillitas, vitæ ignauia, otiosa vita, somnus longior, medicamenta potentia humida. Internæ verò causæ, siue antecedentes, siue coniunctæ sunt pituita, & variæ species ipsius. Siccorum verò morborum externæ causæ sunt aëris constitutio sicca, aquæ naturam sulphuris, nitri, aluminis habentes, cibus, & potus parcior, & natura siccior, labores, curæ, vigiliæ immodicæ, & medicamenta exiccantia. Internæ verò causæ sunt atra bilis, transpiratio plurima, & istæ sunt omnes causæ tam externæ, quàm internæ morborum simplicium partium similarium.

At compositorum morborum ex intemperie sola prodeuntium causæ sunt, morborum scilicet, calidorum, & humidorum, calidæ, & humidæ intemperies; calidorum, & siccorum, calidæ & siccæ; frigidorum, & humidorum, frigidæ, & humidæ; frigidorum, & siccorum, frigidæ & siccæ; calidorum & frigidorum, calidæ, & frigidæ; humidorum, & siccorum, humidæ, & siccæ; & istæ sunt, quæ faciunt intemperiem inæqualem in toto, vel in parte. Morborum verò ex intemperie cum materia sunt, & primò calidorum, & humidorum, vt phlegmones, sanguis calidus, & humidus; calidorum, & siccorum, vt erisypelatis, bilis flaua, calida & sicca: frigidorum, & humidorum, vt œdematis, pituita, frigida, & humida; frigidorum, & siccorum, vt scirrhi, atra bilis, frigida, & sicca, hoc est, melancholia naturalis, quæ fæx sanguinis vocatur. Et istæ sunt causæ morborum simplicium, & compositorum euenientium partibus similaribus.

Modò instrumentalium partium morborum simplicium, & compositorum causæ indagandæ veniunt, quæ vel sunt simplicium morborum, vel compositorum, in conformatione, numero, magnitudine, & situ: morborum instrumentalium simplicium conformationis sunt, vel ratione figuræ vitiatæ, vel à primordio generationis, fœtu in vtero matris adhuc existente; vel extrinsecùs euenientes ob aliquem errorem. Primo modo euenit ob impedimentum motus naturalis spermatis, vel propter nimiam materiæ quantitatem, vel ob qualitatem ipsius materiæ minimè idoneam. Extrinsecùs, vel ob errorem obstetricis in inuoluendo fascijs infantem adhuc mollem, & fluxilem, vel in erigendo, reponendo, & mouendo vehementiùs, vt contingit per stationem, & ambulationem nimis, quàm par sit, validam, vel quando strictiùs æquo aliqua pars deligatur, vel ratione ipsius in mouendo immodicè, vt quando ægrotus membrum ad vsum accommodet, priùsquàm firmus constiterit callus, vel Medici in deligando, & formando membra non probè se gesserint.

A plenitudine quoque, vel defectu alicuius partis, cuius figura deprauatur, vel totius corporis: partis quidem vnius, vel primaria ratione, vel per accidens, primo modo est, vt quando nasus fit simus, vel aures acutæ, vel labra crassa: in elephantiasi primus casus videtur; nam obseruamus elephanticos habere nasum simum, atque in totum, qui sic laborant, satyris similes fiunt, labra crassa, nares acutæ, collapsa tempora, oculi concaui, scapulæ, & brachia in alarum modum porrecta, quæ omnia in phthisicis deprehenduntur. Per accidens ob neruorum resolutionem, & trahitur à musculis, qui adhuc actione valent, conuulsionem, & à musculis trahitur conuulsis, vel ob phlegmonem, scirrhum, præduram cicatricem inductam, quæ omnes partes proximas intendendo trahunt, vel ob dissectionem tendonum, neruorum, quemadmodum fit in resolutis, vel corporis totius, vt elephas, tabes, qui morbi ex toto formam immutant.

Ratione asperitatis pars deprauatur ob humores acres, medicamẽta abstergentia, & huiusmodi vitia in ossibus, & carnibus sæpe obseruantur. Si autem fuerint valentiores in osse cariem efficiunt, in carne verò vlcus, vt supra etiam dictum fuit, dum de differentijs

A ferentijs solutionis continui ageremus. Si autem modicæ sint causæ solam asperitatem gignunt, id etiam efficit puluis, & fumus in oculis; leuitatis humor pinguis est causa, & viscosus: cauitatis, seu meatus partium internarum omninò amissi, aut læsi per coalitum, angustiam, obstructionem, compressionem, subsidentiam, patefactionem variæ esse possunt, per coalitum sanè vt si superficies interna exulceretur, & postea coalescant partes; per angustiam, vt caruncula, vel tuberculum, phlegmone, scirrhus, abscessus, & cæteri tumores præter naturam instrumenti internam cauitatem comprehendentes; per obstructionem, vt humor crassus, & lentus, callus, grumus; per compressionem, vt si aliquid extrinsecùs incidat, & vehementiùs comprimat; per subsidentiam in se se adstringentia sunt, frigus, siccantia, seu arefacientia, facultas retentrix immodicè mouens. Per patefactionem excretricis facultatis motus immodicus, contentricis imbecillitas, medicamentum, aut aqua vim aperiendi habens, mollities immodica instrumentorum, aër humidus, & calidus: & istæ sunt causæ omnes morborum instrumentalium simplicium conformationis. Veniamus ad nume-
B rum, magnitudinem, & compositionem præter naturam.

Causæ igitur numeri deficientis, partis resectio est, vstio, putrefactio, vel ob medicamenta, quæ suapte natura putrefacere possunt, vel ob excrementa in ipso animali genita, quæ transpirationem impediunt, vel ob refrigerationem nimiam. Causa numeri superflui, in vtero, naturali specie vtilis materiæ multitudo est, specie præter naturam inutilis materiæ exuberantia: extrinsecùs caro supercrescens in vlcere, pterygion in oculis. Magnitudinis auctæ causa est vtilis materiæ abundantia, & potentia valida. Compositionis præter naturam est positionis subitaneus, & vehemens motus, intemperies humida in articulis, à qua ligamenta humefiunt, & laxantur nimiùm, fractio superciliorum in finibus coxarum, prominentia superficiei ab initio cotylæ: meatus à peritoneo ad testiculos pertingens dilatatus, vel ruptus consensus, inepta coalescentia partium, aut ligamentum laxum intentum, aut ruptum: & istæ sunt causæ morborum simplicium partium instrumentalium, causæ verò compositorum facilè ex his, quæ dicta sunt inueniuntur; nam ex simplicibus iam dictis compo-
C nuntur.

Sunt modò causæ solutionis continui, quæ ad partes similares, & organicas spectant, cùm sit morbus communis tam in similaribus, quàm in instrumentarijs, aut organicis, vt Gal. docuit lib. de differ. morb. cap. 4. Et quamuis nonnulli aduersentur Gal. magno conatu tueri volentes vnionem, & continuitatem partium similarium actionibus nihil prodesse, nec solutionem obesse; quia tamen nihil consideratione dignum aduersus præceptorem adferant eorum opinione relicta, dico Galeni rationem, loco citato allatam, qua probat solutionem continui esse vtrisque partibus communem morbum, planè euincere. Est autem illius ratio desumpta ab vnitate, qua vnaquæque pars, & similaris, & organica est prædita, quare cùm partes similares, & organicæ hoc commune habeant, vt vnitas de vtrisque prædicetur, ergo necesse est, vt soluta vnitas, & continuitas referatur ad læsionem vtrarumque partium.

Solutionis igitur continui partium simplicium causa, vel externa, vel interna est; externa quidem erodentia, tendentia, rumpentia, frangentia, contundentia, &
D incidentia. Erodentia quidem, vt ignis, medicamenta acria, & caustica; rumpentia, tendentia, frangentia, & contundentia, vt casus ab alto, vel corpus validum, & durum in corpus irruens: incidentia, vt sunt acuta omnia, & ad secandum habilia, vt enses, pugiones, cultri, & similia. Internæ verò, vt motus repentinus, inæqualis, & validus, vnde Veteres vngebant se priùs, & fricabant, antequam se mouerent; suntque humores acres, & erodentes, & praui, & tandem plenitudo ad vasa. Et hæ sunt causæ solutionis continui partium simplicium, compositarum verò ex dictis facilè vnicuique innotescere possunt. Hactenus de causis præternaturam morborum, sat sint dicta, relinquitur igitur de symptomatibus à nobis aliquid considerandum.

Cùm de causis morbificis, morbisque ipsis abundè satis pro instituti nostri ratione à nobis actum sit, reliquum est, vt de symptomatis verba faciamus nomine verò symptomatis, rerum præternaturalium tertium genus, quod morbum vmbræ ritu consequitur, & à Medicis σύμπτωμα propriè vocatur, intelligere volumus. Sumitur autem

tem vocabulum ſymptomatis, non vno modo; nam ſi vocis ſignificationem ſpecte- E
mus, quæ latinis eſt concaſus à σύμπιπτω, ideſt ſimul cado, nihil aliud erit, quàm συμβεβηκὸς à συμβαίνω, quod idem ſignificat, quare quicquid alicui accidit, aut aliud conſequitur, ſiue ſecundùm, ſiue præter naturam, ipſius ſymptoma dici poterit. Nihilominùs vſus inualuit, vt à Medicis id ſolùm latiſſima quoque ſignificatione dicatur ſymptoma, quod animato corpori præter naturam ineſt; nam à Gal. 1. de ſympt. differ. cap. 2. ſymptoma bifariam accipitur, vno modo communiter, vt ſine diſcrimine complectatur, quæcunque animali præter naturam accidunt, qua ſignificatione, non ſolùm morborum accidentia, ſed etiam omnes morbi, morborumque cauſæ ſymptomata dicuntur.

Alio modo propriè, & ſpeciatim accipitur, vt à morbis, moborumque cauſis diſtinguitur, pro eo ſcilicet, quod morbos propriè conſequitur, aut à morbis prouenit, vnde alio nomine ἐπιγέννημα, ideſt ſuperueniens, & ſuper genitum vocatur. Quare σύμπτωμα propriè erit affectus corporis viuentis præter naturam morbum vmbræ ritu conſequens. Quod propriè ſumptum in tria partitur genera; alia enim ſunt functio- F
num noxæ, alia corporis noſtri affectus, & alia, quæ ad vtraque per immodicas excretiones, & retentiones ſequuntur. Functionum noxæ primùm duæ ſunt differentiæ; vel enim animalium, vel naturalium functionum noxæ exiſtunt. Rurſus, animalium actionum læſiones, ſeu noxæ trifariam ſecantur; vel enim ſunt ſenſilium actionum externarum, vt eſt viſus, auditus, guſtus, odoratus, & tactus, vel prorſus amiſſus, vel hebes, vel deprauatus: vel ſunt motricum, vt partis eſt immobilitas, & difficilis motus: vel ſunt principum actionum, vt imaginationis, ratiocinationis, & memoriæ, abolitio, debilitas, & deprauatio.

Auſpicemur à ſymptomatibus ſenſuum externorum, & primò ab oculo, cuius læſio vel eſt ex parte ſpirituum, vel ratione viarum: ratione ſpirituum, qui vel multi, vel pauci ſunt, ſi multi, vel puri, vel impuri ſunt: ſi puri, homines qui ita afficiuntur, res paulò diſtantes videre poſſunt; ſi verò impuri, vel quia nimis craſſi, vel turbidi, vel obſcuri (fiunt autem tales propter cerebri morbum, quod patitur, vel vt eſt membrum ſimilare, vel organicum) vel vnitatis ſolutionem. Si primo modo erit intemperies G
calida, frigida, humida, aut ſicca ſimplex, vel compoſita, vt calida, & humida; calida, & ſicca; frigida, & humida; frigida, & ſicca; & ægri iſti res diſtantes vident quidem, ſed non ad vnguem diſcernunt. Si verò cerebrum patitur, vt eſt inſtrumentum, quamuis magis impediri poſſunt illius actiones, quàm vitiari, poteſt tamen etiam & à ſolutione continui vitiari, vt inde prodeant ſymptomata iam dicta. Si verò ſpiritus ſint pauci, vel puri ſunt, vel impuri: primo modo res propinquas planè diſcernunt; ſi impuri, vt ſupra, ij neque exactè, neque purè videre poſſunt, & iſtæ ſunt læſiones, ſeu ſymptomata, quæ eueniunt ratione ſpirituum læſorum.

Ratione modò viarum, earum præſertim, per quas ad oculum à cerebro pertinent, læſio eſt in neruis opticis propter morbum, vel ſimilarem, vel inſtrumentalem, vel vnitatis ſolutionem. Si ſimilaris morbi ratione, vel hic erit morbus ſimplex, vel compoſitus, ſimplex quidem, vt ſit calida, vel frigida, vel humida, vel ſicca intemperies; vel ſi compoſitus, calida, & ſicca; calida, & humida: frigida, & humida; frigida, & ſicca, ſi inſtrumentalis, eſſe poterit vel compreſſio, vel conſtipatio, vel inflammatio, vel H
tumor præter naturam à craſſis viſcidis, & lentis humoribus ortum ducens. Si ratione ſolutionis vnitatis plura poſſunt eſſe ſymptomata pro diuerſitate cauſarum eam efficientium. At ſi oculus patiatur, vt inſtrumentum, id erit vel ratione partis principalis, nempe cryſtalloidis humoris, qui vel patitur intemperiem ſimplicem, vel compoſitam: vel vt eſt primarium viſionis inſtrumentum, quod à ſuo loco motus fuerit, ſurſum, deorſum, ad angulum maiorem, aut ad angulum minorem magis vergens; atqui ſi patiatur ſolutionem continui, & ſi à cauſa externa, erit vel ſectio, vel contuſio, vel compreſſio, aut punctio, & ſimiles cauſæ: ſi interna, eueniet vel ab humoribus erodentibus, vel diſtendentibus.

Atqui ſi oculus patiatur reſpectu aliarum partium, vel rhagoidis tunicæ foraminis, quod adauctum ſit nimis, vel à natura, vel à cauſa morboſa, quæ eſt vel laxatio, vel tenſio. Aut diminutum fuerit, vel ratione naturalis conſtitutionis, vel ratione morbi: ſi iſtud

A si istud foramē, quod pupilla appellatur, sit strictū à natura visioni non nocet; est enim adagium Galenicum, quod pupilla stricta semper sit bona, dilatata verò mala. At si ratione morbi id contigerit, nihil aliud est, quàm deficientia humoris aquei inter rhagoidem, seu vueam, & crystalloidem; nam deficiente humore aqueo, concidit, & rugosa euadit: si morbus sit solutio continui, erit ruptio, seu diuulsio. Patitur etiam oculus ratione humoris aquei; nam vel ipsius substantia nimis crassa, vel nimis tenuis est, vel peccat in nimia, vel pauca quātitate: itidem etsi color ipsius mutetur, vel ad fuscum, vel ad alium colorem præter naturam, itidem & vitiatur actio oculi; nempe visio ratione membranæ corneæ, quæ & κερατοειδὴς appellatur; vel ratione adiunctæ, seu adnatæ; nam cornea, vel crassa nimis est, vel nimis densa, & tunc facit sensum hebetem, & aciem ipsius oculi perturbat. Idem quoque contingit à nimia ipsius humiditate, & densitate, vel quia color ipsius mutatur ad præter naturam, & facit tenebras oculi, vel quia ei contingit aliquod vlcus, vel quia membrana aliqua externa ei adnascitur, in adnata verò membrana, euenit chymosis, pterigium, & ophtalmia à qui-

B bus oculus, & ipsius actio læditur, aut diminutè, aut abolitè, aut deprauatè.

Eadem symptomata in actionibus auditus, olfactus, & gustus contingunt, à quibus actiones vel abolentur, vel diminuuntur, vel deprauantur: ratione ipsarum partium, & primùm illius, quæ facit actionem primò, deinde & respectu aliarum partium constituentium ipsa instrumenta. In auditu neruus auditorius, qui audiendi facultatem auri defert, qui vel vt est membrum simplex, vel vt instrumentum patitur; primo modo ab intemperiebus, tam simplicibus, quàm compositis lædi potest, deinde vt est membrum instrumentale ab obstructione, à compressione, & tumore præter naturam: patitur etiam & solutionem continui, quæ est morbus communis, tam similaribus, quàm partibus organicis, quod idem dicendum est non modò de partibus ipsum oganum constituentibus, verum etiam de ipso cerebro, siue vt est membrum similare, siue vt organicum. Actio quoque olfaciendi, & aboleri, & diminui, atque deprauari eadem ratione potest, quod idem de symptomatibus euenientibus gustui dicendum est.

C Sunt modò & symptomata in sensu tactus, à quibus actio ipsius, & diminui, & deprauari, atque aboleri potest, quæ symptomata videntur referenda potiùs ad tractatum morborum particularium, quàm ad præsens institutum, quod est demonstrare symptomata in genere quinque sensuum. Hoc quoque dicendum est de alijs symptomatibus euenientibus, tam motricibus actionibus, quàm hegemonicis, quarum actiones possunt diminui, aboleri, atque deprauari. Eadem prorsus symptomata eueniunt & actionibus vitalibus, & naturalibus; nam respiratio, & pulsatio arteriæ diminui, & deprauari potest, atque etiam aboleri, quemadmodum etiam actiones naturales, & partium naturalium, vt est attractio, retentio, expulsio, & alteratio, id quod meliùs, & opportuniùs tractatur in morbis particularibus, quàm hoc loco. De symptomatis peculiari tractatione nusquam egit Hippocrates, morborum tamen ferè omnium symptomata peculiaria varijs in libris tractauit, vt rectè admonuit Valleriola lib. 3. locorum comm. ad calcem cap. 4. nempe morborum muliebrium symptomata lib. epidem, febrium symptomata lib. de coacis prænot. lib. præsag. & prædict. lib. de

D morb. & de inter. affect. & pluries alibi prout, & morborum reliquorum, qui in varijs corporis partibus accidunt in ijsdem ipsis, quos modò citauimus locis.

Relicta sunt symptomata in affectibus corporis nostri, quæ ab omnibus qualitates mutatæ appellantur, de quibus Gal. lib. de sympt. differ. & de sympt. causis, egregiè & diffusè admodum pertractauit, ad quem vnusquisque refugere potest. Dicam tamen breuiter qualitates mutatas esse in quadruplici differentia; sunt enim visiles affectus, vt colores præter naturam totum corpus, vel partem vnam, vel plures occupantes, vt est color in morbo regio, & vitiligines, quæ etiam sunt plures; hi enim colores aliquandiu manent, nec ita subitò cum morbis, à quibus procreati sunt, abeunt, imò interdum difficulter amouentur. Olfactiles, seu odorabiles, vt fœtores aurium, narium axillarum, & aliarum putrescentium partium, ructus fumosi, & fœtidi. Gustabiles, vt sapores præter naturam, amarus nimirum, salsus, & acris. Tactiles, vt cutis duritiei, tensio, ariditas, flacciditas, & rugositas.

Ea verò,

Ea verò, quæ præter naturam vel à corpore excernuntur, vel in eo detinentur, in tres quidem, & primas differentias ſecantur; nam vel tota ſubſtantia, vel qualitate, vel quantitate à naturali habitu recedunt, in cenſu eorum, quæ tota ſubſtantia præter naturam ſunt, ſanguinis excretio, quæ Græcis αἱμοῤῥαγία dicitur, numeratur, neque temerè, ſiquidem per eam excernitur, quod corpori maximè familiare eſt, & quod in vaſis vt pote naturæ vſui futurum retineri debebat: quæ qualitate à naturali ſtatu recedunt, ſunt eorum, quæ excernuntur, colores, & odores præternaturam. Quantitate præter naturam ſunt ſudor, qui immodicè excernitur, aut indebitè retinetur, item vrina, & muliebre profluuium; igitur iam dicta ſymptomata, vt comprehenſum eſt, modò ad affectus corporis, modò ad functionum noxas ſequuntur, vt ſanguinis profluuium, & immoderata excretio, quæ læſam venarum actionem, nempe retentionis imbecillitatem, aut immodicum expultricis facultatis motum ſequitur. Idem etiam corporis affectum comitatur, puta calidam intemperiem, vel vulnus, & id genus alios affectus: tuſſis præterea affectum interdum corporis, frigidam nimirum intemperiem ſequitur, & hæc eſt recepta hactenus ſymptomatum in ſua genera, & differentias diuiſio, quæ omnia à Galeno in libris de differ. morb. de different. ſympt. de differ. cauſar, & de cauſis ſymptomatum accepimus. Et hæc dicta ſufficiant de rebus præter naturam.

FINIS QVINTAE DECADIS.

IOANNIS BAPTISTAE CORTESII

MISCELLANEORVM MEDICINALIVM DECAS SEXTA.

De Vrinis, & Pulsibus.

Ad Tyrones.

B Moris est apud rei nauticæ peritos iter nauigando conficientes, subinde geographicam, & hydrographicam paginam, nec non & magnetis pyxidem omni animi solertia inspicere, vt quò velint, tutò nauim impellant, & rectam prospero cursu teneant; si enim harum rerum quauis de causa obseruationem ignaui præterirent, nec quantùm spatij excurrissent, aut vbi sint, nec quò puppis sit dirigenda, quibusue ventis vtendum, aut quo modo scopulos effugerent, vlla ratione cognoscere potuissent. Sic quoque exercitatus in re Medica artifex, si ægrorum nauigium in sanitatis tranquillissimo portu collocare percupiat, quid lotium, quidue pulsus circa naturales, & vitales facultates præsens, aut venturum ostendat, vt diligenter consideret, est opus; ex vrina quidem an iecur sua munia possit obire, & quod nam morbi tempus instet, & ex arteriarum motu quanta sit cordis pulsifica virtus, & num vires profligando morbo sufficiant, satis aptè comprehendere poterit. Quibus deinde cognitis, & curationem ægritudini accommodatam omninò adhibebit, & symptomatis, quæ in morbi decursu contingere consueuerunt, appositis remedijs occurret, vt tandem infirmitas felicissimè ad exitum perducatur. Cùm igitur tanta sit lotij, & C pulsus cognitionis præstantia, vt sine ipsa ad optatam salutem haud valeat Medicus ægrotantem perferre, hac Decade in studiosorum gratiam, qui desiderant Medicinam medullitùs ediscere, quò hanc facultatem factitando honoribus augeantur infirmos pristino robori restituentes, dilucidam tractationem, superfluis sanè recisis, de vrinis, & pulsibus tradere decreui.

Principium, & fundamentum totius Medicinæ est morborum cognitio: morbi autem sunt in duplici differentia, alij exteriores, aut quia partibus externis eueniunt, aut quia fiunt à causis exterioribus; alij verò sunt interni, & à causis proueniunt internis, vt Decade superiori dicebam. Priores visu nempe, sensu, & tactu facilè percipiuntur, vt sunt vulnera, fracturæ, tumores, &c. secundi egent altiori, & accuratiori via, vt perfectè dignoscantur: huiusmodi autem via cognitionis desumitur rationali quadam coniectura, & quodammodo nobis insita, scilicet à rebus magis nobis notis, & familiaribus, quæ sunt in corpore nostro. Has res Medici ad tria capita reducunt, nempe ad qualitates corporis, seu ad eiusdem affectiones mutatas, ad actiones partium corporis læsas, & ad ea, quæ ex corpore nostro excernuntur, & in corpore retinentur. D Ab his igitur tribus Medici rationales suas coniecturas accipiunt, quibus tanquam signis ducuntur in cognitionem earum causarum, quæ morbos in corpore producere consueuerunt. Sed cùm ex morbis internis alij dicantur communes, quia omnibus partibus nostri corporis officiunt, vt sunt febres; alij verò dicantur proprij, & particulares vniuscuiusque partis, ita vt non possint esse communes alijs partibus: & morbi particulares per actionum particularium læsionem per propriam passionem, & per qualitates mutatas nobis magis innotescant, quàm per excreta: at febres licet dignoscantur ab his tribus, magis tamen ab actionibus vitalibus læsis, & ab excretis per vrinam innotescant: hinc Gal. 1. ad Glauc. signa ab vrinis, & pulsibus desumpta appellauit magna signa.

Iam verò cùm nobis sese offerat (Deo dante) de febribus anno venturo discutienda doctrina, nec ipsæ possint curari, nisi exactè & rectè dignoscantur; & ad earum

cognitionem necessaria sit vrinæ, & pulsuum contemplatio, de vtraque agendum nobis istis diebus feriatis (eodem Numine permittente) proponitur; auspicati primùm ab vrinæ meditatione, nec sine quadam apparenti, & fortassis vera ratione; nam Gal. habemus, qui 4. de tuen. val. cap. 4. 1. de cris. 7. vrinarum tractationem tractatui de pulsibus anteposuit: sed quod magis est, diuinus Hipp. totius medicinæ parens, multa & præclara in omnibus suis libris de vrinis docuit, de pulsibus autem aut nihil, aut obscurè admodum scripsit. Succedit, quòd febrium cognitio, quæ per vrinas habetur, videtur tutior, & certior, quàm illa, quæ per pulsuum contemplationem acquiritur: vnde Plin. lib. 11. cap. 37. vt aduertit Mercurialis lib. 1. de excrem. cap. 1. scribit Herophilum fuisse primum, qui doctrinã de pulsibus instituit, & ob rei difficultatem, & incertitudinem fuisse à suis discipulis derelictum. Addo pulsum ob corporis, & animi commotionem statim moueri, & conturbari; quare difficilis ad cognoscendum redditur, vnde Gal. 1. de puls. dignosc. cap. 1. scriptum nobis reliquit, quòd ad exactã pulsuum notionem requiritur totum vitæ hominis spatium; quinimò de se ipso Gal. testatur per multos annos laborasse antequam systolis potuisset assequi cognitionem, & Hercules Saxonia, qui tam egregiè de pulsibus scripsit, lib. de feb. cap. 16. fatetur liberè se nunquam potuisse cognoscere systolem, & in hoc casu dicit se semper obseruasse respirationem; expiratio enim correspondet systoli, inspiratio vero diastoli. Cùm igitur vrinæ tractatio facilior, & tutior, & certior nobis videatur ad febrium cognitionem habendam, meritò de vrinis primùm, antequam de pulsibus, disputandum proposuimus.

Sed attentiùs rem examinanti solutio allata non satisfacit, & fortè instanter mihi objiciet, magis ad febrem dignoscendam facere pulsuum, quàm vrinæ contemplationem, quare postpositis vrinis primò auspicandam esse tractationem de pulsibus. Quòd maior cognitio habeatur ex pulsibus patet; nam in primis cùm pulsus redditur frequentior, velocior, & maior, statim Medicus cognoscit adesse febrem, quod ex vrina nunquam conijcere posset, etiam si millies ipsam intueatur: deinde illud, quod facit cognoscere differentiam inter febrium genera, videtur magis necessarium, quàm illud, quod non ponit vllam distinctionem, sed pulsus æqualitas, & inæqualitas distinguit febrem diariam à putrida, vt habetur primo ad Glauc. 2. Addo, quòd ex ipso pulsu distinguitur hectica febris à putridis, ergo magis necessaria est ad cognoscendas febres pulsus scientia, quàm vrinæ. His adde, quòd cognitio morborum tutior, & certior est, quæ desumitur ab actionibus læsis, quàm ea, quæ desumitur ab excretis, ergo sequitur, quòd cognitio ex pulsibus sit certior, & securior: prior propositio huius argumenti nulla eget probatione, quia ad actiones sequuntur mutata excrementa, igitur cognitio ab actionibus læsis immediatior est, quàm quæ ab excretis petitur, siquidem actio statim prodit à facultate. Vbi itaque apparet læsio in actione, cognoscitur facultatem læsam esse: atqui pulsus actio læsa ostendit immediatè febrem, quæ est passio cordis primò; quare sequitur contemplationem pulsuum necessariam magis esse, & vtiliorem vrinarum contemplatione.

Pro solutione, dico vtramque contemplationem, vrinæ nempe, & pulsus necessariam esse, certam, & vtilem, verùm alia, atque alia ratione; nam si consideremus antiquitatem contemplationis vrinarum, simulque & authoritatem grauissimorum virorum de vrinis scribentium, vt fuit Hippocrates, qui nihil, vel obscurè admodum de pulsibus tradidit, poterimus dicere vrinæ doctrinam esse præferendam contemplationi de pulsibus, tanquam magis antiquam, & magis à scriptoribus communiter elaboratam. At si sermo sit de vtilitate, quam Medici ex vtriusque cognitione hauriunt, vtraque est necessaria; nam ab vtrisque tanquam à signis quibusdam certis, Medici in notitiam affectionum internarum ducuntur; verùm vna & tutior, & certior altera esse potest, diuersa habita ratione, quandoquidem vel loquimur de cognitione absoluta, vel de cognitione futuri euentus morbi cogniti, nẽpe febris, de qua magis, quàm de alijs morbis agitur. Si primo modo accipiantur, contemplatio pulsuum certior est, quia hac mediante ducimur in cognitionem facultatis cordis vitiatæ ab ipsa febre; quare febris dignoscitur à pulsu; deinde cùm arteriæ ipsæ, quæ pulsu aguntur, ortum ducant ab ipso corde, & ad motũ ipsius moueantur, sequitur, vt ex ipso pulsu agnoscamus

A mus robur ipsius facultatis, nec non eiusdem languiditatem: ex pulsus igitur actione læsa percipimus affectionem cordis, simulque & ipsius languiditatem, & validitatem, quæ ex vrina comprehendi minimè possunt; nam vrina non ostendit nobis ipsam febrem.

Verùm adhuc vlteriùs considerandum est, & circa ipsam vrinam discurrendum; nam vel bona est, nimirum similis sanæ, vel multùm recedit ab hac bonitate, quæ rursus vel cocta est, nempe apparet cum signis coctionis, vel cum signis cruditatis, aut ingentis putredinis: si primo modo, non ostendit morbum simpliciter, sed causam morbificam aut nullam esse, aut saltem exiguam: quemadmodum si cocta est, nobis demonstrat causam morbificam victam esse; nam coctiones, & securitatem, & celeritatem morbi demõstrant, vt apud Hipp. & Gal. diuulgatũ est 1. epid. & per consequens morbi euentum salubrem futurum; è contra vbi hæc coctionis signa non adsint, euentum vel insalubrem, vel longum prænuntiant, quare vos videre potestis, quòd pulsus ad cognitionem febris est vtilior, ad præsagitionẽ faciendam vrinæ contemplatio. Cæte-

B rùm pulsus, & vrina ad præsagiendum faciunt, siquidem bonus pulsus virtutem validã demõstrat, vnde inferri potest ægrotantem valiturum; ex opposito verò vbi pulsus est pessimus, demonstrat nobis virtutem, seu facultatem cordis languere, & per consequens ægrotantem periturum. Quibus consideratis poterimus tale ratiocinium formare, virtus vitalis multùm constat; ergo ęgrotus viuet: & vice versa languida est, ergo peribit: deinde ex coctione vrinæ apparet virtutem, seu naturam causam morbificam superasse, atque ita possumus inferre ægrotantem conualiturum, ex qua ratiocinandi formula constat ad febris cognitionem, & ad mortem ægrotantis præsagiendam magis facere pulsuum cognitionem, & proinde certius esse signum à pulsu desumptum tam in febre cognoscenda, quàm in morte prædicenda: at contra securius signum esse ab vrina desumptum ad vitam præsagiendam, quàm sit signum à pulsu desumptum.

Ex his videtur exoriri difficultas quædam non spernenda, & contradictio in verbis Hipp. siquidem 1. epid. allata est famosissima illa propositio, nempe quod coctio &

C certitudinem, & celeritatem morbi demonstrat, cui propositioni contraria est illa, ab eodem Hipp. scripta, 1. pror. com. 2. tex. 24. quòd vrinæ coctæ sunt malæ, si igitur vrinæ coctæ sunt malæ, non videtur esse dicendum coctionem in vrinis significare nobis euentus morbi securitatem, & celeritatem. Pro solutione huius difficultatis multi multa dicunt, sed deuenio ad Gal. qui in commentario huius textus totam rei ambiguitatem reijcit in lectionem huius particulæ, quæ est ἦν πέπειρα, hoc est vrinæ coctæ, vnde dicit aliquos addere particulam illam, *malæ*, vt sensus sit, quòd vrinæ coctæ sint malæ. Hi autem Authores, qui ad hunc modum legunt dicentes vrinas esse malas, inter se sunt diuersi; nam alij dicunt, per coctas vrinas esse intelligendas purulentas, & prauum continentes crassamentum, vnde sensus eorum est, quòd vrinæ purulentæ, & prauum habentes sedimentum, seu crassamentum sint prauæ. In hanc sententiam venit antiquissimus ille empyricus Leusis appellatus, qui à Ruffo Ephesio Gal. antiquiori fuit reprehensus, & multis quidem rationibus, quas huc transferre inutile prorsus iudico, cùm potissimùm à Gal. eius reprehensiones admittantur. Alij verò qui

D eandem recipiunt interpretationem, adhuc inter se sunt diuisi; nam alij improbabilia prorsus, nec memoratu digna afferunt, alij verò probabilia quidem in medium adducunt, quibus incautos Medicos facilè decipere possint; nam dicunt Hipp. sententiam fuisse 2. epid. sec. 1. quòd iudicatoriorum, non iudicantium alia sint, lethalia, alia facere difficilem iudicationem: vnde dicebant coctas vrinas, vbi morbum non tollunt, non esse bonum signum, & sic consideratas malas esse concludunt.

Verùm eorum deceptio est posita in mala intellectione eorum, quæ dicuntur à Gal. 1. de cris. cap. 14. & 15. nec non in 1. pror. com. 2. tex. 24. vbi ait, quòd signorum crisis duplex sit differentia; nam alia sunt signa tantùm, alia verò sunt & signa, & causæ ipsius crisis, priora sunt *e.g.* dolor capitis, colli grauitas, hallucinationes quædam, tenebrosæque vertigines, quæ crisim prænuntiare quandoque consueuerunt, non tamen semper, & necessariò: alia sunt, quæ & signa dici possunt, & causæ, quemadmodum est fluxio sanguinis, excrementa alui copiosa,

vrinæ copioſæ, ſudores copioſi,ſi appareant primùm ſigna coctionis, vnde falſum eſt vrinas coctas eſſe malas, quia & ſi non terminent morbum, ſunt ſemper tamen indicia ſecuritatis morbi; & per conſequens falſum quoque eſt illud aſſumptum, vrinas coctas non decernentes morbum eſſe malas; non enim eſt neceſſarium, vt morbi terminentur per vrinas, quia vbi coctio in illis eſt, ſemper ſunt bonæ, ſiue indicent, ſiue non iudicẽt morbum: quare legentes hoc modo *vrina cocta mala*,non ſunt admittendi, ſed dicendum potiùs eſt, hanc particulam legendam eſſe ſine illo additamento, *malæ*, vt ſit ſenſus vrinæ etiam num coctæ: quam interpretationem ſummè probat Gal. & loco ἐπανιόντα legendum putat ἐπιπονιόντα hoc eſt, laborioſè exeuntia,vt ſit ſenſus, quòd vrinæ, quæ cum labore exeunt, ſint malæ, ſit igitur firma & ſtabilis hæc concluſio,quòd vrinæ coctæ ſint ſemper bonæ, nunquam malæ: & hæc obiter.

Reuertor nunc ad primum propoſitorum, quod erat de neceſſitate, & vtilitate huius tractatus,tum de vrinis,quàm de pulſibus,vbi dicebamus vtramque contemplationem ad febrium dignotionem eſſe neceſſariam,& aſſero,quòd quamuis Hipp.non tractauerit de pulſibus, alij tamen Medici poſt ipſum horum cognitionem receperunt,inter quos fuit Herophilus,& poſt ipſum Gal.qui materiam hanc adeò perfectè, & egregiè pertractauit, vt omnes Medici quotquot poſt ipſum fuerunt ipſius diligentiam cum admiratione amplexi ſint, conatique omnia ipſius dicta, ſuis ſcriptis colluſtrare. Quòd autem ob animi affectiones, & alias cauſas pulſus alteratur,hoc non tollit, quin eius contemplatio ſit neceſſaria, licet difficilis reddatur: quare & nos fatemur cognitionem pulſuum obſcuriorem eſſe, & difficiliorem tractatione de vrinis, & proinde ab vrinis tanquam à re nobis magis familiari, & conſpicua exordium ſumimus, dicturi poſtea de pulſuum contemplatione.

In hacque materia pertractanda curabo vobis proponere ordinem, quo poſſitis omnia capita non modò memoriæ mandare, ſed etiam facilè retinere. Eſt autem hic ordo, ille idem,qui ab Actuario in tractatu de vrinis aſſignatur;quem (niſi ego fallor) omnes Authores quos hactenus viderim , ad vnguem ſeruarunt, vno excepto Hieronymo Capiuacceo, qui primùm longo, prolixo, & fortè nimium etiam obſcuro ſermone, (vt ſui moris eſt) diſcurrit circa vrinæ ſanorum naturam , deinde morboſam vrinam contemplatur. Nos igitur vtilitati veſtræ conſulentes breuiter,& cõpendioſè, ea omnia amplecti curabimus,quæ pro cognitione vrinæ ſcire debet Medicus, atque cognoſcere,omnemq́; hanc materiam quinque capitibus perſtringemus , & in primo venabimur definitionem, & naturam ipſius vrinæ; in ſecundo differentias examinabimus; in tertio habebitis omnium vrinarum cauſas, quartò docebimus modum, & viam, quà poſſitis mediante vrinarum cognitione rectam de morborum cognitione ferre prædictionem. Quintò & vltimò examinabimus,an poſſit ex vrinæ inſpectione cognoſci mulieres grauidæ ſint, necne.

De definitione Vrinæ. Cap. I.

HActenus habuiſtis inſtituti noſtri rationem in tradenda vrinarum materia proinde propero ad primum caput, quod erat inuenire definitionem vrinæ. Duplex vniuſcuiuſque rei datur definitio, vna notionalis, altera eſſentialis: notionalis definitio ea eſt , quæ ſi nomina plura ſunt, rem definiendam declarat:quare cum plura ſint nomina, quæ vrinam declarare videntur,ea in primis ſunt afferenda,quorum quædam à græcis, alia à latinis vſitata ſunt. Apud græcos reperiuntur tria nomina,nempe οὖρον,ſecundo οὖρα,tertium vero dicitur οὔρημα ,quamuis Gal. in fine lib. de natura hum. ſcriptum reliquit iſtud nomen οὔρημα nunquam fuiſſe apud Medicos antiquos vſitatum,ſed à recentioribus quibuſdam inuentum, frequentiſſimè verò vtuntur hoc nomine οὖρον. ſed latini plura nomina etiam habent , nempe vrina, lotium, aquoſitas & ſerum ; atque hæc de nomine dicta ſufficiant. Quod attinet ad eſſentiam, omnes Authores,qui de hac materia tractant , in definitione tradenda, aſſumunt excrementum, tanquam genus quoddam; verùm cum excrementum ſit alicuius coctionis excrementum, cuius nam coctionis ſit, nondum perfectè declaratum eſt,

A est, quandoquidem in corpore nostro ex communi Medicorum sententia tres fiunt coctiones, vna in ventriculo, secunda in iecore, tertia in partibus solidis totius corporis; quamuis non desint Græcorum celeberrimi Authores, inter quos est Actuarius, qui scribant in iecinore duplicem fieri coctionem, vnam in gibbosa eius parte, alteram in concaua, vnde per hos quatuor fiunt in nostro corpore coctiones.

Stante hac eorum opinione, nonnulli existimant vrinam esse excrementum primæ coctionis, hoc est, factæ in ventriculo; alij contra dicunt vrinam non posse alibi generari, quàm in hepate, & secundùm eorum opinionem, qui putant vnicam fieri in hepate coctionem, vrina generatur in toto iecore; secundùm verò opinionem eorum, qui duplicem statuunt, generatur tantummodo in gibbosa parte. Nec desunt dicentes vrinam esse excrementum tertiæ coctionis, nempe illius, quæ fit in partibus solidis; aliqui etiam existimarunt vrinam esse excrementum renum, & vesicæ, & Galenus ipsemet scriptum reliquit 4. de vsu par. vrinam esse venarum, & arteriarum excrementum. Ex his videtis magnam varietatem in eorum opinione esse, qui materiam B hanc pertractant, & quod magis est omnes rationibus, & authoritatibus grauissimorum virorum vtuntur ad propriam opinionem fulciẽdam, quos in hunc locum transferre conantur: ego autem inutile, & tædiosum esse existimo. Recentiores non apertè excrementum vocant vrinam, quorum aliqui dicunt esse potulentam materiam alimenti vehiculum; alij dicunt esse aquosam chyli portionem sanguini pro vehiculo concessam; alij dicunt esse serum, vehiculumque sanguinis vi renum secretum; tandem alij dicunt esse substantiam conflatam ex duplici substantia, nempe ex potulenta materia, & sero sanguinis; alij his addunt materias quascunque humidas, & partes corporis colliquatas esse vrinam.

Verùm si rem ipsam recto iudicio decernere voluerimus, videbimus omnes Authores, aut nihil, aut parum inter se discrepare, siquidem potiùs verbis pugnare, quàm re ipsa videntur; nam vrina potest pluribus modis considerari primò, vt est aquositas quædam in ventriculo primùm existens, in qua tanquam in humido alimenta coctionẽ recipiunt; hæc enim coctio assimilatur elixationi, quæ fit in rebus artefactis à calo- C re ignis. Cùm enim à natura comparatum sit, vt omnium animalium corpora nutriantur alimentis, nutritio autem fieri minimè possit, nisi ipsa alimenta in sanguinem transmutentur, (loquor de animalibus sanguineis) ideo partes aliquas constituit, in quibus alimẽta transmutẽtur, inter quas partes ventriculus est, qui tanquã promptuarium quoddam ab ore per œsophagum, id est, per gulam omnia alimenta recipit, & recepta suo calore naturali alterat, comminuit, & ad naturam substantiæ cuiusdam fluidæ, & albæ succi ptissanæ in modum reducit, quæ chylus vocatur.

Capiuacceus hanc ventriculi actionem appellauit chylosim, seu chylificationem, & est prima alteratio, quam in corpore subeunt alimenta, sed nec posset fieri talis alteratio, nisi præcederet rei euacuatæ appetitus; nam è corpore animalium perpetuò aliquid disslatur, ac resoluitur, quod noua eget restauratione, alioquin animalia nec restaurari, nec viuere possent: hinc opus fuit deperditi restauratione, quæ nihil aliud est, quàm nutritio. Id autem, quod sensim deperditur, constat ex duplici substantia, ex humida nempe, atque sicca, qua vbi partes solidæ priuantur, statim conuertuntur ad D alias partes sibi propinquas, à quibus quantùm possunt trahunt; illæ verò ab alijs partibus, ita vt successiua quadam ratione, à venis tandem exugant, quousque attractio communicetur, venis existentibus in ventriculo, qui, vt diximus, alimenti promptuarium est. Non alia ratione in ventriculo continentur alimenta pro partibus corporis nutriendis, quàm in terra alimentum contineatur pro plantis; ventriculo quippe euacuato, venæ, quæ in ipso sunt, trahentes, & quodammodo diuellentes eundem lædunt, efficiuntque, vt ventriculus hanc læsionem minimè ferre possit, vnde ad alimentum, tanquam ad medelam quandam se conuertit, quò ab ipsa diuulsione, & læsione liberetur. Quòd si contingat à materia sicca magis euacuari ventriculum, excitatur appetitus ille, qui fames propriè dicitur: at substantia humida euacuata, fit alter appetitus frigidi, & humidi, qui sitis appellatur; os enim superius ventriculi contextum est ex neruosa substantia, quæ non modò obiecta sensus tactus percipit, sed quod magis est, cùm inanitus est stomachus (quod nulli parti corporis est concessum) exquisitissimè sentit.

Vbi

Vbi igitur ventriculus percipit se ab humiditate destitutum, excitatur sitis, vbi verò à siccitate, fit fames: hinc necessariò sequitur, quòd ad conseruanda animalia opus sit & potione, & cibis, quamuis videamus aliqua animalia sine potu viuere. Memini me prandium sumpsisse Nicastri in Calabria cum viro quodam Iacobo nomine, asserente se ab ineunte ætate in eum vsque diem, nullo genere potus vsum esse; nec me in tantam admirationem adduxisset, si dapibus humidis, & frigidis eum vesci animaduertissem (noui enim marchionem Gallicum, qui etiam nunquam biberat, fructibus tamen alijsque humectantibus fruebatur) at vice versa salsos hic cibos vorabat, & melancholici habitus erat: & quod caput est, retulit idem se Iunio, Iulio, & Augusto dum syrius ardor vel maximè vigeret in Belgio militans, onustum cataphracto, & hasta oblonga itinera varia pedes confecisse, neque vllo tempore se potu refocillasse. Quapropter nonnullis hominibus dicendum est pro eorum sustinenda vita, & humidi restauratione, sat esse humiditatem illam, quæ in eorum cibis reperitur, atque ita nulla alia egere potione; rarò autem contingit homines viuere sine potu, & non vti cibarijs humidis, qui gerant vices potus, sed nunc versamur circa ea, quæ vt plurimùm eueniunt, nec curamus rarò contingentia, cùm nec ad scientias, nec ad artes faciant: omnia igitur animalia potissimùm perfecta, cibo, & potu indigent, qui vbi in ventriculo sunt, per coctionem alterantur, vt dictum est.

Verùm in quauis coctione duo generantur excrementa 3. meth. med. cap. 3. vnum nempe crassum, & aliud tenue: crassum in ventriculo illud est, quod à crassioribus partibus alimenti in coctione separatur, non secùs atque contingit in tritici expurgatione, in qua primùm separantur lapides, globi terrei, spinæ, & quæ sunt huius generis, vt Gal. insinuauit 4. de vsu par. 1. 2. & 3. Hæcque dum deorsum chylus ad tenuia intestina descendit, sensim à chylo separantur, venis meseraicis, quæ in intestinis sunt, ipsum chylum attrahentibus, & ad crassa intestina protruduntur. Tenue verò excrementum genitum in hac coctione, nihil aliud est, quàm aquositas, seu potulenta materia, cuius vna pars, quamuis pauca, simul cum crassioribus excrementis ad intestina descendit, vt fluida magis reddantur, & faciliùs secerni possint; alia verò pars simul cum chylosa materia, per venas meseraicas ad iecur traducitur, fitque chyli vehiculū.

Cùm igitur hæc aquositas alterationem accipiat à coctione ventriculi, & à natura non intendatur nutriendi causa; sed subsequatur ex necessitate materiæ, chylus verò fit id, quod primò natura intendit, tanquam futurum alimentum, quodque in hac coctione à duplici illo excremento; nempe à crasso, & sicco, & ab humido, & fluido iam dicto expurgatur; cumque fæces, vt dictum est, sint crassum excrementum, opus est concludere aquositatem hanc esse tenue excrementum, potissimùm quia nullum aliud excrementū in ventriculo reperiatur, quod proportione correspondeat è contrario ipsis fæcibus hac excepta. Quòd verò potulenta materia in ventriculo conuertatur in aquositatem, satis demonstrant præter alia potatores multam copiam vini ingerentes, qui siue rubicundum sit, siue flauum, aut nigrum vinum, quod bibunt, ipsum mingunt ad naturam aqueam mutatum, quamuis breuissimo tempore in ventriculo contineatur, atqui huiusmodi mutatio ad aqueam naturam non potest prouenire ab alia parte, quàm à ventriculo, vel iecore; sed non à iecore cùm ipsius parenchyma, seu substantia sit rubicunda; ventriculus verò omninò albus sit, albedinem ergo, seu aquositatem assumit à ventriculi substantia; est enim Galenicum axioma: quòd partes, quæ transmutant aliquas materias, easdem eo colore, quo præditæ sunt, afficiunt: hinc Gal. dicebat sanguinem esse rubicundum, propterea quòd generatur in parenchymate iecoris, quod rubicundum est.

Qua de causa dicimus aquositatem prædictam in ventriculo generari ex potulenta materia, qua natura vtitur pro chyli vehiculo; primò enim hęc aquositas chylum confectum in ventriculo per venas meseraicas comitatur, quæ quasi infinitæ sunt, & ad concauam intestinorum, & ventriculi capacitatem non terminant, sed inter membranas consistunt, & sua vi attractrice ex ventriculo chylum haurientes ad portam tanquam ad proprium truncum deuehunt, qui hinc ad venas in cauam regionem hepatis disseminatas transmittitur, & inde in proprium iecoris parenchyma deponitur, vbi tanquam in officina quadam transmutatur assumens, & induens formam sanguinis.

Materia

A Materia verò aquosa, quæ chylum huc deduxerat,& ipsa ibi remanet aliquam alterationem accipiens; nam dum à calore iecoris, & virtute ipsius alteratrice, ac parenchymatis chylus transmutatur in sanguinem,duo quoque & in hac coctione generantur excrementa, tenue nempe, atque crassum: tenue excrementum est bilis, seu biliosus humor, crassum verò est humor melancholicus, qui & ater vocatur, quamuis impropriè. Primum excrementum nempe bilis transmittitur ad duodenum intestinum, & ad folliculum bilis; crassum autem,scilicet humor melancholicus à liene attrahitur, expultrice iecoris propellente; aquositas verò simul cum sanguine remanens tandem ab ipso, non secus atque serum à lacte, à caseosa substantia separatur.

Rem hanc pulcherrimo quodam exemplo declarat nobis Gal. 4. de simp. med. fac. cap. 3. desumpto à vino, quod in dolio concoquitur (id quod etiam contingit omni succo, qui à calore concoquitur) in quo quatuor reperiuntur substantiæ inter se diuersæ. Prima est vinum, seu succus, qui concoquitur,deinde duo sunt excrementa, vnum crassum,aliud tenue:excrementum tenue supernatans flos vocatur communiter; aliud verò, quod in fundo residet, nempe crassum, tartarum appellant. Reperitur etiam quędam substantia aquosa per totam substantiam vini dispersa,quæ tandem in vaporem degenerat, & resoluitur. Similis igitur concoctio celebratur in iecore, in quo illa quatuor reperiuntur;primò enim est chylus in sanguinem transmutatus;deinde bilis, quæ tanquam tenue excrementum supernatans in folliculum sibi proprium ascendit; tertiò est melancholicus humor, crassus,& terrestris, qui ad lienem descendit; tandem est aquositas, quæ cùm in maiori sit copia, non potest, vt in vino, resolui, sed illi destinatæ sunt aliquæ partes, per quas expurgatur,hæcque serositas, seu serum dicitur, quòd instar seri à sanguine separatur. Verùm antequàm hæc ipsa exeat,& expellatur à iecore,non assumit illam separationem ex toto,sed simul cum massa sanguinis in venam cauam propellitur, in duasque partes diuiditur, vna remanet in eadem vena, vt sit sanguinis vehiculum (hac enim ratione sanguis & promptiùs, & faciliùs ad omnes corporis partes nutriendi causâ distribuitur) alia, quæ est longè copiosior, à renibus attrahitur mediantibus venis emulgentibus, vnde per vreteres ad vesicam, C tanquam ad proprium receptaculum deponitur, vbi colligitur,& retinetur,quousque per canalem communem extra corpus virtute expultrice vesicæ eijciatur.

Sed quoniam in iecore generantur substantiæ serosæ, quibus vrina admiscetur, hinc etiam vrina dicitur compositum quoddam ex potulenta materia, & serositate, quæ vbi extra corpus emissa fuerit, lotium, & vrina vocatur, & illa est, quæ subijcitur medicæ considerationi, vnde apparet vocari posse excrementum, vt priores Authores existimant, in qua definiẽda pulchrè excrementum tanquam genus assumunt, dicique etiam potest excrementum & primæ coctionis, nempe ventriculi, & secundæ, ob rationes allatas. Sed cùm eadem sit coctio, quæ fit in iecore, atque venis, hinc rectè à Gal. dictum est vrinam esse excrementum venarum, & arteriarum: cumque renes trahant ipsam vrinam, eamque per vreteres deponant in vesicam, potest præterea nominari excrementum renum, & vesicæ, licet impropriè; verè quidem, & legitimè est excrementum primæ coctionis, sed materialiter, vt aiunt; secundæ verò coctionis formaliter: at nequaquam censenda est excrementum tertiæ coctionis, vt D mox dicam.

Vrinam suas alterationes accipere in ventriculo, & in iecore audiuistis,& per consequens dicitur excrementum primæ, & secundæ coctionis, nempe illius coctionis, quæ fit in toto parenchymate iecoris,non autem in gibbosa tantùm parte, vt nonnulli asserebant, quia in iecore vna fit tantummodo concoctio, & per totam sui substantiam, quæ est sanguinis generatio, atqui quemadmodum vrina dicitur excrementum primæ,& secundæ coctionis, ita è contra non est dicenda excrementum tertiæ coctionis, illius nempe, quæ fit in partibus solidis corporis; nam secundùm illud Gal. suppositum, quod in quauis coctione duo generentur excrementa, tenue nempe, & crassum, vrina ad nullum excrementũ tertiæ coctionis referri potest. Huius rei ratio est, quia excremẽta tertiæ coctionis alia sunt vtilia, alia verò inutilia ratione substãtiæ, eò quòd minimè apta sunt nutrire corpus,neq; ex benigna fiunt materia,sed sunt pura excrementa: vtilia quoad substantiam sunt in duplici discrimine; nam alia sunt tenuia,

alia

alia verò crassa, tenue excrementum vtile est pinguedo, crassum autem est semen.

Inutilia quoque excrementa ratione substantiæ, sunt in duplici differentia, alia crassa, alia tenuia, & rursus crassa diuiduntur in partem magis crassam, & in partem magis tenuem: ex crassiori parte natura generat vngues manuum, & pedum in homine, in brutis cornua, rostra, & quæ sunt huius generis: ex tenuiori & magis glutinosa parte generatur in homine cuticula ἐπιδερμὶς appellata, extimam superficiem corporis contegens, quæ vbi auferatur semper denuò regeneratur. Rursus tenuior pars excrementi inutilis diuiditur in duas partes, vna est magis vaporosa, quæ per cutis insensibiles poros, & meatus euaporat, quamuis etiam contingat eam aliquando sensibilem reddi, vt scribit Gal. 3. meth. med. cap. 3. altera verò pars fuliginosa, & crassior ea est, ex qua pili omnes generantur. Et hæc est distributio excrementorum tertiæ coctionis, ex qua apparet vrinam non posse referri ad aliquod ipsorum, & quamuis sudores appareant exire per poros cutis, tum partium, tum totius corporis, non sunt propterea excrementa tertiæ coctionis, sed proueniunt ab eadem prorsus materia, à qua vrina prodit, & est portio illius, quam diximus remanere in vena caua, vt possit esse vehiculum sanguinis ad totum corpus, & aliquando per sudores exit, nonnunquã etiam à renibus allicitur, & in vesicam deponitur.

Hoc breui discursu volui vobis ostendere, quòd etsi ab alijs Authoribus vrinæ appelletur excrementum, ab alijs verò non, sed modò aquositas, modò serum, modò quid compositum ex potulenta materia, & sero; vnam tamen, & eandem rem ipsi intellexerunt nominibus tantummodo inter se differentes. Potuistis etiam intelligere quomodo generetur vrina, ex qua materia, nec non & quarum coctionum possit appellari excrementum; in ventriculo enim generatur ex potulenta materia, simulque & ex parte alimenti aquea, in iecore verò tum ex prædicta materia, tum ex sero totius massæ humorum, vnde facta coctione expellitur à virtute iecoris expultrice in venam cauam, à qua per venas emulgentes, renes trahunt ipsius maiorem partem, quæ per ipsorum substantiam denuò percolatur, vnde etiam nonnulli colamentum appellarunt, & hæc guttatim, & sensim à renibus in vreteres deponitur, à quibus in vesicam deducta, ibique collecta per aliquod tempus retinetur, ac postea extrapellitur per communem canalem in pudendum, & hac Medici tanquam signo ad internas affectiones dignoscendas vtuntur.

His præhabitis dicimus vrinam, seu lotium esse excrementum tenue, fluidum, genitum primò in ventriculo, deinde in iecore à massa sanguinis secretum, simulque cum sero à facultate iecoris in venam cauam vna cum sanguine expulsum, ac inde per colem expressum. Et hæc est definitio vrinæ, qua arbitror ipsius naturam ad vnguem esse declaratam: & quamuis vobis videatur longa descriptio, est tamen facilior, quàm si breuiori sermone ipsam describeremus; ita voluisse visus est Gal. 4. de diff. pul. 2. vt Tyrones longis definitionibus rerum instruãtur, ad faciliorem scilicet intelligentiam.

Sed iam examinemus vnamquamque definitionis particulam: primò dicimus esse *excrementum*, vt inde pateat vobis, non esse aliquam ex quatuor humoribus: secunda differentia est *tenue*, vt inde monstremus excrementum esse tenue, ad crassorum differentiam: tertia differentia est, quod sit *fluidum*, ad differentiam illius excrementi tenuioris, quod insensibiliter euaporat: addimus quartam differentiam *in ventriculo genitum*, vt ostendamus non posse aliunde vrinam prouenire, quàm ex materia contenta in ventriculo, quæ nihil aliud est, quàm potus & alimenta. Quinta differentia est *in iecore à massa sanguinis excretum*, vt ostenderetur, quòd à facultate sanguificatrice aliquid patiatur, dum chylum transmutat in sanguinem, mediante alteratrice, & substantia iecoris, quæ parenchyma appellatur, & sensim à sanguine secernitur, non secus atque serum à lacte separatur: sed cum hoc discrimine; nam cùm proprium caloris sit homogenea congregare, & hæterogenea separare, in hac coctione sanguis purus ab excrementis seiungitur, non secus atque triticum à tenuioribus excrementis, nempe paleis mundatur, antequàm pistrino exponatur. Sexta differentia erat, *à renibus attractum inde ad vesicam, & tandem per colem expressum*, vt ipsam vrinam seiungamus ab ea seri parte, quæ in venis remanet vt vehiculum sanguinis, & in multas partes est diuisa; nam postquam functa est proprio officio, vna pars per sudorem excernitur,

A cernitur, quamuis non semper, sed sępius per insensibilem euaporationem; altera cadit in capsulam cordis, in qua dicunt cor innatare; reliqua verò pars percolatur, & retinetur ad ossa ethmoidea vocata supra oculos, ex qua deinde generātur lachrymæ. Et hæc est definitio, & partiū ipsius examen, in sequēti versabimur circa differentias.

De Differentijs vrinæ. Cap. II.

HAbita definitione, quæ erat primum caput propositorum, tempestiuum est, vt secundum aggrediamur, quod est de differentijs: verùm antequam ipsas attingam, duo ad perfectiorem intellectionem eorum, quæ dicenda sunt, examinabimus. Primum est, cur vrinæ sanorum sint semper vel pallidæ, vel subpallidæ, flauæ, aut subflauæ, rufæ, vel subrufæ. Omnes, qui de hac materia tractant, in hoc conueniunt, quòd id eueniat ratione bilis, quæ lotio admiscetur, & B varius efficitur color in vrina pro varia specie bilis; nam si bilis sit vel pallida, vel subpallida, fit color pallearis; si verò adsit copia flauæ bilis, vel subflauæ, fit color flauus, & subflauus: idem dicendum est de bile rufa, vel subrufa, quæ facit colorem rufum, vel subrufum. Sed etsi conueniant in hoc, non tamen omnes consentiunt in reddenda ratione, cur magis bilis vrinæ admiscetur, quàm reliqui humores, nempe vel sanguis, vel pituita, vel melancholia, cùm in eodem hepate tanquam in officina quadam omnes generentur humores. Hic multùm immoratur Capiuacceus in tractatu de vrinis, dicitque esse perdifficilè reddere huius quæsiti rationem, nihilominus scribit, quòd à natura id factum sit, vt excrementum illud fieret familiare naturæ, neque esset inimicum partibus illis, à quibus trahitur. At si hoc esset, sequeretur, quòd partes deberent trahere hoc excrementum, quod si concedamus, erit etiam concedendum easdem partes nutriri ab hoc excremento, quod tamen falsum est.

Quare existimo bilem solam, aut serum bilis vrinæ admisceri necessitatis, & commoditatis gratia: necessitas est, quia bilis excrementitia, aut serum ipsius longè C copiosius est, quàm quiuis alius humor genitus in iecore excepto sanguine, & cęteris humoribus tenuius, & ad fluendū magis paratum: vnde Gal. lib. 3. de vsu par. cap. 6. considerabat illas partes, quæ à natura excrementis sunt destinatæ, & dicebat quasdam, vias angustas habere, per quas ferantur excrementa, quasdam è contra, vias amplas & latissimas, Priores partes sunt vesica bilis, & vesica vrinæ, pro quarum nutritione opus est, vt per alia vasa feratur illis nutrimentum, quæ verò lata, & ampla habent vasa, quemadmodum sunt lien, & renes, de quibus nunc loquimur, qui venas emulgentes à vena caua ortum ducentes amplas habent, & latas, opus non habent alijs venis ad sui nutritionem, hinc per venas has emulgentes, non modò vrina, sed & sanguis, atque bilis transmittitur; sanguinis enim portio humidior, & tenuior fluit, quæ inde per totam renum substantiam roris in modum spargitur, & à substantia renum trahitur, atque ab ea nutritur: bilis verò, cùm sit prorsus inutilis ad renes nutriendos, simul cum lotio ad vesicam transfertur; tenuis enim est, vt dictum fuit, hinc facilè cum lotio fluit, rationeque ipsius coloris lotium colore afficitur. Cùm autem hæc ipsa D bilis, acris, & mordax sit suapte natura, hinc irritat facultatem expultricem vesicæ, vt inde citiùs expellatur: & hæc est necessitas admixtionis bilis cum vrina, simulque & commoditas, seu vtilitas.

Altera verò vtilitas habetur à Gal. lib. 14. de vsu par. cap. 9. quæ duplex est, vna ad augendum in sinistris partibus tam maris, quàm fœminæ frigiditatem vasis seminalibus in vtero; nam cùm vasa spermatica, venæ nempe sinistri lateris à vena emulgente sinistra ortum habeat, necessariò sequitur, vt etiam ad illa vasa copia seri transferatur, cuius beneficio sinistræ partes, tam vteri, quàm vasorum seminaliū, in muliere, & viro aliquo modo refrigerentur, vnde faciliùs subsequitur fœmellæ generatio. Sed huiusmodi vtilitas non prouenit ex bile, nisi quatenus bilis est tenuis, & redditur quodammodo vehiculum ipsius seri, vel vrinæ, quæ frigida est suapte natura, vtpote aquosa. Alia quoque vtilitas, quam bilis admixtio præbet vrinæ, est ad maiorem cupiditatem, & voluptatem in vsu instrumentorum excitandam; nam cùm

humor serosus incalescit, titillat, atque suo motu voluptatem infert, non secus atque contingit in humoribus acribus, & mordacibus sub cute contentis, & pruritum inducentibus. Prior vtilitas semper inest sinistris partibus; secunda verò, & in sinistris, & in dextris partibus reperitur, Hæcque est causa, meâ sententiâ, cur bilis admisceatur vrinæ.

B

Secundum caput, quod considerandum proposuimus, continet conditiones quasdam ab Auic. descriptas Fen. 2.doct.3.cap.1.in vrina obseruandas pro ipsius exacta cognitione: prima est, vt vrina accipiatur à somno absoluta iam coctione, tempus istud, in quo perfecta est coctio, describitur à Iouberto viro doctissimo, quod sit per horam ante prandium, sed sermo ipsius magis intelligendus est de vrina sanorum; nam in ægrotis fieri potest, vt coctio fiat citiùs, quia & alimenta paucissima sunt, & facilioris coctionis, hinc vrina inspici potest varijs temporibus ipsarum ægritudinũ, magis tamen opportuna videtur, si consideretur tempore declinationis accessionis particularis. Secunda conditio est, vt tota accipiatur, non pars, quare opus est, vt matula sit capax, ex vitro pellucido, diaphano facta, non autem ex crasso, aut aliquo colore infecto, sitque fundo amplo: in hanc rem promptissima sunt ea vrinalia vitrea vocata, quæ minimè pusilla sunt, neque fundo exactè plano. Tertium obseruandum est, vt vas in quo collecta est vrina, procul à sole, & vento sit, loco minimè frigido, ne turbetur, aut incrassescat, sed quieta resideat sensim frigescens, proinde os matulæ est tegendum. Quartò post horam vrina est inspicienda, non priùs, quamuis etiam intra sex horas liceat ipsam spectare. Quintò si interea turbata fuerit, igne lento, aut aqua calente dissoluatur, non mutato vase, & absque vlla agitatione, ne confundantur, aut dissipentur contenta. Sextò inspicienda in loco minimè obscuro, nec valdè lucido, aut radijs solaribus illustrato, sicque disponi debet matula, atque ita adaptari, vt lumen in eam desuper, non transuersim descendat, idque manus, aut vestis appositione effici solet, quamuis contenta ad radios solares magis, & clariùs appareant. Postremò requiritur certa distantia; nam quò longiùs vrina sita est, eò tenuior apparet, quò verò propinquiùs, eò crassior. Et hæc erant dicenda ante explanationem capitis de differentijs.

F

G

His declaratis opus est, vt in præsenti vrinam in suas species, & differentias diuidamus, quod sanè difficilè non erit, si considerauerimus differentias essentiales, easque diuiserimus, & separauerimus à differentijs accidentalibus; nam vt nostis, differentiæ essentiales sunt illæ, quæ faciunt aliud, accidentales verò dicuntur facere alterum, nec distribuunt genus in suas partes essentiales, sed differentiæ essentiales sunt illæ, quæ & naturam rei, & eiusdem essentiam constituunt, atque integrant: nunc versamur circa differentias essentiales. Omnes scriptores quot quot in hunc vsque diem viderim, accipiunt differentias essentiales à tribus capitibus, nempe à substantia vrinæ, à colore eiusdem, & à contentis. Verùm mihi videntur confundere differentias accidentales cum essentialibus, quòd si Aristoteli credimus, maximum est in diuidendo aliquo genere peccatum; nam substantia pertinet quidem ad essentiam rei diuidendæ, nempe vrinæ, sed colores, & quæ continentur in vrina, non referuntur ad substantiam vrinæ, vt clarum est, siquidem vrina est aquositas quædam, seu liquor, aut corpus fluidum, cuius substantia est aquea, vnde Arist. 4.meteor.dicebat vrinam esse speciem aquæ, substantia igitur aquea in suas differentias essentiales est primùm diuidenda, & deinde considerandæ sunt differentiæ accidentales, quarum aliquæ propinquiores sunt ipsi substantiæ, aliquæ verò sunt remotiores.

H

Vt igitur accipiamus primas, & essentiales differentias, opus est in primis, vt ad memoriam reuocetis, quod à Gal. scribitur, primo de vsu par. cap.9. & alibi, nempe quòd partibus nostri corporis, tria insunt perpetuò, (verùm non solùm partibus corporis hæc tria insunt sed etiam omnibus rebus, quæ in hoc sublunari mundo reperiuntur) primum est substantia, seu partis essentia, & quod inest secundùm essentiæ suæ rationem; secundum appellatur necessariò consequens; tertium ab eodem dicitur necessariò accidens. Hæc tria consideranda veniunt, à quibus nos desumemus differentias, tam essentiales, quàm accidentales, tam proximiores, quàm magis remotas substantiæ. Verùm in vrina quædam reperiuntur, quæ neque ad eius substantiam,

neque

A neque ad sequentia, neque ad accidentia necessariò, sed contingenter eueniunt: quæ contingenter vrinæ accidunt, contenta vocamus, hoc est, quæ continentur in vrina, igitur quatuor capita considerabimus, à quibus eliciemus vrinæ omnes differentias, tam essentiales, quàm accidentales.

Primùm versemur circa ea, quæ ad essentiam vrinæ pertinent; deinde circa ea, quæ necessariò sequuntur, tertiò circa ea, quæ necessariò accidunt, vltimò circa ea, quæ contingenter euenire diximus. Iam verò ea, quæ dicuntur necessariò consequi, sunt in duplici differentia; nam quædam sunt, quæ sequuntur materiam, quædam verò, quæ sequuntur formam, nempe temperamentum, Priora sunt plura, nempe densitas, grauitas, raritas, leuitas, asperitas, lenitas, friabilitas, lentor, durities, mollities, crassities, & tenuitas: at nos considerabimus tantùm tenuitatem, & crassitiem (reliquis omissis, tanquam ad rem propositam minimè facientibus) quæ pertinent ad vrinæ materiam. Quæ verò sequuntur formam, sunt odores, sapores, colores, & soni. Omittimus saporem in hac consideratione, quòd hominis liberalis, & nobilis (quemad-
B modum debet esse Medicus) non sit saporē rei tam sordidæ gustare: deinde quia nullius videtur esse vtilitatis quãuis Clarissimus Mercurialis ex authoritate Rasis scripserit Gal. quandoque vrinam degustasse. Et quamuis odor videatur posse afferre iudicium bonitatis, & malitiæ illius substantiæ, cui inhæret, non est propterea, vt circa ipsum multùm immoremur, cùm ab eodē odore paucissimæ desumantur differentiæ; hinc etiam vel parum, aut nihil de differētijs ab odore sumptis mentionem faciemus.

Quod ad sonum attinet, quamuis aqueæ substantiæ proprium sit aliquem sonum edere, dum deorsum labitur ex vno in alium locum, & olei sine strepitu, & sono cadere, nihilominus parum obseruatur in praxi huiusmodi vrinæ differentia; quandoquidem vix credibile est, quòd in homine possit vrina conuerti ad tantam oleositatem, vt dum euacuatur ex vna matula in alteram, nullum prorsus sonitum faciat: quòd si ad talem corruptelam perueniret, iam actum esset de vita ægrotantis, quare huiusmodi vrinæ obseruatio rarò contingit. De sono igitur, & de sapore nullam habebimus considerationem, sed inter necessariò consequentia color primùm, & maximè
C considerabitur, quòd ab ipso multæ, & quasi infinitæ desumantur differentiæ. Quod spectat ad ea, quæ necessariò accidunt, hæc quatuor sunt, nempe numerus, magnitudo, seu quantitas, situs, & motus, at ad rem nostram sola quantitas attinet, quare à quantitate aliquot desumemus differentias. Postremò à rebus, quas diximus contingenter euenire vrinis; ex ijs, quæ contenta vocantur, multas quoque habebimus differentias.

Auspicemur itaque à primo capite, nempe ab vrinæ substantia: ab hac statim tres desumuntur differentiæ, quarum prima dicitur tenuis, altera crassa, tertia mediocris, quæ inter crassitiem, & tenuitatem omninò est media. Addit Mercurialis ex Actuarij authoritate duas alias differentias à substantia desumptas, nempe quòd alia sit vrina clara, & alia turbida, hoc est, alia mingitur lucida, & clara, alia turbida: & mea opinione hæ duæ differentiæ non sine ratione adduntur, quandoquidem differt corpus crassum à turbido, non secus atque tenue à lucido, aut claro; nam docet Gal. 2. aph. 54. corpus crassum illud esse, cuius duæ apparent dimensiones magis adauctę profunditas
D scilicet, & latitudo; vnde vrina crassa illa censebitur, cuius profunditas, & latitudo sunt magis auctæ, at corpus turbidum est id, per quod radij oculorum nostrorum per corpus ipsius non feruntur, aut saltem maxima cum difficultate; itaque vrina turbida est illa, quæ oculorum nostrorum radios non admittit, sicut dicimus vitrum esse turbidum, per quod visus radij non transferuntur; vnde quamuis vrina turbida sit crassa, non tamen vrina crassa est turbida, atque ita alia est ratio turbiditatis, alia crassitiei, & per consequens vrina crassa distinguitur à turbida.

Similiter tenuitas alicuius corporis diuersa est à luciditate; quandoquidem Authoribus iam dictis consentientibus, tenue corpus illud est, cuius vnica dimensio clara est, nempe longitudo, quare vrinam tenuem eam esse dicimus, cuius sola longitudo clara oculis intuentibus sese offert, & hæc est, quæ tenues partes habet: clarum verò, aut splendidum corpus illud est, cuius substantiam oculorum acies, atque radij penetrant, & facilè; vitrū enim, & crystallum tunc dicimus clarū, & splendidū, quādo facilè

eius substantia admittit radios oculorum nostrorum. Quare vrina splendida,& clara illa dici debet, quæ radios facilè, & statim admittit: & hinc satis apparet differre tenuem vrinam à perspicua, & clara; siquidem perspicuitas potest esse in crassitie, & tenuitate; vnde vrinas crassas quandoque pellucidas obseruamus, atque diaphanas. Vrina igitur alia crassa, alia tenuis, alia turbida: turbidarum rursus tres sunt differentiæ Gal. authore 1. de cris. 12. nam alia est, quæ turbida fit post mictionem,sed clara mingitur, alia turbida mingitur, & turbida semper manet, tertia quæ turbida mingitur, sed quæ post mictum clarescit. Et istæ sunt differentiæ desumptæ à primo capite nempe ab vrinæ essentia.

Sed ex his, quæ dicta sunt,statim excitari posset dubitatiuncula quædam, an scilicet vrinæ substantia habeat aliquam aliam differentiam præter iam dictas? & primò videtur, quòd habeat duas alias differentias, re vera desumptas à substantia, quarum vna magis ad materiam,altera verò ad formam attinere videtur, eò quòd inest secundùm essentiæ rationem; nam vrina potest habere asperitatem quandam in exeundo, quare dicitur aspera; quemadmodum è contra lenitatem præseferre potest, & lenis dicetur: similiter vrina potest esse frigida,& calida. Pro solutione dicatis vrinam propriè non posse appellari asperam; siquidem asperum illud censeri debet, quod superficiem duram, & inæqualem habet, & quod terminatur proprio termino, at vrina non terminatur termino proprio, sed alieno, vnde eius superficies non lenis, sed humida censeri debet, quare propriè loquendo vrina nec lenis, nec aspera dicenda est, sed metaphoricè, quia dum exit asperitatem in communi canali induit, idque ei contingit non ratione sui, sed ratione prauæ qualitatis inductæ à varia causa, modò in vrina, modò in canali malè affecto, vt clarissimè cernitur in illis, qui ardorem vrinæ patiuntur. Quando igitur vrina exit cum dolore, potest dici aspera, si verò exeat sine dolore dicitur lenis, sed minùs propriè, & metaphoricè, vt dictum est, & quamuis vrina se ipsa calidior sæpe reddatur, nunquam tamen comperietis exire frigidam, nisi in extremo vitæ ægrotantis, idque rarissimè contingit, quare istæ duæ differentiæ obiectæ nullius sunt considerationis, & à nullo ex his, qui materiam hanc considerant animaduersæ. Et hæc de primo capite.

Veniamus ad secundum desumptum à coloribus, de quorum quidem generatione, ac natura multa scribuntur ab Authoribus, sed potissimum à Mercuriali, & Capiuacceo, quæ mea opinione vel parum, aut nihil faciunt ad institutum nostrum; quandoquidem de coloribus vrinæ tantummodo agendum proponitur, quantum satis est ad ipsius cognitionem,& morborum prædictionem,& quorum contemplatio possit esse vobis vtilitati; quare breuiter, quoad fieri poterit de illis agemus, initium sumentes à coloris, vt color est, definitione, quam Arist. nobis tradit lib. de sensu, & sensili, cap. 3. vbi ait, quòd color sit perspicui extremitas in corpore determinato. Hæc descriptio colorem declarat in primis esse extremitatem, non autem corpus, quia est extremitas, & nullam habet dimensionem, vt corpora; ideo dicit esse extremitatem ad differentiam corporis: deinde addit perspicui, vt ostendat nobis non omnem extremitatem esse colorem, sed perspicui, hoc est illius rei, quæ perspicua est: atqui non potest perspicuum reddi aliquid, nisi mediantè lumine: vnde lumen est id, quod colorem ipsum actuat; nam quamuis adsit color in extremitate, aut ipse dicatur extremitas, nisi perspicua reddatur, nunquam apparebit color. Postrema differentia est corporis determinati, vt inde appareat vobis, quod elementa, quæ sunt corpora indeterminata, non sint colorata: cùm igitur vrina, de qua præsens est sermo, sit corpus determinatum, vbi perspicua ipsius extremitas fuerit, color statim apparebit. Applicantes igitur varietatem colorum ipsi vrinæ dicimus, vrinas posse in primis esse aut albas, aut nigras, prout color albus, aut niger sunt extremè oppositi, à quibus omnium colorum varietas (quæ propemodum infinita est, & à solo Deo cognita) excitatur. Medij coloris deinde vrinæ sunt pallida, fulua, seu rufa,flaua, & rubea, quæ inter se secundùm magis, & minùs differunt.

Incipiamus à coloribus vrinarum extremis, deinde examinabimus medios colores, & suas differentias, est tamen animaduertendum non omnes colores eodem modo à Gal. fuisse appellatos; quandoquidem colores perfecti in sua specie ab eo appellantur

A lantur simpliciter, vt vrina alba dicitur alba, pallida, pallida vocatur; at illi colores, qui ab his recedunt, nominantur ab eo sub conditione quadam, nempe cum hac particula ὑπὸ græcè, nos dicimus, sub, in exemplo, vrina, quæ recedit à pallida, dicitur subpallida, & sic de singulis. Vrina igitur alba illa dicenda venit, quæ aquæ assimilatur, vel niui, vel crystallo, vel simili colori, & tales vrinæ dicuntur aqueæ, vel niueæ, vel crystallinæ, quòd colorem aquæ exquisitè præseferant. Vrina verò subalba est, quæ ab hac prædicta albedine parum recedit, varijsque nominibus à scriptoribus vocatur. Actuarius, qui inter Græcos diligentiùs vrinas est perscrutatus, has vrinas appellat caropas, glaucas, & lacteas, alij verò vocitant corneas, quòd cornibus leuigatis assimilentur: de his vrinis loquitur Gal. 3. epid. com. 3. tex. 70. Altera est differentia albæ vrinæ, quæ vino assimilatur, vnde & vinosa dicitur, & Gal. 1. de cris. 12. dicebat quædam vina reperiri alba, & tenuia, quibus vrinæ assimilantur, easque vrinas esse dicebat, quæ assimilantur aquæ, cui paucum croci, aut bilis admixtum sit. Massarias hanc vrinam assimilat aquæ, in qua modicum hordei eballierit, & exiguo tempore.

B Et istæ sunt tres vrinæ differentiæ desumptæ à colore albo.

Propero ad colorem nigrum, ad quem reducuntur plures alij colores, quemadmodum est color ater, liuidus, fuscus, & viridis, vnde vrina alia est, quæ nigra simpliciter dicitur, & est ea, quæ à colore extincti carbonis, à quibusdam describitur, alia huic proxima est fusca, quæ hanc sequitur est liuida, & postrema viridis. Rursus color viridis est in duplici differentia, vnus, qui folijs marrubij, aut prassij assimilatur, alter verò est color viridis, sed æruginosus, vnde vrina alia erit prassina, alia æruginosa. Liuidus quoque color potest esse duplex, vnus violaceus à quibusdam dicitur, quòd violarum purpurearum colorem imitari videtur, alter oleaginosus, seu plumbeus, quia plumbi, & olei colorem referre solet, vnde vrina aliquando violacea, nonnunquam oleaginosa, & plumbea censetur. Insuper & color ater duplex esse potest, vnus cæruleus appellatus, quia colorem cæli sereni quodammodo refert, alter verò dicitur color isatidis, seu glasti, horum colorem habens; est enim glastum, seu isatis herba quædam, quæ solet manus inficere atro colore in tangendo, quare & vrina alia esse potest

C cærulea, & altera verò isatis. Et hæc de extremis coloribus.

Venio ad medios colores, qui à Gal. numerantur in genere quatuor: primus est color pallidus, qui duplicem habet gradum, prout secundùm magis, & minùs à colore aquæ recedit, vnde vnus color dicitur pallidus simpliciter, alter subpallidus, quare & vrina alia erit pallida, alia subpallida: pallida est ea, quæ imaginem refert illius aquæ, in qua terra lutea, aut bilis copiosiùs, quàm par sit, permiscetur, quem colorem in vrinis multi compararunt illi colori, qui in paleis antiquis cernitur. Subpallida verò vrina remissa talis est, magisque ad album colorem vergit, qualem colorem triticum, paleaque quodammodo ad album declinantia referre videntur: nonnulli hunc colorem in vrina spiceum appellant ab hordei, aut tritici spica matura, à quibusdam etiam dici solet paleaceus color, vnde vrina spicea, & palealis dicta est.

Succedit alter color fuluus, & rufus appellatus, qui & ipse duas habet differentias, secundùm quas à pallido iam dicto, aut magis, aut minùs recedit: appellatur etiam & igneus color, qui si remotior fuerit à pallido iam dicto, eò quòd sit intensior, dicitur

D color verè rufus, atque fuluus; si verò magis appropinquat pallido, eò quòd minùs sit intensus, dicitur color subrufus & subfuluus, & etiam subigneus. Vterque hic color est similis colori citrij, vnde etiam & citrinus color appellatur, sed cum hac differentia, quòd color rufus est magis intensus, alter verò remissior, & sic vrina alia dicitur rufa, flammea, & fulua, alia verò subrufa, subfulua, & subignea. Vrina rufa est, quæ ignis flammam repræsentat, vnde (vt dicebam) aliqui flammeam appellant) nonnulli verò auream ob similitudinem, quam cum auri colore habet, quamuis re vera magis præseferre videatur colorem syderum, & vrina subrufa eundem colorem habet, sed remissiorem. Massarias hoc loci scribit colorem rufum assimilari puro auro, subrufum verò non puro, & hanc vrinam verè citrinam plerique Authorum appellarunt.

Tertio loco succedit color flauus, qui à Gal. lib. de Tum. prætern. docente Mercuriale, colori auri assimilatur: addit tamen Mercurialis, & rectè quidem, quòd auri color sit duplex, vnus in legitimo auro, alter in non legitimo; vnde etiam est, quòd

vrina

vrinæ alia est, quæ habet verum colorem auri, & verè flaua dicitur, alia quæ auro non puro assimilatur, diciturque subflaua. Videtur tamen Massarias confundere vrinam flauam cum vrina rufa, licet satis differat; siquidem vrina rufa ad flammam ignis, flaua verò ad colorem auri vergit, hancque nonnulli appellarunt croceam, quòd assimiletur colori croci aqua pura diluti; nam color croci integer ad rubrum magis vergit. Vltimo loco inter medios colores est color rubicundus, seu rubeus, qui ab Auice. in tres gradus diuiditur: nempe in rubeum roseum, in rubeum obscurum, & in rubeum pulverulentum. Sed huiusmodi colores in vrinis sunt difficiles admodum ad cognoscendum, & qui non nisi longa praxi obseruantur; & quia vnam, & eandem causam habent, ex his idem iudicium fieri potest secundùm magis, & minùs. Sed ne plus conteramus temporis, sat erit vobis cognoscere, quòd ex vrinis quædam sunt rubeæ claræ, quædam magis saturatæ, quæ & vinosæ dicuntur ab Aretæo, quia substantiam crassam habent vini musti in modum. Quare concludimus vrinas alias albas esse, alias nigras, alias pallidas, alias rufas, alias flauas, & alias rubeas. Et hæc de differentijs vrinarum desumptis à coloribus.

Succedit caput desumptum ab his, quæ necessariò accidunt, inter quæ sola vrinæ quantitas contemplanda est, quæ vel nimia esse potest, vel exigua. Quamuis huic capiti addi posset modus excundi, nam alia est, quæ pauca, & cum difficultate exit, quamuis exire posset cum facilitate, & è contra multa esse potest cum difficultate exiens, & cum facilitate. Et hæc dicta sint de differentijs desumptis à necessariò cõsequentibus, & necessariò accidentibus, sequitur, vt de his, quæ contingenter vrinæ eueniunt, pertractemus.

Postremum igitur caput, à quo differentiæ vrinæ desumuntur, est illud, quod diximus pertinere ad ea, quæ contingunt non necessariò, sed accidentaliter, & sunt quædam res remotæ à natura vrinæ, & contenta dicuntur, quæ mea opinione reduci possunt ad tres differentias; siquidem alia obseruantur contenta in substantia vrinæ, alia in superficie superiori eiusdem, tandem alia, quæ internæ superficiei matulæ adhærent: hæc omnia sunt à nobis diligenter perpendenda. Primò igitur dicendum est de contentis in substantia vrinæ, quæ sunt in duplici differentia, alia conspicua omnibus, & sunt numero tria diuulgatissima, & per omnium Medicorum ora vagantia, nempe hypostasis, nebula, & suspensum, aut sublimamentum, quæ à Græcis suis nominibus donantur sumpta proportione à locis, in quibus apparent; nam vel in suprema regione vrinæ continentur, vel in media, aut in ima, scilicet in fundo matulæ. Primo modo appellantur νεφέλη, nostris verò nebula metaphora desumpta à nebulis, quæ in summo aëre consistunt: si in medio contentum fuerit, dicitur à Græcis ἐναιώρημα nobis suspensio, aut suspensum appellatur: quod verò in fundo residet à Græcis dicitur ὑπόστασις, quam vocem vsurparunt etiam Latini quamuis, & sedimentum, & subsidentiam vocent: & illa sunt contenta, quæ quotidie à Medicis obseruantur in vrinis ægrotantium, non quidem omnia simul, sed vnum tantùm ex prædictis reperitur, siue in superiori, siue in media, siue in inferiori parte, idque contingit pro varia corporis affectione, & varia causa.

Nec putetis huiusmodi sedimenta reperiri semper in vrinis, quandoquidem aliquando, licet rarò, obseruantur vrinæ sanorum sine contentis, quemadmodum docet Gal. 1. de cris. 12. idque apparet ex rei ipsius natura; nam cùm dictum sit essentiam vrinæ constare ex potulenta materia, & esculenta humidiori, perque omnes coctiones, quæ in corpore fiunt permeare, mirum non est, si aliquid, vel chylosæ, aut sanguineæ materiæ, aut etiam ex tertia coctione, quod attractum non sit à partibus, secum ad renes ducat. E contrario sequitur, vt nihil aliquãdo reperiatur in prædictis coctionibus, & per consequens nihil præter serum, aut vrinam in renes labi: vt plurimùm tamen aliquid, quod effugerit prædictas coctiones, in medijs vijs reperitur, quod secum ad renes ducit, proque varietate huiusmodi contentorum, varia apparent sedimenta in ipsis vrinis, & potissimùm in ijs ægrotantium, de quibus agimus. Quæ quemadmodum inter se situ differunt, ita etiam quantitate, & substantia; nam materia, quæ fundum petit, crassa est, & grauis, quæ verò ad medium, aut supremum tendit tenuior est, & sæpe flatibus obuoluta.

Cæterum

A Cæterùm prædicta contenta faciunt inter se differre vrinas; quandoquidem alia est vrina, in qua apparet hypostasis, alia verò in qua non apparet: deinde vna est cum nebula, alia sine nebula, alia cum sublimamento, alia sine. Differre etiam faciunt ratione substantiæ, coloris, & quantitatis; nam substantia contentorum, alia est tenuis, alia crassa, alia mediocris, aliquando æqualis, & inæqualis; & hinc est, quòd variæ in sedimentis apparent figuræ, quia vbi partes eodem modo sunt crassæ, aut tenues, faciunt æqualitatem quãdam, ita vt contentum videatur in omnibus suis partibus æquale, & quasi leuigatum. Nonnunquam verò crassiores partes descendunt, tenuioribus ascendentibus, & fit figura quædam pyramidalis, quæ figura cæteris omnibus præfertur: at si partes inter se diuellantur, fiunt vrinæ sedimentorum variæ figuræ. Hinc est, quòd sæpe obseruamus sedimenta esse coronæ cuiusdam in modum facta, nonnunquam etiam esse in medio perforata, & hoc secundùm magis, & minùs: aliquando etiam videmus sedimentum lunæ in modum effigiatum, & varias figuras præseferre, deinde in aliquibus vrinis adest multa sedimentorum copia, in alijs verò est paucissi-
B ma, quæ quandoque crassa, & quandoque tenuis esse potest.

Quod spectat ad colores, sicut varij colores spectantur in vrina, vt diximus, ita etiam varij sunt in contentis, si tamen contingat colorem contentorum esse diuersum à colore vrinæ, & tunc vel colores sunt albi, vel nigri, aut rubei, & non nisi vnus ex prædictis conspicitur; nam contentum vel album, vel nigrum, aut rubeum cernitur. Et hæc sunt contenta, quæ nostris oculis apparent in substantia vrinæ. Sunt modò & alia contenta in eadem substantia vrinæ, quæ illi ita admiscentur, vt sensu deprehendi nequeant, quemadmodum apparet in crassis vrinis, & turbidis: de huiusmodi contentis nullam habebimus mentionem, quia neque ad cognitionem neque ad prædictionem faciunt, nisi in illis vrinis, in quibus continentur.

Sunt etiam alia sedimenta conspicua, & apparentia, quæ & si rariùs obseruantur, faciunt tamen ad institutum nostrum, hæc autem sunt duplicia; alia siquidem sunt præter naturam simpliciter, nempe vel ratione qualitatis, aut quantitatis, alia verò sunt, & dicuntur à toto genere præternaturam. Priorum sedimentorum, nempe quæ
C præter naturam dicuntur, sunt quatuor differentiæ famigeratæ, videlicet sedimentum orobeum, cùm in fundo matulæ apparent veluti grana orobi, seu erui vocati; aliud est surfuraceum, quia in fundo matulæ apparent furfura, nempe squammæ furfuris in modum: tertium dicitur squammosum, quòd in eo apparent veluti squammæ quædam: postremum est illud, quod crassæ farinæ hordei assimilatur, & farinaceum à quibusdam dicitur. His quatuor sedimentis finitima sunt alia, vt est grumus sanguinis, humor crudus, qui ad seminis, & pituitæ formam refertur, semen deinde annumeratur, quamuis videatur magis pertinere ad ea contenta, quæ vrinæ supernatant, de quibus paulò post. Succedit pus, quod non raro conspicitur, nonnunquam & apparet mucus, de quibus omnibus contentis loquuntur Hipp. & Gal. tum. 4. aphor. tum. 1. de cris. tum. 2. progn. Et hæc sunt sedimenta præternaturam quidem, sed quæ peccant solummodo in excessu, aut defectu.

Egimus hactenus de contentis præternaturam, veniendum modò est ad ea, quæ dicuntur à toto genere præternaturam: hæc autem sunt, quæ & specie, & substantia
D extra limites naturæ continentur, quæ rursus ad duas differentias reuocari possunt; quandoquidem alia leuia, alia grauia sunt. Priora sunt ea, quæ nonnunquam ad supremam vrinæ regionem, aut ad medium ipsius retinentur, quemadmodum sunt pili, aut substantiæ quædam corticis hordei figuram præseferentes. Habetis à Gal. 3. de locis aff. se obseruasse pilos in vrina: grauia verò contenta sunt sicut arenulæ, calculi, & corpora quædam carunculis similia, quæ semper in fundo matulæ resident. Denique sunt ea, quæ in superficie cernũtur, & quæ corpori matulæ nonnunquam adhærent: priora sunt tria nempe pinguedo, cui semen addi potest, quamuis etiam illud sit graue, & deorsum cadere magis sit aptum, quàm ipsa pinguedo, deinde sunt bullæ, & spuma. Pinguedo verò triplicem potest habere differentiam, prima apparet non secus atque illa conspicitur in iure pulli: secunda species est veluti aliquibus guttulis conspersa olei in modum: tertia est continua instar telæ araucarum. Bullæ sunt inter se separatæ, atque hinc inde per superficiem vrinæ sparsæ, quarum occasione nonnulli vrinas bullantes appellarunt.

Spuma

Spuma verò nihil aliud eſt, quàm bullulæ paruæ inuicem coniunctæ, & copulatæ, E quæ nonnunquam vniuerſam vrinæ ſuperficiem occupant, aliquando vnam ipſius partem, non rarò circumcirca coronæ in modum cingunt ſæpe attingentes internam matulæ ſuperficiem, & facientes circulum in ſuperficie vrinæ, ſimulque & ſemel ſæpe exprimentes lineam quandam circularem in ipſa matula, quam coronam, & alij Actuarij circulum appellarunt: & hæ coronæ obſeruantur in ſuperficie vrinæ, & matulæ, quamuis diuerſimodè, quia non rarò contingit ſpumam in media ſuperficie vrinæ efformare coronam; ſæpius autem ad extremos ſui terminos, quibus hæc ipſa attingit matulam. Hinc eſt etiam, quòd circulus quandoque impreſſus in ipſa matula remanet. Hoc loci tamen debetis animaduertere ſpumam in vrinis poſſe bifariam conſiderari, primo modo quando ſpumoſa in meiendo efficitur, ſecundo quatenus ſpuma remanet poſt mictionem: primo modo non conſideratur à Medico, ſed ſecundo, vt ſuo intelligetis loco. Et hæc de differentijs vrinarum.

Iam tempeſtiuum eſſet deuenire ad cauſas, ſed antequam ad ipſas deueniam pulcherrimum, & diuulgatiſſimum quæſitum vobis enodare decreui; nempe ex qua materia fiant contenta priora in vrinis, quæ communiter tam in ſanis corporibus, quàm F in ægris reperiuntur, de quibus non eſt omnium Authorum eadem determinatio, neque omnes ſunt eiuſdem ſententiæ; quandoquidem, & ſi conueniant in hoc, quòd ſedimenta ſanorum differant à ſedimentis ægrotantium, diſcrepant tamen in determinanda materia, ex qua ſedimenta ſanorum fiunt; nam alij exiſtimant eſſe humores crudos, alij pituitam, aut pituitoſos humores, alij portionem chyli, quæ coctionem ſubterfugerit, alij portionem eorum humorum, quæ in hepate, & venis eſt ſuperflua, à venis, & à iecore expulſa, ſimulque cum ſero in renes depoſita. Non deſunt etiam dicentes illud ſedimentum nihil aliud eſſe, quàm ſuperfluitatem tertiæ coctionis, illius nempe, quæ fit in membris ſolidis, nec non & venis. Ratio eſt, quia, vt ſupra diximus, cùm ſerum deponatur in venam cauam, vnaque eius portio euadat ſanguinis vehiculum, vbi hæc ipſa functa eſt ſuo munere, & ad partes nutriendas alimentum vexerit (alimentum autem nihil aliud eſt, quàm ſanguis à partibus tractus, qui elaboratur, & in partium nutrimentum conuertitur) id quod ſuperfluit, & conuerti non potuit in ſubſtantiam partium nutriendarum, ſimul cum portione illa ſeri in venas G remeat, & ab eodem calore tranſmutante ſanguinem in quatuor humiditates ita alteratur, vt exuat naturam, conuertaturque in ſubſtantiam aptam ad partium nutritionem; ſimulque & colorem album acquirat virtute partium ſolidarum, quæ albæ ſunt, neque alia ratione ab illis reſpuitur, niſi quia quantitate peccat; atque in venas retrocedit, ſeroque admiſcetur, nempe vrinæ, & tandem attrahitur à renibus.

Iſtæ ſunt Medicorum grauiſſimorum opiniones, quæ omnes ſanè multas habent difficultates, nec ſpernendas, ſed præ cæteris, poſtrema videtur habere longè maiora inconuenientia, ſi rectè conſiderabimus naturam tertiæ coctionis. Sed cùm hæc ſint alterius, & maioris inquiſitionis, maius otium, & aliud tempus requirunt, quæ omnia, vbi in rebus medicis fueritis magis, & amplieri tempore exercitati, ac peritiores, per vos ipſos libros Authorum legentes contemplari, & decernere poteritis. Sat mihi eſt vobis demonſtraſſe contentum in vrinis eſſe quid diuerſum à liquore, non autem eſſe de ipſius eſſentia, vt plerique ſcripſerunt, ſic quoque contentum eſſe quid extraneum, ſiue primæ, ſiue ſecundæ, ſiue tertiæ coctionis, & ad morborum dignotionem faciens: de hoc Gal. loquens 1. progn. comm. vltimo dicebat, id eſſe quicquid alimenti in ſanguinis generatione confectionem effugit naturæ, & ſubſidet in H vrina, neque vt ſanguis ab ea commutatur, neque vt pus cauſæ præternaturam eſt particeps, quam ſententiam alibi etiam confirmauit præſertim 1. de criſ.

Concludentes igitur dicimus contenta in vrinis ſanorum eſſe ſuperfluitatem alimenti, quę cùm in ventriculo in exactum chylum mutari non potuit, neque etiam permutari in ſanguinem, cum aquoſitate permanens, tandem in renes ſimul cum ea delabitur. Sin autem velimus appellare hanc materiam crudum ſuccum, poterimus id iurè cum Gal. in prędictis locis aſſerere, quare contenta ſanorum nihil aliud ſunt, quàm alimenti portio, quę vinci à calore non potuit. Sed hypoſtaſis vocata, in ęgrotis, & potiſſimùm in febrientibus mixta eſt ex alimentorum ſuperfluitate, & humoris putre-

A putrescentis portione: hinc est etiam aliquando, quòd sola portio alimenti, nonnunquam verò è contra sola pars humoris putrescentis in hypostasi apparet: vnde Gal. 1. de diff. feb. cap. 6. dicebat sedimentum, quod in vrinis febricitantium conspicitur, nihil aliud esse, vt plurimùm, quàm fæcem humoris putrescentis, puri proportione respondentem. Per hanc particulam, *vt plurimum*, notat Mercurialis intelligi à nobis, in vrinis febricitantium posse generari, & apparere contenta, eo pacto quo in sanis, quia vt plurimùm est portio humoris peccantis, ergo etiam aliquando ex alimentis.

Sed ex dictis duæ insurgunt dubitationes. Prima est, si hypostasis sanorum est pars alimenti, quæ coctionem fugerit, cur dixit Hipp. eam esse signum perfectæ coctionis, quando est alba, leuis, æqualis, & minimè fœtida; non enim video quomodo illud, quod fugerit coctionem, supra quod calor naturalis non potuit habere dominium, possit dici, & esse signum coctionis. Altera est, si hypostasis febricitanium est portio alimenti, & humoris putrescentis, vt suppositum est, eiusdemque naturæ cum hypo-
B stasi sanorum, quomodo cognosci à Medico, atque distingui possit, quando sit ab alimento, & quando ab humore putrescente?

Pro solutione prioris quæsiti dicatis, quòd aliud est loqui de hypostasi sanorum, & aliud est loqui de hypostasi ęgrotantium. Hippocrates non loquitur de sanorum hypostasi, sed de morbosa, quæ vbi habeat prædictas cōditiones, tunc signum est probæ coctionis, non quidem illius dictæ in iuuatiuo, quæ nihil aliud est, quàm transmutatio alimentorum in partes nutriendas, sed loquitur de coctione appellata in nocitiuo, quæ nihil aliud est (magistro Gal.) quàm victoria supra causam morbificam; hoc est, quòd calor superauerit morbum, quemadmodum vbi adsunt oppositæ conditiones, signum est naturam victam esse à causis morbificis. Ad secundam difficultatem dicimus opus esse iudicio Medici, qui exactè agnoscat victus rationem, qua vtuntur ęgrotantes, quæ vel nimis plena est, vel ita exacta, vt nullum in ea sequatur peccatum. Si ægrotus peccet, ita vt nimio vtatur alimento, & alimentum sit tale, quod concoqui à calore non possit, tunc conijcere poterit Medicus hypostasim in vrinis esse alimenti
C reliquias: at si nullum sequitur peccatum in viuendi ratione, tunc artifex facilè poterit deprehendere hypostasim nihil aliud esse, quàm portionem humoris putrescentis. Et hæc de differentijs.

De causis vrinæ. Cap. III.

ABsolutis vrinarum differentijs, causæ examinandæ occurrunt, in quibus quidem perpendendis, eundem ordinem seruabimus, quem in inueniendis ipsarum differentijs antea tenuimus; primo enim causas omnes generationis in vniuersum examini subijciemus, deinde quę sit causa vniuscuiusque differentiæ allatæ in medium afferre conitemur. Et vt à primo exordiamur, omnibus vestrum manifestum sit vniuscuiusque rei, quæ in hoc sublunari mundo reperitur, dari quatuor causarum genera, nempe Materiale, Efficiens, Formale, atque Finale. Materia autem vrinæ est
D potulenta materia, simulque, & omnis illa humiditas, quæ in esculentis reperitur, nec non portio seri vniuscuiusque humoris, vt satis supra à nobis fuit declaratū. Si placeat etiā addere, quicquid in corpore reperitur, quod in humorem possit degenerare, siue per colliquationem, aut resolutionē, vt nōnulli arbitrati sunt in hoc, parum immorandū est. Causa verò efficiens est duplex, vna principalis, altera instrumētalis: principalis est calor naturalis, instrumētalis verò est multiplex, vt vētriculus, iecur cum suis venis, renes, vreteres, atque vesica. Forma deinde vrinæ, seu formalis causa est liquor cum suo temperamento, suoque calore affectus.

Causa tandem finalis nulla esse videtur, cùm sit excrementum ex necessitate materiæ enatum: tamen cùm dictum sit vniuscuiusque rei dari quatuor genera causarum, vrina & ipsa potest habere causam finalem. At verò rerum duplex est finis, nempe finis cuius, & finis cui, si consideremus finem cuius in ipsa vrina, nullum certè assignare poterimus, nisi velimus dicere eam à natura factam esse gratià vehiculi alimenti, vt

in primo capite vobis ostendi: at si consideremus finem cui, videbimus eam ipsam factam esse ad hoc, vt Medici ea vtantur tanquam signo quodam ad morborum dignotionem, & prædictionem; nam ex ipsius speculatione internarum affectionum cognitionem habere possunt, earum potissimùm partium, in quibus hęc ipsa vrina transmutationem recipit, atque permeat. Cùm igitur materia vrinæ, nec quantitate, nec qualitate vlla peccat, sed proportionata est alimentis assumptis, & calor naturalis ventriculi, iecoris, venarum, aliorumque instrumentorum robustus est, & secundùm naturam; tunc necessariò vrina formam suam naturalem, & optimum temperamentum consequitur, & colorem sibi proportionatum. B

Sed diceris fortassè, quibus notis poterimus cognoscere conditiones naturalis vrinæ? Respondeo, & dico, quòd Gal. 1. de cris. cap. 12. eas pulchrè describit dicens oportere vrinam, quo ad substantiam, esse mediam inter tenuem, & crassam: quo ad colorem, colore flauo, aut subflauo debere esse præditam: quo ad quantitatem, esse necessarium, vt ipsa proportione respondeat potui assumpto, quo ad contenta, non in omnibus vrinis sanorum contenta apparere, vbi tamen adsunt, debere esse alba, lenia, & æqualia. Per æquale sedimentum debetis intelligere id, quod Aetius lib. 15. cap. 28. nempe continuum, & indiuisibile, & per leue, cuius tota substantia vndequaque sibi similis sit, & quòd vnoquoque die eodem modo respiciatur, ita vt non vno modo vna die, altera verò alio modo reperiatur. Hic tamen animaduertendum est, quòd vrinæ solent mutari, tum quoad colorem, tum quo ad substantiam non modo à rebus naturalibus, verum etiam à sex rebus non naturalibus; proinde non omni tempore vrinæ sanorum considerandæ sunt à Medico, sed illæ tantùm, quæ post perfectam coctionem emissæ fuerunt; tunc enim vrina suis proprijs qualitatibus, nempe colore, & alijs accidentibus induta est, vnde ille secundus Hipp. Cornelius Celsus lib. 1. cap. 2. dicebat eam vrinam sanam esse, quæ mane alba emittitur, deinde rufa euadit, quia illa naturam coquere, hæc verò concoxisse significat. F

In considerandis, itaque ac rectè perpendendis conditionibus vrinæ sanorum dum ad laboramus, ex ijs quasi deducimur in perfectā cognitionē vitiatæ vrinæ in ægrotis in qua videre est quendam recessum ab eo, quod est secundùm naturā, quandoquidem vrinæ illæ, quæ sunt similes vrinis sanorum, ostendunt in ægrotis non fuisse magnum à natura recessum: è cōtra verò vbi vrinas obseruamus in cōditionibus recedere à sanis, agnoscimus planè maiorem fuisse lapsum à naturali statu, sine ab vna ex prędictis, vel à duabus, vel omnibus simul causis hūc recessum à naturali statu fuisse cōijciamus; nā vel materiā, aut efficiens principale, aut aliquid ex instrumētis necessariò à suo statu naturali recessisse concludimus. Propterea reuocate ad memoriam differentias vrinarū esse desumptas ab essentialibus, à cōsequentibus, & accidentibus necessariò, & cōtingenter accidentibus. A primo capite desumebamus differentias secundùm substantiam vrinę: nam alia erat tenuis, alia crassa, alia clara, alia turbida: tenuitatis ergo vrinæ causæ possunt esse omnes causæ efficientes iam dictæ tam coniunctim, quàm separatim. G

Primò igitur calor naturalis siue iecoris, siue ventriculi, qui languidus, debilis, ac impotens est ad coquendum, est tenuitatis vrinæ causa. Nam si vera est Arist. sententia 4. meteor. quod ea, quæ concoquuntur, procedunt incrassando, vbi vrina tenuis fuerit, signum est vrinam minimè coctam esse. H

Adductæ præterea fuerunt aliæ duæ causæ generationis vrinæ, vna erat materia; altera causa efficiens principalis, & instrumentalis: deinde diximus pro varietate, & affectione harū causarū, seorsim, vel simul sumptarū vrinā variari à suo statu naturali, quēadmodū in exemplo adduximus vrinas desumptas ab essentia ipsiusmet, in qua quatuor assignabantur differentiæ, vna erat tenuis, altera crassa, tertia clara, postrema turbida. Et afferentes causam tenuitatis diximus in primis calorem languidum esse per languiditatem caloris, vos intelligere debetis intemperiem frigidam instrumentorum, in quibus generatur vrina. Alia causa tenuitatis desumitur ab instrumento, per quod percolari consueuit, quod nihil aliud est, quàm vasa illa, per quæ deducitur, quæ vel angusta sunt, vel obstructa, ita vt ipsa vrina permeare non possit, quare cogitur deponere crassiores partes; quod docuit Gal. 6. de locis aff. 3. vbi loquitur de nephri-

A nephriticis, qui vrinas tenues vt plurimùm mingunt. Fit etiam tenuis ration e nimij potus; nam potus ob nimiam sui quantitatem non remanet tandiu in iecore, aut in ventriculo, quousque alterari possit, & hoc luce clariùs conspicimus in his, qui aquas thermales bibunt, quæ suaptè natura retinari nequeunt, proinde celeres exeunt, & per consequens tenues minguntur. Quapropter tenuitatis vrinæ causa esse potest materiæ quantitas, quæ euinci non possit; languida facultas iecoris, venarum, & ventriculi, nec non & angustia vasorum.

Sed ex dictis oriri potest quædam dubitatio; nam cùm vrinæ tenuitatis tot assignentur contrariorum contrarij sint effectus, & causæ, igitur si languiditas caloris est causa tenuitatis in vrina, sequitur, quòd vigor eiusdem sit causa crassitiei, & per consequens crassa vrina erit concocta, quod tamen falsum est. Deinde adducebatur angustia vasorum, ergo amplitudo eorundem vasorum, & latitudo erit causa crassitiei, in eademmet vrina. Tandem erat nimius potus causa tenuitatis, ergo paucitas potus erit causa crassitiei. Respondeatis, quòd aliud fit loqui de vrinis sanorum, aliud

B de vrinis ægrotantium: si sermo sit de vrinis sanorum inter se comparatis, verum semper est, quòd vrina crassa est magis concocta; tenuis verò non benè cocta, iuxta illud Cornelij Celsi à nobis allatum: qui dicebat vrinam albam, hoc est tenuẽ, esse signum cruditatis, seu coctionis in fieri; rufam verò & crassiorẽ esse signum perfectæ coctionis. Deinde crassities in vrina alia est moderata, quæ non fit ex mixtione, alia est crassa, quæ fit ex mixtione humorum, quare vrina crassa, & moderata in sanis est signum perfectæ coctionis, & fit à calore validoat vrina crassa in ægrotantibus fit semper ex mixtione variorum humorum, & proinde non potest dici concocta, sed potiùs cruda: vnde Arist. dicebat, quòd ea, quæ concoquuntur, incrassantur; & id intelligendum est in actionibus naturalibus, non in præternaturalibus.

Quod spectat ad vasa, per quæ percolatur vrina, dico, quòd angustia, & adstrictio, quemadmodum amplitudo, & latitudo sunt causæ per accidens, & concomitantes; nam vbi angusta sunt, non permittunt totam vrinam cum suis contentis descendere, & proinde ipsa redditur tenuis: amplitudo verò vasorum, & eorundem latitudo facit

C contrarium effectum, quia permittit, quicquid cum vrina est, deorsum descendere. Quod attinet ad quantitatem potus, vera est allata, propositio, si cætera omnia sint paria; nam potus copiosior non potest longam in visceribus trahere moram, paucus verò potest, & ibi suam accipere coctionem. Vrina tamen, & si retineatur, plerumque non potest concoqui: vnde videtis in hoc casu ægrotantium vrinam tenuem, crudam esse semper, etiam in sanis, at crassam non semper esse crudam, sed solùm eam, quæ fit per admixtionem humorum. Et hæc de causis tenuitatis, & crassitiei.

Propero ad aliam differentiam desumptam ab eademmet vrinæ essentia, hæc autẽ est claritas, seu perspicuitas, & turbulentia, primò itaque dicamus de causis perspicuitatis dicturi postea dè causis turbiditatis. Clara, & perspicua vrina vel post mictum in sua perspicuitate permanet, vel turbatur: prima claritatis differentia fit ob virtutem alteratricem hepatis imbecillem; nam materia potulenta, quæ per venas meseraicas ad iecur transuecta est, remanet cum illa sua perspicuitate, & alia re non inficitur. Secunda verò differentia, quòd scilicet clara mingitur, & postea tur-

D batur, fit tribus de causis, prima est cruditas replens multis crassis vaporibus ipsam vrinam, qui demum in aquam densati, & conuersi turbant illius perspicuitatem, & claritatem. Secunda ratio est calor igneus (vt in febribus sæpe obseruatur) qui substantiam vrinæ politam, & leuem instar speculi reddit, in qua postmodum lumen recipitur, atque reflectitur, abeunte verò calore leuor ille, atque polities omninò aboletur, ac inde perspicuitas deperditur. Tertia causa est rectitudo, & raritas pororum vrinæ; cæterùm luciditas potest esse tam in crassa vrina, quàm in tenui, quamuis aliqui existimant solùm reperiri in tenui materia, quod falsum est; nam videmus etiam in glacie, quæ est corpus solidum, & crassarum partium, remanere perspicuitatem, seu diaphaneitatem: & istæ sunt claritatis, & perspicuitatis causæ in vrina.

Accedamus ad causas vrinarum turbidarum, de quibus pulchrè agit Gal. 4. de san. tu. 4. & t. de cris. 12. quæ sunt in triplici differentia, vt supra diximus; vna enim turbida

emittitur, quæ deinde clara fit: secunda mingitur clara, et deinde turbatur: tertia turbida mingitur, & semper turbida manet. Addit Gal. priorem esse meliorem, secundam deteriorem, tertiam verò in medio. Sed animaduertere debetis vrinas crassas longè differre ab vrinis turbidis; primò quia vrinæ crassæ opponuntur vrinis tenuibus, & sunt illis contrariæ; secundo, quia crassæ vrinæ possunt esse perspicuæ, turbidæ verò nunquã; nam crassæ lumen reflectẽtea non prorsus luciditate priuantur, & propterea nostri visus acies vniuersum eorum corpus penetrat; turbidæ verò lumen sua asperitate in profundum recipiunt, nec reflectunt, vnde fit, vt obscuræ semper reddantur, atque visus acies superficiem tantummodo videat, non autem internas pertes conspiciat. Hæ turbidæ vrinæ subiugales, & fermentatæ dicuntur; subiugales quidem, eò quòd imitantur naturem vrinarum, quæ à brutis animalibus redduntur: fermentatæ verò appellantur à Gal. 2. pror. tex. 40. ratione flatus permixtionis cum aquositate, similitudine quadam desumpta ab aceto, quod in terram cadens eam fermentat eleuando vapores, quibus aliquæ portiones terræ admiscentur. E

Fiunt igitur vrinæ turbatæ magistro Gal. 4. aph. 70. quòd multi, & crassi vopores insuenis agitantur, & simul cum flatibus mixti, & in succos crassos mutati vrinæ admiscentur per agitationem, & eam conturbant. Colligere etiam licet ex eodem Gal. lib. 1. de cris. cap. 12. cur aliquando vrina mingitur turbida, & postea clarescit, & aliquando è contra clara mingitur, & turbida fit, & interdum turbida mingitur, & turbida semper manet; id enim cõtingit ratione agitationis factæ à calore naturali. Nam cùm pugna perpetuò committatur inter causam morbificam, & ipsum calorem, vel ea talis est, vt vnus superet, alter superetur, vel vt ex æquo se habeant fine alterius partis victoria. Si calor naturalis non sit superior supra causam morbificam, tunc vrinæ exeunt claræ, deinde turbantur, atqui si calor naturalis dominium habeat supra causam morbificam, tunc vrina turbida redditur, & paulo post clarescit, & subsidet: si tandem materia resistat agitationi ipsius caloris, itaut neutrum elteri cedet, tunc vrinæ turbidæ reddantur, & semper turbidæ menent. F

Sed quoniam obseruamus in prexi, vrines quandoque mingi quidem claras, & non statim turbari, sed paulò post, quarum aliquæ ed ignem positæ clarescunt, aliæ verò minimè: propterea iure inquirendum proponitur, an id contingat ratione causæ internæ, an verò eb aliqua causa exteriori. Pro cuius quidem rei resolutione opus est considerere tempora morborum, à quibus prodeunt vrinæ; an videlicet morbus sit in initio, an in augmento, an in statu, vel in declinatione, si enim in principio morbi vrinæ turbidæ fient, semper prouenit à causa interna, quocunque modo turbentur, vt dictum est. Reliquis temporibus fieri potest, vt causa sit externa, nempe aër, vel etiam potest esse interna; quandoquidem cùm caloris proprium sit partes homogeneas congregare, disgregare verò hætherogeneas, huiusmodi calor vel validus remanet in vrina post minctionem, vel ita languidus, vt aëri ambienti resistere nequeat. Si primo modo tunc vrinæ turbantur à causa interna, quia simul cum vrina flatus, & humores aliqui exeunt turbantes vrinam, quod plerumque contingit in fine morborum, in quibus vrinæ criticè exeunt morbum soluentes: aliquando quidem affatim, & repentè, vt contingit in vera crisi, nonnunquam sensim, & paulatim, vt fieri solet in non vera crisi: at si turbentur vrinæ ob aëris ambientis frigiditatem, id euenit, quie calor vrinæ languidus est, & nequit resistere qualitatibus eëris, & in hoc casu potiùs corrumpi, quam turbari dicenda esset vrina. G H

Si vultis autem cognoscere quando ab aëre vrine corrumpitur, & quando à causa interna, signum eccipere potestis primùm ab eëris temperie; nam si corruptio fiat ratione causæ internæ, id vrinæ euenit, tam in eëre calido, quàm in frigido, vbi verò corrumpatur, & turbetur à causa externa, nempe ab eëre, id illi contingit in temporibus, aut locis frigidis, vt in autumno, vel hyeme, vel in aliquibus frigidis regionibus. Aliud signum accipere potestis ab euentu; nam si vrina sit turbida ratione aëris, vbi non multùm temporis corrupta manet, si eam igni exposueritis statim videbitis eam reclarescere, at si fiat à causa interna corruotio in vrina, & si millies igni exponatur nunquam eam reclarescere videbitis. Et hæc de causis vrinæ ab illius essentia desumptis.

Aggre-

A Aggredior causas desumptas à necessariò consequentibus, inter quas colores primum locum obtinent, quare de causis colorum agendum. Colorum causæ, & si plures esse videantur, ad duo tamen capita reduci possunt; vnum est caloris naturalis languor, aut potentia; alterum est humorum in corpore existentium cum vrina commixtio. Materia vrinæ cùm sit potulenta, videtur suapte natura destituta ab omni colore, & veluti materia apta ad colores omnes suscipiendos: nam omne recipiens debet esse denudatum à natura recepti: cùm autem ab humoribus vrina recipiat colores, vt dictum est, & humores varij sint, non potest semper vnum in se continere colorem. Sunt autem humores numero quatuor, videlicet sanguis, pituita, bilis, & melancholia: à sanguine recipit vrina colorem rubeum, quia nihil aliud est in corpore nostro, quod ruborem producere possit, quàm ipsemet sanguis: à pituita verò albedinem assumit, quamuis etiam possit à lacte accipere aliquem candorem. Atqui à bile multos potest accipere colores, prout est bilis multiplex; nam vna est pallida, inde vrina pallorem assumit, altera est flaua, & vrina flauitiem recipit; alia rufa, & vrina eodem

B colore rufo inficitur: & quod dico de aliquibus differentijs bilis, id intelligere debetis de omnibus ipsius speciebus, quæ septem à scriptoribus assignantur. Tandem vrina nigra redditur per admixtionem humoris melancholici, quamuis etiam ab alia causa sine admixtione melancholiæ nigra reddi possit, vt intelligetis.

Inter colores primò occurrit albus, cuius in differentijs vrinarum primò meminimus, nũc ipsius albedinis causa indagãda proponitur, circa quam omnes ferè scriptores conueniunt dicentes albedinis causam in vrinis non posse esse aliam, quàm caloris languiditatem, & Mercurialis asserit calorem adeo languidum in hoc casu esse, vt non possit vllo modo alterare, atque permiscere proprium humorem aqueæ substantiæ, ac proinde colorẽ album relinqui. Sed huiusmodi assertio mihi videtur pati non spernendam difficultatẽ, quia in praxi sæpe obseruamus vrinas in sanis esse prorsus albas aquæ in modum, & tamen calor illorum non est languidus, cùm reliquæ corporis functiones omnes naturales bene sese habeant: quare minimè dicendum est huiusmodi albedinẽ in vrinis prouenire à languiditate caloris. Deinde si potus in ventriculo nul-

C lam assumeret alterationem, seruaretque suum colorem, sequeretur, quòd qui vinum flauum, aut rubeum bibunt, etiam ipsum in alteratum mingerent; nam lotium appareret eiusdem coloris, vel flaui, vel rubei, nullus tamen vnquam repertus est, qui vinum min xerit, sequitur igitur, quòd calor non potest dari adeo imbecillis, vt in ventriculo nequeat alterare aliquo pacto materiam potulentam. Non igitur videtur dicendum propositionem hanc semper veram esse, nempe quod vrina alba fiat à diminuto calore. Addo, quòd illi, qui bibunt aquas thermales, easdem prorsus mingunt nulla ratione alteratas, & tamen calor ipsorum non est imbecillis, imò validus, ergo causa albedinis in vrina non debet semper referri in languiditatem caloris innati.

Quare vrina alba, & aquea potest duobus modis considerari, vel quatenus fit à facultate, seu à calore languido, vel ab errore quodam externo: si facultas adeò sit languida, vt non possit alterare potum ad recipiendum suas qualitates, aut saltem, vt disponatur ad eas recipiendas, vel ratione imbecillitatis non possit generari bilis, quæ possit vrinæ admisceri, tunc poterit re vera dici, quòd calor sit imbecillis, ac inde succe-

D dat vrina aquosa, & alba, quod tamen raro contingit, & quasi quando ægrotantes sunt in extremo. Si fiat ab errore quodam externo, id contingit præsertim à nimio potu; nam ita tũc temporis oneratur natura, vt non possit suo calore naturali eam ipsam superare, & per consequens alterare. Verùm, cùm dictum sit colores vrinarum fieri ex mixtione humorum, opus est aliam albedinis vrinæ causam reddere; sed cum hac distinctione, siquidem vrinæ albæ sunt in duplici differentia, aliæ sunt tenues, aliæ crassæ: albæ vrinæ tenuis causa esse potest, vel calor languidus, vel error externus iam dictus: si consideretur vrina alba crassa, dico, quòd ipsa redditur alba per admixtionem materiæ pituitosæ, quæ pro sui varia condensatione fit quoque varia in albedine nam si crassa est pituita, & densata, fit vrina illa, quæ crystallina fuit à nobis appellata, si verò minùs sit condensata, fit ea, quæ alba niuis in modum est; vnde vrina niuea à nobis fuit dicta. Si tandem minùs cogatur pituita, & magis diluta sit, efficitur vrina alba lactea, quamuis etiam ex semine, ex lacte, & ex pure mu-

tetur

tetur color in vrinis. Vnde Capinacceus notat vrinas quasdam subiugales esse albas, B & eas minùs periculosas, quia fiunt ex admixtione vaius ex dictis. Quare concludatis triplici de causa vrinas albas fieri; prima est languiditas caloris, secunda est error externus, tertia est admixtio pituitosi humoris. Et hæc de causis vrinarum albarum.

Veniamus ad vrinas nigras, quæ & ipsæ suas causas habent, & internas, & externas: causa interna est calor adeo excedens, vt adurat, quocirca adustio est causa nigredinis; altera causa interna est humoris melancholici admixtio, est & bilis illa, quam æruginosam dicunt, nec non & porraceam, atque isatidem, quæ ita mutant vrinas, vt potiùs ad nigredinem, quàm ad proprios colores eas reducant. Adhæc nigredinem fieri posse à summa frigiditate, voluisse videtur Gal. 1. de cris. 12. 2. progn. tex. 29. plerique Authores non spernendi, hanc Gal. opinionem defendunt, alij è contra eandem euertere sunt conati: quibus autem horum adhærere debeatis, non est, cur in præsenti multùm laboremus, quia Gal. authoritas magnifacienda est, aliorum rationes non sunt negligendæ, vnusquisque tamen vestrum poterit per otium videre, quid Argenterius, & doctissimus Mercurialis circa propositam controuersiam postremo F docuerint.

Accedamus ergo ad medios colores, inter quos primò occurrebant illi, qui ab albis coloribus recedunt, vt est subalbus, vnde subalba vrina dicebatur, quæ & ipsa est in duplici differentia; nam alia est tenuis, alia crassa. Tenuis vrina subalba ea est, cuius meminit Gal. 1. de cris. 12. cui modicum bilis, crassa verò est, cui non modò bilis, sed pituita admiscetur, vt est subalba lactea, quæ in pueris sæpe cernitur: alia subalba crystallina est, alię, de quibus satis dictũ, sunt quæ nomẽ sortiũtur pro vario bilis, vel pituitæ dominio; nam vna dicitur subflaua, altera subfulua, seu subrufa, pro vt pituita magis, & minùs superat ipsam bilem. Alij verò colores, qui & citrini, & fului dicuntur, prodeunt ab ipsa bile, siue sit vitellina diluta, siue flaua, siue pallida, quare omnes isti colores in vrinis fiunt à maiori, & minori copia bilis, maiorique, & minori actione caloris.

Rubeus deinde color fit ratione admixtionis sanguinis, secundùm maiorem, & minorem ipsius copiam; nam sanguis miscetur vrinæ, quia à nimio calore, & à multitu G dine sanguinis ora venarum aperiuntur, vel quia vasa distracta sunt, vel quia ex nimio labore calor adauctus, calefaciens, atque tumefaciens sanguinem venas aperit, & fluens sanguis admiscetur vrinæ. In morbis antẽ frigidis solet admisceri sanguis vrinę, & id ratione facultatis iecoris discretoriæ, quæ non rectè secernit, & separat sanguinem: quamuis etiam contingere possit ratione virtutis retentricis renum læsæ, quæ permittit deorsum sanguinem descendere. Est tamen animaduertendum vrinæ colores fieri posse à rebus quibusdam exterioribus, vnde obseruamus à rheubarbaro, & à sena assumpta vrinam flauam reddi, & Mercurialis animaduertit obseruasse ex clystere facto ex sapa, nempe ex vino cocto vrinam fuisse redditam nigram. Et hæc de causis colorum in ipsis vrinis.

Absolutis causis vrinarum, earum rerum, quas necessariò consequi diximus, iam opus est deuenire ad necessariò accidentia, inter quæ sola quantitas vrinæ à nobis fuit considerata: quare nunc de causis quantitatis immoderatæ, & inopiæ eiusdem à nobis est agendum. Causæ immoderatæ vrinæ, & eiusdem inopiæ sunt in duplici differentia; aliæ sunt internæ, aliæ externæ. Vrinæ penuriæ causa externa est in primis po H tus penuria, victusque facultatem exiccandi habens, austera alimentorum qualitas, vel crassities, aut etiam eorundẽ viscciditas, labor immoderatus, copiosus sudor. Internæ verò causæ sunt, quando vrina aliunde auertitur, aut quando ad intestina labitur, neque per venas meseraicas ad iecur deducitur: vnde habetis vltimum quartæ particulæ aphorismum, vbi scriptum est, multam mictionem noctu factam, paruam deiectionem significare; quia tunc temporis materia serosa tota fertur per venas meseraicas in iecur, inde in renes: vnde intestina, hac humiditate priuata, non possunt tam facilè eijcere fæces, & è contra quando tota vrina ad intestina prolabitur, tunc fit vel nulla, vel paucissima vrina.

Est in hac serie, & virtus tam excretiua, quàm expulsiua renum, quæ languida est, vel debilis, vel impedita, aut quando adest in renibus obstructio, aut in vreteribus à

crassis,

A crassis, viscidisque humoribus facta, vel quando colligitur, vel pus, aut grumus sanguinis, aut calculus, vel arenulæ, vel quid simile contentum, tam in vasibus vrinæ, quam in renibus. Aliquando etiam contingit vrinam paucissimam reddi ob crassorum, & lentorum humorum copiam in venis collectam: est tandem & febris ardentissima, & vehementissima, nimium quàm par sit vniuersum corpus exiccans. Si placeat etiam addere aliam causam, ea est, quando potus in alimentum conuertitur, vt obseruamus quandoque in famelicis à penuria alimentorum, & etiam in conualescentibus, in quibus videmus potum conuerti in alimentum, & istæ sunt causæ tam internæ, quàm externæ penuriæ vrinæ.

Causæ verò quantitatis immoderatæ eiusdem vrinæ sunt prædictis contrariæ; nam externæ sunt in primis immoderatus potus, vel vini tenuioris, aut aquæ; immoderatus quoque vsus diureticorum medicamentorum, otium non assuetum cum densitate cutis à frigore externo; tandem alui constipatio. Causæ internæ sunt intemperies renum calida, vt contingit in diabetica passione. Hipp. in lib. de morbis scriptum reliB quit vrinam copiosam reddi, quando caput nimium calefactum fuerit. Interna quoque causa est materia pituitosa, (cuius caput est fons) colliquata, & ad vias vrinæ propulsa; est etiam vrinæ collectio in aliqua parte, quæ causa est, vt multa reddatur, sicut quandoque contingit in mulieribus, quibus in abdomine colligitur vrina. Habetis exemplum apud Fernelium in illa muliere, quæ multam copiam vrinæ mingens fuit ab hydrope liberata; id etiam euenit, quando materia contenta in thorace per crisim expurgatur, nonnunquam insuper contingit fieri huius aquæ collectionem in pulmonibus, quæ deinde ad renes propellitur, & huiusmodi dicitur pulmonum hydrops, & istæ sunt causæ tam internæ, quàm externæ nimiæ quantitatis vrinæ.

Occurrit modò postremum illud caput, quod dicebatur contingenter eueniens ipsis vrinis: illud autem versatur circa contenta vrinæ, quorum quædam diximus esse naturalia, eò quòd vt plurimùm in vrinis tam sanorum, quàm ægrotantium reperiuntur, alia verò præter naturam, quæ adhuc sunt diuisa à nobis in preternaturam simpliciter, & quòd peccent tantummodo in defectu, aut in excessu; & in à toto genere præternaC turam, eò quòd in illis producendis natura nihil prorsus operatur. Priora contenta erant tria, si rectè memoria tenetis, vnum erat semper in superiori parte vrinæ, & sublimamẽtum dicebatur, aliud erat in media regione vrinæ, & vocabatur nebula, postremum erat hypostasis, quæ in imo matulæ semper remanebat. Horum omnium inueniendæ sunt causæ, quorum aliæ dicuntur generationis contentorum secundùm naturam, aliæ eorum mutationis diuersorum locorum, quæ omnes reducuntur ad duo capita ad calorem tanquam ad causam efficientẽ, & ad materiam vario modo affectam.

Primo calor naturalis dicitur causa efficiens horum trium contentorum in vrina, eò quòd validè expellit, quicquid superfluum est: materia verò vel est in sanis, vel in ęgrotis; si in sanis, nihil aliud est, quàm portio alimenti, quæ coctionem effugerit, vt dictum est. In ægrotis verò est superfluitas alimenti, nec non & humoris putrescentis pars: causa verò cur huiusmodi contenta contineantur in varijs locis est idem met calor magis, & minùs validus, & materiæ crassities, & tenuitas; nam si calor naturalis non dum perfectè superat causam morbificam, & hæc sit tenuis, & plena flatibus, necesD sariò remanet in sublimiori parte vrinæ: at si calor validior, materiaque pauló crassior fuerit, neque à flatibus agitata, tunc remanet in media vrina: vbi verò calor tam validus est, ita vt ex toto superet materiam morbificam, flatusque perfectè discutiat, tunc materia perfectè coquitur, crassiorque existens, & benè elaborata, deorsumque descendens in imo matulæ, fitque leuia, alba, atque continua, vera tunc hypostasis dicitur. Si verò calor naturalis non perfectè dominetur, neque hypostasis, & reliqua æqualia neque continua remanent, sed inæqualia, & diuulsa. Et istæ sunt causæ trium contentorum naturalium.

Quæ verò præternaturam dicuntur, & ipsa suas habeant causas à diuersitate actionis caloris, aut à minori, seu maiori materiæ resistentia desumptas; nam cum hypostasis in morbis, vt dictum est, constet partim ex materia morbifica, vt contingit in febribus, partim ex alimento; calor qui aduersus causam morbificam pugnat, semper vel vincit, vel vincitur à calore præternaturam, vel ex æquo pugnant, ita vt modò calor naturalis su-

lis superare videatur calorem præternaturam, modò calor præternaturam superare E calorem naturalem, si primo modo, quæ cõtinentur in vrina, apparent vnita, & æqualia in quocunque loco fuerint, coctionemque secundùm magis, & minùs factam esse demostrant: simulque & in venis efficitur quid simile ei, quod in puris transmutatione, & in inflammationibus obseruamus, cõtentumque quale illud fuerit, redditur album, leue, & æquale, & quàm minimè fœtidum. Si verò calor præternaturam vincit, id contingit ei secundùm magis, & minùs, & pro varia materia, in quam agit: hinc apparent in vrinis sedimenta varia tum quantitatis, tum qualitatis ratione: inde etiam apparent illæ variæ figuræ in sedimentis. Et istæ sunt causæ contentorum præternaturam simpliciter.

Illa verò sedimenta praua, quæ diximus, vel furfuris, vel squammarum, vel farinæ crassæ, aut etiam orobi figuram repræsentare, fiunt quidem ab intensissimo calore præternaturali agente, & varias corporis partes colliquante; nam illa sedimenta quæ orobi, seu erui figuram præseferunt, à iecoris, aut lienis substantia proficiscuntur, quæ verò furfuracea sunt, sæpe à tunica interna vesicæ, aliquando verò à proprijs venis prodeunt: at squammosa, vel prodeunt, & apparent in vrinis sine febre, vel cum febre, si sine febre signum est prodire à vesica; si cum febre ab internis venarum membranis: tandem farinacea, seu sedimenta, quæ crassæ farinæ hordei assimilantur ex sanguine assato, seu adusto fiunt: reliqua verò vt mucus, aut humor crudus, aut pituita à varia specie pituitæ proueniunt, semper superante calore præter naturã: qui quidẽ calor siue dominetur, siue dominium non habeat supra has materias pituitosas, sedimenta tamen sunt semper eiusdem naturæ, quemadmodum è contra pro vario vnius, vel alterius dominio iam vno, aut alio modo sese habent. F

Sedimentorum autem à toto genere pręternaturam quędam dicebamus esse leuia, quædam grauia; priora erant pili, vel corticis hordei figuram præseferentia, grauia verò, quæ in fundo matulæ residebant, vt arenæ, calculi, & corpora quædam carniformia. Pili fiunt ex materia pituitosa tenaci diù contenta in renibus, & vreteribus, quæ à calore assata, seu adusta, & ob locorum angustiam attenuata ad pilorum naturam redigitur: hoc idem dicendum de corporibus corticis hordei figuram æmulantibus. G Caruncułæ, seu carniformia corpora proueniunt à substantia renum malè affecta. Erant vltimo loco ea contenta, quæ per superficiem ipsius vrinæ vagabantur, vt est pinguedo, quæ fit à calore præternaturali liquante non modò pinguedinem renum, sed aliarum partium, & totius corporis: spuma, corona, bullæ, atque circuli, quæ singula duas habent causas, materiam, & efficiens. Materia est humor viscidus, ac flatus: causa verò efficiens est triplex motus, calor, & frigus: & hæc est tritissima Arist. & Gal. sententia.

Sed videamus in primis modum, quo spuma efficitur, fit igitur hæc à flatibus intra viscidam materiam inclusis quęrentibus exire in aërem tanquam in proprium locum; humorem enim illum viscidum, in quo sunt inclusi attollunt, & eleuant: quòd si tenax sit humor, viscidus, & densus, quare flatus exire minimè possit, necessariò eleuantur bullæ, ex quibus exoritur spuma. Si verò humores prædicti minimè densi sint nec tenaces, facilè flatus exeunt, & statim ampullæ rumpuntur, vt sæpe in pluuijs obseruamus. Causa verò efficiens potissima est calor, qui tribus modis concurrere potest: primò humores incrassando, viscidosque reddendo: secundò ex illis humoribus eleuando flatus: tertiò agitatione, quam facit in rerum, aut succorum ebullitione. Motus, & ipse est causa spumæ, humores calefaciendo, atque ab illis eleuando vapores, & flatus, qui vbi calefacti sunt, & inclusi bullas faciunt: concurrit etiam rarefaciendo humores, quibus rarefactis, ne detur vacuum, includuntur aër, ac spiritus, & ab his, pro diuersitate crassitiei, & lentoris, aut duritiei, contingit ampullas eleuari, & durare per aliquod temporis spatium: aut vbi non adsit durities, in lentorem statim dissolui, id quod obseruamus in mari. Tertia causa efficiens erat frigiditas, cuius etiam meminit Gal. lib. 1. pror. cap. 1. dupliciter ad spumam faciendam concurrens: primo modo spiritus intra aquam condensando: secundo modo retundendo calorem ne succos concoquere, ac superare possit, sed in flatus ipsos cogat. His de causis fiunt spuma, & coronæ in vrinis, quemadmodum & vocati circuli in matulis, qui plerumque obseruantur H

uantur

A nantur ob lentorem, & crassitiem ipsius humoris. Hæc de causis præternaturalibus mutationis ipsarum vrinarum.

Sunt modò & aliæ causæ alterantes, & mutantes vrinas, quæ naturales, & non naturales dicuntur; quemadmodum est complexio, ætas, & sexus, deinde sunt & causæ non naturales, quæ referuntur ad alimenta, ad aërem, & reliqua: de quibus non est, vt in præsenti longiorem habeamus sermonem, quia vos poteritis per vos ipsos legere alios Authores, & quia, vt expediamus hunc tractatū, opus est deuenire ad postremum caput, in cuius gratiam hæc omnia hactenus consideranimus: istud autem caput institutum fuit pro præsagijs, verùm non modò præsagimus ex inspectione vrinarum futurum morborum euentum, sed etiam, & præsentem agnoscimus, ideo diligenter à vobis est considerandum.

Sed statim dicet quispiam vestrum, vtrum liceat Medico vrinam contemplari in omnibus morbis, vt inde ex illis agnoscat ideam morborum omnium, nec non & futurum euentum præsagiat? cui breuiter respondeo posse vrinam bifariam considerari: tum primò, & per se, tum secundariò, & per accidens: si vrinæ primo modo considerentur, nempe per se primò, dico, quòd demostrant, & præsentem ideam morbi, & futurum illius euentum, & hoc euenit in illis affectionibus, quæ insunt partibus, in quibus vrina generatur, & permeat, quemadmodum potissimùm id est in ipsis febribus, & in morbis renum, vreterum, vesicæ, & hepatis: si secundo modo vrinæ considerentur, dico, quòd per accidens nobis euentum demostrare possunt; nam ex vrinis benè, & malè habentibus in morbis particularibus cognoscimus, an simul cum affectibus iecur, aut aliæ partes naturales, benè, vel malè se habeant. Si vrinæ fuit bonæ, minùs malum, arguimus, si non bonæ, tunc cognoscimus partes naturales malè sese habere. Vrina igitur in omnibus morbis est contemplanda, sed maximè in febribus, quandoquidem vrinæ per se primò indicant sanitatem, & ægritudinem, salutem, & mortem, iudicij celeritatem, & tarditatem, vnde dicuntur per aliud demostrare, hoc est per coctionem, aut cruditatem.

De Præsagitione ex vrinis. Cap. IV.

De iudicijs igitur, quæ ab vrinis petuntur, in hoc capite tractandum proponitur, eo prorsus ordine, quem seruauimus in differentijs, & causis inuestigandis. Et primò à nobis videndum est, quid vrinæ tenues, quid crassæ, quid claræ, & quid turbidæ nobis significent, & in febribus potissimùm; ita enim proposuimus differentias ab essentialibus vrinæ desumptas, quæ erant quatuor differentiæ iam dictæ, vt nostis; primò igitur videamus quid tenues significent, quæ à nobis diuisæ fuerunt in eas, quæ sunt semper tenues; & in illas, quæ aliquando crassescunt. Priores vrinæ non modò caloris languiditatem demonstrant, sed etiam & obstructionem; quę verò crassescunt, ostendunt nobis minorem caloris languiditatem, & minorem cruditatem, & paucissimam obstructionem; aut saltem tantam adesse caliditatem, vt eleuare possit flatus, qui admisceatur vrinis. In summa tenuis vrina, quæ talis fit, vt D perseuerat in morbis acutis vel cruditatem, vel malum indicium, aut mortem nobis prænuntiat, vel transmutationem morbi in aliquem abscessum, vt scribitur 2. progn. 31. & 34.

Crassæ autem vrinæ demonstrant nobis cruditatem; nam vbi tales permanent, indicant admixtionem prauorum humorum, siue flatuum, flatusque esse crassos, & viscidos, qui à calore superari non possunt, nisi vix, & cum difficultate, & longo tempore: hinc sæpe colligimus prauos fieri abscessus, aut morbos recidiuare. At quæ vrinæ non sunt semper crassæ, sed quandoque attenuantur, minus malum portendunt; significant enim humores non esse perfectè admixtos, posseque aliquando adæquari: sunt tandem hæ vrinæ prioribus minùs malæ. Sed dices prętèrquàm quòd euentum futuri morbi prænuntiāt (cùm in ipsis dixerimus ad esse copiam flatuū, & cùm ipsi flatus vnà cum faccis calidioribus, in caput ferri consueuerint) poterunt etiam prænuntiare nobis & capitis dolorem, & alios affectus. Ad id respondeo, vt supra, quòd vrinæ

per se non possunt demonstrare dolorem capitis, neque alias affectiones, quia per se non demonstrant nisi coctionem, & cruditatem: secundariò verò, & per accidens, hoc est per aliud, nempe per flatus in caput eleuatos, & per humores, qui sursum cum ipsis feruntur, poterunt & dolorem capitis, & phrenitidem demonstrare. Et hæc est responsio Gal. 3. epid. sec. 3. ægroto 6. hactenus de indicijs vrinarum crassarum, & tenuium.

Videamus modò, quid significent turbidæ vrinæ, & claræ, quas diximus esse in triplici differentia: aliæ enim turbidæ mingebantur, deinde subsidebant, & claræ reddebantur: aliæ turbidæ mingebãtur, & turbidæ semper remanebant, aliæ denique erant, quæ claræ mingebantur, & statim turbabantur. Istud postremum membrum videtur pertinere etiam ad ipsas vrinas, quæ claræ minguntur, & claræ semper manent; vel turbantur statim post mictionem, aut paulò post. Priores vrinæ docente Gal. 1. de cris. 12. quæ videlicet turbidæ minguntur, & clarescunt, sunt cæteris omnibus turbidis minùs periculosæ, quia demonstrant naturam prope esse, vt causam morbificam vincat, ac superet; sunt enim futuræ coctionis indicium: at si remaneant turbidæ semper iumentorum vrinarum in modum, indicant morbum adhuc crudum esse, admistosque esse flatus cum humoribus, qui vix, & cum difficultate vinci possint, aut paulò post causam morbificam superaturam. Vel, vt dicebat Hipp. 4. aphor. 70. tales vrinæ demonstrant dolorem capitis, vel præsentem, vel futurum; idest, quòd non omnes vrinæ turbidæ capitis dolorem prænuntiant, sed tantùm illæ, quæ turbidæ minguntur, & turbidæ remanent. Vrinæ verò, quæ claræ minguntur, & turbidæ fiunt, inter turbidas sunt omnium pessimæ, eodem docente Gal. iam citato; demonstrant quidem agitationem esse in venis, sed à multitudinis copia calorem suffocatum iri, nec posse vincere, vnde cum virium robore longitudinem semper, cum languore verò omnimodam desperationem minantur, & malum morbi exitum: quare Gal. & 1. de cris. 12. citato, & 4. aph. 70. scriptum reliquit inter turbidas vrinas, eas esse peiores, quæ claræ minguntur primò, deinde turbantur: secundum locum obtinent illæ, quæ turbidæ minguntur, & turbidæ manent: tertio loco sunt illæ, quæ turbidæ eijciuntur, & postea clarescunt.

Sed si verum est, quòd vrinæ, quæ minguntur claræ, deinde turbantur, omnium turbidarum sunt pessimæ, & cum virium languiditate mortem, cum robore virium significant longitudinem morbi, cur idem Gal. 4. de tu. val. cap. 4. scribit, quòd vbi vrina emittitur pura, protinusque turbatur, crudi succi concoctionem aggredi naturam doceat? hæc enim propositio superiori contraria est; nam concoquere, & ad mortem tendere contraria sunt omninò. At rectè consideranti sermo Gal. diuersus est, cùm primo de cris. loquatur de morbis acutis; 4. verò de san. tuen. de vitijs, quæ reperiri solent in venis eorum, qui sani quidẽ sunt, sed non omnimoda fruuntur sanitate, cùm in ipsis crassi, & crudi humores generentur, à quibus lassitudines fieri possunt. Quòd verò Gal. lib. de san. tuen. loquutus fuerit de sanorum vrinis, demonstrant verba, quæ paulò post scribit, vbi dicit. *Verum omnium turbidarum vrinarum generalis nota esse ipsius crassi, à liquidiore separatio, aut properè, aut tardè facta, aut omninò nulla*: ergo si protinus fiat, & quod subsidet album, leue, & æquale superiorem longè naturam succis, quos concoquit, ostendit. Sin bonum sit, quod subsidet, sed quod post longius interpositum tempus colligatur, eius naturam temporis spatio superaturam succos nuntiat: si verò vel omninò nulla separatio: vel id quod subsidet malum sit, imbecillitas naturæ significatur, egetque ope aliqua ad succos concoquendos. Vrinæ tam sanorũ, quàm ægrotantium in febribus putridis conueniunt in hoc, quòd turbidæ redduntur, deinde quia liquidum à turbido separari potest, aut properè, aut tardè, aut difficilè, vel nullo modo: sed differunt, quia in vrina sanorum, vbi turbidum à sano seiungitur, quod subsidet, album, leue, & æquale est, quod non contingit in turbidis vrinis febricitantium. Deinde, quod subsidet in vrinis sanorum, ostendit naturam esse aggressuram coctionem: è contra verò contingit in vrinis turbidis febricitãtium. Tandem vbi nulla fit sequestratio, aut separatio turbidi à liquido, in sanis ostendunt calorem languidum quidem esse, sed ope artis posse superare, at in febribus cum virium languore mortem, cum virium robore longitudinem, nec securitatem.

Sunt

A Sunt modò vrinæ, quæ claræ minguntur, deinde statim, aut paulò post turbantur, quę tamen, non sunt adeò malæ: sunt & alię vrinæ, quæ etiam turbantur, quemadmodum contingit in febribus quartanis, & etiam aliquot quotidianis, quare obijcere aliquis posset, quòd non est semper vera hęc ratiocinatio: vrinę clarę minguntur, deinde turbantur, ergo sunt malę. At respondeatis, quòd morbi, in quibus vrinæ claræ minguntur, deinde turbantur, sunt in duplici differentia; nam alij sunt morbi acuti, inter quos connumerare potestis febrem malignam, alij verò non sunt acuti. Si primo modo considerentur morbi, dico, quòd opus sit adhuc considerare tempora morbi; nam si à principio in morbis acutis, & malignis vrinę clarę minguntur, & paulò post turbentur, vera est propositio Galeni, quia semper istę vrinę sunt malę, & mortem vt plurimùm portendunt; si verò morbi sint in fine, & fiant turbidę vrinę, tunc non sunt malę, quia hac via sæpe soluitur morbus per crisim tam veram, quàm non veram. At si considerentur vrinę, quę paulò post turbantur in alijs morbis, & in principio potissimùm, tunc vel turbantur à causa interna, vel ab externa: si à causa interna sunt malę, B quia copiam crudorum humorum denuntiant: si verò in fine appareant tales, non sunt malę, at quando turbantur à causa externa, sunt bonæ, & malę secundùm magis, & minùs; nam si turbantur in aëre calido, indicium est calorem languidum esse, ita vt non possit hętherogeneas partes ab homogeneis separare, & huiusmodi vrinę non sunt bonę: si autem turbentur in aëre frigido, indicium est aëris frigiditatem superare caliditatem vrinæ; & huiusmodi vrinæ non sunt malæ.

Sed dicetis, quomodo nos poterimus cognoscere vrinas turbari ab aëris frigiditate? nunquid à diminutione caloris vrinę? Respondeo, vt supra quoq; adnotaui, quòd si vrinę turbentur ab aëris frigiditate, quòd statim igni appositę reuertuntur in sui claritatem; si verò à casa interna nunquam clarescunt, etiam si millies igni apponantur. Et hęc sunt indicia, seu presagia, quę desumi possunt ab essentialibus vrinę, quod fuit primum caput propositorum.

Veniamus ad secundum caput, quod erat desumptum à coloribus, tanquam à necessariò consequentibus, qui nihil aliud nobis demonstrant, nisi cruditatem, aut co- C ctionem in vrinis; nam intellexistis rufum, & subrufum colorem esse perfectę coctionis indicia: alij verò colores demonstrant, & cruditatem, & coctionem, prout recedunt, & accedunt ad prędictos colores. Vnde vrina alba, quia à prędicto colore summè recedit, demonstrat summam cruditatem, subalbus verò, & subpallidus, & alij iam dicti, demonstrant nobis cruditatem, & coctionem diminutam: subrufus autem maiorem coctionem ostendit, quàm vel pallidus, aut flauus, aut subpallidus, vel subflauus. Sed dicetis, si albus color cruditatem nobis demonstrat, vnde est, quòd Hipp. 4. aphor. 72. scriptum reliquerit, quibus vrinę clarę, & perspicuę apparent maximè verò si in phreniticis id cõtingat, malas esse: vnde etiã voluit vrinã albam prenuntiare nobis nitidem, inde mortem; nam Gal. in cõm. scribit nunquam obseruasse aliquem phreniticum, qui cum vrinis albis conualuerit. Respondeatis, vt supra, quòd vrinę albę per se semper cruditatem demonstrant; secundariò verò, & per aliud, nempe per succos biliosos in caput repentes, à quibus augetur phrenitis, demonstrat semper ipsam phrenitidem, quare vrina alba suapte natura semper demonstrat cruditatem D secundùm magis, & minùs.

Vrinæ nigræ pro diuersitate causarum, à quibus proficiscuntur, bonum, & malum ostendunt: si ab intensissimo calore prodeant, demonstrant vel maximum incendium: si verò à frigiditate, nempe ab extinctione caloris proueniant, tunc omnium sunt pessimæ: si verò nigræ sint respectu humoris melancholici, vt in quartanis obseruatur, & etiam in puerperis, quibusdam, quæ solent expurgari ab humore melancholico per vrinas, vt ex Hipp. clarissimè colligitur. 3. epid. sect. 3. ægroto 5. in Thaso muliere austera, nec non & in vxore Epicratis 1. epid. sect. 3. ægrota 5. quæ ambæ mulierçs vrinam nigram minxerunt, & cum salute: vrinæ verò liuidæ virides, & æruginosæ sunt pessimæ. Vrinæ rubeæ, pro vt inter se sunt magis, & minùs colore rubicundo saturatæ, demonstrant intensionem, & remissionem secundùm magis, & minùs caloris naturalis; nam rubeus color, qui non admodum sit intensus copiam materiæ demonstrat, & cruditatem, quæ non nisi longo temporis spatio ad coctionem per-

duci possit: si verò crassa admodum, & rubicunda, demonstrat potiùs renum affectionem: si pauca, & tenuis fuerit, talisque perseueret indicium est futuræ hydropis. Vrinæ tandem rubeæ in acutis morbis, nisi ex vasorum apertione fiant, sunt omnes malæ: & tandem, vt in summa concludam cum Hipp. qui scriptum reliquit minùs periclitari ægrotantes in ijs morbis, in quibus similes sunt ætati, sexui, naturæ, & cõplexioni eorum, dico quòd vrinæ, quæ similes sunt ætati, sexui, complexioni, & naturæ eorum, à quibus fiunt, sunt minùs malæ, quæ verò his sunt contrariæ, omnes sunt prauæ. Et hæc de secundo capite.

Venio ad tertium caput, quod est de quantitate vrinæ, quæ si multa est, indicat vel nimium potum, aut rerum diureticarum nimium vsum, aut quia vrina vehementiùs, quàm par sit à renibus attrahatur: significat etiam in morbis longis colliquationem, præsertim si superat pinguedo instar telæ aranearum: paucitas verò vrinæ à contrarijs causis proficiscitur, vel aliunde auertitur, nempe ad intestina, aut ad aliquem alium locum, aut quia vasa, per quæ fertur, sunt obstructa, vel quia adest copia crassorum, & lentorum humorum in venis, aut tandem ardoris cuiusdam intensissimi ratione, quemadmodum in constitutionibus pestilentibus contingere solet; nam significat summam virtutis concoctricis, & expultricis imbecillitatem. Et hæc de tertio capite: erat postremum caput de contentis, de quo in sequenti.

Quid igitur contenta omnia significent tam naturalia, quàm præternaturam, breuiter à nobis in præsenti est dicendum: pro cuius rei resolutione scire debetis, morborum alios esse, qui fiunt ab humoribus, alios, qui fiunt ab alijs causis, vt docet Gal. 1. de cris. 12. in prioribus morbis vrinæ semper sunt cum contentis, nempe hypostasi, nebula, atque suspenso: in ijs verò, qui fiunt vel ab inedia, aut vigilijs, vel huiusmodi causis, vel non reperiuntur contenta in vrinis, aut saltem tantùm nebula, vel suspensum, quod etiam animaduertit Gal. in febrientibus ex biliosis humoribus: hac stante determinatione dico, quòd huiusmodi contenta in quacunque parte fuerint, si alba, leuia, æqualia, & quàm minimè fœtida fuerint, semper demonstrant perfectam coctionem, vbi verò recedunt à prædictis cõditionibus, non ostendunt nisi cruditatem, secundùm tamen magis, & minùs. Diuersitas etiam loci horum contentorum aliquid facit ad cruditatem, aut coctionem indicandam; nam vbi in sublimi fuerint, rudimenta coctionis præseferunt, vbi in medio maiorem coctionem, vbi verò in fundo cum prædictis conditionibus perfectam, & absolutam nobis demonstrant coctionem.

At vbi morbi sunt immateriales, aut saltem ex leui, & tenui materia, vrinæ tantummodo coctæ cum suo colore coctioni proportionato ostendunt nobis morbi coctionem; vel quando adest, vel leuis nebula, vel suspensum, quod scilicet habeat suas conditiones, nempe vt sit album, leue, æquale, & minimè fœtidum: quamuis etiam flauus color in huiusmodi suspensis possit demonstrare perfectam coctionem: sed hoc est de raro contingentibus, quòd ex sola vrina, & ex solis suspensis dignoscamus, perfectam coctionem; nam rarò contingit morbos fieri immateriales. Et hæc sunt, quæ colliguntur ex contentis, quæ à nobis fuerunt appellata naturalia. Cùm autem excedunt interdum in quantitate, ex quibus fiunt variæ sedimentorum figuræ, huiusmodi sedimenta vel sunt cum robore virium, vel cum earundem languiditate: si primo modo significant nobis morborum longitudinem, non tamen securitatem, si verò sint cum virium languiditate, certissimam nobis mortem prænuntiant.

Quod attinet ad illa quatuor sedimenta, nempe furfuracea, squammosa, farinacea, & eruginosa; dico, quòd rarò contingunt, & quando eueniunt demonstrant nobis colliquationem partium corporis: pro quibus legite Hipp. 2. progn. tex. 28. Grumus verò sanguinis vesicæ, & renum affectionem præternaturalem demonstrat; nam sanguis quotiescunque exit à suis venis, siue maneat in corpore, siue extra corpus in grumum conuertitur. Calculi sunt indicia vesicæ, aut renum malè affectorum, & pili demonstrant intemperiem calidam renum, & copiam humoris pituitosi ab hac intemperie adusti. Illa verò sedimenta, quæ in superficie vrinæ, & ad matulam adesse diximus, aliquando demonstrant nobis colliquationem, aliquando verò solam renum affectionem. Pinguedo semper colliquationem demonstrat, aliquando quidem solius pinguedinis, aliquando verò carnium, & partium solidarum, prout magis, & minùs

est co-

A est copiosa bulla, & spuma supernatans significat renum affectionem 7. aph. 34. demonstrant etiam longam ægritudinem, quemadmodum etiam & illi circuli albi, quos in interna superficie matulæ obseruamus, quia fiunt ex humoribus pituitosis viscidis, lentis, & crassis, qui, vt discutiantur, longo temporis spatio egent. Et hæc satis, superque nobis dicta sint hoc loco de vrinis, si ampliorem de ijs tractatum requiritis recurrite ad Authores, qui de hac materia fusiùs scripserunt.

Vtrum mulieres vtero gerentes possint cognosci ex vrinis.
Cap. V.

PRo corollario tamen addere placet diuulgatissimam illam inter Medicos quæstionem, an scilicet possint cognosci mulieres vtero gerentes ex vrinis? Non desunt, qui certò id fieri posse putent, rationibus, & authoritatibus haud destituti; quandoquidem (vt supra intellexistis) vrinæ varietatem recipiunt à rebus naturalibus, & non naturalibus: at inter res naturales connumeratur sexus: ergo à sexu vrinæ B aliquam varietatem assumunt, quare & vrinæ mulierum habent aliquam diuersitatem, ab vrinis virorum. Sed quemadmodum diuersitas est aliqua, inter vrinas varij sexus, nempe hominis & mulieris: ita ergo erit etiam dicendum varietatem aliquam reperiri inter vrinas grauidarum mulierum, & earum quæ minimè sunt grauidæ: & hoc euenit, quia vt dicebat Arist. 4. de gener. anim. cap. 6. mulieres vtero gerentes, vt plurimùm sunt infirmę; vitam enim sedentariam, & otiosam deguntahinc plura aggregant excrementa, à quibus ægritudines proueniunt.

Succedit, quòd fœtus in vtero, vt habetur ab Hipp. 1. de morbis, ad se trahit meliorem sanguinis partem, pro sui nutritione, deteriori parte ad habitum matris relicta: hinc videtis mulieres vtero gerentes, plerumque virore quodam pallescere, quasi sint ex praua cacochimia nutritę, quare & vniuersus habitus corporis ipsarum est mutatus, & diuersus ab eo habitu, quem antea habebant: hincque necesse est etiam, vt C vrinæ sint mutatæ: & hæc est ratio, qua persuaderi facilè poteritis, ad dicendum ex vrinis posse discerni mulierem vtero gerentem. Huic rationi succedit Principis Arabum Auicennæ authoritas fen. 2. Doct. 3. cap. 10. & ante ipsum Rhasis 2. continentis cap. 9. qui multa signa attulerunt in vrina obseruanda mulierum grauidarum, tam in substantia, quàm in contentis ipsius vrinæ: & quod magis est inter Latinos Iacobus de partibus commentator Auic. & Matthæus de Gradis nituntur suis quibusdam rationibus signa ab Auic. comprobata, & obseruata probare.

Primum autem signum, quod ab Auic. obseruatur, est: vt vrina sit clara: secundum, vt supra eius superficiem sit nebula: tertium, vt aliquando & vrina, & nebula trahant ad colorem aquę cicerum, aut aquę pedum, id est, vt ait Gradis, ad colorem aquę loturæ pedum similem, deinde adest color irinus: per irinum Gradis interpretatur colorem similem ei, qui in iride cernitur, qui constat ex flauo, rubeo, viridi, & glauco colore. Quartum signum est, vt supra summitatem earum adsit nebula: sed quomodocunque hæc nebula fuerit, inquit Auic. in medio videbitur sicut cotum carminatum, D hoc est, vt gossipium diuulsum: vltimum, quod in vrinis harum mulierum grauidarum obseruatur, sunt grana tria, quæ mouentur sursum, & deorsum. Commentatores verò iam dicti admonent hæc grana non esse semper tria, sed siue duo sint, siue tria, mouentur per vrinæ liquorem, immoto remanente liquore, nec quocunque motu mouentur, sed motu secundùm sursum, & deorsum. Et istæ sunt rationes, & authoritates eorum, qui tenent partem affirmatiuam.

Hactenus intellexistis, quæ sint fundamenta existimantium, posse ab vrinæ inspectione cognosci mulieres vtero gerentes: videamus modò opinionem aliorum, qui partem negatiuam sustinent, qui & ipsi ratione nituntur, & grauissimorum virorum authoritate. Ratio desumpta est ab ijs, quæ supra ex Gal. diximus, nempe vrinam non demonstrare nisi affectiones earum partium, in quibus ea generatur, vel permeat, aut colligitur, quemadmodum sunt ventriculus, iecur, venæ, renes, vreteres, & vesica: atqui cùm vterus nullum commercium cum prędictis partibus habeat; hinc etiam

est,

est, quòd inspectio vrinæ nihil demostrare nobis potest earum rerum, quæ in vtero continentur. B

Addatis & aliud, quòd dùm mulieres vtero gerunt, illud, quod in vtero continetur, siue genitura sit, quæ est prima alteratio, quam patitur semen in vterum iniectum, siue embrio, qui est secunda, siue fœtus qui est tertia, siue infans, qui est quarta alteratio, semper est, quid secundùm naturam: cùm autem vrinæ non transeant per ipsum vterum; neque possunt nobis aliquid de vtero significare. Addo, quòd vrinæ per se nihil aliud nobis demonstrant, nisi coctionem, aut cruditatem, ex quibus nihil prorsus inferri de vteri gestatione potest. Et istæ sunt rationes, quæ oppositæ sunt prioribus rationibus.

Accedunt & authoritates: & inter Græcos primò, quamuis multi fuerint, qui de vrinis exactè tractarint, quorum fortassè Areteus primas partes obtiniut, ne verbum quidem de vrinæ cognitione, in mulieribus vtero gerentibus attulit. Inter Arabes plerique fuerunt, qui diligentissimè, & accuratissimè tractarũt de vrinis, inter quos fuit Isaac, qui & ipse de hac materia ne verbũ quidẽ protulit. Inter Latinos paucissimi, quos F reperietis, de hac rescripsisse irridere potiùs visi sunt Auic. & Rhasis infantiam, qui existimarunt posse ex vrinis cognosci mulierem vtero gerentem, & istæ sunt authoritates, & rationes existimantium non posse cognosci ab vrinis mulieres grauidas.

Est tamen res magni momenti, neque tam facile silentio obuoluenda; nam videtis sæpe Medicos grauissimos de hac materia inter se certantes, vtrum scilicet mulieres vtero gerant, nec ne? nam vbi mulieres aliquo morbo laborant, vel præsenti, vel imminenti, sitque suspicio de vteri gestatione, non possunt auxilia tam liberè administrari, quemadmodum est sanguinis missio, aut purgatio, quæ abortum cum matris periculo concitare cõsueuerunt, à quibus vel abstinendum penitus est, vel saltem id agendum cum maxima cautela, & præmeditatione; nam cum abortus succedit Medici culpa, siue id ignauia, siue propria negligentia contingat, omni pœna dignus censetur ipse, & grauiter, mortaliterque peccat, siue fœtus animatus, siue inanimatus in vtero existat. Quare in hac materia determinanda cautum esse oportet Medicum, & (vt rectè admonet Diuus Ambrosius) si non potest subuenire alteri, nisi alter læditur, G commodiùs est neutrum iuuare; quare cum res iudicatu sit admodum difficilis, non est, cur medicus fidem adhibeat vnico signo potissimùm desumpto ab vrina, quod adeò fallax est, quemadmodum intellexistis.

Et quod attinet ad rationem eorum, qui cum Arabibus tenent vrinam posse demonstrare mulieres grauidas esse, siue diuersitas sit in substantia, siue in colore, dico, quòd huiusmodi diuersitas nihil prorsus demostrare nobis potest, nisi aliquam speciẽ cacochimiæ collectam in toto ambitu corporis, cuius etiam portio potest esse in vtero, non tamen demonstrat nobis posse aliquid reperiri, & contineri in ipso vtero, siue secundùm naturam, siue præternaturam sit.

Quod attinet ad signa, quæ ab Auic. & suis sequacibus afferuntur, dico, quòd sunt communia, à quibus nihil certi haberi potest, vt est claritas vrinæ, & nebula, quam dicunt reperiri in superficie: idem quoque dicendum est de illo colore, qui in vrina reperitur instar loturæ pedum; nam huiusmodi color refertur ad vrinas turbidas, vt intellexistis, quæ vrinæ turbidæ nihil de vtero significant. Quod attinet ad nubeculam illam, quam dicunt esse carminatam instar coti, aut gossipij carminati: hanc ego nebulam non semel in vrinis honestissimarum monialium obseruaui, quæ perpetuò vitam castam, & virgineam conseruarunt. H

De illo colore irino, cùm sit, quicquid refertur ad varios humorum colores, qui in omnibus reperiuntur, non potest quicquam certi de vtero affecto nobis demostrare; nec cur sit, quòd magis appareat in mulieribus grauidis, quàm in illis, quæ non sunt grauidæ. Quod attinet ad postremum illud de granulis illis tribus contentis in vrinis, de quibus dicebant ea moueri per vrinam, vrina quiescente, mihi sanè videtur risu potiùs dignum, quàm probatione, quicquid dicat Iacobus de Partibus ex Augerij authoritate.

Quare concludo, quòd nihil temerè sit determinandum, sed opus sit cum maxima cautela procedere, nec fidendum vrinis esse, vnde pulchrè Matthæus de Gradis super hunc

A huc locum Auic. dicebat cautiùs esse cum præsentia prædictorum signorum negare, impręgnationem, quàm cum absentia ipsorum asseuerare oppositum, nempe ingrauidationem. Cùm igitur res tam difficilis sit ad iudicandum, & quotidie Medici sint coacti suum ferre iudicium in mulieribus, quæ habentur pro grauidis, vnde possint medicamenta in illis administrari, ideo vt rem ipsam quantùm mortalibus permittitur possitis ad lucem reducere, affero vobis infallibilem viam ad rem hanc determinandam, hæc autem nihil aliud est, quàm methodus quædam, quæ oritur à tribus capitibus, nempe ab ijs, quæ necessariò antecedunt; deinde ab ijs, quæ necessariò consequuntur, & ab his, quæ contingenter eueniunt.

Quæ necessariò antecedunt, sunt copula viri cum muliere eiaculato semine virili, receptio eiusdem in vtero, ac retentio, quæ etiam ad causam efficientem sunt reducenda, nempe ad virum, & mulierem, de quibus Medicus certò scire debet, an foecundi sint suapte natura, an steriles. Hæc sunt, quæ necessariò antecedunt grauiditatem. Quæ verò necessariò cõsequuntur, sunt duo potissimùm, vnum est post iniectum semen, os vteri, seu matricis clausum, sed quod sit sine aliqua duritie, tumore, aut dolo- B re. Nec certè potest contineri risus, quando audiuntur obstetrices imponentes digitos in vuluam, nihil aliud referentes, nisi quòd mater sit plena, quia impossibile est, vt possint solo digitorum contactu cognoscere extimam superficiem vteri, quia nihil à peritissimo etiam Anatomico cognosci potest, præter superficiem oris ipsius vteri, quod clausum esse debet, vt intellexistis.

Nec possum etiam admittere illud, quod Sanctorius de Sanctorijs, in pulcherrima sanè, & admiranda methodo cognoscendorum errorum, lib. 1. cap. 6. aduersus sentẽtiam omnium Medicorum, & Anatomicorũ scriptum reliquit, nunquam scilicet os matricis claudi, sed quòd, cùm mulieres vtero gerunt, intra vterum statim generatur globulus quidam veluti vitreus, & crystallinus, qui ori interno præficitur, impediens quò minùs semen deorsum decidat, quia hęc opinio pluribus posset reprobari, sed alium locum, & aliud tempus ea requirunt.

Aliud, quod necessariò sequitur, est ventris inferioris tumor, quamuis huiusmodi C signum non apparet in primis mensibus, vt ex ipso iudicium inferri possit in primis duobus, vel tribus mensibus, in quibus versatur tota difficultas. Contingentia verò necessaria sunt mẽsium retentio, quæ non proficiscatur ab aliqua causa morbifica, quàm probè Medicus dignoscere debet, discurrendo circa eas res omnes, quæ possunt præternaturam retinere menses, & concludendo non posse esse aliam causam, quàm impręgnationem, quod etiam de lacte in mammillis, de vomitu, de nausea, de inappetentia, quæ vbi discurrendo collegerit, non posse aliunde prouenire, quàm ex vteri gestatione, securè suam conclusionem facere potest de gestatione vteri: quibus omnibus perspectis, & rectè examinatis poterit etiam, & recurrere ad ipsas vrinas, & animaduertere verum Arabum dicta omnia proba sint, an deprauatæ imaginationes.

Tandem ad certiorem, & faciliorem cognitionem, potestis animum conuertere ad Hipp. & probare an vera sit ipsius sententia 5. aph. 41. vbi scribit, si velis noscere, an conceperit mulier, cum dormitura est, ei aquam mulsam potandam da, & si mulier concepit tormina patietur, sin minùs, non concepit. Quibus omnibus ad trutinam D rationis redactis, simulque & examinatis alijs Hipp. aphorismis, ab ipso quinto libro traditis, de hac materia poteritis saltem, quantùm homini permittitur, iudicium rectum facere de vteri gestatione. Et hæc satis dicta sint pro tractatu de vrinis, vt verò absoluamus ea, quæ polliciti sumus, tractabimus de pulsibus, breuiter & sententiosè.

De nominis definitione, ac de quiditate pulsus, arteriarumque distributione.
Cap. VI.

EXpedito tractatu de vrinis, ordo expostulat, vt hoc loco de pulsibus (qua poterimus breuitate) quæ magis necessaria videbuntur, vestrum vtilitati consulentes, documenta tradamus. Quod licet breue compendium sit longioris tractationis, non parum tamen conferet materiæ febrium dignoscendæ, supra modum etiam iucundum erit ob sui pulchritudinẽ, & elegantiam, ac rerum varietatem, quibus animus, & alacrior, & magis hilaris, simul-

que propior ad speculandum reddi poterit; in illo enim multa poblemata reperientur E iucundissima, & scitu dignissima, quæ vos omnes, mirum quantũ allicient ad exactiorem indaginem, omniaque in ipso breuiter tractabuntur. Quæremus etiam (vt aliqua ex magis curiosis proponamus) vtrum ad motum cordis moueatur cerebrum, an scilicet per se motum habeat, & diuersum à corde & vtrum arteriæ à corde moueantur, ita vt dilatato corde dilatentur arteriæ, an è conuerso, dum cor dilatatur, constringãtur arteriæ, quæ sit causa mouens, tum cordis, tum arteriarum, vtrum fiat à forma, an ab aliqua potentia, & vtrum idem sit finis respirationis, ac pulsus; cordis, & arteriarũ; multaq; alia/quęsita strictim vobis proposita magnam delectationem afferũt, quãto maior erit cũ per ea fuse tractata vobis spaciari licebit? Vnum tamẽ vos moneo ex instituto me solum eam pulsus partem tractaturum, quę Medicis doctis practicantibus scitu necessaria est, de qua quidẽ & si neque Hippocrates ipse perfectè (quemadmodum de alijs medicinæ partibus) tractauerit, nobis tamen quæ necessaria sunt, paucissimis verbis insinuauit; videlicet pulsus visum, differentias, & prænotiones. Gal. verò Hippoc. imitator, & fidus interpres, eam pulsuum doctrinã egregiè, & eleganter satis F excoluit, amplificauit, doctissimisque suis commentarijs illustrauit & quantum potuit, facilem reddere est conatus.

Quoniàm autem ipsemet Galenus coactus erat prauas antiquorum opiniones de hac materia refellere, veritatemque certissimis demonstrationibus confirmare: hinc rem ipsam in longius protrahere debuit: vnde libros quattuor: de diff. pulf. de dignot. eorundem quatuor, quatuor de causis, de præsag. ex pul. quatuor, qui omnes sexdecim numero sunt, Diexotici appellati; quòd in illis diffuse materiã de pulsibus, ob rationes dictas pertractauerit. Rem tamen omnem compendiosè admodum eo in libro, quem synopsin appellauit, nec non libro de pul. ad Tyrones perstrinxit; & adeo perfectè, de omnibus rebus ad pulsum, & eius notionẽ pertinẽtibus tractauit, vt vix aliquid ab illis, qui post ipsum scripserunt, addi vnquã potuerit, & quamuis Auic. 2 fen. prima, aliquid lucis addiderit, rem faciliorem, & breuiorem reddens, Galenum tamen, vti præceptorem semper est sequutus. Auerrhoës, 4. Coll. 17. 18. & 20. cap. compendiosè nimis & confusè hanc materiam pertractare voluit: multi autem post hos authores fue- G runt, & nostri quidem temporis viri excellentissimi, qui hanc materiam suis scriptis illustrarunt: vt est Franciscus Vallesius tam in suis controuersijs, quàm in tractatu de pulsibus: Ludouicus Mercatus etsi ipse videatur prolixior, vniuersam tamen de pulsibus materiam facillimam reddere contendit.

Verùm, qui omnes scriptores, & priscos & modernos superare visus est (vt ea, quæ animo comprehendi ingenuè fatear, sicut decens est) Hercules Saxonia reuera fuit, qui in pulcherrimo suo de pulsibus tractatu, non modò Galenum est interpretatus, verùm etiã, & pulcherrima alia addidit ab ipso Galeno (sit pace dictum) vix cognita. Potestis per vos ipsos hos Authores legere: cõfido tamen, vt post lectionẽ huius tractatus, quem vobis nunc explanaturum me accuratè, licet breuiter polliceor, fore, vt materiam hanc de pulsibus tam difficilem, & longam, vos ipsi & facilem, & breuem habeatis. Quod sane fiet vniuersam de pulsibus materiam quinque capitibus perstringendo, atque in ijs cuncta quæ alij suas in longum protrahentes disceptationes attulerunt, distinctissimè tractata comprehendendo; in primo enim, tam quid nominis, tam etiã quid rei pulsus attendimus. In secundo capite omnia adducemus, à quibus desumun- H tur differentiæ pulsuum. In tertio summo quoad poterimus cõatu vobis demonstrare curabimus, qua methodo, & qua via omnes pulsuum differẽtiæ dignoscantur. In quarto versabimur circa causas pulsuum, tam naturaliter, quàm non naturaliter, & præter naturam. In quinto, & vltimo nostrum erit negotium exactissimè declarare vobis, qua ratione ex pulsibus in morbis præsagire possitis.

Sed initium faciens à primo capite, dico pulsus acceptione varia intellexisse veteres scriptores; nam aliqui, nomine pulsus intelligebant palpitationem; alij contra per palpitationem pulsum; denique alij magis accurati per pulsum nihil aliud intelligebant, nisi perspicuum motum illum, qui in arterijs obseruatur. Nobis autem cum Galeno sentire magis placet, pulsus nomine eum venire motum, qui fit à corde, & arterijs media facultate vitali, seu pulsifica, quæ est ipsis causa efficiens. Et hæc de

quid

A quid nominis dixisse breuiter sit satis. Veniamus ad definitionem, seu quid rei; traditur illa à Galeno 4. de differentijs pulsuum cap. 2. vbi ait, quòd pulsus sit actio peculiaris cordis primò, deinde arteriarum, quæ distensione, & contractione mouentur à facultate vitali, seu pulsifica, quò caloris natiui mediocritas retineatur. Hanc definitionem receperunt omnes, qui de hac materia scripserunt, & quidem optima ratione, cùm hæc ipsa definitio conditiones omnes habeat ad veram definitionem requisitas; nam in primis constat ex genere, & differentia, & in se continet omnia causarum genera; nempe materiam, formam, efficiens, & finem. Primò accipitur (*actio*) tanquam genus; subditurque (*peculiaris actio*) ad differentiam communis actionis, quæ ad nutritionem spectat, & est in corde, non secùs atque in omnibus corporis partibus. Deinde subijcitur (*cordis primò*) deinceps (*arteriarum*) quia hæc vis ingenita est primùm cordi, deinde à corde arterijs communicata, & quodammodo (si ita liceat loqui) præstita, & hæc ad materiam spectant.

Formalitas verò huius operationis peculiaris est distensio, & contractio systoles, & B diastoles, quæ posita est in prima differentia. Quare actio hæc peculiaris est cordis: iam verò cùm hæc diastole, & systole sint duo motus inter se contrarij; contrarios autem motus fieri minimè posse, nisi media quiete doceat Aristoteles 5. de phys. audit. euidenter hinc sequitur, quòd formalitas pulsus, sit omninò posita, non modò in hoc duplici motu, sed & in duplici quiete; nam post dilatationem vna mediat quies; post constrictionem altera. Itaque huiusmodi cordis, & arteriarum actio constabit ex quatuor partibus, ex duabus per se, ex duabus per accidens. Partes per se sunt dilatatio, & constrictio, partes per accidens dici possunt quietes, quamuis & ipsæ quietes fiant à facultate vitali, & sunt actiones ipsius, non autem cessationes: & quies, quæ est post dilatationem, hoc est inter dilatationem, & constrictionem, dicitur quies externa: quæ verò est post constrictionem, hoc est inter constrictionem, & dilatationem, dicitur quies interna: ita vt pulsus nihil aliud sit, quàm actio cordis, & arteriarum actiua constans ex duobus motibus ad inuicem contrarijs, & duobus spatijs, seu interuallis, seu duabus quietibus, interna scilicet, & externa.

C Deinde dicitur (*à facultate vitali, seu pulsifica*) ad differentiam aliarum facultatum totius corporis, naturalis, & animalis, quæ fit mediantibus neruis, & musculis; quemadmodum à Galeno 7. de anatomica administratione 3. & alibi etiam demonstratum est aduersus antiquos putantes cor moueri à facultate animali; omnes enim motus prodeuntes à facultate animali liberi sunt, qui & fieri, & minimè fieri possunt; at motus cordis nunquam quiescit, & arteriarum, ergo non potest dici motus animalis; quare neque mouetur à facultate animali, & licet facultas vitalis possit contineri sub naturali; nam in doctrina Galeni duæ tantùm reperiuntur facultates in genere, vna animalis, altera naturalis; ab animali prodeunt omnes motus voluntarij, à naturali verò fiunt motus naturales, vt sunt attractio, & expulsio, retentio, & alteratio; à Gal. dicuntur quandoque motus voluntarij naturales, & quicunque motibus violentis opponuntur, vt est motus cordis, & arteriarum, de quo nunc sermonem habemus, qui nec à voluntate pendet, neque à natura simpliciter, quamuis proficiscatur à facultate vitali, quæ naturalis est, & in solo corde residens. Causa igitur efficiens hunc D motum nulla alia est, quàm facultas vitalis, seu pulsifica iam dicta.

Vltima differentia, quæ est causa finalis (*vt caloris natiui symmetria, aut temperies conseruetur, & spiritus animales generentur*) conuenit quidem cordi, & arterijs, cùm vtrisque sit propria, non tamen in quarta significatione accepta, quia illis semper competit, sed non solis, cùm conueniat respirationi à thorace prodeunti, quandoquidem thorax cum suis pulmonibus dilatatur, & constringitur in prædictos vsus, nempe ob caloris conseruationem, & spirituum animalium generationem: vnde est, quòd respiratio, & pulsus in multis conueniant, discrepent etiam in plurimis.

Conueniunt quidem in eo, quòd eidem facultati inseruiant, nempe vitali: deinde quia eadem est causa finalis, eademque necessitas: tertiò conueniunt in ratione motus; constant enim diastole, & systole, nec non duplici quiete: differunt verò, quia pulsus est motus naturalis, & continuus non interruptus, atque extra omnem voluntatis potestatem, respiratio verò è contra libera est, & plerumque pro arbitrio cessat: effi-

ciens præterea pulſus eſt natura ſola, vt dictum eſt: reſpirationis anima, & natura. Similiter pulſus organa ſunt cor, & arteriæ, reſpirationis ſunt muſculi: pulſus à corde fit, reſpiratio verò non à corde, ſed propter cor. His addite, quòd reſpiratio præbeat materiam cordi pro vitalium ſpirituum generatione: cor verò præbeat materiam generationis ſpirituum animalium pro cerebro. His tandem concludere poteſtis pulſum eſſe motum diaſtolis, & ſyſtolis à vitali facultate factum pro conſeruanda vita, & generatione ſpirituum vitalium, & animalium.

Habita definitione ordo propoſitus expoſtulat, vt ad differentias pulſuum properemus, quæ cùm fiant ab ipſa arteria, ad faciliorem intelligentiam earum differentiarum pulſus, quas allaturi ſumus, opus eſt, vt in primis videamus, quid ſit arteria, vnde oriatur, & quomodo per vniuerſum corpus diſtribuatur. Et quod attinet ad primum, dicimus arteriam eſſe corporis noſtri partem, quæ duobus modis poteſt conſiderari, vel vt eſt membrum ſimilare, vel vt eſt membrum organicum: ſi conſideremus ipſam, vt eſt membrum ſimilare, tunc dicimus ipſius ſubſtantiam conſtare ex duplici membrana, externa nempe, & interna; interna craſſiſsima, externa verò tenuiſſima; hinc eius complexio, ſeu temperies frigida, & ſicca eſt, duritiemque, mollitiemque præſeferens ſuo corpori proportionatam. Relinquo alias conditiones, quæ ad inſtitutum noſtrum minimè faciunt; ſi conſideremus, vt eſt membrum organicum, tunc dicimus eſſe corpus rotundum, planum, intus excauatum; motuque duplici moueri diaſtole, & ſyſtole.

Hinc etiam colligere licet, ipſam arteriam conſiderari poſſe bifariam; nempe, vt eſt canalis quidam, vel vt motu mouetur dilatationis, & conſtrictionis: ſi primo modo ipſam conſideremus, duplicem præbet corpori vſum, primus eſt, quòd recipiat ſpiritum à ſiniſtro cordis ventriculo, & ipſum partibus omnibus diſtribuat, ſecundus vſus eſt, quòd calorem influentem alijs corporis partibus impertiatur: ſi ſecundo modo conſideretur, nempe vt mouetur motu diaſtolis, atque ſyſtolis, ſuum quoque habet vſum, qui eſt conſeruare caloris innati ſymmetriam; dum enim dilatatur haurit aërem, dum conſtringitur expellit à corpore fuliginoſa excrementa, & hæc quantum ad primum. Quod pertinet ad ſecundum, dicimus arteriam ipſam, quam Ariſtoteles aortam appellauit, ſuam originem ducere à ſiniſtro cordis ventriculo.

Quoad diſtributionem verò dico, quòd exiens à corde ſtatim in duas inſignes ramificationes diuiditur, quarum vna deorſum deſcendit, altera verò ſurſum aſcendit: pars, quæ deorſum deſcendit, maior eſt ea, quæ ſurſum ſcandit, & in plurimos canales, ſeu ramulos diſtributa; quorum primus, licet exiguus, tendit verſus iecur; ſecundus omento, ſeu zirbo vocato offertur: tertium ſatis notabilem offert lieni; nam inſtar lineæ elicæ obliquè ad ipſum fertur, quod à paucisſimis obſeruatum eſt; quartum tranſmittit renibus, qui proculdubio cæteris omnibus eſt maior, appellaturque emulgens arteria: quintam ramificationem offert vaſis ſeminalibus. Poſtrema ramificatio, quæ exigua adhuc eſt, diſtribuitur per muſculos lumbales, quos Græci ψόας appellant; tandem deueniens ad oſſis ſacri regionem, in duas partes æquales diuaricatur, atque deorſum ad foemora, & ad crura ſe conferens per illa diſtribuitur, (nonnullos tamen ramulos affert veſicæ, vtero, & partibus circumuicinis, antequam crura adeat) ibique in multos ramulos diſtributa alios internis partibus, alios verò exterioribus partibus ipſi videlicet cuti offert: Hinc eſt, quòd aliæ ſunt conſpicuæ, aliæ minimè oculis apparent, neque ſenſu tactus explorari queunt, notabiles tamen ſunt ad malleoli interni, & externi regionem. Atque iſta eſt diſtributio rudi quadam delineatione à nobis expoſita partium inferarum, & quantum præſens ſermo requirit.

Venio ad diſtributionem partis ſuperioris, quam dicimus à corde ad ſuperiores partes recto tranſitu aſcendere, & ramulos etiam partibus thoracis offerre, non ſecus ac parti inferiori diſtributos eſſe diximus, quamuis alia ratione; nam primus ramus aſcendentis arteriæ eſt ille, qui in diaphragma vtrinque diſtribuitur: ſecundus ramulus notabilis ille eſt, qui cordi, ſeu baſi cordis offertur, & propterea coronalis appellatur, eò quòd baſim cordis coronæ in modum amplectitur, ſurſumque magis aſcendens plures ramificationes hinc inde partibus thoracis offert, ac per illam glandulam famoſam, quam thymum appellant, diſtribuitur, & ab ipſo conſeruatur. Tandem extra

A tra thoracem delatus, in duas partes distribuitur, quarum vna sursum per ceruicem, seu collum ascendit, & hæc diuisa est in duas insignes ramificationes, quæ iugulares appellantur, quarum vna à dextris, altera verò à sinistris ascendit, & vtraque tam dextra, quàm sinistra diuiditur in internam, & externam iugularem. Ab interna iugulari vtrinque oritur famosus ille ramus arteriarum dictus arteria soporaria, vel vt Arabes dicunt, subetica, eò quòd obstructæ, & læsæ prohibent spirituum vitalium ad caput ascensum: ab huiusmodi soporarijs arterijs enascuntur illi processus tam diuulgati, qui processus choroides appellantur; soporariæ enim arteriæ iam dictæ, quàm primùm attingunt regionem ossis sphœnoidis, capiti implicantur, ita vt faciant rete admirabile, quod in animantibus brutis magis conspicuum est, quàm in hominibus: inde oriuntur plexus illi choroides, qui sunt quædam implicationes venarum, & arteriarum simul deninctæ, & vnitæ, ita vt separari vena ab arteria, & arteria à vena non possit: & ita progredientes canitatem cerebri, nempe ventriculos anteriores ingrediuntur, & per eos distribuuntur, & isti sunt meatus implicatissimi ad modum labirynti hi,
B per quos spiritus vitales in caput feruntur.

Venio ad aliam distributionem, quæ magis ad institutum nostrum facit, quam diximus arteriæ ascendentis per brachia esse eadem prorsus ratione, qua venæ per totum brachium, & manum distribuuntur; namque videre est in cubito basilarem arteriam, cephalicam, & communem. Basilaris ortum ducit ab axillari arteria, cephalica à iugulari, communis verò tracta est inter vtramque. Basilaris diuisa in multos ramos ea est, quæ in carpo, seu in carpi regione conspicua cernitur. Hac stante arteriæ diuisione, opus est, vt videamus, quæ sint vsui nostro necessariæ; nam, vt videtis plures arteriæ disseminantur per vniuersum corpus, paucissimæ tamen sunt, quæ in vsum medicum veniunt, inter quas primum locum tenent illæ, quæ iuxta carpum reperiuntur ad malleolum internum, seu radij regionem interiorem, quà radius carpo adiungitur. Deinde sunt etiam aliæ iuxta pedum malleolos tam internos, quàm externos: reperiuntur demum aliquæ ad regionem temporum, quę nonnunquam in vsum medicum venire possunt; sed cùm Medicus summitate digitorum debeat eas arterias, &
C motum ipsarum dijudicare, nulla sanè est (omnibus Authoribus consentientibus) quæ commodiùs, aut promptiùs, aut etiam honestiùs contrectari possit ea, quam iuxta carpum constitutam esse diximus: quandoquidem locus hic cuique patet, vt pote carne vacuus, vnde est, quòd facilè potest attingi, siue in interiori parte radij reperiatur, siue deflectat ad exteriores partes ipsius, vt quandoque contingit. In huiusmodi arterijs tangendis, & obseruandis Medicus debet mentem adhibere ijs impressionibus, quas pulsus, seu motus, seu ictus arteriæ digitis imprimit; inde enim absque errore iudicium ferat de varijs pulsus differentijs. Volo tandem vos animaduertere arteriam illam magnam, quam dixi per dorsum, ac abdomen descendere, ita pulsare, vt manibus ad hippochondria positis, percipiatur ipsius motus, præ cęteris in ijs, qui emaciati valde sunt, præsertim, si hippochondriaca passione tenentur.

De differentijs pulsuum. Cap. VII.

D Differentiæ pulsuum aliæ sunt primæ, aliæ secundæ: primæ desumuntur ab arteria, vel vt est corpus similare, vel vt est organicum, ab arteria, vt est corpus similare, duę oriuntur differentiæ, vna ex parte primarũ qualitatum, vnde pulsus alij frigidi, alij calidi dicuntur, verùm huiusmodi pulsus differentia nullius est considerationis. Alia verò differentia, quæ vtilis est, & prorsus necessaria, desumitur à secundis qualitatibus, nempe à mollitie, & duritie; vnde ab hoc capite tres sunt pulsus differentiæ; nempe pulsus durus, mollis, & mediocris. Ab arteria verò, vt est corpus organicũ, desumuntur aliæ pulsus differentiæ; nam vel arteria consideratur, vt est corpus mobile, ad vbi, vel vt est corpus cauum, quod repleri, & euacuari potest: si consideretis arteriã, prout est corpus mobile, tunc tres accipiuntur differentię; nam cùm mobile moueatur, necessum est, vt per spatiũ aliquod moueatur: deinde, vt moueatur in tempore: tertiò, vt moueatur à mouente, præterea à termino à quo ad terminum ad quem; & ex his vobis ostendam veras pulsus differentias primas desumi.

Et primo quidem auspicemur à spatio, per quod istud mobile, nempe arteria, mouetur: cùm enim hæc ipsa moueatur motu dilatationis, & constrictionis, non mouetur tamen secundùm totum suum corpus deserens locum, in quo ipsa firmatur, sed se ipsam dilatando à centro tanquam à termino, à quo mouetur, nempe ad cutem mouetur, tanquam ad circumferentiam, inde à cute tanquam à termino à quo ad centrum reuertitur: hoc stante, cùm & hæc ipsa arteria sit corpus, quod constat tribus dimensionibus, nempe longitudine, latitudine, & profunditate. Cùm verò mouetur per spatium iam dictum, proportionem seruans inter has tres dimensiones, tunc efficitur pulsus vna differentia, quæ est inter magnum, & paruum, & dicitur pulsus magnus, vel pulsus paruus, vel mediocris: si verò excedat secundùm vnam dimensionem pro diuersitate excessus, varia acquirit nomina; nam si ratione longitudinis excedat, efficitur pulsus longus, cum suis differentijs, id est vel longus, vel breuis, vel mediocris dici potest, vel excedit secundùm latitudinem, & dicitur latus pulsus, vel angustus, vel mediocris: vel tandem profunditatis ratione, & appellatur pulsus altus, superficialis, & medius.

Et hinc oriuntur vigintiseptem differentiæ, quas videre potestis apud Galenum, primo de diff. pul. cap. 4. & huiusmodi differentiæ pulsuum à Gal. dicuntur desumptæ à quantitate motus. Tot igitur differentiæ sunt, quæ desumuntur à spatio, per quod arteria ipsa mouetur. Secundò, cùm omne, quod mouetur, moueatur in tempore, hinc est, quòd arteria etiam mouatur in tempore, vel in tempore breui, vel in tempore longo, vel in mediocri: atque hinc tres fiunt pulsus differentiæ, vna est, qua pulsus celer dicitur, altera, qua tardus, tertia mediocris. Celer motus est ex parte ipsius mobilis, quod in breui tempore totum spatium permeet, tardus verò, quod longiori tempore egeat: mediocris qui est medius inter celerem & tardum, & hæ sunt differentiæ, quæ secundùm Galenum à qualitate motus desumuntur.

Tertio à facultate tanquam à causa mouente etiam desumuntur tres differentiæ: nam vel facultas valida impellit pulsum ad tactum digitorum vehementer, & pulsus vehemens appellatur, vel remissè, & languidè mouet, & dicitur pulsus languidus, vel mediocriter, & dicitur pulsus mediocris: & à Galeno huiusmodi pulsus differentiæ desumuntur à qualitate occursus ipsius pulsus. Et istæ sunt quatuor pulsus differentiæ, quæ in ictu arteriæ reperiuntur semper: & has habetis à Galen. lib. de puls. ad Tyrones cap. 3. Alia & postrema differentia desumitur ab ipsa arteria, prout ad terminum ad quem quiescit, vel parum, vel multùm; nam si parum quiescit in termino ad quem, efficitur pulsus frequens, si multùm, fit pulsus rarus, si mediocriter, dicitur & pulsus mediocris; huiusmodi autem pulsus differentia dicitur à Galeno desumpta à qualitate quietis; & istæ sunt quatuor pulsus differentiæ desumptæ ab arteria, vt est corpus mobile.

Consideremus modò ipsam arteriam, vt est corpus cauum, quod & impleri, & inaniri posse diximus: hinc fiunt pulsus tres differentiæ, nempe pulsus plenus, pulsus vacuus, pulsus mediocris; pulsus pleni, & vacui meminit Galenus tum in lib. de puls. ad Tyrones, tum primo de diffe. pul. cap. 2. eumque minimè diuersum esse à quatuor propositis differentijs arteriæ, vt est corpus mobile probare conatus est, cùm tamen è contra idem Gal. tertio de dig. pul. 2. & 3. oppositum docuerit, quem sequutus est Auicennas, & alij post ipsum, potissimùm Hercules saxonia, qui pluribus probare contendit dari huiusmodi pulsum plenum, & vacuum: hos potestis per otium legere; sat enim est nunc mihi afferre vobis eas differentias, quæ magis ad vsum medicum sunt: Et hæc de primis pulsus differentijs.

Veniamus ad secundas, quæ ita dictæ sunt, quòd sine primis nihil sunt, desumuntur autem à tribus capitibus, primò à proportione motus dilatationis, & constrictionis, nec non & à vitiata proportione: aliæ verò duæ differentiæ desumuntur ab æqualitate, & inæqualitate prædicti motus, atque etiam ab ordine, & dispositione contraria ipsi ordini. Hinc habetis pulsus alios æquales, alios inæquales, alios ordinatos, alios ordine carentes, de quibus tractandum est. Primò igitur duæ iam dictæ differentiæ desumuntur à rhythmo qui nihil aliud est, quàm proportio quædam, quæ est inter duos dictos motus, nempe dilatationem, & constrictionem, nec non inter duas quietes. Quare

pulsus

A pulsus alij dicuntur eurhythmi, & sunt ij, qui seruant iam dictam proportionem, qui verò ab hac proportione recedunt, dicuntur arhythmi, & quamuis istud nomen (arhythmus) videatur dicere carentiam rhythmi, non tamen id significat, sed vnusquisque pulsus habet suum rhythmum; vnde pulsus alij sunt, qui dicuntur eurhythmi, alij arhythmi, priores non subdiuiduntur, sed sunt illi habentes proportionem motus dilatationis, & constrictionis: alij verò nempe arhythmi, subdiuiduntur in tres differentias, quæ à Galeno ita diuiduntur, primo de differ. pul. cap. 9. nempe in heterorhythmos, pararhythmos, & in echrythmos, qui inter sese recedunt ab illa proportione motus, quam eurhythmos pulsus habere diximus; sed huiusmodi differentiæ pulsus mihi videatur potiùs in imaginatione esse quàm in praxi reuera obseruari possint; qui etsi obseruarentur, id rarò fieret, & fortasse præter aliquam vtilitatem: poteftis per otium legere Galenum de hac materia.

Quibus relictis iam propero ad alios pulsus inæquales, de quibus quidem primò loquitur, tam in genere, quàm in specie, deinde de alijs; auspicemur ab æqualibus,
B tanquam à fundamento cognitionis. Aequalis igitur pulsus ille dicitur, qui in omnibus pulsationibus est par, inæqualis verò è cõtra, qui est impar. Hic verò pulsus impar vbi est, reperitur vel simplex, vel compositus, & vterque dicitur, vel simpliciter talis, vel secundùm quid; simpliciter talis Ille est, qui secundùm omnes simplices, atque compositas pulsus differentias est impar: secundùm quid autem ille est, qui vnica pulsatione, vel saltem non in omnibus est impar. Verùm vt rem hanc rectè intelligatis, scire debetis inæqualitatem pulsus esse in duplici discrimine, vna est quæ à Græcis dicitur Συστηματική, quam nostrates collectiuam appellant; altera verò, quæ dicitur vnius ictus, quæ & ipsa duobus modis consideratur, vel vt est sub vnico digito, & per consequens in vna arteriæ parte, aut sub varijs digitis, & varijs arteriæ partibus. Rursus tam inæqualitas collectiua, quàm vnius ictus, est duplex: dispar & interrupta, altera, quæ dispar est, vel facit pulsus inæquales inæqualiter, vel æqualiter, & sub huiusmodi capitibus variæ reperiuntur differentiæ, quarum aliquæ sunt nominatæ, aliquæ nomine carentes, quæ à nobis consideranda sunt. Et primò quidem de simplicibus, mox de
C compositis: & istæ sunt, quæ in arte pulsuum cognoscendorum maximam afferunt difficultatem.

Inter primas igitur simplices pulsuum differentias inęquales Συστηματική, seu collectiua in primis à nobis est consideranda (hęc enim versatur circa omnes primas pulsuum differentias, vti circa vehementiam, magnitudinem, celeritatem, frequentiam cum suis oppositis) cùm itaque duplex sit inæqualis, dispar, nempe & interruptus, & dispar adhuc sit duplex, æqualiter, aut inæqualiter: prima differentia est eorũ pulsuum, quos decurrentes appellant; sunt autem inæquales potissimùm vehementia, imbecillitate, magnitudine ac paruitate, in quibus secunda pulsatio est languidior, ac minor prima, & tertia minor secunda, ita vt sensim sensim, & proportionaliter diminuatur, tantusque sit defectus secundi motus respectu primi, quantus tertij respectu secundi, & sic deinceps. Quamobrem huiusmodi pulsus cauda muris vocatur, & inter inæquales æqualiter connumeratur, habet autem hic sub se alias differentias; vel enim prorsus deficit, vel non, si primo modo μύουρος deficiens vocatur, alter verò non deficiens: &
D rursus deficiens vel recuperat motum, vel non recuperat, si recuperat dicitur deficiens reciprocus, si non recuperat caret nomine. Et hæc de pulsibus μύουρος: at ex sententia Galeni rarò obseruantur tales pulsus, & non nisi in morituris.

Sunt modò inæquales alij pulsus sub eadem Συστηματικῇ inæqualitate, qui inæquales quidem sunt, sed inæqualiter procedentes, hi autem sunt in duplici differentia; nam alij carent nomine, alij verò sunt nominati: anomini dispares sunt illi, qui in celeritate, magnitudine, vehementia, crebritate, vel duritie nullam seruant arithmeticam proportionẽ; non enim paulatim, & sensim, ac proportionabiliter, vt μύουρος, sed improportionabiliter admodum, & affatim transeunt ex alio in aliud extremum, vel vehementiæ, vel magnitudinis, vel alterius differentiæ: illi verò, qui nominibus proprijs donantur, duo sunt, nempe intermittens, & intercurrens, de quibus agendum, & quidem accuratè, quia sæpe in praxi obseruantur. Intermittens igitur pulsus, vt ab eo exordiamur, interceptus, & interruptus vocatur, est autem inæqualis, inæqualiter ratione raritatis,

ritatis,vt ſcribit Galenus;cùm enim deficiat quandoque vna,quandoque verò duplex, & triplex pulſatio; hinc maximum intercedit interuallum, inter duas ſyſtoles, hoc eſt arteriæ conſtrictiones,id quod nunquã contingit,quando nulla pulſatio intermittitur. E

Cæterùm nihil refert ,quò minùs paruitatis, & imbecillitatis inæqualitatem huic pulſui tribuamus; nam ſi omnem motum prorſus amittit; igitur & contractionem, & dilatationem. Omnem tamen placuit μύουροις deficientibus, paruitatis inæqualitatem tribuere; intermittentibus verò raritatis , eò quòd illi ſenſim perdant ſuam magnitudinem, hi verò affatim,& ſubitò , vt propterea ſint iure inter inæquales, inæqualiter procedentes connumerati, eò quòd abſque vlla proportione à vehementia,atque magnitudine in abolitionẽ transeunt:non eſt tamen hic pulſus ex illis inæqualibus,qui omnium pulſationum perdũt æqualitatem; imo verò quandoque illam retinet vſque ad ſex ictus, octo , vel plures , vel etiam pauciores ; at poſtea eandem amittit, atque viciſſim recuperat , quemadmodum intercurrens , qui & ipſe ſicut interceptus vnus eſt in æqualibus collectiuis inæqualiter, ſed ratione crebritatis , quandoque vna quaſi ſuperflua interponitur pulſatio,quæ frequentiorem facit pulſum , & huiuſmodi inæqualitatis, tot ſunt ſpecies,& differentiæ in collectiua inæqualitate. F

Modò deueniendum eſt ad pulſus inæquales,qui etiam cõſiderantur reſpectu vnius ictus ſub vnico digito,vel ſub pluribus digitis, & per conſequens in vna parte arteriæ, & in pluribus partibus eiuſdem arteriæ.Inæquales pulſus ratione vnius ictus,aut vnius digiti, vel vnius partis arteriæ ſunt à Galeno in triplici differentia enumerati, quarum vna eſt diſparis, ſecunda interrupti, tertia dicroti,ideſt bis pulſantis: diſpares pulſus in vno ictu ſunt, vel ratione vehemmentiæ , vel celeritatis , verùm multò euidentiùs in celeritate, quàm in magnitudine. Inæqualitas verò ſecundùm duritiem,aut mollitiem nullũ habet locum;neq;enim poteſt arteriæ ſtatus in vnico ictu, ab vna in aliã tranſire conſiderationem,ſed neque magnitudinis inæqualitas, aut paruitas in vnico ictu non interrupto haberi poteſt , quia nihil dicitur magnum , aut paruum , quod adhuc eſt in fieri,ſeu in motu, nec ad ſui motus terminum peruenit , idcirco , neque pulſus non interruptus dici poterit maior in principio, aut fine, cùm magnus, aut paruus non dicatur,antequam totam ſuam magnam diſtenſionem compleat. Quòd ſi motus interrumpitur, tunc poterit & magnitudinis,& celeritatis adeſſe inæqualitas,ſicuti dictum eſt in non interrupto, eſt autem celeritatis,ac tarditatis inæqualitas omnium maximè perſpicua; cùm ſcilicet motus principium à reliquis diſtat ſuis partibus. G

Atque hinc eſt, quòd Galenus vnum,& eundem motum , quandoque tria habere docet,quandoque quatuor tempora,vt paulò inferiùs intelligetis.Nunc autem diaſtoles in duas tantùm partes diuiſa, à principio,& à fine erit à nobis cum Gal. diſtributa, in eam,quæ æqualiter,& in eam, quæ inæqualiter procedit. Et primùm quidem quo ad inæqualitatem æqualiter ſpectat, ſex oriuntur differentiæ ; nam in principio tardus, in fine moderatus, in principio velox,moderatus in fine,in principio moderatus, celer in fine, in principio moderatus,tardus in fine, in principio paulò tardior ,in fine autem moderatus, aut paulò celerior in principio, paulò celerior in fine,vel moderatus, vel paulò tardior; & omnes iſtæ differentiæ dicuntur inæquales æqualiter. Et ratio eſt hæc, quia tranſit ictus ab vna in aliam conditionem paulatim, ſenſim, atque cum aliqua proportione, idcirco in hac inæqualitate æqualiter facta , nunquam tranſit pulſus ab vno in alium terminum abſque medio. H

Ex pulſu inæquali inæqualiter procedente, aliæ exurgunt differentiæ , quæ & ipſæ numero ſunt ſex, à prioribus diuerſæ, vt *v. g.* pulſus in principio celer, in fine tardus, in principio moderatus, celer in fine, in principio tardus,celer in fine , in principio celer,moderatus in fine, in principio moderatus , tardus in fine , in principio tardus moderatus in fine. Ex his autem differentijs quatuor ſunt,quæ cum prioribus conueniunt, æqualiter factis: videlicet moderatus celer; celer moderatus ; moderatus tardus; tardus moderatus : diſtant autem hac ratione , quòd in pulſibus æqualiter factis, ſenſim,& proportione quadam arithmetica fit huiuſmodi tranſitus ab extremo ad moderatum, in pulſibus verò inæqualibus inæqualiter fit affatim,& ſine vlla proportione, eſt præterea cuique veſtrum aduertendum, duas haſce differentias rarò admodum euenire poſſe;non enim vnumquemque affectum tanta conſequi poteſt mutatio,

vt tar-

A vt tardissimè initio agitata arteria, ad extremam celeritatem perueniat, aut è contra: postremò attentè considerare oportet, simul cum reliquis pulsibus inæqualibus inæqualiter in vno ictu tres alias reperiri pulsuum differentias, prima est celer, celer, secunda tardus, tardus, tertia moderatus, moderatus, quas quidem enumerat Gal. sed simul tamquam vanas, & inutiles reijcit, redditque rationem, quæ est, quòd omnes inter se sunt æquales, & confusionem in praxi parere possent, & hæc de pulsibus inæqualibus in vnico ictu, atque in vna arteriæ parte. Accedamus modò ad pulsum interruptum, qui secundo loco fuit propositus; à Gal. hic interruptus vocatur, quia vnicam dilatationem habeat in duas partes diuisam: huiusmodi pulsum inæqualem esse inæqualiter luce clariùs patet, & quòd motus ipsius nulla seruata proportione, à magnitudine, celeritate, & vehementia in paruitatem, tarditatem, imbecillitatem, & vt vno verbo amplectar, in quietem, atque intermissionem desinat. Sed quia inæqualitas in celeritate, atque tarditate longè euidentior est, quàm in magnitudine, atque vehementia, idcirco huiusmodi inæqualitas sit velut aliarum exemplum, quarum B postea eadem erit ratio. Interrupti itaque pulsus differentiæ nouem numero sunt à celeritate, & tarditate desumptæ, videlicet celer tardus; celer moderatus; celer celer; tardus celer; tardus moderatus; tardus tardus; moderatus celer; moderatus tardus; moderatus moderatus: omnes hæ differentiæ habent inæqualitatem, sed sex illarum habent duplicem inæqualitatem, tres verò habent inæqualitatem simplicem: suntque tres sequentes, tertia, sexta, & nona, quæ propter motus interruptionem nullam obtinent inæqualitatem; ast reliquæ sex præter interruptionem habent initium motus, à fine aliqua ex parte diuersum.

Tot igitur sunt inæqualitates in vnico ictu, sub vnico digito, pulsu interrupto existente ratione celeritatis, & tarditatis. Totidem sunt, vt ex posito iam exemplo patet, inæqualitatis magnitudinis differentiæ, proinde cum prioribus coniunctæ decem, & octo sunt: verùm huiusmodi inquisitio tam exacta, videtur potiùs mentem iuuenum confundere, quàm scientiam parere, his ergo omissis, fas esset ad tertiam iuxta propositam methodum accedere speciem, quam Gal. appellauit dycrotum pulsum, quia C verò licet pulsuum contemplatio in omnibus sit plurimis difficultatibus implicita, nulla tamen magis mihi videtur ardua, ea quæ de pulsibus dycrotis, seu recurrentibus est, eamque vobis prorsus inutilem fore censeo, idcirco neque de ipsa quidquam afferendum esse hoc loco videtur, consulite vos Gal. lib. 1. de differentijs pulsuum. Præterea consequenter agendum esset de alijs pulsibus inæqualibus, qui dicuntur tales, eò quòd in varijs partibus arteriæ videntur tales esse, vt potè ijs, in quibus obseruantur secundùm diuersas arteriæ partes, plures differentiæ pro diuersitate occursus ipsius arteriæ ad digitorum summitatem, quæ differentiæ à Galeno prim. de differ. pul. cap. 8. sunt numero vna supra octuaginta, quas etiam afferre, & inutile, & tædiosum vobis esset: sunt etiam pulsus, quos vocant ordinatos, & inordinatos; sed cùm tanti temporis iactura à nobis facta fuerit in enumerandis differentijs ab occursu arteriæ desumptis circa vnum digitum, nolo in præsenti animum vestrum confundere in ijs, quas enumerauit Gal. quia eius institutum fuit omnia diffusè pertractare: ipsum legite, & ex vberrimis ipsius fontibus doctrinam haurietis.

D Nos breuitati studentes ordinatum consideramus, à quo duæ statim oriuntur differentiæ; nam omnis pulsus vel est ordinatus, vel inordinatus. Pulsus æqualis est semper ordinatus, non tamen omnis inæqualis est ordinatus, sed est aliquis pulsus inæqualis ordinatus, aliquis est inordinatus: inordinatio, quæ vnius est ictus, neque ordinem, neque ordinis carentiam continet, sed in collectiua tantùm inæqualitate reperitur: hæc autem est duplex, vel absoluta, vel secundùm quid; absoluta ea est, quæ nullius circuitus seruat paritatem, secundùm quid autem est illa, quæ alicuius circuitus seruat paritatem, aliorum verò non. Vt autem meliùs doctrinam hanc intelligatis, non grauabor eam ipsam exemplo declarare, accipiamus pulsus inæqualitatem ratione magnitudinis, & fingamus ipsam post tres pulsationes vnam semper intermittere, tres verò illas pulsationes sibi mutuò correspondere, iam apparet vobis huiusmodi pulsum inæqualem esse, at ordinatum, si verò tres pulsationes primis succedentes nulla ratione primis correspondeãt, & interruptio, modò post quatuor, modò post quinque, vel plures,

vel

vel etiam pauciores sit pulsationes, iam omnes vident, hunc pulsum esse absolutè inordinatum, sed si circuitus prioris paritatem retineat, illam verò amittet in quarto, aut quinto tantùm, tunc dicetur inordinatus secundùm quid: cuius etiam plures constitui possunt differentiæ, de quibus non est, cur aliquid hoc loco dicamus, cùm parum vobis vtilitatis afferre possit. Atque hæc satis dixisse sit de pulsibus inæqualibus simplicibus, duo verba dicamus de pulsibus compositis, & inæqualibus compositis genere: inæquales enim compositos in specie videte vos apud ipsum Galenum, lib. cita: nempe primo de differ. pul. à 29. cap. ad finem vsque.

Pulsus igitur inæquales compositi, à Galeno lib. de pulsibus ad Tyrones tres tantùm enumerantur, aut quatuor, nempe vndosus, vermiculosus, formicans, & hecticus, primo verò de differe. pulsuum, habentur præter hos alij pulsus, vt est conuulsiuus, vibratus, & caprizans, quamuis etiam lib. cita. ad Tyrones, mentionem faciat cuiusdam pulsus, qui serrinus appellatur omnibus notus, eò quòd cæteris omnibus compositis maximè sit inæqualis; addit etiam pulsum tremulum, palpitantem, & frequentem, qui ab omnibus inter inæquales pulsus compositos reponuntur. Adducutur etiam & alij, nempe vndosus, vermiculosus, & formicans, qui ex inæqualibus componuntur differentijs per se nunquam subsistentibus, conuulsiuus verò pulsus, vibrans, caprizans, atque serrinus ex simplicibus differentijs fiunt, quę per se inueniuntur: de hectico verò pulsu multi multa dicunt; quemadmodum circa pulsuum differentias multa dixerunt; nam alij multas afferunt differentias tam simplices, quàm compositas, quæ cùm sint nullius vtilitatis, & animum saltem tyronum confundant, ijs, quæ supra dicta sunt, contenti erimus finem imponentes pulsuum differentijs vsilibus, quæ sufficiunt ad habendam pulsuum cognitionem necessariam in praxi Medicinæ, reliqui verò pulsus aut nihil, aut parum proficiunt; aggrediamur aliud caput, in quo sermo erit de cognitione.

Quomodo cognoscantur pulsus differentiæ. **Cap. VIII.**

Quatuor pulsus partes præ ceteris considerabiles esse nostis, reor, ex ijsdem, quæ docuit Gal. 1. de cognitione pulsuum, vbi ait primam partem esse, & Medicis, & Philosophis communem: tertiam vti de causis pulsuum esse magis propriam Philosophorum, secundam verò, & quartam magis Medicis conuenire, eò quòd secunda versatur circa cognitionem, quarta circa præsagitionem euentus morborum. Iam verò de prima, quæ versatur circa differentias, iam à nobis satis, superque dictum est, secundam aggredior, quæ est de cognitione earundem differentiarum, de qua quidem cognitione idem Galenus loco citato pronuntiauit intricatum valde esse, proinde magis esse opus tempore, quàm longo sermone; & re verà huiusmodi pars penè innumeras difficultates obtinet; nam cùm quatuor sint partes pulsus, quas Galenus elementa vocat, quæ cognitioni subijciuntur, nempe dilatatio arteriæ, eiusdem constrictio, quies externa, & interna, sola sensibilis videtur dilatatio, aliæ verò tres partes, vix & cum difficultate cognoscuntur: præterea in distensione non omnes partes ipsius cognoscuntur; succedit & mutatio facilis in ipsis pulsibus, à quacunque non naturali causa proueniens: est etiam & insignis varietas in ipsis pulsibus, pro ætatis, sexus, temperamenti, habitus, aliorumque similium diuersitate: dictas auget difficultates plerumque nostri tactus stupor, & hebetudo, mentisque nostræ obtusio dum pulsuum tactu differentias cognoscere intendimus; sunt denique & tot differentiæ, vt eas nosse omnes vix vlli vnquam concessum fuerit, quàm paucissimas vero cognitas, & facilè obliuioni traddi, vt plurimum contingat, quod ita verum, vt Galenum impulerit loco citato ad dicendum pro omnibus pulsus differentijs cognoscendis non sufficere vitam hominis, pro cognitione verò paucarum differentiarum requiri multos annos, & quod magis est, scriptum reliquit, se multos consumpsisse annos in systole, id est, contractione cognoscenda; vnde pulchrè inuehitur in illos Medicos, qui pollicentur se vniuersam Medicinam, spatio sex mensium edocturos.

Hoc autem Galeni testimonium ne putetis me adduxisse hoc loco, vt vestrum animos

A mos à cognitione pulsuum deterream: sed tantùm vos admonere volui, vt cognoscatis opus esse in arte Medicinæ addiscenda, sicut edocenda summo ingenij conatu, vt inde elegans Medicus euadere quisque vestrum possit. Rem itaque propositam aggrediens dico, quòd cognitio pulsuum duplici ratione haberi potest, sensu nimirum, atque ratione, sensus est maximè tactus, isque per summitatem digitorum factus; in huiusmodi ergo tactu alia sunt obseruanda ex parte manus tangentis, alia ex parte brachij ipsius passi. Manus tangentis, id est, Medici debet esse mollis, temperata, minimè callosa, neque hebetis sensus, sed exquisiti, quæ quatuor digitorum apicibus in arteria, quæ in carpo est ad regionem malleoli ipsius radij applicari queat: hæc quantum ad tactum quoad manum tangentem.

Iam accedo ad brachium patientis, quod tangi à Medico oportet; neque suspensum illud, neque extensum esse debet, vnde videtis imperitos verè quosdam Medicos esse, qui dum manum offerunt patienti ad tangendum pulsum, faciunt, vt æger extendat, atque erigat brachium, cuius situs importunus omninò est ad tangendas arte-B rias, quia multò plus quàm par est, extenduntur. Neque etiam brachium pendere debet, sed opus est, vt ipsum collocetis in angulari figura, neque supinum, neque pronum, sed æqualiter in latus imum versus minimum digitum reclinet, & tunc temporis facilè, & eleganter Medicus percipit pulsum, qualis est in ipso brachio sine alteratione: opus est etiam animaduertere, vt dicebam antea, qualis naturæ sit ille, in quo pulsus explorandus est; nam moderatus, id est, moderatæ naturæ pulsum habet inter omnes alios medium, qui est veluti regula, & mensura, qua omnes alij pulsus metiri queunt, ad quem quidem omnes excessus pulsus rediguntur: aliud etiam diligenter est expendendum, num vel motu, & labore, aut animi perturbationibus, vel cibo, & potu immoderato, aut quauis alia causa potuerit pulsus immutari.

Rursus pulsus, qui vehemens est pressa arteria, digitisque validè infixis cognoscitur: vnde dicebat Galenus digitos quandoque applicãdos esse, ita vt cutem premant, aliquando cutem ipsam palpando sine impressione, digitis itaque infixis, & prementibus dignoscitur pulsus vehemens, & à magno, & pleno distinguitur, eò quod pulsus C vehemens solet suo robore tactum vertere, atque pulpam digitorum excauare: non tamen hic pulsus validè adeo premendus est, vt manus applicatæ arteriæ robur superetur. Iam verò languidos pulsus molliter, & tantummodo digitis cutem palpando attingere est opus, veluti sunt pulsus mulierum, & alij pulsus languidi. Cæterùm in pulsibus tangendis scire debetis, quòd motum faciens, & ictum à centro ad cicumferentiam ipsa est arteriæ dilatatio; nam illam perinde facilè cutem attingentem digitis applicatis Medici cognoscunt. Cùm autem arteria à circumferentia ad centrum reuertitur, tunc est contractio, vnde est, quòd non facit motum, neque ictum digitis Medici. vnde etiam est, quòd (vt ferè omnes scriptores dicunt) contractio pulsus non potest à Medico cognosci. verùm si nos consideremus ea, quæ Galenus lib. 1. de dig. pul. scripsit, videbimus eius cognitionem difficilem quidem esse; in aliquibus tamen pulsum facilè deprehendi, vt quando pulsus est magnus, vehemens, atque durus, cuius quidem pulsus conditiones rarò in vno pulsu concurrunt. præterea quamuis ipsa constrictio neque motum faciat, neque ictum, accuratum tamen Medicum, qui intentè D studet ipsi tactui, dico cognoscere illam posse à contrarijs conditionibus dilatationis: nam dilatatio arteriæ premit digitos, ita vt quandoque videatur excauare pulpam digitorum extremam. Cùm verò hæc ipsa arteria discedit à digitis, tunc pulpa digitorum reuertitur ad suum statum.

Hac itaque ratione Medicus cum digitis simul, & animum applicans cognoscere ipsam arteriæ constrictionem potest, & quamuis illa, re vera non faciat motum ad extra, facit ta men ictum reflexum, ratione cuius ictus, ipsa deprehendi potest. Sed hac de re ne plura dicamus; eius enim inquisitio videtur prorsus inutilis, vt Saxonia etiam in suo tractatu de Pulsibus animaduertit; animus enim debet conuerti ad solidiorem, magisque necessariam diligentiam, & animaduertere quantum fieri potest ipsam dilatationem, ex cuius notione omnes pulsus partes ordinariè cognoscuntur, proinde hęc satis, superque dicta sint de tactu tum ratione manus tangentis, tum etiam brachij patientis, superest tandem, vt de cognitione pulsuum per rationẽ, & discursum

pauca addamus. Itaque ratione consequitur Medicus pulsus cognitionem, dum accuratè aduertit, maximumque studium in differentijs pulsuum ponit, in quo exacta vti debet memoria, ac longa causarum exercitatione, in qua quidem consideratione, & exercitatione opus est, vt tria animaduertat: primum est, quis, qualisque sit naturalis tactus eius, circa cuius pulsus notionem versatur, deinde quomodo se habeat ad causas exteriores, tertio debet animaduertere mutationes ipsius pulsus, & quid illi ex casu contingere potest; nam plerumque vsu venit, vt dum corpus exercetur, aliquid aliud accedat, quod facere mutationem possit in ipso pulsu, quemadmodum sunt nuntia, quæ animum ipsum commoueant, & alia id genus, & hæc sint breuiter dicta de cognitione per rationem: expedita itaque pulsuum cognitione iam agredienda est causarum theoria. E

De causis pulsuum. Cap. IX.

DVm de differentijs sermonem haberemus, diximus pulsuum differentias esse in duplici discrimine; alias videlicet esse primas, alias secundas: primæ differentiæ erant numero quindecim, desumptæ à quantitate motus arteriæ, vt Galeni verbis vtamur: aliæ desumptæ erant à qualitate motus; tertiæ differentiæ erant desumptæ à robore, & debilitate facultatis mouentis; aliæ verò desumebantur à spatijs, seu à quietibus: postremæ differentiæ desumebantur à corpore arteriæ, quod erat vel molle, vel durum; hinc pulsus alij magni, alij celeres, alij vehementes, alij crebri, alij molles dicebantur, cum suis contrarijs: secundæ verò differentiæ, quas diximus sine primis nihil esse, desumebantur à proportione inter motum systolis, & diastolis, nec non ab æqualitate, & inæqualitate: tandem etiam ab ordine, contrariaque ordini dispositione. His stantibus differentijs, deuenientes ad causas pulsuum, Galenique doctrinam sequentes, diuidimus causas in duas differentias: quarum primæ à Galeno primo de causis pul. dicuntur esse causæ generationis, aliæ non generationis causæ, sed alterationis tantùm esse dicuntur: priores sunt tres numero, nempe vsus, cuius gratia pulsus fiunt, deinde facultas, tertio instrumentum, vsus dicitur etiam causa finalis, causa efficiens, quæ est facultas, & materialis, quæ est instrumentum, nempè cor, & arteriæ ab ipso dependentes, alterationis verò causę sunt in triplici discrimine, nam aliæ dicuntur esse naturales, aliæ non naturales, & aliæ præternaturam. F G

De primis agendum primò proponitur, quæ, vt dictum est, sunt vsus, facultas & instrumentum. Et primò quidem ab vsu auspicemur, vsus igitur, vel augetur, vel diminuitur, si vsus augetur, tunc pulsus familiares habet, seu tales pulsus facit, nempe magnum, celerem, atque crebrum; si verò decrescat, hoc est diminuatur, contrarios producit pulsus, nempe rarum, tardum, atque paruum, & isti sunt pulsus, qui familiares sunt vsui, & ab ipso variè affecto prodeunt. Secundò consideremus ipsam facultatem, quæ & ipsa duobus modis consideratur, vel vt est firma, atque robusta, vel vt languida, & infirma; si primo modo, pulsum necessariò consequentem habet, nempe vehementem, hoc est, producit necessariò pulsum vehementem: familiares verò pulsus illi sunt; magnus, celer, atque creber: si verò infirma est facultas, necessariò producit languidum pulsum: familiares verò pulsus illi sunt prioribus contrarij, nempe paruus, tardus, creber, & isti sunt pulsus prodeuntes ab ipsa facultate. H

Consideremus modò instrumentum, quod vel durum est, vel molle, si durum, semper necessariò habet pulsum durum: pro familiaribus verò pulsibus, habet pulsum paruum, tardum, atque crebrum, & isti sunt pulsus, qui prodeunt ab ipsis causis simplicibus, modò consideremus easdem causas, vt inuicem complicantur, & videamus quales producant pulsus. Et primò quidem consideremus vsum, & facultatem; nam facultas infirma potest habere vsum adauctum, deinde eadem facultas firma, & robusta, potest habere vsum diminutum. Tertia facultas firma potest habere vsum adauctum; tandem facultas infirma potest esse cum vsu diminuto. Si primo modo, tunc fiunt pulsus parui, tardi, sed creberrimi; si secundo modo, fiunt magni, moderati, sed rarissimi, Tertio, fiunt pulsus maximi, celerrimi, quemadmodum crebri. Si quarto modo, adhuc

possu-

A possumus tribus modis hanc complicationem facultatis cum vsu considerare; nam vel excedit decretio vsus, vel vsus deficit, & facultas infirma est, vel tandem facultas ipsa est infirmissima; si primo modo, fiunt pulsus parui, tardi, & rari: si secundo modo, fiunt parui, tardi, crebri, & moderatè rari; si tertio modo, fiunt minimi, frequenter deficientes, & intermittentes, & isti sunt pulsus, qui fiunt ex complicatione facultatis, & vsus.

Expendamus nunc, qui pulsus fiant, quando vsus, & instrumentum complicatè læduntur; nam fieri potest, vt vsus sit diminutus, instrumentum verò durum, vel vt vsus sit auctus, & instrumentum molle, vel vt idem vsus auctus sit, & instrumentum durum, vel tandem vsus sit diminutus, & instrumentum sit molle. Si primo modo consideremus, id est, vsum diminutum cum duritie instrumenti, tunc vel durities ipsius pulsus vincit, & superat ipsum vsum, vel est in eadem paritate, vel deficit vsus. Si primo modo, fiunt pulsus minores, quàm tardiores, & crebriores. Secundo modo, fiunt pulsus eò minores, quò tardiores fiunt, tamen moderatè crebri, & rari. B Si tertio, pulsus fiunt tardiores, quàm minores, & rariores. Si verò secundo modo, hoc est, si consideremus vsum adauctum, & instrumentum molle; adhuc considerare oportet, an mollities instrumenti in arteria vincat vsum, vel sint ambo paria, vel vsus sit supra mollitiem. Primo modo, fiunt pulsus maiores, quàm celeriores; si secundo modo, fiunt eò maiores, quò celeriores, & sic non impletur vsus crebritas: tertio modo, si ita contingat, vt actio vsum non impleat, pulsus fiunt multò celeriores, quàm maiores, simulque crebri: si actio vsum implevit, fiunt æquè magni, atque celeres; & hæc de primo, & secundo membro, hoc est de compositione, quam inter se habent vsus, & instrumentum, sunt modò duo alia membra, de quibus in sequenti.

Veniamus modò ad tertium, in quo considerandus est vsus, qui sit vel adauctus, & instrumentum durum habeat, vel vsus sit diminutus, & habeat instrumentum molle. Si primo modo, vel vsus vincit duritiem, vel durities vincit vsum; vel ita se habent, vt neutrum ipsorum altrum vincat. Si primo modo, fiunt pulsus iuxta maio-C res, si secundo modo, fiunt iuxta minores, si tertio modo, fiunt pulsus celerrimi, creberrimi iuxta minores: atque si vsus diminutus cum mollitie instrumenti adfuerit, vel vsus vincit, vel mollities vincit vsum. Si mollities vincit vsum, fiunt pulsus magni: si verò inter se æqualitatem habeant, fiunt pulsus magnitudine moderati, si verò deficit vsus, fiunt pulsus parui, omnes tamen sunt tardi, & rari, ac quantò magis defecerit vsus, & isti sunt pulsus, qui fiunt ab vsu, & instrumento simul consideratis. Modò consideremus, quos pulsus faciant instrumentum, & facultas simul considerata: nam vel consideramus facultatem, & instrumentum, vel vt facultas infirma est cum instrumenti duritie, vel vt hæc eadem est infirma cum eadem instrumenti duritie; vel consideramus facultatem validam, & robustam cum mollitie instrumenti, vel eandem infirmam cum instrumenti eiusdem mollitie. Si primo modo, fiunt pulsus parui, tardi, & crebri: si secundo modo, fiunt, parui & crebri, non tamen tardi, imò vero aliquando iuxta celeriores. Si tertio modo, fiunt pulsus manifesto maiores, aliquando rariores, & tardiores: si quarto modo, vel infirmitas, & languiditas D facultatis excedit ipsum instrumentum in mollitie, vel mollities instrumenti superat facultatem ipsam, vel robur eius; vel etiam sunt in æquali dispositione, hoc est, neque vna excedit alteram. Si primo modo, fiunt pulsus parui, tardi, & crebri. Si secundo modo, inter magnitudinem, & celeritatem fiunt pulsus moderati, si tertio modo, vel modicè ita se habent facultas, & instrumentum, vel immodicè. Si primo modo, fiunt pulsus magni, & celeres quidem, sed moderatè; si secundo modo, fiunt pulsus parui, tardi, & crebri, & isti sunt pulsus, qui fiunt à complicatione facultatis, & instrumenti.

Iam deueniamus ad considerationem horum pulsuum, qui fiunt à complicatione considerata harum trium causarum simul, videlicet facultatis, vsus, & instrumenti, quæ ita sese habere possunt; nam facultas infirma est, vsus diminutus cum duritie instrumenti; vel è contra, facultas infirma est cum vsu diminuto, & instrumenti mollitie, aut facultas infirma est cum vsu adaucto, & duritie instrumenti, vel eadem

facultas languida eſt, cum vſu adaucto, & inſtrumenti mollitie. Nunc conſideremus quales pulſus fiant à facultate infirma, his quatuor modis propoſita, ſi primo modo, fiunt pulſus parui, & tardi, ſi ſecundo modo fiunt pulſus parui, tardi, & rari, ſi tertio modo, vel cauſæ omnes inſigniter læduntur, & tunc pulſus fiunt minimi, tardiſſimi, & creberrimi, vel ſolus vſus inſigniter læditur, & tunc fiunt pulſus moderatè magni, celeriores, & crebriores, vel tandem omnes cauſæ parum offenduntur, & tunc fiunt pulſus crebri parum. Quod ſi quarto modo conſideremus facultatem infirmam, vel hæc ipſa inſigniter eſt læſa, alijs duabus moderatè ſe habentibus, & tunc fiunt pulſus parui, imò minimi, creberrimi, & modicè tardi, ſi verò vſus, vel inſtrumentum inſigniter lædantur, pulſus maiores quàm celeriores, & aliquantulum crebri fiunt, ſi potiſſimùm vſus magis lædatur; ſi verò magis inſtrumentum, fiunt pulſus maiores: & iſti ſunt pulſus prodeuntes à facultate infirma pro vſus, & inſtrumenti varietate.

Veniamus ad pulſus alios, qui fiunt à facultate firma, & robuſta exiſtente, quæ & ipſa quatuor modis conſideratur, vel vt eſt robuſta quidem, ſed cum vſus diminutione, & inſtrumenti duritie: vel cum vſu diminuto, ſed cum mollitie inſtrumenti: vel præterea cum vſu adaucto, & mollitie inſtrumenti; vel tandem cum vſu adaucto, ſed duritie inſtrumenti. Si primò modo conſideremus facultatem validam, vel vſus diminutio ſuperior eſt inſtrumenti duritie, vel inſtrumentum duritie ſuperat diminutionem vſus. Si primo modo, fiunt pulſus minores, tardiores, & rariores, ſi ſecundo modo, fiunt quidem minores, & tardiores, & rariores, ſed non tam apertè: ſi verò tertio modo facultas robuſta conſideretur, fiunt pulſus maximi, celerrimi, & creberrimi: ſi demũ quarto modo eandem facultatem robuſtam conſideremus, vel durities inſtrumenti parua eſt, & vſus adauctio eſt magna, & tunc fiunt pulſus iuſto maiores, celeriores, & crebriores: vel durities inſtrumenti eſt parua, & vſus non admodum adauctus, & tunc fiunt pulſus magni, moderatè celeriores, & crebriores; vel tandem durities magna eſt, & vſus adauctio magna, & tunc fiunt pulſus celeriores, minores, & crebriores; & iſti ſunt pulſus, qui fiunt ab illis cauſis, quas continentes, & pulſus generantes appellauit Galenus, qui & ſimpliciter conſiderari poſſunt, vel vt ſimul complicantur, vt intellexiſtis. Quas omnes cauſas, ſi & ſeiunctim, & coniunctim conſideraueritis, eaſque memoriæ mandaueritis, atque etiam tenaciter tenueritis, confido fore, vt cognoſcatis perbellè primas pulſuum cum ſuis cauſis differentias; de quibus Galenus in toto primo libro de cauſis pulſuum, quæ omnia per compendium hoc loco adduximus, vt inde per vos ipſos, vbi totum hunc librum perlegeritis, perfectiùs totam hanc materiam cognoſcatis.

De huiuſmodi cauſis noluit Galenus in lib. de pul. ad Tyro. pertractare, ne mentem tyronum confunderet, ſat illi fuit hoc in loco declaraſſe differentias pulſuum, à quibus vniuerſa pulſus cognitio dependet; & hęc de cauſis primarum differentiarum pulſus: proſequamur cauſas differentiarum ſecundarum, quas Gal. 2. de diff. pulſ. fuſiùs declarat, nos verò per compendium, & breuiter, quoad fieri poterit, ipſas declarabimus. Sunt autem duæ differentiæ, vt noſtis ex ijs, quæ ſupra docuimus ad rhythmos, vnde pulſus alij erant eurhythmi, alij pararhythmi, alij arhythmi. Eurhythmi dicuntur, hoc eſt proportionati, in motu tam diaſtolis, quàm ſyſtolis, alij verò ſunt omnes recedentes à proportione naturali, quę eſt inter motum dilatationis, & conſtrictionis. Sunt & alij dicti inæquales, & inordinati, quorum omnium eædem ſunt cauſæ continentes, quæ variè affectæ faciunt huiuſmodi pulſum. Et primò quod attinet ad rhythmos, omnes fiunt ratione vſus; nam dum arteriæ diſtenduntur frigidum aërem excipientes, & contractione ſua fuligines expellentes reſpirant, & reddunt ita, vt vbi adſit proportio, tunc nec contractione diſtenſio, nec contractio diſtenſione fit celerior, vel contra contractio diſtenſione ſit maior, ſeu celerior, vt diſtenſio contractione, tunc pulſus dicuntur à proprio rhythmo recedere, & huiuſmodi pulſus mutantur, pro ratione vſus mutati: at inæquales pulſus omnes, non aliunde ſuum ortum ducunt, quàm vel ex vſu, vel ex facultate, vel ex inſtrumentis læſis.

Sed quò res ipſa exactiùs percipiatur, operæ pretium eſt, vt intelligatis ab vſu ſolo adaucto non poſſe fieri inæqualitatem, niſi contingat ipſum vſum ad contraria permutari, quam mutationem Galenus appellauit inæqualem intemperiem. Reliquæ

verò

A verò inæqualitatis causæ sunt facultas, & instrumentum læsum, sed non quomodocunque, verùm hac ratione, cùm videlicet facultas admodum imbecillis est, siue sit suapte natura, siue ab humorum copia. Galenus appellauit onere pressam, quam animaduertit esse maximè, & diligenter considerandam, vt ipsius imbecillitas cognoscatur à virtute onerata; instrumento verò opus est ad faciendam inæqualitatem, vt vel obstructione, vel compressione, vel inganti mollitie, & duritie affecta sint, adeò vt ex Galeni sententia tres sint in vniuersum causæ, ex quibus pulsus inæquales redduntur, nempe intemperies inæqualitatis, facultas, vel infirma, vel onere pressa, aut instrumenta malè affecta, & huiusmodi causæ dicuntur esse causæ inæqualitatis, dicuntur etiam causæ inordinationis. Nam procul dubio omnis pulsus æqualis est ordinatus, & vice versa, inæqualis potest esse, & ordinatus, & inordinatus, cùm autem inæqualitas sit duplex, vna, vt diximus, collectiua, altera verò vnius pulsationis, & in vtraque adsint varij pulsus inæquales; eos persequitur Galenus sigillatim 2. de causis, pul. quem librum legere potestis, ex cuius lectione poteritis colligere vniuscuiusque B pulsus inæqualis causam. Nunc verò hoc agere supernacaneum puto. Quare his relictis fas est, vt tandem deueniamus ad præsagia, quæ ratio præsagiendi ex pulsibus est mirum in modum vtilis, ac necessaria; vnde illam, licet breuiter, accuratè tamen vobis tradere pollicemur.

Verùm antequam ad præsagia ab omnibus accepta deueniamus, poterit quispiam vestrum à me percuntari, cur sit, cùm proposuerimus duplex causarum genus pulsuum, quorum primum dicebamus generare, & efficere pulsus, & hac ratione à Galeno has causas continentes fuisse appellatas, aliud genus erat illarum causarum, quæ alteratum facere dicebamus pulsum, quas diuisimus in tres differentias, videlicet in causas naturales, præternaturales, & medias, quas non naturales Medici appellant, cur sit inquam, quòd differẽtias pulsuum, causarum continentium in medium attulerimus, relictis alij causis alterantibus. Huic dubitationi dico me id studio, & industria fecisse, consulentem vtilitati vestræ, & sermonis breuitati, eò quia primæ causæ difficiliores, & obscuriores sunt, quæ egebant illa, quam attulimus declaratione. Aliæ verò C causæ, cùm faciliores sint, & à Galeno lib. de causis pulsuum 2. & 3. declaratæ, ideo ab expositione ipsarum abstinui, remittẽs vos ad hos Galeni lib. tum ad librum, quem scripsit de pulsibus ad Tyrones, nec non ad eum, quem de synopsi, pulsus exarauit, per vos igitur poteritis intellectis primis causis facilè, & commodè intelligere alias causas, de quibus hactenus.

De præsagijs à facultate vitali desumptis. Cap. X.

Venio modò ad præsagiendi rationem, quæ desumitur à pulsuum differentijs prioribus. Pulsus autẽ est, qui salutis, & mortis affert nobis certissima indicia; rarò enim contingit ægrotantes cum bono pulsu perire. Solus sanè pulsus, vt etiam dicebamus in tractatu de vrinis, mortis, & vitæ fidelis est nuntius. Primò igitur, quod attinet ad pulsum magnum, vehementem, & validum, perpetuò nobis securitatem pol- D licetur, è contra verò languidus, debilis, & paruus, imbecillis facultatis est indicium, creberrimus autem, & celerrimus nunquam sunt boni; declarant enim nobis caloris innati, & spirituum dissipationem, tardissimus, & rarissimus ob ingentem totius corporis, & cordis refrigerationem demonstrant pessimum euentum, deinde etiam, quia patefaciunt partium contentarum in ipso corde, & quæ sunt circa ipsum, læsionem: mollissimus verò & durissimus, & ipsi in extremo pessimi sunt: & ratio est, quia demonstrant nobis corporis ipsius arteriæ, aut alterius partis cum ipsa communicantis, extremas læsiones. Myurus pulsus pessimus omnium est; nam debilitatem nobis extremam ostendit facultatis, vsumque esse mutatum, & diminutum. Longissimus, tardissimus, & rarissimus pulsus certè, & ipse non modò perniciosus, sed pessimus est. Post hunc minimus, mollissimus, & durissimus, post hos verò creberrimus, sed non celerrimus, & maximus, quia isti sunt modicè periculosi, atque iam dicti nempe longissimus, rarissimus, & tardissimus cæteris omnibus sunt peiores, & periculosiores.

Inqui-

Inquiretis fortaſſe, an ſit aliquis pulſus inter has differentias extremus, qui non ſit periculoſus? dico ego, quòd pulſus inter extremos vehementiſſimus ille ſit, qui præ cæteris omnibus non videtur periculoſus ob facultatis robur, quod nobis demonſtrat, ita vt vbi virtus ſit robuſta, & præſertim vitalis, tunc animo conſpicimus eum, qui in quonis morbo facultatem validam habet fore ſine periculo. Et iſtæ ſunt prædictiones, quæ deſumuntur à primis pulſuum differentijs à nobis allatis.

Veniamus ad ſecundas, inter quas primùm occurrit pulſus intermittens, qui ſi ſit cum debilitate, & languore facultatis iudicandus eſt ſemper lethalis; nam debilitas per ſe ipſa (vt ante dicebam) mala eſt, ſi verò ei adiungatur intermiſſio longè peior eſt; nam intermiſſio eſt defectus pulſus talis, & via eius ad priuationem motus: quando verò pulſus eſt intermittens ea ratione, vt duarum pulſationum ſpatio quieſcat, Galenus dubitauit, an vnquam poſſet reperiri quiſpiam, qui ſuperſtes fuerit, quia hæc intermiſſio non tantùm facultatem opprimit, ſed ſummam debilitatem portendit facultatis vitalis, eſtquè periculis plena. Rurſus pulſus, qui tantummodo tempus vnius motus æquat, aut plus aliquantulum temporis habet, non eſt admodum periculoſus, & præſertim in ſenibus: ratio eſt, quia facultas ſenum debilis exiſtens à paruis cauſis, & leuibus læditur; virtus verò, quæ firma eſt, non poteſt lædi à paruis cauſis, ſed opus eſt ad hoc, vt deijciatur, maximæ, & vehementiſſimæ ſint cauſæ. Deinde in pueris huiuſmodi pulſus intermiſſio non videtur admodum formidanda, eo quòd in ipſis virtus non eſt adeo firma: quare tum in ſenibus, tum in pueris facultas à leuibus cauſis facilè offenditur. Hæcque dicta ſint de pulſibus intermittentibus.

Tranſeamus modò ad alios pulſus inæquales, & potiſſimùm ad eos, qui dicuntur inæquales reſpectu vnius ictus, inter quos primò occurrit pulſus, qui vocatur intercurrens, qui ex Galeni ſententia differt ab intermittente, eò quòd in decurrente cognoſcimus naturam certare cum noxijs humoribus; in intermittente verò vix, & cum difficultate talem pugnam natura aggreditur, quaſi ipſam pigeat decertare aduerſus noxios humores; intercurrens tamen pulſus prænuntiat futuram criſim, & ſæpe eſt indicatorius, intermittens verò in vno pulſu, cum diuerſus ſit, varia etiam demonſtrat; nam ſi ſecundus motus ſit vehementior, aut celerior primo motu, melior eſt pulſus, debilior autem, & tardior eſt peior, tandem inæqualitas in vno pulſu omnium inæqualitatum eſt incommodiſſima; quia eaſdem prorſus habet cauſas, atque habet collectiua, verùm multò deteriores, deinde inæqualitas collectiua motus habet pulſus ſine intermiſſione, at inæqualitas in vno pulſu nullos habet, ſed cum ſemel inceperit, perſeuerat ſemper cum intermiſſione. Pulſus verò vndoſus debilitatem oſtendit per ſe, ſi vehementiam aliquam coniunctam habeat, nec non & altitudinem; tunc enim eſt ſudoris prænuntius, maximè ſi appareant ſigna coctionis; nam vndoſus ſolùm per ſe ſignificat mollem arteriam, & facultatem ſatis languidam, quæ ſimul, & ſemel non poteſt arteriæ partes mouere. Vermiculoſus pulſus maiorem debilitatem oſtendit, quàm vndoſus pulſus, formicans, verò & vermicularis, demonſtrant debilitatem virtutis: at cum hac differentia, quia formicans multò deterior eſt; nam denuntiat maiorem debilitatem, & in febribus diuturnis prænuntiat futuram mortem. Verùm cùm pulſus ſunt debiles, debet Medicus animaduertere, an facultatem ſubitò reſoluant, hoc eſt, naſcantur ex illis cauſis, quæ ſubitò reſoluunt: qui pulſus tunc temporis non ſunt tantopere formidandi, iuxta illam Hippocratis regulam lib. 2. aphor. 7. vbi ait, quæ citò reſoluuntur corpora, citò etiam reficiuntur.

Accedamus nunc ad μύουρος pulſus, quos barbari vocant caudam muris. Decurtati omnes oſtendunt facultatis debilitatem; ſunt enim inter ſe diuerſi; nam aut in vno pulſu, aut in diuerſis partibus ſe conſequuntur: ſi primo modo, præter debilitatem oſtendunt etiam corporis gracilitatem, ſi ſecundo modo, non eſt neceſſarium, quia poteſt contingere debilitas abſque corporis gracilitate; verùm cùm decurtati ſint in duplici differentia; alij in vno pulſu, alij in pluribus. Si ſecundo modo, aut ſunt reciproci, vel deficientes; reciproci minus periculum denuntiant: deficientes verò exiguo intermiſſo tempore reciprocant, qui minus periculoſi ſunt, quàm vbi omninò deficiunt; tunc enim mors in propinquo eſt, pulſus verò errans, quantò manifeſtior eſt, tantò deterior, & niſi æger virtutem habeat robuſtam, ex eo prædicenda eſt mors.

Conuul-

A Conuulsiuus pulsus alius alijs præferendus est; nam qui post plurimos sudores, vel vomitus, aut deiectiones alui accidit, non potest nisi maxima cum difficultate restitui in pristinum statum, & malum significat propemodum insanabile, è contra verò, pulsus vndosus, qui nascitur repentè, & statim in principio morbi, vel paulò post principium, non est admodum periculosus, modò non proficiscatur à causa aliqua venenata, quia tunc temporis maximè periculosus est. Pulsus vibrans indicat naturam cum morbo pugnare, ex quo futurum morbi terminum bonum sperare licet. Tremulus verò pulsus in morbis acutis ostendit mortis maximum periculum propter extremam virtutis debilitatem. Pulsus palpitans nullum de se creare solet periculum. Et isti sunt pulsus, qui frequentiùs à Medicis obseruari solent, à quibus, vt nostis, futurum morbi euentum prædicere consueuerunt: alios pulsus poteritis per vos ipsos contemplari legentes lib. 4. Galen. de præsagijs ex pulsu. Et hæc sint dicta de præsagijs, quæ desumuntur à facultate vitali pulsifica.

Cùm autem facultatem vitalem diuiserimus in duas partes, nempe in pulsatiuam, B & respiratiuam, declarata præsagitione ex pulsibus, videndum modò, & breuiter quidem, quid in morbis acutis potissimùm præsagiri debeat ex alia parte, quæ dicitur respiratio. Nam cùm & ipsa respiratio ad facultatis vitalis subsidium sit comparata, eius etiam robur, ac debilitatem ostendit, & quid sperare liceat de futuro morbi euentu.

Videmus in primis Hippocratem multa scribentem de respiratione tali, nam, & in prognosticis, & in epid. scriptum reliquit respirationem facilem, & liberam in omnibus morbis acutis, semper demonstrare bonum euentum; in primo, progno. tex. 24. scriptum etiam reliquit, frequentem respirationem, & paruam, vel dolorem, vel inflammationem partium superiorum diaphragmatis denotare; dixitque respirationem magnam ex longis interuallis esse signum delirij, respirationem verò paruam minutam, & raram significare, iamiam instare certissimum malum, videli- C cet ęgrotantis mortem: & tandem insinuauit nobis idem Hippocrates, frigidam è naribus, & ore ductam respirationem, perniciosissimam esse, & certissimum instantis mortis periculum. Et hæc de præsagitione dicta sufficiant, quæ desumi solent ex pulsu, & respiratione, hoc est à facultate vitali; sequerentur modò præsagia desumenda à facultate animali, & naturali, sed de his alibi sermo nobis erit.

D

FINIS SEXTAE DECADIS.

IOAN-

IOANNIS BAPTISTAE CORTESII

MISCELLANEORVM MEDICINALIVM DECAS SEPTIMA,

Prælectiones Messanenses.

Ad Prouectiores

De Putredine. Cap. I.

DVo sunt in Medicina difficillima, quæ à Doctoribus in publicis gymnasis exagitari solent: quæstio de humorum periodicatione: & tractatio de Putredine. Prima quidem satis ardua est, nam & si multiplex à viris peritissimis periodicationis afferatur ratio, nulla tamē est, in qua intellectus omninò acquiescat, cùm semper rationis, quam hactenus assignare conati sunt, noua adhuc inquirenda supersit ratio. Altera verò clara est suapte natura, at dissentientes scriptorum opiniones in illius essentia explicanda, adeo obscuram, & perplexam reddiderunt, vt difficultate priori non cedat. Nos interim humorum periodicatione relicta, de qua suo loco verba faciemus, putredinis inuestigandam proponimus naturā, generatim primùm, deinde in specie, pro vt illius cognitio ad febriū putridarū tractationē prærequiritur. Quod autem putredinis materia ad febres dignoscendas pertineat, deprehendi profectò poterit, quòd maior harum pars, ab ea tanquam ab immediata, & proxima causa prodeant. Iam verò Arist. lib. 4. meteor. cap. 2. multa, ac præclara essentiam Putredinis exactissimè declarantia tradidit, simulque modum, quo ipsa fiat, perdoctè, & eleganter, quamuis paulò obscurius in medium adduxit. Quæ omnia ab antiquis tam Græcis, quàm Latinis recepta à Gal. præceteris pluribus in locis, & potissimùm 1. de diff. feb. cap. 9. confirmantur, & ab Alberto Magno in expositione 4. meteor. mirum in modum amplificantur. Et licet omnes arbitrentur vnicam Putredinis definitionem assignasse Aristotelem, non desunt tamen nostri temporis grauissimi Auctores existimantes duas tradidisse: vnam declarantem naturam Putredinis naturalis: alteram violentæ, & præternaturam, quam secundùm partem, & propriè Putredinem appellauit, addentes Putredinis naturalis duas esse definitiones, easque differentes. Prior est, quòd Putredo sit dominium passiuarum qualitatum supra agentes propter continens: altera verò est, quòd sit corruptio propriæ, & secundùm naturam caliditatis, in vnoquoque humido à calore ambientis. Verùm dicunt primam definitionem esse rectè, sed concisè traditam, secundam verò eandem esse cum priori quidem, sed magis explicitè descriptam, superiorisque declaratiuam. Rursus priorem definitionem formalem, alteram verò causalem esse fatentur, & propterea in ipsa examinanda omnes hactenus scriptores fuisse deceptos, quòd corruptionem tanquam genus in definitione assumpserint, cùm tamen causales definitiones non tradantur per genera. Addunt præterea, definitionem putredinis violentæ, aut secundùm partem esse hanc, videlicet Putredo violenta est separatio à propria natura, hoc est, recessus quidam à proprio statu ipsius mixti.

Alij concedentes ab Arist. duplicem fuisse datam putredinis definitionem, in assignanda putredinis specie contrariantur prioribus; nam priores, vt audiuistis, scribunt duplicem Putredinis naturalis ab Arist. definitionem traditam fuisse: prior erat, quòd sit dominium passiuarum qualitatum supra actiuas propter continens, quam concisam, ac strictam vocarunt definitionem: altera verò est alterius declaratiua: hi verò vtramque dicunt esse violentæ, & præternaturam Putredinis definitionem, non autem naturalis, sed quod magis est, tertiam ipsius Putredinis violentæ addunt definitionem,

quæ

A quæ est, quòd Putredo sit separatio mixti à statu naturali. Volunt igitur isti Auctores Aristotelem triplicem definitionem putredinis violentæ,& præternaturalis tradidisse: vna est, quòd Putredo sit dominium passiuarũ super actiuas: altera, quòd sit corruptio, &c. tertia, quòd sit separatio mixti à suo statu naturali, atque ita contrarij sunt prioribus Auctoribus, qui duas priores definitiones esse Putredinis naturalis affirmant, vltimam verò tantùm violentæ, seu præternaturam Putredini ascribunt.

Alij verò sunt, qui quamuis conueniant cum secundis dicentibus secundam illam definitionem (nempè corruptio propriè, &c.) esse Putredinis violentæ; discrepant tamen ab omnibus alijs circa hanc particulam (dominium passiuarum supra actiuas) dicunt enim non esse definitionem, nec naturalis, nec violentæ Putredinis, sed esse modum quendã, & ordinem ab Arist. declaratum, per quem mixta ad interitũ tendũt.

Rursus alij sunt, qui cum prioribus conueniunt in assignanda definitione violentæ Putredinis dicentes eam esse, quam secundùm partem Arist. appellauit, videlicet Putredo est mixti separatio à propria natura: in definitione verò Putredinis naturalis de-

B terminanda ab omnibus discrepant; scribunt enim Arist. definiuisse Putredinem, quando dixit Putredinem esse mixti, quatenus mixtum, interitum, estque contraria generationi.

Alij denique dicunt Arist. Putredinis naturalis definitionem tradidisse vniuersalem, quòd Putredo sit communis passio mixtorum dependens ex duabus causis frigiditate interna, & caliditate externa. Audiuistis opinionem eorum, qui existimant ab Arist. lib. 4. meteor. cap. 2. duplicem fuisse allatam Putredinis definitionem, & quantum inter se discrepent, ex quorum Auctorum lectione confusio potiùs, quàm rei huius, quam quærimus, determinatio oritur. Mihi verò, qui vestræ vtilitati studeo, danda est opera, vt vobis breuiter, & quantum præsens febrium methodus requirit naturam Putredinis aperiam, (longis Authorum disceptationibus, quæ potiùs ad ostentationem, quàm ad vtilitatem faciunt, prætermissis) quod accuratè fiet, primùm in via Arist. deinde in via Galeni, vt inde cognoscere valeatis Putredinem humorum in febribus, & quomodo ipsa fiat.

C Est itaque definitio Putredinis perfecta, & absoluta, sub qua tanquam sub genere quodam generalissimo omnes species, & differentiæ comprehenduntur, non secus atque sub definitione febris, omnes febres continentur, illa communissima ab Arist. descripta, ab omnibus antiquis ipsius expositoribus, & à Galeno maximè 1. de differ. febr. c. 9. recepta, & confirmata, quæ est, Putredo est corruptio proprij, & naturalis caloris in vnoquoque humido existentis à calore ambientis. Definitio hæc omnibus numeris absoluta est, ac perfecta; constat enim ex tribus partibus, vt omnes bonæ accidentium definitiones constare consueuerunt, nempè genere accidentis, subiecto, & causa, quæ tria sunt necessarij termini potissimæ demonstrationis, omniaq; simul collecta vnum faciunt, quod neque definitum excedit, neque à definito exceditur, omnia prædicata sunt essentialia; prædicantur enim in quid, & omnibus positis statim sequitur genus, quæ omnia ad bonam definitionem spectant. Talis est ea, quæ ab Arist. de Putredine traditur. Namque *corruptio* in primis vendicat sibi nomen generis, plures enim reperiuntur corruptiones sub hoc genere comprehensæ, vt sunt inquinatio,

D & incoctio, quæ non sunt putredines. *Proprij caloris* est prima differentia, quæ hanc corruptionem differre facit à prædictis, in quibus calor alteratur, & remittitur, aut augetur. *In vnoquoque humido* est secunda differentia, qua materia, & subiectum demonstratur; nam huiusmodi corruptio versatur circa calorem naturalem, & proprium existentem in vnoquoque humido; corruptio enim proprij caloris est tanquam essentia ipsius Putredinis, & etiam tanquam effectus, in quo includitur separatio humidi à sicco, tanquam alius effectus posterior priorem insequens, subiectum autem, & materia est corpus humidum. Calor ambientis est causa efficiens.

Habet igitur materiam, formam, & efficientem causam, formaque loco generis ponitur, estque corruptio caloris proprij, & naturalis, quam corruptionem immediatè sequitur humidi à sicco separatio, vt effectus necessariò consequens. *In vnoquoque humido* est materia. *Calor ambientis* est causa efficiens. Vnde Albertus 4. meteor. c. 8. rectè scribit definitam esse Putrefactionem, quia assumit genus proximum,

nempe corruptionem, agens primum, quod est caliditas externa, & proximum, quod est caliditas naturalis corrupta, nec non subiectum proprium, quod est humidum vniuscuiusque rei. Constat igitur ex materia, forma, & efficiente, omniaque hæc vnum simul faciunt, ita vt definitum nec excedat, nec excedatur; nam corruptio caloris proprij, & naturalis in vnoquoque humido ab ambiente, est Putredo: & ipsa Putredo nihil aliud est, quàm corruptio prædicti caloris, quam sequitur humidi à sicco dissolutio. Omnia hæc prædicata sunt essentialia, & dicuntur in quid de suo subiecto. Tandem genus differentias has sequitur, non è contra, v. g. posita euaporatione caloris innati existentis in humido facta à calore ambientis, statim ponitur corruptio, non è contra, posito genere ponuntur differentiæ.

Quare à nobis dicendum est hanc ab Arist. traditam definitionem veram esse, & ad vnguem declarare naturam Putredinis in vniuersum, non secus atque definitio febris ab Auicenna tradita declarat essentiam, & naturam febris. Quare vanum esse videtur fundamentum eorum, qui dicunt duplicem traditam fuisse ab Arist. Putredinis naturalis definitionem, & eò magis vbi dicunt tradidisse definitionem Putredinis naturalis, & violentæ seiunctim, cùm vnius in quantum vnum vnica sit ratio formalis, & ex Arist. vna est Putredo, vna igitur illius est definitio docens, & quid, & propter quid. Quòd vnica sit Putredo apparet, quia vnica est causa, nempè calor ambientis, videlicet extraneus. Vnum subiectum, circa quod illa versatur, nempè calor naturalis in humido, & vnicus finis vltimatus, nempè elementorum dissolutio. Agente enim calore ambientis in calorem proprium mixti, ipsum calorem ad se trahit, & à sua proprietate ita aufert, vt non valeat ampliùs mixtum in suo naturali statu conseruari, eo itaque euocato simul, & humidum euaporat, hinc subsequitur necessario separatio humidi à sicco quidem, sed sine formæ destructione, vt v. g. ossa cum putrescunt, seruant ossis formam; quia separatio duo includit, nempè præuiam quandam dispositionem, & formæ introductionem: tamen vlteriùs progrediente putrefactione amittitur forma ipsius, & tunc peruenit ad interitum, nempè in fimum, & terram: primum tamen fit in tempore, secundum verò in instanti, quia est introductio nouæ formæ: separato enim humido à sicco mixtum destruitur. Vnde separatio humidi à sicco duobus modis fit, vel successiuè, vel in instanti; primo modo remanet forma substantialis rei putrescentis: secundo modo non remanet, sed fit eius interitus.

Atque hinc deducere possumus hanc conclusionem, Aristotelem scilicet non definiuisse Putredinem pro solo termino, sed pro via, quæ fit successiuè: corruptio enim dicitur, & de eo, quod corrumpitur, & de eo, quod iam primo corruptum est: hoc enim modo separatio humidi à sicco est formaliter putrefactio, non autem mera causalis, quemadmodum illa, in qua dicitur Ecclypsis est interpositio terræ, sed perfectissima est cum formam, efficiens, & materiam includit. Et hæc est definitio illius Putredinis, quæ generationi opponitur, in qua quidem est via, quæ successiuè fit, & formæ introductio, quæ est terminus ipsius generationis, ad quem dispositio illa viæ, successiuè miscibilium tendit, quæ quemadmodum nunquam acquirit formam substantialem, nisi in instanti, ita contingit in ipsa Putrefactione, in qua non amittitur forma substantialis, nisi quando separatum est perfectè humidum à sicco; tunc enim separantur inuicem elementa, quemadmodum in generatione vniuntur. Dicitur ergo corruptio, & de via, & de termino ad quem: quod verò Putrefactio de via dicatur præter Aristotelem Galenus testimonium locupletissimum affert nobis 11. meth. med. c. 8. vbi scribit Putredinem esse mutationem totius essentiæ corporis ad corruptelam, non autem dixit esse totius substantiæ interitum, sed de Galeni definitione paulò infra, sat nobis sit demonstrasse hanc Arist. definitionem omnem, & quamcunque speciem, & differentiam Putredinis amplecti, & esse veram definitionem habentem omnes conditiones requisitas ad veram definitionem. Frustra igitur contendunt scriptores in via Arist. velle afferre tot Putredinis differentias; multiplicant enim entia sine necessitate.

Sed hoc loco insurgit non spernenda dubitatio, nam si concedatur hanc definitionem prædicari in quid de omni Putrefactione iam quoque concedendum erit, dari vnam definitionem includentem res contrarias, nempè præternaturam, & secundùm naturam;

A naturam; præter naturam quidem, quia quæ putrescunt, procul omni dubio statum suum amittunt naturalem, quæ talia sunt, sine difficultate dicuntur esse præter naturam. Deinde ipsemet Arist. 4. meteor. c. 2. scriptum reliquit Putredinem esse contrariam generationi: sed generatio est secundùm naturam, ergo putrefactio est præter naturam; succedit quod hæc Arist. definitio competit combustioni, quæ præter naturam est, nam à calore externo calor naturalis consumitur, qui est in humido. Addatis rationem, quæ est, quòd illa transmutatio, quæ fit à causa efficiente externa, dicitur præternaturam, at Putredo talis est, ergo est præternaturam.

Ex altera verò parte idemet Arist. prædicto lib. & c. dicebat Putredinem esse opus naturale, quia est opus virtutum naturalium, erit igitur secundùm naturam. Idem Arist. scribit finem secundùm naturam omnium rerum esse Putredinem, quare Putredo est quid secundùm naturam, at quæ sunt secundùm naturam, & præternaturam non possunt sub vna definitione comprehendi, cùm inter se plusquàm genere differant naturalia, & præternaturalia, sub hac ergo Arist. definitione non comprehenduntur omnes B species, & differentiæ ipsius Putredinis, vt conclusum supra fuit. Iure igitur merito Auctores Neoterici duplicem dixerunt traditam fuisse ab Arist. definitionem: vnam naturalem; alteram præternaturalem, & violentæ Putredini competentem. Ad primum dicimus Putredinem, vt Putredo est, vnicam esse, proinde illi vnam tantùm conuenire definitionem. Verùm respectu rei putrescentis, & finis ad quem tendit, potest dici, & naturalis, & præternaturam. Naturalis quidem dicitur in relatione ad naturæ ordinem, quæ ita statuit, vt omnia per corruptionem, tanquam per medium ad sibi destinatum finem, nempè ad interitum, veniant: hoc enim modo Putredo dicitur interitus naturalis omnium rerum; ita enim à natura comparatum est, vt omnia, quæ in hoc sublinari mundo sunt vno ex duobus modis intereant, prout hæc ipsa ad duo hæc, omnia reducuntur, nempè ad animalia, vel ad inanimata, quæ vel sunt simplicia, vel mixta. Animantibus primò assignatus est modus per humidi naturalis consumptionem factum (vt dicebat Arist.) à calore extraneo, vel vt Albertus dicebat à proprio calore naturali, & hic modus interitus vocatur mors naturalis, quæ etiam C esse potest violenta.

Simplicia verò per contrariorum actionem, & passionem agente etiam cælestium corporeum motu. At mixtis anima carētibus assignatus est modus, vt per Putredinem intereant, dummodò nullum habeant impedimentum, & quamuis aliqua sint, quæ non videantur putrescere ob eorum durationem, vt aurum, & alia metalla; putrescunt tamen, & ipsa, simulque omnia, quæ in hoc sublunari mundo nata reperiuntur, nisi impediantur. Cùm ergo ex instituto naturæ omnia mixta debeant per Putredinem interire; ideo Putredo dicitur naturalis. At si Putredo comparetur rei putrescenti in particulari est præternaturam, quia esse ipsius corrumpit; indiuiduoque procul omni dubio violentiam infert, à proprio naturali statu ipsum remouens. Siue igitur calor naturalis amittat suam illam proportionem naturalem, & acquirat igneitatem, qua consumit humidum, faciens illum euaporare extra, siue meliùs, vt Arist. placuit, calor internus ab ambientis calore destituatur, extraque trahatu r, est semper præternaturam, tum quia corrumpitur natura indiuidua, tum quia fit à causa externa, cui pas- D sum nihil confert. Motus verò cælorum fit ab extrinseco, non tamen est præternaturam, & hoc est, quia illi anima est.

Ad secundum respondetur, quòd non valet hæc illatio, generationi contraria est Putredo, ergo illa naturalis, hæc verò præternaturam, quia putrefactio est naturalis, nam agentia, & patientia in ea sunt naturalia, non secus atque in generatione; verùm cum hac differentia, quòd in illa per agentia, & patientia fit via in naturam; in corruptione è contra; nam principia sunt mutata ad præter naturam. Dici etiam potest quod respectu putrescentis rei semper est præter naturam, quia corrumpitur natura ipsius, at respectu finis, ad quem tendit, dici potest naturalis, cùm tamen dissolutio ipsius in fimum, & terram sit violenta, eò quòd ex toto destruat naturam ipsius.

Putredo quoque duobus modis consideratur, vel respectu causarum agentium in Putredinem, & generationem: vel respectu modi, quem tenet in agendo. Primo modo

& Putredo, & generatio sunt naturalia entia. Secundo modo Putredo est præternaturam: generatio verò secundum naturam est. B

Ad postremum argumentum, vbi dicitur hanc definitionem competere combustioni; at combustio est præternaturam, ergo & putrefactio. Non desunt, qui respondeant putrefactionem, & combustionem esse præternaturam respectu causæ agentis exterioris, nempè caliditatis ambientis; verùm differre respectu modi; nam putrefactio fit sensim, & longo tempore, adustio verò violenter, & breui tempore; sed hæc responsio reprobatur ab Alberto Magno 4. meteor. c. 6. dicente hanc non esse diuersitatis huiusce causam, sed modum quendam à natura rei obseruatùm. At modus rei rem ipsam, cuius est modus, insequitur; nam violenter fieri, aut tardè fieri est modus, qui insequitur rem vel naturalem, vel violentam, non autem causa, non igitur tarditas assignari potest, vt causa naturalis, neque velocitas, vt causa præternaturam. Alij dicunt Putredinem naturalem esse ratione principij interni, non quidem actiui, sed passiui, quod si concedatur, idem dicendum est de combustione; nam materia combustibilis, & ipsa habet aptitudinem ad comburendum, non secus atque materia putrescibilis eandem habet ad putrescendum. F

Alij dicunt, quòd licet tam putrefactio, quàm combustio vnum finem habeant, & in resoluendo corpora mixta similem viam retineant, Putrefactio tamen est naturalis, & generationi naturali ipsius mixti opposita, combustio verò violenta, eò quòd putrefactio fit à calore intrinseco consumente humidum, combustio verò ab extrinseco. Rursus dicunt calorem mixti duo habere, vnum quatenus est quid secundùm naturam, & rei conseruatiuum, aliud verò est, quòd habet vim caloris ignis, vbi amittitur illa vis naturalis, qua cõseruabatur, & non retinet, nisi vim ignis respectu mixti illius, cuius erat calor naturalis, at proprietas, & vis ipsius caloris ignis est dissoluere, & educere subtile à crasso, quod facit calor ille naturalem humorem continuò ad superficiem ducendo, & tunc humescit extra mixtum sicut ligna, & animalia, & lapides, qui putrescere incipiunt.

Combustio autem non sic agit, eò quòd calor naturalis non adhuc à virtute naturali deductus sit, & ideo fit ibi violentia, quia calor interior cùm sit in vigore naturæ, adhuc est mixti: & ideo in quantum talis nihil coagit ipsi comburenti, sed reluctatur, & vim patitur, vnde totum principium combustionis est externum, cui nihil confert, siue coagit calor naturalis intrinsecus in quantum est naturalis, & hæc est causa, cur combustio est violenta, putrefactio verò naturalis. Sed huiusmodi expositio nihil valet, cum Arist. in tractatu de Putredine actionem tribuat tantùm calori ambienti, à quo destruitur calor naturalis, & extrahitur à corpore mixti, ita vt calor internus diminuatur, neque quidquam agat, sed patiatur. Alij respondẽt differre putrefactionem à combustione, quia hæc habet duplex principium suæ corruptionis; combustio verò vnicum tantùm, nempe calorem externum: putrefactio verò habet calorem internum, & externum. Internus est calor naturalis, externus est extraneus, & hinc est, quòd ab Arist. putredo dicitur naturalis; combustio verò semper præternaturam, & violenta. G

Modus ipsius putrefactionis ab ipsis assignatus est, quia calor (inquiunt) interior augetur ab extrinseco calore aëris agentis in ipsum, qui calor interior intensior factus corrumpit humidum radicale, reuocando ipsum ad circumferentiam, & cum illo humido euanescit calor, & hoc pacto fit corruptio: & sic vt hæc putredo habet causam intrinsecam appellatur naturalis; combustio verò semper præternaturam. Sed huiusmodi propositio de calore interno, qui augetur ab externo est contraria Arist. dicenti calorem extraneum, seu ambientis euocare calidum innatum, vt supra dictum fuit, inde partim subsequi frigiditatem internam rei putrescentis. vnde dicebat putrefactionem fieri à duabus causis à frigiditate interna, & caliditate externa. H

Deinde si huiusmodi calor internus, & naturalis intensior factus est, quomodo conseruat humidum radicale, cùm sit à sua proportione naturali eductum, qua conseruari solebat? Addo quòd, si quia intensior factus huiusmodi calor cõseruat humidum, vnde est, quòd ipsum reuocat ad circumferentiam. Cæterum quis calor ille est, quem addit cum humido euaporari? Si est idem calor intensior factus, non poterit hæc duo contraria facere humidum radicale conseruare, & ipsum permittere ad circumferentiam

ferri,

A ferri, deinde talis calor non potest habere rationem causæ efficientis, & effectus: causa efficiens est quando ad circumferentiam reuocat humidum: effectus est, quando humidum euaporat.

Quare dicendum mea opinione est, combustionem semper esse præternaturam, & violentam: putrefactionem verò, modò secundùm naturam, modò præter naturam, quod præter quam quòd satis superque ex dictis patet, quàm aptissimè confirmatur ex eò quòd ignis comburens simul, & semel ob sui violentiam, non modò agit in frigidum sibi contrarium, sed etiam in humidum, omneque corruptibile ad sui naturam conuertere tentat, quod in putrefactione minimè contingit. Succedit putredinem fieri per similitudinem quandam naturæ, quia attrahitur calor à calore: at combustio potiùs per contraria. Quibus sic determinatis apparet putredinis definitionem competere omni putredini, tam vniuersali, quàm particulari; tam respectu totius rei putrescentis, quàm illius, quæ secundùm partem putrescere dicitur; quam etiam eandem esse cum putredine totius dictum est. Et in summa vna, & eadem est putredo in omB nibus ab eadem causa eueniens, eundemque modum seruans; nam à calore externo calor internus rei educitur, secum humido coëuaporante, idque à sicco separatur.

Quæ vero ad putredinem ducuntur; alia sunt terrea, alia aquea, terrea putrescunt secundùm totum, aquea secundùm partem, idque eis contingit ratione naturæ, & aptitudinis ipsarum rerum, non ratione efficientis, quod vnum, & idem est in omnibus (nempè aëris ambientis calor) eundem effectum inducens in omnibus, sed cum quadam diuersitate, cùm à rebus terreis totum educat humidum naturale, resque putrescit secundùm totum, quod fieri non potest in rebus humidis, idest, quæ aqueæ sunt, inde est, quòd tales res non putrescunt, nisi secundùm partem. Perfecta autem putrefactio ea est, in qua mixtum penitus in elementa dissoluitur, ita vt nihil illius reliquum appareat, nisi terra, & fimus, & hæc est secundùm totum putrefactio, secundùm quam putrescunt omnia mixta, quæ à prædominio sunt terrea, vt caro, pomum, & omnia solida; euocato enim proprio calore, humidum quoque totum ad extra ducitur, & ita consumitur, vt remaneat terra sicca.

C Sed in rebus fluidis, quæ in magno excessu sunt aquea, non potest fieri hęc perfecta, & integra putredo, quòd in illis sit plurimùm humidi, & parum sicci. At si per sicci eductionem fieri posset putredo, vtique ipsa secundùm totum facilè putrescerent, ratio est, quia illis siccum est paucissimum, sed à calore non euocatur siccum, sed tantùm humidum, quod cum plurimum insit, non potest educi totum, & à sicco separari; quare res aqueæ putrescere non possunt secundùm totum; in illis enim primùm tenuiores partes educuntur, quod faciliùs succedit, quàm si crassiores essent, vt in vino putrescente videmus, eius enim ebullitio indicat tenuiores partes exhalari, ex quibus in superficie vini genitum inspicimus illum situm, vel lanuginem, quæ in omnibus rebus signum putredinis esse solet: attamen omninò tunc ex illa actione vinum non soluitur in elementa, quia in eo multò maior est copia humoris, quàm vt educi possit totus, & à sicco separari. Et hæc est illa Putredo, quam Arist. appellauit secundùm partem, de qua quidem tot insomnia protulerunt illi, qui conantur reddere rationem, cur Arist. eam appellauit propriè Putrefactionem. Hanc enim talem esse dixit Arist. quia eadem D prorsus ratione fit, quemadmodum illa superiùs dicta, & res eodem modo putrescunt per caloris euocationem, euaporationemque humidi à sicco; tunc enim dicitur mixtum perfectè putrescere, quando penitus humidum seiungitur à sicco: quando verò hæc separatio non perficitur, tunc mixtum, quatenus mixtum est, secundùm partem interire dicitur, & secundùm partem dissolui, & vt inquit Arist. à sua natura recedere, valeant igitur isti cum suis diuisionibus rem omnem obscurantibus, & confundentibus, Arist. doctrinam, & Putredinis naturam perperam interpretantibus.

Rem igitur breuiter determinantes dicimus vtramque hanc Putredinem vnam, & eandem esse, solumque differre nomine, & secundùm magis, & minus proinde conuenire rebus sublunaribus omnibus, tam elementis, quàm mixtis. Addentes tamen posse elementa duobus modis considerari; vel vt sunt corpora simplicia, & in suis regionibus secundùm se tota, vel vt sunt mixta cum alijs corporibus, ac secundùm partem. Primo modo non corrumpuntur, quia non putrescunt, vt idem Arist. testatur lib. 5.

lib. 5. de gen. animalium secundo modo putrescunt, is tamen modus putrescendi non est apud omnes idem; nam alij dicunt tunc elementa putrescere, quando miscentur, & impura redduntur, aut quando natura ipsorum, hoc est temperies, alteratur, at huiusmodi impuritas, vel temperiei ipsorum alteratio non est putrefactio, sed via quędam, & causa, sine qua elementa putrescere nequeunt. Hinc est, quòd ignis putrescere minimè potest; idque duplici ratione, tum quia calorem supra se non habet maiorem, à quò trahi possit calor naturalis ipsius; tum quia nullam potest accipere rerum extranearum admixtionem, cætera verò elementa sunt veluti ipsius materia, circa quam ipse agens ab ipsis euocat calorem, siue mixta fuerint, perfectè, siue imperfectè admisceantur, cùm Putredo sit humidi à sicco dissolutio, vt supra satis probatum est, quamuis temperamenti corruptio, & mutatio, rerumque externarum admixtio sint causa, sine qua res putrescere minimè possunt; necessario enim temperamentum rei putrescentis mutatur.

Elementa igitur omnia putrescere possunt igne excepto; elementa enim illa, quæ sunt apud nos, mixta sunt, vno igne excepto, inde est, quòd putrescere non potest, ratio est, quia dictum est Putredinem ab attractione caloris innati ad ipsum ambientis fieri à calore externo; sed nihil est, quod possit calorem ignis attrahere, ille verò attrahit ad se calorem aliorum, omniaque sunt illius materia, circa quam operatur attrahendo calorem ipsorum ad se. Deinde non potest recipere aliorum admixtionem. Hinc est, quòd (etsi à suo contrario extingui possit) nunquam tamen putrescere potest secundùm partem, nec secundùm totum; alia verò elementa se ipsis longè calidiorem habent ignem, deinde admiscentur alijs, hinc putrescere possunt, & secundùm se tota, & secundùm partem. Verùm duobus modis contingit ipsa elementa alijs miscibilibus misceri, vel perfectè, vel imperfectè, aut (vt dicebat Albertus) secundùm aliquam partem ipsorum in suis sphæris: si perfectè misceantur, fit attractio caloris proprij, cum quo humidum euaporat; si verò non perfectè misceantur rebus extraneis, quia tamen qualitates miscibilium sunt intrinsecæ magis factæ, caliditatem quoque intrinsecatam habent, ex cuius attractione, seu ad extra eductione, humidi portio educitur, & ita putrescere possunt vtraque putredine, hoc est totali, & secundùm partem, idque contingere potest duobus modis, dispositiuè, atque terminatiuè. Quamuis elementa frequentiùs putrescant putredine secundùm partem, vt supra vidimus, vel quia non veniunt, nisi rarò ad perfectam illam, & consummatam Putredinem, vel quia putrescunt secundùm accidentia, hoc est dispositiuè.

Hac Putredine humores in corpore putrescunt in febribus putridis, cùm autem ipsi sint corpora fluida, vix & cum difficultate eorum humidum extrahi potest, vt fiat Putredo secundùm totum, sed aliqua humidi pars educitur, non tota humiditas, quare hæc Putredo, non est Putredo nisi secundùm partem: potest enim humor aliquis ex ingenti Putredine tandem ita exarescere, vt incineretur quidem, sed hoc rarò, quod quoque à Galeno fuit obseruatum lib. 2. de diff. febr. & 3. progn. febribus præsertim biliosis, quod etiā apparet in fundo matulæ ab vrinis, in quo incineratio euidentissimè conspicitur. Quòd verò fiat hæc Putredo secundùm partem in humoribus, & successiuè, id videtur quoque à Galeno concessum lib. art. med. cap. de communissima intentione curatiua, vbi scribit posse concoctione fieri, vt humorum cesset putredo, proinde posse eos alterari manente ipsorum substantia.

Conclusum tandem sit à nobis Putrefactionem, quæ ad dissolutionem in elementa non peruenit, ab Arist. vocatam fuisse imperfectam, & secundùm partem, in qua dantur gradus quidem, vt aliqua ita leuis sit, vt res alteretur tantùm secundùm accidentia, forma verò substantialis non alteretur, quæ quia eodem modo fit, atque totalis, dicitur ab Arist. propriè Putredo; aliqua etiam sit maior, qua fiat formæ substantialis deperditio, non tamen in ea ad elementa vsque fiat dissolutio, sed mutatio mixti in aliam naturam. Res huiuscemodi exemplo sanguinis declaratur; primo enim alteratur, & facit synochum febrem imputrem, deinde putrescens facit synochum putridam; conuertitur tandem in aliam formam humoris, nempè tenuior ipsius pars in bilem, crassior in melancholiam, ibi adsunt gradus Putredinis distincti secundùm magis, & minus, omnisque huiuscemodi Putrefactio est secundùm partem, sed quia non est

A est ad finem vsque deducta, nempè ad incinerationem non est perfecta, & secundùm totum absoluta Putrefactio, est tamen vera, & propria Putrefactio eundem modum seruans, & ab eadem causa eueniens; fit enim attractio caloris naturalis, & proprij in vnoquoque humido à calore ambientis. Caloris ambientis nomine, non modò intelligere oportet aëris, & aquæ, vt sonare videntur Arist. verba, quæ loco exempli potiùs allata sunt, sed omne continens, quod putrefacere possit, seu à quo res putrefieri potest: dicebat enim Albertus, per continens esse intelligendum locum, qui locus ab ipso duobus modis consideratur, nempè vt locus, & vt est qualitatibus affectus, videlicet caliditate; nam quamuis calor sit ille, qui putrescere faciat, non tamen communicatur rebus, nec eas tangit, nisi per superficiem loci continentis, in eo quod tangit, agit; & in quod agit, alterat, & per consequens putrefacit.

Sic vbi sanguis, aut alius humor putrescit, ambiens putrefaciens, aër esse minimè potest, sed est aut circumstans caro, vel aliqua alia pars præter modum calefacta, & extraneo calore affecta, quæ Putredinem efficit, tanquam causa quædam extranea,
B quæ naturalem humoris calorem educit, & ita Putredinem efficit. Sic quando ex obstructione, vel prohibita transpiratione fit in animalium corporibus Putredo, vapores cùm difflari non possint, ibi manentes calefaciunt humores, tanquam causa quædam externa, & ob eandem rationem fit lætaminis Putrefactio, atque celeriùs si lætamen in aceruum congeratur, propterea quòd vapores intrinsecùs, cùm nequeant difflari, funguntur officio externi calidi putrefacientis. Nomine igitur ambientis non solùm aquam, & aërem, sed quodcunque, quod continentis rationem habet intelligere oportet. Calor igitur ambientis est causa Putredinis.

De modo autem, quo calor hic externus agat in calorem naturalem, & in fimum, non vnica est opinio. Nam alij dicunt agere primum in humidum, facereque ipsum euaporare, ad cuius dissolutionem, necessè est quoque dissolui calorem innatum. Alij dicunt ex caliditate naturali, & extranea fieri vnum calorem, qui naturam caloris innati ita corrumpit, vt non ampliùs valeat suas exercere operationes, nec conseruare mixtum: hinc est, quòd putrescit. Ambo igitur isti calores coniunguntur, ex quibus to-
C tus calor extraneus redditur, & alienus fit, qui mox in humidum agit, & partem mixti corrumpit. Hæc opinio, etsi non sit eadem cum Alberti opinione, non tamen ab ea valdè distat; nam Albertus dicebat à calore extraneo tolli illam proportionem caloris innati, qua consueuerat operationes naturales moliri, fieriqne igneum, inde in humimidum agere, efficereque corruptionem. Sed iam dictum est Arist. scripsisse fieri caloris naturalis ab actione exterioris ad se attractionem, quare calorem innatum diminui, non autem augeri. Putredo igitur fit per caloris naturalis diminutionem, non autem per ipsius auctionem.

Modus igitur est, vt calor ambientis sua vehementi actione (quæ naturali maior est) ad se trahat calorem innatum, eoque mixtum destitutum maneat, & per consequens necessariò sequatur humidi euaporatio, & tandem Putrefactio. Hinc est, quòd idemmet Arist. scripsit, quod putrescit, frigidum remanet, quia priuatur propria caliditate. Quare etiam non defuerunt, qui dixerint frigiditatem agere in aliquot gradus ipsius caliditatis, & hoc modo Putredinem fieri ab vtraque causa. Sed insurgit ex dictis
D non spernenda difficultas; quia falsum est, quæ putrescunt reddi frigidiora, quod non modo ipsa experientia docet, sed auctoritate Arist. & Galeni comprobari facilè potest. Nam videmus aceruum grani, aut tritici, (cùm putrescit) ita incalescere, vt vix manus possit talem perferre calorem, sicut etiam in fimo obseruatur, in quo tactus concipitur calor, vt sit idoneus ad fouenda oua, non secus atque gallinarum calor.

Ratione etiam confirmatur, nam cùm ab Arist. scriptum sit, & ab omnibus tam Medicis, quàm Philosophis concessum in calore duplicem esse actionem; primariam nempè, & secundariam; primaria est calefacere; secundaria verò terminare; at vbi vehementior est, non nisi calefactionem præstat, vt supra cum Alberto vidimus. Cùm igitur propria caloris operatio sit calefacere, vbi in mixtum agit, necessè est, vt primùm calefaciat, deinde sequantur alij effectus, nempè rarefactio, attractio, & id genus. Quam ob rem necessariò concludendum est, quòd illud, quod putrescit, calidum reddatur, ac proinde mixtum putrescens à principio esse calidum caliditate aduentitia,

titia, & extranea, quia procul dubio mixtum à caliditate calefit, calidumque redditur ab extraneo calore in ipsum agente, calor verò mixti ex illa actione intēditur, & maior fit, & hac ratione dicitur corrumpi, vt dicebat Albertus, quia definit esse illi mixto naturalis, cùm amiserit debitam proportionem in passiuas respectu illius mixti. Hinc fit, vt deserat illud, ita vt euaporet, & res illa sine calore naturali manet frigida. Quare mixtum putrescens potest duobus modis considerari: vno modo quando putrescit, & per totam viam putrefactionis: deinde quando iam putrefactum est. Si primo modo procul omni dubio est calidum caliditate aduentitia, & frigidum frigiditate propria. Sed frigiditas ipsa non percipitur, duplici de causa; vna est, quia calor extraneus dum validè operatur, necesse est, vt primum calefaciat; secunda est, dum euocat calorem internum, opus est, vt à centro ad circumferentiam feratur; hinc est, quòd calidus quo ad sensum apparet. Nam quemadmodum ex humido, quod euaporat, redduntur humidæ res, quæ putrescunt, ita quoque necesse est, vt calidæ appareant, quare possunt etiam in superficie dici à principio calidæ, intus verò frigidæ. Si verò considerentur in fine, iam consumpta, & facta putrefactione, etiam si ad incinerationem non deuenerint, frigidæ tamen reperiuntur, & sine aliquo calore, & hoc est, quod Arist. dicebat, qua indigens tali virtute, (hoc est calore) frigidum omne.

A frigiditate igitur propria, & caliditate aliena fit Putrefactio, non quòd ipsa frigiditas expellat, aut extinguat aliquem gradum ipsius caliditatis naturalis, sed quia vbi res priuatur suo calore, vt statim fiat frigida, necesse est. Calor igitur ambientis similitudine quadam trahit calorem internum mixti, ad quem sequitur humidum naturale, hinc dissoluitur humidum à sicco, quæ est Putrefactio formalis. Resoluto humore, & calore necessariò sequitur, vt remaneant alia duo, nempè frigiditas, & siccitas; nam procul dubio, quod patitur putrefactionem, est ipsum mixtum. Putrefactio igitur est communis affectio frigoris proprij, & caloris alieni; est enim effectus vtriusque frigiditatis, & caloris, non tamen addita est ipsa frigiditas, vt alia causa, sed vt declarans naturam priuationis caloris naturalis; nam quod priuatum est calore proprio, vt sit frigidum, necesse est, non igitur frigiditas agit in ipsum calorem.

Per humidum autem, quod simul cum caliditate naturali euaporat, quid intelligere velit Arist. non omnium eadem est opinio. Atque cùm multa à scriptoribus inter se diffidentia dicantur, quæ aliud tempus, aliamque occasionem requirunt, breuitati, ac vtilitati vestrę studentes dicimus humidum rei alicuius putrescentis esse in duplici differentia; aliud est naturale; aliud excrementitium, & superfluum. Existimamus Arist. intellexisse vtrumque humidum tam naturale, quàm superfluum. Verùm non simpliciter, sed alia, & alia ratione prout mixta putrescentia sunt inter se diuersa; quandoquidem nonnulla sunt humido naturali, sed fluido, & quod euaporare facilè potest, quædam verò è contra, humido constant non admodum copioso, & quod suapte natura sine adminiculo non euaporat.

Priora facilè putrescunt, quia à calore ambientis facilè educitur calor internus, cum quo sine difficultate humidum illud euaporat, & fit separatio, seu dissolutio humidi à sicco, quæ est Putredo, seu Putrefactio: vbi verò humidum est paucum, vt in lignis aridis, etiam si calor ambientis agat, non potest tamen tam facilè calorem in hoc humido, tanquam in proprium subiecto residens ad se trahere. Ideo vbi aliquod humidum aduentitium additur, vt potè si ligna arida madefiant, facilius putrescunt, quia à calore ambientis attrahitur calor, inde sequitur humidum aduentitium primò, deinde humidū radicale, ad cuius euaportionem sequitur Putredo. Quare vnum humidum habet rationem rei consistentię: aliud vehiculi, vnde per humidum intelligere oportet, tam naturale, quàm aduentitium. Et hæc sunt, quæ de Putredinis natura ex Arist. colligere nobis licuit, quæ summatim ad epilogum reducuntur, nempè, quòd vnica sit Putredo vnica definitione comprehensa; videlicet, Putrefactio est corruptio proprię, & secundùm naturam caliditatis in vnoquoque humido ab ambiente. Modus est, vt calor ambientis euocet caliditatem innatam, cum qua simul euaporat humidum, & tunc sequitur humidi à sicco separatio in illa caloris attractione, mixtum priuatur suo calore, redditurque frigidum; dumque id operatur contingit passiuas qualitates dominari supra actiuas, naturamque ipsius indiuidui à suo statu naturali remoueri, calidiusque

A diusque, & humidius in principio putrefactionis esse, in fineverò remanere siccitatem, & frigiditatem, quo nomine, duplex reperitur; vna secundùm partem, altera secundùm totum: prior imperfecta; secunda verò perfecta, & vltimata appellatur. Omnes res, quæ in hoc sublunari mundo continentur aptę, natæ sunt per hanc putrefactionem interire; quorum tamen aliqua faciliùs, aliqua difficiliùs putrescunt, pro earum naturæ diuersitate. Quibus sic breuiter (quoad fieri potuit) iactis, ac declaratis iam ad naturam Putredinis Galeni, & Medicorum indagandam deueniendum est. De huiusmodi Putredine multæ sunt lites, & controuersiæ inter Philosophos & Medicos, quorum tamen discordias minimè referre opus est, cùm sit tædiosum, & præter vestram vtilitatem; eas solùm innuemus, vt si placet, possitis per vos ipsos legere.

Sed venio ad Galeni definitionem ab ipso allatam 11. methodi med. c. 8. quæ est. *Putredo est mutatio totius essentia corporis ad corruptelam à caliditate aliena.* Reuocandum est ad memoriam, quòd aliqui dixerunt definitionem Putredinis, quam vnicam esse determinauimus esse vnam quidem comprehendentem sub se particularem B illam Putredinem, quam secundùm partem appellauit Arist. Alij è contra dixerunt fuisse duplicem; nam vna est illa, quæ secundùm partem: alia verò secundùm totum, quam quidem definitionem alij dixerunt esse naturalis Putredinis, alij verò violentæ. Qui dixerunt definitionem illam, in qua dicitur, quòd *Putredo est corruptio caloris, &c.* esse naturalis Putredinis, adhuc sunt inter se diuisi. Nam alij voluerunt definitionem hanc à Galeno traditam comprehendi sub Putredine illa secundùm partem, est autem hæc mutatio à statu suo naturali ipsius mixti. Alij verò eandem esse cum totali, siue hæc sit naturalis Putredinis definitio, siue præter naturam, nam etsi differant in hoc, quòd aliqui velint esse Putredinis naturalis, alij verò violentæ definitionem, conueniunt tamen in hoc, quòd eadem sit Galeni definitio cum ipsa definitione Arist. nempè quòd corruptio proprię, & secundùm naturam caliditatis in vnoquoque humido ab ambientis calore, & mutatio totius essentiæ putrescentis corporis à calore extraneo sit vna, & eadem declarans vnam, & eandem rem, quamuis aliqui dicant has esse definitiones Putredinis naturalis, alij è contra existiment esse definitionem Putre- C dinis violentæ, & præternaturam: sunt tamen concordes in hoc vt existiment vnam & eandem rem sub diuersis verbis significare voluisse.

Qui verò putant vnam ab Arist. traditam fuisse Putredinis definitionem comprehendentem sub se tam Putredinem secundùm partem, quàm secundùm totum, etsi cõueniant cum his, qui existimant Galeni definitionem referri debere ad Putredinem violentam, nempè secundùm partem, in hoc quòd, quæ putrescunt in corpore nostro, dicantur putrescere secundùm partem, dicunt tamen hanc Galeni definitionem minimè conuenire cum prædicta Arist. definitione, neque declarare Putredinis naturam. Sed cùm à prædictis multa dicantur, quæ in hunc locum allata parum, aut nihil vtilitatis afferre possent, ijs silentio inuolutis, cum illis conuenio, qui dicunt Galeni definitionem vnam, & eandem esse cum illa Arist. à nobis supra examinata, ac puto sub illa tanquam sub maiori propositione contineri, quasi quòd fieri possit huiusmodi ratiocinium, seu syllogismus. Omnis corruptio caloris innati in vnoquoque humido facta à calore ambientis est Putrefactio, sed mutatio totius essentiæ putrescentis corporis ad D corruptelam à calore extraneo, est corruptio caloris innati in vnoquoque humido facta à calore ambientis; ergo mutatio totius essentiæ putrescentis corporis ad corruptelam à calore extraneo est Putrefactio.

Ratiocinij huius maior clara est; est enim Arist. definitio Putredinis. Probo minorem hoc supposito, quòd idem est dicere rem corrumpi, & mutari ad corruptionem. Vtroque enim modo res à suo statu naturali exit, quæ cùm statum naturalem non seruat, opus est etiam, vt putrescat. Formalis ratio Putredinis ex Arist. est corruptio caloris, quam sequitur separatio humidi à sicco: efficiens est calor extraneus: modus est, vt calor internus ab hoc calore extrahatur, subiectumque illud proprio calore destitutum, vt putrescat, necessè est: at quando mutatur essentia ad corruptelam, est quando à calore extraneo ipsius rei, calor conseruatiuus attrahitur; Galen. enim lib. 2. de diff. febr. cap. 9. supponit id, quod Arist. scripserat, nempè à calore extraneo attrahi calorem internum, qui nihil aliud est, quàm rei ipsius, nempè corporis mixti, & similaris

essentia, quæ cùm mutatur à suo statu naturali, nec possit ampliùs ipsum conseruare, vt putrescat, necesse est. Qui igitur dicit mutationem essentiæ corporis putrescentis ad corruptelam à calore extraneo, dicit corruptionem caloris proprij existentis in vnoquoque humido à calore extraneo: Galenus enim in sua Putredinis definitione particulariùs loquitur, & de Putredine illa potissimùm, quę fit in partibus corporis humani, quæ, & ipsæ sunt corpora mixta, non secus atque alia corpora mixta. Iam verò omnia mixta subiecta sunt Putredini, quæ cùm in omnibus vna sit, modusque eius vnus, sic & ratio formalis eadem; necessariò quoque contingit, vt eadem partibus humani corporis conueniat. Alium tamen seruauit Galenus dicendi modum, ac facit Arist. in sua definitione, quandoquidem sensum magis sequutus est Galenus accomodans sermonem suum ijs, quæ in putrefactione apparent nostris sensibus; vnusquisq; autem videt, quòd quando aliquid putrescit, quod ad corruptionem tendit, in qua à primo suo naturali statu mutatur, vt igitur ipsam declaret, ac omnibus patefaciat, dixit id euenire ratione mutationis essentiæ; cùm autem (vt millies docuit) essentia corporis similaris sit ipsa temperies, sequitur, quòd ad ipsius mutationem substantia quoque putrescat; mutatur autem quando calor ipsius naturalis euanescit, atque languet, idque patitur à calore extraneo. Putrescit enim substantia, non calor, corrumpitur calor, quia euocatur, aut desinit esse naturalis illius partis, cuius erat naturalis, & tunc res illa putrescit.

Aristoteles verò philosophicè magis, & intimiùs rem ipsam scrutatus, non modò popularem sequutus est dicendi modum, sed rei naturam, vniuersaliterque de omni Putredine, tam in fieri, quàm in facto esse loquutus est; quare modus loquendi ipsorum est diuersus, res tamen vna, & eadem est: forma Putredinis ab vtroque declaratur; pro diuersitate tamen subiectorum diuersimodè videntur tractasse. Arist. enim vt Philosophus naturam Putredinis in vniuersum amplexus est, at Galenus vt Medicus eam contemplatus est, quia fit in corporibus humanis, & præsertim in humoribus. Hinc etiam est, quòd causa efficiens diuersa esse videtur, cùm Arist. citat caliditatem ambientis, nempè aëris, & aquæ, vt supra adnotauimus: Galenus verò calorem extraneũ in nobis tanquam magis particularem, & magis immediatum excitatum, à quacunque causa ipse prodierit, siue fuligines sint calefactæ, siue partes circumuicinæ inflammatę, siue alio modo calor extraneus in corpore fiat, habet rationem ambientis, atque extranei, à quo corrumpitur calor naturalis spirituum, aut humorum, aut partium solidarum nostri corporis, ex cuius caloris naturalis corruptione contingit varios caloris extranei gradus excitari, à quibus febrium differentiæ oriuntur.

Ex his igitur apparere satis puto, quid Putredo sit, tam in via Arist. quàm Galeni. Modo videndum est, à quibus causis in corpore nostro excitari possit. Causæ igitur Putredinis vel externæ sunt, vel internæ: si primo modo vel necessariò occurrunt nobis, vel non necessariò. Si necessariò in primis est aër, qui mutatur à propria natura multis modis, vel ratione intemperiei, qui calidior, & siccior redditur, qualis maximè sub canis ortu accidit, lib. de diff. febr. c. 4. & 9. vel ratione temperiei, aut substantiæ alicuius extraneæ admixtionis, vel calidior, & humidior. Hinc non modò febres putridæ simpliciter, sed pestilentes frequentissimè fiunt, Gal. 1. de diff. feb. c. 4. Auic. 1. 4. tract. 2. c. 1. vel propter admixtionem putrescibilis euaporationis, vel ex loco propinquo, vt paludibus, lacubus, præsertim aestatis tempore, Gal. 1. de diff. febr. 4. & Auic. loco citato, locis in quibus maceratur linum, asphaltum, & huiusmodi, ex Auic. ibidem, vel loco longinquo, sicut quando ventorum impetu ad longinquas regiones defertur, sicut Athænis ex Aethiopia, 1. de diff. febr. c. 4. vtriusque secundùm varias combinationes.

Cibus, & potus ratione, vel substantiæ, vel quantitatis, præparationis, temporis, ordinisque. Substantiæ quidem aut bonæ, vel malæ, bonæ quidem, sed quæ facillimè Putredinem contrahat, sicut lac, ex Auic. ibidem, malæ verò vel simpliciter, vel secundùm quid; simpliciter quidem aut per se, aut per accidens, per se, & ex propria natura, vt sunt allia, cæpe, nasturtia, porri, brassica, ozima, vrtica, & quæcunque alia agrestia, ex Gal. 1. de diff. febr. c. 3. per accidens verò qualia sunt omnia, quæ alioquin bonæ substantiæ, dispositionem tamen ad Putredinem contraxerunt: vel in primo ipsorum ortu, sicut cùm frumenta, hordea, atque omnes aliæ fruges, quæ ad vsum cibi assumun-

A assumuntur, in primo ortu rubiginem contrahunt primò de diff. febr. c. 3. vel post ortum, vt sola diuturnitate marcescentia, ficuti dictæ fruges, carnes, pisces, oua, omniaque iam fœtentia mala custodia excrementitiam humiditatē putredinosam contraxerint, Gal. ibidem.

Non simpliciter, sed secundum quid, aut quia aquosæ nimis sunt, vel excrementitiæ, vel glutinosæ, crassæ, & frigidæ: aquosæ quidem, & excrementitiæ, quales sunt, quæ à corpore quantumuis sano non possunt in optimum sanguinem conuerti, sed in excrementitium, huius generis sunt horarij, omnes fructus, seu præcoces, vt cerasia, pyra, mora; persica quoque, melones, cucumeri, & reliqui fructus autumnales, vua suspensa excepta, & ficubus optimè maturis, Auic. lib. 4. fen. 1. trac. 2. c. 1. Gal. de bon. & vitio succorum c. 1. & 6. alijq; huiusmodi fructus, de quibus idem Gal. loco cit. sunt enim omnes mali succi, & excrementitij, quorum immoderato vsu, etiam ipsemet Gal. sæpè ægrotauit, vt loco citato de se ipso refert.

Glutinosæ tandem crassæ, & frigidæ, quæ malè regulantur à calore natiuo, & facilè B extraneum concipiunt calorem, & obstructionem faciunt, Gal. 1. de diff. febr. cap. 3. tales sunt cucumeri, batecæ Arabum, citruli, pyra, & huiusmodi. Adde pastam, caseum, polentam. His quæ de cibis dicuntur, addatis etiam potus, quorum meminit Gal. loco cit. 1. de diff. febr. cap. 3. scilicet aquarum fæculentarum, & lutulentarum, siue ex paludibus, siue ex piscinis, siue quouis alio modo vitiosorum. ratione quoq; immoderatæ quantitatis, cuius potus, licet boni sint succi, confici tamen probè nequeunt; Vndè malè à calore natiuo conuertuntur, & tam hoc nomine, quàm quod obstructiones pariunt putredinis causæ sunt, ex Gal. & Auic. locis citatis. Præparationis, vt si non probè coctus cibus fuerit: vel probè quidem coctus, sed aut in vase immundo, vel stamno illito cum butyro, aut axungia rancidis, &c. ex Auic. loc. cit. Temporis si nondum priore alimento confecto nouus assumatur, vel à cibo in hora coctionis bibatur, & præsertim aliquis potus calidus, rapitur enim alimentum incoctum ad viscera indè obstructiones fiunt, ex Auic. loco citato.

Ordinis, vt si tenuia alimenta, & quæ facilè putrescunt post crassa, & difficilius C assumant, ex Auicenna loco citato. Vel quæ calefaciunt non assumuntur ante alia, sed posterius, & hæc de cibo, & potu. Succedunt aliæ res non naturales, vt immoderata vigilia 1. de diff. febr. 3. indè enim cruditas fit, vel quæ facta fuit quiete, & somno non corrigitur. Somnus etiam immoderatus ad putredinem aliquandò confert, quatenus excrementa non discutit. Motus immoderatus præsertim à cibo, ex Galen. & Auicen. locis citatis, distrahitur enim calor à coctione, & alimentum rapitur in viscera: Immoderata quies, & exercitium intermissum. Inanitio consueta intermissa, ex retentis enim excrementis Putredo facilius conciliatur. animi accidentia, vt diuturnæ cogitationes calorem à coctione distrahentes, ex Gal. loc. cit. & istæ sunt causæ non naturales necessariò occurrentes, quæ putredinem facere possunt.

Non necessariæ sunt balneum, aut vsus ipsius intempestiuus, vt ab assumpto cibo, ex Gal. suo enim calore mouet, & fundit crudos succos ad habitum corporis, sicque vel præexistentem obstructionem auget, vel nouam gignit. Insolatio D itidem præstat, ex Gal. & Auic. ob eandem rationem, frequens acrium medicamentorum vsus, ex Gal. loco pluries citato auget enim calorem externum, seu extraneum. Et hæc de causis externis. Causæ verò internæ cum aliæ sint, quæ per se id præstare possint; aliæ vero per accidens, per se quidem aliæ sunt remotæ, aliæ proximæ, remota causa est obstructio à causis iam dictis facta. Causæ vero per accidens sunt quatuor; duæ tamen sunt, quæ magis corpus ad suscipiendam Putredinem disponunt, vt temperamentum, & habitus corporis.

Temperamentum quidem vel totius, vel partis, totius quidem, nempè calidum, & humidum, ratione cuius fit, vt non solum febribus Putridis, sed omnibus alijs morbis ex Putredine valdè sint obnoxij, 7. methodi partis, vel partium, nempè viscerum, quibus alimentorum concoctio demandata est. Temperamentum quoque calidius, quàm par sit conuertit alimentum potius in biliosum succum, quam in bonum sanguinem, frigidius quoque temperamentum alimentum, minimè concoquens conuertit in

acidum, frigidum, & craſſum ſuccum corrumpens, à quo obſtructio facilè, & facillimè quoque calor extraneus conciliatur, ex Auic. ibidem. Habitus corporis vel plethoricus, vel cacochymus; ex multitudine enim obſtructio, ex obſtructione Putredo oritur, ex 1. de diff. febr. 3. & Auic. ibidem. In cacochymia verò humores facilè putreſcunt non benè victi à calore, qui eos continere debet, ex Gal. loc. cit. & hæc ſint dicta de cauſis Putredinis tam internis, quàm externis. Declarata Putredine & in genere, & in ſpecie, ſubſequitur Methodus febrium putridarum tam cognitionis, quàm curationis, de qua agendum eſt in hac ſeptima Decade, exorſus primùm à febris definctione.

De febris definitione. Cap. II.

EXplicata Putredinis natura tum ſimpliciter, tum vti in humoribus ſpectatur: eiuſdem cauſis, tam proximis, quàm remotis allatis antequam ad febrium putridarum declarationem me accingam, ſatius duxi explicare vobis definitionem febris, quæ à feruore à Latinis dicta eſt, à Græcis verò πυρετὸς ἀπὸ τοῦ πυρὸς denominata, quod eſt ignis, quaſi quòd febris ſit ignis quidam paruus. Variæ ſunt febris definitiones, quas varij auctores commenti ſunt; nihilominus nulla eſt, quæ mea opinione magis declaret naturam ipſius, quàm definitio Auicennæ lib. 4. fen. 1. cap. 1. ea vero eſt. *Febris eſt calor extraneus, accenſus in corde, & procedens ab eo mediantibus ſpiritu, & ſanguine, per arterias, & venas, in totum corpus, & inflammatur in eo inflammatione, qua nocet operationibus naturalibus, non ſicut caliditas iræ, & laboris, qui non vltimatur, & impedit operationem, ita vt retineatur.* Definitio hæc habet omnes conditiones ad definitionem accidentis veram attinentes; conſtat enim ex genere, & ſuis differentijs prædicantibus in quale quid de ſuo definito, quibus poſitis ſequitur ad eas genus acceptum in definitione, & omnia prædicata vnum ſimul faciunt, quod cum ſuo definito conuertitur. In hac definitione examinanda hunc ſeruabimus ordinem; primò curabimus videre, quale ſit genus, ipſiuſque omnes conditiones aperire, deinde ſigillatim, & ſucceſſiuè vnamquamque differentiam interpetrabimur vſque ad vltimam, tandem ad faciliorem intelligentiam totius definitionis, & partium ipſius, nonnullas dubitationes aduerſus genus primùm, ordineque ſucceſſiuo aduerſus omnes differentias, quæ à ſcriptoribus afferri ſolent, & nos cum ijs adducemus, ac pro viribus accuratè, quo ad poterimus eas enodare, atque vndequaque ſoluere enitemur.

Quod ſpectat ad genus, pro eo ab Auicen. in hac febris definitione poſitus eſt calor: quid amplius addendum generi docet, atq; egregiè probat doctiſſimus Saxonia lib. de feb. cap. 5. inquiens calorem extraneum inflammatum, qui lædit operationem eſſe genus in hac definitione, at reliqua omnia vult ſpectare ad ſubiectum; nobis tamen videtur aptiùs dicendum calorem eſſe genus, & alia ad differentias ipſius generis ſpectare, ad quod dicendum mouemur, quòd veræ definitiones illæ ſunt, vt cuique conſtat, quæ ex genere conſtant, & differentijs, ita vt genus ſequatur ad differentias; quare tota illa particula, quam Saxonia ponit pro genere, non poteſt eſſe genus: nec reliqua ad ſubiectum pertinent; cùm ſint propoſiti generis differentiæ prædicantes in quid de ipſo, & omnes ſimul acceptæ, aptè genus contrahunt, ac perficiunt. Id quod ex eo ſatis patet, quòd in corpore noſtro ex Gal. ſententia plures ſint calores, 6. epid. com. 4. t. 25. 3. de cauſis pulſuum cap. 6. lib. aduerſus Licum cap. 6. (quod ab omnibus, tam Philoſophis, quàm Medicis receptum eſt,) nam vnus eſt, qui dicitur natiuus, aut innatus, alter aduentitius. Rurſus & ſi calor natiuus modò à Gal. fuerit appellatus ille, qui in ſanguine menſtruo, & ſemine ſubiectatur, modò qui in ſanguine venali, & ſpiritu, aliquando verò in ſolo ſpiritu, nonnunquam etiam in omnibus iam dictis, nempe in ſpermate, & ſanguine menſtruo, & ſanguine venali, ſimulque in ſpiritu, ex quibus omnibus ſubſtantiam, & eſſentiam caloris innati conſtare aſſerunt: nihilominus in tres calor naturalis portiones diuiditur pro ſubiecti diuerſitate, in qua fundatur; nam calor ille, qui in ſemine, & ſanguine menſtruo reperitur, vt pote is, qui à primordio generationis ingreditur primam membrorum conſtitutionem, dum in vtero efformamur, prima

A portio est, quem proinde ab Hipp. ἀρχέγονον appellatum fuisse idem Gal. scribit lib. aduersus Licum cap. 7. hoc est primò genitum. Altera portio caloris, quæ posita est in sanguine venali, & spiritu, ab hepate, & corde fluens, in ipsisque genita est, calor natiuus, sed influens vocatur. Tertia caloris innati portio, ea est, quæ in omnibus membris nostri corporis remanet, & θέρμον ἔμφυτον ab Hippoc. dicitur, à nostris calidum implantatum, & huiusmodi calor à calido influente conseruatur, & nisi ab eo refocillaretur, non possent vllæ partium fieri operationes, quandoquidē ab hoc calore tanquam ab efficiente fiunt omnes corporis operationes.

Rem hanc de calido innato, influente, & implantato pulchrè nobis designauit Gal. lib. artis paruæ cap. 9. vbi corporis membra diuidens dicebat quasdam nostri corporis partes esse principia, alia ab ijs principijs dependere, nonnullas habere sibi innatas facultates; ita vt à se ipsis regi possint, alias esse tandem, quæ & insitas facultates habent, & affluxu egent, at facultas insita non potest nisi ab insito, & implantato calore proficisci (quem omnes partes, quæ nutriuntur habere est necesse) nec potest conseruari, nisi B mediante calido, quod per sanguinem, & spiritum ad ipsas partes nutriendi causa transfluit. Ex ijs igitur patere satis potest, duplex in nobis reperiri calidum innatum, vnum, quod implantatum, seu insitum appellamus, aliud quod influens dicitur, quæ inter se conueniunt, tum nominis, tum temperiei, tum motus ratione: nominis quidem, quia comprehenduntur ambo sub calore, secundò conueniunt ratione motus, siquidem vterque calor in corpore continuò mouetur; tertiò, conueniunt ratione temperiei, siquidem si consideremus actiuas ipsius qualitates, ita inter se temperatæ sunt, vt elemento stellarum proportione respondeant, vt Arist. testatur 2. de generatione animalium cap. 3. & Gal. 8. de Hippocratis, & Platonis decretis, & ratio est, quia eodem docente Galeno, eius substantia ex aquea, & aërea substantia cum aliquali spirituum abundantia constat, ex quibus mediocritas quædam insurgit aliquantulum ad calidum declinans; nam cùm ab istis duobus caloribus tanquam ab anima, aut immediato instrumento ipsius animæ omnes operationes corporis fieri necessariū esset, rationi consonum fuit, vt ab ipsa caliditate tanquam ab efficaciori, & magis actiua qua-C litate denominaretur. Quod attinet ad passiuas qualitates, ad humidum magis flectunt; nam spermatica, & sanguinea, & spirituosa substantia, in qua fundantur, omninò est humida.

Differunt verò inter se primò ratione subiecti, quia implantatus calor est in semine, & sanguine menstruo, à quibus fiunt omnes corporis partes, quibus efformatis remanet in illis insitus, & implantatus calor: influens verò est in sanguine venali, & spiritu arteriali: deinde implantatus perficitur, & conseruatur ab influente, vnde influens habere videtur rationem perficientis, implātatus verò perfectibilis. Tandem differunt ratione modi motus, si quidem implantatus mouetur semper à centro ad circumferentiam, & è contra à circumferentia ad centrum, nunquam tamen partem deferens, cui implantatus est, Gal. auth. aduersus Licum 6. & 7. cap. At calor influens à centro semper ad circumferentiam mouetur, videlicet à iecore, & corde, in quibus generatur ad partes reliquas corporis, quasi impulsus. De hac materia Decade secunda dictū quoque fuit, & de modo, quo restaurari possit calidum implantatum, nunquam tamen D à circumferentia ad centrum moueri id posse statuimus secundùm naturam: & hæc est natura caloris innati breuiter declarata.

Sed præter hos duos calores datur & alius, qui adscititius, aduētitius, & acquisititius dicitur Gal. authore 1. Aphoris. 14. aduersus Licum 6. & 7. cap. 6. epid. com. 4. tex. 25. quibus in locis ait eiusmodi calorem sic appellari, eò quòd in nobis temporis progressu enascitur: de quo quidem calore multi multa dicunt, curabo tamen relictis aliorum opinionibus breui, quantum fieri per me poterit, naturam huius caloris perstringere, & quantum sufficiat vobis ad intelligentiam, eorum, quæ de hac febris definitione dicturus sum. Scire igitur debetis doctissimum Donatum ab Altomari lib. de medendis febribus cap. 9. dixisse hunc calorem adscititiuum quatuor modis ab innato differre, nempè nomine, essentia, qualitate, & operatione, nomine quidem, quia innatus inest nobis à primordio generationis, vnde innatus dicitur ab Hipp. ἀρχέγονον, hoc est primò genitum, vt dictum est, at acquisititius sic appellatur, quòd non nisi post generationem

tionem in nobis nascitur, vndè etiam spurius appellatur, differt secundò ab innato ratione subiecti, à quo sui specificam sumit rationem, quia calor innatus in substantia aërea & aquea; hic verò è contra fundatur in substantia terrestri, & ignea, tertiò differt qualitate; nam calidi innati caliditas, halituosa est, suauis, mitis, ac temperata; caliditas verò acquisititij, acris, mordax, arida, atque ignea est, id quod tactu comprehendi facile potest; nam calidum innatum consequuntur vapores, halituosi, benigni, suaues, & temperati, è contra verò caloris acquisititij, vapores, sunt fuliginosi, fumosi, aridi, acres, & manus mordentes; idque contingit ratione variæ substantiæ, cum ex humida halituosi, ex sicca fumosi exspirēt, vapores, quarto, & vltimo hi duo calores operatione inter se differunt, nā à calore innato prodeunt naturales operationes, vt est generatio, coctio, distributio, sanguinis procreatio, & auctio, appositio, assimilatio, & huiusmodi; at à calore aduentitio eueniunt operationes contrariæ; videlicet putrefactio, adustio, corruptio, destructio; tandem calor acquisititius corrumpit ea omnia, quæ à calore naturali fiunt.

F Sed huiusmodi Altimari opinio non satis constare videtur; nam quamuis isti duo calores, inter se nomine differant; nam vnus innatus, alter aduentitius, & acquisititius dicitur, sunt tamen inter se, vnum, & idem re ipsa; nam aduentitius calor in eisdemmet substantijs subiectatur, in quibus diximus calorem innatum repositum esse, nempe in sanguine, & semine, ex quibus partes solidæ componuntur sanguine venali, & spirituali ad ipsarum conseruationem fluentibus, differunt verò ad inuicem, quia quamdiu substātia ex iam dictis, nempè ex semine, & sanguine mēstruo integram, ac propriam, temperiem seruauerit natiui, & insiti caloris nomen, & rationem habet, vbi verò egreditur, limites proprios, & sibi conuenientes iam dicitur calor aduentitius; nam vt Gal. primo Aphoris. citato, & alibi loquutur facta in vtero post seminis receptionem sanguinis menstrui, & seminis mistione calidum, quod innatum vocamus in perfecto humido existit, & maximè viget; at vbi partes ex eo efformatæ sunt, amittitur iam ipsius aliqua vigoris quantitas, quod partes paulò sicciores reddantur, vbi enim magis perficiuntur, humiditatis copia euanescit, ac tandem, vbi extra vterum viuimus perpetuò, de huiusmodi humido primigenio, aliquid secundum magis, & minus deperditur, vt tandem temporis progressu paulatim, & successiuè fiat huiusce humidi resolutio, ad siccius substātia promota, hinc corpus nostrum quotidie magis terrestre fieri indè magis, atque in dies eius qualitatem calidam augeri. G

Cùm igitur diminutio caloris ipsius innati, per humidi resolutionem fiat, ipsius caloris fundamentum ad terrestre accedat magis, necesse est, atque ita ipsius qualitas magis temporis progressu acuitur, igneumque corpus redditur; quare ex ijs apparet calorem innatum, & acquisititium vnum, & eundem esse ratione, & essentia, siuè entitate, differre tantummodo ratione subiecti in quo fundatur innatus calor, qui tēporis progressu consumitur, indè partibus siccioribus redditis, caloris eiusdem qualitas acuitur, & ad caliditatem promouetur, substantia ipsius ad siccius promota, id quod Gal. etiam scripsit lib. ad Lycum cap. 6. quo in loco dicit calorem hunc non agnouisse Lycum, neque alium ex antiquis, idem scribit 6. epid. com. 4. tex. 25. iam citato, quare caliditas hæc vna est, & eadem subiecti tamen diuersitate modo temperata, modo acris, & mordax est, ex quo apparet etiam quantum Siluanus Romanus deceptus fuerit, qui scribit calidum aduentitium esse portionem quandam ignis in semine, & sanguine menstruo siccitatis gratia à natura positam. H

Altimaro igitur dicenti calorem hunc adscititium differre, nomine tempore generationis essentia, ratione fundamenti mutati; & per consequens ratione qualitatis, subscribo, tamen non concedo ipsum differre ratione operationis, nam vterque calor, tàm innatus, quàm aduentitius, easdem faciunt operationes secundum tamen magis, & minus perfectas nisi vellimus pro Altimaro dicere, calorem aduentitium esse in duplici differentia nempè vnum esse naturalem, alium præter naturam, naturalis calor aduentitius ille statuendus erit, qui post ortum infantis incipit generari, 6. epid. cit. com. 4. tex. com. 25. & à causis naturalibus nempè à tempore, ab ætate, ab exercitio, & ab alijs rebus non naturalibus, tam necessariò, quàm non necessariò occurrentibus, calor verò aduentitius præter naturam esse, censeri potest, qui fit à causis præter naturalibus,

A ralibus, vt (exempli gratia) est inflammatio, Putrefactio, & id genus causarum præter naturalium; si primo modo consideremus calorem aduentitium, tam per se, quàm per comparationem ad calorem innatum, vt puerorum, procul omni dubio, quòd acer, & mordax est ad manum, vaporesque ipsius sunt fuliginosi, & acres: at si comparetur cum calido præter naturam, benignus censebitur, eiusque vapores benigni, & actiones ipsius omninò sunt naturales, alioquin non fierent actiones naturales ad vitam necessariæ in ijs, qui ipso calore aduentitio abundant, cuiusmodi sunt iuuenes, neque possent nutriri, essentque semper morbosi, quod falsum esse continuò ostendit experientia, rerumque euidentia. Si verò ipsum calorem aduentitium consideremus, vt est præter naturam, verum est id, quod scripsit Altimarus, nempe quòd actiones ipsius sunt corrumpere quidquid à calore innato perficitur. Ex ijs satis patere puto posse plures caloris differentias dari, nempè innatum, qui diuiditur in implantatum, & influentem: nec non, & acquisititium, proinde dicimus rectè Auic. in sua definitione assumpsisse calorem tanquã genus. De quo calore inquiritur à quibusdã, an solam qualitatẽ dicat,
B an substantiam quandam qualitate affectam, de hac enim materia controuersia esse videtur inter Latinos, quorum aliqui tenent vnam, alij alteram partem suis quibusdam rationibus, & Gal. authoritatibus defendere contendunt, quorum fundamenta, & rationes hic silentio inuoluimus, eò quòd parum vobis prodesse possunt ad id, quod declarare intendo, quod est vobis demonstrare cognitionem febrium putridarum, & earumdem curationem in genere; sat enim vobis est, vt intelligatis, & sciatis de hac caloris febrilis natura, posse nos duobus modis loqui, nempè, vel secundùm iudicium solius sensus, vel secundùm iudicium sensus, & rationis simul: si sensum sequamur, quia ad hunc pertinet sola qualitatum cognitio, dicimus febrem esse caliditatem, non calidum præter naturam, & extraneum, hoc enim modo febrem considerauit Gal. 1. de diff. febrium cap. 2. vbi loquebatur de febre, vt sub varijs differentijs caliditatis, quas tactui offert, potest in varias tribui species: at si sequamur iudicium sensus, ac intellectus simul, hic docet non posse solam qualitatem dicere, cùm illa dependeat ab effluxibus ad totum habitum corporis demandatis, qui substantia quædam sunt, suppo-
C nuntque calidam aliquam substantiam præter naturam affectam, à qua eleuantur. Nomine igitur caloris possumus intelligere, & substantiam caliditate affectam, & qualitatem ipsius calidam.

Hoc loci inquiritur, quis nam sit iste calor, qui extraneus sit factus febrem faciens; Altimarus dicebat esse calorem aduentitium, sed Gal. lib. 1. Aphoris. 14. multisque alijs in locis docuit febrem tunc fieri, aut esse, quando calor innatus mutatur ad igneam naturam, sine intelligere velimus substantiam, in qua fundatur calor naturalis, calidiorem redditam esse, vel ipsius qualitatem esse magis adauctam, ita vt ipsius caloris innati temperies harmonia à propria temperie recesserit; per calorem autem naturalem opus est, vt intelligatis tam insitum, quàm influentem; & etiam aduentitium; hic igitur calor præter naturam effectus lædit operationes; afficitur autem quandoque in solis spiritibus accensus, vt in ephemeris, quandoque in humoribus, vt in Putridis. Dicere etiam possumus febrem esse calorem compositum ex naturali, & præter naturam, vt dicebat Auer. secundùm verò Auicen. per calorem extraneum oportet intel-
D ligere calorem naturalem ad maiorem caliditatem mutatum; & hæc de natura caloris ab Auicen. tanquam de genere assumpto in definitione febris dicta satis sint.

De differentijs.

Venio modò ad examen differentiarum huius generis, inter quas primò occurrit *extraneus*, qua differentia ostenditur non omnem calorem esse febrem, sed tantummodo extraneum hoc est præter naturam, ad differentiam naturalis, qui in sua temperie manens, nunquam potest febrem facere. Secunda differentia est *accensus in corde*, vt hac demonstret subiectum febris primarium esse cor, in quo primò calor extraneus accenditur vnde Gal. 1. de differentijs febrium cap. 3. dicebat, quod quamuis in corpore calor accendatur à quauis causa, nunquam tamen esse potest febris, nisi accendatur in corde, calor etiam, qui in alijs corporis partibus accenditur, vt iecore, liene, aut alijs, non potest dici febris nisi accendatur in corde, quare character febris est, vt calor accensus sit in corde, tunc calor naturalis mutatus est ad igneam naturam, vt voluit

luit Gal. & à communi hominum consensu febris appellatur. Tertia differentia est *procedens ab eo, mediante sanguine, & spiritu, per venas, & arterias per totum corpus.* Quamuis character febris videatur positus in accensione caloris cordis, requiritur tamen, vt postquàm accensus est calor in corde, inde ad vniuersas corporis partes feratur, quo etiam ipsum incalescat, proinde Auicen. addit procedere calorem extraneum à corde mediantibus sanguine, & spiritu per venas, & arterias, ostendens nobis vehicula, per quæ fertur talis calor, quæ sunt sanguis, & spiritus; nam cùm sanguis in corde calefactus fuerit, & spiritus cum ipso ferantur per corpus, opus est, vt caliditatem suam, quam à corde acceperunt vniuerso corpori cõmunicent, sed sanguis per venas, spiritus per arterias feruntur, quare Auicen. non solùm declarauit nobis vehicula ipsius caloris, sed spatia, & loca, per quæ feruntur tam sanguis, quàm spiritus, quæ sunt venæ, & arteriæ pert otum corpus distributæ.

Quarta differentia huius generis, nempè caloris est, *vt inflammetur in eo inflammatione, qua nocet operationibus naturalibus*; nam quamuis cor incalesceret, atque etiam communicaretur calor vniuerso corpori, operationibus tamen haudquaquam noceret, non esset febris., quare requiritur, vt calor extraneus sit accensus in corde, inde ad omnes corporis partes delatus sit, & lædat operationes, ad hoc vt sit febris, ex quibus Auicennæ verbis luce clariùs apparet febrem esse morbum, cùm lædat operationes naturales. At cùm morbus sit triplex, nempè in solutione continui, in mala compositione, & in intemperie, non potest esse in solutione continui, vt apparet, neque vnquam aliquis fuit, qui imaginatus sit febrem esse talem morbum, de morbis tamen in compositione aliqui dubitarunt, cùm existimauerint substantiam, in qua calor fundatur, adauctam fuisse; nam vt superiùs intellexistis, plerique ex Latinis existimarunt nomine, caloris innati, esse intelligendam propriam substantiam caloris, vt sensus sit, febris est accensio caloris innati, hoc est substantiæ, in qua calor innatus est accensus, vnde dixerunt substantiam calore affectam esse. Hæc autem non potest ad aliud genus morbi referri, quàm ad numerum adauctum, sed dato, quòd vera sit hæc positio, dico ego, quòd non sequitur febrem reponi debere in genere morbi malæ compositionis, & ratio est, quia nomine, caloris, quem θέρμην Gal. appellauit suo idiomate, duo intelliguntur ab eodem Gal. nempè substantia, & qualitas calida, febris non lædit operationem, quà substantia: hoc est ratione substantiæ, in qua fundatur id non habet, sed ratione caliditatis extraneæ, seu quatenus mutata est ad igneam naturam, vt dicebat Gal. vnde sequitur necessariò, quòd febris redigatur ad intemperiem calidam, quare est morbus in intemperie calida, vt pulchrè nobis hac definitione docet Auicen. si autem læderet actionem, vt est substantia, dici posset esse morbus in numero adaucto, quia substantia, quæ priùs non erat adaucta, est operationem lædens, cùm igitur maximum absurdum sit excogitare febrem esse substantiam in numero adauctam, absurdius est etiam dicere esse morbum in numero, de alijs autem speciebus ipsius malæ compositionis non est, vt quidquam dicam; cùm, vt clarum est, non possit reduci ad figuram læsam, aut ad magnitudinem adauctam, vel diminutam, aut in situ alicuius partis mutato, quæ sunt species morbi malæ compositionis, necessarium igitur est, vt sit morbus in intemperie, quare cùm sit calor lædens operationes, concludendam est morbum esse in intemperie calida, vnde ex hac Auicen. definitione colligimus febrem esse intemperiem calidam cordis, & totius corporis lædens operationes. Atque ex his quantum Argenterius aduersus Gal. & Auicen. scribens erret (vbi dicit lib. de febribus cap. de febris definitione, non rectè ab his in definitione febris acceptum fuisse calorem, sed intemperiem) vnusquisque sanè vestrum iudiciosus potest facilè cognoscere, cùm calor lædens operationes nihil aliud sit, quàm intemperies calida, rectè igitur Auicen. assumpsit calorem, vt genus in hac sua definitione.

Quarta igitur hæc differentia ab Auicenna posita est, vt ostendat calorem hunc extraneum esse intemperiem calidam lædentem operationes naturales, vt est attractio, retentio, expulsio, & reliquæ actiones naturales, postrema verò particula in hac definitione ab Auicen. posita facit ad maiorem declarationem; nam cùm dixisset calorem extraneum accendi debere in corde, inde ad omnes partes corporis distribui, potuisset quispiam dicere adesse quandoque huiusmodi calorem in corpore, non propterea debere

A debere dici febrem, talis autem esse potest calor ab ira, aut labore excitatus proinde addit. (*Non sicut caliditas, ira aut laboris, cum non vltimamur, & impedit operationem, ita vt retineatur*) quasi dicere volens de ratione febris est, vt lædantur operationes, à calore autem iræ, & laboris non potest fieri læsio operationum, non ergo calor iræ, & laboris est febris, & ratio est, quia calor vtriusque non retinetur tandiu in corpore, vt vltimetur,hoc est,vt ad tantam caliditatem perueniat,vt indè actionum læsio sequatur; si enim calor hic tandiu retinetur, vt ad vltimum gradum peruenire possit, tunc lædi possent operationes, vnde dicere possumus duplicem esse actionum læsionem,vna est, quæ transiens, alia permanens dicitur: læsio transiens ea dici potest quæ contingit in ira, & labore,nec est morbus, sed passio; huius enim esse est in fieri, at læsio operationum permanens est morbus, cùm sit in facto esse, calor autem iræ, aut laboris, nisi remaneat in corpore, non potest lædere actiones; vnde Gal.lib.1.de differentijs febrium cap. 3. lib. de causis morborum cap. 5. dicebat calorem extraneum non posse lædere operationes,nisi ipse retineatur,& longã moram faciat in corpore, ita vt non ampliùs B dependeat à sua causa, verùm ea ablata, adhuc ipse calor remaneat, tanquam effectus à violentia causæ impressus.

Conclusio sit,quòd febris non est calor extraneus,quemadmodum caliditas ab ira, aut labore proueniens, quia huiusmodi caliditas citò transit, & passionis rationem habet, calor verò febris remanet, & vltimatur,rationem diathesis habens,cùm sit intemperies calida, & hæc est definitio febris ab Auicen. tradita, habens omnes conditiones veræ definitionis; nam calor occupat nomen generis: extraneus est differentia ad demostrandam naturam ipsius caloris excedentis limites naturæ, accensus in corde, & procedens ab eo per totum corpus actiones lædens, ita vt calor extraneus accensus in corde, indè in omnes partes corporis lædens operationes sit febris, è contra febris est calor extraneus accensus in corde, & in omnibus partibus corporis actiones lædens, hoc modo definitio conuertitur cum suo definito, vnum faciens, & omnia prædicata de ipso genere, prædicantur in quid, & illud ad ipsa prædicata sequitur, non è contra, & hæc de definitione febris.

C *Difficultates aduersus definitionem febris.*

Ad faciliorem intelligentiam eorum, quæ de febris definitione, & partibus ipsius à nobis superioribus lectionibus fuerit examinata, nonnullæ difficultates à nobis in medium sunt afferendæ, ac soluendæ, quas quidem eo ordine proponemus, quo particulas definitionis examinauimus. Et primò est difficultas, an febris sit intemperies calida tantùm, an verò complicata,& si complicata concedatur, dubium adhuc est, an secum adiunctam habeat humiditatem,an siccitatem; dictum enim fuit calorem extraneum accensum in corde nihil aliud esse, nisi intemperiem præter naturam calidam, ita vt videatur essentia ipsius febris ex Gal. & Auicen. posita in sola intemperie calida. Galenus sanè pluribus in locis videtur voluisse naturam,& essentiam febris positam esse in sola caliditate, primo quidem lib. de diff. morb. cap. 5.lib.de caus.morb. cap. 2. & lib. 1.de diff.feb.differentias essentiales à solo calore desumptas esse scripsit; quare de essentia febris solus est calor,sunt etiam alia loca, quibus eandem opinionem habere videtur. Ex altera verò parte plures sunt eiusdem Galeni authoritates, quibus D probari facilè potest febrem esse intemperiem calidam,& siccam, vnus locus Gal. est primo acutorum tex. 15. & 43. vbi colligens medicamentum febri competens concludit debere esse frigidum, & humidum, ergo eius essentia posita est in caliditate, & siccitate, quare febris, vt indigens tali auxilio, calida, & sicca est affectio,& 1.Aphoris. com. 16.dicebat Gal. quia febris est affectus calidus, & siccus, cùm sit conuersio innati caloris ad igneam naturam, quasi reddens rationem vtriusque qualitatis, & aphoris. 24. eiusdem particulæ admonebat Medicos, vt euitarent medicamenta calida, & sicca, in morbis acutis,potissimùm in febre, quia augeretur febris, cùm sit passio calida, & sicca; possem plura alia Galeni loca afferre, quibus comprobarem febrem esse intemperiem calidam, & siccam, vnde videtur varius Gal. in hac materia determinanda. His Galeni locis addo Hipp. authoritatem lib. 1. Aphoris. Aphoris. 16. iam citato, vbi instituens victus rationem febricitantibus, dicebat victum humidũ omnibus febricitantibus conuenire, nulla facta frigiditatis mentione, signum est igitur Hipp. voluisse ma-

gis in ficcitate,quàm in caliditate essentiam febris positam esse;si enim in his,quæ præter naturam sunt indicationes victus rationis à contrario desumendæ, vt Gal. in com. huius Aphorif. dicebat, & Hippoc, mentionem habeat humiditatis tantùm, necessariò cogimur fateri febris essentiam magis positam esse in ficcitate , & Gal. ibi huic sententię consentiens cōtendebat ostēdere quomodo febricitantibus omnibus talis victus cōueniat,dubitationes omnes è medio tollens, quæ videbātur huic veritati repugnare.

Huiusmodi difficultas ab aliquibus,& grauissimis quidem viris ex neotericis maximi penditur, quam tamen existimamus esse parui momenti, & facilis solutionis , quandoquidem in febre duo considerari debent, vnum est forma febris ipsius , aliud est læsio, quam infert actionibus corporis; si primo modo febris consideretur de ratione ipsius est,vt non minùs ficcitatem, quàm caliditatem habeat adiunctam ; cùm fit caloris naturalis ad igneum calorem conuersio, perpetuoque per caliditatem , & ficcitatem læsionem infert; si verò secundo modo consideretur, non semper per ficcitatem in corpus inducere potest læsionem, propter corporum diuersitatem,quibus febris euenit; nam Gal. lib. aduersus Lycum scripsit dari febres quasdam humidas, sub quibus primo die statim homines magno sudore persunduntur fine aliquo ægrotantium profectu, aut conferentia, imò vero nos hoc anno obseruauimus tales febres, quæ vt plurimùm in prima hebdomada homines ad sepulchrum reduxerunt, à Græcis tales febres πυρετοὶ καὶ ἱδρώδεις vocantur. Dantur etiam febres quædam aridissimæ,& ficcissimæ, quæ ęgrotantibus fitim inexhaustam inferunt,cutem corij in modum exiccantes,summamque ficcitatem ariditatemq; in linguam,os,& palatū inducentes, ex quo Gal. loco vnicuique vestrum patere facilè potest dari febres quasdam , modò humidas, modò ficcas, nullam tamen dari posse absque caliditate ; nam caliditas semper læsionem inducit, non semper ficcitas; quare & Auicen. considerans calorem in febre semper lædere,non autem ficcitatem, meritò posuit calorem in definitione tanquam genus ; calor enim dicitur de omni, & secundùm quod ipsum , vnde nulla febris fine caliditate dari potest, absque ficcitate verò aliquando.

Aduersus tamen hanc responsionem, adesse potest auctoritas Auicennæ 1.4.cap.1. dicentis dari febres frigidas,deinde idem Auicen. scriptum reliquit febres syncopales esse in hoc genere, quandoquidem in ipsis apparent signa frigiditatis , quæ sunt pulsus rari, & tardi:hæc autem sunt cordis frigidi signa, ergo febris frigida datur, succedit , & experientia; nam quotidie obseruamus in epyalis,& lypirijs corpora esse frigida, quod etiam manifestissimè obseruatur in febribus tertianis, & quartanis,in quibus ægrotantes frigore maximo corripiuntur, ex his apparere poterit dari aliquas febres frigidas, vnde responsio data claudicare videbitur, cùm non secus reperiantur febres frigidæ, atque de ficcis, & humidis dictum est, quod à iuuantibus, & nocentibus confirmari potest; nam sunt aliquæ febres, quæ curantur calidis , quæ si frigidis tractentur, potiùs exasperantur, ergo dantur febres frigidæ.

Huiusmodi obiectio nulla est ; nam aliud est febrem considerare ratione sui ipsius, & aliud est ipsam considerare respectu materiæ , in qua accenditur, hoc est ratione subiecti, si primo modo nunquam febris est frigida, cùm in ipsius essentia calor fit inclusus, si secundo modo febrem consideremus , opus est non modò materiam , in qua febris accenditur considerare, sed & locum in quo accenditur, & motum,quem facit; nam materia frigida est, quæ si intus corpus incalescat, deinde moueatur, tunc ægrotantes intus refrigerari se percipiunt, si verò extra, tunc frigore algere se dicunt, & aliquando simul,& semel refrigerari,& calefieri,quod in epyalis, & lypirijs apparet,vnde Auicennas considerans materiam, in qua calor accenditur, dixit aliquas febres esse frigidas, non considerans febris ideam, sed tantummodo effectus prodeuntes à materia, rem potiùs sensu, quàm ratione dijudicans, talesque febres quandoque cogimur curare calefacientibus,non ratione causæ efficientis caloris, sed materiæ. De tertianis, & quartanis febribus, in quibus ægrotantes frigus maximum percipiunt , alia est ratio; nam calor iam accensus est in corde, in principioque accessionis totius corporis spiritus, & calor ad cor tanquam ad arcem refugiunt, inde destitutæ sunt exteriores corporis partes suo calore , quo nomine refrigeratæ apparent, vnde febris ratione sui est semper calida. Quod spectat ad febres syncopales ab Auicen. allatas dicimus , quòd in huius-

A huiusmodi febribus duo cõsiderari debent, vnum est febris, alterum est syncope, febris semper calida, syncope verò est virium præceps lapsus, à quo pulsus rari, & tardi fiunt, nec sunt effectus febris, sed syncopis, vt suo loco declarauimus, idque luce clariùs conspicitur in syncope sine febre, quare huiusmodi authoritas non est ad propositum, sit igitur constans, & firma assertio, in qua dicimus febrem ratione suæ formæ includere calorem, & siccitatem, respectu verò læsionum semper lædere per caliditatem, non semper per siccitatem, aut humiditatem.

Ad Gal. authoritatem dicimus ipsum considerasse febrem ratione suæ formæ, proinde dixisse esse calidam, & siccam intemperiem, atque illi refrigerantia, & humectantia conuenire, vt est aquæ potus, vbi verò scripsit ipsius essentiam in calore esse positam, considerauit ipsam ratione suæ operationis perpetuæ, cùm, vt audiuistis, febris per suum calorem semper lædat; per siccitatem verò, aut humiditatem non semper. Ad Hippoc. dicimus proposuisse victum humidum omnibus febricitantibus non solùm curationis, sed præseruationis, & conseruationis gratia, curationis quidem, ratione B siccitatis præsentis, quæ à febre, vt febris est producitur, cùm non ignorasset essentiam ipsius positam esse in caliditate, & siccitate, à qua siccitas prouenit, quæ humectatione eget, ratione etiam præseruationis, quia corpora, quæ febrem patiuntur, nimium exiccantur, vt itaque præseruentur à nimia siccitate, opus est victu humido, ratione verò cõseruationis victus humidus competit ipsis pueris, & corporibus mollioribus, cùm id, quod est secundùm naturam, conseruari debeat à simili. Idem dicendum est de illis, qui victu humido vti consueuerunt, nam consuetudo habet rationem naturæ, quæ conseruari debet, de frigido autem ne verbum quidem habuit, quod omnibus notissimum erat, non secus illud conueuire, atque humidum, vel vt dicebat Argenterius victus frigidus suo instituto ita accommodari non poterat; nam frigidus status corporis, cùm naturæ nostræ inimicus sit, non constat mutandus nè, an verò conseruandus qualitate sit; humidum autẽ, quale præsertim est in pueris, vt poté naturæ nostræ familiare simili victus qualitate conseruandum esse omnes cõcedunt; quare cùm ex victu humido ostendere posset qualem victum, & morbus, nempe febris, vt febris est, nulla facta causarum C consideratione, & propria temperies, & etiam consuetudo exigeret, ideo eam qualitatem præ omnibus elegit. Alij dicunt Hippocratem non fuisse ibi loquutum de medicamento, quod apponi debet febri, vt febris est, sed tantùm de victus ratione competente febrientibus, quæ est, vt victus sit actu humidus, & potulentus, qui facilè distribuatur, ῥοφήμα, id est sorbile à Græcis dicitur. Sed hoc loco adhuc vlteriùs quæretis (cùm determinatum sit febrem esse intemperiem calidam & siccam) sit ne ipsa cum materia, an sine materia? & ratio inquisitionis est non nullorum Latinorum doctrinam Arabum sequentium, protrita quædam diuisio, quæ est, quòd febrium quædam sunt immateriales, aliquæ verò materiales, priores sunt hecticæ, atque ephemeræ, secundæ sunt putridæ, quæ ab Auic. dicuntur humorales. Respondeatis, quòd aliud est dicere febrem esse intemperiem calidam, & siccam cum affluxu materiæ, & aliud est dicere febrem, esse intemperiem calidam, & siccam fundatam in materia, si primo modo ipsam consideremus, nulla febris est intemperies cum fluxu materiæ, nec Latini voluerunt febres materiales esse intemperies cum fluxu materiæ, sed dixerunt febres aliquas esse mate- D riales, vt ostenderent quasdam dari febres in corpore habentes materiam eas fouentem, vt sunt humores, easque appellarunt materiales ad differentiam aliarum, non quia existimarent in intrinseco ipsarum ingredi huiusmodi materia, scientes febris essentiam positam esse in solo illo calore igneo, & præter naturam, qui dicit intemperiem calidam, & siccam sine materia, quare febres materiales ab ipsis appellatæ sunt febres putridæ, & humorales, ephemeræ verò, atque hecticæ immateriales dictæ sunt, quia non fundantur in humoribus, hæc de materia caloris extranei, quod est primũ positum in nostra definitione. Sed rursus inquiretis, an febris sit intẽperies? & cùm omnis intẽperies sit æqualis, vel inęqualis, in quo nã genere ipsa reponatur febris? huic quæsito respõdeatis ex Gal. lib. de inæquali intẽperie primò, quòd febres alię sunt ephemeræ, alię humorales, aliæ hecticæ, primæ, & secũdæ sunt intẽperies inæquales, tertię verò, nempe hecticæ sunt intemperies æquales; rursus inæqualis intẽperies est in duplici differentia, vna quę à materia ortũ ducit, altera à forma, prior est, quãdo materia, in qua accẽsus est

calor, sit varia, vt est bilis, & pituita, secunda verò est, quando existente intemperie calida, non tamen omnes corporis partes æque afficit; æqualis enim intemperies æqualiter afficit omnes corporis partes, vt hectica febris.

Sed vlteriùs progrediamur, cùm huiusmodi intemperies, quam Auicen. nomine, extranei caloris nobis designauit, dupliciter ad humanum corpus possit se habere: vno quidem modo, vt determinatam aliquam corporis partem occupet, vt brachium, crus, & cætera, alio verò modo, vt vel totum ipsum occupet, vel plures partes, vel saltem magis præcipuas, vt docet Gal. 1. com. in 6. epid. tex. 30. Cùm in præsenti definitione dictum fuerit inter omnia corporis membra, cor esse primum membrum, in quo calor hic extraneus est; estque febris, propriam ipsius cordis passionem febrem esse minimè dubitandum est. Obijci tamen potest aduersus vtrumque propositum, & primò, quod non semper febris accenditur in corde, primò quia dantur febres aliquæ, in quibus calor in corde non est accensus, vt patet in epiala apud Auicen. in qua interiora frigent, exteriora verò calent, ergo cor non est inflammatum, est tamen in ipso febris, deinde confirmatur à febre ephemera ex gaudio, quæ fit ex motu sanguinis, & spirituum, à corde ad circumferentiam, ergo potiùs cor refrigeratur.

Idque comprobari potest ex natura ipsius febris; nam Galeno teste lib. de caus. morb. cap. 2. febris nihil aliud est, quàm immoderata totius corporis caliditas, nullam habet hic Galenus cordis mentionem, quare febris siue cor primò, siue secùdò afficiat, seruat febris naturam. Quod ad secundum spectat, si esset febris propria cordis passio, semper illi inesset, quemadmodum trianguli habere tres angulos est propria passio, quæ illi inest semper, sed paucissimis verbis vtrique dubitationi satisfacio, & primò dico ex Auicenna falsum esse in epiala non accendi calorem primò in corde, atqui intus refrigeratio, extra verò calefactio in ipsa contingit ratione materiæ, quæ putrescit, atque mouetur, ratione cuius fit huiusmodi caliditatis, & frigoris mutatio, ad ephemeram ex gaudio falsum supponitur, quia primùm accensi sunt spiritus, qui cordi caliditatem communicarunt, & ad Gal. authoritatem allatam dicimus ibi Gal. non loqui de natura febris ex professo, sed eam considerare respectu illius effectus, quem producit, & qui ab omnibus vt talis iudicatur, qui est totius corporis caliditas, at vbi ex professo locutus fuit de natura febris, vt primo de dif. feb. 3. & 10. meth. med. cap. 10. apertè declarauit non omnem totius corporis caliditatem esse febrem, sed eam tantùm, in qua primùm cor accensum fuerit, & loco exempli affert totius corporis caliditatem, quę contingit post musculorum calefactionem ex motu excitatam. Ad secundum dico, quòd (prout Logici dicunt) passiones proprijs substantijs insunt dupliciter, nempe actu, & potentia, hoc est aptitudine, febris & si non semper in actu in corde sit, tamen in aptitudine; nam cor est illa pars, quæ primò febri subiecta est: deinde duplex est passio vna, quæ semper concomitatur subiectum, vt risibile in homine, altera verò non semper, vt ecclypsis in luna, febris est cordis passio secundo modo, non autem primo.

Ex his igitur constat neque huic particulæ officere hasce dubitationes, accensus igitur calor est in corde: progrediamur vlteriùs, subsequitur hæc particula, quæ est, & procedens ab eo mediante spiritu, & sanguine per arterias, & venas in totum corpus, in hac breui definitionis febris particula quatuor considero, primum est terminus à quo proficiscitur hic calor, nempe cor, secundum est vehiculum caloris ad vniuersum corpus, mediante spiritu, & sanguine, ita vt sanguis, & spiritus sint vehiculum huius caloris, tertium est via, per quam calor à vehiculo defertur per arterias, & venas, quartum, & postremum est terminus ad quem delationis huius caloris, qui est vniuersum corpus. Dubito contra vnumquodque horum, & primo probo, quòd non possit à corde procedere in omnibus febribus; nam in febre hectica calor est fixus, & habituatus in membris, non igitur à corde procedit, & deinde in febre syncopali, & ephemera ex tristitia, motus potiùs est à toto ad cor, quàm à corde ad totum; in his enim luce clariùs apparet à circumferentia corporis ad interiores partes, tanquam ad centrum fieri recursum spirituum, & humorum, non est igitur vera hæc particula, quòd à corde proficiscatur calor in omnibus febribus. Ad hanc dubitationem respondere potestis febres hecticas posse duobus modis considerari, nempè quatenus sunt in fieri, aut in facto esse, si primo modo considerentur tunc, dicimus, quòd continuò à corde sup-

peditatur

A peditatur calor, si secundo modo vt iam fixa est febris, & habituata, dico, quòd adhuc à corde transmittitur calor; si non quantum ad esse, saltem ad conseruationem; nam si posset dari huiusmodi febris hectica confirmata, neque in ea cor afficeretur ab hac intemperie fixa, statim etiam periret calor in alijs membris: quare semper in quacunque febre à corde proficiscitur calor.

Quod spectat ad syncopalem febrem, cùm duplex sit febris syncopalis, vna quæ dicitur syncopalis humorosa, alia minuta, in vtraque primò facta fuit affectio in corde, à qua effluxus occasio orta est, quòd si in totum non expansa est, id ex copia irruentium humorum frigidorum, in humorosa factum est, vel quia vna cum calore innato, qui proximus est extinctioni simul etiam extinctus est calor febrilis, vt in minuta. Ad ephemeram ex tristitia dicendum est, quòd febris non fit ex ea delatione humorum, & spirituum ad cor, quæ fit in angustijs animæ, sed postquàm facta fuit talis delatio, si accidat spiritus inflammari, & affectum cordi communicari, & mediante corde toti corpori iam febris est, & hæc de termino à quo. Quantum verò attinet ad secundū, nempè

B ad vehicula, in his quoque suæ occurrunt difficultates, quia primùm videmur admittere maximum cuique rectè philosophanti repugnans absurdum, quod est migratio accidentis de subiecto in subiectum, videlicet caloris febrilis in sanguinem, & spiritum è corde, & ab his ad totum (præterea spiritus, & sanguis potius sunt vehicula caloris viuifici, quàm febris) vehicula verò propria febris potiùs sunt ex Gal. putrida exhalatio, fuligo, & huiusmodi. Sed tales difficultates facilè soluuntur, quandoquidem dicimus calorem à corde transmitti in vniuersum corpus mediante spiritu, & sanguine, non per migrationem eiusdem caloris numero ex vno in aliud, sed per productionem similis in specie, quo producto ratione continuitatis eiusmodi partium successiuè productarum, vnus numero calor febrilis in totum constituitur, ratione item vnitatis subiecti cui inhæret, quod vti substantia ipsum habet sustentare, eiusmodi verò caloris entitas, seu vt vulgo dicitur, & impropriè substantia, primum erat caloris innati dum propriam temperiem, naturalemque dispositionem seruabat, deinde supra modum accensa, extrinsecùs accedente calore cordis, & per vehicula calor vnus numero,

C qui febrilis est, ratione subiecti vnus efficitur vt ex dictis patet.

Ad aliud, vbi dicebatur spiritum, & sanguinem, esse vehiculum caloris viuifici, respondendum est, quòd homo consideratur, vel vt sanus est, vel vt febre affectus, si primo modo verum est, quòd sanguis, & spiritus sunt vehicula caloris viuifici, at vbi præter naturam, & febre præsertim afficitur, nihil prohibet ab his deferri ad vniuersum corpus malam qualitatem in corde repertam, quæ licet possit habere etiam alia vehicula, non tollitur tamen quin etiam his opus sit, quare neque hi officiunt propositæ febris definitioni. Contra vias, idest spatia, aliquæ iam insurgunt difficultates; primò enim ostendi potest, quòd non possit per venas, & arterias huiusmodi delatio fieri; secundò, quòd saltem non possit per venas. Primum sic conuincitur, ex sola alteratione partis post partem potest accendi febris diaria ex bubone, ergo, & corde calefacto per solam alterationem partis post partem citra arterias, & venas poterit deferri calor febrilis in totum corpus. Præterea si per venas, & arterias, ergo sequeretur febres omnes esse continuas, probatur consequentia ex eo, quòd perpetuò, & continuò fit

D huiusmodi delatio, tandem si hoc esset, omnis febris esset ephemera, aut putrida nulla hectica; clarè infertur consequentia ad hunc modum, quia per venas, & arterias sanguis solus, & spiritus deferuntur. Quòd verò saltem non per venas probatur, quia si à corde, non per venas, quia à corde non oriuntur venæ, sed arteriæ solæ.

Sed breuibus respondendum; primò itaque ad primum dicimus, dato fieri posse communicationem caloris per alterationem partis post partem, negari tamen non posse, quin multùm conferre possint spiritus, qui in minutissimis arteriarum ramulis continentur, & partibus inseruntur, aliàs vix mente concipi posset, quomodo tam cito fieri habeat huiusmodi alteratio. Si ergo spiritus in his contenti concurrunt, ergo per arterias deferuntur. Ad secundum vbi dicitur, quòd inde sequeretur, quod omnis febris esset continua, nonnulli respondent non esse satis ad febrem continuam producendam, vt sanguis, & spiritus contineantur in venis, & arterijs, sed opus esse, vt materia putrescat intra vasa, quæ sanè responsio vera est, sed non assignat veram eius, quòd

quæritur

quæritur causam; nam vt sit febris continua, non est satis continuam esse delationem spiritus, & sanguinis à corde per arterias, & venas, nec quòd materia putrescat intra venas, sed opus est, vt fiat continua delatio putridæ exhalationis à loco putredinis ad cor, quod fit solùm, vbi putrescat materia intra vasa, & propè cor.

Ad tertium neganda est consequentia. Ad probationem verò dicendum, quòd licet in venis, & arterijs soli humores, & spiritus contineantur, species tamen febris desumuntur ex varia materia, in qua calor reperiri potest in calefacto esse, quandoque in spiritibus, & non in humoribus, & solidis, vt in ephemera, quandoque in humoribus, & non in alijs, vt in putridis, quandoque in solidis, & non in alijs, vt in hectica. Demum cum dicebatur, quòd saltem non per venas, quia Auerroes 3. col. cap. 3. visus est timuisse hanc difficultatem, cùm mentionem faciat tantummodo arteriarum, sed parui momenti videtur esse, quia licet primò per arterias, tamen etiam per venas, quia & si non oriantur à corde, quemadmodum arteria magna, quæ à sinistro cordis ventriculo prodit, in quo continentur spiritus, qui vbi accensi sunt per corpus ita per arteriam distribuuntur, vena tamen caua est, quæ etsi à iecore prodit non à corde magnum tamen ramum offert dextro ventriculo cordis, in quo sanguis continetur, qui vbi calefactus est, per eumdem canalem in venam regurgitat, transfunditur, & tandem inde per corpus. His accedit, quòd continuò venæ ipsis arterijs associantur, vt facilè possint affectione eadem corripi qua ipsæ arteriæ. De termino ad quem videntur esse graniores difficultates, & primò si totum est febris subiectum, cum illud constet ex spiritibus humoribus, & partibus solidis, vel igitur febris erit in partibus solidis tantùm, & tunc omnes febres erunt hecticæ, vel humoribus, & spiritibus tantùm, quod esse minimè potest; nam subiectum morbi debet esse pars viuens, at neque humores, neque spiritus viuunt, vt scripsit Aristoteles, quare dicendum erit omnes febres esse hecticas, nec putridas, nec ephemeras posse dari. Secundò cum febris sit intemperies videtur pertinere ad solas similares partes, non ad totum: at respondebitis primò esse in similaribus, & harum ratione in organis, dicam ego tunc febrem non esse morbum vnum, cùm non habeat subiectum vnum. Tertiò si in totum diffunditur tanquam in proprium & adæquatum subiectum, ergo cor non erit subiectum ipsius, vt determinatum est. Tandem sunt aliquæ febres, vt lypiriæ, & febrientes illi, qui sunt proximi morti, qui febriunt quidem, nihilominus exteriora frigent, ergo non in totum corpus.

Ad primum argumentum, quod nullius est considerationis, dicẽdum est totum corpus constans ex humoribus, spiritibus, & partibus solidis esse febris adæquatum subiectum, si non semper in actu, in potentia saltem, quia omnes ipsius partes iam dictæ, febribus subijciuntur, quando calor præter naturam in illis reperitur in facto esse, ita vt si in spiritibus talis calor, hoc est in facto esse, reperiatur, fiat febris ephemera, si in humoribus fiat putrida, tandem si in partibus solidis fiat febris hectica, vnde patet totum corpus subiectum omnium febrium in vniuersum, partes verò ipsius, particularis cuiusque febris, vt dictum est; humores enim sunt subiectum putridarum, spiritus diariarum, solidæ verò hecticarum, febris itaque si accenderetur in partibus solidis, adeoque essent illæ secundum se totæ in calefacto esse, procul omni dubio, fieret febris hectica, & tunc valeret argumentum, sed quia accenditur in humoribus, & spiritibus in facto esse quidem, sed cum hac conditione, vt etiam solidæ sint in calefacto esse, non tamen secundùm se totas, hinc est, quòd illo nihil concluditur. Hæc est Galeni doctrina primo de diff. feb. cap. 1. vnde etiam rectè idem Gal. lib. 8. meth. med. cap. 1. scriptum reliquit, ex febribus quasdam esse χέτικας, alias esse hecticas; febres ephemeræ, & humorales sunt χέτικαι, aut σχέσει, hecticæ verò ἑκτικαὶ, aut ἕξει; sunt enim febres iam dictæ in calefacto esse secundùm habitudinem, hecticæ verò secundùm habitum, & hæc est communis ad hoc argumentum responsio, quam Saxonia non admittens scripsit nihil habere veritatis, proinde ex Galeno dicendum esse putauit 3. de præsag. ex pul. cap. 6. ephemeras, & putridas aliquando esse absque totius corporis caliditate, neque in fieri neque in facto esse. Hic adiecit hunc Gal. locum maximè notatu dignum esse, & certè est locus dignus, qui accuratè discutiatur, vt Saxonia aduertit, ob id præsertim, quia de hac materia ne verbum quidẽ loco citato Galenus habet, quinimò oppositum docet 3. cap. lib. de diff. feb. nempè, quòd in ephemera calor est in facto esse, non secus atque

A atque in putrida, & solidæ partes sunt in calefieri, vt dictum est, imò verò Gal. lib. 8 meth. med. cap. 1. vult in quacumque febre, siue humorali, siue diaria, & hectica partes solidas esse semper in calefacto esse, idque declarat exemplo desumpto à lignis, quæ vel sunt propè ignem, ita vt summè calefiant, ita tamē vt ab illis, nec flamma, nec fumus prodeat, secundo modo vbi iam aduruntur, vt ab illis flamma exeat; ambo hæc ligna dicuntur esse in calefacto esse, secundùm tamen magis, & minùs, & cum quadam alia differentia; nam si à prioribus lignis auferatur ignis, statim aufertur caliditas, quod euenire minimè potest in secundis, cum in illis iam accensus sit ignis: non secus euenit in partibus solidis, quæ in febribus putridis, & ephemeris incalescunt, ita vt actiones lædant, dispositionemque talem inducant, vt affectio permanens dici possit, at in hecticis ita calefiunt, vt non modò dispositionem, & affectionem faciant permanentem, sed habitualem.

Aliud etiam adduxit Saxonia hoc in loco non minùs absurdum, idq; est, quòd actiones non tantùm à morbo læduntur, sed ab alijs rebus, hancque propositionem inauditam facilè probare se dixit ex Auth. Gal. tum primo de locis affec. cap. 6. tum alijs in B locis, in hoc loco tamen hac de re nullum habet sermonem, afferam tantùm locum de locis affectis, à quo accipit exemplum, quo putat se probasse ab alio, quàm à morbo lædi operationem, quod est, quòd vox læditur deficiente aëre, ergo non læditur actio à solo morbo, sed ab aëris defectu, qui vestrum leget cap. 6. & 7. huius libri cognoscet planè ibi Gal. facere differentiam inter partes naturales, & animales, & modum læsionis ipsarum, sed ad propositum dico, quòd quando amittitur vox, non est ex defectu aëris simpliciter, sed ex defectu aëris talis, nempe per exufflationem à pulmonibus sursum ad laryngem impulsi, non impellitur autem, quando thorax non dilatatur, nec potest dilatari, si virtus motiua per neruos ad ipsum non feratur, quemadmodum contingit, si nerui ipsius aliquo morbo lædantur, quare actio læsa thoracis à morbo aliquo in neruis motum ferentibus inducta est, siue solutio continui, siue aliquis alius fuerit morbus, tam in intemperie, quàm in mala compositione; possem etiam demonstrare alia exempla, quæ hoc loco adducit Saxonia nihil concludere; nam ex Gal. satis clarum C est primo de diff. morb. nihil esse quod immediatè lædat nostri corporis operationes, nisi morbum, quod etiàm apparere, potest vbi nerui reuulsiui ferentes motum laryngi, vel secentur, aut alio aliquo morbo lædantur, tunc enim vox ipsa læditur, vel diminutè, aut etiam abolitè, quod sanè anatome facta in viuis animantibus apertè demonstrat; nam si ex vna parte secetur vnus neruus, animal semiuocale redditur, at si vterque secetur, omninò amittit vocem, at id non potest euenire ratione aëris, eius videlicet defectu, vt patet, sed ex neruorum recurrentium sectione, vox igitur non amittitur ratione defectus aëris, sed ob morbum lædentem neruorum deferentium facultatem thoraci & laryngi.

Ad secundum argumentum dico, quòd non solùm viuunt partes solidę, verùm etiam humores, & spiritus, quare & ipsi possunt esse subiectum febris, falsum igitur est humores, & spiritus non viuere, vt supponitur ab aduersarijs. Ad Aristotelis authoritatem dicimus viuere, aut vita frui dupliciter contingere, vel in actu, vel in potentia, partes solidæ viuunt in actu, & suas faciunt actiones manifestas, at spiritus, & humores, & si in D actu non viuant, viuunt tamen in potentia, deinde Arist. 1. cap. lib. de sensu & sensili non dicit, quòd humores non viuant, & spiritus, sed dicit nec sanitatem, nec infirmitatem possibile esse fieri carentibus vita, aliud enim est dicere sanitatem, & morbum requirere corpus viuens; aliud est dicere, quòd spiritus, & humores non viuant, ex hac Arist. authoritate habetur, quòd morbus, & sanitas non sunt nisi in corpore viuente, non autem habetur, quòd spiritus, & humores non viuant; nam præter allatas rationes spiritus, & humores sunt viuentia, quia sunt partes corporis viuentis, & ordinati in vitæ totius conseruationem.

Idem Arist. lib. 2. de generatione animal. cap. 1. loquens de semine, negat illud esse actu animatū, sed potētia; huius etiā opinionis videtur esse Fortunat' fidelis vir sanè per quā doctus, & valde in doctrina Galeni exercitatus lib. 4. cōtemplationū medicarū cap. 3. is etiā docet lib. 9. cap. 8. eosdem spiritus ex sententia Costei habere quosdā morbos sibi proprios, id quod non modò verificari potest ex syncope, in qua corrumpuntur ex mala

mala quadam aura à maligna minera eleuata, sed etiam videmus ipsos intemperatos ir[i] E à varijs intemperiebus, patiuntur quoque, & morbum in situ, vt clarè in vertigine conspicitur, quare ex his confirmari potest ipsos spiritus viuos esse, quod etiam de humoribus est dicendum, de quibus loquens Arist. 2. de generat. animal. cap. 1. dicebat eos esse viuificos, eorumque actionem esse delationem caloris ad vniuersum corpus, simulque, & nutrimenti: vbi verò ab hac actione desiuunt, necesse est etiam actiones partium solidarum deficere: cùm igitur totum corpus diuidatur in partes solidas, humores, & spiritus, hinc fiunt tres species, & differentiæ febrium, vt dictum est, & vt 1. de diff. feb. cap. 1. à Gal. habetur; rectè igitur cor, & vniuersum corpus pro subiecto febrium in hac definitione fuit acceptum. Dici potest etiam subiectum febris duplex esse, mediatum, & immediatum, cor, & vniuersum corpus est subiectum mediatum, immediatum verò est illud idem, quod est subiectum caloris innati, ex Gal. 1. Aphoris. com. 14. vbi ait proximum subiectum natiuæ caliditatis esse spiritum, humorem, & solidam substantiam.

Ad secundum dicatis esse vnum morbum vnitate subiecti proximi, scilicet substantiæ cui innititur, quæ primum secundùm naturam se habens erat calidum naturale. F Ad tertium dicendum est febris subiectum esse duplex primarium, & extensiuum, seu adęquatum, primarium esse cor, secundarium verò, & extensiuum esse totum corpus, vt dictum est. Hanc responsionem, quæ communis est Auicennæ, & omnium Medicorum, Saxonia vult esse corrigendam, atque oportere dicere primò, & per se febrem esse cordis passionem, ex accidente non necessariò totius corporis; quod ratione probat, & auth. Gal. ratio est, quia ideo febris est passio totius corporis, quia cor est fons spiritus, & caloris, qui per venas, & arterias in vniuersum corpus distribuitur, is verò si non possit distribui, tunc esset febris. Authoritas Gal. est lib. 6. epid. com. 1. tex. com. 30. vbi inquit Galenus, iuxta expositionem Saxoniæ, febrem esse passionem cordis primariò, per accidens tamen, & in reliquis partibus nonnunquam accendi.

Sed nec ratio, nec authoritas, tales sunt, vt demonstrare possint totum non esse subiectum febris, quia cor est fons caloris, vt sic autem semper ad totum corpus transmittit, & spiritum, & sanguinem, necessarioque semper talis sit progressus, à corde nempè G ad totum corpus, alioquin animalia perirent, quemadmodum igitur se habet calor naturalis in corpore sano, ita se habet calor febrilis in infirmo vna semel quòd eo tale corpus obsidetur, sed constat planè cuique semper calorem cordis mediante spiritu, & sanguine per vniuersum corpus delabi, pari ergo ratione euenire necesse est, vt calor febrilis semper per totum corpus transmittatur, ergo à corde semper, & necessariò fit caloris delatio, talis enim est propensio caloris cordis ad totum corpus, qualis est propensio grauis ad suum centrum, sed graue suaptè natura semper deorsum tendit, nisi impediatur, ergo etiam quando calor extraneus accensus est in corde, necessariò per vniuersum corpus distribuitur.

Nec videtur posse dici talem progressum à corde ad corpus caloris huius breuissimo tempore cessare, quia cùm cor sit fons caloris, & vitæ, vbi cessat ab hac transmissione, statim vita totum corpus priuatur; non secus atque obseruamus, vbi facultas vegetatina cessat à sua operatione, statim quoque partes mortificari, quare non potest dari instans, multò minùs breue tempus, in quo calor cordis retineatur absque trãsmissione sui ad vniuersum corpus, non igitur potest dici, quòd in corde retineatur, eoque H tempore fiat febris; deinde si febris fieret vt fulgur, dici fortè posset ipsam fieri in corde, antequam spiritus, & sanguis transmitterentur ad vniuersum corpus, sed vt 3. de crisibus dicebat Gal. non fit febris in breuissimo tempore vt fulgur, non igitur febris dici potest fieri in illo, breui tempore in quo calor in corde mutatus est ad igneam naturam, antequam expandatur: succedit, quòd de ratione febris est, vt lædantur totius corporis actiones, id quod requirit tempus, in quo etiam fieri debet caloris distributio in totum corpus; alioquin non possent totius corporis lædi actiones, & quamuis Nicolus Florentinus tract. 2. summa 1. sermonis 2. cap. 5. fuerit huius opinionis, vt putaret ad febrem faciendam non esse necessarium hunc progressum à corde ad totum corpus, nihilominus considerans febrem, vt febris est, fassus est esse opus, vt per illam operationes lædantur; prout in definitione febris assumptũ est, licet pronstitiue rit

A id esse per breuissimũ tempus, & in eo febrem esse in corde, neq; necessarium esse progressum, vt febris cõstituatur, sed quantũ ipse allucinatus fuerit simul cum Saxonia, qui in hac materia ipsum sectatus est, satis ex superioribus patet, & ex his persuadeor rationem Saxoniæ nullius momenti esse. Venio ad authoritatẽ iam supra citatam, quam ex Gal. adduxit, suæ tamen opinioni contraria illa est, si rectè attendatur, Gal. verba sunt hæc: Est autem febris substantia, non secundùm Hipoc. modò, optimosq; medicos, verùm, & secundũ omnium hominum intelligentiã, præter naturam caliditas præcipuè quædã in totum extensa animal, sin minùs omninò tamen in pluribus, vel maximè in præcipuis eueniens partibus, ex quibus luce clariùs apparet Gal. hoc in loco minimè scripsisse febrẽ primò, & per se esse cordis passionẽ, ex accidẽti verò esse totius corporis: vt illi imponit Saxonia, sed quòd febris tũc fit, quãdo caliditas extranea est per totũ.

Ad vltimum respondet Auicen. tractatu proprio id esse per accidens, nempe ob impedimentum, & propterea in definitione addendum esse, nisi aliquid impediat, sicut in definitione grauis illud dicimus esse, quod deorsum mouetur, nisi aliquid impe-

B diat, in moribundis verò exteriora frigent ob impotentiam caloris innati extinctioni proximi, qui partes longinquas ampliùs regere non potest, simulque cum febrilis etiã euaporat, & hebetatur natura. Quod difficultatẽ facit in hac eadem definitione, est illa particula cum dicitur (*nocere operationibus naturalibus*) nam si operationes naturales in definitione positæ sunt ad differentiam vitalium, & animalium, diminuta, & falsa videtur ipsa definitio, diminuta quidem, quia in multis etiam vitales læduntur, vt in syncopalibus, imò verò in omnibus febribus læditur, tum pulsus tum respiratio, falsa verò, quia in multis ephemeris non læduntur naturales, cùm calor blandus magis in his fit; & Hippoc. 2. Aphoris. 28. supposuit quandoque contingere posse, vt febricitantium corpus nihil minuatur; si verò per naturales exponamus omnes secundùm naturam primùm sese habentes, tunc etiam falsa reddi videtur, quia in multis febricitantibus sensus magis vigiles reddi videmus, in illis etiam tolli aliquas læsiones corporis; obseruatum enim est quandoque liberatos fuisse ab epilepsia, & conuulsione, iuxta illud Hippoc. oraculum melius est febrẽ superuenire conuulsioni, quàm cõuulsionem

C febri; nam febris, quæ est calor excedens, consumit materiam facientẽ conuulsionem.

His tamen non obstantibus dicendum est, vtroque modo, exposita voce, *naturalis*, veram esse definitionem. Cùm autem affertur instantia contra primum sensum, respondendum, quod licet aliæ offendantur, meminit tamen naturalium, tanquam primò, & maximè, nec fine optima ratione; à naturali enim calore illæ præsertim pendent; ad aliud, quod iam videbatur facere difficultatem, dicendum, falsum esse in aliquibus non lædi, cum autem dicitur lædi animales, ne intelligatis dictum collectiuè, sed quòd aliquæ ex illis in vna, aliæ in alia, præterea si quæ perficiuntur, etiam læduntur, quia omnis immoderata intemperies actionem deijcit. Sic exposita febris definitione ab Auicenna tradita, fas est postremò duas insurgentes difficultates enodare. Prima est, quia diximus definitionem febris traditam à Gal. esse eandem cum hac Auicennæ definitione, aduersus quam determinationem instant grauissimi viri Altimarus, & Augenius, & primò Altimarus dicit, quòd Galeni definitio data est per mutationem, ita vt voluerit eam intelligendã esse deuia, non autẽ de termino ad quem, & ratio, quam

D adducit explicans in hoc Galeni mentem, est, quia cùm vltimus terminus mutationis huiusce sit ignis, ad illum si mutatio hæc perueniret, qui febre corriperentur, omnes ab igne vrerentur, non potuit igitur Galenus per mutationem intelligere terminum, sed motum, & viam quandam ad terminum. Iam verò Auicennas pronuntians ipsum calorem extraneum accensum febrem esse, terminũ, & non viam in definitione posuit, non ergo eadem est definitio febris, & à Galeno, & ab Auicenna tradita. Augenius verò alio vtitur medio, vt deducat eandem conclusionem, lib. 1. de febribus; ex hac enim determinatione inquit, plura subsequerentur inconuenientia, primum erit, quòd febris non sit morbus, sed symptoma; omnis enim morbus diathesis est, symptoma verò est pathos, huiusmodi voces denotant, altera affectionem in fieri, altera in facto esse, si nos statuamus essentiam febris esse in conuersione, iam sequeretur esse pathos, hoc est, passionem: omnes tamen concedunt esse morbum. Secundum, quòd si conuersio est de febris essentia, sequeretur nullã febrem esse æqualem intemperiem, & factam, cùm sit

conuersio, quæ inæqualitatem demonstrat. I

Tertium febris essentia, & natura, non erit caliditas præter naturam, quia dum calor naturalis mutatur, remanet adhuc caliditatis naturalis aliqua portio; dum verò iam mutatus est, & terminũ igneitatis acquisiuit non est amplius natiuus, sed præter naturam. Hæc sunt, quæ contra positam descriptionem difficultatem faciunt. Secunda difficultas est, quia diximus Auerrois definitionem eandem esse cum hac definitione Auicennæ, cùm tamen Auerroes lib. 3. colliget cap. 3. scripserit febrem esse calorem compositum ex duobus caloribus, naturali nempè, & extraneo, non igitur dicendum esse videtur vnicum esse calorem, nempè extraneum: auget difficultatem Augenius, qui hanc Auerrois definitionem tribus rationibus euertere contendit, prima est, illud pro essentia, & definitione febris ponendum est, ad quod prima ratio curandi dirigitur, id autẽ est calor extraneus, non compositus ex naturali, & extraneo, quare solus calor extraneus in definitione accipiendus, non igitur compositus ex naturali, & extraneo.

Secunda ratio ille calor solus debet in definitione febris assumi, qui lædit operationes, at naturalis calor non lædit operationes, imò perficit, ergo non est ponendus in F hac definitione, alioquin si poneremus ipsum calorem naturalem, opus esset etiam ad illum dirigere curationem, esset proinde auferendus; nam cùm essentia febris indicet sui ablationem, eaque constet ex naturali, & præter naturam calore, opus esset omninò ipsum calorem naturalem auferre, quo nihil absurdiùs audiri potest; idem enim est, ac si diceremus ægrotantes esse interficiendos.

Postrema ratio, si febrilis calor compositus esset ex naturali, & præter naturam, sequeretur procul dubio quòd actiones, quę à febricitãtibus, vt tales sunt, proficiscuntur, ab vtroque calore prodirent, quare omnium operationum læsio, ad compositum illum calorem referenda esset, quod omninò absurdum est, cùm actiones permixtarum causarum permista esse debeant, perinde necessarium omninò sit, vt à calore naturali actiones proueniant naturales, & à præter naturam præternaturales; actiones naturales sunt concoquere, alterare, conseruare, generare sanguinem, & huiusmodi, præternaturalis verò caloris munus est corrumpere, putrefacere, adurere, & huiusmodi, & sic in definitione opus esset simul cum læsione actionum ponere etiam ipsarum conseruationem, quod absurdum, vt patet, hæc Augenius lib. 1. de feb. cap. 10. G

Nobis autem ad primam difficultatem de febre dicendum videtur Gal. non intelligere per mutationem motum, & viam simpliciter, sed etiam terminum ad quem; nam quod mutatur, dum mutatur, recedit quidem à termino à quo, ad terminum ad quem properans, & quantum recedit plus à termino à quo, magis perdit de ipso, & plus acquirit de termino ad quem, in quo est latitudo magna; cùm enim attingit tantam quantitatem, vel vt aptiùs loquamur, tot veluti gradus ipsius termini ad quem, nempe ignis, vt sit aptus lædere actionem, tunc est febris, nec opus est vlteriùs progredi, nempe ad perfectam ignis acquisitionẽ, vt sit febris, sed satis est acquisiuisse tot veluti gradus eius, quot fiят satis ad febris constitutionem: res pari ratione se habet, sicut in sanitate; adest enim ingens in illa latitudo differẽs secundùm magis, & minus, sic ergo videre est etiam in latiudine rei præter naturalis; nam vbi calor ille à naturali statu exiens, tanquam à termino à quo, veniens, & properans ad terminum ad quem attingit constitutionem præter naturam, tunc mutatus est ad igneam naturam, quamuis respectu ignis sit in mutatione, ad quem tamen terminum deuenire non potest, eò quòd non sit opus, nam in H corpore nostro non potest reperiri talis constitutio: ad hoc verò vt fiat febris, sat est, si calor ad eum gradum perueniat, in quo rectè de illo dici possit, quòd sit præter naturã, & lædat operationes, tunc autem cum mutatus est ad præternaturam, dicitur facta mutatio caloris naturalis ad præter naturam, quæ est formalis causa læsæ operationis.

Non igitur definitio à Galeno tradita declarat modum generationis, sed febris ipsius naturam, quasi dicens tunc febris censenda est, quando caloris naturalis mutatio est facta ad igneam naturam, non quidem ad ignem, sed ad certum caliditatis gradum, qui terminos naturales excedat, vnde Auer. tertio colliget cap. 3. dicebat, quòd calor febrilis est permutatio caloris naturalis permutati in quantitate, & qualitate operandi in corpore operationes non naturales, aut in materia non naturali, volens mea opinione summus hic philosophus hac dicendi formula nobis demonstrare calorem

præter

A præter naturam esse in duplici differentia alium esse, qui permutatur ad gradum talem, vt longè superet caloris naturalis temperiem, sed tamen nondum lædit operationes, vt iræ, aut laboris calor, & in hoc genere calor febrilis non est, alter verò est, qui non modò excedit gradum caliditatis naturalis, sed qui lædit operationes omnes corporis, qui in duplici potest esse differentia, cùm alius sit, qui longè excedat in gradu calorem naturalem, cùm is, nempe calor naturalis, non excedat secundum gradum, calor verò febrium ardentium tertij gradus terminos extremos attingit, alius verò, qui quandoque non excedit calorem naturalem in gradu, vt est malignarum, & pestilentium febrium calor, ambo tamen lædunt operationes, quare isti calores dicuntur quantitate, & qualitate lædere operationes; proinde concludentes dicimus mutationem accipiendam esse sub ratione termini ad quem; quare etiam concludimus definitionem Galeni declarare definitionem, & formam ipsius febris, non autem, vt dicebat Augenius, solummodo modum generationis, & ex hoc fundamento apparet rationes adductas aduersus hanc definitionem esse vanas; nam mutatio hæc, vt dixi, non est in fieri solùm, B sed in facto esse, habetque retionem termini ad quem, à quo fit denominatio, non à termino à quo, & hæc sunt, quæ satisfacere possunt primæ difficultati.

Venio ad secundam, de definitione Auerrois, quam dicimus eandem esse cum definit. Galeni, & Auicen. de qua dicebat Augenius non rectè in definitione acceptũ fuisse calorem compositum; pro cuius rei vera intelligentia oportet primò nosse calorem extraneum esse in duplici differentia, videlicet alium, qui à toto genere præter naturam est, alium, qui extraneus quidem est, sed non à toto genere: hanc doctrinam elicere potestis à Gal. lib. 5. de simpl. med. fal. cap. 6. vbi scribit triplicem in nostro corpore fieri alterationem, vnam à calore naturali simpliciter, alteram à calore huic omninò contrario, qui præternaturam absolutè dicitur, alteram tandem esse, quæ fit à calore naturali, & præter naturam, hanc eandem doctrinam ab eodem Gal. confirmatam habetis 1. de diff. feb. cap. 6. ex quibus habetis etiã calorem extraneum quendã esse talem à toto genere, vt omninò superet caliditatem naturalem, nullamque secum mixtionem habeat, & talis calor non potest dici cõpositus; ab hoc autem calore prodeunt C corruptiones, & reliquæ operationes præter naturam similes his, quæ in cadauerosis corporibus fiunt; ex toto enim superatus est calor naturalis; alterum verò esse calorem naturalem admistum calori præter naturali, & hic est, de quo in præsenti definitione loquitur Auerroes, quando dicit febrem esse compositam ex naturali, & extraneo calore; nam ex parte, qua perficit actiones dicitur naturalis, ex parte verò, qua corrumpit actiones dicitur extraneus, stante hac Galeni verissima doctrina, possumus Augenij respõdere argumẽtis dicẽtes, quòd prior calor non sumitur in definitione, sed secũdus.

Et ad primum argumentum dicimus, quòd ratio curandi ea est, quæ sumitur ab indicationibus quidem, hæ autem indicationes sunt duæ in genere, vt ex tritissima Gal. doctrina apparet, vna, quæ sumitur à re naturali, alia à re præter naturam, ab vtraque sumitur indicatio medendi, & ad vtramque dirigitur curatio, primò cùm æquè, & primò seruandum sit, id quod est secundùm naturam, & auferendum id, quod est præter naturam, quare falsum est, quòd dirigenda sit curatio ad calorem extraneum solum, qui ita refrigerandus sit, vt extinguatur, sine tamen læsione caloris naturalis, ad vtrum- D que igitur calorem dirigitur curatio, quamuis alia ratione; nam vnus respicitur, vt auferatur, alter verò, vt conseruetur, vterque igitur calor accipitur in definitione febris, vt supra diximus, nec propterea dicimus horum duorum calorum talem esse compositionem, qualem obseruamus fieri ex materia, & forma, sed esse quandam compositionem, qua ostenditur in febre semper adesse vtrumque calorem, cùm tamen extraneus læsionem faciat in operationibus, & ex eo quòd habeat rationem prædominij magis ei competere videtur definitio, quamuis non semper idem robur, aut eandem virtutem habeat in principio, atque in fine; in principio enim videtur dominari ipsi calori naturali, in fine verò è contra calor naturalis dominium habet, vt contingit in febribus salubribus, contrarium tamẽ euenit in febribus lethalibus, in quibus ex toto dominatur calor prçternaturã; tunc enim ęgrotantes in extremo laborare dicimus, ergo cõpositus calor impropriè est idem, ac si diceremus, calor naturalis factus est extraneus, non autẽ extinctus ab extraneo, sed oppressus ita, vt suas operationes perfectas moliri non possit.

Ad secundum Augenij argumentum dicimus calorem innatum duobus modis considerari, vel vt solus est, & tunc facit operationes purè naturales, vt dicebat Galenus in prima alteratione, vel quatenus extraneus iam factus est, & suas facit operationes quidem, sed impeditas, quemadmodum Gal. scribit fieri in 3, operatione nempe in puris generatione, & tales sunt febricitantium operationes, vt supra ex Galeno 1. de diff. feb. dictum est, & hic calor naturalis est, qui ponitur in hac definitione, nec valet dicere ergo opus esset curationem illi dirigere, & per consequens ipsum extinguere, quia vt supra dictum est, curatio fit conseruando, & auferendo, calor quà naturalis est conseruatur, quà verò extraneus est aufertur, valeret consequentia si calor naturalis esset præter naturam, id quod esse non potest, ergo neq; fieri potest, vt extinguatur in curatione.

Ad tertiam rationem, quæ nullius momenti prorsus est, concedimus actiones in febrientibus, vt tales sunt, fieri ab vtroque calore, sed cùm calor præternaturalis magis vigeat, suæ operationes quoque magis conspicuæ sunt, calor verò naturalis suas molitur operationes, sed impeditus eas perspicuè facere minimè potest, idque secundùm magis, & minus, vt apparet in generatione puris: cum enim vigentibus febribus læsio operationum appareat magis, quàm naturalium conseruatio, hinc est etiam, quòd calori præternaturali tota actio attribuitur; nisi tamen calor naturalis operaretur, id contingeret, quòd in prima alteratione à Galeno scriptum est fieri, nempe actionem caloris præter naturalis talem, qualem in cadauerosis corporibus, aut in partibus, quæ moriuntur, seu in cancrenis, & sphacelis quotidie fieri obseruamus, in principio quidem, febrium, augmento, aut statu videmus magis vigere calorem extraneum, in declinatione verò magis dilucidè conspiciuntur vires caloris naturalis, in febribus videlicet salubribus: continuò enim isti duo calores inter se pugnant, vnusquisque eorum sua tempora habet, in quibus vnusquisque vigere cernitur; vnde semper ab horum duorum calorum permistione, operationes permistæ fiunt, nec propterea in definitione febris ponenda est actionis conseruatio, quia ipsa non consideratur, nisi quatenus actiones naturales deprauat, ac vitiat, cùm igitur febris, vt talis est, impedimento sit ne probè fiant actiones, ideo tantummodo ponitur læsio operationum in definitione; cùm enim dicitur actionum læsio, supponitur adesse actiones naturales, quæ labefactantur. His ergo ad hunc modum determinatis facilè vnicuique vestrum clarum esse potest, idem voluisse Auer. quod scripsit Gal. & post Gal. Auicen. quare concludendum est, veram & germanam febris definitionem eam esse, quam nobis tradidit Auicennas, vbi ait, quòd febris sit calor extraneus, idem sibi volens, quod Gal. qui dixit esse calorem extraneum in igneam naturam mutatum, quod idem voluit Auerroes, quando dixit, quòd est calor cōpositus ex naturali, & præter naturam, vt ex dictis satis, superq; patet.

De febrium putridarum cognitione in genere. Cap. III.

POst febris definitionem tempestiuum est, vt de toto genere febrium, in humorum putredine consistentium generatim agamus, tam quoad cognitionem, quàm quoad curationem. In cognitione autem primum occurrunt præsentia vocata à nobis, atque inter hæc nomen, & essentia febris putridæ. Nomen hoc quasi per antonomasiā, dicitur propria enim genus febris putridæ non est sortitum, vnde à Latinis absolutè eiusmodi febres dictæ sunt putridæ; ab Arabibus verò, & Auic. potissimùm febres humorales; non enim rectè inquiunt hi, febres putridæ vocantur, cùm proprium putredinis ad substantiam spectare videatur, sed quicquid sit, quia Galenus, & alij eas putridas vocant nos quoq; & ad differētiam aliarum, putridas vocabimus. Essentia igitur harū, quas Gal. appellat putridas, non est posita in putredine, (præsertim si salubres fuerint Ioberto authore lib. paradox. paradox 2.) sed in caliditate tantùm, idest in calore non suaui, ac moderato qualis obseruatur in ephemeris, sed in acri, & mordaci, & ad tactum molesto ex Auicen. 1. 4. tract. 2. cap. 2. & ex Gal. 9. meth. 14. primo ad Glauconem. 10. meth. sed minimè squallido, ad hecticarum differentiam, sed potiùs fumoso in principijs, & in incrementis accessionū, vt plurimùm inæqualiter moto, ita vt gradatim non increscat, sed modò expandatur, modò retrahatur, cum sensu caloris,

A loris, & frigoris simul: ea ratione, qua flammam accensam in lignis viridibus obseruamus moueri, dixi autem (vt plurimùm) quia vbi contingit, vt accendatur in tenui, & valde inflammabili materia sicut in tertiania exquisitis, magis vniformiter moueri solet circa principia, & incrementa; redit autem persæpè typis quibusdam accessionum insultu assignatis, ad differentiam ephemerarum, & hecticarum, & cum alijs nunquam inter vnam, & alteram accessionem corpus prorsus sincerum relinquit. Causa proxima, & continens omnium, est putredo, vel putrida exhalatio eleuata à putredine humorum, vel simplicium, vel mistorum; remotæ verò sunt omnis putredinis causæ expositæ, siue internæ, siue externæ, siue præparantes, aut adiuuantes, vel efficientes, de quibus supra.

Ex symptomatibus, alia sunt communia ipsis cum alijs febribus, suntque ea, quæ febrem, vt febris est, sequuntur, vt pulsus, ac respiratio, maior, celerior, & frequentior vigilia, sitis, de quibus, dum de febribus ephemeris egimus diximus quæ in febribus putridis sola intensione differũt; nam quãtò putridæ ephemeris, immaniores sunt tantò B symptomata grauiora esse par est. Vnde, vt dicebamus tractatu de Ephemeris, alia sunt symptomata, quę sequuntur febrem, prout calor est accensus, & ad igneam naturã conuersus; alia verò, quę sequuntur calorem, vt accensus est in humoribus à putredine; nam quantò febres putridæ validiores, & peiores ephemeris, & hecticis sunt, tantò etiã grauiora symptomata esse censendum est. Quare alia sunt, vt dicebam, propria febrium putridarum, quorum alia sunt, quæ præcedunt febris aduentum, qui tunc solùm fit, cum pulsus contrahi incipit; alia verò sequuntur.

Præcedunt, vt plurimùm, quæcunque ab Arabibus, & Auic. lib. 4. fen. 2. cap. 1. sub dispositione, quam ipsi vocant Almelileta comprehenduntur, & pro parte etiam referuntur à Gal. 1. de crisibus 6. sunt autem hæc varia, & multiplicia, quæ sigillatim recensenda sunt, & in proprias causas referenda. Primum omnium, est caloris cuiusdam extranei prouentus, ad tantum tamen gradum, nondum delati, vt febrem constituat, sed solùm dispositio quædam febris prænuntia est. Alterum est lassitudo spontanea, pendens, partim ex humorum acrimonia, si vlcerosa est, partim verò ex eorumdem C copia membra distendente, & vires opprimente, si tensiua sit, ad quod respiciens Hippocrates 2. Aph. 5. de omnibus morbis ex plenitudine vniuersim loquẽs, aureum illud dictum protulit, lassitudo spontanea morbos prænuntiat.

Lassitudini comes est, impotentia ad omnes motiones corporeas tanquam tertium symptoma ex eisdem causis dependens; quartum verò est pandiculatio. Quintum oscitatio: sextum palpitatio; septimum tensio venarum, & hypochondriorum; octauum dolor capitis; nonum pulsatio. Decimum commotio somni, & vigiliæ à statu naturali, itaut somnus sit longior & profundior, vel turbulentior, vigiliæ autem sint longiores, vel somno magis permistę, quàm secundùm naturam cõueniat. Pendent autem hæc omnia ex vaporum delatione, quæ in incipiente putredine fit; nam pro diuersitate, tum locorum, in quibus recipiuntur, tum humorum, à quibus eleuantur, symptomata dicta pariunt; si à tenui humore eleuantur externas artuum partes petentes, pandiculationes faciunt, si ad musculos motionibus oris destinatos oscitationes, si verò in penitioribus partibus recipiantur, cuiusmodi sunt venæ, & arteriæ, hypochondria, D membranarum cerebri, ac venarum tensionem, & hypochondriorum pulsationem, arteriarũ dolorem, & capitis pariunt. Quòd si à crassa materia eleuantur, & in musculorum cauitatibus recipiantur, palpitationes suscitant; si verò à frigida somnum protrahunt, & profundiorem, & minus turbulentum reddunt; si à calida, è contra. Vndecimum symptoma est angustia respirationis, & pulsus frequentia citra manifestam causam, & inæqualitas, quæ partim ex eisdem vaporibus ad diaphragma, & pulmones delatis, partim verò ex aucto vsu ob auctum calorem proficiscuntur.

Duodecimum est virium imbecillitas; decimumtertium coloris ad citrinum mutatio (quæ duo solùm vbi diutiùs prædicta perseuerauerint) superuenire solent; nam cùm calor natiuus ferè in extraneum mutatus sit, necessarium est omnes tractu temporis labefactari actiones, tum vires, tum potissimùm coctionem, & sanguificationem vitiari, atque eius humoris abundantiam fieri, qui excedentis caloris soboles esse solet, talis autẽ est biliosus, ex quo vniuersæ cuti color conciliatur. Decimumquartũ est

insolita

insolita quædam multitudo, vt sudoris, sputi, muci, vrinæ, ac egestionis, quæ duplici nomine incipientem putredinem arguunt, primò ratione copiæ, quam natiuus calor regulare non potest: secundò ratione præualentis humiditatis excrementitiæ. Decimum quintum est, quòd si ijs omnibus, quæ huc vsque dicta sunt, foetor adnascatur, tantò certiùs illa incipientem putredinem indicabunt.

Vltimum symptoma est Nausea pendens ex copia prauorum humorum, & semicorruptorum succorum os ventriculi obsidentium. Hæc ferè sunt omnia symptomata, quæ febrem, aut febris aduentum præcedere solent, nec sanè præter rationem: neque enim, vt dicebat Gal. 1. de crisibus, febris inuadit subitò, veluti fulgur, sed accessione quadam per mediam dispositionem; quo tempore prædicta symptomata, tanquam futuræ febris rudimenta quædam, apparere est necessarium. Alia verò præter hæc febri iam factæ succedunt, atque horum quædam pertinent ad affectus nostri corporis, alia ad excreta, alia verò ad læsas actiones; caloris enim acrimonia iam dicta in toto corpore longè maior percepta, linguæ asperitas, durities, & nigredo, vt Auicennas docuit, in biliosis potissimùm febribus persæpè obseruata ad affectus nostri corporis pertinent; tantum enim est ipsorum humorum biliosorum incendium, vt præcordia primùm, deinde linguam exiccent, vnde aspera, & dura fit, postmodum verò orta fuligine in superficie ipsius nigra redditur.

Ad excreta verò pertinent quecunque circa sudorem, fæces, & vrinas obseruantur: primùm quò ad sudorem spectat nullus, vel exiguus admodum sudor in principijs obseruari solet, Tertiana solùm excepta; nam cùm cruda adhuc sit materia, non potest aliqua ratione in sudorem resolui, nisi tenuissima sit, qualis est sincera bilis, & propterea Tertiana, quæ ex hac fit, excepta fuit, est autem symptoma hoc proprium putridarum ad differentiam ephemerarum, quia semper ephemera nisi fortè permutetur ad putridam, & augmentum habeat mistum ex calore, & frigore, & in quo calor non sit æqualiter expansus per totum corpus (quod ortis ex stipatione euenire solet) semper in prima accessione sudore, aut saltem madore terminatur, vt ex Gal. 1. de diff. feb. cap. 7. supra docuimus: post principium verò vlteriùs progressa febre, aliquando symptomaticè sudores adeò copiosi superuenire solent, vt cohibendi sint; aliàs si incidant in vires imbecillas, interitum in fine accessionis afferunt, vt obseruat Gal. 3. de crisibus c. 9.

Quantum verò ad fæces, & vrinas attinet ex Auic. loco supra citato, fæces circa initia crudæ sunt, liquidæ, inconsistentes, ac foetentes, vt dictum fuit; neque enim natura potuit coctionem aliquam effatu dignam moliri. Putredo verò, atque excrementitia humiditas, ex quibus foetor, & inconsistentia pendet maximè prȩualent: progressu autem morbi symptoma fæcum est, quòd aliquando aluus fluidior redditur, ita vt cohibere fas sit, aliquãdo adstrictior, ita vt si lenire oporteat, sicuti vrina aliquãdo immoderatior effluit, ita vt sistenda, aliquando parcior, vt prouocanda sit, circa initia autem, vel sunt prorsus crudæ, vel parum admodum concoctæ redduntur, quia adhuc adeò viget obstructio putredinis causa, vt nihil crassi ad vias vrinæ effundi possit, quod coctionis vestigium aliquod præseferat, vel si effundi etiam possit, tanta est materiæ contumacia, vt natura nihil adhuc effatu dignum ab ea sequestrari potuerit, addit Auic. quòd aliquando etiam sunt acutæ, hoc est mordaces, acres & pungentes, quòd in biliosis verissimum est.

In genere verò actionum læsarum occurrunt primùm ea, quæ pertinent ad vitales, Respiratio scilicet, & Pulsus, quibus commune est, vt constrictio reddatur velocior dilatatione, & quies interna breuior, quàm externa, secus quàm in ephemeris, ex Gal. 3. de Præsagit. ex puls. 2. & Auic. 1. fen. 4. tractatu 2. cap. 2. vt supra, & ratio est quia in putridis instat magis necessitas depurationis, quàm euentationis ob fuliginum copiam, in ephemeris autem è contra ob solum acutum calorem citra putridam fuliginem; in pulsu autem præter inæqualitatem hanc, quæ spectatur inter diastolem, & systolem, inter vnam & alteram dyastolem longè facilior, atque ea est, in qua ictus modò maiores, & vehementiores, modò minores, & imbecilliores obseruantur, Gal. 1. de diff. feb. 7. quod tùm alias sæpè, tum præsertim circa initia, & augmenta accessionum fieri solet, præsertim vbi non à sinceriore bile febris ortum duxerit; in pugna enim, quæ tunc inter naturam, & materiam morbificam fit, necessarium est modò naturam

turam

A turam vincere, sicque pulsationes maiores, ac vehementiores fieri, modò vinci, ac obstrui, sicque minores, & imbecilliores, nisi tanta sit materiæ, tenuitas, vt cum semel superari cœperit, ad finem vsque eadem euincatur, quod in Tertianis exquisitis potissimùm accidere consueuit, imò verò obseruat Gal. 1. ad Glauc. 8. in vno, eodemque ictu præseferri inæqualitatem quandam, cum in medio tardiùs moueatur, in principio, & fine velociùs: additur inæqualitatibus iam dictis durities, vbi scilicet aut putridæ febri adnectatur, vel dura inflammatio, vel non dura in membro duro, qualis est membrana, aut nulla subsit inflammatio, præcesserit tamen, vel immoderatus gelidæ potus aquæ, quæ durum, & rigidum corpus arteriæ reddiderit; vel omninò alia quæpiam causa ex ijs, quæ pulsum durum efficere possunt, sicuti balneum, aquæ aluminosæ, vel frigidæ exiccatio immoderata arteriæ, & huiusmodi. Præter vitales actiones læduntur etiam animales & naturales, naturalis læsio potissimùm ab excretorum cruditate, inappetentia, ac siti, quæ assiduè huiusmodi febres sequitur, orta partim ex copia humorum putrium ad ventriculum delata, partim ex immoderato æstu exiccante partes, quæ B ad fauces, palatum, & ventriculum pertinent; continuò enim per has transit, & inflammatus aër, & torrida fuligo, quæ expiratione excernitur. Animalium autem actionum læsio deprehenditur, non solùm ex dolore capitis, totius corporis iactatione angustia, & vigilijs, quæ tum alias ferè omnes putridas, tum potissimùm biliosas circa statum præsertim concomitari solent, delatis acribus, ac putridis vaporibus biliosis, tum ad cerebrum, & membranas vnà dolores, & vigilias facientibus, tum ad pulmones, & diaphragma, vnde iactatio, & angustia; sed etiam ex alijs, scilicet refrigeratione, horrore, rigore, quæ in cuiusque ferè accessionis insultu superuenire solent, circa quæ paulò diligentiùs insistendum est, vt distinctè magis à nobis intelligatur, quid vnum quodque horum sit, à quibus causis producantur, ac demum, qua ratione, tum à se inuicem, tum ab alijs passionibus, quæ ipsis finitimæ solent esse, distinguantur.

Primùm ergo quo ad frigus attinet, frigus nihil aliud est, quàm tristis quædam sensatio citra motum, & concussionem aliquam externis partibus potissimùm incidens ei persimilis, quam sani etiam in magnis algoribus experiuntur, ortum ducens à re- C tractione caloris innati, qui sanguini, ac spiritibus nititur, tanquam à proxima, & continente causa; nam cum ab extremis partibus suapte natura frigidis, & exanguibus ob neruorum, & ossium copiam innatus calor retrahitur, protinus eas algere est necessarium; retrahitur autem innatus calor aliquando à frigida, aliquando à calida, aliquando verò nec à frigida, neque à calida causa, sed alia, atque alia ratione; à frigida quidem, siue interna, siue externa fuerit, ratione antiperistasis, & fugæ, quæ inter contraria intercedit, à calida verò ratione molestiæ, ac noxæ partibus sentientibus illatæ, quam natiuus calor refugere tentat; atque in hoc casu primùm inæqualitas quædam caloris, & frigoris persentiri solet; deinde verò lassitudo, atque frigus.

Quod quidem frigus differt à lassitudine, & inæqualitate iam dictis, secundùm magis, & minus; nam cum leuis admodum est noxa partibus sentientibus illata, inæqualitas inducitur; cum paulò maior, lassitudo, cum adhuc maior, frigus. Ab horrore verò, seu horripilatione, & rigore differt non solùm secundùm magis, & minus, sed specie etiam; nam frigus solùm in genere actionis sensitiuæ læsæ positum est, horror autem, D seu horripilatio, & rigor ad genus symptomatis in actione motrice deprauata pertinent, vt nunc intelligetis, hæc de frigore, ex quibus facilè est intelligere naturam, & causas horroris, seu horripilationis. Nam est mediæ quodammodo naturæ inter frigus iam expositum, & rigorem infra explicandum, & paulò vehementior frigore; quia præter tristem sensationem is superaddit leuem quandam cutis agitationem, qua inhorrescit; imbecillior autem rigore, quia in hoc non solùm cutis inhorrescit, & mouetur, sed & musculi, & vniuersum corpus quatitur: causæ verò eædem sunt, ac frigoris, non solùm in hoc discrepantes, quòd in frigore præter retractionem caloris iam dictam nihil aliud concurrit: at in horrore præter refrigerationem concurrit etiam cutis aliquis motus, per quem, & pili eriguntur, & pori attolluntur.

Differt autem hic affectus à frigore, & eadem ratione ab inæqualitate, & lassitudine, non modò secundùm magis, & minus sed specie, & causa, vt modò dicebam; à rigore verò secundùm magis & minus solùm; nam neque caloris retracti expansio ad exter-

nas

nas partes, neque quòd retractionis causa sit valida, adeò vt præter cutem totum musculosum genus agitare possint, sicuti in frigore accidit. Atque hæc de frigore, & horrore, seu horripilatione.

Quod spectat ad rigorem, illud in primis obseruandum est, quòd cùm rigoris nomine intelligendum veniat ea omnium partium agitatio cum frigore, quæ non definitur simpliciter frigus, aut etiam frigus vehemens, sed adeò molestum, vt omnes corporis partes concutiantur: neque enim rigent omnes, quæ frigore simpliciter, quantumuis vehementi, premuntur, nisi adeò molestum sit, vt partes corporis inæqualiter dimoueat: atque proprium est huius symptomatis, vt homines percipiant frigiditatem, & punctionem quandam; quia rigor est dolorifica perfrictio cum quadam inæquali totius corporis concussione, & agitatione, & ex Argenterio est inuoluntarius totius corporis tremor cum refrigeratione vehementi, & dolorifica; simul enim, & semel percipiunt in cute, & musculis veram distinctionem inter frigiditatem, & punctionem; differt à frigore, quia frigus est affectio quædam simplex, rigor verò composita, pertinetque ad actionem sensitiuam, & motricem læsam, frigus verò ad sensitiuam solam, differt autem rigor ab horrore solùm intensione, & remissione; nam rigor est motus totius corporis deprauatus cum sensu frigiditatis, horror verò est exigua vtriusque passio; differtque, & ratione subiecti ab eodem horrore; nam rigor est passio musculorum; horror verò est potiùs cutis affectio quædam, & quamuis rigor inter deprauatos motus totius corporis reponatur, ratione cuius cõuenire potest cum palpitatiuo, conuulsiuo, & tremulo, differt tamen ab ipsis, & primò à palpitatione, quia palpitatiuus motus rarus est, paucus, & tardus, è contra rigor est multus, si diu perseueret, celer, cum velociter fiat, frequens, quia parum intercedit quietis inter duos contrarios motus, quibus continetur; palpitatio verò est motus partium, quæ dilatari possunt, differt à conuulsione, quia conuulsio est motus musculorum similis motui voluntario, nempe est retractio musculorum ad propriam originem. Differt à tremore, quia tremor quiescente membro tremulo quiescit, rigor verò non quiescit, imò si ægrotantes supra lectum extendantur, non possunt quiescere à rigore; estque motus vibratiuus, & concussiuus totius corporis, tremor verò est motus particularis alicuius membri.

Causa rigoris authore Gal. 2. de caus. sympt. 2. & Auic. 1. 4. tract. 1. cap. 6. vna est materialis, alia efficiens; materialis est duplex, nempe calida, acris, & mordax, nec non frigida, crassa, & viscosa. Causa efficiens alia est externa, quæ ex Gal. est frigus externum, medicamenta acria extra admota; timor ab aliqua re horrenda, & tremenda inspecta, vel audita; aquæ feruentis inspersio, aut ignis scintillæ per cutem aspersæ: interna verò est natura mediante virtute expultrice, quæ materiam extra venas pellens, & ad habitum corporis protrudens per partes sentientes transiens illas pungit, vulnerat, mordet, & rigorem facit. Motus verò tremulus vnam habet causam, quæ est pugna inter grauitatem membri, & facultatem.

Cùm autem rigor sit affectio constans ex frigiditate, & agitatione totius corporis, quando fit à materia calida, cùm sit acris, & mordax, apparet facilè ab ea induci posse illam corporis concussionem, at de frigiditate non ita clarum est, quemadmodum è contra quando materia est frigida, frigiditatem facile oriri posse persuaderi potest vnusquisque, sed quomodo ab eadem agitatio, & totius corporis concussio fiat, non ita constat. Primæ dubitationi Gal. occurrit lib. aduersus Lycum cap. 7. dicens id euenire ratione sanguinis, & spirituum intus recurrentium, à quibus calor ab externis in internas partes trahitur, hinc extimæ partes à calore priuatæ refrigerantur. Ad secundùm ex eodem Gal. & Auic. dicendum est materiam frigidam suo contactu refrigerare, sed suo lentore, & crassitie, cùm non possit extrapelli, sequi corporis agitationem; verùm cum hac differentia, quia in materia calida, maior est agitatio, minor frigiditas, in frigida verò, maior frigiditas, minor agitatio, quòd in quotidianis, & quartanis febribus videtur; nam in materia frigida, frigus augetur duplici nomine, tum quia calor ad internas partes retrahitur, tum etiam quia materia frigida suo contactu attingens partes sentientes frigiditatem inducit.

Sed hoc loco ad perfectam intelligentiam naturę rigoris veniunt consideranda tria. Primum est quia Gal. lib. ad Lycum cap. 6. scriptum reliquit rigorem esse caloris innati affe-

A ti affectionem; nos tamen ex eodem Gal. diximus hanc passionẽ esse propriam musculorum, & cutis. Secundum est contradictio inter Gal. & Auic. quia Gal. loco iam citato dixit rigores esse vehementiores, qui fiunt à materia calida; è contra Auic. lib. 4. fen. 1. tract. 1. cap. 6. ait rigores vehementiores esse, qui fiunt à causa frigida, & viscida.

Tertium est, quia alia apparet contradictio inter Gal. & Auic. nam Gal. lib. 2. de caus. sympt. cap. 5. & lib. 10. meth. med. cap. 4. scribit eò rigores vehementiores fieri, quò facultas est debilior; è contra Auic. lib. 4. fen. 1. tract. 2. cap. 6. scribit, quòd ad inducendum rigorem opus est valida virtute. Ad primum ex Gal. respondendum est, hoc vno præsupposito, tanquam rei huius fundamento, quòd calor innatus est substantia mobilis, quæ à centro ad circumferentiam semper mouetur, & è contra; vnde ab Hip. appellatur ἀεικίνητον, idest semper mobile, vt supra dictum fuit, quod Gal. confirmauit lib. ad Lycum cap. 7. vbi igitur calori innato in suo illo motu, quem perpetuò facit, nihil obuiam venit, liberè absque aliquo partium motu transit: at vbi reperit materiam illam extrauasatam, & partes sensitiuas contristantem, omni conatu tentat illam expellere, &
B ab hac materia impeditus statim intus resilit, vbi vigoratus denuò insurgit aduersus ipsam, & cùm primo conatu nihil profecerit, vehementiùs denuò aggreditur, vt tandem eam protrudat: in hac violenta caloris expulsione necesse est, vt partes omnes cõcutiantur, motuque agitationis moueantur, qui rigor dicitur; calor enim natiuus in hac pugna id efficit, quod faciunt illi, qui aduersus hostem potentissimum pugnant, quem cum prorsus fugare, & expugnare non possunt, modò fugiunt, modò ad pugnam conuertuntur, donec in salutarem locum recipiantur, aut aduersarium ex toto expellant. In hac igitur pugna contingit totum corpus moueri, agitari, & concuti citra voluntatem ob inæqualem validum, & violentum lapsum, inuasionem, & repulsionem caloris innati, qui est instrumentum principale, quo facultates partium expultrices vigorantur, quo nomine validius quicquid partes infestat, ab eisdem eijcitur, & expellitur.

Quare respondentes ad problema, rigor est affectio caloris innati, cutis, & musculorum, sed alia, & alia ratione, caloris quidem, quia materia rigorem faciens est illi impedimento, ne liberè extraferri possit; hinc est etiam, quòd corpus aliquo modo re-
C frigeratur, & cutis primùm, quia materia illa prohibet, ne calor extra feratur ad cutem; hinc est, quòd ipsa calore suo priuata remanet, & frigida sunt omnia ad ipsam attinentia (musculorum verò, quia in hac pugna valide agitantur, & mouentur inuoluntariè) at in tremore non est eadem causa, quia fit tremor ob pugnam, quę est inter facultatem mouentem, & morbum; nam facultas tentat sursum membrum attollere, grauitas verò mẽbri deorsum trahit, vt supra dictũ est, vnde, & ratione causæ rigor differt à tremore. Concludendum tandem rigorem esse caloris innati, & partium prædictarum affectionem; caloris quidem quatenus est impedimento, ne liberè moueri possit; partium verò, quia ipsas contristat, & hæc ad primum.

Ad secundum dicimus rigorem dupliciter dici posse vehementem, nempe ratione intensionis, & extensionis; primo modo rigores à materia calida vehementiores dici possunt, hoc est, corpus magis agitantes, & concutientes, ac pungentes, & in hoc sensu intelligendus est Gal. secundo modo dicuntur vehementiores, quia magis durant ob materiæ visciditatem, quæ discuti non nisi longo tempore potest, & de his loquitur
D Auic. quando dicit esse vehementiores, quia tales rigores sunt longiores. Aduersus hanc responsionem est Auerr. lib. 3. colliget cap. 30. qui à rebus sensui apparentibus probare contendit vehementiores esse rigores factos à materia frigida; etenim à frigido aëre fiunt rigores, non autem à calido, ergo sequitur, quòd rigores à frigiditate fiat vehementiores. Ioannes Costæus supra cap. 6. fen. 1. lib. 4. tract. 1. nititur soluere hunc nodum, quia, inquit, in materia frigida, à qua fiunt rigores, duo debent considerari, nempe frigiditas, atque caliditas, quæ à putredine acquiritur, à frigiditate non potest fieri rigor, quia in corpore humano non datur talis frigiditas actualis, qua possit fieri sensus frigiditatis, qualis requiritur ad rigorem faciendum; verùm fit rigor ab acredine acquisita per putredinem, qua irritat, atque mordet partes sentientes.

Sed huiusmodi responsio in duobus peccare mihi videtur, primum est, quia supponit vnum, quod falsum est, nempe materiam putrefactionis rigorem facere, quod aduersatur Gal. & Auic. lib. 4. fen. 1. tr. 1. cap. 6. vbi dicit materiam crudam, ante febris accessionem,

sionem, aut paroxismum rigorem efficere. Gal. quidem lib. de trem. palpit. 2. de caus. symp. & 10. Meth. med. cap. 4. præcipuè 2. de caus. sympt. scribit omnes motiones vitiosas fieri ex motu, & qualitate ipsius humoris, qui calore, vbi ad partes externas expulsus fuerit, putrescit, & dum putrescit febrem generat, vt ex caliditate percipitur; nam in principio quando fit frigus à partibus sentientibus, natura materiam expellit, quæ deinde putrescit, putrefacta autem expellitur, vnde Gal. lib. cit. cap. 7. in fine capitis de rigore dicebat post rigores corpus incalescere magis, quòd materia tunc putrescat, idque triplici ratione: prima est, quia calor ab exteriori perspiratu repressus, in altum colligitur; secunda, quia totus vehementer expansus; tertia, quia caliditas insultu, ictu, & violento motu accendi solet, sed ad faciendum rigorem non est opus, vt materia putrescat, quod confirmatur Gal. auth. lib. de inæquali intemperie. 2. de diff. feb. vbi loquitur de epiala, laudat consilium eorum, qui dicunt febrem fieri ex pituita putrescente, rigorem verò ex non putrescente, & 2. de caus. sympt. 2. & alijs in locis scribit posse rigores fieri sine febre, quod non agnouisse Hipp. dicit (est tamen locus apud Hip. 2. progn. 31. ex quo colligitur dari rigores sine febre) fiunt autem à cruditatibus.

Cùm igitur rigores non fiant à materia putrida, sequitur, vt fiant, vel ratione frigiditatis, vel motus ipsius materiæ. Si nos concedamus Costeo fieri rigores à materia frigida ratione putredinis, erit etiam concedendum fieri ab acredine acquisita ex putredine, ita vt nulla possit assignari differentia inter rigores factos à materia biliosa, & eos, qui fiunt ab acredine pituitosæ materiæ acquisitæ per putredinem. Quare existimarem dicendum esse rigores esse in triplici differentia, alios esse in quibus magis vrget, & magis lædit commotio, minùs frigiditas; alios verò esse in quibus magis lædit frigiditas, minùs commotio, atque agitatio; alios esse in quibus, & frigiditas, & commotio maximè offendunt; quare etiam dicendum est, alios esse vehementiores respectu frigiditatis, minùs tamen respectu motionis, vt sunt illi, qui fiunt à materia frigida, & crassa: qui etiam dici possunt vehementiores respecta durationis; quia longiores fiunt, & magis producuntur, quàm illi, qui fiunt à materia tenui; alios esse vehementiores ratione commotionis, & agitationis, & etiam punctionis, minus verò vehementes ratione frigoris, & durationis; nam frigus minùs molestum est, & rigor breuis, priores sunt illi, qui in quotidianis fiunt, secundi sunt, qui fiunt in tertianis, tertij, qui in quartanis fiunt.

Et quamuis non datur frigiditas actu in corpore talis, qualis extra corpus in aëre ambiente percipitur, est tamen frigiditas comparatiuè; nam materia crassa, frigida est magis, quàm sint partes sentientes, per quas transit. Quare sua frigiditate eas afficit, deinde sua crassitie impedit, ne calor ad extimas partes distribuatur, vnde partes ad cutem existentes percipiunt frigiditatem, qualem percipere consueuerunt à frigiditate ambientis, & hoc est, quod Auerrhoës dicere voluit frigiditatẽ exteriorem esse causam rigoris, idest illius partis rigoris, quæ fit à frigiditate; nam vbi concentratur calor, quacunque de causa, partes exteriores suo calore destituuntur; & hæc de natura rigoris in via Galeni.

Et quamuis nonnulli aduersus eundẽ alios modos afferre in medium conati sint, quibus putarunt hanc Gal. doctrinam de rigore euertere, suamque sententiam de hac materia extollere, nouumque modum excogitantes, quo rigores in corpore fiunt, vt fecit Fernelius, atque Argenterius, nullus tamen horum veram rationem, & veram causam inuenire potuit, ac fecit Gal. sicut rectè Eustachius Rudius demonstrat lib. de febribus. Primùm æquidem breuiter attingam Fernelij opinionem ab ipso traditam lib. 4. de febribus cap. 9. & 10. deinde subijciam, quæ Argenterius imaginatus fuit de natura ipsius.

Fernelius igitur ad hunc modum scribit, quòd humor faciens frigus, horrorem, atque rigorem sit extra venas, qui vbi calidus fuerit, & putridus quouis in loco fuerit, vel quiescit, aut mouetur. Si primo modo corpus minimè agitat, sit autem velut efferatus, mouetur variè, corpus concutit, atque affligit, qui vel paucus, vel multus est, vel plurimus: si paucus, vt in leuioribus tertianis, vel parua ipsius sit acrimonia, vt pituitæ putrescentis, motusque sit lentus, atque languidus, inducit tantum frigus, calore quidem, ac spi-

A ac spiritu ab externis partibus intrò quasi in opem,& auxilium aduocatus. Si verò copiosior est, acrior impetuoseque motus horrorem facit. Cùm verò plurimus, isque vehementer acris, & mordax, magnoque impetu in præcordia excussus fuerit, rigor verus producitur. Rursus si hæc materia rigoris, & febris circum præcordia hærens ex se tanquam ex fomite malum,atque tetrum vaporẽ in corpus effundit, horum symptomatum iam dictorum altera causa censeri potest, nempe frigoris, horroris, atque rigoris, inde succedit intermittentis febris accessio. Huiusmodi opinio pluribus à Mercuriali conuellitur, vbi etiam opinionem Gal. vt veriorem, & magis rationi consonam apertè defendit lib.5.de feb.cap.8.Argenterius non modò ipsam Fernelij opinionem reprehendit, quamuis varijs rationibus,& varijs fundamentis, & à Mercuriali diuersis id præstet, cæterùm Gal. quoque hac de re opinionem euertere cogitur lib. de feb. ad Glauc.& multis quidem rationibus. Qua euersa, & vt ipse putat reprobata suam sententiam in medium affert.

Circa rigoris naturam, quam in duas partes diuidit, vna est frigus, altera verò est totius corporis concussio, illam dicit putredinem esse causam frigoris,quæ naturam cogit ad se calorem reuocare;nam sic in principio accessionis febrium intermittentium,cum humor incipit putrefieri, & ob putredinem febrem accendere, natura in subsidium calorem colligit, vt resistat putredini,quare frigus,quod fit in horrore, & frigore,causam habet contractionem caloris, & hanc facit natura,vt putredini resistat; trahitur igitur à natura calor ad concoctionem efficiendam in humore putrescente,non ab ipso calore, qui est in humore. Concussio verò illa, siue tremor, altera pars frigoris oritur partim ex contractione, partim ex ipsius caloris expansione; nam si intus semper includeretur calor, externæ partes non concuterentur, sed immobiles manerent, vt fit in syncope;si verò esset libera caloris motio in partes externas, non vtique fieret motus ille deprauatus, in quo cadunt, & eriguntur membra, sursumque, & deorsum mouentur, vt in simplici tremore accidit.

Hæc est Argenterij opinio circa rigoris, horroris, & frigoris naturam, quæ diuersa est à Galeni, & Fernelij opinione,multò maiores difficultates habens,quàm habeat illa C Gal.quare dicendũ est reuera neminem vnquã de hac materia tam accuratè scripsisse, neque aliquem fuisse,qui veriorem rationem, aut causam, tam immediatam, ac proximam inuenerit meo iudicio,ac fecerit Gal.post ipsum Fernelius; vnde Hercules Saxonia lib. de signis febrium cap. 6. pulchrè scriptum reliquit rigorum esse duplex genus; alij enim sunt, qui fiunt mota materia per carnes totius corporis,vt voluit Gal. alij sunt qui fiunt ex visceribus,vt voluit Fernelius. Et quamuis, vt dixi, Argenterius putet euertisse vtramque horum grauissimorum auctorum opinionem, fundamenta tamen eius rationis videntur aut pauci, aut nullius esse momenti, ad quam quidem refellendam esset opus longiori tempore, & maiori otio, quo nunc caremus, ingeniosa quidem est magis,quàm vera, quod vnicuique attentè legenti, & consideranti non difficili negotio constare poterit. Sat enim mihi est pro meo instituto attulisse circa hanc materiam trium horum grauissimorum virorum opinionem, & ante oculos vestros exaratam, vt eam contẽplantibus vobis possitis per otiũ eligere meliorẽ,quam putamus esse Galeni.

Ad tertiam respondet Hercules Saxonia, & egregiè quidem lib. de signis feb.cap.5. D considerando facultatem motricem duobus modis,vel respectu naturalis impotentiæ, quam habet ad patiendum, quando exquisiti erit sensus,vel respectu naturalis potentiæ validæ,& robustæ ad agendum;ad rigorem faciendum, requiritur vtraque potentia; nam primo quando facultas infirma sit ad sustinẽdam noxam prouenientem à mordacitate materiæ, tunc vehementior erit rigor, quemadmodum è contra vbi partis expellentis robur fuerit validior, eò quoque maior fuerit rigor; iure igitur Auic. robur, Gal. vero imbecillitatem requirit. Et hæc de symptomatibus, & causis febrium putridarum in genere, modò de differentijs earumdem in genere agendum, vt cognoscatur quot,& quæ fiant in vniuersum, & vnde singulæ ortum ducant,deinde verò quibus notis deprehendantur,& tandem quid de euentu earum sperare liceat,aperiemus.

De differentijs.

Quod pertinet ad primum,cùm ex putridarũ febrium differentijs quædam sint primæ,& simplicissimæ,quales sunt,quæ ex putredine,aut vnius humoris simplicis tantùm,

vel mixti, ſed vnam formam retinentis proficiſcuntur, aliæ verò nec primæ, & ſimpliciſſimæ, ſed complicatæ, & compoſitæ, vel quia alijs morbis, & ſymptomatibus iunguntur primo de ſimplicibus, deinde de compoſitis. Primæ igitur, ac ſimpliciſſimæ febrium putridarum differentiæ deſumuntur vel ab eſſentia ipſiuſmet febris, vel ab accidentibus: ſi primo modo vel à forma, quæ eſt calor præternaturam, vel à materia, quæ eſt humor, cui calor præternaturam innititur: ſi à forma vel calor mitis eſt, vel acris, ſi mitis eſt, & vaporoſus, qualis eſt, qui ſequitur putredinē humoris omniū benigniſſimi, ſanguinis ſcilicet; atque hinc oritur prima differentia, quæ appellatur Synochus putris, quæ diuiditur in Acmaſticam, Paracmaſticam, & Homotonam, Gal. authore, 9. Meth. cap. 5. 2. de diff. feb. 2. & 9. ſi verò acris, vel exurens, vel ardens: vel non exurens, neque ardens. Si primo modo vel ſubitò accedens, vel poſt inſurgens, ſi ſubitò accedens, vel ſuccumbens tactui, atque hinc fit tertiana ſimplex 1. in 6. epidem 30. non ſuccumbens tactui ſed magis in profundo agens, atque tunc fit cauſos, ſeu febris ardens putreſcēte bile ſincera in vaſis (propè cor) hepatis, pulmonis, & omninò intra alas, & inguina Gal. 5. de loc. affectis cap. 7. 2. de criſ. & tertiana continua, quæ tertio quoque die exacerbatur, quæ vel proximè integritati accedit, vel minimè accedit, vtroque modo fit illa ſpecies tertianæ continuæ, quam Gal. & Hipp. appellarunt Triteophien, 2. in 1. epidem 25. 3. in 1. epidem tex. 5. 6. epidem com. 2. tex. 25. Si verò poſt inſurgens, ſimulque fumoſus, non aridus ad differentiam hecticarum, tunc fit tertiana notha ex Auic. quæ diſtinguitur in tertianam maioris famæ, vbi Bilis cum Pituita admiſcetur, nec non & in tertianam minoris famæ, vbi Melancholia admiſcetur Bili, vt Auic. teſtatur 1. 4. tr. 2. cap. 2.

Ex Gal. verò fit tertiana ſimpliciter, vel extenſa 2. in 1. epidem 25. 3. in 1. epidem. 5. 2. in 6. epidem 25. 2. de diff. febrium; ſimpliciter quidem ad differentiam exquiſitæ, & hæc eſt ea, quæ egreditur ſpatium duodecim horarum, terminatur tamen ante 24. horas aliquando enim 14. nonnunquam verò attingit 18. horas: extenſa autem producta, eſt quæ habet ſub ſe quatuor differentias; nam vel ſimpliciter dicitur extenſa, quæ extenditur ad 24. horas, & has non excedit; vel ſufficienter extenſa, quæ ad 30. horas deuenire poteſt, vel magis, ſeu multùm extenſa, quæ ad 36. producitur, vel plurimùm extenſa, quæ attingit 40. horas, quamuis etiam extendi poſſit ad 44. ſed vltra nulla eſt intermittens. At ſi calor poſt inſurgens, fumoſus, vel fuliginoſus quidem ſit, ſed paulò aridior, tunc quartanas febres conſtituit. Non exurens verò, neque ardens, ſed paulò debilis ad tactum apparens, is vel halituoſus, vel madefaciens, ſi halituoſus, tunc fiunt febres peſtilentes penphigodees, & aſpectu terribiles ab Hipp. dictæ 1. in 6. epidem 30. quòd cum puſtulis, atque alijs horrendis ſymptomatibus fiant. Si madefaciens, hinc quotidianę, & aliæ à pituita pendēte s, vt Typhodees, Elodees, Gal. aduerſus Lycū cap. 1. Adhuc ſi calor pruriginoſus, tunc fiunt ſalſuginoſæ febres, & cauſos ſpurius ex Hipp. 6. epidē cit. & iſtæ ſunt differētię febriū putridarū deſumptę ab eſſentia caloris.

A materia verò, quæ eſt humor putrefactus, is vel ſimplex eſt, vel mixtus; ſi ſimplex, vel ſanguis eſt, hinc ſynochus, ſeu continens, quæ vnica acceſſione terminatur, de qua ſupra: vel Bilis, hinc tertiana exquiſita: vel Pituita, hinc quotidiana: vel Melancholia, hinc Quartana: ſi intra vaſa putreſcunt faciunt continuas; ſi extra intermittentes. Si mixtus, ita tamen, vt miſcibilia non ſeruent propriam formam, ſed ueniant in vna forma mixti denominationem ſument à vincente, ſicque putredo, & febris vna, & ſimplex efficitur, hinc Tertiana notha quando Bilis admiſcetur Pituitæ dominiumque Bilis habeat ſupra Pituitam; vel quotidiana quando Pituita ſuperat Bilem, vel Quartana ſuperante Melancholia ipſam Bilem, & iſtæ ſunt differentiæ deſumptæ ab humoribus tanquam à materia.

Venio ad differentias deſumptas ab accidentibus, quæ vel proximiora ſunt differentijs ab eſſentia deſumptis, vel ſunt remotiora; ſi primo modo vel ſecundùm quantitatē, vel qualitatem, ſi ſecundùm quantitatem caloris, & intemperiei (ſic enim vſus obtinuit, vt nomen quantitatis tribuatur qualitati) tunc febris dicitur magna, in qua magnus eſt calor, & putredo, vt in Cauſone, & Peſtilenti, vel parua, in qua paruus calor, vel exigua putredo, vt in Tertiana exquiſita. Iam verò ſecundùm qualitatem, quandoque febris dicitur rubra valde, qualis eſt ſynochus magnam in ſanguine accenſionem oſtendens,

quando-

A quandoque pallida, qualis est Tertiana ipsam Bilem referens, quandoque liuida, vt ita dicam, qualis est febris propè mortem, sanguinis defectu, & innati caloris extinctione, plerumq; demum alia dicitur alba valde, cuius meminit Archigenes, qui 3. de præsagitione ex pul. cap. 6. à Gal. fuit reprehensus. Deuenio ad remotiora accidentia differentijs essentialibus, quæ considerantur vel respectu temporis, motus, ordinis, loci, in quo materia putrescit, vel moris, vel crisis.

Si respectu temporis, vel ratione insultus, primi & tunc aliæ sunt, quæ vernales, aliæ æstiuæ, aliæ autumnales, aliæ hyemales; vel accessionis, atque hinc vel diurnæ sunt, vel nocturnæ, tertianæ, quotidianæ, quartanæ, quintanæ, sextanæ, nonanę 3. in 1. epidem 2. vel durationis, hinc breues, quæ breui terminantur, longæ, seu diuturnæ, quæ multùm durant 1. progn. 25. diuturnitatis verò causa partim externa, partim interna, externa, vt aër, sic Hipp. dicebat æstiuas quartanas breuiores esse, errata etiam in victus ratione, præsertim in cibo, & potu. Internæ verò causæ sunt in duplici differentia, quædam per se, & essentialiter coniunctæ febri, sicuti humoris lentor, crassities, & frigus:

B obstructionis magnitudo, & contumacia quædam, vel accidentaliter sicuti tumor, quidam præternaturam, vt in liene, aut aliquo viscere, & omninò affectus aliquis contumax, qui febrem foueat.

Si motus ratione, vel in vniuersali, vel in particulari: si in vniuersali, tunc consideranda est quantitas, & qualitas, ratione quantitatis aut simpliciter, vt in Synocho, & alijs, in quibus nulla exacerbatio obseruatur: non simpliciter vt tertiana, quartana, & in quibus continuitas cum exacerbatione copulatur non continuus, sed intersectus atque vel simpliciter, vt intermittentibus veris, vel non simpliciter, vt in continuis, quæ pluribus accessionibus cōstant. Qualitatis verò ratione, quo nomine & alia dicitur velox, alia tarda; velox enim quia citò omnia tēpora ipsius absoluuntur ob materiæ tenuitatem, naturæ robur, corporis patientis dispositionem, & ambientis aëris naturam, atque huius alia citra periculum, vt tertiana exquisita, cum periculo, vt acuta omnis: tarda verò dicitur ob contrarias rationes, atque huius quoque alia citra periculum, vt quartana, cum periculo vt quotidiana ex praua pituita. Si verò motus consideretur in par-

C ticulari, hoc est ratione accessionis vnius tantùm in hac spectari debet anticipatio, & postpositio, longitudo, & breuitas; anticipant illæ, in quibus materia, quæ mouetur est quantitate maior, qualitate verò tenuior, & acrior citiùs irritans naturam. Postponunt, in quibus contrarium accidit. Accessiones longæ sunt illæ, quæ fiunt à materia multa, crassa, lenta, ægrè mobili ob frigiditatē; vel quę fiunt in corpore imbecillo, denso, & quod sit hebetis sensus, breues verò accessiones illæ sunt, quæ contrarias habent conditiones.

Si consideremus ordinem, aliæ sunt ordinatæ, & aliæ sine ordine: ordinatæ febres illæ dicuntur, quæ in suis circuitibus seruant tempora, eundem typum, quo ad diem, & horam etiam, siue de tertio in tertium, siue de quarto in quartum, siue alio quouis modo. Si sine ordine sint, vel periodicæ, vel non periodicæ, sed erraticè: periodicæ illæ sunt, quæ aliquando typum habentes vel tertianarium, vel quartanarium, variant tamen sæpè horam, interdum vero & diem ex Gal. lib. de diff. feb. cap. vlt. & hoc duplici potissimùm de causa, vna quidem ratione permutationis inter vnum, & alterum humo-

D rem, vt cum Synochus fit ardens, vel tertiana in quartanam mutatur, altera verò ratione errati commissi in victus ratione, vel medicamentis, vt cum ex vna quartana fiunt duæ, vel tres, his addit Auic. lib. 4. fen. prima tract. 2. cap. 1. diuersitatem materiæ in multitudine, & paucitate, grossitie, & tenuitate virtutis imbecillitate, sensus acrimonia, non periodicæ, sed erraticæ, quæ non seruant certum diem, horam, & typum.

A loco etiam sumuntur differentiæ: nempè à putredinis foco, qui vel est extra vasa, hinc intermittentes omnes; vel intra, hinc continuæ; neque enim resolui potest materia existens in vasis antequam superueniat nouæ corruptio, tum quia est conclusa magis, tum etiam quia pars parti magis hæret, ita vt vna corrupta reliquam faciliùs euincere natura possit, tum demum quia facilior est transitus continuus putridæ exhalationis in cor. A more tandem, atque à crisi differentiæ desumuntur, cùm aliæ sint benignæ, vt omnes acutæ non malignæ, & pestilentes, aliæ malignæ, vt valde acutæ, & pesti-

pestilentes: aliæ salutem, vnde salubres: aliæ mortem prænnotiant, vnde læthales dicuntur. Hæc de differentijs febrium putridarum simplicium. Ex quibus non est admodum difficilè compositas inuenire; nam quæcunque alijs febribus, vel alijs morbis, vel alijs symptomatibus, quàm febribus proprijs iunguntur, illæ omnes compositę dici possunt, itant compositarũ febrium aliæ sint compositæ alijs febribus, aliæ morbis, aliæ symptomatibus, si componantur primo modo, vel dicuntur componi per confusionem, vel per cõplicationem. Diuersi generis sicut cum putridæ hectica copulatur 1. de diff. feb. 10. 3. de pręsagit. ex pul. 3. eiusdẽ generis, sicut cum plures putridæ inuicem copulantur, quæ vel sunt eiusdem speciei, vt quando duæ, vel tres tertianæ iunguntur 3. de cris. 9. vel quartanæ 1. ad Glauc. 11. diuersæ, vt tertiana, & quotidiana, quemadmodũ in Hemitritheo 2. de diff. feb. 7. & 8. Si complicantur alijs morbis, vt quando iunguntur inflammationi, vel erysipelati, vt contingit in Pleuritide, Peripneumonia, & tales febres ab antiquis non morbi, sed symptomata appellatæ sunt Gal. 4. Aph. 42. & 73. 1. in 6. epidem. 29. 11. meth. 1. ad Glauc. 1. cap. 4. 11. & 14. meth. 11. Si symptomatibus, vt quando febris coniuncta est cum syncope, phrænitide, lethargo, hinc febris syncopalis, phrænitica, & lethargica; huiusmodi enim symptomata adeò vrgent, vt curationem totam ad se trahant, & propterea seorsim etiam à Galeno tanquam mista curatione indigentes tractantur ad differentiam aliarum, quæ sine symptomate sunt. Ex his satis patere potest, quæ sint, & quot differentiæ febrium putridarum, & vnde oriantur.

De signis.

Succedit nunc alterum paucis explicandum, quod versari debet circa eas notas, quibus circumscribuntur, & ab alijs distinguntur, sunt autem signa, quæ & communia cum alijs non modò febribus, sed alijs etiam morbis, deinde & propria huius vel illius generis febris. Communia sunt quædam, quæ desumuntur ex probabilibus quibusdam coniecturis, qualis ea est, qua apud Galenum vtebatur Archigenes lib. 2. de cris. cap. 3. cum ex similiter vagantibus morbis conijcitur natura pręsentis morbi; quare si certum est multas vagari febres putridas, verisimile est eam, quæ præsens est, putridam esse, si præsertim alia concurrant, quæ id confirment; deinde alia, quæ à Gal. traditur perora-que omnium circumfertur desumpta à iuuãtibus, & nocentibus; nam si præsens febris iuuatur ab illis præsidijs, quibus febres putridæ iuuantur, nempe vel ab ijs, quæ putredinem absumunt, vel euacuant, vel sine calore deobstruunt, & huiusmodi, & contrariorum vsu lædatur, verisimile est febrem esse putridam, quam præmanibus tractandum habemus, his igitur, & similibus coniecturis in cognitionem ducimur febrem esse putridam.

Ex proprijs verò certiorem febris putridę cognitionẽ assequimur, partim desumptis ab essentia febris putridæ, partim à causis eiusdem, partim à symptomatibus: ad essentiam pertinent, ea omnia, quæ à caloris qualitate, & motu desumũtur, de quibus diffusè superiùs actum est, cùm essentiam huius febris explicaremus. Causæ verò cùm vel externæ, vel internæ sint, vtræque indicia præbent. Externæ quidem, quia ex Gal. 1. de diff. feb. cap. 7. proprium esse solet febrium putridarum ad differentiam ephemerarum, vt nulla causa externa præcedente adoriantur; licet hoc non sit perpetuum, & inseparabile ab ipsis, cùm aliquando præcedentibus, vel non præcedentibus etiam huiusmodi causis, intercedente, vel non intercedente febre ephemera suscitentur; nam aliquando febres ephemeræ fiunt absque causa externa, & putridæ à causa externa, ephemeræ nonnunquam fiunt ab obstructione, vt habetur ex Gal. 8. Meth. med. cap. 4. nam quantùm huiusmodi causæ possunt multos, ac prauos succos putredini aptos aceruare, vel aceruatos ad putredinem deducere ob prohibitam euentationem, tantùm etiam putridas præcedere possunt.

Internæ verò vel sunt per se, vel per accidens, per se, vel antecedentes, vt præsentia humorum ad putredinem aptorum obstruentium, vel coniunctæ vt ijdem, humores actu putrescentes, per accidens verò, vt temperamentum, habitus corporis, ætas, & sexus: ab his omnibus sumuntur indicia harum febrium vi necessariæ consequentiæ, quæ inter causam, & effectum obseruatur. Quare vbi deprehenderimus causas prædictas oblato nobis patiente, adesse iure etiã conijciemus febrẽ, qua tenetur, putridã esse. Humorum autem ad putredinem aptorum præsentiam cognoscimus partim ex ante

acta

A ᴀ recta victus ratione, partim etiam ex signis plenitudinis, aut cacochimiæ, quæ sunt alterius instituti, neque ad locum hunc pertinent. Obstructionem verò deprehendimus partim ex præsentia multorum, aut crassorum succorum, quos tum multa alia, tum causæ antecedentes indicant, partim verò ex innata quadam vasorum angustia, & excretorum, vrinæque præsertim tenuitate, & huiusmodi alijs. Præsentem verò putredinē, & caloris qualitas, & pulsus, & vrina, fœtor, aliaq; ostēdūt superius narrata, dum de symptomatibus annexis Almelileto Arabum ageremus. Inter ætates verò adolescentia potissimùm solet esse ferax talium febrium, inter temperaturas calida, & humida primo de diff. feb. 7. Inter habitus corporis densus, & obesus, at demum inter sexus, virilis magis: quare vbi omnes, vel plures saltem ex his causis adesse obseruauerimus, ex his tanquam ex certissimis indicijs conijciemus oblatam nobis esse febrem de genere putridarum.

Quibus si ea quoque adijciantur, quæ à symptomatibus sumuntur, siue pertineant ad affectus corporis nostri, siue ad excreta, siue ad actiones læsas tam vitales, quàm na-
B turales, & animales, tantò certius has ipsas distinguere ab omnibus non putridis, & in oblato nobis præsente recognoscemus. Quæ omnia cùm superiùs à nobis abundè explicata sint, dum de symptomatibus harum febrium in genere verba faceremus, non est cur ad præsens, in illis denuò versemur; sed absoluta iam præsentium cognitione ad futurorum cognitionem properandum nobis est.

De præsagijs, seu prognosticis.

Tantæ dignitatis est hæc pars de præsagitione, vt Medicum admirabilem omnibus reddat, quia vbi ex arte facta fuerit nunquam contingit eam fallacem reddi, quandoquidem ex recta prædictione succedit recta curatio, vnde ab Hipp. 1. progn. 1. scriptū est, quòd qui rectè prædicit, etiam rectè curat. Ratio hæc desumpta est ex morbi recta cognitione; nam non potest quis rectè curare, nisi morbum agnoscat, vnde qui benè cognoscit, benè curat; & qui scit benè curare, scit quoque rectè prædicere. Quare qui rectè prædicit, rectè quoque curat. Ad rectam prædictionem faciendam opus est vti artificio, non autem id casu, & temerè agendum est, sed cum maturitate, & præmedi-
C tatione. Ars autem rectè prædicendi desumitur ex collatione virium, roboris, & morbi vehementiæ, ponderata symptomatum magnitudine, vi, & ipsorum numero; tandem ex dierum criticorum exacta obseruatione.

Futura, quæ de febribus, & omnibus morbis præsagire possumus ex 4. de præsagit. ex pulsibus cap. 11. pertinent, vel ad euentum, vel ad modum euentus, vel ad tempus eiusdem. Quod ad euentum attinet, cùm modò ad salutem, modò ad mortem terminari possit, vtrum horum magis sortiri debeat conijcere poterimus ex diligenti collatione roboris naturæ ex vna parte, & morbi ex altera, quæ tunc fiet, vbi singulorum signorum, quæ vtriusque robur indicant, numerus, magnitudo, ac vis rectè expensa fuerit, vt lib. de constit. ar. med. cap. 8. dicebat Gal. Signa ergo, quæ naturæ robur indicant, sumuntur partim à causis, partim verò à iuuantibus, & nocentibus, partim demum ab effectis. A causis primùm quidem, si quod febricitat corpus, antea nactum sit moderatam qualitatem, & quantitatem spirituum; humorum, & partium solidarum; in his enim 10. meth. cap. 1. constitutum est naturæ robur, si idemmet parum ab ea mo-
D deratione labatur; nam vt cum magno lapsu non potest magnum robur subsistere, magnum tamen cum paruo facilè seruatur. A iuuantibus verò, & nocētibus, si quæ aliàs solebant multùm lædere, parum, aut nihil lædant, & quæ aliàs parum prodesse consueuerant, nunc multùm prosint.

Ab effectis autem, seu symptomatibus, quæ sunt læsæ actionis effectus, & excreta sumuntur indicia roboris, quotiescunque fuerint magis similia naturalibus, speciatim verò in actionibus naturalibus expectare oportet, præsertim inter has coctionem potissimùm ex 11. meth. 9. nam vbi hæc probè fiat necessariò robur naturæ adest. Probè autem fieri deprehenditur ex excrementis, & vrina potissimùm, tanquam à venis; vbi resident humores febrem facturi, delapsa sit, vt docuit Gal. 3. in tertio epidem. 6. & 3. cris. 3. atque huic etiam tantùm tribuit antiquitas, vt Gal 2. de diebus decret. 11. dicat nullum vnquam febricitantem visum fuisse qui cum vrina probè cocta interierit, & quamuis aliquando obseruatum sit aliquos interire cum signis coctionis, id tamen

raro

rarò contingit, quia ad febrem subsequitur alius morbus, vt euenit Illustrissimo Don Petro della Rocca, quem simul cum Protomedico huius Regni Siciliæ, Ioseph Pizzuto hic Messanæ multis ab hinc annis curauimus, qui cum vrinis coctis ex febre in apoplexiam cecidit. E

Nec tamen pulsus, & actiones, quæ ad animalem facultatem pertinent, spernendæ sunt, tum quia tantus est harum facultatum inuicem nexus, vt cum summa vnius imbecillitate neutrius robur consistere possit: tum etiam quia naturalis peculiariter, ita à vitali fouetur, vt hæc ad illius naturalem, & vitalem tanta intercedat communio, vt vitalis robur plurimum faciat ad naturalis conseruationem, & ex his deprehendi potest naturæ robur. Morbi autē, & febris cognoscitur magnitudo partim ex causis ipsius, partim ex specie, & differentia, partim à iuuantibus, & lædentibus, tandem ex effectis, seu symptomatibus: & primò ex causis, quia si magnæ, ac vehementes fuerint causæ, tam internæ, quàm externæ, quæ febrem suscitauerint, necessarium est magnum esse robur ipsius morbi. Quare si magna præcesserint errata in victus ratione, si adsit putredo non parua, qualis dicitur ea, in qua humores sunt semiputres, vt 1. de diff. feb. 6. si contumax sit obstructio, necessariũ est etiam febrem esse magnam, & robur ipsius validũ. F

Ex specie verò, & differentia ipsius febris, quia improportionata corpori febricitanti est maioris roboris, quàm proportionata, 2. Aph. 34. minùs periculosè ægrotant ij, quorum vel naturæ, vel ætati, vel consuetudini, vel tempori familiaris est morbus, quàm quibus nullo horum affinis, cognatusque existit; composita siue eiusdem, siue diuersi generis, sit maius robur simplici habet, vt putrida cum hectica, atq; hæc est periculosa, & magnus est morbus, vel cōposita ratione diuersæ speciei, vt tertiana cum quotidiana, ex quibus fit semitertiana, & hæc est morbus magnus, vel composita ratione eiusdem speciei, vt duplex, aut triplex tertiana, stabilis quoque, & hærens deterior non stabili, & facilè remouibili ob causæ stabilitatē. Ordinata non ordinata peior; nam ordinata à causa interna fit, inordinata verò à causa externa, & praua victus ratione, 2. de diff. feb. 11. fieri potest: continua deterior intermittente, ex 4. Aph. 43. & ex continuis accessionem habens carente accessionibus, vt synochus; nam licet vniformiter magis affligat, ab humore tamen omnibus mitiore proficiscitur, ex carentibus verò accessione acmastica, reliquis duabus, cùm semper seipsam augendo progrediatur. G

Ex intermittentibus repetentes, non repetentibus, ex 4. Aph. 30. & ex repetentibus febribus illæ, quæ anticipant non anticipantibus, quoties anticipationis causa à solo augmento febris non dependeat, 1. de cris. 3. ita ergo ex causis, & specie ipsius febris ducimur in cognitionem roboris ipsius febris. Sed ex nocentibus, & iuuantibus hoc ipsum assequimur; nam si quę vel multùm prodesse solent, parum, aut nihil prosint; vel quæ parum obesse consueuerant, multùm admodum lædant, indicium est multi roboris febris. Ex effectis demum, seu symptomatibus hoc ipsum cognoscimus, non solùm quantùm ad genericum hoc, quòd quantò plura, & grauiora fuerint, tantò maius robur febris indicabunt, sed in specie etiam magis, quantùm vitium aliquod vnius, vel plurium facultatum regentium corpus (quod non sine magno febris robore accidit) indicant.

Pertinent autem hæc ad actiones læsas, vel ad affectus nostri corporis, vel ad excrementa. Agamus primùm de actionibus læsis, quæ vel animales sunt, vel naturales, vel vitales; animales verò, principes, vt imaginatio, discursus, & memoria, vel motrices, vel sentientes internæ, vt sensus communis; externæ, vt visus, auditus, & reliqui sensus. Doceamus primùm sigillatim in singulis quomodo ex ipsarũ læsione inferatur læsio facultatis animalis, ac cerebri, & consequenter febris robur. Prodeant primùm in medium principes: cum febricitantes falsò imaginantur floccos, & festucas supra lectum adesse, atque illas carpere, & legere tentant imaginationis vitiatæ indicium, est quod non citra magnum febris robur euenire solet, & propterea inter reliqua exitialia signa acutarum febrium, hoc etiam recensuit Hipp. 1. progn. 27. H

Rursus cum ijdem delira loquuntur, indicium est vitiati discursus, quod magnum febris robur indicat, & propterea Hipp. 6. Aph. 53. desipientias omnes periculosas censuit, quãuis minùs eas, quæ cum risu fiunt, quod arguant benignioris humoris vitiũ. Cum verò non memorantur eorum, quæ proxime præterita sunt, est graue cerebro

A vitium, quod non sine graui vitio caloris innati ipsius cerebri accidere solet, 3. prorrhet, 3. & propterea semper malum tanquam inferens magnum febris robur. Principes actiones sequuntur sentientes omnes actiones, & primùm sensus communis, ad quem, ex 1. de caus. sympt. 8. pertinet somnus, & vigilia, hæc vbi lædantur immoderatè, magnum procul dubio febris robur indicant, cùm vel immoderatum cerebri calorem, vel frigiditatem, & humiditatem indicent, & propterea Hipp. 2. Aph. 3. dicebat vtrunque malum esse vbi modum excesserit. Quod pertinet ad particulares sensus, nulli dubium, quòd vbi præ febris vehementia aliquis grauiter læ datur, & præsertim ex ijs, qui cerebro proximi sunt, indicari magnum febris robur, quare ab Hipp. 1. prorrhet. 32. surditas superueniens inter praua signa iudicatur, sic quo ad tactum attinet, vbi circa ventriculum fortis æstus, & cordis morsus præsentitur, magnum febris robur ostendit, vnde hoc ab Hipp. 4. Aph. 65. inter praua signa etiam ennumeratur.

Principibus actionibus sentientibus succedunt motrices, ex quarum læsione similiter B infertur magnum febris robur, siue eæ prorsus auferãtur, vt in attonitis, siue diminuãtur tum in toto, tum in aliqua determinata parte, & præsertim ad respirationem attinente; neque enim vitia hæc incidere possunt citra facultatis motricis, & consequenter cerebri insignem aliquam læsionem, idque respexit Hipp. 1. progn. 16. & sequentia varia signa lethalia ex varijs differentijs decubitus, & præsertim eius, in qua vel ad pedes labuntur, vel frigidi manent, desumpsit, nec non ex vitiata respiratione mala desumpsit indicia, ex non vitiata verò bona, & hæc de animalibus actionibus. Pergamus iam ad naturales, appetentia vitiatur aliquando, vel quia aufertur prorsus, vel quia immoderatiùs augetur: quorum vtrunque magnum febris robur indicat, cùm magnam extinctionem, & intemperantiam caloris natiui arguat sitis, si vehementer augeatur, summum incendium infert, si præter rationem subitò cesset caloris extinctionem. 2. prorrhet. 22. demonstrat, & propterea magnum febris robur.

Attractio, retentio, & coctio, vt naturæ robur ostendunt, cum vitio carent, ita cum primùm febris vehementia validè labefactantur, eiusdem robur indicant, sic expulsio, C vbi vel aufertur ex toto, vel imbecilliter fit, magnum febris robur indicat; nam vel calorem valde vrentem, vel exiccantem demonstrat, vel extinctionem sensus, calorísque innati extemam imbecillitatem, & hinc fit, vt sicut rigores vel quotidie, in intermittentibus facti, 4. Aph. 63. vel ardentibus superuenientibus, 4. Aph. 58. boni censentur, quia naturæ robur indicant, quæ deinde sudore excernit causam morbificam, ita pro malo habeantur, si vel non fiant, vel facti non soluantur sudore, sed prauus alius affectus succedat; indicatur enim febris robur superãs naturam aggredientem expulsionẽ. Postremò occurrunt vitales actiones pulsus, & respiratio, quarum eadem ferè est ratio, vbi ergo has grauiter offendi viderimus, indicia nobis erunt roboris febris, & facultatis vitalis non valentis suo fungi munere, & calorem natiuum tueri; læditur autem grauiter spiratio quoties vel celerior, vel tardior, vel rarior, vel frequentior, & maior, vel minor, quàm pro naturæ modo conueniat, editur; illud enim auctum nimis vsum à febrili incendio indicat; hoc verò delirij indicium esse solet, 1. progn. 24. quorum vtrumque non sine magno febris robore fit; læditur rursus, vbi tanta cum difficultate fit, vt in ea eden- D da musculi omnes laborent, 1. progn. 18. ac tum maximè, cum eo deducitur, vt quod expirat, frigidum sit; tunc enim non multùm abesse caloris innati extinctionem credendum est ex loco citato.

Et hæc de primo genere symptomatum, alterum pertinet ad affectus nostri corporis, à quibus non minùs febris robur conijci potest, quàm ab actionibus læsis, si vnum aliquod tale signum, aut plurium collectio firmiter indicare possunt, id quod futurum est, neque Hipp. ipse dixisset artem longam, neque nostri temporis Medici admirarentur, si possibile esset, in præcognitione medicinali huiusmodi omnia euenire, ex 1. de cris. t 3. nam primùm quantum ad ea, quæ sub visu cadunt, attinet, scimus cutis colores nobis indicare non solùm prædominantes in cute succos, ex 1. Aph. 2. sed etiam caloris innati statum, 4. Aph. 64. propterea tum pro diuersitate humoris dominantis natura, tum pro caloris innati conditione, variè etiam de morbi robore indicabimur, atque respexit Hipp. 4. aph. 62. dum dixit, quibus in febribus morbus regius ante

diem 7.accidit,malum;nec non 1.progn.70.colorem nigrũ caloris extinctionem significare dixit, extinguitur autem vel à contrario, & tunc præcedit liuor, vel à simili,idest à calore vrente, & tunc præcedit viridis, 1.de cris.13. Quantùm verò ad ea,quę sub auditu cadunt, & ex vocis mutatione citra vitium instrumentorum,vel facultatis mouentis, & ex crepitu inuoluntariè emisso, 1. progn. 24. coniicit delirium; quod si in febribus accidat, robur ipsarum procul dubio indicatur, cùm delirium citra cerebri vitium fieri nequeat, cerebrum autem non nisi à validis febribus lædi solet.

Ad odoratum pertinet fœtor ex corpore exhalans, à quo roboris febris indicium sumitur, quia magnam putredinem subesse significat, ex 8.meth.7. Ad tactum pertinet caliditas, & frigiditas,mollities, & durities, à quibus omnibus roboris febris indicia sumuntur. Hucque spectant multa, quæ apud Hipp. & Gal.leguntur,2. pron. 50. & 56. optimum est,si corpus omne æquè calidum,ac molle sit,textu verò 4. si caput, manus, & pedes frigidi sunt, ventre, costisque calentibus malum; nam vt ait Gal. in Com. indicium est inflammationis cucurbitulæ in modum ad se sanguinem, & spiritum trahentis. Relinquitur postremum genus symptomatum,quod pertinet ad excreta, & potissimùm vrinam, quæ in febribus maximum habet momentum, in qua spectatur substantia, quantitas,qualitas, à quibus omnibus, cùm multum à statu naturali recesserint, febris robur indicatur, propterea cum substantia vrinæ,quæ alioquin futura est serosa, mediaque inter crassitiem,& tenuitatem,1.de cris.12. si nimium crassa,aut turbida; sed cùm vrinarum turbidarum triplex sit differentia; nam vel turbida mingitur, & clara redditur, quia subsedit in fundo matulæ, vel è contra, clara mingitur,& postea turbida redditur. Tertia est, quæ turbida fit,& turbida manet,hæc omnia habentur suo loco fusiùs tractata, nempè decade sexta, quamuis omnes sint malæ demonstrantes magnum febris robur, peioris tamen conditionis est, quæ clara mingitur,deinde turbatur; quæ verò contraria est,melior est, media etiam media est; vel si tenuis, & aquosa, vel in se contineat, quæ continere non debet, aut nihil contineat eorum, quæ continere deberet, ita vt concoqui non potuerit, indicium malum, 1. progn. vltimo si contineat carunculam aliquam, vel squamam, vel adipem, vel carnem, magni roboris febris indicium esse solet; nam caloris hæc colliquantis non solùm adipem, & carnem,sed solidas & corporis partes signa sunt, 2.progn. tex. 35.

Ita si quantitate excedat, aut deficiat magnum febris robur indicare solet,præsertim si deficiat; indicat enim naturam aggredi quidem expulsionem nocui, rectam tamen non posse absoluere:hinc Gal.1.prorrhet. 1. guttas sanguinis paucas admodum exeuntes pro malo habuit. Ad qualitatem verò pertinet color, calor, odor, vbi nigra redditur, color omnium deterrimus est ater, ex 2. progn. 32. & 33.vt pote qui caloris innati extinctionem indicat, & consequenter roboris febris indicium est, Gal. 1. prorrhet. 17. scribit historiam cuiusdam moderatissimam febrem patientis, qui post quartum diem vrinam secreuit substantia quidem tenuem, & colore nigram, similem atramenti pauci copia, multa aqua diluti, qui post septimam diem interijt,itaque quo ad odorem, fœtor exitiosum est indicium,ex Hipp.2.progn. 32. cùm magnam arguat putredinem, sic etiam calor,& acrimonia eiusdem cum succorum acrium, ac exurentium copiam indicat. Licet in sudoribus ex aduerso multò magis timenda est frigiditas, quippe quæ aut summam cruditatem, aut caloris innati extinctionem denotet, ex 1. progn. 24. & 37. & 1. de cris. 12.

Postremò, quo ad habitum attinet, vbi multum à statu secundùm naturam recesserit, magnum etiam febris robur indicat, status naturalis est, vt sit mediocris inter tenuitatem, & crassitiem, 1. de cris. 12. vbi verò tenuitate peccet, indicium esse solet multæ cruditatis, & consequenter roboris morbi,vbi verò crassitie,vel ebullitionis,vel hæterogeneitatis materiæ, quorum vtrunque febris robur indicat. Ex his igitur omnibus rectè perpensis, & ponderatis robur morbi ex vna parte, & ex altera naturæ perpendendum est, indeque, vel malum, vel bonum euentum pro dominio vnius, vel alterius est prædicendum. Sed præter febris euentum præsagire etiam oportet modum euentus, & tempus eiusdem, modum quidem ne auertatur natura ab opere, quod molitur, tempus verò,vt idonea ratione securiùs institui possit.

Quod attinet ad modum,cùm febres putridæ soleant solui aliquando subitò,aliquando pau-

A do paulatim: si subitò, aliquando cum pugna, aliquando sine pugna erit, si cum pugna, & crisi, aliquando per longum somnum, aliquando abscessu, aliquando expulsione materiæ extra corpus. Si cum abscessu aliquando ad partes inferiores, aliquando ad partes superiores, & vtroque modo, aliquando magis ad vnam determinatam, aliquando magis ad alteram, & cum expulsione aliquando fluxu sanguinis, vel per nares, vel per hæmorrhoydas, vel per vterum, aliquando vomitu, deiectione, vrina, sudore. Sed iam aperienda est nobis methodus, qua possimus vnumquemque horum modorum præsagire, vt hac ratione, & ægrotis salutem, & arti nostræ decorem promptiùs comparare possimus.

Primùm ergo an subitò, an paulatim solui debeat febris, conijcimus partim ex ijs, quæ sunt secundùm naturam, partim ex ijs, quæ sunt præter naturam, partim demum ex non naturalibus. Secundùm naturam sunt vires, temperamentum, habitus, ætas, & sexus, consuetudo, & huiusmodi, vbi ex his omnibus, vel saltem maiori ex parte vim inesse obseruauerimus, conijciendum erit febrem potiùs subitò terminaturam quàm B lentè, vbi verò ex aduerso, lentè potiùs & paulatim, subitæ mutationis indicat robur virium, lentæ verò imbecillitas; nam quò robustiores, eò citiùs, & expeditiùs pugnam aggrediuntur, & perficiunt, quò imbecilliores, eò tardiùs, 3. cris. 10. Temperamentum vim indicat subitæ mutationis; vel enim eucrasia idest optima temperatio à natura contracta citiùs se ipsam restituens pristinæ moderationi, vel lapsus eius ad sanguineum, vel biliosum temperamentum, tardæ verò oppositæ conditiones. Habitui verò corporis indicium subitæ mutationis raritas, & mollities sunt; è contra densitas, & durities lentæ. Aetati autem subitæ iuuentus, è contra senectus lentæ mutationis vim præbet. Sexus demum virilis subitæ, muliebris lentæ mutationis indicium præbet.

Præter naturam sunt morbus, causa morbi, & symptomata, quod ad morbum attinet; suscipit vim subitæ mutationis ex robore; nam quantò robustior fuerit, tantò maiorem impetum naturæ infert, quantò imbecillior, tantò minorem, hinc verò subita, vel tarda mutatio sequetur, & propterea Gal. lib. 1. de diebus criticis 10. scitè ad-C modum dicebat non fieri subitam mutationem, vel saltem rarò in morbis post quadragesimum diem, sed maximè vsque ad vigesimum. Causa etiam febris pro diuersa earum ratione, & natura vim afferunt lentæ, vel tardæ mutationis; nam humor quò calidior, & tenuior fuerit, qualis est flaua bilis, eò magis subitam mutationem promouere solet; quò frigidior, & crassior, eò magis lentam, 2. de cris. 11. Symptomata demum quò plura, & vehementiora, eo subitam magis mutationem afferre solent, quo remissiora, & pauciora, eò magis lentam, vbi ergo hoc, vel illo magis rem se habere obseruauerimus, conijcere etiam poterimus de subita, vel lenta morbi solutione.

Postremò etiam hoc ipsum conijcere poterimus ex rebus non naturalibus, atque inter has potissimùm aëris occasione, ad quem redigo cœli statum, regionem, & constitutionem temporum; nam quantò magis ad calidum vergunt, tantò magis subitam mutationem attestabuntur, quantò magis ad frigidum, tantò magis lentam, vbi ergo vel omnia hæc, vel maxima saltem pars ipsorum in id conspirabunt, vt indicent subi-D tam solutionem febris, præsagiendum erit subitò potiùs, quàm lentè terminaturum iri; vbi verò secus, lentè potiùs, quàm subitò, tuncque si euentus fuerit ad bonum, semper concoctione sensim facta; si ad malum, è contra. Ex his igitur cognoscimus, quando putridæ febris solui debeant subitò, & quando paulatinè.

Sed quoniam, cum subitò terminantur, solent aut cum pugna, vel sine pugna solui, opus est, vt nunc perpendamus an cum pugna, an sine illa debeant terminari; id quod assequi poterimus ponderantes robur morbi, & vim naturæ, inde præsagire an cum pugna, an sine. Hoc autem, vt absque errore cognoscamus, naturæ robur ad morbum collatum attendere oportet, illud enim vel ita infirmum respectu morbi erit, vt non audeat pugnam aggredi, vel validum adeo, vt statim conspecto morbo pugnam aggrediatur, proinde ita se habebit, vt vel tandem superet, vel superetur; si adeò imbecillum fuerit, vt non audeat ad pugnam venire, tunc ex Gal. 3. de cris. 10. præsagiendus est subitus euentus ad interitum sine

pugna, vel in principio accessionis cruda adhuc existente materia,& calorem innatum E strangulante, vel in augmento, & vigore (in quo grauissima sunt symptomata naturæ robur destruentia) vel in declinatione vnà cum extraneo calore innatus etiam imbecillus admodum redditus totus exhalat, ex Gal.3.de cris.9. atque hic modus subitæ solutionis nunquam dici potest cum crisi; nam licet subitò fiat, non tamen cum pugna necessariò ad crisim requisita, ex Gal. 1. cris. 20. & 2. cris. 2.

Quòd si validum adeò naturæ robur esse deprehenderimus, vt possit pugnam cum morbo suscipere, siue posteriùs superetur, siue tunc, præsagiendum erit subitus euentus cum pugna, & consequenter cum crisi, vel bona, vel mala, & vtroque modo, vel simpliciter, vel secundùm quid:bona quidem simpliciter, quando & pugnare, & superare prorsus poterit, tuncque mutatio erit ad salutem simpliciter, bona autem secundùm quid, seu imperfecta, quando poterit quidem pugnare, sed non ex toto superare, & tunc mutatio erit non in salutem simpliciter, sed in melius, mala autem simpliciter, quando poterit quidem pugnare, sed ita vt superetur, & tunc prorsus mutatio erit ad interitum simpliciter; mala autem secundùm quid, quando poterit similiter pugnare, F & superari, sed non simpliciter, tuncque mutatio non erit ad interitum simpliciter, sed ad deterius, ex 3. cris. 2. Ita ergo deprehendimus quando cum pugna, & crisi, & quando citra pugnam, & crisim subitò solui debeant; sed quia, vt antea dicebam, cum soluuntur pugna, & crisi, aliquando soluuntur per longum somnum, concocta materia morbifica, sicuti in illis solùm, quæ fœlicem euentum sortiri debent, 2. Prorrhet. 129. aliquando verò per translationem eiusdem extra corpus non tantùm in illis, quæ fœlicem euentum, quantùm in ijs, quæ infœlicem euentum sortiri debent: explicandum nunc est, quando bonum euentum crisi, & pugna sortiri debeat, & qua ratione cognoscere possimus, quando hoc vel illo modo solui debeat.

Quod attinet ad somnum, ex duobus potissimùm dignosci poterit, quando per ipsum crisis futura sit, altero quidem, quod sumitur ex omnibus, quæ fœlicem febris exitum pollicentur, de quibus superiùs abundè pertractauimus; nam cùm non possint diuturno somno solui nisi morbi, qui ad salutem terminantur, vt paulò ante ex Gal. dicebam, vbi nouerimus febrem ex earum genere esse, quæ infœlicem G euentum sortiri debeant, certum esse sciemus non posse somno solui, vbi secus rem se habere deprehenderimus, sperare licebit, quòd etiam somno: sed, vt citiùs cognoscatur, ad alterum caput eorum, quæ talem solutionis modum præmonstrant, cõfugiendum erit, quod nititur naturæ ægrotantis, & morbi; nam vbi vtraque habilitatem habeat ad coctionem per longum somnum, conijcienda erit solutio per longum somnum, vbi vtrumque, vel alterum saltem eidem repugnabit, nequaquam conijciendum erit. Ex febribus putridis illæ habilitatem habent ad hoc genus solutionis, quæ à succis non ex toto putridis, sed semiputridis solùm, neque ex adustis, sed crudis potiùs ortum ducunt; nam sicut illi longo somno nulla ratione concoqui possunt, ita facillimè isti concoquentur.

Ex ægrotantibus verò quicunque temperamento calido, & humido præditi, vt infantili ætate constituti, & vere & hyeme præsertim febre corripiuntur; nam per has ætates, & anni tempora somni longissimi fieri solent, 2. prorrhet. com. 29. & 1. Aph. 15. Quantum verò pertinet ad expulsionem, & abscessum, vtro horum modorum magis H solui debeat, dignoscitur partim ex ijs, quæ secundùm naturam, partim ex ijs, quæ præter naturam sunt, maiorem, vel minorem, habilitatem indicantia ad hunc, vel illum solutionis modum. Inter ea, quæ sunt secundùm naturam vires validæ, quas ex pulsu valido, & magno deprehendimus, expulsionem magis, quàm abscessum pollicentur, imbecillæ è contra abscessum potiùs, quàm expulsionem; vbi enim imbecillæ sunt vires, neque probè concoqui, neque rectè expellere extra corpus possunt, præter vires, ætas etiam spectanda erit, præsertim iuuentus, ac senectus, quarum illa expulsionem, hæc verò abscessum pollicetur; nam sicuti in iuuentute actiones omnes vigent, ita in senectute languent. Habitus etiam corporis spectandus est, qui si densus, inuius, & penè totus obstructus fuerit, potiùs abscessum, quàm expulsionem pollicetur, è contra verò si rarus, peruius, & patens fuerit. Præter ea, quæ secundùm naturam sunt, spectare etiam oportet ea, quæ præter naturam, siue causa, siue morbus, siue symptoma sit, si causa, à

qua

A qua pendet putrida febris, fuerit tenuis, calida, & probè cocta, expectanda magis est expulsio, ex 2. cris. 11. quàm abscessus, è contra verò si frigida, crassa, nec omni ex parte concocta, potiùs expectandus erit abscessus, quàm expulsio; si morbus sit celeris motus, potiùs expulsio, quàm abscessus, si verò tardè, potiùs abscessu, quàm expulsione terminabitur. Inter symptomata verò rigor potissimùm indicat naturam tentantem expulsionem, ex 3. cris. 11. & propterea in tertianis, & quartanis, vbi validi rigores fiant, non solent abscessus fieri, 1. in 6. epidem 11. effuso scilicet humore extra corpus, nequaquam verò delato ad aliquam partem pro gignendo abscessu. Sed quia, siue abscessu, siue expulsione terminantur, varijs modis id fieri potest, vt supra dicebamus, aperienda etiam est nobis ratio, qua possimus distinguere, quando vel abscessu, vel expulsione solui debeant, & quomodo peculiariter id futurum sit.

Primùm ergo, quod attinet ad abscessum, occurrit ante omnia expendendum, an ad superiores, an ad inferiores magis partes futurus sit, quod cognoscitur partim ex humoris peccantis natura, & loco, partim verò ex ægritudinis motu; nam si humor peccans, sua natura sit crassus, si in ventre inferiori contineatur, morbus verò sit de genere eorum, qui tardè mouentur, quales sunt omnes chronici, expectandus est abscessus potiùs ad partes inferiores, quàm ad superiores, è contra verò, si oppositæ conditiones adfuerint, vt apertè, colligitur ex Hipp. & Gal. tum. 3. progn. 23. tum. 3. cris. vltimo. Hoc cognito indagandum erit, ad quasnam superiores, & inferiores magis partes fieri debeat, quod cognoscitur tum ex partis natura, tum ex humoris peccantis speciei, & situ, ex partis quidem natura, quia semper ad eam fiet, quæ reliquis est imbecillior, imbecillior autem esse potest, vel propria natura, vel casu aliquo, & si propria natura, vel simpliciter, vel non simpliciter, sed in hoc, vel illo.

Partes illæ propria natura dicuntur imbecilliores simpliciter alijs, quæ in propria natura in omnibus sunt aptæ percipere excrementa aliarum partium, siue hoc illis accidat, quia vilissimæ sunt, & in nullum institutum factæ, nisi vt aliarum recipiunt excrementa, qualis est cutis, siue quia laxissimæ, vt sunt omnes glandulæ, seu quia, & laxæ, & in continuo motu versentur, quales sunt articuli: illæ verò dicuntur propria natura C imbecilliores non simpliciter, quæ in hoc, vel illo sunt solùm imbecilliores, sicuti cùm accidit partem quampiam alioquin validam in quopiam ab ortu naturæ factam fuisse imbecillam, illæ verò dicuntur imbecillæ non natura, sed casu aliquo, quæ alioquin validæ existentes imbecillitatem ex accidenti contraxerunt, vt casu, percussione, & huiusmodi, vbi ergo abscessum nouerimus futurum, vel in superioribus, vel inferioribus partibus, vt cognoscamus, in qua nam determinatè, inter cætera quæ cõsiderare oportet, est imbecillitas partis, siue à natura, siue à casu contracta fuerit, & si à natura, siue simpliciter, siue secundùm quid, & pro varia ratione roboris, & imbecillitatis, colligere etiam, quæ natura magis, & minùs passura sit abscessum, quòd etiam eò certiùs assequetur, si imbecillitati partis adijciatur coniectura, quæ & ex specie humoris, & ex situ eiusdem desumitur, scimus verbi gratia, ex vna parte cutem partem esse propria natura simpliciter imbecillem, & cognoscimus ex altera humorem peccantem esse tenuissimum, & per habitum corporis difusum, & ex vtroque hoc colligendum futuram crisim ad cutem, vel per pustulas, & scabiem, vel per simplicem coloris mutatio-D nem, vt in arquatis.

Rursus scimus ex vna parte articulos, & glandulas propria natura esse simpliciter in omnibus imbecillas, ex altera verò materiam peccãtem esse crassam, & grauem; locum verò in quo cõtinetur esse ventrem, & ex hoc vtroque colligimus ad articulos, vel glandulas inferiores; sicuti è contra si tenuior, & in loco superiori, vel ad articulos, vel ad glandulas superiores ferri, ad eas quidem, quæ post aures, si in capite; si verò in thorace ad eas, quæ sub alis sunt. Id ipsum etiã dico de partibus, quas imbecillas esse nouerimus non solùm propria natura, & simpliciter, sed in hoc, vel illo, siue à natura, siue casu aliquo id acciderit; nam semper ad eas potiùs futurum abscessum iudicabimus, quibus, & humoris natura, & eiusdẽ situs hoc ipsum attestãtur. Ita ergo præcognoscitur, quãdo abscessus solui debeãt, & qua ratione peculiariter id futurũ sit, sed hoc ipsum tãtumdẽ declarandũ est in expulsione; vt cùm nouerimus expulsione solui debere, cumq; varia sint huius genera, possumus etiã præsagire, quo genere expulsionis potissimùm id futurũ sit.

Occurrit

Occurrit in primis sanguinis fluxus, de quo præcognoscere poteritis inspecta natura **B** ægrotantis, & morbi, nec non anni tempora. Ad naturam ægrotantis pertinet ætas, & temperamentū. Inter ætates adolescentia,& iuuentus vsque ad 35.annum tam in maribus, quàm in fœminis solet apta solutione terminare morbum per sanguinis fluxum 3. progn. 12. & 35. inter temperamenta verò, tum calidum, & humidum,tum calidum, & siccum sanguinis elfluxum afferre solent, illud quidem, quòd multum sanguinem aceruat, hoc verò, quòd acrem, & tenuem.

Natura etiam morbi hoc ipsum indicabit;nam si vel à copia sanguinis,vt in synocho vel ab acri, tenui, & erodente humore ortum duxerit, indicium erit futuræ solutionis per sanguinis fluxum, t. in 1. epidem. 9. sed id etiam ex anni tempore coniicietur;nam vere magis ob sanguinis copiam fieri solent profluuia sanguinis, ex 3. Aph.20.nec non æstate ob bilis redundantiam. Ex qua nam parte magis futurum fit profluuium sanguinis ex naribus ne, an ex hæmorrhoydibus in viris, an ex vtero in mulieribus, præcognoscetur inspecto potissimùm sanguinis fluxus impetu; nam ad quam partē ex dictis irruere videbis,per eam etiam futurum profluuium intelliges; cognoscetur autem im- **F** petus varius ex varijs symptomatibus, quæ sanguinis motum ad hanc,vel illam partem sequuntur,quorum persæpè meminit Hipp.& Gal.præsertim 3.crif.10.& 3.progn.cit. Quòd ergo ad partes superiores, & tandem ad nares feratur, clarè demonstrant difficultas respirationis, præcordiorum contractio, grauitas capitis, pulsus, & palpitatio, splendor oculorum, lacrymæ præter voluntatem fluentes, rubor genarum, & faciei, & cum proximè instat pruritus circa extimam partem narium, & frequens manuum admotio ad ipsas.

Si verò ad hæmorrhoydas, circa lumbos grauitas, & tensio, cui symptomati, si consentiat etiam natura morbi à melancholico, seu crasso humore, & sanguine pendentis, si ætas consistentiæ, in qua plurimùm atræ bilis esse solet, si consuetudo tamò, citiùs futurum profluuium per eam partem coniicietis; ita etiam si in mulieribus grauitas, & tensio circa lumbos, & vterum superueniat, & præter hæc morbus pendeat à multo, vel acri sanguine, & assueta sit ætas, & consuetudo copiosæ expurgationis consentiat, ex omnibus certissimè colligere licebit fluxum sanguinis per eam partem. Sed vomitu **G** etiam persæpè fit expulsio materiæ peccantis, quam præmonstrant non solùm natura patientis ad vomitum prona, & assueta,sed humoris etiam peccantis conditio,seu qualitas, qui faciliùs ad superiora, quàm ad inferiora moueatur, qualis est biliosus præsertim;ac demùm symptomata superuenientia, quæ sequuntur motum humoris in eam partem, qualia sunt nausea, morsus oris ventriculi, præcordiorum contractio, dolor capitis, vertigo, scotomia, 3. de crif. cap. 11. & 1. ad Glauc. cap. 15.

Quòd si deiectione futura est expulsio, cognoscitur similiter partim ex ægrotantis natura in tale genus excretionis prona, qualis esse solet eorum, quos balbos vocamus, 6. Aph. 32. partim ex humoris peccantis specie, ac loco; graues enim, & crassi,quemadmodum pituita, & melancholia, vbi vel in primis venis, vel in caua hepatis continentur,promptè deiectiones expelli solent,3. de crif.3. partim demùm ex symptomatibus,quæ motum humoris ad intestina, qualia sunt iliorum murmur, & suspensio, 4. Aph. 73. præsertim verò si multa copia vrinæ non exeat, ex 4. Aph. vlt. Si verò per vrinam debuerit humor noxius expelli, dignoscitur similiter, & ex patientis natura **H** prona, & assueta tali excretioni, quòd vrinæ vias latas,ac peruias habeat, & ex humoris peccantis specie, & motu, specie quidem si tenuis, & aquosus sit, aut biliosus, aut pituitosus, si acris, & mordax expulsionem sollicitet; motu verò si ad renes, & vesicam feratur, quod ex superuenientibus symptomatibus deprehenditur, qualia sunt dolor, & grauitas circa vesicam.

Postremò si sudore futura sit expulsio,præcognoscitur similiter ex natura egrotantis ad hoc genus excretionis prona, & assueta,& ex specie humoris peccantis,& ex impetu eiusdem: & ex naturis illæ maximè aptæ sunt, quæ constant habitu raro, & poroso, & scatent humoribus tenuibus,3. de caus. sympt. 2. species autem humoris debet esse tenuis, vel propria natura, vel ope caloris innati attenuata, vel arte, propterea biliosas febres frequenter sudoris excretione solui videmus; pituitosas verò, & melancholicas raro, nisi primùm attenuata, & cocta maxima ex parte fuerit materia; impetus autem humoris

A humoris ad cutem, quandoque ex pruritu, quandoque ex robore cutis, quandoque ex superueniente, tam continuis, quàm intermittentibus rigore indicantur, ex 4. Aph. 58. Ex his iam satis, superq; patet, qua ratione pręsagire liceat modum euentus in febribus, non solùm in vniuersali, sed in particulari etiam, quantum ad hunc, vel illum pertinet. Relinquitur, vt paucis aperiamus rationem, qua possimus etiam tempus euentus præsagire, seu præcognoscere non solùm indefinitè, scilicet numquid longo, vel breui tempore solui debeant, sed etiam definitè, idest quota die, aut hora præcisè, præsertim cum crisis id futurum est. Tempus num diuturnum, vel breue sit futurum, cognoscitur ex celeritate, aut tarditate motus ægritudinis sequente robur, aut imbecillitatem causarum mouentium, siue ad salutem, siue ad interitum moueant, quemadmodum Gal. 3. de cris. 4. scriptum reliquit euentum morbi cognosci posse à specie morbi, à vehementia, & à more; itaque statuit breuitatem, & longitudinem debere, & posse cognosci ex motu eiusdem.

Motus verò celeritas, aut tarditas indicabitur, & à morbi natura, & ab anni tempo-B ribus, & ab accessionum successiuis incrementis, & decrementis, & ex ijs, quæ mox apparent, coctionis celeritatem, vel tarditatem, bonitatem, vel prauitatem indicantia, vt 1. Aph. 12. & com. 12. ex Hipp. & Gal. colligitur. Diuturnitatis autem & breuitatis mesuram distinctiùs assequimur, si præter hæc etiam modus euentus à nobis inspiciatur, quia si ad bonum futurus sit, illud perpetuum est, tam in his, qui breui, quam in his, qui longo tempore solui debent, vt nunquam ante coctionem vel perfectam, vel perfectæ saltem proximam soluantur, 3. cris. 10. Quod tempus semper incidet, vel in fine *rigoris*, vel parum ante: quare in hoc casu siue breui, siue longo tempore solui debeat, nunquam ante *rigorem*, sed post prædicendum est tempus euentus; Quòd si ad malum futurum sit, illud etiam perpetuum est, vt nunquam in declinatione, sed vel in principio morbi, moriantur ægrotantes quando natura plurimum à morbo grauatur, & superatur; nam non audet aduersus morbum pugnare; sine autem certamine crisis non fit, vel moriturus ad morbi declinationem peruenire minimè potest, non tamen ad statum necessariò venit; contingit enim ipsum in augmento, & sæpè in prin-C cipio mori, & ratio est, quia in declinatione natura iam morbum superauit, at in declinatione particularis accessionis plurimi intereunt, 3. de cris. 9.

Quare in hoc casu, siue febris sit in genere earum, quæ aut longo tempore, aut breui soluuntur, nunquam, vel citiùs, vel tardiùs tempore augmenti, & vigoris vniuersalis id futurum esse præcognoscimus, sed postquàm nouerimus breui ne, an longo tempore solui debeat, illud etiam præcognoscendum relinquitur, quod maiori adhuc admiratione dignum est, quota die, & hora id futurum sit. Quod attinet ad diem, coniectabitur dies futuri euentus partim ex criticorũ dierum obseruatione, partim verò ex symptomatum grauitate, quæ imminentem crisim præcedere solent. Criticorum verò dierum obseruatio in eo potissimùm constituta est, vt sciamus, qui nam ex ipsis sint indicantes, & qui indicati, & qui iudicantes, & iudicatorij appellantur, & qui neque indicantes, neque indicati, sed intercidentes, & intercalares dicuntur, de quibus paulò infra tractabitur.

Postquàm ergo hæc rectè obseruata fuerint, diem constitutam futurę crisis hoc mo-D do facillimè cognoscere poteritis, cùm ex diebus, qui toto febris decursu incidunt, quidam sint indicatorij, alij indicatorij, alij intercidentes, atque inter indicatorios, & iudicatorios intercedat hic nexus, vt quicquid in iudicatorio futurum est, illud idem præmonstratum sit antea in suo iudicatorio, ex eo, quod in indicatorijs accidere obseruauerimus, præcognoscemus facillimè diem futuræ crisis esse iudicatorium immediatè subsequentem, vt pote si in 4. indicetur futura crisis ex apparentibus signis coctionis, vel prauitatis, ex superuentu grauiorum symptomatum, & huiusmodi, præcognoscemus crisim futuram esse in septima, quæ indicatoriæ proxima est quartæ; id ipsum dico de 11. & 14. de 17. & 20. & ita de alijs.

His tamen adhibitis limitationibus, prima nisi aliquis error incidat; nam ob errores persæpè fit, vt protrahatur vel anteuertatur hoc tempus, protrahitur in euentu bono, anteuertitur in malo, atque secundùm magis, & minùs pro diuersitate erroris, aut maioris, aut minoris errati, ex 1. de diebus crit. 10. Secunda limitatio est, nisi accidat

diem

diem iudicatorium alium esse à die accessionis; nam sicut vbi in vnum recurrant ferè semper fit crisis in indicatorio, ita vbi non recurrant, non semper;nam in die accessionis præsertim iudicatio fieri solet; propterea tam in his, qui imparibus, quàm qui paribus diebus mouentur, vt regula vera sit,quòd in intermittentibus non ex dierum, sed ex accessionum numero denominandi sunt dies, tam indicatorij, quàm critici: in assiduis verò,& nullam ferè exacerbationem habentibus ex horarum numero dies denominationem sumunt. Tertia est, vt nisi euentus futurus sit perniciosus; nam sicuti 4. est index septimæ in salubribus, ita ex aduerso in exitialibus solet esse 6. ex Gal. 1.de diebus crit. cap. 4. Quarta est supposita regulari,& moderata celeritate, vel tarditate motus ægritudinis; nam vbi vel ad celeritatem, vel ad tarditatem multus sit lapsus, solet celeritas diem iudicatorium anticipare, tarditas verò postponere, & propterea quia septima futura erat crisis aliquando sexta, aliquando octaua iudicat.

Quinta,& postrema limitatio est,nisi ea sit, vel accessionis symptomatum vehementia, vt natura coacta in die aliquo intercidente crisim faciat, vt 3. 5. 9. vel 8. vel 10. quando prauus futurus sit exitus. Ita ergo ex dierum criticorum obseruatione dies futuræ crisis præcognoscitur. Sed tunc maximè,& certiùs id fiet, si grauitas superuenientium symptomatum attendatur; nam id perpetuum esse solet, vt vel nox præcedens diem, vel dies præcedens noctem, in qua futura est iudicatio, sit molestior, & grauior nouo superuentu grauiorum symptomatum, 2. aph. 13.& 3.cris.2.propterea si in quarta indicata aliqua crisis vel ex coctionis signis, vel ex incipiente aliqua excretione,& in nocte precedente septimam,obseruata fuerit molestia maior,subitò nihil dubitandum, quòd septima die futura sit crisis.

Qua hora autem præcisè illius diei id accidere debeat,precognoscitur ex accessionis temporibus; nam cùm ad malum futura sit indicatio,ferè semper in deteriori accessionis parte, atque aut in principio suffoco calore, aut in augmento & vigore obruto à vi symptomatum accidere solet; nonnunquam etiam in declinatione eodem exhalante vnà cum extraneo,vt supra ex Gal. 3. cris.9.vbi verò ad bonum, ferè semper in vigore, aut circa vigoris finem. Quando autem magis in prauis futura sit in principio, & quando magis in augmento,aut vigore, & quando magis in declinatione cognoscitur inspecta natura morbi; nam vbi à multa, & cruda materia ortum ducat, timendum ne in principio strangulato calore ante pugnam: vbi verò ex aduerso peccant humores acres, mordaces, calidi, & grauia symptomata afferentes, potiùs in augmento, ac vigore, quia tunc omnia summa sunt, dissipato calore; vbi mediam naturam habuit,ita vt possit cum natura pugnare, etiam in vigore, sed vt victa relinquatur, in declinatione accidit.

Hunc in modum licet præsagire in putridis febribus non modò euentum bonum, vel malum, sed etiam modum euentus, seu viam, & tempus, nec solùm in vniuersali, sed in particulari, ita distinctè, vt & diem,& horam determinatā prædicere valeamus. Sed quia quantum ad euentum ad bonum, tum simpliciter,quando fit mutatio ad salutem, tum secundùm quid,cum fit ad meliùs, siue iam factus, siue futurus sit, relinquitur etiam vnum præcognoscendum, quod futurum respicit, nec sanè contemnendum, quod pertinet ad stabilitatem, aut instabilitatem ipsius, seu ad non recidiuam, vel recidiuam futuram post salutem, aut mutationem ad meliùs; non ab re erit, vt nihil in horum futurorum contemplatione prætermittatur,pauca igitur quædam de ratione præcognoscendi futuram recidiuam hoc loco subijcere expedit.

Qualis nam ergo futurus sit euentus ad bonum,quem crisis aliqua stabilis attulit, & sine recidiua, an potiùs instabilis, & cum recidiua, ex duobus potissimùm fontibus dignoscere poterimus,ex modo scilicet,quo facta fuit crisis, & ex causis ipsius. Ex modo quidem primùm, quia si facta fuerit in die iudicatoria præmonstrata à præcedente indicatoria, in qua signa coctionis apparuerint, speranda est stabilitas, vbi secus timenda est recidiua, ex 4. Aph. 36. 3. progn. 9. & 22. rursus si cum alleuiatione, & tollerantia facta fuerit,speranda est stabilitas sin minùs recidiua, ex Galeno ibidem. Ex causis etiam crisis hoc ipsum dignoscitur, siue secundùm naturam, siue præternaturam fuerint,secundùm naturam quidem,vt vires, temperamentum, ætas, & huiusmodi;nam quantò hæc in meliori extiterint dispositione, tantò tutiorem, & stabiliorem erunt

crisim

A crisim afferentes, quanto è contra, suspectam magis. Præternaturam verò si causa morbifica ex toto eradicata fuerit, speranda est stabilitas, sin secus recidiua; nam quæ relinquuntur in morbis recidiuam facere consueuerunt, 2. aph. 12. cognoscitur autem non eradicatam fuisse ex remanentibus symptomatibus, vt inappetentia, 2. aph. 8. siti, dolore capitis, & huiusmodi, ita si febris de genere earum fuerit, quæ à tenuibus, & calidis succis ducunt originem, speranda magis stabilitas, sin secus, timendum; nam in his minus rationi consentaneum est existimare vnica crisi quicquid noxij humoris aderat eductum fuisse. Postremò si symptomata prædicta inappetentia, sitis, tarda respiratio, &c. post iudicationem relinquantur, timenda est recidiua, tãquam indicium totam materiam non esse victam, si contra speranda est stabilitas boni euentus.

De Curatione in genere. Cap. IV.

B Absoluta cognitione tam præsentium, quàm futurorum circa febres putridas in genere, relinquitur, vt de curatione earumdem generatim similiter (quod erat alterum caput ex duobus propositis in principio) verba faciamus. Posita igitur est harum febrium curatio in tribus potissimùm, in inuentione scilicet indicationum curatiuarum, in recta earumdem dispositione, vt sciamus quid, post quod faciendum sit, ac tandem in recto vsu trium instrumentorum, Diætæ scilicet, Pharmaciæ, & Chirurgiæ, quibus prædictis indicationibus satisfaciamus. Primum igitur, quod ad inuentionem attinet, indicationes curatiuæ (non modò in curanda febre, sed in quouis alio morbo curando) sumuntur partim à rebus non naturalibus, partim à rebus secundùm naturam, partim demum à rebus præter naturam.

Inter res non naturales solus aër spectatur, qui nihil quidem indicat, vbi talis natura suppetat, qualis desideratur, sed vbi contraria ratione sit affectus, indicat sui correctionem vsu contrariorum. Inter verò res secundùm naturam considerantur potissimùm, & vires, & temperamentum, à quibus indicatur conseruatio vsu similium, 9. meth. med.

C cap. 14. & 15. Inter verò res præter naturam spectantur, & morbus, & causa morbi, & symptomata, à quibus omnibus indicatur ablatio vsu cõtrariorum, 11. meth. cap. 12. sed alia atque alia ratione pro diuersitate ipsorum. Morbus itaque cùm dicat intemperiem calidam, & siccam, vel præsentem, vel futuram saltem, indicat refrigerantia, & humectantia, 10. meth. 10.

Causa verò cùm varia, & multiplex sit, varia etiam indicat; putredo, quæ est proxima, & immediata causa, 11. meth. med. 4. duo indicat, alterum, vt quod putredinis iam factum est, sanetur, aut extra corpus educatur, si nullam ampliùs admittat curationem; alterum verò, vt quod ipsius in generatione adhuc est, sistatur, inhibeaturque, 11. meth. med. 10. hoc autem fiet, si causam proximam ipsius (quam diximus esse prohibitam transpirationem, 10. meth. 10.) auferamus: aufertur autem prohibita, euentatio, si quid factum est obstructionis, aut adstrictionis tollatur per ea, quæ obstructionem, vel adstrictionem liberant, 11. meth. med. quæ autem in fieri est, inhibetur per ea, quæ causas obstruentes, aut adstringentes compescunt, vt Gal. ibidem docet.

D A symptomatibus verò, vbi vires deijciunt, vel illis molesta sunt, vt curationem ad se trahant, indicatur, ex Gal. 11. meth. 1. & 12. & 1. ad Glauconem 14. lenitio vsu contrariorum, quæ morbo, & causæ quàm minimùm fieri potest, obsint. Hæ sunt omnes indicationes, quæ in curanda febre putrida nobis se se offerunt, quas vt rectè disponere possimus, primùm antequam opus aliquod aggrediamur, oportet eas inuicem cõferre, in qua collatione reperiemus necessariò vel esse sibi ipsis consentientes prorsus, vel aliqua ratione dissimiles, & discrepantes, vel etiam prorsus contrarias, si prorsus similes sint, nihil est, quod impediat, quò minùs omnibus simul statim satis fiat, 10. meth. 1. si verò sint aliqua ratione inter se diuersæ, vel tales sint vt possit omnibus simul satisfieri, vel non possit: si possit nihil cunctandum, si non possit primùm satisfaciendum erit ijs, quæ sumuntur ab vrgentiori indicante, 3. meth. med. 9. deinde verò illis, quæ futuræ sunt causæ reliquarum, quæ efficientes sunt; postremò ijs, sine quibus nequeunt reliqua fieri. Quòd si prorsus contrariæ fuerint, perpendendum erit, nunquid inter illas

vna quæpiam sit, quæ maximè omnium requiratur, an plures æqualiter, an vna magis reliquis, ita tamen vt ipsæ quoque magnopere desiderentur, 1. ad Glauc. 10. & 10. meth. med. 9.

Si vnum præ cæteris maximè omnium requiri obseruauerimus, ei primùm, & maximè satisfaciendum est, si verò plures æqualiter, illis etiam æqualiter satisfaciendum erit; si verò magis huic, vel illi, quàm alicui alteri satisfaciendum erit ijs, quæ magis requiruntur, alijs tamen minimè neglectis; magis autem requiruntur ex Gal. sententia 8. meth. 9. & 11. eiusdem 3. quæ à pluribus, & efficacioribus indicantibus exiguntur. Neque enim inspiciendus est numerus tantùm eorum, quæ indicant, sed vis, & potestas etiam ipsorum, quæ constituta est, & in magnitudine, & in qualitate ipsorum.

Redigamus rem ad exemplum, ea, à quibus desumuntur indicationes, seu indicantia in curatione febris putridæ, sunt vel res non naturales, vt aër, vel res naturales, vt vires potissimùm, & temperamentum: vel præter naturales, vt causa, morbus, & symptomata; omisso aëre tanquam minimè omnium indicante naturam seruante, cùm indicati etiam rationem subeat, & omisso etiam symptomate vt eo, quod ad vires dirigitur; ex reliquis indicantibus, si ea conferamus ad inuicem, comperiemus nihil esse, quod præcæteris dignius sit, ac magis vrgens viribus, 11. meth. med. cap. 3. propterea intentioni, quæ ab ipsis sumitur, scilicet vt conseruentur, præ omnibus satisfacere oportet, ita vt cùm imbecillæ fiant, etiam si morbus, vel causa, vel symptomata vrgeant, non sit inedia, aut euacuatione aliquid tentandum, sed potiùs refectioni, quantùm vsus exigit, incumbendum.

Post vires, si conferamus causam, morbum, & symptomata ad inuicem, nulli dubium est, nisi symptomata nos magis solicitent, quàm par sit, quòd primùm morbo, & causæ incumbendum erit, propterea quòd sublatis his tolluntur etiam symptomata. Sed vbi accidat (quod frequentissimè euenit) molesta adeo esse symptomata, vt (nisi ipsis statim occurramus) vires deijciant, & morbum augeant, tunc incumbendum est symptomati, 13. meth. med. 1. ita tamen vt morbum, & causam, quantùm fieri possit, minimè lædamus; ita quoque si causam cum morbo, hoc est cum febre conferamus, nulli dubium esse debet, quòd vbi nihil occurrat, ratione cuius magis morbus vrgeat, quàm causa, tunc esse primùm, & magis satisfaciendum indicationi, quæ à causa, quàm quæ à morbo desumitur, quia hac sublata, soluitur etiam morbus, non è contra; nam si quid adsit ex parte morbi, quod magis vrgeat, quàm causa, secus agendum erit, sicuti in febre ardente, ex 9. meth. quia magnitudo caloris, in quo posita est natura morbi, superat magis causam, hoc est putredinē humoris biliosi, vel obstructionē, vel quamcūque aliam: erit proinde magis incumbendum indicationi sumptę à morbo, quàm à causa, scilicet refrigerationi, & humectationi, quàm sanationi, vel inhibitioni putredinis.

Inuentis, & rectè dispositis indicationibus curatiuis, eisdem satisfacere oportet recto vsu trium instrumentorum medicorum, diætæ scilicet, pharmaciæ, atque chirurgiæ, qui in eo constitutus est, vt in assequendis inuentis indicationibus nullus error cōmittatur, vel in quantitate, vel in qualitate, vel in numero, vel in loco, vel in modo, vel in tempore, vel ordine eorum, quæ ad vsum horum instrumentorum pertinent. Exordiar primùm à victus ratione, tū quia reliquis duobus sit natura prius, & nobilius instrumentum, tum quia per ipsum solum primæ, ac omnium dignissimæ intentioni, virium scilicet conseruationi satisfiat, & quoniam ad hoc instrumentum non modò aër, sed etiam cibus, & potus, somnus & vigilia, & reliquæ res non naturales pertinent, explicare singillatim contendam, Deo dante, qua ratione vnaquaque dictarum rerum naturalium generatim vtendum sit in curatione putridarum febrium, idque non solùm quādo satisfaciendum erit indicationibus à viribus sumptis, verum etiam cum ijs, quę, & à morbo, & à causis peti cuique compertum est.

Primùm itaque, quod attinet ad aërem, eo vtimur duplici ratione, altera quidem ad conseruandas vires, altera verò ad submouendum morbum, febrem scilicet, quæ est intemperies calida, & sicca; vires itaque conseruat; tum quia vna cum cibo, & potu concurrit ad reficiendam spirituum substantiam, quæ vna cum humoribus, & partibus solidis est virium basis, tum quia per os, & nares ad pulmonem, & cor delatus frigidior existens temperat caloris excessum; morbum verò pellit ratione contrarietatis, si talis

ad cor

A ad cor feratur. Quare si nobis suppetat aër natura frigidus,& humidus,nihil aliud circa ipsum agendum relinquitur, sed pro gratia habemus,8.Meth.med.nam talis,& ad conseruandas vires, & ad morbum expellendum aptissimus est;danda solùm opera,ne præ sua frigiditate nimia claudat poros, sicque inhibeat effluxus calidæ exhalationis; nam hac ratione & febrem, & putredinem foueret; propterea quò possit ad cor frigidus aër permeare citra externæ cutis stipationem,Gal. 10. meth. med. 8. vtendum est, scilicet vt reliquo corpore optimè pannis tecto solum caput detectum maneat,non quòd omnibus sit caput detectum,sed pro cōsuetudine, ætate,capitis robore,aut debilitate,anni tempore, vel regione, vel etiam corporis habitu,& complexione, vbi verò talis non suppetat natura, arte parandus ijs, quæ à Gal. traduntur 10. Meth. med. & 8.& 11. meth. med. cap. 14. Quod ad cibum attinet multa circa ipsum consideranda sunt, videlicet in primis, an cibandum sit, quantū, quale, quomodo,quo tempore,quo ordine.

Quod pertinet ad primum, cùm semper in contrarijs indicationibus versandum sit, quia vires indicant dandum esse pro sui conseruatione,causa verò morbi,putredo scilicet indicat non esse dandum, quia quò magis natura ciborum coctioni vacat,eò minùs B vel expellendæ, vel concoquendæ putredini intenta est.Quare oportet diligenter perpendere,quid magis vrgeat,atque in hoc casu,vel æquales esse vires vtriusque indicationis erit deprehendere,vel inæquales,atque aut magno,aut paruo excessu:si primum, media quodammodo via incedendum est,neque prorsus nutrire,neque prorsus cibum auferre oportebit,si alterum, vbi magnus est excessus, illi solùm satisfaciendum erit, quod multò magis vrget; vel enim solùm nutriendum,si sint vires, vel nullo modo nutriendum,si sit causa morbifica,si demum excessus vnius ad alterum non sit effatu dignus,vtrique aliqua ex parte satisfaciendum,habita tamen semper hic quoque magis vrgentis ratione. Hæc est methodus, quam tradit nobis Gal. 1. ad Glauc. 10. semper obseruanda.

Sed vbi iam nouerimus dandum esse alimentum, tunc inuenienda est conueniens quantitas, quæ indicatur tum à viribus,tum à morbo, tanquam à præcipuis indicātibus, tum ab ætate,regione, anni tempore, & huiusmodi alijs,tanquam à minùs præcipuis,& C coindicantibus; hucque spectat vniuersa methodus ab Hipp. 1. Aph. tradita,à viribus indicatur quātitas,quia quantò validiores fuerint, tantò minùs indigent subsidio,quantò imbeciliores, tantò magis; à morbo autem dupliciter & ratione causæ, & ratione speciei morbi: morbus indicat quantitatem, quia quantò acutior, & celerioris motus, tantò minùs dandum esse indicat, quantò longior,& tardior, tantò magis,ex 1.Aph.7. & sequentibus:causa verò, quæ est putredo, indicat quantitatem, quia quò maior, eò minorem quantitatem, nisi vires contraindicent, quò minor maiorem, coindicant autem ætas,tempus, anni, &c. quia cæteris paribus pro diuersitate horum modo plus, modò minùs alimenti dandum est,plùs quidem,si id ipsum,& iuuentus, & consuetudo, & anni tempus vernum, vel hybernum consentiant, minùs verò si repugnent.

Quare hæc omnia,vbi in vnum conspirauerint, tunc facilè erit conuenientem cibi quantitatem inuenire, vt si vires validæ fuerint,putredo maxima, status proximus,anni tempus æstiuum,ætas consistens, regio calida,vel nihil,vel parum dandum est;vbi verò discrepuerint,metienda erit quantitas ex vtrisque; habita tamen semper ratione eius, D quod magis vrget, vrgent autem ferè semper magis vires. Inuenta quantitate, qualitas etiam inuenienda, qua, & viribus simul, & morbo,si fieri possit, consulatur,cùm verò qualitatis nomine intelligatur à Medicis substantia, aliquando verò qualitas propriè dicta,vel prima, vel secunda, qualitatem vtroque modo, & considerare, & inuenire oportet in cibo eligendo. Primum igitur,quod attinet ad substantiā, debet ea esse boni succi, & facilis coctionis, & distributionis, 1. Aph. 18. quantum vero spectat ad qualitatem propriè acceptam, sicut substantiæ nostræ (in qua vires continentur) futurus est cibus qualitatibus similis, ita morbo, & causæ dissimilis, ac contrarius esse debet; nam sicut ea, quæ secundùm naturam sunt, similibus conseruantur, ita quæ præter naturam sunt contrarijs pelluntur.

Quòd si accidat contrarias qualitates indicari,videlicet à febre siccitatem,& calorē; à viribus humiditatem,& frigiditatem, caliditatē verò non solum à febre actu ægrum inuadēte, verum etiam à causa putredinis,vt videre erit in prohibita trāspiratione,tunc

Vv 2 spectan-

spectandum erit id, quod magis vrget, alijs non neglectis, & quia ptisana hordeacea qualitates habet, quæ & viribus, & febri, & causæ simul conueniant: viribus quidem, quia similis est substantiæ nostri corporis, & probè nutrit, ex lib. de bon. & vit. suc. cap. 10. febri quidē, quia refrigerat, & humectat; causæ verò, quia detergit, nec obstruit, nec adstringit, propterea reliquis omnibus edulijs præfertur, 1. Aph. 18. 1. ad Glauc. 13. præter ptisanam verò emulsio seminum melonum, vel aliorum trium seminum frigidorum maiorum; panis ex optima farina factus, non admodum fermentatus, sed eleganter coctus, siue tritus, siue in offas diuisus, elotus priùs cum aqua rosacea pro ditioribus, aut alia frigida, vel in tenui iure coctus, sic fercula ex cucurb ita, ex borragine atriplici, acetosa, & huiusmodi alijs, ouorum luteis, oua autem simile alimentum præbent, ac faciat alica, lib. 5. meth. cap. 2.

Sed vbi præter hæc carne opus sit, conuenit caro pullorum, in aqua elixa, in qua oxalis, & borrago bullierint, gallinæ quoque iuuenculæ, quæ magis refrigerent, tum extremitates, nempe alæ, quòd ob exercitium minùs excrementitiæ sunt, tum etiam quia ventriculis biliosis, quales persæpè sunt in febribus, magis accommodatæ, porcellorum etiam pedes hoc nomine conceduntur. Vbi autem maiori virium refectione opus sit, testes gallorum, & oua sorbilia, ex 1. ad Glauc. 9. valde ex vsu sunt; in hoc censu est vocata torta, aut contusum, nec non etiam succus carnis in duplici vase paratus, neque propterea carnes omnes probantur, sed pullorum potissimùm, quia vbi hæc suppetit omnium melior est; vbi autem ea careamus, eiusdem loco vituli, & castrati caro in vsu esse potest, quamuis in his partibus, in hoc nempe Messanensi agro, caro vitellina non vendatur, altera verò certis quibusdam temporibus, quæ etiam humidissima est, & difficilis coctionis, & quæ etiam ventriculum subuertere solet.

In carnium prædictarum penuria, aut defectu, aut quia ipsi ægrotantes carnem abhorreant, possemus, tunc carnium loco piscibus vti, ex Gal. loco cit. ex piscibus autem squamosi, & saxatiles, vel maritimi prope scopulum degentes magis ex vsu sunt, & exigui potiùs, quàm magni; nam vt hi duræ sunt coctionis, & substantiæ crassæ, & lentum, & crassum gignunt succum, ita illi sunt faciles coctu, & tenuem, ac subfrigidum, & humidum succum afferunt: parandi sunt potiùs elixi, quàm assi. Fructus, olera, & huiusmodi possunt aliquando ægrotantibus concedi, statutis tamen temporibus, ac sub infra scriptis regulis, maximè autem refert illud alimentum propinare, quod maximè ab ægrotante appetitur, licet paulò deterior sit, vt 2. Aph. 38. scriptum est; propterea consideranda veniunt inter hæc, quæ, magis, & minùs concedi possint.

Quod attinet ad fructus arborum; fructus ij concedendi sunt, qui non facilè corrumpuntur, quales potissimùm sunt pruna damascena, cerasia, *visciole* nuncupatæ, mora, & huiuscemodi concedi possunt in modica quantitate; refrigerant enim, & humectant, & propterea Gal. de his loquens 1. ad Glauc. 9. gustari posse ait, non his expleri. Quod attinet ad melones, & cucurbitas tantopere exoptatas, dicendum est cucurbitam coctam nullum reijcere, præsertim illam, quæ à nostratibus celso nuncupatur, oblonga, alba, & durior longè difficiliùs putrescit alijs, verùm cucurbita est, quæ succum frigidum, & humidum generat, paucique alimenti, & multos apparandi modos admittit, si tamen in vētre corrumpatur, succus valde malus est, de bon. & vit. succ. melones verò quantùm humectant, refrigerant, & detergunt, tantùm concedi possunt, quātùm etiam in bilem facilè conuertuntur, & ventriculum perturbant, lib. de bon. & vit. suc. cap. 8. non possunt proinde ita facilè concedi; nullus enim horum est boni succi, & nisi statim aluum subeant, corrumpuntur, & ex corruptela humorem prauum generant, non longè à prauis venenis, de bon. & vit. suc. cap. 8.

Ex oleribus lactuca, intubus, cichoreum, flores borraginis, & huiuscemodi alia refrigerantia, & humectantia concedi possunt; sed inuenta iam quantitate, & qualitate alimenti, considerandus est modus propinandi; nam, inuenta quantitate, videndum est, debeat ne tota simul, an partitis vicibus tribui, ita vt parum, & sæpè nutriatur, qua in re vires potissimùm spectandæ sunt, & sic diuersa inspecta ægrotantium dispositione, diuersa etiam propinare oportet, nam eo modo dandum est, quo concoqui possit, propterea vbi validæ apparuerint vires, multa portio alimenti vnica vice propinari poterit, vbi verò imbecillæ, exigua danda est; nam multa, aut extinguet virtutem, aut

non

A non concoquetur; ficuti autem virium, ita etiam & ætatis, & regionis, & anni temporis, consuetudinis, & huiuscemodi circumstantiarum, quæ cum viribus simul indicant, ratio habebenda erit; propterea decrepitis, & conualescentibus parum, & sæpè dandum alimentum est. Iuuenibus autem, adolescentibus, & in primo senio constitutis multùm, & raro, 1. Aph. 17. & lib. 5. de sanit. tuen. cap. 4. Pueris autem cum plurimùm calidi innati habeant, & multa fiat dissipatio caloris, hoc est substantiæ calidæ, & humidi radicalis, ratione que continui augmenti multùm, & sæpè, sicut æstate, & autumno dandum est alimentum, sed paucum, 1. Aph. 15. 17. 18. vere autem, & hyeme copiosiùs, sic in regionibus proportione dicta seruata, ita assuetis semel totum, vel partitis vicibus, oportet etiam consuetudinis rationem habere, Hipp. 2. acut. 22. & 29. 1. aph. 17. Quod ad tempus pertinet, nisi quid aliud obstet, tempus opportunissimum est, cum existimatur ingestum priùs alimentum confectum iam esse, & corpus minùs à febre vexatur, contingit autem vexari minùs, vel in integritate, si febris sit intermittens, vel in remissione saltem si assidua, deprehendetur autem remissionis tempus ex in-
B dicio ab Hipp. tradito 1. acut. 46. & 4. acut. 39. scilicet quando calor ex thorace ad pedes descenderit.

Quod si nullam remissionem manifestam habuerit, sicuti synocha; hora consueta est eligenda, 11. Meth. med. cap. 21. At si febres habeant accessiones quidem, sed inter eas paucissimum sit spatium, aut quòd subintrent ad inuicem, quemadmodum in longo interuallo, aut longa remissione, facilè tempus nutriendi inuenitur, ita è contra difficilè admodum, vbi accessiones vel nullum habeant spatium, aut subintrent inter se, vnde necesse erit nutrire ægrotantem adhuc summè calentem, aut in initio accessionis, quod vtrumque est pessimum. Quare, vt dicebat Gal. 11. meth. med. cap. citato debet Medicus præcognoscere speciem febris, quia, quæ non transcendit septimum diem cum robore virium, quòd deficere non debeat ante illud tempus, potest iubere, vt ab omni cibo abstineant ægrotãtes, sin febris nonam aut vndecimam, seu decimamquartã diem sit transgressura, aut quòd terminatura sit in septima, quia tamen vires non possunt vsque ad tempus illud durare, necesse est omninò nutrire, proinde dicebat Galenus in
C eiusmodi casibus idipsum peragendum esse, quod fieri solet in re maximè dubia, atque ancipiti, videlicet eligendum esse tempus minùs noxium, distinguendo ab eo, quòd magis sit nociturum, quod fiet ex loco affecto cum ipso affectu simul ponderato, simulque, & accessionis, principij, ac summi vigoris cognito more, siquidem vbi iecur, vel ventriculum phlegmone prehendit, perniciosissimum est ante accessionem cibare, vbi hæc abest, & virtus infirma sit, vtilissimum est.

Summi autem vigoris, & accessionis initij mos ita conijciendus est. In summo vigore eodem Gal. authore notabis an citra magnitudinem febrilis caloris, siccus sit, & squalens, an verò citra squalorem vigens: priorem namque humectante victu madefacere oportet quamprimùm, in secundo verò, hoc est quando vigor est cum calore vrente, sed sine squalore expectare oportet quousque plurimùm caloris se remittat. Principij verò accessionis morem ita estimare oportet, an scilicet principium corporis extrema perfrigeret, & magnam sanguinis reuocationem ad interiora corporis faciat, an omnino corpus non premat, si primo modo nihil offendes paulò ante cibans, si secundo mo-
D do, cauenda est ante accessionem cibatio, tanquam res maximè noxia: at verò si principium non faciat magnam intro reuocationem caloris, parum tunc temporis existimandum est, tanquam facilè, & mansuetum, quasi quòd ex hoc loco Galenus velit nos posse, ac debere in initio accessionis vbi calor non retrahitur ad interiora, nutrire, quẽadmodum vbi frigidior, quàm par sit, vel calidior, calefaciendum, aut refrigerandum. Remanet ordo, de quo parum refert habere curam in ventriculo sano: si verò malè affectus, *v. g.* si relaxatus sit, in hoc casu præferenda sunt adstringentia, & corroborantia, si adstrictus è contra.

Ex his, quæ de cibo tradita sunt, facilè cuique est nosse, quid in recta potus administratione præstandum sit; nam primùm certum est potionem, vbi cibus cõcessus fuerit, conuenire, tum quia per se vires reficit, humores potissimùm resarciendo, 11. Meth. med. 3. tum quia coctioni cibi conducit, 1. primi doct. 4. cap. 2. in quanta verò mensura dandus sit, deprehenditur ex viribus, & causa morbi; nam valida causa non admittit

validam

validam potionem eo modo, quo dictum fuit de cibo. Vires autem requirunt, nisi immoderatior sit, quàm vt possit confici. Qualis autem eligendus potus sit, indicatur à viribus, & à causa; nam substantia debet esse boni succi, & naturæ familiaris, quantùm patitur morbus, & causa; qualitas verò, si medicamenti loco propinetur, debet alia, & alia esse prout vel ratione morbi, vel ratione causæ datur; nam ratione morbi indicatur refrigerans, & humectans, ratione causæ persæpè incidens, detergens, vrinam, & sudorem promouens, si verò non medicamenti loco datur, futura est similis substantiæ nostri corporis; ita enim vires magis conseruabit, quòd si aliæ qualitates à morbo, & à causa, aliæ verò à viribus indicantur, vtrique satisfaciendum erit, & primò ei, quod magis vrget.

Genera autem potionum antiquis vsitata in acutis tria sunt potissimùm, vinum, mulsa oximel, 3. acut. per totum. Quod ad vinum attinet, cum tempestiuè adhibitum prodesse, intempestiuè verò obesse possit, considerate admodum propinandū est; prodest, si tempestiuè detur, quia vires reficit, partes exiccatas humectat, concoctionem iuuat, euocat sudorem, & vrinam. Verùm quia, vt calidum febrem auget, vt tenue, & permeabile obstructionem auget secum rapiens crudos humores, 3. acut. 2. propterea, vt opportunè detur, curandum est; nam non propinandum est priùs, quàm apparuerint signa coctionis, 11. Meth. med. 9. 1. ad Glauc. 9. & vbi febris fuerit ardens, eligendum est semper tenuea, quosum, & subdulce. Mulsa verò vt minùs reficit vires vino, ita causam morbi magis oppugnat, detergit, & obstructiones hoc nomine tollit, 11. Meth. med. cap. 10. calefacit tamen non parum, ita vt in febribus ex vsu non sit, quòd non præstat apomelli ex aqua, & fauis mellis confectum. Oximel efficacissimum est aduersus obstructiones à crassis, & lentis succis ortas; incidit enim, detergit, & extenuat, & nisi optimè dilutum fuerit, neruos lædit, ex 3. acut.

Aqua postremò, & vt alimentum, & vt medicamentum prodest, vt alimentum resistit exiccationi, quæ continuò à febre fit, coctioni, ac digestioni solidi alimēti conducit, & non nihil etiam nutrit, cùm non sit pura, & simplex; vt medicamentum verò prodest, quia febris naturæ è diametro opposita est, 11. Meth. med. & 1. acut. 18. & 42. Obseruatum tamen ab Hipp. est 3. acut. de aqua biliosis naturis eam magis infestam esse, quàm mulsa; nam cùm magis moretur in hippochondrijs, bili in hepate, & ventriculo collectæ occurrens facilè in eius naturam permutatur, at mulsa celeriter per venas permeans hoc periculum non affert. Modus autem dandæ potionis alius futurus est; quando vt medicamentum, & alius quando vt alimentum datur; nam si medicamenti loco propinetur, semper ex vsu magis erit totum simul copiosè exhibere, nisi summa adsit caloris imbecillitas, 9. Meth. med. 5. vbi verò alimenti loco offertur, aliquando totum simul, vbi vires validæ fuerint, aliquando etiam, imò frequētiùs partitis vicibus.

Tempus autem opportunum dandæ potionis est, sicuti de cibo dictum est, cum præcedens iam effluxerit à ventriculo, & accessio multùm distauerit, nisi fortè vires secus indicent, aliquando tempus opportunissimum erit vigoris finis, cum scilicet potio vt medicamentum potiùs ad euocandum sudorem, quàm vt alimentum datur; tunc enim vt obseruat Gal. 2. crif. 3. maximè succedere solet somnus, & interuentu somni sudor. Postremo quod ad ordinem attinet, vel à cibo danda est potio vniuersa, quod munus laudabile est, vel iteratis vicibus interponēda est potio cibo, quò meliùs fiat mixtio solidi, ac tenuis alimenti, sicque promptiùs, & concoquitur, & distribuitur alimentum.

Aëri, cibo, & potui succedit somnus, & vigilia, quibus sicut in sanitate, alternatione indigemus, ita & in morbis; nam per hæc; & vires conseruantur, & calor innatus vegetior manet: vires conseruantur, quia alimento indigent, non solùm cocto, sed etiam distributo, coquitur per somnum, distribuitur per vigiliam. Calor enim innatus vegetior est, quia quiete, ac somno reparatur, vigilia moderato motu, qui in expansione fit, euentatur; propterea vtraque hæc, vbi moderata fuerint, ad conseruandam sanitatem faciunt, ita vbi immoderata fuerint, mala euadunt, ex 2. Aph. 3. nam vigilia humores assat, sicut somnus elixat, 2. acut. vlt. quare, & in febricitantibus etiam, siue morbum, & causam ipsius, siue vires spectemus, indicatur in neutro horum excedendum esse, sed moderatè agendum; nam licet humectet somnus, vigiliæ verò exsiccent, 4. in 6. epidem. 17. febrisque humectationem potiùs requirat, quàm exiccationem, licet ad coctionem

semi

A semiputris humoris conducat, nec non ad sudoris promotionem, quæ à causa indicantur, tamen vbi immoderatior fuerit, sua incommoda affert; nam, & noxios humores diutiùs in visceribus retinet, & internas partes calefacit, & caput replet, & excretionis genus quodcunque, excepto sudore, reprimit, & vires eneruat, quare, & eo moderatè vtendum est. Tempus opportunum ipsius est vigoris finis, vel declinatio, importunum verò accessionis principium, vel incrementum, quia tunc, vel contrahuntur, vel contracti sunt humores noxij ad viscera; somno autem augetur hæc attractio, cùm potiùs sit vigilijs aduersus ipsam pugnandum, vt 2. Aph. 1. docuit Gal. semperque à cibo magis per vnam, vel per alteram horam instituendus est, quàm ante cibum, 6. epidem. 18. tunc enim sicuti à cibo propellitur materia somni ex Aristotele 6. cap. de somno, & vigilia, ita per somnum meliùs coquitur cibus.

Modus autem, vt benè vniuersum corpus tegatur, remanente tantùm libero perspiratu in facie; ita enim occurretur incommodo caloris, qui per somnum internis partibus conciliatur, vt possit aër liberè inspirari frigidus, nec incurritur in aliud incommo-B dum, vt calidi effluxus intro retineantur: nam residuum corporis optimè est tectum; cùm verò somnus varijs modis decumbentes retinere possit, inter omnes in latus dextrum, deinde in sinistrum laudatur, quamuis limitari hæc propositio à consuetudine soleat. Somno, & vigiliæ succedit motus, & quies, quorum eadem ferè est ratio; nam sicuti quies ad somnum, ita vigilia ad motum se habet, propterea sicut somno, & vigilia moderatè vtendum est, ita, & motu, & quiete. Sed febricitantibus magis conuenit quies, è 4. in 6. epidem. 15. & 3. in 6. 31. nam vigilia calefacit, & exiccat, somnus autem contra, & propterea Hipp. ibidem in calidis naturis laudat quietem, & Prodicum reprehendit, qui labore febricitantes macerabat, ita etiam causa febris, putris scilicet humor indicat quietem, quia in hac meliùs coquitur, quàm motu, 4. acut. 44. sola excretio indicat motum, sed leuem ob vires, & calorem, & siccitatem, quare in remissione leues frictiones non sunt reprobandæ.

Quòd ad animi accidentia spectat, eadem est ratio; nam tranquillitas animi respondet quieti, perturbatio verò motui, 4. in 6. epidem. com. 5. quare tàm omnis animi C perturbatio fugienda est, tùm potissimùm iræ, vt potequæ feruorem sanguinis afferat; minimè omnium nocent gaudium, & spes, quia exhilarant, & ad exteriora reuocant calorem. Si tamen immoderata hæc fuerint, nocere etiam possunt. Postremò quod spectat ad excrementorum retentionem, & euacutionem, fas est, vt quæ superuacanea sunt, excernantur, vel sudore, vel vrina, vel alia excretione; si verò quippiam naturæ amicum effluat immoderatiùs, illud retinendum, ac supprimendum erit ea ratione, qua suis locis dictum fuit, nempe Quinta Decade. Et hæc de primo medicinæ instrumento, nempe victus ratione, & de recto vsu, & recta administratione Diæta dicta sint.

Nunc occurrunt alia duo instrumenta, nempe chirurgia, & pharmacia, de quibus agendum proponitur; hæc enim duo sunt illa, quibus potissimùm aduersus morbum, vel causas, vel symptomata pugnamus; proinde de horum recto vsu diligenter tractandum, vt inde assequamur intentiones curatiuas, quæ ab illis iam dictis, morbo potissimùm, & causa desumuntur, ijs mediantibus satisfacere valeamus. Primùm de causa fe-D bris agentes, quæ vt supra dictum nihil aliud est, quàm putredo; cuius duæ sunt indicationes vna, quę respicit id, quod factum est, altera id, quod adhuc est in fieri. Rursus id, quod putrefactum est, considerari potest duobus modis, vel quatenus reduci potest ad benignum per coctionem, vel minimè: si potest reduci, tunc non est opus nisi coquentibus auxilijs, at si ex toto putruerit, ita vt non possit ampliùs ad benignum reduci, necessarium est vt detrahatur, quod pluribus auxilijs fieri consueuit, præcipuè verò sanguinis missione, vel purgatione, de vtroque agendum proponitur initio facto à sanguinis missione.

De Chirurgico instrumento.

Circa huiusmodi argumentum sanguinis missionis nonnulla se se nobis consideranda offerunt, de quibus breuiter agemus; nam in re, quæ paucis determinari potest, & ad praxim reduci, superfluum est in longum sermonem protrahere; miror autem Massariam, & Augenium, qui tantùm temporis, tantam eloquentiæ vim, & facultatem in hac

hac re determinanda consumpsere, quæ breui & compendioso sermone doceri potest, E quam proinde duobus capitibus perstringere curabo, & breuissimis quidem. Primum est an sanguinis missio conueniat. Secundum quis sit ipsius rectus vsus, qui ad vbi, quantum, modum, quando, & ordinem reducitur.

Quantum pertinet ad primum, duo necessariò requiruntur, vt præsidium aliquod conuenire dicatur, primum est, vt requiratur, hoc est, vt sit necessarium: secundum, vt toleretur: requiritur, quotiescunque indicatur, toleratur verò, quotiescunque nihil sit, quod contraindicet, vel si sit aliquid, quod contraindicet, illud vrgeat minùs. Indicans autem sanguinis, quale sit non ita clarum est, quandoquidem nonnulli dicunt esse magnitudinem morbi, verùm, vt breuis sim, dico hoc esse non posse; nam magnitudo est genericum indicans, sanguinis missio est indicatum specificum, hoc est auxilium determinatum, non potest autem indicari ab indicante generico, quale est magnitudo morbi, quæ indicat magnum, & extremum auxilium, iuxta illud extremis morbis extrema remedia; extremum remedium est duplex, aliud in genere, aliud in specie, magnitudo morbi indicat magnum, & extremum auxilium in genere; nam si vera est hæc F Galeni propositio 9. Meth. med. cap. 12. & à nobis superiùs, dum de natura indicantis ageremus, declarata, quòd vnum non nisi vnum indicat, illud autem vnum, vel genericum est, vel specificum: inter indicans, & indicatum debet esse proportio, quando indicans est genericum, conuenit etiam, vt indicatum auxilium sit genericum; at magnitudo morbi (vt discurrenti apparet) est indicans genericum, non potest ergo nisi indicare auxilium genericum, hoc est auxilium magnum, alioquin dicendum esset vnum indicans sub ratione vnius posse indicare plura, quod est cõtra regulas Methodi traditas à Gal. loco cit. & pluribus alijs in locis, vbi dicit, quòd vnum indicans indicat vnum, quatenus vnum est respectu vnius, & eiusdem ad idem, & secundùm idem, eodẽ modo, eodem tempore se habens, at sanguinis missio est vnum indicatum specificum, magnitudo morbi indicans genericum. Non igitur sanguinis missio poterit à magnitudine morbi indicari per se primò; nec per consequens magnitudo morbi erit indicans sanguinis missionis.

Sed cùm duplex sit indicans sanguinis missionis, auth. Gal. lib. de curan. rat. per sanguinis missionem cap. 20. 4. meth. med. 6. 9. meth. med. 11. & alibi, quod confirmauit Auicennas lib. 1. fen. 4. cap. 20. aliud euacuatorium, aliud reuulsorium: primum G indicans nihil aliud est, quàm, eodem Galeno authore, plenitudo, quæ duplex est, vna ad vasa, alia ad vires, vtraque, vel præsens est, vel imminens, si igitur adsit plenitudo, vel præsens, quæ magnum morbum faciat, vel ipsum facere possit, ea est, quæ indicat sanguinis missionem. Quare magnitudo, vt magnitudo est, non indicat sanguinis missionem, nisi secundariò, quatenus fit à plenitudine, ita vt dicendum sit, magnus morbus à plenitudine indicat sanguinis missionem, quæ est magnum auxilium. Contra hanc determinationem est huiusmodi instantia; nam cùm indicationes sanguinis mittendi desumi non debeant, nisi vel à morbo, vel à causa, vel à symptomatibus, non à morbo, vt ostensum est, nisi per accidens, quatenus fit à plenitudine, ergo sequitur, quòd vel à causa, vel à symptomatibus, at symptomata, vt talia sunt, non requirunt, ergo sequitur, quòd ab ipsa causa, sed causa febris propositæ est putredo, ergo sequitur, quòd à putredine sumitur indicatio sanguinis mittẽdi atqui cũ putredo fiat à cacochymia, in illud H inconueniens incidemus, quòd indicans sanguinis mittendi in febribus sit cacochymia.

Nam cùm à Gal. lib. 11. Meth. med. cap. 15. tradita sit illa famosissima propositio, quæ in omnium Medicorum ore semper existit, nempe quòd saluberrimum sit in omni febre putrida mittere sanguinem; cùm autem in febre duo sint, morbus, & causa, quæ est cacochymia, ex qua fit putredo, non ratione morbi, nempe febris, quia cum sit passio calida, & sicca, non indicat euacuatorium auxilium, sed refrigerãs, & humectans, neque ratione putredinis, quia hæc indicat exiccationem, abstersionem, & apertionem ex Gal. 11. Meth. med. cap. 14. & 8. Meth. med. cap. 4. ergo sequitur, quòd ratione cacochymiæ veniat mittendus sanguis, quare magnitudo morbi à cacochymia indicabit sanguinis missionem: verissima igitur erit propositio, quòd magnitudo morbi indicabit sanguinis missionem. Confirmatur hæc propositio ex eo, quod dixit Gal. 11. meth. med. cap. 15. mitti sanguinem in febribus, vt exoneretur natura à sarcina, qua preme-

A premebatur, qua exonerata faciliùs reliquum consequitur natura, sed sarcina, quæ premit naturam in febribus putridis, est putredo ortum ducens à cacochymia, est igitur à cacochymia desumenda indicatio sanguinis mittendi. Quòd verò putredo sit sarcina premens naturam in febribus putridis, cuius gratia mittitur sanguis, probatur similitudine desumpta à febre synocha, in qua mittitur sanguis ratione auferendæ sarcinæ, pari ratione sanguis mitti debet in febribus putridis, vt tollatur sarcina, sed in synocha est copia sanguinis, in putrida verò est cacochymia, & putredo, quare dicendum erit, & à copia sanguinis, & à cacochymia mittendi sanguinis sumi indicationem; non igitur plenitudo, sed magnus morbus, tam à sanguinis copia, quàm à cacochymia, & putredine est, vnde sumitur indicatio sanguinis mittendi, atqui cùm tam à copia humorum, & sanguinis, nec non & à cacochymia fiat magnus morbus, sequitur, quòd à magnitudine morbi desumi debeat indicatio sanguinis mittendi.

Corroboratur hæc à Gal. 4. meth. med. cap. 6. vbi docet ab indicantibus eodem modo se habentibus indicari sanguinis missionem, à quibus indicatur purgatio, sed purgatio à copia vitiosi humoris, & à vehementia morbi desumitur, ita quoque, & missio B sanguinis, vel propter abundantiam sanguinis, vel propter magnitudinem morbi. Ex hoc loco duo afferri videntur indicantia, vnum est abundantia sanguinis, alterum est magnitudo morbi, quasi Galenus velle videatur, quòd magnitudo morbi sit quid distinctum à plenitudine. Quoties igitur adest magnus morbus, toties est mittendus sanguis, at à plenitudine, & cacochymia fieri potest magnus morbus, videtur etiam sequi necessariò magnitudinem morbi esse indicans sanguinis mittendi.

Adsunt aliæ authoritates à Gal. desumptæ confirmantes eandem conclusionem, & primò 8. meth. cap. 4. vbi scribit in curatione febris ephemeræ ab obstructione mittendum esse sanguinem nullis apparentibus signis plenitudinis, addens rationem, quæ est, quòd ex sanguinis missione euacuabitur vitiosi humoris portio, qua euacuata faciliùs curabitur medicamẽtis deobstruentibus cutem, & hic locus est famosissimus, quem multi interpretantur, & variè quidem; sed per vos ipsos videre potestis authores, quia nolo conterere tempus, nec longiori lectione animos vestros confundere, cùm potissi-C mum exiguæ considerationis vtilitatem extrahere possitis. Huic loco addo alium ex *Gal.* 5. meth. med. cap. 14. in fine, vbi tractans de curatione vlceris, pulmonum docet sanguinem esse mittendum, quando limus vitiosus, & crassus totus fuerit; non enim loquitur de ipsius sanguinis multitudine.

Postremò Gal. 3. in 6. morb. vulg. cap. 8. & 29. secuit venam in illa muliere cacochyma, & extenuatissima, & copiosè quidem, nam in primo die detraxit sesqui libram, rursus postridie librã, tertio vero die non multò plus selibra; nam erant vnciæ octo. Tandem idem Gal. 9. Meth. med. cap. 10. statuit euacuationem quandam, seu potiùs curandi rationem per euacuationem, quam ipse epicrasim vocauit, quæ est euacuatio praui, & vitiosi humoris, & boni per alimentum, restauratio, sed huiusmodi euacuatio fit per sanguinis missionem, ergo, &c. Vltimo loco Auic. 4. primi cap. 20. scribit esse mittendum sanguinem, quamuis non sit necessarium, hoc est, vt multi interpetrantur, nullo existente plenitudinis signo. Quare ex his authoritatibus videtur cõcludendum sanguinem esse mittendum in cacochymia, ergo à magnitudine morbi, cùm tam ex pleni-D tudine, quàm ex cacochymia fiat magnus morbus: indicatur igitur sanguinis missio à magnitudine morbi.

Qui tenent hanc opinionem, quòd magnitudo morbi sit indicans sanguinis missionis, in duplici versantur discrimine, alij sunt qui dicunt magnitudinem morbi considerari duobus modis, vno modo, vt magnitudo sit à copia sanguinis, altero verò vt sit à cacochymia: primo modo dicunt magnitudinem morbi indicare sanguinis missionem; secundo indicare purgationem. Alij verò diuidentes magnitudinem morbi, ita loquuntur, vna est magnitudo morbi, quæ duas habet conditiones, nempe robur virium, & ætatem florentem, altera est, quæ priuatur his duabus conditionibus, prima indicat sanguinis missionem, quia est magnitudo morbi specifica, duabus prædictis conditionibus limitata. Sed si rectè contemplemur vtramque opinionem, videbimus vnam, & eandem rem dicere, sub diuersis tamen verbis: nam illa magnitudo morbi, quæ duabus hisce conditionibus est circumscripta, eadem procul dubio est cum illa, quæ ortum

ducit à plenitudine sanguinis, siue ipsam simpliciter, siue secundùm quid consideremus, in qua sanguinis dominium habet semper, ex quo sanguine omnes partes corporis nutriuntur, simulque adest copia, & qualitas spirituum, qui Galeno authore 12. meth. med. cap. 7. virtutum omnium, ac facultatum sunt fundamenta, & à quibus robur ipsarum conseruatur, in huiusmodi igitur magnitudine necessariò adest robur virium, pro varia tamen natura, & hominis complexione.

Qui igitur dicunt magnitudinem morbi ortum ducentem à plenitudine, idem asserunt, atque illi, qui dicunt magnitudinem morbi limitatam duabus conditionibus prædictis, videlicet robore virium, & ætate florente. Igitur, vt dicebat Gal. lib. de curan ratione per sang. miss. cap. 13. primus scopus sanguinis mittendi sit magnitudo morbi cum robore virium, magnitudo illa est, quæ agendum indicat, robur verò virium id, quod permittit, nec agendum prohibet, siquidem contingit aliquando affectionem indicare, è contra verò languorem virium prohibere, & non permittere: verùm cùm ab annorum numero non sumatur indicatio mittendi sanguinis, vt eodem loco docet Galenus, hinc est etiam, quòd ætas sæpè coindicat, hoc est concurrit, sæpè etiam repugnat, seu contra indicat.

Cùm itaque magnitudo morbi à plenitudine adiunctum habeat robur, tanquam signum illius humoris, à quo partes nutriuntur, quæ sunt fundamenta roboris virium, ætas verò vt plurimum sit signum ipsius roboris, hinc est, quòd Hipp. & Gal. determinarunt esse mittendum sanguinem in ea morbi magnitudine, quæ robur virium, & ætatem florentem adiunctam habet; his duabus prærogatiuis designantes magnitudinem à plenitudine ortum ducentem, & præsertim per robur virium circumscribitur ex plenitudine magnitudo; nam in ætate etiam declinante potest esse magnitudo morbi cum robore virium. Altera verò magnitudo morbi, quæ his duabus conditionibus priuatur, cùm fiat à cacochymia, à qua indicatur auxilium magnum quidem, sed medicamentum purgans, non sanguinis missio, ea igitur est, quæ non potest indicare sanguinis missionem, cùm non adsit robur virium, nempe permittens; possumus etiam dicere cacochymiam esse in duplici differentia: alia est quæ sanguinem adiunctum habet, alia est, quæ caret copia sanguinis, prima refertur ad plenitudinem impropriè dictam, in qua mittendus est sanguis, cùm adsit indicans, & permittens, in secunda verò non est mittendus sanguis, sed solùm purgandum est, cùm adsit indicans purgandi, non sanguinis mittendi; dicere igitur magnitudinem morbi cum robore virium, est dicere magnitudinem morbi ex repletione, eoque magis si adsit ætas florẽs, quemadmodum dicere magnitudinem morbi absque prædictis conditionibus, est dicere morbi magnitudinem à cacochymia.

Ex quibus apparere satis puto falsum esse, quòd in omnibus febribus à principio hæc tria semper reperiantur, nempe magnitudo morbi, robur virium, & ætas florens, proinde sanguinem mittendum esse, alioqui non esse mittendum, vbi videlicet non adsint omnia; fieri enim potest, vt febris sit cum robore virium quidem, sed in ætate minimè florente, imò declinante, quemadmodum Gal. de curan. rat. per sang. missionem cap. 13. in fine docet, vbi tamen vult sanguinem mittendum esse non obstante, quòd ætas declinet; satis enim est, quòd adest robur virium, & idem dicendum est de prima ætate, non est igitur necessarium, quòd tres hi scopi sint semper præsentes; sat enim est adesse indicans, & permittens, ex 4. Meth. med. cap. 6. vnde Celsus lib. 2. cap. 10. qui fuit ante Galenum, scriptum reliquit, quòd interest, non quæ ætas sit, neque quid in corpore intus geratur, sed quæ vires sint; hæc enim duo sunt indicans nempè, atque permittens, quæ Medicum ad sanguinis missionem trahunt; at reliqua indicantia parui pendenda existimat, aliquid tamen condonandum scripsit Hipp. ætati, habitui, complexioni, consuetudini, tempori, regioni, victus rationi, quia ab his sanguinis extrahendi quantitas limitatur, non autem indicatur sanguinis detractio; vnde idem Celsus loco cit. dicebat antiquos fuisse in hac opinione, vt iudicarẽt primã, & vltimam ætatem non sustinere hoc auxilium, videtur sibi persuasisse mulierem grauidam, quæ ita curata fuisset, abortum facturam, postea verò vsus ostendit nihil ex his esse perpetuum, aliasque potiores obseruationes esse, ad quas dirigi curantis consilium debeat, tandem Celsus concludit, quòd si iuuenis imbecillis sit, aut mulier, quæ grauida non est, parum

valeat,

A valeat, malè emittitur sanguis, at firmus puer, robustus senex, & grauida mulier valens tutò curantur. Quare tota sanguinis mittendi ratio posita est in his duobus, nempe in indicante, & permittente. Quibus sic iactis ad argumenta demonstrantia esse mittendum sanguinem in cacochymia respondeo, & ad primum concedo non esse mittendum sanguinem in febre, vt febris est, neque ratione solius causæ, nempe putredinis, nisi secundariò, & per accidens, quatenus simul cum sanguine, qui est præcipuum indicans exeunt ex vena putridi humores, quare in febre mittitur sanguis euacuandi causa, quando adest magnitudo ex plenitudine orta.

Ad secundum dico breuiter, quòd sarcina, cuius causa sanguis mittitur in synocha, est alia ab illa, qua mittitur sanguis in febribus putridis, siquidem in synochis adest plenitudo simpliciter, & absoluta ratione quia in ea dominatur sanguis, in putridis verò est plenitudo conditionata, quæ cacochymia, & plenitudo secundùm quid appellatur. Quare possumus dicere duplicem esse cacochymiam, vna est, quæ simpliciter talis est, quando vnus humor, vel duo ita aucti sunt, vt superent quantitate sanguinem: altera B verò est, in qua humores quidem excedunt, sed cum sanguinis copia eos superante: in prima, & si sarcina sit, à qua natura grauatur, non tamen in ea mittitur sanguis, sed purgante medicamento tollitur; altera verò ea est, cuius gratia mittitur sanguis in febribus putridis. Quare similitudo valet in hoc, quòd in vtraque febre tam in synocha, quàm in putridis mittitur sanguis, vt exoneretur natura, sed differt, quia in synocha natura grauatur à copia sanguinis, in putridis verò à copia quidem, sed cui admista est copia cacochymiæ, hoc est praui humoris, ac etiam putrefacti, cuius copia in sanguinis missione cum sanguine exit.

Ad Gal. locum 4. Meth. med. dicimus hunc locum difficilem esse ob variam hominum interpretationẽ; existimamus tamen Galenum disputasse antea aduersus Empiricos, & Menodotum potissimùm, qui forte erat huius sectæ caput, ostendisseque illis non esse semper, & in quacunque syndrome plethorica mittendum sanguinem. Ex aduerso autem dicebat aduersus ipsos existimãtes non esse mittendum sanguinem, nisi in affectu plethorico, contingere aliquando plenitudinis concursum esse in corpore, qui C absque sanguinis missione tolli possit, nempe vel inedia, exercitio, paucitate cibi, alui lubricitate, purgatione, balneo quoque, quæ sunt auxilia ad tollendam aliquã plenitudinem, ergo non omnis plethoricus concursus indicat sanguinis missionẽ, vt Menodotus cum sua secta existimabat. Probabat deinde Galenus adesse aliquos casus, in quibus absque concursu plethorico erat mittendus sanguis, vt quando aliquis ex alto ceciderit, aut vulneratus fuerit, in quibus etiam ipsemet Empirici conueniebant in mittendo sanguine. Quare concludit neque in omni plethorica affectione esse mittendum sanguinem, & aliquando sine plenitudine opus esse mittere sanguinem.

Quibus sic stantibus docet Gal. in hoc loco quando re vera mittendus sit sanguis, nempe quando plethorica sindrome, aut plethoricus affectus faciat magnum morbum præsentem, aut possit ipsum facere, præsentem quidem morbum facit plethorica affectio, vt quando adest synocha febris, futurum verò facere potest, vt quando ad aliquam partem immoderatè fluit, siue id contingat à causa externa, vt quando aliquis ceciderit ex alto, aut vulneratus fuerit, vel aliquando euenit à causa interna, vt in flam- D matione aliqua; in primo casu mittitur sanguis, vt est auxilium euacuatorium, quo eget plethorica affectio, vnde Galenus in illo iuuene, qui febrem synocham patiebatur imputrem, misit sanguinem ad animi deliquum vsque; quam tamen sectionem nostris temporibus non esse tutam aliàs ostendimus, proinde meliùs esse determinauimus sanguinis missionem esse partiendam pro plenitudinis excessu, virium robore, anni tempore, ætate, aliarumque circumstantiarum ratione.

In secundo verò licet mittere sanguinem non tanquam auxilium euacuatorium, sed reuulsorium; reuulsione enim inhibemus fluxum sanguinis ipsum trahentes ad oppositas partes, sed de reuulsione tractabimus infra, nunc versamur circa febres, in quibus mittitur sanguis non reuellendi causa, sed euacuandi. Sed statim obijcietis febres putridas non esse omnes synochas, proinde neque in ipsis reperiri plethoricum illum concursum suppositum, & proinde non esse necessariam sanguinis missionem, neque vt reuulsoriam, neque vt euacuatoriam.

Respondeo breuiter, & dico quòd concursus plethoricus consideratur duobus modis, vel quatenus solus sanguis in eo dominatur, aut cum eo omnes alij humores, & dicitur plenitudo simpliciter, siue sit ad vasa, siue ad vires. Secundo modo quatenus idest cum copia sanguinis alius humor excedens, cuius vna pars sit putrefacta, vel non putrefacta, & dicitur plenitudo secundùm quid: in vtraque hac plenitudine mittendus est sanguis, vt est auxilium euacuatorium; verùm secundùm magis, & minùs, magis in simplici plenitudine, qualis est in synochis, minùs in plenitudine secundùm quid, & ea est, quæ in putridis febribus conuenit. Quare in febribus putridis mitti debet sanguis, vbi cum putredine adest copia sanguinis, & hæc plenitudo secundùm quid consideratur. **B**

Sed adhuc aliud est consideratione dignum ex hoc Gal. loco, nempe quòd affectio, quæ potest facere magnum morbum in potentia, vel ipsum iam actu facit, est duplex, vna est, vt dicebam, quæ est in duplici differentia, alia quę ex copia humorum omnium, aut ex solo fit sanguine, & plethora dicitur; altera verò, quæ prauum aliquem humorem admistum habet secum, quæ plethora secundùm quid dicitur, quæ etiam potest dici cacochymia: quæ & ipsa in duplici est discrimine, vna in qua vnus, vel duo humores simul cum sanguine nimium adaucti sunt; alia verò, in qua humor vnus, vel duo, vel etiam tres supra sanguinem sunt auct, & in vtraque datur magis, vel minùs. Stante hac diuisione dicebat Galenus in magnitudine, quæ fit à plenitudine mittendus est sanguis, in magnitudine, quæ fit à cacochymia, vtendum est medicamento purgante.

Et hæc sunt, quæ ad hunc locum Galeni spectant, ad locum 8. meth. meth. cap. 4. responderi potest sanguinem esse mittendum reuulsionis gratia. Ad auth. 6. lib. epidem. dicendum est aliud esse dicere mulierem esse cacochymam, aliud esse dicere eandem esse, vel fuisse extenuatam, & macilentam; nam si dicamus, & concedamus fuisse hanc cacochymam, hoc est plenam prauorum humorum, perperam egisset Galenus, & aduersus sua principia, si ei misisset sanguinem, & præcipuè tam copiosè, quemadmodum fecit, quandoquidem ei sanguinem extraxit spatio trium dierum ad libras tres cum duabus vncijs, quam euacuationem, si fuisset cacochyma, non potuisset perferre quare ex bona tolerantia, & conferentia etiam satis dilucidè apparet hanc mulierem non fuisse cacochymam, sed extenuatam quidem ratione habitus corporis, qui gracilis erat, collegerat tamen in venis multam copiam sanguinis melancholici, cùm venas haberet latas, cuius copia periculum erat, ne in magnum quendam morbum incideret. **G**

Euacuandi igitur causa Galenus tot libras sanguinis emisit, vnde ipsemet lib. de curan. rat. per sang. miss. cap. 11. docet regulas quasdam obseruandas, vbi ex talo in mulieribus mittendus est sanguis, prima est, vt obseruetur, an mulier sit nigrioris coloris, an verò albi, deinde si gracilior, an sit corpulenti, & pinguioris habitus, atque carnosi, tertiò an venas habeat latas, an verò angustas. Si mulieres sint nigriores, habitus gracilioris, venasque habeant latas, docet, vt secetur vena, quæ ad talum est, & inde mittatur copia sanguinis, vt par est, atqui si candidæ sint, carnosæ, venasque habeant angustas, meliùs est vti scarificationibus ad vtrumque malleolum, quàm secare venam, quandoquidem experientia compertum est hasce mulieres magis iuuari ex scarificatione, quàm ex venæ ad talum sectione, quamuis sacrificationes apud nos non sint in communi vsu, vt suo loco declarabitur.

Erat & epicrasis, quæ est praui humoris euacuatio, & boni per alimentum regeneratio; dicimus hanc eandem esse in duplici differentia, vna est, quæ fit sanguinis missione, altera medicamento purgante; si primo modo fieri debeat, opus est considerare, an cum prauo humore adsit copia sanguinis, vel non. Si primo modo, vel paucus est, vel multus, si paucus augendus est per idoneam victus rationem, deinde spatio vnius, vel alterius diei mittendus est sanguis. Si multus pro virium robore mittendus est pro maiori, & minori quantitate, deinde regenerandi sunt boni humores, idque sensim, & sæpiùs agendum, quousque ad bonitatem humores redacti sint; at si non adest sanguis, sed adsit pura cacochymia, medicamento purgante sunt educendi eadem ratione, deinde, & humores nouos regenerare, itaque procedere quousque praui humores sint in bonos mutati, quare, vt videtis hæc tam diuulgata, ac celebrata epicrasis ab vtroque Medicinæ instrumento, nempe chirurgia, & pharmacia fieri potest, quibus tamen diætæ opera contulerit. **H**

Ad

A Ad Auic. anthoritatem dicimus esse mittendum sanguinem, vt est auxilium reuulsorium, quamuis non sit necessarium, vt euacuatorium auxilium; nam cùm ex Gal. & Auic. consilio sanguis mitti debeat; vel euacuandi, vel reuellendi ratione, aliquando Medicus cogitur mittere sanguinem nulla existente sindrome plethorica, vt aduersus Empiricos demonstrauit Galenus loco præcit. vt quando in vulneratis mittitur sanguis sine signis plenitudinis reuellendi causa, & hoc est, quod Auic. dicebat mitti sanguinem aliquando etiam si necessarium non sit ratione euacuationis, quamuis sit necessarium ratione reuulsionis.

Quare conclusum sit sanguinem mitti debere, quando in sanguine est vitium, nempe in copia faciente morbum præsentem, vel quæ possit facere, siue sanguis solus, siue alios humores adiunctos habeat prauos, vt supra dictum est, vel in motu eiusdem, sit itaque conclusum indicans sanguinis mittendi esse vitium, vel in copia ea ratione, quæ dictum est, vel in motu; doctissimus Sanctorius tum lib. 3. artis paruæ cap. 88. tum lib. 12. methodi vitandorum errorum cap. 4. scribit indicans sanguinis missionis esse

B æquiuocum, & proinde innominatum, ergo etiam & incognitum, quod cùm Medicus, vt artifex sensatus non possit speculari, sat illi est cognoscere adesse plenitudinem facientem magnum morbum presentem, aut imminentem, ideo esse in prima plenitudine mittendum sanguinem euacuandi, in alia verò reuellendi, aut deriuandi gratia.

Quod ad id, quod permittit sanguinis missionem, attinet, nihil est aliud, quàm ipsa virtus, seu robur ipsius, quæ vel valida prorsus est, vel non, si valida permittit, seu coindicat sanguinis missionem; si imbecillis non permittit, quamuis possit dari magis, & minùs in imbecillitate; nam si prorsus sunt debiles virtutes, omninò reijciunt sanguinis missionem, at si non prorsus languidæ sint, moderantur sanguinis quantitatem, ac modum mittendi sanguinis limitant, quantitatem quidem, quia vbi vires imbecillæ sint, non est tanta quantitas detrahenda. Quod ad modum attinet; per sectam venam fieri non poterit, sed potiùs per scarificationem, aut hyrudines, vel si per sectam venam, non magnam, sed exiguam, vel si magnam non vnica vice, sed iteratis vicibus.

C Ex his igitur omnibus indagare licet, an conueniat sanguinis missio per venæ sectionem. His habitis esset modò deueniendum ad rectum agendorum vsum, nempe quando, & vbi, verùm opus est, vt priùs declarem de reuulsione, & deriuatione nonnulla scitu necessaria, quæ & si instrumenta sint communia tam Pharmaciæ, quàm chirurgiæ, frequentiùs tamen his vtitur ipsa chyrurgia, quæ versatur circa sanguinis euacuationem.

De Reuulsione, & Deriuatione.

In huiusmodi materia pertractanda adeo inter se dissentientes sunt authores, vt nihil in Medicina reperiatur, quod intricatum magis sit, & hoc forte propter varium loquendi modum, quem Galenus seruauit, tam in reuulsione, quam in deriuatione tradenda ob varias occasiones, quæ in hac materia obuiam venerunt; nam cum pluribus in locis de vtraque loquutus fuerit modò absolutè, modò per comparationem ad varias res, aliquando etiam comparando eas adinuicem, factum est, vt ab his authoribus res variè fuerit accepta pro varia ipsorum intelligentia; nam & si omnes conueniant in hoc, quòd Galenus reuulsioni tribuerit quatuor conditiones, nempe quòd ipsa debeat

D fieri secundùm rectitudinem, deinde per distantissima loca, seu per oppositiones locorum adinuicem, tertiò vt per eam trahantur humores ad originem ipsorum. Quartò vt fiat per vasa communia, quid in vnoquoque membro horum intelligere velit Galenus, nempe quid nomine rectitudinis, quid per loca distantissima, & vtrum vera sit hæc propositio, nempe (in reuulsione attrahantur humores ad sui originem) per se, & semper, ita vt hæc conditio competat reuulsioni, & demum quid per vasa communia intelligendum veniat, tam variæ sunt grauissimorum authorum opiniones, vt via duo reperiantur, qui in huiusmodi contemplatione concordes sint.

Potestis legere per otium Curtium, Manardum, Fernelium, Fucsium, Akikiam, Brissotum, Altimarum, Argenterium, Ioubertum, Augenium, Massariam, Botallum, quãuis tamẽ verear, ne ab eorum lectione minùs docti, & magis confusi discedatis, ita vt quid vobis determinandum omninò ignoraturi sitis. Quam ob rem meum erit rem omnem, quantùm fieri poterit, compendio perstringere, dilucidamque, & claram reddere, vt cogno-

cognoſcere valeatis proprietates, & conditiones vtriuſque, nempè reuulſionis,& deriuationis: quibus cognitis facilè per vos ipſos comprehendetis, in quibus caſibus veniat mittendus ſanguis reuulſionis, aut deriuationis gratia. Tandem ex his cognoſcetis omnes ſpecies,& differẽtias ſanguinis mittendi,tanquam ad tria hæc capita reduci,nempe ad euacuatoriam,reuulſiuam,& deriuatiuam,de quibus ſatis iam dictũ eſt;nam eradicatiua reducitur ad euacuatiuam, quæ eſt ſecundùm magis,& minùs, refrigeratoria verò, & euentatiua modò ad vnam,modò ad alteram reducuntur; quoties enim mittitur ſanguis,ſubſequitur refrigeratio,& euentatio. Hanc doctrinam reperietis apud Galenum in tribus libris, quos de ſanguinis miſſione ſcripſit, nempe aduerſus Eraſiſtratũ, aduerſus Eraſiſtrateos , nec non in libro de curan. rat. per ſang. miſſ. 4. meth. med. cap. 6. 13. meth. med. cap. 11. & in ſumma in tota eius doctrina reperietis ad tria hæc capita reduci omnem ſanguinis miſſionem.

Quam Gal. doctrinam,vt dilucidè intelligatis,opus eſt,vt etiam ſciatis ab eodem Galeno determinatum fuiſſe pluribus in locis in corpore noſtro dari quatuor oppoſitiones,vt 4. meth. med. 3. & 6. 4. de ſanit. tuenda, vna eſt, quæ à ſuperioribus ad inferiores partes extenditur, vt à capite ad pedes, & è contra,diciturque oppoſitio ſecundùm longitudinem. Secunda eſt lateralis, quæ ſecundùm latus dextrum,& ſiniſtrum,eſt hoc eſt à dextro in ſiniſtrũ,& è contra.Tertia eſt ſecundùm profunditatem,nempe ab anterioribus ad poſteriores corporis partes, & è contra, quarta , & vltima eſt à circumferentia ad centrum, & è contra. Hac ſtante oppoſitionum determinatione, cùm opus ſit in reuulſione ſeruari rectitudinem cum oppoſitione,plerique Authorum ſcribunt in ſola oppoſitione ſecundùm longitudinem debere fieri reuulſionem,quia in hac ſola eſt venarum rectitudo, neque in alia ex oppoſitionibus obſeruari poteſt rectitudo , quam in ea, quæ fit per longitudinem, ſequitur etiam non poſſe veram reuulſionẽ fieri niſi in illa oppoſitione , quæ fit per longitudinem , in alijs verò minimè fieri poteſt; nam in his ſanguis exire non poteſt mediantibus fibris rectis;in hac verò exit per fibras rectas, quę in venis protenſæ ſunt.Quare in hac ſolùm oppoſitione,quæ eſt ſecundùm corporis totius longitudinem fit reuulſio, in alijs minimè fieri poteſt. Huius opinionis inter alios eſt Mercatus lib. 1. de recto præſidiorum vſu cap. 4.

Sed decipiuntur omnes,qui ſunt in hac opinione, quia ex Gal. ſententia non minùs rectitudo ſeruari poteſt in alijs oppoſitionibus,quàm in illa, quæ eſt ſecundùm corporis longitudinem; nam Gal. 3. de fracturis 10. hanc vocem ἰξυ , interpetratur rectitudinem è regione, hoc eſt oppoſitionem è directo, vnde eſt, quod in omni oppoſitione partes,quæ ſibi è regione ſunt,dicuntur oppoſitę ſecundùm rectitudinem, vt vna auris dicitur è regione alterius è directo. Deinde ἰξυ, exponitur conſenſus, ἰξυ, aut κατὰ ἰξὺ nihil aliud ſignificat, quàm conſenſum , quem vaſa inter ſe habent, vt venæ vnius lateris conſenſum habent, cum illis, quæ ſunt in oppoſito latere , vt dextræ cum ſiniſtris, & è contra.

Tertiò rectitudo à recta linea reperitur in omnibus oppoſitionibus; nam & venæ, quæ ad latera feruntur rectæ feruntur, ſed non modo,quæ ad latera ſunt,rectitudinem ſuam habent, ſed omnes illæ, quæ ad anteriores, & poſteriores feruntur, rectitudine ſua non carent, quemadmodum quoque illæ, quæ à centro ad circumferentiam , & à circumferentia ad centrum inter ſe conſenſum habent,ſuamque rectitudinem. Ex quibus patet omnes oppoſitiones habere rectitudinem , quare & in omnibus fieri poteſt reuulſio. Rectitudo enim, vt patet, ſeruatur inter ſiniſtram partem , & dextram, anteriorem, & poſteriorem, internam, atque externam, non ſecus atque inter partem ſuperiorem,& inferiorem:id quod Gal. apertè docuit 6. meth. med. cap. 3. & clariùs 4. meth. med. 6. loquens de ſanguinis fluxu è naribus dicebat,quòd pars anterior ita aduerſatur poſteriori, quemadmodum ſuperior pars opponitur parti inferiori,ſed (quod magis eſt) idem 5. meth. med. cap. 3. ſcriptum reliquit quod ab his,quæ intus habentur ad ea, quæ foris ſunt,æquè ſeruatur reuulſio , atque à partibus ſupernis ad inferiores; vnde idem Gal. lib. artis paruæ 99. dicebat reuulſionem eſſe attractionem ad omnes oppoſitas partes. Quibus ſatis patere puto, quantùm ij decipiantur in via Galeni, qui putant non poſſe fieri reuulſionem niſi in oppoſitione longitudinali. Sed cùm Gal. ſcripſerit lib. artis paruæ cap. cit. reuulſionem eſſe attractionem ad oppoſitas

partes

A partes, & 4. Meth. med. 3. scripserit reuulsionem esse auersionem quamdam, videtur quòd ipsa reuusio non possit definiri per solam attractionem, vt nonnulli existimant; quandoquidem hæc ipsa pluribus modis fieri obseruatur, videlicet expulsione, aliquādo attractione, sæpe verò expulsione, atque attractione simul. Expulsione quidem, vt quando *v. g.* humor fluit ad caput, fronti, & capiti applicamus auxilia repercussiua, quæ ad partes infernas inpellunt humorem ipsum cogendo reuerti, vnde venit, ad imitationem naturæ, quæ vbi in aliqua parte nimium grauata est, robore ipsius partis expellit humorem cogens ipsum retrocedere.

Reuulsio itaque est auersio humorum facta in contrariū à facultatibus impellētibus, & attrahentibus, tam cōiunctim, quàm seiunctim: quatuor conditiones habēs, prima, vt seruetur rectitudo, aut consensus, secunda, vt fiat per opposita loca, tertia, vt trahat ad originem, & quarta, vt per loca cōmunia. Oppositiones verò in corpore sunt quatuor, per longitudinem, latitudinem, profunditatē, & intus, & extra; omnes hæ oppositiones habent suum consensum, & in omnibus potest fieri reuulsio, aliquando ad distantia, B aliquando ad propinqua, nec semper ad originem trahi potest. Per loca communia opus est intelligere, & venas, & alias vacuitates, quæ canalium instar sunt.

Hæc est reuulsio, quæ fit per expulsionem: per attractionem quoque fit, vt apparet in applicatione hyrudinum ad aliquas venas, & etiam in applicatione cucurbitarum. Per vtramque verò actionem, nempe expulsionem, & attractionem simul in chirurgico instrumento, de quo nunc loquimur, fit reuulsio, vt in phrænitide à principio applicamus capiti oxirhodina refrigerantia, nec non hyrundines venis inferioribus: hoc modo impellitur ad infernas partes humor, & simul ad easdem attrahitur; vnde Clarissimus Sanctorius rectè scribit de ratione reuulsionis esse, vt humor à suo motu, auertatur, vnde fluebat ad contraria. Quare iure optimo videtur reuulsionem rectè definire, vbi dicit esse auersionem humorum in contrarium factam à facultatibus impellentibus, & attrahentibus tam seiunctim, quàm coniunctim.

Quare etiam dici potest reuulsionem in genere esse auxilium reuulsorium, tam ad Chirurgiam, quam ad Pharmaciam spectans, quandoquidem, & mittendo sanguinem, C atque purgando reuellimus. Sed cùm sit reuulsorium instrumentum, opus est, vt versetur circa humorem tanquam circa proprium obiectum, qui habet ratione indicantis in chirurgico instrumento; sanguis enim habet ratione obiecti circa, quod reuulsio versatur tanquam ab ipso indicata; huiusmodi autem humor, vel quiescit, vel in motu est, rursus si quiescit, vel est in dispositione propinqua ad motum, vel non est in dispositione, quatenus quiescit non indicat reuulsionem, sed vbi iam actu est in motu, aut in potentia propinqua ad motum, indicans est reuulsionis, & reuulsio est auxilium ab eo indicatum, dummodo in contrarium fluant, aut fluere possint. Quare non solùm fluētibus humoribus, sed & fluxis, ac fluxuris competit reuulsio, dummodo aptitudinem habeant, vt possint cum ęgrotantis commodo, ac benefitio in cōtrarium duci.

Hoc authoritate Hipp. 6. epidem. com. 2. tex. 9. & à Gal. 13. meth. med. confirmatur, vbi scribit se sanasse oculorum inflammationem vna die facta purgatione, & reuulsione humorum existentium in vētriculo; humores autem partim in fluxu erant, partim dispositi ad fluendum, & reuulsio quæ fit prima die auertit in contrarium, non modò D humores actu fluentes, sed qui ad motum etiam dispositi sunt, vt Hipp. lib. 2. acut. tex. 10. demonstrauit, vbi scripsit in pleuritide mittendum esse sanguinem, quousque is ex rubicundo liuidus fiat. Vnde si tanta sanguinis copia euacuanda est, quousque sanguinis mutatio ad liuidum fiat certissimum est, non modò euacuādum esse fluētem, sed etiam humorem quiescētem; sed huiusmodi sanguinis euacuatio reuulsio est, quare ex Hipp. reuulsio versatur non modò circa humorem actu fluentem, sed circa humorem fluxurum. Quare reuulsio indicabitur, tam ab humore in motu, quàm ab eo, qui iam quiescit. Habita reuulsionis natura, & à quo indicatur, videndum est, an fiat per loca distantia, an propinquiora. Plerique authores, qui de hac materia scribunt conueniunt in hoc, quòd reuulsio fiat tum per loca propinqua, tum quoque per distantissima. Verùm inter se maximè discrepant in ratione reddenda. Nam alij dicunt reuulsionem fieri per distantissima loca, primò gratia præseruationis, vel quando affectus est leuis, & sine periculo, secundò quando humores non petunt partes principes, tertiò in morbis longis:

Per

Per proxima verò primò cùm morbus est periculosus, secundò quãdo humores petunt partes principes, vt in morbis acutis. Alij verò faciunt aliam consideratione͂, vt est Sanctorius lib. 12. Meth. vitandorum errorum cap. 7. dicentes quòd reuulsio duobus modis consideratur. Primo ratione suæ propriæ naturæ, deinde per comparationem ad prohibens. Si primo modo, reuulsio semper fieri debet per proximas partes; sic enim citò fiet, medicusque de medio tollet peccantes succos; si secundo modo, cùm prohibens sit humorum multitudo, non est facienda reuulsio per proxima, ne ad locum affectum confluant humores, & in hoc casu longissimè facie͂da est reuulsio, quia plùs potest prohibe͂s, nempe plenitudo, quàm indicãs, quod est motus humoris, idem est atque dicere, quòd in corpore plethorico facienda est reuulsio per loca longinqua; in corpore verò minimè plethorico per propinqua.

Vt rem hanc non admodum facilem intelligere valeatis, scire est opus hoc, Authores supponere tanquam ab omnibus concessum, omnem operationem curatiuam, quæ in corpore à Medicis celebratur fieri debere tutò, citò, & iucundè. Cùm autem reuulsio sit operatio medica debet fieri tutò & citò; sed quæ fit reuulsio à partibus propinquis, citiùs humores, & succos auertit, quàm faciat ea, quæ à distantibus partibus fit. Vnde concludunt reuulsionem fieri tutò magis à partibus propinquis. Si tamen ipsa fiat à longinquis, quemadmodum Gal. docuit faciendam esse 2. ad Glauc. 2. 13. Meth. med. 6. & alijs in locis, respondent, quòd reuulsio suapte natura ob rationem allatam debet fieri à partibus propinquis quidem, sed quòd sæpè vtimur reuulsione à partibus longinquis, tum propter plenitudinem existentem in corpore, quæ posset (si sanguis à parte propinqua mitteretur) irruere in partem affectam, & augere morbum, ne id succedat mali, satiùs est mittere sanguinem è longinquis partibus, quemadmodum in pleuritide fecisse obseruant Auic. lib. 3. fen. 10.

Cùm igitur humor fluens, aut fluxurus habeat rationem indicantis, plenitudo verò prohibentis. Si indicans magis vrgeat, & prohibens nullius sit considerationis ad propinqua loca, hinc Gal. 13. meth. med. cap. 11. in iecoris inflammatione ex dextro brachio sanguinem mittit. Si verò prohibens vrgeat pro diuersitate vrgentiæ, modò ad longinquas, modò ad longinquissimas partes materiam reuellendam esse dicunt. Secundò dicunt sæpè reuellendum esse à longinquis partibus ob venarum defectum in partibus propinquis, & quamuis venæ adsint, quia tamen non sunt aptæ ad hanc operationem, hinc est, quòd ad longinquiora loca refugimus, vt reuellamus, vt *v. g.* est inflammatio in brachio dextro, si in dorso, aut cruribus vena adesset, qua possemus mittere sanguinem, non deueniremus ad saphenas, quare si consideretur reuulsio in sui ratione, meliùs est semper à partibus propinquis reuellere.

Sed ne diu immoremur in quæstionibus parum conferentibus, & quæ olent inanem disceptandi cupiditatem, dicere possumus reuulsionem esse duplicem, alia quæ fit medicamentis purgantibus, & sanguinis missione, alia verò, quæ fit attractorijs medicamentis, quam localem appellant; neutra harum per se primò, respicit partes distantes, aut proximas: sed proprium vtriusque est auertere humorem ad contraria, siue fluente, siue non fluente humore. Frequentiùs tamen fit per loca propinqua reuulsio localis, vt 6. vulg. morb. com. 2. tum. 9. scriptum erat à Galeno. Reuulsio verò, quæ fit sanguinis missione, & si per omnem fieri possit oppositionem, frequentiùs tamen fit per longitudinem, sed quia in longitudine corporis partes maximè distare videntur, hinc est etiam, quòd freque͂tiùs fieri per loca distantia, & distantissima videtur: nec putamus fieri per distantia loca ratione plenitudinis, vt existimant, quia vbi adest ingens plenitudo in corpore, Gal. docet mittendum esse sanguinem primum ab ea vena, quæ tollit plenitudinem, ea autem est, vt ipsemet, & Auic. docent, quæ ad cubitum reperitur, siue cõmunis, vel cephalica, vel iecoraria fuerit hac facta cõsideratione, quòd vbi reuellendum veniat ratione partium superiorum affectarum, modò ab vna vena, modò ab altera mittendus sit sanguis; nam interior vena secta, nempe basilica vtilis est ijs, in quibus partes inferiores collo læsæ sunt. Exterior verò vena, quæ & cephalica appellatur, tutò secatur in his affectibus, quæ sunt supra collum, vt est caput, facies, & ipsorum reliquæ partes. Communis verò vena secta, quæ à supra dictis iam duobus ramis pendet, potest omnibus prædictis partibus læsis opem ferre. Si seruetur potissimùm rectitudo,

A tudo, nam recta linea est illa, quæ magis expeditè à loco affecto ducit, & citiùs etiam; hinc idem Gal. lib. de curandi ratione cap. 15. dicebat tàm perspicuum, ac cæler remedium afferre venas sectas è directo, vt ægrotus & affines sæpè numero stupescant. Quare existimamus nos, quòd plenitudo non sit impedimentum, quo minus sangis in reuulsione mittatur à partibus propinquis, vt Sanctorius putat, qui dicit hanc habere rationem prohibentis, quando ipsa est in corpore, & sumus coacti reuellere quod sit deueniendum ad longinquas partes ratione plenitudinis.

Quare nec reuulsio fit à longinquis partibus per accidens, vt scilicet tollatur plenitudo, quia dicimus primùm esse euacuandem plenitudinem totius corporis, deinde reuellendem, & quando sumus coacti vtrunque auxilium præstare, debemus ad venas recurrere, quæ simul, & semel non modo euacuant & reuellunt, sed quam citissimè, quod sanè eodem etiam docente Sanctorio magis consequimur ex vena propinquiori, quæ magna sit, vt illæ sunt, quæ ad cubitum reperiuntur, inter quas, & si ordo à Gal. positus sit, vt supra audiuistis, vna tamen est alterius vicaria, cùm ipsemet iubeat, vt quando B vna non apparet, aliam secemus, & ratio est, quia omnes ab eodem venæ trunco ortum ducunt; vnde Gal. lib. 13. meth. med. cap. 11. in inflammatione iecoris, in qua opus est sola reuulsione à longinquis partibus mittit sanguinem ex talo eiusdem lateris 13. meth. med. cap. cit. ad Glauc. 2. & vlt. meth. cap. 3. à longinquis igitur partibus, & à longinquissimis, vbi non est opus nisi sola reuulsione, eandem sententiam confirmat.

Neque Auic. hoc loco tract. scilicet vlt. cap. 1. in primis verbis videtur voluisse sanguinem ex sapheua in pleuritide esse mittendum gratia plenitudinis: cùm primo animaduerterit esse in principio sanguinem mittendum ex opposito latere, vbi postea addit ex saphenæ sectione citiùs auxilium deuenire ratione rectitudinis, hoc est, consensus, quem venæ superiores eiusdem lateris cum inferioribus habent. Concludamus igitur non ratione prohibentis, hoc est plenitudinis, non posse reuelli sanguinem à partibus propinquis, & opus esse deuenire ad longinquas partes. Verum id contingere ratione diuersitatis ipsorum morborum, quorum aliqui dant inducias, alij minimè, in C quibus dantur induciæ (præcipuè in præcautione) nam vbi assuetus est humor periodicè fluere, ab illa praua consuetudine illum auertimus, Hipp. docente lib. 1. de natura hum. tutiùs est à longinquis partibus mittere sanguinem reuellendi gratia, vt in prædictis locis fecisse Galenum videmus, nempe 2. ad Glauc. & vlt. meth. med. citatis. Vbi verò morbus est periculosus, vt in iecoris inflammatione mittit sanguinem ex propinqua parte rectitudine seruata.

Concludamus igitur in reuulsione, humores ad contrarium esse auertendos seruata vasorum rectitudine, & consensu, deriuatio verò, & si fiat ad propinquas partes, non tollitur tamen, quin & ipsa quandoque fieri possit ad longiuquas, quod pulchrè docet Gal. 2. morb. vulg. lib. 6. tex. 7. vbi dicit quod renibus vitiatis optimum sit per aluum deriuare, renes enim ab aluo satis longè distant, non igitur (& si deriuatio à partibus vicinis fiat) est vt etiam fieri non possit à longinquis, quòd clariùs docet 2. ad Glauc. 2. vbi dicit sectam venam tali, deriuare ab vtero, conueniunt tamen in pluribus reuulsio, & deriuatio, quemadmodum etiam discrepant, conueniunt primò quia in vtraque D auertitur humor peccans, conueniunt secundò in causa, quia ambæ causam æquiuocam habent, cùm vtraque ab expellentibus, & attrahentibus fieri possit, conueniunt tertiò ratione materiæ, quæ est humor peccans, quia vtraque versatur circa humorem fluentem, fluxum, & fluxurum; nam cum dictum sit venam sectam in talo deriuare ab vtero, dicimus quoque ipsam deriuationem versari quoque circa fluxuros humores. postremò conueniunt, quia fiunt ambæ per vasa communia.

Differunt etiam, & in multis; nam reuulsio sæpiùs fit per longinqua loca (reuulsionemque dicimus efficaciorem esse, quoties sanguinis extractio per venæ sectionem sæpiùs iteratur ex Gal. lib. de curandi ratione per sanguinis missionem cap. 12.) deriuatio vero magis per propinqua secundo differunt, quia reuulsio magis, & frequentiùs circa humores fluentes, & fluxuros versatur, deriuatio verò circa fluxos, differunt tertio quia reuulsio non sequitur motum humoris, sed potiùs contrarium, deriuatio verò semper sequitur motum, & propensionem ipsius humoris. Quibus sic declaratis vnicuique

vestrum patere poterit, quando reuellendus sit humor peccans, & quando deriuandus per vasa communia, non modo intelligere oportet venas, & arterias, sed omnes vias, tam patentes, quàm non patentes in corpore nostro existentes, per quas humores traduci ac transfundi possunt, quemadmodum sunt intestina, ventriculus, renes, vreteres, vacua, quæ sunt inter musculos, aliæque intercapedines, tam occultæ, quàm manifestæ. vnde Gal. 7. aph. 54. ex Hipp. sententia dicebat naturam reperire sibi vias nobis occultas, quibus transmittit materias, quamuis illæ sint crassæ, & foramina angustissima, etiam per media ossa, & 1. Meth. med. cap. 3. videns humores penetrare omnes meatus: laudat Hipp. quòd dixerit corpus nostrum totum conspirabile & confluxibile: videmus sæpè vrinā per secessum ferri, quis animaduerterit vnquam viam hanc, sed quod omnem admirationem superat, est, quia vident clarissimi Anatomici à testibus ad vari cosa parastata semen deferri mediantibus illis vasis, quæ recorrentia appellantur, in quibus nullus hactenus viam conspicuam obseruare potuit, merito igitur dicendum est per vias latentes ferri posse per reuulsionem materias hoc est humores peccantes.

Finem imponentes huic tractatui dicimus in reuulsione non semper ad originem fluxionis reuelli, aut auerti humorem, sed vt plurimum; nam cum dixerimus esse reuellendum vt plurimum ad distantissima loca rectitudine seruata, & per vasa communia, nec non, & ad originem fluxionis, dubitari potest, an hæc vltima conditio sit necessaria, an scilicet fluxio ad originem sit retrahenda: quare rectè dictum est non esse necessariam, & si contingat aliquando, vt videre est apud Galenum 5. Meth. med. 13. qui mulieri illi applicat ceratum suturæ coronali, vt retrahantur humores, ne cadant in pectus: caput enim est eorū origo, ad quod reuelluntur humores, similiter 2. ad Glauc. cap. 7. in cruris, aut genu inflammatione secatur vena ad cubitum, quæ est retractio fluxionis ad originem, sunt tamen alia exempla, tam ab Hipp. quàm à Galeno accepta demonstrantia non semper ad originem fluxionis esse reuellendum, sed ad alias partes, quemadmodū apparet 5. Aph. 68. vbi scribitur secta vena frōtis tollitur dolor posterioris capitis, quis dicet fluxionis originem esse anteriorem partem capitis nempe frōtem? quando etiā ad cutim applicātur cucurbitæ non retrahūtur humores ad locū fluxionis.

Tandem cùm ex Gal. fiat reuulsio secundum omnem iam dictam oppositionem, non est semper necessarium, vt humores retrahantur ad originem fluxionis, vnde Gal. 2. ad Glauc. 14. dicebat in aduersum trahere oportet, vt ad communia membris patientibus, aut ad ea, in quibus est fluxionis origo, cùm igitur appareat posse ad alia loca auerti per reuulsionem humores, quàm ad originem fluxionis, sequitur hanc conditionem non esse illi necessariam, quamuis, vt plurimum vera sit, & quantum fieri potest seruanda. Ex hoc igitur discursu satis vobis patent conditiones reuulsionis, & deriuationis, ita vt nunquam futurum sit, vt contingat vobis in mittendo sanguine errare aptè intelligentibus, quando sit auxilium istud administrandum euacuationis tantùm, aut reuulsionis, vel deriuationis gratia.

Sed ingeniosus quis vestrum quærit in febribus, quarum curatio tractatur mittendus ne sanguis sit euacuationis, an verò reuulsionis causa, namque si non est reuellendum, aut deriuandum in ipsis febribus, videtur huiusmodi tractatus superfluus. Respondeo, & breuiter dico cum Ioanne Baptista Syluatico, quòd febribus, vt tales sunt, nulla ratione competit reuulsio, sed euacuatio, tam sanguinis missione, quàm medicamento purgante, at respectu diuersorum symptomatum fieri potest, vt conueniat reuulsio: propterea meritò reprehensione dignum censemus eum, quicunque contendet hoc loco adiectum tractatum hunc esse superfluum, tum quia cōsequutione sermonis opus erat declarare iunioribus terminos hosce, nempe quid nomine reuulsionis, & deriuationis esset intelligendum, & à quonam ipsæ indicantur, tum maximè, quia in febribus multa eueniunt symptomata, quibus reuulsione, & deriuatione succurrendum est, tam auxilijs à chirurgia, quàm à Pharmacia, tam ea, quæ per medicamenta purgantia curat, quàm illa, quæ medicamentis localibus vtitur. Et hæc de indicationibus sanguinis mittendi in febribus breuiter, & distinctè quo ad fieri potuit dicta sint modo accedamus ad rectum vsum, & primo de quando.

De quando.

Per, quando, duo intelligere possumus nempe tempus vniuersale, morbi, & tempus particu-

A particulare mittendi sanguinem, quod est hora, in qua debet mitti sanguis. Quod spectat ad tempus vniuersale, non defuerunt Medici tam antiqui, quàm recentiores, qui existimarunt non nisi in principio morbi esse hoc auxilium administrandum. Verùm non omnes inter se concordant, cùm aliqui dicant non esse mittendum sanguinem nisi post tertij diei paroxysmum, quando videlicet (vt aiunt) dignotio quædam habetur, qualis sit forma, mos, ac natura morbi. Hinc Aegyptij multabant Medicos, qui suo marte audebant ante tertium diem in morbis aliquid aggredi. Alij dicunt extremum terminum mittendi sanguinem esse quartum diem, intra quem missionem sanguinis concedunt in paroxysmorum interuallis adhibendum, vnde Celsus lib. 2. cap. 10. scriptum reliquit quòd aliquando primo die sanguinem mittere necesse est, sic nunquam vtile post quartum diem est, cùm iam spatio ipso materia exhausta sit, & corpus corrumpat.

Sed Gal. lib. de curandi rat. per sang. miss. cap. 21. non admittit horum Medicorum opinionẽ, siquidem asserit non ex numero dierũ esse sumendã indicationem sanguinis B mittendi, sed ab ipsis scopis, nempe ex magnitudine morbi, & robore viriũ, quibus præsentibus quauis die morbi mittendus est sanguis, etiam si in vigesima fuerit. Non dispu to vtrũ in morbis acutis in 20. die possit esse indicans sanguinis mittendi, quia, vt inquit Gal. priùs tẽporis tractu dissoluitur virtus, idcirco occasio mittẽdi sanguinem numero dierum deperditur, non quòd dies id primario efficiant, sed aliquo mediante, nempe dissolutione virium, vnde etiam si in primo, & secundo die vires dissoluantur, à sanguinis missione abstinendum. Perperam igitur faciunt illi omnes, qui sanguinis missionem metiuntur ex dierum numero, cùm tamen primi dies, vbi opus est, sanguinis missioni videantur magis apti, vt dicebat Celsus, qui non metiebatur eo in loco sanguinis detractionem à numero dierum, sed voluit innuere primum diem, secundum, & tertium esse magis idoneos, & quartum etiam, quàm sint reliqui dies, quia in acutis morbis ingreditur augumentũ, in quo meliùs est ex Hip. præcepto quiescere: mouere autem in principio oportere, & potissimùm sanguinis missione: raro igitur esse vtilem Celsus dixit sanguinis missionem post quartum diem ob rationes adductas.

C In febribus igitur existente indicante, & permittente sanguis quamprimum in 1. 2. 3. & 4. sæpiùs tamen primo, & secundo die mittendus est sanguis. Sed vnum hoc loci non est prætermittendum, & est, quòd Gal. videtur eos laudare, qui antequam sanguinẽ mittant, priùs cibos in ventriculo, aut succos in primis venis semicoctos contentos concoquere maturant, qui proinde quintum sæpè diem, aut sextum ab initio expectant, vt coquantur. Quod si ita est, nec mitti poterit sanguis nisi post quintum, & sextum diem, non igitur in primis tribus prædictis diebus poterimus mittere sanguinem, sed hoc loci Galenus laudat quidem ipsos, quòd statim festinẽt ad sanguinis missionem hac facta consideratione de cibis, & succis contentis in ventriculo, ac primis venis, qui priùs sunt concoquendi, spatio vnius diei ad summum: quare non dicit Medicos expectare debere quintum, aut sextum diem, sed dicit, quòd illi, qui curantur fieri coctionẽ expectant; nam non accersunt Medicos, nisi transacta quinta, aut sexta die à morbo. Quo tempore, & si præteriti sint dies idonei ad sanguinem mittendum, esse tamen deueniendum ad sanguinis missionem, vbi ipsa sit ex vsu. Verùm non in omnibus casibus expectare D oportet coctionẽ ciborũ, & succorũ, qui sunt in primis venis, sed tantũ in ijs, vt Celsus dicebat, qui dant inducias; nã aliqui sunt repẽtini, in quibus mittẽdus est sanguis, quãuis paulò ante sumpserit cibũ; nam protinus ei demẽda est materia, ne si subsederit, corpus affligat, vt sunt illi, qui ex alto cadunt, aut repente sanguinẽ vomunt, aut expuunt, vel in alijs, qui strangulari possunt, vt in angina. In sanguine igitur mittendo principium morbi est magis idoneum, & inter dies primus, & secundus, modo tamen explicato.

Quod ad horã sanguinis mittẽdi spectat, decerni hoc non potest nisi facta hac diuisione: vel præseruationis causa ab aliquo futuro morbo, vel curãdi causa Medicus agnoscit phlebotomiã ex vsu esse. Si primo modo ex Gal. de cur. ratione per sanguinis missionem. cap. 22. pro sanguinis missione determinat horã, quæ est de mane, postquam Sol supra terrã spatio trium horarũ dominatus fuerit. Hæcq; hora est post perfectã alimentorũ digestionẽ, & excrementorũ depositionẽ; sicque neq; humores crudi, neque excrementa in venas regurgitare possunt, quamuis fateatur ipse se misisse sanguinẽ aliquibus, post-

A lipopschia verò defectionem animæ: at syncopes est vltimus terminus, & quasi prædictarum affectionum cumulus quidam, nec vlterius procedere possunt, cùm sit præceps virium lapsus, inter igitur syncopen, & animi exolutionem est lipothimia, aut ipsa lipopsichia, hac stante Galenica doctrina diuulgatissima.

Dico, quòd nunquam est mittendus sanguis ad syncopen, quia ipsa est mortis imago, & adeo ipsi propinqua, vt semper, vel vt plurimùm in ipsam terminetur. Quantum attinet ad alias affectiones; dico, quo ad fieri potest debet Medicus euitare talem sanguinis missionem, cùm sint extremæ euacuationes, quas vbique euitandas docet Hipp. verùm methodus medendi requirit, vt semper minus malum eligatur, quādo duo mala immineant, at minus malum est mittere sanguinem ad animi deliquium, quàm permittere, vt ægrotantes moriantur. Verùm licet huiusmodi casus rarò sese offerat, si contingat tamen, nunquam debetis mittere sanguinem, nisi ad ipsam enclisim, nequaquam ad animi deliquium, & vt aliàs vobis ostendi, meliùs est partiri sanguinis missionem, quàm totum sanguinē vnica vice vacuare: sed quia hæc spectat ad modū, de ipsa paulò B inferiùs audietis, vbi sermonem habebo de modo mittendi sanguinem, cùm ipse modus spectet ad rectum vsum, aut rectam administrationem sanguinis mittendi, circa quam nos versamur, & potissimùm circa ipsius quantitatem, quam difficilem admodum esse diximus.

Sed dicetis vos, habemus ne saltem ex libris Gal. aliquod exemplum de quantitate sanguinis ab eodem vsitata. In hoc certè Gal. videtur varius pro diuersitate subiectorum, à quibus mittit sanguinem; primo enim de cur. rat. per sangu. miss. cap. 13. loquens de missione sanguinis in pueris post 14. annum scribit ad cotylam esse mittendum sanguinem, cotyla autem attica continet vncias nouem; Romana verò duodecim: sequenti verò die sanguinis missionem iterans vult dimidiam cotylam tātùm esse hauriendam, quæ videtur minima dosis: quare in pueris transcendentibus 14. annum minor quantitas sanguinis in prima vice est ad nouem vncias, in secunda verò ad quatuor vncias, & semis. 3. in 6. epid. com. 29. in muliere misit sanguinem in prima die ad libram vnam, & semis, in secunda ad libram, in tertia ad vncias octo. & lib. de cur. rat. C per sang. miss. cap. 17. œconomo misit sanguinem ad tres libras, deinde eodem die aliam; ita vt spatio vnius diei emiserit quatuor libras.

At lib. de venæ sect. aduersus Erasistratum cap. 7. comparans euacuationem, quæ fit per sectionem venæ cum ea, quæ fit per medicamentum purgans, ostendit, quòd licet securior sit venæ sectio, errata tamen contingere possunt circa etiam mediocritatem: quam rem exemplo declarans dicebat, quòd si fors ferat, vt *e.g.* mediocris detractio sit trium heminarum, si quatuor detraxeris, noxam maximam inferes: duas rursus si euacuaueris commodabit quidem id satis, læsionis verò nihil afferet: quare ex hoc loco mediocris quantitas videtur esse trium heminarum, minor verò est duarum. Eadem est mensura hemina, atque cotyla. Sed huiusmodi locus re vera nihil determinati probat de sanguinis missionis quantitate, videtur tamen Gal. vbique semper detrahere saltem libram vnam sanguinis: quam tamen quantitatem extrahendam esse docere tutò minimè possumus, cùm contingat alios ne selibram quidem ferre posse: quamobrem opus est iudicio vti, maximaque exercitatione id comparandum esse existimo, vt sciamus metiri quantitatem sanguinis extrahendi.

D

De modo.

Sed iam deueniamus ad modum, & videamus quomodo sanguinem mittere oporteat, an scilicet vnica vice exhaurire, an verò duobus, & pluribus vicibus valeamus; quod non nisi ex sindrome plenitudinis, & virium robore determinari potest, vt idem Gal. docet lib. de cur. rat. per sang. miss. cap. 12. 16. & 17. & in principio cap. 12. ab eodem scriptum est nihil esse, quod magis medicinam coniecturalem faciat, ac quantitas auxiliorum tam in chirurgia, quàm in duobus alijs instrumentis; nam certo certiùs scimus oportere offerre cibum, aut bilem, vel alium quempiam humorem esse purgandum aliquo medicamento, cæterùm quantum præberi debeat, nescimus; idem quoque de sanguinis missione est dicendum. Verùm cùm videamus opus esse hoc auxilio, recurrimus statim ad virtutem, & exploramus quomodo in robore sese habeat; nam si videmus, quòd virtus benè se habeat, & multa euacuatione opus sit, euacuamus quantum

tùm nobis placet; nam eodem docente Gal. id summum boni est in sanguinis missione, E quòd ad libitum nostrum possumus sistere euacuationem, & rursus quo videatur tempore fluere, sinere quoad vsque rectè habere appareat, quod non contingit in pharmacia; nam vbi semel deuoratum fuerit medicamentum, fieri non potest, quò minùs deuoratum non sit, neque possibile est, vbi plusquam conueniat, purgetur homo, partem medicamenti oblati auferre; exhibitio enim medicamenti corrigi non potest.

Præterea idem Gal. addit lib. de sang. miss. aduersus Erasistratum cap. 7. ingens periculum esse in propinationibus medicamentorum purgantium: cum non commouet purgatio, vel quod in aluum attractum est, non facilè excernitur, vel cum dolore, morsibus, torminibus, refrigeratione, pulsuum euanescentia, ac animi defectu exprimitur, vel cum corpus vehementer perturbatur, interimque paululum admodum euacuatur, aut euacuatio modum excedit; hoc enim ipsum tanquam malorum omnium extremum in hac parte frequenter contingere solet; neque enim, vt venæ incisæ fluxum, quem super imposito digito mox sistes, sic profluuium alui sistere licet. Sed quid in enarratione purgantium, & fortium medicamentorum tempus terimus, F cùm & cibi cuiusque erratum in mensura maxima, vt idem docet Gal. afferat nocumenta, quorum magnitudinem in extenuatis corporibus, & imbecillibus hominibus, qui nutritione celeri egent, considerare vnusquisque vestrum potest. In his enim si quis æquo minùs nutriat virtutem tabidam reddit; è contra, vbi quid in modum superans naturæ potiùs oneri, quàm nutrimento fuerit, virtutemque onerabit, suffocabit, atque etiam extinguet.

Videte igitur, quantum in quantitate aliorum duorum instrumentorum opus sit industria, vt euiteutur prædicta incommoda: in auxilio verò chirurgico, maior quidem est securitas, cùm statim effluentem sanguinem, quandocunque placuerit, sistere possumus. Vel igitur vires valent, ac robustæ sunt; vel debiles, magnaque in vtraque tam debili, quàm robusta virtute est opus: si debilis virtus, tunc sanguinis missio partienda est, eodem docente Gal. lib. de sang. miss. cap. 7. non tamen omnibus eodem modo, quãdoquidem eodem die bis, & ter mittitur sanguis per venam sectam, deinde & alio, & sequenti die eadem repetitur sanguinis missio, quemadmodum obseruamus fecisse G Gal. 5. meth. med. cap. 13. in illo iuuene, qui expuebat sanguinem: nonnunquam idem Gal. bis, & ter in eadem die, deinde in secunda, & tertia die eodem modo: verùm non similiter, quia aliquibus in prima vice minùs sanguinis detrahit, in alia deinde sectione magis: è contra verò in aliquibus maiorem copiam in prima vice, minorẽ in secunda; videmus enim, vt supra diximus, in puero 14. annorum in prima vice auferre cotylam, in secũda mediam: in muliere epid. 3. tex. 29. in prima vice mittit sanguinem ad libram vnam, & semis, deinde in sequenti die ad libram: in tertia die ad vncias octo. In œconomo verò nobilis diuitis Romani mittit primò sanguinem ad tres libras, deinde eadem die ad libram tantùm.

Causam autem huiusmodi ordinis seruati, quicquid alij multis verbis dixerint, desumptam esse existimo ab ipso indicante, nempe vel à copia, aut à motu, robore virium seruato: nam vbi adest multa copia humoris peccantis cum robore virium, prima vice maiorem copiam sanguinis mittit, vbi nullum adsit crudorum humorum impedimentum, proinde in œconomo, in illa muliere, atque in puero 14. annorum in prima vice H maiorem copiam emittit: sed quia longè maiori copia est opus, maiorem partem aufert, vt in alio possit id, quod peccat, auferre: vbi verò crudorum humorum adest copia, in prima vice minorem copiam: vbi verò ipsos attenuauerit, maiorem copiam aufert, vt cap. 12. videre vnusquisque potest, at vbi assumenda est indicatio à motu sanguinis, non respicit hanc conditionem; nam modo plùs, modò minùs in prima, & secunda vice mittendum sanguinem admonet pro ruentis humoris impetu, ac copia, quemadmodum vnusquisque legere apud Gal. potest 5. meth. med. cap. 8. vbi bis, & ter spatio trium horarum, nonnunquam opus est mittere sanguinem ex vena. Dicimus igitur, quòd in euacuatoria sanguinis missione Gal. has conditiones obseruat, vt dictum est, nequaquam in reuulsione, aut deriuatione.

De venis secandis.

Venio ad vbi, hoc est ad venas, quas secare oportet: quod est quarta conditio ipsius recti

A recti vsus, aut rectæ administrationis in chirurgico instrumento obseruanda. Scire in primis est opus, antiquos venarum nomine intellexisse arterias ipsas ex Gal. lib. de cur. rat. per sang. miss. cap. 22. quare non modo à venis mittitur sanguis, seu etiam ab arterijs, frequentiùs tamen à venis, quàm ab arterijs, cum autem venæ à caua vena, arteriæ ab aorta: longè plures venæ ab authoribus secandæ, quàm arteriæ describuntur; nam aliæ sunt ad artus superiores, aliæ ad inferiores, per artus superiores intelligatis manus ipsas, quæ in tres partes diuisæ sunt, nempe in humerum, vlnam, & extremam manum, quæ & ipsa diuisa est in carpum, metacarpum, & digitos: per partes inferiores intelligatis pedes diuisos, & ipsi in tres partes, nempe in femur, tibiam, & extremum pedem, qui & ipse diuiditur, non secus atque extrema manus, in tres partes, nempe in tarsum, qui carpo in manu proportione respondet, in pedium, qui metacarpo respondet, nec non & digitos.

Qua stante diuisione artuum, venæ quæ à Medicis secantur per hos artus sunt distributæ; quamuis etiam aliquæ sint in alijs partibus idoneæ, vt secentur, sed minus frequenter, vt in capite, fronte, angulis narium, & oculorum internis, ore, ceruice. Sed B iam veniamus ad eas, quæ communiter & frequentissimè in omnibus morbis secantur, sunt autem hæ, quæ ad manum, vlnam, seu ad cubitum vocatum sunt distributæ, vt docet Gal. lib. de cur. rat. per sang. miss. cap. 16. vna dicitur interna, iecoraria, & basilica, alia externa, quæ & cephalica, & capitalis dicta est, alia media, quæ ab aliquibus communis vocatur, & ab Auic. dicitur nigra. Prior ortum ducit ab illa ramificatione venæ cauæ, quæ ad iugulum excurrit; sed quia sub axilla scandit, axillaris dicta est: altera verò ab illa ramificatione, quæ iugulum ascendit, iugularis externa dicta, communis verò est propagatio quædam exigua, quæ è regione cubiti ab vna ad alteram venam exporrigitur, & istæ sunt tres venæ famosæ. Aliæ verò sunt ad extremam manum, quarum vna reperitur inter anularem, & minimum digitum vtrinque, & saluatella communi nomine appellatur: quamuis in dextra manu ab aliquibus vocatur iecoraria, seu hepatica: in sinistra verò dicitur splenetica. Altera verò ad pollicis regionem producta est, quæ aliquando vagatur inter pollicem, & indicem digitum, vocaturque C vena capitis cephalica, & istæ sunt venæ artuum superiorum à quibus communiter sanguis sectione mittitur.

Inferiorum verò artuum venæ, aliæ sunt in poplite vocato (quæ est regio illa cruris sub genu comprehensa in vtraque parte reperta) vnde venæ poplitis dicuntur, harum venarum sectio, aut nunquam, vel rarò in vsu est, aliæ verò deorsum ad malleolos vocatos, quorum vnus interior est, exterior alter: interior fit à tuberculo inferioris tibiæ, exterior verò à tubere, fibulæ vocatæ. Venæ quæ ab ipso malleolo interno erumpunt, & quandoque ad digitum magnum extenduntur, appellantur saphenæ communiter: quæ verò ad malleolum sunt exteriorem, dicuntur venæ sciatichæ. Istæ sunt venæ, quæ communiter secari consueuerunt, tam in brachijs, quàm in cruribus, aliæ sunt magis particulares, quæ in varijs occasionibus solent secari, vt illæ, quæ ad ceruicem sunt, iugulares externę vocatę; illæ quoque, quæ sunt sub lingua, quæ sunt in interna capacitate narium, quæ sunt ad pinnam ipsius nasi, quæ ad angulum ipsius internum, denique & quæ sunt in fronte, nonnunquam verò, quæ ad tempora distributæ sunt, etiam se- D cantur. Istæ sunt venæ omnes chirurgico instrumento dicatæ, in febribus vt febres sunt, non nisi venæ illæ, quæ ad cubitum sunt secari consueuerunt.

De Arteriotomia idest de sectione arteriarum.

Arteriarum secandarum vsus rarus admodum est, nec aliquis, quem ego viderim, nostris hisce temporibus, & in hac regione ausus est manus admonere sectioni ipsarū, quia videtur esse paucæ vtilitatis omninò, nullumque adiumentum afferre posse febricitantibus, deinde, quia fluxus ipsarum (vbi sectæ fuerint) vix & cum difficultate compesci potest, vulnusque consolidari, & quamuis consolidetur, difficillimum est, vt defendatur arteria ab illo tam infesto, & periculoso tumore, quem aneurisma vocant. Est etiam Gal. qui in principio vigesimi tertij capitis de curandi ratione per sanguinis missionem, scribit se nouisse quosdam, qui ex sectione arteriarum, quæ in cubito sunt subiectæ interierunt: aliosque addit obseruasse, qui ob vinculum circumpositum, quo volebant Medici sanguinis fluxionem sistere, in gangrænam inciderunt: alios tandem in aneurisma-

aneurismate manus curando defunctos se se vidisse; quare ex Gal. hoc loco videtur maius damnum ex arteriarum sectione insurgere, quam emolumentum. E

Ex altera verò parte est idẽmet Gal. tum vigesimo secũdo capite, tum vigesimo tertio lib. eiusdẽ de curandi ratione per sanguinis missionẽ, vbi scribit ex sectione arteriarum ab ipso administratarũ plures iuuatos fuisse, & determinans indicans sanguinis mittendi per sectas arterias, inquit, esse calidũ, spirituosũmque, & infestum sanguinẽ in arterijs aceruatũ, qui sectis cõmunibus parti affectæ arterijs, opus est, vt extrahatur, & in fine vigesimi tertij, hoc est, vltimi capitis, scribit hæc verba, *hac itaque mihi persuaserunt, vt in summis artubus, imò & in capite arterias secarem in omnibus doloribus, qui à calida, & spirituosa substantia nasci videbantur, & maximè in membranis, quarum dolor punctioni est similis, ac sensim expanditur, pungente quidem sensu in vna parte, tanquam in affecti loci centro infixo, tensionis verò sensum percipiente circumcirca ad centrum particulæ.* Ex quibus Galeni verbis non modò discimus indicans sanguinis missionis per sectas arterias, verùm etiam videtur demostrare nobis, quomodo istud indicans à nobis cognosci possit, quod (vt dictum est) est calidus, & spirituosus sanguis aceruatus in arterijs inducens dolorem, qui dolor in primis est punctioni similis, & maximè in membranis, deinde sensim expanditur; tertiò in vna parte infixus, tanquã in affecti loci centro, videturque quidem pungens in vna parte, circa verò centrum particulæ tensionis sensum inducit, ita vt dolor sit similis pungitiuo, sit fisus in centro, & circumcirca sit tensiuus. Vnde Medici consuetudinem acceperunt eas arterias incidere, quæ sunt in temporibus, atque post aures in temporibus quidem secari possunt arteriæ (inquit Gal.) infestantibus oculos fluxionibus, tum calidis, tum spirituosis, post aures verò in vertiginosis maximè, & his, qui diuturnis doloribus capitis à materia iam dicta affliguntur. Addit etiam aliquos Medicos fuisse, qui ob alios diuturnos affectus in capite consistentes vsi sunt sectione arteriarum, quæ sunt post aures, deinde, ait, *tamen in nulla alia particula patiente eam sectionem arteriarum adhibuerunt, tametsi multæ sint, quibus hoc potiùs auxilio, quàm venæ sectione sit opus*, itaque ex Galeni hisce scriptis manifestissimum est, non modò secandas esse arterias, verùm etiam, aliquas esse affectiones, & partes, quæ potiùs sectionem arteriæ requirunt, quàm venæ. F G

His, quæ à Gal. dicta sunt, addo Alpinum virum doctissimum lib. de Aegyptiorum Medicina cap. 11. & 12. testantem apud Aegyptios sanguinis euacuationem per sectas arterias, non minùs, quàm per venas familiarissimam esse, & absque vllo timore eas in quamplurimis morbis secare; quinimò addit vsus sanguinis euacuandi per arterias sectas, præter quam quod sit frequẽtissimus, pro tutissimo etiam auxilio diuinoque arcano celebratur, & quod magis est cap. 12. ad hunc modum scribit, *de tuta arteriarum sectione in antiquis capitis doloribus, maximeque cum pulsu affligentibus, in omnibusque inflammationibus frontis arteriarum, temporum, atque earũ, quæ post aures positæ sunt secare solent, idque feliciter ipsis succedit, ex his verò omnibus eam, quæ in fronte est frequentiùs ad illius affectus scindere solent, præsertimque in antiquatis opthalmijs*, addit tandem vnum, quod admiratione est dignum, scilicet multos, qui vel antiquum capitis dolorem pertulerant, vel oculos longo tempore habuerunt lippientes, per sectam frontis arteriam sanguine euacuato, subitò, quasi præstigio quoddam Chayri sanatas fuisse. Ex quibus habemus non modò secandas esse arterias, vbi opus sit, verùm etiam maxima securitate, cùm non minùs iucundè apud Aegyptios secentur, quàm ipsæ venæ, vnde dicendum Aegyptios Medicos non modò Græcos, sed etiam, & Arabes; & Latinos longè in hac superasse, cùm nusquam auditum sit aliquem ipsorum fuisse, qui sectione arteriarum ita familiariter, & tutò vsus fuerit, quare tam ex Gal. quàm ex Aegyptijs Medicis concludendum est dissecandas esse arterias, non secus atque venas vrgente necessitate. Inquirendum modò est (post quam vidimus agendum esse) quis sit rectus vsus, & recta earum administractio, nimirùm quando arteriæ sunt secandæ, quantùm sanguinis sit mittendum, quis sit modus sanguinis exeundi, & vbi, hoc est, quæ nam arteriæ, tutò secandæ veniant. H

De quando.

Quantum attinet ad tempus, tunc arteriæ secandæ sunt, cùm calidiores, atque grandiores apparent, & multum sanguinem excalfactum, vel aliquo flatu permistum continent eoque repletæ distenduntur, & Gal. lib. de sanguinis missione cap. 22. inquit,

quòd

A quòd vbi calidus, spirituosúsque, atque infestus est sanguis in arterijs, tunc opus est arteriam secare, hoc est dictu, quando indicans est præsens, tunc agere est opus, & Saxonia parte prima prelectionum practicarū de curatione doloris capitis, inquit, cùm dolor fit ex sanguine in arterijs contento nihil meliùs esse sectione arteriarum, quando tamen repletæ sint arteriæ externæ; nam si fuerint internæ sectio nihil prodest, ex Gal. sententia 3. de locis affectis cap. 8.

De quātitate sanguinis missionis scribit Gal. citato loco se permisisse fluere sanguinē donec sponte sanguis sisteretur, effluxit autē non integra libra; quare quātitas sanguinis mittēdi in hoc casu, vix determinari potest, cùm sanguis admodū tenuis sit, & mittatur ratione auferendi dolores, quemadmodū apparet in duobus casibus à Galeno recēsitis, in quibus monitus fuerat per insomnia, & in primo post sanguinis missionem diuturnus dolor extinctus est, qui fixus erat, qua iecur septo trāsuerso cōmittitur; deinde minister. Dei Pergami diuturno lateris cruciatu laborās liberatus est post sāguinis missionē, secta igitur arteria Medici sinunt tantùm sanguinis effluere, quātùm opus habē, huiusq; quā-

B titatis regula à multis obseruatur, quæ est quando ex semet ipso sanguis desinit effluere.

Quod spectat ad modum, necessarium est, vt vnica vice permittatur totum sanguinem dolorem facientem exire, quia non potest fieri reuulsio ex pluribus repetitis vicibus, quemadmodum fit in sectione venæ propter difficilem eruptionis sanguinis compressionem. Et quamuis ex Gal. lib. 5. meth. med. cap. 6. arteriæ sectæ coeant, nihilominus non ita facilè possunt consolidari, quemadmodum consolidantur venæ, primo ob duram earum substantiam, deinde quòd in continuo sunt motu, id quod in causa fuit cur nulli aut paucissimi Medici ausi sint sectione arterias aperire.

Quod pertinet ad vbi, hoc est, quæ sint arteriæ illæ, quæ secandæ veniant, ex Galeno, habemus eas esse, quæ post aures reperiuntur, & quæ temporum regionem percurrunt. Quæ post aures sunt, secantur in affectibus vertiginosis, & diuturnis doloribus, sunt deinde arteriæ, quæ sunt inter pollicem, & indicem manus, deinde, quæ reperiuntur in summa manu, quas secuit Galenus in ministro Dei Pergami, est & arteria, quæ ad malleolum tibiæ reperitur, tandem illæ sunt, quæ reperiuntur in summis artubus, &

C istæ sunt, quas (vt intellexistis) ob varios dolores dissecuit Galenus. Apud Aegyptios verò, referente Alpino, sunt arteriæ temporum, quæ post aures sunt, in fronte, quæ maximè, & frequentiùs cæteris alijs secantur, in manu verò inter pollicem, & indicem.

Relinquitur modus secandi ipsas arterias. Gal. tum libro citato tum 13. meth. med. cap. vltimo secat transuersim arterias, tam magnas, quàm paruas, & magnas quidem post sectionem vult deligandas esse ad vtrumque caput vinculo circumiecto, paruas verò (inquit) consolidari; nam vna pars arteriæ sectæ sursum, altera deorsum reuellitur, quibus ambabus applicandum est illud medicamentum ipsius Galeni, quod constat ex albo oui, pilis mollibus leporinis, manna thuris, atque aloe omnibus simul agitatis: quo medicamento validissimè consolidantur arteriæ. Hic est modus Galeni secandarum arteriarum, qui à nullo obseruatus est, neque (vt rectè Saxonia dicit) nostris temporibus administratur; est etiam, & modus secandi arterias apud Aegyptios obseruatus, cuius meminit Alpinus loco præcitato his verbis. *Operarius itaque in primis partem, in qua scindenda existit fascia linea, non secus quàm in venarum sectione fieri so-*

D *let, ligat, arteriamque sanguine impleri, atque tumidam fieri sinit, quam tunc acutissimo phlebotomo, siue scalpro obliquè secat (phlebotomis, Aegyptij ad sectionem arteriarum longè nostris acutioribus vtuntur) in sectioneque etiam illarum semper minimam efficiunt sectionem, quia sanguis tenuissimus est, atque etiam quòd magnum vulnus difficiliùs coalescit, hæc quantum ad sectionem, & modum sectionis, quod attinet ad consolidationem multis vtuntur modis ad vulnus factum in arteria consolidandum, in primis enim sanguine euacuato, non secus faciunt, atque nostri in sectis venis, quarum ad vnionem digitis labia deducunt, & ita sectam arteriam vniunt, eiusque vulneri modicum gossipij super ponunt, supra quem æneum magnum denarium ibi vsitatum (quem illi fossera appellant, estque ipse latitudinis communis veneti aurei, & crassitie argentei) fortiter alligat permittantque hoc modo arteriam ligatam, & adstrictam tribus diebus manere, quibus finitis ligaturam detrahunt nullo alio ad ipsius curam auxilio ab ijs vsitato, nullumque ex plurimis vidi, cui secta arteria fuerunt, qui detracto æneo denario ligatura post tres exactos dies aliquo alio auxilio opus habuerit, sed in-*

ægrè sanatos omnes obseruaui, & hic est modus communis, hæc Alpinus qui deinde addit. *Sunt verò aliqui, qui priusquam ligent arteriam, gossypiumque ei superponant parum thuris accensa candelæ flamma calfacta apponunt, eoq; arteriæ vulnus rectè digitis vniunt, & mox gossypium, & tandem follera superponunt, atque alij lentium nigrarum puluerem arteriæ vulnus aspergunt, & mox gossypium, & follera apponunt, atque hæc de sectione arteriarum apud illos vsitata sufficiunt*, ex quibus colligitur duo in sectione illa arteriarum obseruari, scilicet in ijs vulnus minimũ factum, deinde obliquè acutissimo phlebotomo adacto & tertio applicatione æneí denarij super arteriæ vulnus, quo & frigiditate, & duritie pulsus arteriæ motus cohibetur, & ne validè arteria pulsu vulnus percutiat, atque ne vehemens ille motus fiat, quo possit arteriæ vulnus rursum dilatari, atque obstare, quin arteria secta rectè coalescat.

Vndè si vobis vnquam cõtingat opus esse arteriam aliquam sectione aperire, magis tutus est, & elegans modus sectionis, quo vtuntur Aegyptij, eo quem proposuit Gal. longeque elegantior, & facilior est ad compescendum sanguinem, & prohibendum, ne fiat aneurisma in ipsa arteria. Id quod obijciebatur, quòd inutiles sint, videtur esse falsum; nam ad diuturnas oculorũ opthalmias, atque inueteratas, nec non ad capitis, viscerumque multorum antiquos, diuturnosque dolores maximè valere, est sententia Galeni lib. de curandi ratione per sanguinis missionẽ capitibus citatis, & quamuis inutiles videantur ad febrium curationem, in causonide tamen, vbi tanta sit caliditas, fortè ad cordis ipsius refrigerium non essent omninò inutiles, cùm eo tempore multa copia sanguinis arteriosi in arterijs coaceruetur, cuius euacuatio inutilis minimè foret.

Quod ad fluxum compescendum spectat, aliud est dicere, quod arteriæ sectæ consolidari nequeant, aliud est dicere, quod consolidentur quidem, sed cum difficultate; falsum est enim; quod consolidari nequeant; cùm Galenus lib. 5. meth. med. cap. 6. pluribus demonstret eas ipsas posse consolidari, ex quibus Galeni verbis eo in loco adductis constat, arterias sectas posse coalescere, quamuis non ita facilè id fit, confirmaturque experientia Aegyptiorum Medicorum, qui tam facilè, & sæpè in multis ægrotis ipsas arterias secant absque vllo discrimine, vel timore, quamuis igitur cum difficultate consolidentur, non est propterea ab earum sectione, vbi opus fuerit, timendum; nam ex modo, quem seruant Aegyptij in illis secandis, & consolidandis, nullum imminet periculum de illo tam deplorato tumore aneurismate: & ad ea experimenta, quæ adducuntur à Gal. in quibus à sectione arteriarum, tot inconuenientia animaduertit, dicendum quòd, vbi omnia ritè, & decenter facta fuerint circa sectionem arteriarum, nullum subsequetur periculum mortis, aut gangrænæ superuenientis, quod fiet si arteriæ secentur phlebotomo tenui, & bene secante, eoque ea ratione immisso, qua Alpinus scribit vti Medicos Aegyptios in sectione arteriarum, & hæc sint satis dicta de arteriarum sectione, & de vtilitate, quam sectæ afferunt pluribus morbis, & de recta earum sectione, & consolidatione.

De hirundinibus.

Antequam determinem quicquam de sanguinis missione, quæ fit per venas sedis, quas hæmorrhoidales vocant, ad podicem, & anum terminantes, opus est primùm, vt vobis declarem, quid illæ sint, quotuplices, & in quem vsum à natura productæ fuerint. Quare primùm dico hæmorrhoidas nihil aliud esse, quàm ramos quosdam venæ, ita dictos, quòd ab eis sanguis fluat; sanguis enim à Græcis αἷμα appellatur; ῥοῖς verò est nomen deductũ à verbo ῥέω, quod est fluo, vnde hæmorrhois, seu hæmorrhoides nihil aliud sunt, quàm rami venarũ, à quibus sanguis effluit; ab effectu itaque, quem faciũt, siuè à natura, siuè ab arte, qui est sanguinem extramittere, hæmorrhoides dicuntur.

Venæ verò præcipuæ nostri corporis sunt in duplici differentia; vna est, quæ ad concauam iecoris partem reperitur, porta ob officium, quod præstat dicta: & est ingens truncus materiam chylosam deponens in iecur, à quo plures rami, & quasi infiniti prodeunt disseminati per mesenterium, vndè meseraicæ venæ dicuntur, inter quos ramos maior ille est, qui in lienem fertur, & per quem lien solet iecur expurgare ab humore atro, & melancholico: ab huiusmodi ramo (antequam is attingat lienem) alter ramus enascitur, qui deorsum descendens per mesenterium, & intestina, tandem ad recti intestini internam partem terminatur, plures offerens ramos, (inter quos quinque præcipui

cipui

A cipij sunt) ibique diuisus internam, & infimam oram intestini coronæ in modum complectitur: circa autem huius venæ distributionē, multa sibi fingit Andræas Laurentius.

Alter magnus truncus venæ appellatur vena caua, & vena chyli, quæ à gibbosa regione iecoris enascitur contraria concauæ iam dictæ, à qua oriri venam portam dicebamus. Porta quidem proportione correspondere videtur radicibus in arbore; vena verò caua similitudinem quandam habet cum ipsius arboris trunco: cùm igitur hæc vena caua à gibbosa parte iecoris prodeat, quamprimum ab ipso iecore exit, in duas insignes ramificationes diuiditur, vna sursum, altera per dorsum, & lumborum regionem ad latus spinæ deorsum descendit, plures hinc inde ramificationes spargens, vsque ad superiorem ossis sacri regionem, vbi rursus in duas ingentes distributa est partes, quæ deorsum rectè vtrinque ad crura descendunt. Has ramificationes Laurentius appellauit Illiacas; Quę antequā excedant ossis sacri regionem, aliquot ramulos offerunt, tam ex vna, quàm ex altera parte vesicæ, in mulieribus vtero, & tandem musculis illis, qui sphyctera appellantur, quorum vnus prefectus est ori vesicæ, sygmoides dictus, & B tres extremitati intestini recti accomodantur, quorum duo sunt lati, carnosi, & totum intestinum exteriùs amplectentes, alter verò, & tertius oræ extremæ positus, ambit totum extremum ipsius intestini recti os. Priores duo sustinent rectum intestinum prohibentes, ne exteriùs, & deorsum labatur, aut vbi cadat, vt ipsum retrahant, tertius verò ad extremam oram exteriorem positus, prohibet importunum excrementorum exitum; qui etiā duplicatus est ea ratione, vt vnus internus, alter externus esse videatur, ita tamen ambo coniuncti, vt ne cultro quidē distingui queant; ita enim à natura musculus hic fabrefactus, vt æmulari credas naturam labiorum; per omnes igitur istos musculos distribuuntur plures rami venæ cauæ, sed exigui admodum, & capillares exteriùs sparsi, & hæc est vera vtriusque venæ magnæ ad has partes distributio.

Stante hac enarratione oritur inter scriptores de his venis controuersia quædam, cùm alij velint vnicum genus hæmorrhoidum dari tantùm; suntque interse discordes; quia alij putant illas venas à caua delatas in prędictos musculos distributas esse hæmorrhoidales: è contra alij pro certo tenent venas, & solas illas esse hæmorrhoidas, quæ à C porta enascuntur. Alij in medio sunt dicentes hęmorrhoidas esse in duplici differentia, alias internas, alias externas, internas dicunt à vena porta ortum ducere, externas verò à vena caua. Qui sequuntur secundam opinionē sunt Donatus ab Altomari Neapolitanus, & Mathæus Curtius Papiensis, viri Doctissimi, Altimarus lib. de medendis humani corporis malis cap. 66. ad hunc modum de illis loquitur. *Quamquam non adeò conspicuum sit, neque mihi adeò certum, num dictæ sedis venæ progerminationes sint venæ portæ dictæ, vt quibusdam visum est, vel magnæ venæ chyli, seu cauæ appellatæ, vel vtriusque, cum ex vtrisque rami ad eamdem partem attineant, & ex porta venæ maiores, quamuis Hipp. & Galeni magis consentiat eos ramos esse venæ cauæ, propter ipsius Galeni verba, tum 2. de naturalibus facultatibus cap. 9. tum 2. de arte curatiua ad Glauconem cap. 10. & 6. de locis affectis, & Hipp.* 11. *&* 21. *lib.* 6. & paulò inferiùs suam sententiam determinans inquit audacter. *Itaque cum Hipp. & Galeno tenemus (quidquid alij sentiant) hæmorrhoidas esse ramos venæ cauæ potiùs, quàm portæ*, & videtur suæ huius opinionis afferre duplicem rationem, prima est quia in tota vena caua multa copia humoris melancholici D colligitur, vt quando iecur aptiùs redditum est ad hunc atrum humorem generādum, lienque minimè expurgat iecur, victusque ratio ea est, qua possit accumulari huiusmodi humor venisque habentibus facultatem expellendi, tunc temporis quidquid extraneum est ad sedis vasa propellitur.

Secunda ratio est, quòd si melancholicis, & phræniticis hæmorrhoides conferant, non solùm ratione euacuationis, sed qualitate humoris vacuati, quem natura pellit ad partes ignobiliores, quia producit tales effectus, præsertim cùm crassus, & melancholicus fuerit, cui in dubium venerit talem humorem per ramos venæ cauæ, non autem portæ, ad dicta sedis vasa trausmutari, atque transferri, tanquam per vasa, & loca conuenientia, perque promptiùs, & faciliùs fiat transmutatio. tandem aliam adducit authoritatem Gal. 2. ad Glauconem, vbi dicit, quòd iustum sit, lien trahit ad se succum atrum, vt sanguis impurior crassior, & nigrior, sic vniuersum corpus redditur decolor non propter aliud, nisi quòd eius facultate attrahendi imbecillior reddita sanguis in

vniuersum corpus impurum transmittitur, & deinceps ab ipsis venis vim excernendi habentibus, ad venas sedis quandoque dirigitur, ex quibus concludit Altimarus necessariò sequi hæmorrhoidas venæ cauæ non venæ portæ esse ramos. Hæc sunt fundamenta, quibus Altimarus hanc astruit sententiam.

Sed Mathæus Curcius super Anatome Mundini cap. 26. vtitur alia ratione ad hanc conclusionem confirmandam; dicit enim has venas hæmorrhoidales non posse à vena porta oriri, & ratio est, quia venæ omnes meseraicæ, à natura factæ sunt, ad attrahendū quidquid boni in intestinis reperitur, cùm autem tales venæ sint factæ attractionis gratia, non possunt contrariam operationem moliri, nempè excretionem, sed illæ, quæ sunt ad terminum intestini recti expellunt sanguinem, ergo non possunt esse eiusdem generis cum illis, quæ attrahendi gratia factæ sunt, sequitur igitur, quòd neque à vena porta, neque à meseraicis ortum suum ducant, quare opus est, vt sint venæ cauæ rami. Plures secuti sunt hanc opinionem, qui respicientes ad pauca, facillimè enuntiarunt hæmorrhoides esse ramos venæ cauæ, non portæ, inter quos est Thomas Minadaus vir fanè alioquin doctissimus lib. 2. de febre maligna cap. 7. qui harum venarū ductum, & progressum per clunes (haud anatomicè) declarat, & confirmat suam opinionem authoritate Realdi, qui tamen totum oppositum scribit, vt ex eius verbis colligere licet, lib. 6. de iecore & venis hæmorrhoidalibus cap. 1. ad hunc modum dicentis. *Adhuc describendus est ramus alius, qui tamen inter venæ portæ ramos connumeratur, & ab eo originem ducit, qui lieni dicatur, qui parte caua per mesenterium descendens primùm intestinum rectum petit, venasque gignit hæmorrhoidales, quibus dumtaxat potest ab humore melancholico vendicari.* Hæc Realdus.

Augenius lib. 10. de curandi ratione per sanguinis missionem capite eodem eiusdem videtur opinionis cum Minadoo, sed de hac materia adeò insulsè loquitur, atq; ineptè, vt ostendat se prorsus in rebus anatomicis imperitum; nam cùm in principio huius capitis proponat hoc quæsitum, an venis hæmorroidalibus apponendæ sint hirudines pro curandis morbis à melancholia enatis; respondet primùm inter Medicos nostrates, maximam esse dissensionem; cùm aliqui putent nunquam illis vtendum, contendentes venas hæmorrhoidales nullam cum liene habere communionem, alij verò contrariū sentiant, quibus ipse adhærere libere fatetur; at vellens probare, quòd venæ hæmorrhoidales consensum habeant cum liene, dicit à vena caua quæ lumbis est proxima, venam lienem nutrientem originem habere, & tam audacter illud affirmat, vt non vereatur dicere omnibus Medicis id esse in confesso, quod tamen falsissimum est. Vix credibile est tantum virum in re manifesta, tam turpiter cæcutiuisse; nam à vena caua nullus ramus in lienem fertur, quod non modò Anatome, sed quotquot scripserunt de rebus anatomicis, id asseuerantur affirmant, è contra rami à vena porta distribuuntur per mesenterium, & quemadmodum nulla est harum venarum, quæ excedat terminos mesenterij, intestinorum, lienis, ventriculi, & cauæ iecoris regionis; ita prorsus nulla vena, ex caua ad huiusmodi partes transfertur: quare illum consensum, quem manifestum esse dicit, falsum Anatome ipsa facilè demonstrat; & Anatomici scriptores. Massaria lib. de Scopis sanguinis mittendi nihil certi determinat; scripsit enim tantummodo aliquas venas à porta, aliquas à vena caua ortum suum ducere, de qua re addit maximum esse inter Anatomicos dissidium.

Hæc equidem in re statuenda cum illis conuenio, qui dicant vnicum dari genus hæmorrhoidarum; nam Anatome sat clarè demonstrat vnicum esse, & à vena porta, non à caua ortum ducere, quod probo authoritate, & ratione: authoritas prima est Hipp. libello de hæmorrhoidibus tex. 1. vbi ad hunc scribit modum. *Ora venarum hoc modo sanguinem fundere solent, bilis, aut pituita ad venas, quæ in ano decumbunt, sanguinem, qui in his est, calefacit, incalescentes autem venæ sanguinem ex proximis venis attrahunt, eoque impletæ recti intestini partem interiorem in tumorem attollunt, & venarum capitula conspicua sunt, quæ dum partim à stercore exeunte contunduntur, partim à sanguine coacervato perrumpuntur, sanguinem eiaculantur idque maximè cum stercore, interdum verò sine eo.* Ex qua quidem Hippocratis sententia facilè colligitur venas hæmorrhoidales esse in partibus internis intestini recti, atque venæ intestini recti cauitatem perreptantes ortum ducunt à meseraicis venis, hæ vero à porta, quare ex Hipp. sententia concludendum

A dum est venas hæmorrhoidales non aliunde prouenire, quàm à vena porta. Nec dicendum est libellum hunc non esse Hipocratis, quia Annutius fesius vir Doctissimus, qui iudicium fecit librorum Hippocratis multis probat hunc libellum ipsius esse genuinum fœtum, quod etiam ex clarissima censura Mercurialis librorum eiusdem Hipp. confirmatur. Galenus verò lib. de sectione venarum, & arteriarum cap. 1. scribit venas illas, quæ ad sedem sunt ramos esse tertij rami venæ portæ: at illi qui in interna cauitate intestini reperiuntur, illi sunt, qui terminantur ad sedem eodem docente Galeno, qui scripsit intestina, ventriculum, lienem, pancreon, & mesenterium, nullam aliam habere venam nisi à vena porta, id confirmant clarissimi Anatomici Vesalius lib. 5. de humana fabrica cap. 15. & lib. 3. cap. de distributione venæ portæ, columbus loco supra citato, Valuerda lib. 6. cap. 5. suæ Anatomes, est tandem & Theodorus Angelutius lib. de febre maligna eiusdem sententiæ. Idem sentire videtur Saxonia lib. de feb. ex mente Gal. 5. in 6. epid. 25. Venio modò ad rationes, quibus probo non posse dari hæmorrhoidas, quæ ortum ducant ab alia vena, quàm à vena porta.

B Et primò illæ venæ solæ statui pro hæmorrhoidibus debent, quæ in morbos sui nominis aptæ sunt incidere, sed solæ venæ, quæ ad anum, & ad internam cauitatem intestini terminantur, illæ sunt solæ, quæ aptæ sunt morbos prædictos pati, ergo sequitur, quòd illæ solæ hæmorrhoidales censeri debent: maior propositio clara est, minor est Hipp. lib. nuper citato tex. 5. vbi loquens decuratione harum venarum, inquit, quòd venæ istæ *sanguinem fundentes tuberosam quandam eminentiam habent, & veluti mori fructus illis adnascitur; siquidem tuberosa eminentia foras valde promnnet*, & quæ sequuntur, ex quibus Hippoc. facilè colligo has venas, quæ ad capacitatem intestini sunt pati tubercula, eminentias, atque tumores mori fructibus similes illis adnasci. Idem que Hippocr. hoc loco docet harum venarum curationem, quando scilicet turbercula patiuntur tumores iam dictos: & istæ solæ sunt illæ in interna capacitate recti intestini contentæ, quæ sunt in duplici differentia, aliæ cœcæ dictæ, aliæ verò apertæ: cœcæ sunt, à quibus nihil exit siuè intus, siuè extra fiat, quas Auicen. appellat surdas: apertæ verò sunt, quæ extra anum efferuntur, & Gal. in lib. definitionum medicarum scribit

C hasce hæmorrhoidas differre inter se, magnitudine, figura, & constitutione. Hinc recens Chirurgorum disciplina alia quatuor hæmorrhoidarũ genera facit, nominibus ab earum forma expressis; nam aliæ verrucariæ, alię vuales, aliæ morales, & aliæ vesicales dicuntur: verrucariæ sunt illæ, quæ verrucæ in modum eminent, vuales, quæ acini vuæ figuram repræsentant, morales moro dumi similes, vesicariæ, quæ vesicæ piscium formam, & figuram æmulantur, at huiusmodi venæ, quæ prædictos morbos patiuntur intus cauitatem recti intestini inclusæ sunt, & sæpè ab orificio eiusdem extra pelluntur, vbi morbis prędictis sunt affectę, neq; vnquam cõprehenduntur talia tubercula, nisi descẽdant à capacitate intestini ad partes externas, venę igitur exeuntes à foramine ani & hisce tuberculis affectę, illę sunt solę, quæ hęmorrhoides debẽt appellari.

Rami autem à vena caua ortum ducentes non patiuntur talia tubercula; nam cùm vt dictum est, ad latera musculorum exteriùs disseminati sint, opus fuisset, vt ij quoque deorsum extra intestinum, & ad eius latera descendissent, non secus atque illę venę quæ intus intestina sunt his tumoribus obsessæ, quę à medio intestino tanquam ab

D ipsius centro prodeunt, quod quotidiana experientia comprobat: at nullus est, qui scripserit se animaduertisse ad intestini recti latera, descendere venas hia tuberculis malè affectas, ergò neque huiusmodi venę debent, aut possunt dici hęmorrhoidales.

Succedit venas easdem nempè à caua ortum ducentes exiguas esse admodum, & capilares, vt rectè admonuit Petrus Pereda lib. 1. de medendis morbis, & per consequens prorsus ineptas, dilatationi, ita vt in illis possint fieri hęc dicta tubercula, & quod magis est, si à prædictis tumoribus obsiderentur, extra minimè exire possent, cùm sphicter musculus ad ora externa intestini recti assidens alijs duobus sphicteribus lateralibus iam dictis, adeò adnexus est, vt vix sectione separari possit, quare neque huiusmodi venæ extra exire vnquam possent. Addo, quod si venæ illę à vena caua prodeuntes, & in musculis recti intestini terminantes, aptę essent dilatationi; vt possent expurgare melancholicum humorem, quando vena caua eo humore scatet, natura ad ipsas, tanquã ad propinquiores, non autẽ ad crura, quæ magis remotę sunt eum propelleret

leret sicut obseruatur in varicibus, & id est, quia venę illę non sunt factę huius gratia. E Sequitur, quòd si natura pro hæmorrhoidibus demandaret venas hasce, sibimet repugnaret; nam repugnantia naturæ sunt, venas hæmorrhoidales à vena caua ortum ducere, quod ex vsu ipsius venæ cauæ demonstro, qui est, ex Arist. sententia lib. 3. historiarum cap. 3. Galeni pluribus in locis Auicennæ lib. 13. de animalibus cap. 7. & primo libro seu. 1. doct. 5. cap. 2. & 3. & Auerrhois primo colliget cap. 6. sanguinem tanquam thesaurus vitæ veluti in promptuarijs quibusdā conseruare, atque distribuere per vniuersum corpus nutritionis causa, cuius si aliquæ terminarentur ad sedem sequeretur naturam fecisse quid contrarium suæ intentioni, nempè nutritioni, & permitteret suum thesaurum sine fructu extra corpus expādi. Neque etiam arteriæ eò loci adductæ sunt, vt inde fierent hæmorrhoides, aduersum Realdum Columbam, & Curtiū, qui scribunt dari arterias hæmorrhoidales. Realdus quidem lib. 6. suæ anatomes cap. de corde, & arterijs. Curtius verò loco supra Citato. Hoc equidem non modò falsum, sed iudico esse impossibile, vt ex vsu arteriarum apparet, qui triplex est, primus est spirituosum sanguinem in sinistro cordis ventriculo elaboratum continere, distribuere, transmittere, tum ad perfectam singularem partium nutritionem, tum ad animalis spiritus F generationem, & nutritionem, alter vsus est influentem cordis calorem, & spiritum vitalem in vniuersum corpus distribuere, tertius est caloris natiui temperatio, & nutritio, quem perenni suo diastoles, & sistoles, motu consequuntur; periculum enim esset ne sanguis spirituosus statim euacuaretur, nec sine magno vitæ periculo.

Succedit præterea naturam non consueuisse arterias detectas permanere, vt ex Galeno habetur 6. de vsu partium cap. 14. dicebat enim eo loco, naturam magis recondité ducere arterias, quam venas tum ob sanguinis fluxum imminentem; tum quia vbi sectæ sunt vix consolidari queunt, si igitur ad hanc partem extra ducerentur venæ, etiam & arteriæ, cum illis semper associatæ essent, & ab his fieret hæmorrhagia sanguinis, quæ compesci non posset, tum ratione motus perpetui arteriarum, tum ratione crassitiei substantiæ earundem, quæ non facilè coalescit, vnde cum maximo vitæ periculo, quare ex his concludo, neque in venis cauæ, neque in arterijs posse fieri hæmorrhoidas, apparetque tandem satis, non dari nisi vnicum genus venarum hæmorrhoidarum ortum ducens, à venis meseraicis, & porta, & hęc quod ad primum propositorum. G

Secundum erat aperire, vobis, in quem vsum venæ hæmorrhoidales à natura sint factæ, quod quidem non potest tam facilè declarari nisi priùs distinctionem faciamus; quæ est, quod venæ hæmorrhoidales considerari possunt, vel vt sunt venæ terminantes ad sedem, vel vt sanguinem extra corpus effundunt, si primo modo eundē præstant vsum, atque aliquæ venæ Meseraicæ; quæ quamuis omnes ab eadem trunco prodeant, præstant tamen diuersos inter se vsus; nam aliæ deferunt, & chylum, & sanguinem, chylum quidem, ab intestinis pro sanguinis in parinchymate iecoris generatione, sanguinem verò à iecore pro intestinorum nutritione, ita enim à natura compartum est, vt venarū meseraicarum, quæ à porta dependent aliquæ sint à tenuioribus intestinis, & à ventriculo attrahentes, & ducentes chylum in iecur, simulque & semel à iecore sanguinem abducentes pro ventriculi, & intestinorum nutritione, Gal. lib. 3. de natur. facul. cap. 13. nec obstat, quod videatur motus contrarius, quia hoc contingit ratione membrorum attrahentium; cum ventriculus, iecur, & intestina, attrahant sibi proportionatum humorem, & expellunt onus sibi superfluum, quare ex venis meseraicis, H quædam sunt, quæ simul, & semel, & eodem tempore ferunt chylum, & sanguinem, aliæ verò, quæ à iecore solum trahunt sanguinem pro partium diuersitate, in quas terminantur; nam Galeno Magistro, aliæ sunt quæ feruntur in pancreas, aliæ desinunt in mesenterium, & eius glandulas alimentum illis partibus vehentes, non secus atque illæ, quæ sunt in ventriculo; aliæ sunt, quæ folliculum bilis nutriunt, aliæ tandem sunt, quæ humori melancholico destinatæ sunt, vt est ille magnus venę portę ramus, qui in lienem distribuitur; à quo antequam in lienem se inserat, duo notabiles rami prodeunt, quorum vnus in ventriculum distribuitur ad membranas ventriculi corrugandas, & constringendas, vt inde melior fiat alimentorum amplexus, ac deinde coctio, quam sequitur appetitus; alter verò in multas ramificationes diuisus, deorsum per mesenterium descendit vsque ad intestini recti regionem, qui iterum diuisus terminatur ad se-

dem,

A dem, modò quinque, modò plures ramos extremitati internæ ipsius intestini offerens, à quibus excitantur hæmorrhoides, vt dictum est.

Ramus igitur hic, hac ratione consideratus eundem vsum in corpore præstat, ac faciat ille, qui ad lienem est transmissus, at cum hac differentia, quia ille semper expurgat iecur ab humore melancholico, hic verò non semper eum transfert extra corpus, nisi quando humor melancholicus ita abundet, vt recipi in lienem nequeat, aut quòd lien aliqua infirmitate trahere ad se non possit humorem melancholicum, vbi verò lien suo fungitur officio, paucissima copia humoris melāncholici in hunc ramum affluit, nisi quanta est satis ad intestinum rectum corroborandum, non secus atque contingit ventriculo, in quem deponi solet aliqua copia huius humoris ab alio iam dicto ramulo huius socio, à quo ventriculus corrugatur, ac constringitur, vnde perfectiùs alimentum concoquitur, vt dictum est. Quare non probo solutionem Angelutij dicentis venas meseraicas habere facultatem attrahendi in corpore sano semper; in morboso verò posse fieri contrarium.

B Ex huius venæ portæ distributione facilè apparet quantùm valeat argumentum à Curtio allatum, qui dicebat meseraicas esse factas ad attrahendum, non ad expellendum sanguinem, vbi venæ istæ dilatantur, & fiunt hæmorrhoides, talem vtilitatem, atque vsum corporibus nostris præbent, vt ipsum purgent, aut exonerent ab humore melancholico primùm, deinde ab alijs succis, & à copia ipsorum, quæ in corpore collecta, & ab arte extra corpus deturbata vel purgatione, aut sanguinis missione minimè fuerit. Hoc prudenter admodum, vt sui moris est, considerans diuinus Hipp. 6. epid. com. 3. tex. com. 36. tulit auream illam, & tam diuulgatam sententiam, nempè. *Qui hæmorrhoidas habent nec pleuritide, nec perimpnemonia nec phagedena, neque furunculis neque therminthis forsan neque lepra, & forsan neque alijs.* Galenus in com. scribit addendam esse particulam, seu verbum hoc, *corripiuntur*: vt sensus sit, quòd illi, qui expurgantur per hæmorhoidas, nec pleuritidē patiuntur nec peripneumoniam, eò quòd per hæmorrhoides secernitur succorum malitia, quamuis cachexiæ interdum consequantur, aut praui colores, & icteri, qui non dicuntur morbi.

C Sed hoc loci considerandum est cachexias prauas, & aqueos colores non euenire sanis corporibus, quæ statutis temporibus ab hæmorrhoidibus euacuantur, dummodo moderatè fluant, sed ijs tantùm, quæ inmoderatè, & intempestiuè expurgantur, vnde hæmorrhoides diuiduntur in duas differentias: aliæ sunt, quæ statutis quibusdam temporibus eueniunt, aliæ verò, quæ nulla seruata lege contingunt, & morbosæ dicuntur, à quibus non modò cachexiæ, & deprauati colores in cute, atque hydropes, verùm etiam fiunt tumores quidam in ipsis, quorum alij sunt intus reconditi, alij extra patentes, de quibus supra. Hipp. sententia non est intelligenda de hæmorrhoidibus morbosis, sed de non morbosis, quæ vbi moderatæ sint liberant homines à morbis ab Hipp. recensitis, vbi autem immoderatæ fuerint, & præter naturam, tunc reddunt corpus aptum ad morbos suscipiendos. Sed hic doctissimus Minadous videtur hærere; quomodo per hæmorrhoidas excretis vitiosis succis mali quidam habitus interdum in toto corpore suboriantur? Puto equidem hoc in loco sano modo Galenum intelligendum esse; nam contingit aliquando, non semper, quamuis exeant praui succi per

D hæmorrhoidas, (si inmoderatè fluant, & sint præter naturam) vt fiant praui colores, & icteri, si præsertim diù, & longo tempore fluxerint. Nec improbo responsionem à doctissimo viro datam ex mente Vallesij, quòd Galenus intelligendus sit de cachochimia mista, nempè ex plenitudine, & cacochimia; cùm per venas hæmorrhoidales non modò quæuis cacochimia, sed etiam totius corporis plenitudo euacuari possit.

Præter locum Hipp. iam citatum adsunt etiam Galeni testimonia locupletissima 3. de humoribus cap. 16. 6. Aphor. t. 4. de sanitate tuenda cap. 4. lib. de plenitudine, & alibi, vbi clarissimè scribit ab hæmorrhoidibus omnem cachochimiam melancholicam præsertim, nec non & plenitudinem quandoque euacuari; quod quidem etiam confitetur, & multis confirmat Thomas Minadous, sed tota lis, & controuersia est, quia existimat cum alijs, ad plenitudinem euacuandam oportere dari venas hæmorrhoidales, à vena caua ortum ducentes, quia dicunt chachimiam quidem euacuari ab hæmorrhoidibus à vena porta ortum ducentibus, non autem plenitudinem. At cum supra

satis

satis probatum sit non posse dari huiusmodi v^e n^as à caua exorientes, ostendendum est B nunc omne genus cacochimiæ, & plenitudinis probè euacuari per has hæmorrhoidas à vena porta ortum ducentes siue criticè, siue symptomaticè, hoc est natura vincente, aut irritata, quærente sibi vias faciliores, per quas materias à vena caua in portam expellat, & inde ad venarum ramos, qui ad sedem sunt. Hoc quidem tribus rationibus probo. Primò quemadmodum medicamentum in ventriculo, aut tenuibus intestinis actuatum venis meseraicis medijs à porta, à iecore à vena caua, & omnibus suis ramulis ad habitum corporis distributis in ventriculum trahit: ita natura à copia, aut qualitate humorum grauata, facultate venarum venæ cauæ expultrice per easdem vias materiam ad venam portam, & meseraicas, inde ad hæmorrhoidas propellit, quæ tandem extra corpus materiam, siue copia, siue qualitate peccantem eructat, non est itaque opus addere venas à vena caua ortum habentes, vt corpus vniuersum à copia, aut qualitate humorum exoneretur.

Secunda ratio desumpta est ab authoritate Galeni 4. de sanitate tuenda cap. 5. vbi scriptum reliquit, quòd quando per sanguinis missionem euacuatur vena caua, ibique F adsit non multa copia sanguinis, tûc humores crudi in meseraicis existêtes subsequûtur loco eorum, qui euacuati sunt à vena cauà, ex quo quidem loco habetur dari viam manifestam à vena porta in venam cauam, quod si ita est, cur vbi natura granatur, vel sanguinis multitudine, aut qualitate, non potest per eandem viam à caua in meseraicas venas, inde & in illas, quæ ad sedem sunt materiam grauantem deponere? non sanè videtur maior ratio vnius, quàm alterius; vnus enim consensus, & vna conspiratio est totius corporis, vasorum præsertim.

Tertia ratio, qua confirmatur à vena caua in portam transmitti materiam, est quia illi, qui ab empiemate liberantur, aliquando per secessum, nonnunquam per vrinam euacuantur, modum intelligere est opus, qui est, vt à vena caua in portã ferantur humores côtenti in thorace, inde ad intestina: at huiusmodi materia, quæ est in thorace debet necessariò venam cauam ingredi per diapedesim (vt alias ostendi) nempè per ductus quosdam cecos, & abditos, sed naturæ manifestissimos, intusque venæ cauitatem recipi. Et quamuis lib. 4. de locis affectis cap. 6. velit Galenus dari ramum quendam à vena G caua in portam; nihilominus est opus, vt intus venam portam feratur, à qua in meseraicas, & inde in intestinorum cauitatem deponatur: at mea quidem opinione longè facilior est ea translatio materiæ à vena caua per iecur in portam, ea quæ est à cauitate thoracis in internam cauitatem venæ cauæ. Igitur mirum videri non debet, si vena caua cùm copiam materiæ cuiuscunque generis accumulauerit, à qua granetur, deponat in venam portam, inde ad ramos ipsius facientes hæmorrhoidas; quare huiusmodi hæmorrhoides cacochimiam, & plenitudinem extra pellere possunt.

Ad hæc obseruatum est sæpe morbos curatos fuisse per hæmorrhoidarum effluxum quemadmodum diuinus Hipp. 3. in 6. epid. tex. com. 36. scriptum reliquit. *Curatos inquit importunè aliquos subito fuisse, his correptos, & grauissimè quidem*, quam sententiam obscuram Galenus interpretatur dicens, importunè per hęmorrhoides curatos fuisse eos, qui neque sanguinis detractione per circuitus, neque medicamentis subductorijs expurgabantur: grauissimè verò eos correptos fuisse, quibus curatæ fuerunt hæmorrhoides omnes, nulla relicta, vt sensus sit, post factam curationem per ablationem H omnium hæmorrhoidarum, eos, quibus nullam prorsus reliquerunt, fuisse grauissimè correptos, propositionis huius Hippocraticæ duplex est sensus, pro vt ipsa diuiditur in duas partes, primus est, quòd multi à morbis ortum ducentibus tam à plenitudine, quàm à cacochimia importunè, hoc est preter opportunitatem curati fuerunt; nam illis, qui plethorici fuerunt, non fuit missus sanguis per circuitus, hoc est, vt docet Galenus statutis temporibus, in quibus opportunum erat sanguinem illis secta vena extrahere, quem natura valida existente per hæmorrhoidas euacuauit, omnemque plenitudinem abstulit: similiter ij, quibus collecta fuerit aliqua cacochimia, cuiuscunque humoris quibusque corpus non fuerit purgatum, vt dictum est, tota repente in venas hæmorrhoidales propulsa cacochima materia, liberati fuerunt mediantibus hæmorrhoidibus, & hæc à Galeno in commentario circa primam partem propositionis huius scribuntur.

In

A In secunda parte alius est sensus, sed admodum concisus, & obscurus, quem clarum, & manifestum reddit Galenus, & est, quòd vbi hæmorrhoides morbosæ sunt, & sectioне curandæ, non est opus omnes dissecare, sed vnam relinqui, alioquin periculum est, ne patientes grauissimis corripiantur morbis superiùs enarratis, & etiam maioribus: hæc Galeni sententia correspondet sententiæ Hipp. 6. aphoris. 12. vbi scribit hæmorrhoides curatas diuturnas, nisi vna seruetur periculum imminet, ne hydrops, aut tabes succedat, quæ tamen sententia aduersatur alteri eiusdem Hipp. sententiæ lib. de hæmorrhoidibus non procul à principio, vbi scribit nullam hæmorrhoidem relinquendam sine vstione, sed omnes exurendas esse. Aëtius lib. 2. tetrabili 4. cap. 5. hanc difficultatem de medio tollere est conatus, dicens omnes hæmorrhoides persanandes esse nulla prorsus relicta, quod Hippocratem voluisse scribit, cum dixit hæmorrhoidas sananti, quasi sanatio perfecta sit, qua omnes auferuntur; inquit enim si non adseruetur, hoc est, si non conuenienti diæta vtatur, quòd autem sic velit Hipp. inquit idem Aëtius, ipsa Aphorismi sententia ostendit, vbi habetur, hæmorrhoidas inueteratas sananti, est
B autem sanatio perfecta liberatio, & legitima curatio, quare concludit iuxta Hippocratis sententiam non oportere aliquam hæmorrhoidem relinquere, sed omnes excidere, & post perfectam ipsarum curationem per conuenientem (veluti dictum est) dietam ad naturalem statum corpus curatum reducere.

Sed huiusmodi determinatio aduersatur Galeno, qui in commentario scribit ab Hippocrate præceptum esse in curandis hæmorrhoidibus, vt vna semper relinquatur, qua excrementa, quæ quotidie necessariò cumulantur excerni queant. Cum Galeno est Paulus Aegineta, lib. 6. cap. 79. Qui ita loquitur *vnam quamque adstringemus vna duntaxat relicta, qua sanguis superfluus emanet*. Iacobus Hollerius lib. 1. de morbis internis cap. 55. huic difficultati duobus modis satisfacit; primo, inquit, vel negligitur artificiosa curatio, vel adhibetur: si negligatur, vna est seruanda, si adhibeatur nulla: secundo modo, duplex, inquit, sistendi consilium esse, alterum dum fluentes sistimus, alterum dum fluxuras animaduertimus, in illis immoderatum fluxum adstringi debere nullum est dubium, ita vt velit, quòd vbi hæmorrhoides immoderatè fluant omnes esse
C curandas; immoderatus enim fluxus omninò est compescendus, vbi igitur hæmorrhoides chirurgia curantur, opus est omninò, & secare, & vrere ad sistendum immoderatum fluxum in actu, quasi velit, quòd vbi non sit immoderatus fluxus, sed sit longus inueteratis hæmorrhoidibus non renuit, quin vna veniat relinquenda.

Verùm operationem hanc, quæ debet fieri circa hæmorrhoides siue vstione, siue sectione, non putamus ipsam tam facilem esse, vt possimus alias curare vna seruata, cùm non sint ita distinctæ ab inuicem, vt possit à Medico tam facilè vna eligi reliquis adustis; nam locus adeò angustus est, vt non videatur posse fieri electionem vnius. In huiusmodi difficili admodum operatione, aliud est dicere, & scribere, & aliud operari; longè quidem est faciliùs dicere opus esse adurere multas venas hæmorrhoidales eo loco malè affectas, & aliud est eas ipsas vel secare, vel adurere, & vnam relinquere, primus modus facilè exequitur, secundus modus vix, & maxima cum difficultate; quare in hac summa difficultate magis probo Mercurialis responsionem, cuius hæc est sententia, *ego verò inquit cùm Hippocratem videam hoc in loco praecipientem, vt omnes curentur, fa-*
D *cere non possum, quin existimem interdum etiam omnes esse curandas, tum scilicet cùm corpus optimè purgatum sit, neque ex his sit, quæ natura succos melancholicos aggregant, ac præterea proba victus ratio seruetur, quæ non solùm in cibo, & potu, sed in cunctis alijs posita sit, præsertim verò in paranda aliqua excrementorum ab vno in aliam partem diuersione.* Hæc est Mercurialis determinatio, diuersionem, cuius meminit, tutò fieri posse ego arbitror cauterio facto in domestica parte femoris, vel vnius, vel vtriusque, non multùm distante à regione genu, & hæc obiter sint dicta de curatione hæmorrhoidum, quam in medium adduxi arrepta occasione ab his, quæ à Galeno paulò supra de ipsarum curatione insinuata sunt.

Reuertor modò ad pensum, & dico vniuersum corpus ab hisce hæmorrhoidibus à porta enatis expurgari, & euacuari posse, & proinde non esse opus addere hæmorrhoides à vena caua; frustra enim fit per plura, quod per pauciora fieri potest, & æquè benè, sed per venas hæmorrhoidales ortum ducentes à vena porta æquè benè, imò me-

lius vniuersum corpus à quacunque cacochymia expurgatur, & à plethora euacuatur, B igitur non est opus addere venas hæmorrhoidales ortum à vena caua habentes; quare argumentum illud, quod videtur Altimaro esse demonstratio quædam, nullius considerationis est, nihilque concludit, nisi quòd vena caua, & eius rami prauis humoribus melancholicis grauati, facultate sua expultrice ad hæmorrhoides tanquam ad ignobiliorem locum propellant, id quod conceditur facilè; non enim probat ipse hæmorrhoides ortum ducere à vena caua, & ad eas determinatè naturam transmittere, quod erat illi probandum; nam, vt satis, superque à nobis probatum est, natura reperit sibi vias, manifestas à caua vena in portam, per quas propellit ad hæmorrhoides. Nec maioris momenti, & efficaciæ eorum argumentum est dicentium obseruari in praxi modò exire sanguinem tenuem, & serosum, modò sanguinem melancholicum; serosus quidem, & tenuis à vena caua, melancholicus à vena porta, vt Ferdinandus Epiphanius scriptum reliquit lib. 3. suorum theorematum 22. cùm satis probatum sit hæmorrhoides à vena porta quodcunque genus humoris expurgare.

His sic determinatis opus est videre, in quibus casibus aperiendæ veniant huiusmo- F di hæmorrhoides, & ab his sanguis detrahendus, hoc est dictu, à quibus indicantur apertiones harum venarum. Tres sunt materiæ sanguinis missionis, vna est sectio venę, alia est hirudo, tertia sunt cucurbitæ; relinquo antiquorum scarificationes, quæ nostris temporibus non sunt admodum in vsu, de quibus etiã paulò post. Plenitudo, vt dictum est superiùs, indicat sectionem venæ, vt euacuatorium auxilium, modò à quonam indicentur hirudines, non ita clarum est; nam duo sunt, quæ in nostro, corpore indicant euacuationem, vnum est plenitudo (vt dixi) aliud est cacochymia: plenitudo tollitur per sectionem venæ, cacochymia in eadem vena caua existens per medicamẽtum purgans; quare hirudines non videntur, à quonam indicari possint, non à plenitudine, quia hęc ipsa tollitur per venæ sectionem, vt dictum est; indicans enim debet proportionari suo indicato, & vnum indicare vnum, non plura, at si hirudo applicata hæmorrhoidibus indicaretur à plenitudine, duo essent ab vno indicante indicata, nempè sectio venæ, & appositio hirudinum. Saxonia lib. de febribus cap. 24. scribit ex Gal. 4. de tuenda valetudine cap. 4. tantundem valere hæmorrhoides, quantùm venæ sectio, & subiungit, G *quòd quando suppressa sunt, & expediat mittere sanguinem, prætermittere sectionem venæ oportere, & tentare per hæmorrhoidas:* confirmat hanc sententiã eiusdẽ Galeni authoritate lib. 9. meth. med. cap. 5. quo in loco tractãs de curatione synochi per sanguinis missionẽ dicit, *quòd si aperta sunt hæmorrhoides, sanguisque sufficienter exeat, non alia vtendum est sanguinis missione, sed relinquere opus naturæ, si tamen sit necesse auferre sanguinem, tantùm emittatur, vt simul cum eo, qui exit satisfiat necessitati,* ita vt ex Saxonia plenitudo indicat magis hæmorrhoides, quàm sectionem venæ, maximè si vires valeant.

Verùm si rem ipsam intimiùs scrutemur, videbimus ex hoc Galeni loco posse nos, & rectè dicere duplicem esse plenitudinem, alia est in vena caua, alia in vena porta collecta, ex suppressione venarum sedalium, quæ priùs fluere solebant; hoc stante, quemadmodum sectio venæ tollit plenitudinem à vena caua, ita quoque hirudines venis sedalibus applicatæ euacuant plenitudinem in vena porta existentem; nullus enim alius est locus in corpore, à quo possit mitti sanguis à vena porta, & suis ramis, nisi venæ istæ, quæ sunt ad sedem, proinde appositæ hirudines his partibus dicuntur H tantundẽ valere, ac faciat sanguinis missio per sectionẽ venæ, hoc est dictu, quòd quemadmodum sectio venæ tollit plenitudinem à vena caua, ita quoque hirudines venis sedalibus applicitæ euacuant plenitudinem in vena porta existentem: sed quid ad locum 6. meth. med. dicendum veniat, non est difficilè inuenire; nam puto aliud esse considerare venas hæmorrhoidales, vt sunt in corpore plethorico egente sanguinis missione, dum sunt apertæ & ab ipsis actu fluit sanguis copiosus, & aliud est ipsas considerare, vt est opus ipsas arte aperire sanguinis exeundi causa, primo modo non est mittendus sanguis, ne opus naturæ impediatur, at vbi iam clausæ fuerint, nec sufficienter euacuauerint, tunc extrahenda est tanta sanguinis copia, quæ possit simul cum eo, qui iam effluxit satisfacere plenitudini, quod idem faciendum esse in mensium fluxu docet Galenus, non propterea dicendum est hæmorrhoides æquiparandas esse sectioni venæ simpliciter, & absoluta ratione.

Neque

A Neque hoc loci Galenus dixit hæmorrhoidas aperiendas esse loco sanguinis missionis, sed vbi fluunt non esse sanguinis missione interdicendas, ne motus naturæ impediretur, vndè non satis, admiror Saxoniam dicentem, quòd vbi sit opus sanguinis missione,& vires valeant, vt ex hæmorrhoidibus mittatur sanguis, eò quòd tantumdem valeant, ac sectio venæ, id quòd verum quidem est, sed eo modo, quo nobis supra dictum est, sed dato etiam quòd à venis hæmorrhoidalibus applicitis hirudinibus possit euacuari vniuersus sanguis totius corporis, rationi magis consonum est, vt venæ istæ, quæ,vt diximus,ortum ducunt à ramis venæ portæ,& præsertim ab eo ramo ad lienem tendente, primò repleantur à sanguine melancholico, & fiat quædam repletio sibi propria, hæc autem cùm euacuari debeat, nullusque, vt dictum est, sit locus in corpore magis aptus pro euacuanda hac materia in venis meseraicis contenta, coacti sumus hirudines his sedalibus venis applicare, cùm nulla alia aptior materia ex tribus iam dictis reperiatur, qua possit euacuari; nam quæ dicuntur de folijs ficus,& id genus alijs rebus asperis fricantibus,nugę sunt;magis probatur,vt applicentur hirudines, vbi venę B meseraicæ repletæ sint,vena verò caua,cùm multas habeat venas dispersas per vniuersum corpus apparentes, potest euacuari, si sit plenitudo per omnes materias, nempè per venæ sectionem per hirudines, atque per cucurbitas. Præterea ad tollendam plenitudinem venæ portæ per sectionem alicuius rami venæ cauę, opus foret larga, & copiosa sanguinis missione, quæ primùm euacuaret plenitudinem ipsius, deinde subsequeretur materia contenta in vena porta, & suis ramis,quæ, vel euacuabitur tota, vel non si hæc ipsa sanguinis missione tota simul cum plenitudine, euacuaretur, exiret nimia sanguinis copia, ad quam facilè sequi posset vel lipothomia, aut sincope, si non euacuatur, sed retineatur in vena caua, tunc sanguis ipsius totus conspurcabitur ab illa materia, quæ in vena porta, & suis ramis continebatur: meliùs est igitur, vt per hirudines venis sedalibus applicitas ipsa euacuetur.

Hieronymus Capiuacceus lib. 6. de feb. cap. 26. scriptum reliquit, hirudines esse materias, quæ pungendo aperiunt ora venarum per se quidem sensibiliter, sed paulatim sanguinem euacuant, differuntque à venæ sectione, quòd hæc breuissimo tempore C totum euacuat; hirudines verò longiori tempore, differunt, & à cucurbitis, quòd euacuant minori molestia, deinde subiungit, *interdum ergò cucurbitulis, interdum potius hirudinibus vtendum causa alicuius priuati, vacuatur autem per hyrudines is potissimum sanguis, qui in illis existit venis, quibus hyrudines applicantur, inde consequitur euacuatio sanguinis contenti in reliquis venis siue is sit tenuis, siue crassus*: inde paulò post inquirens num per hæmorrhoidas saltem euacuetur sanguis melancholicus, & crassus, an etiam biliosus, & tenuis: respondet vtrumque euacuari, sed primò melancholicum ex Hipp. 6. in 6. epidem Aph. vlt. vbi scribit hæmorrhoidas sanguificas prohibere atram bilem, & sanare durum lienem, secundò etiam biliosum humorem exire apertis hæmorrhoidibus, hæcque ex authoritatibus à nobis supra allatis confirmat, itaut ex hoc Capiuaccei discursu dicendum sit hirudines indicari à copia sanguinis melancholici, primùm existentis in ramis venæ portæ, quæ meseraicæ sunt, deinde ab alijs humoribus; quare ex his concludo, quòd vbi plenitudo facta sit in vena portæ, & suis ramis, hirudines applicandas esse venis sedalibus,siue hæc plenitudo facta sit per hæmorrhoidarum sup- D pressionem, siue per collectionem, aut à natura transmissionem, etiamsi illis nunquam antea applicitæ fuerint hirudines; tunc enim non modò euacuatur hæc plenitudo, verùm etiam exoneratur concaua pars iecinoris, ventriculus, lien, omnia intestina, & mesenterium, per quod venæ meseraicæ distribuuntur.

Sed inquiretis,an venis hæmorrhoidalibus plenitudine tumescentibus liceat semper applicare hirudines eo modo, quo sit vbi venæ à caua ortum ducentes sunt plenæ, existimo ita dicendum esse, vel hæmorrhoides symptomaticè tument, vel criticè, si primo modo puto nihil adhibendum esse his venis sedalibus, quod possit eas irritare, siue sit hirudo, siue quidpiam aliud, nisi priùs præcesserit euacuatio vniuersalis, siue fiat sanguinis missione, siue medicamento purgante; nam periculum esset, ne fieret maior ad partem affectam attractio; si verò criticè tumeant, præstantissimum remedium est applicare hirudines, si sua sponte sanguis non effluxerit,

quantum opus est, ex quibus apparet quàm ineptè, & inconsideratè Medici illi procedunt, qui nullo habito respectu ad humorem peccantem in omnibus febribus post sanguinis missionem, & purgationem applicant hyrudines venis sedalibus: Audiamus quid de huiusmodi sanguinis euacuatione dicat Syluaticus 46. controuers. huius sunt verba, *Cæterum quia misso in febribus huiusmodi sanguine importunè ægrotantem haud leuiter lædi necesse est, damus ideo multum hoc idem auxilium facere dicimus; mittitur autem sanguis importunè, tum quia nulla præsens est illius euocandi necessitas, eiusque satis ab initio missum fuisse supponimus, tum etiam quoniam humorum agitatio inde euenit, quæ coctioni maximè aduersatur, & vbi sanguinis reiterationem necessariam fore contingat ex eodem vase, à quo prius missus fuit sanguis, esse illum mittendum in controuersia docuimus* 43. hæc Ioan. Baptista Siluaticus.

Sed dicet quis, hyrudines venis sedalibus apponi reuulsionis causa, præsertim vbi adsit phrænitis, vel aliquod aliud prauum symptoma capitis, vt dolor, sed si rectè consideremus naturam reuulsionis à nobis supra declaratã, videbimus hyrudines huic parti appositas nullam posse à capite facere reuulsionem; nam de ratione reuulsionis est, vt duæ conditiones seruentur, vna est rectitudo, altera est oppositio, nullam verò rectitudinem obseruare possunt ij, qui dicunt à capite reuellere venas hæmorrhoidales, quod Anatome ipsa facilè demonstrat nullam prorsus adesse vasorum rectitudinem, aut consensum, quibus concludi possit rectitudo vasorum, & quamuis vnus consensus venarum sit, & à parte post partem venas hæmorrhoidales à capite euacuare possint, tamen animaduertendum, hanc non posse dici reuulsionem, nisi per accidens, insigni scilicet facta sanguinis euacuatione, quod reuulsionis leges transcendit, in qua paucissima copia sanguinis si recta fiat sufficit, nullaque est oppositio, quæ possit secundum rectitudinem, aut aliam contrarietatem obseruari, nam venæ meseraicæ, à quibus ortum ducunt hæmorrhoides à porta; cum vena caua nullum habent commercium, ita vt possit dici venas hæmorrhoidales oppositas esse venis, seu ramis à vena caua ortum ducentibus; quare non potest dici venas hasce esse illis oppositas.

At dicetis Hippocratem scripsisse hæmorrhoidum fluxionem in sanis bono esse, id euenire Galenus statuit, quia humor melancholicus faciens insaniam per eam partem euacuatur, non quod fiat reuulsio, possumus etiam authoritate Gal. lib. 1. de Glauc. cõfirmare hanc propositionem vbi tractat de curatione doloris capitis, in quo ne verbum quidem habet de apertione venarum sedalium, & Aëtius tetrabili 2. sermone 1. cap. 115. 116. & 117. horum symptomatum, quæ febribus eueniunt, vbi curationem docet, tantum abest vt hyrudines venis illis applicitas commemoret, vt ne quidem alicuius sanguinis euacuationis mentionem fecerit, & Paulus Aegineta lib. 2. cap. 44. de dolore capitis in febribus disserens, solis alterantibus, & repellentibus contentus est: at si vellem omnes antiquorum authoritates recensere, præterquam quod nimius essem, vos etiam tedio afficere possem: quare vos relego ad lectionem omnium antiquorum Authorum; sat enim est mihi vobis demonstrasse, hyrudines applicitas venis hæmorrhoidalibus non posse facere reuulsionem, hisque applicandas esse hyrudines, eo modo, quo dictum est supra.

Et quamuis videatur quibusdam Galenum non agnouisse hyrudines, neque his vsum fuisse, si tamen consideremus ea, quæ ab eodem habetur libello de hyrudinibus cucurbitis, & scarificatione capite 2. videbimus his vsum fuisse, hoc enim in loco scriptum reliquit in artubus esse applicãdas, tam brachijs quàm cruribus, addẽs paulò post *eas in illis vsurpamus hominibus, qui scarificationum incisiones pertimescunt, vel in illis partibus, in quibus cucurbitulæ propter eorum paruitatem, vel gibositatem, & inæqualitatem aptari non possunt*, ex quibus Galeni verbis apparet clarissimè eum ipsum hyrudinibus vsum fuisse. Quantum verò attinet ad locum, nempe ad venas hæmorrhoidales, sum huius opinionis Galenum met voluisse hyrudines applicandas esse venis prædictis, quod ex verbis supra scriptis apparet, vbi dicit, ibi esse applicandas hyrudines, vbi non possunt administrari cucurbitæ, at venis sedalibus non posse administrari cucurbitulas manifestum vnicuique esse puto, ergo si ab his venis sedalibus opus esset mittere sanguinem, hyrudines omnino, ex dictis etiam Galeni, sunt applicandæ.

At dicet quis apparere cõtradictionem in verbis Galeni; nam libello supra citato de cucur-

A cucurbitis, ſcarificatione, & hyrudinibus capite citato, ſcribit hyrudines non ex profundo ſanguinem trahere, ſed eum, qui carnibus adiacet exugere, at vbi applicantur venis hæmorrhoidalibus, neceſſariò debent attrahere ſanguinem ex profundo corporis; dicatis pro ſolutione, aliud eſſe applicare hyrudines ſuperficiei cutis, & aliud eſt eas applicare venis in quacunque parte corporis fuerint, primo modo verum eſt, quod dicit Gal. ſecundo modo minimè verũ eſt; nam attrahunt ab intimis ad extimas partes ſanguinẽ. Sed hoc loco animaduertendum eſt Auic. lib. 1. doct. 5. cap. 22. ſcripſiſſe hyrudines eſſe in duplici differentia, *aliæ ſunt venenoſæ, aliæ verò minimè, priores ſunt magna habentia capita, quarum color eſt antimonialis. id eſt color plumbi ſimilis, & niger, aut viridis, aut lanuginem præſeferentes, vel colore aſſimilato lapide lazuli, malæ ſunt etiam illæ, quæ habitant in aquis limoſis, & lutoſis, minimè verò venenoſæ ſunt illæ, quæ in aquis colliguntur fluuidis, & in illis, quibus lenticulæ ſupernatant, color ipſarum ſit ſimilis colori viridi, & veluti tendantur ſuper ea fila duo colorem arſenici habentia, ſintque ruſæ, rotundæ, & coloris hepatis, quæ etiam ſimilantur paruæ locuſtæ, & caudæ muris, ſintque minutæ parua ca-* B *pita habentes, & tandem eligendæ ſunt illæ, quæ habent ventrem rubeum, & dorſum viride, per diem antequam applicentur, conſtringantur earum ventres donec euomant, quod in eis eſt, tribuatur ei parum ſanguinis agni antequam apponantur, abſtergatur earum ſordities, & viſcoſitas cum ſpongia, cumque apponendæ ſint in aquam dulcem claram lauare eas oportet*, hæc Auic. ex Galeno: vnum tandem notatione dignum affero, quod ſcribit Iacobus de partibus inſignis Auicennæ commentator his verbis, *apud Indos floruiſſe experientiam Medicinæ ante dominium Græcorum, qui ſpecialiter experientia circa venena, & antitoda contra ea, quia valdè abundant in venenoſis animalibus peſſimis, & habent corpora rara reſoluta valdè paſſibilia, quare coacti ſunt medicinalibus experientijs inſiſtere*, addit *ſanguiſugas Galliarum eſſe leues communiter brunas, & vt plurimum ad nigredinem decliues cum participatione rubedinis fuſcæ, non lanuginoſæ, neque venenoſæ, ſæpè iuuenes ſe balneantes in aquis vbi ſunt pro ludo tenent, vt adhæreant eis, & aliqui ex eis ſcabie verſati circa ſuas tibias serioſè quærunt, & ſibi procurant has ſuis hærere & appendi tibijs, vt ſugentes inde corruptum ſanguinem ſanitatem afferant, & à ſcabie* C *mundentur*, & addit hoc *bonum incolis ſeptentrionalibus generaliter ineſt, quod non abundant, vt meridionales in venenoſis reptantium modis pernicioſis, imò frequenter eadem ſpecies multum venenoſa eſt in regione meridionali, quæ in ſeptentrionalibus pauca participat venenoſitate, quia ardore, & ſiti regionis calidæ reptantium venenum exacui ſolet*, hæc dicuntur à Iacobo de partibus loco citato, ex cuius Viri doctiſſimi conſilio admonemur, vt nos in partibus meridionalibus viuentes, & medicinam facientes in eligendis hyrudinibus maximè oculati ſimus, curemuſque ipſas in aqua limpida, & clara aſſeruari, & quantum fieri poteſt omnia illa obſeruentur, quæ ab Auic. ex Gal. ſuperiùs ſcripta ſunt obſeruemus.

De recto vſu.

Quis modò ſit earum rectus vſus ſcribitur à Galeno, aut potiùs ab Oribaſio lib. de cucurbitis, & ſcarificationibus cap. 21. vbi dicit, *cùm eis vti volumus, locus cui hyrudines applicandæ ſunt, nitro prius fricandus, ac ſanguine alicuius animalis, vel argilla liquida inungendus, vel fouendus, vel unguibus ſcalpendus, promptiùs enim apprehendent, at-* D *que vbi inhæſerint oleum tepidum particulæ ne refrigeſcat infundemus, quod ſi etiam eis vbi repletæ fuerint vti oportuerit, vel quia paucæ hyrudines præſto adfuerint, vel quia pauca apprehenderint, earum caudas forfice incidere oportet; nam effluente ſanguine, trahere nunquam deſinunt quouſque nos ſalem, vel nitrum, vel cinerem earum oſculis inſpergamus*, hæc animaduertuntur à Galeno, ſed noſtris temporibus videtur non eſſe opus his præſidijs ad eas applicandas; nam facillimo negotio à noſtris operarijs applicantur, hæque permittuntur attrahere quouſque repleantur, & ſua ſponte decidant, quæ vbi ſatis non traxerint, prout opus eſt, relinquitur ſenſim ſanguis exire, at vbi contingat poſtquam exciderint nimium ſanguinẽ efluere linteo aceto madefacto, gallaue combuſta impoſita vel vt inquit Gal. ſpongeam in liquidam antea picem immiſſam, & mox crematam imponimus, aliquando verò goſſipium, ita ſiccum applicamus, non nunquam, & aduſtum.

Galenus hoc in loco videtur velle, vt remoueantur hyrudines cùm dimidiam ſangui-

nis

nis partem extraxerint, quia inquit, non est permittendum, vt sanguis eò vsque effluat, B quousque satis sit; quandoquidem pars ipsa frigescit ob ipsas hirudines, quæ natura frigidę sunt, tamen etiam ob aërem ambientem: verùm huiusmodi obseruatio à nostris etiam animaduertitur, vt quando apponuntur hæmorrhoidibus tres, vel quatuor hirudines, quæ omnes trahant vnica vice tantam sanguinis copiam, quæ fit pro dimidia parte eius, qui est euacuandus, eas auferunt, & modico aquæ calidæ partem affectam calefaciunt, deinde sensim sanguinem perfundere permittunt, quousque euacuata sit tanta copia sanguinis, quanta opus est.

De tempore, quo applicandæ veniant hirudines venis sedalibus. Tunc ille apponi possunt, quando indicans est præsens, hoc est, quando plenitudo in porta, & venis meseraicis collecta est, & venæ plenæ, & tumentes apparent eo, quo dictum fuit, modo. Quod attinet ad vbi, nihil esset dicendum, cùm iam determinatum sit vnicum genus venarum hęmorrhoidarum reperiri in corpore nostro, sed doctissimus Claudinus lib. 2. de ingressu ad infirmos cap. 5. supponit dari venas hæmorrhoidales à vena caua, & proinde determinat his esse hirudines applicandas, eò quòd ramuli venæ cauæ con- F iunguntur venis hæmorrhoidalibus à splenico ramo ortis per anastomosim, quod tamen alienum esse à veritate puto; nam de ratione anastomosis naturalis est, vt duo vasa eiusdem naturæ, & substantiæ coniungantur intus eandem materiam continentia, id, quod luce clariùs apparet in duabus anastomosibus in fœtu humano existentibus; in vna enim vena caua arteriæ venali coniungitur, quæ eiusdem est substantiæ; deinde eandem materiam continent, nempè sanguinem, & quamuis in homine adulto arteria venalis obeat arteriæ munus, in fœtu tamen fungitur officio venæ; continuata enim est cum vena caua. Idem dicendum est de anastomosi arteriæ magnæ cum vena arteriali, quæ ambæ sunt duabus membranis præditæ, vt sunt omnes arteriæ, eandemque materiam, nempe sanguinem arteriosum continent, & quamuis in adultis vena arterialis gerat vicem venæ, in fœtu tamen gerit vicem arteriæ: deinde dictæ anastomoses sunt necessariæ, & vt docet Galenus in gratiam nutritionis pulmonum factæ, & nisi adessent huiusmodi anastomoses pulmones non possent nutriri in fœtu.

Differunt tamen ab inuicem ambæ istæ anastomoses, vt scribit Galenus 6. de vsu G partium 20. & 21. capite, & 15. eiusdem lib. cap. 6. quòd vena caua foramen quoddam vtrique vasi commune habeat, & quòd membranam quandam in eo instar operculi natura machinata fuerit, quo sanguini à vena caua impetu affluenti cederet, & prohiberet, ne sanguis rursum in venam cauam reuerteretur; altera verò anastomosis, quæ constat ex duobus vasis duplicem membranam habentibus, loco membranæ canaliculum quendam eiusdem substantiæ habet; nam Galeno authore cùm inter se aliquantulùm distarent, aliud tertium vas exiguum, quod vtrumque coniungeret, natura effecit, & ratio est, quia constitutio, & conformatio cordis fœtus in vtero existentis diuersa est ab ea, quæ in adultis cernitur, & diuersus etiam partium est vsus; nam in adultis arteria venalis gerit vicem arteriæ, in fœtu verò venæ, vena autem arterialis in adultis facit officium venæ, in fœtu verò vicem arteriæ gerit, ex quibus constat quatuor illa vasa ita committi, & copulari, vt ex duobus in reliqua duo fiat sanguinis tum vitalis, tum alimentalis transitus, vnde facilè colligere est has anastomoses à natura, & necessitatis, & vtilitatis gratia, nempe propter pulmonum in fœtu nutritionem factas esse. At pro- H posita anastomosis à Claudino inutilis, imò, & damnosa corpori humano esset, primùm, quòd sanguis venæ cauæ à sanguine contento in venis meseraicis, qui ater, & melancholicus est, coinquinaretur, inutilisque fieret pro totius corporis nutritione: deinde venæ hæmorrhoidales frustrarentur suo fine, qui est deponere sanguinem atrum, & melancholicum extra corpus; hunc enim in ramos venæ cauæ pellerent, ita vt illis expellentibus, istis attrahentibus vena caua atro sanguine consparcaretur. Estque eadem anastomosis aduersus authopsiam, & ipsam Anatomen; nam nulla in corpore adultorum obseruatur anastomosis, nec vllus est Anatomicus (quem ego viderim) qui ramos venæ cauæ cum venis portæ in adultis coniungi per anastomosim obseruauerit, & vt supra aduersus Augenium ostendi, nullus ramus à vena porta excedit limites mesenterij, & intestinorum, nec vena caua commercium habet aliquod cum vena porta; quare concludo non posse dari propositam anastomosim inter ramulos venæ cauæ, & venæ portæ producentes hæmorrhoides. At

A At dicet quispiam dari anastomosim ramorum venæ cauæ cùm ramis venæ portæ in iecore, ergo etiam poterit dari talis anastomosis extra iecur, cùm non sit maior ratio vnius, quàm alterius loci, antecedens illud falsum esse aliàs in epistola ad Marcum Antonium Politum Medicum clarissimum, tam in via Galeni, quàm in rei veritate satis luculenter demonstraui; quare concludo nulla posse ratione dici ramos venæ cauæ in adultis cum venis hæmorrhoidalibus coniungi per anastomosim. Nihilominus facilè concedo Andreæ Laurentio coniungi venam cauam venę portę, non quidem in adultis, sed in fœtu humano, in quo vena porta cum suis ramis cõtrarium officium præstat, ac faciat in adultis; nam ipsa sanguinẽ à vena caua recipiens distribuit ventriculo, intestinis, lieni, meseuterio, & suis glandulis, vt nutriantur; in adultis verò è contra chylum à ventriculo, & intestinis recipiens portat in iecoris parenchyma, per ipsamque distribuit pro sanguinis generatione, quamuis aliquot ramuli ipsius à iecore trahant causa nutriendi folliculum bilis, lienem, & glandulas in eo contentas, vt supra satis à nobis ostensum est, solę igitur venę splenicæ producunt hęmorrhoidales venas, ita vt quan-

B tum spectat ad vbi, hirudines applicari nequeunt, nisi illis venis, quas iam determinauimus, & hęc de hirudinibus, & de recto ipsarũ vsu, properandũ nunc est ad cucurbitas.

De cucurbitis.

Cucurbitas ad chirurgicum instrumentum spectare clarissimum est, de quibus hoc loco agendum proponitur. Inquiremus, primùm, quid nam illę sint, quas inter se differentias habeant, quam insuper vtilitatem pręstent corpori nostro, & demum an sint vicariç sanguinis missionis. Quod ad primum spectat, cucurbitę sunt corpora quędam rotũda intus excauata: differunt inter se tum ratione materię, ex qua fiunt, tum ratione magnitudinis, figurę, & modi applicandi; at relictis primis differentijs, quæ omnibus satis sunt manifestæ, considerabimus solum applicandi modum; nam ex cucurbitis aliæ applicantur ignis flamma, aliæ insufflatione, quæ omnes vel fiunt sine scarificatione, & ventosæ siccæ appellantur, vel cum scarificatione.

Rursus, quæ applicantur inspiratione, seu insufflatione, aliæ sunt, quibus Aegyptij vtuntur, aliæ quæ in communi sunt vsu apud nos. Priores designantur figuris à

C Prospero Alpino lib. 2. de medicina Aegyptiorum cap. 13. quæ adhuc sunt in duplici differentia; aliæ enim sunt longæ, cornu bouis præseferentes figuram, quarum basis est ea, quæ cuti applicatur, cuspide sursum reuoluta, intus cauæ sunt, foramineque paruo peruiæ: aliæ verò sunt quadratæ, ceruicem præseferentes angustam, in quarum medio est cuspis quædam oblonga rostri in modum intus excauata: modus eas applicandi est per solam insufflationem; in ore enim cuspidem, aut rostrum accipiunt ministri ad se flatum trahentes, & vbi insufflatione eas cuti adhærere animaduertũt, orificium vel cera, vel pelle agnina, saliua emollita, claudunt, quousque sanguinem traxerint, deinde aperiunt orificium, quo aperto à cute cucurbita excidit.

Nostrates cucurbitæ à Celso describuntur lib. 2. cap. 10. & à Iacobo de Partibus graui Auicennæ commentatore fen. 4. lib. 1. cap. 21. Celsus ad hunc modum loquitur: *Cucurbitularum verò duo genera sunt aneum, & corneum, anea altera parte patet, altera clausa est, cornea altera parte aquè patens, altera foramen habet exiguum, in aneam linamentum ardens conijcitur, ac sic os eius corpori aptatur; imprimiturque, donec*

D *inhæreat, cornea per se corpori imponitur, deinde vbi ea parte, qua exiguum foramen est, ore spiritus adductus est, superque cera cauum id clausum est, atque inhærescit, vtraque non ex his tantùm materie generibus, sed etiam ex quolibet alio rectè fit: at si catera defecerint caliculus quoque, aut pultarius oris compressioris ei rei cõmodè aptatur, vbi inhæsit, si concisa ante scalpello cutis est, sanguinem extrahit, si integra est, spiritum.* Iacobus verò de Partibus de cucurbitis istis loquens ad hunc modum scribit, *harum aliqua sunt ex argento, alia ex cupro, alia ex vitro, alia ex cornu, alia ex terra intus vitreata, alia etiam ex ligno, harum quadam sunt magna, alia parua, alia mediocres, harum quadam sunt, qua habent foramen, quadam verò carent foramine,* has omnes pingere curauit Ambrosius Paræus lib. 16. suę chirurgiæ, cap. 61.

Modus applicandi non est omnibus idem; nam Celsus vult suas æneas cucurbitas ignito linamento applicari, corneas verò per insufflationem; Iacobus verò de modo applicandi eas inquit, *alias applicari flamma, ignis, alias verò sola insufflatione, & rursus,*

qua

qua cum igne duobus modis,vno modo sic,quod parua candela cerea, vel plures super crustam B *panis,vel super asserem fixa incenduntur,& sic vbi incensa fuerint,ventosa imponuntur*, & hic videtur esse modus, quem obseruant illi, qui in hypocaustis, seu stufis, multas cucurbitas, (quas cornettos appellant) varijs corporis partibus applicant. Nostris temporibus longè elegantiùs,& tutiùs huiusmodi paruæ cucurbitulæ applicantur, quandoquidem operarij lucernulam quandam ex creta,aut ex cupro factam, intus excauatam oleoque plenam, ellychnioque satis magno accenso applicant suas has paruas cucurbitas, siue ex cupro sint,quales in frequentissimo vsu sunt apud Germanos, nec non apud Romanos,quamuis ligneas etiam in vsu illis sint,vt in alijs Italiæ Ciuitatibus: nonnunquam etiam in illis applicandis pluribus candelis cereis simul intortis vtuntur, manuque sinistra lumen, dextra ipsam cucurbitam tenentes breuissimo, & quasi momentaneo tempore eleganter admodum varijs partibus, (pro vt opus est) cucurbitulas apponunt.

Alter modus applicandi ventosas flamma est ordinarius,& extra hypocausta,fit mediante stupa, quæ filis dispersis ori ventosæ imponitur, ita vt pendeat aliquid ex eis, vel F protendatur extra ventosam, & id cum candela incensa accenditur, & subitò ventosa adhibetur, sed quoniam ventosæ, seu cucurbitæ stupa applicandæ, aliæ sunt magnæ secundùm magis, & minùs, non tantùm ad sanguinem euacuandum, sed ad alias materias per corpus, & extra corpus deducendas, & ab ijs fit magna attractio pro vehementia flammæ, qua applicantur, vnde aliquando contingit, vt dolorem faciant intolerabilem, ideo foramine quodam peruiæ sunt, quod foramen, quando applicantur, cera claudi consueuit, & vbi nimium, quàm par sit, trahant, ita vt molestiam inferant, stylo admodũ tenui cera illa perforatur, quo foramine facto remittitur tractus,aut etiã aboletur, pro operantis voluntate: & hæc de ventosis igne applicandis, sine igne verò inquit Iacobus: *ventosa applicantur sic, quod os ventosæ supra cutem figitur taliter, vt aër ingredi non possit concauum ventosa per oris latera, & tunc homo aliquis sugit aërem cum fortitudine, qui implet ventosam, siue per foramen aliquod, vel canalem strictum, qui est in ventosa, & tunc necesse est aliquid in corpore ventosa ingredi, ne fiat vacuum.* Ex hoc loco Iacobi elicere possumus tunc cognitas fuisse illas cucurbitas, quibus Alpinus scribit so- G los Aegyptios freqnẽter vti: duplex igitur ex dictis horum Authorum modus est applicandi cucurbitas, vnus per insufflationem, alter per ignem, qui etiam duplex est vnus cum stupa, alter absque stupa.

Vtilitas verò, quæ habetur ex cucurbitis, ab hoc eodem Authore his verbis affertur, *quod ventosarum, quadam applicantur cum scarificatione, vt attrahant aliquid fluidum à corpore, vel aquositatem, vel aliquem ex humoribus, aut humiditatibus, alia sensibili extractione, vel gratia diuersionis, vel eradicationis à suo loco, alia sine scarificatione, vt insensibiliter aliquid extrahant à corpore ventosum, aut vaporosum, vel vt diuertant aliquem ex pluribus, vel vt trahant aliquid ad aliquẽ locum, vbi minùs noceat, vt lapidem retentum, in vreteribus trahant ad vesicam, vel vt membrum motum de loco suo retrahant ad ipsum, vt costam per vim interiùs impressam, vel matricem motam de suo loco, quod sæpè contingit, vel vt calefaciant, aut dolorem mitigent.* Itaque ex grauissimo hoc Authore hanc vtilitatem in vniuersum præbent cucurbitæ, nempe ab intimis partibus ad extimas, vel à superioribus ad inferiores, aut è contra trahere. H

Sed cùm aliæ sint, quæ sine scarificatione trahunt, aliæ cum scarificatione, de prioribus paulò post, nunc de cucurbitis cum scarificatione applicitis, de quibus inquirendum proponimus, sint ne vicariæ sectionis venæ? hoc est sanguinis missionis per sectionem venæ. Auicennas, quem secuti sunt Gentilis, & Iacobus de Partibus fen. 4. lib. 1. doc. 5. cap. 21. dicit eas esse vicarias sanguinis missionis; & vt suam opinionem probare faciliùs possit, diuidit in primis collum, seu ceruicem in tres partes, quibus cucurbitæ, seu ventosæ applicitæ dicuntur vicariæ sanguinis missionis, prima pars dicit esse superiorem, quæ est immediatè sub capite, & est regio primæ, & secundæ colli vertebræ, secunda pars est lateralis ipsius colli, tertia est regio infima eiusdem colli, & suprema scapularum, qua locorum, seu partium diuisione colli facta, dicit primùm cucurbitam applicatam superiori parti vicariam sectionis venæ cephalicæ esse, cucurbitam verò super latera ceruicis applicitam esse vicariam venæ nigræ, & cucurbitas positas

A sitas super scapulas esse vicarias venæ basilicæ: proportionatæ enim sunt tribus magnis venis, quæ ad vlnam habentur; nam quæ in superiori parte cucurbita ponitur, sanguinem educit à suprema corporis regione, non secus atque vena cephalica à capite trahit, deinde, vt vena nigra brachij medium obtinet, & à medio corporis sanguinem educit, sic ventosa illic applicita à medio corporis sanguinem euacuat, & vt basilica à brachio exteriùs sita sanguinem extrahit ab inferioribus corporis partibus, sic ventosa ibi posita gerit vices ipsius venæ basilicæ. Addunt expositores iam dicti, quòd cucurbitæ dicuntur vicariæ harum venarum, eò quòd euacuant sanguinem ab ijsdem partibus, à quibus euacuant venæ prædictæ, sed per alias vias. Cucurbita igitur suprema regione ceruicis applicita euacuans à capite dicitur esse vicaria venæ cephalicæ, quòd & ipsa euacuat à capite, sic de singulis alijs partibus applicitis dicendum est euacuare ab illis locis, à quibus euacuant venæ prædictæ, & proinde esse vicarias illarum venarum.

Sed huiusmodi determinatio non declarat nobis quæsitum, primò quia venæ istæ, B nempe cephalica, & basilica, & media, vbi sectæ fuerint, satisfaciunt indicati à plenitudine ortum ducenti, quandoquidem immediatè à trunco venæ cauæ, in qua est plenitudo affatim totam plenitudinem euacuant, sed cephalica vena dicitur particulariùs euacuare à capite, quia ipsa est ramus venæ iugularis externæ, sursum ad latera ceruicis in caput ascendentis, quemadmodum basilica vena ortum ducens à vena caua, & sub axillis transiens distribuitur in brachium ad internum ipsius latus, ipsaque secta euacuare dicitur immediatè à iecore: media verò, quæ nigra est ab Auic. dicta nihil aliud est, quàm ramulus quidam exiguus à basilica in cephalicam transuersim ductus, qui vbi secatur ab vtraque vena iam dicta sanguinem exhaurit, & hæ tres venæ si sectæ fuerint siue seiunctim, siue coniunctim, procul omni dubio euacuant quamcumque plenitudinem à corpore.

At dicere cucurbitas ceruici applicitas pro diuersitate suarum partium esse vicarias sectionis ipsarum, eò quòd istæ cucurbitæ trahunt ab ijs partibus, à quibus euacuant venæ prædictæ, non est verisimile, quia vicarium illud est, quod vices gerit, & tan- C tumdem valet, vnde quemadmodum istæ venæ sectæ euacuant plenitudinem, quocunque tempore fuerint sectæ, & in quouis subiecto, ita cucurbitæ, vt vicariæ applicitæ deberent operari, quod tamen non faciunt; nam idem Auic. dicebat corporibus sanguinem crassum habentibus cucurbitas nihil conferre, sanguinemque tenuem solummodò haurire: deinde sectio venæ affatim euacuat totum sanguinem peccantem, cucurbitæ verò paulatim, & successiuè, & per repetiones; neque possunt euacuare illum sanguinem in venis hepatis, pulmonis, lienisque contentum, vt faciunt venæ sectæ, quamobrem dicere non possumus cucurbitas esse vicarias sectionis venæ.

Addo, quòd in via Gal. cucurbitæ sunt auxilium particulare, quod nunquam administrari debet, nisi priùs euacuato corpore, vt ex verbis Gal. apparet, primùm libello de cucurbitis, scarificatione, hirudinibus cap. 19. vbi dicebat *nemo tamen me phlebotomiam explodere suspicetur, ego enim illam in maximis, periculosissimisque affectibus non omitto, in quibus sanè abundè, affatimque sanguinem effundere est opus; nam proinde vt affectus sunt vehementes, ita quoque affatim euacuationes faciendæ sunt*, ex quibus Gal. ver- D bis facilè vnusquisque intelligere potest phlebotomiam solam conuenire his morbis, qui euacuatione magna, & affatim facta egent, non autem conuenire cucurbitas. Deinde pluribus in locis admonuit cucurbitas non esse applicandas nisi post euacuationem vniuersalem, siue per sanguinis missionem, siue per medicamentum purgans, lib. de curandi ratione per sanguinis missionem, de cucurbitis ad verbum sic scripsit, *cucurbita purgatis priùs corporibus vtiles quidem sunt, sed in repletis prætermittendæ*, & 11. meth. med. cap. 17. & 18. & lib. 13. eiusdem lib. cap. 19. idem repetit, nempe non esse vtendum cucurbitis nisi euacuato primùm corpore siue sanguinis missione, siue purgatione, & quia dici posset eius sententiam esse intelligendam de cucurbitis sine scarificatione, idem Gal. lib. de cucurbitis declarat in vtroque genere cucurbitarum, tam siccarum, quàm cum scarificatione opus esse, vt primùm præcedat euacuatio, his verbis, *incipientes, & vigentes capitis grauitates, ac dolores à plenitudine reuulsio per cucurbitulam in occipite positam, vel sola, vel cum scarificationibus iuuat, verùm totum corpus*

euacuatum esse oportet, quod idem repetit eodem libro de curatione per sanguinis missionem; ibi enim consulit totum corpus euacuari esse opus, priusquàm cucurbitæ applicentur, siue cum, siue absque scarificatione; præter istas Galeni authoritates est & Paulus Aegineta, qui scribit à principio morbi non esse applicandas cucurbitas corpore repleto, ab Hipp. verò sectio venæ in principio proponitur, quare non est dicendum cucurbitas vicarias esse sanguinis missionis, quia si essent vicariæ, opus esset eas in principio morborum summa existente plenitudine euacuationis causa applicare: idem censet Aëtius lib. 13. cap. 20. scribens *neque in morborum principijs, neque in corporibus repletis cucurbitis vtemur*, quare cucurbitæ scarificatæ, vt sunt auxilium euacuatorium, non possunt æquiparari sectioni venæ.

Sunt tamen aliqui, qui dicunt ex Galeno scarificationem esse vicariam sectionis venæ, hoc supposito, addunt cucurbitulas scarificatas habere æquiualentem facultatem, atque habeant scarificationes, imò verò dicunt easdem cucurbitas non modò æquiualentes esse scarificationibus, verùm etiam esse validiores, meliusque, citiùs, atque tutiùs, & cum minori virium dispendio hanc euacuationem sanguinis moliri; nam sanguinem à profundis partibus præstantiùs trahunt, atque faciant scarificationes, ex quo videtur concludendum cucurbitulas scarificatas eandem facultatem habere euacuandi sanguinem, atque sectio venæ, quia cùm scarificatio ex Galeno tantundem valeat, quantùm sectio venæ, & cucurbitulæ scarificatæ idem præstent, ac faciant scarificationes, sequitur cucurbitas scarificatas idem præstare, ac faciat sectio venæ, at sectio venæ, vt dictum est, omnem tollit plenitudinem, sequitur igitur cucurbitulas scarificatas vniuersam plenitudinem euacuare, & per consequens esse vicarias sanguinis missionis.

Mercatus lib. 1. de recto præsidiorum vsu laudat Auicennam, qui loco sanguinis missionis cucurbitulis vtatur, addens tanti momenti esse in re medica cucurbitarum scarificationem, vt loco sanguinis missionis vtiliter adhibeat, qua quidem, frequentiùs Itali in febribus, & multis alijs affectibus vtuntur loco euacuationis, quæ per venæ sectionem efficitur: verum quidem est cucurbitas esse magni momenti in medicina facienda, si quemadmodum ex Galeno diximus, applicentur, sed non possunt esse vicariæ sanguinis missionis in magna, aut vehementi plenitudine, vt dictum supra fuit, vt sunt instrumentum euacuatorium.

Capiuacceus lib. 6. de feb. cap. 23. considerat cucurbitam cum scarificatione applicitam duobus modis, vel vt est propria ratione considerata, vel vt est vicaria sectionis venæ, si consideretur in propria natura (dicebat) cucurbitam indicari à sanguinis vitio non ita vehementi; sed quatenus est vicaria venæ sectionis indicatur à vitio vehementi sanguinis, concedit in sua hac responsione cucurbitas esse vicarias sanguinis missionis, quod est illud, quod quæritur. Angelutius lib. 2. de febre maligna cap. 5. scribit cucurbitulas scarificatas in minuenda plenitudine posse supplere vicem sectionis venæ, in euentando vero calore natiuo, & sanguine longè abesse à sectione venæ. Huiusmodi determinatio non placet; nam sanguinis missio per sectionem venæ factam multò maiorem copiam sanguinis, & affatim euacuat, vt supra ex Galeno dictum est, quàm faciant cucurbitæ, at vbi maior copia sanguinis euacuatur, maior etiam succedit euentatio, vnde sectio venæ maiorem euacuationem facit, ac faciant cucurbitæ; quare dico falsum esse cucurbitas posse esse vicarias sanguinis missionis, vt sunt auxilium euacuatorium.

Augenius lib. 10. de sanguinis missione cap. 10. scribit cucurbitas posse esse vicarias sanguinis missionis per sectionem venæ, non simpliciter; sed respectu plenitudinis in pauca quantitate, suamque opinionem nititur confirmare ex Gal. authoritate lib. de curandi ratione per sanguinis missionem cap. 11. vbi scribit, quòd administrari possunt cucurbitæ circa malleolos, eò quòd plenitudo in mulieribus, de quibus loquitur Galenus, sit exigua, quæ facilè cucurbitulis scarificatis emendari potest: verùm non animaduertit Augenius hoc loco Galenum non loquutum fuisse de cucurbitis, sed de scarificationibus ad malleolum factis, quas mulieribus a bioribus ob venarum exiguitatem faciendas esse præcipit, cùm ob tenuitatem non possint ijs venæ secari, neque ab ijsdem euacuari copia sanguinis sufficiens, at scarificationes sunt longè diuersæ à cucurbitis scarificatis, vt docet Gal. lib. de sanit. tuen. cap 4. & pluribus alijs in locis, & præsertim

libello

A libello de cucurbitis, in quo post caput de cucurbitis addit caput de scarificationibus & Oribasius lib. 7. collect. med. cap. 11. ex Antillo malleolorum scarificationes esse quid diuersum à cucurbitis scarificatis scribit, de quibus suo loco.

Ad eos, qui volunt scarificationem ex Gal. sententia æquiualentem esse sectioni venæ, dico, quòd Gal. lib. 4. de sanit. tuenda cap. 4. tractans de cacochymia, aut vitioso humore faciente lassitudinem, cui adiuncta sit aliqua plenitudo, determinat in ea venam incidendam esse, aut aliquid, quod tantumdem valeat, agendum: addit statim Gal. hanc tantumdem valere his verbis: *quibus hæmorrhoides sunt recentes, si eas aperueris, si mulieri menstrua consuetudo cessauerit, hanc si prouoces, si quibus horum nihil est, si malleolos scalpello incidas*, ex quibus Gal. verbis longè clariùs apparet non esse sermonem hic de plenitudine, sed de lassitudine, quæ fit aut cum crudis humoribus, aut per se solus consistat vitiosus humor lassitudinem creans, qui si solus, est expurgandus; si cum aliqua copia sanguinis, vel venæ sectione, vel aliquo instrumento, aut materia, quæ tantumdem valeat, ac sanguinis missio. Quare ex hoc loco non possumus inferre Galeni B sententiam esse, quòd scarificatio tantumdem valeat simpliciter, ac faciat sectio venæ, sed tantummodo in hoc casu.

An modò cucurbitæ scarificatæ tantumdem valeant, ac faciant scarificationes, videtur inquisitione dignum, quod tamen Auic. tanquam clarum supponit, & probari facilè potest hac ratione, quia tantam copiam sanguinis extrahere queunt, quantam scarificationes, & in maiori etiam copia pro varia cucurbitæ magnitudine, & modo applicationis: si cucurbitæ sint magnæ, nec magna flamma applicitę, cutisque profundè sit secta, idem prorsus valent: Galenus enim, aut potiùs Oribasius de cucurbitis, & scarificationibus scribit applicandas esse cucurbitas cum modico igne; nam si vehementer apponātur, vapore inflammantes, contendentesq; corpora nihil effatu dignum attrahunt, cucurbitæ igitur applicitæ cuti cum pauca flamma, & profunda sectione, tantum trahere possunt sanguinem, quantus in corpore reperitur, si præsertim ipsæ sæpiùs repetantur: atqui supra ex Galeno ostensum est scarificationes non esse æquiparandas sectioni venæ, ergo neque cucurbitas, etiam si maiorem copiam sanguinis C attrahendi vim habeant, quia hic non quæritur de copia sanguinis, an scilicet maiorem copiam possint cucurbitæ, cum sectione, aut æquiualentem copiam sanguinis extrahere ipsi sectioni venæ: sed inquiritur simpliciter, an tantumdem valeant, hoc est, an possint id emolumenti præstare per euacuationem sanguinis, ac faciat sectio venæ, quod, vt supra dictum est, Galenus apertè negat: quare quando inquirimus, vtrum cucurbitæ sint vicariæ sanguinis missionis, non possumus respondere nisi cum aliqua distinctione.

Nam vel sermo est de magna plenitudine, vel de cacochymia, cui admista sit aliqua copia sanguinis, & cum robore virium: si primo modo nihil est, quod sectioni venæ æquiparari possit, nec cucurbitæ, nec hirudines, nec scarificationes, non quidem cucurbitæ cum scarificatione, eò quòd euacuant tantummodo à venis illis tenuioribus ad cutem sparsis, illæ autem quamuis à penitioribus, & grandioribus venis trahant, id fit nimia violētia, & sanguis præ copia, & eius crassiori substantia, exiles cutaneas venas ingredi vix potest; hinc obstructionē facit, crassiore sanguine in paruis venis attracto, atq; D inculcato. Si secundo modo, possunt quidem cucurbitæ scarificatæ æquiparari sectioni venæ, vt est auxilium euacuatorium, & hoc est, quod dicebat Galenus loco citato, & videtur etiam esse opinio tum Capiuaccei, tum Augenij, qui dicunt in pauca plenitudine apponendas esse cucurbitas, quòd gerere possunt vices sectionis venæ, at pauca pelnitudo ea re vera est, quæ plerumque cum cacochymia reperitur.

At dicet quispiam, si adesset plenitudo in corpore, nec posset administrari sectio venæ, vtrum applicandæ sint cucurbitæ? Dico, quòd aliud est loqui de coacta curatione, aliud est loqui de curatione ordinaria, quæ ab indicante fit indicata; primo modo opus est administrare omnia, quibus opem ferre possimus ipsis ægrotantibus, si tamen applicandæ sint cucurbitæ, euitare oportet illas cucurbitas magnas, aut etiam mediocres, quæ applicantur cum magna flamma, ne fiat in venis illis exiguis ad cutem existentibus obstructio, sed potiùs applicandæ sunt illæ cucurbitæ, quæ per insufflationem applicantur, vel saltem illæ, quæ cum pauca flamma, & sine

stupa applicantur, quia non potest fieri tanta in attractione violentia, sed sensim euacuabitur, si præsertim corpus sit habitus biliosi, in quo sanguis tenuior reperitur: si verò crassus sit sanguis opus est primùm, vt dicebat Auic. vti frictionibus, vt sanguis attenuetur, imò etiam addit Auic. in corporibus habentibus crassos humores opus est primò, vt balneentur, deinde applicētur cucurbitæ. Sed puto rarò cōtingere, vt ægrotantes velint potiùs admittere cucurbitas scarificatas, quam sectionem venę, cum in scarificandis cucurbitis multæ fiant sectiones, in vena vnica, illæ longiores, & profundiores, hæc vero breuissima & superficialis, illæque vt fiant longum tempus requirunt, hæc breuissimum, sed hæc satis de cucurbitis vt sunt auxilium euacuatorium. E

Si verò considerentur cucurbitæ, vt sunt auxilium reuulsorium, aut deriuatorium, dico posse idem præstare, ac faciat venæ sectio, sed consideranda sunt vel cum scarificatione, aut sine: cum scarificatione quidem, si applicentur ea ratione, qua dictum est, vel sine stupis, & cum pauca flamma, vel si apponatur stupa, sit in paucissima quantitate, tunc repetitæ possunt gerere vices sectionis venæ: si verò considerentur, vt applicantur sine sectione, dico, quòd possunt facere æqualem reuulsionem ipsi sectioni venæ; nam vbi mulieribus menstrua immoderatè fluxerint, cucurbitæ mammis appositæ sanguinem sistunt, 5. Aph. 50. *mulieri* (inquit Hipp.) *menstrua si vis retinere, maiorem cucurbitam ad mammillas appone*, & Gal. in com. ad mammillas quàm maximam ventosam iubet apponi, meliùs autem est, addit idem Gal. non mammis ipsis cucurbitulam adigere, sed inferiùs sub ipsis potissimum vbi sunt venæ, quæ ad ipsas desubter veniunt, addens in fine Hipp. velle quàm maximam esse cucurbitam, vt fortiorem faciat ex vtero ad superiora reuulsionem. Idem Gal. lib. de cur. rat. per sang. missionem cap. 15. inquit in sanguinis immoderato fluxu per nares, si ex nare dextera exeat sanguis, super dextrum hypochondrium affigere oportere magnam cucurbitam, & si à sinistra nare apponendam esse in sinistro hypochondrio, & hoc modo applicitæ cucurbitæ sine scarificatione, reuulsionis, & deriuationis causa dicuntur esse vicariæ sanguinis missionis, ita vt cucurbitæ cum scarificatione, & sine possunt dici vicariæ sanguinis missionis eo, quo dictum est, modo; at veniamus ad rectum vsum. F

Circa rectum cucurbitarum vsum sunt consideranda tempus, id est quando, vbi, hoc est, partes quibus applicantur, modus applicandi, & quæ sit quantitas sanguinis mittendi. Circa tempus applicandi cucurbitas, vt sunt auxilium euacuatorium, non est tam facilis determinatio, cùm apud authores sit controuersia; alij enim sunt, qui dicunt cucurbitas scarificatas tam conuenire in principio morbi, quàm in augmento, & statu: in principio quidem ad vniuersum corpus euacuandum, vbi venæ sectio administrari non possit: sed superiùs ostendi huiusmodi curationem esse coactam, circa quam nihil est, vt dicam, cùm in rebus coactis id debeat fieri, quod & causa, & morbus, & præsertim symptoma requirunt, at in curatione regulari, & ordinaria in principio non sunt applicandæ cucurbitæ in corpore repleto, vt dictum est, nisi vbi facta fuit euacuatio vniuersalis, siue per sectionem venæ, siue per medicamentum purgans: In mediocri tamen dolore, & in leuibus morbis vult Gal. applicandas esse cucurbitas sine incisione, & in quocunque tempore, lib. de cucurbitis multoties à me citato. G

De vbi, seu quibus partibus applicandæ sint cucurbitæ, multa sunt loca, quibus consueuerunt adhiberi. Gal. loco cit. de cucurbitis scribit, *quòd si phlegmone cerebrum, aut cerebri membranas, aut alias corporis partes offendat, considerandum est, an sit in principio & tunc eis abstinendum est, at cùm nihil ampliùs affluxerit, totumque corpus iam sit inanitum, & vsui rei inflammantis, vel mouendæ, vel emoliendæ, vel extrorsum abstrahendæ tulerit, illas adhibebimus, nec in illis partibus, quæ cæperint phlegmone laborare, sed ei, quæ laborantibus coniuncta fuerit, reuulsionis causa, cucurbitæ sunt imponendæ: cucurbitula enim materiam exhaurire, dolores soluere, phlegmonem minuere solet*, hæc Gal. Auic. verò dicebat applicari posse varijs corporis partibus, & primùm ceruici, cui si applicentur, conferunt tremori capitis, & membris, quæ sunt in capite, si moderatè, & vt decet, applicentur, at si immoderatè, & frequentiùs, quàm par sit, inducunt capitis dolorem, & eiusdem tremorem, quemadmodum vbi applicentur in fine colli, & principio scapularum, prosunt doloribus humerum, & gulæ, faciunt ad ægritudines pectoris ortum ducentes à sanguine, at vbi immoderatè, & intempestiuè apponantur, H

debili-

A debilitant os stomachi, generantque cordis tremorem; si verò occipiti applicentur, conferunt ægritudinibus oculorum, vt scabiei, pustulis, & procidentiæ vueæ, vbi tamen intempestiuè, & frequentiùs, quàm par sit, multa inducunt mala; nam impediunt actus intelligendi, & inducunt stupiditatem, & obliuionem, accelerant etiam canitiem, si applicentur sub mento, proficiunt doloribus dentium, faciei, & gutturis, mundant caput, & mandibulas; si applicentur super renum regionem, conferunt tumoribus, & pustulis femorum, & coxarum, & scabiei, atque podagræ.

Plerique dicunt in febribus putridis non esse applicandas dorso, & ratio est, quia febris producitur à calore igneo cordis, cuius domicilium est thorax, quem vt partem affectam inter initia turbare non licet, sed in febribus nunquam apponuntur cucurbitæ dorso, nisi euacuato corpore, & potiùs reuellendi, & deriuandi, non euacuandi causa; partibus autem inferuis, nempe natibus, femoribus, & tibijs: si natibus applicentur, attrahunt à toto corpore, & capite, conferunt intestinis, & menstruorum corruptionem sanant, & per eas corpus alleuiatur, si inter femora, conferunt vitijs testiculorum, & in B mulieribus faciunt ad euocandos menses, & si tibijs applicentur sunt propinquæ ipsi phlebotomiæ; mundificant enim sanguinem in mulieribus, prouocant menstrua præsertim laxis, & albis: has Auic. meliores esse ait, quàm sectio venæ saphenæ, & istæ sunt omnes partes, quibus applicantur cucurbitæ pro diuersitate affectionum, tum deriuandi, tum reuellendi causa cum scarificatione; sine scarificatione verò ad reuellendam, & deriuandam materiam à capite; applicantur natibus, lumbis, dorso, scapulis, & ipsimet ceruici; tunc enim à capite, & reuellunt & diuertunt, dictũ etiam fuit superiùs, cucurbitas sine scarificatione in sanguinis immoderato fluxu in mulieribus mammis applicari, & fluente sanguine è naribus applicandas esse ad hypochondria, & isthæc sunt loca, quibus applicantur cucurbitæ, & iuuamenta, quæ solent afferre.

De quantitate sanguinis exeundi non potest dari certa, & determinata quantitas illius, qui exire debet, cùm, vt dicebat Gal. fluente sanguine ad partem cucurbitæ applicari debent partibus annexis ei, ad quam fluit humor, ita vt pro copia fluentis humoris etiam copia sanguinis extrahenda sit, vbi verò applicantur ad deriuandam materiam C iam fluxam, neque ampliùs fluentem, sine in parte vicina partis affectæ, sine in eadem parte sanguis totus, qui peccat extrahendus est. Modus autem exeundi sanguinem est, vt per vices cucurbitæ applicentur, & prout opus est, modò ipsas, repetere pluries modo vnica vice vt opus est, & hæc sint dicta de cucurbitis.

De scarificationibus.

Scarificationũ vsus à Græcis valdè laudatus est, ab Arabibus verò nulla harũ habetur mentio; putant enim pro scarificationibus posse substitui cucurbitas cum scarificatione: à Latinis etiam maximopere probantur cucurbitæ scarificatæ, & in multo vsu apud ipsos sunt, scarificationes verò ne cognoscuntur quidem, huius rei rationem inquirens puto id esse, quia antequam Græca lingua à nostris cognosceretur, Græcique Authores legerentur, Arabum doctrina in multa veneratione habita erat, quam proinde tum temporis ferè omnes Latini amplexi, & sectati sunt, vt in prœmio Quartæ Decadis à nobis dictum est, at Arabes nullam scarificationum absque cucurbitis notionem habuerunt, cùm nullus ex eorum familia repertus vnquam fuerit, qui de his Græcorum D scarificationibus in suis scriptis mentionem fecerit, vnde etiam mirum non est, si ex Latinis quàm paucissimi de scarificationibus scripserint, inter quos numerant quidam Amatum Lusitanum, sed veriùs inter Hebræos is numerandus esset. Auicennas verò Arabum Princeps fen. 4. primi cap. 20. de ventosis ad hunc scribit modum. *Et ventosa quidem, quæ clunibus superponuntur, sunt munitioni sanguinis propinquæ, & mundificant sanguinem, & prouocant menstrua*, ex quibus Auicennæ verbis clarè infertur Arabes voluisse ventosas scarificatas esse æquiualentes scarificationibus Græcorum.

Quod verò nostrates sectati sunt Arabum hanc doctrinam egregiè probat Cardanus lib. 2. controuersiarum vbi Galeni sententiam interpretatur, qui 4. de sanit. tuenda cap. 4. de scarificationibus ad hunc modum scribit, *sunt autem, quæ æquiualent sectioni venæ retentarum hæmorrhoidum apertio, vel mensium suppressorum, vel in quibus nihil est tale malleolorum scarificatio*, hanc postremam particulam nempe (*scarificatio*) interpretatur Cardanus malleolorum cum cucurbita scarificatiò, vnde videtur clarum esse hunc

hunc virum doctum, & inter Latinos minimè postremùm, qui nostris temporibus vixit, in hac materia sectatum esse Arabes; quare non sine ratione concludo Latinos sectatos fuisse doctrinam Arabum, qui sanè longè remoti sunt ab opinione Græcorum; existimant enim cucurbitas scarificatas æquiparari posse sectioni venę, non secus atque Græci suas scarificationes idem præstare putant: verùm, & cucurbitæ applicitæ cum scarificatione, & scarificationes ipsæ sunt materiæ sanguinis euacuationis inter se valdè diuersæ, nihilominus tenent ventosas cum scarificationibus idem præstare posse, vt dictum est, ac faciant scarificationes Græcorũ, ac proinde conuenire ratione facultatis, quam habent sanguinem euacuandi; vnde est, quòd à quamplurimis Authoribus Latinis scriptum est, & scarificationes, & cucurbitas cum scarificatione applicitas ęquiualentes esse sanguinis missioni. Conuenire deinde aiunt ratione partium corporis organicarũ, quibus applicãtur, quæ sunt caput, frons, ceruix, seu collum, brachia, dorsum, clunes, femora, & tibiæ; his enim omnibus ex Gal. & scarificationes, & cucurbitæ scarificatæ adhibentur. Conuenire etiam dicunt ratione partis, quæ scarificatur, quæ eadem est, tam in scarificatione, quàm in cucurbitis scarificatis, nempe cutis. Videntur denique conuenire ob vtilitatem, quam afferre possunt; nam euacuant deriuando, & reuellendo à partibus affectis.

Differunt tamen inter se primò ratione modi scarificandi, & ratione instrumenti, quo scarificantur; nam Oribasius ex Antillo lib. 7. collect. medicinalium cap. 10. malleolorum scarificationem hunc in modum fieri scripsit, in inferiori parte malleoli imprimitur scalpellum, deinde continuata incisione ad partes superiores trahitur longo spacio; repetunturque istæ sectiones cum æquali distantia, & magnitudine incisionum, priusquàm autem sectio fiat, aqua calida tibiæ perfundantur, aut ad ignem, aut ad solem calefiunt, quousque multus sanguis extra fluat ad cutem. Galenus de scarificationibus administrandis scribit ad hunc modum, *infigendæ sunt incisiones in cruribus quidem, & abdomine* κατὰ ἰθυωρίαν, *per rectitudinem, seu longitudinem, in thorace, item & dorso, & ceruice eodem modo; in capite verò secundùm capillorum positionem; in fronte autem per transuersum. Quod autem pertinet ad magnitudinem, inter sese sint æquales incisiones, & quæ inter ea sunt interualla inter sese æqualia sint, scarificationisque initium ab infernis partibus sumatur*, deinde pauló post addit, *incisionum situs per æquales inter sese ordines fiat, scarificatio autem non* κατὰ πληγήν, *idest per percussionem, sed* κατὰ συρμόν, *id est pertractum est facienda*, at huiusmodi tractus cum prædictis circumstantijs nouacula fieri minimè potest; quare requiritur scalpellum accommodatum. Addite vos non posse dari triplicem speciem scarificationum, vt vna dicatur breuis, ac superficiaria, alia longior, & profundior, alia inter has media, cùm (vt dictum est) verè sectiones debeant esse profundæ, inter sese æquales, & spacia quoque inter vnam, & alteram sectionem æqualia.

Silentio autem prætereundum non est scarificationes, quæ à ministris nostris fiunt post applicitas cucurbitas, esse longè diuersas à prædictis; nam neque longæ fiunt, neque à parte inferiori ad partem superiorem protrahuntur, sed potiùs sectiones punctim fiunt nouacula, seu nouaculæ angulo benè scindente: deinde hodiernæ scarificationes non fiunt per æqualia spacia inter vnam & alterã sectionem, fiuntq; breuissimo tempore, vnde etiam (me tacente nec quicquam explicante) luce clariùs apparet longè diuersas esse scarificationes Græcorum ab illis, quæ hodie sunt in vsu post applicitas cucurbitas. Cùm ergo huiusmodi scarificationes Græcorũ apud nos in vsu minimè sint, vt dictum est, & potiùs videantur habere carnificinæ cuiusdam rationem, vt rectè ipse etiam Cicero in oratione pro Sextio videtur innuere inquiens, Medicina non est, cum sanæ parti corporis scalpellum adhibetur, atque integræ: carnificina est ista, & crudelitas. Non est igitur, cur in præsenti diutiùs immoremur inquirentes rectum earum vsum, aut rectam administrationem: accedit his rationibus authoritas doctissimi Claudini ex Galeno nihil certi de ea haberi posse apertissimis verbis docentis.

Confirmatur denique nostra hæc opinio ex ijs, quæ docuimus in tractatu de cucurbitis scarificatis, vbi ostendimus per eas multam copiam sanguinis, & æqualem ipsi sectioni venæ extrahere nos posse, præsertim si sæpiùs repetantur post factam scarificationem, id quod videtur minimè fieri ex scarificationibus circa malleolum factis,

quæ

A quæ sunt præcipuè à Græcis tam commendatæ. Siue modò eas ad malleolum, vt voluit Galenus, siue ad suram applicemus, vt scripsit Alpinus, non videtur tanta copia sanguinis extrahi posse, & ratio est, quia partes circa malleolum cruris admodum cutaneæ sunt, sub qua cute non reperiuntur nisi tendines, qui nihil aliud sunt, quàm compositio quædam ex fibris nerueis, atque ligamentalibus à musculis ortum ducentibus, qui & fines, & tendines musculorum vocantur, proinde quomodo cum fructu, & tutò possit administrari scarificatio, hoc in loco valdè difficilè est explicare, & quod magis est, vix credibile videtur has sectiones cum circumstantijs prędictis absque magno dolore, & conuulsionis periculo administrari posse.

Si verò ad suras eas applicemus, non modò dolorem inferunt, verùm etiam, & ęgrotantes ex longa, atque difficili, ne dicam barbara, ac crudeli actione supra modum excruciantur, ita vt ij sæpè in animi deliquium incidant; nam cùm opus sit primùm crus arundine vapulare, ipsumque vel aqua calida, aut ad ignem, vel ad solem calefacere, quousque in ruborem attollatur, ac ad poplitem arctè deligare, ex hac quidem longa, B & laboriosa operatione maius videtur esse incommodum, quàm emolumentum, quod ab ipsa trahi possit, sicut expertus sum; nam cùm morbus quidam per ciuitatem vagaretur adeò rebellis, & infestus, vt in ipso inflammentur palatum, vuea, parysthmię, & nunc etiam vagatur, à qua quidem inflammatione omnes homines penè suffocantur, pręsertim pueri inuanū adhibitis, & interuis, & externis pręsidijs, cumq; incidissem in adolescentem satis robustum quindecim annorum, illum obseruaui adeò obsessum ab huiusmodi faucium, & omnium partium iam dictarum inflammatione, vt vicinam sentirem, & quasi manibus contrectarem eius suffocationem, volui, vt tandem experimentum fieret huiusmodi per scarificationes, quas sufferre non nisi maximo cruciatu, & dolore potuit, nec inde iuuamentum ab ipsis scarificationibus accepit, imò verò breuissimo tempore non obstantibus etiam alijs præsidijs à Medicis factis repentè suffocatus est; quare concludo nihil esse de recto vsu huius præsidij mihi dicendum, cùm potissimùm ab ipsis scriptoribus Græcis, qui eas ipsas tantopere commendarunt, atque sæpè administrarunt, non videam scriptum fuisse rectum vsum earum, è contra verò doctri-C nam Arabum sectantes de cucurbitis scarificatis, vsumque earum probantes longè vtiliorem esse determinamus, cùm ab ipsis cucurbitis scarificatis possit (vbi opus est) multa euacuari sanguinis copia, felicissimo quidem cum successu, deinde hæc operatio longè minùs dolorosa est, citiùs celebratur ab operarijs diligentibus, magnaque cum tutela, & iucunditate fit; quare vbi oportet extrahere sanguinem à femoribus, & à cruribus probo magis vt cucurbitæ scarificatæ, reiectis Græcorum scarificationibus, applicentur, & hæc de scarificationibus, quæ finem faciunt instrumento chirurgico.

De Pharmacia. Cap. V.

D Ictum fuit humores putridos, qui nequeunt amplius ad pristinam naturam reuertere, extra corpus esse educendos in febribus potissimùm, qui educi possunt partim victus ratione, inhibendo videlicet ipsorum generationem, partim chirurgia, humores scilicet iam genitos simul cum sanguine educendo, & partim pharmacia, quæ solos putridos iam productos expellit. Cùm autem de victus ratione, & Chirurgia hactenus egerimus, ordo exigit, vt in præsentia de Pharmacia tractemus, circa quam, vt ex arte fiat, nonnulla nobis consideranda occurrunt, primùm est, an hæc ipsa conueniat, hoc est an per hoc instrumentum agendum veniat; deinde vbi inuentum est esse agendum, videbimus, qualis humoris futura sit euacuatio, tertiò in quanta mensura humor peccās sit educendus, quartò quomodo educendus sit, quintò quo tempore, sextò qua via sursum, an deorsum, septimò quo ordine faciendum sit.

Quod ad primum attinet, dicimus, non secus atque de sanguinis missione dictum fuit, Pharmaciam conuenire quotiescunque ea indicatur, & toleratur, & hæc duo consideranda simul sunt ex rebus naturalibus, non naturalibus, & præter naturam; res præternaturales sunt tres, morbus, causa, & symptoma, & ab vno horum trium tamquam ab indicante depromitur ratio agendi: hæc autem non desumitur à morbo, quia

quia cùm sit febris, quæ est passio calida, & sicca, eget medicamentis refrigerantibus, & humectantibus, non euacuantibus, ergo morbus non indicat purgationem : nec à symptomate in quocunque genere id fuerit; nam ex Galeno habemus 1. Aph.24. quòd potiùs symptomata prohibent purgationem, vt hypochondriorum tensio, inflatio, aut alicuius visceris interni, nempe hepatis, intestinorum, & vteri inflammatio : inter res igitur præternaturam nec morbus, nec symptoma purgationem indicare queunt, cùm sint potiùs contraindicantia, sequitur igitur sola inter eas causa, quæ duplicis est generis, vna quæ febrem facit immediatè, altera verò quæ facit obstructionem, quamuis ambo indicent euacuationem, nempe medicamentum purgans, vt 4. meth. med. 4. habetur, nihilominùs primò, & per se copia vitiosi humoris indicans est expurgantis medicamẽti. Est tamen duobus modis humor considerandus, vno modo, vt est coctus, altero, vt crudus; qui crudus adhuc duobus modis attenditur, vno, vt mouetur in actu, altero, vt actu quiescit; primo modo est purgandus ex Hipp. sententia, secundo modo non est mouendus, vt habetur ab Hipp. 1. Aph. 22. vbi docet in istis duobus casibus purgandum esse, in cocta videlicet, & cruda, quæ mouetur in actu, turgens appellata, eò quòd periculum est, ne ipsa ita mota in aliquod viscus præceps ruat: indicans igitur secundùm Hipp. purgationis est copia vitiosi humoris concocti, vel turgentis.

Quod pertinet ad naturales res, nulla harum habet indicantis, sed aut coindicantis, aut contraindicantis, vel prohibentis rationem; nam ętas puerilis, aut etiam senilis contraindicant ferè semper. Complexio, & habitus contraindicare quoque possunt: complexio quidem si nimium calida sit, atque sicca, aut etiam humida : habitus item magis rarus, quàm par sit, vt facilè vires per eum dissipentur. Vires quoque nunquam indicant, sæpè coindicant, & non rarò contraindicant; si validæ sint, coindicant, si languidæ omninò contraindicant, & medicamento repugnant. Inter res verò non naturales aër contraindicat, si præcipuè fuerit nimis calidus, aut frigidus; vnde habetis illam tam decantatam sententiam, *sub cane, & ante canem difficiles purgationes.* Ex rebus igitur naturalibus, & non naturalibus nulla est, quæ indicet medicamentum purgans, & inter res præter naturam sola causa, quæ est vitiosus humor, qui est indicans, permittens verò est robur virium. Cùm igitur de purgatione instituenda agatur, opus est, vt cognoscamus, an conueniat, nec ne, ad quam quidem rem habendam, oportet ex vna parte indicationes, quæ à causa sumuntur, meditari, & ex altera eas omnes, quæ ab alijs tùm naturalibus, tùm præter naturam, tùm etiam non naturalibus suggeruntur; deinde verò perpendere expedit, numquid sicut à causa indicatur, ita & toleretur ab alijs, si toleratur constituenda, sin minùs vel nullo modo instituenda, vel moderatè saltem: toleratur autem quoties vel nunquam contraindicatur, vel si cõtraindicatur, minùs vrget, id quod contraindicat, quàm id quod indicat; non toleratur autem, vbi res secus se habeat.

Sed postquàm constitutum fuerit purgandum esse, succedit tunc considerandum, quale oporteat purgare, qua in re sicut certum est purgandum semper esse humorem noxium, qui alius, atque alius est pro febris diuersitate, ita non satis constat, tum quomodo explorandus sit huiusmodi noxius humor, vbi lateat, tum qua ratione dignosci possit, numquid cathartico exhibito purgandum, nec ne: vtrumque tamen nos docuit summus Hipp. 1. Aph. 2. rationem quidem inueniendi humorem noxium, cum dixit suspiciendum esse anni tempus, ætatem, & morbum, innuens per duo priora verba ea, quæ secundùm naturam sunt, & per morbum ea, quæ præter naturam, & denique non naturalia etiam adiecit nomine regionis, & anni temporis, nam pro horum diuersitate, rationi quoque consentaneum est, vt notat Gal. in com. vnum magis, quàm alium humorem peccare, ac purgatione indigere. Ratio verò distinguendi an ab assumpto cathartico facta sit purgatio noxij humoris, colligitur ex eo, quod in naturæ operationibus accidit, exemplum desumens, & ad artificialem reducens, ita vt sicut in illis naturam dicimus eduxisse noxium, quando purgatio confert, & leuiter fertur, ita & in cathartico vsu venire existimandum est.

Vbi statuerimus purgationem conuenire, & inuentum etiam fuerit qualem humorem purgare oporteat, occurrit tertium considerandum, in quanta nimirum mensura eumdem educere conueniat, qua in re (vt supra de sanguinis missione dicebam) difficillimum,

A cilli mum, ne dicam impossibile, est certam, ac præfixam aliquam mensuram assignare, cùm hoc supponat exactam cognitionem graduum humorũ existentium in statu secũdùm naturã, nec non lapsus, in quo tunc reperiũtur, supponit etiam virium præsentium notitiam, & an possint vsq; ad talẽ, vel talem diẽ perdurare, quę omnia incerta, & coniecturalia sunt valdẽ. Vnde dicebat Gal. quòd si potuisset hanc exactã cognitionẽ habere, existimasset omninò se Deo similem, hoc est qualem gentes putant fuisse Aesculapium. Possumus tamen hoc pręceptũ afferre, quòd tantumdẽ sit euacuandum, quantũ humor noxius redundat, prout humanis permittitur, vt si multũ sit humoris noxij, multùm euacuare oporteat, si parũ, parum, si mediocriter, quod deinceps iudicio, & peritia Medici est moderandũ semper ad memoriã habentis illam Hipp. auream sentẽtiam 1. Aph. 3. *vbi multum educere oporteat, quia multus sit vitiosus humor, semper tutius est euacuationes ad extremum non ducere, quia extrema quæuis euacuatio, sicut & repletio periculosa est.*

Cùm verò quanta materia possit vel tota simul, vel partitis vicibus educi, vt supra de sanguinis missione dicebatur, decreuerimus, restat, vt dicamus, vter horum modorũ eligendus B magis sit. Ex Gal. 9. meth. med. 10. colligitur resolutio huius quęsiti adhibita hac distinctione: vel purgãdus est humor paucus, vel multus, si paucus potest vnica vice totus detrahi, si vires valent: si multus siue vires cõstent, siue multò magis non cõstent, non est detrahendus totus simul; nam si cõstent, etiam si ferre possint, nimis deijciuntur, nec rationi consonũ est tantam molem simul totã exponere euacuationi, neque si non cõstent, quia deficiunt, prius quàm tota moles educta fuerit, propterea expedit magis per epicrasin idest paulatim euacuare, & interim reponere, quod salubre est.

De Tempore.

Quo tempore modò facienda sit purgatio, docet Hipp. 1. Aph. 22. dum ait, tunc solùm medicandum esse, hoc est purgandum, vt Gal. exponit, quando materia cocta fuerit, neque etiam in principijs, in quibus videtur idem Hipp. 2. aph. 29. docere, nisi materia turgeat. Quare quod ad tempus purgandi pertinet, duo possumus intelligere, videlicet tempora ægritudinis, & dies, quibus propinandum est medicamentum.

Quod spectat ad tempora morbi, hæc vel sunt vniuersalia, aut particularia, si vniuersalia C tempora intelligamus, iam ab Hipp. habemus duo esse tempora, in quibus opus est purgatione, vnum est principium, aliud verò est declinatio morbi. In principio quidem morbi purgandum esse dicit Hipp. quando materia turget: in declinatione verò quando iam concocta est; tunc enim natura opitulatur medicamento; quia quando materia cocta est, colligitur, & vbi collecta fuerit expellitur; vnde ex vna parte natura pellit, ex altera medicamentum trahit, ita vt ex attractione à medicamento facta, & expulsione à natura sequitur optima per purgationem humoris peccantis euacuatio, quam comitatur non modò tolerantia, verùm etiam, & conferentia.

Quod attinet ad tempora particularia accessionum, iam ab eodem Hipp. habemus in principio abstinendum esse non modò ab alimentis, sed eadem ratione ab omnibus alijs operationibus generosis, & validis, nempe à sanguinis missione, & purgatione: ita etiam in augmento, & statu ratione pugnæ, quæ inter naturam, & causam morbificam versatur. Quare tempus particulare idoneum ad purgandum est accessionis declinatio: in febribus, quæ remissionem habent, & continuæ sunt, quemadmodum in intermit-D tentibus interuallum est; tunc enim natura iam causam morbificam superauit, eamque expellere tentat. Verùm quia adsunt alij casus, in quibus licet purgare tam ex Hipp. quàm ex alijs clarissimis Medicis, ideo opus est paulò altiùs hanc materiam exordiri.

Iam verò ex scriptoribus alij dicunt non esse purgandum in principijs morborum, nisi materia turgeat: alij contra præter turgentiam alios casus addunt, quibus contingentibus, etiam in principio purgandum esse existimant. Sed in hoc omnes cõueniunt, vt sit purgandum tam in turgenti materia in initio, quàm in concocta in fine morbi, differunt tamen, quia priores putant nunquam in materia cruda non turgente purgandum esse: posteriores verò è contra pro certo tenent purgandum etiam esse in materia cruda quiescente: & de hoc vertitur inter eos controuersia. Sed nec primę sectæ authores in eandem omninò concurrunt determinationem; alij enim concedunt purgationem in humoribus tenuioribus, vt pote in bile, & serosis humoribus, huius opinionis sunt Aëtius, & Paulus, vt humores biliosi tenues à principio expurgentur. Alij verò

concedunt purgationem in multitudine materiæ, quæ euinci à calore minimè possit, vt Auicennas. Alij admittunt nulla existente turgentia, in materia maligna etiam esse purgandum. Alij denique dicunt, quòd purgãdum à principio est, vbi ad aliquod membrum materia præceps ruit, si præsertim illud nobile sit. Quare iam videtis non conuenire omnes huius sectæ Authores constanter in vnam eandemque opinionem, & per consequens si volumus nos eam sustinere tanquam veriorem, non habemus certum, & constans fundamentum, quo possimus rationibus aduersariorum in contrarium allatis satisfacere, cùm non sint omnes eiusdem determinatæ sententiæ. E

Attamen ad huius rei euidentiam opus est nonnulla præmittere, aliqua verò examini subijcere. Præmittendum in primis est, quòd medicamenta, quibus antiqui vtebantur, longè erant validiora, vehementiora, & calidiora nostris, quibus hodie vtimur, vt egregiè lib. 13. epist. 1. ad Bartholomæum Cerandinum demostrat Manardus: & quamuis Fallop. in tract. medic. purg. cap. 16. scribat Gal. lib. ad Glauc. cap. 10. & lib. de constitutione artis med. cap. 9. agnoscere quædam medicamẽta, quæ ὑπάγοντα, seu subducentia ab eo appellantur, hoc vnum tamen scimus ex communi omnium Medicorum consensu nullum ex nostris benedictis medicamentis vocatis apud antiquos in vsu fuisse, vt sunt syrupus rosatus solutiuus, tam ex succo, quàm ex infusionibus, syrupus violatus solutiuus, mel rosatum solutiuũ; manna, rhabarbarum, cassia, tamarindi, aliaque id genus. Quamobrem non videtur mihi à nobis materiã hanc inter Medicos antiquos, & nostrates in controuersiam duci posse, cùm medicamẽta, de quibus loquuntur antiqui, longè sint qualitate diuersa à nostris; nã calida sunt illa, & valida: hæc verò satis tẽperata, & interse etiã diuersa; cùm alia tẽperatissima sint, & alia ad frigidum potiùs inclinẽt. F

Secundò ex Gal. tanquam clarum supponendum est, lib. 4. met. med. cap. 6. 2. fract. com. 2. quòd medicamenta purgantia à Medicis propinata duplici intentione conceduntur, nempe aut purgationis, aut auulsionis gratia: Auulsionis autem duplex est genus; nam aliud reuulsio, & aliud deriuatio dicitur, quemadmodum in tractatu de sanguinis missione diximus. Tertiò notandum, quòd nostris temporibus duplex sit genus medicamentorum, aliud minoratiuum appellatum, aliud eradicatiuum: minoratiuum vocant illud, quod materiam morbum facientem minorem reddit, scilicet euacuando vnam partem ipsius non totam, vt *e. g.* si materia peccans esset ad libras decem, & exhibito medicamento tres, vel quatuor libræ expurgarentur, tunc dicitur minorata materia, illudque medicamentum vocatur minoratiuum, seu minorans, quòd materiam minorauit. Aliud dicitur eradicatiuum, seu eradicans, eò quòd vel radicitùs totam materiam extirpat, aut saltem maiorem ipsius partem euacuat. Quartò sciendum est non vnam dari coctionem in corpore; nam in primis adest illa vulgatissima diuisio, quòd concoctio alia sit in iuuatiuo, alia in nocitiuo. Qua stante diuisione opus est, vt videamus, quid sit vnaquæque ipsarum, vt inde etiam elicere possimus, quid nomine coctionis, quid verò nomine cruditatis in proposito casu intelligendum veniat. G

Dicunt igitur coctionem in iuuatiuo eam esse, in qua alimentum ita transmutatur, vt accipiat alimenti qualitatem idoneam ad corpus nostrum nutriendum: hancque Arist. 4. meteororum definiens dicebat esse perfectionem quandam à proprio, & naturali calore ex oppositis passiuis. Hæc videtur esse vera definitio; forma enim ipsius est perfectio, calor naturalis, & proprius est causa efficiens, (quamuis ab externo foueri possit calore) materia autem sunt opposita passiua, nempe humidum, & siccum, quæ vbi perfectè terminata ad inuicem sint à calore, dicitur res concocta: finis autem licet ab Arist. non fuit positus in definitione, declaratus tamen est, quando inquit, finis est coctionis, quando tale, tantumque fuerit factum humidum. Igitur dicere possimus coctionem esse perfectionem passiuarum qualitatum ad inuicem factam à proprio, & naturali calore in gratiam formæ cuiusdam, vel speciei, aut qualitatis, vel etiam quãtitatis. Sub hac definitione coctionis continetur, & maturatio, quæ fit in fructibus; tunc enim maturatio perfecta est, quando semina, quæ sunt in pericarpio, tale aliquid facere possunt, quale est pericarpion; continetur etiam elixatio, atque assatio. H

Ex hac definitione possumus elicere duplicem esse concoctionem pro ratione diuersitatis finis; nam cùm sit perfectio ad finem directa, & finis sit duplex, nempe vel ad speciem, aut ad qualitatem, duplex quoque erit concoctio essentialis alia, & alia

acciden-

A accidentalis. Sed hoc clariùs videbitur in definitione coctionis à Medicis vsurpatæ, quæ est transmutatio alimenti facta à calore proprio, & naturali ad propriam nutriti qualitatem. In hac definitione transmutatio ponitur loco generis; nam est forma huius coctionis, & habet sub se varias species; nam alia est perfecta, alia imperfecta: perfecta transmutatio concoctio, imperfecta verò cruditas dicitur, quia in hac alimentum non recipit qualitatem perfectam, nec vt inquit Gal. gratiam nutriti accipit, idque secundùm magis, & minùs. Cùm autem ad nutriendum corpus requiratur alimenti transmutatio tam ratione substantiæ, idest in facto esse, quàm etiam qualitatis, dico, quòd vna potest esse absque altera; nam perfectio substantialis est, quando substantia alimenti est transmutata, perfectio accidentalis est respectu ipsarum qualitatum, quia & si bona sit substantia, *e. g.* sanguinis, aut alterius humoris, est tamen vel crassior, vel tenuior, quàm par sit, ita vt perfectè, & vt decet, nutrire non possit.

Cùm igitur duplex sit perfectio in coctione, erit etiam & duplex imperfectio, quàm Medici cruditatem vocant: vna, in qua substantia alimenti non benè conuertitur; altera,
B in qua qualitas non perfectè assequuta est suam naturam in primis, vel in secundis qualitatibus. Huiusmodi cruditates semper obseruantur, vt in exemplo, in muliere, quæ lac habens, ex quo infans nutriri debeat, hoc potest esse, vel non perfectum, eò quòd mammæ sanguinem ad naturam lactis non potuerunt reducere, vel transmutarunt quidem, sed vel nimis calidum, aut tenue, aut crassum fecerunt, vt tandem nec in forma substantiali, nec in forma accidentali veram assumpserit perfectionem, diciturque tale lac crudum vtroque modo. Quod de lacte dicimus, vos intelligatis de chylo, qui generatur in ventriculo, & de sanguine, qui in hepate conficitur; possunt enim ambo perfectiones, & imperfectiones dictas pati. Cæterùm adest tertia concoctio, quæ fit in membris solidis, quæ celebratur quando sanguis è venis exiens, rorisque in modum rursus per membra solida ab ijsdem attrahitur. Huiusmodi concoctio potest esse & perfecta, & imperfecta, vt de alijs est dictum, & istæ sunt coctiones vocatæ in iuuatiuo, & ipsis oppositæ cruditates.

Est modò concoctio in nocitiuo, quæ est alteratio quædam, & etiam transmutatio.
C Dico esse alterationem, & transmutationem propter diuersitatem subiecti, seu materiæ oppositę, circa quam versatur illa, quæ duplex est, quia vel humores oppositi sunt in putrefieri, vel in putrefacto esse: primo modo est alteratio, secundo est transmutatio. Id humoribus euenire, quod acescenti vino contingit, est clarissima Gal. sententia, 2. aph. 17. vinum à principio acescit, ac semiputre redditur, & hominum industria, ac diligentia ad pristinam naturam reduci potest: humores quoque in corpore nostro si semiputres fiant, à Medico in pristinam naturam restituuntur; fouet enim Medicus calorem innatum, quo robustiori facto quicquid præternaturam erat, expellit, & in pristinam reddit naturam: talis operatio dicitur concoctio, cùm sit perfectio quædam accidentalis, illa verò alteratio inducta, qua semiputres facti erant, dicitur cruditas, cùm sit imperfectio quædam opposita ipsi perfectioni. Hanc doctrinam colligere ex Gal. potestis (præter citatum aphorismum) 11. meth. med. cap. 9. & hæc est vna species, & differentia concoctionis in nocitiuo.

Altera est, quæ versatur circa humores iam ex toto putridos, qui ad pristinã naturam
D redire nequeunt, vt si bilis, vel sanguis putruerint ex toto, iam est confirmata in illis putredo, vt nequaquã reduci possint ad pristinã naturã, si Gal. credimus 2. acutorũ 45. lib. art. Medicæ cap. 99. Huiusmodi putredo dicitur cruditas; est enim humorum maxima imperfectio, horum autem transmutatio est perfectio (putredo autem licet in suo genere dici possit perfectio, respectu tamen naturæ dicitur imperfectio) Hæc igitur est perfectio, quæ fieri non potest, vt in alia; nam opus est transmutare putrefactam materiam in aliam speciem. Atque hæc transmutatio est concoctionis in nocitiuo secunda species, & differentia. Conueniunt ambæ istæ coctiones in forma, quòd sint perfectiones quædam: in materia quoque conueniunt, sed in modo differunt, cùm vna procedat alterando, altera transmutando: conueniunt etiam in fine, quia sunt perfectiones quædam restituentes in pristinam naturam humores putrefactos. Denique & in causa efficienti conueniunt, quia calor non est omninò naturalis, sed mixtus præternaturali, secundùm tamen magis, & minùs, quia in priori calor naturalis recessit

parum à suo statu, & facilè adiuuatur ab auxilijs: in secunda verò maximè à suo statu naturali recessit, tantumque calor extraneus potest, vt ingens inter eos exoriatur pugna, proque ratione & victi, & vincentis fiunt variæ cruditatis, & coctionis differentiæ, variæque materiæ transmutationes, B

Sed dicetis, quid est illud, in quod humores putrefacti conuertuntur, quando concoquuntur? Recurratis ad Arist. 4. meteor. vbi videbitis eum dicentem eos verti in genus humoris vtilis. Sed hoc ipsius dictum sano modo est intelligēdum; nam vtile ipsi naturæ multiplex est; aliud enim est ad vitam, aliud ad meliorem vitam. Vtile ad vitam est quicquid nutrire potest, & in hoc huiusmodi humores non possunt conuerti; secundo modo conuertuntur in quandam materiam, quæ faciliùs à natura expelli potest; id autem Gal. authore 2. acut. 45. est pus, vel vt ipsemet dicebat 2. de diff. feb. 6. & 2. de cris. 2. est substantia quædam similis puri; si extra venas putrescit, vel pus, vel sanies generatur. Putrescere autem extra venas duobus contingit modis, vel vt est humor in aliqua parte collectus, vt in inflammatione, vel prout est in habitu corporis; primo modo conuertitur in pus, vel saniem, secundo modo in materiam, quæ puri est similis, non secus atque vbi fuerit in venis, vt in febribus continuis. F

Vbi igitur materia hæc euicta est à calore naturali, concocta dicitur: vnde Hipp. dicebat pus concoctum verè illud esse, quod album, leue, æquale, & quam minimè fœtidum, & Gal. loquens de sedimento in fundo matularum existente, & per vrinam è corpore, & venis exeunte, ait, verè, & perfectè coctum id esse, quando proportione respondet prædictis in pure qualitatibus. Hisce potest addi tertia species coctionis, quæ est quando humores aliqua alteratione perficiuntur perfectione accidentali, quando verò non perfectè alterantur, potest dici cruditas illi coctioni opposita. Hisce examinatis apparet quatuor esse concoctiones, & quatuor cruditates, quarum prima, vt scribit Fallopius, potest dici semicoctio, secunda imperfectio: at prima potest etiam appellari imperfectio essentialis, seu substantialis, secunda verò imperfectio accidentalis, tertia dicitur putredo incipiens, quarta putredo facta.

Considerandum præterea est, quòd nomen ὀργᾶν, non vnicam habeat significationem; nam in genere primùm accipi potest, deinde in specie. In genere quidem sicut Theophrastus, qui lib. de causis plant. cap. 6. & 14. accepit id nomen pro appetitu quodam plantarum ad germinandum, ita vt plantæ turgere dicantur, quando multam seminis copiam continentes appetitum habent ad germinandum. Arist. transtulit ad animalia, 6. hist. cap. 18, vbi dixit animalia quædam bruta turgere ad concubitum, quod in equa, & vacca exemplificat; habent enim intensissimum appetitum ad concubitum faciendum. Hipp. autem accepit istud nomen, vt translatum est ad partes hominis, & ad humores, qui & ipsi similitudine quadam in corpore turgent. Nam lib. fract. scripsit vlcus turgere, quod à Gal. in com. confirmatur, vbi dicit, quòd quando os abscessurum est, pars turget: vnde turgere dicitur & de animalibus, & de partibus ipsorum, quando in ipsis aliquid continetur, quod exstimulat, hinc ardentissimo quodam desiderio flagrant ad illud extramittendum, vt quando animalia multam collegerunt seminis copiam. G

Ad humores etiam corporis ab Hipp. translatum est quemadmodum apparet 1. aph. 22. 4. aph. 1, & 5. eiusdem 29. idque similitudine quadam; nam quemadmodum animalia multam seminis copiam habentia hinc inde variè mouentur, vixque stare loco possunt, ita & humores in corpore existentes hinc inde quandoque mouentur per totum corpus, & turgere dicuntur. Thomas Minadous non admittit dari turgescentiam hanc in partibus corporis nostri, neque in humoribus nisi illa, in qua iam humores sunt in motu præcipites, sed non vidit citata loca Hipp. & Gal. 3. fracturarum, vbi Hipp. dicit vlcus turgere, & Gal. os abscessurum turgere, quorum neutrum mouetur in actu. At turgentia illa, in qua nondum materia mouetur, quemadmodum ex Theophrasto apparet, si ad corpus transferatur, cacochymia est copiosa, quæ naturæ molestiam infert, & tunc dicitur materia turgere in potentia, quando iam impellitur, dicitur turgere in actu. Humores quoque turgentes considerantur duobus modis, vel quatenus indifferenter mouentur, & ad quamcunque partem præcipites ferri possunt, vel quatenus determinatè ad aliquam partem fluunt. Hinc authores plerique diuiserunt turgentiam H

gentiam

A gentiam in duas differentias, primam appellarunt turgescentiam propriè dictam, secundam verò minùs propriè. Transfertur etiam istud nomen ὀργᾶν, ad appetitum irascibilem, vt apparet tam apud Thucididem lib. 4. hist. pelop. quàm apud Plutarchum, 4. sympos. prob. seu quæst. 1. & in vita Phocionis. His omnibus ad hunc modum determinatis non est difficilè rem ipsam determinare, ac respondere omnibus argumentis hinc inde allatis.

Dico igitur, quòd in omnibus morbis purgandum est à principio semper, quando materia turget, aut quando vrget. Vrget verò materia tribus modis, primò quando sua nimia quantitate ita naturam premit, vt nulla sit spes, aut saltem maximè dubia, vt euinci à natura possit, & huiusmodi materia dici potest turgida in potentia; atque tunc opus est, vt Medicus opem ferat ipsi naturæ per medicamentum, quod minorare possit materiam. Hunc casum sæpe obseruamus in quibusdam febribus tertianis continuis, & in quibus adest ingens copia humoris biliosi in venis, qui nisi extra ducatur non poterit natura morbum vincere, neque causam morbificam superare.

B Non obstat illa ratio desumpta à natura opem ferente, quia medicamenta, quibus nostra ætas vtitur, clementer adeo trahunt à ventriculo, & venis meseraicis, vt extraducant materiam per successionem quandam ab hepate, & vena caua, in qua huiusmodi materia putrifacta continetur.

Nec satis probo Fallopij opinionem existimantis, tunc quando humores putridi sunt non posse fieri attractionem medicamenti, quia ab illa putredine tollitur similitudo, aut occulta qualitas, vel proportio, quæ est inter medicamentum, & humorem: fieri verò attractionem quando sunt transmutati in aliam naturam, nempe in pus, aut alium humorem puri proportionatum. Nam cùm ex Hipp. & Gal. medicamenta à natura facta sint, vt trahant sibi destinatum humorem, dicendum est talem humorem, vel esse sanum, & simul cum tota massa sanguinis in venas reperiri; aut coinquinatum, nempe vel putrefactum, vel aliqua labe affectum. Si primo modo tunc medicamenta essent facta in hominum perniciem, quia vbi dantur medicamenta purgantia sanis corporibus, tantùm abest, vt iuuamentum afferant, vt scripserint Hipp. & Gal. talia medica-

C menta liquare carnes; nec posse attrahere sibi destinatum humorem nisi cum maximo vitæ periculo, 2. aph. 37. qui sunt integra corporis valetudine, medicationes ægrè ferunt.

Hinc concludo, quòd medicamentum à natura sit factum, vt trahat humorem sibi proportionatum quidem, sed aliqua labe affectum siue putredine, siue alia occasione. Quapropter sum huius opinionis, vt talia medicamenta faciliùs, & promptiùs trahant in principio morbi humores putridos in fieri, quos etiam crudos appellat Fallopius, quàm vbi in aliam naturam degenerarint, quia tunc concocti sunt, & medicamento eradicante egent. Cùm igitur materia in acutis morbis ita quantitate nimia grauet, vt à calore euinci non possit, tunc medicamento non quidem eradicante educenda venit. Et in hoc casu non obstat cruditas, nec de hac cruditate loquutus est Hipp. aut Gal. sed de ea, quæ à calore euinci potest. Neque obstat opinio Capiuaccij dicentis minoratiuum medicamentum educere tantùm tenues humores; crassos verò totus relinquere, quia possunt componi à Medico medicamenta ea methodo, vt crassos etiam edu-

D cant. Verùm in acutis morbis rarò crassi humores, sed tenues dominantur. Et hic est primus casus, in quo minoratiuè purgandum est cruda existente materia.

Secundus casus, in quo materia vrget est in acutissimis morbis, qui fiunt ab al quo, materiæ defluxu, quemadmodum est angina, aut pleuritis. Verùm non omnibus eadem intentione medicamentum conceditur, & tardare est malum, vt 4. aph. 10. scribitur; nam in ijs ea ratione vrget materia, vt turgere dici possit, non tamen propriè, sed impropriè. In ijsdem Gal. lib. 4. acut. se non modò purgasse ait quarta, & quinta, sed & prima, & secunda etiam die: imò verò in angina adeò vrget materia, vt eadem die ad sanguinis missionem, & purgationem simul deueniendum sit. Nec placet mihi illa multorum authorum responsio dicentium Hipp. 2. acut. 12. concessisse medicamentum purgans, eò quòd adsint aliquæ materiæ coctæ, quæ sunt purgandæ, cùm principium morbi tempus sit, in quo nullum apparet vestigium coctionis. Anginæ autem concedendum est medicamentum reuulsionis causa, nempe vt à supernis ad infernas partes retra-

retrahatur materia; cùm enim fiat à fluxu humorum, & hi fiant in hepate, & ab eo sursum per venas ferantur, reuellendi, & deorsum ad partes infernas, & externas trahendi sunt. B

At in pleuritide, quæ est etiam inflammatio à fluxu humorum facta conceditur ab Hippocrate loco citato medicamentum, materia inducente dolorem ad partes infernas. Sed difficillimus est hic locus ob varias Authorum, & diuersas opiniones interse etiam contrarias in assignanda ratione, cur Hipp. à principio non modò concedat medicamentum, sed etiam validum, vt est peplium. Massarias, Triuerius, & plerique alij dicunt materiam tunc temporis turgere, & concessum fuisse medicamentum reuulsionis gratia: verùm cùm duplex, vt intellexistis, sit turgentia vna propriè, alia impropriè dicta, non est (dicunt ipsi) vt intelligamus humores propriè turgere, sed impropriè, quod quidem conceditur facilè, at non propterea concedo propinatum ab Hipp. fuisse medicamentum reuulsionis causa, cùm in reuulsione oppositiones sint seruandæ, at cùm hic deorsum tendat materia, deberet reuelli per superna, quia igitur ad eandem partem trahitur per medicamentum, ad quam ipsa tendit materia, non est dicendum exhibitum fuisse reuulsionis gratia Fallopius lib. de purg. med. cap. cit. dicebat materiam facientem dolorem ad partes infernas esse frigidam, quia sua grauitate deorsum tendit, atque ideo oportere ipsam deorsum per medicamentum purgans propelli. Addit se non habere meliorem rationem, quam tamen minimè probare fatetur. Augenius multa dicit, sed tandem concludit huiusmodi dolorem non esse verum pleuriticum, sed dolorem natum in ventre inferiori. Quod tamen quantùm à veritate alienum sit, anno elapso iam demostraui. Ex his apparet omnes Authores fateri à principio in huiusmodi affectione deueniendum esse ex Hipp. consilio ad purgationem, sed qua ratione id fieri debeat, non omnes eandem habent opinionem. F

Sum tamen ego huius opinionis, vt existimem Gal. pulchrè 4. acut. 66. rem ipsam declarasse, vbi scribit se purgasse primo, secundo, quarto, & quinto die in huiusmodi affectionibus, eò quòd materia est in fluxu; dum enim est in fluxu purganda venit auersionis causa, vt ipsemet alibi docuit. Auersio verò fit duobus modis, vel per reuulsionem, vel per deriuationem, at non potest esse reuulsio, cùm motus non sit ad contraria, ergo est deriuatio: hæc autem fit à partibus propinquis, & ab eadem parte: ab eadē, quando fixa est materia, à partibus verò propinquis quando materia est in motu. In præsupposito casu materia ab hepate ad pleuram per ramos venæ agygos transfertur, extraque vasa delata ad partes diaphragmatis internas, & inferiores transmittitur: hæc autem deriuanda est ad ventriculum, inde ad intestina, vt per secessum tandem extra ducatur, idque agendum medicamento non quidem minoratiuo, sed eradicante. Non propterea laudo vsum peplij, tum quia habemus medicamenta æquiualentia, sed longè blandiora, ac mitiora, quæ absque aliquo virtutis, aut vitæ detrimento à thoracis capacitate ad intestina materiam deriuare possunt: quæ autem hæc sint intelligetis suo loco. Addo, quòd non habemus artem illam præparandi elleborū, aut peplium, quemadmodum antiqui, neque admodum in vsu habentur huiusmodi medicamenta. G

Est tamen locus alter Hipp. huic contrarius lib. 4. acut. 22. vbi scribit non esse purgandum in inflammatione à principio, quia qui putat posse aliquid ab inflammatione educi maximè decipitur. Multi multa dicunt hac in re, at equidem puto posse inflammationem duobus modis considerari: vel vt materia, quæ ipsam facit, iam imbibita est in parte, vel vt adhuc reperitur in venis ad partem inflammatam fluens. Si primo modo consideretur, non potest aliquid ab ea mediante medicamento extrahi, & in hoc sensu est intelligenda Hipp. propositio, quia illud, quod iam extrauenatum, & in parte imbibitum est, non potest interò venas remeare, & per consequens non potest à parte inflammata aliquid extrahi. Si secundo modo, falsa est, neque Hipp. id negabit, vnde Gal. 13. met. med. cap. 21. scribit in pleuritide non solùm purgandum esse, verùm etiam per superiora, 4. de comp. med. secundùm loca cap. 2. in optalmia iubet esse purgandum, lib. 4. met. med. cap. 14. in erisipelate, cancro, tumore lienis inchoat curationem à purgatione. Quare in morbis à defluxu factis purgandum est, vt retrahatur materia, quæ habet rationem causæ antecedentis, non autem purgatur respectu causæ coniunctæ. Hactenus de secundo modo, quo turgent humores. H

Tertiò

A Tertiò humores dicuntur vrgere, quando sunt maligni, suáque mala, qua pollent qualitate, tum alios inficiunt, tum etiam vapores prauos, seu malignos cordi transmittunt, qui omninò à venis sunt extrahendi; est enim Gal. clarissima sententia, 11. met. med. cap. 5. vt cùm materia maligna ad benignum reduci minimè potest, omninò extrahatur. Hæcque est opinio omnium practicantium, præsertim Doctissimi Mercurialis, Vallesij, Mercati, Augenij, & aliorum; in hoc enim casu cruditas, hoc est, maligna putredo non obstat, quia, vt dicebam, hæc cruditas est in duplici differentia, alia, quæ concoctionem potest admittere, alia verò minimè. Rursus, quæ concoctionem admittere non potest, videtur adhuc esse in duplici differentia, vna non admodum maligna, vt est putredo quarundam febrium proportionatarum, alia verò est tantæ malignitatis, vt si permittamus eam concoqui, periculum est quàm maximum, ne anteqnam concoquatur sua malignitate, & pessima qualitate ægrotantes interficiat. In hoc casu si virtus valet, opus est quàm primùm materiam educere valido quopiam medicamento, quod ipsam penitùs eneruet, atque è corpore educat, tum ob allatas rationes, tum B maximè quia à vaporibus malignis, & ab aura quadam venenata spiritus dissipantur, qui sunt facultatum fundamenta. Quòd si quis obijciat hanc determinationem aduersari authoritati Gal. 4. acut. 43. vbi scribit purgationem euitandam esse, si adsit in humoribus cruditas. Respondeas verificari hanc authoritatem in cruditate humorum, quæ dat inducias, nihilque adsit, quod vrgeat, quemadmodum est pessima hæc, de qua nunc agimus, in qua quidem tardare non modò malum est, sed pessimum. Isti igitur sunt tres casus vrgentes, in quibus à principio purgandum est materia cruda existente.

Relinquitur modò turgens materia, atque concocta, in quibus purgandum est medicamentis validis, & eradicatiuis, at cum hac differentia, quia in principio turgente materia, & in augmento quandoque venit purgandum, sed quoniam humores, qui propriè turgent, tenues sunt, & sæpe maligni, vt plurimùm in principio morborum sunt purgandi, non quidem reuulsionis, sed purgationis gratia, vt è corpore euacuentur. Et in hoc casu vbi species humoris cognita fuerit, possunt præparari idonea medicamenta, quæ ipsum extraducant non magno negocio: at rarò contingit materiam tur- C gere, vnde 24. aphor. primæ particulæ, In morbis acutis rarò, & per initia, medicamento purgante vti oportet, nec verò id in consultò faciẽdum. Sed concocti humores concoctione secunda in nocitiuo sunt purgandi quandoque in principio, vt dicebat Hipp. 4. acut. 43. quibus principio vrinæ nebulosæ, & crassæ sunt, annuentibus cæteris subpurgare oportet. Sed quamuis istud videatur principium morbi, in quo apparent vrinæ crassæ, & coctæ, est tamen principium respectu temporis, non ratione morbi, quia principium morborum prout à Medicis consideratur, est, quando nullum apparet coctionis vestigium, nec in vrina, nec in alijs excretis. Si tamen apparet prima die coctionis signum, iam principium est præteritum, in quo quidem liceret purgare, sed morbi illi, in quibus apparent huiusmodi signa coctionis, breuissimi sunt; nam docente Hipp. coctiones indicant certitudinem, celeritatem, & securitatem iudicij, vnde rarò contingit, vt sit purgandum, sæpè autem euenit, vt Medici purgent in fine status, aut in principio declinationis; tunc enim temporis natura dominium supra materiam adepta iam concoxit, separauit, & ad eam expellendam se accingit, quam si expellere minimè D potest, nec à medicamento adiuuatur, materia iam separata nullum habens locum, in quo conseruari possit, vt recrudescat, necesse est, denuóque putrescat, & ne recidiuam faciat, maximum est periculum: & hoc est, quod Hipp. dicebat. Quæ relinquuntur in morbis recidiuam facere consueuerunt. Ne igitur hæc contingant ad expurgationem veniendum est, aut in fine status, aut in principio declinationis.

Sed statim ingeniosus dicet hanc determinationem de materia concocta purganda contrariam esse Gal. sententiæ lib. 2. aph. 29. dicentis superfluum esse euacuare, vbi morbus consistit, ob multas rationes, sed potissimùm propter duas, prima est, quia natura iam concoxit, deinde quia virtus animalis defatigata est, quamuis vitalis, & naturalis maximè consistant. Locus iste difficilis est, & à nemine, ni fallor, explicatus, nihilominus existimo Gal. sententiam esse, quòd in statu sit quiescendum, potissimùm ab illa euacuatione, quæ fit sanguinis missione frequenter vsurpata in principio morborum, quam quidem faciendam esse scribit, non tamen in statu, quia tunc non est

opus

opus minorare materiam, cùm iam natura adepta sit victoriam: de minoratione itaque loquitur, quæ fit per vtrumque instrumentum, sed frequentiùs per chirugiam, quàm per pharmaciam. Vel dicendum est, quòd status habeat suas partes, principium, medium, atque finem: in principio, atque medio quiescendum est à pharmacia, in fine verò licet deuenire ad purgationem. Vel dicendum est in statu nullo modo esse deueniendum ad purgationem, quia iam natura concoxit; sed in declinatione ad hoc, vt educatur totum illud, quod natura concoxit, ne recidiuam facere possit, quia vbi retineretur, periculum foret ne recrudesceret. E

Sed quod maiorem facit difficultatem, est quia dicit Gal. quiescendum esse ab operatione in statu, quæcunque illa sit, quia virtus animalis defatigata est, vitali, & naturali consistentibus, cùm tamen in statu maxima sit pugna inter morbum, & virtutem tam naturalem, quàm vitalem, vnde magis defatigatæ ambæ istæ virtutes videntur; quàm animalis. An dicendum virtutem animalem contraindicare purgationem, vitalem autem, & naturalem minimè prohibere? An verò dicendum sit naturalem, & vitalem, & animalem defatigatas esse in statu, sed alia, atque alia ratione; in statu enim virtus naturalis defatigatur in subiuganda morbi causa, quæ vbi victoriam adepta est, dicitur consistere: at virtus animalis præsertim sensitiua defatigatur ratione symptomatum tum euenientium, nempe vel doloris, vel vigiliarum, vel alterius cuiuspiam pertinentis tam ad hegemonicas, quàm ad sensitiuas exteriores, vnde dixit Gal. abstinendum esse à purgatione in statu, ne magis ea virtus defatigetur, atque ita declinationem expectandam, præsertim, quia cùm animales spiritus à facultate ferantur mediantibus neruis ad instrumenta illa, quæ excrementa pellunt, si virtus animalis esset defessa, non posset excernenda transmittere. F

De humoribus autem serosis, de alopecia, & alijs nihil dicemus, cùm sermo sit de acutis morbis, & de febribus particulariter: sit igitur à nobis determinatum non modò in turgente materia esse purgandum in morborum principijs, verùm etiam & in multis alijs casibus, cruda potissimùm materia existente, atque non turgente; idque agendum in fine accessionum in febribus continuis, in intermittentibus in interuallo. Iam verò cùm actiones huiusmodi fieri debeant diebus determinatis, qui necessariò sunt vel pares, vel impares, oritur hinc occasio dubitandi, an die pari, an verò impari agendum veniat per medicamentum purgans, qua de re in sequenti capite. G

An diebus paribus facienda sit purgatio. Cap. VI.

Ratio huius quæsiti potissimùm est, quia Medici nostræ tempestatis, & Messanenses præsertim pro comperto habent securissimam esse purgationem, quæ fit diebus paribus, & maximè quarta die. In tanta enim consuetudine est, adeoque vulgares confidunt purgationi ea die factæ, vt existiment ægrotantes non purgatos tunc temporis omninò esse interituros. Quòd si ad salutem perducantur intermissa eo die purgatione, dicunt id non ex arte factum, sed curatos esse eos casu, & fortuna. Neque huiusmodi opinio caret fautoribus, quàm authoritate præsertim Hipp. & ratione confirmant: & primò dicunt Hipp. lib. 4. acut. 64. scriptum reliquisse oportere purgare ante quintam diem: ergo quarta die, quæ immediatè præcedit quintam. Quinimo idem Hipp. expressè declarauit eodem lib. tex. 76. vbi scribit purgans medicamentum ministrabis quarto die, dies autem quartus est dies par, ergo die pari in febribus est purgandum. Præterea tex. 68. eiusdem 4. lib. scribit: at si liquidam aluum habenti causos superuenerit, si tibi purgatio idonea videatur, eam non tribus primis diebus adhibebis, sed quarto. Et eodem 4. lib. 76. repetit eandem sententiam dicens primis tribus diebus esse corpus præparandum clysteribus, deinde quarta die purgandum. Est & alia authoritas ab eodem Hipp. desumpta à lib. 4. de morbis (& est locus celebris) vbi tex. 11. scribit, quicunque iam à febre continua vsi sunt pharmaco diebus paribus, minimè vnquam super purgati sunt, qui è contra diebus imparibus medicamento forti vsi sunt, nimium sunt purgati. Ne igitur fiat nimia purgatio opus est diebus paribus purgare: sed quartus dies est dies par, ergo die quarto purgandum. H

Addo

A Addo his authoritatibus rationem,hoc tamen supposito,quòd in principio morbi sit purgandum:inchoantibus morbis si quid videtur mouendũ moue, at ea die est purgandum,quæ dierum primæ septimanæ est tutissima:sed quarta dies est huiusmodi:ergo in quarta die est purgandum. Quod ad maiorem propositionem spectat, hæc videtur ex se satis clara, neque egens probatione, nempe quòd purgandum sit tutiori die, quando nulla perturbatio euenire potest; nam medicamentum suapte natura (quodcunque illud sit) semper aliquam molestiam infert: quare non est purgandum die illa, cùm timetur aliquæ motiones validæ.Dicebat Gal.in com. 4. acut. 56.quòd in morbis acutis dies impares insignes tum ad salutem, tum ad mortem mutationes facere possunt, & vt inquit Hipp. in hanc,vel illam declinantes partem reddunt laborantes: hæc quidem euenire nequeunt diebus paribus, qualis est quartus dies; alioquin periculum etiam foret, ne dum purgaremus, impediremus naturæmotum,indeque praua symptomata sequerentur, & tandem mors cui rei experientia obstat. Satiùs est igitur die pari medicamentum purgans administrare, & signanter die quarta,qua nulla aptior est B in prima septimana.

Deinde diebus non iudicatorijs purgandum est à principio, sed quarta non est dies iudicatoria, ergo in ipsa est purgandum. Maior clara est, quia diebus iudicatorijs fiunt magnæ mutationes, quibus non est addenda illa perturbatio, quæ fit à medicamento ob allatas rationes. Minor est Hipp.3.in 1.epid. tex. 14. vbi non recenset quartam inter dies iudicatorias. Imò verò Gal. 4. aph. 61. in com. enumerat quartam inter dies pares. Vnde etiam scribit,quòd per dies impares intelligere oportet dies iudicatorios dicens febricitantes, nisi diebus imparibus, febris reliquerit, solet recidiuare: quare aut dicendum est aphorismum hunc non fuisse ab Hipp.scriptum,aut dicendum est per dies impares esse intelligendos dies iudicatorios. Igitur purgatio facta quarta die est tuta,& ex arte facta,tamquam in die minimè iudicatoria,sed pari. Porrò cùm ex Hipp. & Gal.duo reperiantur ad rerum inuentionem idonea instrumenta,ratio nempe,atque experientia, his duobus iam constat, clarumque redditur oportere in febribus saltem medicamento purgante vti in quarta die,tamquam in die pari. Hæc sunt potiora argu- C menta, ac validiora, prout obseruaui, quibus sustineri potest hæc conclusio, nempe in diebus paribus esse purgandum.

Ex altera tamen parte non desunt authoritates, & rationes suadentes non esse purgandum diebus paribus, præsertim quarta die. Primùm est authoritas Gal. 4. lib. acut. 76. qui quasi reprehendit opinionis huius authorem, siue Hipp. fuerit, siue Drago, aut alius Hipp. discipulus, qui scribit non esse tale præsidium iniungendum desumpto à numero dierum scopo, sed vbi opus est à principio morbi illud exequendum, nempe & prima, & secunda, & quarta, & interdum quinta die, vt ipsemet Gal. se fecisse testatur: non igitur die quarta tamquam in die pari purgandum est. Secundò si hac ratione diebus imparibus non est purgandum, quòd in ipsis fiant mutationes maximæ tam ad salutem,quàm ad mortem,& quòd iudicatoriæ sint, idem quoque dicẽdum erit de diebus paribus, qui docente Hipp. 1. epid. com. 3. tex. com. 14. iudicatorij sunt: & quod magis est,dies quartus inter iudicatorios primus ab Hipp. enumeratur, 4. aph. 61. & à Gal.in com.ergo quarta die minimè purgandum est.Confirmo hanc Hipp.sententiam D per eumdem Hipp. dicentem non licere iudicatorijs diebus vti medicamento purgante, ratione desumpta à maiori ad minus: si de quo minus videtur inesse, & inest, ergo & de quo magis, sed minùs rationi consonum est, vt mutationes temporum impediant purgationes ob mutationes, quas in humoribus faciunt,& tamen ex Hipp.lib.de Aëre, aquis, & locis, & de natura humana habetur in Solstitijs, & Aequinoctijs (quæ sunt aëris tantùm mutationes) purgationes esse periculosas, ergo multò magis purgationes sunt periculosæ diebus iudicatorijs, cùm fiant in illis graues in humoribus mutationes, & per consequens magis periculosæ sunt purgationes in mutationibus factis in corpore, quàm in illis,quæ in aëre fiunt. Conclusum igitur sit in diebus iudicatorijs periculosas esse purgationes, ideo neque faciendas.

Quòd verò dies pares sint iudicatorij, adeo clarum apud Hipp. est, vt nulla opus sit probatione; nam 3. epid. sect. lib. 1. tex. 14. scriptum est,quæ diebus paribus exacerbantur,diebus paribus etiam indicantur; quæ verò accessiones diebus imparibus fiunt,

diebus quoque imparibus iudicantur. Cùm autem tam dies pares, quàm impares sint decretorij, aut iudicatorij, & hac ratione abstinendum sit in ijs à purgatione, neque paribus, neque imparibus diebus vnquam purgandum erit: ergo nulla dies dabitur, in qua possit propinari medicamentum purgans. Addatis, quòd illa die non est mouendum arte, qua natura mouere consueuit, sed quarta die natura mouere solet, ergo quarta die non est purgandum. Maior propositio constat ex 1. aph. 20. vbi habetur, quæ indicantur, & iudicata sunt non esse mouenda nec medicamentis, nec alijs irritamentis: vnde Auic. tulit illam tam diuulgatam propositionem, dum natura mouet, noli mouere tu: sed quarta die morbi tum indicantur, tum indicantur, vt docet Gal. 1. de dieb. decret. cap. 5. & alijs in locis, & Hipp. dicens septenorum quartus est index inter indicatorios enumeraruit, ipsámque cum alijs indicatorijs contemplabilem esse dixit (indicatorius quidem est, quòd crisim perfectam indicet, quæ septimo die celebratur: contemplabilis verò, quòd eius obseruatio ad crisis præsagitionem est necessaria) igitur quarta die abstinendum à pharmaci propinatione. Duplici igitur nomine purgatio quarta die est periculosa, primò quia per ipsam natura futuram crisim indicat: deinde quòd præsentem faciat. Vnde est etiam, quòd Conciliator differentia 163. maluit purgare die iudicatorio, quàm indicatorio, existimans longè periculosiorem esse eam purgationem, quæ fit die quarta, vt indicatoria, quàm die iudicatoria: sed quartus dies non modo indicatorius est, sed inter alios indicatorios est primus tam dignitate, quàm numero, lib. 1. de dieb. decret. cap. 5: ergo, &c.

Hæc est difficultas non spernenda, & quę plurimum ingenia hactenus extorsit, quam animaduertens inter alios Hieronymus Mercurialis lib. 2. de feb. cap. 8. inquit ex crisibus quasdam esse naturales, quasdam verò esse præter naturam. Naturales crises sunt illæ, quæ fiunt diebus imparibus, crises verò præter naturã, fiunt diebus paribus; hancque suam determinationem ab Arist. accepisse scribit 2. phys. tex. 58. Hac stante determinatione cùm Medicus debeat imitari naturam rectè operantem; ipsa verò non nisi diebus imparibus rectè operetur, ergo nunquã debebimus purgare nisi diebus imparibus, nunquam autem paribus. Sed huiusmodi sententia præterquam quòd non est Aristotelis, est etiam falsa; Arist. enim loco cit. apertissima oratione scribit eas crises, quæ fiunt diebus iudicatorijs, seu decretorijs esse naturales alterationes. Aliud autem est dicere omnes crises factas decretorijs diebus esse naturales, & aliud est dicere crises factas diebus imparibus esse naturales, paribus verò esse præternaturam, vnde apparet responsionem à Mercuriali allatam non esse Aristotelis. Quòd etiam falsa sit, etiam si esset Aristotelis, hinc apparet, quia Gal. 4. acut. 76. scribit se purgasse quarta die, quæ est dies par. Hoc idem fecisse Hipp. pluribus authoritatibus supra allatis luce clariùs apparet, & id est, quod nunc quæritur. Huic addo, quòd Hipp. lib. de humoribus tam decimatertia, quàm decimaquarta die purgat, quamuis diuersa ratione; diebus enim imparibus per superiora, paribus verò per inferiora: & hoc quidem non sine ratione factum videtur; nam cùm (vt supra dictũ est, & optimè quidem) ars debeat imitari naturam rectè operantem, hæc verò corpus in ægritudinibus potissimùm euacuet à prauis humoribus tam paribus, quàm imparibus diebus, ars quoque ad naturæ imitationem tam paribus, quàm imparibus diebus purgare potest. Quamobrem proposita disceptatio nullam aliam habebit determinationem nisi, quòd tam paribus, quàm imparibus diebus liceat medicamento vti.

Vlteriùs sunt aliqui dies, quibus natura non modò non rectè operatur, sed cum maximo vitæ periculo euacuationem tentat; iudicat enim tunc cum difficillimis symptomatibus, nempe caro, cataphora, sensus priuatione, animi deliquio, pulsus concidentia caloris defectu, tremore, parotidibus malignis, morbo regio, abscessibus, &c. Ad hæc infidè, imperfectè, obscurè, & sine notis, talis est inter alios dies sextus, quem Galenus Tyranno assimilat (adeo malignè, & deprauatè iudicat) qui pernitie illius, quem iudicat, delectatur, & gaudet, vel ipsius salute dolet, & contristatur, ex Gal. 1. de diebus decret. cap. 4. Sunt etiam alij eiusdem ferè naturæ, nec multùm ab ipsius sexti natura recedentes, vt sunt Gal. authore præcit. loco cap. 5. octauus, decimus, duodecimus, decimussextus, & decimusnonus, quos Gal. comparat sexto diei; quare cùm in sexta die non sit purgandum, quia in ipso natura non benè operatur, ergo in iam dictis

neque

A neque purgandum erit. Primus, & secundus, in quibus natura nihil operatur, neque iudicat, neque indicat: deinde dicendum est neque die quarta, vndecima, & decimaseptima, neque septima, decimaquarta, & vigesima, qui sunt iudicatorij, & iudicatorij dies, purgandum esse, ne fortè perturbetur crisis vel præsens, vel futura. Quare nullus poterit assignari dies, in quo instituenda sit purgatio ex arte, cùm aliqui sint, in quibus natura non benè operatur; in alijs ne operatur quidem, & in alijs licet operetur, eius tamen operatio non est ab arte impedienda, aut perturbanda. Priores dies sunt sextus, octauus, decimus, duodecimus, decimussextus, decimusoctauus, decimusnonus: secundi sunt primus, & secundus primæ septimanæ: tertij verò sunt iudicatorij, & indicatorij, nempe septimus, decimusquartus, & vigesimus: quartus, vndecimus, & decimusseptimus. Vnde relinquuntur duo dies in prima septimana, vt est tertius, & quintus, in secunda verò nonus, & decimustertius, in quibus licebit purgare, hi autem sunt dies impares, ergo in diebus imparibus poterit purgari. Res hæc videtur sanè difficilis solutu, & eò difficilior est, quia ex scriptoribus nemo ferè reperitur, qui accuratè B eam examini subiecerit.

Petrus Salius super lib. 4. de morbis conatur hanc difficultatem è medio tollere dicens morbos acutos, in quibus purgandum est, ad duo capita reuocari: primum est eorum, qui vnica accessione terminantur, vt sunt febres synochæ: aliud eorum, qui periodum habent certum, vel de tertio in tertium recurrentem, vel alio modo. Rursus huiusmodi morbi, qui talem habent periodum, diuiduntur in duas differentias; quandoquidem alij duas habent accessiones, alij verò vnicam per duos dies continuantem. Rursus, qui duas habent accessiones, vel pares habent eas, vel impares: si pares, eandem naturam sortiuntur cum ijs febribus, quæ vnicam habent accessionem, nullumque typum, vnde mutationem, & iudicia non recipiunt, nisi in diebus iudicatorijs, nec hi moueri diebus paribus, aut imparibus dicuntur. Si verò accessiones habeant impares, vbi prima accessio sit deterior secunda, & primæ correspondeat tertia, tertiæ autem quinta, quintæ verò septima, & sic de singulis, tunc dicitur morbus diebus imparibus moueri. Si verò ex aduerso secunda accessio sit deterior, prima, & secundæ correspon- C deat quarta, quartæ, verò sexta, & sextæ octaua, & sic de reliquis, morbus moueri diebus paribus dicetur.

In morbis, qui vnicam habent accessionem per duos dies continuantem, considerandum est, quæ sit pars accessionis deterior, aut beniguior, & quæ eiusdem accessionis pars sit tolerabilior & quæ minùs tolerabilis; nam qua die pars accessionis deterior, & minùs tolerabilis inciderit, secundùm eandem diem dicitur moueri morbus. Vnde si prima die, cui correspondeat tertia, & tertia, cui quinta comparetur, & sic de alijs, contingat deteriorem, & molestiorem accessionis partem affligere patientem, dicitur tunc morbus imparibus diebus moueri: si autem hoc idem eueniat secunda die, cui correspondeat quarta, & quartæ sexta, & sic de cæteris, tunc morbus dicitur moueri diebus paribus. Qui morbi (siue paribus, siue imparibus diebus moueantur) fiunt semper à materia biliosa, aut sola, quæ est, vel putrefacta, vel adusta, vel cum putrefactione insignem patitur adustionem: aut mixta, cui iunctus sit alius humor, siue pituita, siue melancholia in qua admixtione bilis dominium habeat, hinc de tertio in tertium D diem exasperantur, siue pares, siue impares sint dies. In quibus igitur febribus pares sunt accessiones, occasio purgandi à Medico non ita promptè haberi potest: aut indifferenter quauis die, siue pari, siue impari tutò, & ex arte poterit ægrotanti exhiberi medicamentum purgans.

In alijs verò nunquam videtur esse purgandum in die maioris afflictionis, siue accessiones duæ sint, siue vna sola; nam vbi vna accessio sit deterior altera, magis sanè rationi est consonū, vt purgatio fiat quietiori, & beniguiori, quàm in deteriori accessionis die: & ratio quidem est in promptu, quia eadem die non est permittendum fieri duas magnas mutationes, quemadmodum est motus accessionis, & medicamenti purgantis. Ita quoque vbi vnica est accessio, quæ secunda die augmentum accessionis, aut statum habeat, nec prima, nec secunda die erit purgandum, cùm prima tota consumatur in principio accessionis, secunda verò tota in augmento, & statu ipsius, in quibus non est purgandum. Quòd si purgandū necessariò est, non possumus purgare nisi in fine status,

seu initio declinationis accessionis. Hæc sunt, quæ à Petro Salio de hac materia super 4. lib. Hipp. de morbis determinantur, quæ difficultatem potiùs augent; nam talis dies (quęcunque fuerit) necessariò est opus, vt sit par, aut impar, vnde quęstio proposita ad idem omninò redibit, videlicet quòd purgandum sit tam paribus, quàm imparibus diebus. Pro solutione igitur, atque dilucidatione huius quæstionis puto nonnulla esse supponenda tanquam fundamenta.

Primum est indicationes purgandi non esse, vt dicebat Galenus, desumendas à numero dierum, sed ab indicante, & permittente. Secundò quòd aliquæ accessiones exasperantur diebus paribus, aliæ verò diebus imparibus. Tertiò quòd ars, & si imitari debeat naturam rectè operantem, quædam tamen facere potest, quæ à natura fieri minimè possunt, complereque, quæ ab eadem natura diminutè, aut etiam deprauatè fiunt. Quartò animaduertere oportet, an diebus iudicatorijs (siue hi pares, siue impares fuerint) natura moueat in actu aliquid, vel suspicio aliqua sit, quòd mouere possit. Quintò quòd morborum acutorū alij sunt lethales, alij salubres: vnde alia ratione procedendum est in morbis lethalibus, & alia in salubribus, si lethales tum curatione coacta vtendum est, regulasque illas vniuersales transcendere Medici coguntur, non secus atque in victus ratione contingit, in qua quidem alimenta non sunt in principio accessionis adhibenda, sed in declinatione, & tamen aliquando impellimur recedere ab hac vniuersalitate, & alimentum offerre initio accessionis, 10. meth. cap. 1. Postremò supponendum est, quòd quæsitum istud versatur potissimùm circa morbos acutos.

His sic stantibus dicendum est illam diem commodam esse ad purgationem, in qua indicans præsens est, & adest permittens, siue turgeat materia propriè, siue impropriè, seu maligna sit, aut quantitate peccet, aut quouis alio modo, vt supra à nobis dictum fuit. Deinde is dies aptior ad purgandum habetur, qui est minoris afflictionis, siue par, siue impar ille fuerit. Hac facta consideratione, vt in principio accessionis purgandum sit per superiora, in fine per inferiora, quamuis Hipp. 1. de humoribus hanc assignet diuisionem, quòd exacerbationes vel fiunt imparibus diebus, vel paribus, & primo modo per superiora, secundo per inferiora purgandum esse dicat. Galenus libro quos, quando, & quibus, dicebat initio accessionum per vomitum, in fine verò per secessum: quæ Gal. propositio intelligenda est de vomitu tam in die maioris, quàm minoris afflictionis. Sed nobis est sermo de materia educenda per secessum, hoc est, de purgatione propriè dicta, & inquirimus vtrum detur aliqua regula firma, & certa, qua possimus inferre esse purgandum die pari, an potiùs impari. Hac in re existimo dicendum nullam posse dari certam, & determinatam regulam, nisi eam, quam Gal. considerat loco cit. videlicet, vel exacerbantur accessiones diebus paribus, vel imparibus, si accessio die pari sit maioris afflictionis, die impari est purgandum: sin autem imparibus diebus exacerbatur, paribus exhibendum pharmacum purgans erit. Et quamuis natura paribus diebus, nempe sexto, octauo, & alijs dictis, non rectè iudicat, fieri tamen potest, vt ars rectè operetur, & purgatio succedat cum tolerantia, & conferentia ægrotantis, vt sæpe experientia comprobatum est; nam fieri potest, vt morbus prima die habeat prauam accessionem, secunda verò meliorem, tertia peiorem prima; & tunc si quarta non fuerit purgatus æger, neque debet purgari quinta die, cùm supponatur accessionem vehementiorem futuram; ergo sextus dies est, quo benigna existente accessione purgatio facienda est, quæ si omittatur, potest fieri octauo.

Sed purgatio in prima septimana potest contingere duobus modis pro diuersitate materiæ; nam vel materia biliosa sola est, & adusta, & putrefacta, atque tenuis, vel sola quidem sed crassa, vt vitellina, ac etiam eruginosa, vel non sola est, sed alijs humoribus mixta siue pituitæ, siue melancholiæ: si primo modo diebus imparibus velociter mouetur, & facit accessiones vehementes, ita vt primus dies sit vehemens, cui tertius correspondeat, huic quintus, & quinto septimus, & in hoc casu primus dies purgationis esset secundus dies, deinde quartus, tertio loco sextus, in prima septimana, in alijs verò diebus eiusdem primæ septimanæ, tertio scilicet, quinto, & septimo minimè licet purgare, quia, vt dictum est, duæ graues mutationes, seu motiones in corpore eodem die factæ sunt admodum periculosæ; tum quia consueuit humor biliosus hisce diebus imparibus moueri, vnde periculum esset de superflua purgatione. Quare in prima septi-

mana

A mana in hoc casu secundus dies, quartus, & sextus aptiores sunt ad purgationem faciendam, quamuis secunda die natura non consueuerit mouere. Deinde fieri potest, vt materia morbifica iam dicta, ita à principio moueatur, vt ad quartum vsque diem benigna appareat, quinta verò vehementer exasperetur, & faciat accessionem vehementem, & tunc die sexta si opus est, licet purgare, quia sextus dies tunc habet rationem secundi diei primæ septimanę, & octauus quartę. Si secundo modo accessiones exasperentur diebus paribus, vt quando prima accessio est benigna, secunda verò est praua, deinde tertia correspondeat primæ, & quarta secundæ, & sic de singulis, dico quòd tertia die, & etiam prima fas sit vti medicamento purgante, similiter & quinta, ac etiam septima, & ratio est, quia & si materia, quæ facit huiusmodi morbos, biliosa sit, cùm tamen ea esse possit crassa, & vitellina, vel admixta pituitæ, quæ tardum habet motum, exasperari quidem poterit hac de causa diebus paribus, ac proinde in illis non erit purgandum. Statuendum igitur est, dies purgationi accommodatos in prima septimana esse posse primum, tertium, quintum, & septimum, quia hisce diebus in dictis morbis B nunquam solet fieri vehemens materiæ morbificæ motus, aut saltem rarò.

Insuper rectè statuendum est ex Hipp. & Gal. diebus tam imparibus, quàm paribus fieri crises, proinde etiam, & ad ipsius naturæ imitationem posse Medicum tam diebus paribus, quàm imparibus facere purgationem habita tamen consideratione superiùs explicata. Namque in prioribus febribus, aut alijs morbis quarta die non fit indicium, neque aliquid iudicari potest, in ea igitur purgari tutò potest: & hoc est, quod dicebat Hipp. præcit. in locis, quos rectè considerantes Messanenses Medici appositè instituunt curationem quarta die, & reliquis diebus paribus: è cõtra tamen in alijs febribus perperam agerent, si quarta die, aut alijs paribus purgarent: vnde sapienter Gal. dixit se aliquando purgasse secunda, quarta, aut quinta die. In primis quidem duobus quando obseruauit causam morbificam exasperari imparibus diebus, in quinta verò interdum, vbi causa morbifica diebus paribus magis exasperabatur. Ex his denique concludo, quòd curatio, quæ fit per medicamentũ purgans, alia regularis, & ordinata est, alia coacta, quæ & ipsa suis regulis non est destituta: prima obseruatur in morbis salubribus C ea ratione, qua à nobis dictum est. Secunda in morbis ex humorum defluxu factis, qui purgationem requirunt in quacunque die siue pari, siue impari, quia in ijs purgatio requiritur reuulsionis gratia. Hæc eadem coacta curatio instituenda est materia turgente, in qua nulla dierum obseruatio haberi debet, nec non & in morbis lethalibus, aut valde dubijs, in quibus purgandum est quauis die, & tempore; scribit enim Auic. 1. 4. tr. 2. cap. 7. quòd ita agendum est per pharmaciam, quemadmodum per victus rationem, in qua in principio morbi, in augmento, & statu nulla distinctione facta ægrotantes quandoque nutrire oportet, & hæc de materia diei purgationis faciendæ in morbis acutis, sed antequam ea absoluatur, enodanda sunt duo dubia.

Expenduntur duo quæsita ad hanc materiam attinentia.
Cap. VII.

D DVo hoc loci circa præsentem tractatum penitùs inspicienda exoriuntur, vnum magis necessarium, aliud magis curiosum, vtrumque tamen scitu dignum. Primum est an morbi, qui per dies pares exasperantur, sint lethales? Secundum est, cur Gal. lib. 4. acut. tex. com. 76. dicens se purgasse die secunda, quarta, & quinta omiserit tertiam, & sextam? Quod ad primum attinet, præbuit nobis ansam huius inquirendæ dubitationis Hipp. 1. epid. com. 2. tex. com. 75. qui inter alia signa lethalia ponit morbi exaspirationem diebus paribus, Gal. verò in com. dicebat signum esse pessimi iudicij, aut longitudinis morbi: quod sanè vtrumque malum est: & eodem lib. sec. 3. in Philisci historia tex. 18. inter alia signa mortis enumerabat accessiones factas diebus paribus primæ septimanæ; ait enim secunda die omnia exacerbata sunt, quarta omnia proritata, sexta die obijt. Accessiones, igitur diebus paribus contingentes morbos deterioris conditionis esse ostendunt. Hoc idem confirmari potest ex Gal. 1. de diebus decret. cap. 13. vbi scribit, quòd si morbi valde acuti sint, appareantque signa lethalia, ægrotantem

tantem

tantem die quarta periturum: præterea idem Gal. lib. cit. cap. 11. dicebat, quòd vbi morbus acutus sit, & exacerbatio fiat per dies pares, quòd ægrotus quarto, aut sexto die peribit, hoc est, morbus quarto, aut ad summum sexto finietur. Hipp. etiam lib. de decret. referente Cardano contro 5. trac.3.lib. 1. primum morborum salubrium circuitum statuit intra quinque dies, mortalium verò intra quatuor. Ex altera verò parte videntur morbi acuti, qui per pares mouentur, esse salubres; Hipp. enim (à quo omnia hæc, quæ de hac materia scribuntur tanquã ab oraculo quodam emanant) scriptum reliquit 3. epid. sec. 3. tex. 83. tales morbos salubres esse, recteque ad salutem diebus paribus terminatos fuisse: idque constat in historia Periclis Abderitæ, qui quarta die ex acuto morbo liberatus fuit: & tex. 83. Virgo Larissæa sexto die ab acutissimo morbo immunis euasit. Succedit, quòd Hipp. & Gal. statuunt iudicationes morborum fieri ijs diebus, quibus maximę fiunt mutationes, illæ autem fiunt diebus paribus, ergo & iudicationes. Quare morbi, qui per dies pares mouentur, non sunt praui, neque lethales. Adde Hipp. 4. aph. 43. scribentem febres, quæ tertio quoque die exasperantur magis periculosas esse, sed tales diebus imparibus exasperantur, ergo magis periculosæ sunt illæ, quæ diebus imparibus mouentur.

Vt nodus hic dissoluatur, existimo deueniendum esse ad acutorum morborum diuisionem. Ex morbis igitur acutis alij sunt peracuti, alij perperacuti, & alij simpliciter acuti, hoc est dictu, alij sunt acuti, alij acutiores, alij acutissimi, qui omnes ortum ducunt à materia biliosa, vel simplici, aut alicui humori mixta. Si à simplici materia biliosa oriuntur, videndum est, an ea naturalis, aut præternaturam sit, crassior ne, an tenuior, quæ vtraque etiam adusta secundùm magis, & minùs esse potest. Si à mixta, tunc vel erit vnita melancholiæ adustæ, aut humori pituitoso, vel adusto, vel non adusto. His prænotatis, si bilis tenuis sola putrefacta fuerit, facit semper accessiones de tertio in tertium diebus imparibus: vbi verò crassa fuerit, vt vitellina, vel alicui humori iam dicto admixta siue melancholiæ, siue pituitæ, mouetur quidem de tertio in tertium, sed diebus paribus. Verùm quamuis à bile vtroque modo se habente fiant morbi, peracuti nempe, atque acuti; attamen à bile sincera breuiores accessiones fiunt, & quæ celeri mouentur motu. Et talis bilis, vbi fuerit putrefacta, facit febres, quæ accessiones habent diebus imparibus vehementiores, ratio est, quia prima die ob motus celeritatem peiora tempora accessionis pertranseunt, nempe principium, augmentum, & status, secunda verò die, fit declinatio, & remissio ipsius febris recurrente noua accessione in die impari: vnde in huiusmodi febribus dies impares sunt semper deteriores, eò quòd in ipsis deteriora tempora percurrant, paribus verò mitiora, nempe declinatio, & remissio accessionis.

Hæc responsio est Petri Salij loco citato de morbis, quæ fortè verificari poterit in febribus biliosis continuis vnicam habentibus accessionem, non tamen vbi duæ adsunt accessiones, & præsertim si complicentur per crasim, hoc est per confusionem, vel compositionem, quæ potest esse duplici modo, vel per concomitantiam (vt aiunt) vel per subalternationem: si primo modo res euenit, nempe vt duæ accessiones ita confundantur, vt vna, & eadem hora inuadant, simulque terminentur, fieri quidem potest, vt augmentum, & status sit in prima die: in secunda verò declinatio, & sic dies par impari mitior sit. Sed si res secundo modo successerit, non videtur posse fieri, vt prima die peiora tempora transeant, cùm statim succedat secunda accessio ipso augmento existente, quo nomine prima die primæ accessionis praua symptomata, & tempora transibunt quidem, sed die secunda eadem tempora secundæ accessionis habebimus: quare non erit maior ratio vnius, quàm alterius accessionis, atque ita tam paribus, quàm imparibus diebus hac ratione morbus mouebitur. Sed respondet Salius duobus modis: primo, quia in secunda die aderit pars saltem declinationis: secundo modo, quia accessio secunda est minor, idest minùs vehemens, quàm prima: quare dies par mitior erit, quàm impar; tertius enim correspondet primo, & quintus tertio, & sic de reliquis: duplici igitur nomine dies par erit mitior, tum quia admittit prioris accessionis declinationem, tum quia accessio est minor.

Hæc responsio admitti fortè posset in illis accessionibus, quæ per concomitantiam se consequuntur, non autem in ijs, quæ aut per subintrantiam, aut subalternationem se

conse-

A consequuntur; nam vna in augmento, aut statu existente, altera succedit: vnde quando prior erit in declinatione, altera erit in statu, & sic secunda dies similis erit primæ, quo ad vehementiam: non igitur dicendum videtur dies impares vehementiores paribus esse desumpta ratione ab accessionis tempore. Conuellitur secundò eadem Salij responsio, quòd reddens rationem cur diebus paribus vehementiùs moueantur morbi, id euenire scribit eadem ratione à varijs accessionum temporibus accepta; nam cùm bilis (inquit) sit vel crassior, vt pote vitellina, vel alicui humori admixta, melancholiæ scilicet, vel pituitæ, tardiùs accenditur, atque ideo augmentum, & status ad secundum diem producuntur principio longo admodum existente. Hoc rationi consonum videtur; principium enim solet esse non admodum laboriosum, siquidem in principio, atque in fine omnia sunt mitiora, in augmento, & statu omnia vehementiora. Cùm igitur augmentum, & status eueniant secunda die, quæ est par, mirum non est, si dies par sit magis vehemens: si verò duæ eodem die futuræ sunt accessiones, necessariò ob prædictas causas prima accessio erit mitior secunda. Quare concludit in his duobus B casibus, quòd febris semper mouebitur diebus paribus, cùm dies secunda deterior sit prima, & successiuo tempore consequenter accessiones his proportionatæ correspondeant.

Si bilis rursus crassa, & exardens existat cum aliqua prauitate ab exustione accepta, vel admixtionis praui alicuius humoris ratione, vt pote humoris melancholici, vel ab aliqua alia causa praua sit, poterit quidem prima die vehementi incendio conflagrare: at secunda die, si febris remissionem prima die non acceperit, vehemens incendium excitabit: si verò declinationem in prima die acceperit ob prauitatem conceptam, causabit declinationem cum prauia symptomatibus concomitatam. Ex labore enim in huiusmodi declinationibus succedere solent animi deliquia, extremorum frigiditates, pulsus obscuritates, & paruitates, aut sudoris inæqualitas, aut frigiditas, quæ omnia morbũ prauum esse, & naturã succumbere ostendũt. Hæc antẽ cùm secũda die potiùs quàm prima, hisq́ue proportionatæ subsequantur accessiones, morbum paribus diebus moueri significabunt: quod idem si fiat prima die, diebusq́ue ei proportionatis, dicetur C morbus moueri imparibus diebus, at hoc rarissimum est, illud antem frequentiùs; diuturnus enim labor magis, quàm breuis solet vires euertere, & corpus dissoluere. Hinc meritò fit, vt in omnibus morbis moueri diebus paribus sit malum, cùm secunda dies, quæ remissionem tum febris, tum laborum excipere deberet, sit antecedenti deterior, & magis laboriosa.

Sed hic sermo non est de morborum vehementia respectu temporum accessionis; vnicuique enim manifestum est statum esse tempus, seu vt dicebat Auic. horam cæteris peiorem: sed inquisitio est de morbis per comparationem ad totas accessiones secundùm omnia earum tempora, qui sint nempe morbi inter acutos peiores illi, quibus accessiones sunt peiores paribus diebus an contra? Qua in re definienda nec placet Vallesij determinatio 1. epid. sect. 3. con. 75. quòd pares sint peioris conditionis, eò quòd dies pares, seu mutationes factæ diebus paribus ab astris nullum accipiant iuuamentum, & hinc est etiam, cur dies pares sint minùs indicatorij. In hac huius viri doctissimi, & eruditissimi determinatione duo sunt, quæ obscuritatẽ faciunt non sper- D nendam, primùm est, quòd pares sint minùs indicatorij, quia & quartus, & decimusquartus, & vigesimus sunt dies pares, & tamen frequentissimè ijs diebus fiunt crises, vt Hipp. & Gal. pluribus in locis tradiderunt, experientiaq́ue quotidiana demostrat, deinde cùm motiones, & alterationes, quæ ab astris prodeunt, sint tanquam causæ quædam vniuersales, non videtur maior ratio paris, quàm imparis diei, non igitur iuuantur magis ab astris dies impares, quàm pares.

Pro solutione igitur puto dicendum esse, quòd morbi acuti dicuntur illi, qui celeriter, continenter, & vehementer mouentur; ad morbi enim acutiem (Hipp. docente) tria hæc requiruntur celeritas, continuitas, & vehementia. Sunt autem acuti morbi in duplici differentia; nam alij sunt peracuti, alij simpliciter acuti. Rursus peracutorum alij exactè peracuti dicũtur (à quibusdam vocati per peracuti) alij peracuti simpliciter. Rursus acutorum alij sunt simpliciter tales, alij acuti ex decidentia, quos Gal. 2. aph. 23. veriùs appellandos esse censuit acutos per prioris status in alium mutationem, aut à sua

specie

specie degenerationem, quàm acutos ex decidentia. Hi quidem retinent nomen tantùm, sed naturam planè amiserunt; lento enim mouentur, & incedunt gradu, quasi fræno cohibiti ne laxis habenis ad suum terminum properarent, stante hac morborum horum acutorum diuisione dico, quòd extremè peracuti, hoc est perperacuti, aut (vt dicunt nonnulli) acutissimi primo quaternario iudicantur, sicut docuit Hipp. 2. tex. tertiæ sect. prognost. dicebat enim simplicissimas, hoc est (vt eius verbis loquar) purissimas, ac benignissimas febres firmis signis firmatas quarto die, aut citiùs desinere, quemadmodum deterrimas, ac malignas, signisque difficillimis affligentes quarto die, citiusque interimere. Morbi verò, qui peracuti dicuntur, solent primo septenario iudicari: acuti autem decimaquarta die, quod longissimum est spatium, terminantur: morbi itaque acuti non possunt diem decimumquartum transcendere, licet sæpè contingat terminari infra decimum quartum; at statutus vt plurimùm acutorum terminus est decimusquartus dies.

Iam verò cùm febres acutissimæ, aut perperacuti morbi sint in duplici differentia, quemadmodum etiam, & peracuti, nempe alij benignissimi, & signis optimis confirmati, alij è contra prauis symptomatibus præditi, priores terminantur ad bonum quarta die, aut etiam citiùs, nempe tertia: peracuti verò attingunt primum septenarium. At malignissimi die quarto, aut citiùs interimunt; aliquando verò sextum diem attingunt, in quo moriuntur ægrotantes ab ipsa morbi violentia interempti; iisdem enim potissimùm diebus fiunt febrium indicationes, ex quibus & supersunt homines, & intereunt, hoc est ex iudicatorijs diebus. Sed quoniam in prima septimana sunt dies iudicatorij, hinc est, quòd morbi prædicti terminantur, siue modò moueantur diebus paribus, siue imparibus. Qui in principio secunda die praua symptomata habent, ij quarto, aut sexto die moriuntur; quiqui primo die prauis symptomatibus torquentur tertia die, nonnunquam quinta, aliquando verò & septima moriuntur. Quare tum illi, qui mouentur diebus paribus, quàm imparibus pessimi sunt, cùm omnes interimant ægrotos, & per consequens sunt etiam pessimi iudicij inter se malignitate parum distantes. Vbi autem hi fiunt ex benignissima materia terminantur ad bonum ægrotos liberantes, quocirca vix determinari posse videtur, qui nam horum peiores sint, cùm omnes in primo quartanario interimant, id tantummodo addimus, quòd exasperari diebus imparibus frequentiùs accidat, quàm paribus; nam vt dicebat doctissimus Mercurialis hanc per pares dies exasperationem, aut motum in morbis esse quid rarum, & vt ab Hipp. in Philisco fuit obseruatum ad malum terminari, contigit in Pericle verò nec non in Larissæa ad bonum.

Quare dicendum est propositiones affirmantes res, quæ raró eueniunt, non facere ad scientiam, sed tantùm illas, quæ vel, vt semper, vel vt plurimùm enuntiant: rarum est igitur crises fieri bonas die quarto. Vnde mirum non est, si eam Galenus semel tantùm, Archigines verò bis in tota vita obseruarint. Hipp. quoque in multis ægrotis, quos curabat tam in epidemijs, quàm alibi, paucissimos morbos ex acutorum genere obseruauit, in quibus diebus paribus fierent exasperationes. Ex huiusmodi igitur raró contingentibus non potest fieri obseruatio, quare neque consideranda tam exactè ea sunt. Hoc vnum pro coronide addimus, quòd morbi omnes, qui primo septenario homines interimunt, siue paribus, siue imparibus diebus moueantur, pessimi sunt, & ex maligna admodum materia orti: qui è contra soluuntur eodem tempore ex benignissima fiunt materia, & benignissimi sunt. Pro hac materia rectè intelligenda scire est opus Medicos non secus, atque alios artifices habere dies quosdam faustos, & infaustos, in quibus operantur, & abstinent ab operationibus in morbis pellendis. Sic Agricolæ, Astrologi, & Nautæ aliquos habent dies suspectos, alios verò minimè, licet multa ab illis interdum considerentur superstitiosa, & fallacia, de quibus non est, vt quidquam in præsentiarum agamus amplectentes tantùm Medicorum dies, qui longa experientia edocti dierum contemplationem medicæ exercitationi subijecerũt, quandoquidem animaduerterunt aliquos dies in morbis, alijs potentiùs decernere, & imparibus ferè omnibus naturam aduersus morbos insurgere, insignique aliqua excretione, aut abscessu humorem morbificum nunc foras, nunc intrò, aut alìó (quó oportet) trudere, hinc dies quosdam sibi statuerunt, quos in vniuersum criticos decernentes, seu iudicatorios

A catorios vocarunt, quorum alios salutares, & faustos, alios contra esse statuerunt.

Dies hos diuinus Hipp. primus omnium obseruauit, de quibus in lib. epid. in aphor. in prognost. & libello de iudicationibus accuratissimè scripsit. Hunc imitati sunt Archigenes, Diocles, Heraclides Tarentinus, Philotimus, quos omnes sectatus est Galenus, qui dierum omnium naturam, differentias, & vires tribus libris ita concinnè, & eleganter scripsit, vt vix ab intellectu humano addi, vel diminui quidquam possit. Nec etiam Aristoteles dierum criticorum vim, aut naturam ignorauit, cùm quinto phys. cap. 6. supra tex. 58. scripserit morbi solutionem, quæ fit diebus criticis, fieri secundùm naturalem alterationem, quæ verò fit diebus non criticis fieri per violentam alterationem. Antequam tamen, quid nomine diei Medici intelligant, afferamus, pauló altiùs eius nomen repetendum est; nam dies est in duplici differentia, vt Astrologi omnes dicunt, vnus naturalis, alter artificialis. Naturalis vigintiquatuor horis constat æquinoctialibus, cuius duæ partes sunt, dies nempe, idest sol lucens super terram, & nox, idest terræ vmbra in solis oppositum diametraliter extensa. Artificialis dies est, quandiu sol est supra B terram, & hic inæqualis esse solet; siquidem æstate est longior, hyeme verò breuior; & horæ ipsius inæquales sunt, quæ & tempora appellantur. Dies igitur medicus, & criticus naturalis est, constatque vigintiquatuor horis, vt docuit Gal. 1. de cris. cap. 16. 2. eiusdem cap. 2. lib. aduersus eos, qui de typis, 9. meth. cap. 5. dicens diem appello interuallũ vigintiquatuor horarũ æquinoctialium. Idem habet Hipp. lib. septim. partu.

Quamuis ex more diuersarũ nationum dies ortum suum ab ortu solis accipiant, vel à meridie, vel à media nocte, vel ab occasu solis Medici tamẽ ab ea hora, qua cœpit æger ęgrotare, aut decumbere cum manifesta actionũ lęsione, dies suos initiũ, aut principium accipere consentiunt, quos dies in quatuor partes diuidunt, nempe in matutinũ tempus meridianum, vespertinum, & nocturnum. Gal. verò has quatuor diei partes proportione correspondere quatuor anni temporibus 1. epid. scriptum reliquit; matutinum enim tempus analogiam habere dicens veri, meridianum æstati; vespertinum autumno, & denique nocturnum correspondere hyemi. Atque hinc dixerunt Medici omnes tam Latini, quàm Arabes, quòd horis matutinis dominatur sanguis, circa meridiem C bilis, circa vesperam melancholia, nocturno tempore pituita. Hincque obseruarunt morbos à sanguine obortos mane exacerbari, quia tunc temporis mouetur sanguis, & ea ratione pręcipiunt esse mittendum sanguinem matutinis horis, biliosos verò circa meridiem, melancholicos circa vesperam, & pituitosos noctu, vnde nocturnæ febres ferè omnes sunt pituitosæ, sicut longa rerum experientia peritiores comprobarunt. Ita igitur in Græcorum, Arabum, Latinorumque doctrina diei naturalis quatuor sunt partes, quibus singulæ crises contingere possunt; periculosiores tamen cæteris solent esse nocturnæ. Dies porrò, qui decernit, dicitur criticus quidem, sed amplissima quadam significatione, vnde omnes dies critici esse possunt, verùm propriè criticus, & verè ille dicitur, qui frequenter, & securè decernit cum excretione, vel abscessu.

De diebus criticis loquutus est Hipp. quamuis aliter in epid. aliter in prognost. & Aphorismis, & ratio est, quia, vt Gal. adnotauit, libros epid. scripsit Hipp. tamquam ὑπομνήματα, seu obseruationes quasdam ad sui memoriam, vnde dies omnes, quibus crises contingebant criticos appellabat; quæ enim singulis ægrotis contingebant siue bo-D na, siue mala obseruabat, neque adhuc explorata, neque certa erat dierum crisimorum cognitio, hinc sect. 3. 1. lib. epid. 14. dierum criticorum alios impares, & alios pares esse scripsit: pares sunt quartus, sextus, octauus, decimus, decimusquartus, vigesimusoctauus, trigesimus, quadragesimusoctauus, sexagesimus, octuagesimusoctauus; centesimus. Impares sunt tertius, quintus, septimus, nonus, vndecimus, vigesimusprimus, trigesimusprimus. In lib. verò Aphor. & Prognost. longè accuratiùs hanc materiam pertractauit; quandoquidem criticorum dierum differẽtias proponens eos tantùm attigit, qui verè sunt critici, quibus frequentes, fidæ, & securæ contingunt crises, vnde quaternarios omnes in acutis morbis potenter decernere voluit, acutorum autem terminum statuit vigesimum diem. Sunt autem ipsius Hipp. verba 3. progn. cap. 3. *Primus acutorum impetus quarto die finitur, secundus ad septimum producitur, tertius ad vndecimum, quartus ad decimumquartum, quintus, ad decimumseptimum, sextus ad vigesimum. Huiusmodi impetus ex acutissimis morbis sunt, qui per quatuor ad viginti ex additione defi-*

anni. In aphor. eadem ferè scripsit, præsertim 2. aph. 24. *Septenorum quartus est index, alterius septimanæ octauus principium; est autem vndecimus spectandus, ipse quidem est quartus secundæ septimanæ. Rursus verò decimusseptimus spectandus; ipse enim quartus à decimoquarto, septimus verò ab vndecimo.*

Ex his Hipp. verbis apparet, quòd à primo die ad vigesimum vsque sex sint quaternarij, tres septimanæ: quæ ita enumerandæ sunt, vt secunda à prima omninò separetur, idest, vt octauus dies secundæ septimanæ sit principium; tertia verò cum secunda copuletur, idest decimus quartus dies bis enumeretur, ita vt in vigesimum diem non in vigesimumprimum cadat crisis. At dierum intercidentium ne meminit quidem Hipp. Gal. verò, qui viri huius doctissimi, & peuè diuini ingenium, & doctrinam cum admiratione semper coluit, ea quæ obscuriùs hic tradidit, & admodum compendiosè, & declarare, nec non & ampliare omni industria, ac diligentia conatus est: quapropter hanc potissimùm de diebus criticis materiam elegantissimis, ac doctissimis suis libris tam de crisibus, quàm de diebus criticis illustrare studuit, remque adeo planam, ac perspicuam reddidit, vt omnibus Medicinæ studiosis admirationi fuerit. Verùm in inuenienda causa cur Hipp. diem 20. fecerit finem tertiæ septimanæ, & criticum, multa luculenter scripsit, quæ nec ab omnibus Medicis, nec Astrologis recepta sunt, de qua re paulò inferiùs. Horum igitur dierum criticorum duos ordines in primis statuit; alij enim sunt, qui perfectè indicant, alij imperfectè, eorum, qui benè, & perfectè indicant, tres attulit differentias, priores appellauit principes, eò quòd notas omnes habeant, quæ ad perfectam crisim requiruntur, decernunt scilicet securè, perfectè, manifestè, & cum indice: & tales sunt septimus, decimusquartus, vigesimus. Secundi, qui proximè ad eos accedunt, sunt nonus, vndecimus, decimusseptimus. Tertij sunt tertius, quartus, quintus. Qui imperfectè indicant, aut decernunt, & ipsi suos imperfectionis, aut malitiæ gradus habent; alij namque frequenter decernunt, vt sextus, qui confertur Tyranno, alij rariùs, vt octauus, & decimus, & alij rarissimè, vt duodecimus, & decimussextus.

Ex his diebus criticis tam ex Hipp. quàm ex Gal. desumptis colligere licet tres dari circuituum ordines: primus ad vigesimum, secundus ad quadragesimum, tertius ad centesimum extenditur. Primus constat sex quartanarijs; secundus sex septimanis; tertius quinque vicenarijs (quamuis omnes septimanæ semper diuidi possint in quartanarios) & quartanarij omnes à primo ad vigesimũ, septenarij à vigesimo ad quadragesimum, vicenarij à quadragesimo ad centesimum omnes sunt critici. Statuuntur ergo tres dierum criticorum circuitus, vnus minor ex quaternionibus, alter maior ex septimanis, tertius maximus, & perfectissimus ex vicenario numero in se aucto, & multiplicato. Hæc sunt, quæ ab Hipp. & Gal. de diebus criticis compendiosa methodo colligi possunt. Est modò recentiorum determinatio, qui dicunt dies criticos eos esse appellandos, in quibus mutationes contingunt plurimæ, ac firmæ: horum in morbis acutis tres differentiæ habentur; nam aliqui sunt verè, & perfectè critici, alij indices, & alij intercidentes. Dies perfectè critici absolutè crisimi, ac principes dicuntur, ab Arabibus verò vocantur eradicatiui, vel radicales, quia quæ in his contingunt crises, omnes perfectæ crisis notas habent: tales sunt tres septenarij, septimus videlicet, decimusquartus, & vigesimus. Sed omnis perfecta crisis debet esse iudicata, vnde quilibet septenarius dies suum habet indicem, vt pote septimus habet quartum, decimusquartus vndecimum, vigesimus decimumseptimum. Debet insuper esse manifesta cum excretione laudabili, aut abscessu insigni: solet autem natura sponte nullo pharmaco lacessita septimo, decimoquarto, & vigesimo die excernere. Debet esse etiam sine periculo, & vt illis diebus plures sanentur, quàm moriantur, vt à Gal. obseruatum est secundo de diebus crit. cap. 7. qui æstate vna plures quàm quadringentos homines acuto morbo laborantes, septimo die perfectè iudicatos fuisse scribit: meritò igitur hi tres dies verè, & perfectè critici dicuntur.

Secundus dierum criticorum ordo eorum est, quos contemplabiles appellat Hipp. nos indices, & internuncios appellamus, quòd eorum obseruatio Medicis ad crisis præsentionem necessaria sit. Criticorum dierum principum in his iudicibus signa elucent; indicant siquidem diem crisis, si coctionis signa in excrementis appareant vniuersalibus, vrinis præsertim. Hipp. in progn. & Aphor. scriptum reliquit vrina, quæ quarto die

A die hipostasim habeat albam, leuem, æqualem, solutionē morbi septimo fieri ostendit. Sunt autem indices primi circuitus numero tres, quartus videlicet, vndecimus, septimusdecimus, quia tres tantùm sunt septimanæ, & quilibet septenarius suum habet indicem. Tertius ordo eorum est, quos intercalares, seu intercidentes appellant, quia inter verè criticos, & indices intercedunt, & hos prouocatorios etiam dicunt, quòd naturam proritent, & ante tempus excernere cogant. Tales sunt in prima septimana tertius, & quintus: quamuis tertius iudicatorius verè sit, quando per sudorem expellit: in secunda nonus, & tertiusdecimus: in tertia verò decimusnonus. Sunt autem hi in morbis acutis ea prærogatiua critici, quia impares, & quæ illis diebus crises contingunt, imperfectæ sunt, quia naturæ motum, & ordinem non sequuntur, sed irritata, & lacessita natura fiunt. Reliqui verò omnes, vt sextus, octauus, decimus, duodecimus, decimussextus, decimusoctauus à doctis viris vacui, & medicinales dicuntur. Vacui quidem, quia nihil decernunt, nec indicant, nec prouocant. Medicinales verò, quia illis diebus ægris mederi, eisque cathartica citra periculum exhibere potest Medicus, in morbis B scilicet acutis factis à materia biliosa putrefacta, vel adusta, quæ de tertio in tertium in diebus imparibus mouetur.

Quibus sic stantibus ad crisis cognitionem habendam, & ad dies criticos dignoscendos necessariò statuere oportet, quod nam sit principium morbi, quod cùm multipliciter à Medicis accipiatur, illud censeri debet, quo ægrotantes incipiunt febricitare, non dolere, aut alijs symptomatibus infestari, hoc est ab actione manifestè læsa, cùm scilicet non ampliùs possit patiens actiones suas obire, non autem ab insultu, quia hoc principium est insensibile, & momentaneum, neque à primo die decubitus, cùm delicatiores leui causa decumbant, quemadmodum è contra robustiores etiam si manifestè febricitent, negocijs suis occupati non decumbunt. Hæc est Gal. doctrina 1. de dieb. decret. cap. 8. ab Hipp. deprompta. Ab actione igitur manifestè læsa, à febre in febrientibus assumēdum est morbi principium. Hinc est, quòd in partu naturali à febre morbi principium, in non naturali verò ab ipso partu principium morbi accipiant omnes peritiores Medici; nam in priore nulla actio est manifestè læsa, quæ sanè reperitur in morboso, aut præternaturali partu, sed de hac materia suo loco. Verùm cùm contingat crisim C duos dies aliquando occupare, dignum consideratione est, quanam die verè fiat crisis: vt in exemplo sudor incipit erumpere die septima, in sequenti verò, hoc est octaua desinit, cui horum attribuenda crisis est, septimo ne an octauo diei?

Pro solutione, ac huius rei determinatione, dico esse tria animaduertēda, primùm an paroxismi diebus fiant paribus, an imparibus; nā si impari die exacerbetur morbus, diei impari est crisis attribuenda, etiam si in parem incidat; scripsit enim Hipp. 1. epid. sec. 3. quòd quæ paribus diebus exacerbantur, paribus diebus iudicantur: at quorum exacerbationes imparibus diebus fiunt, ea imparibus iudicantur. Secundò natura diei, cui contingit crisis, est consideranda; nam in ijs, qui potentiùs decernunt, fidæ, & perfectæ; in alijs verò infidæ, & imperfectæ fiunt crises. Demus igitur ęgrotum vel sudasse, vel per aluum excreuisse nono, & decimo die, si crisis est perfecta, non decimo, sed nono diei referenda est: si imperfecta diei decimo adscribenda. Denique numerus quoque temporum crisis cōsiderandus est; nam cùm tria tēpora sint, in quibus crisis fieri consueuit, D nempe accessionis principium, principium motionis criticæ, & finis crisis, hoc est solutio morbi, ille dies, qui duo ex his temporibus amplectitur, crisim sibi magis vēdicat: vt si septimo die cœpit perturbari natura, octauo autem, & excretio, & solutio contingerint, octaui erit, non septimi crisis. Quòd si hęc tria tēpora in tres dies distribui contigerit, illi maximè tribuenda est crisis, quo fieri cœpit excretio, siquidem is maximus est naturæ impetus. Sed obseruatione dignum est, quòd Gal. 2. de dieb. crit. scripsit, nempe peracutos morbos, & verè acutos vnica die crisim absoluere, morbos verò, qui decimumquartum diem complent, duobus, qui vigesimum tribus diebus crisim terminare. Hoc etiam indicauit Hipp. in suis historijs particularibus.

Sed aliquis percōtabitur forsan, quid nomine crisis intelligere nobis oporteat; nam plures huius nominis significationes apud Gal. reperiuntur; primò denotat interāū solutionem morbi, secundò violentū naturæ motum, tertiò tēpus, & exacerbationē morbi, quartò perturbationē, quæ crisim pręcedit, quintò euacuationem, sextò mutationem

Eee 2 subitam,

subitam, & repentinam in morbo ad salutem, vel ad mortem. Nos autem per crisim intelligimus repentinam illam mutationem in morbo ad salutem, aut ad mortem factam, cuius meminit Gal. 1. de dieb. crit. cap. 1. 3. de cris. cap. 7. 2. aph. 13. & 23. hæc enim est motus quidam, qui fit à causa mouente per spatium à termino à quo ad terminum ad quem. Mobile est humor noxius, causa mouens est natura, quæ in primis humorem noxium coquit, secernit, & tandem excernit, terminus à quo est augmentum morbi; fit enim crisis in ipso morbo, terminus ad quem, seu in quem crisis desinit, est sanitas, aut mors, aut status proximus, aut transitus in aliam morbi naturam. Terminus verò per quem est totum illud tempus, quo coctioni, secretioni, & excretioni natura incumbit, terminus verò à quo ipsius humoris sunt vasa, venæ, & arteriæ. Terminus porrò ad quem pellitur, non est vnus, sed varius pro diuersitate humoris noxij à natura expulsi; nam aliquando expellitur ad cutem per sudorem, nonnunquam ad vias vrinæ, aliquando ad secessum, non rarò ad os per vomitum, sæpe per fluxum sanguinis è naribus: at si non sit locus aliquis conferens, ad quem transmittat, facit abscessum.

Huiusmodi autem motus humoris noxij vel perfectus est, vel non: si perfectus, ars nihil facit, at si non sit perfectus, Medicus huic motui opem ferre potest; Crisis enim perfecta eodem docente Gal. debet habere sex conditiones: prima vt sit indicata signis coctionis, secunda vt sit manifesta cum excretione, aut abscessu, tertia vt fit die critico, quarta vt fida sit, in qua nihil reliquiarum humoris peccantis remaneat, quinta vt sit tuta, hoc est sine symptomatibus periculosis, tandem vt conueniat & morbo, & ægrotantis naturæ. Lethalis crisis prædictæ omninò contraria est. Imperfecta verò crisis est duplex, vna ad meliùs, quæ non omninò morbum tollit, sed facit, vt æger alacriùs eum ferat, altera verò ad deteriùs morbum, & ægrotum deducit.

De diebus Decretorijs, prout ad prioris quæsiti maiorem intelligentiam spectant: soluiturue quæsitum posterius propositum. Cap. VIII.

Eclarata crisis natura, quæ fit in morbis acutis diebus septimo, decimoquarto, & vigesimo, qui eò quòd sint septenarij maximā vim habent in expellendis humoribus noxijs, vt clarior adhuc habeatur primi dubij notitia præcedēti capite adducti, de diebus criticis agendū est, declarādumq; quomodo ex Hipp. sententia in praxi ijdem obseruandi sint: at primò de septenarij numeri dignitate differemus, de cuius præstantia non modò Pythagorici multa dixerunt infinitis nugis intexta; sed alij Philosophi, ac Medici, qui in hominis vita mutationes in septenarijs insignes fieri obseruarunt. Legat libellum de carnibus, aut potiùs de principijs Hipp. qui materiam hanc intelligere cupit; videbit enim eo in loco vitam, seu hominis ætatem septenario numero constare: Arist. etiam 7. de hist. an. tanquam eximium ipsis septenarijs tribuit, quòd in illis maximæ mutationes fiant. Propterea Gal. inter alios septenarium, lib. 1. de dieb. decret. cap. 4. maximè extollit, primum locum ei non modò numero, & ordine, sed dignitate, & viribus concedens, clementissimoque Regi conferens. Diei quoque sexto ipsum opponit tanquam Tyranno; quemadmodum enim Rex clementissimus multis parcit, & pœna liberatos dimittit, ita septimus dies insigni humorum noxiorum facta excretione multos ab interitu vendicat, licet contingat etiam aliquos ægrotos in ipso mori ob insignem mutationem, quam subire coacti fuerint. Hæc tribus de causis contingere solet, nempe vel propter materiæ contumaciam, & malignitatem, vt in febribus pestilentibus, aut propter facultatis expultricis debilitatem, vel propter meatuum obstructionem. De his, qui hoc septenario interierunt, extant elegantes historiæ apud Hipp. tum 1. tum 3. epid.

Secundus dies verè criticus est decimusquartus, vt idem Gal. testatur, qui demonstratur à suo indice, hoc est, ab vndecimo; nā fieri minimè potest bona crisis, nisi signis coctionis fuerit indicata die indicatorio. Succedit quòd apud Hipp. qui fuit primus horum dierum obseruator, lib. epid. commemorabiles extant historiæ de his, qui hoc septenario, hoc est decimoquarto fuerunt liberati. Etsi verò dictum sit septenariū principatum obtinere inter verè criticos dies, quos eradicales Barbari appellāt, attamē nisi

crisis

A crisis perfecta contingat die ſeptima, non eſt ante hanc decimamquartam expectanda, niſi fortè natura vel humorum copia, vel qualitate irritetur, aut à Medico iuuetur; ita enim natura cogitur præter inſtitutum humores excernere.

Sed duo hoc loci conſideratione digna occurrunt, primùm vtrum decimusquartus dies, nempe ſecundus inter ſeptenarios, connumerari debeat inter dies criticos pares, an impares? Secundùm an ſit ſemper terminus vltimus morborum acutorum? Quod ad primum ſpectat, Hipp. 1. epid. ſect. 3. tex. 14. hunc inter dies iudicatorios, ſed pares enumerauit; inquit enim, eſt autem primus decretorius circuituum, qui diebus paribus iudicant, quartus, ſextus, octauus, decimus, decimusquartus. Quod etiam experientia probatur, quia in primis conſtat ex duobus numeris imparibus, nempe duobus ſeptenarijs: deinde in duos ſecatur æquales numeros, ex quibus perpetuò generatur numerus par: erit igitur inter dies pares iudicatorios enumerādus. Ex altera parte eſt idē Hipp. 4. aph. 61. vbi ſcriptū reliquit, febricitātes, niſi diebus imparibus febris reliquerit, ſolent recidiuare. Eandem habet ſententiam 1. epid. & in progn. Deinde morbi acuti iiſdem B diebus iudicantur, quibus exacerbantur, exacerbantur autem diebus imparibus, ergo iudicari debent diebus imparibus: cùm igitur ſtatuatur decimusquartus inter iudicatorios pares, non erit verus, ac legitimus iudicatorius, & per conſequens inter perfectè decretorios enumerandus non eſt.

Andreas Laurentius lib. 2. de criſ. cap. 5. reſpondet, quòd aliud eſt conſiderare diem decimumquartum ſecundùm ſupputationem arithmeticam, & aliud ipſum conſiderare ſecundùm ſupputationem medicam: ſi primo modo reponitur inter pares dies, quia fit ex duobus numeris imparibus: ſed ſi conſideretur ſecundùm Medicos reponitur inter dies impares; Medici enim enumerant per ſeptimanas, ita vt octauus dies ſit principium ſecundæ ſeptimanæ, decimusquartus verò ſit finis eiuſdem; nam Hipp. ita conſtituit, 2. aph. 24. dicens ſeptenorum quartus eſt index, &c. quare concludit, quòd in logiſmo Medicorum eſt dies impar. Franciſcus Valleſius lib. 10. contr. cap. 3. eiuſdem eſt opinionis, vt ſcilicet ab octauo die, hoc eſt à primo die ſecundæ ſeptimanæ decimusquartus ſit impar.

C Cardanus 4. Aph. 61. alio modo reſpondet, dicens poſſe diem decimumquartum eſſe imparem reſpectu acceſſionum, ita vt decimusquartus dies ſit decimatertia acceſſio, & vigeſimus dies ſit decimanona: at inquit, in prima ſeptimana idem eſt numerus dierum, & acceſſionum vſque ad ſeptimum diem, & hoc eſt, ſubdit, quia dies iudicatorij vſque ad decimumquartum enumerantur per integros ſeptenarios, & poſtea minimè: quoniam in ſecunda ſeptimana ſex tantùm ſunt acceſſiones, & ſeptem dies, & in tertia ſeptimana ſex dies, & ſex acceſſiones, hancque addit eſſe Hipp. profundiſſimam rationem. Sed præterquam quòd ſupponit Hipp. Aph. 61. loqui de febribus, quæ deſinunt ſine iudicatione, quod omninò falſum eſt, principium petit, cùm debuiſſet probare ſecundæ ſeptimanæ tantummodo ſex eſſe acceſſiones, & ſeptem dies: & tertiæ ſeptimanæ eſſe ſex acceſſiones, & ſex dies, quia cùm Hipp. præter aliorum Medicorum opinionem obſeruaſſet plures fieri in morbis mutationes tam ad bonum, quàm ad malum vigeſimo die, hinc, & non aliunde concludit diem vigeſimum eſſe magis iudicatorium, quàm ſit vigeſimusprimus. Vt autem ipſum faceret terminum D trium ſeptenorum, voluit demēdum eſſe diem vnum à tertia ſeptimana, locoque huius docuit bis connumerandum eſſe decimumquartum diem, qui ſit, & finis præcedentis ſeptimanæ, & principium tertiæ. Voluit præterea vnamquamque ſeptimanam partiendam eſſe in duos quaternarios, ita vt in prima ſeptimana dies quartus ſit finis primi quartanarij, & principium ſecundi, dies verò ſeptimus ſit finis ſecundi quartanarij; & in ſecunda ſeptimana vndecimus ſit finis tertij quartanarij, & decimusquartus dies abſoluat quartum quartanarium: at quòd magis eſt ſtatuit in tertia ſeptimana decimumſeptimum diem pro termino quinti quartanarij, & vigeſimum pro termino ſexti.

Quòd ſi nos rem hanc perpendamus ex natura ſua, videbimus propoſita fundamenta pertinere ad ſecundas intentiones, quibus nulla ratione primæ correſpondere poſſunt; nam ſi ſeptimana re vera conſtat ex ſeptem diebus, quomodo fieri poteſt, vt diuidatur in duos quaterniones, & tertia ſeptimana, quæ neque conſtat ex ſeptem diebus, in doctrina ipſius, atque ita nec eſt integra ſeptimana, cur vult etiā eam diuidendā eſſe

in duos

in duos quaterniones? Hoc quidem fieri non potest, nisi ope imaginationis; propositio enim eatenus vera, aut falsa est, quatenus correspondet rei, non autem res ipsa est, quia propositio affirmat; sic etiam & accessiones numerum accipiunt à diebus, non autem è contra, vt dicebat Cardanus, quare tot sunt accessiones, quot sunt dies, & accessiones pares sunt, quia in diebus paribus eueniunt, & impares, quia diebus imparibus fiunt. Sed cùm Hipp. primus fuerit, qui ordinem horum dierum, & facultates obseruauerit, interque pares diem decimumquartum enumerauerit, non video quomodo aduersus ipsius, & Medicorum sententiam dicere valeamus eum reponendum esse inter dies impares? Quòd autem Gal. 4. acut. tex. 56. apertè scripserit inter dies criticos impares decimumquartum esse enumerādum, euidenter apparet nihil rei veritati consonum determinari posse de diebus criticis, & eorundē theoriam de secundis intentionibus esse, cùm pro arbitrio nostro asseuerare liceat eundem decimumquartum diem esse parem, & imparem.

Deinde septimanam diuidere in duos quaterniones non ne est quid monstruosum? septimana sanè constat septem diebus, duo quaterniones sunt octo dies, igitur eosdem dies pares, & impares ad libitum constituimus. Rursus decimusquartus dies est par, & tamen ipsum facimus imparem, sic vigesimum, qui & ipse par, & enumeratur inter impares, quod non videtur posse affirmari nisi ope imaginationis. Hoc imaginationis opus, idest figmentum tentauit comprobare Galenus altera, & maiori chimęra, dum constituit ex duobus Lunæ mensibus, illuminationis nempe, & peragrationis, qui re vera ex motu, & lumine accipiuntur, tertium quendam lunarem mensem compositum, qui cùm in rerum natura minimè existat, adscribi nequit nisi ad imaginationem, & secundas intentiones, & conclusiones etiam, quæ ab ipso emanant, omninò in eandem imaginationem erunt referendæ. Hunc mensem, quem Gal. author medicinalem appallauit, Manardus, Petrus Aponensis, Cæsar Optatus, & omnes ferè Medici, & Astrologi tanquam commentitium, & ab omni veritate alienum abijciunt, & contemnunt, quamuis non desint ex altera parte, qui eumdem mensem verum, & necessarium esse ad causas dierum criticorum intelligendas apertè scribunt. Inter hos est Maginus olim in Archygimnasio Bononiensi Mathematicarum rerũ professor super librum tertium Galeni de diebus decretorijs cap. 8. & 9. & Io. Zecchius Conciuis meus in primam particulam Aph. trigesimaquarta lectione, qui multis rationibus contendunt causam horum dierum criticorum dependere à cognitione huius mensis medicinalis.

Ego verò, qui vestram vtilitatem cordi habeo neglecta cognitione causarum arbitror vobis sequendum esse Hipp. qui per obseruationem hęc omnia inuenisse fatetur, cuius obseruatio in praxi longè facilior est, & eam sectati sunt omnes celebriores Medici; nam si vellem tractare de causis nimis prolixus essem, nec vtilitatem maiorem vobis afferrem, quam attuli in pura enarratione horum dierum criticorum. Sat igitur sit innuisse Authores vtriusque opinionis, nempè eorum, qui existimant commentitium esse hunc Galeni mensem, & eorum, qui ipsum probant; per vos enim ipsos legere potestis, quæ circa hanc materiam alij tradiderint, post quorum lectionem confido vos probaturos esse eam opinionem, qua dierum criticorum theoriam assimilant illi fabellæ, à nonnullis de Luna enarratæ, quam mater nunquam potuit induere tunica, ipse concinnè adaptata, cùm modò nimium augusta, modò nimium ampla esset, quam rem cùm mater obseruasset, indignabunda eam penitùs sine veste reliquit. Comperietis quoque vos dies criticos denique sine veste, idest sine probabili causarum ratione relinquendos esse. Atque hinc morborum omnium euentus in diebus iudicatorijs obseruatione, & experientia potiùs, quàm ratione accipiendos esse existimabitis, Hippocratique assentiendum omninò, qui vt rem ordine quodam ad doctrinam reduceret, præcepit in medicina facienda enumerandos esse dies iudicatorios per quaternarios, & septenarios; primam enim septimanam componunt duo quaternarij in hunc modum, 1. 2. 3. 4. 4. 5. 6. 7. secundam septimanam, 8. 9. 10. 11. 11. 12. 13. 14. tertiam septimanam, 14. 15. 16. 17. 17. 18. 19. 20. quartam septimanam, 21. 22. 23. 24. 24. 25. 26. 27. quintam septimanam, 28. 29. 30. 31. 31. 32. 33. 34. sextam septimanam, 34. 35. 36. 37. 37. 38. 39. 40. & sic vsque ad centesimumvigesimum diem, qui includuntur decem, & octo septimanis, & diuidantur in duos quaterniones, eo quo

dictum

A dictum est modo, neque vltra hos dies vllus est dies criticus, ita vt dies, quos contemplantur Medici, sint centum, & viginti, vltra quos non est crisis. Ad Aph. 61. 4. particulæ dicimus ea ratione legendum esse, vt legit Galenus, nempe per impares dies criticos, & iudicatorios esse intelligendos, sermonemque Hippocratis esse de morbis perperacutis, & peracutis, qui primo septenario, aut quaternario soluuntur, qui nisi vno ex his diebus terminentur, recidiuæ est periculum. Ad aliud dicimus breuiter, quòd & si in epid. ab Hipp. scriptum reperiatur multos ex acutis morbis liberatos fuisse die decimoseptimo, aut vigesimo, eò quòd morbi ab initio fuerunt parui, mites, ad motumq; tardi; nihilominus in ijs supputatio fieri non debet à die febris, aut decubitus, sed à die vehementis, & concitatioris motus, quo acuti morbi esse cœperunt, vnde decimusseptimus, aut vigesimus erit perpetuò decimusquartus. Quare vera est hæc propositio, quòd morbi acuti terminentur semper in quatuordecim diebus. Hinc adolescens in Mœlibæa, qui cœpit delirare decimo die, sed quiete, decimoquarto multùm delirauit, vigesimo valdè insaniuit, vigesimoquarto obijt, 3. epid. com. 3. vltimo ægroto, & hæc B de decimoquarto die.

Tertius inter decretorios principes vigesimus dies statuitur; est enim à quartodecimo septimus, suumque habet indicem, nempe decimumseptimum. Multos hic indicat, & perfectum complet circuitum, & est eorum morborum acutorum terminus, qui ab initio tardi fuerunt, aut quorum continuatum non fuit acumen. De hoc quidem multùm inter Medicos disputatum est, quandoquidem multi sint, qui præferant vigesimum primum, quòd re vera constat ex tribus integris septenarijs, quibus non constat vigesimus. Deinde mouentur authoritate Hipp. qui pluribus in locis scriptum reliquit vigesimumprimum esse decretorium; nam epid. 1. circuituum (inquit) qui iudicantur diebus imparibus primus est tertius, quintus, septimus, nonus, vndecimus, decimusseptimus, vigesimusprimus: & 4. aph. 36. dicebat sudores febricitantibus boni, qui manare cœperint die tertio, quinto, septimo, vndecimo, decimoquarto, decimoseptimo, vigesimoprimo. Et Cornelius Celsus, lib. 3. cap. 4. referens antiquorum dies crisimos inter eos vigesimumprimum, non vigesimum ponit. Et Gal. lib. 1. de dieb. decret. cap. vlt. C loquens de die vigesimo, & vigesimoprimo dicebat in his fieri aliquando crisim, plerumque in vigesimo, inde in vigesimoprimo. Index tamen amborum est decimusseptimus, & magis vigesimi, decimusoctauus solius vigesimiprimi; ita vt velit decimumseptimum esse indicem vigesimi, & vigesimiprimi, sed magis tamen vigesimi.

Hinc ab Hipp. statuitur vigesimus, non vigesimusprimus tanquam princeps decretorius, & à communi Medicorum scholà idem confirmatur: primò quidem, quia si vigesimus primus criticus statueretur, decimusoctauus esset ipsius index, & quod magis est, post vigesimumprimum essent critici vigesimusquintus, vigesimusoctauus, trigesimusecundus, trigesimusquintus, quadragesimussecundus, sexagesimustertius, & octuagesimusoctauus, quorum dierum nunquam Hipp. inter decretorios meminit, neque in suis vniuersalibus, neque in particularibus historijs. Sed criticos omnes à vigesimo enumerat, vigesimumquartum, vigesimumseptimum, trigesimumquartum, trigesimumseptimum, quadragesimum, sexagesimum, octusgesimum, centesimum, quibus crises frequenter cõtingere obseruauit, vt ex quamplurimorum historijs in epid. apud Hipp. D videri potest. Quod Gal. adnotauit 2. de dieb. decret. non obseruatur; nam nullus in epid. extat, qui vel euaserit, vel obierit in toto illo dierum ordine, qui est à decimooctauo, & vigesimoseptimo: sed omnes illis diebus iudicati fuerunt, qui à decimoseptimo, & vigesimo ordinem sumunt. Succedit, & circuituum ratio, & totus ordo dierum ab Hipp. assignatus; supra enim ostendimus tres esse circuituum ordines vniuersales, maximum nempe, medium, & minimum, vigesimus minimus est, quadragesimus medius, centesimus maximus.

Vigesimus quaternionibus constat: quadragesimus septenarijs: centesimus vicenarijs in se auctis, & multiplicatis. Vigesimi sunt quaterniones sex; quartus dies finis est primi, & principium secundi, tertium quaternarium vndecimus complet, & huius principium est octauus dies: quartus decimusquartus cum tertio coniunctus, quintus cum quarto cõiungitur, & in decimumseptimum diem terminatur, sextus cum quinto copulatus in vigesimum diem cadit. Vigesimus igitur dies sex constat quaternarijs, & tribus septima-

septimanis, ex quibus prima integra est, secunda cum tertia copulatur. Et hæc est ratio Hipp. quam ob rem septimanæ integræ non sunt supputãdæ, vt neque dies, neque anni: sed huiusmodi fundamenta ab Hipp. dependent iuxta ea, quæ obseruauit: talem etiam ordinem inter hos dies statuit, vt in eo intellectus acquiescere debeat, quia dum profundiùs speculamur, eò maiores difficultates excitantur, quæ omnem de diebus decretorijs theoriam in nihilum euertere possunt. Et hæc sunt, quæ de tribus hisce principibus diebus iudicatorijs habentur.

De diebus indicatorijs, qui sunt inter iudicatorios.

Dies in secundo ordine contemplabiles, & indicatorios vocatos nunc ponimus, qui sunt quartus, vndecimus, & decimusseptimus: dicuntur contemplabiles (vt iam dictum est) quia eorum obseruatio ad criseon præsentionem Medico sit necessaria: dicuntur indices, aut indicatorij quòd perfectam crisim indicent; nam si in illis diebus signa salutaria (qualia coctionis sunt) appareant crisis salutaris die principe, & radicali sperari debet, sin lethalia lethalis crisis expectanda est. Dies hi tantùm tres numero sunt, quòd tres tantùm septenarij; quartus enim est septimi index, vndecimus decimiquarti, decimusseptimus vigesimi: & quemadmodum inter iudicatorios, ordine, dignitate, ac potentia primas partes obtinet septimus, ita & inter indicatorios princeps est quartus; meliùs enim, & securiùs indicat quartus, ac faciat vndecimus decimumquartum Est igitur quartus Gal. docente cap. 11. lib. 1. de diebus crit. primo, & per se, & ex sui natura index septimi, si nihil rarum, aut magnum superuenerit, hoc est, si nihil internum, aut externum occurrat; nam fieri potest, vt vel ab interna, aut externa quapiam causa, quartus non indicet. Plures possunt esse causæ internæ impedientes hanc indicationem, vt est morbi natura; ægrotantis temperies, vel ætas, vel constitutio; nam morbus potest esse extremè peracutus, ita vt soluatur in quarta, aut acutus, ita vt prorogetur ad decimumquartum, aut vigesimum: sic de temperie, & ætate dicendum est.

Causæ exteriores possunt esse illæ, quarum meminit Hipp. 1. aphor. 1. nempe Medicus, aut assistens, vel æger, vel exteriora, quamuis æger reponatur inter causas internas: Medicus quidem peccat artis suæ ignorantia, vel audacia nimia, vel nimia timiditate, *e. g.* si Medicus nulla facta consideratione catarthicum medicamentum quarto die propinat, & indicium quarti, & iudicium septimi, idest crisim apparentibus tunc signis coctionis impediet: deinde si malè victus rationem instituerit, nempe si vel pleniorem, vel crassiorem, vel tenuiorem offerat. Adstantium quoque errores: aut ipsius ægri pertinacia non obedientis impedire possunt crisim, vt à Gal. scriptum animaduertimus 1. de dieb. crit. cap. 11. Quòd exteriora, quæ quamplurima sunt, tam necessariò, quàm non necessariò occurrẽtia impedire possunt crisim primæ septimanæ, docet idem Gal. locis citatis. Quapropter si errores in his quatuor contigerint, naturæ ordinarij motus impediuntur, atque ordo circuituum cõturbatur: vnde fit, vt quartus interdum ex euentu septimi non sit index. Est & quartus quandoque index sexti diei, sed ex accidenti, quia si in quarto die praua appareant symptomata, æger morietur in sexto, nec septimum diem attingere poterit, vt apud Hipp. contigit Philisco.

Est etiam obseruandum, quòd si morbus primo, & tertio die exacerbetur, quinta die expectanda est accessio, non quarta, quæ si in quarta contigerit nouum aliquod minatur malum. Est tandem quartus iudicatorius, sed raró, & tantùm in acutissimis morbis; nam vt Hipp. 3. progn. scripsit febres mitissimæ signis firmatæ securissimis quarto die desinunt, aut priùs; malignissimæ verò horrendis concitatæ symptomatibus quarto die, aut priùs occidunt. Vndecimus dies, & ipse est indicatorius, & iudicatorius, minùs tamen indicat, quàm quartus; indicat quidem decimumquartum, sed quemadmodum vis iudicatoriorum diminuitur sensim, ita & ipsorum indicantium, itaque minùs perfectè indicat vndecimus, quàm quartus. Verùm si coctionis signa in eo conspiciantur, & reliqua, vt decet, à Medico ordinata fuerint nulla in re delinquente ægro, aut assistentibus, die decimoquarto crisis est expectanda. Quamuis autem vndecimus dies minùs perfectè indicet, quàm faciat quartus, frequentiùs tamen, & perfectiùs iudicat nunc ad salutem, nunc ad mortem: quod apud Hipp. 1. epid. vnusquisque videre potest, vbi eorum historiam recenset, qui iudicati fuerunt, & Gal. lib. 2. de dieb. decret.

cap.

A cap. 7. testatur autumno omnes vndecima die iudicatos fuisse.

Postremus indicantium primi circuitus ex Hipp. & Galeni sententia est decimusseptimus: & quamuis Archigenes, & Diocles maluerint decimumoctauum diem statuere, nos tamen iam declarauimus in historia vigesimi nec decimumoctauum indicem esse, nec vigesimumprimum decretorium. Est & Gal. argumentum demostrans magis statuendum esse indicem decimumseptimum, quàm decimumoctauum; si enim inquit Gal. ordo dierum à decimoseptimo ad centesimum vsque est validior, ergo imbecillior erit ordo, qui à decimoctauo proficiscitur: sed constat ordinem dierum, qui à decimo septimo manant, validiorem esse. Quare potiùs decimusseptimus, quàm decimusoctauus erit criticus: idque historijs in epid. ab Hipp. scriptis confirmatur, in quibus meminit decimiseptimi, non decimioctaui, pluresque vigesimo, quadragesimo, sexagesimo, octuagesimo, centesimo iudicatos fuisse, nullos autem quadragesimo secundo, sexagesimo tertio, octogesimo quarto. Quare meliùs est, vt etiam in historia vigesimi diximus, statuere diem decimumseptimum tanquam indicem vigesimi, & ipsum vigesimum tanquam iudicatorium. Cæterùm licet decimusseptimus minùs perfectè indicat, quàm vndecimus, aut quartus; potentiùs tamen decernit: quare à Gal. 2. de dieb. crit. inter validiores crismos enumeratur: vnde Hipp. 1. epid. scriptum reliquit numquam animaduertisse aliquem ægrotantem, qui post hunc diem fuerit iudicatus, in recidiuam incidisse.

De diebus decretorijs tertij ordinis; quos intercalares, seu intercidentes vocant.

Dicuntur hi dies intercidentes, intercalares, seu interrumpentes, quia inter principes decretorios, & inter indices intercidunt, & intercalantur: à quibusdam dicuntur prouocatorij, quòd naturam ante tempus prouocent, & ante tempus excernere cogant. Dies autem isti reperiuntur in quacunque septimana, earum præsertim, quæ primum circuitum complent: in prima sunt dies tertius, & quintus: in secunda nonus, & decimustertius: in tertia decimusnonus. In his igitur diebus contingunt quandoque crises, sed admodum imperfectæ; nam natura quamuis prærogatiua quadam elegerit sibi dies peculiares, per quos possit se tutò exonerare ab humoribus infestantibus; non C semper tamen intentum suum assequitur. Ratio est, quia crises tribus modis contingere possunt; vel enim fiunt à sola natura vincente, quæ humorem morbificum sensim colligit, atque concoquit, deinde secernit, & tandem excernit: & tales crises fiunt diebus iam dictis, nempe septimo, decimoquarto, & vigesimo: vel fiunt à natura quidem sed lacessita, ita vt ante illum diem, quem sibi præfixerat, humorem non omninò coctum expellere cogatur, non secus atque contingit quandoque abortus fieri, vel ventriculum copia, qualitate aut acrimonia ciborum vellicatum (antequam ipsos concoquat) irritari ad vomitum. Natura igitur ab aliqua causa irritata, ac lacessita in immaturam iudicationem erumpit, vnde fit, vt cruda, & cocta simul excernat, & cum noxijs laudabiles humores pellat: hinc fiunt relapsus. Vel postremò fiunt crises à morbi solius ferocitate, & vehementia. Tales fieri possunt singulis diebus tam paribus, quàm imparibus; nam omnibus diebus ægri moriuntur.

In huiusmodi igitur diebus fiunt crises imperfectæ; sunt enim critici, eò quòd impares: nam dies impares videntur habere in morbis peracutis maiorem facultatem D diudicandi. Hac de causa inter hos dies tertius non modò primus est in ordine, sed etiam est primus dignitate, & facultate inter impares dies iam dictos, perperam indicates, in hoc enim extremè peracuti morbi iudicantur, quemadmodũ colligitur ex Hipp. tam in epid. quàm in prognost. qua autem prærogatiua excernat, non omnium eadem est opinio. Quandoquidem aliqui dicunt ei id contingere ratione imparitatis; nam eodem die accessiones fiunt, & exasperantur: alij inquiunt id euenire, quia ad quartum proximè accedit, & quod natura quarto die conatur moliri, id tertius præripiat: quòd si naturæ motus tardior fit, die quinto est expectanda crisis. Lib. 3. epid. Thasia mulier copioso sudore, & mensium fluxu tertio die à febre, & grauissimis symptomatibus liberatur. Quintus dies, & ipse intercalaris est; Hipp. enim in epid. dicebat plures in eo iudicari, inter quos est methon. 3. sect. lib. 1. à cuius sinistra nare effluxit sanguis, & sudauit, imperfectáque fuit crisis; nam post crisim vigil remansit, delirauit, vrinas crudas minxit. Et lib. 3. mulier anginosa, quæ apud Bitonem habitabat, & in Thaso Philistes

die quinto interierunt. Galenus tamen hunc quintum diem indicatorium, & iudicatorium appellat: indicatorius quidem septimi, & noni est: iudicatorius verò, quia anno quodam plures per sanguinis fluorem è naribus à morbis euasisse testatur, lib. 2. de dieb. decret. cap. 7. quod Amatus Lusitanus se obseruasse scribit. B

Nonus dies inter intercalares, & ipse enumeratur. Verùm notandum est hunc diem quadam sua prærogatiua liberari ab illa regula Auic. fen. 2. 4. cap. de dieb. bonis, & malis, vbi dicit, quòd quò dies magis recedunt à morbi principio, eò magis debiles reddi, quod inter principes dies iudicatorios obseruatum est, nec non & inter indicatorios, vbi dictum est septimum decimoquarto fortiorem esse, & decimumquartum vigesimo. Itidem quartum præualere vndecimo, & vndecimū septimo asserendum est. At contrarium contingit inter hos intercalares; nam tertius languidior est quinto, & quintus nono, ita vt omnium fortissimus sit dies nonus; nam inter duos decretorios cōtinetur, septimum nempe, & vndecimum, quo nomine alijs intercalaribus robore præstat; si quidem Gal. authore crisim, quæ fieri debuit septimo die, perficit; quæ verò fieri debet die vndecimo, ab ipso præripitur quam; plurimos enim, & fideliter iudicat, & apud Hipp. Gerophon die nono iudicatus est. Dies decimustertius, & decimusnonus intercidentes, & ipsi sunt, sed debilissimi, raroque in his fiunt crises: verùm cum hac inter se differentia, quia Gal. docente, decimustertius fortissimus est inter eos, qui non decernunt, imbecillimus verò inter eos, qui decernunt, at decimusnonus eorum, qui nunquam, aut rarò decernunt, & malè quidem, nec tutò. F

De diebus, quos vacuos, & medicinales vocant.

Inter hos dies, qui sunt sextus, octauus, decimus, duodecimus, decimussextus, & decimusoctauus, in iudicando primas partes obtinet dies sextus. Vacui ij dicuntur, eò quòd nec indicant, nec prouocant, neque indicant. Dies autem medicinales dicuntur, quòd Medici tutò pharmaca suis ægrotis propinare in ijs possunt. Si tamen iudicent, id pessimè efficiunt, periculosè, & infidè; crises enim tunc à morbi malignitate proficiscuntur, non autem à natura vincente, aut irritata. Omnium pessimè indicat sextus, quamuis frequentiùs, quem propterea vocat Tyrannum Gal. quòd omnes ægros ferè ad exitium præcipitet, vel saltem in magnum vitæ discrimen adducat. Multorum ægrorum historiæ habentur tam in coacis præd. quàm in epid. qui die sexto malè iudicati sunt, rarò autem nonnulli euaserunt, quamobrem diem hunc meritò Gal. Tyranno confert. G

Verùm morbi acuti, qui primo septenario indicantur, in duplici sunt differentia, vt Gal. testatur 3. de cris. potissimùm cap. 4. nam alij fiunt à materia biliosa, alij à sanguine, propterea qui morbis acutis tentantur à materia biliosa factis, malè sexto die iudicantur, & de illis morbis intelligit Gal. exemplaque eorum, qui hac die interierunt ab Hipp. allata tam in coacis, quàm in epid. subaudiri debent de morbis factis à bile, vt omnibus notissimum est, cùm accessiones habeant de tertio in tertium. At si sermo sit de morbis acutis à sanguine ortum ducentibus, tunc falsum est crisim fieri sexto die imperfectam; imò verò fida, perfecta, atque optima fit, & quamuis rara sit, id contingit ratione morbi, qui & ipse rarus est. Hanc crisim sæpè obseruasse Gordonius testatur, qui grauissimorum quidem virorum testimonio fuit insignis Medicus, neque vt pulchrè, atque eleganter adnotauit Amatus Lusitanus lib. de cris. & dieb. crit. ratione hæc opinio destituitur; quandoquidem illis diebus iudicantur morbi, quibus accessiones fiunt, sed paribus diebus in morbis à sanguine ortum ducentibus fiunt, mirum igitur non est si die sexto, qui est par, synochi terminentur, & iudicentur; Gal. enim lib. 3. de cris. cap. 4. dicebat synocham febrem in quarto moueri. Qui hanc determinationem legere cupit, Amatum loco præcit. adeat. Dies igitur sextus est Tyrannus in morbis à bile factis: est verò Rex benignus in morbis à sanguine ortum ducentibus. H

Octauus dies naturam sexti imitatur, quamuis minùs periculosus sit; interdum quartum indicem habet; vbi enim praua symptomata quarto die apparuerint, neque terminetur morbus sexto, in octauo die crisis cadere poterit. Nicolaus Florentinus magnam dignitatē tribuit huic octauo diei. Decimus eiusdem naturæ est cum octauo: minùs malus est, quàm octauus, & sextus; nam ob materierum tarditatem morbus, qui debuerat sexto terminari, inde in octauo, tandem in decimo iudicatur. In epid. mulier

quædam

A quædam sudore decima die iudicata fuit: lib. 3. epid. Tharsus Phitiõ decima interijt die. Duodecimus videtur tantùm addere numerum diebus; cùm Gal. scripserit nunquam obseruasse quempiam in eo iudicatum fuisse: quæ crisis ante ipsum fuit obseruata infida, atque mala, & omninò ad malũ terminata est. Decimusquintus, & decimussextus nullius fuit considerationis, & quamuis Archigenes, & Diocles statuant decimumquintum principium tertiæ septimanæ; Gal. tamen tam decimumquintum, quàm decimumsextũ vilipẽdit, nulliusq; numeri esse in hac criticorũ dierum obseruatione existimauit.

De diebus à vigesimo ad centesimumvigesimum vsque.

Morborum acutorum terminus longissimus est vigesimus, acutorum verò ex decidentia est quadragesimus dies: de quibus intelligenda est illa sententia ab Hipp. prolata 1. prognost. 14. quæ est, bona, & facilis respiratio magnam vim habet ad salutem in omnibus morbis acutis, qui cum febribus sunt, & in quadraginta diebus iudicantur. A vigesimo igitur ad quadragesimum vsque critici sunt tres septenarij, vigesimusseptimus, trigesimusquartus, quadragesimus: post vigesimum quaternionum vis abolita est. B Sunt apud Hipp. in epid. exempla eorum, qui diebus hisce iudicati sunt. Sed quemadmodum quaternionum vis à vigesimo die perit, ita à quadragesimo die septenorum robur deperditur: vicenarij tantùm sunt critici sexagesimus, octuagesimus, centesimus, centesimusvigesimus: exempla quoque apud Hipp. in epid. eorum, qui iudicati sunt his diebus, leguntur. Post centesimum vigesimum, dierum vis perit, mensibus tunc, & annis fieri crises dicuntur. Ex hactenus dictis facilè colligitur, quando diebus paribus, aut imparibus purgandum sit, morbosque tam paribus, quàm imparibus euenientes, si à maligna materia fiant esse prauos, si vero à benigna esse benignos.

Explicatur secundum quæsitum.

Ad secundum, quo inquirebatur, cur Gal. 4. acut. dicens se purgasse secunda, quarta, & quinta die omiserit tertiam, sunt, qui dicant ipsum supradictis diebus comprehendisse tertium, & sextum, sed non video quomodo, & qua ratione tertius contineri possit sub secundo, & sextus sub quinto, cùm tertius sit dies impar, secundus autem sit par, sic de sexto, qui dies par est, & quintus impar. Philippus Ingrassias lib. de C medic. purg. scribit omisisse tertium diem, quia dubitabat, ne ex purgatione illo die facta impediretur quarti diei indicatio, neue impediretur iudicium, quod in septimo die fieri consueuit. De sexto verò ex industria tacuit, quòd re vera fuerit eius opinionis, vt existimaret ob inconuenientia allata ab se supra, quæ euenire consueuerunt illo die tentante natura humorum euacuationẽ, omninò quiescendum. Quia igitur timuit incõuenientia, & praua symptomata ex medicamento, ideo sextum diem omisit.

Idem sanè dicendum esset, & de tertio die, cùm ipsum Gal. lib. 1. de dieb. decret. cap. 4. inter dies primæ septimanæ difficiles ad iudicandum enumerauerit, in quibus, vbi natura tentat euacuare humores, ægrotantes in vitæ discrimen adducuntur. Et id fecit Gal. quia existimauit hunc tertium diem esse primum ex Hipp. sententia 1. epid. tex. 14. inter dies indicatorios impares enumerandum, in quibus ob allatas rationes non est medicamento mouendum. Sum equidem huius opinionis, si vultis me vobis aperire, quid sentiam, Gal. scilicet non fecisse mentionem de tertio die, quia forte ei nunquam contigit in eo purgasse; non quòd existimauerit nunquam esse purgandum D tertia die; cum in hoc commentario ipse scripserit purgandi rationem non esse desumendam à numero dierum, sed ab indicante, permittente, & virtute. Sed cùm indicans purgandi in præsenti sit motus humoris ad locum, medicamentum proponitur ad reuellendum antequam humor quiescat: in reuellendo autem omnis dies est opportunus, quare si humor in tertio mouetur, qui eget reuulsione, purgari potest in tertio; in morbis enim acutis ab humorum defluxu ortum ducentibus licet quacumque die purgare ad materiam reuellendam ad oppositas partes.

Quod ad sextum diem, & alios pares spectat, Philippus Ingrassias tenet esse purgandum sexto hac tamen facta limitatione; nam vel dies est naturalis, vel artificialis: primus dies amplectitur spatium vigintiquatuor horarum, vt ex Gal. colligitur, in quo integer dies, & integra nox continetur: secundus verò dies est spatium illud temporis, in quo sol remanet supra terram ad noctis differentiam. Dies artificialis solet aliquando ingredi, antequam dies naturalis expiret, e. g. aliquis hodie ægrotet hora

decimaoctaua, antequam finiat dies naturalis, qui extenditur vsque ad horam decimamoctauam diei sequentis, intermedia est nox tota, & diei sequentis sex horæ, vnde si quis purgauerit in spatio harum sex horarum, poterit dicere se purgasse in prima, & secunda die morbi: prima quidem respectu diei naturalis, secunda verò respectu diei artificialis: vnde in fine diei quinti adueniente sexto potest vti medicamento purgante.

Sed huiusmodi philosophia non videtur admodum solida, sed nimium subtilis, quia vt dictum est supra, Medici accipiunt suum diem constantem spatio vigintiquatuor horarum, in quo quidem suas operationes conficiunt, non autem artificialem diem considerant, nisi per accidens, & quatenus includitur in die naturali. Vnde concludendum est (vt supra diximus) quòd in omni die tam pari, quàm impari, tam indicatorio, quàm non iudicatorio licet purgare, modò in ipsis non sit aliqua motio, aut indicatio, aut immineat aliqua crisis. Quæ omnia peritissimi Medici iudicio committenda sunt, qui non modò regulas omnes vniuersales agnoscat, recteque calleat, sed qui diù, & multùm in operationibus Medicis fuerit versatus; is enim agnoscit vrgente necessitate, qua die, qua hora purgandum veniat. Et hæc sunt, quæ circa tempus purgandi idoneum, breuiùs quo ad fieri potuit, in tam vasta, ac difficillima omnium materia ex grauissimis authoribus colligere, ac determinare potui.

De vbi, & ordine purgandi.

Quod ad vbi, seu ad regionem spectat, cùm duplex ea existat, nempe superior per vomitum, & inferior per secessum, quænam eligenda sit potiùs, ex rebus naturalibus, non naturalibus, & præter naturam dijudicare oportet. Primò quidem quò ad res naturales, habemus ex Hipp. esse in primis cõsiderandam aptitudinem, & propensionem humoris euacuandi, vnde 1. aph. 21. dicebat idem, quò maximè natura vergit per loca cõferentia, eò ducere oportet: & 4. aph. 4. & 9. magis exponẽs, & quasi ad exemplum ducens sententiam illam vniuersalem dicebat medicari æstate per superiora, hyeme verò per inferiora: huius rei Gal. in com. reddit rationem dicens, humor qui æstate superabũdat est bilis flaua, & tota animalis natura propter ambientem caliditatem ad superiora mouetur: hyeme verò è cõtra per inferiora, quia in eam partẽ humor melancholicus, aut pituitosus qui exsuperat, vergit propria natura. Rursusque eam sententiã magis declarans dicebat graciles, & facilè vomẽtes per superiora esse purgandos cauentes hyemem: è contra verò voraces, difficulter vomentes, & mediocriter carnosos per inferiora esse purgandos cauentes æstatẽ, deinde tabidos nullo modo per superiora; propensio enim humoris, habitusq; corporis est quid secundùm naturã, à quibus Hipp. sumit indicationes purgationis faciẽdę modò per inferiora, modò per superiora.

A re verò præternaturali indicatio accipitur ex Hipp. & Galeno ab accessionum temporibus; nam, vt supra vidimus, in accessionis principio per superiora, in fine verò per inferiora, & hæc de loco, seu vbi. Postremo loco in recta administratione huius instrumenti est ordo considerandus, quid scilicet debeat purgationem præcedere, & quid ei succedere. Vnde si virium refectione est opus, huic primùm tanquam primæ omnii indicationi satisfaciendum est, 9. meth. med. cap. 13. post hanc verò si tanta sit humorum copia, vt imminutionem indicet, per venæ sectionem erit secundo loco satisfaciendum. Deinde autem quia non purgantur rectè humores, nisi primùm extenuentur, atque præparentur, corpusque totum fluidum reddatur, ex 2. aph. 7. cùm quispiam purgare volueris, corpora fluida facere oportet. Et hæc de ratione tum euacuandæ putredinis, tum tollendę obstructionis tam per sanguinis missionem, quàm per medicamentum purgans, tempestiuum nunc est, vt descendamus ad particulares febres.

De febre maligna. Cap. IX.

VNiuersalem methodum tum dignoscendi, tum etiam curandi febres putridas, eo hactenus animo fusiùs aliquantò explicui, vt ad particulares earundem species capessendas esset veluti manuductio quædam, cuius ope addiscentes, præclarissimos quosque, qui de hac materia in hunc vsque diem egregiè perscripserunt, Authores maximo cum fructu peruoluere, & aureas eorum sententias perspicuè intelligere potuissent. Videbam equidẽ superioris, ac nostrę ætatis scriptores aliquot eximios omni

A omni induſtria febrium in ſpecie putridarum tractationem adeo luculenter explicaſſe, vt nihil penitùs in ea deſiderandum ſupereſſet; ea propter non nouam mihi excudendam fore ſcriptionem, ſed ſatiùs genericam hac de re inſtructionem, ſeu methodum, quæ aliorum ſcripta intellectu faciliora redderet, tradendam exiſtimaui. Qua ad fiuem perducta omninò à particularibus deinceps diſcutiendis abſtinuiſſem, niſi malignæ febris tractatus, etſi miro ordine, ac ſingulari doctrina ab aliquibus magni nominis in re medica viris conſcriptus, quibuſdam fermè difficultatibus nonnullibi aſperſus appareret, quas Medicinæ candidatis nonnihil incommodi allaturas verebar. Sed quoniam ſemper cordi mihi fuit ingenti animi propenſione eorum ſtudia promouere, qui huic noſtræ ſeſe facultati dediderunt, ne difficultates eæ proficientium progreſſus in febris malignæ eſſentia percipienda retardarent, decreui huius ſolius naturam, cauſas, & accidentia accuratè, quoad potero, & omni breuitate dilucidare, ac ſimul etiam ea, quæ perplexitatem alijs pepererunt extirpare. Hanc autem prouinciam eò libentiùs ſuſcipere non grauabor, quòd cognoſcam ſtudioſos poſt harum lectionum lucubrationem
B facillimo negotio peruenturos in exquiſitam notitiam aliarum febrium; cognitis enim obſcurioribus faciliùs innoteſcunt minùs obſcura: at quis inficiabitur febris malignæ notionem magis tenebricoſam, quàm aliarum febrium? Non piget deinde me hæc exarare; quandoquidem id cogitati eripi cupio, quo plerique omnes Meſſanæ tertianam febrem præſertim duplicem inter malignas conſtituendam eſſe putant. Habentur quidem hic ſigna, quibus ab inuicem has febres diſtingui manifeſtatur. Deinde impulit me ad eandem ſcriptionē abuſus eorum, qui vulgò credunt nullam febrem ad exitium perducere poſſe ægrotantes, niſi malignam, & quamlibet malignam omninò ad interitum terminatum iri, quod quàm ineptum ſit, peritorum eſto iudicium: nihilominus ego pro virili mea parte, ſi licebit, hos errores ab aliorum mentibus, quibus inſunt, abijcere conabor, his præfatis accedo ad rem propoſitam.

In febre maligna pertractanda omnem contemplationem in duo capita diuidam, in primo examinabo omnia ad ipſius notionem pertinentia; in ſecundo, quæ ad curationem attinent omni diligentia interpretabor, & in vtroque ſcitu non indigna intellige-
C tis. Vt autem primum caput pro dignitate diſponatur, verſandum in primis eſt circa conſiderationem earum rerum, quæ à Medicis præſentes dicuntur, deinde circa præteritas, & tertiò circa futuras. Res præſentes ſunt morbus, cauſæ, atque ſymptomata, quæ ad actiones læſas ad qualitates mutatas, ſeu ad affectiones corporis, nec non & ad excreta reducuntur; & in hac conſideratione omnia concurrunt, quę verè ad naturam, & eſſentiam vniuſcuiuſque morbi ſpectant. Præterita autem ſunt ἀναμνηστικά, hoc eſt rememoratiua ſigna, ex quibuſdam affectibus à cauſis externis præteritis in corpus impreſſis, deſumpta, à quibus ducimur in cognitionem cauſarum præteritarum potiùs ad exiſtimationem, & gloriam Medici facientium, quàm ad morbi cognitionem; ſi quidem Medici elegantes cōiectura quadam callida vtentes nonnulla dicunt ad morbum attinentia, quæ æger non retulerit in morbi enarratione, quam fecit Medico, ſiue id contingat memoriæ defectu, ſiue quòd velit induſtriæ Medici periculum facere. Futura verò ducunt Medicum in cognitionem conſtitutionis morbi; nam ſi cognouerit euentum, aut tempus, vel modum euentus, eaque rectè prædixerit, indicium certiſſi-
D mum eſt ad vnguem naturam morbi agnouiſſe, vt ab Hipp. 1. prognoſt. 1. habetur. Atque hæc ſunt, de quibus hoc capite verba facturus ſum, quapropter à morbo, hoc eſt ab ipſiùs febris malignæ definitione initium ſumendum.

Sed quod primùm occurrit examinandum, eſt eiuſdem malignæ febris nomen. Hæc autem cùm inter peſtilentes morbos connumeretur, & peſtilentes morbi ſint communes, hinc etiam inter communes morbos enumerari ab ijs, qui de ipſa ſcripſerunt, conſueuit: ſed plura nomina à Græcis habentur morbos communes deſignantia; nam in primis eſt λοιμὸς, quæ vox docente Gal. 3. in 3. epid. tex. com. 20. ſignificat peſtem, quæ communiſſimus eſt morbus. Sunt tamen & alij morbi communes à peſte diuerſi, qui homines vnum locū habitantes inuadunt, & ſunt vel ſimiles ſpecie, vel diſſimiles; ſi ſimiles, vel omnes indifferenter, vel aliquos homines inuadunt, victus ratione, loco, cęlo ętateque ſimiles. Si omnes indifferenter adoriuntur, à Græcis appellantur πανδήμια καὶ ἐγχώρια, hoc eſt cōmuniſſimi, quòd ab vna cauſa cōmuniſſima prodeunt, ſiue aër ſit,

ſiue

ſiue alimentum, & huiuſmodi cauſa aut eſt propria regionis, aut extrinſecùs aduenit, ſi E propria eſt regionis, morbi ab ea prodeuntes dicuntur endemij, ideſt vernaculi, quia cauſa communis eſt, & propria loci, ſiue aër, ſiue aqua, ſiue alimentum ſit.

Si cauſæ aliunde proficiſcuntur, epidemij, id eſt vulgares, dicuntur, & tunc ſi ab illis plures iugulentur, quàm ſint ij, qui ſanitati reſtituuntur, dicitur conſtitutio epidemia praua. Quòd ſi morbi non omnibus eueniant habitantibus in vno loco, ſed ijs tantùm, qui eodem victus genere vtuntur, aut qui ſimiles ætate ſunt, ſicut in æſtate iuuenes febri laborantes, dicuntur tunc morbi iuuenibus omnibus eſſe communes: ſenibus è contra catharri euenientes, morbi dicuntur communes ſenibus; nam ijs proportionantur. At ſi morbi ſint diuerſarum ſpecierum, vt quando in vna regione, aut loco plures vagantur morbi diuerſi, vt ſynanche, pleuritis, diſenteria, dyſſuria, nephriticæ paſſiones, poſſunt dici quidem communes, ſed ſporadici, quos noſtri ſparſos appellant.

Iam verò licet febris tam peſtilens, quàm maligna ſint morbi vnius ſpeciei omnibus hominibus indifferenter euenientes, nihilominus peſtis poteſt eſſe pandemius, atque epidemius morbus, & quando longè plures interimit, quàm ij ſint, qui liberantur, F appellatur epidemius prauus, & peſtilens: maligna verò febris, de qua ſumus præcipuè dicturi, vocari poteſt endemius morbus, & ſporadicus, nequaquam epidemius: endemius quidem, ſi per vnum locum ſola excurrat, ſi verò cum multis alijs morbis diuerſæ ſpeciei vagetur, poterit appellari ſporadicus morbus, & hæc de nomine malignæ febris dixiſſe ſufficiant, dum altiora nos expectant.

In quibus conueniat, & differat maligna febris à peſtilenti.

Dicamus modò, in quibus iſtæ duæ febres conueniant, & in quibus differant, conueniunt in multis, primò in caractere, ac formalitate, cùm ambæ ſint malignæ: deinde conueniunt, quòd indifferenter omnes humores pro ſubiecto ſibi determinant, vt apud Hippocratem videre eſt 1. epid. ſect. 2. tex. 25. 3. in 6. epidem tex. 64. quibus in locis enumerantur variç ſpecies harum febrium in illa cōſtitutione vagantes, vt tertiana, quotidiana, quartanæ, ſynochæ, omnes peſtilentes. Conueniunt tertiò putredinis gradus ratione; vtraque enim fit ab excellenti putredinis gradu, quæ putredo à Fernelio vocatur cœca, & abdita, à Fracaſtorio profunda, & ſordida, quamuis alij eam venena G tam qualitatem, alij venenum, alij qualitatem occultam, & alij tandem à tota ſubſtantia vocant. Conueniunt denique ratione contagij; ambæ enim contagioſæ ſunt.

Differunt verò in pluribus, primò quia longè peior eſt peſtilentialis, quàm maligna: deinde ratione cauſæ; nam peſtilentialis vera fit à cauſa externa, nempe ab aëre putrefacto, à quo indifferenter omnes materiæ putrefieri poſſunt, hinc fit diaria, hectica, atq; humoralis peſtilēs. Maligna verò febris fit à cauſa interna, ideſt ab apparatu prauo corporis putredinem inducente, induci nec poteſt, niſi mediante obſtructione, vel adſtrictione, quæ in peſtilenti vera minimè requiruntur. Tertiò differunt effectus ratione, cùm longè plures in peſtilenti vera moriantur, quàm ſanentur, è contra in febre maligna longè plures ſanentur, quàm moriantur. Vltimò differunt ratione modi contagij; nam peſtilens contagioſa eſt omnibus modis, hæc vero per contactum tantum. Quod, vt intelligatis, opus eſt altiùs paulò exordiri, declarando quid contagium ſit, & quotuplex: contagium communicatio quædam morbi eſt de corpore in corpus in ſpetie ſimilis, cuius tres ſunt differentię, vna enim fit ad diſtans, alia per ſomitem, tertia per contactum. Contagium ad diſtans eſt, quando ab vno loco ad alium per aëris H continuitatem fertur qualitas illa peſtilentialis, vt Thucidides, & Galenus referunt Athenas ex Aethiopia perlatam fuiſſe medijs peſtilentibus ſeminarijs. Per fomitem verò contagium eſt, quando conſeruatur mala illa qualitas in rebus aptis ad illam retinendam, vt quando ſeruatur in pannis, aut alijs rebus ſimilibus, inde transfertur ad corpora. Tertia ſpecies contagij eſt quando per contactum immediatum ab vno corpore in aliud communicatur morbifica qualitas.

Febris peſtilentialis omnibus modis eſt contagioſa, febris verò maligna per contactum ſolum, & mediatum, nequaquam immediatum; nam ab ægrotantis toto corpore expirant vapores, dum per perſpirationem, cùm arterię ſeſe cōtrahunt, expelluntur qui per cubiculum ſparſi aërem ipſum inficiunt, inde media inſpiratione intus corpus trahuntur ab aſſiſtentibus, atque his medijs contrahitur eadem febris in corpore.

In qui-

A *In quibus conuenit & differt à putridis continuis proportionatis.*

Conuenit quoque febris maligna cum febribus putridis continuis tam febris, quàm putredinis ratione, deinde quia continua est, non secus atque sunt putridæ continuæ. Differt verò pro ratione gradus putredinis, cùm putridæ proportionatæ fiant à putredine ordinaria, & vt aiunt superficiali: maligna verò, vt dictum est, à praua, & excellenti putredine. Deinde vnaquæque febris putrida sibi propriam præscribit ideam; nam vel synocha est, vel tertiana, vel quotidiana, vel quartana. Hæc verò nullam propriam habet ideam, nisi quam à malignitate contraxit; tertiò quia febres putridæ vt plurimùm sunt salubres, hæc vt plurimùm est lethalis, vel saltem cum periculo.

De essentia febris malignæ.

Vt verò rectè percipiatis huius febris essentiam, & naturam reuocate ad memoriam me ex Galeno, Auicenna, omniumque Medicorum authoritate superiùs dixisse, quòd natura febris, ipsiusque essentia sit reposita in calore extraneo, aut ad igneam naturam mutato, primùm in corde accenso, qui mediantibus venis, & arterijs spargitur per vniB uersum corpus: cùm enim nos versemur circa febrem malignam, vt febris est, ipsius essentiam ab huiusmodi calore extraneo dependere necesse est. Atqui calor consideratur tribus modis, 1. de differ. feb. cap. 5. primò, vt est in tertia spetie qualitatis; deinde vt suscipit magis, & minùs, tertiò quatenus est qualitas maximè actiua, & mobilis.

Cùm igitur sit qualitas, accidens esse oportet, & subiectum habere, cùm proprium accidentis sit inhærere. Triplex verò ab Hipp. & Gal. statutum fuit subiectum huic calori febrili, prout in corpore humano triplex reperitur substantia idonea ad calorem hunc recipiendum, nempe spiritus, humores, & membra solida, & ab ijs diximus tres in primis excitari febrium species, aut tria genera generalissima; nam in priori accenditur calor extraneus in spiritibus, & fit febrium genus primum, quod diaria, seu ephemera vocatur. In secundo idem calor accenditur in humoribus, & febres humorales fiunt, quæ vocantur febres putridæ, proque varietate humorum, in quibus calor accenditur, fiunt variæ febres putridæ, vt intellexistis, sed cùm aliqua differentia; nam si accenditur in sanguine, cùm is solus hanc præcæteris humoribus habeat prærogatiuam, C vt accendi possit absque putredine, & cum putredine; hinc fit vt binæ à sanguine febres ortum ducant: quarum vna appellatur synocha imputris, alia putrida, at si accendatur in alijs humoribus fiunt febres putridæ tertianæ, quartanæ, vel quotidianæ dictæ.

At quoniam & ipsi suam habent prærogatiuam, vt putrescere possint, tam in venis, quàm extra venas (sanguis verò in febribus tantùm intra venas) hinc est, quòd ab alijs humoribus putrescentibus fiunt & continuæ, & intermittentes febres, à sanguine verò tantùm continuæ, quæ & continentes, & conclusæ vocantur. Iam verò si calor hic extraneus accēdatur in bile, fiunt febres vocatæ tertianæ; verùm cùm hic humor biliosus esse possit in venis, vel extra venas: si in venis vel continetur in venis magnis, quæ sunt propè cor, vel in cordis ventriculis, vel in magnis venis, sed remotis à corde, vel in alijs, quæ sunt ad corporis habitum, quæ adhuc diuiduntur in paruas, & minimas. Si in magnis venis propè cor, aut in ventriculis cordis putrescat bilis, fiunt febres ardentes, quæ causi, aut causonides appellantur: si in magnis à corde distantibus fiunt febres tertianæ, quas Τριταίους vocant: si verò in venis, quæ ad habitum corporis sunt, fiunt febres D continuæ proportionatæ, quæ tertianæ quoque vocantur.

Nonnulli etiam volunt, quòd vbi bilis putrescens contineatur in paruis venis, quæ sunt ad habitum corporis, fiant intermittentes tertianæ: communis tamen Medicorum antiquorum opinio est, febres intermittentes fieri à materia extra vasa putrescente. Idem dicendum est de alijs humoribus; nam si pituita putrescat intra vasa, fit quotidiana continua, si extra fit intermittens: rursum si humor melancholicus putrescat intra vasa, fit quartana continua, si extra fit intermittens; denique dicendum est ab ipsis humoribus fieri secundum genus febrium.

Tertium verò fit quando in partibus solidis accenditur calor extraneus eo modo, quo sumus interpretati: pro diuersitate igitur horum trium subiectorum, fiunt tria hęc febrium genera; & variatur etiam caloris non modò intensio, & remissio, sed & motus ipsius. Hinc Hippocrates 6. epid. comment. 1. tex. 23. hæc tria, quæ in calore sunt, considerans attulit nobis febrium differentias essentiales, tanquam ab ipsius caloris

essentia

essentia desumptas; vt testatur Galenus in comment. Quæ essentiales febrium differentiæ à Medicis tactus sensu dignoscuntur, accidentales verò à visu; nam eodē Galeno docente loco præcitato, quemadmodum à gustu discernuntur succi, ita & febres dignoscuntur tactu; at sensus tactus versatur primùm circa qualitates tangibiles, tanquam circa proprium obiectum, deinde circa motum, tanquam obiectum commune; vnde Hippocrates dicebat febrium *alia quidem manui sunt mordaces, alia mites non mordaces quidem, sed insurgentes, alia acuta quidem, sed quæ ab ipsa manu deuincantur alia confestim perurentes, alia semper debiles, sicca, salsa, alia Pemphigodees aspectus graues*, & quæ sequuntur.

Sex differentiæ febrium essentiales afferuntur nobis ab Hippocrate; nam aliæ sunt mordaces, aliæ mites, aliæ minimè mordaces à principio, sed insurgentes, aliæ acutæ, sed illorum acuties diminuitur, aliæ subitò perurentes, aliæ semper mites: cùm igitur vt dictum est calor sit qualitas quædam, quæ necessariò sibi adsciscat subiectum, à quo non modò suscipit intensionem, & remissionem, sed motum, hinc huiusmodi differentiæ aut referuntur, ad caloris intensionem, & remissionem, aut ad motum, sed ob maximam affinitatem, quàm ad inuicem habent, vix discerni posse videtur quæ nam differentiæ ad intensionem, aut remissionem, quæ verò ad motum caloris referantur.

Vallesius, qui vir doctissimus fuit, & Leonardus Fuchsius non spernendus author ab inuicem discrepant, quippe Vallesius existimat priores quatuor differentias referri ad motum caloris, posteriores duas ad caloris intensionem, & remissionem, Fuchsius è contra putauit priores duas differentias referri ad intensionem, & remissionem caloris, quatuor verò postremas ad motum. Sed hanc materiam alias tractauimus, ostendimusque posse omnes diuerso habito respectu, & ad intensionem caloris, & ad motum illius referri; sed sat nobis in præsentia est demonstrasse omnes febrium differentias essentiales desumi ab ipso calore præter naturā, vt dicēdum sit febrem malignam nihil aliud esse, quàm calorem præter naturam accensum in corde, qui ratione materiæ, in qua accenditur, recipit propriam ideam, magnitudinem, motum, & morem, à quantitate scilicet qualitate, & motu ipsius caloris. Auspicemur primùm à materia, ex qua sit maligna febris, quæ necessariò est vel spiritus, vel humor, vel membrum solidum; sed non est spiritus, quia esset febris ephemera, nec membrum solidum, quia esset febris hectica, relinquitur igitur, vt sit humor, & sic febris maligna est humoralis, & putrida.

Sed audio quendam dicentem, posse febrem ephemeram, & hecticam esse pestilentes ergo & malignas: consequentia probatur, nam febris maligna est de genere pestilentium, vt diximus ergo est dicendum febrem malignam posse esse ephemeram, & hecticam; quod verò ephemera & hectica possit esse pestilens probatur, & ratione, & auctoritate. Et primò, quod ephemera sit pestilens, probatur, nam spiritus, qui sunt materia ephemeræ, putrescere possunt, sed quæ talia sunt, recipere etiam possunt tum pestilentiam, tum malignitatem, quæ nihil aliud sunt, quàm excellentissimæ quædam putredines, vt suo audietis loco; quòd verò spiritus possint putrescere, ab Arist. 4. meteor. habetur, dicente, omnia putrescere igne exepto, sed vt Galenus scribit, 2. de Hipp. & Plat. decretis cap. 3. spiritus conflati sunt ex igne, & aëre, ergo cùm non sint ignis putrescere possunt. Succedit quòd Arist. 2. de gener. animal. cap. 2. & Galenus 9. meth. 8. scripserunt, spiritus esse corpora calida, & humida; at quæ talia sunt putrescere possunt, ergo, &c. Sed quod magis est, Arist. 7. problem. 8. & Alexander 2. prob. 42. inquirentes, cur Phtisis sit contagiosa, respondent id euenire ratione spirituum; ij enim putres, atque corrupti à pulmonibus emanātes, dum ingrediuntur pectora sanorum, viscera vitalia contaminant, & ad putredinem deducunt. Cæterùm febris illa Anglica, quæ vno die homines iugulat, ex communi Medicorum consensu, nihil aliud est, quàm ephemera, in qua nisi spiritus putrescerent, non posset fieri tam subita mors, spiritus igitur putrescunt, ergo febris maligna erit accensa in spiritibus, & dabitur maligna ephemera.

Quod ad hecticam spectat, est Galeni authoritas 3. de præsag. ex puls. cap. 4. & 1. de differ. febrium cap. 3. vbi scribit dari hecticas pestilentes, non modò post pestilentes putridas, sed etiam ab initio euenientes, quæ differunt ab alij febribus a magna putredine

A tredine ortis: & loco iam vltimo citato docet modum eam dignoscendi ex fœtore spiritus, & animæ exeuntis. Auicennas etiam visus est hanc sequi opinionem, fen.1.4.tra. 4. cap. 1. sed obscurè satis loquitur, quia dicit ex aëre pestilenti corrumpi spirituum complexionem, & putrefieri humores, inde communicari corpori cordis: quare videtur differre à Galeno, quòd febres hasce hecticas post alias febres humorales euenire scribat, Galenus verò vult eas fieri etiam ab initio. Petrus Forestus lib.6. suarū obseruat. 32.& 33. scribit se tales curasse febres, tam priùs, quàm posteriùs ortas: dātur igitur febres hecticę pestilentes, ergo & malignæ. Hæc sunt, quibus demōstratur dari posse tam febrem ephemerā, quàm hecticam malignam: non desunt tamen grauissimi Authores putantes contrarium.

Inter quos est Conciliator differ. 94. qui nititur ostendere non posse dari ephemeram pestilentem, quia spiritus putrescere minimè possunt, cùm sint corpora tenuissima, & in continuo motu. Hunc authorem secuti sunt Victorius Trincauellius, Hieronymus Capiuaccius, Alexan. Massaria, & plerique alij, ad confirmationemque B Commentatoris addit Capiuaccius auctoritatem Auicennæ supra allatam, vbi scribit ex aëre pestilenti corrumpi complexionem spirituum, & humores putrefieri, si igitur corrumpitur complexio fit tantùm alteratio, non putrefactio, vnde non potest fieri putrida febris, qualis est maligna, & pestilens, de qua nunc loquimur. Succedit, quòd diaria febris non excedit tertiūm diem, hæcque suaptè natura est salubris, at huiusmodi febres pestilentes sunt longiores, & nunquam absque vitæ periculo, quare dari non potest febris ephemera pestilens, & maligna. Sunt & rationes, atque auctoritates, quibus comprobant facilè non posse dari febres hecticas pestilentes. Prima ratio desumitur à natura, & constitutione cordis, non habente aptitudinem ad febrem hanc recipiendam, quam considerans Hippocrates 4.de morbis, tum libello de corde, (si tamen ipsius est liber) dicebat compactam esse ex crassa, & penè impassibili materia, vt omnium morborum à putredine ortorū expers esset. Arist.4.lib.de part.animal. cap. 2. & 3. visus est hanc Hippocratis sententiam admisisse, vbi scriptum reliquit, cor nullum graue vitium pati posse, at febris tam pestilens, quàm maligna grauissimus est C morbus, quare videtur eam cor pati minimè posse.

Deinde probatur ex vtriusque febris natura, quandoquidem maligna, aut pestilens febris est de genere putridarum: at tales febres suum esse habent partim in fieri, partim facto esse; hinc etiam dicuntur inæquales intemperies, at febrium hecticarum essentia est tota in facto esse, vnde intemperies æquales dicuntur, igitur non videtur dari posse febres hecticas pestilentes, aut malignas. Opus insuper esset, vt cordis solidæ partes putrescerent, si febris maligna, aut pestilens esset dicenda; nam de ratione febris hecticæ est, vt partes solidæ sint accensæ, de ratione verò febris malignæ est, vt illæ sint putrefactæ. Curatio tandem, quæ competit vtrique febri, ostendit non posse dari febrem hecticam malignam, aut pestilentem, quandoquidem malignæ febris, & pestilentis curatio fit per medicamenta euacuantia, aperientia, & exiccantia, vnde Auicen. dicebat summam curationis huius febris esse exiccationem; at febrium hecticarum curatio fit per refrigerantia, & humectantia, ergo febris hectica non potest esse maligna. Hinc Galenus 3. de præsag. ex pulf. 3. in fine dicebat non posse excogitari medicamentum D ad putredinem tollendam, quæ in corde fit, hoc est, in partibus solidis ipsius cordis: ex quo Galeni loco luce clariùs colligitur febrem hecticam pestilentialem dari minimè posse: & per consequens neque dari hecticam malignam. Hæc sunt quæ in hac materia non spernendas faciunt difficultates: pro veritate tamen intelligenda.

Sciendum in primis est, febres diarias, aut ephemeras esse in duplici discrimine, alias esse, quæ veræ, & legitimæ ephemeræ dicuntur; aliæ per similitudinem quandam: priores illæ sunt, in quibus spiritus tantùm incalescunt, secundæ verò sunt, in quibus etiam putrescunt, & maligna quadam putredine: proinde quemadmodum ægrotantes sub prioribus spatio viginti quatuor horarum, aut trium dierum ad summum liberantur; ità etiam in secundis homines eodem spatio moriuntur. Tales erant illæ febres, quæ apud Anglos excitatæ fuerunt, sub quibus homines sudore profusi, citò moriebantur; vnde hac ratione dictæ fuerunt ephemeræ pestilentes. Ad Conciliatorem dicimus spiritus non putrescere tam facilè, ac faciant humores, tum suæ tenuitatis, & siccitatis,

quàm motus continui ratione; aliud enim est dicere, quòd spiritus non putrescant, aliud quòd difficulter; putrescunt quidem, sed cum difficultate. Sed quando putrescunt, non modò proprio motu, quem à corde ad omnes corporis partes habent, priuantur, quo nomine homines in syncopen, & repentinam mortem cadunt, sed eorum substantiæ coruptela ita cordis temperiem afficit, vt non ampliùs cor spiritus generare possit, & hinc mors sequitur tam cita. Ad Auicennæ authoritatem dicimus, ipsum non negare, quòd spiritus putrescere possint in pestilenti aëris constitutione, sed dicit eorum corrumpi complexionem, quæ est præuia ad corruptelam dispositio, quare concludimus dari febrem pestilentem ephemeram similitudinariam, non autem malignam propriè dictam ex spirituum putrefactione, & corruptione, quæ breui temporis spatio homines interimat, non secus atque ephemeræ veræ eos liberant.

Ad secundam dubitationis partem de febribus hecticis, quæ longè maioris est difficultatis, doctissimus Mercurialis lib. 5. de febr. cap. 17. duplicem facit febris hecticæ differentiam, vnam veram, alteram similitudinariam, non secus atque de ephemera dictum est; proinde non posse dari veram hecticam pestilentem dicit, sed benè per similitudinem quandam, quam similitudinem febres pestilentes aliquæ imitantur; nam à febricitantibus non percipiuntur, quemadmodum febris hectica; deinde quia huiusmodi pestilentes febres continuæ sunt, nullam accessionem habentes manifestam, sed per incompressam annotationem inuadentes. Hanc similitudinem considerans Galenus, quam huiusmodi pestilentes febres cum hecticis habent, voluit eas hecticas appellare, rationem, & speculationem (cuius semper fuit amator) potiùs sectatus, quàm sensum ipsum. Sed huiusmodi determinatio non modò falsa est, sed Gal. contraria: est quidem falsa quia multi authores, & quidem doctissimi, vt Capiuac. Augenius, Massarias, & plerique alij putant dari verè febres hecticas pestilentes secundùm sensum, & rei veritatem. Galeno aduersatur, quia is scribit lib. citato cap. 4. 3. de præsagijs ex pulsibus, non modò dari hecticas febres distinctas ab omnibus alijs febribus ex praua putredine ortis, sed eas euenire posse sine alijs, sicut ex 10. lib. meth. med. cap. 11. quod est vltimum, confirmatur, vbi ad hunc modum scribit, *æquè vt de hecticis febribus, quæ in pestilentijs contingunt cuiusmodi ea est, quæ nunc publicè grassatur*: quare Galenus concedit dari febres verè pestilentes hecticas, non similitudine tantùm, vt dictum est.

Pro solutione igitur dicimus huiusmodi febres hecticas, in quibus cordis substantia putrescit secundùm Gal. & rei veritatem dari, sed lethales adeo, vt nullus Medicus eas sanare possit: vnde meritò scripsit idem Galenus, nullum excogitari posse medicamentum, quod queat auferre hanc putredinem, sed id solùm contingit in pestilenti aëris constitutione. At in malignis febribus citra pestilentem constitutionem febres hecticæ fiunt quidē, sed non putrescente cordis substantia, verùm ea incalescente quæ, & febribus malignis admisceri possunt, & sequi etiam illas: at quòd possint tales febres à causa quapiā interna euenire, nunquam obseruatum est, quòd si eueniret, esset de rarò cōtingentibus, & semper cum ægrotātis interitu. Petrus Forestus eas curabat quidē, sed cum ægrotantium interitu, vt ex ipsius scriptis apparet. Ad Hippocratem, & Aristotelem dicimus, quòd cor difficiliùs patitur graue vitium, & semper cum morte ægrotantis; quare cor pati potest magnum, & grauem morbum, sed non cum hominis vita, nisi per breue temporis spatium; nullus enim est, qui possit imaginari sibi medicinam, quæ valeat putredinem à cordis substantia remouere, vt dictum est. Quare concludimus dari hecticas pestilentes quidem, sed quæ breui temporis interuallo hominem de medio tollant, idque tantùm in pestilenti aëris constitutione. Cùm autem rarò huiusmodi febres contingant, nempe diariæ, & hecticæ pestilentes, & in constitutionibus pestilentibus tantùm, nosque in præsenti sermonem de febre maligna, quæ extra pestilentes constitutiones euenit, simus habituri, non est, vt ampliùs de his febribus loquamur, vnde ab hac consideratione arcemus tam spiritus, quàm membra solida, humoresque tantùm pro materia malignæ febris accipimus. In febris malignæ essentia indaganda, quatuor quæ à Gal. proponuntur 3. de cris. examinabo, nimirum essentiam ipsius, magnitudinem, motum, & morem.

Ad primū, ipsius essentia posita est in calore extraneo, aut ad igneā naturā mutato in humoribus cordis accēso, qua ratione cōuenit cū putridis, & pestilētibus, differt verò à pesti-

A pestilenti, quia in hac & spiritus, & humores, & membra solida putrescere possunt, in ea verò tantùm humores: à putridis continuis differt ratione loci, in quo humores putrescunt; nam in venis propè cor, & in ventriculis cordis putrescit humor in malignis, at in putridis non malignis in venis tantùm siue propè cor, siue procul à corde: quamuis Antonius à Porta nolit in maligna febre putrescere humores in cordis ventriculis, quod tamen aduersatur experientiæ, & Galeno. Deinde differt ratione speciei putredinis; nam febris maligna fit à putredine in excellentissimo gradu; putrida verò fit à putredine communi, & minimè maligna.

Sed febris huius malignæ nulla certa determinari potest idea, quemadmodũ in alijs febribus continuis putridis; nam quamuis putrida, & continua sit semper, nulli tamen ex continuis est adstricta, vt dictum est superiùs; nec enim tertiana, nec quotidiana, nec quartana, neque ardens dici potest, licet aliquam ex ijs sua natura semper includat; modò enim præsefert ideam vnius, modò alterius, quia omnes humores in ipsa indifferenter putrescere possunt, tam coniunctim, quàm disiunctim: quamuis frequentiùs B sedem suam habet in tertiana continua, quàm in alijs febribus, quòd cæteras omnes malignitate longè superat, vt Galenus primo epid. sect. 2. tex. cõm. 25. eleganter demonstrat, & experientia ostendit.

Contra id, quo statuimus subiectum veræ pestilentis febris esse spiritus, humores, & solidas partes, & subiectũ malignæ esse tãtùm humores, obijcies fortè plures authores, Montanum, Fracastorium, Altimarum, à Porta, & alios, qui de hac materia tractantes dicunt, pestilentes, & malignas febres caracterem, & formam eandem habere. Si igitur eandem formalitatem habent, opus est, vt eandem sibi quoque materiam, hoc est subiectum determinent: atque ita si febris pestilens spiritus, & humores, ac membra solida indifferenter depascitur, atque inficit, & febris maligna poterit humores, & spiritus, & membra solida inficere, non secus atque vera pestilens: non igitur verum est, quòd proprium, & adæquatum subiectum febris malignæ sit humor.

Respondeo huic obiectioni, quòd quamuis eadem sit natura malignitatis, & effectus ipsius in vtraque, differt tamen maligna à pestilenti ratione causæ efficientis; C nam pestilens fit semper à causa externa; nempè ab aëre coinquinato, & secundùm ipsius substantiam putrefacto, à quo, & spiritus, & membra, & humores indifferenter afficiuntur, & putrefiunt tam diuisim, quàm coniunctim pro varia ipsorũ dispositione; vt dictum est supra; at febris malignæ venenata qualitas fundatur in humoribus ortum ducentibus à malo alimentorum apparatu, & putrescẽtibus ob prohibitã transpirationem, & obstructionem, aut adstrictionẽ, à quibus possunt quidem, & spiritus, & cordis substantia affici, & coinquinari; nequaquam putrescere. Quòd autem in pestilenti febre vera homines, vt plurimùm moriantur, in maligna contra vt plurimùm sanentur, ratio est, quia intensior, & magis maligna est putredo pestilentis febris veræ, quàm pestilentis non veræ, seu malignæ. Quare dicimus caracterem malignitatis non à materia, sed ab efficiente causa prouenire, & quamuis ambæ istæ febres dicantur pestilentes, vna tamen est verè talis, altera per similitudinem. Rectè igitur dictum est veram pestilentem habere indifferenter pro subiecto, & spiritus, & humores, & membra solida, non verè pestilentem, idest malignam sibi tantùm determinare humores.

D Quod ad magnitudinem, aut vehementiam spectat, procul omni dubio febris hæc magnus morbus dicitur; nam cùm Gal. 4. meth. 6. scripserit morbũ magnum trifariam dici, nempe vel partis præstãtiæ gratia, vel essentiæ ipsius morbi, vel ratione cacoëthiæ idest malignitatis, triplici etiam hoc nomine febris maligna, dicitur magnus morbus. Primò quidem ratione partis affectæ, quę dupliciter pręcipua, ac digna est, tum propter vitæ necessitatem, quia sine illa vita consistere nequit, tum ob officium, quod præstat publicũ; cor siquidem est pars, quam maligna febris obsidet, & primò quidem, quare hac ratione dicitur magnus morbus. Secũdò dicitur magnus morbus respectu essentiæ suæ, quam nobis declarant ipsa symptomata; nulla enim est febris inter putridas, quæ vehementiora, & maiora habeat symptomata, atque maligna febris, siue in actionibus considerentur, siue in excretis, siue in qualitatibus mutatis, vt suo intelligetis loco. Tertiò dicitur magnus morbus respectu malignitatis, cùm hæc ipsa sit maligna febris, de qua quidem malignitate, paulò infra audietis.

Sed hoc loci non negligenda oritur difficultas, quæ ex lib. 7. meth. med. cap. 12. E excitatur. Galenus enim ibi præter illa tria capita allata addit aliud membrum, à quo morbi magnitudo desumitur, est autem illud facultas nostrum corpus regens, ita vt ratione facultatis nostrum corpus regentis læsæ magnus fiat morbus. Non igitur trifariam tātùm, magnus morbus dicitur, sed quadrifariam, & sic aut Galenus videtur diminutus 4. meth. med. aut 7. meth. superfluus. Hic locus quāplurimis scriptoribus admodum difficilis videtur, & propterea aliqui horum volentes hunc nodum soluere, dicunt caput istud læsæ facultatis idem esse cum cachoëtia, quæ lædit facultates, à quibus proficiscuntur operationes; cachoëtia enim est causa læsarum facultatum, qua posita, statim, & effectus ponitur: quare qui dicit cachoëtiam, consequenter dicit læsionem facultatum, & sic tria tantùm erunt capita, à quibus magnitudo morbi desumitur, non quatuor, videlicet partis affectæ præstantia, morbi essentia, nec non læsio facultatis nostrum corpus regentis, nimirum cachoëtia.

Sed huiusmodi determinatio non est admittenda, quādoquidem facultates partium nostrum corpus regentes fundatæ sunt in similaribus partibus, quæ non læduntur nisi à F proprijs morbis, qui sunt intemperies, siue simplices, siue compositæ fuerint. Quare facultates nostrum corpus regentes non læduntur à cachoëtia, idest, malignitate, sed ab intemperie; non igitur cachoëtia est causa læsionis facultatem, quare facultas læsa, & cachoëtia non sunt vnum & idem, sed inter se longè diuersæ. Succedit, quòd ad facultatis læsionem, actiones ipsæ læduntur, at lædi non possunt actiones nisi per membrum ipsum, quod est proprium facultatum instrumentum; nam membra reguntur à facultatibus, non secus atque ipsum corpus ab anima, vnde ad membri læsionem læditur facultas; at membrum duobus modis labefactari potest, vel vt est similare, vel vt organicum, si primo modo tunc facultas dicitur lædi, at si secundo modo impeditur tantùm: at similare membrum non potest lædi, nisi ab intemperie, ergo & facultas ipsa, non læditur nisi ab intemperie, non igitur à malignitate, quare malignitas non lædit facultates.

At forsan quispiam respondebit malignitatem inducere intemperiem in partibus, & proinde lædere facultates, quamuis non primò, sed quatenus inducit malam intempe- G riem in instrumenta: quare etsi non lædit immediatè, lædit saltem mediante intemperie facultates nostrum corpus regentes. Vnde etiam dici potest cachoëtia esse vnum, & idem cum læsa facultate, vt scilicet cachoëtia habet rationem causæ efficientis, læsa facultas, vt est effectus ab ea proueniens. Sed huiusmodi responsio non satisfacit; nam si malignitas non lædit facultates nostrum corpus regentes, nisi per mediam intemperiem, non poterit dici vna, & eadem res esse malignitas, & læsa facultas, quemadmodum dici minimè potest, causa, & effectus esse vnum, & idem; alia enim est ratio formalitatis ipsius causæ, & alia effectus, læsa igitur facultas, & malignitas non sunt vnum, & idem, quare nec dicere possumus Gal. accepisse hæc duo pro vno, & eodem.

Nec propterea dicimus attulisse Galenum quatuor capita, à quibus voluerit magnitudinem morbi esse desumendam, vt nonnulli existimarunt, sed dicimus magnitudinem morbi posse duobus modis considerari, vel per se, vel per relationem ad virtutem nostrum corpus regentem; si primo modo, tria tantùm sunt capita, à quibus morbi magnitudo desumitur, nempe partis præstantia, morbi essentia, & malignitas. Si secun H do modo potest dici morbus magnus, quando vires ita læsæ sunt, vt vel ipsum ferre non possint, aut vix, & cum difficultate. Galenus igitur 4. meth. 6. considerat magnitudinem per se, quæ triplex est, vt eo loci scriptum est: 7. verò meth. 3. comparat facultatem nostri corporis cum morbi magnitudine, aut vehementia, quem magnum, aut paruum appellat pro læsionis facultatis diuersitate: nam vbique à Galeno decantatum est duas esse primas, & præcipuas indicationes medendi, vna quæ desumitur à re præternaturam, & alia à re naturali, idque, quod est præter naturam, auferendum indicat, quod verò secundùm naturam, conseruandum. Et inter ea, quæ sunt præternaturam, oportet aduertere, an aliquid sit, quod habeat rationem vrgentis: vrgens autem consideratur inter morbum, causam, & symptomata, quod quandocunque fuerit in morbo, semper opus est ipsi attendere, aliquando ipsi soli; nonnunquam verò & suæ causæ simul.

Iam

A Iam verò cùm morbus est vehemens, habet rationem vrgentis, est autem vehemens vel ratione partis, quam obsidet, vel quia suapte natura est talis, vel quia est malignus, ideo opus est Medico indicationes ita accommodare, vt primò satisfaciat vrgẽti, quod à magnitudine desumitur. At si comparatio sit inter morbum, & virtutem, aut facultatem nostrum corpus regentem, si virtus ita lædatur, vt morbum, & ipsius causam auferre nequeat, illi primò succurrendum. Qua stante determinatione, Gal. 4. meth. loquitur de vrgente per comparationem ad res præternaturales inter se, ideo dixit à vehementia morbi esse desumendam indicationem. At vbi de indicationibus tractat per comparationem ad morbum, & res naturales, determinat indicationem desumendam esse à læsa facultate, tanquam à re maximè vrgente. Quare in 4. lib. loquitur, de indicationibus desumptis à rebus præternaturam, inter quas magis vrgère ostendit morbi vehementiam, in septimo verò de indicationibus desumptis à rebus naturalibus, inter quas primò, & maximè vrget facultas læsa, quam seruandam esse docet. Facultas igitur læsa, est quid diuersum à cachoëtia, quæ vbi maximè læsa fuerit, tunc facit magnum B morbum; nam magnus quidem est morbus, quem virtus, aut facultas sustinere, aut pellere nequit.

Fabius Pacius scribit Galenum in 4. meth. loqui de indicationibus desumptis à morbo, in septimo verò loqui de indicationibus in ordine ad vrgentia: sed errat; nam vtrobique loquitur de indicationibus per comparationem ad vrgentia, sed alia, & alia ratione, vt dictum est; & quòd verum hoc sit, apparet ex eo, quòd vbi nullum adest vrgens, & multæ concurrunt affectiones indicantes, vult, vt ad causam efficientem recurramus, ab eaque sumamus indicationem; deinde ad impedimenta, seu ad causas, quæ habent rationem causæ sine qua non. Concludamus igitur tria esse capita, à quibus vehementia, seu magnitudo morbi desumitur per se, & vnum per accidens, vt dictum fuit, vnde Galenus sibi constans vbique est, cùm loquatur respectu diuersorum, nullaque in eius scriptis contrarietas apparet, aut diuersitas. Conclusum igitur sit febrem malignam esse magnum morbum triplici nomine, nempe partis, quam obsidet, ratione, suæ vehementiæ, nec non & malignitatis culpa.

C Ex ijs quatuor, quæ in quolibet morbo ex Galeni præcepto consideranda veniunt, duo iam à nobis declarata sunt, idæa scilicet, & magnitudo, nunc declaranda veniunt motus nempe, & mos, & primò de motu breuiter, deinde de more prolixiùs agendum erit. De motu huius febris idem, quod de idea dicendum est, quæ non est vni speciei febris semper determinata, quamuis absque aliqua ex illis esse nequeat, ita dicimus febrem hanc malignam non esse semper celeris motus, quamuis sit semper cum periculo; modò enim celerrimo motu, modo tardè mouetur; nam aliquando non solùm ad acutas, sed etiam ad peracutas, & acutissimas, nonnunquam ad longas, & chronicas febres refertur, & hæc de motu.

De more autem fusiùs, & peculiariùs agendum est (cùm sit id, à quo ipsa denominationem sumit, à cæterisque omnibus differt) qui est malignus, vnde & febris maligna appellatur: at malignitas, si vt decet à vobis perpendatur, comperietis eam esse reponendam inter res præternaturales, & per consequens referri debere ad vnum ex his, quæ dicuntur præter naturam, nempe vel ad morbum, vel ad causam, vel ad aliquod D genus symptomatum. At primò non refertur ad morbum, vt morbus est, alioquin dicendum esset omnem morbum esse malignum, consequentia clara, quia de ratione morbi, vt morbus est, non est, vt sit malignus, sed vt sit, vel solutio continui, vel intemperies, vel mala compositio: nullus tamen est, qui dicat intemperiem, aut solutionem continui esse malignam, seu esse morbum malignum. Galenus 4. meth. med. cap. 5. & 6. non appellauit vlcus, quod est solutio continui, malignum ratione sui, item 5. meth. med. primo, vbi loquitur de vlcere simplici, nullum simplex vlcus malignum vocat. Idem de alijs morbis dicendum est; nullus enim vnquam dicet ablationem, *e.g.* digiti esse malignum morbum, nec similiter de alijs differentijs malæ compositionis, quare malignitas non pertinet ad morbum, vt talis est.

Cùm igitur malignitas non attineat ad morbi (vt morbus est) naturam, erit dicẽdum pertinere ad causam, aut ad symptoma: at non ad aliquam causam (loquor nunc de internis) siue antecedens sit, siue coniuncta, cùm ambę ab humoribus in corpore existentibus

tibus proueniant, quibus malignitas non est adscribenda; tunc enim dicendum esset omnes humores esse malignos, quod ipsi euidentiæ aduersatur. Idque si concederetur, dari non posset aliqua febris, quæ non foret maligna, (loquor de putridis) experientia tamen docet multas dari febres putridas non malignas, vt constat apud omnes de materia febrium scribentes. Quare malignitas non prædicatur de causa morbi. Cùm itaque malignitas nec ad morbum, neque ad causam pertineat, sequitur necessariò spectare ad symptomatum aliquod, hæc verò tria sunt; alia enim spectant ad actionem læsam, alia ad qualitates, seu affectus corporis, alia ad excreta, malignitas igitur spectabit ad vnum ipsorum: ad actionem læsam minimè attinet, quia cùm actio triplex sit, naturalis, animalis, & vitalis, sequeretur omnem actionem læsam debere dici malignam, quod absurdum esse satis constat.

Idem quoque dicendum est de excretis; nam si malignitas ad excreta pertineret, omnia, quæ è corpore excernũtur, essent maligna, quod quàm falsum sit, nullus ignorat. Cùm itaque hæc ipsa non attineat ad actiones læsas, neque ad excreta, necessarium est dicere eam spectare ad qualitatem mutatam: est igitur malignitas, qualitas mutata, non totius corporis, aut eiusdem partium, sed humorum in corpore existentium, quod ex Galeno pluribus in locis facilè colligitur; nam 4. meth. 2. de vlcere maligno loquens dicebat ipsius malignitatem non aliunde prouenire, quàm à vitiosi succi affluxu, quare malignitas prouenit ab humore vitioso. Succedit Gal. 4. aphor. 43. scriptum reliquisse febrem fieri ex maligna humorum putredine, & 3. prognost. 37. bilem atram malignam ex bilis adustione vocauit: huiusmodi autem malignitas in humoribus nihil aliud esse potest, quàm humorum qualitas mutata. Quare dicendum omninò est malignitatem conuenire ipsis humoribus primò, quæ communicari inde potest partibus corporis, non tamen per transmigrationem qualitatis de subiecto in subiectum, sed per productionem sibi similis in specie.

Sed aduersus hanc determinationem est communis Medicorum loquendi modus, quo morbos appellant malignos; ergo si morbi sunt maligni, malignitas primò videtur competere morbis. Deinde quòd causis competat malignitas, facilè probatur, & primò ex adductis Galeni locis, præsertim ex 4. aphor. vbi scribit febres fieri ex maligna humorum putredine, sed putredo est causa, ergo causæ sunt malignæ; idem Gal. 4. meth. citato inquit vlceris malignitatem prouenire à maligna fluxione, & atram bilem ex bilis adustione, sed fluxio maligni humoris, bilisque adustio sunt causæ; sequitur igitur, quòd causæ sint malignæ, malignitas igitur conuenit causis. Tertiò probare possum (dicet quispiam vestrum) symptomata quoque maligna vocari posse non modò in qualitatibus, verùm etiam in actionibus, & excretis; & primò quia vbi qualitates mutantur, mutatum primò est excretum, siue immodicè fit retentum, siue immodicè fluat, idque contingere non potest, nisi actionis læsæ culpa, retentricis, aut expultricis, aut alteratricis vitio; at huiusmodi actiones lædi nequeunt, nisi facultates lædantur; illæ autem non possunt lædi, nisi ad instrumentorum læsionem. Quare ex hoc concludendũ est malignitatem competere actionibus, & facultatibus, quæ sunt velut anima, & causa efficiẽs ipsarũ actionum. Malignitas igitur non solùm qualitatibus mutatis, sed excretis, & actionibus ipsis adscribitur, ergo competit omni generi symptomatum.

Confirmatur id Galeni testimonio, qui 4. meth. 2. scribit accidere morbis, vt maligni sint, addatis vos, quòd ea, quæ morbis accidunt, sunt symptomata, ergo symptomata sunt maligna. Et lib. 1. prorrhet. part. 14. scriptum est tremores superuenientes illis, qui ob melancholiam mente aberrant, malignum tum esse signum, tum symptoma; & primo epid. sect. 2. comm. 75. plurima ab Hippocrate enumerantur symptomata, quæ à Galeno in comment. maligna vocantur, vt sunt rigores, sudores, pauores, vigiliæ, quietis sitisque carentia. Videtur igitur statuendum malignitatem prædicari de morbo, de causa, & de omnibus symptomatibus, non autem de sola qualitate humorum mutata, vt suppositum est. Hæc sunt argumenta, quæ totam hanc fabricam è fundamentis euertere videntur, & quibus non tam facilis esse potest responsio, ad quæ tamen respondere tentabimus pro virili parte.

Ad primum dicimus, morbos in genere considerari posse duobus modis, primo, vt fiunt à materia; secundo, vt contingunt absque aliqua materia: priores, etsi omnes non

sint

A sint actu maligni, sunt tamen in potentia, vt possint fieri tales, at morbi, qui à materia, hoc est, ab ipsis humoribus non fiunt, nunquam maligni esse possunt, vt de solutione continui, de digiti amputatione, de deprauata figura, aut de situ mutato alicuius partis apparet; hæ omnes læsiones, vt tales sunt, nunquam malignæ fieri possunt, quamdiu ab affluxu humorum seruantur. Idem dicendum est de intemperie simplici, quæ vt talis est, non potest dici maligna: at morbi, qui à materia fiunt, possunt omnes maligni fieri: & isti sunt, qui à Medicis vocantur maligni, quando illis iam per materiam communicata est malignitas.

Sed aliud est loqui de febre pestilenti, aliud loqui de febre maligna, de qua sermonem habemus; si sermo sit de pestifera febre in pestilenti constitutione, facilè concedimus omnes materias in corpore nostro putrescere, & proinde fieri posse putredinem, tam in partibus solidis, quàm in alijs, nempe humoribus, & spiritibus, quia tanta est aëris corrupti violentia, vt statim quæcunque in corpore nostro sunt, possint corrumpi, & absque obstructione putrescere. Rectè igitur dictum est morbos absque humo-

B ribus non posse fieri malignos extra pestilentem constitutionem, vt de vlcere simplici dicebat Galenus, de quo quoties locutus est, nihil vnquam de malignitate excogitauit, nisi quando ab affluxu humorum tentatur, quòd tunc malignum fit, quando ad ipsum vitiosus humor affluxerit. Similiter dicendū est de omnibus morbis simplicibus absque humorum concursu, vt est intemperies sola, siue ventriculi, siue alterius partis, quæ maligna esse nequit, nisi affluat humor aliquis. Concludendum igitur venit morbos sine materia humorali non fieri malignos, cum materia verò fieri posse malignos, & hæc ad primum argumentum.

Ad secundum, quo demonstrabatur causas dici posse malignas, hoc est dictu, ad eas spectare malignitatem, dico, quòd si causas omnes, vt tales sunt, consideremus, nulla harum dici potest maligna, neque ad vllam earum spectat malignitas, sed humores sunt illi, ad quos referri debet malignitas, qui & ipsi duobus modis considerantur. Primo modo, vt sunt corpora quædam fluxibilia actu, atque humida, apta nata recipere varias, ac varias alterationes, & transmutationes: secundo modo, quatenus habent ratio-

C nem causarum efficientium morbos. Si primo modo, dico, quòd sint subiectum malignitatis, & proinde morbi, qui ab ipsis fiunt, vt tales, maligni redduntur. Si secundo modo, non dicuntur esse malignitatis subiectum, alioquin dicendum esset omnes febres putridas semper esse malignas, quia semper habent tales causas; humores enim antequam fiant maligni, non habent rationem causę malignorum morborum, sed postquàm sunt facti. Humores igitur, vt rationem causarum habent, non dicuntur maligni, sed vt varijs subijciuntur alterationibus, & mutationibus, hoc est, vt sunt materia apta ad mutationes recipiendas; quare ad Galenum dicendum est (vbi dixit febrem fieri malignam à maligna putredine, & bilem atram fieri malignā ex bilis adustione) ipsum humores considerasse, vt sunt corpora susceptibilia variarum formarum, & alterationum. Ad symptomatum naturam dicimus, nec actiones læsas, neque excreta posse propriè dici maligna, nisi per accidens, & secundùm quendam loquendi vsum; sunt enim tanquam signa quædam malignitatis in humoribus morbum malignum facientibus; quare hoc modo & Hipp. & Gal. maligna ipsa appellarunt, vt de vrina exemplifica-

D ri potest, quæ aliquando benigna, vel maligna dicitur, prout ipsa ostendit nobis humorum benignitatem, aut malignitatem.

Sed quod spectat ad qualitatem in ipsis humoribus mutatam, dicimus hanc mutationem esse quid præter naturam à suis naturalibus qualitatibus ad malignam qualitatem conuersum, spectareque ad symptoma in genere qualitatis mutatæ, & malignitatem nihil aliud esse, quàm qualitatem humorum à statu naturali ad præter naturam; sed mutatio hæc non omnibus eadem est; nam alij putant esse mutationem substātię humorum; alij dicunt esse mutationem qualitatum ipsorum humorum, de qua re paulò post audietis: sat est nunc ostendisse morbum, causas, & symptomata dici posse maligna, lato tamen modo, atque impropriè, nec ratione sui, sed humorum culpa, qui propriè maligni dicantur, à quibus alia desumunt malignitatis nomen. Rursus huiusmodi mutatio in duplici est differentia, vna fit absque humorum putredine, alia cum putredine, & vtriusque meminit Galenus; nam de prima sermonem habuit lib. 4. meth. med. cap. 6.

nec

nec non 3. prognos. 37. vbi dixit bilem atram fieri malignam ex bilis adustione, vt antea E monuimus; de secunda verò locutus est 4. aphor. 43. supra citato, quando scripsit febrem fieri ex maligna putredine humorum, & de eadem locutus est, 1. de cris. cap. 5. dicens sputum esse prauum, atque malignum, quo in loco est animaduertendum, Galenum facere differentiam inter prauitatem, & malignitatem; nam quod prauum est, periculum infert, malignum verò mortem minatur.

Sed hoc loci duæ notabiles difficultates exoriuntur, quæ, antequam vlteriùs progrediamur, discussione egent, prima est, cùm malignitas mediantibus humoribus morbis communicetur, quo nomine & morbi maligni dicuntur, & humores alterationem accipiant à partium intemperie, in quibus generantur, vt in hepate malignitas quare in humoribus prouenire videtur vitio partium in emperatarum, sicut supra ex Galeni exemplo ab vlcere desumpto probatum est, quod nunquam censeri debet malignum, nisi humor ab intemperata parte vlcerata, malignum fiat, quemadmodũ fatetur ibidem Galenus. Vnde si res ita se habet in particularibus corporis partibus intemperatis, id quoque videtur dicendum euenire in morbis vniuersalibus, nempe in febre maligna, F cuius malignitas in humoribus verisimile est à partiũ internarũ intemperie prouenire non enim maior ratio vnius, quàm alterius esse videtur. Malignitas igitur partium vitio in humoribus inest, vnde malignitas non ab humoribus primò talis fieri dicenda est, sed ab ipsa febre, quæ est calida intemperies exquisita à partibus internis.

Secunda difficultas est, cùm malignitas sit in humoribus iam introducta, & humores sint causa febris malignæ, vel erit malignitas in ipsis, vt habent rationem causæ antecedentis, vel coniunctæ: non ad antecedentem spectare potest, quia antecedens vocata causa non continet in se nisi humores dispositos ad malignitatẽ: ergo sequitur, quòd malignitas sit in causa coniuncta, sed hæc ipsa est de essentia morbi, malignitas igitur erit de essentia morbi. Hoc si concedatur, dicendum hinc erit, membrum illud triplex superiùs à nobis citatum, à quo Galenus lib. 4. meth. cap. 6. desumit magnitudinem morbi, esse superfluum. Consequentia verificatur; nam cùm magnitudo vna desumpta sit à partis excellentia, secunda ab essentia, seu à magnitudine ipsius morbi; & tertia à malignitate, & malignitas sit de essentia morbi, iam clarè patet malignitatem, & essen G tiam esse vnam, & eandem rem: sat igitur Gal. erat dicere morbum esse magnum partis affectæ, nec non ratione malignitatis, quæ eadem est cum ipsiusmet essentia: quare etiam superfluum est dicere morbum assumere magnitudinem ab ipsius essentia, Galenus igitur rectè carpitur, vt superfluus.

Ad primam dubitationem dico malignitatem sine putredine prouenire à mala partium intemperie, qualis illa est, quæ vlceribus euenit, vt quando bilis atra ex incendio fit maligna; malignitatem verò cùm putredine prouenire primùm ab humoribus, qui à prauis edulijs acquisiuerunt dispositionem ad putredinem, & malignitatem, id quod Galenus docet 2. de alim. facult. & lib. de bonit. & vitio succorum, vbi scribit aliqua esse edulia, quæ in prauos humores degenerant naturæ veneni similes, in quos agens calor extraneus eos ad corruptionem, & malignitatem deducit, qui iam maligni facti partibus eorum malignitatem communicant, qua communicata, semper maior, ac maior redditur.

Ad secundam dicendum est morbum, & causam coniunctam, vnam, & eandem esse H rem, & ambo includi in natura essentiæ morbi, alia tamen est ratio formalis causæ, & alia morbi; morbus enim est recessus à statu naturali, proque maiori, & minori recessu à statu naturali dicitur magnus, & paruus, magnus quidem quando multùm recedit, paruus verò quando parum, vt *e. g.* febris est intemperies calida, & sicca totius corporis, & tumor est partis alicuius, aut etiam totius corporis quantitas adaucta; si igitur febris sit ardens, dicitur magna febris, quia multùm recessit à statu naturali, & tumor, si multùm adauxit partem, aut totum, dicitur quoque magnus tumor, si paruus est, dicitur quoque & paruus. Vnde ratio huius magnitudinis distincta est omninò ab illa magnitudine, quæ accipitur à læsione partis præstantissimæ, à qua actio prodit præstantissima, nec non & ab ea, quæ accipitur à morbi malignitate, cùm malignitas nihil aliud sit, quàm qualitas morbo addita medijs humoribus. Alia igitur est magnitudo, quæ desumitur à morbo, seu ab idea ipsius, & alia, quæ desumitur à malignitate ei superaddita,

addita,

A addita, & alia est, quæ à partis præstantia accipitur; hæ enim sunt tres magnitudines acceptæ à varijs generibus, quare iure merito, & magna cum ratione Galenus accipit magnitudinem à triplici hoc fonte, tanquam à rebus inter se distinctis, nec superfluus est, vt in argumento proposito videbatur.

Sed cùm supra intellexeritis duplicem in genere esse malignitatis differẽtiam, vnam absque humorum putredine, & aliam cum putredine, aduertendum nunc est priorem triplicem esse, vna quæ fit vitio partis alicuius corrumpentis temperiem, & naturam humorum ad eam affluentium, vt in vlceribus malignis, & in adusta bile, secunda est illa malignitas, quæ prouenit à lue venerea; tertia, quæ contingit in hydrophobia, & omnes inter se distinctæ sunt, & distinctis medicamentis curantur. Malignitas cum putredine, de qua sermo noster erit, quamuis conueniat in hoc, quòd naturam habeat occultam, differt tamen curationis ratione. Sunt qui addant conuenire ratione contagij, quia hęc ipsa, non secus atque aliæ duæ contagiosa est.

De natura, & essentia huius malignitatis magnæ sunt lites, & discordiæ inter grauis-B simos authores, quæ mea opinione ad duo capita reducuntur, vnum est eorum, qui dicunt mutationem hanc factam in humoribus esse secundùm totam substantiam, hoc est dictu, vitium hoc prouenire primò à tota substãtia nullo interposito primarum qualitatum opificio, & tanquam ab agente præcipuo emanare, vt ipsa omnem potentiam agendi sortiatur absque qualitatum medio, vnde est etiam, quòd affectio hæc præter naturam in humoribus dicitur totius, & solius substantiæ, totius quidem, quia tota simul operatur, cùm sit simplicissima, solius verò quòd operandi, & agendi potentiam habeat absque qualitatum medio, ita vt velint esse proprietatem totius substantię. Hinc aliqui ex his instituunt morbos in forma, eò quòd ipsa operandi facultatem habeat absque qualitatum medio, adduntque proprietatem hanc statuendam esse in substantiæ cathegoria, suamque hanc opinionem non modò authoritatibus quamplurimis ipsius Galeni, sed multis etiam rationibus suffulciunt: horum aliqui de hac materia Galenum tractasse quidem addunt, sed non methodicè, eò quòd sciret curationem ipsorum non non attinere ad meth. med. nam horum morborum medicamenta propria sola expe-C rientia nos docuit, quæ à tota substantia operantur, quemadmodum sunt vocata alexiteria, & alexipharmaca.

Aliud caput eorum est, qui pro certo tenent nullam actionem, aut passionem fieri posse nisi per contraria, interque substantias non dari contrarium, quod est principium philosophicum certissimum, & ab omnibus concessum, & pro primo, & præcipuo suæ opinionis fundamento supponunt. Quo supposito licet fateãtur hanc mutationem non esse manifestam, non propterea concedunt substãtiam in ea mutari absque qualitatum actione, sed volunt eam fieri per qualitates occultas ex infinitis elementorum alterationibus ortum ducentes, quæ contrarietatem habent: quare non ad substantiæ cathegoriam, sed ad qualitates esse reducendam existimant. Huiusmodi opinio à priore differt, quòd in illa occultæ qualitates reducuntur ad rei mutatæ substantiam, in hac verò non ad substantiam, sed ad qualitatem acquisitam per multas alterationes qualitatum primarum, à quibus eò quod infinitis penè modis nobis omninò ignotis alterantur, concedunt non posse desumi indicationes; quia cùm indicatio procedat à rei natura cogni-D ta per intellectum, & huiusmodi qualitates ab innumerabilibus fermè alterationibus fiant, vnde non possunt esse cognitæ, sequitur, vt ab ipsis minimè desumantur indicationes: hinc fit, vt varia illi imponant nomina pro vniuscuiusque arbitrio; nam alij cæcam, & abditam putredinem vocarunt, alij profundam, & sordidam, alij corruptionem, venenum alij, aut excellẽtem putredinis gradum, alij veneno similem qualitatem, & alij alijs quoque nominibus malignitatem hanc designarunt.

Verùm cùm morborũ cognitio inquiri soleat in gratiam curationis, & ab authoribus vtriusq; sectæ, de natura malignitatis nihil doceatur, quod sit aptum ad indicationẽ colligẽdũ, sed tantũ habemus verba nihil significãtia videtur dicẽdũ quòd Gal. 3. de præsag. ex puls. aduersus Erasistratũ reliquit scriptũ illos qui ad nomina insuetata, aut ad qualitates occultas refugiunt, nihil docere; nã siue dicamus malignitatẽ in hac febre esse humorũ substãtiã mutatã, siue occultas qualitates, non propterea valemus ipsam agnoscere, nec ab illa poterimus indicationes sumere; quare opus est tam in vna, quàm in altera

via pro curatione refugere ad experientiam, & possumus pro arbitrio nostro cuilibet G earum adhærere, vel ab vtraque etiam recedere, & per nos imaginari aliud nomen licet insolens, quo hanc malignitatē appellemus, vt Iulius quidam Delphinus apud Costæum supra annotat cap. 15. Fen. 2. doctrinæ secundæ, qui dicebat actionem à tota substantia sequi proprietatem ipsius substantię, quę proprietas immediatè sequitur formam specificam, quod vt dicebat à Galeno desumpsit lib. 3. de simpl. med. facul. cap. 24. cui consentit etiam Auerrhoës, 5. collig. cap. 21. vel vt addebat diuidenda est substantia in subiectum, & formam, primo modo subiectum subiecto non est contrarium, sed forma formæ contrariatur; actiones à specificis formis prodeunt, inter eas verò est actio; ergo inter eas erit contrarietas 1. de gen. & corrupt. tex. 48. & 49. contrarietas igitur inter substantias erit inter formas specificas.

Verùm cùm huiusmodi opinio multas habere possit difficultates, eam tanquam ab instituto nostro remotam relinquimus, & asserimus semper rem in idem incidere, quia specifica hæc forma cùm occulta sit, non possumus ab ea indicationem sumere; nam formæ rerum specificæ, vt plurimùm nos latent, & præsertim in proposito nostro H casu, in curatione scilicet huius febris malignæ vbi opus sēper ad eadē alexipharmaca, experiētia tantummodo inuenta recurrere. Sed quicquid sit de authoribus hanc materiam tractantibus, si cupitis videre eos, qui primam opinionem sequuntur cum suis fundamentis legatis Eustachium Rudium lib. de occultis morbis, Gerardum Columbam lib. de pest. febr. cogn. & curat. 23. & ex altera parte Sanctorium lib. 8. meth. cognoscendorum errorū pluribus capitibus, nolo equidem tēpus conterere circa hanc inutilem quæstionem; nam si vellem percurrere eorum fundamenta, & rationes, non sufficeret annus integer, idque esset cum pauca vestra vtilitate, cui maximè incumbo. Sed ad nostrum institutum rediens, dico febrem malignam (de qua sermonem institui) esse febrem putridam continuam à putredine in excellenti gradu ortam, qui gradus quia non cognoscitur, dicitur lædere à tota substantia, aut à qualitatibus occultis, per contactum mediatum contagiosa, hactenus de malignæ febris essentia, ad causas propero.

De causis febribus malignæ.

Duo sunt malignæ febris causarum genera in vniuersum; alterū est, ad quod cōmunes causæ tum pestilentium, & aliarū putridarū febrium, tum & ipsius malignę propriè dictæ, pertinent; alterum, ad quod propriæ, ac peculiares tantùm earundum malignarum referuntur, ea propter de causis primùm communibus, deinde de proprijs agam. E Causarum itaque communium aliæ sunt externæ, aliæ internæ, quarum aliquæ sunt efficientes, aliæ dispositiuæ. Omnium autem febrium putridarum causæ exteriores desumuntur à sex rebus non naturalibus tam necessariò, quàm non necessariò nobis occurrentibus; & febrium putridarum aliquæ esse possunt communes, & aliæ sporadicæ, inter has numerari potest febris maligna, vt supra ostensum est. Communibus febribus Hippocrates, & Galenus 1. epidem. com. 1. tex. 1. assignarunt tres causas exteriores, nempè aërem, cibum, & laborem; nam ab alimentis assumptis, à communibus laboribus, nec non & ab aëre fiunt cōmunes morbi. Alimenta, & omnia, quibus omnes vnum locum habitantes (siue ciuitas sit, siue oppidum) coguntur assumere, communia dicuntur; & victus omnibus communis esse censetur, at vbi sunt aliqui particulares cibi, & potus, quibus particulares homines eundē locum inhabitātes nutriuntur, dicimus eos peculiari vti victus ratione, & vtro cōtingat modo, alimēta vel bona sunt, & apta ad bonos gignēdos succos, vel è contra sunt praua, & succos ineptos nutritioni producunt. F

Si bona sint alimenta, & ijs homines moderatè, & temperatè vtantur, corporaque perpetuò difflentur fouentes aliquando sibi iecur, atque ventriculum, nulla febris, generari poterit, Galeno auctore lib. 1. de diff. feb. cap. 3. si verò praua sint, quemadmodum vbi præ inopia frumentorum coguntur vti tritico corrupto, aut (quod peius) putrefacto, necessum est, vt fiant praui, & morbosi apparatus in corpore, quos febres malignas sequi consueuerunt citra pestilentem aëris constitutionem, talesque febres malignas, & mali moris, appellant, quod docuit Galenus lib. de bonit. & vitio succo. cap. 1. 3. de præs. ex puls. cap. 4. Quòd si alimenta particularia sint vitiosa, ijsque particulares homines vescantur, fit quoque & apparatus prauus, sed particularis, quem sequi potest febris maligna, quæ ad morbos sporadicos, non ad communes referri

A ferri debet: neque hæc euenit nisi ijs, quibus oblata fuerint praui succi alimenta, potest que dici febris pestilens absque constitutione pestilenti nata, magis tamen propriè appellari debet maligna, & mali moris, quandoqnidem de ratione pestilentis veræ est, vt indifferenter omnibus inhabitantibus eundem locum, tam ijs, qui prauis alimentis vsi sunt, quàm ijs qui bonis victitarunt, contingat: contra verò maligna febris, & mali moris non nisi ijs, qui praua victus ratione siue spõtè, siue inuitè vsi fuerint, euenire potest.

Sed quamuis dixerimus superiùs ab Hippocrate, & Galeno tres causas morborum cõmunium afferri, nempe aërem, cibum, & potũ; nec non laborẽ; duæ tamen magis ad propositum nostrum faciunt, videlicet aër, qui nos circundat, cibusque, & potus; labor autem non cẽsetur causa in proposita febre maligna, nisi mediãte prauo apparatu. De aëre igitur tanquam de causa communissima loquentes, primò dicimus posse esse vtriusque febris propositæ causam, sed alia, & alia ratione; nam pestilentis febris est causa immediata, & proxima, febris malignæ mediante apparatu per cibos prauos inducto, ita vt dicendum veniat febrem veram pestilentem habere semper pro causa B efficiente aërem corruptum, prauaque putredine coinquinatum. Febrem verò malignam, aut mali moris absque pestilenti constitutione, fieri semper ab interna causa, nempe à prauorum succorum apparatu. Hæc tamen determinatio de vera febre pestilenti aduersari videtur Galeno, qui lib. 1. de differ. febr. cap. 4. scriptum reliquit febrem pestilentem veram, vt plurimùm fieri ab aëris inspiratione, quare dicendum est, quod si fit, vt plurimùm, ergo non semper (vt supra dictum est) ergo sequitur etiam, quòd fiat ab alia aliqua causa, quàm ab aëre.

Hic Galeni locus non ab omnibus scriptoribus eodem modo explicatur, hinc difficultates emergunt non spernendæ; nam plerique nec quidem negligendi authores in eam venerunt sententiam, vt existimauerint à prauis edulijs fieri posse veram pestem, vt Gerardus Columba Messanensis lib. de pestilentis febris cognitione, & curatione cap. 2. è contra alij contendunt eandem febrem pestilentialem, aut pestem veram nunquam posse euenire, nisi mediante aëris pestilentis constitutione. Locus igitur hic Galeni duobus modis enarratur; prioris enim sententiæ affectæ dicunt, illam particu- C lam (vt plurimùm) positam esse respectu prauorum alimentorum, & succorum ab ijs genitorum, ne scilicet à ratione causarũ excluderẽtur: alij è contra dicunt esse intelligendam de aëris ambiẽtis in nostrum corpus attractione. Primus itaque sensus est, quòd vt plurimùm febris pestilens fiat ab aëre, sed non semper; nam aliquãdo fit etiam ab alimentis prauis, hoc est ab humorum prauorum apparatu ortum ducente ab alimentis prauis, & corruptis. Cùm igitur febris pestilens vera fieri possit à prauis edulijs, & ab aëris constitutione pestilenti, dicendum erit, vt plurimùm eam fieri ab aëre, rarò ab alimentis prauis. Iuxta secundam sententiam particula (vt plurimum) intelligi debet diuersarum partium respectu, à quibus in corpus nostrum aër attrahitur, sunt autem huiusmodi partes, os, aspera arteria, & pulmones ex vna parte, nec non arteriæ omnes, quæ ad vniuersum corporis habitum terminantur: ex altera modus aëris attrahendi per partes superiores iam dictas appellatur inspiratio; modus attractionis per arterias dicitur perspiratio; arteriæ enim dum dilatantur, & ipsæ intrò trahunt aërem.

Stante hac partium aërem intus corpus trahentiũ enumeratione, cùm longè maior D aëris copia attrahatur per inspirationem, quàm per perspirationem, dici potest, vt plurimùm fieri pestilentem febrem per inspirationem, vt minimùm verò per perspirationem. Quare Galenus inspiciens ad inspirationem dixit febrem pestilentem, vt plurimùm fieri ab inspiratione. Authores igitur secundæ sectæ supponunt febrem pestilentem veram fieri ab inspiratione, & à perspiratione: ab inspiratione quidem, vt plurimùm, à perspiratione verò nonnunquam, & ratio est, quia longè maior copia aëris infecti per os, perque asperam arteriam ad pulmones, & ad cor attrahitur, quàm per arterias. Primæ verò opinionis Authores putant febres pestilentes veras fieri etiam posse, sed rariùs à prauis edulijs, hoc est ab apparatu quodam facto à prauis succis, ab aëre autem intrò attracto plerumque.

Non desunt, qui has opiniones inter se contrarias cõciliare tentent, facta aëris pestilẽtis duplici cõsideratione, primò siquidẽ modo aërem pestilentẽ considerãt, quatenus est secundùm totam sui substantiam corruptus, coinquinatus, & maximè pestilentialis.

Secundo modo, quatenus est in statu quodam non adeo prauo, vt sit secundùm sui substantiam corruptus, sed sit ad talem corruptionem dispositus, siue id ei contingat ratione nimiæ humiditatis, vel caliditatis, vel quòd aliunde praua aliqua seminaria cõtraxerit. Primo, inquiunt, modo, vt plurimùm facit febrem veram pestilentem, secundo modo, non vt plurimùm; nam plerumque febrem ex putredine humorum in corpore existentium inducit. Sed horum determinatio nihil concludere videtur; nam adhuc relinquitur dubitandum, vtrum in aëre disposito tantùm ad pestilentem constitutionem, in quo vt plurimùm fiunt febres putridæ, fieri quoque possit quandoque febris vera pestilens, quod est id, quod ex hoc loco quæritur.

Puto equidem ad hanc difficultatem de medio tollendam fieri oportere aëris status considerationem hoc modo; aër vel in suo statu naturali reperitur, vel in statu præter naturam: vt sit in statu præter naturam dupliciter contingere potest, primò in pestilenti constitutione, secundò quando tempora anni non seruant suam naturam; hoc supposito dico, in quacunque constitutione fuerit aër, siue naturali, siue præter naturam, posse fieri febres pestilentes, & pestem ipsam, diuersa tamen ratione. Et primò vbi in suo statu sit naturali, potest pestem, & febrem pestilentialem per se producere, atque per accidens, per se quidem sola calefactione, vt contingit in summo æstu diebus canicularibus, idque tribus modis. Primo modo per contactum; nam cutem, quæ primò illi occurrit, calefacit, inde subiectas partes, quæ calefactæ, alias successiuè calefaciunt, vt tandem vniuersum corpus calefiat, atque ita cordi communicetur summa illa caliditas. Secundo per inspirationem, aëre calido intrò ad pulmones mediante ore, & aspera arteria attracto, inde ad ipsum cor: tertio, per arteriarum dilatationem, hoc est per perspirationem; nam hæ dilatatæ non modò aëris caliditatem hauriunt, verùm (vt docet Galenus) etiam attrahunt aliquid de aëris substantia nos ambientis, quibus cor ijs consentiens afficiunt, & calefaciunt, & his tribus modis cor nostrum ab aëre afficitur, & incalescit, ita vt inducat non tantùm febrem malignam, sed pestilentem.

Per accidens verò aër summæ putredinis est causa, & putrefactionem excitat in corporibus nostris duobus modis, vel ex se, vel ex admistione halitus, aut corporis putridi, aut inquinamenti pestilentis. Ex se, trifariam, primùm, quando corpus non transpirat, hoc est, quando obstructum, vel adstrictum fuerit; secundò quando excrementis, & succis ex praua victus ratione contractis plenum est, quia cùm corpus difflari non possit, humores collecti facilè putrescunt, si potissimùm aër ambiens ita immoderatus fuerit, vt innati caloris vires frangat; tum quia vbi recrementis scateat corpus, ex qualibet leui occasione humores putrescunt, non secus atque esca ignem recipit. Tertio modo, quando aër suffocatus est, vt contingit in illis, qui sub exiguis, aut arctis locis habitare sunt coacti, æstiuo potissimùm tempore, vt sunt tuguriola, vel angustissimæ domus, in quibus inest habitantium multitudo; nam tunc perspiratio, & respiratio difficilis redditur, vnde potest febrem pestilentem, hoc est malignam creare. Est etiam aër putredinis author, cùm halitus permixtos habet, & à putredinosa exhalatione est infectus, quemadmodum contingit, vbi cadauera multa manent insepulta, vt in bello, vel si à paludibus, vel cloacis prauæ exhalationes eleuantur; tunc enim aër corrumpitur secundùm sui substantiam, fitque constitutio pestilens; & his omnibus modis aër esse potest febris pestilentialis, & pestis causa.

Quòd autem aër extra suum statum naturalem existens possit pestem inducere, & febrem pestilentialem, non videtur multa probatione egere, cùm sit vna ex propositionibus notissimis, sed quòd aër secundùm naturam se habens, hoc est dictu sola qualitate affectus, possit id efficere, non tam clarum videtur, quod tamẽ verissimũ esse multa grauissimorum virorum testimonia demonstrant, inter quos est omnis medicinæ parens Hippocrates id ipsum 1. epid. in proœm. confirmans, cuius sententiam non modò Galenus in commentario, verùm etiam & Thucydides lib. de bello peloponnesiaco, amplexus est, & Fabius Paulinus in eiusdem Thucydidis præfatione scribit hoc idem ab omnibus tam Medicis, quàm Philosophis, & Historicis esse confirmatum, si præcipuè adiunctam habeat humiditatem, cùm igitur aër in sua substantia naturali consideratus possit tribus modis, vt dictum est, inducere febrem pestilentem, & pestem ipsam per contactum, per inspirationem, & per perspirationem, aër inspiratus dicitur esse

causa

A causa febris pestilentis, vt plurimùm, eò quòd per inspirationem maiori caliditate afficiatur cor, quàm fiat per contactum vnius partis ad alteram, aut per arteriarum dilatationem, & intrò ad cor ipsius aëris substantiæ attractionem, & hoc modo aër per se potest dici febris pestilentis causa.

Sed quispiam dicet obseruari sæpè in locis quibusdã vagari febres malignas absque notabili aëris temperiei mutatione, quare non videtur dicendum aërem esse febris malignæ causam. Huius argumenti solutio ex superiori aëris discursu eligi facilè potest; aliud enim est loqui de febribus malignis communibus, quas endemias vocant, aliud est loqui de sporadicis, quæ & peculiares appellantur: si sermo sit de prioribus, nunquam fieri possunt absque aliqua aëris inconstantia, & inæqualitate, quæ præsertim modò ad calidum, modò ad humidum vergat, proque praui apparatus diuersitate, non modò malignæ, sed quoque pestilentes fieri possunt; temporeque autumnali sæpiùs ob sui inæqualitatem huiusmodi febres vagantur, & in locis australibus ventis subiectis, vt est Messana. At si sermo sit de sporadicis, aër non dicitur causa; nam ea est propria, &

B singularis victus ratio eius indiuidui, quod eam patitur.

Post aërem inter causas externas occurrunt alimenta, quæ esse possunt tam boni, quàm praui succi, in quibus consideranda sunt quinque, vt audiuistis in tractatu de causis putredinis in genere, nempe substantia, quantitas, præparatio, tempus ingestionis, nec non ordo, quorum nomine fieri potest prauus apparatus in corpore, & eò magis, atque faciliùs, si potus sint aquæ lutulentæ, vel fæculentæ, vt sunt aquæ paludosæ, stagnantes, piscinarum, & etiam quorundam puteorum. Febris huius causæ sunt quoque non modò duæ iam dictæ res non naturales, nempè aër, & alimenta, sed etiam omnes aliæ tam necessariò, quàm non necessariò nobis occurrentes: præsertim si his quispiam immoderatè, ac intempestiuè vtatur, vt sunt immoderatæ vigiliæ, immoderatus somnus, otium, intermissum exercitium, immoderatus motus, tam corporis, quàm animi, immoderata excrementorum euacuatio aut eorundem retentio, immoderatus balnei aquæ dulcis vsus, & plura alia, quæ possumus euitare, & hæ sunt causæ febris malignæ externæ breuiter, & compendiosè enarratæ.

C Circa internas modò versandum est, quæ ad duo capita reuocantur, cùm aliæ ex his sint, quæ malignitatem, seu putredinem malignam efficere possunt, aliæ verò per accidens; & rursus eorum, quæ per se faciunt, aliæ remotiores sunt, aliæ magis propinquæ. Remota causa est obstructio, quæ fit à causis propositis, proxima verò est prohibita transpiratio. Rursus inter causas per se efficientes proximiores duæ aliæ enumerantur, quarum vna antecedens, altera coniuncta vocari consueuit, quæ & continens immediata, & proxima à quibusdam vocatur, de qua quidem non desunt lites, & discordiæ, alijs negantibus in via Galeni eam dari posse, è contra probantibus alijs à Galeno cognitam, & traditam fuisse, sed quicquid fit, ad faciliorem addiscentium intelligentiam nos eam admittimus, dicimusque in febre maligna eam dari, non secus atque diximus dari in alijs febribus putridis Decade 5. cap. 10. Verùm quænam hæc sit, & in quo loco contineatur, non omnes Auctores sunt eiusdem sententiæ. Et quod ad naturã ipsius spectat, licet omnes concedant malignitatem esse in humoribus actu iam malignis factis; sunt tamen diuersi in determinanda ipsius natura, vt etiam superiùs tetigimus;

D nam alij dicunt eandem prouenire ab excellenti quadam putredine, vt scilicet humores adeò putruerint, vt sint corrupti: quare secundùm hos putredo nihil aliud est, quàm humorum corruptio, & humores hoc modo corrupti sunt febris malignæ immediata, & proxima causa. Alij verò putant malignitatis subiectum esse humores putridos, sed in excellenti putredinis gradu veneno admodum simili.

Alij rursus scribunt humores esse mutatos in veneni naturam, qui adhuc sunt inter se discordes; nam aliqui existimant humores primùm mutari in venenum, quod deinde putrescens in hanc degenerat venenatam putredinem: aliqui è contra dicunt primùm putrescere humores, deinde degenerare in venenum. Qui venenum esse putant, dicunt re vera posse generari in corpore nostro venena; alij è contra putant putredinem hanc similem esse venenis, non autem posse generari venena in corporibus humanis autumant, sed quid venenis simile. Non desunt ex vtraque parte rationes, & Galeni authoritates, nec non & aliorum grauissimorum Doctorum, quòd si vtriusque opinionis

funda-

fundamenta in medium afferre vellem, adeo fusus esse deberem, vt vobis nauseam, G molestiamque parerem, antequam à limine benè salutassem. Si vobis per otium licet, peruoluatis authores hanc materiam tractantes, Augenium nempè, Mercurialem, Paulinum in Thucydidem, Massariam, Rudium, & vestrum Gerardum Columbam, qui aduersus hosce authores, & alios etiam scitè, eleganterq; disputat duobus libris illis, quos inscripsit de febrium pestilentialium cognitione, & curatione, à quo se defendit Augenius: verùm in ea disputatione Gerardus videtur reportasse ex sententia Paulini victoriam, ac palmam: hæc de malignitatis causis.

De loco autem, in quo humores tales causæ coniunctæ rationem habentes contineantur, neque omnium eadem est sententia, alijs existimantibus in cauitatibus, seu ventriculis cordis contineri, alijs verò non ibi, sed in venis magnis, quæ propè cor sunt. Sed paucissima, vel nullius momenti hæc differentia esse videtur, cùm tam in corde, quàm in venis, quæ prope illud sunt, cōtineri possint, non secus atque de vera pestilenti statuit Galenus 3. de præsag. ex pulsi. cap. 3. in qua vtrobique potest huiusmodi materia residere, quod experientia quoque confirmat; nam videmus aliquos citò interire, alios non tam citò, quinimò horum obseruamus plures ad salutem restitui. Qui breuissimo tempore intereunt, illi sunt, in quibus materia in ventriculis cordis continetur: H qui verò tardiùs, collectam habent materiam in venis maioribus, quæ propè cor sunt; qui sanantur, materia ijs continetur in venis, quæ non tam propinquæ sunt ipsi cordi, sed quæ inter alas, & inguina protenduntur.

Causa antecedens est quiuis humor in massa sanguinea contentus, siue bilis sit cuiuscunque differentiæ, siue sanguis, siue pituita, siue melancholia; huiusmodi enim febris (vt supra etiam diximus) nullum sibi determinat humorem, sed indifferenter ab omnibus seiunctim, & coniunctim fieri potest; quamuis frequentiùs humorem biliosum cum aliquali humoris pituitosi admixtione sibi præscribat, ex cuius mixtione solet illa febris generari, quam Hippocrates 2. sect. epid. 1. tex. comment. 24. πυτῶσιν, vocauit, de qua loquens Galenus in commentario dicebat procreari non posse ex vnico succo, sed pluribus, modumque generationis addens, inquit, *quorum calidior quidem febrem accendit acutam, atque celeriter desinit, quæ vbi corpus prehenderit, vt frigidiores tum corrumpantur, tum putrescant, euenit: deinde ita rursum accendantur, ex facta placatione, idest, veluti requie, & imminutione febris, deterior autem priore talis efficitur febris, quod vires iam ex infestantibus fatigatas offendit, nempe etsi magnitudine æqualis fuerit, quòd multò magis fatigabit validiores quidem vires, magis autem imbecillus constat omnibus.* Massa igitur humorum causa antecedens est in hac B febre, neque vnquam ab vnico humore fieri, nisi à prædominio obseruatur, sæpe synochæ imaginem habet, sed falsò, quia cum sanguine alij humores putrescunt. Notat Mercurialis lib. de febre maligna, quòd quando Hippocrates, 3. in 3. epidem. in illa pestilenti cōstitutione vagatas fuisse febres tertianas, quartanas, quotidianas scripsit, id fecisse, ait, non quòd re vera essent tales, sed quòd ratione humoris putrescentis prædominium habentis videbantur tales. Et hæc de causa coniuncta & antecedente.

Sunt modò causæ, quas dispositiuas appellauimus, quæ sunt res naturales, quatuor numero, nempe temperamentum, seu complexio corporis totius, habitus eiusdem, ætas, & sexus: corpora igitur, quæ calido, & humido temperamento sunt prædita, quemadmodum initio lectionum de febribus putridis in genere, tam ex Galeni, quàm ex Auicennæ sententia vobis demonstraui, putredini obnoxia quàm maximè sunt, & F per consequens etiam febribus malignis propensa, quæ ex maligna quadam putredine fiunt. Habitus etiam corporis huic febri occasionem præbere potest, cùm corpora pinguia, & crassa, apta sint receptioni huius febris, præcipuè si obstructa, atque adstricta fuerint; nam obstructio (vt habuistis) est prohibitæ transpirationis causa. Vbi igitur habitus corporis obstructus est, aut adstrictus, vel etiam natura densus, faciliorem aditum præbet huic propositæ febri. Hinc Mercurialis loco citato dicebat se semper timere de malignæ febris aduentu, quoties aliquis huius complexionis, & habitus ad curandum ei proponeretur aliqua alia febre correptus. Quod ad ætatem spectat, calidiores sunt magis obnoxij, vnde pueri, adolescentes, & iuuenes, his febribus frequentiùs laborant, quàm viri, & senes, non solùm quòd plùs caloris habeant, sed quia etiam

inordi-

inordinatiùs viuant, succisque prauis magis repleantur. Inter sexus, viri faciliùs incurrunt has febres, quàm mulieres, tum quia calidiores sunt mulieribus, tum quia non tam ordinatè viuunt, ac mulieres. Sunt & causæ quædam præternaturales, inter quas occurrit retentio mensium in mulieribus: in viris autem sanguinis cohibitio importunè, & intempestiuè, à quacunque causa prodire consueuerit, aut à quacunque parte. Febres etiam diuturnæ à Medicis perperam curatæ, vel ab ipsis ægrotis neglectæ possunt in malignas conuerti, inflammationes quoque partium internarum, vt contingit in febribus epialis. Et hæc de causis.

De signis febris malignæ.

Si qua febris est ad sui cognitionem industria, ac diligentia opus habens, Medicique exercitatione, hæc sanè ea est, quam nunc cognoscendam proponimus: quandoquidem Prothei in modum varias effigies præsefert, non modò ipsos ægrotantes, sed non nunquam etiam elegantissimos Medicos decipiens; interdum enim leuiter admodum, atque latenter inuadit, vt non modò prima, sed ne vix quidem altera die dignoscatur,
B etiam si simplex sit febris, & quamuis Gal. 2. de cris. cap. 9. scribat febrem simplicem in prima visitatione à Medico cognosci debere, compositam verò in secunda die, præsens tamen febris proposita maligna, cùm non habeat sibi præscriptam, ac determinatam speciem (vt supra dictum fuit) maximam habet difficultatem. Reliquæ verò simplices febres, cùm propriam habeant ideam, videlicet vel tertianæ, vel quartanæ, vel quotidianæ, facilè in prima visitatione dignoscuntur; ad habendam igitur febris huius tam difficilis cognitionem, opus est (vt Galenus dicebat libro, & capite præcitato,) τεχνεύειν, idest, arte vti, atque magna solertia, vnde Mercurialis lib. 7. de febr. cap. de signis febr. malignæ, dicebat, nihil difficiliùs esse in omnibus, quæ circa huiusmodi febrem versantur, nihil grauiùs, aut vtiliùs excogitari posse, quàm exactè prima die hanc ipsam dignoscere, & ab alijs sui generis distinguere, ne quid incõsideratè fiat, aut prætermittatur. Vt verò artè vtamini ad venandam ipsius naturam, opus est vobis sua symptomata rectè contemplari, tam in actionibus, quàm in excretis, nec non & in qualitatibus, seu in affectibus corporis. Deinde obseruandum quæ iuuent, aut noceant,
C nec Archigenis coniecturam negligere oportet, quæ desumi solet à morbis tunc temporis vagantibus.

Primò igitur contemplemur symptomata in actionibus animalibus, vitalibus, & naturalibus. Inter alia symptomata ad animalem functionem spectantia est inquietatio, quam Græci, & Hippocrates potissimùm, & Galenus δυσφορίας, & ἀχαρίας vocarunt, hoc est inquietudinẽ quam aliqui esse propriũ huius febris symptoma opinati sunt. Verùm inquietatio in febribus, à pluribus causis posse euenire apud Galenum diuulgatissimum est; nam humores biliosi contenti in ventriculo inquietudinem faciunt, 1. prognost. tex. 16. deinde alimentum intempestiuè ægris oblatum, & ab his acceptum, 2. acutorum 44. inquietudinis est causa. Nonnunquam in morbis, qui ad crisim tendunt inquietudo præcedere solet rigorem, vt colligitur ex 1. prorhet. comment. 27. fieri quoque potest inquietudo ob virium languorẽ, vt ab eodem Galeno colligitur 1. progn. citat. idemque testatur non rarò reperiri ægrotantes molliores, qui à quauis leuissima causa vincuntur, & inquieti redduntur.

D Ex prædictis inquietudinibus nulla potest significare malignam febrem nisi ea, quæ ortum duxerit ab humoribus calidis contentis in ventriculo, & hypochondrijs, sed ebullientibus; in illis enim maximum fit incendium, quod cordi communicat tantam læsionem, vt ægrotantes nequeant se in vno loco continere, & in quauis figura conflictari se percipiunt, hinc coacti sunt ex vno in alium locum se conferre, sæpeque transmutari, & talis inquietudo esse poterit malignæ febris signum, vnde idem Galenus 2. in 1. epid. 25. dicebat, malignis morbis hoc fieri constat, vt parum remittantur, & citò ex remissione violentiùs inuadant. Si igitur inquietudo aliqua statuenda sit pro signo febris malignæ, nulla alia esse poterit, quàm iam dicta, quamuis inquietudo ex languiditate virtutis à febre ab initio facta malignitatem videatur certissimam demonstrare.

Estque immoderata vigilia, aut delirium, quæ videntur esse malignæ febris symptomata, cùm tamen nullum horum duorum nec disiunctum, per se consideratum possit

esse

esse symptoma proprium, nisi vbi ambo coniungantur inquietudini prædictæ. Est G præterea inter symptomata oris superioris ventriculi, & præcordiorum diuulsio, frequens & inordinata horripilatio, totius corporis grauitas, lassitudo, respirandi difficultas, impotentia ad vigilandum, partium extremarum refrigerationes, quæ tamen omnia consideranda veniunt, simul & ea quæ 1. epidem. 2. sect. tex. 75. ab Hippocrate narrantur, quibus nonnunquam succedit obliuio, aut insipientia, quæ omnia ostendunt prauam simul, & malignam subesse qualitatem: & hæc pertinent ad actiones animales.

Ad functiones naturales pertinere possunt sitis, atque fames, & sitis aliquando intensa est, inextinguibilis, atque intolerabilis, quæ si statim amittatur, ita vt æger obseruetur post maximam sitim incidere in siti carentiam, certum est malignitatis signum; indicat enim caloris naturalis extinctionem; nam sitire, atque carere siti, si vtrumque modum excesserit pessimum esse signum ab Hippocrate habetur. Cibi quoque inappetentia, eiusdemque fastidium, & abominatio, nausea, & vomitus sunt summæ malignitatis signa certissima; nam rationi consentaneum est ab illis magnis vasis, quæ H subiacent ventriculo in regione pancreatis existentia, aut illi propinqua, materiam putrefactam, malignam corruptam, aut venenatam contineri, à qua praui vapores eleuentur, ventriculi os superius afficiētes, & praua inducentes symptomata iam dicta, & præter ea lipothimiam & syncopem, & hæc sunt symptomata tam in animali, quàm in naturali facultate consideranda.

Quod ad vitales facultates attinet, inter alias primas partes sibi vendicat pulsus, qui cùm à corde, & arterijs proficiscatur, & febris maligna cor primò afficiat, calorem extraneum inducens siue putredine in excellenti gradu, siue corruptione, aut venenositate, vel qualitate pessima occulta tam respectu corporis humoris putrescentis, quàm ratione exhalationis ab ea eleuata, & vt ipse afficiatur maximè rationi consentaneum est, vnde nec mirum esse debet si pulsus in maligna febre fiant diuersi, parui, frequentes, & debiles. Ab Hippocrate 3. in 3. epid. tex. comment. 75. recensentur ægrotantes febre maligna, & pestilenti laborantes, in quibus obseruantur pulsus languidi; & quædam continua inæqualitas, quæ ex pugna contractionis, dilatationisque pulsus in- I insurgit; nam velocior, & maior est contractio dilatatione, quod quamuis commune sit cum alijs febribus putridis ob necessitatem se à fuliginibus exonerandi, nihilominus ob prauam, & malignam qualitatem, quam pulsus in huiusmodi febre maligna præsefert dictu ineffabilem, ab alijs febrium putridarum pulsibus longè diuersus est. Quare non satis mirari queo, vnde illa tam diuulgata propositio emanauerit, videlicet, quòd in pestilenti febre, pulsus bonus, & bona vrina appareat, tendente ægroto ad mortem, quod signum adeo à quibusdam certum habetur, vt velint esse proprium, & pathognomonicum malignarum febrium signum, inter quos est Theodorus Angelucius in libro de maligna febre cap. proprio, & plerique alij id, vt verum attestantes.

Spero tamen me ostensurum vtrumque esse falsum, quamuis scripserit Mercatus, in huius febris initio pulsum connaturalem esse, aut ab eo parum diuersum, ob inæqualem cordis affectum. Primò enim demonstrare conabor fieri minimè posse, vt in febre maligna pulsus possit vnquam esse similis pulsui sanorum. Iam verò cùm propriū illud sit, quod de omni, & secundùm quod ipsum prædicatur, si talis pulsus esset proprius febriū K malignarum, omnes febres malignæ semper eum pulsum haberent, quod falsum esse Hippocratis auctoritate, experientia, & ratione, ostendo. Et primò Hippocrates in tot ægrotis maligna febre laborantibus nullam huius pulsus mentionem habuit, deinde experientia ostendit id falsum esse, cùm plures, atque plures malignæ febres obseruentur quotidie, quæ pulsum huiusmodi minimè habent. Ratio est, quia adhoc, vt fiat pulsus similis naturali, opus est, vt sit, vel ratione vehementiæ, vel celeritatis, vel crebritatis, vel magnitudinis, & suorum contrariorū, ita vt pulsus moderatus sit in celeritate, & tarditate, frequentia, & raritate, vehementia, & languiditate, magnitudine, & paruitate; nam pulsus naturalis moderatus est in hisce omnibus differentijs, at nullus pulsus in febre potest esse talis, ergo nullus pulsus febrium potest esse similis pulsui naturali, quod confirmo à velocitate cordis motus primùm enim cordis substantia à calore febrili recipit celeritatem; hoc enim habet cor, vt à febre celeriter moueatur, docente

Galeno

A cipit celeritatem; hoc enim habet cor, vt à febre celeriter moueatur, docente Galeno pluribus in locis, ergo cor in febre, seu in febrientibus mouetur celeriori motu; quare & pulsus erit semper in febre celer, non igitur erit similis naturali (febris enim à celeritate motus pulsus dignoscitur magis, quàm ab alijs pulsuum differentijs) quare febris, vt febris semper celerem pulsum habet, neque in frequentia potest esse similis naturali, cùm in febre obseruetur frequens proportione respondens celeritati, quod etiam dicendum est de alijs differentijs. Quare non potest dari in febriente febre putrida pulsus, qui celeritatem non habeat, & frequentiam præsertim in principio, multò minùs in maligna.

At fortasse quispiam dicet fieri posse, vt detur pulsus similis naturali ea ratione, qua scripsit Galenus lib. 3. de præsag. ex pulsib. cap. 3. vbi considerans materiam intra cordis cauitatem contentam, & cordis ipsius substantiam dicit, materiam intra ventriculum cordis esse frigidam, ratione cuius temperatur cordis caliditas, inde succedit motus cordis, & arteriarum temperatus, quasi ad statum naturalem perueniens, & hoc B modo pulsus dici potest similis naturali; quam rationem admittit Mercatus ad probandum pulsum esse connaturalem in tali febre. Verùm si rectè rem ipsam consideremus, videbimus eundem Galenum lib. 1. de differ. pulsf. cap. 3. inæqualem hanc cordis intemperiem in tres differentias diuisisse, vt rectè elegantissimus Saxonia animaduertit; prima est, vt tanta sit solidorum cordis caliditas, quanta humorum contentorum frigiditas; secunda, vt cordis calor aliquando superet humorum frigiditatem; tertia, vt eiusdem calor superetur à contentorum frigiditate.

Quare cor calidius, quàm sint humores frigidiores, poterit pulsus maiores parere, celeriores, ac crebriores; à caliditate enim dictum est fieri pulsus celeres, & frequentes: è contra verò si humores frigidiores sint, quàm cordis calor, fient pulsus tardi, parui, aut saltem in celeritate moderati, at quando ex æquo sunt, vt tanta sit frigiditas in humoribus, quanta sit caliditas in substantia cordis, cap. 4. libri citati dicit Galenus pulsum futurum in magnitudine, celeritate, & crebritate moderatum, ita vt ad faciendum pulsum moderatum in tribus illis differentijs opus sit frigiditatem materię in corde C de contentæ æqualem esse caliditati, quæ est in substantia cordis: quam rem paulò post animaduertens subsistere minimè posse, quasi palinodiam canens, inquit, celeritati accidere incremẽtum, etiamsi cordis caliditas non superet humorum frigiditatem, & ratio est, quia cordis corpus est ea calore proprio ad motum adeo procliue, vt cæteris paribus semper celeriorem reddat pulsum: hincque infert primam pulsus mutationem fieri ad celeritatem, cùm cor primariò sit calidum, ad magnitudinem autem, aut frequentiam secundariò.

Ex his luce clariùs apparere omnibus poterit, rem admodum difficilem esse (ne dicam impossibilem) coniungere hanc inæqualem intemperiem in corde, vt inde ex hac contrarietate fiant pulsus similes sanorum pulsibus; nam ad attemperandam cordis caliditatem, quæ secundùm ipsius naturam velociter moueri est apta, opus est, vt frigiditas in humoribus sit magna, & eò magis si debet adæquari caliditati, quæ à febre illi superuenit, quæ an in ventriculis cordis talis dari possit, difficilè est admodum indicare. Cæterùm cùm ad febrem, vt febris est, sequantur pulsus magni, celeres, atque crebri, D paruos, tardos, & raros fieri à cõtraria causa est necesse, idest à frigiditate; refrigeratio verò fit vel à causa naturali, vel non naturali, vel præter naturam. In febre, de qua loquimur, non potest esse refrigeratio, nisi à re præternaturali, à copia nimirum cacochimiæ prauæ, & frigidæ, à qua temperetur substantiæ cordis intemperies calida; at vbi supponatur tanta materiæ frigidæ copia in vẽtriculis cordis, tunc fient pulsus parui, & rari, qui non erunt similes naturalibus, nisi in raritate, & tarditate, eò quod à frigiditate humoris intus contenti attemperabitur cordis tum naturalis, tum extranea caliditas, quam à febre habet, id quod esse non potest, si rectè consideretur, sequitur igitur in febribus malignis non posse dari pulsum similem naturali.

Mercatus tamen scribit ex inæquali cordis affectu sæpè hunc pulsum naturali similem euenire in febribus malignis, quod si concedatur, erit inquirendum, cur in febribus tertianis extensis, aut in hemitritæis, aut etiam in quotidianis ex materiæ pituitosæ accessione, & putrefactione procreatis non fiat huiusmodi intemperies, ex

duabus illis contrarijs intemperiebus, cùm non sit maior ratio vnius, quàm alterius febris; nam vtrobique colligi potest humor frigidus in vētriculis cordis. Accedit, quòd huiusmodi pulsus non possit fieri in omnibus febribus malignis, sed tantùm in illis, quæ fiunt ex materia frigida: quare nec huiusmodi pulsus esse potest febrium malignarum proprium signum, vt prædicti authores autumant. Deinde ex Galeni sententia probatur febres pestilentiales non habere huiusmodi pulsus similes pulsibus naturalibus, lib. 3. de præsag. ex pulſ. cap. 7. nam dicebat loquens de ipsis febribus malignis, quæ ortæ sunt ex putredine humorũ, pulsum vtrumq; motum habere celerem, tam contractionis, quàm dilatationis. Præterea celeritatem ex æquo mutant, tum externæ quietis, tum internæ: in initio accessionis non perinde, sed magis augent contractionis celeritatem: in incrementis tùm hanc, tum etiam externam quietem plurimùm concitant, vt pulsus in illa creberrimus videatur. Et in fine sexti capitis dixerat Galenus his verbis: *at super ora summatim repetamus, ac de omnibus febribus dicamus*, sed locutus erat de febribus pestilentialibus in superioribus, de quibus dixerat febres pestilentes ab humorum ingenti putredine ortum ducentes celerem pulsum, atque crebrum, tam respectu contractionis, quàm dilatationis habere, cum hac differentia, vt in principio accessionis contractio celerior dilatatione fit, in augmento verò celerrimus, atque creberrimus. Ex Galeni igitur sententia febres pestilentes à putredine ortum ducentes pulsus habent inæquales, celeres, & frequentes, non igitur ex ipso Galeno dicere possumus pulsus febrium malignarum esse similes pulsibus sanorum.

Sed aliud est loqui de febribus putridis malignis humoralibus, aliud est loqui de febribus pestilentibus hecticis; pulsus enim æquales pulsibus sanorum reperiuntur quidem in febribus pestilentibus hecticis, nequaquam in febribus malignis, & pestilentibus putridis; nam Galenus apertè scripsit pulsus similes sanorum in febribus hecticis esse, vt apparet ex verbis ipsius, lib. citato cap. 3. quæ sunt. *Quod verò in sermone præterimus vbi aër, quē spirādo attrahimus, infectus putredine fit, & putredo corpus cordis affixerit, illi pulsus fiunt*, quos scilicet supra memorauerat, qui similes sanis videbantur prestātissimos Medicos decipiētes, & paulò post subiūgit: *nec iam quicquā habet admirationis, si eos pulsus, quos memorauimus, tali affecta peste habeant, nec si pestilentem respirationē, nec si omninò morituri sunt, quam enim excogites medicinam ad putredinem, quæ in corde fit?* hoc est dictu, quæ attingit cordis substantiam. Pulsus igitur tales fiunt in pestilenti constitutione in febribus hecticis, nequaquam fieri possunt tales, si humores, qui in cordis ventriculis sunt, attigerint, & per consequens neque moriantur ægrotantes, ex quo discursu, & verbis Galeni facilè colligere est hos pulsus fieri in febribus hecticis.

Pulsus igitur similes pulsibus sanorum fiunt in febribus hecticis ex sententia Galeni, Angelucius tamen, qui ex professo tractat de febribus malignis, mordicùs contendit pulsum similem pulsibus sanorum esse signum febrium malignarū pathognomonicum, quod re vera falsum esse demonstratum est, & quamuis cōcedamus hunc pulsum fuisse à Galeno animaduersum in febribus pestilentibus hecticis, quemadmodum vel grauissimi authores testantur, vt Massarias, Altimarus, Assurtus, & plerique alij; potest tamen habere magnas difficultates, quæ elici possunt ex superioribus, sed ad propositum non faciunt meum. Concludo in febribus malignis ab humorum prauitate ortum ducentibus fieri minimè posse, vt pulsus fiat similis pulsui sanorum, & hæc de actionibus læsis.

Modò videndum est, quæ in excretis symptomata fiant, inter hæc excreta occurrunt primò vrinæ examinandæ. Deinde maculæ per vniuersum corpus sparsæ, quæ impropriè ad excreta reducuntur. De vrinis tractantes multi authores, nec quidem infimi nominis attestantur vrinam in febribus malignis similem vrinis sanorum esse, multasque ad id probandum rationes adducunt. Primò dicunt, quòd in febre maligna duo continentur, putredo nempe, & venenositas, at non fit operatio per putredinem, sed per venenositatem, ergo non afficiuntur vrinæ. Probant hanc consequentiam, quia operatio, hoc est agitatio, seu mutatio in vrina non fit per putredinem, sed per venenositatem tantùm, etiam si contineatur vtraque in venis; nam ad efficiendam commotionem, & mutationem in vrinis requiritur putredo, non venenositas, quæ est qualitas minimè afficiens vrinam: assumptum probant hac ratione, putredo est pauca, & sic non potest notabilem facere commotionem in vrina, materia verò peccans veneni naturam

A ram, modum agendi, atque ipsius efficaciam repræsentans non potest in vrina determinatam mutationem facere ergo, &c. Assumptum hoc clarum est, quia cùm vrina contineatur in ijsdem locis, in quibus humores putrefacti continentur, aptaque sit corruptioni, & putrefactioni, vbi corrumpuntur humores, in consortium ipsam vrinam trahi est necesse. at per suam venenositatem tantùm, non per putredinem agit hæc materia maligna, quæ non est apta corrumpere vrinas, quare sequitur in hac febre eam ipsam vrinam intactam permanere, & similis vrinæ sanorum esse dicitur; & dato, quòd sit multa putredo, calor naturalis imbecillus est, neque potest eam commouere, nec coctionem tentare, hinc febris exigua, atque mitis apparet, quamuis exitialis sit, vt apud Hippocratem Hermocrates, qui aut nihil, aut saltem parum febrire videbatur. Quando verò calor naturalis valet, exagitat materiam, à qua vrina inficitur, non secùs atque euenire solet in generatione puris, in quo succedit febris & vigilia.

Alia ratio est, quia maligni humoris materia non est in gibba hepatis regione, à qua vena caua ortum ducit, sed in concaua tantùm, hinc est, quòd vrina nihil afficitur. B Tertiò, tāta est malignitatis eius vehemētia, vt natura ad pugnā venire minimè audeat. Quartò, quia venenositas nondum attingit cordis regionem, & dato, quòd putredo existeret in corde, nequaquam in iecur, aut venas ipsius propulsa est. Sunt denique qui dicant, id euenire, ratione viscositatis, & crassitiei in humorum massa existentis à quibus turbantur humores illæsa prorsus, manēte vrina. Alij tandem putant id referendū esse in grauem obstructionem, quæ non permittat aliquid, nisi puram vrinæ substantiā descendere ad vrinæ vasa. Est tandem & Galenus, qui hanc opinionem confirmare videtur 3. de præsag. ex puls. cap. 3. istæ sunt rationes, quæ ab Authoribus adducuntur tenentibus in febribus malignis, seu pestilentibus vrinam simillimam esse vrinæ sanorum, qui neque inter se circa modum ipsius conueniunt, cùm alij dicant talem vrinam semper reperiri in maligna, & pestilente febre; alij verò è contra dicunt in quibusdam tantùm, omnes tandem prædictis aut similibus rationibus vtuntur ad suam opinionem confirmandam.

Pro solutione tamen harum difficultatum, quæ videntur pauci momenti, affero tres C cōclusiones, prima est, in febribus malignis ortum ducentibus ab excellenti putredine, nunquam vrinas posse esse naturalibus vrinis similes. Secunda conclusio, quæ est deprompta à Galeno 3. de præsag. ex puls. 3. & 4. cap. in quibus tractans de febribus pestilentibus hecticis, inquit non esse fidendū in talibus febribus noticiæ ab vrinis acceptæ: quare secunda conclusio est, in pestilentibus febribus hecticis, vrinas posse esse simillimas vrinis sanorum, nec tamen illis semper fidendum. Tertia conclusio est, aliquādo in febribus malignis obseruari posse vrinas bonas cum signis coctionis, sed quæ non durant; nam vna die bonæ apparent, altera verò malæ, nisi febris sit in declinatione, quo tempore calor naturalis omnimodam victoriam consequitur supra causam morbificam.

Ratio primæ conclusionis est, quia vrina eandem causam materialē, atque efficientem habet cum humoribus, inque eodem loco generatur, eodemque tempore: non videtur igitur maior ratio, cur inficiantur humores à venenosa qualitate, illæsa remanente vrina. Addo, vrinam non modò habere eandem materiam generationis cum D ipsis humoribus, verùm etiam ipsam constare ex sero omnium humorum, quare vbi humores læduntur, siue venenositate, siue putredine, & corruptione, necessarium est etiā & eandem læsionem pati debere vrinam. Succedit, humores à prohibita transpiratione putrescentes verisimile esse, vt vrinam secum in putredinem ducant; nam (vt dictum est) easdem cum suis humoribus pati mutationes coacta esse videtur, at humores putrescunt, & ipsam putrescere verisimile est; in febribus igitur malignis vrina non potest esse sanorum vrinæ similis humoribus putredinem, aut venenositatem patientibus.

At non nulli cōcedunt in venis adesse putredinē, & venenositatē; nam ex communi Medicorū omniū consensu tales febres non fieri admittunt, nisi ab excellēti putredine, lædi tamē humores à venenositate, non autē à putredine, quia dicunt putredinē exiguā esse in quantitate, venenositatē verò esse multam, & hinc est, quod non afficitur vrina à putredine, sed à sola venenositate, & proinde nullum apparere in vrinis mutationē. Sed

huiusmodi determinatio non valet, quia, cùm dictum sit, & ab omnibus Medicis concessum putredinem hanc esse in excellenti gradu, hinc est, quòd ea non potest dici exigua ratione quantitatis, quia nisi esset copiosa, non faceret malignam febrem, & si ipsam faceret, à naturali calore citò, & facilè superaretur, at huiusmodi febres à cæteris putridis differunt ratione copiæ profundæ, & sordidæ putredinis. G

Deinde non videtur rationi consonum, vt putredo hæc conuersa in naturam veneni, & agens vt venenum in humores non afficiat serum, quod illis mixtum est, sed tantùm afficiat humores; nam esto, quòd humor venenatus, sit bilis æruginosa, aut alia species bilis, cùm ex Galeno aliquid semper illius vna cum sero ad renes delabatur, quo nomine obseruamus semper vrinam variè coloratam reddi, in hac febre, quia copiosa, & venenata ea est, magis per vrinam ferri deberet, eamq; suo colore, & substătia afficere. Quare & à ratione remotum esse videtur, vt venenum istud non afficiat aliquo modo vrinam, si non putredine, saltem suo colore; nam venenum internum ab humore malè affecto ex putredine enatum, non potest massam humoris afficere illæsa remanente vrina, quæ massæ sanguinis admixta est. H

Nec valet illud, quòd ad perturbationem faciendam in vrinis opus sit calore concoquente, qui in hoc casu à putredine, & natura humoris peccantis quasi extinctus nequit concoctionē aggredi. Nam id falsum esse conuincitur, quia si fieret concoctio, tunc calor naturalis vigeret, & eo tempore non fieret perturbatio in humoribus, imò verò omnia ab ipso calore vigente regularentur, vrinaque appareret naturalis, tanquam à calore naturali euicta: è contrà vbi calor præter naturam dominatur, fiunt in corpore corruptiones, Galeno Authore 5. de simpl. med. facul. 18. Quare vrinæ similes sanorum requirunt coctionem, quădo verò fiunt perturbationes in humoribus, vrinæ emittuntur diuersæ, & potissimùm turbatæ. Atque hæ perturbationes in triplici consistunt differentiis; vel enim turbidæ minguntur, & clarescunt; vel claræ minguntur, deinde turbantur, vel turbidæ fiunt, & turbidæ remanent; & omnes istæ differentiæ ostendunt cruditatem, vnde Galenus 1. de crisibus cap. 12. dicebat, quæ claræ minguntur, deinde turbantur, cæteris omnibus esse peiores, quia ostendunt naturam non aggredi coctionem, quare ad vrinarum turbationem faciendam non est opus coctione; nam hac intercedĕte vrinæ similes fiunt naturalibus tam in contentis, quàm in continentibus: non videtur igitur rectè dictum, quia calor naturalis ferè extinctus est, ideo fiunt vrinæ naturalibus similes, imò verò fiunt perturbatæ, quia calor præter naturam superat naturalem calorem. B

Quòd verò febres, in quibus vrinæ similes sanorum fiunt, non sint similes febri, quam Hermocrates apud Hipp. passus fuit, probatur; nam si verum est, quod de Hermocrate scribit Hippocrates ex Galeni declaratione in commentario, lib. 3. epid. sect. 1. falsum erit hanc febrem mitem fuisse; Hippocrates enim vsus est illa voce πυρ, qua significatione magnam, & vehementem febrem nobis demonstrare voluit, non igitur verum est, quòd Hermocrates, vel non febricitaret, vel saltem leuiter, cùm Galenus scribat Hippocratem dixisse illum vehementissima febre laborasse. At hæ vrinæ in Hermocrate non fuerunt vrinis sanorum similes, quia ex ipsius historia habemus ante quintum diem minxisse crassas, & rubeas vrinas; quinto verò die vrinas tenues ἐναιώρημα habentes, non subsidentes; septimo fuisse tenues vsque ad vndecimum, ab vndecimo crassas, subrubras, deorsum tenues, non subsidentes; decimaquarta die absque febre quidem fuisse, non sudasse, vrinasque similes superioribus emisisse decimanona reuersus est morbus, vrinæ tenues; vigesima fuit iudicatus sine febre, non sudauit; vigesimaquarta incaluit; vigesimanona obijt. In Hermocrate igitur febris fuit vehemens, non mitis, & quæ vix perciperetur, vt supponitur: neque eius vrinæ sanis similes, sed per totum morbum fuerunt variæ, & tales vrinas cum robore virium morbi longitudinem, cum languiditate mortem significare Hippocrates 1. prognost. determinauit, quamuis æger aliquando sine febre videretur. Casus igitur Hermocratis non facit ad propositum, cùm febris ipsius longè diuersa fuerit ab ea, quæ proponitur, in qua vrinæ vrinis similes sanorum redduntur. F

Secundæ conclusionis fundamentum desumitur ab his Galeni verbis. *Et vt rem difficiliorem faciam, ne ex vrina quidem petere in huiusmodi affectibus firmă notitiam semper liceat,*

A *liceat, sed est etiam ferè anceps colore, & sedimento similis naturali, quod idem paulò inferiùs repetit.* Quamobrem dico huiusmodi vrinas posse tales apparere in febribus pestilentibus hecticis, ita vt propositio hæc tam diuulgata, quòd pulsus bonus, & vrina bona sit, & æger ad mortem tendat, à Galeno accepta quidem sit locis præcitatis, sed sermo ipsius intelligendus est de febribus hecticis pestilentibus, non de putridis, aut de malignis febribus, de quibus præsens institutus est sermo.

Ad tertiam conclusionem confirmandam, quæ erat de varietate vrinarum, quæ aliquando bonæ, aliquando malæ apparent, id contingere puto pro pugna, quæ semper est inter calorem naturalem, & præter naturam (licet fieri possit aliquando, vt calor naturalis quiescat, vt Mercurialis admonet in historia Brasini, in quo omnia placida apparuerunt in quinta die de mane, quamuis postea omnia exasperata fuerint, ita vt vesperi obierit, 3. in 1. epid. 25.) nam materia, quæ in venis continetur, id à calore naturali, & præter naturam patitur, quod sanguis contentus in phlegmone, qui ex vtroque calore mixto agitatur, vt in puris naturam conuertatur. Si igitur contingit calorem B naturalem esse superiorem calore præternaturali, generatur pus; si è contra præternaturalis prædominium habeat, fit corruptio non puris generatio; ita quoque in his febribus contingere putandum est; nam aliquãdo calor naturalis videtur habere aliquod dominium, & tunc temporis vrinæ etiam videntur esse similes vrinis sanorum, non tamen vndequaque; è contra verò calor præter naturam superans facit prauas vrinas pro ipsius vario dominio.

Hanc pugnam perpetuò esse inter calorem naturalem, & præternaturam in omnibus febribus docuit Galenus pluribus in locis, præsertim 1. de differ. feb. 3. & 4. proque vnius, vel alterius victoria propria apparent signa, hinc dicebat Hippocrates, quòd quando sedimentum in vrinis album fuerit, leue, atque æquale, & minimè fœtidum, signum est victoriæ caloris naturalis, si contrarias habeat conditiones indicium est dominij caloris præternaturalis. Fateor in febribus malignis aliquando vna die me obseruasse vrinas bonas cum signis coctionis, sed quæ non durarunt, inde ægrotantes interijsse, aliquos etiam peruenisse ad quadragesimam diem cum vrinis varijs; calor enim C naturalis pugnat, quàm diù potest, ac resistit, ob tamen materiæ prauitatem cogitur cedere calori præternaturam. Vt plurimùm vrinæ malignæ febris tenues sunt, crudæ, & nullum habentes sedimentum, non rarò crassæ, turbidæ crassum, rubrum, & conturbatum continentes sedimentum; nonnunquam rubræ, conturbatæ cum sedimento crasso, diuulso, variæ, (vt supra in historia Hermocratis) aliquando etiam vrina perspicua apparet cum sedimento tenui, & farinoso: sæpe etiam cum sedimento hordei, vel farinæ referente formam.

Obseruatur etiam vrina varia in vna die; aliquando enim flaua est, & quasi similis naturali, deinde mutatur ad crassitiem cum sedimento crassiori; aliquando tenues sunt cum nebula, aut suspenso, postea alia die videbitis mutatas esse, sæpe apparet sedimentum crassum, asperum coronæ in modum effigiatum, non rarò perforatum in medio, aliquando in diuersis partibus. Et ab vrinis huiusmodi febres malignæ dignoscuntur, quòd ab odore ipsarum confirmari potest; nam ingentis, ac malignissimæ materiæ putrescentis, in qua fœtor ingens appareat, signum est non modò in vrinis, sed etiam in D excrementis alijs potissimùm per secessum exeuntibus, quæ varia esse solent; aliquando enim biliosa syncera, aliquando æruginosa, vel porracea, vel etiam vitellina non rarò pituitosis admixta, sæpe liquida, corrupta, colliquatiua, magis tamen in pestilentibus, quàm in malignis, semper cum pessimo, vt dictum est, odore: idem dicendum de sudoribus, qui vbi intempestinè exeant, aut particulares fuerint, neque calidi, pravoque odore, vel magno fœtore concomitati malignam materiam arguunt.

Inter exentia enumerantur quoque maculæ illæ paruæ in cutem prorumpentes, peticulæ, seu pesticulæ, seu alijs nominibus dictæ, de quibus aliqui dubitant, an eæ ab antiquis cognitæ fuerint. Sed hac re tanquam inutili postposita ad Hippocratem, & Galenum accedo, qui multa scripserunt de illis efflorescentijs in cute apparentibus, siue cum eleuatione quadam supra cutem, siue absque eleuatione, quarũ hæc sunt nomina, hectimata exanthemata, phimata, stigmata, flictenæ, psitrachia, hydroa. Galenus 3. in 3. epid. rationem reddens cur hectimata, & exanthemata vocentur, inquit

quit istud nomen deduci, ab ἐξάνθειν, quod erumpere significat, vnde exanthemata, & B hectimata dicta sunt, quòd in cute effloreſcant, similiter, & papulæ. Horumque omnium meminit Hippocrates tum 1. epid. commen. 2. tex. 38. tum etiam 3. in 3. epid. tex. comment. 22. quo in loco eadem prorsus refert symptomata, ac faciat Thucydides (Paulino referente) in sua illa pestilenti constitutione Athenis vagante: nostræ igitur papulæ, vel peticulę, vel pestigiæ vel (vt in Sicilia appellantur) brattię nominibus supra dictis ab Hippocrate, & Galeno comprehensæ sunt, hæc de nomine.

Essentia ipsarum in genere posita est in effloreſcentia, aut germinatione in cute, ita vt describi possint adhuc modo; peticulæ sunt effloreſcentiæ, aut germinationes in corpore, cutem vt plurimùm lædentes, vel quoad colorem, vel quoad leuigationem, seu leuitatem, vel quoad continuitatem. Dicimus, vt plurimùm cutem lædere, quia nonnunquam etiam in subiectis musculis apparent, vbi cutis ob aliquod symptoma fuerit ablata, quemadmodum mihi Messanæ medicinam facienti multoties obseruatū fuit, præsertim in Illustrissima Domina D. Antonia la Rocca. Cui etiam si non febriret, multæ maculæ eruperant, per totum corpus, quarum aliquæ supra cutem eleuatæ F apparebāt, aliæ in tota mamma cancro exulcerata, atque in eodē vlcere obseruabātur, quemadmodū etiam in labijs, intra os, in lingua, & in palato, quasi infinitæ cernebātur, aliquæ quidem planæ, aliæ verò eleuatæ supra cutem. Hinc igitur dicimus, vt plurimùm ipsas subiectari in cute, quia etiam in alijs partibus oriri possunt, subiectum tamen magis adæquatum videtur esse cutis.

Addimus has papulas lædere cutem tribus modis, in colore, in planitie, seu leuitate, & in continuitate, aliæ enim planæ sunt, nihil supra cutem eleuatæ, ac proinde nullam facientes asperitatem quales sunt, quæ sæpè nostris temporibus obseruantur tam in febribus, quàm extra febres. De huiusmodi maculis sermonem habet Hippocrates, epid. comment. 3. tex. 38. citato, vbi dicit has papulas exiguas esse, neque ad morbū excernendum aptas, subitoque euanescere; sunt enim simplicissimæ cutis maculæ nihil in ea mutantes præter colorem, ita vt dici possunt esse symptoma in qualitate cutis mutata, nempe in colore, vt plurimum imitantes pulicum puncturas, quamuis inter se magnitudine colore, & figura euariant: aliæ siquidem exiguæ sunt, aliæ maiores, aliæ G minores, aliæ mediocres, colore quoque discriminantur, cum aliæ nigræ sint, aliæ rubicundæ, aliæ virides, aliæ flauæ, & aliæ alterius coloris: figura etiam inter se differunt, cum aliæ rotundæ sint, aliæ longæ, aliæ quadrangulares, aliæ angulares aliarumque figurarum.

Secundi generis, quæ cutem asperam reddunt; supra enim ipsius superficiem eleuatę asperitatem in eam inducūt, harū quoque meminit Hippocrates loco citato nempe 1. epid. comm. 3. tex. 19. & 26. tam in Sileno, quàm in Critone, in Sileno pustulæ erant cum sudore rubentes, rotundæ, paruæ veluti vari permanebant, at in Critone pustulæ erant ingræ φλυκταινίδια appellatæ. Ex hoc Hippocratis loco aliqui existimarunt huiusmodi exanthemata esse variolas, vt Manardus lib. 7. epistola 2. Et cum illo Fuchsius, quos puto valde deceptos fuisse, cùm papulæ in duobus supra dictis ægrotantibus à variolis multùm differant, vt apparet considerantibus naturam vtriusque affectionis. Harum papularum supra cutem eleuatarum meminit Galenus libello de atra bile, cap. 4. dicit enim Galenus hoc in loco ab huiusmodi papulis squammulas his similes deci- H dere, quod non contingit in variolis, nisi vbi exiccatæ fuerint. Earundem etiam meminit idem Galenus 5. meth. med. cap. 12. in duobus illis adoleſcentibus, & istæ sunt omnes papulæ cutem lædentes in sua leuitate, & planitie; nam ipsam asperam reddunt, quæ sua natura alioquin leuigata est, ac plana.

Sunt denique aliæ peticulæ quæ cutis continuitatem lædunt, quarum etiam meminit Hippocrates 3. in 3. epidem. citato vbi dicit multis erysipelas cum occasione, ex quibusuis, ac plane exiguis vlcuſculis in toto corpore accedebant; & Galenus de bonitate, & vitio succorum cap. 1. narrat multas exanthematum species, quæ euenerunt in illa pestilenti constitutione; primò, inquit, exibant vlcuſcula ad cutim, quorum quædam erant erysipelati similia, quædam phlegmoni, quædam herpeti, aliqua impetigini, & tandem nonnulla lepræ cōparabantur. Non dicit hoc loco Galenus erupisse lepram, aut scabiem, aut erysipelas, sed exanthemata iam dictis similia, à quibus cutis lædeba-

tur,

A tur, non in continuitate modò, sed etiam in colore, & leuitate: ita vt ab huiusmodi exanthematibus cutis omnibus modis læsa appareret, quæ exanthemata suas assumebant differentias à magnitudine, colore, & figura, non secus atque maculæ in colore tantùm cutem lædentes, de quibus in præsenti agendum proponitur, tamquam de his, quæ sæpè in febribus malignis eueniunt.

Ex his antè exanthematibus generatim sumptis, cùm aliæ ad qualitates mutatas tantùm, aliæ ad morbum in compositione, & aliæ ad compositionem, & solutionem continui simul referantur, non omnium vna, & eadem causa esse potest; nam priores suas causas materiales, nec non & efficientem mediatas, & immediatas habent: immediata, & proxima causa materialis est vapor ad cutem delatus, mediata verò est tota humorũ massa, à qua tanquam à minera eleuatur. Causa efficiens in huiusmodi febribus est calor mixtus ex naturali, & præternaturam, quorum ratione ob pugnam, quam perpetuò ad inuicem habent, cõtigit modò vnum, modò alterum prædominari: proque diuersitate dominij massa tota sanguinis modò plùs, modò minùs euaporat. Præsente igitur mate-

B ria, & efficiente sequitur sẽper effectus, qui est euaporatio, at ab huiusmodi euaporatione in cutem succedunt iam dictæ maculæ, de quibus diximus Hippocratem supra loqui, dum aiebat, subitò euanescere, signumque esse, quòd proficiscantur à materia, quæ facillimo negotio resoluitur, qualis est vapor, seu exhalatio. Hinc addebat tales maculas non decernere morbum; nam vt excernatur morbus, opus est, vt materia resoluatur, sed morbus, de quo agimus, non fit à vapore, igitur quamuis resoluatur vapor, non propterea morbus euanescit, resoluto igitur vapore faciente huiusmodi maculas, sequitur, vt ipsæ maculæ resoluantur, non febris, quæ à vapore non proficiscitur, sed à materia, quæ intra venas continetur, ex Hippocrate igitur maculæ istæ non decernunt morbum, quia facilè euanescunt.

Petes, cur cùm istæ maculę in febribus malignis prodeant à massa sanguinis coinquinata vaporẽ ad cutẽ propellente, contingit, vt in quibusdã non appareant, vel vt erumpant tum in febribus haud malignis tertianis, tum etiam in sanis corporibus nulla feb[illegible] affectis? Responsio est (mea quidẽ opinione) facilis; nam vt remaneat vaporis eleuati in

C cute impressio, non modò opus est adesse materiã, & efficiens, sed requiritur etiã conditio necessaria in cute, quam Galenus videtur lib. 1. de temper. insinuasse, dum reddens rationem cur in aliquibus corporis partibus adsint pili, in alijs minimè, inquit id euenire cutis culpa, quæ in aliquibus adeo dura, & densa est, vt fuligines eam perforare nequeant, aliquando verò adeo tenella, vt exhalationes non modò ipsam perforent, verùm ob sui mollitiem transpirent nullo in ipsa relicto exhalationis vestigio. Additque aliquando eandem cutem ita dispositam esse, vt medio modo se habeat inter mollitiem, & duritiem, hoc est inter laxitatem, & densitatem, vt facilè in se admittat exhalationes ab humorum massa eleuatas, ipsasque detineat, ita vt pili in eam faciant impressionem.

Non alio sanè modo generantur huiusmodi maculæ in cute; vbi enim hæc disposita sit, eas recipit, & retinet, at vbi nimium sit rara, tunc vapores præteruolant, quemadmodum etiam vbi nimis densa fuerit, nequeunt illi cutem penetrare, & hinc est, quòd quamuis adsit causa efficiẽs, & materialis, non propterea in omnibus febribus malignis

D apparent huiusmodi maculæ. Quæ cùm producantur ab euaporatione à tota massa humorali eleuata, non est dicendum eas à natura fieri expellente materiam peccantem ad cutem. Notandumque est, quòd si huiusmodi euaporatio maligna fuerit, necessariò euenit, vt ipsæ quoque maculæ fiut malignæ, & pro humoris peccantis dominio colorem recipiant, in cutemque exprimantur. Harum igitur macularum causæ materiales sunt vapor tanquam immediata, & proxima, & humorum massa, vt mediata, & veluti minera, à qua eleuatur huiusmodi vapor, ad hæc cutis dispositio, est etiam rẹquisita conditio, vt agens puta calor tales impressiones in cute relinquat.

His hac ratione explicitis asserimus has maculas nec esse naturæ motum criticum, nec symptomaticum, cùm proficiscantur ab euaporatione, quæ perpetuò fit, esseque facilè resolubiles, vnde morbum excernere non sunt aptę, vt Hippocrates dicebat: alię verò omnes cutis vsum lædentes, quæ à materia fiunt à natura ad cutem propulsa, possunt morbum excernere si à natura vincente per crisim pellantur, quamuis aliquando

etiam

etiam sed rarò eueniant, symptomaticè expulsas posse morbum soluere; nunquam tamen maculæ peticulæ vocatæ, cutis colorem afficientes tantùm à natura expelluntur: quod id verum sit, apparet in praxi, quia non seruant aliquem ordinē determinatum; aliquando enim in diebus decretorijs, nonnunquam etiam & in diebus non iudicatorijs, nec criticis erumpunt, vt in principio morbi cum primis diebus vniuersum corpus his emaculatum est: sed quomodocunque apparuerint siue in diebus criticis, siue non, ex illis futuri euentus morbi nihil certi determinari potest, cùm nihil aliud significent, quàm euaporationem à materia intra venam cauam existente; vnde nequaquam potest rectè dici has maculas esse à natura extra pulsas. B

Sed dato, quòd sit expulsio à natura facta, habuimus ex Hipp. per has maculas non posse excerni morbum, vnde Thomas Minadous lib. 2. de febre maligna cap. 5. scribit à suo patre Medico clarissimo habuisse neminē in his febribus peticularibus hac sola per cutem efflorescentia liberatum fuisse, hæc sunt ipsius verba: *ille mihi sepissimè* (loquitur de patre) *dum adhuc iunior essem, narrabat neminem in his febribus peticularibus hac sola in cute efflorescentia, hac sola macularum emissione à mortis periculo vnquam liberatum fuisse, sed huic omninò necessariam fuisse aliquam copiosam hæmorrhagiam per nares, huic copiosam alui fluxionem, alijs abundantes sudores, plurimis parotidas, maximè autem, si arte habuerit sanguinis detractionem per venam sectam, vel abundantem aliquam vacuationem per pharmacum, reliquos autem, quibus nullum tale adiumento fuit, omnes ad vnum vsque ferè interijsse.* Hæc Thomas Minadous, qui paulò inferiùs addit: *me in tribus publicis constitutionibus* (possum ego quoque sanctè affirmare) *neminem vidisse sola illa petieularum apparitione sanatum, basque constitutiones vidi, duas nempè Vtini, aliam in vrbe Aleppi Syriæ.* F

Ex huius viri doctissimi sententia confirmare possum Hippoc. sententiam supra allatam, in qua dicebat has peticulas non excernere morbum, non solùm ob rationes adductas, sed etiam quia cutis, licet sit ex Galeno receptaculum excretorum, ac veluti emunctorium totius corporis, nequit tamen excipere, nisi excremēta tertiæ coctionis, non autem materias, quæ in venis continentur. Peticulæ igitur huiusmodi solam cutem afficientes in colore nullius sunt considerationis, quia nec criticè, nec symptomaticè à natura pelluntur, sed perpetuò fiunt ab euaporationibus à massa sanguinis prodeuntibus, siue ipsa sit maligna, siue minimè malè affecta; in malè affecta, vt in febribus malignis calore naturali, & præter naturam in massam hanc agente eleuantur ij vapores, quemadmodum, & in sano corpore agente calore naturali à massa sanguinis minimè coinquinata etiam prodeunt tales euaporationes, vt supra dictum fuit, & hæc de signis desumptis ab excretis. G

De qualitatibus corporis.

Antequàm præsagia attingam, opus est qualitates corporis, quæ & affectus corporis dicuntur examinare: hę solent quidē esse in huiusmodi febribus malignis, at vt diximus, non sibi semper determinant vnam speciem, aut ideam, quamuis semper continuę sint: hinc neque caliditas corporis in omnibus eadem est, sed varia pro vt est materia, in qua accenditur; solet enim acris, & mordax vt plurimùm ad tactū manus Medici esse, & aliquādo ita mitis, vt vix febrire ægrotātes videantur, quorū extrema valde frigida sensui percipiuntur, probè loquuntur, nullam respirandi difficultatē habentes, & quod videtur aliquibus bonum, benè se habent ad alimenta oblata, & nihil se febrire dicunt, cum tamen breuissimo temporis spatio moriantur. Alijs è contra ad tactum mitissimus est calor externus; intus tamen tantam caliditatem percipiunt, vt aduri videantur ægroti huc, atque illuc se iactantes. Lingua istis arida est admodum, aliquādo salebrosa, facies ab initio macilenta, aut extenuata apparet, ad varium colorem mutata, ad liuidum potissimùm, & subliuidum colorem, nonnunquam, & ad subuiridem. Hæc sunt signa desumpta ab actionibus læsis, ab excretis, & à qualitatibus corporis, quibus febris maligna cognosci solet. Iuuantia medicamenta solent esse antidota, vel alexipharmaca vocata, quæ idoneo tempore administrata, si febrem non auferunt, neque cedat hisce medicamentis, confirmari potest eam febrem malignam esse; nam non debellatur nisi medicamentis, quæ malignitatem auferre solent. Tandem si per ciuitatem vagentur febres malignæ, clarum, certissimumque erit malignitatis argumentum. H

A

De præsagijs.

Dictum à me fuit aliàs, ad præsagiendum in morbis tria consideranda esse, nempe futurum euentum præsentis morbi, & modum, & tempus. Febris maligna, de qua nunc loquimur, quam pestilentem sine peste appellauimus,cùm (vt dictum fuit) possit esse, & epidemia, & sporadica, & in epidemia longè plures intereant, quàm sanitati restituantur, è contra verò in sporadica plures quidem sanentur, quàm moriantur; si ipsam consideremus, vt est in subiecto siue sporadica sit, siue epidemia, dico non esse tam facilè rem decernere, an ægrotans sit sanaturus,an moriturus;nam plures interire, & plures etiam euadere obseruamus.

Nihilominus ad rectum(prout humano discursui permittitur)præsagium ferendum opus est animaduertere malignitatis vehementiam; nam quamuis Galenus scripserit 3. cris. cap. 4. quòd si quispiam vult præcognoscere, quando æger sanaturus sit, aut moriturus, debeat ad hæc tria respicere, ad speciem morbi,magnitudinem,& morem; præcipuè tamen morem aduertendum præcepit. Verùm quamuis non me lateat differre morem à magnitudine, nihilominus malignitas in febre, non solùm præscribit speciem morbi, à cæteris omnibus putridis malignitatis charactere distinctam, sed etiam facit magnam febrem secundùm maiorem, & minorem ipsius malignitatem : ita vt febris maligna aliquando vehemens, aliquando vehementior, & aliquando vehementissima sit;malignitas enim in hoc casu ea est,quæ dat esse ipsi febri malignæ,ab ipsaque dependet ipsius vehementia.

B

Quò igitur Medicus rectè prędicat futurum huius febris euentum,opus est malignitatem rectè perpendere,quam vt cognoscat,primò causam efficientem animaduertere expedit,tam internam, quàm externam; quæue sit harum vehementia, & multitudo;& an à prauis,& corruptis edulijs ortũ duxerit; deinde inspiciat,quæ symptomata producat in omni genere,siue in actionibus,siue in excretis,siue in qualitatibus;qualis sit ægri patientis tolerantia, quæ à viribus dependet; quodnam medicamenta iuuamentum ferant. Si causa sit bilis æruginosa, aut porracea maligna, quæ à prauis, & corruptis edulijs ortum duxerit, ita vt dolorem capitis inuehat cum ingenti delirio,vel aurium surditate,vel tinnitu,artuumque,aut linguæ tremore,rigoribus inordinatis,vigilijs,totiusque corporis inquietudine, aut iactantia, vrinæq;, sint variæ,tenues,aquosæ,mox etiam turbidæ,crassæ,aut paucæ : excrementa quoque per secessum exeant fluida,syncera,atque etiam varia, in vtroque excremento adsit aliquod colliquationis signum cum graueolentia, & fœtore, cum maculis supra totam cutem erumpentibus quocunque colore fuerint; adsintque sudores particulares circa caput, frontem, & collum, & frigidi emanent (qui sunt peiores) calorque totius corporis mordax, atque ardens sit, extrema refrigerata internis partibus ingenti calore affectis; lingua sit arida cum intensissima siti, quæ deinde in magna febris æstuatione extinguatur, malum, & mortale est.

C

Legite Hippocratem 2. in 1. epidem. 75. qui habet præterea,præsertim ægrotante non rectè tolerante, medicamentisque, quæ hisce in febribus multùm iuuabant, nihil proficientibus; quid sanè aliud potest Medicus in huiusmodi casu prædicere, quàm euentum propositæ febris malum, & certissimam mortem in quacunque ætate, in quauis regione, & anni tempore?Ob multa enim, & praua symptomata tam in actionibus, quàm excretis, & qualitatibus corporis denotatur nobis maximum robur febris: facultatibus totius corporis succumbentibus, minimeque valentibus resistere vehementiæ morbi, sudores frigidi, extremæ partes frigidæ, neque recalescentes, sed liuidæ, & subfrigidæ manentes, nihil sitire, vrinæ nigræ, tenues, paucæ, & aluus adstricta, sunt symptomata,quę euentum simpliciter malum ostendunt,& in prima septimana,nempe sexta die ægrum moriturum demonstrat.

D

Tempus autem breuissimum fore,si accessiones diebus paribus (præsertim quarta) exasperentur, subdit. Galenus eodem comm. 75. 2. sect. 1. epid. considerans huiusmodi Hippocratis dictum de accessionibus, quæ paribus diebus inuadunt; inquit *vel accessiones in diebus paribus eueniunt cum maximis laboribus, vt in quarta die, vel absque maximis laboribus : si primo modo semper ægrotantes moriuntur sexta die; si secundo modo non moriuntur, sed morbus in longum producitur*. Modus autem euentus in huiusmodi malignis febribus ad mortem terminantibus est per caloris extinctionem;

nem;tanta enim eſt vis caloris præternaturalis,vt conſumat totum calorem naturalem.

Conſideremus modò aliam febrem malignam factam à materia biliosa, cui admixta ſit copia pituitæ: cauſa hæc quidem eſt vehemens, ſed non habet tam praua ſymptomata, nec tam numeroſa; verùm in actionibus animalibus adeſt ſopor, aut propenſio ad ſomnum vt plurimùm, non valida ſitis, non tanta inquietudo, facultas vitalis ſatis valens, vrinæ turbidæ emittuntur, deinde clareſcunt, vel tales conſeruantur, æger rectè tolerat, vel ſaltem cum minori difficultate, aluus correſpondet: ac ſi acceſſiones diebus paribus iuuadant, & contingant abſque maximis laboribus, & ſudores non adſint, vel ſi adſint, calidi erumpant, & in diebus paribus, in quibus ſolent euenire, neque adſint partium refrigerationes, ægrotus benè ſe habeat ad oblata medicamenta, quæ parum iuuare ſolent, multùm iuuent, euentus bonus ſperandus quidem eſt, ſed in longo tempore:modus eſſe poterit per aliquam expulſionem,vel per abſceſſum,vel per artem media recta adminiſtratione, trium medicinæ inſtrumentorum, de quibus in ſequenti.

De Febris Malignæ curatione. Cap. X.

Compertum eſt apud omnes curationem morborum omnium, & præſertim febrium conſtare primùm ex indicationũ inuentione, & earundem inter ſe diſpoſitione;deinde ex auxiliorum comprehenſione, quibus liceat inuentis indicationibus ſatisfacere; tertiò ex recto vſu, aut recta adminiſtratione trium medicinæ inſtrumentorum, à quibus deſumuntur prædicta auxilia, & materiæ ipſorum. Indicationes (vt diximus in curatione febrium putridarum in genere) habentur à rebus præternaturam, à naturalibus, & à quibuſdam etiam ex non naturalibus, 11. meth. medendi cap. 11. & cap. 13. Res præternaturales ſunt morbus, cauſa, & ſymptoma: ſed ſymptoma, vt tale eſt, non indicat, niſi quatenus viribus officit, habetque vrgentis rationem, febris verò cùm ſit morbus calidus, & ſiccus, indicat ſui ablationem per contraria, nempe per refrigerantia, & humectantia: verùm non poteſt auferri, niſi ad ablationem cauſarum. Cauſa immediata, & proxima in hoc caſu non eſt ſimplex putredo, ſed cui addita ſit malignitas, putredinis cauſa eſt obſtructio, nec non, & adſtrictio, obſtructionis cauſa eſt multitudo humorum, aut eorundem craſſities, aut lentor, quemadmodum & adſtrictionis cauſæ ſunt omnia, quæ cutem adſtringunt. Putredo itaque in febre maligna cauſa eſt immediata,obſtructio verò, & adſtrictio eſt cauſa remotior.

Cæterùm hæ cauſæ conſiderantur duobus modis, vt ſunt in fieri, & vt ſunt in facto eſſe,quo nomine vnaquaque earum duo indicat. Et primùm putredo,quæ in facto eſſe eſt, ſi nullam ampliùs admittat correctionem extra corpus educenda, ſin verò eſt in generatione, vt ſiſtatur, ac inhibeatur, oportet, 11. meth. med. cap. 10. id quod fieri non poteſt niſi prohibitæ tranſpirationis ablatione, quæ & ipſa nunquam auferri poterit, niſi prohibeatur cauſarum generatio, quæ ſunt obſtructio, & adſtrictio, quarum illud, quod factum eſt, tollitur per deobſtruentia, & laxantia, non ſecus atque inhibetur generatio earundem per cohibitionem cauſarum, quæ adſtringendi, & obſtruendi facultatem habent, Galenus loco præcitato. Eſt etiam in his febribus ſimul cum putredine malignitas, quæ comparata febri rationem vrgentis habet, & quandoque talem, vt ſtatim opus ſit eidem malignitati obuiam venire, ipſiſſima febre veluti neglecta, aliquando verò tempus habemus vtrique ſatisfaciendi ſiue inter ſeſe duo hæc indicantia repugnantiam habeant, ſiue minimè.

Inter indicantia ex rebus naturalibus deſumpta ſunt virtus, & temperamentum,quæ (non ſecus atque dictum fuit alibi) conſeruanda veniunt ſimilium vſu,9.meth.med.14. & 15.atqui temperamentum vbi à ſuo ſtatu naturali exierit(cognito tamen priùs lapſu) alterandum ita eſt, vt ſenſim ad ſuum ſtatum naturalem redeat. Nec minùs conſiderandæ ſunt vires, quæ vt plurimùm habent rationem vrgentis;nam in hoc caſu ſemper ab aura eleuata à minera maligna ſpiritus vitales maximè offenduntur, quibus omni ſolertia ſuccurrendum eſt tam alimentis,quàm bezoardicis præſidijs. Sunt denique res non naturales, inter quas ſolus aër videtur aliquid indicare, vt ſupra diximus; nam vel

concur-

A concurrit cum causis efficientibus febrem malignam, vel non concurrit, quòd in omnibus qualitatibus tam primis, quàm secundis temperatus sit, id quod raro contingit: si peccauerit, contrariorũ vsu corrigendus est. Qua autem ratione indicationes prædictæ inter se disponendæ sint, ita vt cui primo, aut secundo, aut tertio loco, & cui maximè attendendum, cognoscere possitis, satis declaratũ fuit ex Gal. sententia, cùm de indicationibus à febribus putridis acceptis, & de ipsarum inter se comparatione sermo esset.

Et istæ sunt omnes indicationes à maligna febre, vt maligna est depromptæ, quibus inuentis iam ad inuentionẽ auxiliorum properandum est, quæ non aliunde desumi possunt, quam à triplici medicinæ istrumento, diæta nempe, chirurgia, & pharmacia, de quibus, deque eorum recto vsu, licet in methodo curatiua febrium putridarum in genere diffusè satis à nobis actum est: nunc tamen ad particularem magis viam descendere est opus, hac facta consideratione, quòd in hac febre curanda eadem via, & methodo vtendum est, quali vti oportet in ipsius præseruatione, si Gal. credimus 1. de diff. feb. cap. 4. vbi scribit hæc verba, *siue enim in duo nomina totam diuides curationem, præcustodiamque, siue ambo in vnum colligas curationem nominans, parum refert, nihil ista subtilitate sermonis hoc loco indigemus.* His ad hunc modum prælibatis tempestiuum est ad ipsamet auxilia in particulari examinanda descendere.

B

De Instrumento Diætetico.

Aggredienti auxilia, quæ ab instrumento diætetico suggeruntur, primùm aër considerandus obijcitur, qui si æstas fuerit, aut præsens constitutio similis æstati, non seruans tamen suum statum naturalem anni temporis, aut regionis, tunc tentandum est, vt ipse corrigatur, & eò magis si fuerit in pestilenti statu imminenti, vt esse solet, quando vagantur multæ ex febribus malignis morbum endimium facientibus, quinimo tunc temporis vtendum est præsidijs, quæ facultatem habeant ipsum non tantùm refrigerandi, verùm etiam exiccandi, atque obtundendi pessimam à vaporibus eleuatis qualitatem, vnde Auic. scriptum reliquit summam curationis esse in his febribus exicationem: opus est igitur ita ipsum aërem moderari, atque alterare, vt facultatem habeat exiccandi, nec non cor ægrotantis roborandi, atque consumendi prauos vapores, si qui sunt. Medicamenta hanc facultatem habentia hæc sunt.

C

Folia vitis.
salicis.
violarum.
arundinum.
myrtillorum.
Summitates rubi.
quercus.

Flores ros. rubearum.
nymphea.
violarum.
salicis.
Santali
Caphura.

His adde pro vehiculo ad cor flores aurantiorum, summitates eorundem, limoniorum, & citriorum, eorumque cortices. Eaque omnia inspergi iubeatis per cubiculum, per stratum, ac etiam appendi parietibus. Copia aceti, & aceti rosati, aqua rosarum pro ditioribus ad manus esse debet, qua non modò cubiculum, vbi habitat æger, sed tota domus irrorari possit. Quòd si non adsit copia rerum prædictarũ curandum est, vt saltem adsit purissimæ aquæ fontis copia, qua vbi irrigata fuerint domus pauimenta, inspergantur res, quæ odorem habeant suauem, & iucundum, vt sunt frustula, aut cortices pomorum appiorum, aut roseorum, vel etiam citriorum, limoniorũ, & aurantiorum. Sunt quoque alia odoramenta bona, quibus vti est opus; nam quemadmodum ea, quæ mali odoris sunt, delicatioribus stomachum subuertere sunt apta, ita è contra, quæ grati sunt odoris, & fragrantia ventriculum, cor, aliaque viscera roborant, animam delectant, virtutem, & spiritus omnes recreant, atque reparant, vt à Gal. habetur, 8. de comp. med. 4. & 2. aph. comment. 2. Poterit igitur balneum parari ad hunc modum.

D

℞. *Rosarum rubearum.*
Santalorum citrinorum.
rubeorum. ana drag. j. ß.
Camphora. drag. j.
Aqua rosarum. lib. ij. ß.
Aceti ros. vnc. iiij. misce.

Ex huiuſmodi materia, quæ humida eſt, poſſunt madefieri folia prædicta, aut lintea, quæ circa lectum appenſa, aut alijs in locis poſita relinquantur, quouſque exiccentur, quæ denuo immergenda, & applicãda veniunt. Poteſt adhuc fieri tale ſuffumigium.

℞ *Camphora. drag.* 1.
Carabe. unc. ß.
Florum nymphaa.
Roſarum rubearum. ana drag. ij.
Corticum citriorum.
aurantiorum. ana drag. 1.
Terantur omnia, & cum aqua roſacea, & modico aceti roſati, & terebinthina q. ſ. fiant trochiſci ad drag. ij.

Quibus poſitis ſuper pruna in angulo cubiculi fiat ſuffimigium, vel ponantur in aqua roſarum, florum citrangulorum, & aceto roſato in vaſe lento igni expoſito vſque dum faciat euaporare totam hanc maſſam per cubiculum. Hæc ſunt, quæ æſtiuo tempore vrgente neceſſitate adminiſtranda ſunt pro aëris alteratione.

Videamus modò, quæ in aëre frigido, nempe in hyeme paranda ſunt, vt inde ex duobus his temporibus extremis elicere quoque valeamus, quomodo aër in medijs temporibus alterandus veniat. In æſtate diximus aërem eſſe refrigerandum, hyeme igitur eſſe calefaciendum, magiſque quàm in æſtate exiccandum nemo dubitat, ſiue ſit in conſtitutione actu peſtilenti, ſiue imminenti. Rebus etiam bono odore præditis in huiuſmodi febre vtendum eſſe ſemper nulli eſt dubium: quare non modò tota domus, & cubiculum lignis boni odoris exuſtis calefacienda eſt, verùm etiam & alijs huius generis materijs. Inter ligna eſt iuniperus, laurus, ſed aloë primas obtinet partes. Sunt quoque & ſaluia, roſmarinus, ſpica, & alia id genus, quæ accenſa cum odoris fragrantia calefaciunt. Suffumigia facta ex iunipero, thure, myrrha, ladano, beniouino, & huiuſmodi ſunt mirabilis efficaciæ, vnde Marſilius Ficinus dicebat, quòd quando peſtis aliquam ciuitatem depopulatur, ſi omnes eam habitantes ignem accenderent ante ſuas ædes, ſuffimigiaque facerent, ſtatim à peſte ciuitatem liberarent. Suffitus quoque ex trochiſcis de alipta moſcata, de gallia moſcata, ex ambra, moſcho, ſtyrace calamitæ, beniouino, nuce moſcata, & alijs huius generis, pro ſuffumigando cubiculo, nec non & ſupellectilibus diuitum maximè idonei ſunt, vt *v. g.*

℞ *Beniouini.*
Styracis. ana drag. 1.
Trochiſ. de gallia.
de alipta. ana grana ij.
Cùm modico terebinthina fiant trochiſci ad drag. ß.

Curandum quoque domus habitare nitidas, quæ quò ampliores fuerint, eò commodiores, omnes itaque ab immunditijs, quantũ fieri poteſt, cuſtodire ſe debent, indumenta, & ſupellectilem, quibus vtuntur nitida, & expurgata ſemper habere, vnde non poſſum ſatis admirari conſuetudinem illam vulgarium ſuperſtitioſam, Medicorumque multorum timiditatem, qui non modò tunicas lineas, aut lecti ſindones inunctionibus, emplaſtriſue, alijſque ſimilibus auxilijs conſpurcatas, & ſordidas mutare prohibent, ſed ne manus quidem maculatas aqua calida lauare concedunt, quòd exiſtiment ab huiuſmodi munditie, & nitore virtutem labefactari, ac debilitari, quod tamen contrarium euenire non modò ipſa experientia teſtatur, ſed ratio, & Hipp. atque Gal. & aliorum grauiſſimorum virorum authoritates confirmant; nam ſi quiſpiam aſſuetus ſit munditiei, diuque cogatur permanere abſque mutatione induſij, aut linteorum lecti, videtis ipſum in pruritum, aut in cutis obſtructionem incidere, maximè ſi morbus, quem patitur, ſit longus: itaque diutiùs neglecta ſordities non modò apta eſt ipſum morbum augere, ſed nocumentum producere cutis ſuperficie obſtructa, quorum incommodorum cauſa ſunt Medici non permittentes ægrotantes poſſe ab huiuſmodi impuritate mediantibus pannis lineis liberari, quòd virtutis debilitatem nimis timent, & cùm aliquid ex prædictis incommodis euenerit, illud referunt in naturæ expulſionem quandam non animaduertentes id non prodire, niſi ab immunditie.

Addatis quòd ab illa immunditie praui vapores, atque odores eleuantur, qui graueolentiam

A olentiam naribus inferunt fastidijs plenam, quæ etiam virtuti obesse maximè potest, quare dicendum est sorditiem debilitatem virtuti omninò inuehere posse, è contra munditiem robur, & iucunditatem inducere. Confirmat hoc idem authoritas Hipp. 3. acut. tex. 57. 6. epid. sec. 4. tex. 8. & Gal. lib. de fascijs in præfatione ex Hipp. sententia assentitur. Est in hac sententia & grauissimus author Io. Baptista Siluaticus lib. contr. contr. 4. quem videre potestis, vbi concludit nullam posse iucunditatem, & gratiam ægrotanti ex elegantia suarum vestium euenire, si immundus sit, habeatque linteamina sordida, & immunda. Idem testatur Scipio Mercurius lib. 3. errorum popularium, cuius meminimus Decade Quinta Cap. 8. Ex his igitur colligere potestis in omnibus febribus maximè conferre munditiem, & linteorum nitorem ægrotantibus, præsertim si febre pestilentiali laborent.

Sed hoc loci vestrum quispiam sciscitabitur, quis nam aër in pestilenti constitutione magis eligendus veniat pro febricitātibus? Sunt, qui putant laudabiliorem esse eum, qui in locis, & domibus subterraneis habetur hac moti ratione, quia cùm aër afficiatur B à vaporibus prauis, illique sursum suapte natura petant, aër qui in partibus inferioribus continetur, tutior ab huiusmodi vaporibus redditur, quàm qui in superioribus est. Alij è contra magis commendant aërem contentū in superioribus, vnde dicunt aërem, qui in locis montuosis reperitur salubriorem esse, quia magis alteratur, si præsertim ventis ij montes expositi sint, & vndique perflati; tunc enim vitium in aëre faciliùs corrigitur. Posterior opinio mihi magis probatur, potissimùm si locus opponatur ventis borealibus, à quibus aër perpetuò agitatur. Si igitur aër bonus sit, neque mutandus, neque arte alterandus: at vbi non habeat qualitates requisitas vel relinquendus, vel arte corrigendus, vt dictum est.

Post aërem sequuntur cibi, & potus considerandi ea prorsus ratione, qua in methodo vniuersali febrium putridarum diximus: nonnulla tamen peculiariùs hic animaduertenda occurrunt; nam quamuis materiæ, quibus homines aluntur, eædem prorsus tam in sanis, quàm in ægrotis sint, vt est panis, caro, oua, lacticinia, pisces, caseus, fructus, legumina, olera, frondes, folia, & alia id genus ad humanum victum spectantia, C ex quibus acetaria fiunt, sapores, liquores, succi, condimenta, pulmenta, & fercula; differunt tamen qualitatis, temporis offerendi, modi, nec non condimentorum ratione, quod omnibus notissimum est. Quare cùm in præsenti agamus de victus regimine febricitantium febre maligna, aut illa pestilenti absque tamen pestilenti, aëris constitutione, post quàm inuenerimus nutrimentum accomodatum ægro reficiendo, vel sustentando, circa ipsius rectam administrationem versandum est. Et primùm, quod attinet ad inuentionem, alimentum vel indicatur ab indicante vitali, vel à curatorio, vel à præseruatorio: si primo modo opus est, vt in genere alimentum sit boni succi, facilisque coctionis, & distributionis: si verò indicatur à morbo, tunc oportet, vt habeat medicamentosas qualitates sibi adiunctas, vnde in hoc casu ratione morbi, qui est passio calida, & sicca, refrigerandi, & humectandi facultate pollere conuenit.

Verùm si consideretur respectu indicantis præseruatorij, quod est causa, nempe maligna putredo, qualitates medicamentosæ debent alimento inesse, quæ habeant duplicem facultatem, vna est, qua valeat resistere putredini, altera, qua aptum sit pugnare D aduersus malignitatem. Quæ facultatem habent resistendi putredini, inueniuntur per indicationem; at quæ malignitatem auferunt, per experientiam habentur: hæc autem sunt alexiteria, seu alexipharmaca, vel etiam bezoardica vocata, quæ quamuis non me lateat constare ex duplici facultate, vna manifesta, altera verò minimè manifesta, sed occulta, ac proinde non posse vlla ratione operationem eorum occultam, siue à tota, vt aiunt, substantia, per indicationem inueniri, Eustachius tamen Rudius lib. 1. de occultis morbis cap. 11. scribit posse de illis haberi aliquam cognitionem per indicationem, nempe per mediam illam qualitatem primam, qua vnumquodque alexiterium præditum est. Sed de materia hac perquàm difficili sequenti Decade tractatu de lapide Bezaar, & Contraherba tractabitur, vbi sermo erit de alexipharmacis. Sufficiat nunc scire, quòd alimentis quædam admiscenda sunt, quæ & febri, & causæ ipsius satisfaciant, non secus atque dictum fuit de alijs febribus putridis. Alimentum igitur, siue alimenti materia, vt indicatur à virtute vitali respectu suæ substantiæ, & quanti-

quantitatis consideranda est: substantia ipsius simplex, pura, media inter crassitiem,& E tenuitatē esse oportet minimè glutinosa, aut excremētitia,& homini alendo familiaris.

Inter alia alimenta homini familiaria familiarissimum esse panem scriptum reliquit Gal. 7. de vsu par. cap. 8. & 6. de tue. val. cap. 7. simplicissimum omnium alimentum esse statuit, & 3. de alim. fac. 26. tradidit eum (si optimè fuerit paratus)laudatissimum succum producere. Hinc Io. Baptista Siluat. lib. 1. controu. contr. 4. pulchrè dicebat nihil antiquiùs medicinam facientibus esse videtur vsu ferculi ex pane conciso, aut contrito, ac propterea in curando quouis morbo nulla habita distinctione sexus, ætatis, complexionis, habitus, regionis, anni temporis, cœli constitutionis, vitæ instituti, aut rei alterius, paratum statim ex pane ferculum omnes Medici ęgrotātibus offerunt; atque adeo audiendi minimè sunt illi, qui id genus alimenti irrident. Panis igitur, ex quo fercula paranda sunt,ex optima farina constare debet,modiceq́ue tum coctus,tum fermento conditus sit, & iusculum ex pullis gallinarum,vt fiat oportet,in quo bullierint quædam olera refrigerandi facultatem habentia. Si materia sit biliosa,in qua febris accensa fuerit, & præsertim æstiuo tempore, quæ sequuntur, censentur idonea. F

Endiuia. — *Pimpinella.*
Lactuca. — *Melissa.*
Lupulus. — *Oxalis, & omnia acetosa.*
Cichorium. — *Flores borraginis.*
Pentaphyllum. — *Buglossi.*
Portulaca. — *Cichorij.*
Sonchus. — *Primula veris.*
Borrago. — *Radices cichorij.*
Buglossum. — *Cicerbita, idest sonchi.*
Spinacia.

At si materia, quæ febrem producit, sit materia crassa, nimirum pituita, vel melancholia, & anni tempus sit hyems; in iure incoquenda veniunt, aliquot ex sequentibus medicamentis alterantibus, quorum vis est efficacissima, si Authoribus fides habenda. G

Maiorana. — *Apium alex*
Mentha. — *Fœniculum.*
Hyssopum. — *Asparagus.*
Betonica. — *Chamadris.*
Valeriana. — *Vincetoxicum.*
Origanum. — *Flores Saluia.*
Saluia. — *Rosmarini.*
Agrimonia. — *Origani.*
Anthos. — *Betonica.*
Petroselinum. — *Radices Apij alex.*
Pulegium. — *Petroselini.*
Ruta. — *Carotarum.*
Anethum. — *Pastinaca.*

Laudantur quoque illa septem simplicia, quæ aduersus pestem appellauit Marsilius Ficinus, quorum nomina nolui hoc loco silentio præterire. Sunt autem hæc. H

Hypericum. — *Dictamum.*
Vincetoxicum. — *Aristolochia.*
Aenula campana. — *Lactuca.*
Radix raphani.

Semina quoque citrij, & eorundem cortices hyeme præsertim in prædictis iusculis ebulliri possunt.

Cum prędictis iuribus his medicamentis alteratis possunt panes triti concoqui: possunt etiam offæ panis infundi. Sunt qui primùm panem in partes, seu offas diuidunt, & in aquam aliquam cordialem immergunt, deinde facta inter manus expressione immergunt rursus in ius calidum per debitum temporis spatium: alij etiam ipsum ebullire permittunt in iure, quò palato iucundior reddatur, postea ipsum ægrotanti offerunt. Parantur quoque fercula ex endiuis, acetosella, & borragine cum prædicto galliculorum

rum

A rum iure. Non desunt authores, qui cum his ebulliunt pruna damascena, tamarindos, & etiam myrobalanos. Ex alijs quoque rebus fieri possunt fercula cum prædicto iure, quemadmodum ex illis pastillis tenuissimis, quos *vermicilli* vulgus appellat; idque præcipuè concedi potest æstiuo tempore, si absque sale parati fuerint: & vbi cum sale sint conditi, non est opus sal apponere in iure, sed ipsos in illud concoquere absque salis appositione; hi enim præterquam quòd grati sunt gustui habent aliquam facultatem incrassandi, humectandi, & quoquo modo humores acres attemperandi.

De ptissana non omnium eadem est opinio, cùm aliqui eam, ipsiusq; vsum detestati sint, quòd nimium, quàm par sit, humectet; in febre autem maligna exiccandum est; deinde quia huiusmodi alimentum hominibus minimè consuetum est, quare neque ægrotantibus offerendum: alij è contra sunt, qui eam facilè concedunt. Sed puto ptissanam posse considerari, vt indicatur à facultate vitali, & à morbo, qui est febris, & à causa, quæ est putredo: primo modo cùm sit ipsa facilis coctionis, & vt dicebat Cardanus 2. de san. tu. cap. 7. ob succi bonitatem nihil ea præstantiùs (quamuis Gal. autho-
B re de bon. & vit. succ. minùs alat, quàm panis) maximè conuenire potest: si verò consideretur, vt indicatur à febre, cùm habeat facultatem refrigerandi, & humectandi, conuenire quoque potest: sed si consideremus eam, vt indicata est à causa, tunc, vt doctè admodum dicebat Mercurialis, per se sola non conuenit, quia non constat, nisi ex aqua, hordeo, & coctione, hinc cùm nimiam habeat humiditatem adaugeret putredinē, ideoque opus est intus aliquid ei apponere, vt est succus granatorum, aut aliud simplex, quod exiccandi facultatem habeat, cuius ope deponere possit tantam humiditatem, qua prædita est: cùm igitur hæc ipsa parata fuerit cum aliquo ex prædictis simplicibus, poterit ad vsum reuocari quandoque, si præsertim aliquod ex auxilijs ei admisceatur, quod malignitati resistere aptum sit.

Quod ad consuetudinem attinet, alia est consuetudo in sanitate, alia in morbis, vnde quamuis homines non sint in proba valetudine assueti hordeum comedere, tamen ob tot, tantaque commoda, quæ ex huius sorbitione (ægrotantibus præsertim morbis acutis thoracis) contingunt, curandum est, vt ipsius vsui assuescant. Verùm quodcunque
C ferculi genus offeratur, optimum est semper illi aliquid apponere, quod alexipharmacam facultatem habeat, ideo propono puluerem, quo insperso vtendum semper erit in omnibus alimentis, & primò vbi materia biliosa sit, parari adhuc modum potest.

℞. *Margaritarum subtiliter puluerizatarum.*
Terræ sigillatæ.
Boli armenæ orientalis. ana drag. j.
Sacchari optimi. vnc. ß.
Fiat omnium subtilissimus puluis per setacium cribratus.

In materia crassiori, hoc est vbi pituitæ, vel melancholiæ admisceatur bilis, adhunc modum puluerem præparandum instituo.

℞. *Margaritarum subtiliter puluerizatarum.*
Radicis zedoariæ.
Tormentillæ.
Bistortæ.
D *Contra herbæ. ana scrup. ß.*
Sacchari optimi. vnc. j.
Misce, & fiat omnium puluis, vt supra.

Pulueribus superioribus, quippe qui aliquantulum amari sunt, parua sacchari copia admisceri potest, vt concilietur gustui quædam suauitas.

Sunt modò, & alia alimenta à Medicis excogitata in virium subsidium; ijs enim deperditis, aut reparatis deperit æger, aut custoditur. Quoniam igitur in hac maligna febre sæpiùs vires periclitantur, ideo multa exhibere solet communis vsus alimenta, secundùm magis, & minùs nutrientia, quibus vires restaurari valeant. Sunt autem hæc succus, seu aqua carnium, galliculorum testes, oua recentia, iura consumpta vulgò consumata dicta, contusa, quæ & pistum, & tortam appellant, nec non & restaurantia à nonnullis lozengæ vocata. In eodem censu est ille carnis succus, quem per duplex vas extrahunt.

Aqua

Aqua carnis primo loco proposita per elambicum extrahitur: sed melior, & præstantior illa est, quæ per duplex vas vitreum elicitur; an verò ea sit inuentum antiquorum, an recentium Alchymistarum, potestis videre apud Ioan. Baptistam Siluaticum lib. controu. controu. 7. sat enim est mihi eam vobis proposuisse tanquam auxilium, quod nutrit, & facilè, si præsertim fiat ex carnibus volatilium, vt sunt capones, perdices, & vniuersum genus gallinaceum. Non desunt quidem, qui ipsam extrahant ex quadrupedibus, vt ex carne bubula, aut vitulina: sed re vera, quæ ex his animalibus elicitur est crassior, difficiliorque ad concoquendum, quamuis superiori magis nutriat; illa siquidem citiùs nutrit, sed pauci est alimenti. Cæterùm aqua huiusmodi carnis ad vires restaurandas ab omnibus practicantibus optimum habetur auxilium.

Quod ad galliculorum testes attinet, Gal. 3. de alim. fac. cap. 7. de illis loquens, inquit omni ex parte esse in alendo præstantissimos: & lib. 1. de rat. vic. acut. 27. scribit eosdem multùm nutrire, virtutemque firmare, & 7. meth. cap. 6. vsum ipsorum commendat valde, vbi virtus labatur: debent autem galliculi, quibus testes eripimus esse tales, qui nunquam (autem saltem rarò) coiuerint, nec valde coitum appetiuerint. Oribasius post ipsum Gal. eos summè laudauit in syncope ortum ducente ab humorum tenuitate. Differentia tamen inter hos, & carnem iam dictam est, quòd illa citiùs, sed minùs, hi verò crassiorem succum gignant: quocirca vbi attenuandum est, illa valet, hi vbi incrassandum. In illius etiam censu sunt alæ gallinarum, quia habent facultatem attenuandi, hoc est gignendi tenuem succum, itaque vbi attenuandum est, alæ conueniunt, testes verò vbi incrassandum. Id quoque de cristis galliculorum dicendum est, quæ succum bonum gignunt, sed tenuem, valent tamen omnia hæc ad vires restaurandas, & sustinendas. Hepar gallinarum proportionem habet cum carnibus ipsarum, quia facilis coctionis est, quemadmodum & ventriculus, quamuis is ad coquendum durior sit. Anseris præterea iecur in hoc ordine numeratur, cuius etiam alæ sicuti gallinarum sunt optimæ (si probè coctæ fuerint) vt statim succurratur virtuti labenti. Et istæ sunt carnes animalium volucrum, & partes ipsorum, quibus vti possumus ad virium restaurationem.

Succedunt oua gallinarum recentia, tremula, aut sorbilia, quæ febribus conueniunt etiam malignis, & pestilentibus, vt & Rhasis, & Serapio affirmant. Ratio desumpta est à malignitate, seu mala aura resoluente vires, quarum restaurationi primò incumbendum est; nam viribus non benè valentibus morbi curari nequeunt, & ab Hipp. scriptũ est 6. epid. 5. cap. 1. morborum curatricem esse naturam, qui igitur hanc naturam seruat, morbos curat, at oua id efficiunt, ergo & ipsa curant, at inter alia tremula vocata ad nutriendum sunt omnium præstantissima, quippe quæ faciliùs concoquuntur. Sed hoc loci circa ouorum exhibitionem duplex videtur esse difficultas: altera est, quia oua facilè corrumpuntur, quæ autem sunt talia non videntur conuenire febricitantibus; & multò minùs febricitantibus febre maligna. Secunda difficultas est, quia ouum in nidorem conuertitur, crassum succum abundè generat, & vitiosum; excrementitium quoquoque est, sicut Gal. 3. de alim. fac. cap. de ouo. & 2. de compos. med. loc. cap. 2. lib. de facilè par. cap. 1. & lib. de cibis boni, & mali succi cap. 2. & 4. affirmare videtur, quem secuti sunt Paulus lib. 1. cap. 83. Aët. tetrab. 1. serm. 3. cap. 134. & Oribasius lib. 2. collect. cap. 45. At quæ sunt huius generis non conueniunt febribus, ergo multò minùs malignis, & pestilentibus.

Sed huiusmodi difficultates nullæ sunt, & primò quia id, quod assumitur in prima difficultate, probandum esset, nempè quòd oua corrumpantur; nam re vera si ipsa sorbilia, aut tremula assumpta fuerint, ac recentia, minimè corrumpuntur. Neque aliquis Author est ex Græcis, qui scripserit oua corrumpi, quòd si id ab eorum quocunque fuisset animaduersum, credendum sanè est eum scriptis suis traditurum fuisse, sed nullus est, qui id scribat, falsum ergo est ouum facilè corrumpi, si præsertim aptè fuerit paratum, & aliquis succus ei admisceatur, qui putredini, & corruptioni resistat, vt est succus granatorum, limoniorum, arantiorum, & similium.

Ad secundam difficultatem dicendum est aliud esse considerare oua ratione sui, & aliud respectu variæ coctionis, & administrationis: primo modo oua non solùm sunt boni succi, sed etiam, vt Gal. dicebat 4. de victu in ac. 113. humorum acrimoniam obtun-

A obtundunt, imò addit maximè appropinquari ad alimentum alicæ, dummodò gallinæ è quibus nascuntur fiut bono cibo nutritæ, non immunditijs, aut vermibus putrefactis, vt mense Maijo, & Iunio contingit Messanæ, dum pauperum muliercularum gallinæ comedunt bombyces ex serici folliculis in publica loca eiectos; tunc enim oua acquirentes malam qualitatem facillimè corrumpi possunt. Deinde idemmet Gal. lib. de facilè par. in curat. doloris capitis à vino, 2. de comp. med. loc. cap. 1. & 2. de alim. fac. cap. de ouo, dicebat ouum refrigerare, aut saltem non calefacere, & lib. de prisana cap. 6. dicebat ouum humectare, vnde Auic. lib. & tract. 2. cap. de ouis, & lib. de cordis virtute trac. 2. cap. proprio, existimabat oui vitellum, de quo nunc est sermo, in actiuis qualitatibus esse temperatum, in passiuis verò humidum. Auicennæ Rhasis lib. 3. diuis. cap. 4. consentit, & Isaac, ergo oua possunt dici temperata. Confirmatur id alia authoritate eiusdem, qui in vlceribus dolorosis ad dolorem mitigandum apponit vitellos ouorum, sic & in inflammatione; hoc igitur modo febribus cõueniunt, præsertim ab humoribus biliosis factis, dummodo tremula, aut sorbilia assumantur.

B Si verò considerentur oua respectu variæ coctionis; & plus iusto coquantur, aut elixentur, aut in sartagine frigantur, aut sub cineribus assentur, atque suffocentur, tunc quod humidi substantifici in se habent amittunt, & terrestre tantùm retinentes in nidorem vertuntur, ac propterea ægrè in ventriculo coquuntur, crassumque succum, excrementitium, & vitiosum generant, de quibus loquens Gal. locis præcitatis, inquit febricitantibus minimè conuenire. At si, qua decet, ratione coquantur, & prædictas habeant qualitates, eodem docente Gal. conueniunt, & ijs vtendum est, cùm aut virium refectione, aut (etiam valentibus viribus) alimento bono, & temperato egebimus.

Consumpta quoque, quæ sunt iura, aut iuscula ex gallina, vel capone, vel vitulina carne optimè cocta, summè probantur, quibus aliquando addi possunt ouorum recentium vitelli minutim dissoluti. Restaurantia insuper, quæ fiunt ex pectoris caponis, aut gallinę pulpa probè cocta, cui addatur saccharum optimum, & margaritę puluerizatæ cum aliquo puluere bezoardico, summopere viribus reparandis conferunt. Ad idem parari consueuit succus in balneo mariæ à carnibus extractus, cui multa admisceri pos-

C sunt summæ putredini resistentia, vt sunt pulueres iam dicti, aut similem habentes facultatem. Demum sunt contusa cum prædictis etiam rebus parata, vel cum iusculis carnium prædictarum, in quibus ebullierint illa simplicia superiùs descripta, & his quoque pulueres illi bezoardici inspergi possunt. De lacticinijs post hæc nihil dicendum, quia nullo pacto conueniunt in hac febre. Sed acetaria ex oleribus supradictis concedi quidem possunt, sed morbo ad decliuationem tendente, quemadmodum etiam, & aliquot ex fructibus, vt sunt poma rosea, vel appia, pruna damascena, cerasa, & fragæ æstiuo maximè tempore. Inter alimenta vltimo loco reponi possunt sapores, seu intinctus quidam, qui licet non mereantur nomen ferculi, cùm non sint primò instituti ad alimoniam; nihilominus quia sunt incitamenta ad carnes assumendas (dummodo ægri adhuc possint) & veluti vehicula ad deglutiendum, ab hoc censu non videntur abijciendi. Cùm igitur ægrotantes carnes comedere sunt apti, quamuis cum difficultate, aut nasea, si fuerit æstiuum tempus paretur huiusmodi sapor, qui præterea aluum lubricare potest.

D *℞. Pulpa prunorum maturorum. vnc. j. ß.*
Sacchari optimi. vnc. ß.
Cinnamomi subtiliter puluerizati. scrup. j.
Aceti rosati q. s. & fiat sapor.

vel

℞. Syrupi de acido citri.
de succo limoniorum. ana vnc. j.
Sacchari optimi. vnc. ß.
Cinnamomi subtiliter puluerizati. scrup. ß.
Misce, & fiat sapor.

vel

℞. Mica panis albissimi tosta, & aceto rosato madida. vnc. iij.
Amygdalarum dulcium excoriatarum num. xx.

Foliorum acetoſæ p. 1. contundantur in mortario, & cum aceto q. ſ. diſ- ſoluantur, addendo. B
Sacchari optimi. unc. j.
Cinnamomi drag. ß. & erit ſapor iucundiſſimus.

vel

℞. *Hepatis gallinæ cocti, & contuſi quantum vis.*
Lutei recentis oui, & ad duritiem cocti num. j. vel ij.
Amygdalarum dulcium excoriatarum. drag. ij.
Sacchari optimi. unc. ß.
Cinnamomi drag. ij. cum iure pulli q. ſ. fiat ſapor.

Et hæc ſunt, quæ ſpectant ad materiam alimentorum, & ad qualitatem ipſorum ſiue à facultate vitali, ſiue à morbo, ſiue à ſua cauſa indicentur.

De quantitate autem alimentorum loquens Auic. 1. 4. tr. 4. cap. 4. dicebat eam debere eſſe exiguam quidem, ſed quæ apta ſit ſuſtinere ægrotantem ad ſtatum vſque, quouſque ſemper ex Hipp. decreto ſubtrahendum eſt aliquid de quantitate ipſius alimenti. Pro vario tamen virium robore, ita metiri quantitatem opus eſt, vt virtus ſuſtineatur abſque cauſæ morbificæ augmento; nam quantùm alimentum virtuti prodeſt, tantùm contrariatur cauſæ morbificæ, vnde Medici coacti ſunt interdum pluries in die exhibere alimentum, & ſpatio viginti quatuor horarum quater offerre, ſingulis ſcilicet ſex horis repetentes pro varietate roboris virium, cauſæ malignitate, & acceſſionum modo. In ſumma, qui hac febre laborant, aliquando appetitus deiectionem patiuntur, atque ideo cogendi ſunt ad alimentum accipiendum, quamuis ſemper in pauca quantitate; magnam enim copiam alimenti perferre nequeunt. F

Tempus autem offerendi, ſi fieri poteſt, longè ab acceſſionibus ſit, ſi tamen acceſſiones ſint manifeſtæ, cùm tales febres non rarò ſynochorum modum teneant, aliquando tertianæ, nonnunquam etiam duplicis, in quibus maxima difficultas eſt reperire nutriendi tempus, maximè ſi vna ſubintret alteri. Hipp. quidem præceptum eſt in acceſſionibus abſtinendum eſſe, ſed ſemper in interuallo, ſi intermittentes ſint, ſi remittant in remiſſione: at vbi nulla eſt remiſſio, nec intermiſſio, hoc opus, hic labor eſt, quo in caſu res admodum dubia eſt, agendumque quemadmodum in rebus difficillimis eligẽtes, quod minus eſt malum habito ſemper reſpectu ad id, quod magis vrget, ſicuti in methodo vniuerſali declaraui ex mente Gal. 11. meth. cap. vlt. ſi verò acceſſiones non ſunt manifeſtæ, vt in ſynochis Hipp. & Gal. dicunt reſpiciendam eſſe conſuetudinem, & hæc de alimentis, præſertim de ferculis. G

De potu certiſſimum eſt neque ab Hipp. neque à Gal. aut ab Auic. aut aliquo alio probato authore in febribus malignis, aut acutis conceſſum eſſe vinum, niſi aut concocta materia, aut ad virtutem deficientem reſtaurandam. Sed multis modis aquæ pro potu in hac febre parantur à celebrioribus practicantibus: verùm fontanæ, quæ optimæ ſint, coctæ, & non coctæ probantur: ſtillatæ etiam, aut in quibus diſſoluta ſit iulepij violacei aliqua copia, aut mixtæ cum vino granatorum, vel cum ſucco limoniorũ commendantur: vel etiam poſca cum modico ſacchari, aut aqua, in qua hordeum ebullitum fuerit, in vſu eſt. Sed hoc loci animaduertendum eſt vulgares omnes, & Medicos etiam Meſſanenſes per aquam coctam intelligere eam, in qua aliquid coctũ ſit, vt hordeum, cyminum, aniſum, cinnamomum, vel aliquid tale: at mea opinione decipiuntur; nam aliud eſt dicere aquam coctam, & aliud eſt dicere aquam hordei, vel cymini, &c. quando aqua ebullitur vnica ebullitione, cocta dicitur, & ægrotis facilè conceditur, quamuis tempore æſtiuo fontana optima abſque ebullitione offerri poſſit: aquæ verò, in quibus ebullitur aliquid, pro diuerſitate rei intus coctæ denominationem aſſumunt, vt vbi hordeum coquitur, aqua hordei, & vbi cinnamomum, appellatur aqua cinnamomi, & ſic de ſingulis, de qua re Decade Quinta, cap. 5. ſatis delucidè ſcriptum eſt. H

In cæteris rebus non naturalibus moderatè agendum; ſed de motu nihil dicendum eſt, cùm clarum omnibus ſit eos, qui febre laborant, quieſcere debere in lecto, & nullo modo ſe exercere, animo quoque quantùm fieri poteſt, quieto, & ſedato eſſe, omnique ingenio curare, ne in aliquod prauum capitis incidant ſymptoma, vt eſt imagina-

tio, aut

A tio, aut ratio deprauata, in quam ſæpè incurrere ſolent, quæ inhiberi poſſunt frictionibus ad crura, & ad brachia factis, ligaturis ad malleolos, vndiſque aliquem dolorem inferentibus, arcendo etiam multitudinem gentium è cubiculo, atque cauendo ne illis triſtia afferantur nuntia. Somnus, & vigilia ita moderanda ſunt, vt vbi ægrotantes ad ſomnolentiam propenſi videantur, vigiliam tanquam illi contrariam excitemus, quemadmodum è contra vbi propenſi ad vigiliam fuerint, ſomnum concitemus. In ſomno autem euitando vtendum auxilijs alterantibus, & attenuantibus: alimenta ſint acetoſa aperientia, vnde ab aliquibus probatur acetum, radix apij, petroſelini: ad idem valent ſemina citrij ebullita in iuſculis. Ad ſomnum autem inducendum valent ſemina frigida & maiora, & minora cum iuſculis ebullita, multoque magis ſemina papauerum.

Quod ad excrementorum retentionem, aut euacuationem ſpectat, vbi aluus adſtricta fuerit, laxanda venit proportionatis auxilijs, vt ſunt clyſteres, & glandes, qui adminiſtrandi ſunt, penes cauſæ varietatem. In materia igitur calida fiat ſequens clyſter.

℞. *Fol. Maluarum.*
B *Violarum. ana m.* 1. *ß.*
Quinque folij.
Oxalidis.
Pimpinellæ. ana m. 1.
Florum Borraginis.
Bugloſſi. ana p. ß.
Quatuor ſeminum frigidorum. ana drag. ij.
Et bulliant in ſufficienti quantitate aquæ ſecundùm artem; deinde.
℞. *Decoctionis huius. lib.* j.
Diacatholici.
Electuarij lenitiui. ana vnc. ß.
Mellis, & olei violati. ana vnc. ij.
Vitellorum ouorum. num. ij.
Salis drag. j. *& fiat clyſter.*

C In huiuſmodi clyſteribus emollientibus, & omnibus alijs, quibus vtendum eſt in febribus malignis, ſemper aliquid ponendum, quod reſiſtat malignæ putredini, vt ſunt folia acetoſellæ, pimpinellæ, pentaphylli, & alia huius generis. Pro materia autem frigida ſic paretur clyſter.

℞. *Fol. Maluæ.*
Mercurialis.
Parietariæ. ana m. j.
Menthæ.
Hyſſopi.
Valerianæ. ana m. ß.
Florum Roſmarini.
Saluiæ.
Cichorij.
Primulæ veris. ana p. j.
D *Seminum aniſorum. vnc. ß.*
Radicum enulæ campanæ. vnc. j.
Fiat decoctio ſecundùm artem; deinde.
℞. *Decoctionis huius. lib.* j.
Diaphœnici. vnc. j.
Olei anethini.
Chamomelini. ana vnc. 1. *ß.*
Salis. drag. ij.
Vitellorum ouorum. num. ij. *& fiat enema.*

Sed huiuſmodi clyſteres ſemper faciendi ſunt, accepta indicatione à febris materia, quæ aliquando frigida, aliquãdo calida eſt, & pro diuerſitate ipſarum modò plus refrigerandum, modò minus: ſic quoque quia interdum maior eſt putredo, quàm caliditas febrilis, interdum cõtra res ſe habet, ideoque nunc primariò occurrẽdum putredini, &

nunc calori proportionatis præsidijs, pro vt opus videbitur. Et hæc de instrumento B diætetico, quatenus ad præsens institutum pertineat, dixisse sufficiant.

De Chirurgico instrumento.

Inquirere hoc loci nonnulli solent, an primò sanguis mittendus sit, antequam immittantur clysteria, an è contra; verùm cum huiusmodi auxilium magnum sit, aliquando statim nulla temporis mora interiecta fieri debet, si aliquod insit, quod vrgentis rationem habeat, quemadmodũ est inflammatio aliqua partium internarũ, aut immoderatus aliquis sanguinis impetus: vnde Hipp. 4. acut. tex. 22. mittit statim sanguinem, ne septi augeatur inflammatio, de cuius curatione loquitur; idem quoque Auic. fen. 1. lib. 3. tr. 3. cap. 3. attestatur, vbi loquitur de inflammatione membranarum cerebri. Vbi igitur adest aliquid, quod vrgeat, debet primò mitti sanguis, vbi verò morbus dat inducias, tutiùs est (præsertim si intestina excrementorũ copia grauata sint, id quod non rarò contingit in febribus) primò euacuare intestina à fæcibus, lenibus quibusdam clysteribus, deinde mittere sanguinem: & ita rem hanc cum Hipp. Gal. & Auic. decernendam puto in febribus omnibus putridis, & præcipuè in malignis. F

Sed in instrumento hoc chirurgico administrando in febribus malignis primò videndum est, an conueniat, vti diximus in methodo curatiua febrium putridarum vniuersali: inuenio, quòd conueniat, consideranda est ipsius recta administratio, videndùmque, quando sit mittendus sanguis, ex qua vena, quæ sit quantitas auferenda, modusque considerandus, an scilicet totus peccans sit vnica vice, an pluribus euacuandus.

A principio igitur in febre maligna præsente indicante, & facultate permittente ad sanguinis missionem per venę sectionem deueniendum est. Sed objiciet quispiam, cùm adest contraindicans maioris dignitatis, quàm sit indicans, & coindicans, non est ad huiusmodi auxilium tam magnum properandum: sed malignitas est maioris dignitatis duobus iam dictis, ergo sequitur, quòd illa contra indicat sanguinis missionem. Quod verò sit maioris dignitatis, satis apparet, eò quòd habet rationem vrgentis, totam curationem ad se trahentis; ab illa enim vt pote praua excitantur symptomata vires quàm maximè lædentia, & resoluentia, vt sunt cardialgiæ, lypothimiæ, deliria, vigiliæ, inappetentiæ, alui fluores colliquatiui, & plura alia à malignitate exorta, quæ omnia contraindicant sanguinis missionem ob iacturam, quàm viribus afferunt, quæ vt nonnulli G adducunt in huiusmodi febribus languidæ sunt ob malam, & quasi venenatam auram ab ipsa malignitate eleuatam, & spiritus vitales dissipantem. Addunt alij non alia ratione tractandos esse ægrotantes, atque tractentur illi, qui venenum assumpserint, cùm eandem cum illis habeant naturam, sed isti non curantur sanguinis missione, ergo neque febre maligna laborantes.

Verùm vt iste nodus, qui prima facie videtur alicuius momenti, de medio tollatur, opus est considerare ipsam malignitatem respectu diuersorum temporum febris; nam cùm ipsa sit qualitas quædam, vt supra ostendimus, sequens naturam prauæ putredinis, non generatur in instanti, neque homines fulguris in modum obsidet, sed tempore. Quare possumus ipsam considerare in principio, in augmento, ac etiam in statu. Si in principio ipsam spectemus, mitis est admodum, quemadmodum sunt omnes morborum causæ, iuxta illud Hipp. 2. aph. 30. omnia in fine, & in principio sunt mitiora, circa vigores verò fortiora: vnde in principio non potest prædicta symptomata producere. At si in vigore consideretur, aucta putredine, à qua prouemiunt symptomata iam supra enumerata, & peiora etiam producere potest, & producit, ideo ne illa succedant, opus est in principio febris mittere sanguinem: & hinc est, quòd virtus in huiusmodi febribus languidior est, si præsertim omittatur sanguinis missio ab initio morbi, vnde rectè à diuino Hipp. scriptum est 2. aph. 29. cùm morbi inchoant, si quid videtur mouendum, moue. H

Ad id, quod dicebatur hos ęgrotantes esse tractandos quemadmodum, qui venenum assumpserunt, dico verum esse, & falsum: verum quidem per alia duo instrumenta, à quibus auxilia accipiuntur habentia facultatem resistendi veneno, at falsum in chirurgico instrumento, quo in febre maligna vtendum est. Sed Saxonia ex authoritate Erasti admonet non esse mittendum sanguinem in febre maligna, & pestilenti ortum ducente à prauis edulijs, at nos supponimus malignam febrem ortum suum ducere à prauis

edulijs,

A edulijs,ergo non esset mittendus sanguis. Responde,quòd is loquatur per comparationem ad febrem pestilentem ex aëre, in qua existimat Erastus tutiùs posse sanguinem mitti, quàm in ea, quæ fit à prauis succis, & sic cùm non id dicat absolutè, sed respectiuè, non valet argumentum ab eius authoritate deductum: atque ita malignitas in principio non contraindicat sanguinis missionem, & per consequens fit constans, & vera hæc præpositio omissis longis sermonibus, qui à varijs authoribus fiunt in hac materia. In principio febris malignæ præsente indicante, & permittente mittendus est sanguis.

Modò videamus rectum huius auxilij vsum, & rectam administrationem, & primò de tempore, de quo iam determinatum est, vt in prima die, si fieri potest, mittatur sanguis, aut saltem ne secunda pertranseat,& semper in quietiori statu accessionis quacunque hora cõtigerit. Hinc Gal. 3. in 1. epid. tex. 30. excusat Hipp. quòd in octauo die sanguinem miserit in Axiona laborante febre maligna, eò quòd ab initio non fuerit vocatus. Deinde cùm apud Medicos illius temporis in vsu esset mittere sanguinem B primis diebus, existimantes post quartam diem venæ sectionem inutilem esse, vt ipsos redargueret Hippocrates, ostenderetque non esse respiciendum numerum dierum, sed indicans, atque permittens, misit sanguinem in octauo die existente indicante, & permittente. Plerique etiam sunt authores doctissimi ex recentioribus, qui non solùm mittunt sanguinem in principio, sed in omni tempore vrgẽte necessitate ab indicante, & permittente accepta. Nec probo Cardanum contr. lib. 2. trac. 4. contrad. 4. dicentem Hipp. in hoc solo ægrotante misisse sanguinem in illa constitutione, idque non fecisse febris ratione, sed phlegmonis lateralis, quam æger patiebatur, alios tamen seruatos fuisse absque venæ sectione.

De quantitate sanguinis extrahendi non est tam facilis determinatio; nam vt in regulis sanguinis mittendi ostendi ex lib. de cur. rat. per sang. miss. t. 2. nihil est, quod magis coniecturalem faciat medicinam, quàm vniuscuiusque auxilij quantitas administranda: quare opus est vti coniectura quadam rationali, qua peritus Medicus agnoscat plenitudinis copiam, atque robur virium, quæ plenitudo si magna est,& vires constant, C in maiori copia detrahendus est sanguis, quàm vbi hæc non tam validæ adsint, neque tanta sit copia: verùm in huiusmodi febre maligna tutiùs est infra, quàm supra peccare: si autem peccatum sit tantùm in copia, & vires summè valeant, quod peccat vnica vice auferri debet: at vbi vires non satis valeant,& opus sit sanguinis missione, diuidenda est quantitas euacuanda in duas, aut tres vices, pro vt Medicus doctus iudicare poterit. Et hic est modus mittendi sanguinis, nempe vel totum semel, vel pluribus vicibus euacuare.

De loco etiam, ex quo mittendus veniat, non tam clarè patet apud scriptores. Alij enim dicunt ex saphenis; alij ex saluatellis; alij ex venis, quæ ad cubitum sunt, qui adhuc sunt discrepantes, cùm alij ex vena iecoraria, alij ex cephalica, alij ex communi detrahendum censeant: sed si recurratis ad methodum vniuersalem à me supra declaratam, videbitis omnium horum authorum sententiam esse veram,& admittendam facta hac consideratione. Vel enim febris orta est ex suppressa aliqua consueta purgatione in malo apparatu corporis, vt in viris hæmorrhoides suppressæ sunt, & in mulieribus D menses,& hoc nomine excitata sit febris maligna, tunc à saphenis mittẽdus est sanguis; si ex solo apparatu totius corporis, sanguis mittendus est ex iecoraria, quia hæc vniuersaliter totum corpus euacuat; si adsit aliqua capitis læsio ex cephalica; quemadmodum vbi læsio prodeat è capite, & iecore euacuandus è communi vena. At vbi ad fuerit iecoris, vel lienis affectio ex saluatella: si iecoris ex illa dextræ, si lienis ex illa sinistræ manus. Et hæc est methodus mittendi sanguinis à Gal. lib. de cur. rat. per sang. miss. & lib. meth. med. tradita, ab Auicenna confirmata, & à communi practicantium schola vsu recepta.

Sed antequàm discedamus ab huiusmodi instrumẽto, tria examinãda veniunt, vnum an apparentibus maculis, quas peticulas vocant, liceat per sectam venam mittere sanguinem. Secundò an conueniat hirudines, seu (vt vocant) sanguisugas venis hæmorrhoidalibus applicare. Postremò an cucurbitarum applicatio in huiusmodi febribus sit ex vsu. Quod ad primum attinet, videtur huiusmodi quæsitum simile illi, in quo quæritur, an

tur, an apparentibus variolis sit mittendus sanguis, quem nodum soluens Auicenna lib. 4. fen. 1. trac. 4. inquit, esse mittendum, si adfuerit magna copia sanguinis cum robore virium, id quod etiam dici debet de omni morbo; nam, vt supra diximus, vbi adest indicans præsens, & virtus permittẽs, nihilque est, quòd contraindicet, siue appareant, siue non papulæ, mittendus est sanguis ex vena secta. Nec id inconsultò agẽdum, verùm tunc maxima consideratione, & præmeditatione vtendum est; nam papulæ vel sunt ex illis, in quibus cutis solummodò quoad colorem suum afficitur, vel simul cum colore læditur superficiei lænitas asperior euadens, & apparet etiam continui manifesta læsio. Si primo modo nihil refert, si mittatur sanguis, vbi opus fuerit, cùm huiusmodi maculæ nec criticæ sint, nec symptomaticę, vt supra dictum est, eò quòd non expelluntur humores ad cutem, vt 2. in 1. epid. 38. scripsit Hipp. dicens tales maculas, seu exanthemata parua non esse apta ad morbum decernendum; & ratio ab ipso additur, quòd citò rursus sese occultant, quia non fiunt ab humoribus ad cutem delatis, sed ex euaporatione, seu ab exhalatione.

Et quamuis in commentario illo Galenus dicat eruptiones fieri à natura irritata, non de huiusmodi peticulis loquitur, sed de parotidibus; nam maculæ iam dictæ sunt euaporationes quædam, vt ex Hippocrate colligere licet dicente statim eas euanescere, signum est ergo non fieri ab humoribus; cùm enim in febribus, & præsertim malignis, de quibus est sermo, massa sanguinis sit prauis, & putridis humoribus conspurcata, dum calor naturalis cum præternaturali simul pugnant in hanc massam agentes, eleuant vapores perpetuò, à quibus fiunt in cute huiusmodi maculæ, intus remanentibus prauis humoribus, quos si comitetur copia sanguinis, euacuandi sunt per sanguinis missionem, si non adsit copia sanguinis, non est opus sanguinis missione per sectionem venæ. Cur autem perpetuò fiat euaporatio in omnibus febribus malignis, nec semper appareant huiusmodi maculæ, rationem habuistis, vbi de earum ratione tractauimus, diximusque harum, & aliarum papularum aliam esse rationẽ, cùm istæ ab exhalatione prodeant, illæ verò ex humoribus ad cutem delatis, vt sunt illę, quorum meminit Hipp. 3. in 3. epid. 22. de quibus etiam loquens Gal. in commentario illo, refert prouentum illarum in bilis acris copiam in corpore collectam, addebatque eas eleuatiores supra cutem ortum ducere à crassioribus, & prauis succis: tales sunt etiam illæ maculæ, de quibus ipsemet loquitur cap. 4. de atra bile, & 5. meth. 12. in illis iuuenibus, quæ nigræ erant, quarum egressum tribuit in humorem melancholicum.

At ad eruptionem illarum pustularum, quæ ab humoribus fiunt, opus est videre, an motus sit criticus, an symptomaticus; si primo modo, non esset aliquid tentandum, neque sanguinis missione, sed ipsi naturæ permittendum, iuxta illud Hipp. 1. Aphoris. *quæ iudicantur, & iudicata sunt, &c.* si præsertim cutis locus idoneus esset ad materiam totam recipiendam, quæ facit febrem, quod idem de symptomatico esset dicendum. Sin autem multa esset copia sanguinis, & vires benè valerent, esset mittendus sanguis, & hoc est, quod Mercurialis, Angelutius, Porta, & alij dicunt, quamuis isti authores indifferenter loquantur dicentes, vbi appareant maculæ, & adsit copia sanguinis, & vires valeant, quòd sit mittendus sanguis. At ego sum huius opinionis, quòd in papulis illis planis id liberè fieri possit, quia nec criticè, nec symptomaticè, vt dictum est, mouentur, at in alijs, quæ ab expulsione à natura fiunt, oportet videre, an hic motus sit criticus, & tunc temporis nihil efficiendum est, si præsertim constet per cutem posse naturam se exonerare, & perfectè, sin minùs ita vt sensim, & diminuta sit crisis, potest Medicus illi opem ferre: si verò motus sit symptomaticus, plerique dicunt esse mittendum sanguinem per sectionem venæ.

Galenus verò 1. aph. com. 22. admonet naturæ inclinationem esse animaduertendã, & si idonea fuerit subministrare, & adiuuare eam oportet, sin autem cõtrariè, ac noxiè fiat, prohibere, transferre, atque diuertere, id quod non est cogitandum in illis maculis, quæ cutem tantùm in colore afficiunt, & (vt dictum est) ab humoribus non prodeunt, vnde Medici illi, qui apparentibus huiusmodi maculis, curant ad cutem trahere, & sic vel cucurbitas, vel vesicatoria, & alia huiusmodi cutem aperientia adhibent, non rectè faciunt, neque ex arte, aduersusque Hippocratem moliuntur, qui lib. epid. 1. sec. 2. tex. 38. scriptum reliquit has maculas ineptas esse ad morbum soluendum, ergo

frustra

A frustra conantur ad cutem trahere, quod trahi minimè potest. Hinc mihi videtur doctissimus Saxonia lib. de febribus cap. 28. non rectè proponere, & distinctè quęsitū, vbi dicit vtrum apparentibus peticulis, exanthematibus, carbunculis, bubonibus, liceat venam secare; nam alia est ratio peticularum, & alia est ratio symptomatum propositorum, vt supra dictum est, & hæc ad primum quæsitum.

Secundum erat de hirudinibus, an in hac febre liceat hirudines venis sedalibus applicare, quod iam à nobis in methodo vniuersali de sanguinis missione determinatum est. Quod attinet ad tertium de cucurbitis, id satis quoque à nobis, & dilucidè determinatum fuit, quare potestis ad eum locum recurrere. Et hæc de curatione febris malignæ per diæteticum, & chirurgicum instrumentum, relinquitur, vt versemur circa curationem per pharmaciam.

De Instrumento Pharmaceutico.

Auxilijs iam declaratis, quæ petuntur à victus ratione, & chirurgia pro curatione febris malignæ, nunc inuenienda sunt ea, quæ à Pharmacia accipiuntur, vt indicationibus B satisfacere valeamus à causa morbifica, & à morbo desumptis. At à causa primùm auspicandum, quæ est materia maligna, seu malignitas in vario humore posita pro febris varietate; nam modò humor sanguineus est, modò biliosus omnis generis, modò pituitosus, modò melancholicus, & non rarò ex omnibus mixtus, sæpè ex duobus, scilicet à prædominio. Illud autem hoc loco memoria recolendū est, cuius, cùm loqueremur de instrumento pharmaceutico in methodo vniuersali, meminimus, nempe multos casus esse, in quibus euacuandum est medicamento purgante à principio morbi, inter quos adduximus materiam malignam febris causam existentem, si præcipuè ita putrefacta sit, vt ad benignum statum reduci minimè possit; nam tunc periculum esset, ne tota humorum massa contaminaretur, vaporesque à maligna materia praui, atque maligni prouenientes cor perpetuò afficerent; atque ea omninò à principio ex sententia Gal. extrahenda est lib. 11, meth. med. cap. 5.

Indicans igitur purgandi in maligna febre est materia maligna, quæ ad benignum reduci minimè potest, permittens est virtus valida, his itaque duobus pręsentibus ad purC gans medicamentum accurrendum est, quod non solùm facultatem habeat exturbandi peccantem humorem, sed etiam habeat sibi admixtum, quod malignitati resistere queat. Quocirca si fuerit materia tenuis, & biliosa, tale medicamentum parari poterit sub forma potus.

℞. *Foliorum acetosellæ.*
Pimpinellæ.
Pentaphylli. ana m. ß.
Radicis Tormentillæ.
Bistortæ. ana vnc. ß.
Florum cordialium. p. 1.
Seminum Peponum. vnc. ß.
Et bulliant in sufficienti quantitate aquæ secundùm artem; deinde.
℞. *Decoctionis huius. vnc. iij. aut vnc. iiij. & infunde.*
Rhabarbari in taleolas diuisi. drag. ij.
Specierum diaiacynthi scrup. j.
D *Cinnamomi grana v. facta expressione secundùm artem dissolue.*
Syrupi rosati solutiui, vel mannæ corporis. vnc. vj.
Electuarij rosati Mesuæ. drag. ij. vsque ad vnc. ß. fiat potus breuis.

Sub forma boli.

℞. *Diacatholici. vnc. j.*
Rhabarbari subtiliter puluerizati. drag. j.
Electuarij rosati Mesuæ. drag. iij.
Specierum liberantis scrup. 1. vel liberantis. drag. j.

Sub forma pilularum.

℞. *Pilularum pestilentialium Rhasis.*
sine quibus esse nolo. ana drag. j.
Diagridij optimi grana. x.

Specierum

Specierum Diatacynthi. ſcrup. ɪ.
Cum ſucco limoniorum fiant pilulæ num. ɪɪ j *& aurentur: poſtque earum aſſumptionem ſuperbibat æger iuris pulli. vnc.* iiij.

Si febris procreata fuerit ex craſſa, & frigida materia, debebimus vti præparantibus, alioqui ea non cedet pharmacis purgantibus. Præparatio itaque poterit fieri hiſce ſyrupis aliquoties aſſumptis.

℞. *Syrupi de ſucco acetoſæ.*
de ſucco Bettonicæ. ana vnc. j. *miſce.*

Poſt exhibitionem dictorum ſyruporum, facta ſcilicet præparatione, præſcribenda eſt purgatiui auxilij formula, quam ſi voluerit æger ſub forma potus, erit ſequens.

℞. *Cardui benedicti.*
Hyperici.
Dictami cretenſis.
Vincetoxici. ana m. ß.
Seminum ocymi.
fœniculi. ana drag. j.
Florum Borraginis.
Bugloſſi.
Roſmarini. ana p. j.
Bulliant in ſufficienti quantitate aquæ ſecundùm artem: deinde.
℞. *Decoctionis ſupradictæ. vnc.* iij. *aut* iiij. *& infunde.*
Agarici.
Rhabarbari. ana drag. j.
Salis gemmæ. grana v.
Specierum electuarij de gemmis. ſcrup. ij.
Infuſio fit ad horas ſex, vel octo, deinde facta forti expreſſione diſſolue.
Mellis roſati ſolutiui. vnc. iiij.
Syrupi roſati ſolutiui. vnc. ij.
Electuarij indi maioris.
Diaphœnici. ana drag. j ß. *aut drag.* ij.
Miſce, & fiat potus.

Sub forma boli.

℞. *Diaphœnici.*
Electuarij indi maioris.
de Pſyllio. ana. drag. ij.
Diacatholici. vnc. ß.
Specierum electuarij de gemmis. ſcrup. ij.
Cum ſaccharo fiat bolus.

Sub forma pilularum.

℞. *Pilularum aggregatiuarum.*
de rhabarbaro. ana drag. j.
Trochiſcorum Albandal. ſcrup. ß.
Specierum electuarij de gemmis. ſcrup. j.
Cum ſyrupo ex ſucco roſarum fiant pilulæ num. vij. *& aurentur.*

Expurgato corpore mediantibus his medicamentis, oportet malignitatem, quæ membris infixa eſt, bezoardicis, vel alexipharmacis, vel alexiterijs tum internis, tum externis extinguere. Primò de internis dicendum eſt, deinde de externis. Interna medicamenta, quamuis habeant alexipharmacam facultatem, in qua omnia bezoardica conueniunt, ſunt tamen differentia ratione qualitatis manifeſtæ; nam alia ſunt, quæ refrigerandi vim habent, alia verò è contra calefaciendi: quorum etiam quædam ſunt ſimplicia, & quædam compoſita. Frigida ſimplicia ſunt, quæ ſubijciuntur.

Pimpinella. *Trifolium acetoſum.*
Cicerbita. *Lupulus.*
Acetoſa. *Flores cordiales, hoc eſt.*
Alleluia. *Violarum.*

Roſarum.

Rosarum.
Borraginis.
Buglossi.
Radices Bistortæ.
Tormentillæ.
Semina Acetosæ.
Portulacæ.
Plantaginis.
Corallina aceto lota, & exiccata.
Sericum.
Grana tinctorum.
Terra lemnia.
Sigillata.
Bolus armenia.
Succinum.
Camphora.
Santali omnes.
Viscus quercinum.
Cornu Ceruí.
Os cordis eiusdem.
Ebur.
Corallia alba, & rubra.
Margarita.
Lapis Bezaar.
Fragmenta Pretiosa.
Scobs auri, & argenti.
Folia Auri.
Succus Acetosæ.
Vuæ immaturæ.
Limonij.
Aurantij.
Berberis.
Ribis.
Mala punica.
Apia.
Rosea.
Acetum.

Et ex his materiam desumere possumus pro conficiendis medicamentis compositis in febribus ex materia calida ortum ducentibus, vt sunt antidota, electuaria, tabulæ, syrupi, & id genus.

Quæ verò sequuntur simplicia sunt medicamenta calida.

Dictamnum.
Scordium.
Vincetoxicum.
Carlina.
Angelica.
Ruta.
Scabiosa.
Balsamina.
Scorzonera.
Centaurium.
Valeriana vtraque.
Cariophyllata.
Chamædris.
Hypericon.
Verbena.
Saluia.
Cyperus.
Morsus diaboli.
Abrotanum.
Carduus sanctus.
Zedoaria.
Aristolochia rotunda.
Gentiana.
Acorum.
Satureia.
Helenium, hoc est, enula campana.
Melissa.
Serpyllum.
Spica nardi.
Bacca Lauri.
Iuniperum.
Hedera.
Lignum aloës.
Macis.
Nux myristica, idest moscata.
Piper.
Crocus.
Cubeba.
Galanga.
Costum.
Cinnamomum.
Semen vrticæ.
Dauci.
Mei.
Basilici, seu ocimi.
Hyperici.
Citrij.
Aurantij.
Limonij.
Cortex citrij.
Limonij.
Myrrha.
Thus.
Galbanum.
Succus galegæ, seu rutæ caprariæ.
Scabiosæ.

Atque hæc sunt, ex quibus compositiones fieri possunt aduersus malignas febres, cùm frigidi humores prædominantur.

Sed ad rei euidentiam descendamus ad quasdam medicamentorum formulas, quibus plerumque vsi sumus cum maxima ægrotantium vtilitate. In materia igitur biliosa,

Mmm &ma-

& maligna potest in primis parari medicamentum sub forma tabellæ ad hunc modum. E

℞. *Margaritarum præparatarum. drag.* ij.
Boli armeniæ.
Terræ sigillatæ. ana scrup. ß.
Seminum acetosæ.
portulacæ in puluerem redactorum. ana scrup. j.
Sacchari dissoluti in aqua acetosellæ. vnc. iiij.
Fiat confectio in tabellis, cuius dosis sit ad vnc. ß.
Deinde superbibat æger aqua acetosellæ. vnc. iiij.

Sub forma conditi.

℞. *Sacchari Florum Borraginis.*
Buglossi.
Rosarum.
Nymphææ. ana drag. j. ß.
Diaiacynthi. F
Liberantis. ana drag. j.
Syrupi de pomis simplicis.
de acido citri. ana vnc. j.
Foliorum auri num. iij.
Misce, & fiat conditum, cuius dosis sit ad vnc. ß.

Si tempus sit calidum (præsertim in maximo æstu) superbibat patiens post huius conditi assumptionem seri distillati actu frigidi vnc. vj. cui admista fuerit syrupi de suc. acetosæ, vnc. j. aut ij.

Lapis etiam bezaar, si habeatur non adulterinus, & artefactus, sed verus, & naturalis, concedi potest ad pondus granorum xij. vel ex eo, atque alijs componatur sequens tabella, quam pluries conficiendam curaui, & præstantissimam esse ex rerum euentu obseruaui.

℞. *Lapidis Bezoardici. drag.* ß.
Margaritarum præparatarum. drag. ij. G
Contraberbæ. scrup. j. ß.
Sacchari dissoluti in aqua rosacea. vnc. iij.
Fiat confectio in tabellis, cuius dosis sit, vt supra.

Postquàm hæc fuerint per os exhibita, non relinquantur, quæ exteriùs applicari consueuerunt tum ventriculo, tum etiam cordi, & primùm pro ventriculo.

℞. *Olei rosati. vnc.* j.
de absynthio. vnc. ß.
Specierum diamargariti frigidi.
Terræ sigillatæ.
Trium santalorum.
Cornu Cerui. ana scrup. j.
Cum modico cera alba fiat linimentum, & illinatur tota ventriculi regio.

Pro corde.

℞. *Aquæ rosarum.* H
Cicerbitæ.
Pimpinellæ.
Borraginis. ana vnc. iiij.
Specierum cordialium. ana drag. j.
Succini, hoc est electri.
Ossis è corde cerui.
Coraliorum rubeorum. ana drag. ß.
Specierum diaiacynthi.
diamargariti frigidi.
Margaritarum præparatarum.
Contraberbæ. ana drag. j. ß.
Misce, & fiat epithema cordi adhibendum.

Pro

Pro eodem.

℞. *Vnguenti rosati Mesuæ.*
Santalini. ana unc. j.
Offis de corde cerui. scrup. 1.
Eboris in scobem redacti.
Coraliorum rubeorum. ana scrup. ß.
Specierum liberantis. scrup. j.
Misce, & cum modico olei rosati fiat linimentum, quo post epithema cordis regio inungatur.

Veniamus modò ad medicamenta conuenientia febri malignæ, cuius causa materia frigida, & crassa fuerit: simplicia medicamenta iam supra recensuimus, restat, vt demonstremus, quo modo ex ijs compositiones quædam fieri debeant, quæ malignitati reluctentur interiùs ingesta, corque, atque ventriculum corroborent, si horum partibus exteriùs applicentur. Internæ possunt componi ad hunc modum, & primùm sub forma tabellæ.

℞. *Vincetoxici.*
Carlinæ.
Angelicæ. ana scrup. ß.
Specierum aromatici rosati.
Electuarij de gemmis. ana drag. j.
Sacchari dissoluti in aqua scorzoneræ. unc. iiij.
Fiat confectio in tabellis. dosis sit ad unc. ß.
Assumenda ieiuno ventriculo quatuor horis ante prandium, & superbibat æger.
Aquæ scorzoneræ. unc. iiij.

Pro condito.

℞. *Sacchari scorzoneræ.*
Florum aurantiorum.
Borraginis.
Buglossi. ana drag. ij.
Ligni aloës.
Nucis moscatæ. ana scrup. ß.
Confectionis Alkermes.
Electuarij de gemmis. ana drag. j. ß.
Syrupi de pomis Regis Sabor.
de mentha. ana unc. j. ß.
Miuæ cotoneorum aromaticæ. unc. j. adde.
Foliorum auri num. v.
Fiat conditum. dosis sit ad un. ß. post quam superbibat.
Aquæ scorzoneræ.
Acetosellæ. ana unc. ij.

Linimentum pro ventriculo.

℞. *Olei de absynthio. unc. j.*
de spica. unc. ß.
Specierum aromatici rosati.
Ligni aloës. ana scrup. j. ß.
Specierum electuarij de gemmis. scrup. j.
Cum modico cera fiat linimentum.

Epithema pro corde.

℞. *Aquæ scorzoneræ.*
Rosarum.
Buglossi.
Borraginis.
Hyperici. ana lib. ß.
Specierum cordialium. drag. ij.

Diamargariti calidi.
Lætificantis ad Almansorem. ana drag. ij.
Ligni aloës. scrup. j. ß.
Vini albi generosi. vnc. iiij.
Fiat epithema.

Linimentum pro eodem.

℞. *Vnguenti santalini.* vnc. ij.
Ligni aloës. scrup. j.
Croci grana. v.
Vincetoxici exiccati, & puluerizati. scrup. ß.
Cum modico olei rosati completi fiat linimentum, quod priùs quàm in vsu ponatur, aceto rosaceo debet ablui.

Plura quidem sunt medicamenta tam interna, quàm externa ad malignas febres depellendas ab auctoribus descripta. Selectiora equidem tantùm hoc loco vobis tradere decreui, quæ vsu optima esse (Deo dante) expertus sum.

FINIS SEPTIMAE DECADIS.

IOANNIS BAPTISTAE CORTESII

MISCELLANEORVM MEDICINALIVM DECAS OCTAVA,

Ad Medicos praxim exercentes.

QVamquam ab ijs, qui Medicinam facere cupiunt, medicamentorum omnium notitia summoperè expetenda sit; eorum tamen præcipuè quorum frequentissimus est vsus in praxi, non solùm expeti, verùm B etiam & exactissima inquiri debet indagine. Ea propter cùm mihi licuisset per otium, publico docendi muneri, & ægrotantium curationi subreptum, inter alia, quibus scribendis animum applicare libuit, celebriorum aliquot medicamentorum, tum purgantium, tum non purgantium naturam medulliùs pertractandam suscepi. Nunc autem quidquid in ijs cognoscendis, aut ab alijs decerptum, aut à me inuentum, simul congessi, vt in aliorum conspectum veniret, facilè animum induxi; non quòd sentiam magnum aliquod legentibus beneficium me allaturum, sed quòd sperem futurum, vt hoc scriptionis genere aliorum ingenia excitentur ad aliquid doctiùs promendum, vel circa hæc eadem, vel alia pharmaca, quorum vires hactenus non penitùs nobis innotuere. Decadem igitur hanc medicamentis destino, sed dum tractatuum numerum recenseo, denarium non expleri animaduerto: venit itaque in mentē efficere, vt cuiusquā alterius rei disquisitionem hisce adiungerem, & ecce sese offert Periodorum ratio in febribus, quam libenter in tractatulum perstrinxi, & in primum locum reieci, non ratione aliqua permotus, sed vt C id priùs exsoluerē, quod præcedentis Decadis initio pollicitus fueram. Accedit, quòd Periodicationis materia febribus debet esse coniuncta, cùm igitur hucusque de ijs habitus sit sermo, iure merito factum videtur, antequam longiùs ab illarum tractatione discedam, vt de Periodis hic orationem instituerem. Nullum me seruasse ordinem (inquiet aliquis) Fateor. Miscellanea scilicet conscribo, quorum ordo confusio est. Sed rem ipsam auspicemur.

De Periodicatione in febribus. Tract. I.

SVb vnius quæsiti ratione videtur primo aspectu Periodicationis ratio, quam discutiendam aggredimur, accommodatè contineri posse; nihilominus si rem ipsam attentiùs perscrutemur, videbimus (ni fallor) quatuor, easque difficillimas sub se comprehendere quęstiones. Prima illa est, quæ Gal. quoque 2. de differ. febr. cap. vlt. in admirationem D traxit, vnde scilicet fit, vt non omnes putridæ febres synochorum in modum vnica accessione à principio ad finem vsque extensa comprehendantur, sed pleræque vbi semel, vel ad insebricationem, vel ad manifestam saltem remissionem perductæ fuerint, iterum repetant? Altera eidem Gal. maiorem admirationem attulit, cur repetant per circuitum, hoc est, cur semper ab eodem in idem quibusdam interuallis, & typis redeunt, tanquam si rationis compotes essent? Tertia, cur ex illis circuitibus, secundùm quos repetunt, melancholicæ illum, qui fit longissimo interuallo, pituitosæ eum, qui fit breuissimo, biliosæ denique eum, qui medio modo se habet, fortitæ fuerint, cùm ratio omnis potiùs efflagitare videretur, vt biliosæ tanquam à materia calidiori, tenuiori, & celeriori profectæ interuallo omnium breuissimo repeterent? Quarta, ac postrema, quid commune est prædictis humoribus, & statutis illis diebus, vt melancholica nec ante, nec post quartam diem, sed in ipsa solùm repetat, biliosa nec ante, nec post, sed tertio quoque die solùm accessionem faciat, & ita pituitosa nec priùs, nec posteriùs, sed quotidie recurrat?

Hæc sunt, quæ in hoc quæsito difficultatem faciunt, quibus non posse commodè responderi puto, nisi primùm quid Periodus, quidue Typus sit, & qua ratione ab inuicem distinguantur interpretemur; nam cùm horum sæpe mentio futura sit, nisi singulorum naturam cognouerimus, perplexionem, ac obscuritatem non leuem afferre possunt. Περίοδος ergo græcè, latinè circuitus, ex Gal. 1. aphor. 12. & lib. qui de typis, & definitionibus medicis inscribitur, nihil aliud est, quàm totum illud tempus, quo ægritudo redit in similem dispositionem, vt in exemplo pridie febris inuasit cum rigore, postridie redit in eundem rigorem, totum tempus inter primum, & secundum rigorem periodus, seu circuitus vocatur, qui deinde in partem mitiorem, & sæuiorem distribuitur: pars sæuior à Græcis παροξυσμὸς, à Latinis accessio, seu exacerbatio dicitur; mitior verò in intermittentibus ἀπυρεξία græcè, infebricitatio, seu quies, seu intermissio latinè; in continuis verò græcè ἄνεσιν, latinè remissio. Τύπος autem græcè, ordo latinè vertitur, licet à nonnullis cum periodo confundatur, vt obseruabat Gal. Re vera tamen ab ea distinguitur, propterea quòd propriè loquendo typus significat ordinem in periodo seruatum, vnde ex febribus periodicè infestantibus alias dicimus hoc, alias autem illo typo redire, vt de quarto in quartum, de tertio in tertium, &c.

His ita declaratis ad proposita quæsita dissoluenda reuertor. Quod ad primam difficultatem, seu quæstionem spectat, cur nimirum non omnes putridæ febres vnica accessione terminentur, Auerrhoës 4. coll. 27. causam retulit in humorem putrescentem, qui in talibus febribus ad differentiam synochorum paulatim ad putredinem disponitur, & putrescit; vnde fit, vt non vnica accessione, sed pluribus comprehendantur pro varijs portionibus, quæ successiuè succenduntur. Huic sententiæ Auerrhois plurimùm fauere videtur Galeni dicta primò de differ.febr.cap.5.de fimo putrescēte; nam sicut ille totus simul non putrescit, sed sensim per partem post partem circuitu vnius diei, ac noctis, ita dicam in huiusmodi febribus totum humorem simul non putrescere, sed aliquando circuitu vnius diei, ac noctis, vt in pituitosis, aliquando duorum, vt in biliosis, & aliquando trium, vt in melancholicis.

Sed hæc responsio non satisfacit eidem Galeno lib. & capite citato propterea quòd putauit aliam esse rationem fimi putrescentis, & aliam humoris, ex quo febris generatur; in fimo enim verum quidem est totum simul non putrescere, sed per partem post partem, quia putrescentea partes non possunt ijs, quæ non putrescunt, facilè commisceri, vt in humoribus (ex omnibus ad omnia conspiratione, & confluxione existente) facillimum est: & propterea haud euenire potest, vt putredo nunc vnam, nunc aliam occupet partem, vt in fimo, nisi fortè putris factus humor in inflammatione aliqua esset coërcitus; cæterùm in alijs nihil obstat, quin putridus humor impatri commixtus totum corrumpat. Vt igitur idem Gal. dissoluat hanc difficultatem respondet ad calcem capitis id accidere, quia humores non putrescunt in cana, vt in synochis, sed in foco aliquo determinato sequente dispositionem membrorum, in quo successiuè, & per partem post partem colliguntur, ac putrescunt. Colliguntur autem in hac vel illa parte, aut quia in ea gignuntur, aut quia ab eadem, vel suscipiuntur, si imbecillis sit, vel trahuntur, si doleat, aut immoderatè caleat.

Hæc fuit Gal. sententia, quæ licet à priori, quam Auerrhoës recipit, dissentire videatur, re vera tamen in alio non discrepat, nisi quia distinctiùs exponit, qua de causa in his totus simul humor non putrescat, quod inexplicatum reliquit prior sententia. Ratio autem est, quia in foco totus simul non colligitur; nec vrget ratio, quæ Galeno difficultatem fecit; nam existente conspiratione, & confluxione ex omnibus ad omnia, non semper necessarium est, vt si cæperit vna pars humoris putrescere, totus simul putrescat, & succendatur, vt in synochis, sed solùm cùm portio insignis intra vasa magna ita putrescat, vt non possit neque extra vasa, neque à maioribus ad minora detrudi; si enim exigua sit portio, vel magna etiam, quæ possit incipiente putredine aut extra vasa, aut à maioribus ad minora propelli, non est necessarium totam simul succendi, vt in synochis, sed vel intermittens, vel continua proportionalis vocata prodibit, propelletur autem humor magis hoc, vel illo modo, tum pro ratione vincentis naturæ, tum pro ratione foci pinguedinis, quem aliquando contingit in vasis, aliquando extra vasa existere, semper tamen in parte cæteris imbecilliore, calente, aut dolente:

A dolente: & quia non omnes partes putrescentis humoris simul incipiunt succendi,sed vna post alteram ob diuersam ipsarum habilitatem, hinc variæ accessiones fiunt in quouis morbo,& portione vna detrusa ad focũ, quæ primùm aliquod putredinis rudimentũ cõtrahere cępit,succedit altera,donec vniuersa humorũ massa integrè à vitiato, & putrescibili humore expiata fuerit. Hæc est igitur causa,siue Galenum, siue Auerrh. sequamur, ob quam contingit non omnes febres putridas vnica accessione terminari, sed plurimis sibi inuicem succedentibus; & hæc ad primam difficultatem.

Quod attinet ad secundam, in qua quærebatur, cur succedant potiùs sibi inuicem per circuitus, duo continet virtute (sicut in circuitu duo continentur,scilicet reditus in idem,& typus)primùm cur ab eodẽ in idem redeuntes sibi inuicem succedãt, *e.g.* cur si cum frigore extremorum, & membrorum extensione incæpit, repetat ad idem frigus, & ad eandem extremorum refrigerationem? Alterum cur typo, hoc est ordinatè statis quibusdam interuallis hoc fiat? Circa primum Gal. loco citato putauit reditum febris in eandem dispositionem non aliunde pendere, nisi quia in succedentis accessionis principio eadem causa viget, ob quam præcedens accessio incæpit. Talem autem causam putat esse caliditatem auctam in foco putredinis, ob putredinem ibi conceptam:sicuti ergo præcedens accessio incæpit cum frigore extremorum,& membrorum extensione,quia aucto calore in foco ob putredinem ad illum confluxit vniuersus sanguis, & spiritus extrema deserens; ita succedens, quæ circuitum complet, redit in eandem dispositionem refrigerationis extremorum, & extensionis membrorum;quia noua concepta putredine in foco auctus adeo est calor,vt ad ipsum denuò ex vniuerso corpore confluat sanguis, ac spiritus.

Circa secundum verò, statis quibusdam interuallis id fieri arbitratus est, quia par excrementum, in pari interuallo, fluxione, vel congestione aceruatur, & putrescit in foco, manente pari alimento, & pari membrorum dispositione. Hæc Gal. in quem inuehitur Auerrhoës lib. & cap. citato, vt in eum, qui totam huius rei causam retulerit in solum calorem putredinalem ordinatè præparantem,& putrefacientem materiam, quiue effectus ordinatè procedẽtis causam merè preternaturalem assignauerit, quod sinè repugnat principijs naturalis, & diuinæ Philosophiæ, cùm potiùs hoc tribuendum fuisset calori naturali agenti in materiam non naturalem, eamque præparantem ad putredinem,& putrefacientem. Et hoc duplici ratione probat altera à priori, altera à posteriori:primò quia talis præparatio,& putrefactio,non dicitur putrefactio simpliciter, sed putrefactio iuncta coctioni, & passioni, quæ ad benignum redigi potest, certum autem est coctionem non posse fieri citra calorem naturalem, ergo & putrefactionem ei adnexam. A posteriori verò, quia nisi hoc dicamus, variatio circuituum (supple quantum ad ordinem in febribus) non esset malum signum,tanquam indicans calorem naturalem non dominari materiæ, quia si per te ab hoc non fierent circuitus, talis variatio nihil indicaret de dispositione caloris naturalis,concluditque propterea causam ordinis in circuitu referẽdam esse in calorem naturalem agentem in materiam non naturalem, ipsamque ordinatè præparantem ad putredinem, & putrefacientem.

Sed præter hæc multis alijs nominibus vrgeri posset hæc Gal. sententia, alioquin receptissima:ac primùm,causa reditus in eandem dispositionẽ difficultatem facit, quòd videtur ea solùm in continuis proportionalibus inesse, quæ citra rigorem cum sola extremorum refrigeratione, & extensione incipiunt,& in earum accessionibus est par ratio retractionis caloris ad focum, sed in intermittentibus,quæ fiunt cum rigore concutiente, quomodo ex sola caloris retractione ad focum seruabitur nulla expulsa materia ad musculorum genus? Hic audiendi non sunt ij (inter quos est Thomas Aurga in 2. de d ffer.febr.) qui existimant rigorem ex sola retractione humorum ad viscera fieri,dicentes primùm, quòd secretio humorum à vasis difficillima sit intellectu, nec tam breui fieri possit. Deinde quia eo tempore biliosa, & per aluum, & per vomitum frequenter excerni videmus, & vrinas longè minùs, quàm antea tinctas reddi, quæ omnia recursum potiùs humoris biliosi ad viscera, quàm eiusdem propulsionem ad musculorũ genus arguat. Postremò, quia neque in sudore critico,neque in icteritia, in quibus constat quàm maximè effundi biliosum humorem ad habitum corporis, aliquid tale obseruatur.

 Respon-

Respondeo, & ad primum dico falsum esse excretionem è vase humoris tenuis, calidi, & acris esse difficillimam, nec breui fieri posse, cùm præsertim natura magno conatu eam moliri tentet, vt & in accessionis principio, vbi à noxio humore molestari incipit, & in crisi maximè causonem soluente apparet. Ad aliud de excretionibus biliosis concedo fieri recursum humoris biliosi ad viscera, sed hoc non tollit, quin etiam ad musculos demandetur; nam crassior pars ad intestina, & ventriculum per latiores vias effunditur, tenuior verò, & halituosa magis ad habitum corporis detruditur. Vrinæ autem albicantes, seu minùs tinctæ potiùs ostendunt à visceribus ad habitum, quàm è contra detrudi; nam ideo minùs colore suffusæ redduntur, quia tenuis, biliosi humoris portio, quæ antea serosum humorem tingere solebat, tunc ad habitum corporis trasmissa non inficit. Ad vltimum, quod in criticis sudoribus, & in icteritia non fiant rigores, id accidit, quia vt rigores fiant, non satis est ad musculorum genus effundi biliosum humorem, sed oportet etiam repentè effundi, quare cùm neque in critico sudore, neque in icteritia fiat repentina humoris effusio, nihil mirum est, si neque rigores accidant. Quare viget adhuc dubitatio contra Gal. quantum ad causam reditus febris iu eandem dispositionem ab eo assignatam.

Hoc omisso, longè graniores difficultates patitur, cùm dixerit, *ordinatè repetere, quia par excrementum, in pari interuallo, vel defluxione, vel congestione aceruatur, & putrescit in foco, manente pari alimento, & pari membrorum dispositione.* Hoc siquidem fortè locum habet in ordinatis repetitionibus multorum affectuum, qui per circuitus fiunt, siue sint morbifici, vt podagra, arthritis, dolor capitis, tertiana, & huiusmodi, siue non morbifici, vt mensium eruptiones, hæmorrhoidarum apertiones, & alia huius generis; in his enim omnibus ad differētiam aliorum fortè verum est dicere statis quibusdam temporibus per certa quędam interualla infestare; quia manente pari alimento, pari membrorum dispositione, in pari interuallo, aceruatur etiam vel per defluxionem, vel per congestionem in membro, quod est origo mali, par excrementum aptum eundem affectum de nouo suscitare. Sed de causa ordinatæ repetitionis harum vniuersalium accessionum nunc non est disputatio; quæritur enim solùm ratio, quam ob rem pręsente iam morbo particulares accessiones ipsius ordinatè repetāt, in qua assignanda ad æqualem excrementi aceruationem recurrere in æquali interuallo factam, ab eodem alimento, & eadem membrorum dispositione, alienum à ratione videtur.

Primùm, quia oporteret in exiguo interuallo particularium accessionum, cùm non solùm non manet idem alimentum, sed tota victus ratio contraria morbo adhibetur, tantam aceruari excrementi copiam, quanta in magno interuallo accessionum vniuersalium, cùm nulla prorsus victus ratio obseruabatur, collecta fuerit, quod absurdissimum est. Atque vt id clarè appareat, sit *e. g.* (ne à proposito recedamus) æger, qui singulis annis mense Iulio corripiatur tertiana exquisitè ordinata, quia per illud interuallum manente eadem membrorum dispositione, eodem alimento, colligitur par excrementum biliosum in foco, & putrescit; numquid ergo quando iam febre correptus est, quæ septem, aut pluribus, aut paucioribus accessionibus soluitur, in singulo interuallo inter vnam, & alteram accessionem colligitur tantùm excrementi apti ad faciendas particulares accessiones, dum æger vtitur victus ratione prorsus contraria bili, quantùm in toto anno, dum nulla seruabatur victus ratio? absonum quidem est hoc ab omni veritate; ac propterea necesse est asserere, non repetere particulares accessiones ex pari excremento genito, in pari interuallo, sed potiùs ex præexistente in vasis ante primam morbi inuasionem, & ex alia ratione ordinatè insultante.

Præterea, si in quauis accessione accederet noua bilis genita in interuallo accessionum, non redderetur continuò bilis crassior, & frigidior tanquam resolutis primùm partibus tenuioribus, & calidioribus per accessiones præcedentes, constat autem reddi continuò frigidiorem, & crassiorem, ergo non est noua in interuallo genita. Confirmatur, quia si ob par excrementum in pari interuallo aceruatum ordinatè repetunt accessiones, cur ergo progrediente tertiana non repetunt potiùs interuallo longiori, vt de quarto in quartum, vel de quinto in quintum, quàm semper eodem; nam quò magis progreditur, eò maius tempus requiritur imminuta semper bile ob præcedentes accessiones ad coaceruandum æquale excrementum illi, quod priores fecit accessiones

A siones. Rursus, cur non citiùs repetet paruo existente membro, quod est putredinis focus, tardiùs autem magno; nam quod multum in magno, & paucum in paruo præstat: Ad multum autem aceruandum longius tempus requiritur; nam quod aceruatur, ideo aceruatur in foco, vel quia trahit, vel quia suscipit, vtcunque tamen sit, non magis hunc, quàm illum aceruat, sed omne noxium; cur ergo magis ordine de tertio in tertium, vel de quarto in quartum repetet per totum decursum, quàm alio quopiam? Neque enim rationi consentaneum est alienum humorem (puta bilem) tractum in foco, in quo putrescit pituita in quotidiana, statim verti in pituitam.

Addo, quòd si ex aceruato in membro excremento noua fieret accessio, oporteret apparere symptomata cumulati huius excrementi, vt calor, dolor, tumor, quæ nullo modo in febribus obseruantur. Nec satisfacit, quòd non apparent symptomata, quia lateant membra, in quibus adest focus, contra quàm eueniat in morbis à fluxione externa pendentibus, quos obseruat Gal. ex caliditate ad tactum, & ex tumentibus venis. Nam primùm non semper latet focus in febribus, cùm aliquando ex cruribus, aliquan-
B do ex ventriculo febricitemus. Deinde, licet appareat caliditas, & tumor, dicam illa non sequi ad aceruatum humorem de nouo, sed ad conatum aggredientis naturæ, quòd in statu talium fluxionum idem cõtingit, in quo tamen certum est nihil amplius per defluxionem congeri, & quòd omninò non sit necessarium in quauis accessione gigni, & aceruari vel defluxione, vel congestione tale excrementum, sed sufficiat simplex eiusdem aggresio à natura. Fidem faciunt multi, quos in dies cernimus in inflammationibus; videmus enim certo quodam ordine fieri exacerbationes etiam in declinatione, quo tempore certum est cessasse ex toto fluxionem. Epileptici centies vt (ita loquar) eodem die infestantur accessionibus; itidem & præfocatæ mulieres. Numquid ergo continuò ex noua materia genita, nequaquam? sola aggresio naturæ, sola agitatio humoris, ob quam prauus vapor communicatur, hosce seruat affectus; cur ergo idipsum in accessionibus febrium non eueniet?

Postremò, quod de æquali alimento dicitur ad seruandam ordinatam hanc repetitionem, omnium ineptissimũ videtur; nam quid præstat hæc aliméti æqualis assumptio
C ad seruandum hunc ordinem, quando videamus in dies accessiones tertianæ semper seruare eundem typum, siue æger alatur carnibus, siue ptisana? quòd si aliquid facit alimentum, cur ergo progrediente morbo, cùm pleniùs nutrimus, non fiunt accessiones minori interuallo? Hæc sunt, quæ Gal. sententiam funditùs euertere videntur, firma, ac solida adeo, vt viri clarissimi, & doctrinæ Galeni alioquin addictissimi, ab eo recesserint. Tentandum igitur nobis est, vt dubitationi huic occurramus, & quantùm fieri poterit, pro virili parte Gal. sententiam tueamur.

Quod ergo spectat ad primum caput ipsorum, perperã mea opinione tribuit Auerrhoës Galeno, quòd totam causam circuituum in febribus retulerit in solum calorem putredinalem. Nam etsi concesserit fieri reditum febris in eandem dispositionem in secunda accessione, quia accedente noua putredine in foco, ex nouo addito calore fiat noua reuocatio caloris ad focum, & noua refrigeratio extremorum, ac membrorum extensio similis ei in priore accessione factæ; nihilominùs non dicit totam illam operationem pendere à solo calore putredinali, sed potiùs à calore natiuo, agente in
D materiam non naturalem, vt quod ex toto putruit, abijciat, quod autem ex toto non putruit, corrigat. Certum quidem est putredinem illam non contrahi in foco, nisi primùm aceruata fuerit materia, vel per defluxionem, vel per congestionem; aceruari autem non potest nisi sit, quod separet, & quod mittat, si per defluxionem aceruetur; vel sit, quod aggreget, si per imbecillitatem, facultatis aut coctricis, aut expultricis, si per congestionem. Et quid aliud est hoc, quàm caloris natiui vis regens, & gubernans corpus, quæ de eius incolumitate solicita studet præcipuè, vt omnia suo munere fungantur, nempe attractrix, coctrix, retentrix, & expultrix in vnoquoque membro? vbi verò id assequi non potest, ex labe aliqua, vel in toto, vel in parte contracta, vt vitium omne corrigat, quod noxium est, vel extra corpus detrudit, vel à nobilioribus, aut robustioribus ad ignobiliores, & imbecilliores deponit: Quare non video rationes Auerrhois quicquam roboris contra Gal. habere, imò verò sententia, quam sibi ipsi tribuit, eadem est atque illa à Galeno proposita.

Nullius

Nullius similiter momenti est, quod ad hoc idem propositum afferebatur, scilicet, quòd in solis febribus incipientibus cum frigore, & membrorum extensione locum habeat hæc causa, non autem in illis, quæ cum rigore concutiente aggrediuntur, eò quòd præter caloris retractionem, oporteat esse detrusionem materiæ ad musculos. Nam licet verissimum sit in his requiri talem expulsionem; nihilominus hoc, est quid posteriùs succedens retractioni caloris, quia etiam ij, qui rigentibus febribus corripiuntur, non statim ac febris ipsos adoritur, rigent, sed percipiunt primùm illam leuem refrigerationem extremorum, & membrorum distentionem, cui deinde succedit rigor, quia succensa magis materia à robustiore calore innato detruditur extra vasa, & portio crassior ad intestina, ac ventriculum: tenuior, atque halituosa magis ad habitum corporis rigorem factura transmittitur.

Sed aliud caput dubitationum contra causam ordinatæ repetitionis, quæ in circuitu includitur, magis vrgere censendum est; nam magis ad repetitiones accessionum vniuersalium, secundùm quas per longa admodum interualla solent nonnulli morbi repetere, quàm ad particulares, quæ præsente morbo fiunt, pertinere videtur. Primùm, quia absurdum est generari in exiguo interuallo particularium accessionum tantam materiam, quanta genita fuit in magno vniuersalium, cùm præsertim in hoc nulla victus ratio obseruetur, in illo verò prorsus contraria. Ad hanc rationem ita pro Galeno respondendum esse mihi videtur, nempe aliud esse loqui de generatione excrementi geniti ex alimento, aliud de aceruatione excrementi in foco putredinis apti ex putredine accessionem facere; si sermo sit de generatione, absurdum quidem est existimare, quòd sicut in interuallo accessionum vniuersalium generetur tantum excrementum ex tanto alimento, quod potest nouum morbi insultum facere, ita in interuallo particularium tantundem ex tanto alimento gignatur, quod particularis accessionis insultum faciat.

Et hoc non asserit Gal. sed vult in interuallis quidem accessionum vniuersalium generari par excrementum, ex pari alimento, à pari membrorum dispositione; at in interuallis particularium, non vult gigni ex pari alimento, sed colligi solùm in foco putredinis à calore natiuo sensim separante à massa, & ad focum putredinis transmittente in tanta copia, quanta fuit causa, quæ in prima accessione separata fuit: atque hoc non esse inconueniens quotiescunque supponitur par dispositio tum membrorum suscipientium, & demandantium, tum facultatum naturalium, & par quantitas, & qualitas alimenti, non quòd ex alimento putat separandum, sed quia requiritur hoc tanquam conditio requisita ad ordinem; nam sicut inordinatio persæpe ex sola victus ratione malè adhibita fit. 2. de differ. feb. capite vltimo, ita vt seruetur ordo in periodis, opus est supponere etiam parem victus rationem tum in alijs, tum præsertim in cibo, & potu. Ex hoc ipso fundamento facilè corruit alia ratio, quæ huic subijciebatur; nam constat falsum esse in quauis accessione particulari, non accedere tantam bilem genitam, ex tanto alimento sumpto in interuallo, sed accedere non genitam, & separatam à virtute regente corpus, & expiante massam ab eo, quod noxium est, itaque excernit primùm, quod magis aptum, magis autem aptum, quod tenuius, hinc fit, vt progrediente morbo reddatur crassior, & frigidior bilis, quæ excernenda relinquitur, & quæ in interuallo magno sensim fuit genita.

Sed aduersus ordinatam aceruationem excrementi, etiam obijciebatur, primùm quia si ob hanc ordinatè factam, ordinatè repetunt accessiones, cur progrediente febre, puta tertiana, non repetunt potiùs de quarto in quartum, vel de quinto in quintum, vel secundùm alium aliquem typum, quàm semper de tertio in tertium; nam in progressu semper tantò maius tempus requiritur ad aceruandum æquale, quantò maius est decrementum bilis ob præcedentes accessiones. Respondendum esse puto, quòd licet progrediente morbo semper minuatur bilis putrescenda, non propterea tamen fit, vt manente eadem dispositione membrorum suscipiêtium, ac mandantium, manente pari alimento, tanquam causa sine qua non, non aceruetur semper in tempore æquali, imò si qua diuersitas, quæuis sit ratione huius proportionis, accidere deberet, potiùs ex parte breuioris, quàm longioris interualli contingeret; nam quo magis minuitur resistentia passi, eò agentis ratio celeriùs fit: nunc autem tantùm minuitur,

quantùm

A quantùm b ilis copia separanda colligenda,& putrefscienda supponitur magis minuta, sed tamen neque etiam variatur ordo hac ratione, quia agens non mouet secundùm proportionem, quam habet ad totam materiam simul, sed ad varias portionẽs ipsius ordinatè separandas, colligendas, & putrefaciendas in singulis accessionibus, donec tota fuerit consumpta.

At dicebatur rursus, quomodo saltem non variatur typus ex varia suscipiẽtis membri magnitudine; nam si repetit accessio, vbi excrementum, vel quantitate, vel qualitate lædit, cum paruum membrum à minori quantitate citiùs grauetur, cur ergo typus non fit per interuallum minus manente eadem excrementi specie? Respondetur, quòd paruit as membri suscipientis, non est sufficiẽs immutare typum circuitus, sed accessionis solùm longitudinem, quia cùm pauca materia in singulo interuallo colligitur, citiùs absumitur, quàm cùm multa, sed non propterea variatur typus, quia manet eadẽ dispositio membrorum mandantium, quare sicut in magno à magnis, in tanto interuallo multi aceruatur, ita in paruo à paruis in tanto interuallo pauca. Sed si aceruatur omne B noxium (siue defluxione, siue congestione aceruetur) cur ergo dicebatur, quòd semper seruetur idem ordo, cum eadem non sit natura excrementi? Respondeo aceruari quidem quicquid noxium est, sed illud non esse adeo diuersum natura, vt typum variet; nam licet admisceatur quidpiam alienum, dummodo tamen præualeat humor, qui priorum accessionum fuit author, repetent reliquæ secundùm eundem typum; præualebit autem is humor necessariò, quia ante primum morbi insultum in tanta copia præterat, vt potuisset pluribus accessionibus sufficere.

Quòd verò in singula accessione non aceruetur nouus humor in foco, quia non appareant symptomata talis aceruationis, tumor nempe calor, dolor, ineptissimè dictum est, non solùm quia (vt dicebatur) putredinis foci nos sæpe latent, sed etiam quia ipsamet putredinis natura docet ipsam necessariò præsentem adesse; nam putredini calor adeo est coniunctus, vt non possit ab ea vnquam separari. Si ergo putrescit in foco, quomodo non adest in eodem caliditas; si eadem colligitur, quomodo non tumor, & consequenter dolor ex intemperie, & soluta vnitate? Et quamuis ex sola ebul- C litione præexistentis materiæ citra affluxum nouæ, possint contingere illa symptomata, hoc nihil ad nos; neque enim dicimus non posse illa symptomata seruari, nisi noua fiat affluxio, sed hoc solùm, quòd vbi noua fit affluxio, & noua putredo, accident necessariò. Ad id, quo multis ostendebatur persæpe accessiones repetere absque noua existente noxij aceruatione, sed ex sola præexistentis agitatione ab aggrediente natura facta, multifariam responderi potest. Primùm, nullam instantiam ex propositis pertinere ad accessiones febriles, de quibus nunc loquimur: secundò, quia licet asserimus in accessionibus febrium necessariam esse nouam aceruationem putrescentis humoris, non tamen vniuersaliter dicimus, quòd in omnium affectuum accessionibus semper sit necessaria; nam in multis fortè sufficit simplex agitatio aggredientis naturæ. Tertiò, & postremò, quòd etiam in his accidit quid simile nouæ aceruationi; nam neque natura nouam molitur aggressionem, donec vel copia, vel qualitas humoris ipsam irritet, neque membrum suscipiens eam à se excutere in noua accessione tentat, nisi vel copia, vel qualitate noxam inferat. Quæ omnia proportione respondent aceruationi D humoris in foco, qualitate, aut quantitate lædentis.

Postremò cùm obijciebatur æqualem alimenti assumptionem nihil facere, quia accessio semper repetit eodem modo, siue æger &c. Facilis est solutio ex hactenus traditis; neque enim requiritur par copia alimenti, tanquam in longo interuallo ex ipsa par excrementum debeat generari, & colligi, sed tanquam conditio necessaria ad seruandam identitatem typi. Quocircà si in tertianario multus fieret lapsus in victus ratione, ex hoc solo possit variari typus, ex paruo autẽ sicut à ptisana ad carnem non variatur, vt dicebatur. Cur ergo non variatur progrediente morbo, iam dictum est, quòd non fit accessio ex genito in quouis interuallo, sed ex iam præexistente, ad quod natura semper habet eandem rationem siue aucta, siue imminuta sit, vt initio ostensum fuit. Ex his ergo iam satis constare arbitror, & cur non omnes febres putridæ vnica tantùm accessione, vt synochi constent, & cur quæ pluribus constant, per circuitum repetant, certis quibusdam typis, atque statis interuallis ab eodem in idem redeant.

Sed

Sed cùm ex circuitibus, secundùm quos repetunt, vnus sit omnium maximus, alter omnium minimus, & tertius inter vtrosque medius, horum ratio mox inuestiganda. B

Quærebatur tertio loco, cur melancholicæ febres omnium longissimæ, pituitosæ omnium breuissimæ, biliosæ verò medium statum sortitæ fuerint, cùm tamen ratio postulare videretur, vt potiùs biliosæ tanquam à materia acriori, tenuioríque proficiscentes omnium breuissimum sibi assumerent? Huic quæsito variè admodum responsum est à doctoribus, quidam ad solas causas naturales confugerunt, atque horum alij ad cælestia corpora, alij ad quatuor vocata elementa: & eorum rursus, qui ad corpora cęlestia confugerunt, alij sola Luna vsi sunt, alij verò Luna, & alijs quibusdam Planetis. Qui solam Lunam huius rei causam agnouerunt (cum quibus est Thom. de Garbo in calce expos. in lib. Gal. de differ. febr.) supponentes ex Astronomia hunc Planetam peculiariter influere omnibus humiditatibus, præsertim verò aquæ, dixerunt inter humores illum maximè ęmulari omnem motum Lunę, qui maximè omnium accedit ad naturam aquæ, illum verò minimè omnium, qui magis ab ea recedit, medio autem modo sese habere eum, qui nec maximè accedit, nec maximè recedit; quare cùm inter humores nullus sit, qui magis ad naturam aquæ accedat ipsa pituita, nil mirum, si hæc maximè omnium in suo circuitu ęmuletur motum illius; nam sicut Luna spatio viginti quatuor horarum redit ab eodem in idem; ita pituitosus humor singulo die suum circuitum absoluit, deficiens à Lunæ circuitu spatio solum sex horarum ad summum. Melancholia ex aduerso, quia maximè omnium recedit à natura aquæ, (accedit enim ad naturam terræ) minimè omnium æmulatur motum Lunæ, suum circuitum de quarto in quartum solùm perficiens. Bilis demum, quia medio modo se habet, motū etiam Lunæ media quadam ratione comitatur, vnde neque celerrimè suum cursum peragit, vt pituita, neque tardissimè absoluit, vt melancholia. Non obstat, quòd in istis humoribus non seruentur semper ijdem circuitus, cùm videamus pituitam aliquando de mense in mensem moueri, vt in podagricis; non enim debent influxus cælestium corporum etiam tum operari cùm à particularibus causis destituuntur, quod præsertim non accidit cum putrescunt humores, vt in febribus. F

Qui verò Lunæ, & alijs quibusdam Planetis hunc effectum tribuunt (inter quos est Iacob. de Partibus in expos. 1. 4. Avic. cap. de putredine) supponentes ex Astronomia pituitam moueri, ac regi à Luna, bilem à Marte, melancholiam à Saturno, dixerunt pituitam citiùs suum circuitū perficere, quia Luna frigida, & humida citiùs alijs suum circuitum peragit. Melancholia verò tardiùs omnium, quia Saturnus frigidus, & siccus tardissimè omnium suum cursum absoluit. Bilis demum medio quodam modo se habet, quia Mars calidus, & siccus, suum cursum media quadam ratione, neque scilicet, citò, vt Luna, neque tardè, vt Saturnus conficit. Hi sunt, qui ad cælestia confugiunt. Plato autem in Timæo ad elementa conuersus, ex horum proportione ad humores referre tentauit diuersitatem circuituum, quos in ipsis spectamus Gal. referente 8. de plac. 6. Quare quartanas dixit omnium tardissimè suum circuitum absoluere, quia ex terræ excessu, quæ omnium tardissimè mouetur, fiunt; pituitosas verò omnium citissimè, quia ex aëris excessu prodeunt, qui omnium ocyssimè mouetur, solo igne excepto, à quo non fiunt periodi causæ, sed ardentes, & continentes tantùm; biliosas demum medio modo, eò quòd ex aquæ excessu ortum trahunt, quæ aëri, & igni quidem segnior est, velocior autem terra. G H

Ita senserunt, qui ad solas causas naturales respexerūt, siue cælestia corpora sint, siue quatuor elementa, qui partim communē, partim propriam reprehensionē merentur. Falluntur quidem omnes communi errore, quòd effectus particularis causas vniuersales solùm, & extra corpus existentes nulla ratione limitatas attulerint, cùm longè meliùs, & ad earum rationem vtiliùs per ea, quæ in corporibus sunt afferre potuissent, vt notabat Gal. in Platonem vtentem quatuor elementis corporibus omnibus communibus. Quòd si ob hoc meruit Plato reprehendi, quantò magis, qui ad cęlestia etiam refugerunt. Sed contra hæc peculiariter etiam facit primùm, quòd si ab ipsorum influxu humores talibus periodis mouerentur nobis ægrotantibus, oporteret etiam (manente eodem influxu) per sanitatem easdem seruari periodos; neque enim satisfacit, quòd influxus operentur tunc solùm, cùm vt plurimùm natura ob putredinem deseruntur,

A runtur, quia per putredinem nisi summa sit, nunquam ex toto deferuntur, vel si quando deferuntur, vt in gangræna, & sphacelo, non seruant easdem periodos. Præterea cur sanguis propriam etiam periodum non retinebit, cùm siue sola Luna vtaris, siue Luna, & alijs, non miuùs habeat propriam habitudinem, & ad Luuam, & ad alios, quàm reliqui. Peculiariter verò quod spectat ad solam Luuam, quis non videt, quàm ineptè reddatur ratio quotidiani circuitus pituitę ex quotidiano circuitu Lunæ, cùm hic non sit proprius Lunæ, sed primi mobilis impertitus non minùs alijs Planetis, quàm Lunæ. Quantum ad Platonem attinet, in eo iure reprehenditur à Gal. quòd ad veram quotidianæ, & tertianæ febris causam, nec prope quidem accesserit; nam cùm euidenter pateat in quotidianis phlegmaticum humorem redundare, qui frigidus, & humidus est; in tertianis verò flauam bilem, quam è contra summè calidam, & siccam esse constat, debuerat dicere in tertiana ignis, in quotidiana aquæ elementum redundare, sic in quartana atræ bilis humorem, & terræ elementum.

Sed hæc iam missa faciamus, expendamusque potiùs eorum sententiam, qui ad magis

B particulares, & intrinsecas causas descenderunt, quorum aliqui sola quantitate humoris peccantis vsi sunt, alij sola qualitate, quidam demum quantitate, & qualitate simul. Alexander 2. problem. 10. ex sola quantitatis diuersitate professus est rationem huius reddere, innixus potissimùm huic fundamento, quòd quò minùs subest materiæ, eò lentiùs, quò maiùs, eò celeriùs repetat accessio, quod confirmat tum ex quintanis, septanis, & nonanis, tum ex continentibus: ex illis quidem, quia tales febres nulla alia ratione lentè repetunt, nisi quia pauca admodum est materia, quæ suppeditatur, vt infra constabit. Ex continentibus verò, quia in his ex aduerso nullus fit concursus ob tantam materiæ copiam, quæ non permittit intermissionem aliquam in ipsis fieri; eodem etiam fundamento vsus est Auic. 1. quarti tract. 2. cap. 27. rationem assignans cur in pituitosis febribus circuitus, qui solent singulo die fieri, aliquando ad tertium, & quartum vsque porrigantur, & in melancholicis, qui secundo quoque die ad quintum, septimum, & nonum protrahantur.

Stante ergo hoc fundamento ab Auic. etiam recepto, inquit Alexander quartanam

C ideo omnium tardissimè suum circuitum facere, quia cùm exiguum materiæ habeat, statim in prima accessione sudore, aut fomitu digeri potest, nec secunda repetet accessio, nisi donec tantùm materiæ acervetur, vt naturam denuò possit infestare: quotidianam verò omnium ocyssimè moueri, quia tanta est pituitæ copia in corpore, vt vna portione absumpta, altera iterum colligatur ad naturam diuexandam: tertiana autem medio modo se habet, quia bilis non ita in corpore redundat, vt pituita, nec adeo deficit, vt melancholia, cuius rei causam esse inquit, quia natura sic statuit, vt sanguis, qui nostra debebat alere corpora, cæteris omnibus esset largior, pituita locum teneret secundum, quia quodcunque alere potest, bilis flaua tertio loco haberetur, licet suam ob acredinem vsum nullum præstet in alitione; denique atra bilis fortis esset postremę, quoniã naturæ est inimica, quippe quæ mẽbra exedat, atque interimat. Hæc Alexãder.

Gal. verò 2. de differ. febr. cap. tum 4. tum vltimo, rationem reddens cur accessiones quotidianæ accessionibus tertianæ, (de his enim potissima est difficultas) citiùs repetant, solis qualitatibus pituitæ visus est vti, frigiditate scilicet, crassitie, ac lentore;

D frigiditate quidem, quia ratione huius concipit hebetiorem calorem ineptum totam accessionis materiam absumere, crassitie verò, & lentore, quia per has conceptum calorem diutiùs, & firmiùs retinet, vnde accessio diuturnior, & intermissionis tempus perexiguum, atque illud non prorsus syncerum ob derelicta putredinis semina in reliquijs humoris non ex toto consumpti in foco, à quibus fit, vt putridus humor aliam accessionem facturus citiùs putrescat, partim velociùs tractus à derelicto calore putredinali in foco, vt exemplo tapsiæ 2. de differ. febr. vltim. declarauit, partim coinquinatus statim à reliquijs putrefacti humoris non ex toto absumpti, quæ omnia cùm opposito prorsus modo sese habeant in tertiana ratione bilis, à qua pendet, hinc fit, vt quotidianæ accessiones citiùs repetant accessionibus tertianæ.

Hæc Gal. quibus Auerrh. 4. colli. 29. perperam adiecit humiditatem, ratione cuius dicebat fieri, vt pituitæ comparetur maior habilitas ad putredinem, quàm bili, quod tamen repugnat, & rationi, & experimento: rationi quidem, propterea quòd caliditas

bilis iuncta humiditati,ſaltem actuali,multò magis ad calorem putredinalem diſponit, quàm humiditas pituitæ iuncta frigiditati; experimento verò, quia conſtat vix vnam pituitoſam pro mille bilioſis obſeruari, vt idcirco non defuerint, qui fortè ab harum frequentia exiſtimauerint putridas omnes à bile fieri, quos tamen reijcit Gal. 2. de differ. febr. cap. 1. Alexander igitur ſola quantitate, Gal. ſola qualitate humoris peccantis vſus eſt, alij verò & quantitate,& qualitate ſimul, atque horum aliqui manifeſta ſolùm, vt frigiditate, craſſitie, & lentore iam dictis, alij præter has occulta etiam, ſicut Gentilis,& qui ipſum ſecuti ſunt, per hanc autem nihil aliud intellexerunt, niſi proprietatem quandam ſpecificam, cuique humori in ſuo generationis principio ingenitam, iuxta ſuæ formæ ſubſtantialis exigentiam, per quam habent,vt certis quibuſdam interuallis propriæ naturæ congruentibus moueantur ab extraneo calore ad putredinem. Atqui hi auctores in hanc venerunt ſententiam multis rationibus adducti.

Primùm, quia vbi alicuius effectus nulla cauſa manifeſta aſſignari poteſt, neceſſarium eſt ad occultam proprietatē recurrere ,talis autē eſt effectus, de quo nunc diſputatur,ſcilicet diuerſitas circuituum in febribus,cuius nulla cauſa manifeſta reddi poteſt; nam ſi ad qualitatem, aut quantitatem humoris, aut ad aliquam aliam ex hactenus propoſitis confugias, nulla ſatisfacit, propterea quòd etiam poſita paritate in his nihilominus ſemper adeſt impedimentum,quominus pituita ſingulo die,bilis tertio quoque die,& melancholia de quarto in quartum faciat ſuum circuitum;ergo neceſſarium eſt à ſpecifica, & occulta ipſorum proprietate, non à manifeſta aliqua cauſa huius rei notitiam petere.Præterea menſuræ humorum non poſſunt eſſe cauſa determinatorum effectuū,niſi quatenus determinātur proprijs formis naturalibus, ſed circuitus iſti ſunt determinati effectus, ergo non poſſunt fieri à menſuris humorum,niſi prout determinantur proprijs formis naturalibus, ſed iſtæ formæ ſunt ſpecificæ, ergo formæ ſpecificæ ſunt cauſa circuituum: Addunt inſuper, quòd effectus finiti, & determinati cauſa debeat eſſe finita, & determinata, ſed circuitus humorum ſunt finiti, & determinati ergo, &c. At cauſæ manifeſtæ aſſignatæ ex quantitate,& qualitatibus dictis poſſunt ad infinitum variari,ergo non poſſunt eſſe cauſæ circuituum determinatorum,quare præter ipſas oportet ponere occultam proprietatem. Confirmant hoc ipſum, eò quòd ex quantitate, & qualitate humoris tranſmiſſi ad focum (dicunt ipſi) non poteſt aſſignari cauſa omnis circuitus febrilis, ergo non eſt ſufficiens: probant antecedens ex tertiana continua, in qua fit circuitus non tranſmiſſo humore ad focum in tanta quantitate, & in tali qualitate, quia cùm tota materia inter vaſa putreſcat, in ea nullus eſt determinatus focus putredinis.

Addunt, quòd niſi confugiamus ad occultam hanc proprietatem, non poſſumus aſſignare rationem, cur in duplici tertiana acceſſiones ſibi inuicem proportione reſpondeant in modo inuaſionis, hora, & ſymptomatibus: quomodo enim ſeruabitur inuariabilis illa proportio, niſi poſita proprietate indiuiduali humoris, per quam reſpicit modò materiam primæ, modò materiam ſecundæ acceſsionis atque ita ſecundùm determinatos illos circuitus ſibi inuicem reſpondentes repetat? Rurſus, niſi fierent huiuſmodi circuitus ab hac proprietate occulta, cur etiam febres à ſanguine proprium circuitum non habent; nam ſi ex tali, & tanto humore pulſo ad focum fit circuitus, quid prohibet, ne in ſanguine etiam hoc fiat? Poſtremò ſi à cauſis illis manifeſtis ſolùm fierent periodi,oporteret ſecundam acceſsionem tertianæ fieri citiùs vltima quotidianæ,quia in ſecunda tertianæ concurrunt omnes cauſæ, materia copioſior, nec dum abſumpta per acceſsiones, calidior, tenuior, acrior, & mordacior; in vltima autem quotidianæ, oppoſitæ prorſus.

Hæc fuit horum ſententia, quibus ſi obijcias, quòd Auic. concedit à pituita poſſe fieri circuitus tertianarios, & quartanarios, & à bile febrem ſyncopalem ſingulo die repetentem, quæ non contingerent, ſi tales motus ſequerentur proprietatem ſpecificam humoris, reſpondent motus periodicos ſequi quidem proprietatem ſpecificam humoris, non quomodocunque ſe habentis, ſed cum debita quantitate, qualitate, & alijs accidentibus. Sicut attractio ferri ſequitur proprietatem magnetis, non quomodocunque, ſed rectè diſpoſiti in qualitatibus, & accidentibus; nam attritus is lapis allio non attrahit; ſic eductio pituitæ ſequitur proprietatem turbith, ſed in debita

menſura,

A mensura, in debito loco, cum debitis accidentibus. Rursus si ijsdem obijcias, quòd oporteret etiã tales periodicos motus fieri in sanis, cùm in illis adsint humores omnes cum suis proprietatibus specificis; respondent non contingere hoc in sanis, quia specificæ illæ proprietates non habent conditiones requisitas, locum scilicet opportunum, & alterationem cõuenientem; quemadmodum etiam proprietas specifica medicamenti non operatur, nisi in proprio loco, & cum alteratione conuenienti, istæ fuerunt aliorum sententiæ in hac materia, quæ nam ergo magis recipienda?

Quod spectat primùm ad hanc postremam, existimo ipsam prorsus reijciendam esse; quia non solùm ad proprietatem occultam sine aliqua necessitate confugit, vt intelligetis, sed etiam quia secundùm se erronea est, causam siquidem periodici motus refert in proprietatem specificam sequentem formam humoris, vnde cogitur fateri humorem per propriam formam ducere se ipsum ad interitum, quod absurdissimum est, consequentia hinc deducitur, quòd ipse sibi ipsi est author periodici motus per propriam formam, sed motus ille periodicus est motus ad putredinem sui ipsius; idcir-
B co enim bilis de tertio in tertium mouetur, quia de tertio in tertium putrescit, ergo, &c. Quòd si dicant non moueri à se ipso ad putredinem, sed à calore putredinali, non effugiunt difficultatem; nam petam, cùm idem sit calor extraneus, & putredinalis, quid mouet hunc humorem potiùs hoc typo, quàm illo? Non possunt respondere nisi per proprietatem specificam, ergo hæc vnumquodque ad putredinem duceret.

Præterea cur in sanis, in quibus maximè viget humorum proprietas, non fiunt tales motus periodici? Non satisfacit responsio ab ipsis allata, quòd deficiant cõditiones requisitę, vt locus, & alteratio conueniens, propterea quòd in eodem loco sunt, & in sanitate, & in ægritudine; in febre scilicet continua putrescens humor est intra venas, in intermittente non repugnat esse in eodem loco, & extra, quia etiam in sanis datur bilis, & pituita extra venas. Quantum verò ad alterationem attinet, quod præstat alteratio, quæcunque illa sit ad motum sequentem proprietatem specificam, quod non multò magis præstet naturalis constitutio humoris, in qua forma maximè viget, & consequenter proprietas ipsam consequens, omnis alteratio formam vitans, & proprietatẽ
C hebetat. Vrget etiam hos alia ratio ab ipsis proposita, & malè soluta, scilicet si proprietatem sequerentur, non inesset humoribus diuersarum specierum idem circuitus; respondent ipsi id accidere, quia humores tunc non sunt sub debita quantitate, & qualitate, & alijs conditionibus requisitis, sed incautè; nam primò recurrunt ad manifestas causas ab alijs receptas, quantitatem nimirum, & qualitatem humoris. Deinde non docent, quomodo cum imminuta quantitate, seruata forma, & proprietate, humor non faciat potiùs periodũ propriam suæ formæ, quàm aliam; nam si non potest propriam, quomodo alienam? Postremò si ob proprietatem specificam sit motus periodicus, cur sanguis periodum non habet? huic enim proprietas inest, & febres producit sicut alij humores, ergo, &c.

Hæc sunt, quæ horum sententiam funditùs euertunt: nec quæ pro eius confirmatione afferebantur, alicuius sunt momenti; nam cùm dicebatur motum periodicum febrium non posse reduci in causam aliquam manifestam, quia posita paritate in omnibus assignatis, nihilominus in tertiana bilis de tertio in tertium, in quartana melancho-
D lia de quarto in quartum, & sic in alijs pro natura humoris putrescentis propria vniuscuiusque periodus efficitur. Respondendum est, quòd possit dari paritas in omnibus causis manifestis assignatis, alioquin quæ sunt diuersarum specierum, fierent eiusdem speciei; quomodo enim fieri potest, vt pituita propria natura frigida, lenta, crassa, & multipliciter multiplex ad bilem *e. g.* nunquam ergo, &c. Rursus cùm dicebatur circuitus non posse fieri à mensuris humorum, nisi quatenus determinatis formis specificis eorundem iunctis, & consequenter formas specificas cum suis proprietatibus esse authores ipsorum, non autem quantitatem, vel aliquam aliam naturã manifestam, concedo mensuram, & solam quantitatem humoris non posse esse causam periodi, nec alterius rei, nisi quatenus iungitur formæ specificæ eiusdẽ; ergo hæc cum sua proprietate occulta est causa circuitus, nego consequentiam, assero equidem formam specificam esse causam circuitus, at non per proprietatẽ occultã, sed manifestã petitam vel ex quantitate, vel ex qualitate aliqua manifesta, aut prima, aut secunda ipsius humoris.

Ad primum verò cùm dicebatur effectus finiti, & determinati causa debet esse finita, & determinata, ergo causæ manifestæ assignatæ ex quantitate, & qualitatibus humorum non possunt esse causæ periodorum tanquam effectus determinati, & finiti, quia vnaquæque illarum est ad infinitum variabilis: dicendum est falsò accipi, quòd periodi sint ad infinitum variabiles; in quauis enim adest latitudo aliqua, secundùm quam potest variari, non in typo, sed in maiori, aut minori extensione, anticipatione, postpositione, vt in dies videmus: at nulla caret prorsus proprio aliquo termino, propria aliqua circũscriptione, alioqnin à quouis humore posset quçuis periodus formari, quod est falsum. Addebatur non posse ex sola quantitate, & qualitate humoris ad focum transmissi, assignari causam omnis circuitus febrilis propter tertianã continuam, vbi nullus est focus, in quem mittatur humor in tanta quantitate, & qualitate, ergo sola quantitas, & qualitas non sunt causæ sufficientes: dic in illa à maioribus ad minora transmitti, atque hæc habere rationem foci, aliàs tertiana continua recideret in idem cum causonide; nam quod in magnis putrescit humoris, in illis retinetur, quod tamen non fit in continua ob robur naturæ, & materiæ paucitatem. Minus vrget, quod dicebatur de duplici tertiana, scilicet non posse assignari causam seruatæ proportionis inter accessiones sibi inuicem respondentes, nisi ad hanc proprietatem occultam habeatur recursus; nam facillimum est hoc seruare, supposita virtute humoris in vtraque putrescentis, & foci diuersitate.

Quod verò addebatur de sanguine, quòd oporteret etiam fieri ex ipso circuitum aliquem, cùm etiam sanguis talis, & tantus possit à natura pelli ad determinatum focum: tantùm abest, vt illorum sententiam confirmet, vt potiùs euertat; nam si circuitus sequuntur proprietatem pendentem à forma specifica, cur ergo à sanguine non fit propriùs circuitus ab alijs distinctus, nobis quidem relinquitur ratio effugiendi dubium, quia id fieri dicimus ob copiam sanguinis, & facilem cõmeatum partium ipsius, ita vt putridæ non putridis nullo negotio commisceantur. Postremò illud quoque nullius momenti est, quòd secunda accessio tertianæ fieret citiùs vltima quotidianæ; eò quòd materia est copiosior, nondum absumpta in multis accessionibus, est calidior, est tenuior, est acrior, & magis irritans, quæ omnia arguunt celeriorem repetitionem; nam dum ita discurrunt, videntur nec attigisse quidem veram causam celerioris, aut tardioris repetitionis accessionum; caliditatem enim, acrimoniam, tenuitatem, & irritationem maiorem putant esse causam celerioris repetitionis quantitati iunctam, cùm tamen ex Gal. supra ostensum sit ob oppositas prorsus conditiones pituitam celeriùs repetere. Nec verum est in secunda accessione bilem esse quantitate maiorem pituita in vltima accessione; nam in quauis accessione effunditur tantùm, & tale humoris ad focum, quantùm sufficit irritare naturam; effunditur autem semper magis pituita, quàm bilis, etiam si pituita sit in fine, quia ob proportionem huius humoris ad alios in massa semper est multipliciter multiplex, & quod fieret humoris in febribus, quæ per accessiones repetunt, totus simul non effunditur, sed sensim excernitur, vel si maior etiam esset quantitas, non propterea citiùs repeteret, quia desunt aliæ conditiones.

Missa ergo prorsus fiat horum sententia, quòd spectat ad alias duas, neque probo eam, quæ in sola quantitate subsistit, nec eam, quæ in sola qualitate. Sola qualitas non sufficit, propterea quòd natura ad nouam accessionem mouetur modò à quantitate, modò à qualitate etiam humoris irritata, 2. de differentijs febrium vltimo capite; quare cùm bilis sit multò acrior, ac agilior pituita, quid ergo in causa est, vt licet in minori sit copia, natura citiùs ad nouam accessionem non proritetur? Sed dato etiam à sola quantitate grauata moueri ad nouam accessionem, non propterea tamen ex hac sola seruabitur in biliosis, quòd tardiùs repetant accessiones, quàm in pituitosis; nam sicuti in tertianarijs videmus duplo diuturniore, & acerbiore accessione eos corripi, ita existimandum est in hoc duplo maiorem copiam bilis colligi, cur ergo sicut in illo dimidia tardiùs, vt puta singuli biduo, ita in hoc dupla citiùs, puta singulo die, vt pituita accessionem faciat; nam tantùm singulo die in hoc bilis colligitur, quantùm mitiores, & breuiores accessiones habent singulo biduo; quare eadem periodo bilis, & pituita mouebantur. Addo tandem, quòd licet in sanis fortè sit ea proportio quantitatis, quam posuit Alexander, non propterea tamen necessariò adest in lapsis; nam commen-

A commensurato vno existente incommensuratum multiplex esse potest, quid ergo prohibet, ne lapsus non immoderatæ bilis tantò magis labatur? Respondetur lapsi ratione pituitę, vt in febricitante bilioso possit tantundem bilis colligi singulo die, quantùm pituitæ in pituitoso; sola ergo quantitas non sufficit ad seruandam hanc periodorum diuersitatem.

Sed neque etiam sola qualitas; nam esto pituitam esse frigidiorem, crassiorem, & magis lentam bile, nisi esset multipliciter multiplex ad ipsam, non posset singulo die substituere portionem pro accessione: ex aduerso licet bilis sit calidior, acrior agilior, &c. non faceret alternis diebus solam accessionem, sed vel singulis, substituta quotidie noua materia, si copia esset tanta, quanta pituita; vel continuam, & ardentem coinquinata, & putrescente vniuersa massa; vel intra magna, vel intra parua vasa. Quid ergo tandem dicendum? Sicut neutra harum sententiarum per se sola veram, & adæquatam causam huius effectus continet, ita vtraque simul iuncta exactè, & planè (quantum ego puto) quæsito satisfaciet. Pituita citiùs repetit bile, quia & quantitate multipliciter superat bilem, & qualitate admodum frigida, crassa, & lenta est, quæ multùm faciunt ad celerem repetitionem, modo simpliciter exposito. Melancholia verò tardiùs omnibus, quia & quantitate minima est, & vtraque qualitate prima putredini repugnans, nec lentoris particeps, vt pituita.

Neque hoc Galenum prorsus latuit; nam 2. de differ. febr. cap. cit. causam reditus febrium in eandem dispositionem retulit, non modò in quantitatem, sed in qualitatem etiam aceruati humoris, quem modò citiùs, modò tardiùs aceruari dixit, quæ omnia apertè docent ipsum olfecisse vtramque hanc causam, licet deinde in reddenda particulari causa cur pituita citiùs bile faciat accessionem meminerit tantùm qualitatum, vt supra audiuistis, fortè quia fuit contentus præcipuam causam afferre, vel quia supposita etiam pari quantitate voluit rationem assignare, cur nihilominus pituita citiùs faciat suas accessiones, quam non possunt assignare, qui soli quantitati nituntur, vt Alexander. Auerrhoës quoque nouit secundam hanc causam, scilicet quantitatem, & naturam, seu qualitatem humoris; nam 4. collig. 27. expressè vtriusque meminit, sed deinceps cap. 29. particulariùs descendens ad reddendam rationem, cur pituita citiùs bile accessionem faciat, prætermissa prorsus quantitate, cuius paulò antè meminerat, persistit in sola qualitate, videlicet in humiditate, quæ facit ipsam magis ad putredinem aptam, & in frigiditate, quæ prohibet, ne feruidum calorem, aptum citò materiam absumere, concipiat. Atque ex his sufficienter, ni fallor, primis tribus quæsitis iam satis factum est, scilicet cur ex febribus putridis quædam repetant, deinde cur repetant per circuitus, tertiò cur pituitosæ interuallo omnium breuissimo, melancholicæ verò omnium longissimo, biliosæ verò medio modo se habente.

Relinquitur quartum, & postremum paucis absoluendum, scilicet cur interuallum omnium breuissimum, quod est pituitæ, sit intra diem, ita vt ad summum sit sex horarum, omnium autem longissimum, quod est melancholiæ, sit intra quartum, medium verò, quod est proprium bilis, intra tertium, quid nimirum est commune his diebus, & humoribus dictis, vt melancholia cunctetur duos dies nec plùs, nec minùs antequam nouam accessionem faciat, bilis verò vnicum diem nec plùs, nec minùs, pituita D sex horas ad summum. Hoc certè omnem humanum captum superat, nec aliquam causam euidentē habet, in quam referri possit, itaque oportet necessariò confugere ad occultam aliquam proprietatem, per quam natura operatur sicut in multis alijs; obseruamus enim determinatos aliquos dies cōuenientes, & dispositioni causę mouentis, & naturæ materiæ mouēdæ sibi eligere, quos religiosè semper, nisi impedita sit, obseruat, ad quod solùm si respexissent, qui ad occultam proprietatem confugerunt, laudandi sanè fuissent, sed re vera occulta proprietate vsi sunt non ad hoc solùm, sed etiam ad reddendā rationē, cur pituita ocyssimè, melancholia tardissimè, bilis verò medio modo circuitum suum repetat, in quo turpiter lapsi sunt, cùm sine occulta aliqua proprietate possit horum omnium ratio assignari, vt audiuistis. Atque hæc sunt, quæ de huiusmodi quatuor quæsitis à Præclarissimo, & Doctissimo Aeneæ Vizano aliquando dum publicè febrium disceptationem interpretaretur in Archigymnasio Bononiensi collecta diligenter fuerunt.

Sed

Sed quoniam Franciscus Perellus Parisiensis lib. de febr. interm. cap. 17. 18. & 19. E scribit se reperisse veram rationem ex Anatome huius quæsiti vltimi; operæ pretium videtur, vt nos, qui Anatomes cognitionem profitemur, suas rationes exactè perpendamus. Is primò præsupponit quatuor tanquam suæ opinionis certissima fundamenta, primum est, quòd à tribus partibus veluti à fontibus quibusdam febres omnes intermittentes proficiscantur, quotidiana ex ventriculo semper malè affecto, tertiana ex iecore, quartana verò ex liene. Secundum ad faciendam accessionem tria ex necessitate requiruntur, nempe collectio humoris extranei, eiusdem putrefactio, & tandem motus eiusdem, quia ad faciendam accessionem opus est, vt per corpus moueatur. Tertium est, si ventriculus, iecur, & lien haberent æqualia attrahendi, concoquendi, retinendi, & expellendi temporis spatia, frustra esset inquisitio hæc, quia nullam haberemus occasionem effectus huius varietatem ad partes hasce referre, sed quia diuersis temporibus suas accessiones faciunt, meritò existimandum est ordinem accessionum, earundemque decursum à partibus prædictis esse petendum. Quòd verò partes prædictæ in diuersis temporibus suas actiones faciant, inde colligere oportet, quia F antequam chylus ad hepar fluat, ibique in sanguinem transmutetur, non modò opus est, vt elaborationem accipiat in ventriculo, sed etiam, vt moram faciat in intestinis, cùm verò lien à iecore trahere debeat, & sit distans ab illo, erit tanquam tertium instrumentum, ita vt primum membrum in hoc ordine sit ventriculus, secundum sit iecur, tertium verò lien.

Quartum fundamẽtum est, quòd partes citiùs suum alimentum cõcoquunt, eò citiùs excrementum secernunt, sed partes, quæ propinquius alimentum sibi habent, citiùs concoquunt, alterant, secernunt excrementa, & colligunt: è contra verò, quæ magis remotum habent, tardiùs concoquunt, alterant, secernunt, & colligunt, ac propterea tempus accessionis longius habent, intermissionis verò breuius, quia dum pars operatur, tunc fit materiæ collectio, & vbi collecta est, fit accessio. Illæ igitur partes, quæ alimentum sibi propinquius habent, illæ sunt, quæ citiùs ipsum alterant, concoquunt, atque excrementum secernunt: quæ è contra remotius habent, tardiùs cõcoquunt, & tardiùs excrementa secernunt, atque etiam colligunt; nam vbi fit secretum excremen- G tum, nec possit expelli, siue quia pars languida sit, aut viæ ipsius obstructæ, vt colligatur in ipsa necessum est, ac tandem putrescat, indeque moueatur. Sed ventriculus alimentum sibi propinquiùs habet longiùs iecur, lien longissimum, hinc citiùs ventriculus, tardiùs iecur, tardissimè lien conficit alimentum, secernitque excrementum.

Quod autem ventriculus habeat propinquum sibi alimentum inde est, quia illud ab ore, os verò à manibus, quæ promptæ sunt ad offerendum, accipit; recta enim est via ab ore ad ventriculum per oesophagum, & breuis: quare etiam promptè, & citò ab ore ventriculus suum recipit alimentum, citò transmutat, suumque excrementum secernit, quod est pituita, quare & suo foco excrementum pituitosum offert. Hinc est etiam, quòd quotidiana citiùs repetat (per primum suppositum) Sed quoniam ventriculus ex omnium authorum consensu non plùs, quàm sex, aut septem horas ad alimentum transmutandum impendit, contingit, vt excrementum pituitosum, ex quo fit quotidiana accessio, spatio sex horarum in ventriculo colligatur. Iam verò cùm intermissio fiat tempore accessionis membri, accessio verò post collectionem, sequitur, H vt accessio quotidiana febris duret septemdecim, aut decem, & octo horas; intermissio verò sex, aut septem: cumque singulo die fiat huiusmodi ventriculi actio, succedit etiam, vt singulo die fiat humoris huius collectio, ac inde accessionis repetitio, & hæc est causa cur paroxismus in quotidiana febre singulo die repetat.

Eadem ratione, eodemque fundamento in tertiana febre tertio quoque die accessio inuadit, nempe quòd quantò via, per quam debet fieri chylosæ materiæ delatio, longior est, tantò magis visceris actio retardabitur, cùm autem triplo longius sit spatium illud, per quod à vẽtriculo ad iecur fertur chylosa materia, quàm ea, quæ ab oesophago ad vẽtriculũ est, triplo etiã longius erit temporis spatium, in quo iecoris operatio fieri debet. Cæterùm non modò triplo longior est via hæc à ventriculo ad iecur, verùm & anfractuosa, quo nomine requiritur triplex spatium sex, vel septem horarum, ita vt tempus illud, quo fertur chylus ad hepar, erit decem, & octo, aut viginti, & vnius horæ, si addi-

A si addiderimus tempus, quod consumit ventriculus ad coquendum, quod est septem horarum, iam habebimus viginti, & octo horas, addatis, & horas, quibus transmutatur sanguis in hepate, quæ si sint septem, iam habebimus trigintaquinque horas, quod est totum tempus intermissionis febris tertianæ; nam supponatur aliquis febriens tertiana febre exquisita, spatium longissimum accessionis est duodecim horarum, intermissionis triginta sex, cùm tempore operationis partis fiat humoris collectio, & vbi collectus sit, fiat accessio. Iam verò intermissio longa est, quòd tam diu per viam maneat materia chylosa; nam intestina longa sunt adeo, vt omnia simul accepta, ac mensurata superent totius corporis longitudinem septies mensuratam; quòd verum est, si omnia intestina tam tenuia, quàm crassa mensurentur; adde, quod præter longitudinem hanc pluribus anfractibus & reuolutionibus sunt implicita, quæ omnia antequam à chylosa materia superentur, plusquàm viginti, & vna hora effluere oportet, & tandē vt in sanguinē ab hepatis parenchymate transmutetur, requiritur aliquod temporis spatium, quod iunctum tempori, quo ventriculus suam chylificationem molitur, nume-B rum trigintaquinque horarum complet, quod est spatium longioris intermissionis in genere febrium biliosarum.

Hæc res, cùm ita se habeat, non est amplius tempus insumendum in inquirenda ratione, cur biliosa materia moueatur de tertio in tertium; nam vt hæc colligatur, eo temporis interuallo eget, & post ipsius collectionem statim mouetur, accessionemque facit, cùm ipsa non secus, atque pituita, vt dictum est, quæ generatur in ventriculo, in hepate suam habeat productionem. Nec huiusmodi opinio de biliosa materia videtur à mente Hippocr. aliena; scripsit enim lib. de morb. tex. 11. eduliorum excrementa secunda, vel tertia die per secessum exire, & hoc est, quando iam totus chylus exuctus est à venis meseraicis. Clarum igitur est hepar non posse nisi alternis diebus suum excernere excrementum: fatendumque præterea non nisi alternis diebus posse ipsum colligere, & per consequens ijs diebus in biliosis febribus fieri paroxismum, aut accessiones. Apparet itaque ex dictis manifestè, quòd quotidiana singulis diebus ex necessitate faciat suas accessiones, tertiana verò alternis diebus.

C Quod attinet ad quartanas, eodem fonte, & principio nituntur quartanariæ accessiones; nam si æquè longa, atque æquè obliqua est via, quæ ab hepate ad lienem ducitur cum ea, quæ à ventriculo ad hepar, idem omninò cōcludendum erit; nam si æqualis attractionis per æquale spatium ęquale tempus sit ad sui excrementi collectionem, & hepar vno die opus habeat, quippe quod ab vno viscere solummodò alimentum expectabat, cùm lien à duplici viscere suum expectet, nempe à ventriculo, & iecore, idque per duplex spatium attractum, necessariò sequitur, vt tempus quoque illi duplicatum sit, vnde si duobus diebus opus fuit hepati, vt suum cōuerteret alimentum, lieni opus erit quatuor: meritò igitur quartanæ febres quarto quoque die paroxismos repetunt. Neque id à ratione alienum videtur; nam lien est viscus remotissimum recipiens humorem omnium tardissimum ad motum, tum suæ crassitiei ratione, tum quia ipsius motus à chylo sursum per venam portam ad hepar traducto impeditur; facto enim sanguine in hepate excrementa duo, nempe bilis, & melancholia secernuntur, bilis per canaliculum sibi destinatum recta admodum deducitur; melancholia autem D per venam portam deorsum ad lienem traditur. Cùm autem simul contineatur materia chylosa in hac vena porta, ad iecurque transferatur, in illo motu obuiam venit melancholia, ipsiusque motus à chylosa materia impeditur, retardaturque quibus nominibus tarda etiam fit excrementi melancholici collectio.

Cæterùm cùm lien debeat nutriri ex tenuiori parte ipsius excrementi, & opus sit longiori tempore ad ipsum comminuendum, atque alterandum, hinc est etiam, quòd magis, ac magis in excrementitij humoris collectione fiat retardatio. Ex quibus apparet temporis spatium duplicatum esse in intermissione quartanę ab ipsa tertiana; nam primò adest tempus, quo chylus à ventriculo ad iecur per reuolutionem venarum mesaraicarum traducitur, scilicet viginti vna hora, & tantundem, quo à iecore ad lienem atrum excrementū proficiscitur, addanturque septem horæ, quæ sunt spatium temporis, quo concoquit ventriculus, deinde tempus, quo lien alterat humorem, atque excrementū colligit, vnde non solùm colligemus tempus intermissionis, quod semper,

vel

vel vt plurimùm est quadraginta & octo horarum, sed etiam excedemus tempus, tum intermissionis, tum accessionis vnius, quod est septuaginta duarum horarum. Quapropter concludendum est quartanam febrem suas accessiones meritò habere de quarto in quartum. Iam igitur probatum est quotidianam febrem singulo die, tertianam tertio, quartanam verò quarto quoque die suas accessiones habere, non est itaque, vt ampliùs nodum in scirpo quæramus.

Sed huiusmodi opinio non innititur principijs Galenicis, vt author supponit; nam lib. 1. ad Glauc. cap. 5. adhunc modum scribitur; *quotidiana verò rarò aduenit, quin os ventriculi patiatur, quemadmodum quartana ex malè affecto splene generatur, tertiana ex iecore laborante*: ex quibus totum oppositum colligitur ab eo, quod primò suppositum est; aliud est enim dicere, quòd ventriculus, iecur, & lien sint loca quædam, à quibus febres istæ semper ortum ducant, in illisque adsit putredinis focus, & aliud est dicere, quòd rarò contingat quotidianā euenire absque oris ventriculi lęsione. Gal. non dicit, quòd tres istę partes sint, à quibus oriantur febres intermittentes, sed quòd rarò contingat quotidianam euenire absque oris ventriculi læsione, ex quo licet sequitur febrem quotidianam euenire posse absque læsione ventriculi, non tamen dicendum est in quotidiana ventriculum primariò læsum esse, & ab hoc semper ipsam quotidianam proficisci.

Huic authoritati addo aliam Gal. lib. 2. de crisib. cap. 5. vbi loquens de generatione quotidianæ, dicebat perrarum esse, quin os ventriculi, aut hepar malè afficiatur, vnde potiùs concludere possumus læsionem totius hepatis, quàm ventriculi, quia in vtroque prædicto loco scriptum est de parte ventriculi tantùm, nempe de ipsius ore superiori, non autem de toto ventriculo, igitur dicere non valemus ex Gal. hoc loco: ventriculus læsus est, ergo adest febris quotidiana, sed benè possumus dicere, adest quotidiana febris, ergo læsum est os vētriculi, at neque id in omnibus, & semper. E contra verò Gal. loquens de iecore apertè scribit ipsum esse læsum, non autem partem ipsius: addo quòd paulò inferiùs subiungit vtraque præcordia esse ex toto præter naturam tumefacta, magna ex parte extensa, & inflata. Per præcordia autem Hippocr. & Gal. semper intelligunt viscera in abdomine contenta, quorum vnum in dextero latere continetur, quod est iecur, duo in sinistro, vt est lien, & ventriculus, quare si sunt tumefacta, & inflata, sunt etiam læsa, & præternaturam affecta, quare concludendum esset in quotidiana febre simul cum ventriculo, & iecur & lienem esse lęsum, non igitur est dicendum in quotidiana ventriculum solùm, tanquam præcipuum membrum esse malè affectum, & ab eo tanquam ex proprio loco prodire quotidianam febrem, vt supponitur in primo fundamento.

Cæterùm idem Gal. lib. 2. de differ. febr. cap. 5. de quartanā febre loquens dicebat: sæpiùs etiam hepatis, aut splenis affectus attulit febrem, quare quartana non modò ex liene malè affecto, sed etiam ex iecore ortū ducit, & vt dicebat Aëtius sæpè quartanam ex iecore malè affecto euenire, quæ quandoque in hydropem terminatur; non solùm igitur ex liene tanquam ex parte propriè affecta febris quartana ortum ducit, sicut neque à ventriculo tantùm febris quotidiana, aut à iecore tertiana tanquam ex foco putredinis procedit, vt ex Gal. doctrina elicitur: & hæc ad primum.

Ad secundum, adeo verum est ex principijs Gal. quòd accessiones fiunt propter collectionem materiæ, eiusdemque putrefactionem, atque motum, vt in hoc capite nihil sit, quòd consideratione egeat. Præsupponitur in hac inquisitione, quòd dum ventriculus, iecur, & lien versantur circa suam actionem, nempè ventriculus circa chylificationem, iecur circa sanguificationem, & lien circa attractionem excrementi melancholici, ipsiusque in sui conuersionem, tunc fiat excrementorum suorum collectio, quia in omnibus coctionibus fiunt excrementa, & ab eodem calore secernuntur, deinde colliguntur, & vbi collecta sint, nec possint discuti, aut expelli, accenduntur, & febres fiunt, quotidiana quidem ab excremento ventriculi, quod est pituita, tertiana ab excremento iecinoris, quod est bilis, quartana à melancholico, quod est lienis excrementum. Sed Gal. 2. de natur. facult. cap. 9. scribit pituitam non generari in ventriculo, sed in venis, sunt eius verba: *porrò omnimoda cruditas pituita intelligenda est, quæ in ea coctione incidit, quæ in venis agitur, non autem in ea, quæ prima est,*

quæque

A *quaque in ventriculo perficitur, cum si hac deficeretur, ne succus quidem omnino esset*, quare non potest dici pituitam esse excrementum primę coctionis: nec quotidianam febrem fieri ab excremento primæ coctionis, & per consequens non dependet febris quotidiana ab excremento ventriculi, vt supponitur absque probatione. Sed demus febrem hanc à ventriculo fieri, non propterea necessarium est ipsam fieri ab excremento ventriculi; nam fieri potest, vt ventriculus à circumuicinis partibus, nempe à iecore, & liene materiam recipiat, & ab iisdem etiam attrahat, siue modò id faciat dolore, aut calore molestatus, siue ab alimento inanitus, quod tertio de natur. facult. cap. 13. à Gal. pulchrè ostensum est; igitur non ex solo excremento genito in ventriculo generatur febris quotidiana, vt suppositum est.

Accedo ad tertianam febrem, quam etiam ex excrementi biliosi collectione fieri arbitratur in tempore suæ coctionis, quam opinionem eadem ratione falsam esse demonstrari potest; nam in iecoris coctione, in qua transmutatur chylus in sanguinem, non modò generatur excrementum tenue, sed etiam crassum: tenue est bilis B quæ per canaliculum sibi destinatum ad intestina expellitur, crassum est melancholia, quæ fæx sanguinis à Gal. dicta est: si igitur excrementum post coctionem iecoris collectum est, & ex eo debeat fieri febris tertiana, rationi consonum esse videtur debere etiam fieri quartanam, cùm ab vno, & eodem membro, ab eodem calore, vno & eodem tempore, ambo isthæc excrementa à massa sanguinis secernantur; non est itaque maior ratio, cur bilis colligatur in actione iecoris, quàm melancholia, ergo non erit maior ratio, cur post collectionem ex vno fiat febris, quàm ex alio, cùm, vt dictum, eodem modo, & eodem tempore, & ab eadem causa agente fiant; sed cùm nulla ratione supponatur in iecoris actione colligi bilem, post actionem verò putrescere, febremque facere, meritò dicendum est, hanc positionem purum esse figmentum.

Ad commentum de generatione quartanæ in liene, supponitur coctionem melancholiæ, eiusdemque transmutationem fieri, & dum hæc alteratur à lienis actione colligi eiusdem melancholiæ excrementa, post quorum collectionem, eorundem fit putrefactio. Gal. 4. de vs. part. 15. scripsit lienem attrahere melancholiam, quæ est fæx C sanguinis à iecore, ex eoque nutriri; sed in ipso liene non concoquitur, vt in ventriculo chylus, & in iecore sanguis, sed excrementum istud alteratur ea ratione, vt tenuiorem partem sibi attrahat, & ex eo nutriatur, quæ actio dici non potest concoctio, quia est separatio tenuioris partis huius excremēti, ex quo lien nutriri possit; reliquum verò ad ventriculum corrugandum, vt aiunt, distribuitur; ex huiusmodi itaque alteratione, quam lien facit, non possunt generari excrementa; quare neque ex his generari potest febris quartana, vt supponitur.

Euersis igitur prioribus fundamentis, necesse est ea etiam ruere, à quibus prodeunt. Dicebat Perellus singulo die repetere accessionem in quotidiana, propterea quòd ipsa accessio sequatur actionem ventriculi; nam dum fit coctio in ventriculo, fit humoris pituitosi aggregatio, inde etiam, & infebricitatio: hæc autem concoctio cùm duret per spatium sex, aut septem horarum, tantum quoque temporis in quotidiana perdurat tempus intermissionis, cumque post coctionem collecta sit materia, statim ipsa collecta accenditur, ex cuius accensione fit febris, quæ reliquum diei, quod est decem, D & octo horarum spatium perdurat, ita vt ex sex horis, quibus febris intermittit, & reliquis, quibus fit accessio, constituitur dies integer naturalis; atque ita ex coctione ventriculi fit quies in febre quotidiana, ex quiete eiusdem fit febris.

Huius rei volens reddere rationem, inquit, quòd illæ partes, quæ sibi propinquius habent alimentum, citiùs transmutant, & ab eo separant excrementa, cùm autem cæteris partibus prædictis, nempe iecore, & liene, ventriculus propinquius habeat alimentum, eò quòd breuis est via ab ore ad ipsum, citiùs transmutat alimentum, at quod citiùs transmutat alimentum, citiùs colligit excrementum, quod citiùs colligit, breuius habet intermissionis tempus, & longiorem accessionem; igitur quia singulo die ventriculus suum alimentum conficiat spatio septem horarum, hinc est etiam, cur febris quotidiana habet sex, aut septem horarum intermissionis; reliquum verò diei accessionis, meritoque febris quotidiana singulis diebus repetit suas accessiones. Et hæc est per Perellum ratio demonstratiua, qua ostenditur quotidianas singulo die inuadere.

Quæ ratio ſi vera eſſet, ne ampliùs reuerteretur febris, opus eſſet poſt coctionem factam in ventriculo alimentum denuò concedere, quia ſi dum fit actio in ventriculo, febris quotidiana intermittit, nunquam eſſet ceſſandum à cibo, nec permittendum ventriculum quieſcere, cùm tempore ſuæ actionis ceſſet febris, & in ſua quiete fiat acceſſio; hoc autem videtur non modò abſurdum, ſed ridiculum.

Addo, quòd dicere viſceris alicuius coctionem tardiorem eſſe, quòd longiorem habeat viam, per quam tranſducitur ad ipſum alimentum, & è contra celeriorem eſſe, quòd propinquiorem habeat viam, eſt modus improprius loquendi, & res omninò difficilis, vt intelligatur; nam ſi hoc eſſet verum, actio ventriculi poſſet fieri tardè, & celeriter ad libitum noſtrum, cùm os ipſum non recipiat alimentum niſi à manibus, & pro arbitrio noſtro, & nos poſſimus prolongare exhibitionem alimenti, quare dicere actionis velocitatem, aut tarditatem deſumi à breuitate, aut longitudine ipſius oeſophagi, ſeu gulæ eſt, vt dicebam antea, propoſitio admodum abſurda. Poſſem etiam alia afferre argumenta, ſed nolo tempus conterere in huiuſmodi ineptijs: hoc vnum tantùm addam, quòd Gal. lib. de differ. ſympt. loquens de βραδυπεψία, quæ eſt tarda ventriculi coctio, inquit, ipſius cauſam eſſe ventriculi intemperiem, nunquam vidi aliquem referentem cauſam tardæ coctionis in gulæ longitudinem, & meritò quidem, quia quando alimentum non continetur in ventriculo, non dicitur ventriculus ipſum concoquere, non igitur dici poteſt, quòd tunc temporis tarda, aut cita fiat concoctio; aliud ſiquidem eſt dicere, quòd aliquod membrum tardè faciat ſuam operationem, & aliud eſt dicere, quòd diù maneat abſque actione. Primo modo eſt, quando longum conſumit tempus in alterando alimento, quod in ſe ipſo habet, & longiori tempore vtitur ad tranſmutandam materiam in ſe contentam, quòd ſit tarda concoctio. Secundo modo ſi diù vacuum maneat ab alimento, non poteſt dici tarda concoctio, nec è contra membrum, quod citò recipit alimentum, poteſt dici ſuam actionem citò facere, quia eſſe poteſt, vt citò recipiat, non tamen citò concoquat, vt contingit in βραδυπεψία iam dicta. F

Neque credibile eſt, quòd ſpatio ſex, aut ſeptem horarum coctio abſolui poſſit in ventriculo malè affecto, cùm vix in benè complexionato, & ſano tam breui ſpatio perficiatur: quare dato, quòd à ventriculo fiat quotidiana, vt ſupponitur, fieri minimè poteſt, vt tam breui fiat, & conſequenter quies erit longior in quotidiana ſex, aut ſeptem horarum ſpatio. Cæterùm hęc ratio de ventriculi coctione videtur ex hac ſuppoſitione procedere, quòd æger ſolùm accipiat ſemel in die alimentum; nam ſi bis exhibeatur, erit dubitandum, an ſecunda vice, cùm ventriculus ſumit alimentum, & eſt in actione, ad quietem veniat; per hoc enim ſuppoſitum eſſet dicendum febrem intermittere, quia per te dum agit ventriculus, fit febris intermiſsio, igitur neceſſum eſſet aſſerere febrem quotidianam bis in die repetere, & ſic ex aduerſo non eſſet febris quotidiana ſimplex; quia de ratione ipſius eſt, vt ſemel in die repetat, hæc & ſimilia eſſent aduerſus hanc poſitionem dicenda. G

Febris tertiana, quam à iecore fieri dictum eſt, tertio quoque die recurrit eò quòd tunc temporis actionis hepatis fiat collectio, poſt cuius collectionem inuadit acceſſio, & antequam actio hepatis celebretur, requiritur multum temporis ſpatium; nam via à ventriculo ad hepar ter longior eſt ea, quæ ab ore ad ventriculum fertur, ideo etiam ſpatium temporis ter longius eſſe debet, quo chylus ad iecur feratur, quàm ſit tempus, quo ab ore ventriculum fertur alimentum. Deinde gula, quæ eſt via ab ore ad ventriculum breuis, lata, atque plana eſt, hæc verò non modò triplo longior, ſed longè plùs cùm inteſtina, per quæ chylus ad iecur fertur, ſunt non modò longiora ipſa gula, ſed longa ſunt, ſicut eſt corpus illius, cuius ſunt inteſtina, plùs quàm ſepties, ita vt ſint cubitorum viginti, vnius, aut circiter; homo verò non excedit longitudinem trium cubitorum. Additur, quòd in illis inteſtinis plures ſunt reuolutiones, atqui antequam chylus permeat tantam longitudinem, & anfractuoſitatem, requiruntur pluſquam viginti, & vna hora, quibus ſi adijciatur tempus, quod conſumit ventriculus in ſua coctione, & tempus coctionis iecoris, erunt triginta ſex horæ. H

Hoc loci animaduertendum eſt Authorem hunc dicere ſpatium illud, per quod chylus à ventriculo in iecur fertur longius eſſe eo, quod ab ore ad ventriculum eſt,

A atque requirere tantum temporis, quod triplici huic spatio correspondeat; & quamuis non determinauerit tempus, quo ab ore ad vētriculum feratur alimentū, descripsit tamen, & definitè illud tempus, quod chylus ad iecur transiens consumit, quod est spatium viginti, & vnius horæ, quare si huius tertia pars requiratur, vt alimentum ab ore ad ventriculum feratur, quæ non excedit spatium septem horarum, videtur dicendum alimentum ab ore ad ventriculum transferri intra septem horas, quod absurdum omninò, & præter omnem rationem, quinimò impossibile est, quia quàm primùm alimentum commansum fuerit in ore, breuissimo tempore deglutitur, nullamque in oesophago, aut momentaneam, vt ita dicam, trahit moram; nam si moraretur in gula, periculum esset, ne aspera arteria comprimeretur, ideoque homines suffocarentur; quæ res cùm ita se habeat, debeatque spatium temporis, quod chylus consumit in permeanda via, quæ à ventriculo ad iecur est, triplicata proportione correspondere tempori, quo ab ore alimentum ad ventriculum deducitur, tempus non potest esse longius dimidiæ horæ quadrante: non igitur erit horarum vnius, & viginti, vt supponitur;
B consequentia hinc deducitur, quòd alimentum ab ore ad ventriculum expulsum non consumit tertiam quadrātis dimidię horæ partem, si igitur debet esse triplicatum tempus, non superabit dimidiam quadrantis vnius horæ.

Sed quod supponitur viam à ventriculo ad hepar ter longiorem esse ea, quæ ab ore ad hepar deducta est, non modò falsum, sed aduersus & αὐτοψίαν, anatomen, ac sensum ipsum; nam tria intestina tenuis, (vt dictum superiùs est) nempe duodenum, ieiunum, & ileon, sunt instrumenta chyli distributoria, de quorum positione egit Gal. 5. de part. vs. cap. 3. & primò de duodeno, quod primò chylum à ventriculo recipit, cuius, inquit, positio est ad hepar, & vasorum multorum orificia in se continet, ex hoc ipso iecur alimentum rapit; deinde sequitur ieiunum appellatum, quod non multùm distat à iecore, mox succedit ileon, de quorum fabrica loquens idem Gal. inquit, eadem in se ipsis nonnulla habere, quæ ad celeriorem alimenti distributionem faciunt, alia verò ad virtutis propultricis robur: primæ vtilitati satisfaciunt multitudo vasorum, atque reuolutiones, quæ cùm quàm plurimæ sint in ieiuno intestino, hinc est etiam, quòd
C semper vacuum maneat à chylo, si quidem à venis euacuatur, bilis autem, quæ per duodenum ad cauitatem intestinorum fertur, irritat facultatem ipsorum expultricem, quare breuissimum spatium ab intestinis ad iecur breuissimæ quoque sunt venæ, neque tertiam partem longitudinis oesophagi adæquant, cumque multæ sint exugentes venæ expultriceque intestinorum irritata, atque stimulata, necessariò sequitur celeriorem esse debere receptionem chylosæ materię à ventriculo in iecur, quàm alimenti ab ore. Cùm igitur chylosa materia tam citò feratur in iecur, falsum erit ipsius coctionem retardari per spatium viginti horarum, in quo debeat ferri chylosa materia in iecur, ex quibus apparet commentum illud nullam rationem habere, cui innitatur.

Ad illud, quod dicitur de intestinorum longitudine, ita vt septies excedant longitudinem illius corporis, cuius sunt intestina, pluresque habeant reuolutiones, respondeo, quòd materia chylosa non fertur per omnem longitudinem omnium intestinorum, vt ad iecur perueniat. Verùm enim verò cùm intestina sint in duplici differentia, vt 4. de vs. par. 17. & 18. à Gal. scriptum, & demonstratum est; alia scilicet tenuia, alia crassa,
D non omnia in eundem finem sunt à natura facta, sed tenuiora, vt alimentum concoctum in ventriculo promptè distribuant, cui quidem distributioni alimenti reuolutiones intestinorum prædictæ (in quibus author hic dicebat esse opus diu immorari chylosam materiam) duplici fauent ratione: primò enim prohibent, ne alimentum, quod fluidum est, ex animali ocyus elabatur; deinde, vt breui tempore, quamplurimum alimenti, & per plurimas venas hepar assumeret. Huius rei est ratio, quia in quacunque reuolutione adest innumerabilis venarum multitudo ex porta per meseræon, quæ succum in ventriculo coctum sursum ad hepar mittunt, vnde idem met Gal. ostendens non fuisse pro animalis nutritione bonum, quòd quemadmodum datur ventriculus quidam magnus pro concoctione facienda, ita daretur venter magnus pro distributione, quia cùm necessarium sit, vt multa copia chyli breui tempore ad iecur feratur, opus est etiam, vt magna vasorum multitudo contingat elaboratum cibum,

Si itaque magnus esset ventriculus, in quo contineretur chylosa materia,& partem E ipsius paruam admodum tangeret chylus, plurima verò alimenti pars,quæ in profundo esset, apprehensiones venarum fugeret, inde tarda,& diuturna sequeretur distributio: cùm autem intestina angusta sint, & rotunda, atque in plures reuolutiones diuisa, hoc beneficium præstant, vt in transitu in paruas partes alimentum diuidatur, totumque intestinum attingat, ad quod venæ terminantur, atque hiant, quæ radicum in modum illud exugunt, reuolutiones verò inter se ita adaptatæ sunt, vt quicquid in prima reuolutione venas effugerit, illud in secunda attrahatur, & sic de alijs omnibus,quousque promptè, & citò totus chylus in hepar fuerit transmissus. Quare in animali benè se habente, fieri minimè potest, vt aliquid ad nutriendum idonei fugiat, aut ex animali elabatur, ex quibus Gal. verbis apparet vias illas,quæ à ventriculo in iecur ferunt chylosam materiam, breues esse, neque oportere tam diu eam materiam immorari per vias, sed vt citò, & in multa copia iecur accipiat alimentum; non igitur potest dici esse opus spatio viginti horarum, vt ad iecur feratur chylosa materia, & in sanguinem conuertatur. F

Nec verum esse existimo tantum temporis iecur impendere ad transmutationem materiæ chylosæ in sanguinem, ac faciat ventriculus in transmutando alimento in chylum,quod tam ex materia concoquenda,quàm ex natura instrumenti colligi facilè posse existimo; nam Gal. 4. de vs. par. de materia concoctibili in iecore loquens dicebat in ea res quasdam crassas contineri proportione correspondentes excrementis, quæ sunt in tritico, vt lapides, terræ, spinæ, syluestrium semina, & huiusmodi, quæ primùm separanda sunt in ventriculo, cùm sint difficilioris separationis,quàm paleæ,& furfures à tritico: at ventriculus, qui est causa agens, & separans has materias suapte natura membraneus est, & indiget ope partium circumuicinarum; nam vt ait Gal. continetur inter tria membra, veluti inter tres focos, nempe anteriùs habet omentum, posteriùs musculos lumbales, iecur ad dextrum latus, lien à sinistris, quorum beneficio ipsius operatio fouetur, ex quibus facilè apparet ad suam transmutandam materiam ventriculum longiori tempore egere, quàm iecur, quod sua substantia carnosum est, & crassum, materiamque habeat assimilatam tritico, egente solummodò G leuissima expurgatione, nempe à paleis, & furfuribus, quæ solo motu euanescunt, hæc autem sunt duo illa excrementa fluida, nempe bilis, & melancholia. Quare concludo in iecore citiorem fieri coctionem, quàm in ventriculo.

Cùm igitur probatum satis sit attractionem chylosæ materię à iecore citissimè fieri ab intestinis, hoc est, quòd vbi primùm à ventriculo expellitur chylus ad intestina, ab his in iecur per venas meseraicas, breuissimo tempore multa chylosæ materiæ fiat deductio, hinc clarum etiam est non posse tam diu materiam per viam immorari, vt suppositum est;non igitur concludere possumus ex prędictarum partium actione prodire motum tertianarium in tertiana febre,quia coctio in hepate longè citiùs celebratur actione ventriculi, & post ipsius actionem spatio sex horarum, plus, minus.

At dicet quispiam, quid respondebimus Hippocr. dicenti fæces extra corpus non protrudi, nisi vel alternis diebus,aut tertio quoque die? Possumus,inquam,dicere hunc librum non esse Hippocrat. quia quàm plures authores, & grauissimi quidem ipsum pro suspecto habent, & certè multa sunt in eo, quæ non sapiunt illius doctrinam. Sed H dato, quod sit Hippocr. possumus adhuc respondere, quòd quemadmodum intestina tenuia facta sunt ad alimenti distributionem, ita quoque crassa ad retinendas fæces quousque sint à chylosa materia seiuncta; nam quamuis crassa intestina, nempe in homine colon, sit veluti amplus venter in se paulatim, & successiuè colligens fæces, dum chylus per tenuia trãsit,& quicquid in ipso succulẽti reperitur, à venis meseraicis exugitur; fieri tamen non potest,quin aliquid ipsius deorsum elabatur fæcibus immixtum, quod ne deorsum ad secessum cum fęcibus eat,in colo retinetur,& in cęco,à venisque, quæ in illo sunt, exugitur, quo exucto fæces remanent puræ, atque ibi, nempe in colo resident ad debitum vsque tempus expellendi.

Verùm quoniam id, quod cibi assumitur in vno die, non est tantæ quantitatis, vt fæces in tanta copia efficere queat, vt virtus intestini moueatur ad expellendas illas, hinc est, quòd excrementa, quæ exeunt, non possunt cibi vnius diei esse excrementum,

A tum, quare opus est, vt succedant alterius, & sequentis alimenti excrementa, quæ priora successiuè expellant: ac proinde alternis diebus excrementa alimenti per secessum exeunt, vel etiam si copiosa non sunt, retardantur vsque in alteram diem, sed de huiusmodi materiæ determinatione vix in eam sententiam deuenire possum, vt existimem posse huius rei certam, & determinatam regulam constitui, quemadmodum Gal. lib. 2. aphor. 20. eleganter ostendit, vbi examinans hunc aphorismum, quòd quibus iuuenibus aluus est mollis, seu humecta, ijs senescentibus exiccatur, & è contra; dicit non semper esse veram; nam relicta victus ratione, quæ potest esse causa tum fluxibilitatis, tum adstrictionis, dispositiones etiam partium diuersæ sunt. Cæterùm & materia tum quantitatis, tum qualitatis ratione potest aluum stimulare; nam vbi hepar non trahat totam materiam chylosam, fluida redditur aluus, vel vbi materia sit biliosa, etiam deorsum fluit, neque permittit, vt ipsam trahat hepar, ex parte autem ventriculi etiam contingere potest, si vel frigidus & humidus sit, vel calidus & humidus.

Harum igitur causarum ratione fieri potest, vt aluus modò lubrica, modò constri-B cta reddatur, pro diuersitate tum copiæ materiæ, tum etiam partium ratione, super quas discurrens Gal. ostendit in aliquibus causis aphorismum verum esse, in aliquibus minimè; nam vbi *e. g.* ventriculus sit frigidus & humidus, multùm appetat, nec concoquat, aut retineat iuuentutis tempore, iecurque hac ratione non trahat, sit aluus fluida in iuuene, quæ cùm augeantur in sene, non erit semper vera sententia, atqui si calidus & humidus fuerit, tunc moderatus calor ventriculi, ex senectute mutata in siccitatem humiditate, verus redditur sermo Hippocr. Sed huiusmodi determinatio non spectat ad præsentem locum; sat enim est ostendere propter variam stomachi, iecoris, & intestinorum constitutionem, & propter variam victus rationem posse rem ita variari, vt nullus ordo certus determinari possit: sat quoque est in præsenti me demonstrasse accessionem in tertiana alternatim euenientem non posse euenire ex hepatis coctione, nec posse referri in illam moram præsuppositam, quam facit chylus in vijs, quæ sunt à ventriculo in iecur.

Quod attinet ad accessionem quartanariam, quæ dicitur prouenire à lienis altera-C tione, cùm eodem tempore, quo iecur transmutat chylum in sanguinem, excrementa separentur, inter quæ dictum est melancholiam esse, seu humorem melancholicum à coctione iecoris ortum ducentem, necessarium est simul à liene attrahi, & eodem tempore, & per breuissimam viam, nec anfractibus quibusdam implicitam, quia à venæ portæ tertio ramo, qua ipsa extra iecur prolabitur, statim ramus, & satis insignis emergit, qui in lienem delatus secum fert humorem atrum, & melancholicum, nec vllus anfractus, neque vlla in venis reuolutio inest, quò minùs per breuissimum spatium à concaua regione iecoris in lienem humorem melancholicum eructet, non secus atque faciat folliculus bilis, qui trahit bilem suum destinatum excrementum. Atque id adeò clarum est, vt nulla egeat probatione; nam cùm vnica vena sit, tertius venæ portæ ramus splenicus dicta, à porta in lienem distributa, quæ si filo mensuretur, non excedit longitudinem vnius digiti, aut circiter, ideo non possum satis mirari quomodo ab Perello scriptum sit, melancholicum humorem à porta in lienem duplo maiorem viam habere ea, quæ est à ventriculo ad iecur, & per consequens consumere duplica-D tum tempus, cùm simul, & semel fiat humoris à liene attractio, ac fiat in iecore generatio; quia (vt alias dictum fuit) lien datus est pro expurgatorio iecoris à fæculento hoc humore, qui dum à iecore expellitur, trahitur à liene; expellitur tanquam quid inutile, attrahitur vt vtile, itaque cùm is humor impellatur, & attrahatur per viam breuem, & patentem, subitò etiam deduci putandum est.

Ex his igitur manifestè apparet non esse opus melancholico humori, vt per viam, quæ est à iecore ad lienem, remaneat per spatium quadraginta duarum horarum, vt suppositum fuit, nec vt retardetur ipsius motus à chylosa materia in eadem vena existente, quia & chylus, & melancholicus humor vno, & eodem tempore ad sua feruntur loca virtute attractrice membrorum media; nam iecur, vt dictum est, sibi rapit proportionatum chylum à vena porta, & lien sua facultate attractrice trahit sibi proportionatum humorem, in cuius gratiam ipse est genitus; verùm ab hoc authore gratis acceptum est in hac vena, quæ expurgat iecur ab humore melancholico, reperiri

mate-

materiam chylosam; quia huiusmodi ramus licet à vena porta deducatur, in ipso tamen adesse non potest chylus; nam vena porta vbi in iecur chylum deposuerit, transmutatur is à iecoris parenchymate, & postea excrementa secernuntur bilis scilicet per folliculum, & melancholia per hunc ramum, quare hic ramus venæ portæ, à natura factus est, vt humorem melancholicum deferat in lienem; ex quibus puto satis manifestum esse causam varietatis accessionum in febribus, aliunde petendam esse, quàm à varia partium prædictarum actione. E

De Pharmacis generatim consideratis.
Tract. II.

PHarmaciæ appellatione comprehendimus medicamenta omnia, tam simplicia, quàm composita, tam alterantia quàm purgantia, tam interna, quàm etiam externa, nec non eorum rectum vsum, seu rectam administrationem; at de recto pharmaciæ vsu in superiori Decade satis tractatum est, nunc instituti nostri est ad examen deducere aliquot medicamenta, quæ à quibusdam in vsum perpetuò reuocantur, quemadmodum sunt antimonium, mechocan, lapis bezoar, & alia. Verùm antequam hos tractatus attingam, duo in medium afferre excogitaui: vnum est, quomodo medicamenta in genere in corpus nostrum agat, & cur sit, quòd non semper vtamur simplicibus medicamentis, sed opus sit simplicia medicamenta ad inuicem componere. Deinde enumerabimus tam alterantia, quàm soluentia vsu quotidiano comprobata. Medicamenta omnia, quæ propriè talia dicuntur, ea sunt, quæ corpus nostrum à non naturali statu ad naturalem deducunt, sumpto mutationis initio à nostro calore absque corporis corruptione, aut eiusdem nutritione; nam veneni proprium est corrumpere, alimentorum nutrire, medicamenti verò alterare: hancque suam operationem medicamentum non aliunde recipit, quàm à propria natura, & forma sua essentiali mediante propria qualitate, sine qua nulla forma ad operandum efficax esse potest, hæc autem facultas potest duobus modis considerari, nempe quatenus consequitur essentiam rei, vel quatenus ad actionem refertur. Primo modo considerata semper cōsequitur essentiam rei, at quatenus ad actionem refertur, dicitur causa effectrix, qua mediante medicamētum agit in determinatum corpus, idque vno duorum modorum, vel vt habet in actu suam facultatem, vel in potentia: si habeat actu, vt operetur in nostrum corpus, non eget ope caloris nostri: vt est in potentia, vt ad actum reducatur, nostro indiget calore. F G

Actu quidem dicitur esse id, quod præsens est, & perfectum, vt ignis actu calidus, vel glacies frigida; potentia verò, quando id ipsum, quod esse dicitur, nondum est, sed potest euadere, si vel corpori nostro exhibeatur, vel admoneatur ea ratione, vt leuiter saltem immutetur à calore nostro, vt piper dicitur calidum, & lactuca frigida, licet actu talia non sint, in qua quidem alteratione medicamenta à calore nostro nullas peculiares facultates recipiunt, sed proprias, ipsisque insitas illius ope detegunt: Modus autem est, vt medicamentum primùm calori nostro offeratur, & aliquo modo illi resistat: deinde leuiter mutatum vires suas latentes, & in potentia existentes exprimit, & in actum perfectum transit corpus humanum pro sua natura alterans: quapropter, vt medicamentum vi insita in corpus nostrum agat, & à potentia in actum deducatur, id primùm à calore nostro accipit; verùm non subitò, sed aliqua temporis mora. Cùm itaque medicamentorum facultates sint omnium actionum immediatæ causæ, non possunt inter se distingui, nisi ex ipsorum operationibus: operationes autem prodeunt à suis facultatibus, quarum quædam temperamentum, quædam formam substantialem consequuntur, at quæ à temperamento proficiscuntur, quia sunt operationum causæ manifestissimæ, dicuntur facultates, & qualitates manifestæ, sed quæ prodeunt à forma substantiali, aut à tota substantia dicuntur, aut qualitates occultæ: est verò notandum quòd, quæ ex ordine, & differentia ipsorum effectuum à temperamento emanantium deriuant; in triplici versari differentia, aliquæ enim dicuntur primæ, aliæ secundæ, & aliæ tertiæ. H

Sed

A Sed de huiuscemodi facultatibus non est omnium Medicorum eadem opinio, quandoquidem non desunt, qui facultates illas occultas prorsus abijciant, & à sensum venientibus qualitatibus omnes fieri putent actiones, à primisque qualitatibus profluere, quæ sunt elementorum causæ determinatæ, & ex eorum elementis componuntur, & rationem adducere videntur talem, existimantes omnes actiones per motum fieri à contrario in contrarium, quod in qualitatibus manifestis locum tantùm habere videntur. Est verò altera opinio huic prorsus contraria, & fuit etiam antiquorum Medicorum empericorum; nam empirici etiam tempore Galeni fuerunt huius opinionis, vt existimauerint medicamentorum facultates ignotas nobis esse, solaque experientia, & vsu constare, nec definiri posse effectibus primarum qualitatum, vnde Pelops empirius Galeni præceptor Medicos rationales ridere solebat, eò quòd semper vocabula, calidi, frigidi, humidi, & ficci, non secus atque vulgares in ore haberent. Ab vtraque hac opinione in multis discrepant Paracelsistæ, qui qualitatibus euidentibus reiectis, substantiales quasdam imaginati sunt. Postremò est opinio magis communis eorum, qui B vires medicamentorum alias occultas, alias manifestas sensibus subiectas esse opinantur, quæ sanè opinio, & rationi, & experientiæ maximè consentanea est, verùm huiusmodi opinionum examen non est, vt in præsenti instituatur; sat enim est mihi modum insinuare, quo medicamenta ad suas operationes redigantur, & quibus facultatibus id efficiant, simulque & rationem afferre, cur simplicia ab arte componi sit necessarium.

Quod, vt à vobis intelligatur, supponendum in primis est medicamenta omnia simplicia composita & ipsa esse ex calido, frigido, humido, & sicco, quæ vel æqualiter temperata sunt, ita vt vna qualitas alteram non excedat, vel inæqualiter ita intemperata, vt vna, aut duæ alias vincant, hinc procul omni dubio concludendum est necessariò medicamentum temperatum, aut intemperatum semper esse, non quidem simpliciter, & absolutè, sed comparatione facta ad corpus humanum, non quòd illius medicamenti temperatura sit eadem cum temperatura hominis, quia hæc ipsa non nisi humano corpori debetur, sed temperatum hic vocamus, quod vel assumptum, vel ad- C motum corpori humano calorem naturalem, aut humiditatem, nec auget, nec minuit, & proinde quo ad sensum qualitatibus similibus præditum est; nam quæ qualitatis, totiusque substantiæ similitudine humano corpori conueniunt, non medicamenta, sed alimenta dicuntur, quare meliùs temperatum alimentis, intemperatum medicamentis tribuitur. Medicamentum verò intemperatum illud est, quod assumptum, aut corpori humano temperato admotum, calorem, aut humiditatem auget, vel minuit; est tamen vt hic animaduertatis, quòd ex recessu à temperato quatuor ordines, siue gradus Medici assignant medicamentorum facultatibus.

Primus gradus est primus recessus à temperamento, & est quando obscurè, aut saltem non nimis manifestè corpus medicamentum temperatum alterat. Secundus gradus, seu recessus est, quando manifestè quidem, sed citra noxam medicamentum agit. Tertius gradus est, quando vehementer non citra noxam corpus temperatum immutat. Quartus gradus est summus recessus, quando vehementissimè, & grauissima cum noxa corpus alterat, vel corrumpit, hos quatuor gradus docet Gal. 7. de simpl. med. D facultatibus cap. 1. Præterea vnumquemque gradum horum Medici omnes in tres mansiones diuiserunt, scilicet in principium, medium, atque finem, ita vt, quæ in cuiusque gradus principio sunt, remissiùs operantur, quæ in medio vehementiùs, quæ in fine vehementissimè.

Est etiam, vt animaduertatis horum medicamentorum alia esse, & dici tenuis substantiæ, aut essentiæ, alia crassæ, alia mediocris: tenuis substantiæ sunt, quæ in partes tenues soluuntur, & promptè, ac facilè sese in corpus nostrum, & humores insinuant: crassæ verò substantiæ è contra, quæ substantiam corporis, aut humorum non penetrant, sed subsistunt, & hærent: mediocres, quæ medio modo se habent, & hæc sunt, quæ pertinent ad medicamentorum primas qualitates, calidum, frigidum, humidum, & siccum. Secundæ qualitates cõmuniter dicuntur, quæ à primis promanant, & actiones ipsarum consequuntur; consequuntur autem primas tactiles in mistis triplices, quarum aliæ passiuæ dici merentur, quia certa potentia, aut impotentia tantùm definiuntur,

niuntur, quibus intelliguntur subiecta ijs prædita apta, vel iuepta esse, vt aliquid patiantur, non agant, qualia sunt, quæ ab Aristotele 4. meteo. cap. 8. & 9. enumerantur: Deinde consequuntur primas tactiles qualitates, vt sunt durities, mollites, tenuitas, crassitudo, tensio, laxitas, asperitas, læuitas, visciditas, friabilitas; item raritas, densitas, plenitudo, vacuitas, quarum omnium respectu propria sensoria tantùm afficiuntur, & non cæteræ partes corporis; nam per se vi alterandi præditæ non sunt, sed tantùm termini alterationum, quibus intelligitur subiectum ijs præditum non agere, sed aliquid perpessum esse, aut habitus, aut affectus sunt actu existentes, quibus distinguuntur omnia similaria corpora.

Hæ à prioribus illis, quas passiuas vocauimus, distinguuntur, vt id quod actu, & posteriùs, ab eo quod potentia, & priùs; nam quod indurabile est, id actu durum non est, sed molle; potest tamen quatenus indurabile durum facilè euadere. Tertio consequuntur primas, quæ viribus primarum agunt, & actiuæ dicuntur, & potentia actiua definiuntur, quia subiectum ijs præditum aptum est, vt certo, & determinato modo in aliud agat, nimirum vt subiectum habile à suo statu in contrarium alteret: status autem sunt qualitates, quas habitus subiecti, & terminos alterationum vocauimus, vt est durities, mollities, raritas, &c. Habile verò est subiectum præditum potentia passiua, scilicet indurabile, extenuabile, siue quod ex molli durum, siue ex crasso tenue fieri possit, igitur emolliens, quod corpus durum molle reddit; extenuans, quod crassum tenue, & secundæ facultates medicamentorum tantùm dicuntur, ceteræ qualitates minùs propriæ, verùm sicuti omnis motus à contrario in contrarium fit, & omne agens per relationem ad suum patiens dicitur, ac ab effectu denominatur, ita in his actiuis qualitatibus, earumque alterationibus euenit, ac proinde ex prioribus intelliguntur, & distinguuntur: alterationes verò harum qualitatum, scilicet induratio, extenuatio, & similis, in patiente affectiones, & passiones subiectantur, ex affectione verò, & passione affectus, durities, aut mollities, terminus alterationum gignitur.

Considerantur quidem hæ omnes qualitates in medicamentis; nam potentia quoque passiua prædita sunt, verùm cùm medicamenti, quatenus medicamentum est, proprium sit corpus humanum alterare, & à statu non naturali ad naturalem reducere, dispositiones, aut status considerandi erunt, scilicet durities, mollities, tenuitas, &c. quatenus sunt affectus præter naturam, & remedium indicant, in ipsis verò medicamentis, quatenus medicamenta, actiuæ istæ qualitates, nimirum indurans, emolliens, quæ semper à morbo, vel à morbi causa indicantur; nam quod in corpore præter naturam tenue est, indicat remedium non crassum, sed incrassans; durum indicat remedium non durum, sed emolliens, dico autem medicamentum non tenue, & molle, sed extenuans, vel emolliens, quòd ipsa vis extenuandi, & emolliendi in medicamentis non proficiscatur à tenuitate, aut mollitie eiusdem, sed ab ipsis qualitatibus primis pro modo materiæ, aut quòd actiones istæ secundæ primarum qualitatum actiones consequantur ijsdem prorsus vestigijs insistentes; nam calidum medicamentum primò calefacit, post si tenuis est essentiæ, attenuat, & eadem ratio est in cæteris, itaque promanant actiones secundarum qualitatum in medicamentis à primis, siue ab ipso temperamento propriè: & re ipsa secundæ facultates nihil aliud sunt, quàm peculiares dispositiones primarum qualitatum in materia, aut certi operationum modi, quibus corpora nostra alterantur; in primis enim qualitatibus pugna, consistit.

Verùm primæ facultates, earumque actiones, quæ temperamentum medicamenti immediatè consequuntur, magis formales dicuntur, quia per se primò nudam intemperiem alterant, & morbis similaribus siue materia tantùm conueniunt. At secundæ qualitates, earumque actiones, vt rarefacere, & condensare, quæ primas consequuntur, magis materiales dicuntur, quia circa materiam propriè versantur, morbosque à materia, & secundam corporis compositionem respiciunt. At facultates medicamentorum, quæ à primis facultatibus promanant ex effectibus duorum generum esse deprehenduntur; aliæ enim sunt, quæ indeterminatè in quamuis partem humani corporis, vel in humorem eodem modo agunt, quæ secundæ facultates medicamentorum speciali nomine dicuntur, aliæ quæ determinatè in certum aliquod membrum, aut humorẽ agunt, non solùm ab Auer. sed à plerisq; recentiorũ tertiæ facultates dicuntur.

Verùm

A Verùm facultates, quæ propriè secundæ dicuntur, ex effectibus variæ numerantur, fontque hæ, quæ oppofitis viribus diftinguuntur, vt emolliens, indurans, intendens, relaxans, rarefaciens, condenfans, incraffans, attenuans, incidens, & vifcidum reddens. Item attrahens, repellens, vafa aperiens, & occludens, fiue adftringens, obftructiones tollens, infarciens, detergens, obliniens, fiue emplafticum, agglutinans, exulcerans, exafperans, & læuigans. His adduntur euacuans, replens, dolorem leniens, irritans, flatus difcutiens, generans, maturans, fiue concoquens, & putrefaciens.

Facultates tertiæ, quæ determinatum membrum, aut materiam refpiciunt, particulares facultates, aut qualitates interdum vocantur, & mediæ quodammodo naturæ videntur inter facultates fecundas, & quartas à tota fubftantia emanantes; nam, vt teftatur Auerrhoës, magna ex parte dependent à forma fubftantiali, vnde plerique authores poft illum tres tantùm medicamentorum facultates conftituunt, & has vel ad fecundas, vel ad occultas referunt. Verùm quia non occulto modo, vt quar-B tæ; fed euidenti, vt fecundæ, detergendo nimirum, aperiendo, & attenuando agunt in determinatam materiam, ab vtrifque non incommodè diftinguuntur, aut vtrifque participant, & vtrafque vires obtinent; modò enim agendi fi refpiciamus, inter euidentes qualitates magis enumerari debent, fi verò materiam, in quam agunt, potiùs inter occultas. Atque huiufmodi facultates duplices funt; aliæ enim refpiciunt contenta, aliæ partes continentes: quæ refpiciunt contenta, fiut lac, aut femen excitantia, aut comprimentia menfes, aut vrinas mouentia, vel fiftentia, aut calculos minuentia, & huiufmodi. Quæ determinatas partes refpiciunt, à partibus illis denominantur, vnde alia medicamenta cephalica dicuntur, quia manifefta qualitate cerebro proficiunt; alia cardiaca, quia cordi; alia hepatica, & alia fplenitica, quòd iecur, & lienem refpiciant; alia etiam dicuntur bechica: quatenus autem hæc manifefta qualitate, & modo euidenti agunt, à fecundis differre non videntur, quatenus verò non in omnem, fed in determinatam materiam agunt, & medicamenta cephalica cardiaca, hepatica, & fplenetica dicuntur, ad occultas facultates reducenda effe videntur; quare diuerfo re-C fpectu ab alijs authoribus tres, ab alijs quatuor medicamentorum facultates enumerantur.

Cæterùm fecundæ qualitates medicamentorum proculdubio illæ funt, quæ à primis promanant, actionefque primarum confequuntur, talia medicamenta ab Ariftotile 4. meteor. enumerantur (vt dictum eft) quorum operationes funt, quæ fecundæ operationes dicuntur, vt funt induratio, emollitio, intenfio, rarefactio, vnde & relaxantia, rarefacientia, anodina, narcotica, attenuantia, difcutientia, condenfantia, incraffantia, attrahentia, repellentia, corroborantia, detergentia, & deobftruentia dicuntur. Deobftruentibus cognata funt, quæ per os, & aluum manifeftè euacuant; euacuant autem per aluum alia fpecifica forma, nimirum cathartica propriè dicta; alia manifefta qualitate, vt lenientia communiter appellata, quæ non funt vnius naturæ; nam ex communi opinione in quatuor claffes diftribuuntur, videlicet in lubricantia, abluentia, detergentia, & comprimentia. Lubricantia funt, quæ vias ductus inæquales læuigant, vt humores adhærere partibus non poffint, & quamuis lubricanti-D bus abluentia, & detergentia contraria videntur, propriè tamen loquendo abluens eft, quod fuperficiem partium expurgat: detergens verò, quod altiùs penetrat, & tenuiores meatus fubiens fordes educit. Deinde abluētia magis aqueæ funt naturæ, minùfque mordent, & calefaciunt; detergentia verò calefaciunt magis, exficcant, altiùs penetrant, vellicant, & abradunt. Comprimentia per fe aluum non expurgant, fed dum vafa contrahunt, humor contentus exprimitur, vnde impropriè, & ex accidenti lenire dicuntur. Sed ad huiufmodi caput multa alia medicamenta referuntur, vt funt abforbentia, fuppuratoria, farcotica, rubificantia, veficatoria, colliquantia, feptica, excarotica, epulotica, glutinantia, & quæ funt huius generis.

Quod ad tertias operationes medicamentorum attinet, plura funt medicamenta fub ipfis contenta, quæ fingula non enumerabimus, fed magis præcipua, & loco exempli: funt autem hæc *v. g.* diuretica, hoc eft vrinam mouentia, calculos diffoluentia, & comminuentia, menfes mouentia, lac, & femen promouentia, funt & bechica vocata,

quæ in pectore, & pulmonibus ſubſidentia, ita præparant, ac diſponunt, vt per tuſſim faciliùs expurgari poſſint. Sunt hæcque in duplici differẽtia; nam alia humores craſſos, & viſcidos; alia tenues, & ſubtiles educunt: ſunt & ḥęrrina, quæ & ipſa ſuperfluam pituitam circa menyoges, & cerebrum per nares expurgant: ſunt & maſticatoria, quæ ad palatum deducunt materiam peccantem, quæ & ipſa duplicia ſunt; alia enim qualitate occulta, alia manifeſta operantur, vt ſunt acria, & nitroſa qualitate abſtergentia. Ad hoc caput referuntur etiam corroborantia, quæ viſceribus omnibus manifeſta qualitate conueniunt, & adſtringendo corroborant: ſunt quoque hepatica, ſplenitica, & cardiaca, quę ſubſtantiam cordis modicè confirmant, vel virtutem, ſpiritúſque grata adſtrictione congregant, vel grato odore recreant; vel ſpiritus fragrantia ſua reficiunt, vel tetros, malignoſque vapores refrenant, vel peculiari ſubſtantiæ proprietate confortant, venenumque à corde expellunt. Cephalica ſunt, quorum alia à proprietate occulta cerebro, neruiſque conferunt, alia à manifeſta, priora id præſtant, vel quia pituitam expurgant, vel modica adſtrictione cum exiccatione corroborant, & vapores arcent, & diſcutiunt, vel quia odoris quadam ſuauitate ſpiritus animales reficiunt, eademque ratio in multis reperitur.

Venio ad medicamenta ad quartam facultatem pertinentia, quæ à temperamento non promanant, nec à materia profuſa qualitatibus primis, ſed immediatè à tota, vt aiunt, ſubſtantia, ſeu forma ſubſtantiali, quæ à Galeno interdum à toto temperamento vocantur; agunt enim huiuſmodi medicamenta non euidenter, vt ſuperiora, ſed occulta ratione ſiue intrinſecùs, ſiue extrinſecùs in bonum, aut in malum, & quidem dupliciter; vel ſcilicet per motum aliquem localem, vel per tranſmutationem quandam ſuas producunt operationes. Per motum quidem localem, tripliciter, vel retinendo, vel reprimendo, quæ præter naturam mouentur in partem aliquam, vel è corpore pore noxia expellendo mouent; nam ſubſtantiæ quadam diſſimilitudine, & contrarietate à ſe aliquid propellunt, attrahunt verò, quæ ſubſtantiæ ſimilitudine alliciunt, ſiue ad ſe mouent; diſſimilitudine autem ſubſtãtiæ venenum è corpore expellunt. Tandem ſunt nonnulla, quæ totius ſubſtantiæ ſimilitudine his conueniunt, quæ non aliter ferè alliciunt, quàm magnes ferrum: ſunt quoque venenata non pauca, vt ſcorpius, quæ ſuis proprijs venenis ſuccurrunt; nam diſſecta, & ſuis morſibus admota proprium venenum attrahunt, & ſic demorſos curant.

Sunt tandem nonnulla medicamenta certos, determinatoſque humores educentia, aut (ſecundùm quorundam opinionem) naturam ad eorum expulſionem irritantia, quæ catartica, ſeu electiuè purgatia dicuntur, ab iiſque diſtincta, quæ manifeſta qualitate euacuant, vt ſunt lubricantia, abluentia, extergentia, comprimentia, de quibus ſuperiùs; ſiquidem, quæ electiuè purgant, hoc eſt, quæ certum, determinatumque humorem educunt, aut ex determinata corporis parte, peculiari ſubſtantiæ proprietate agunt, nec mediantibus euidentibus qualitatibus, quamuis negari non poſſit qualitates primas, & præſertim calorem actionem illorum plurimùm iuuare, euacuant autem proprietate peculiari vnum humorem determinatum, ſed de his paulò poſt agemus. Horum etiam quædam ſunt, quæ per ſuperiora magis, alia per inferiora; ſunt & quæ per tranſmutationem, aut alterationem aliquam occulta ſubſtantiæ proprietate agunt, quæ triplicia ſunt, nempè deleteria, ſecundò antidota, quæ venenis medentur, alexipharmaca, & alexiteria vocata, quæ peculiari proprietate ſubſtantiæ partes humani corporis certas reſpiciunt, quæ vel venenum proliciunt (vt dictum eſt) vel contrarietate ſubſtantiæ vires eius frangunt, obtundunt, atque cor confortant, ſub quo genere continentur, tam ſimplicia, quam compoſita: verùm venena, quæ euidenti calore interimunt, contrarijs alexipharmacis alterantur, & curantur, vt calida frigidis, humida ſiccis, &c.

Tertiò, quæ peculiari proprietate certas humani corporis partes, & morbos ipſarum reſpiciunt, duplicia ſunt; nam alia totius ſubſtantiæ familiaritate iuuant, alia totius contrarietate nocent, ſub hoc genere comprehenduntur omnia cephalica, cardiaca, ſtomachica, hepatica, quatenus familiaritate ſubſtantiæ agunt, & quæ morbis conueniunt, quæ verò totius ſubſtantiæ contrarietate, ſiue antipathia quadam nocent, ſunt cantharides veſicam lædentes, & al qua alia. Horum omnium medicamentorum triplex

A plex est materia, ex Gal. 6. de simpl. med. facultatibus cap. 1. & 1. de comp. med. per genera cap. 1. vna est à rebus vegetabilibus, altera ex mineralibus, & tertia ex animalibus desumpta: sub vegetabilibus continentur omnes stirpes, siue plantæ, videlicet, arbores, fructices, herbæ, & earum partes, vt sunt radices, rami, ligna, cortices, stipites, surculi, flores, folia, semina, fructus, succi, liquores, gummi, resinæ, olea: sub mineralibus continentur non solùm fossilia, sed etiam aquæ thermales, & omnia mista inanimata contenta terra, & aquis.

Fossilia autem, alia sunt simplicia, alia composita, rursus simplicia, quadruplicia statuuntur, vt sunt terræ insigniores, vt bolus armenia, terra sigillata, lemnia, samia, in quo censu terra melitensis, quæ terra Diui Pauli dicitur, absque difficultate reponi debet. Deinde lapides, vt omnia saxorum, marmorum, gemmarum genera; item quæ speciali nomine lapides dicuntur, vt lapides præciosi, quibus addo lapides belzoar Serapionis; additur, & magnes lapis hæthites, & hæmathites. Tertiò succi concreti, vt omnia salium, aluminum, atramentorum, & bituminum genera, sunt etiam, qui huc B referri velint, quæ à Chymicis spiritus dicuntur, quia in igne volatilia sunt, vt sulfur, argentum viuum, arsenicum. Quartò metalla propriè dicta numero sex; quæ maiora mineralia vocantur, item metallorum recrementa, vt lytargirium, scoria, ponpholix: composita autem fossilia varia sunt, pro vt duo, aut plura horum in vnum corpus congelantur, vnde lapides compositi alij terris permisti sunt, vt gagates, lapides aluminosi, salsi, & similes non pauci metallici, in quorum numero sunt marchesitæ, antimonium, de quo suo loco fusiùs, bismutum, lapis pyrites, his omnibus adduntur, quæ ex metallis composita sunt, vt sublimatum, præcipitatum, cerussa, minium, cinnaberis, & alia.

Tertiò medicamentorum simplicium materia sumitur ex animalibus, vel totis, vt sunt lumbrici, cantharides, cancri, hirudines, & huiusmodi; vel ex partibus, aut excrementis animalium, veluti pinguedines, adipes, medullæ, coagulum, cor, & cerebrum leporis, caro, & lapides cancrorum, cornu, & sanguis cerui, tunicæ ventriculorum gallinæ, item ossa humana, item lac, oua, mel, cera, fel, vrina, stercus caprinum, & C variorum animalium. Hæc omnia, singulorumque vires, viriumque gradus quantum fieri potest Medico cognoscenda, & indaganda veniunt, his addatis, quæ simplicium vires augent, minuuntque, quales sunt, regio, cultura, tellus, situs loci vbi proueniunt; item tempus collectionis, ætas, & tandem præparatio; nam exempli gratia locus, & regio calida, & sicca, ficciora, & acriora producit: deinde plantæ, & plantarum partes meliores tum putantur, cùm succo maturo, & probè cocto turgentes sunt; nam, vt omnibus notissimum est, alio tempore plantæ, alio flores, alio semina perfecta sunt, cæterum alia ratio in plantis adhuc virentibus, alia in aridis, & siccis: plurimùm quoque potest præparatio. Et hæc sunt, quæ ad medicamenta simplicia, & eorum materias attinent.

Modò opus est, vt videamus, cur Medici non vtantur semper simplicibus medicamentis, sed coacti sint vti compositis; est tamen, vt notetis pleraque medicamenta licet simplicia sensibus appareant, substantia tamen sua dissimilaria, & composita esse, quemadmodum è contra multa arte composita sunt, quæ à Medicis simplicia dicun- D tur. Medicamentum autem simplex, & absoluta ratione illud vocamus, quod sua natura simplex est ab arte nihil alienum permistum habens, è contra compositum illud dicimus, quod sua natura syncerum non est, sed arte ex diuersis commistum constat.

Sed quia medicamenta simplicia per se (sine vlla artis ope) sæpè minùs idonea sunt prestare, quod methodus curatiua præscribit, ars aliqua necessaria est, quæ vel simplicium præparatione, vel eorundem aptæ compositioni inuigilet, quæ ars licet nullas peculiares vires conferat medicamentis, tamen dum simplicia ritè præparat, aut conuenienter permiscet, formasque idoneas attribuit, multa aliena, & inutilia remouentur, noxia enim corriguntur, acria contemperantur, debilia acuuntur, & vt plurimum permistione recondita vis emergit, quibus omnibus medicamentum morbo, parti affectæ, & ægro idoneum prorsus redditur. Scopus quippe artis Medicæ, est medicamentum idoneum efficere, quod indicatio

curatiua postulat, idque citò, tutò, & iucundè, vbi igitur nullum simplex medicamentum habeamus siue ab arte præparatum, siue minimè præparatum, ad faciendum id, quod ab indicatione suggeritur, aliqua simplicium medicamentorum compositio necessaria erit. Porrò cùm medicamentum in relatione ad corpus humanum dicatur, & id propriè sit, quod morbos è corpore depellit, necessitas omnis compositionis dependebit, aut ab ipso affectu, eiusque causa, & symptomatibus; aut ab ipsa parte affecta, cui curatio debetur, aut ab ipso medicamento, quo curatio perficitur.

Hinc igitur tres causæ compositionum medicamentorum videntur necessariæ: prima est morborum, causarum, & symptomatum vrgentium diuersitas; nam quilibet affectus, teste Galeno 1. meth. med. pro sua natura remedium indicat, quare simplex affectus remedium simplex, simplici facultate præditum, compositus affectus remedium compositum, aut natura, aut arte tale requirit. Morbi verò complicari solent, qui diuersa, aut contraria exigunt remedia, vel in vna parte, vt vlcus cum inflammatione, obstructio hepatis cum intemperie calida, vel in diuersis, vt hydrops cum febre, calida iecoris intemperies cum calculo. Deinde interdum morbus aliud medicamentum, aliud morbi causa indicat, vt febris à pituita putrescente, & obstructione visceris; similiter aliud morbus interdum, aliud symptoma vrgens, at vbi in principio inflammatio cum vehementi dolore, & quæ à diuersis, aut contrarijs oriuntur causis; diuersa, aut contraria requirunt remedia, cùm itaque à natura non progignantur simplicia medicamenta, à quibus possit omnibus indicationibus satisfieri, & singillatim vnumquemque affectum, affectusque causas depelli, necessarium erit Medico ex pluribus diuersa, aut contraria facultate præditis idoneum medicamentum componere.

Secunda causa compositionis est natura ægrotantis, & partis affectæ. In parte affecta quinque considerantur, dignitas actionisque necessitas, situs connexioque, temperamentum, conformatio, & sensus; nam ventriculo, iecore, aut alia præcipua parte laborante nunquam vtendum est solis relaxantibus, sed adstrigētia permiscemus aut quæ facultate substantiæ corroborant, quod pulchrè docet Gal. 13. meth. med. nam partis principis robur semper tuendum est similibus appropriatis, licet affectio contraria remedia requirat. Est tandem hoc loci animaduertendum vim medicamenti ad partem in profundo, aut remoto loco sitam non facilè deduci, nisi admisto aliquo, quod tenuitate, aut peculiari proprietate eò penetret, aut quasi vehiculum sit, alioquin in magno interuallo, aut longo itinere de virtutis robore periculum est, ne multum pereat, vnde Gal. in inflammationibus capitis, & doloribus acetum oleo rosaceo, & similibus admiscet, quamuis aliàs acetum sua natura doloribus aduersetur: & in affectibus pulmonum bolo armenæ, & similibus adstringentibus manna, tragracanthum, succum glycyrrhizæ permiscet, vt vis eorum ad pulmones transeat. Similiter ad frangendum calculum cantharides, medicamentis cardiacis buglossum, crocum; cephalicis bettonicam; hepaticis agrimonium, cichorium; spleniticis scolopendrium, & similia admiscet, quæ omnia ad partem affectam cætera dirigunt, & simul peculiari facultate confortant. Sub situ continetur connexio partis cum alijs; ob consensum autem ventriculi cum corde, aut cerebro à validè refrigerantibus temperamus, & medicamentis stomachicis admiscemus, quæ proprietate quadam partes respiciunt.

Est & aliud, nempe temperamentum, quod cum actione partis concurrit, à quo etiam primùm actio dependet, hoc ipsum conseruatione semper indiget, vbi igitur cum temperamento morbus plurimùm pugnat, vt cerebrum erysipelate, non modò vehementioribus indiget medicamentis, sed etiam quæ partis temperamentum, & robur tuentur, & conseruant, si præsertim pars princeps fuerit. Eadem quoque ratio erit, si curatio contraria fuerit temperamento, veluti si iecur obstructum fuerit; cùm illud substantiæ porosæ sit, & dissolutioni idoneum, necessariò corroborantia, & adstringentia extenuantibus, dissoluentibusque miscenda sunt. Conformatio etiam, quæ est quarta causa compositionis, non modò medicamenti formam, sed modum vtendi præscribit occasionem aliquam exhibens componendorum medicamētorum; nam propter formam idoneam multa admiscentur, quæ propter cauitates, & partis affectæ rationem addimus, vt si malum sit in caua hepatis purgantia, si in gibba diuretica admiscemus. Tandem si pars acuti sit sensus, validis remedijs tentanda non est, ne

vires

A vires dissoluantur, aut partes in consensum trahantur, remedia igitur conuenientia erunt contemperanda, & si acria, validaque fuerint eis admiscenda, quæ acrimoniam obtundunt, & partis robur confirmant.

Est & ratio, & natura ægri, in quo considerantur potissimùm, ætas, sexus, consuetudo, vitæ genus, temperamentum, naturæ proprietas, quæ omnia medicamentorum compositionem interdum variant; vires enim integræ, ætas consistens validiora semper sustinent, & consuetudo deteriora sæpè minùs infesta reddit, & propter peculiarem partis proprietatem alia alijs magis accomodata sunt: & alij fortiora facilè, alij leuiora ægrè substinent, quæ omnia, & intentionem Medici variant, & compositionis causam præbent. Compositionis tertia causa est in ipsis medicamentis, eò quòd nullum tale simplex reperitur, quale cupimus, & necessitas exigit, vt supra innuimus, id quod contingit præsertim ob substantiam minùs idoneam, vel indebitam qualitatem, aut quantitatem iniustam, vel minùs agendi conuenientem modum. Quòd verò medicamenti substantia, seu forma necessitatem compositionis inuexerit, certum omninò

B est. Nec qualitas ex hoc censu excludenda; nam licet ea aliquando intentioni necessaria sit, est tamen affectui non proportionata, & vel nimis remissa, vel intensa, vel cum malignitate quadam coniuncta, vel parti affectæ non appropriata. Propter quantitatem medicamenti simplicis non debitam, interdum etiam compositio necessariò requiritur, vt constat. Quinimò modus agendi medicamentorum simplicium, vbi intentioni nostræ non satisfaciunt, occasionem compositionis præbent; intentio enim nostra est, vt nunc citò, nunc tardè agant, nunc facilè penetrent, nunc subsistant; aut non descendant, vt ex simplicium facultatibus habetur.

Quinta causa compositionis est, vt formam eam consequantur medicamenta composita, quæ maximè ex vsu nobis futura sit, propter quam varia etiam miscemus. Postremus compositionis scopus est, vt medicamenta ad varios vsus semper in promptu habeamus. Adductis causis compositionis medicamentorum, videtur aliquid dicendum de modo componendi, qui requirit in primis, vt morbi speciem, eiusque magnitudinem cognoscamus, & conditionem non modò ægri, sed etiam partis affectæ:

C deinde requiritur cognitio naturæ omnium simplicium, ex quibus compositio fieri debet, videlicet singulorum facultates, vires, gradus, & doses. Morbi speciem, eiusque magnitudinem ex suis signis, & causis indagare licet, vt inde remedium contrarium inueniatur, de quibus Gal. in lib. de caus. sym. & meth. medendi multa locutus est. Natura ægri, partisque affectæ notitia ex physiologia habetur, hoc est ex rebus naturalibus. Simplicium verò facultates, & gradus facultatum, ex lectione librorum Dioscoridis, & Galeni de simpl. facultatib. & aliorum probatorum authorum accipiuntur, quibus cognitis non erit difficilè modum, & rationem componendi inuenire, & quomodo singula ad compositionem conueniant determinare; quandoquidem simplicia in compositione non vno, eodemque modo, nec ijsdem facultatibus concurrunt.

Sed quemadmodum in humani corporis compositione, vbi in parte vna organica construenda, licet multæ partes in vnam actionem conspirent, non tamen omnes eodem modo conueniunt, cùm vna sit habens rationem principalem, cui omnes in famulatum accedunt, vt in oculo humor christallinus est pars præcipua, & radix viden-

D di, cæteræ partes ei inseruiunt, & in visionis actionem conspirant, vel vt causa, sine qua non potest fieri actio, vel vt meliùs, & tutiùs fiat, vel ad totius conseruationem: ita in compositione medicamentorum vna pars præcipua est radix, & domicilium curationis, quæ similitudine quadam basis appellatur; sicut enim in ædificio basis est columen, siue fundamentum, cui totum ędificium superstruitur, pari ratione in compositis medicamentis basis est pars illa præcipua morbo profligando accomodatissima, ad quam cætera omnia spectant. Creditur autem hæc accomodatissima, si morbo sit planè æqualis, hoc est qualitatem, & quantitatem, siue gradum idoneum habeat. Sed quemadmodum affectus omnis non est eiusdem naturæ, sed vnus simplex, alius compositus; ita basis, quæ affectui correspondere debet, alia simplex, alia composita est, cum hac tamen conditione, vt basis sit affectui contraria.

Est igitur hoc loci notandum, quòd basis in compositione medicamenti potest esse & simplex, & composita. Composita rursus duobus modis existit; nam componi

potest

potest ex pluribus simplicibus eadem facultate inbutis, & ex pluribus diuersa, aut contraria facultate præditis. Si primo modo, pro simplici haberi potest, quia vni intentioni tantùm satisfacit, secundo modo potest varios, & discrepantes vsus præstare, ex quibus fiunt medicamenta multiformia diuersas operationes habentia. Variatur quoque basis medicamenti pro qualitate, & quantitate cæterorum componentium, quæ basi inseruiunt, vel ratione morbi, eiusque causarum, vel partis affectæ; nam si morbum, & causas morbificas respiciatis, basis aliquando morbo accommodata est, aliquando verò minimè, sed inæqualis, eò quòd vel nimis remissa sit, vel nimis intensa, vel etiam maligna, vel aliena, siue non necessaria qualitate prædita.

Remissa dicitur, quæ debilis, ignaua, tarda, in crassiori, minusque efficaci materia fixa: nimis intensa è contra, quæ vim validam, & vehementem habet, celeriter, & cum vehementia agens, acri, & efficaci materia prædita: maligna dicitur, quæ cùm noxa partis alicuius agit, prauaque symptomata inducit: aliena tandem, siue non necessaria qualitate prædita est, si intentioni nostræ non satisfacit etiam admistis contrarijs contemperantibus benignoris naturæ. Appropriata verò parti affectæ basis redditur directiuis, seu dirigentibus. Sub dirigentibus comprehendi possunt non solùm ea, quæ familiaritate substantiæ parti conueniunt, sed etiam, quæ vias, atque ductus aperiunt humores præparando, & coquendo, quæ omnia, vt meliùs componantur, & & agant, alia nonnulla requirunt, quæ corrigentia, & dirigentia basi affigunt, vel quæ formam idoneam toti composito attribuunt; vt exempli gratia pro internis medicamentis liquores, pro externis oleum, cera, & huiusmodi. In compositis autem sæpè, quæ basi affigunt, formasque attribuunt, totam compositionem conseruant, igitur in compositis præter basim tria considerantur, corrigentia, dirigentia, & conseruantia. Capiuacceus de ratione componendi medicamenta tria tantummodo considerat basim nempe, corrigentia, & adiuuantia.

Medicamentorum compositorum vis, & facultas indicatur ex basi, cui in compositione cætera omnia seruiunt, primùm igitur de basi, atque basis de proportione in compositis, siue ea simplex, siue composita fuerit, considerabimus, deinde de cæteris compositionem ingredientibus, & de eorum ad basim proportione, quandoquidem ex debita simplicium compositione tota ratio compositionis dependet. Dosis quidem, siue determinata quantitas basis dependet ex ipsius facultatis vehementis; nam si basis sit robusta in compositione medicamenti, eius minorem quantitatem sumimus, si debilis maiorem, si mediocris mediam, quamuis contingat variari dosim, aut quantitatem pro natura ægri, magnitudine, sensu, situ, & dignitate partis affectæ, item actionis celeritate, aut tarditate; nam vires robustæ, atque integræ, pars magna, ignobilis, sensus hebetioris, in profundo sita maiorem dosim exigit, quemadmodum vbi indigemus actionis celeritate, quamuis purgantia medicamenta non tantam quantitatis, siue dosis variationem ferant, vt medicamenta alterantia. Basis porrò composita multis modis variari consueuit pro componentium varietate, commiscentur autem medicamenta inter se secundùm omnes qualitates iam dictas, primas nempe, secundas, tertias, aut etiam quartas: secundùm quidem primas qualitates, quando in vno simplici non datur gradus, quemcupimus, siqùe vel remissior, vel intensior, vt in exemplo si opus sit medicamento calido in secundo gradu, & nullum detur simplex tale, sed sit calidum, aut frigidum in primo gradu, & calidum in tertio gradu, dubitatur non solùm, ex quibus componi debeat calidum secundo gradu, sed etiam de dosi singulorum, quandoquidem nec proportione ordinis inter se conueniunt.

Sed quæstionibus huiusmodi relictis, simulque & alijs ad compositionem facientibus, quæ ad præsentem tractatum non attinent, quemadmodum est fermentatio, & id genus alia spectantia ad pharmacopæam praxim, considero vires tam simplicium, quàm compositorum medicamentorum quatenus à calore nostro alterantur, & ad actum reducuntur, & hæc primò in simplicibus; nam quæ ratio in primis qualitatibus est, eadem prorsus in secundis, atque tertijs, & cùm secundæ, tertiæque viribus primarum qualitatum agant, necesse est simplicium primis contemperatis qualitatibus in compositis secundas, & tertias vna, similique ratione alterari, videlicet assumpta in corpore secundùm vires proprias singula agere propter actionem primarum qualitatum.

A litatum, vbi igitur à calore nostro tantùm excitata fuerint, & in particulas comminuta secundùm proprias vires, non solùm agunt in corpus nostrum, sed etiam à calore nostro diuisa in se mutuò; atque ita actione sua se ad inuicem refrangunt; agunt enim singula secundùm suas vires in actum deducta. In huiusmodi mistione officium Medici est medicamentorum vires, virium que gradus dignoscere, quæ igitur est ratio in primis qualitatibus, eadem est in secundis, & tertijs, & cùm secundæ, & tertiæ viribus primarum agant, necesse est contemperatis primis qualitatibus simplicium, in compositis secundas, & tertias simili ratione alterari, nempe assumpta in corpore secundùm vires proprias singula simplicia simul agere propter actionem primarum qualitatum, ex quibus resultant secundæ, & tertiæ.

Sunt modò & purgantia medicamenta, quorum alia ornantur qualitate manifesta, qua vnumquemque humorem euacuant, lubricando, vt supra dictum est, abluendo, detergendo, aut comprimendo: alia qualitate occulta peculiarem humorem euacuant. Rursus alia remisse, & leuiter purgant; alia vehementer, & citò; alia mediocriter. Sed

B antequam hæc omnia componantur, singulorum vires, & doses cognoscendæ veniunt, quæ non nisi per longam experientiam haberi possunt, vt supra dictum est. In omni præterea compositione basis, vis, & facultas omninò perpendenda; nam ipsi nihil admiscendum venit, quod ea sit vehementior, quamuis proportio basis cum reliquis medicamentis ingredientibus compositionem ex ipsius vehementia, & debilitate existimatur. Sed habenda est ratio morbi, partisque affectæ; nam si basis medicamenti sit vehemens, in componendo minorem de ipsa quantitatem sumimus, atqui si debilis fuerit multò maiorem, quàm cæterorum medicamentorum, scilicet corrigentium, aut adiuuantium assumimus, deinde si basis vna, simplex est, plùs in compositione requiritur, at vbi ex diuersis composita fuerit, quàm omnium aliorum minorem sumimus quantitatem.

Succedunt medicamenta, quæ dicuntur adiuuantia, & corrigentia. Corrigentia ea sunt, quæ augent, vel minuunt facultatem basis, quæ in minori quantitate vt plurimùm, vel semper esse debet: respectu autem basis adminuentia, & acuentia, quæ augent

C vim, & facultatem basis, est secundùm opinionem aliorum in tripla proportione; quandoquidem, alia sunt, quæ magis, alia, quæ minùs vires basis augent, vel diminuunt, at variatur proportio inter basim, & adiuuantia pro varia intentione Medici.

Quæ verò malignitatem occulta proprietate corrigunt, vt plurimùm æquali quantitate assumuntur, atque illa, quæ qualitatibus manifestis non necessaria, aut superuacanea corrigunt, qualia sunt illa oppositis viribus constantia. Aequali aut maiori dosi dirigentia sequuntur rationem basis; quo enim basis debilior est, eiusque quãtitas maior, eò quantitas dirigentium minor esse fas est, adeo vt sæpè octupla, aut decupla sit proportio basis ad dirigentia: & è contra quò basis est vehementior, eiusque dosis minor, dirigentium quantitas maior esse debet, nimirum quantitas basis æqualis, aut paulò maior; nam vis medicamenti valida non est, & in exigua dosi ad partem affectam aliorum medicamentorum vires deducere non potest. Tandem, quæ conseruationis formæ, & suauitatis gratia compositis permiscentur, nec nimia quantitate obtundere, nec aliena qualitate peruertere debent, sed quantitate sua, aut vires basis iuuare, aut

D viribus basis nihil, aut quàm minimùm resistere. Hæc de simplicium, & compositorum medicamentorum facultate, dicta sint breuiter pro instituto nostro, quæ omnia in corpus nostrum agere nequeunt, nisi (vt dictum) est à calore nostro actuentur. Modò opus est, vt in medium afferantur medicamenta ea, quæ in communi vsu sunt, præsertim ea, quæ facultatem purgandi habent.

Quamuis proposuerimus allaturos nos esse medicamenta omnia tam alterantia, quàm soluentia in communi vsu existentia, tamen quia in tractatu de febre maligna in medium adduximus simplicia alterantia, manifesta, & occulta qualitate agentia, propterea ijs hoc loco omissis de medicamentis solutiuis, seu electiuè purgantibus, tam simplicibus, quàm compositis agendum proponitur. Sed cùm horum quædam sint, quæ sensibiliter, alia insensibiliter euacuant, hic de ijs tantùm, quæ sensibiliter totum corpus per secessum expurgant, tractare instituimus. De omnibus tam sensibiliter, quàm insensibiliter, siue per vrinam, siue per sudorem, siue per aliquam partem determina-

terminatam vacuantibus pulchrè admodum tractat Iulius Cæſar Claudinus lib. 2. de ingreſſu ad infirmos multis capitibus, quem conſulere poteſtis. Solutiuorum igitur hiſtoriam, & rectum ipſorum vſum in ſtudioſorum gratiam breuiter exarandum ſuſcipimus, vt inde in actu practico iuniores Medici fiut magis cauti, neque indifferenter quodcunque ſolutiuũ accipiant, ſed vbi purgandus humor quiuis, habeant in promptu determinatum, & competens illi humori medicamentum ſiue ſimplex, ſiue compoſitum requiratur. E

Iam verò medicamentum electiuè purgans nihil aliud eſt, quàm materia euacuationis, quæ propriè purgatio dicitur ad differentiam ſectionis venæ, quæ eſt materia euacuationis omnium humorum quantitate peccantium; humores enim qualitate peccantes à ſanguine ſecreti ſunt, ſcilicet vtraque bilis, pituita, & humor ſeroſus, quibus propriè purgatio competit per medicamentum purgans ad differentiam euacuationis ſpontineæ, quam Hipp. 1. Aph. 2. perturbationem ventris ſpontaneam nominauit; electiuè purgans dicitur ad differentiam medicamentorum, quæ leniendo aluum euacuant, quæ cùm nec acria, nec calida exiſtant, verè purgantia non ſunt, vt tamarindi, qui à remotis partibus non trahunt humorem peccantem, ſed ea tantùm, quæ citra iecur ſunt. Sed quomodo, & qua ratione medicamentum purgans determinatum eliciat humorem, ipſumque attrahat, plurimi, & varij ſunt authores inter ſe pugnantes, quos recenſet Valleſius. F

Duæ præ cæteris habentur grauiſſimorum Authorum opiniones magis probabiles, vna eſt Galeni, altera Meſuei. Galeni ſententia eſt, quòd attractio humoris determinati à medicamento fiat mediante ſimilitudine, ac familiaritate quadam inter humorem, & ipſum medicamentum: conſiſtit autem hæc ſimilitudo, aut familiaritas in qualitatibus, non quidem primis, ſed ſecundis modum miſtionis inſequentibus ex parte materiæ, ſed ſimilitudini huic coniuncta eſt caliditas, qua media fit attractio in communi; attractio igitur determinati humoris fit à ſimilitudine, vt idem Galenus ſentit. Meſuei autem ſententia in initio ſuorum canonum vniuerſalium theoremate primo eſt, quòd medicamentum purgans trahit à proprietate quadam ſecreta, quam è cęlo ex Platonis opinione deducit, vnde quemadmodum ſimilitudini Galenus admouit calorem, ita Meſues addit proprietati occultę violentiam; vult enim medicamentum trahere humorem determinatum proprietate occulta ſimpliciter, non medio calore, vt voluit Gal. neque tanquam appetens quoddam, ſed eo ferè modo, quo machinæ tractoriæ violentia agunt, quam violentiam affert medicamentum naturæ ob deleteriam qualitatem. Iſtæ ſunt ſententiæ horum doctiſſimorum: vtraque ſuſtineri poteſt, quamuis non deſint, qui putent probabiliorem eſſe hanc Meſuei, quòd minora afferat inconuenientia. Aliqui tamen dicunt vnam, & eandem ſententiam eſſe vtriuſque Authoris, ſed hæc ſunt extra inſtitutum, quocirca ad alia, & magis propria. G

Iam verò medicamenta ſolutiua, quæ in communi ſunt vſu, aut bilem, aut melancholiam, aut pituitam, aut denique ſerum, ſeu aqueos humores purgant. De purgantibus bilem primò agendum eſt, quorum quædam ſimplicia, quædam compoſita ſunt, & primò de ſimplicibus. Inter ſimplicia educentia bilem leuiter ſunt Myrobalani citrini, & Rhabarbarum; & inter fortiſſima eſt Scammoneum: myrobalani in quinque genera diſcernuntur, quæ non modò effectu differunt, vt obſeruatum eſt, ſed & origine; nam aliæ alijs gignuntur arboribus, & ſunt ex genere pomorum, aut prunorum veriùs, quàm glandium. De ijs Arabes, nunquam Græci (vno excepto Actuario) ſcripſerunt; tantumque abeſt, vt purgando vires lædant, vt etiam cor, ventriculum, hepar, corpuſque reliquum confirment. H

Vulgò Barbaris dicuntur.	1. *Citrini.*	Ab Actuario.	*Lutei, & flaui.*
	2. *Kebuli.*		*Cepuli.*
	3. *Bellirici.*		*Belelbgici.*
	4. *Emplici.*		*Empeliltici.*
	5. *Indi.*		*Nigri.*

Quod attinet ad rectum ipſarum vſum, doſis omnium myrobalanorum eſt à drag. duabus ad ſemiunciam, vel ad drag. ſex in infuſione; & à drag. vna ad duas in ſubſtantia: ſolent etiam coqui, & macerari non modò in aqua, ſed in iure, ſero, & vino.

Ex

A Ex Aëtio duum, aut trium denariorum pondere tritæ, si ingerantur, peculiariter superuacuum capitis humorem exhauriunt: verùm citriui, aut flaui bilem flauam trahunt, nigri atram bilem, quemadmodum pituitam kebuli, vt paulò post dicetur.

Rheou barbaricum, seu rhabarbarum, est radix pretiosissima ad multiplices vsus in Medicina facienda, quæ etiam dicitur Rauedsceni ab Arabibus, differt autem rhabarbarum nostrum, & quod hodie in frequenti vsu est ab illo veterum rhapontico, colore, odore, sapore, & pondere. Nostri rhabarbari tria genera fecit Mesue, nempe indicum, quod Rauedsceni appellat omnium optimum; barbarum, quod secundum in bonitate locum obtinet; & turchium, seu turcicum multo alijs inferius, & inefficacius. Vsus ipsius tam ex Mesue lib. 2. cap. 5. quàm Auerrh. 5. colliget, cap. 43. est in substantia, nempe vel puluis, vel in taleolas diuisum. Rhabarbari solius dosis est à drag. duabus, cum alijs verò rebus admixtus ad scrup. quatuor, aliquando etiam hanc dosim excedit; uam formamus pilulas drag. duarum, aut etiam duarum & semis. In infusione verò etiam dosis ascendit ad drag. duas, aut etiam ad tres: nec probandus est

B Mesue, qui in infusione concedit drag. decem.

Est notandum huiusmodi medicamentum ex sententia Auerrhois non egere correctione, & præsertim ea, quæ fit per spicam, tum quia commistas habeat vires, tum quia vera spica caremus, & ea qua hodie vtimur est ingratissimi saporis. Rhabarbarum Mesue laudatur, quod habet quatuor conditiones: prima, vt sit subnigrum vergens in ruborem; secūda graue cum sua raritate; tertia vt dum frangitur, inueniatur disgregratio ex russo, & glauco; quarta vt colorem reddat ad crocum inclinantem. Rhabarbarum antiquis incognitum fuit; nam ex tempore Pauli Aeginetæ (qui inter veteres minimè connumeratur) cæpit innotescere nostris. Medici qui ante illum fuerunt, penitùs non nouerunt. In vsu ipsius duo notanda veniunt: primum est, quòd tum infundi conuenit, cum adsunt obstructiones, & minimè adstrictione, aut roboratione egemus, & vbi bilem tenuem purgare intendimus, vbi verò adstrictione opus sit, neque adsint obstructiones in corpore, bilisque crassa educenda veniat, in substantia eo vtendum est. Alterum est, quòd vbi infunditur, vt suam amittat adstrictionem, est ei

C admiscendum aliquod correctiuum huiusmodi adstrictionem corrigens. Infunditur porrò duobus modis, vel in taleolas radicis chinarum in modum diuisum, vel in puluerem redactum, primo modo adstrictionem retinet, secundo correctiuorum vnione facilè deponit: sunt autem correctiua, vel cinnamomum, vel schœnantum, quorum dosis est ad grana vj. vel vij.

Scamonea, seu scammonium tam pro planta, quam pro succo, siue liquore accipitur: probatiores Græci fœminino genere scamoneam protulerunt, at genere neutro scammonium opisma dixerunt, id est collectum, atque exceptum ex secta radice plantæ liquorem, seu succum in Medicinæ vsum referuatum. Scammonium ex Mesue nigrum est, crassum, ponderosum, siue graue; decoquitur, vel in sole exiccatur. In trochiscos, seu pastillos, quos impresso sigillo obsignare solebant antiqui, digerebatur olim, atque sic vsui referuabant, nunc verò in officiis ostenditur, neque in pastillos conformatum, neque sigillo vllo obsignatum. Laudatur à Dioscoride leue, nitidum, rarum, colore glutinis taurini, fungosum, prætenuibus fistulis. Dosis scammonij per se

D Mesue sunt grana duodecim, Aëtio scrup. duo, vel vt ipse inquit, pro virtutis ratione maior, aut minor: Galeno, & Oribasio exhibetur pondere dragmæ vnius: Dioscorides quoque integram dragmam offert, ad soluendam tandem aluum dixit duos obulos sufficere. Quòd si efficaciùs purgare volueris, quaterni obuli cum duobus veratri nigri, & aloës drag. vna (si Dioscoridem sequamur) dari possunt. *Ego*, inquit Monardus, de hac dosi loquens, *licet nunquam sim ausus, tantùm dare; duodecim tamen grana trascendere non sum veritus, scioque quosdam scrupulum integrum hausisse sine noxa.* Nostris temporibus præcipua pars omnium compositorum purgantium scammonium continet, neque, vt pulchrè admonet Claudinus, extra compositiones illud vsurpatur, nisi in duobus casibus, primò cùm intēdimus vigorare aliquod medicamentum compositum purgans, secundò vbi imminet vomitus stercoris, vt in volulo, cùm verò vsurpatur, semper accipiendum est præparatum, quod diagrydion appellant.

Præparatio ſcammonij aſſignatur à Galeno 1. de Alimentorum facultatibus cap. 1. B 3. ſimplicium medicamentorum cap. 17. & eſt talis excauatur pomum cydonium ſecundùm partes internas, hoc eſt auferuntur ab ipſo omnia ſemina, & quantum pulpæ poteſt, cauitaſque repletur ſcammonio: pomum deinde paſta obducitur, ac in furno concoquitur. Aliqui ex modernis poſtquam repletum eſt cydonium, inuoluunt ipſum charta, & ſub cineribus calidis ſepeliunt, tãdem abijciunt pomum,& ſcammonium ita præparatum aſſeruant. In Antidotario Bononienſi denuò edito ad hunc modum præparatur. *Accipiunt ſcammonij optimi vncias quatuor triti in tenuiſſimum puluerem, cui aſpergitur modicum olei violacei, vt maſſæ formam induat, deinde aliquot cydonia cauantur, & in eorundem cauitatem ſcammonij maſſa prædicta imponitur, & malorum foraminibus obturatis aſſatur cum pane in furno, donec cydonia perfectè aſſentur, poſtea eximitur ſcammonium, & accipitur carnium myrobalanorum flauorum vncia vna, ſucci cydoniorum vnciæ quatuor, teruntur myrobalani, & miſcentur cum cydonio, & permiſcentur cydoniorum ſucco calefacto, & macerantur horis vigintiquatuor, deinde leuiter colantur, colato affunditur ſcammonium coctum, ſimulque miſta calido in loco exiccantur, alij* F *rurſus tenuiſſimè terunt, & cum maſtiche & in oleo roſato diſſoluta in paſtillos redigunt* Alter modus ſcammonij præparandi. *Recipe ſcammonij optimi vncias quatuor, ſucci cydoneorum vncias duas probè miſcentur, & calidum in locum reponuntur, & quotidie mouentur, & agitantur, quod mediocriter dura maſſæ formam accipiant, & tandem in paſtilles rediguntur, & exiccantur, & huiuſmodi appellatur diagrydion*, & hæc ſpectant ad ſimplicia medicamenta, quæ bilem extra corpus ducunt.

Sunt modò cõpoſita, quæ duplicis ſunt generis, alia ſunt ſub forma electuariorum, alia ſub forma pilularum. Sub forma electuariorum ſunt quinque, diaſebeſten ſolutiuum, diaprunum ſolutiuum, electuarium de pſyllio, electuarium roſatum Meſues, de ſucco roſarum. Huiuſmodi quinque electuaria propoſita nunquam, aut rarò per ſe ſola dantur, ſed admiſceri conſueuerunt lenientibus, in qua quidem mixtione lenientia concurrunt, tanquam adiunantia, & corrigentia baſim, eò quòd acrimoniam purgantium retundunt; medicamenta enim ſoluentia gerunt vicem baſis. Superiùs dum de compoſitione medicamentorum ageremus,diximus medicamenta compoſita conſtare ex tribus,baſi nempè, adiuuantibus, & corrigentibus. Huiuſmodi electuaria ſo- G lutiua propoſita, ſi admiſceantur, vt dictum eſt, lenitiuis,dantur à dragma vna ad vnciam ſemis, & aliquibus adſtrictioris alui ad dragmas quinque, & aliquando etiam, vt in iſtis partibus, Meſſanæ præſertim dantur ad dragmas quinque, ſed rarò, ſi tamen quiſpiam vellet eis vti ſolis poſſent tutò concedi ad dragmas ſeptem, & etiam ad vnciam vnam. Hæc de medicamentis ſub forma electuariorum compoſitis bilem educentibus dixiſſe ſufficiant.

Succedunt pilulæ conſiderandæ, quarum aliquæ fiunt cum ſcammonio, & dicuntur ſcammoniatæ, aliæ verò minimè ſcammoniatæ. Quæ ſunt cum ſcammonio,rarò contingit per ſe ſolas exhiberi,quòd ſi opus ſit ijs vti,dãtur à ſcrupulis quatuor ad dragmas duas. Sunt, qui proponant pro educenda bile pilulas aureas, cùm tamen, quæ à Nicolao habentur, magis faciant ad pituitam educendam. Ex multiplici pilularum congerie, quæ à ſcriptoribus proponuntur pauciſſimæ ſunt, quæ ad bilem educendam valeant; nam pilulæ componuntur ex rebus ſiccis,& vt plurimùm calidis,& ſiccis,quemadmodum ſunt pilulæ aureæ, & arabicæ, quæ dicuntur trahere à capite humorem H bilioſum, nec non & pilulæ ex rhabarbaro, pilulæ ſabelliæ, & de eupatorio,quæ dicuntur trahere bilem à iecore, quocirca ſi pilulæ bilem trahentes comparentur pilulis educentibus pituitam, pauciſſimæ ſunt; etenim quæ pituitam trahunt, longam ſeriem ſtatuunt, vnde videtur huiuſmodi auxilium compoſitum eſſe ad expurgandum potiùs materiam pituitoſam, quàm alios humores. Addo, quòd pilulæ propoſitæ pro educenda bile videntur etiam aptæ ad educendam pituitam, præſertim pilulæ aureæ ab authore Nicolao deſcriptæ, & compoſitæ, vt trahant è corpore humorem pituitoſum, quod idem dicendum eſt de pilulis arabicis. Inter has pilulas, quæ dicuntur educere materiam pituitoſam ſunt illæ de aſſairet, quæ trahunt & bilem, & pituitam: in hoc cenſu ponũtur,& pilulæ ſine quibus eſſe nolo, de quibus Gilbertus Anglus dicebat eas trahere materiã bilioſam, ſed cum hac cõditione, vt duplicentur in ſua cõpoſitione

myroba-

A myrobalani citrini, vbi verò educenda sit pituita, duplicãdum est agaricum, & chebuli. Pilulæ quoque sabelliæ, seu sabellinæ ex Mesue propositæ aptiores censentur ad pituitosos humores educendos; dicuntur enim auferre oppilationes splenis, hepatis, & stomachi, at obstructiones fiunt ex humoribus pituitosis, quare habendæ sunt, vt magis aptæ ad pituitam educendam, quàm ad bilem. Præterea inter alias, quæ bili educendæ gratia factæ sunt, numerantur pilulæ de tribus cum rhabarbaro, quia tantam copiam admittunt agarici, vt rhabarbari: verum quidem est, quòd propter aloën succotrinam videntur magis aptæ ad bilem educendam. Pilulas deinde de rhabarbaro Mesues aptiores existimamus ad euacuandam bilem, & cæteris omnibus præstantiores ad cacochymiam biliosam educendã: suntque pilulæ de eupatorio maiores Mesue adscriptæ, cùm igitur pilulæ suapte natura sint sicciores, quàm cõueniat141 bilioso humori, vbi solę exhibentur, aliquod apozema post eorum assumptionem offerendũ, quemadmodum est vel ius pullæ recentis, vel serum depuratum, & destillatum ad libram vnam. In hoc Siciliæ Regno serum non erat in vsu, cum primùm Messanam multis ab

B hinc annis docturus medicinam practicam in primo loco accersitus fui; putabant enim Medici tale præsidium infestum esse ventriculo, & proinde non esse administrandum; plures tamen demonstrationes contrarium suaserunt: quamuis ventriculo frigido, & languido existente, aliquid offerendum pro illius corroboratione, aut ab ipso cauendum; nam vbi refrigerandum, & humectandum est, nullum præstantius medicamentum reperiri posse puto, & ob mirabiles operationes, nunc maior pars Medicorum hilariter eo vtitur, at de sero suo loco. Dosis verò pilularum non est eadem omnium, sed pro diuersitate compositionis ipsarum; nam aliquæ, vt dictum est, admittunt scammonium, aut diagrydiũ, quarum dosis non debet excedere dragmas duas, aut dragmas duas, & semis; at illæ, quæ non admittunt diagrydium, vsque ad dragmas tres offerri possunt, & hæc de medicamentis educentibus bilem.

Videamus modò, quæ sint medicamenta, quæ valent pituitam expurgare, quorum quædam simplicia (vt dictum est de expurgantibus bilem) alia composita. Simplicia sunt, Myrobalani chebuli, emblici, bellirici, item carthamum, agaricum, & inter vehe-

C mentia est turbith, colocynthis, & hermodactylus; inter composita sunt electuarium diaphœnici, seu de dactylis dictum, diacarthamum, electuarium indum, electuarium elescoph, benedicta laxatiua, diaturbith maius, & minus. De myrobalanis omnibus dictum fuit supra, nunc opus est, vt videamus, primùm, quæ sint medicamenta simplicia, educentia pituitam; deinde cõposita. Inter simplicia primò occurrit carthamum, quod à Græcis cnycus, seu cnecus dicitur, quem etiam croci hortẽsis nomine officinæ appellarunt. Mesues scribit esse in duplici differentia, nempè satiuum, seu domesticum, & syluestre, cuius semen in vsu medico est, & eo vescuntur psyttaci, alio nomine vocati pappagalli: est autem hoc semen album crassum, & plenum, cuius medulla vntuosa, atque pinguis est, cortex verò tenuis, Gal. 5. de tuenda valetudine cap. 9. Auerrhoës 5. colliget cap. 43. Mesue 2. simpl. cap. 11. scribunt ipsum pituitam valdè expurgare, & Gal. videtur ipsum præferre aloë præsertim in mouenda aluo fenum. Semina igitur carthami vsurpantur nonnunquam in decoctione non per se, sed cum alijs rebus: huius dosis est ab vncia semis ad vnciam vnam, nonnunquã etiam ex ijsdem seminibus pulpa

D extrahitur, quæ cõceditur ad dragmas tres, vel quatuor cum pulpa caricarũ pinguium, vel re simili, rarò tamen contingit, vt sit in vsu, nisi cum speciebus diacarthami.

Agaricum ex medicinis magni adiumenti esse testantur scriptores omnes, & praxis quotidiana satis, & luculenter demonstrat, vnde Mesue ipsum appellat medicamentum familiæ: at de eo non omnes cõueniunt; nam si consulamus Galenum lib. 6. simplicium medicam, cap. de Agarico, lib. 1. de Antidotis cap. 14. cõperiemus ipsum esse radicem quandã, quæ prino, idest ilici, arbori glandiferæ innascatur. Dioscorides incertã, atque ambiguam sententiam protulit, qui modò secundùm aliquos radicem, secundùm alios fungum in arboribus natum dicat, sed quidquid sit de ipsius materia, Mesue, & Dioscorides duo agarici genera constituunt, marem scilicet, & fœminam, & vterque eorum marem, seu masculum inutilem, fœminam verò vtilem esse, & masculum bonitate antecedere affirmant. Mas gustu est amarior, & Dioscoridi rotundus in se ipso conuolutus, & vndique concretus describitur. Ioanni Mesue oblongus, durus, densus, niger, &

grauis, præsertim si malus est, depingitur, fœminaque omnium consensu mari præfertur: recto venarum discursu pectinatim digesto constat Dioscoridi, hoc est, rectos habet intus pectinum modo venas, & diuisiones, quam proprietatem Mesue mari attribuit, dicitque maris agarici notam esse, si in confractis suis (vt eius verbis vtar) habeat veluti fila neruorum, cuius sententiam nostri seplasiarij tanquam verissimam approbant. Ex Aëtio verò agaricum præstantius est, quod pectines rectos habet.

At quinque præcipuas dotes agarico fœminæ ex sapientû opinione tribuit Mesue, nempè vt sit album, leue, statim frangibile, seu friabile, porosum, & rarum valdè. Paulus Aegineta consulit eligendum esse albissimum, quòd facillimè frangatur, nec sit valde lignosum, & nostri pharmacopolæ vnum bonitatis indicium esse affirmant in agarico, vt sit friabile, seu, vt aiunt, quando fricatur, puluerizetur facilè. Dioscorides tamen infirmum illud esse ait, quod friabile est, cuiusmodi esse affirmat, quod in Galatia, & Cilicia in cedris gignitur: leuissimum optimum; graue, & lignosum deterrimum, lib. de Antidotis Galen. mari pariter, ac fœminæ commune esse scribit, vt primo gustu dulce appareat.

Agaricum, quod nostris temporibus vsurpamus, in duplici est differentia, vnum simplex, alterum præparatum. Præparatur id acribus quibusdam medicamentis, & duplici itidem differentia diuiditur. Alterum, quod dicitur agaricum trochiscatum, alterum, qui trochiscus de agarico; nam trocischi de agarico fiunt ex eo tenuissimè trito sale gemmæ, & syrupo acetoso, seu oxymelle. Agaricum autem trochiscatum fit agarico loto, & macerato in vino, cui infusum sit zingiber, vel quod tenuissimè tritum cum sale gemmæ, oxymelle simplici, seu syrupo acetoso miscetur, ac in trochiscos redigitur, vocaturque hæc mixtio trochiscus, seu agaricum trochiscatum, & vtrumque idē præstat. Atqui agaricum præparatur prædictis medicamentis, vt ab illis irritatum à ventriculo quam primùm descendat; nam ob sui leuitatem solet sursum ferri ad os superius ventriculi, & ibi insignem parere molestiam, & ratio est, quia secum humores noxios sursum adducit. Dosis huius medicamenti ad hunc modum præparati, in substantia, & per se est ad dragmas duas, cum alijs autem ad dragmam vnam, vel scrupulos quatuor; in infuso autem administratum, atque cum alijs ascendit ad dragmas duas. Simplex autem quamuis rarò solum, nihilominùs à dragma vna vsque ad duas dari potest: infusi verò dosis est à dragmis duabus vsque ad quatuor, hæc est sententia Mesue. Aëtius dragmas duas cum oxymelle, vel melicrato propinat. Sed Dioscorides modò obulos duos, modò tres, modò dragmam vnam, modò duas exhibet pro viribus, ætate, & morbi ratione, nunc ex aqua, nunc ex vino, his vel aceto multo, alijs quoque ex aqua mulsa.

Inter alia medicamenta, quæ solent expurgare pituitam, est turbith, seu turpet, & turpetum, quæ voces videntur potiùs barbaræ, & à posterioribus Medicis effictæ pro radice quadam purgatoria, & interdum pro planta. Arabes, & officinæ turbith, posteriores Græci turpetum dicunt, nostræ ætatis Medici, & officinæ, quæ à barbaris desciuerunt, turbith dictum esse putant à vehementi, quam habet in monenda aluo turbatione, sed huiusmodi voces in nullis Authoribus Græcis, aut Latinis vetustioribus leguntur.

Cæterùm tam controuersæ, tamque dissidentes sunt de turbith scriptorum sententiæ, vt non facilè sit, quod verum est statuere. Messanenses Pharmacopæi celebriores ostendunt radicem satis duram magnitudine, & crassitie digiti vnius maioris, quæ diuisa in duas partes secundùm longitudinem, canitatem præsefert canalis in modum: intus alba est, extra verò cineritio colore prædita. Ferunt tamen Medicos, & pharmacopæos Catanenses radicem quandam in vsum habere, quam dicunt esse verum turbith, hæcque radix tota alba est, gummosa, & lenis. De turpeti genere scribit Matthiolus lib. 4. in Dioscoridem cap. 130. dicens, quòd in turpeti genere præstat album ex orientali plaga allatum, resinosum, minimè cariosum: sed quidquid sit de re tam ambigua, ac controuersa, de qua aliud determinari non potest nisi quod sit radix quædam. Et licet Arabes, ac Græci in eo describendo dissentiant inter se; omnes tamen easdem ferè vires illi attribuunt, vt ex eorum scriptis licet deprehendere, parique mensura ipsum fere exhibent. Serapion, & Mesue contritum bibendum offerunt à

dragma

A dragma vna vsque ad dragmas duas:in decoctionibus verò vsque ad dragmas quatuor. Nostris verò temporibus datur in substanta à dragma vna ad dragmas duas, quamuis etiam contingat ipsum ad dragmam vnam operari;in decocto verò à dragmis duabus ad vnciam semis quamuis hoc modo, vt plurimùm detur cum alijs, sed quoniam ventriculum,& totum corpus turbat, tardeque operatur, solet corrigi acribus, & odoratis, vt mastiche, zingibere, pipere albo, & gallia moschata.

Colocynthis græcè, latinè agrestis cucurbita, & cucurbitula syluestris, vulgò autem omnibus officinis Coloquintida corruptè appellatur, quo nomine apud omnes notissima est,& peculiare antiquorum pharmacum indicat, cui tanta inest amaritudo,vt solo illius audito nomine amaritudinem omnes concipiant: at quamuis eius appellatione propriè intelligatur tota planta, in medicina tamen accipitur pro solo fructu. Arabes scribunt plantam esse fel terræ, & necem plantarum, eò quòd vicinas plantas sua venenositate, & ingenti amaritudine enecet, adeoque violenta est, vt solo interdum tactu, ac etiam odore abundè, & cum magna perturbatione ventrem quibusdam B deijciat, vnde vehementissimum, & valde perturbans medicamentum à quibusdam censetur, quapropter nostræ ætatis Medici non pauci monent ea vtendum minimè esse, quamuis antiquissimi Græci ea sæpè vsi fuerint. Colocynthidis porrò medulla ab Aëtio eligenda est alba,& mollis,siccior verò, & nigricans, tanquam mala abijcienda.

Sed quamuis rarò contingat, præsertim nostris temporibus, vt quis ea sola vtatur, nihilominus apud Mesuem dosis ipsius est decem ceratia. Paulus dragmam integram dare non veretur,quæ eiusdem sentētia pendet ceratia decem,& octo. Ab Aëtio datur colocynthidis medulla scrupulorū duorum pondere,cum duobus cyathis mulsę:imbecillibus tamē,inquit, scrupulus sufficit: quatuor obulis sumpta purgat Dioscoridi melle cocto myrrha & nitro excepta,atque in catapotiū coacta. Quamuis Medici nostrates, aut rarò,aut nunquā vtantur colocynthide sola;memini me tamen aliquos pulpam eius viridem accepisse, & infundisse ad pondus vnius dragmæ, & plus, in vncijs quatuor vini albi, optimi, generosi plus minusue, quibus assumptis sine aliquo detrimento commodè purgabantur. Scribit Costæus commentario supra textum Mesues de colo- C cynthide agnouisse,empiricos quosdam quatuor exhibuisse scrupulos colocynthidos nulla subsequuta noxa. Cæsar Claudinus eam ipsam exiccatam in puluerem redigit,& succo rosarum ter irroratam,& iterum vmbra exiccatam exhibet ad grana duodecim, vel quindecim felici cum successu. Verùm Medici comuniter ea non vtuntur, nisi trochiscata fuerit sub nomine trochiscorum alhandal comprehensa, qui in frequētissimo sunt vsu, quorum ex sententia Mesue hæc est descriptio.

℞. Pulpa colocynthidos albæ, & leuis à seminibus purgatæ dragmas x. forficibus incidantur, & fricentur cum olei rosati vncia j.
& fac trochiscos cum mucilagine ex tragacanthi.
Gummi.
Bdellij ana drag. vj.

In aqua rosarum per dies quatuor maceratis,deinde sicca in vmbra, tere curiosè, & cum eadem mucilagine forma rursus trochiscos, & vtere.

Circa tamen horum trochiscorum compositionem magna est lis, & cōtrouersia inter D Medicos;nam nonnulli cōtextus Mesues, vbi dicitur colocynthidis dragmæ decē, legunt vncias decem,inter quos est Mercurialis,qui putat accipiendas esse vncias,duabus rationibus, vna quia si dragmæ tantùm caperentur, maior esset copia correctiuorum ipsa basi; minor enim quantitas corrigentium esse debet, quàm basis, altera ratio est huiusmodi: trochisci tantùm facti sunt ad corrigendam acrimoniam colocynthidis; nam vt habeatur colocynthis alterata, & castigata, inuentus est hic modus componendi eam; nam gummata ingrediuntur infusionem, vt lentore acrimoniam colocynthidis retundant; quare si accipiamus dragmas, & non vncias, tanta erit copia gummatum, vt non modò corrigat colocynthidem, sed eius vim planè destruat; quare non est permittēdum, vt quisque pharmacopolarum nobis persuadeat in componendis his trochiscis esse capiendas dragmas, & non vncias.

Secundùm hanc Mercurialis opinionem multa sunt antidotaria, quæ describunt hos trochiscos cum compositione vnciarum,non dragmarum, vt est antidotarium Bononiense

nonienſe,vt ab eo exordiar, quod nuper caſtigatum eſt: hos trociſchos componit ad B hunc modum.

℞. *Pulpæ colocynthidos vncias. x.*
Incidatur minutiſſimè, & fricetur cum olei
Roſati vncia vna, deinde ſume
Tragacanthi.
Gummi arabici.
Bdellij. ana. drag. ſex.

Macerentur hæc in aqua roſacea per dies quatuor, donec liqueſiant, & diſſoluantur, deinque cum parte reſolutarum lachrymarum formentur ex prædictis trochiſci, qui fricentur, & cum fuerint fricti, contundantur minutiſſimè, & rurſum formentur trochiſci cum reliquo diluto lachrymarum, atque reponantur.

Eadem ratione deſcribuntur in Antidotario Romano, Auguſtano, Bergomenſi, Neapolitano Decij Fortis, & in eo, quod luminare maius inſcribitur: ita etiam deſcribuntur à Caleſtano, à Valerio Cordo, & à Ioanne Renodæo. F

E contra verò per dragmas deſcribuntur ab VVeckero in ſuo magno antidotario, quamuis in aliquibus antidotarijs ſub nomine eiuſdem per dragmas componantur. Apud Meſuem deſcribuntur in nonnullis codicibus per dragmas, & in alijs per vncias. Burgarutius in ſua pharmacopœa hos trochiſcos per dragmas fieri docet, reprehendítque Manlium, & Caleſtanum, qui deſcripſerint per vncias, quamuis nulla probabili ratione. Sunt etiam, & alij, qui eiuſdem ſunt opinionis, vt componantur per dragmas, & non per vncias, quemadmodum fuit Braſauola Ferrarienſis, quod etiam apparet in Pharmacopœa Florentina, itaque huiuſmodi trochiſcorũ deſcriptio non eſt omnibus eadem; nihilominus in hanc venio ſententiam, vt rectiùs ſentire eos putem, qui eam compoſitionem per vncias, quàm qui per dragmas aſſignant; nam poſtpoſita Mercurialis ratione de maiori, & minori doſi, & quantitate correctiuorum, quæ non ſemper vera eſt in omnibus medicamentorum compoſitionibus, moueor duplici argumento: primùm quia huiuſmodi trochiſci ab authore facti ſunt purgandi cauſa, ſi ponamus dragmas decem colocynthidis, in vncijs duabus cum dragmis duabus correctiuorum, tota facultas purgandi ipſius colocynthidis maximè debilitatur, quare nec trochiſci erunt, quantum opus eſt, ſolutiui, quod demonſtro ex doſibus vtriuſque compoſitionis: primò enim ea, quæ aſſumit dragmas, pro quouis ſcrupulo accipit tantùm grana ſeptem cum dimidio colocynthidos, & duodecim cum dimidio correctiui plus minúſue, à quibus deſtruitur facultas ipſius colocynthidis, nec ad purgãdum quicquam valebit, & ſi in maiori doſi offeratur, ſemper habebit cum ſuis correctiuis proportionem eandem. Quæ verò vncias aſſumit pro quouis ſcrupulo erunt grana quindecim colocynthidis, & grana quinque correctiuorum: hinc fit, & redditur in pauca mole aſſumpta ad purgandum elegans; erit enim magnæ efficaciæ, & paruæ molis. Si igitur vnciæ ſint decem, & ea ratione componantur trochiſci, vt in noſtro Bononienſi Antidotario, & in alijs iam dictis, ex illis tribus gummi ſimul infuſis in aqua roſarum per tres, aut quatuor dies auferetur ſatis malignitas colocynthidis, facultate purgatoria tota remanente, inde ex pauca horum gummatum quantitate, & colocynthide dicta fiet purgatio debita, imò præclariùs purgabit, quàm dragma vna alterius compoſitionis, quod experientia ſatis in dies demonſtrat. Caleſtanus, qui fuit optimus pharmacopæus, licet vtramque compoſitionem parauerit, meliorem tamen ſemper reperijſſe eam, quæ accipit vncias, teſtatur. H

Ex dictis igitur infero textum Meſuæ deprauatum eſſe, & loco dragmarum debere poni vncias, vt apparet in margine ſcriptum eſſe. Huiuſmodi trochiſci mirificè proficiunt in educenda materia pituitoſa à capite potiſſimùm, neque tamen ijs vtendum ſolis, niſi magna vrgente neceſſitate, ſed ſemper adiungantur alijs medicamentis: doſiſque ſit à ſemiſcrupulo ad ſcrupulum vnum cum alijs medicamentis, vt dixi. Claudinum equidem hac in parte laudare nequeo, qui recipit vtramque deſcriptionem, & præcipit doſim illius, quæ fit cum dragmis eſſe ad dragmam ſemis, alterius verò eſſe ad grana duodecim, imò ait, quòd oportet, vt pharmacopæi vtramque compoſitionem paratam habeant; nam præter quod multiplicatio hæc ſit moleſta, ſatiùs eſt ea

vti,

A vti, quæ in pauca quantitate facultatem magnam habet, quàm ea, quæ magnæ molis est, & paucæ virtutis, cùm præsertim debeat extrahere à longinquis partibus pituitam crassam, habita tamen non modò excrementorum, sed corporum ratione, & aliarum circumstantiarum, quæ à prudenti Medico obseruari solent.

Hermodactylus quoque est medicamentum, quod maximè valet ad educendam pituitam, illudque ad verbum interpretatur Mercurij digitus, quod digitorum formam, & imaginem quandam referat, quo nomine etiam pentaphyllon Dioscorides appellauit. Radix est herbæ montanæ, vt inquit Mesues, & alius est longus sicut digitus, alius rotundus. Melior ex his duobus est, qui est albus, & veræ albedinis intus, & extra, & facultatem habet educendi materiam pituitosam, seu, vt loquitur Mesue, phlegma crassum à iuncturis propriè. Dosis ipsius ex Mesue est ab aureo vno vsque ad duos, communiter datur puluerizatus ad dragmam vnam ex iure, sed rarò admodum: in decocto, & infuso simul cum alijs purgantibus ad dragmas duas, tres, aut quatuor. Verùm interiùs vellicat, & grauem stomacho extenuationem affert, & tardè etiam operatur,
B atque ideo corrigitur stomachicis, carminantibus, mastiche, cymino, zingibere, ac pipere, & hæc de medicamentis simplicibus purgantibus pituitam.

Sunt modò consideranda ea, quæ composita dicuntur, inter quæ primò occurrit examinandum diaphœnicon, seu electuarium de dactylis, quod in communissimo est vsu in febribus compositis, & diuturnis: bilem flauam, & pituitam educit, doloris colicis, & ventriculi, & alijs malis ex crudo humore ortis mirificè confert.

Diacarthamum Nicolai Florentini est inuentum, prodest ad euacuãdam choleram, & phlegma, datur ab vncia semis ad sex dragmas, & aliquando ad vnciam integram. Electuarium indum maius Mesue, & electuarium indum minus eiusdem, primum excrementa humorum, & maximè pituitosorum à ventriculo, ac alijs nutritorijs instrumentis educit, flatus dissoluit, & mala hinc nata, veluti inflationem ventriculi, colicos etiam, & renum dolores sanat: secundum verò, id est electuarium indum minus pituitam, & flauam bilem euacuat, valentiùs tamen pituitam, dosis vtriusque est à dragmis duabus vsque ad drag. quinque & aliquando ad sex. Electuarium elescoph,
C vel vt nonnulli dicunt Episcopi, est compositio Mesue bilem flauam, & pituitam educit, flatus quoque expellit, doloribus articulorum, laterisque prodest, item colicis cruciatibus, purgat etiam renes, & vesicam: datur à dragmis tribus ad drag. sex, vsque ad vnciam. Huiusmodi medicamentum solet asseruari in officinis, tum sub forma electuarij, tum sub forma specierum, quæ species cùm plurimùm gratissimæ sint, dari possunt ex iure, ex vino, ex aliqua aqua stillatitia, per se ad dragmam vnam, & semis, & cum alijs rebus ad scrup. duos, in communissimo est vsu tum pro sanandis doloribus colicis, & nephriticis, tum pro discutiendis flatibus. Soleo ego frequentissimè vti solo in iure assumpto pro discutiendis flatibus existentibus in ventre inferiori, & hoc felici cum successu. Benedicta laxatiua adscripta Nicolao præposito humores pituitosos potissimùm ad articulos decumbentes elicit: à renibus quoque, & vesica purgat, dosis est à drag. tribus ad drag. sex, vsque ad vnciam. Diaturbith est in duplici differentia: aliud maius, aliud minus dicitur, & Zezzaris, primum diaturbith cum rhabarbaro Montagnanæ, vel carob cum rhabarbaro appellatur, & à quibusdam confectio delecta-
D bilis, vtrumque educit bilem vtramque, & pituitam, sed minus educit pituitam eam præsertim, quæ ventriculo hæret, dosis maioris est ab vncia semis ad vnciam vnam, minoris verò à dragmis tribus ad sex.

Succedunt modò compositiones medicamentorum, quæ ab antiquis sacræ, ac magnæ dictæ sunt ob magnos effectus, quos in Medicina faciunt, de quibus Ioannes Renodæus scriptum reliquit: *nihil æquè confusum esse in dispensarijs pharmacopæorum ac sit bierarum descriptio, quia quisque ad libitum variè eas nominat, & immutat; tandem enim sæpe triplici nomenclatura designatam videmus, vt apparet in illa, quæ modò hiera Pachij, modò Archigenis, modò Ruphi, modò etiam diacolocynthidos nominatur. Atqui aliquando tres multùm inter se differentes, eadem voce designatas comperimus, vt hieram diacolocynthidos, quæ alio modo à Mesue, alio à Nicolao Myrepsio, alio à Fernelio describuntur. His verò omnibus hieram Pachij præferimus, vt meliorem, quam magistralem nuncupamus; sic enim ab illius basi, & virium præstantia optima ratione nominatur, & qui hanc habebit,*

alijs

alijs omnibus abstinere, qua colocynthidem capiunt, à veteribus descriptis, facilè poterit B hæc Renodæus, qui in suo antidotario non nisi hierarum descriptiones quatuor, probat, vna est hieræ picræ, altera hieræ picræ cum agarico, tertia hiera Pachij Scribonij, quarta hiera diacolocinthidos magistralis; verùm quia in Antidotario Bononiensi plures quàm quatuor proponuntur, eas omnes hic describere volui, vt vnusquisque qualibet ex ijs pro arbitrio, & necessitate vti possit.

Et primùm hiera picra, quę duplex est, vna simplex Galeno adscripta diaaloē appellata, alia composita cum agarico: ambæ easdem facultates habent; nam succos putridos tunicis ventriculi hærentes, alui excrementa mediocriter mouent, & mulieribus, quæ probè non purgantur, proficiunt, verùm cum hac differentia, quia picra simplex si elota fuerit, minùs purgat, & ventriculum magis corroborat, è contra non elota magis purgat, minùs corroborat: composita verò pituitam magis educit, dosis vtriusque est ad vnciam semis. Hiera picra composita Nicolai Alexandrini quamuis clysteribus immittatur, per os etiā exhibetur, stomachum purgat optimè, affectiones hepatis emendat, renibus, & vesicę prodest, & matricis intemperiem corrigit: dosis ipsius est à F duabus dragmis ad dragmas tres per os assumpta, pro clystere verò duplicatur dosis. Hiera logadij duplex est, vna Aëtio adscripta, altera Nicolao Alexandrino, eandem facultatem habent; faciunt enim ad diuturnas passiones, melancholicas, epilepsias, vertigines, & hemicraneas. Dosis est à dragmis duabus ad vnciam semis. Hiera diacolocynthidos à Mesue descripta mundificat caput, stomachum, & totum corpus ab humoribus crassis; dosis est à dragma vna ad dragmas tres.

Hiera Hermetis, quę & hiera Luph dicitur à Mesue descripta, cōfert dolori capitis, vertigini, epilepsię, paralysi, dolori colico, & nephritico, sed hæc non datur, nisi post sex menses: dosis est à dragma vna ad duas. Hiera Archigenis Auicennæ, 5. canone trac. 2. & Mesue confert affectibus melancholicis, & ex pituita crassa enatis, vt superior. Sed prodest morsis à cane rabido: dosis est ad dragmas quinque. Hiera Paccij, aliàs Paccij stomachum reficit, & confirmat ex sententia Doctorum Collegij Bononiensis, vt apparet in dicto suo Antidotario, sanat epilepticos, furiosos, scotomaticos, cephalalgicos, & alios prauos affectus. In vsu est duobus modis, nempe aut in puluere, G aut in electuario, quemadmodum etiam omnes aliæ: dosis pulueris, seu specierum est à scrupulo medio ad duos, electuarij verò à dragmis duabus ad dragmas quinque, & hęc de medicamentis purgantibus pituitam, tam simplicibus, quàm compositis, quæ apud omnes sunt in vsu.

Post hæc succedunt melanogoga, seu melancholiam educentia. Horum medicamentorum non secus atque dictum est in superioribus, quædam sunt simplicia, quædā composita: quòd attinet ad simplicia, sunt in primis myrobalani indi, sena, polypodium quercinum, epithymum, & elleborū nigrum, inter vehementia est lapis armenus, & lapis lazuli, alias cyaneus, & stellatus. Composita sunt confectio hamech, diaprunum solutiuum, pilulæ de fumaria, pilulæ indæ, pilulæ cochiæ cum elleboro, pilulæ de lapide lazuli, pilulæ de lapide armeno, pilulæ de nitro, pilulæ de elleboro. Videndum modò nobis est, & breuiter, quid vnum quodque sit, & quis sit ipsius rectus vsus, de myrobalanis hic nihil dicendum, cùm supra satis sit dictum.

Sena planta est, quam lingua sua vernacula Mauritani sene vocitant. Collutella H Theophrasti, putatur Ruellio arbor quædam magnitudine præstans, folio fœno græco non dissimilis fructū ferens in siliqua magnitudine lentis, qui mirum in modum oues saginat, melior pars plantæ eius est folliculus, deinde folia. Educit cum facilitate melancholiam, & choleram adustam, & mundificat cerebrum, cor, hepar, & splenem. Mesue authore capite 15. simpl. vsus ipsius est diuersus; nam reducitur in puluerem, & etiā absque puluere infunditur, vel etiam decoquitur: si in puluerē reducitur, duæ apud Montagnanam reperiuntur differentiæ senæ, vna est, quæ dicitur Montagnanæ simplex, altera magistralis: prima soluit ventrē, & caput purgat: fit autem adhunc modum.

℞. *Foliorum senæ electæ. drag.* xij.
Zingiberis.
Macis. ana drag. iij.
Cinnamomi.

Tartari.

Tartari. ana drag. j. & ß.
Fiat puluis subtilis, & ad vsum seruetur.

Puluis verò senæ magistralis, qui antiquas ægritudines, vitiosos humores, & melancholicos educit, valet etiam ad dolores articulorum, & ad luem veneream, componitur ad hunc modum.

℞. *Sena electa.*
Tartari albi ana. vnc. ij.
Cinnamomi.
Caryophyllorum.
Galangæ.
Diagrydij. ana drag. iij.
Fiat puluis subtilissimus.

Dosis huius est ad drag. iiij. cum vino, aut cum iure, si infundatur: at sola ascendit eius dosis ad drag. vj. corrigitur cum cinnamomo, vel anisis, & passulis, solet etiam B absque corrigentibus infundi, & macerari in vino albo, hoc modo.

℞. *fol. senæ electorũ, & purgatorũ ad vnciam ß. infunde in libra vna vini albi optimi vsq; ad vigintiquatuor boras in fine infusionis bulliat vnico feruore, coletur, & seruetur pro potu,* quo genere potus multoties sum vsus, & præsertim cum Illustrissimo Cardinali Sega; hic enim nunquam alui beneficium habere poterat, nisi medijs auxilijs medicis, igitur inter alia propinabam huiusmodi vinum, cuius in prima mensa post primam commestionem bibebat ad vncias quatuor aqua lymphatum, non modò cum tolerantia, sed cum notabili cõferentia, & iuuamento, & cùm in die alimentũ semel tantùm caperet, nempe in cœna, post assumptionẽ huius vini alimentorũ refectionẽ accipiebat bibebatque bis, & ter, sed aliud vinũ, & moderatè quidem. Mane deinde bis, aut ter aluum huius vini beneficio exonerabat. Solet quandoq; ad hunc modũ idem vinũ præparari.

℞. *foliorum senæ optimè expurgatorum vnciam vnam infunde, vt supra, & ebulli in fine coctionis vnico feruore, adde modicum cinnamomi integri, coletur, & in colato infunde pruna damascena, bulliantque vsque ad perfectam eorum coctionem, quæ est quando* C *perfectè intumescunt, deinde reponantur in aliquod vas cum saccharo quantum sufficit.* Pruna hoc modo præparata tam sanis, quàm ægrotis duram, & difficilem aluum habentibus in principio pastus offerri possunt ad numerum octo, vel decem, vel duodecim pro varia corporis complexione, ætate, & habitu; soluunt enim moderatè aluum, & absque vllo detrimento: capiuntur etiam facilè, quia palato gratissimæ, & iucundissimæ sunt, nec sine magna accipientium vtilitate. Et quamuis sena suapte natura sit flatulenta, & torminosa, egeatque correctiuis, vbi tamen ebullitur cum vino ab ipso satis corrigitur, nec aliquo modo inducit flatus, quare non eget alio correctiuo.

Subsequitur polypodium quercinum supra propositum, quod & filicula appellatur, herbula quædam est, in muscosis petris, & vetustis quercuum maximè caudicibus, id est truncis, nascens palmi altitudine, folio filici similis. Sola eius radix in vsu est, purgandi naturam habet, præsertim in gallinaceo iure, vel ptisanæ cremore, vel cum beta, aut cum malua decocta. Illud melius, & efficacius est, quod in vetustis arboribus, & maximè montanis quercubus nascitur, quàm quod in petris inuenitur. Huiusmodi D radix virtutem purgatoriam habere omnes authores consentiunt, verùm quem humorem educat non omnium eadem est sententia; nam Dioscorides scribit bilem, & pituitam attrahere, Mesue bilem atram, Aëtius verò tam bilem nigram, quàm pituitam educere scribit. Puto equidem educere posse hos humores bilem, & pituitam, sed primò, vt dicit Mesue, educere choleram nigram, deinde pituitam, quare nulla est controuersia inter hos authores. Addit Mesue materias crassas à iuncturis trahere, conferreque melancholicis febribus: vsus ipsius solius est in decoctionibus, dosisque est secundùm Mesuem à dragmis duabus ad aureos quatuor; in substantia ascendit aliquando eius dosis ad vnciam vnam, aliquando ad dragmas decem. Sunt aliqui, qui hanc radicem recentem benè lotam in substantia concedunt sub forma acetarij patientibus delicatis, at primò eam modicè contundunt, & cum oleo, & aceto rosato parant acetariũ, quod concedunt ad dragmas duas, aut tres, aut etiam ad vnciam semis. Huius infusio simul cum sena in aqua, vel etiam in sero ad vncias sex accepta simul

cum modico cinnamomi, & zingiberis educit humorem melancholicum. I

Inter educentia bilem atram, seu melancholiam ponitur epithymum, quod dicitur, & epithymus: nascitur in herba quadam, quam thymum appellant. Illud sibi peculiare adsciuit epithymum (docente Mesue) quod valentiùs cæteris medicamentis atram bilem excernit, facileque, & citra aliquam molestiam. Efficax præterea est ad morbos cerebri, nempe melancholiam epilepsiam, diuturnos capitis dolores, aliasque atrabilares ægritudines, Gal. lib. 6. simpl. medicamentorum sic de epithymo loquutus est: *epithymũ thymi facultatẽ habet ad omne, efficaciùs exiccat, & exalefacit ordine tertio.* Epithymũ Cretense prçfertur subrufum, & acuti odoris, dosis ipsius infusi, seu macerati offerri potest ab vncia vna vsque ad duas. In substãtia vsurpatũ datur ad dragmã vnam: in infusione cum alijs permistũ, infunditur in serum ad dragmas duas, vel ad vnciã semis.

Inter simplicia medicamenta educentia melancholicam proponitur elleborum Latinis veratrum dictum. Græci elleborum appellari volunt, quòd cibum corporis eripiat: huius duplex genus statuunt, candidum, & nigrum. Porrò Latini veratrum ideo appellari putant, quòd mentem auertat. Scribit Mesue illud eligendum propriè esse, F cuius sapor acutus est, mordicans gustum, & colorem habet illius herbæ, quæ asarum appellatur, sitque frangibile, moderatum inter crassitiem, & tenuitatem, atque asperitate careat. Album rarò est in vsu, nigrum frequentiùs apud nos vsurpatur, & Dioscorides eligit carnosissimum, hoc est maximè corpulentum, & plenum medulla tenui; facultas ipsius est atram bilem à corpore vniuerso absque labore per aluum educere. Aduerte, radix tantummodò est in vsu, sed præparata, præparatur autem in Antidotario Bononiensi ad hunc modum.

Radices ellebori nigri exempta lignosa medulla macerantur biduò in calido succo cydoniorum, deinde exiccata, infigantur tanquam clauiculi in integrum pomum cydonij cruda frumentacia pasta crassiori obductum, coquatur in clibano, donec pasta sit percocta refrigerato pomo exempta radices, & exiccata reponantur in loco sicco: durant per biduum. Radix huiusmodi ita præparata, & in puluerem redacta, deinde succo rosarum irrorata, & in vmbra exiccata conceditur ad scrupulum semis, aliquando ad grana quindecim, nonnunquam ad scrupulum. Quòd si eadem radix infundatur, & per se vsurpetur, G potest exhiberi à dragmis duabus vsque ad dragmas tres, si verò cum alijs assumatur, non excedit dosim dragmæ vnius, & semis; illius enim purgatio tantæ efficaciæ est, vt apud antiquos scripserit Herophilus id fortissimo Duci esse æquiparandum; nam concitatis intus omnibus in primis exit, ideoque antiquos errauisse putat parciùs id præbentes, cum eò celeriùs erumpat, quò largiùs exhibetur. Sed Herophili sententia nec Matthiolo placet, nec nostræ ætatis Medicis, quòd pluribus damnari, & explodi posset, sed hæc sunt extra institutum nostrum, quod est afferre ea tantùm medicamenta, quæ in communi vsu sunt.

Succedit pro educenda melancholia lapis armenius ita dictus, quòd eum sola Armenia mittat: pharmacopolæ virides quosdam lapides pro armenio ostendunt, cùm tamen re vera huiusmodi lapis cum lapide cyaneo, seu cçruleo, quem officinæ lapidem lazuli appellãt, non colore modò, sed viribus etiam plurimùm conspiret. Hic lapis armenius colorem habet viridem in cyaneum vergentem, proinde ipso pictores pro H cyaneo, hoc est, cæruleo vtuntur, sed colorem illum, qui exquisitissimè cæruleus est, vulgus *azurro oltramarino* appellat: optandus tamen magis est armenius lapis, quàm cyaneus, quòd vires habeat paulò fortiores. Ille lapis armenius à Dioscoride præfertur, qui leuis est, colore cçruleo, perquàm equabilis, hoc est planissimus, calculorum expers, & friabilis. Plinius optimum dicit esse, qui maximè communicat colore cum cæruleo; Alexander Trallianus, vbi cætera defuerint, lapidem hunc melancholia affectis exhibet, quem & præstare asserit elleboro albo, non solùm quia efficacior, sed etiam quia absque molestia, & periculo expurgat. Dosis est secundùm Aëtium ad scrupulos quatuor, sed cùm huiusmodi lapis abluatur, vel non abluatur, hinc lotus, seu illotus dicitur: illoti Alexander offert tres, vel quatuor scrupulos; loti verò quinque, vel sex: idẽ Alexander vult quinquagies ablui, Galeni sententia est, vt toties lauetur, donec aqua pura ab omni sorde videatur, omnique sapore medicamẽti careat, quod Galeni documentũ non peculiariter de hoc lapide tantùm à pharmacopolis accipiendũ est, sed

A sed in vniuersum de quauis re lapidosa, quæ sit abluenda. Mesue scribit lapides huiusmodi non loti dosim esse à dragma semis vsque ad sexquidragmã; loti vero à dragma vna vsque ad dragmas duas, quãuis rarò contingat huiusmodi lapidẽ solum esse in vsu.

Lapis stellatus quibusdam dici putatur, eò quòd stellæ cuiusdam in modum radiat, præsertim si Soli, aut alteri luci expositus fuerit, vel quòd ferro, vel alio lapide percussus, ignis, aut stellæ rutilantis modo scintillas emittat. Huiusmodi lapidis Mesue duas facit species; altera, quæ ab ipso, & ab alijs suæ factionis scriptoribus (*marchasita*) dicitur, altera lapis lazuli, quod nomen apud vulgus remansit in hunc vsque diem. Habetur hodie in officinis, & aliquando punctis aureis interstinctus inuenitur, aureumque colorem intra se absconditum tegit, cuius dosis Mesue est à dragma vna vsque ad duas, & semis, & hæc de istis lapidibus duobus educentibus melancholiam.

Sequantur modò medicamenta composita, quorum quædam sunt sub forma electuariorum, alia sub forma pilularum, inter ea primò occurrit confectio hamech tam diuulgata in duplici existens differentia, maior vna, altera minor: vtraque impetigini, B scabiei, elephantiæ, & cancro succurit, & omni fœditati cutis à biliosis, & adustis humoribus procreatæ conuenit: dosis est ab vncia semis ad vnciam vnam. Est & diasena, quæ & ipsa est in duplici differentia; vna adscripta Rhasi, & in officinis paratur, cùm sit in communi vsu; altera verò Nicolaò Mirepsio adscribitur; vtraque succurrit melancholicis, mania, quartana, tristitia affectis, lienosis, & omnibus malis ex atra bile procreatis: dosis vtriusque est ab vncia semis ad vnciam vnam, & dragmas decem. Inter alia medicamẽta eleganter, & secundùm artem composita ad affectus melancholicos egregia est illa compositio, quæ à Ioanne Renodæo describitur, quam appellat Diabaizemer, seu electuarium Sennatum; Arabes enim senam albalzemer vocant, & quia in hac compositione basis est sena, hoc nomine insigniuit compositionem, placuit hoc in loco eam transscribere ob eius elegantem compositionem.

℞. *Radicis cichorij.*	*Ceterach.*
Buglossi.	*Cuscuta.*
Polypodij querni.	*Artemisia.*
C *Cort. radicis capparis*	*Fumaria.*
Graminis.	*Agrimonij.*
Glycyrrhiza. ana vnciam semis.	*Betonica.*
Passular. Corymbi. drag. vj.	*Melissa.*
Adianthi.	*Florum genesta.*
Hemionitidis.	*Violarum. ana man. semis.*

Coquantur in aqua sufficienti, in colatura ad libras tres infunde, & coque.

Foliorum sena vncias iiij.	*Ellebori nigri.*
Seminum dauci.	*Turpethi. ana vnciam.* j. *ß.*
Coriandri. ana vnciam j. *& ß.*	*Caryophyllorum drag.* ij.

Bulliant ad consumpt. tertiæ partis; in colat. adde facchari lib. j. ss. coquantur supra consistentiam syrupi, cui misce expressionem rhei in aqua chalibeata infusi vnciã semis.

℞. *Senna puluerizata, vnc.* ij.	*Cortic. media fraxini. ana drag.* ij.
Lapidis lazuli praparati.	*Visci quercini. drag.* j. *ß.*
D *Cinnamomi. ana vnc. ß.*	*Sem. agni casti.*
Sassafras. vnc. j.	*Nigella romana.*
Rad. peonia.	*Spica indica. ana drag.* ij.
Tamaricis.	*Anthos.*
Epithymi.	*Stœchados. ana drag.* j.
	Fiat electuarium.

In tractatu de medicamentis educentibus pituitam propositæ fuerunt multæ differentiæ hierarum, quæ non modò pituitam, sed atram bilem, seu melancholiam educunt, inter alias extat hiera Logadij Nicolai Alexandrini, quæ magis ad humorem melancholicum extirpandum facit, quandoquidem ab Authore dicitur exterminare diuturnas passiones melancholicas, epilepsias, vertigines, hemicraneas: præseruat etiam à lypothimia, paraliticis, & tremulis, cardiacis, pleuriticis, hepaticis, spleniticis subuenit; menstrua elicit, nephriticos, arthriticos, ischiadicos subleuat, venena, &

venenatas paſſiones, & lepras ſanat, doſis eſt à dragmis duabus vſque ad vnciam ſemis, E hoc loci non ineptè numeratur ſyrupus de polypodio Auguſtini Niphi, & infuſio ſenæ à Caleſtano deſcripta. Nota, quamuis medicamenta diſtinctè ponantur, alia ad educendam pituitam, alia ad melancholiam; nihilominus ita promiſcua ſunt, vt quæ apta dicuntur ad pituitam educendam, viciſſim etiam videantur apta eſſe ad humores melancholicos, vixque habentur alia à prædictis, quæ ſint apta educere humorem melancholicum: conſiderandæ modò ſunt pilulæ.

Sequuntur pilulæ, de quibus ſupra, vbi egimus de medicamẽtis pituitam purgãtibus, diximuſque compoſitionem hanc pilularum factam videri pro educendis humoribus pituitoſis; nam ſi omnes compoſitiones earum contemplemur, tam à Meſue, quàm ab alijs deſcriptas, comperiemus maiorem copiam diſpoſitam eſſe ad educendos humores pituitoſos. Sunt tamen aliquæ, quæ bilem educunt, ſed paucæ, vt ſupra vidimus, & aliæ, quæ ad melancholiam euacuandam aptiores videntur, inter quas ſunt pilulæ Haly deſcriptæ à Meſue, quæ valent ad affectus melancholicos, cancrũ, elephantiam, alphos nigros curatu difficiles, melancholiam morbum, & inde ortum timorem, & mœrorem, F quartanam, icterum ſpleniticũ, & ſplenis dolorem. Doſis ipſarum à dragma vna vſque ad duas eſt. Sunt & pilulæ, quæ dicuntur de lapide lazuli Meſue, valent ipſæ ad affectus melancholicos ex bile vſta natos, doſis eſt ad drag. j. & ſemis. Pilulæ quoque de lapide Armenio Meſue melancholiam, & bilem vſtam clementer euacuant, doſis eſt eadem prorſus cum ſuperioribus: his accedit compoſitio pilularum de helleboro à Meſue deſcripta, quæ valet ad affectus melancholicos, elephantiam, alphos nigros contumaces, cancrum, & lepram, doſis earum eſt ad ſcrupulos quatuor, & vſque ad dragmã vnam; & ſemis. Et iſthæc ſunt ea medicamenta, quæ pro tribus humoribus iam dictis in communiſſimo ſunt vſu.

Modò deueniendum eſt, & breuiter quidem ad ea medicamẽta, quæ expurgant humorem ſeroſum, ſeu aquoſum contentum non modò in abdomine, ſed in capacitate thoracis. Si in abdomine colligantur ſeroſi humores, generant illam ſpeciem hydropis, quam aſcitem appellant, ſi in ſcroto, ſeu tunica exteriori ambiente vtrumque teſtem appellatur à Græcis hydroceli, noſtrates dicunt herniam aquoſam. Medicamenta, quæ G hos humores educunt à corpore noſtro hydragoga dicuntur, de quibus loquens Galenus lib. de atra bile cap. 6. dicebat tales humores, vt extra corpus ducantur, non egere præparantibus. Medicamenta verò hanc aquam purgantia ſunt in duplici differentia, alia ſimplicia, alia compoſita, non ſecus atque de alijs ſupra dictum fuit. Inter ſimplicia ſunt ſoldanella volgò dicta, quæ & braſſica marina appellatur, eſt radix cucumeris agreſtis, ſemen ebuli præparati, aliqui ponunt mechioacam, & antimonium præparatum, de quibus paulò poſt, radix Irios, in hoc cenſu etiam reponenda eſt. Compoſita ſunt decocta ſoldanellæ, comarum ebuli, de cucumere agreſti, elaterium, pilulæ de mezereo, & de elaterio.

Soldanella, ſeu braſſica marina eſt herba quædam in maritimis locis naſcens, conſtans ramulis rubentibus, è quibus prodeunt folia hederæ in modum, guſtu ſalſa, & amara, quæ vbi recens haberi poteſt, Gal. 5. de ſanitate tuenda capite 9. exprimitur, & eius ſuccus extrahitur, qui dari poteſt à dragma vna; hoc modo.

℞. Succi ſoldanellæ expreſſi drag. j. cum ſpecierum aromatici roſati ſcrup. j. & infunde H *in modico vini per totam noctem, exprime, & potandum concede*, additur vinum, & ſpecies aromatici roſati tanquam corrigentia; nam planta hæc ventriculo eſt infenſa; exiccatur etiam, & in puluerem redigitur, & datur ad dragmas duas cum ſcrupulo vno ſpecierum aromatici roſati, pariter ex vino generoſo. Ad educendam aquam in abdomine ſoleo parare ſoldanellam ad hunc modum. Recipio dragmas duas ipſius ſoldanellæ, & totidem ſpecierum eleſcoph, & offero ęgrotantibus cum vino, vel cum iure pulli, & ſatis cum felici ſucceſſu.

Sambucus, & ebulus plantæ ſunt omnibus cognitæ, à radicibus vtriuſque extrahitur per elambicum vitreum aqua clariſſima; doſis primæ, idest ſambuci ſit ad vncias tres: ſummo mane accepta educit aquas abdomine contentas; idem præſtat ea ab ebulo extracta, ſed in maiori doſi accepta, quæ & aſcitem, & tympanitẽ ſanata. Eadem aqua ſambuci ad vncias quatuor cum duabus vncijs aquæ ebuli miſta accepta per quadraginta

dragin ta

A draginta dies ascitem penitùs curat aquam extraducendo. Sunt, qui ex ebuli radicibus succum eliciant, insolentque, subinde & in pastillos digerant, deinde in puluerem redigunt; dosis cuius est ad dragmas duas in vino accepta. Galenus lib. de simplicium medicam. facultatibus scribit eligenda esse semina ebuli nec acerba, nec omninò matura; deinde in vmbra exiccanda, postea in aqua vitæ optima per viginti quatuor horas maceranda, & rursus in vmbra exiccanda, & tandem in puluerem redigenda, danturque in mulsa, aut in vino generoso albo à dragma vna ad dragmas duas, sed cum hac animaduersione, quòd vinum, aut mulsa sint in paucissima copia; nam vbi corpus repletum est aqua aquosis, & fluuidis, quàm minimùm vtendum est.

Est & radix cucumeris syluestris, aut asinini, qui & erraticus dicitur, quamuis officinæ cucumerem asininum vocent: hic fructu tantùm à satiuo distat, quem multò minorem habet, & glandibus longis sibi similem: ex succo ipsius fructus cucumeris syluestris medicamentum conficitur, quod tum Græcis, tum Latinis elaterium vocatur, de quo paulò post. Puluis radicis huius cucumeris agrestis ex sententia Mesues 2. simplicium B cap. 9. præparata datur cum liquoribus prædictis ad dragmam vnam: præparatur autem ad hunc modū, diuiditur radix in taleolas, quæ deinde in filo appensæ exiccantur in vmbra, tum macerantur in vino cretico, vel in aqua ardenti per viginti quatuor horas, siccanturque rursus in vmbra, vt in puluerem redigi possint. Præparatur etiam & alio modo; nam vbi diuisa fuerit in taleolas, & taleolæ fuerint exiccatæ, in puluerem rediguntur: puluis hic irroratur vino, vel aqua ardenti, deinde in vmbra exiccatur, & ita fit ter, ac puluis seruatur pro vsu prædicto. Radix huiusmodi ad vnciam vnam ebullita cum herbis emollientibus, in clystere mirificè prodest dolori coaendico.

Iris radice tantùm in Medicina commendatur, suamque appellationem retinuit in officinis, quamuis herbarij malint ipsam cæleste lilium vocari: radices fundit geniculatas, solidas, odoratas, quæ simulatque fuerint in taleolas recisæ, siue in orbe dissectæ, quod fit veris tempore, siccantur in vmbra, mox filo traiectæ pensiles reconduntur. Scribit Ioannes Tagaultius in Gallia has taleolas funiculo traiectas lixiuio macerari ad exhauriendam succi vim, quò tinearum iniurijs, quibus sunt obnoxiæ, minùs pateant, C desiccatas recondunt. Addit, quòd plerique sic curatas in armarijs asseruant, vt suo perquàm iucundo odore vestes commendent, additq; quòd quibus anima fœtet, maximè commendatur. Iris laudatissima ab Illyrico exit, pro Illyrica tamen, aut etiam Macedonica, Florentina hodie feliciter assumitur. Radix iridis Mesue præfertur candida, ruboris quodammodo particeps, grandiuscula, dura, spissa, violam odore referens, sapore acuto, & mordicante, & habens nodos breues, & collectos. Huiusmodi radix in vsum reuocatur, vel ipsa sola exiccata, vel succus ex ea extractus: succus autem assumi potest ad vnciam vnam, & etiam aliquādo ad vnciam vnam, & semis, & vsque ad vncias duas pro vario corporis robore, dosis verò radicis in puluerem redactæ erit secundùm Mesues doctrinam à dragmis duabus vsque ad sex. Dioscorides dragmas sex exhibet ex hydromelite: Paulus dicit ipsius obulos octo purgare, vt agaricū, modò non sit antiqua, aut perforata: sunt etiam, qui putent eam ad dragmas duas cum melle assumptam aluum satis soluere.

Ex succo cucumeris syluestris iam dicti medicamentum conficitur, quod tum Græ-D cis, tum Latinis elaterium vocatur, modum autem conficiendi illud Dioscorides effusissimè explicuit hac ratione. Cucumeres, hoc est fructus cucumeris, simul atque tāguntur, exiliunt, & à pediculo proprio recedunt, eligendi sunt, vbi decerpti fuerint à suo pediculo, per noctem integram seruandi, postero die rariorem cribrum super craterem imponito, & cultellum supinum ita collocato, vt aciem sursum versus habeat, deinde vtrisque manibus cucumeres singillatim prehendito, & singillatim etiā findito, mox per cribrum humorem in subiectum vas exprimito, carnosas quoque partes, quæ cribro hæserunt, atque offensa ipsius cribri pexitate prohibentur effluere, elidito, identidemque opprimito, quod ita pressum est, residere sinito, atque in vicinam peluim demittito, coaceruata autem in cribro semina dulci aqua perfundito, subindeque comprimito, deinde ijs abiectis humorem, qui in peluim transfusus inuenitur, conturbato, agitatoue adopertumque linteo soli exponito, vbi autem coierit, aquam omnem supernatantem cum spuma effundito, idque sæpiùs facito, donec existens

aqua

aqua procumbat, liquescatuè, ac stillatim hac exhausta, hoc sit ita expressa, vt ne stillicidia restent humoris, sedimentum mortario suscipito, conteritoque, & in orbiculos, siue pastillos, quos trochiscos vocant, cogito: hic est modus faciendi elaterium à Dioscoride exceptus, lib. 4. cap. 149. E

Sunt tamen, qui ad coercendam protinus, atque hauriendam succi abundantiam cribro cribratos cineres homi inspergant, & caneolam infodientes triplicatum linteum obtendant, per quod elaterium cum sua aspergine, seu humiditate sola, diffundant, siccatumque, vt dictum est, in pila, seu mortario conterant. Aliqui pro dulci aqua marinam perfundunt, & ita eluunt, alij ad extremam, idest in nouissima lotione mulsa aqua aspergunt. Elaterium optimum erit, si sit læue, idest sine scabritia, non ponderosum, cum candore leuiter humectum, gustu amarissimum, quodque lucernarum luminibus admotum facilè accendatur: improbatur asperum, turbulentum, porraceum, seu herbaceum, aspectu medio inter eruum, & cinerem, quod & ponderosum est. Elaterium incipit esse purgationi accommodatum à bimatu ex Dioscoride, duratque decennio; secundùm Mesuem conseruatur solum triennio, & post sex menses administratur: Theophrastus ducentos annos vim eius pollere affirmat, quò vetustius eò esse melius dixit Plinius. Maxima portio elaterij est solidus obulus, hoc est medius scrupulus ex opinione Dioscoridis, minima verò mensura semi obulus, pueris sufficit pondus granorum quatuor, si maiori copia assumatur periculosum est, in praxi tamen res non videtur tam periculosa; nam quamuis alij dicant dosim ipsius esse à granis duobus ad grana sex, vel ad summum octo, memini dum Bononiæ praxim exercerem sub Ioanne Frãcisco Cauatio Medico Clarissimo, qui Xenodochij Mortis infirmorũ curam gerebat, eum exhibuisse hydropicis quibusdam ascitem patientibus elaterium ad grana viginti, & eò plus, & ego etiam multoties eo sum vsus ad grana decem, ad quindecim, & vsque ad viginti cum fructu, & absque vitæ periculo, aliquando huic admiscui aliquam portionem pilularum elephanginarum, & paraui bolum, hæc de medicamentis simplicibus. F

Inter alia hydragoga composita illud obseruaui apud Ioannem Renodæum in suo Antidotario descriptum, quod ipse appellat hydragogum eximium, ita egregiè, & ex arte compositum, vt hoc in loco transcribere non me piguerit, quò vnusquisq; eo vti posset in affectibus iam dictis, & præsertim in ascite; nam vt ipse scribit aquas, ac serosos humores sine violentia ducit, & ad morbos omnes ab eisdem ortos accomodatissimum est medicamentum purgatorium; cuius hæc est descriptio. G

℞. *Radicum yreos nostratis.*
Ebuli.
Graminis.
Corticum radicis capparis.
Asari.
Carui. ana drag. vj.
Pimpinellæ,
Polytrichi.
Agrimonij.
Ceterach.
Artemisiæ. ana m. j.
Florum persicæ. m. semis.

H

Coquantur in aqua sufficienti, in colatura infunde, & coque parum.
Foliorum sennæ. vnc. ij.
Seminis dauci. drag. ij.

In colatura ad libram vnam adde.
Succi rosarum pallidarum lib. ß.
Sacchari. lib. ß.
Mellis in decocto vnc. ij. *succi radicis yreos calestis desp. vnc.* x.

Coquantur in syrupum, cui permisce.
Mannæ calabrensis. vnc. ij.
Turbith.

Radicis

A *Radicis esulæ præparatæ. ana unc. j. & semis.*
Zingiberis. drag. j.
Acori.
Calami aromatici. ana drag. j.
Mechioacan. unc. ij.
Seminum ebuli. unc. semis.
Seminis brassicæ marinæ drag. iij.
Cinnamomi. drag. ij. Fiat electuarium.

Huius præclari electuarij dosis esse potest ab vncia vna ad dragmas decem, vel ad vnciã vnã, & semis, post cuius assumptionem potest offerri aliquod apozema, aut potiùs aliqua portio iuris pulli, sed in pauca copia; nam quemadmodum dictum fuit superiùs, vbi continetur aqua in corpore, quantum fieri potest, abstinendum est à potionibus; illæ tamen, quæ fiunt ex decoctis summitatum ebuli, aut soldanellæ, ex aqua non erunt inutiles post assumptionem huius hydragogici medicamenti, si offerantur ad B vncias tres, aut quatuor ad summum, & hæc de medicamentis compositis sub forma electuariorum, & confectionum, reliquuntur pilulæ examinandæ.

Pilulæ de sagapeno à quibusdam inter hydagoga medicamenta scribuntur, cùm tamen ab authore Mesue non sint compositæ ad hunc finem, sed ad ischiadẽ, podagram, & alios arthriticos morbos, ad eandem intentionem faciunt tam pil. de Euphorbio, quàm fœtidæ, non autem ad educendos humores aqueos, at pilulæ de Mezereo in hoc casu præstantissimæ sunt, & huius gratia à Mesue compositæ; serosum enim excrementum valenter purgant, seu aquas, ob id hydropem sanant. Dosis harum pil. est à dragma vna ad scrupulos quatuor: ad hanc intentionẽ, nempe ad educendam aquam è ventre inferiori ascitem patientibus describuntur à Nicolao Præposito. Dosis est ex opinione authoris à granis tribus ad grana octo: superiùs dum de elaterio scripsimus, diximus quandoque dosim ipsius transcendere grana, & ad scrupulum nonnumquam nos peruenisse, puto etiam ex pilulis vocatis de elaterio posse nos vrgente necessitate non modò ad grana, sed ad scrupulum medium, & integrum scrupulum concedi C posse, quod ex compositione ipsarum vnicuique circa eam discurrenti facilè patere poterit, est autem descriptio hæc.

℞. *Aloës vncias duas.*
Masliches vnciam vnam.
Elaterij vncias tres cum succo sambuci, aut ebuli effinge pilulas.

Procul omni dubio, Rhasis hoc medicamẽtum est elaterium. Reliqua verò spectant ad corrigentia, & adiuuantia, & hæc sunt, quæ in medium afferre volui de medicamentis omnibus, quæ hodie in communi sunt vsu, consideranda modò sunt nonnulla, an debeant his adiungi, an alio modo de his sentiendum veniat, hæc autem duo sunt vnum Antimonium, aliud Mechioacan, quę à quibusdam pro hydragogis accipiuntur, de quibus in sequentibus.

De Antimonio. Tract. III.

D *Ad Franciscum Castellum Messanensem Medicum Celeberrimum.*

PRoximè elapsis diebus, Doctissime Castelle, venit in mentem, quòd mihi inter alia die quadam insinuasti grauissimos, doctissimosque inter Medicos (exorta controuersia de Antimonij vsu in medicina) nonnullos, vt sirenum scopulis huic opinioni adhæsisse, quòd non infimum locum inter alia pharmaca obtineat, dignumque sit comendatione ob ea beneficia, quæ grauiter decumbentibus sæpenumero præstitit; & idcircò non secus atque alia solutiua in vsum medicum esse vocandum apertè docuisse. Alios inficias iuisse, & certis quibusdam rationibus confirmasse, non esse dicendum vllo pacto medicamentum, sed infestissimum venenum, atque per consequens ab vsu medico explodendum esse. Cùm verò à me flagitaueris, quid verè hac in re ego sentirem; quãuis mihi ingenij tui dexteritas, perspicacia, singularisq; doctrina longo

longo tempore perspecta sit, vt sciam te proprio marte, abundè huic negotio præesse posse; quia tamen tui animi candorem, atque ingenuitatem cognitam habeo, qua huius rei expositionem à me petis, pro virili parte me elaboraturum in tui gratiam promitto, vt eadem animi ingenuitate, tuæ tam insigni, & vtili petitioni satisfaciam. Iam verò licet epistolæ modum hic meus tractatus excessurus videtur, meaque intentio sit in hoc præsenti libro omnia breuiter pertingere; non abs re me facturum censui, si inter mea miscellanea opusculum hoc referam, quò Antimonij virtus, & vitium, alija etiam, in quotum manus hoc meum volumen perferetur, innotescat. Nam tu vir medicarum rerum peritissimus, hanc meam opinionem curiositatis potiùs quàm necessitatis causa expostulasti: at multi erunt earundem rerum verè inexperti, ac tyrones, quibus hanc meam exarationem perlegentibus huius tractationis exacta cognitio plurimùm vtilitatis adferre poterit. Sed antequam propositum meum aggrediar, vt quasi fabricaturus supremum fastigium tanti ædificij feliciter attingam, quædam fundamenti loco iacienda esse censeo. Quorum primum erit naturæ Antimonij inquisitio: secundum differentiarum eius præuestigatio: tertium, & vltimum illius dotium, seu facultatum, ac virtutum accurata cognitio. Quibus præmissis, & expositis, respondebo coronidis loco ad quæsitum. Antimonium plures nomenclaturas habet, prout Falloppius refert lib. de metallis, & fossil. bus cap. 29. Hippocrates enim appellauit tetragonon; Dioscorides, & alij stimmi, & stibi. Et Plato ophtalmos & calisleuaron. Arabes altruad, & athman, vel achiman: & etiam alchiman vocarunt, & echmadium, à quo & Alchymistæ nomen suum deduxerunt: tandem à Latinis Antimoniu n, & stibium appellatum est.

Quod ad ipsius naturam, & essentiam attinet, & si omnibus eadem in genere videatur; quicunq; enim de ipso scripserunt ex genere fossilium illud esse docuerunt, idcirco numerandum inter illa, quæ industria è locis subterraneis extrahuntur. Sed cùm res huiusmodi diuidantur ab Aristotele, & alijs in metalla, & lapides, quibus alij auctores etiam addidere terras, & succos, hinc est, quòd in specie distribuenda non omnes conueniunt, itaque alij dicunt esse metallum, alij lapidem. Qui metallum putant, mouentur ex eo, quòd non secus atque alia metalla liquefiat igni suppositum: & quod magis est ad duriorum metallorum fusionem faciat, ijdemque quicunque metallum esse affirmant, interse adhuc diuisi sunt, cùm alij Auicennam sectantes lib. 2. tr. 2. cap. 7. dicant illud esse quid plumbo simile, cùm dixerit Anicc. esse substantiam plumbi mortui. Alij verò, nempe Alchymistæ intimiùs rem scrutantes dicant illud non esse simplex metallum, sed compositum. Neque omnes inter se Alchymistæ conueniunt, cùm alij dicant illud constare ex Mercurio, Auro, & Calchanto, alij è contra ea lithargyrio, argento viuo, & sulphure. Qui verò non metallum, sed lapidem esse putant, non carent ratione, & grauissimorum virorum auctoritate; ratio est, quia Antimonium est friabile idipsum docente etiam Auicenna præcitato loco; facilique negotio in puluerem reducitur, quæ est lapidum proprietas, non metallorum. Accedit authoritas Plinij historici lib. 33. cap. 6. dicentis esse lapidem spumæ candidæ, nitentisque, non tamen translucentis: & Gorræus in suo lexico græco ad hunc modū stibium, seu Antimonium definiuit. Stibium est lapis metallicus, colore non nihil similis lapidi plumbario.

Sed huiusmodi controuersia nobis esse debet pauci momenti, quia nisi ego fallor à doctissimis, & grauissimis authoribus Cardano, & Falloppio è medio sublata est dicentibus, posse respectu diuersorum connumerari inter metalla, & lapides; nam vt liquabile est potest dici metallum, vt friabile potest, & debet appellari lapis: quare dici potest metallum lapideum, vel lapis metallicus. Id quidem magna cum ratione; nam & metalla, & lapides generantur in locis subterraneis, & ab eadem materia, nempe ab exhalatione terrestri, atque aquea. Verùm lapides comparatione facta cum metallis, maiorem habent terræ, metalla verò aquæ copiam retinent; hinc est, quòd lapides friabiles nunquam liquabiles, è contra metalla liquabilia nunquam friabilia reddantur: & si aliquis lapis datur, qui liquari possit, id illi contingit non sui ratione, sed qua metallicus est, quemadmodum si aliquod metallum friabile reddatur, non qua metallum id patitur, sed qua lapis est. Legere hanc doctrinam poteris cap. 7. lib. de metall. & fossil. apud Falloppium.

Cùm

A Cùm igitur Antimonium in locis subterraneis fiat ab eadem materia,hæc ipsa paulò terrestrior est, quàm sit plumbi, aut aliorum metallorum, quæ liquantur, non franguntur; plus enim de aqua, quàm de terra participant, è contra Antimonium ex terrestrioribus partibus ipsius exhalationis magis quàm alia metalla generatur,qua ratione & friabile redditur;at quoniam humiditatis viscosę maiorem copiam retinet,quàm lapides propriè dicti, hinc est, quòd præter lapidum naturam, liquabile est, vt metalla. Hac eadem ratione non possum non improbare Andernaci, aut Hierouij authoritatem dicentium, Antimonium referendum esse inter illa fossilia, quæ suæ generationis primordia ex aqua ducunt, ac ex illa primum locum obtinent. Concludendum igitur est Antimonium esse medium quoddam inter metalla, & lapides, & hæc quoad ipsius essentiam.

Venio ad differentias,quæ à natura, & ab arte desumuntur; aliud enim est Antimonium naturale, aliud artificiale, quod præparatum vocant. Rursus naturale ex Plinio duplex est,videlicet mas, & fœmina; marem enim scabriorem esse docuit, minusque B ponderosum, minusque radiantem; fœminam è contra nitere, friabilemque esse, fissurisque non globulis dehiscentem. Ioannes Guinterius Andernacus,artis chymicæ non minùs quàm antiquæ Medicinæ studiosus,in illo pulcherrimo opere, quod de noua,& veteri Medicina inscripsit comm. 2. dialogo septimo triplicem attulit Antimonij naturalis differentiam; namque aliud nigrū, est, quo in purgando auro aurifices vtuntur; aliud album,siue plumbeum magnesia vocatum cum stanno affinitatem habens: aliud denique luteum, vel subcroceum, quod cæteris præstat. Sed scio multa polliceri ab Alchymistis, & ijs, qui eorum pollicitationes sequuntur, promissis verò eos non stare, sic etiam multa comminisci, eaque tanquam verissima dicere, inde est, quòd ego nec possum traditas à Plinio, & Andernaco Antimonij diuisiones laudare, neque illas tanquam apertè falsas vituperare.

Dicam tamen,quod ego obseruaui,non quidem in fodinis, sed in officinis Messanæ, in quibus conseruatur Antimonium, duplex illud esse animaduerti, vnum quod exteriùs plumbi rudioris effigiem, ac naturam æmulatur; est enim colore quodam cineri- C tio obscuro pręditum,interiùs verò apparet chalibis fracti in modum,multis portiunculis veluti poris lucidioribus, alijs verò obscurioribus. Aliud est coloris lucidioris, & nitentis, fissurisque longis, lucidisque, ceu canaliculis quibusdam perspicuis, nec non & lineis nigrioribus constructum, totaque ipsius substantia constare videtur ex canaliculis,& lineis secundùm longitudinem exporrectis. Verùm cum hac differentia, quia canaliculi depressi, & quasi excauati, è contra lineæ eleuatæ, & nigriores plumbi, aut ferri colorem præseferentes, & in summa tota substantia constans ex linea, & canaliculo sese vicissim habente, hoc ordine instructa totam molem nigro colore quidem refertam reddit, sed lucido colore vndique apparentem, & istud est, quo Alchymistæ nostri temporis vtuntur, notasque habere videtur, quas Plinius stibio fœminæ conuenire scripsit, istudque Antimonium,& si fusum sit, deinde concretum, dicimus tamen esse naturale ad differentiam sui ipsius, cum præparatum est.

Præparati autem, seu artificialis Antimonij multæ sunt differentiæ; nam vel igne præparatur, vel absque igne cæteris rebus admiscetur. Si primo modo varium reddi- D tur pro varia præparatione, quandoquidem vel præparatur ab antiquis, nempe Dioscoride,aut Plinio, vel à modernis Alchymistis: si primo modo non vnicum est, si quidem Dioscorides lib. 5. cap. 59. de ipsius ad ignem præparatione ad hunc loquitur modum: *torretur pinsita farina circumlitum, & carbonibus obrutum, donec carbunculetur crusta, exemptumque extinguitur carbonibus succensis efflatum,quod igni deflagret; si enim paulò magis concrematur, plumbum fit: lauatur, vt cadmia*, & Plinius lib. 33. cap. 6. ita preparandum docet his verbis: *vritur autem offis bubuli fimi circumlitum in clibanis, de in restinguitur mulierum lacte,teriturque in mortarijs admixta aqua pluuiali,ac subinde turbida transfunditur in aneum vas, & mundatur nitro, fax eius intelligitur plumbosissima, quæque subsidet in mortario abijcitur, dein vas, in quo turbida transfusa sunt, opertum linteo per noctem relinquitur, & postero die, quod innatat effunditur, spongiaque tollitur, quod ibi subsidet, flos intelligitur, & linteolo interposito in sole siccatur, non vt perarescat, iterumque in mortario teritur, & in pastillos diuiditur, ante omnia autem vrendi modus ne-*

cessarius est, ne plumbum fiat. Hæc est præparatio Antimonij antiquorum, igne facta, E cui hæc ex eodem Plinio addi potest. Quidam non fimo vtuntur coquentes, sed sine præparatione præcedenti Antimonium alijs rebus admiscent. Dioscorides admiscet adipi recenti, aliquando ceræ, & cerussæ: Plinius thuri interdum, nonnunquam spumæ argenti, cerussæ, adipi, atque ceræ pro varia medendi ratione. Has compositiones præcitatis locis videre poteris: ex quibus conijcies antiquos cum Antimonio, & alijs rebus composuisse medicamenta, quorum intentiones infra aperiam.

Propero nunc ad recentiorum præparationem, cuius inuentum omnes scriptores, Alchymistæ præsertim, cuidam Theophrasto Paracelso Germano acceptum referunt, de quo Theodorus Zuingerus vir admodum doctus, & Medicus celeberrimus in quadam sua epistola ad hunc scribit modum: *Theophrasto experientiæ nomine multum tribuo, quandoquidem multa præclara medicamenta, in nescio quibus antris cyclopum delitescentia, si non à se inuenta, saltem exculta in lucem protulerit*, & quamuis Ioseph Quercetanus acerrimus doctrinę Alchymisticæ defensor, in illo elegantię, & eruditionis pleno libro, quem Diæteticũ polyhistoricũ inscripsit, longè ante natum Paracelsum, Basilium quendã ordinis sancti Benedicti monachum in suis scriptis idiomate Germanico quinquaginta remediorum genera ex Antimonio docuisse, fidem faciat; habet tamen in alio libro aduersus Anonymum quendam eundem Paracelsum veluti ex cimmerijs multa artis præclara ornamenta produxisse, ingentesque rerum admirandarum præceptiones, nec non proprietates rerum in suis corticibus occultas, & omnibus propè alijs incognitas enucleasse, ac ipsis oculis subiecisse, qu bus non parũ Ars Medica splendidè locupletata est. Inter alias extat præparatio quædam adeo artificiosa, vt Antimonium, quod suapte natura crassum est, ac durum, possit iucundè per os assumi, corpusque non secus atque alia medicamenta solutiua à prauis humoribus purgare, & quod magis est in paucissima dosi assumptum magnam ipsorum humorum è corpore copiam educere. F

Huius porrò viri industriam plerique imitari conantes varias attulerunt nobis præparationum differentias, quarum potiores, & magis vsitatas proponere in medium enitar, vt inde appareat præparationum varietas: omnes siquidem præparationes adducere, si vellem, non possem, quoniam libri Paracelsi haud reperiuntur, iustis de causis, vbi nunc Medicinam profiteor. Dum verò essem Parisijs ad manus meas peruenerunt omnia ipsius opera, quæ simul cum Gesneri operibus auidissimè comparaui. Verùm illinc discedens relinquere magno cum dolore, ac iactura coactus fui Nunc igitur cùm libris illius careamus, eas descriptiones afferam, quas sui sequaces describunt. Sed cùm videamus descriptionem quandam præparationis per manus omnium non modò Medicorum, & Empiricorum quorundam, verùm etiam eorum hominum, qui nec Medicinæ principia intelligunt continuò versari, satis esse arbitrantes, si Matthioli commentaria in Dioscoridem vulgari idiomate transcripta legant, ipsiusque præparationem imitentur, vt Antimonium ea ratione præparatum omnibus ægrotantibus accipiendum offerant: ab eiusmodi descriptione tanquam ab ea, quæ in hac Messanensi Ciuitate satis est vsitata, exordiemur: quæ adhunc modum à Mathiolo describitur lib. 5. cap. 59. G

Eligito stibium optimum, quod (vt Dioscorides tradit) splendidissimum est, modoque nitedularum emicat, confractu crustorum, friabile, nihil terra, aut sordidi habens. Primùm in puluerem facito, deinde in fictile vas, quod amplum sit, conijcito, demum carbonibus succensis ad calcinandum (vt Chymistarum verbo vtar) sub dio exponito, atque interim cochleari ferreo spatula in Myropolis appellata continuò moueto. Hoc verò dum fit, fumus exhalat tenuis, sulphur, & auripigmentum redolens, qui si ore attrahatur, crebras interdum excitat vomitiones, quapropter, qui versant, ventis terga opponunt. Versare autem assiduè expedit; nam si paulisper cesses, vel comburitur stibium, vel liquefit. Versato itaque diligenter, quousque in glebos concrescat, quas cùm videris, sublato ab igne fictili, quod concreuit, rursus in puluerem redigito, atque eidem fictili impositum carbonibus reddito, assiduoque versato. Id quod toties repetendum est, quoties coalescentes glebulæ postulauerint. Ita quoque tandiu versare conuenit, quoad corpuscula illa, quæ emicant, splendorem suum amiserint; vapor omnis cessauerit, fœtor absoluerit, & stibium in calcem conuersum subalbicantis cineris H

colorem

A colorem contraxerit, perfecti autem operis signum erit, si prunis ardentibus inspergatur, nihilque prorsus fumi emittat. Post hac sumito huiusce calcis, exempli gratia, libram mediam, chrysocolla factitia, semiunciam. Deinde chrysocollam, & stibium terito in tenuem puluerem, mox omnia simul misceto, atque in fictili fusorio, quo vtuntur aurifices, igni vehementi admoueto: vas super laterem, aut testaceum aliquod, fictilis olla fundum prius collocatum, & fictili operculo contectum, carbonibus accensis circumdato.

Verumtamen operepretium est in hoc magnam adhibere diligentiam, ne res illa comburantur. Quare tenacula ferrea sublato cooperculo, nonnunquam inspiciendum est, an colliquescat. Nam vbi colliquatum fuerit, illicò vas ab igne eximito, & super inuersa pelui ex auricalco fabricata, qua tonsores vtuntur, proijcito. Quàm primùm enim ibi concrescet in laminas, qua colore, & nitore chrysopaticos, quos hyacinthos appellant, atque etiam nonnunquam granatos referunt. Vbi autem lapillos paruos, & rotundos parare fit animus, guttatim è fusorio vase super eadem pelui fusum Antimonium effundito. Cæterum chrysocolla vicem feliciori successu mihi præstat sal fossile crystalli modò pellucidum, sufficitque in tribus Antimonij vncijs semidrachmam addere. Verùm omnes admonitos velim difficillimè à quoquam
B parari posse hyacinthinum Antimonium, etiam peritissimo chymica artis magistro nisi priùs ab altero parari diligenter inspexerit, cùm non semper ijs etiam succedat pellucidum, qui sæpe, ac sæpiùs illud parauerunt. Cùm autem hoc medicamento vti volueris, in puluerem redigito, datoque trium, vel quatuor granorum pondere, id tamen pondus in robustioribus nonnihil augeri potest. Stibium ita præparatum commodissimè admiscetur rhodosaccharo, cui etiam mastiches modicum adijcitur. Atque hactenus de stibij non vulgari efficacia, ac præparatione: qua equidem omnia (vt ingenuè fatear) in primis debeo Andrea Gallo viro clarissimo, cuius supra mentionem feci. Hæc sunt, quæ de præparatione à Matthiolo scribuntur, quæ pro prima præparati Antimonij differentia habebitur.

Plures alij modi scripti reperiuntur apud Andernacum tomo secundo de noua, & veteri Medicina dialogo 7. quos eo ordine afferã, quo ab ipsomet authore scribuntur. Primus ab eodem essentia Antimonij vocatur, qui adhunc modum describitur: *stibium in puluerem contusum per dies decem igne leuigatur, donec primò fit albus, mox luteus*
C *appareat, qui tandem è rubro in purpureum colorem transit; huius vncia dua in vini spiritu, quantum viginti digitos superent, diebus duodecim vase diligenter occluso macerantur, postea separantur per balneum, atque tunc essentia stibij instaurandis, renouandisque viribus dicata fundo vasis substernitur, huius grana quatuor ex aqua melissa, chelidonij, aut vino generosissimo dantur.* Huic descriptæ Antimonij essentiæ addit oleum tribus modis paratum. *Primo modo fit per se ex aqua rorida, vel cum sulphure, & sale fossili paratum, huius grana tria ex vino, vel liquore fæcularum vini, & chalcanthi potui sumpta aquam intercutem intra dies paucos curant; grana duo ex theriaca drachmis duabus deuorata pesti, venenatisque morbis medetur: trium guttarum instar, vel amplius ex aqua vitæ sumptum conuulsioni, morbo attonito, alijsque cerebri affectibus succurrit.* Secundo modo: *paratur ex pulueris stibij, salis fossilis vtriusque libris tribus: hac super ignem in fictili vruntur, semper agitando vsque dum virescat, deinde tritis aceti stillatitij optimi additur, quantum ad vniendum satis est, postea macerantur, & per ampullam incuruatam igne acerrimo oleum rubrum extillatur, quod à phlegmate ex balneo separatur.* Tertio modo: *stibij in puluerem detriti*
D *libra cum salis communis torrefacti aquali portione conteritur, inditurque retorta luto obducta, ex igne vehementissimo oleum euocatur, quod licet externis corporis vitijs magis conueniat, non pauci tamen per os exhibere non dubitant:* huiusmodi olea ad essentiam stibij spectant.

Tertius modus Antimonij præparãdi: *Accipitur stibium, quod ex auri fodinis colligitur, & in puluerem tenuissimum contunditur, teriturque, & supra ignem in fictili rude ferrea, aut coc bleari continuè agitatur, quousque omnis fumus, & humor euanescat, quod in sex, aut octo horarum spatio expeditur; deinde calx conteritur, catilloque imposita in fornacem inter candentes carbones collocatur, & igne luculentissimo vrgetur, dum liquescat picis instar, postea super marmor funditur, atque sic ex stibij vncijs duodecim vitri ipsius hyacinthi modò pellucidi vncias quinque colliges.*

Quartus modus est vt, *accipiatur stibij puluis, ponaturq; in fictili supra carbones, & lento igne vratur rude ferrea commouendo, hinc si in grumos, siue glebas conuertatur, iterum conteritur,*

teritur, admiscetúrque, & rursus in illis conuersus conteritur denuò, idque tandiu agitatur, usque dum puluis, fiat calx cinerea, pallidaue euaserit, postea huius uncias sex, chrysocollæ, & stibij crudi adhuc utriusque unciam miscent optimè, & catino injiciunt, hunc in fornacem inter carbones candentes ponunt, ignemq; vehementissimũ suggerunt, quousque omnia liquescant; tum stylum ferreum immittunt, & si quod huic adhares, pellucidum hyacinthi instar apparuerit, totum supra marmor effundunt. Huiusmodi præparatio ferè eadem est cum superiori ex Matthiolo descripta, nisi quòd stibium crudum in æquali quantitate illi admiscetur. Quintus modus est vt, *sumatur stibium priùs contritum ex aqua, & sale purgatum, deinde abluatur, quousque nihil eius percipiatur amplius; postea exiccetur, & igne in calcem redigatur, quousque omnis sulphurea qualitas euanescat; tandem liquefiat, & fundatur, vt supra.*

Simile quoque medicamentum, quod rubedinem vocant, ex stibio conficiunt, hoc pacto, & est sextus modus: *facula vini indurata, & in calcem albam adusta ex aqua tepida stillatitia dissoluuntur: deinde hac finitur, dum illa resideant, mox aqua effunditur, & recens facibus admiscetur: hac vbi residerit, aqua seiungitur iterum, vt priùs: atque hoc tandiu repetitur, donec nulla acrimonia terra, siue calci insit: postea aqua collecta ampulla imponitur, incoquiturque, quousque sal facularum vini acre in fundo remaneat. Atque tunc salis huius uncia tres ex aqua selibra soluuntur, injiciturque stibij in puluerem optimè detriti semuncia, & in sartagine modicè coquitur, vt oua duriuscula solent: tunc aqua clara admodum euadit, quæ vbi refrixerit rubescit, & congelascit, congelati instar. Mox aceti stillatitij modicum infunditur, & salis acrimonia, stibijque malitia à rubedine seiungitur, ipsaque in fundum residet: tum omnis humor relicta rubedine effunditur: atque hac aqua dulci stillatitia, eaque tepida aliquoties perfunditur, abluiturque, quoad nihil acre subsit. Tandem exiccatur ad puluerem rubicundum, cuius granum vnicum, vel dimidium exhibent.*

His etiam potest albedo, siue flores albi stibij (quos Paracelsus anthoram alibi nominat) pro septimo modo adiungi: fiunt autem flores, dum puluis ipsius in altum vrgetur igne primùm lento, deinde acriori, quousque leuigatus niuis instar albescat; tum ad varios corporis affectus, tum ad colicos dolores vtilis hic puluis ab authore commendatur. Hi sunt omnes modi præparationis stibij ab Andernaco descripti, cuius authoris iudicium ferens Hieronymus Donzellinus Medicus sanè doctissimus, adhunc modum de ipso loquitur in quadam sua elegantissima epistola ad Ioannem Cratonem, quæ est apud Scholzium 98. *Ac puto si quid dignum vnquam ab eo* (intellige de Paracelso) *dictum, aut scriptum est, id ab Andernaco in suos libros fuisse translatum cum censura, licet ipse sæpe censendus sit*: ex qua authoritate inferre possumus hos omnes præparandi modos à Paracelso desumpsisse Andernacum.

Plures alij modi præparationis apud alios scriptores reperiuntur, præsertim apud Hieronymum Rubeum lib. de destill. sect. 2. cap. 33. & in magno VVeckeri Antidotario, quos tu videre poteris, & ne nimius sim, eos silentio inuoluere decreui. Proque omnium coronide vnum adhuc modum addam, qui à Hieronymo Reusnero inter Medicos alchymistas, aut (vt ipsi loquuntur) spagyricos non infimum locum habente (vt testatur Ioseph Quercetanus strenuus Alchymistarum defensor) ex Paracelsi mente describitur, his verbis libro suo de scorbuto exercitatione septima. *Vt de alijs magisterijs chymicis, ita & de Antimonio diximus, in cuius sublimatione stibij puluis minimè liquescat, ascendat nihilominus, quemadmodum pollis parietibus molarum adhærere cernitur: quem præparandi modum ex Paracelso lib. Chirurgia magna tr. 3. cap. 5. his verbis proponit.* ℞. *Antimonij in subtilissimum Alcool redacti, quantum sufficit, in clauso reuerberatorio ad spatium vnius mensis reuerberetur, & euadat volatile, leue, primò album, mox luteum, dein rubrum, postremo purpureum, seu violaceum: quo facto ab ipsius lilio essentia sua per spiritum vini, qui viginti digitis super emineat extrahatur, deinde separetur: separatus autem iste vini spiritus, nobilissimam, pretiosissimam, & tantum non diuinam lilij essentiam ad morbos omnes percurandos præstantissimam continebit, & libro de persicaria sic componit.* ℞. *Antimonij quantum videbitur in Alcool facti: hoc in suos flores ad quartum ignis gradum reuerberabis igne leui primùm, deinceps aucto secundùm artem.*

Subiungit adhuc aliam præparationem ex Dorneo hoc modo. *Scitè autem Dornæus in fasciculo Paracelsica medicina trac. 2. de arcanis, alcool Antimonij in volatilem suam substan-*

A *substantiam à suo naturali colore non immutatam solo ignis, & caloris regimine reduci vult, vt postquam vulgariter contritum est, philosophicè tandem atteratur sub imationibus, quæ pistilla sunt Philosophorum, & mortaria. Sublimatio autem ex mente Paracelsi lib. 3. de vita longa cap. 6. per retortam fieri debet sine omni capite mortuo, sic demum euadit sulphur Antimonij cum proportionato Mercurio, quod verum lilium dicitur*, & huiusmodi sublimatio non fit omnibus eodem modo, quemadmodum vnusquisque apud prædictum authorem legere poterit. Sed quouis fiat modo, flores semper exeunt, quorum quidam albi sunt, alij citrini, alij rubri, alij purpurei: albos cæteris deteriores esse scribit, quòd non careant venenosa qualitate. Quibus tamen quandoque vtitur Paracelsus, citrini deinde meliores, deinde rubri, tandem purpurei cæteris præstantiores; subiungitque vlteriorem præparationem ad hunc modum.

His rubris floribus Antimonij in phiala acetum destillatum ad duorum digitorum supereminentiam adfundunt, circulant; in cineribus calidis decoquunt quotidie agitando, donec acetum sub citrino tingatur colore, tum per colum chartaceum destillat in excipulum vitreum, B *in quo tandiu subsidet, donec saturatum vini eliquati fecibus ruborem acquirat: idque in peculiare vas vitreum effundunt: hinc feces relictas nouo inundant aceto, & ebullitionem, clarificationem, & separationem toties iterant, donec in aceto nulla amplius deprehendatur tinctura, hinc fecibus abiectis acetum coloratum balnei tempore elicitur, & sanguis Antimonij in fundo reperitur. Si verò acetum in retorta distilletur, & quàm primùm liquor albus, clarusque rubeam adipiscitur tincturam, vas recipiens mutetur, & fortiori igne destillatio vrgeatur, & consistentiam pulueris rubei nanciscitur.*

Est & alter modus præparandi Antimonium à Ioanne de Rupescilla Grauinio propositus, sed à nullo vsitatus, & est huiusmodi: *Antimonium primùm in puluerem redigit, & acetum Philosophorum in vase plumbeo admiscet, & ita sub fimo equino per septuaginta dierum spatio relinquit, igni deinde apponit, & succum quendam elicit, quem benedictum appellat nullo thesauro quamuis pretiosissimo comparandum, & sacchar., & melle dulciorem.*

Et isti sunt modi præparationis Antimonij, à quibus ipsius de summis differentias, & quamuis varijs alijs modis possit præparari, his cõtenti esse volumus, cum descripti C sint à famosis Alchymistis, & præcipuè ex auctoritate summi illius præceptoris Paracelsi. Quibus ad hunc modum propositis essentiam, & naturam stibij declaratam habemus, simulque & ipsius differentias. Modò ad tertium propositorum determinendum est, quod erat de Antimonij facultatibus, cùm autem dictum supra sit id esse in duplici differentia, nempe vnum naturale, quod crudum appellant, & aliud præparatum: primò videndum est, quas dotes, & virtutes habeat naturale, deinde quas habeat artificiale. Sed quoniam artificiale aliud est Antiquorum, aliud Recentiorum; primùm de facultatibus crudi, & artefacti Antiquorum dicemus, deinde de virtutibus Antimonij præparati à Iunioribus, in quibus declarandis opus erit longiori sermone.

Iam verò antequam illud consideremus, vt ad Medicinam refertur, nosse oportet ipsius vsum multiplicem esse, varijsque artibus mechanicis opem ferre, quãdoquidem illi, qui campanas conficiunt, semper aliquid stibij suis metallis admiscent, vt sonus campanæ magis sonorus reddatur; illi quoque, qui patinas stamneas componunt, vt illæ sonum imitentur earum, quæ ex argento fiunt, apponunt modicum stibij, & in D pauca quantitate, quia si copiosiùs, quàm par sit, apponeretur stamnum corrumperet: Similiter illi, qui litteras in stamno imprimunt, aut simili materia, vt litteræ duriores fiant, & magis perdurabiles, stibium adducunt. Alchymistæ ad varias suas operationes, ne dicam illusiones, ad varios inducendos colores, imò verò & ad argentum inaurandum, vtuntur ipso Antimonio, est profectò Antimonium admirabile ad multas operationes peragendas: sed veniamus ad ipsum, vt à Medicis consideratur.

De ipsius facultatibus loquitur Dioscorides lib. 5. cap. 59. Plinius lib. 33. cap. 6. Gal. 9. de simpl. med. facul. Dioscorides, & Plinius ijsdem ferè verbis dicunt virtutem ipsius esse adstringere, meatus obstruere, refrigerare, excrescentias in carne cohibere, vlcera ad cicatricem ducere, sordes, oculorumque vlcera expurgare, sistere sanguinem è cerebri membrana effluentem: & in summa Dioscorides dicit vim ipsius esse vsto plumbo similem. Galenus verò adscribit facultatem deficcantem adiunctam cum facultate adstrictionis, quamobrem, & ocularibus medicinis commiscetur, & illis

scilicet,

scilicet, quæ conformantur in collyria, vt vocant, quæ vtique collyria sicca cognominant. Idem Paulus Aegineta lib. 7. de Antimonij facultate scribit, idem Aëtius lib. 2. cap. 22. Auic. lib. 2. tract. 2. cap. 7. de Antimonij operationibus ad hunc scribit modum: *constringit, & exiccat sine mordicatione, & abscindit fluxum sanguinis*: Serapio lib. de simplicibus 371. *virtus*, inquit, *Antimonij est desiccatiua, styptica, conglutinatiua, infrigidatiua, aufert carnem superfluam vlcerum, incarnat, & consolidat ea*, & quæ sequuntur omnia à Dioscoride, & Plinio in hoc capite ab ipso mutuantur. Antimonij igitur naturalis facultates, siue illud simplex accipiatur, siue prædictis rebus compositum, aut igne ab antiquis præparatum, facultatem habet refrigerandi, & exiccandi, proinde valet ad munia ea obeunda, quæ supra dicta sunt.

Nec possum non admirari Andream Matthiolum virum sanè eximium, qui Dioscoridis doctrinam suis pulcherrimis commentarijs non solùm dilucidè est interpretatus, sed eundem, vt vera fatear, elegantiorem, & illustriorem reddidit, quòd scriptum reliquerit commentario præcitato, Antimonium ex ipsius Dioscoridis authoritate habere facultatem deiectoriam; nam qua ratione id demostret, non video. Quandoquidem ad probandam suam opinionem adducit verba Dioscoridis lib. 4. cap. 149. in quo loquitur de cucumere asinino, ipsiusque facultatibus: verba autem sunt hæc; *elaterium bilem, & pituitam vtrauis parte trahit, optima suspiriosis est purgatio*; *quod si in animo sit deiectionem moliri adiecto salis duplo, & stibij, quod colorare sufficit ex aqua erui magnitudine catapotia dato.* Ex quibus verbis nihil prorsus habet Matthiolus. Nam cùm dixisset Dioscorides elaterium educere bilem, & pituitam tam per superiores, quàm per inferiores partes, hoc est tam per vomitum, quàm per secessum, & addidisset esse optimam suspiriosis purgationem; docere voluit modum peculiarem ad excitandam eiectionem per partes inferuas præcepitq; addendã duplicem quãtitatem salis elaterio, & tantum stibij, quod colorare sufficiat. Ex quibus etiam luce clariùs conspicitur Hieronymum Rubeum cap. 23. deceptum valdè & ipsum fuisse, vbi scribit ex Dioscoridis hoc loco afferendum Antimonium crudum deiectoriam facultatem habere.

Basis quidem illius medicamenti est elaterium, sal vero adiuuat operationem, & ipsam basim corrigit, adiuuat sanè elaterij actionem irritando facultatem ipsius ventriculi, & intestinorum expultricem, & sua siccitate corrigit nimiam humiditatem illius: quapropter sal positum est in dupla portione, vt actionem iuuet: at stibium ad benè esse tantùm ponitur, id est ad colorandum medicamentum, vt scilicet suo colore afficiat totum medicamẽtum; hinc etiam est, quòd Dioscorides non determinat ipsius quantitatem, sed tantum apponendũ esse ait, quantum satis sit ad colorandum, quod vnusquisque ex phrasi græca facilè colligere poterit, quæ talis est. εἰ μὲν οὖν θέλεις κατὰ κοιλίαν καθαίρειν διπλάσιον ἁλῶν μίξας καὶ στίμμεως ὅσον χρῶσαι. Ex his igitur verbis clarissimè apparet sal esse positum in dupla quantitate ad actionem medicamenti iuuandam, stibium autem ad iucunditatem, vt scilicet coloraretur, non ad deiectionem, vt existimauit Matthiolus. Atque ex his apparet etiam Ferdinandum perperam hunc locum intellexisse, vbi citans Dioscoridis verba inquit, si vis, vt elaterium magis soluat, adde parum stimmeos.

Sed hoc loci inquirunt nonnulli, an Antimonium huiusmodi, nempe crudum, reponi debeat inter venena, & videtur quòd sic, primò quidem ob affinitatem, quam habet cum plumbo, deinde quòd easdem vires cum eodem vsto retinet, sed plumbum venenum est, ergo & Antimonium. Secundò confirmatur venenum esse ab illa praua effumatione, prauoque odore, quod ab ipso, dum crematur, effumat, vnde est, quòd Chymici tunc iubent nares esse à sua hac fumositate diligenter amouendas, ne ab huiusmodi venenata qualitate afficiantur. Tertiò, quia ipsius frigiditas, & siccitas est in quarto gradu, quæ autem talia sunt, procul omni dubio sunt venena Gal. authore. Addunt, quòd post exiguam assumptionem quantitatis ipsius praua sequi consueuerunt symptomata, quemadmodum est violenta illa totius corporis commotio, immoderata tam per superiora, quàm per inferiora euacuatio, ventriculi subuersio, inappetentia, mali pulsus, virium dissolutio, syncope, aliaque id genus, quæ effectus sunt venenatæ materiæ. Dicebat enim Auerr. lib. 5. collect. 22. corpora nostra quatuor modis ob venena interire, vel quia priuant cor sensu, & motu, & totum animal, vel quia tempe-

A temperamentum tam ipsius cordis, quàm totius corporis immutant; vel quia corpus vehementissimè euacuāt ab humoribus proprijs;vel quia trahunt sanguinem,& quamuis concedatur duobus modis Antimonium non esse venenum, quia non priuat cor à suo motu, neque sanguinem è venis trahit, cùm tamen sit frigidum, & siccū in quarto gradu, vt dictū est,poterit & vniuersum corpus quoad suas qualitates immutare; quare tum hoc nomine, tum ratione immoderatæ suæ euacuationis, quam facit tam per superiora, quàm per inferiora,negari non poterit, quin sit venenum.

His accedit, quòd ipsius substantia non mutatur à nostro calore,neque euinci potest, sed tota integra manet: at quæ talia sunt ex Gal. 3. de temp. cap. 4. nostrum corpus afficiunt, & grauia redduntur naturæ nostræ, & per consequens sunt deleteria. Quòd verò substantia Antimonij à nostro calore euinci minimè possit, ex eo apparet, quia est crassæ, duræ, atque terrestris naturæ, vnde cùm intus corpus nostrum fuerit assumpta, neque poterit attenuari, atque incidi, ingredietur venas meseraicas, easque replebit,successuque temporis omnes aliæ venæ,& arteriæ corporis replebuntur,hinc B priuabuntur arteriæ suo motu,& per consequens cor ipsum. Quapropter iure optimę dici poterit Antimonium venenum triplici nomine, tum quia vniuersum corpus suis qualitatibus immutare habet, tum quia ab obstructione, quam producit, arteriæ priuantur motu, & cum eis ipsum cor, tum maximè quia immoderatè nimis corpus à proprijs humoribus euacuat. Hæc sunt argumenta eorum, qui putant Antimonium crudum esse venenum. Verùm si rectè ponderemus priores rationes, quæ tam à Grauinio, quàm à Bartholomæo Gierouio allatæ sunt, comperiemus esse nullius momenti, nec quidquam concludere.

Primò quidem, ratione similitudinis, quam Antimonium cum plumbo habere dicunt,non potest dici venenum,quia nusquam auditum est ipsum plumbum venenum esse, quod tamen ab ipsis tanquam clarum supponitur, quod erat priùs probandum. Plinius siquidem tribus capitibus lib. 34. nempe 16. 17. & 18. vbi de plumbo loquitur,nullam ei venenositatem tribuit.Gal. 9. de simpl. med. fac. scribit ex plumbo tam vsto, quàm non vsto,atque eloto fieri quamplura medicamenta,quæ etsi extra corpus C admoueantur, quædam tamen sunt, quæ intus vlcera apponuntur, quod etiam experientia quotidiana ostendit: at si adesset aliqua venenositas, necesse esset, vt intra corpus communicaretur, id tamen nunquam obseruatum est. Succedit Dioscorides, qui lib. 5. cap. 55. & 56. non modò scribit plumbum non esse venenum, imò verò affirmat illud vstum, aut lotum, esse antidotum aduersus quædam venena; in fine prædicti 55. capitis ad hunc scribit modum, *plumbum sincerum plagis scorpionum marinorum atque draconis auxiliari.* Gabriel Falloppius in materia de mineralibus, aut fossilibus pertractanda cuicunque ex antiquis comparandus, & qui forsan, & antiquos, & modernos diligentia superauit, libro suo de hac materia cap. 22. pulcherrimum, & doctissimum caput de plumbo instituit, in quo & natura ipsius, & omnes differentiæ, & modi,à quibus producitur,exactè admodum,& diligenter examini subijciūtur,nihil tamen de venenositate ipsius attingit, quod certè fecisset, si existimasset ipsum esse venenum.

Sed dato, quod plumbum sit venenum, argumentū istud à similitudine desumptum D nihil prorsus concludit: quare quod ad primum hoc fundamentum spectat, cùm infirmum sit, nec probet intentum, dicimus esse nullius considerationis. Quod ad fumositatem attinet, quæ ab Antimonio effumat, ea non est suæ venenositatis ratione, sed quia sua copia posset operarios suffocare, non secus atque contingit illis, qui conficiunt puluerem sclopetarium, quibus inhibetur, ne ore aperto ipsum contractant, nihil tamen in eo continetur, quod venenatum sit. Alchymistæ igitur dum suum Antimonium præparant, aquertunt os, & nares ab ipso, ne fortè ex effumatione, & odore ingrato, qui eleuatur, offendantur eorum nares, alioquin non possent operari. Verùm non modò prauę effumationes,& exhalationes ab Antimonio eleuantur,sed ab omnibus alijs metallis, & non metallis, dum cremantur, aut funduntur, quæ tamen nullæ qualitatis venenosæ suspicionem habent. Imò verò si quis argentum, aut aurum (quæ omnium metallorum sunt præstantissima) animaduertat, vbi illa cremantur, aut funduntur,comperiet effumationem eleuari,quæ à naribus operariorum sustineri minimè

quęat,

queat, non tamen sunt venenata aliqua qualitate affecta. Huiusmodi igitur argumentum nihil probat ab illa effumatione desumptum. E

Quod spectat ad frigiditatem, & siccitatem in quarto gradu, quam dicunt inesse Antimonio, falsum omninò assumunt, & quod egebat maxima, & validissima probatione, cùm aduersetur antiquorum authoritati, & rationi; authoritati quidem, quia Auic. præcitato loco inquit Antimonium frigidum in primo, & siccum in secundo, & Gal. 9. de simpl. med. fac. scripsit ipsum refrigerare, & valenter exiccare, quæ autem talia sunt, non sunt venena, quia eodem docente Gal. non excedunt tertium gradum; quæ verò in quarto gradu sunt, lib. 7. de simpl. med. fac. cap. 1. calorem extinguunt, & mortem inducunt: at Antimonium vix attingit tertium gradum, non igitur venenum censeri debet. Ad quartum dico, quod aliud est loqui de crudo Antimonio, & aliud est loqui de præparato: sermo nunc est de crudo, quod probatum est nullam habere facultatem soluendi: at de præparato loquemur paulò infra.

Postremo loco ex multiplici modo, quo interficiunt homines venena desumptum argumentum, vbi ostenditur Antimonium corpus suis qualitatibus immutare posse, F nec non & cor, & totum corpus motu, & sensu priuari, denique & illud posse totum corpus ab humoribus euacuare, dicimus primo, illud non esse venenum, & corpus nostrum suis qualitatibus excessiuis in quarto gradu minimè immutare posse, siquidē ipsas non habet excedentes tertium gradum: deinde si hoc esset, non posset nisi longo tempore, & in multa copia assumptum id præstare, at nullus est, qui vnquam ordinauit illud assumendum esse in multa copia: deinceps Antimonium crudum, de quo nunc loquimur vel raro, vel nunquam ore assumitur, & quando conceditur est, vt apparet in electuario de Zingibere, & in paucissima quantitate alijs medicamentis admixtum, quare non potest corpus nostrum ad frigidum mutare.

Et quamuis re vera ipsius substantia à calore nostro non possit transmutari, non propterea censendum est venenum, nisi per accidens, quatenus scilicet est terrestris, & crassæ substantiæ, quo si quis vesceretur, procul omni dubio venæ, & arteriæ replerentur, & tandem succederent inconuenientia allata; sed hoc non cadit in præsentem disceptationem, cùm tantummodò inquiratur, vtrum antimonium per os assumptum G sit venenum, ita vt vnica assumptione possit, vt Arsenicum, aut aliud simile, hominem interficere, quod iam probatum est id præstare minimè posse. Loquor de crudo, & testor me vidisse quendam pharmacopæum ipsum puluerizatum in ore accepisse, & eius quantitatem notabilem sine aliqua labe deuorasse: quare nec primo, nec secundo modo potest dici venenum, quemadmodum etiam, nec tertio, nec quarto, cùm nullam habeat facultatem soluendi ventrem: sed potiùs adstringendi, vt ex authoritate antiquorum satis supra probatum est. His igitur concludo Antimonium crudum non esse venenum atque ideo Medicos tutò eo ipso vti posse ad corporis exteriores affectiones, in quibus adstringendum, & refrigerandum, atque exiccandum; aliquando verò ad medicamenti alicuius correctionem, aut actionem ipsius contemperandam, quemadmodum nouimus fecisse Nicolaum Myrepsum in suo illo antidotario cap. de electuario, quod de Zingibere appellauit. Nonnunquam verò ad coloranda medicamenta, vt supra audiuistis Dioscoridem voluisse in medicamento composito ex vna parte elaterij, & duabus salis. H

Sed quæ hactenus à nobis dicta sunt de Antimonio, parum iuuare, aut nocere possunt, nec quæstio versatur circa vsum Antimonij crudi, cùm nullus sit, qui eo ad expurgandū corpus vtatur, sed controuersia, & difficultas versatur circa vsum Antimonij præparati, ab ipsisque Alchymistis tam celebrati, qua de re litem componere, rectèque determinare an tutò possimus vt medicina eo vti, arduum quidem, & per quàm difficile esse iudico, cùm non desint authores grauissimi experimenta pro vtraque parte afferentes. Alij enim dicunt posse nos ipso vti in omnibus morbis; negantè contra alij afferentes illud esse tanquam infestissimum venenum euitandum.

Inter eos, qui partem affirmatiuam defendunt, & qui ipsius fuit inuentor, aut saltem, qui primus in vsum posuit huiusmodi medicamentum, est Theophrastus ille Paracelsus, cui supra mentionem habui, qui referente Reusnero pluribus in locis testatur medicamentum huiusmodi insignes habere dotes, & ad miraculum vsque operari.

Sed

A Sed audiamus eundem Paracelsum loquentem de Antimonij præparati viribus, libro tertio Magnæ Chirurgiæ, hisce verbis. *Antimonij natura cathartica est facum, ac excrementorum reiectione; etenim illud solùm pellit, supra omnia arcana reliqua, quod mundum hominem reddit, eumque expurgatis omnium morborum, ac vlcerum causis ad summam sanitatem reducit.* Subdit cap. 8. *per Antimoniales tincturarum virtutes quemuis hominem ad summam sanitatem exaltari posse.* & lib. 2. Archidoxorum. *Antimonij virtus è corpore separat omne, quod ex humore radicali nascitur, corpusque penitùs renouat ex vero fundamento.* Præterea lib. 2. de contract. cap. 2. *Essentia Antimonij est purgatio per secessum, qua purgat hominē excellentissimè super alia quauis arcana, radicitùs euellens omne quod immundum reddit humanum corpus, idque in supremum vsque sanationis gradum purum efficit, ac ab omnibus agritudinibus mundat, etiam illis, ex quibus oriuntur vlcera.* Hæc Paracelsus de Antimonij facultatibus.

Andræas Matthiolus loco citato plura encomia Antimonij affert, operationesque B illius exemplis aliquot pulcherrimis confirmat, quæ in medium afferre non piget me, eadem prorsus verborum serie ab illo scripta adhunc modum. *Quare non equidem grauabor in studiosorum gratiam ea hic commemorare de huius medicamenti viribus, qua vidi atque etiam à Medicis quibusdam fide dignis accepi, etenim Andreas Gallus Medicus Tridentinus, qui iam dudum honoratissimè Medicinam fecit Serenissimo Ferdinando Archiduci Austria, Dominus meus clementissimus, ex multis vigilijs, magnisque laboribus, quos in studia, & seruitium insumpserat, inciderat in malam valetudinem, nempe in pulmonum cordis, & ventriculi inflammationem: vnde vehemens admodum sitis consequebatur, qua nullo quidem potu extingui poterat: praterea epiglottidis tumore, & tanta palati siccitate, vt vix loqui posset: quin etiam cordis palpitationem patiebatur adeo magnam, vt nocte repente expergefactus putaret per cubiculum aliquem obambulasse. His denique malis accesserat capitis destillatio, à qua sæpe metuerat suffocari: porrò metus mortis augebant vires, qua tot morbis quasi hostibus obsessa facilè poterāt deficere, & opprimi: ex eo præsertim quòd nullus esset cibus, qui appetitum languescentem excitaret, atque vires ita restauraret, vel C saltem conseruaret.*

Addam, quòd os, & guttur eius saporem petrum, & carbonibus similem reddebant, qua sanè omnia dicta inflammationis erant indicium non obscurum. Cùm igitur res sua per aliquot dies ita se haberet, atque in maximo versaretur discrimine, neque vllum perciperet leuamentum suarum agritudinum ex multis factis medicinis ad stibium, quod Mauritani Antimonium vocant, me nesciente confugit: quoniam sæpe audierat medicamentum hoc sibi mirificè commendatum fuisse à Georgio Handschio Medico haud vulgari, qui illius experimentum fecerat in morbis difficillimis: hac itaque ratione ductus stibij in tenuissimum puluerem redacti, & exiguo rhodosacchari admisti tria tantùm grana sumpsit, atque paruo post temporis spatio sensit medicamētum illud ventriculi subuersionem moliri, ac leuem quendam calorem excitare, mox erupit vomitus, quo solùm quasdam cibi portiunculas reiecit: & si superiori die non cœnasset, hunc paulò post sequutus est vomitus similis, cui successit bilis flaua reiectio ad vnciarum ferè quatuor pondus: hac autem omnia aduenerunt tantùm hora dimidia spatio: ex quibus mirum illud cœpit iuuamenti, quòd statim omnis labor ventriculi se- D *datus est: ex eo verò, quod hora post ter biliosa infernè excreuit; in quibus crassa quædam residebant (hac simul duarum librarum pondus aquare poterant) factum est, vt ab illa cordis palpitatione, capitis fluxione, & epiglottidis tumore, statim fit liberatus qui aeque praterea sitim molestā habuit, neque cibi fastidiū perpessus est; quamobrem bis corporis salutem, ipsamque vitam in tot morbis deploratā primùm Deo, deinde huic medicamento acceptum retulit.*

Aliam quoque stibij intus assumpti effectum silentio non dissimulādum mihi narrauit idem Georgius Handschius, cuius superiùs memini; is enim cùm esset pestilentia correptus, ob idque maxima totius corporis imbecillitate affectus, cordis tremore, spirandi difficultate; capitis dolore, & sinistri inguinis abscessu circa noctis crepusculū stibij rhodosacchаro admisti grana tria assumpsit; atque post hora dimidium vomitionibus reiecit magnū pituita, bilisq́, tum flaua, tum porracea quantitatem cum prospero admodum successu. Si quidem ex vomitu (sic ille dicebat) statim sublata est spirandi difficultas, & cordis tremor cessauit: vomitum deinde subsequuta est copiosa alui deiectio sine vlla agrotantis molestia, post quam reliqua pestis symptomata prorsus euanuerunt, atque adeo breui is fuit sanitati restitutus. Id quod etiam alijs

contigiſſe ſcio, qui hoc admirabili medicamento ſunt vſi in ea peſtilentia, quæ anno 62. & 63. E
in tota fere Bœmia graſſabatur, ſiquidem quamplures ſeruati ſunt peſtilentia affecti, qui Antimonij noſtri hyacinthini grana tantùm quatuor ex antidoti liberantis drachma in morbi principio deuorarunt. His addit. *Præterea & ſtibium opitulatur omnibus in vniuerſum morbis, quos atra bilis excitauit, ijſque præſertim, qui hypochondriacam obtinent inflammationem. Equidem vidi Pragæ Bœmicum Parochum, qui melancholicus planè factus deſipiebat, multaque ſtultè loquebatur. Huic ſanè exhibitum fuit ſtibium granorum duodecim pondere: quod paulo poſt copiosè atram bilem per aluum eduxit, cui erant admixta (vt ego, qui vidi vocatus, tanquã miraculum teſtari poſſum) ramenta veluti carnis, quæ magnis varices in particulas diſſectos præſeferebant. Namque excrementa illa ſanguinem nigerrimum repræſentabant potiùs, quàm vllum ex alijs humoribus. Hoc itaque illi tantam opem tulit, quòd poſtera die viſus eſt bellè priſtinam mentis ſuæ ſanitatem recuperaſſe, & quoniam is erat corpore robuſto, & animo forti, ideo non eſt mirum ſi facilè, & ſine vllo incommodo tulerit tantam illius medicamenti quantitatem, quamquam audax nimis fortè habendus eſt ille, qui eam exhibuit. Datur etiam ſtibium vtiliſſimè diuturna febre conſumptis, & ijs qui ſpirandi* F
difficultate laborant, præcipuè aſthmaticis: prodeſt item conuulſis, comitialibus, veternoſis, reſolutis, & ijs qui coli dolore cruciantur. Hæc ſunt, quæ de virtutibus, & facultatibus Antimonij ſcribit Matthiolus, quas ipſe experientia docuiſſe teſtatur.

Videamus nunc, quid ſentiat Andernacus, quem omnes Alchymiſtę ſectantur, tamquam Paracelſi fidum, & legitimum interpretem. Primò de eſſentia ſtibij, eiuſdemque virtutibus loquens aſſerit eſſe inſtaurandis, innouandiſque viribus dicatum; deinde ad febres curandas: & ſubiungit, quòd aquam inter cutem diſcutiat, morbis vterinis, arquato, comitiali, & ſimilibus medeatur: luem veneream, omniaque hinc orta vitia mirabiliter ſanet, humores per aluum educat, ſuperfluos per cutis halitus expellat. Præterea addit eſſe ſummum totius Chymiæ remedium, in omnibus morbis etiam deploratis; hincque elephantiaſim, eiuſque ſpecies, & alia incurabilia mala ſenſim expurgare, quicquid è corpore tollendum eſt (præter omnium reliquorum myſteriorum modum) funditùs auferre: corpus ad perfectam, abſolutamque adeo ſanitatem reducere dicitur, vt nihil ad hanc ampliùs requiri, nec vllo cuiuſuis generis morbo infeſtari queat. De virtutibus verò olei ad hunc loquitur modum: *Huius grana tria ex vino, vel liquore fæcularum vini, & chalchantis potui ſumpta aquam ſubter cutem intra dies paucos curant: grana duo ex theriaca drachmis duabus deuorata peſti, morbiſque venenatis medentur: trium guttarum inſtar, vel ampliùs ex aqua vitæ ſumptum conuulſioni, morbo attonito, alijſque cerebri affectibus ſuccurrit: dolores podagricos, colicoſque ſedat, febres diſcutit: veſicæ vlceratæ opitulatur: vlcera maligna, cancrum, fiſtulas, phagedænas, herpetem, omniaque cutis vitia mirabiliter ſanat.* G

De Antimonio vitro, aut gemma ſic ſcribit: *in longis, & obſtinatis morbis valet: vt morbo comitiali, melancholia, podagra, elephantiaſi, reſolutione, alijſque huius generis morbis difficilibus, nec non in febribus quotidianis, tertianis, & quartanis: ſalubriter quoque ijs, qui peſtilentia correpti ſunt, aut venenum hauſerunt, & diuturno capitis dolore laborant, exhibetur. Item aqua inter cutem, morbo arquato, malo corporis habitu, difficultate ſpirandi, menſtruorum obſtructionibus, malignis vlceribus, morbo gallico, & ſimilibus infeſtatis proficit.* Hæ ſunt admirabiles quidem, & penè inauditæ virtutes, quas Andernacus ſuo H
Antimonio conuenire ſcripſit. Audiamus modò, quid Reuſnerus Alchymiſta inſuperabilis velit ſuum Antimonium præſtare. Is quidem ex mente Paracelſi loquens adhunc modum de ipſius facultatibus ſcribit: *Antimonij tinctura tutò ſumitur in febribus, quartana maximè, lue venerea, lepra, morbo Herculeo, paralyſi, aqua inter cutem, cachexia, aurigine, ſcorbuto, melancholia hypochondriaca, mania, dolore ventriculi, aſthmate, veneno, cephalea, arthritide, & alijs chronicis, ſonticiſque ægritudinibus.* Admirabilis ergo virtus eius credenda eſt, cùm tot diuerſis, & cõtrarijs morbis illud ſatisfacere ſcriptum ab Alchymiſtis ſit.

Et iſti ſunt authores, quos ego vidi celebriores ad cœlos vſque extollentes huiuſmodi medicamentum. Sunt præterea quamplures alij, Vltramontani præſertim, qui familiariter eo vtuntur, nec ſanè indocti viri, inter quos Ioſeph Quercetanus ſcribit adeſſe eruditiſſimum Felicem Platerum, & Theodorum Zuingerum medicorum Hel-

uetiorum

A uetiorum lumen, atque splendorem. Cùm tamen apud me extet doctissimus Plateri tractatus de functionum læsionibus, si ipse cum Chymicis sentiret, vbi de rebus ad curationem morborum particularium fuit sermo, de Antimonio tanquam de tam singulari medicamento aliquid dicere debuisset, at de eo ne verbum, vt sedulò obseruaui. Sed quicquid sit de prædictis authoribus. Scio etiam Zuingerum in sua quadam eleganti epistola hæc scripsisse; *qua tu ad me de Paracelso scribis tanquam ad eum, qui multum studij, atque temporis in his collocant, scribere videris, quod cùm à me longè sit alienum, ignotæ regionis commonstrator esse nequeo.* Antimonium ex authoritatibus allatis satis laudatum apparet, atque ita, vt ei nullum medicamentum aliud comparari posse iuxta eorum sententiam existimem, dictis tamen aliorum illud præterea addendum esse puto, quòd de suo Hercule Thomas Bouius tradidit, nempe non secus atque Hercules homines prauos occidebat, ita huiusmodi medicamentum morbos magnos, & deploratos virtute sua curare.

En nunc quæ succedunt experiméta de Antimonio facta. Petrus Monauius epistola B quadam ad Andream Dudiscium, quæ est apud Scholzium quarta, admirabilem curationem scribit ab Antimonio factam, quæ cum memorabilis sit, ipsius verba hic adscribere non pigebit. *Nescio, an nuper tibi significauerim de nobili quodam viro, qui mihi decem, & octo annos operam nauauit, is multis, & grauioribus morbis conflictatus fuit per sex, & amplius annos, scabie perpetua sicca illa, quæ perpetuo pruritu vexat, mirum in modum vexabatur die, ac nocte, somnum capere non poterat, cibum respuebat, vertigine tentabatur identidem. Cracouienses Medici quidam aliquot annis hominem varijs medicamentis (alioquin macrum, siccum, & melancholicum) excarnificauerunt: fuit qui sarzam parillam, deinde china radicem, aliàs guaiacum prabuerit, denique hydrargiro vnctus fuit: sed hæc frustra omnia, non potuit hic morbus armis propulsari. Tandem Itali consilio cuiusdam Ioannis Pedemontani, qui tum in Dacia ei, qui nunc Polonorum Rex est, ministrabat, ad Antimonij quatuor grana deuentum est. Quid multa, morbus tam diuturnus, tam pertinax paucis mensibus depulsus est, Iam sex anni abierunt, etiam nunc benè habet.* Sed audi, quod subiungit author iste, quod mihi mirum videtur, nempe is, quem dixi, C Pedemontanus iam à quindecim annis singulis ferè mensibus decem, duodecim, quatuordecim, cum lubet, & necesse putat, grana ebibit: morbosum fuisse se antea ait, post vsum stibij semper rectè valuisse, itaque magis, vt imminentibus morbis obuiam eat, quàm vt præsentem aliquem curet, stibio se tam frequenter vti affirmat.

Audiui & ipse à quodam pharmacopæo huius Ciuitatis nomine Bartholomæo Caputo, qui in chymicis operationibus non mediocriter eruditus est, se singulo mense ad valetudinem conseruandam quinque, aut septem grana Antimonij deuorare, attestaturque pluribus iuramentis se à febre tertiana nota vnica Antimonij ex prædictis dosi assumpta statim liberatũ fuisse, quod idem puellæ quatuordecim annorũ, cui exhiberat septem sui Antimonij grana euenisse amplè fatetur. Retulit etiam mihi nobilis quidam Messanensis Don Ferdinandus Romanus, quòd cùm febre eadem tertiana nota laborasset, eidemque frustra multa exhibita medicamenta fuissent, refugisse ad Antimoniũ, quod audiuerat plurimos à morbis deploratis liberasse, acceptis itaque septem granis miraculi in modum ab huiusmodi febre eadem die, qua medicamentum hoc D accepit, prorsus fuit liberatus.

Plura adhuc de laudibus, & prærogatiuis huius medicaméti à pluribus circumferuntur, quæ si vera essent, non esset opus alijs medicamentis, nec etiam tot laboribus, & studijs, cùm vnusquisque artifex in præparando Antimonio edoctus posset vnicuique morbo aliquo laboranti succurrere, omnesque Medici vnius Antimonij cognitioni acquiescere deberent, cùm ad morbos omnes profligandos solum sufficiat.

Sed quamuis multi multa, & tam præclara, & singularia de hoc medicamento dicant, exaggerẽtque, & ad cœlos vsque ipsius encomia extollant; sunt tamen authores, nec quidem vulgares, qui contraria de Antimonio scribunt. Quorum aliqui dicunt eiusmodi exaggerationes nugas esse meras, fraudesque in vulgus dispersas, & à diabolo in humani generis pernitiem fuisse excogitatas. Quæso mentis aciem intendamus in ea, quę scripsit Riolanus sub innominato authore in Apologia quadam aduersus Quercetanum Alchymistam, Hæc sunt verba ipsius. *Non dubito, quin ista remedia* (loquens

de Antimonio, & præcipitato) *à Diabolo sint inuenta in ruinam generis humani: serpens iste maligna excogitauit pro benignis, quæ suo clienti Paracelso communicauit in vulgus dispergenda, pauca bona vt aquas, & olea immiscuit, vt deleteria illa essent gratiora.* Supra dixerat: *Chymica præsertim purgantia, vt Antimonium, & præcipitatum sunt plena periculis, vulgaria medicamenta si non prosunt, saltem non nocent, at chymica relinquunt malam diathesin in partibus nobilibus: perpauci vsi sunt frequenter Antimonio, qui immatura morte non fiut sublati: vix attingunt annum quinquagesimum:* & subiungit. *Noui spagyricos, qui ægris ista solent imperare, ipsi tamen cum ægrotant, vtuntur nostris, præferunt cassiam Antimonio, sennam præcipitato, quia omne violentum est naturæ inimicum.* Hæc Ioannes Riolanus inter Gallos profectò non infimus author (vt sua demostrant scripta) de Antimonio testatur.

Legas quæso, quæ nostri temporis Aesculapius, idest Mercurialis scripsit, ad hoc propositum, lib. 2. de com. med. capite 8. Huius hæc sunt verba; *Antimonio, quod stibi vocabant veteres, non vsi sunt maiores nostri ad purganda corpora, sed solummodò ad ornandos oculos, ad supercilia denigranda, vnde Gal. 6. de valet. tuenda 12. appellat mulieres τυλίζειας, quæ oculos solebant Antimonio: id quod etiam habetis apud Clementum Alexandrinum in lib. pædagogi: Tempore nostro Theophrastus Paracelsus primus cæpit vti hoc diabolico medicamento, non ad purganda corpora, sed ad iugulandos homines. Dosis, qua vtitur, est à granis duobus ad grana quatuor. Sed consulo vobis, vt omninò abstineatis ab hoc medicamento, quia tametsi videatur per aliquod tempus prodesse, tamen rarissimi sunt, qui vtentes hoc medicamento perueniunt ad primam senectam, & hoc non solùm Erastus, qui contra Paracelsum scribit, quamplurimis exemplis demostrauit, verùm etiam aliquot exempla habeo eorum, qui immaturè perierunt vsi hoc medicamento.*

Idem author consiliorum medicinalium tomo 3. cap. de coculis orientalibus, & Antimonio ad Baptistam Condronchium, hæc de Antimonio scribit. *Ad stibium modò orationem conuerto, de quo iure quæris, an à rationali Medico quemadmodum à plerisque alijs fit, vsurpari debeat, an potiùs tanquam veneuum, vel venenosum sit reijciendum, & vt liberè tecum loquar in re maximè omnium ad salutem spectante, plurimos, atque etiam non infimi ingenij viros in agenda Medicina vidi huiusmodi medicamento vsos, quorum omnes semper per vnam, vel alteram diem incredibili turbatione & mentis, & animi sunt affecti, aliqui verò statim interempti, paucissimi, qui diù superuixerint, qui & si post magnas, & vehementissimas euacuationes, vt fieri solet, multò meliùs visi sunt valuisse, vbi tamen repetere Antimonij vsum deliberarunt, tandem natura cruciatibus, & acerbissimis illis tumultibus lacessita manus dare, & deficere coacta est; neque enim fieri potest, vt res suapte natura deleterea arte postmodum castigatissima queat in tam exigua mole sæuissimos, ac ferè incredibiles effectus producere, nisi vis aliqua relinqueretur multò maior, & vehementior, quàm sit humana naturæ facultas, quæ sicuti commoderata est, ita quoque eam à moderatis rebus beneficium, ab immoderatis detrimentum recipere rationi consentaneum est, vt ob id sapientissimus Hipp. huiusmodi remedia fugienda esse præceperit, & in his solùm sese Medicum exercere debere, quæ si non iuuant, saltem non lædunt,* & quæ sequuntur in hoc capite, quæ vsum Antimonij detestantur.

Plures alij authores abhorrent ab huiusmodi medicamento tanquam à veneno, illudque omninò euitandum esse liberè scribunt, quos singillatim in medium afferam, simulque & eorum sententias: inter quos occurrit primò Ioannes Grauinius vir sanè doctrinæ solidæ, Hippocratisque, atque Galeni authoritatibus summè addictus in suo docto de venenis libro, in quo instituens de Antimonio caput proprium, ita de præparato loquitur; *statim cùm intra corpus fuerit, & supra, & infra hominem defatigat, idque vt plurimùm, præterea in diuersis morbis, in omni ætate, sexu, & quouis anni tempore nullo adhibito discrimine exhibetur, & statim suas exercet vires, & tam in tabido, quàm aqua inter cutem laborante serum educit, tam in sano, quàm in ægro, & melancholico, vel bilioso, quàm pituitoso, & pertinaciter semper huic humori adhæret, nec eum, qui facilior est, educit:* & paulò infra subiungit, *fieri ne potest, vt tam parua medicamenti portio in tam exiguo tempore, & supra, & infra ita corpus exagitet? an hoc fit naturæ robore, quæ hac ratione id, quod molestum est à se excutere conatur? quid præterea dicit cùm eandem videt in principio morbi operationem, cum humor adhuc crudus est, & ad expulsionem ineptus*

eum

A *eum ea inquam, quæ à concoctione illius perficitur?* Tandem comparans huiusmodi medicamentum cum medicamentis rectè operantibus concludit illud non habere conditiones expurganti medicamento requisitas, quia non educit humorem peccantem, nec eum per vias, per quas, vel natura, vel morbus exonerare se consueuerunt, nec per loca conuenientia eum euacuat; nam consumit, hoc est, liquat, humoresque depascitur: non itaque humores malos euacuat, & tantùm abest, vt illorum efferuescentiam impediat, vt eam excitet potiùs, nec artis industria eò deduci potest, vt vel naturæ, vel morbi, vel humoris motum sequatur; nam & in æstate, & in hyeme, tam melancholicis, quàm biliosis, tam in morbis, qui per superna, quàm qui per inferna purgantur, vomitionem mouet: & vt breuibus omnia complectar, & infra, & supra expurgat, in omni ætate, quo vis tempore, & humore, & in omni morbi genere.

Bartholomæus Gerouius Decade prima quæst. 1. ad cap. 3. de Antimonio ad hunc scribit modum: *Asseueramus itaque Antimonium calcinatum exitiosa sua, & venenata tum substantia, tum qualitate molestissimè naturam irritare, communi quadam tractione* B *non solùm prauos, sed etiam optimos educere succos; dum namque natura humana, ac præsertim cordi venefica sua vi inimicum est, illudque suo vapore, & facultate malefica lædit, necessariò cordi veniunt in adminiculum spiritus, qui dum potenter contra malignam qualitatem belligerantur, illamque à corde profligare contendunt nixu maximo, accedit tunc ex pugna hac, vt humores vniuerso in corpore commoueantur, & sursum, deorsumque expellantur non solùm inutiles, & praui, sed etiam vtiles, & alimentarij: fit ergo hæc purgatio non per se, sed ex accidenti, quemadmodum etiam per hydrargirij inunctionem in morbo gallico per os copiosi, & mucosi fit expuitio.*

Ioannes Crato inter Germanos doctissimus, Medicusque successiuè trium Imperatorum, qui multos agnouit vtentes hoc præsidio, cùm in Germania sit in summo pretio, & maximo vsu, de ipso hæc scribit. *Scio etiam quibusdam Medicis persuaderi Antimonium esse singulare alexipharmacum contra infectiones; sed quia arsenico non valde dissimile est, & natura ab eo tãquam à veneno abhorret: & cum inutilibus humoribus etiam bonos exturbat, fieri potest, vt in tãta agitatione, & hypercatharsi corpus eo veneno liberetur,* C *& putredo propter fortem exiccationem desinat, carere autem periculo, vel omnibus tutò præberi posse non facilè adducor, vt credam; nam certo certius est præcipitatum, & Antimonium esse pestifera pharmaca.*

Petrus Monauius indefessi studij Medicus in sua quadam pulcherrima epistola respondens Andreæ Rudethio, quæ est apud Laurentium Scholz um 198. de virtute Antimonij solutiuua, hæc ad verbum habet. *Neque verò hic tantùm quærimus, an omninò purget, hoc est humores ex corpore vi expellat (illud enim experientia satis, superque testatur) sed quali nam facultate illud præstet, & an tutò assumi queat; purgantium certè quæ propriè hoc nomine donantur, non vna est differentia, & quamquam omnia irritando, & stimulando naturam (de quo ipsolis nondum est composita, obtrudentibus plerisque etiam ex recentioribus, nescio quàm electiuam humorum attractionem) diuersi nihilominus gradus reperiuntur, quos inter sese distingui necessarium est; itaque stibium maligna, & veluti venenata qualitate, quæ naturæ aduersa est, purgatorium euadere censemus, indicio est vehemens illa,* & quæ sequuntur.

D Godifredus Steeghius suæ Medicinæ practicæ, egregiè quidem lib. 1. cap. 11. de Antimonio præparato hæc scribit. *Plurimi Medici Clarissimi eius vsum omninò damnant, nescio an maiori Paracelsi huius remedij authoris, eiusque asseclarum Agyrtarum, plerumque vno hoc remedio paratu facili omnium morborum curationem vulgò pollicentium odio, an ob symptomatum quibus sumentes affligit magnitudinẽ; est enim valde venenatum, vt plurimos interficiat. Dandum ergo solùm robustis, multa humorum saburra grauatis, quibus vitalis vis, adsit plurima, de quorum salute per alia remedia desperatur.*

Georgius Beretinus de natura medicamentorum cap. 14. de Antimonio ita loquitur. *Antimonium Arabicè, & vulgò: stibium Græcis, ac Plinio spuma candida lapis, refrigerat, adstringit, atque exiccat, maligna vlcera reprimit, & oculorum collyrijs intermiscetur, à Theophrasto Paracelso in classe medicamentorum purgantium recensetur, sed quia maligna, & deleteria facultate omnes humores molestè, & incommodè, cum naturæ iactura educit, viresque potiùs deijcit, quàm tutò facili tolerantia, & leuamine expurgat, omninò repudian-*

repudiandum est, paulò infra subiungit, *huius maligni, & venenati pharmaci pernitiem* B *audaciùs experiri licet in canibus, qui aliquot eiusdem grauia cum pane simul mixtis deuo-ratis confestim interimuntur.* Isti sunt authores graues doctrina celebres, omnibusque Medic.s, & Philosophis cogniti, quorum scripta homines omni exceptione maiores esse declarant, qui procul omni dubio ijs, qui partem affirmatiuam tenent, totque admirabilia de Antimonio prædicant, opponi facilè possunt. Adest & ratio à natura ipsius Antimonij, quod præparatum vocant, nec non & ab effectibus ipsius, & operationibus desumpta, à quibus concludi posse videtur Antimonium præparatum pessimum omnium esse medicamentum, idque tanquam venenum esse interdicendum.

Sed videamus, quæ sit in primis Antimonij præparati natura, deinde quæ sint illius operationes. Quod ad primum spectat, Antimoniũ præparatum nihil aliud est, quàm illud idem adustum per calcinationem (vt vocant Chymici) in puluerem redactum. Iam verò quæ calcinatione aduruntur, acquirunt caliditatem in quarto (ita docente cum Paracelso Arnaldo Villanouensi) at quæ talia sunt ex Gal. sententia 7. de sim. medicam. fac. cap. 1. sunt venena, quare & ipsum Antimonium præparatum vene- F num esse nemini dubitandum est. Dum enim ignis in Antimonium agit, sibi illud simile vndequaque reddere tentat, cùm autem suapte natura vnam habeat igni contrariam qualitatem, nempe frigiditatem, alteram verò similem, quæ est siccitas, in illa ignis actione corrumpitur frigiditas à suo contrario, introduciturque ignis caliditas, siccitasque magis augetur resoluta omni ipsius humiditate ab ignis violenta actione, vnde Antimonium habebit, & caliditatem, & siccitatem in quarto gradu: eoque maiorem caliditatẽ, & siccitatem acquiret, quo magis ad naturam vitri appropinquat; tunc enim perfectum esse dicunt Alchymistæ Antimonium, cùm vitri, aut gemmæ luciditatem acquisiuerit: at quod vi ignis, vel in calcem, vel cinerem, vel vitrum redactum fuerit, quartum caliditatis gradum acquisiuisse Chymistarum principes affirmant, & per consequens venena euasisse credendum est.

Cùm autem in Antimonij calcinatione nunquam ab igne illud auferatur, nisi omnis humiditas euaporata fuerit, hinc est, quòd Antimonium acquirit vtramque ignis qualitatem ad summum, deinde quamuis, vt pulchrè Grauinius notat, Antimonium non G perfectè naturam vitri acquirat, cùm tamen ignis actione eius substantia ex opaca, & vmbrosa in pellucidam abeat, maximam cum vitro affinitatem vt aquirat, necesse est: si verò vitrum in puluerem tenuissimum redigatur, hominique, aut cupiam alio animali offeratur assumendum, & ventriculi, & intestinorum membranas corrodere aptum erit, quod idem de Antimonio præparato, & in vitrum redacto dicendum erit. Hinc non defuerunt authores grauissimi, vt Rondeletius, & alij qui dixerunt Antimonium corrodere membranam internam ventriculi, proinde opus esse ei, qui vult illud exhibere, vt curet dare ventriculo repleto.

Addo, quòd huiusmodi præparatio per calcinationem ab ipsis Alchymistis tãquam pessima reprobatur. Reusnerus enim ex Paracelsistarum, & Agyrtarum familia præcipuus (Iosepho Quercetano attestante) lib. de scorbuto, & loco iam cit. exercitatione 7. de Antimonij vitrificatione ex sui Paracelsi mente hanc sententiam affert. Omnem Antimonij calcinationem detestandam esse siue vitri, siue gemmæ figuram receperit; nam Paracelsus, & eius, & omnium Agyrtarum magister lib. 3. de vita longa cap. 6. H cautionem in ipso præparando seruandam his verbis admonet, *vide*, inquit, *ne corrumpatur Antimonium, sed totum hoc quantum est, ac integrum manet citra vllam amissionem f rmæ; sub hac enim delitescit Antimonij arcanum.* Reusnerus verò subiungit; *Calcinando nihil bonum præstari posse, quin materialis terra magis cum Balsamo Antimonij confunditur: & sic penitùs Medici actio interturbatur, gemma ideirco sibij dogmaticis suspecta est, cuius tamen vsum cum multorum funeribus in Rempublicam Asclepiadeam Paracelsista introduxerunt.*

Quercetanus quoque Spagyricorum, & Chymistarum ingens, & acris propugnator lib. aduersus Anonymum cap. 3. de vitro Antimonij loquens sic scribit. *Antimonium vitreum, & præcipitatum à me prorsus explodi, atque damnari, eaque ab vsu meo, & medẽdi ratione quàm aliena sint, satis docent pharmacopæa mea dogmatica, tum consilia à nobis edita, & quæ mox in lucem* (fauente Deo) *proditura sunt:* & paulò infra. *Quis enim prudens*

A *dens Medicus vitrificatum illud Antimonium, vt symptomatū exitialium parens, & Mercurium præcipitatum tot spiritibus acribus, & rodentibus ferocitatem laudauerit, vt apud me, & veros Philosophos, qui assiduè acclamant, cauete à vitrificatione ista, prohibentur, & in vsum veniant?* & rursus in alia pagina, *Audite*, inquit, *quid scribam de Antimonio, tinctura illa expurgat atrum sanguinem, & vitiosos quosque humores, idque sine euacuatione manifesta, sed sola prauorum humorum correctione: Addo ne quis autem existimet me de illo Antimonij vitro verba facere, quo hodie multi imperiti maximo cum damno vtuntur; perniciosum enim est medicamentum, quod suo arsenicali spiritu facultatem irritando expultricem per superiora, & inferiora magna cum perturbatione ducit, euacuatque, quod ego probare nullo modo possum.* Vides iam ab Alchymistis ipsis Paracelsum sectātibus, simulque, & ab ipsomet Paracelso Antimonium vitreatum, aut in gemmam conuersum, vt pessimum venenum condemnari, ideoque ab vsu Medicorum esse ablegandum.

Sed dices, fortasse Antimonium solum in vitrum redactum esse detestandum, si tamen rebus aliquibus corrigatur, eaque ratione præparetur, quâ Matthiolus præcitato B loco præparandum docuit, poterit tutò exhiberi, quemadmodum se fecisse cum felicissimo successu ipsemet testatur. Verùm si hanc compositionem intimiùs contemplatus fueris, comperies eam longè cæteris deteriorem esse; vnde Graninius ipsum admiratur, quòd ausus fuerit suam hanc compositionem, aut præparationem in medium proponere, nec sine euidenti ratione; nam duo sunt, quæ ipse Antimonio admiscet, nempe chrysocollam, quam boracem appellat, nec non salem. Quamuis re vera borax sit, quid à chrysocolla distinctum; nam Auic. lib. 2. cap. 704. & Serapio boracem intelligunt sub nomine tinear, quod est salis genus quoddam: chrysocolla verò ex Dioscoridis sententia lib. 5. cap. 54. est medicamentum, quod enumeratur inter ea, quæ vomitiones concitant, & necem inferre possunt. Hæc autem docente Falloppio lib. de metal. & fossil. cap. 34. est in duplici discrimine, vna naturalis, altera artefacta, quæ saterna appellatur: naturalis nihil aliud est, quàm metallum æris putrefactum, fitque duobus modis, primò dum fluit in fodinis æris liquor aliquis, qui corrumpens æs, illud in æruginem conuertit, ex quo fit in eodem loco chrysocolla. Secundo modo Plinio C docente, quādo liquor aliquis fluxerit sensim in venam metalli tota hyeme ad Iunium vsque, aut Iulium mensem, & totus liquor concrescens siccatur: hinc fieri habet chrysocolla, ita vt quamuis hæc in fodinis argenti, aut plumbi aliquando fiat, nunquam tamen reperiatur, nisi vbi adest æs, vnde vbi illa reperitur, indicium est inesse æs.

Chrysocollæ verò facultas eodem Falloppio docente est, vt sit calida, & sicca in quarto gradu, soluit aluum, & mouet ita vehementer vomitum, vt interficiat, sicut & bulbus vomitorius. Artificialis verò saterna dicta, & ipsa componitur duobus modis, vno modo, accipitur vrina pueri, eaque in mortario ex ære rubeo cyprio ponitur, & pistillo ex eadem materia sub sole diebus canicularibus agitatur, & ex hac agitatione aliqua ramenta ex mortario, alia ex pistillo exeuntia, simulque & vrina componitur. chrysocolla hac vtuntur aurifices ad aurum agglutinandum, de qua specie tractat Dioscorides lib. 5. cap. de ærugine. Altero modo additur vrinæ prædictæ positæ in eodem mortario, & agitatę ab eodem pistillo aliqua nitri quātitas. Est in summa idem modus cum superiori, nisi quòd additur nitrum. Docetur hic modus à Plinio lib. 33. D cap. 5. Cùm igitur chrysocolla naturalis, qua vtitur Matthiolus sit calida, & sicca in quarto gradu, non poterit remittere Antimonij adusti acrimoniam, imò potiùs ipsam augebit, vt consideranti naturam cyprij, & nitri manifestissimum esse poterit, tantum igitur abest, vt corrigitur Antimonium calcinatum ab ipsa chrysocolla, vt potiùs ipsius mala qualitas augeatur.

Nec satis possum admirari Matthiolum in aliorum erroribus detegēdis, & corrigendis, etiam leuibus valde pronū, & facilem, cur salem substituat ipsi chrysocollæ; nam vt inqnit ipse, chrysocollæ vicem feliciori successu mihi præstat sal fossilis, vt chrystalli modo pellucidum reddatur: at non vidit salē non posse substitui ipsi chrysocollæ, cùm hæc ipsa calida, & sicca sit in quarto gradu, sal verò minimè. De natura enim salis Galeno docente tum 9. de simp. medicam. fac. tum 4. eiusdem cap. 21. sapor salsus indicium est caliditatis, & siccitatis, sed non in quarto gradu; comparans enim salsum saporem amaro dicebat illum huic esse quidem propinquum, terrenosque esse ambos

& cali-

& calidos; diffidere tamen quia amarus sapor à calore arido extenuatus est, & elaboratus. Sic in genere salis, qui durior est, & densior, terrestriorque, qualis vniuersus est fossilis, minùs calidus est, minusque tenuium partium, at chrysocolla calida est, & sicca in quarto gradu, vt dictum est. Quare nec sal poterit vnquam vicem gerere ipsius chrysocollæ. Hæc mihi adeo clara esse videntur, vt nulla opus sit verborum congerie, qua explanentur.

Succedit, quòd neque sal aptus est ad corrigēdam Antimonij effrænatam illam tam per superiora, quàm per inferiora euacuationem, cùm habeat facultatem subuertendi stomachum vomitionem mouens, purgatque irritando facultatem expultricem tam per inferiora, quàm per superiora. Sed dices forsan tu pro Matthiolo salem opem ferre Antimonio, dum præparatur ad acquirendam maiorem luciditatem; quia tunc chrystalli in modum fit lucidum: sed supra dictum fuit, quò Antimonium maiorem acquirit luciditatem, eò magis appropinquare naturæ vitri; vnde magis corrosiuum redditur. Vides igitur, quàm sit periculosa huiusmodi præparatio, quæ tamen adeo diuulgata est, vt omnes ea familiariter vtantur maximo cum hominum vitæ periculo.

Huic adde incertitudinem præparandi, cùm ipsemet Matthiolus addat non posse ab aliquo præparari, nisi ab alio præparari diligenter obseruauerit, & quod magis est, addit, non semper à peritissimo etiam Chymico, & qui ipsum multoties præparauerit reduci posse ad pelluciditatem illam, quàm in perfecto Antimonio ipse desiderandam esse fatetur, quod sanè quidem videtur indicium suam hanc præparationem casualem, & fortuitam esse, cùm clarissimum sit, quòd ea, quæ ab arte fiunt, vel vt semper, vel vt plurimùm talia fiunt, rarò autem pellucidum redditur etiam à peritissimo Chymico, quare concludendum est præparationem hanc suam casualem, non secundùm artem factam. Audias quid de hac præparatione dicat Reusn rus. *Tales, ait, in norma præparandi stibium enormiter hallucinantur, licet se in ignota Galenicis Paracelsi hypogea surda ingressos iactitent, tot hic sunt ambages, vt dicamus non esse in Cretam nobis nauigandum, si labyrinthi visendi desiderio flagremus; hic enim sunt viri plusquam Dedalei.* Cùm igitur omnis præparatio, quæ fit per calcinationem, Antimonium reddat medicamentum venenatum, vt supra dictum fuit, & eò magis si fiat per additionem chrysocollæ, aut salis, hinc iure meritò grauissimi authores tam dicti, determinant illud esse tanquam certissimum venenum fugiendum.

Augetur difficultas ab operationibus, quas ipse molitur; omnes enim scriptores conueniunt in hoc, vt eius euacuandi facultas, nimia sit educens immoderatè humores è corpore tā per superna, quàm per inferna; at quæ talia sunt pharmaca, ab Auerrhoë, vt supra vidimus, reponuntur inter venena, quare Antimonium erit venenum. Succedit, quòd illud etiam in minima quantitate assumptum tam citò, immoderatè omnes humores è corpore indifferenter euacuat: & præterea symptomata pessima, quæ sequuntur, indicia sunt prauæ, & venenatæ qualitatis, vt sunt tormina, anxietas, animi deliquium, præceps virium prostratio, iactura, mali pulsus, & tandem mors repentina, quæ sæpe sequi solent huius medicamenti vehementem operationem; nam omnibus corporibus, omnibus morbis, omni ætati exhibitum Antimonium, in exiguaque quantitate indifferenter omnes humores euacuat, & serosos potissimùm tam per superiores, quàm per infernas partes, tanta violentia, & totius corporis commotione, vt vix declarari scriptis, aut voce possit. Vide obsecro, quod Grauinius in se ipso de vsu illius percipere potuerit. Placet propria eius hic attexere verba.

Memini me aliquando persuasum falsis huius pharmaci miraculis, & blandis illecebris, quibus ferè toti mundo turpiter imponit, ceu pseudopropheta quidam, & impostor, vt fidem adhiberem sine vllo prorsus negotio, aut tergiuersatione his, quæ Matthiolus in commentarijs suis in Dioscoridem scripserat, & quod alij multi mihi prædicarant: & cùm viderem me malis humoribus abundare, & natura à medicamentis abhorrerem, in me ipso periculum facere volui, existimans illud tam facile esse, ac siquis frumenti granum in puluerem redactum assumeret. Itaque tria grana tantùm sacchari rosacei exigua portioni admixta sumpsi, sed vix horæ spatium erat elapsum, cùm vomitum mihi tanta vi excitaret, vt quamuis natura facilè vomerem, tamen quotiescunque irritabar, toties mihi moriendum esse existimauerim. Octies autem euomui, & toties etiam aluus respondit, & parum absuit, quin prorsus animo

A *animo linquerem, & tanta fuit relicta virium imbecillitas, vt integro mense illas ægrè restaurare, vel reficere potuerim. Deiectiones fuerunt aquosæ tantùm, id quod in alijs quoque, qui eo vsi sunt obseruaui; nec dubitandum est similem quoque ferè purgationem tam in sanis, quàm ægris, nisi fortè excrementa varia ob admixtionem humiditatis alicuius, quæ casu quodam illis adhæsit, apponantur.* Ex eadem mente Reusnerus Paracelsista dicebat Antimonium plures interimere, quàm curare, aut si curat eam post se relinquere calamitatum farraginem, vt vix longo temporè pristinas vires æger recuperet. Hæc sunt fundamenta eorum, qui existimant Antimonium minimè in vsum medicum esse reuocandum, quæ authoritatibus grauissimorum virorum, rationibusque tam ex natura præparati Antimonij, quàm ab ipsius operibus, & experimentis desumptis innituntur, vt quid determinandum veniat, vix deliberari possit.

Sunt modò, & aliqui authores magni nominis, doctrinæque singularis, qui nodum extricare, determinationemque facilem reddere conantur, intèr quos primò afferam Reusnerum tanquam Chymicum, & veteris doctrinæ etiam studiosum, qui lib. de scorB buto iam cit. videtur refugere ad variam Antimonij præparationem, quam (ni fallor) ad duo capita reuocat, nempe ad calcinationem, & ad sublimitationem, vt ipse loquitur. Antimonium per calcinationem præparatum siue ad gemmæ, siue ad vitri figuram reducatur, venenum est, & omninò fugiendum, nec in vsum medicum vnquam reuocandum, cùm sit prædictorum malorum causa: illudque etiam à Quercetano omninò reprobatur, ita vt ambo isti authores spagyricæ sectæ cõueniant in vsu reprobando huius Antimonij, sed quemadmodum in hoc conueniunt, ita discrepare mea quidem sententia videntur in assignando illo, quod ab ipsis tantopere commendatur, à quo tot prodire operationes, & miracula à nobis enarrata iactitant. Quercetanus enim lib. in Anonymum cap. 3. tincturam Antimonij eam esse dicit, quæ expurgat atrum sanguinem, & vitiosos quosque humores, idque sine euacuatione manifesta, sed sola prauorum humorum correctione. Reusnerus verò illud Antimonium præparatum, quo vtendum esse vult, videtur appellare lilium, vt ex ipsius verbis apparere potest, quæ talia sunt; *sublimatio autem ex mente Paracelsi lib. 3. de vita longa cap. 6. per* C *retortam fieri debet sine omni capite mortuo: sic demum euadit sulphur Antimonij cum proportionato Mercurio, quod verum lilium dicitur.*

Sed huiusmodi præparatio Antimonij illa est, cuius meminimus, quæ in aceto præparatur, quam etiam tincturam ex eodem Paracelso appellat, cuius quidem si dimidia vncia accipiatur tempore vindemiarũ, & musti sextarijs, aut mensuris viginti infundatur, quousq; omnia deferueant, medicamentũ euadere præstantissimũ dicit: hoc vinum hodie felicissimè plurimos propinare addit in periculosissimis affectibus, qui leniora medicamenta aspernantur. Hæc Antimonij tinctura sumitur in febribus, quare & istud lilium eodem Reusnero est tinctura. Verùm si rectè Alchymistarum scripta intelligere potui, mihi videntur omnem præparationem appellare tincturam, & vt vno amplectar verbo, Reusnerus vult huiusmodi tincturam in aceto ea, qua dictum fuit superiùs, ratione securissimam esse, & sine aliquo periculo; proinde posse nos eadem vti in scorbuto potissimùm (sed cùm huiusmodi scorbutus sit apud nostros Italos penitùs ignotus, videre curabimus suo loco, an vnus morbus sit particularis, an verò sint pluD res morbi, & à varijs causis ortum ducentes) & in plurimis alijs morbis à contrarijs causis etiam enatis, vt est tertiana febris, quotidiana, & quartana. Quare omnem humorem extra corpus educere Antimonij huiusmodi tinctura apta est ex huius Alchymistæ sententia.

Re vera tamen istæ tincturæ non conueniunt operatione, quia illa Quercetani expurgat sanguinem à vitiosis humoribus quibusuis sine manifesta euacuatione, & lib. diætet. polyhistoric. de eodem Antimonio, quo vtendum esse censet, addit ex eo varia purgantia parari, quæ morbum, eiusque causam citra vehementem corporis perturbationem radicitiùs tollunt: varia quoque hydrotica, diuretica, imò roborantia, & bezoardica magnæ virtutis remedia ex eo conficiuntur. At ipsa tinctura Reusneri cathartica est, & quod magis est, inquit, huiusmodi Antimonium esse supra omnia arcana. Quare & si duo hi Paracelsistæ conueniunt in reprobando Antimonio vitriato, aut in gemmam redacto; non tamen quod nam istud sit, quo vti debeamus, eodem ore nobis

A verò ipsum, omnesque modos præparationis suspectos habet, ac vilipendit. Quocirca cùm determinatio certa, & scientifica ex Alchymistarum schola haberi minimè possit, opus est, vt videamus, an à dogmaticis quibusdam Hipp. & Galeni doctrinam sectantibus determinatam doctrinam deligere valeamus.

Multi sunt quidem, & (vt dicebam) non spernendi authores, qui Antimonium in vsum medicum non semper, sed quandoque esse reuocandum censent; nec tamen in hoc ipso inter sese penitùs conuenire videntur; quandoquidem Rondeletius inter Gallos non infimus author in consilio quodam, quod apud Scholzium est 293. vsum Antimonij concedit duabus seruatis conditionibus; vna vt priùs commoueatur corpus eo modo, quo iussit Hipp. esse in helleboro agendum; altera vt ventriculus sit repletus, quia Antimonium citra delectum purgat, sed sua acrimonia vellicando, vel potiùs vlcerando ventriculum humores, quos reperit, euacuat. Non placent mihi huiusmodi conditiones, primò quia non est par ratio hellebori cum Antimonio; nam cùm supponatur Antimonium indifferenter humores omnes in ventriculo existentes tam per superiora, quàm per inferiora irritando violenter expellere, non est opus maiori auxilio, aut dispositione ad magis excitandum vomitum, quale est illud, quod à motu corporis proficiscitur. Nam si Gal. credendum est lib. 4. aph. 14. motus proponitur ad faciliorem vomitum, vt inde scilicet helleborus per vomitum ducat; cùm enim motus suapte natura ad vomitum concitandum sit idoneus, rationi consonum est, vt quando vomitorio medicamento, quale helleborum est, adiungatur, longè maiorem efficaciam habeat: at in præsupposito Antimonio vis nimium valida reperitur eijciendi humores existentes in ventriculo, tam per superiora, quàm per inferiora, vt ex Osualdo Crollio supra dictum est, quare non est opus motu corporis ijs, qui Antimonium assumere debent.

Deinde vult Rondeletius dandum esse Antimonium ventriculo repleto. An verò ventriculus cibis replendus est, inquiro ego, vt Antimonij acredo, & violentia à cibis refrangatur, an ad faciliorem humorum existentium in fundo ventriculi euacuationem, quia ex nonnullorum sententia cibi admiscentur humoribus pituitosis, potissimùm in fundo existentibus, ad quorum euacuationem subsequitur, & humorum euacuatio? Dico, quòd si concedit ratione remissionis actionis, vt vis ipsius frangatur simul, & semel, non conuenit dare Antimonium ventriculo repleto, priusque motu excitato, cùm huiusmodi conditiones stare ad inuicem nequeant; nam motus excitat vomitum, alimentum verò remittit violentiam Antimonij prohibendo, ne immediatè attingat parietes, aut fundum ventriculi, ipsiusque membranas. Nec tutum est concedere repleto à cibis ventriculo tam violentum medicamentum; nam cùm supponatur illud furentis hominis in modum expellere omnia, quæ in ventriculo sunt nulla lege euacuationis seruata, posset tanta violentia per superiores partes protrudere alimenta, vt ipsis affatim, & totis simul propulsis, neque ob angustiam loci exitum habentibus, periculum maximum esset proculdubio futurum euidentis ipsorum ęgrotantium suffocationis. His ergo rationibus non probo Rondeletij, alioquin viri doctissimi de Antimonio sententiam.

Alexander Massarias, inter Medicos nostri temporis primarios meritò annumerandus, lib. suo de med. purg. cap. 30. multa scribens de Antimonio iudicium tandem proprium de ipsius vsu hisce verbis tulit. *Sed cæteris omnibus litibus omissis, quæ ad nostrum institutum non pertinent, ita equidem censeo de Antimonio habendum esse illud valentissimum, & violentissimum medicamentum esse, quòd & per vomitum, & per aluum valeat insignem purgationem efficere, verùm illud addo tale medicamentum, si probè fuerit præparatum, & à perito Medico opportunè, & cum ratione administratum, minimè esse reijciendum, imò verò, quod confirmat experientia, illud sepenumero non solùm prodesse, sed etiam non sine multorum admiratione grauissimos quosdam morbos sanare, contra autem si illud ab imperito Medico, & temerè offeratur, tanquam venenum grauissima pericula, & quandoque mortem inferre. Vnde ego, qui Antimonio nonnunquam vtor, neque sine fructu, primùm illius cautiones, & animaduersiones proferam, quas perpetuò ante illius vsum soleo adhibere, deinde & dosim, & totam illius vtendi rationem apponere non grauabor. Ego igitur sum in ea opinione, quicquid alij sentiant, non alijs quàm corporibus robustis conuenire, corpora*

autem robusta intelligo, quæ ætate vigent, quæ bonum corporis habitum sunt sortita, & quæ nullas vires habeant imbecillas. Quod si præterea huiusmodi corpora benè valenter habeant ventriculum, cuiuscunque internæ inflammationis, & febris sunt immunia, & postremò ijs, quæ ad vomitum sunt procliuia, vtique puto longè fidentiùs illud posse exhiberi: vnde eorum consilium, nè dicam temeritatem, nunquam potui probare, qui omni ætati, omni naturæ, omni corporis conditioni, omnibus morbis, sine vllo iudicio solent Antimonium adhibere. Cùm fanè Antimonium vehementissimæ operationis sit, vbi temerè, & sine vlla consideratione ab imperito exhibeatur mortem inferre posse non dubito. Verùm huiusmodi conditio communis est omnibus validis medicamentis, & quandoque etiam leuioribus, quæ vbi intempestiuè, & sine methodo rationali ægris offeruntur, possunt esse causa mortis: non est proinde hæc propria natura Antimonij, cùm multis alijs conueniat: at ne mors succedat, peritus debet esse Medicus, qui sciat salubrem præparationem, necnon & rectè ipsum administrare.

Igitur perito Medico duo ex Massariæ sententia requiruntur, adhoc vt Antimonium rectè operetur, & homines non interficiat, vnum est præparatio, aliud est recta administratio, at de præparatione ne verbum quidem habet, quod est summa huius rei, cùm (vt supra dixi) inter Medicos Chymicos maxima sit lis, & differentia de ipsius præparatione. Debebat quidem, vt scientiam pareret, nobis significare, quænam inter præparationes melior, & qua ipse vsus fuit cum tanto felici successu, quemadmodum sibi euenisse iactat. Deinde cùm in vnoquoque medicamento administrando duo à doctoribus considerentur, vnum quid agendum, aliud rectus ipsius vsus, aut recta administratio, quorum primum indicatur à morbo, & à sua causa, antequam rectum vsum, aut administrationem Antimonij afferret Massarias, erat illi dicendum, vtrum sit medicamentum aptum ad educendos omnes humores in corpore peccantes, an verò vnicum; & rursus si ab omnibus humoribus indifferenter indicetur, vtrum possit quoscunque morbos curare ab ijsdem humoribus euenientes, & si vnum solum humorem educit, qualis is sit, erat ij aperiendum, nempe num bilis, an verò melancholia, an pituita, & qualis sit is magnus morbus ab humore prodiens, qui ab ipso medicamento curari possit. Præterea vbi dixit vehementissimum esse medicamentum, opus etiam erat aperire nobis, qua nam ratione suam hanc tam violentam actionem in corporibus humanis exerceat, nempe an humorem attrahendo, an irritando; si enim Antimonium natum est sua proprietate attrahere humorem aliquem, tunc Medicus peritus posset experientia ipsa explorare suam hanc violentam attractionem seruatis Gal. præceptis lib. de simpl. med. fac. vbi vult medicamentum, vt primùm exhibeatur homini sano, & qui integris sit viribus, & optima corporis constitutione præditus, deinde alicui, qui ab hac temperie parum recedat, postremò ei, qui sit iam actu ęgrotus, quo facto, & medicamenti facultate cognita, poterit eam moderari.

At si suam illam violentam operationem irritando naturam exerceat in omnes humores, ac morbos indifferenter, poterit quoque sine vlla consideratione, & indifferenter omnibus ægrotantibus offerri, quare tam peritus, quam imperitus Medicus eo vti poterit, quia Antimonium dum operatur furiosum in manu eusem habentẽ æmulari videtur, qui nec amicorum, nec inimicorum distinctionem habens omnes lædit, ac vulnerat, ita vt etiam omnes coacti sint fugere, ac cedere, vnde ipse reliquis expulsis loci dominus euadit, in quo illi erant: quapropter Antimonium postea quàm fuerit assumptum è corpore humores pellens tam bonos, quàm malos hominem ægrotum à morbo liberat. Quare in exhibendo ipso Antimonio non est opus tam diligenti consideratione, sed illud concedere, atque euentum, vt fors ipsa tulerit, expectare. Adhæc opus erat Massariæ, vt nobis declararet, circa quid agendum ipsius Antimonij, id est indicans, & recta præparatio: deinde erant aperiendæ conditiones recti vsus, aut administrationis ipsius, at si considerentur illa, quæ à Massaria proponuntur, vix in sanissimo homine poterunt reperiri; nam ætas vigens, corpus robustum, bonus habitus, vires omnes robustæ, propensio ad vomitum, sine febre, aut inflammatione ventriculum habere, sunt conditiones hominis sani, cui non modò propinandum haud quaquam est Antimonium, sed nullum prorsus aliud medicamenti genus; scimus enim eos, qui carnes sanas habent non egere medicamento: vnde Gal. 4. aph. 16. dicebat ijs, qui

A qui corpore benè se habent, difficilè esse medicamenta exhibere. Iam verò qui conditiones illas habet, quas describit Massarias, & necessarias esse docet assumpturo Antimonium, ab omnibus, ni ego fallor, iudicandus est non modò sanus, sed perfectè sanus, cui nulla ratione illud est exhibendum.

At dicet quis pro Massaria Antimonium conuenire quidem prædictis, sed non nisi quando à vehementissimis morbis vrgentur; quibus alia medicamenta proficere minimè poterunt, ita vt quasi deplorati nullam aliunde expectare possint salutem; tunc enim ad Antimonium, tanquam ad sacram ancoram refugiendum esse. Pulchrè quidem, sed quis vnquam reperire poterit aliquem grauissimo morbo afflictum ab alijs medicamentis diu, ac multum defatigatum, qui boni habitus sit, ac validas vires habeat, aliasque illas conditiones, quas Massarias iudicat, pro assumendo Antimonio necessarias? Nonne id impossibile est vnquam reperiri? quis enim non vidit ex longo vsu medicamentorum, ex vehementia morbi eneruatas, ac penè dissolutas vires esse ventriculi, ac totius corporis in quocunque etiam robustissimo homine? Proinde si B huiusmodi infirmo Antimonium exhibeatur, quod & bonos, & prauos humores expellere natū est, humoribus bonis exeuntibus simul cum his vitales omnes spiritus exire contingit: at vbi humores boni expelluntur, corporis partes ab alimento destitutæ remanent, partibus autem labefactatis, spiritibusque extra fluxis, qui sunt Galeno docente virtutum fundamentum, virtutes omnes dissolui est necesse: quare Massarias neque rectè nobis determinauit Antimonij administrationem, neque rectum in medicina vsum.

Horatius Augenius vir doctissimus, & in Galeni via exercitatissimus de Antimonij vsu modicè admodum loquitur; nam tomo 1. suarum epist. epist. 2. in febribus pestilentibus, ait, maximè à Germanis frequentari solitum: ipse verò suam opinionem his verbis breuiter declarat. *Ego (vt ingenuè fatear) cum illis conuenio, quicunque dicunt à principio non concoctam materiam euacuare non conuenire, Antimonij verò vti medicamenti, vt reor, perniciosi vsum in pestilentibus febribus non admitto, nisi in assuetis corporibus, & forte esse regionibus frigidis, cùm facultatem habeamus bisce temporibus aliorum, quæ maiori* C *securitate id præstant.* Sed non affert nobis indicans Antimonij, videndū illi erat priùs, an tale medicamentum indicetur à maligna, & pestilenti materia, postea declarare rationem, cur non conueniat, quia, indicans illud est, quod quid agendum docet, consuetudo verò, & regio sunt conditiones quædam seruandæ; aliquid enim regioni, & consuetudini condonandum esse scripsit Hipp. Cùm igitur vsum non probet Antimonij in maligna, & pestilenti materia, consuetis tamen ipsum assumere, nec non in regionibus frigidis illud concedat, nihil prorsus docet, nec in quibus casibus eo vti debeamus, aperit: nec cur non vtendum eo sit in pestilentibus febribus.

Hieronymus Capiuaccius in methodis medendi, atque Anatomes Galeni illustrandis, ac docendis vnicus, & singularis (quamuis proprijs opinionibus maximè addictus) de Antimonio parum & ipse loquutus est, & tribus in locis tantùm, vt ego obseruaui. Primus est lib. 1. suæ practicæ cap. de curatione melancholiæ, vbi de vsu ipsius adhunc loquitur modum. *Quintò notandum materiam melancholicam interdum adeo esse contumacem, vt Medici Antimonio vti cogantur.* Secundus locus est in Arthritidis curatione, D vbi sic scribit: *vnde in pertinaci Arthritide, & Ischiade Antimonio vti possumus.* Tertius locus est 5. lib. cap. 8. de medicamentis proprijs luis Venereæ in quo, de Antimonio hæc scribit, *Antimonium vehementer purgat per vomitum, & secessum, sed quantum ego experiētia colligere potui, rarissimè luem superat, ita vt mea sentētia in lue ab eius vsu prorsus sit desistendum.* Ex huius Authoris sententia Antimonium videtur indicari à melancholia pertinaci, & à materia pituitosa, qualis esse solet illa, quæ consueuit generare, vel arthritidem, vel morbum ischiadicum, quem & nonnulli sciaticam vocant, quibus alia medicamenta nihil profecerunt. Sed cùm huiusmodi medicamentum vehementer educat, tam per vomitum, quàm per secessum, nec quidem educendo, sed irritando, periculū est, ne indifferenter omnes humores euacuet, quinimo aliquādo fieri poterit, vt ex illa ipsius medicamenti irritatione, boni, vt pote magis parati, ac prompti expellantur faciliùs, citiusque, quàm peccantes, quę ob sui pertinaciam, crassitiem, & glutinositatem, partibus adhærent, vnde est, quòd pelli minimè possunt, quapropter

idem-

idemmet Capinacceus dicebat se experientia comprobasse in lue venerea rarò profi- E ctum fecisse.

Quod huiusmodi medicamentum non educat humores, præternaturas, quas adducit Grauinius, potissima est ipsiusmet Antimonij cita operatio; nam videmus breuissimo tempore, spacio dimidij horę post assumptum medicamentum, homines excitari ad vomitum, & per secessum quoque euacuari humores: at si attraheret, opus esset illi, vt moraretur in ventriculo, donec à nostro calore commutaretur, & ad actum reduci posset non secus atque alia medicamenta, quæ consueut runt actuari; non potest autem fieri actuatio, & attractio in tam breui tempore; quare nec potest huiusmodi medicamentum expurgare humores educendo. Succedit parua quantitas ipsius, quę indicium est vehementissimæ, acutissimæ, & violentæ naturæ, quæ quamprimùm fuerit in ventriculo, multùm perturbat ipsum, & facultas expultrix ad illud expellendum se conuertit tanquam in rem summè noxiam, & contristantem. Hinc itaque est, quòd & per superiores, & inferiores partes humores indiscriminatim sine vlla attractionis lege vehementissimè propellantur, partibus omnibus commotis, atque irritatis: insuper F morbo gallico rarò cõfert, quia cùm vt plurimùm humores crassiores, & tenaciores in dies magis reddantur, mirum non est, si non possint educi, melancholici, aut pituitosi potissimùm; nec non illi qui nutritioni inepti sunt, intus remanẽtibus illis, qui morbum faciunt. Cùm igitur irritãdo non trahẽdo expurget Antimoniũ vix indicans illi assignari potest determinatum ea lege, qua à methodicis, dogmaticisq; Medicis præscribitur.

Vnus tamen Baptista Codronchius Medicus quidem doctus Imolensis, qui elegantissimis suis libris tam de materia veneficiorum, quàm de methodo Christianæ Medicinæ medicinam ampliorem reddidit, ac locupletatus est, cap. de Baccis orientalibus, & de Antimonio imaginatus est Antimonium esse medicamentum quoddam nec benignum, aut benedictum simpliciter, nec vehementissimum, sed facta quadam sua medicamentorum purgantium diuisione in alia, quæ solutiua dicuntur, & alia lenitiua, & rursus solutiuorum quædam maligna, praua, & venenata, & valida, vt est scammonium, colocynthis, helleborum, mezereon, & similia, quædam verò mediocria, aut media, non ex toto mitia, aut placida, nec omnia omninò vehementia, ac praua, sicut est rhabarbarum, agaricum, aloë, sena, & cætera, ait, quòd priora propter suæ substantiæ G proprietatem, vel ex occulta, & abdita eorum proprietate euacuant; secundi verò ordinis medicamenta non solùm ex occulta qualitate, verùm etiam ratione qualitatum apertarum habent educere humores, sicut est aloë, quę euacuat partim ratione facultatis abstergentis; quoniam est amara, & mordicans, partim à tota substantia, eò quod insertam habet facultatem attrahendi, quamuis debilem. Pariter inter lenientia medicamenta ait, aliquot ratione qualitatum manifestarum enacuare, nonnulla ex occulta facultate, imbecillè tamen, ratione cuius virtutis imbecillis educunt, & attrahunt quicquid in ventriculo reperitur, vel in intestinis, vel in primis venis; & alia lenientia euacuare inquit, ratione ambarum qualitatum.

Quibus, sic se habentibus. *Ego*, inquit, *dico Antimonium præparatum esse medicamentum de tertia specie, vel saltem de secunda, non ratione alicuius manifestæ qualitatis, sed cuiusdam proprietatis occultæ indita à natura omnes indifferenter humores, qui in ventriculo, intestinis, ac mesenterio vsque ad hepar reperiuntur partim per vomitum, partim per secessum educens. Quòd id faciat occulta, non manifesta qualitate, ex eo constat, quia quæ manifestis qualitatibus agunt, non nisi in magna quantitate id faciunt, Antimonium è contra in exigua quantitate exhibitum egregiè, & valenter purgat. Educit omnes humores, bilem pituitam, melancholiam, humoremque aqueum, quia plures habet facultates à natura, quarum vna, quæ est apta proprium humorẽ educere, omnes tamen simul trahunt humores omnes in corpore existentes, verùm non ab omnibus partibus educit nempe à remotis; cùm eius virtus non excedat iecoris regionem. Morbos curatu difficiles ab alijs medicamentis deploratos curat, nam cùm huiusmodi morbi sæpè proueniant ab humoribus crassis, & frigidis in mesenterio existentibus, & ibi suam peculiari, atque egregia quadam sua facultate eos educere natum sit, mirum non est si ab ipso morbi longi, & difficiles curantur, & quamuis medicamentum sit vehemens in purgando, & citò purget non ob id asserendum à longinquis partibus attrahere, si in conuenienti mensura administretur.* H

Cur

A *Cur verò non trahat à toto corpore, & tamen sit purgans medicamentum, id fit ratione debilitatis facultatis illius, quæ consistit in tota sua substantia. Si demùm inquiras, cur insignis, & prompta ex hoc medicamento fiat euacuatio, & tamen à toto corpore non attrahat? Respondeo non semper facere magnam euacuationem, sed quando præsentes sunt multi humores mali, qui cùm in remotissimis partibus non adsint, & proxima sit illi facultas attrahendi, quamuis non valida copiosa fit euacuatio: & quando pauca succedit euacuatio, pauca quoque reperiuntur excrementa in corpore, & vbi non adsint excrementa, testantur nonnulli nullam fieri euacuationem, quòd si deleterium esset medicamentum, id non eueniret, cuius proprium est, quòd vbi non inuenit proprium humorem educendum, illi proximiorem attrahit, & si nullum benignos, & naturales colliquat, & educit, vt de helleboro testatur Hipp. si tamen velit quispiam mordicùs tueri illud esse medicamentum de prima specie deleterium, & vehemens, asserimus tamen, & ratione sua optima præparationis, & quantitatis effici medicamentum ex tertia specie, vt iam fuit probatum; nam propter eam præparationem refringitur, & eneruatur ita vis, & facultas attractiua, vt non possit à toto, sed à propinquis dumtaxat*

B *attrahere*: & quæ sequuntur.

Ex hoc suo discursu in summa colligitur, quòd Antimonium præparatum sit medicamentum benignum, ac recensendū inter coprotica, quę non excedunt mesenterij, aut iecoris regionem, & quòd operetur virtute sua attractiua humores omnes indifferenter educens. Hæc propositio de benignitate Antimonij facit pro Alchymistis, & Agyrtis potissimùm (qui tot de suo Antimonio pollicentur, deque benignitate tam præclara prædicant, vt quale illud sit nobis ignotum, & desiderandum relinquunt) quamuis eadem propositio aduersetur opinioni omnium grauissimorum authorum à nobis supra iam citatorum, qui omnes dicunt esse vehementissimum medicamentum. Deinde aduersatur rationi à nobis allatæ desumptæ ex natura ipsius Antimonij præparati, vbi ostendimus esse non modò vehementissimum medicamentum, sed neque carere venenosa qualitate. Etenim prædicti auctores (loquor de dogmaticis) in hoc omnes conueniunt, quòd sit vehementissimū medicamentum; solus tamen Baptista Codronchius aduersus omnium sententiam fatetur esse benignissimum, cui sanè opus erat in

C primis fundamentum horum authorum conuellere, ab ijsque deductam conclusionem reijcere, postea verò suam opinionem validissimis rationibus confirmare. At nihil aduersus prædictam opinionem scribens pauca pro sua opinione confirmanda, & nullius momenti in medium affert desumpta ab authoritate Matthioli afferentis quasdam operationes Antimonij in quibusdam morbis feliciter celebratas. Deinde ait quendam Comitem à morbo antiquo fuisse ope Antimonij liberatum, mulieremque Brancifloram nomine quatuor grana huius cum mastiche, & conserua rosarum deuorasse, à quibus nullum percepit nocumentum, nullamque penitùs agitationem, quamuis nihil prorsus, vel per superiora, vel inferiora eiecisset, cùm tamen validissima medicamenta consuescant perturbare corpus, & vbi frustrantur sua operatione, conuertantur in prauos humores, & venenatos, qui necem inferre possunt.

Sed quantum in hoc proposito medicamento valeat Matthioli authoritas, superiùs satis, ni fallor, declaraui. Quod ad Comitem illum attinet, qui fuit ab vsu Antimonij liberatus ex deploratissimo morbo, cōueniunt authores tam Chymici Spagyrici, quàm

D Dogmatici ipsius vsum admittentes, quòd ad morbos contumaces, & ferè deploratos curandos vnicum, & singulare sit præsidium; vnde quia liberauit hunc Comitem à morbo, qui nunquam potuit alijs medicamentis curari, inferunt Antimonium esse validum medicamentū, non autem benignum. Quod ex eo confirmatur, quòd validissimis, & extremis morbis extrema conueniant remedia, prout omnibus Medicis in confesso est; morbus verò, qui non potest curari medicamentis ordinarijs, vehemens sit, necesse est, idque si non habeat ratione propriæ essentiæ, habet proculdubio saltem ratione partis alicuius præcipuæ, aut totius corporis cacochymiæ culpa; scimus enim tunc morbos dici magnos, aut cum ratione suæ essentiæ sunt tales, aut etiam respectu partis alicuius præcipuæ, quam occupant, aut cacochymiæ causa, cùm igitur Comes hic à grauissimo morbo fuerit curatus, dicendum esse puto potiùs Antimonium validissimum esse medicamentum, quàm benignum.

Quod ad mulierem illam spectat, quæ nihil ex assumpto medicamento perpessa est, non

non fuit ratione benignitatis medicamenti, ſed ob ventriculi diſpoſitionem; nam ventriculus repletus multa pituitoſa materia medicamentum in pauca quantitate potuit facilè euincere, eiuſque virtutem, ac violentiam infringere, non ſecus atque aliquando obſeruatum eſt aliquos deuoraſſe ſublimatum in pauca quantitate, quod nihil prorſus operatum eſt, & memini me agnouiſſe mulierem, quæ data opera ſatis notabilem illius quantitatem deuorauit, & cùm ventriculum multa pituita refertum haberet, nec minimum detrimentum ex ipſius aſſumptione percepit. Huiuſmodi igitur argumentũ non valet ad probandum benignitatem medicamenti. Scribit quoque Falloppius lib. de purg. med. ſimpl. cap. 2. ſe exhibuiſſe pilulas cochias in debita doſi mulieri cuidam, & per ſpatium ſex dierum remanſerunt in ventriculo, quas tandem vno globulo pituitoſo inuolutas euomuit, nulla in ipſa alteratione, aut motione facta. E

Et quãtum attinet ad propoſitionẽ illam, quòd valida medicamẽta per os aſſumpta, vbi fruſtrari viſa ſunt ſua operatione, conſueuerunt conuerti in prauos, & venenatos humores, dico fuiſſe olim opinionem Aſclepiadis exiſtimantis humores gigni à medicamento quocunque aſſumpto, quam tamen Gal. fuſiùs lib. de med. purg. proſequitur, & conuellit, fuit quoque Gal. ſententia lib. 3. de ſimpl. med. facult. 24. quòd medicamẽtum mitius, ſi à corpore ſuperatur, non autem ſuperat, in humores degenerat, quem Gal. locum Auic. 4. 1. cap. 4. d. 5. redarguere videtur. Sed doctiſſimus Ioannes Coſtæus in Canones vniuerſales Meſues cap. de delectu med. indicatione ſumpta à delectu, hanc difficultatem dirimit, remque decernit adhunc modum. Medicamenta vel proportionẽ habent cum humoribus, quos educere ſunt apta, vel minimè: ſi primo modo fieri quidem poteſt, vt medicamentum, vbi non vincit, & fruſtratur ſua operatione, conuertatur in humorem ſibi proportionatum, vt aloë, vel rhabarbarum in bilem, &c. quod verò carthamum, vel agaricum, aut polypodium, quæ calidæ, & ſiccæ ſunt naturæ poſſint conuerti in pituitam, hoc prorſus irrationabile videtur. Sed cùm Antimonium eodem authore aptum ſit educere omnes humores, qua ratione in eos omnes poſſit conuerti non video. Deinde Antimonium eſt metallum, quod nunquam, vt ſupra probauimus, poteſt à natura euinci, neque etiam poterit conuerti in humorem prauum, cùm nullam penitus cum his habeat proportionẽ. Succedit, quòd in tam pauca quantitate, nempe quatuor granorum (dato etiam quod conuerti poſſit à natura) non poſſet generare niſi paucam humoris quantitatem, quæ nullius eſſet actiuitatis. Quare huiuſmodi medicamentum deorſum cum excrementis, & fæcibus delatum fuiſſe rationi conſonum eſt, cùm alterari à natura minimè potuerit: mirum igitur eſſe non debet, ſi ex aſſumptione huius medicamenti mulier iam dicta nihil perceperit nocumenti. F G

Habemus ex his rationes, quibus Codronchius nititur probare Antimonium eſſe benignum medicamentum, & coproticum, nullius eſſe conſiderationis, quibus modò probet illud habere facultatem attrahendi ſibi proprium, & familiarem humorem non video; ſuum enim erat probare illud attrahere, deinde attrahere omnes humores, & tandem ipſius virtutem attractricẽ non excedere limites iecoris; quod ſi præſtitiſſet, Chymici, & Agyrtæ omnes id verbis inauditis pollicentes, ſummiſque exagerationibus hanc attractionem Antimonij iactantes, ipſi beneficium ſingulare, ac nunquam ſpernendum acceptum referre deberent. At nullo pacto eorum inijt gratiam, inter quos Ludouicus quidam Laupens connumerandus eſt, qui & ipſe in hac re causa excidit, manuſque dedit grauiſſimo Grauinio quòd ipſum multis doctis, & pulcherrimis rationibus tanquam pugionibus quibuſdam ad necem vſque confodit. Erat itaque Codronchio probandum id, quod aſſumpſit, nempe Antimonium facultatem attrahendi habere, cùm autem id non fecerit, reliqua omnia iam ruunt, quæ conſequenter docet, ſcilicet, cùm nondum ei clarum eſſet Antimonium attrahendo purgare, quomodo poterat alijs quæſitis reſpondere? nempe cur à remotis partibus non trahat? & cur vehemens ſit illius purgatio? H

Quòd autem Antimonium non poſſit purgationem ſuam per attractionem moliri, ſed tantummodò irritando ventriculum, inteſtina, atque vaſorum in ipſa deſinentium oſcula, ex eo patet, quòd à calore naturali trãſmutari minimè poteſt ob ſui ſiccitatem, & duritiem; metalla enim omnia talia ſuapte natura ſunt, vt à calore transmutari nequeant, vt Fallop. lib. de ſimpl. med. purg. cap. 5. egregiè probat. Si quidem ex Ariſt.

A Galeno,& omnium Medicorum consensu de natura pharmaci purgantis est, vt aliquid patiatur à natura, aut ab ipsius calore insito, non tamen vt ab ipso superetur, licet debeat eliquari, atque attenuari, vt inde substantia illa similis, quæ in ipso reperitur, quane attrahere debet sibi humorem familiarem, dissoluatur ab alijs substantijs in ipso medicamento, contentis, vt trahere possit illum humorem, cum quo similitudinem habet. Tritum enim, ac diuulgatum est apud omnes Medicos Hipp. & Galeni doctrinam sectantes medicamenta omnia attrahere ratione similitudinis cuiusdam in medicamento existentis, & proportionem, aut familiaritatem cum humore attrahendo habentis.

At quæ nam similitudo esse potest Antimonij, aut, vt meliùs loquar, Antimonij cadaueris in cinerem redacti cum humoribus nostri corporis? Dicebat enim Gal. 3. de simpl. m. fac. 25. necessarium esse similitudinem inesse quandam vtrique substantiæ, & eius videlicet, quæ purgat, & eius quæ purgatur. Idem verò ait non solùm demonstrari non posse, at neque probabiliter deduci similitudinem esse inter Antimonium,& B humores nostri corporis. Addo ego, quomodo potuit id somniare, cùm nec Gal. ausit probabiliter asseuerare in cnico, aut grano gnidio adesse quid pituitosum, ex quo fieret pituitæ attractio; huiusmodi enim medicamentū longè familiarius, & propinquius naturæ humanæ est, quàm sit Antimonium, aut alia similia metalla. Cùm igitur à calore naturali alterari minimè possit Antimonium, nullamque habeat cum humoribus nostri corporis similitudinem, aut familiaritatem, non possumus dicere ipsum attrahendo nostrum corpus purgare, & quamuis Arist. 1. probl. 43. scriptum reliquerit medicamenta purgantia esse incoctibilia, is tamen non negauit esse resolubilia, videlicet talia, quæ à calore nostro naturali dissolui possint.

Iam verò Antimonium primam quidem habet conditionem, secundam tamen non habet; quare nec dici potest tale esse, vt attrahere possit humores. Occurret aliquis dicendo non eiusdem rationis attractionem in omnibus esse, eamque variè accipi, diuersisq; rebus diuersimmodè, ac planè æquinocè competere, sed hoc alterius est considerationis. Codronchius in hac re videtur sentire, Antimonium ad se trahere hu- C mores vera attractione; dicit enim proprietate quadam occulta humores in ventriculo, intestinis, & mesenterio existentes trahere partim per vomitum, partim per secessum. Nam si id facit, debet moueri,& ad motum ipsius sequi humorem, implicitumque esse humoribus, velociusque etiam ipsis moueri, quia præcedit, tandem necesse est, vt mutet locum, in quo erat, quæ sunt conditiones attractionis vniuocæ, de qua Arist. 7. phy. tex. 10. loquitur: cuius sanè opinionis fuit idem Arist. 1. probl. cit. vbi dicit medicamentum purgans dissolui in ventriculo, inde ad venas fluere, attingereque humores, eosque secum ducere attrahendo ad ventriculum, & intestina, hinc ad secessum. Medici tamen Galeni doctrinam sectantes non admittunt hanc attractionis speciem, sed dicunt medicamentum in ventriculo,& intestinis tenuioribus remanens ad se trahere humores magnetis in modum ferrum attrahentis, qui inde, à virtute expultrice simul cum medicamento, quod eos traxit deorsum propelluntur.

Alij dicunt induci virtutē aliquam à medicamento in intestina,& ventriculum, cuius ope fit humorū peccantiū purgatio. Sunt denique, alij, qui putāt omnia medicamenta D purgare irritando facultatem expultricem partium corporis, nec certè suæ quibusque desunt rationes. Namque in primis Mesues scribit medicamenta purgantia vim inferre naturæ, & Gal. 3. de simpl. m. fac. vlt. videtur ad superpurgationem faciendam requiri primò irritationem à facultate medicamēti, secundò imbecillitatem vasculorum, eorumque osculorum laxitatem, vnde possumus concludere vasis validis, & non relaxatis existentibus præsente irritatione medicamenti fieri saltem purgationē. Varias aliorum rationes iure omittendas hoc loco esse censeo; sunt enim hęc alterius considerationis, sat quidem est, vt concludamus Antimonium non purgare attrahendo sibi familiarem humorem, sed irritando, vt supra satis dictum, probatumque fuit, si in medium consideranda proponatur, & pauca ipsius quantitas, & operationis celeritas, ac vehementia. Nec est, cur aliquis possit refugere ad illud communissimum miserrimorum asylum de qualitatibus occultis; quia si occultæ sunt nobis, sunt etiam ignoratæ: videmus autem, effectus ipsius purgationis, Antimonio assumpto, idest ob-

seruamus vt plurimùm per supernas, & infernas partes educi varios humores, & violenter quidem, sed an attrahendo, an irritando id fecerit, non possumus nisi colligere ex modo operationis, de quo supra longo ratiocinio satis dictum. E

Sic ergo se habentibus rebus circa prædicta, vt ad postremum quæsitorum respondeamus, an scilicet ad vsum medicum reduci debeat Antimonium, dicendum breuiter est, si methodicè, & dogmaticè procedere velimus, ab eo abstinendum esse, cùm proportionatum sibi indicans, & determinatum non habeat; nam cùm purgare nihil aliud sit, quàm massam sanguinis ab excrementis, aut humoribus noxijs mundare, qui aut reducuntur ad bilem, aut ad pituitam, aut ad melancholiam, aut etiam ad ichores, multaque alia sint medicamenta tam simplicia, quàm composita, quæ millies experti fuerunt tum antiqui, tum etiam moderni dogmatici Medici, eaque millies comprobarunt, quibus satisfacere valeamus prædictis indicationibus, à prædictis humoribus desumptis, non est, vt ab ijs recedamus. Quòd autem contigerit quandoque, vbi à Medicis prædictis tentata fuerint omnia rationalia medicamenta sine fructu, vt aliquis eorum (Celsum imitatus, qui dixit licere quandoque ad irrationalia medicamenta recurrere, & vt vulgò dicitur diabolum alio diabolo expellere) ad Antimonium refugerit tanquam ad irrationale medicamentum, extra methodi medendi limites egressus is talis dicendus est; etiam si virtutes corporis benè valuerint, illudque tollerare potuerint. Hæc sunt, quæ pro hoc quæsito determinando visa sunt mihi breuiter dicenda, quæ si sternuissimo, seueroque verè iudici palato tuo non erunt ingrata, id sanè mihi iucundissimum erit, sin minus his saltem significatam habeas meam erga te voluntatem propensam, quam æqui, boniique consulas te etiam atque etiam rogo. Vale. F

De natura facultatibus, & vsu Mechioacan. Tract. IV.

Ioanni Matthæo Baldo Messanensi Medico Doctissimo.

INter plantas, & metalla, quorum vsus est apud Medicos, hæc videtur versari differentia, quòd metalla per se ipsa, quemadmodum corpus nostrum nec alere, nec nutrire possunt, vt ab omnibus scriptoribus declaratum est, ita quoque nunquam obseruatum audiuimus posse idem corpus expurgare, nisi aliquam ab igne præparationem fecerint, vt de Antimonio hactenus dictum est, vnde ab aliquibus rotundo ore prolatum fuit metallica omnia in vniuersum quouis modo parata, nec tutò, nec commodè intra corpus nostrum sumi, aquis thermalibus exceptis, quæ cùm fluidæ sint, & actu calidæ, vt plurimùm sicut à fonte manant, ita bibuntur. E contra verò plantarum multæ sunt, quæ à natura facultates habent non modò nutriendi, sed absque vlla præparatione ab igne facta nostrum corpus variè alterandi, & à recrementis perbellè purgandi, & experientia nouimus aliquas plantas in vsum medicum venisse suis radicibus, alias cortice, alias floribus, nonnullas folijs, vel caulibus, sed & fructibus etiam, & gummi, & succis aliquot maximè vtiles extitisse. Inter alias tamen, quæ Medicinæ vsum adaugent, paucis ab hinc annis habetur illa radix, quæ à scriptoribus, de plantis, & viribus ipsarum ab Indijs euectarum nomine Mechioacan appellatur, & maximè omnium ab ijsdem, ob ingentem quam habet purgandi corpus nostrum facultatem, celebratur, cuius quidem hoc in loco demostrare contendam, quid illa sit quo ad nomen, & quo ad essentiam, quibusue facultatibus sit predita, & quomodo, & quando in vsum medicum venerit, & primò quo ad nomen. G H

Fuit radix hæc appellata rhabarbarum Indicum in Prouincia Mexico, at plerique omnes vocitant Mechioacan sumentes nomen ab Insula, in qua nascitur; nam in Indijs Maris Oceani Prouincia est quadraginta milliaribus (referente Monarde) supra Mexicum Mechioacan nomine, omnium Insularum Indicarum auri, & præsertim argenti fertilissima, temperato, & salubri fruens aëre, multarum, & salubrium plantarum feracissima, adeo vt vicini Indi ægri recuperandæ sanitatis gratia eò se transportandos curent, adhæc frumento, fructibus domesticis, & syluestribus, animalibusque abundat, multi in ea dulcis aquæ fontes scaturiunt, quorũ nonnulli optimorum piscium copiam alunt, quare incolæ vegetiores, alacriores, & saniores, meliusque colorati cæteris Indis degunt.

A degunt. Hanc insulam subiugauit Ferdinandus Cortesius anno 1524. hæc est illa Prouincia producens herbas,& simplicia admodum salubria ad multas infirmitates sanandas valde vtilia,inter quę Mechioacan reperiri diximus,cuius radix à Nicolao Monarde ob eximiam facultatem, quam habet nostrum corpus leniter purgandi, miris laudibus extollitur; cuius plantæ effigies describitur à Dalechampio, tribusque figuris designatur: vna est, quæ Mechioacan Penæ dicitur, altera Mechioacan Dodonæi, tertia flos Mechioacan Monardis, hoc est qualem se vidisse Hispali apud Franciscanos patres testatur ipsa Monardes ex Insula Mechioacan delatam, quam multis ramis supra terram expansis luxuriari, vicinas perticas, aut pergolas scandere, ac multiplici nexu amplecti obseruauit, folijsque rotundis esse subdit in mucronem desinentibus, colore cineritio præditis secundùm pediculum amplis, fibrosis, sed adeo delicatis,vt humore carere viderentur:fructu coriandri sicci magnitudine racematim cohærente,qui mense Septembri,& Octobri maturescit.

Radix est crassa bryoniæ modo, ita vt non defuerint, qui eandem plantam, aut B saltem ei congenerem esse putarint, sed multum differunt; nam bryoniæ radix, & viridis, & sicca admodum gustu acris est, Mechioacan verò insipida, & sine acrimonia vlla: scribit idem Dalechampius loco citato Penam eos reprehendere, qui existimãt eam esse bryoniam, & proinde eos falli censet,non secus atque illi decipiuntur, qui laurum cinnamomum, aut smilacem asperam sarzam parillam esse dicunt, aliasque multas exoticas eadem specie cum nostratibus faciunt,& proinde idem Pena eam radicem ab Hispanis acceptam pingendam curauit, vt apparet in figuris supra dictis. Hanc radicem integram ad nos rarò afferri prædicti authores testantur, sed in laminas grandes,& taleolas confectam, ex quo magnam esse radicem solidam, & sine matrice autumat Pena.Qui eam nondum vidit,& cognoscere cupit,intueatur bryoniæ radicem; sunt enim cortice eiusdem coloris, rugis, & ferè magnitudine eadem. Sed Mechioacan taleolæ transuersim sectæ intus multis circulis à centro ad circumferentiam pararellis distinguuntur, mandendo sapore farinaceo, nec acri: odore non ingrato est, cæterum albida, & friabilis,vt bryonia. Optima habetur recens,non cariosa, C intus candida; vetustior enim nigrescit, foraminulenta, cariosa, & lenior euadit. Notat Monardes, quòd intus admodum alba esse, est opus, extra verò veluti cærulea, & vbi contusa fuerit, & parum masticata, reperitur sine mordacitate, & acrimonia, vt dictum est, milij semine obruta seruatur, aut lino picato, sine resinato inuoluta, & hæc huius plantæ pars est, quæ in Medicina tot præstat vtilitates.

Quod ad qualitates primas attinet, calida in primo gradu, & sicca in secundo est; nam componitur ex partibus aëreis, & tenuioribus cum aliqua stipticitate, & adducit huius stipticitatis signum Monardes, quia (inquit) post ipsius operationem relinquit membra interna corroborata, & absque debilitate aliqua, quæ sunt stipticitatis effectus manifesti, quod in alijs medicamentis minimè obseruatur, imò verò contrarium post eorum assumptionem, & operationem euenire experimur. De ipsius facultatibus multa dicit Castor Durantes, quæ si vera essent, alio medicamento opus minimè esset, atque regulæ, & præcepta Medicorum inutilia forent, & omninò spernenda, neque oporteret ampliùs inquirere indicationes curatiuas, eas- D que tam diligenter obseruare; nam ab omnibus indicationibus indicaretur Mechioacan, cùm habeat omnes morbos curare, & omnes causas extra corpus educere, quamuis ferè omnia, quæ ipse scribit de facultatibus huius radicis, ad verbum desumpserit à Monarde.

Vsus huius medicamenti inuentus fuit, & ad nostras partes translatus post huius insulæ acquisitionem à Ferdinando Cortesio. Monachos Franciscanos huc accessisse scribit Monardes, ibique Monasterio sui ordinis instituto multos à morbis, & à febre præsertim correptis siue ob insuetum aërem, siue obuictus rationem ab ante acta vita diuersam liberauit, inter quos pater eorum Superior, Guardianus dictus, primus omnium valetudinem amisit, quo nomine familiaritatem, cum Domino insulæ contraxit, qui Casonzin, Cachique ab incolis appellatur. Iam verò cùm Monachus morbo grauiter affligeretur sæpè à dicto Domino inuisebatur, & obseruans ille diligenter afflictionem, & angustiam Monachi, eiusque misertus,

opem illi ferre magnopere cupiens consolatus est, & vt esset bono animo iussit, nec E quicquam de sua salute dubitaret, quandoquidem Medicum quendam eius curationi proponeret, qui omninò liberabit ipsum à præsenti ægritudine, proinde si vellet accersiri interrogauit, cui statim annuit Monachus, imò preces addidit, vt statim ad se veniret, misit itaque Medicum Dominus, qui inspiciens ægrotum, atque diligenter examinans pollicitus fuit ei omnino ab hoc morbo sua opera sanatum iri, si vellet puluerem quendam assumere, quo sæpissimè vsus fuit in huiusmodi febribus, & felici cum successu.

Pater Custos, videns, atque cognoscens quantum sui circa eius ægritudinem negligentes erant, cognoscensque eorum exiguam pietatem, & prouidentiam circa res suas, respondit ipsi Medico acceptnrum omnia, quæ illi suæ sanitatis causa offerre volebat. Ventum est tandem ad opus, nempe Medicus tulit illi puluerem, quem Guardianus læto animo assumpsit, indeque iucundè, & clementer admodum purgatus est absque aliqua molestia, ita vt fuerit à febre hac purgatione immunis, & sequentibus diebus è lecto surrexerit, & benè in cæteris omnibus se habuerit. Reliqui postea patres, simul F & nonnulli Hispani ęgrotantes sectati sunt Monachum Custodem, acceptoque puluere semel, & bis, ac tertiò, siquando necessitas id exigebat, perfectè à morbis euadebant, & in omnimodam sanitatem restituebantur. Quod autem patres isti Franciscani diligenter obseruarunt, per suas literas statim suum Prouincialem tunc temporis Mexicon habitantem certiorem fecerunt, qui hoc audito, & ipse cæpit pro opportunitate Mechioacan vti, idque frequentissimè præsertim in varijs Monachorum suorum ægritudinibus, & quoties eo vtebatur, toties feliciter ei succedebat, & ex voto, vnde adeo Mechioacan fama diuulgata est, vt in partibus Mexici, in Peruana regione, & in omnibus Indię oppidis non aliud medicamentum velint, certo certius credentes eo deuorato omninò salutem esse recuperaturos.

Ad huiusce medicamenti operationem confirmandam Monardes addit quædam experimenta certissima, & exploratissima, inter quæ illud est cuiusdam Paschalis Tatanei Genuensis ex noua huc aduentantis Hispania, qui in itinere morbo correptus, ad Monardem, vt curaretur, confugit, hic agnoscens morbum significauit illi egere G purgatione: æger verò Monardi respondit apud se habere medicamentum quoddam sibi familiare, quo vtuntur omnes, tam in noua Hispania, quàm in Mexico habitantes, quo Medicamento purgatum fuisse aliàs fatebatur. Sed huic medicamento Monardes ob sui nouitatem, & obscuritatem fidem adhibere noluit; nullam enim à scriptoribus hucusque notitiam habuerat, propterea ipsius vsum valdè formidans penitus omisit, & medicamento vsitato, & nostris familiari, & à morbo, causaque indicato, à doctissimisque viris comprobato tandem ægrotantem purgauit, à quo licet iuuamentum accepisset non exiguum, nihilominus à morbo non fuit prorsus liberatus, vnde deinde, vt ægri desiderio satisfaceret, coactus fuit recurrere ad illud medicamentum, quod antea ægrotus proposuerat, nempe ad Mechioacan, quo assumpto perfectè purgatus fuit, atque ita sanitatem recuperauit. Sed quamuis effectus hic à Monarde optimus iudicatus fuerit, non propterea in hac sola purgatione eius animus acquieuit, sed continuò obseruans homines ex locis prædictis venientes morbos effugere, quos contraxerant ab huiusmodi Mechioacan, visisque frequentissimis ipsius operationibus in H varijs subiectis cępit sensim eo vti, de quo interim certior redditus relationibus à viris fide dignis, locaque prædicta habitantibus, certam, & indubitatam fidem operationi huius medicamenti præstandam esse putauit, sibique firmiter persuasit tale medicamentum dignum esse, vt in communem vsum abiret, semperque quotidiana experientia ipsius operationem confirmans, tandem scriptis in lucem editis Medicis omnibus conatus est persuadere id præstantissimum esse medicamentum, quibus persuasionibus moti nonnulli non dubitarunt eius vires experiri.

Fama deinde apud Italos, Germanos, Gallos, & aliarum nationum Medicos ita percrebuit, vt non modò id medicamentū sæpissimè vsurparint, sed suis etiam scriptis eius vsum valde commendauerint. Inter hos authores extat Petrus Monauius epistola 240. qui respondens Ioanni Vueckero inquirenti per suas litteras, vt sibi purgans aliquod medicamentum proponeret, quod esset nullius saporis, aut saltem non ingrati,

hæc

A hæc profert. *Petis, vt purgans aliquod medicamentum nominem, quod aut nullius saporis, aut certè non ingrati sit, & abbominabilis. Inter simplicia nullum noui, quod hac in parte radici Mechoacan præferre possem, iam sæpè illud exhibui delicatis personis, quæ à mentione etiam rhabarbari, agarici, aut aliorum abhorrerent.* Et paulò inferius subiungit: *blandè expurgat, & ferè agarici vires habet, nisi quòd ventriculo minùs infestum est, si gustaueris nullum ferè odorem, aut saporem percipies.* Ioannes etiam Renodæus lib. de materia medica tractatu 2. de purgantibus medicamentis cap. 7. ipsius vsum valde commendat, eò quòd inter alias facultates vim habeat post ipsius operationem corroborandi partes internas, non vt alia medicamenta purgantia, quæ potiùs debilitant: educitque è corpore materias pituitosas, & serosas, id quod Dalechampius conscripserat addens maximè pituitam, & aquam euacuare, inde icterum, cephalæam, strumas, & epilepsiam curare, veteres fluxiones sistere, articulorum, coli, & renum doloribus vtile esse, conuenire etiam vteri doloribus, asthmati, & lui venereæ, vexatis febribus diuturnis, compositis, phlegmaticis, quotidianis, erraticis, atque ijs, quæ ex viscerum B obstructione pendent commodissimè prodesse, in ardentibus verò febribus, & acutis minimè conuenire.

Quod ad rectum ipsius vsum attinet, addit nullo pacto molestum esse, cùm nullius sit ingrati saporis particeps. Idem Petrus Monauius epistola 46. & 142. scribit, nihil scilicet in eo sumendo inesse molestiæ non odore, non sapore, nec vlla ratione ægrotis horrorem incutere, additque Marcellum Donatum, & Lobellium de huiusmodi medicamento egregiè scripsisse, eaque confirmasse, quæ ab ipso dicuntur. Sed omnes authores quicunque sint, qui de hoc medicamento aliquid diuulgarunt, à Monarde omnia ad verbum penè mutuati sunt. Porrò omnes consentiunt pueris, senibus, & ijs, qui cætera medicamenta auersantur valde vtile esse: dosis ipsius non omnibus eadem est; nam pueris tutò datur ad drachmam dimidiam, iuuenibus, & adolescentibus ad drachmam vnam, viris, & mulieribus adultis ad drachmas duas. Verùm huiusmodi propositiones intelligendæ sunt, quando Mechioacan recens est, eiusmodi tamen ad nos, aut nunquam, aut rarò affertur, vnde scio Medicos nonnullos hoc medicamentũ C frequenter exhibuisse ad vnciam semis, sed in hoc sicut & in alijs medicamentis adhibenda est diligentia circa dosim, ne committatur error. Rectus vsus ipsius est, vt cum vino albo, & vbi vinum non placeat, aqua fœniculi, anisorum, vel cinnamomi detur, aut etiam cum iusculo pullæ: nec inutiliter quoque datur cum syrupo rosarum solutiuo. Modus est, vt pulnerizetur, & infundatur per totam noctem, deinde offeratur summo mane, sed Monardes admonet primùm præparandos esse humores, qui euacuandi sunt, nonnunquam verò vtẽdum esse clysteribus, quibus aluus mollis reddatur, & si opus est ad sanguinis missionem veniendum, hæc sunt, quæ ante ipsius assumptionem sunt obseruanda, post assumptum medicamentum breuis somnus conceditur, ijs præsertim, qui vomitibus obnoxij sunt. Facta purgatione datur iusculum pullæ, & paulò post cibus concedendus, qualis dari solet ijs, qui purgantur. Addit Monardes eodem die post assumptum prandium non esse dormiendum, nec quicquam comedendum, aut bibendum vsque ad cenæ horam.

Ex huiusmodi medicamento in puluerem redacto fieri possunt nebulæ cum saccha- D ro pro pueris, nonnunquam immiscetur conseruæ alicui, & præsertim rosatæ, nonnunquam fiunt catapotia coriandri sicci magnitudine, & etiam cum syrupo aliquo, vel electuario pilulæ componuntur. Pulchrum est illud, quod scribit Nicolaus Monardes, in arbitrio esse Medici, aut eius, qui Mechioacan sumpserit, eam quam velit humoris quantitatem purgare; sumpto enim iusculo, vel quouis alio cibo eius vim purgatiuam illicò sisti, aut infringi, quamuis quotidiana experientia huic opinioni refragatur, præter quod id commune est omnibus medicamentis purgantibus, quibus in operatione, adhuc existentibus, & à calore iam natiuo actuatis, si quis offerat alimentum, statim cohibetur euacuatio, & ratio est, quia motus expurgationis non est ampliùs à facultate medicamenti, sed à virtute expultrice, quæ non modò humores noxios, sed etiam medicamentum, quod traxit eos expellere conatur, vnde si super inijciatur alimẽtum, tunc natura relicto hoc opere, se conuertit ad alimentum conficiendum, quocirca omnia medicamenta ex assumptione alimenti cessant à suo purgandi munere, aut saltem nimium debilitantur. Sed

Sed cùm dictum sit superiùs tres esse differentias huius Mechioacan, vna, quę Penæ Mechioacan, altera Mechioacan Dodonæi, & tertia, quæ flos Mechioacan Monardis à Dalechampio inscribitur, sciendum est radicem, quam diximus esse in vsu, nomine Mechioacan Penæ appellari ab eodem Dalechampio: secunda verò species nullius est vsus, tertia eodem scribente, quæ nunc ex continenti affertur circa Nicaragua, & Quinto nascens, vbi diligenter colitur, & magno est in vsu ob admirandas eius vires, longè præstantior ea est, quæ ex noua Hispania deferri consueuit, cuius flos, semen, & ramuli etiam delati sunt. Omnibus hisce partibus purgat benignè, & clementer, & ex ijs fiunt conseruæ, syrupi, & gelu, nempè ex succo omnium partium simul cum saccharo. Verùm apud nos non habētur huiusmodi Mechioacā partes, ex quibus possint fieri talia medicamenta, sed tantummodo radix, quam mittit promontorium Diuæ Helenę, quod in eodem quo Nicaragna tractu est: aliud Mechioacan genus syluestriùs, quod grauia simptomata excitat, vt vomitus immodicos, tormina, alui profluuia, quam ob causam scammonea nuncupatur, sed nemo periculo semel facto vtitur. E

Memorat Petrus Cieca in prima parte Peruanæ historiæ in Prouincia Quimbaya, cuius Metropolis est Carthago magna nasci tenues quasdam radices digiti crassitudine, quæ si aquæ sextario per noctem macerentur in vase aliquo, maior aquæ pars absumitur, & quæ supererit ad tres vncias sumpta, ita benignè purgat, vt rhabarbarum. Sed nulla ex his radicibus ad nos vehitur, & per consequens à nemine cognoscitur, & proinde nihil quicquam de vsu ipsarum dicēdum venit, sat igitur nobis est ostendisse naturam medicamenti propositi, quod in accipiendo nullum malum odorem, aut saporem præseferens, sine aliquo detrimento materias pituitosas, & aqueas maximè purgat, etiam si Monardes voluerit ipsum vtramque bilem ducere, quapropter concludimus huiusmodi medicamētum rectè in communem vsum venire posse, non secus atque alia medicamenta benigna, & benedicta vocata, & hæc sunt, quæ breuiter de natura viribus, necnon de recto vsu Mechioacan leuiter pertingere volui amantissime Balde. Reliqua verò tu fusiori sermone, qui illius vires, & efficaciam infinities ferè feliciter expertus es, prosequi poteris, & interim me redamare pergas. Vale. F

G

De Manna. Tract. V.

Eximio viro Constantino Foti Prothomedico, ac Priori almi Collegij Messanensis.

EA est Mannæ præstantia, Doctissime Foti, vt iure meritò inter benigniora medicamenta primas sibi vendicauerit, & à nostris quauis dubitatione abiecta in vsum quotidie reuocandam esse felicissimis successibus didicerimus. Si enim originem inspiciendam nobis proponamus, videbimus eam è cęlo, tanquam nectareum suauissimumq; liquorem extillare: si operationes, præter dulcedinem, quam potanti impertitur, non vētriculum vt alia pharmaca turbat nec vllam aliam molestiam affert, sed post actuationem corpus à recrementis leuiter expurgat, vnde aut præsentem sanitatē confirmat, aut deperditā quamprimùm restituit. Quapropter nemo, vt puto, reperietur adeo insanus, qui ausit aliud medicamentum huic conferre, quod quæuis alia multis interuallis antecedit, tum ratione fontis, vnde ad nos promanat, cui supremùm, nobilissimumque locum obtigisse constat: tum ratione operationum nobis illatarum, quæ ad optatissimam vitam producendam maximè conducunt. Cùm igitur de præstantissimo, & frequentissimo medicamento aliquid dicere meditatus fuerim, vt aliorum potiùs stilum exacuerem ad illius naturam, & generationem penitùs peruestigandam, circa quam licet adhæc nostra tempora nonnulli per multa scripsitarint, non tamen mihi videntur, rem omnem ita explicasse, vt non adhuc aliquid supersit dubitandum, ad te quid ipse sentiam, circa ea, quæ in ancipiti versantur, mittere decreui, vt tuo summo iudicio pensites omnia, & me moneas de eo, quod verius existimaueris. Interim consilium meum velim laudes, quòd tibi hunc tractatulum dicauerim; nam eximium medicamentum eximio viro, nempe Archiatro, ac tam illustris Collegij Priori dijudicandum debebatur. Sed ad rem peruenio. H

Multæ,

A Multæ, & variæ sunt opiniones de natura, & generatione Mannæ, sæpeque inter Medicos, & Pharmacopæos lites excitantur tam de materia, quàm de modo generationis, præsertim Messanæ, quandoquidem huc solent variæ species, & differentiæ Mannæ ex Calabria tanquam è vicina Prouincia à mercatoribus afferri: vna est, & maximè omnium notissima, quam *Manna forzata* appellant, quæ in dolijs centenas libras, & longè plus continentibus afferri solet; altera est, quæ in vasculis quibusdam ligneis quadratis, vt plurimùm affertur, quorum vnumquodque pendet vncias sex, aut septem ad summum, hancque *Manna di corpo* appellant. Tertia species in arculis quibusdam oblongis ex ferulacea materia factis rotundis calamorum thecæ in modum, magnitudine tanta, vt contineant semilibram ipsius Mannæ, & ad libram vsque, & hæc est cæteris omnibus præstantior, quam appellant *Manna di fronda*. De Mannę igitur speciebus, & differentijs tractabimus, initium facientes ab illa, quam Græcos cognouisse dicunt, deinde Mannam Arabum considerabimus, tertiò videbimus, an Manna, quæ in deserto pluit ad manducandum, eadem fuerit specie cum vna ex prædictis, an quid diuersum.

B Iam verò Manna Gręcorum in duplici est differentia: vna, quæ Manna thuris, altera ros melleus, aut mel aëreum appellatur, & quamuis non desint authores existimantes vnam, & eandem hanc Mannam esse, decipiuntur; nam Manna thuris, nihil aliud est, quàm micæ quædam thuris ex concursu elisæ, eo tempore quo conuehitur, vt apud Dioscoridem legitur lib. 1. cap. 72. & à Matthiolo in commentario confirmatur, idemque habetur à Galeno 4. de compos. med. per genera. Manna verò, quæ mel aëreum dicitur, in duplici adhuc discrimine versatur; nam vna Arabum est, alia Calabrensium, relinquo illam, quam ex orientalibus eductam esse dicunt, quæ adhuc duplex est, vna mastichina, quòd in globulos mastiches in modum; alia bombicina, quòd in floccos bombicis instar diuisa fit. Afferuntur etiã ab Engarsia ab Horto lib. de Historia simplicium aromatũ ab India allatorum cap. 11. aliæ species, ac differentiæ Mannæ, vna quæ xiracost, hoc est dictu, lac arboris; nam xit lingua Persiana significat lac, vnde ob vocabulorum inopiam xiracost nominata est, quæ nihil aliud est, nisi ros quidam deorsum

C per arborem fluens, vel gummi ab ipsis arboribus destillans: secunda species appellatur tereniabin, vel trungibim, feruntque hanc in carduis generari granis quibusdam in modum coriandri, colore inter rufum, & rubeum. Tertia species ea est, quæ fertur in cannulis quibusdam magnis, vt plurimùm folijs coinquinata, & hanc dicunt similem esse Calabrensi, quam diximus vocari *Manna di fronda*. Idem Engarsia quamuis addat aliam differentiam similem melli purificato, quia tamen hæ Mannæ species à nostris non cognoscuntur, cùm hic non aduehantur, de ipsis non est, vt quidquam dicamus; amplectimur igitur eas, quæ sunt in vsu.

Arabum porrò Manna in duas seiungitur differentias, vna est, quæ tereniabin vocatur, & mel aëreum, eò quòd mellis in modum sit fluuida, & hæc est illa, cuius meminit Gal. lib. 3. de Alimentorum facultatibus capite de melle, altera verò in grumos, concrescit, & vtriusque meminit Mesues lib. 1. de simpl. itaque tereniabin Arabum, & Manna inter se differunt, cùm tereniabin sit mel liquidum, aëreum; Manna verò sit idem mel aëreum quidem, sed in gummi, ac veluti grana quædam conglobatum, quod

D ex ipso Serapione, & Auicenna confirmatur. Quòd verò tereniabin sit mel aëreum, non condensatũ, vt Gal. & Arabes in hoc cõuenientes dicunt, probat Ioannes Costæus vir doctissimus super Mesuem lib. simplicium medicamentorum cap. 8. ad hunc modum: *tale autem nos aliquando vidimus in Laude patria nostra agro æstate calidissima serenis noctibus supra arbores, & plantas vniuersim omnes, tam copiosè decidisse, vt à rusticis collectum ad Pharmacopæos sit delatum in Medicinæ vsum*: deinde verò addit. *Manna, condensatus ille succus erit, quem Mannam vulgus appellat, qualis ex orientalibus regionibus perfertur*. Itaque Costæus, & ante ipsum Brasauola Ferrariensis viri doctissimi in hanc sententiam venerunt, quòd sit Manna Galeni, & Græcorum mel, sed in globulos concretum, & vtrumque ortum suum ducat à rore, seu pruina conglobata.

Quòd autem Manna Calabrensis sit quid longè diuersum à melle aëreo, nec non à Manna Arabum, Altimarus pluribus demonstrare contendit; nam primò, inquit, Calabrensis Manna nec à rore, nec à pruina oritur, sed succus est, aut gummi, vel lachryma ab

ma ab arbore manans, quod vt probet, nonnullas affert rationes, quæ ad duo capita E
mea opinione reducuntur, primum caput est, quòd quæcunque ex aëre decidunt in quacunque regione, & in quouis loco, non speciatim super vna re determinata illius regionis, seu loci, sed indifferenter super vniuersis ibi existentibus cadere debent, sed Manna hæc Calabrensis non nisi in fraxino, & orno reperitur nequaquam in cæteris arboribus, aut lapidibus, sequitur igitur eandem non esse cum Arabum Manna, quòd illa è cœlo cadat, hæc verò sit fraxini, & orni, vel succus, vel lachryma, quæ quotannis sub cane potissimùm pluribus diebus colligitur. Confirmat hanc sententiam pluribus experimentis, inter quæ illa potissima est, quæ à linteis desumitur in orbem ductis, & supra summitatem arborum tractis; nam super iniecto lineo linteo, aut laneo, inquit Altimarus, per plures dies, ac noctes super easdem arbores, ita vt ros ad eas peruenire non potuisset, inuenta nihilominus eisdem diebus, ac collecta Manna fuit ex dictis etiam arboribus non incisis, id quod fieri haudquaquam potuisset si sponte, ex eisdem arboribus non èmanasset, potissimùm cum supra idem linteum, ne vestigium quidem eiusdem generis roris, nec liquidæ, aut concretæ, aut coagulatæ Mannæ F
fuerit inuentum.

Addit insuper in fraxini, orniique caudicibus iuxta corticem sæpiùs veluti natas vesiculas, aut turbercula quædam obseruasse, quæ vbi primùm disrumpantur liquorem quendam album, dulcem, concretum, atque crassum in optimam Mannam conuersum effundunt. Succedit, quòd si incidantur tales arbores in earum incisuris talem repeririunt concretum, & coagulatum humorem. Sed quoniam, inquir, reperitur Manna coagulata granorum milij instar super folia, persuaderi facilè quispiam posset, eam fieri ex rore condensato, & super folia concreto, respondet tamen huic obiectioni idẽ Auctor dicens per foliorum pediculos, postquam humidiores sunt, ad folia transmitti quandam portionem humoris, seu prædicti succi, ac ibi conglobari, vnde non est à ratione alienum, quòd in fraxini folijs concrescat, & coaguletur similis humor, sicuti in caudice, aut ramis, aut foliorum pediculis. Addit, quòd parua illa grana, quæ summo mane super folia reperiuntur, ea etiam die sole superueniente augeri, & maiora reddi, quæ postea vespere colliguntur, id quod fieri minimè posset, si ex aëre esset delapsa. G
Tandem concludit ex omnibus hisce arboribus Mannam nasci, tanquam propria ipsarum lachryma, seu gummi, vnde est, quòd & sponte, & incisuris factis talem valeant lachrymam generare, & effundere, quare nemo inficias ire poterit, quin Manna ex his arboribus incisis emanet, ac emanare possit, imò verò per vulnera illata copiosior humor fluit, quare ex his inferre facilè possumus, inquit, Mannam Arabum esse longè diuersa à Manna Calabrorum, cùm illa ex rore condensato ortum ducat, hæc verò sit succus ipsarum arborum.

Atque hinc est, cur colligendi modus sit etiam diuersus; nam cùm illa cadat super lapides, & terram, ac supra arborum summitates, manibus facilè colligitur, in hac verò opus est vti modo artificioso, nempè in cortice arboris sectiones inducere, vt faciliùs extrahi queat, quas Altimarus in medium adducit his verbis: *quod attinet ad incisionis modum, quo vtuntur ad extrahendam Mannam ab ipsis arboribus non est vnicus; nam quidam nonnullis factis incisuris in toto caudice, ita sequenti die, vel altera Mannam colligunt, quidam verò per aliquas dies ante easdem arbores incidunt quibusdã incisuris in inferioribus partibus illatis, & deinde eadem collecta, ac proiecta, quam primò reperiunt in eisdem incisuris Mannã, quæ deinceps confluit per easdem incisuras, eandemque colligunt, & conseruant; alij verò prætermissa omninò ea, quæ per primas effluit incisuras post paucas dies alijs in locis superioribus, easdemque arbores incidentes Mannam colligunt, quæ quidem præceteris dulcior, admodumque suauior existit, purgata, vt inquiunt, per primas incisuras arbore, hoc est excreto eo humore, qui impurior, & propterea amarior, & crudior erat.* H
Variæ igitur sunt sectiones, quæ fiunt in arboribus ex Altimaro; quædam enim fiunt in caudice arboris, aliæ in inferioribus partibus, aliæ in superioribus, à prioribus incisuris Mannam exeuntem colligunt, vel sequenti ab incisuris, vel altera die, quæ verò in partibus inferioribus incisuræ fiunt per aliquot dies ante tempus collectionis efficiuntur, eamque Mannam, quæ per has incisuras primò effluit proijciunt, eaque proiecta, quæ deinceps confluit ab ipsis colligitur, & conseruatur, at ab incisuris

factis

A factis in superioribus partibus, post paucos dies Mannam colligunt præ ceteris dulciorem, & suauiorem; nam per primas sectiones excernitur humor impurus amarus, & crudus, quem tanquam inutilem abijciunt.

Istæ sunt sectiones, & modi sectionum ab Altimaro propositæ, quas dicit non fieri ind fferenter in fraxino, & orno, vt apparet ex ipsius verbis. *Id verò in ornis potiùs, quàm fraxinis non ab re machinati sunt; nam fraxini humidiores cùm sint, sponte magis, ne dum in caudicibus, & ramis, verùm etiam in folijs, eorumque pedculis, atque eo in loco, qui est inter foliorum pediculos, & ramos talem emittunt lachrymam, at orni, vt qui suauiores natura sint, hoc est minùs, quàm fraxini humida, corticeque duriores, & scabriores locisque saxosis, montuosis, & siccis degant, tantam in se humiditatis copiam non continent, nec adeo dilutus, nec tenuis est eorum humor, vt ad ramos, & folia eam mittere valeant, sed in caudicem solùm, & rarissimè in ramos, quapropter vt copiosus effluat ex eis humor, eundem vulnera inijciunt; ita enim, & promptiùs effluit; & à solis etiam calore non parum arbores pro eius expulsione eisdem incisis iuuantur, eiusdem scilicet humorem ad corticem attrahente.* Huiusmodi Altimari opinio de Mannæ generatione diuersa est, non modò ab Arabum opinione, verùm etiam ab his omnibus, qui de Manna scripserunt; nam omnes arbitrantur eam ortum ducere è cælo, à rore nempè, aut pruina congelatis.

B

Sed Carolus Clusius suam fuisse hanc opinionem prædicat, conqueriturque de Altimaro, quòd eam sub proprio nomine publicè typis commiserit, cui examinandam miserat, vt suum iudicium circa illam ferret, sicut misit & Ludouico Anguillaræ in studio Ferrariensi Botanico: sed cuiuslis eorum sit, multas, & vix solubiles d ffi ultates habet, inter quas primò occurrunt grauissimorum virorum authoritates, qui huius veritatis indagandæ gratia omnem Calabriam perlustrarunt. Et primùm Doct.ssimus Andræas Matthiolus in inquirendis plantis, & earũ virtutibus solertissimus, qui, vt dixi, Calabriam peragratus est, de Manna frondis ad hunc modum loquitur. *Consentia, quæ est Calabriæ Ciuitas, mihi facta fuit copia super fraxineis frondibus, quæ illapsi perfectè cocti guttas prorsus referebat. Accepi ab incolis, quòd hæc Manna legitur, priusquam sol exortus admodum excalfaciat; namque postea sole liquefacta, absorptaque facilè euanescit. Quapropter vbi in magna deciderit copia, summo mane arborum ramos præscindunt, & in opacis collocant, vbi concretam maiori commodo legunt.* Addit Matthiolus pro suæ opinionis confirmatione se fuisse in Comitatu Goritiensi, vidisseque Mannam vtriusque consistentiæ è cœlo demissam, & in vniuerso Foroliuiensi agro, ac circumuicinis locis Maio, & Iunio, Mensibus. Subiungit deinde hæc verba. *Fuitque mihi ambarum colligendarum amplissima facultas, siquidem ea, quæ fici, fraxini, & orneoglossi frondibus inhæserat, gummi modo concreuerat, colore candida. At quæ super amygdala, persica, ac quercus folia deciderat, mellis modo liquescens ab arbore defluebat, flauo colore. Quo factum est, vt facilè crediderim, quod non sui ipsius facultate gummi modo Manna concrescat, sed foliorum, in quibus delapsa recumbit.* Prosper etiã Burgaritius in fabrica Pharmacopeæ, qui (vt ipse affirmat) plurima Calabriæ loca perlustrauit, testatur se non obseruasse Mannam esse arborum succum. Leonardus quoque Fuchsius, referente eodem Matthiolo, existimauit, imò apertè scripsit in Calabria Mannã colligi in diuersis locis, tam supra arbores, quàm supra saxa, atque lapides. Vnde ex his authoribus concludere licet Mannam non esse arboris, vel lachrymam, vel succum, vt scripserat Altimarus, sed quid extrinsecum.

C

D

Ioannes Costæus in commentarijs super Mesue vidit hanc difficultatem, quòd Manna Arabum sit roscida, hoc est, ex rore concreta; Calabra verò sit succus, seu lachryma aliquarum arborum, fraxini scilicet, atque orni, quam vt tolleret, inquit se suspicari nullam Mannam excepta orientali dici posse fieri ex rore, quandoquidem certum est ex ijs, quæ ad nos feruntur speciebus Mannæ, nullam ex rore genitam esse; nam Italia duplicem Mannam producit: vnam, quam Brigantinam, hoc est, quæ ex Brigantio Galliæ Transalpinæ oppido affertur, & Calabram, quæ ex Calabria afferri consueuit. Et addit Calabram triplicem habere differentiam: frondeam, quæ ex fraxini, ac orni frondibus colligitur; grossam, quæ ex herbis, & saxis extrahitur, & arboream ex ramis, & caudice collectam, duplicemque hanc esse subdit; aut enim sponte destillat, aut è vulnerata arbore emanat, & forzata nuncupatur. Brigantina

porrò

porrò frondeæ Calabræ eſt ſimilis, videturque ex iunipero, & pinu colligi. Atque harum Mannæ ſpecierum nullam roſcidam eſſe ratio planè demonſtrat; ſi enim aliqua ex rore frigoris vi condenſato gigneretur, calore diſſolueretur, ſed quæuis, etiam frondea, calore magis denſatur, neque niſi liquore aliquo diſſolui poteſt, igitur liquidò conſtat à frigore minimè eſſe concretam. Eiuſdemque rei fidem facit, quòd non tantùm ante ſolis ortum, ſed etiam meridie ſummo, & ſub canis æſtu maxima exiſtente ſiccitate colligitur, vt à fide viris dignis intelligere eſt, & hoc (inquit Coſtæus) perſuadet nos roſcidam non eſſe Italicam Mannam. E

Hanc præterea coniecturam ſtatuit Coſtæus his verbis. *Confirmat ſuſpicionem noſtram id etiam quod, cùm in eodem tractu plures diuerſorum generum arbores ſint, ex ſolis tamen fraxinis, & ornis Manna hæc colligitur, neque verò etiam omnibus, ſed certis tantùm. Imò quod maximè perſuadeat obtecta interdum veſpere fraxino, & orno linteis, vt ros in arborem admitti nequeat, deprehenditur tamen mane frondibus eodem inſtituto Manna inſidere, quo antea; atqui huius ex rore ortum nullus dixerit. Ex his ergo, atque alijs, quæ iuſiſſimè Donatus Altimarus in libello de viribus, & differentijs Mannæ, fateri ego certè cogor vulgatæ Mannæ nullam ſpeciem ex rore procreari, neque Calabram, neque Brigantinam, ſed gummi, ſeu potiùs ſuccum quendam eſſe ex harum arborum frondibus, ramis, & caudice reſudantem, in Calabria quidem fraxini, & orni, in Brigantio Iuniperi, & pinus.* F

In hac Coſtæi determinatione inter alia, quæ reprehenſione videntur digna, illud eſt maximè animaduertendum, vbi dicit Mannam Italicam eſſe arborum quorundam ſuccum, ſeu gummi; nam non cognouerat in pleriſque locis Italiæ, & præſertim in agro Romano colligi Mannam in locis varijs, ſed vt plurimùm ſaxoſis, quæ Manna eſt prorſus ſimilis Mannæ forzatæ Calabrenſi, cuius generis oſtendit mihi hic Meſſanæ Comes Iulius Cęſar Santinellus, Magnæ Crucis Eques Hieroſolymitanus Prior in hac Ciuitate Prioratus ſancti Ioannis Baptiſtæ, & retulit mihi ſe eadem Manna expurgari conſueuiſſe ſingulis annis, eademque in vltima ſua ægritudine fuit purgatus, & ſatis commodè: hæc verò non ex arboribus enaſcitur, quare non dici poteſt arborum ſuccus, & cõſequenter neque inferri poteſt, quod omnis Manna Itala ſit arborum ſuccus. Addo, quòd in hoc Regno Siciliæ varia ſunt loca, in quibus colligitur Manna, nec tamen prodit ex arboribus. G

Succedit, quòd Manna non poteſt eſſe ſuccus arborum; nam arbores, & plantæ proprium ſuccum, ex quo nutriuntur, non aliunde alliciunt, aut trahunt, quàm à terra, quæ eſt proprium ſucci alimentalis promptuarium, non ſecus atque ventriculus in animalibus eſt conceptaculum, in quo aſſeruatur alimentum, & quemadmodum à venis meſeraicis, quæ proportionem habent cum radicibus arborum, & plantarum, attrahitur nutrimentum pro toto animali, ita prorſus & radices in plantis trahunt nutritiuos humores ab ipſa terra; nam vbi truncus arboris cum ſuis ramis inanitus eſt, ſe conuertit ad ſuas radices ab ipſis trahens alimentitium ſuccum; illæ verò inanitæ à terra ſibi hauriunt, & attrahunt humorem aptum nutritioni; ſed Manna non eſt ſuccus in terra contentus, vt alimentum ipſarum arborum, eodem Altimaro confitente, nec per conſequens ab ipſa nutriri queunt, vanum eſt igitur dicere Mannam eſſe gummi, aut ſuccum fraxini, aut orni in Calabria; iuniperi, vel pinus in Brigantio, id quod Coſtæo probandum erat, cùm præſertim dicat ſe maximè dubium eſſe, & ancipitem de generatione Mannæ forzatæ, fateturque ſe ignorare, an ſub fraxino tantùm, ac orno, vel aperto etiam cælo colligatur, quare non potuit declarare naturam, ſeu naturæ diuerſitatem Mannæ Calabrenſis, & Arabum, neque etiam oſtendere qualitates Mannæ Calabrenſis in vniuerſum. H

Hanc autem litem videntur componere Monachi illi, qui Meſuem commentati ſunt; affirmant enim ardente Syrio Mannam non ſolùm roris in modum ſuper arborum, & herbarum folia aëris, & cæli clementia decidere, ſed etiam ab arboribus, fraxino ſcilicet, & orneoglosſo abſque aliquo cæli rore, gummi in modum, inciſo earum cortice, in lachrymas concreſcere, itaut ex hac Monachorum reſponſione dicendum veniat nullum eſſe inconueniens, quòd Manna Calabrenſis, alia ſit roſcida, alia gummi, & ſucci quodammodo rationẽ habeat; illa enim, quæ in arboribus eſt, eorum gummi,

ſeu

A seu succus dicendus videtur, quo ad sensum, non tamen proprius succus, ex quo arbores nutriuntur; nam si hoc esset, omnes arbores eiusdem speciei ex ipsa nutriri deberent, quod falsum omninò apparet, cùm & fraxinus, & ornus proprio nutriantur alimento, & non Manna, quare Manna quid extrinsecùs eueniens erit ratione qualitatis aëris, & proprietatis eidem arbori insitæ huuc humorem ab ambiente attrahentis. Ea verò, quæ in alijs locis reperitur, nempe super saxis, aut terra necessariò ex rore, aut pruina congelata fit, disposita primùm materia à calore naturali.

Nec mirum est, si harum omnium specierum Manna reperiatur in Calabria; nam amplissima est Prouincia, & in duas potissimùm partes diuisa, vna supra mare Tyrrhenū posita est, quo in loco antiquitùs Brutij habitabāt, & hæc illa pars est, quæ propriè Calabria dicitur: altera pars mare Ionicum respicit, dictaque fuit Græcia magna. Diuiditur etiam in inferiorem, & superiorem; superioris caput est *Cosenza*, quæ sub se continet decem Ciuitates, inferioris verò est *Catanzaro* sub se habens sexdecim Ciuitates, totque oppida, & Castella ambo comprehendunt, vt numerum ducentum, & B octoginta ducētū pertingant; vnde mirum videri non debet, si aliquibus in locis Manna videatur esse lachryma, & succus arborum, cùm ab ipsis & sponte, & violenter exeat, (quemadmodum ex Altimaro vidimus) per varias incisuras factas; in alijs verò locis è contra ex rore, & pruina condensata eueniat. Audiui in agro Tropiensi obseruari quotannis mense Iunio, & Iulio non modò cadere Mannam super frondes quercuum, verùm etiam summo mane super aristas frumenti, quæ postea sole diurno liquescit. Similiter intellexi ab aliquibus probatissimis viris per Calabriam ambulantibus ante solis aduentum mensibus prædictis vestimenta eos percepisse veluti vnctuosa, quæ postea à sole exiccabantur.

Altimarus igitur scribens tantummodo reperiri Mannam ex prædictis arboribus effluentem, solùm cognouit illam partem Calabriæ, in qua ab arboribus Manna prodit; alij verò authores, qui diuersas partes Calabriæ perlustrarunt, animaduerterunt non modò super arbores Mannam insidere, verùm etiam & super folia arborum, & super lapides, & terram, quare vniuersaliter scripserunt omnem Mannam C Calabrensem ex rorida substantia, & pruina congelata prouenire, atque ita ex cælo decidere, quemadmodum vnusquisque videre, & cognoscere potest ex his, quæ à doctissimo, & eruditissimo Marco Antonio Politi scribuntur, qui quinquaginta ab hinc annis egregiè medicinam fecit, ac nunc maximo cum ægrotantium beneficio facit, cuius de hac materia discursus habebitur in fine huius tractatus, qualem ipse ad me misit manuscriptum, & quem Venetijs nunc primum imprimendum curauit libro secundo, de actione totius substantiæ capite decimosexto. At nimium, quàm putaram, diuagatus sum circa inuentionem naturæ Mannæ propter varias opiniones eorum, qui de hac materia hactenus scripserunt.

Nunc venio ad propositum meum, quod erat examinare omnem illam Mannam, quæ è Calabria in Siciliam, & Messanam potissimùm à mercatoribus affertur. Hæc igitur in tres species, & differentias diuisa est; prima est, quæ Manna frondis appellatur, caualibus quibusdam oblongis, & rotundis granorum milij in modum concreta adnehitur, colore quidem albo, sed ad subflauum inclinante, sapore dulci, & carè D admodum venditur; pro quauis enim vncia Mannæ, vnciam pecuniæ impendimus, quæ est pondus duorum scutorum, & semis. Quamuis autem Altimarus non admittat illam diuisionem de Manna frondis, corporis, & forzatæ, nihilominus scriptum reliquit hanc, quam vulgares frondis appellant, ex trunco, & ramulis in pediculis frondium fraxini, ac ex eo potissimùm loco, qui inter pediculos, & ramos est, colligi, quæ sponte exiens cum aliqua amaritudine, & alba prouenit: at quia nostra frondis, quæ hic venditur, non est alba, sed, vt dicebam, ad obscurum, flauumque colorem declinans, propterea non est eadem cum ea, quam describit Altimarus, maximè quia nostra supponitur dulcis, ea verò Altimari est cum aliqua amaritudine.

Secunda species, Manna corporis dicitur, & est duplex, vna quę fit ex forzata in grana quędam arte à mercatoribus redacta, à quibus sæpè nostri pharmacopęi eam ementes non inuiti decipiuntur, quia licet vili pretio emant, nempe pro quauis libra decem, aut duodecim tarenos soluant; ita tamen diligenter asseruant, vt ab ægrotantibus pro

singula vncia quandoque sex tarenos, aut saltem quatuor recipiant, vnde apparet E solo nomine deceptos esse, quia postea re vera ipsi miseros ægrotantes decipiunt, duplo, & triplo plus ipsam Mannam vendentes, quod fieri planè nec potest, nec debet, & Prothomedici, si rectè suum munus administrare volunt, omni seueritate animaduertere debent in eos, qui hunc dolum malum, in dispendium, & fortè etiam in perniciem ægrotantium committunt; cùm hæc Manna, nihil aliud sit, quàm Manna forzata in globulos artificiosè congesta, & in ligneis vasculis conseruata. Alia verò Manna corporis non est artificialis, vt sic dicam, & adulterina, sed spontè ab arboris trunco emanat per vesiculas quasdam, aut per foramina rostro quorundam volatilium facta. Hæc rarò Messanam affertur, & non nisi in vasis quibusdam ligneis, rotundis, intus excauatis libras duas, aut tres continentibus, cuius pretium admodum carum est; nam sæpè singula vncia venditur quatuor scutos. Eaque valdè leuis est, & in floccos quosdam albos gossipij in modum concreta.

Tertia species Mannæ, forzata appellatur; & granis constat grādioribus, quæ varij sunt generis; nam alia sunt oblonga, alia rotunda, floccorū lanæ aliquando similitudinem referentia, candidiori, & vario etiam colore prædita est. Huc transportatur in dolijs magnis, vilissimoque pretio venditur; & istæ sunt omnes differentiæ Mannæ, quo ad sensum, quæ Messanæ in communissimo sunt vsu: atque omnes sunt eiusdem substantiæ, eiusdemque saporis, & coloris, & quantum attinet ad operationes, non modò biliosos, sed & pituitosos etiam è corpore trahunt humores, adeoque benignè, vt non excedant venarum primas regiones. Sed quæ frondis dicitur, & ea, quæ vera corporis est, pro nobilioribus, magnatibus, & ditioribus vsurpatur, quòd ambæ sint pretiosissimæ, & cariùs vendantur, etiamsi apud Mesuem Manna frondis forzata cadente super petras deterior sit: Manna verò forzata, cùm vilissimi sit pretij, pro infimæ notæ hominibus quotidie vsurpatur. Sed prout obseruare potui vigintisex ab hinc annis, quibus & medicinam facio, & publicè in hoc Messanensi Gymnasio doceo, omnibusque istis Mannæ differentijs sæpissimè sum vsus, semper vidi Mannam forzatam reliquis speciebus præstare ratione operationum, cùm biliosos humores in ventriculo, & intestinis contentos facilè, & clementer euacuet, estque Manna hæc forzata, G quo ad substantiam, colorem, & saporem, valde similis ei, quam dixi in agro Romano colligi, & quod magis est, eandem facit operationem absque aliqua animi, aut corporis perturbatione.

Dicet aliquis, huiusmodi de Manna forzata determinatio videtur aduersari ijs, quæ audio communiter obseruari Neapoli; dicunt enim Mannam forzatam à Prothomedicis non modò tanquam inutilem, verùm etiam vt maximè damnosam inde fuisse expulsam: verùm aliud est loqui de Manna forzata pura, legitima, ac syncera, quæ aut ab arboribus sponte, aut etiā violentia effluit, aut supra lapides in globulos cōcrescit: & aliud est loqui de Manna forzata fictitia, & arte facta, quam in Comitatu Consentiæ impostores aliqui auaritia moti, fraudulenter confingebant, quæ (vt inquit Burgarutius) maximè corporibus humanis infesta erat. Primam enim Mannā forzatam veram nunquam prohibuerunt, aut renuerunt Regij Prothomedici in Regno Neapolitano, sed secundam curarunt omninò ab officinis pharmacopæorum esse explodendam, & eos, qui illam seruari ausi fuerant seuerè castigari, ita sensit Burgarutius libro de fabri- H ca pharmacopæorum tractatu de tamarindis, distinctione tertia, capite de obseruatione Mannæ, vbi apertè testatur falsum esse Mannam forzatam fuisse exclusam. Imo ego in hanc venio sententiam, quòd Manna forzata magis vtilis corporibus humanis sit, quia nullam acquirit malam qualitatem ab aliquo, vt aliæ duæ species, & quia citiùs, perfectiusque corpus nostrum à prauis humoribus expurgat, quemadmodum longo annorum successu feliciter expertus sum.

Vsus ipsius varius esse potest; nam vt plurimùm in iure pulli calido, nonnunquam etiam in varia materia dissoluitur, vt est decoctio cinnamomi, vel alterius rei pro varia Medici intentione, modò in frigido, modò in calido pro corporis, morbi, temporis anni, atque aliarum circunstantiarū diuersitate, & ratione. Dosis est ab vncijs tribus, ad vncias sex. Bononiæ dosis ipsius non excedit quatuor vncias: in hoc verò Regno, & in Messanensi Ciuitate obseruaui cōmuniter dosim esse ad vncias sex in adultis, nonnun-

A nunquam ad vncias octo, & nouem; & hæc sunt, quæ breuiter de Mannę natura, facultatibus, atque vsu afferenda mihi visa fuere. Nunc dicendum est de Manna, quæ in desertum antiquitùs pluit ad manducandum, fueritne eiusdem naturæ cum prædictis Mannis, an alterius? & quamuis, quæsitum hoc videatur esse præter omnem rationem, & institutum nostrum, cùm ex sacris Biblijs cap. 16. Exodi illam panem fuisse habeatur, sicut paulò post demonstrabo; nihilominus, quia plerique authores eandem fuisse vt verum admittunt, breuibus, quid sentiendum sit, aperire conabor.

In primis Franciscus Vallesius libro de sacra Philosophia capite 57. tradidit id, quod in desertum pluit, nihil aliud fuisse, quàm Mannam nostram, qua hodie vtimur, & ad id probandum profert Mesuæ authoritatem his verbis expressam. *Diuersificatur autem secundùm diuersitates rerum, super quas cadit; cadens enim super lapides, est sicut gutta parua, qua congelantur, & fiunt sicut germen, & cadens super plantas, suscipit de virtute plantarum, & est cum permistione particularum foliorum, & florum, & ea, qua super lapides cadit, melior est, quæ est sicut semen album, & dulcis, & est recens, post istam verò in bo-*
B *nitate est, qua est subcitrina*; ex quibus Mesuæ verbis, colligit Vallesius Mannam in desertum demissam fuisse eandem cum hac Arabum Manna; nam cùm duplex genus Mannæ hic afferatur, alterum cadens super frondes, alterum super lapides, & terram, quorum hoc præstātius est, at illud Hebræorū est simile, ergo. Porro constat, quod simile est semini, esse quod super lapides, idque esse grandioribus partibus, quàm alterum, atque si simul album sit esse optimum, parum verò ab hoc deficere, quod subcitrinum, videlicet colore bdellij. Vallesius igitur cōcludit Mannam in desertum prolapsam eandem fuisse cum ea Arabum, quæ super lapidea cadere consueuit.

Hoc præsupposito, & admisso, obijcit sibi, quomodo ex hoc tam leui alimento corpora Hebræorum tandiu viuere potuerunt? hæc sunt ipsius Vallesij verba. *Si autem hoc ita habet, vt sanè videtur, qui fieri poterat, vt non laxatis, ac dissolutis corporibus perirēt? profectò ipsi sentiebant hunc cibum esse leuem; nam* 21. *numerorum, ita coquerebantur, anima nostra iam nauseat super cibo isto leuissimo, at verò cibos leues, & qui solidam substantiam corporibus non tribuunt, medicamenta etiam esse, atque expurgare Hippocrates testatur li-*
C *bello de medicamentis expurgantibus*: hæc sunt, quæ à Vallesio obijciuntur aduersus suam determinationem de Manna, qua sibi persuadet eandem fuisse Mannam Hebręorum cum prædicta Manna Arabum, vel alia vsuali: & vt propositam à se difficultatem soluat, considerat Mannam à principio, quando scilicet primùm cæpit in desertum pluere, deinde eam considerat ratione consuetudinis; primo modo inquit Mannam Hebræis datam fuisse tanquam medicamentum, quod conferre potuisset ipsis ad deponendam cacochymiam, quam ex esu cucumerum, peponum, melonum, cæparum, & aliorum, quibus multo tempore in Egypto erant aliti, contraxerant, expurgatis verò corporibus, iam consuetudo fecit idoneum, & suauem cibum, quare ex consuetudine vult Mannam Hebræis fuisse cibum optimum.

Verum aduersus huiusmodi sententiam est authoritas eorundem Hebręorum libro exodi capite 16. dicentium, *vtinam mortui essemus per manum Domini in terra Egypti quando sedebamus super ollas carnium, & comedebamus panem in saturitate.* Signum igitur est Hebræos non fuisse coactos in Egypto eos cibos deuorare, quorum meminit
D Vallesius, à quibus possent colligere cacochymiam, non igitur corpora Hebræorum erant cacochyma, atque ita non egebant Manna, quæ ipsis mederetur. Est & authoritas psalmi 140. vbi scriptum est, *non erat in tribubus eorum infirmus*, at illi, qui sani sunt, non possunt dici cacochymi, igitur non misit Mannam Dominus, vt in primis diebus Hebræi ex ea expurgarentur à cacochymia acquisita, falsumque est id, quod supponit Vallesius, Mannam à principio datam esse ad expurgandos prauos humores ex Hebræorum corporibus.

Deinde cùm Manna suapte natura sit medicamentum expurgans prauos humores à corporibus nostris, necessarium fuisset, vt semper, & in quocunque tempore oblata, suum fecisset purgandi officium; nam quod tale est sua natura, vbicunque ponatur, semper est tale, sed natura mannæ semper est expurgans corpus, ergo post primos dies, quibus expurgati fuerunt Hebræi à cacochymia, non potuisset eos nutrire, sed semper purgare. Nec potest fieri vnquam, vt ex consuetudine medicamentum solu-

tiuum

tiuum possit euadere nutrimentum; nec è contra nutrimentum fiat medicamentum E solutiuum; nam de ratione alimenti est, vt vincatur à natura, & conuertatur in nutritum: de ratione verò medicamenti est, vt vincat, & superet, quare consuetudo per se efficere minimè potuit, vt Manna mutaret suam naturam, & loco expurgationis, cuius gratia à natura est producta, probè nutriret corpora, quemadmodum dicit Vallesius, non est igitur dicendum Mannam Hebræorum fuisse nostrę Mannę vsuali similem. Est tandem Genebrardi viri Doctissimi authoritas dicentis ex Hebræorum traditione Mannam fuisse cibum corporeum, qui in ipsis membris digerebatur, nedum in stomacho, vnde non onerabat ipsum grauedine, nec caput fumis, non creabat excrementa, eratque facilis digestionis, ex quo etiam conuincitur Vallesius.

Sunt aliqui authores, & grauissimi quidem, qui videntes hanc difficultatem dixerunt Mannam esse in duplici genere; vnam, quæ re vera nostrum corpus expurgat, quemadmodum est Manna Arabum, & Calabrensium, quæ nec à cælo pluit, nec est similis illi, quam nutriendi causa è cælo demissam scimus; altera verò est Manna, quæ tantummodò nutrit, nec vlla ratione corpus expurgat, vt apparet in his hominibus, F qui iuxta montem Libanum habitãt; dicunt enim indigenas eius montis se abundè explere Manna, nihil tamen lædi, aut aluum sibi aliquo pacto subduci sentire, sed tanquam opsonio ea nutriri, quare dicendum videtur Mannam, quæ olim pluit in deserto eiusdem generis fuisse cum illa, quæ in Libano monte generatur.

His tamen non obstantibus puto Mannam è cælo ad Hebræos immissam non fuisse re vera Mannam, sed panem ipsissimum, quemadmodum ex 16. capite exodi apparet; nam Dominus Deus ad Moysem dixit, *ecce ego pluam panem vobis de cælo*, & paulò infra Moyses ait, *dabit vobis Dominus vespere carnes edere, & mane panem in saturitate*, & paulò etiam inferiùs scriptum est, *audiui murmurationes filiorum Israel, loquere ad eos, vespere comedetis carnes, & mane saturabimini panibus*, quare illa, quæ communiter dicitur cecidisse in desertum, non fuit Manna, sed panis. Deinde aliud est dicere Manna, aliud Manhu, & aliud est dicere Man: de Manna capite 16. exodi ne verbum quidem habetur, vnde apparet (vt supra dicebam) frustra inquiri, an quod cecidit in desertum ad nutriendos Hebræos, fuerit Manna, præsertim cùm, vt deprehenditur ex toto G capite, id quod tum temporis è cælo manabat, fuerit panis, & non Manna. Porrò Manhu est veluti interiectio quædam admirantis, quæ nihil aliud significat nisi, quid est hoc; nam postquam obseruassent tantam copiam alimenti cecidisse, quasi admirantes clamabant Manhu, Manhu, quibus respondens Moyses ait, *est panis, quem Dominus dedit vobis ad vescendum*: non igitur erat Manna, sed panis. Cuius panis materiã appellabant filij Israel Man, quòd erat quasi semen coriandri album, gustusque eius quasi similæ cum melle. Hoc Man Israelitæ comederunt quadraginta annis, donec venirent in terram habitabilem, & vsque quo tangerent finem terræ Chanaan, vt apparet in fine capitis 16. exodi iam citati.

A Vallesio citatur cap. 21. numerorum, vbi habetur Hebræos ita loquutos fuisse, *anima nostra iam nauseat super cibo isto leuissimo*, sed est animaduertendum, tunc Hebræos non dixisse hoc de pane, quem ad ipsos Dominus miserat, super terram ad similitudinem roris, & pruinæ, sed conquestos, quòd ipsis idem panis defecisset, & vbi dicunt, *nauseat anima nostra super cibo isto leuissimo*, non puto intelligendum esse de H Man, sed fortasse de alijs cibis, scilicet de coturnicibus, atque de alijs carnibus leuioribus, quamuis eo tempore non essent in solitudine, sed in bello aduersus Reges, cùm iam Cananeum interfecerant subuertentes vrbes ipsius. Et fortè eo tempore, dum in itinere essent, armis, atque itineris longitudine lassi, atque fatigati conquerebantur non modò de pane deficiente, sed de aquæ defectu, & quòd sub cibis illis leuioribus, & parum nutrientibus (vt dictum est) nauseam contraxerant. Verùm huiusmodi querela non videtur facta ab omnibus Hebræis, sed à quibusdam tantùm potiùs petulantia quadam, quàm vera necessitate, quam ob rem Dominus voluit, vt castigarentur, cùm in populum ignitos serpentes misisset. Ex his omnibus colligo Mannam, quam vulgò dicunt in Egyptum pluisse, non fuisse similem nostrati, atque ita huiusmodi inquisitio frustratoria est, neque huic loco conueniens, me tamen subijcio saniori iudicio.

Superest

A Supereſt denique videndum, an Manna ad Hebræos in deſertum immiſſa, eiuſdem fuerit conditionis, ac naturæ cum ea, qualem naſci in Polonia intelleximus; refert enim Cornelius à Lapide ex Societate Ieſu inſignis Auctor in Commentarijs ſuper Sacram Scripturã, rem ſanè admirabilem, nimirum menſe Iunio, & Iulio apud Polonos noctu Mannam roris inſtar depluere, quam indigenæ cribro colligunt, excutiunt, tundunt, aqua miſcent, pulteſque conficiunt, vti pultes illæ, quæ ex farina panici, aut tritici fieri conſueuerunt. Grana autem eius ſunt inſtar milij, verùm paulò longiora, & rubicunda: ſuntque huiuſmodi grana, in folliculo incluſa, & vbi ſol incaleſcat, folliculum diſſoluit, & granum in eo incluſum in terram decidit, & deperditur. Teſtatur idem Auctor non modò vidiſſe grana, ſed pultes inde factas ſe guſtaſſe ſapore pultis ex panico. Sed huiuſmodi Manna longè differt ab illa Hebræorum; nam ad ſolem non liqueſcit omninò, ſed tantùm eius folliculus diſſoluitur, & ſemen, aut granum in eo incluſum, quod durum eſt inſtar milij, decidit. Deinde Manna Polonica folliculo includitur, Hebræorum verò eſt abſque folliculo, ſed quaſi pilo tuſa, hoc eſt decorticata. Et hæc in B medium attuliſſe de Manna ſufficiant, dummodo illud vnum addiderim, me potiùs illam fœminino, quàm neutro genere protuliſſe, ne à recentiorum Medicorum loquendi modo diſcedere viderer. Habes nunc benigne lector de eadem re ſcriptionem præcellentiſſimi Doctoris, M. Antonij Politi, breuem quidem, ſed omni eruditione refertã, quam mihi ipſe, dum hæc conſcriberẽ, humaniſſimè miſit. Eam, etſi audiuerim Venetijs fuiſſe excuſam cum reliquis eiuſdem Auctoris operibus, tamen huic loco adiungendam curaui, vt tibi rem gratam facerem; ſcio enim te in illius lectione maxima voluptate, ac etiam vtilitate affectum iri. Quòd ſi non vndequaque inter nos conueniat, nihil mirum, noſti ſiquidem, quàm oblectet varietas, quàm longe, lateque pateat etiam in veritate peruestiganda ſententiarum campus.

M. Antonij Politi de Manna natura, ſpeciebus, generatione, & vſu. Ex libro ſecundo de actione totius ſubſtantiæ capite decimoſexto.

C QVoniam inter alia, quæ in hac prima aëris regione, ſuper terras, & aquas, generantur, & ad rem medicam ſpectant, Manna eſt; neceſſarium fore viſum eſt, de ipſa verba facere, de eius ſcilicet natura, generatione, cauſis, temperamento, ſpeciebus, electione, & vſu: & quamuis multi de hoc liquore ſcripſerint, & præſertim Matthiolus, & Altimarus, non ab re erit, dum res hoc ſibi poſtulat, ab ipſorum, & aliorum dictis, aliqua colligere, & inuentis, ac ſcriptis eorum, quæ nos ſentimus, addere: & ab eius nominis explanatione incipientes; Mannæ nomen antiquiſſimum, Hebraicum, vel Syriacum eſſe dicimus: dum enim poſt fugam ab Ægypto, electus Dei populus Iſraelis, in Arabiæ deſerto, ſub Moyſis imperio eſſet, conquerebatur, quoniam ab Ægypto eos tranſtuliſſet in deſertum, vbi fame, & ſiti, perirent, aſſerentes, ò *vtinam tunc mortui eſſemus, cum in Aegypto ſedebamus ſuper ollas carnium, & comedebamus ad ſaturitatem:* Moyſis precibus, Deus motus Mannam de cœlo miſit, ad inſtar coriandrorum ſeminum omni ſapore præditam, qua per annos quadraginta illos cibauit: hunc liquorem de cœlo cadentem, cùm vidiſſent Hebræi, eorum lingua, manù, manù, dixe- D runt, quod noſtra, quid eſt hoc, interpretatur, hæc eſt omnium antiquiſſima, quæ de hoc liquore habetur memoria, licet alij Mannam Hebræorum ab hac noſtra toto genere differre dicant, poſt Hebræos.

Quid autem ſit Manna ſi eius definitionẽ quærimus, dicimus, quòd Manna eſt aëreus liquor, qui in prima aëris regione, ſicut ros, pruina, & mel generatur, & in terram cadit, & ſuper ornos, & fraxinos, vbi æſtate concreſcit, vt plurimum, colligitur: Græci Antiquiores Galeni cõtemporanei, nouerunt Mannam, ſed ſub mellis aërei nomenclaturam, qua pro cibo, & non pro medicamento, vtebantur; ipſe enim in 3. de alim. fac. cap. 39. de melle hæc aſſerit: *Memini aliquando, cùm æſtate ſuper arborum, fruticum, herbarumque folia mel quamplurimum fuiſſet repertum, agricolas veluti ludentes cecinisſe, Iuppiter mella pluit: præceſſerat autem nox, vt per æſtatem benè frigida (nam tum temporis anni æſtiuum erat) pridieque calida atque ſicca fuerat aëris temperies; peritis quidem natura videbatur halitus è terra, & aquis à ſolis calore ſublatos, ac deinde exactè tenuatos,*

ac coctos

ac coctos à frigore ſequuta noctis concretos coaluiſſe. Apud nos verò rarò id accidit: in monte autem Libano quotannis, perſæpè, itaque coria ſuper terram extendentes, & arbores excutientes, quod ab ijs defluit, excipiunt, & ollas, ac fictilia melle implent, vocantque id droſomeli, & aëromeli, ideſt mel roſcidum, & aërum: proinde conſtat materiam, ex qua mel generatur, rori eſſe congenerem: videtur autem ex plantis, in quorum folijs colligitur, boni, maliuè quidpiam ipſi accidere. Et ſi fortè apud Græcos Medicos aliquando de Manna fit mentio, non de hac aërea, qua nos vtimur, & quæ per os aſſumitur, & dulcis eſt saporis, ſed de Manna thuris, quæ minutiſſimæ ſunt micæ thuris puricres, & candidiores, cuius concuſſu eliciuntur, dum vehitur thus, & qui loco Mannæ thuris, noſtram communem Mannam acceperunt, vel loco Mannæ aëreę, thuris, toto cœlo errauerunt, & quoniam (vt patet) duplex eſt mel, vnum quod ex plantis, aliud quod ex apum aluearijs colligitur: nouit vtrumque huius mellis genus Vergilius, qui in lib. 4. Georg. hæc ſcripſit. *Protinus aërei mellis, cœleſtia dona, Exequar.* Et in Bucc. eclog. 4. *Et dura quercus ſudabunt roſcida mella.* Nouerunt poſt Græcos, & Latinos, Arabes Medici, omnes noſtram Mannam, ſub nomine medicamenti, cuius duas ſpecies ſub diuerſis capitibus deſcripſerunt, quarum alteram, Mannam, alteram verò Tereniabin, vocauerunt; quæ Manna eſt, in grumos, ſicuti noſtra, coaceruatur, & concreſcit, & Maſticina appellatur, & melior eſt, ſicuti bombycina vilior eſt, quam ſiracoſt, Arabes appellant; quæ Tereniabin vocatur, liquida eſt, Serapionis teſtimonio.

Noſtra verò Manna eſt cæleſtis liquor, gummi ſimilis, dulcis, vt mel, qui in æſtiuis temporibus poſt vergiliarum exortum ab aëre decidit, colore albus, pinguis, glutinoſus, nullius odoris, qui ſuper ornogloſſi, & fraxini caudices, ramos, & frondes, cadens, aëre ſereno, temporibus, & anni conſtitutione, ſiccis, flantibus aquilonaribus ventis, vel Eteſijs, concreſcit, & colligitur (vt ſupra diximus) hæc Manna, ſi tota à cœlo cadat, vel arborum iam dictarum virtute proueniat, vel ex vtriſque, dubitatur: qui cœlitùs eam prouenire aſſerunt, probant, quoniam æſtiuis temporibus, quando mella decidunt, cadit Manna, & non modò ſupra fraxinos, & ornogloſſos, ſed lapides, & alias arbores, & frondes, vt vitium, ficuum, myricarum, & aliarum arborum. Adhuc fuere, qui ſub aëre aperto dormientes etiam veſtes liquore Mannæ perfuſas, oriente ſole, inuenerunt, præterea neceſſariò vbi ros, pruina, & mel generatur, ibidem, & Manna. At qui ex arboribus ipſis oriri aſſerunt, probant; quoniam etiam velis, & carbaſis, ſi arbores tegantur, Manna generatur, & non æqualiter in omnibus arboribus, nec eiuſdem arboris in omnibus ramis, ſed in aliquibus, qui ſucco proprio ſcatent, generatur, quæ ſi cœlitùs proueniret, ęqualiter vbique in totis ipſis arboribus inueniretur. Adhuc ſępè ipſarum arborum ramos incidentes ſub tectis deponunt, vbi ignem accendunt, cuius calore rami, & frondes Mannam reſudant.

Amborum rationes probabiles ſunt, ſed nos dicimus, quòd Manna ſimpliciter non ex arboribus generatur, ſed cœlitùs prouenit, liquida, tenuis, & non conſiſtens, vt omnibus patet, cuius tres ſunt ſpecies, quarum prima, quæ nobilior eſt, aërea tota, ſupra frondes cadens, Manna frondium dicitur, alba, dulcis, leuis, coriandrorum, vel orizæ granis conſiſtens ſimillima: ſecunda ſpecies, quam corporis appellant, eſt liquor, qui in aliquibus ramis reſudat, vel in ipſis arborum fracturis ſponte concreſcit. Tertia quę arborum ſuccos ſapit, & in vi factis inciſionibus colligitur, Manna forzata vocatur, quæ tantò eſt alia corporis inferior, quantò Manna corporis eſt frondium Manna, deterior, & eo plus. Et hæ ſunt tres Mannæ ſpecies, quas diximus.

Ad rationes aſſerentium Mannam eſſe arborum ſuccum reſpondemus, quod ſi repoſiti arborum rami Mannam reſudant, eſt idem liquor, qui reſudatur, qui cœlitus decidens, in arbores imbibitur, præſertim, quæ rara, atque fungoſa ſubſtantia ſunt præditæ, & quoniam denſatur frigido, liquefit calido, & quod noctu tectæ arbores Mannam producāt, fit quoniam ante liquor fuit imbibitus in illorum ſubſtantiam, & aër vela, quibus arbores teguntur; ſicuti & liquor arborum ſubſtantiam penetrat, & quod non æqualiter ſupra arbores decidat, fit quoniam non quęlibet pars eſt diſpoſita, nec eodem modo eſt ventis, & aëri diſpoſita, & difflata, & ſi arborum ſuccus, vel liquor eſſet per ſe omni, ſemper, & vbique eſſet, & ſoli. Verùm tertia Mannæ ſpecies, quæ forzata vulgo dicitur, & ad inſtar gummi, in vi factis inciſionibus, concreſcit, vt

diximus,

A diximus, omnium aliarum vilissima est, & magis ex arboris succo, quàm cœlesti liquore constat, licet in pluribus morbis, & quibusdam febribus nothis, & alijs morbis exhibeatur, vt fit in Insula Siciliæ: nos tamen in hoc Regno Neapolis, rarò, & in aliquibus morbis, & febribus, & non in omnibus vtimur; quare annis superioribus fuit prolata Pragmatica, quod ea nemo vtatur, nec illam Aromatarij, & Pharmacopolæ, in eorum apothecis detineant, vbi si fortè fuisset inuenta, vltra quod comburebatur, vendentes graui pœna multabantur; hodie verò hæc Pragmatica non obseruatur, ideò multi ea vtuntur, & nos, in quibus morbis vti possumus, infra dicemus.

Pro nunc, de prima, & nobiliori specie dicimus, quæ frondium est. Hæc frondium Manna tutò pueris, & prægnantibus exhiberi potest, quoniam sine noxa serosos, biliosos, & pituitosos humores euacuat, & est in medicamento alimentum; tantò magis, si in iure pulli dissoluitur; euacuat hæc primò humores tenues, serosos, biliosos, & pituitosos, in prima corporis regione, & thorace existentes, & postea passim alios, ex hepate, ventriculo, liene, & venis longinquis, iuxta ipsius quantitatem, & aliorum caB tharticorum admistionem. Manna corporis, quam diximus, maiorem educendi vim habet, & iam dictos, & omnes alios euacuat humores, sola, vel alijs educentibus medicamentis admista; huius substantia est crassior, quàm illa frondium, viscosam quoddam gummi genus referens, fabarum magnitudine, citrina, pallescens, sub viridis, quæ reposita facillimè conglobatur, & in corpus vnum concrescit. Tertia verò species, quæ forzata dicitur, subalbida, non adeò lenta, nec pinguis est, AEgypti, vel Apuliæ magnarum fabarum magnitudine, quæ non, vt aliæ dissolui potest, nisi pistillo vi conteratur, cum hac hodie, corporis, & frondium Manna, defraudatur, & sacchari, vel mellis liquore permiscetur, quoniam decuplo cariùs venditur. Hæc Manna sola exhibetur in quibusdam morbis longis, in pituitosis, & melancholicis febribus, thoracis affectibus, & obstructionibus, sed in biliosis, & pestilentibus febribus, & in acutis, & peracutis morbis, natura calidis, & dysenterijs, nec forzata, nec aliæ tutò exhibentur, quoniam ob dulcedinem bilescunt, & propter humiditatem corrumpuntur; quare non modò non conferunt, sed perniciosæ sunt.

C Harum dosis, & quantitas non eadem est omnibus, omni tempore, ætate, regione, & temperamẽtis, quoniam quibusdam maior, quibusdam verò minor, conuenit quantitas, & aliquando solæ, aliquando alijs medicamentis purgantibus admistæ, quæ secundùm morborum naturam, & Medicorum intentionem exhibentur. Est cœleste munus Manna, vt testes sunt Aristoteles, Albertus Magnus, Galenus, Auicenna, & tota Arabum schola, Matthiolus, Suessanus, & omnes ferè alij Philosophi, atque Medici (parcant nobis, Donati Antonij ab Altomari manes) qui in suo, quem edidit de viribus Mannæ, libello, arborum liquorem, hoc est fraxini, ac orni sudorẽ esse voluit, quo meliùs in lib. 1. supra Dioscoridem cap. 73. sentit Matthiolus, quoniam amicus Plato, amicus Socrates, sed magis amica veritas. Inter Neotericos Græcos, Actuarius Mannam, vt medicamentum, cognouit; vt ex ipso patet in lib. 5. de meth. med. cap. 8. Suessanus in lib. 1. meteor. comm. 137. asserit Mannam, mel, & rorem, inter se differre specie, quoniã quãdo cum humido rore eleuatur terrestre siccum, cum illo humido habet diuersas proportiones, & secundũ vnam erit mel, & secundum aliam Manna.

D Alij verò dixerunt, mel esse residuum roris, & Mannam residuum mellis, vt asseritur in meteoris lib. 1. com. 137. à Suessano, & à Cęsare Rao in lib. 5. cap. 3. suę meteorę. Extant adhuc quædam alterius Mannæ species, quarũ vna Masticina, & altera Bombicyna, dicitur, quæ ambæ ex Oriente proueniũt, quas non vidimus adhuc nos, neque eis vsi sumus: harum meliorem esse masticinam asserunt, Bombicyna verò res quædã euanida est. Aliã, de qua nos supra verba fecimus, quam Arabes Tereniabin vocant, liquidã Mannam esse affirmãt (vt diximus) quam nec nos nouimus, nec aliquis in ætate nostra, ea est vsus; hanc Serapion sitim extinguere, aluum mediocriter lenire, pectori, ac tussi, opem ferre dixit. Matthiolus nostram Calabriæ Mannam pluribus annis incorruptam seruari ait lib. 1. Dioscor. cap. de thure, & secum Altimarus. Nos tamen vltra annum nullam Mannæ nostræ speciẽ, & præsertim frondium, & corporis incorruptam seruatam vidimus, quæ non pallescat, arescat, & amarescat. Et de Mannæ natura, speciebus, & alijs consequentibus hæc dicta sufficiant.

De Seri natura, atque vsu. Tract. VI.

Ad Andream Trimarchium Doctorem ex Collegio Medicorum Messanensium.

VEterum Medicorum scripta, maximè, quæ sub Hippocratis nomine circumferuntur, abundè docent Antiquos in variorum morborum curatione lacte, & sero vsos fuisse: nec nostra ætas ab ijs propinandis abhorret, licet parciùs vsurpet, quod fortè contingit, ni fallor, quia circa eorum vsum, & vtendi modum, præsertim circa serum, inter se authores in multis planè non conueniunt. Censui ea propter rem valde vtilem me facturum, si ad mentem Diuini senis potissimùm Seri naturam inuestigandā susciperem; nam ea perspecta facillimum quoque est ipsius rectam administrationem instituere, vnde frequentior tam insignis auxilij, in medicina facienda, vsus euaderet. Verùm, vt eiusmodi præsidij distincta habeatur cognitio, hanc tractationem in tres diuidam partes: in prima Seri essentiam in vniuersum considerabo: in secunda facultates aperire contendam; denique quis sit rectus vsus, quàm breuissimè demonstrabo. Et quoniā præteritis diebus de hac eadem re diffusa oratione inter nos loquuti sumus, ad te mittere, id quale quale sit scriptum, decreui, vt tuo ingenij acumine, quod quantum in rebus grauissimis iudicandis valeat, iam dudum cognoui, omnia, quæ in eo continentur, pensites, & de singulis, quæ tua sit sententia, me certiorem facias.

Quò primùm Seri naturam penitùs assequamur, illius tractatio paulò altiùs repetenda est; nam Serum est in duplici differentia in animalibus vtero gerentibus: vnum, quod Serum sanguinis appellant, aliud verò Serum lactis. Primum immediatè fit ex potulenta materia in ventriculo, quod deinde euadit vehiculum materiæ chylosæ per venas meseraicas, per portam, & suos ramos per concauam iecinoris partem distributos, & vbi officio vehiculi functum est pro materia chylosa, etiam post sanguinis in hepate generationem ex eadem materia chylosa, remanet admixtum ipsi sanguini, simulque cum eo à facultate iecoris expultrice deponitur in venam cauam, ibique in duas partes diuiditur, quarum vna, & copiosior à renibus trahitur, & ab ijsdem per vreteres ad cauitatem vesicæ pellitur tanquam excrementum prorsus inutile: altera pars in venis remanet, vt sit sanguinis vehiculum, & istud est sanguinis Serum, quod ad omnes corporis partes nutriendas ducit sanguinem, inter quas partes præcipuæ sunt mammæ, ad quas ferri maximè necessarium est, cùm ex ipso sanguine generetur lac ad conseruandam prolem; nam quemadmodum chylus in iecur ab aquosa materia ventriculi aductus in sanguinem conuertitur à facultate alteratrice parenchymatis media temperie, & calore naturali; ita sanguis à Sero ad mammas vectus in lactis substantiam conuertitur à vi alteratrice mammarum, mediante ipsarum temperie, & calore naturali.

Rursus, quemadmodum Serum sanguinis non ingreditur ipsius sanguinis generationem, neque est de ipsius substātia; pari ratione Serum lactis non potest esse de essentia ipsius lactis; est enim excremētum tum coctionis, quę celebratur in hepate, dum chylus conuertitur in sanguinem; tum etiam coctionis, quæ fit in mammis, vbi fit sanguinis mutatio in lac, in vtraque scilicet coctione fit excrementi secretio, sed cum hac differentia, quòd hepar, cùm rubicundum sit, producit rubrum sanguinem, mammæ verò quia albæ sunt, lac præducunt album; Serum igitur, quod lactis appellant, cùm opus suum produxerit, idest duxerit sanguinem ad mammas, extrapellitur cum toto lacte tanquam inutile excrementum, quamuis vbi extrapulsum fuerit, & à lacte separatum, varias hominibus afferat vtilitates. Lac igitur, quo ad eius essentiam, constat ex substantia sanguinis transmutata in caseosam, atque butyrosam, tanquam in partes propriè ipsum lac constituentes; Serum verò tanquam excrementum, & quid inutile indiuiduo extra à natura pellitur, quare concludo Serum non posse dici de essentia lactis, neque pertinere ad ipsius naturam, nisi per accidens, & quod id sit verum, constat ex eo, quòd Mesue ipsum appellauerit aquam casei, cùm sit quid separatum à natura lactis: & confirmatur ex Arist. 3. Hist. cap. 20. vbi Serum appellauit saniem dilutam.

De

A De hac itaque substantia (postposita caseosa, & butyrosa lactis natura) agendum nobis proponitur ob varias vtilitates, quas hominibus vt medicina afferre consueuit; & in primo huius disceptationis limine exoritur non spernenda difficultas circa qualitates primas Seri, quandoquidem non desunt authores, qui statuant ipsum esse frigidæ naturæ, atque humidæ, inter quos est noster Galenus lib. 4. de simpl. medic. facul. cap. 16. qui expressè scribit Serum frigidum esse, atque humidum, cui videtur Aristoteles adstipulari 4. meteor. nam inquirens, quæ condensantur à frigido, inter alia Serum enumerauit, si igitur Serum condensatur à frigore sequitur, quod sit frigidum, cui Galeni opinioni, tanquam veriori quamplures Authores adhærent: è contra verò sunt grauissimi viri, & Antesignani in Medicina, inter quos est Mesue, & Auicenna lib. 2. cap. 444. & Oribasius 2. synopsis, qui calidum Serum esse scribunt, quibus, & ipsemet Gal. haud repugnare videtur; nam 3. de Alimen. facul. cap. 17. loquens de oxigala dicit illud frigidum esse, eò quòd qualitatem calidam, & acrem Seri deposuerit, quasi velit caliditatem lacti inesse propter Serum. His authoritatibus non-B nulli addunt experientiam dicentes Serum deobstruere, detergere, attenuare, sed tales effectus dependent à caliditate, igitur videtur esse concludendum, quod Serum sit calidum.

Nonnulli videntes hanc difficultatem pro ipsa exploranda dicunt in Sero duplex temperamentum considerandum esse, natiuum nempè, atque adscititium: si de natiuo sit sermo, statuunt omninò Serum esse frigidum, & humidum, & adducunt talem rationem: Serum generatur ex massæ sanguinis parte aquosa, quæ suapte natura est frigida, & humida, vnde euadit non modò vrinæ, & sudorum, sed etiam lachrymarum materia; nam cùm totum lac ex massa sanguinea originem trahat, quemadmodum ex oleosa, & aërea eius parte butyrum, ex terrea caseus prouenit, ita ex aqua Serum. Si verò de aduentitio Seri temperamento sit sermo, potest dici aliquo modo calidum, & siccum, quia serosæ sanguinis parti, ex qua Serum gignitur, semper aliquid bilis admistum est à natura pro stimulanda expultrice facultate mammarum, à qua portione bilis Serum calorem aliquem, & siccitatem suscipit. Cæterùm tametsi aliquid in Sero C est adscititiæ caliditatis, & siccitatis, tamen quia temperamentum eius prævalet adscititio, non solùm quia natiuum est, sed etiam quia portio bilis, à qua calor adscititius prouenit, exigua est, ideo absolutè loquendo frigidum, & humidum est Serum, cùm à potiori fiat denominatio, atque ex his facilè, quæ obiecta sunt, de medio posse auferri videntur; nam Gal. 3. de Alimen. fal. 16. de adscititio Seri temperamento loquitur: 4. verò simpl. 16. de natiuo sermonem habet.

Sed huiusmodi diuisio temperamenti Seri in naturale, & aduentitium, non videtur ad propositum nostrum; nam duplex est in animali lactante Serum, aliud sanguinis, aliud lactis: Serum sanguinis, vt prodit à materia frigida, nempe à potulenta materia, in brutis potissimùm, est frigidum, non tamen vt est materia sudoris, vrinæ, & lachrymarum, vt supponitur, nisi priùs in hepate fuerit alteratum, & in cauam venam expulsum, cuius, vt supra diximus, vna pars trahitur à renibus, & fit vrina, altera verò pars euadit sanguinis vehiculum, quare sicut considerantes sanguinem respectu materiæ, ex qua producitur, dicimus eum frigidum, & humidum esse; at respectu D formæ acquisitæ in hepate est potiùs calidum, ita quoque lachrymæ, & sudores postquam acquisiuerint propriam formam calidi sunt, quia habent acrem, & mordacem qualitatem, quæ indicium planè est caliditatis.

Quod autem nunc inquiritur est, an Serum, quod ad mammas deduxit sanguinem pro generatione lactis, calidum sit, an verò frigidum? At si consideremus eius generationem, quam assumpsit in hepate in transmutatione chyli in sanguinem, omni procul dubio videtur esse calidum; at si consideremus ipsum cum transmutatione sanguinis, quæ fit in mammis pro lactis generatione, necesse est fateri ipsum humidum, & frigidum esse; nam primò fluidum est sua substantia, nec terminari potest termino alieno, ergo sequitur, quòd sit humidum actu, & potentia: deinde cùm in glandulis, quæ suapte natura sunt frigidæ, alterationem sumat, necessariò dicendum est frigidum esse, itaque Serum, quod separatur à lacte, frigidum, & humidũ est. Hinc Costæus vir Doctissimus dicebat, quòd quãuis Serum lactis sit illud idem Serum, quod sanguini inerat,

 prius-

priusquam ex eo lac fieret, in hac tamen coctione, atque ornatu, quem in mammis acquirit, falsum id, quod in eo erat, etiam atque etiam imminuitur, sicut & amarum bilis, & acerbum atri humoris, ita vt vix saporum illorum adsint vestigia, quamuis detergendi facultas, indicium bilis, remaneat, Serum igitur, dum alteratur, solam frigiditatẽ aquirit; sanguinis verò substãtia ea est, quæ transmutatur in lactis naturam, quæ constat ex caseosa, & butyrosa parte, concludimus igitur Serum lactis frigidum esse, atque humidum cum aliquali, & leui caliditate. **E**

Non desunt nihilominus grauissimi authores, qui dicant Serum huiusmodi posse dupliciter considerari, primò vt est cum lacte vnitum; secundo vt est ab eo separatum. Cum lacte acceptum, fatentur temperatum esse: si verò consideretur à lacte diuisum, tunc dicunt faciendam esse huiusmodi diuisionẽ; nam vel Serum extrahitur à lacte per frigidum, vel per calidum: si à frigido lac condensetur, Serum à calore recedit; si verò vi coaguli condensetur, diuersam acquirit naturam pro diuersa natura ipsius coaguli; vnde si coagulum fuerit qualitatis frigidæ, & ipsum Serum frigiditatem concipiet; si verò ad caliditatem vergat, calidum Serum proferet. Verùm id non vndique quadrat; nam lactis substantia longè est diuersa à substantia Seri; in concoctione enim, quæ fit in mammis, naturam suam lac recipit à sanguine tantùm, & non à Sero sanguinis; lactis siquidem substantia propria duplex est, caseosa, & butyrosa, quibus solis omnia quatuor elementa proportione quadam respondent; in caseosa videlicet est, & terra, & aqua; in butyrosa verò aëris, & ignea substantia continetur, vnde est, vt Serum nullam in hac coctione assumat transmutationem, sed alterationem quandam, vt dictum est, & tandiù remanet admistum lacti, quoad à facultate expultrice mammarum simul cum lacte expellatur foras, & cùm non sit de essentia, vbi primùm lac aëri exponitur, ab illo separatur, non secus atque obseruamus post sanguinis missionem in matulis Serum segregari à tota massa sanguinis, quare substantia lactis est quid prorsus diuersum ab ipso Sero, & quemadmodum naturæ inter sese sunt diuersæ, ita prorsus separantur ab inuicem. Hinc inferas Serum suapte natura frigidum, & humidum esse, sed cum aliquali, & leui caliditate, quam à portiuncula bilis accipit, quæ à mammarum frigiditate auferri minimè potuit. **F** **G**

Non propterea negari potest Serum posse accipere qualitatem à natura coaguli, ita vt si frigidum sit, augeat ipsius Seri frigiditatem, si calidum ipsum calefaciat, verum tamen est, quòd huiusmodi causæ exteriores nihil prorsus ad naturam ipsius attinent; nam non secus contingit Sero per coagulorum administrationẽ, atque contingat aquę sua natura frigidæ, vbi ab igne calefiat, quæ caliditatem aduentitiam acquirit, & vsque adeo retinet eam, quoad persistat ignis actio, quo ablato in suam reuertitur naturam, & fit vt priùs aqua frigida, propterea cùm quæstio sit instituta, an Serum frigidum, vel calidum sit suaptè natura, optimè diximus esse frigidum, & humidũ cum aliquali, & leui caliditate. Quę res cùm ita se habeat, opus est nunc scire, quòd nõ omne lac à Sero accipit acrimoniam, cùm in se includat butyrum, quod sua natura continet aërem, & ignem, vt dictum est, à quibus ipsi lacti facili negotio communicari potest acrimonia. Deinde notandum est, quòd Serum duobus modis consideratur, primò vt recens est, & à toto lacte medio coagulo separatum: deinde, vt absque coagulo, sed sponte à lacte distinctum: primo modo acrimoniã quandam ab ipso coagulo recipit quidem, sed remota, atque consumpta vi coaguli nulla in illo remanet acredo, in propriamque naturam statim reuertitur, vt demonstrat acidus sapor, qui confestim sequitur, quare acredo inest illi per accidens ratione coaguli. Si secundo modo Serum consideratur, est quid à lacte omninò seiunctum, nullamque in se acrimoniam includẽs, nisi vt supra. Quamobrem censeo authores, qui scripserunt Serum esse calidum, illud considerarunt quatenus coagulo recenter à lacte est separatum, qui verò dixerunt esse frigidum, & humidum cum aliquali, at quidem leui caliditate, considerarunt ipsum in sua natura, & quatenus est quid à lacte distinctum. **H**

Restat modò Seri operatio, quæ arguebat in ipso caliditatem, nempe abstersio, seu detersio, quam quotidiana experientia fieri obseruat, cui puto facilè responderi posse; nam detergere nihil aliud est, quàm sordes detrahere, sed quod eas detrahit, non semper caloris vi operatur; frigida enim multa detergunt, tum arida, vt pumex, milium

solis,

A solis, tum etiam liquida, vt est limoniorum, atque vuæ acerbæ succus. Serum autem detergit, & sordes detrahit, vel asperitate, vt ea, quæ nunc dicta sunt, vel etiam, abluendo, vt aqua, qua lintea sordida dealbantur, id quod fit duobus modis, vel simplici ablutione, vt aqua dulcis; vel simul cum asperitate quasi erodendo, vt maris aquæ, quæ abluendo detergunt. Sed quouis agant modo, non nisi in multa copia accepta operantur, quæ verò exasperando, etiam pauca copia id faciunt. Si igitur Seri facultatem contemplemur, detergentem esse comperiemus non dissimili modo, atque sit aqua maritima, nempè abluendo, & simul abstergendo, sed longè minori asperitate, quàm illa, ita vt sola ablutione facere id videatur: eam autem, quantacunque illi inest, asperitatem Serum ex copia bilis acquisiuisse supra diximus, quæ non potuit tota à mammarum actione vinci; & quamuis bilis aliquæ notæ in ipso appareant, non propterea statuendum est illud calidum esse, nisi eo modo, quo determinatum fuit; nam quod superat, omni proculdubio aqua est, quocirca ipsius temperamentum simile est aquæ sibi insitæ, non tamen (vt rectè Costæus admonebat) concludendum est esse frigidissi-B mum, & humidissimum.

Habita natura, & facultatibus Seri, sciendum modò est ipsum variari secundùm magis, & minùs non modò pro varietate præparationis, eorumque, quæ cum eo permiscentur, sed etiam pro specie animalium, ex quibus desumitur, quandoquidem Serum vaccinum, *ex. g.* magis refrigerat, quàm caprinum, quod è contra magis deterget, & subducit faciliùs aluum. Item cùm determinatum sit naturam Seri esse frigidam, & humidam cum aliquali, & leui caliditate, oportet nunc videre, à quibus indicetur Serum, & à quibus prohibeatur, vt inde possimus colligere rectum vsum: cumque clarissimùm sit, in curatione procedendum esse per contraria, non minùs euidens est id indicari ab affectibus calidis, & siccis, à copia humorum exustorum, atque acrium, calidasque omnes fluxiones, & siccas intemperies corrigere posse, & quoniam abstergentem aliquam habet facultatem, potest crassos succos, tenuiores reddere, & ne lenti, atque viscosi humores hæreant: in affectibus calidis iecoris, & renum maximè conuenit; ad vlcera oris sananda, ventriculi, vteri summè valet; partium vrinæ excretioni C inseruientium vnicum est præsidium, præsertim si fuerit destillatum, & per vasa vitrea. Sed non solùm vsurpatur in affectibus varijs vrinæ, verùm etiam intestinorum, & alui, pro vt succi praui per vnam, vel alteram partem educendi sunt; nam vt attenuat simul, & detergit succos, ita tum lentos, tum crassos de vijs deturbat, quare, vt dictum est, aluum subducere potest, & euacuationes per vrinarios meatus, aut per sudores promouere, meritò igitur arida, & emaciata corpora, refrigerando, humectandoque, & vitiosos humores expurgando reficit. Verùm non modò in prædictis affectibus, sed etiam & in quamplurimis alijs potest administrari pro varia ratione præparationis, necnon ratione aliorum medicamentorum, de quibus paulò post; nam præter hunc vsum, quem Serum præbere diximus, redditur etiam materia, ac veluti fundamentum quoddam, in quo varia, ad vsus varios, medicamenta, nunc miscentur, nunc infunduntur, sed quia non vno modo Serum secernitur, neque eadem illi semper miscentur, infunduntur, aut concoquuntur, vnde magna eius virium varietas prodit, quæ Medicum latere non oportet, idcirco de his breuiter dicam.

D Modi igitur separandi à lacte serum duo sunt in vniuersum, simplex vnus sine vllius rei admistione, alter non simplex: simplicis duplex est ratio, altera in lactis feruescentis vas, aliud vas frigidissima aqua plenum immittendo, quod argenteum Dioscorides quærit lib. 2. cap. tex. 66. siue æneum cum Galeno 4. de ratione victus 7. altera vel vehementiore ad ignem luculentiorem coctura, dehinc transmissione per colum, vt Paulus, vel super cineres calidos, parumper lac calefaciendo: sed huiusmodi modus non est vsitatus. Ad secretionem autem non simplicē multiplex venit materia: alia ex animalibus, alia ex plantis, alia ex vtrisque desumpta. Ex animalibus coagulum à vetustissimo tempore semper vsitatum, ex agno, hædo (& quod Varro 2. de re rustica 18. omnibus præfert) ex lepore est, nunc etiam ex vitulo: prætereaque gallinæ guttur, de quo Alexander 2. problematum 80. tunica scilicet interna ventriculi gallinacei. Ex plantis celeberrimus est ficulneus succus, qui antiquitùs, ὀπὸς simpliciter nuncupabatur, quem cortice plantæ vulnerato emanantē excipere lana consuetudo erat. In huius

locum

locum ficulnei quoque rami recentes venerunt Dioſcoridi, ad lac ferueſcens agitandum. Eſt & cardui ſylueſtris flos, cuici ſemen, gallium, & vt Varro dicebat dracontium. Oribaſius vtitur vino, & mulſa, & Arabes tamarindo, atque oxyſacchara, quæ ex ſucco mali punici, & ſaccharo cōficitur. Noſtris temporibus paſtores omphacio, & limonij ſucco ſecerunt. Huiuſmodi modi, qui ab omnibus recentioribus ſcribuntur Seri ſeparandi à lacte, valent quidem, & purius, ac clarius Serum diſtinguunt. E

Verùm ſi nos comparemus hos modos cum deſtillatione, comperiemus ipſos prorſus inutiles eſſe; deſtillatione enim non modò purius, atque clarius redditur Serum, ſed etiam ita nitidum, vt ſi poſt deſtillationem accipias vitream phialam Sero lambicato plenam, vix, & cum difficultate diſtinguere poſſis à phiala puriſſima aqua plena. Alijs modis quamuis poſt coagulationem lactis accipiatur Serum, & denuo bulliatur cum aceto, aut per filtrum, aut manicā Hippocratis coletur, nunquam tamen clarum redditur, nec ſine prauo ſapore remanet; at vbi deſtillatum ſit, nihil ſaporis in eo relinquitur, & hac ratione præparatum, non modò ſumitur ſimplex, verùm etiam in ipſo varia infunduntur pro diuerſitate intentionis ipſius Medici, ſiue velit alterare, ſiue corpus purgare. Modus autem illud deſtillandi videtur eſſe in triplici differentia, vnus eſt, quod vaporarium appellant, & eſt quando ex vapore aquæ in elambico arte parata ab igne ita caleſit, vt euaporando attingat illud vas, in quo iniectum eſt Serum. Secundus modus eſt, vt ad ignem per vaſa vitrea elambicetur, vt fit communiter. Tertius modus eſt & ipſe in duplici differentia, vnus, qui fit per aquam, & dicitur per balneum Mariæ, & eſt quando immittitur vas, in quo continetur Serum deſtillandum, in aliud vas aqua plenum, & hoc modo accommodata ambo vaſa admouentur igni, vſque dum & ebullierit aqua huius vaſis, & extillauerit Serum alterius vaſis incluſi. Alter modus eſt, cùm peritiores deſtillatores loco aquæ apponunt arenam, quæ vbi calefacta fuerit, idem præſtat, atque faciat balneum Mariæ in aqua factum, neque ex deſtillatione hac Serum aliquam qualitatem prauam recipit, ſed potiùs ad benignum ita reducitur, vt ſuauiſſimum ſit ad bibendum, & quod magis eſt, vbi Serum hac ratione fuerit deſtillatum, conſeruatur integrum, & ſine vlla alia labe quinque, & ſex totis menſibus: æſtiuo verò tempore integrum remanet per duos menſes. F G

At ſuperfluum mihi videtur agere de modis aptis ad ſeparandum Serum à ſubſtantia lactis; nam ſi permittatur ſeparari à ſemetipſo, vel apponatur quodcumque genus coaguli, ſtatim poteſt in elambicum poni, ex quo adeo purgatur à fæcibus, vt dictum eſt, vt nihil iucundius aſpectu, atque guſtu deſiderari poſſit, proinde nolo nunc tempus conterere in quærendis qualitatibus eorum, quæ Serum fecerunt à lacte, quæ quidem conſtituuntur in duplici differentia; nam alia ſunt coagula frigidi temperamenti, ſola frigiditate operantia: alia verò è contra calidi temperamenti, quæ Ariſtoteles 3. de Hiſt. cap. 2 t. appellauit lac ignem in ſe habens. Cùm itaque à contrarijs cauſis coaguletur, nempè à frigido, atque à calido, hic non eſt tempus inquirendi, cur vnus effectus à contrarijs cauſis fiat, id quod à varijs authoribus exagitatur, & longiori ſermone, inter quos elegantiùs hanc materiam tractat Ioannes Coſtæus lib. 2. de Seri natura cap. 5. Nunc quando dictum ſit Serum lactis pro varijs intentionibus poſſe varijs rebus alterari, ſciendum eſt illud potiſſimùm vt alteratorium medicamentum poſſe adminiſtrari; nam refrigerādi egregiam facultatem habet, ſi tamen velimus augere hanc illius virtutem, plura à ſcriptoribus proponuntur, vt eſt ſuccus endiuiæ, hepaticæ, cichorij, ſi verò exiccandum nobis veniat, & putredini reſiſtendum, eſt ſuccus acetoſæ; ſin depurandus ſit ſanguis ab humore melancholico, iſque humor ſit alterandus, multa habentur Meſue authore lib. 2. cap. 9. vt eſt fumariæ ſuccus, & cichorij: atqui ſi cum refrigeratione videatur eſſe adſtringendum, nihil præſtantius eſt, quàm ſi vel calybs, vel aurum, vel etiam calculi parui igniti, ter, aut quater in Sero deſtillato extinguantur, id quod neceſſum eſt in hæmorrhagia renum, & vteri, in dyſenteria in ſanguinis ſputo, & tandem in quocumque ſanguinis profluuio: vbi verò deobſtruendum eſt, nihil efficacius eſt, quàm infundere rhabarbarum, cui ex præcepto Meſues admiſta ſit ſpica, qua Seri vis ſemper intenditur. H

Nihilominus ſi velimus ipſo Sero vti tanquam euacuatorio præſidio, non pauca ei admiſcenda occurrunt; nam ſi per vrinam educendum ſit, commodè miſcetur ei lac

ſemi-

A feminum melonum: at in affectibus renum, & vesicæ, vbi simul cum abstersione, attemperandi sunt renes, & iecur, educendaque sit materia pituitosa, quæ in huiusmodi partibus malè affectis generari consueuit, solum Serum exhibemus ea ratione, qua aquæ thermales offerri consueuerunt, nempè, illæ ex agro Luccensi, Villensi, vel etiam Puritanæ nouæ ex campo Bononiensi; nam primò accipitur ad quinque, vel sex vncias; deinde in deambulando tantundem assumitur, & sic pluries, & si per vrinam exit, tunc longè præstantiùs, & securiùs hanc operationem molitur, quàm faciat quæuis aqua thermalis; nullam enim in visceribus relinquit malam affectionem, nullamque intemperiem. Eo equidem sæpe sum vsus, & memini, inter alios, quibus id medicamentum exhibui, Don Ioannis della Rocca, qui adeo intemperatos habebat renes ad caliditatem, vesicamque malè affectam, vt singulo die vnam, & duas matulas viscosa materia & pituitosa impleret, & perfectè liberatus fuit ex vsu Seri destillati spatio duodecim dierum, quibus singulo mane accipiebat quantitatem prædictam. In hac Ciuitate Messanensi nullus Medicus cognouerat modum Seri destillandi, quem cùm multoties B ego præcepissem, & in praxim reuocassem, ita vsus ipsius familiaris redditus est, vt omnes pharmacopæi destillatum perpetuò in suis officinis teneant, non secus atque syrupos, & alias res ad medicinam spectantes. Præter lac feminum melonum, quod (vt dictum) ei admisceri potest, sunt etiam varij syrupi, vt syrupus de limonibus, capillorum veneris, de liquiritia: at ille de eringio in hoc casu plurimùm valet.

Si verò opus sit educere per secessum mediante Sero, Galenus videtur mel, & salem addere 5. Aph. com. 64. & de Alimentorum facul. 15. Nostris temporibus habemus syrupum rosatum solutiuum, violatum, mel rosatum, & mel rosatum solutiuum, est & syrupus de polypodio magistralis, qui & gustu iucundiores sunt, & elegantiùs operantur sale ipso, à quo etiam potus Seri ingratissimus redditur. Habemus insuper & alias res, quas infundere in illud possumus, & in eo macerare, vt est polypodium, sena, epithymum. Sunt, qui intus decoquant diuersos myrobalanos, scilicet citrinos, chebulos, indos pro diuersitate cacochymiæ expurgandæ; vnde hoc in loco licet notare, quæ dicuntur à Galeno 14. meth. & 17. in Sero non tantùm concoqui posse simplicia subC ductoria, verùm etiam alterantia, & Mesues dicebat illud fundamentum esse infusionum, Serum igitur, & præsertim destillatum, potest euadere materia decoctorum, non secus atque alij liquores. Equidem, vbi occasio sese offert, soleo infundere in Sero & chinam, & salsam, & guaiacum, & sassifras, pro diuersitate scilicet indicantis. Aliquando iubeo ebulliri in balneo Mariæ; nam tunc elegantiùs fiunt decoctiones huiusmodi, cùm vas vitreum, in quo infunditur materia, vna cum Sero, ita obturari possit, vt nulla ratione respiret, vnde nihil prorsus ipsius Seri absumitur, & virtus rerum infusarum integra remanet, quamuis tempus coctionis non possit esse minus septem, aut octo horarum, & hæc de ijs, quæ indicant Serum, deque ipsius præparatione.

Verùm, vt proposuimus, non est satis indicantia proposuisse, sed operepretium est præterea animaduertere prohibentia, hoc est quæ Serum capiendum inhibent, aut vt dici solet, contraindicant, quæ quidem desumuntur à rebus naturalibus, non naturalibus, & præter naturam: inter res naturales, quæ prohibent vsum Seri, est in primis temperamentum, vnde illis, qui sunt temperamento frigido, præsertim ventriculi, D minimè tutus est seri vsus, nisi aliquod calidum medicamentum illi commistum fuerit. Est & insuetudo, hoc est, illis, qui nunquam vsi sunt Sero, est periculosum: verùm non est intelligenda hæc propositio simpliciter, & absoluta ratione; nam paucissimis in istis partibus daretur, quia non sunt assueti, vnde audias quosdam, quibus vrgente necessitate offertur huiusmodi medicamentũ, statim conqueri de illo dicentes nimium frigidum esse, & valde timere ne ventriculus ab eo deijciatur, qui tamen haud verentur ob assuetudinem vnico haustu bibere aquam gelidam, & nine refrigeratam ad libras integras, cum his itaque non abstinendum est ab hoc præsidio, quod plures obseruationes demonstrant, nec nimis frigidum esse, nec ventriculum deijcere, nisi aliunde id incommodum procedat, quod cautè est inquirendum. Inter res naturales, est & habitus corporis mollis, & pituitosus. Deinde inter res non naturales enumeratur aër frigidus, siue ratione præsentis constitutionis, siue ratione anni temporis, vel regionis: estque, & totius corporis plenitudo. Ex rebus denique præter naturam sunt morbi

frigidi,

frigidi, & dolores intestinorum ex flatibus, & materia pituitosa, quamuis etiam scripserit Galenus posse Serum concedi flatulentis, vnde si in affectibus frigidis, & copia flatuum volumus exhibere Serum, possumus illud alterare, addendo aliquod medicamentum calefaciens; vt est syrupus de corticibus citri, vel syrupus de mentha, vel etiam in eo macerando semina, quæ discutiendi flatum facultatem habent, vt sunt semina anisorum, coriandrorum præparatorum, & hæc sunt, quæ pertinent ad indicantia Serum, & ad contra indicantia, seu prohibentia. E

Veniamus ad rectum vsum. Dosis ipsius, vbi alterandum est, solet ascendere vsque ad vncias duodecim, & quæ illi admiscentur non debent transcendere vncias tres. Si vt diureticum exhibeatur, esto ad vncias triginta, & quæ illi immiscentur ad vncias quatuor. Dioscorides tamen lib. 2. cap. 63. proponit Seri quantitatem offerendam ad heminas quinque, hemina autem, vel Attica est, vel Romana, si Attica, pendet vncias nouem, si fuerit Romana vncias duodecim, ita vt primo modo sit quantitas Seri ad vncias quadraginta quinque, secundo modo sit ad quinque libras. Verùm si ipsum concedere velimus, vt supra dictum fuit, ad modum balnei thermalis, singulo die non potest minor quantitas concedi decem libris, id quod debet fieri hac ratione, assumat prima vice patiens ad libram vnam, & per quadrantem horæ deambulet, deinde assumat aliam libram, & per quadrantem pariter horæ obambulet, & quia interim mingit sic successiuè procedat, quousque assumpserit præscriptam quantitatem, & per vrinam, eiecerit, seruato tamen hoc ordine, vt in primo cyatho apponantur succi limonij depurati vnciæ tres, deinde subsequatur Seri potio dictis interuallis distincta. Soleo ego infundere per totam noctem in primo cyatho specierum lithontribon, atque diaiustini ana drach. ij. mane verò colatur Serum, & pro prima potione offertur. Huiusmodi methodus diuersa non est ab ea, quam author libri de internis affectionibus proponit, vbi heminas octo in tota assumptione vnius diei præcipit, quæ sunt octo libræ, & hoc modo agendum, vbi Serum propinatur pro renibus, & partibus ad ipsos renes, & vesicam attinentibus. F

Vbi autem vtendum est Sero ad soluendam aluum, soleo in vncijs sex Seri apponere mannam ad vncias tres, aut quatuor, vel syrupum rosatum, vel violatum, vel mel rosaceum, aut violaceum, vel syrupum magistri Augustini, quorum omnium dosis non excedit vncias quatuor. De rebus modò, quæ infunduntur, quemadmodum est sena, & epithymum, pro sex vncijs Seri drachmæ duæ apponuntur vsque ad vnciam semis, adiectis quandoque anisis, vel caryophyllis ad scrupulum vnum, vel duos, & passulis ad vnciam vnam, vel vncias duas, & semis. Nonnunquam infunditur rhabarbarum ad drachmam vnam cum modico spicæ, si spica bona habeatur, sin minus modicum cinnamomi. Præteritis diebus memini me propinasse eiusmodi Serum cum rhabarbaro in obstructione hepatis, quia ad hidropem æger planè tendebat, & assumpto hoc medicamento spatio triginta dierum omninò fuit liberatus, ac si nunquam vllam labem in hepate habuisset: hic fuit Ioannes Petrus de Arena vir insignis, qui nunc inter Senatores huius anni sedet. Circa modum offerendi huiusmodi Serum, non omnibus idem obseruari potest; aliquibus enim dandum est calidum actu, quia faciliùs permeat: aliquibus verò, nempe præditis natura validiori, in febribus æstuosis, atque valdè calidis, in summo æstu, in regione calida, & præsertim ijs, qui assueti sunt bibere aquam frigidam, concedi potest frigidum actu, & aliquando niue refrigeratum. G H

Atque, vt finem huic tractatui imponamus, duo videntur esse dilucidanda: vnum est, an post assumptionem Seri dormiendum veniat; aliud vtrum ventriculo primùm prospiciendum sit. Ad primum nullum videtur esse inconueniens post assumptionem Seri, vt tantisper quispiam dormiat, nam Serum est quid distinctum à lacte, nec debemus illud ijsdem regulis metiri atque lac, in quo propinãdo authores omnes dicunt abstinendum esse à somno; siquidem in Seri potione res non ita se habet; est enim Serum tenuium partium, vnde facilè permeat, & ex leui quodam somno eius penetratio maximè adiuuatur, idque fieri expedit, vbi alterandum est; nam si accipiatur euacuandi gratia, melius est à somno abstinere, & tantisper corpus exercere.

Quod ad secundum attinet, puto longè meliùs esse prospicere ipsi ventriculo frigido, tum internis, tum externis præsidijs. Quod ad tempus spectat, non est assumendum,

A dum, nisi præsente indicante, & prohibente absente, quare, ieiuno ventriculo, & habita priùs totius corporis prouidentia. Quatenus autem huiusmodi Seri potio habet rationem alterantis, videtur commodiùs offerenda tempore calido: in frigido verò vt est euacuatorium præsidium. Potestque assumi per multos dies, nempe per duas, aut tres hebdomadas, vel etiam vlteriùs, si præsertim alterandi causa offertur. Quòd si detur per modum balnei, non trascendat diem decimum, aut duodecimum, si verò detur, vt euacuatorium, siue per anteriores, siue per posteriores partes, curandum est, vt singulo die excernatur. Quod pertinet ad locum, per quem exhibetur, clarissimum est in primis per os assumi, licet nonnunquam immitti soleat per partes infernas: aliquando verò etiam exteriùs loco localis medicamenti applicatur, vt contingit, vbi abluenda sunt vlcera ortum ducentia ab herpetibus, & hæc sint dicta pro vsu Seri lactis, quæ si tuo arridebunt palato, mihi iucundissimum erit.

De Syrupis Solutiuis. Tract. VII.

B

Ad Paulum Russum Medicum Messanensem.

NIhil vnquam antiquius habui, studiosissime Paule, quàm bonis viris, si qua in re possem, gratificari. Et licet eiusmodi desiderium meum æquè propendeat in omnes, quibus sentiam mea opera, aut industria aliquid accessionis fieri posse; ij tamen, quorum consuetudine frequentissimè vtor, nescio qua vi, mihi quidem ignota, ac si stimulos vltrò currenti adijcerent, alacriorem me ad sibi ipsis satisfaciendum planè reddunt. Cùm igitur is tu sis, quem ob præclaras tui ingenij dotes summa beneuolentia sum complexus, cuiusque necessitudinem haudquaquam sperneudam existimaui, vbi primùm à me efflagitasti, vt solutiuorum syruporum, inter alia medicamenta à me examinata, & in lucem edenda, tractationem instituerem, statim cumulatissimè tuis optatis morem gerere incæpi, & hunc tractatum in aliorum numerum reieci. Ad te is proficiscitur, tanquam ad illum, cuius beneficio auram sibi vitalem inspirare licuit: tuum

C nunc est, vt quem ad modum reliqua mea scripta libenter legere soles; ita hoc tua causa excusum pari animi hilaritate peruoluere velis.

Quamplures reperiuntur Syrupi solutiui, tam simplices, quàm compositi à varijs doctissimis Medicis descripti, quos omnes in medium afferre, rectamque eorum administrationem patefacere euitar. Et primùm quod ad nomen attinet, dicunt nonnulli Syrupum idem significare, atque ὀπὸς, Syriæ, idest succus Syriacus: aliqui verò putant simpliciter appellari ὀπὸς, hoc est succus, qui & potio ab Arabibus nuncupatur, sub qua appellatione continentur etiam iulapium (quod & iuleb, & iulep vocari consueuit), rob, robub, aqua, & præsertim stillatitia, atque decoctiones Græcis apozemata dicta. Sed licet hæc omnia sub potionis genere conueniant, in specie tamen discrepant; nam Syrupus solutiuus, aut est simplex, aut compositus, & rursus simplex, vel fit per infusionem, vel per expressionem succi, & ex his alij constant pluribus, alij paucioribus ingredientibus, at iulapium componitur ex duabus rebus tantùm, & hæc est prima dif-

D ferentia. Deinde Syrupus requirit minorem, iulapium verò maiorem decoctionem. Præterea Syrupus fieri potest tum melle, tum saccharo, iulapium verò solo saccharo. Denique post perfectam coctionem iulapij ex qualibet libra aquæ, quam decoquuntur, remanet vncia vna, in Syrupo verò relinquuntur vnciæ duæ, quia minùs coquitur, quàm iulapium; & hinc est, quòd volentes diluere Syrupos minorem aquæ portionem apponimus, quàm in iulapio, quod re vera crassius esse apparet.

Rob deinde differt à Syrupo, quia nihil aliud est, si propriè sumatur, quàm succus vuæ perfectè coctus, sicut vinum decoctum, aut sapa: impropriè verò accipi consueuit pro succo alicuius plantæ, vel fructus. Robub porrò propriè est succus inspissatus, seu condensatus à sole, vel igne, alicuius plantæ, vel fructus, vel alterius rei, à qua succus exprimi potest. Præterea aqua, & maximè stillatitia est, quæ destillat ab aliqua herba, aut fructu, aut flore, aut alia re, vel per alembicum, vel simili modo virtute ignis, vel solis, vnde & aqua, qua pluit, dicitur destillare ex aëre, & quæ manat ex arbo-

ribus, præsertim ex vitibus, vnde pulchrè Mercurialis vinum appellauit aquam è vitibus destillatam, quandoquidem virtute solis non vehementis, sed temperati ea in vitibus concoquitur, ex qua prodit ille gratus, suauisque liquor, qui hominum corda mirum in modum lætificat. Decoctio ad extremum est aqua, aut simplex, aut stillatitia, in qua aliquid fuerit decoctum, vt sunt radices plantarum, frondes, fructus, herbæ, aromata, aut quæcunque aliæ res siue separatæ, siue mistæ, quæ omnia plus, minusue secundùm rei exigentiam concoqui consueuerunt. Et hæc sunt omnes potiones, quæ in vsum medicum veniunt, quas recensere oportuit, vt cognosceremus, in quibus Syrupi ab alijs distinguuntur.

Inuentio autem Syruporum quamuis adscribatur Mauritanis, & Arabibus; scio tamen ab Hippocrate, Galeno, & Dioscoride descripta fuisse apomelli, & hydromelli, quæ erant potiones, vt sunt Syrupi, factæ ex melle, & differebant interse, quia apomelli, quod & oxyglichi dicitur, erat compositum ex vna parte aceti, duabus mellis, & quatuor aquæ simul coctis, & quia constat ex melle, sub se veluti genus quoddam continere videtur oxymelli, oxyglichi, & hydromelli. Estque illud Dioscoridi lib. 5. cap. 16. & 17. decoctum fauorum mellis aqua elutorum, & emacinatorum, quod à quibusdam confici, & seruari ad vsum solet. Hydromelli verò est aqua mulsa, vel aqua melli admista, cuius mistionis, & conditura variæ reperiuntur differentiæ. Sed oximellis vsus reperitur apud Hipp. & duæ illius erant species, alia simplex, alia composita, de quo Gal. & Dioscorides fusiùs locuti sunt. Atqui huiusmodi potiones videntur esse veluti Syrupi, vt rectè animaduertit Massaria lib. 6. de medic. purg. cap. de Syrupis, vbi ait, clarissimum esse Hippocratem, Dioscoridem, Galenum, & omnes Medicos Græcos familiariter vsos fuisse oxymellite, decocto hyssopi, origani, & similium, quæ nihil, aut parum differunt à nostris Syrupis, vnde videtur illorum inuentio Græcis tribuenda. Sed cùm parum referat non ignorare, in quos primum inuentum sit adscribendum, Græcis ne, an Arabibus, satis est scire, eos Syrupos, qui fiunt ex succis, & decoctionibus cum saccharo, in vsum reuocasse Mauros, quia Græci saccharo non vtebantur.

His præhabitis, venio ad meum institutum de Syrupis solutiuis. Horum aliqui dicuntur simplices, (quamuis tales non sint; nam tractatu secundo huius Decadis demonstratum est, aliqua dici simplicia, quæ re vera non sunt simplicia, sed talia dicuntur per comparationem) alij verò appellantur compositi. Plinius lib. 22. cap. 24. Medicos auaritia redarguit, quòd medicamentorum compositionem proposuerint, cùm nullum à natura, quæ abundè nobis prouidit, compositum proferatur: sed iniuria id facit; nam necessitate, non pecuniæ desiderio commoti vetustiores Medici in miscellam aliquot medicamenta reuocarunt. Quis enim est ita delirus, qui non videat, quod quemadmodum simplicibus morbis simplicibus medicinis occurrere possumus; ita complicatis affectionibus non nisi compositis medicamentis obueniendum? Quinimo neque vndique verum est naturam non producere nisi simplicia medicamenta; nonnullum enim præterquam quod constet ex quatuor elementis, & partes habeat alias tenuiores, alias crassiores; inter alia adest, cuiusmodi est brassica, quæ componitur ex partibus contrarijs, videlicet solutiuis, & adstringentibus. Sed vt redeamus ad rem nostram, inter simplices Syrupos recensentur rosatus, & violatus ex pluribus infusionibus factis, quorum vterque est in duplici differentia; nam vnus fit v. g. ex maceratione rosarum in quinque libris aquæ, & additione sacchari clarificati ad libras quatuor. Et id quod dicitur de Syrupo rosato, intelligendum etiam est de Syrupo violato; eodem enim modo macerantur violæ, quo & rosæ.

Alter Syrupus solutiuus (qui & Mucchararum à Bononiensibus appellatur) fit ex infusione rosarum in sex libris aquæ decies repetita, vna cum libris quatuor sacchari. Rosæ autem, quæ accipiuntur, omnium maximè valent, quas vulgò incarnatas vocant à carnis colore per cutem diffuso, quæue recentes omniū sunt odoratissimæ; citò enim odorem amittunt, quemadmodum & vis purgatoria ipsius Syrupi post sex menses est valde imminuta. Huic Syrupo rosarum ex infusionibus affinis est Aëtij, & Pauli hydrorosatum factum ex rosarum exungulatarum libris quatuor, sextarijs quinque, & mellis sextarijs duobus ad tertiæ partis consumptionem, aut insolatis, sed citò corrumpitur, nisi

A nisi loco frigidissimo asseruetur. Solet fieri infusio rosarum quinquies, aut etiam pluries, & addito saccharo fit Syrupus rosatus purgatorius, & eo magis, quò plures factæ fuerint rosarum omnium infusiones, & maximè incarnatarum, vt dictum est. Communiter autem infusiones fiunt nouem, aut decem, & eo plus.

Est & Syrupus ex succo rosarum factus, cùm scilicet ex recentibus rosis succus exprimitur, & simul cum saccharo miscetur ad Syrupum conficiendum, & hic est Syrupus rosatus solutiuus, qui in communissimo est vsu. Succedit Syrupus violaceus, qui ea prorsus ratione componitur, atque dictum est de Syrupo rosato solutiuo. Describitur Syrupus rosatus solutiuus ab Auicenna ex succi rosarum libris duabus, mellis libris quatuor, scammonij tosti vncia vna, coquuntur ad spissitudinem Syrupi: at huiusmodi compositio non est in vsu. Hic animaduertas, quòd si libræ infusionis dimidiæ incoquatur libra vna sacchari, minùs soluit Syrupus, si verò ponatur vna libra sacchari cum vna libra infusi, fit mediocris purgatio, si verò libræ infusi vni, cum dimidio, sacchari libra vna incoquatur, mirè soluit. Qui autem ex succo siccarũ rosarum clarifica-B to coquitur, aluum comprimendo soluit, & multò clementiùs, quàm qui ex multis infusionibus rosarum recentium fit. Quòd si ex infusionibus tribus rosarum exiccatarum fiat, ita vt habeat rosarum vncias quatuor, quæ singulis aquæ colandæ libris inijciantur, valenter adstringit, & ventriculum roborat, & Syrupus rosarum ex rosis siccis appellatur. Denique fit Syrupus purgatorius ex quatuor, quinque, sex, & nouem infusionibus florum recentium persici, eiusdemque est odoris, saporis iucundi, & modicè calidus: & isti videntur Syrupi solutiui simplices, qui enumerari possunt inter medicamenta euacuantia.

Succedunt modò Syrupi compositi, qui valentiùs purgant; quorum aliqui bilem, alij melancholiam, alij pituitam, nonnulli mistos humores, & alij aquas educunt, sed non omnes sunt vsuales eodem modo; nam aliquibus, aut raró, aut nunquam vtimur. Inter eos, qui in communi sunt vsu bilem educentes, reponuntur Syrupus de cichorea cum rhabarbaro Nicoli, Syrupus de rhabarbaro Guglielmi, de rhabarbaro pharmacopeæ Augustanæ, Syrupus ex floribus persicorum. Ex primò Syrupus cichoreæ ex C Nicolao Florentino sermone quinto cap. de oppilationibus hepatis describitur ad hunc modum.

℞. *Endiuiæ domesticæ.*
syluestris.
Cichorij hortensis.
Syluestris. ana m. ij.
Cicerbitæ.
Hepaticæ.
Lactucæ domesticæ.
Scariolæ.
Fumiterræ.
Lupulorum. ana m. j.
Hordei integri.
Halicacabi. ana vnc. ij.
D *Liquiritiæ.*
Asplenij, id est cetrach.
Cuscutæ.
Polytrichi.
Capillorum veneris, Adianthi. ana drag. vj.
Radicum fœniculi.
Asparagi. Apij. ana vnc. ij.

Coque in sufficienti aqua, cola, cum saccharo clarificato, rursus colatum percoque in Syrupum; confriando in eius libris singulis rhabarbari electi drag. iiij. panno raro ligati, cum spicæ nardi scrup. iiij.

Syrupus de cichorea Guglielmi sic componitur.

℞. *Foliorum cichorij. m. j.*
Florum borraginis.

Lactucarum. E
Florum violarum.
Intybi satiui.
Buglossi.
Oxalidis, id est acetosa.
Gregula, seu
Bastisecula, idest
Cyani minoris. ana m. ß.

Coque in lib. iij. aqua, ad consumptionem tertia partis, cola, post adde sacchari lib. ij. bis igne dissolutis iterum cola, & ab igne remoue, imponendo rhabarbari electi linteo raro ligati drag. ij. & inter coquendum sæpè, exprimitur.

A multis laudatur Syrupus ille, qui à Medicis Augustanis in suo Antidotario ad hunc describitur modum.

℞. *Rhabarbari optimi. vnc. ij. ß.*
Foliorum sena. vnc. j. ß. F
Florum violarum. m. j.
Cinnamomi. drag. j. ß.
Zingiberis. drag. ß.
Aquarum bettonica.
Cichorij.
Buglossi. ana lib. j. ß.

Fiat omnium infusio per noctem, ebullitione, & expressione facta, decoque colaturam in Syrupum cum saccharo quantum sufficit, addendo Syrupi laxatiui vnc. iiij.

Huiusmodi Syrupus alijs duobus magis probatur mihi; habet enim efficaciorem virtutem purgandi bilem, & pro pueris, ac delicatis magis est vtilis.

Syrupus de succis in communi vsu existens Messanæ, & quo Doctissimus Ioannes Costæus Bononiæ vtebatur, hac ratione efficitur.

℞. *Succi vtriusque endiuia.*
Vtriusque cichorij. G
Filicis, idest polypodij quercini.
Eupatorij.
Scariola.
Cetrach.
Hepatica.
Borraginis. ana lib. j.

Bulliant, & despumentur secundùm artem addendo.
Capillorum veneris.
Florum bettonica.
Pimpinella.
Florum cordialium. ana p. j.
Quinque radicum aperitiuarum. ana vnc. ß.
Comarum absynthij. num. v.
Polypodij quercini. H
Foliorum sena Orientalis. ana vnc. ij. ß.

Fiat omnium decoctio secundùm artem, coletur addendo sacchari quantum sufficit, & fiat Syrupus, qui aromatizetur cum specierum aromatici rosati, & trium santalorum ana scrup. j. deinde fiat infusio rhabarbari optimi pro qualibet lib. decocti drag. iij. & fiat Syrupus secundùm artem.

Syrupus verò ex floribus persicorum, nec non & ex succo florum ab Andernaco libro de Medicina veteri, & noua comm. ij. dialog. vij. descriptus habetur. Sed apud Fontanonum in sua methodo medendi describitur hoc modo.

℞. *Succi persicorum non absolutè maturorum. lib. iiij.*
Coque lento prunarum igne ad dimidias, sed fine, vt faces subsidiant, coletur, & colatura adde
Succi malorum punicorum acidorum. vnc. vj.

A *Saccbari albi. lib.* iij.

Coque in Syrupum,& clarificetur,& aromatizetur drach. iij. *Santali moscholini, vt suauiori odore redoleat.*

Isti sunt tam simplices, quàm compositi Syrupi vsuales, quorum facultates singillatim in medium afferam, deinde vniuscuiusque vsum. Et primò Syrupus rosatus ex infusionibus Mesue adscriptus valet ad extinguendam sitim in febribus acutis, ventriculumque roborat. Syrupus ex infusione violarum febribus acutis, iecinoris, & cordis caloribus, asperitati gutturis, morbo laterali, tussique aridæ succurrit, aluumque emollit, & quamuis isti duo Syrupi non sint verè solutiui, tamen quia aluum aliquo pacto emolliant, hoc loco placuit eos apponere. Syrupus rosatus solutiuus, quem dixi à Bononiensibus Muccharum appellari, in febribus ardentibus valet, soluitque absque molestia aluum bilem educendo, quemadmodum etiam & Syrupus ex succo rosarum, sed valentiùs: verùm mihi placet, vt huiusmodi Syrupus post extractionem succi permittatur quiescere, donec aliquæ fæculæ decidant, deinde coletur, & addendo saccharum B quantum sufficit fiat Syrupus. Idem præstat Syrupus ex violarum infusionibus, qui magis præterea confert inflammationibus faucium, & thoracis: vnde est, quòd in pleuritide, & peripneumonia tam commendetur. Syrupus porrò ex floribus persicorum eandem facultatem habet, ac rosatus, & violatus: sed magis purgat; aquas insuper, & serosos humores educit, hinc hydropicis maximè confert, suaque amaritudine vermes interimit.

Et isti sunt simpliciores Syrupi educentes è corpore bilem, & ipsorum facultates, necnon compositi ad eandem intentionem valentes, qui omnes absque dubio inter medicamenta benedicta facilè connumerari possunt. Modò ad rectum vsum venio, quem constat quatuor rebus comprehendi, quantum, quando, quomodo, & vbi. Sub quanto comprehenditur dosis, & primùm Syrupi rosati ex nouem infusionibus est ab vncijs quatuor ad vncias sex, aut etiam octo. Huiusmodi quoque dosis datur Syrupo violaceo, qui rarò purgat solus exhibitus, etiã si dosis augeatur ad vncias decem, aut duodecim. Eadem dosis est Syrupi rosati, qui muccharum appellatur, nec non C & Syrupi ex succo rosarum. Dosis Syrupi ex succo, seu ex floribus persici, qui vt plurimùm exhibetur pueris ad vermes expellendos, non transcendit vncias quatuor: plerumque ad vncias tres datur pueris, mulieribus verò vsque ad vncias sex. At magis probo Syrupum Fontanoni, quàm Andernaci, quòd & gustu gratior sit, & bilem clementiùs expurget, puerisque vermes faciliùs enecet, ac postea expellat.

Syrupus de cichorea Nicoli cõfert ictero laborantibus, iecoris intemperiem calidã & obstructionem tollit, spleniticis, melancholicis, cachexia affectis, & nephriticis, peculiariterque epilepticis pueris maximè prodest. Syrupus Guglielmi cor, & partes nutritioni destinatas probè roborat, & feruorem compescit, atque etiam biliosos præsertim humores per intestina, & vesicam educere consueuit. Syrupus Augustanus bilem educit clementer admodum, magisque mihi probatur pro purgandis pueris, ac faciant superiores iam descripti, cuius dosis est ab vncia vna ad vncias duas pro pueris. Dosis autem omnium in summa est à tribus vncijs ad vncias sex, & septem: & isti sunt Syrupi omnes vsuales tam simplices, quàm compositi ad bilem expurgandam.

D Quonam in tempore concedantur huiusmodi Syrupi, est communis opinio, vt summo mane ieiuno ventriculo ægrotantibus porrigantur, præsertim per quatuor horas ante alimentum: verùm non potest semper seruari huiusmodi tempus pro varia, atque varia vrgentia. Modus est, vt offeratur aliquando simplex, nonnunquam verò aliquo alio medicamento alteratus, præsertim aqua aliqua stillatitia ei admista, aliquãdo calidus, nonnunquam frigidus. Quod attinet ad vbi, semper per os dantur Syrupi, non per alias partes, vt alia medicamenta.

Veniamus modò ad Syrupos educentes pituitam. Horum aliqui simplices, alij cõpositi sunt: inter simplices est mel rosatum ex nouem infusionibus, cuius præparationis modus est, vt fiat rosarum infusio per horas octo, vel decem, vel duodecim in vase fictili vitriato angusti oris benè obturato, deinde colentur rosæ, exprimantur, & abijciantur, rursusque eidem infusioni calefactæ eadem quantitas rosarum addatur, & sicut prius macerentur, colentur, & exprimantur: atque hoc repetatur nouies, decies,

vel

vel etiam duodecies, pro vt magis, & minùs solutiuam volueris decoctionem. Est E præterea mel violatum ex infusionibus, quæ fieri debent eadem ratione, ac prædictæ rosarum. Inter compositos Syrupos pituitam euacuantes adest mel rosatum solutiuum cum agarico, Syrupus de Hermodactilis, Syrupus de fumoterræ maior, & minor, Syrupus de Bryonia Mesue, oxymel Mesue.

Mel rosatum solutiuum cum agarico à Bertaldo descriptum inuenitur hoc modo.

℞. *Infusionis rosarum solutiua. lib.* ix.
Agarici albi. vnc. vj.
Mechioacan. vnc. j. *& ß.*
Zingiberis. vnc. j.
Infundantur horis duodecim, & facta leui ebullitione colenter, & colatura adde
Mellis optimè despumati. lib. viij.
Coquatur secundùm artem.

Syrupi de Hermodactylis Nicolai hęc est descriptio. F

℞. *Quinque radicum. ana vnc.* j.
Seminum iiij. *frig. maiorum ana vnc.* j. *& ß.*
Hyssopi.
Capillorum Veneris.
Aspleniȷ. ana m. ß.
Violarum. m. j. *& ß.*
Florum rosmarini.
Borraginis. ana m. j. *& ß.*
Cyperi. drach. iij.
Chamomillæ. drach. ij.
Passularum. vnc. j.
Senæ. vnc. ij.
Hermodactylorum.
Cuscutæ. ana vnc. ß. G
Anisi.
Fœniculi.
Carui. ana drach. ij. *& ß.*
Polypodiȷ. vnc. iij.
Agarici. drach. ij.
Coquantur in aqua. lib. iij. *& colatura adde*
Sacchari. lib. j. *& ß.*
Rosarum. vnc. j.
Rhabarbari. drach. iiij. *& ß.*
Turbith. drach. iij.
Hæc tenuissimè trita, & in panno ligata suspendes in Syrupo cocto secundùm artem.

Sed in huiusmodi Syrupis, in quibus rhabarbarum infundi debet in linteo nodulo, longè melius est, si in aliquam partem decoctionis immergatur, & sensim in Syrupum H exprimatur. Huius rei ratio est, quia quamuis linteus sit rarissimus, nihilominus ob crassitiem Syrupi virtus rhabarbari non penetrat substantiam illius.

Componitur Syrupus de fumoterræ minor, qui & inter simplices reponi potest, ad hunc modum.

℞. *Myrobalanorum citrinorum. vnc.* ij.
Violarum.
Cuscutæ.
Absynthiȷ. ana vnc. j.
Coquantur cum lib. vij. *aquæ vsque ad tertiam partem, cui adde*
Succi fummiterræ cocti, & despumati.
Sacchari. ana lib. ij.
Et fiat Syrupus secundùm artem.

Syrupus

A Syrupus verò de fumoterræ maior sic efficitur.

℞. *Myrobalanorum citrinarum.*
Chebularum. ana drach. xx.
Florum borraginis.
Violarum.
Absynthij.
Cuscuta. ana vnc. j.
Glycyrrhiza.
Rosarum. ana vnc. ß.
Epithymi.
Polypodij. ana drach. vij.
Prunorum. num. c.
Passularum enucleatarum. lib. ß.
Pulpa tamarindorum.
B *Floris cassia. ana vnc.* ij.

Coque omnia prater cassiam, & tamarindos in lib. x. *aqua fontis ad lib.* vij.
& cum cassia, & tamarindis adde
Succi fumiterra cocti, & purgati.
Sacchari albi. ana lib. iij.
Fiat Syrupus secundùm artem.

Syrupus de bryonia dupliciter præparari solet; sed magis vsitatus est ille, quem ad hunc modum descriptum tradidit Mesue.

℞. *Succi bryonia. vnc.* v.
Aqua decoct. origani.
Hyssopi sicci.
Libystici.
Seseleos.
Cardamomi.
C *Stœchados. ana drach.* j.
Sapa.
Vuarum passarum. ana lib. ß.
Mellis. lib. ij.
Et fiat Syrupus secundùm artem.

Oxymel phlegmagogum, fit vt oxymel de radicibus, si inter coquendum medulla seminis cnici panno lineo raro ligata mergatur, & identidem confricetur. Potentiùs vacuabit, si etiam turbith cum zingibere nodulo prædicto addatur.

Hi Surupi licet omnes expurgent corpus ab humore pituitoso; est nihilominus eiusmodi differentia; nam Syrupus de fumoterræ minor pituitam salsam trahit: compositus verò, siue maior præter eam educit vtramque bilem vstam; ventriculum, & hepar roborat, & obstructiones, nec non cutis morbos aufert ab humore salso, vel vsto enatos, vt psoram, lepram, impetiginem, & serpiginem, ac etiam icterum vtrumque sanat, & morbo gallico obsessis confert. Syrupus verò de bryonia vehementiùs, & vali-
D diùs trahit eandem pituitam, sed hic Messanæ non est in vsu.

Dosis horum Syruporum non est eadem in omnibus; quandoque enim mel rosatum solutiuum datur ad vncias quatuor, id quod fit vt plurimùm, aliquando etiam exhibetur ad vncias sex, pro ratione morbi, roboris, virtutis, & aliarum circumstantiarum. Syrupus de fumoterræ, cùm vterque faciat ad præparandos humores, & ad purgandum, si præparandum est, datur ab vncia vna, vsque ad duas, si verò purgandum ab vncijs tribus ad quinque, vel etiam sex. Syrupus de hermodactylis Nicolai datur ab vncijs duabus ad quatuor pro arbitrio Medici curantis. Mel rosatum solutiuum cum agarico ab vncijs duabus ad tres propinari tutò potest, & in his partibus etiam ad vncias quatuor. Syrupus de bryonia dosim habet diuersam; nam ex Mesue non transcendit vncias duas, quod idem dicendum est de oxymelle solutiuo eiusdem Mesue. Et hæc de Syrupis pituitam purgantibus dixisse sufficiant.

Succedunt nunc Syrupi melancholiam euacuantes, inter quos primus est, qui in officinis

officinis quibusdam hic tenetur, non quidem in omnibus, & appellatur Syrupus ad melancholiam magistralis, & componitur ad hunc modum. B

℞. *Capillorum veneris.*
Lupulorum.
Fumiterræ.
Scolopendriæ.
Foliorum senæ orientalis. ana m. j. & ß.
Radicum liqueritiæ.
Buglossi.
Borraginis.
Rhapontici.
Polypodij quercini. ana unc. j. & ß.
Seminum Anisorum.
Santalorum omnium.
Cinnamomi. ana drag. iij. F

Bulliant secundùm artem in libris sex aquæ fontis ad consumptionem tertiæ partis, auferatur ab igne, coletur, & in secunda parte colaturæ infunde foliorum senæ orientalis unc. viij. in vase stricti oris per horas viginti quatuor addendo Syrupi rosati ex nouem infusionibus. lib. ij. & cum facchara albo quantum sufficit, fiat Syrupus.

Sed in huiusmodi Syrupis, si vis me verum fateri, etiam si in officinis asseruetur, duo tamen sunt, quæ mea sententia castigatione egent: vnum est dosis ipsius senæ, quæ non potest sustineri à duabus libris aquæ, ideo sat erit, si apponantur duæ vnciæ senæ, vel quatuor ad summum, quæ sufficiunt, vt fiat Syrupus solutiuus, nec leuis. Deinde loco Syrupi rosati ex nouem infusionibus potiùs deberet poni infusio sola, vt cum facchara quantum sufficit, fieret Syrupus secundùm artem.

Sequuntur deinde aliquot Syrupi de sena, ex quibus placet mihi illa descriptio, quam affert Bertaldus in suo Apparatu medicamentorum ad hunc modum.

℞. *Foliorum senæ orientalis. lib. j.*
Folliculorum eiusdem. unc. iij. G
Corticum capparorum. unc. ij.
Polypodij quercini. unc. iiij.
Thymi.
Epithymi. ana m. j.
Anisorum. unc. j.
Fœniculi.
Seselij. ana drag. iij.
Cassutæ. drag. iij.
Trium florum cordialium. ana p. j.

Aquarum cordialium temperatarum ana quantum sufficit, macerentur horis viginti quatuor in vitreo vase stricti orificij, & mane facta colatura adde sacchari lib. iij. & ß. coquantur ad iustam crassitiem.

Non prætermittendi sunt hoc loco Syrupi de Polypodio; nam eorum vsus est satis celebris vbique, verùm ille, quem vsurpant Medici Messanenses, discrepat ab eo, quo vtuntur Bononienses. Sed in antidotario Bononiensi non vnica habetur illius descriptio, sed triplex, attamen vna tantùm est in communissimo vsu, & est sequens. H

℞. *Polypodij quercini. lib. j.*
Passularum. lib. ß.
Aquæ communis. lib. xij.

Misce, & bulliant ad consumptionem quatuor. lib. deinde adde
Acori, vel eius loco calami aromatici.
Crasso modo contusi. drach. x.
Seminum fœniculi contusorum. unc. j. ß.
Cinnamomi crasso modo contusi. unc. ß.

Bulliant vna ebullitione, & statim in hoc decocto infunde per horas vigintiquatuor.

Foliorum

A

Foliorum senæ orientalis. vnc. vj.
Epithymi. vnc. j.
Postmodum coletur cum forti expressione, & colato adde
Sacchari. lib. v.
Bulliat ad Syrupi consistentiam, & in fine ebullitionis adde
Rhabarbari subtiliter puluerizati. vnc. ß. &
decoctum quod sequitur.
℞. *Succi borraginis.*
Rosarum.
Myrobalanorum citrinorum.
Chebulorum.
Indorum. ana vnc. j. ß.
Myrobalani crasso modo contusi infundantur in prædictis succis per horas vigintiquatuor, deinde bulliant vna ebullitione, & colentur, fiatque Syrupus secundùm artem.

B Ille, qui circumfertur per officinas Messanenses dictus Syrupus de Polypodio magistralis, sic componitur.

℞. *Polypodij recentis. lib. ij.*
Infundantur secundùm artem in lib. xxiiij. aquæ fontis per diem naturalem.
Rhapontici.
Liquiritiæ.
Passularum. ana vnc. ij.
Anisorum.
Fœniculi. ana drag. ij.
Foliorum senæ.
Epithymi.
Corticum myrobalanorum omnium. ana vnc. j.
Lupulorum.

C

Fumiterræ.
Florum cordialium. ana m. j. ß.
Contundantur contundenda, & bulliant secundùm artem, & colentur, in quibus adde.
Succi fumiterræ.
Lupulorum. ana lib. ß.
Sacchari optimè clarificati. lib. x.
Et fiat Syrupus secundùm artem.

Dosis prædictorum Syruporum est ab vncijs quatuor vsque ad sex: & eandem ferè obtinent facultatem, nimirum euacuant validè humores crassos, & præcipuè melancholiam.

Habetur præterea inter Syrupos melancholiam expellentes ille de sena Matthioli, qui adeo mihi probatur, vt voluerim ipsum cum reliquis describere; videtur enim primas partes obtinere, & componitur hoc modo.

D

℞. *Adianthi.*
Lupi salictarij.
Fumariæ.
Asplenij.
Senæ. ana m. iij.
Radicum centaurij magni.
Glycyrrhizæ.
Filiculæ, hoc est Polypodij quercini.
Borraginis.
Buglossi. ana vnc. iiij.
Seminum anisi.
Melanthij.
Florum Borraginis.

Buglossi.
Santalorum omnium.
Cinnamomi. ana drag. v.
Omnia decoquantur in libris viginti aqua purissima vsque ad tertias, colentur, deinde
℞. *Sena prastantissima. lib. ij.*

Conijcito in vas fictile oris angusti, demùm percolatum decoctum feruens super imponito, ac supra obturato fictilis ore puluinare plumis farcto, ignique prius calefacto, fictile inuoluito, & loco calido collocato, itaque per diem, ac noctem reponito; postridie verò manibus sena premitur, mox dilutum percolatur, cui adijciuntur diluti rosarum efficaciter aluum subducentis lib. vj. sacchari lib. viij. efferuescant, deinde simul subiecto igne quousque tertia pars euanescat, quo facto addilur electissimi rhabarbari minutim concisi. vnc. j. ac iterum ferueant omnia, donec illapy modò consistat liquor, postremò percolatur linteolo, & vase vitreo reconditur.

B

Cuperem huiusmodi Syrupum esse apud omnes pharmacopæos, quia seruatur per annum, & quamuis non seruaretur, potest quocunq; tempore componi: verùm quia est difficilis cōpositionis, vereor ne nostri pharmacopæi onus tam graue suscipere nolint. Est & Syrupus Domini Augustini Suessani, qui duobus modis descriptus circumfertur, & primò à Bertaldo ad hunc modum.

F

℞. *Rhapontici.*
Myrobalanorum citrinorum.
Folliculorum sena.
Epithymi. ana vnc. j. ß.
Polypodij quercini. lib. ß.
Fumiterra.
Lupulorum. ana m. iij.
Vuarum passarum mundatarum.
Glycyrrhize rasa. ana vnc. j.
Florum borraginis.
Buglossa.
Violarum. ana m. iij.

G

Aqua fontis q. s. fiat decoctio secundum artem, & facta colatura adde
Rhabarbari optimi.
Agarici electi. ana drag. vij.
Diagrydij. drag. v.
Succi depuratorum lupuli.
Fumaria.
Borraginis.
Buglossi. ana lib. j.
Sacchari albi. lib. v.

Saccharum clarificetur cum succis, & reliqua coquantur in Syrupum semper exprimendo manibus agaricum cum reliquis linteolo ligatis, deinde reponantur in Syrupum.

Alia descriptio habetur apud pharmacopæos Messanenses, & est hæc.

H

℞. *Polypodij quercini. lib. ij.*
Contunde, deinde inf. in libris vigintiquatuor.
Aqua purissima per diem naturalem.
Ligni sancti. vnc. iij. & drag. vj.
Cort. eiusdem sub. pul. vnc. ß.
Passularum enucleatarum. vnc. iij.
Rhapontici recentis.
Rhabarbari.
Liquiritia rasa. ana vnc. j.
Anisi.
Fœnicoli. ana vnc. ß.
Corticum myrobalanorum omnium, ana vnc. j.

Folio-

A *Foliorum senæ.*
Epithymi. ana vnc. ß.
Iuæ arthriticæ.
Lupulorum.
Fumiterræ. ana vnc. ß.
Florum cordialium. ana m. j.

Contundantur contundenda, bulliant, & fiat decoctio secundùm artem, coletur, & fortiter exprimatur, cui adde sacchari depurati q. s. fiat Syrupus secundùm artem, aromatizetur cum ambra trochiscata.

Isti igitur sunt Syrupi ad melancholiam extra corpus educendam, quorum dosis eadem ferè est omnium, nisi quòd isti postremi, qui circumferuntur sub nomine Augustini Niphi Suessani, validiores sunt. Et dosis ipsorū à quatuor vncijs ad vncias sex, qui verò de sena simplices sunt, non requirunt minorum dosim sex vnciarum, si soli offerantur. Hic notandum, quòd Syrupus Suessani vltimo loco descriptus est efficacior ad B luem veneream curandam.

Sunt modò alij Syrupi, qui dicuntur purgare humores mistos, inter quos est ille, quem describit Andernacus loco præcitato: est autem eius compositio ad hunc modum; & appellatur Syrupus diacnicu.

℞. *Adianthi.*
Hyssopi.
Thymi.
Origani.
Chamadrios.
Chamepityos.
Scolopendriæ.
Buglossi. ana m. ß.
Cuscutæ.
Vesicariæ. ana vnc. j.
C *Radicum angelicæ.*
Glycyrrhizæ.
Fœniculi.
Apij.
Asparagi. ana vnc. j.
Corticum tamaricis. vnc. ß.
Polypodij. vnc. j. ß.
Seminum anisi.
Fœniculi.
Ammeos.
Dauci. ana vnc. j.
Cnici, hoc est Seminis carthami contusi. vnc. iiij. ß.
Passularum enucleatarum. vnc. ij.

Decoquantur in aqua ad tertias, colentur addendo senæ orientalis. vnc. j. ß. in D *iure decocto per noctem macerentur: adhac*

Agarici trochiscati. vnc. ß.
Zingiberis. drag. j.
Rhabarbari. drag. vj.

Hac sequenti die colentur, valideque exprimantur, postea.

Sacchari albissimi. lib. j.
Syrup. ros. solutiui.
Violacei solutiui. ana vnc. ij.
Acetosi simp. vnc. ij. m.

Atque iterum modicè coquantur, donec satis spissescat.

Addamus hic Syrupum compositum ex Argenterio, qui valet ad omnes humores extra corpus educendos, fit ad hunc modum.

℞. *Infus. rosarum solutiuarum modernorum. lib. ij.*

Foliorum senæ orientalis mundatorum. lib. j.
Polypodij quercini. unc. viij.
Seminis anisorum. unc. j.
Florum violarum. p. iiij.
Thymi.
Epithymi. ana unc. j.

Horis duodecim in vase vitreo stricti orificij macerentur, deinde facto leui tantùm feruore, & colatura: adde iterum in dicta infusione percolata,

Rhabarbari selecti. unc. j. ß.
Agarici optimi. unc. iij.
Cinnamomi.
Zingiberis. ana drag. iij.

Macera horis viij. in dicto percolato: deinde facta ebullitione, & colatura cum lib. vj. sacchari vnius coctura percoquantur in Syrupum.

Ad eandem intentionem, componendum curo quendam Syrupum, cui nomen imposui Syrupi rosati solutiui compositi, & quia facilis est præparationis, & perbellè expurgat corpus ab humoribus mistis, vnde sæpissimè vtor, hic describere libuit.

℞. *Succi rosarum solutiui recentis. lib. vij.*
Agarici electi.
Foliorum cum folliculis senæ, ana unc. vj.
Zingiberis. unc. j.
Tartari.
Cinnamomi. ana unc. ß.
Vini albi odoriferi. unc. iij.

Misce, & infundantur omnia in vase vitriato per viginti quatuor horas, & postea bulliant in balneo Mariæ, benè obsurato orificio, coletur, & in colatura dissolue sacchari optimi quantum sufficit, & fiat Syrupus secundùm artem.

Habes iam Syrupos omnes solutiuos, à multis scriptoribus probatos, quibus omni cacochymiæ satisfacere potes: restat solummodo describendus aliquis Syrupus, qui Hydragogus sit, hoc est purgans humores aqueos, inter quos est ille adhunc modum descriptus à Bertaldo,

℞. *Succi radicum ebuli per residentiam depurati, lib. ij.*
Ireos non similiter purificati. lib. j.
Gratiolæ.
Absynthij.
Centaurij minoris.
Rosarum rubrarum.
Eupatorij. ana unc. iij.
Rhabarbari optimi sine cortice. unc. j. ß.
Rhabarbari albi. unc. ij. ß.
Soldanellæ.
Thymeleæ. ana unc. j.
Seminum depuratorum sambuci.
Ebuli. ana unc. j. ß.
Granorum lathyridis. num. L.
Cinnamomi. drag. vj.
Galangæ.
Laccæ præparatæ. ana drag. ij.
Spicæ nardi.
Scordij.
Cyperi.
Nardi celticæ.
Aristolochiæ vtriusque. ana drag. ij.
Schœnanti.
Zedoariæ.

Piperis

A *Piperis albi.*
Macis.
Mastiches. ana drag. j.
Croci. drag. iiij.

Macerentur tribus diebus canicularibus in vase vitreo stricti orificij; deinde bulliant in balneo Mariæ ad tertias, & aqua, quæ euaporabit arte ex alembicis vitreis, reponatur; deinde residuum decocti linteolo percolatur, & in colatura adde

Sacchari albi.
Mellis Hispanici. ana lib. ij.

Bulliant iterum lento igne ad spissitudinem, quo facto adde aquam, quam collegisti ex decocto, & iterum bulliant vna, aut altera ebullitione, & repone cum drag. v. elaterij optimi pul. Dosis est à drach. vj. ad sesquiunciam per se, vel cum aqua, seu diluto aliquo appropriato.

Syrupus hic ad educendas aquas extra corpus valet, præsertim in ascite. Dosis ipsius est ab vncijs duabus ad quatuor vsque, idque pro arbitrio periti Medici, & rerum B vrgentia: & hæc de Syrupis solutiuis, satis dicta sint.

Verùm quia fuso sermone hactenus versati sumus circa facultates, & dosim Syruporum solutiuorum, posset quispiam sciscitari, an post assumptionē alicuius eorum sit concedendus potus aquæ, idcirco in præsenti ad vberiorem doctrinam, hanc quæstionem explanare constitui. Hæc dubitatio duas habet partes, vna est, an immediatè post ebibitum Syrupum solutiuum liceat exhiberi potus aquæ: altera est, an aliquot post horas ab assumpto medicamento ad adiuuandum eius operationem, hoc est purgationem, sit propinanda aqua. Ad primam dico medicamentum acceptum duobus modis considerari posse: primò vt est solutiuum, deinde vt est nonnulla qualitate præditum nobis infesta, hoc est, aut venenosa, aut superflua caliditate: & vtroque modo accipiatur, aut in pauca quantitate, aut in multa copia exhiberi potest aqua. Sed sub pauca quantitate assumpta nequaquam est deneganda; nam sua frigiditate corrugat, & condensat partes stomachi, caloremque ventriculi, & partium circumuicinarum per antiperastim, quibus vigoratis, & corrugatis, & calore adaucto, medicamentum, & C materia ab ipso attracta faciliùs ad inferiora expellitur. Præterea si stomachus propter malignam materiam nimis incalesceret, & esset causa raptus materiæ ad superiores partes, tunc aqua assumpta alterat qualitatem ventriculi calidam, & medicamenti vim quodammodo obtundit, vnde licet colligere, quòd si ventriculus esset frigidus, & vniuersum corpus languidæ virtutis, aqua nullo pacto deberet offerri. Igitur non semper, sed quandoque potus aquæ est concedendus, nec in maxima copia, sed mediocriter, videlicet à semilibra ad libram, idque pro diuersitate anni temporis, ætatis, habitus corporis, & consuetudinis.

Ad secundam partem respondeo, quod ij, qui purgātur, vel statim sitiunt, vel postea, vt notat Gal. 4. aphoris. 19. & hoc contingit propter ventriculi dispositionem, propter exhibitum medicamentum, & propter naturam humoris, qui euacuatur. Ventriculi enim caliditate, & siccitate præditi promptè sitiunt, & hoc illis contingit, vel natura, vel ratione medicamenti epoti, quod fortè fuerit calidum, & mordax; vel etiam sitis exoritur ab humore, qui educitur, vt quando fuerit amara bilis. Cùm itaque sitis pro- D uenerit ex causis prædictis potest omninò exhiberi aquæ potus, vnde Galenus dicebat valdè sitientibus non esse denegandum potum: tunc autem valdè sitiunt, quando ex multa copia cibi, & potus in ventriculo augetur calor, ita vt fiat veluti ebullitio quædam, ad quam extinguendam debet inijci aqua: sic etiam si sitis inducta sit ex siccitate propter resolutionem humiditatis alimentalis, quæ fit in ventriculo, quacunque ratione id contigerit, sicut apparet ex ijs tribus causis sitis, quas adducit Gal. præcitato coment. Atque ex hactenus dictis affirmare haud vereor, aliquando exhibendam esse aquam post epotum medicamentum, aliquando verò minimè, cum scilicet non suboritur sitis, quæ à præhabitis causis induci consueuit.

Statuendum etiam est hoc loci, an in febribus acutis post ebibitum medicamentum conueniat aquæ potus, pro qua re determinanda non omnes authores conueniunt; Hippocrates enim Medicinæ parens 3. acut. comment. 3. videtur proponere vinum, cuius quidem vsum laudat & Gal. 8. methodi cap. 4. quòd non modò coctioni faueat,

sed

sed etiam quia vrinam, & sudorem pronocat. Ex altera verò parte contrarium colligitur tam ex Hippocr. quam ex Gal. 4. in 6. de morb. vulgar. tex. comment. 15. vbi scriptum est: *percalido natura refrigeratio potus aqua, quiescere*. Gal. ibidem ait, claram esse sententiam, nempe eos, qui sunt calidi, victus ratione refrigerante esse nutriendos, vnde etiam & illis competit aquæ potus. Nihilominus non puto has Hipp. sententias esse contrarias, vt vult Altimarus parte 3. de medend. febr. cap. 2. sed existimo esse diuersas; libro enim epidem. tractat vniuersaliter de agendis circa eos, qui natura sunt calidi, & præcipit eos esse corrigendos contraria victus ratione, nempe refrigerantibus tam per potum aquæ, quàm per alimenta frigida: in lib. verò acut. loquitur de potu in febribus ardentibus, qui vinum esse expedit, ob vtilitates, quas affert.

Et hic animaduertendum est, quòd si attentè legimus, quæ à summis præceptoribus scribuntur, cognoscemus vinum concedi quidem debere, sed non à principio morbi, cum adhuc non fiunt coctiones, nec per consequens sunt promouenda vrina, aut sudores, sed aut in statu, aut in declinatione, quo tempore illæ operationes fieri apparet. A principio igitur non vinum, sed aqua simplex debet ægrotantibus offerri pro potu, vt Gal. tum lib. 2. methodi, tum alibi, & Auic. fen. 1. 4. tract. 2. cap. 45. scribunt. Hoc loci præterea maxima inquisitione perscrutari debemus, à quibus indicetur, & à quibus prohibeatur aquæ potus in febribus ardentibus, cùm omnes authores, & magis eminentes in hoc determinando conueniant, & cognoscere oportet, quam vtilitatem aqua epota corporibus præbeat, & quis tandem sit rectus vsus illius.

Galenus lib. 9. meth. med. cap. 5. dicebat aquam indicari à febre, quæ cùm sit passio calida, & sicca necessariò indicat frigida, & humida, quare aqua est auxilium à febre indicatum. Auicen. fen. 1. lib. 4. tract. 1. capite 7. non modò scripsit febrem ardentem esse indicans aquæ frigidæ, verùm etiam ipsius causam addidit, quæ est bilis sua natura calida, & tenuis, quæ non modò refrigerari optat, sed etiam incrassari, quod vtrunque à potu gelidæ aquæ recipit, tanquam à suo indicato, ita vt bilis sit indicans, aqua frigida indicatum auxilium. Coindicat verò hanc aquæ frigidæ potionem inter alia consuetudo; nam illi, qui assueti sunt bibere aquam frigidam, faciliùs, & liberiùs eam assumere possunt. Permittunt deinde bonus corporis habitus, *εὐεξία* Græcè dictus, calor naturalis validus, viscera valida, ac robusta: præcipuus est calor naturalis validus. Indicans itaque primùm desumitur ab ipso morbo: coindicantia verò, seu permittentia sunt calor naturalis validus, corporis bonus habitus, viscera corporis valida, ac robusta, quibus additur consuetudo, quæ est veluti altera natura. Prohibent contra aquam inter res præternaturales corporis gracilitas, caloris innati, ac virtutis languiditas, viscerum inflammatio, aut debilitas, vt gulæ, ventriculi, oris superioris, iecoris, pulmonum, septi transuersi, renum, aut vesicæ; nam quoties vnum ex his membris languidum est, ab aqua frigida valde inbecillum redditur, quare viscera ab omni affectione præter naturam libera esse oportet. Inter res non naturales est aër frigidus, & qui non assueti sunt, hoc est consuetudo contraria: ista sunt, quæ indicant, quæ permittunt, & quæ prohibent vsum potus aquæ frigidæ.

Veniamus ad vsum, & primò ad tempus; tempus enim aquam bibendi non est omnibus idem, cùm alij authores coctionem desiderent, alij verò coctionem tanquam inutilem negligant, quia Galenus, & Auicen. locis præcitatis apertè scribunt aquæ frigidæ potum ægrotantibus non esse concedendum, nisi coctione apparente. Hos Medicinæ magistros secuti sunt Aëtius lib. 5. capite 78. Paulus lib. 2. capite 18. quamuis Aëtius videatur velle coctionem perfectam; Galenus tamen lib. 9. methodi medendi cap. 16. in fine scribit incipiente coctione posse aquam exhiberi. Auerrhoës è contra lib. 3. colliget capite 8. non vult expectandam esse coctionem, sed statim à principio nullo apparente signo coctionis esse concedendam, & addit rationem; nam si spectetur coctio, periculum est, ne æger vi morbi intereat, aut praua subsequatur concoctio ob caliditatem, & acrimoniam, humoris biliosi, qui antequam concoquatur, hominem de medio tollat.

Hoc Auerrhois dictum confirmari facilè potest ex eo, quod scripsit Rhasis lib. 1. diuisionum cap. 148. 149. & 3. aphoris. vbi narrat dominum, & seruum fuisse eadem febre ardente correptos, gelidamque aquam domino pro potu propinatam fuisse, qui

sanus

A sanus euasit, seruo verò fuisse denegatam, qui mortuus est: hæcque lata fuit à principio nulla expectata coctione. Eademque opinio confirmari posse videtur ex Gal. lib. 10. methodi medendi capite 1. vbi comparans indicans, quod à febre desumitur, cum indicante desumpto à causa dicebat indicanti à febre desumpto, aliquando vrgente necessitate, esse primò, & maximè incumbendũ refrigerantibus, & humectantibus, quod non possumus facere nisi à principio, cùm magis vrget febris, quàm ipsa causa. Iam verò cùm inter alias materias refrigerantes, & humectantes primas partes habeat aqua gelida, ergo etiam ex Galeni sententia vtendum est aqua frigida pro potu ad extinguendam febrem à principio absque coctionis signo.

Ioannes Costæus vir spectatæ doctrinæ ponderans hanc contradictionem adeo ipsam magni fecit, vt existimauerit postponendam Galeni, & Auicennæ opinionem, & sequendam esse illam Auerrhois. Eius ratio est, quia, vbi materia in febre est concocta, eget eductione per medicamentum purgans iuxta illam aphoristicam sententiam, concocta medicari, &c. at aquæ gelidæ potus non est medicamentum purgans, ergo non est opus vti potu aquæ gelidæ in concocta materia: deinde cum materia est B cocta, nullum amplius impendet de vita ægrotantis periculum, natura enim iam dominatur super causam morbificam, quare nec deueniendum ad aquæ potum: tandem aquæ potus est incertum medicamentum, quo morbi causa recrudescere facilè potest, ergo concocta materia medicamento opus est: hæc Costæus.

Sed puto vtramque opinionem verisimilem esse, imò veram facta hac febrium diuisione; alia enim est, quæ fit à sanguine, & synocha, seu synochos appellatur, alia quæ fit à bile, & causos, seu ardens febris vocatur. In prima febre; siue synochos sit putris, siue imputris, in concedenda aquæ potione expectanda est coctio: in secunda verò nempè in febre ardente nulla expectata coctione danda est aquæ potio; hoc posito Galenus intelligendus est de febre synocha, quando dixit esse propinandum aquæ frigidæ potum: Auerrhois verò sermo intelligendus est de febre ardente, quando scripsit à principio nulla expectata coctione esse concedendum potum aquæ frigidæ. Ad Costæum respondendum mea quidem opinione est, quòd in febre synocha non est opus purgante medicamento, cùm nullum sit aptum ad sanguinem educendum, sed C sola aquæ potio requiritur ad partium internarum, ac viscerum attemperationem, ac corroborationem, quibus gelidæ aquæ potu roboratis, & attemperatis facilè expellitur humor coctus: nec potus aquæ semper incertum est medicamentum; nam suam inducit semper in partibus refrigerationẽ, ad quam sequitur tẽperies, & virium robur.

Vtilitas, quæ huiusmodi aquæ potione contingit, Galeno authore, maxima est; nam partes præcipuè à calore febrili laxatas, ac debilitatas aqua sua frigiditate roborat, & quodammodo adstringendo recreat, & confortat, quo nomine robustiora reddita materiam à natura coctam, & separatam extrapellunt, vel per sudorem, vel per secessum, vel vomitum, quæ omnia sunt loca conferentia, vnde corpus sæpè à febre liberatur. Cùm itaque materia hæc non sit alia, quàm sanguis, siue adustus, siue putrefactus seruans adhuc sanguinis naturam, nullum sanè datur genus medicamenti, quod possit ipsum extra corpus ducere, nec opus est medicamento, vt dicebat Costæus, quare concocta materia in synocha febre ab aquæ potu expellitur, vt supra ex Galeno dictum est. Alia vtilitas, quam aqua epota in febribus biliosis ardentibus affert, ex Auer-D rhois sententia est, quod extinguit feruorem caloris in humore bilioso accensi, antequam vlteriùs calefaciendo, & adurendo prosequatur, simulque, & illam materiam acrem, & tenuem incrassat, atque refrigerat, qua ratione calore feruido quodammodo extincto æger liberatur, quamuis morbus prorogetur; longè enim melius est, vt dicebat Rhasis, morbum prolongari, quàm sine potu aquæ relinquere ipsum febrientem certò periturum, vt apparet in historia illius serui cui fuit denegata aquæ potio.

De quantitate huiusmodi aquæ exhibenda non videtur eadem esse Galeni, & Auicennæ sententia; nam Galenus loco prçcitato permittit ægrotanti tantum aquç bibendum esse, quantum potest vnico haustu trahere: Auicennas verò addit tantùm aquæ ad bibendum à Medico febrienti esse concedendum, quousque membra præ frigore tremant, colorque corporis ad colorem viridem tendat, quasi sanguis sit mortificatus. An modò quantitas hæc indeterminata possit determinari aliqua mensura, non ita

clarum

clarum est; nam Galenus lib. 10. methodi medendi capite 15. permittit, vt ægrotantes bibant ad duarum cotylarum mensuram: Auicenn. verò fen. 1. lib.4.tract.2.capite 7. heminam vnam, & mediam permittit. Cotyla, & hemina vna, & eadem res est; habebatur enim cotyla apud Athenienses pro mensura quadam liquidorum, vt Galenus author est lirbo de compositione medicamentorum. Mensura semisextarij, imò verò ipsa cotyla dicebatur Græcis ἡμίξεστον; sextarius enim pendebat vncias decem, & octo, vnde cotyla apud Athenienses erat mensura nouem vnciarum, quamuis huiusmodi mensura apud Romanos acciperetur modò pro decem vncijs, modò pro libra vna, vt habetur ab eodem Gal. lib. de sanitate tuenda; igitur mensura aquæ determinata à Galeno est duarum librarum;ab Auicenna est libra vna cum dimidio.

Verùm, si consideremus conditiones eorum, quibus concedi aqua debet in febribus ardentibus,videbimus eos esse tales, vt vnico haustu non modò libras duas, sed etiam quatuor, & sex trahere possint, & longè plus. In istis partibus Siciliæ, præsertim Messanę,vbi maior pars hominũ delectatur aquæ potione,vidi multoties vnico haustu à quibusdam, & maximè à mulieribus exiccari vas, quod plusquam libras sex aquæ pendebat, idque æstiuo, & sanitatis tempore. Nonnulli præterea ægrotantes hauriunt sibi repetitis vicibus, antequam extinguant sitim vsque ad libras decem, & duodecim, & nunquam obseruaui aliquem,qui ex potu aquæ inciderit in tremorē, etiam si aqua fuerit gelidissima: nec audiui ab aliquo, nec vidi corpus mutatũ fuisse ad viridem colorem, vt dicebat Auicennas,cùm tamen plerosque obseruauerim tantam aquæ copiam ingurgitasse, vt hydropem sibi conciliassent, & sine mutatione corporis ad viridem colorem, nisi post longum tempus acquisita cachexia, & vt summatim concludam, puto non posse omnibus ægrotantibus mensuram aquæ ad potandum vnico haustu determinari, cùm alij plus, alij minus de ipsa trahant.

Quod ad modum offerendi pertinet, Galenus, & Auicennas permittunt, vt æger vnico haustu aquam quantum potest sibi hauriat. Sunt modò, & recentiores aliqui, qui scribunt se permittere ægrotantibus vnicam attractionem aquæ, verùm antequam propinent,interrogant ægros, an bibere velint, & vbi ij dicant potum se summopere optare, fingunt ipsis nolle concedere: hac arte dicunt magis ægrotantes accendi, auidiusque postea aquam haurire, qua vbi repleti sunt, ita vt non amplius sitiant, ipsos stragulis tegunt, vt inde aut per sudorem, aut per aliam viam, causam morbificam expellere possint: si verò non satientur prima potatione eam repetere iubent, bis, & ter quousque non sitiant, inde tegumentis corpus tegentes curant, vt sudor prouocetur, vel aliqua alia euacuatio, quo nomine ægrotantes à febre liberantur. Inter hos authores est Benedictus Victorius in sua empyrica cap. 12. qui Bononiæ medicinam faciebat, vbi aquæ potus ab omnibus abhorretur, raroque contingit febres ardentes excitari, quibus sanandis sit opus ad exhibitionem aquæ deuenire,contra quàm eueniat in istis partibus,in quibus homines maximè assueti sunt,vel etiam sanitatis tempore,aquę gelidæ potui, vnde omninò necessarium est, in ipsis febribus, & potissimùm in ardentibus,& tertianis exquisitis eò magis ęstiuo tempore,vt concedatur ęgrotantibus aquæ gelidæ potus, aliquando sanè cum aliqua conserua, aliquando verò sine ipsa. Hinc statui potest,non vbique eundem modum in aqua propinanda seruari debere,aut semper vti oportere artificio Benedicti Victorij, sed satis esse si alicubi concedatur, quoad sitis euanescat.

Sed hæc conclusio contrariari videtur ijs,quæ scribuntur ab Hippocrate lib. 3. acut. 40. vbi tradidit aquam amarescere, in bilem conuerti, nec sitim extinguere, vnde meritò dubitare quis poterit, cur Galenus, & Auicennas non solùm aquam ad sitim extinguendam, verùm etiam ad febrem mitigandam, præsertim ardentem, cuius causa est bilis, proposuerint. Vidit hanc difficultatem Augenius lib. 2. epistola ad Ioannem Baptistam Cessmum ipsamque euertere contendit hac facta responsione: aquæ potus duobus modis cõsideratur, vel vti sensim bibitur, & in pauca quantitate, vel vt affatim tota, & in magna copia assumitur: primo modo vera est Hippocratis propositio; secundo modo falsa. Et quoniam hæc propositio duas habet partes, vna, qua aqua in pauca copia, & sensim assumpta non tollit sitim: altera quòd in bilem conuertitur, & per consequens amarescit, primam partem probat Augenius exemplo desumpto à

fabris

A fabris ferrarijs, qui in carbonibus ignem accendere volentes aquæ exiguam quantitatem superinijciunt; è contra verò totum ignem extinguere cupientes multam aquam super carbones accensos proijciunt: ita quoque inquit euenire sitientibus, quibus si porrigatur aqua in pauca copia, & sensim tantùm abest, vt illis extinguatur sitis, vt potius augeatur, si verò copiosè, & affatim ingesta fuerit, prorsus depellitur.

Secunda pars propositionis, quòd scilicet aqua in pauca copia, & sensim bibita conuertitur in bilem, probatur supposito Aristotelis fundamento 2. de generatione, & corruptione, quo in loco disputans Philosophus de miscibilibus inquit miscibilia debere esse quodammodo inter se æqualia; nam si plurimùm copia interse distarent, denominatio fieret à prædominante; vt in exemplo gutta aquæ non potest misceri mille amphoris vini, hoc supposito ad hunc modum argumentatur Augenius: quemadmodum multa aqua vini exiguam portionem in seipsam conuertit, sic è contra multa vini copia paucam aquæ quantitatem transmutabit in vinum, quo stante statuamus, inquit viuum esse bilem, quia affinitatem cum ea habet maximam, magna igitur quantitas vini non poterit à guttis aquæ mitigari, multò minùs euinci, aut extingui, sicut B neque viuum in exigua quantitate superat magnam quantitatem aquæ. Ex his infert Augenius Hippocratem tale quidpiam dixisse, quando significauit bilescere aquam; supponit enim multam copiam bilis in præcordijs adesse, cuius causa ægrotus plurimùm sitiat, & aqua in exigua quantitate epota, cùm vincere non possit abundantiam bilis, accidit, vt ipsa superetur, & conuertatur in bilem. Hanc doctrinam peritissimus Augenius desumpsit, vt videre est, tam ex Gentili, quàm ex Iacobo de Partibus supra expositionem 7. cap. tract. 2. fen. j. lib. 4.

His tamen non obstantibus ad soluendum hunc nodum puto aliud esse loqui de siti vera, & naturali; & aliud de siti mendosa, & morbosa: si sermo sit de siti naturali, verum est ab aqua sensim hausta, & in pauca copia augeri, præcipuè si sit magna, & vehemens; è contra verò à copiosa aqua affatim ebibita extingui; nam aqua est verè sitis obiectum. Verùm si sermo sit de siti morbosa, & præsertim de illa, cuius meminit hoc loco Hippocrates, quocunque modo assumpta fuerit aqua, siue paulatim, siue C affatim, & in multa copia augetur sitis. Loquitur hic Hippocrates de morbis acutis thoracis, nempe de pleuritide peripneumonia biliosorum hominum, in quibus aqua sensim bibita non extinguit sitim, nec affatim, & in multa copia, imò potiùs eam adauget; nam pulmones, cùm inflammati sunt, aquam in ventriculum iniectam calefaciunt, quæ calefacta maior inducitur sitis. Hinc ego dico sitim mendosam non posse extingui ab aquæ potione quocunque modo fuerit ingesta, & argumentum illud acceptum à fabris ferrarijs nihil concludere.

Est modò secunda pars allatę propositionis, quòd aqua bibita conuertitur in bilem, quam partem, vt dixi, nititur probare Augenius à miscibilibus, quæ si quantitate improportionata sint, ita vt vnum in magna sit copia, aliud in exigua, tunc quod est maius quantitate, vincit aliud conuertens illud in suam naturam. Sed si animaduertimus, liquidò patebit magnam adesse difficultatē; nam etiamsi in exemplo proposito de aqua, & vino stemus, experientia ostendit, quòd quando multa aqua admiscetur exiguæ vini quantitati, tunc vinum totum corrumpitur, & aquirit naturam aquæ, & saporem, D quod idem bili contingere deberet, si ab aquæ copia corrumperetur, at Hippocrates dicit aquam bibitam in morbis acutis thoracis non simpliciter amaram reddi, neque à bile corrumpi, & in eius naturam conuerti.

At dicet quis pro Augenio verum esse, quòd bilis conuertatur in aquam, si copiosè, & affatim bibatur, & quòd aqua non amarescat: at si sensim, & paulatim assumatur, esse falsum, quia euincitur à bile copiosiori, & hoc sensu est vera propositio Hippocratis, quòd aqua amarescit, hoc est sensim ebibita. Puto equidem dicendum esse morbos acutos esse in duplici differentia; alios esse particulares thoracis, alios esse vniuersales, vt febres ardentes. Si sermo sit de acutis morbis thoracis, aqua vtroque modo ebibita semper amarescit, & nunquam extinguit sitim, at si secundo modo consideretur respectu tam synochæ, quàm ardentis febris, nunquam amarescit, sed potiùs sitim extinguit, & eò magis si frigida, & affatim bibatur, quod experientia quotidiana demonstrat non modò in synochis, sed etiam in febribus biliosis. Febricitantibus igi-

tur, vbi multùm sitiant, si porrigatur aqua sine panca, siue multa, semper affert oblectamentum, & nunquam obseruatur eam amarescere, quare hæc propositio Hippocratis intelligenda est de morbis tantùm thoracis, nequaquam de febribus acutis, multò minus de sanis corporibus. Si cupis plura de huiusmodi materia adeas Mercurialem libro prælectionum Bononiensium. B

De vsu Laminæ plumbeæ. Tract. VIII.

Ad Iosephum Gallettum Medicum, & Chirurgum Præstantissimum.

NOn secus atque illi, qui non aliud intendunt, nihil moliuntur, nec animo agitant, quàm vt aliorum mores, exarationes, lucubrationes, carpant, reijciantque; vt plurimùm morum propriorum immemores, maximam ipsimet criminationem incurrunt: ita quoque, qui fastu quodam ad scribendum aliquid impelluntur, putantea se cæteris omnibus præstantiores, nec non sapientiæ, ac eruditionis laude clariores, manifestissimè ob aliorum oculos ponunt sese mente captos, & vanæ gloriæ, ac existimationis persuasione inflatos esse. At qui sibi elaborandum censent, vt eum virum, qui felicitate scribendorum librorum, morum, ac vitæ integritate, omniumque suffragio sibi non habet secundum, antecellant, haud solùm insani, sed amentes, & vt ait Plutarchus in Niciam, insensati dicendi sunt, atque stupidi. Qui verò è contra amicorum, honestique studij causa, vel quò aliorum precibus obtemperent, opus aliquod in lucem edere conantur, non stultitiæ, nec vanitatis mea opinione arguendi sunt, sed potiùs summis laudum encomijs ad cælos vsque efferendi, si omnem operam, studium atque laborem commodo publico impendant. F

Ego verò mi Gallete, qui postulationi tuæ satisfacere contendo, si non laudem aliquam hoc meo labore consecutus fuero, spero tamen me tibi rem gratam facturum. Sed ne multis ambagibus rem producam, non aliud agam nisi, vt petitione tuæ satisfaciam. Est autem quod à me scire desideras, vt tibi significem, qui sint scriptores mentionem facientes de lamina quadam plumbea cribri in modum foraminibus pertusa, qua ratione ab iisdem componatur, & in quem vsum medicum, & vtrum ita præparari possit, vt contrarijs indicationibus satisfacere valeat. Et iure quidem meritissimo id petis; nam cùm Bartholomæi Castelli Medici in hac Ciuitate Clarissimi vlceribus malignis, & corrosiuis in vtroque crure ad genu laborantis curationi præessemus simul cum multis alijs Medicis, & quidem (vt scis) doctissimis, cumque à peritissimo Francisco Castello ipsius ægrotantis nepote, qui primus curationi præfuerat, facta omnia fuissent ritè, & vt artis est, in deterius tamen in dies vlcera irent, ægrotante consilijs Medicorum non exactè obsequēte, sed potiùs in victus ratione delinquente, vnde dolore vehementi ita affligebatur interdum, vt neglectis vlceribus dolori incumbendum tunc esset; multa præsidia præter ea, quæ à Medicis administrata fuerant, vt in his casibus fieri solet, ab amicis proponebantur; inter quæ lamina plumbea extitit, qua in similibus affectibus Statuarius quidam iactabat feliciter se vsum fuisse, & de eius facultatibus, & admirabilibus virtutibus multi quidem multa prædicabant, vt tandem miser infirmus totam suæ sanitatis futuræ spem, in eam reposuisse videretur. Idcirco accersitus fuit Statuarius, qui vlceribus inspectis audacter pollicitus est se sua hac admirabili lamina breuissimo tempore ea sanaturum, totque encomia, & pollicitationes funderat, vt in maximam recuperandæ sanitatis spem ægrotantem adduxerit, ad applicationem igitur nobis præsentibus ventum est. G H

Modus applicationis (vt nosti) erat talis: Statuarius laminam cribri in modum perforatam ea magnitudine constructam habebat, qua vlcera vtrinque contegere faciè posset, itaque duæ erant laminæ, vna in dextero, altera in sinistro cruris vlcere, sed vtramque hanc laminam, antequā vlceribus adaptaret, aqua quadam clarissima in interna superficie madefaciebat, deinde vlceribus applicabat, & linteis suprapositis fascia linea deligabat, bisque in die soluebat. Hocque genere auxilij visus est æger aliquo modo recreari. Hinc tam filij, quàm affines ægrotantis, & ipsemet ægrotus medicamentum tanquam Dei manum commendantes, eiusque singularem virtutem ad astra

vsque

A vsque extollentes, Medicorum aliorum omnia auxilia tanquam inutilia non modò neglexerunt, sed etiam contempserunt. Verùm quamuis æger visus sit per aliquot dies recreari, & vlcera meliùs se habere: reuera tamen nihil iuuamenti ab hoc auxilio recepit, vt coactus denuò fuerit ad nostra auxilia recurrere. Vides itaque miranda Agyrtarum, qui sine labore, ac studio Medici statim fiunt, quòd sicuti sine ratione ægrotis multa pollicentur, ita pollicitationes euanescunt, quandoquidem Medicorum doctrina non acquiritur ignem flabellando, aut malleis lapidem frangendo, sed ratione, studio, longaque experientia, actibusque, ac medicis operationibus frequentissimè repetitis, assiduaque librorum lectione confirmatis.

Sed venio ad primum propositorum, quod erat de scriptoribus tractantibus de hac plumbea lamina. Hic vel sermo est de lamina simpliciter plumbea, vel de eadem lamina prout est perforata. De prima multi scripserũt; inter antiquos est Plinius lib. 34. cap. 18. qui laminæ plumbeæ meminit non modò ad impetus veneros compescendos, si lumbis applicetur, sed addit huiusmodi auxilio Caluum Oratorem visa venerea in B quiete, & sponte naturæ erumpentia, eiusque morbi ingenia cohibuisse, & vires corporis studiorum labore custodisse, & quod maius est, addit Neronem lamina pectori imposita, & sub ea cantica exclamantẽ alendarum vocum demõstrasse rationem. Gal. 9. de simpl. m. fac. scribit laminam plumbeam lumbis applicitam cohibere venereos motus, & ganglijs adhibitã ea resoluere. Idem Paulus lib. 7. cap. de molibdo, & plumbo scribit. Multi etiam alij sunt, & Græci, & Arabes, qui huius laminæ mentionem faciunt ad impetus venereos cohibendos.

De lamina verò argento viuo illita, & perforata paucissimi sunt authores, qui mentionem faciant; & inter eos est illi tam celebris, ac doctus Chirurgus, Guido à Gauliaco in suo pulcherrimo opere Chirurgico tract. 4. doc. 1. de vuln. memb. cap. 2. qui in curatione vlceris corrosiui, & virulenti laminam plumbeam his verbis proponit; *Ego autem talibus vlceribus consueui post lotionem absque aliquo, ponere laminam plumbi tenuem, in qua virtus argenti viui cum aqua plantaginis sit infixa, & ligare ligatura exprimente, quod non est fas loqui propter idiotas.* Ioannes Tagaultius quoque lib. 3. instit. Chirug. cap. 15. lamiC næ huius mentionem facit, sed ex mente Guidonis iam dicti, addẽs ipsam laminam esse perforatam; verba ipsius sunt, *Guido à Gauliaco, in talibus vlceribus solebat post lotionem absque aliquo, hoc est, nullo alio adhibito auxilio, ponere laminam plumbi tenuem, perforatam, in qua virtus argenti viui cum aqua plantaginis erat infixa, & ligare ligatura exprimente, quod non est, inquit, fas loqui propter idiotas:* Tagaultius, vt vides, non loquitur nisi ex Guidonis mente, nec dicit se hac lamina vsum fuisse.

Ambrosius Paræus totius Chirurgiæ ornamentũ eiusdem laminę meminit, & varios vsus affert; nam lib. 12. cap. 4. loquens de cicatrice in vlceribus inducenda, postremis verbis inter alia epulotica numerat laminam plumbeam hydrargiro illitam his verbis. *Plumbi etiam lamina hydrargiro illita, cuius aliquando in hanc rem vires efficaciores, & certiores, quàm cuiusuis remedij genus experiuntur Chirurgi,* & lib. eodem cap. 7. vbi loquitur de curatione vlceris cum hypersarcosi, hoc est cum carnis excrescẽtia, plura remedia cùm in medium tulisset ad carnem superfluam demendam, inquit, *postquam vsi fuerimus eiusmodi remedijs, imponitur vlceri lamina plumbea hydrargiro illita; huic enim explaD nandi vlceris, & labiorum deprimendorum magna vis est, si nihil profeceris ad caustica deueniendum est, &c.* Idem author lib. 6. de tumoribus contra naturam in genere, cap. xx. vbi loquitur de gangliorum, & lupinorũ curatione, hæc de lamina plumbea ad verbum scribit. *Hinc ipsi lamellam plumbeã hydrargiro illitam fortiter apprimes, & alligabis; huic enim mirificã resoluendi, & absumendi humoris subiecti vim inesse multoties sum expertus.*

Isti sunt authores laminę plumbeæ cum argento viuo, & aqua plantaginis mentionẽ faciẽtes, quos hactenus videre potui, à quibus sanè vix elicere possum, in quẽ vsum hæc lamina facta sit, idest (quod secũdo loco inquirebatur) à quibus indicetur; Guido enim ea vtitur ad maligna corrosiua, & virulenta vlcera curãda, quibus refrigerãtibus, hoc est attẽperantibus, vt ille loquitur, & siccis medicamẽtis satisfaciendũ est, nec non stipticã facultatẽ habentibus, vnde aquã aluminis ad ea abluẽda proponit, quæ abluit, repercutit, & exiccat, ad quas intẽtiones suã laminã plumbeã proponit. Ioãnes Tagaultius huic laminę à Guidone inuẽtę foramina tãtùm addit, in cęteris cõuenit cum eodẽ Guidone.

Quare horum authorum testimonio lamina reprimendi, exiccandi, & abstergendi facultatem habet. Modus eorum in administrando est, vt post lotionem vlceribus factam applicetur.

Paræus verò videtur attribuere illi varias facultates; nam in primo casu suprapositio, eandem laminam inter epulotica enumerat, quæ frigidæ, & siccæ sunt complexionis, vt supra de simpl. med. fac. lib. 5. cap. 15. à Galeno docemur; & moderatè adstringunt; nam cùm inducere cicatricem nihil aliud sit, quàm carnem ita alterare, & exiccare, vt ad cutis naturam perueniat, id fieri minimè potest, nisi medicamentis, quæ possint eam contrahere, constipare, constringere, necnon exiccare, & calli instar indurare; cutis autem est veluti caro in callum redacta, igitur necessarium est, vt medicamenta, quæ cicatricem inducunt, sint sicca, & moderatè adstringentia: si itaque lamina hæc inducit cicatricem, vt siccitate, & adstrictione id faciat, oportet: quare hæc lamina erit frigidæ, siccæ, & adstringentis naturæ, quod etiam ex Guidonis sententia colligere possumus. Sed ex secundo casu à Paræo proposito eamdem conclusionem deducere minimè valemus; nam vult hanc laminam valere ad carnem superfluam tollendam, at quæ tollunt carnem, vel id faciunt per se primò, aut per accidens: si primo modo, tunc ipsam carnem corrodunt, atque colliquant, at talia sunt calida, & sicca in fine tertij gradus, & vsque ad quartum; quare si lamina per se primò carnem tollit, necessariò sequitur, quod sit calida, & sicca vsque ad quartum gradum. Verùm si secundo modo dicatur carnem superfluam tollere, videlicet, labia vlceris comprimendo, dico, quòd hæc lamina plumbea, sine hydrargiro id efficere potest, atque labia vlceris complanare, quare nec opus est eam hydrargiro illinere, nec perforare, id quod omnibus notissimum esse potest.

Ex tertio casu à Paræo proposito colligimus, laminam hanc curare ganglion resoluendo, & absumendo humorem, contentum in tumore duro iam dicto, quare esset connumeranda inter ea medicamenta, quæ à Gal. 5. de sim. med. fac. cap. 7. malactica, seu emollientia dicuntur, quæ calida quidem, & sicca natura sunt, sed moderatè, de quibus dicebat ea sola posse duros tumores curare, quòd moderatè calefaciant, atque siccent: & constituens differentiam inter ipsa, & pus mouentia, tradidit emollientia esse calidiora, & sicciora pus mouentibus, si quidem pus mouētia calorem simillimum nostri corporis habent: emollientia verò maiorem, non tamen tantùm, vt attrahere possint. Secundò pus mouentia humorem seruant in parte affecta; è contra emollientia paululum quidem eius absumunt. Iam verò cùm inter emollientia à Paræo reponatur lamina iam dicta, necesse est, vt sit calida, & sicca moderatè.

Vides igitur Paræum conuenire in compositione ipsius laminæ cum alijs duobus; nam fatetur ipsam constare ex plumbo, hydrargiro, & aqua plantaginis, hac ratione inter se compositis, vt primò fiat lamina tenuis ex plumbo, multísque foraminibus perforetur, & tandem argento viuo illita sit, & quamuis lamina Guidonis non sit perforata, hoc est Guido de illa perforatione nullam habeat mentionem, Tagaultius tamen post Guidonem, primus hanc laminam cōsiderauit, eandemque pluribus foraminibus peruiam esse scripsit. Paræus verò Tagaultij discipulus, & qui Medicinam Parisiorum Lutetiæ fecit, Regiusque Chirurgus fuit (qua in vrbe ante ipsum Tagaultius artem medicam exercuerat) eamdem laminam perforatam accepit, & vt apparet in vsum posuit. Conuenit etiam & in administrandi modo, cum supra allatis duobus authoribus, quamuis in facultatibus ipsius colligendis varius sit; nam ab vlceribus prauis, quæ intemperiem calidam, & sordidam adiunctam habent, indicatur, vt supra dictum est, ex mente Guidonis, & Tagaultij: secundùm Paræum verò & ab his vlceribus, nec non & ab his, quæ carnem excrescentem habent, & à ganglijs indicari videtur, quæ sunt indicationes inter se pugnantes.

Quare ex sententia Guidonis, & Tagaultij lamina tantùm facultatem exiccandi, abstergendi, & reprimendi habet; at ex opinione Paræi præter hæc, etiam carnem superfluam tollit, & ganglia, nempè tumores duros emollit: quamuis ex his videre nequeo, quomodo lamina hæc possit contrarijs indicationibus satisfacere, quod paulo inferiùs examinabo; opus est enim primùm, vt videam an diuinare possimus, ex quibus constructa sit Statuarij hæc pretiosissima lamina, cuius compositionem nemini patefacere

A tefacere voluit; oportet itaque videre, an possimus coniecturis quibusdam cognitionem habere,& primò quidem à modo,quo in hac applicanda vtitur, qui est talis.

Primò eam absque alio auxilio nudam vlceribus applicat, fasciaque exprimente deligat, ea ratione,qua docet Guido suam applicandam esse laminam; sed ante ipsius applicationem internam superficiem, quæ vlcera tangere debet, aqua clara, quam secum fert in ampulla vitrea, angustioris orificij, primò inungit,quam aquam nihil aliud esse puto, quàm argentum viuum, aqua plantaginis mixtum. Succedit quod ipsa lamina, & tangentibus, ac videntibus plumbea apparet, sed tenuissima, pluribus foraminibus cribri in modum perforata : quibus adducor, vt credam eandem esse, & ex eadem materia constare, qua constabat lamina Guidonis proposita. Addo quòd Statuarius idem confitetur se hanc laminam habuisse à Regio quondam Chirurgo Ambrosij Paræi discipulo, & quamuis ipse dicat omnino diuersam esse ab illa, asserit tamen eam factam esse ex mixtione plumbi, & hydrargiri, quibus admixta sint alia metalla, additque arcanum quoddam esse nemini hactenus cognitum, veritatem suis quibus-

B dam mendacijs dissimulans; modò enim vnam,modò aliam rem esse susurrans.

Cùm paucis abhinc diebus,Archimandritam Messanēsem Felicem Nouellum herpete exedēte recente in crure sinistro patientem pre manibus curandum haberemus, optabamus simul cum Illustrissimo Archimandrita laminam hanc experiri:& cùm Statuarius mihi de facie esset ignotus, amicum quendam ad ipsum misimus, qui exploraret, an vellet nobis huius laminæ copiam facere, quod libenter promisit, sed cùm diceret hanc laminam multo dispendio,& vehementi igne componendã, ideo esse opus carbonibus, quibus se carere dicebat, propterea multa copia carbonum fuit ei missa, & post aliquot dies attulit laminam plumbeam latitudinis totius volæ vnius manus, tenuem, & pluribus foraminibus peruiam : ad quam componendam dicebat non satisfuisse carbones, (quamuis essent in satis notabili copia.) Non possum (inquit) dicere quanto dispendio carbonum argenti viui copiam in paruam molem redigo, strictam, & ferri in modum induratam, quam postea, alijs metallis maximo, & inaudito labore admisceo,hancque exiguam lamellam, quam tibi offero, conficio multis alijs

C metallis admixtam. Sic enim veritatem, vt supra dicebam, & mendacijs,& imposturis tegere conabatur; hac via fortasse non modò mentitur, sed pecunias ab hominibus extorquere velle videtur, (quod tamen non credo.) Sed quod non sine risu, aut potius absque nausea videri, aut audiri potest, est quod antequam laminam suam hanc fabrefaciat, fingit se velle primùm cognoscere totius corporis habitum, & complexionem, simulque, & vlcera perpendere illius, quem sua lamina curandum suscipit, vt se ostendat, & intelligentem, & rectè ea cognoscentem, quæ homines docti vix, & cum difficultate, & longo studio assequi possunt; hac enim diligentia vtitur,vt videatur,& scire, & cognoscere, quæ à Medicis doctioribus considerari debent, quamuis nullum habeat Medicinæ terminum.

Sed reuertor ad suam laminam, quam, vt verum fatear, non puto ex materijs prædictis constare, quandoquidem hydrargirum posse igne alijs metallis admiscere impossibile iudico: quare etiam concludo laminam hanc suam nullam aliam esse posse, quàm eam à prædictis authoribus in medium allatã, quam dicunt ex plumbo quidem

D constare, sed quæ illiniri debeat in interna sua superficie, argento viuo aquæ plantaginis admixto. Et isti sunt authores, quos legere hactenus, & videre potui prædictæ laminæ mentionem facientes, cuius facultates mihi nunc examinandæ sese offerunt.

Dictum est ex plumbo laminam hanc factam esse, hydrargiro, & aqua plantaginis illitam,vnde videtur procul dubio ex plumbo ita fabrefacta,vt possit basis ipsius appellari plumbum; quod, vt ex Plinio lib. 34. cap. 16. habetur, ab antiquis fuit in duo genera diuisum, nempe in nigrum, & album. Plumbum nigrum illud est, quod apud nos in vsu est,in cuius contactum nigredine manus afficiuntur,& propriè plumbum appellatur. Album verò est illud,quod stannum vocant,de primo agendum est,quia ex hoc lamina nostra constat (nihil de albo dicendum, cùm ad institutum nostrum minimè faciat) de cuius quidem facultatibus in Galeni doctrina, non est tam facilis determinatio, quandoquidem apertè satis colligitur euidentissima contradictio; nam lib.9.de simp. med. fac. scriptum reliquit, illud constare ex aqua natura à frigore concreta, con-

gelata-

gelataque, necnon & aërea, & paucissima terrea. Quòd verò aqueæ sit substantiæ à frigore coactæ, est, quia celeriter ab igne funditur, ac fluit. Aristoteles enim 4. meteor. scriptum reliquit, quòd quæ congelantur à frigido, à calido liquantur. E

Quòd verò particeps sit aëreæ substantiæ à Galeno probatur ex eo, quòd si recondatur in ædibus subterraneis, in quibus aër sit crassior, & turbidus, augetur mole, & pondere, quod confirmat experientia; nam vbi pedes statuarum ex lapide constantium fibulis, aut vinculis plumbeis annectuntur, sæpenumero obseruatum est, aliqua ex vinculis non modò increuisse, & aliqua intumuisse, sed ex lapidibus verrucas quasdam plumbeas crystalli in modum dependisse, quæ notæ sunt frigiditatis, & humiditatis. Deinde addit Galenus ab effectu plumbum ex aqua coacta à frigore constare, quia refrigerat, & humectat; nam si quis accipiat mortarium, & pistillum ex plumbo, & intus ponat succum aliquem, deinde contundat per aliquod tempus, tunc succus ille agitatus maiorem facultatem refrigerandi acquirit. Deinde addit, ex plumbo efficiatur lamina, renibusque applicetur, percipietur actus venereos compesci: ergo ab effectu clarum erit plumbum refrigerare, & humectare, & hæc sunt, quæ adducit Gal. indicia certissima ab effectu, quòd plumbum refrigeret, & humectet. F

Ex altera verò parte idem Gal. contrarium sentire videtur eodem 9. de sim. med. fac. cap. de metallis vbi dicit; omnia metalla habere quid ignis, non secus atque lapides, cùm à prædominio ex terra constent, quapropter metalla abluenda esse præcipit, vt tollatur ipsorum acrimonia. Cùm igitur plumbum sit metallum, habebit suam ignis partem, qua calidum sit. Cæterùm idem Gal. dicebat metalla omnia esse sicca, ergo plumbum erit calidum, & siccum, non frigidum, & humidum. Succedit, quòd idem Gal. lib. 7. de comp. per loca (vbi agit de dysentericis) dicebat, si quis vtatur aqua fluente per fistulas plumbeas, facilè patitur dysenteriam, sed dysenteria est vlcus in intestinis factum ab humore acri, & calido, aqua igitur faciens vlcera erit calida, quia transit per plumbeos canales, qui calidi sunt. Addo, quòd idem Gal. 9. de sim. med. dicebat laminam plumbeam ganglio applicatam illud resoluere: dicebat etiam plumbum gang: ænosis, & putredinosis vlceribus omnibus conuenire, conferreque ad carnis generationem, & tandem ad cicatricem inducendam, at supra iam ostendimus ea medicamenta, quæ vlceribus putredinosis conueniunt esse abstergentia, atque sarcotica, hoc est carnem generantia, quæ sunt calida, & sicca natura, quare plumbum erit calidum, & siccum. De epuloticis iam dictum frigidæ, & adstringentis facultatis esse. G

Vides igitur loca Gal. esse repugnantia ab inuicem circa facultates plumbi: quamuis Falloppius lib. de metal. & foss. cap. 22. & Mercurialis epist. 9. ad Petrum Monauium non admittunt probationem illam, qua Gal. putat demonstrasse plumbum esse aëreæ naturæ, quia augetur pondere, & mole: vterque horum negat posse augeri pondere & mole. In primis enim Mercurialis, omnia metalla ex vaporibus, tum aqueis, tum terreis, vi caloris, & frigoris, ex Peripateticorum omnium sententia, & experientia constare dicit, vt subeat admirari Galenum quomodo in natura plumbi determinanda, tam turpiter lapsus sit, idcirco addit aurum, plumbum, hydrargirum esse corpora grauissima, quòd constent ex aqua, & terra optimè coactis, congelatis, & mixtis: quòd verò hydrargiro motus perennis, & eximia tenuitas insit, non ob aliud esse, ait, quàm ob aërem, qui non multus ob egregiam mixtionem aquæ congelatæ inclusus exitum quærens totum corpus ciet, donec vel igne, vel quapiam alia causa externa, dissoluto illo corpore aqueo, & terreo abeat, simulque & terram, & aquam dissolutam abire faciat: quare subiungit. *Hæc ignorasse grauissimum scriptorem Galenum valde miror, aut saltem dissimulasse cum scripsit esse in plumbo multam substantiam humidam congelatam, aëream, & paucam terream: sed multò magis eius simplicitatem admiror, qui dixit, cauernosum esse plumbum, ac propterea pondus eius, vt statuarum vincula probant diuturnitate, quod aëreum sit augeri.* H

Primò id fieri minimè posse probat Mercurialis experientia desumpta ab illis tegulis plumbeis culmina templorum cooperientibus, quæ nunquam augentur: quare plumbum ab aëre, & vetustate minimè augetur, vt Galenus dicit. Deinde per fiduciariam reprobationem, concedendo quod augeatur, non tamen id illi contingit ratione aëreæ substantiæ, sed quia superficie ipsius corrupta, terra, & aqua dissolutis vtrarum pondus

A pondus magis, atque magis se se exerit. Corrumpi autem vitio aëris, & temporis plumbi superficiem ex eo facilè conuincitur, quòd si vetustum, & vsu consumptum eliquetur, multò maior recrementorum, quàm solidæ substantiæ plumbi copia extabit. Confirmat etiam hanc suam opinionem testimonio Agricolæ dicentis, tegulas has plumbeas auctas videri, quoniam ipsarum pondus augetur. Quòd autem crescat, non ob aliud est, nisi quia corrupta ab ambiẽte modò calido, modò frigido superficie, partes aquæ, & subtiliores in cinerem conuertuntur, vnde vis illa & terrestris, & ponderosa plumbi, quæ priùs ab aqueis partibus veluti subleuata quodammodo occultabatur, magis sese exerit, sicque pondus augeri videtur. Nam idem plumbum si comburatur, decima, atque etiã maiori parte, quàm antea ponderis habere cõspicitur, non ob aliud quàm quòd partes aqueæ in cinerem, & terram conuersæ pondus addunt, sicuti aqueæ veluti eleuantes corpus plumbi leuius reddebant. Hęc sunt, quibus Mercurialis probat plumbum non esse aëreæ naturæ, sed ex aqua & terra constare.

Fallopius verò infringit illud argumentum Gal. quo probat esse aqueæ naturæ, quia B ab igne citò liquescit; idque argumento ab experientia desumpto, inquit, quia pissasphaltus etiam liquatur citiùs plumbo, & tamen non est aqueæ naturę. Opus erat Galeno in primis probare non esse in plumbo mixtionem metallicam, nempe quod in plumbo non esset terra optimè mixta cum aqua, nã tunc valeret ratio, funditur ab igne ergo est aqueæ naturæ: sed cùm adsit mixtio perfecta aquæ cum terra, hinc ad aquæ liquationem, liquatur & terra, quæ est copiosior ipsa aqua. Quòd verò terra dominetur in plumbo, patet ex plumbo vsto, quia quantitas augetur quo ad pondus; nam si adurantur centum libræ plumbi, & postea pondereutur, erunt libræ centum, & decem, & etiam quindecim, quod fieri non posset, si aqua dominaretur.

Ad Galenum dicentem plumbum augeri ad aërem crassum, simulque & ad illas verrucas respondet; quòd si vera hæc essent, sequeretur tempore æstiuo, & aëre calido ipsum plumbum, & verrucas liquescere, quod nullus obseruauit. Quòd autem auctio quædam appareat, non est, quia sit plumbum auctum in mole, sed quia ex pluuia, & alijs derasus est lapis, & sic ad lapidis diminutionem verrucæ, aut fibulæ adauctæ vi-C dentur. Nec vnquam animaduersum est tegulas plumbeas adauctas mole fuisse secundùm suas dimensiones: sed quòd augetur earum pondus, verum est etiam ex Agricolæ testimonio, quia ab ambiente modò calido, modò frigido corrumpitur superficies ipsarum, & quasi exanimatur, vnde si adurantur, non erunt nisi duę partes harum plumbeæ, reliquum abibit in excrementum; nam partes in cinerem conuertuntur, & qualitas illa terrea magis est in suo esse, quàm antea, hinc est, quòd plus ponderis habent.

Quare, vt vides, hi duo grauissimi authores non admittunt Gal. sententiam de plumbi natura aquea, & aërea, à prædominio, sed volunt ex aqua, & terra pulchrè mixtis fieri plumbum, in quo magis terra dominatur; vnde cum illis concludendum videtur plumbum conuenire cum alijs metallis, quòd sit frigidæ, & siccæ complexionis. Sed quispiam cum Auerrh. 5. coll. posset hanc de plumbo considerationem facere; nimirum duobus modis posse accipi primo in se, deinde ad corpus nostrum relatum; primo modo in se vult esse frigidæ, & humidæ complexionis, secundo modo calefacere, & exiccare, quia dissoluit, & dissipat tumores duros.

D Sed huiusmodi Auerrh. determinatio non probatur mihi, primò quia vnus effectus non potest prouenire nisi ab vna causa vniuoca, ex Gal. 3. de temp. quare si plumbum est in potentia frigidum, & humidum, non poterit ad corpus relatum nisi suum effectum producere, & sibi simile; vnde nec poterit ad corpus relatum exiccare, & calefacere, si supponatur frigidum, & humidum; dicebat enim Gal. loco præcit. quòd ea, quæ potestate talia sunt, dici tribus modis: primo modo maximè propriè, & per se; nam calida caliditatem, frigida frigiditatem, & sic de passiuis per se primò non impedita suum producere effectum. Secundo modo respectu materiæ, vt fumosa est, quæ exhalando dicuntur calida respectu exhalationis, aut halitus, potestate calidi. Tertio modo potestate talia dicuntur per accidens, vt aqua frigida, in qua corpus iuuenile, & calidum sit positum calefacere dicitur, quia ab ipsius actuali friditate calor intus concentratur antiperistasim faciens. Plumbum igitur nullo horum modorum calefacere potest, neque exiccare, quare nec ad corpus relatum dici potest calefacere aut exiccare:

care: his non admittitur Auerr. responsio; sed cum Galeno dicendum plumbum crudum per se corpori applicatum refrigerare, & humectare. B

Sed dices tu quomodo lamina plumbi tenuis ganglio apposita ipsum dissoluit, ac dissipat. Respondet Fallop. lib. de metall. & foss. cap. 22. id non euenire ratione siccitatis, vt existimauit Auerr. quia materia huius tumoris est sicca, cui si apponeretur medicamentum siccum, magis exiccaretur, & induraretur tumor, & esset maximus in methodo medendi error: verùm ipse addit duplicem esse gangliorum curationem, vna est quando emollimus tumorem primò digitis, deinde vbi emollitus fuerit, fricamus ipsum digitis, & sic sanatur, alter modus est, quoniam superponimus tumori plumbum, quod emollit, & sic tumor dissipatur, tradita hac diuisione statim infert, igitur plumbum dissipat ganglia humectando, non exiccando, vt putauit Auerrhoes.

Sed Falloppius videtur petere principium, suum erat probare plumbum dissipare, ac emollire ganglia, sua humiditate, cùm potissimùm hæc positio videatur aduersari ijs, quæ de plumbi natura superiùs determinauit, deinde ganglia reponi inter tumores duros, quæ autem indurata sunt, non vnicam habent curationem, sed pro causarum diuersitate, docente in Gal. 5. de sim. med. fac. cap. 5. quandoquidem aliquid durum efficitur quatuor modis, eodem Galeno: primò, quia siccescit, secundò quia congelatur, aut concrescit, tertiò quia repletur, aut aliqua combinatione ex his afficitur, nempe simul repletur, & siccescit, vel congelatur, vbi repletum est, aut congelatur, & exiccatur. Sic quod exiccatum est, hoc est induratum à siccitate, humectandum est, quod verò à congelatione calefaciendum, quod à repletione inaniendum, quod verò à siccitate, & à concretione humectandum, simul & calefaciendum: quod denique à congelatione, atque impletione, pariter quoque calefaciendum, & euacuandum est. F

Modò videamus, à qua causa materia, quę ganglion facit, indurata sit, vt inde inferre valeamus, à qua medicamētorum facultate resolui possit. Falloppius lib. de tum. præter naturam cap. 21. dicebat esse materiam similem materiæ neruorum, nempe pituitam à frigiditate concretam. Eiusdem opinionis fuit Paræus lib. cit. de tum. præternaturam, eodem cap. vbi addit materiam hanc facientem ganglia, esse similem materiæ contentæ in steatomate, meliceride & atheromate: at talis materia duplici nomine facit tumorem hunc durum, nempe, repletionis, & congelationis, seu concretionis causa; nam huius tumoris durities fit ex hac combinatione. G

Quæ res cùm ita se habeat, nec siccitate tolli potest, vt voluisse videtur Auerr. quamuis ipse à Falloppio iniuria reprehendatur, quod non dixerit à sola siccitate, vt ei imponit Falloppius, sed à caliditate, & siccitate ipsius plumbi, ganglion dissipari, & dissolui, hinc est, quòd infert ab hac gangliorum curatione, plumbum esse calidæ, & siccæ facultatis. Nec minus ab humiditate ipsius plumbi possunt humores hi emolliri, ex iam suppositis, & à Galeno dictis, cùm materia hæc à concretione sit indurata. Relinquitur igitur, vt calefacientibus, & euacuantibus curentur ganglia; vnde dicendum erit plumbum calefacere, quod est contra iam dicta, & ipsum Galenum.

Verùm enim verò, quæ euacuandi facultatem habent, eodem Galeno authore, sunt in triplici differentia, alia sunt refrigerantia, alia excalefacientia, alia verò exiccantia: hæc omnia euacuant quidem sed alia, atque alia ratione. Nam refrigerantia duobus modis euacuant, repellendo, atque calorem exprimendo faciunt multam euacuare humiditatem, vt 4. meteor. dicebat Arist. Quæ verò excalefaciunt, contentum in calescentibus corporibus humorem in vapores dissoluunt: at quæ desiccant, vt vocata diaphoretica, duplici & ipsa ratione dissoluunt, aut humores ebibendo, cum in poris quibusdam insunt, aut totam alterando partem. H

Qua stante determinatione dicere possumus plumbum ipsum posse ganglia dissoluere, si ea ipsa diuiserimus in fieri, & in facto esse. Priora lamina plumbi apposita facilè curare potest sua frigiditate humorem nondum in parte concretum repellendo, aut vbi concretum sit sed adhuc tenue, & in pauca copia calorem partis exprimendo, cum quo materiam euaporare necesse est. At si ganglia inueterata fuerint, & confirmata tunc calefacientibus, & exiccantibus est opus, non lamina plumbea. Concludo igitur plum bi laminam prioribus applicitam posse ea curare, nequaquam confirmata. Idem Fallopius laminam plumbi synceri tenuem applicat his tumoribus recentibus, &

non

A nondum factis lib. de tum. cap. cit. quod idem facit Gal. 9. simpl. medic. cap. citat. Lamina igitur plumbea ganglia in fieri, hoc est in principio curare potest, idque facit tum frigiditate sua repellendo, nec non sua grauitate comprimendo, ac complanando, calidum exprimendo, vt dictum est; nam ipsius substantia mollis est, & quæ facilè partibus sine dolore adaptari potest, eoque faciliùs, quò magis attenuata fuerit, quemadmodum sunt laminæ ex ipso constantes artefactæ. E contra verò vbi tumores inueterati sunt, nihil prorsus proficere potest. Vnde irridendi illi Medici sunt, qui tumoribus strumosis, ac inueteratis applicant laminam plumbeam.

Concludentes igitur dicimus plumbum naturale esse frigidæ, & humidæ naturæ, sed facultate magis esse frigidum, quàm humidum, cùm partes aqueæ concretæ sint, ita vt ex illa compositione fiat corpus siccum actu, proprio termino conclusum. Vbi liquatum est, terminatur alieno termino, inde humidum actu. At dum eo vtimur in laminam redacto, tunc concretum est, & frigiditatem suam actu exercere potest, non autem humiditatem, quia frigiditas est maioris actiuitatis, humiditas verò non potest B humectare tam facilè, cùm sit qualitas passiua; partes enim aëreæ, & aqueæ sunt concretæ, & congelatæ. Succedit, quòd omnia medicamenta in nostrum corpus agentia, vt plurimùm agunt ratione prædominij elementorum: vbi verò plumbum concretum est, tunc humidum sicco terminatur, & aquea ipsius pars cum aërea concentrata est à partibus terrestrioribus, sed longè maior copia aquæ in ipso reperitur, quàm terræ, operaturque refrigerando, & humectando. Sit igitur determinatum plumbum esse frigidum, & humidum, & vt dicebat Auic. 2. can. tr. 2. cap. 12. frigidum, & humidum in secundo gradu, magis refrigerãs, quàm humectãs, vbi corporis partibus adhibeatur.

Quod spectat ad alias Gal. authoritates, & primo ad eundem locum 9. de simpl. med. fac. vbi Gal. dicit facere ad curationem vlcerum prauorum, & chironiorum, respondeo Galenum ibi loqui de plumbo adusto, non autem de naturali, tale autem plumbum calidum, & siccum est facultate pollens abstergendi; nam 9. de simpl. med. fac. cap. 1. ait, quæ aduruntur, sunt in duplici differentia, antequam crementur; nam alia acria sunt, alia acredine carent. Acria multum caloris amittunt vsta, at quæ eiusmodi C non sunt assumunt, omninòque combustorum nullum planè est frigidum; nàm relinquitur in illis ἐμπύρευμα, hoc est ignitio quædam, vt vocat Arist. Cùm autem plumbum ab adustione acquirat caliditatem, simulque & partes aqueæ, ac aëreæ dissipentur, remanent adustæ terreæ, quæ abstergendi facultatem habent. Huiusmodi igitur plumbũ est, quod ad vlcera maligna, seu chironia facit, & à Gal. hac ratione cõmendatur.

At vbi probat ipsum tanquam sarcoticum, & epuloticum medicamẽtum, dico intelligere Galenum de plumbo adusto quidem, quod tamen sit secundùm magis, & minùs ablutum; nam cùm illud sit calidum, & siccum (vt dictum est) ratione adustionis, ad carnis generationem non facit propter nimiam caliditatem, ideo abluitur aqua, vt deponat maiorem partem illius empireumatis, qua deposita redditur idoneum ad carnem generandam; non quòd medicamenta generent carnem, sed dicuntur talia, quòd tollant impedimenta, quæ nascuntur ex duplici excremento, in omnibus vlceribus genito, quorum vnum crassum est, & sordes appellatur, aliud tenue, & dicitur ichor. Sordes indicat abstergens, quod fit per caliditatem, ichor verò exiccans, quod per D siccitatem habetur; merito igitur sarcoticum medicamentum dicitur calidum, & siccum, sed temperatè, quale plumbum crematum ex ablutione redditur.

Idem plumbum adustum fieri potest epuloticum, vbi lotum probè fuerit, ita vt totum empireuma ablutione ablatum sit, quamuis epulotica sint in duplici differentia eodem docente Galeno, quædam sunt frigidæ, adstringentis, & exiccantis facultatis, & propriè epulotica sunt, vt plumbum elotum, quod etiam duobus modis fieri potest, vel per se, aut cum alijs epuloticis iunctum. Alia verò sunt impropriè epulotica, vt sunt corrosiua, quibus corroditur caro in vlcere enata, qua consumpta ad cicatricem ducuntur. At si quis perseuerat his vti, tantum abest, vt inducant cicatricem, vt potiùs partem exulcerent, vt est flos æris, & etiam plumbum adustum. Vbi igitur Galenus ponit plumbum sub epuloticis loquitur de eodem plumbo, sed benè abluto, & inter epulotica propriè dicta ipsum enumerat solum, & alijs admixtum, quare nulla est contradictio in Galeni dictis.

At dices, quamuis concedam Galenum eo loci loquutum fuisse de plumbo naturali, quòd frigidum sit, & humidum, & de adusto, quòd calidum, & siccum sit, quo chironeis vlceribus medicatur, ac tandem de abluto, quòd inducat cicatricem, quando tamen in 7. de comp. med. & alijs in locis iam cit. scribit plumbum esse calidum, & siccum loquutus est de plumbo naturali, ex quo fiunt canales ad aquæ ductus faciendos, per quos aqua fluens inducere potest dysenteriam, vnde non potest dici, quòd loquatur de plumbo adusto, ergo sequitur, quòd sermo ipsius sit de plũbo naturali. Puto equidem dicendum esse aquam hanc non acquirere caliditatem ex plumbo, sed potiùs crassitiem quandam, ex qua fiunt obstructiones, quæ excremẽta retineut magis, quàm par sit, hinc acriora reddita in intestina cadunt, eaque exulcerant, & hoc modo fit dysenteria. B

Ad secundum argumentum dicendum est verè omnia metalla habere aliquam ignis portionem, sed secundùm magis, & minùs, non tamen ratione huius partis, quæ exigua admodum est in ipso plumbo, & à frigiditate aliarum partium quasi extincta operatur. Ad postremum dico metalla considerantur duobus modis, ratione suæ concretionis, & ratione facultatis: primo modo omnia sunt terrea; à partibus enim terreis tanquam à sicco terminantur, & aquea, & aërea pars quasi in partibus terreis concentratæ sunt: quare & plumbum dicitur siccum actu: si secundo modo non omnia sunt sicca, cùm aliqua humida sint, vt hydrargirum. F

Sed antequam absoluamus sermonem hunc de plumbi facultatibus, opus est videre, an rectè à Mercuriali, & Falloppio reprehensus sit Galenus. Mercurialis dicebat aduersus Galenum, quemadmodum, & Falloppius plumbum non constare ex aqua, aëre, & pauca terra, sed ex copia terræ. Atqui Galeni rationes efficaciores sunt, inter quas potissima ea est, quòd plumbum ab igne facillimè eliquatur, quod liquatum videtur attingere argenti viui substantiam, quæ aquea est, & ob dominium aquæ à Græcis hydrargyrum vocatur, quemadmodum si diceremus argentum aqueum. E contra verò, quæ magis terrea sunt, non nisi à vehementissimo igne liquari possunt, vt contingere obseruamus in ferro, ære, & huiusmodi alijs, vnde Arist. 4. meteor. scribit ea liquari faciliùs, quæ communia sunt quidem aquæ, & terræ, sed tamen quæ plus aquæ habent, & à frigore congelata sunt, atque concreta, vt plumbum. Deinde tractabilitas ipsius, quæ sequitur mollitiem, id demonstrat, quòd nullum aliud reperiri potest metallum, quod tam molle sit, atque tractabile, vt plumbum: alia metalla sunt magis terrea, sicca, atque dura, neque possunt emolliri, vt trahantur; id illis non alia ratione euenit, nisi quia terreæ partes alijs prædominantur, in hoc verò per sui mollitiem ostenditur aqua, & aër. G

Addamus si placet, quòd ob maximam, quam habet cum hydrargyro affinitatem, tenue sit, & vbi liquatum fuerit, per pannos subtiliores percolari, non secus atque argentum viuum, quod per densissimum corium permeat, quæ tenuitas non ex terreis partibus, sed potiùs à partibus aëreis, & aqueis illi contingit. Tandem plumbum neque rubiginem, aut situm, vt ferrum, æs, cuprum, & huiusmodi, quamuis sorditiem quandam contrahat, quæ signa sunt illud constare ex humore multo, & frigido, parum autem habere terrestreitatis, & siccitatis. Arist. non videtur assignare aliam causam rubigini, quàm sicci illius terrei in superficie corporis existentis corruptionem ab humore calido, & extraneo tanquam adurente abortam. Ex quibus satis patere puto rectiùs sensisse Galenum in assignanda plumbi natura, cùm ipsam posuerit in aquea, & aërea substantia cum pauca terra. Confirmat Galenus suam sententiam de natura plumbi pulchrè allatam, pulcherrimis exemplis, & ipsa experientia probatis. Neque ab Aristotele dissentit, qui 4. meteor. cap. de concretilibus, & inconcretilibus de argenti viui ponderositate loquens, dicebat inconcretibile esse ob aquosam humiditatem, sed tamen plus aëris obtinere. Causam ponderositatis eius in aqueam substantiam refert, id quod similiter de plumbo dicendum ob magnam, quam inuicem, vt supradictum est, habent affinitatem: at concrescit faciliùs plumbum ob partem terream, quam in se ipsa habet, hydrargyrum verò minimè. H

Quod attinet ad Peripateticorum dogma, dico aliud esse considerare metallorum principia, & generationẽ in vniuersum: aliud cõsiderare quoad sensum, & autopsiam. Aristo-

A Aristotelici in causis remotioribus demonstrandis, quas sola mentis acies apprehendit, occupantur, & ideo dicunt omnia metalla ex aqueis, & terreis, vi frigoris, & caloris cōflari; hoc est dictu ex vaporosa, & fumosa exhalatione fieri; ita enim loquitur Arist. qui tamen non negat, quin aliqua sint magis aquea à prædominio, & aliqua terrea. At illi, qui particulariùs generationem metallorum obseruant, agnoscunt hanc veritatem, suppositis Aristotelis principijs, vnde fortè non ineptè Alchymistæ vaporē Mercurium, exhalationē verò illam fumidam sulphur vocant, quæ sunt principia omnium metallorum, non secus atque sanguis menstruus semini admixtus est principium animalium. Vnde quædam metallorum sunt, quæ plus sulphuris, quædam plus hydrargyri in se habent; plumbum ex illis est, quæ plus habent hydrargyri. Vnde Mercurialis nugatur, vbi dicit hydrargyrum ex aquea, & aërea substantia constare, ita vt aërea veluti violenter intus contenta exitum quærat, quocirca semper monetur argentum viuum; si enim id concedatur, cōcedendum quoque esset argentum viuum nunquam quiescere. Consequentia valet, quia aër semper exitum quærit, hinc semper palpitaret Mercurius: at obseruamus in vasis quiescere pulchrè ipsum argentum viuum, non igitur B continet in se aërem exitum quærentem, sed suapte natura tale est, & ipsi plumbo liquefacto, ex parte caloris, & substantiæ correspondens.

Ad secundum, vbi Mercurialis ineptè, & nimia dicendi licentia Galeni infantiam irridet, quòd dixerit plumbum augeri exemplo desumpto à vinculis statuarum, non rectè discurrit adducens tegulas illas templorum, quæ nunquam augeri obseruantur. Nam aliud est cōsiderare plumbum expositum aëri in locis subterraneis, & humectis, aptis ad situm producendum; & aliud ipsum considerare, vt expositum aëri liberiori ventorum flatibus, tam sicco, quàm humido statu supposito. Si primo modo non est inconueniens, vt plumbum augeatur, id quod obseruatur etiam in quibusdam plantis, vt est aloë, semperuiuum, portulaca, & similes plantę, quæ recisę, ac tēpore hyemali aëri expositæ augentur. Animalcula quoque sunt, quæ mortua ad vitam reuocātur, possunt addi vngues, pili, qui in mortuorum corpore augeri obseruantur in dies. Vnde mirum non est, si tam ignobile metallum, quod vitam nunquam habuit, neque habere aptum C est, credatur aliquod augmentum extrinsecùs accipere posse, si adsit idonea materia, qualis est aër in locis conclusis, neque causa efficiente proportionata deficiente.

Si secundo modo, maximum est inconueniens; neque par ratio est aëris contenti in subterraneis locis, & eius, qui circa culmina templorum continetur, & in perpetuo est motu modò clarus, modò turbidus, modò calidus, modò frigidus, modò siccus, modò humidus, cuius ratione nec impressio, neque adhæsio fieri potest in plumbo, vt inde augeri possit. Vnde Galenus non loquitur absolutè de quouis plūbo, in quouis loco sine discrimine reposito, sed de illo tantùm, quod in ædibus subterraneis aërem habentibus turbidum, crassiorem, aptumque, vt in eo situs generetur, non secus atque supra dixi, plantæ illæ, vt extra terram recrescant, certo, & idoneo reponi desiderant loco. Sed si vis me verum fateri, nescio quid ipse Mercurialis velit, quando dicit augeri pondus in plumbo ob superficiei ipsius corruptionem, dissolutis partibus aqueis, & terreis: vtriusque pondus magis, atque magis se exerit: quòd superficies plumbi corrumpatur, non eget probatione; id enim tanquam clarum admitto, sed cum corruptio illius D fiat per dissolutionem partium aquosarum, & terrestrium, ex eodem Mercuriali, quomodo si illæ resoluantur, possunt pondus, & molem plumbi augere? hoc non sapit suum Mercurialem.

Sit igitur vera Gal. sententia, quòd plumbum sit aqueæ naturæ, atque aëreæ cum quadam terrestreitate, & quòd aëri crasso, & turbido expositum augeatur mole. Sed Falloppius adhuc aduersus Galenum instat dicens, non hac ratione, quia citò ab igne liquatur, ideo est aqueæ, & aëreæ naturæ; nam pissasphaltos citiùs liquatur ab igne, quàm faciat plumbū, & tamē non est aqueæ naturæ. Sed pissasphaltos suapte natura est liquidus, concrescit secundùm magis, & minùs, le corū respectu, eiusdemq; naturæ est cū bitumine, atq; naphta, vnde Plinio authore pissasphaltos dicitur argumēto desumpto à pice, & bitumine lib. 35. cap. 15 tantamq; cum igne habet affinitatē, vt scripserit Plutarchus in vita Alexādri, ex solo ignis splēdore, & à longè accendi tam facilè, vt mirum sit dictu; eo enim corpus Stephani cuiusdam corā Rege inunctum fuit, & statim atque

corpus illitum fuit, totum igne occupatum, & de se ingentem flammam effudit, & nisi ad manus aliquorum vasa aquæ plena adfuissent extinguentia ignem totum corpus conflagrasset. B

Quare pissasphaltus liquescit ob magnam, quam habet, cum igne affinitatem,& neque à frigido concretum est, vt plumbum; deinde illud summè calefacit, plumbum verò refrigerat, quare constat pissasphaltus ex igne, aëre, & modico terræ; plumbum verò ex aqua, & aëre, & parte etiam terrea, non est igitur par ratio pissasphalti cum plumbo. Galeno autem satis fuit ab effectu, à posteriori nempè, demonstrasse plumbum esse aqueæ naturæ, quia refrigerat, & humectat, neque suum erat probare, quòd in plumbo non esset terra optimè mixta, cùm videret ipsum refrigerare, & humectare, quæ sunt actiones ab aqua, non à terra prodeuntes. Falloppij autem redarguentis Galenum erat ostendere, plumbum esse terreum à prædominio, argumentum autem illud, quod accepit à pondere plumbi adusti, nempè si aduratur plumbum ad libras centum, erunt centum, & decem, falsum est, & contrà experientiam, & rationem; ab igne enim consumuntur partes aqueæ, & terrestres, vnde minus ponderosum remanet:& aduersus illud, quod Galenus scribit de auctione in aëre crasso, & de verrucis, inquit, si hoc esset verum, sequeretur liquari tempore æstiuo, negatur consequentia, & causa negationis est, quia non est tanta vis in calido solis, vt inde liquari possit plumbum, qualis est in igne. F

Et si augeri videatur, inquit Falloppius, id contingit ratione statuarum; nam earum superficies à causis externis deraditur, hinc ad lapidis diminutionem videntur fibulæ adauctæ. Sed neque Galenus dicit plumbum augeri sub quocunque aëre, vt dictum est, sed vbi crassus, & nebulosus fuerit, quo in loco supponit aërem esse quietum, non agitatum à pluuia, ventis, aut alia causa, qua radi possit superficies statuarum. Concedit quoque Falloppius earum tegularum pondus augeri, ea ratione, qua dicebat Mercurialis, sed insulsè admodum, vt supra demonstraui. Nihil igitur est aduersus Galenum ab vtroque hoc authore, quod firmum sit,& veram Gal. de natura plumbi determinationem infringat. Maneat ergo integra ipsius positio, quòd plumbũ sit natura aqueum, & aëreum cum aliqua terræ portione, quamuis artificiale possit esse calidum,& siccum nempe sarcoticum, & frigidum, & siccum videlicet epuloticum, vt superiùs dicebam. G

At percontaberis forsan, cùm plumbum ex Galeno, & experientia ipsa, ab igne liquescere sit aptum, cur sit, quòd in quibusdam locis, vbi igne conficiuntur sales, his salibus artifices replent magna caldaria ex plumbo confecta, subtusque ignem vehementissimum accendunt, non tamen caldaria liquescũt, quod videtur aduersari rationi, & experientiæ iam dictæ. Et ratio est, quia quod tale suapte natura est, vbicunque ponatur semper est tale, sed plumbum est liquabile, ergo semper liquescere debet, vbi nimirum adsit causa, à qua liquetur, quæ est ignis. Experientia etiam clarissima est, quemadmodum graue deorsum tendit semper, & febrilis calor spargitur per totum corpus, nisi adsit prohibens, ita plumbum liquatur, quod vbi fuerit tale, non sequitur effectus: sed in caldarijs est magnus ignis, & tamen non liquantur caldaria, quia est prohibens, nempe materia intus contenta, quæcunque illa sit, quæ est impedimento, ne plumbum liquescat, & eò magis sal, qui sua crassitie, & siccitate obstruit poros caldarij, quò minus ignis intus penetrare possit, & plumbum liquare, quare suapte natura plumbum est liquabile, dummodò auferatur prohibens. Mercurialis refert causam in vnctuositatem, & adstrictionem salis. Et hæc de plumbo. H

Venio ad hydrargyrum, seu argentum viuum, ita dictum ob similitudinem, quam habet cum argenti colore; ipsius enim color assimilatur colori veri argenti: viuum autem, quia non secus atque animal mouetur; & ab Arist. 4. meteor. cap. 8. argentum liquidum, aut fluidum, vel seipsum semper mouens fuit appellatum. Chymistæ Mercurium vocant, dicuntque esse substantiam, ad omnium metallorum generationem dispositam. Corpus ipsius, seu substantia est è fossilium genere, in quo tam frigiditas, quàm humiditas exuperare videtur. De cuius quidem facultatibus non est facile determinare.

Alij existimant esse frigidæ, & humidæ naturæ: alij è contra calidæ, & siccæ: alij præterea admittunt calidum quidem esse, sed humidum in quarto gradu: alij denique dicunt

A dicunt esse frigidæ, & siccæ facultatis. Qui cupit audire rationes, & fundamentum eorum omnium Falloppium legat tract. de metallis, & fossilibus cap. 37. qui multis, & pulcherrimis rationibus, pluribusque experientijs probat esse calidū in secundo gradu intenso, vel in principio tertij gradus, & siccum in tertio intenso; prauosque effectus quos in corpore producit non qualitatum ratione, sed proprietate quadam occulta, & destruente naturam humanam euenire, ex Gal. probat, lib. 4. & 5. de sim. med. fac. vbi certè scriptum reliquit, argentum viuum esse causticum, vt ferrum ignitum, & quod à tota substantia aduersatur naturæ humanæ: subdit Falloppius operationes prodeuntes à qualitatibus ipsius manifestis sunt abstergere validissimè, necnon & exiccare, quemadmodum omnia calida, & sicca in secundo gradu. Ex hoc argento viuo fiunt arte sublimatum, præcipitatum, & cinnabare, & hæc de argento viuo.

Quod spectat ad plantaginis facultates, Dioscorides lib. 2. cap. 119. scriptum reliquit ipsius folia vim habere exiccatoriam constringentem, quare omnibus malignis vlceribus, & fluxioni obnoxijs, atque elephanticis, sordidisque prosunt, profluuia sanB guinis, vlcera, quæ serpunt, epinyctidas, carbunculos, nomasque cohibent, vetera, & inæqualia cicatrice obducunt, chironia sanant, sinus conglutinant: morsibus canis, ambustis igni, inflammationibus, pannis, parotidibus, strumis, ægilopis illita cum sale prosunt. Gal. 6. de sim. med. fac. tradidit plantaginem esse mixtæ temperaturæ; habet enim quiddam aqueum frigidum, habet & austerum, quod terreum est, scilicet siccum, frigidum, itaque refrigerat, & desiccat simul, & in vtroque secundi gradus à medio est. Hæc sunt, quæ de facultatibus plantaginis à Dioscoride, & Galeno habentur. Si quis optat adhuc de hac planta audire mirabiles virtutes, legat Andream Matthiolum, & Dalechampium in lib. suis de plantarum historia. Sat nobis sit ad probandum, quod volumus, hanc plantam tam radices, quàm folia, ac semina, nec non & aquam ab ipsa destillatam esse refrigeratoriæ, & adstrictoriæ facultatis.

Lamina igitur plumbea, cui affixa est virtus argenti viui, cum aqua plantaginis, vlceribus corrosiuis depascentibus, ac malignis mederi cum ratione posse, nec esse irrationale medicamentum, sed ex medendi methodo enatum, posseque varijs, & sibi inuiC cem pugnantibus indicationibus satisfacere, si à Medico rationali, & dogmatico fuerit composita, non est à ratione alienum. Nam cùm vlcera depascentia, ac corrosiua sint etiam sordida, opus est in primis medicamentis habentibus facultatem reprimendi, partem attemperandi, nec non abstergendi, quia authore Galeno vlcus est solutio continui indicans sui vnionem, & vbi nullum adest impedimentum, tunc facilè idoneis præsidijs vnitur vlcus; at vbi impedimenta adsunt, opus est ea ante omnia remouere; quæ plura esse possunt, & inter hæc aliquod potest habere vrgentis rationem, quemadmodum dolor, intemperies, sordes, cauitas, & quæ possunt subire naturam impedimenti.

Vlcera Castelli dolorifica, intemperata, sordida, & caua erant, dolorque sæpe vrgentis rationem habebat, ideo necessum fuit ei soli incumbere reliquis alijs indicationibus neglectis (quod pluribus præsidijs tam internis, quàm externis factum est,) quo ablato ad intemperiem, ad sorditiem, & ad reliqua deuentum est, verùm non tam perfectè, & tam iucundè potuit satisfieri per alia medicamenta prædictis indicationiD bus, quare ad laminam illam plumbeam tanquam ad sacram anchoram confugere constituit, quæ in primis, vt dictum, tenuis erat, & varijs foraminibus perforata, per quę sordities effluebat, soluta illa fascia, qua vlceri alligabatur. Cùm autem indicationibus sibi inuicem pugnantibus esset satisfaciendum, prout vna, vel altera magis vrgebat, varia etiam & argenti viui, & aquæ plantaginis admixtione opus fuisset, ita vt lamina adhunc modum parata vbi magis intemperies, & acrimonia vrgebat, minor copia argenti viui, & maior aquæ plantaginis, vt simul cum plumbi frigiditate fieret attemperatio, ac humoris acris, & mordacis repulsio: è contra vbi necessaria esset maior abstersio, tunc argenti viui copia adaucta fuisset: itaut compositum medicamentum ita arte confectum satisfacere potuisset prædictis indicationibus: & tandem vbi non amplius opus fuisset abstergente tam valido, sed sarcotico, & epulotico paucissima argenti copia admiscebatur: vt tandem medicamentum purè epuloticum ex sola plumbi, & aquæ plantaginis admixtione factum fuisset.

Quo

Quocirca lamina hęc plumbea methodo administrata, potuisset quidem contrarijs, & repugnantibus indicationibus satisfacere: sed Statuarius ille,& si multa polliceretur, non tamen hæc Medicinæ arcana, ac principia intelligit, hinc mirum non est, si non potuit vlcera hæc ad perfectam curationem, (quam tamen audacter promittebat) reducere. Et vbi dicebatur ab vno non posse, nisi vnam actionem prodire; verissima est hæc propositio, si sano modo intelligatur; nam medicamentum vnum potest esse simplex, & compositum. Si primo modo consideretur procul omni dubio, non nisi vnus prodire potest effectus: at si consideretur, prout est vnum compositum, dico, quòd possunt varij, & contrarij etiam effectus prodire, pro varia ingredientium mixtione, & prædominio: quare cùm hæc lamina sit methodo administrata, potest satisfacere prædictis indicationibus. Verùm quidem est, quòd vbi adsunt corrosiua illa vlcera curatu difficilia,& chironia, potest doctus Chirurgus id facere, quod Guido à Gauliaco faciebat, nempe præmittere lotionem aliquam abstersiuam, deinde applicare laminam. B

Nulli igitur videatur absurdum, si eadem lamina pluribus intentionibus satisfacere possit; & quòd Paræus ad vlcera prædicta ipsam commendet, necnon & ad ganglia auferenda, cùm,vt dictum est, plumbum ipsum absque argenti viui facultate,aptum sit ad ipsorum curationem, si in principio fuerint, hoc est in fieri. Cùm autem argenti viui sit admixta facultas, & virtus, quæ discutiendi, ac dissipandi virtute pollet, tunc etiam ganglia iam facta curare poterit,hinc ipsam proposuit ad ganglia omnia. Verùm quantum attinet ad hypersarcosim,ipsa per se carnem superfluam erodere non potest, sed benè potest eam cōplanare comprimendo, quod etiam facit absque argento viuo. Concludimus igitur istud medicamentum hac ratione compositum, & vt decet administratum, esse abstergens, carnem generans, & cicatricem inducens: quæ omnia tibi notissima esse non dubito. Habes iam eruditissime Gallette, quæ pro tuis dubijs enodandis afferenda visa sunt mihi, in quibus si tibi satisfecero, me non penitùs operam perdidisse putabo. F

De Oleo Vitrioli, & de Theriaca. Tract. IX. G

Ad Vincentium Risicò Messanensem, Medicum ex Collegio Clarissimum.

Cum plures, mi doctissime Vincenti, de viribus Olei ex Calchantho vi ignis extracti, & de facultatibus Theriacæ satis prolixè egerimus, dum ægrotantium quorundam curationi præessemus, oblata occasione à nonnullis Medicis,qui hisce medicamentis plerunque; & non admodum accurata præmeditatione vtuntur, operæpretium duxi scriptis meam opinionem circa ea tradere, & tuo potissimùm nomini dicare, tum vt si quid animaduersione dignū excogitauero, in alios deriuare queat, tum vt tibi mei amantissimo grati animi significationem publico testimonio statuerem. Quod si in ijs expendendis ita rem attigisse videbor, vt tui ingenij claritati satisfecerim, benè quidem operam collocasse æstimabo: sin minus nec me suscepti laboris pœnitebit, quia hinc spero fore, vt tu suauiori stilo, solidaque doctrina ex Medicinæ parentum penu exhausta, vtriusque huius materiæ tractionem non minùs exactè proferas, quàm ea Medicorum Reipublicæ, vt liquet, sit necessaria. Quoniam autem iamdudum cognoui, qua frontis hilaritate ab amicis prodeuntia amplecti solitus sis, in animum planè induxi te haudquaquam hæc, quamuis nullius sint numeri, cōtempturum, atque adeo, quæ tua est humanitas, erga detractores veluti clypeum iacula elidentem futurum esse. Scio præterea, si ex ijs aliquid reperietur, quod tuo palatui non arridebit, esse te id omni modestia castigaturum, quod si facere non grauaberis, habeas, rem mihi pergratam fecisse. Sed ad institutum accedo. H

Nullam artem magis proficuam Medicina esse, at cæteris omnibus incōstantiorem, sæpiusque mutabilem scriptum reliquit Plinius lib. 21. cap. 1. additque eò incōstantiæ, & mutationis aliquando venisse, vt à Romanis, & Medicos, & Medicinam explosam fuisse habeamus, remansisseque Vrbem per sexcentum annos absque Medicis. Et certè

si nos

A si nos consideremus varios Medicos, qui hanc artem factitarunt, tum apud Romanos, tum apud alias nationes comperiemus aliquos fuisse tam audacrs, ne dicam temerarios, vt absque aliqua præcedenti disciplina ad ipsam exercendam se contulerint. Afferam duorum Medicorum exempla, quorum alter prisco æuo Romæ, alter non plurimis ab hinc annis Basileæ in Germania Heluetiorum Medicinam fecerunt. Apud Romanos fuit Asclepiades, qui à Rhetorica, quam profitebatur minimè questuosa, ad Medicinam refugit, & spretis diæta, chirurgia, & pharmacia, quibus instrumentis periti Medici morbos depellunt, & miseros ægros quamcitissimè reficiunt, blãdimenta, seu lenocinia aliquot commentus est, quibus gratiam decumbentium iniret. Et primùm inter ea, quæ nobis necessariò occurrunt, solummodo visus est considerare cibum, & potum, nec non aliqua ex parte motus; abstinentiam obseruandam, potuque vini vtendum esse voluit. Deinde motum, nempè aliquas frictiones, gestationes, & ambulationes præcepit. Ex illis, quæ non necessariò nobis occurrunt, primus lectulos suspensiles, & balnea excogitauit, quæ sunt res non naturales pro nostro arbitrio euenientes, quæuè rarò in medicina facienda vsurpantur. His itaque tantùm instructus, B ausus est ex Rhetore Medicum lucri gratia euadere, & quia medica præcepta aspernabatur, cùm ea nunquam didicisset, factum est, vt Medicina inconstans quædam ars nullis determinatis suffulta principijs censeretur. Quamuis hic deinde multa volumina ad Mithridatem scripserit, quia tamen amissa fuerunt, nullus Medicus in posterum ea legere potuit, quin ipsius successores animaduertentes, quibus auxilijs in curãdis ægrotis vsus fuerat, ipsius leges omninò abrogauerunt.

Alter Medicus nostrorum patrum temporibus fuit Theophrastus Paracelsus, qui ex quibusdam cauernis, & ex paterna officina chymica folles, & malleos relinquens in lucem prodijt absque litterarum, aut principiorum Medicinę cognitione, ebrietatibus, & crapulis sordidioribus maximè deditus; nam vt scribit Ioannes Oporinus in vita eiusdem continuò manebat Basileæ in caupona ciconiæ titulo insignita, & versabatur quotidie cum vehicularijs, & agasonibus, qui ex locis, Galliæ propinquioribus curribus ferrum Basileam vehunt, & pro hospitio cauponam habent, vbi maximam cum C Paracelso familiaritatem contrahentes, & ipsius amicitia vtentes, nihil antiquius habere poterant, quàm ipsum in suis compotationibus socium habere. Et hic vbi benè vino madidus esset & valdè ebrius suum cubiculum adiens dictabat res ad Medicinam spectantes, quæ à vino, & à spiritu maligno ei suggerebantur; nam singula medicamenta cõstabant ex rebus fossilibus, nempe sulphure, stibio, calchantho, sale, nitro, hydrargyro, auro, argento, plumbo, & ferro, subtus terram reconditis, quæ à diabolo ei tradebantur Andernaco Authore, secundo de veteri, & noua medicina, sectione 2. dialogo 2. impossibile quidem fuisset homini idiotæ ab officina chymica manuali statim exeunte absque aliqua experientia, aut litterarum cognitione cognoscere res metallicas, & earum vires, nisi magico auxilio doctus, & omnia Germanico sermone, nec proprijs vocabulis, sed obscuris, & enygmaticis scripsit, ne vel discipuli eius intelligerent.

Addit idem Andernacus hunc Paracelsum adeo audacem, atque petulantem, tantæque fuisse arrogantiæ, vt se Medicorum, & Philosophorum omni ætate Principem, D & Monarcham appellauerit: & quod magis est, scribit eum in illa fuisse impietate, vt non puduerit se dicere nihil referre, siue Deus, siue Satanas, siue boni, siue mali Angeli ægrotis succurrant. Qui hunc authorem sunt sectati, fuerunt in duplici differentia: alij non minus ipso arrogantes, & audaces existimarunt eos, qui Theophrasti libris carent, esse contemnendos, & tanquam perniciosos homines execrandos, cùm tamen, & ipsi non eruditiores sint, quàm quiuis ex mechanicis, ac fabris ferrarijs, mendaciorum magis, quàm veritatis studiosi. Horum exemplo complures Chymistæ, & alij mechanici proprio artificio relicto in Medicinæ studium insiluerunt, tanquam porci in rosas, & omnia medicamenta Paracelsi à spiritibus malignis reuelata, & remedia morborum arte magica comparata receperunt, atque ijs (vt sciunt) vtuntur. Alij verò prudentiores, & ingenio mitiores, ac docti quidem viri, quantum possunt excusant Paracelsum, curantq; ostendere eius doctrinam, medicamenta, operaque in multa esse diuisa volumina, quamuis eodem Andernaco authore non sint ab ipso scripta (vt dictum est) ob-

scuris

fcuris verbis, & enygmaticè prolata nisi eo consilio, ne à suis discipulis possent intelligi; existimabat enim orbem hunc indignum esse suis commentarijs, sed vtcumque sit, ab his duobus Medicis Medicina incõstans, & varia procul omni dubio declarata est. B

Sed ambo hi auctores in hoc conueniunt, quòd auxilia ab ipsis in vsum reuocata in perniciem humani generis inuenta videantur; differunt tamen, quòd Asclepiades studebat blandimentis, & delitijs ægrotantium nullum medicamentum à pharmacia, aut chirurgia desumens; nam (vt dictum est) ipsius remedia iucunda omninò erant, & in luxum potiùs terminantia; medicamenta verò Paracelsi ex fodinis subterraneis arte magica accipiebantur, quibus author multis ęgrotis illudebat, ita vt si spectemus opera incerta ab ipsis Medicis facta, concludere facilè cum Plinio poterimus artem Medicam esse inconstãtem, & variam. Quòd verò ea sit vtillima, procul omni dubio verum est, vt docemur à Cornelio Celso, (qui quemadmodum Hippocrates idiomate Græco Medicinam elegantem posteris scriptam reliquit, ita ipse elegantiùs Latino sermone conscriptam tradidit) cùm in principio sui prooemij propositionem hanc scripsit. *Vt alimenta sanis corporibus Agricultura, sic sanitatem agris Medicina promittit.* Quare Medicina respectu ægrotantium cæteris omnibus est vtilior. F

Verùm quòd ipsa sit incõstans, & varia, non est, cur Plinius assertiuè hoc dicat; nam Medicina alia est, quæ ex sinu, & præceptis Hippocratis, & Galeni prodijt: alia verò quæ ab hominum audaci imaginatione ortum duxit, nullo habito respectu ad facultatis huius principia. Prior non potest esse incõstans, propterea quòd procedit ex indicationibus, seu ex indicantibus, & indicatis sub ratione contrariorum, quæ nunquam fallere possunt; nam posito indicante statim sequitur indicatum; vt docet inter alios scriptores doctissimus Sanctorius in illa aurea cognoscendorum errorum methodo lib. 9. & huiusmodi Medicina semper est constans. Altera verò, quæ non procedit per hæc principia, sed siue experientiis, siue analogismo prodeat, procul omni dubio semper falsitatem habet, & varietatem, pro diuersitate imaginationis eorum, qui ad Medicinam absque principiorũ cognitione accedentes ad libitum proponũt varia auxilia nullo habito respectu ad prædictas indicationes, quod factum fuit ab Asclepiade, & Paracelso; nam vnus blandimentis, & lenocinijs pro ægrotantibus vtebatur, alter verò subtus terram descendens è fossilibus, & metallicis medicamenta desumere voluit, quę quantum sint hominibus periculosa, dictum fuit superiùs, vnde vterque sua auxilia visus est potiùs excogitare in humani generis perniciem, quàm in ægrorum vtilitatem. G

Quod verò à Romanis Medicina explosa fuerit, atque ex Senatus Consulto damnata, & Medici eiecti etiam fuerint, mendacium merum est, & commentum Plinij; nam vt egregiè docet Vallesius lib. de Sacra Philosophia cap. 74. ex annorum computatione constat id falsum esse; siquidem eodem Plinio teste Arcagathus anno ab Vrbe condita Romam venit 535. qui honorificentissimè non modò receptus est, sed post illum semper plurimi subsequuti sunt Medici, si igitur verum est, quod asserit Plinius, nempe Romanos absque Medicis per spacium sexcentorum annorum extitisse, id fuit vel ante Arcagathi aduentum in Vrbem, vel post ipsius aduentum. Non primum, quia cùm ipse Romam venerit post ipsius conditionem, aut ædificationem 535. annis, vt dictum est, sequeretur à Romanis Medicos fuisse expulsos septuaginta quinque annis antequam Roma conderetur, eiusque Senatus in rerũ natura esset, quod quantum sit absurdum omnes norunt, sequitur igitur Medicos non fuisse à Romanis exactos ante Arcagathi aduentum. Nec minùs dicendum est id euenisse post aduentum ipsius, quia plures Medicos Romæ post Arcagathum floruisse habetur à Plinio eodem capite, & pluribus alijs in locis. Quinimò, vt refert idem author, Romani Apollini, & Aesculapio templa tanquam Medicinæ Dijs erexerunt, ex quibus satis clarè apparere puto nunquam Romanos fuisse absque Medicis, vt videtur multorum esse opinio. Addit doctissimus Vallesius Medicinam esse inuentum Dei, quo nullo vnquam tempore caruit, aut carere potuit humanum genus, quare falsum est Romanos sine Medicis, & Medicina remansisse. Qui cupit plura de hoc argumento intelligere, adeat Vallesium lib. & cap. cit. H

Sed vt vnde defluxa est oratio redeam, dico, quòd inter alia medicamenta, quæ Paracelsus è profundo terræ diaboli suasu in auras emisit, vnũ est, quod chalcanthum,

& atra-

A & atramentum sutorium, & vitriolum appellatur, quod etiam in alia metallica transmutari consueuit, nempe in chalcitim, mysin, atque sori, quæ omnia metallica in formã medicamentorum reduci nequeunt, nisi ab igne validam aliquam præparationem assumpserint. Verùm integrum vitriolum, vel rarò, vel nunquam in vsum venit, sed oleum arte chymica ab ipso extractum illud est, quod Paracelsus proposuit, quo non modò inter suos Agyrtas, seu Medicos Hermeticos, verùm etiã & inter Dogmaticos magnam, & immortalem excitauit litem, ac dissensionem. Et primò inter Agyrtas in ipsius extractione magna est discordia, cùm alij hoc, alij illo modo ipsum oleum ex chalcãtho eliciant: inter Dogmaticos quoque controuersia versatur, circa ipsius qualitates, & vsum. Quod verò ab ipsis Paracelsistis non vno modo extrahatur à chalcãtho huiusmodi oleum, apparet in primis apud Andernacum lib. de noua, & veteri Medicina commentario 2. dialogo 7. vbi tria oleorum genera arte chymica à vitriolo extrahi posse scribit, vnum album, alterum viride, tertium rubrum, quamuis ceteris magis probet illud, quod ad hunc modum ipse preparat.

B *℞. vitrioli libros x.j. vasi vitreo luto obducto induntur, & ex igne phlegma exstillatur: deinde illud eximitur, contunditurque: & phlegmate rursus perfunditur, idemque euocatur, vt antea vsque dum nihil amplius emanet, & spiritus prosiliens: postea ab igne remouetur, & calx rubicunda in puluerem redacta, vel per se sola, vel laterum frustulis adiectis ampullæ incuruatæ, siue erectæ potiùs imponitur, & vase amplo, quod excipit adaptato, commissurisque diligentissimè luto obseratis, noctu diuque luculentissimo igne vrgendo oleum distillatur. Vbi omnia refrixerint, totus liquor eximitur, infunditurq́, ampullæ vitreæ, & ex arena calida primùm aqua insipida, deinde acida, acrisque, quam oleum appellant, separatur, purgaturque à sedimento.*

Alter modus conficiendi oleum vitrioli describitur à Ioanne Heurnio lib. primo methodi ad praxim ad hunc modum, *accipies* (inquit) *optimi vitrioli libras sex magno, ac ventricoso poculo indes, fornax excipit vltra mediam poculi partem, sic vt collum deorsum parum vergat. Tenui primùm igne emulge eius phlegma: dein aucto ab igne incandescat poculum, & horæ spacio in eo ardore perseueret. Dein ab igne auferes vna cum eo, quod elicitum est, & poculum collides, & vna cum vitriolo, quod habebat, cõminues in puluerem: &*

C *magno inferes poculo, & exstillatum liquorẽ ei reddes, cui quadruplum infunges aquæ pluuiæ. Sed à remissa aqua in feruorem excandescet poculum: tu misce, & sine vt integri diei spacio ad teporem redeat. Mox quod clarissimũ fuerit, effunde; sed affunde nouam pluuiam aquã; ita salem elicies. Has aquas fictili nouo indes, carbonibus sensim exhauriatur aqua: restibiles erunt salis vnciæ tres ex sex libris vitrioli. Hunc salem cucurbitæ, aut poculo iterum immittes, & leui igne phlegma exiges: quo exacto exceptulum mutabis, ignem vegetiorem dabis; ita singulis horis abduces vnciam olei. Duæ libræ salis fundent quatuor vncias olei.*

Ioannes Renodæus lib. 4. cap. 8. de primo ... loquens dicebat, quòd si oleum hoc sæpiùs phlegmate perfusum destilletur, dulce redditur, vt etiam circulatione cum vini spiritu; huius enim, & olei prædicti pondus æquum Chymici miscent, digerunt, & ex ampulla singulari euocant, donec alumine à chalcnathi sulphure separato oleum dulce remaneat. Additur ab hoc authore spiritus vitrioli, quinta essentia vitrioli, quorum omnium artificium ad Chymicos spectare inquit: his addit aliud oleum,

D quod magis vulgare appellat, & facilioris est præparationis. *Primò, inquit, quod recipiatur quantitas quadam idonea vitrioli naturalis, & optimi, vt Cyprij in vase cupreo calcinatur ad ipsius rubedinem, & phlegmatis dissipationem, deinde teritur, & in cucurbita luto obducta includitur: aqua vitæ irrigatur, & diem integrum sic relinquitur, vt dicto liquore madeat; tum in fornace, vt decet, instructa, vt plurimùm quadrata collocatur, & lutatur: postea subtus, ignis primùm moderatus, dein vehementissimus accenditur, quoad totus liquor exstillarit. postquam refrixerit, cucurbita parua excipitur capitello superposito coarctatur, & sic in balneo mariæ igne blando aqueus liquor stillat, remanetque in fundo vasis oleum purum, & acidum. Id postea alia cucurbita exceptum igne circumquaque accenso magis purgatur, atque pro illius efficacia, & moderato, aut violento calore, calorem acquirit magis, aut minus rubrũ, vel album. Ex libra vna vitrioli rubificati vnciæ tres olei sæpiùs eliciũtur.*

Volui transcribere huiusmodi olei artificia, vt non modò appareat diuersitas inter Chymicos in extrahendo oleum à chalcantho; verùm etiam vt isti, qui Chy-

micam artem profitentur, possint videre has diuersitates, cum præsertim artificia iam dicta videantur faciliora reliquis; nam si respiciamus aliquos Chymicos elegantiores, vt est Osualdus Crollius præparatu difficillimam habebimus extractionem huius olei, ex quo etiam habemus alias species inter se diuersas, quarum vna est à cupro coloris cærulei, altera è ferro caloris viridis, ex hoc igitur authore augetur difficultas in extrahendo huiusmodi oleo. Sunt insuper apud VVeckerum in suo magno Antidotario plures aliæ descriptiones, & variæ quidem, ex quibus comprehenditur valdè discordes in præparando hoc oleo vitrioli esse Alchymistas, hinc Reinerius Solinander sectione secunda consiliorum medic. 13. de hoc oleo adhuc scripsit modum. *Olei vitrioli vsum suspectum habeo, quòd non vno modo præparetur, nec ab omnibus benè, quod penetrantius sit, quàm conueniat.* Ex hoc itaque proposito medicamento, & modo ipsius præparandi magnam excitauit, vt dictum est, disceptationem Paracelsus.

Sed quemadmodum magna lis, & controuersia inter Chymicos existit circa modum præparandi huiusmodi oleum; ita circa vsum ipsius apud Medicos Dogmaticos non minor est discrepantia, quare hic est opus, vt videamus, quæ sint facultates ipsius chalcanthi. Scribit Galenus lib. 9. de simplicium medicamentorum facultatibus metallica omnia calida esse: verùm in chalcantho præter summam caliditatem adest magna adstrictio, vnde magis exprimi esse de ipsius facultatibus tractans ad hunc modum loquitur. *Mirari subit de hoc medicamento, quo pacto vehementissima adstrictioni admixta sit caliditas non instrenua*, itaut ex Galeni sententia dicendum sit chalcanthum esse calidissimum, & valdè astringens, & Gabriel Falloppius lib. de fossilibus, & metallis demonstrare huius medicamenti validam adstrictionem sic de ipso locutus est. Ego soleo inquit eliquare chalcanthum, & ipsum infundo in fistulas, & formo virgulas, quibus vtor quando ex obseratione alicuius vasis effluit sanguis, & vas est in aliquo abdito, & remoto loco, itaut nequaquam possim apponere, tunc tango locum cum huiusmodi virgis, & sisto sanguinis fluxum, vnde apparet cum summa caliditate in chalcatho adesse summam adstrictionem.

Cùm igitur ignis violentia extrahatur è chalcantho oleum istud, vt ex varijs Chymicorũ præparationibus vidimus, vt calidissimum sit necesse est, maximamque habeat facultatẽ adstringendi, quod non negant ipsi Chymici, imò Andernacus scribit oleum chalcanthi præter summum acorem, erodendi quoque facultatem obtinere, proinde admonet, quòd si intra corpus assumendum veniat, id fiat magno cum iudicio, & paulò supra dixerat, tam varia de hoc hominibus persuadent, vt ipsi ignorare videantur, quamuis intra corpus assumptum citissimè per totum habitum, præcipuè verò in caput dispergatur. Ioannes Renodæus locis supra citatis scribit oleum vitrioli qualitates omnes adeo intensas habere, vt per se solum non assumatur, sed vel aquis, vel decoctis, vel conseruis arte permixtum.

Sed quamuis hoc oleum habeat intensas qualitates, nempe calefaciendi, corrodendi & adstringendi, nihilominus, vt dicebam antea, grauissimi viri nostri temporis multum digladiantur inter se circa vsum eiusdem in febribus. Alij enim dicunt se familiariter vti, quemadmodum est Thomas Minadous lib. 2. de maligna febre capite 15. qui tamen videns violentam huius medicamenti facultatem tam calefactoriam, quàm adstrictoriam, existimat esse escaroticum, seu scepticum, & per consequens habere vim deleteriam. Ratio igitur, qua potest inhiberi vsus ipsius olei, est facultas adstrictoria; nam medicamenta huiusmodi videntur potiùs hærere, quàm penetrare, & potiùs impedire aliorum medicamentorum transitum, quàm illa aliqua ratione adiuuare. Deinde quia videtur habere deleteriam facultatem, etsi nulla alia maligna, & venenata qualitas illi insit, nisi illa, quæ ob vehementem caliditatem substantiæ proprietatem arcet ac proinde qualitatum malignarum vices obit. Neque aliquid in ipso occultum est, atque abditum, ex quo suspicari liceat deleteria qualitas; nam omnia à manifestis materiæ viribus & ab ipsis qualitatibus prouenire manifestum est.

Primæ tamen dubitationi respondet, quòd ad tollendam summam adstrictionem opus sit ipsum admiscere alijs medicamentis, vel aquæ, vel sero, videlicet hac ratione, vt duæ guttulæ olei admisceantur quantitati aquæ, aut seri ad libram semis, ex qua copia non modò attemperetur ipsius caliditas, & adstrictio, verùm etiam faciliùs intra

corpus

A corpus assumitur: verùm si consideremus paucam olei quantitatem, & seri, vel aquæ nimiam copiam, videbimus totam facultatem ipsius vitrioli à copia seri, aut aquæ extinctam esse, itaut non ampliùs possit dici oleum vitrioli, quia iam totum conuersum est in aquam, aut in serum, vt dicebam tractatu de syrupis soluentibus ex sententia Aristotelis, vbi miscibilia docemur debere esse ad inuicem proportionata, igitur cùm in nostro hoc casu hæc duo medicamenta nullam proportionem habeant, admisceri ad inuicem nequeunt, quia olei facultas omninò destrueretur, at inquisitio præsens est, an oleum vitrioli possit indicari solum ab aliqua corporis nostri affectione interna, vt pote à febre, non autem inquiritur, an duæ guttæ ipsius admistæ multæ copiæ aquæ ex vsu sint; cùm enim admisceantur, vt dictum est superiùs, nullam vim, & facultatem habebit oleum.

Alia Minadoi difficultas erat circa ingentem caliditatem ipsius vitrioli, quę quamuis vehemens sit, & apta cutem extra lædere, intus verò si assumatur oleum nunquam potest lædere; est enim sententia Galeni 3. libro de temperam. capite 3. aliqua medicaB menta esse, quæ cuti admota ipsam exulcerant, & in vesicas eleuant, nec non exedunt, cùm tamen si eadem assumantur intus, nullam læsionem inferre videantur, qualia sunt synapi, nasturtium, scammonium, tithymalorum genus, euphorbium, & alia id genus non pauca, inter quæ ipsum quoque omnium efficacissimum chalcanthum numerari manifestum est. Ratio autem, cur talia medicamenta extra admota lædunt cutem, intus verò assumpta vires suas remittunt, est quia in ventriculo permiscentur, & propter eas mutationes, quæ ibi subeunt, nempe quia saliuali, aqueoque humori permiscentur, & atteruntur in minimas particulas, maximam virium partem perdunt, quæ sanè omnia addit Minadous magis in oleo vitrioli probari possunt, quod intus assumptum, & si sit corrosiuum, nullam tamen læsionem infert.

Verùm si consideremus Galeni authoritatem videbimus, eum non loqui de mineralibus, seu medicamentis metallicis, de quibus lib. 9. de simplicium medicamentorum facultatibus scriptum reliquit, quòd quemadmodum in terrę differentijs plurima inest essentia terræ elementaris, & paululum aëris, ita in metallis multùm adest terræ imC mixtæ igneæ substantiæ, quæ siue calefaciendo, siue corrodendo procedat, non videtur posse à ventriculi interna humiditate ita attemperari, vt non exerceat suas operationes. Deinde si vera esset Galeni propositio de medicamentis metallicis, & potissimùm de chalcantho. Idem dicendum esset de auripigmento, arsenico, & alijs venenis, quæ intus assumpta procedunt corrodendo, quare huiusmodi medicamentum intus assumptum non potest mitigari ab humiditatibus, quæ sunt in ventriculo. Sed medicamenti huius inuentor fuit Paracelsus, homo adeo impius, vt dixerit, (sicut habetur ex Andernaco) quòd in sanitate inquirenda parum refert siue à Deo, siue à Diabolo petatur auxilium; & Riolanus in apologia aduersus Quercetanum Alchymistam (vt in tractatu de antimonio dicebam) prodidit, quòd medicamenta proposita à Paracelso à Diabolo inuenta fuerint in ruinam generis humani; vnde non est mirum si excogitauerit extractionem olei ex hoc minerali tam calido, corrosiuo, atque adstringente.

Sed quemadmodum non desunt ex Dogmaticis, qui hoc oleo vtantur (vt dictum est de Minadoo) ita è contra alij mordicùs tenent illud nulla ratione in febribus putridis, D aut malignis conuenire, inter quos est Ioannes Baptista Syluaticus controuersia 48. & Camillus Gorus, qui libellum quendam conscripsit de hac materia, vnde non possum satis admirari nostri temporis Medicos quosdam ad pauca respicientes, qui videntes aliquem quauis febre affectum, etiam si ad mortem declinet, diminuta, & languida virtute, alijsque circumstantijs proximum interitum indicantibus, pollicentur tamen velle ipsos solo olei vitrioli vsu ab orci faucibus, vt ita dicam, redimere, non animaduertentes huiusmodi oleum virtutem habere calefaciendi, corrodendi, atque summè adstringendi, quę facultates non possunt indicari à febre, neque à putredine, neque à malignitate, (sicut clarum est) nam præter propriam caliditatem, quam chalcanthum ex sui natura habet, violentissima ignis actione in oleo extrahendo dubio procul calidius redditur; atque hinc facilè apparet inhiberi ab affectionibus corporis calidis, & à biliosis humoribus, necnon & suæ adstrictionis vehementis culpa ab obstructione, putredine, & malignitate contraindicari.

Ffff 2 Dices

Dices forſan, hoc oleum cùm ſit calidum indicari ab affectionibus frigidis,& craſſis humoribus? at equidem non video, quomodo ijs affectibus ſuccurrere poſſit, cùm maximam adſtrictionem contineat, nec video quomodo poſſit tam facilè intus penetrare, vt iuniores quidam dicunt, qui nondum ſummis labijs delibarunt Medicinæ principia, & nihilominus de hoc tam dubioſo, & incerto medicamento obſeruaſſe aſſerunt plurima experimenta. Non deſunt in Medicina infinita auxilia à morbis verè indicata,tuta,& abſque aliquo ægrotantium incõmodo infinities ferè vera experientia probata, quæ non ſunt ſpernenda pro medicamento nouo,metallico,& incerto, quod nunquam abſque formidine alicuius praui ſymptomatis miſeris ægrotantibus offertur, qui noſtris manibus confidunt, & tanquam filij patribus ſuam vitam nobis concredunt. Vnde in ipſis curandis tutiùs, quoad fieri poteſt, incedendum, nec relinquenda medicamenta rationalia, & à communi Doctorum hominum cõſenſu probata pro nouis. Hinc Auicennas libro 5. ſumma 1. tractatu 1. admonet nos melius eſſe vti medicamentis conſuetis, & expertis, aſſiduoque vſu probatis, quàm noua, & inſolita in vſum trahere: & Aratæus 1. acutorum capite 2. dicebat omnium bonarum artium experientiam magiſtram eſſe, ipſam verò rationem faciendi periculi, timoris, & cantionis cauſam eſſe oportere, quare & Baptiſta Codronchius libro de Chriſtiana, & tuta medendi ratione ſcribit, qui medicamentum in arte Medica non contentum, & comprehenſum, multoque experimento cognitum, rationeque comprobatum vſurpat, mortaliter peccat.

Quot verò controuerſias habeat vitrioli oleum ſatis ſuperque oſtenſum eſt, quare omninò video ipſum incertum eſſe, & valde periculoſum, ac proinde minimè in Medicinæ vſu recipiendum,ſed prorſus eliminandum præſertim cùm nulla appareat affectio in corpore, à qua indicetur,vnde non poſſum commendare grauiſſimos authores ſcribentes ipſum oleum vitrioli æſtuationem ventriculi, remittere, atque curare. Sed quamuis ego putem ipſum eſſe à Medicina explodendum,nihilominus non pigebit me hoc loco afferre vſum ipſius ab alijs deſcriptum, & primò quo ad doſim, quæ eſt ad duo grana, vel ſecundùm aliquos ad ſex, ad octo, & ad medium ſcrupulum, necnon & vſque ad quindecim grana: modus exhibitionis eſt, vt aliquando in iure carniũ calido, vt in debilibus ventriculi, & in alijs affectibus partium, & præſertim in renum affectibus, vnde Renodæus dicebat, *tenuitate partium citò penetrare, aquas ad partes remotas ducere, obſtructa liberare, aciditate putredinem arcere, & viſcera recreare, peſti, epilepſia paralyſi, & vrina ſuppreſſioni plurimùm conferre.* Addit hic author, quòd ſi accipiantur duæ guttæ huius olei, & ponantur in vnciam ſyrupi ipſum colore purpureo, & elegante inficiunt, & acidulo ſapore, eoque gratiſſimo tum violatum, tum roſatum ſyrupum aſpergunt, videtur igitur hic Renodæus ſentire, quòd huiuſmodi medicamentum inſeruiat pro vehiculo, & pro incunditate viſus, & guſtus.

Sed quicquid ipſe dixerit, venio in hanc ſententiam, vt exiſtimem eſſe potiùs medicamenta recipienda, quæ morbis appropriata ſunt, & millies à doctiſſimorum Medicorum conſenſu, & experientia comprobata, & per conſequens euitandum hoc genus medicamenti, & ſimilia. Tempus,quo offerri ſolet ab Alchymiſtis,eſt mane ieiuno ventriculo: Et hæc de dubio,& maligno medicamento ſatis in præſentiarum à me ſint dicta; venio ad aliud, quod certiſſimum eſt, à Medicis optimis inuentum, & infinities ferè in vſu poſitum, quod eſt Theriaca.

* Inter Medicos grauiſſimos verſatur controuerſia de Theriacæ facultatibus; nam ex vna parte Hercules Saxonia exiſtimat ipſam maximè conuenire febribus malignis; è contra verò Alexander Maſſaria contrariam tuetur ſententiam, quàm ſequitur Iulius Alexandrinus,qui proponens tractatum de Theriaca potiùs tractat de febre maligna, & oſtendit in ipſa non conuenire Theriacam, ideo in præſenti nolo hanc quæſtionem agitare, ne videar acta velle agere, ſat mihi erit primò afferre notionem huius medicamenti tam quoad nomen, quàm quoad rem ipſam; deinde rectè examinare, à quibus indicetur, à quibus prohibeatur; & tandem quis ſit rectus vſus ipſius, ex quibus vnuſquiſque ex Dogmaticis, & Methodicis poterit iudicare, an ea conueniat febribus malignis nec ne.

Inter alias antidotos, ſiue ab antiquis, ſiue à recentioribus deſcriptas omnium præſtanti-

A flantissima, & elegantissima est Theriaca, quæ ab Andromacho versibus elegiacis apud Galenum scripta est lib. de Ther. ad Pis. cap. 12. & lib. 1. de Antidotis cap. 7. Ab antiquioribus Medicis longè ante Galeni tempora Theriaca dicta fuit γάλνη ob tranquillitatem, quam ægrotis afferebat, & quamuis hæc Andromachi nondum haberetur, erant tamen aliæ Antidoti hoc nomine insignitæ. Non desunt, qui Theriacæ nomen deducunt à serpente quodam, quem theri vocant, cuius dicunt carnē Andromachum huic compositioni addidisse, verùm non animaduerterunt ante Andromachum, & Galenum tempore Regis Mithridatis adfuisse duas antidotos, nempe Theriacam diatesseron, & compositionem Mithridati adscriptam, quam & nostris temporibus Mithridatium appellamus, & vtraque Theriaca appellabatur, & tamen neutri caro viperina admiscebatur, Plinio authore lib. 19. ergo falsum est appellari theriacam ab appositione serpentis theri. Id quod etiam habetur ex sententia Gal. qui in lib. ad Pisonem cap. 8. his verbis loquitur *illud mihi considératione dignum visum est, cur & ex multis serpentibus non alicuius alterius sed viperæ solius carnes idoneas iudicauit* (Andromachus) B *quæ reliquis in antidoto positis misceantur*. Addo quòd nulla vipera, nec alius serpens inuenitur, qui therus appelletur, quare falsum est Theriacam appellatam fuisse à theri serpente, & hæc de nomine. Quod autem Andromachus in sua Theriaca therum non posuerit, clariùs apparet ex sua descriptione à Galeno lib. de Theriaca ad Pisonem cap. 12. allata transcripta ad verbum, in qua omnia diuiduntur in sex classes.

Descriptio Theriacæ.

Primæ Classis.

℞. *Trochis. scyllitícorum lib. semis.*

Secundæ Classis.

Trochis. de Vipera.
Trochis. Hedicroi.
Piperis longi.
Opij thebaici.
C *Cinnamomi. ana. vnc. iij.*

Tertiæ Classis.

Iridis.
Rosarum siccarum.
Succi Glycirrhyzæ.
Seminis napi.
Scordij.
Succi Balsami.
Agarici. ana. vnc. j. & ß.

Quartæ Classis.

Myrrhæ.
Costi.
Croci.
Cassiæ ligneæ.
D *Spicæ nardi.*
Schœnanti.
Piperis nigri.
Thuris.
Dictamni.
Rhapontici.
Stœcados.
Marrubij.
Sem. Petros. maced.
Calaminthæ montanæ.
Terebinthi.
Rad. quinque folij.
Zingiberis. ana drag. vj.

Quintæ

Quintæ classis.

Polij montani.
Chamapitios.
Nardi celticæ.
Amomi.
Styracis.
Mei athamantici.
Chamadryos.
Phu pontici.
Terræ lemniæ.
Malabatri.
Chalcitidis vstæ.
Rad. Gentianæ.
Gummi arab.
Hypocistidis.
Sem. Balsami.
Anisi.
Seseleos.
Cardamomi.
Sem. fœniculi.
Acaciæ.
Sem. thlaspeos.
Hyperici.
Ameos.
Sagapeni. ana. vnc. ß.

Sextæ Classis.

Aristolochiæ tenuis.
Castorei.
Bituminis Iudaici.
Seminis Dauci.
Opopanacis.
Centaurij minoris.
Galbani. ana drag. ij.

Vini antiqui odorati quantum satis erit pro liquoribus, & gummis dissoluendis.
Mellis optimi lib. decem.

Quod ad essentiam Theriacæ attinet, nulla alia est nisi rerum descriptarum secundùm artem compositio, qualis à Galeno componitur lib. ad Pisonem citato cap. 14. tum lib. 1. de antidotis cap. 2. & 15. Nec timenda est obiectio Ioãnis Manardi epist. 26. dicentis, quòd ex Theriacæ medicaminibus nonnulla sunt incognita, alia factitia alia mala, & in artificibus peritia, & fides est desideranda, vnde inquit vix se credere posse bonam hoc tempore Theriacam præparari: deinde referente Iouberto proponit, & magis laudat Mithridatium. Verùm Theriacæ compositio talis esse potest, qualem ipsi comparare nobis optamus; nam artifices non desunt in multis Italiæ ciuitatibus industria, ac diligentia, magnoque studio parati in simplicibus reperiendis; homines enim sumus, & discursum habentes non secus atque antiqui: deinde habemus exempla ipsorum, quæ imitari debemus, & aliquando etiam aliqua in re superare, & non secus atque illi noua inuenire, non est igitur dicendum ob defectum pharmacopæi veram, & perfectam Theriacam haberi non posse. Nec videtur tam facilis Mithridatij confectio, vt ait Manardus, cùm in inueniendis simplicibus medicamentis, quibus Mitridatium componitur non minùs laboris requiratur, quàm in ijs, quæ Theriacam componunt, vt dicebat Galenus lib. j. de antidotis cap. 1. *Mithridates* (inquit) *iste quemadmodum apud nos Attalus omnium ferè simplicium medicamentorum, quæ venenis aduersantur, sedulò vim expertus est in illis hominibus, qui morti condemnati fuerant.*

Nostris temporibus licet nullus Mithridatij compositor poterit tam diligẽter huius modi simplicia medicamenta, & reperire, & experiri, vt fecit Mithridates, qui fuit magnus,

A magnus, & potentissimus Rex; nihilominus egregiè compositum habemus hoc medicamentum, cuius bonitatem, & perfectionem ostendit continua experientia, qua comperimus ea præstare, quæ de illo promisit Gal. 2. de antidotis cap. 1. quod quamuis aduersus plurima venena potentiùs quàm Theriaca operetur, ictus tamen viperæ ita promptè sanare nequit. Concludamus igitur, quod etiamsi non habemus eiusmodi artifices, quemadmodum habebant antiqui, & maximè tempore Galeni, & Andromachi, cùm ijs Imperatores Romani valde opitulabantur, nihilominus, vt dictum est, experientia nobis demonstrat Theriacam diligenter compositam esse, quæ in vsum quotidianum venit, & multas scio Ciuitates perbellè, & Theriacam, & Mithridatium componentes.

Docuit nos Gal. medicamentorum intus assumptorum malas corporis affectiones sanantium, (quæ & antidoti vocantur) tres adesse differentias; nam quædam aduersus exitiales potiones faciunt, quædam aduersus feras, quæ venenum ictu, morsuue relinquunt, quædam aduersus morbos mala victus ratione enatos auxiliantur; nonnulla ve- B rò sunt, quæ contra hæc omnia mirificè prosunt, eiusmodi est, quam Theriacā vocant, quæ ab Andromacho Medico composita Mithridatium penè antiquauit. Verum quidem est, quòd inquisitio simplicium, quæ vtramque hanc antidotum, præcipuè Theriacam ingrediuntur, non possunt nisi longo tempore, maxima diligentia, & sedulitate inueniri. Deinde vbi inuenta fuerint, ea ad inuicem comparanda veniunt, vt semper quantum fieri potest, meliora eligantur; hoc enim modo poterimus, quantum humanis permittitur, non solùm Mithridatij, sed etiam Theriacę veram compositionem habere, qualem etiam Andromachum scripsisse fatetur Gal. Sed ad pensum rediens dico Theriacam suaptè natura nihil aliud esse, quàm compositionem arte factam eorum simplicium, quæ hic sex ordinibus sunt descripta, ex quorum lectione, & recta consideratione poterit quiuis Theriacæ habere cognitionem.

Scribit insuper Galenus lib. ad Pisonem cap. 14. Theriacam concoqui per annos duodecim à sua compositione, validiorem tamē esse post quintum, & septimum vsque ad annos triginta, valere etiam ad sexagesimum vsque, sed in morbis non admodum C calidis; nam vltra hoc spacium ipsa est debilis. Notat Arnaldus à Villanoua, quòd confecta, ac reseruata in regione tēperata asseratur à modernis vigere effectibus Theriacalibus ab anno decimo tertio præstans virilitate sua: ab anno decimoquinto in regione calida, & à vigesimo in frigida, scilicet vsque ad triginta quinque in calida, & vsque ad quadragesimum secundum in frigida: postmodum tabescens viribus exspirat circa quadragesimum annum; hæc accepit ab Auicenna lib. 5. summa prima tractatus primi tractatu de Theriaca, vbi illius ætates distinctiùs scribit ad hunc modum, *& Theriaca quidem adsunt infantia, & pubertas, & adolescentia, & senectus, & mors, & fit infans post sex menses, deinde incipit in pubertate, & augmento vsque ad tempus, in quo stat per decem annos in regionibus calidis, & viginti annos in regionibus frigidis; deinde stat aut decem annis, aut viginti, deinde declinat, aut post viginti annos, aut post quadraginta annos, deinde spoliatur virtute Theriaca, aut post quadraginta annos, aut post sexaginta, & fit vna confectionum declinata à gradu Theriaca.*

Si quis robur, & validitatem Theriacæ cognoscere velit, ex Galeni sententia opus D est alicui medicamentum aliquod purgans porrigere; deinde statim Theriacam exhibere; nam si valida, vigensque adhuc fuerit, nullatenus ventrem purgare sinit, siquidem medicamenti soluentis facultas ab Antidoti potentia eneruatur. Arnaldus à Villanoua multas alias coniecturas, præter hanc traditam à Galeno in medium affert, quibus cognoscitur virtus, & facultas ipsius Theriacæ: Vtilitas eius, inquit, experitur sic, iniecta in os viperæ necans eam illicò est electa, sin minus non est electa: item manum illinitam cum ea electa effugiunt serpentes: item immitte in os tuum ex ea electa, & pone super scorpionem, & morietur statim: item cum medicina solutiua, vt scamonea, vel elleborus cœperit inducere, offeratur pondus lupinorum ex ea electa, sistit statim operationem pharmaci extinguendo venenositatem ipsius, confortandoque naturam: item electa data cani, vel alij animali, quod sumpsit drachmam vnam opij, vel medicinā aliam lethiferā liberat ipsum: item electa data gallo syluestri (Auicennas scribit pro gallo syluestri phasianum esse intelligendum) liberat ipsum à morsu venenosi.

nenosi. Inquit Iacobus Halchindus, misce Theriacæ quantitatem fabæ cum digito in pelui pleno sanguine coagulato coperiendo per horam, si liquefaciat ipsum, scias quòd est optima Theriaca. B

Scribit Auerrh. cap. 1. lib. de Theriaca, quòd est credibile, & rationi propinquum, & prima causa, propter quam inuenta fuit Theriaca, vt curarentur per ipsam nocumenta venenorum, quæ sunt in animalibus, sicuti in lacerto, & cane rabido, & venenorum, quæ inuenta sunt in plantis, quamquam non confert napello. Addit iuuamentum eius, quod est procul dubio conferre ægritudinibus generatis ex humoribus corrumpentibus complexionem, & formam corporis, sicut est prauitas humorum, ex quibus fit lepra, & malitia complexionis, quæ adæquatur ex paralysi, & confert apoplexiæ maiori, & epilepsiæ, & venenositati generatæ in corpore hominis ex superfluitatibus naturam egredientibus, non omni tamen venenositati, sed illi tantùm, quæ est sicut illa, ex qua generatur dolor colicus, & stomachi violentus, vt quando istæ ægritudines factæ sunt ex melancholia existente in fine malitiei, & phlegmate, quod multum elongatur à phlegmate naturali, & multò magis ijs, quæ factæ sunt ex phlegmate, & melancholia non existentibus multùm extra rem naturalem, & hæc dicimus, quia concordant omnes, quòd Theriaca non confert ægritudinibus generatis ex sanguine, & cholera, restat igitur certificare, quod dictum est, Theriacam conferre ægritudinibus, quæ generãtur ex phlegmate, & melancholia egredientibus terminum naturalem, exitu scilicet multo, & vtrum curentur à Theriaca, sicut curat ea, quæ qualibet ex Medicinis siccis, vel non. F

Ex his itaque ex Auerrh. allatis cognoscimus affectiones præter naturam, quibus succurrit Theriaca, quarum aliquæ extrinsecùs nobis eueniunt, vt sunt venena, tum animalium, tum plantarum, excepto napello, aliquæ verò intrinsecus, vt sunt malæ complexiones à malitia humorum, & quæ à flatu, pituita, & melancholia proueniunt, quæ nondum sint elongatæ à statu suo naturali, hoc est dictu à morbis euenientibus à pituita, & melancholia tam naturali, quàm præter naturam. Quod attinet ad primum caput de venenis, Arnaldus à Villanoua multas species venenorum in medium affert, quibus Theriaca opitulatur, & primò plantarum, quas enumerat vsque ad octuaginta, deinde animalium, & ipsorum partium, quæ in numero sunt centum, & triginta: tertiò mineralium, quæ sunt viginti tria, hæc sunt, quæ spectant ad Theriacæ facultatem quatenus composita est ex rebus aduersus venena, à quibus hanc formam accipit venena fugandi. Affert præterea varios morbos, & numero quidem plures, qui ad capita reducuntur ab Auerrhoë supra enarrata. G

Galenus verò ad Pisonem 15. scriptum reliquit Andromachum in supra positis carminibus idcirco Theriacam appellasse tranquillam, quòd corporibus tanquam aliqua morborum tempestate vexatis sanitatem inducit, opus tamen hic est consideratione; nam ex Galeno, & ex Auerrhoë locis citatis, Theriaca vel recens est, vel iam in suo vigore: primo modo curat morbos ab humoribus calidis ortum ducentes; nam dicebat Gal. sæpè furẽtium deliria generosè sedasse adducto somno, deinde animi turbulẽtias, perplexasque cognitiones pluries curasse. Addit Auerrhoës huiusmodi Theriacam recentem fluxus sanguinis narium, & fluxum sanguinis per anum, & menstrua cohibuisse, quia per ipsam (inquit) incrassatur sanguis propter id, quod est in ea de opio, & confortat virtutem continentem sanguinem in venis, subiungẽs Galenum exhibuisse illis, qui à pulmonibus expuebant sanguinem propter solutionem continui euenientis ex vlceratione rerum acutarum descendentium à cerebro; adijcitque cum illa quandoque sedari, & tolli tussim propter opium, quemadmodum etiam ob medicamenta exiccantia vulnus consolidat, & prouocat somnum. Conferre etiam ait alijs membris à pulmone, quoniam est medicamentum efficacius in congelatione sanguinis, augendo somnum, cum sedatione tussis, aliquando etiam conuenit morsibus animalium, ex quibus causatur fluxus sanguinis: confert etiam venenis medicinarum corrosiuarum antiquarum, & ratio est, quia ipsa incidit, & frangit materiam illius veneni, & quandoque exiccat vulnera, quæ accidunt post tenesmum. H

Porro ex eiusdem Galeni sententia Theriaca in suo vigore existens tantummodo subuenit ijs, qui à pituita in varios morbos cadunt, vt difficultate respirantibus, quando

pituita

A pituita quędam crassa meatibus pulmonis insidens hominibus inspirare prohibet: confert morbis ventriculi, appetitus deiectioni; famem præter naturam tollit, tardam ventris coctionē, & imbecillitatem sanat, quam in intestinis lūbrici morantes excitant, eijcit præterea maximum, & latum illum vermem, quem teniam vocant; hepatis, & lienis morbos curat, illarum partium obstructionibus apertis, lienem induratum liquefacit, renum calculos frangit, vrinam è vesica vix egredientem promouet, sudorem immoderatum comprimit, & concidentem ægri virtutem veluti suscitat, atque ex infirma valentem reddit. In mulieribus educit sanguinem menstruum: & suppressas vteri, sedisue sanguinis excretiones frequenter aperit, & quod admirabilius est, immoderatas eiusdem sanguinis deiectiones detinet, confert hydropicis non alia ratione, nisi quia humorem in ipsis consumit, & refrigeratum in eis naturalem calorem accendit; maximè verò anasarcas, & leucophlegmatias potenter adiuuat, mali habitus bona est medicina, atque corporis habitum in meliùs commutat, elephantiasi remedium quoque prestat; nam cùm multus humor corruptus toto corpore dispersus suis viribus B illius temperaturam perdat, superueniens antidotus morbum profligat. Neruorum etiam, vel contractiones, vel distentiones curat neruos calefaciens, & eorum intentiones remittens.

Addit Galenus illud esse summa admiratione prosequendum, quòd Theriaca non modò corporis affectus sanare videtur, sed etiam animi passionibus corpus quādoque grauiter infestantibus opitulari conspicitur, aliquando excitatas melancholia graues curas sumpta ex animo pellit, quartanis etiam febribus optimè conuenit, & isti sunt morbi, quos Galenus 15. cap. ad Pisonem in medium affert, quibus Theriaca opitulari consueuit; & hi omnes à pituita, & melancholia ortum ducunt, & referuntur ad illud caput ab Auerrhoë propositum, in quo dicebat Theriacam curare morbos ex pituita, & melancholia prodeuntes, ita vt dicere possimus (ni fallor) Theriacæ compositionem præcipuam factam esse ex medicamentis, quæ venenis aduersantur, vnde Theriaca formam acquirit specificam ad auferenda venena præsertim ea, quæ extrinsecùs, siue ex animalibus, aut ex alijs rebus eueniunt. Operatur etiam, vt dicebat Auerrh. vt C est medicamentum à tota specie, nempè prout in illa resultat facultas ex mistione qualitatum quatuor: tandem curat mediantibus qualitatibus secundis per contrarietatem, inde est, quòd aduersatur epilepsiæ, apoplexiæ, alijsque morbis similibus à frigiditate humorum ortum ducentibus, & hac ratione Theriaca non valet aduersus morbos euenientes à sanguine, & bile, vt dictum supra est.

Ex dictis facilè colligere possumus, à quibus indicetur Theriaca, & à quibus prohibeatur: inter res præternaturales indicatur à venenis in nostrum corpus illatis, vt est medicamentum ex rebus aduersantibus venenis cōpositum: deinde potest dici ipsam indicari à morbis à tota forma, seu à specie, quatenus scilicet est medicamētum compositum ex mixtione quatuor qualitatum, vt sentit Auerrh. cap. 3. de Theriaca. Tandem dicendum est ipsam indicari à morbis deriuatis à materijs frigidis, vt est medicamentum suis qualitatibus secundis præditum, & præsertim vt habet facultatem calefaciendi, attenuandi, atque exiccandi; quare Theriaca tribus modis consideratur, primo quatenus est composita ex rebus aduersus venena, secundo quatenus ex multa actione, D & reactione quatuor qualitatum acquisiuit sibi propriam speciem, tertio quatenus à prædominio habet qualitatem vnam præualentem, aut plures. Addit Arnaldus à Villanona, quòd Theriaca confecta circa quatuor menses agit per virtutem miscibilium operantium partialiter, postea agit per virtutem concretam efficiens operationes infantium cum hac conditione, vt Theriaca non sit recens, quia tunc à morbis calidis, indicatur tantùm. Coindicatur à rebus naturalibus, ab habitu corporis frigido, ab ætate declinante, à complexione frigida, & humida. Inter res non naturales coindicatur ab aëre frigido, & humido. Prohibetur verò inter res præternaturam ab humoribus calidis, nempè ab humore bilioso, à sanguine: inter res naturales, ab habitu corporis tenui, & gracili, à complexione calida, & sicca ab ætate puerili, à rebus non naturalibus, ab aëre nimium calido, ab immoderatis vigilijs, à fluxu sanguinis, vti diximus.

Vsus Theriacæ hic est, adultis datur drachma integra, quamuis Galenus scriptum reliquerit, *non damus autem omnibus eandem quantitatem antidoti, sicut nec liquori quo*

ipsam dissoluimus; nam in ante dictis ad magnitudinem nucis auellanæ Theriacam ex tribus vini cyathis propinare solemus. Itaque ex his habemus,& quantitatem Theriacæ, & modum offerendi, qui est cum aliquo liquore,vel aqua, vel succo. Auicennas modò ad lupini quantitatem, modò ad vnum aureum pro affectus diuersitate concedit. Nostris temporibus communiter pro adultis vtimur dosi ad drachmam vnam, aliquando cum iure pulli,nonnunquam cum vino, aliquando cum aquis cordialibus pro varia Medici intentione. Tempus verò offerendi non omnibus idem esse potest, sed varium pro diuersitate ægritudinum: in rigore periodico, & frigore, & vomitu in initio periodi dat Auicennas, in febribus tertianis extensis, & in quartanis, aliquando per spacium sex horarum ante prandium, aliquando verò minus. Tandem Theriaca per os frequentiùs assumitur aliquando verò per partes infernas injicitur pro flatu discutiendo.

Et hæc sunt, quæ breuissimè de Theriaca, quantum requirit præsens tractatus, exarare volui, tuóque nomini dedicare. Scio enim quantum ingenij acutie valeas, poterisque pro tuo arbitratu hos duos tractatus legere, & ponderare,determinareque, an verum sit meum consilium de medicamento priori simplici proposito. Eius vsum valde suspectum habeo, putoque longè melius esse ad illa medicamenta, quæ millies experti sumus recurrere, quàm isthæc experiri velle ex cauernis subterraneis diaboli consilio effossa potiùs in hominum pernitiem, quàm in auxilium inuenta. At quemadmodum primum medicamentum, incertum, dubiosum, & experientia periculosum est, & à paucissimis, & fortasse à nullis corporis nostri affectibus tutò indicatum, ita verò istud secundum à præclarissimis Medicis compositum, & ferè infinities probatum,tutissimum esse facilè mihi persuadeo, à multisque indicantibus tamquam certissimum auxilium indicatum, ac proinde tutò,& iucundè exhibendum esse censeo, quod tamen prudentissimo tuo iudicio determinandum subijcio, & vbi, quæ honoris tui causa à me rudi hoc stilo scripta sunt, probaueris, gratissimum mihi erit.

De Lapide Bezaar, & Contraherba. Tract. X.

Ad Perillust. virum D. Ioan. Franciscum Fiocchettum Serenissimi Principis Filiberti à Sabaudia Archiatrum eximium.

Lapidis Bezaardici naturam, & facultatem mihi iampridem considéranti, Medicorum quorundam inscitia, qui in deploratis morbis ad eum,tanquam ad sacram anchoram confugere consueuerunt, turpis planè, & omninò detestanda semper visa est. Non quidem quòd in eam iuerim sententiam, vt contra summorum virorum testimonia,rationem, & experientiam suas præclarissimas dotes huic præcelebri medicamento deesse existimem; sed quia consuetudine quadam, vel vt rectiùs dicam, abusu, & indiscriminatim in vsum medicum reuocari quotidie animaduertam. Sicut enim ignarum vulgus, quod nihil vnquam modicum nouit, nobilissimum sinè hoc præsidium maximis ad cælum vsque laudibus effert; ita ij Medici vera methodo, vt puto, ignorata, quam in nullius medicaminis vsu non callere deberent, illud suis ægrotantibus passim, & inconsultò exhibent. Vt igitur horum medicantium errori fulcrum aliquod substernerem, Bezaar essentiam, & vires apertissimè, quoad potero, manifestare contendam. Hinc siquidem mihi spes affulget fore, vt ij ad quorum manus hæc nostra lucubratio peruenerit, pulsis tenebris, lucem in einsmodi lapidis administratione aspiciant; nec deinceps opinentur oscitantiæ eum redarguendum, qui vsum Bezaardici quandoque omisisset,aut eum commendandum, à quo ad satietatem vsque concessus ægrotantibus fuisset. Verùm, vt quæ in votis habeo, assequi possim, doctissimum aliquem virum mihi consulendum esse perspexi; ingenij enim mei tenuitas, & materiæ pondus, quanta sint, haud me fugiunt. At non diù perquisini, quem in consilium adhiberem, aut potius,cuius arbitrium hac in re sequerer, statim tu summi Herois summe Archiater occurristi. Nam iudicium de Regio medicamento, qualis est Bezaar, rectè non nisi à Medico Principis Regiæ prolis expectare poteram. Id itaque qualequale sit scriptum de hoc argumento,ad te mittere iure merito decreui, vt tua

sub

A sub censura omissa adijciantur, & superflua resecentur, id quod te facturum non dubito, cùm tuam erga me beneuolentiam iam dudum testatam habeam.

Ea est apud vulgus opinio de lapide Bezaar, vt solo contactu censeatur morbos omnes venenatos curare, & quamcumque materiam venefica qualitate coinquinatam è corpore depellere posse, quam rem cùm in mentem reuoco, videor mihi videre serpentem illum sacrum, cuius meminit Arist. lib. de rebus auditu mirabilibus, qui in Thessalia homines quosque interimebat non morsu solùm, sed etiam contactu, imò sola ipsius voce audita, aut etiam à longè viso, tantum timoris concipiebant, vt etiam viperæ, & alia animalia venenata ipsum omni conatu effugerent. Differunt tamen serpens, & Bezaar, quòd ille necem, hic vitam afferat, sed hæc eruditis relinquantur, & quæ sunt nostri instituti prosequamur. Lapis Bezaar pluribus nominibus fuit significatus præsertim ab Arabibus; nam Rhasis inter eos peritissimus, & antiquissimus tum lib. continentis, tum ad Almansorem Bezahar, Serapio de simplicibus mineralibus cap. 396. Hager Albezahar vocauit. Indi, & Persæ Bezaar, & Belzaar, & Baxar appel-

B larunt. Quamuis Hager apud Serapionem sit genus ad omnes lapides: Belzar verò ab aliquibus videtur dictum à Bel, quod dominus significat, & à Zar, idest venenum, quasi Belzar sit venenorum dominus. Bazar ab Indis dictum est authore Garzia ab Horto, quia hoc nomen hircum significat, in cuius ventre gignitur iste lapis. Sed neque à Græcis, neque ab antiquioribus Latinis cognitus vnquam fuit hic lapis, vnde videtur ab Arabibus tantùm fuisse cognitus, & hæc quoad nomen.

Quantum attinet ad essentiam, difficile est determinare, in quo ea consistat, pro vt continetur sub nomine Bezaar; nam nomen istud æquiuocum est, & prædicatur tum de lapide quodam minerali, tum etiam de lapide in animalibus genito. Lapis, qui in communi est vsu apud Medicos, & à nostratibus mirum in modum celebratur, ex communi authorum consensu, qui de hac materia scripserunt, est lapis genitus in quodam animali: ille verò cuius mentionem habemus apud Arabes, est mineralis, vt ex Serapione apertissimè colligimus, quem omnes alij Arabes secuti sunt. Serapionis verba capite citato hæc sunt: *minera ipsius* (Bezaar) *est in terris Syriæ, India, & in terris*

C *Orientis*, ergo sequitur ex dictis lapidem Bezaardicum esse mineralem. Id quod confirmatur, quia addit Serapio colorem illius lapidis esse citrinum, & pulueruleutum, sed huiusmodi color nequaquam obseruatur in Bezaardicis in ventre animalium generatis, ergo differunt, quare cum hic proueniat ex animalibus, ille prodibit ex terra, vt ipse fatetur. Præterea subiungit idem Serapio nullum alium lapidem, si virtutem expendamus, illi æquari posse, etiamsi cum ipso aliquam habeat similitudinem: nec vllo pacto arte confingi posse, ita vt illius figuram repræsentet, sed plerique lapides adulterati reperiuntur, qui simillimi sunt ijs, quos ex animantibus ortum duxisse constat, ergo differunt inter se lapis Bezaar Serapionis, & recentiorum.

Sed præter colores iam dictos sunt aliæ qualitates in lapide à Serapione proposito, quas nunquam obseruauimus in lapidibus generatis in ventre animalium, vt est mollitiea, humiditas, & leuitas: illius verba hæc sunt. *Et est quidam, qui dicatur Cobori, & Marina, & est lapis, in quo nullus errat, sed multi errant in alio, qui dicitur Chindos, & est lapis multa humiditatis leuis, mollis, tactus mollitie sine superfluitate.* His omnibus con-

D cluditur lapidem Bezaar à Serapione propositum esse lapidem mineralem non secus atque pretiosi lapides, vt adamas, & alij, id quod confirmari facilè potest ex ijs, quæ de ipsius facultatibus pollicentur omnes Arabes; nam dicunt ipsum conferre venenis omnium animalium, & plantarum; morsibus, puncturisque venenosorum animalium, liberat à morte, expellit venenum per sudorem, quando ponitur in anulo, & reponitur in ore eius, qui assumpsit venenum, & fugit aliquantulum, confert ei, & si ponitur lapis iste super locum puncturæ, aut super locum morsus animalis venenosi quemadmodum est punctura scorpionis, aut cantharidum malarum, aut iambor, confert eis iuuamento manifesto, & si teratur, & ponatur supra morsum reptilium venenosorum attrahit venenum per sudorem, & si locus, in quo morsus est putrefactus, & pulverizetur supra locum ex hoc lapide, mundificat, & curat, & quando tangitur cum isto lapide aculeus scorpionis prohibet vim pungendi, & si teratur ex eo pondus duorum granorum hordei, & dissoluatur in aqua, & ponatur in ore serpentis, occidit eum.

E Rhaſis de hoc lapide loquitur adhunc modum: *Bezaar eſt lapis citrinus, mollis, non habens ſaporem, confert venenis,* & addit, *ego vidi in ipſo ſufficientiam ad remouendum bis nocumentum napelli, & eſt toxicum verum, & erat ille lapis, quem ego vidi vergens ad citrinitatem, & albedinem, habens colorem vini, & cum hoc erat lenis, & ſplendens ſicut lumen, & iam vidi in eo de ſufficientia his, illud quod vidi in aliqua ſimplici medicina, imò etiam, quod non vidi in theriacis compoſitis.* Refert Auenzoar. lib phiſir, quendam fuiſſe à ſuis parentibus tanquam mortuum deploratum ob prauum quoddam venenum aſſumptum, fuiſſe deinde ex aſſumptione trium granorum lapidis Bezaar, cùm aqua cucurbitæ liberatum. Auerrhoës quoque facultatem huius lapidis aduerſus morſus ſcorpionum laudat; eandemque facultatem Alliabbas, qui ante Auerrhoëm, & Auicennam vixit mirum in modum laudat. Sunt quoque & alij plerique Arabes eandem opinionem ſequentes de virtutibus, & facultatibus lapidis huiuſce mineralis, quorum apud Serapionem habetur mentio, imò verò ſcribit, teſtimonio cuiuſdam Arabis nomine Abdalaanarach, quendam Regi Cordubæ dediſſe lapidem Bezaar, pro cuius pretio Rex illi conceſſit Cordubenſe palatium pulcherrimum.

F Auicennas quamuis ſobriè de hoc lapide locutus ſit, confirmauit tamen Rhaſis opinionem, tam de natura lapidis, quàm de ſuis facultatibus, ita vt iure aſſerendum ſit eundem Auicennam loquutum fuiſſe de eo lapide, cuius meminit Serapio: omnium ergo Arabũ ſcriptis rectè cõſideratis clarè patet in eorum ſententia, quòd lapis Bezaar Arabum non niſi mineralis eſt, quod etiam confirmari facilè poteſt ex quodam Arabum antiquiſſimo, Ftaſi nomine, qui ſcripſit lapidem Bezaardicum eſſe minerale, qui eadem ratione, qua cæteri lapides minerales à ſuis mineris excauatur, vt ſunt adamantes, rubini, ſmaragdi, agathæ, & alij huius generis pretioſi lapides, inter quos enumerat lapidem Bezaar, eique penè innumeras virtutes, ac facultates omnium antiquorum Arabum auctoritate fretus adſcribit. Confirmatur authoritate Gentilis ſupra cap. 4. lib. 2. tract. 1. Auicenn. qui ad hunc modum ſcribit, *ſecundo conſiderandum, quòd Albezahar propriè eſt nomen lapidis mineralis contra venena valentis, de quo Serapio,* & addit, *aliàs autẽ declarauimus, quòd eſt duplex ſcilicet Bezaar minerale, & Bezaar animale, ſcilicet lachryma cerui, vel pupilla, de quibus ſcripſimus ſupra 2. Canon.* & Auicenn. ipſe ad G hunc modum de eo loquitur, *& videtur, quòd vegetabilia, & mineralia ex artificialibus dignius nomen Theriaca ſumant, mineralia nomen Albezaar, & videtur etiam, quòd inter ea non ſit magna differentia.*

Poteſt etiam hiſce argumentis addi antiquitas; nam lapis Bezaar, quo nunc vtuntur Medici in ventre animalis genitus eſt recentis memoriæ quòd tam ex Garzia, quàm ex Monarde vnicuique notum eſt; nam Garzias de ipſo lapide adhunc modum loquitur. *Queſta pietra non ſolamente ſi troua in Perſia, ma in molti luoghi di Malaca, & in quell'Iſola, che hà preſo il nome dalle vacche, non molto lontano dal Promontorio Comorin, doue in vna careſtia, che venne nell'eſſercito, amazzandoſi molti di queſti caproui aſſai grandi, nella maggior parte vi furono trouate nello ſtomacho queſte pietre. Donde poi hanno hauuto in coſtume di amazzar tutti i caproni, che capitano in quelle bande per cauarne la pietra.* Hæc Garzias, & in fine capitis ſubiungit. *Hà incominciato queſta pietra ad eſſer di giorno in giorno in maggior iſtima.* Nicolaus Monardes ſcribit primum lapidem ab ipſo viſum, fuiſſe à Rege de Cochin miſſum, de quo ſic loquitur: *Poiche il Rè di Cochin mandò nella* H *prima conquiſta frà l'altre coſe pretioſe vna pietra Bezaar poco più groſſa d'vna auellana, per preſente di maggior prezzo, e di maggior ſtima di tutti, la quale fù qui poi hauuta in gran prezzo, per hauere inteſo le ſue gran virtù. E queſta fù la prima, che i Portugheſi portarono in Spagna,* & in fine capitis loquens de admirabili huius lapidis facultate inquit. *Di queſti sì fatti caſi potrei raccontarne molti, che nella Spagna da quattordici anni in quà, ch'ia me ne ſeruo ſi ſono di cattiue infermità liberati.*

Ita vt ex his authoribus liceat mihi colligere lapidem hunc eſſe de nouo inuentum, neque potuiſſe eſſe temporibus Rhaſis, aut Serapionis. Addo, quòd ſi fuiſſet ab illis cognitus, fieri minimè potuiſſet, quin aliquam de animalibus illis, in quibus generatur habuiſſent mentionẽ; nam quemadmodum Serapio de hyrundinibus loquens ſcripſit in ijs naſci lapillos duos, vt patet ex ipſius verbis, ſic etiam aliquid de animali tam pretioſum lapidem in ſe continente iure optimo ſcripſiſſet, Serapionis de Hyrundine lo-

quentis

A quentis verba sunt hæc. *Quando accipitur pullus hyrundinis in augmento lunæ, & sit primus, quem habuit mater eius, & scinditur, inueniuntur in ventre eius duo lapides, vnus quorum est vnius coloris, & alius habet colores diuersos, qui si stringantur in corio vituli, aut cerui, antequam terram tangant, & suspendantur in collo, aut brachio epileptici, & multi fecerunt hoc, & curati sunt.* Iam verò si Serapio agnouisset animalia illa, in quibus generatur lapis Bezaar, quem existimauit esse tam insignis facultatis, & virtutis procul omni dubio, non tacuisset, quemadmodum nec tacuit in hyrundinibus nasci lapides, cùm scripserit tam diligenter de ipsis lapidibus, de qualitate illorum, & virtutibus, at verò de ijs animalibus ne verbum quidem habuit, sed tantùm dixit mineram lapidum esse in terris Syriæ, Indiæ, & in terris Orientis, vt dictum est.

Ex his igitur meritò concludo lapidem Bezaardicum Arabum esse longè diuersum à lapide, qui genitus est in ventre animalis, quod confirmo authoritate Rabbi Moysi lib. 1. de venen. tract. 1. cap. 3. vbi scribit lapidem Bezaardicum esse in duplici differentia, mineralem vnum, alterum natum in ventre animalis. His accedit, quòd antiB quiores Arabes de virtutibus ipsius lapidis Bezaar mineralis egregia, & magna in medium attulerunt, quamuis Rabbi Moyses scribat mineralem lapidem non habere vsum in medicina, ipsius verba sunt, *datur alius lapis Bezaar mineralis in Aegypto diuersorum colorũ, de quo admiranda antecessores nostri scripserunt, sed hunc lapidem experientia compertimus nullius esse momenti, nec aliquem vsum in medicina habere existimamus.* Hac Rabbi Moysis authoritate demonstrasse sat mihi est lapidem antiquorum Arabum fuisse mineralem, & quod de ipso tot virtutes, & encomia prædicarunt. Stet igitur lapides, qui sub nomine Bezaar describuntur, alios esse minerales, alios in ventre animalis genitos, inter se in pluribus differentes, primò ratione vsus, quem in Medicina habent; nam mineralis nullius est vsus; animalis verò in communi est vsu nostris temporibus, antiquitùs in vsu erat lapis mineralis, incognitus ille, qui in animali nascitur, hic non dudum inuentus à Lusitanis, ille verò antiquus ab Arabibus, de quo multæ adscribuntur facultates, quæ in nostro non reperiuntur, quare inter se omninò diuersi sunt.

Sunt tamen aliqui authores scribentes lapidem in animali genitum eundem esse C cum illo, qui à Serapione describitur. Inter alios Doctissimus Ioan. Baptista Syluaticus in tractatu de lapide Bezaar ait vnum, & eundem lapidem esse in specie, Serapionis, & eius, qui nascitur in animali; nam Serapio vbi scribit mineram esse in terris Indiæ, & quæ sequuntur, nomine mineræ metaphoricè locutus est, vt nobis tantùm significaret regionem natiuam, in qua lapis huiusmodi generatur, sic inquit, & Medici aliquando mineram putredinis facientem febrem, dicunt esse in venis. Deinde idem Serapio loquens de lapide aquilæ in proprio ipsius capite hunc in modum scribit, *& minera eius est in montibus Indiæ inter Chynas, & Pharadin.* neque propterea subiungit dicendum esse ex mineris metallicis lapidem hunc educi; existimat hinc Syluaticus lapidem hunc aquilæ genitum esse in ventre ipsius aquilæ, & proinde Serapionem persistere in metaphora.

Verùm ego puto Serapionem metaphoris minimè vsum fuisse, sed re vera existimasse suos lapides Bezaardicos ea ratione esse minerales, vt à mineris, quæ sunt in prædictis locis oriantur, non secus atque nascuntur alij lapides pretiosi: nam, vt dictum D est superiùs, si existimasset Serapio hos lapides in ventre animalis genitos fuisse, omni industria curasset inquirere cognitionem horum animalium, vt fecit in hyrundinibus, de quibus tam accuratè locutus est. Maxima quidẽ ipsius fuisset demẽtia, si neglexisset cognitionem habere animalium illorum, à quibus producuntur tales lapides, cùm meminisset, quòd in hyrundinibus nati lapides non nisi facultatem liberandi epilepticos habent, qui respectu lapidis Bezaardici possunt dici nullius momenti, cùm tot venenis, & morbis venenatis medeantur. Aptiùs ergo dicendum est historiam de illis, vt agnouit, absque vlla metaphora nobis descripsisse, lapidemque hunc mineralem apertè declarauisse, eiusque mineram esse in terris Syriæ, & Indiæ, & in terris Orientis, non autem vsum fuisse metaphoris.

Nec possum non admirari Ioan. Baptistam Syluaticum virum tam doctum, & tam egregium scriptorem, quòd in referendo illo capite Serapionis de aquila hæc verba scripserit, *neque propterea dicendum erit ex mineris metallicis lapidem hunc educi*, cùm

tamen

tamen contrarium ex capite hoc Serapionis appareat, nempe hunc lapidem aquilæ B esse mineralem, non autem in ventre ipsius natum. Aliud enim est dicere lapidem hunc ab aquila fuisse, & aliud ab aquila inuentum: si primo modo, hoc est si ab aquila factus, aut genitus esset lapis, non secus atque dictum est de hyrundine, procul omni dubio non posset inferri lapidem esse mineralem: at si secundo modo, nempe si sit lapis hic, de quo Serapio loquitur inuentus ab aquila, debet dici mineralis, quod luce clarius ex verbis ipsius Serapionis apparet, quæ sunt hæc.

Hager aclamach, id est lapis aquila est lapis Indus, qui quando agitatur, auditur intra ipsum lapillus alius, & minera eius est in montibus intra Chyoas, & Saradin, Graci nominant pantarront, & expositio eius est alleuians partum, & hac proprietas est reperta in hoc lapide ab aquila; nam quando aquila vult parere oua sua, aquila masculus portat aquila famina istum lapidem à partibus Indorum, & supponit eum aquila famina, & facit eam parere facilè, leuiat enim dolores eius, & hoc idem facit mulieribus, & omnibus animalibus, quando supponitur illis in hora partus. Ex verbis hisce Serapionis colligimus lapidem aquilæ esse lapidem Indum, qui quando agitatur, auditur intra ipsum lapillus alius, nihil aliud F volens nobis significare Serapio, nisi quòd lapis hic sit idem cum eo, cuius meminit Dioscorides lib. 5. cap. 118. quem ἀετίτην λίθον idest lapidem aquilæ appellant: & interdum in aquilarum nidis reperitur.

Huius quoque lapidis meminit Plinius lib. 36. cap. 21. his verbis. *Aetites lapides ex argumento nominis magnam famam habent, reperiuntur in nidis aquilarum, sicut in decimo volumine diximus, aiunt binos inueniri marem, & faminam, nec sine ijs parere, quas diximus aquilas, & ideo binos tantùm; genera eorum quatuor in Africa nascentem pusillum, ac mollem intra se, & veluti in aluo habentem argillam suauem candidam ipsum friabilem, quem faminei sexus putant, marem autem, qui in Arabia nascitur, durum, galla similem, aut subrutilum in aluo habentem durum lapidem. Tertius in Cypro reperitur colore illis, qui in Africa nascuntur similis, amplior tamen atque dilatatus, cateris enim globosa facies, habet in aluo arenam iucundam, & lapillos, ipse tam mollis, vt etiam digitis frietur, quarti generis Taphiusius appellatur nascens iuxta Leucadem in Taphiusa quæ locus est extra nauigantibus ex hac ad Leucadē inuenitur in fluminibus cādidus, & rotundus, huic in aluo est lapis, G qui vocatur calimus nec quicquam tenerius. Aetita omnes grauidis alligati mulieribus, vel quadrupedibus in sacrificatorū animalium pelliculis, continent partus non nisi parturiant remouendi, alioquin vulua excidunt, sed nisi parturientibus auferantur, omninò non pariunt.* Hæc Plinius. Ex Dioscoridis ergo, & Plinij sententia non est dubitandum, quin lapis ab ipso Serapione propositus, non sit lapis ætides, qui non in ventre aquilæ, vt supponit Syluaticus, generatur, sed ex varijs mineris fit, quare ex hoc Syluatici argumento infero lapidem Bezaardicum mineralem esse, neque ex aliquo animali enasci, vt ille putat, ita vt dicendum veniat lapidem Bezardicum Serapionis longè diuersum esse à Bezaardicis lapidibus in ventre animalium genitis, & qui sunt in continuo vsu.

Deueniendum modò est ad accuratam notionem lapidis in animante geniti, vt pote quem frequentissimè administrare soleamus, & primò inuestigandum quid sit, & in quibus animalibus generetur, quo in loco, ex qua materia, quas facultates habeat, num possit adulterari, & quibus indicijs verus ab adulterino dignoscatur. Sed quò hæc singula assequamur, historiam paulò altius repetemus à tractatione Contraherbæ initium H facientes. Hæc herba est, qua nutriri dicuntur animalia, in quibus generari consueuerunt lapides Bezaardici, & Contraherbæ nomine appellatur communiter, verum quia repertum est esse validissimā antidotum aduersus facultatē alterius herbę quę appellatur interficiens absque remedio, qua & Charibi, & alij Indi vtuntur in suis bellis, nec non & venationibus, habitantes à loco dicto Careas vsque ad Chylem vocatum, qui more Arabum viuentes sola venatione, & carne humana vescuntur, istique succum extrahentes ab illa mortifera herba inungebant sagittas, & ijs ita vnctis multos Hispanos interficiebant. Reperta verò alia herba, quæ fuit remedium maximum aduersus hanc herbam venenatam, iure optimo dicta est Contraherba; vbi enim inflicta erant vulnera ex sagittis venenatis inungentes vulnera Contraherbæ succo, omnes euadebant, quia vero eiusmodi herba pascuntur quædam animalia, hinc ortum habuit opinio dicentium eiusmodi animalia esse, quæ producunt lapidem Bezaardicum.

De

A De Contraherba itaque primo loco nobis tractandum est, tanquam de ea, quæ dicitur fundamentum generationis lapidis Bezaardici, quod priusquam aggrediamur, vos monitos volumus ad hunc vsque diem nullum repertum fuisse authorem, qui de ipsa loquutus sit duobus exceptis, vnus est Petrus de Osma, qui ad Monardem illum, qui de rebus aromaticis occidentalibus scripsit, epistolam lingua Italica scriptam misit, in qua quidem huius Contraherbæ mentionem facit his verbis.

Saprà V. M. che à gli 8. di Ottobre di questo anno giunse qui vn mio cugino, che si chiama Alfonso Garzia molto buon soldato, & ei disse, che hà trouato vna herba, la qual è contra quell'herba che uccide senza rimedio: & vsano i Caribi, & gli altri Indiani valorosi nelle loro guerre, & caccie: i quali habitano da Charcas sin à Chile, & viuono come Arabi, mantenendosi solamente della caccia, & di carne humana. Questi con le frezze inherbate hanno morto vna infinità di Spagnoli, i quali dicono, che non son buoni da mangiare, per esser carne dura, onde quando li uccidono, li tengono à macerare, tre & quattro giorni. Con quest'herba, che hora si hà trouato, si rimediarà molto al danno, che essi fanno, perche i nostri non li temeuano, se non per l'herba, con la quale vngeuano le saette, che tirano, la quale li faceua morir B *rabbiando, senza rimedio alcuno. Al presente con la Contr'herba, che han trouato stanno tutti molto allegri: Dicono, che è vn'herba laquale hà alcune foglie larghe, che si pò simigliare alle foglie della piantagine di Spagna: la qual pesta, & posta nella ferita attossicata, mortifera il tossico, & il veleno, & fà subito cessare gli accidenti, che fà il veleno dell'herba. Si hà per cosa di gran momento in quei luoghi l'hauersi trouato cotal rimedio, & sappia V. M. che si troua la Contr'herba nel medesimo luogo doue si troua l'herba, & credo che ancho ne sia in altre parti, ma là, doue si fà il danno hà piacciuto à N. S. discoprirne il remedio. Scriuo à V. M. queste cose, perche di quà ella consideri quante più herbe, & piante di gran virtù simili à questa debban tenere le nostre Indie, le quali non habbiamo trouato, ne sappiamo, perche gli Indiani come gente cattiua, & nostra inimica, non ci discoprirebbono vn secreto, ne vna virtù di vn herba, benche essi venissero segati per mezzo. Che se alcuna cosa sappiamo di questi che hò detto, & di altre, si sanno dall'Indiane, le quali come vsano con li Spagnoli discoprono loro, & dicono tutto ciò, che sanno. Non voglio esser più lungo: perche non sò, se questa lettera* C *peruenirà alle mani di V. M. se ella vi giungerà, piacendole di darmene auiso, io le scriuerò più alla lunga, & con più particolari di questa terra, & delle virtù di altre herbe, & de gli animali, & di altre cose, come sò, che daran piacere, poiche ella è così curiosa di sapere queste cose, N. S. &c. Di Lima nel Perù à 25. di Decembre l'anno 1568. Bacia la mano di V. M. Pietro di Osma, & di Xara, & Zegio.*

Ex huiusmodi ergo epistola scripta ad Monardem habemus dari Contraherbam, tanquam antidotum quandam aduersus illam mortiferam herbam, quæ quantum ad sui naturam nihil aliud est, quàm olus quoddam assimilatum plantagini Hispanæ, & enascitur in eo proprio loco, in quo mortifera herba ortum suum ducit. Est & alter author Iosua Ferrus, qui scripsit lib. de secretis, in quo duo sunt capita, vnum inscriptum de Contraherba, aliud de Contraherba Bezaar, vtrumque caput ad verbum describam, vt omnibus patere possit, quid de hac Contraherba ipse sentiat, postea vtrumque caput examini subijciam, curaboque inuenire, an eadem sit cum illa Contraherba superiùs ab Osma per epistolam ad Monardem descripta. En verba Ferri.

D

Della Contraherba.

Hò trattato in molti luoghi di questa radice, perche la sperienza hà mostrato esser quella, che congela, & produce queste pietre Bezaares, mangiandola gli animali, & io la tengo di più effetto sola, e pesta come la stessa pietra, che non la pietra nella medesima quantità, & manco. Chiamasi Contraherba delle Chiarche, che vol dir contra veneno, & cosi colui, che ne vorrà veder la sperienza, s'adoperi, & per magior proua pigli vn poco di Triaca per trista che la sia, & buttiui vn poco di questa, & la mischi, & cerci dopò la miglior Triaca, che sia possibile, & con l'vna e con l'altra faccia la sua proua, & vederanno la sua differenzia, che vi è dall'vna all'altra. Io credo questa conserua fatta nel modo, che dirò, se ben sarrebbe carissima, non per altri che Principi, e gente ricca sarebbe pigliarne ogni mattina in tempo di peste, vn poco per la bocca, il che sarebbe di gran diffesa contra di quella, & di impedimento da non poter penetrare.

Questa

Questa herba, ò radice si porta dal Perù da vna Prouincia, che si chiama le Ciarche, e Tonsaglia, & altre parti, & non è conosciuta da tutti, nè quei che la conoscono, fanno questo secreto: ma ben con questa curano alcune ferite, quando l'e verde, altri la danno per la terzana, come si è detto, & così non hà altro nome che di Contraherba, perche trouosi, che l'era contra veneno; e molto poca quella, che si può hauere. Io ne hò la mostra, si qualche curioso la vorrà vedere, & fare qualche sperienza, gliela mostrarò, purche ei la conoschi, & sappia che quei che l'hanno alla mano la stimano più della pietra Bezaar. B

Questa radice si scoprì in quelle bande nel modo seguente, caminando à caso alcuni per quelle montagne doue pascolano gli animali, che producono le pietre Bezaares, viddero vn di loro che si chiama Bicugna con le zampe, & vgne stare zappando, & subito abbassaua la testa, mordeua, & si fermaua per mangiare, & di nuouo cominciaua à zappare minutamente, & de lì ad vn poco di nuouo mangiaua, & mordeua, & caminando quelli, & andando à veder ciò che faceua, ella scampò con le altre.

Trouorno vna radice piccola, morsicata, & zappando più in giù trouorno quella che auanzaua, è la cauarno fuora, e dalla forma della radice conobbero per altre l'herba, & ramo che essi mangiano nella salata, & all'hora mangiano senza che gli seruisse all'hora d'altro. L'è vna radice cortetta anodata con molte herbette, ò radici molto conosciuta, n'hò veduto qui in Italia di quella che molto le somiglia in Pisa, & Firenze, & in altre bande, ma non è quella. In quel tempo che l'animale la cauaua fuor della terra la non hauea foglie per due ragioni. La vna perche era tempo di neue, che la brugia. L'altra perche è poca, e come la esce fuora doue pascolano questi animali subito la mangiano, come ancora fanno gli Indiani. Questo hò inteso dalli Barbari, & non l'hò veduto. F

Facendo io in pezzi vn giorno vna pietra Bezaar, che mangiauo per vitio, & per far isperienza, perche non mi faceuano danno, & costauano poco, trouai dentro di quella, vn poco di questa radice conosciuta colle sue radicelle, per doue intesi, che con la virtù che l'hà, si genera la pietra da quella, ò sopra quella, & per la ansietà, con che la cerca l'animale, con ogni diligenza, ancor che l'hà altre herbe da mangiare, & s'hà da intendere, che ciò che fà questo animal, lo fanno ancora li altri sette cost per conto di questa herba, come di tutte quelle che hanno virtù à questo effetto, s'è che la cerchi per rimedio di qualche veneno, che mangiato, ò gustato hà come fanno altri animali, & così il più delle volte nissuna di queste pietre Bezaares, si partirà, che dentro non vi si ritroui vn legnetto, ò vna massa di herba masticata, & come poluere, ò vna pietra picciola, come io la tengo, che cauai dalle pietre Bezaare, & queste sono due, ambe d'vn color, & grandezza, che quasi non vi è differenza, che certo è cosa marauigliosa. Sendo ciascuna di quelle cauata, nella sua banda è indifferente tempo, & di veder il modo come la si produce nell'animal fra due carni, & sopra il fondamento da me detto. G

Tutto questo pratticai io col Dottor Monardes, il qual morì ben presto, se ben contrattauamo insieme per lettere col Dottor Touar, & col Dottor Valles, Medico maior del Rè Philippo, tutti Spagnuoli, che hoggidì sono morti per l'approbatione, del che fecimo diuerse diligenze, che importano loro, & erano ancora occulte, & nascoste, le quali non sono state, ne saranno scritte, per non poterle alcune scriuere per non hauerle vdite, ne vedute come sono alcune, che adesso scriuo. L'altre riseruo à manifestarle à suo tempo, s'Iddio mi darà vita.

Della Contraherba Bezaar. H

Se ben hò trattato di questa radice, che si dice Contraherba Bezaar, la quale si intende esser così virtuosa, come l'animal la cerca di sotto la terra, & che alle volte non ne troua il ramo per esser state mangiato, ouero abrugiato dal freddo, non lascierò, con tutto ciò di trattarne vn altro poco, me la ritrouo appresso di me. Colui che la vorrà veder per curiosità, gliela mostrarò già hò detto, che l'e corta, anodata, & con molte radicelle, con che la si suelle da terra.

Si dà di questa in vece della pietra come quattro grani, & fà il medesimo effetto, che la pietra, & si dà com' è stato detto per le terzane, & quartane in più quantità di tre volte tanto in vino meza hora auanti, che venghi il freddo, & si piglia hauendosi già purgato, & riparato il corpo, & si hà da pigliar tre volte, & se con questo fra tre giorni da contarli dal vltima volta, che la pigliarà, non se ne anderanno via, mangi de ogni cosa, & lascile; poiche Dio lo lo guarirà. In quel modo Iddio sana con quella questo male co'l mezo delli simplicisti. Hò fatto in alcuni isperienza, e delle tre volte, che gli si haueua da dare gli diedi il primo giorno vna

A *quarta di oncia, di questa poluere à bere auanti il freddo, vomitò egli de li ad vna meza hora, & gli s'andò via il freddo, & de lì tre giorni hebbe la febre dui giorni senza freddo, & non più, erano dodici giorni, che egli tremaua dandone ad vn altro il primo giorno altratanta, non vomitò nè lasciò diuenirli il freddo più tardi del solito, & la febre gli durò più, & de lì ad vndeci giorni sanò.*

La diede tre volte ad vna donna non in tanta quantità alle hore dette, meza hora auanti che le venisse il freddo, & ne guarì in vn mese. Questa non si purgò nè cauò sangue non nè hò fatto altra isperienza. Per dolor di madre, & maninconia l'hò trouata altre volte molto à proposito pigliandola con acqua di fior di narangi, & per alcune ansietà, che come ambascia, & stanchezza vengono specialmente alle donne.

Hoc loci proponuntur duo milites Hispanorum castra sequentes in Indijs Occidentalibus aduersus Indos continuò militantes ambo Philosophiæ, ac Medicinæ prorsus expertes, in hoc tamen commendandi, quòd de materia medica sint benè meriti; nam multa industria, ac summo labore, naturam, & facultates simplicium illarum par-B tium nobis suis scriptis detegere, suisque multis experientijs comprobare tentant, & doctissimorum Medicorum iudicio omnia inuenta subijciunt, vt ex his, quæ ambo ad Nicolaum Monardem scribunt, vnicuique patere satis potest. Inter alia in vtriusque scriptis fit mentio Contraherbæ, eiusque formæ, & facultatum, ac mirabilium virtutum, quamuis inter se non in omnibus conueniant; nam quod ad speciem attinet Contraherbæ Petrus de Osma ex relatione aliorum loquitur dicens herbam quandam esse habentem aliqua folia folijs plantaginis Hispanicæ simillima. Iosua verò Ferrus scribit esse radicem quandam exiccatam paruam, & breuem, cui multæ radiculæ innixæ sunt, quamuis non neget herbam esse cum folijs suis quando viridis est.

In facultatibus quoque describendis valde diffident; nam scribit eam veneno aduersari herbæ illius mortiferæ ducente suo veneno ad necem homines, qua Indi sagittas suas inungebant, adhoc vt Hispanos interficerent, qui ita vulnerati absque auxilio moriebantur; Contraherbæ tamen succo expresso vulneribus eorum applicito tutò sanabantur, quare virtus, & facultas ipsius Contraherbæ est extinguere venenum her-C bæ illius mortiferæ (quæ fortè illa est, quæ herba Balestrera ab aliquibus nuncupatur) omniaque ipsius symptomata remittere, vnde Contraherba dicta fuit. At apud Iosuam Ferrum longè plures reperiuntur facultates scriptæ; nam vult ipse hanc euadere fundamentum lapidum in ventre animalium generatorum, quia ipsa animalia hac herba, & radice pascuntur, quam magna cum auiditate quærunt, quod fortè faciunt ratione alicuius veneni ab eis assumpti, aut gustati, vel alterius causæ; nam etsi plures aliæ sint herbæ, quibus alioquin vesci possent, hanc tamen anxiè quæritant auidissimè deuorantes, quemadmodum si maximè famelica essent.

Experientia postmodum compertum est lapides supra hanc radicem, aut herbam masticatam fundari; nam vbi lapides Bezaar aperiuntur, seu franguntur, in eorum centro huiusmodi radix, aut herba masticata reperitur, inde Contraherba appellata fuit, non simpliciter, sed cum additamento Bezaar. Deinde probatum est hanc maioris efficaciæ esse, quàm sit ipse lapis Bezaar, vbi contusa, & in puluerem redacta, vt lapis fuerit, in eademque quantitate, & minore etiam assumpta idem præstat, atque lapis D Bezaar, vnde appellata fuit Contraherba delle Ciarche, hoc est dictu aduersus venena, & quod magis est scribit concedi febribus tertianis, & quartanis in principio frigoris, & rigoris, aut paulò ante rigorem, eamque venenis aduersari. Hanc Cōtraherbam probat ipse Iosua experientia propria; nam accipit Theriacam antiquatam, nulliusque valoris, cui admiscet tantillum ipsius Contraherbæ, deinde accipit Theriacam longè meliorem, & omnium optimam, inde experimento vtriusque facto longè præstantiorem & efficaciorē illam esse, cui admixta sit Contraherba, quàm optima Theriaca obseruat. Hæc de facultatibus Contraherbæ tam ex vno, quàm ex altero authore.

Modò videndum est, quid de loco, in quo Contraherba nascitur, dicat hic &, ille author. Fatetur sanè vterque nasci in regione Peruana, & in varijs ipsius prouincijs; scribit verò Osma ea ipsa vti omnes Indos habitantes à Carchis vsque ad Chilas, in eoque loco nasci, vbi oritur herba mortifera, quamuis non neget in alijs etiam locis reperiri. At Iosua Ferrus scribit deferri Contraherbā ex Peruana quidem Prouincia, sed ex loco

appellato le Ciarch, & Tonsalia, ab alijsque partibus, neque ab omnibus cognitam E esse, & qui eam ex facie agnoscunt, non propterea eius virtus illis cognita est; ea enim vtuntur ad comedendum, sed in acetarijs. Modus inuentionis ipsius non est idem apud hosce scriptores; nam Petrus de Osma scribit eam inuentam propter Hispanorum morientium multitudinem ob sagittas illitas succo herbæ mortiferæ; cæperunt enim Indi illi, qui carne humana vescebantur Hispanos sagittis venenatis interfectos accipere, & cùm animaduerterent illorum corpora nimium dura esse, aëri exponebant per spatium trium, aut quatuor dierum, succo Contraherbæ vulneribus vnctis, donec friabilia, atque tenera redderentur, his postea ita paratis vescebantur, quod animaduertentes Hispani ad manus curarunt habere hanc Contraherbam, eiusque succo extracto vulneribus medebãtur fœlicissimo cum successu, non amplius Indorum sagittas formidantes, cùm iam antidotum, & alexipharmacum herbæ mortiferæ didicissent, & hic fuit modus, quo inuentus est Contraherbæ vsus.

Iosua Ferrus scribit casu, & fortuna Contraherbam inuentam fuisse, modus fuit talis; dum fortè fortuna aliqui homines per eos montes diuagabantur, in quibus anima- F lia illa, quæ solent generare lapides Bezaar degunt, vbi herbis varijs victitabant, vnum ex prædictis animalibus nomine Bicugna pedibus, & vnguibus terram fodere animaduerterunt, quod inclinato capite mordere, & comedere herbam, & radicem primò, deinde denuo ipsam terram tum fodens, tum excauãs manducabat, quæ omnia cùm ab hominibus iam dictis diligenter obseruarentur, vt quid hoc esset certiores redderentur, relicto pasculo, & discedente animali, vt ad suos se reciperet, ad locum proprinquius adeuntes conspexerunt radicem quandam exiguam, aut frustulum radicis, quam vt ex toto detegerent, cæperunt & ipsi terram fodere, factaque sibi via, radicem notissimam, & familiarissimam, qua assueti erant acetaria parare, & comedere, extraxerunt, quam quidem etsi comedissent aliàs, non tamen sub hac formalitate agnoscebant, quemadmodum post hæc cognita fuit, & vocata Contraherba Bezaar.

Illius Contraherbæ ab Osma descriptæ in partibus nostris cognitio minimè haberi potest, cùm de ipsa viridi existente, & de eius succo, non de radice scripserit, altera verò à Ferro explicata huc deportatur sicca, & facilis est cognitionis, cùm sit radicula G quædam digiti minimi magnitudine, colore nigro, à qua varia capillamenta tenuia exeunt magnitudine, longitudine crassitie, & tenuitate diffidentia; nam alia sunt tenuia, vt capilli, alia crassiora, vt in subiecta tabella conspicitur.

H

Et hæc est illa Contraherba, quæ in febribus malignis in tam frequenti, vsu est apud Medicos Messanenses. Habemus igitur iam essentiam, & naturam Contraherbæ, locum in quo generatur, modum quo inuenta fuit, facultatesque ipsius insignes, quibus præhabitis, vnde digressi sumus, reuertamur.

De

A *De lapide Bezaar in animali nato.*

Cùm initio diximus nasci lapidem Bezaar in visceribus animalium, opus nunc est considerare, quodnam sit istud animal, sed plura animalia à Iosua Ferro recensentur, quorum vnum est orientale similitudinem habens cum capra quoad magnitudinem, pedes, caudã, & reliqua, nisi quod habet cornua extra reflexa bubuli in modum longitudine vnius cubiti, & lapides in hoc animali geniti vt plurimùm sunt figura ouales, iuglandis nucis magnitudine, & maiores, ac recti, interdum oliuarum in modum colore cæruleo: meliores, ac perfectiores sunt veluti argentei, coloribusque picti, & huiusmodi animal Gazel appellatur. Alij præterea authores huiusmodi animal Orientale descripserunt, sed inter se sunt diuersi; nam Clusius super Garziæ annotationes huic animali cerui magnitudinem, & agilitatem tribuit, verùm capræ forma est ferè similis, cornibus in dorsum reflexis. Ioseph à Costa dicit ipsum ceruum imitari; Garzias caproném esse scribit, colore rufo, & mediocris magnitudinis, quamuis addat se in Goa vnum vidisse colore rufum, & insignis magnitudinis. Petrus de Osma hoc animal B hirco valde simile esse scripsit in epistola ad Monardem, rufi coloris magna ex parte, sed absque cornibus, at Nicolaus Monardes non conuenit cum his; istud enim animal ad hunc modum descripsit.

E vn animale grande quanto vn ceruo, è del medesimo pelo, del medesimo colore, e pelle del ceruo; hà mostaccio, il capo, e coda di ceruo, & è leggiero come ceruo. Il mostaccio è di ceruo, ma l'aspetto è di capra, alla forma del corpo somiglia vn capron grande, & hà anco i piedi come caprone con due corna riuolte all'indietro alquanto cadenti sopra al collo, con le punte ritorte, che paiono essere di caprone, tutto il resto è di ceruo. Huiusmodi animal se vidisse paulò infra testatur idem Monardes. Verùm si huius animalis tam variam descriptionem contemplemur, procul dubio, lapis Bezaar tam diuulgatus, tamque laudatus de sua existimatione, & fama, non parum periclitari videbitur, cùm præsertim alij plagas, & regiones Indiæ Orientalis, alij è contra Occidentalis habitare dicunt, & maximè Peruanam. Nihilominus cùm huiusmodi animal victitet in India, hæcque magnam habeat latitudinem, quæ est inter Orientalem, & Occidentalem, vbi variæ continentur C Prouinciæ cælo, solo, aquis, pabulisque differentes, variari facilè potest huiusmodi animal, respectu coloris, magnitudinis, cornuum, atque generationis.

Hinc haud mirum esse deberet; si scriptores in delineando huiusmodi animali interse sint diuersi; fieri enim potest, vt vnus vnius Prouinciæ, alter alterius descripserit, vnde vnus cum cornibus, alter sine cornibus ipsum animal obseruauerit, etiãsi sit eiusdem generis, & speciei; nam etiam Hippocrates lib. de aëre, aquis, & locis boues in Scythia absque cornibus reperiri scriptũ reliquit. Deinde non repugnat naturæ principijs, neque Medicæ arti, si dicatur verum esse, quod ab obseruatoribus scriptum est, qui Indias omnes perlustrarunt, varia esse animalia in specie, à quibus lapis Bezaar producitur, duobus suppositis vnum, vt conueniant in vnam naturalem conditionem, alterum, vt eodem pabulo vescantur, alioquin lapis in genere easdem vires non haberet, quare concludit Ioan. Baptista Syluaticus, cum Iosepho à Costa talia animantia debere esse ruminantia, & in niueis, & saxosis locis educata, eamque herbam depascentia, à qua lapis alexipharmacam vim acquirat, quam sententiam verissimam esse D rationi est consonum, nempè vnum animal exterius variè affectum posse esse vnius, & eiusdem speciei, pluraque esse animalia eundem lapidem Bezaar generantia, & diuersa in specie, quod assidua obseruatio demonstrat ab illis facta, qui in locis prædictis vixerunt, & qui in reperiendis lapidibus per animalium sectionem vsi fuerunt, inter quos est Iosua Ferrus, qui satis diligenter de omnibus animalibus scripsit, quæ numero in specie sunt septem, vt ex ipsius verbis in hunc modum Italica lingua scriptis apparent.

Nome de gli animali, che fanno le pietre Bezaares.

Il più principal, & co'l qual maggior esperienza s'è fatto fin al dì d'hoggi con la sua pietra, è quello che si chiama Capricorno. Il secondo si dice Bicugna. Il terzo Cuspa. Il quarto Venado. Il quinto Guanaco. Il sesto Carnero, cioè Monton dell'Indie, da paesani chiamato Glama, & tutti questi sono dell'Indie Occidentali. Il settimo si dice Gazella. A desso dirò particolarmente di ciascuno.

Proponit hoc capite ea animalia, quæ ab ipso obseruata sunt lapides in se ipsis generare, & primum locum tribuit tam in exordio, quàm in enarratione capricorno, quamuis in enarratione dicat alijs nominibus donari, nempe Cabriolo, aut Tarula; deinde secundum in exordio, in enarratione tertium constituit, & contra, ita vt Cuspa sit secundum in narratione, Bicugna verò tertium, & vnumquodque describit, inter cornigera. In reliquis est idem ordo. B

De primo animali Capricorno appellato.

Primum animal habet magnitudinem, ac formam hædi vnius anni, & medij: abdominis, & totius corporis colore cineritio pilos habet, sub mento capræ in modum barba descendit, cornua bina, cerui instar breuia, à quibus pendent ramuli septem, ita vt cum ambo recta sint, ac è directo ramuli opponantur, præseferunt formam rami coraliorum: auditu exactissimo est præditum, ad motum velox, & dum currit per saltus magnos suum cursum absoluit, hinc est, quod breui à venatoribus capiatur, ex multis saltibus defesso manente. Tam mas, quàm fœmina sola incedunt, nisi vbi generandi causa conueniant, alia abhorret animalia, pascitur in montibus asperrimis, & vbi satium fuerit ad planitiem, in qua cannæ adsint admodum densæ, descendit, ibique locum eligit calidum soli expositum, per totumque diem tempore æstiuo dormit, ac totò quiescit vsque ad occiduum, sole iam inclinante. Ad consuetos montes recurrit pabuli causa, & quoniam pabulum ipsorum propriè est illa herba cum sua radice, à qua lapides Bezaar suam facultatem recipiunt, & hæc in montibus iam dictis nascitur, fit vt tempore hyemali, quando montes, & eorum summitates niue sunt contectæ, malè valeant; nunquam enim obseruatum est animal istud pasci herbis in planitie natis, cupiens igitur habere suum pabulum detegit niuem; & summitatem herbæ, quæ prima occurrit ore accipiens, ad se trahit, & statim subsequitur herba cum sua radice, quam in ambulando comedit. Ferrus de hoc ita habet. F

Capricorno, ò Cabriolo, ò Taruga.

Questo vien chiamato da Naturali Taruga, hà due corna come ceruo, corte, con sette ramicelli à ciascun corno, à foggia d'vna mano con le dita alquanto disuguali. I rami ò l'vn con l'altro, che pare vn ramo di corallo grande, diritti i suoi rami superiori, e non sparsi. Questo animal'è della grandezza di vn capretto, d'vn anno & mezo, & hà come il detto animale vna barbetta, corto di corpo, collo, e gambe, & non più lungo dell'animal sopradetto dalla coda al capo. Per la coda cortetta, come il venado, che significa vn saluaticino, con la ponta biancha, la pancia, & pelo come di color di cenere, & del medesimo venado, ode tanto, & di così discosto, che è cosa marauigliosa, & è molto viuo; & quando corre, lo fà con grandissimi salti, & con fretta: ma ben presto venendo sequitato dalla caccia de cani, si stracca, pigliasi per l'ordinario. Và solo, così la femina come il maschio, se non è in tempo, che si radunano insieme per generare. Si schiffa da gli altri animali, & sempre si pasce nell'asperità de monti, & doppo che vi s'è satiato, scende ne i luoghi piantati di canne, ombrosi, & folti, doue corra poca aria, & vi faccia caldo, è quiui si mette di mezo giorno à riposare, & dormir nel maggior calor del giorno, doue più riscalda il Sole, & venendo la sera, & che già hà tramontato il Sole, torna salire alla montagna à pascerui, & per tempo di gran neue la passa malissimamente, perche si sà, che ei non si pasce de herbe, che nascono nelle valli, perche mai si è veduto mangiar di quelle, perche come qui sotto dirò, quando in qualche parte, questi animali mangiano qualche herba, & massime il ramo di suso, all'hora ne scauano le radici, & van la mangiando: ma intendesi, che queste simili herbe sono quelle, che hanno la virtù, che li fà generare le pietre; poiche con l'instinto dato loro da Iddio, ne cauan le radici per mangiarle, & così si intende passar la cosa dalli stessi Naturali antichi, i quali se ben essi non le applicano come noi, ne per gli effetti, che faciam noi, che non sanno, con tutto ciò le stimano, & apprezzano grãdemente, e c'è di coloro, che le adorano, & venerano, & sendo elle grandi le offeriscono ne i loro santuarij de gli idoli, che sono in certe volte dette lape, de gli altri ne i sepolchri, & le nascondono quanto più possono alli Christiani, & altri che con loro contrattano, per veder che essi le procurano, e desiderano di hauere, & non vi è nissuno de ricchi, nè de signori, che le voglia dar, poichè le stimano, e seruano per l'Idolatria loro, alcune volte venendo gliene capriccio le vendono, ò G H

A *no, ò ne fanno presenti, & à questo modo le si vengono à hauere, & ancora perche già i Spagnuoli comminciano andar à caccia di questi animali.*

De secundo animali Cuspa vocato.

Assimilat huiusmodi animal cuidam animali venado nomine, tam formæ, quàm magnitudinis, atque coloris respectu; proprietatibus verò quibusdam ab eo differt, in montibus ijsdem degit, in quibus alia animalia producentia lapidem Bezaar degunt, ijsdemque pabulis cum illis vtitur: de hoc ita Iosua Ferrus loquitur.

Cuspa.

Questo è il secondo animale, di che io trattarò, & chiamasi Cuspa, è come il venado, così nel color, come nella grandezza, è fattura, eccettuato che tiene differente proprietà, è si sà, che ei pasce nelle montagne, doue lo fanno quei animali, che producono le pietre, è mangia i medesimi cibi. Le sue pietre sono per lo più ouali, verdette, & gialle. La maggior è di vncie
B *due, è di vncie due è meza, è ancora di tre, lor non sono tutte quante d'vn medesimo color, come già si è detto. Questo animal è come il venado, si pasce la notte, & alla mattina, & si ritira fin verso la sera.*

De tertio animali Bicugna dicto.

Tertium hoc animal assimilatur quoad effigiem camelo, ita vt caput, & facies ipsius breuis sit, oculi magni, aures cameli auribus correspondentes, collum longum, manus, & pedes camelo similes, cruraque oblonga, vngula capræ in modum cauda carens vt venadus, ita vt videatur paruus camelus; nam magnitudine non excedit canem venatorium, quem vulgò leuriero appellant, quod ad hunc modum à Ferro vulgari idiomate describitur.

Bicugna.

Il terzo di questi animali si chiama Bicugna, è il più veloce animal, che mai si sia veduto, che se ben corre dietro alle pedate come il cauallo, con tutto ciò par che vada volando: non ha-
C *bita altroue, che ne i freddi, è folti monti, è pieni di neue, è così mai s'è lasciato vedere nelle cannole, nè nelle valli, è simile à vn camello, così nel capo, come ne i piedi, è mani, col collo longo, è l'orecchie à quel modo, se non che non è più grande d'vn leuriero da caccia. Hà longhe gambe, occhi grandi, non hà altra coda se non come quella del venado, co'l mostaccio corto, l'vgna come di capra, di color giallo, che tira al rosso. Hà la lana corta così fina, quanto è la seta candidissima con la quale si fanno copertorij di letto, & cappelli, che paiono di seta. Questo animal tanto, & ancor meglio, che non sà il primo animal, che si dice Taruga. Hà la vista corta, non và se non in compagnia come le Gazelle. Hanno vna cosa, & è che come senteno persone, caualli, cani, ò altra cosa subito vn di loro, il quale consta de 15. fin à 40. più & manco, che è come lor capo, e deue esser colui che sente prima de gli altri, alza subito il capo, & il collo à foggia di grua, e gitta certi stridi, che somigliano allo annitrire del cauallo, & all'hora tutti quanti gli rispondono fermandosi subito, & all'hora nissun abbassa più la testa per mangiare, mà si espongono in foggia di squadrone, & così marciano vgualmente verso doue s'è sentito il rumore con grandissimo ordine, & concerto, non facendosi l'vno più innanzi del-*
D *l'altro, ne alterando il passo fin hauer riconosciuto che cosa è, & mentre essi reconoscono, se l'è gente, il lor capo, da vn grido, come fanno subito gli altri il loro, & subito danno volta come il vento, & già, che si sono allontanati, si fermano in radunanza in vn luogo eminente, e guardano se vengono sequitati, & se vengono vi si comincian di nuouo à gridare, che così si deuono intendere, si partono, & si perdono di vista, e questo fanno quando è gente che li seguita, ò cani grandi che possino far loro del male, che se sono piccoli nell'abaiare ò altra cosa gli conoscono, all'hora si fermano à riguardarli, & danno loro de buoni ortoni con la testa, & in tal modo, che hanno per bene di lasciarli stare, & ritornano molte volte da lor maltrattati. Il che non fanno alli leurieri, i quali vanno trattenendo à poco à poco aspettandoli, & straccandoli, allontonandosi tanto, che quando i leurieri ritornono da i loro padroni, è già sera, & essi sono stracchi fuor di modo di correre, persi, & morti di fame, & raramente i leurieri gli ammazzano, si non è qualche vno ammalato, stracco, ò che sia femina, che habia nouamente partorito insieme co'l figliuolo. Si pigliano co'l laccio, & con altri artificij, che legan loro le gambe, con*

certe

certe balle de pietra, e corde, quando essi vanno correndo, perche si aspettano in certe canno le, & passi per doue vanno correndo, doue da alcuni sono fatti fugire.

De quarto animali, quod Guanaco dicitur.

Hoc quartum genus animalis Guanaco dictum, eandem cum reliquis iam dictis figuram habet, non tamen tam altum est, vt Bicugna, collum eiusdem longitudinis habet magnitudine corporis, viriumque robore, cæteris iam dictis prævalet, nunquam cicuratur, eodem in loco pascitur, quemadmodum alia superiùs dicta, quamuis non tam diu in asperitatibus montium maneat, ac faciant superiora huius natura ad hunc modum à Iosua describitur.

Guanaco.

Il quarto animal si dice Guanaco è maior, più forte, & poderoso di quei, che hauiam detto, ma ben simile à loro, alto di fianchi, se ben non tanto come la Bicugna: ma co'l collo così longo con la pelle grossa, di forza, & empito grandissimo: la sua lana è più grossa, se ben s'adopera à qualche cosa, sono saluatichi, & indomiti, pascono doue lo fanno quei altri, se ben non continuano tanto tempo nell'asperità de' monti come fanno gli altri. Le pietre loro sono in grandissima stima. E della grandezza de vn ouo con le loro cape, & ce n'è molte di quelle ouali, & le altre per essere grandi sono grandemente venerate da gli Indiani, la maggior, che hò veduto è stata di due libre Spagnuole, la voleuo pagare 300. pesi d'oro, e non me la volsero dare volendola essi per il loro santuario. Il color loro, è come quello di vn ouo vantaggiato, & fumato. Ve ne sono di quelle di color di cenere, dell'altre come gialle; non pascono se non nella freddura come gli altri. Questo animal corre con gran furia, & egli non si cura troppo de i leurieri, se non quando sono grandi, e cacciatori, e destri, perche se ben gli giongono, e gli mordono non gli possono con tutto ciò ammazzare, se non sono come si dice grandi, e cacciatori. Questo animal è tanto lussurioso, che si starà alle volte tre, quattr'hore, & più adosso alla femina dando stridi, & non ne scenderà, se non è impedito à caso, che all'hora lo fa per potersi fuggire. nè il supradetto così il maschio come la femina non hanno corni. La pelle, & collo serue per quello, che si è detto. La carne di costoro è saporita, ancorche dura, massimamente questa. Costui non si può mai domare.

De quinto animali Glama dicto.

Duo hæc sequentia animalia, nempe Glama, & Pacus vnius, & eiusdem speciei sunt; ambo enim sub veruecio genere continentur, primum Indianus vervex, & ab Hispanis Carnerus est vocatus. At secundum lingua Indica Paco, idest contumax, & obstinatum dicitur; tantæ enim est pertinaciæ, vt à loco, in quo contendit manere, à nullo remoueri possit: per diemque integrum in actu venereo supra fœminam moram trahit, describitur Glama à Iosua Ferro ad hunc modum.

Glama.

Il quinto animale si chiama in lingua Indiana Glama, & noi altri lo chiamiamo Carnero, cioè monton dell'Indie non hà corni, & è della grandezza del Paco, che doppò si descriuerà; è quasi di quella stessa forma, eccettuato, che hà più lana; è più bello, & più domabile, e così si menan in compagnia di loro da doue si stanno per seruirsene. Si caricano come muli. Vi è grandissima quantità di costoro, che van à caricare de metalli, legna, grano, botte di vino, & altre cose. Vi è delle carauane di costoro, di 2000. 1000. & di 500. l'è la casa di maggior riposo per gli huomini, che si possa veder. Non c'e Indinao, che non ne habbia per leuare le cose necessarie, così di vitto, come di altro. Questi sono della natura di quello, che auanti si dirà con le femine, se s'incagnano, & adirano, sono terribili, & alcune volte sendo troppo stracchi mordono quando cascati co'l carico, gli voglion far rizzare. Si fanno venire alla bocca, & naso dal ventre ciò che hanno mangiato, & lo sputano all'huomo nel viso, ò doue possono, & sendo in colera, si mordono l'vn l'altro. Caricano 100. 120. & 200. lire, e più. La lor lana serue per panni, copertorij, & coltra, & la pelle per quello che si è detto. Alcuni sono proportionati come i roncini, se ben non sono più grandi, che cerui grandi. Questi caminano la notte, & il giorno. Non pascono se non il giorno. Ruminano tutti quanti, & vanno mãgiando con i carichi,

quando

A *quando non glieli vogliono leuar d'adosso per strada, doue v'è da mangiare, & così senza esser scaricati pascono, si gittano, & rizzano co'l carico, quando non vien lor leuato. Caminano quattro, e cinque leghe, che sono quindeci miglia. Le pietre loro, nè quelle de i Pacos, de quali adesso trattarò, non vagliono niente, come mostrarò in questo libretto, doppò che son stati impiegati al seruitio. Le pietre loro sono come nere, che nascono fra le spine, alcune senza cape, tenere, che si disfanno nelle mani. Ne trattarò nella dichiaratione seguente.*

Il Paco.

Il sesto animal è questo Paco più piccolo di quel altro; della grandezza di questi nostri montoni, & manco, di quella proprietà, che sono i sopradetti, se ben in questi non si ritroua tanta pietra, nè molti di loro ne hanno, perche non pascono così lontano come gli altri, e non si participano d'herba buona, & così à caso vi si trouano alcune pietre piccole senza camicie, ò cape, che paiono vn carbone. Di queste non bisogna tenerne conto, & le narrarò io qui per aggrandire l'altre, per il mal credito, che queste hanno, & di queste che si dirà sotto per la sperienza,
B *che se ne fece in Spagna parangonando le pietre di questi due animali di Senicio, con quella dell'India Oriental, che è della Gazella, laqual quando non è contrafatta, è buona, quanto sono le quatro pietre, delle quali nel principio hò trattato, & trattarò ancor di questo animal finito che hauerò. Questo è come il nostro montone di buona lana, & carne, e molto in abbondanza. La sua lana serue per far vestiti, & la sua carne per sostentarsi. L'è tanto ostinato che non volendo egli, non lo potrà mai nissuno mouere da quel luogho, doue si ritroua, & così in quella lingua lo chiamano Paco, che significa ostinato, & contumace. Si stà per vn giorno intiero addosso alla femina. Tutti questi sono domabili, e vanno cinquanta insieme, con vn pastor, è dormono come i già detti ne gli serragli e cortili, come fanno i greggi nostrani. Hanno il collo alquanto largo, ma non tanto, quanto gli altri con questo conchiudo di trattar delli sei animali del Indie Occidentali.*

Isthæc duo postrema animalia effigiem castrati, seu veruecis referunt. Glama, & pulchritudine Pacum superat, & lana copiosiore, magisque cicuratur ipso Paco, quod nostris veruecibus forma, & magnitudine vtcunque correspondet, rursus Glama vd vsum
C familiarem aptius est; oueratur enim muli nostratis in modum, gregale tamen est ad seruitium omne aptissimum; quandoque mille, & eo plus simul gregatim ducuntur, quę & metalla, & ligna, & frumentum, & viui dolia vna vice ferunt. Vnusquisque Indianus multa horum animantium possidet ad quascunque res hinc inde transferendas; sunt, vt summatim dicam, vectigalia animalia, & multæ frugis, vnum notatu dignum in huiusmodi animalibus obseruatur, & est, quòd quando ex onere, & longo itinere defessa sunt, in terramque cadunt, si quis ea onere pressa è terra, vt surgant, cogere velit, statim irascuntur, hominesque mordent, & inter sese, & quod admiratione non caret, quicquid comederant ad os reuocant, & in faciem hominum, aut in aliam partem violenter protrudunt.

Pondus vnuscuiusque est à libris centum ad 200. libras: die, ac nocte ambulant, nec pascuntur nisi interdiu, & inter ruminantia ponuntur, quamuis cornibus destituta sint, quod non est mirum; nam & Arist. scripsit camelum ruminare, etsi careat cornibus, quemadmodum inter pisces scarus etiam ruminat. 2. de hist. animal. cap. vlt.
D Pacus est animal magnitudine inferius veruece nostro, collo maiore, & longiore, lana multo plus abundat, quàm Glama dicta. Ambo ad indumenta facienda valde vtilia quemadmodũ carne etiam ad vescendũ vtili, & iucunda, & copiosa sunt: easdem fere proprietates cum superioribus habent; nam gregalia sunt, & non secus atque illa ruminant, & à pastoribus gregatim ducuntur, pascuntur alijs herbis, & in diuersis locis. Hæc sunt omnia animalia à Iosua descripta Occidentales Indias habitantia, à quibus lapides Bezaares generantur, quæ quemadmodum inter se specie sunt diuersa, ita quoque lapides figura, & magnitudine discrepant.

Nunc relicto primo illo animali, quod Gazella appellatum est in Indiæ Orientalia diuersis prouincijs, quod non extat in Occidentalibus, vt supra ex Iosua Ferro dictum est, transeo ad Occidentalia, quorum quatuor prima lapides pretiosos æquiualentes Orientalibus, & Bezaardica facultate superiores, nempe capricorni nomine donatum, Bicugna, Cuspa, & Guanacus: Glama verò & Pacos, quæ sunt duo posteriora lapides gene-

generant, nullius, aut saltem pauci momenti. Primique animalis lapides in maximo habentur pretio, vt ex verbis ipsius Ferri habentur supra allatis.

Le stimano, & apprezzano grandemente, e c'è di coloro, che le adorano, & venerano, & sendo elle grandi le offeriscono ne i loro santuarij de gli Idoli, che sono in certe volte, dette lape de gli altri ne i sepolchri, & le nascondono quanto più possono à gli Christiani, & altri, che con loro contrattano per veder che essi le procurano, e desiderano d'hauere, & non v'è nissun de' ricchi, ne de signori, che le voglia dar; poiche le stimano, e seruano per l'Idolatria loro, alcune volte venendogliene capriccio le vendono ò ne fanno presenti, & à questo modo le si vengono ad hauere, & ancora perche già i Spagnuoli cominciano andar à caccia di questi animali.

Lapides in hoc primo animali miro quodam, & ferè indicibili modo generantur; nam in cista, aut sacculo quodam reconduntur, & intra hosce lapides alij parui lapilli reperiuntur, vt dictum est, vel frustula quædam lignea exigua, vel ramuli masticati, & in alijs puluisculus quidam viridis continetur. Horum lapidum alij sunt magni, alij parui, alij vnam figuram, alij aliam habentes, alij vnius, alij alterius coloris sunt. Secundi animalis Cuspa dicti varij sunt lapides tum longitudinis, tum magnitudinis, tum figuræ, aut coloris ratione; nam quoad magnitudinem, maior non excedit pondus vnc. ij. aut vnc. ij. & ß. & vsque ad vnc. iij. inter quos magna est latitudo, figura quoque euariant, quamuis vt plurimùm sint ouales, neque omnes eiusdem coloris sunt, frequentiùs tamen virides, & flaui. Hæc sunt verba Iosua. *Le sue pietre sono per lo più ouali, verdette, & gialle. La maggior come di vncie due, e d'vncie due, e meza, & ancora di tre, le non sono tutte quante di vn medesimo colore, come già s'è detto.*

Tertij animalis lapides vocati Bicugna optimi sunt, eiusdemque cum duobus superioribus perfectionis, vt supra habuimus ex Ferro his verbis. *Le pietre loro sono fine quãto quelle di quei due animali già detti, tutte quante bone, e prouate.* Quarti verò, quod Guanacũ vocant, lapides non minoris perfectionis sunt superioribus, in maximaque existimatione sunt, differunt tamen ab illis magnitudine, & figura; nam quoad magnitudinem excedunt gallinæ oui magnitudinem. Hisque etiam maiores reperiuntur ad librarum duarum vsque pondus; quæ apud Indos in summa habentur veneratione, figura verò vt plurimùm ouales, colore vario; nam aliqui eundem colorem cum ouo habent, alij colore cineritio, alij flauo sunt præditi, & tales lapides à nemine, quem sciam obseruati sunt. Verba Ferri.

Le pietre loro sono in grandissima stima e è della grandezza d'vn ouo con le loro cape, & ce ne molte di quelle ouali, & le altre per essere grandi, sono grandemente venerate da gli Indij: la maggior che hò veduto, e stata di due libre Spagnuole, la voleuo pagare 300. pezzi d'oro, e non me la volsero dare, volendola essi per il loro santuario. Il color loro è come quelle di vn ouo vantaggiato, & fumato. Ve ne sono di quelle di color di cenere, dell'altre come gialle.

Aliorum duorum animalium species, Glamæ nempe, & Paci inutiles sunt, nulliusque considerationis, idque contingit ratione mutationis vitæ, & pabuli; sunt enim lapidea nigri absque corticibus ad manum admodum friabiles, verùm quando huiusmodi animalia permittuntur ad libitum pasci, & nutriri, lapides non sunt minoris perfectionis, atque sint aliorum animalium iam dictorum.

De loco, in quo generantur lapides Bezaar, non constat inter scriptores. Nicolaus Monardes Arabum authoritate fretus scriptum reliquit lapidem nasci in angulis oculorum, cuius sententiæ est Agricola, & Gentilis; vbi enim è fluminibus animal egressum fuerit, statim lapis in terram cadit, & ab his, qui omnem in eo quærendo diligentiam adhibent, facili negotio reperitur: sed an hæc historia, an fabula sit, valdè Matthiolus dubitat, lib. 5. in Dioscoridem cap. 73. Alij sunt, qui scribunt in visceribus enasci, sed in quo viscere non determinant. Alij verò in ventriculo fieri volunt, alij in vesica fellea, in summa ita inter se auctores in hac re diffident, vt vix duo reperiri possint, qui in eadẽ sint sententia. Sed auspicantes ab his est, qui in ventriculo gigni putant, vt Osma, & Ferrus, siue cornigera, siue non ea animalia sint, quatuor ventriculos habent, docente Arist. 2. de histor. animal. cap. vltim. primus est ventriculus vocatus, secundus est, quem ex argumento reticulum dicunt; nam extrinsecùs ventri maximè similis est, intus verò reticulis mulierum implexis: hunc Arist. 3. de part. animal. cap. 14. arsineum appellauit, estque magnitudine priore inferior, tertius omasus, appellatur, qui

parte

A parte inferiore asper est, cancellatus, & crustatus, magnitudine reticuli; quartus abomasus omaso amplior, forma oblongior, cancellis intus, & crustis multis, magnis, & leuibus innormatus est, hos quatuor ventriculos ruminantibus animalibus datos esse à natura scripsit Philosophus 3. de part. animal. cap. 14. cit. vt loco dentium inseruirent; nam cùm ea animalia dentibus careant, nec cibum atterere possint, propterea dum vnus venter ab altero recipit cibum, alterat, secundus scilicet à primo aliquo modo alimentum infectum recipit, tertius plenius confectum, quartus tandem planè confectum, nullaque amplius egens coctione recipit. Cùm igitur animantia, quæ hunc lapidem generant ruminantia sint, hos ventriculos habere necesse est, vnde dicendum est ipsum lapidem generari in vno ex quatuor ventriculis iam dictis.

Petrus de Osma in epistola ad Nicolaum Monardem loquens de puero quodam, qui significauit illi locum, in quo lapis generari consueuit, hæc scripta reliquit. *Ma in fine vn garzon Indiano, che pratticaua con noi di età d'anni dieci, ò dodici vedendo, che desiderauamo saperlo, ci mostrò, doue quell'animal che giacea morto là in terra haueffe la pietra,* B *il qual haueua in vna borsetta particolare, la qual è posta presso al medesimo foro, donde tornano à ruminare, quando stanno distesi, l'herba che hanno pascolato*, & paulò inferius. *Cauammo del primo animal, che aprimmo da quel boccolino, donde torna à ruminare, quando egli giace, l'herba, che pascolò, noue pietre.* Ex vtraque hac sententia habemus clarè lapidem hunc generari in reticulo, in quadam cista, aut crumenula foramini adhærēte, per quod herba egreditur à reticulo ad ventriculum, inde ad gulam, & ad os, vt ruminari possit. Memini me obseruasse in reticulo bouis pilam rotundam satis magnam ex fæno egregiè admodum factam, quæ nec deorsum ad omasum, neque sursum ad ventriculum ferri poterat, istud autem orificium est ad os superius ventriculi, sed cistam illam posse adhærere ori superiori ventriculi difficile est creditu, in secunda autem dictione, de illa cistula ne verbum quidem facit, quare nec scimus, an nouem illi lapides quos proponit, continerentur in cista, an in cauitate ventriculi, an quemadmodum plures sunt lapides, ita plures sint sacculi, in quibus ipsi collecti essent; Ferrus non minorem ambiguitatem nobis affert circa locum, vbi generatur lapis iste, quam tulit Petrus de C Osma, quamuis in aliquibus cum eo conueniat; scribit enim nasci in ventre illorum animalium his verbis.

Nella pancia, ventre, ò tripa, che si dice bandola in Spagnuolo grande, doue si radunano tutte quante le tripe, in tutte le parti di quella frà carne, & carne di questo ventre dentro della pelle, si generano queste pietre come gliande, le quali rimangono quiui frà quella carne, come in certe borsette, & è cosa marauigliosa il vedere, che dentro di questo ventre, nel quale si raduna tutto quanto il mangiare, & cibo del animale frà carne, e carne, quella che participa, e tocca la viscosità di tutto quel mangiar, si trouino, & generino pietre di tanta virtù. Ad faciendam distinctionem inter hos ventriculos, ac determinandum in quonam ipsorum generetur lapis, anatomica cognitione fuisset opus, qua & Osma, & Ferrus destituti erant, hoc vnum itaque ab vtroque hoc authore habemus, hos lapides generari in ventriculo, deinde quod in cista tanquam in sacculo continentur, quod à nullo animaduersum, nec scriptum scio, & quod plus est idem Ferrus paulò inferiùs explicitè magis loquens, determinansque locum inquit. *Et io ne hò cauate alcune con le mie ma-* D *ni, da animali da me ammazzati, ella spuzza di viscosità, & è tanto sudicia, che fà bisogno lauarla, per leuarli il cattiuo odore, & ancor che per cauarla da quelle due carni, se da vn colpo con vn coltello alla prima carne, che è la borsa, doue ella si genera, & se ben ne esce netta, l'hà con tutto ciò quell'odore, & ciascuna pietra si genera da per se in questa pancia, e queste borsette di carne ogn'vna nella sua parte, & alle volte se ne trouano dieci, dodici, & vna, doi, tre, quatro, cinque, sei, & alle volte nessuna, in ciascun animal, & alle volte due, de vna medesima grandezza.*

Generari hos lapides in ventriculo animalis ex hac lectione clarè colligitur, quemadmodum paulò supra in Petri de Osma sermone dictum fuit; sed sicut dilucidissimè ab vtroque hoc authore scriptum est lapidem Bezaar generari in cista quadam tanquam in sacculo, ita quoque maximè ambiguum est, & omninò obscurum an vnusquisque lapis habeat sacculum sibi proprium, an plures lapides in vno sacculo colligantur. Quare nunquam possumus ab his colligere rem certam de loco, vbi generantur

iſti lapides, quæ omnia cognitionem ſemper magis incertam reddunt. Et hæc de loco generationis lapidis Bezaar in animalibus, ex mente Ferri, & Oſma, & quamuis ex varietate ſcriptorum varius ſit, & incertus, hoc tamen certi habemus, lapidem Bezaar generari in varijs animalibus ruminantibus, quorum tamen aliqua carent cornibus, aliqua verò habent cornua.

Modò inquirendum nobis eſt, quæ nam ſit materia, ex qua fiunt Bezaar, & quis generationis modus ſit. Monardes materiam huius lapidis, loquens ex mente Arabum opinor, ſtatuit eſſe animal venenoſum comeſtum, aut plura venenoſa comeſta à quodam ceruo: modum verò generationis eſſe ait, vt poſtquam animal iſtud ceruinum ad ſatietatem his animalibus venenoſis repletum fuerit, aduolare habeat ad aquam, in quam totum immergitur proboſcide, aut nare excepta pro reſpiratione ſeruanda, ibique tam diu abſque potione manet quouſque remiſſum illud incendium ſit, quod intus percipit, inde gignitur lapis Bezaar, qui ab angulo oculorum, poſtquam ab aqua exierit, in humum cadit. Monardis hæc ſunt verba.

Gli Arabi vanno ampliando queſta coſa per dimoſtrare, che dal mangiare i cerui ſerpenti, ſi viene à generar la pietra Bezaar, e dicono in queſto modo. Nelle parti d'Oriente ſono alcuni animali chiamati cerui, i quali nel caldo della eſtate ſe ne vanno alle cauerne delli animali veleноſi, doue ve ne ſia gran quantità, e grandemente velenoſi, per eſſer il paeſe molto caldo, e con l'anelito li cauano fuori, e li capeſtano & ammazzono co i piedi, e ſe li mangiano, e dopò di eſſer ben ſatij di quelli, ſe ne vanno con la magior celerità, che ſia poſſibile à ritrouare alcun luogo doue ſia acqua, & entrano in quella in modo, che non ne appaia di fuori altro, che lo moſtaccio per poter reſpirare; è fanno ciò perche con la frigidità dell'acqua ſi contempri il gran calore del veleno c'hanno mangiato, e ſtanno la dentro ſenza bere pur vna gocciola di acqua, fin tanto che ſi diſtempri, e rinfreſchi quello incendio, e che ſia loro paſſata la furia di quel caldo. Stando dentro quell' acqua ſi genera loro nel lagrimale de gli occhi vna pietra, la quale vſciti dell'acqua ſe ne cade, e ſerue all'vſo della medicina.

Hæc Monardes, qui poſtquam attulerit iſtam ex Arabum mente, vt puto, fabulam de ſerpentum ab illis ceruis comeſtione, paulò inferiùs ex propria ſententia ſcribit eoſdem ceruos anhelitu trahere ſerpentes è ſuis cauernis, hoſque comedere, deinde ad aquam ſe conferre, in eamque immerſos remanere, quouſque extinctum ſit incendium à veneno excitatum, nihil interim, ne guttam quidem, aquæ guſtantes, (& in his conſentit cùm Arabibus, diſcrepat verò in ſequentibus) vbi autem ab aqua exierit vagantur per agros, multas herbas ſalutiferas comedentes, magnæque virtutis aduerſus venena: inferiùs porrò addit, quòd tam ex comeſto veneno, quàm ex herbis deuoratis fit lapis Bezaar, in internis viſceribus, nihil prorſus dicens de generatione lapidis in oculorum angulis. Locum autem generationis dicit eſſe in viſceribus inteſtinorum, at non determinat proprium locum. Hæc ſunt ipſius verba.

In quelle parti ſanno l'vfficio del ceruo, il quale dice Plinio nel luogo già detto, che và alle cauerne delle fiere, è con l'anelito le caua fuori, e ſe le mangia, e poi ſe ne và à trouar l'acqua, & iui dentro ſi mette, fin che s'auegga eſſer paſſata la furia del veleno c'hauerà mangiato, ſenza mai bere pure vna gocciola di acqua. Vſcito di lò ſe ne và per li campi, e mangia molte herbe ſalutifere di gran virtù contra veleno, le quali egli per iſtinto naturale conoſce, donde poi tanto dal veleno mangiato, come dal herbe paſciute ſi generano, mediante il calor naturale, per vna certa virtù ſpecifica infuſa al tempo della generatione nella concauità delle ſue interiora, nell'altre parti del ſuo corpo alcune pietre grandi, & picciole; lequali ſono coſe di maggiore ammiratione, è di maggior virtù, che per inſino al dì di hoggi habiamo ſaputo contra veleno. E opinione che di quel veleno così pernitioſo mangiato da detto animale, e di quel herbe così ſalutiſere da lui paſciute, ſi genera la Pietra Bezaar.

In hac Arabum, & Monardis hiſtoria, quæ fabulæ faciem potiùs, quàm hiſtoriæ habet, videndum eſt, in quibus conueniant ipſi inter ſe, & in quibus diſſentiant. In primis Monardes conuenit cum Arabibus dicentibus ceruos trahere ſerpentes venenatos, eoſque comedere ad ſatietatem vſque, deinde ad aquam citiſſimè ſe conferre, ibique tandiu immerſos in aqua permanere, quouſque caliditas à venenis concepta deferbuerit. Differt verò ab illis, quia ſuus ceruus, poſtquam ex aqua exierit, per campos, & agros vagatur, herbas ſalutiferas ab ipſo cognitas comedens. Rurſus Arabes dicunt ex

A venenatis serpentibus ingestis tanquam ex materia lapides generari in angulis oculorum,quo tempore in aqua degunt, qui lapides statim atque cerui ex aqua exierint ab oculis decidunt in terram. Monardes contra statuit, quòd generatur lapis quidem ex venenis, & ex herbis odoriferis assumptis, postquam cerui ex aqua exierint. Sed vtraque opinio videtur fabulosa, & sine rationibus,& primò fabulosum est,quòd cerui solo anhelitu ad se trahant serpentes à suis cauernis:alterum commentum est,quòd illa animantia intra aquam maneant, sine potu, quousque in cedium enatum à comestis serpentibus remissum sit: deinde quod tam breui tempore generetur lapis, & tandem in ipsius cerui oculorum angulis.

Primò quidem, quòd cerui trahant serpentes, aduersatur Plinio libro 28. cap.9.vbi scribens,quæ contraria sunt serpentibus, inter ea primùm enumerat ceruos, qui non modò spiratione, sed etiam cornuum vstorum odore eos fugant, nec etiam si extra cauernas reperiant, ijs repleutur, quare falsum est, quòd serpentes ex cauernis anhelitu ceruorum trahantur. Deinde quòd ab alio trahitur tractione metaphorica, qualis B hic supponitur, necessum est, vt similitudine quadam, & proportione trahatur, quæ inter ceruos, & serpentes nulla est,sed potiùs antipathia,nulla igitur ratione dici potest serpentes trahi à naribus ceruorum. Nec itidem verum est ab huiusmodi serpentibus repleri, quamnis illos extra cauernas reperiant. Hæc sunt aduersus Arabes, & Monardem dicentes has de ceruis, & serpentibus fabulas.

Sed dato per fiduciariam reprobationem, quòd isti cerui repleantur hisce venenatis animalibus, ita vt in ventriculo excitetur magnum incendium à veneno sumptum, ad quod extinguendum aquam quærant, videretur rationi magis congruum ex multa aquæ copia ebibita posse extingui incendium, quàm ex ea extra admota.Quin dictu admirabile est,&auditu rarum brutum animal incendio interno flagrans posse ita constans esse, quemadmodum si rationis esset compos,ad tantam sitim tolerandam, dum esset in aquis; nusquam siquidem (ferè affirmarem)animal rationale reperietur,quod vrgente siti excruciatur, & præsentem aquam habet,vt possit se à potu abstinere, quo minus statim non currat ad bibendum, & experientia compertum est in equis, & alijs C vecturalibus,quæ vbi siti molestantur, etiam si fræno ab homine valido trahantur, vix retineri possunt,ne ad aquam confugiant ad extinguendam sitim,huiusmodi igitur cerui nimium morigerati essent, si sitientes, & gelidæ aquæ immersi vsque ad os nemine prohibente abstinerent à potu. At quod omnem superat admirationem, est tam breui generari posse lapidem, & in parte remota à ventriculo, vbi abest materia lapidis.

Sed circa lapidis generationem in angulo oculorum interno multa sunt, quæ nobis facessunt negotium, & quidem primò difficultatem habet, quia nullus ibi est locus vacuus, in quo possit contineri lapis,deinde quia nulla est materia ad generationem lapidis idonea; nam si materia, ex qua debet generari lapis, non est nisi succus ille, qui ab horum serpentum substantia,vt Arabes dicunt,calore ventriculi extrahitur, opus esset primùm à facultate ventriculi in succum crassum,& terreum redigi. Deinde,vt in iecore alterationem accipiat, & hinc in venam cauam mittatur,& ab hac in omnes corporis partes, & tandem in angulos oculorum, in quibus generari debet lapis, feratur. Ibi denique congestus eiusmodi succus, quia adhuc non est factus lapis, nisi in potentia, D quatenus scilicet habet aptitudinem, vt mutetur in lapidem, necessum est, vt adsit efficiens huius transmutationis, quod certè non est facilè assignare,sed dato, quòd adesset efficiens,& materia,requiritur tempus idoneum pro generatione,at tam breui tempore, dum animal moratur in aqua, succus ille in lapidem concrescere nequit; nam ex succo non potest fieri lapis nisi à magna caliditate, resolutis tenuioribus partibus, atque humidioribus exiccatis, & incrassatis terrestrioribus, id quod fieri minimè potest vno die, vnde est,quòd verè nescio, qua ratione dictum sit ab hoc auctore generari lapidem in oculis,dum animal remoratur in aquis,quod spatium est re vera breue, generatio autem lapidis eget pluribus diebus, Gal. 6. epidem comment.1.tex.5.

Ex his ergo apparet lapidem Bezaar nec tam breui temporis spatio posse generari, nec vt dicunt Arabes in angulis oculorum. Sed reuertamur ad materiam lapidis,quæ à Monarde dicitur esse succus ex serpentibus, & herba quadam extractus; nam quamuis concedatur ceruos generantes lapides ex dictis serpentibus nutriri,opus esset,vt singu-

lis diebus ipsis replerentur,& tunc sequeretur dari animalia,nempe huiusmodi ceruos, **E** quæ veneno nutrirentur, quod absurdum dictu est, nec vnquam obseruatum. Deinde cùm ferè innumeri reperiantur in illis regionibus cerui, & quouis die vnum lapidem vnusquisque eorum generaret, penes infinita huiusmodi lapidum copia esse deberet, quod tamen neque credibile est. Addo, cùm tot sint cerui, qui serpentibus nutriuntur, clarè constat, quauis data serpentū multitudine in cauernis, breuissimo tempore eam exhauriendam esse, itaut progressu temporis vix vnus in cauernis amplius remaneret serpens, non secus atque in illis regionibus, vt in Heluetia, in quibus ciconiæ serpentes occidunt, & ranis nutriuntur, vbi nec serpentes, nec ranæ nisi rarò habentur. Ex Arist. libro de rebus auditu admirabilibus fama est tot serpentes in Thessalia nasci, vt si à ciconijs haud interimerentur, opus esset inde colonos aliò migrare, hinc ab ijs populis ciconiæ venerantur, apud quos lege cautum est, ne quis ciconiam perimat, & delinquēs punitur, atque si hominem occidisset. Tandem si cerui lapidem Bezaar producentes ea materia venenata explerentur, ad hoc, vt ex ea tanquam ex immediata, & proxima causa lapis Bezaar fieret, necessariò sequeretur omnia animalia generantia hos lapides **F** debere his serpentibus repleri, at multa sunt animalia, quæ hos lapides producunt, vt superiùs ostensum est, quæ non mandunt serpentes, igitur materiam horum lapidum non esse serpentes comestos asserendum planè est.

Ex hactenus dictis apertissimè deprehenditur materiam, ex qua generatur lapis Bezaar in animalibus, esse variam, & diuersam; nam alij volunt esse succum Contraherbæ, alij succum ex serpentibus ingestis, & alij esse tum succum serpentium, tum herbarum redolentium. Ioannes Baptista Syluaticus admittens Monardis sententiam, quam fabulosam, vt dicebam, esse existimo, haud sibi constat in huius lapidis materia assignand.; nam sentire videtur eam esse crassum excrementum succi extracti ex serpentibus, & herbis comestis: deinde dicit immediatam, & proximam materiam esse succum, nescio cuius herbæ, at vtrumque falsum esse mox ostendam. Scribit enim primò requiri ad lapidis generationem in aliqua parte animalis materiam excrementitiam, & non considerauit in brutis animalibus haud credibile esse talem materiam reperiri posse, cùm hæc tantum alimenti assumant, quantum sat est ad nutritionem, & **G** non faciant, vt homines, qui quandoque ingluuie ducti, aut eduliorum delectatione plus ingerunt, quàm concoquere valeant, vnde contingit cruditates generari in ventriculo; quæ ad renes delatæ in lapidem facilè abeunt. Succedit, quòd illis alimentis sæpè delectantur, quæ magis apta sunt lapidis generationi, & in maiori copia assumuntur, vnde mirum non est, si multoties obseruentur generari lapides in renibus, & in alijs etiam partibus: bruta verò animalia, non nisi consueto vtuntur alimento, atque in tanta copia illud assumunt, quanta satis est, vt ea nutriri possint; ita enim ab instinctu naturæ edocta sunt, vt non nisi eodem alimento vescantur, eadem semper quantitate, vnde fit, vt in eis lapides non generētur, aut saltem rariùs. Ex victu nimirum ordinario, & assueto animalium non possunt generari excrementa, nec in prima, nec in secunda, neque in tertia concoctione, ex quibus produci possit lapis.

Propositis obiectis respondet Syluaticus animalia non peccare in victu ordinario, quo quotidie vescuntur, sed in victu extra ordinario, vt plerunque faciunt animalia, quæ lapidem hunc generant, cuius rei afferens causam inquit. *Hanc itaque esse existimo* **H** *causam, quòd non ex alia re, quàm ex venenis, & herba illa ab animali lapidem Bezaar generant comestis gignatur, ille nimirum, quoniam in alijs rebus comedendis errant illa minimè, sed vel maximè in illis, sunt res illæ ad excrementum crassum, & terreum producendum sua natura aptæ, hisque plusquàm conueniat, vescuntur dicta animalia, ad hoc ea ratione impelluntur etiam inuita, quia venena, quæ comedunt (an sint animalia venenosa, aut herbæ, aut quidpiam aliud, scripsit nemo) minimè cùm nutriant, in excrementa penitùs vt transeant, omninò necesse est, herbas verò omnes cuiuscunque generis fuerint, & quæ præcipuè hortenses non sunt, vel quod minimùm nutrire, excrementa multa producere, ex his vnum est, quæ à Medicis omnibus sine controuersia recepta sunt.*

Est Syluatici sententia talis, quòd animalia hæc lapidem generātia nullum committant erratum in victûs ratione consueta, & proinde non faciant excrementum ad lapidis generationem aptum; at in comedendis serpētibus, & illa herba contingit erratum,

A & ratio est, quia res huiusmodi ad excremētum crassum, & terreum producendum suæ natura aptæ sunt, hisque plusquam conueniat vescuntur dicta animalia. Addit illa idcirco impelli etiam inuita, quia venena, quæ comedunt, cùm minimè nutriant, in excrementa penitus, vt transeant, necesse est, ex cuius viri sententia multa ineptè, & sine ratione prolata videntur. Et primò cum dicit animalia, quæ generant lapidem Bezaar, plus serpentium comedere, quàm sit opus, eò quòd ad producendum terreum excrementum, atque crassum huiusmodi res aptæ sint, subditque eiusmodi animalia inuita cogi tales serpentes comedere, quia ij minimè nutriunt, cùm in excrementa abeant.

Non enim aduertit, quòd sic loquens oppositum, ac sentiat, probat; nam si huiusmodi serpentes comesti ex toto conuertuntur in lapides, eò quòd non præstent nisi materiā excrementitiam aptam lapidi generando, & animalia Bezaar producentia ijs ad satietatem vsque se repleant, sequeretur, vel maximos, & ingentis molis lapides generare, vel si non maximos, saltē, quia suppetit materia quamplurimos, quod tamen nondum ad nos perlatum. Præterea quomodo inferre potest ipse serpentes illos, aut herbā, ve-B nenatam conuerti in excrementa, si ignorat, vt ipsemet fatetur, quid illa sint? Sic enim inquit. *An sint animalia venenosa, aut herbæ, aut quidpiam aliud, scripsit nemo.* Iam verò si à nemine scriptum quid illud venenum sit, quo vescuntur illa animalia ad lapidem Bezaar generandum, quomodo determinare potuit illud conuerti in excrementum crassum, & terreum, cùm ipse nunquam viderit, nec obseruauerit talia animalia. Præterea dicere animalia hæc plus comedere de illis venenis, quàm conueniat, eò quòd apta sunt ad procreanda excrementa crassa, & terrestria, & illis in maiori copia vti, quòd minùs nutriant, videtur non solùm ineptè, sed insulse dictum, quòd animal carēs ratione copiosè comedat res, quæ pauci sint alimenti, & multi excrementi, quia velit generare lapidem; si hoc enim contingeret, esset rationis compos, & rei huic studeret, ac faciat artifex, qui præsupponens velle aliquod opus facere sibi præparat idoneam materiam.

Summa huius determinationis est, quòd cùm animalia prædicta, nempe cerui de serpentibus, aut venenis iam dictis ad satietatem vsque comederint, & ab eis se quam C maximè lædi celerrimè sentiant, mortemque timeant, vitæ fugientis retinendi causa ad herbam comedendam statim accurrunt, & ea quàm possunt se replent vitæ seruandæ desiderio mirum in modum concitata, satianturque propterea, & implentur valde, hincque cruda in eorum ventriculo colliguntur excrementa, quæ lapidi ipsi materiam subministrant aptissimam. Vult igitur hic author ab excrementis venenosorū animantium, & illius herbę fieri lapidem Bezardicum in ventre animalium, quam opinionem ex allata à nobis Monardis historia, vel potiùs fabula, probatum satis esse putat.

Hanc autem fabulam esse potiùs, quàm historiam satis supra dictum fuit, quare Syluatici sententia non est commendanda. Deinde hoc in loco non nisi de serpentibus comestis Monardes, nihil de herba locutus est, quamuis, vt superiùs dixi author fuit illius mixtionis serpentium venenosorum, & herbæ, à quorum succo vult produci lapidem Bezaar in illius animalis ventriculo, quod Capricernum appellauit. Ad hæc, animalia producentia lapidem Bezaar non comedere, nec nutriri serpentibus venenatis supra satis ostensum fuit, ac etiam conclusum eosdem serpentes non posse esse mate-D riam generationis lapidis Bezaardici, nec solos, nec minùs si admisceantur herbæ succo. Ab omni siquidem ratione alienum videtur ex mixtione succi serpentis, & succi herbæ ei contrariæ posse fieri lapidem Bezardicum, quod ex natura vtriusque, veneni nempe, atque herbæ ostenditur; nam ex duobus rebus se inuicem destruentibus non potest componi quoddam tertium; sed venenum, & herba, se inuicem sunt destructiua, ergo ex succo veneni, & succo herbæ non potest fieri lapis Bezaar.

Quod verò venenum, & herba sint contraria probatur, quia vnum habet rationem veneni, alīud alexipharmaci, aut alexiterij, vnde si admiscerentur simul, ita vt ex vtroque vnum fieret, sequeretur vnum non esse alterius destructiuum. Deinde illud, quod ex duobus istis fieret, haberet semper naturam veneni; nam si prædominaretur succus serpentium, esset venenum, si è contra succus herbæ esset in prædominio, non careret tamen venenosa qualitate, quare semper esset quid venenositatiē habens, vnde dici minimè potest ex vtroque posse fieri Bezaar, non igitur materia lapidis Bezaar dici

dici immediata esse potest venenum,& herba, nec pari ratione excremẽtum ipsorum. B
Quæ res cùm ita se habeat,vt neque soli serpentes venenati,nec simul cum herba materia fiut lapidis Bezaar,videndum modò est,an herba sola,vt Syluaticus voluit fit illius materia,an scilicet ex ipsa, seu ex succo ipsius solo possit generari lapis Bezaar, quod ab ipso tanquam certum determinatur;ita enim scribit. *Quod si dixerit aliquis huic herbæ ab hoc animali recitato come sta,quippiam à natura insitum esse,cuius occasione facillimè in lapidem vertatur eius succus, is sanè inania minimè affirmaret, nempe posse in animalis ventriculo succum huius herba conuerti in lapidem,argumento desumpto à Plinio qui lib.21. cap. 11. scriptum reliquit herbam illam, quam aliqui agonicon vocant, alij Dioxtron, alij Heracleos iuxta folia veluti barbulas, & earum in cacuminibus lapillos candore, & rotunditate margaritarum, magnitudine ciceris, duritia verò lapidea generare*,& subiungẽs Syluaticus inquit. *Hæc igitur est lapidis materialis essentia, Bezaar, quem quidem in cuiusdam animalis ventriculo concrescere communis est omnium recentiorum assertio.*

Sed non video quomodo Syluaticus possit probare hac Plinij authoritate succum huius herbæ habere insitam facultatem generandi lapidem Bezaar in ventriculo animalis,eò quòd Heracleos herba producit lapillos quosdam iam dictos; diuersa enim est operatio, quæ fit in plantis ab ea, quæ producitur in ventriculo animalis; nam in plantis adest semper materia parata, & causa efficiens proportionata, hinc vna quoque planta suum producit fructum pro diuersitate suæ naturæ, vt in heraclio producuntur lapilli tanquam fructus ipsius, non secus atque etiam apparet in milio solis, in quo grana quædam generantur dura granorum milij in modum absque vlla artis ope. Deinde idem Syluaticus superiùs scriptum reliquit generationem lapidis, siue in ventriculo generetur, siue in alia parte animalis, esse præter naturam, cùm sit morbus in numero adaucto, quamuis huiusmodi lapis, qui præter naturam generatur in aliqua corporis parte,ex Galeno lib. de renum affectione, & curatione, & cognitione cap. 2. materiam generationis suę habeat duplicem,vnam crassam,alteram tenuem.Crassities materiæ magis est apta ad calculi generationem; tenuitas verò minus; nam ex crassa materia à caliditate moderata, & à calore secundùm naturam statim fit lapis; vt verò fiat ex tenui materia,opus est vehementiori calore, vnde Gal. lib.1.in 6.epid.tex. com. 6. dicebat,vt tenuis materia induretur ad lapideam naturam vehementiori calore esse opus, at huiusmodi calor non potest esse in ventriculo animalis benè se habentis. F G

Cùm igitur succus herbę sit tenuis purulentę humiditati similis,opus erit vehementi calore, vt naturam lapidis acquirat; dicebat enim Galenus interdum ex purulenta humiditate fieri calculum in renibus, sed à maximo, & vehementi calore: deinde ad hoc vt lapis generetur in aliqua parte, requiritur materia crassa, & excrementitia, vt supra ex Syluatico propositum est,ergo non potest fieri ex succo herbæ, qui tenuis est. Insuper idem Syluaticus supra dixit lapidis generationem in animali esse quid præter naturam, nempè morbum in numero adaucto, & ab excremento crasso à calore præter naturam, non potest igitur fieri ex succo herbæ, quemadmodum ipse dicit, alioqui esset quid secundùm naturam, & à calore fieret naturali, quare in determinanda materia huius lapidis inconstans est, atque incertus. Hactenus multorum authorum attulimus opiniones circa materiam lapidis huiusce, easq; ratione ostendimus non posse esse veras, videtur nobis tamen inter ipsas magis verisimilis esse ea, quam Ferrus supra tulit, videlicet Contraherbam esse lapidis Bezaardici non modò materiam, sed etiam fundamentum, supra quod natura fabricatur lapidem Bezaardicum, cuius rei affert signum, quod nunquam reperiri possit lapis Bezaar, qui intus non habeat frustulum ligni, aut herbam masticatam pulueris instar, aut exiguum quemdam lapillum. Ipsius Ferri hæc sunt verba. H

Facendo io in pezzi vn giorno vna pietra Bezaar, che mangiauo per vitio, & per far isperienza, perche non mi faceuano danno, & costauano poco, trouai dentro di quelle, vn poco di questa radice conosciuta con le sue radicelle, per doue intesi, che con la virtù, ch'ell' hà si genera la pietra da quella, ò sopra quella, & per la ansietà con che la cerca l'animale, con ogni diligenza, ancor che l'hà altre herbe da mangiare, & si hà da intendere, che ciò, che fà questo animal, lo fanno ancora li altri sette, così per conto di questa herba, come di tutte quelle, che hanno virtù à questo effetto, s'è che la cerchi per rimedio di qualche veneno, che mangiato,

A *giato, ò gustato hà, come fanno altri animali è così il più delle volte nissuna di queste pietre Bezaares si partirà, che dentro non vi si ritroui vn legnetto, ò vna massa d'herba masticata, & come puluere, ò vna pietra piccola, come io le tengo che cauai delle pietre Bezaares.* Hic author determinat materiam, ex qua, & supra quam tanquam supra fundamentum extenditur lapis Bezaar, esse Contraherbam.

An modò hæc Contraherba sit illa herba, de qua Monardes, & Syluaticus loquuntur non est admodum clarum; nam Monardes dicit illud animal, quod capricernum appellat, post exitum suum ab aqua herbas salutiferas aduersus venena virtutem habentes comedere: Syluaticus verò vult Contraherbam eam esse, à qua tanquam materia proxima non solùm lapis Bezaar generatur, sed etiam facultatem assumit, vt dum loqueremur de Contraherba, dictum fuit. Quòd verò lapis fiat ab hac Contraherba præter argumenta dicta, experientia docet, quia in cauitate ipsius lapidis geniti in ventriculo, si aperiatur, vel vt semper, vel vt plurimùm, reperitur frustulum ligni, aut Contraherbæ, aut massa masticata pulueris in modum, & quamuis animal istud alijs B herbis vescatur, nullam tamen tanta auiditate ingurgitat, ac faciat Contraherbam: quare cùm nullius alterius herbæ tanta colligatur in ventriculo copia, dubitari non potest, quin ex ea fiat lapis Bezaar.

Succedit animal huiusmodi quandoque spernere alias herbas, hanc verò omni diligentia quærere semper, eaque inuenta se admodum replere, nec ea se satiare satis potest, siue id faciat instinctu naturæ, siue vt se tueatur à venenosa materia assumpta, à qua percipiat se vehemẽter lædi, siue quòd ea tam voluptuosè delectetur, vt ab ipsius comestione nequeat recedere, vtcunque tamen fit, tantam ipsius copiam deuorat, vt ex ipsa non modò nutriatur, sed etiam lapidem generet, quare ex huius authoris sententia lapis Bezaar generatur ex Contraherba tanquam ex immediata, & proxima causa, & ex succo ipsius in ventriculo congelato, & concreto. Quod verò id verum, aut saltem verisimile sit, facilè probari potest ex animalibus superiùs vltimo loco recensitis, quæ licet lapidem generare sunt apta, attamen si auferantur à Contraherbæ pasculo, vel non generant lapidem, vel nullius valoris illum generant, vt de Glama, & C de Paco dictum est. Quare indicium certum habemus ex Contraherbæ succo, fieri in ventriculo animalis huius lapidem Bezaardicum.

Verùm quemadmodum succus in Contraherba est à natura productus vt materia, ita rationi consonum est, vt causa efficiens sit calor naturalis, virtute quadam specifica infusa tempore generationis lapidis Bezaar, sicut Monardes asserit, quamuis velit, vt supra dicebamus, non tam ex herba, quam ex veneno comesto lapidem Bezaar generari, dum scribit. *Donde poi tanto dal veneno mangiato, come dal herbe pasciute si generano mediante il calor naturale, per vna certa virtù specifica infusa al tempo della generatione.* Nihilominus Ioannes Baptista Syluaticus lapidem hunc esse quid præter naturam memoriæ prodidit, nempe morbum in numero adaucto, aut in via ab excrementis genitum, non secus atque alij lapides in corpore humano, qui non alia ratione fiunt, nisi quia terreum, & crassum excrementum à calore partis, in qua concrescit lapis, aduritur, & in lapideam substantiam conuertitur.

Sed hoc loci insurgit non spernenda difficultas circa generationem lapidum in par- D tibus corporis animalis, & præsertim in nobis; nam in renibus, & in alijs partibus generantur lapides, vt apertè sentit Gal. lib. 6. de morbis vulgaribus part. 3. comm. 16. & & alibi, est & Trallianus lib. 9. cap. 4. Paulus lib. 3. cap. 45. Aëtius tetrabibli 3. sermone 3. cap. 4. qui omnes dicunt lapidis generationem fieri ab excremento crasso, quare videtur Syluatici opinio confirmata, qui dicebat in huiusmodi animalibus fieri lapidem hunc ex materia crassa, nempe ab excremẽto crasso, & viscido. Sed puto ego aliud esse loqui de lapide Bezaar, & aliud loqui de lapidibus, qui in nostro corpore generantur. Priores dicimus fieri à solo succo Contraherbæ, & à calore naturali; sunt enim hęc animalia intenta generationi huius lapidis, non secus atque animalcula illa, quæ sericum facere quotannis obseruamus. Si verò sit sermo de lapidibus enatis in hominũ visceribus, verũ est ipsos generari vt plurimùm ab excremẽtis crassioribus, & à calore præter naturam, aliquando debili, nonnunquam verò à validissimo pro diuersitate materiæ, vt dictum est; cum igitur sermo noster versetur circa generationem lapidis Bezaardici,

qui

qui non potest fieri ab excremento crasso, & à calore præter naturam, vt dicebat Syl- B
uaticus, idcirco putamus securiorem esse opinionem eorum, qui dicunt hunc lapidem fieri ex Contraherba, & succo ipsius tanquam causa immediata, & proxima.

Post materiam lapidis Bezaardici examinanda occurrit efficiens causa, in qua nec scriptores conueniunt; alij enim putant eum generari à solo calore: alij è contra & à calore, & à frigiditate. Ratio eorum, qui tenent à calore solo sumitur ab Arist. 4. meteor. cap. 3. scribente duplicem causam concretionis in lapidibus dari, calorem nempe, atque frigus; sed lapides Bezaar non fiunt à frigore concrescente, ergo à calore; nam non est intelligibile, in viuo animali tantum frigus reperiri, vt lapis in eo concrescat, quam rationem adduxisse videtur Galenus, aut quisquis alius author, qui scripserit libellum illum de cognitione, & curatione affectuum renum, quam adduxit etiam Alexander lib. 1. problem. quæst. 110. Qui verò contrariam sententiam tutantur, sunt Auicennas, Hollerius, Cardanus, Andreas Cisalpinus, & plerique alij affirmantes à calore, & frigore fieri, & videntur, & ipsi suum fundamentum assumere ab Aristotele citato lib. 4. meteor. cap. 4. vbi scripsit, quæ frigore concreta sunt, dissoluuntur à calore, & è contra, & cap. 7. eiusdem libri docet, quæ à nullo istorum dissolui possunt, ab vtroque concretionem pati, sed lapides, qui generantur in renibus, & vesica sunt huiusmodi, ergo ab vtraque qualitate concreuerunt, igitur pari ratione lapides, qui generantur in animalibus videntur calore, & frigore concreti. F

Videtur tamen probabilior eorum sententia, qui dicunt solo calore concrescere, & generari; nam vt pulchrè scribit Petrus Garzias disput. 62. cap. 1. impossibile est ita contingere, vt in corpore animalis calore, & frigiditate agentibus lapis concrescat; neque enim id esse potest in eadem parte, quia nihil simul, & semel calefit, & refrigeratur, neque in diuersa, quia non est opus materiã lapidis ab vna parte in aliã mutari, vt partim à frigore, partim à calore concrescat (sicut fictile primùm in aëre, postea sub igne) nam ex communi Medicorum consensu constat in vna sola parte à principio in finem concrescere, vt in renibus, & in animalibus istis in ventriculo. Neque videtur dicendum, ex eo quòd lapis non possit dissolui à calore, & frigore, ab vtraque causa factam fuisse concretionem; nam idem Arist. 4. meteor. 6. scribit quædam indissolubilia esse, licet concreta fuerint à solo calore sicco, citra aliquam concretionem factam à frigore, & quædam à solo frigore, quæ neque à calore, neque ab aliquo alio dissolui possint, quare cõcludendum est lapides semper fieri à calore, caloremque semper esse causam efficientem eorum, idque contingere pro diuersitate materiæ, vt supra dictum est; nam si materia crassa est, magis est apta ad lapidis generationem, quàm quiuis calor licet modicus: at si materia non sit admodum apta, tunc requiritur calor vehemens, cuiusmodi videre est, vbi renes inflammati fuerint; vnde videtur difficile posse affirmare ex succo alicuius herbę existentis in ventriculo animantis generari lapidem Bezaar, cùm calor ventriculi non sit admodum vehemens, sed potius moderatus, animali existente in sua temperie naturali, sed huiusmodi caloris animalis moderatio longè vehementior est, quàm sit calor in renibus humanis præternaturam, vnde mirum non est, si exiccat partes succi terrestris, easque in lapidem abire facit. Et hæc de materia, & causa efficiente lapidis Bezaardici. G

Nec modus generationis admodum clarus est; nam Monardes, Syluaticus, Osma, & H
Cardanus scribunt materiam multam, crassam, ac terream cogi in vnum, primùm quidem ad quantitatem ciceris, seu fabæ, verùm non omnes de parte intima ipsius idem sentiunt, cùm alij dicant intus, & vbique solidum esse, sicut sunt lapides in humano corpore geniti, siue in renibus, siue in vesica: alij è contra excauatum remanere, & in illam cauitatem colligi puluerem maioris virtutis, & efficaciæ, quàm sit ipsissimus lapis, & ex hoc puluere conijciunt lapidem esse verum, & legitimum, vbi verò intus habeat aliquid solidi, dicunt illum non esse verum lapidem, sed adulteratum, & falsificatum. Nihilominus Iosua scribit, quòd intus reperiantur alij lapides exigui, frustula lignea, & rami masticati, & puluis quidam, sed colore tendente ad viridem. Deinde cùm per successionem vnius materiæ ad alteram augeantur per additamentum, ita vt vna pars supra alteram orbiculatim adnascatur, sicut in cæpis apparet, quæ formantur ex pluribus tunicis, quod ab Iosua experientia ab ipso facta declaratur his verbis.

Per

A *Per fare sperienza di quello ch'è detto, io, & alcuni amici miei curiosi hauiam criato, & nutrito, per poterci chiarire, in casa alcuni di questi animali, uno, duoi, tre, quattro, & cinque anni, leuandogli dalle madri, ch'ancor lattauano, & dal lor natural'pasto, auanti che gustassero il pasto, & dopo d'hauerlo gustato, & finito questo tempo amazzateli, à quei che non haueuano gustato altro, che latte, non si trouaua pietra alcuna, & il medesimo confessauano i Gacichi, che sono come Signori, ò Duchi, i quali diceuano, de molti che n'haueuano alleuato nissuno produceua la pietra, se non mangiauano il pasto della montagna da loro chiamata pegna, & à tutti quelli che noi, & altri cauauamo dalla montagna, & del loro naturale pasando li quattro mesi, e hauendo gustato pasto, si trouauano ad alcuni, perche non tutti le generano, certe pietre generate come piselli, & con la prima capa, & cominciauano à coprire il legnetto, ò poluere d'herba, per doue si può intendere, che le pietre si generano da quello, che pascono ch'è di gran virtù.*

Ab eiusmodi experientia ab hoc viro tam diligenter facta, duo notatione digna facilè colligere possumus, vnum est, quòd ex illo pastu, quo hæc animalia vescuntur, lapis Bezaar generetur, aliud verò est modus generationis, scilicet vt primùm natura B aliquid veluti iactum fundamentum generet, deinde in orbem sensim tegantur à materia, quæ paulatim in dies producitur ad perficiendum huiusmodi lapidem, qui laminis quibusdam ad perfectionem ducitur, vt supra dictum est. Hi ergo lapides continentur in cista quadam veluti crumena, quæ à materia pituitosa, lenta, atque viscida ortum ducit, non secus atque contingit in steatomate, meliceride, & atheromate, quæ sunt tumores præter naturam in corpore ex varijs humoribus geniti, & in suis loculis crumenæ in modum obuoluti. Id quod Iosua his verbis declarare videtur. *Si generano queste pietre come ghiande, le quali rimangono quiui fra quelle carni, come in certe borsette, & è cosa marauigliosa*, & quæ sequuntur.

Quod ad res intus contentas attinet, præter res iam dictas, sunt etiam, qui scribant reperiri paleam tenuissimam, supra quam augeatur lapis: alij festucam, vel etiam acum, siue quiddam ferro paruulo simile. Refert Syluaticus, Iosephum à Costa, à quo id accepit, in Regione Peruana, in quo nec nascuntur, nec adferuntur nuclei, in Bezaar C cauitate reperisse pineos nucleos, quæ res etsi admirabilis videatur, non est tamen à ratione tam distans; nam cùm primùm in lapidis materiam aptam agere incipit calor animalis internus, præsertim intensus, exsiccatur prædicta materia, deinde addita alia materiæ portione, ab eodem calore aduritur, & exiccatur, obque propinquitatem prior magis adhuc exiccatur, & in puluerem tandem vt reducatur, necesse est; propterea cauitas manet formata. Sed si quidpiam, quod durius sit, in prima elaborata materia idest herba, esse contingat, id ob crassitiem multam in lapidem, & puluerem verti nequit, & cùm statim alia addatur tunica, & huic alia, vnde caloris actio ad vltimam internam partem amplius peruenire non potest, hinc fit, vt illa pars durior eo in loco remaneat. Idque accidit si palea, acus, ferrum, pineus aut tale aliud quippiam ab animali manducatum fuerit, cùm primùm lapidem Bezaar generare incæperit.

Hæc omnia confirmari possunt exemplo à lapidibus desumpto, qui in corporibus hominum concrescunt, in quorum medio interim acus, festuca parua, aut quid tale reperitur, & id faciliùs euenire concedendum est in eo lapide, qui in ventriculo anima- D lis concrescit, vbi cibaria quæque, etiam crassiora longiorem moram trahunt, & quando animal ex genere ruminantium est. Attamen rarò contingit reperiri ferrum, vel acus, vel quidpiam, quod remotum est & à pabulo, & à natura animalis; sæpiùs enim obseruarunt Contraherbæ portionem, aut radicis ipsius frustulum, super quam radicem fundari lapidem Bezaar constanter affirmauit Iosua Ferrus supra multoties citatus: quæ Contraherba non modò præbet fundamentum generationi huius lapidis, verùm etiam est, id, à quo lapidis Bezardici facultas, & virtus dependet.

Quod spectat ad laminas, cùm dictum sit lapidem ita conflatum esse, vt constare videatur ex laminis, siue tunicis, mira structura cæparum in modum contextis, aliqui scripserunt eas sic splendere, ac si arte politæ essent, prioreque dempta subsequentem splendidiorem esse, harumque tunicarum alijs alias pro lapidum magnitudine densiores esse. Verùm cùm lapides isti sint in duplici differentia; alij Orientales, alij Occidentales, nonnulli authores dicunt huiusmodi splendorem laminarum pertinere ad

Kkkk Orien-

Orientales; Occidentales enim eo carent. Iosua tamen, qui loquitur de Occidentalibus scribit laminas vnius, eiusdemque lapidis esse inter se colore diuersas. Id quod aliqui dicunt de huiusmodi laminis, si frangantur aureos fulgores, seu aureas scintillas emittere mihi fabulosum videtur; plures enim franguntur lapides tam Occidentales, quàm Orientales, in ijs tamen nulla huiusmodi scintilla apparet, scioque me quamplurimos fregisse, ab alijsque fractos obseruasse, in quibus nihil tale repertum est. E

Hic in vrbe Messana, quæ Regni Siciliæ Caput est, & omnium mercium Emporium toto terrarum orbe celeberrimum, earum præsertim rerum, quæ ex Indijs tam Orientalibus, quàm Occidentalibus adferuntur, multi quandoque reperiuntur lapides Bezaardici, ita vt vilissimo pretio emantur, vnde frequentissimè occurrit occasio, vt experiamur, an huiusmodi laminæ tam egregio splendore emicent, & semper vidimus eundem colorem, & consistentiam habere laminas internas, atque habeat externa, & superficialis, dummodo non fuerint adulterati lapides. Hinc Syluaticus videtur afferere in omnibus lapidibus Bezaardicis, laminas omnes, tam externas, quàm internas, eundem colorem, nitorem, & consistentiam habere, modò ij germani, & genuini fuerint. Huius rei ratio videtur esse, quia cùm per additionem (vt dictum est) concrescant in ventre animalis, fitque eadem materia omnium tunicarum ab eodem calore elaborata, eiusdem omninò coloris, soliditatis, & consistentiæ vt sint, necessum est; nam vbi eadem est materia generationis, idem locus, idem efficiens, idem modus generationis, videtur quoque rationi maximè congruum eundem sortiri effectum, omuesque laminas lapidis, qui generatur, esse debere eiusdem coloris, crassitiei, & consistentiæ. F

Quod pertinet ad marsupium, seu ad crumenulam illam membranaceam, vbi generantur isti lapides, de qua solùm isti duo posteriores scriptores nimirum Iosua, & Osma mentionem faciunt, nullam aliam huius rei imaginari mihi possum rationem, nisi quod alij, qui scribunt de hac materia, non aperuerunt corpora animantium hos lapides gignentium, nec proprijs manibus contrectarunt, vt fecerunt Iosua, & Osma, sed acceperunt ab illis; scribit enim Iosua ad hunc modum. *Così appresso alla viscosità di tutto il cibo, che ne participa, & così quando si caua la pietra, & io ne hò cauate alcune con le mie mani da animali da me amazzati, ella spuzza di viscosità, & è tanto sudicia, che sà bisogno lauarla per leuarli il cattiuo odore, & ancor che per cauarla da quelle due carni, si dà vn colpo con vn coltello alla prima carne, ch'è la borsa doue ella si genera, & se ben n'esce netta, l'hà con tutto ciò quell'odore, & ciascuna pietra si genera da per se in questa pancia, & questa borsetta di carne, ogniuna nella sua parte, & alle volte se ne trouano dieci, ò dodici, & vna doi, tre, quattro, cinque sei, & alle volte nissuna in ciascuno animal', & alle volte due d'vna medesima grandezza, alcune picciole, altre maggiori & minori alcune d'vn colore, l'altre (come si è detto) d'vn altro, & in questo non ci è fermezza.* G

Petrus verò de Osma ita ad verbum scribit. *A' quindici di Giugno di quest'anno 1568. io, & vn Caualiero mio amico summo à caccia sù le montagne, & stemmo sù la caccia cinque giorni, & ammazzamo alcuni di detti animali, che hò detto, & perche vi andammo à questo fine di considerare se erano li stessi dall'India portassimo il suo libro con noi, & n'aprimo vno di quelli c'haueuamo preso à caccia il maggior, & il più vecchio, & non trouammo ne pietra, ne altra cosa alcuna nel ventre, ne in altra sua parte, onde credemmo, che non fossero questi animali, come quell' dell'India, poi che non haueano pietre, & domandammo à certi Indiani, che veniuano con noi per nostro seruigio, doue quell'animali haueano le pietre, ma perche sono nostri inimici, & non voleuano, che sapessimo i loro secreti, dissero che non sapeano niente di quella pietra, ma infine vn garzone Indiano che praticaua con noi di età d'anni dieci, ò dodici vedendo, che desiderauamo saperlo si mostrò, doue quell'animale, che giaceua morto in terra hauesse la pietra, il quale l'haueua in vna borsetta particolare*, & quæ sequuntur. Ex his, quæ dicuntur ab his duobus authoribus, apparet eos proprijs manibus contrectasse hæc animalia mortua, & inuenisse lapides in propria cistula contentos, quibus etiam patet diligentiores cęteris omnibus fuisse in reperiendis huiusmodi lapidibus, quamuis inter se differant, circa numerum; nam Iosua dicit se multos reperisse, hic verò se vnum tantùm. Verùm (vt dixi superiùs) non clarè percipitur, an numerus lapidum sit ita distinctus, vt vnusquisque suam cistam distinctam habeat, an verò multi in vno sacculo reperiantur. H

His

A His pertractatis tempestiuum nunc est, de facultate lapidis Bezaar, quid sentiendum sit, in medium proponere. Tot laudes, & encomia à multis scriptoribus tribuuntur huic lapidi, vt si vera essent, & toties probata, vt dicunt, nihil in hoc mundo pretiosius, nihil præstantius, nihilque charius hominibus esse deberet, vnde super omnes gemmas, super aurum, & si quid pretiosius est æstimari deberet. Nihilominus Ioannes Baptista Syluaticus valde dubitat, an talia encomia illi conueniant, en eius verba. *Dicant quæso, inquit, nobis, qui talia, tantaque de lapide isto affirmant, qua in eo propalando vsi fuerint experientia, quomodo cognouerint illum venena omnia, & morbos omnes superare, proferant ad id confirmandum experientia facta tempus, quibus eam fecerint, quibus venenis vsi fuerint, & quibus tandem obseruatis experientia legibus negotium absoluerint? statimque vanam, infidam, incertam, & mancam eam fuisse is intelliget, qui enarratas loco dicto veræ experiētia leges sciuerit. Sunt autē in faciendis experientijs quadā leges obseruandæ, & conditiones, qua & veneni, & medicamenti actionē, si non obseruentur, irritam, & dubiam sine dubio faciunt.*

Sunt autem illæ leges seruandæ in experientia, quæ sequuntur ab ipso descriptæ libello de vnicornu. *Si cui iam saturo animali exhibeatur venenum etiam cum medicamento, cibi in ventriculo existentis causa, irritam euadere posse veneni malitiam contingit. Si aliquo in morbo vna cum antidoto alterius generis medicamenti vtatur quispiam, quod & ipsum eiusdem facultatis particeps sit, cui nam victoria laus tribuenda sit, iure aliquis dubitabit. Si de oblato veneno minimè omninò certus fueris, (quod in sola suspicione euenit) esse poterit, vt falsò supponatur oblatum venenum. Possunt tandem multa, ac varia accidere, quæ & veneni, & medicamenti actiones per accidens immutent, vt incertum omni ex parte euadat experimentum. Dicamus tandem ex vnius veneni genere facto experimento, quod ex voto successerit, inde propterea colligi necessariò, aduersus omnia venena, facultatem habere medicamentum, demus arsenico crystallino exhibito, medicamentum dictum probè vires exercuisse, illudque superasse, demus item hoc sapissimè euenisse, demus amplius non in multis tantùm brutorum speciebus, sed etiam in hominibus id obseruatum fuisse, anne propterea aduersus omnia, & singula venena talem facultatem illud habere ex hoc colligemus?* & quæ sequuntur.

C Et istæ sunt leges, quas Syluaticus vult seruandas esse in probandis huiusmodi medicamentis, quæ dicuntur habere facultatem contra omnia venena, quemadmodum de lapide Bezaar, de quo instituta est præsens enarratio, multi asserunt. Subdit & idem Syluaticus in tractatu de Bezaar, *particulares quosdam euentus adduxerunt, veram & absolutam experientiam, vt docuimus minimè constituentes: ægrotantes plerosque sumpto hoc lapide sanitatem acquisiuisse affirmant, sed an alijs simul vsi fuerint medicamentis, erat vt animaduerterent, quia sic, non plus huic, quàm illi medicamento est effectus assignandus, sed & illud ipse eum alijs nonnullis affirmo tot, tantisque recitatis morbis non venenosis conuenire minimè posse lapidem hunc, neque ratione, neque experientia id attestantibus; melancholia dico, alijsque melancholicis morbis, obstructionibus, partui difficili, secunda retenta, mensibus restrictis pariter, & præter modum fluentibus, comitiali morbo, & alijs enumeratis, sunt horum morborum calidi aliqui, frigidi alij, attenuatione eget vnus, incrassatione alter, quibus quidem contrarijs indicationibus, vna sola refrigerandi, & exiccandi facultate manifesta, qua præditus est, satis facere illum posse nullus, qui de rebus medicis rectè sentiat, affirmabit.*

D *Ad occultam qualitatem se recipient scio, & hanc contrarios effectus facere posse affirmabunt, hos eo in primis argumento arguere licet nobis, quòd non à forma lapidis occulta ij effectus proueniunt, sed ab ipsius herba lapidem producentis rei occulta, vt dixit Iosephà Costa ex Indorum mente, si dixerint herbam illam, & ipsam id à proprietate occulta præstare, dicam ipse ex aduerso huiusmodi contrarios effectus ab occulta proprietate proficiscentes sola experientia determinari, sed ex Italicis scriptoribus, qui talem approbauerit experientiam, neminem hucusque legi, aut audiui. Ex his, qui in exteris regionibus, & Italiæ vicinis de hoc lapide scripserunt, non omnes vnum, & idem testati sunt: ex antiquioribus vnum solùm Serapionem luculentiùs, & distinctè magis de hoc lapide scripsisse paulò antè admonuimus, nec tamen enarratis morbis non venenosis, quod conferat docuisse, cuique manifestissimum esse puto. Venenorum tantùm, & venenosorum morborum, sicuti, & Rhasis meminit, quorum authoritate freti, febribus quoque pestilentibus eum ipsis veneni similitudinem quandam habentibus conferre illum posse negare non audemus.*

Hæc Ioannes Baptiſta Syluaticus, cuius quidem ſi rectè contemplemur verba, videbimus ipſum derogare multas facultates lapidi Bezaardico, eique tantùm tribuere virtutem aduerſus febres malignas, & peſtilentes, idque ex ſententia Rhaſis, quamuis ſcribat Serapionem cæteris omnibus diſtinctiùs, atque luculentiùs de viribus huius lapidis ſcripſiſſe. Verùm cùm oſtenderimus ſuperiùs & Serapionem, & Rhaſim locutos fuiſſe de lapidibus Bezaardicis mineralibus, non de lapide in animali genito, cuius nullam habuerunt cognitionem, non ſatis fidem faciunt ipſorum authoritates, etiamſi Nicolaus Monardes ad comprobandas eiuſdem lapidis facultates afferat Arabum authoritates, Serapionis primùm, deinde aliorum, verba ipſius ſunt, quæ ſequuntur.

Frà li Arabici, che più ſi diſteſe à ſcriuerne, fù Serapione huomo aſſai dotto nell'hiſtoria medicinale, il quale nel capitolo 36. ſcriue molte coſe di queſta pietra Bezaar, degne di ſaperſi, & di ſua authorità dice, di quanta eccellenza ſia queſta pietra contra ogni ſorte di veneno, di qualſiuoglia maniera, & qualità ſi ſia. Dice anco, che ſia contra li morſi dell'animali venenoſi eſtinguendo, & ſtirpando la radice, & mala qualità, che li veneni imprimano ne' corpi liberando dalla morte colui, che l'uſa, egli la dà in poluere, & dice di fare il medeſimo effetto ſucchiandola, & tenendo in bocca, perciòche dopò di hauerla preſa prouoca il ſudore, & eſpelle fuori il veleno, anzi ſi allarga più con dire, che portata adoſſo di modo, che tocchi le carne alla banda ſiniſtra, preſerua colui che la porta, di non eſſer attoſſicato, & lo difende da tutte le coſe venenoſe, perche la ſua proprietà, e virtù è tale, che in qual ſi voglia modo che ſi applichi al corpo, fà che il veneno non offenda, & quelli che ne ſono offeſi ſi ſanano, il che non ſolo fà in quelli che hanno preſo il veneno, ma in quelli anco à quali foſſero ſtate auuelenate veſti, lettere, ò altra coſa, donde poteſſero eſſer offeſi. Dice il medeſimo Serapione, che queſta pietra vale nelli morſi venenoſi, ò nelle lòro punture, pigliandone la poluere per bocca, perciòche prouoca il ſudore, & l'eſpelle tutto fuori alle parti eſteriori. Gioua grandemente la poluere di queſta pietra, poſta sù le poſteme, ò feriте d'animali venenoſi, perciòche diſtrugge, & leua la malignità del veneno, & in tanto l'inalza Serapione, che auuenga che le piaghe fatte da tal animali ſiano già in corromperſi le cura, & ſana: poſta la poluere di queſta pietra ſopra li animali venenoſi li tramortiſce, & leua loro la forza, & ſe ſi porrà in quella parte, con la quale feriſcono quantunque faccino piaga, non imprimono malignità velenoſa, & queſto per eſperienza ſi vede nelli ſcorpioni, perche poſta la poluere nella parte con che mordono, ſi leua loro tutta la forza velenoſa, ſenz'altro fare, che la puntura, alle vipere, & altri animali velenoſi, dando loro con alcun liquore, tre grani di queſta poluere, ſubito muoiono, fin qui diſſe Serapione.

Hæc ſunt, quæ Monardes de Seraipone refert, ſpectantia ad facultates, & virtutes lapidis Bezaardici, quę licet videantur probare multas facultates in eo cõtineri, omnes tamen non aduerſantur niſi venenis, & præſertim ex morſu animalium enatis. Et quãuis probatio Monardis ſit de lapide in animali genito, de quo nullus fecit experientiam, quia tamen facultates à Serapione relatæ non debent tribui niſi illi lapidi, cuius idem meminit, propterea non de genito in animali, ſed de illo, qui eſt lapis mineralis idem præſtans, ac faciat theriaca, ſunt intelligenda eius verba, hinc idem Serapio in principio capitis hunc lapidem vocauit liberantem à venenis, vt theriaca. Videamus modò quid dicat de alijs Arabibus Monardes, inter quos primò enumerat Rhaſim.

Raſi ſimia di Galeno huomo il più dotto, che ſia frà gli Arabici, nel libro che egli ſcriſſe chiamato continente, dice così, la pietra Bezaar è vna pietra, che tira alquanto al giallo, molle, ſenza alcun ſapore, la quale dice egli di hauerla ſperimentata due volte, e hauerui ritrouata efficaciſſima virtù contra il napello, il quale è più gagliardo di tutti i veleni. Dice medeſimamente hauer veduti in queſta pietra, i più marauiglioſi effetti, contra ogni ſorte di veleno, che egli haueſſe veduti già mai in altro medicamento contra veleno, coſì ſemplice come compoſto, ò fuſſe antidoto, ò altra compoſitione contra veleno, ſi come ſarebbe à dire la teriaca, e altre compoſitioni: perciòche di maggiore efficacia, e virtù è la pietra Bezaar, che neſſuna altra. Queſto medeſimo conferma nel libro che fece al Rè Almanſore, dicendo che à veleni maligni, che offendono il core, & operano per ſoſtantia ſpecifica, poco gioua cura alcuna, ſe non ſi prende il Bezaar, perciòche queſto vi reſiſte, & dice di più. Io hò veduto, che hà fatto reſiſtenza al veleno del napello, che è il più pernitioſo di tutti i veleni, fin qui diſſe Raſis.

Rhaſis longè antiquior eſt Serapione, proinde non potuit habere cognitionem eius lapidis, qui in ventre animalium generatur, cùm vt oſtendi ſuperiùs huius lapidis

inuentio

A inuentio in animali recentior est, & temporibus patrum nostrorum, vel paulò antè ideo locutus est de lapide Bezaar, de quo Serapio, nempe de minerali, & quamuis adscribantur tales virtutes huic lapidi in animali nato, non tamen dici potest eundem esse specie, cum minerali, de quo & Rhasis, & Serapio loquuntur. Prosequitur & Monardes adducens post Rhasim aliorum Arabum authoritatem, inter quos primò proponit Amezebenterifo nomine, his verbis. *Vn altro moro assai dotto, e grande Astrologo, il quale scrisse delle pietre, doue sono sculpiti i segni, e li pianeti insieme con la virtù che essi hanno, il quale authore è chiamato Amezebenterifo nel libro, che egli scrisse delle virtù delle piante, e delle pietre, e delli animali che seruono alla medicina, dice la pietra Bezaar, è contra ogni sorte di veleno, & oltre à questo, hà particolar proprietà presa in poluere contra il morso dello Scorpione, e portata adosso scolpita è contra i morsi di tutti i animali venenosi.*

Deinde alium addit scribens his verbis. *Vn'altro moro chiamato Adalanarch Spagnuolo dotto in medicina dice la pietra Bezaar è contra ogni veleno, & io l'hò veduta come cosa pretiosa in potere del Rè di Corduba Miramolin, al quale fù dato perniciosissimo veleno, e subito presa la pietra Bezaar, fù del tutto liberato dal veleno; in cambio della qual pietra, diede il Rè il suo palagio Regale à colui, che li diede la pietra, la quale lo liberò dalla morte, e certò fù dono Regale; perche veggiamo hoggi dì, che il palagio Regale di Corduba è cosa molta eccellente, e di gran valore. La pietra fù tenuta in gran stima per esseruisi speso così grã prezzo. Auenzoar Medico Moro Spagnuolo natiuo di Pennaflor posta frà Corduba, e Siuiglia, nel suo Teisir riferisce come vn certo già pianto da suoi per morto, per hauer preso veleno assai tristo, fù liberato con dargli la pietra Bezaar, al peso di tre grani con aqua di zucche, per essere stato veleno caldo, e parue che fusse così; percioche tosto preso il veleno diuenne itterico, e molto giallo. Auerroè Medico e Filosofo eccellente Spagnuolo natiuo di Corduba nel suo colliget, che egli fece di Medicina, dice la pietra Bezaar è grandemente di estremo giouamento contra ogni sorte di velenoso morso, ma principalmente de gli Scorpioni.*

Altabas fà mentione della pietra Bezaar in tre luoghi, doue egli parlò de veleni, imperò se ne passa leggiermente, dimostra solamente al parlare, che sia molle, poiche dice, che si debba fregar con aqua, e che si dia con aqua à gli attossicati. Rabi Moses di Egitto natiuo di Spagna grandissimo Medico, il quale seguì del tutto l'orme di Galeno, nel libro che egli fece de' veleni nel primo trattato nel terzo capitolo parlando delle medicine semplici conuenienti à morsi de gli animali velenosi dice, volendo referire, quali sono le medicina semplici, che sono di magior profitto più sperimentate, e da molti approuate, che è il seme del cedro, l'altra lo smeraldo, il quale è gran medicina contra veleni, e la terza della quale fece mentione Galeno, è la pietra Bezaar, che si caua da vn certo animale, la qual pietra è simile à vna palla, il suo colore tira al verde, generata à poco à poco ingrassandosi sempre, però si ritroua con vna lamina sopra l'altra. Dicono alcuni, che si generano ne gli angoli de gli occhi di certi castrati, che sono in Oriente. Altri dicono, che si generi nella vessica del fiele di questi istessi castrati, la quale è la più certa, e più vera.

Trouasi vn'altra Bezaar, che è pietra minerale del paese di Egitto, di diuersi colori, della quale hanno detto marauigliose cose i nostri antipassati, ne i loro libri. Ma noi non habiamo di questa pietra minerale cosa alcuna approuata per esperienza, & io ne hò fatta la proua, e non gioua à cosa alcuna, ma la pietra Bezaar, che si caua di detti animali, habiamo sperimentata con molte esperienze datala ad huomo morso da animale velenoso, e posto sù la piaga, si cura, e si libra mediante il fauore diuino. Queste tre medicine sono per esperienza approuate, in tutti i veleni del mondo, si come è il seme del cedro, lo smeraldo, e la pietra Bezaar de animale. Il medesimo auttore recita nel quarto capitolo, oltre alle sue virtù, due cose di grande importanza, & è che si generi questa pietra nel fiele de gli animali, il che par che sia da gran ragione accompagnato, percioche veggiamo in molti animali generarsi la pietra nel fiele. E l'altro è di dire, che si và generando, à poco à poco, la qual cosa si vede dalle lamine, delle quali è composta. Auicenna huomo così dotto non scrisse particularmente di questa pietra, come di molte altre cose, che per esser natiuo di Persia nella città di Boccara, hauea da hauerne più notitia, che i Mori Spagnuoli, che tanto in particulare ne scrissero.

Toccane solamente nel secondo canone nel quarto capitolo parlando delle medicine, che di loro proprietà operano contra la malignità de veleni, e ne da l'essempio della teriaca, e della pietra Bezaar. E più innanzi dice, che la teriaca, e la pietra Bezaar, sono due cose, che conseruano

seruano la sanità, e la virtù delli spirti, accioche possano espellere il veleno. E nel 4. lib. nella Fen. 6. nel 4. cap., e nel 5. in tre luoghi loda la pietra Bezaar contra veleno, e il medesimo fà nella cura del fiele della vipera, notandola per cosa eccellente. Ne i quali luoghi è così breue, che si ne passa leggiermente. E benche egli ne parlasse, non ne parlò di suo proprio parere, percioche prese il tutto da Rasis, nel ottauo trattato. Et in questo istesso capitolo parlando delle cose, che à noi sono più proficteuoli, dice esser la pietra Bezaar, pur che si ritroui, doue dimostra con quanta difficultà si hà. E nel capitolo, doue parla di quelli, che hanno preso il napello, dice, che sia bona la pietra Bezaar colorata, e netta, e che sia cosa approuata. E ciò dice per le pietre fittitie, che al suo tempo durano trouarsi. Questi sono gli auttori che io ritrouo antichi fra gli Arabi, i quali hanno scritto di questa pietra Bezaar, che non sono pochi, che doueano à quel tempo hauer cognitione di tal pietra, per il contratto, e commercio, che i Rè di Marrocco haueano con l'India Orientale, e specialmente colla Persia donde veniuano le mercanzie, e le cose pretiose dell'India.

Isti sunt authores antiqui Arabes, qui vt supra ostendi, non potuerunt habere cognitionem huius lapidis in animali geniti; nam Auicennas, qui postremo loco citatur, vixit simul cum Auerrhoë post Christum natum M. C. X L I X. tempore summi Pontificis Eugenij Tertij, lapis autem in animali inuentus fuit nostrorum auorum, (vt superiùs dixi) tempore. Rabbi Mose, quem Monardes scribit locutum fuisse de huiusmodi lapide, non videtur verisimile, quia adducit eum citantem Galenum; nam afferens tria illa medicamenta contra venena tertium scribit esse lapidem Bezaar, cuius mentionem fecit Galenus, hæc sunt verba à Monarde recitata. *E la terza, della quale fece mentione Galeno, è la pietra Bezaar, che si caua di vn certo animale.* Sed nullus est ex authoribus, qui vnquam animaduerterit, aut scripserit Galenum agnouisse lapidem hunc genitum in ventre animalis, & re vera Galenus de hac re nullam prorsus habuit mentionem; quæ res cùm ita se habeat, moueor ad dicendum textum hunc fuisse ab aliquo deprauatum, cùm potissimùm Rabbi Moses fuerit lõgè antiquior, quàm sint illi authores, qui primi scripserunt de hoc lapide Bezaar in animali genito: huncque citat Ioannes Baptista Syluaticus, lib. 1. de venen. cap. 3. tanquam eum, qui scripserit Bezaar contra venena maximè laudandum esse.

Concludo itaque hosce authores antiquos Arabes nullam prorsus fidem facere de hoc lapide in animali genito, sed sermonem eorum esse de lapide Bezaar minerali, quem tempore Arabum antiquorum solummodò dari in superioribus demonstraui. Et quamuis recentiores plerique scribant hunc lapidẽ maximè valere aduersus omnia venenorum genera, quemadmodum sunt Engarsias, Ioseph à Costa, Petrus de Osma, Iosua Ferrus, qui postremus omnium de hac materia scripsit, non propterea tamen hanc facultatem ipsum habere ex Arabum sententia demonstrant, sed experientia propria, vnde omnes in hoc conueniunt, quòd huiusmodi lapis Bezaar valeat aduersus omnes venenatas qualitates, tam intus assumptus, quàm extra admotus; ita vt velint ipsum habere, facultatem alexiteriam, & alexipharmacam; scribit enim Gal. lib. 5. simplicium cap. 18. & lib. 1. cap. 11. alexiteria medicamenta ea esse, quæ venenatarum bestiarum ictus, aut venena sanant, alexipharmaca verò ea sunt, quæ deleterijs, aut assumptis venenis medentur, hinc est, cur & morsibus scorpionum, puluerizatus supra ictum, aut vulnus factum ab ijs animalibus inspersus lapis medeatur, ac etiam vtantur communiter Medici aduersus febres pestilentes, & mali moris loco alexipharmaci, id genus medicamenti pro summo remedio habentes, ad quod tanquam ad sacram anchoram plerunque confugiunt.

Ad hæc si tempore Rabbi Mosis cognitus fuisset hic lapis Bezaar in animali genitus, qui fieri potest, vt tam diu latuerit eius cognitio, cùm nullus ex Medicis, de eo aliquid dixerit, exceptis illis paulò supra enarratis, qui etiam nullam faciunt mẽtionem Rabbi Mosis, quia si fuisset notus tam longo tempore ante ipsos, videtur rationi consonum, vt qui primi denuò extraxerunt de ventre horum animalium tales lapides, & iterum eius facultates animaduerterunt, al quid de Rabbi memoriæ prodidissent tanquam de primo lapidis Bezaar scribente; at nullus vnquam illius meminit, nisi Nicolaus Monardes, qui tamen non adducit ipsius authoritatem tanquam de primo scriptore, sed vt faciat fidem simul cum alijs Arabibus de facultatibus illius. Quocirca statuendum

A mihi persuadeo, quemadmodum superiùs etiam ostendi lapidem hunc cognitum fuisse tum primùm, cùm Ferdinādus Cortesius, & Christophorus Columbus detegerunt nouas Indias tam Orientales, quàm Occidentales, vnde etiam mentionem feci de primo lapide, qui ab huiusmodi partibus delatus fuit; sed vtcunque sit, iam apud omnes Medicos consuetudo inualuit, vt eo vtamur in febribus malignis, & pestilentialibus, quo nomine conuenit cum lapidibus Bezaardicis mineralibus, vt plerique omnes, qui percurrerunt Indias Orientales, & Occidentales experti sunt. Est itaque communissimum axioma, quòd lapis Bezaar facultatem habeat insignem aduersus omnia venenorum genera.

Particulares autem facultates, quæ afferuntur à quibusdam, sunt melancholicas, & inueteratas febres quartanas, & difficiles curare, lepram, scabiem, pruritum, antiqua vlcera, impetigines, cholericam passionem, lassitudinem eorum, qui laborant, & debiles vires habent restaurare. Deinde inquiunt, hunc lapidem valere ad carnes resumendas, ad appetitum restaurandum, ad omnes animi passiones abigendas, ad partum B facilitandum, ad secundinas eijciendas, ad morbos epilepticos, & ad multas alias ægritudines pellendas, quod tamen non videtur admodum rationi consonum, vnde rectè mea quidem opinione Ioannes Baptista Syluaticus censuit huiusmodi lapidem non posse tot facultates, ac virtutes habere, sicuti nonnulli leui experientia moti, & ad pauca respicientes pronunciarūt; nam facillimum est vnicuique suamet adducta experientia de quouis medicamento affirmare, quod sibi videbitur, non secus atque faciunt Agyrtæ, & Circulatores, qui multa de vno medicamento prædicant, & exaggerant dicentes se expertos fuisse, inter quos reponi potest Iosua ille Ferrus, qui scribit se expertum fuisse feliciter puluerem Contraherbæ in febribus tertianis, & quartanis, cum vino, per mediam horam ante frigus, & rigorem, hoc modo.

Si dà di questa in vece della pietra, come quattro grani, & fà il medesimo effetto, che la pietra, e si dà come è stato detto per le terzane, & quartane, in più quantità di tre volte tanto in vino, meza hora auanti che venga il freddo: & si piglia hauendosi purgato, & riparato il corpo, & si hà da pigliar tre volte, & se con questo frà tre giorni da contrargli dall'vltima C *volta, che la pigliarà, non se ne andaranno via, mangi d'ogni cosa, & lascile poi che Dio lo guarirà*, & paulò inferiùs scribit, *hò fatto in alcune isperienze, e delle tre volte, che gli si haueua da dare, gli diede il primo giorno vna quarta di oncia di questa poluere à bere auanti il freddo, vomitò egli de li ad vna meza hora, & gli si andò via il freddo, & de lì à tre giorni hebbe la febre dui giorni senza freddo, & non più, erano dodici giorni che egli tremaua: dandone ad vn altro il primo giorno altratanta, non vomitò, ne lasciò di venirli il freddo più tardi del solito, & la febre li durò più, & de lì ad vndeci giorni sanò. La diede tre volte ad vna donna, non in tanta quantità all'hore dette meza hora auanti, che le venisse il freddo, & non guarì in vn mese. Questa non si purgò, ne cauò sangue, non ne hò fatto altra isperienza. Per dolor di madre, & maninconia l'hò trouata altre volte molto à proposito, pigliandola con aqua di fior di naranzi, & per alcune ansietà, che come ambascia, & stanchezza vengono specialmente alle donne.*

Ita vt vnusquisque siue Medicus, siue quiuis alius, qui experitur huiusmodi medicamentum, potrst dicere se eo curasse multas, & varias infirmitates, quemadmodum D etiam & Petrus de Osma, qui asserit multos à varijs morbis fuisse hoc lapide Bezaar liberatos; ita enim scribit. *Habiamo vedute manifesti beneficij, & hanno guarito di infirmità molto grandi, che si merauigliano tutti quelli che l'hanno veduto. Alla Signora Catharina di Vera, sorella del Signor Presidente, & à Donna Maria di Ribera, & à Diego di Andrada, & à Diego dell'Isola, & à Mariana moglie di Maestro Giouanni Plutino, & al patre Ioseppe Maruinos, & al patre Fernandes clerici, & altri molti, hanno fatto grandi beneficij queste pietre sanandoli di molti mali, che sarebbe cosa lunga dar di loro notitia à v. mercè. Basta à dirle, ch'elle sono pietre di gran virtù, & come cosa noua le prendono in poluere tutti quelli, che hanno infirmità, che non si possono sanare con medicine, & molti guariscono, il che sia à laude del nostro Signore, che pose in loro cotali virtù.*

Ambo isti scriptores, vt supra etiam admonui, sunt homines illiterati, & qui experientias suas absque vllo medicæ artis fundamento fecerunt, inde ad pauca respicientes facillimè enunciarūt se sua experiētia cognouisse hunc lapidem habere tot insignes

faculta-

facultates. Verùm quotidie obseruamus naturam in aliquibus adeo validam esse, vt non E modò ex se expellat causam morbificam, sed etiam sępè corrigat errores Medicorum; vnde rectè à Diuino Hippocrate scriptum fuit naturam esse morborum curatricem. Ad hoc confirmandum, recordor cuiusdam imperiti rustici, qui affirmabat se sanos reddere ægrotantes, quæ res illi eueniebat non arte, sed naturæ valentis beneficio, & quia iucundum est auditu, vt ipsum allocutus fuerim, breui narrare constitui. Dum ego iuuenis adhuc essem, summeque rebus anatomicis deditus in Xenodochio Mortis Bononiæ, vno die enixè mihi incumbenti compositioni cuiusdam scheleti, & præsertim circa nexum carpi cum metacarpo, clanculum me non aduertente obuenit pannosus quidam rusticus, & tacitus cœpit obseruare, quid ipse facerem, cùm autem ego eum non sine admiratione inspectarem, dixit noli mirari domine; nam & ego sum medicus præsertim ossium luxatorum, & fractorum, tum equidem maiori admiratione captus quomodo, inquam, potes tu id efficere, cùm nullam habeas cognitionem connexionis, magnitudinis, figuræ, numeri, atque situs ossium, at ille promptè respondit, facio, vt omnes Medici, alios sanitati restituo, alios perimo, alios denique mutilos, aut distortos, & malè affectos dimitto. F

Et certè quamuis post adhibita medicamenta contingat, vt ægrotantes aliqui moriantur, alij sanentur, nonnulli verò incurabiles, & malè dispositi remaneant, res tamen non omnibus eodem modo succedit; nam Medici rectè, & vt decet operantes, licet interdum sanitatem non inducant, id quod accidit ratione prauitatis, & malignitatis morbi, vt in febribus malignis, & pestilentibus, vt plurimùm tamen sanant tum ratione benignitatis materiæ peccantis, tum diligentiæ, quam adhibent, vt contingit in febribus tertianis omnis generis, tam continuis, quàm intermittentibus, & rarò aliquos incuratos relinquunt, quemadmodum illi sunt, qui cancro afficiuntur. At Medici imperiti, & ignari, qui perperam, & sine ratione medicinam faciunt, vt rusticus ille, plurimos interficiunt, & incurabiles reddunt, paucissimos verò sanant, nec sua, sed naturæ validæ operatione. Lapis itaque Bezaar cùm sit medicamentum alterans, quod cuique morbo exhibitum nec potest interficere, nec morbum incurabilem reddere, necessariò sequitur, vt cùm ægrotantes sanantur, non ipsius beneficio id eueniat, sed naturæ G validæ resistentia.

Quod attinet ad facultates ipsius, non facilè concedo Ioanni Baptistæ Syluatico hunc lapidem venenis omnibus, & venenosis morbis opitulari, maximè quia id scribit authoritate Rhasis, qui non de Bezaardicis istis, sed de mineralibus loquitur: hæc sunt verba Syluatici. *Ex antiquioribus vnum solum Serapionem luculentiùs, & distinctè magis de hoc lapide scripsisse paulò ante admonuimus, nec tamen enarratis morbis non venenosis, quod conferat docuisse, cuique manifestum esse potest, venenorum tantùm, & venenosorum morborum sicut Rhasis meminit, quorum authoritate freti febribus quoque pestilentibus cum ipsis venenis similitudinem quandam habentibus, conferre illum posse negare non audemus.* Sed licet Rhasis tribuit suo lapidi Bezaar facultatem aduersam omnibus venenis, quod de lapide in animali nato intelligi non debet, non tamen deduci potest consequentia, quod lapis Bezaar in animali natus aduersetur febribus malignis, quare Syluatico indicans Bezaar lapidem non potest esse venenosa materia in vniuersum accepta, quamuis, vt dixi superiùs, venenosa qualitas, seu venenum indicat auxilium, H quod repugnat ei, & venenosam qualitatem destruit. Materia autem, in qua fundatur huiusmodi indicatum, an possit esse lapis Bezaar, siue illud sit minerale, de quo Serapio, siue ex animali extracto, de quo recentiores, & præsertim Syluaticus loquitur, hoc opus, hic labor est.

Duo igitur videntur in hoc casu consideranda esse, vnum est, an lapis Bezaar indicari quandoque possit à pestilenti, & venenata qualitate: deinde quis nam sit ipsius rectus vsus, & recta administratio. Si consideremus primò, & per se lapidem Bezaar, quatenus est materia auxilij, indicari minimè potest; sicut nec lactuca indicatur à febre tertiana, licet sit materia auxilij refrigerantis; nam à febre tertiana non indicatur nisi auxilium refrigeratorium tanquam proprium indicatum, pari ratione febris maligna, & pestilens est indicans, indicatum verò est auxilium, quod repugnat, & contrarium est malignitati, sed quia illud est in lapide Bezaar, ideo lapis habet rationem ma-

A teriæ auxilij. Dicimus igitur malignitatem, seu febrem malignam eadem ratione indicare suum auxilium, & indicatum appropriatum, atque faciat febris tertiana, quæ indicat suum appropriatum auxilium, & indicatum, quod est refrigeratio, materia autem ipsius auxilij refrigerantis, est *e.g.* lactuca, quæ non alia ratione inuenta est, quàm per experientiam; nam etsi manifestas habeat qualitates refrigerandi, & humectandi, nisi tamen experientia edocti essemus, non intelligeremus ipsam lactucam refrigerare, & humectare nostrum corpus. Concludo propterea à febre maligna tanquam ab indicante, indicari auxilium malignitati repugnans, & lapis Bezaar per experientiam cognitus est, vt materia talis auxilij; nam omnes de vtroque lapide scribentes dicunt experientia habuisse aduersari venenis, & materiæ venenatæ.

Videamus modò, quis nam sit rectus vsus, seu recta huius lapidis administratio, nempe quando, quantum, & quomodo offerendum. Quod attinet ad tempus, administratur auxilium istud non secus atque alia, nempe quando indicans est præsens, & nihil ei repugnat, hoc est, quando venenosa qualitas reperitur in corpore, id quod Auer-B rhoës sentire videtur 5. coll. cap. 23. vbi dicit, *Bezaardica, vbi reperiunt in corpore venenum, venenatum hominem seruant*, sed febris maligna semper habet venenosam qualitatem adiunctam, ergo semper vtendum est Bezaardico præsidio. Quare ad tollendam feberem malignam tanquam indicans curatorium lapis Bezaar est administrandus. An verò pro præseruando homine febriente, vel etiam sano possit Medicus tutò vti hoc præsidio, alterius est instituti, quod paulò infra tractabitur; sat enim mihi nunc est ostendere eo vtendum esse, quando res ipsa expostulat.

Sed quoniam ex Galeno habemus Bezaardica duobus modis operari solere, vel scilicet alterando, vel euacuando, propterea nos admonemus lapides Bezaar non euacuando, sed alterando tantùm suas operationes præstare, & quamuis aliqui dicant ipsos expellere per sudorem, quod accepisse à Serapione videntur, id tamen non de Bezaar in animantibus procreato, sed de minerali intelligendum esse apparet, quem solum Arabes agnouisse probauimus. Nam si lapis animalis procederet euacuãdo per sudorem, non rectè, & ex arte dogmatici Medici ipsum concederent in principijs ma-C lignarum febrium, sicut quotidie faciunt, quo tempore nulla debet prouocari euacuatio. Addo, quòd nemo ex peritioribus Medicis, qui de Bezaar siue Orientali, siue Occidentali scripserint, extat, cui in mentem venerit Bezaar remedium esse euacuatorium. Quòd si aliquando contigerit, vt post Bezaar assumptionem sequuta fuerit euacuatio, hæc non in lapidem referenda est, sed in naturam prauos humores expellere conantem, vt Syluaticus ex mente Cigalini existimauit. Ad hæc multoties vidi à grauissimis doctoribus præceptoribus meis administratum fuisse Bezaar, & nunquam aduerti eum sudorem promouisse, quinimo & ego, qui quinquaginta ab hinc annis medicinam facio, cùm pluries, ac pluries eo vsus fuerim in febribus malignis, Deum testor nunquam obseruasse hunc lapidem prouocare sudores, id quod etiam tradiderunt alij scriptores. Quare non possum satis mirari Monardem, qui tam apertè scribit hunc lapidem mouere sudorem, totque mirabilia, nempe suffocationem curare, & alia huiusmodi facere, quæ superant omnem admirationem; simile enim quid Galenus scribit de radice peoniæ, atque de ipsius facultatibus, libello de puero epileptico, vbi fatetur D hanc radicem amuleti loco appensam liberasse ab epilepsia illum puerum, & quotiescunque auferebatur à collo, cui appendebat, puer statim in epilepticam affectionem cadebat, & vbi admouebatur statim liberabatur, quæ res in admirationem traxit ferè omnes Medicos, qui volentes experiri facultatem talem ipsius peoniæ nihil prorsus animaduerterunt, nullumque similem effectum post Galenum probarunt, quare dicẽdum est hanc, quam habemus, radicem peoniæ non esse veram, aut propriam facultatem amisisse. Idem dicendum videtur de lapide Bezaar, qui quamuis administretur ea, qua decet, ratione, nunquã obseruamus tam facilè producere mirabiles illos effectus; quare aut erit dicendum veros lapides Bezaardicos ad nostras manus non peruenisse, aut quæ dicuntur à scriptoribus esse vana.

Quòd verò præsente obiecto, nempe venenata qualitate vtendum sit hoc præsidio, vsque ad perfectam veneni extinctionem, ac etiam in febrium putridarum curatione, Syluaticus ipse docet hac obseruata regula, nempe quod duo in genere obseruanda à

Medicis veniant tempora, nempe vniuersalia, & particularia; vniuersale tempus quadruplex est, principium, augmentum, status, & declinatio, in quibus omnibus, ac singulis temporibus, declinatione excepta tali medicamento vti conuenit, quia ad excellentem pestilentium febrium putredinem euincendam nihil hoc lapide præstantius reperiri potest; nam putredo totis ijs temporibus maximè viget, & maximè aduersatur naturæ, & propterea potente, atque valido auxilio eget, quale est huiusmodi auxilium propositum; in declinatione verò cùm iam venenositas à natura, & à medicamento euicta sit, non est opus vlteriori huius lapidis ope.

Sed proponitur dubitatio à Syluatico circa tempus huius lapidis exhibendi; cùm enim lapis sit in duplici differentia, alter Orientalis, alter Occidentalis, & Orientalis ex Serapione sudorem, Occidentalis verò aluum moueat, neuter horum in principio, aut in augmento, aut in principio status exhibendus est, alioquin natura à suo munere distraheretur, ex quo ingens damnum ægrotantis sequeretur. Sed vt soluat hoc dubium, inquit Serapionem non fuisse locutum de curatione febrium, sed de ijs qui assumpserunt venenum, à quibus per sudorem expellendus est, ideo conuenit lapidis huius exhibitio; verùm hæc solutio ab ipso traditur ex aliorum mente: & propriam addit ad hunc modum, *nobis autem Serapionis scripta paulò attentiùs legentibus, illud innotuit manifestè, non de lapide præcipuè Bezaar enunciasse illum, quod venenum per sudorem expellat, sed de lapide ab Arabibus Chobori dicto, qui similis est lapidi Bezaar; eumque lapidem non omnibus venenis aduersari dixit, sed tantùm venenis plantarum, & animalium morsibus, & puncturis venenosorum quapropter quod huic lapidi inest, illud idem lapidi Bezaar inesse affirmari nulla ratione potest.*

Attamen si rectè considerentur verba Serapionis, videbimus Chobori nihil aliud esse, quàm ipsissimum lapidem Bezaar; nam postquam locutus fuit de colore vario ipsius lapidis Bezaar, concludit citrinum, & post illum puluerulentum esse meliorem, addit, *& hunc deferunt ex Cora Corascem, & ibi nominans eum Bezaar, & expositio eius est contra venenum,* & paulò post inquit, *& multi lapides similantur ei, qui non habent proprietatem suam, neque approximant ei in aliquibus operationibus, & est quidam, qui dicitur Chobori, & marina & est lapis, in quo nullus errat, sed multi errant in alio, qui dicitur Chindot, & est lapis multæ humiditatis, leuis, mollis tactus mollitie sine superfluitate, &c.* inde subdit, *& proprietas eius est, quod confert venenis omnium animalium, & plantarum morsibus, & puncturis venenosorum, & quando bibitur ex eo pondus duodecim granorum hordei, aut quando fit linimentum cum eo super locum morsus, liberat à morte, & expellit venenum per sudorem.* Ita vt ex his apparet Chobori nihil aliud esse, quàm ipsum lapidem Bezaar, cuius proprietas est aduersari venenis ortum ducentibus à plantis, & ab ictibus, & morsibus animalium, & ille est, qui ebibitus per sudorem expellit venenum, & liberat hominem à morte, & re vera hoc in loco Serapio non loquitur de febribus, sed scribit hunc lapidem aduersari venenis. Quare, vt in superioribus etiam probaui, non potest transferri virtus lapidis Bezaar Serapionis ad lapidem, qui est in cõmuni vsu, cùm ille loquatur de lapidibus mineralibus, hic verò est lapis ortum ducens ab animalibus; & & lapis noster ab omnibus commendatur pro auxilio aduersus febres malignas, ille verò ad venena tantùm plantarum, & morsuum, atque ictuum venenosorum animalium.

Hæc sunt animaduertenda ex mente Syluatici circa vniuersalia tempora, quibus licet administrare lapidem Bezaar; circa particulare verò videtur velle, vt eligamus tempus magis quietum, & ieiuno ventriculo, horis ante cibum plus minus quatuor febricitantibus, huiusque rei conatur reddere rationem lib. controu. controu. 6. quòd scilicet in febribus malignis, & pestilẽtibus malignitas est in venis magnis, præsertim in ijs, quæ sunt inter inguina, & alas, ad quas quidem facultas Bezaardici lapidis ferri debet, hinc necessarium est, vt viæ, quæ à ventriculo ad hepar, & ab hepate ad venam cauam extenduntur, patentes sint, id quod euenit ieiuno, & vacuo existente ventriculo, hinc est etiam, quòd subiungit, puluis huius lapidis cum syrupis exhibitus faciliùs transit ad venas iam dictas; at si cum cibo, aut immediatè ante cibum assumatur, vix posse iuuare credit. Sum tamen ego contrariæ sententiæ; puto enim euacuato, & ieiuno ventriculo venas meseraicas repletas chylo non posse opem ferre huiusmodi medicamentis, ne-

que

A quę eâ trahendo à ventriculo, neque ad iecur impellendo, quare longè maius iuuamentum afferre posse lapidem hunc Bezaardicum arbitror in puluerem redactum, & cibo mixtum, aut ante cibum ipsum assumptum, & ratio est, quia iecur mediantibus venis meseraicis attrahit chylum iam confectum à ventriculo, cum quo faciliùs vehitur huiusmodi puluis cum sua facultate, vnde rectè dictum est à diuino Hippocrate lib. de alim. 19. in alimento pharmacia optimum.

Vnde in cibis, & in medicamentis oblatum Bezaardicum lapidem, si in puluerem redactus fuerit, optimum esse experientia sæpissimè demonstrauit; nam quæ maior ratio est, vt quocunque tempore, & in cibo, & ante cibum, & post cibum offeratur medicamentum istud, & alia resistentia venenis ijs, qui venenum assumpserunt, & non ijs qui humores prauos, & venenosos longo tempore in corpore collegerunt? Vtrobique sanè est malignitas, & venenata qualitas, quæ debet alterari, atque euinci, & inimicus debet, quàm celerrimè fieri potest, superari, si præsertim sit lethalissimus, quemadmodum est in febribus malignis, & pestilentibus ingens putredinis gradus.

B Quanto verò tempore hoc lapide vti expediat, nullam regulam haberi posse existimo nisi durante præsentia veneficæ qualitatis; nam tunc necessitas fert ipsum vrgens esse expellendum, & quàm citissimè euincendum, vnde Medici aduersantes inimicos vsque ad absolutam victoriam, quantum fieri potest, debellare contendunt, ne fortè reliquiæ superstites reuiuiscant iterum, deteriorque ægrotantis conditio euadat, hinc videntur reprehendendi illi Medici, qui in febribus malignis, & pestilentibus curandis bis, vel ter exhibent tantùm in toto morbi decursu id genus medicamenti.

In quantitate modò, quæ singulis vicibus offerri debet, non omnes scriptores videntur conuenire; alij enim metiuntur eam cum quantitate theriacæ, quos grauiter reprehendit Syluaticus, quòd theriaca diuersa sit, & dispar à natura lapidis huius; ea enim vim propriè alexipharmacam habet, cuius quantitatem conuenientem, qui excesserit, maximè, ob id Galenus nocere censuit. lib. 5. de simplic. facul. cap. 18. quia naturam habet mediam inter corpora perpetientia, & medicamenta ipsa lædentia, vt videlicet eadem sit proportio corporis ad facultatem alexiteriam, quæ illius ad deleteriam, & C rursus deleterij ad alexiterium, quæ alexiterij ad corpus: hanc facultatem non videtur habere lapis Bezaar, tametsi venenis aduersetur, tutiorque propterea est eius vsus, nec in illius quantitate nimia tale contingit periculum.

Hoc loci Syluaticus videtur velle theriacam habere rationem alexiteriam, lapidem verò Bezaardicum minimè, cùm tamen in superioribus ostenderimus ipsum lapidem habere vtramque facultatem, alexiteriam nempe, & alexipharmacam ex Galeno, quia venenis tam extra illatis, quàm intus assumptis medetur. Totum hoc ex Serapione Syluaticus assumpsit, at nos demonstrauimus supra lapidem Bezaar, cuius meminit Serapio, quòd sit mineralis, quem si sequatur Syluaticus, erit coactus fateri Bezaar eandem facultatem habere, atque habeat theriaca, quia (vt supra dictum est) Serapio inquit Ager, Albezahar, id est lapis liberans à venenis vt theriaca; non potest igitur dicere diuersam habere facultatem theriacam à lapide Bezaar. Deinde addit, qui quantitatem conuenientem theriacæ excesserit, minimè ob id nocere Galenus censuit, loco paulò ante citato, & ratio est inquit, quia naturam habet mediam inter corpo-D ra perpetientia, & medicamenta ipsa lædentia, vt videlicet eadem sit proportio corporis ad facultatem alexiteriam, & quæ sequuntur; hanc facultatem præcisè non habet lapis Bezaar, tametsi venenis aduersetur, tutiorque propterea est eius vsus, nec in illius quantitatis oblatæ excedentia, tale contingit periculum; vult igitur, vt nimia quantitas theriacæ assumptæ inferat læsionem, quia mediæ est facultatis inter deleterium medicamentum, & corpus, quod illud recipit; Bezaardicum verò lapidem in maiori quantitate, quàm par sit, assumptum non lædere. Verùm ipsius non reddit rationem, nisi quia non sortitur mediam naturam inter deleteria, & corpus; nam deleteria medicamenta, semper aduersantur corpori, si igitur Bezaar deleteriam haberet facultatem, in maiori quantitate assumptus suam exerceret deleterij facultatem, quasi ex hoc inferre velit lapidem Bezaar in maiori quantitate assumptum non posse lædere corpus; theriacam verò posse lædere, eò quòd habet suam partem deleteriam corpori infestam.

Verùm ſi rem ipſam attentiùs ſpeculemur, videbimus, quòd lapis Bezaar ſi eſt alexipharmacum, & alexiterium, vt diximus, oportet & ipſum mediam naturam habere inter deleterium, & corpus; quæ res cùm ita ſe ſe habeat, non minus periculoſus eſt immoderatus eius vſus, atque ſit theriacæ. De media autem hac natura, quam alexipharmaca ſortiuntur inter deleteria, & corpus noſtrum, loquitur quidem Galenus loco ſupra citato, & inquit duplicem eſſe proportionem, continuatam quatuor terminis, prima eſt vincentis ad victum, ſcilicet eadem eſt proportio corporis ad facultatem alexiteriam, quæ corporis ad deleteriam, ſed corpus ſe habet ad deleteriam, vt ab ea vincatur, ergo ſe habet ad alexiteriam, vt corpus ab ea ſuperetur. Huius proportionis ratio videtur deſumpta ex ratione contrariorum; nam deleterium afficit corpus lædendo, alexiterium verò iuuando, qua in re declaranda non omnes inter ſe ſcriptores conueniunt; nam alij dicunt alexipharmaca formam propriam habere aduerſam deleterio, ita vt ſua proprietate deſtruat actionem deleterij, vnde ex accidenti ſequitur, quòd idem alexipharmacum hominis cordi ſit quadantenus ſimile, non tamen adeo ſimile, ac familiare, vt ſit illi alimentum. F

Alij verò dicunt ipſa alexipharmaca operari in corpus ſpiritus corroborando, inde deleterium expelli, ita vt velint alexipharmaca facultatem habere corroborandi cor, quo roborato ſequitur deleterij ex corpore expulſio: quare concludunt veneni expulſionem è corpore eſſe per accidens. Sed vtcunque ſit, ſiue alexipharmacum per ſe expellat facultatem deleterij, ſiue per accidens, ſemper aderit illa proportio, cuius meminit Galenus, quæ eſt vincentis ad victum, nec non & ea, quæ eſt victi ad vincens, quam declarauit, vbi dixit, & rurſus deleterij ad alexiterium, quæ alexiterij ad corpus, ſed ita ſe habet deleterium, vt ab alexiterio vincatur, ergo alexiterium ſe habet ad corpus, vt à corpore ſuperetur. Ex his duabus proportionibus colligit Antonius Porta ex Galeni mente Bezardica, ſeu alexipharmaca non ita corporibus aduerſari, vt ab ipſis euinci, & ſuperari non poſſint, & concludit, quòd Bezaardica, quando vincuntur, veneni incommoda corpori afferre non valeant. Quòd ſi non vincantur, dicta mala inducere poterunt; non ſuperantur autem à natura, ſi copioſius, quàm par ſit, ſumpta fuerint, vnde ſi quæ deleterijs aduerſantur, largiùs ſumpta fuerint, grauiter animantis G corpus oblædunt: res igitur ita ſe habet, vt deleteria apta nata ſint vincere corpus, alexiteria verò vincere deleteria, ipſa verò à corpore euinci.

Sed cùm de natura medicamenti, & veneni ſit, vt non poſſint à natura vinci, alioqui non eſſent medicamenta; de natura verò alimentorum ſit, vt vincantur à corpore, & alexipharmaca vincantur à natura, erit dicendum ipſa habere rationem alimentorum; quomodo igitur poterunt eſſe alexipharmaca media inter corpus, & deleteria? Succedit, quòd ſi conſeruant, vt inquit Auicennas, noſtrum corpus, ergo ſimilia ſunt noſtræ naturæ, ſi ſunt in cauſa, vt venena repellantur, ergo venenis contraria, quia ſicut attractio ſimilitudine, ita repulſio contrarietate ſit; ſi itaque ſunt in cauſa, vt natura venenum expellat, ergo non ſunt venena, ſed ijs potiùs aduerſa. Auerrhoës 5. collig. 23. dicebat Bezaardica corpori virtutem exhibere, quæ eſt contraria virtuti veneni, ſi ergo huius virtuti contraria ſunt, ergo corporis noſtri virtuti ſimilia; quòd autem interficiant, vt dictum eſt, dum largiori copia ſumuntur, id propter venenoſam qualitatem fieri minimè poſſe videtur, ſed aliqua alia de cauſa; quamuis Bezaardica ſimilem habeant proprietatem ei, qua humana natura eſt ornata, adeo tamen vehementer in corpus noſtrum agunt, ſi in maiori doſi ſumantur, vt humanam excedant proprietatem, eam diſſoluant, ac deſtruant, non ſecus ac maior flamma minorem, eius pabulum abſumendo extinguere ſolet: hinc eſt, quòd Galen. lib. de theriaca ad Piſonem 15. ſcriptum reliquit pueros omninò debere vitare theriacæ vſum, eò quòd eius magnitudo, atque vis puerorum vim ſuperet, corpuſque ipſorum facilè diſſoluat, & natiuum ſpiritum celerrimè extinguat. H

Ita vt dicendum veniat alexipharmaca in maiori quantitate, quàm conueniat, aſſumpta noſtrum corpus lædere duplici nomine, primo ex communi Medicorum conſenſu à deleteria qualitate, qua pollent; ſecundo ob vehementiorem actionem, quam faciunt in nobis abſumendo vim, & qualitatem noſtri corporis, quam opinionem ex Galeno loco ſupra citato deducere facilè poſſumus, quare nec theriaca, nec

A lapis Bezaar in nimia quantitate sunt assumenda. Iosua tamen Ferrus scribit lapidem Bezaar non habere aliquam qualitatem, aut proprietatem, qua possit corpus nostrum lædere, etiamsi in multa quantitate assumatur, imò verò scribit, quòd vbi nota est radix morbi venenosa qualitate affecta, quantò plùs huius lapidis conceditur, tantò magis morbum vincit, & addit se multoties accepisse ad quantitatem vnius vnciæ, & semis, tam in febre, quàm extra febrem, verba ipsius hæc sunt.

Al Medico parerà il male, il qual subito hà di guardar se la radice del mal' è venenosa, & in soprabondanza, & sendolo, quanto più pietra gli si darà, tanto più la vincerà il male, perche la pietra non è di proprietà, che possa far mal ad alcuno per molta, che se ne beua, ne manco è di profitto à colui che vien applicata, quando il mal non è preparato per lei, ancor che non li faccia danno alcuno, & ella in se non hà troppo freddo, ne caldo, perche sia cagione, da non potersi dar all'ammalato, ancorche hauesse la febre, io ne hò tolto molte volte la quantità de vn oncia, e meza sendo sano, & amalato con la febre, & senza quella per poter solamente vedere il suo estremo, non fà danno, ne altera, & temperata allegra il cuore, quanto B *più se ne piglia, & leua la maninconia.*

Ex huius authoris verbis apparet hunc lapidem in maiori quantitate assumptum, maiorem fructum afferre ægrotantibus, & eo faciliùs superare venenum: quamuis non probem huius viri experientiam; nam hic quoad sui substantiam est lapis, qui in puluerem redactus, & in tanta copia sumptus facit obstructionem in paruis venis meseraicis, & in positis in concaua iocinoris parte, quæ etiam sunt exiguæ admodum, & capillares, ita vt potiùs existimem esse determinatam quandam quantitatem pro medicamento offerendam, quæ fit ad grana duodecim, vt de suo Bezaar scribit Serapio: plerique etiam omnes authores communiter practicantes non excedunt hanc mensuram duodecim granorum, aliquando sex, aliquando septem concedunt pro diuersitate habitus corporis, ætatis, complexionis, & aliarum circumstantiarum.

Soleo ego in praxi respicere huiusmodi lapides, qui si veri sunt, (quod mihi rarissimè contigit) summo mane offero per horas tres ante prandium septem grana, octo, nouem vsque ad quindecim: deinde in alimentis, nempe in ferculis facio inspergere C absque mixtione alterius materiæ, non secus atque fieri solet de terra sigillata, de bolo Armenio, & huiusmodi, verùm cum hac differentia, quia & terra sigillata, & bolus Armenia, etsi habeant facultatem resistendi putredini, & venenatæ qualitati, nihilominus quia ingratæ sunt gustui, admisceo sacchro in dupla, & tripla portione, vt tollatur illa asperitas, qua pollent; at lapis Bezaar gratus est gustui, neque vllam adfert ariditatem, vt faciunt cæteri lapides, vnde prædictus Iosua Ferrus scribit se comedisse lapidem Bezaar curiositatis, & experientia faciendæ causa, ipsius hæc sunt verba. *Facendo io in pezzi vn giorno vna pietra Bezaar, che mangiauo per vitio, & per far esperienza, perche non mi faceuano danno, & costauano poco.*

Ex quibus omnibus satis patere puto non esse parem rationem theriacæ cum lapide Bezaar; nam theriaca etsi alexipharmaca sit, nihilominus qualitatem habet nimium calidam, qua vniuersum corpus calefacit, vnde Galenus eam præbebat quartana febre febrientibus, vt sua caliditate humorem melancholicum crassum calefaceret, atque attenuaret; proinde dosis ipsius videtur esse ex communi practicantium decreto ad D drachmam vnam: at lapis Bezaar è contra qualitates manifestas habet frigidam, & siccam, quarum operatione non potest inducere in corpus læsionem vehementem, qualis fit à theriaca; nam non potest refrigerare vniuersum corpus ea ratione, qua theriaca calefacit. In hoc equidem Bezaardico lapide tria considero, primum sunt manifestæ qualitates, secundum deleteria facultas, tertium vis, & facultas aduersa ipsi deleterio, similitudinem habens cum corpore humano, non talem tamen, vt conuertatur in alimentum, sed vt spiritus, & substantiam cordis recreet, atque corroboret.

Quando igitur assumitur id genus medicamenti, non potest operari vlla qualitate, nisi primo à calore nostro actuetur, hoc est reducatur ad actum illud, quod in potentia est mediante frigiditate, & siccitate, quibus aduersus febrem, putredinemque pugnat, deleteria verò eiusdem facultas à corpore vincitur, à proprietate Bezaardica corroborata, vel à forma ipsius alexipharmaca, & hinc venenosam qualitatem omninò exuit, & solam, & propriam facultatem Bezaardicam exercet; sed quemadmodum non probo tan-

bo tan-

bo tantam huius lapidis quantitatem vna vice oblatam, eò quòd nimia sit, & Syluaticus triginta grana pro quacunque vice exhibere dubitans ne à ventriculo tanta copia ferri non possit, multò magis damnaret quantitatem à Iosua, vt dictum est, oblatam; nam maximè distat vncia vna lapidis Bezaar à triginta granis, quæ in die concedi facilè possunt,& etiam ad drachmam vnam,& vsque ad quatuor scrupulos,sed concedere vnica vice vnciam videtur omninò absurdum, quòd à ventriculo nequit perferri,neque per venas meseraicas, & iecoris transmeare.

Et si fortè velimus concedere, quod Ferrus scribit de tanta copia, illud dicendum est euenire ratione regionis, in qua degunt animalia iam dicta, & propter lapides recentes, & bonos, sed quemadmodum in praxi non potest, nec debet tanta quantitas lapidis tam pretiosi consumi, ita & è contra non probo eos, qui tria tantummodo, vel duo grana exhibent; nam puto tam paucam dosim esse inefficacem, & nullius momenti. Quod modo attinet ad lapides Orientales, aut Occidentales, multi dicunt ex scriptoribus præstantiores esse Orientales, minus valere Occidentales, & proinde in minori copia exhibent illos, in maiori verò hos. Ferrus tamen contrarium asserit, nempe Occidentales longè præstantiores,& validiores esse,& id experientia facta à Monarde, Vallesio, & Touar grauissimis, & doctissimis Medicis, ad quos lapides Peruanos miserunt ij, qui experientia comprobarunt eos esse longè præstantiores, quàm sint Orientales, sed vtcunque sit, cùm intus puluerem contineant, vel quippiam tale,vt diximus, à natura factum,& cæparum in modum conglobentur,omnes scriptores conueniunt puluerem ipsum præstantiorem esse lapide, deinde primam laminam, & sic consequenter; quare vltimò productæ laminæ videntur minorem efficaciam, & virtutem habere, & hæc de quantitate sat dicta sint.

In modo offerendi hunc lapidem quanquam omnes authores conueniant, vt in puluerem redigatur, diuersimodè tamen illum præparant; nam alij puluerem hunc in nebula aqua madida inuoluunt, & ægrotanti offerunt semel, bis, & ter in die, pro diuersitate morbi,& vrgentiæ: alij in aliqua aqua dissoluunt,vt est scorzoneræ, buglossi, acetosellæ, melissæ, citri florum,& id genus aliarum vi ignis per rostratum alembicum vitreum extractarum, ad tres, vel quatuor, vel etiam quinque vncias prout illis videtur magis opportunum: alij denique syrupis aliquibus immiscent. Qui hunc modum exhibendi lapidis tradunt à Galeno libello de theriaca ad Pisonem didicerunt. Solent etiam practicantes celebriores (vt dicebam) puluerem hunc in ferculis pro prandio, aut cœna facchari in modum inspergere, quem modum sæpissimè obseruo, quamuis aliqui dicant non esse id genus auxilij alijs admiscendum, vt sentiunt Arabes, quia euenire posset, vt medicamenta eandem in genere facultatem habentia aduersus venena, inter se antipathiam haberent aliquam, & secretiorem inimicitiam non cognitam, cuius causa tantum abest, vt venenum superent, vt potius in perniciem assumentis conspirent. Verùm aliud est admiscere huiusmodi auxilium cum alijs alexipharmacis, aliud est illud admiscere cum cardiacis medicamentis, primo modo fieri potest,vt adsit antipathia,at non secundo modo,quia experientia docet,quòd cardiaca adiuuant medicamentum, quod in cor vehiculi in modum ducunt. Potest etiam admisceri tutò alimentis,vt superiùs dictum est, & licet videatur tutius,vt administretur solus,id contingit, quia hoc modo magis probatur ipsius facultas.

Relinquitur modò, vt videamus, qui sint veri, & legitimi lapides Bezaardici,deinde qui sint falsi, quomodo adulterentur, & qua ratione dignoscantur naturales ab artificialibus. Tanta est auri cumulandi omnibus innata cupiditas, & præsertim prauis hominibus, qui nullum aliud intentum in hoc mundo habere videntur, nisi per fas, aut per nefas ditescere,vt videntes in tanto pretio,& in tanta veneratione haberi lapidem Bezaardicum, omni ingenio curauerint imposturis quibusdam, multisque modis eum, adulterare. Ex cuius quidem impostura, & falsificatione facilè contingit illius vsum inutilem prorsus, imò periculosum reddi: proinde Medicos omnes admoneo eos, præsertim, qui tam faciles sunt ad lapides hosce probandos, vt maximè intenti sint, & hominibus eos vendentibus non planè confidant, sed vndique conspiciant, ne pro bono, veroque lapide Bezaar in ægrotantium maximum detrimentum falso vtantur. Inter alios, qui de hac materia eleganter scripserunt, vnicus fuit Ioan. Bapt. Syluaticus à me

A à me multoties citatus, qui ad demonstrandum lapidum Bezaardicorum alios esse falsos, alios verò à natura factos adducit authoritatem Serapionis, qui omnium primus scripsit, *multos scilicet lapides similes esse lapidi Bezaar, qui nec propr. etatem suam habent, nec approximant ei in aliquibus operationibus, quod est in causa, vt multi errent*, quæ Serapionis sententia non est lapidibus Bezaardicis in animali natis transferenda, puto equidem aliud esse dicere lapides aliquos assimilari verò Bezaardico, aliud est dicere lapides Bezaardicos adulterari arte, & astutia. Serapio loquitur de lapidibus Bezaardicis mineralibus à natura factis, quorum aliqui veri sunt, & alij illis similes aspectu, sed diuersi facultate.

De lapidibus verò in animalibus enatis omnes quotquot scripserunt, testantur eos adulterari posse, vt Garzias, Ioseph à Costa, & inter alios est Guido quidam Hispalensis Hispanus, qui totum nouum orbem perlustrauit, & præsertim regionem Chinæ, qui (Monarde referente) attestatur Indiæ populos falsos lapides Bezaar componere solitos fuisse; vnde aliqui, vt tradidit Syluaticus, affirmant iam per longum temporis B spatium neque in Arabia, neque in vniuerso Oriente verum lapidem Bezaar inuentum fuisse, & ratio est, quia mercatores illi auarissimi artificiosa astutia illum conficiunt, & quod magis est, addit lapides Bezaar tanquã Orĩetales prædicatos ab impijs Saracenis artificiosè confici. Sunt etiam, qui scribant Lusitanos mercatores lapidem Bezaar nolle vendere ea conditione, vt periculum fiat ab emptore, an sit legitimus, quod adulterij facti signum certissimum est, ex quorum Barbarorum prauo exemplo Syluaticus deducit Italorum calliditatem, & vafritiem excitatam fuisse, vt frequentissime summa industria adulterentur lapides Bezaar, cuius rei signum est, quia in Italia haud exiguus numerus reperitur, & vili quidem emuntur pretio, & hoc sanè argumentum maximè apud me valet ad detegendam huius lapidis falsitatem. Huic addo authoritatem summi Vallesij Hispanorum doctissimi, qui lib. 4. sui meth. med. cap. 2. tantum hac in re dubium habuit, vt nullum non factitium, & adulteratum se cognouisse liberè fateatur, quod ex suis verbis clarissimè patet ad hunc modum prolatis. *Vsus, & multorum approbatio maximam authoritatẽ comparauit inter simplicia lapidi Bezaar, & primam quidem* C *ei, qui aduehitur ex India, secundam ei, qui ex America. Inter composita compositioni celebri ex hyacintho: lapidi quidem multi, ijque prudentissimi attestantur, mihi verò nullus non est adulterationis suspectissimus, timeo ne nullus non sit factitius, multos tamen iuuit, nescio an opinione, sed & hoc debet Medicus vti.*

Hic author doctissimus est, qui fortè post Galenum, & Græcos scriptores in medicina facienda, & scribenda cæteros Medicos superauit, vnde merito Hispaniarum Regis maximi Philippi secundi Medicus fuit cubicularius, ad quem ex suis proprijs regionibus, & regnis veri, genuiniq́ue lapides Bezaar fidelissimè deferri debuissent, & tamen testatum reliquit, se nullum vidisse lapidem Bezaar, quem non existimauerit esse fictitiũ. Quòd si huius paucitatis rationẽ exquiras, Syluaticus putat esse, quia lapides Bezaar ex visceribus animaliũ enati, non sunt naturaliter producti, sed ex causa morbosa, sicut sunt lapides in vesica hominum, qui dicũtur esse prçter naturam, quocirca quemadmodum non singulis hominibus contigit procreare lapides in vesica, sed solùm tali morbo obnoxijs, ita etiam non singula ex ijs animalibus Bezaar habẽt, sed solùm mor- D bosa, determinata hac ægritudine obsessa. Quòd autẽ hic lapis sit morbus, aut pẽdeat à morbo, ex eo manifestum est, quia aliqui ex scriptoribus scribunt talia animalia ob lapidem collectum insigniorem mori, ex quibus inuentis à venatoribus lapides extrahuntur. Addidit Christophorus à Costa, referente Ioan. Bapt. Syluatico, venatores cognoscere animalia, quæ lapidem habent ex lento, & pigro incessu. Sed ego aliter sentio; nam, vt dixi, hi lapides non fiunt à causis præter naturam, & paucitas exoritur, quia Gicichi Indorum domini lapides asseruant in suis fanis, & non finunt ad nostras regiones perferri.

Præterea testatus est Monardes ea animalia, quæ lapidem generant, maxima cum difficultate à venatoribus posse capi, & occidi, vnde etiam apud Indos, vbi viuunt hæc animalia, Bezaar sunt rari, & carè venduntur, quod non esset, si in tanto numero, & tam copiosè reperirentur: ex his itaque manifestè colligimus, quòd ij lapides, qui in Italia habentur, cùm plurimi habeantur, & vili pretio emantur esse spurios, & artefactos.

Iosua

Iosua etiam Ferrus scripsit Indos, & Hispanos, & alias etiam nationes hos lapides adulterare, ex quibus omnibus iam satis apparet, quàm verum sit eos arte confingi posse. Verùm quæ sit materia, ex qua componuntur, non ab omnibus cognoscitur, Christophorus tamen à Costa scribit ex quatuor rebus componi, nempe ex argilla, & calce factis ex corticibus ostrearũ, ex sanguine exiccato, & ex lapillis Bezaardicis exiguis, quæ omnia contundunt subtilissimè, & cùm alia, nescio qua, re ita incorporant, vt videantur lapides Bezaardici naturales. Authoris huius hæc sunt verba. *Di quelle pietre si trouano alcune falsificate, le quali contrafanno tanto industriosamente (secondo quello che s'e potuto intendere) con creta, & calcina fatta di scorza di ostriche, & con sangue secco, & delle medesime pietre Bezaar piccoline, tutto pestato sotilmente, & non sò con che altro incorporato in modo che paiono naturali, & vere pietre Bezaar. Et perche trà loro la pietra quanto è più grande, più vale, (perche dicono essi, che quanto hà maior corpo, tanto hà maggior virtù) le contrafanno i falsarij della grandezza, che loro pare di douerne hauer più vtile, & coprir meglio il loro inganno.* Alij dicunt à Saracenis misturis quibusdam, ac mineralibus artificiosè admodum confici. Ex Iosua Ferro sunt materiæ quædam, vt est bitumen, & terra, quibus Indi lapides Bezaardicos confingunt.

Versemur modò circa veri, legitimi, & naturalis lapidis Bezaardici cognitionem, ex qua innotescet fictitius, & adulteratus. Hæc res est adeo difficilis, vt quamuis plerique de ea scripserint, nihil tamen certi, aut determinati nobis hactenus attulerunt, quod non sit pluribus difficultatibus obuolutum; nam impostores ita accuratè omnes veri Bezaar conditiones imitantur, vt nullo pacto inter se distingui valeant. Nihilominus licet non vnico indicio possimus veritatem consequi, pluribus quidem haud ita difficile erit, id quod intẽdimus, percipere. Primum igitur signum obseruandũ in dignotione veri Bezaar à fictitio est, quòd vbi in vsum reuocãtur, naturalis, & verus statim, & apertissimè ostendit suam virtutem alexiteriam, & alexipharmacam; adulteratus contra tantum abest, vt aliquid vtilitatis afferat, vt potiùs nocentissimos effectus producat; quid enim boni produci potest ex creta, calce, & sanguine exiccato? & si febrientibus concedatur, quis nescit obstructiones in illis augeri, ventriculum grauari, & alijs modis lædi? Experientia deinde notum habemus, vt nonnulli ex scriptoribus produnt, quòd si quispiam lapidem manibus compressum spiritu inflet, & aërem intus lapidem permeare sentiat, erit indicium adulterati Bezaar. Præterea si accipiatur acus filo traiecta, ducaturque per toxicum, quod est herba Balestrera vocata, & transmittatur postea per pedem alicuius animalis, ita vt filum relinquatur in vulnere, iam animal incipiet pati symptomata, quæ venenati patiuntur, & cum animal concidat, & desperata illius salus videatur, accipiatur puluis ex lapide abraso, & aqua dilutus in os illius inijciatur, tunc si animal auxilium senserit, & sanitatem recuperabit, signum lapidem esse verum, & realem.

Deinde si lapides neque laminas habeant, neque splendorem emittant, nec in meditullio puluerem contineant, sed potiùs semen, aut granum, supra quod sint constructi, indicium est eos esse adulteratos. Insuper si conuenientem magnitudinem excedant, absque dubio à numero naturalium reijciendi sunt. Adhæc lapides veri, & reales in extima superficie sunt rudes, & inæquales, vt lapides, qui ex hominum vesicis extrahi consueuerunt; spurij verò, & artefacti extimam superficiem probè leuigatam habent, & si manibus fricentur cum modico saliuæ, relinquunt aliquam maculam, vel tincturam in palmis, quod non faciunt naturales lapides. Adde, quòd falsificati formam habent renis humani, aut oui columbæ extra leuigati, & vbi rumpuntur fragmenta apparent dura instar terræ, aut gypsi. Succedit, quòd si acu candente perforetur lapis, & tetrum odorem emittat, arte factus est; nam is, qui in animali genitus fuerit, omnes tunicas internas pulchrè leuigatas, & splendidas habet, externam verò modicè exasperatam, & rudem, & exustus non nisi gratum odorem perfundit. Huc spectat, quod naturales Bezaar omnes constant ex varijs, atque diuersis tunicis à principio ad finem vsque, fictitij plerunque solam exteriorem adepti sunt.

Iosua Ferrus denique, & ipse notas quasdam affert, quibus veri Bezaar ab adulterinis dirimantur à pondere, & leuitate desumptis, vt ex eius verbis ad hunc modum descriptis apparet. *Contrafanno queste pietre gli Indij, & Spagnuoli, & altre nationi, lo possono fare*

A *fare, & sopra vna pietra, che pesi, & lo soglion ancor fare supra d'vn'altra cosa: & quando se ne troua alcuna di questa sorte, ò hà da essere con non più della capa, che sopra quello leuarà, ò tutta quando non le mettino cosa alcuna dentro, de vna pezza, & pesarà più dell'altre se la farà di terra, & se la farà di bitume, sarà leggiera in estremo più delle fine, e naturali, secondo di quella grandezza, & alcune di questo bitume si posson fare con le cape, & con questa ingannare, chi non se ne intende: ma se le potessero applicare il dente, ò coltello, si conoscerebbe ben presto, & masticandola frà i denti sendo falsa s'attaccarà à quelli come pasta, ò cosa mescolata con cera. Con quelle dell'India Orientale facilmente si può ingannare colui, che non le conosce, perche sono benissimo contrafatte: ma il dente manifesta il vero, & ancora quando la si rompe, se n'è ancora vn'altra sorte dell'India Oriental, che vingono da i medesimi Indij, benissimo contrafatte, sono della grandezza d'vna noce verde graspeata di verde, & carmesi non viuo, se non mortezino. Queste, se passono la grandezza de oncie due, sono false, perche sono di terra, & pesano assai più dell'altre, non che lascino di fare le contrafatte dell'Oriente, le quali sono più legiere, sendo di bitume, & quell'altre di terra d'vn pezzo tutte senza cape.*

B *Et perche nissuno resti ingannato di quei, che haueranno necessità di comprarla intiera per il bisogno loro faccia mercato col venditore con conditione, che se la farà falsa di ritorla indietro, & ogn'vno lo farà, faccia doppo legare per il mezo sottilmente con vn fil di rame, il che farà fare da colui, che serra le smeralde, & pasta; ò veramente cauarle la prima capa, ò vn poco di quella, che come mostri di sotto vna altra capa l'è bona, se ben tutto il rimanente fusse massizzo, come sia liscio, perche ce ne sono di quelle, che hanno vna sola capa, la quale ne mostra vn'altra di sotto, & subito tutto il restante è come vna cosa masticata. Queste tali sono tenute più fine, & non pesano tanto, subito che si mette quella capetta della pietra Bezaar nel dente, subito si disfà come se la fosse mattone, ò arena, & trincia il dente, & come l'habbia questa, non occorre cercarle altra perfettione, s'intende, che hà da esser vn pezzetto delle rotte di quella capa, perche ancora ve ne potrebbono dare vn pezzo grosso quanto vn dito, che trincia meglio nel dente della fina, ò vna intiera. Sappisi che la più grossa capa, che si ritroua, non è così grossa, come vna moneta de quattro lire Italiane, ò d'vn real da otto Spagnuolo; & questo è bon auuiso per non ingannarti.*

C In hoc capite author confusè satis videtur afferre modum, quo adulterātur lapides, & quomodo cognoscantur, siue Occidentales sint, siue Orientales, modus tamen est, vt lapillus quidam supponatur, vel aliquid aliud tanquam fundamentum, vel etiam nihil, materia verò, ex qua conficitur lapis, hoc est, quæ extenditur supra fundamenta iacta, erit vel terra, vel bitumen; si ponatur lapis tanquam fundamentum, cognoscitur adulterium ex pondere; nam si comparetur naturali eiusdem magnitudinis, adulteratus erit ponderosior, legitimus verò leuior; si verò fiat ex bitumine erit leuior pro diuersitate materiæ, quæ vt fundamentum subijcitur. Atque si nihil subijciatur, vel sit lapis ex terra, vel ex bitumine, primo modo semper erit grauior eadem seruata magnitudine, secundo modo erit leuior, quamuis dicat ex bitumine posse fieri lapidem cum suis corticibus ea ratione, quà à natura egregiè, vt omnes decipiantur putantes esse lapidem bezaar verum, & naturalem: deceptio verò, & adulterium cognoscitur, si dentibus mordeantur, aut cultro secentur; nam masticando falso, & adulterato adhærebunt

D dentes, non secus ac si ex pasta factus esset, aut quid cereum ei admissum haberet.

De Orientalibus lapidibus dicit ita artifices eos imitari, vt facilè omnes decipiantur; dens tamen à falso distinguit verùm, & naturalem, quando ambo franguntur, sunt rursus inquit alij Orientales, qui ab Indis optimè fabrefiunt, & sunt magnitudinis inglandis, & ex viridi, & carneo colore variegati. At huiusmodi lapides si in magnitudine, & pondere excedunt vncias duas, omninò sunt falsificati, quia ex materia terrea constant, qui verò ex bitumine fiunt, longè leuiores sunt, & ambo facti absque corticibus. Addit, quòd si quispiam velit emere huiusmodi lapides Orientales, debeat conuenire cum mercatore, vt si falsi detegantur mercator coactus sit eos recipere, sed vt cognoscat, an sint adulterini esse opus eos per medium diuidere filo quodam ferreo tenui, quo artifices consueuerunt lapides smaragdos diuidere, aut curare oportet, vt auferatur primus cortex, aut saltem ipsius parum; nam si ostendit subtus alium corticem, lapis est bonus, verus, & legitimus. Id confirmatur ex dente; nam dente con-

strictus statim dissoluitur, ac si esset later, vel arena, & quando adsunt conditiones hæ, est legitimus, & verus. Subdit tandem, qualis debeat esse crassities orbiculorum, ex quibus constat Bezaar, & inquit non excedere crassitiem realis Hispanici, hoc est Iulij, aut Pauli Romani, vel tareni Siculi. Sed ex his signis vix haberi potest aliquid certi pro cognitione veri Bezaar, sicut nec ex alijs supra allatis. B

Illud autem argumentum desumptum ab experientia, procul omni dubio præ cæteris omnibus valere videtur; hoc est, si volumus Bezaar cognoscere, opus est, vt eo solo vtamur non mixto cum alijs medicamentis, sique effectus succedat certitudinem habebimus, quòd sit verus Bezaar, eò quòd eo solo morbus malignus, aut febris maligna extincta sit, nihilominus hoc facto experimẽto non propterea lapides omnes, & singulos eiusdem simul bonitatis, aut præstantiæ esse dicere poterimus, quemadmodum neque è contra vbi lapidem habemus, cuius experientiam facere volumus, si multis vicibus solus oblatus fuerit, & nullus succedat effectus bonus, inferre possumus omnes alios lapides esse eiusdem generis, quare licet experientia hæc ab effectu probet hunc lapidem fuisse bonum, non tamen concludit omnes lapides Bezaardicos esse eiusdem conditionis, aut contrariæ. F

Alia verò signa proposita pulchrè examinantur à Syluatico, & primò illud, si accipiatur manibus lapis, & comprimatur, deinde spiritu insfletur, si aër intus ingrediatur, atque permeet, esse indicium adulterati lapidis, sin minus esse verum, atque genuinum, inquit tale experimentum fieri impossibile esse, quare vana, & futilis ex toto est huiusmodi exploratio. In secunda experientia de acu filo traiecta, atque ducta per toxicum, & transmissa per pedem cuiusdam animalis, ita vt filum relinquatur in vulnere, & symptomata incipiat pati, & liberetur statim puluere ex hoc lapide abraso accepto, non videtur tamen esse sufficiens signum ad probandum lapidem esse verum, & legitimum quia dato, quòd iste lapis non faciat effectum liberandi animal, cui toxicum inest, non tollitur propterea, quin possit esse bonus, & verus lapis; nam Arabes multa pollicentur de hoc lapide aduersus venena, quæ à recentioribus scriptoribus non probantur, & benè fieri potest, vt lapis non aduersetur venenis, & tamen valeat ad febres malignas depellendas, quod satis est ad lapidis perfectionem demonstrandam, vnde minimè damnandus est lapis, aut pro falsò contemnendus, qui auxilio huic animali non fuit, nec è contra verus, & legitimus statuendus est. G

Tertium, vbi dicitur lapidem laminas habere splendentes, simulque & in fundo puluerem continere, non satis probat esse verum lapidem; nam quamuis difficile sit effingere omnes laminas ea ratione, vt per totum sint splendentes, vt supra ex Iosua dicebam, artifices tamen quidam adeo egregie lapidem construunt, vt omninò laminas conficiant ita splendentes, vt non discernantur à veris. Eò sanè deuenit hoc tempore artificum industria, vt quàm mirandæ sint in rebus fingendis inuentiones, & technæ, omnes probè norint; nam sunt, qui omne gemmarum genus tam egregiè fingunt, vt eorum imposturæ ab ipsis gemmarijs difficillimo negotio dignoscantur. Idque legitur apud eos, qui scribunt de gemmis; quare huiusmodi signum à laminibus acceptum, non est signum certum lapidis veri Bezaar: quemadmodum neque puluerem contineri in profundo, seu meditullio. Nec certum est lapides eos esse falsos, qui vel granum, vel quidpiam tale in se ipsis continent, super quod tanquam super fundamento potuerint praui homines conficere lapidem; nam vt supra diximus Ioseph Ferrus scribit veros, & genuinos lapides esse, qui in suo meditullio, vel lapillum eiusdem generis, vel portionem contraherbæ, vel paleolam in se continent. H

Quod ad magnitudinem attinet, vbi dicitur magnos lapides semper adulteratos esse, dissentit Syluaticus dicẽs magnum testimonium veri lapidis esse excedentẽ eius quandam magnitudinem; nam inquit admirandã rem esse, vt ad talem, tantamque magnitudinem excrescat, additque magnitudinem cæteris maiorem esse ad instar mali aurantij. Verùm huiusmodi signum perfectionis non potest probari, quia si supponatur hosce lapides in oculorum angulis generari, quod tamen supra refellimus, non modò non possunt attingere mali aurantij, imò neque nucis auellanæ magnitudinem, quòd si concedatur, vt nonnulli dixerunt, ipsum lapidem generari in vesicis, neque hanc magnitudinem vnquam attingere potest, denique si supponatur lapides hosce

genera-

A generari in ventriculo nihil prohibet, quin magnitudinem aurantij possint adæquare; nam crumenæ illæ, in quibus nascuntur, sunt membranæ, & dilatari possunt, sicut cauitas ventriculi, in qua continentur. Sed cùm lapidum huiusmodi alij sint Orientales, alij Occidentales, & Peruani, vix obseruari potest, inquit Syluaticus, eorum talis magnitudo, at ego non video, quid prohibet, cùm Orientales nascantur in ventriculis magnorum animalium, ne possint, & ipsi maiores fieri pro copia materiæ, & loci amplitudine, in quo generantur. Quare inane est iudicium falsitatis à magnitudine desumptum, cùm in operibus naturæ nulla magnitudo sit impossibilis; & supra vidimus, dum sermo esset de magnitudine ex sententia variorum authorum, & præsertim Iosue, magnos lapides apud Indos in magno pretio haberi, & in suis fanis tanquam quid admirandum, & pretiosum asseruari.

Ad quintum, vbi dicitur lapides naturales in extima superficie esse rudes, adulteratos verò extimam superficiem probè læuigatam habere, quamuis sint aliqui, qui dixerint Orientales lapides esse elegantes, solidos, & læuigatos, è contra Occidentales B rugidos, hoc tamen signum nullam affert certitudinem; nam dictum est impostores adeo solertes esse, vt experientia continua addidicerint affabrè naturam imitari, vt & aliquos exteriùs asperiores, & rugidos faciant, intus verò læuigatos, & è contra, vnde quemcunque excellentem Medicum, aut quemuis alium in hac materia exercitatum facilè decipiunt: sæpe etiam reperiuntur lapides ex humana vesica extractos egregiè læuigatos: memini me vidisse in cadauere cuiusdam nobilis Bononiensis lapides implentes totam cauitatem vesicæ, erantque tres in numero planis superficiebus ita adhærentes, vt vnum tantum efficere viderentur.

Quòd verò adulterati lapides attriti cum modico saliuæ relinquant aliquam maculam, vel tincturam in palmis manuum, & vbi nullum vestigium relinquatur esse signum veri, & legitimi lapidis, huiusmodi experientia videtur habere veri similitudinem quādam; nam à lapide artificioso color facillimè diuellitur, quia non fit vera mixtio, in qua ad minimas vsque partes vniantur, sed est potiùs iuxta positio, hinc si fricatur lapis naturalis palmis manuum, nihil è colore exit, nec manus inficiuntur, aliter autem in adul- C teratis se res habet, quia colores non sunt verè mixti, sed iuxta positi, vnde vbi saliua fuerint fricti suo colore manum afficiunt, quod tamen non semper verum est, quia impostores isti ita colorant lapides, vt ab ipsis color remoueri nequeat.

Quod attinet ad figuras illas exteriores pulchrè, & eleganter factas, formam renis cuiusdam perbellè extra læuigati, vel oui columbæ similitudinem præseferentem posse à natura fieri clarū est, & ab arte etiam adulterari, vt nihil prorsus exterius adulterij appareat. Distinguuntur autem inter sese fractione, quòd si frangantur fragmenta in adulteratis erunt instar terræ, aut gypsi, admodumque dura, quod in naturalibus fieri minimè posse obseruatur; nam naturales eodem modo se habent semper. Quamuis scribat Syluaticus vereri ne impostores ea diligentia vtantur, vt lapidum substantiam naturalibus conditionibus ornatam componant omni ingenio studentes abscondere imposturam, cùm sint conscij lapides fractum iri, vt adulterium detegatur.

Quod spectat ad illud signum, seu illud experimentum de acu caudente in lapidem immissa, neque videtur posse quicquam demonstrare; nam impostores non accipiunt D materiam talem, quæ malè oleat, sed alterius cōditionis, vt est creta, calx, & aliæ supradictæ, ex quibus conficiunt suos deprauatos lapides. Nec verū est simpliciter naturales lapides non olere, quia superiùs ex Iosua Ferro vidimus lapides naturales ita grauiter olere, quando extrahuntur ex suis cistis, vt sit opus multoties eosdem aqua abluere, vt tollatur prauus odor, quare neque huic signo videtur fidendum. Quod ad laminas attinet splendidas, ex quibus dicunt cōstare veros lapides, iam dictum est, impostores adeo egregiè ipsos componere, vt & laminas fingant internas, & externas, lucidas, & splendentes ad libitum prout ipsis placet.

Ex signis à Iosua traditis à pondere, & leuitate desumptis nihil certi habemus; nam ipse paulò antea dixerat impostores sedulò adulterare Bezaar. Deinque Syluaticus postquam, & ipse reiecit modos à scriptoribus allatos de cognitione certa lapidis veri, & legitimi habenda, dubitat an isti lapides Bezaar sint ex toto damnandi, nullaque ipsis fides adhibenda, & planè sint eliminandi, & concludit non esse eijciendos ab

arte Medica, sed difficultates hasce in medium afferri necessarium fuisse, vt admoneantur Medici, ne in lapidibus hisce commẽdandis sint tam faciles, sed cauti admodum, atque oculati, & totis viribus studeant, atque inuigilent imposturis, & adulterijs detegendis, & proferens suam sententiam dicit Serapionem, & Nicolaum Monardem scripsisse inter cõditiones veri, & legitimi lapidis Bezaar esse, vt in aqua detineatur diu, quia tunc temporis liquescit, & in læuorem abit, quod tamen se minimè expertum fuisse liberè testatur. Verùm, vt multoties supra dixi, non potest afferri authoritas Serapionis pro exploranda cognitione huius lapidis, quia ille loquitur de minerali, neque dicit ipsum positum in aqua liquescere, sed dicit, quòd si teratur ex eo pondus duorum granorum hordei, & dissoluatur in aqua, & ponatur in ore serpentis, suffocat serpentem statim, & occidit eum.

Quod attinet ad Nicolaum Monardem, verum est eum scripsisse lapidem esse alabastri in modum, & mollem, ita vt si diutiùs in aqua manserit, liquescat, at minimè testatur se id se expertum fuisse: nihilominus Syluaticus tradidit hoc verissimum signum lapidis veri Bezaardici; nam nullus lapis in aquam proiectus liquescit excepta terra esse lemnia, & bolo Armenia, quare subiungens inquit, quòd si ex his lapidem aliquem, qui Bezaar similis sit, confici contingat, decipiemur quidem hac in exploratione, quia liquescit in aqua positus, sed minus malum erit adulterium huiusmodi, quia ex ea terræ specie sit confectus lapis, quæ & ipsa febribus aduersatur malignis, fuitque hunc in vsum à grauissimis scriptoribus summè commendatus. Addit, quòd si sumpta fuerit aliqua species terræ, aut lapidis in conficiendo Bezaar, non poterit liquari in aqua, quia est grauis aquæ fundum petens celerrimè, non tamen negat, quin impostores possint reperire aliquam speciem terræ, quæ in aquam proiecta non liquescat, & ex ea lapides conficere. Animaduertit etiam siue terræ, siue lapidum materia substantiam quandam lapidi similem non ita efformari posse, quin citò, & facillimè adulterium deprehendatur, vbi diligens adhibeatur animaduersio, & tandem ait, quia in cognoscendis veris lapidibus, & imposturis circa eos factis certo caremus signo, opus est ad imitationem rationalium Medicorum in morbis, qui carent signis pathognomonicis, vti syndrome omnium signorum: hæc sunt ipsius verba.

Atque tandem quoniam in veris dignoscendis lapidibus Bezaar, & imposturis circa eos factis deprehendendis, certo caremus signo, Medicorum propterea rationalium imitatione, in morbis certo signo carentibus dignoscendis, ad signorum quam vocant syndromem confugiemus, signisque multis, & minus dubijs in vnum collectis probabiliorem quandam quaremus cognitionem, posteaquam ex arte certam habere nequimus. Lapide itaque aliquo Bezaar ad iudicandum vobis oblato, formam eius, colorem, & magnitudinem in primis considerabimus diligenter, nullaque ab his adulterij suspicione nobis oblata, lapidem ipsum per medium frange protinus, eiusque intimam cauitatem, quam meditullium vocant inspicies, qua si nihil, quod adulterium innuat, continuerit, & puluisculum, aut paleolam, aliorumue quidpiam eorum, qua possibilia esse dicta sunt, habuerit, genuitatis, & bonitatis satis probabile erit argumentum, atque adhuc longè probabilius, si tunicas habuerit lapis sibi quidem ipsi strictè adhærentes, sed ad visum conspicuè distinctas, eiusdem omninò coloris, splendoris, & substantiæ cum externa, qua si etiam pollice detersa splendeant adhuc, & subtilissimum puluerem emittant, sique fragmenta eius, vbi frangatur lapis, nihil extraneum habuerint, nullumque odorem bonum, malumue emiserint, maiori dubio procul commendatione dignus erit lapis. In vniuersum signorum omnium syndromes erit colligenda, & signum quodque attentius ponderandum, eaque inter se comparanda omnia, & singula, eaque etiam, qua imposturam significant, lapisque ille commendandus, quem plura commendauerint signa, & probabilia magis, artificiosa imposturæ suspicio, aut nihil penitus, aut saltem minus damnauerit. Qui si etiam in aqua positus liquefiet maioris etiam approbationis voces merebitur. Quapropter ex his manifestè constare arbitror, quàm facilè, & sæpè ij decipiantur Medici, qui in istis commendandis lapidibus faciles adeo sunt, solaque eorum pulchritudine, aut possidentium authoritate freti, eos in vsum ducunt protinus.

Hæc Ioan. Bapt. Syluaticus, ex quibus tantum abest, vt certam cognitionem de hoc lapide, vt potius confusionem ex tot inquirendis signis habeamus, cùm vt dictum est, ipsomet etiam scribente Syluatico, nullum ex prædictis signis de huiusmodi

lapide

A lapide fidem faciat, neque est par ratio de morbis certum signum non habentibus, & vt aiunt pathognomonicum, quia quamuis nullum habeăt determinatum, omnia tamen simul sumpta sunt vera morbum ipsum demonstrantia; at huiusmodi signa allata pro cognitione lapidis omnia seiunctim accepta sunt falsa, nullamque fidem faciunt, vnde rationi consonũ est, vt nec simul accepta vllam faciăt prorsus fidem, atque ita mirum non est, si doctissimus Vallesius scripserit nullum lapidem Bezaar carere suspicione, quin sit factitius. Quamobrem in hanc venio sententiam, medicamentum, quod nullam certitudinem habet ad sui perfectam cognitionem in medicina facienda, valde suspectum esse, & non nisi cum præmeditatione in vsum reuocandum.

Absoluta lapidis Bezaar tractatione, tempestiuum est, vt aliquid afferamus de facultatibus Contraherbæ, qua vtuntur communiter Medici Messanenses. Hanc descripsit Iosua Ferrus, vt diximus, sed adhuc viridem existentem, suisque ornata folijs, à nobis verò sicca proponitur absque folijs, sed capillamentis ab ipsa pendentibus instructa, colore nigro extra ad album tendente, sapore amaro cum quodam aromatico B odore, vnde videtur esse tenuium partium, ac facilè penetrans, & cùm sit fundamentum, & materia, ex qua conficitur lapis Bezaar, arbitror eam quoad qualitates manifestas esse maioris actiuitatis ipso lapide; ille siquidem est frigidus, hæc verò tantisper calida. Hoc autem supposito videndum est, an ab aliquo morbo, aut causa morbifica indicetur, deinde quis sit ipsius rectus vsus. Quod spectat ad indicans, hæc indicari videtur à malignitate, tanquam à suo indicante sub contrarietatis ratione, ita vt malignitas venenosa sit indicans, Contraherba indicatum auxilium; est enim expellens malignitatem, & venenum, quale reperitur in malignis febribus, quæ constant ex maligna, & venenata materia. Non est igitur dicendum à tertiana, quæ fit ex bile benigna, indicari, & quamuis Iosua scribat se eam febricitantibus tertiana febre, & cum vino administrasse, dicere tamen possum illam fuisse viridem, quæ non est tam calida, & sicca; deinde fuisse in acetarijs vsurpatam, vbi herbæ ab aceto vt plurimùm frigidæ redduntur: dicere etiam possum & verè non rectè eo auxilio hunc authorem vsum fuisse in tertianis, & eo minùs cum vino, cùm Medicus non fuerit, nec Medicorum C terminos agnouerit, nisi velimus in tertianis exquisitis eam cum vino concessisse in principio ad frigiditatem, & rigorem compescendum; nam post ipsius assumptionem ægrotantes non ampliùs perceperunt rigorem, vt ex ipsiusmet dictis apparet capite de Contraherba Bezaar supracitato, & per consequens eam non considerasse ratione suæ operationis occultæ.

Verum tamen est, quòd licet ea non sit offerenda febrientibus tertiana, vt sic, quia est medicamentum calidum, & multo minùs cum vino, nihilominus exhiberi debet ratione facultatis occultæ, qua aduersari malignitati compertum habemus: sed aduersus hanc determinationem est Gal. authoritas scribentis ea, quæ proprietate occulta operantur, à methodo, & ratione aliena esse, & non posse per indicationes inueniri. Eustachius Rudius lib. 2. de occultis corporis vitijs cap. 4. duobus modis respõdet, primò, quòd quamuis scripserit Gal. facultates, quæ totius substantiæ proprietate fiunt à methodo, & ratione alienas esse, non idcirco putandum est, quòd illis nulla methodo vti conueniat; sed non ea, qua vtimur in medicamentis operantibus calefa- D ciendo, refrigerando, humectando, siccandoque; illas enim non mediante odore, vel sapore, aut id genus alijs, sed sola ratione inuenire potes, itaque occultæ facultates, quæ manifesta demonstratione sciri non possunt, methodo tamen quadam ad morborum curationem sunt adhibendæ. Secundo, quòd licet medicamenta, quæ à tota substantia prodeunt, penes internam naturam sint nobis ignota, tamen quia apertis qualitatibus, temperamento aliquo non sunt destituta, saltem harum qualitatum merito curatiua methodo adhibentur.

Sed ad primam Rudij responsionem dico à natura indicantis per intellectum cogniti concludi & ipsum indicatum, quod est auxilium, siue natura indicati sit cognita, siue incognita; nam si indicans est calidum, indicatum est frigidum, intellectusque statim cognito indicante fertur in indicans sub ratione contrarij, nullo, aut breuissimo facto discursu, at ad materiam auxilij inueniendam necessarium est ad experientiã confugere, quæ cõfirmari interdũ potest ratione desumpta ab odore, & sapore ipsius, quæ

res

res minimè fieri potest in maligna febre, cuius indicans est malignitas, indicatum auxilium alexipharmacum, & materia lapis Bezaar, aut Contraherba, de qua institutus est sermo. Elicimus quidem in ea breuissima ratione indicatum auxilij, sed materia auxilij non potest nisi experientia confirmari, & hoc est, quod voluit Gal. nempe non posse materiam auxilij nisi experientia inueniri; inuenitur enim auxilium ex vi, & facultate ipsius indicantis, quod est malignitas, vnde (vt dicebam superiùs) aliud est auxilium inuenire, aliud materiam auxilij: auxilium elicimus tanquam quid proprium ab indicante indicatum, materiam verò, in qua est huiusmodi auxilium, non inuenimus nisi per experientiam.

Ad secundam Rudij responsionem dico nihil cõferre methodum ad virtutes occultas auxilij Bezaardici, sed solùm demonstrat remedium esse qualitate manifesta præditum, qua distinguitur vnum Bezaardicum ab alio; nam vnum esse potest frigidum, & siccum, vt lapis Bezaar, aliud calidum, & siccum, vt Contraherba. Concludamus igitur per indicationem, & methodum inueniri quidem posse auxilium, materiam verò non nisi per experientiam.

De recto vsu Contraherbæ nihil aliud dicendum nisi, quæ dicta sunt de lapide Bezaar, cum hac tamen differentia, quia indicans Bezaar potest esse calidæ naturæ, hoc est materia maligna in bilioso humore, indicans verò Contraherbam est potiùs fundatum in materia frigida; quia hæc ipsa moderatè calida est, & tenuium partium, sicut lapis est frigidæ, & terrestris naturæ. Cæterùm eadem ratione administranda est Contraherba, atque Bezaar, nempe eadem quantitas esse debet, & idem modus offerendi. Sola itaque detur in maligna febre, quæ ortum duxerit à materia frigida, sed vbi mixta materia fuerit, pro dominio humoris tunc admiscetur margaritis præparatis. Soleo ego conficere tabellam in hunc modum aliquando cum maiori portione Contraherbæ, aliquando margaritarum, & aliquando in eadem quantitate. *Ex gr.*

℞. *Pulueris Contraherbæ.*
Margaritar. præparatar. ana *drach.* j.
Sacchari dissoluti in aqua rosacea. vnc. j. *fiant tabellæ pro duabus vicibus.*

Vel sic

℞. *Contraherbæ. drach.* ij.
Margaritar. præparatar. drach. j.
Sacchari dissoluti in aqua scorzoneræ. vnc. j. ß. *fiat confect. in tabellis.*

Vel sic

℞. *Margaritar. præparat. drach.* ij.
Contraherbæ. drach. j.
Sacchari dissoluti in aliqua aqua cordiali ad vnc. j. ß.
fiat confectio in tabellis, dosis vt supra.

Et hæc sint dicta de lapide Bezaardico, & de Contraherba, quæ sunt alexipharmaca pugnantia aduersus febres malignas, & venenatas materias.

Inquirendum modò restat, an quemadmodum curare valent febres malignas, ita dicendum sit posse homines præseruare ab eiusmodi malignitate, & videtur quòd non; nam dictum fuit superiùs ea esse alexipharmaca, & alexiteria, at quæ talia sunt lædendi non præseruandi facultatem habent, ergo &c. assumptũ probatur; quia quæ media sunt inter deleteria, & corpus humanũ, non possunt corpus præseruare à venenosa, aut maligna qualitate, sed alexipharmaca sunt media inter corpus, & deleteria, ergo non possunt corpus præseruare, minor hæc propositio est Gal. 5. de simpl. med. fac. supra à nobis iam citati, vbi apertè scribit alexiteria, & alexipharmaca esse media inter venena, & corpora perpetientia. Maior quoque videtur clara; nam si participant de natura veneni, vt sint eiusdem naturæ, necessum est, at venenũ semper lædit, ergo & alexipharmacũ lædere est necesse, at quod corpus nostrum lædit, non potest ipsum præseruare, ergo.

Deinde, quæ media sunt, participant de natura vtriusque extremi, at alexipharmaca ex Galeno sunt media, ergo participant de natura extremi, at vnum extremum est venenum, nempe deleterium, sequitur igitur alexipharmaca non carere veneno, vnde si in corpus assumantur, vel reperiunt venenum in corpore, vel non, si primo modo cùm similitudinem habeant cum veneno, dicendum erit potius venenum augeri, quàm ab ipsis

A ipsis pelli; nam similia à similibus conseruantur, contraria à contrarijs corrumpuntur, sequeretur igitur venena ab his augeri, non pelli. Si verò non reperiunt venenum in corpore, cùm aduersentur nostro corpori ratione suæ venenositatis, corpus sua illa venenositate afficient, vt docet Auerr. lib. 5. collig. cap. 23. Præterea Auerrh. in tractatu de theriaca reprehendit Auicennam, quòd dixerit theriacam confortare calorem innatum, & competere in regimine sanitatis, quia (vt scribit) radix horum verborum est multum contraria verbis Gal. Adhæc, quod est cõtrarium naturæ corporis, non potest conseruare sanitatem eius, tale autem est Bezaar, vt ex Galeno patet, 5. de simpl. med. fac. qui ponit, quòd talis est operatio corporis sani ad medicinam liberantẽ à venenis, qualis est medicinæ liberantis ad venenum, hæc autem inter se summè contraria sunt, sequitur, ergo quòd Bezaar maximè contrarium sit corpori.

Ex his videtur dicendum alexipharmaca, seu Bezaardica medicamẽta calori nostro aduersari, & per consequens non posse ipsum cõseruare, sed oppositum docet Auicen. lib. 2. tract. 1. cap. 4. & 5. lib. cap. de theriaca, vbi scribit eam non efficere operationes B has nisi propter proprietatem suæ formæ consequentem complexionem simplicium eius, ita vt confortet calorem, & spiritum innatum, & lib. de virt. cord. loquens de mithridatio, & theriaca inquit, homo temperatę complexionis, quando altero ipsorum vtitur in tempore temperato, aut frigido, & in quãtitate moderata manifestissimè confortat cor, & cõseruat sanitatem in ipso, atque securum facit ab incursu pestilentialium ægritudinum sibi accidentium, & cunctas virtutes roborat, & vitæ longitudinem parat, & lib. 4. & cap. iam citato, dicebat Albezaar, & theriaca sunt omnes medicinæ, quarum proprietas est, vt conseruent sanitatem, & virtutem in spiritu, vt ex eo expellant nocumentum veneni à se, ita vt Auicennas velit ita veneno Bezaardica obsistere, & corpora iuuare, vt si sumantur etiam absque eo, quòd in corpore venenum inueniant, non solùm non lædant, sed à venenis mirificè seruent.

Solutio huius difficultatis, quæ videtur contradictionem afferre inter Auerrhoëm, Galenum, & Auicennã difficilis est, & eam adanget Bustachius Radius vir doctissimus; scribit enim lib. de morb. occult. 2. cap. 4. venenorũ remedia esse media inter venena, C & alimenta, quare si in venenum ipsum strenuè agere debent, longè maiorem in corpus habebunt actionem, & ob hanc vehementem actionem fit, vt si largiori, quàm decet, copia sumãtur nos enecare valeant, vult itaque hic author alexiteria, seu alexipharmaca participare de natura venenorum, verùm quæ participant de natura venenorũ, venena esse necessum est, igitur si ea in corpus immittantur, non possunt nisi suam exercere operationem, quæ est corpus ipsum veneno afficere.

Vt tamen hæc controuersia dirimatur, dico Bezaardica medicamenta, & theriacalia esse duplicia, quædam quæ per se, & directè obstant venenis, quædam verò per accidens: rursus quæ per se operantur adhuc sunt duplicis generis; vel enim hoc faciunt permutando naturam venenorum ratione contrarietatis, quam habent ad ea respectu qualitatis manifestæ, aut occultæ; vel à corpore ad extra venena attrahendo, vt magnes ferrum. Quæ verò per accidens corrumpunt venena, ea sunt, quæ confortant, & augent calorem innatum, & conuertuntur in substantiam animalis ob familiaritatem qualitatum, vt omnia aromatica temperata, vel ob familiaritatem totius substantiæ, vt marga- D ritæ, smaragdus & lapis Bezaar, in quo censu debet reponi Contraherba. Si igitur sermo sit de Bezaardicis, quæ per se, & directè aduersantur venenis, non conueniunt pro præseruatione, quis cùm oporteat ea esse excedentis qualitatis corrumpentis excedentem qualitatem venenorum, (alio enim modo per contrarietatem non possent venena corrumpere,) complexionem nostrãm obuiando nobis corrumperent in sanitate.

Hinc Gal. ponit, quod in corpore sano accepta Bezaardica medicamenta in multa quantitate nocent maximo nocumento, scilicet quia permutant corporis sanitatem, vel ratione venenositatis, quam aliquo pacto ijs inesse diximus, vel ob vehementem, & improportionatã actionem ipsorum, cuiusmodi obtinet theriaca, quæ corpus nimium, quàm par sit, calefacit, vnde Gal. scribit se prohibuisse Medicis, ne in sanitate conseruanda pro pueris Regum vterentur theriaca continuò, propterea quòd ob vehementem eius actionem nimium calefaciebat, & exiccabat pueros. Igitur hæc Bezaardica competunt corporibus venenatis, aut neutris decidentiæ, non autem sanis, quibus compe-

comperit præseruari, ne sua alteratione peruertant valde corporis sanitatem, & hæc est opinio Auerr. l b. collig. citato, & Auicenn. lib. de viribus cordis. B

Hoc idem dixisse videtur Gal. quando scripsit alexiteria esse media inter deleteria medicamenta, & nostrum corpus;nam medium potest considerari duobus modis, vel respectu mistionis, vel respectu operationis. Si primo modo considerentur hæc alexipharmaca, non sunt media, alioquin participarent de vtroque extremo, & per consequens essent illis similia, at Bezaardica sunt in vltimo contrarietatis ad venena,ergo:si secundo modo considerentur quantum ad operationem, seu effectum, quia partim iuuant,vt medicinæ, & partim nocent alterando sua qualitate excedente quam si oportet ea habere ad corrumpendum venena,& hoc est,quod Auerrhoës scripsit oportere, vt hæ medicinæ faciant duas operationes in corpore humano,vna est venenosa, quando Bezaar recipiuntur in corpore sano, & alia est salubris, vt quando recipitur in corpore venenato,& hoc modo Auerrhoës videtur concordare cum Galeno.

Quòd si sermo sit de his pharmacis,quatenus attrahunt à forma specifica venenum, sic multò minus sunt conseruatiua sanitatis, quia magis naturam venenositatis attingunt, quàm prædicta,quemadmodum sunt medicinæ euacuatiuæ à tota substantia,quæ participant naturam venenositatis contrariam corpori, vt carthamum, & turbith,licet habeant aliquam similitudinem ratione humiditatis. Medicinæ denique per accidens, & indirectè venenum corrumpentes, quia multiplicant spiritum, conferunt etiam ratione præseruationis, vnde Auerrhoës loco citato loquens de medicamentis alexipharmacis, cùm dicit, quando comedit illas homo sanus, semper facit venenum, id intelligit de primis, quæ directè sunt Bezaar, exceptis quibusdam, & de secundis, quæ indirectè hoc faciunt; refert se igitur ita loquens ad communes medicinas Bezardicas directè, aut indirectè venenum corrumpentes, & similiter cùm dixit, quòd theriaca conferi sanitati, intelligit non simpliciter, sed corpori parato labi in ægritudinem. F

His ad hunc modum iactis dico ad primum argumentum alexiteria esse in duplici differentia; quædam quæ per se primò venenum expellunt, quædam per accidens. Priora contrarietate quadam siue manifesta, siue occulta aduersus venena pugnant; posteriora neutro ex his modis,sed per accidens. Priora participant de natura veneni, secunda minimè, & hæc sunt, quæ dicuntur media inter corpus nostrum, & medicamenta deleteria, & vbi dicitur medium participare de natura extremi, hoc intelligitur de medio per participationem,at media ratione effectus, non participant de natura vtriusque extremi. Priora sanè non sunt conseruatiua sanitatis,sed secunda; & vbi dicitur similitudine posse augeri venenum in corpore, id est verum, si tantummodo operarentur facultate venenosa, sed quia calorem nostrum adaugent, atque corroborant, hinc est,quòd expellitur venenosa qualitas,& proinde non augetur venenum. G

Dictum quoque est superiùs alia esse alexipharmaca, quæ inficiunt corpus venenosa qualitate, vbi accepta sint in maiori, quàm par sit,quantitate: alia quæ inficiunt corpus vehementi actione, vt exemplificatum est de theriaca, at Contraherba, aut lapis Bezaar, etsi sint alexipharmaca, & alexiteria, neutro horum modorum operantur in corpore, quamuis in multa quantitate accepta fuerint (nec enim veneno, nec nimia actione nostrum corpus immutant)sed semper calorem nostrum innatum conseruant, & augent, igitur, vt experientia ostendit, immoderatus vsus ipsorum nullam labem, nullamque mutationem ad malum in corpore nostro inducit. Quod reliquum est,clarissimè mi Fiocchette, vt tibi persuadeas velim, nihil apud me antiquius esse, quàm tuum consilium, adhortationemque amplecti, quæ à summa prudentia, ac beneuolentia profectura esse certissimè intelligo. H

FINIS OCTAVAE DECADIS.

IOAN-

IOANNIS BAPTISTAE CORTESII

MISCELLANEORVM MEDICINALIVM DECAS NONA.

Epistola Prima.

Perillustri D. Ioseph Pizzuto Regni Siciliæ Archiatro Summo, Regioque Consiliario.

B VAgabantur præteritis annis in publico Messanensi Gymnasio inter Medicos, cùm tu (clarissime Ioseph) hic esses, duo quæsita à multis variè explicata, circa quæ, si adhuc meministi, meam habere sententiam modestissimè significasti. Tunc ego, quæ mea est erga te obseruantia, nefas ducēs tuo nutui, quem mandatorum loco semper habui, non parere, statim de ea materia epistolam conscripsi, ac tuo paulò post sub felicissimo nomine, vt magis alijs animi mei in te cultus elucesceret, in lucem edidi. Sed quemadmodum tum temporis reuerentia, ita nunc priuatæ meæ rationes ad eam iterum typis committendam impellunt; ex hoc namque apertissimè video meis Miscellaneis, quæ alioqui ingloria in hominum conspectum prodirent, maximi ornamenti accessionem fieri posse. Atque id ex animi voto successurum mihi persuadeo, non profectò quòd ea quæsita ita concinnè explicauerim, vt laudem mihi aliquam comparare possint (scio enim quàm leuiter discussa exaraui) sed quia is est tuæ sapientiæ splendor, vt vbiubi vel solo nomine descripta conspiciatur C exigua eius scintilla, valeat quodcunque sibi proximè adiunctum illustre, atque conspicuum reddere. Cæterùm id, quod nimiopere exopto, est, vt qua beneuolentia me, meaque complecti solitus es, hoc munusculum denuò excusum lubenter excipias, quod licet nouum non esse fatear, haud tamen negare possum, quin offerendi voluntas, sit recens, atque eadem, quæ olim, dum noua se dat occasio eam patefaciendi.

Primum quæsitum versabatur circa apparentem contradictionem in Gal. doctrina propositā, quæ est, quòd Gal. febrium differentias à materia subiecta desumens, lib. j. de dif. febrium cap. 1. & alibi statuit tot esse febrium differentias, quot sunt in corpore humano materiæ ad calorem extraneum suscipiendum aptæ, quæ cùm sint numero tres, nempè humores, spiritus, & membra solida (ab Hippocrate sub nomine continentium, cōtentorum, & impetum facientium designatæ; Galeno enim authore idem Hippocrates per continentia partes solidas, per contenta humores, per impetum facientia spiritus intelligit) tres quoque necessariò debent esse febrium differentiæ à subiecto, seu à materia desumptæ, vna est, quando accenditur calor extraneus in humoribus, & D dicitur febris putrida, altera, quando in partibus solidis, & appellatur hectica, tertia quando in spiritibus, & ephemera vocatur, quare ex diuulgatissima Gal. hac doctrina dantur tres primæ differentiæ, aut tria prima genera febrium à materia desumpta, putridum nempè, hecticum, atque ephemerum.

E contra verò idem Galenus non sibi ipsi consentiens, lib. eodem cap. 5. duo tantùm genera concedit, putridum videlicet, atque ephemerum, hecticum verò non datur, vel si concedendum est, debet reduci sub putridarum genere, ratio autem est, quia cùm apud antiquos, Athenęum præsertim virum in arte medica præcæteris celebrem, dogma illud diuulgatissimum esset, asserens omnem febrem ex putredine humorum ortum ducere, huic dogmati Galenus partim consentit, partim repugnat, consentit quidem verum esse, sed in duobus tantùm generibus, nempè in febribus verè vocatis putridis, quæ ex humoribus fiunt, nec non & in febribus hecticis: has omnes, ex humorum putredine fieri liberè concedit, repugnat verò huic dogmati, quia ab illo excipit

genus febrium ephemerarum, quas quidem ab humorum putredine fieri negat, vnde maiori ex parte febres ex humorum putredine fieri lubens aſſentitur. Cùm igitur non excipiat à propoſito dogmate niſi febres ephemeras, apertè conſentit omnes alias ab humorum putredine ortum ducere, concludendum igitur ex Galeno ipſo febres hecticas à putredine humorum fieri, dogma itaque propoſitum tam putridarum, quàm hecticarum ratione verum eſt, at falſum reſpectu febrium ephemerarum, quæ ab humorum putredine fieri minimè poſſunt. Manifeſta ergo repugnantia eſt in dictis Gal. nam cùm determinaſſet dari triplex genus febrium, putridum, hecticum, atque ephemerum, nunc in 5. capite 1. lib. de dif. febrium quaſi ſui ipſius immemor, antiquo dogmati conſentiens, omnes febres fieri ab humorum putredine concedit, ephemeris exceptis, vnde iure meritò dicendum eſt non dari, niſi duplex febrium genus, putridum videlicet, & ephemerum, duo igitur tantùm ſunt febrium genera, non tria.

Alterum erat, an ex 49. textu tertij libri in primum porrheticorum poſſit colligi, aut ex Galeni commentario, in alui profluuio mittendum eſſe ſanguinem: ſed aliud eſt inquirere, an pro curatione alui fluxus ſanguinis miſſio conueniat, aliud eſt, an ex hoc loco colligi id poſſit, & iſtud eſt, quod in præſentem diſquiſitionem cadit, quod quidem videtur poſſe ex commentario Gal. facilè colligi ex particula (ſi valenter excernant, ſanguiniſque redundantiam habeant, & quæ ſequuntur) qua apparet voluiſſe Gal. facere hanc diſtinctionem, nempè illis, quibus alui fluxus eſt moleſtus, vel valēter excernunt, adſitque in corpore redundantia ſanguinis, clarum eſt mittendum eſſe ſanguinem, nec opinio hæc ratione carere videtur; nam cùm excernere accipiatur propriè, & ſimpliciter pro actu depoſitionis excrementi, quod per ſeceſſum exit, vnde valenter excernere, eſt copioſè, & validè materiam per ſeceſſum protrudere, ſi igitur inquit Gal. validè excernant, & adſit in corpore ſanguinis redundantia, ſanguis mittendus venit. Hæc ſunt, quæ propoſita fuere, vt diſcuterentur, quæ examinanda nunc, & determinanda ſuſcipio, & primò primum, deinde ſingillatim & ſecundum, & ad primum dico ingenioſam fuiſſe dubitationem, quia prima facie locum hunc Gal. legentibus videtur occurrere dubitatio hæc, ſi tamen attentiùs verba legantur, ſenſumque intimiùs ſcrutemur, nullum prorſus apparebit huiuſce dubitationis principium, quod tibi viro doctiſſimo, & in Gal. doctrina exercitatiſſimo notiſſimum eſſe certo certius ſcio, quod tamen, vt clariùs innoteſcat, probandum eſt mihi, idque vt faciliùs exequi poſſim, opus eſt in primis huius quinti capitis, & duorum ſequentium intentionem aperire, quæ eſt tractare de cauſis primarum febrium differentiarum, & in hoc quinto cap. primum febrium ephemerarum, deinde in alio ſequenti febrium putridarum, has verò cauſas ad duo ſumma genera redigit, alterum ad caloris natiui cordis ad igneam naturam conuerſionem, per ſimplicem alterationem. Alterum verò ad conuerſionem quidem ad igneam naturam, ſed per putredinem, primum omnium ephemerarum cauſam eſſe docet in hoc quinto cap. alterum verò putridarum maiori ex parte hecticarum, quod in ſeptimo cap. clariùs exponit.

Quod ad primum genus ſpectat, allaturus Gal. cauſam communem omnium ephemerarum, docturuſque hanc eſſe ſolam alterationem citra putredinem, quia nouerat antiquiſſimũ illud Athenæi dogma, quod ex putredine omnes febres fieret, aſſerit primùm intentionem ſuam, deinde duplicem cauſam intentionis ſuæ aſſignat. Alteram quia cùm proximè facta fuiſſet mentio feb. peſtilentium, nempe in 4. cap. quæ omnes ortum habent à putredine, datur hic opportuna huius conſiderationis occaſio, ſed cùm iſtud dogma videatur habere poſſe duplicem ſignificationem, vna eſt numquid omnes febres peſtilentes ab humorum putredine ortum habeant, vel numquid ſicut peſtilentes febres à putredine fiant, ita & omnes aliæ, Galenus inquirit dogma iſtud in ſecundo ſenſu, nempè ſicut peſtilentes à putredine ortum ducunt, ita & omnes aliæ, quamuis alius ſenſus propoſitus videatur ſuam habere rationem; nam cùm febres peſtilentes, aliæ ſint ephemeræ (quamuis Gal. incognitæ, vt in ſudore Britannico apparet) aliæ ſint hecticæ, 3. de præſ. ex pul. 3. denique aliæ ſint peſtilentes, in quibus nec pulſus, nec vrinæ mutantur, iure videtur Gal. inſiſtere in inquiſitione febrium peſtilentium, ſed Gal. vt dixi, non ſuſcipit, iſtud dogma examinandum in hoc ſenſu, quia iam conceſſerat hecticas peſtilentes ex ſolidorum cordis putredine fieri, ſtatueratque in aliquibus

febri-

A febribus pestilentibus ex humorum putredine non mutari pulsus, ob contrarias cordis substantiæ, & humorum contentorum intemperies inter se pugnantes, & quodammodo in æquilibrio cordis, & arteriarum motum sustinentes, & quamuis concedere velimus à Galeno non fuisse cognitas febres ephemeras pestilentes, tamen non ignorauit illam Aristotelis tam diuulgatam authoritatem, nihil esse in hoc mundo sublunari, quod putredini non subijciatur, vno igne excepto. Succedit, quòd in 4. cap. concesserat febres pestilentes ab alia fieri posse, quàm ab humorum putredine. Gal. igitur non inquirit de præsuppofito dogmate respectu pestilentium, sed de omnibus alijs, in hoc sensu, an scilicet quemadmodum pestilentes febres ex putredine humorum ortum ducunt, ita consimili ratione intelligendum sit dogma vniuersaliter, & generatim de omnibus alijs febribus.

Altera causa Gal. intentionis in hoc quinto cap. est, quia hoc dogma habuit insignes fautores, tum in reliquis, quæ ad artem spectant, tum propterea quòd multi huius dogmatis auctoritate ducti existimare possent, re vera omnes ex putredine ortum ducere, quamobrem breuibus suum interponens iudicium determinat, dogma istud B maiori ex parte ex putredine fieri; nam cùm dogma esset, quòd omnes febres à putredine ortum habeant, propositio est vniuersalis vniuersaliter dicta, quæ omnes febres suo ambitu continet, putridas, hecticas, atque febres ephemeras, si vnum tantùm genus excipiatur, necessariò alia duo includuntur, Gal. vnum tantùm excipit, nempè ephemerum, quare putridæ, & hecticæ sub hoc dogmate continentur necessariò: fiunt igitur omnes febres ex putredine maiori ex parte, vt concedit Galenus, sed quia dogma istud videtur potiùs verum esse, quòd non fiant ex putredine pro maiori parte; nam cùm triplex sit genus febrium, vnicum est, quod ex putredine fiat, nempe putridum, reliquorum verò duorum nullum fit ex putredine, quare non ita clarum esse videtur, quomodo antiquis Galenus concesserit maiori ex parte febres ex putredine ortum ducere (quamuis duæ sint, quæ non fiunt ex putredine) quia tamen in omni febrium genere, ephemerarum excepto, demonstrari potest, hinc facilè concessit Gal. dogma esse verum maiori ex parte, quod primò in putridis, deinde in hecticis verum C esse demonstro; nam cùm quatuor sint in corpore nostro humores, sanguis, vtraque bilis, & pituita, ex omnibus possunt fieri, & fiunt febres, non tamen omnes ex omnium humorum putredine fieri consueuerunt, vt omnibus notissimum est, siquidem ex sanguine calefacto tantùm, non putrefacto fit synochos imputris (relicta nunc eorum opinione, qui non sine apparenti ratione febres omnes salubres ex sola bilis accensione fieri dicunt) omnes ex putredine tum sanguinis, tum aliorum humorum fiunt, ad quod febris genus respiciens Gal. concessit antiquis eorum dogma pro maiori parte esse verum.

Quod confirmari quoque potest, & in genere hecticarum; nam licet possint fieri sine putredine, vt sunt illæ, quas vocant incipientes, maiori tamen ex parte fiunt ex putredine, quamuis alia, atque alia ratione putridæ fiant ex putredine, & alia ratione hecticæ; febres enim putridæ fiunt à putredine humorum tanquam à materia, & formalis ratio ipsarum est putredo, quandoquidem humores, in quibus calor accenditur, putrescunt necessariò, at febres hecticæ fiunt ex putredine tamquam ab agente, & causa D efficiente intrinseca; nam calor putredinalis in humoribus accensus calorem natiuum partium solidarum ad igneam naturam conuertit in facto esse; sufficit enim, quòd in vtrisque causis intrinseca sit putredo, & putrida exhalatio attingens vel humores, vt in putridis, vel solida, vt in hecticis, atque hoc modo febres hecticæ dicuntur fieri ex putredine. Quid si diceremus febres hecticas fieri ex putredine humorum, hoc est post febres putridas? etenim grauissimi Aristotelis interpretes lib. 1. phys. tex. 47. vbi Philosophus scribit contraria ex contrarijs fieri, inter alias significationes, quas adscribunt particulæ (ex) est, post, vt sensus sit, contraria fiunt post contraria, & re vera contraria non possunt fieri ex contrarijs, tamquam ex materia; ex aqua enim non fit ignis, nec è contra, sed vnum post aliud, ita in hoc casu, dicimus febres hecticas fieri ex humorum putredine, hoc est, fiunt post febres putridas, vel sequuntur febres putridas, id quod experientia quotidiana confirmat, merito igitur Gal. concedit antiquis maiori ex parte verum esse illorum dogma, tam respectu putridarum,

 quàm

quàm hecticarum, quamuis respectu ephemerarum sit falsum, quia febres ephemeræ nec fiunt à putredine humorum, neque sequuntur febres putridas, ad hoc igitur vt ostenderet dogma non esse simpliciter verum, sat fuit ephemeras febres excipere.

Hercules Saxonia libro de febribus capite quinto scriptum reliquit Galenum excepisse ab hoc dogmate Athenæi febres ephemeras, & ratio est, inquit ipse, quia nomine humorum putrescentium intelliguntur etiam secundæ humiditates, vt ros, gluten, cambium, quæ vbi putrescunt, pertinent ad partem solidam, & hac ratione febres hecticæ possunt dici putridæ. Verùm huiusmodi assertio videtur esse præter omnem rationem; nam esto, quòd omnes humiditates in corpore existētes putrescere possint, non tamen inducunt propriam febrem, nisi quatenus ab humoribus prodeunt; chylus enim, *e.g.* putrefactus existens in ventriculo non inducit propriam febrem, ita vt dici possit febris putrida chylosa, quemadmodum dicimus febrem tertianam fieri ex materia biliosa putrefacta, & sic de singulis. Ad hoc autē vt fiat febris ex chylosa putrefacta materia, opus est, vt rectè notat Capiuaccius lib. 6. de febribus cap. 7. vt ex hac putredine existente in ventriculo eleuentur vapores, qui humores contentos in ventriculis cordis afficiant tum calefactione, tum putredine, ac inde fit febris putrida ratione prædominij humoris peccantis existentis in loco iam dicto, & pro vt chylus maiorem, aut minorem cum vno, quàm cum altero humore proportionem habet. Quòd igitur possint putrescere omnes humiditates in corpore, facilè concedimus Saxoniæ, sed negamus eas putrescentes referri debere ad partes solidas; nam longè differunt partes solidæ ab humiditatibus, vt apparet; quia humiditates non terminantur termino proprio, ita vt duræ sint, & tractari queant, quemadmodum partes solidæ, nempè neruus, caro, & huiusmodi, quæ sunt veræ partes solidæ, in quibus si accenditur caliditas in facto esse, tunc fit febris hectica, vnde febris hectica fieri non potest ex putredine secundarum humiditatum, quæ licet sint factæ in gratiam partium solidarum, non tamen adhuc acquisiuerunt propriam partium solidarum naturam, quare licet millies putrescerent, cùm non sint partes solidæ, nequeunt hecticas accendere.

Deinde, vt dicebam, vt fiat febris ex secundis humiditatibus putrefactis, oportet, vt à putredine ipsarum eleuentur vapores putridi, qui calefacientes, & putredinem inducentes in substantiam cordis, & in ipsius humores, producant varias species febrium putridarum; nam si attingant substantiam cordis faciunt hecticam putridam, si humores pro diuersitate prædominantis humoris contenti in ventriculis cordis generant varias differentias febrium humoralium, aut putridarum. Rectè igitur à nobis conclusum est febres hecticas fieri ex humorum propriè dictorum putrefactione; nam sequuntur ad febres biliosas, vel ad pituitosas, vel ad melancholicas, ex quarum putredine, & calore ortum ducunt, quotiescunque scilicet calor talis fit, vt calorem partium præter naturam in facto esse constituat. Nunquam propterea aliquis dicere poterit, quòd ex secundis humiditatibus putrefactis fiat febris hectica putrida: deinde Hippocrates inter alias materias subiectas febri proposuit continentia, quæ, vt diximus superius ex Galeno, nihil aliud sunt, quàm partes solidæ, ergo solæ partes solidæ, vbi in illis accensus est calor, aut putredo, fit febris hectica, nequaquam vbi putrefactæ sunt secundæ, aut tertiæ humiditates, quia non sunt partes solidæ in actu, id quod requiritur ad febrem hecticam faciendam, non itaque secundę humiditates putrefactę facere possunt febrem hecticam putridam, quamuis hoc in loco non inquiritur, an febres hecticæ fiant ex putredine humiditatum, sed inquisitio est, an febres hecticæ fiant ex putredine, quemadmodum supra diximus, quare verum est, vel vt semper, vel saltem vt plurimùm febres hecticas fieri à putredine, hoc est sequi putredinem alicuius febris, nempe vel ardentis, vel etiam chronicæ alicuius febris. Sed quoniam non à putredine tanquam à materia fiunt, sed à putredine, vt est accensa faciens febrem, ideo fieri potest, vt ab ephemera, ab ardenti, & à chronica fiat febris hectica, eò quòd prouenit à caliditate, vt habet rationem causæ efficientis, & inducentis calorem præter naturam in partibus solidis, quamuis Auic. ex defectu harum humiditarum scribat febres hecticas induci posse, Gal. tamen lib. 10. meth. cap. vltimo scribit partes solidas constare ex tribus, ex carnosa, membranosa, & fibrosa: quando consumitur caro fit prima species febris hecticę, quando consumitur pars membranosa, quæ in omni-

A omnibus partibus poteſt appellari pulpa, fit ſecunda ſpecies hecticæ: fibroſa verò pars, ſi conſumitur, fit tertia ſpecies febris hecticæ, quæ & maraſmos appellatur, ſed de hac materia fuſiùs Deo dante in interpretatione capitis quinti lib. j. de diff. febrium apud Galenum.

De febribus tamen ephemeris dubitatur; nam aliquæ à bubone ortum ducunt, & bubo fit à putredine humorum, quòd verò bubo fiat ab humorum putredine, nullus dubitat, ephemeras quoque oriri à bubone docuit Hippocrates 4. aphoriſ. 55. vbi dicit febres à bubone prodeuntes omnes malas eſſe, ephemeris exceptis: febres igitur ephemeræ, ſiue bonæ, ſiue malæ ſint, ſat eſt, ſi ſequantur bubonem, qui fit à putredine, dicendum igitur eſt ephemeras fieri à putredine bubonis: deinde aduerſus Hippoc. videtur ſtatuendum omnes effectus prodeuntes ab vna, & eadem cauſa non poſſe eſſe ſibi ab inuicem cōtrarios, ita vt alter bonus, alter malus eſſe poſſit; ab vno enim in quātum vnum oriri non niſi vnum poteſt, ſi igitur idcirco febres malæ dicuntur, quòd bubonem ſequuntur, malè ab eo excipiuntur ephemerę, cùm & ipſæ à bubone ortum ducant,
B aut ſi ephemeræ non ſunt malæ, neque dicendum eſt alias febres malas eſſe, quòd ſequantur bubonem; non enim maior ratio vnius eſt, quàm alterius, cùm ab vna, & eadem cauſa proueniant, nempè à bubone.

Ad primum dico in bubone duo conſiderari poſſe, nempè putredinem, & caliditatem, à qua fit inflammatio, febris ephemera non ſequitur putredinem, quia ab ea tamquā occluſa, & quaſi clauſtris coërcita, non poteſt eleuari putrida exhalatio, à quà ſpiritus cordis accēdantur, ſed tantummodo febris ephemera ſequitur inflammationem partis poſt partem, quæ ſic ſucceſſiuè ſpiritibus cordis communicatur, & fit febris ephemera, quare etſi proueniat à bubone ephemera, non propterea fit à putredine illius, ſed ab inflammatione. Ad ſecundum etiam dicendum eſt duplex dari buboniæ febris genus, alterum cuius bubo dicitur eſſe cauſa, alterum verò, cuius bubo dicitur eſſe ſignum: primum genus eſt ephemerarum, quas Hippocrates bonas eſſe dicit, hinc bubo conſideratur duobus modis, vt cauſa, & vt ſignum, vt cauſa eſt, producit vnum effectum, qui eſt febris ephemera, non per putredinem, vt dictum eſt, ſed per calefa-
C ctionem partium circumuicinarum, à quibus ſucceſſiuè, communicatur omnibus alijs, quouſque cor attingat, vnde ſola calefactione ſpiritus cordis accendit, ephemeramque producit; tunc enim bubo conſideratur, vt habet rationem cauſæ ſuum effectum producentis. Modus autem productionis febris ephemeræ à bubone talis eſt, Gal. authore, motus incipit à loco inflammationis obſeſſo, nulla proueniente ad cor fuligine, ſed tota, vt ſupra dicebam, intus incluſa manente in loco inflammationis, ea ratione, qua ex ſolis ardore, aut laſſitudine fit febris, calefactis primùm aliquibus partibus, deinde per ſucceſſionem, communicato calore ad principium vitale, quare ſicut illæ ſunt ephemerę, ita & iſtæ, inflammatioque concurrit tamquā cauſa proportione correſpondens motui, aut laſſitudini calefacienti per alterationem partis poſt parte. In inflammatione, vt antea dicebam, duo conſiderantur, immoderata caliditas, & puris generatio, à caliditate tantùm fit febris ephemera, non à putredine incluſa, quia inter carnes vndequaque coërcetur, & concluditur, vt euaporati nequeat, nec exhalatio in cor ferri, deinde humores contenti confeſtim, & toti ſimul ſpacio vnius, aut duorum dierum, &
D non per circuitum acceſſionem faciunt, tamquam qui ſibi inuicem adhæreant, & vno loco concluduntur, quæ acceſſio propria eſt ephemerarum, quare licet iſtæ febres ſequantur putredinem humoris in bubone, non tamen fiunt ab ipſius putredine, ſed ab inflammatione, hinc eſt, quòd Hippocrates dixit eas non eſſe malas, & iſtæ dicuntur effectus bubonis, & bubo ipſarum eſt cauſa.

Alterum verò genus febris buboniæ, in qua ſigni, non cauſæ bubo rationem habet, ſequitur ad putredinem, quæ in viſceribus, aut magnis vaſis continetur, modus accenſionis eſt, quòd non ſecus atque fumus ex putreſcentibus humoribus ad cordis ventriculos tendit.

Deinde, huiuſmodi febres diuturniores acceſſiones habent, & cum circuitu, quia cùm continuò fluant, quæ nunc putreſcunt, diſponunt ad ſequentem putredinem eos, quos accidit contingere, atque temporis ſpatio calorem putridum accendunt, ſecus atque in ephemeris, aut bubonijs ſequentibus ſolam putredinem humoris contenti in

bubo-

bubone; nam in his, quod calorem concipit, est cordis spiritus sua natura, vt vult Galenus, incorruptibilis, in bubonijs verò ex putredine in visceribus, aut magnis vasis, quod calorem concipit, est putrescibile quodpiam, humor scilicet, quare sicut in externis vidimus, imputrescibile, vbi calorem concipit, sicut lapis, aut lignum, durat, quoad paulatim remiserit, & post remissum non relinquit in alia parte dispositionem, vt nouus accendatur humor, sed finita prima accensione finitur, vbi verò putrescibile sit, quod calorem concipit, videmus, quòd remisso calore in vna parte, in alia præparatur ad alium suscipiendum, sicque disposita caliditas protrahitur, ita vt in bubonia, quæ sequitur solam putredinem humoris in bubone contenti, vt in omnibus alijs ephemeris, non videmus dispartitam illam caliditatem, sed vnicam, & breuem accensionem, in alijs verò secus se habet. Quòd verò id, quod putrescibile est, vbi calorem concipiat putridum, fit talis naturę, & cessante prima accensione remaneat dispositio in parte continua, pro alia, sicque fiat caliditas per multos dies perdurans, rem hanc Galenus exemplo stercoris, aut fimi putrescentis exemplo accommodatissimè declarat. Ex his igitur apparere satis puto nullam febrem ephemeram fieri ex humorum putredine; nam etsi bubonia videatur sequi, non tamen sequitur, nisi eo quò dictum est modo. Apparet etiam differētia, quam cum alijs bubonijs habet, quas malas Hippoc. appellauit, quæ res cùm ita se habeat, meritò Gal. à proposito dogmate solam excipit ephemeram, non autem hecticam, cùm vtriusque non sit par ratio; nam hecticæ, vt supra dictum est, maxima ex parte fiunt ex putredine ea ratione, qua diximus, ephemeræ verò minimè, quare videre nequeo, quomodo expositores aliqui inquirant, cur Galenus simul cum ephemeris non exceperit hecticas febres.

Nec satis mirari possum Vallesium virum tam doctum, & in Gal. doctrina adeo exercitatum scribentem, Galenum febres hecticas non excepisse ab hoc præsupposito dogmate, quia sermo illi erat de febribus fientibus, non de factis, quales sunt hecticæ, cùm, vt supra dictum fuit, intentio Gal. sit in tribus hisce cap. quinto nempe, sexto, & septimo loqui de causa communi in genere differentiarum omnium febrium, & in septimo peculiariùs, fusiusque tractat de febribus hecticis, in quinto verò de ephemeris, & in sexto de putridis, non de fientibus igitur tantùm, sed de factis illi est sermo, quod vnusquisque videre potest etiam in comm. Vallesij, vt igitur Galenus ostenderet antiquorum illud dogma non esse vniuersale, sat illi fuit instantiam afferre de febribus ephemeris, seu de illo genere febrium, quod nullam haberet suspicionem, vt à putredine fieri possit quocumque modo considerata, neque erat opus excipere hecticas febres, cùm non ignoraffet Galenus diuersam rationem esse ephemerarum ab hecticis; solæ enim febres ephemeræ sunt, quæ verè dici possunt minimè fieri à putredine, aliàs, malè concessisset Galenus antiquis maiori ex parte febres omnes fieri ex putredine, nisi hecticis etiam hoc conuenire existimasset, imo potius dicēdum fuisset, quòd maxima ex parte non fiunt ex putredine, & hæc sunt, quæ pro primi problematis resolutione dicenda puto, vnde apparet Galenum sibi constantem esse, vnamque, & eandem rem in omnibus locis intellexisse semper, quod datur triplex genus febrium in genere desumptum à triplici subiecto ad calorem extraneum suscipiendum apto, nempè putridum, hecticum, & ephemerum.

Venio ad secundum, & dico neque authorem prorrhetici, nec Gal. in commentario huius prędicti prorrhetici verbum quidem habere de præsupposita materia, imo verò alui perturbationem, aut alui fluxum hoc in loco pro auxilio à fluore narium indicato vterque author accipit: & primo quod ad authorem prorrhetici huius spectat, nihil aliud proponit nisi casum quendam, videlicet narium sanguinis fluorem cum surditate, & ignauitate, deinde inquirit, an casus habeat aliquid difficultatis, tertiò pro auxilio proponit vomitum, & alui perturbationem, hæc sunt ipsius verba.

Quibus in surditate, & torpore parua est à naribus destillatio, ea habet quid difficultatis, vomitus his confert, & alui perturbatio.

Ex verbis authoris huius clarè cognoscitur alui perturbationē ab eodem acceptam, & propositam fuisse pro auxilio indicato à narium fluore cum surditate & ignauitate, non autem pro indicante sanguinis missionem, quare ex authore hoc nihil, quod ad propositum faciat, habere possumus, nec etiam colligere licet oppositum, cùm nihil de

præ-

A præsupposita materia in quæstione scribat, nec à Galeno in commentario quidquam colligere vmquam poterimus, vt non possim satis mirari, quomodo in disceptationem ex hoc loco quæstio proposita ceciderit, atqui ne gratis rem hanc accipere videar, probandum est mihi Galenum in hoc commentario de præsupposita materia nihil loquutum fuisse, quod ex intētione cōmentarij huius apparere dilucidissimè demonstro.

In hoc commentario Gal. in tribus reprehendit authorem hunc, primò quia non rectè loquitur dicens fluorē sanguinis è naribus, stillicidij in modum ἔχει τι δύσκολον, hoc est, habet quid difficile, quia inquit Galenus huiusmodi loquendi modus in paruis rebus ab hominibus seruari consueuit, non autem in magnis, sed fluor sanguinis stillicidij in modum absque aliqua alia affectione non est paruum malum, quare neque dici potest, an habeat aliquid difficile, at si concomitetur surditati, & ignauitati, non solùm malum est, sed signum etiam lethale, quia est indicium cerebrum læsum esse, non igitur rectè loquitur author huius præsentia prorrhetici, siue assertiuè, siue dubitatiuè loquatur.

Secundò reprehenditur author à Galeno, quòd in curatione afferenda indistinctè B nimis loquatur; nam proponit vomitum, & alui perturbationem tamquam à fluore sanguinis è naribus cum prædictis affectionibus indicatam, nulla distinctione facta, distinctio autem est clara quidem quo ad sensum, verbis autem non admodum explicitè dicta, quæ est in morbi initio cum robore virium, ægrotantes huiusmodi, vel sanguinis redundatiam habent, vel pituitæ, aut alterutrius bilis; nam si valenter excernant, sanguinisque redundantiam habeant, quòd sectione venæ, non vomitu, vel ventris perturbatione indigeant, neminem latet, atqui si vel pituitæ copia adsit, vel bilis, vel melancholiæ, tunc ægrotantes, vel vomitu, vel perturbatione alui indigent.

Tertiò authorem reprehendit Gal. quia indifferenter, & indeterminatè sit loquutus in auxilijs proponendis; nam cùm huiusmodi fiat operationes tam à natura, quàm ab arte prodeuntes, si hic author velit Medicum vomitum ciere, aut aluum perturbare, non erat ei opus enuntiare, quæ fiunt à natura, sed definitè docere, an vomitus spontinus, aut alui perturbatio spontanea conferat, ad cuius imitationem Medicus debeat vnam, vel alteram operationem facere, an verò de sola artis operatione à Medico fa- C cienda ad propositam affectionem tollendam loqui voluerit.

Ex quo discursu à commentario Gal. collecto dilucidissimè apparet intentionem esse, quòd sanguinis missio facienda sit in stillicidio sanguinis è naribus cum surditate, & ignauia, quando sanguis valenter fluat, & adsit corporis plenitudo, vbi verò adsit copia alterutrius bilis, aut pituitæ ad purgationem esse deueniendum.

Hanc opinionem confirmo etiam authoritate doctissimi Ioan. Baptistæ Syluatici, lib. controuersiarum, controuers. 26. cuius hæc sunt verba.

In commentario autem 49. in primum prorrhet. non loquuntur Gal. & libri huius author de morbis acutis, in quibus solis fiunt crises, sed de surditate, & ignauitate, cum stillicidio sanguinis è naribus, quo in casu optimum iudicauit Gal. sanguine in corpore abundante, tametsi valens sit, sanguinis è naribus excretio sanguinem mittere, purgare autem si bilis, aut pituita, vel melancholia superabundauerit.

Ex huius igitur authoris determinatione clarum est Gal. loqui de surditate, & torpore cum sanguinis stillicidio, pro cuius auxilio, facta primùm distinctione, an plenitudo D in corpore adsit, vel cacochymia, si plenitudo adfuerit, & sanguis è naribus valenter irruat, proponit Gal. sanguinis missionem, si cacochymia, tunc vel aluus deturbanda est, aut vomitus mouendus, quam quidem sententiam de sanguine mittendo in fluore sanguinis è naribus valenter irruentis idem Gal. confirmauit 11. cap. lib. de cur. ratione per sanguinis missionem, eamque tanti fecit, vt existimauerit alia præsidia parum, aut nihil proficere, ipsius sunt verba.

Cæterùm non contēnenda venæ sectio est tamquam sit auxilium reuulsorium, cùm me sæpenumero conspexeritis in valida sanguinis eruptione è naribus eo vsum, repente fluxionem sedasse, & paucis interpositis verbis.

Nam nos hęc faciendo, vt scitis, semper exeuntem è naribus sanguinem compescuerimus, cùm antea experiundo, quæ scribunt in nares inferenda medicamenta, atque in frontem illinienda infirma omninò compererim.

Quibus apparere satis puto fluorem sanguinis valenter irruentis, quem ἀσίστακτα author

thor prorrhetici appellauit eſſe indicans ſanguinis mittendi, non autē alui fluxum, neq; vnquam ex hoc loco id inferri poterit, ſiue phraſis græca, ſiue latinum idioma legatur. E

Primo affero græcam phraſim, deinde & traductionem in latinum idioma.

Διορισμὸς δὲ ἔστιν ἐνίοισιν ἐν ἀρχῇ τοῦ νοσήματος, εἰ τὴν δύναμιν ἰσχυρὰν, ἢ αἵματος ἔχων πλῆθος, ἢ φλέγματος, ἢ χολῆς ὁποτέρας οὖν. εἰ γὰρ ἰσχυρῶς κενοῖ πλῆθος αἵματος ἔχοντος, εὔδηλον, ὅτι φλεβοτομίας οὐκ ἐμέτων, ἢ γαστρὸς ταραχώδους δέονται.

Si verbum verbo reddere velimus, ita ad verbum transducitur græca hæc phraſis.

Diuiſio verò eſt quibuſdam in principio morbi, ſi virtutem validam, ſanguinis habens plenitudinem, aut pituitæ, aut alterutrius bilis; ſi enim valenter euacuat plenitudinem ſanguinis inexiſtentis, clarum eſt, quòd ſanguinis miſſione, non vomitu, aut alui perturbatione egent.

Alia Vaſæi interpretatio ab Auguſtino Gadaldino emendata, quæ & ab omnibus in Galeni codice communiter legitur, eſt huiuſmodi.

Diſtinctio autem eſt quibuſdam morbi in principio, ſi vires valentes, vel ſanguinis redundantiam habeant, vel pituitæ, aut alterutrius bilis; nam ſi valenter excernant, ſanguiniſque redundantiam habeant, quòd ſectione venæ, non vomitu, vel ventris perturbatione indigeant, neminem latet. F

Si vtrumque idioma attentè legatur, in vtroque percipietur error ita manifeſtus, vt vix ab eo poſſit colligi vera, & germana Gal. intentio, etiamſi clariſſima ſit, quæ ex correctione exigua admodum patere luce clarius poterit, hæc aut eſt, vt loco ἐνίοισιν legatur ἔνιος, loco ἔχων, ἔχοι mutato ν. in ι. tandem δέονται mutandum eſt in δέεται, & tunc ſenſus clariſſimus erit talis.

Διορισμὸς δὲ ἔστιν, ἔνιος ἐν ἀρχῇ τοῦ νοσήματος, εἰ τὴν δύναμιν ἰσχυρὰν, ἢ αἵματος ἔχοι πλῆθος, ἢ φλέγματος, ἢ χολῆς ὁποτέρας οὖν. εἰ γὰρ ἰσχυρῶς κενοῖ πλῆθος αἵματος ἔχοντος εὔδηλον, ὅτι φλεβοτομίας, οὐκ ἐμέτων ἢ γαστρὸς ταραχώδους δέεται.

Diuiſio verò eſt, ſi quis in morbi principio cum valida virtute plenitudinem ſanguinis habeat, aut pituitæ, aut alterutrius bilis, ſi quidem valenter euacuat inexiſtentis ſanguinis plenitudinem, clarum eſt, quòd ſanguinis miſſione, non vomitu, aut ventris perturbatione indiget. G

Hæc eſt vera, & germana textus græci caſtigatio, ex qua conſtat Vaſæi interpretationem non rectè ſenſum orationis Galenicæ exprimere; nam quibuſdam cum verbo habeant, nec cum excernant, nec minus cum verbo indigeant aliquem facere poteſt ſenſum, ſi tamen legeretur quidam, aut aliqui declararetur ſenſus orationis, qui eſſet, quod aliqui in morbi initio, ſi vires habent validas, vel ſanguinis redundantiam, vel pituitæ, aut alterutrius bilis, ſi valenter excernant, & ſanguinis habeant redundantiam, quòd ſanguinis miſſione, non vomitu, aut alui perturbatione indigent, ſed opus eſſet, ἔνιος, quod in ſingulari legendum eſſe diximus, mutare in plurale, & dicere ἔνιοι, deinde ἔχοντες pro ἔχων, & κενοῦσι pro κενοῖ legendum eſſet, quamuis Gal. non loquatur in plurali, ſed in ſingulari, vt apparet ex verbo illo κενοῖ, ideſt euacuat, & participio ἔχων, quod mutauimus in ἔχοι.

Cæterùm hæc particula, εἰ γὰρ ἰσχυρῶς κενοῖ πλῆθος αἵματος ἔχοντος, malè per (nam ſi valenter excernant) eſt latinè donata, tum quia illa in ſingulari, hæc in plurali numero eſt ſcripta, tum quia κενόω, non ſignificat propriè excerno, ſed euacuo, vnde à Galeno κένωσις pro plenitudinis euacuatione vbique accepta eſt, & in hoc loco κενοῖ πλῆθος pro euacuat plenitudinem appoſitè accepit, quare ſenſus Galeni eſt, vt ſi is, qui in morbi initio cum robore virium, & plenitudine ſanguinis valenter euacuat ſanguinem è naribus, ſanguinis miſſione indiget, ſecundò, ſi voluiſſet dicere excerni, vſus fuiſſet verbo ἐκκρίνω, aut alio ſimili, quod excerno ſignificat, vnde ἔκκρισις ἡ κάτω pro alui egeſtione à Gal. deſumitur, & quamuis excerno propriè accipiatur pro alui eiectione, vſurpatur tamen aliquando pro quauis excrementorum expulſione, ſed hoc in loco perperam Vaſæus excernere pro euacuare accipit, cùm Gal. loquatur de plenitudinis euacuatione, & propriè vſus ſit voce, qua ipſam potuit exprimere; nam Gal. intentio nulla alia eſt, quàm declarare, quòd ſi è naribus ſanguis valenter euacuetur cum alijs circunſtantijs, ſanguinis miſſione eſt opus, ex quibus ſatis dilucidè patere poteſt Gal. hoc in comment. non loqui niſi de ſanguinis è naribus impetuoſè ruentis fluxu, in quo mittendus H

A tendus est sanguis non autem vomitus, aut alui perturbatio incitanda est, sed cùm ἀπόσταξις, seu στάξις, idest stillatio, seu stillicidium sanguinis è naribus duobus modis cõsiderari possit, vel vt sensim, & guttatim sanguis è naribus fluit, vel vt irrigationis in modum copiosè, & valenter irruit, Galenus determinauit in hoc com. de secundo, in quo cum suis circumstãtijs præsentibus dixit esse mittendum sanguinem, non modò illud auxilium tanquam euacuatorium cõsiderans, sed vt reuulsorium, hanc euacuationem, vt nimiam compescendam esse docens: tacuit primum membrum tanquam nos ad vniuersales regulas ab ipso, & ab Hippoc. traditas remittens.

Quid si diceremus Galenum remisisse Medicos ad casum Methonis? in quo Hippocrates non misit sanguinem ex brachio, sed sanguinem è naribus guttatim, & paulatim fluentem excitauit, ad imitationemque Hippoc. vbi casus propositus fuerit, nempe fluor sanguinis è naribus guttatim fluens cũ surditate, & ignauitate, ipsum aliquo auxilio, nempe caput aqua calida abluendo, aut aliud quidpiam admouendo prouocemus, tantumque sanguinis fluere per nares permittamus quousque & surditas, & torpor B tollantur. Ita fecit Hippoc. in casu Methonis, qui quamuis fluorẽ sanguinis symptomaticè fluentem animaduerteret, vt Galenus testatur in comm. 1. epid. com. 3. ægroto 7. naturæ tamen tardè, & diminutè fluenti opem ferre voluit abluendo caput calida, quo aux lio administrato, sanitatem recuperauit Metho: hoc exemplo consilium suum & à Galeno confirmatum ab expulsionibus criticis ad symptomaticas transducendum esse nobis insinuat: consilium autem Hippocratis à Galeno receptum habemus primo aphorismorum vigesimo tibi præcæteris notissimum, quod est, vt in expulsionibus criticis animaduertamus naturæ motum, quæ dum operatur, & quando perfectè operata est, nihil prorsus operemur, sed permittamus ei omne negotium, quando errat ipsam corrigamus, quando diminutè operatur, defectui suppleamus, 9. meth. med. cap. 5. Si verò nimium, quàm par sit, operetur, ita vt sit de lapsu virium periculum, tunc ipsius motũ sistamus, hæc sunt præcepta, quę quemadmodũ in motibus criticis, ita & in expulsionibus symptomaticis obseruanda veniunt, dum igitur natura coacta, & irritata euacuat, aut postquam euacuauit perfectè, nihil agendũ nobis est, quod Galenus cõfir-C mat illa tam diuulgata authoritate libri primi ad Glauconẽ capite 14. his verbis scripta.

Sed neque si fuerit febres cum profluuio alui, alia est opus euacuatione, verùm hæc sola sufficit, quamuis non sit pro multitudinis ratione: deinde addens, *quicumque enim plus adimere fore necessarium putantes, aut sanguinem mittere, aut ventrem mouere tentarunt in grauiora pericula ægrotantes duxerunt.*

Cùm autem Medicus duplici instrumento euacuare possit, chirurgico nempe, atque pharmaceutico, nec vno, nec altero euacuare debet, non pharmaceutico, quia ventrem iam irritatum, magis quàm par sit, mouens periculum esset, ne ita irritaretur, vt compesci minimè posset, iure igitur quiescendum est, si igitur natura rectè operante, & materia concocta quiescendum est, multò magis cum cruda est, & malum cum bono adhuc admixtum, naturaque irritata facit hanc operationem, à qua, si posset, libenter desisteret, proinde nulla ratio est, qua persuaderi possimus ad eas euacuationes augendas, quas certò scimus naturæ non modò molestas esse, sed virtuti quammaximè D inimicas, quando igitur natura symptomaticè mouet, si nullum de virtutis lapsu periculum est, & quando causam morbificam euacuauit, quiescendum est.

Non chirurgico, quia Gal. 4. acut. con. 118. scripsit aluo fluente sanguinem ne detrahas, ergo nullo modo euacuandum in symptomatica expulsione, dum natura est in motu: nec minus postquam euacuauit, perfectè noxium humorem, seu causam morbificam, quod idem quoque agendum esse videtur, quando diminutè operatur symptomaticè, non secus atque dictum est, quando diminutè operatur criticè, nempe opitulari debemus naturę diminutè, & lentè operanti supplentes ipsius defectui, quemadmodum Hippocratem fecisse testatur Galenus in Methone, Gal. sunt verba.

Dixit enim in libro de ratione victus in morbis acutis caput non lauandum esse ijs, quibus de naribus erumpit sanguis, nisi minus iusto fluat, nunc verò erat iusto minus, siquidem perpetuabat vigilias, & deliria, at etiam.

Quæ ducere oportet, eò ducenda esse, quò potissimùm vergant ad loca accommoda, rectè in vniuersum dictum ab hoc casu fidem accipit.

Ex quibus Gal. verbis manifestum cuique esse potest naturam irritatam, & coactam, E sed diminutè mouentem, dummodo per locum conferentem ducat, esse adiuuandam: rectè igitur præcepta Hippocratis in expulsionibus criticis obseruanda ad symptomaticas transducenda esse videntur, tam ex Hippoc. quàm Galeni, & aliorum grauissimorum auctoritate, quamuis propositionem hanc suspectam habeam, nec semper veram esse putem, quia sicut in vtraq; euacuatione tam symptomatica, quàm critica quiescendum est, quousque ad perfectam humoris noxij euacuationem vtrobique ventum sit, ita vbi ob nimiam euacuationem vires labantur, vtraque compescenda venit, cùm nulla harum expulsionum aut irritanda, aut ad euacuationem immoderatam vt veniat, est permittendum.

Quemadmodum enim symptomaticas expulsiones irritare est malum, quòd earum medio aliquid boni euacuatur, ita etiam non sunt celeriter cohibēdæ, eò quòd aliquid mali secum ducunt; quas enim in bonum tendere Medicus agnouerit, eas si cohiberet, malè faceret, sed cùm multùm virtuti obsunt, tunc statim sunt cohibendæ, Gal. 6. epid. com. 2. tex. com 9. Ita nec ste Gal. legimus de præsag. ad Posthumum cap. 13. symptomaticam sanguinis è naribus expulsionem tunc tantùm cohibere est aggressus, cùm in F quantitate eam nimis excedere animaduertit, quod etiam in criticis agendum est, si immoderatè fuerint, & virtuti officiant, in his duobus conuenire videntur mihi symptomatica, & critica expulsio.

Sed quemadmodum in his duobus conuenire clarum est, ita discrepare maximè apparent in diminuta expulsione, siquidem vbi critica euacuatio lentè, & diminutè procedit, tutò, & absq; vllo periculo Medicus ei opē ferre potest, & debet, quod in symptomatica valdè, mea sententia, periculosum est, nec casus Methonis exempli loco adduci debet, tum quia fuit ab Hippocrate curatus, quem potius admirari, quàm in hoc imitari debemus, tum etiam quia est quid de rarò contingentibus, nec fortè alium apud Hippocratē, aut Gal. aut alium aliquē ex probatis authoribus inuenire poterimus; cùm enim Hippocrates diuino ingenio præditus animaduertisset, præcognouissetque fortè ex valida virtute longè maius futurum iuuamētum, quàm nocumentum, ausus fuit symptomaticam illam excretionē è naribus in Methone diminutè fluentem excitare. G

Cur verò periculosum sit symptomaticæ expulsioni opem ferre, minimè verò criticæ, imo verò nisi auxilio sit Medicus ipsi expulsioni criticæ, diminutè, & tardè operanti, periclitari potest æger, est, quia quando natura criticè operatur, rectè operatur, & quemadmodum si ab intelligētia non errante dirigeretur, quæ si tempore debito, & humorē noxium per locum conferentē euacuat, à Medico sua arte adiuuāda est, humorem peccantem educēs tempore debito, dum verò ipsa natura expulsionem criticè aggreditur, nec ad finem ducere valet, tunc Medicus debet ei opem ferre, vnde quamuis ab aliquibus naturam imitari, & opem ferre naturæ pro vno, & eodem accipiantur, sunt tamen inter se longè diuersa, vt ex dictis apparet, naturæ igitur diminutè, & tardè operanti criticè auxiliari debet Medicus.

At dum natura symptomaticè operatur, quia coacta est, & operationes facit tales, à quibus si posset, abstineret, non est à Medico adiuuanda, cùm vt plurimum malè operetur, eademmet ratione non debet ei diminutè, aut tardè operanti auxilio esse. Si tamen aliquis perspicacis esset ingenij, & diuino quodam lumine afflatus, aut esset Hippocrates, qui posset præcognoscere, longè maius esse posse, & certissimum iuuamētum, quā nocumentum tunc in ἀντιλήψει proposita posset irritare sanguinem è naribus guttatim, & sensim fluentem, permittereq; tantam sanguinis copiam exire quousq; ægrotus, surditate, & torpore liberatus esset, Hippoc. imitando, qui caput aqua calida abluit: H quamuis tamen existimem in hac sanguinis irritatione inter alia nocumenta euenire posse, vt sanguis tam copiosè excitetur, vt compesci amplius nequeat, quod non rarò obseruatum est, inde ægrotantes miserè sanguinis profluuio perijsse, quamobrem non possum probare Io. Baptistam Syluaticū, alioquin virum præstantissimū, scriptoremq; & Medicum elegantissimum, scribentem facilius Hippoc. sanguinem è naribus excitasse in Methone, quòd confidebat se posse illum facilè compescere, etiam si impetuosè fluxisset; non enim animaduertit doctissimus vir amplitudinem tertij sinus duræ membranæ, qui à regione lambdoidis recta per medium sincipitis ad supremam nasi ossium

A ossium cribrosorum regionē delatus, plures venę ramificationes cauitati narium offert, quæ vbi dilatatæ sunt, aut eorum oscula aperta, aut excesa vniuersum sanguinem ab ipso sinu, qui copiosus admodum est (nam venæ omnes vtriusque membranæ cerebri, quæ propemodum infinitæ sunt, tamquam ad magnum quendam amnem deponunt) exhauriunt, atque euacuant, illæ verò à reliquis venis, vt vix, & cum maxima difficultate compesci possit sanguis, & aliquando non posse sisti obseruatum est, non sine igitur maximo vitæ ægrotantis periculo, in proposito casu sanguis per nares excitari potest, vbi verò valenter fluit cum allatis à Galeno circumstantijs, cùm inmodica sit euacuatio, sanguinis missione reuellendus, sententia igitur Galeni est, vt mittatur sanguis in fluxu sanguinis è naribus, non autem in alui fluxu.

Sed dato etiam per fiduciariam reprobationem, quòd sermo Gal. sit de alui fluxu, non potest responderi nisi cum distinctione; nam vel fluxus est criticus, aut symptomaticus, primo modo non est mittendus sanguis ob allatas rationes, secundo modo opus est adhuc ad speciem fluxus refugere, omissísque alijs omnibus, res ipsa ad diarrhæam, B & ad dysenteriam reducitur. Quæ, & ipsa adhuc est in duplici differentia, vna est dysenteria propriè dicta, impropriè altera, quæ appellatur cruenta dysenteria: si sermo sit de dysenteria propriè dicta, cùm nihil aliud sit, quàm intestinorum vlcus, pars læsa est intestinum, in hacque affectione sanguis exit quidem, sed non solus, verùm aliquando cum eo bilis, aut pituita, aut adusta melācholia, nonnumquam pinguedo, aut mucositas, aut copia puris, vel intestinorū ramenta, aut alia pleraque. Hinc est, quòd inter grauiores authores excitata est lis, alijs dicētibus esse mittendum sanguinem, negantibus alijs.

Qui negant huiusmodi auxilium, mouentur Gal. authoritate 6. cap. lib. de curandi ratione per sanguinis missionem, qui consilium perpetuò obseruandum dedit, quod est debere Medicum animaduertere virtutem non modò præsentem, sed futuram prospicere, at cùm in dysenteria propriè dicta multa sint, quæ viribus officere possunt, vt alui fluxus, tormina vlcerosa, mordicationes insignes, quibus ægrotantes sæpè è lecto resurgere coguntur, inde virium robur facilè periclitari potest, at multò magis si san-C guis mittatur; isti enim considerant dysenteriam, vt talis est, quæ non est indicans sanguinis mittendi, deinde, & symptomata, quæ contraindicant, & tandem virtutem, quæ non tolerat, nec permittit sanguinis missionem. Qui verò affirmāt sanguinem esse mittendum, & ipsi mouentur suis fundamētis ab eodem Galeno desumptis, qui docet esse mittendum sanguinem, quando indicans mittendi sanguinis est præsens, necnon & adest permittens, nempè virium robur. Indicans sanguinis missionis duplex est, vnum est sanguinis plenitudo, aliud immodicus ipsius fluxus, si primo modo, indicatur sanguinis missio, vt est auxilium euacuatorium, si secundo modo, indicatur vt remedium reuulsorium, permittens verò est virtus, quæ valida sit: vbi igitur indicatur, & toleratur sanguinis missio, ea facienda, circunstantijs omnibus rectè, & vt decet, perpensis, coindicantibus, & contraindicantibus consideratis.

In dysenteria verò cruenta, ab Hippocrate, & Galeno ita appellata 4. de articulis, 8. de comp. med. localium cap. 7. & alibi, hoc est hepatica, quæ est affectio iecoris, in qua sanguis solus semper exit, nonnunquam sola quantitate peccans, quemadmo-D dum in his, quibus artuum aliquis abscissus est, vel qui excretionem amiserunt per circuitum repetentem, aut qualitate, & est quando sanguis lotoræ carnis similis exit, vel quādo melancholicus, splendensque euacuatur, in quibus omnibus si adfuerint quatuor illæ conditiones, quæ in hoc commentario scribuntur, nempè morbus sit in principio, valida sit virtus, adsitque corporis plenitudo, denique & validè euacuetur sanguis, tunc adest sanguinis missionis duplex indicans, nempè plenitudo sanguinis, & eiusdem fluxus immoderatus, simulque, & robur virium præsens est, quare vbi hæc duo adfuerint, nempè indicans, & permittens, est mittendus sanguis: vbi verò non adsint, non est, vt cogitare quis possit de sanguinis missione, cùm neque indicetur, nec tolerari possit.

Et hæc sunt clarissime, & elegantissime Pizzute, quæ circa problematum propositorum deliberationem dicenda visa sunt mihi, quæ si tuo arridebunt gustui, multum me lucratum esse liberè fatebor, sin minus eadem (qualia sint) pro animi mei in tui obsequium propensi significatione, vt recipere non graueris, te etiam atque etiam rogo. Vale & quemadmodum tuam benignitatem obseruo, ita me amare pergas velim.

Epistola secunda.

Illustri admodum Ioanni Zecchio Medico, ac Philosopho Bononiensi Praestantissimo.

SCribis (vir praeclarissime, nostraeque patriae splendor, & ornamentum) te ab amico quodam habuisse, meo consilio curatum fuisse iuuenem quendam in capite vulneratum non seruata methodo, quam in huiusmodi magnis morbis seruari est opus; quocirca à me perquàm amicè petis, vt hac de re quamprimùm te certiorem faciam, vt veritate perspecta, si quis in posterum de ea sermo inciderit, possis meae dignitati consulere. Mihi quidem, quòd semper in votis habui tibi, quoad possem, gratificari, nihil iucundius contingere potuit, quàm quòd nactus sim occasionem animum in te meum manifestandi. Sed priusquã tuae petitioni satisfacere incipiam, gratias maximas ago, quòd mihi significaueris velle te meas tueri partes, si quando exorietur quaestio de casu, quem ab initio enarrandum aggredior.

Primùm igitur locum vulneris, & quid in eo laesum, compertum fuerit, qualeque omninò, & quàm graue illud fuerit tibi exponam: deinde quam curandi rationem proposuerim, & quia nonnullis viris excellentissimis aliam rationem ineundam esse visum fuit, quibusnam rationibus ipsi adducti in eam sententiam deuenerint, & quibusnam ipse meum institutum confirmauerim, tibi planè enarrabo, & tandem quonam modo curatio haec euaserit. Vulnus in carne satis amplum, longum, profundumque obseruatum fuit ad os vsque peruenisse, & specillum impositum me praesente indicauit sectionem in osse superficie tenus factam fuisse in ea capitis ossis parte, quae sinciput vocatur, in sinistro tamen eius latere sectio futuram coronalem interfecans nonnihil os frontis attingebat, inferiùs verò, qua iam dictum os temporis ossi adiacet, non valde distans videbatur ab ea futura, quam lambdoidem vocant. Porrò autem musculus temporalis sinister in principio sui ortus transuersim sectus ex vulnere erat, venae etiam, ac magnae arteriae eius substantiam percurrentes ex toto sectae, ex quibus sanguinis ingens copia impetuosè admodum extra ferebatur: pro cuius cohibitione medicamenta idonea apposita sunt absque tamen alia manuum operatione, nempe absque vulneris dilatatione, aut pericranij separatione ab osse subiecto, in quo sedes teli apparebat.

Idque factum fuit hac intentione, vt vulnus per vnionem curaretur absque ossis abrasione, decentique facta (vt eo & loco, & tempore fieri potuit) deligatura, sanguinem impetuosè fluentem cohibuimus. Sequenti die ad hunc eundem vulneratum celeberrimi Medici accesserunt, quibus ego vulnus, partem affectam, omniaque symptomata, quae consequuta erant, declaraui, duoque nobis esse timenda (quantum ego viderim) admonui, sanguinis videlicet fluxum, nec non conuulsionem. Vt igitur sanguinis fluxus suspicio tolleretur, in sequentem, hoc est tertium, diem ex communi sententia reiecta est albuminum ablatio, duobus autem hisce diebus nullum vulneratus dolorem sensit, totamque noctem dormiuit. Cùm tertia iam adesset dies, & Medici, quos dixi, mecum aegrum inuiserent, ablatis albuminibus vniuersum vulnus grumoso sanguine repletum inuentum est, placuit tunc vni ex ipsis immittere specillum, qua immissione deprehendi satis poterat sedes teli, seu sectio, qualem dixeram, placuit tamen illi etiam pericranium à cranio vnguibus, ac specillo diuellere, ac separare, vulnusque vniuersum penicillis stupeis dilatare violenter, quo factum est, vt ex hac operatione dolor ingens tum per totam lateris affecti maxillam, tum quoque per vniuersum caput sit consequutus: quare nobiscum sequenti die mane ad ipsum accedentibus conquestus est nunquam se per noctem quieuisse, perpetuoque dolore cruciatum fuisse, atque adhuc cruciari: sed hora etiam vespertina denuò nobis eum inuisentibus eumdem dolorem pati significauit.

Ad curationem igitur vbi ventum, abrasum vulnus fuit circumcirca, vniuersaque teli sedes hac abrasione leui admodum negotio ablata est. Cùm autem sequenti die dolorem adhuc perseuerantem, nec dormisse aegrotantem nocte transacta, & ab ipso, & ab assistentibus intelligeremus, vesperi vna conuenimus, vulnereque detecto scalpris

abraso-

A abraſorijs os adhuc abraſum eſt tantiſper, vt rima, quæ apparebat, de medio tolleretur, quam cùm ego non rimam, ſed ſuturam coronalem eſſe cognoſcerem, quæ deorſum ad latera deſcendens rimæ exiguæ, ſeu potiùs lineæ cuiuſdam figuram præſeferebat, admonui collegas non licere ampliùs operari: contra eſſe rimam apertiſſimè conſpici aſſerebant, proinde abraſione delendam, quam tamen abraſionem cùm aggreſſi eſſent, ad finem non perduxerunt mutatæ operationis conſilium diſſimulantes.

Sed deceptos fuiſſe eos à ſuturis mirum eſſe non debet, cùm Hipp. Medicinæ parens ſe in Antonomi vulnere deceptum fuiſſe fateatur, quem ſummis laudibus Cornelius Celſus extollit, quippe qui magnorum virorum more fiduciam magnarum rerum habentium memoriæ prodidit ſe ſuturas non collimaſſe; leuia enim ingenia, inquit Celſus, quia nihil habent, nihil ſibi detrahunt, magno ingenio, multaque nihilominus habituro conuenit etiam ſimplex veri erroris confeſſio, præcipueque in eo miniſterio, quod vtilitatis cauſa poſteris traditur, ne qui decipiantur eadem ratione, qua quis ante deceptus eſt. Sed ad rem, in cæteris vulnus decenter curatum eſt, ſequenti verò die

B hora matutina, vt moris eſt, ad vulneratum denuò accedentes ipſum dolore affectum fuiſſe intelleximus; mitiùs tamen, quàm in reliquis duobus diebus, ac noctibus proximè præteritis; non enim omninò remiſerat, ita vt vulneratus quiete dormire potuerit, quod quidem audientes clariſſimi Medici, quia etiam eum intensè febrire obſeruabant, veſperi omninò os ad membranam vſque perforandum eſſe propoſuerunt; nec enim ampliùs immorandum, ſed ante ſeptimum perforationem oſſis eſſe adminiſtrandam.

Duplex autem modus perforationis ab ipſis proponebatur, alter vt os ſcalpris abraſorijs ad membranam vſque raderetur, alter vt terebra perforaretur; quibus ego cùm in hoc caſu noſtro nullam ex propoſitis operationem conuenire oſtendere conatus eſſem, veſperi vna nobis conuenientibus factum eſt, neſcio quo miraculo, vt perforationis nullus amplius ab his habitus ſit ſermo, ac ſi nunquam hac de re vlla facta mentio fuiſſet, in reliquis ergo vna à nobis curatum eſt vulnus. Vel cæcus igitur videat clariſſimos viros verbo tantùm à me diſcrepãtes in meam re vera ſententiam iuiſſe; neque

C tamen eorum operationes, aut factas, aut ad faciendum propoſitas temerè, & abſque ratione dicere auſim; nihil enim, vt verum fatear, abſque ratione in hac cura geſtum eſt: ſed quam ob cauſam prima oſſis abraſio, einſdemque detectio facta, atque ab eodem ſuum ſeparatum fuerit tegumentum, quibuſque rationibus ducti exiſtimarint grauiſſimi viri ad membranam vſque eſſe os perforãdum ad te ſcribere minimè grauabor.

Abraſionis factæ ratio deſumpta fuit ex timore, ac ſuſpicione rimulæ alicuius inconſpicuæ, aut contuſionis in oſſe contractæ, aut ſolius alicuius contuſionis, quæ læſiones in oſſe factas, aut ſedes teli comitari ſolent, & cùm minimè oculis noſtris ſubijciantur, ſæpius timendæ ſunt, quandoquidem ad interitum clam ducere vulneratos ſolent. His enim neglectis fieri poteſt, vt in ijſdem guttatim, ac ſenſim vulneria ſanies coaceruetur, quæ deinde deorſum ad membranas, atque cerebrum percolata putreſcens cerebrum, atque eiuſdem membranas, vt inflammentur, ac putreſcant, efficit, quod ſi contigerit, malè perit æger, nullumque inde ſperandum pro eo auxilio. Cæterùm hæc eadem materiæ colluuies in oſſis ſubſtantiam colligi, atque ab eo imbibi fa-

D cilè poteſt, qua deinde os purulentum fiat, ac mors tandem ſequatur. Vt igitur prauis hiſce ſymptomatibus ſuccurreretur, tentandum videbatur has ipſas læſiones latentes ſcalpris abraſorijs detegere, cùm nulla alia ſit ratio, vnde huiuſmodi fracturæ nobis innoteſcant ex Hipp. decreto, propterea vt in hoc caſu omnis tolleretur de his affectionibus ſuſpicio, iure facta fuit oſſis abraſio.

Cùm verò nulla in oſſe decenter fieri poſſet operatio, niſi hoc ipſum priùs detegeretur, neceſſe etiam fuit illud tegumentum immediatum, quod pericranium appellatur, aut vnguibus, aut aliquo alio inſtrumento idoneo ab oſſe ſeparare, tantamque ſibi parare viam, vt citra pericranij contactum poſſet, vt expedit, tutò, ac citra dolorem fieri operatio; pericranium enim ſi tangitur, graues dolores, ac inflammationes afferre ſolet. Vt igitur hæc euitentur incommoda, iure Medicus operaturus amplam viam ad totam operationẽ ſibi ipſi ſternere debet, & hæ ſunt rationes ſeparationis pericranij à cranio, nec non & abraſionis in oſſe factæ. Perforationis verò propoſitæ, quæ tamen nullo-

nullomodo celebrata est, ratio desumebatur ex suspicione alicuius materiæ, quæ intus in osse colligeretur, quamobrem vt exitus illi daretur, omninò os perforandum,& hoc merito agendum videbatur, cùm grauissimi viri hunc iuuenem intensè febrire obseruarent, doloremque capitis perseuerantem viderent.

Iam verò duplex modus, ac via ab his proponebatur, quo aliquid in membranis, & cerebro colligi posset, vnus modus est per rimam aliquam, quæ contrahi facilè potest, in interna scilicet ossis lamina, licet nulla in externa contracta apparuisset; per hanc enim inconspicuè ad membranas intus, atque cerebrum effundi potest sanies. Itaque vt omnis huius tolleretur suspicio, satiùs ducebant scalpris abrasorijs os ipsum ad membranam vsque perforare. Alter, & secundus modus, quo aliquid colligitur in membranis,ac cerebro ,est per vasis alicuius dilacerationem, aut abruptionem; sanguis enim ab aliquo vase effusus, sensimque in membranis, ac cerebro collectus putrescit, cùm sit extra propria conceptacula. Ne igitur colligi possit, sed exterius ducatur, os ipsum terebra perforandum venit; hac enim via tutiùs agimus, quandoquidem os ipsum sensu omninò destitutū est, vnde licet quamcunq; operationem impunè exercere, quæ etiā si frustra fieret, nullum hinc tamen incommodum euenire posset, quocirca tutiores reddimur, imminentiaq; pericula præcauemus,& hæ sunt rationes,quibus viri clarissimi os ipsum perforandum esse contendebant, quas considerandas propono.

Ratio quidem abrasionis verissima est, & semper valere debet, vbi suspicio sit rimulæ alicuius latentis, & contusionis, aut solius contusionis: verùm sunt aliquæ caluariæ fracturæ, in quibus nulla ratione dubitandum de his est, qualis est simplex sedes teli, aut simplex ossis sectio, in quā nullo modo abrasionem tentare expedit, vt quando curatio nobis suspecta est. Hanc verò simplicem esse ossis sectionem mihi coniectare licuit à vulnerante, à telo, à loco, ab ictu, nec non & ab accidentibus; vulnerans enim casu, non ex industria vulnerauit, idque telo longo, leui, atque acuto (erat enim lenissimus ensis) & tantùm vulneratus à vulnerante distans erat, quantum vulnerati brachium, & ensis longitudo metiri possunt, quandoquidem ille ense strictò punctim quoque aduersarium tetigit, in loco plano, prorsusque æquali. Ex his omnibus coniecturam rationi consentaneam feci non posse rimas, aut contusiones aliquas huic sedi adiunctas reperiri; tela enim leuia, ac scindentia secant, non contundunt.

Addo, quòd nullum accidens consequutum fuit, ex quo metuendæ mihi essent læsiones iam dictæ; clarum est enim in terram nullo modo cecidisse ægrum, nisi quòd ob pallij illius inter crura implicationem vnico genu terram tetigit; nullum soporem passus est, nec caliginem, seu oculorum obcæcationem, nullamque vertiginem, sed forti admodum animo scalas descendit, atque à gymnasio in tonstrinam vsque, vt curaretur, proprijs pedibus est profectus. Cùm igitur nulla probabili coniectura arguere, aut vereri possem læsiones iam dictas, hoc est rimam, aut contusionem, duxi potiùs vniendum esse, quàm aperiendum. Frustra propterea apertionem, imò etiam pericranij separationem factam arbitror, primùm quidem, ac præcipuè, quia in viræ discrimen vulneratum adduxerunt, quod subire omninò videntur hi, quibus in musculi temporalis regione, ac in musculo ipso huiusmodi adhibetur operatio: deinde propter imminens sanguinis fluxus periculum ob magnas venas, & arterias, quæ diuelluntur, ac lacerantur. Adde etiam conuulsionis metum; nam nerui à principio musculi temporalis ab osse exeunt, qui lacerati, ac diuulsi, quod diximus symptoma, inferre solent.

Sed neque etiam, quod de aperiendo, ac perforando osse ad membranam vsque cogitabant, probare possum, quam quidem perforationem, quoniam hi rationibus superiùs commemoratis defendere nituntur, nunc quantum eæ in hoc casu valeant, videamus. Primùm quidem, quod ad rimam in interna ossis lamina spectat, dico maximum esse dubium, an ipsa fieri possit, lamina ossis externa illæsa manente. Sed demus, quòd fieri possit; Falloppius enim se hoc vidisse testatur in scholari quodam Brixiensi, qui in postica capitis parte insigne quoddam vulnus acceperat. Dum verò Falloppius abraderet os, cogitauit ad duram vsque membranam abrasionem ducendam, vbi in interna ossis lamina satis magnam se reperisse rimam confitetur, quod tamen non primus, vt ipse profitetur, reperit, sed ante ipsum Ioannes à Vigo, & longè ante ipsum Leonardus Bertapalia se vidisse attestantur.

Demus

A Demus tamen hanc rimam posse fieri; eam tamen à telo graui, & contundente, & ab insigni læsione duo hi postremi authores fieri dicunt. Et quamuis Falloppius fateatur in suo scholari factam fuisse à telo scindente, illud tamen graue fuisse ipsemet scriptum reliquit, quamobrem verisimile, maximeque rationi consonum esse existimo Falloppium validam coniecturam habuisse innixam, aut accidentibus superuenientibus huiusmodi vulneribus, aut alijs, à quibus sumitur scalpendi indicatio, quandoquidem in simplici sede teli nihil prorsus tentandum idem ipse docet, quod ad manuum spectat operationem; non enim abs re est existimare Brixiensem illum scholarem ea vulnerantis industria vulneratum fuisse cum gladio breui, ac graui in capitis posteriori parte. At noster æger telo leui, longo, acuto, vt supradictum est, fuit sauciatus, nec ex vulnerantis industria: præterea nulla praua accidentia subsequuta sunt, quorum ratione nobis suspicandum venerit internam ossis capitis laminam rimam contraxisse. Iure igitur Falloppius ad abrasionem ossis confugit ad membranam vsque, nos verò hanc in nostro casu euitasse cum ratione arbitramur.

B Quod ad vasis abruptionem spectat, quæ erat secunda ratio ad confirmandam ossis perforationem, non possum satis mirari viros alioqui clarissimos, qui in hoc nostro casu suspicantur alicuius vasis disruptionem, cùm Cornelius Celsus huius rei primus inuentor rarissimè hunc casum accidere testatum reliquerit, qui tamen à nostro longè distat ratione, & efficientis, & modi, quo euenit, & accidentium superuenientium, & partis affectæ, & curationis ipsius, quam Cornelius proponit. Vt verò res ipsa omnibus conspicua appareat, huius subijcienda sunt verba. *Rarò, sed aliquando tamen euenit, vt os quidem totum integrum maneat, intus verò ex ictu vena aliqua in cerebri membrana rupta aliquid sanguinis mittat, isque ibi concretus magnos dolores moueat, oculos quidem obcæcet, sed ferè id contra dolor est, & eo loco cute incisa pallidum os reperitur, ideoque, & id quoque os excidendum est.* Ex his Cornelij verbis apparet telum esse oportere graue; non enim ex ictu à leui telo venam vllam in parte interiori disrumpi probabile est, & non modò graue, sed etiam contundens, quia si graue simul, & scindens esset, os integrum non maneret, at in nostro casu telum fuit & scindens, & leue; deinde in casu,

C quem proponit Celsus, integrum est os, in nostro non integrum. Addo, quòd in illo dolor vrget contraria parte ab ictu, in hoc dolor ad partem vulneratam, vt supra dictum fuit: in illo est cæcitas oculorum, quæ in nostro casu non accidit, quare hunc ipsum omninò diuersum esse ab eo Cornelij omnibus notum esse existimo: non est igitur timendum de vasis alicuius ruptione in membranis in casu à nobis cõmemorato.

Sed demus etiam, quòd iure de alicuius vasis abruptione nobis timendum fuisset, inquirendum adhuc nobis esset, quanam in parte id contigerit, an scilicet in parte propè vulnus, an in alia remotiori, an verò in opposita à vulnere; non enim maior ratio est vnius, quàm alterius partis. Rursus vtrum vas istud ruptum sit in interna superficie, quà piam hæc membrana respicit, an verò in pia, quæ immediatè cerebrum amplectitur, an substantia cerebri; possibile enim est (cùm venæ multæ in omnibus hisce partibus adsint præcipuè in pia, vt Anatomicis manifestum est) vt illis quoque in locis ex ictu frangantur. Si in dura membrana, quæ immediatè vulneri subijcitur, euenerit, non inficior sanguinem perforato cranio exitum habere posse, sed Cornelius Celsus vult

D ex opposita parte à læsione id euenire, vbi si dolor ingens ex sanguine concreto adfuerit, nec non & oculorum obcæcatio, iubet cutem esse excidendam, osque perforandum, si illud pallidum reperiatur. Sed in nostro ægro nullum ex his symptomatibus consequutum fuit preter dolorem ex operatione excitatum, constat igitur nulli horum vasorum fracturam accidisse.

Sed demus etiam hæc signa apparuisse, quæ videlicet in aliqua parte ex dictis sanguinem grumosum, aut sub membrana dura, aut pia, aut cerebro, aut in alia aliqua parte à vulnere remotiori contineri demonstrassent, frustra (si rectè iudico) facta fuisset in osse perforatio; nam si sub membrana dura collectio sanguinis grumosi facta fuisset per membranam, vt extraheretur, omninò impossibile fuisse arbitror, cùm hæc ipsa adeo crassa sit, atque dura, vt mediam quandam naturam sortiri (quod ad crassitiem, & duritiem spectat) inter os, ac piam membranam vbique testatus fuerit Galenus, multò minus vbi sit sub pia, atque in cerebro. Nullius igitur vsus esse posset apertio

ossis,

ossis, nisi vbi vena rupta sit in membrana dura, qua parte cranium spectat (id tamen contingere minimè posse iam ostendimus) vt tacitè innuisse videtur Celsus, vbi inquit, aliqua vena in membrana rupta; vnius enim solummodo mentionem habuit membranæ, per hanc intelligens eam, quæ immediatè ossi subjcitur. Nam si in hac id contigerit, per ossis perforationem sanguinem extraduci posse arbitratus est: tacuit verò in pia, atque cerebro, cùm indicasset per ossis perforationem extraduci minimè posse grumosum sanguinem. E

Addo, quòd vbi dolor ingens ex sanguine grumoso, atque oculorum obcæcatio apparuerint, docet Celsus priùs excidendam esse cutem: ita vt vbi hæc duo symptomata adsint, perpetuò ex eius placitis secanda veniat cutis, osque explorandum, quod si pallidum inueniatur, statim excidendum tradit. Vbi verò adsint hæc duo symptomata iam commemorata, cuteque excisa, os pallidum si minimè reperiatur, quid agendum veniat, tacuit Celsus istud membrum, vt pote qui iudicasset casum omninò deploratum; hisce enim duobus existentibus symptomatibus, cuteque incisa, nec pallido osse inuento facilè conjectare licet sanguinem grumosum sub membranis, ac cerebro contineri, quo nomine pallidum os non redditur, quemadmodum vbi immediatè sub esse reperitur, qui sanguis grumosus putrescens os quoque putredine afficit; nam venæ, quæ hac in parte à dura membrana exeunt pro ossis nutritione, obstruuntur, alimentumque ossi hac in parte minimè afferre possunt, quo fit, vt os ipsum proprio destitutum alimento, pallidum, & quasi emortuum reddatur. Iure igitur vbi pallidum apparet os, illud excidendum venit, vbi verò non, neque eius perforationem tentare oportet, cùm hac via morbus haud profligari possit. Si itaque in casu nostro sanguis grumosus in pia, aut cerebro collectus esset ex vasis abruptione, frustra ad eum extra ducendum os perforatum fuisset, multoque magis ineptè, atque inconsultò, si in alijs remotioribus locis à vulnere id contigisset. F

Nec obstat Hipp. vbi inquit naturam validam pro materiebus expellendis viam inuenire, quamuis materia crassa sit, locaque angustissima; verissima quidem est hæc sententia, sed in casu nostro locum non habet, cùm calor naturalis membranarum, ac cerebri ex ossis detectione, & eiusdem perforatione languescere necesse sit; vnde non poterit ab inualido, ac languente calore sanguis grumosus foras expelli, aut dissipari. Sed quòd in hoc casu ossis perforatio fuerit prætermittẽda, non est difficile ostendere. Quamuis enim per se nullum sensum os ipsum habeat, possunt tamen multa ex hac operatione oriri incommoda. Primùm quidem frustra cruciantur ægri, atque in vitæ discrimen ponuntur; labia enim vulneris propter longam operationẽ detecta aëri frigido exponuntur, quamobrem incrudescere possunt; vlcus verò, aut vulnus, quod incrudescit, non parum molestiæ exhibet; aliquando siquidem febrem inducit, quæ Medico negotia, ægroto verò non minus periculum affert, vt in proœmio de vulneribus capitis ex Hipp. legitur. Secundum absurdum ex osse accipitur; os enim ipsum inflammari potest, vt ex eodem Hipp. libro habetur, vbi inquit posse os pati omnia mala, quæ patitur caro. Addo, quòd eadem met ratione Hipp. docens operandi modum in esse dixit terebellum sæpius eximendum esse, & aquæ frigidæ immergendũ: post Hipp. verò alij in oleo rosaceo, alij in lacte infundendum esse docuerunt, ne videlicet ex operatione os incalescat. His accedit, quòd venæ quamplures, atque arteriæ in cauernulis ossis capitis reperiuntur, quæ ex illa frictione, atque attritione, quæ fit, incalescere, ac inflammari possunt, vnde inflammatio membranis cerebri ob consortium, quod cum illis habet, potest communicari. G H

Ex his ergo clarum esse puto non nisi maxima exigente necessitate ad ossis perforationem, etsi illud non sentiat, deueniendum esse, alioqui si omnes, quibus caluaria ad membranas vsque perforatur, manerent incolumes, essem & ego huius sententiæ, vt tutiùs agere tur os ipsum omninò ad membranas vsque perforando; verùm cùm non solùm hac perforatione saluti nihilò magis consulitur, imò potiùs plerosque perforatorum interire obseruemus, hanc operationem vt periculosissimam prorsus deuitarẽ, nisi fortè alia via non superstit, qua malum ab ægrotante propulsemus; tunc enim hoc remedium necessitate compulsus omninò adhiberem, cùm extremis morbis extrema remedia optima sint. Cæterùm ex hac operatione in longũ nimis protrahitur curatio,

quando-

A quandoquidem offis exempti loco caro ipſa generari debet, & tandem ad naturam offis reduci, id quod non niſi longo temporis ſpatio contingit. Ad hæc non ita tutò conſeruatur ea parte cerebrum, quemadmodum ſub proprio oſſe, id quod nemo ſanæ mentis negauerit. His igitur de cauſis patere arbitror iure ab oſſis perforatione in propoſito caſu nos ipſos abſtiuiſſe. Verùm vt noſtræ huius ſententiæ veritas magis eluceſcat, dignum eſt, vt videamus, quid Hipp. ſentiat, quem clariſſimi Medici ſequi profitentur, quod vt fiat, nonnulla priùs ex eodem Hipp. ac Gal. mihi ſupponenda veniunt.

Primum eſt, quòd illud os, quod ab enſe ſectum ſuppoſuimus, muſculi videlicet principio ſubiectum, cuiúque temporalis muſculus nerueo, ac carneo principio connaſcitur, duplex eſt, vtrinque videlicet vnum, quæ duo oſſa ſincipitis appellantur, hæcq́ue ambo in media prorſus capitis parte ſutura coniunguntur, quam communis Medicorũ ſchola ſagittalem appellat; anterius verò oſſi, quod coronale dicunt, per ſuturam coronalem adnectuntur, poſteriùs per eam, quam lambdoidem appellant, oſſi occipitis con-B nectuntur, ad latera denique temporum oſſibus per ſuturas, quas lepidoides vocant; in hac autem parte hæc oſſa ſincipitis, ſecus quàm cum alijs oſſibus, coniunguntur, ſiquidem hæc ipſa atteuuata magis dum ad latera deorſum deſcendunt, oſſa temporum ſubintrant. Omnes porrò ſuturæ iam dictæ ſerræ cuiuſdam figuram æmulantur; oſſa enim veluti per dentes quoſdam, & cauitates ſimul coniunguntur, ita vt modò in vno, modò in alio & dentes, & cauitates reperiantur exteriùs tantùm, quæ ſeſe mutuò recipiunt, his exceptis quæ lepidoides, vt dixi, appellatæ ſunt, in quibus & ſi dentes videantur, horum tamen complexu non coniunguntur, ſed ſquamarum inſtar hæc oſſa agglutinantur, & excepta etiam ſutura coronali dum ad latera deorſum deſcendit, vbi non ampliùs ſerræ formam retinet, ſed rimæ cuiuſdam exiguæ inſtar oſſa ſimul coniungit, hæcq́ue non niſi in Anatome exercitatis conſpicua redditur.

His accedit Hipp. in lib. de vuln. cap. docuiſſe caluariam, quæ ſex oſſibus conſtat, duobus ſincipitis, coronali vno, occipitis alio, & duobus temporum, frangi quinque modis. Primus eſt rima, ſeu fiſſura, quæ eſt ſolutio continui in oſſibus capitis à telo gra-C ui, & contundente facta, cuius partes circumiacentes contuſionem patiuntur. Secundus eſt contuſio, ideſt latens caluariæ ſolutio continui à telo graui, & contundente, in qua caluaria ſuperficie tenus ſuam ſeruat naturam. Tertius eſt introceſſio, manifeſta ſcilicet continui ſolutio eiuſdem caluariæ à telo contundente, ac graui facta, in qua os à ſuo ſtatu naturali mouetur introcedens, in quo receſſu neceſſe eſt rimam contrahi. Quartus eſt ſedes teli, ideſt ſolutio continui patens, ſeu inciſio in oſſibus caluariæ à telo ſcindente facta, in qua teli vulnerantis veſtigium remanet, oſq́ue præter inciſionem ſuum ſtatum ſeruat naturalem. Quintus eſt infortunium, & eſt quando ex alia capitis parte rima in oſſe contrahitur, ſiue oppoſita ſit, vt quidam putaruut, ſiue in eodem oſſe, diſtans tamen à vulnere; vocatur autem infortunium, quòd cùm euenerit à Medico cognoſci, ac curari minimè poteſt.

Sed liceat mihi per tuam humanitatem hoc loco tantiſper digredi circa hunc læſionis modum propoſitum, quem vix credere poſſum fuiſſe à diuino illo Hipp. ingenio excogitatum, à quo nihil vnquam Gal. dicente fuit aliquid perperam ſcriptum; in cuius D quidem doctrina nullum verbum, vt ita loquar, reperiri poſſe puto, quod vndequaque artificio medico non ſcateat, aut arcanum quoddam non contineat, non modò Medicis proficuum, verùm ſaluti humanæ neceſſarium, quaſi ab aureo illo oraculo afflatum. Cùm igitur ex propoſita ſententia nihil habeamus, niſi caſum deploratum, cui ars minimè opem ferre poteſt, ita vt natura humana, cuius ſaluti tantopere ſtuduit Hipp. nunc omni auxilio deſtituta interitui permittatur, propterea non poſſum perſuaderi eam fuiſſe ab hoc tam docto viro ſcriptam, ad cuius rei euidentiam me ad tuum ſaltem, & aliorum excitanda ingenia oſtendere conabor hanc ſententiam non ſapere ſuum Hipp. quod ſic demonſtro.

Hippocratis hunc caſum minimè obſeruauit, aut vidit, ergo neque eſt dicendum eum in hac materia aliquid ſcripſiſſe, quod non agnouerit; id enim de diuino hoc, ac tam veridico viro excogitare nefas ſanè eſt. Quod autem talem caſum non viderit, ex eo conijcitur, quia non tradidit nobis aliquem modum, ac methodum, per quam poſ-

ſemus duci in cognitionem ipſius, ac inde rectum præſagium de eo ferre, atque rectam B inſtituere curationem, quemadmodũ in omnibus alijs morbis fecit. Non enim eſt aſſerendum in hoc ſolo caſu eum ſui, & ſuorum ſcriptorum immemorem nullum ſignum, nullum ſymptoma in medium attuliſſe, quo poſſimus deuenire in cognitionem præſentis caſus; nam in lib. de vuln. capitis docet modum cognoſcendi alias læſiones in oſſe factas cute detecta, & oſſe læſo à coniecturis deſumptis à vulnerante, telo, ictu, ab accidentibus ſuperuenientibus, nempe vertigine oculorum, caligine, ſopore, caſu, & ex ijs, quæ æger reſpondet, à quibus omnibus coniecturas eſſe accipiendas tradit, vt inde latentes, abſtruſas, & ferè cognitu impoſſibiles in oſſe factas rimas Medici cognoſcere valeant. Itaque omni proculdubio ſi cognouiſſet propoſitam læſionem, demonſtraſſet aliquod ſignum à ſe obſeruatum, quo Medici diſtinguere poſſent affectionem, & partem affectam, ſed ſcribit eſſe infortunium, quod, quando euenit, non poteſt à Medico nec cognoſci, nec curari, indicium igitur certiſſimum eſt hanc ſententiam non eſſe Hippocraticam.

Addo Medicos, qui de læſionibus caluariæ, & de earum pariter curatione ſub ipſius F etiam Hipp. vexillo militantes, nec latum vnguem ab ipſius doctrina recedentes, atque de calamitoſis, & quaſi deploratis capitis læſionibus loquuti ſunt, ſigna adnotaſſe quædam, quibus illæ venari poſſent, & earum inſtituiſſe curationem. Inter quos Celſus eſt, qui (vt ſupra innui) duplicem caſum calamitoſiſſimum proponit, vnus eſt, quando pars caluariæ oppoſita ei, quæ ab ictu teli vulnerata fuit, rumpitur integra manente cute: alter eſt, quando ex ictu aliquo vena intus in membrana, à qua ſanguis effluit, rumpitur: huiuſmodi caſus ſunt difficillimi, & quaſi deplorati, eorum tamen cognitionem, & curationem Celſus docere tentat. Poſſem etiam adducere caſum illum à Carpo propoſitum, in quo vult fieri læſionem duorum capitis oſſium ad ſuturarum regionem, quem calamitoſiſſimum eſſe ſcribit, terque ab ipſo obſeruatum, nititur & ipſe afferre ſigna cognitionis, & ipſius curationis. Ego verò puto talem læſionem fieri minimè poſſe, ex qua confundantur vaſa exeuntia, & egredientia per ſuturas, cùm vt alias ſum demonſtraturus, nihil prorſus ab huiuſmodi ſuturis, neque egreditur, neque per eas intus ingreditur.

Iſti igitur ſuthores Hipp. diſcipuli conantur afferre ſigna, vt cognoſci poſſint hæ læ- G ſiones, at Hipp. omnium magiſter in ſuo hoc caſu propoſito nec affectionem ipſam, nec locum affectum cognoſcendum docet, imò videtur conſilium afferre, vt detur deſperationi locus, cùm dicat eſſe infortunium, quod cùm contingerit, nec cognoſci, nec curari poteſt. His igitur moueor ad credendum hanc ſententiam non fuiſſe ab Hipp. ſcriptã, quibus addere poſſum Hipp. in principio ſecundæ partis huius lib. de vuln. cap. proponentem caluariæ læſionis modos, vbi ſcribit eos omnes ſub ſe habere varias ſpecies, & differentias, in hoc verò nulla datur ſpecies, aut differentia, quin imò, vt antea dicebam, nec ipſius eſſentia, nec locus deſignantur, quare hic caſus cum alijs ab Hipp. aſſignatis non eſt annumerandus. Addo, quòd in omnibus codicibus, qui hactenus ad meas manus peruenerunt, præſertim in antiquioribus, modus hic læſionis ἕβδομος, ideſt ſeptimus numeratur: & quamuis à Scaligero πέμπτος, ideſt quintus legatur, & ante ipſum Vidius ſenior ita emendauerit, non video, qua ratione id ipſi egerint.

Tandem concludo non eſſe opus hoc quinto læſionis modo, cùm ſub quatuor præ- H dictis omnes læſiones quęcunque imaginari poſſunt, & quotquot ab Arabibus, Latinis, & Græcis traditæ fuerunt, contineri facilè poſſunt, vt diſcurrenti apparere poteſt, quare iure merito dicendũ eſt quintum hunc læſionis modum non fuiſſe ab Hipp. ſcriptũ. Accedit Gal. authoritas, qui lib. 4. acutorum in procemio ſcriptum reliquit libellum hunc fuiſſe auctarijs quibuſdam conſpurcatum, quod fortè factum fuiſſe coniectabile eſt Ptolemæi Regis Aegyptiorum tempore, qui cùm bibliothecam Alexandriæ ædificari curaſſet, omniq; librorum genere exornari cupiens in maxima veneratione Hipp. opera ſemper habuit præ cæteris, quæ non modò magno emebat pretio, verùm auri pondere comparabat, hinc perfidi homines, vt tales libri ponderoſiores fierent, curabant eorum molem auctarijs quibuſdam augeri, vt ab ipſo Ptolemæo maiorem pecuniarum, atque auri copiam extorquerent; inter quæ auctaria coniecturis ſupradictis veriſimile redditur prædictam ſententiam huic libro additam fuiſſe.

Sed

A Sed ad institutum redeo, his modis calnaria frangi potest, & vnaquæque innumeras sub se continet species secundùm magis, & minus differentes, quarum omnium cognitionis duplex modus ab Hipp. proponitur, vnus à sensu, alter à ratione, seu coniectura rationali; sensus verò duplex est alter visus, alter tactus,& his deprehendere possumus manifestas, ac magnas læsiones; alias verò latentes per coniecturam rationalem habere oportet. Docet Hipp. quòd accedentes ad vulneratum debent primùm oculis obseruare, quanam in parte vulnus susceptum sit, deinde capillos adnotare, qui circa vulnus sunt,recteque intueri num illi secti sint à telo,atque intus in vulnere appareant; ex his enim aliquam ossis læsi coniecturam habere licet. Ad tactum deinceps accedere, vt specillo vulneri immisso integram cognitionem læsionis habere possimus: his sensibus, videlicet visu, & tactu introcesio, atque sedes teli facilè cognoscuntur; hac eadem via nonnunquam nobis innotescit magna,ac patens rima,latens verò, atque capillaris rima,ac contusio per sensum non ita explorari possunt,ab alia igitur cognitione accipiendæ sunt,coniectura videlicet facta ex his,quę respondet æger,quę spectant ad B vulnerantem,telum, ictum,locum vulneratum,nec non ad accidentia superuenientia.

De vulnerante inquirendum est, num robustus sit, an debilis, vtrum ex industria vulnerauerit, an casu, an telum in vulnerando manu teneret,an ab eo proiectum sit,an in loco fuerit eminentiori, an plano, & æquali, an inferiori. De telo inquirendum, an longum fuerit, leue, acutum, tenue,an graue, obtusum,durum,& vndequaque planum: De vulnerato verò videre oportet, an debilis, an robustus, quod facilè cognoscitur: locus autem iam à vulnerante habitus est; hic enim ad vulneratum refertur. A modo ictus coniectura quoque accipitur, an videlicet directo, an verò obliquè susceptum sit vulnus. Sed etiam à parte affecta coniecturam nos facere posse idem insinuat Hipp. quo loco ossa capitis conferens inter se declarat, quodnā inter ea robustius sit, quodue debilius, & quod mediam inter hæc sortiatur naturam; robustius enim os, ac durius faciliùs perferre poterit maiorem læsionem, quàm mollius, ac tenuius; ab ictu enim æquali magis robustum minorem patietur læsionem, minorque teli scindentis impressio in eo apparebit, & re ipsa minor efficietur, quàm in osse minus robusto, ac mollio-C ri, faciliusque secabitur os mollius, atque tenuius: os verò, quod durius sit, facilius rimam contrahet, ac contusionem: propterea vbi in osse molliori, ac tenuiori sectio videtur parua, ictum etiam in eo impressum fuisse leuem existimandum est: at in osse duriori, vbi appareat parua sectio ob eius resistentiam, non ita arbitrandum est ictum fuisse paruum; suæ enim duritiei ratione faciliùs rimam contrahere potest; vbi enim maior sit passi resistentia minus teli scindentis imprimitur vestigium; contra verò vbi resistentia minor, vt in osse tenuiori, ibi maior est, & apparet sectio.

Hæc omnia Hipp. animaduertenda proponit, vt non apparentium in osse læsionum cognitionem habere possimus, quandoquidem homo vulnerans robustus in loco eminentiori existens ex industria vulnerare intendens maiorē facit læsionem in osse, quàm si debilis in loco plano, aut inferiori, minusque vbi casu (& vt dici solet sanguine frigido vulnerat) maiusque vulnus facit, vbi telum proiectum sit ad debitam saltem distantiam, quàm si manu ipsum teneret: ita etiam si telum durum sit, planum, graue, magis os ipsum lædet, quàm si acutum sit, leue, longum, ac tenue, magisque vbi vulneratus de-D bilis sit, aut in loco inferiori, minus si robustus sit, ac in loco superiori, & plano. His ita stantibus cùm in nostro casu sectio facta sit à vulnerante, robusto quidem, verùm non ex industria, sed casu, in loco æquali, ac plano à telo leui, longo, scindente, atque acuto, & vulnerans à vulnerato distans quemadmodum supradictum est; vulnerato iuuene, ac robusto existente facilè perspectum mihi fuit ictum non adeo magnum esse potuisse, proinde sedem teli simplicem omninò fuisse, quando adhoc vt contusio, aut rima teli sedi adiungātur, requiritur telum graue, ac maximus ictus: at hic quidem ictus si in osse sincipitis eueniat, facile est totum illud os ad membranam vsque cerebri secare, cùm tenue admodum sit in ea pręcipuè parte, vbi dictum est sedem conspicuam apparuisse. Cùm ergo superficie tenus hæc ipsa sedes esset, & solùm à paruo ictu, & à telo longo, leui, atque acuto facta iure hanc esse ossis simplicem sectionem sum arbitratus.

Sed ad Hipp. redeamus, qui ab accidentibus quoque docuit harum lęsionū, videlicet rimę latētis, ac cōtusionis cognitionē summendā esse. Quatuor nimirum idē Hipp. proponit,

ponit, quæ has læsiones indicare solent, sopor, oculorum obcæcatio, quam caliginem B appellant, vertigo, casus, quorum si vnum, aut duo, vel tria, aut omnia simul adsint suspicionem magnæ læsionis in osse, ac cerebro præbent. Sunt & alia accidētia, quæ magnas læsiones pronuntiant, quorum idem meminit Hipp. alibi, vt ingens capitis dolor, sideratio, ac vomitus biliosus. Cùm igitur nullum ex his symptomatibus in nostro hoc casu extitisset, mirandum sanè est, cur à præclarissimis Medicis de rima, aut contusione dubitatum sit, apparere autem ex his satis perspicuè potest nostræ huic propositæ sectioni in osse nullam rimam, aut contusionem adiunctam fuisse. Cùm igitur ex Hipp. methodo simplicem esse teli sedem deprehendisse me satis probauerim, superest, vt quam huic sedi curationem adhibui, ipsam quoque ex Hipp. præcepto à me fuisse institutam breuiter ostendam.

Primùm ergo, quòd non temerè ossis vel abrasionem, vel perforationem prætermiserim, facilè intelligit, qui vnde operationum inuentio originem habet, intellexerit: habet autem ex læsione, quæ vbi à telo est graui, ac contundente, ex quo timendum sit de rima, aut contusione, aut vtraque, quæ non pateat sensu, tunc abradere os iubet F Hipp. & quidem si abrasione non appareat fractura, inficitur pars atramēto, tunc verò deprehenditur rima si adest: deprehensa autem scalpris primùm tentandum est, vt auferatur, quod si scalpro non auferatur, terebra perforandum. Cur autem perforandum sit in promptu est ratio; cùm enim in omni vulnere aliquod excrementum necessariò gignatur, in partibus quidem alijs, quibus deligatio adaptari potest, excrementum ligatura facilè exprimitur: at in capite huiusmodi ligatura accomodari nequit, propterea perforandum est, vt excrementum exitum habeat, ne retentum putrescat, putrefactum membranas, ac cerebrum corrumpat: sic rectè ab Hipp. vbi rima sit, aut contusio, & abrasio, primùm perforatio adhibetur, at si nulla sit, vel rimæ, aut contusionis suspicio, præter rem omninò vtraque harum operationum adhibetur; quod clarissimis verbis testatur Hipp. cùm ait neque sedes ipsa in se ipsa contingens absque fissura, aut contusione perforatione indiget.

Neque ignoro tamen sedem teli simplicem duobus modis posse contingere, vel quia superficie tenus sit, vel quia ad membranam vsque contingat, sed sicut in priori G nihil labi deorsum potest, ita in posteriori labi quidem potest: sed nisi angustior sit fissura per ipsam excrementū habere exitū potest, propterea siue vno, siue altero sit modo teli sedes simplex in capite, cauendum est à perforatione. Hipp. sententia, cuius Vidus diligentissimus interpres, his eam describit verbis. *Cùm os inciditur in eo adhibenda est distinctio; nam si incidatur, & simul findatur, & collidatur, vel collidatur tantùm, tunc æquè sectionem postulat, si solummodò incidatur, vel totum inciditur, vel summa pars, in hoc casu cùm nulla sanies in membrana colligatur, sectio superuacua est, in illo si satis fiat omittenda, alioquin secandum: hinc patet, quanto in errore versentur plerique ex nostri seculi Chirurgis, qui vbi os incisum est, nulla distinctione adhibita ad sectionem veniunt, frustraque agros cruciant, & in periculo vita constituunt. Perpetuò autem vbi sectio necessaria non sit, vitanda est, vt plus in osse propugnaculi cerebrum habeat, quàm habiturum fuerit eo exciso: at non solùm decipiuntur, cùm os secant, quòd non est secandum, sed cùm ex eo, quod eijciendum est, maiorem molem auferunt, quàm necesse sit, & eo magis apertam cerebri membranam periculosè relinquunt, ostentantque ampliora fragmenta complura, qua à caluaria detraxerunt, eoque sibi plus præstitisse videntur, quo plus ossis sustulerunt.* H

Ex his si quis Hipp. doctrinam sequatur, patet, quòd in proposito casu nostro, in quo erat simplex sedes teli, & quidem in ossis superficie meritò & abrasionem, & perforationem ossis sit damnaturus, in musculoq; temporali dilatationem, maxime etiam si consideret verba Hipp. cùm ait reliquas quidem capitis partes in sectione securitatem habere, dum secantur, at non tutò secari circa tempora, cùm ob imminentem fluxum sanguinis propter magna vasa, quæ per eius substantiam disseminantur, & propter maximum conuulsionis periculum, quod perpendens accuratissimus Falloppius admonet non esse in temporali musculo aliquid dilatandum, quoniam ex hac operatione ægri moriuntur. Addo, quòd in nostro hoc casue vulneri subiacet sutura coronalis, vt supra satis ostendi, in suturis verò idem Hipp. docet non esse tutum operari: imò verò Falloppius scriptum reliquit non posse fieri dilatationem, ac separationem pericranij à cranio in suturis citra inflammationis periculum. Ex

A Ex his tandem apertum esse puto, cur ego tutiorem esse duxerim ab initio curationem nobilis huius vulnerati per vnionem; indicauit enim hanc natura ipsius rei, & nihil erat, quod contraindicaret. Sed quid plura? hanc meam curandi rationem euentus ipse satis, superque comprobat, cùm iam vulneratus conualuerit nulla facta in osse perforatione ad membranam vsque, quam tantopere necessariam esse clarissimi Medici putabant, quæ quidem perforatio si à me, cum ægri ipsius salute prætermissa est, & abrasio quoque, ac dilatatio omitti impunè poterat, imò verò sperandum erat fore, vt citius, ac tutius pristina ægrotanti valetudo restitueretur, nisi ea vel dilatatio, vel abrasio facta fuisset; natura enim proprio ossis in tegumento magis gaudet, ac validius operatur, quàm vbi diuulsa est, & suo veluti præsidio nudata.

Hæc sunt vir clarissime, mihique perpetuo colendissime, quæ & pro veritate, & pro mei ipsius defensione ad te scribere non sum grauatus, quæ si tibi haud satis esse ad tutelam videantur, humanitatis erit tuæ summum quoque ingenium tuum, & non vulgarem, imò exactissimam Medicæ artis cognitionem ad fouendam amici tui causam conferre. B Ego sanè, vt me in hac curatione nihil, quod iure sit reprehendendum, omisisse adhuc video, ita quando aliqua in re offendissem, nihil noui fecissem, quod non sæpè vel præclarissimis Medicis eueniat, audacter dico, ac profiteor; homo enim sum humani à me nihil alienum puto. Illud tandem, quod à Galeno de Archigene scriptum est, vt meminerint, admoneo, cùm inquam, qui homo sit in multis peccare potest quædam scilicet penitùs ignorando, quædam malè iudicando, & quædam negligentius tradendo. Vale. Dat. Bononiæ XXII. Kal. Februarij M. D. X C.

Epistola Tertia.

Perillustri, & Excellentissimo Camillo Baldo, è prima sede in Bononiensi Archigymnasio Philosophiam profitenti.

C DVo sunt (vir doctissimè, ac Philosophorum nostri temporis facilè princeps) quæ mihi, tuis humanissimis literis in mei honorem, dignitatemque oblata; insignes tui erga me amoris, ac beneuolentiæ notas dilucidissimè ostendunt: alterum est, an relicta Messanensium Vniuersitate, vbi quindecim ab hinc continuis annis primam Medicinæ cathedram sustineo, eiusdem muneris exercendi gratia in patrium Gymnasium tandem aliquando reuertere velim: alterum verò, vt miserabili casu Illustrissimi cuiusdam viri, qui trium annorum spatio duos ex Illustrissima coniuge natos manibus, pedibusque eodem modo mutilatos suscepit, accuratè, diligenteque à me considerato, an aliquid auxilij cum vtilitate pueris afferri, & an Illustrissima parens ab huiusmodi monstrorum noua generatione, & à symptomatis, in quę incidit, dum vtero gerit, præseruari queat, & quid facto sit opus, quamprimùm de mea sententia te certiorem facerem. Ad quæ duo ita amanter mihi proposita, si propensam de aliquo benemerendi voluntatem officiosis verbis compensare liceret, antequam equidem responderem, operepretium fore duxissem innumeras tibi gratias referendas; at cùm hæc in D locum illius nulla ratione reponenda esse perspectum sit, verborum propterea misso artificioso apparatu, ac propiùs ad rem accedens, quid circa vtrumque ingenuè sentiam, iam tibi manifestare aggredior.

Quod ad primum attinet, tam benignè, & liberaliter hic Mamertinorum Illustrissimus Senatus mecum agit, vt existimem in animum discessionis cogitationem inducere non posse sine aliqua ingrati animi nota. Nam præterquam quòd eo pretio, ac mercede meum publicum munus amplificauit, & auxit, quæ nulli, vel paucissimis in reliquis Italiæ Gymnasijs Medicinam profitentibus persoluuntur, immunitatem etiam rerum omnium ad domesticam annonam spectantium copiosissimè dedit, atque eius benignitate alijs prærogatiuis, vix ipsis ciuibus concessis satis liberè fruor. Quare tot beneficiorum vinculis obstrictus, quamuis à tuis, & aliorum amicorum suasionibus mirum in modum alliciar, & dulce patriæ visendæ desiderium ad reditum vehementissimè me sollicitet: hinc tamen proficisci nequeo, quin in detestabile dedecus incurram, quod

tanto-

tantorum meritorum fuerim immemor. Accedit & ingrauescens ætas, quam nemo est, qui dissentiat longo itineri ob peruia incommoda non esse facilè committendam, nec desunt nonnullæ adhuc grauissimæ rationes, quæ hac in re deliberanda me admodum ancipitem reddiderunt. Tibi autem, qui mihi decoris, simul & ornamenti fieri accessionem studes, quantum, quantum inquam, debeam, vix mente comprehendere possum; quod silentio præteriens alterum examinandum arripio, vt tuis honestis petitionibus, prout à me fieri poterit, satisfaciam.

Vt verò mea de hoc quæsito clariùs habeatur opinio, in plures, atque diuersas partes visum mihi est ipsum diuidere, atque separatim de earum qualibet aliquid dicere. Primum itaque causas adducam: deinde num possimus pueris aliquo pacto subuenire: deinde vnde nam procedat, quòd Illustrissima genitrix à quarto grauiditatis mense vix motum manuum, pedumque cohibere possit: tum quid sit linea illa atri coloris, digitoque lata ab vmbilico ad pubem protracta, cur venter dilatetur ad latera, & cur cutis in solis inguinibus fuerit rupta: postremò qua ratione curanda, atque etiam præseruanda sit, ne vnquam posthac huiusmodi monstra progignat. Sed antequā causas explicem videndum est, an quæ continentur in schedula mihi cum tuis literis reddita, quæ circumfertur ad significandam puerorum monstruositatem, ijs correspondeant, quæ à te in epistola scribuntur; maximè enim ad causarum monstruositatis propositæ inuentionem facere mihi videntur. Hæc habentur in schedula.

Vitia artuum superiorum in pueris triplicia sunt: primum est priuatio quinque ossium primæ phalangis, & quatuor secundæ vtriusque summæ manus, ita vt ossa solùm vltimæ phalangis adsint cum suis vngulis, in cæteris quatuor ossa posteriora cum ossibus metacarpi, & primo pollicis optimè componuntur: secundum vitium est aliqua manuum resupinatio ad inferiora iuxta partem syluestrem: tertium est mala figura præsertim radij, hoc enim facilè admodum curuum extuberat, totamque manum ad inferiora compellit. Vitia verò artuum inferiorum sunt quatuor: primum pedes, tibiæ, & fœmora in se ipsa quasi reflexa, in glutia retrocedunt instar situs lithotomiæ; fœmora autem, tibiæque in suis locis posita sunt, & vt attracta extenduntur, sed statim contrahuntur: secundum vitium est eminentia lata, & acuta secundùm partem domesticam in vtroque osse tibiæ, sed latere interiori, & decliuiori: tertium vitium est in summo pede, quod est commune summis manibus: quartum vitium est aliqua resupinatio pedum ad interiora, & inferiora. hactenus schedula.

Ex quibus vnusquisque deprehēdit morbum esse in mala compositione non solùm figuræ deprauatæ, & situs manuum, pedumque mutati, verùm etiam in numero partium diminuto. Sed ex tua doctissima epistola habetur vtrumque os vlnæ, radium nempè, & vlnam (quæ focile maius, & focilè minus Arabes appellant) fractum, & superpositum esse, pedes luxatos, & inuersos; & extrema ossa manuum, ac pedum, quæ deficere tradit schedula, intus esse impulsa, vt quasi in ossa tam carpi, quàm pedis violenter ingredi videantur. Non igitur omni ex parte correspondent, schedula, & epistola interse, atque maximum discrimen est, quòd ea aliquot partium deficientiam inesse tradit, hæc verò minimè deficere, sed situ mutato intus impulsas fuisse. Dicebam multùm hoc referre ad causas monstruositatis peruestigandas; nam si præter malam figuræ, & situs conformationem, partium carentiam in numero adesse concedamus, opus erit binas huius rei agnoscere causas, ad quarum vnam mala situs, & figuræ compositio referatur, ad alteram verò partium defectus; si verò solam figuræ, & situs transpositionem decernamus, vnica tantùm erit causa, & non duplex.

An verò in relatis pueris tum ineptæ constitutionis, in situ, & figura, tum in numero partium defectus insit, coniecturis quibusdam colligere possumus, quibus equidem innixus, & præsertim duabus in tuam eo sententiam, vt existimem nullam inesse partium carentiam in ipsis, sed tantummodo malam conformationem in situ, & figura. Prima coniectura est Illustrissimam mulierem duobus abhinc annis abortum fecisse quatuor mensium, in quo nullum aderat vitium in conformatione fœtus, sed secundùm omnes sui partes tam simplices, quàm organicas optimè constitutus erat. Altera coniectura est vtriusque parentis florens ætas, validum temperamentum, & bona valetudo, præsertim tempore grauiditatem immediatè præcedente: quæ omnia sufficientem mate-

riam

A riam ad fœtus procreationem iam præextitisse declarant, sed cùm defectus in numero partium, ab inopia materialis causæ procedere censeantur, fit, vt in allato casu aliunde monstruositatem prouenisse, quàm à deficientia materiæ dicamus. Materia enim, ex qua fœtus in vtero efformatur, est vtriusque generantis semen, & sanguis menstruus, quorum neutrum diminutum fuisse in his pueris generandis, qui rectè sentiunt, iudicium ferent, quia si aliàs perfectò quoad numerum partium apti fuerunt genitores progignendo fœtui, vt ex relato abortu intelleximus, etiam nunc eandem aptitudinem retinuisse arbitrandum est, cùm neutrum ipsorum in morbum postea incidisse sit manifestum. Aliam itaque causam inquirere malæ huius conformationis oportet, quam ex causarum naturalium fœtum efformantium enumeratione elicere conabor.

Causæ autem naturales ad fœtus constitutionem concurrentes plures sunt, quas in internas, & in externas primùm diuidere possumus: internas deinde in materiam ex qua, & locum, in quo formatur fœtus, qui est vterus: externas postremò in aërem, aspectus corporum cælestium, & imaginationem, quibus etiam addere possumus, si libet, B vitæ institutum, seu ratio. Hæ causæ, si probè conspirant in fœtus compositionem, nec aliquo modo impediuntur, ex communi omnium consensu, ipsum parentibus similem in specie, sexu, & conditionibus indiuidualibus producunt: at descendamus ad vniuscuiusque considerationem, & videamus, quo nam modo concurrere debeant.

Materia ex qua duplex est, semen, & sanguis menstruus, vt dicebam, & in vtroque non modò adest materia, sed & facultas, verùm cum hoc discrimine, vt sentit Gal. vt in semine virili vis, & facultas polleat, in sanguine verò materia principem obtineat locum, & quamuis semen ad principium materiale spectat, species tamē animalis, eodem docente Galeno, matrem magis, quàm patrem representat: similitudo verò non tam matrem, quam patrem siue in sexu, siue in conditionibus indiuidualibus exprimit. His suppositis facultas, quam dixi, & in semine, & in sanguine menstruo reperiri, duplex est: vna alteratrix, quæ & immutatrix quibusdam dicitur: altera conformatrix, quam formatiuam vocant. Alteratrix facultas versatur circa semen, & sanguinem, ex quibus tanquam ex proportionata materia omnes partes similares efformat, quæ deinde fiunt C materia conformatricis facultatis, ex qua partes omnes organicas format, non tamen eodem modo, cùm aliquas ex partibus similaribus communibus, & proprijs, vt sunt viscera omnia, alias verò ex partibus similaribus tantùm cōponat, vt sunt artus omnes, & aliæ. Sed quemadmodum alteratrix dum in semen, & sanguinem menstruum operatur, producit proprietate substantiæ similaris proprium ipsius temperamentum, & quæ proprium temperamentum necessariò consequuntur: ita à conformatrice componitur propria partis organicæ conformatio, & quæ ipsi conformationi necessariò accidunt, vt est magnitudo decens, & proportionata; figura elegans; numerus partium determinatus; atque situs conueniens.

Ita se habent internæ causæ ex parte materiæ, quæ vbi secundùm naturam sint, suos producunt effectus parentibus similes, vt dictum est supra. Verùm huiusmodi materia, in qua resident prædictæ facultates, & circa quam versantur, debent esse in parte sibi proportionata, ac destinata pro fœtus procreatione, non secus atque semen plantæ in terra fertili inseri ab agricola debet; hæc autem pars nulla alia est, quàm vterus, qui D duobus modis ad fœtus generationem concurrit, scilicet, vt membrum similare, & vt organicum. Vt membrum similare, facultate alteratrice mediante propria substantia, & proprio temperamento: vt membrum organicum per suam structuram præbens idoneum locum, in quo corpus fœtus organizatum possit à facultate conformatrice decentem magnitudinem, figuram aptam, numerum partium determinatum, & earundem conuenientem situm recipere. Alteratrici, & conformatrici facultatibus opem ferunt nutrix, & auctrix mediantibus attractrice, retentrice, concoctrice, & expultrice.

Causæ etiam exteriores necessariò concurrunt ad humani fœtus procreationem, & si aër, & cæli aspectus in proba fiat dispositione, & imaginatio versetur circa obiectum absolutè procreandum, atque appositè institnta fuerit victus ratio in sex rebus non naturalibus, fœtus omnibus numeris absolutus, & suis genitoribus omninò similis generabitur. Et hæ sunt omnes causæ ad generationem conuenientes. Iam verò si dissimilitudo aliqua quemadmodum in propositis pueris contingat, necessariò referenda erit ad de-

ad defectum, vel vnius ex prædictis causis, vel duarum, vel omnium simul. Et primùm B defectus erit vel ex parte facultatis alteratricis, vel conformatricis, vel ex parte materiæ, circa quam ipsæ facultates operatæ sunt: vel ratione vteri prout est membrum aut similare, aut organicum: vel ratione alicuius exterioris causæ iam dictæ.

In allato puerorum casu non potuit dissimilitudo ex carentia materiæ prodire, vt supra ostensum est, nec vitio alteratricis facultatis in semine, aut sanguine menstruo, residente, quia facultas itidem valida esse solet, vt proprium fundamentum valet; vbi enim pars aliqua sanguine, & spiritibus tum copia, tum qualitate benè se habet, necesse est, vt benè nutriatur; atque adeo consequens erit, vt facultas in ipsa residens valida censeatur. Vnde Galenus eleganter dicebat, facultatum non regentium dignitates salubrem animali moderationem in quali, & quanto conseruare; cùm autem semen, quod facultatis est subiectum ex optimo sanguine generatur, non video, cur facultas ipsi inhærens valida esse non possit, atque robusta. Sed Illustrissimus Marchio, vt refertur, bonæ est valetudinis, complexionis calidæ, & humidæ, ac florentis ætatis, annum siquidem agit 25. sanguinem igitur omni bonitate prædirum dicendum est gignere, F ex quo optimum efficiatur semen; scripsit enim diuinus Hipp. semen morbosum à corpore morboso, & à sanis sanum prodire. Idem inquam de Illustrissima coniuge, quę cum sana sit (loquor de tempore immediatè antè conceptionem) ab ea non nisi semen, & sanguis menstruus sana prodire possunt, at in semine sano adest multa spirituum copia, itaque necesse est, vt virtus in eo existens valida sit, quemadmodum etiam & facultas, quæ regere debet omnes ipsius actiones, & operationes. Concludo igitur hanc dissimilitudinem vtriusque pueri prædicti non prouenisse, aut ex materiæ defectu, aut facultatis in ipsa residentis vitio, sed potiùs profectam fuisse à loco, idest ab vtero aliquo modo vitiato, quia materia copiosa, & benè affecta fuit, nec vlla excedente qualitate peccans, quæ facultatem vitiare potuerit.

Sed cùm vterum duobus modis considerauerimus, & vt membrum similare, & vt organicum, dico non vt similare quidquam pati; nam vt sic per propriam substantiam mediante propria temperie, concurrit ad generationem cum facultatibus alteratrice, & conformatrice seminis, & sanguinis menstrui; sed cùm ratione temperiei rectè se G habuisset in puerorum procreatione, vt supponimus ex dictis, igitur non vt similare membrum, causa fuit monstruositatis præfatæ, sed vt organicum membrum est. Nam facultas conformatrix impedita fuit, quo minus fœtum ad perfectam cõformationem, parentumque similitudinem ex toto produceret; quamuis in ipso facta fuerit prima alteratio, quæ genitura appellatur, deinde fœtus, tertio embryo, infans tamen non potuit perduci ad integram, & absolutam perfectionem, eò quod figura partium ipsius extremarum fuerit vitiata.

Huius igitur dissimilitudinis immediata, & proxima causa propter quam res est, & non contingit alio modo se habere, est, mea quidem sententia, vteri angustia; nam omnium partium organicarum delineatione, atque manifesta dearticulatione facta nec potens infans quantum ipsius magnitudo, & virtus conformatrix exigebat se extendere, factum est, vt fœmora in nates quasi impulsa incuruescerent, ossa verò aliarum partium, vt potè tenuia, & mollia flecterentur, & conglobarentur, atque ea digitorum, quæ exterius non apparent, in ossa metacarpi, & pedij violenter inserta, prorsus H deesse viderentur. Non secùs infantibus in vtero augustiore, quàm par sit existentibus atque plantis recens è terra nascentibus contingere solet, quæ vbi impedimentum aliquod infertur, quominus ad vltimum suæ longitudinis terminum procedant, incurua, & reuoluta fiunt. Quod Hipp. lib. de genitura perpulchrè declarauit his verbis. *Quemadmodum arbores quæcunque sunt in terra, & non habent satis amplum locum, verùm à lapide, aut aliqua alia re impediũtur, cùm enascuntur, aut tortuosa fiunt, aut parte vna crassa, altera tenues, sic accidit etiam puero, si in vtero aliqua pars corporis angustiorem locum occupat altera.*

Atque ex natura rei hoc idem comprobari potest; cùm enim locus sit forma locati, necessarium est, vt ea, quæ strictioribus locis conclusa tenentur, suorum motuum libertate priuata, diminuta remaneant; exemplis etiam à rebus exterioribus desumptis confirmatur; vt cernitur in paruis catulis, apud delicatiores mulieres in delicijs habitis

(præser-

A (præsertim Bononiæ) qui in domunculis exiguis aluntur, ne augeantur, atque ideo vt paruuli remaneant, quod ex voto succedere perspeximus. At si locus vnus inæqualis esset, sequeretur mancum catulum, & mutilum in ea parte fore, qua magis premeretur, quemadmodum in fructibus obseruatur, qui si antequam præfinitam magnitudinem acquirant, paruis vasculis, & inæqualibus includantur, non modò incrementum ipsis prohibetur, sed figuram contrahunt deprauatam.

Cùm ex hactenus dictis satis patere arbitror angustiam loci causam fuisse mõstruositatis huius, superest videndum, vnde nam talis angustia prouenerit, à primordio ne generationis Illustrissimę mulieris, dum adhuc in vtero genitricis cõtineretur, an postquam in lucem prodierit, & si hoc, à causa ne interna, an ab externa? Non videtur mihi dicendum in prima sui conformatione tale quidpiā illi aduenisse, cùm intelligam hanc dominam optimè conformatam esse, proceræque staturæ, & à parentibus grandioribus natam; quæ res aptæ sunt ad persuadendum vteri magnitudinem correspondentem, proportionatamque reliquis organicis partibus fuisse, ac proinde hanc angustiam B non à natura, sed ab alia causa post ortum ipsi inditam fuisse credendum est. Neque huiusmodi angustiam post ortum contractam à causa interna processisse existimauerim, quia non esset alia, quàm aliquis tumor præternaturam vteri regionem occupans; at nihil huiusmodi constitui potest tanquam causa; tumores enim præter naturam sunt in duplici differentia: alij fiunt ex defluxu humorum; alij ex congestione, priores ab humoribus calidis procedentes breuissimo fiunt tempore, doloremque semper afferunt, posteriores verò non fiunt nisi in corporibus malè affectis, & à materia crassa; sed Illustrissima mulier cùm rectè se habeat, nec corpus sit malè affectum, quinimo temperiei sit biliosæ, nec vllam vnquam in vtero præsensisset dolorem, nec aliud symptoma præcesserit, nullum inesse tumorem angustiam in vtero efficientem, absque dubio afferendum esse dijudico.

Consequens propterea est, cùm huiusmodi angustia non sit à natura, neque à causa morbosa interna, vt fateamur ipsam euenisse erroris alicuius externi culpa. Huiusmodi autem errores recensentur ab Hipp. præcitato loco huiusmodi sermone. *Cæterùm* C *si mutilatus in vtero puer prodeat, eum collisum fuisse arbitror, vel quia percussa sit eò loci mater, vel quia in fœtum ceciderit, vel quamcunque aliam vim passa est, quà verò parte puer colliditur, eo mutilatur*, & paulò post subdit. *Cùm in vtero locus is, in quo priore modo mutilari fœtum contingat, angustior fuerit, necesse est corpus pueri, quod in angustia monetur mutilari iuxta illum locum*. Istæ sunt causæ, seu errores externi mutilationis pueri in vtero existentis ab Hipp. propositæ, alias etiam adducit causas externas, cum dicit. *Quin & alia huiusmodi causa pueri mutilantur*. Sunt autem aliæ causæ exteriores, quas recenset Ambrosius Paræus hac oratione. *Itaque, quæ toto tempore grauiditatis domi otiosa sedent, quæ decussatis cruribus, quæ in curuo, & prono, in genua corpore telam acu, & lanam pingunt, suunt, aut aliud quoduis onus obeunt, quæ arctius ventrem fascijs, subligaculis, aut vestimentis comprimunt, fœtus edant obstipos, repandos, incuruos, gibbosos, pedibus, manibus, omnibusque artubus distortos*. Hæc Pareus.

Fœtum autem manibus, pedibusque distortum, tam idem Paræus, quàm Iacobus Ruffus icone pingendum curarunt, qui ob vteri angustiam in hanc miseriam misel-D lus incidit, vt apud ipsos Auctores est videre. Nostris equidem pueris ab eadem causa monstruositatem huiusmodi contigisse opinor. Reliquum nunc est ad absolutam causæ determinationem, vt locum præcisè in vtero coarctatum peruestigemus; sed prius è medio tollenda est sequens dubitatio, quæ aliquantulum superius dictis obstare videtur. Illustrissima mulier post abortum iam dictum (ex cuius perfectione in numero partium colligimus sufficientem seminis copiam ab Illustrissimis coniugibus in generatione eiaculari) molam quandam eiecit, atqui productio molæ est quædam imperfecta generatio proueniens tum à semine virili, tum à frigida vteri intemperie, vt Arist. & Galeni est opinio, qui duplicem molæ causam ascribunt, menstruorum nempè copiam, & formatricis facultatis defectum in virili semine, cui accidit inde frigida vteri intemperies; nam copiosus mensium fluxus imbecillam seminis virilis facultatem facilè extinguit, & Auerrhoës etiam tradidit generari molam ob defectum facultatis conformatricis in semine morboso existentis. Cur igitur, si aliquando semen inualidum, ac

vterum minimè accommodatum ad perfecti fœtus procreationem vir, & vxor habuerint, monstruositatem præsentem ab iisdem prodeuntem, non dicimus ab iisdem etiam causis originem traxisse? B

Hæc dubitatio non militat aduersus eos, qui relicta Aristotelis, & Galeni sententia, Plutarchi, Auicennæ, & Mercurialis de molæ generatione opinionem sectantur: nam haudquaquam virile semen, aut vteri frigiditatem causas esse ad conformandam molam existimant, sed ipsam fieri putant ab vteri caliditate, quæ caliditas non secus ipsam ex sanguine producit, atque reliquæ partes carnem caliditate propria progignunt; nam tum inquiunt generari, cùm copiosa mulieris genitura, quæ aut somnio, aut concubitu proruperit, à menstruis sugeri, & à matricis calore coagulari contingit. Verum tamen est, quòd huius opinionis assertores dissentiunt inter se circa modum, quo mola generatur; nam Plutarchus in præceptis connubialibus scribit molam fieri ex vitiatis humoribus coeuntibus simul in vtero, Auic. 10. de animal. & 21. tertij tract. 2. cap. 19. inquit fieri molam quando in vterum ingreditur semen muliebre, & non ingreditur semen virile, & subiungit, si vteri temperatura fuerit optima, semen istud concipitur, & coagulatur, sicque deinceps instar glandulorum nutritur, & connutritum in molam euadit: si verò frigidus sit vterus semen mulieris frigidæ coagulatur, & non in fœtum, sed in molam conuertitur. Mercurialis non admittit semen muliebre, quod tamen concedit Auicennas: atque Plutarchus eiusdem est cum illis sententię; nam Mercurialis vult molam fieri ex solo sanguine menstruo crasso. F

Horum autem opinio adeo verisimilis mihi videtur, vt cogar ei assentiri, & concedere, interdum molam hoc etiam modo fieri, non propterea penitus discedo ab Aristotele, & Galeni sententia; ab vtrsque enim causa eam euenire posse concedo, aut scilicet ab exiguo, & imbecillimo virili principio, & id vt plurimum, aut à nullo, & id rarò, dummodo vires eius suppleat vteri caliditas cum muliebri semine. Etsi verò à sola vteri caliditate non concurrente etiam maris spermate rarissimè mola proficisci arbitrer; in nostro tamen casu ita contigisse rationi consonum existimaui; nam relatum fuit mihi, vt supra dicebam, semen virile sanum esse, quod à salubri corpore prodeat, ac consequens est, maximè in eo vigere facultatem conformatricem, sanguinemque menstruum potius calidum esse, quàm frigidum, non tamen ita calidũ, vt consumat, sed vt sanguinem in carnis naturam transmutare sufficiat. Multa equidem præterea de vtraque hac opinione circa molæ generationem dicere possem, quæ tamen tum breuitatis gratia, tum ne longius ab instituto digrediar, silentio inuoluẽda censui, ac proinde ad rem nostram reuertens, quæ nam sit vteri pars determinatè læsa, idest quæ angustior, quàm sua natura exigit, reddita fuerit, iam inquirere exordior. G

Vterus in duas partes (vt rectè nosti) est diuisus; in vterum nempè propriè dictum; & pudendum, penis vaginam vocatum, quod aliqui perperam vteri ceruicem appellarunt. Rursus vterus propriè dictus in duas partes diuiditur in fundum scilicet, & ceruicem, in qua os vteri exculptum est: fundũ latum est, amplum, ac rotundũ, inde deorsum descendens angustatur, formam pyri quodammodo acquirens, & in ceruicem desinens, nisi quod supra parum depressum est in medio ad latera duas habens eminentias, quæ vituli cornua imitari videntur, & in ceruicem desinens, vnde etiam est, quòd aliqui capiti vitulino ipsum vterum assimilarunt. Hoc stante, mihi nunc in eo laborandum est (prout ingenij mei imbecillitas poterit) vt coniectura saltem, partem vteri læsam in hoc subiecto inueniam, quam ex situ fœtus in vtero fortè colligere licebit, de quo quidem etsi inter scriptores conueniat circularem figuram vteri in ipso vtero seruare; contentum enim continentis figuram imitari debet, in modo tamen, quo contractus est, non omnes conueniant. H

Aristoteles enim de hist. 8. in primis scriptum reliquit sic gestari, vt nasum inter genua, oculos supra genua, aures extra genua habeat: de artubus tam superioribus, quàm inferioribus nihil prorsus scripsit, at Hippocrates addit brachia, & cubitus esse à lateribus, manus verò ad genas, caput propè pedes. Mercurialis tradit se ab obstetricibus accepisse fœtus in vtero pedes habere ad nates, manibus genua contingere, nasum habere inter genua, genas verò firmari supra partem manuum exteriorem, Mercurialem sectatus est Andræas Laurentius. Felix Platerus situm sphæricum fœtus in

vtero

A vtero habere confirmat, dicens, quòd extremitates ita disponuntur, vt fœtus rotunditatem acquirat, sic brachia pectori admouentur, & manus dextera sub dextera aure ceruici expansa, sinistra verò supra sinistram mammam, & faciem semiextensa est, pedes sursum attracti, ventrique ita applicantur, vt pes dexter calce nates, latiore verò parte reflexa pudenda occultat, sinister verò pes humerum dextrum tangat. Iulius Cæsar Arancius conciuis noster, & cõmunis præceptor Anatomicus sanè diligentissimus animaduertit, nihil hac in re, quod perpetuum sit, posse determinari; quo supposito situm fœtus, & ipse ad hunc modum se obseruasse testatur, videlicet infantis caput in elatiori vteri parte collocari, brachijs, & tibijs cõtractis, ita vt genua cubitis sint proxima, manus manui suprapofita, tibia vna alteri subijciatur, pedesque introrsum ita sint reflexi, vt plantis clunes attingant.

Et hæc sunt sententiæ de situ fœtus in vtero contenti, ex quibus nihil certi, aut determinati de parte vteri affecta in proposito dissimilitudinis casu colligere possum; nã huiusmodi pars ea esse debet, ad quam pertinent manus, & pedes pueri inclusi, hæc B verò alia, atque alia ab ipsis assignatur, vt hactenus vidimus, quarum equidem nullam esse nec sine ratione opinatus sum, alium proinde fœtum in vtero habere situm, constitui, quem verum esse patebit ex aliorum reiectione. Sed priùs hoc vnum, quod verissimum esse existimo, animaduertendum proponam. Si monstruositas à copia, vel inopia materiæ, aut ab alia causa, quas interim omitto, dependeat (quicunque fœtui situs constituatur) vnus pes illæso altero, aut ambo pedes manibus rectè se habentibus, lædi possunt, & è contra, vt apud prædictos Paræum, & Ruffum var js monstruorum iconibus habetur: si verò monstruositas à mala vteri conformatione proficiscatur, non eodem modo res habet; non enim vna manus, quin altera vitietur, lædi potest, nec manus illæsis pedibus, & è contra deprauari contingit. Vnde infertur manibus, pedibusque situm non diuersum, sed vnum, & eundem præfiniendum esse; & quis sit hic nunc inquirimus; sed quid præcitatis auctoribus aliter sentientibus dicendum?

Mercurialis primò situm fœtus voluntarium potiùs, quàm realem proposuit, vt Aristotilem cum Hippocrate conciliaret, quos ipse perperã aduersarios esse credidit, cùm C tamen nullo modo dissenserint; Arist. enim nullam de manibus faciens mentionem Hippocrati manus ad genas habere dicenti haud contrariari videtur. Deinde secundùm ipsum, si manus vola genua, & genas exteriori parte tangeret, sequeretur primùm eas locatas fuisse inter duriores partes, nempè genua, & genas, à quibus facilè comprimi, & lædi possent, præterea ab angustia vteri numquã læsum iri, quin caput, & genua læderentur, quod repugnat tum auctorum prædictorum exemplis, tum pueris nostris, quos videmus manus, & pedes habere læsa, intactis manentibus reliquis partibus, postremùm nonnumquam euenisset ab vteri angustia læsas esse manus absque pedum læsione, quod tamen nemo scribentium hactenus se animaduertisse tradidit.

Multò minus probatur mihi situs à Platero descriptus; nam cùm articulorum alij sint ad motuum varietatem, cuiusmodi sunt articuli primæ vertebræ capitis, fœmoris, humerique, qui collocati à natura fuerunt, vt varijs motibus inseruire potuissent, alij verò ad firmitudinem, vt sunt articuli genuum, pedum, cubitorum, vtriusque carpi, & alij, quos vnico tantùm motui destinauit natura, atque pedes articulos huiusmodi ad D vnicũ dumtaxat motum aptos cõtineant, qui alius non videtur esse, quàm ille directionis, & flexionis, sequeretur esse in præternaturali, & violento situ, quem à natura ipsis, dum fœtus in vtero continetur, traditum fuisse minimè asserendum videtur.

Nec Arancij opinionem probo, qui nihil perpetuum esse hac in re existimauerit; nam eorum quodlibet, quæ natura, & secundùm naturam fiunt, statutis legibus ordinatum esse docuit Arist. atque adeo in omnibus naturam causam esse ordinis confirmauit, atqui inter alia opera naturæ est humani fœtus procreatio, nutritio, & augmentatio, in quibus quemadmodum non est concedendum ipsam suum mutare ordinem; ita nec in ijs, quæ ipsis operibus necessariò accidunt, dummodo non adsit impedimentum, inter quæ situs connumeratur, eundem variari credendum est. Eandem insuper Arancij opinionem reijcio, quia motus aliquot, & pedum, & crurum violentos admittit, & quia situm non explicat, quem habeant manus, quarum alteram alteri subiacere se obseruasse fatetur.

His igitur de causis nullum ex propositis situm probandum esse arbitratus sum, ni tamen velimus dicere in vtero adesse varias inæqualitates, à quibus manus, & pedes lædi posse contingat: aut id in fœtuum generatione euenire, quod Empedocles existimauit, produci nempè ea ratione, qua statuæ ex rebus fusilibus fiunt, quæ vbi effunduntur in aliquod vas, figuras vasis referunt, atque ita si illud asperum, aut contortum, vel alio modo vitiatum fuerit, simulachra quoque itidem vitiata prodeunt. At vtraque harum positionum iam dudùm explosa est, & quamuis admitterentur, non propterea tamen huiusmodi in casibus expositis possemus locum in vtero affectum designare, quem tamen in præsenti casu peruestigandū proposuimus. At quid ipse sentiam, iam explico. B

Existimo equidem eum esse fœtus in vtero situm, quem in sectionibus alias obseruaui, similem scilicet illi, qui ab Arist. designatur. Caput enim ad genua inclinatum est, oculorum cauitas summitatem genuum attingit, nasoque intra vtrumque fœmur remanente, aures ad fœmoris vtriusque extimam regionem terminant. Verùm cùm genu articulus sit flexus, tibiæ posterior pars posteriorem fœmoris regionem secundùm ipsius longitudinem attingit; pedū calcaneo vtroque natem vtramque attingit, quasi fœtus natibus sederet; articulum pedis, qui ad astragulum est, ad tibiæ anteriorem regionem pedum extrema ducit. Hinc extremitates digitorum pedis genua, & caput respiciunt, manus verò ad latera thoracis; & abdominis extenduntur, deorsumque delatæ terminantur ad vtriusque pedis regionem exteriorem, cùm pedes in eam vteri partem terminent, in qua ipse vterus incipit augustari. Atque vtrumque fœtum propositum in hoc situ, qui omninò naturalis est, fuisse puto, neque alium imaginari posse commodiorem; nam fœtus circularem figuram seruat vteri similem, quæ paulò longior extenditur, pedes, & manus in eam terminantur partem, in qua vterus incipit coarctari, qui deinde in ceruicem definit. Nec fœtui, nec gestanti huiusmodi situs laboriosus est, non multum loci occupat, nec sursum ita eleuari potest, vt diaphragma, aut ventriculum comprimat, & puello iam exitum quærenti maximè commodus; tempore enim partus caput potest pulchrè deorsum descendere, pedibus, manibusque quasi in puncto firmatis, quousque caput ad os vteri perueniat. Et hic partus est naturalis, quia tunc scapulæ, atque humeri, nec non & manus sequuntur, deinde reliquæ partes sine aliqua violētia succedere possunt, vt ex hac figura vnicuiq; apparere potest. F G

H

Hic etiam situs satis dilucidè ostendit, cur læsa vna manuum ex vteri mala conformatione lædi, & alteram contingat, quod idem de pedibus est dicendum, cur etiam explicat, si manus lædantur, pedes, quoque læsum iri necesse sit, quemadmodum euenisse ijs duobus cognouimus, & à Paræo, & à Ruffo depictis, qui reliquis partibus sanis, manus, & pedes deformia tantùm habebant. Cùm enim manus, & pedes vnico in loco

situs

A situs esse demonstret, statim consequutione quadam elicitur læsionem ab angustia vteri, quæ vni ex ipsis infertur, cæteris infligi debere, atque omnes eandem sortem participare, sicque Illustrissimis pueris accidisse absque dubio censui.

Hoc situ tanquam vero præsupposito difficilè non est partem vteri affectam reperire, quæ mea opinione nulla alia esse potest, quàm vteri fundus, in quo & virile, & muliebre semen (docente Galeno) per cornua ipsius vteri descēdentia recipiuntur, ex quibus, membranis interse copulatis, tota genitura perficitur. In hac autem parte, quæ reliquis capacior est, & magis ad sphæricam figuram accedit, formatur fœtus, & augetur suis membranis, chorio nempè, & amnio (nam allantoide fœtus humanos carere primus demonstrauit, & eleganter Arancius noster) inuolutus, & ex toto iam conformatus inflecti primùm, deinde conglobari incipit. Quod hac ratione contingit, vt vertebræ lumborum, dorsi, & ceruicis flecti incipiant, natibus fundi superiorem partem respicientibus, capite ad inferiora declinante, & supra genua quiescente; crura verò inflexa tibias ad fœmorum posteriorem partem deducunt, vt supradictum est, pe-
B dibus ad eam partem vteri desinentibus, vbi ipse incipit coarctari, & quo manus ad latera descendentes terminantur. Iam verò cùm accidat fundum vteri angustiorem reddi, quàm conueniat, fit vt genua comprimantur, & clunes ad vteri centrum impellantur, inde crura, & pedes, ita vt tandem nimium quàm par sit pedes, & manus impulsæ, necessariò contorqueantur, atque situm mutare modò in vnam, modò in alteram positionem inclinantes coactæ sint, iuxta variam loci angustiam, & inæqualitatem.

Atque hæc de parte in vtero læsa. Redeo nunc eò, vnde discessi, ad peculiaris scilicet causæ determinationem, vt habeatur, quæ nam ea fuerit vteri fundum coangustans. Manifestè supra demonstrani non extitisse aliquam ex internis ipsi vtero insidentem, aliquam igitur ex externis fuisse certum est. At equidem, vt paucis me expediam, dico verisimile mihi videri hanc fuisse crassitiem placētæ ab Arancio iecur vterinum appellatę; nam hęc aliquando crassissima, imò & durissima fit, ac parti superiori in fundo vteri adhærens ipsum angustiorem reddere potest, & ita in casu horum puerorum allato mutilationem euenisse crediderim. His hoc modo determinatis circa allatæ dissimi-
C litudinis internas causas, veniendum est ad externas, sed prius duo Hipp. loca explicare tentabo, quæ ad situm fœtus in vtero clarius intelligendum, non parum conducunt. Hippocrates lib. de natura pueri caput esse propè pedes asserit, & lib. de octimestri partu caput in superiori parte situm esse scribit. Hæc duo loca contraria videntur Laurentio; nam si caput est propè pedes, inferiorem occupat locum, non igitur in superiori parte situari potest. Ab Arist. cap. 8. lib. 7. de nat. anim. hos locos conciliari putat ipse Laurentius: omnibus (inquit Arist.) animalibus caput primis mensibus superius est, sed cùm creuerint, exitumque appetiuerint, deorsum deducitur. Vnde apparet caput, & in superiori, & in inferiori, parte respectu diuersorum temporum collocari.

Sed re vera contrarietatem non continent, ac proinde nec conciliatione egent hæc loca, vt consideranti patere arbitror; nam aptè quidem caput esse poterit in superiori parte, atque etiam esse proximum pedibus, si & ipsi pedes in superiori parte collocentur. Tota autem difficultas est circa intelligentiam prioris loci; nam difficile est intelligere modum, quo caput proximum esse possit pedibus. Nec eò quòd fœtus maturus
D deorsum descendens caput primum præcipitet, dicendum est ipsum caput esse propè pedes, vt putanit Laurentius, quia tunc ipsi pedes sursum vterum respiciunt, atque ita maximè ab illo recedunt. Nihilominus verissima est Hipp. propositio, si hoc modo explicetur: Fœtus (vt tam ipsius Hipp. quàm Arist. est sententia) caput habet supra genua collocatum, atque veluti sedens in vtero continetur, tibiæque partem posteriorem ad posteriora fœmora inflectit, vt dictum est, & calcaneis nates tangit, articulosque pedis ad anteriora, & superiora conuertit. Sic enim pedibus tibiæ regioni anteriori accedentibus digitorum extrema caput respiciunt, quod cùm genibus adhæreat, dici potest absque controuersia finitimum esse pedibus, quia ab ipsis solùm distat, quanta est tibiæ longitudo, & eò minus.

Dubitabit præterea hoc loco quispiam, cur Hipp. scripserit eodem libro de natura pueri non dari certum indicium, vtrum fœtus caput sursum habeat, an verò deorsum. Ego (relictis quæ ab alijs afferuntur) dico non modò tactu, & visu non posse discerni,

in qua

in qua nam parte abdominis mulieris grauidæ caput fœtus reperiatur: ſed neque ex ſectionibus obſeruari quidquam poſſe, cùm huiuſmodi abſtruſa, & intra corpus latitantia, naturæque recondita arcana, non niſi coniecturis fallacibus, incertiſque aſſequi poſſint. Galenus enim lib. 1. de locis affectis, apertis verbis teſtatus eſt ab exercitatiſſimo, & peritiſſimo Medico tum in ſectionibus, tum in alijs operationibus vix, & cum maxima difficultate partes internas corporis cum ſuis affectibus præter naturam cognoſci. Et quamuis ipſe methodum certam dignoſcendorum affectuum tradiderit deſumptam à qualitatibus mutatis, ab excuntibus, ab actionibus læſis, & à proprijs partium ſymptomatis; multoties tamen euenit, vt mentes, & humana ingenia, præſertim in rebus eiuſmodi intra corpus reconditis inquirendis decipiantur. In horum numero eſt infantis ſitus in vtero exiſtentis, qui non niſi confusè à nobis deprehendi poteſt; Deus enim ſolus eſt, qui talia perfectè cognoſcit. Itaque iure merito ſcriptum reliquit Hippocrates non dari certam cognitionem an ſurſum, an verò deorſum caput reſpectu diuerſarum partium vteri contineatur.

An modò cauſæ exteriores, vt eſt aër, aſtrorum aſpectus, vel imaginatio hunc monſtruoſum effectum producere potuerint, vix quidquam determinare poſſum. Et primùm conſiderans priores duas cauſas, aërem nempe, & cœlum, quæ vniuerſales, & remotiſſimæ ſunt cauſæ, particularem effectum produxiſſe non puto. Si enim vim huiuſmodi continerent, effectus vtique tales in omnibus, quibus ſimilis aër, aut ſyderum aſpectus ineſſet, generarent, quod num contingat, ſatis dubium eſſe exiſtimo, quamuis non me lateat quoſdã Aſtrologos opinari gradus eſſe, in quibus cum Luna fuerit tempore conceptus, partum edi monſtruoſum. Sed hæc diſcutiat doctiſſimus Maginus.

Quod ad imaginationem ſpectat, inter cauſas exteriores reſpectu obiecti à me repoſitam, dici de ea ſolet facere caſum, cùm quotidie experiamur grauidas mulieres ab appetitu rerum commeſtibilium ita commoueri, vt earundum imagines in ſuis pueris (vbi in lucem prodierint) impreſſæ videantur. Indicio ſunt ij, qui leporinis naſcuntur labijs, aut qui aliqua animalis parte, aut fructus alicuius ſpecie maculati ſunt, quia huiuſmodi maculæ, aut impreſſiones, non niſi à matris vehementi imaginatione prouenire poſſe Authores omnes conſentiunt. Sed an quemadmodum ab appetitu euenit, vt aliquid in imaginatione recipi poſſit; ita contingat, vt à concepto timore quidpiam in eadem imprimatur; atque ita Illuſtriſſima mulier perterrita, ne fœtui futuro idem accideret, quod in primogenito animaduerterat, huiuſmodique timorem animo reuoluens imaginationi affixerit, quæ ſpiritus mouens iuxta ſpeciem timoris ſibi impreſſæ talem fœtum efformare potuerit, non caret ambiguitate. Ferunt enim quidam tantæ efficaciæ, & potentiæ imaginationem eſſe, vt ad imaginatam ſpeciem ſpiritus corporeos immutare poſſit, qui deinde ad teſtes fœminæ, & vterum peruenientes, veluti formatricis facultatis ſubiectum, & fundamentum, fœtum ſibi ſimilem efformant.

Nec id à ratione alienum videtur, cùm validior ſit imaginatio, quàm genitiuus ſpiritus, qui in ſemine, & ſanguine menſtruo præfuit; ſuperiores enim potentiæ mouere ſolent inferiores, & nonnunquam earum actus magis perficiuntur, quàm naturalium, vt in paſſionibus animi apparere aiunt, quæ non ſolùm vniuerſum corpus perturbant, verùm etiam humores vndique mouent vehementiùs, quàm faciunt ipſe potentiæ naturales. Itaque ex his habetur imaginationem in præſenti caſu aliquid potuiſſe, quod ab Illuſtriſſima Domina intelligi facilè poterit. Sum tamen huius opinionis, vt arbitrer imaginationem poſſe mutare accidentia tantùm, vt ſunt colores, & delineamenta corporis; haud enim perſuaderi poſſum ſitum, & figuram deprauari ab eadem poſſe.

Vitæ etiam inſtitutæ ratio haud eſt prætermittenda; nonnihil enim potentiæ ad immutandum, & ipſa obtinet, non tantam tamen, vt monſtruoſitatem ex ſe efficere valeat. Eſt tandem decubitus, & coniunctio, quæ fit cum muliere menſtruata, quæ re vera non caret ſuſpicione; nam non deſunt grauiſſimi authores dicentes fœtus hoc tempore genitos, mutilos reddi, deformes, aut gibbos, aut corpore, & ſpiritu defectuoſos, vnde Eſdras dicebat fœminæ menſtruatæ monſtra generabunt. At de cauſis monſtruoſitatis propoſitæ fuſiùs fortè, quàm putaram, reliqua breuius.

Id quod ſecundo loco ex me, doctiſſime Balde, petijſti, fuit, num aliquod remedium pueris afferri poſſit, & præſertim radij, vlnæque fracturæ, atque luxationi, & inuerſioni pedum?

A pedum? Ad quod respondens dico, quamuis ossa suprapofita, molliora cùm sint, restitui valeant in rectum situm, vt verissimum est: in propositis tamen subiectis, an id perfici possit, hinc determinare nequeo, cùm deliberatio pendeat à cognitione sensitiua. Hoc vnum addo minus rem esse difficilem in grandiori puero, quàm in minori, quia cùm opus sit ligaturis, & alijs operibus, hæc adaptari nequeunt, nisi firmioribus pueris, qui ad horum auxiliorum molestiam sustinendam sint magis accommodati.

Tertiò quæsitum fuit de motu manuum, pedumque à quarto grauiditatis mense incipiente, & ad diem vsque partus perdurante, à quo desistere nequit, vt Illustrissima mulier refert, & præsertim sexto, & septimo mense, cum vehementer à prandio expetit massam pastæ, vel argillæ, quam tandiu manibus, quas præcalidas habet, contrectat, quousque iam defessa sit. Circa quod quæsitum eorum non probo opinionem, qui putarunt, vt mihi significasti, huiusmodi motum, & desiderium pastæ, aut argillæ contrectandæ prouenire à nimio hepatis calore (cuius proprium est dilatare, & mouere) consequutione quadam manibus, pedibusque communicato, prius tamen adaucto ob B impeditam euentationẽ, quam vterus maiorem quantitatẽ internè acquirendo, atque ita ipsum hepar comprimendo, prohibet. Nam quamuis concedam hepar tum ex sua natura, tum ex accidente calidum esse, & calorem mediante vena caua cordi, cuius dexterum ventriculum pertingit, communicari, & inde ad sinistrum delatum per ramos eiusdem, & per arterias manibus, pedibusque impertiri posse: non tamen video quomodo huiusmodi calor in extremitatibus manuum, pedumque motum localem, & desiderium pastam, argillamque tractandi producere possit. Calor enim excedens dilatando motum alterationis tantùm per se producit per accidens localem ad quærendum contrarium, vt cernimus in febrientibus, qui stragula eijciunt, vt refrigerationem percipiant: quare si huiusmodi calor esset in causa illius motus, Illustrissima Domina aquã, aut niuem potius, quàm argillam, aut pastam speciatim contrectandas expeteret.

Neque eorum opinionem probo, qui hunc motum referunt in sympathiam, quam habent fœtus, & mater inter se, vt patet in maculis, quæ apparent in corpore puelli, parentis appetitum significantes. Hæc sympathia hoc modo ab ipsis explicatur. Dum C partes fœtus in vtero patiuntur, partes etiam matris compati contingit, & quia dolor in fœtu est causa caloris, & agitationis, hæc duo rectè quidem communicari possunt matri non communicato dolore, quia est penè aliud quoddam subiectum; non enim est eadem anima, quare nec idem principium sensus. Non probatur (inquam) mihi, tum quia ad summum concludit in esse debere aliquam prauam affectionem manibus, pedibusque genitricis, non autem reddit rationem, cur continenter moueantur, & cur desiderium peculiare pastæ, aut argillæ tractandæ ipsi afferatur, tum quia si mater non est idem principium sensus, ergo nec idem motus, vnde non communicato illo, neque hic videtur communicari posse. Sed duo sunt hic consideranda: primum vnde nam sit desiderium illud pastæ, aut argillæ contrectandæ: alterum cur non possit mulier ab illa agitatione cohiberi.

Ad primum dico desiderium pastæ, & argillæ proficisci à quibusdam vaporibus, qui eleuati à minera, in qua insidet calor ille, caput ascendunt, & lædentes anteriorem cerebri partem, quemadmodum euenire scimus in paraphrænesi, imaginationem quo- D que perturbant, qua læsa fit, vt mulier pastam, argillamque sigillatim reposcat. Et hæc læsio inest cerebro, vt pars est similaris, & per consensum alicuius partis inferioris, vbi humor aliquis melancholicus adsit, ex quo fiat huiusmodi euaporatio. Sed cur ex imaginationis huius deprauatione contingat pastam, aut argillam ab affecta muliere desiderari nullam puto reddi posse adæquatam rationem; id quod in reliquis accidit imaginationis læsæ affectibus. Apud Gal. extat Theophili Medici historia imaginantis in cubibulo adfuisse tibicines continenter pulsantes, quos excludendos clamabat: & apud Plutarchum in vita M. Antonij habetur quosdam milites, cùm essent in Media, & Parthorum fugerent inuasionem, in tantam annonæ caritatem deuenisse, vt chœnicem tritici atticam quinquaginta drachmis venderent, & panes hordeaceos ad argenti pondus distraherent, quare ad olera, & radices se conuertunt, pauca reperiunt familiaria, coacti etiam insolita ante gustare, herbam attingunt, quæ adferebat mortem per insaniam; qui enim eam sumpserat nullius alterius meminerat, vel notitiam habebat,

vnum

vnum agebat, vt omnem lapidem moueret, & versaret, quasi rem efficeret magni momenti, plenus campus fuit humi inclinatorum, lapidesque eruentium, & transferentium, postremò bilem euomentes moriebantur, quando vnum remedium deficiebat vinum. hactenus Plutarchus. Vnde deprehenditur ob commestionem illius herbæ noxiæ præter obliuionem vniuscuiusque rei innasci desiderium quoddam commedentibus inclinandi caput ad terram, lapidesque maxima cum solertia reuoluendi, quod erat imaginatio quædam læsa ad hoc delirium determinata. Huius tamen historiæ, & superius allatæ, nec non & aliarum, de quibus mentionem facit Marcellus Donatus lib. de admirabil. historia, nulla assignari potest conuincens ratio.

Ad secundum verò, cur scilicet non possit Illustrissima domina cohibere huiusmodi agitationem, dico, quia est motus conuulsiuus, in quo musculi contrahuntur ad suum principium, non secus atque contingit in motu voluntario; cum hac tamen differentia, quod in voluntario ad libitum fit retractio, in hoc verò minimè: hunc autē conuulsiuum motum ortum ducere existimo, non secus atque læsionem imaginatricis supradictæ, nimirum à vaporibus ex aliqua inferiorum partium ad cerebrum elatis, qui vbi discuti opportunè non possint condensati in spinalem medullam prius, deinde in neruos manuum, & pedum ruentes, sunt in causa illius continuæ motionis. Atque cerebrum in huiusmodi affectione lædi vt organicum satis liquet, nec non & per consensum aliarum partium; nec vlla est dubitatio, quin conuulsio non possit effici per sympathiam, vt Galeni extat historia de puero epileptico, qui in hunc morbum per consensum à crure incidebat, dum auram quandam ab eo ad caput eleuari præsentiebat, sed hoc est admodum apud Medicos triuiale.

Sed obijciet quispiam, non eò quòd hic motus ad arbitrium mulieris cohiberi non possit, est asserendum eum esse motum conuulsiuum. Nam erectio penis contineri, & prohiberi non potest, & tamen non est conuulsio. Respondeo, penis erectio non est voluntaria, sed est motus naturalis, vt Gal. 6. de loc.aff. & alibi etiam ex ipsius structura satis eleganter demonstrat, quæ facta est ex ligamento, aut tendine nerueo intus excauato. Vesalius voluit ipsum ex duobus ligamentis constructum esse miro artificio simul iunctis. Sed siue ex vno, siue ex duobus ligamentis constet, sua sponte dilatatur, non secus atque cor, & suæ arteriæ à propria ipsarum facultate, at cum aliquali discrimine; cor enim, & arteriæ semper mouentur, quia semper vsus adest, penis verò non, quia non semper vsus expostulat. Nam quemadmodum arteriæ vbi sunt dilatatæ replentur, non è contra: ita huiusmodi corpus dilatatum sequitur ex arterijs spiritus, non secus atque pulmones sequuntur motum thoracis ipsum tumidum, ac rigidum conseruantes (vt est Gal. sententia, quam sequimur aduersus Arist. qui voluit thoracem dilatari ad dilatationem pulmonum.) Quare motus penis, cùm naturalis sit, non potest conuulsionem pati; conuulsio enim est retractio musculorum ad suum principium. Et quamuis penis quatuor habeat musculos, ij tamen in feminis rectam eiaculationem tantùm conspirant, quia duo canalem, ceu duabus manibus vtrimque dilatant; reliqui duo ipsum iam turgidum, rectum sustinent, vnde non propterea non est naturalis eius motus, atque ita impediri ad libitum minimè potest. At manuum, & pedum actiones, cùm motum voluntarium, & absolutum nullis passionibus naturalibus subiectum habeant, sunt in nostra potestate, vnde eorum motum, & refrænare, & concitare, quando lubet, possumus, at nunc ad aliud.

Quærebatur quarto de atra linea digito ferè lata, quæ ab vmbilico ad pubem producta dexteram partem à sinistra diuidit, & cur venter intumescat ad latera tantùm, & non in medium, vt in alijs mulieribus, & cutis non nisi in inguinibus pariendo disrumpatur? Circa primum, puto hanc lineam, quæ inerat longè ante, quàm mulier iungeretur matrimonio, non trahere originem ab vtero malè affecto ob aliquam causam externam; tum quia vterus, cùm sit valdè exiguus, & sub vesica latitans præsertim in puellis, non videtur posse pati ab externo, tum quia hanc lineam in vtero esse sculptam, & aut in cutem per pæritonæum, & abdominis musculos transientem elucere oporteret, vt per corpus diaphanum: aut vt continenter fieret euaporatio ab vtero, tanquam à minera, vt Aristoteles vult generari galaxiam, seu orbem lacteum, quorum vtrumque est falsum, vt ex se liquidò constat. Equidem inuenio exteriorem cutem atro

infici

A infici posse colore tribus de causis, vel ob extinctionem (quæ mortificatio Barbaris dicitur) vel ob subcongestionem alicuius materiæ, vt in echimosi, vel propter dilatationem cuiuspiam vasis, vel venæ, vt obseruatur in varicibus, quæ sunt venæ dilatatæ, è quibus niger sanguis per cutem apparet, vel alterius, in quo possit conseruari quælibet materia, quæ tangens cutem aliquam nigredinem induceret.

Sed in proposito casu nec mortificatio, vt sic loquar, nec echimosis esse potest, superest igitur, vt dicamus prouenire ob dilatationem sub cute alicuius venæ ex illis, quæ per musculos rectos abdominis ab vtero ad mammas excurrunt, quæ vena transiens per mediam regionem inter musculos rectos, qui à pube vsque ad vmbelicum separantur ad inuicem ad latitudinem plus minus vnius digiti, fuerit ab illo instrumento, ferreo, quod à pueritia, vt mihi refers, gestabat, vt corpus planum contineret, dilatata, & temporis decursu cutis attenuata, vnde appareat illa nigredo, aut vt passio venæ dilatatæ, cutis rarefactæ, & musculorum rectorum interse distantium, aut vt venę protractæ per membranam carnosam immediatè cuti subiectæ, aut tandem vraci, qui à fun-

B do vesicæ per peritonæum excurrens ad vmbelicum, licet ex sua natura non sit perforatus in nobis, plenus tamen vnica ob dilationem à cõpressione pluries ab vtero facta in vesicam, proferat in cute nigrorem, maximè cùm cutis rarior facta sit, & musculi ad inuicem seiungantur. Porrò extensio vteri ad latera, & cutis in inguinibus rimæ confirmant meam opinionem de angustia vteri à crassitie, & augmento placentæ, de quibus cùm non fuerit mihi satis commodè significatum, nihil reliquum est dicere.

Ad postremum, quod ad Illustrissimæ mulieris præseruationem spectat, vt deinceps huiusmodi monstra procreare nequeat, dico nisi angustia vteri supposita probè cognita fuerit, nihil posse deliberare, quæ si fortè sit à natura, quod non puto, nullum agnosco genus auxilij, quo vti possimus. At si non naturalis, sed præter naturam sit ab vno, vel pluribus prædictorum errorum proueniens, ij corrigendi sunt. Et inter eos non minimam partem ligaturam illam habuisse existimo, qua in infantia, aut adolescentia vtebatur ad constringendum abdomen, quare omninò ab ea abstinendum, atque adeo applicãda sunt, quæ possint musculos, & subiectum peritonæum ita relaxare, vt vterus

C ad debitam magnitudinem distendi possit, cucurbitæ vtrinque figendæ absque cutis sectione, vnctiones quoque, & irrigationes ex oleo oliuarum maturo circa vmbilici regionem inferius, & superius sunt administrandæ, exercitijs validioribus, & tempestiuis exercere debet corpus, frictionibus quibusdam in abdomine palmis manuum transuersim procedentibus, nempè ab vno ad aliud hypocundrium, inferius, atque superius etiam tendentibus. Ne autem in vtero placenta maior fiat, quàm conueniat, alimenta sint boni succi, & moderatè calida, varietas ciborum vitanda est: proderit bis cibum in die assumere, qui tamen in partes æquales sit diuisus, vinum album minimè adstringens, sed quod tenuium sit partium bibat. Aër minimè ventosus, aut nubilosus conuenit, sed qui sit temperatus in actiuis qualitatibus, in passiuis verò ad humidum magis, quàm ad siccum vergat. Locus habitationis vtilis erit si orienti Soli expositus fuerit, somnus moderatus esse debet; in eo enim vberior fit nutritio partium, & spirituum. Recreatio animi sit hilaritas, omnis timor ab animo eijciendus, adsint omnia delectamenta, quibus maximè ipsa delectatur, caueat ab iracundia, mœstitia, tristia illi nun-

D quam nuntia afferantur, sed animo læto, ac pacato viuat perpetuò spem concipiens maximam prolis futuræ optimè conformatæ.

Caueant coniuges à frequentiori concubitu, si Illustrissima mulier se concepisse percipiat, nè aduentu alicuius portiunculę emissi seminis incepta fœtus formatio impediatur, vitietur, aut aliqua turpi nota insigniatur. Præcipuè Illustrissimus vir à concubitu menstruis adhuc fluentibus cauere debet, nec ad coniugem accedat, antequam vterus planè perpurgatus fuerit; nihil enim magis ad monstri conceptionem facere videtur, quàm si sanguis ille menstruus, quem natura tanquam quid superfluum, & etiam conspurcatum expellit, euadat genituræ, & nutritionis ipsius materia. Nam ipsius virus, ac malitia superare quandoque potest vires omnes facultatis expultricis, ipsiusque bonitatem corrumpere. Euitandi sunt omnes errores, quos supra ex Hipp. & Patæo memoraui: imaginatio debet perpetuò, nec solùm coitus tempore, sed totius grauidationis duratione pulcherrimarũ rerum imagines contemplari, & ante oculos habere picturas

 puero-

puerorum egregiè factorum, eorumque pedum, & manuum artificium, & ſtructuram meditari, ipſamque imaginationem à rebus turpibus, & deformibus auocare. Conueniunt propterea muſica inſtrumenta, ſuaues cantus, & melodiæ, gratæ amicarum mulierum loquelæ, & conſuetudines: conſtanſque, atque perpetuus ſit animus circa lætam ſpem futuræ pulcherrimæ prolis.

Quod ad alia duo Medicinæ inſtrumenta attinet, cùm hæc non adminiſtrentur niſi expoſtulante neceſſitate, prout à morbis, à cauſis, & à ſymptomatibus indicantur, quorum nullum in præſentiarum ex parte Illuſtriſſimæ mulieris proponatur, non eſt, vt quicquam de ipſis dicam. Vale.

Eidem.

DVm vehementer cuperem de te, tuiſque rebus certiorem fieri, quòd dudum abs te nullum accepiſſem nuntium, en mihi perferuntur tuæ humaniſſimæ litteræ, quibus Illuſtriſſimum Marchionem (poſtquã ego epiſtolam perſcripſerim, vt tibi morem gererem, de modo, quo monſtrorum generationem euitare poſſet) fœmellam pulcherrimam, omnibuſque numeris abſolutam peperiſſe ſignificaſti, quam ob rem ſummopere gauiſus ſum, quòd cauſas malæ conformationis in prioribus natis recto iudicio aſſequutus fuerim, atque hinc ſpes mihi affulget fore, vt poſt fœminam ſpecioſus, ac venuſtiſſimus ſubſequatur maſculus, qui totius familiæ ſit veluti munimentum in parentum ſubſidium, & lætitiam. Nec minori gaudio perfundor, quòd Illuſtriſſimi Senatus diploma mihi amantiſſimè mittis, quo in Medicinæ exercendæ munus in patrio Archigymnaſio honorificis conditionibus, atque vberi ſtipendio reuocant. Quia verò id omne à te profectum eſſe intelligo (noui ſiquidem tuum mei videndi deſiderium) tibi quàm maximas, vt poſſum, interim verbis perſoluo gratias, quoad ſe offerat occaſio animum erga te meum re manifeſtandi, cuius apud te nonnullam extare ſignificationem arbitror. Vale. M. D C. X I X.

Epiſtola Quarta.

Flaminio Rotæ Medico, & Philoſopho præſtantiſſimo, rerumque anatomicarum peritiſſimo.

GRatiſſimæ, vir clariſſime, mihi fuerunt tuæ literæ præſertim, quòd te in fouenda, & augenda veteri noſtra neceſſitudine conſtantem animaduerterim; de qua quidem etſi nunquã dubitauerim, mihi tamen animi tui propenſi erga me tam præclara ſignificatio iucundiſſima fuit. De me verò tibi perſuadeas velim, te poſſe omnia polliceri; meque nominis tui memoriam habiturum, culturumque, nec mihi vnquam antiquius, aut gratius euenire poterit, quàm tuas literas doctrinæ, ac humanitatis ſale aſperſas perlegere poſſe: quæ præterquam quòd amicitiam fouent, & conſeruant, magna etiam lætitia, atque iucunditate me in tam longinquis regionibus commorantem perfundere poſſunt. Tria ſunt, quæ à me petis; vnum verſatur circa locum, per quem aqua à iecore in amplam abdominis cauitatem demittitur. Aliud, vt dicam, quem veriorem Aphoriſmi 54. ſeptimæ particulæ ſenſum eſſe putem. Tertium, & poſtremum eſt, vt tibi demonſtrem errorem in confectione Alkermes componenda.

Ad primum dico plures vias, ac loca ab Authoribus varijs aſſignari, à quibus aqua huiuſmodi exire poſſit; ab Auicenna potiſſimùm lib. 3. Fen. 14. tractatu 4. cap. 5. enumerantur venæ meſeraicæ, venæ vmbilicales, aliæque à vena caua prodeuntes, inter quas etiam recenſet emulgentes, & tandem membranam cingentem iecoris totam ſubſtantiam. Tu verò viam, quæ à membrana cingente iecur exit, magis probas, quàm prædictarum venarum aliquam, verùm huiuſmodi aqua non poteſt à membranis, vel tunicis venarum exire, niſi aliqua apertione media, quæ neceſſariò ſequitur, vt ſit manifeſta, vel immanifeſta. Prior autem vocatur διάῤῥωσις à Græcis, quæ cùm à duplici cauſa oriri poſſit, interna nempè, & externa, ſi ab interna ἀναστόμωσις, ſi ab externa διαίρεσις magis propriè appellatur. Secunda verò apertio immanifeſta, aut latens διαπήδησις vocatur. His poſitis ſtatuis (mi Rota) à mẽbrana iecur ſuccingente per hanc diapedeſin,

aquam

A aquam transfluere, & rationem adducis, quòd in hac eadem membrana vesiculas illas à Galeno hydatidas appellatas multoties obseruaueris, magisque hanc probas, quàm Fernelij sententiam libro 5. de partium morbis, & symptomatibus, cap. 8. negantis aquam hanc per membranæ huius cæcos ductus transcolari posse; sed opus esse, vt aliquid in ea sit exesum, aut ruptum, non secus atque in venis (nam concedit per rupturam venarum tantùm à iecore fieri posse aquę effluxum in abdomen) quod tamen tu negas, & per diapedesin tantummodo posse exire probas, nec propterea admittis id ipsum fieri posse per dilatationem porositatum in tunicis venarum.

Conuenis itaque cum Fernelio, quòd in ascite aqua in abdominis cauum colligatur; deinde quòd ipsa per membranā ambientē iecur permeet: differs verò, quia ille putat per ipsius membranæ rupturam manifestè, tu autē per immanifestam viam, id est per diapedesin. Et addis illos, qui existimarūt per porositates venarum aquam in abdomen effluere in ascite, fortè suum fundamentum accepisse ab illo, vt ais, obscurissimo Aphorismo 54. septimæ particulæ. Verùm si vis me liberè loqui, & ingenuè, illud fundamentum hydatidum, quod accipis ad probandū aquam per insensibilem viam per membranam hepatis permeare, contrariū videtur tuæ opinioni, quandoquidem Gal. lib. citato, aphorismo 55. scriptū reliquit, quòd si quando contingat eas vesicas rumpi, effunditur aqua ad locū mēbranę abdominis interioris epygastrio: sequitur igitur ad hoc vt aqua à membrana effluat per hydatidas, vt rumpatur membrana, quia vesiculæ illæ inductæ in hanc membranam rumpuntur, ergo & mēbrana. Quare verior Fernelij sententia videtur, nimirū, quòd, vt exeat aqua à iecore ad ascitem faciendā, disrumpatur membrana.

B

Est etiam illud hoc loco notatione dignum, quod Galenus in hoc commentario scribit, aquam non posse ingredi omentum, nisi aliquo modo ipsum exedatur; quod videtur fauere opinioni Fernel j; nam omentum est membrana, quæ corpus habet solidum, & firmum, vt Galenus ait. Quare ad hoc vt aqua egrediatur à membranis, & ingrediatur easdem, opus est, vt exesæ sint, quamuis si administrationem Anatomicam consulamus, in corpore humano, videbimus omentū non esse membranā densam, sed potius raram, & multis foraminibus peruiam, quod multoties à me obseruatum est, & à nullo, quod sciam, scriptum. Puto tamen non esse necessarium semper, quòd in membrana succingente iecur ad ascitem faciendam debeat fieri diæresis, hoc est solutio continui manifesta; dico enim primò, quòd in diæresi, & in diapedesi materia à vasorum tunicis egreditur; & in hoc conueniunt diæresis, & diapedesis: differunt verò, quia in diapedesi, non nisi tenuior materia, serum scilicet, aut sanguis serosus exit: in diæresi & sanguis, & quodcunque in venæ cauitate continetur. Differt secundò, quia diæresis semper est præter naturam; diapedesis, verò, & naturalis est, & præter naturam: addo, quòd per diapedesin datur ingressus, & egressus materierum: per diæresim verò tantummodo extra vasa materia transfertur.

C

Naturalis diapedesis illa est, per quam sanguis, & chylus pro alimento transmittitur ad partes corporis nutriendas: de hac diapedesi, per quam sanguis transcolatur, Galenus pluribus in locis est locutus, vt ipsemet testatur 6. de vsu partium capite 10. quo in loco dicit se de hac diapedesi locutum fuisse demonstratiuè: ipsius hæc sunt verba. *quod si rectè à nobis demonstratum est in alijs nutriri corpora attractu per ipsam vasorum tunicam sanguine.* Et paulò infra loquens de iecoris, ac pulmonum nutritione dicebat. *Porrò pulmonis corpus leue est, ac rarum, & velut ex spuma quadam sanguinea concreta conflatum, ob eamque causam puro sanguine, & vaporoso, ac tenui indiget, non autem quo modo iecur limoso, & crasso. Quo fit, vt vasa habeat contraria, maximè quidem ijs, quæ sunt in hepate, post autem & alijs animalis particulis; in his enim cum vasis sanguinem suppeditantis tunica rara sit, ac tenuis, affatim crassi sanguinis, ac celeriter partibus circumfusis distribuit: in pulmone verò, quod crassa illa, atque densa extitit, nihil nisi tenuissimū sinit elabi.* Ex Galeno igitur clarum est dari diapedesin naturalem, quam idem etiam Gal. 1. meth. meden. cap. 2. fieri testatus est, tunica dilatata, id est rarefacta, & hæc est vna diapedesis naturalis, quæ fit in ipsis venis alimentum distribuentibus. Propero modò ad aliam speciem diapedesis naturalis, qua mediante chylus transuehitur, quæ fit duobus modis, vno quando chylus ab intestinis in capacitatem venarum meseraicarum ingreditur, alter est, quando in iecoris parenchyma transfunditur à venis portæ per concauam iecoris, & totum parenchyma distributus.

D

Anatome (cuius tu Magister es egregius, & qui in ea tradenda omnes alios nostri B temporis Medicos, & Anatomicos facilè superas) nobis vtramque hanc diapedesin demonstrat; nam si inspiciamus cauitatem intestinorum, videbimus nullam venam suo osculo in ipsam cauitatem terminari, sed omnes quasi insensibiliter inter intestinorum membranas desinere. Quare necesse est fateri chylum per mediam diapedesin à membrana trāsmitti in venas: quòd si id cognoscere euidentiùs cupis, coquas intestina, deinde diligenter explora; videbis enim omnes venas desinere in tunicas, neque oscula apparere: in iecore verò à venis, quæ à porta originem ducunt, idem chylus ad ipsius parenchyma transfunditur, quòd tenuissimæ omniū sunt tunicæ venarum. Idem quoque obseruamus in dexteris ventriculis cordis in sanguine, qui ad sinistrum non nisi media diapedesi transfunditur: & Galenus, vt supra dictum est, apertè fatetur per venæ arterialis membranam ab eodem dextro ventriculo cordis in pulmonem tenuiorem partem sanguinis transferri, ex qua pulmones nutriuntur. Cæterùm in capsula cordis, etiam in hominibus sanis aquam repeciri communis ferè est opinio: huiusmodi autem aqua nihil aliud est, quàm serum, quod ad dextrum cordis ventriculum per venam cauam simul cum sanguine vectum est; quod vbi à facultate expultrice cordis expellitur, F tanquam suæ nutritioni inutile per cordis substantiam transcolatur per diapedesin in capsulam, seu in pericardion deponitur. Adde, si placet, eandem serosam materiam per renum carnem, non nisi diapedesi media transcolari; quemadmodum & semen etiam à testibus per recurrentia vasa, non nisi per diapedesin transferiur; nullus enim est ex Anatomicis, qui scribat se obseruasse vias manifestas, per quas semen à testibus iam dictis deponatur, imò verò ausim dicere ipsum semen inchoatum in varicosis parastatis, non nisi media diapedesi in testes demitti; his omnibus satis constare puto necessariò dari diapedesin naturalem.

Reuertor ad venas hepatis, quæ à vena porta originem trahunt, à quibus per suas tunicas in parenchyma deponunt chylosam materiam, ad hoc vt in sanguinem cōuertatur; materia enim chylosa, quam deferunt, alba est; debetque fieri rubra, vt fiat sanguis; non enim posset colore illo rubicundo affici, nisi immediatè ab ipso parenchymate tangeretur rubicundo: estque axioma Philosophicum, quòd omnis actio fiat per G contactum immediatum, ideo opus est, vt per tunicas venæ portæ chylus in parenchyma iecinoris deponatur: iuxta illud Galeni 4. de partium vsu cap. 12. & 13. materias, quæ transmutationem acquirunt in aliquibus partibus, eodem colore, quo ipsæ partes sunt præditæ, affici, quod in chylo, & semine luce meridiana clariùs apparet; nam à colore ventriculi albo chylus albus redditur; semen etiam à vasis seminalibus, ac testibus album fit, quæ alba sunt. Imò Galenus hoc in loco scribit, quòd si sanguis longam moram traheret in venis, albus redderetur, eò quòd venæ albæ sunt. Si igitur chylus remaneret in venis, quæ sunt in ipso iecore, neque ad parenchyma deponeretur, non fieret rubicundus, quam ob rem, adhoc vt transmutetur in sanguinem rubicundum, necessum est, vt parenchyma immediatè tangat: non potest autem ipsum tangere, nisi materia à prædictis venis exierit: nam proprium corpus hepatis primum est sanguinis creandi instrumentum, vnde Galenus dicebat, quod alimentum magis, & vndequaque ipsum contingit, citiùs, & meliùs speciem sanguinis erat suscepturum. Nouum fortasse tibi paradoxum videtur, quod de huiusmodi venis scribo, cùm præsertim sit contra H communem omnium Medicorum opinionem existimantium in venæ portæ ramulis fieri transmutationem chyli in sanguinem, inde per illam tam diuulgatam anastomosin vtriusque venæ generis constitutam transferri chylum mutatum in sanguinem à venis portæ ad cauæ venas: quod omninò falsum esse demonstrat ipsissima αὐτοψία, ratio dictat, & Galeni authoritas confirmat.

Anatome enim demonstrat duplex venarum genus in iecore reperiri, vnum à vena porta, aliud à vena caua ortum ducens, quæ ambo ab omnibus cognita sunt, iisque parenchyma iecoris aduatum videtur; à vena namque porta in ipsum distribuuntur rami per ipsius concauam regionem ingredientes, & rectè incedentes sursum in ipsius gibbam regionem finiuntur. E contra, quæ à vena caua prodeunt, à gibbosa parte quasi enatæ per ipsum parenchyma descendentes deorsum ad concauam regionem terminantur: ita vt situ, ingressu, & progressu contrariæ incedant. Quæ omnes quem-

admodum

A admodum inter se origine, & progressu oppositæ sunt, ita magnitudine, substantia, atque vsu discrepant; nam venæ portæ à caua regione iecoris in gibbam progredientes, factæ sunt, vt chylum in parenchyma deponant: proindè tenuissimæ, & exiles apparent, & in omnem partem ipsius parenchymatis distributæ. Ad hoc vt minima portio chyli deponatur in ipsum parenchyma secundùm omnes partes substantiæ illarum rara, ac tenuis est, vt faciliùs exire possit, lib. 4. de vsu partium cap. 13. è contra verò venæ à caua magnæ sunt, ipsarumque substantia crassior. Magnæ quidem, vt multam sanguinis copiam suscipiant, crassæ verò substantiæ ad iecur sustinendum, vt Aristoteles lib. 3. de partibus animalium, cap. 7. & Galenus lib. citato, cap. 13. scripserunt, illudque suspendendum. Hinc opus fuit eas foraminibus quibusdam cribri in modum peruias esse; nam ad nutriendum opus est, vt multa sanguinis copia, & citò ad canæ venæ truncum feratur; per diapedesin verò nec tanta copia, neque tam breui tempore transduci poterat ipsius sanguinis ob membranarum crassitiem, quare naturæ prouidentia huiusmodi venæ perforatæ fuerūt, quod à nemine hactenus animaduersum scio.

B Memini me multoties obseruasse eas, & in publico nostro Bononiensi Gymnasio promulgasse, quas (sicuti dixi) si repereris, poterimus deinde vna circa hæc foramina aliquid contemplari, & si dices eas minimè reperiri (vide quantum tibi deferam) cogar palinodiam canere, aut saltem tacere. Nec puto tutum esse admittere illam anastomosin venarum, nempe portæ, & cauæ in media regione iecoris consistentem; nam si hoc esset, sequeretur reliquum iecoris parenchyma, nempe gibbosam partem esse otiosam, cùm sanguificatio fiat in concaua parte, quam venæ portæ non excedunt, quæ deinde sanguinem deponunt in ramos venæ cauæ. Quare tota illa pars hepatis, in qua venæ cauæ distributæ sunt, non generabit sanguinem, quia venæ cauæ ramuli accipiunt sanguinem iam cōfectum à venis portæ, quæ sunt in concaua parte hepatis, quod omninò absurdum est, & præter rationem; nam sanguificatio ex Galeno fit in toto parenchymate, nec Galenus vnquam habuit mentionem de huiusmodi venarum coniunctione in hepate, vt videre est, in cap. 13. in quo loquitur de omnibus partibus iecoris, & de venis adfert talia verba. *Quin etiam cur venæ, quæ sunt in gibbis, non coniunguntur cum*

C *ijs, quæ ad sima sunt.* Quibus verbis præclarè à Galeno habemus eum non cognouisse illam anastomosin in medio hepate, vnde ego concludo, quòd adhoc, vt fiat sanguis, opus est, vt chylosa materia tota ponatur in totum parenchyma, inde etiam & trahatur à venis venæ cauæ, ad hoc vt feratur in amplam cauitatem venæ cauæ: & hæc de diapedesi naturali.

Venio ad diapedesin præter naturam; (huius meminit Galenus 3. de causis symptomatum cap. 2. & 5. de composit. medic. per loca cap. 1.) quæ duplex est: vna, per quam materia aquosa à membranis, & tunicis venarum exitum habet; altera verò, qua materia extrauasata, siue aquosa fuerit, siue purulenta, & pituitosa intra venas ingreditur, & remeat. Prioris experientiam habemus rerum magistram, tam in corporibus viuis, quàm mortuis certissimam, & frequētissimam. In corporibus quidem viuis sæpè occurrit nobis hydrocele, seu vt nonnulli loquuntur hernia aquosa, in qua colligitur aqua nulla apparente in venis solutione continui, aut in membranis. In cadaueribus in dies sectione ipsa demonstratur; cùm frequenter vniuersus thorax, cordis capsula, ali-

D quando, & ventriculi cerebri aqua pleni reperiantur, quæ fortè non semel à te obseruata est, atque huiusmodi aquam non generari in prædictis partibus clarissimum est; quare necessariò aliunde veniet, vt non per alium locum transferri potest nisi per venas ipsas, quæ tamen obseruantur integris suis membranis, nullaque in ijs facta solutione continui, igitur fatendum est hanc aquam à venis ipsis transcolatam fuisse per diapedesin. Eadem quoque experientia obseruatum est materias, vt diximus, à cauitatibus magnis ad venarum cauitates remeare, vt in thoracis empyematibus, in quibus purulēta materia à thoracis cauitate ad pulmones per membranam, & à pulmonibus per tunicam asperæ arteriæ ad cauitatē ipsius remeat, quæ tandem per sputum extrapellitur.

Nonnunquam etiam obseruatum est à multis, & à Galeno præsertim, eandem materiam in thoracis cauitate existentem per vrinam, & per secessum etiam expurgatam fuisse, nec alia via, aut modus dari potest, per quem hæc materia ad vrinam, vel ad secessum feratur nisi mediante diapedesi; nam si Galenum sequamur, fatebimur neces-

sariò

sariò transcolari hanc materiam per pulmonum membranam ambientem, inde per membranas arteriæ venalis ad ipsius ramorum cauitatem media diapedesi, ac inde manifesta via ad sinistrum cordis ventriculum, & ad arteriam magnam, ab illa ad emulgentes arterias, & ad renes, à renibus ad vreteres, à quibus transfertur ad vesicam, à qua tandem deponitur in communẽ canalem vrinæ, atque seminis, vnde extra pellitur. Si Falloppium sequamur, & plures alios classicos authores, qui post ipsum scripserunt, dicemus materiam contentam in capacitate thoracis ad venam agygos trãsfundi, inde ad renes ramulis quibusdã ab ipsa agygos enatis. Sed quomodo venæ præd ctæ agygos cauitatem ingredi vnquam poterint, nisi per diapedesin? quamuis non sit maior ratio, cur materia ingrediatur cauitatem agygos, quàm truncum venæ cauæ. Sed quicquid sit de hac Falloppij opinione, sat mihi est, quòd siue sequamur viam ipsius, siue Galeni, non possumus concedere materiam posse ad vrinam ferri, nisi ingrediatur per tunicas vasorum prædictorum, aut per eam, quæ pulmones succingit media diapedesi.

Quòd si admittamus materiam in eodem thorace contentã expurgari per secessum, nulla alia via reperitur, quàm vena caua, cuius quidem capacitatem quomodo materia ingrediatur, declarari minimè potest, nisi mediante diapedesi, quæ vbi ingressa fuerit venæ cauitatem, inde ad secessum protruditur. Sed non minùs difficilè est assignare vias, per quas ab ipsa vena ad secessum feratur, quàm sit inuenire, per quas vias materia remeare possit venæ cauitatem. Galenus enim etsi hunc casum concedat dari posse, id tamen fatetur esse ex raró cõtingentibus: & quemadmodum rarus est casus, ita quoque id contingit propter raram, & inauditã corporis constitutionem, à Galeno solùm obseruatam 6. de locis affectis cap. 3. quæ est, vt à trunco venæ cauæ ad truncum portæ canalis quidam producatur, per quem hæc materia deducitur ad portam, inde ad meseraicas, & tandem ad intestinorum capacitatem deponatur, & ad secessum. Mesues verò à vena caua ad gibbosam hepatis regionem transferri scribit, inde ad concauam, & ad portam, tandem per meseraicas ad intestina.

Sed de vijs, per quas ad secessum materia propellitur, non est, vt quicquam cogitemus; nam præsens disputatio inquirit tantùm, per quas vias materia prædicta venarum capacitatem ingrediatur, quæ non nisi diapedesis esse potest. Quibus præl batis, venio ad determinationem tuam, quæ est, quòd in ascite aqua à iecoris parenchymate ad membranam transuehitur, & à membrana ipsa per solam diapedesin, non autem per rupturam, aut fissuram ad ventris imi capacitatem percolatur. Quæ propositio, cùm mea opinione, duplicem sensum habere possit, nempe quòd per solam membranam iecoris exit materia aquosa mediante diapedesi, vel per membranam mediante sola diapedesi, sub vtroque sensu falsa est; nam primus sensus falsitatem habet, quia cùm aqua contineatur in venis tam cauæ, quàm portæ, & omnes diapedesin incurrere possint (non enim est maior ratio vnius, quàm alterius membranæ) fieri potest, vt vna, vel plures ex venis meseraicis dilatentur præternaturam, vt rectè sensit Auicennas, atque ita aqua exeat, & cadat in ventris capacitatem, & colligatur. Hoc idem dico de vena vmbilicali, quæ dilatari potest, & aquam à iecore recipere, inde transmittere ad abdominis capacitatem, quicquid de hac vena scripserit Massarias: nec aliter dicendum est de venis emulgentibus, à quibus dilatatis exire aqua potest, & colligi in abdomen per diapedesin.

Sed hoc loco statim insurgent duæ difficultates: vna, nam si concedatur ascitem fieri aqua exeunte à prædictis venis, concedendum esset fieri posse hydropem sine iecoris refrigeratione, quod est contra Galenum. Altera difficultas est circa experimentum Fernelij scribentis se obseruasse aliquos à suppressione vrinæ per spatium viginti dierum extinctos, in quibus tamen nihil aquæ in abdominis spatium ex venis defluxit quæ res signum est non posse aquam transcolari per venarum tunicas, sed per fissuram, & solutionem continui. Ad primam difficultatem respondere possum duobus modis: primo dicens non esse impossib le ascitem fieri sine iecoris refrigeratione, quia grauissimi authores id euenire obseruarunt, vt Fernelius, & Argenterius, etsi in assignanda causa ascitis non conueniant; nam Fernelius l b. 3. de morbis, & sympr. cap. 13. scribit iecur in ascitem incidere ob ingentẽ siccitatem, Argenterius verò lib. 4. aphoris. 2. existimat fieri ascitem à quacunque causa, quæ possit coaceruare humorem serosum,

vel

A vel mucosum: quando autem contingit hepatis causa, id euenit ratione dutitiei, at vt plurimùm ex adustione. Sed quicquid sit de horum opinione. Dico secundo, quòd iecur possit duobus modis refrigerari, vel per se, vel per consensum, & vtroque modo, vbi refrigeratur, fit hydrops, vbi autē dilatatæ sunt iecoris venæ, ita vt exeat aqua, tunc iecur societate ipsarum venarum refrigeratur, & temporis progressu efficitur ascites.

Ad secundam dubitationem dicere possumus venas in illis corporibus validas, & crassas adeo fuisse, vt dilatari minimè potuerint, ita vt aqua exire potuerit: vnde non concludit Fernelius non posse exire aquam, nisi per fissuram, quia si dilatata aliqua fuisset vena, aqua in ventrem effluxisset. Quare aqua in ascite per membranæ diapedesin (vt rectè sentis) effluere potest in ventris capacitatem, sed non modò per membranam iecoris, verùm etiam per tunicas venarum, nimirum dilatatas. Cùm autem diapedesis fiat per occultos meatus dilatatos, qui hosce admittunt, non videntur omninò, & turpiter hallucinati, vt scripsit Fernelius.

Alter est, quòd à membrana iam dicta per solam diapedesin transducitur, qui sanè B falsus videtur, quia exire etiam potest per rupturam, aut fissuram, vt supra dictum est, idque dilucidè à Fernelio probatur; nam cùm concedatur dari vesiculas illas in iecoris membrana, quas dicis te multoties obseruasse (ac etiam in tuis ædibus semel in simia quadam, cuius anatomen in studiosorum gratiam faciebas) concedendum quoque erit posse illam lacerari; nam quando materia à iecoris parenchymate transcolatur ad membranam, vel membrana crassa est, & aquæ pauca copia; vel ipsa tennis est, & aqua copiosa: si primo modo, vesiculæ in ipsa excitantur; si secundo modo, rumpitur membrana, & fissuram contrahit, per quam sensim vniuersa aqua, quæ ex parenchymate effluit, sd cauitatem abdominis exire permittitur. Quare non solùm à membrana per diapedesin aqua in ventrem colligitur, sed etiam per scissuram: non tamen Fernelio concedo, quòd per venarum fissuram aqua exire possit intus manente sanguine, cùm id impossibile esse existimem.

Modò ad sensum germanum aphorismi propositi accedo, qui duobus modis potest considerari: primo respectu loci, in quo Hippocrates vult materiam pituitosam conti- C neri; secundo in relatione ad præsuppositā nostram disceptationem. Si primo modo, procul omni dubio obscurus est, & difficultatem habet (quam nec Gal. neglexit) quia cùm scriptum ab Hippocrate sit, quibus inter ventriculum, & septum transuersum pituita concluditur, quisnam locus ille sit, vbi pituita colligitur, inter se grauissimi authores digladiantur. Nam Marinus apud Galenum existimauit Hippocratem voluisse intelligere locum inter septi trāsuersi corpus proprium, quod carnosum est, & peritonæi (hoc est interioris membranæ abdominis) verticem, sed à Galeno reprehenditur. Idem verò Galenus suam de hoc afferens sententiam dicebat esse intelligendum spatium illud, quod est infra septum transuersum, sed intra eam abdominis membranæ exterioris partem, quæ ad epigastrium attinet. Cardanus ad insectandum Galenum potiùs, quàm ad ipsum dilucidandum natus nullam ex prædictis determinationem recipit, sed vult locum hunc intelligendum esse supra septum trāsuersum, vbi ventriculus supraeminet à parte, quę est propè os; casumque hunc obseruasse scribit in Biccio quodam Mediolanensi. Verùm huius opinio non probatur mihi, quia si materia supra dia- D phragma contineretur, nempe in illa superficie, quæ respicit thoracem, esset in ventris medij capacitate, non in abdomine, vt Galenus voluit simul cum alijs sui temporis authoribus. Deinde si supra diaphragma supponeretur esse hæc pituita, facilè cognosceretur, quia respirandi induceret difficultatem. Sed aphorismus non facit nobis difficultatem in hoc sensu, quia minimè versatur circa loci indagationem, in quo possit contineri materia ab Hippocrate proposita, quia cùm diaphragma inuestitum sit, vt volebat Marinus, contineri potest siue in anteriori membranæ parte propè ventriculum, vt dicebat Galenus, siue intra superficiem illam diaphragmatis, & suam membranam, quæ subijcitur ventriculo.

Vt verò declaretur aphorismus sub secundo modo acceptus, dico sine illius materiæ locus sit hic, siue ille propè ventriculum, opus est, vt non multùm distet à vena caua, & emulgentibus, vnde potest venæ cauæ truncū per membranæ diapedesin ingredi, inde ad emulgentes, vel etiam emulgentē dextrā ferri, & eadem diapedesi ingredi ipsius cauitatem;

uitatem; inde ad renes duci, & tandem ad vesicam; dummodo materia pituitosa ibi contenta attenuata fuerit, quamuis etiam meatus venarum angusti fuerint; nam natura eos prorsus reperit, & ad eos demandat huiusmodi materiam. Nulla igitur difficultas videtur mihi in hac aphorismi parte, quæ sola facit ad nostrum propositum, si potissimùm concedatur dari præsuppositam illam diapedesin ab exteriori ad interius, à cauitatibus nempe magnis ad venarum capacitatem. Nec videris præter rationem dubitare, an illi, qui putant à venis per diapedesin exire materiam, ab hoc loco assumpserint coniecturam, aut fundamentum; quia cùm sit luce clarius ex Hippocratis, & Galeni mente posse materias extrauenatas remeare, rationi consonum est, vt etiam serosam, & aqueam materiam, qualis in ascite reperitur, posse per easdem membranas dilatatas extra ferri. Sensus igitur totius aphorismi clarus est, quòd materia pituitosa cõtenta inter septum transuersum in ventriculum dolorem inferens, in ventrem non habens viam, ijs per venas in vesicam versa pituita morbi fit solutio. Dubitatio propterea est, quomodo per venas ad vesicam ferri possit, quæ iam declaratur ex præsupposita diapedesi. Et hæc de opinione circa determinationem de via, per quam existimas in capacitatem abdominis ferri aquosam materiam, & de sensu aphorismi.

Venio ad declarandum, aut detegendum errorem, quem existimo notabilem esse in confectione Alkermes, aut de lapide lazuli: quem scribis tu exigui, vel nullius momenti esse, est autem error, quem dicebam, circa lapidis lazuli diminutã dosim, quæ ad drachmas duas in Antidotario Bononiensi scripta est, ex librariorum negligentia vt puto: tu contra dicis in noua futura editione alterius copiosioris Antidotarij iam castigatum iri huiusmodi errorem; aucta enim est dosis ad drachmas duodecim, & quamuis dosis esset drachmarum duarum tantùm, nihil refert, quia darseni, & cinnamomum cæteris, quæ in hac compositione sunt, magis inseruit.

Multoties in hoc Siciliæ Regno orta est inter me, & Medicos de huiusmodi diminuta dosi altercatio, quam equidem incuriæ librariorum prouenisse defendere conabar. Est re vera ingens error nec ex editionum socordia natus, cùm (vt rectè scribis) plures sint authores in compositione hac probantes hanc lapidis dosim ad drachmas duas, qui sanè emendationem, non excusationem requirunt. Librum, quem citas mihi legendum, non habeo, sed multos alios legi, qui huius lapidis dosim ad drachmas duodecim commendant, vt est Nicolaus Præpositus, Fernelius, Ioubertus, Borgarucius, Calestanus, Matthæus, Antidotarium Romanum, Augustanum, & alij pleriquelocum Mesues in compositione Alkermes esse mendosum affirmãtes, debereque in integram restitui, eamque præscribi lazuli quantitatem, quæ scripta est cap. 14. lib. j. apud eundem Mesuem. Nec id sine magna ratione; nam cùm omne medicamentum compositum constet ex tribus partibus, nempe basi, adiuuantibus, & corrigentibus (vt rectè sensit Capiuaccius vir doctissimus) quemadmodum Decade Octaua demonstraui, basis nulla alia esse potest, quàm lapis lazuli, cætera verò corrigentia, & adiuuantia sunt. Ars siquidem medicamenta componendi naturam imitatur corporis partes organicas componentem, quas ad actiones perfectas edendas componit, & has ex pluribus partibus similaribus specie diuersis, in vnam tamen actionem conspirantibus, non tamen eodem modo, cùm aliæ sint ad actionem, aliæ ad meliorem actionem, aliæ ad conseruationem factæ. Rursus earum, quæ ad actionem sunt, quædam habent rationem præcipuam agendi, & aliæ sunt, sine quibus illæ operari nequeunt. Omnia hæc proportione quadam reperiri in medicamento benè composito existimo, vt inde tutò, citò, & iucundè operari possit.

In proposito medicamento basis debet esse pars principalis principalem agendi rationem obtinens, idest lapis, nequaquam darseni, aut cinnamomum, quæ sunt vnum, & idem nomine tantùm differentia. Quod verò lapis sit basis, facilè probatur, cùm nulla alia sit materia in hac compositione, quæ apta sit satisfacere ijs intẽtionibus, quas ipsa confectio promittit, vt patet ex natura huius lapidis descripta ab eodem Mesue cap. 14. Reliqua verò, quæ ponuntur in compositione, conspirant in actionem ipsius, non tamen omnia eodem modo. Cùm verò lapis duobus modis consideretur, præparatus, & non præparatus, primo modo eligendus est, secundo modo euitandus; præparatio enim rationem habet sine qua non, quæ duplex est, vna fit antequam compositionem

tionem

A tionem ingrediatur, alia verò quando cum alijs rebus commisceтur: primi modi præparatio nobilissima, omniumq; præstantissima illa est, quæ à doctissimo Costæo habetur, qua sæpe sum vsus, præsertim in illa confectione, quam paucis abhinc diebus componere feci pro Illustrissimo, & Reuerendissimo Villancort Magno Magistro Ordinis Equestris Hierosolymitani, quæ sanè præstantissima & excellentissima est. Altera præparatio illa est, quæ fit cum succo pomorum, aqua rosacea, granis tinctorum, & margaritis, à quibus omnibus temperatur ipsius acrimonia, & si quid maleficæ suæ qualitatis remanserit, totum aufertur, ita vt habeant hæc rationem causæ, sine qua non perfectè operari potest.

Ambra est ad perfectiorem, & meliorem actionem, lignum aloës ad cordis corroborationem faciens, potest dici ad meliorem actionem, cinnamomum verò, seu darseni simul cum muscho sunt etiam ad perfectiorem actionem, quia ducunt totius medicamenti vires ad cor: habent etiam rationem vehiculi, & cor ipsum corroborant, aurum ad conseruationem facit, ita vt omnia, quæ in hac confectione posita sunt, B videantur inducta in gratiam operationis lapidis, quare ipse est totius medicamenti basis, proinde non potest esse in tam exigua dosi, qualis sunt drachmæ duæ, quandoquidem à virtute, & facultate aliorum medicamentorum obrueretur lapidis virtus, nec posset illas præstare operationes, quas promittit tota confectio, quod experientia pluries compertum est, atque obseruatum; nam si cuidam palpitatione affecto, aut syncope, vel lypothymia oppresso, vel mœrorem patienti ad quamuis dosim dederis, nulla sequetur conferentia. Contrarium contingit, vbi confectio facta fit cū sufficienti quantitate lapidis, nempe ad drachmas duodecim cum rebus alijs proportionaliter admixtis, & secundùm artem compositis, ea scilicet ratione, qua à Mesue docemur, & magis probati authores faciunt. Error igitur non spernendus videtur, si in hac compositione tam celebri, & tam vsitata parua lapidis dosis apponatur; nam intentionibus satisfacere non posset, quas ipsius Author pollicetur. Pulchrè igitur consultum est addere compositioni in nouo Antidotario descriptæ drachmas duodecim; tunc enim confectio omnibus suis numeris absoluta erit.

C Et hæc sunt, quæ ego istis diebus festiuis, dum à lectionibus vacamus, tum honesti studij, tum ingenium tuum excitandi causa ad te scribere volui, quæ vt æqui, boniq; consulas rogo. Tecum doleo, & summopere quidem, quòd tam diu à grani distillatione detinearis, cui te potius victus ratione pertinaci, quàm medicamentorum assiduitate satis facturum confido, cùm ab vsu ipsorum immoderato, viscera præcipua debilitentur, tibi tandem congratulor, quod in reliquis actionibus, & officijs tam Medicis, quàm scholasticis omnia tibi prosperè, & ex voto succedunt, quæ sanè tuarum virtutum, & meritorum testimonia sunt. Si tibi occasio quandoque sese obiulerit mittendi Antidotarium nouum, rem gratissimam facies, mihiq; curæ erit, illud rependere. Deus interim Opt. Max. in pristinam sanitatem te restituere non dedignetur, exoro, gratissimumque mihi erit si de eadem recuperata valetudine me certiorem reddideris. Vale, & me absentem diligas. M. D C. VIII.

Epistola Quinta.

D

Præclarissimo Marco Antonio Politi Rheginorum Medicorum facilè principi.

DVm peruoluimus Terentij viri eruditionis laude admirandi libros, quos ad posteros non sine maximo fructu perscripsit, licet vberrimas sententias offendamus, & tanquam ab oraculo fusas amplectamur, tamen vel maximè eius vis elucet hoc in dicto: *Nunquam ita quisquam benè subducta ratione ad vitam fuit, quin res, ætas, vsus semper aliquid adportet noui, aliquid moneat; vt illa, quæ te scire credas, nescias, & quæ tibi putaris prima in experiendo, repudies.* Mihi etiam ex suauissima tua consuetudine, & familiaritatis vsu plurimum vtilitatis euenisse liberè fateor; nam haud secùs lydio lapide auri nitidissimi fulgor conspicitur, & contra adulterini falsitas detegitur: quàm in

optimarum artium studijs, quamuis pro certo, ac explorato habere nobis persuadeamus, rem ita & non aliter comparatam esse, nihilominus sicut ad aurum comprobandum heraclius lapis; ita ad veritatem euidentissimè cognoscendam disceptatio, & in vtramque partem quæstionum discussio confert. Huius enim beneficio mentis hallucinantis oculorum acies (si mihi tamen per te ita loqui licet) vt rectore dirigitur, quo veritatis splendor, tanquam ex speculo conspiciatur. Quid enim aliud egimus, dum dissereremus de diuersis, scituque dignissimis quæsitis ad Medicinæ perfectiorem cognitionem pertinentibus, quàm vt bilance quodammodò pondus sententiarum nostrarum metiremur, & ponderosiori adhæreremus? quibus in digladiationibus non potui te non suspicere tam disertè, nec minùs appositè quęque determinantem. Sine difficultate non exposuero verbis, quo iucunditatis genere, singulorum perceptio me cumularit. At prout mihi colligere licuit, persensi te quoque non rarò in varijs difficultatibus iudicio meo acquieuisse, vnde earum aliquot selectiores paulò latius descripsi, tibique amoris causa mittere decreui, quas te oro, vt equi, boniqùe consulas.

Prima erit, per quam viam materia contenta in thorace purgari possit per vrinam, & per secessum; nam cùm quatuor modis ex Hippocrate empyema thoracis expurgari soleat; per sputum, vrinam, secessum, & per abscessum, & vera expurgatio tanquam crisis ea sit, quæ fit per sputum, inquiruntur viæ, per quas ex thorace in meatus vrinarios, & secessum eiusmodi materia pertranseat. Deinde locum, in quo chylus conuertitur in sanguinem. Tertio, per quem locum infans in vtero existens vrinam reddat, & vbi ipsa retineatur toto gestationis tempore.

Ad primam, cùm via expurgationis per vrinam, vna sit antiquorum, alia neotericorum, & Falloppij præsertim, qui scribit se animaduertisse duas venas à vena agygos prodeuntes, & terminantes in vtramque venam emulgentem, ex quibus facili negotio videtur cognosci posse hæc via, ideo tu magis hanc probare videbaris, vice versa ego magis commendabam viam antiquorum, & Galeni potissimùm; nam quæ ab Erasistrato proponitur existimante materiam in ampla capacitate thoracis existentem, à pulmonum spongiosa carne attractum iri, inde transfundi ad ramos venæ arterialis, & hinc per venæ orificium deponi in dextrum ventriculum cordis, & per orificium venæ cauæ (quod in hunc hiat ventriculum) transmitti ad iecur, inde ad vtramque emulgentem renum ferri, & à renibus ad vesicam, & tandem ad canalem communem, per quem extra proijcitur, non est nimis tuta, cùm ostiola, quæ sunt ad vtrumque venarum orificium, id præpediant, quia quæ ad os venæ arterialis sunt, prohibent, ne per id aliquod in cor feratur: quemadmodum & ostiola, quæ ad venæ cauæ orificium sunt, inhibent à dextro ventriculo cordis in cauam permeare, quare iure merito hæc via à Galeno reprobatur.

Via itaque Galeni, quam præcæteris veriorem puto, est, quòd materia per diapedesin transit membranam pulmones succingentem, non secùs atque quotidie obseruatur in pleuritide materiã recipi in ramos asperæ arteriæ, inde per truncum ipsius ad os deponi, & per sputum tandem excreari, sic in empyemate materia deponitur in ramos arteriæ venalis, atque inde per ipsius orificium transfunditur in cauitatem sinistram cordis, hoc est in ventriculum sinistrum, inde ad arteriam magnam, à qua pellitur ad arterias emulgentes, hinc ad renum cauitatem, à qua ad vreteres, exinde ad vesicam, & communem vrinæ, & seminis canalem; hæcque facilior est via, quia ostiola, quæ sunt ad arteriam venalem, præbent ingressum materiæ in cor, quemadmodum & quæ sunt ad aortam, seu arteriam magnam, præbent exitum earum materierum, quæ in sinistro ventriculo continentur.

Dices fortassè in hoc ventriculo contineri spiritus vitales, qui à leui quadam, & maligna aura dissipantur hominem ad syncopem ducentes; quare, si materia hæc purulenta, à qua coinquinari, ac dissipari possunt spiritus, hunc sinistrum ventriculum attingeret, non solùm ad syncopem, sed ad mortem homines illicò conduceret: deinde nec cor, neque arteria loca sunt ad purulentam hanc materiam detrudendam. Sed aliud est naturam validam, & criticè materiam expellentem, & aliud est naturam à morbo victam, & languidam symptomaticè mouentem considerare; primo modo citò mouet virtute partium expultrice valida opem ferente, qua breuissimo tempore materia pro-

pellitur

A pellitur, vnde non adest tempus, vt cor coinquinari possit, & spiritus corrumpi: si secundo modo maximum quidem adest vitæ discrimen. Hunc Galeni opinionem inter alios Andræas Laurentius libro 9. de organis vitalibus, quæst. 12. strenuè defendit; recensetque se casum quendam obseruasse non indignum memoria. Mulier quædam melancholica ex hypochondrijs, quam superueniens acutissima febris è medio sustulit, dum viueret per integrum mensem, bis in die leui animi defectu corripiebatur cum modico vrinæ ardore, & incredibili meiendi desiderio, profusa deinde tenui, & fœtida vrina, statim ad se redibat, cadauere dissecto, canitatem thoracis tenui, prærubro, & fœdissimo humore oppletam, nec non cordis sinum sinistrum eodem humore plenum inuenerunt. Hinc conijcimus materiam symptomaticè delatam fuisse causam deliquij exigui, & frequentis, quæ inde delata ad renes per arteriam magnam ardorem faciebat.

Alium refert Hollerius casum libro praxis suæ cap. de ardore vrinæ ad scholium dicens, se mulierem agnouisse, quæ vrinam purulentam intolerabili cruciatu mingebat, B mortua est post mensem quartum, deinde ipsius cadauer dissectum fuit, & in sinistro cordis ventriculo inuenti sunt duo calculi renibus integris, & omnibus vijs vrinæ dicatis sanis; nam illuuies illa expurgabatur per arteriam magnam, quam Aristoteles aortam appellauit: quibus exemplis satis patere puto nonnunquam naturam per hanc viam se expurgare à materia in ampla capacitate thoracis contenta, cùm viæ sint patentes, nec vllum adsit impedimentum; quamuis Mesues videtur reperisse faciliorem viam, quæ est à vena caua ad hepatis gibbam, inde ad emulgentes, & ad renes. Et certè vt materia extrauasata in thorace contenta, extra corpus feratur, quæcunque fuerit via, opus est, vt intus venas mediante diapedesi ingrediatur, ac primùm in magnum venæ truncum, qui est in thorace, deinde in suos ramos, ideo etiam magis rationabilis est via hæc, quàm Falloppij. Verùm magis aperta est illa via, quæ ducit ad pulmones; nam dum ipsi dilatantur, suo motu inducunt aliquem calorem, quo pori, & cæci ductus membranæ magis patefiant, quare & faciliùs ingredi potest pulmonum substantiam, & arteriæ venalis ramos. Magis igitur Galeni sententia est probanda, & hæc de via C per vrinam, nunc de via per secessum.

Paucissimi sunt, qui viam per secessum purulentæ materiæ declarauerint, & inter hos est Mesues, & Galenus. Mesues quidem capite de pleuritide scribit materiam hanc defluere ad venam canam, quæ ad gibbam hepatis est, inde ad ipsius regionem canam ferri, & tandem in venam portam, & suos ramos, qui sunt venæ meseraicæ in intestinis terminantes, inde per secessum extra pell. Galenus verò lib. 6. de locis aff. cap. 4. admittit quidem materiam à cauitate thoracis in cauam venam ferri, sed non vult, quòd substantiam iecoris attingat, aliam quippe viam inuenit; nam cùm hic sit casus rarò eueniens, ita quoque contingit raram in corpore reperiri constitutionem naturalem, quæ est, vt à vena caua ramulus quidam in venam portam terminetur, & per huiusmodi canalem à vena caua in portam deponi hanc materiam, inde ad venas meseraicas, & ab ipsis in intestina, tandem ad secessum. Nec huiusmodi canalis à vena caua in portam videtur esse præter omnem rationem, cùm idem nobis in vtero existentibus euenire ipse quoque doceat lib. 15. de vsu partium cap. 6. nam canaliculus reperitur D ab aorta in venam arterialem, qui sanguinem arteriosum ab aorta in venam arterialem deponat. Deinde vena illa communis, quæ ab Arabibus nigra appellatur ad cubitum, est canaliculus à basilica in cephalicam. Ex quibus apparet huiusmodi canaliculum à vena caua in portam non esse omninò præter rationem, & quamuis nullus reperiatur author, qui scribat se talem canalem reperisse, id mirum esse non debet, cùm sit res rarò contingens, nec possit nisi rarò obseruari. Deinde dicere audeo nullum vnquam fuisse, qui in rebus inquirendis diligentia Galeno sit æquiparandus.

Alterius quoque raræ corporis constitutionis, vt probè nosti, meminit idem Galenus 2. de temperamentis cap. 6. in historia Eudemi Philosophi, qui licet esset per quàm pituitosi habitus, cogebatur tamen singulo mane euomere bilem, idque illi contingebat ob raram, & inauditã alicuius partis corporis structurã; hæc autem est, cùm in transmutatione chylosæ materiæ à parenchymatis facultate alteratrice facta in sanguinem generentur duo illa excrementa, crassum videlicet, atque tenue ambo virtute ex-

pultrice iecoris tanquam onus superfluum extra pelluntur, vnum ad lienem, nempe B crassum, seu melancholicum, alterum ad folliculum bilis, cui designatus est proprius canaliculus à iecore in ipsum, inde ad duodenum intestinum, hic autem canaliculus semper, aut frequenter vnicus est, in Eudemo verò Philosopho fuit duplicatus, cuius vna pars ad duodenum, alteram ad ventriculi fundum, parum supra piloron ferebatur, & cùm fortè maior esset eo, qui in duodenum inserebatur, hinc maior copia bilis ad ventriculi fundum deponebatur, quæ facultatem ventriculi irritans cogebat ipsum ad euomendum. Adeo hæc constitutio rara est, vt nullus sit post Galenum, qui talem obseruauerit structuram, vno Vesalio excepto, quare quæ rarò eueniunt, omni in æuo minimè obseruantur, aut à paucissimis. Sed quemadmodum natura quandoque in aliquibus partibus condendis non semper producit res easdem, ita quoque mirum non esse debet, si in alijs constitutionibus aliquas ex materiæ abundantia, & alicuius vsus causa nonnullas producat. Quòd verò quasdam omittat partes in animalibus videlicet perfectis, testimonium locupletissimum ab Arist. habemus, qui lib. 2. de histor. animal. cap. 15. scripsit aliqua animalia vesicula fellis carere, & scio me in muliere quadam F obseruasse, cuius post mortem corpus dissectum fuit, eam caruisse prædicta vesicula, cuius loco duodenum intestinum (cauitati nimirum iecoris, cui ea solet adhærere) adiunctum erat. Idem Galenus 4. de vsu partium 12. scribit in quibusdam animalibus cistam fellis minimè dari, sed pori à iecoris caua ad tenue feruntur intestinum. Ex his, & Galeni sententia satis apparere puto, quæ sit via, per quam empyema expurgatur per secessum; id enim erat quod in hac materia demonstrandum suscepi.

Secundum mihi probandum est, nempe hæmatosim fieri in hepatis substantia, quæ parenchyma vocatur, quod tibi visum est paradoxum, spero tamen te habiturum esse pro eudoxo, quod iam demonstraturus aggredior; hoc supposito tanquam verissimo, & à Galeno quoque admisso, dari diapedesin naturalem, per quam materiæ naturales ab vna in aliam partem insensibiliter transuehantur, non secùs atque datur diapedesis, per quam materiæ præter naturam à spatijs ad internam venarum, & aliarum partium capacitatem vehuntur, vt alias ostendam, tam ex Galeno, quàm ex alijs Medicis. De hac materia pluribus in locis locutus est Galenus, & præsertim 6. de partium vsu cap. G 10. quo in loco admonet, se de hac diapedesi locutum fuisse demonstratiuè. Chylus igitur ex alimentis in ventriculo primò generatur, deinde genitus vbi fuerit, descendit per piloron ad tenuia intestina tanquam ad membra distributionis gratia facta; quamuis alios præbeant vsus docente Galeno, 4. de vsu partium 17. videlicet deferendi, & aliquo modo loquendi, præcipuus tamen ipsorum vsus est, vt chylum in se receptum distribuant (loquor nunc de tenuibus) hinc à natura angusta, atque in gyros reflexa meritò facta esse idem dicebat Gal. angusta quidem, vt transitus angustia in paruas particulas alimentum comminuatur, cogaturque secundùm se totum vniuersam intestini tangere tunicam, ad quam venulæ terminantur, quæ totum ipsum arripiunt: fuerunt autem in multas reflexiones, & gyros reuoluta, vt siquid alimenti in transitu venas, quæ in prima reuolutione sunt, effugerit, à venis secundæ trahatur: quòd si autem in secunda fugerit, à tertiæ, & quartæ, aut quintæ, vel sextæ, vel sequentium (quæ multæ sunt) reuolutionum venis rapiatur.

Huiusmodi autem venæ non trahunt nisi mediante diapedesi, siquidem Anatome, H & autopsia demonstrãt nullam venam hiare in intestinorum cauitatem, sed omnes, quæ propemodum infinitæ sunt, in intestinorum membranã internam desinunt: huiusmodi venæ, quæ meseraicæ dicuntur, quòd per mesereon sparsæ sint, chylum vehunt (opem ferente aquosa materia chylo admixta) ad truncum magnum venæ portæ, quæ deinde diuisa est intus iecur in minimas venas. Duplex venarum genus reperiri in iecore clarissimum est, & ab omnibus tam Medicis, quàm Anatomicis concessum, quædam à vena porta, quædam à caua ortum suum ducunt. Verùm, quæ à vena caua, à gibba hepatis parte descendunt: quæ verò à vena porta prodeunt, à caua iecoris parte sursum ad gibbam ascendunt; inque media parte iecoris simul per vasorum oscula coniungi dicunt omnes Anatomici, & cum illis est communis Medicorum schola, quam tamen dari minimè Anatomes administratio luce clarius demonstrat: de quibus omnibus venis, tam de illis, quæ à gibba, quàm quæ à sima prodeunt loquens Galenus lib. 4. de vsu

part.

A part. cap. 13. ad hunc modum scribit: *quin etiam cur venæ, quæ sunt in gibbis non coniungantur cum ijs, quæ ad sima sunt*, quare si non coniunguntur, quomodo fieri ex his poterit illa anastomosis in fœtu existẽte in vtero materno. Idem Galenus scribit venam vmbilicalem coniungi cùm arteria venali, & per consequens per anastomosin, sed hæc omnibus conspicuè apparet, illa in iecore non cernitur per sectionem, cùm sensui non obijciatur, nihil propterea certi de ipsa determinari potest, imò relinquere sensum, & ad rationem confugere nobis est haud tutum.

Quæ res cùm ita se habeat, ad hoc vt fiat sanguificatio in hepate, opus est, vt alia ratione venæ vtriusque generis per iecoris substantiam disseminentur, quemadmodum Anatome demonstrat. Distributio igitur venarum ita se habet, primò ex vena porta, quæ à simis iecoris est, intra iecur ingreditur: Gal. præcitato cap. 4. de vsu partium, ad hunc modum scribit; *cur venas illas multas, quæ à ventriculo, & intestinis omnibus ferunt sursum cibum ad hepar, cùm vniuisset natura ad portas rursum in quamplurimas diuisit: siquidem vniuit eas, ac si vna indigeret: diuisit verò illicò, ac si frustra vniuisset*: & paulò superius dixerat, *eas tenuiori tunica esse præditas*, vbi igitur natura venam portam diuisit, B ipsius ramos in simam iecoris intrusit, ac sursum incedentes per totam iecoris substantiam, nempe per parenchyma ascendunt, terminanturque ad iecoris gibbam. Illæ verò, quæ à vena caua ortum ducunt, & ipsæ per gibbam ingrediuntur, atque deorsum descendentes per eandem iecoris substantiam ad ipsius concauæ regionem terminantur; ita vt quemadmodum ingressu, & progressu contrariæ sunt, ita & magnitudine, substantia, & vsu quoque sibi aduersantur.

Venæ enim à porta prodeuntes, & in gibbam progredientes factæ sunt, vt chylum in parenchyma deponant eodem docente Galeno, proinde exiles sunt, ad hoc vt minima chyli pars, in minimam partem parenchymatis deponant; sunt autem tenuissimæ, vt per ipsarum substantiam raram, ac tenuem possit faciliùs, & citiùs chylus in parenchyma deponi. At venarum, quæ à caua prodeunt, substantia crassa est, Aristotele, & Galeno autoribus, vt euadat iecoris ligamentum ad eum sustinendum, ac suspendendum: fuerunt verò magnæ, & paruis foraminibus cribri in modum perforatæ, vt per C foramina sanguis iam factus in parenchymate facilem in eas ingressum haberet. Et hoc est, quod Galenus dicebat loco citato, venas, quæ sunt in simis hepatis ferre ex particulis, quæ ad ventriculum attinent, sursum alimentum, eas verò, quæ sunt in gibbis postea transumere; quod fieri minimè posset ob substãtiæ crassitiem. Sunt autem magnę, vt possint multam sanguinis copiam recipere; ad nutritionẽ namque faciendam opus est, vt multa sanguinis copia assumatur, & citò feratur in venam cauam. Hac ratione igitur puto venas à caua ortum ducentes magnas esse, ac perforatas; nam per diapedesin, nec tanta copia, nec tam citò posset sanguis transumi ad venam cauam, quemadmodum ad nutritionem requiritur.

Ad hoc igitur, vt fiat hæmatosis, & nutritio, opus est, vt chylosa materia deponatur in parenchymatis substantiam, ibi transmutetur in sanguinem, & per ramos iam dictos perforatos in venam cauam tanquam in proprium conceptaculum, & promptuarium recipiatur; in illa enim parte iecoris transmutãdus est sanguis, quæ sola est apta ad sanguinis generationem, vt à Galeno pulchrè probatur lib. 4. iam citato de vsu partium D cap. 12. vbi declarat iecur esse illud membrum, quod ad sanguinis generationem factum est. Iam verò cùm illud sit membrum organicum ex multis partibus cõstitutum, necessariò vnam partem habere debet, cui ratio agendi sit data, & sufficienti partium enumeratione facta concludit ipse Galenus non posse esse aliam, quàm iecoris parenchyma, nempe carnem ipsius, quæ non modò sanguificationis est principium, verùm etiam venarum. Deinde addit quamlibet partem nostri corporis alterantem alimentum velut scopum quendam, & finem habere sibi propositum, vt sibi assimilet id, quod alteratur; atqui parenchyma si quis consideret, cognoscet facilè illud non esse aliud, quàm sanguinem concretum, cuius tenuior pars à calore exhausta sit, quare necessariò cùm habeat facultatem chylum in suam substantiam transmutandi, necessariò etiam sequitur, vt fiat per contactum; omnia enim agentia, quæ operantur, agere non possunt nisi per contactum, si Aristoteli credendum est.

Opus igitur est ad sanguinem generandum, vt is fiat eo modo, quo aliæ materiæ ab agenti-

agentibus transmutantur, nempe per contactum immediatum, id obseruamus in alimentis in ventriculo mutatis in chylum, qui est albus, similiter sanguis in parastatis, & in testibus in semen, quod album est, conuertitur, quin etiam in lacte apparet, quod à glandulis mammarum per contactum ipsarum in albedinem conuertitur agente facultate naturali ipsarum partium, vt clarè à Galeno libro de facult. natural. declaratum est, & præcipuè 12. capite 4. libri de vsu part. His ni fallor satis probatum est in parenchymate iecoris fieri hæmatosin per contactum ipsius corporis hepatis, parenchyma appellatum; si enim chylus contineretur in venis portæ, quæ ad simam sunt hepatis, non posset conuerti in sanguinem, quia chylus non tangeretur à parenchymatis substantia. Deinde cùm ad hoc, vt fiat sanguis, opus sit, vt minima pars chyli attingat minimam partem parenchymatis, id euenire non posset intra venas manente chylo, imò verò si diu contineretur in venis, albus fieret, non rubeus, quia venæ albæ sunt, neque potest dici in venis meseraicis cõtineri, inde per anastomosin in venas cauæ transduci, quia non conuerteretur in sanguinem ob allatam rationem, & dato, quòd daretur anastomosis illa tam diuulgata in hepate, non fieret sanguificatio à tota substantia hepatis, sed tantùm in concaua parte ipsius, quia anastomosis venarum vtriusque generis fit in media iecoris substantia ad terminos cauæ, & gibbæ; nam si venæ, quæ in gibbis sunt, debent sanguinem factum recipere, ac transfundere in cauam, non posset fieri coctio, nisi in caua hepatis regione: alia verò dimidia pars, nempè regio gibbosa non sanguificaret, quia sanguinem genitum in venis portæ, quæ in caua sunt, reciperet, & sic non fieret sanguificatio, quod est contra Galenum, vbi probat, sententia citata, à toto parenchymate hæmatosin fieri.

Nec dicendum est non posse recipi materiam chylosam in parẽchyma, quia in ipso nullus est sinus, in quem recipi possit; deinde si hoc esset, videtur sanguis posse conseruari extra propria vasa, quod & rationi, & experientiæ, ac grauissimorum virorum autoritatibus repugnat. Primæ obiectioni Galenus respondet dicens, quòd si vnus extitisset magnus sinus, non mansisset diutius in hepate sanguis, partemque minimam carnis eius visceris non attigisset, eoque deterior fieret sanguificatio, etiam si proprium corpus hepatis primum sit sanguinis creandi instrumentum, quò enim alimentum magis vndique hepar contigit, eò citiùs, & meliùs speciem sanguinis suscipit. Secundò non recipitur sanguis in parenchyma, sed chylus, qui naturæ quodam arcano, & industria propria in hanc substantiam totus recipitur, & in sanguinem conuertitur, inde à ramis iam dictis venæ cauæ perforatis, postquam sanguinis formam est adeptus, attrahitur, atque in venam cauam tanquã in proprium sanguinis receptaculum transmittitur. Quare sanguis duobus modis consideratur, vel vt est in fieri, vel in facto esse, dum est in fieri continetur in proprio parenchymate iecoris, à quo perficitur.

Perfectus autem sanguis, idest in facto esse, conseruatur in proprijs venis, quamuis etiam dici possit conseruari sanguinem in alijs partibus corporis, quæ venæ non sunt, vt sunt cauitates ambæ cordis, & sinus illi quatuor, qui sunt in dura membrana insculpti, in quorum tertio, qui cæteris magis conspicuus est, dilucidissimè sanguis apparet floridus, vt in ipsis venis, imò verò in hunc sinum, tanquam in amnem quendam venæ omnes, & duræ, & piæ membranæ sanguinem deponunt, qui vbi copia exorbitet, & aggrauet caput, ipsumque per nares (ad quarum summitatem terminatur canalis iam dictus) natura expellit, vt fieri consueuit in synochis febribus, aut alijs morbis à sanguine ortis. Hinc pulchrè ad imitationem naturæ celebriores practicãtes hirudines applicant ad internam alarum nasi cauitatẽ, cum maximo ægrotantium solatio, si præcipuè anterior pars cerebri magis offensa fuerit. Sed ad pensum redeo, & dico rationem, experientiam allatam, nec non authoritatem Doctorum intelligendam esse de sanguine perfecto, qui non nisi in proprijs conceptaculis conseruari potest. Hæc pro secundi quæsiti determinatione, qua cognoscere poteris non esse tam absurdum dicere sanguinem in parenchymate iecoris generari, inde colligi à venis cauæ, quæ disseminatæ sunt per iecoris substantiam, seu parenchyma: illasque foraminibus esse peruias, quamuis à nullo alio id scriptum fuerit, inde iudicium facies vsum, quem alij tribuunt parenchymati hepatis, vanum esse, nempè vt sit puluinar, & fulcimentum ipsarum venarum, sed potius totum oppositum, venas esse factas in gratiam ipsius, huiusce opinionis est Andræas Laurentius.

Tertium

A Tertium quod probandum mihi est, duo capita continet, vnum est, quod vrachos in humano fœtu non sit perforatus, inde etiam est, quòd humani fœtus carent tertia membrana, quam Græci ἀλλαντοειδῆ vocant. Alterum est, quòd puer, dum in vtero existit, innatet aquæ, quæ tam ab vrina, quàm à sudoribus colligitur, inter amnium vocatam membranam, nec non inter corpus infantis. Ad primum caput declarandum opus est, vt vasorum vmbilicalium structuram, & conformationem aperiam. Vasa igitur vmbilicalia non omnibus Anatomicis numero eadem sunt; alij enim sunt, qui tria in numero statuunt, alij quatuor, & alij quinque. Qui tria tantùm agnoscunt, vnicam venam, & duas statuūt arterias. Qui quatuor esse voiūt, his tribus dictis addunt vrachon appellatum. At qui quinque esse asserunt, duas venas, & duas arterias statuunt, & vrachon. In homine tria tantùm reperiuntur, hoc est, vna vena, & duæ arteriæ: aliquando quamuis vnica sit vena, contingit (cùm ab intima parte ad extimam fertur) vt in duas venas scindatur. In brutis verò animantibus semper sunt quinque vasa: duæ venæ, & duæ arteriæ, & vrachon vocatum, quod humani fœtus minimè habent, vt
B paulò inferiùs ostendam. Vena à concaua fœtus iecoris parte ad venæ portę regionem exit, & per peritonæum descendens extra vmbilicum exporrigitur, at arteriæ duæ sunt, neque à corde immediatè prodeuntes, vt nonnulli putant, neque à ramis iliacis aortæ descendentes, vt voluit Andræas Laurentius lib. de formatione fœtus, vita, & partu, cap. 17. sed à trunco ipsius arteriæ magnæ, non procul ab ossis sacri superioris regione, à lateribus arteriæ ipsius vtrinque vna. Hæc sunt vasa vmbilicalia in humano fœtu, quæ cùm extra abire debeant, non erat tutum, vt pulchrè scribit Arantius meus conciuis, lib. de humano fœtu cap. 10. nec sapientissimæ naturæ conueniens ea ita denudata extra corpus infantis transmittere, nec sine aliquo propugnaculo tam longo itineri committere; vnde vt ad locum destinatum peruenire tutò possent, duobus inuolucris illa donauit natura, quibus obuoluerentur, non secus atque si in intestinulum quoddam, aut sacculum missa continerentur, quò feliciter finem suum cōsequerentur, nec ab iniurijs externis offenderentur; opus enim est, vt huiusmodi vasa longitudinem eam habeant, qua per vterum absque periculo disruptionis fœtus possit moueri.
C Interdum obseruatur ab obstetricibus intestinulū ipsum per collum infantis, dum in lucem prodit, obuolutum, quod mulierculæ pro pessimo augurio habent, cùm tamen omnibus eadem sit longitudo, & vsque ad collum protendatur; in motu verò, agitatione, & motione, quam faciunt, euenit, vt collo huiusmodi ligamentum complicetur. Membranarum verò, quibus hæc obuoluuntur vasa vmbilicalia, altera à peritonæo infantis ortum habet, eique est soboles continua, & sensata fide ab ipso oriri apparet, altera verò exterior à carnosa membrana continuatè exoritur, nulliq́ue alij parti præterquam huic continua reperitur, & vtraque harum per vniuersam vmbilicalium regionem, ac longitudinem producitur: mutuoque, & valido connexu, atque leui quodam mucore inuicem eæ conglutinatæ progrediuntur, donec ad vteri placentam, quam Arantius iecur vterinum appellauit, deuenerint, vasaq́ue distribui, & ramificari per dictum iecur vterinum incœperint. Hunc adeptæ finem, quasi cum vasis ipsis suo officio functæ sint, ad reliquum vsum perficiendum se conuertunt; in miram enim amplitudinem dilatantur, tenuesq́ue factæ, amplæ cuiusdam vesicæ in modum fœtui inuolucrum
D præbent, quodq́ue non sine admiratione dici potest, recurrere simul videntur, in quo recursu, & versione contingit, vt vicem, & faciem mutent; nam ea, quam dixi à membrana carnosa exoriri, vasaq́ue exteriùs circumuoluere, fit ipsi fœtui proxima, interna, & immediata, in eamq́ue membranam degenerat, quæ amnios appellatur.

Altera verò interna, quam à peritonæo ortum suum ducere dixi, expanditur supra amnion, eique vndique circumponitur, oualem figuram simul efformantes, & internæ vteri amplitudini respondentes. Postrema hæc membrana, quæ per ductum ipsorum vasorum erat interna, ad fœtum exterior est, & chorion appellatur; hæcq́ue toto vtero adhæret venarum, & arteriarum vmbilicalium interiectu, omniaq́ue hæc vasa, venas nempe, & arterias iam dictas fulcit, ac sustinet, neque in ea cotylidones, hoc est tubercula illa papillis mammarum similia, vt in brutis apparent, sed massa quædam carnea, aut potiùs sanguinea iecoris substantiæ in modum, ex infinitis venarum, & arteriarum ramusculis miro artificio implicatis, & sanguine veluti effuso contexta eorum

vicem

uicem gerit, & placentā vocant. Arantius primus iecur vterinum appellauit ob ſimilitu- B
dinem ſubſtantiæ, & fortè etiam operationis; nam ſanguinem pro fœtu alendo concoquit, atque alterat. Alij dicunt eſſe tanquam puluinar quoddam vaſorum; figura ipſius eſt velut ſemilunaris, in ſuperiori, & interna ſuperficie omnino membranea exiſtens: in nonnullis interdum fœtibus adeo creſcit, vt occupet fœtus locum, quo nomine cùm non poſſit fœtus extendi, extra pellitur, & fit abortus. Ad huiuſmodi ſubſtantiam venæ, & arteriæ, quæ ab vtero prodeunt, terminantur, eaque media venæ vteri venas vmbilicales, & arteriæ arterias cōſtituunt, & cum iiſdē iunguntur. Deinde tanquam ad truncum quendam venæ ad venam, arteriæ ad arteriam vmbilicalem collectæ exugunt ſanguinem matris tam venalem, quàm arterialem, & ad fœtum, vt nutriatur, vehunt, & per inteſtinulum iam dictum vſque ad vmbilicum, vt ſupra dixi, inter duas membranas, & per foramen, quod in tunicam amnios iuxta vmbilici fœtus regionem factum eſt, permeat, & vt dicebam, ad vtrumque latus trunci arteriæ magnæ, ad ſuperiorem oſſis ſacri regionem prope veſicam terminantur arteriæ.

At vena ingreditur iecoris cauum, inde ad ipſius gibbam delata terminatur ad ve- F
nam cauam, quæ ramulum quendam porrigit arteriæ venali; hæc enim primo venæ officio fungitur, antequam arteriæ muneri ſatisfaciat. Coniungiturque hic ramus cum arteria venali mediante anaſtomoſi illa tam diuulgata, & per hanc ſanguis à matre ſuctus fertur ad pulmones, vt nutriantur. Sed cùm ipſi pulmones egerent adhuc ſanguine arteriali, natura machinata eſt pulcherrimum præſidium, quod eſt canaliculus quidam ab arteria magna in venam arterialem, vt ſuperius dictum; nam arterialis ſanguis attractus per arterias vmbilicales transfunditur ad truncum magnæ arteriæ, qui deinde ad cor defertur; arteria enim magna terminatur in cordis ſiniſtrum ventriculum, vel vt melius dicam, à ſiniſtro cordis ventriculo exoritur. Sed quia in fœtu non præſtat idem officium, quod in natis; nam in fœtu recipit ſanguinem ſpirituoſum ab arterijs vmbilicalibus, quas dixi ad trunci latera magnæ arteriæ inſeri, ipſumq; deponit in ſiniſtrum cordis ſinum; contra in natis recipit ſanguinem à ſiniſtro ſinu, & in totum diſtribuit. Hinc facilè conſpicitur multas partes in fœtu eſſe otioſas; nam oſtiola, quæ ſunt ad arteriam, quæ prohibent, ne quid cordis ſinum ingrediatur, fruſtrantur ſuo fine, quia G
dant ingreſſum ſanguini arterioſo delato per ipſam arteriam. Deinde illa, quæ prętecta ſunt arteriæ venali, quæ & ipſa à corde nihil exire permittunt, nunc egredi ſanguinem à corde ſinunt; multæque aliæ partes in fœtu otiantur, vt os, gula, aſpera arteria, folliculus bilis, lien, oculi, & aliæ vt pulmo, iecur, ventriculus; vena enim vmbilicalis defert ſanguinem venæ cauæ ipſius fœtus, quæ ipſum per corpus diſtribuens abundè omnes corporis partes nutrit.

Sed dices, ſi in fœtu nec chylificatio, neque ſanguificatio fit, cùm ſanguis à matre per venam vmbilicalem ſuctus, deferatur ad venam cauam fœtus, per quam viam ingrediuntur excrementa in cauitatem inteſtinorum, cùm pueri ſunt in vtero? apparet enim eos eijcere excrementa ab inteſtino recto, ſignum eſt ergo fieri excrementa, quæ cùm nec ſint primæ, nec ſecundæ coctionis, vnde igitur veniunt, & per quas vias in inteſtinorum capacitatem feruntur? Nullum legi, nec audiui hanc obiectionem facientem; poſſet tamen (vt mea fert opinio) dici, quòd licet nulla fiat vera concoctio in ventriculo, & in iecore, tamen iecur pro ſua nutritione trahit à vena caua per gibbam, H
inde venæ illæ portæ in iecoris caua diſtributæ trahunt ſibi alimentum ab ipſa gibba, quod ferunt portæ; ipſa verò meſeraicis, & ventriculo, & inteſtinis diſtribuit alimentum, inde prodeunt ſuperfluitates, & excrementa, quæ in inteſtinorum capacitatem colliguntur ſenſim, & detinentur in ipſis inteſtinis per totum geſtationis tempus. Si mens tua ſubierit probabiliorem opinionem, cedam tibi, manumque dabo.

Vaſa igitur vmbilicalia in humano fœtu ſunt vena vna, & duæ arteriæ, de vracho modò, qui & vrinaculus appellatur, alia eſt ratio in homine, ac in brutis animantibus; nam in alijs animalibus è fundo veſicæ prodiens per peritonæum ad vmbilicum vſque fertur, & in medio venarum, & arteriarum receptus ſimul cum illis traducitur, quouſque vaſa ipſa ad ramificationem perueniant, quo quidem in loco vrachus in miram amplitudinem dilatatur, & in duo quaſi inteſtina cœca, vel duo grandia cornua deſinens duarum veſicarum inſtar, quæ oblonga figura ſunt præditæ, vrinam fœtus

conti-

A continent, hancque membranam allantoidem appellarunt antiqui, & Galenus præsertim 15. de vsu partium cap. 5. ita vt vrachus in membranam illam desinat, quam allantoidem vocant, quæ vrinam in se continet, sed huius modi tunicam in hominibus minimè dari certissimum est. De hac Laurentius postremus inter Anatomicos cap. & lib. citato ad hunc scribit modum. *Tertia à farciminis figura allantoides dicitur, fætum non omni ex parte ambit, sed à mucronata cartilagine ad ima vsque, tantùm ibi fætum cingit instar zonæ cuiusdam, aut teniæ latæ, vrinam continere dicitur, in humano fætu duæ tantum reperiuntur membranæ, chorion & amnios.*

Sed audias Anatomicum oculatissimum Arantium, qui in Bononiensi Gymnasio per spatium triginta annorum, & docuit & administrauit Anatomen lib. citato cap. 11. de vracho, qui ad hunc modum de eo scribit. *Sed quoniam obijcere quispiam posset reperiri quendam funiculum, qui à vesica humani fætus fundo exoriens ad vmbilicum vsque ferè protenditur, idcirco animaduertant hanc neruosam substantiam nullo modo esse peruiam, neque acus etiam tenuissimæ cuspidem ab interna vesica admittere, sicut in multo minoribus* B *fætibus homine allantoidem habentibus, in quibus ita patens est via, vt specillum faciè admittit. Illud autem mea sententia, quod in humana vesica canalis, vel vrachi quandam effigiem præseferre videtur, nihil aliud est, quàm vesicæ ligamentum, quod sua basi latiusculum existens sensim subula in modum attenuatur, adeo vt cùm ad vmbilicum peruenerit, euanescat, & in nihilum abeat, nulla interim cauitate traditum, sed eius tantum (vt reor) vsus gratia, vt vesicam peritonæo colligat, eamque sustineat, ne dum vrina distenta fuerit eius ceruicem, subiectasque partes comprimat.*

Hanc sententiam determinatè scripsit Iulius Cæsar Arantius summus certè, & diligentissimus Anatomicus libro supra Anatomen citato, quam multis experimentis cõfirmasse scio libereque fateor me non bis, aut ter sed multoties id cum ipso animaduertisse, quare admiratus sum alios Anatomicos adeo negligentes, & socordes esse, qui nolentes tantum laborem insumere in hac veritate indaganda, tam sicco, vt aiunt pede rem ipsam, oscitanter transeunt, nihil aliud dicentes, nisi quæ communiter dicuntur ab alijs. Sed vt fatear verum, non potest magis ad viuum res pingi, ac declara- C ri; quemadmodum docuit Arantius, & res ita profectò se habet; nam in humano fœtu nec vrachus perforatus, nec allantoides reperitur, sed solum brutis data est, vnde hæc duo se consequuntur, allantoides, & vrachus perforatus. Nam si daretur huiusmodi tunica omnes Anatomici, qui se humanos fœtus dissecuisse profitentur, eam ad eundem modum describerent, sed Carpus iam citatus eodem libro, & capite scribit eam esse membranam totum fœtum circumdantem, non secus atque alias membranas, chorion videlicet, & amnion. Laurentius verò scriptum reliquit à mucronata cartilagine vsque ad ilion cingere tantùm abdomen zonæ in modum.

Galenus quoque lib. 15. de vsu part. cap. 5. dicit hoc nomine eam appellatam esse ob intestini figuram, quam refert: vsum verò eundem cum Galeno illi tribuunt omnes, scilicet in se colligere vrinam fœtus, & toto tempore gestationis eam retinere. At re vera Galenus facit duplicem aquæ speciem cõtentam inter fœtus iam dictas membranas, vna est vrina, altera est sudor; prima continetur in allantoide; secunda verò inter amnion, & huic scribit fœtum innatare, sursumque, ac deorsum vehi, minusque grauem D reddi ijs vinculis, per quæ matrici cohærescit. Addens sæpè cõtingere posse huiusmodi ligamenta rumpi mulieribus vtero gerentibus, nisi fœtus humori, qui intra amiculum continetur innatando leuior fieret, ipsasque vasorum cum matrice connexio detraheretur, sed cùm nec vrachus perforatus sit in humano fœtu, nec detur allantoides, quæ est vrinæ receptaculum in brutis, sequitur necessariò, vt vrina puero exeat per virgam, & contineatur intra amnion, & fœtum, atque hoc mihi probandum fuit.

Sunt ad huc nonnulla, quæ poterunt afferre difficultatem, prima est, quòd Galenus scribit non esse consentaneum illam vrinam, quæ allantoide continetur admisceri cum eo humore, qui inter amnion & fœtum habetur, & ratio est, quia vrina acris, & mordax est, ex hac itaque parte lotium ab ipso fœtu est abductum, & seiunctum, ne cutem, neque venas, quæ secundinis insunt, attingeret, ne ipsius acrimonia partes vicinæ læderentur. Sed alia est ratio brutorum animantium, & alia est hominum: vrina in illis semper acris, & mordax est, at in fœtu humano non ita, quia à sanguine

Tttt puriore,

puriore, & magis elaborato prodit. Deinde vniuersæ cutis extima superficies vnctuosa B quadam,& veluti butyrosa substantia inuncta est, quo nomine faciliùs tutatur ab acredine. Deinde huiusmodi humores, siue vrina sola sit,siue mixti ex vrina, & sudoribus, vt alij volunt, aliam vtilitatem non spernendam præbent; nam eo tempore, quo fœtus in lucem editur, faciliùs collo vteri elabitur, cùm ipse multo humore perfundatur, quod ei tunc accidit propterea, quòd necesse est tunc temporis membranas rumpi. Et non solùm humor iste fœtibus lubricandis confert, sed collum etiam matricis ad maximam dilatationem disponit; à prædictis enim humoribus humectatum molliùs redditur, & facilius dilatatur.

Secundò, hæc determinatio, quòd nimirum vrachus non sit perforatus, è directo reluctatur Galeno lib. 15. de vsu part. cap. 5. vbi hæc verba profert. *Longè enim præstiterat fœtum non per pudendum lotium reddere, sed vt nunc habet per vmbilicum*,& paulò infra addit, *atque nam ea naturæ est solertia, vt quanquam collum vesicæ meatum iam habeat, per quem animal post partum lotium reddit, non tamen eo quicquam vtatur, sed totum lotium sursum ad vmbilicum ascendit*: oportebat enim,inquit Galenus,cùm vesica vtrin- F que effluxus haberet, non magis lotium per vrinaculum, quàm per collum euacuari. Est igitur opinio Galeni, quòd quamuis per vtrumque orificium exire possit vrina,per virgam nempè, atque per vrinaculum,facilius,& promptius per vrinaculum exire,tum quia maiorem habet hic meatus latitudinem, ac rectitudinem. Latitudo enim ipsius vrinaculi multis partibus est maior ea, quæ collo inest. Deinde vrinaculo nullus musculus præfectus est, illúque circumiectus custodiens ne vrina intempestiuè exeat,cuiusmodi in natis est musculus ad collum vesicæ, & quod id verum sit, inquit Galen. hoc vtaris experimento. Diuisa enim ea parte peritonæi, quæ vesicæ est præposita, vtrumque simul facito,vmbilicum quidem attollito,& quod in vesica continetur comprimito manu ipsam comprehendens, cernes autem lotium per meatum, qui est ad vmbilicum in intestinalem, hoc est allantoidem, effluere: quin etiam si ipsam rursum intestinalem compresseris, vesicam impleueris, & è contra.

Quæ omnia Galeni loca si considerentur, vera sunt in brutis animantibus, illaque anatomica demonstratio pulchrè succedet in suibus præsertim, atque in ouibus; at G nunquam in humano fœtu verificari poterunt, semperque falsa comperientur, quod quamuis non eleganti sermone, tamen veridica experientia comprobat Anatomicus, à me supra citatus Iacobus Carpensis, qui non dissecuit sexcenta corpora humana, vt de Herophilo testatus est Tertullianus, compertum tamen habeo nullum fuisse inter Anatomicos Italos, qui tot corpora humana anatomizauerit. Is Chirurgiam in publico Bononiensi Gymnasio interpretabatur, & rebus anatomicis maximè delectabatur, vt apparet ex illo opere, quod super anatomen Mundini scripsit, in quo nihil reliquit in libris Aristotelis, & Galeni de rebus anatomicis, quod ab ipso non fuerit examinatum: & vt à fide dignis accepi, plusquam quadringenta cadauera dissecuit, & aliquos homines, etiam viuos, (erat enim Bononiæ eo tempore, quo Paulus III. Sum. Pont. simul cum Carolo V. Imperatore ibi conuenerunt) cui non deerant cadauera. In summa fatetur hic se fecisse illam demonstrationem in humano fœtu, quam docuit Galenus esse faciendam, his verbis (dixerat enim paulò antè se anatomizasse plures canes, qui tamen erant parui, & paucorum mensium, sicque reperisse in omnibus) *sed quia* H *ego anatomizaui humanos fœtus propè partum existentes, & non inueni istam viam, scilicet vrachum in fundo vesicæ perforatum tendentem ad vmbilicum, dico quòd in vltimis mensibus natura iam clausit vrachum, & fecit fundum vesicæ solidum, sine aliquo vestigio foraminis, & quod tunc infans mingit per virgam, & non per vmbilicum.*

Ego etiam feci istam experientiam, nimirum accepi infantem nouem mensium nondum natum, & manibus compressi regionem vesicæ volens videre, an vrina à vesica tenderit ad allantoideam, sicuti dicit Galenus loco citato, qui dicit si compresseris vesicam videbis allantoideam repleri, & etiam dicit, si compresseris rursus eam allantoidem, implebis vesicam, & facta tali compressione, non vidi aliquam vrinam à vesica tendere ad vmbilicum, cumque suspicarer non esse vrinam in vesica infantis, accepi syringem, & per virgam infantis vesicæ satis multum aquæ immisi, deinde compressi pectinem, & statim aqua exiuit per virgam: hac videns iterum maiorem quantitatem aquæ in vesicam immisi, etiam per virgam,

deinde

A *deinde ligaui virgam filo, ne aqua exire posset, digitisque virgam tenebam strictam, deinde compressi pectinem, qui valdè intumuerat propter aquam in vesica contentam, & nunquam potui videre, licet fortissimè compresserim vesicam, aliquam partem aquæ tendere ad vmbilicum: quod vbi factum, aperui ventrem nouacula, absque læsione vesicæ, & vmbilici, & digitis fortiter compressi vesicam versus vmbilicum, vt viderem oculata fide, si aqua aliqua tenderet à vesica per vrachum ad vmbilicum, nunquam tamen potui facere, vt aliqua pars aquæ euacuaretur à vesica, quibus præmissis euacuaui vesicam compressione, & ligatura solutione facta: denuò aqua expulsa ligaui virgam, & acceptis renibus infantis, vnum perforaui ex eis, eique syringam immisi; nec non mediante poro vritide in rene reperto, iterum aqua repleui vesicam dubitans, quod fortè per partem exteriorem vesicæ vrina tenderet per aliquas pelliculas ad vmbilicum, & in veritate cognoui, quod aqua, & vrina non habeant ingressum vllum ad vmbilicum, per partem exteriorem vesicæ, imò vrina vadit per poros vritides ad vesicam, quia repleta fuit subitò vesica per porum illum, & postquam fuisset repleta, iterum conabar impellere aquam, vt viderem, si alia esset via ad vmbilicum, quam illa*
B *via assignata à Galeno, quæ est in fundo vesicæ secundùm ipsum, vti superius dictum est, hinc non potens videre istam viam extra vesicam, nec in fundo eius hac experientia, statim aperui vesicam, & quæsiui in fundo vesicæ ad latera non solùm, sed vbique per eam, nec tamen potui inuenire porum aliquem, vel viam, per quam posset exire à fœtu vrina, nisi per virgam: quæ experientia à me diligentissimè facta cùm sit, concludo non inesse vesicæ humanæ aliud foramen, nisi poros vritides, & collum eius terminatum ad virgam, per quam emittimus vrinam.*

Sed vnum in hoc scriptore animaduerto, nempe ipsum concedere in fœtu humano fieri posse, vt primis diebus vrachus sit perforatus, & per consequens vrina reddatur per vrinaculum, quod tamen falsum est, quia vt Arantius pulchrè adnotauit in humano fœtu non datur allantoides membrana, quæ est vrinæ receptaculum; hæc enim duo se consequuntur, vrachus perforatus, & allantoides, & vtroque hoc membro semper humani fœtus destituti sunt; res enim naturales eodem modo super se habere debent, si Aristoteli habenda fides. Neque Galenus negauit, quin vrina exire possit per canaC lem communem, sed videtur magis adhærere huic opinioni, quòd ipsa per vrachum exeat potiùs, quàm per pudendũ, quia cùm nullum tempus fœtui ad emittendã vrinam intempestiuum sit, & ad vrachum nullus adsit musculus, circa autem canalem communem ad os vesicæ musculus ille adsit, qui prohibet, ne vrina intempestiuè exeat, vt apparet in natis, & quidem perfectis, in quibus musculus ille sigmoides dictus, qui ne intempestiuè vrina exeat, prohibet collum vesicæ constringendo, idcirco cùm detur etiam in fœtu huiusmodi musculus, qui est voluntatis instrumentum, quo fœtus omninò careat, dicendum erit, vel fœtum non emittere vrinam per virgam, aut fatendum erit frustra ei musculum à natura datum fuisse, quod est contra consuetudinem naturæ, quæ nihil frustra facit.

Sed aliud est considerare partes in fœtu existente in vtero, & aliud est eas contemplari, vt iam editus est in lucem homo; primo modo nullum videtur esse inconueniens, quòd quemadmodum tot partes naturales otiantur, atque vitales, quòd etiam aliqua instrumenta voluntaria sint otiosa; nam in oculorum fabrica id conspicuè cernimus,
D qui ex tot musculis constant absque operatione; nam etsi priuentur illo actu mouendi, dum sunt in vtero, non tamen priuantur potentia, quam habent ad agendum tempore à natura determinato. Quod idem dicendum est de musculo, qui collo vesicæ præficitur, nihil prorsus agente; nam vt ipsemet loquitur Galenus, excretio vrinæ est naturalis, quæ tunc fit, cùm vesica motu naturali circum humores, quos in se continet, vndique contrahitur. Quamobrem etsi fœtus, qui in vtero continetur, sit animal, nullum inde subsequitur inconueniens, si musculus hic remaneat otiosus, neque constringat vesicam, quia quamprimum natus est infans, suo fungitur officio vrinam retinendo, ne intempestiuè exeat, quod non requiritur eo in vtero contento; quemadmodum obseruatur in alijs partibus, quæ otiabantur, vt sunt pulmones, & musculi thoracis, qui toto tempore gestationis fuerunt otiosi. Vides igitur, quæ sit ratio impellens Galenum ad dicendum vrinam in fœtu non posse per virgam extra ferri, quæ quantum valeat, poteris tu determinare, hinc quoque elicere in fœtu humano carente, & vracho

& allantoide vrinam non aliunde exire posse, quàm per virgam, atque per consequens eam non posse in alium locum deponi, quàm inter membranam amnios dictam, nec non & inter corpus fœtus, & per consequens eum contineri in vrina, eique semper innatare. Hæc sunt quæ calamo currente exarare volui, & licet non sine labore ea præstiterim, tamen tam honestæ, ac vtilis rei expositionem propter negligentiam, aut ignauiam prætermittendam non iudicaui, vt tibi ob oculos statuerem, quo animo essem erga te affectus, quibusue possum precibus tecum contendo hanc meam epistolam perlegere velis, purgatissimo, & perspicacissimo tui iudicij oculo perlustrare, meque ad seruiendum tibi paratissimum, amoris, ac beneuolentiæ significatione prosequi non dedigneris. Vale.

Epistola Sexta.

Ioanni Antonio Anguillonio Classis Triremium Sacræ Religionis Equitum Hierosolymitanorum Archiatro dignissimo.

ABdita naturæ vi humani generis pectoribus insertum est, vt obuijs quibusque, & passim occurrentibus spretis, aut non ita sedulò consideratis, in ea omnem animi contentionem, omnemque diligentiam adhibeamus, quæ aut nouitatis aliquid præseferant, aut quàm rarissimè euenire compertum habeamus. Nihil igitur mirum si Parthenopœi Medici in exordio strangulatorij affectus, qui Neapolitanum Regnum primùm, mox vniuersam Siciliam insolita sæuitie inuadens plurima puerorum millia è medio abstulit, omnes neruos, tum disputationibus, tum scriptis in lucem editis ad naturam illius, causas, curandi, ac præseruandi modum peruestiganda intenderint. At nos quoque eadem morbi nunc primùm exorientis essentiam indagandi cupido incessit (quid ni enim & homines sumus, & nobis Medicis nouus morbus offertur) quare dum hic esses cum tuis Melitensibus Triremibus nihil aliud in nostris suauissimis mihi colloquijs pertractatum, quàm de huiusmodi affectus origine, progressu, atque curatione. Sed quia antequã ex hac Vrbe proficiscereris, haud mediocriter à me efflagitasti, vt quicquid super ea re meditatus fuerim, calamo vel currente exararem, ea propter vt tuis honestissimis votis à me, quoad fieri potest, satisfiat, haud prolixa oratione cuncta ad exactam rei notitiam attinentia perstringere decreui. Cæterùm vellem, mi Anguilloni persuasum habeas, nihil gratius mihi contingere posse, quàm si hæc licet leuia, quæ vt tibi morem gererem conscripsi, læto animo exceperis; sic enim video nec te iussisse, nec me paruisse fore vt pœniteat, quod quàm maximè desiderandum mihi esse arbitror.

Morbus hic, cuius naturam scire optas, respirationem, sed maximè deglutitionem lædit, nullumque aliud nomen in hac Vrbe adeptus est, nisi gulæ morbum, eò quòd appareat partes spectantes ad gulam ita læsas esse, vt etiam deglutiendi actio planè lædatur. De eo variè quidem multi authores Parthenopœi hactenus scripserunt, sed inter se parum constantes sunt, siue nomen, siue essentiam consideremus; alij enim affectum strangulatorium, alij phlegmonem anginosam, alij pestilentem faucium affectum, nonnulli epidemiam gutturis luem, & aliqui tandem varijs nominibus pro varia ipsorum opinione designarunt: & hæc quo ad nomen.

Quod spectat ad essentiam, alij scribunt eum esse aphtas malignas, alij arbitrati sunt reponendum esse in genere carbunculorum, alij intrepidè pronuntiarunt esse anginam, qui inter se tamen diuisi sunt; nam horum aliqui existimarunt esse anginam propriè dictam, alij è contra anginam lato modo, & impropriè acceptam, alij determinarunt esse erysipelas, seu ignem sacrum faucium, alij denique putarunt esse inflammationem propriè dictam, quam phlegmonem Græci appellant, quorum omnium sententiæ rationibus, & authoritatibus grauissimorum authorum videntur confirmari, quas sanè hic recensendi nec tempus, nec locus est; mea enim intentio est tibi quàm breuissimè possum satisfacere tractans de affectione ea, quæ per hanc Ciuitatem vagatur, non autem de Parthenopœo morbo à varijs scriptoribus, vt dictum est, declarato;

huius

A huius enim naturam minimè nisi ex aliorum scriptis agnoui. In hoc igitur describendo affectu dicam primùm, quæ partes afficiantur; deinde describam morbum ipsum, & quæ symptomata ipsum sequantur; tandem, quid pro ipsius curatione per vnumquodque Medicinæ instrumentum fieri oporteat. Hæc affectio lædit pharyngs, quæ est pars oris continēs multas alias partes à Ioanne Bsptista Carneuale pulchrè descriptas: sunt verò partes istæ ore adaperto conspicuæ, vt palatum, in cuius fine adest vuea vocata, seu gargareon, quæ est portiuncula quædam carnea rectà à palato ad linguæ basim descendens, in duasque partes veluti diuidens fauces. Paulus Aegineta lib. 6. cap. 31. describit hanc partem, & inquit, quando præternaturalis est à quapiam fluxione à capite, si oblongior fuerit columella appellatur, at si crassior ab ima parte, & rotunda, vuea dicitur, nihilque magis conspicuè ore adaperto apparet, quàm faciant huiusmodi canitates, sub quibus ad latera vtrinque situatæ sunt glandulæ duæ, quas antiades Græci, nostrates verò tonsillas, atque amigdalas appellant, & istæ sunt omnes partes, quæ ab hoc proposito morbo læduntur.

B Affectus autem fuit morbus in mala compositione, nempe in magnitudine prædictarum partium adaucta præter naturam. Modus erat diuersus; nam aliquando pars extima palati rubicunda, & inflammata simul cum ipsa vuea apparebat intactis glandulis, nonnunquam & sæpiùs glandulæ prædictæ intumescebant, cum calore, & rubore primùm, deinceps cum dolore, & magna deglutiendi difficultate, nonnunquam adeò tumidæ erant, vt ad inuicem se contingerent, viam ad deglutiendum, & respirandum intercludentes, igitur omnes istæ partes aliquando sola inflammatione, nonnunquam solo erysipelate, interdum omnes simul corripiebantur vno, vel altero affectu. Verùm si ad hunc remansissent modum, hoc est vel inflammatione, vel erysipelate affectæ, facilè ægrotantes liberati fuissent, sed ad prædictarum partium inflammationem subsequebatur interdum materia quædam pituitosa à capite tam repente, & inopinatò descendens, vt miseri ægrotantes subitò suffocarentur. Non rarò apparebat materia quædam alba in superficie, quæ paulò post ad liuorem, deinde ad nigredinem absque dolore mutabatur, quod gangrænæ signum est manifestissimum, verùm in sola superficie esse sensus iudicabat, & quod magis est, videbatur à subiectis partibus facilè diuelli posse.

C Si quis tamen vel digitis, vel aliquo instrumento leui ipsam auferre tentasset, quamuis operatio hæc fieret absque dolore, ea tamen ablata breuissimo tempore peribant ægrotantes, quod præ cæteris in Petro Soprano genero meo obseruatum est, cui cùm huiusmodi mortificatio apparuisset in suprema superficie dictarum glandularum faucium, & palati, itaut videretur esse maximo respirationi, & deglutioni impedimento, Chirurgus existimans posse facillimo negotio à subiectis partibus eam separari solis digitis, leuissimè quidem eam abstulit, qua ablata tantum abest, vt iuuerit deglutitionem, aut respirationem, vt potius vtraque actio læsa magis fuerit, vnde breuissimo tempore miser meo cum maximo dolore mortem oppetijt, id quod etiam in alijs quamplurimis, pueris sæpiùs obseruaui, & præsertim in eiusdem Petri filiolo nepoti ex filia quinque annorum mihi carissimo, qui post paucos dies eodem modo, quo pater vitam cum morte mutauit.

D Aliquando, vt dixi, harum partium vnam tantùm, vel duas, vel etiam omnes simul huiusmodi mortificatio celeriter inuadebat cum fœtore, & vbi tale symptoma apparebat, siue cum fœtore, siue sine fœtore casus omninò erat deploratus; omnia enim medicamenta tam intus, quàm extra frustra admouebantur, quia ægrotantes celeriter moriebantur, nonnunquam in quarta die, & citiùs etiam, rarò septimam diem attingentes, & quod miserabile admodum erat, obseruabatur in vna, & eadem domo plures periclitari, & absque auxilio interire. Medici propterea plerique admirantes celeritatem, qua ad mortem ducebantur ægrotantes, in varias ibant sententias de natura huius affectionis; nam aliqui gangrænam illam iam dictam in extima superficie tantùm lædere dicebant, vnde eam referri debere ad malignas, & prauas aphtas, de quibus dicebant Celsum loquutum fuisse lib. 2. cap. 1. & Aetium lib. 8. cap. 39. Verùm ab his authoribus aphtæ describuntur vlcerationes superficiem tantùm oris, & partium illius in pueris lædentes: at decepti sunt; nam experientia ostendit, quòd longè profundiùs

hæc

hæc affectio serpebat, & adeo depascebatur partes subiectas, vt ad gangrænam eas reduceret, vt dictũ est, quare putantes esse aphtas decepti sunt, hoc præsertim argumento, quòd tam subitò ad mortem ægrotantes ducebantur, id quod in aphtis nusquam obseruatum fuit. Alij verò animaduertentes in tonsillis vlcus non dissimile esse ijs, quæ à ferro ignito fieri consueuerunt, putabant esse carbunculum, sed & ipsi decepti sunt, cùm iam mortificatæ essent partes, & gangræna ita irrepebat, vt actiones præcipuæ, deglutiendi scilicet, atque respirandi breuissimo tempore abolerentur, & hæc fuerunt pessima huius affectus natura, atque symptomata. B

An modò contagiosus fuerit huiusmodi morbus, non vacat suspicione; nam multi Medici obseruantes tot interire, & præsertim in vna, & eadem domo, & tam frequenter cogitabant omninò morbum esse contagiosum. Et quemadmodum fieri consueuit in tam frequenti ægrotantium interitu, vbi homines inter sese colliguntur rem ipsam admirãtes, multa aduersus Medicos susurrabant, quasi culpa ipsorum tot morerẽtur; putant enim, quod cognito morbo statim subsequatur sanatio, quod tamẽ non est semper, vt optimè nosti, verũ, quia licet absque morbi cognitione vix credibile est posse morbum sanari, non tamen sequitur semper, quòd morbus cognitus illicò curetur, idque multiplici de causa, sed præcipuè ratione malignitatis suæ, vt in cancro apparet, qui quamuis ab omnibus cognoscatur, nihilominus rarò curatur. Dicebãt aliqui susurrones ad cognoscendum morbum opus esse aliqua cadauera horum morientium dissecare, vt inde explorari possit, vnde veniat, cur tot moriantur. Interdum adeo frequens erat concursus hominum otiosorum, varia inter se loquentium, & in medium afferentium nescio quid, de quodam verme in corde nato, qui huius necis tam frequentis erat causa, vt facilè Illustrissimo huius Vrbis Senatui persuaserint, iuberent Medicos inter se conuenire, Anatomenque in aliquo horum defunctorum celebrare, id quod minimè fieri potuit, cùm Anatome à vulgaribus non admodum admittatur, imò verò potius ea odio habeatur; putant enim quòd si permitterent aliquod cadauer ex suis affinibus sectioni exponi afficiendos esse iniuria, ac dedecore. Verùm enim verò cùm Senatoribus ostenderetur, & multis quidem rationibus cadauerum sectionem ad cognoscendum hunc morbum esse prorsus inutilem, destiterunt ab huiusmodi requisitione. Et certè si exploremus naturam huius affectionis, videbimus sua natura cognitam esse, & & vix tamen esse curabilem non tam ratione sui, quàm partium affectarum causa, quæ læsæ deglutitionem (vt dictum est) statim, & respirationem inhibent, vnde est, quod vt plurimum suffocati patientes moriantur. F G

Sed præter multitudinem morientium, quæ contagionem aliquam præseferre videbatur, est etiam & respiratio; nam in tractatu de febre maligna ostendi febrem malignam contagiosam esse, non simpliciter, sed per solam inspirationem, & expirationem. Anno præterito contigit res digna auditu: Diui Francisci Custos vir doctrina, & moribus insignis hac lue obsessus, tonsillas solummodo, & gargareonem inflammatione læsa habebat, & continuò querebatur se percipere in ore fœtorum quendam, & vt hac de re certior redderetur, ad se vocauit Baccalaureum quendam sibi amicissimum, qui maximo affectu assistebat, rogauitque, vt vellet olfacere, percipereque naribus, an verum esset talem fœtorem emittere, an ab imaginatione eius prodiret: olfecit Baccalaureus me præsente, & multis alijs, at statim non multis elapsis horis decubuit sola faucium, & glandularum inflammatione vexatus absque aliqua manifesta corruptione partium, omnibusque præsidijs ex arte frustra factis quarto die suffocatus perijt, & tamen Custodem non tetigerat, sed solo olfactu aërem ab ore prodeuntẽ naribus traxerat, quare ab huiusmodi exemplo veni in sententiam hunc morbum non esse absque aliqua contagione. Non idcirco tamen iudico ipsum esse contagiosum immediatè, sed per medium aërem inspiratum, & quamuis non me lateat aliquos hanc speciem contagionis appellasse ad distans, eò quòd ab inspirato aëre exeunte à faucibus ægrotantis prodeat, & per curbiculum multiplicetur, nihilominus puto probabilius aërem exspiratum, & ab alio inspiratum posse dici contagium mediatum, non immediatum, quòd non fiat à vero, & immediato contactu. Hanc opinionem de duplici hac contagij specie reperies in Epistola 200. apud Laurentium Scholzium his verbis. H

Contagium, hoc est transitus morbi de corpore in corpus, quod fit per contactum vel mediatè,

vel

A *vel immediatè, immediatè est, cùm duo corpora sese absque vllo medio contingunt, & labem mali inuicem communicant, sicut fit in scabie, & morbo gallico per frictionem; mediatè autem intercedente alio corpore, nempe aëre per aërem contagium cõmunicato inspirando & expirando, itaut aër vehiculi rationem habeat.* Nunquam mea opinione obseruatũ fuit in toto hoc morbo fuisse aliquem à vero, & immediato contactu correptum, sed vt dictum est, per inspirationem, & exspirationem. At inquires fortasse, an vis huius contagij fuerit in putredine fixa, vt videtur esse communis opinio eorum, qui de natura contagij tractant, respondeo id euenire vt plurimum, cùm semina contagij lenta, & viscida sint, & propterea non separari à putredine, non est tamen inconueniens, quòd vapores acres, & aridi ab ore ægrotantium manantes non possint à proximis halitu attrahi, atque vbi semel faucibus adhæserint humescere, & (vt inquit Mercurialis) lentescere absque vlla putredine, aut saltem exigua, simulque cerebrum, & vniuersum corpus eius, qui aërem inspirat contaminare, & interficere tandem, vt euenisse Baccalaureo supra dictum fuit; nam contagium est vapor quidam fortiter cõmistus à tota
B substantia dissimilis corpori humano, de quo loquens Capiuaccius in epistola quadam aduersus Thomam Erastum dicebat contagium aptum esse inducere corporibus nostris non modò intemperiem, sed malam compositionem, & solutionem continui.

Morbum igitur hunc cõtagiosum esse putamus, non ad distans, neque per fomitem: non quidem ad distans, quia hic obseruatum non est aliunde prouenisse, quemadmodum Thucydidẽ, & Galenum scripsisse scimus de seminarijs illis pestis, quæ per aërem ex Aethiopia Athenis fuerunt delata; neque per fomitem dici poterat contagiosus, cùm multoties obseruatum sit post mortem eorum, qui hoc affectu interierunt, supellectiles alijs datas nullã intulisse læsionem. Neque dici potest contagiosus ex immediato corporum contactu; experientia enim rerum magistra ostendit, & matrem, & patrem cum filijs decubuisse, & tamen nulla ratione affecti sunt, etiamsi ægrotantes interierint. Addo, ex illis, qui præfuerunt curationi ipsorum ægrotantium nullum obseruatum fuisse ex contactu suscepisse morbum. Relinquitur igitur dicendum ex contactu mediato ipsum fuisse contagiosum; nam ex expiratione facta malignitas com-
C municabatur aëri cubiculi, in quo degebant ægrotantes, quæ per inspirationem ab alio tracta potuit producere morbum, eo modo, quo diximus de febre maligna.

Causæ huius morbi aliæ sunt non naturales, aliæ præternaturales, & aliæ naturales, inter non naturales aërem fuisse pro certo habeo, non quòd fuerit quoad substantiam malè affectus, sed quo ad qualitates valdè alteratus, & varius; nam modò calidior, quàm requirebat anni tempus, modò nebulosus, & ventosus erat. His quippe duobus annis ventus australis semper prædominium habuit, & etesiæ spirarunt quidem, sed non more consueto, autumnus varius fuit; modò enim siccus, modò humidus, in summa varius, & inconstans, in qualitatibus actiuis magis frigidus, & in passiuis siccus, itaut magis fuerit frigidus, & siccus, quàm frigidus, & humidus. Hyems, & ipsa varia, & inconstans fuit spirantibus, vt plurimum ventis australibus. Ver, quod sua natura debet esse temperatum, frigidum, & humidum fuit, & valde inconstans. Ab aëre autem ita affecto morbos communes fieri scripsit Hippocrates lib. 1. epidem. & Gal. in comment. fusiùs declarat.

D Alimenta quoque, & potus inter res non naturales suum in hoc generando morbo locum habuerunt, non modò sua culpa; nam vbi tempora anni non seruant suam propriam naturam, necesse quoque est, vt omnia, quæ ab ipsis fiunt, non rectè, & vt decet, & substantiam, & qualitatem recipiant. Gal. 1. epidem dicebat aërem inspiratum tali dispositione corpora nostra afficere, quo ipse est præditus, quod idem de alijs corporibus intelligendum est. Sed ob inordinatum, & intempestiuum modum, quo nonnulli vtebantur, hinc variæ species cacochymiæ in corpore coaceruabantur; nam in alijs biliosorum humorum copia magis, in alijs pituitosorum, in alijs melancholicorum aderat pro diuersitate scilicet vsus, seu abusus rerum non naturalium iam dictarum; & pro varia corporum complexione, ætate, consuetudine, & exercitio, quæ sunt causæ naturales, vnde mirum non est, si modò phlegmone, modò erysipelas phlegmonosum, aut edematosum faucium in hominibus comperiebatur. Verùm non videtur esse inconueniens, si in hominibus huiusmodi species inflammationũ grassetur, cùm euenire

possit

possit pro diuersitate victus rationis, quam seruabant, verùm in pueris apparet aliqua B difficultas, vnde sit, quòd ex ijs plures in hanc affectionem incidant, quàm ex adultis, cui quæsito videtur ex Gal. respondendum esse, qui 6. de sanitat. tuend. scribit pueros morbis à fluxione, & redundantia enatis maximè tentari, cuius rei ratio est, quia fluxiones à capite prodeuntes, non nisi ratione alicuius materiæ contentæ in cerebro eueniunt, quæ in pueris ob inordinatam victus rationem, cerebrique mollitiem, & humiditatem facillimo negotio vel ibi generatur, vel aliunde transmittitur, & cùm à calore naturali discuti nequeat, vel à frigiditate expressa, vel à caliditate liquefacta à facultate cerebri expultrice ad viciniores partes, & imbecilliores expellitur. Cùm itaque inter partes imbecillas inbecillimæ omnium sint glandulæ, & partes quæ ad ipsas sunt, vt est vuea, & tonsillæ, quidquid humoris à circumuicinis partibus propellitur, facilè recipiunt, & consequenter, cùm pueri sua natura molliores sint adultis, necesse est, vt partes iam dictæ ad fauces existentes sint mollissimæ, & laxissimæ, ac proinde magis aptæ ad huiusmodi impressiones recipiendas, hinc igitur est, cur pueri frequentius ab huiusmodi morbo corripiantur: & istæ sunt causæ exteriores, quæ ad hunc morbum faciendum concurrunt. F

Internæ verò causæ præternaturales ad duo capita (vt probè scis) reducuntur: ad antecedentem, & ad coniunctam, quæ non in omnibus est vna, quamuis effectus vnus videatur; in aliquibus enim vigebant humores biliosi, in alijs sanguis pro vario corporis habitu, complexione, ætate, & consuetudine, itaut vel inflammatione, aut erysipelate partes afficerentur, vt plurimum tamen humoris pituitosi copia à capite tam repente descendebat, vt quam citissimè in tonsillas reciperetur, vnde ægrotantes subitò suffocabantur; nam simul cum prædictis humoribus calidis, qui primò tumorem inducebant suæ naturæ proportionatum, adeo implebant tonsillas, vt calorem ipsarum extinguerent, & hinc necessariò sequebatur has partes in superficie primùm emori, quæ eodem die alba reddebatur, inde ad liuorem, & quandoque ad nigredinem tendens. Aliquando etiam obseruabatur gargareon, seu vuea prorsus mortificata, neque illa superficies ita alba, erat ex pituitoso humore, vt aliqui putabant, sed ex humorum ibi putrescentium malignitate, quæ aliunde prouenire non poterat, nisi ex malo apparatu totius corporis ortum ducente, vel ex praua qualitate humorum, vel ex vitiatis coctionibus, prima nempe, aut secũda, à quibus eleuati vapores prauam hanc affectionem augebant. Immediata itaque, & proxima causa huius luis erat prauus humor, siue sanguis faciens inflammationem, siue bilis producens erysipelas; his duobus humoribus non rarò adiungebatur pituita, vnde & phlegmone edœmatosa, vel erysipelas edœmatosum fiebat; nam semper vel vnum, vel aliud reperiebatur, interdum (vt supra dicebam) absque vlla malignitate pituitosus humor tenuis in ipsas glandulas de repente affluebat, vt necessariò tolleretur & respiratio, & deglutitio, vnde ægrotantes miserè suffocati moriebantur, aliquando verò, vt dixi, adeo copiosi erant humores, vt sua copia calorem natium partium suffocantes inducerent gangrenam, & mortificationem iam dictam, & istæ fuerunt causæ coniunctæ huius affectus. G

Antecedẽtes verò causæ erant ijdẽ corrupti humores in corpore parati, vt in caput, & in prædictas partes ferrentur, quo nomine affectio ab his semper augebatur nulla prorsus in aëris substantia existente corruptione, ex qua inferri potuisset adfuisse pestilentem aliquam constitutionem, quemadmodum dicunt aliqui fuisse in alijs locis, quare ægrotantes omnes ex prædicta copia humorum sæpè suffocabantur, & profectò si huiusmodi defluxio, aut humorum congestio cum illa corruptione in alia fuisset corporis parte, vt pote in facie, aut collo, aut brachio, nullus proculdubio interijsset, sed quia confluebat ad loca prædicta, non est mirum, si breuissimo tempore moriebantur. Ad hoc propositum habemus illam Hippocratis sententiam lib. 3. in 3. epidem. tex. 10. vbi scriptum est, multi fauces dolebant, vocesque malè affectæ, Galen. in comment: animaduertit, quòd quibus caput replebatur, hac succorum redundantia, fluxiones ad fauces, & pulmones, ac ventrem fiebant: addit Gal. iure talibus voces male affici, siquidem videtur hoc assiduè in catarrhis fieri, vbi fauces, & guttur madefactæ sunt. Addo modò ego, vbi aliæ partes ad fauces contentæ, quemadmodum sunt tonsillæ, & vuea, repletæ fuerint multa copia, itaut inde succedat tumor, tunc ægrotantes non modò H

facilè

A facilè amittunt vocem, sed & ipsam respirationem, & ita statim moriuntur: & hæc de causis tam internis, quàm externis affectionis huius.

Circa signa, alia demonstrabant affectionem, alia causas: signa demonstrantia affectionem erat calor, dolor, rubor, tensio, deinde tumidæ apparebant partes, aliquando vna, aliquando omnes simul, quippe ore aperto, & diligenti inspectione facta, & læsio, & partes affectæ in conspectum veniebant, & præsertim mortificationes, de quibus supra dictum fuit, ac aliquando tonsillæ vlceratæ, quemadmodum, & vuea apparebant, interdum palatum, nonnunquam & basis linguæ, quæ omnia visus sensus distinguebat. At signa causarum non solùm à sensu tactus, & visus, verùm etiam ratione confirmabantur; nam dictum est superiùs tumorem harum partium fieri etiam ex sanguine, ita vt ex eo collecto fieret phlegmone, hoc est vera inflammatio, quæ (vt dixi) dignoscitur ex tumore rubicundo, dolore pulsatiuo, vt vix & cum magna difficultate ægrotantes deglutire possint: deinceps ratione quadam desumpta ab ante acta vita, ab habitu corporis sanguineo, à complexione calida, & humida; quocirca ex his omnibus

B concludebatur inflammationem harum partium non aliunde prouenire posse, quàm à sanguine. Tumorem porrò fieri ab humore bilioso cernebamus primò à dolore intensissimo, & acutissimo, à minore deglutiendi difficultate; nam humor biliosus longè tenuior ipso sanguine est, hinc dolor acutior, sed tumor minor, & minor etiam difficultas deglutiendi, à colore etiam non admodum rubicundo, vt in phlegmone, & ex alijs signis bilem demonstrantibus dicebamus tumorem esse erysipelas. Atque ex his duobus tumoribus calidis, seu duabus speciebus inflammationis à dolore, & calore trahebatur materia pituitosa à capite, cerebro etiam sua facultate expulsiua impellente, & tam subitò replebantur partes, & præsertim glandulæ, vt statim ægrotantes suffocati morerentur.

In prædictione tria considerabamus iuxta Galeni præceptum, nempe euentum, tempus, & modum: quod spectat ad euentum, vbi videbamus partes hasce affectas inflammatione, verebamur semper de malo euentu, hoc est de suffocatione, ex quarum læsione facilè ægrotantes tam respirationem, quàm deglutitionem amittebant, & eò

C magis, quia partes istæ læsæ debiliores, languidiores, atque ad expellendum ineptæ reddebantur, hinc nequibant se ab humoribus noxijs exonerare, & morbum cum sua causa propellere, & cùm viæ à tumore harum partium præpeditæ erant, per quas aër intus, & extra ferri est opus, timebamus planè suffocationem. At si affectio tendebat ad mortificationem, considerabamus, an in superficie tantùm esset, neque vlterius in profundum progrederetur, & tunc euentũ bonum fore expectabamus, si præsertim iuuari medicamentis ex arte factis animaduertebamus; nam vbi medicamenta iuuantia multum iuuant, semper euentus bonus est sperandus, at vbi videbamus dealbari partes, inde ad liuorem, vel ad nigredinem, & ad magnam tumefactionem tendere, profundiusque gangrænam serpere, & medicamenta, quæ solent iuuare, non iuuabant, semper prauum euentum timebamus.

Quod attinet ad tempus, vbi euentus malus erat, breuissimo tempore interibant ægrotantes, nonnunquam vt in perperacutis morbis; nam spatio viginti quatuor horarum mortem obibant, vnde Hippocrates 3. progn. 16. 18. & 19. dicebat fauces exul-

D ceratas cum febre esse difficiles curatu, quæ difficultas non aliunde prouenire potest, vt docet Gal. in comment. nisi ratione deglutitionis, & inspirationis; nam vt diximus capite de causis, huiusmodi morbi hac in parte venientes præter suam malignitatem afferunt semper periculum suffocationis, quæ cùm fiat breuissimo tempore, tempus euentus breuissimum quoque erit. Modus autem erat per suffocationem, quando ad malum erat euentus, at si ad bonum, modus sanationis erat per resolutionem tumoris tam tonsillarum, quàm faucium, & suarum partium, quam resolutionem, quamuis à natura sæpè fieret, ars tamen suis medijs instrumentis adiuuabat opem ferens naturæ tam intus assumptis, quàm extra admotis, quæ siue à victus ratione, siue ab alijs duobus instrumentis accipi poterant.

Quod attinet ad curationem, indicationes accipiebantur à morbo, à causa, & quandoque à suis symptomatibus: & quamuis non me lateat à symptomatibus, vt talia sunt, non desumi indicationes, nihilominus quia aliquando adeo vrgebant, vt necessarium

 fuerit

fuerit spernere causas, & morbum, & ad ipsorũ deuenire ablationem. Inter ea symptomata maximè omnium vrgebat illa materia, quæ præseferebat gangrenæ speciem; nam ipsa adeo fauces adstringebat, vt ægrotantes plures suffocarentur, ad cuius ablationem non propterea sanabantur omnes, vt supra dictum est. B

Aliæ præterea indicationes desumebantur à causa, cuiusmodi erat fluxio varij humoris, quæ indicabat nobis fluxum inhibendum esse: deinde quod fluxum erat, & morbum faciebat erat omninò euacuandum, parsque affecta, quantum erat possibile, mitiganda, vlcus tandem curandum, quod duobus modis considerabatur, & respectu solutionis continui, & respectu deperditionis substantiæ. Vt autem satisfaceremus apposite istis indicationibus, recurrebamus ad auxilia, & ad auxiliorum materias, quas desumebamus à triplici Medicinæ instrumẽto, nempe à chirurgia, diæta, & pharmacia, vt dictum est. Horum quædam intus, quædam extra admouebantur; & primò quod ad diæteticum attinet instrumentum, non poteramus vti alijs alimentis, quàm his, quæ à Græcis ῥοφήματα dicuntur, hoc est, quæ sunt actu fluida, quemadmodum sunt panis tritus in iure pulli, ptysana hordeacea, seu cremor ptysanæ, panatella, emulsio seminum melonum ex iure pulli. Aliqua etiam fercula concedebamus facta ex pulpa cucurbitæ, cremonis ptysanæ instar conditæ iuscula etiam ex prædictis galliculis, in quibus aliqua portio succi gran[illegible]ũ, vel agrestæ, idest, omphacij, vel etiam succi citoneorum, quæ omnia leniter nutriendi, abstergendi, reprimendi, atque attemperandi facultate pollent. Hæc erat victus ratio à principio conueniens tam pueris, quàm adultioribus, vbi verò affectio ad bonum vertere videbatur, declinante iam morbo, vel eo etiam declinato, paulò pleniori victu vtebamur, offerentes carnes pullorum, nempè galliculorum, gallinarum iuuencularum, & similium, nec non & vitulorum. F

Pro potu à principio à vino omninò abstinebamus, vtebamurque vel aqua simplici, eademque vel cocta, vel non cocta, modò cum aliqua sacchari portione, aliquando etiam alijs aquis medicatis pro ratione vehementiæ affectus, aut clementiæ eiusdem. Mox vtebamur vino multa aqua lymphato, siue album fuisset, siue clarettum, cerasolum dictum ex Syracusis. Deinde in hoc eodem instrumento manentes vtebamur frictionibus in cruribus, primùm à genu vsque ad pedem, postea à capite femoris vsque ad eundem pedem, iubebamusq; pluries repiti easdem frictiones. Ad brachia fiebant hoc modo, ducebantur primùm ob olecrano, hoc est à cubito, & sensim, & continuatè vsque ad extremam manum, & digitos, deinde à summo humero repetentes trahebant frictiones vsque ad extremã manum; hac enim ratione non modò pori cutis aperiuntur, vt difflari possit subtus materia contenta, verùm etiam materia reuellitur sensim à capite. Sub hoc genere auxilij possunt reduci cucurbitæ. Verùm cucurbitæ duobus modis considerantur, vel cum sectione, vel absque sectione: primo modo nunquam sunt applicandæ, nisi primùm expurgato corpore, at absque scarificatione possunt reuellendi, & deriuandi causa applicari, & in quocunque tempore, quemadmodum ego demonstraui Decade Septima, tractatu de cucurbitis. Nunquam igitur à principio cucurbitas iubebamus cum scarificatione, nisi post sanguinis missionem, maxima vrgente necessitate, sæpeque vtebamur clysteribus, aliquando lenientibus, nonnunquam verò & attrahentibus, vt à capite reuelleretur materia, & fæces contentæ in intestinis euacuarentur, simulque & aliqui humores in corpore peccantes extra ducerentur, & hæc est victus ratio, quam obseruabamus. G H

Veniamus modò ad pharmaciam omissa quæstiuncula illa de præcedentia pharmaciæ ad chirurgiam, cùm aliqui dicant purgans medicamentum phlebotomiæ præferendum esse, hac ratione ducti, quòd per phlebotomiam vires labefactentur, & destruantur. Nunquam sanè accidit mihi, aut saltem rarò in huiusmodi affectione præmittendam esse pharmaciam, nisi magna existente cacochymia, quòd rarò euenit. Intentio verò curatiua per pharmaciam erat reuellere à capite, & à faucibus materiam cacochymam fluentem, & eam ipsam extra corpus educere. Materia autem medicamenti, qua semper vsus sum, erat manna, vt aiunt forzata, quæ quo ad vsum ipsius spectat, dosis augebatur, vel minuebatur pro diuersitate subiectorum hanc affectionem patientium. Pueruli lactantes non poterant purgari, sed nutrix ipsius, si erat opus, eique instituebatur victus ratio conueniens: in adultis verò mannæ quantitas erat ad vncias

A sex pro diuersitate habitus complexionis, ætatis, & anni temporis. Inter alia medicamenta, si vis verum me fateri, nullum præstantius hoc medicamento nactus sum, quamuis aliquando, & syrupo rosato, & syrupo de sena solutiuo pro diuersitate humoris peccantis vsus fuerim. Atqui in hoc casu nunquam potuit, aut debuit obseruari concoctio humorum, cùm præsertim materia, quæ fluebat, erat tenuis magno cum impetu fluens, quæ quamuis non esset principalis causa, erat tamen vt plurimùm concomitans eam, vnde multoties præcepi dissoluendam mannam cum decoctione tamarindorum, & acetosellæ, pro diuersitate cacochymiæ prædominantis.

Modò ad chirurgiam deueniendum est, quæ & sectionem venæ respicit, & topica auxilia: quod spectat ad sectionem venæ, indicante præsente, & virtute permittente statim mittebatur sanguis tum euacuandi vniuersum corpus, tum reuellendi causa, tam à capite, quàm à faucibus, & alijs partibus affectis, id quod paulò post repetebatur, vbi opus esse censebamus. Quæ in hoc casu venæ secabãtur, variæ erant, præsertim in principio mittebatur sanguis ex vena iecoraria dextri brachij, vbi videbatur celebranda B esse euacuatio, at si reuulsio à capite erat facienda, tundebamus cephalicam, & vbi satisfaciendum esset vtrique intentioni, secabatur vena communis, & vbi fluxio desierat non ruente amplius materia in fauces, vt ipsa euacuaretur, aut diuerteretur à partibus illis, in qua collecta erat, iubebamus secandam esse venam, quæ sub lingua est, & hæc est communis doctrina Galeni, & communiter practicantium, quemadmodum ego etiam demonstraui Decade Septima cap. de curatione febrium in genere.

De scarificationibus, & hirudinibus quid dicendum? videtur vsus sacrificationum à Græcis maximè commendatus, quamuis Arabes nullam aliam speciem scarificationis agnoscant nisi eam, quæ fit post cucurbitarum applicationem, verùm Græcorum scarificatio longè diuersa est, vt nosti, ab hac Arabum. Eam tamen scarificationem, quæ fit in tibijs, maximè commendat Alpinus lib. de Medicina Aegyptiorum. Sed cùm hæc operatio maximè difficilis sit, quamuis ipse facillimam, & in huiusmodi affectu tutissimam esse dicat, nihilominus quemadmodum ego demonstraui Septima Decade tractatu de scarificationibus, vix credibile est posse fieri seruatis conditionibus, & circun-C stantijs ipsarum sine maximo dolore, & conuulsionis periculo. Atque licet ad suras tibiarum eæ applicentur, non modò dolores inferunt, verùm etiam ægrotantes ex longa, difficili, ac crudeli actione supra modum excruciant, vnde maius videtur esse incõmodum ægrotanti ex ipsarum applicatione illatum, quàm emolumentum, sicut ego expertus sum; nam cum morbus iste faucium adolescentem quendam satis robustum quindecim annorum boni habitus, & complexionis sanguineæ infestaret, celebratis omnibus præsidijs ab alijs Medicis, postquam ego accersitus fui, volui, vt tandem experimentum fieret per huiusmodi scarificationes, quas sufferre non potuit nisi maximo cruciatu, & dolore, & tandem frustra reliquis adhibitis suffocatus mortem oppetijt.

Quomodo autem fiant hæ scarificationes à Græcis, & ab ipsis Aegyptijs, habetur in prædicta Decade. An modò hirudines fuissent istis applicandæ, varia est, & fuit Medicorum Messanensium opinio: verùm de hac materia in prædicta Decade fusiùs tractatum est, vbi ostendi, à quibus indicentur hirudines, & à quibus inhibeantur; nam indicantur mea opinione ab humoribus melancholicis contentis in venis meseraicis, à D quibus ipsi ortum suum ducunt, non autem à ramis venæ cauæ, vt aliquorũ est opinio, quam quidem opinionem, & rationibus, & experientia longo satis sermone demonstraui falsam esse, non est propterea, vt repetam ea, quæ tu ipse scis, & legendo meam hac de re opinionem cognoscere poteris: & hæc de præsidijs chirurgicis spectantibus ad apertionem, & sectionem venarum, localia modò sunt consideranda.

Medicamenta localia sunt duplicia: alia quæ administrantur partibus internis, alia quæ extra admouentur, quæ omnia & à morbo, & ab eius causa indicantur consideratis morbi temporibus; nam in principio phlegmonis opus est vti reprimentibus, in augmento reprimentibus cum resoluentibus ea conditione, vt in mixtione præpolleant reprimentia, cùm maior humorum copia fluat, quàm fluxa sit: in statu pauca sint reprimentia, & longè plura resoluẽtia, in fine denique purè resoluentibus est vtendum. Vbi igitur aderat tumor, siue ex sanguine, siue ex bile, tales erant materiæ, quæ applicabantur, & primò gargarisma ad hunc modum præparabatur.

℞. *Aquæ plantaginis.*
Rosarum ana vnc. j.
Rob de ribes.
Dianucum ana vnc. ß.
Aceti parum. m.

Aliquando vtebamur pusca, seu posca, quæ (vt scis) componitur ex aqua, & aceto. Hoc loco displicet nobis scrupulus eorum, qui à principio abstinent ab huiusmodi medicamentis dicentes metum esse, ne humor in partem principem impellatur, aut ex vsu frigidorum medicamentorum humor malignus in faucibus retineatur; nam considerare oportet nos proponere inflammationem absque vlcere, in cuius curatione si attendimus iuuamenta, & nocumenta, quæ possunt ab huiusmodi medicamento euenire, comperimus minus malum esse ad partes circumuicinas, vt exprimatur materia, quàm permittere affatim in partem affectam ruere, vbi adest tantum suffocationis periculum. Deinde huiusmodi medicamenta reprimentia facultatem habent temperandi partem affectam, & remittendi calorem, qui eo in loco inducit non spernendam intemperiem. Tandem reprimentia medicamenta ex Galeno exprimunt materiam contentam in parte affecta in partes circumuicinas, quare vbi tumor, & inflammatio in fieri erat absq; sorditie, & vlcere, tunc vtebamur hisce repercutientibus, & alijs etiam *e.g.*

℞. *Aquæ acetosellæ.*
Lactucæ ana vnc. ij.
Syrupi de portulaca.
Rosati ex rosis siccis. ana vnc. j. *m.*

Sæpè addentes aceti rosati modicum, nonnunquam etiam accipiebamus aquam, in qua aurum fuisset extinctum, aut etiam chalybs, eique admiscebamus miuæ citoneorum, syrupi rosati ex rosis siccis ana vnc. ij. & fiebat gargarisma. Non desunt præterea variæ materiæ medicamentorũ, quibus vtebamur initio horum tumorum calidorum, siue ij fuissent in palato, siue in faucibus, siue in glandulis. Vbi verò tumor in augmentum procederet, accipiebamus *e. g.* ex aquis prædictis vnam partem, eamque componebamus cum miuæ citoneorum, syrupi de bettonica ana vnc. j. Accipiebamus etiam rob de succo nucum ex melle factum: in statu verò vtebamur resoluentibus ad hunc modum paratis.

℞. *Hordei excorticati.*
Liquiritiæ.
Rosarum siccarum. ana p. j.
Caricarum pinguium. num. iiij.
Iuiubarum. num. vij.
Fol. Plantaginis.
Scariolæ. ana m. ß.
Facta decoctione in sufficiente quantitate aquæ.
℞. *Aquæ prædictæ. vnc.* vj.
Miuæ citoneorum composita. vnc. j.
Syr. ex granatis dulcibus. vnc. j. *ß.*
Misce pro gargarismate.

In declinatione verò hac decoctione pura vtebamur, & quandoque vehementioribus resoluentibus; est enim sententia Galeni 1. de compositione medicamentorum secundùm loca, quòd medicamenta stomachica debent habere tres conditiones, vna vt sint fluida actu, alia vt sint grata gustui, quantum fieri potest, tertia vt careant omni venenosa qualitate.

Non possum ad verbum referre ea, quæ istis morbis applicita fuere; nam semper ad indicationes respectum habuimus, modò vtentes his medicamentis, quæ attemperandi facultatem habebant, modò corroborandi ipsas partes pro varia intentione. Verùm vbi vlcus aderat, considerabamus, an vlcus simplex fuisset, an sordidum, an verò gangrenosum cum escara, & mortificatione extimarũ partium in ore existentium: si vlcus aderat purum, vtebamur exiccantibus secundùm magis, & minus sub forma semper gargarismatum, nonnunquam ad ipsum exiccandum pro varietate subiecti aquam, in

qua

A qua modicum ligni guaiaci ebullierat, exhibebamus cum modico ſucci granatorum in modum gargariſmatis, quo vtebantur ægrotantes cum felici ſucceſſu. At vbi aderat inſignis ſordities, hoc opus, hic labor erat, quia nullum medicamentum, quamuis validum eſſet, poterat abſtergere illam eſcaram, ſiue albam, ſiue cineritio colore præditam, & ſi hæc ipſa violenter inſtrumentis, aut digitis tollebatur, ægrotantes (vt ſuperius dixi) moriebantur.

Quod attinet ad medicamenta cauſtica, eſcarotica nominata, quæ ab ſcriptoribus Neapolitanis proponuntur, ad cruſtam inducendam cauteriorum in modum, vt eſt chalcitis, miſy, & chalcanthum, nunquam ijs vſi ſumus, ſed abſtergentibus quidem validis, quemadmodum erat decoctio hordei cum cortice in aqua plantaginis, in qua addebamus rhodomelis,& oximelis pro diuerſitate affectus. Aliquando vſi ſumus aqua aluminis, nonnunquam & applicauimus oleum ſulphuris cum aqua plantaginis mitigatum, & iubebamus vt operans accepto ſtilo cum modico goſſipij intincto leuiter attingeret huiuſmodi carnem mortificatam, neque tamen vnquam, vel hoc, vel alio B valido medicamento habuimus intentum. Quinimo nec vnquam adhibere volui cauſticum vel actu, vel potentia, quia hic non videtur locus aptus ad ſufferenda huiuſmodi medicamẽta; nam vbi inducunt eſcaram ſupra eſcaram iam factam, ſtatim ſuffocant ægrotantes, & licet affectio ratione prauitatis indicet talia præſidia, locus eſt omninò ineptus, vt illi applicari debeant hæc medicamẽta, aut igne actuali ipſam eſcaram adurere, quia vt ſuperius dicebam, ſi affectio hæc eſſet in alia parte corporis omni procul dubio tutò adminiſtrarentur eiuſmodi præſidia, ſed ratione loci nunquam auſus ſum conſentire ijs, qui ſimilia proponebant. Quod denique attinet ad medicamenta, exterius admota pro diuerſitate magnitudinis affectionis, & pro vario tempore eiuſdem, modò reprimentia, vt initio, modò attemperantia, & modò reſoluentia cuti externæ à nobis fuerunt adminiſtrata. Multa alia præſidia affectioni huic (ſed prout malignæ, & peſtilenti) deſcribuntur à Neapolitanis Medicis, quibus & ipſi vſi fuere in peſſima illa lue Neapoli vagante, quæ tamen quia mea opinione longè diuerſa eſt ab hac, quæ vagatur per hanc ciuitatem, merito illis medicamentis abſtinuimus. Vale.

C

Epiſtola Septima.

Nicolao Antonino Ferraræ Meſſanenſi Medico exercitatiſſimo.

COgitanti mihi, vnde tot ſecretorum in re medica exercenda hac tempeſtate irreperint phalanges, in mentem venit non ex alio capite id originem traxiſſe, quàm ex Medicorum Rationalium ignoratione. Nam quia parum accuratè Claſſicorum Authorum euoluunt codices, in quibus nihil ferè eximio labore diſcuſſum non habetur, illa præſtantiſſima remedia, quæ ſingulis medicinam facientibus obuia, & in promptu eſſe deberent, vni, aut alteri tantùm ſunt manifeſta, atque ita arcani nomen haud planè iniuria ſibi vendicant. Quòd ſi profectò omnes, ea qua debemus aſſiduitate, ac feruentibus ſtudijs, vetuſtiorum volumina noctu, diuque manibus tereremus, D fortè nemo auderet in medendo auxilium medicum reliquis ignotũ in medium afferre. Licet enim non me fugiat infinitam penè medicamentorum eſſe congeriem, & per conſequens vix credibile, vt vni omnia innoteſcant; haud tamen ignoro maiori ex parte ea, quæ hominibus fuere tradita, typis, aut ſcriptis hactenus haberi conſignata. Multa equidem ab alijs vt arcana egregia auidiſſimè accepi, quæ deinde in lucem edita non ſine admiratione comperi, quare in hanc veni ſententiam, vt exiſtimem nullum ex ijs præſidijs, quæ à quibuſdam occultantur omni arte non eſſe in libris exarata. Atque hinc eſt, cur doctiores Medici iactare propria ſecreta erubeſcant, contra verò Empirici, quia aliorum ſcripta aut nunquam viderint, aut non conſiderarint ſuis quibuſdam præſidijs, etſi leuibus plerumque vtuntur, atque ea vt abditiſſima, & eximia prædicant, & extollunt. Ex huiuſmodi igitur medicamentis fuit puluis ille, quo quartanarius, cuius curationi præteritis diebus præeram cum reliquis Medicis, vt tu noſti, ſanitatem adeptus eſt, quamquam autem Medicus, qui puluerem exhibuit, noluerit manifeſtare,

nifestare, quid illud fuerit; nihilominus deinde apertè intelleximus ab alijs, qui id nouerant, fuisse puluerem Cyrenaicum. Quocirca tu efflagitasti à me omni conatu, vt quid de ipso puluere sentirem, explicare vellem, ego verò ne in re honestissima tibi deesse viderer, quid sparsim de eo in Gal. & alibi compererim, aperire iam auspicor. E

Apud Gal. habetur mentio de puluere Cyrenaico 1. ad Glauc. cap. de quartana, vbi scribit succum Cyrenaicum alijs medicamentis adpositum valere aduersus febrem quartanam. Hoc idem repetit lib. de rig. trem. & palpit. cap. 7. sed non explicat, quæ fuerint reliqua medicamenta ei admixta, imò nec semper appellat succum, sed quandoque lachrymam, vt apparet 6. meth. cap. 2. Sed esto, quòd idem significare possit succus, & lachryma, non tamen ad inuicem conuertuntur, quia etsi lachryma arboris possit dici succus, non tamen omnis succus est lachryma; in plus enim se habet succus, quàm lachryma. Sed liceat ad libitum vnicuique appellare id succum, aut lachrymam, opus est, vt sit alicuius vel arboris, vel plantæ succus, vel lachryma: at apud Dioscoridem, aut Galenum nulla arbor, aut planta est, quæ Cyrenaica appelletur, cùm Cyrene propriè sit Prouincia, & Ciuitas etiam quædam fama clara, à qua totus Libyæ tractus inter Africam propriè dictam, & Lybiam Marmaricam intermedius, vno nomine Cyrenæa, aut Cyrenaica regio dicitur. Hinc & Philosophia Cyrenaica, cuius author fuit Aristippus, nomen suum deduxit. Ciuitas Cyrene condita fuit à Batto Thereo, quo nomine Ciuitatis consensu conflatus est annulus, ciuium conditori suo, veluti parenti silphium offerentium nota, quod esse inter olera constat pretiosissimum, vt videre est apud Cælium Rhodiginum lectionum antiquarum lib. 13. cap. 11. & lib. 6. 12. huius Batti mentio habetur hoc Comici versiculo. *Ne Batti quidem silphio adduci posse, vt faceret, quod rogabatur.* Imò verò idem Rhodiginus scriptum reliquit: in tantum delitiarum Cyrenæos populos productos fuisse, vt legum conditorem habere Platonem concupiuerint, qui eorum admiratus ignauiam, & τρυφὴν, indignos habuit, quibus obsequeretur. F

Ex his igitur dilucidè apparet Cyrenaicum succum deriuari à Ciuitate iam dicta non secus atque dictum est Philosophiam Cyrenaicam indidem deriuatam esse, sed quemadmodum Philosophia mediante Aristippo nomen accepit, ita, & succus, aut lachryma ab aliqua planta, aut olere, aut arbore in agro Cyrenæo enata emanare oportet. Iam verò putandum est in vna Prouincia multas arbores, multasque plantas, diuersique generis enasci, inter alias plantas frequentiùs in Cyrene enascitur laserpitium caule ferulaceo, & folijs similibus apio lato semine, quod, vt Plinius lib. 19. cap. 3. ait, Græci silphium vocant, cuius succus laser ex Dioscoride dicitur lib. 3. cap. 77. Habemus igitur plantam natam in agro Cyrenaico esse laserpitium, ipsiusque succum esse laser. Quare concludo succum Cyrenaicum nihil aliud esse, quàm laser, idque tam ex Dioscoride, quàm Plinio, confirmante id Matthiolo super lib. 3. Dioscoridis, quod etiam ex lib. de simpl. med. Gal. adscripto probatur, vbi dixit laser Cyrenaicum esse optimum. G

Hoc tamen in dubium ex dictis ipsiusmet Dioscoridis reuocari posse videtur; in textu enim scriptum est, quòd laser è radice, atque caule scarificatis colligitur, præfertur autem rufum, transluceus, myrrhæ æmulum, non porraceum, odore valens, suaui gustu, quod dilutum facilè albescit: deinde addit, *Cyrenaicum si quis degustauerit, humorem toto corpore ciet, blandissimo odore, & adeo vt ne os quidem gustanti nisi paulum spiret.* Quapropter videtur Cyrenaicus succus esse quid diuersum à lasare, quod ex Strabonis verbis cap. vltimo geographiæ confirmari potest dicentis, *Cyrenis finitima est regio, quæ silphium gignit, & Cyrenaicum succum, quem silphium posterius effert.* Cùm autem laser sit succus silphij, posterius autem efferat Cyrenaicum succum, dicendum erit ex silphio succum duplicis generis produci, vnum, qui fit prius, alter verò posterius, primus erit laser, secundus verò Cyrenaicus succus: erit igitur differens laser à Cyrenaico succo. H

Sed huiusmodi dubitatio ingeniosa magis, quàm vera est, si mentem adhibeamus verbis ipsius Dioscoridis; nam proponit se tractaturum de laserpitio, quod pluribus in locis nasci in principio capitis scribit, nempè in Syria, Media, & Libya, cumque dixisset laser colligi è radice, atque caule, si scarificentur, comparat ipsum respectu variarum

Prouin-

A Prouinciarum; nam laser rufum, translucens, myrrhæ æmulum, quod porraceum minimè fit, odore valens, gustu suaui, & quod dilutum facilè albescit, cæteris præfertur, Cyrenaicum verò subintellige laser, si quis gustauerit, ne os quidem gustanti paululum spiret; Medium, & Syriacum minùs viribus valent, & magis virosum reddunt odorem. His apparet laser esse quidem succum laserpitij, sed differre tantùm respectu locorum, in quibus nascitur, & à quibus nomen deducit; nam Cyrenaicum ex Cyrene, Medium ex Media, Syraicũ verò à Syria appellatur. Assumit quoque ab his locis differentiam ratione virium, & facultatum, secundùm magis, & minus tantùm. Neque ex Strabonis sententia colligi potest aliud esse laser à Cyrenaico; scribit enim quòd laser sit succus silphij, quod silphium gignitur à solo Cyrenaico, deinde à silphio effertur Cyrenaicus, hoc est terra Cyrenaica gignit silphium primò, posteriùs verò Cyrenaicum, non dicit itaque, quòd silphium producat primò laser, posteriùs Cyrenaicum.

Sed cùm laserpitium radices habeat, caulem, & folia, Dioscorides admonet radicem ab aliquibus silphion, caulem verò magduarim, & folia maspeton fuisse appellata, du-B plex igitur laser, aut succus Cyrenaicus, vnus ex scapo, aut caule, alter ex radice extractus, & longè præstantior est, qui ex radice, quàm qui ex caule extrahitur, pellucidus prior est, omniumque succorum præstantissimus, qui vt Gorræus scribit, meruerit simpliciter ὀπὸς, hoc est succus per eccellentiam appellari. Quando igitur nos succum Cyrenaicum dicimus, intelligimus laser vocatum, hoc est succum ex laserpitio enatum, qui in Cyrenaico agro colligitur. At hic nostris temporibus omninò incognitus est; nam cùm ex Cyrene asportari oporteat, temporeque Strabonis eam vna cum omnibus plantis defecisse ex ipsius testimonio luce clarius appareat, sequitur & nos latere succum inde allatum. Hoc idem testatur Plinius suis temporibus euenisse lib. supra cit. 19. cap. 3. quamuis in causa defectus assignanda grauissimi authores differant; nam Strabo barbaros quosdam penitùs radices arborum eruisse testatur; Plinius verò publicanos pascua conducentes, quia maius lucrum ita sentiebant, depopulatos fuisse pecorum pabulo scribit. Cùm igitur tempore Plinij, & Strabonis, qui antiquiores Galeno fuerunt huiusmodi succus abolitus sit in Cyrene, mirandum sanè est, quomodo Gal.
C dicat tam familiare fuisse medicamentum, & tam vtile quartanarijs, idest febre quartana laborantibus.

Sed quicquid sit de antiquitate illa, de qua certum indicium facere non possumus, qua ratione scribat Gal. tam familiare sibi fuisse illud genus medicamenti, non apparet, nisi forte quia ipse in Asia degebat, cui Cyrene est finitima, & quamuis à barbaris tale genus ferulæ fuerit antiquitus depopulatum, fieri tamen potuit, vt Galeni tempore denuò soli fertilitate, ciuiumque industria repullularint laserpitia, vt tandem succus ipsorum in Asiam ex Cyrene transportatus fuerit tam copiosè, vt euaderet familiarissimum medicamentum, vnde argumentum Matthioli lib. 3. in Dioscor. com. 78. quo probat ad nos non adferri talẽ succum, non videtur admodum tutum, hoc est, si tempore prædictorum authorum Strabonis, atque Plinij Cyrene defecit, & ex eorum sententia ibi nihil ipsius inuenitur, mirum videri non debet, si nostra tempestate etiam defecerit, neque vllum aliquod aduehatur, quod legitimum dici possit; fieri enim potuit, vt post ætatem ipsorum denuò plantæ iam dictæ hominum industria, ac diligentia, vt antea di-
D cebam, renatæ, atque cultiuatæ fuerint, temporeque Galeni earum succus euaserit in Asia familiarissimus. Vsus tamen ipsius nostris temporibus defecit omninò, primò fortasse, quia sicut olim silphium à Cyreneensibus custodibus omni diligentia fuit asseruatum, vt inde aliò ferri non potuisset (vt Strabo testatur) ita & nostra ætate euenisse putandum est. Vel etiam ratione suæ nimiæ caritatis; Plinius enim testatur silphium ad pondus argenti pensum, & tanti factum fuisse à Cæsare, vt illud inter aurum, & argentum protulerit ex ærario. Tandem quia medicamenta sunt quemadmodum verba, quæ pro varia hominum opinione in vsum veniunt, aut reiciuntur, in summa hac tempestate succus hic Cyrenaicus non aduehitur, neque à Medicis, aut seplasiarijs cognoscitur.

Non desunt tamen existimantes non modò cognitum his temporibus, verùm etiam in communissimo vsu esse, qui reuera inter se adhuc discordes sunt; nam alij putant hunc succum esse assam fœtidam; alij verò dicunt esse vocatum belzoinum,

Inter

Inter priores est Petrus Garcias ab Horto lib. simpl. arom. ex India Orient. euectorum cap. 3. de Altiih, qui authoritate antiquissimi Serapionis lib. simpl. med. cap. 251. simulque & quibusdam coniecturis suis probare enititur succum Cyrenaicum esse assam fœtidam. Verùm ego existimo aliud esse dicere laser à Serapione appellari assam, & aliud dicere succum Cyrenaicum esse assam fœtidam; ex Serapionis enim sententia negari non potest, quin succus, qui ex silphio emanat, non fuerit appellatus assa, non tamen ex ipsius verbis colligi potest ipsum succum esse assam fœtidam. Ratio est, quia plures dicit in hoc capite esse assæ differentias, vndè sanè ex ipsomet possumus dicere silphion, & ipsius succum esse assam, sed non propterea concludere possumus succum Cyrenaicum esse assam fœtidam. Succedit, quòd tam ex Dioscoride, quàm Galeno succus Cyrenaicus est suauis odoris, gustui non ingratus, sed suauis, assa verò fœtida, est odore acutissimo, & graueolenti, gustuique ingrata. Cæterùm color est diuersus in succo Cyrenaico, & in assa fœtida, siquidem succus est rufus, translucens, myrrhæ in modum, ex Dioscoride, dilutusque facilè albescit. Imò verò Plinius scriptum reliquit succum esse album lactis in modum, at assa fœtida fului est coloris, quamuis dissoluta albescat, cuius fragmenta intus lucida quodammodo apparent.

Cùm igitur odore, sapore, & colore succus Cyrenaicus differat ab assa fœtida, non est dicendum assam esse succum Cyrenaicum. Hoc idem à facultatibus vtrinsque confirmari potest; nam ex Galeni, & Dioscoridis sententia Cyrenaicus succus acris est, ac tenuium partium, imò verò, vt 6. de simpl. med. fac. scribit Galenus, inter ea, quæ calefaciendi facultatem habent, & tenuissimæ sunt essentiæ, apud omnes homines primas partes obtinet, & lib. de simpl. medicaminibus inter spurios tamen Galeni habitis, scriptum est ipsum habere vires acerrimas, vnde cum magnis vexationibus excalefacit. At quæ assa fœtida appellatur, & nostro tempore in vsu habetur, calida quidem est, & tenuium partium, igniq́ue exposita accenditur, & adorit sulphuris in modum, acetoque infusa non albescit, secus atque faciant ferè reliquæ lachrymæ, igitur assa fœtida non videtur esse succus Cyrenaicus.

Inter authores, qui existimant succum Cyrenaicum esse belzoinum, quod Arabes appellant assam odoratam, seu dulcem, est Matthiolus supra Dioscoridem, qui in primis verbis commentarij de laserpitio apertè testatur se dudum fuisse in hac sententia, vt simul cum doctis viris existimauerit belzoinum esse illum succum, quem antiqui appellarunt Cyrenaicum, re tamen meliùs pensitata, consideratisque ijs, quæ de vtroque scribunt Galenus, Dioscorides, & alij, mutauit sententiam, determinauitque belzoinum esse quid diuersum. Primò quidem, quia belzoinū ex arbore procera emanat, deinde quia ad gustum nullam præsefert acrimoniam, quemadmodum laser, tandem quia belzoinum lachryma est à Græcis minimè cognita, nec de ipsa Gal. quidquam scripsit. Hæc sunt argumenta, quibus Matthiolus probat belzoinum non posse esse succum Cyrenaicum, quod verò idem ex arbore emanat satis diffusè probat Don Garzias ab Horto lib. 1. cap. 5. & describens arborem, à qua huiusmodi lachryma effluit, ita sentit. *Arbor belzoini alta est directa, procera, quæ ob ramorum multitudinem, & densitatem, ita in aëre extenditur, vt elegantissimam, amplissimamque vmbram producat. Truncus ipsius crassus, & solidus, folia citri, aut limonis æmulari videtur, differunt tamen magnitudine, & colore; magnitudine quidem quia folia ipsius sunt citri minora, minusque viridia in facie, in dorso verò albescunt, & folia, quæ à maioribus ramis dependent, assimilantur folijs salicis, licet sint aliquantulum latiora, & breuiora.*

At succus Cyrenaicus à ferula prodit, & copiosè, belzoinum ab arboris trunco, vbi truncus fuerit cultro, aut alio secanti instrumento per longitudinem sectus, quare belzoinum à suo arboris trunco sensim effluit, non secus atque manna Calabrensis ab arborum truncis sectis emanet. Huiusmodique lachryma, aut gummi, triplex est, vnum quod ob maculas quasdam, quas in se habet amygdalarum figuram referētes, amygdalodes appellatur, alterum nascitur in Iaoa, & Samatri, quod rursus est in duplici differentia, vnum nigrum, nec admodum odoratum, alterum verò nigrum quidem, sed quia exit ab arboribus iuuenculis, dicitur belzoinum bonias, & hoc odoris fragrantia omnibus alijs præfertur, cariusque venditur: tandem est vna species belzoini cōposita ex his duobus, nempe amygdalode, & bonina. Amygdalodes magis albescit, boninas verò

non

A non ita, atque ex iisdem fit compositio quædam oculis, & naribus gratissima, ita vt belzoinum aliud sit simplex, aliud compositum, simplex aliud amygdalodes, aliud laoa, tertium bonina, compositum verò constat ex his duobus amygdalode, & bonina. Ex his quidem satis apparere puto belzoinum non esse Cyrenaicum succum, quibus addi potest neque id fuisse à Græcis cognitum, vt supra dixi, nostrisque temporibus in vsum quotidianum esse, ac versari in multis medicamentis, succum verò Cyrenaicum penitus esse incognitum nobis, quamuis Galeno familiarissimum.

Cùm igitur succus Cyrenaicus non sit assa fœtida, neque belzoinum, proinde nostris temporibus minimè cognitum, nescio, quomodo ex ipso possimus medicamentum componere, quod febribus quartanis mederi possit, quo tamen Gal. suis temporibus non modò vtebatur, sed vt ipse loquitur, erat illi familiarissimum medicamentum? Scio equidem esse, qui puluerem ex succo Cyrenaico factum, quo quartanas penitus possint extirpare, se habere iactant, sed quàm verè, ipsi perspectum habent. Addam tamen hoc loco, quòd licet succus Cyrenaicus, non sit assa fœtida, quæ in communi vsu est, & quæ passim in officinis reperitur, non potest nihilominus negari, quin B assa fœtida sit succus laserpitij, quem silphium, & magis propriè laser appellant, & ab Arabibus (vt notat Garcias ab Horto lib. 1. arom. cap. 3.) fortè corrupto vocabulo assa appellatur; clarissimum enim est apud Serapionem assam esse laser. Hinc Garcia scriptum reliquit in officinis nostris duo laseris genera obseruari; alterum frequentius, vilius, colore rufo, gummosis offis laxis, non solidis, gustui principio amaro, deinde acri, vehementiori acrimonia, multò quàm in altero genere, diutius in ore, & faucibus perdurante, odore ingratiori; alterum genus rarius, & commendatius, colore ad flauum magis inclinante, densius, & compactius, intermixtis micis quamplurimis candicantibus, similibus amygdalarum fructulis exutis cortice suo, ammoniacique guttis lacteis, quamobrem amygdalatum laser institores vocant, gustu minus amaro, & acri, odore leniori, & suauiori.

Addit Garcias se de vtraque hac laseris specie fecisse experientiam, probareque nititur vtramque habere eas conditiones, & prærogatiuas, quas Dioscorides suo laseri C præscripsit verbis id significantibus. *Vtrumque pertentans cùm gustassem frigido cœlo, & flante borea post exiguam ambulationem, mador statim per corporis truncum, brachia & caput diffusus est, accidit & paulò post prandenti mihi, vt vix vnquam libentiùs cibum sumpserim, quæ laseris viribus apud Dioscoridem omnia congruunt.* Hinc subiungit errare eos vehementer, qui assam fœtidam, & laserpitium differre putant, quòd laserpitium veteribus in cibis administratum fuerit, assam verò fœtidam in medicamentis solùm, idque rarò, & in cibis planè damnari ob tetrum odorem, quia inquit, nullum medicamentũ simplex per totam Indiam maiori est in vsu, quàm assa fœtida, at solùm in medicina, non in condiendis cibis. Quæ res cùm ita se habeat, rectiùs sentiunt, qui loco succi Cyrenaici assam substituunt, quàm qui Belzoinum; assa enim ad idem genus refertur, ad quod succus Cyrenaicus, & ambo sub genere laseris, aut silphij continentur, belzoinum verò est diuersi generis, cùm sub lasere minimè contineatur. Ad febres igitur quartanas non habemus illud compositum medicamentum, cuius Gal. meminit, & quo familiarissime vtebatur.

D Nostris sanè temporibus puluis quidam egregius ex corde leporis præparato apud aliquos in vsu est, quem etiam & nos probauimus cum ægrotantium vtilitate. Habes etiam hoc remedium tamquam arcanum singulare à Petro Monauio Medico Cæsareo epistola 245. apud Laurentium Scholzium, cuius hæc sunt verba. *Communicauit mihi quidam amicus meus Medicinæ Doctor singulare quoddam experimentum in quartana, quo se quamplurimos restituisse gloriabatur, accipe cor leporis ita præparatum, vt pulmo vulpis præparari solet, postea diuidatur in tres partes æquales, & patienti paulò ante paroxismum, aut etiam in ipso paroxismo cum vino detur, continuetur hoc tribus vicibus, quartus paroxismus prorsus euanescit:* hæc Monauius. Aliud ab Arnaldo Villanouano tamquam tutissimum remedium, & in se ipso expertum tibi offero.

℞. *Succi tassi barbassi, seu verbasci.*
Vini albi generosi. ana drach.ij.
Assumebat ante paroxismum.

Xxxx Aliud

Aliud tandem multoties à Ioan. Cratone Medico trium Imperatorum successiõe B expertum, quo multos quartanarios liberasse scribit apud eundem Scholzium episto. 112. ad hunc planè modum. *Ego meis ægris aliquandiu exhibeo singulis mensibus sub noctem decoctum raparum cum butyro: prosunt rapa à manifesta, & specifica vi, quia humectant humorem melancholicum, suauiter aperiunt, & leniunt; deinde do succum cardui, vel in forma pilularum, vel syrupi, & cum videam materiam probè esse coctam, expurgo primùm infuso cum syrupo violaceo, vel de pomis, deinde agarico, postea exhibeo extractionem hellebori ad drach. j. vel drach. ß. in debilioribus, & hoc modo plurimos sanaui.* Ex quibus apparere tibi poterit non deesse apud scriptores secreta, vt aiunt, pro febre quartana expellenda, & hæc sint satis, plura per te ipsum inuenies. Vale.

Epistola Octaua.

Placido Sessa Medico, & Philosopho Messanensi Eruditissimo.

F

MVltum quidem præstat is, qui hominem in foueam lapsum auxiliatricem manum porrigens extrahit, at plus, qui periculum imminens euitare docet, pari pacto Medicus dum literarum suarum monumentis posteritati tradit, qua ratione amissa sanitas recuperari queat, opus quidem bonum operatur, at præclariùs, ne dicam longè meliùs, hominum saluti consulit, si viam conseruandæ sanitatis commonstret, quod fit dum ciborum succos, facultates, nec non modum ingerendi exponit. Cùm verò præterlapsis diebus, dum colloqueremur intra meos parietes domesticos, præter alios sermones, duæ quæstiones huius fariñe in medium allatæ fuerint, si ad memoriam tenes, mi Sessa, quarum prima inquirebat, an in corpore nostro, quod cõtinuò nutritur, sit conseruandus ordo in offerendis alimentis, ita vt liceat præponere facilia ijs, quæ sunt difficilioris coctionis, & digestionis, num vice versa, non oretenus (licet potuissem id executus fuisse) conclusiuè, sed scripto satisfaciendum, tibique transmittendum iudicaui, quo mentem meam ego tibi manifestiùs declararem, tuque ex scripto G rei summam memoriæ mandare commodiùs posses. Alterum quæsitorum etiam plurimum ad sanitatem conseruandam facit, an videlicet lautiùs, & liberaliùs cibi in prandio, & parciùs in cœna sint ingerendi, vel vtrum saluo nostro corpore contrarium facere sit consultum. Et quia materia tam necessaria est scitu, non equidem prolixiori (vt tractatus requireret) stylo delineaturus, sed breuissimis, quantum fieri poterit, verbis perstricturus sum.

Quod ad ordinem spectat, meritò dilucidandus venit; nam cum inquirendi nobis occasionem præbuit Galenus lib. 3. de causis sympt. cap. 1. vbi scriptum reliquit, parum conuenientem esse ordinem, si mala punica primo loco sumantur, olera ex oleo, & garo vltimo loco; & quamuis scripserit idem Galenus, 2. de alim. fac. cap. 21. pomorum alia esse acida, alia austera, alia acerba, alia dulcia (quæ sunt duplicis generis; nam alia re vera sunt dulcia, alia insipida) hoc loci Gal. loquitur tantùm de austeris, & adstringentibus, quæ si ante alios cibos assumantur, adstringunt, & difficilis fiunt coctionis, & descensus: & his præmissis, si subsequantur oleosam qualitatem habentia, quę H etiam ad corruptionem prompta, vt olera, non dicendus erit bonus ordo; quia tali ratione non modò cruditas, sed etiam corruptio facilè succedit. Quod ne contingat, opus est primùm ingerere, quæ facilioris sunt corruptionis, & praui succi, clariusque rem hanc declarans idem Galenus lib. de alim. facult. demonstrat exemplo; persicum enim post alios fructus assumptum, ac deuoratum corrumpitur, & insuper alios cibos in superficie natantes destruit: quare tradens regulam de assumendis cibis dicit in omnibus, quæ praui sunt succi, humidaque, ac lubrica, & quæ facilè subduci queunt esse ante alios cibos sumẽda, idque duplici afferit nomine, primò quia citiùs subducuntur; deinde quia alijs alimentis viam parant. Sed longè manifestiùs rem hanc asserere videtur 3. acutorum 22. in comment. vbi dicit perpetuò priùs ingerenda esse, quæ & faciliùs corrumpuntur, & magis subducuntur.

Ex altera tamen parte, non desunt graues authores contrarium asserentes; nam Hali

Abbas

A Abbas primo suæ practicæ cap. de ordine, & Auicennas fen. 3. lib. 1. doct. 2. cap. 7. dicunt non esse alimenta tenuia, & facilis coctionis præponenda, addentes rationem, nimirum lenia, cùm facilè coquantur, & citò, maturiùs parabunt alijs exitum, quæ cùm vix semicocta sint, euenit, vt cum coctis semicruda descendant, atque consequenter cruditates gignantur. Quod autem maius est, Gal. in lib. de solutione, cap. 1. & 22. referente Costæo super annotationem Fen. 3. lib. 1. doctr. 2. cap. 7. iam citato fuit eiusdem opinionis. Hinc factum est inter Latinos scriptores dissidium maximum, dicentibus alijs in valetudine conseruāda opus esse alimenta præponi facilis coctionis, & corruptionis, subsequi debere ea, quæ sunt difficilis coctionis: alij verò opposituū sustinere conantur, nempe opus esse vt præmittantur ea, quæ difficillima sunt ad coquendū, & ad descendendum: quarum sectarum quælibet adfert rationes, quibus suas opiniones fulciant.

Priores dicunt, quòd si præmittantur dura ad concoquendum, & ad descendendum tarda, & stiptica; postponantur verò leuia, facilis coctionis, atque descensus, sequeretur maximum inconueniens, nempe quòd ea, quæ postposita sunt, cùm sint facilioris B coctionis, citiùs concoquantur, quibus concoctis, à crassioribus cibis exitus impeditur, & retenti corrumpuntur, itáque biliosum succum terminantur, nec non corruptionem faciunt omnium aliorum in ventriculo contentorum. Ne igitur tale inconueniens sequatur, satius est ea præponere, quæ sunt leuia, & facilis coctionis; vbi enim concocta sunt descendunt, viam que parant crassioribus cibis. Sed huiusmodi ratio eadem est cum ea, quam supra ex Galeno attulimus: deinde addunt, illum nutriendi modū esse insequendum in ordine alimentorum, quæ deuorantur, & in ventriculum recipiuntur, ad quem minora sequuntur inconuenientia, sed si leuia crassis præponantur, & quæ facilis sunt coctionis, præcedant ea difficilis coctionis minora sequuntur inconuenientia, ergo lenia, & facilis coctionis anteponenda sunt. Quod autem minora sequantur incommoda, si talia præmittantur, ex eo apparet, quia non multum temporis intercedit inter vnius, & alterius coctionem, ita vt error contingens possit facilè emendari ab intestinorum coctione. Alia ratio videtur desumpta esse ab ignis accensione, qui vel à copia lignorum, vel crassitie, vel viriditate ipsorum extinguitur; nam idem contingere C potest calori ventriculi ex alimentorum copia, aut crassitie, quare crassa non sunt ingerenda priùs, quàm tenuia, si volumus, vt nutritio benè peragatur. Et hæc sunt rationes primæ sectæ authorum.

Alterius classis quoque non desunt fundamenta, quorum primum illud est, quod ex Auicenna attulimus, nempe si cocta facilia præponantur, sequi cruda simul cum coctis descendere; hinc cruditates fiunt, id ne contingat, crassa, & duræ coctionis præponenda sunt. Secundò illi cibi non sunt anteponendi, qui facilè aduruntur à caliditate loci, & facilè in bilem conuertuntur, tales sunt cibi tenues, & ad concoquendum, & transmutandum faciles, ergo cibi tenues ad concoquendum, & transmutandum faciles non sunt anteponendi. Maior propositio vera est, nec eget probatione, minor probatur, quia tenuia alimenta à caliditate fundi ventriculi citò, & facilè aduruntur, cùm ibidem vehementior sit, quàm ferre possint alimentorum tenuitates. Quòd verò calor in inferiori parte ventriculi, nempe in fundo sit maior, apparet ex hoc, quòd sit cæteris partibus & crassior, & carnosior, ergo sequitur adhuc alimenta tenuia, & ad coquen-D dum facilia, in nutritione non esse anteponenda. At illa sunt præponenda, quæ magis sunt proportionata huic calori in fundo existenti, talia sunt crassa, & ad coquendum difficilia, ergo alimenta crassa sunt anteponenda. Quod autem crassa cibaria sint proportionata illi calori, hinc apparet, quia magis resistunt eidem, & requirunt maiorem actionem, & vehementem caloris operationem; agens enim, & materia debent proportionari, quemadmodum contingit calori huic vehementi, & magno, nec non materiæ alimentorum crassæ, & maximè resistenti: quare dicendum est crassa alimenta, & ad coquendum difficilia esse primò ingerenda, & non tenuia; si enim cibus tenuis, & ad coquendum facilis præponatur, deinde crassa subsequantur alimenta, tenuis cibus ab ipso comprimetur, & deorsum citiùs descendere, nec non indigestus exire cogetur. Quare cibus huiusmodi tenuis non est præmittendus, sed crassus. Atque id, quod de crassis alimentis dicitur, intelligendum est de stipticis, & adstringentibus, quæ sunt duræ coctionis, & distributionis.

Hæc sunt argumenta authorum vtriusque opinionis, quæ si, vt decet, examinentur, possunt & probæ & veræ, & falsæ esse diuersarum rerum facta consideratione; nam eæ ad duo capita referuntur, nimirum ad alimenta, quæ ingeruntur, & ad ventriculum, qui ipsa recipit. Primò alimenta quædam sunt facilis quidem coctionis, sed difficilis descensus; quædam contra difficilis coctionis, & descensus facilis. Ventriculus verò considerandus est, & vt membrum similare, & quatenus membrum organicum: vt similare, quia potest esse intemperatus ad caliditatem, frigiditatem, humiditatem, siccitatem, vel potest esse, vt aliqua ex his qualitatibus alteri sit complicata, ita vt sit calidus, & siccus; calidus, & humidus; frigidus, & humidus; frigidus, & siccus. Vt autem est membrum organicum, duobus modis considerari potest, primo modo respectu suæ operationis, quæ est chylificatio, quam Gal. appellauit opus diuinum, secundo modo respectu suæ conformationis, præsertim quo ad situm, his omnibus rectè perpensis, poterit res ipsa determinari.

Et primò si alimenta consideremus, cùm ipsa non dicantur simpliciter talia, sed per comparationem, non videtur aliquid posse certi decerni, ita vt valeamus regulam facere, & dicere, hunc cibum esse præponendum, quia est facilis coctionis, aut alium, qui sit difficilis coctionis, cùm alimentum illud, quod propono esse difficilis coctionis, comparatione ad aliud erit facilis coctionis, & vice versa, quod offero pro alimento facilis coctionis, comparatione facta ad aliud erit duræ, & difficilis coctionis, quare ex parte alimentorum non poterit vnquam determinari in victus ratione instituenda debere nos præponere alimenta facilia, aut difficilia coctu, ac descensu.

Sed quemadmodum alimentorum respectu nihil certi in hac materia determinari potest, sic etiam multò minus respectu ventriculi, siue vt similare, siue vt organicum membrum contemplemur: si vt similare, siue sit secundùm naturam, siue præter naturam, & ad aliquam intemperiem declinet, nunquam poterit seruari huiusmodi regula; nam si sit secundùm naturam calidus, cibaria crassa, difficilis coctionis præmitti possunt: quia cùm ventriculus calore valido sit præditus, quæ tenuia sunt alimenta, si præmittantur, facilè & citò adurentur, & in igneam naturam conuertentur. At alimēta crassa, difficilisque coctionis fortis sunt resistentiæ, proportionataque calori fortissimo naturali, quare crassa, & coctu difficilia magis competunt complexioni huic calidæ, contra verò frigida complexio non poterit conficere crassum, & duræ coctionis alimentum; nam ab ipso potius alimento suffocabitur calor talis ventriculi, qui exiguus est. Quare sequitur complexionem calidam esse magis proportionatam cibis duris, & difficilis coctionis. Vnde potest seruari hic ordo, nimirum præmittantur difficilia ad coquendum, deinde subsequantur, quæ sunt coctioni faciliora. In ventriculo autem frigido contrarium euenire persuasum est; nam primò præmittenda sunt ea, quæ debili calori magis proportionantur, vt inde corroboretur ventriculus, & postea ingerere ea, quæ sunt difficilis coctionis, quare non semper seruari potest absoluiè hæc regula, vt prius ingerantur ea, quæ sunt facilis coctionis, deinde subsequantur lenia, & ad coquendum facilia, neque etiam semper seruari potest opposita regula, sed respectu variæ complexionis ventriculi, vt dictum est.

At si ventriculus intemperatus sit ad aliquam intemperiem, tam in alimentis, quàm medicamentis, per contraria procedendum est, si Galeno credimus, lib. 7. meth. meden. cap. 5. 6. vsque ad 10. quo in loco docet curationem intemperierum ventriculi faciendam esse per contraria, vnde est etiam, quòd in calida intemperie concedit melcam, & aphrogala, quæ sunt alimenta habentia refrigerandi facultatem: quemadmodum in frigida, quæ calefaciendi facultate polleant, sed quòd etiam sint facilis coctionis, imò verò si contingat adstrictum esse ventriculum, aut laxatum, per alimenta contraria vult esse procedendum: quare si laxatus sit corroborare, atque adstringere opus est, quemadmodum si adstrictus est, laxare. Quam intentionem respiciens idem Galenus lib. 3. de aliment. facul. cap. de prunis, ea præmittere iubet ad aluum laxandam, verùm cum hac conditione, vt ipsis deuoratis, non statim comedatur, sed expectandum est, quousque pruna deorsum descenderint, quod seruandum est in omnibus, quæ medicamentosam facultatem habent, sed præcipuè in his, quæ laxare sunt apta: quamuis aliud sit alimenta, vt talia sunt, considerare; aliud verò quatenus habent medicamento-

A mentosam facultatem adiunctam. Primo modo non semper tenuia præmittenda sunt, aut crassa, & ad coquendum difficilia, sed pro diuersitate caloris ventriculi, vt supra dictum est. Ex his apparet de antepositione, aut postpositione alimentorum nihil certi determinari posse, ventriculo considerato, vt est membrum similare.

Vt autem ventriculus est organum suam faciens operationem chylificandi, nihil perpetuum esse potest; neque enim tenuia, & facilis coctionis sunt anteponenda in commestione, nec minus semper crassa, & difficilis coctionis vel anteponenda, vel postponenda, sed in sanis corporibus ea primùm præmittenda, & etiam postponenda, quæ sunt pro appetitu; nam in operatione ventriculi, quæ est chylificatio, hoc est alimentorum transmutatio in chylum, necessarium est, vt omnia misceantur, & alterentur; quia mixtio est miscibilium alteratorum vnio; at non possunt misceri ad inuicem contenta in ventriculo, nisi priùs se tangant, ea lege vt minimum vnius tangat minimũ alterius; appositio verò exiguarum partium per tota miscere Dei, vel naturæ est opus, Gal. docente 1. de temp. cap. vlt. ex quo sequitur illa admirabilis, atque inexplicabi-
B lis alimentorum ad qualitatem nutriendi animalibus transmutatio, quam idem Gal. 4. de vsu part. cap. 1. diuinum opus appellat, eò quòd vix intellectus humanus capere potest. Si igitur ad id operis conficiendum, opus est omnia alimenta in ventriculo commiscere, quid refert vnum alimentum præcedere, aliud sequi?

Huic addo, in ventriculi opere id fieri, quod fit in lebete, hoc est elixatio; huiusmodi enim opus Aristoteles vocauit elexationem; quæ fieri minimè potest nisi in humido, in quo omnia confunduntur, si præsertim fiat rerum comminutarum, vt contingit in ventriculo, vbi non nisi alimenta ab ore masticata coquuntur, quæ à potu suspensa ita eleuantur, vt non remaneant in fundo magis crassa, quàm tenuia; potus enim qui supra bibitur ad fundum ventriculi descendens omnia subleuat, nihilque fundum ventriculi attingere permittit, sed in ipso suspensa alimenta tanquam materiæ concoqu biles in aqua lebetis, coquuntur. Quare nec lenia, nec crassa in fundo permanent, nihilque ad coctionem confert antepositio, aut postpositio alimentorum, cùm omnia in tota ventriculi capacitate ebullitionem patientia confundantur, & quæ apta sunt chylifica-
C tioni conuertantur in chylum, reliqua seperentur, sequiturque nihil à ventriculo defluere nisi conuersum sit in chylum, quod à Gal. 3. de natur. facult. cap. 4. experientia comprobatum est, vbi animali cuipiam exhibuit fluidum cibum, intercedente mox trium, aut quatuor horarum spatio aperuit ventriculum, eiusque cauitatem scrutatus reperit totam illam materiam intus contentam minimè à ventriculo descendisse, quod signum certissimum est nullam materiam à cauitate ventriculi descendere nisi cocta fuerit.

Id ipsum confirmari potest argumento topico à maiori ad minus; nam si materia fluida in ventriculo existens, antequam cocta sit, non descendit, multo minus materia magis solida, quæ est facilis coctionis, poterit descendere nisi coctione celebrata, vnde ab actione constat non esse necessarium aliqua alimenta anteponẽda, alia post ponenda, sed indifferenter quodcunque ingerendum pro appetitu. Confirmatur præterea à conformatione ventriculi, cuius substantia, quæ ex duabus membranis propr. js, & vna peritonæi componitur, in omnibus partibus eiusdem crassitiei est, neque in fundo cras-
D sior, vt videre vnusquisque potest apud celebratos anatomicos Vesalium, atque Falloppiũ, & ipsamet autopsia declarat; nam vel nomine fundi intelligere oportet partem inferiorem ventriculi, qua reuoluitur à sinistra in dextram partem, vbi excauatum est orificium inferius, cui pilorus, idest ianitor præfectus est, vel reliquam partem corporis, in qua continentur alimenta, sed siue primo, siue secundo modo intelligatur fundum, nulla potest obseruari pars, quæ altera sit crassior, igitur falsum erit opus esse præponere alimenta crassa, & duræ coctionis, cùm nulla ventriculi pars sit, cui intensior adhæreat calor, quò coquatur faciliùs alimentum. Succedit, quòd fundum illud, in quo insculptum est orificium inferius, angustum admodum extet in homine (vt aliàs ostendi aduersus Galeni sententiam scribentis hanc partem esse superiore ampliorem) nec possit continere nisi paucissimam alimenti copiam, quare non concoqueretur nisi illa pauca quantitas alimenti contenta in hac parte, si coctio (vt aiunt isti) in fundo fieri oporteret, atque ita reliquum alimentum non coqueretur.

Quod

Quod rationi, & experientiæ aduerſatur. Rationi quidem, quia ventriculus totus eſt coctionis inſtrumentum, qui à propria caliditate totum alimentum concoquit, quamuis docente Galeno partes circumiacentes, nempe iecur, lien, muſculíque lumbales, & omentum illi opem ſuo calore ferant; vnde addebat Galenus ipſum poſitum eſſe inter tres focos. Ventriculus igitur ſecundùm ſe totum eſt coctionis inſtrumentum, alimentumque in chylum tranſmutatur in tota ſui cauitate, quæ poteſt appellari fundum; cõtinet enim totam illam ventriculi partem, quæ ad ſiniſtrum latus ſituata eſt, cuius gibboſitas coſtas ſiniſtras, cauitas verò ſpinam reſpicit, atque iecur, in tota igitur huius cauitate fit concoctio, quæ ſi dici poſſit fundum, tunc commodè diceret in fundo ventriculi fieri coctionem, in quo nulla pars reperiri poteſt, quæ ſit altera craſſior, aut tenuior, ſed tota æqualis. Non eſt igitur opus præmittere craſſa alimenta, & concoctu difficilia, eò quòd in neutro fundi aliqua pars reperitur craſſior, & per conſequens neque calidior, quamobrem ſi quæ facilia ad coquendum præponantur, non tamen timendum eſt, licet cocta ſint, citiùs alijs deſcendant; nam tota coctio fit vno, & eodem tempore, ex Galeno tam 5. de part. vſu, vbi proſequitur vtilitates partium ventriculi, quàm 3. de natural. facul. cap. 4. vbi dicebat in coctione, quæ fit in ventriculo adeò arctè os inferius conſtringi à peloro, aut ianitore eius, vt nihil prorſus permittat exire, quouſque perfectè concoctio celebrata fuerit. Inſuper totus vẽtriculus omnibus ſuis fibris contractis ſeſe conſtringit, ita vt vndique cibum tanquam manu amplectatur, atque circumdet: adhæc vtrumque orificium clauditur, quibus nominibus nihil à ventriculo deſcendere poteſt, quod non ſit perfectè coctum.

His addo, quæ à Galeno ſcribuntur, lib. de differ. ſympt. cap. 4. dum retentricis ventriculi vitia proſequitur, nempe quòd quando cibus in ventriculum ingeſtus fuerit, ſtatim vndique ventriculus eum complectatur, & conſtringat, ſubiungens retentricis, & complectentis probitatem in his duobus eſſe poſitam, videlicet vt nullus locus relinquatur vacuus inter cibum, & ventrem; deinde vt tempus concoquendi, & amplectendi cibum idem ſit, quæ duo quotieſcunque non correſpondeant, tunc fiunt praua ſymptomata, quia cùm vtraque hæc conditio vitiari poſſit, & coctionem etiam vitiari neceſſum eſt; quare ad complexum imbecillum ſequitur fluctuatio cum ſonitu, & flatulentia, ad iniuſtum complectendi tempus excretio celer, & ciborum in inferiori ventre corruptela. Idem Gal. 3. de natur. facul. cap. citato dicebat cibum non ſecùs, atque fœtum vterus, non ſolùm amplecti, ſed ſuo complexu premere, ſubiungitque ſe millies eſſe expertum ſectione, inteſtina ſemper ſuo complexu eſſe ijs, quæ continent, applicata, ventriculum verò non ſemper, ſed poſt aſſumptos cibos, eoſque supernè, & infernè vndique arctè complexum fuiſſe, atque immotum adeo, vt cibus vniri, & vndique ijs adhærere ipſe videtur. Ex quibus apparet non poſſe aliquid à ventriculo exire niſi tota facta, & abſoluta coctione. Id enim contingit ventriculo in coquendo alimento, quod vtero in retinendo fœtu; at vterus nunquam aperitur niſi tempore debito, & iam maturo fœtu, ita nunquam ventriculus aperitur, niſi toto alimento concocto, nullum itaque periculum eſt, vt aliquid exeat à ventriculo, quod coctum ſit, alia intus remanente materia ad coquendum.

Quæ omnia à ſitu ipſius oris inferioris confirmari facilè poſſunt, quod etſi poſitum ſit in inferiori parte ventriculi, attamen vbi ſupra vertebram primam lumborum ad dextrum latus reuoluitur, deorſum non reſpicit, ſed quaſi ſurſum reuolutum eſt, vt quamuis materia cocta foret, non propterea exire poſſet, niſi à facultate expellatur, quæ nunquam expellit, niſi quando materia tota concocta eſt: quemadmodum dictum eſt exemplo fœtus in vtero exiſtentis, qui nunquam niſi maturus expellitur. Quibus omnibus apparere ſatis puto, quòd in neutra propoſita via poſſit cõſtitui certa regula, in benevalentibus præſertim, ſed indifferenter modò vnum genus alimentorum, modò aliud eſſe præferendum, aut poſtponendum. Hæcque tibi ſufficiant pro expoſitione ordinis in ciborum aſſumptione ſeruandi.

Iam ordo propoſitus ob oculos ſtatuit alterum quæſitum diſcutiendum, non minùs quàm ſuperiùs declaratum, & iucundum, & ſcitu dignum, nimirum an vberiùs prandendum, cœnandum verò parciùs, an vice verſa lautiùs cœnandum ſit, prandendum verò ſobriè. Ex vna parte eſt Auicennas lib. 3. Fen. 1. tract. 5. cap. 10. qui ſcriptum reliquit,

A reliquit vberiùs prandendum, parciùs cœnandum: imò verò addit, ille, cuius consuetudo non tolerat, vt semel reficiatur, diuidat cibum suum in tres partes, sumatque duas tertias in prandio, & tertiam in cœna. Galenus contra, lib. 7. meth. medendi cap. 6. scripsit vberiùs cœnandum esse, parciùs prandendum. In quam Galeni sententiam Matthæus Curtius Papiensis iuit adducens rationem, quæ est, quòd calor naturalis per somnum augetur, & vigoratur, quo adaucto, fit melior concoctio, in qua excrementa, quæ catarrhum producunt, faciliùs discutiuntur, quod interdiu euenire minimè potest: quare cùm post cœnam homines dormitum eant, hinc est, quòd vberiùs cœnare possunt, ac debent. Francis. Vallesius lib. 6. controuersiarum cap. 7. alterius est opinionis; nam dicit primò ad nutritionem faciendam duo requiri, vnum est concoctio, alterum distributio. Secundò addit nutritionem fieri per facultatem alteratricem, distributionem verò mediantibus vijs, per quas ferri debet alimentum.

Hoc supposito fieri potest, inquit, vt vnum indiuiduum habeat, & coctionem validam, simul cum distributione facili, hoc est dictu, potest habere venas latas, per quas B fit distributio, vel simul cum coctione valida, venas habeat mediocres in amplitudine, aut eas ipsas habeat admodum angustas. Contra verò fieri potest, vt quis inualidam habeat coctionem, at distributionem validam, nempe amplas venas, aut mediocres, vel etiam angustas. Ad coctionem celebrandam quies requiritur, ad distributionem motus, vbi facultas robusta est propter caloris naturalis vehementiam, cum bono temperamento, viæque latæ fuerint, huic vberiùs cœnandum, quàm prandendum est: quia vtraque prædicta actio celebrari poterit facilè; at vbi concoctio fortis fuerit, tam cum angustia, quàm vasorum mediocritate, illi magis prandendum est, & parciùs cœnandum, eò quòd distributioni studendum veniat, quæ fit per motum, non autem coctioni, cùm iam hæc valida sit.

Viri huius doctissimi responsio vera esse potest, vt cum coctione bona sint venæ amplæ, aut angustæ, aut mediocres, sed falsum est, quòd ad alimenti distributionem opus sit motu externo simpliciter; nam fit à partibus partim expellentibus, partim trahentibus; quod in intestinis tenuioribus apparet, quæ sunt distributionis instrumenta, C quibus magis fauet quies, quàm motus; nam cùm plures habeant reuolutiones intestina, & in vnaquaque reuolutione multæ sunt plicæ, atque rugæ, ad quas terminantur venæ meseraicæ ad trahendum chylosam materiam, si tempore distributionis fuerit motus, fieri posset, vt materia citiùs descenderet, quàm posset à venis trahi, hinc impediretur recta distributio. Deinde potest cognosci virtus ad concoquendum valida ab habitu corporis bono, à temperie calida, à robore virium vitalium; sed non video, quomodo venæ cognosci possint, per quas fit alimenti ad iecur distributio, quia illæ sunt, quæ chylosam ducunt materiam, & ab his potest ductus fieri, quæ angustæ esse possunt, & amplæ quidem, alijs venis totius corporis, & latis, & amplioribus existentibus, siquidem ex latitudine venarum à caua prodeuntium, non potest rectum iudicium ferri de venarum portæ, & meseraicarum angustia, aut amplitudine.

Quare si certa regula dari posset, qua cognoscere valeremus amplitudinem, vel angustiam venarum famulantium distributioni materiæ chylosę ad iecur, fortasse hæc foret regula plus, vel minus nutriendi homines sanos tam de sero, quàm de mane, sed cùm D huius rei cognitio minimè haberi possit, proinde aliud est ægrotis, & aliud sanis instituere victus rationem, quoad quantitatem alimentorum, ita vt vberiùs noctu, parciùs interdiu nutriendum veniat, & contra. Gal. & Auicen. in prædictis locis loquuntur de morborum conuenienti ratione; nam Auicennas sermonem habet de epilepticis, qui minùs alendi sunt ob duplicem rationem, vna est, ne tanta fiat in caput euaporatio, deinde ne natura intenta coctioni, & expulsioni extraneæ materiæ ab opere suo distrahatur à copia alimenti. Gal. verò loquitur de emaciatis, qui reficiendi sunt, cumque incommodè nutriri possint interdiu ob paucam distantiam inter prandium, & cœnam, illis præbendum est copiosius alimentum, vbi multum temporis spatium ad illud coquendum intersit, quemadmodum est inter cœnam, & prandium, in quo etiam meliùs quiescunt, quàm facere possint inter prandium, & cœnam, & hæc sunt, quæ pro solutione vtriusque quæsiti propositi dicenda mihi visa sunt, quæ si probaueris gratum mihi feceris. Vale.

Epistola

Epistola Nona. B

Bartholomao Gomez Philosopho, & Medico Messanensi.

QVemadmodum inter medicæ facultatis candidatos,qui publicum gymnasium, me doctore, frequentabant, cum primis es annumerandus, tum ob desiderium Medicinæ ediscendæ, tum ob beneuolentiam,qua me complecti consueuisti,ita planè mihimet ipsi deesse viderer,ni quo possem argumento, testatam erga te meam relinquerem animi significationem. Cùm igitur post exortam inter Medicos controuersiam, an cauteria in sincipite facta saluti interdum conferant, quid ipse super ea re conuenientius existimauerim,obiter ferè conscripsissem, ad te mittere decreui, velut amoris pignus. Ad tuam nunc ingenuitatem, & animi candorem spectat, vt hoc,licet exile scriptum,lubens,volens accipias.

Primùm quidem apparet cauteria in sincipite facta potiùs detrimento, quàm adiumento esse;cùm enim cauterium sit solutio quædam continui,ex qua maxima debilitas oritur in ea parte, cui solet infligi,si sincipiti, quæ omnium capitis partium debilissima est,infligatur, maior fiet inde debilitas, atque ita fluxionibus magis erit obnoxia. Quòd verò sinciput omnium capitis partium debilissima sit, habetur ab Hipp. lib. de vuln. cap. t. 4. vbi quatuor signis id comprobat,primum desumptum est à cutis tenuitate,secundum à laxitate suturarum, tertium ab ossium tenuitate, postremum à multa cerebri quantitate,quæ ibi continetur; quibus etiam de causis dixit cerebrum maximè sentire læsiones extrinsecùs aduenientes. F

Deinde ridiculum videtur,atque à ratione alienum cauteria huic parti applicanda esse, quandoquidem materiæ, quæ expurgari debent per cauteria, sunt humores corpulenti, atque crassi. Corpora verò crassa, & grauia suapte natura deorsum ferri apta nata sunt,cùm igitur in sincipite cauterium fiat, quæ omnium corporis partium suprema est,materiæ expurgandæ ad hoc ferri minimè poterunt. Postremò verò,quod multo peius est, non potest cauterium hac in parte administrari, nisi cum summo ægrotantis detrimento, atque eius vitæ periculo. Nam omnibus Anatomicis in confesso est multitudinem propemodum infinitam neruosorum filamentorum prodire per intermedia suturarum dentium à dura membrana pro pericranij generatione. Si igitur hæc adurantur,duræ membranæ inflammationem excitare possunt, ea verò inflammata, praua sequi solent symptomata, quæ tandem miserrimum ægrotantem ad interitum ducunt.Atque hæc sunt rationes, quæ cauteria non esse in sincipite facienda ostendunt. G

Vt verò huius quæsiti veram notitiam, resolutionemque habeamus menti quàm breuissimè obijcere expedit, quid sit cauterium illud,de quo suscepta est oratio. Omissis itaque multorum longis, atque ineptis digressionibus cauterij significationem exprimentibus, illud sic definiendum censeo. Cauterium est vlcus, seu vulnus quoddam paruum, & rotundum in cute ex arte factum igne actu, vel potentia ad membri corroborationem, & superfluæ materiæ euacuationem. Definitio hæc, quia formalem, materialem, efficientem, & finalem cauterij causam continet, verè essentialis dici debet. Forma cauterij est ipsamet eius natura,quæ significatur per genus proprijs differentijs contractum: genus quidem est vlcus,seu vulnus;differentiæ verò videntur esse illæ duæ conditiones, paruum, scilicet, & rotundum; per priorem enim à magnis vulneribus, siue vlceribus seiungitur, per posteriorem autem ab ijs, in quibus nulla figuræ ratio seruatur. H

Animaduertendum interim est orbiculatam figuram in cauterio duplici ratione proficuam; primò nè ita facilè claudi possit; omnes enim Medici experientia cognoscunt vulnera, & vlcera rotunda esse longæ, & difficillimæ curationis: non est tamen Medici, vt Medicus est,huius rei reddere rationem, quæ alioquin manifestissima est,nimirum, quia in circulari vulnere partes æqualiter distāt inter se; curatio autem fieri,& inchoari debet ab angulis. Sed ad rem redeo. Secunda vtilitas est, quia inter figuras rotunda omnium est capacissima, propterea talia vlcera facilè in se ipsis admittunt, atque retinent globulos illos, vel naturales, vt sunt cicer, orobum,vel artificiosos ex cera argen-

A argento, plumbo, & id genus alijs, præsertim si fuerint, vt decet formata. Materia, in qua recipitur cauterium, cutis est. Efficiens Chirurgus, qui non temerè in illius administratione operatur, sed ex arte, neque quocunque instrumento, sed solo igne actu, vel potentia adhibito. Finalis causa, quam vsum appellare solet Galenus, vltimis definitionis verbis eleganter exprimitur.

Sed obijciet quispiam aduersus eandem postremam definitionis partem, quòd Auicennas 4. 1. cap. 29. loquens de cauterizatione (vt eius vtar verbis) quatuor cauterio adscripsit vtilitates, prima ne corruptio in aliquod membrum inducta alijs conferatur, secunda ad corroborandum membrum, cuius complexionem rectificare volumus, tertia ad resoluendas materias in membro corruptas, ibique contentas, quarta ad sanguinis fluxum cohibendum. Quæ omnes causæ finalis in cauterij excogitatione rationem obtinere apparent, atque cùm in illius definitione non contineantur omnes, eam diminutè fuisse traditam asserendum videtur. Huius tamen obiecti facilis est dilutio; hic enim auctor eo loci satis amplè cauterij nomen accepit, quandoquidem si B eius mentem rectè assequi potui, non solùm cauterij propriè nobis appellati significationem amplectitur, verùm & quamcunque actionem, quę tum ab igne, tum ab escaroticis medicamentis efficitur. Mihi verò loquenti de ipso prout excludit quascunque actiones prodeuntes, vel ab igne, vel ab escaroticis medicamentis ad gangrænas, seu sphacela extirpanda, fluxumque sanguinis cohibendum, satis fuit cum Falloppio lib. de Caut. cap. 10. assumere illos duos in definitione contentos vsus.

Hos (ne aliquid, quod ad præsentis tractationis institutum attinet, inconsultò prætermittatur) operepretium hoc loco duxi aliquanto fusiùs declarare: quanam scilicet ratione ex cauterio pars corroboretur, atque redundans materia eijciatur. Quocirca ad huius rei intelligentiam sciendum est ex Gal. lib. de caus. morb. cap. 6. membra nostri corporis superflua materia grauata, vel robusta esse, vt hanc expellere valeant, vel debilia ad eiusdem extrusionem, & rursum, quæ valida sunt, vel loca naturalia ad superfluos humores expurgandos habent, vel ijs prorsus carent. Si primo modo, vel loca satis sunt ad recipiendam materiam à membris transmissam, vel non sufficiunt, neque C idonea sunt. Duplici autem ratione euenire potest, ex eodem Gal. partes expurgantes reddi inhabiles, & inualidas ad expulsionem inutilis materiæ, primò quidem cùm materiæ transuectæ maior fuerit copia, quàm capacitas illarum requirat, secundò cùm partes obstructas esse contigerit.

Si secundo modo, partes nempè nulla propria habeant loca, ad quæ inutilem deponant materiam, tum ad debiliores partes eam protrudunt. Non enim omnium partium æquale est robur ex Galeno loco citato, & superfluus humor, cùm à robustioribus depellatur, nec vllibi consistere possit, tandem ad omnium imbecillimam tendit, ad eamque peruenit, quæ alia, atque alia in diuersis corporibus existit. Triplici autem ratione partes in illis debiles redduntur, teste eodem Gal. aut in prima animalis conformatione, aut postea ob aliquam noxam aduenientem, aut postremò quia talis à natura facta est, vt est cutis, quæ cùm nullam in corpore habeat operationem naturalem, sed vsum tantum modo (vt idem docuit) iure merito alijs partibus, quæ operationem habent, longè est imbecillior. Accedit ipsam esse extimam omnium partium collocatam, quare D omnia cloacæ instar totius corporis excrementa in se ipsam admittit.

Iam verò superuacanea materia, quæcunque in parte sit, sui indicat euacuationem, vt à Gal. 3. meth. cap. 9. scriptum est, qui etiam duplex euacuationis genus in similibus institutum esse ait: primum per transuersum humoris ab ægra parte in aliam; alteram per expulsionem eius ad extra, hoc est per eductionem extra corpus. Genus translationis duplex est: vnum quando pars affecta humorem propellit, aliud cum illæ, quæ integræ sunt, attrahunt ad se. Genus, quod extra ducit, est itidem duplex; vel enim per halitus quosdam, & insensibiles cutis poros, vel conspicuè, hoc est per vias manifestas, sensuique patentes fit euacuatio. Atque hæc, quæ sensibilis est, vt idem testatur Gal. loco iam citato, interdum fit per partem, in qua residet affectus, interdum per ea, quæ cum hac simul aperiuntur, vt ipsius vtar verbis, sed de his paulò post.

Sciendum propterea insuper est, quòd superflua materia, quæcunque ea sit, quæ extra corpus ducitur medicamentis sensibiliter operantibus, hac ratione euacuatur,

teste Gal. 5. meth. cap. 3. vt à parte affecta auellatur per reuulsionem, vel per deriuationem. Atqui in reuulsione, quæ in longinquioribus partibus fieri consueuit, quatuor oppositiones sunt seruandæ ex Gal. decreto pluribus in locis, præsertim 4. meth. cap. 3. 5. & 6. & 5. Aphor. 58. Vna est secundùm totius corporis longitudinem, à superioribus videlicet ad inferiores partes; secunda est lateralis, quæ secundùm dexteram, & sinistram partes habetur; tertia est, secundùm anteriores, & posteriores partes; quarta est à centro ad circumferentiam, & contra. Nec illud omitti solet, quod chateixis, ab Hipp. appellatur, & nostri interpretantur rectitudinem, quam nihil aliud esse existimo, nisi consensum vasorum ad inuicem. B

Deriuatio verò, aut à parte fit affecta, aut per partem parti affectæ propinquiorem. Sed vt rectiùs hæc intelligantur, paulò altius exordiri, diuisionemque à materia euacuanda desumere oportet. Hæc siquidem vel multa, vel pauca est: præterea vel maximo impetu ad partem fluit, vel paulatim. Si multa, atque repente fluat, expedit non seruata illa exacta oppositione eam reuellere, quod pariter agendum est, vbi multa sit, quamuis impetu non fluat, quoniam materia ob sui copiam diuersa mala inuehere potest. Sin pauca, violenter tamen feratur, statim & ea reuellenda est. Sed si pauca, & impetum non faciat, quia morbus dat inducias, poterit ad longinquas partes trahi, atque ita exquisitè seruari quæcunque superiùs dicta oppositio. Porrò si euacuanda materia partim fluat, partimque fluxerit, & hæc quæ fluxerit, nondum parti inhæreat, & infixa fit, potest deriuationis gratia ad propinquiorem partem attrahi. At si iam sit infixa, atque impacta, vt ita dicam, per idem membrũ, cui inhæret, eam euacuare necesse est. Atque hoc est, quod supra Gal. docuit, quando ex meth. med. dixit euacuationẽ sensibilem interdum fieri per partẽ, in qua residet affectus, interdum per ea, quę simul cum hac aperiuntur, vti contingit in inflammationibus, & id genus alijs morbis, qui egent euacuatione. F

His igitur prænotatis, ad propositum reuertens, dico primò, quòd cauterium, cùm sit ex ijs medicamentis, quæ redundantem materiam sensibiliter euacuant, si alij parti præter affectam adhibeatur, membrum corroborat, quia est in causa, vt superfluam materiam deponat. Solet autem cauterium (vt superiùs innui) alia in parte præter affectam administrari, quando materia nondum fuerit infixa, atque membrum, cui inest, nullum habeat locum, ad quem ipsam transmittat. Noxius enim humor semper in debiliores partes irrepit, quare vbi ob cauterij vulnus pars aliqua reddita fuerit imbecillior, in ipsam cõfluet, atque ita à membro affecto recedit, quod cùm fuerit exoneratum corroborari dicendum est. Et hoc modo (ni fallor) intelligendus est Auicennas loc. cit. loquens de membri corroboratione ex cauterio. G

Non desunt tamen, qui ad pauca respicientes facillimè enuntient partem actu corroborari, eo videlicet tempore, dum ferro candente administratur; putant enim superfluum humorem exiccari statim, quo exiccato sequitur membri corroboratio. Ad huius rei confirmationem adducunt duas Hippocratis auctoritates, quarum prima est, lib. de fract. com. 1. t. 4. vbi scripsit cutem brachij adurendam esse, quoties humerus ob mucosam materiam in articulo contentam luxatur, quia hæc ferri igniti appositione exiccatur. Secunda est 6. aphor. vlt. in qua eadem de causa cutem adurendam esse supra coxendicum, vbi fœmur ob mucorem ab articulo excidit.

Sed quamuis hæc sit ferè omnium vulgarium Medicorum communis opinio, risu tamen dignam existimo; non enim concipi potest, qua ratione paruus ictus ex igne tam breui temporis spatio factus materiam redundantem exiccet, atque membrum corroborare statim valeat. Nec allatæ auctoritates quicquam concludunt; nam Hipp. in ijs loquitur de magnis, ac sæpiùs repetitis adustionibus, quales fieri in cauterio, (de quo nunc differo) non consueuerunt. Dato autem, quòd ex alicuius membri adustione, & mucor, & superfluus humor exiccetur, quis quæso tam ferus, & immanis erit, qui adeo frequenter velit quempiam adurere, vsque dum partis exiccatio consequatur? Nostra hac tempestate, si quispiam cutem brachij adureret in luxatione ob mucorem, illicò omnis humanitatis expers haberetur; & crudelissimi carnificis nomẽ sine dubio subiret. Fas quidem est, quinimò omninò necessarium, vbi ingens gangræna, aut sphacelum partem aliquam occupauerit, totum adurere, vsque ad partem sanam inclusiuè, vt ne hæc ipsa simul corrumpatur, at non in reliquis casibus, quare in ipsis libenter vstio omittenda est. H

Dico

A Dico secundò, quòd cauterium, si administretur in eadem parte, vbi redundans materia continetur, eò quod ibi fuerit infixa, ac permanens, nec alio possit traduci, materiam euacuat, quia ipsam ab internis ad exteriores partes euocat. Et hoc est, quod voluit Auicennas de euacuatione materiæ per cauterium loquens. Cauterium itaque partem corroborat, dum fit in alia parte ab affecta, siue ea propinqua sit, siue longinqua: corruptam verò materiam euacuat, dum in parte affecta efficitur; nam præbet illi exitum, vt à partibus internis ad externas educatur. Atque ob hanc rationem docuit Gal. 13. meth. cap. 6. in fine cauteria esse medicamenta, quæ conueniunt morsibus animalium venenatorum ad extrahendum virus in parte affecta detentum. Vsum propterea cauterij vrgente necessitate, casuque id expostulante non possum nisi summopere probare, atque maxima laude eos afficere, qui tempestiuè fieri hæc ipsa iubent, quemadmodum è contrario nulla commendatione dignos arbitror, qui ex leuiori qualibet causa suos ægrotantes, quos præ manibus curandos habent, cribri instar cauterizando perforant. Tum verò vrget necessitas, vt adhibeatur cauterium, cum B pars affecta caret locis expurgantibus, & superuacanea materia non potuerit per alia medicamenta radicitùs euelli; nam si loca habeat, quæ alioqui nequeant partes, quibus famulantur, expurgare, non ad cauterium, sed ad alia expurgatoria arte parata deueniendum est. Et hæc sint satis circa cauterij definitionem, & vsum, quæ maximè prærequirebantur ad principalis instituti enucleationem, ad quod interim accedo.

Cauterium equidem tum in sincipite factum (cogente necessitate, vniuersalibusque præmissis) tum in alijs capitis partibus summopere ad salutem cōferre arbitror; superfluam enim materiam, quæ in capite coaceruatur, nec aliundè potest expurgari extraducit. Hæc conclusio ex hactenus dictis iam probata relinquitur, & adhuc clarior fiet, paulò post, cum rationes in contrarium adductas soluam, quare in præsentia nihil aliud ad ipsius confirmationē superaddendum puto. Solùm animaduertere oportet, propterea in diuersis capitis partibus infigi posse, quia materia redundans varios situs illius occupari solet: aut sanè cerebri substantiam obsidet, aut ipsius ventriculos, aut anfractus superioris superficiei intestinulorum quorundam figuram referentes, aut inter C piam, & duram membranā interiacet, aut inter hanc, & os. Quòd si in substantia, atque ventriculi cauitatibus detineatur, deorsumq; ad neruos opticos, siue in ipsorum canalem feratur, potest cauterium fieri in ceruice, vel inter duas primas vertebras, vel inter caput, & primam; materia enim ad hanc partem tanquam ad commodiorē, & propinquiorem confluet, atque per cauterium hoc loci factum euacuabitur. Sin inter membranas, & illos cerebri anfractus, vel inter piam, & duram, vel inter hanc, & os reposita sit, atque in media, aut anteriori parte consistat, tunc cutis sincipitis perforanda est: si verò in posteriori contineatur, in sutura lambdoide cauterium effici debet; nam per has partes, vt potè propinquiores inutilis materia deriuatur, & reuulsione quadam à centro ad circumferentiam educitur.

Quod si quispiam adhuc vereatur cutem in his partibus perforare, cōsulat (amabò) Gal. 13. meth. cap. vlt. scripsit quidem eo loco, aliud esse in capite, quod ictum recipit, aliud quod curatur, quodque, vt ictum non sentit, ita facultate ab eo prouenіente fruitur. Sed duo sunt, quæ ab ictu in cute facto immediatè proueniūt, foramen nimirum, & D debilitas, quorum vtroque magnopere gaudet cerebrum, partesque internæ à materia grauatæ; quia ad cutem debiliorē redditam traducunt noxium humorem, & per idem foramen extrudunt. Si igitur ex ictu cauterij pars affecta in capite nullum sentiat incōmodum, atque adeo duplicem percipiat vtilitatem, quæ est causa, cur timeamus vrgente necessitate illud infligere? Nunc oppositas rationes diluere aggredior.

Ad primam vltrò concedo sinciput comparatè acceptum omnium capitis partium debilissimū esse, occipitis verò os, & illud, quod post aures reponitur robustissimum, & medio modo, quod in fronte locatur, quemadmodum ait Hippocrates loco citato, vbi capitis partes inter se cōferebat, vt inde colligeret, quænam vulnera grauiora, & magis periculosa essent in capite ratione subiecti. Cæterum inficior simpliciter, & absolutè sinciput debilissimum esse, cùm perspectam habeamus longè fortius, & robustius esse temporibus, nihil igitur obstant, quæ ex adducta auctoritate aduersus cauterij administrationem assumuntur.

Ad ſecundam reſpondeo naturæ nihil eſſe ſurſum, aut deorſum; nam ad omnes partes, & oppoſitiones indifferens eſt, curamque æquè adhibet omnibus partibus nutriendis. Ex quo fit, vt ad caput, quod omnium corporis partium ſupremum eſt, ſine defatigatione, aut violentia alimentum tranſmittat, omnibuſque ex partibus poſt propriam coctionem relicta excrementa propellat. Quæ ſanè excrementa duo conſtituunt genera; vnum tenue, aliud craſſum; hoc alio nomine ſordes appellatur, illud à natura inſenſibiliter emittitur, quod tamen aliquando viſibile redditur, vel quia calor naturalis languet, vt patet ex 3. meth. cap. 3. vel ob nimiam copiam cibi ingeſti, vel propter nimium aliquando motum homini contingentem. Atque hæc, quæcunque in parte contineantur, perpetuò natura exturbat, vt pote quæ nullius ſunt vſus, nec ante, aut ponè, dexteram, aut læuam, ſurſum, aut deorſum reſpicit, ſed partem ſolummodo propinquiorem, & magis accommodatam, quare grauitas non prohibet, quo minus ab eadem natura excrementum in capite, & membranis genitum transferatur ad cutem, cùm præſertim ipſa perforata fuerit. E

Hinc deprehenditur perperam ſenſiſſe quoſdam, qui putarunt non eſſe cauteria hac in parte facienda, niſi quando materia peccans ſit vaporoſa, atque per exhalationem extraferri apta nata, quod etiam conuincitur, quia hæc materia per cauterium educenda, vel eſt immediatè ſub cute, aut ſub oſſe in partibus internis. Si primo modo, tunc peto, cur per poros cutis inſenſibiliter non euacuatur? id enim, quod vaporoſum, & halituoſum eſt, per inſenſibiles halitus euacuatur, nec perſpicua eget euacuatione, atque ita nec cauterio. Sin in partibus internis contineatur, iterum peto, qui fieri poteſt, vt oſſis ſubſtantiam, atque duram membranã, quæ duriſſima ſunt, permeat, per cutem verò, quæ rara admodum eſt, non tranſeat; ſed illius indigeat perforatione? Si dicat quiſpiam vaporoſam materiam per ſuturas euaneſcere, non infringet vim argumenti; nam cutis longè rarior eſt, quàm ſuturæ, quas ſi interius inſpiciamus, videbimus adeo eſſe adſtrictas, & cohærentes, vt nihil admittere queant, quare ſi non per cutem, multò minus per ſuturas euacuari dicendum eſt. F

Nec ad eandem ſententiam improbandam experientia deeſt, qua comprobatum eſt naturam in partes ſuperiores non ſolùm materiam halituoſam, ſed quamcunque aliam è vulneribus protrudere. Quamuis autem aliquando ob ingentem humorum copiam in aliqua capitis parte collectam, & ob naturæ imbecillitatem ad expulſionem materiam deorſum ferri accidat, quod etiam ex latente quapiam ſanguinis effuſione extra vaſa piæ, aut duræ membranæ euenire ſolet, non propterea tamen ita ſemper contingere credendum eſt. Aliud enim eſt loqui de materia collecta in aliqua parte, quæ aut exitum non habeat in partibus propinquis; aut ſi habeat, adeo natura ſit enicta à multitudine, vt eam ratione debilitatis nullo modo valeat expellere: aliud verò de ſuperflua materia, quàm paulatim, & ſucceſſiua quadam ratione virtus à membris extrapellit. Fateor equidem materiam, quæ ob multitudinem à natura non regitur deorſum ferri ſuo pondere, non eſt tamen negandum, quod ſi ab eadem gubernetur nulla, ſeruata ſitus ratione in debiliores, & propinquiores partes extrudi. Atqui in primo caſu verum eſt cauteria nullam afferre vtilitatem, in ſecundo non ſolùm adiuuant; ſed etiam valdè neceſſaria eſſe iudico. G

Ad tertiam reſpondeo, quod cauterium, ſi à perito Chirurgo infligatur, ſeruatis præceptis ab Hippocrate traditis 1. com. de officina medica in fine, quæ ſunt, vt rectè, decorè, celeriter, iucundè, eleganter, prompteque fiat, nullum inijcit periculum, quia filamenta per ſuturas exeuntia non dantur, vt multis rationibus, & propria authopſia in lib. de vuln. cap. demonſtraui. Sed dato per fiduciariam reprobationem, quòd dentur, nullum propterea ſubſequetur incommodum; nam adustio in his facta non poteſt communicari duræ membranæ per ſuturam, quia hæc licet exterius dentibus, ac quibuſdam vacuis diſtincta appareat, nihilominus interius, eſt ita ſtricta, & coniuncta, vt antea dicebam, vt cuiuſdam indiuiſibilis ferè lineæ figuram exprimat. Quapropter non poſſum ſatis commendare noſtræ tempeſtatis viros, cæteroquin excellentiſſimos, atque præclariſſimos, qui perinde ab huiuſmodi operatione abhorrent, ac ſi citra mortis periculum adminiſtrari non poſſet, perpetuoque dubitant, vt ne inflammentur cerebri membranę. Parcant mihi, anguſto, puſilloque ſunt animo, qui operationem hanc tam breui tempo- H

re ab

A re ab exiguo instrumento factam pertimescunt, cuius ignita cuspis ab cutis humiditate prorsus extinguitur, antequam ad os perueniat. Non tamen inficior inflammationem oriri posse in membrana, si pluries adustionis actio reperatur, at ex vnica operatione, eo quo dictum fuit modo, facta, nulla ratione eam induci posse arbitror. Vale.

Epistola Decima.

Onuphrio Curseri Philosopho, & Medico Messanensi.

PRæteritis annis, vt morem gererem Perillustri D. Ioseph de Balsamo viro patritio, deque Vrbe Messana nobilissima patria optimè merito, breuiter discussi, num viuentis hominis debeat esse cranium ad curandam epilepsiam: nunc verò cùm id scriptum in lucem protrudere cogitauerim, tibi, adolescens omni virtutum genere ornatissime, B inscribo, vt quemadmodum maximam de te expectationem concepi, dum viderem, quàm enixè Philosophiæ, ac rei medicæ operam dares, ita aliquod meæ erga te beneuolentiæ argumentum statuerem.

Supposito primùm clarissimum esse, quod cranium humanum in vsum medicum venerit, dico quòd prima facie videtur illud assumendum esse ex homine viuente; nam recentiores plerique, & ex antiquis nonnulli celebriores de eius vsu loquẽtes asserunt ipsum operari à facultate occulta, seu (vt aiunt) à tota substantia, sed huiusmodi facultas videtur magis in corpore viuo, ac magis in sano conseruari, quàm in cadauere, igitur præstantius, & operationi aptius erit, vbi ad operationem reduci debet, si à corpore viuente extrahatur. Quòd verò operetur facultate occulta, seu à tota substantia, sunt rationes, experientia, & grauissimorum auctorum auctoritates.

Primò quoad rationem, dicunt debere sumi hanc operationem à similitudine alexipharmacorum, seu alexiteriorum. Nam quemadmodum se habent huiusmodi medicamenta ad venena, & materias malignas, ac venenatas; ita se habere debet os cranij C humani ad epilepsiam curandam: sed alexipharmaca, & alexiteria operantur qualitate occulta, seu à tota substantia, vt manifestum est: ergo & os cranij humani debet agere à qualitate occulta, seu à tota substantia. Probatur similitudo; nam os cranij humani est medium inter caput, quod epilepsiam patitur, & malam ipsius epilepsiæ qualitatem, non secus atque alexipharmaca media sunt inter corpora perpetientia, & deleteria, vt 5. de simpl. medicam. facult. habetur cap. 18.

Deinde, os cranij nullam habet contrarietatem cum epilepsia, & eius causa; nam materia epilepsiæ est humor pituitosus, aut melancholicus, qui ambo frigidi sunt, non secus atque os cranij, quare ratione frigiditatis nulla inter ipsa potest fieri actio: porrò secundùm aliam qualitatem, nempè siccitatem omnimodam habet conuenientiam cum materia melancholica, quæ sicca etiam ipsa est. Et quamuis cum pituita aliquam videatur habere contrarietatem (est enim pituita humida, os vero siccum) nihilominus, quia passiuarum qualitatum actio non fit, nisi sociam habeat actiuam, propterea inter materiam pituitosam, & os non potest fieri tanta actio, vt materia ipsa destrua- D tur à facultate ossis. Attamen ossa cranij assumpta per os tollunt epilepsiam, sequitur igitur dicendum huiusmodi expulsionem causæ morbificę, cùm non fiat à qualitatibus manifestis, fieri ab ossis cranij qualitatibus occultis.

Postremò. Methodica curatio procedit ab indicantibus, & indicatis. Indicantia sunt morbus, & sua causa. Morbus autem faciens epilepsiam est intemperies frigida, & humida: aut frigida, & sicca ex Galeni auctoritate: causa verò est melancholia, aut pituita, sed causa, & morbus indicant sub ratione contrarij, atqui os cranij humani neque à morbo, neque ab eius causa indicari potest, cùm qualitates habeat illis similes, igitur huiusmodi curatio non potest fieri per methodum, atque adeo cùm os cranij tollat epilepsiam, vt suppositum est, non potest eam auferre, nisi per qualitates occultas. Quòd verò huiusmodi auxilium valeat aduersus epilepsiam, dicunt inuentum fuisse per experientiam, imò per multas experiẽtias, nempè quòd homines epileptici, qui humano cranio vsi sunt, liberati fuerunt ab epilepsia, atque in pristinam sanitatem restituti.

Addu-

Adducunt vltimo loco grauissimorum virorum auctoritates, & in primis Arnaldi E illius Villanouani tam famigerati medici, Nicoli Florentini, Donati Altimaris, doctissimi Capiuaccei, qui non modò cranium humanum, & oleum ab huiusmodi osse extractum laudat; verùm etiam proponit os cranij asinini, sed cremati, Eustachij Rudij, qui probat cranium hominis, & asini, sed vtrumque recens, summi Mercurialis, qui manifestè fatetur ipsum operari à facultate occulta, Dominici Leonis, Vidi Vidij Iunioris, Lælij à Fonte viri doctissimi consilio 93. Iulij Cæsaris Claudini conciuis mei consilio 130. qui etiam & oleum ab ipso extractum laudat, Hollerij, & aliorum, qui omnes huic opinioni fauent, quòd os cranij humani sit antidotus quædam aduersus epilepsiam, qua non secus fugatur huiusmodi affectio, ac tollatur maligna febris, aut venenum à suis antidotis, & alexipharmacis, igitur probatum remanet huiusmodi os operari à facultate occulta rationibus, experientia, atque auctoritatibus.

Probari insuper potest viuentis hominis exhibendum esse. Nam vt dictum est superiùs, magis videtur seruari facultas hæc in corpore viuo, quàm in mortuo, propterea illud, quod extrahitur ab homine viuo, & sano, vehementiùs, ac citiùs operari dicendum est. Non secus atque sanguis humanus, qui ab aliquibus auctoribus proponitur recipiendus ab homine sano, recenter iugulato, aut ab eo viuente, & sano vena sectione aperta. Inter hos est Fœlix Platerus Heluetius vir sanè perquam doctus, qui in sua praxi cap. de epilepsia quoddam describit medicamētum ex sanguine humano, & alijs rebus ad epilepsiam facientibus, cui addit cranium humanum, quod summis vsque in cælum laudibus extollit. Quemadmodum igitur sanguis humanus ad huiusmodi componenda medicamenta è corpore viuo, & sano extrahi debet, ita quoque & cranium humanum, quod in prædictum vsum vsurpatur, extrahēdum est è corpore sano, & viuo, non autem è mortuo. Atque hæc sunt rationes, quibus probatur huiusmodi os desumendum esse à corpore viuente, atque agere à facultate occulta.

Quibus tamen omnibus non obstantibus in hanc venio sententiam, vt putem huiusmodi os cranium neque qualitate occulta, neque manifesta curare epilepsiam, nullaque ratione ei opitulari posse, nisi secundùm illam communitatem, quam habet cum alijs ossibus, quæ adustione ita præparata sunt, vt possint à morbo, & à sua causa indicari. Quare fabulosum existimo inquirere vtrum è capite viuentis hominis sit extrahendum. Veritas autem huius cōclusionis satis, superque constabit ex reiectione argumentorum superiùs pro contraria sententia allatorum.

Atque ad primum, nempè ad id, quod afferebatur de alexipharmacis, dico aliam esse rationem alexipharmacorum, & ossis cranij humani. Nam Galenus loco citato dicebat horum materiam esse in duplici differentia: alia esse alexipharmaca, quæ mortiferis medicamentis aduersantur: alia esse theriacalia, quæ morsibus ferarum medentur, quorum esse potest os cranij, ac proinde falsum est illud os esse medium inter caput, quod patitur epilepsiam, & causam eam facientem, ea ratione, qua alexiteria media sunt inter corpora perpetientia, & medicamenta deleteria. Ad secundam, & tertiam rationē, in quibus dicebatur ossa cranij humani, vt talia sunt, nullam habere contrarietatem cum morbo, & causa faciente epilepsiam, ac proinde à neutro ipsorum indicari, facilè cōceditur; attamen curare epilepsiā, quod assumebatur, dico falsum esse.

Neque probationem ab experientia desumptam (eo modo, quo ab auctoribus illius opinionis affertur) quicquam valere puto. Nam ad rem hanc ita comprobandam, longa, diuturna, & continuata experientia opus habemus. Quod tum 1. de comp. medic. cap. 16. tum. 13. meth. med. cap. 6. à Gal. demonstratum est. Cuius quidem experientiæ nomine duo intelligenda sunt. Vnum quòd facta in epilepticis experientia res ex voto successerit, & ossa cranij virtutē aduersus omnes epilepticos optimam, & efficacem probauerit: alterum quòd sanis hominibus propinatum fuerit os istud, atque ipsos in posterum tutos ab epilepsia reddiderit. Quare pro hac experientia confirmanda sæculum insumptum esse necesse est, ac toto eo tempore ægrotantium maiorem partem saltem, huiusmodi auxilio sanitati restitutam fuisse. Vnde Galenus lib. 3. aph. 11. scriptum reliquit, quòd siquis expertus fuerit sex, vel septem homines aliqua medicina purgatos, dicere certè non posse, quòd omnes posthac homines ex necessitate purgabuntur.

Eandem-

A Eandemque sententiam repetit lib. 7. de com. med. per genera cap. 4. his verbis. *Si quis post me aquè studiosus, & veritatis amator extiterit, nec temerè, aut subitò, vbi bis terue visus, expertusque sit, sententiam ferat; frequenter enim, & ex longa experientia id comprobandum est.* Et tamen hoc loci loquitur Galenus de medicamentis facultate manifesta agentibus, nempè de emollientibus, in quibus si tanta diligẽtia est opus ad ipsorum facultates dignoscendas, multò sanè maiori solertia, ac diligentia vti oportet in explorandis illis, quæ ab occulta facultate operantur, quæ non nisi experientia colliguntur, ac proinde rarò; ex pluribus enim memorijs vnam fieri tantùm experientiam docet Aristoteles tum 2. poster. cap. vlt. tum in procem. metaphysicæ. Verùm cùm contrariæ opinionis assertores nullam talem nobis experientiam hisce conditionibus factam obijcere possint, parum ipsis, aut nihil credendum est; ea itaque relicta ad auctoritates accedimus.

Quæ profectò auctoritates tantorum virorum, quos supra citaui, ac quorundam aliorum mentionem huius humani cranij, eiusque occultæ facultatis facientium (parB cant mihi eorum manes) haud me mouent ex proposita sententia; propterea quòd si penitus rem ipsam inspiciamus, planè videbimus ex ipsorum scriptis nihil certi, atque determinati colligi posse. Alij enim absque adustione, sola puluerizatione facta istud medicamentum concedunt, atque ipsum alijs eiusdem facultatis medicamentis admiscent, qui sanè hanc mistionem facere sine ratione mihi videntur. Nam si præsupponunt istud medicamentum sua occulta qualitate fugare epilepsiam, eo solo vti debent; frustra enim fit per plura, quod fieri potest per pauciora, & æquè bene.

In eundem quoque errorem incidunt ij auctores, qui inter medicamenta operantia à tota substantia in hoc morbo mentionem habent vnguia illius animalis, quod Alce appellatur (nostrates dicunt *la Gran bestia*) tantamque virtutem ipsi inesse, vt solam posse tollere epilepsiam certo affirmant, nihilominus alijs medicamentis admiscent. Inter quos est Menebenus Medicus perquam doctus, qui laudibus celebratis huius medicamenti, ipsum tamen admiscet cranio humano, & alijs medicamentis, & conficit puluerem ex omnibus, ex quo licet succedat effectus, hoc est sanatio epilepsiæ, non C videtur tamen colligi posse, cui nam ex medicamentis tribuenda sit actio. Quare horum auctoritatem circa cranium, qui supponũt agere ab occulta proprietate, & ipsum non experti sunt seiunctum ab alijs medicamentis, parum roboris continere existimandum est.

Alij verò auctores, qui non admiscent alijs medicamentis, paucissimi sunt, neque inter ipsos adest omnimoda concordia. Nam Massarias duo inter alia commendat medicamenta, vnum ex Alce, aliud ex cranio humano, dosim vtriusque æqualem ponens, & vtrumque per multos dies assumendum esse scribit, siue alijs medicamentis mistum accipiatur. Dominicus Leo, & ipse solum proponit accipiendum cum vino, sed omnia desumit ab Arnaldo Villanouensi, qui duobus in locis loquitur de hoc præsidio, sed variè; primo enim loco libello de epilepsia cap. 10. ad hunc scribit modum, *sanè cinis ossis capitis humani ad pondus duorum denariorum potatus cum vino, in quo coquatur ruta syluestris addendo ei de oleo benedicto pondus denariorum duorum, si bibatur per mensem curat epilepsiam semper.* Quem locum ad verbum ferè transcripsit prędictus D Leo lib. 2. prax. cap. 14. sed quædam addidit, quædam omisit. Huius sunt verba, *Ossa capitis humani in puluerem, vel cinerem redacta & in vino, in quo prius ruta syluestris decocta fuerit, ad pondus drachmæ vnius exhibita per mensem curat epilepsiam.* Omisit oleum benedictum, quod (vt puto) superstitiosum esse existimauerit (multa enim apud hunc Arnaldum reperiuntur scripta remedia superstitiosa) & fortè voluit sibi adscribere inuentionem huius medicamenti, proinde ne superstitiosus haberetur, oleum benedictum tacuit. Verùm ipsum deturpauit, vbi scripsit puluerem, aut cinerem, quia puluis ipsius ossis non potest substitui loco cineris, nec è contra cinis loco pulueris, vt patet.

Secundus Arnaldi locus est, 1. prax. quæ compendium dicitur cap. 22. in quo non sibi constat. Nam puluerem pro epilepsia componens ita scribit. ℞. *Ossium capitis humani, & præcipuè de parte anteriori combustorum*, hinc apparet error in antiquis codicibus, in quibus scribitur, & costarum. In fine verò capitis componens puluerem ad eam-

ad eandem intentionē ita loquitur. ℞. *cinnamomi electi, spica nardi, galangæ, ana drach. j. testæ capitis hominis mortui antiquati in sepulchro ad pondus omnium.* Quamuis in codicibus antiquis pondus horum simplicium sit ad vncias, ita vt ad componendum huiusmodi medicamentum horum simplicium acciperentur pro singulo vnciæ quatuor, & dosis ipsorum esset ad librā, si capitis humani esset addenda dosis duplicata, opus esset duabus libris, ita vt integra calua non esset satis. Quare error maximus est in antiquis libris; huiusmodi enim aromata non per vncias, sed per drachmas distribuuntur, vt clarissimum est.

Ex hoc itaque auctore nihil certi de hoc medicamento habemus, & de facultatibus ipsius, nisi quòd non sit vsurpandum, & extrahendum ab homine viuo, sed à mortuo; quod magis ad eius, quod quæritur, propositum est, vt accipiendum illud sit à capite hominis, qui diù in sepulchro iacuerit, quousque ad testæ naturam redacta sint capitis ossa. Et quòd dico de Arnaldo, illud idem coniiciendum est de reliquis auctoribus, qui medicamentum istud sine adustione proponunt existimantes à facultate occulta auferre epilepsiam. Nam si considerare velimus huiusmodi facultatem occultam, quam sympathia quadam, aut similitudine operari aliqui ex ipsis cōcedunt, inuenimus, quòd cranium, vel capiti hominis viuentis, vel morbo, & suæ causæ deberet proportionari, & correspondere. Sed neutrum horum dici posse existimo. Nam quæ quæso similitudo, aut sympathia esse potest inter corpus viuum, & ipsius cadauer? similitudines enim à formis sumuntur: at forma hominis diuersa est à forma cadaueris, quare huiusmodi medicamentum nullam habet similitudinem cum capite; nec minus cum morbo, aut causa ipsius, nisi ratione qualitatum symbolarum, vt supra dictum est, qua similitudine potiùs conseruaret morbum, & ipsius causam; nam similia similibus conseruantur; contraria verò à suis contrarijs destruuntur, at cùm contraria sint in duplici differentia, alia qualitatibus manifestis: alia à tota substantia lib. de simpl. medicam. facult. cap. 18. & os cranij nullo modo contrariatur, igitur nullo modo potest auferre epilepsiam.

Deinde ea, quæ tota substantia sunt contraria, alia sunt, quæ alterando procedunt, alia euacuando. Priora sunt eodem Galeno magistro deleteria, & quæ sunt inter ipsa, & corpora perpetientia media, vt sunt alexipharmaca. Inter ea, vt scriptum superiùs fuit, nullum puto esse, qui reponere velit os cranij hominis, satis igitur clarum est nullam os cranij actionem habere in epilepsiam. Nec minus dicendum est os ipsum cranij procedere euacuando; nam quæ tota substantia, & occulta qualitate euacuant, sunt medicamenta, quæ aliquid extra corpus educunt, vt rhabarbarum, in quo censu nullus reponit os cranij. Hæc de auctoribus existimantibus os cranij absque adustione operari à qualitate occulta, seu à tota substantia ex quibus, vt apparet nihil certi determinari potest.

Venio modo ad eos, qui existimant adustum conferre ipsi epilepsiæ, quorum alij dicunt manifestè operari, & qualitatibus manifestis, nempè abstergendo, exiccando, & calefaciendo, inter quos enumero primo loco Medicorum omnium Principem Galenum lib. 11. de simpl. medicam. facult. qui etsi apertè ipsum non probet, tamen non reprobat; nam videtur tacitè consentire ijs, qui eo vtebantur; inter hos etiam enumero antiquissimum Serapionem, qui quamuis ipsum adustū proponat, nihil certi tamen de ipso promittit. De Gherardo Cremonensi antiquo auctore non ita clarum est, quid sentiat de huiusmodi medicamento; nam Marcus Antonius Gattinara, qui suis temporibus fuit Medicus insignis scriptum reliquit cranium humanum ex authoritate ipsius Gherardi competere epilepticis à proprietate (addens) eundem Gherardum hoc tanquam secretum habuisse ab amico fide digno, & dabat ipse epilepsiam patientibus, & liberabantur, & sic cranium masculi masculo; fœminæ verò fœminæ. Hæc Gattinara. Ioannes verò Tornamira, qui medicinam practicam in Montispessulani studio interpretatus est, supra lib. 9. ad Almansorem adducens authoritatem illius Gherardi dicit aliquos vti ex mente illius ossibus humanis iuxta commissuram combustis, ita vt ex his duobus authoribus nihil certi habeamus de facultate cranij humani.

Ioannes verò Herculanus, qui Rhasim interpretatus est lib. 9. ad Almansorem, scriptum reliquit ossa capitis humani combusta cum vino ebibita singulo die curare epi-

A epilepsiam. Et Ioannes Andernacus lib. de noua, & veteri medicina com. 2. dialogo 5. cap. de ossibus scribit ad hunc modum, *ossis caluariæ cremati in puluerem redacti drachma aqua bettonica adiuncta comitialibus prodest*. Ioannes Zecchius lib. consult. consult. 101. sectatus est hanc opinionem, non modò de adustione facienda, verùm etiam de parte, à qua sit accipiendum os, quod comburi debet, cùm scribat accipienda esse hominis bregmata, hoc est, sincipitis ossa combusta, non secus atque Tornamira ex mente Gherardi dixerat. Et quamuis videatur ipse Zecchius vir doctissimus, & meus obseruandus præceptor, sibi contradicere, cùm consilio 43. eiusdem libri scripserit accipienda esse ossa cranij hominis morte violenta interfecti, non tamen sibi contradicit; nam ibi loquitur de præparatione, aut de ossibus iam per adustionem præparatis, hic verò determinat de materia, hoc est de loco, ex quo accipienda est caluaria, quæ cremari est opus.

Inter hos auctores, qui cranium vi ignis præparatum pro curatione epilepsiæ præscribunt, connumerari potest Ioseph Quercetanus spagyricus excellentissimus. Is enim B libro pharmacopoeæ dogmaticorum describit extractum quoddam ex humano cranio, quod ignis beneficio fieri apud omnes in confesso est. In fine descriptionis inquit hoc extractum digestum, & perfectè depuratum asseruandum esse, veluti pretiosissimum thesaurum; nam epilepsiam sæuissimum morbum prorsus extirpat. Dosis est ad scrupulum semis, vel ad scrupulum vnum, cum sua propria aqua destillata, quæ per se præstans epilepticis existimatur.

Ex his etiam auctoribus, quamuis nihil determinati habeamus de facultate ipsius occulta (cùm ea, quæ aduruntur, videantur potius amittere illam, quam à primordio suæ generationis facultatem à natura acceperunt) habemus tamen partem, quæ ex osse caluariæ accipienda est esse sinciput, aut, vt dicunt Arabes, bregma, vt ex Arnaldo, Gherardo Cremonensi, & Ioanne Zecchio facilè colligitur. Atque huiusmodi pars, ea est, per quam Hippocrates lib. de vuln. scriptum reliquit venulas caruncularum instar percurrere, & intra meditulliū ipsius existere, quæ pars si ab homine viuo extraheretur, non posset tam facilè præparari siue per adustionem, siue per puluerizatio- C nem, quare id quod aliqui dicunt esse à capite viuentis hominis extrahendum, ne dum fabulosum, vt supra dixi, sed contemptu dignum esse putandum est.

Et quod attinet ad sanguinis humani vsum propositum, dico non esse parem rationem sanguinis, & ossis; nam sanguis à venis absque corporis læsione, secta vena quantum opus est, detrahi potest; at è capite viuente homine os non absque ipsius magno vulnere, & læsione auferri potest. Deinde vbi caput fuerit vulneratum, non potest dici, quòd homo sit sanus, quare etsi ab homine viuo extraheretur, non propterea à sano homine. Insuper sanguis non potest vsum aliquem præbere, nisi sit fluens, ideo opus est ipsum accipere eo tempore, quo extrahitur; nam si permittatur extra corpus permanere, etiam per breuissimum tempus, grumesceret, neque alicuius vsus fieret, è contra verò, quamuis os acciperetur à viuo homine, & sano, quod fieri nequit, nullius vsus esse posset, nisi per præparationem in puluerem redigeretur, sanguis verò non eget præparatione alia, vnde diuersa est ratio sanguinis humani, ac ossis caluariæ, quamuis huiusmodi medicamentum à Platero propositum, & compositum sit valde stomacho- D sum, inutile, & prorsus barbarum, indignum, vt à consinio, Basileæ vbi est compositum, deferatur ad nos, maneat igitur cum suo auctore ibi sepultum.

Omnibus authoribus ita examinatis, atque perspectis mihi videor ex ipsis nihil certi, & determinati colligi posse, cur ossa cranij humani opitulentur epilepsiæ, siue qualitates occultas, siue manifestas consideremus. De occultis non est, vt quicquam dicamus, quia ostendimus ea ossa nulla ratione operari à facultate occulta, aut à tota substantia; vnde dubio procul putamus determinandum esse id, quod supra diximus, nempè ossa hæc hominis non alia ratione curare epilepsiam, atque alia ossa combusta curant, eam scilicet tantùm, quæ ab humore pituitoso ortum ducit, quandoquidem vbi adusta fuerint ossa humana ex adustione calida fiunt, & ficciora, vnde ea à morbo, & à causa omninò indicantur, & sunt proportionata indicata. Galenus enim lib. 9. de simpl. medicam. facult. cap. 1. tradidit, quòd ea, quæ aduruntur, sunt in duplici differentia, antequam cremantur; alia enim sunt acria, alia verò omni acredine destituta.

Priora vbi adusta fuerint, multum caloris amittunt, quæ verò huiusmodi non sunt, è contra caliditatem assumunt; relinquitur enim in illis illud empyreuma, ideſt ignitio, cuius meminit Ariſtoteles, quo nomine calida fiunt, omniumque combuſtorum nullum eſt frigidum, quod exemplo plumbi facilè declaratur, quod Auicennæ teſtimonio 2. canonis tract. 2. cap. 2. frigidum, & humidum eſt in ſecundo gradu: aduſtum verò euadit calidum, & ſiccum, eoque vtitur Gal. tanquam medicamento ſarcotico. Igitur qui vtitur in curatione epilepſiæ cranio humano aduſto methodicè procedit, ab indicante ad indicatum per contraria procedens. Et hæc ſunt, quæ olim in obſequium perilluſtris Domini mei Don Ioſeph de Balſamo breuiſſimo tempore, & raptim de hac oſſis cranij materia exarare potui, & tuo nunc nomini amoris ergo do, dedico.

Vale.

FINIS NONAE DECADIS.

IOAN.

IOANNIS BAPTISTAE CORTESII

MISCELLANEORVM MEDICINALIVM DECAS DECIMA.

De nonnullis circa enixas febrientes.

SExtus nunc ferè voluitur annus, cùm perilluſtris quædam mulier Meſſanenſis, quæ vtero gerebat, annum ætatis ſuæ agens circiter decimum quartum, complexionis frigidæ & humidæ, habitus pituitoſi, cibis cuiuſuis generis, præſertim fructibus veſci aſſueta, & maximè geſtationis tempore, copioſo, & quidem gelido aquæ potu vtens à prandio, & per totum diem, & conſequenter in victus ratione multum delinquens, denique maturo iam fœtu, maſculum peperit. Partus à mulieribus omnibus præſentibus, præcipuè ab obſtetrice vndequaque naturalis viſus eſt, quòd excrementa omnia ſimul cum ſecundinis exijſſe obſeruaſſent. Se tamen eadem hora partus à febre correptam eſſe percepit puerpera, leuiter tamen, vt conſueuit in initijs morborũ euenire. Sequenti verò die, cùm lochia non rectè prodijſſent ſe febrire apertè magis animaduertit, id quod manifeſtius etiam ſenſit tertia, & quarta die. Febris duplicis tertianæ continuæ typum ſeruauit; ſemper enim bis ſpatio vigintiquatuor horarum ægrotantem inuadebat per incompreſſam annotationem, diebuſque paribus magis affligebat. In meridie vna exaſperabatur acceſſio, quæ ſemper vehementiùs moleſtiam inferebat, quàm ea, quæ noctu ſuccedebat. Verùm primis diebus, quia mitior videbatur febris, nihil de remedijs adhibendis cogitatum fuit, cùm autem quarto die obſeruaſſent lochia magis ſuppreſſa, magiſq́; febrem ſæuire, tunc me, & alios duos Medicos doctiſſimos accerſerunt, qui animaduertẽtes febrem vehementiſſimam eſſe, & ſubardentem, menſeſq́ue eſſe ſuppreſſos ob prauorum humorum apparatum, curationem à menſium euacuatione inchoandam eſſe determinauimus. Quare omnia medicinæ inſtrumenta ad hanc intẽtionem parauimus, & primùm à chirurgico tanquam omnium efficaciſſimo auſpicati ſumus, ſanguinemq́ue ex ſaphena exire præcipimus non ſemel tantùm, ſed bis, deinde hirudines venis ſedis iteratò etiam applicandas curauimus. Omnia tandem adminiſtrata ſunt tam intus, quàm extra, quibus poſſunt menſes euocari; ſed fruſtra omnia ob morbi ſæuitiem, & contumaciam.

Perniciosiſſimum, ac lethaliſſimum eſſe morbum ſymptomata praua demoſtrarunt tam in actionibus læſis, quàm in excretis mutatis, & in affectibus corporis. Quod ad actiones attinet, omnes læſæ erant. Animales primò, & hægemonicæ lædi cœperunt à quarto die; deprauatè enim imaginabatur, quamuis non continuò ob vapores à partibus inferioribus in caput delatos in acceſſionis initio, læſio ſiquidem erat per conſenſum, non per eſſentiam in capite: vigiliæ quoque infeſtæ erant eadem de cauſa. Motrices deinde ita deprauatæ erant, ac diminutæ, vt corpus vix in ſitum idoneum ſuſtinere poſſet, ad pedes tandem toto corpore delabante. Vitalis etiam facultas in dies affligebatur, & tota ſenſim reſoluta apparebat; idq́ue ei contigit à ſeptima die vſque ad vltimum vitæ terminum, qui fuit decima die hora 17. in acceſſionis initio. Qualis eſſet facultas naturalis oſtenderunt excuntia tam per vrinam, quàm per ſeceſſum; vrinæ enim ſemper fuerunt tenues, crudæ, & aliquando aquoſæ. Excrementa per ſeceſſum varia à principio fuerunt, bilioſa, pituitoſa, & aquoſa tandem: alimentum tale exibat, quale exire ſolet in chyliaca, & lienterica affectione, quo nomine corpus vix, & cum magna difficultate nutriri poterat, hinc ad atrophiam declinabat cum ſummo virium languore. Qualitates corporis, faciei præſertim, mutatæ ad liuidum, oculi excauati erant, & tempora collapſa. Ex quibus iudicauimus hanc omninò perituram, cùm præcipuè animaduertiſſemus ea auxilia, quæ alias mulieres in his caſibus

iuuare consueuerunt, nihil prorsus contulisse. His auditis ab amantissimis genitrice, & coniuge perillustris mulieris, ne aliqua in re deesse viderentur, & magis sibi ipsis satisfacerent, duos alios Medicos nona ægritudinis die conuocari iusserunt. Horum alter se magnum esse Medicum vbique prædicat, quin nec proprio ore exclamare erubescit nullum Medicum in tota Europa reperiri posse, qui ægrotantes, vt ipse, curare sciat. Præterea, cùm sit alienigena, se iactat modum medendi Messanam attulisse antea omninò incognitum, quod quàm verum sit, intelligent ij, quibus huius Nobilissimæ Vrbis summa ingenia in quauis disciplina perspecta sunt. Possem hoc loco longam seriem, vel illustrium Medicorum Messanensium subtexere, cum quorum nullo is iure est conferendus, sed sufficit mihi vnum Gerardum Columbam in medium adducere, qui quanta cum dignitate, ac sapientia Medicinam fecerit, ac publicè docuerit, hucusque omnes ferè conciues recordantur, & exteri ex ipsius scriptis in lucem editis intelligere possunt. Gloriatur denique hic summus Medicus (vt ipse putat) se posse certissimum omnium morborum euentum prædicere siue ad salutem, siue ad mortem.

Hic igitur cum primùm accessit, cubiculum ingressus suspicienda grauitate mulierem in lectulo decumbentem satis attentè, atque diligenter inspexit, pulsum, atque vrinam contemplatus est, mox, vbi in triclinio morbi historiam à peritissimo Medico relatam audiuisset, statim prænuntiauit mulierem omninò sanaturam, sed vt citiùs sanitati restituatur, opus esse ad sanguinis missionem denuò peruenire, non quidem ex talo (cùm satis euacuatus esset sanguis per infernas partes ex duplici facta phlebotomia) sed à partibus superioribus, nempe ex vena brachij non enacuandi causa, sed reuellendi materiam, quæ sursum in caput delata inducebat mentis perturbationem, aut delirium; nam periculum erat ne inflammationem in capitis membranas induceret. Sed responsum à nobis fuit huiusmodi imaginationem deprauatam, quam ipse tunc temporis animaduertebat, non esse continuam, sed interpolatam, esseque paraphrænesim à vaporibus ab vtero malè affecto in caput elatis, ac proinde non conuenire hanc sanguinis missionem ex brachio. Collegio sic peracto omnes Medici iterum ad ægrotantem accessimus; nam secundus ille Medicus venit eo tempore, cum fiebat consultatio, & vbi intuitus esset ægrotantem, pulsumque attigisset, quia audiuerat propositam sanguinis missionem, illicò respondit huic mulieri non esse mittendum sanguinem, & si mittatur statim perituram, vnde re infecta omnes simul discessimus.

Vesperi denuo conuenimus, eo excepto, qui dixerat mulierem statim perituram ex sanguinis missione, & Medicus iam dictus instabat esse mittendum sanguinem ex brachio, cumque ei responsum esset cessasse iam suspicionem illam, quam habuerat de futura phreneitide; nam tum ægra mentis compos erat, atque ita reuulsione proposita opus non esse, repetit non esse mittendum sanguinem reuellendi, sed euacuandi causa ob ingentem plenitudinem, quam obseruabat in huiusmodi ægrotante. Cùm verò rursus responsum ei fuerit hanc sanguinis missionem non cõuenire, quia neque indicans, neque permittens esset, & si mitteretur periculum certissimum imminere, ne in operatione ipsa ægrotans periret, è cubiculo, vbi decumbebat ægra, & nos aderamus, in triclinium, in quo stabant quamplurimi viri nobiles expectantes, quid inter nos decerneremus, profectus tanquam Thessalus alter iactabundus palam omnibus dixit ægrotantem omninò sanitatem recuperaturã, siue mittatur sanguis, siue non: neque se proposuisse sanguinis missionem tanquam necessariam, sed vt citiùs sanari ægra posset. Reuersus deinde in cubiculum, vbi infelix mulier in lecto iacebat, præsentibus nobis valde cum affinibus instabat, vt omninò ad sanguinis missionem deueniretur: cuius sanè asseueratio, non nisi cum admiratione ab alijs Medicis obseruabatur, & quamuis amicè ipsum alloquerentur ostendentes virtutem quasi lapsam esse, mulieremque breui perituram, & eo citiùs si illi mitteretur sanguis, imò cum graui periculo ne in ipsa operatione interiret: respondit tamen virtutem oppressam esse multitudine, quæ ex sanguinis missione omninò releuari posset.

Id liberè prolatum audientes affines ægrotantis in eam venerunt sententiam, vt sanguis mitteretur: & pater mariti mulieris ad aurem illius Medici, qui duritiem hominis tentabat humanioribus, & blandioribus verbis refrangere, ita loquutus est: si tu arbitraris mulierem perituram esse, cur non permittis hanc sanguinis missionem ad

binas

A binas vſque vncias, quam hic proponit? Quia non conuenit, illam non concedo, reſpondit Medicus, & periculum quam maximum eſt, ne in ſubtractione etiam duarum vnciarum coram nobis pereat. Deinde ſubiunxit, ſi verum eſt, id quod ſupponitur ab hoc Medico de illa ingenti plenitudine vires comprimente, duæ vnciæ ſanguinis nihil proficere poterunt; opus enim eſt in magna plenitudine plures, ac plures ſanguinis vncias extrahere, & ad libras vſque, quod fieri conſuenit in plenitudine aggrauante,& comprimente virtutem, ſed ſi tuus hic Medicus tam ſecurus eſt de ingenti illa plenitudine,cur non mittit ipſe ſua authoritate ſanguinem?quia,inquit ille,ſaltem vult conſenſum vnius Medici ex vobis. Si vult conſenſum, ſubiunxit Medicus, ſignum eſt ipſum non eſſe benè confirmatum in ſua opinione; nam ſi huiuſmodi plenitudo adeſt, nihil prorſus ei timendum venit, opuſque etiam eſt omnibus alijs contradicentibus ad ſanguinis miſſionem deuenire, alioquin ea prætermiſſa omnis culpa in ipſum reijcienda foret, qui certò cognoſcit mulierem hanc non facta venæ ſectione morituram. Addidit adhæc, ſi iam prædixit omnimodam ægræ adfuturam, & breui quidem

B ſanitatem, quid opus eſt ipſam ſanguinis miſſione cruciare. Præterea adiecit, cùm ægrotans iam ſit in initio acceſſionis,in qua nihil moliendum eſt, non eſſe tempus idoneum ad ſanguinis miſſionem deuenire. Igitur cùm nullus ex Medicis confirmaret hanc ſuam opinionem tanquam à ratione alienam, omnes receſſimus ab ægrotante.

Poſtero die benè mane Medici omnes ſimul conuenimus, vidimuſque iuuenem virtute vitali penitus deſtitutam, animali motrice ita defeſſam, vt ſupina exiſteret, & in actu morientis ad pedes inuita prolaberetur.Et tamen ille idem Medicus (ſummus, ſi ipſum interroges,ſi alios ceruicoſus,ne dicam peius) mirum dictu,adhuc inſtabat,vt mitteretur ſanguis, cui cùm reſponſum eſſet, ægram omni virtute carere, & in ſitu diſpoſitam eſſe, vt animam creatori ſuo reddere properaret, ſpretis aliorum verbis, qui id conſiderandum proponebant, reſpondit ſe de ſitu non eſſe ſollicitum, & ſanguinis miſſionem eſſe opportunam, ſi non per venæ ſectionem, ſaltem per cucurbitarum applicationem. Sed nullo ex alijs Medicis conſentiente tam abſurdæ opinioni, omnes receſſimus,& mulier infra tres horas in acceſſionis initio,vt prædixeramus,vitam cum

C morte commutauit. Ita res ſe habuit. Quòd verò ego hanc hiſtoriam ſanctè, religioſeque, vt ſic loquar,enarrauerim,reliqui doctiſſimi Medici, qui curationi præfuerunt, affines, agnati, & familiares extinctæ adoleſcentis, teſtes integerrimi eſſe poſſunt. Sed anomalus ille Medicus (liceat mihi eum hoc nomine indigitare)poſt eximiæ adoleſcẽtis obitum videns ſe in hac ingeniorum pugna ſuccubuiſſe,vt ſaltem apud aliquos in dubium reuocaret, quæ præceſſerant, caſum pro arbitrio confictum deſcripſit, & quæſtiones aliquot examinans iacula quædam in me (vt omnes coniecerunt) innominatum vibrauit,quæ omnia in opuſculum redacta,vt typino luce ſibi tenebras ex infelici prognoſi offuſas diſſolueret, publico exinde commiſit. Tum ſtudioſi omnes, & amici,quorum ſumma apud me eſt auctoritas,cœperunt me extimulare,vt vellem obiecta refellere,& veritatem dilucidare, at ego ne eorum precibus viderer refractarius, decem quæſitis omnia ſpicula anomali in me coniecta diluere tentaui,quæ nunc excudenda permitto,vt omnes ſentiant,quàm ſim obſequẽs amicorum voluntati. Sit ergo.

D

Quæſtio Prima.

An Mulieres enixa, ſi quando ob lochiorum retentionem febriunt, ſemper ſynocho corripiantur?

Ad Marium Trabuccum Caltabieronenſem Medicum, & Philoſophum doctiſſimum.

CVm de lochiorum in puerperis ſuppreſſione recordor, mi Trabucce, ſtatim in memoriam renoco tuam ſuauiſſimam conſuetudinem, qua domi meæ præteritis annis familiariſsimè vſus ſum. Tunc enim temporis confabulabamur plerumque ſumpta occaſione ab illo libello tum recens edito, circa eiuſmodi materiam, de qua cùm te multoties ſubtiliter audiuerim diſſerentem, fit vt quandocunque in mentem mihi obuenit illa, tu quoque præce-

præcedere videaris. Atque hinc eſt, quòd hæc quæſtio tuo cohoneſtata nomine à me in lucem proſiſcatur: te itaque rogo illam veluti tuam amplectaris, tuam inquam; nam tua cauſa factum eſt, cur ei vitales auras aſpicere liceat. E

Hæc quæſtio coincidit cum illa, in qua exagitari poteſt, vtrum puerperarum periodicæ febres pendeant ex lochijs in vtero retentis, an verò ex materia in alia corporis parte exiſtente? Nam ſi neceſſe ſit, vt ſemper ex ſuppreſſione purgamentorum ſynocho corripiantur, certum quoque eſt, quòd quando periodicè febriunt, febris illa non ex vteri purgamentis, ſed ea materia alibi conſiſtente ortum ducat. Huius quæſiti difficultas pendet ex Gal. 6. epid. com. 1. t. 1. vbi hæc habet. *Inter omnes corporis partes plurimas, grandiſſimaſque venas vteri habent, cumque eos, aut menſes, aut à partu purgamenta ſuppreſſa, aut phlegmone aliqua, vtcunque orta malè accipiunt, ipſos ſanguine compleri neceſſe eſt, quo deinde putreſcente, ſi febris excitetur inter ſynocharum ſpecies, ipſam connumerari opus eſt; nam id genus febrium ex putreſcente ſanguine accendi oſtenſum eſt*, ex quibus verbis dilucidè habetur febres ex ſanguine in vtero retento ortas ſynochos eſſe. Sed quod maius hac in re faceſſit negotium eſt, quòd huiuſmodi Galeni teſtimonium non videtur ratione deſtitutum; nam cùm per venas illas magnas, quæ ſunt in vtero valetudinis tempore, quando mulier non eſt fœta à menſtruo ſanguine, quando verò eſt enixa, à lochijs perpurgari conſueuerit, ſi hæc ob quamcunque affectionem in illis venis detineantur, quò minus ſtatutis temporibus effluant, euenit, vt ob copiam in eas venas, quæ ſunt propè vterum, nempè ad canam regurgitent, ibique cùm à natura minimè regantur, putreſcant: ſed quia tum menſtrua, tum lochia (vbicunque contineantur) ſunt ſub ratione ſanguinis, & ſanguine in venis putreſcente non accenditur niſi febris ſynochus, vt docet idem Gal. 9. meth. cap. 3. & Auic. fen. 1. tract. 2. cap. 44. igitur mulieres ſi à menſtruis, & lochijs vteri vitio non expurgentur, & febriant ſynochis corripi omninò neceſſe eſt. F

Sed ſi verum fateri liceat, nec Galeni auctoritas, nec ratio quidquam conuincit; Gal. enim eo loci non intendit probare, omnes febres ex vtero prouenientes eſſe ſynochos, ſed ex ſynochis ob retenta vel menſtrua, vel puerperij excrementa, vel ob phlegmonem vteri excitatis pendere poſſe capitis dolorem, ideſt ſincipitis; nam etſi non eleuentur ex ijs acres, & mordaces vapores, vt in febribus vehemētiſsimis, tamen quia corrumpitur ſanguis, & ſynochus accenditur, maxima vaporem copia repit, quæ internas ſentientes partes diſtendendo, dolorem ipſi capiti infert. Quòd autem hæc ſit Galeni ſententia deprehenditur ex illis verbis, *quicunque itaque laborantes ex vtero, &c.* vbi refert ſymptomata ab vtero malè affecto prodeuntia, quot ū, vt redderet rationem, ſubdidit. *Inter omnes corporis partes plurimas, &c.* quæ verba nihil aliud demonſtrant, niſi tunc ex menſtruo ſanguine, aut lochijs retentis generari ſynochum, cùm ex eiſdem generari poterit phlegmone, ideſt, inflammatio, quæ ſemper arguit copiam ſanguinis, qui ſine vlla dubitatione cum adeſt, & putreſcit in venis, ſynochum producit. Apparet igitur nullo pacto ex hac Galeni auctoritate poſſe probari menſtruas purgationes, aut lochia in vtero retenta, ſemper eſſe apta ad ſynochum generandam, ſed ſolùm ea, à quibus phlegmone excitari poteſt, ac propterea non omnes febres ex vtero prodientes ſub ſynocharum genere eſſe collocandas. G

Vt verò magis hoc eluceſcat, ſciendum eſt lochiorum aliquot eſſe biliosa, alia pituitoſa, alia melancholica, nonnulla etiam ſanguinea, ex quibus, & ſi hæc vltima tantùm tum ad producendam ſynochum, & inflammationem ſunt idonea, vt potè quæ ſanguinem in humoribus prædominium obtinere teſtantur; nihilominus non eſt opus, vt ſemper ſynochum præeat inflammatio, maximum ſiquidem eſt diſcrimen inter febrē ſynochum, & febrem ex inflammatione ſubortam. In ſynocho enim ſanguis putreſcit in venis, quæ ſunt inter alas, & inguina, vt habetur ex Gal. 9. meth. cap. 3. cit. qui ibidem in duo genera, ſeu ſpecies partitur febres ſynochos, quarum alteram ad naturam refert diariarum, quæ dicitur febris ſynocha imputris, aut ſynocha ſimpliciter: alteram ſub proprio genere conſtituit, & eſt, quando in omnibus vaſis, & ac potiſſimùm maximis, æqualiter ſucci putreſcunt, & hæc ſynocha putris, ſeu ſynochus ſimpliciter à nonnullis appellari ſolet. Eſt igitur ſecundùm aliquos differētia inter ſynocham, & ſynochum; ſynocha enim eſt cum nulla ſubeſt putredo, ſynochus autem intercedente putre- H

te putre-

A te putredine. At verò non ita se habet sanguis in inflammatione; nam tunc extra vasa putrescit, authore eodem Galeno lib. de tum. præter n. cap. 2. vbi inquit. *In inflammationibus autem omnia sanguine replentur, ex vasis quidem ipsis per tunicas resudante, in omni verò particula more roris permixto,* quod euenit, quia tunc calor dominari absolutè nequit in sanguine, qui præterquam quod putrescit, in pus etiam conuertitur, vnde febrem ingenerat aut ephemeram, aut putridam, sed alia, atque alia ratione: febris itaque synochus longè diuersa est à febre ortum ducente ab inflammatione, ac proinde vt ipsa fiat, non est opus inflammatione aliqua in visceribus præexistente.

Differt etiam synochus febris ab alijs putridis, quia nullas habet accessiones periodicas, sed vnico terminatur circuitu à principio ad finem vsque perdurante, atque ab ipsis seiungitur tum ratione materiæ putrescentis, tum loci, in quo putrescit, nec non & modo: materia enim est sanguis, nempè tota massa sanguinea, non autem quarta pars, vt nonnulli perperam existimarunt: locus est vena caua, quæ ab inguinibus ad alas extensa est: modus est vnicæ accessionis terminatio. Mulier igitur lochia sanguinea habens, à quibus vteri vitio expurgari non potest, vt synocho corripiatur, non est B satis si sanguis in venis vteri contentus putrescat, sed requiritur adhuc, vt in venam cauam regurgitet, & ibi putrescat: ratio enim ipsius consistit in sanguinis putrescentia in venis, quæ sunt inter alas, & inguina, cuiusmodi sunt omnes venæ magnæ, quæ tam in thorace, quam in abdomine continentur, idest truncus, & rami maiores ipsius venæ cauæ. Et hac ratione Gal. & Auic. docuerant fieri synochum febrem, quare non video, quo consilio ductus Augenius lib. 11. cons. & epist. ad Ludouicum Pichinum Generum afferat diuisionem febris synochi in vniuersalem, nempè in eam, quam ex Galeno supra dictum est, fieri ex putrescente sanguine, aut in omnibus, aut in maioribus venis inter alas, & inguina existentibus; & in particularem, in eam scilicet, quæ fit ex sanguine putrefacto in venis vteri; nam si attentè inspiciamus naturam ipsius synochi subsistere minimè potest huiusmodi diuisio, nec ipsemet Aug. lib. 4. cap. 3. de febr. vbi ex professo loquitur de synocho eam adduxit, quemadmodum nec vnquam Gal. aut Auic. aliquid tale tradiderunt.

C Ex his colligere possumus causam coniunctam præter naturam huius febris esse sanguinem putrescentem in venis, vt dictum est: inter naturales esse habitum sanguineum, vnde Gal. loc. cit. dicebat, vt plurimum ijs, qui corpulento, ac denso sunt corpore, & sanguine abundant, non autem ijs, qui gracili corpore, frigido temperamento, rara textura, & in frigida sunt ætate constituti, contingere. Causæ verò non naturales, quamuis plures esse possint, retentio tamen lochiorum in mulieribus enixis est potissima. Atque ex his satis perspicuum puto non omnes mulieres enixas, quæ non expurgantur à lochijs, synocho febrire, sed eas tantùm, quæ dispositiones supra relatas habuerunt; actus enim actiuorum non fiunt, nisi in materia disposita. Quocirca, quæ afferebatur ab aduersarijs Galeni auctoritas, nihil pro ipsis concludit; solùm enim in ea continetur, vt initio dicebam, in synochis maximam vaporum copiam ad sinciput afferri, quæ, vt hac in re nulla supersit dubitatio, fusiùs est explicanda. Dico propterea, quòd Gal. reddens rationem, cur mulieres ob malam vteri affectionem doleant capite ad sincipitis regionem, ostendit id euenire non ob sympathiam vteri D cum capite, aut ob neruorum consensum, vt nonnulli putabant, sed ratione vaporum, qui diuerso modo caput afficiunt, prout à diuersa minera in vtero existente eleuantur. Hæc sunt verba Galeni. *Qui itaque laborantes ex vtero phlegmone obsesso viderunt mulieres, hi quonam pacto, tum calida, tum vehementes febres corpus totum prehendentes caput inurant, non secus quam si talia citra vteri affectionem fiant, norunt,* hoc est dictu. Qui obseruarunt mulieres ex vtero inflammato laborãtes, animaduertere potuerunt, perindè eas fuisse affectas sincipitis dolore, ac fieri consueuit, dum magna, & ardente febre corripiuntur, ab alijs causis prouenientes, quam ab vteri inflammatione.

Addit deinde. *Imò quibus menstrua retenta fuerint, quamquam non manifestè febriant, periculum tamen est, nè cùò febriant, caputque ipsis grauatur, vaporibusque & calidis succis repletur, ob idque nonnullæ ex his comatosæ fiunt, siue febrierint, siue non,* subiungit mox ad horum symptomatum rationem reddendam. *Sed quanam causa sit, cur ex talibus vteri affectionibus caput repleatur, post hæc inquirendum, vt inueniatur quidem*

aptan-

aptandum, ſi non ſaltem quod apparet experientia obſeruandum, memoriaque tenendum, nonnullas itaque ita apparentium cauſas narrare aggrediemur hinc exorti, intentio igitur Galeni in hoc coment. eſt oſtendere ſincipitis dolorem prouenire ab vtero malè affecto, ſiue is inflammatus ſit, ſiue in eo menſes retineantur, & febrem inuehant, vel non, quam demonſtrare contendit ex ipſiua vteri natura, qui plures, ac magnas venas, arteriaſque in ſe continet, quarum ratione non tantùm à menſtruis ſanæ non fœtæ mulieres, verùm etiam à lochijs enixæ expurgantur. Quæ purgamenta ſi retineantur, aut inflammatio ſuccedit, aut vterus ſanguine repletur, quo putreſcente neceſſè eſt, vt febris ex ſynochorum genere accendatur, à qua vaporum calidorum copia in caput tranſmittitur, quoquo igitur modo afficiatur vterus vapores in caput attolluntur dolorem in ſincipitis regionem inducentes.

Porrò vteri affectiones enumerans Gal. primò ponit menſtruorum, aut lochiorum retentionem, mox inflammationem, à quauis cauſa ortam, ſed quia, cùm ſuperius dixiſſet ab inflammatione, magnas, & vehementes febres fieri, à quibus dolor capitis excitatur, & ſynochus inter magnas febres recenſeatur, dubitare potuiſſet quiſpiam, an ab vteri inflammatione fieri poſſit ſynochus putrida, propterea vt reſponderet huic tacitæ obiectioni, ſupponit inflammationem fieri à ſanguine. Qui ſanguis vel colligitur in ſubſtantia ipſius vteri, vel remanet in venis, venę autem ſunt duplicis generis, vel enim ſunt in vtero, vel ad vterum. Si itaque ſanguis contineatur in venis vteri, & putreſcat, non poteſt febrem ſynochum ingenerare, ſi verò remaneat in venis ſuperioribus, quæ ſunt ad vterum, nempè in vena caua, & putreſcit, tunc ſi fit febris, ea ex ſynochis eſt.

Ex hactenus dictis luce meridiana clarius apparet Galenum in relatis locis demonſtraſſe ex varia vteri affectione & humores, & vapores in caput ferri, à quibus dolor in ſincipite excitatur varius, nequaquam igitur ex ijs inferri poteſt mulieres enixas ex purgamentorum retentione in ſynochum febrem incidere; nam ibi non erat locus, in quo Galenus doceret generationem, aut generationis modum febris ſynochi, patet quidem ſi expendantur aliquot verba, & primò, *vel phlegmonem quouis modo ortam*, ideſt, vt ego interpretor, ſiue à cauſa interna, ſiue à cauſa externa eueniat: deinde, *ſanguine ipſo neceſſariò repletur, ideſt vterus*, nimirum, ſi fiat inflammatio propriè dicta, quæ tumor eſt factus ex ſanguine, vt idem Gal. habet, tum. 17. meth. cap. 2. tum. lib. de tum. præternat. cap. 2. cit. tum repletur vterus quoad propriam ſubſtantiam, hoc ſiquidem modo ſupra oſtenſum eſt fieri inflammationem, ſi itaque ſanguis è venis non effluat in vteri ſubſtantiam, non fit inflammatio.

Sanguis igitur conſiderari poteſt, vel vt eſt in ſubſtantia vteri, vel vt remanet in venis: primo modo profert inflammationem, quæ & ipſa biſariam concipi poteſt, vel vt eſt intemperies calida, à qua eleuantur vapores calidi in cor febrem ephemeram progignentes, vel vt eſt materia intus contenta, atque putreſcens, à qua febres magnæ, & ardentes fiant pro varia ipſius materiæ ratione. Secundo modo, ſcilicet prout remanet in venis: duobus adhuc modis conſiderari poteſt, ideſt, vel vt in ipſiſmet venis vteri putreſcit, & tum non fit ſynochus, ſed ephemera, vel vt ex venis vteri retrocedit ſanguis in venas, vnde effluit, nempè in cauam, & ibi putrefiat, & tunc generatur ſynochus, & de hoc ſanguine loquitur Galenus, quando inquit, quo putreſcente ſi febris accendatur eam eſſe ex ſynochorum forma, quare qui dicunt ex ſanguine putreſcente in venis vteri fieri ſynochum, videntur potius riſu, quàm reprehenſione digni. Et hæc ſufficiant ad explicandam Galeni authoritatem, qua aduerſarij contendunt mulieres enixas, quibus lochia ſupprimuntur, perpetuò in febrem ſynochum incidere.

Ad rationem, qua ſic arguebant, ſanguis putreſcens in venis febrem generat ſynochum, vt inquit Gal. ſed menſtrua, ſeu lochia, quæ vteri vitio non effluunt ſtatutis temporibus, ſed regurgitant in cauam, & ibi cum non regantur à naturali calore, ſunt ſanguis putreſcens in venis, ergo febrem ingenerant ſynochum: conceſſa maiori propoſitione, diſtinguo minorem, in mulieribus plethoricis, in quibus aut ſanguis dominium habet ſuper alios humores, aut omnes ſucci æqualiter redundant, menſtrua, ſeu lochia ſunt ſanguis, vera eſt propoſitio, & concedo totum argumentum. In mulieribus verò cacochymis, in quibus aut bilioſus humor, aut pituitoſus, aut melancholicus domina-

A dominatur reliquis, menstrua sunt sanguis, nego assumptum, ac proinde non est rationi consonum, vt quando lochia retineantur, & putrescant in venis, semper subsequatur synochus, sed modò tertiana, aut causos, seu ardens, & modò quotidiana, aut quartana, pro cacochymiæ diuersitate, alioquin, & Galeni summi præceptoris, & aliorũ magni nominis antiquorum Medicorum doctrina vana esset, vbi demonstrant tertianas febres fieri continuas, si biliosus humor putrescat intra venas, & sic de reliquis, neque esset maior ratio, cur in mulieribus enixis, ex lochijs in venis suppressis, & putrescentibus fiat semper synochus, & non in maribus, si massa sanguinis putrescat, quia vt supra probatum fuit ex Galeno synochus non potest fieri nisi ex sanguine, tertiana ex bile, & sic de singulis, tam in viris, quàm in fœminis, non igitur est asserendum enixas ob lochia suppressa,& in venis putrescentia synochis semper omninò corripi, sed solùm eas, quæ plethorico sunt habitu præditæ,& hæc sint satis pro solutione rationis in contrarium adductæ.

Sed nostra sententia, nimirum quòd puerperæ non semper ob suppressionem purgamentorum incidant in synochos, seu quod idem est, febres periodicas enixarum, quibus non fluxerint lochia ex toto, habere sedem putredinis in vtero, non autem in alio viscere, sic probatur. Vterus est quædam via, per quam vniuersum corpus expurgari consueuit, sic Gal. 4. Aphor. 2. *euacuationes, quæ fiunt per vterum sunt totius corporis.* & 6. de locis aff. cap. 6. *per vterum vniuersum corpus euacuatur*, propterea si contingat, non expellere, quod eijcere debet, maximè læditur, secundùm naturam, & quantitatem humoris contenti, vnde Gal. eodem lib. de loc. aff. cap. cit. scriptum reliquit, *vterum multas affectuum differentias pati; vel pro causa efficientis magnitudine, vel pro specierum quarundam varietate inter se differentes*, sequitur igitur posse calefieri nimis necnon inflammari, aut erysipelate, aut phlegmone, aut alia huiusmodi dispositione affici, aut dolore, & per consequens potest ad se trahere reliquarum partium superfluitates; nam docet Gal. vehementiores calores, atque dolores attrahunt vehementius, minus autem debiliores, si itaque vterus nimium incalescat, aut doleat, attrahit ad se totius corporis excrementa, vel eadem excrementa ratione debilitatis admittit C à partibus robustioribus, quæ deinde, cùm euinci non possint, aut foras propelli, vt putrescant, necesse est, eodem docente Galeno, *humor, quem proprius calor non vincit, nihil habet reliquum, nisi vt ad putredinem transeat*, quinimò non solùm hæc tanquam materia inutilis, sed etiam ipsemet sanguis corrumpitur, & abit in putredinem, quod enim tangitur à putrido putrescit, ac propterea febris accenditur, quod clarè docuit Gal. 5. Aph. 57. *possunt menstrua fieri pauciora, vel quia venæ ferentes ad vterum menstruam purgationem comprimuntur, vel obstruuntur ob crassitiem sanguinis, siue frigiditatem, & robur ipsorum, quæ in vtero sunt vasorum, adeo vt, quod influit, non admittant. Quodcunque autem horum fuerit, necessè est processu temporis, & ipsum vterum pati, aut similem inflammationi, aut erysipelati, aut duro tumori, aut cancro, quibus denuò totum corpus patitur*, idest febrili occupatur calore.

Sed hoc loco prætereundum non est, vtero recipienti superfluitates, quæ à venis, aut contineri, aut expelli nequeunt, id contingere, quod cæteris corporis partibus euenire solet, nimirum, vt alias superfluitates in se generet, idque duplici ratione D vel quia vitiosum in se continet sanguinem, vel quia potentia, seu facultas reddita sit debilis, quæ tunc quidem debilitatur, cum adiacens sanguis est illi potius oneri, quàm alimento; nam si calidior est, statim putrescit, si verò frigidus, & pituitæ naturam gerens non subitò, sed post aliquod temporis spatium ad putredinis dispositionem accedit. Quòd verò vterus ad alias partes nequeat has superfluitates detrudere, est, quia vel non sunt in corpore partes debiliores se ipso, vel quia meatus, & venæ, per quas eæ ferri deberent, à lentis, crassisque humoribus sunt obstructæ, quæ obstructio deinde est in causa, cur prohibeatur consueta euentilatio, & maior fiat superfluitatum collectio, atque ita ex eadem putrescente febris producitur peccanti materiæ proportionata.

Ex his igitur colligi potest mulierem cacochymam, cuius in vtero fiat peccantis materiæ coaceruatio, quæ vinci, aut extraferri, aut dissipari nequeat, & putrescat, in febrem incidere, vel tertianam, si humor noxius sit biliosus, vel quartanam, aut quoti-

dianam ſi melancholicus, aut pituitoſus ſit, atque ideo vterus quando calefactus fuerit, citra inflammationem, ideſt phlegmonē, ex menſium retentione, tunc ſanguis ad ipſum tranſmiſſus putreſcit, & febrem profert, tum per calefactionem partium ſucceſſiuam, tum per exhalationem putridam in cor delatam. Totum hoc pulchrè Gal. declarat his verbis. *Quæcunque enim meatus obſtruxerint hæc per tempus, neceſſarium eſt putreſieri, ac ſuperfluitatum multitudinem aceruandi cauſam, ei parti, quam euacuari, ac pro conſuetudine diſſlari vetuerint, vna igitur cum illis putreſcunt, & alia quæ poſtremò colliguntur, ſtatimque ſimul omnia in membro febrilem caliditatem accendunt*, & ad maiorem dilucidationem ſic ſubiunxit, *ſed & retro oſtendimus, vbicunque accenditur, atque augetur caliditas iſthuc ab alijs partibus ſolere confluere, quo verò tempore confluit, illas quidem refrigerari priuatas ſanguine eſt neceſſarium, quod verò patitur membrum grauari, & diſtendi, ac ſanguinem ipſum confluentem alterari, hoc quoque duplici ex cauſa, & quia alijs, quæ iam putreſcunt ſuperfluitatibus, permiſcetur, & quoniam intruſum diſſlari non poteſt, quo ſit, vt inſtar lignorum, quæ paucam ſuper flammam vniuerſim proijciuntur, ſuccendantur, atque hoc tempus acceſſionis principium nuncupatur*, maneat igitur concluſum, cùm huiuſmodi affectiones vteri mulierum euenire poſſint, in ipſis vteris eſſe mineram, ac ſedem febrium periodicarum, quæ enixis ſuperueniunt, atque adeo non eſſe neceſſarium conſtituere hanc ſedem in aliqua parte ſuperiori, vt contendunt aduerſarij, aduerſus quos extat præterea locus Galeni lib. 1. epid. ægroto 4. in hiſtoria vxoris Philini, vbi ait illam febrijſſe ex vtero, & febrem hæmitritæum fuiſſe, non igitur ſemper ex vtero excitatur ſynochus.

Quæſtio Secunda.

Vtrum in ſententia Galeni dentur febres ſynochi ex putredine?

Ad Blaſium Bugliarellum Auguſtanum Medicum, & Philoſophum ſolertiſſimum.

ADeo officijs, aut dicam beneficijs, mi Blaſi, deuinxiſti animum meum, vt licet ſis abſens, firma tui recordatio apud me remanſerit, nec vnquam delenda. Amicum igitur hominem mihi inquirenti, cui dicarem hanc quæſtionem, tu inter primos obueniſti. Ad te itaque venit, ſed verecundia quadam ſuffuſa; veretur enim, ne ab ea maxima expectes, quæ, cùm ſit ſatis puſilla, nullo modo præſtare poſſe intelligit. Re vera maiora me tibi debere fateor, ſed quoad alia ſe offerat occaſio paria referendi, hoc ſcriptulum libenter excipias vellem.

Quoniam in præcedente quæſtione ſynochos putres rarò peruagari innuimus, & hac de re ſatis controuertitur inter Medicos recentiores, qui ſua monumenta typis tradiderunt poſt Arabes Galenum radarguentes, quòd huiuſmodi febrem aut non animaduerterit, aut ſaltem de illius natura ambiguè loquutus fuerit, viſum eſt mihi in præſente breuiter, quid ſentiendum ſit, proferre, & num Mauri meritò in præceptorem inuexerint. Hanc diſceptationem eò magis ſubimus, quia non eſt aliena ab inſtituto noſtro, nec exigua inde nobis vtilitas emanare poteſt. Loca ex quibus Arabes, & eorum aſſeclæ eliciunt Galenū ſynochum putrem non cognouiſſe plura ſunt. Primum 2. de diff. febr. 2. & 2. de Criſibus 9. vbi febrium putridarum ſimplicium tria tantùm affert genera: vnum bilioſarum, quod tertio quoque die inuadit: alterum pituitoſarum, quod ſingulis diebus: alterum verò melancholicarum, quod de quarto in quartum ſuos circuitus abſoluit, nec de ſanguineis febribus vllam prorſus mentionem facit, vnde aptè inferri poteſt ipſum putaſſe tales febres non dari. Præterea 2. de diff. febr. 2. citato, & 1. ad Glauc. cap. 13. ſynochum à ſanguine putreſcente ſub genere ardentium eſſe aſſerit, & 2. ad Glauc. eadem ratione ſynochum, atque ardentem curat, quare ſicut illa ad bilioſas pertinet, ita & hæc ad eandem ſpectabit.

His accedit, quòd 2. de Criſib. cap. 6. huiuſmodi febrem deurentem appellat, & alibi etiam magnam, & vehemētem, quæ omnia ardenti à bile tribuuntur, quapropter, & ſy-

A & synochum,& ardētem in idem recurrere existimare videtur. Insuper 2. de diff. febr. cap. 9. cùm tria tantùm assignasset periodorū genera, scilicet quod tertio quoque die, quod quarto, & quod singulis diebus recurrit, quærens an sanguis putrescat ea ratione, vt possit periodum aliquam sequi, pleuritidis exemplo innixus concludit sequuturum eum esse periodum de tertio in tertium, atque ita febres sanguineas ad biliosas redegit; quemadmodum enim in inflammatione, quæ sub costis fit sanguine putrescente, fiunt tales periodi, ita idem accidere consentaneum videtur, si sanguis in venoso genere putrefiat. Et hæc sunt, quę ostendunt censuisse Galenum synochos febres ex putrescente sanguine non dari.

Oppositum tamen est longè euidentiùs in illius doctrina; nam 9. meth. cap. 2. & 3. superiùs citato apertissimè docet dari huiusmodi febrem synochum ex putrescente sanguine ortam; quinimò modum aperit curandi tam eam, quàm quæ fit ex sanguine solùm accenso, & non putri. Qui igitur hunc locum inspexerit, mirabitur quidem Auicennam fen. 1. tract. 2. cap. 44. disputasse aduersus Galenum, atque tres adduxisse

B rationes ad probandum dari febrem synochum ex putri sanguine procreatam, cùm tamen ipsemet Galenus & eò loci eam admittat euidenter, & 9. meth. satis eleganter eiusdem naturam perscripserit, & quòd magis est, vtramque speciem curauerit, putridam nempè, & sine putredine: putridam quidem in famulo, non putrem in domino, vnde meritò Turrisanus Monachus 3. art. par. cap. 37. inquit Auicennæ oppositiones esse nullius momenti. Sed ego re vera vix persuaderi possum Galenum ab Auicenna accusatum fuisse de ignorantia, ac si non agnouisset hanc febrem: sed puto potiùs demonstrare voluisse synochum non contineri sub bilioso genere, vt ille visus est sentire, sed quartum genus putridarum febrium constituere, quapropter huiusmodi controuersia tam diuulgata, & à varijs hactenus agitata verbalis est, & non rei, parum siquidem refert, an tertiana, an febris sanguinis putrescentis appelletur, vt pluries animaduertit Galenus.

Fundamentum autem Galeni, quo synochos ab biliosas febres referendas esse putauit, est, quia dum sanguis putrescit, tenuior pars conuertitur in bilem flauam, &

C crassior in atram, idest melancholiam, & hoc est, quod ab Auicenna impugnatur; nam hæc propositio, sanguis putrescens fit bilis, & non seruat naturam sanguinis, potest habere duplicem sensum, alter est, quòd sanguis, postquam ex toto putruit, conuertitur in bilem: alter verò, quod dum est in ipsamet via putrefactionis, iam exiuerit è forma sanguinis, & susceperit formam bilis, sed vterque sensus reijcitur ab eodem Auicenna. Prior quidem, quia non facit ad rem nostram; nam in præsenti quæstione positum est in examine, an fiat febris à sanguine, non quidem quando non est amplius sanguis, vt euenit, cùm iam ex toto putruerit, sed quando adhuc seruatur esse, & forma sanguinis.

Sed dato hunc sensum non esse alienum à proposito, quomodo primùm fieri potest, vt sanguis, dum est putridus, biliosam febrem accendat, cùm ab ipso non solùm bilis, sed etiam melancholia oriatur? deinde esto totus sanguis mutetur in bilem, quis inde inferre poterit, ergo febris à sanguine iam putri est biliosa? negabo sanè consequentiam, quia vt febris biliosa efficiatur, non est satis humor biliosus, sed re-

D quiritur etiam eiusdem putredo, quare licet sanguis putrescens totus conuertatur in bilem, nisi tamen ipsa putredinem contrahat, non potest fieri febris biliosa. Quod si quispiam dicat sanguinem putrescentem conuerti in bilem putridam, non tollit difficultatem; quod enim ex putrido nascitur, non statim dicendum est esse putridum, vt acetum, quod fit ex vino putrido, non est putridum, neć vermes, qui oriuntur ex cadauere iam putrefacto, putridi generantur, & sic de cæteris, quæ ex putredine corruptis enascuntur.

Si verò proteruus aliquis adhuc contendat omninò necessarium esse, quidquid ex putrido generatur putridum esse, coactus erit fateri à sanguine putrefacto non solùm biliosam febrem procreari, sed etiam melancholicam, quia non solùm in bilem, sed etiam in melancholiam ratione partis crassioris, & vtramque putridam; quare cùm non sit maior ratio vnius, quàm alterius, si ab illa febris fiat biliosa, ab hac melācholicā concedendū est fieri, atque ita febris à sanguine putrido non erit in eodē genere cum

biliosis solùm, quod est id, quod ab aduersario intenditur, igitur hic sensus nullo pacto est accipiendus. Alter etiam sensus perquàm acutè confutatur ab eodem Auicenna, primùm quia nullum putrescens, dum putrescit, est iam id, in quod abit, vt patet ex sola terminorum cognitione; nam id, quod est in via, non potest esse in termino, sed sanguis, cùm putrescit, est in via, igitur non potest esse in termino ad quem, nempè in putrefacto esse, ac proinde sanguis putrescens in bilem non est bilis: deinde quia bilis ex sanguine non fit in tempore, sed in instanti; nam est generatio, putrescentia autem sanguinis fit in tempore, quia est dispositio ad putredinem, & via ad ipsammet corruptionem, ergo putrescentia sanguinis non est ipsiusmet bilis generatio, quare dum sanguis actu putrescit, non adhuc est bilis: postremò quia quemadmodum se habent humores alij, dum putrescunt, ita se debet habere sanguis, sed ipsi, dum putrescunt, sunt semper, & dicuntur tales, nec amittunt propriam speciem, aut definitionem, aut nomen, ergo nec sanguis; non est enim maior ratio vnius, quàm alterius humoris, cùm itaque ab alijs putrescentibus fiant febres specie distinctæ, ergo etiam à sanguine, si putrescat, concedendum est fieri febrem ab alijs distinctam.

His argumentis Auicennas, & vniuersa Arabum schola conuellunt opinionem Galeni, ipsiusque fundamentum, atque ideo concludunt dari quatuor febrium putridarum genera, quorum tria tantùm, vt ipsorum est sententia, videntur admitti à Galeno. Sed his non obstantibus dico febrem synochum putridam posse duobus modis considerari: vno modo quatenus ortum ducit à sanguine putrescente in primo *v.g.* gradu putredinis, quando scilicet calor extraneus, adeo languidè resoluit calorem naturalem ipsius sanguinis, vt parum humidi radicalis euaporare faciat, & sic tenuior pars tantùm sensim dispositiuè conuertitur in bilem, manente adhuc forma, & idea sanguinis, vnde febris, quæ tunc suboritur, est febris synochus primi gradus, & potest dici synochus putris, & tertiana putris simul, non tamen simpliciter, sed vt dicit Galenus quodammodo. Altero modo considerari potest, prout fit à sanguine putrescente in intensiori gradu, quando scilicet caliditas extranea est aliquantò intensior, ita vt & calorem naturalem resoluat, & humidum euaporare faciat, vnde iam attenuatus, & exiccatus sanguis naturam solius bilis ad vnguem refert, de quo loquens dicebat Galenus 2. de diff. febr. cap. 9. in huiusmodi transmutatione crassas sanguinis partes nondum exquisitè in atræ bilis naturam transiuisse, sed esse in quodam quasi confinio; quod confinium tale minimè est, vt inde febris melancholica fiat, & in hac constitutione sanguis existens febrem facit synochum, quæ tertianæ naturam sapit, & sub hoc genere comprehendi facilè potest, vnde febris hæc & sanguinea, & biliosa dici potest diuerso habito respectu: atque ex his patet de nomine esse huiusmodi quæstionem, & Galenum non negasse febrem fieri putridam ex sanguine putrescente, & frustra Auicennam aduersus eum disputasse.

Hoc itaque est illud, quod huic liti dirimendæ ex ipsius Galeni doctrina deprehendere potui, quamquam non me lateat nonnullos adhuc esse, qui omninò aliter censeant, nec inter ipsos conueniat. Alij enim inquiunt dari synochos putres, sed breuissimo tempore, eoque ferè imperceptibili durare, quod tempus, quia à Medico, quippe qui artifex est sensatus, non consideratur, consequens est, vt nec febrem per id durantem considerauerit Galenus, qui vt Medicus loquutus est; sed quia idem breue tempus potest quidem considerari à Philosopho, ideoque Auicennas philosophicè febrium materiam pertractans, synochos ex putrescente sanguine procedentes libenter admisit. Hanc conciliationem ante alios affert Cardanus lib. 1. tract. 4. contrad. 14. quam accepit à Gentile, sed mihi non probatur, tum quia falsum est Galenum vt Medicum eam omisisse, vt constat ex duplici illa historia ab eodem recitata, in qua vtramque synochum, putrem, & imputrem scilicet, curasse apertissimè affirmat; tum quia nec verum est tam breui, ac insensibili penè tempore durare, vt Medici aciem effugiat; obseruauit enim idem Galenus ad quartum, & ad sextum vsque diem perstitisse, vt narrat in historia serui illius; tum denique quia nec verisimile est Galenum vt Medicum tantùm, & Auicennam vt Philosophum huiusmodi febrem considerasse; nam quilibet in peruestigatione essentiæ alicuius rei ijs, quibus præditus est habitibus, appositè vtitur.

A Alij deinde, & mea opinione longè melius, dicunt re vera Galenum hanc febrem non negasse, sed Auicennam iniuria hoc ipsi tribuisse, id quod idem Cardanus loco cit. animaduertit, inquiens Auicennam libenter Galeno contradixisse in ijs, quæ ad contemplationem pertinent, nec à iurgijs abstinuisse, vt apparet lib.9. de animalibus cap. 2. vbi scriptum reliquit Galenum dimidium tantùm rerum olfecisse, & nihilominus Philosophum haberi voluisse. Puto equidem eum locum neminem lecturum sine maxima admiratione, & indignatione, quòd tam insolenter tantum virum barbarè mentiendo momorderit; nam qui libros de vsu partiũ legerũt, non modò philosophia refertos, sed planè diuinos esse prædicant. Libri quoque de Hippocratis, & Platonis placitis, libri de elementis, de natura humana in Hippocratem, de naturalibus facultatibus, & alij etiam, nonne tantam philosophiam includunt, quæ satis esset sine aliorum librorum lectione summum, & doctissimum Philosophum efformare? sed quæ nam amabò tam exquisita philosophia est, qua aut hic vtitur Auicennas in reprehendenda Galeni sententia, aut in libris de animalibus præcitato loco circa naturam seminis muliebris, vbi tam doctè, ac philosophicè loquitur Galenus, quàm petulantibus verbis ipse Auicennas in præceptorem est debacchatus?

B Sed ad id, vnde digressa est oratio, reuertens dico clarissimum esse apud eos, qui in Galeni doctrina versati sunt, sanguinem à suo statu naturali dupliciter dimoueri posse: primò quando solùm ebulliet, & inflammationem suscipit citra putredinem, & sic efficitur febris illa ex sanguine, quam synochum imputrem vocamus, in qua calor blandus existit, sicut in ephemeris, quæ cum ea sub eodem genere collocari consueuerunt. Secundo modo, quando præter ebullitionem, seu inflammationem in putredinem quoque abit, vt supra dictum est, quæ si leuis est, ita vt sanguis seruet adhuc suam naturam, sub statu tamen imperfectiori, quia partes ipsius tantùm tenuiores dispositiuè conuertuntur in bilem, febris synochus accenditur contradistincta ab alijs febribus putridis, quæ tamen biliosa est quodammodo: si verò vehementior sit putredo, ita vt sanguis magis superassetur, & præter quàm tenuiores partes conuertantur in bilem, aliqua etiam crassarum exustionis pertingat confinium, alia febris synochus

C fieri consueuit, cui magis quàm prædictæ, biliosæ nomen aptari potest, cùm iam plures partes in bilem sint conuersæ; nec vllum inde sequitur inconueniens, quia iam in hoc casu materia illa biliosa, putrida est (licet non omnia, quæ ex putredine fiunt, sint putrida, vt superiùs innuimus) & materia melancholica est adeo pauca, vt ab ea nulla desumi possit denominatio.

Ex his igitur apparet rectè cognouisse Galenum synochos putres, & discrimen inter ipsum, & Auicennam verbale tantùm extitisse. Nec loca superiùs adducta, quibus aduersarij conabantur oppositum demonstrare, quicquam concludunt. Et primò non vrgent illa ex 2. de diff. febr. & 2. de Crisib. vbi non nisi tria genera febrium putridarum affert; nam vel ibi loquutus est de febribus intermittentibus tantùm, vel synochos, quia biliosarum naturam sapiunt, ad biliosas reducere voluit. Neque loca, in quibus videtur Galenus hanc febrem in eodem genere cum ardentibus collocasse, & eandem curationem, atque ardentibus præscripsisse, vrgent, quia ibi loquutus est de febribus synochis à sanguine vehementer putrefacto, & assato prodeuntibus, quæ

D rectè biliosæ, vt dicebam, appellari possunt, & ideo ipsis epitheta biliosarum, & ardentium febrium attribuit.

Neque obstat, vbi doctus pleuritidis exemplo inquit, si sanguis putrescit, sequitur naturam tertianarum; nam loquutus est ex suppositione, nimirum si sanguis futurus est, vt habeat periodum, periodum habebit tertianarum, quia, vt alibi dixerat, sanguis quò magis putrescit, eò magis accedit in naturam bilis, non igitur præcisè loquutus est sanguinem habere periodum de tertio in tertium; nam vt hactenus dilucidè ostendi, optimè callebat sanguinem initio putrefactionis nondum esse versum in bilem, atque ideo, quæ febris ab ipso accendebatur, esse de genere continentium.

Quæstio

Quæstio Tertia. B

Morbi dies in puerperio à partu nè, an à febre sint enumerandi?

Ad Antoninum Alphanum Messanensem Medicum, & Philosophum acutissimum.

DVm amicis has meas lucubratiunculas, mi Alphane, inscribo, iniquè profectò agerem, ni & tibi aliquid amoris causa dicarem. Omnia enim, quæ ab amicissimo homine expectari possunt à tua humanitate in me profecta esse intelligo. Ne itaque iure merito quispiam ingrati animi notas mihi inurere posset, hanc disceptionem inter Medicos valdè agitatam tuæ erga me beneuolentiæ statuere volui. Siqùe te exiguum hoc muneris ea, qua in me propendes, voluntate accepisse cognouero, nihil mihi vnquam iucundius accidere potuisse fatebor. F

Huius inquisitionis præbuit nobis occasionem Hippocrates, qui videtur in suis scriptis in hac materia determinanda varius, & incostans; quandoquidem lib. 3. prognost.tex. 10.scriptum reliquit iudicationes debere fieri à partu. Galenus his verbis in commentario eidem assentitur, *principium numerationis tibi fiat, non quo die cœperint febricitare, sed quo pepererunt*, & quod magis est, addit, *quibusdam igitur circa secundum, aut tertium incipiunt diem à partu, ex quo multi numerant futuram iudicationem, sed res*, subdit, *non ita se habet, sed ex quo pepererint numerationes fieri oportet dierum.* At lib. 1. epid.tex. 3. in Philini vxoris, Epicratis, & Dromeadæ historia, quæ omnes enixæ sunt, à morbi die, non à partu computationem auspicatur; nam vt exordiar ab vxore Philini, hæc filiam peperit, fuitqùe naturaliter purgata, & in cæteris leuiter se habuit, decimoquarto die à partu fuit magna febre correpta. De Epicratis vxore scribit Hippocrates eam fuisse secunda die à partu acuta febre correpta, quod idem dicendum est de alijs mulieribus enixis 3. epid. sect. 2. & de illa, quæ iacebat in foro mendacij, & 3. eiusdem libri de illa, quæ circa aquam frigidam, & de alia, quæ in Zigico manebant. Omnes enim istæ mulieres enixæ sunt, in quibus Hippocrates scribit earum ægritudines à morbo, non autem à partu esse computandas. Nullæ aliæ mulieres in hoc libro reperiuntur, quæ pepererint, omnibusqùe computationem dierum criticorum à morbo assumit. Igitur Hippocrates in theoria tradenda de huiusmodi diebus alio modo loquitur, quàm in therapeutica. G

Varius Hippocratis loquēdi modus tantam ansam alijs, qui post ipsum scripserunt, tam antiquioribus, quàm recentioribus, præbuit, adeoqùe eorum ingenia torsit, vt ad intelligendam, & percipiendam hanc veritatem, quò se voluant, nesciant. Alij enim sunt, qui prognosticis, & theoriæ, alij contra epidemiorum libris, & therapeuticæ magis adhærent, suasqùe opiniones rationibus quibusdam sustinere, & defendere contendunt, quæ res adeo intricata, ac difficilis videtur, vt vix extricari, ac dissolui possit. Sunt tamen & alij, qui putant se satisfecisse difficultati, omnemqùe ambiguitatem de medio abstulisse facta partus diuisione, nempè partus est in duplici differētia, naturalis vnus, alter non naturalis, quem aliqui etiam difficilem appellant, quo posito, dicunt in partu naturali enumerandos esse dies à morbo, at in partu non naturali ab ipso partu. Alij præterea aliam adducunt responsionem dicentes morborum euenientium enixis alios esse propinquiores, alios remotiores à partu: in propinquioribus partui computandi sunt dies ab ipso partu, at in longè distantibus, à morbo, & quamuis videantur habere rationēs quasdam pro se, ambæ tamen à varijs doctoribus conuelluntur, & primò ab Amato Lusitano, & Massaria, qui conantur demonstrare hanc diuisionem de partu naturali, & non naturali esse superfluam. H

Massarias enim lib. de puerperio cap. 13. *primo inquit, quia Hippocrates in vna, vel altera puerpera, quæ habuerunt partus non naturales, statimqùe à partu secundo, aut tertio die febricitarunt, videtur non ab ipso partu, sed à morbo dies criticos enumerare, qualis fuit 1. epid. sect. 3. in vxore Dromeadæ, quæ filiam enixa erat, de qua Hippocrates hæc habet postridie eius diei, quo rigueat, aluum commodè reddidit, &c. tertio die circa meridiem riguit,*

rigùit,

rigùit quartò dolor hypochondrij remissus est. Adeo vt certum sit hic dies numerari non à partu, sed à die, quo rigor, & febris acuta mulierem inuasit, qualis fuit mulier quædam 3. epid. sect. 3. ægroto 2. quæ apud aquam frigidam ægrotabat in Thaso, de qua Hipp hæc habet: post quam filiam peperisset, nec esset purgata, tertia die à partu febre correpta est acuta, &c. à quo die facto principio deinceps omnes dies criticos enumerat vsque ad octuagesimum, in quo die mulier obijt. Imò verò quod certè maximè notatione, & admiratione dignum est, hæc ipsa mulier multùm ante partum febre decubuerat, cibumque fastidieras, vt omnis ratio colligat, vel à febre ante partum, vel saltem ab ipso partu huiusmodi supputatiorem dierum fieri debuisse. Qualis demum fuit vxor Epicratis, quæ laborabat apud Archegetem, de qua hæc scripta sunt, instante iam partu, rigore correpta est, non incaluit, &c. Tertio filiam peperit, &c. quæ item historia est maximè notabilis; siquidem, & si mulier ante partum rigore correpta est, quod Galeno quoque interprete in commentario crudorum, & prauorum humorum indicium habendum est, tamen non à die rigoris, non à die partus, sed à die febris dies critici numerati sunt, itaque huiusmodi historia planè demonstrant dies criticos nonnunquam numerari ab Hippoc. à prima die febris, minimè à die partus, etiam si fuerit hic non naturalis, & febris 2. vel 3. die post partum sit subsequuta. Ex quo apparet neutram responsionem satis posse hanc repugnantiam apparentem dissoluere.

Quamobrem nonnulli tertiam quandam responsionem propterea excogitarunt, qui docent duas criticorum dierum computationes; vnam à partu, alteram à febre efficiendas esse, quæ quidem mea sententia duabus prioribus longè absurdior, & falsior censenda est; nam præter quam quòd Hippocrates, & Gal. apertè vnicam tantùm computationem recipiunt, imò verò Gal. vt vidimus eorum conuellit opinionem, qui dicebant alteram computationem à febre faciendam esse, vt hinc multa sequantur absurda, necesse est. Etenim fingamus mulierem peperisse die lunæ, proximo die martis in febrem incidisse, quam putemus die vndecima crisim habituram fuisse, ex altera quidem computatione à febre iudicium fiet in vndecima, altera autem à partu in die decimatertia, quod sanè totam dierum criticorum, & crisium naturam, disciplinamque à Galeno traditam peruertit. Quid igitur dicendum est? ego quidem id primum repeto, hunc nodum mihi adeo difficilem videri, vt nullo modo dissolui possit, quin non erubesco ingenuè fateri me hactenus nihil potuisse, vel de alijs audire, vel de me ipso excogitare, in quo prorsus acquiescam. Hæc Alexander Massarias.

Sed ante Massariam Christophorus Aueiga 3. prog. com. 10. hanc de partu naturali diuisionem, & ipse reijcit, inquiens, *quod etiam referunt febrem post partum naturalem non sequi partum, & post partum non naturalem sequi partum est falsum*, addens rationem inquit, *febres, quæ sequuntur partus, ob id maximè eas sequuntur, quòd humores mali, corrupti, longo tempore aceruati agitantur, maximè si non sufficiēti quantitate purgentur, quod sæpissimè post partum naturalissimum euenire solet, vbi ante partum mulier malo victu vsa fuerit plurimos prauos humores congerens, aut vbi ob ipsorum crassitudinem non probè purgentur, aut quoniam, vbi acres admodum fuerint, vterus ob dolorem irritatus non admittit purgationem, hi igitur humores agitati, & non conuenienti copia purgati febrem accendere possunt post partum naturalem, cujus causa primitiua partus erit: existimare autem posse ex solo motu partus febrem euenire est falsum, nisi in corpore præfuissent mali succi, quod Gal. pluribus in locis testatur 3. de morbis popularibus in historia adolescentium, quæ habitabant in foro mendacij, & lib. 1. de morbis popularibus tex. 3. in Sileni historia, vbi Gal. inquit vbi quis ex manifestis causis febricitare cœperit, si nullo modo corpus ad morbum parasum fuerit, diaria corripitur febre, motus ergo solum febrem non efficiet acutam, de vtroque igitur intelligenda est Hippoc. sententia, neque est, quod distinctionem faciamus, partum enim fuisse naturalem nihil refert ad febrem humoralem.*

Hi duo authores, vt patet, in hoc conueniunt, vt nolint dari huiusmodi diuisionem de partu naturali, & non naturali, ex qua possit tolli controuersia inter Hipp. loca in libris prognosticorum, & epidemiorum, sed modus probationis est longè diuersus; nam Massarias ex historijs quibusdam ab Hippoc. deductis ostendit ipsum in partu non naturali enumerare dies à morbo, non à partu, ita vt tam in naturali, quàm in non naturali enumerat dies à morbo, non à partu, igitur non valet huiusmodi diuisio. Medium verò, quo Aueigas vtitur ad demonstrandam falsitatem huius diuisionis, est tale; nam præsupponit non posse dari febrem putridam in corpore, nisi adsit

appara-

apparatus, & dispositio, quæ est ex parte humorum corruptorum in corpore existentium, qui longo tempore coaceruati, neque tempore partus, vt decet, expurgati (siue contigat ratione crassitiei humorum, siue acredinis, quo nomine vterus dolore, & morsu irritatus haud molitur purgationem) febrem inducunt, etiam post partum naturalem, vtero tunc temporis causæ primitiuæ rationem habente. Si igitur huiusmodi humoris praui tam post partum naturalem, quàm non naturalem, sufficienter non expurgentur febris inducitur, & in vtroque partu erit computatio facienda ab vna, & eadem causa, siue partus sit, siue morbus Nõ igitur ex illa diuisione in naturalem, & non naturalem partum poterimus difficultatem propositam de medio tollere. In partu enim naturali, vt in Philini vxore, humores non fuerunt sufficienter expurgati in decima quarta die (nam debent expurgari ad vigesimam quintam vsque) & tunc facta est febris, à qua incepta est computatio. E

Amatus Lusitanus, & ipse lib. 1. Centur. Curat. 14. hanc de partu naturali, & non naturali diuisionem infirmam esse, nulliusque momenti demonstrat, itaut videatur Messarias desumpsisse id ab Amato, cùm ambo conueniant in refellenda prædicta opinione. His subscribit Ioannes Raphaël Moxius lib. 3. de morb. acut. enixarum curandis cap. 26. quo in loco nititur ostendere nullum partum ex toto posse dici simpliciter, & absoluta ratione naturalem, excepto illo Beatæ Mariæ Virginis, cuius alia est ratio; omnia enim, quæ euenerunt in illo partu, miraculosè facta sunt, quemadmodum conueniebat Sanctissimæ Matri Dei. Loquens igitur Moxius de partu mulierum, quæ ex semine humano conceperunt, deinde pepererunt, ad hunc loquitur modum. *Cùm ἀδυνατὸν sit ipsi naturæ partes vteri compactæ, ac ipsi subiectæ, tum pubis ossa per ineffabilem synthesim connexa citra grauem laborem, aut dolorem itidem vehementem dissparentur; appendices rursus venulæ matricis acetabulis diuelli: à fœtus denique calcitratione vrgenti vterum citra acerrimum doloris sensum non labefactari. Quare partus omnis etiam secundùm naturam difficilis, omnis dolorificus, & anxifer, sub quadam verò latitudine. Porrò omnis naturalis, & facultatis respectu excreti: quamuis sub moderatione aliquando præternaturam fiat, quando exilijt in pedes fœtus, aut in nates, aut prius alterum extrahit brachium. Verùm & in omni, triplicis illius substantiæ, maximè inter se distinctæ, euacuatio fit, fœtus videlicet, membranarum, ac puerperij. Nulla itaque exors doloris, si mente integra fuerit, ac sensibus; cùm testante Gal. lib. 3. de naturalibus facult. cap. 12. omnes partus vehemensissimos ipsius fœtus consequatur motus, ex quibus aliqua semper in vtero concitatur intemperies, isidem solutio continui, quæ si non morbi actu, saltem proximè ad hunc statum accedunt, de quibus affectionibus apud Gal. fit mentio lib. art. paruæ cap. 88. & intra sanitatis latitudinem adhuc contineri decet, donec sensibiliter lædantur actiones; tunc enim iam ad therapeuticam, ceu morbi necessario spectant.* Concludit tandem his verbis. *Quamobrem cùm omnis partus necesse sit inchoatiuè, seu tanquam principium, omnes illas affectiones continens amplectitur eadem: ab ipso pariter omnes morbi necessariò computandi.* F G

Hic author est acerrimus aliorũ reprehensor modò alios irridens, modò vehementer mordens, qui tamen mea sententia in hoc casu ipse reprehendendus venit, quòd volens refellere eorum opinionem, qui partum diuidunt in naturalem, & non naturalem, potiùs confirmat longo hoc sermone; nam cùm adduxisset, quòd in partu naturali dolores, & molestias patiantur mulieres, easque omnes iudicio Gal. determinasset contineri adhuc sub latitudine sanitatis, donec fiat in ipsis actio sensibilis læsa, qua ratione concludat dies criticos enumerandos esse à partu naturali, non video? Quomodo enim afferens hæc duo membra de naturali, & non naturali partu concludere potest à solo naturali esse computationem faciendam? Deinde rationem, qua suam statuit opinionem, dum inquit, id esse, quia omnis partus in se continet inchoatiuè, & tanquã principium omnes illas affectiones iam dictas, ergò ab ipso omnes morbi mulieribus enixis euenientes sunt enumerandi, quòd menses, seu (vt melius dicam) purgamenta sunt causa antecedens omnium morborũ, quamuis nulla adhuc fiat actionum læsio, nullam, aut friuolam esse quis non concipit? Id enim esse videtur, quemadmodum si nos diceremus febrem esse enumerandam ab humoribus in corpore existentibus, & paratis ad febrem patiendam, relicta actione læsa, hoc est, à causa antecedente, H

scilicet

A scilicet in hoc subiecto adsunt humores parati ad febrem, ergo adest febris; non videtur enim maior ratio vnius, quàm alterius, mulier hæc enixa est, ergo febrit, probat consequentiam, quia in purgamentis tanquam in principio continetur, & febris, & omnes morbi, qui puerperis euenire consueuerunt, hic modus arguendi nescio, an apud Logicos habeatur, vt id quod est in potentia, dicatur esse in actu.

Tota igitur difficultas in materia proposita est in sententijs Hippocratis conciliandis, an scilicet dies critici sint accipiendi à partu, an à morbo; quarum sanè conciliatio difficilis admodum est, atque ardua, quandoquidem prudentiores scriptores de hac materia tractantes inter se diuisi sunt; alij enim sunt, qui doctrinam prognosticorum sectantes historias ab Hipp. in Epidemijs allatas tanquam inutiles, & veluti medicinæ quędam rudimenta omninò spernunt determinantes semper esse partum assumendum tãquam principium, & terminum à quo computationis dierum criticorum, non obstante quouis enixarum morbo. In hoc censu enumerandi veniunt ex Arabum familia duo authores celeberrimi, vnus est Aliabbas, in Theoricis cap. 8. alter est B Auerrhoës lib. 4. cap. 40. qui non modò scribit à partu incipiendam esse computationem, verùm addit vnum silentio minimè prętereundum, & istud est, quòd quamuis ægritudo post partum per triginta dies sensibilior extitisset, nihilominus incipienda est dierum criticorum enumeratio ab hora partus.

Inter Latinos plures hanc opinionem sectati sunt, vt est Amatus Lusitanus loco iam citato, qui ad verbum transcribit Auerrhois sententiam, eamque probare contendit, & quod magis est, scribit Auicennam in eandem venisse sententiam, quod se ex textu hebræo cognouisse asserit, cui tanquam Hebræo (quamuis perfido) fidem adhibendam esse scribit Moxius. Sed quoniam in textu Venetijs edito 1523. apud Philippum Pinzium fen. 2. 4. tract. 2. cap. 1. necnon & apud Valgrisium scriptum est. *Et si pepererit mulier, deinde accidat ei febris, tunc si non computetur ex febre, & non nisi ex partu error est illud*, hoc est dictu, error est, si neglecta febre fiat ab hora partus dierum connumeratio, idcirco venio in hanc sentẽtiam, vt existimem magis esse huic textui fidendum, quàm Amato, quamuis Hebræus fuerit. Hanc eandem opinionem habuerunt C etiam multi alij, inter Hispanos est Franciscus Vallesius lib. 10. controuers. cap. 4. tum lib. 3. progn. 10. & in historijs tribus, quæ ab Hipp. narrantur proprijs commentarijs. Deinde est Ludouicus Lemosius lib. 5. de optima prædicendi ratione cap. 6. sed isti duo Authores inter se magno distant interuallo, quandoquidem Vallesius scribit tunc à partu connumerationem incipiendam esse, quando partus non est naturalis, Lemosius verò præsupponens omnem partum esse morbum dicit per lochiorum purgationem, tanquam per crisim iudicari, quòd si partui tanquam morbo aliquis succedat morbus, aut febris, tunc morbum complicatum esse putat, & vnum quemque horum propriam crisim per se habere, vnam, quæ fieri debeat à febre, alteram à partu: hinc consequitur necessariò, vt vnus quisque peculiarem habeat denominationem, vnde est, quòd Hipp. in Epidemijs computandi initium sumit à morbo, in prognosticis verò à partu. Porrò Thomas Rodericus Aueiga, & Moxius supra citatus opinionem Amati tanquam veriorem admittunt, quin omnibus, quæ ab ipso dicuntur, Moxius liberè subscribit, ipsumque præ cæteris commendans eius doctrinam D ad cœlos vsque extollit lib. 3. cit. cap. 26. hæc sunt ipsius verba.

Ad hunc difficilem soluendum nodum, & intricatam explanandam difficultatem nemo vnquam (meo saltem iudicio) accessit propius quam Lusitanorum doctissimus Amatus. Hic inquam neglectis historijs Epidemicis, & relicto Hipp. dissidio, prognosticum tantum amplectitur Oraculum, & ceu Policleti regulam idem nobis seriò proponit, neque dissidium Hipp. vitio vertendum, quia cùm ipse ex Gal. lib. 2. de diebus decretorijs cap. 6. lib. 5. Epidemicos priùs scripsisset, quàm prognosticos, plurima quidem in illis infirma, impolita, informia enarata fuere, quæ quispiam verius abiecisse, quàm peperisse Hipp. æstimabit. Indeque in vsu medico sola ille obseruatione, & adumbrata quasi manu annotauit, in his ceu aduersariorum libris perfunctoriè scripsit. Ex his autem mox curiosius, & accurato opere elicit reliqua, quæ vltima iam linea perpolita æneis exarauit tabulis, vt quæ dispersa, & inculta essent, denique admirabili eius ingenio, ac penè diuino cuncta affabre in artem redigeret. Hoc præstitit in construendis diuinissimis illis Oraculis aphoristicis, prognosticis, ac fortè

coacis scripta docent; consensus vna omnium sapientum ab illo sæculo ad hæc vsque nostra tempora. Cùm igitur libri hi inter reliquos Hippocratis, (nec coacas detraho illis demptis oraculis, quæ perniciosè à quibusdam impostoribus sunt inserta) & limatiores sint, & ab omni erroris fæce expurgatiores, ad has inquam tanquam ad sacrum Delphicum fanum confugiendum censemus, vt diuina huius tanta artis accipiamus responsa. Quare in hoc labyrintho difficili expeditius multo erit per hanc irrefragabilem semitam prognostici oraculi sensim incedere, quàm obscuram, ac ambiguam epidemicarum obseruationum iter prosequi. Quid quod & ducem tum habebimus clarissimum Galenum, qui huiusmodi iter dirigit, dum totis viribus, ac seriò fœminis à partu iudicationes fieri tuetur?

Sed huiusmodi tam audax determinatio non potest mihi probari, nec me latet lib. epidemiorum aliquos à Galeno reprobatos esse, vt est secundus, quartus, quintus, & septimus, at primus, & tertius, non solùm probantur tanquam Hippocratici ab eodem lib. 2. de diff. respirat. cap. 8. verùm commendantur maximè 3. de diff. respirat. cap. 1. his verbis. *Quemadmodum autem primus, & tertius non solùm ab Hipp. compositi videntur esse iis, qui optimè de his sentientes adiudicant, sed etiam ob speculationis familiaritatem mutuò inter se connexi*, & Annutius Phœsius in horum librorum proœmium de his tale fert iudicium, *primus, & tertius morborum vulgarium liber studio, & exquisita cura in id, vt ederentur, scripti videntur, tamque perfecto acuminis genere limati, vt nullam artis accurationem desiderent; nam & splendidam quandam, minimeque veteratoriam vtrique communē tractationis rationem continent, eoque styli coniunctione inter se consentiunt, vt ex vno, eodemque perenni fonte Medicinæ manare videantur. Crebra est in his Hippocratica frugalitatis copia, magna artis comprehensio, dictionis grauitas summa, sententiarum ingens pondus, cognitionis ratio tanta, quanta & ad scientia rationem, & ad artis speculationem animo informandam homini expedito, & non indiligenti satis esse possit.*

Et alio in loco addit. *Nec verò vllā in re eorum gratia effundit narratio rerum simplex, & nuda omni ornatu orationis tanquam veste detracta, sed sanè quò magis recti sunt, & venusti eò certè propiùs Hipp. parsimoniam redolent; nam vt pressam Hipp. copiam æqualiter fusam per totam orationem adhibent, tantaque rerum varietate, atque verborum proprietate distinctam, vt sint quasi in ornatu disposita quædam insignia, & lumina.* Mercurialis in pulcherrima illa Hippocratis censura scribit ex Galeno primum, & tertium epidem. librum scriptum esse ad hoc, vt editioni traderetur, alios verò ad memoriam, & quamuis libri epidem. ab Hipp. primò scripti fuerint, deinde libri prognosticorum, non propterea ita spernendi veniunt, vt illis abiectis solùm legantur prognostica, cùm alius docendi modus in prognosticis, & alius in epidemiis seruetur; in prognosticis enim fit veluti progressus quidam ab vniuersalibus ad particularia, at in primo, & tertio epidem. libro ordo talis est, vt omnia, quæ ægris contingerunt, ad vnguem describantur, quod à Galeno scriptum est, sect. 2. in 1. prorrhet. com. 40. itaut progressus videatur à particularibus ad vniuersalia.

Causam huius diuersitatis lepidè admodum adducere visus est mihi Christophorus Aueiga in proœmio libri epidem. quæ est, quòd eo tempore, quo Hipp. scribebat lib. epidem. capiebat singularium experimenta, quibus iam acceptis in vniuersalem doctrinam deduxit, quæcunque experimēto inuenit, librosque prognosticorum scripsit. Hanc sententiam à Galeno desumpsit 1. lib. de diebus decretoriis cap. 3. hinc est, quòd quamuis libri epidem. primò scripti fuerint ab Hippocrate, nihilominus vult Gal. 4. de diebus decretoriis in fine, priùs legendos esse libros prognosticorum tanquam magis vniuersales, libros verò epidem. nempe primum, & tertium tanquam peculiariùs, & magis ad praxim, & ad opera medica facientes posteriùs. Non igitur spernendi sunt libri epidem. vt voluerunt prædicti authores, sed omnes tanquam legitimi fœtus Hipp. recipiendi; libri enim prognost. ad theoriam magis spectare videntur, & libri epidem. ad praxim. Hoc stante, vt soluatur hæc apparens contradictio, dicendum est aliud esse loqui de rebus in vniuersum ad theoriam spectantibus, & aliud est loqui particulariter, & determinatè de rebus ad praxim attinentibus: Hipp. libris prognosticorum loquens de dierum criticorum initio assumendo determinauit illud enumerandum esse à die partus in vniuersum, in particularibus verò mulieribus, nempe ægrotantibus voluit principium semper esse accipiendum à die morbi, quemadmodum

A dum ipse obseruauit in epidem. lib. 1. & 2. & hanc puto esse veram huius loci determinationem; nam libri omnes Hipp. veri, & germani tanquam oracula quædam in medicina facienda habendi sunt, nec vnus reijciendus, alter recipiendus, sed pro materierum diuersitate modò vni, modò alteri adhærendum.

Quæstio Quarta:

An liceat puerperas medicamento cathartico expurgare?

Ad egregium virum Mutium Ferraram Messanensem almi patrij Collegij Medicum, & Philosophum sapientissimum.

B EA est, sapientissimè Muti, tua erga omnes humanitas, & summa beneuolentia in amicos, vt cuinis te paratum esse ad benemerendum de se sperare liceat. Sed sicuti eiusmodi spes neminem hactenus fallere potuit, ita mihi certissimam fore, vt contingat, omninò confido. Scio enim quibus semper laudibus, honoribus, ac omni affectus genere (vtinam meritò) me prosequutus sis, & quanta voluntatis inclinatione in me propendeas. Cùm igitur hanc disceptationem sub alicuius tutela statuere vellem, quò immunis, & illæsa à calumniantibus (si qui fortè aderant) euadere posset, tu planè eligendus fuisti. Quis enim libentius mea respectat, quàm tu, aut quis potior est ad patrocinandum aliena, quàm illa tua versatilis sapientia, quæ æquè apta est vtrique parti mirum in modum defendendæ? A precibus itaque fundendis, vt huius quæstionis patrocinium suscipias, prorsus abstineo; haud enim est mihi dubia tui pectoris constantia. In eo tantùm me excusatum velim, quòd dum rem leuiter examinatam tibi homini speculationibus maximis addicto offero, tua forsitan rerum grauissimarum studia interturbaturus accedo.

Ad quæstionem huiusmodi determinandam authores de gynæciorum materia scri-
C bentes inter se discordes sunt; alij enim partem affirmatiuam, alij è contra partem negatiuam sustinere conantur, etiam si in vnum conueniant, nempe ad conceptum faciendum, & ad ipsum nutriendum menstrua necessaria esse, pro variaque ipsorum natura mulieres magis, vel minùs sanas, & ad conceptum gerendum, & ad partum dispositas reddi, de quibus pro rectà quæstionis propositæ determinatione breuiter à nobis agendum est. Auicennas lib. 3. fen. 21. tract. 3. cap. 1. dicebat menstrua temperata in qualitate, & quantitate, & suo tempore secundùm consuetudinem naturalem periodicè fluentia esse causam sanitatis mulieris, & mundificationis eius ab omni nocumento, & facere ipsam acquirere castitatem, & paucitatem desiderij: de menstruo igitur sanguine meritò primùm agere aggredimur dicentes eum pluribus nominibus donari; nam alij flores vocant, alij menses, seu menstruos, alij lunares purgationes, alij tempora, nõnulli consuetudinẽ, & alij denique malã septimanam: hæc quo ad nomen.

Quod ad essentiam, & naturam ipsius attinet, definitur ab Arist. lib. 1. de gener. animal. cap. 20. & à Gal. 14. de vsu par. cap. 8. quòd sit sanguis in muliere superua-
D caneus, crudus, sed vtilis ordinatè, & secundùm naturam profluens, ex cuius definitionis examine spero fore, vt menstrui, seu menstruorum natura à nobis tanquam in tabella depicta appareat. Dicitur in primis, quòd sit sanguis superfluus, & vt dicebat Galenus, vtile excrementum vltimi alimenti cunctarum partium; nam re vera est superfluus respectu nutritionis mulieris, & proinde à natura expellitur. Dicitur secundò, quòd sit sanguis crudus, vt ab eo distinguatur semen, quod est excrementum vndequaque coctum, sanguis verò hic quamuis proportione semini correspondeat, non est tamen coctus, vt infra patebit. Tertia particula, quòd sit sanguis vtilis, seu excrementum vtile ad differentiam aliarum fluxionum vteri, in quibus sanguis inutilis prodit. Quarta differentia est ordinatè profluens; nam sunt alij humores, qui ex vtero exire consueuerunt, sed absque vllo ordine. Vltima differentia est, quòd sanguis hic exit secundùm naturam, ad differentiam aliarum excretionum; omnis enim excretio sanguinis præter naturam est, hac menstrua purgatione excepta.

In hac definitione duo consideratione digna occurrunt, vnum, & primum est, cur E posita sit hæc particula, superfluus: secundò an huic definitioni addenda veniat ista particula, ad animalis generationem, & nutricatum, vt voluit Andreas Laurentius. Ad primam omnes communiter de gynæcijs scribentes respondent, id esse propter frigiditatem mulieris,& ipsius humiditatē,quo nomine sanguine abundat;nam alimentum,quantum expedit pro totius corporis nutritione,concoquit,ac propter caloris imbecillitatem id, quod redundat, per halitum digerere nequit, ac proinde plus sanguinis, quàm pro nutritione partium sit vsui, accumulat, cuius partem,cùm sibi concoxerit, & assimilauerit, reliquam tanquam superfluam per vterum excernit: hæc quantum ad primam difficultatem.

Ad secundam, non videtur addendum esse ad fœtus generationem, aut eiusdem nutricationem; nam si hoc esset, inquit Moxius lib. 1. de morb. acuto. curat. per venæ sectio. cap. 19. opus foret ipsam sanguinem in vtero seruare, quod mulieri infestissimum esset, eò quòd non semper mulier vtero gerat, & tamen semper illud indiget expurgare. Subdit. *Rursum & expurgare illa esset præter naturam; cùm continge-* F *ret illa foras expulsio præter natura vniuersæ scopum affectantis generationem, & nutricatum. Quare cùm finis priuata natura huius videlicet, vel alterius fœminæ sit hanc,& illam à colluuie redundātis liberare,optima ratione illa verba superuacanea cēsenda.* Addit mox. *Per accidens itaque particulari natura contingit fœtum ex illa materia generari, mox nutriri quamuis per se condonetur natura vniuersæ exoptanti hac arte speciē seruare hominis, & ita, vt consequatur scopum, apposité fœminam construxit temperamenti frigidi,& humidi, delicatam, & laborum impatientem, vt valeat ita copiosum sanguinem gignere, ac diù seruare redundantem, vltra nutricatum singularum eius corporis partium carnosarum, & hac redundans portio materies fit huius secundùm naturam excretionis.* Hæc Moxius.

Verùm si rectè considerentur hæc omnia, quæ ab hoc Authore scribuntur, videbimus, quòd ad nutritionem, aut generationem ipsius fœtus non sit opus, vt sanguis contineatur in illis mulieribus, quæ vtero minimè gerunt; nam cùm huius gratia sanguis ad vterum mittatur à natura primò, hinc fit, vt in grauidis mulieribus asseruetur in vtero, in illis verò, quæ minimè vtero gerunt, à natura expellitur, tanquam quid su G perfluum. Nec est quid præter naturam, nisi ratione quantitatis; est enim Galeni tritissima doctrina nullam sanguinis euacuationem esse secundùm naturam ea excepta, quæ ab vtero euacuatur;consueuit enim natura statis quibusdam temporibus se ab hac copia sanguinis exonerare: quare rectè in definitione vtraque particula posita fuit, verùm cum hac distinctione; nam prima consideratur respectu indiuidui,hoc est mulieris in vtero nihil habentis, & tunc sanguis tanquam superfluus ab vtero mulieris à natura expellitur. Quòd si secundo modo consideremus mulierem, quatenus scilicet vtero gerit, tunc hæc particula, nempe quòd sanguis hic sit pro generatione, & nutricatione, est necessaria. Ex hactenus dictis de hac definitione menstruorum satis apparere puto menstruum, seu menstrua esse necessaria tam pro indiuidui conseruatione, quàm pro speciei propagatione;sunt enim causa, sine qua species cōseruari nō potest.

Cùm verò dictum sit huiusmodi menstruas purgationes esse secundùm naturam, nec peccare nisi ratione quantitatis immodicè, non respectu qualitatis, insurgit non negligenda difficultas, quia Fernelius scriptum reliquit ex authoritate Aristotelis, H Columellæ, Solini, Aeliani, & Gentilis, menstruum multa mala inducere, & proinde esse prauæ qualitatis tam manifestæ, quam occultæ. Qui vult videre, quæ mala inducat menstruum muliebre, legat Rodericum à Castro de vniuersa mulierum medicina, lib. 2. cap. 10. vbi adducit prædictos authores, asserétque Gentilis duplicem sanguinis differentiam, vna est, quæ singulis mensibus à corpore mulieris effluit,altera verò pro sanguine conueniente fœtus nutritioni: illum quantitate, & qualitate vitiosum esse, hunc solū quantitate, ait, quem etiam sperma mulieris vocant,& quamuis scribat Rodericus à Castro Gentilem cum Aristotele, Auicēna,& eorum interpretibus multipliciter ludificar, eius tamen, ac reliquorum de hac re sententia potest etiam,inquit, ex Zebrorum legibus comprobari, vbi mulier,cui menses fluunt, sola domi manere præcipiebatur, loca cremabantur, in quibus pedem posuerat, neque solùm pollutus erat, qui eam alloquebatur, sed super quem ventus ab ea parte, vbi foret, transiisset.

Verùm

A Verùm si rectè ea ponderentur, videbimus omnes huius opinionis assertores sanguinem illum à natura ad vterum transmissum ex propria conditione perniciosum, ac pestiferum esse existimare, ideoque ex eo fœtum in vtero alimentum non capere, sed alium ex corpore pro alimento allicere. Hoc omninò à ratione est alienum; si enim non alia de causa nisi propter fœtus generationem, & nutritionem natura in fœminis maiorem sanguinis vbertatem excogitauit, id quod ipsius exuperat, vitiosum esse non est credendum. Nam per easdem vias est transmissum, per quas fœtus alitur: insuper lactis, ac menstrui eadem est natura; si igitur illud alimenti rationem habet, hoc etiam fœtum nutrit. Ad hæc si veneficus esset, fieri profectò nullo modo posset, vt per id tempus, quo naturaliter aggregatur, non officiat, & illius auctione symptomata quoque terribilia augeantur: parua quidem copia alterius humoris præter naturam, nauseam, vomitum, alui fluxiones, dolores, febres, vigilias, & similes calamitates solet excitare, cur igitur si venenosus hic humor est, vehementiora non facit, quando maiori copia accumulatur, & diutius cohibetur?

B Dicet forsan quispiam propter consuetudinem à fœminis faciliùs tolerari perniciem hanc: sed erit instantia de iuuenculis, quibus primùm menstruum erumpit nulla præhabita consuetudine; similiter & de prægnantibus, in quibus naturaliter supprimitur, quidquid autem secundùm naturam detinetur in sanis, non potest per se nocere corpori, cui inest. Addas, quòd saltem nondum assuetum fœtum enecaret, generationemque prohiberet, vel lac saltem conspurcaret, at experientià contrarium comprobatur; videmus enim toto gestationis, lactationisque tempore menses supprimi, nec tamen, vel fœtui, vel matri per se officere. Hæc sunt argumenta, & alia pleraque, quæ à doctissimo viro in medium afferuntur, quibus pulchrè redarguit eorum sententiam, qui asserunt sanguinem menstruum perniciosum esse. Hisce addi potest, quòd quantò in maiori copia aggregaretur, tantò acquireret efficaciorem corrumpendi vim, & facultatem, atque ita in vltimis mensibus, in quibus maior quantitas accumulata est, fœmina deteriùs se haberet, cuius tamen contrarium euenire in dies obseruamus.

Hæc res cùm ita se habeat, & videamus quotidie menstruum plurimarum ægritu-

C dinum sæpissimè causam esse, potiùs dicẽdum est sanguinem in fœmina redundantem duplicem esse. Non loquimur de menstruo, & seminali (quod putauit Gentilis) sed primò de ea sanguinis portione, quam natura singulis diebus ab vniuerso sanguine segregat, & paulatim in vtero collectam menstrualem efficit purgationem. Eiusmodi portio redundat ex nutritione partium singularum, itaut ex singula coctione sanguis, qui superest non grauidis, nec lactantibus, in vasis vteri paulatim reponatur, & postea singulis mensibus erumpat. Grauidis hic idem sanguis in fœtus alimoniam cedit, lactantibus per vberiorem elaborationem à propria mammillarum substantia in lac conuertitur, quare clarissimum est humorem hunc ex propria natura partem esse sanguinis purioris illius, quem natura pro fœminarum alimonia seiungit, atque esse eiusdem substantiæ, & qualitatis cum eo, vt pote ab eisdem alimentis, facultate, eodemque natiuo calore genitum, ac gubernatum, & suis venis, & locis contentum ad excretionem vsque, qu bus vnumquodque commodè conseruari solet. Cùm verò sanguis iste superfluus, aut excrementitius dicitur id, non ad qualitatem manifestã, vel occultam,

D sed ad quantitatem referendum est, quandoquidem si quod vitium illi inest, & reliquo toti sanguini commune existit, proprium verò, & peculiare nullum possidet, quare dicimus assertiuè hunc esse benignum fœtus in vtero alimentum.

Infante postea in lucem edito à prouida, & sagace natura in mammas deferri solet ille sanguis, vt ibi lac iucundissimum fiat alimẽtum, & quemadmodum semen, alterum nostræ generationis principium, purissima est substantia, ita menstruus sanguis: neque ob aliam causam infantes, & pueri plus habent natiui caloris, & humidi substantifici, quàm quia his duobus purissimis, & laudabilissimis generationis principijs proximi sunt. Quin etiam natura sagax ex menstruali sanguine lac conficere decreuit, vt simile haberet fœtus alimentum suis principijs, quem si crassiori, aut minus benigno alas ob similitudinem contabescit, ea propter igitur lactanti fœminæ menses denegauit, vt eorum materia ferretur ad mammas, nec illicò postquam editus est, destitueretur infans assueto, ac sibi familiari alimento.

Sed

Sed inquires fortasse, quæ nam fuerit causa, cur infantes, quàm matres præstantioris, laudibiliorisque caloris, ac substantiæ oriri in dies obseruantur? Respondet Galenus lib. 10. de vsu. par. cap. 6. & Auicen. lib. de animal. 9. cap. 3. id euenire, quòd infantes ex puriori totius sanguinis parte alimẽtum intra vterum sumpserunt, & quòd magis admirabile est, hic sanguis facultatem perinde, ac semen possidet, sed tantò minorem, quantò plus materiæ informando fœtui subministrat; nam cùm ex materia,& facultate vnumquodque animal gignatur, & in semine, & in menstruo vtrumque principium effectiuum, & materiale ea moderatione, quam ex Galeno diximus Decade Quarta contineatur, ab eo carnosæ partes materiam, & formam accipiunt, eoque attracto conceptus in vtero nutrimentum capescit, & in lucem editus alitur. B

Secundo modo sanguis mestruus consideratur, quatenus in mulieribus nec lactantibus, nec vterum gerentibus congeritur, & in corpore, tanquam otiosus, ac nullius vsus detinetur, & circa vterum coaceruatur, vbi longa facta mora sensim etiam alienam acquirit qualitatem ab alimenti sinceritate longè distinctam. Qui etiam nisi consuetis temporibus expellatur, superiùs allata symptomata, ac innumera penè mala producere consueuit; certissimum enim est vtero permagnam esse vim, vt qui non modò grauissimorum morborũ causa sit, sed etiam corporis totius temperamentum immutare possit. Is igitur si à suo temperamento recesserit, si vitiosos humores aut in acetabulis, aut in cornibus, aut inter tunicas receperit, aut sinu suo collegerit sanguinem menstruum, eam partem, quæ primùm confluxerit, & in se diutiùs retinuerit, eodem vitio inficit, atque deprauat. Verùm vitium hoc ex accidenti potiùs, quàm natura inest huiusmodi sanguini, quia aliàs in muliere benè constituta omnis vitij expers gignitur, vnde planum fit non in omnibus vitiari, sed in ijs, in quibus præter consuetudinem moratur; nam plus afficit, si vna die vltra mensem detinetur, quàm toto mẽsis spatio, tantùm valet cõsuetudo, & naturæ illa lex æterna, à qua in vasis regulatur. F

Hinc apparet dicendum non esse omnes menstruatas fœminas speculum maculare, segetes exurere, aut ea mala inferre, quæ à supradictis scriptoribus dicuntur, sed illas tantùm, quibus deterrimum inest vteri, vel totius corporis temperamentum, vel morbus aliquis, aut improsperè procedunt menses, neque propterea menstrui duæ constituendæ sunt partes, species, ac differentiæ, quod fecit Gentilis, sed eundem duobus modis varijsque temporibus consideramus, quandiu nimirum integer corruptus manet, aut è contra, ex quibus satis patere puto, quàm parum appositè de menstrui sanguinis prauitate cum Plinio, & Aristotele Fernelius iudicauerit. G

Sed fortasse afferas mihi exemplum de variolis, & morbillis, in quibus magna est malignitas, & pernicies, vt experientia quotidiana demonstrat, quam non aliunde contraxisse, nisi à menstruo sanguine, est communis Philosophorum, & Medicorum consensus. Verùm huiusmodi teli impetus, quamuis validus sit, potest repelli; nam sanguis in fœmina redundans in tres diuiditur partes, quarum prima toto gestationis tẽpore materia fit generationis, & nutritionis conceptus; eam enim, si purior, ac sincerior existat, fœtus per acetabula pro alimento trahit, secunda vltimis mensibus ad mammas recurrere incipit, cum fœtus iam mouetur, vt naturæ mutationibus in lac conuersa recenter nato infanti familiare, & conueniens præstet alimentum, tertia est ea, quæ in venis vteri asseruatur vsque ad tempus partus, quæque ab alimento redundans inter tunicas deposita, ac mora contaminata, & infecta in ipso partu, & aliquandiu post copiosè dimanat. Hæc vltima pars, cùm deterioris sit conditionis, sanguinem, qui defertur ad vterum pro fœtus nutritione, sua qualitate in transitu inficit, qui deinde iecur fœtus, & illius membra simili qualitate afficit, nec mirum si cùm fœtus nouem mensium spatio in vtero contineatur, propter contactum imbibat qualitatem illius sanguinis retardati, quæ qualitas, siue fermentum in posterum quibusdam temporiùs, alijs seriùs causa est ebullitionis in sanguine, vnde efflorescentiæ illæ, ac variolæ emergunt. H

Hæc determinatio verisimilitudinem maximam habet, sed tamen infringi potest hac inquisitione, cur fit, quòd sanguis hic nouem mensibus citra euidens vitium in mulieribus vtero gerentibus detineatur? Respondet huic obiectioni Rodericus à Castro lib. 2. cap. 10. dicens. *Incolumem ibi asseruari, quòd partim repleat vasa, partim*

fœtui

A *fœtui præstet alimentum, pars verò illa, de qua* (inquit) *agimus, in secundina colligatur, quam ob id familiarissimam sanguinis substantiæ natura subiecit, vt ibidem citra euidentem corruptionem toto gestationis tempore contineri tutò posset.* Hancq; ie secundinam placentam aliqui vocant, Iulius Arantius conciuis meus meritò eam appellauit iecur vterinum, eò quòd in ipsa sanguis aliquam assumat alterationem, est etiam & Galeni sententia lib. 1. de causis sympr. dicentis fœtum non solùm nutriri optimo, & laudabili sanguine, sed impuro, & vitioso: & hæc sunt, quæ ad naturam sanguinis menstrui pertinere hoc in loco visa sunt mihi, & notatione digna. De his loquens Hipp. lib. de natura pueri. tex. 90. ex Zvingeri distributione scribit, quòd si omninò non purgetur mulier à partu, morbus magnus ipsam corripiet, & periculum vitæ incurret, nisi citò curetur conueniente purgatione indicta.

Ex his omnibus satis luculenter apparere puto menstruas purgationes oriri ex purissimo mulieris sanguine, qui vbi in puerperas deferatur, beneque expurgetur, mulieres sanæ redduntur, & vbi retineatur præter naturam, variorum morborum est B causa. Verùm cùm diximus menstrua esse necessaria tam pro indiuidui mulieris conseruatione, quàm pro speciei propagatione; sunt enim causa, sine qua species conseruari minimè potest, cumq; in definitione statuerimus sanguinem ordinatè, & secundùm naturam profluere, opus est ad rectam intelligentiam eorum, quæ de morbis mulierum dicturi sumus, vt breui inquiramus, quonam tempore huiusmodi menstrua, seu menses incipiant fluere, quo tempore desinant, quam periodum seruent, & quæ sit quantitas exeuntis sanguinis in sanis mulieribus.

Ad primum Arist. 7. de hist. animal. cap. 2. vult magna ex parte incipere circiter decimumquartū annum, quo tempore maribus semen apparere consueuit; simulque vterque sexus varijs mutationibus subijcitur. Hanc sententiam sequuti sunt omnes Medici, quamuis in quintodecimo anno, & vsque ad decimumseptimum extendatur aliquando. Ad secundum respondet Aristot. lib. citato cap. 3. id vt plurimùm euenire in quadragesimo, & quinquagesimo anno, vt experientia demonstrat verissimum esse, licet aliquando tardiùs, aliquando citiùs fiant. Quod attinet ad quantitatem menstruæ C purgationis, non ita clarè determinari potest; nam quamuis ab Hippocrate scriptum sit quantitatem esse debere duorùm, aut trium heminarum, scilicet duarum librarum, & semis; nihilominus experientia ostendit in maiori, & minori copia esse posse pro diuersitate mulierum. Virgines, & quæ sunt iam propè declinationem, paucam quantitatem emittere docet euentus, quæ verò in media sunt ætate possunt etiam variare pro varijs habitu corporis, complexione, victus ratione, consuetudine, regione, & alijs huiusmodi circumstantijs; non enim in omnibus mulieribus assignari potest determinata quantitas mensium exeuntium.

De periodo non omnes authores conueniunt; nam alij vno die absolui, alij duobus, tribus, quatuor, aut pluribus existimant, quod & experientia confirmat. Libro Leuitici cap. 22 terminus est septem dierum, mulieribus quippe quæ marem pepererunt, in ijs verò quæ fœminam, terminus est quatuordecim dierum. Hipp. c. 1. de morbis mulier. in sana muliere statuit terminum ad duos, aut tres dies: longius, aut breuius tempus, inquit morbosum, aut sterile esse. Arist. 7. historiarum cap. 2. laudat hanc Hippocratis D sententiam; scribit enim faciliùs agi cum his, quibus breuiori tempore, hoc est biduo, vel triduo, difficilius autem cum quibus protrahitur; mulieres enim eo tempore laborant.

Sed hoc loco non spernenda insurgit controuersia; nam scribit Aristot. paucis mulieribus singulis mensibus, plurimis verò intermisso vno mense menstrua moueri, quæ sententia non modò repugnat Galeno 4. de vsu partium cap. 8. sed omnibus Medicis, & experientiæ; videmus enim vt plurimùm in mulieribus singulis mensibus moueri. Plerique authores in Aristotele tuendo multum laborant, inter quos est Albertus Magnus lib. 9. cap. 2. qui scribit hanc sententiam totam esse peruertendam, & vbi dicitur paucas mulieres singulis mensibus, plurimas verò vno intermisso purgari, legendum esse plurimas mulieres singulo mense, paucas verò tertio mense purgari. Augustinus Niphus Suessanus considerans hanc eandem propositionem dicebat veram fortasse esse in suis regionibus: alij verò dicunt Aristotelis libros de animalibus

ex

ex aliorum relatione ſcripſiſſe, & propterea multa in ipſis falſa contineri, inter quæ hoc vnum eſt.

Sed huiuſmodi opiniones falſæ omninò videntur, & primò, quod attinet ad Albertum Magnum, dico ſuam determinationem peccare in eo, quòd dixerit tertio menſe paucas mulieres purgari, cùm nulla ratione id probauerit. Reſponſio quoque Auguſtini Niphi voluntaria prorſus eſt, & gratis recepta. Poſtrema inſuper reſponſio eorum, qui dicunt libros Ariſtotelis de hiſtoria animal. multa falſa continere, & ipſa gratis recipitur, quia in ijs multa ſunt, quæ ſapiunt ſalem doctrinæ Ariſtotelicæ. Hiſce igitur authorum opinionibus reiectis ad tollendam hanc difficultatē ad doctiſſimum, & ingenioſiſſimum Mercurialem recurrēdum eſt, qui lib. 1. variarum lectionum cap. 5. & 4. de morbis mulierum cap. 1. putat, & rectè quidem, mendum eſſe in verſione, propterea quod interpres omiſit hanc vocem συνεχῶς, quam ipſe interpretatur aceruatim, & copioſè, vt ſenſus propoſitionis Ariſtotelicæ ſit, paucas mulieres ſingulis menſibus copioſè purgari, plures verò tertio menſe aceruatim, & copioſiores habere purgationes. Et certè ſi hanc propoſitionem Ariſtotelis legamus ſine illa particula acceruatim, ſeu copioſè, videbimus falſam eſſe, quia experientiæ aduerſatur, ſi verò addamus particulam συνεχῶς, hoc eſt continenter, & continuò, ſeu vt Plinius interpretatur, largius, erit ſenſus, quòd paucæ mulieres ſingulis menſibus largiùs, & ſine intermiſſione expurgentur, qui veriſſimus eſt; nam eodem Ariſtot. docente ex mulieribus quibus menſe ſingulo purgationes erumpunt, aliæ ſunt, quibus paulatim fluunt, aliæ verò, quibus vniuerſim, & aſſiduè: priores ſunt multæ, pauciores verò ſunt ſecundæ.

Galenus quoque lib. de vuluæ diſſectione cap. 11. hunc menſium in mulieribus excundi modum inſinuaſſe viſus eſt, vbi ſcribit tempore menſtruorum, quo incipit fluxus, vel deſinit, non multum, & confertim eſſe, ſed paucum, & paulatim; nam mulieribus quamplurimis, & vt plurimùm menſtrua ſingulis menſibus per interualla fluere, ac horis nonnullis intermiſſis erumpere ſolent, quare propoſitio Ariſtotelis rara eſt mulieres ſingulo menſe continuò, & affatim expurgari, è contra verò frequentiùs tertio menſe, vt ſit ſenſus, paucæ mulieres ſingulo menſe continuò, & affatim purgantur, multæ verò tertio quoque menſe. Atque id rationi conſonum eſſe videtur, quandoquidem mulieres, quæ ſingulis menſibus purgantur, non videntur ea ſanguinis copia ſcatere, quæ poſſit tantam euacuationem confertim factam promouere, quæ tamen eſſe poteſt in illis, quæ vno menſe quieſcunt à purgatione, ac ſaltem non multam habent purgationem, vnde Plinius lib. 7. hiſtoriæ naturalis cap. 15. ſcriptum reliquit omnes mulieres tricenis diebus purgari, ſed largius trimeſtri partu. Et hæc dicta ſufficiant de hac Ariſtotelis propoſitione, & de menſtruis.

Sed vt eo, vnde noſtra fluxit oratio redeamus, determinandum eſt à nobis in præſentiarum, an enixas mulieres medicamento aliquo purgare liceat. Sunt, qui innixi authoritate quadam Auicennæ lib. 3. fen. 21. tract. 2. cap. 3. dicunt non eſſe purgandum niſi tranſacta vigeſimaquarta die, ſed hi potiùs quàm ratione mouentur conſuetudine quadam; Galenus enim lib. 5. de compoſit. medicam. ſecundum loca cap. 1. ſcriptum reliquit hominum animos non minus, ac corpora à conſuetudine immutari, ea ſcilicet ratione, vt acquiſititiam quandam, à ſeque ipſis ferè diuerſam inducant naturam. Nam falſæ, inquit, opiniones animos hominum præoccupantes non ſolùm ſurdos, ſed cæcos faciunt, itaut videre nequeant ea, quæ alijs conſpicuè apparent, hacque de cauſa ſtatuit aſſuetudinem eſſe viam ad veritatem vbique accipiendam, & Auerrhoës lib. 1. phyſ. comment. 60. dicebat impedimentum veritati eſſe admodum egregiū falſis aſſueſieri à teneris præſertim annis. Hoc prætuli, quia cùm in diſceptatione multis abhinc annis in enixa muliere febre valde laborante poſitum eſſet, an ad medicamentum purgans veniendum eſſet, negatum fuit id conuenire ob ſententiam Auicennæ, qui inhibet purgationem ante vigeſimumquartum diem. Ego verò eram contrariæ opinionis, dicebamque aſſeueranter indicatione ſumpta à morbo, & à cauſis præſentibus non poſſe mulierem liberari abſque purgatione, illamque ſententiam Auicennæ non eſſe intelligendam de mulieribus enixis. Vt verò huiuſce rei haberem veram determinationem, conſului doctiſſimum Mercurialem, qui excuſans ſe

multis

A mul'tis negotijs impeditum non posse hunc locum valde difficilem examinare dixit misisse litteras meas Hebræo cuidam amico suo, vt locum hunc in Auicenna animaduerteret, suamque opinionem diligenter exponeret.

Auicennæ verba hæc sunt, *& diebus quidem partus sunt motus, & periodi, & principium eius est hora aduentus commotionis, & doloris, & cum ægritudo pertransit viginti dies vsque ad vigintiquatuor; ægritudine stante, aut luctante, significat tarditatem finis, & necessaria est euacuatio in die alio ab isto, qui est dies crisis, si non fuerit debilitas,* ex quibus Auicennæ verbis clarissimè apparet non esse eius opinionem, vt in enixis mulieribus expectetur vigesimusquartus dies ad eas expurgandas, vt aliquorum Medicorum ad pauca respicientium est sententia. Denuò paulò post Mercurialis ad me scribens misit schedulam ab Hebræo suo scriptam, qui in hunc modum loquutus est. *Multifariam in hoc capite vulgaris interpres lapsus est, sed præsertim in ea voce consumptionis turpiter admodum errauit; nam in textu hebraico, & forsan etiam arabico sonant iacblid, cuius certè significatum ignorare videtur; accipitur enim communiter pro vltimo, seu fine cuiusque rei,* B *accipitur etiam pro extremo gradu actionis, vel virtutis, vltra quem amplius pertransiri non potest. Hinc translatum est ad eam partem morbi, quam latini verum vigorem appellant, & sic passim ab omnibus hebraicis scriptoribus vsurpatur. Intentio igitur est, vt ad veram Auicennæ mentem, ac doctrinam veniam, duo in præsenti capite nos docere, quorum primum est, quanam sit in parturientibus bona victus ratio, cuius sententia, & animaduersiones satis conspicuè sunt: alterum est magis obscurum certè, in quo interpretis inscitia clarè detegitur naturam, ac qualitates dierum partus nobis ostendere, inquit igitur, quòd dies partus mala quadam dispositio, & ægritudo appellari meritò debet, cùm in eo multa præter naturam appareant, superuenit febris, actiones sunt læsæ, præsertim sensus tactus deprauatè offenditur, cùm cruciatus, ac dolores, vel perpetuò, vel per interualla affligant, excrementa sæpenumero vel retinentur, vel immodicè fluunt, affectus etiam corporis nonnunquam mutantur.*

Ex his iure optimo colligere possumus partum quandam esse ægritudinem, & consequenter vt cæteri morbi sua propria, ac statuta tempora habere. Et quoniam munus prouidi, & oculati Medici est morbi vigorem præuidere, imò in arte facienda nihil magis præscire co- C *nari debet, quàm vigoris tempus, vtrum scilicet propè sit, an longè distet; hac enim notitia dirigit nos cum ad rectum viuendi modum instituendum, cum ad remedia opportunè adhibenda, quia instante vigore quiescendum, ne natura à pugna distrahatur, vt docet nos Hippocrates, & Gal. 1. aphoris. hac de causa volens Auicenna docere nos notas, quibus medijs vigoris tempus in partu prænoscere valeamus, præsertim tunc temporis, cùm nullum ex vrinis signum accipere possimus, id ex laborum, & dolorum qualitate clarè ostendit, ideo ait, si hac vigesimus, aut vigesimusquartus dies pertransierit, vel periodi reuertantur, signum certissimum est morbum forè longissimum, & morbi vigorem haudquaquam vicinum esse, quapropter cogitandum de remedijs, & potissimùm de euacuatione ad tollendam morborum, & symptomatum causam duabus conditionibus seruatis, ne inquam die critico celebretur, & vires sint valida, aut auxilium tollerare possint.*

Hæc sunt, quæ ab Hebræo scripta fuere, à quo nihil aliud emolumenti habere possumus, nisi quòd reprehendat interpretem, nempè Iacobum de Partibus, qui longè melius se ipso interpretatus est hanc Auicennæ sententiam, vbi auctor non de mulieribus enixis, sed de illis, quæ sunt in difficili partu loquitur. Hæc igitur auctoritas ad- D ducta ad probandum, quòd enixæ mulieres purgari non debeant, nisi transacto vigesimoquarto die à partu, omninò falsa est, nec de mente Auicennæ. Videndum modò est, an aliud sit, quod nobis suadere possit mulieres enixas expurgandas esse medicamento cathartico: multa quidem contraindicare videntur, primò est authoritas summi dictatoris Hippocratis lib. epidem. sectione 3. qui ægrotis quarto, & quinto, duabus enixis mulieribus malè se habentibus solo balano supposito opem tulit, licet cordis (hoc est stomachi, vt Gal. in commentario interpretatur) dolor vtramque grauiter infestaret, qui tamen cùm à prauis succis in ventriculo coaceruatis, & toto corpore etiam abundantibus, Galeni iudicio produceretur, summa cum vtilitate medicamentum expetere potuisset, vt dolore videlicet priùs aliquantulum lenito, ventriculique ore confirmato, cōtenta in ventriculo excrementa euacuarentur. Quòd verò Hip-

pocrates debuisset exhibere ijs pharmacum, confirmatur, quia vt animaduertit Syluaticus in lib. de ratione victus in acutis sect. 4. particula 4. textu 5. ore amaro existente lac asinæ coctum propinandum docuit, & Gal. in comment. Hippocratis esse hanc sententiam apertè fassus est, rationemque adducens, cur liceat has mulieres os amarum percipientes purgare, inquit, quia indicium est earum ventriculum biliosis excrementis abundare, quæ per medicamentum statim educi possunt, sed cùm in eis enixis, quarum morbosam historiam Hippoc. scribit, à medicamentis euacuantibus abstineat, quæ omninò necessaria videbantur, nec aliquid erat, quod euacuationi repugnaret (nam nec aderat alui profluuium, nec aliorum aliquid, quod euacuationes huiusmodi prohibere potuisset) dicere possumus eum abstinuisse à medicamentis euacuantibus ratione partus, ita vt partus tempore noluerit vti medicamento purgante.

Vt verò hanc coniecturam clariorem reddamus, recurramus ad eundem Hippocratem, qui nec in alijs enixis (quarum historias scripsit tum ægroto decimo loci citati, tum lib. 3. sect. 2. ægroto vndecimo) vllam euacuationis factæ notam signauit. Extat præterea altera eiusdem sententia 2. aphoris. 35. vbi scriptum est. *In quouis morbo partes ad vmbilicum, & ad infimum ventrem attinentes, crassiores esse præstat, horum siquidem extenuatio, & tabes mala, sed ad inferiores quoque purgationes parum tuta.* Huius aphorismi postremam partem neminem latere existimauit Gal. in comment. nam dicebat partes infra thoracem, omnes robustas, validasque esse oportet, siquidem feliciter purgationibus auxiliari debent, alioquin magnopere offendantur, ac lædantur necesse est, vnde si ad euacuationem illam dictarum partium robur requiritur, non video, quomodo possint partes illæ in enixis mulieribus esse robustæ, quæ partus totum onus sustinuerint. Gal. quoque in libello, quos, quando, quibus, & quo modo purgare oportet, illos purgationi ineptos esse iudicauit, qui sæpè cruditate laborāt, & qui tenacibus, crassisque cibis vesci consueuerunt, quique sub costis tensum, & inflatum ventrem habent, vel maximè calidum, atque feruentem, aut in his locis inflationem sentiunt, horum verò purgationem impedientium plurima in mulieribus nuper enixis videntur. Nam eædem vtero gerentes persæpè laborant pica propter prauos cibos, inordinatamque viuendi rationem, vnde prauis, crassisque succis in puerperio abundare probabile est, & quod plus est, Galeno 3. in 3. epidem. asserente in cō ment. ægrot. 2. sæpè abundant sanguine melancholico; ventremque tensum pariter sub costis illas habere illud nobis suadet, quòd retentam in corpore toto gestationis tempore excrementosam materiam post partum confluere sciamus, vt per vterum postea expurgetur.

Sed quòd laborem in partu perpessæ sint partes illæ, probari potest ex earundem motu, qui calidam aliquam intemperiem in eis excitasse quàm maximè verisimile est. Quod præterea valde probabile videtur, est Galeni sententia lib. 14. de vsu partium cap. 3. vbi vult ob apertionem vteri in enixa, quòd maximè refrigeratur collum, & totus vterus, vnde inflationibus, flatuosisque vteri doloribus enixæ mulieres persæpè vexantur. Addere possumus authoritatem Aëtij, qui tetrabibli 4. sermone 4. cap. 36. lactantes mulieres minimè purgandas censuit. Huic insuper subnectenda est Massariæ authoritas, qui lib. 4. de puerperio cap. 13. scriptum reliquit, omnem purgationem in puerperis factam præter eam, quæ ex vtero prodit, non solùm nihil proficere, sed sæpè perniciosam esse, & addens rationem inquit medicamenta purgantia posse menstruas purgationes impedire. Tandem huiusmodi purgatio in talibus casibus aduersari videtur doctrinæ Hippocratis, & Galeni, & rationi ipsi.

Hæ sunt grauissimorum virorum authoritates, quibus videtur nunquam enixas mulieres esse medicamento expurgandas, è contra tamen non desunt alij celeberrimi scriptores oppositum sentientes, & primò est Franciscus Valleriola lib. 5. obseru. 10. vbi scribit se mulierem quandam enixam pleuritide acutissima correptam post septimum diem puerperij purgasse, ipsius hæc sunt verba. *Erat, inquit, vxor Arelatensis pharmacopæi, cui septimo transacto die (fortè à partu cum primipara filiam fuisset enixa) pleuritide acutissima correpta pharmacum propinaui, & aluum subduxi etiam lochijs fluentibus.* Est & Ludouicus Mercatus lib. 4. de morbis mulier. cap. 11. qui multis præmissis dubitationibus inquit, *si vterus optimè se expurgat, tunc nec reuocare, nec concitare quidem puerpe-*

A *puerperium licet, nec alijs euacuationibus naturam distrahere, si verò imminutè operetur, tunc vel per partem eandem, aut alteram defectum eius emendantem, qualis purgatio per aluum est, & hæmorrhoidas, vacuare lubet, hæcque potissimum præstanda, quo magis à suo fluxu natura destiterit, neque spes aliqua sit, vt denuò vacuationem moliatur, quòd si vel parum, aut nihil profluxerit ex vtero, cōtectandum est, an sanguis à natura purgatus puerperij quantitati, vt par est, respondeat, ac si ita sit, tunc vltra est considerandum, an affectus maiores, & plures præstet cacochymia, quàm plenitudinis notas; nam eo, tempore cessante purgatione vteri, vel si parca fuerit, aut impuri sanguinis, ac vrgente malo purgationi humorum innitendum est in quouis affectu pro idea humoris peccantis, nec vereri plurimum oportet affectu vrgente purgatione vti, etiam si aliquid per vterum instillet, dummodo sanguis non sit, si enim purgamentum aliud fuerit, verendum non est, quippe non rarò plerasque mori conspicimus, aut in graui aliquo periculo versari cum Medici timidiores facti purgare renuunt, sperantes donec ex toto purgamenta illa fluere desinant, quamobrem tutius mihi videtur consilium, si vacuatio illa sufficiens non videatur purganti medicamento vitiosos hu-*
B *copiosius expurgare, vt deonerata natura facilius, quos adseruauerit, conecquat, ac expellat mores modò per vterum, modò per signatam aliam regionem; nam mihi non erit impedimentum per aliam regionem ab vtero naturam reuocare, si per ipsam vacuatio facta non sufficit, & affectus vrgentior in dies fit; tutius enim est subitò causam deponere, quantum affectui sufficiat, quàm parca vacuatione à natura facta contenti auxilium differre, donec ex toto natura succumbat, & nihil subinde profit.* Et hæc est Mercati viri doctissimi de hac re iudicium.

Hanc grauissimorum horum virorum determinationem non simpliciter, & absoluta ratione probat Moxius; nam ad perfectam huius doctrinæ methodum tradendam scribit oportere ponderare plurima, & vt decet, determinare. Ac in primis inquirendum est, an hic morbus connexus purgatione indigens sit acutus, ac vrgeat, an verò sit leuis, & benignus, itaut citra discrimen possit differri auxilium, alteri verò vrgenti, nempe dilatio auxilij sit minimè periculosa, deinde considerat, an morbus iste simpliciter sit in fieri, an in facto esse, & rursus an ab vtero tantùm dependeat, an extra
C vterum suæ causæ principium habeat, porrò an statim à partu morbus enixam inuaserit nondum à lochijs expurgatam, an verò longè à principio puerperij muliere iam ab onere lochiorum liberata stillantibus quibusdam ichoribus, ferè cunctis enixis in vltimo puerperij statu expurgari consuetis. Est deinde temperamentum enixæ considerandum, ac corporis habitus, an optimus sit, an prauus, & cacochymus, an verò inter vtrumque sit medius. Tandem videre oporter, an morbus acutus sit iam in actu, an verò immineat, & si actu, an in vteri corpore existat, an verò extra vteri corpus: hæc sunt, quæ acutè Moxius consideranda proponit, antequam ad determinationem hanc deueniatur.

Quibus sic iactis determinandum vrgente morbo, nec dependente ab vtero in quolibet puerperij statu, ac tempore purgandum esse, & ratio est, inquit, quia vrgentia cunctis indicationibus dignitatem maiorem habent, quemadmodum è contra si principium causæ extiterit vterus, morbusque det inducias varijs modis puerperium cōcitare oportet: deinde ad factū iam morbum conuolandū, at si morbus lenis existat
D fluentibus lochijs, tunc oportet inspicere naturæ morum, an sufficiens sit ad omnem recrementorum molem deponendam, è contra, si sufficienter natura operetur, tunc omninò expedit relinquere opus naturæ rectè operanti, vbi verò natura nequeat ita operari, arte est adiuuanda, itaut absoluat opus, idest tunc temporis vrget deliberatio medicamenti expurgantis. Quòd si morbus adsit purgationem exigens ex Hippocratis sententia eadem purgatione vtendum venit; vrgente namque indicante (etiam si aliæ indicationes repugnent, cùm indicatio desumpta à morbo cæteris omnibus sit dignior) de medicamento exibendo deliberandum est; nam in acutis morbis differre auxilium malum est. Si verò vterus per propriam essentiam affligatur morbo acuto, tunc causa per internas sectiones auferenda est, dummodo sanguis exiens suam seruet speciem.

Omnes igitur isti authores in hoc conueniunt, vt purgandum sit in enixis morbo acuto superueniente, qui potissimùm vrgentis rationem habeat, neque ab vtero læso

Cccc c 2 profi-

proficiſcatur; cùm enim indicationes inter ſeſe repugnantes habeantur, vt ſemper ab E vrgentiori in curatione auſpicemur, oportet: vbi igitur morbus aliquis acutus ſuperueniat enixæ mulieri, tunc adeſt indicans purgandi, nempe cacochymia bilioſa, cui ſi adiungatur permittens non eſt amplius percunctandum; nam in morbis acutis auxilium tardare eſt malum iuxta Hippocratis ſententiam. At ſi morbus acutus proficiſcatur ex vtero malè affecto, non eſt purgandum, ſed curandum omni ingenio, vt vterus euacuetur, qui niſi ſponte poſſit euacuari, auxilium ferendum eſt ipſi naturæ diminutè, licet rectè operanti. Quare concluſum ſit in enixis mulieribus purgandum eſſe neceſſitate vrgente dummodo morbus non proficiſcatur ab affecto vtero; in maxima enim cacochymia morbo vrgente, nec quidquam conferente lochiorum fluxu, indicatio vrget euacuandam eſſe per medicamentum purgans. Ad Merſiriam dicere poſſumus, quòd ſi puerpera ſanatur ſimpliciter abſque alicuius vrgentis affectus adiunctione, & purgatio remoretur, parit multorum, ac grauiorum morborum prouentum, è contra verò ſi fluat. Verùm ſi nos conſideremus connexum morbi acuti, qui non prouenit ab vtero malè affecto, tunc ſi impendet noxa ex morbo acuto ſuperueniente, F omninò deueniendum eſt ad medicamentum purgans; nam ex neglecta purgatione damnum, & certiſſimam perniciem expectare oportet, è contra verò ſi corpus cathartico decenti expurgetur à prauis humoribus, ſperare licet enixam conualituram, quare concludamus licere intra terminos puerperij adſtante acto, vel etiam inſtante morbo purgationem adhibere, ſiue lochium fluat, ſiue minimè fluat, & hoc pro determinatione propoſitæ queſtionis hactenus dicta ſufficiant.

Quæſtio Quinta.

An puerperis quandoque mittere ſanguinem à partibus ſuperioribus debeamus?

Ad Placidum Reinam Meſſanenſem Philoſophiæ, ac Medicinæ Doctorem excellentiſſimum.

G

SIVE doctrina, ac eruditionis laude præſtantem, ſiue haud vulgari beneuolentia erga me affectum hominem concupiuerim, neminem præter te, mi ſuauiſſime Placide, cui hanc difficillimam diſſertationem iure inſcriberem, eligere debui. Is tu enim es, à quo tum Philoſophia, tum Medicina aliquid ornamenti aliquando ſuſcipere videbuntur: minimè irritum fore præſagium ſpero, dummodo tibi per fata maturiores annos pertingere licuerit. Quo verò feruentiſſimo amore me, meaque proſecutus fueris, omnes qui te nouerint, & præ cæteris ego penitiſſimè perſpectum habeo. Quis enim, vt hoc opus typis tradere potuiſſem, fuit mihi adiumento niſi tu, qui ſpretis omnibus laboribus, tum ſcribendo, tum typographicos errores expurgando, præcipua tandem cauſa extitiſti, cur lucem aſpiceret? Tu quidem mihi opus parienti (liceat mihi, dum de rebus ad partum attinentibus loquor, hac vti ſimilitudine) officioſiſſima obſtetrix obueniſti: ad te itaque & vniuerſum opus, & peculiariter hanc quæſtionem inſcribo, quam, vt & reliqua, lætis amplexibus excipias, opto. H

Quòd enixis debeamus mittere ſanguinem à partibus ſuperioribus, primò ſuadet auctoritas Fernelij, qui præterea præcipit ex venis cubiti mittendum eſſe ſanguinem eo tempore, quo menſes fluunt. Secundò eſt authoritas Valleriolæ, qui miſit ſanguinem in muliere adeo grauiter morbo laborante, & cum caſu virtutis, vt moritura in horas ob ſpiritus interclusionem ſperaretur. Tertiò probatur ex Horatio Augenio, quarto ex Ludouici Mercati ſententia, quinto ex Hieronymo Mercuriali, & tandem omnia ratione confirmantur. Primò igitur Fernelius lib. 2. meth. cap. 8. explicans quid ſanguinis eruptio ſpontanea conferat in morbis, ſiue ex naribus, ſiue, & ex hæmorrhoidibus, ſiue ex vtero plerumque prorumpat in continuis febribus, inquit. *E naribus enim, quæ excurrat, licet vigilias, deliria, capitis dolorem, aliaque ſymptomata demulceat, vix tamen propriam morbi eſſentiam atque radicem euellit, niſi fortè immoderatior ſuccedat profuſio.* Audi, *tametſi nares multo ſtillent ſanguine, vena tamen cubiti ſecanda eſt.*

A da est. Deinde, *At verò, qui per hos morbos ex hæmorrhoide, aut vtero affatim, & copiosè exit, quod proximè è vena caua lumborum decedat, multo quidem vtilior habendus; sed plerumque nec ipsam febris radicem extirpat, quæ in venis est cordi proximis. Hinc sæpè profluentibus mensibus, atque etiam in puerperis, quæ ritè purgantur, ob febris ardorem sanguis (licet parcius) è cubito demendus.* Et causam adducens, ob quam in his febribus ad hanc sectionem debeat Medicus deuenire, addit. *Iam verò partium phlegmone, alijsque affectus qui supra iecur consistunt nihil, aut minimum mitescunt sanguine ex vtero, aut hæmorrhoidibus profuso.* Hæc Fernelius.

Quod attinet ad Valleriolam, hic 5. medic. obseruat. cap. 10. huiusmodi casum nobis descripsit. *Helena Senequeria Iacobi Gondardi pharmacopæi Arelatensis vxor honestissima ætate florens primipara, dum post filia partum sibi parum cauet, frigore imprudenter admisso, altero à partu die pleuritide acutissima corripitur, cum intentissima febre, tussi valida, & spirandi difficultate tanta, vt præfocari sibi videretur; neque enim nisi summa cum angustia spiritum trahere poterat, lateris dolore premente adeo, vt in præfocationis periculum ægram induxerit.* B *Misso sanguine contra suorum omnium vota, quod enim puerpera esset, & adhuc à partu fatigata, & sat sanguinis per purgationes muliebres exijsset, horrendum ducebant à nobis Medicis de mittendo sanguine mentionem fieri, alijsque opportunis auxilijs adhibitis, integrè, & magna omnium admiratione curatur, cum moritura in horas ob spiritus interclusionem speraretur.*

Hanc recensentes cõsultationem aduersarij habitam cum altero Medico, qui prius fuerat accersitus, vbi de morbi essentia causis tum externis, tum internis inter eos conuenisset, quid agendum foret, longo, & accurato sermone disquirentes in eam inerunt sententiam, vt visa morbi magnitudine, & periculo, spectata ætate iuuenili, & florente de mittendo sanguine cogitarent: reluctati sunt propinqui mulieris, quòd puerpera esset, & tribus tantùm, quatuorue diebus à partu semota, & quòd pulchrè purgationes prodijssent, nec opus habere eam, quæ puerpera esset, vt sibi mitteretur sanguis, ne imbecillitas adiungeretur virium sanguine detracto, idque insolitum esse in puerperis, quibus rationibus respondet Valleriola, quòd esset puerpera, id minimè C obstare, quo minus illi sanguis mitti deberet, nec tantum in partu laborasse ægram, vt essent dissolutæ vires (fuerat enim facilis, & citus partus) tantùm enim indicare poterat Medicis puerperium, vt si mittendus sit sanguis, modicè, & magna cum cautione faciant, ne vires dissoluantur, ac parcè euacuent, & reficiant, malumque succum contemperent. Re vera cum tanta vis morbi est, vt nisi mittatur sanguis, breui moritura sit ægra, hoc periculum vincit reliquas contrarias indicationes; vbi enim à quoquam vel affectu, vel symptomate maius ægro impendet discrimen, ab eo inchoanda curatio est, reliquo non neglecto, vt Galeni sententia est.

Itaque vicit hæc validissima, & euidens ratio inanes adstantium assertiones, & cùm dicerent Medici, si saluam vellent ægram mitti sanguinem oportere, denique missus est sanguis ex interna dextri brachij vena, quoniam verò muliebres purgationes moderatè fluxerant, minùs detraxerunt, quàm alioquin detraxissent (tantum enim vnciæ sex fuerunt) etenim artifex omni ingenio perpendere debet, & magis, & minùs, & citiùs, & seriùs, & parum, & multum in morbis vires dissolui; aliæ enim, quamuis infirmæ, D perstant, & durant, aliæ citò succumbunt, vnde meritò Gal. lib. de constit. art. medic. sanciuit lege tetrica æstimandum esse, quando à nobis scopus habetur, quem præfert indicatio, aut omninò, aut pro tempore, aut ex parte consequi posset, quod Franciscus Valleriola fecit in casu mulieris propositæ, in quo hebetur mulierem illam adeo grauiter cum casu virtutis se habuisse, vt moritura in horas ob spiritus interclusionem, fuisset, & hæc sunt quæ ab aduersarijs describuntur de opinione Valleriolæ.

Est modò Horatius Augenius, qui adducitur pro confirmanda huiusmodi conclusione, quæ est, vt in puerperis mittendus veniat sanguis ex venis superioribus, quæ ad cubitum sunt lib. 1. epistol. & consult. tom. 2. ad Ludouicum Piccinum Generum, qui puerperarum tradens curationem illis tres febrium species contigere solere ait, vnam, quam euitare non possunt; alteram ex accidenti, quæ euitari etiam nequit, & ex lactis generatione procreatur, & putrida non est, tertiam ab alijs longè diuersam, & quemadmodum à superioribus longè diuisa est, ita diuersam exigit curationem, tum in vacuandi

cuandi ratione, tum in victu. *Non expedit*, inquit Angenius, *venam incidere in poplite, aut malleolis, quia ſpontè humores per vterum effluunt, ac etiam quia mali fomes in vtero non eſt, ſi poſtulare morbus videatur, vtique ſanguis mittendus eſt ex cubiti venis, quæ proximè ab affecta parte euacuabunt*, ex quo quidem loco non ſimpliciter, ſed in tertia febris propoſitæ ſpecie vult mittendum ſanguinem ex venis ſuperioribus, nempe ex venis cubiti in mulieribus enixis. Hæc concluſio confirmatur, vt aduerſarij ſcribunt, à Ludouico Mercato lib. de morb. mulier. 4. cap. 11. vbi inſinuans febres, & ſymptomata puerperis contingentia, primùm epidemicas Hippocratis hiſtorias narrat: deinde perpendens non ſolùm febres, quæ accidunt poſt partum, verùm, & quæ ante, & in ipſo partu, & omnium diſtinctam tradens curationem adhunc ſcribit modum. *Quæ ſimiles exiſtunt, omni ſtudio curandum eſt, inceptã natura purgationem complere, ſi ex eius defectu morbum traxiſſe conſtet, ſin aliter & ab apparatu morboſo ſuboriatur, per eandem regionem (niſi vrgentiſſimus fuerit affectus, & ex propinquiori loco expoſtulauerit euacuationem.*

Et poſt multa exempla, in quibus ſectionem ex propinquiori loco adminiſtrari debeamus, proponit incautas primiparas vel ex interno apparatu magnis morbis correptas, etiam ſi primam originem traxerint ab vtero, à quo adhuc aquoſa, & corrupta emanent, & his ad ſectiones venarum ex brachijs pręcipit eſſe deueniendum, verùm inquit. *In his omnibus id perpetuo obſeruandum eſt; nimirum quòd ſi ſanguine ab inferis partibus ſufficienter miſſo, affectionem adhuc creſcere contingat, facta coniectura plenitudinis affecta particula, ſiue caput, ſiue thorax, ſiue guttur, ſiue pleura ſit, mihi non eſt dubium ſanguinem ex viciniori parte eſſe mittendum, etiam ſi puerperium fluat; nullo enim alio modo citius præcauere poteris morbi periculum, quàm ex vicinioribus ſanguine miſſo: euocatis etiam eo tempore menſibus per frictiones, ligaturas, & cucurbitas inferis partibus adhibitas, quibus irruentis ſurſum ſanguinis impetus citiùs retrahatur: maximè ſi citatior factus fuerit ſanguine miſſo ex ſuperioribus. Quamobrem cùm puerperium ipſum ſua ſpontè videatur correpugnare miſſioni ſanguinis ex brachio, quia contraria in loco exiſtit ei, quem natura in puerperio ſibi elegit, & tuetur, obid quidem verendum eſt, ne illi vim facto ſanguinis contrario motu inferamus, retrahamuſque fortaſſe puerperium ad locum affectum. Quapropter conſulto primò ſanguinem mitti ex talo, poſtea verò ſi affectus his non cedat, ad venas brachij deueniendum eſſe conſulit, atque permittit affectus, vrgentia, & ratio.* Hæcque ſunt, quæ afferuntur ab aduerſarijs pro tuenda illa propoſitione de mittendo ſanguine in enixis ex partibus ſuperioribus, nempe ex venis cubiti authoritate deſumpta à Ludouico Mercato.

Additur pro eiuſdem propoſitionis confirmatione authoritas Mercurialis ſuper librum epidemiorum Hippocratis hiſtoria. 4. in vxore Philini, quæ cùm peperiſſet fœmellam, & ſecũdùm naturam fuiſſet expurgata, poſt partum magna febre correpta eſt cum rigore, vbi circa finem ſui commentarij hanc propoſuit dubitationem, vtrum pro affectu iecinoris etiã ſectio dextri cubiti fuerit adhibita, & non apparere ait, addẽs quòd ſi in hunc caſum ipſe incidiſſet viribus non repugnantibus, curaſſet ex iecoraria quoque ſanguinem eſſe mittendum, quandoquidem in his affectibus nullum eſt magis præſentaneum præſidium ipſa ſanguinis miſſione, etiam vſque ad animi deliquium facta, vt Gal. docet. Ex quibus clariſſima viri huius ſententia habetur in puerperio communicato vteri affectu vel iocinori, vel alijs ſupernis particulis ex cubito detrahendum eſſe ſanguinem, ſaltem adminiſtrata priùs ſectione tali. Elicitur ſecundò, & illud in his caſibus deſiderari interdum à doctiſſimis Medicis ſanguinis miſſionem vſque ad animi deliquium, ſi vires non obſtent, ſint minus parcè, & reiteratis vicibus.

Hiſce authoritatibus ratio adſtipulatur, quæ eſt, quibus mittitur ſanguis per venam ſectam ex latere oppoſito à dolore ex Gal. ſententia nullam, aut ſaltem tardam habent vtilitatem, aut obſcuram omninò, ita quoque quibus mulieribus ſecantur venæ in talo, aut nullam, vel ſatis obſcuram ſentiunt vtilitatem: valet quidem argumentum ex vna oppoſitione ad aliam; nam ſi in pleuritide parum iuuat per oppoſitionem lateris, igitur & in caſu propoſito parum iuuabit ſecare per oppoſitionem deorſum, & ſurſum. Ideo enim Gal. ſcribit non iuuare ſectionem venæ in oppoſitum latus à dolore, quia vena ſecanda nimis diſtat à loco affecto, neque aliquam habet cum eo cõuenientiam,

reme-

A remedium igitur, quod fit per partia affectæ communionem, longè citiùs auxiliatur, quàm si non haberet conuenientiam, sed venæ, quæ sunt in talo, nullam cum vtero conuenientiam habent, magisque distant ab eo, quàm illæ, quæ ad cubitum sunt, quare venæ sectæ in cubito maius iuuamentum afferunt ipsi vtero affecto, & citiùs, in enixis, igitur vtiliùs est mittere sanguinem à venis cubiti, quàm à venis saphenis. His itaque authoritatibus, & rationibus concluditur in enixis magis vtile esse ex cubiti venis, quàm ex talo mittere sanguinem.

Arbitror tamen ego longè præstantius, atque vtilius, & citius auxilium esse sanguinem mittere ex infernis partibus, è contra verò periculosum in enixis venam secare à partibus superioribus, quod ex Galeno desumo lib. de tremore, & palpitatione cap. 5. vbi scribit ad hunc modum, *quòd igitur sanguine abundante venam incidere oportet, nemo non nouit, siquidem in venis ille continetur: quod autem vtero affecto circa talum, aut poplitem diuidere conuenit, nisi prius venarum communiones ex anatome didiceris, haud poteris, id quod dico assequi, alia enim alij corporis parti vena communicat, oportetque semper euacuationes ex communibus moliri; nam si venam, quæ nihil parti affectæ communicat, inciB deris, neque affecta medeberis, & sanam semper offendes.* Hinc est, quòd Hippoc. sanguinem misit ex talo in Estymargei ancilla puerpera, atque summè à Galeno laudatur, quòd ex partibus infernis miserit sanguinem, non autem ex venis superioribus, quamuis copia sanguinis esset in partibus superioribus, tremor autem est passio capitis, & artuum, & superiorum præsertim, quæ partes non modò sunt hepate superiores, & tamen Hippoc. non misit sanguinem ex venis cubiti, sed ex talo, ita vt mulierem ipsam liberauerit à tremore.

Victorius quoque Trincauellius vir omnium consensu doctissimus lib. 12. cap. 1. huius est sententiæ, vt mittatur sanguis ex venis inferioribus, vnde casum quendã affert notatione, & consideratione dignum, vbi scribit. *Mulierem quandam in ætate adolescentia, temperatura calida, & humida, & multi sanguinis, & puerum pepererat, nec per sua puerperia fuerat, nisi parcè purgata, à vehementissimis doloribus secundùm omnes articulos, fuisse correptam cum rubore, & tumore circa articulos, vt dimouere se alioquin nequi-* C *ret; ille autem quàm citiùs potui, sanguinem copiosum ex vena propè talum cruris dextri mitti volui, quo misso, eodem die libera euasit secundùm partem dexteram à doloribus, ita tamen vt nullum, aut valde exiguum auxilium in parte sinistra perceperit; nam non minus cruciabatur secundùm articulos sinistri lateris, & eos ferè vniuersos; sed postea interposita die volui alterius cruris venam secare, vnde fluente iterum satis copioso sanguine, itidem eadem illa die illius etiam lateris dolores omninò deleti. Quo viso statim animaduerti quantam vim habeat rectitudo in vacuationibus, quamque rationi consonum sit preceptum à Galeno nobis 10. lib. de composit. medicam. secundùm loca traditum, nempe coxendicis dolorem à sanguine ortum, & occasionem habes vel à materia sanguini missa, facillimè secta vena in poplite, vel propè malleolos eodem fere die curari posse.* In vtroque hoc casu tam ab Hipp. quàm à Trincauellio artus læduntur, verùm cum hac differentia; nam in casu ab Hipp. scripto nerui obstructi erant, quo minus spiritus animales liberè descẽdere potuissent, in casu verò Trincauellij articuli læsi, & tumefacti: vtrobique plenitudo aderat in superiori parte corporis, & ex sectione venæ tali mulieres ambæ liberatæ fuerunt.

D Amatus Lusitanus in rebus ad praxim spectantibus Trincauellio minimè inferior centur. 7. curatione 31. in muliere vigintiquinque annorum puerpera, quæ rectè pepererat, cùm tamen ob errores quosdam in pleuritidem incidisset cum febre continua, ac delirio, sanguine ex saphena misso mulierem liberauit. Idem Amatus centur. 2. curatio. 34. mulieri puerperæ inde in melancholiam incidenti volens post sanguinis ex talo missionem mittere sanguinem ex vtroque cubito mulierem insanabilem reddidit. Idem Amatus centur. 1. curat. 15. mulieri ex suppressione mensium in fœda totius corporis exanthemata incidenti, idque post sanguinis missionem nimis parcam ex talo factam, voluit rursus ex cubito vtroque mittere sanguinem, ex qua venæ sectione ipsius ægritudinem cum vitæ periculo (vt ipse liberè fatetur) in longum produxit. Isti sunt doctissimi authores nihil prorsus ab Hippoc. & Gal. præceptis recedentes, qui omnes concludunt in enixis mulieribus semper mittendum esse sanguinem à venis artuum inferiorum, nunquam ex venis artuum superiorum, quare hanc conclusionem verissimam esse putamus.

Veniamus

Veniamus modò ad authoritates in contrarium allatas, inter quas prima erat Fernelij è directo principijs Galeni repugnantis, qui in hac sua opinione proponeda non seruat regulas; nam opus erat illi primùm Hippoc. & Galeni doctrinam optimis quidem rationibus conuellere, deinde suam opinionem demonstrationibus corroborare, at tamen gratis accipit quæcunque in hoc 8. cap. lib. 2. meth. meden. ab eo scripta sunt, quæ quamuis ab aliquibus scriptoribus talia esse cognoscantur, nihilominus recedentes à Galeno, & ad pauca respicientes huius loci doctrinam recipiunt. Sed mirum non est; nam falsæ opiniones aliquando animos hominum ita præoccupāt, vt eos non solùm surdos, sed cœcos faciant, ea scilicet ratione, vt nequeant videre ea, quæ alijs conspicuè apparent. Omnibus quidem Medicinæ studiosis luce clariùs conspicui sunt illi duo motus spōtanei à natura facti in morbis acutis, vnus qui criticus, alter verò symptomaticus appellatur; vtriusque meminit Gal. 3. de cris. cap. 7. & vnusquisque eorum diuiditur in tres differentias 3. de cris. cap. 1. prout vnusquisque tribus modis fieri potest, subito scilicet, paulatim, & mixtim, qui omnes, si coniungantur, fiunt sex in numero. At motus illi, qui verè critici sunt, in quibus natura vincit, statum morbi vniuersalem habent tanquam tempus sibi proprium, ac congruum, vt 6. cap. prædicti lib. docemur; alijs verò motibus, nempe symptomaticis, vnum ex alijs temporibus cap. 10. assignauit, qui quoniam fiunt natura aut victa, aut saltem valde læsa ab eodem Gal. dicuntur malæ crises, & intempestiuæ; nam à mala conditione humorum irritata natura ad eos intempestiuè expellendos cogitur.

Fernelius in febribus acutis sanguine è naribus copiosè fluente vult ex brachio mittēdum sanguinē secta vena cubiti, quemadmodū etiam ex hæmorrhoidibus, aut vtero fluente sanguine, quamuis sit cum ægrotantis conferentia, sed quia inquit ab huiusmodi spōtanea euacuatione non tollitur radix morbi, quæ est in venis propè cor, propterea ad extirpandam morbi radicem etiam fluentibus mensibus in enixis afferit mittendum esse sanguinem ex venis superioribus, nempe ex his venis, quæ sunt ad cubitum, quæ opinio repugnat, vt dictum est, & Hippocrati, & Galeno, qui dicunt esse opus permittendum ipsi naturæ rectè operanti. Hæc autem rectè operatur, quando per vterum sanguine fluente expurgantur lochia; sectiones enim venarum cubiti purgationem vteri potiùs sistunt, quare natura ritè, & vt decet se expurgans non est impedienda, ergo non sunt secandæ venæ in partibus superioribus. Vbi verò ait, quòd in parua copia sit ab huiusmodi venis hauriendus, videtur locutus præter rationem; nam vel indicans sanguinis mittendi est vehemens, & maximè vrget, vel non vrget. Si primo modo, vbi parcius mittatur, nullius erit iuuamenti, quandoquidem quantitas sanguinis exeuntis debet correspondere ipsi indicanti; magna enim copia sanguinis exeuntis magnam quoque copiam per sectionem venæ exire requirit, alioquin indicatum non correspondebit suo indicanti. Si verò non vrgeat, & indicans non sit vehemens, non erit opus vti hoc auxilio per partem superiorem, cùm mensibus fluentibus ritè, & vt decet, poterit, & facilè euacuari illud paucum, quod indicat paucam sanguinis exeuntis copiam, quare authoritas Fernelij, eò quòd aduersatur principijs Medicinæ ab Hipp. & Gal. iactis, & fortissimis demonstrationibus corroboratis, vt falsa omninò, & à ratione aliena à nobis reijcitur.

Sed vt ad præsentem nostrum casum figuanter deueniamus, est Galeni apertissima sententia, vt in vteri affectione, & etiam inflammatione eiusdem nullam aliam debeamus secare venam præter eas, quæ in cruribus sunt, aut malleolis; nam ipsæ sectæ commodè adimplent scopos, qui requiruntur ad absolutam vteri affectuum curationem per sanguinis missionem. Neque si adsit inflammatio, ex ipsa sectione metuenda est actio phlegmonis, cùm vna hæc reuellat, deriuet, atque etiam euacuet ex parte affecta, quod Gal. lib. 13. metho. medend. cap. 11. demonstrat his verbis. *Si caput phlegmone laborat humeralem incidere oportet, & si ea non cernitur mediam: vbi iecur, aut cor sic afficiuntur internam, in angina primò ex cubito, mox ex ijs, quæ sub lingua habentur, in ijs, quæ in occipite sunt, & eam quæ in cubito est, & eam quæ in fronte: renibus verò, & vesica, & pudendo, & vtero sic habentibus, eas quæ in cruribus sunt sitæ.* Hanc eandem methodum citra aliquod discrimen obseruandam scribit 4. de tuenda. valit. cap. 10. & lib. de curand. ration. per section. ven. cap. 19. concludimus igitur Gal. methodum

veram,

A veram, & legitimam docere in vterinis affectibus semper secandam esse venam in partibus infernis, nunquam in partibus superioribus, hanc methodum, cùm certiorem cæteris omnibus iudicemus, eam Fernelij tanquam minimè tutam relinquimus, cùm præsertim ipse non reprobauerit Galeni methodum, quam, vt dicebamus, debebat rationibus validissimus expungere, & suam validis demonstrationibus confirmare, sit igitur nostra conclusio, quòd mulieres enixæ ab vteri affectione malè se habentes debeant curari. Qui cupit videre hanc Fernelij opinionem multis rationibus explosam, legat quæso Ioannem Raphaëlem Moxium lib. 3. de morb. acut. in enixis curandis per venæ sectionem cap. 32. 33. & 34.

Conuulsa iam Fernelij authoritate, opus est, vt videamus, an Franciscus Valleriola hanc methodum Galeni conuellat. Sed liceat verum fateri huiusmodi à Valleriola scripta historia suæ illius mulieris pleuritide laborantis, cui ex brachio misit sanguinem, nec ingenuè, nec fideliter narrata est; quandoquidem, qui vtuntur hac Valleriolæ experientia, dicunt ipsum scripsisse mulierem illam adeo grauiter cum casu virB tutis se habuisse, vt moritura in horas ob spiritus interclusionem speraretur. At Valleriola postquam conuenit cum Ludouico Laurentio suo collega de essentia morbi, & causis, addit paulò inferiùs in eam iuimus sententiam, vt visa morbi magnitudine, & periculo, spectata ætate iuuenili, atque florente, viriumq; robore de mittẽdo sanguine cogitaremus. Aduersarij igitur scribunt casum virtutis adfuisse, è contra tamen Valleriola scribit adfuisse robur virium. Addunt deinde aduersarij, vt moritura in horas ob spiritus interclusionem speraretur, at Valleriola non scribit se sperasse in hac sua muliere mortem, verùm potius ostendebat eam ipsam timere; nam rationibus ab affinibus adductis respondent vtrique, nempe Laurentius, & Valleriola hæc proferentes verba. *Plus quidem viribus morbi, & indicationi, quàm ille de se suggerit esse tribuendum constantibus præsertim ægra viribus, quàm omnibus ijs, quæ in contrarium essent adducta; futura enim prædiximus nisi in tempore mitteretur sanguis, vt infra paucos dies suffocata periret iuuencula, quòd tanta premeretur spirandi difficultate, vt vix ad septimum pertingere posset, præsertim eum cruda existente pleuritide nihil ægra expueret.*

C Ex his luce clarius apparet virtutem in hac muliere, quàm proponit Valleriola, validam esse, mortisque periculum non fuisse interclusionem venarum, quam Hippoc. 4. acut. 23. appellauit ἀπολήψιν, & nos oppletionem dicere possumus; nam huiusmodi symptoma ex Galeni sententia in comment. fit à maxima copia humorum, à qua supra modum oppletæ sunt venæ omnes, vnde virtutem grauari necesse est, periculumque esse extinctionis caliditatis natiuæ, at in hac muliere Valleriolæ huiusmodi spirituum interclusio minimè aderat, quare mortis periculum, quod timebant Medici, erat propter spirandi difficultatem ob pleuritidem crudam, in qua nihil expuebat, quo nomine Medici tam solliciti erant de sanguinis missione; aliud enim est dicere mea sententia periculum esse, ne mulier ex pleuritide oppressa suffocetur, & aliud est dicere ipsam pati interclusionem spirituum, ob quam in horas ipsa moritura timebatur. Casus à Valleriola propositus in sua muliere erat timor mortis ob pectoris angustiam à pleuritide cruda ortam, non ob spirituũ interclusionem; nam quamuis spirituum interclusio afferat quidpiam suffocationi simile, docente Galeno præcitato loco, est taD men quid diuersum ab ipsa suffocatione: simile enim, vt clarum est, non est idem, quare concludo diuersum casum esse propositum à Valleriola ab eo, quod ab aduersarijs proponitur, vnde nec ad nostram disputationem facit. Sed esto vnum, & eundem esse casum, dico neque rectè consultũ fuisse ex cubito venam secare, quod euentus demonstrauit; nam cùm curatio verà illa sit, quæ præter iucunditatem affert securitatem, breuissimoque tempore ad finem perducitur, hic curandi modus Valleriolæ, & socij nec iucundus, nec tutus, nec breuis fuit; nam post sanguinis ex cubito missionem nullum percepit leuamen à dolore; verba ipsius Valleriolæ hæc sunt, *sed nihilo secius perstabat, & ingens lateris dolor, & expirandi summa difficultas.*

Addit deinde, *iniecto sub vesperam leni clystere fouere locum cepimus*, & quæ sequuntur: deinceps paulò post inquit, *tum verò ad expectorandum humorem eclegmatis varijs vsi, interdum decoctis pectoralibus, atque syrupis, omnique molimine promouendo sputo, & sedando dolore intenti eramus, quod non nisi magno labore, & diutino tẽpore consequi potuimus.*

Purgata fuit transacto die septimo, postquàm purgatione præfocari se dicebat, itaut tandem ad emplastrum quoddam refugere sint coacti, & ad pectoris voctiones à quibus omnibus producta fuit curatio in trigesimum diem. Ex his sole clarius apparet hanc curandi rationem, & tardam, ac periculosam fuisse, quæ si via, & methodo à Galeno proposita instituta fuisset, longè tutiùs, & breuiùs ad sanitatem ægra perducta fuisset, quod apparet ex curationibus supra allatis ab Hippoc. & Trincauellio factis, & ab Amato Lusitano iam supra citato, ex cuius praxi, & obseruatione dilucidissimè apparet illas mulieres, quas, dum iunior esset, curauerat, in longum tempus, & cum periculo vix sanitatem recuperasse; aliæ verò, quæ ex principijs artis à Galeno traditis curatæ sunt, tutò, & citò fuerunt ab ipso ad pristinam valitudinem redditæ; nam dum curaret illam mulierem supradictam, quæ ex suppressis mensibus in totius corporis fœda exanthemata inciderat, volens præceptum Aëtij experiri methodo Galeni postposita misit sanguinem primò ex vena tali ad sex vncias, deinde aliquot diebus interpositis alias ex eodem loco sex vncias extraxit, sed cùm his sectionibus morbus non cederet, factis multis alijs præsidijs ad sanguinis missionem à vena cubiti se contulit, à quibus omnibus cùm non posset intentum habere, deliberauit ex poplite sanguinem, extrahere, quam ob Chirurgi imperitiam cum secare non potuisset, confugit denuò ad venas tali, à quibus extractus fuit sanguis quantum opus erat, & mulier fuit liberata: alias etiam curauit paucis diebus ex talo iuxta Gal. decretum mitiēs sanguinem. Galeni methodum seruauit præsertim postquam senior factus est, & omnes liberabat.

Ioannes Raphaël Moxius lib. 4. de morb. acut. curandis per venæ section. in enixis cap. 43. enarrat casum quendam mulieris nobilis Valentianæ in puerperio correptæ febre acutissima cum delirio, cui & restricta quoque erant lochia. Initum fuit inter grauissimos Medicos consilium de loco, ex quo deberet mitti sanguis; nam quid agendum omnes conueniebant, sed de recto vsu præsidij maxima excitata fuit controuersia, præsertim de vbi; alij enim dicebant à venis superioribus, nempe à cubito, alij è contra putabant à venis tali esse mittendum sanguinem, quorum præualuit opinio, vnde facta sectione in talo à febre, & delirio mulier liberata fuit breuissimo tempore, idque merito factum; nam cùm vterus in enixis per idiopathiam patiatur, omnia mala euenientia ab huius læsione euenire necesse est, iuxta illam Hippoc. sententiam 2. progn. cap. 48. *si mulieribus à partu alba cum febre retineantur, surditasque fiat perniciosè vehementer insaniunt*, & Gal. in comment. notat non in albis tantùm, si eorum, quæ à partu vacuantur, retentio fiat, praua est tum causa, tum nota, verùm quoque in biliosis, & sanguine ipso, nempe lochia purgatio est, atque etiam ex nominis ratione purgatio alienorum, quæ gestationis vteri tempore in venis aceruata sunt, assumpto quidem in fœtu alimento vtili, quod in ipso erat sanguine, sed permanente vitiosiori, qui singulis mensibus per vterum excernebatur. Cùm igitur hic vacuatus non fuerit à mulieris puerperio, aut vterum ipsum in phlegmonem agit magnam, aut ad superiora in aliquam sedem vectus parti excipienti proprium affectum cum periculo infert, & ad quam perueneritt, mox apparētia symptomata indicabunt, quo modo nunc tum thorax, tum caput vitiosum sanguinem ab vtero sursum latum exceperunt.

Duplicem hoc in loco Gal. affert purgationem in enixis faciendam, vna est lochiorum, alia est vitiosi sanguinis remanentis post fœtus alimentum, à quo nutriebatur infans in vtero. Prima purgatio est illius sanguinis, qui intra vterum, & membranas fœtum ambientes, nempè amnion, & chorion continetur, de quarum materia loquens Gal. inquit, si eorum, quæ à partu vacuantur, retentio fiat, praua est tum causa, tum nota; nam illa sunt, quæ statim à partu euacuari debent in omnibus mulieribus enixis tam in albis, hoc est, vt interpretatur Gal. pituitosis, & biliosis, ac sanguineis mulieribus indifferenter, quæ quidem si non purgentur, praua est causa, quia putrescunt retenta, inde praua succedunt symptomata, & tandem mors; est quoque, & prauum, signum, quia demonstrant naturam vteri læsam esse, aut impeditam, quo minus ea extrapellere queat. Et hæc est prima purgatio quæ statim in puerperis fieri est opus, quamque hoc loci Gal. appellat lochiam purgationem. Altera verò, quæ ex ratione nominis purgatio quoque est à Galeno appellata alienorum, quæ tempore vteri gestationis in venis coaceruata sunt; sunt autem hæc, quæ ex bono alimento, à quo nutritur

A tritur infans, tanquam inutilia à ſanguine bono ſeparantur, & ſingulis menſibus per vterum ſecernebantur, quæ vbi in mulieris puerperio non vacuantur, verùm retinentur, neceſſariò vel in vtero inflammationem producunt notabilem, aut in aliqua ſuperiori parte, aut ſede, quæ ipſa ſuſcipit, proprium inducunt affectũ, non ſine magno periculo, ſtatimque apparent ſymptomata tam morbi, quàm partus affectæ. Igitur duæ ſunt à Galeno propoſitæ euacuationes, quæ à partu debent fieri, vna eſt lochiorum, quæ tribus diebus fieri debet & etiam ad ſeptimam vſque, & copioſè quidẽ, altera verò ſenſim, & per longum tempus: prima lochiorum, ſecunda dicitur purgatio alienorum.

In caſu à Valleriola propoſito prima purgatio facta fuit ſatis commodè, hinc non potuit ab ipſis lochijs fieri pleuritis, ergo dicendum eſt neceſſariò eueniſſe ex ſecunda illa purgatione non ritè peracta, cuius ob errores commiſſos ab illa muliere aliqua portio recurrerit in thoracem, ibique retenta pleuritidem induxerit. Vnde luce clarius apparet pleuritidem non habuiſſe rationem vrgentis, ſed vterum malè affectum, quare indicationi, quæ ſuggerebatur ab vtero malè affecto non perfectè totum humorem purgante, primò erat ſatisfaciendum, eratque per venam tali tanquam per eam, quæ maximum habet commercium, conſenſum & rectitudinem, mittendus ſanguis. Rectè igitur Amatus operatus eſt in ſua enixa pleuritide laborante, quando miſit ſanguinem ad talum; ipſam enim longè citiùs à morbo liberauit, Valleriola verò mittens ſanguinem à venis ſuperioribus ſuam enixam tardiùs, & cum periculo vitæ liberauit, itaut hoc in loco ex authoritate Valleriolæ nihil probant.

Quod ſpectat ad teſtimonium ex Augenio adductum, multa ab ipſo dicuntur, quæ non omnimodam veritatem habent, & loquens de triplici illa febre, de primæ, & ſecundæ ſpeciei curatione nihil dicit, ſed de tertia tantùm, in qua vult mittendum eſſe ſanguinem non à partibus infernis, ſed à venis ſuperioribus ad cubitum exiſtentibus. Moxius autem lib. 3. cap. 14. irridet Augenium non modò circa diuiſionem hanc febrium, ſed maximè quando ait, primam hanc febrem neceſſariò omnibus enixis euenire. Verùm quidquid ſit de Augenio, non eſt, cur de ipſo loquamur, niſi quantum ad propoſitum noſtrum facit, quare opus eſt ad noſtras partes ab aduerſarijs tutandas, vt oſtendamus ab Augenio nihil habere, quòd ſit aduerſus ſententiam noſtram de ſanguinis miſſione in enixis. Hoc, vt rectius oſtendamus, operepretium eſt, vt aduerſarij verba afferamus, quæ adducuntur ab ipſo cap. 5. libelli ſcripti aduerſus Medicos curantes periluſtrem mulierem, de qua loquuti ſumus initio huius Decadis. *Duæ verò aliæ enixis accidunt* (inquit loquens de febribus) *ijs potiſſimùm, quæ fœmellas pepererunt, vt conſtat ex Hippoc. lib. 3. epid. comment. 3. tex 73. & lib. eodem tex. 85. in hiſtoria mulieris, quæ gemellas pepererat, & 1. epid. 3. in hiſtoria vxoris Epicratis, ſimiliter in vxore Philini, & Dromeadis habetur; nam quæ pepererunt, aut cum benè ſecundùm naturam expurgatæ in febres incidunt, aut non benè expurgantur: illis certè ex retentione ſanguinis in vtero exiſtentis, vt plurimùm accidit inflammatio.*

Augenius verò, cuius aduerſarij innituntur authoritati, alio modo hunc conceptum affert; nam poſt declaratam naturam febris allatæ, quam inter ephemeras connumerat, addit ſtatim hæc verba. *Et aliæ febres ex accidenti puerperis adueniunt, potiſſimùm ijs, quæ puellas pepererunt, vt ex hiſtorijs colligitur ab Hippoc. propoſitis lib. de morb. vulgar. harum enim partus ſunt longè difficiliores, quàm ſint partus maſculorum, & hæ febres duorum ſunt generum; quædam enim per ſe ſunt febres*, & quæ ſequuntur. Hæ autem febres ſunt ſynochæ, & aliæ ab inflammatione ortum ducentes, quibus ab ipſo declaratis, earumque cognitione in medium allata, hæc ſubiungit verba. *Alia febris ab hac ipſa (nempè à ſynocha) longè diuerſa eſt, quando ſcilicet à partu mulier rectè expurgata incidit in febrem: cuiuſmodi caſus contigit Philini vxori, quæ filiam pepererat, & ſecundùm naturam purgata fuit, & cum alia leuiter tranſegiſſet exactis quatuordecim diebus à partu, igne correpta cum rigore fuit; lege Hippoc. 1. epid. ſection. 3. ægro. 4. Conſimilem caſum refert contigiſſe vxori Dromeadæ, quæ rurſus filiam pepererat, cui alijs omnibus ſecundùm naturam factis, ſecundo vix rigor accepit, & febris acuta: longè diuerſam eſſe dixi hanc febrem, quia priores duæ originem habebant ab expurgatione retenta, hæc verò minimè.* Hæc habentur ab Augenio circa febrem hanc diſtinctam à ſuperioribus enarratis vteri vitio prodeuntibus, quam dixerat contigiſſe mulieribus Philini, & Dromeadæ.

 Aduer-

Aduersarij verò contrarium dicunt, nempe vtramque hanc mulierem passam fuisse ex sanguinis in vtero existentis retentione, à quo vt plurimùm accidit inflammatio. In summa Augenij mens est, duabus illis mulieribus febres euenientes nec ab inflammatione, nec synochas fuisse, sed ab apparatu totius corporis euenisse; aduersarij è cõtra affirmãt vtrique mulieri febrem ex sanguine in vtero retento contigisse, quare non video, quomodo ex authoritate Augenij possint confirmare suam opinionem, vt duæ istæ mulieres curandæ sint per sanguinis missionem à venis superiorum artuum. E

In curatione deinde Augenius inquit, febrem à se propositam diuersam curationem exigere, tum in curandi ratione, tum in victu; nam non expedit venã incidere in poplite, aut malleolis, quia mali fomes in vtero non est. Sed huiusmodi senẽtia procedit ex hypothesi falsa, & aduersarij tanquam indices quidem in throno sedentes suam proferunt sententiam his verbis. *Postrema hae curandi methodus maximè conuenire videtur puerperis, quæ à prima die partus acutè febriunt, dum ritè in primis diebus purgata fuerint, deinde per interualla aquosum humorem stillat vterus, at si minus à principio poterit illa à Medicis exerceri ob aliquam suspicionem ne vterus conspiret ad febrilem affectum, vt dictum est, Iectis venis tali, cùm febris magis exasperatur, & validior fiat, quanto ocyus ad venam cubiti secandam occurrendum esse existimant omnes viri docti.* Quòd verò id suppositum falsum sit, omnes docti viri contrarium sentientes testantur, vt in superiori ostendi; enixis enim mulieribus, quæ in febrem acutam inciderunt, contingit ex lochiorum, morbus suppressione, vt supra dicebam, ratioque id suadet; nam cùm menstruæ purgationes ex venis, vbi febris acuta residet, proueniant, & ex eadem sint materia, si vt decet, exirent secum causam febris tam coniunctam, quàm antecedentem ducerent, ex Hippoc. 1. de morb. mulier. 49. Sed casus non ita proponitur, vt mulieres rectè per vterum purgentur, sed vt primo die à febre acuta corripiantur, & ritè primis diebus expurgentur, ideo dico id facilè fieri posse, quia vt etiam superiùs ex mente Galeni ostendi, purgationes, quæ à partu in muliere fiunt, duplicis sunt generis. Aliæ, quæ in vteri cauitate simul cum secundinis colliguntur, & post puerum exeunt, quæ ab Hippoc. lib. de nat. puer. num. 83. appellantur veluti mucus crassus sanguinolentus, qui quidem non aliter educi videtur, quàm aqua effusa in mensa. F G

Notat hoc loci Theodorus Zuingerus vir elegantissimus hanc materiam, quæ post fœtum exit primis diebus, esse tanquam aquã in tabulam planam effusam, quæ in nullam partem vergit, at si quis digito viam illi fecerit, hanc sequuta in terram delabitur. Aliæ verò sunt, quæ sensim colliguntur, vt dictum est. Quamuis priores purgationes ritè, & vt naturæ congruum est, sint factæ, non propterea tollunt aliquid de febre acuta, quæ accensa est in venis, cùm ab his non fiat febris, sed ab alijs non probè euacuatis. Id autem, quod in his euacuari oportet Hippoc. magistro de natur. pueri, *est sanguis veluti à victima exiens.* Cùm igitur à primis purgationibus non possit fieri febris, mirum non est, si quamuis benè ab his purgatæ sint mulieres, adhuc febris acuta maneat, quòd non ita res se habere potest in recta aliarum purgatione, quæ re vera euacuandæ sunt per ea loca, quæ à natura consueuerunt duci, nec non per vias, quæ parti illi sunt propinquiores, & consensum maiorẽ habent cum illa, at vterus locus est, per quem purgationes extrapelluntur, venæ verò, quæ habent illum consensum, sunt quæ ad talum reperiuntur, nempe saphenæ, quare longè plus rationi correspondet missio sanguinis per venas has, quàm per superiores. Vtero igitur stillante aquosum humorem, aut non stillante expedit secare venam inferiorem, vt sanguis, qui exire debet, euocetur. Indicans in hoc casu est humor noxius febrem faciens, qui extra corpus educendus est. Ad rectum methodi vsum, fuit locus, per quem educi debet, necnon & vena secanda, quæ & consensum cum vtero habet, & rectitudo, à qua non modò euacuetur humor peccans, verùm reuellatur, & deriuetur, si reuulsione, aut diriuatione opus sit; nam eiusmodi est vena, quæ ad artus inferiores reperitur, siue poplitica sit, siue saphena, quamuis nostris diebus poplicticæ venæ sectionis vsus sit abolitus, quare methodus in hoc casu ab indicante desumitur, quòd auxilium sit euacuans per sanguinis missionem, & vena secanda ad vsum methodi spectet. H

Dicunt tamen aduersarij nulla ratione suffulti, primò mittendum esse sanguinem ex venis inferiobus, si suspicio sit, ne vterus ad febrem faciẽdam conspiret, at vbi morbus

augeatur,

A augeatur, quàm citò deueniendum ad superiorum artuum venarum sectionem. Sed hæc gratis sumpta sunt; nam methodus à Galeno tradita est, vt à morbo tanquam à præcipuo indicante indicatio medendi accipiatur, inde methodo resolutiua ad alia indicantia procedamus, quousque inuenerimus vltimum indicans, à quo in exequutione, & operatione incipiamus; id enim, quod est primum in intellectu, est vltimum in exequutione, febris hic supponitur, ipsius causa est humor in venis existens, qui extra educendus, ac vterus rationem habet non modò causæ sine qua non, verùm etiam primi affecti, ab eo igitur euacuandum est, & per venas, quæ huic maximè consentiunt, quæ sunt iam dictæ ad vsum methodi facientes, vt supra docuimus. Et quamuis morbus augeatur, non propterea ad superiores venas scindendas licet recurrere, quæ si secarentur, essent maximo impedimento, & contrarium facerent illi, quod requiritur; nam *omnia secundùm rationem facienti, & si secundùm rationem non succedat, non est ad aliud transeundum*, id docente Hippoc. 2. aphoris. non igitur verum est, quòd viri docti sequantur methodum suppositam ab Aduersarijs; nam id & Ga-
B leno, & rationi, & experientiæ aduersum est.

Est modò & authoritas doctissimi Mercati in medium allata, vbi scribit in puerperis difficilem respirationem, graue admodum malum esse, summeque periculosum tum ratione signi, tum verò, quod grauius est, ratione causæ, quia, vt signum indicat instrumenta respirationi subseruientia purgamentis partus vitiari, & repleri, quod quidem quantum mali sit, nemo ambiget: vt causa verò grauius profectò est, & perniciosius, quod vehementissima, ac velocissima thoracis dilatatione, & compressione copiosus trahitur puerperij humor ad thoracem ipsum. *Censeo tamen* (inquit Mercatus) *vtcumque sit, difficilem spiritum, & gutturis inflammationem, vel iecoris, aut alterius cuiusuis partis, præsertim internæ ex suppresso puerperio frequentiùs aduenire, si vtcumque respiratio vitietur, quàm quoduis malum, & ob id omni arte curandum est per vterum naturam euocare, vel saltem per infernam regionem, & quod in corpore supererit euacuare sanguine misso ex talo, vel ex suris, vel ex fœmoribus. Verùm* (addit) *in his omnibus inflammationibus, ac difficili respiratione, id perpetuò obseruandum est, nimirum quod si sanguine*
C *ab inferioribus sufficienter misso affectionem adhuc crescere contingat, facta coniectura plenitudinis affecta particula, siue guttur, siue caput, aut pleura sit, mihi non est dubium sanguinem ex viciniori parte esse mittendum, etiam si puerperium fluat. Nullo enim alio modo citius præcauere poteris suffocationis periculum in pleuritide, difficili respiratione, vel angina, quàm ex vicinioribus sanguinem misso; euocatis etiam eo tempore mensibus per frictiones, ligaturas, & cucurbitas inferis partibus adhibitas, quibus irruentis sursum sanguinis impetus citius retrahatur; maximè si citatior factus fuerit sanguine misso ex superioribus.*

Verum huiusmodi audaci determinatione Mercatus instituit sibi propriam methodum; nam sursum ab vtero recurrente materia, quæ inducit prædictos affectus, vult sanguinem primò detrahendum ex venis inferioribus, quibus sectis si contingat persistere affectiones hasce, nempe gutturis, & thoracis, tunc mittendum esse ait à vicinioribus partibus, simulque, & semel vtendum frictionibus, ligaturis ad partes infernas, ne in nimia copia humor fluens irruat in partem affectam. Huiusmo-
D di Mercati methodus aduersatur, & Hippoc. & Gal. quemadmodum supra ostendimus, vbi vidimus ex sectis venis ad cubitum in puerperis malum semper esse, siue adsit inflammatio, siue minimè, quare huiusmodi locus Mercati tantùm abest, vt faciat pro aduersarijs, vt potius eis repugnet, quod etiam pluribus capitibus demonstrat Moxius, vbi etiam probat methodum Galeni cæteris omnibus tutiorem, & veriorem esse.

Vltimo loco est sententia, & authoritas summi Mercurialis super lib. epidem. hist. 4. in vxore Philini, qui præcipit in puerperio communicato vtero affectu, vel iecinori, vel alijs supernis particulis ex cubito detrahendum esse sanguinem administrata priùs sectione tali. Addunt, & aduersarij, quòd in his casibus vsurpetur à doctissimis Medicis sanguinis missio interdum vsque ad animi deliquium, si vires non obstant, sin minus, parcè reiteratis vicibus. Sed in hoc loco aliud est considerare inflammationem in corpore repleto, nec ortum habentem à puerperio, & aliud est considerare inflammationem euenientem ex retentis mensibus, atque in iecur regurgitantibus: si primo

modo

modo inflammatio iecoris fiat, ad ipsam tollendam omnium præstātissimum auxilium est mittere sanguinem ex venis superioribus, & præsertim ex vena iecoraria: pro variaque plenitudine, virium robore, habitu corporis, temperie potest mitti sanguis magis, vel minus copiosè; rarò autē ad animi vsque deliquiū. Si secundo modo, magis rationi consonum est id efficere in puerperis, quòd se fecisse scribit Hipp. Estimargei ancillæ, quæ inciderat in tremorem ex retentis mensibus, non secus atque vxor Philini inciderat in dolorem hypochondrij dexteri, quem dolorem ab inflammatione factum fuisse scribit Mercurialis, quare longè securiorem esse illam methodum, quam docet Gal. vt supra ostendimus, asseuerantur statuimus.

Relinquitur postremò, vt videamus, quomodo ab Aduersarijs ratio ducta concludat venas superiores esse incidendas in huiusmodi mulierum affectibus; nam dicunt Gal. scripsisse in pleuritide parum iuuare sectionem venæ in opposita parte, igitur in casu nostro proposito minus iuuabit secare per oppositionem longitudinalem, quæ est deorsum, & sursum; propterea enim Gal. scribit non iuuare sectionem venæ in latus oppositum dolori, quia vena secanda nimis distat à loco affecto, nec aliquam habet cum parte affecta conuenientiam. Hoc argumentum in ipsos facillimo negotio retorquetur: vterus præsupponitur affectus, venæ, quæ sunt ad malleolos, aut ad poplitem, sunt ipsi vtero propinquiores, maximamque habent cum ipso affinitatem, è contra verò venæ, quæ sunt ad cubitum longinquiores sunt, quemadmodum docet Gal. pluribus in locis, & anatomes ipsa confirmat, quare in proposito nostro casu longè facilius, citiusque sectæ venæ ad talum iuuamentum afferunt, quàm si sectæ in cubitò fuerint. Sit igitur determinata veritas, quòd in enixis mulieribus ob vteri affectionem, quæ requirit curationem, semper facienda sit sanguinis missio ex venis inferioribus, nunquam ex superioribus.

Quæstio Sexta.

An in præsagijs liceat mentiri; an exanthemata indicent plenitudinem: an puerperijs assignari possit determinata quantitas: & an Mercatus rectè concludat enixas ritè fluentibus lochijs graui morbo corripi.

Ad Ioseph Brunum, & Larcaram Messanensem Medicum, & Philosophum ingeniosissimum.

ETsi apologeticam hanc Decadem ad anomali iacta tela aduersus me effugienda instituerim; nihilominus, quia perspicio aduersarium quasdam præterea propositiones profudisse, quæ licet mihi non officiunt, possent incautos in errorum voragines deijcere, operæpretium duxi eas in examen reuocare. Atque id non eo animo aggredi statuo, vt in detractionem aduersarij cedat negotium (ab hoc enim quàm longè absim, quis non videt?) sed vt radiculas malè nascentis doctrinæ euellam, & ij, quibus nota est inter me, & anomalum controuersia, intelligant, quàm promptum, & audax ei fuerit ingenium ad proferendum, ac etiam typis excudendum, quicquid ad suas tuendas partes accommodatius censuerit. Nec propterea putet quispiam me singula huius hominis errata in medium adducere velle; nam id præter quam quod longum esset, plurima sanè habentur, quæ vel lippis, & tonsoribus, vt aiunt, sunt manifesta: nonnulla itaque tantùm exagitare opinatus sum, quibus aliqua videtur inesse probabilitas. Inter quę primùm est licere in pręsagiendo Medicis mentiri, quā propositionem propterea emisit, quia falsum prognosticū ediderat, quare vt ostenderet post rei euentum se non ex errore, sed ex industria, & artificiosè mendacium protulisse, præceptum illud, irridendum profectò, adduxit. Deinde conatur probare maculas per cutem erumpentes, & subitò euanescentes indicium esse plenitudinis, ac proinde sanguinis mittendi indicationem præbere: & id idcirco facit, quia semper institerat, vt deueniremus ad phlebotomiam, quæ est præsentaneum remedium ad auferendam plenitudinem. Ad hæc sustinet in puerperio assignandam esse determinatam purgamentorum

quan-

A quantitatem, contra quam alij Medici sentiebant. Ad extremum contendit conuincere vna cum Ludouico Mercato ex Hippocratis historijs, enixas mulieres rite fluentibus lochijs ex interno humorum apparatu, graui morbo corripi posse. Quæ sententia repugnat ijs, quæ nos in consultatione dicebamus. Hæc igitur omnia, sed breui oratione in præsentiarum ponderare decreui; tibique perscrutanda, mi Ioseph, mitto, quæ legas attentè, ac tuum adijcias calculum, percupio.

Quod spectat ad primum, paulò altius repetendum est, antequam solutionem quæsiti aggrediamur; nam aduersarius scribit non omnia in morbis præsagibilia esse, nec de his quidquam esse proferendum, nisi vt ægris, vel propinquis valdè amantibus animum faciamus. Quod non omnia præsagibilia sint in morbis, clarum est; nam omnia non pertinent ad artem, quæ autem spectant ad ipsam, ea sunt, quæ à Galeno lib. 4. de præsagit. ex pulsib. cap. 11. assignantur, nempe morbi euentus, modus euentus, & tempus ipsius; at Medicus, qui inter primos se esse profitetur, debet prędicere futurum euentum, an scilicet æger moriturus sit, an sanaturus, deinde per quem B modum, an per crisim, aut per alium motum, & quo tempore tam respectu diei, quàm ipsiusmet horæ. Atque id, non vt animũ faciamus affinibus, & amantibus ægri, sed quia Gal. 1. de victus rat. in morb. acut. tex. 3. scribit prænotionem, atque præsagitionem ad curationem esse necessariã, vnde semper debet esse vera, aut rarò mentiri; nam in comment. 1. in 6. de morb. vulg. tex. 17. loquitur ad hunc modum, *oportet autem prædictiones vel immutabiles esse perpetuò, vel rarò deficere; siquidem rarò voti compotem esse, atque sæpius eo frustrari artificiosum non est.* Alioquin ridiculus esset, qui arbitraretur tale esse Medicorum præsagium, quale profitentur vates, vt lib. de constit. art. med: cap. 18. Quod si interdum ob extremam laborantis formidinem certam salutem polliceri coactus fueris, egressus è cubiculo saltem eius coram gerentibus vera dicenda sunt, vt habetur à Gal. com. 2. in 6. epid. 43. & 2. de Hippoc. & Platon. decretis cap. 5. vbi reprehensione inquit, dignus est ille Medicus, qui cùm veri naturã cognouerit, ea non vtitur. Ad assistentes igitur Medici est omnem veritatem patefacere. De hac re sic ait Celsus, *vbi grauis metus sine certa tamen desperatione est, indicare necessarijs periclitantis* C *in difficili rem esse, ne si victa ars malo fuerit, vel ignorasse, vel fefellisse se videatur.*

Aduersarius tamen, qui cum alijs Medicis in curatione prædictæ mulieris erat è cubiculo ægrotantis egressus iactabundus, vt ostenderet alios Medicos in hac ægritudine nihil cognouisse, nihilque recta ratione fecisse, aut prædixisse, non modò affinibus, verùm etiam, & omnibus nobilibus in aula existentibus prognosticum protulit perillustrem mulierem omninò recuperaturam esse sanitatem, siue celebretur venæ sectio ex venis cubiti proposita, siue minimè, quasi dominus esset vitæ, & mortis miserrimæ adolescentis. Hæc pollicitatio tanta hilaritate affecit maritum, atque ipsius affines, vt statim etiam per litteras omnes consanguineos extra ciuitatem tunc degentes certiores fecerint suam ęgrotantẽ in tuto iam esse; nam Medicus quidam præclarus affirmauerat ipsam sine dubio conualituram esse. Difficilè est dictu, quibus tunc encomijs, ac laudibus huius virtutem singularem ad cælum vsque extulerint clamantes alios Medicos paruipendendos. Sed statim omnia ad pristinum rediere; nam ægrota quemadmodum prædixeramus breui temporis spatio mortem oppetijt. Vt verò ab huiusmodo macula D se vẽdicaret anomalus in suo libellulo scripsit licere publicis Medicis mentiri, authoritate desumpta à Platone lib. 13. dialogo. 3. de Republica, vel de Iusto, perperam mea sententia intellecta, quod ex Marsilio Ficino grauissimo Platonis interprete facilè probo, qui in huius dialogi cõment. scribit apud Platonem Medicos esse in duplici differentia, alios animi, alios corporis. Priores (inquit) Plato vocat publicos Medicos, alios verò morborum Medicos appellat: prioribus licet mentiri, secondis verò minimè; nam mendacium ciuitatis calamitas est, videlicet quando priuati inter se, maximè verò si magistratibus mentiantur; perinde enim est, ac si ægroti Medico, vel nautæ mentiantur suo gubernatori. Licet autem Medicis publicis, hoc est ciuitatis gubernatoribus, vti mendacio salutis publicæ gratia, & priuato quandoque erga priuatum solùm gratia mali cuiusdam grauissimi deuitandi. Quare per Medicos publicos nihil aliud intellig t Plato nisi ciuitatum gubernatores, quod ex verbis inferius à Socrate allatis apparet, vbi dicit. *si quem ergo deprehenderis alium in ciuitate mentientem ex eorum genere, qui artifices*

fices

fices sunt, vatem videlicet, vel morborum Medicum, vel alium priuatum, eum punito, & quæ sequuntur. Non igitur Plato accepit Medicos publicos per clinicos, siue particulares, siue vniversales sint.

Quòd verò Medicus publicus sit existimandus gubernator Reipublicæ, præter ea, quæ ex Platonis sententia dicta sunt, confirmari quoque poterit ex his, quæ scripta sunt ab Isaia Propheta cap. 3. *Apprehendit enim vir fratrem suum domesticum patris sui, ac dicet vestimentum tibi est, princeps esto noster, ruina autem hac sub manu tua, respondebitque in die illa dicens non sum Medicus nolite me constituere principem populi.* Vnde apparet in illa antiquitate principes, & gubernatores Ciuitatū, & Rerumpublicarum fuisse appellatos Medicos publicos. Quare nos concludimus Medicos publicos ex sententia Platonis esse Ciuitatis gubernatores, quibus licet quandoque mentiri, non autem Medicis clinicis, vt dictum est, quos Plato appellauit Medicos morborum. Possumus etiā dicere Medicos publicos esse eos, qui in plateis publicè hominibus medentur, multa etiam vendentes medicamenta in hominum plerumque perniciem potiùs, quàm vtilitatem, quique circulatores, circumforanei, parabolani, & circuitores à quibusdam dicuntur, quoniam per ciuitates obeunt ægris opem laturi, & his videtur licere mentiri; nam tantam sibi arripiunt licentiam, vt nihil ab ore ipsorum exeat, quod non sit mendacium. Isti quidem sunt, qui mentiuntur in populorum perniciem, quæcunque medicamenta vendant; obseruamus enim multos, qui accipiunt eorum medicamina putantes se obtinere posse, quod isti Medici pollicentur, sed vbi ad experientiam veniunt, nihil prorsus beneficij sentiunt (vtinam non reciperent detrimentum) si igitur per Medicos publicos hos intelligere velit aduersarius facilè concedam illis mentiri licere. Hæc ad primum quæsitum diluendum sufficiant.

Nunc dicemus de secundo, nempe de peticulis, seu pesticulis, vt appellāt, quę cùm in casu nostro apparuissent, num fuissent signum plenitudinis, & partium supernarū affectarum. Vix quidem rationi consonum est huiusmodi maculas, vt in septima Decade fuit demonstratum, esse signum plenitudinis, aut læsionis partium supernarum; nam cùm ex Hipp. sententia diximus has maculas esse in triplici differentia; aliis, quæ cutem lædunt, quo ad colorem tantùm, alias, quæ non solùm in colore, sed & lenitate læduni, quia cutem sua natura læuigatam, & planam, asperam reddunt; alias verò, quæ lædunt cutem ipsius continuitatem soluentes, neutra harum specierum potest esse indicium plenitudinis, itaut ab ipsis accipiamus indicans sanguinis mittēdi. Priores enim sunt effumationes quædam eleuatæ à pugna caloris naturalis, & præter naturam, in qua vapores tendunt ad cutem; aliæ verò species, etsi sint expulsiones à natura factæ prauorum humorum intus venam cauam existentium, potiùs tamen indicia sunt cacochymiæ, quàm plenitudinis. Modus autem, quo priores erumpunt, est, vt inquit Auicen. per ebullitionem non modò à vena caua sursum ascendente, vt scribunt aduersarij, sed etiam inferiùs descendente, quæ & ipsa distribuit sanguinem per vniuersum corpus. Nam cùm vena caua à iecore prodit, vnam partem sursum, alteram deorsum distribuit, hinc non est maior ratio, cur fiat ebullitio in superiori parte, quàm in inferiori, vnde etiam necessariò sequitur, vt maculæ istæ per vniuersum corpus fiant, quod continua experientia demonstrat, quare huiusmodi maculæ non sunt sanguinis mittendi indicium, neque magis demonstrant partes superiores lædi, quàm inferiores, de quibus etiam aduersarij loquentes dicunt eas erupisse quidem, sed statim euanuisse, ac propterea ex his non possunt concludere eas indicium fuisse in nostro casu plenitudinis, aut materiæ retentæ in partibus existentibus supra iecur, & hæc quo ad secundum.

De quantitate sanguinis exeuntis post puerperium, quod est tertium propositorum, nunc disserendum est. Diximus superiùs ex eodem Hippoc. duplicem esse purgationem, prima est, quæ fit immediatè post partum, & hæc est similis materiæ, quæ in mensam effusa digitis quodammodo deducitur. Cum hac materia exeunt secundinæ vocatæ, nempè amnios, chorion, & placenta, iecur vterinum ab Arantio dicta, simul cum vasis vmbilicalibus, quæ omnia, & præsertim secundinæ, quò citiùs exeunt, eò meliùs est. Sed illa materia lochialis dicta non eadem die, sed vt plurimùm expurgatur primę septimanæ spatio; sicut enim vbi mulieres vtero gerunt, sanguinem colligunt in prima septimana, quo tempore genitura nondum allicit eum pro sui nutritione, quia vita adhuc

A huc non fruitur, ita in prima septimana puerperij funditur, quasi sit retributio quędam sanguinis sub prioris conceptionis septenario retenti. Hunc fluxum Hippoc. lib. de nat. pueri retributionem taleonis appellauit, quemadmodum igitur tempore geniturę colligitur sanguis per spatium primę septimanę, ita in puerperio per primam septimanam euacuatur, & hęc est purgatio lochiorum propriè dicta à Galen. 3. in 3. epid. 73. contex.

Altera verò purgatio, quę singulo die fieri debet, eodem docente Hippoc. in fœmellis quadraginta duobus diebus (quando longissima quidem est, & perfectissima) absoluitur, minus verò perfecta spatio vigintiquinque dierum finitur, è contra quando mulier parit masculum, longissima, & perfectissima expurgatio in triginta diebus, minus perfecta in diebus vigintiquinque perficitur, & hanc appellauit Gal. loco supra citato mensium purgationem, cuius rationem reddit Hippoc. desumptam à fœtus in vtero efformatione, itaut hoc loci purgationem in enixis duplicem afferat, tam maris, quàm fœminę, vna longissima est, & perfectissima, altera verò breuior, neque tam per-B fecta. In masculo perfecta est triginta dierum, breuissima, & sine periculo est viginti dierum; in fœmina verò longissima est quadraginta dierum, breuissima est vigintiquinque, & hęc est quantitas puerperij respectu temporis durationis menstruorum.

Quod attinet ad quantitatem puerperij exeuntis, vel discretam, vel continuam, pro discreta assignat Hippoc. heminam alteram, ac semissem primis saltem diebus paulò plùs, aut minùs pro temporis puerperij ratione, donec illud ad finem redactum sit, & hęc est mensura secundùm naturam sanarum mulierum, & earum, quę sanę futurę sunt, cùm morbosę varię se habeant, quamuis ab Hippoc. & Gal. alibi habeamus, quòd quę vacuantur, non metiantur multitudine, sed si qualia oportet, vacuentur, atque facilè id ęgrę ferant, quare opus est in huiusmodi puerperis considerare temperamentum, ętatem, habitum, an primipera sit, an non, nati sexum, hoc est, an qui natus est, sit masculis, an fœmina, naturam ipsius puerperij, partem temporis puerperę, vitę pręcedentis institutum, ac consuetudinem, anni tempus, regionem, statum cœli. Cuncta hęc enim augere, vel minuere puerperij quantitatem continuam non est du-C bitandum, quare & aduersarij dicunt in nostro casu posse obijci purgationem à partu non fuisse sufficientem, cùm opus sit ex Hippoc. sententia purgationem in enixa fœmineo se extendere ad quadragesimum secundum diem, in masculo verò ad triginta, & ex Hippoc. 1. de morb. ex versione Cordęi purgationem in initio quantum hemina capit, & dimidia, plus minusue, deinceps ad eius portionem donec purgari desinat. Iam verò cùm cotyla, aut hemina apud Gręcos pendeat vncias nouem, aut decem ad summum, dicunt totam sanguinis emissionem in puerperio ad duas libras ascendere posse, atqui si commensuretur copia sanguinis duobus primis diebus ab vtero effusa propositę ęgrotantis, illa quidem ex relatione obstetricis, & Medicorum hanc quantitatem excessit, deinde verò purgatio non sanguinis, vt in reliquis solet puerperis, per internalla emanauit vsque ad mortem, pręter quam quòd Hippoc. afferat iuniores diebus paucioribus expurgari, quęque minus sępè vtero gesserunt, & pro sanguinis quantitate satis fuit illa per biduum larga effusio. Omnes sanè expositores gynęciorum affirmant puerperarum purgationem non semper, solius sanguinis esse, sed D interdum multo prius effuso sanguine, cęterorum humorum purgamenta per vterum excerni.

Verùm si nos rectè consideremus, quę Hippoc. de purgatione loquitur, videbimus duplicem purgationem fieri in puerperio, vt dictum est, vnam, quam lochiorum appellat, quia post exitum fœtus exeunt simul cum secundinis lochia pr¾dicta. In nostro casu huiusmodi purgatio non est illa, de qua sermonem habet Hippoc. vbi loquitur de mensura cotylę, cùm huiusmodi purgatio sit earum materierum, quę in cauitate vteri simul cum membranis erat collecta, quę vbi exiuit, non potuit esse causa febris, neque in nostro casu potest esse illius considerationis, & facilè conceditur eam ipsam fuisse ad libras duas, & eo plus, de hac igitur purgatione non est, vt quidquam dicamus, cùm non faciat ad propositum nostrum.

Altera verò purgatio est illa, cuius meminit Hippoc. locis citatis, in qua primis diebus, quod exit, mensuratur per cotylam vnam, & semis, seu, vt notat Zuingerus,

singulo die esse debet ad mensuram Atticæ cotylæ, largior, aut parcior pro mulieris E temperie,& purgationis duratione. In reliquis verò diebus ad proportionem,hoc est, quia non semper debet esse vnius cotylæ, & dimidiæ quantitas vsque ad finem, sed proportionaliter vsque ad terminum iam dictum, itaut Hippoc. scribat in spatio duorum dierum expurgari debere ad sesquilibram, deinde sensim desinere ad finē vsque. Quare ridiculum dictu videtur in toto puerperio, hoc est à principio huius purgationis ad finem vsque ad duas libras expurgari mulieres, cùm hæc sit mēsura purgationis sanarum mulierum extra puerperium, quæ quando ritè, & vt decet, expurgantur, id fit spatio duorum, aut trium dierum. Nos itaque loquimur de purgatione, quæ fit in puerperis, cuius terminus purgationis in masculis definitus est ad triginta dies, & in fœminis ad quadraginta duos, qui sunt longissimi, & raró obseruantur.

Si tamen hoc tempus purgationis termini prætereunt, morbosæ fiunt mulieres; frequentior sæpè purgatio, & breuior non transcendit terminum viginti dierum in masculis, in fœminis verò viginti quinque ex Hippoc. sententia, quamuis quotidiana praxis ostendat raró mulieres parientes fœminam expurgari ad vigesimumquintum F vsque diem, & vbi pepererunt masculum raró transcendere vigesimum, aliquando ante terminatur propter varias causas naturales, & non naturales, vt supra dictum est. Sed vtcunque sit, fieri minimè potest, vt purgatio puerperarum sit in tanta pauca copia, vt mulierum sanarum extra partum, de quibus Hippoc. loquitur lib. 1. de morb. mulier. nec rationi consonum est, vt tam pauca sit purgatio in enixis, quanta est in mulieribus sanis; nam sanæ mulieres colligunt sanguinem spatio vnius mensis, aut duorum ad summum, enixæ verò mulieres per nonem mensium spatium. Vnde esset magna improportio, si eadem copia sanguinis exiret in sanis extra partum, & in puerperis: nempe per totum spatium purgationis exirent tantum duæ libræ, vt aduersarij scribunt. Nec possum probare Moxium scribentem ex Hippoc. sententia lib. de natur. pueri tex. 12. totam quantitatem totius puerperij attingere libras triginta plus minus, cùm hac de re nihil scribat Hippoc. loco ab eo citato, & quantitas huiusmodi non possit colligi nisi ex syndrome rerum supra dictarum, & ex facili tolerantia, & hæc de quantitate puerperij. G

Quod attinet ad qualitatem, aduersarij scribunt in suo libello ex consensu authorum de gynæcijs tractantium omnes mulieres puerperas non semper purgari ea ratione, vt exeat sanguis, sed etiam alij humores, quod facilè de prima lochiorum purgatione concedi potest, vt supra declarauimus, at si sermo sit de secunda purgatione, nempè de menstruorum fluxu, falsum est, & aduersus Hippoc. qui ad hunc modum scribit lib. & tex. nuper citato, *exit sanguis veluti à victima, si sana est, & sana futura est mulier, & citò concrescit.* Sanguis igitur ex sententia Hippoc. in menstruorum purgatione in sanis mulieribus debet exire sincerus similis victimarum sanguini, vnde mirum non est, si in casu proposito, nempè in morbosa muliere simul cum aliqua portione sanguinis exiuisset ichorosa materia; hoc enim erat signum vasorum obstructorum vteri, à quibus illud sanguinis, quod purgari debebat, intus retinebatur.

Post igitur determinatam puerperij quantitatem, opus est, vt videamus, quæ nam sit qualitas illius exeuntis in secunda purgatione, quæ qualitas nihil aliud sonat apud Medicos, nisi naturam ipsius rei; nam cùm qualitates sint nobis magis expositæ, ac H manifestiores, quia rerum formæ essentiales patere minimè possunt nostris sensibus, Medici consultò qualitates has sub ratione naturæ inquirunt, & amplectuntur, vnde Galenus temperamenta rerum vocat essentias, quod apparet ex lib. 2. de vsu partium cap. 9. vbi hæc scribuntur verba. *Insunt primùm, & maximè temperamenta, quippe quæ propriam particularum substantiam complent; corpus enim tale natura est, propterea quod caliditate, frigiditate, humiditate, sic commistum est; nam carni esse carnem, & neruo neruum, & aliorum vnicuique id esse, quod est ob qualitatum quatuor prædictarum certam quandam temperaturam contigit, hæc igitur eis secundum substantiæ rationem insunt.* Eandem tutatur sententiam Gal. cum Hippoc. tum lib. 1. de natur. human. sententia 15. tum lib. quod animi mores sequantur corporis temperiem cap. 3. & lib. 8. meth. medend. cap. 1. vnde est, quòd Gal. in omnibus semper qualitates pro rei natura assumpserit, quæ naturę cognitio in omni Medicinę parte & pręsertim in praxi apprimè con-

A mè conducibilis est, quia ignotus morbus nequit sanari, ad cuius cognitionem peruenimus cognita causa, quemadmodum morbi, & causarum naturam assequimur, exploratis qualitatibus, tanquam signis quibusdam; nam totius morbi cognitio ex cognitione harum qualitatum dignoscimus, quæ vti signa morborum quasi indicant essentias, vnde Medici Græci παθογνωμονικα, seu morborum indicantia appellant, quod Galenus lib. 1. aphoris. 12. declarauit.

Cùm igitur enixarum morbi vt plurimùm causam habeāt puerperiū, huius ideam, ac qualitates rimādas esse omni studio arbitramur; cognita namque causa, cùm omnis nota sit producere similem sibi effectum, innotescet pariter morbi idea, verùm vt id quod est præter naturam nobis aperiatur, opus est primùm dignoscere id, quod est secundùm naturam, ad rem autem hanc perspicuè tractandum oportet, vt proponamus nobis ob oculos summum Hippocratem, qui lib. de natur. pueri 12. apud Zuingerum tex. 80. ad hunc modum loquitur, *principium autem purgationum tale mulieri fit, dum ex partu laborat, agitatur sanguis mulieri, & à vehementi pueri motu admodum calescit, agitatus autem primus quidem foras prodit, deinde puer, post puerum verò mucus crassus, sanguinolentus, qui quidem non aliter deduci videtur, quàm aqua effusa in mensa, atque postea singulis diebus purgatio procedit vsque ad prædictum tempus, copia Attica hemina*, & quæ sequuntur, paulò verò inferiùs nempe 87. contex. *exit autem*, inquit, *sanguis veluti à victima, si sana est, & sana futura est mulier, & citò concrescit, si verò sana non est, nec sana futura est, purgatio parcior procedit, & specie deterior; nec citò concrescit.* Hanc sententiam inquit Moxius inter Græcos recipit Aristol. lib. 7. de histor. animal. cap. 2. inter Arabes Auicennas lib. 9. de animalibus.

B.

Verùm Moxius hoc in loco, nempe lib. 3. de morb. acut. curandis in enixis per venæ sectionem cap. 19. scribit hanc Hippoc. sententiam non fuisse à Galeno receptam, & ostendit inter hos scriptores adesse non spernendam contradictionem; Gal. enim, ait, in muliere sana, & tali futura exquisitè inculpatum esse haud quaquam sanguinem lochij, nec sanguini victimæ similem, nec vndequaquam perfectum; nam lib. de atra bile cap. 8. lib. 1. prorrheticor. com. 2. tex. 48. & lib. 1. epidem. com. 3. tex. 21. hæc tradidit verba. *Illud in omnibus mulieribus, quarum impedita est à partu purgatio, sciendum est, & memoria tenendum esse, quæ in extremum morbis discrimen veniant, per paucas autem, quæ modicè infestata sunt, propterea quòd plurimis vterus inflammatur: quibusdam in ipso partu sanguis effusus diuersa sit qualitate, his biliosus, illis melancholicus, alijs virulentus, aut pituitosus, aut mediocriter bonus: sed exquisitè inculpatus haud vnquam; nam eius optima portio in fœtus incrementum est absumpta: demonstrant eius naturam symptomata, quæ consequuntur, cobibitā à partu purgationem.* Adhuc apertiùs hoc idem lib. 3. epidem. comment. 3. tex. 73. insinuat dicens, menstruorum suppressio offendit, tamen non perinde, vt si à partu supprimantur, officit, quod non abundantiam modò, sed insignē etiam humorum pariat prauitatem; nam meliorem sanguinem ad se fœtus nutrimenti causa alliciens, relinquensque deteriorem causa est, vt prægnantes prauis humoribus impleantur, quos à partu vacuat natura.

C

Ex his igitur locis (inquit Moxius) vti, & ex reliquis citatis liquet Galenum sentire omne lochium insigniter vitiatum, cuius vitij alteram assignat causam, suctionem videlicet partis vtilioris sanguinis ab ipso fœtu, huic nos, & alteram adiungere fas, moram, inquam, eiusdem sanguinis per longum illud conceptionis interstitium in ipso vtero; mora namque illa tranquilla rei calidę, in loco calido, putredinis quidem author est. Neque hanc causam intactam reliquit Gal. lib. 3. de locis affect. cap. 7. in mensium restrictione melancholicum fieri sanguinem ab ipsa astruat: incrassatur namque is, quotiescunque liberè non ventilatur, ac mox putrescit. Hoc itaque in omni lochio contingere insinuat apertis verbis citatis locis Gal. cum puerperij ideam ad humoris pariter melancholici naturam, quàm proximè vergi affirmet, neque perperam. Inter hos Medicinæ insignes Antistites, quos modò oppositos contemplor constitutus, quo me vertam, nescio; hæc Moxius, ex quibus apparet velle inter Hippocratem & Gal. adesse contradictionem.

D

Pro solutione multa dicit idem Moxius, ac primùm Hippoc. lochion imaginarium esse, sed veluti norma arte dignum, frequentissimum autem esse illud Galeni, cùm

reapse omne lochium quasi ex necessitate aliquod contrahat vitium. Sed præter E assignatas causas, affert alias Moxius ex Gal. quibus demonstrare tentat non posse dari sinceritatem, ac puritatem sanguinis, inde concludit, quòd licet nunquam, aut saltem perquam rarissimè huiusmodi sanguis inculpatus ob tot aduersantes causas in hoc enixarum prolunio prosiliat, & sanæ fœminæ, & quæ sunt futuræ tales, neque hunc inculpatum proculdubio absolutè attingant; quam maximè tamen ad hanc integritatis ideam accedunt. Hanc rem insinuat iugiter Galenus, cùm ipsius lochij tradat differentias, & alteram earum sanguinis mediocriter boni statuat, quasi hæc quam minimè ab illo exquisito recedat medio; apparet namque in ipsa ruberrimus sanguis victimæ sanguini similis, cum aliqua tamen fæculenti, crassiùque humoris permistione, per primos saltem septem à nixu dies, aut amplius, quo magis illa sana fuerit, & talis futura. Vltra autem hos dies, vt plurimùm fæculentior dimanat sanguis, hæc est opinio Moxij circa rei huius determinationem nempè quod in puerperis non possit dari sincerus sanguis, sed semper cum fæculenti, ac crassi humoris permistione. Affert deinde Cordæi doctissimi comment. 4. in librum primum de morb. mulier. solutionem dicentis F Hippocratem loquutum fuisse de sanguine, qui à toto diffunditur corpore, & in laudabili, & exquisitè sano corpore, laudabilis, & inculpatus exquisitè exit, vti sanguis è victima; Gal. autem de sanguine tantùm, qui in vasis vmbilicalibus, ac secundinarum membranis concluditur, qui ater, ac fæculentus, & quam primùm post cruenta aquosa vna ferè cum ipsis secundinis emanat.

Hæc Cordæi determinatio à Moxio non probatur; inquit enim eum hallucinari, quia inartificiosum esset hunc solum quantitate paucum, tempore breui, ac ferè instantaneo prosilientem aduersus Hippoc. fæculentum assignare, huiusque tanti viri oppugnare opinionem, quem ipse ceu diuinum reueretur semper. Dixissetque potiùs verè Hippoc. affirmasse sanarum sanguinem inculpatum, eo dempto exiguo, qui cum secundinis profluit. Longè autem diuersa scripsit, dum neget simpliciter inculpatum seruari sanguinem, cùm fœtus dulciorem partem sugat, sibi que alliciat, respuat inutiliorem, crassiorem, ac fæculentiorem, qui per tam diuturnum conceptionis tempus vberrimus cùm sit, ne in vasis illis vmbilicalibus, ac secundarum recondi, ac stabulari G sit possibile; imò nec ipsius vteri, sed in vniuerso corporis ambitu, reliquum igitur proculdubio Gal. respectabit profluuium. Addit denique Moxius authoritatem Moschionis 1. harmoniæ gynæciorum, vbi lochiorum tres constituit differentias, sanguinis alteram, & hanc vberrimè fluere in nixu, alteram sanguinis fæculenti, & hanc in minori quantitate dimanare putat, tertiam tandem purulenti excrementi, seu potius ichoris. His verbis, inquit Moxius, apertè innuit Moschion lochion per totum durationis tempus distinctam seruare naturam, quasi sub primo septenario sanguinis optimi repræsentetur idea; culpati iam mox, ac fæculenti vltra illum terminum, cùm crassus, ater, ac fæculentus tunc temporis vna cum multa ichorosa substãtia sanguis dimanet permistus, & in minori quàm prior quantitate; tandem in minori quantitate prosilijt, qui vltimò ichorosus, ac putridus. Verùm hæc omnia secundùm magis, & minus, cunctis ferè accidere enixis, quotidiana attestatur experientia. Itaque puerperium (subdit Moxius) sanarum, & quæ huiusmodi sunt futuræ sanguinis inculpati ferè tenentur repræsentare ideam, ad nigredinem tamen aliquantum vergentis, vt ne exqui- H sitè sanguinis victimæ referat naturam.

Hæc sunt, quæ afferuntur à Moxio ad ostendendam contradictionem ab ipso propositam inter illas duas sententias Hippoc. & Gal. supra scriptas, quæ omnia, si ad rationis trutinam redigantur, non adesse monstrabunt hanc contradictionem, multaque ab ipso Moxio frustra adducta fuisse, & primò ex Hippoc. locis sæpè citatis de nat. pueri, & præsertim tex. 80. apud Zuingerum, vbi scriptum est, principium autem purgationum tale mulieri fit. Deinde 81. contex. vbi addit, *dum ex partu laborat agitatur sanguis mulieri, & à vehementi pueri motu admodum calescit, agitatus autem primus quidem foras prodit, deinde puer, post puerum verò mucus crassus sanguinolentus, qui quidem non aliter deduci videtur, quam aqua effusa in mensa*, habemus sanguinem exeuntem à muliere in principio agitatum, & perturbatum à vehementi pueri motu incalescere, hocque modo agitatum, & perturbatum primò quidem foras, deinde puerum, & post

puerum

A puerum mucum exire crassum, ac sanguinolentum. Hanc puerperij purgationem Galenus loco citato ex veterum opinione purgamẽtorum euacuationem appellauit;nam inquit eam,quæ à partu fit, sanguinis excretionem λοχίων κάθαρσιν appellauerunt,itaut Gal. non contradicat Hippoc. sed vnam,& eandem rem scribat,ac ille: deinde Gal.in prima sententia supra allata loquitur de mulieribus, quarum à partu impedita est purgatio, harum autem mulierum quasdam inquit in extremum morbis discrimen venire, perpaucas autem modicè infestatas esse, & rationem addens inquit, propterea quòd plurimis vterus inflammatur, quibusdam quia in ipso partu sanguis effusus diuersa est qualitate præditus, his biliosus, illis melancholicus alijs virulentus, aut pituitosus.

Ex his itaque apparet eandem esse sententiam Hippoc. & Gal. hoc est in prima lochiorum purgatione materiam minimè inculpatam exire, & rationem vterque author adducit, nempè fœtum, qui trahit meliorem, & dulciorem partem sanguinis, & relinquit deteriorem, & hinc est, quòd prægnantes prauis humoribus impleantur, B quos à partu vacuat natura. Quod autem mora, qua sanguis remanet in corpore gestationis tempore, vt scribit Moxius, sit causa corruptionis huius sanguinis fluentis ad vterum, falsum est, & præter omnem rationem; illa enim, quæ sunt calida, & continentur in loco præter naturam calido, ea sunt, quæ corrumpuntur, non autem, quæ sunt naturalia, quemadmodum est sanguis à matre in vterum defluens, qui toto gestationis tempore conseruatur in gratiam nutritionis fœtus. In vniuersum autem inquit Gal. sanguis, qui ab ipsis post partum euacuatur, melancholicus esse videtur, quare & Hippoc. & Gal. consentiunt in prima lochiorum purgatione, quæ fit immediatè post partum, vt exeant varia, vnde rectè Cordæus scriptum reliquit, quòd sanguis, qui in vasis vmbilicalibus, ac secundinarum concluditur ater, & fæculentus, quamprimum post cruenta aquosa vna ferè cum ipsis secundinis emanat. Et Moschion vbi scribit, quòd sanguis vberrimus fluit primò, secundò fæculentus, & paucus, nouissimè purulentus, loquitur & ipse de prima hac lochiorum expurgatione, alioquin aduersaretur Hippoc. dicenti sanguinem agitatum, & turbatum à puero primùm foras C prodire, deinde mucosum, & sanguinolentum exire, quemadmodum est aqua effusa in mensa, itaque in prima hac puerperij purgatione, quod exit, hasce conditiones habere videtur, vt & Hippoc. & Gal. rectè statuerunt.

At quod attinet ad secundam purgationem, quam Gal. non solùm menstruam vacuationem, verùm quoque, & purgationem vocauit, ea est, quæ fit per illud longum temporis spatium, quod supra assignauit Hippoc. in qua ab vtero exit sanguis veluti à victima si sana est, & futura est mulier, qui etiam citò concrescit; verùm quia mulieres, quæ hoc longo tempore expurgantur, quo incipit conceptus fieri vsque ad finem, non sunt eiusdem naturæ, & complexionis, siue sanæ, siue morbosæ fuerint, idcirco si sanæ sunt, hoc commune habent, vt sanguis egressus extra semper concrescat, siue biliosæ illæ sint, siue sanguineæ siue pituitosæ, siue melancholicæ. Verùm, si sanguineæ sint, minus inculpatus erit, & victimæ nuper mactatæ similis, vnde rectè Cordæus scribit Hippoc. loquutum fuisse de sanguine, qui à toto funditur corpore in laudabili, & exquisitè sano corpore, & est laudabilis, & inculpatus exquisitè, vt sanguis è D victima exiens: in reliquis verò pro diuersitate cacochymiæ in corpore collectæ; nam non est æqualis in omnibus eius copia, neque in æquali tempore menstruis accruatur periodis, & ob hanc cacochymiæ, varietatem, quæ hoc toto tempore expurgatur Gal. scriptum reliquit hanc dici non solùm menstruam euacuationem, verùm quoque & purgationem, eò quòd non exit sanguis purus, & sincerus, sed etiam & sanguis biliosus, pituitosus, atque melancholicus, qualis in venis reperitur. Ex his concludo nullam esse inter Hippoc. & Gal. contradictionem, cùm duplex in puerperio detur purgatio, vna, in qua purgamenta exeunt, vt dictum est, spatio vnius, & primæ septimanæ, quasi natura talionem rependat primæ retentioni seminis, in qua colligitur multa copia sanguinis, altera verò, in qua toto purgationis tempore expurgantur varij humores, & hæc de hac quæstione.

Venio modò ad quartum propositorum, quod est de opinione Mercati, qui affert historias ex Hippoc. quibus nititur ostendere dari enixas mulieres, quæ ex interno apparatu

apparatu rectè fluentibus mensibus aliquo morbo graui corripi possunt. Primò ea recensetur, quæ ab Hippoc. describitur 3. in 3. epidem. com. tex. 73. quæ in Thaso propè frigidam aquam iacebat, posteaquam filiam peperisset: altera est, quæ in Cyzico geminas puellas ægrè peperit lib. 3. epid. con. 3. tex. 85. videtur enim hoc loci Mercatus velle illas mulieres, quæ pariunt fœmellas, & multò magis gemellas, in prauos morbos incidere ex retentis mensibus, sed leues, & occultos; verùm ex causa aliqua exteriori, & ex morboso apparatu fieri magnam febrem, vt contingit, vbi maximi fiunt dolores partus, quod exemplificat in Epicratis vxore, deinde Dromeadæ, & tertiò in illa, quæ apud Pantimidem degebat, quæ post abortum febre correpta est.

Verùm rectè considerantes priores duas mulieres videbimus Mercatum non probare suum intentum, nempe quòd ex interno, & malo apparatu corporis facta sit febris vtero benè se expurgante; nam de prima enixa Hippoc. ad hunc scribit modum: *posteaquam filiam peperit, nec facta esset purgatio, febris acuta horrida tertio die à partu prehendit*, & Gal. in comment. scribit, *mulieri huic morbum euenisse ratione retentorum excrementorum in partu à purgatione*, morbosa siquidem est muliebrium retentio, sed non similiter noxia, vt ea, quæ à partu est, quòd non solùm ipsa copiam, verùm & cacochymiam multam colligit; nam commodiorem sanguinem ad se nutrimenti causa trahens fœtus vitiosiorem relinquit, & causa cacochymiæ vterum gestantibus efficitur, quam à partu natura excernit. In hoc commentario Gal. affert duplicem in mulieribus enacuationem post partum, vt supra diximus, vnam, quæ appellatur purgamentorum excretio, alteram verò, quæ dicitur menstruorum vacuatio, sed non euacuatio solùm, verùm quoque purgatio est. Differunt inter sese ratione copiæ cacochymiæ, & temporis collectionis; nam lochialis euacuatio habet maiorem copiam cacochymiæ melancholicæ, &, vt dictum est, coaceruatur in prima septimana: at menstrua euacuatio acceruatur periodis quibusdam statutis. Stante hac diuisione dico à prima purgatione retenta mulierem hanc incidisse in febrem prædictam, quòd idem dico de muliere in Cyzico, quæ gemellas puellas ægrè peperit, & cùm non admodum purgata esset primo die, correpta fuit febre, hinc Gal. in comm. admonet, quòd à purgatione partus non rectè expurgata fuit, ideò relictus est mulieri huic sanguis melancholicus, vnde est, quòd principio quidem erat tacita, & quæ sequuntur, itaut concludendum sit ex Hippoc. & Gal. vtramque hanc mulierem ratione purgationis lochiorum retentæ febricitasse, non autem ex prauo apparatu.

Relinquuntur tres mulieres à Mercato in medium adductæ, quibus nititur comprobare, quòd ex prauo corporis apparatu causa aliqua externa agente absque purgamentorum retẽtione in febrem inciderint. Sunt autem istæ mulieres apud Hipp. vxor Epicratis, vxor Dromeadæ, & illa, quæ apud Pantimidem degebat, quæ post abortum febre correpta est. Sed non video, quomodo inferre possimus Epicratis vxorem secunda die à partu febre correptam acuta, consuetamque purgationem secundùm naturam habuisse; nam licet Hippoc. scribat filiam peperisse, & omnia ex ratione euenisse; attamen id non intelligit de secunda purgatione, sed de prima, quæ immediatè succedere solet post partum, & hæc fuit secundùm naturam, non autem illa purgatio, quæ debet fieri vsque ad quadragesimum secundum, aut ad vigesimumquintum diem in enixis parientibus fœmellas. Quòd verò non fluxerit secunda purgatio, apparet ex ijs, quæ Hippoc. scripsit dicens appositos fuisse pessos, à quibus leuata sunt symptomata, nempè oris ventriculi dolores. Deinde vult Mercatus ex totius corporis apparatu, & à causa aliqua externa excitari febrem absque lochiorum molestia, at nullus hic labor, nec alia externa causa adfuit, qua in putredinem duci possent praui humores, quare potiùs sequitur ex suppressa lochiorũ purgatione secunda die incidisse in febrẽ; nam nec causa externa habilis est in nostrum corpus agere, quin abditam causam suscitet, quæ præsens illud afficiat, & hæc causa in enixis nulla alia esse potest, nisi lochialis materia, quod summus Hippoc. lib. 1. de mulier. morb. docet à num. 58. ad 82. vsque, dum omnes enixarum morbos consulat, hac vnica præuisa causa sanare.

At huiusmodi materia lochialis, vel ex toto supprimitur, vel diminuitur, & vtro contingat modo, lædere solet vterum, vel vt membrum est similare, vel vt organicum: primo modo & æstu, & inflammatione, secundo modo tripliciter, vt idem docet Hippoc.

A Hippoc. lib. præcitat. num. 3. occlusione videlicet, obliquatione, & contractione, ex quibus fiunt morbi in figura depranata, & situ mutato, qui morbi authores sunt aliorum grauissimorum morborum, quamuis non perse, sed per accidens, quatenus detinent illud excrementum, quod est materia, in qua consistit vis quædam efficiens morbos, puerperium inquam, quod ex instituto naturæ per vterum expurgandum erat. Vterus igitur malè affectus causæ principium est morborum enixis euenientium, non itaque potest esse causa exterior mouens prauum apparatum lochio exeunte secundùm naturam; ex quibus satis patere puto non posse dari mulierem enixam febre acuta laborantem loch js secundùm naturam fluentibus, quod Mercatus supponebat, & cum eo aduersarij.

Hæc quæ dixi de Epicratis vxore, censeo dicenda esse de vxore Dromeadis; nam quamuis respectu primæ purgationis lochiorum iam dictæ, omnia (vt Hippoc. loquitur) facta sint ex ratione, nihilominus putandum est menstruas purgationes retentas fuisse, ex quarum retentione praua subsequuta sint symptomata; quippe vt supra B dictum est, ex vtraque euacuatione retenta, lochiorum nempe, & menstruorum enixæ mulieres incidūt in febres acutas, vt habetur à doctissimo Mercuriale in huius ægrotantis historia, quæ est apud ipsum vndecima lib. Pisanarum lectionum, vbi inquit, *si prima die, atque in ipsa parturitione omnia secundùm rationem sint sequuta, supererant tamen adhuc menstrua, quæ spatio quadraginta dierum in fœminis secundùm Medicos solent consumi, & quæ verisimile est in hoc casu incendium, & putredinem contraxisse, sicque febri, & alijs malis occasionem præstitisse.* Et paulò infra subiungit, *ut porrò potissimùm accidentia facta sint circa ventriculum, & hypochondrium dexterum, fuit, quoniam ijs in locis frequentissimè solent accumulari, & colligi illi succi, & excrementa, quæ retinentur ex puerperijs, quæque ibi putredinem postmodum, & prauitatem, nata fastidia, anxietates, horrores, atque dolores, & consequenter vigilias.* Ecce ergo, quòd in hac muliere puerperia non fluebant, sed retenta omnium symptomatum dictorum causa erant, quare Mercatus huius mulieris exemplo nihil probat.

Insuper ex illa tertia circa Pantimidem nihil probari potest, nempe quòd post abC ortum menses rectè fluxissent; quamuis cōcedatur ipsam ex prauo apparatu ęgrotasse, vt Gal. & Mercurialis in comment. historię huius testantur, quare ex nulla harū mulierum ęgrotatione habetur mulieres enixas malo humorū apparatu præditas ex aliquo errore externo incidere in acutum morbum benè fluentibus lochijs, atque menstruis purgationibus, vnde erit necessariò cōcludendū, quòd vbi accidit talis casus morbum enixis euenire ex mala lochiorum, & muliebrium dispositione. Hinc Moxius lib. 3. cap. 10. de enixis curandis per sanguinis missionem ad hunc modum scribit, *nec causa aliqua externa habilis in nostrum corpus agere, quin abditam causam excitet, quæ præsens illud efficiet, & hæc causa necessariò in enixis est lochialis, & menstrualis materia*, quod ab Hippoc. desumpsit 1. de morb. mulier. à num. 58. vsque ad 82. addens, *cùm omnes enixarum morbos sanare consulat Hippoc. hac vnica causa præuisa*, in fine huius capitis hanc affert conclusionem, *vterus igitur malè affectus causa principium est morborum, qui puerperis accidunt.*

Idem Moxius Mercatum his verbis carpit circa historiam vxoris Cleomenis; *neque* D *enim* (inquit rursus) *assentior ipsi Mercato dicenti Cleomenis vxorem ex accessione menstruorum pleuritide laborasse, & ipsis mox aduentantibus liberatam, cùm neque per insomnium quidem hoc insinuarit Hippoc. lib. 7. epidem. num. 49. vbi hanc refert historiam, imò huic mulieri inquit sole critico more superueniēte periodicè mensurno sanguine, & vberrimè fluente haud quaquam prius acciso, & tussem cessasse excreationem, & dolorem, ac febrem remisisse, quare huic insanum arte mouere, sed totum naturæ relinquere opus est.* Reprehensio hæc Moxij est, quia Mercatus ex Hippoc. scribit à retentione mensium vxorem Cleomenis incidisse in pleuritidem, deinde adnentantibus mensibus liberatam fuisse, at apud Hippoc. non reperitur, quòd ex mensium retentione facta fuerit pleuritis, sed die critico periodicè menstruo fluente sanguine, & copiosè (sed non retento prius) symptomata euanuisse, febremque remissam fuisse, & re vera ex Hipp. in hac historia colligi non potest menstruas purgationes fuisse retentas, nec quòd die critico periodicè menses fluxerint expressè.

Hippoc.

Hippoc. verba hæc sunt. *Cleomenis vxoris circa fauonij flatus ex nausea, & lassitudine lateris sinistri dolor ex colo, & humero auspicatus, febris & horror, & sudor, incipit autem febris, & non desijt, sed augescebat, & dolor vehemens, tussis subcruenta, pallidaque multa, lingua alba, alui egestiones moderata, liquida, vrina biliosa, quarta ad noctem menses prodierunt multi, cessauit & tussis, & excreatio, & dolor, calor autem & tenuit.* Ex hac ita succinctè ab Hippoc. enarrata historia cognosci vix potest, an hæc mulier fuerit puerpera, nec ne; & licet supponamus eam puerperam esse, quia supra dictum est tales mulieres non cadere in graues infirmitates nisi ex lochiorum, aut menstruorum retentione, aut diminutione, tamen non video, qua ratione id supponat Mercatus, cùm non appareat ex hac historia ipsam enixam fuisse, sed ex nausea, & lassitudine flante fauonio incidisse in dolorē sinistri lateris, qui ex colo, & humero auspicatus est; die verò iudicatorio, nempè quarto menstruis superuenientibus à morbo liberatam fuisse, & hæc est reprehensio, quam aduersus Mercatum adduxit Moxius grauis quidem, sed grauior illa est circa curationem inflammationum thoraci eneuientium per chirurgicum instrumentum, vtrum debeamus sequi motum naturæ affectu scilicet neglecto, de quo supra. & hæc aduersus Mercatum, & aduersarium satis dicta sint.

Quæstio Septima.

An in curatione quatuor mulierum ab Hipp. propositarum per sanguinis missionem rectiùs senserit Mercurialis, an verò Moxius?

Ad Federicum Prosimi Messanensem Medicum, & Philosophum subtilissimum.

IN euoluendis gynæciorum voluminibus pulcherrimam esse animaduerti contentionem inter Mercurialem, & Moxium doctissimos sanè viros excitatam, & quoniam versatur circa materiam arduam, & scitu pernecessariam, censui hac super re meam proferre sententiam, non quòd sperem me terminaturum esse litem, sed vt ingenuitate dicendi alios extimularem ad hoc intimius perscrutandum. Controuersia fundatur super curatione quatuor mulierum, quarum historias affert Hipp. lib. epid. ego eas sing llatim in medium adducam, & quid sentio, liberè proferam. Te rogatum velim, mi Federice, excipias læta fronte hoc munusculum, quod beneuolentia causa ad te profiscitur.

Prima historia est illa Melidiæ descripta ab Hipp. lib. 1. epidem. comment. 3. tex. 29. & vltimo ad hunc modum *Melidia, quæ decumbebat apud Iunonis templum, incepit capitis, & coli, & pectoris dolor fortis, statim autem febris acuta corripuit, muliebria verò exigua apparebant: dolores horum omnium assidui. Sexta comatosa, anxiosa, horrida, rubor in gena, parum delirauit. Septima sudauit, febris defecit: dolores permanebant, redijt, somni parui, vrina vsque in finem benè colorata quidem, sed tenues, deiectiones tenues, biliosa, mordaces, valde pauca, nigra, fœtida prodierant; vrinis subsidentia alba, leuis: sudauit, iudicata est perfectè vndecima.* Hic quamuis Hippoc. de sanguinis missione nihil scribat, Mercurialis tamen in huius mulieris historia, quæ in suis prælectionibus Pisanis est Historia 14. putat ante sextum diem opus fuisse mittere sanguinem, idque vel ab vtroque pede statim, vel si euidens (vt par erat) totius corporis plenitudo adfuisset, primùm interna cubiti dexteri vena secanda, mox vel poplitis, vel tali iuxta morbi virium robur.

Hanc Mercurialis medendi methodum, ac sententiam reprehendit Moxius lib. 1. de morb. acut. curat. per venæ sectionem cap. 36. dicens, & incautè, & citra methodum rem hanc ab eo deliberatam fuisse. Cogit namque methodus obseruare quamprimùm, an febris acuta propriam sedem in venis supra renes habuerit, an fortè in vteri vasis: rursus an hæc febris quàm minimas partes factas obtinuerit, tota ferè in fieri, ab vtero quidem ex orta: an verò secus, cum partibus factis plurimis Idiopathicè etiam citra vterum. Sin in venis superioribus circa iecur *ir/ar*, tunc vrgente affectu, qualis

A qualis acuta febris, statim cubitorum secandæ venæ, etiam neglecto mensium imminuto fluxu, ceu ad curationem inutili, & nihil tunc indicante, sed solùm suo munere fungente, altera indicatione. Quid quod etiam, etsi antecedens febris causa, accessio scilicet huiusmodi mensium, hanc germinasset. Sin autem febris incipiens esset, ab vtero itidem per quandã anadromen, idest concursum, supra humore retracto exorta, tunc ab innota mandante parte, vt fluxum compescamus ab illa, venas commodè tundemus inferiores, mox statim si aliquæ fuerint partes factæ, ad supernas coniugea conuertemur: vti etiam easdem infernas scindemus, si focum innotescat in vteri vasis esse, aut infra renes cõtineri, vt fluentem humorem à parte affecta deriuando reuellamus, & simul fluxum euacuemus. Vnde in curatiua reuulsione appositè coniugem venam requirimus, quæ directò parti affectæ respondeat cum aliqua iugiter distantia, & oppositione.

Præterea & duplici ratione arguendus Mercurialis, & quod illa methodo amethodo potius accisos menses sanet, præmissa videlicet cubitorum sectione, adstante plenitudine, quod vt lib. 4. cap. 1. nos diffusè cum Galeno demõstrabimus insanum, etiam
B & iuxta eundem Mercurialem lib. 4. de morb. mulier. cùm oppositum sentiat, & posito ex hypothesi, quòd illa seruanda esset methodus, ne aduocanda quidem, dum febrem intendimus curare acutam, quia huius indicatio vrget potius, & suo tantùm fungitur officio, nec mens est Medico exercenti rationalem methodum in hoc connexu, quamprimùm accisos menses mouere, mox ad ablationem febris conuerti, sed cùm ars vrgentiori succurrendum insinuet, scopus methodi erit, & à parte affecta humorum impetum retrahere, & causam vnà coniunctam ab eadem vacuare, quod vtraque affabrè vena coniux præstat. Quare cum inspecto fluentis impetu Melidiæ auarè, imminutenè muliebria redderentur, iisdem omninò neglectis, ceu nulla esset futura vtilitas, insistendum tantùm erat Medico febris acutæ, ac mali moris curationi, quẽ morem epiphenomena illa infausta liquidò demonstrabant, nec venæ sectionem remorari huiusmodi deiectiones parcæ, adstante robore virium par erat vrgentissimo, ac immorigero existente pariter morbo.

C Sic ratiocinatur Moxius, & quemadmodum facilis, & clarus ad intelligendum est Mercurialis, ita è contra ipse obscurus, vt ita loquar, scabrosus, cuius stilus est similis ferè illi, quo vtitur Ludouicus Duretus in interpretandis coacis prædictionibus, vbi propter obscuritatẽ phrasis à Ioanne Martino Parisiensi viro doctissimo irridetur in epistola quadam ad Iosephum Scaligerum. Sed ad propositum venio. Mercurialis intentio est, vt in hac muliere debuisset mitti sanguis ex vtroque pede statim, etsi adfuisset plenitudo primùm ex interna cubiti dexteri vena, tum vel poplitis, vel tali. In hoc sectatus est Aëtium, de cuius opinione disputabitur in sequenti quæstione de suppressione mensium. At Moxius in hoc methodicè magis procedere videtur; nam considerat in hac morborum connexione, quod nam magis esset vrgens, & ei primò attendendum esse meritò scribit. Si igitur febris prodibat ab vtero malè affecto, primò mittendus erat sanguis ex vtroque talo, atqui si febris non dependebat ab vtero malè affecto, ex cubito: at cùm in hac muliere diminuti tãtùm essent menses, non erat opus statim ad venas tali facere sectionem, quia febris non dependebat ab vtero. Medicus
D sanè exercens rationalem methodum in hoc connexu, non debet primò menses mouere, deinde ad ablationem febris se conuertere, sed cùm semper magis vrgenti succurrendum veniat, & febris sit vrgentior, scopus methodi erat à parte affecta humorum impetum retrahere, & causam coniunctam euacuare nempè per sanguinis missionem à venis cubiti, cumque autem Melidiæ imminuti essent menses, erant negligendi, atque febri acutæ attendendum. Contrarium fecit Mercurialis, ergo reprehendendus, quòd non sit sequutus veram medendi methodum.

Occurrit & altera rursus historia ex lib. 3. epid. comment. 2. sententia 4. excerpta, cuiusdam mulieris apud Aristionem, seu Bitonem angina laborantis lethali, ac funesta. Huic ait Hippoc. probabile est deiectionibus suppressis (quæ tertio destiterant sole) quinto mortuam fuisse, verùm in hac historia ne verbum vllum de mensibus. hæc Moxius. Hippoc. apud Mercurialem ita scribit. *Anginosa apud Aristionem primùm à lingua incepit, obscura vox, lingua rubra, superexiccata est: prima horrida, supercalefacta est:*

tertia rigor, febris acuta, tumor ſubruber, durus colli, & uſque ad pectus, ex ambobus extrema frigida, liuida; ſpiritus eleuatus, potum per nares effundebat, deglutire nequibat, deiectiones, & vrina deſtiterunt. Quarta omnia ſunt exacerbata, quinta obijt anginoſa P.E. D.S.Q.M. ideſt probabile eſt deiectionibus ſuppreſſis quinta mortuam. Moxius hic in Mercurialem valde iratus affert primò verba ipſius, quæ ſunt, *ergo bis in caſibus ſi ſanguis menſtruus ſit interceptus, prima ſanguinis miſſio facienda eſt à talo, vel à poplite, tum à cephalica, demum à lingua, ſin fluant menſtrua ſtatim oportet deuenire ad ſanguinis miſſionem ex brachio;* hæc Mercurialis, aduerſus quem ad hunc modum loquitur, *ò monſtruoſum ſanè commentum, & demirandum, irridendum potius; neſcio quo fato vir iſte doctiſſimus huic ſuccumbat errori, dum anginoſam hanc quaſi menſibus implicatam intendat curare extra Hippoc. mentem; cùm alui deiectiones, & vrinam ſuppreſſam dixerit, haudquaquam muliebria, aut menſes. Quid quod & cum oraculum ſinit, inquit, Π.Δ.Ε.Ε Θ. quaſi dicat, Π. πιθανὸν, probabile, Δ. διαχωρήματα. Ε. Ἐπιεν, deiectionibus alui, Θ. θανατὸν, mortuam. Longè igitur ab hiſtoria, muliebria. Quod ſi hæc rurſus ex hypotheſi admittamus, elumbis eius curandi methodus; nam ſi qua de alui deiectionibus, de menſibus affirmaſſet Hippoc. potius altera arte, ac methodo, quam modo exponemus, venæ ſectionis vtendi modus decernendus.*

Eſt itaque methodus, ſi angina acutiſſima menſibus implicata imminutis primum, mox ſtatim ſuppreſſis, in hoc connexu ambo hæc æſtimanda veniunt. ſi menſes paulò ante exortum anginæ eruperint, aut ſimul exoriantur, & ſtatim circumcidantur, quaſi arbitrandum ſit certò antecedentem illius anginæ cauſam menſes eſſe per metadoſim illos ſurſum elatos: tum morbum fientem expectemus, quam minimaſque partes factas habentem, vna adſtante maximo virium robore, huic vena ſecanda inferna, vt à mandante parte reuellamus, & cauſæ principio occurramus, ne mittat amplius: rurſus minima intercepta morula, ſedulò inquam ob morbi vrgentiam, ac ſæuitiem ad cubitorum externas ſecandas venas conuertemur, vt quod factum eſt, curemus, & quod fit, pariter prohibeamus. Verùm ſi angina hæc haudquaquam in fieri, ſed plurimas iam habuerit partes factas, nec vterum ſuſpicemur mali authorem, aut adhuc confluxu aliquo illam fouere, aut augere, nihilominus tamen mox imminuti apparuerint menſes, & quam citò acciti, ſunt tantò, ac tam ſæuo vrgente affectu, omne ſtudium ad hunc ſanandum adhibendum cenſemus, idque neglectis omninò menſibus, & ſi huiuſmodi copioſi fuerint, ſi ab ipſis nulla, aut minima ſpectetur conferentia. Affectus namque omnis vrgentiſſimus ob euidens, ac citum mortis periculum, omnem ad ſe conuertit curationem. Quare cogimur in hac hypotheſi quamprimum, ac crebrò venas cubitorum externas ſcindere, vt quàm breuiſſimè ſanguinem reuellamus, & vacuemus à loco inflammatione obſeſſo. Quid igitur illa diſtātiſſima Mercurialis crurum ſectio proderit in tanto, tam celeri, ac vrgente affectu? vtendi itaque huius auxilij modum pars affecta demonſtrat, vti eiuſdem occaſionem velocem vrgentia morbi.

Verùm Moxius hoc in loco nimis acris, ac ſeuerus eſt in Mercurialem reprehendendum, qui cùm in enarrata hiſtoria ad theoriam omnibus redactis cogitet, quid facto opus eſſet pro curatione propoſitæ mulieris, quamuis Hippoc. ne verbum quidem habeat de ſanguinis miſſione, quid mirum ſi omnibus indicationibus diligenter propoſitis, & circa eas diſcurrens, ſuam aperit ſententiam, & ſanguinis miſſionem proponat; vnde laudandus potius, quàm irridendus. Et quod ſpectat ad methodum, inquit Mercurialis, Medicum curaturum anginoſam mulierem oportet diligenter examinare circa menſtruam purgationem, an fluant, an parcè fluant. Addit his in caſibus, ſi ſanguis menſtruus ſit interceptus, prima ſanguinis miſſio facienda eſt à talo; cõſiderat enim tunc temporis vterum in cauſa eſſe, quòd adſtricti ſint menſes, & hac ratione dicit mittendum eſſe ſanguinem à talo; veretur enim, ne menſes intercepti ſurſum ferantur ad fauces, ideo reuellendi cauſa mittit ſanguinem ex talo, conſiderans eam affectionem in fieri nondum in facto eſſe; at vbi putat iam anginam in facto eſſe, & proinde reuocationem menſium ad partes infernas parum iuuamenti poſſe afferre, conſulit mittendum eſſe ſanguinem ex venis cephalicis, vt materia à capite fluens in fauces, & laryngem reuellatur per ſectionem venarum in cubito exiſtentium; vbi verò vidit ceſſaſſe iam fluxum imbibitamque eſſe materiam in fauces, vt ipſa euacuetur deriuando, proponit ſanguinis miſſionem ſub lingua, neque perſiſtit in illa ſectione

venarum,

A venarum, quæ sunt ad talum, non ignorans ex tam longo spatio non posse sectionem venarum proficere, nisi ea qua dictum est ratione; nam angina existens in faucibus non potest curari per solam sanguinis missionem à saphenis, & hæc est eadem methodus, quam etiam ipsissimus Moxius proponit, quare nihil videtur habere, quod consideratione sit dignum aduersus Mercurialem.

Est & tertia ex Hippocrate historia lib. 3. epid. com. 3. tex. 82. cuiusdam mulieris morosæ Thasiæ. Hæc quamprimum tenui febre fuit correpta, & inter alia symptomata plurimis vexabatur conuulsionibus. causam morbus habuit mœrorem ex occasione externa, haudquaquam fortè, vt arbitratur Mercurialis, quia melancholica. Secunda die febris acutior, insomnis, tertia cessantibus conuulsionibus, & vna cum vrinis nigris muliebria descenderunt copiosa, & iudicata est, vnà cum sudore multo, & calido per totum corpus ad noctem eiusdem diei, hanc historiam recenset ad verbum Moxius, qui post descriptam historiam inquit. Huic mulieri Hieronymus Mercurialis censet omni arte studendum sublatis causis omnibus internis, & externis menses euo-

B centur, cùm omnium malorum causam arbitretur eorundem suppressionem, & forsan perperam cum Vallesio cōment. in hanc historiam consulit. Itaque huic quamprimum venas secare infernas poplitis, vel saphenam oportet, idque in multa copia ad instar virium robur, & exemplum Galeni ex lib. 6. epid. com. 3. tex. 29.

Neque Mercurialis admittenda ratio, quia supponit leuiter huiusmodi morbi causam esse suppressionem menstruorum, dictum sanè ad libitum, cùm nec expressè istud innuerit Hippoc. neque aliqua ratione ex verbis sententiæ potest colligi, imò oppositum, typicam videlicet mensium periodum opportunè accessisse, & critico more, cùm in die tertio critico exhibuissent, vna cum copioso sudore omnem morbum terminasse. Nec mirum menses illos periodicos tot portendere huic morosæ mulieri vtilitates, quia mœroris ratione ab externa causa videntur excitati (quod sæpè accidit) vterus haud dubiè laborat, à quo & sympathicè vniuersum corpus: deposita itaque ab vtero humorum concitatorum colluuie per eandem partem affectam, & quieuit vterus, & vniuersa sedata symptomatis illius germina. Quare huic non mittendus sanguis

C ex parte inferna, vt euocētur menses suppressi, cùm ne accisi quidem: nec quia instantes, cùm mens non sit eosdem suppressos mouere, verùm quia pars affecta vterus idiopathicè, nec renuo phrenitim, ac febrem, & suas per se dispares habere sedes, quæ itidem sudor exsoluit: cogit autem vtendi modus coniugium vasorum obseruare, proinde tenemur infernas secare, vt ab vtero deriuent, ac vacuent statim causam illam morbificam sæuissimorum illorum symptomatum parentem, vt diuinum dictatorem lib. 2. epid. in Estimargi famula eandem leg mus seruasse methodum, dum laborante vtero ex restricto puerperio, & vna ab ipso corpus tremoribus afficeretur, venam tali opportunè secare iussit, cuius rei rationem assignat, vt non solùm causæ, verùm & causæ principio præuideremus.

In huius mulieris curatione per sanguinis missionem, quia Mercurialis præsupponit omnium malorum causam referendam prorsus esse ad mensium suppressionem, ideo proposuit primò sectionem venarum partium infernarum, & quamuis Hippoc. id non scribat, vt neque scribit curationem, Mercurialis tamen intentio est allatis his,

D quæ faciunt ad perfectam intelligentiam, etiam docere, qualis fuisset recta huius mulieris per chirurgicum instrumētum curatio, vnde scriptum reliquit Hippoc. hanc historiam nobis tanquam rarum quoddam exemplum proposuisse: est enim (inquit) rarum insaniæ genus, quo laborauit hæc mulier, est rara occasio, scilicet menstruorum suppressio, est denique rarissimum, quòd tertia die morbi sit per menses melancholica liberata. Supponens igitur Mercurialis omnia, vt dictum est, illa symptomata, præsertim melancholica, à retentione mensium prouenisse, meritò scriptum reliquit oportuisse primò sanguinis missionem à partibus infernis auspicari, nempè à sectione venarum tali. Moxius è contra scribit menses non fuisse in hac muliere suppressos, & proinde non fuisse opus ipsos per sectionem venarum inferiorū reuocare. Sed quemadmodum Moxius reprehendit Mercurialem, quod scripserit morbi causam esse suppressionem mensium, idque voluntariè, & ad libitum, cùm nec expressè illud innuerit Hippoc. pari ratione Moxius criminandus est, quòd contrarium asseruerit gratis, quia in hi-

in historia ab Hippoc. allata non reperitur, quòd menses non fuerint suppressi. Cùm igitur ambo hi auctores procedant ex falsa suppositione in prædictæ mulieris curatione, ambo profectò sunt inconsandi. E

Quarta historia scripta est apud Hippoc. eodem lib. 3. epidem. com. 3. tex. 83. in hunc modum. *In Larissa virginem febris prehendit causosa, acuta, vigil, sitibunda, lingua fuliginosa, sicca, vrina boni coloris, sed tenuis: secundo die labor, non dormiuit: tertio multa excurrerunt ab aluo aquei coloris: sequentibusque diebus talia tolerabiliter percurrerunt: quarto minxit tenue, paucum, vrina habuit enteorema sublime, non subsedit: ad noctem delirauit: sexto è naribus sanguis largiter valdè effluxit, horruit, sudauitque sudore multo calido per totum corpus, sine febre iudicata est, in febre autem & iam iudicata, muliebria primùm tunc prouenerunt, virgo siquidem erat, erat autem & perpetuò anxia, horrida, faciei rubor, oculorum dolor, capitis grauitas, huic non reuersa est febris, sed iudicata est, fueruntque dolores diebus paribus.*

Moxius scribit Mercurialem arbitratum esse huic virgini minimè mittendum esse sanguinem, quia inquit ab initio morbi purgationes fluxerant menstruæ, quæ in virgine debebant forsan esse parciores iusto, & maximè si tardiusculè, vt reor, fuerint, quo in casu haud ab re fuisset pertundere venam poplitis, vel tali. Addit Moxius, quòd in plurimis plurimùm offendit doctus iste vir, in primis cùm huic virgini dicat menses fuisse plus iusto parciores, & tardiores, quod ne lubet quidem suspicari ex Hippoc. narratione, imò potius contra cùm simpliciter affirmet, in febribus autem, & iam facta iudicatione muliebris prodierunt tunc primum, quare nec parca, nec tarda. Rursus falsò imponit Hippocrati dicenti ab initio morbi has menstruas purgationes exiliisse, cùm nec per somnium, sed vt nuper diximus in febribus (quæ sexta fuit crisi terminata) & iam facta iudicatione muliebria prodiisse. In febribus autem prodiere, si quarto, aut quinto, aut in principio eiusdem sexti muliebria ipsa apparuerint; nam si à principio dixisset potius, vt in altera Melidiæ historia muliebria à morbi principio fluxere, haudquaquam in febribus. Innuit autem his verbis crisis rationem non habuisse hæc, cùm & ante crisim, & post crisim adhuc percurrerent. Sudor autem calidus per totum corpus, crisim haud dubiè constituit, cùm dicat, sudauit absque febre, effectus sudoris, quia criticus: hinc concludit mox, iudicata est: hæc nec futilia tum ad historiæ dignotionem, tum ad ea, quæ nunc dicenda aduersus Mercurialem. F G

Subiungit Moxius, methodum itaque quamprimùm vtendi modi venæ sectionis amicè examinemus, sed hunc in primis ancipitem contemplamur iuxta remedij speciem in hoc sanando virginis morbo; inquit enim, quia menses ab initio apparuere, de operatione chirurgica non puto quicquam Medicum cogitasse, deinceps ait, qui cùm in virgine forsan plus iusto fuissent parciores, ac tardiores, non abs re fuisse tunc venam tali, aut poplitis pertundere, quasi insinuet, si copiosa ab initio muliebria, venam tundere nefas, sin parca, & tarda, neglecto morbo vrgentissimo (iuxta Hippoc. descriptionem) ad eorum defectum emendandum connertemur, secando internas venas. Res est in ancipiti; nam vrgentissimo, & peracuto existente morbo (qualem nunc cum Hippoc. supponimus) vnaque postulante venæ sectionem, haudquaquam mensurnus ille fluxus parcos, auxilium illud vtilissimum impedit quidem: benè quidem si copiosus existat, & conferat pariter cum euphoria; tunc enim totum esset naturæ operanti commodè relinquendum. Quare cùm morbi auxilia indicent, & vrgentes ad se rapiant curationem, locus itidem passus illorum vtendi modum demonstret: indicatione desumpta à morbo venas virgini secabimus, & arrepta mox indicatione à loco patiente, qui haud dubiè supra renes, cubitorum potius, neque menses illi imminuti quicquā in hoc casu indicant, imò negligendi, cùm rationē potiùs habeant symptomatis; nam ceu imminuti causam aliquā sequuntur naturæ actionē lædentes, symptomata autem per se nihil indicant, quis igitur leuis corde vrgentissimum affectum negligit, ex quo maximum vitæ periculum impendet, amplexo altero leuissimo, ex quo nec vitæ discrimen, verùm ne noxa quidem timenda? H

Addit Moxius aduersus Mercurialem quasi ipsum irridens. Quid de te ipso doctor insignis? cur modò methodum non consulis, quam supra in Melidiæ historia docuisti seruandam, dum misso prius sanguine ex cubito, pleno existente corpore, mox ex pede

A eundem vacuare iusseras? Dices fortè modò istud non consuluisse, quia iam fluebant menses, quos nefas compescere secta cubiti vena. Sed neque hoc, si attentè obseruet, methodum inuertit; nam plenitudo, vt arbitratur ille, ceu vasa obstruens, vti ne menses concitentur, efficit, ita & concitatos, & iam imminutè fluentes reprimit, ne amplius fluant. Ergo qua methodo latentes adhuc concitamus, eadem parcos, & imminutè prosilijentes excitamus, neque illa verenda reuulsio, etiam iuxta illorum mentem, cùm statim dempta prius plenitudine, iterum versus partes infernas cōfluxum reuocemus, tundendo videlicet inferna vasa. Quare in hac virgine si copiosi, conferentes, & vna cum euphoria procederent menses, eorum præsertim impetum contemplari fas, neque mouere quicquam natura operante: si imminutè procedant, citra conferentiam, morbi respectu, neglectis his, etsi fluentibus, ius est ad vrgentiam morbi conuertamur potius, secando venas coniuges, quæ in cubito sunt, cum morbum supra renes supponamus. Hæc est de hac re vera, & infallibilis sententia iuxta Galeni rationalem methodum. Neque piguit nobis hæc aduersus hunc clarissimum virum Mercurialem re-
B censere, vt & hisce exemplis magis huius diuinæ methodi elucesceret veritas, & tanti authoris grauitate, ne deciperetur quispiam, quem aut lædere, aut minimam eius splendoris partem obscurare neque mens, neque valeo, neque ius: hunc enim plurimum semper feci, faciamque dum vita fruar. Veritas autem, qua nihil præclariùs, aut fortius impulit animum, ne fraude aliqua hæc tantopere à Galeno nostro commendata ab hominum mente irretita extorris esset.

In hac virginis curatione per sanguinis missionem Mercurialis cōsiderat in primis, quo modo se habuissent menstruæ purgationes; nam à principio potuissent esse multę, atque commodè exire, & tunc temporis totum opus naturæ relinquendum fuisset, nihilque de sanguinis missione excogitandum, at si parciores iusto, & maximè si tardiusculæ fuissent, vt coniecturis quibusdam videtur colligere Mercurialis, tunc temporis arbitratur fuisse rationi consonum tundere venas poplitis, aut saphenæ, alioquin si ex retentis mensibus febris hæc ardens non proficiscitur, tunc non negat Mercurialis, quin ad morbum, & ad suas causas auferendas non sit deueniendum; nam
C cùm fuerit febris ardens, causa ipsius erat materia putrefacta in venis magnis inter alas, & inguina existentibus, cui sanguinem admixtum fuisse, & Hipp. & Galenus in hac virgine scribunt; nam dicunt adfuisse plenitudinem, quæ vt tollatur, sanguinis missio ex partibus superioribus quàm maximè est necessaria, & ideo cùm vterus nullam labem habuisset, neque ab eo febris hæc prouenisset, quæ rationem vrgentis habuisset, omni proculdubio ad ipsam febrem curandam primò erat deueniendum, neglectis etiam purgationibus, vnde methodum, quam Moxius affert, non possum nisi magnopere laudare tamquam verissimam, & è promptuarijs Galeni acceptam, & eundem Moxium virum doctissimum inter scribentes materiam curationis morborum acutorum enixarum per sanguinis missionem fateor primas partes omninò obtinere eique palmam conuenire, & hæc de præsenti quæstione breuiter dixisse sit satis.

Quæstio Octaua.

D *An in mensium suppressione liceat mittere sanguinem?*

Ad Iosephum Fontanam virum doctissimum, Medicum, & Philosophum, ac Triremium Regni Siciliæ Archiatrum Clarissimum.

IN rebus arduis, nihil antiquius, clarissime vir, habui, quàm summos in facultate artifices consulere; sed quæ in medicina nostra difficilior exiat controuersia ea, quam præ manibus discutiendam accepi, num scilicet suppressis menstruis sit mulieri mittendus sanguis? Vt igitur mihi esset, cuius consilium sequerer in explananda eiusmodi difficultate, ad te confugio præstantissime Archiatre, qui tui ingenij acumine poteris inuia intimè penetrare, & salebrosa peruia reddere. Tuam itaque sententiam mihi patefacias exoro, & scias velim me tua fretus humanitate ausisse te homi-

nem

nem minimè otiosum hisce nugis interpellare. Ne meam ergo, caueas, inculpare velis confidentiam, cùm tuæ potius facilitati, & benignitati illius effectus sit re vera adscribendos, sed dum excusationes affero, nollem peccatum multiplicitate verborum committere, quocirca paucis me ipsum, quoad viuam, addictissimum tibi offero.

In hac quæstione pertractanda duo veniunt consideranda, vnum est, quid agendum; aliud rectus vsus, seu recta sanguinis mittendi administratio. Quantum ad primum, nulla est inter authores controuersia; nam omnes conueniunt esse mittendum sanguinem, vbi adsit indicans, & permittens, nempe robur virium, verùm circa rectum vsum ingens est inter grauissimos authores digladiatio, præsertim circa vbi, hoc est circa venas secandas; nam aliqui Aëtium sectati dicunt licere in suppressis mensibus primò venas cubiti tundere, iam rursus crurum: aliorum opinio est, vt ex cruribus semper hauriendus sit sanguis, vtraque igitur difficultatis pars grauissimos, & doctissimos habet fautores, tanquam duces quosdam, qui forsan rem magis controuersam, ac difficiliorem reddunt; Hippoc. enim & Galenus, qui in Medicina propriam familiam ducunt, vltimam partem firmiter astruunt, quos lubenter plurimi insequuntur Classici Doctores: alteram verò partem tuetur Aëtius homo Græcus, nec inter eos ignobilis, incautus tamen, vt inquit Moxius, cùm parua manu aduersus illos clarissimos Principes bellum ineat, & classis oppositæ Dux fiat. Scribit namque (quamuis ex Rufi Galeno coëtanei sententia) plenitudine in corpore adstante priùs cubiti, mox crurum secanda vasa. Hunc ex neotericis plures sectati sunt doctores, quadam inquit Moxius apparente probabilitate ducti, seu si mauis decepti potius.

Inter reliquos se offert Amatus Lusitanus, Trincauellius, Altimarus, Mercurialis, Riolanus, & alij plerique. Hi igitur hanc fugacem opinionem, & rationibus, & quibusdam veterum authoritatibus omni arte conantur sustinere, & in primis Galeni authoritate, lib. 10. de compos. medicam. secund. loc. cap. 2. cuius hæc sunt verba. *Tanquam igitur maximam vim ad affectionis curationem habeat totius corporis vacuatio, ab ipsa incipiendum est, non solùm à cruribus, sed à cubito primùm sanguinis detractione facta.* Inde consequentiam quandam construunt, quemadmodum in ischiadis curatione existente plenitudine in corpore Galenus consuluit hauriendum primùm sanguinem ex cubito, & rursus ex talo, sic in obstructo menstruo sanguine. Præterea hanc eandem sententiam conantur tutari Aëtij testimonio, quem sibi ducem proponūt: hic itaque de hac re ex instituto proprio capite tetrabibli 4. rem illustrat sermone 4. cap. 57. & Rursum huius opinionis facit authorem: eius hæc sunt verba: *atque hæ quidem copiosa sanguinis missione sanantur*, videlicet quæ ob plenitudinem non purgantur, scopus sanè est, cubiti itaque, ac tali venas secare oportet, &c.

Sed quod magis est, Paulum Æginetam eiusdem opinionis fuisse proponunt lib. 3. cap. 61. cuius hæc sunt verba. *Cùm igitur propter aliquod interaneorum affectum primarium purgatio circumciditur, aut moratur, ex vsu maximè fuerit, id quod primariò afficitur curare, inde vteri habere rationem*, interpretantur Paulum etiam inter affectus primarios morantes purgationem plenitudinem esse, & cum huic prius occurrendum, occurritur autem plenitudini totiùs, & commodiùs multò, cubiti secando venas, vt antea in ischiade ex Galeno diximus: hinc inferunt in retentis mensibus plenitudine adstāte venas cubiti priùs esse scindendas. Amplius idem Paulus mentem suam aperit, dum paulò infra agens de tali scissione, hæc subiungit. *Vbi accesserit menstruale tempus, si nihil, aut nulla mentione dignum fuerit excretum, ex talo sanguis detrahendus est*, quasi Paulus insinuet, ante accessum illius temporis cubiti secare venas nobis lubeat, si affectus adfuerit eo modo illud auxilium postulans, qualis ipsa plethora, vt arbitrantur ipsi. Tandem nobis offerunt Matthæum de Gradi idem sentientem 9. lib. Rasis ad Almansorem, quo in loco scribit idem Matthæus Auicen. fuisse eiusdem opinionis, quod tamen falsum est, cùm hic Hippocrati, & Galeno tenaciter adhæreat, vt infra patebit: hi sunt authores antiqui, quos nobis ob oculos ponunt huius sectæ cultores.

Modò rationes ponderemus, quas ipsi in medium adducunt ad hanc suam opinionem confirmandam: prima est, in illo affectu, qui cum sua causa coniungitur, curatio auspicari debet ab ablatione causæ, sed in mensium suppressione adest causa, nempè plenitudo, ergo opus est primùm auferre plenitudinem, tanquam ipsius causam, non

solùm

A solùm obstructionem factam augentem, ac seruantem, verùm eam, quæ parata est alteram facere: sed plenitudo totius corporis est huiusmodi, ergo sequitur plenitudinem euacuandam, sed plenitudo tutiùs, & commodiùs ex cubiti venarum sectione submouetur, ergo sequitur primò oportere secare venas cubiti. Quod in curatione remouenda sit causa, clarum est, & ab omnibus Medicis tanquam axioma concessum, sed sectio cubiti non modò plenitudinem minuit, verùm etiam inhibet, ne ad vterum feratur, & præcauet, ne ab ipso vtero attrahatur, neue obstructiones factas augeat, aut de nouo generet, è contra verò sectio venarum infra existentium oppositum præstat ducendo humores versus partes obstructas, ergo per sectionem venæ cubiti & tutiùs, & commodiùs curatio aggreditur.

Altera ratio, qua nituntur probare primò venas superiores esse secandas est huiusmodi: in qualibet obstructione auferenda humores illi sunt retrahendi, qui eiusdem efficientes sunt causæ, & nunquam ducendi sunt versus locum obstructum, quia quemadmodum sectio venæ superioris, aut generationem, aut incrementum obstructionis procul dubio præcauet, sic sectio venæ inferioris, aut certò obstructionem generabit, aut ipsam augebit, sed venæ sectio cubiti retrahit ab vtero multitudinem facientem, & augentem obstructionem, sectio venæ tali è contra plenitudinem ducit ad vterum, ibique aut nouam producit, aut iam factam reddit magis contumacem, ergo sequitur, quòd venæ sectio cubiti vtilis sit, tali verò noxia in retentis mensibus adstante plenitudine. Tandem sectionis venæ cubiti præstantiam multis experimentis comprobant dicentes eam non modò valere ad depositionem plenitudinis, verùm etiam, & statim concitare menses. Addunt in artis operibus morbum postulantem venæ sectionem ex cubito, eaque celebrata etiam, & sæpè absente periodo menstrua statim erupisse menses.

Sed quoniam ipsi animaduertunt huic opinioni contrarios esse, & Hippocratem, & Galenum, varia refugia commenti sunt, vt euadant; & primò Trincauellius lib. 10. de morbis totius corporis humani curandis cap. 4. tum lib. 3. consilio 70. putat Galenum cum Aëtio conciliaturum, si morbũ vt simplicem, vel connexum consideremus; nam si retentio mensium ex plenitudine proficiscatur, iudicat occurrendum esse plenitudini secando cubiti venas, mox ipsi affectui tundendo venas inferiores: si autem alia ratione, totus tunc animus in sola affectus sanatione conuertendus, hoc est dictu, Aëtius considerauit causam, nempe plenitudinem, Galenum verò æstimauit affectum, quare cùm vnus author causam, alter verò effectum respexerit, putat Trincauellius conciliari facilè posse. Altimarus verò lib. de curandis morbis cap. 107. aliter hos conciliare contendit dicens Aëtium maximam supponere plenitudinem, quæ cùm maxima egeat euacuatione, & hanc vires totò non ferant, idcirco cubiti venas priùs, mox crurum secandas iubet, vt ambobus simul inictis sufficiens fiat plenitudini tollendæ auxilium, & tutum quidem: Galenum verò non supposuisse ait hac magnam plenitudinem, sed vires robustas adesse, in fœminis quidem minori plethora laborantibus, quare sufficere vnicam euacuationem pro certo habuit, qua ratione ductus infernam tantùm sectionem laudat, ita vt velit Altimarus, vt primò ad tollendum plenitudinem secentur venæ superiores, deinde statim & inferiores, ne ad superiora trahatur sanguis.

D Franciscus Vallesius lib. 2. meth. cap. 14. eadem ratione hanc litem componit, ac faciat Trincauellius supradictus. Amatus verò Lusitanus centur. 1. curat. 25. repulsa pace sub Aëtij signo aduersus Galenum, & Hippocratem contendere haud veretur. Hieronymus Mercurialis varius esse videtur; nam olim lib. 4. de morb. mulierum cap. 1. Galenum strenuè defenderat, & Aëtij consilium tanquam insulsum, & nullius valoris nunquam admittendum arbitrabatur: in lib. verò Pisanarum lectionum, quas post annos multos iam senex factus in Hippoc. historias epidemicas in lucem edidit, oppositum tenet, præsertim in historia 15. Eidem tenaciter adhæret Ludouicus Mercatus lib. 1. de morbis mulierum cap. 9. qui tuetur Aëtij sententiam, plenitudine videlicet existente in corpore, aut in vtero, aut in vicinis partibus obstructiones ibidem generante ad partes distantissimas ab ipsa obstructa retrahendum, quare supernas venas iure scindendas esse arbitratur; verùm sanguine redundante in vtero, aut in toto cor-

pore

pore propter obstructiones in vtero factas cum Galeno putat esse potiùs sanguinem E mittendum ex partibus infernis. Tandem Ioannes Riolanus cum Trincauellio, & Altimaro iterum intendit constituere pacem inter Gal. & Aëtium, eosque inuicem conciliare, lib. de particulari metho. bene medendi sect. 4. cap. 1. *in manifestè plethoricis,* inquit, *vera est Aëtij opinio, alioquin insequendus Galenus*, quibus insinuat Aëtium audiendum plethorica tantùm adstante sindrome, quam Erasistratei necessariò adesse dicebant ad sectionis venæ deliberationem faciendam. Rodericus à Castro vir sanè doctissimus lib. 1. de morb. mulierum cap. 3. ad scholium, visus est hanc Aëtij, & grauissimorum horum authorum opinionem sectari; scribit tamen huiusmodi verba. *Fatemur tamen Hippoc. & Galeni sententiam securiorem esse, alteram non nisi ab exercitatissimo, & peritissimo Medico cum magna præmeditatione esse vsurpandum*: & isti sunt authores, qui sequuntur hanc opinionem.

Nunc opus est, vt demonstremus tam ratione, quàm methodo in restrictis mensibus sanguinem semper hauriendum ex infernis partibus tam adstante, quàm absente plenitudine. Accedamus iam ad suppositionem, & methodum. In mensibus restrictis F scopus vtendi modi nihil aliud portendit, quàm sanguinem retentum euacuandum, & quò natura ipsa ex eius præscripto vergit ducere, per vterum videlicet, huiusmodi autem perficitur illo proposito scopo euacuatiuo, & cùm per venas vteri, nempe loci affecti non liceat euacuare, saltem per coniuges id præstandum, quales infernæ venæ sunt, quæ & locum passum (vt supra ex Galeno demonstrauimus in curatione inflammationis vteri) euacuant, & versus partes infernas sanguinem ducunt; nam cùm vterus sit pars affecta, per quam menses natura protrudit infra corporis medium, quod renes circum agitur, infernæ venæ sectæ vtrumque cōplent, ergo & hæ tantùm in hoc affectu scindendæ veniunt. Cæterùm cùm in hac suppositione nulla à superis partibus adsit fluxio; nam sensim in vtero descendunt, & in eo mox aceruati sunt, nullus pariter adest reuulsionis scopus, quare cubiti sectio in hoc casu nullius est vsus.

Modò illud nobis demonstrandum est, quod totius difficultatis est fundamentum, infernas videlicet venas vtrumque complere, nempe, & vacuare vteri vasa, & venam cauam à quacunque plenitudine, & etiam ducere humores versus partes infernas G absque formidine nouæ obstructionis. Probatur primum, quià vena poplitea, & saphena sunt surculi venæ magnæ distributæ per crus, & hæc ipsa venæ cauæ est ramus, dum per vtrumque crus distribuitur, quæ etiam antequam ad crura ramificetur, vtrinque offert ramum ipsi vtero, quare cum inaniuntur crurum venæ, euacuantur etiam, & maximi illi rami, qui ad fæmora distribuuntur, deinde vena caua, & tandem illi surculi, qui distribuuntur per vniuersum vteri corpus. Hinc non possum probare illud, quod scribit Rodericus à Castro lib. & cap. citato, nēmpe quod aliud est ex vtero, aliud per vterum euacuare, per vterum inquit secta inferiùs vena commodè euacuamus, ex vtero facta prius reuulsione ex brachio, quia vena caua, vt dictum est, ad os sacrum perueniens distribuitur in duas insignes ramificationes, quæ deorsum ad crura per fæmora tendunt, & inde erumpunt venæ ad vterum distributæ, itaut quando secamus venas inferiores, euacuamus venas prædictas, quæ inanitæ trahunt à venis vteri. Quare vterus semper euacuatur, tantæque sunt capacitatis huiusmodi venæ, vt sectę euacuent non modò venas ad vterum tendentes, verùm etiam & venam cauam, quæ H supra os sacrum est diuisa: sanguis igitur à vena caua descendens, vterumque attingens & ipse euacuatur, quæcunque sit plenitudo, quare non est opus illa diuisione, nempe quod euacuamus ab vtero, & per vterum, maximè quia venæ sectæ ad cubitum id præstare nequeunt, tum propter distantiam, tum quia nullum habent cum ipso vtero coniugium; nam situs vteri multò inferior est hepate, & vena caua multas patitur diuisiones.

Altera scopi pars facilè, inquit Moxius, innotescit, quia infernis vasis sectis etiam inclinatur sanguis versus partem sectam, ad quam secundùm naturam ipse fertur, sed non modò sanguis fertur ad partes infernas, verùm ad partes superiores, ratio est, quia naturæ nihil sursum, nihilque deorsum est, ad omnesque partes sine defatigatione, aut ope sanguinis distribuit ipsum. Vbi igitur secta sit vena inferior, quacunque in parte sit reconditus sanguis, natura est præsto ad eius ex præscripto expulsionem: cubitorum

A rum verò sectiones tantùm abest, vt id præstare valeant, vt oppositum potiùs ab ipsis sit expectandum, quia retrahunt supra materiam, & inhabilem naturam reddunt ad ipsius eliminationem, auersandæ igitur sunt superiores sectiones, & à methodo tanquam alienæ detestandæ.

Sed obiciet quis, venarum supernarũ sectio iuuat, ne plenitudo tota ad vterũ cadat, infernæ verò sectæ ducunt humorem ad partem obstructam, vnde maior fit obstructio, quare exactior methodus est inchoare ab ablatione multitudinis, præmissa videlicet cubitorum sectione. Respondeas considerari plenitudinem duobus modis, vel simpliciter, vel alteri affectui adiunctam, si primo modo licet illam deponere à quacunque corporis parte sectione fiat, imò ex Galeno 4. de rat. vict. & lib. de sectione venæ aduersus Erasistratum cap. 4. & alibi æquali virtute plethoram exsoluunt poplitum sectiones. Addo ego saphenas sectas, & fortè præstantius id efficere, quia capaces, & magnæ sunt, vnde apertis venis inferioribus non solùm exactissimè venæ cauæ deponitur plenitudo, verùm etiam, & eiusdem vteri. Si verò secundo modo consideremus plenitudinem, quatenus adnexa est alij affectui, tunc distinguendum est, an B plenitudo habeat causæ rationem, an non; si causæ habet rationem, an præsentis, an verò futuræ, deinde an affectus magis vrgeat, ac faciat causa, an è contra, si plenitudo non habeat rationem causæ, negligenda est, sin verò habet, & actu, affectu minimè vrgente, ad eam præcauendam quamprimum recurrendum non neglecto morbo: atqui si vtrique affectui vnico auxilio occurrere possumus, rationi maximè consonum est eo auxilio audacter vti. Verùm si morbus magis vrgeat, ad ipsum tollendum tota debet conuerti Medici industria.

Cùm igitur in nostro supposito adsit huiusmodi connexus, & vtrique affectui occurrere valeamus, nempe & plethoræ obstructionis causæ, & obstructioni, atque etiam adsit scopus naturæ intendentis confluuiem illam per vterum deponere, idque per venarum tantùm inferiorum sectionem, erit igitur rationi magis consonum has solùm secare, tantumque abest, vt huiusmodi sectiones augeant obstructionem, vt potiùs eandem aperiant, dum causam coniunctam vnicè amouent, quod ratione confirmare valemus.

C Nam si adstante plenitudine in mensibus suppressis venas secare non liceret, hoc ideo esset, vt aduersarij censent, quia auxilij huiusmodi vtendi ratio magis obstructiones augeret, sed hoc est falsum, ergo & id vnde sequitur: probatur assumptum, illud auxilium non potest augere obstructionem, quod à parte obstructa euacuat, deriuat, ac reuellit, sed huiusmodi est venæ sectio inferna, ergo &c. Rursus probatur assumptũ, quia in omni inflammatione ex rationali methodo tres adsunt scopi, reuulsionis, deriuationis, & vacuationis, sed ex Galeno lib. 3. meth. med. cap. 6. in vteri inflammatione vnicum auxilium est venæ sectio inferna, ergo ipsa reuellit, deriuat, & euacuat, quasi & cunctis illis scopis satisfacit, quare nequit alibi contentos humores ad vterum ipsum trahere, & inflammationem augere, aliter ipsa ex vsu non esset, & per consequens nequit huiusmodi sectio suo concursu, ac motu humorum, aut denouo obstruere, aut factas iam obstructiones amplius augere. Verùm quamuis hæc sectio ab vtero reuellat, ac euacuet, non tamen remoratur menses, si in tempore fiat opportuno, sed D quo natura vergit, ipsa perbellè ducit. Tertia ratio, si in suppressis mensibus adstante plenitudine liceret venas cubiti prius scindere, hoc idem haud dubiè & in restrictis lochijs eadem præsente plethora efficiendum esset, sed in retentis lochijs hoc irrationabile est, quamuis ingens adsit plenitudo, neque vnquam à viro aliquo mentis compote tentatum est, ergo & irrationale in accisis mensibus ob plenitudinem venas superiores secare.

Hanc conclusionem à summo Hippoc. habemus cunctis Medicis proposito ad imitandum, qui lib. 2. epid. sectione 4. Stymargij famulæ, vt alias à nobis dictum est, misit sanguinem à partibus infernis, licet plenitudine magna afficeretur. Deinde idem Hippoc. lib. 1. de morb. mulierum num. 66. postquam varia consuluisset auxilia ad menses euocandos, hæc affert verba, *quandoque verò non exit, sed mulieri mortem portendit, nisi quis breui venam secet, aut ventrem mollias.* Sed hic fortasse ambiges, cùm Hippoc. non determinet venam secandam, quænam ex mente ipsius secanda sit, opus

est inquirere. Sed mihi clara videtur eius mens esse, hoc est, vt vena inferior tundatur exemplo desumpto à superiori ab ipso allata muliere, cui misit sanguinem ex talo, quamuis vniuersum corpus vitioso sanguine redundaret, nec ausus est cubiti venam secare. Denique lib. de virginum morbis 3. postquam enumerauit grauia, ac plurima incommoda, quæ ex mensibus retentis ob plenitudinem iuxta partes principes eueniunt, hæc scribit; *Caterùm curatio, vt hinc liberentur, est sanguinis detractio, si nihil fuerit, quod impediat.* Hoc loco animaduertit, & mea sententia rectè Moxius citra discrimen hoc auxilium consulere Hippocratem simpliciter, vt in reliquis locis, quasi vna sit via ad tollendam plenitudinem ex mensium occultatione obortam, sectio videlicet inferna.

Post Hippoc. succedit Galenus, qui lib. de curandi ratione per venæ sectionem cap. 11. ad hunc scripsit modum; *nam plenitudines à suppressis mensibus ortas omniuò per crura euacuabis, siue venam secare oportet, siue scarificare*, statim subiungens: *secta enim vena in cubito mulierum reuellere purgationem assolent.* Si igitur cubitorum sectiones muliebria retrahunt, quæ nos intendimus mouere adstãte etiam plenitudine, procul dubio relinquendæ sunt venæ superiores, & infernæ secandæ veniunt, vt inde plenitudinem tollamus motum naturæ concitantes. Quòd verò sectiones venarum cubiti motum venarum retrahant eodem lib. cap. 18. declarat Galenus, dum scribit; *nam quæ ex cubito fiunt euacuationes, aliud etiam adiunctum malum habent, nempè quòd purgationes menstruas comprimant sanguinem ad superiores partes retrahendo, quæ verò fiunt ex cruribus, tantum abest, vt etiam menses promoneant.* Hinc porrò sequenti cap. 19. concludit dicens, *at in ijs quibus repressi sunt menses, semper in cruribus*, si igitur in cruribus semper, ergo & omni præsente plenitudine, & etiam absente; nam illud semper vtrunque casum amplectitur. Idem Galenus eandem conclusionem semper afferens lib. de venæ sectione aduersus Erasistrateos cap. 3. ampliori sermone demonstrat, & lib. 13. meth. med. in hac sua opinione perseuerans inquit, *renibus verò, & vesica, & pudendo vtero sic habentibus, eas, quæ in cruribus sunt sita, ac potissimùm, quæ circa poplitem sunt, sin minus eas, quæ iuxta malleolum.*

Occurrit & alter locus ipsius Galeni idem manifestissimè docens, nempe lib. 11. de simplic. medic. facult. cap. de castoreo, vbi scribit, *sed & mensibus retentis, vbi per venam, quæ in talo est modicè euacuassem oblato castoreo cum pulegio, & calaminiba, semper medicamen hoc expertus sum purgationem ciere.* Insuper lib. de tremore, & palpitat. cap. 5. vbi elegantem illam Stymargij famulæ historiam seriò explanasset, quam si fortè aduersarij ceu Hippoc. genuinam non recipiunt, saltem ex mente Galeni tanquam illo dignam admittant, inquit hanc famulam ob humorum maximam copiam vires grauantem illo fuisse prehensam tremore, cùm in enixu purgata non fuisset: & rursus concludit. *Vnde tremoris occasionem intelligens Hippoc. sanguinis copiam; fomitem verò occasionis, vulua affectum: deinde copia quidem vacuatione iudicante, parte autem affecta, locum per quem vacuare conueniebat, ambo hæc coniungens, sanguinis detractionem ex talo molitus est: hanc quidem, quoniam sanguinem vacuare volebat, ex talo autem, quia vterus affligebatur. Quod igitur sanguine abundante venam incidere oportet, nemo non nouit; siquidem in venis ille continetur. Quod autem vtero affecto circa talum, aut in poplite diuidere conuenit, nisi prius venarum communiones ex Anatome didiceris, haud poteris id, quod dico, assequi.* Et lib. 6. epid. com. 3. senten. 29. historiam illam tam diuulgatam nobilis illius fœminæ recenset, cui cùm per menses octo suppressi fuissent menses, sanguinem misit ex venis inferioribus.

Est tandem lib. de venæ sectione aduersus Erasistrateos cap. 1. quo loco mulierem Romanam refert vnius anni supra viginti ætatis, cui per menses quatuor menstruæ purgationes restiterunt, & ex ea menstruorum suppressione larga facta fuit in corpore plenitudo, quare Gal. aduersus Erasistrateos tunc Romæ degentes proposuit sanguinis missionem circa talum, aut poplitem, vti hinc sanguis euacueretur superfluus, sed Medici Erasistratei consilium minimè acceptãtes dissuaserunt mulierem à sanguinis missione, hinc per sputum sanguine reiecto non multo tempore interiecto difficultate spirationis insanabili coërcita perijt. In hac igitur historia Galenus venas tantùm poplitis ait esse secandas adstante plenitudine manifesta, quia hæ inter reliquas

A quæ vſu ſecari receptum eſt, vtero ſunt viciniores, & ad omnem ſcopum iuxta noſtram ſuppoſitionem reliquis commodiores. Si verò alia vena ab iſtis ſecaretur, inquit Galenus noxiam ex eo venturam vacuationem arbitramur, quare diſparatis omiſſis concordantijs libenter aduerſarij fateantur, & Hippoc. & Galenum viros celeberrimos, & totius Medicæ facultatis principes dilucidè ſenſiſſe in retentis menſibus inferiores venas tantùm ſecandas, ſiue plethora adfuerit, ſiue non, & hæc de authoribus vtriuſque ſectæ. Rectiùs tamen ſenſiſſe Hipproc. & Galenum multi authores, & celeberrimi quidem autumant, inter quos eſt Arabum princeps, qui lib. 3. fen. 21. tract. 4. cap. 28. hanc refert ſententiam. *Hic verò volumus dicere de regimine, & medicatione illud, quod eſt magis conueniens huic loco, & regimen in hoc eſt mouere ſanguinem cum fortitudine ad menſtrua, & de illis, quæ faciunt illud, eſt phlebotomia ex ſaphena.* Raſis quoque lib. 9. ad Almanſorem cap. 83. de curat. ſuppreſſorum menſium, hæc ſcribit: *ad hæc cucurbitulas popliti agglutinare, ac venam interiorem malleolum perreptantem, aut poplitis incidere conf. rt.*

B Sed relinquamus Arabes, & ad Græcos orationem noſtram conuertamus omiſſis illis principibus, Oribaſium conſulamus, Galeno, & ætate, ac diſciplina cæteris proximiorem, nec Aëtio tantùm æqualem, ſed procul omni dubio longè ſuperiorem, quem tanto honore celebrauit antiquitas, vt quaſi numen à cunctis coleretur. Hic igitur, & Hippoc. & Galeni authoritati ſubſcribit, non modò lib. 1. ſynopſeon cap. 10. verùm, & altero illo ſingulari de curat. ad Eunapium cap. 131. & quod magis eſt lib. 7. collectorum medicinæ cap. 2. eandem Galeni ſententiam, & eiſdem verbis ex lib. de curandi ratione per venæ ſectionem cap. 11. & 18. conſcriptam refert, *plenitudines* (inquit) *quæ ex menſium ſuppreſſione ſunt ortæ, per crura vacuabis, ſiue ſecare venam, ſiue ſcarificare oporteat; reuellere autem mulierum purgationes ſecta in cubito vena ſolet.* Paulus deinde Aegineta, quem aduerſarij in ſuam ſententiam trahere putant, eiuſdem eſt opinionis cum Hippoc. & Galeno præceptoribus lib. 3. cap. 61. ad hunc ſcribens modum: *cùm igitur propter aliquod interaneorum affectuum primarium purgatio circumciditur, aut moratur, ex vſu maximè fuerit id, quod primariò afficitur curare, inde vteri*

C *habere rationem.* Aduerſarij igitur inferunt, cùm plenitudo alter ſit affectus circumcidere purgationem valens, hanc prius tollendam, eamque ſola cubiti vena ſciſſa tolli arbitrantur.

Cæterùm hi viri, inter quos eſt Amatus cent. 1. cur. 15. longè à meta veritatis aberrare videntur, cùm Paulus illis nullatenus, ſi verba rectè perpendamus, aſſentiatur; eo enim loco loquitur de cauſis antecedentibus, in quantum ſunt apparentes, & coniunctarum principia, quibus adſtantibus præuiſio priùs debetur, cùm nequeant tolli cum ipſo morbo, quemadmodum neque morbus, & ipſius coniuncta cauſa abſque cauſarum antecedentium ablatione, iuxta illud Hippoc. lib. 2. epid. ſect. 4. de Idumea famula Stimargij ſupradicte, in cuius curatione inquit, *ſed ad cauſam deueniendum eſt, & cauſæ principium*, vndè vt priùs occurreret, venam tali ſcindere iuſſit, ſed idem Paulus clariùs methodo Galeni aſſentitur, vt eiuſdem capitis verba demonſtrant, quæ ſunt, *vbi acceſſerit menſtruale tempus, ſi nihil aut mentione dignum fuerit excretum, ex talo ſanguis detrahendus.* Quam obrem ex huius viri authoritate conſtat plenitudinem ſeor-

D ſum obſeruandam, & curandam non eſſe, mox ad morbum conuolandum, cùm aptè eodem auxilio, & tollamus eam, & vnà affectum, & materiam reliquam naturæ ad expulſionem commodam paremus.

Sed præter Græcos à nobis dictos, & Arabes ex Neotericis plures, & quaſi infiniti ſunt, inter quos eſt primò Leonardus Ioacchinus Florentinus, qui lib. 9. ad Almanſorem cap. 66. declarat inferiores venas ſemper ſcindendas eſſe, & reddens rationem inquit, *hanc ſectionem ſanguinem ex ſupernis ad infernas conuertere, atque trahere.* Iacobus Sylu̇ius Pariſienſium alumnus lib. de ratione medendi cap. de prouocatione menſtruarum purgationum, eiuſdem eſt ſententiæ, dum ait, *hæc autem obſtructio, ſi à ſanguine eſt multo, ſecetur vena poplitis, aut malleoli.* Ioannes Fernelius lib. 2. metho. medendi cap. 7. idem re vera ſentit. Inter Hiſpanos Ferdinandus Mena aduerſantes huic Galeni ſententiæ non ſolùm pertinaces appellat, verùm & indignos Galeno. Cum his eſt & Ludouicus Lemoſius, Petrus Paulus Pereda, ſed ne doctorum connumera-

tione lectorem amplius offendam finem imponens duos adijciam grauissimos authores, Alexandrum Massariam, & Ioannem Baptistam Syluaticum, qui non modò sunt cum Galeno, sed etiam eius partes omni conatu defendunt. Propositis in vtraque parte doctissimis doctoribus, & determinata ex Galeni sententia veritate, opus est, vt respondeamus rationibus allatis ab Aëtio, & suis sequacibus, quos omnes ablegamus tanquam veritati reluctantes. E

Primùm ratio Aëtij omninò vana, & futilis est, dum inquit, qui plethora laborant, copiosa egent sanguinis missione, ergo cubiti, & tali scindendæ venæ; propositio quippe indeterminata, insulsa admodum est; nam si adstante plenitudine nulla pecularis pars afficiatur, ex qualibet parte corporis licet eam deplere, vnde Galenus consulit æquè tunc licere venas cubiti, aut poplitis secare, cùm vtraque vasa valeant vniuersalem plethoram, quæ potissimùm in magno venæ trunco consistit, deponere. Adstante verò peculiari loco affecto, non est rationi consonum quamcunque venam cædere, multoque minus si adsit præsens iam, vel instans motus quisque naturæ, quem Medicus & contemplari, ac imitari tenetur; tunc enim insequendo ipsius vestigia, quò ipsa vergit, eò ducendum, quare per vtramque rationem cogitur Medicus, & vt commodè ab vtero, ac corpore reliquo plenitudinem tollat, & vt naturæ motum iuuet, ac imitetur, infernas venas scindere. Præterea Aëtij consequentia non valet, plethora copiosam postulat venæ sectionem, ergo cubiti, & tali scindendæ sunt venæ, quis, quamuis plethora magnum postulet auxilium, & tanto maius, quanto illa maior, eius tamen auxilij non docet Aëtius vtendi modum, cùm hunc, & situs, ac positus affectæ partis insinuet potissimùm, abeat igitur Aëtius, quippe qui à primis illis summis principibus Medicinæ, & à vera recedat methodo. F

Quod attinet ad locum Galeni, quem Aëtij sectatores proponunt ex lib. 10. de compo. medica. secundùm loca, in quo, dum ischiadis curationem tractat præsente plenitudine, scindendam cubiti priùs esse venam consulit, deinde cruris, vnde inferunt Aëtiani simili methodo retentos menses esse sanandos, & pari passu in vtroque affectu progrediendum, dispar est ratio, primò quia in ischiade vrget quamprimùm reuulsionis indicatio propter præsentem, vel instantem inflammationem, vnde tundenda vena cubiti eiusdem partis, aut alterius cruris, si ita tibi arrideat: in suppressis autem mensibus huiusmodi indicatio longè abest, adest sanè tantùm vacuationis indicatio, & directio sanguinis versus partes inferas. Deinde quia in ischiade de directo percurrunt vasa plenitudinem continentia, quæ in ischio disseminantur; in suppressis autem mensibus non item, quare in ischiade si adstante plenitudine infernæ scinderentur, humor ad laborantem partem traheretur, quod longè à bona Galeni methodo distat lib. 13. metho. cap. 6. in suppressis verò mensibus alia est ratio, vt ea Anatome supra vidimus; vena enim caua suam multitudinem deponit sectis venis infernis nullo præuio transitu per vterum, qui directè & ipse suam exonerat plenitudinem per eandem infernam venam sectam, & sanguis ab ipso vna deriuatur, ac reuellitur, vt Gal. lib. 13. metho. meden. cap. 11. docet, dum inflammationis vteri tradit curandi rationem per venæ sectionem. Sed mirum est sectantes hanc Aëtij opinionem, quòd Paulum in suam opinionem trahere conantur, quem si attentè perlegant, oppositum sentire obseruabunt, quemadmodum nos supra diximus. G H

Ad Matthæum de Gradis, qui affirmat Auicennam Aëtij partes tutari, dico contrarium esse, vt supra ostendimus, Galenoque maximè eum adhærere; vbi verò aduersarij afferunt experientiam, in qua gloriantur, nihil faciunt; nam si Galeno fides est adhibenda lib. 10. de medic. facultatibus cap. de sero lactis, vbi ratio adest, nulla experientia requiritur, ipsius verba sunt hæc, *quædam de animalium lacte conscribuntur, quæ me ab initio dicturum negaui, etiam si experientia didicissem, vera dixisse.* Ceu possibilem Galenus contradictionem supponit; nequit enim quidpiam per experientiam verum esse, & eadem ratione, ac modo, illud idem rationi reluctari, vnde ea hac ceu possibili contradictione concludit, quod si possibile esset, verificari quippiam posse per experientiam, & simul illud idem rationi repugnaret, potius ipse ad rationem confugiendum censet, quàm ad fallacem (vt vocat Hippoc.) experientiam conuerti. Debent igitur vtraque pari passu ambulare in his, quibus ambo suum exer-

ceat

A cent ius. Quare qui ratione relicta sola fulcitur experientia, absque dubio claudicabit, cùm altero tantùm ambulet crure, quemadmodum 1. aphoris. com. 1. demonstrat Galenus, proinde omnis absoluta doctrina vtroque hoc indiget instrumento, & vna requirit hasce comites sorores. Cùm itaque methodus Galenica suadeat omnem plenitudinem à suppressis mensibus ortam per infernas venarum sectiones vacuandam, si tamen nobis mens fuerit euocandi eos, innitis aduersarijs, semper hæc ratio stabit, perpetuoque experientiam fautricem habebit.

Authoritatibus aduersariorum explanatis ad rationes euellendas properandum est. In primis prima ratio afferens commodiùs, ac tutiùs submoneri plethoram secta cubiti vena, quàm poplitis omninò falsa est; nam illud auxilium commodiùs, ac tutiùs administratur, quod requiritur à situ, ac positu partis affectæ, & à naturæ inclinatione, at cùm vterus pars sit, cuius positus in inferiori est parte, & naturæ inclinatio pariter sit versus eandem partem infernam, necessariò vtraque ratione tenemur partes infernas cædere, quæ tutò commodè, ac vnicè vtrumque præstant: cubitorum autem oppositum, vnde spernendæ. At vbi dicunt, quòd sectio infernarum venarum obstructiones non modò augeat, sed de nouo alias producit, Anatomica historia contrarium ostendit, vt supra dictum est. Deinde nec inferna sectio obstructiones auget, aut nouas parit, cùm vena caua seorsum vacuare valeat, & sectio venarum infernarum commodè ab vtero reuellat, quare concludimus, quod cùm venæ, quæ ad poplitem, aut malleolos infernos sunt, infra medium sint, vbi sectæ fuerint plenitudinem omninò deponunt; præsertim quia habeant inclinationem ad partes infernas.

Possumus addere aliam rationem, quòd in venæ sectione sanguis illicò versus partem sectam, atque inanitam fluit, non autem versus partem plenitudine affectam, cùm hæc locum nulla ratione cedat fluenti sanguini, sed vteri vasa ex suppositione & plena, & obstructa sunt, crurum autem ob sectionem inanita, ergo sanguinis impetus necessariò versus venam sectam feretur, nequaquam versus vterum.

Ad experimenta, quibus vtuntur aduersarij ad celebrandam cubitorum sectionem, dicimus contingenter illa accidere, & per accidens: huiusmodi autem effectus per accidens omninò respuendus à Medico rationali: oppositum autem, retrahere videlicet sanguinem versus partem sectam per se, ac naturæ quasi necessitudine quadam contingere, quod Medico prosequendum est. Cùm igitur in nostra hypothesi supponamus in vtero obstructionem, ne illa quidem cubiti, ceu inutilis habebit locum, sed totum potiùs committendum partium infernarum sectioni; nam omnes quos requirimus, abundè adimpleat scopos. Hæc igitur omninò amplectenda, altera verò repellenda. Qui cupit videre conciliationes, quas adducunt viri supra dicti, Trincauellius nempe, Altimarus, & alij etiam simul cum Mercuriali, & Amato recantata palinodia legat amabò 19. cap. apud Mozium de curandi ratione per venas sectas menses restrictos lib. 4. & hæc sufficiant de hac quæstione.

Quæstio Nona.

An mulieribus vtero gerentibus, acutoque morbo lacessitis sanguinem sectis venis mittere liceat?

D

Ad Michaëlem Hieronymum de Adot Valentinum Philosophum acutissimum, & Medicum Illustrissimi, ac Excellentissimi Marchionis Sanctæ Crucis, totius classis S. C. M. Locum-tenentis, ac Regni Siciliæ summi triremium Præfecti.

HActenus circa discussionem quæsitorum aliquot ad puerperas attinentium versati sumus, & id eapropter præstitimus, vt cuiusdam nobis infensi detrectationes obliteraremus; nunc mulieres non quà fœtum ediderint, sed quà adhuc intra se continent, considerabimus, prægnantes scilicet inquirere lubet, non quidem secundùm omnes ægritudinum differentias, sed tantùm, vt sciamus, num dum acuto morbo corripiuntur, sectis venis sit ijsdem exhauriendus sanguis. Sed quemadmodum

dum in præcedentibus tutelarem Doctorem mihi adinueni, qui meas partes tutari posset, si fortè oportuerit, vt vereor; ita & in hac efficiendum mihi fuit, cùm eiusmodi quæstio, difficultate reliquis non sit inferior. Ergo mihi animo voluranti, cui deferrem id quæsitum defendendum, tu obuiam iuisti, vir clarissime, quòd & doctrinæ splendore, & amoris in me sinceritate, poteris calumniantium iacula prorsus eludere. Necessum nunc est, vt tu iuxta sis promptus ad patrocinandum, ac equidem ad implorandum auxilium accedo. At quoniam sat mihi perspecta est tua erga me beneuolentia, omni animi securitate rem aggredior.

Hæc quæstio difficilis est propter grauissimos Medicinæ authores contrarium scribentes; nam Hippoc. negat: è contra Cornelius Celsus (Hippocrates Latinus) affirmat sectionem venæ omninò celebrandam, à quo primò incipiendum, textumque ipsius tanquam notabilem in medio afferemus, hic lib. 2. cap. 10. ad hunc scribit modum. *Sanguinem incisa vena mitti nouum non est, sed nullum penè morbum esse, in quo non mittatur sanguis, nouum est. Item mitti iunioribus, & fœminis vtero non gerentibus vetus est, in pueris verò idem experiri, & in senioribus, & in grauidis quoque mulieribus vetus non est, siquidem antiqui primam, vltimamque ætatem sustinere non posse hoc auxilij genus indicabant persuaserantque sibi mulierem grauidam, quæ ita curata esset, abortum esse facturam, postea verò vsus ostendis nihil ex his esse perpetuum, aliasque potiores obseruationes adhibendas esse, ad quas dirigi curantis consilium debeat. Interest enim, non quæ ætas, neque quid in corpore intus geratur, sed quæ vires sint. Ergo si iuuenis imbecillus est, aut si mulier, quæ grauida non est, parũ valet malè sanguis emittitur. Emoritur enim vis, si qua supererat, & hoc modo erepta est. At firmus puer, & robustus senex, & grauida mulier valens tutò curantur. Maximè tamen in his Medicus imperitus falli potest, quia ferè minus roboris illis ætatibus subest, mulierique prægnanti post curationem quoque viribus opus est, non tantùm ad se, sed etiam ad partum sustinendum. Non quicquid aut intentionem animi, aut prudentiam exigit, protinus faciendum est, cum præcipua in hoc ars sit, quæ non annos numeret, neque conceptionem solam videat, sed vires æstimet, & ex eo colligat, possit necne superesse, quod vel puerum, vel senem, vel in muliere duo corpora simul sustineat.*

Et hæc est sententia de sanguine mittendo Cornelij Celsi, quæ etsi clarè, & dilucidè ab ipso scripta sit, ad faciliorem tamen ipsius intelligentiam nonnulla sunt hoc in loco notanda. Primò instrumenta, quibus morborum auxilia inuenimus, deinde inuenta probamus, non aliunde haurimus, nisi ab experientia, & ratione, vt Gal. scribit 1. aphoris. com. 2. vtroque hoc artificio Celsus demonstrat tutò nos posse vtero gerentibus mulieribus sanguinem mittere, relictis modo pueris, ac senibus, vt quod duce iudicio comparamus, comite experientia firmamus. In primis veterum timiditatem redarguit circa vsum huius auxilij, idque medio exprimento dicens, *postea vsus ostendit nihil ex his, quæ veteres affirmabant, esse perpetuum*, videlicet sectionem venæ partum abigere. Quod experimentũ vsu longissimo comprobatum fuit, etiam à grauissimis viris, rerum naturalium indagatoribus à Celsi tẽporibus ad hæc nostra vsque tempora. Imò non solùm plurimis experimentis comprobatum est, non abigere fœtum, sed potius eundem in vtero seruare. Deinde ex doctrina Hippoc. & Gal. duo tantùm requiruntur scopi ad sanguinis missionem, vnum quod postulans, seu requirens, alterum, quod consentiens dicitur: hoc auxilium requirit magnus morbus, cui consentit robur virium. Si igitur in mulieribus grauidis adsit magnus morbus venæ sectionem postulans, adsitque vnà & robur virium consentiens non solùm ad grauidam mulierem substinendum, ac fœtum ipsum, verùm etiam vltrò, tutò nos sanguinem hauriemus, quantum scilicet postulauerit morbus, & robur virium permittet.

Adstante igitur robore virium firmus puer, robustusque senex, & valens grauida mulier, tutò curantur per sanguinis missionem. Hippoc. verò è contra lib. 5. aphoris. tex. 31. scriptum reliquit, *mulier in vtero ferens secta vena abortitur, eoque magis si fœtus sit grandior.* Huiusmodi diuini viri sententia cunctis vtero gerentibus venæ sectionem denegat, idque & in omni tempore, & eo magis si grandior fuerit fœtus, & rationem adducit, quia huiusmodi auxilium abortum grauidis facit, & in maximum vitæ discrimen adducit matrem, lib. 5. aphoris. 55. & lib. 1. de morb. mulier. num. 40. & 98. Rursus huius effectus ratio probabilis à Galeno in cõmentario adducitur, *quia*, inquit,

detrahit

A *detrahit alimentum venæ sectio, quo fœtus ad sui conseruationem indiget, quo destituto necessariò corrumpitur, & abscedit.* In hoc litigio, & controuersia inter hos illustrissimos Medicos, deque in posterum ineunda conciliatione hanc sententiam addimus. *Licet grauidis morbo magno correptis venas tundere, quantum ad sustinendum fœtam, ac fœtum virium robur consenserit.* Hocque conuenit Celso cum Hippoc. Igitur scopi, qui in sectione venarum tam ab Hippoc. quàm à Celso recensentur 4. lib. de victus ration. acutor. tex. 19. sunt tres, morbi magnitudo, robur virium, & ætas florens: vltimum verò hunc respuit Galenus lib. de curation. per sanguinis missionem cap. 9. dum inquit, *dicemusque minùs perfectè politam ætatis dignotionem ab eo, qui conscripsit ea, quæ adiecta sunt de victus ratione acutor: satis enim sunt ad incidendam venam hi dumtaxat scopi.* Innuit itaque Gal. frustra ab authore illius libri Hippoc. adscripti additum esse ætatis scopum, quasi sufficiant priores duo, & certè accuratè admodum, quemadmodum,& nos ostendimus Septima Decade tractatu de sanguinis missione.

At circa priorem scopum requirentem auxilium, nulla lis est inter scriptores, cùm B ex omnium ore morbus magnus magnum postulet auxilium, venæ sectionem nempe, aut purgationem,difficultas verò vrget circa alterum scopum,an conceptio contineatur sub scopo virium, & an prohibeat illa auxilia. Hippoc. vt nuper dictum est, videtur sentire,quòd valentia partum expellunt,venę præsertim sectio cum prohibens sit, quod contrariari videtur sententiæ à Celso allatæ, vbi scribit, *quia non interest, quæ ætas, aut quid in corpore intus geratur, sed quæ vires.* Neque Hippoc. aut Gal. cùm connumerent ætates inter scopos, annumerant fœtus priuationem, quasi hæc & alia plurima ad vires proculdubio referantur. Itaque præsente scopo requirente, vnaque existente robore virium ad fœtam, & fœtum vltrò sustinendum,citra abortus metum venas secabimus, quia quantum morbus postulat, tantùm vires consentiunt, quibus adstantibus vnà, etiam iuxta vtriusque doctoris sententiam nullus mentis compos à tanto abstinebit auxilio.

Quod ad conceptionem attinet, non consideratur,quatenus sub virium scopo continetur, sed vt est quid secundùm naturam indicans sui conseruationem, qua ratione C non mutat auxilij speciem, aut tollit, aut in aliud tempus differt, sed sanguinis quantitatem moderatur; aliquid enim ei condonandum est, vt seruetur, quare adstantibus scopis mittendi sanguinis, tutò per venæ sectionem sanantur vtero gerentes, id quod & ratio, & experimentum dictant. Et quamuis ab Hippoc.lib.5. aphoris. 30.scriptum sit morbos grauidarum esse lethales his verbis. *Mulierem grauidam morbo aliquo acuto corripi lethale*, tamen hoc venæ sectionis auxilio, etiam & sæpè repetito, plurimæ mulieres liberatæ sunt, quia huiusmodi auxilium si methodicè deliberetur,inter reliqua est longè præstantius, & vtilius ad morbos acutos soluendos, docente Galeno lib. 3. epidem. com. 1. in h. f. Pythi. Lethaliores autem fiunt in grauidis morbi ob multiplicem rationem, ordinem omnium dicentem ad conceptionem; nam vt dixerat Gal. in nuper citatum aphorismum, *magnitudini, ac vehementia morbi par grauida esse nullo modo potest*; tum quia hæc victus rationem tenuem à morbi vehementia indicatam, citra fœtus maximum discrimen sustinere non potest: tum neque auxiliorum magnitudinem morbo adęquatam propter eandem rationem. Quare cùm non fiant D auxilia iuxta morbi ideam,est quasi necessarium,vt cum fœta fœtus ipse in perniciem cadat. Nam si fœtus negligatur, & omnia secundùm vim indicationum fiant, in morbo acuto procul omni dubio fœtus peribit, & secundariò pernicies eueniet matri. Verùm si oblito, vel spreto morbo, omnis Medici industria ad sustinendum fœtum conuertatur, tunc morbus augebitur matri inferens periculum, quare hic opus est summa prudentia, vnde Hippoc. 1. de ratione victus 8. *maximè*, inquit, *laudandus Medicus, qui in acutis morbis plurimos occidentibus homines, præ alijs insigniter ad meliorem partem excellat*; sed potissimum laudandus venit ille Medicus, qui in curatione acutorum morborum vtero gerentium,excellit,per eas rationes, quas superiùs attigimus, venæ igitur sectione multæ mulieres à morbis acutis seruantur.

Hinc est, quòd Rodericus à Castro lib. 3. de morb. mulier. cap. 21. de sanguine mittendo hæc ad vnguem scribit. *In octauo mense mulieri Vlyssiponensi sanguinea, cui nomen erat Elisabetha Rodriges,pleuritide correpta ab alijs Medicis pro deplorata relicta, quæ*

ter

ter ſanguinem miſimus, & conualuit, ac puellum peperit egregium, imò ſunt plures fœminæ iuuenculæ, & bonæ habitudinis, quibus citra morbum, cum primum grauidæ fiunt, eo quod ex copia detenta ſuffocari fœtus ſolet, aut vincula diſrumpi, ſanguinem mittere expedit, ac bonum illum habitum ſoluere, antequam acutus aliquis morbus inuadat, quod multis experimentis comprobatum eſt. Fiat igitur ſanguinis miſſio, ſed quibuſdam moderationibus: prima vt ſit parca, ne vires deficiant, & fœtui geſtando, aut morbo ſuperando non ſufficiant, neue tenerrima primis menſibus fœtus vincula à quouis leui motu diſrumpantur, aut plures diſſoluantur ſpiritus, quorum defectu infans debilitetur; qui etiam auctior iam factus, ſanguine miſſo facilius corrumpitur penuria alimenti, quamobrem habenda ratio morbi, ſanguine miſſo, fœtus verò minori eius copia detracta, ac tanto minus extrahendum, quanto fœtus fuerit auctior. Secunda moderatio erit, vt fiat non ex baſilica, quæ magis reſpicit fœtum, neque ex pede, ſed ex humeraria, aut certè vrgente neceſſitate ex communi. In eodem eſt errore Doctor hic, in quo Augenius, & Mercatus putantes aliquas venas in cubito habere cõmercium cum vtero, alias minimè, qui quanta in cœcitate verſentur oſtendit anatome venarum, vt paulò infra dicemus. *Tertia*, addit, *vt interim dum adminiſtratur, ac tota die vmbilico applicentur, quæ fœtum roborent. Quarta vt quia ſanguinis miſſio præſertim copioſa nunquam vacat periculo, non exerceatur aduerſus alicuius præſtantiſſimi viri ſententiam, ac ſi ſolus fueris, antequam vena ſecetur, aliquem ex celebrioribus Medicis ſocium tibi adiungas; ſi tamen matri certum periculum impendet, præſtat in dubio abortus ſanguinem mittere, quam ipſo non extracto matrem, & infantem ſimul neceſſariò perdere; aut ſaltem in hoc caſu, ſi vires ſint debiles, cucurbitulæ ſcapulis applicentur cum ſcarificatione, aut hirudines brachijs, quia cum minore corporis commotione ſanguinem detrahunt, & febrilem calorem euocant, ac minuunt.*

Inter Neotericos, qui de venæ ſectione ſcripſerunt fuit hic Rodericus, qui videtur amplexus omnes ſcopos mittendi ſanguinis in grauidis mulieribus, inter tamen Arabes vnus Auerrhoës lib. 7. collect. cap. 4. mentionem facit huius venæ miſſionis, ſed non amplectitur omnes ſcopos, ſed tantummodò redundantiam, qua fœtus non indigeat: ipſius hæc ſunt verba: *mulieri prægnanti ſanguine repletæ, quo fœtus non indiget, commodè nos poſſe mittere ſanguinem.* Sed an huiuſmodi auxilium ab Auerrhoë propoſitum ſit ad mentem Hippoc. plerique ambigunt, inter quos eſt Horatius Augenius lib. 6. de ſanguinis miſſione cap. 12. qui authore Moxio non intellexit Auerrhois ſententiam, inquit enim; hunc authorem ex mente Hippocratis hanc tuliſſe ſententiam, hinc ipſe ad verbum proponit verba Augenij, quæ ſunt hæc, *Auerrhoës magnus Medicus, aut certè maior philoſophus in hanc eandem opinionem peruenit, dum inquit, dicit Hippocrates, Mulier prægnans non debet phlebotomari, niſi quando embryonis virtus fuerit fortis, hoc eſt à quarto menſe vſque ad ſeptimum, niſi humores fuerint furioſi, & pharmaciam concedit tunc. Ego autem dico, quòd phlebotomia, quando adeſt repletio, qua embryo non indigeat, non eſt mala: ſed pharmaciam non credo ad bonum peruenire finem, &c. Hæc ille. Ex quibus duo colligito, primum quòd ſecundùm ſententiam Hippoc. mittendus eſt ſanguis vtero gerentibus; non enim dixiſſet Auerrhoës hæc verba, dicit Hippoc. quod mulier prægnans debet phlebotomari, niſi conſtitiſſet illi opinio Hippoc. & quamuis non inueniamus in aphoriſmis conſcriptam hanc fuiſſe ſententiam; tamen alibi id explicaſſe credere quidem abſurdum minimè videtur, eoque volumine carere nos, vt alijs quampluribus. Secundò quòd plenitudine exiſtente in vtero gerentibus, quà non indigeat fœtus mittendum eſſe ſanguinem.*

Hæc Augenius, inquit Moxius, & eiuſdem errorum cardo eſt ignorantia inſtituti illius capitis Auerrhois, & ignaua interpretatio verborum; vnde à tenello exorto, ac minimo accreſcente errore, & maximus, fit mox, & in difficiles hunc cogit incidere labyrinthos, quorum alter, quia ex Hippoc. mente arbitratur cenſiſſe Auerrhoëm fœtis venas tundendas; idque ductus futili, ac elumbi quadam ratione, *non enim*, inquit, *ipſe dixiſſet, dicit Hippoc. quòd mulier prægnans debet phlebotomari, quo libro carere nos, in quo Hippocrates illud conſcripſerit.* Alter rurſus cum ex Auerrhois verbis, & falſò inferat, & eius pernicioſam ſententiam ſtabiliat, quod in prægnantibus, etiam ſola exiſtente plenitudine ſit hauriendus ſanguis, quam execrandam opinionem in noſtro ſpicilegio infra ex inſtituto aduerſus hunc Augenium totis viribus redarguemus.

Sed plurimis omiſſis, quæ aduerſus ipſum Augenium hoc in loco ſcribit Moxius,

venio

A venio ad id, in quo ipsum reprehendit, quòd non perceperit mentem Auerrhois, quòd ex eius capitis instituto, inquit, elucet; eo enim si verborum seriem exploremus, & simul capita inscriptionum, videbimus consilium sibi esse de purgatione potiùs agere, cùm iam capite præcedenti de venæ sectione disputasset. De prægnantibus autem circa vtrumque deliberandum auxilium, etiam cum Hippoc. sentit nullum eis esse locum. Vnde & duplicem refert ibi sententiam, etiam ex duplici aphorismorum sectione ex lib. 4. & 5. desumptam, in quibus palam Hippoc. ab vtroque abhorret auxilio: alteram, in qua simpliciter grauidis venæ sectionem denegat, alteram in qua purgationem, nisi turgente materia, & forti existente embryone: atque tunc cautè, & religiosè præstandum. Sed quamuis Hippocratem ita sentientem referat Auerrhoës, dissentit tamen, vtrique oraculo, cùm ipse simpliciter pharmaciam respuat, etiam turgente materia; arbitratur enim omnia pharmaca veneficam habere vim, humores prauos ad vterum, ac fœtum ducere, menstruaque simul concitare. Admittit porrò venæ sectionem dummodo fœta sanguine repleta sit, quo fœtus non indigeat.

B Deprauatè igitur in vnum coaluit, ac confundit Auerrhois interpres, & cum ipso Augenius, etiam vtrasque Hippoc. sententias confundentes: cùm sint à parte rei distinctissimæ.

Deinde idem Moxius multis interiectis lineis subiungit. Quare hæc erit legitima lectio huius Auerrhois loci, *dicit Hippoc. mulier pragnans non debet phlebotomari* (mox interpositis duobus colis) *purgari autem* (subintellecto) *nisi quando embryonis virtus fuerit fortis.* Hæc itaque lectio absoluta, & Hippoc. quammaximè consona. Possumus tandem & eandem lectionem, nullatenus immotata sententia, aliter interpretari, si conditionalem illam coniunctionem (nisi) interpetremur (nec) quasi hæc sit lectio. *Dicit Hippoc. mulier pragnans non debet phlebotomari, nec quando embryonis virtus fuerit fortis*; hoc est, nec à quarto ad septimum, quasi simpliciter abnuat, omnique tempore fœtis illud auxilium, *nisi humores fuerint furiosi, & pharmaciam concedit tunc*: videlicet si vnà cum turgentia embryonis virtus fuerit fortis. Hæc Moxius, & plura aduersus Augenium refert, vnde subijcit somnium esse Augenij; nam imperitè scripsisset

C Hippocrates, fœtis non est vena scindenda, nisi robusto fœtu, & turgente materia, cùm ad venæ sectionem fœtus robur simpliciter non requiratur. Addit insuper certissimum esse, quod Celsus accuratè refert, veteribus inusitatum remedium est venæ sectio ad morbos fœtarum sanandos; inusitatum autem, quia arbitrabantur partum abigere, nec altera erat ratio, ob quam ab hoc tanto auxilio in grauidis abhorrebant, si igitur, quia partum abigit illis inusitatum auxilium, qua ratione ductus alibi Hippoc. methodum traderet de eius vsu in grauidis? concludamus ex his, quæ etiam à Moxio audiuimus, Auerrhois consilium esse demonstrare, *licere fætis tundere venas sanguine repletis, quo fætus haudquaquam indigeat*, quemadmodum rationi consonum est Hippoc. pharmaca propinasse robusto existente fœtu, & vna turgente materia, quam opinionē omnes ferè Medici à Celsi temporibus ad hoc vsque nostrum æuum vsu maximo comprobatam seriò amplectuntur.

Sed inquires tu, an Hippocrates pro vena secanda in grauidis copiosam vacuationem tantùm respuat. Sunt quamplures authores clarissimi, qui excusare conātur Hippocratem, vt Mercurialis lib. 5. aphor. 29. dum hanc sententiam interpretatur, inquit

D eum non simpliciter damnasse venæ sectionem, sed copiosam illam, ac magnam, qua vtebantur antiqui. Hoc autem quibusdam Galeni locis conantur adstruere, in quibus copiosissimas consulit, ad tres videlicet, vel quatuor sanguinis libras, vel ad animi vsque deliquium, quæ sectiones venarum detestandæ vtero gerentibus, cum sine dubio ab his fœtus suo genio defraudetur, & simul abortus quasi ex necessitate consequatur. Notat idem Moxius alium errorem Mercurialis, quē in suis Pisanis lectionibus in Hippoc. historias 13. præcedenti subiungit, dum absurdè affirmat, *quamuis verum sit, quod Fuchsius interpretatur Hippoc. in fætis copiosas, & pergrandes venæ sectiones damnare, haudquaquam mediocres: potissimùm tamen detestari vsitatissimam partium insectiones, quæ citra vllum discrimen volentes sunt partum abigere.*

Horum virorum, inquit Moxius, partim tolerabilis interpretatio, ex eo quòd innocua: instruit enim Medicum, ceu debentem auersari temerariam illam sanguinis

vacuationem tam ingentem, quàm infernam in vtero gerentibus, deteſtabilis tamen, B quia longè recedens à mente Hippocratis, tum ab illius auxilij ſimplici vſu, à cunctis illis veteribus omninò neglecto, ſi Celſo, ac veritati fides adhibenda. In primis, quòd auerſetur Hippocratis mentem lib. 5. aphoriſ. 29. docet loquendi ſtylus, *mulier*, inquit, *in vtero gerens ſecta vena abortitur*. Si enim omnem ſanguinis euacuationẽ per ſectam venam non reſpuiſſet, haudquaquam abſolutè pronuntiaſſet de hoc auxilio, tanquam infrequenti Hippocrati, & ſi laconicus ſit eius ſermo; nam res graues perpetuò diſtinguit, in quibus potiſſimùm aliqua conſiſtit ambiguitas, aut difficultas. Succedit, quòd ſi propoſitio Hippocratis non fuiſſet vniuerſalis, Gal. in coment. obſeruaſſet Hippocratem tantùm diſſuadere copioſam euacuationem, aut infernas venarum ſectiones: non autem parcas, quas itidem, & ipſis vſui fuiſſe demonſtrabimus in varijs ſanandis morbis. Iſtud innoteſcit ex varijs Hippoc. & Galeni teſtimonijs, & non modò probabili coniectura, verùm & neceſſaria. Hippocrates igitur vnà, & eius diſcipuli, tanto præceptore edocti, rationali quadam methodo per indicationes Medicinam exercebant, vt paſſim à Galeno habemus de ipſo Hippocrate, à quo Galenus ipſe hanc ra- F tionalem methodum habuiſſe teſtatur. Hęc autem iuxta vrgentiam affectus, & virium, tum reliquorum coindicantium conſenſum docet, iam aliquando copioſas, iam rurſus aliquando præſtandas parcas ſanguinis euacuationes, ergo Hippocrates, vbi dixit, *mulier in vtero gerens ſecta vena abortitur*, non locutus eſt de nimia euacuatione, aut de ſectione venarum infernarum.

Teſtimonia modò rem hanc comprobantia in medium affero. Hippoc. lib. 4. de ratione victus comment. 23. cùm curationem apoplexiæ inchoaſſet, ex vaſorum videlicet interceptione, quam certiſſimè plethora effecerat; mox in ſequenti 24. tex. ex natura morbi qualitatem remedij, & vtendi modum ex ſitu partis affectæ conſulens, brachij dexteri internæ venæ ſectionem propoſuit. Tandem ad quantitatẽ huius auxilij accedens, hęc inquit in 25. tex. *ſanguinemque auferre inſpecta ſecundùm habitum, ætatemque pluris, minoriſque ratione*. Conſtat igitur ex Hipp. ſententia in hoc affectu copioſe euacuandũ, ſi ætas florens adſit, vnà & robur virium compactus corporis habitus, nec reliquæ circumſtantiæ defecerint, è contra ſi habitus laxus ſit, robur virium G mediocre, ætas recedat ab illa media, regio, anni tempus, ac temperamentum medium.

At ſi dicas tu ſimul cum alijs quibuſdam hunc librum non eſſe genuinum Hippocratis, non poteris tamen negare, quin non fuerit alicuius diſcipuli in eius ſchola verſati, vnde meruit pro eius ſumma doctrina habere Galenum paraphraſtem. Quare dicere nos poſſumus, copioſam moliri euacuationem quiſpiam non debet, niſi vrgente morbo, viribus vnà robuſtis adſtantibus, ac reliquis mox conſentientibus. Tandem ſi Hippoc. lib. 1. aphoriſ. 3. ſimpliciter extremas omnes euacuationes periculoſas vocat, & lib. 2. aphoriſ. 51. multùm, ac repentè vacuare ſentit etiam periculoſum eſſe, quanto magis periculoſum grauidas ad extremum vacuare? Inane igitur, & præter omnem rationẽ eſt dicere extremas euacuationes mulieres vtero gerentes non ferre. Ad probationem Fuchſij ex Galeni teſtimonijs deſumptam, ex quibus ipſe elicere intendit, quòd veteres ſemper copioſas conſulant ægrotantibus euacuationes, dicimus id alienum eſſe tam à ratione, tum à Galeni ſcriptis, cùm non ſolùm copioſas, verùm H & medias, ac minimas quidem iuxta affectuum magnitudinem, ac robur virium conſulat ipſe, id quod clariſſimè apparet lib. de cur. rat. per ſanguinis miſſionem.

Sed Mercurialis à Moxio magis conuellitur hoc in loco, quòd voluerit Hipp. ſententiam eſſe, vt venæ inferiores minimè ſecentur; inquit enim Hippoc. reſpuere non modò nimiam ſanguinis euacuationem, verùm etiam & venas inferiores minimè ſecandas eſſe, refellit igitur hanc opinionem dicens, quæ de raro contingunt, nullam habent legem, in vtero gerentibus rariſſimus eſt vſus ſectionum infernarũ, ergo Hipp. ſententia omninò eſſet anilis, & præter rationem. Poteſt probari aſſumptum, eò quòd in grauidis tantùm præſente, vel imminente morbo magno, ex quo ob eius acutiem futurum aliquod timetur periculum, venæ ſecantur; huiuſmodi morbi ferè ſemper ſupra renes ſedem habent, vno dempto vtero, in quo exoriri poſſunt acuti morbi. Cùm itaque morbis ſupra renes eſſentiam habentibus tum ob loci vicinitatem, ac vaſorum

A forum coniugium, rationale fit venas superiores secare. Quare infernarum venarum, aut nullus, aut rarissimus est vsus: frequentissimus est supernarum. Quamobrem existimandum est Hippoc. verba omnem venæ sectionem in vtero gerentibus prohibere, neque ipsi, vti neque reliquis veteribus vnquam hanc vsui fuisse, cùm nec vllibi de hac facta sit mentio. Ex his igitur apparet Hippoc. sententiam non esse intelligendam de magna enacuatione, nec de venis inferiorum artuum, sed simpliciter, & absolutè fuisse scriptam, cùm habeat vena secta in vtero gerentibus abortum inducere.

Inuento, quòd in mulieribus grauidis fit mittendus sanguis, factaque conciliatione inter Hippocratem, & Cornelium Celsum, nunc considerandus est vsus, seu recta venæ sectionis administratio, quæ constat ex quanto, ex modo, & tempore; quare in primis videndum est, quænam sit quantitas, quis sit modus, & tempus idoneum mittendi sanguinis in fœtis. Quod attinet ad quantitatem, eam non nisi coniecturis rationalibus conijcere valemus, quæ desumuntur à morbi magnitudine, sub qua causam includimus, tum à robore virium, & ægrotantis vtero gerentes, quàm fœtus intus inB clusi. Nos consequimur scopos, si audierimus Galen. lib. de curand. ratione per venæ sectionem cap. 9. qui scribit, concordia, vel discordia, & coindicantia, & sanguinis plenitudo, & aëris temperies, tam temporis anni, ac loci, ætas itidem, &c. Verùm mulieribus vtero gerentibus, quamuis hæc omnia æstimanda concurrant, maximè tamen obseruanda est moles, seu sanguinis copia ad grauidæ robur seruandum necessaria, vt cuncta morbi tempora percurrere valeat, tum ad fœtus nutritionē, tum robur eiusdem sustinendum, vnde grauidæ mulieri non est, vt detrahamus, quantum morbus, eiusue causa postulauerit. Verùm cùm adsit prohibens copiosum, quod est fœtus, extrahendus erit, quantum fœtus ipse patietur.

Sed cùm duplex sit scopus, & sibi oppositus, nempe morbi ablatio, & fœtus conseruatio, & vterque scopus præstantissimus sit, alter propter vrgentiam, alter ob dignitatem, vtrisque aliquid pariter condonandum, iuxta eiusdem auxilij vsum; nam quantum morbus postulat, tantum conceptio prohibet: minuemus igitur plenitudinem, & quantum morbus postulauerit, & commodè conceptio sustinuerit, cautè igitur, ac reC ligiosè istud præstandum est, ne in inconuenientia incidamus, matrem, & fœtum interimentes, sed imitemur Hippocratem, qui lib. 4. aphoris. 1. & lib. 5. aphoris. 29. in eisdem fœtis de pharmacia administranda nos docuerat. Igitur prudenter Medicos se gerere oportet in inuenienda exacta quantitate sanguinis detrahendi, ea consulendo, quæ acri ingenio, & matura solertia fuerint speculati ad absolutam huius auxilij quantitatem deliberandam, conferentis quammaximè ad morborum acutorum in fœtis curatione.

Veniamus ad modum mittendi sanguinis in ijsdem vtero gerentibus, & inquiramus, an methodus à Galeno tradita lib. 13. meth. medend. cap. 3. & lib. de curand. ratione per venæ sectionem cap. 16. & 18. & etiam lib. 4. de tuend. valet. cap. 10. de venæ secandæ vtendi modo in magnis morbis, in grauidarum morbis pariter locum habeat. An verò grauiditas eandem potius inuertat, aut frangat, aut peculiarem aliquam statuat. Sed quidnam nos docet illa methodus Galeni à nobis iam celebrata? nihil aliud nos docet, nisi vt locum affectum strenuè, & diligenter respiciamus, vt ab D ipso, & reuellere, & euacuare valeamus, quod vtrumque venæ coniuges præstant, at loci patientes, cùm aut superni sint, aut inferni, Galenus lib. de curand. ratione per sanguinis missionem statuit medium esse respiciendum, quod est ipsum iecur, non autem renes, vt Moxius scribit, cùm Galenus scriptum reliquerit eo loci renes habere ambiguum situm, iecur igitur statuendum est tanquam centrum, aut media pars in corpore.

Inquirendum igitur est, an liceat iuxta hanc methodum, etiam in fœtis, & supernas secare venas, sed cùm quæstio proposita sit in duplici differentia, disputationem quoque bimembrem faciemus, in altera disputabimus, an in mulieribus vtero gerentibus morbo supra renes existente quamcunque cubiti secare venam, in altera verò rursus an ratio dictet in morbo infra renes sito valeamus inferiores scindere venas. A priori exordiamur dicturi de altera paulò post. Duæ sunt opiniones inter se repugnantes vna est eorum, qui existimant, nulla ratione etiam postulante morbo secandam esse

cubiti venam internam: licere autem reliquas. Ex ijs, qui hanc opinionem acriter tutantur, vnus est Italus, alter Hispanus, ille est Horatius Augenius lib. 6. de sanguinis missione cap. 3. hic verò est Ludouicus Mercatus lib. de morb. mulier. cap. 22. cuius doctissimi viri verba scribere non pigebit, quæ sunt. *Verùm in omnibus sanguinis detractionibus, quæ grauidis profutura sunt, eam venam eligere conuenit, quæ maximè ab vteri venis dissideat, itaut quamminimam cum eis communionem habeat, qualis est vena humeraria, vel vrgenti malo communis, à reliquis verò abstinendum, quippequæ facilè alimentum adimunt.* E

Augenius præterea eandem confirmat his verbis sententiam, *illæ potissimùm venæ eligendæ sunt, quæ cum vtero minorem habuerint consensum. Interiorem hac de causa suspectam habes, quia maxima est cum vtero societas, multo minorem habet exterior, communis verò medio quodam modo se habet.* Ex vtriusque authoris verbis elicitur præsens ratiocinium. Quidquid directè fœtum à suo priuat pabulo, abortum necessariò concitat, sed internæ venæ cubiti sectio, non solùm quatenus est auxilium vacuans, verùm quatenus directè venas vteri respectat, ex quibus fœtus suum sugit alimentum, hunc à suo pabulo directè priuat, ergo hæc sectio abortum proculdubio excitat. Si igitur abortus res est omninò à Medicis benè curantibus cauenda: ergo methodus, quæ hunc docet vtendi venæ sectionis modum, coniugium videlicet spectando venarum cum parte affecta, nequaquam locum habet in grauidarum morbis, imò vti perniciosa est euitanda. F

Huiusmodi ratio desumitur ab his, qui meo iudicio anatomen parum intelligunt; vterque enim scribit venas cubiti minimum habere cum vtero consortium. Mercatus quidem ait venam humerariam paucissimum habere commercium, quemadmodum & communis, & ab hisque duabus tutò mittendum esse sanguinem, ab alijs verò posse abstineri, itaut velit hic grauissimus author, inter venas cubiti alias habere cõmercium, alias minimè: atqui cùm tres tantùm sint venæ, humeraria, iecoraria, & communis, vult Mercatus humerariam, & cõmunem habere consortium, non autem iecorariam. Est etiam huius sententiæ Augenius, qui dicit se suspectam habere interiorem venam, quia maxima est illi cum vtero societas, multo minor exteriori: communem verò inter eas medio modo se habere. G

Verùm quantum ipsi decipiantur, relictis longis sermonibus, quos aduersus vtrumque affert eruditissimus Moxius, apparet ex eo, quòd nulla vena existens in cubito potest habere per se commercium cum vtero, nisi mediante trunco venæ cauæ, quæ vbi à iecoris gibba exoritur, in duos insignes ramos distributa est, quorum vnus sursum, alter deorsum scandit, quemadmodum etiam alias demonstraui. Ille qui sursum ascendit, plures habet ramificationes, quarum duę priores distribuuntur in diaphragma, hoc est septum transuersum, alia distribuitur exterius in cor, & coronalis appellatur. Huic succedit insignis ramus, qui est veluti hiatio quædam in cordis dextrum ventriculum, deinde, & illa famosissima vena, quæ agyos, seu vena sine pari dicitur, inde recta sursum repens vsque ad iugulum extenditur, vbi vtrinque ad latera, nempè ad brachia distribuit venas quasdam, quarum vna sub axillis permeans per internum latus humeri vsque ad cubitum manifestè extenditur: altera verò supra iugulum ascendens ad exteriorem humeri regionem distribuitur, videturque terminari ad cubitum, in qua regione ambæ istæ venæ mediante canaliculo quodam, seu vena coniunguntur. Prior vena, quam diximus distribui per internum latus humeri, dicitur vena iecoraria, seu interna; altera verò, quæ iugulum æquitat, & quæ externã humeri superficiem reptat, appellatur vena cephalica, seu vena cubiti externa, ramulus denique ille, quo istæ duæ coniunguntur ad cubitum, dicitur ab Arabibus nigra, à nostris vena communis. H

Stante hac verissima venæ cauæ in superiori parte distributione, omnes prædictæ venæ, & præsertim interna, & externa brachij, seu humeri ab venæ cauæ superiori parte ortum ducunt, & nullum commercium cum vtero habent, nisi mediante magno trunco. Multò minus connexum habet cum vtero illa communis, cùm nihil aliud sit, quàm ramulus ab vna in alteram terminans, ex quibus sole clarius apparet nullam ex his habere connexionem cum vtero, & in morbis acutis grauidarum mulierum posse secari absque vlla abortus formidine, nisi fortè euacuatio nimia fuerit, quàm par sit;

nam

A nam euacuat causam morbi acuti, quæ est in tota superiori vena caua, & nulla ratione fœtum existentem in vtero offendit. Decepti sunt igitur Mercatus,& Augenius,quando dicunt aliquas ex ipsis habere cum vtero commercium, alias minimè, ac proinde posse secari has, illas verò minimè. Sit itaque conclusum in prægnantibus mulieribus laborantibus morbo acuto absque læsione ipsius fœtus in vtero existentis posse fieri sanguinis missionem pro indicantis, & permittentis ratione, & aliarum circumstantiarum.

Id ipsum experientia continua demonstrat; vidi enim multoties grauissimos viros, dum sub eorum disciplina militarem, sanguinem misisse in mulieribus grauidis morbum acutum patientibus absque vlla fœtus iactura. Inter alios præceptores, quos sectatus sum, duo fuerunt, & mei conciues, Fœlix Castellius, & Ioannes Zecchius vterque celeberrimus, & doctissimus vir, quorum consilium hac in re imitatus multoties misi sanguinem vtero gerentibus, & Deo fauente, fœtus nullum detrimentum passus est, & illæ à morbo liberatæ fuerunt. Aliquando iussi sanguinem exire affatim ea ratio-
B ne, qua fieri solet, quando mittitur sanguis euacuandi causa, aliquando verò sensim,& guttatim, & huiusmodi sanguinis mittendi modus in vtero gerentibus tutior mihi visus est, nonnunquā etiam & nos fecimus, & obseruauimus illam Græcorum ἐπαφαίρεσιν, hoc est repetitam sanguinis missionem, pro varia scilicet indicantis natura, & virium robore. Hæc omnia dixisse volui, vt ostenderem in vtero gerentibus mulieribus morbo supra renes existente quamcunque cubiti venam posse tutò secari.

An modò rationi consonum sit morbo infra renes existente, secare venas inferiores,non vacat dubio, & res adeo difficilis est ad soluendum, vt potius determinatio à Deo Optimo maximo petenda sit, quàm ab arte Medica inquirenda,vnde Hippocrates omnium, qui de hac materia scripserunt, & doctissimus, & accuratissimus, dicebat lib. de muliebri natura num. 1. *eum, qui rectè cupit tractare mulierum morbos ex dijs quamprimum ordiri oportere.* Si igitur is, qui fuit Ethnicus, idest gentilis, in hac materia tradenda recurrit ad diuinum auxilium,quātò magis, & nos, qui Christianam Religionem profitemur? præsertim quia, vt aliàs à nobis dictum, humano generi
C tanquam necessaria data sit Medicina à Deo. Verùm quò hanc eandem rem determinemus, pro vt humanis permittitur, opus est repetere summatim, quæ paulò ante dicebamus de venæ magnæ distributione. Hæc igitur vbi primum à iecore exit, in duos insignes ramos diuiditur, quorum alter sursum, alter deorsum repit. Hic inferior ille est, à quo prodeunt emulgentes in renes distributæ,ac illæ quæ simul cum arterijs constituunt vasa vmbilicalia. Ab eodem musculis lumbalibus offeruntur ij ramuli, quos Græci ψόαι appellāt,& tandē terminantur in suprema ossis sacri superficie, quo in loco diuaricatur vtrinque in duos conspicuos ramos, qui deorsum ad crura descendentes in plures item ramificationes distribuuntur, vt notissimum est. Verùm antequam regionem ossis sacri transcendant, ad tertiam vertebram ipsius offerunt vtrinque duos ramos vtero, & pudendo. Relinquo nunc venas, quæ in vesicam etiam destribuuntur, tanquam mei instituti alienas.

Ex his omnibus sat manifestè apparet has venas, quæ ad crura distribuuntur, maximum habere cum vtero consortium: igitur in morbis magnis infra renes consistenti-
D bus ex facultate methodi, cùm citam postulent vacuationem directè valentem à partis affectæ vasis reuellere, & vacuare, coniuges requiruntur venæ cum aliqua distantia, saltem mediocri oppositione, & κατ' ἴξιν. Hæc autem solùm sunt venæ crurum, ac pedum, ergo ex vi methodi necessariò in illis morbis ipsæ scindendæ sunt; nam omnia illa ipsæ solùm adimpleant, testante Gal. lib. 13. metho. cap. 11. Neque quippiam est, quod valeat hanc methodum infringere, & quamuis in vniuersali methodo possit adesse impediens qualitatem remedij, aut aliquid quod augeat, aut minuat eiusdem quātitatem, aut quod occasionem differat; supposita tamen qualitate remedij, coniecta vnà quantitate, & occasione pariter inuenta, hoc, quod vltimum est in opere, nunquam inuerti potest, cùm istud petatur necessariò ex natura, situ, & figura loci affecti, & ad inuentionem auxilij ex Gal. etiam lib. 2. de comp. medicam. localium, multum facit, & affecti loci indicatio, præter eam, quæ præcipuè ab affectus natura desumitur.

Hinc

Hinc consurgit, quanti momenti sit in executione cuiusque remedij, & naturam, & situm, & figuram loci affecti, necnon huius indicationis vim obseruare, quare indicatio fœtationis, quæ tanquam quid secundùm naturam, sui conseruationem indicat, nulla ratione potest, si remedij speciem non prohibet, aut occasionem non tollit, nec respuit, aliquam saltem mediocrem quantitatem, modum vtendi perturbare, & eius conuellere methodum. Hanc determinationem Moxius pulchrè confirmat exemplo d. sumpto à muliere grauida, quæ vterum inflammatione obsessum habeat, *si morbus*, inquit, *iste venæ sectionem admittit, ab eius natura iudicatam, seu ex vi methodi potiùs deliberatam, occasio simul adest remedij ex præsentia postulantis morbi, & impedientis absentia, languoris videlicet virium, si adest rursus sanguinis illa quantitas, quæ matri, ac fœtui sufficiat, tum ad remedij materiam, quis quæso sanæ mentis compos, neglecto morbo respectans solùm conceptionem, ne sanguinis quidem missionem indicans, venas cubiti tundet externas? aut quis mixtum fœtum contemplans talem negligentem sectionem, morbum vnà negliget, funestam minantem vtriusque perniciem? Non igitur conceptio methodum, vsum venæ sectionis docentem, perturbat, aut mutat.* Hæc Moxius. F

Nec adest prohibens; nulla enim sectio venæ, quæcunque sit, per se, & de directo est abortiua, nisi quatenus tollit alimentum, quo in vtero vescitur infans, verùm & cum differentia, quia cùm venæ superiores remotiores sint à venis vteri, non possunt tollere alimentum, nisi magna facta sanguinis euocatione, venæ verò sectæ in inferiori parte, cùm coniunctæ sint venis vteri, vbi euacuantur, inde succedit euacuatio sanguinis existentis in venis vteri, quare exigua facta ab illis euacuatione facilè potest tolli alimentum. Ad hæc sectæ huiusmodi venæ concitando sanguinem, & mouendo menses istud præstabunt, nempe abortum causant, quamuis aliquando obseruatum sit à grauissimis Medicis venas has sectas, & in copia sanguinem missum, minimè abortus fuisse causam. Deque hoc nos admonet Horatius Augenius lib. 6. de sanguinis missione cap. 4. scribens plures mulieres simulantes conceptionem ab aliquibus morbis citra abortum liberatas fuisse tussis quamprimum pedum venis.

Confirmat hoc idem noster Moxius inquiens. *Nos itidem aliquoties contigisse testamur, tum & nobis, tum & alijs grauissimis in arte Medica viris, vt & nos ab eorum ore accepimus. Decipiuntur namque non rarò Medici, etiam & solertissimi à fornicarijs fœminis, quæ cùm aut virgines, aut castæ publicè haberi cupiant, salacissimæ cùm sint, cumque abyssus inuocet abyssum, ardenti illi lasciuiæ, qua furunt, & ipsæ, alia mox scelestissima cumulant crimina, deteriora simul anhelantes. Cùm igitur sibi persuadeant à crurum sectione hac proculdubio abortiri, eandemque in accisio menstruo fluxu, Medicos quasi certo imperare, instigante pariter diabolo earum parente conceptionem vnà callidè simulantes, acclamant, ac fingunt se durè lacessiri, ac funestè quasi torqueri ab earum bestiali accessione. Hinc lachrymis etiam illud exoptant auxilium, & sibi adiungi constantissimè postulant*, & paulò post addit. *Verùm permittente clementissimo, ac iustissimo Deo, ne insons pereat fœtus, impunitæue remaneant sceleratæ matres, maximo cum earum cordis dolore, & mentis agone, nec quod impiè sperabant, consequuntur. Attendant igitur amabò Medici mulierum exitia, versutias, & diabolicas fraudes. Optimas tamen, & castas mulieres ab hoc sermone excludo semper, quarum cœtus maximus.* G

Ex his manifestò apparet internas sectiones venarum contingenter se habere, & citra abortum easdem opportunè exerceri, sed cùm ferè in deploratis, aut in illis saltem morbis, in quibus ob sui vehementiam mors quasi expectatur, prudentius, ac viro Christiano sit dignius maturo cum consilio (cum plurima assiduè fiant naturæ, quasi miracula, & præter spem quasi ab orco reuocentur plurimæ) aliquid experiri quàm ægrotantem permittere, vt moriatur, iuxta illud Celsi præceptum, *quòd melius est anceps remedium experiri, quàm nullum*. Idem etiam consulit Gal. lib. 10. meth. medend. cap. 10. quare cùm istud auxilium sit vltimum, hinc nullus eiusdem vsus, nisi extremo, & vrgente morbo iuxta illam sententiam tam diuulgatam apud Medicos, & ab Hipp. scriptam, *extremis morbis extrema sunt remedia.* Finem imponerem huic quæstioni, nisi duo occurrerent, quæ accuratam egent consideratione, & scitu necessaria sunt, vnum est de tempore, in quo debeat mitti sanguis in huiusmodi prægnantibus acuto morbo laborantibus; aliud est, an in grauidis tutius auxilium sit venæ sectio, quàm purgatio; H

illud-

A illudque insuper addam, an in vtero gerentibus sanguis secta vena mittendus sit citra morbum ad solam fœtus conseruationem.

Ad primum, cùm superiùs ex Hippoc. & Galeno conclusio hæc sit demonstrata, nempe sanguinem in morbis acutis mitti posse, ac debere, quando indicans præsens est, atque per mittens, nempe virium robur, sciendum nunc est, quod præter has duas conditiones requiritur firma ipsius fœtus cum vtero connexio. In primis autem mensibus adest indicans, nempe copia sanguinis, quia fœtus cum exiguus sit, non eget multo sanguine pro alimento, ergo tunc magis redundat sanguinis copia, quæ est propositi auxilij materia, in medijs verò mensibus, à tertio nempè vsque ad septimum, & sanguis copiosus, & fœtus est robustior. Quare eo tempore tutiùs mittitur sanguis, & quanquam nos concedamus in primis mensibus adesse sanguinis copiam, tamen non est negandum, quin & sub medijs reperiatur copia sanguinis, quod assiduum comprobat experimentum, idque commodè fieri potest ad quintum saltem vsque mensem, & vltra, nempe successiuè ad sextum, & vsque ad postremum tempus, licet opus sit

B magna consideratione, quia cùm fœtus sit magnus, maiori alimenti copia eget, & proinde tutò agendum est. Cùm igitur inter cuncta artis auxilia ad acutorum curationem præstantius, tutius, atque celerius sit venæ sectio, totis viribus amplectenda, ac sequenda. Sed testimonia hic congerere videtur esse superfluum, cùm ratio experientia, & vsus continuus eandem confirment conclusionem, quare vt breuis sim, concludo in omni conceptionis tempore postulante morbo, præsente, vel imminente, adstante simul sanguinis redundantia, rationi maximè consonum esse venam secare audacius à fine tertij mensis ad principium vsque septimi, cum hac tamen consideratione, vt in primis mensibus minus detrahatur sanguis, quemadmodum etiam in vltimis longè minus, & hæc quo ad primum.

Quod attinet ad illam determinationem, num celebranda sit vtero gerentibus sanguinis missio, an propinandum catharticum, res est sanè difficilis, quia catharticum medicamentum ab Hippoc. & Gal. admittitur, venæ autem sectio respuitur, quare medicamentum purgans longè tutius censendum est. Verùm si rationem, & experi-

C mentum consulamus, hanc opinionem omninò refellere coacti erimus; nam non solùm in grauidarum morbis, sed etiam in cunctis ferè sanandis primas sine dubio tenet inter auxilia magna ipsa venæ sectio, vt Moxius diffusè lib. 1. de morb. acutis curandis per venæ sectionem cap. 31. demonstrauit, quod idem est communissimum Medicorum axioma, & à Galeno probatum non tantùm, quòd sectio venæ sit vniuersalius remedium, sed longè benignius, quàm sit medicamentum, quia non exercet suam vim administrante fortuna: iucundius rursus, quia citra fastidium, anxietates, dolores, cruciatus, & nauseam procedit, citius denique, quia nulla interposita mora quamprimum secta vena sanguis prosilit, nec dispositionem aliquam præuiam requirit, quibus prærogatiuis absque dubio priuatur medicamentum, & si benignissimum, & clementissimum sit, quod etiam ex Galeno confirmatur tum lib. 2. de victus ratione tex. 11. tum etiam ex lib. de sanguinis missione per venæ sectionem cap. 8. quibus locis etiam in pari vtriusque auxilij necessitate venæ sectionem præfert purgationi: pharmacum deinde ducit humores per inferna sæpe cum tenesmo, aut aliquo in egerendo conatu,

D ac tormine, quæ sæpè fœtum ducunt in præcipitium, at venæ sectio spoliatur huiusmodi incommodis, ergo tutius venæ aperiuntur.

Primam propositionem videtur roborare, Hippoc. lib. 5. aphoris. 34. dum scribit, *mulieri vterum gerenti, si aluus multum fluat periculum est, ne abortiatur.* Ad hæc cathartica medicamenta, & si lenia sint, metus est, ne plus iusto vacuent, aut saltem in corpore, & humoribus pariant commotionem, quod docere videtur Hippoc. 1. aphoris. 22. & 24. cùm illa tantùm concedat, aut concocta materia, humoreque victo, exsoluto iam morbo, in eius videlicet declinatione, aut in eius principio vrgente necessitate, turgente videlicet materia, vti in grauidis etiam, iuxta eundem lib. aphoris. 1. atque id efficiendum præcipit eo tantùm fœtationis tempore, in quo fœtus magis vtero hæret, firmiorque est eius coalitus. Cùm igitur multò minor sit concussio corporis, & humorum, quæ à venæ sectione paritur, hinc ea est tutius auxilium. Addamus, quòd mediocris venæ sectio, quam exigunt mulieres grauidæ, nihil de alimento fœtus detrahit,

trahit, sed inutilem tantùm fœtui redundantiam vacuat, idque blandè, & leniter: purgatio verò è contra, & si lenis, ac clemens sit, tamen agitat corpus, humoresue ducit ad centrum, vnde violenter secum rapit, etiam quod fœtui ad eius altionem fuerat necessarium. Securius igitur auxilium est venæ sectio ipsa purgatione, ex quibus patet in omni tempore fœtationis, conditionibus adsistentibus, posse nos tutò mittere sanguinem, quod de medicamento purgante non est tam certum.

Extat postremum propositorum, an vtero gerentibus sanguis sit mittendus citra morbum ad solam fœtus præseruationem. Quamuis non me lateat quæstionē hanc habere authores pro vtraque parte disputantes, qui arduam, & difficilem hac in re veritatem reddant, ei parti tamen adhærebo, quæ affirmatiuam tuetur, hoc adducens fundamentum, quòd ea auxilia, quæ morbum curant ex Hippoc. sententia, eius generationem prohibent, prouidemus autem istud secta vena, ne à plethora nimia diuellatur ab vtero fœtus, igitur huiusmodi opus ingens est, & acutorum morborum curationi æquiparandum. Obseruamus enim experientia fœminas ab ingenti plenitudine, aut suffocante natiuum calorem, aut diuellente fœtum ab vtero, nullo tutiori, ac præstantiori auxilio liberari posse, quàm venarum sectione, ergo tanquam præstantissimum auxilium à nobis eligendum est. Primam hanc propositionem lib. de sterilit. num. 4. confirmat Hippoc. quòd ingens plethora, inculcato, & stabulato iugiter in aliqua nostri corporis parte sanguine, nec ventilari valente, cucurbitæ in modum calorem natiuum quamprimum extinguit, mox si patiens pars præcipua fuerit, mors repentina simul sequitur.

Cæterùm ab eadem maxima plenitudine, quæ ad vasa dicitur, distenduntur vasa, & non modò anastomosis fit læsio Gal. lib. 3. de caus. sympto. cap. 2. verùm etiam fit ruptio, qui ambo affectus simul partum abigere absque dubio valent. Cùm igitur in vtero tanquam in promptuario quodam, grauidationis præsertim tempore hæc ingens sanguinis moles redundet, & vltra modum, maximè in fœminis plethoricis, easque persæpè ab eisdem causis abortiri accidat, non modò dictat ratio, & experimētum, sed & Hipp. vt id fiat, sicuti dictum est. ergo, &c. Assumptum facilè probatur; nam ingens illa plenitudo, cùm sit quidpiam magnum, magna videlicet causa, fœtus, seu fœtura iugiter magnus morbus, magnum proinde auxilium indicat, quod est vel venæ sectio, vel purgatio, sed hæc inutilis est, vel minus adæquata ad tollendam plenitudinem, minus etiam tuta grauidis, ergo potius sectio venæ est eligenda.

Ad idem probandum hanc rationem adducere possumus; nam illud auxilium, quod respectat morbum, & aufert causam morbi fientis coniunctam, eandem omninò ad gignendum paratam tollet, sed sectio venæ citra abortus periculum respectat, & tollit, causas coniunctas morborum fientium in grauidis mulieribus, ergo & pari ratione tutò easdem tollet paratas ad gignendum præter naturā effectus, suffocationem videlicet, ac fœtus diuulsionem. Hæcque ratio habetur ex Gal. lib. de curandi ratione per sanguinis missionem cap. 9. nempe iisdem remedijs, quibus morbos sanamus, pariter præcauemus. Concludamus igitur tutò venas nos tundere posse adstante plenitudine morborum causa, itaut fœtus ipse in suo claustro ad tempus vsque puerperij retineri possit. Hanc eandem rem commendat auxilij excellentia, lenitas, securitas, atque celeritas, quæ cùm in ipso tantùm eminenter existant reliquis neglectis auxilijs ad hoc tamquam ad sacram aram religiosè, & cautè confugiendum est. Et hæc sufficiant pro huius quæstionis determinatione.

Quæstio

A

Quæstio Decima.

An Medico nonnunquam abortum procurare liceat?

Ad Constantinum San-clementem virum præstantissimum, ex Collegio Philosophorum, & Medicorum Messanensium Decanum vnicè obseruandum.

MVlieres tantùm edito partu febrientes in hac Decade considerandas initio proposueram; nam sola earum contemplatio secundùm solidam Hippocratis, & Galeni doctrinam ad meum institutum pertinere arbitrabar: consilium quippe mihi fuit per has quæstiones calumnias quasdam euertere, quas ille, vt nosti, de me impudenter tulit. Sed cùm hactenus id totum ad finem vsque apposité, ni fallor, perduxerim, & omnem ferè muliebrium morborum materiam aliquo pacto per-B tigerim, præter tractationem fœtarum acuto morbo obsessarum, quibus forte fœtus existimatur esse impedimento, quo minus sanitatem adipiscantur, idcirco tum vt mulieres secundùm omnem statum ægrotantes contemplarer, tum vt aliquid discussione maximè dignum, & cohærens præhabitis ad huius Decadis, & totius operis complementum adijcerem, examinare decreui, num abigere partum interdum nobis liceat. Hanc quæstionem difficillimam esse, & hominis pietate præditi egere examine, quis non videt, cùm in ea de innocentis fœtus vita seruanda agatur? Mihi quidem nullum fuit negotium in inueniendo patrono, cui hoc onus deferrem ad securiorem, & veriorem partem suscipiendam; nam vel non quæsitus, & morum probitate, & doctrinæ ingenuitate, & ætatis veneratione præsto fuisti. En itaque mi suauissimè Constantine, hanc dissertationem ad tuas manus conuolantem, quam tuæ humanitatis calore fouere, amplecti, ne dedigneris, te iterum, atque iterum rogo.

Priusquam rem ipsam aggrediar, lubet mihi respondere alicui, qui sciscitari à me posset, cur hanc instituerim disceptationem, quæ vel ad Theologos, vel ad Iurisperi-C tos potiùs pertinere videtur; quid enim commune Medicinæ cum prædictis facultatibus? Pro cuius quæsiti solutione, ne existimemur veluti sutores, vt aiunt, vltra crepidam, solum Galenum, qui multorum instar est, ad respondendum adducam; is enim in libello, quod optimus Medicus sit Philosophus, sic loquitur. *Verus Hippocratis discipulus teneat, oportet omnes Philosophiæ partes, eam quæ ad differendi rationem spectat, tum ad rerum naturam, tum tandem quæ ad mores, quam τὴν ἠθικὴν Græci vocant.* Sed hæc quæstio, quam examinandam proponimus, spectat, vt liquido constat, ad ethicen, ergo non est aliena ab instituto medico. Deinde hæc disputatio nec à Theologo, nec à Iureconsulto definiri potest, quin Medicina nostra eam exagitet; multa siquidem illi professores, vt à nobis determinata, supponunt, quare etiam nobis, quid sentiamus, super hac re dicere licet, si præsertim innitamur fundamento, quod facultatis nostræ proprium sit, & peculiare. Hoc ita præhabito, vt deinceps dissertatio hæc methodo procedat, opus est considerare primùm, quid sit abortus, tam quoad nomen, quàm quoad essentiam.

D Abortus à Græcis pluribus donatur nominibus; nam si intra primum dierum septenarium contingit, dicitur ἔκρυσις: si intra primum quadragenarium ἐκτρωσμός: sin vltra ad tempus vsque opportunum à natura præfinitum, appellatur ἀμβλωσμὸς, seu ἄμβλωσις, & ἀποφθορά. De his aliqua apud Arist. lib. 7. de hist. anim. cap. 3. habentur ab Hippoc. transcripta, sed ingratè nimis, cùm illius nullam fecerit mentionem. Sed cùm abortus sit res præternaturalis fœtui contingens, idcirco ad ipsius perfectam cognitionem habendam, vt videamus, oportet, quid sit partus naturalis; nam opposita iuxta se posita magis elucescunt. Partus igitur, qui à Græcis τόκος appellatur est absoluti, & perfecti fœtus in vtero, & tempore simul legitimo editio. Ad fœtus itaque perfectionem requiritur non modò omnium partium absoluta dearticulatio, & perfecta structura, sed etiam robur, & iusta corporis moles. Rursus nec quodlibet tempus opportunum est ad illius secundùm naturam editionem, sed illud, quod naturæ author summa sapientia legitimum, ac vitale destinauit.

Posuit enim Deus optimus cunctis in rebus suos fines, quos non præteribit natura: E hoc tempus pro humano partu excludendo maximam includit latitudinem; nam septimus mensis, nonus, decimus, ac vndecimus extremos, ac medios fines huius latitudinis ambiunt. Iam verò cùm contrariorum eadem sit disciplina, si partus ex Gal. lib. 2. de cauf. sympt. cap. 3. lib. 3. de natur. facult. & lib. 2. eiusdem est actio expultricis facultatis, à qua in lucem editur vitalis infans iam perfectus, & in tempore secundùm naturam opportuno; abortus è contra est necessariò actio præter naturam, non modò expultricis facultatis, verùm & retentricis, aut vtriusque simul, mediante qua actione deprauata fœtus editur imperfectus, & immaturus, aut sub illegitimo tempore, aut vtrumque continget. Est igitur abortus, præcox, & immaturus exitus iam concepti animalis. Hinc est, quòd octauus mensis abortui adscribatur; censetur enim tunc fœtus extra determinatum naturæ tempus exire, quamuis Andræas Laurentius lib. 2. Hist. Anatom. cap. 16. quæst. 36. scribat vocandum esse partum, qui octauo mense editur, & errare eos, qui contrarium sentiunt; nam inquit vitalem, & non vitalem esse potius differentias partus, quàm de illius essentia. F

Sed cùm ad legitimum partum faciendum requiratur non solùm partium absolutio, sed etiam temporis opportunitas à Deo, naturæ præscripta, quam hæc adamussim obseruat, si non impediatur, nec mouet nisi per numeros, & typicas periodos, dicendum est, quòd quemadmodum in morbis acutis diebus septenarijs absolutas crises facit, & in chronicis gaudet quadragenario; ita ad partum legitimè, & opportunè edendum gaudet quadragenario quinto, & septenario vigesimo septimo, numeris quidem imparibus, & decretorijs. Octauus igitur mensis, cùm hisce decretorijs non fruatur numeris, intempestiuus habendus est, & illegitimus pro partu, & abortui tribuendus videtur. Qui vult hanc quæstionem exactè discussam videre recurrat ad Federicum Bonauenturam lib. de nat, part. octomestr. vbi multis nititur demonstrare partum octomestrem aduersus communem opinionem cum Hipp. & Arist. esse legitimum, & vitalem.

Attamen si rem attentè, & seriò perscrutemur, videbimus octauum mensem potiùs abortus naturam, quàm naturalis partus attingere, & ratio est, quia octomestris par- G tus euenit defatigata iam natura, & quasi præter naturam affecta, & quod magis est, videtur esse præter ipsius naturæ scopum; nam obseruamus vt plurimũ octomestrem partum rarò esse vitalem, plerumque verò lethalem. Dixi plerumque esse lethalem; nam aliquando contingit esse vitalem, vt memini me obseruasse. Præteritis quippe mensibus præeram cum alio Medico cuiusdã vtero gerentis curationi, quæ conflictabatur duplici tertiana, eaque continua, & lethali. Iam erat grauiditationis septimus mensis, & multa elucebant signa futuri partus, quibus tamen cessantibus productus est partus vsque ad octauum mensem, in cuius medietate non obstante morbi sæuitie enixa est masculum, & paucis elapsis diebus mortem oppetijt puero superstite, qui adhuc viuit. Quapropter licet octauo mense non intendat natura edere partum, quia tamen conformatus, & perfectus est fœtus etiam in septimo mense, qui est vitalis meta, videtur insuper dicendum, & octaui mensis fœtum esse vitalem.

Audiui à quibusdam fide dignis hominibus, & in operibus medicis egregiè exercitatis se pluries animaduertisse octauo mense editos fuisse liberos, & vitales, quin mihi H hac in nobilissima Vrbe demonstrarunt nonnullos adhuc viuentes, quos non sine admiratione aspicere solitus sum. Quid si dixerimus octomestrem partum medium obtinere locum inter verè legitimum partum, & abortum? partus quippe est, qua fœtus perfectè conformatus est; abortus verò qua intempestiuè, & præter naturæ consuetudinem exoritur. De hoc argumento, qui cupit plurima intelligere, adeat præcitatum Bonauenturam; nam ea sunt præter instituti nostri rationem, cùm proposuerimus indagandum tantùm, an liceat Medicis procurare abortum. Sed primò distinguere nos debemus de abortu; nam alter est, cùm fœtus præter debitum tempus extra vterum exijt: alter verò cùm mortuus intra vterum remansit. Quod liceat, imò sit necessarium mortuum fœtum expellere, à nemine dubitatur, sed an viui fœtus exclusio sit tentanda, hoc opus, hic labor est. Notandum hic est, quòd sub viui fœtus nomine comprehendere possumus fluxionem, seu effluxum, qui nihil aliud est, nisi semen nondum

adeptum

A adeptum fœtus naturam, hoc est ante veram conceptionem. De quo quidem effluxu, nec non & de semine in vtero retento, quod tamen fit putrefactum, & mala qualitate affectum, inquirendum est, num liceat nobis foras explodere, de quibus paulò infra.

Nunc statuendum, quod etsi mortuum in vtero fœtum omnes Medici expellendum esse clament naturæ opem ferendo; nihilominus tota difficultas versatur circa cognitionem fœtus mortui, quare vt nonnulla afferamus signa, oportet, quibus dignoscere possimus fœtum esse mortuum, nec ne. Non semel vna cum alijs Medicis incidi in casus aliquot arduos, ac perdifficiles; mulieres enim vtero gerentes fœtum mortuum in vtero habebant, sed obstetricum importunitate, quæ affirmabant fœtum esse viuentem, factum est, vt mortuus fœtus, diutius quàm par esset, in vtero retineretur, vnde res in deterius per duos, aut tres dies labente, simul cum natis interiere matres. Interdum verò accidit, vt obstetrices suspendentes proprium iudicium, rem omnem nobis Medicis detulerint, vnde nos fine controuersia, præhabita maxima consideratione fœtum mortuum chirurgica operatione extraximus matre remanen-

B te superstite. Ne igitur in posterum aliquis relinquatur dubitationi locus, & vt tutò effugiantur hæc incounenientia, decreui hoc loco notas quasdam afferre, per quas pernoscere valeamus, & nos, & obstetrices, si tamen voluerint, quando fœtus in vtero sit mortuus.

Ambrosius Paræus vir doctissimus lib. 23. de hom. generat. cap. 25. primis verbis ad hunc scribit modum. *Si nec Medici imposita manus, nec mater moueri fœtum percipiat: si aqua effluxerint, si secundina prodierint, mortuum esse fœtum, qui vtero concluditur, pronuntiare licet; est enim hoc postremum certissimum huius rei signum.* Hæc Paræus. Et re vera inter alia signa, quæ fœtum mortuum demonstrant, est, quando iam aquæ exierint, quia statim secundinæ, quæ sunt membranæ vasis vmbilicalibus adhærentes, cùm ab aqua non sustineantur, concidunt in superficiem faciei fœtus, & ipsum suffocaut, quare quando aqua iam effluxerit, non est amplius dubitandum, sed statim concludendum fœtum in vtero esse mortuum, & eò citiùs si aliqua ex secundinis extra deorsum ceciderit.

C Sed quando Medicus accersitur, & nec aqua, nec secundinæ exierint, difficillimum est cognoscere, an re vera mortuus sit fœtus, quare Medicus diligens esse debet circa matris examen, & accuratè inspicere, an illa sentiat maius pondus in vtero, quàm antea, cum nulla erat dubitatio de morte fœtus, quia si ponderosior sentiatur ab ipsa fœtus, euidens est eum esse mortuum; spiritibus enim, & facultatibus, quibus ante regebatur, non sustinetur amplius. Deinde si fœta in hanc, aut illam partem prouolui tur, & fœtus conuertitur cum ea, & veluti immobile saxum remanet; tum si dolores ad vmbilicum, & genitalia acutissimi exercitant matrem, & perpetuo ea meiendi, & egerendi desiderio afficiatur, signum certum est fœtus mortui. Ratio est, quia natura intendit, id quod molestum est excernere, & omnem conatum edit per quamcunque viam, etiam non proportionatam, quia agens est sine cognitione.

Non vulgare præterea perempti fœtus est signum, si obstetrix manum aqua frigida perfusam abdominis regioni admouerit, & fœtus non se moueat ad fugiendam frigiditatem, sed immotus maneat. Rursus si mater tactu frigida sibi percipiat genitalia, &

D conqueratur de frigiditate vteri; nam id accidit propter extinctum fœtus calorem, quo antea fœtæ calor conduplicabatur. Ad hæc si crebra syncope infestetur, & fœtida putredo ab vtero emanet, sic quoque si eius anima fœteat, & multi vapores acres de ipsius corpore effundantur, eamque intumescere omnes animaduertant. Quibus apparentibus concludendum est perijsse fœtum, & tunc si nihil medicis potionibus, balneis, suffitibus, sternutatorijs, vomitorijs, lotionibus expellendo fœtui dicatis profeceris, nihilque alijs remedijs, quibus obstetrices vti solent, adiumẽti attuleris, ad chirurgicum instrumentũ necessarium est recurrere. Sed antequã Chirurgus ad einsmodi operationem accedat, diligenter animaduertat, & perpendat fœtæ vires, & totius corporis facultates, an sustinere valeant hanc operationem. Iulius Cæsar Arantius admirandus erat in mortuis fœtibus extrahendis, vt apud ipsum videri potest in præfatione libri de humano fœtu, vbi sic habet. *Adde, quòd abortus, & mortuos in vtero fœtus complures vna cum secundis extractos diligenter intueri, & perpendere potui, sic vt au-*

ditoribus meis id studiosissimè poscentibus, in ipsorum gratiam in hanc arenam rursus descenderim, vt posteris ad ea, quæ circa nostra generationis primordia adhuc latent, exploranda, excitarem. Messanæ egregius est Ioseph Galletti, qui me præsente mira dexteritate fœtum extraxit matre intacta superstite. Modum extrahendi fœtum mortuum diffusè docet Hippoc. lib. de superfœtatione, & lib. de fœtus mortui exsectione. Qui cupit videre instrumenta, quibus euellitur fœtus à Chirurgis ex vtero, adeat Paræum lib. & cap. cit.

His sic expositis tempestiuum nunc est, vt contemplemur, an liceat interdum viuentem fœtum foras eijcere, cuius determinatio non tam facilis est; nam alij affirmant, alij è contra negant, igitur innixus Medicinæ fulcris, in primis afferam ea testimonia, quæ videntur partem affirmatiuam tutari, inter quos primò occurrit Aëtius tetrabibli 4. serm. 4. cap. 16. quo in loco ita loquitur. *Quædam mulieres etiam si concipiant, in partu tamen periclitantur, siue ob vteri paruitatem, vt ob id fœtum efficere non possit, siue ob colli eiusdem angustiam, siue quòd tuberculum, aut tale quiddam in eiusdem ostio exortum est, quod partum impedit; atque hæ sana optima fuerint, si à partu omninò cauerint, at si conceperint, satius est fœtum corrumpere, quàm excidere, quare ex ordine de corrumpentibus fœtum, & inducentibus sterilitatem agemus.*

Est & alter author Theodorus Priscianus nomine, qui lib. 3. cap. 6. in ea fuit sententia, vt asserat, quòd quemadmodum pro conseruanda arbore rami arescentes abscinduntur, & naues pressæ onere, cum magna tempestate huc, & illuc agitantur, consueuere onus deponere, ita vt ex damno illo videantur habere remedium, ita si fœminæ propter vitium vteri, aut ætatis impotentia periclitentur ex partu, & immineat vitæ periculum, oportet vitam emere ex partus iactura. Huiusce sententiæ visus est fuisse Auicennas, qui lib. 3. fen. 21. tract. 2. cap. 12. ita ait. *Quandoque abortus in quibusdam horis necessarius est, de quibus est illa, quæ est prægnans puella, supra quam timetur mors ex partu, & de illis cum in matrice est nocumentum, & additio carnis stringens super fœtus egressionẽ, quare interfuit, & de illis est apud mortem fœtus in ventre prægnantis.* Est & Rasis lib. 9. continentis, qui instituit caput secundum de abortu prouocando, & prohibendo.

Sed id, quod magis videtur hanc partem cõfirmare, est summi Hippocr. authoritas lib. de natura pueri, vbi consuluit, vt psaltria pelleret, id quod cõtinebat intra vterum à sexto die retentionis seminis, nec propter aliud, quàm gratia conseruandi proprium honorem, ex quo videtur summi Dictatoris efficax ratio ad probandum, quòd possit fieri etiam pro conseruanda propria vita matris; nam vita magis pendet, quàm fama. Vlterius quia si Medicus cognoscit probabili coniectura fœminam abortum passuram, videtur ipsum excitare posse, præsertim si mulier consueuit. Præterea fingamus mulierem vtero gerentem morbo acuto laborare, & indigere missione sanguinis, aut expurgatione, quorum vtrumque valde timuit Hippocr. nam sectione 4. aphorif. 1. asserit, & lib. 4. cap. 1. vtero gerentes sunt medicandæ, si materia turget à quarto mense vsque ad septimum, iuniora verò, vt seniora vereri oportet; suppono item materiam turgere, & fœminam illam interire, nisi detur illi expurgans medicamentum, videtur ergo ex positis sequi esse illi exhibendum, etiam si aborfus contingat: idem sequitur ex fundamento posito ab authoribus supra traditis; si enim propter illas causas, quas recensent, licet abortum tentare, multò melius dum acuto morbo laborat, præsertim quia si mater interit, etiam fœtus mors est certa, videtur ergo tutius esse fœtus mortem accelerare, vt mater seruetur, quàm nihil operari.

Sed huiusmodi opiniones sunt detestandæ, quamuis inter ipsos non desunt aliqui doctrina, & morum integritate præstantes, qui non solùm oppositum sentiant, verùm inter gentium iura illud reponendum esse existimant: summa horum virorum sententia est, vt putent ius esse ciuili viro ad quædam euitanda mala, nempe infamiam, aut ad seruandam fœtæ vitam, aut aliud malum fugiendum tum fluxionem mouere, tum abortum facere, quos in tanto errore cæcutientes (inquit Moxius) liberare contendunt Horatius Augenius lib. 12. epist. 71. & Ioannes Baptista Syluaticus lib. controu. 2. verùm cum hac differentia, quia Augenius iusiurandum, vt Hippocratis germanum opus admittit, negat alterum librum de natura pueri, cùm scribat esse potius Polibio

tribuen-

A tribuendum: at Syluaticus vtrumque opus fuisse ab Hippocrate scriptum putat, qua arte vtrique, & contradictionem conciliant, & Hippocrati satisfaciunt. At Iacobus Segarra lib. 2. de naturalib. facultatib. cap. 3. referente Moxio aliter sentit; nam contradictionem soluit affirmando iusiurandum ne partum quidem Hippoc. esse, quia Galenus de ipso nullibi fecerit mentionem, tamen à crimine eundem Hippocratem non excusat, imò ceu inhumanum, & impium condemnat, quòd psaltriæ effluxionem eduxerit.

Moxius verò probat iusiurandum Hippocratis esse legitimum opus, & primò authoritate Diui Hieronymi, deinde insignis cuiusdam Medici, Opsopæi nomine, qui ex Suida idem affirmat, & quòd magis est huic operi inter Hippocratica primum tribuit locum. Idem sentit, & Soranus, tum Scribonius Largus, ac denique Erotianus in catalogo librorum Hippocratis. Rursus quòd liber de natura pueri sit genuinus Hippocratis ex Galeno probat præsertim lib. 1. de semine cap. 4. in quo ob speculationis libri illius subtilitatem, ac verborum pariter suauitatem ceu Hippocraticum recipit,
B sicut & lib. 2. de natur. facult. cap. 3. Quamuis sit ambiguus, num Hippocrati, an saltem eius discipulo Polibio sit tribuendus lib. de fœtus format. & Macrobius comment. 2. in somnium Scipionis cap. 6. ceu legitimum amplectitur, & Hippocratis historiam de psaltria ancilla ex eodem lib. de natura pueri cap. 6. desumptam iugiter replicat. Quare cùm vtrumque opus Hippocr. germanum sit, an illis vtrinsque, inquit Moxius, est conciliatio, & cōcludit dicendum esse cum Hieronymo Mercuriali lib. 1. de morb. mulier. cap. 2. Hippocr. existimasse ius esse effluxionem concitare, nefas abortum, quem proinde detestatur in iureiurando.

Quid si diceremus ab Hippoc. prius scriptum esse lib. de natura, vbi consilium dedit psaltriæ, vt saltaret, deinde scripsisse iusiurandum, in quo agnoscens grauem hunc errorem pœnitentia quasi ductus detestans illud cōsilium, quod psaltriæ dederat, illud cupiens emendare admonuit posteritatē, ne aliquãdo in simile incideret inconueniens? cogitationes enim posteriores magis eruditæ, & sanæ sunt. Sed quicquid sit de hoc, putat præterea Moxius idem de effluxione sensisse Aristotelem, vnde Syluatici explanatio verborum Arist. futilis est, & elumbis; nam quemadmodum ius videba-
C tur sterilitatem inducere, similiter & effluxionē, cùm in hac semen adhuc suam seruet ideam citra vitam, & sensum; aliter enim frustra adiunxisset verba illa (sensum, & vitam acceperit) simpliciter namque dixisset, postquam concepti sunt, nefas est eos attingere, quibus verbis proculdubio respuit abortum, qui fœtus iam viuentis est exclusio, & admittit simul cum sterilitate effluxionem.

Sed horum virorum defensio nihil nobis proficit, siue sint Hippocratici libri, siue alterius, siue suadeat Aristotiles sterilitatem, siue omnem dehortetur conceptionis corruptionem, modò omne illud, quemcumque habeat authorem, nefarium, iniustum, iuri diuino, naturæ, & per consequens rationali ciuili, seu gentium reluctans esse certissimè appareat. Idque etiam ratio suadet; nam omnia illa, idest pollutio, sterilitatis inductio, effluxio, & quilibet abortus ad vnum tendunt finem detestabilem, & execrandum, delere videlicet opus illud mirabile, quod natura, & eius author intendit, quare concludi potest aduersus prædictos Medicos, & Philosophos iniustitiam maxi-
D mam esse directè conceptionem impedire, aut factam corrumpere, cùm vtrumque sit contra ius diuinum. Leges etiam ciuiles amplectuntur eandem sententiam, & serio quidem, præmissa tamen distinctione, cùm variè puniendos delinquentes statuā; nam qui malis poculis directè partum nondum animal rationale abigit, decernunt solùm exili pœna puniendum, nisi talis pecunia fuisset corruptus ad illud præstandum; tunc enim vltimo supplicio plectendum esse censent.

Quare, qui ante infitionem animæ abortum facit, vel conceptionem prohibet, homicida non est, reductiuè tamen dicitur homicida, vnde concluditur, quòd omnis ille scopus, propter quem abortus tentatur, multò minus præponderet, quàm actio, cuius ratione committitur peccatum mortale, nulla ratione ea vti ius est: hinc Archid. cap. Baptizandis 1. quæst. 1. num. 1. & 2. *illicitum esse*, inquit, *propter honestatem, aut bonam famam mulieris, aut pro occultando peccato, aut vitando scandalo, aut propter aliud quodcunque bonum fortunæ, aut corporis, aut etiam pro euitandis magnis cædibus, aut* *infor-*

infortunijs partum abigere, siue animatum, siue inanime adhuc, & quouis modo genituram, E & Nauarrus summ. cap. 26. num. 35. inquit, *nullo bono sine honestari posse sumptionem potionis, qua prolis conceptioni obstetur*, igitur aberrarunt à via veritatis insignes illi Philosophi, ac Medici, qui aduersus ius diuinum, ac naturæ impiè scripserunt.

Sed nihil mirum est, cùm in tenebris sederent, & (vt ita dicam) in vmbra mortis, ipsis extincta fidei lampade, aut non lucescente. Certè huiusmodi assertio non caret ratione, quia cùm actus iste directè abigendi partum intrinsecè sit malus; nam prohibet, aut corrumpit, aut omni ex parte delet insigne illud opus naturæ Deo tam charum, hominem inquam, illicitum est simpliciter, ac nefas, etiam si propter aliquod bonum creatum fiat, iuxta illud Diuini Apostoli scriptum ad Romanos 3. ex naturæ iure petitum. *Non sunt facienda mala, vt inde bona eueniant*; nam quodlibet bonorum, quod prætenditur ex aborto procurato, longè inferioris est ordinis, cùm illud malum sit culpæ, quod præponderat cuilibet bono creato, & hominis generatio maximum bonum sit, à qua ipsemet Deus colitur, & huiusmodi bonum præponderet itidem cuilibet bono fortunæ, ac famæ. Multa sunt testimonia, quæ hanc conclusionem confirmant, vt sunt multa iura, Consilia, multi Theologi, & inter alios Doctores est Nauarrus, & Thomas Sanchez Societatis Iesu vir doctissimus tom. 3. de matrim. disput. 20. num. 33. & hæc omnia sunt, quæ affert Moxius aduersus præscriptos authores: vnde non possum ipsum non satis mirari, quo modo repulsis ijs denuò ipsemet inquirat, an deceat Medicum è directo abortum concitare. F

Verùm ad huius dubitationis euidentiam opus est, vt primò supponamus in vtero varias colligi materias, quarum aliquæ à causis externis prodeunt, vt semen, quod in vterũ à virili mẽbro eiaculatur, necnon & aliæ à causa interna, vt sunt sanguis mẽstruus, semen muliebre, & materiæ illæ, à quibus fluor muliebris generatur, & aliæ inutiles. Semẽ, quod eiaculatur, vel conseruatur secundùm naturã, vel corrũpitur, si conseruatur, patitur illas quatuor alterationes ex Hippocr. sententia, quas etiam enumerauimus Decade Quarta cap. 10. quæ sunt genitura ab Hipp. γονὴ sua lingua appellata, secunda alteratio Græcè χύημα, à nostris fœtus dicta, tertia ἔμβρυον, Latini embrionem dicunt, & quarta dicitur παιδίον, à nostris infans. His suppositis, dubitatur primò, an liceat Medico semen ita alteratum interdum extra pellere; Moxius tenet partem affirmatiuam, deinde proponit, an nobis liceat semen corruptum extra pellere, de qua quæstione mox dicemus. G

Pro parte affirmatiua affert authoritatem Hippocr. lib. 2. epide. sect. 2. quæ est ad hunc modum, *sexaginta dierum masculi corruptio, in detentionibus partus, salubris est*, quæ sententia, si attentè legatur, videtur habere, nescio quid ænigmatis, vt multæ aliæ sententiæ in varijs Hippoc. libris non ab ipso, sed à varijs authoribus positæ, vt adauctiores libri forent; nam, vt Decade Nona epist. ad Ioan. Zechium dicebam, Ptolemæus libros Hippoc. in tanta veneratione habuit, vt auri pondere ipsos emeret, vnde homines auro dediti eosdem, vt dicit Galenus, auctarijs quibusdam, vt carius vendere possent, augebant: hanc ex illis auctarijs sententiam esse iurarem, sed ad præfatam sententiam rediens, ea ita ab authore scribitur, τὸ ἑξηκονθήμερον ἀπόφθαρμα, ἄρσεν τέκνον, ἐν ἐπισχέσεσιν ὑγιηρόν. Mercurialis ad hunc modum interpretatur. *Abortus masculus sexaginta dierum in partuum suppressionibus salubris.* Anutius Phœsius ita vertit, H *eiectus abortu fœtus masculus sexaginta dierum in partuum suppressionibus salubris*, sed vtro modo legatur, sensum obscurum admodum facit, vnde Phœsius hoc in loco animaduertit, ne speret aliquis ex huiusmodi locis, qui saltuatim adferuntur semper genuinam lectionem elicere posse, & inter alias sententias, quæ quasi per saltum scribuntur, hæc etiã est nullum cum superioribus, aut subsequentibus connexum habens.

Præter hæc idem Phœsius scribit Cornarium in sua interpretatione reliquisse hęc tria verba, τέκνον ἐν ἐπισχέσεσιν, & sic sententiã esse admodum diminutam, nec habere sensum integrum; nam ita sonaret, *eiectus abortu fœtus masculus sexaginta dierum salubris*, quomodo autẽ posset dici abortus salubris, certè magnã habet difficultatẽ. Addo, quòd nec Mercurialis, nec Phœsius, qui totum Hippocratem interpretati sunt, de hac sententia ne verbum quidem habent, & tamen rationi consonum fuisset, vt ipsam interpretati essent, vt alias omnes, quas dilucidare curarunt. Sed concesso hanc senten-

tiam

A tiam veram esse Hippocratis, quòd masculus sexaginta dierum per abortum sit quid salubre, percontari poterit etiam, cur si fiat abortus fœminæ sexaginta dierum, non dicatur quoque salubris; ad hæc posset exquiri, si abortus fiat in trigesimo, aut in quadragesimo die, cur non possit dici salubris, sed solus sexaginta dierum est salubris; videtur enim magis rationi consonum, vt illi fœtus, qui in prioribus diebus fiunt, salubritatem demonstrent, cùm sint longè minores. Hæc omnia declarare oportebat, redderéque rationem, cur masculus viginti dierum abortus in mensium suppressionibus solus sit salubris. Præterea hæc particula, *in partuum suppressionibus, aut detentionibus*, redundare videtur; nam quando aliqua mulier vtero gerit, omni proculdubio supprimuntur menses, atque ita est valdè impropria locutio hæc.

His non obstantibus Petrus Iacobus Estene Valentinus vir in omni scientiarum genere, & in vtraque lingua apprimè eruditus hanc eandem sententiam illustrare contendit, referente Moxio, dum inquit Hippoc. in eo oraculo de fœtus corruptione loqui directè facta à vi medicamentorum illud pollentium, quia eo loco vtitur Hippoc. B vocabulo ἀπόφθαρμα quod est in malam partem abire, istud præstantia sola pharmaca ἀμβλωτικὰ, φθορία, aut φθοροποιὰ à Græcis dicta, vti à Latinis fœtum corrumpentia, seu abortiua medicamēta. Hæc igitur post illum sexagesimi diei carcerem (inquit Moxius) citra maximum grauidarum periculum largiri nefas quidem censet summus Hippocrates: vti saluberrimum, quamuis fortè raró, postulante videlicet, & vrgente necessitate infra illum terminum. Potest huius rei momentum ex clarissimo Galeno colligi lib. 4. aphoris. sent. 1. quia vti fructus, in medio eorum tempore, inter eruptionem primam, & maturationem fortius cohærent; sic fœtus in medio conceptionis tempore, quod inchoatur mense tertio protrahitur ad septimum vsque, fortius multò hæret, ac tenacius. Vnde cùm hic in medio tempore violentior, ac impetuosior requiratur motus, citra discrimen fœtæ ne fieri quidem potis, contra verò in primis duobus mensibus, cùm minor sit, cohærentia, & imbecilliora omnia organa, facilè quidem decidit, leniorque requiritur motus, & alteratio ad eius euulsionem.

Si partus itaque ratione (vt sæpè fieri contingit) grauissimi, ac funesti excitantur C morbi, ferina iugiter symptomata, cum maxima grauidarum clade: rursus si facilis intra sexagesimum solem fœtus corruptio, optimè sequitur saluberrimum esse abigere sub eo tempore partum, *morbi causa principium, & tantorum fontem malorum.* Optimè igitur eo oraculo dixerat Hippocrates quasi nautarum exemplo, qui suis mercibus exonerantes nauim à naufragio eam persæpè liberare solent, deposito iam onere, à quo submergitur: similiter & naufraga fœta in tempestate procellosa lethalium morborum, nullatenus per partem aliquam valente natura morbosum onus deponere, iam tandem tentato abortu, & mox copioso consequente puerperio, potis haud dubiè hæc metastasis, & morbum omninò exoluere, & fœtum à mortis discrimine liberare. Hæc Moxius.

Hæc Hippocratis propositio, in qua vult esse tentandum, vt expellatur fœtus, si sit causa morbi suæ matris, verisimilis videtur, si fœtus in vtero fuerit mortuus; & tunc nihil refert, ante, aut post sexagesimum diem tentare expulsionem, quamuis nullum habeamus omninò tutum remedium ad id præstandum. Opus quidem esset haD bere certa, & determinata præsidia, quæ sospite remanente matre fœtum eijcere possent, non secus atque contingit in tormento bellico, cùm ex appositione ignis statim exploditur globulus inclusus, illæsa remanente bombarda, licet interdum obseruatum sit, & ipsum militare instrumentum in mille partes effractum per aëra euolasse, nec sine læsione explodentium, vel etiam longè circumstantium. Sed eiusmodi medicamentum, quod veluti ratione ductum fœtum expellat, matre incolumi, vix imaginabile est; nam si debet fœtum vi foras eijcere, vt inferat commotionem matri necesse est, ex qua augeri posse illius ægritudinem, quis non videt. Hoc non obstante, si inspexerimus fœtum corruptum in vtero esse causam morbi matris, omnibus vijs tentandum est ipsum expellere, & quamuis nullum extet vndique tutum præsidium, accipere debemus, quod minus lædere possit.

Sed licet casus huiusmodi propositus difficilis quidem sit, longè tamen difficilior ad deliberandum est, quid facto opus sit, vbi dentur aliqua vitia connata, aut præter naturam,

turam, quorum ratione impossibilis fit nixus, præsertim si vitia in conformatione consistant, vt in exemplo est vteri paruitas, oris ipsius angustia, ossis pubis, seu pectinis depressio, ad hæc aliqua gibbositas maxima, aut luxatio ossis fœmoris versus vterum, ne dilatari possit, aut cedere augmento ipsius fœtus, vel tuberculum aliquod durum ori vteri adnatum, siue hæc vitia à prima conformatione sint, siue post ortum aliqua causa præter naturam enata. Moxius reprobata opinione Aëtij, & aliorum tanquam insana, & impia, nititur persuadere nobis sua quadam ratione, & authoritatibus Theologorum licere Medico ad præseruandam fœminam grauidam iam deploratam, & necessariò perituram directè abortum excitare, dummodo fœtus anima rationali non fruatur, quia necessariò (vt inquit) supponimus pereunte matre, nec locus conceditur fœtui ad eius animationem.

Ratio, inquit, præter locupletissima testimonia apparere hoc modo potest. Cùm magis præponderet vita fœminæ actu iam existente, quàm alterius, nempe fœtus, existentis in potentia, sine dubio fas erit Medico sterilitatem inducere ad euitandam mulieris perniciem, præcipuè quia à Medico primò hæc non intenditur, sed secundariò: per se quidem, ac primò fœminam à morte liberare intendit, quod per se bonum est, & aliud nequaquam malum, cùm id præter intentionem artificis fit, & per accidens ipsi, & indirectè, quamuis auxilia directè istud intendant ceu media ad consequendum finem alterum, optimum sanè. Neque, inquit Moxius, huic actioni aduersantur verba supra allata. *Non sunt facienda mala, vt inde bona eueniant*, quia illud indirectè malum non est, cùm intentio operantis rem constituat sub idea boni, scilicet ad fugiendam prægnantis mortem ex puerperio morituræ; nam si licet actu iam fœmina in vtero gerente, multo magis licitum esse videtur eum expellere, qui nondum actu, sed tantùm in potentia vita fruitur.

Præterea cùm damna vtraque æqualia sint, & æquè temporalia: nostra temporalia potius, quàm aliena intendere possumus: præsertim, cùm vita matris temporalis altioris sit notæ, quàm ipsius fœtus; illa enim suppositi absoluti est actus, hæc verò futuri, seu imperfecti viuentis, ad instar videlicet plantæ, aut animalis, quare illa pluria est æstimanda. Hæc Moxius, qui assertiuè, vt vides, scribit è directo abortum excitandum esse, dummodo tamen fœtus anima rationali non fruatur, verùm si fœtus iam fruatur anima rationali, negat ipsum posse à Medico abigi, & reddit rationem inquiēs, vtriusque vita, & supposita pariter eiusdem notæ sunt, atque ita dispar est ratio, cùm in hoc abortu concurrat grauis noxa vitæ spiritualis ipsius fœtus, quare piaculum est, atque nefas dare operam abortioni è directo, fœtui existente anima rationali informato; nam cùm quisque iuxta rectam charitatis seriem teneatur bona temporalia contemnere pro salute spirituali, hinc procul omni dubio non licet Medico pro saluanda temporali matris vita, impiumque est ipsi matri fœtus alteram spiritualem, quæ sacro baptismate acquiritur, naufragio committere.

Præterea cùm matri sit fœtus commissus vsque ad tempus pariendi, tenetur & ipsa patienter quodlibet periculum etiam vitæ pro eo sustinere, videlicet pro eius salute, ac vita spirituali, generationis quidem præstans scopus: præferenda igitur vita spiritualis proximi extremè indigentis, quodlibet bono corporis, aut fortunæ. Hanc inquit conclusionem præter alios sustinet Sanchez tom. 3. de matrim. lib. 9. disput. 20. nu. 17. qui accuratè sentit, vti & assiduus comprobat vsus, & rarissimum esse, & moraliter impossibile matrem lethaliter laborantem vna non interire fœtum; tum quasi miraculum, matre lethali morbo pereunte, fœtum incolumen euadere, & sanum, iuxta illud Hippoc. 31. aphor. sect. 5. *Mulierem grauidam morbo quopiam acuto corripi lethale*. Lethale autem non solum fœtæ, verùm, vt adnotat Galenus in coment. ob duplicem rationem, & fœtui: quod si fortè patiantur abortum in tanto vitæ discrimine morbi sæuitie, etiam & abortus ratione amplius multa periclitantur, vt supra scriptum reliquit Hippoc. eodem 5. aphoris. 55.

Videns tandem idem Moxius rem tam arduam esse, & tot difficultatibus obrutam inquit recipiendum esse Diui Ambrosij consilium. *Si alteri subueniri non potest, nisi alter lædatur, commodius est neutrum iuuare*. Sed totum Summo Creatori est committendum. Sed objiciet forte aliquis, ex duobus malis, quod minus, eligendum, sed

minus

A minus malum est à morte matrem liberare, quàm vtrosque morti committere, ergo licet qualibet arte matrem à periculo mortis redimere. Quod quidem axioma intelligendum est tantùm de malis pœnæ, non culpæ, cùm omnis culpa detestāda sit, etiam pro salute totius mundi. Concludit itaque istud relinquēdum esse diuinæ prouidentiæ, in cuius potestate sunt omnia; & aduocata rationali methodo per viam curationis tutò incedere, deliberatis per suas indicationes auxilijs, etsi per accidens aliqua illorum partum abigere valeant, dummodo cautè, & religiosè exerceantur.

Tandem suam afferens sententiam circa vsum medicamentorum abortiuorum inquit, si vtero gerens sub aliquo mense partui secundùm naturam dicato funestè laboret, septimo inquam, nono, aut decimo, & cunctis iam auxilijs methodo, & arte ad morbi exolutionem appositis, ne cedat quidem, & mors iam vltrò expectetur, nisi misera ipsa illud pondus deponat, & consequuntur mox copiosa lochia, viribus adhuc consentientibus, prudenter, ac religiosè non dubitarem, ceu fas, & curationem audentius aggredi, & quibusdam securissimis auxilijs partum directè excitantibus eundem B promouere; quia cùm tunc sub vitalibus mensibus existat partus, nec abortus censendus, sed ceu fructus iam maturus facili negotio decidit, & fœtus simul expulsionē iuuat, citra vtriusque periculum. Hinc fœtus ceu vitæ capax consequi poterit alteram vitam spiritualem per sacrosanctum Baptismatis sacramentum. Hoc autem medio, videlicet consequente partu spontè naturæ, à grauissimis, ac funestis morbis plurimas fœminas fuisse liberatas sæpè experimur. In proprijs itidem laribus in vxore expertus sum, quæ cum lethali dysenteria laborasset, iam quasi animam agens ob atroces dolores, ac ingentissimam febrem, etiam sub cane· mox permittente summo Deo ob ineffabilem eius in nos amorem, dum septimo mense esset in vtero ferens, & quinto à morbo die nixus accessisset, statim superstes remansit, deposita filia ab vtero, & consequente copiosè lochio: habuit enim nixus, crisis rationem, & quæ per aluum ferinè deponebantur per vterum deriuata morbum leuarunt. Si igitur natura tanto cum cōmodo istud præstat, quid ni Medicus eius æmulator imitari non contendet. Hæc Moxius.

Hoc in loco non spernenda difficultas exoritur in dictis Moxij; nam (relicta illa propositione, in qua asserit licere Medicis aliquando mulierem directè infœcundam C reddere, quia hoc loco sequimur Hippocratis, & Galeni doctrinam, qui de hac materia, ne verbum, quod sciam, habent, vnde non est, vt de huiusmodi infœcunditate sermonem habeamus) sddit ius esse aliquando ante infitionem animæ abortum concitare directè, quod vtrumque, & authoritatibus, ac rationibus confirmare conatur, authoritates sunt, quia omnes iuris pontificij Doctores, vna cum Theologis in vnum conuenientes affirmant licere Medico ad præseruandam fœminam grauidam iam expem, necessariò perituram directè abortum excitare, dummodo fœtus anima rationali non fruatur, & reddens rationem inquit, quia vita mulieris iam in actu est, fœtus verò est in potentia, longè autem præstantius est esse in actu, quàm in potentia, quare opus Medico erit ad euitandam mortem ipsius matris inducere sterilitatem, & abortus expulsionem; nam Medici prima intentio est seruare matrem, secundariò verò, & per accidens expellere fœtum, quamuis directè auxilia istud intendant; dicit itaque vrgente matris necessitate ad seruandam ipsius vitam expellendum fœtum, deinde addit, D quòd expulsio fœtus fit per accidens, etiam si medicamēta abortiua illud portendant, subiungēs, quòd primò seruare matrē sit bonū, expellere autē fœtum sit minus malum.

Sed non satis mirari possum virum hunc doctissimum, qui scribit ad seruandam matrem vtero gerentem morbo acutissimo obsessam vtendum esse abortiuis medicamentis, quæ per se primò in mulierem agant, deinde & secundariò in fœtum ipsum, cuius totum oppositum est dicendum; nam vbi præsupponitur, quòd mater malè iam se habeat, sitque in maximo vitæ periculo, vt ei succurratur, non sunt accipienda medicamenta abortiua, quia istud non esset consulere matri, sed esset tentare fœtus expulsionem, qui vbi expulsus sit (quod tamen, vt supradictum, difficilè admodum est) non propterea exhibita sunt illa medicamenta, quæ possunt primò seruare matrem; nam medicamenta, quæ matri succurrere valent, non sunt φθοροτόκια, seu vt dicunt abortiua, quæ sunt valde calefaciētia, quare intus assumpta non expellunt fœtum absque aliquo graui matris periculo, & si præstant aliquod iuuamentum, non per se primò

Kkkkk matri

matri, id accidit, ſed ſecundariò, & per accidens. E contra quando conſulimus matri, E vtimur medicamentis primò reſpicientibus ipſius ægritudinem,ſunt hæc medicamenta vel purgatio, vel ſanguinis miſſio,quæ vbi ad propriam mulieris ſalutem accommodentur, & neceſſariò exhibeantur, ſi contingat fieri abortum, id eſt per accidens. Sed non deſunt grauiſſimi authores,qui ſcribunt huiuſmodi medicamenta, & ſi per accidens lædant fœtum,nullo modo eſſe exhibenda, quia reſpectu fœtus non tollitur periculum, quod ſequitur ea illis,præcipuè cùm fœmina acuto morbo laboret,vt ſupponitur. Eapropter admonente Petro Garſia Carrero diſputat. 76. de abortu, in hac actione peragenda debet conſiderare Medicus id, quod magis conueniens eſt, ea quo ſcilicet imminet maius vitæ periculum, ea omiſſo ne remedio conuenienti, an ea abortu, qui poteſt ſequi, licet ex accidenti: ſolet enim ſæpè Medicus inter curandum in magnas anguſtias incidere.

Deinde aſſertio Moxij, quòd offerenda ſint medicamenta abortum facientia, eò quòd intentio agentis non reſpicit primò niſi commodum matris, nequaquam fœtus expulſionem, quæ ſi tamen ſequatur, per accidens eſt, nullo modo mihi probatur; nam abſurdum omninò eſt affirmare, quòd artifex exhibeat præſidia apta ad expellendum fœtum, & quòd expulſionem non intendat. Addit præterea Moxius,quòd licet medicamenta abortiua directè intendant abortum, ſunt tamen ceu media ad conſequendum finem alterum, optimum ſanè. Et in vltimo huius tractationis capite inquit, quòd ſi mulier vtero gerat ſub aliquo menſe partui ſecundùm naturam dicato, ſeptimo nempe, nono, aut decimo, & funeſtè laboret, & cunctis iam alijs auxilijs methodo ad morbi exolutionem appoſitis ne cedat quidem morbus, & mors iam expectetur, niſi miſera ægra pondus illud vteri deponat, & conſequantur mox copioſa lochia, viribus adhuc conſentientibus, prudenter, ac religioſè non dubitarem ceu fas curationem audentius aggredi,& quibuſdam ſecuriſſimis auxilijs partum excitantibus eundem promouere, quia ſub vitalibus menſibus exiret partus,nec abortus cenſendus eſſet, ſed ceu fructus iam maturus. F

Mihi certè id aſſerere, videtur eſſe aduerſus & Medicinam, & pietatem: aduerſus Medicinam quidem,quia expellere fœtum viuum in quocunque menſe fuerit,ſemper G eſt matri aduerſiſſimum; obſeruamus enim experientia, quod vtero gerentes, vbi in abortum incidant, ſemper, vel vt plurimum de propria vita periclitari, multo magis ſi acutiſſimo laborent morbo. Ego in praxi ſub grauiſſimis præceptoribus obſeruaui perpetuò in huiuſmodi caſibus ipſos euitaſſe offerre grauidis mulieribus medicamenta, ne abortus fieret, qui eſt plerunque morbo ipſo periculoſior, quare propinantibus nobis abortiua medicamenta, tantum abeſt, vt ſanentur fœtæ mulieres, vt potius vna cum fœtibus interficiantur. Ad hæc non videtur rationi conſonum, quòd fœtus in vtero exiſtens habeat rationem cauſæ efficientis morbum acutum matris; nam cùm morbus quinis acutus ſuas habeat cauſas, & internas, & externas,nullus eſt,qui ſcribat fœtum in vtero contentum habere rationem concitantis morbum. Quòd ſi accideret, non eſſet fœtus vitalis,ſed iam putrefactus, & ſic à putredine ipſius fieri poſſet auctio cauſarum morbi, & tunc temporis fœtus indicaret nobis omnimodam ſui expulſionẽ. At ſi viuus adhuc eſt, ipſum expellere aduerſatur maximè pietati Chriſtianæ,quia non ſumus ſecuri ex quouis medicamento fœtum expellente, licet certiſſimo, nos habituros intentum; nonquam enim acutiſſimo morbo laborantibus exhiberi poſſunt eiuſmodi medicamenta citra noxam ipſarum. H

Eſt igitur audax determinatio, quòd debeamus expellere fœtum in ſeptimo, nono, atque decimo menſe,eò quòd ij habeant rationem periodorum,in quibus ſolet natura fœtum expellere; natura enim quando omnia ſunt diſpoſita,abſque vlla defatigatione deponit illud pondus, veluti fructum opportuno tempore maturatum, non violentia acceleratum. Nam vt fiat abortus neceſſariò ſequitur,vt primò fœtui tollatur alimentum,deinde vt expellatur à medicamento, quamuis non putem poſſe reperiri aliquod genus medicamenti abortiui, quòd poſſit hanc operationem moliri in viuo fœtu, niſi illud violentiſſimum ſit, matrique acuto morbo laboranti infeſtiſſimum, & certò fœtum interficiens,cuius ratio eſt,quia,vt ſupra ſcripſit Moxius, ligamenta aliquando, quibus fœtus adnectitur vtero, ſunt adeo valida, vt non poſſint quauis medicamenti

A violentia disrumpi. Addo, quòd natura pugnat aduersus medicamentum, & quantum potest, suum tutatur fœtum, ita vt ex quouis medicamento, etsi certissimo, quod tamen non agnosco, semper timendum est maximum aliquod periculum, à quo sæpius prouenisse compertum est, tum matris, tum fœtus extinctionem.

Pollicetur sibi Moxius se reperire posse medicamentum, quod existente matre in summo mortis periculo, valeat prædictis mẽsibus tutò fœtum expellere, eumq; viuum, saltem per aliquod tempus, in quo possit vitam alteram spiritualem per Sacrosanctum Baptismatis Sacramentũ consequi, & his peractis non est expes matrem liberari posse. Probat id exemplo à natura desumpto, quæ fœtum expellendo matrem ex acutissimo morbo liberat: ac vltimò confirmat experientia, his verbis. *In proprijs itidem laribus, in vxore expertus sum, quæ cum lethali dysenteria laborasset, iam quasi animã agens ob atroces dolores, ac ingentissimam febrem, etiam sub cane: mox permittente summo Deo, ob ineffabilem eius in nos amorem, dum septimo mense esset in vtero ferens, & quinto à morbi die nixus accessisset, statim superstes remansit, deposita filia ab vtero, & consequente copiosè lochio.* B *Habuit enim nixus, crisis rationem, & quæ ferinè per aluum deponebantur, per vterum deriuata morbum leuarunt, si igitur natura tanto cum commodo, ac vtilitate istud præstat quid ni Medicus eius sedulus æmulator, religiosè imitari non contendet?* Vult igitur grauissimus hic author ad imitationem naturæ, quæ septimo mense fœtum deponere quandoque cum lochiorum copia consueuit, vnde mulier ex morbo libera euasit, vt & Medicus medicamento abortiuo illud idem experiatur. Sed est dispar ratio; nam sagax natura, quando partum impellit, ex possibilibus efficit, quod optimum est, nec decipitur, Medicus verò, seu potius carnifex, si abortiuam medicinam exhibeat, nequit id quod melius est eligere, cum facili negotio possit decipi in arcanis naturæ, præsertim quia fœtum expellentia medicamenta sunt admodum violentia, & semper afferant maximum detrimentum matri, nedum tenello fœtui.

Cùm itaque Moxius, vt ex superioribus patet, in hanc venerit sententiam, vt Medicus possit in mulieribus acuto morbo laborantibus expellere medicamento abortiuo fœtum nondum animatum, hoc est, vt possit eijcere genituram, quæ nec sensum, C nec animam habet, cuius expulsio potius effluxio, quàm abortus est appellanda, videtur amplecti Hipp. sententiam, qui genituram è psaltria per saltum emisit, nec discrepat ab eo, quem antea tantopere detestatus fuerat, nisi quòd Hipp. effluxionem excitauit, quò consuleret honori, ipse vt matri succurrat in periculo existenti, vnde licet finis, seu intentio sit diuersa, vna tamen, & eadem est actio, quæ sicuti in Hipp. homine ethnico digna est reprehẽsione, ita etiam, ac multo magis detestabilis est in viro Christiano, etiamsi id, quod expellitur ab vtero, sit inanime, & sensu careat, quod tamen ambiguum est, cùm non omnes sint eiusdem opinionis; aliqui enim putant semen in vterum iniectum post septem horas viuere, ac esse animatum.

Sum itaque huius sententiæ, vt nemo possit absque graui crimine, & peccato mortali genituram abigere, quæ est materia proxima conceptionis, ex qua efficitur fœtus capax, dum in lucem venerit Sacrosancti Baptismatis; atque ita qui genituram expellit, seu effluxionem procurat, homicidium committit, quod licet non sit tale actu, est tamen reductiuè homicidium. Sed dato per fiduciariam reprobationẽ, quòd D tutò posset sine capitali peccato abortionem hanc procurare, non propterea video, quomodo id cautè effici possit, itaut non offendatur mater; nam hæc ipsa genitura adeo vtero adhæret, vt nisi maxima cum difficultate, & matris periculo euelli possit. Nec par ratio est in psaltria Hippocratis, & in alijs mulieribus, illa siquidem erat, & iuuenis, & sanitate optima fruebatur, vnde potuit saltuum violentia, absque eo quod sibi molestiam inferret, genituram à vasis vteri abijcere: nos verò supponimus mulieres acuto morbo laborantes, & in lecto decumbentes, quæ nequeunt se mouere, vnde necessum est vti medicamentis, quæ non semper fœtum expellunt, vt experientia quotidiana demonstrat. Obseruauimus mulieres aliquas sentiẽtes se vtero gerere omnem mouisse lapidem, vt fœtum abijcerẽt, ac omni fuisse vsas medicamentorum genere, quod putassent valere ad excludendum partum. Et primò curarunt pluries sibi mitti sanguinẽ ex vtroque pede: quin aliquos decipientes Medicos fecere, vt sibimetipsis exhibitum fuerit catharticum, & nihilominus non satisfecere suæ prauæ voluntati.

Audiui etiam alias execrandas fœminas post sanguinis missionem, & medicamentum purgans assumpsisse ea medicamenta, quæ dicuntur fœtum interficere, cuiusmodi est sabina, colocynthis, & cucumer asininus, seu agrestis, ab Hipp. lib. de superfœt. tradita, atque hæc non semel, sed pluries vorasse, & tamē, etiamsi fuissent sanæ corpore, non quidem mente, nihil profecisse. Quare si in ijs fœminis benè se habentibus hæc medicamenta statim à calore naturali valido actuata non præstitere id, quod aliqui censent, multò minus operabuntur in mulieribus acuto morbo obsessis, in quibus, vt verisimile est, natiuus calor est imbecillis, ita vt vix eiusmodi medicamenta actuare queat. Et dato, quòd actuentur, erunt potius apta ad febrem augendam, quàm ad fœtum expellendum, quare illud medicamentum, quod pro certissimo, & tutissimo habet Moxius, è contra ego pro inefficaci, & periculosissimo habeo. Succedit, quòd Moxius scribit expelli posse, & tutò genituram, eò quòd est causa mortis matri, qua expulsa saluatur mater: sed ego inquiro, quomodo genitura hæc inanimis, expers sensus, & motus potest esse causa mortis? eam quippe considero, vt est semen in vtero receptum, & per septem dies nulla affectione præter naturam præditum, quo pacto cōsideratum impossibile iudico posse mortem matri inferre. Deinde dato per fiduciariam reprobationem, quòd possit expelli à medicamētis, non propterea poterit quidpiam conferre saluti matris; nam etiamsi sit quid præter naturam, & putredine affectum, vix credibile est, quod tam exigua moles valeat ita breui tempore causare acutum morbum, qui sit irreparabilis causa mortis.

Venio igitur in hanc sententiam, quòd nulli mulieri, quouis morbo correpta, ac quouis tempore, sit medicamentum abortiuum exhibendum, tam propter agendi incertitudinem, quàm propter irreparabile damnum, quod inde succedere mulieri potest. Et quamuis dicat Moxius conuenire Medico abortum directè commouere auxilijs id efficientibus, quia vita matris actu est altioris notæ, quàm vita fœtus in potentia; nam illa est actus suppositi absoluti, hæc verò futuri, seu imperfecti viuentis; nihilominus gratis infert, ergo fœtus est expellendus; etenim ad probandam hanc consequentiam opus est validioribus instrumentis, quia fateor ego saluandam esse mulierem, sed non cum nece fœtus intra vterum viui existentis, vnde cōmittendum (quoad hoc) onus naturæ, vt fructum suum deponat, qui sacro baptismate frui possit, quòd si violentia expelleretur, & mater, & fœtus facilè periclitarentur. Quare sicuti fœtum vita actuali præditum expellere est hominem in actu interficere, & homicidium committere, ita fœtum non viuum actu, sed in potentia tantùm abigere, si non est actu homicidium, est tamen reductiuè homicidium, quare concludo nullo modo medicamentis abortiuis expelli debere fœtum, siue vitam in potentia, siue in actu habeat, sed permittendum est opus naturæ: & ratio est, quia non habemus talia medicamenta, quæ valeant fœtum viuum impellere tutò, & absque vitæ matris, & fœtus periculo, præsertim in mulieribus acuto morbo lacessitis, vt supra dicebam. Atque hinc statuo medicamēta abortiua nunquam exhibenda esse vtero gerentibus ad fœtus expulsionem, nisi vbi clarum sit fœtum ipsum esse causam morbi fœtæ mulieris, qui tūnc excludendus est, tanquam res præter naturam, quare quando se habet fœtus secundùm naturam, non est nullo pacto abigendus; nam tantum abest, vt ex illius reiectione afferatur iuuamentum, vt potius sit causa perniciei, & matris, & fœtus.

Sunt denique aliqui casus, in quibus expulsio fœtus nunquam proficere potest, sed semper nocere, vt quando grauidæ ad tantam calamitatem peruenerunt, vt nixus sit impossibilis, ita vt ex necessitate debeat expectari mors, vt est casus supra positus de mala vteri conformatione, in qua loca, per quæ exire debet fœtus, sunt valde angusta, vel cum fœtus est ita grandis, vt exire nequeat, aut aliquod aliud adsit impedimentum inhibens, ne grauida mulier possit ab partu se exonerare, iuxta Moxij determinationem, quare cur velint in his casibus fœtum interficere non video; est enim præter omnem rationem, & eò magis si fœta aliquo morbo acuto laboret, quia generantis, & geniti absque dubio sequeretur extinctio, atque in hoc casu censeo sequendum esse consilium D. Ambrosij relictis prorsus abortiuis medicamentis. Hinc apparet quàm decipiantur Aëtius, & reliqui illius opinionis proponentes medicamentum plenum periculis, & absque aliqua vtilitate; neque par est ratio nauis oneratæ, & mulieris vtero ge-

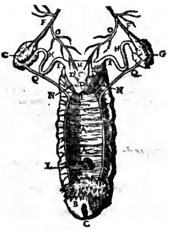
A ro gerentis; nam merces possunt eligi grauiores, & in mare proijci, vt inde exonerata nauis facilius seruari possit à naufragio; at mulier acuto morbo obsessa non potest seruari ex reiectione foetus; imò vt dictum est, facilius periclitatur.

Sed dices huiusmodi casum propositum non solùm esse difficilem, sed deploratum, si mulier grauida ad finem perueniens suæ foetationis reperiat tam graue impedimentum, vt non possit parere, & tunc non est cogitandum de abortu procurando ob allatas rationes: quid ergo facto est opus? Nullum profectò remedium securius esse puto, quàm recurrere ad Deum optimum, & suos Sanctos, potissimùm Cosmum, ac Damianum; nam considerare aliquod humanum præsidium, quo possit foetus, & foeta seruari, est admodum difficile, & quasi superans captum humanum, nisi velimus arripere illud, quod proponitur à Francisco Rosseto lib. de hysterotomotochia, idest de partu Cæsareo, vbi consulit sectionem in epigastrio; seu in abdomine faciendam, quæ hoc modo perficitur. Primùm secantur musculi obliqui, & transuersales ad latera musculorum rectorum dextri, aut sinistri lateris: deinde scindemus peritonæum, &

B tandem vterum, à quo foetus viuus extrahitur, quo extracto vulnera consuantur, & pulchre arte conglutinentur, & sic saluabitur, & mater, & foetus. Potest vnusquisque legere hunc authorem, & considerare, an imitari possit huiusmodi sectionem, ita vt habeatur, quod cupimus. Multa ipse affert mulierum exempla, quæ eo auxilio fuerunt liberatæ vna cum suis foetibus. Addit insuper hanc sectionem adeo tutam esse, vt ex multis mulieribus, quas hac methodo curauit, nulla vnquam obierit. Hæc de abortu.

Inquirit post hæc Moxius, an semen, quod in nostro corpore corruptum seruatur ferina inducens symptomata, ac funesta, ius sit ad vitam recuperandam foras directè eijcere, sicut ius pro eadem causa semen iam conceptum etiam vita plantę, aut animali gaudens directè itidem foras deijcere, supra scripsimus. Res sanè difficilis (subdit ipse) & ardua, quæ multorum animos hactenus contorsit. Mihi, antequam rem attingam, opus est demonstrare determinationem quæsiti huius non pertinere ad Theologos, quorum consilium Moxius voluisse inquit, sed esse merum Medicorum negotium, aut saltem id, quod statuunt Theologi, pendere ex re medica. Ac primùm quò facilius rem

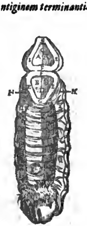
C omnem demonstremus, ita vt ab alijs sine difficultate intelligi possit, operæpretium duxi describere vniuersam naturam vteri, at quia hæc percipi nequit, nisi ipse vterus, ac partes coadiacentes ipsismet oculis inspiciantur, vnam tabellam totum id repręsentantes, en subijcio.

D

H *Æc figura demonstrat vterum cum omnibus suis partibus, nempe pudendum, seu vaginam penis, vterum, ceruicem, seu collum vteri, os ipsius, vasa seminalia, testes, ac vasa recurre ntia.*

AAA *Pudendum, vagina penis.*
BB *Nymphæ, quæ respondent præputio viri.*
C *Orificium, per quod ingreditur phalus erectus.*
DDD *Corpus vteri.*
E *Os vteri, per quod ingreditur semen, & egreditur fœtus. Ab Herophilo fuit sum mo gutturis ossi assimilatum, eò quòd mulieribus videatur in dies cartilaginius fieri, in his potissimùm, quæ multoties pepererunt.*
FF *Vasa seminalia.*
GG *Testes intra corpus latentes.*
HH *Vasa recurrentia, semen abducentia, & per vteri cornua in fundum ipsius deponentia.*
II *Demonstrant cornua, & fines recurrentium intus semen eiaculantium.*
L *Orificium vesicæ vrinam deponentis.*
M *Caput vteri imitans vituli caput.*
NN *Latera ceruicis vtrimque apparentia.*
OO *Vena, & arteria per vteri exteriorem superficiem distributa.*
P *Tentiginis regio.*
QQ *Vasa neruea à testibus in tentiginem terminantia.*

HÆc Figura demonstrat vterum in duas partes diuisum, quam delineari curauimus, vt totus ipsius sinus pateflat, & consequenter appareat, quòd ob sui leuitatem non potest continere aliquid præter naturam, siue semen corruptum sit, siue alia quæcunque fluida materia putrefacta, tum quia fundus est in superiori, os verò in inferiori, quod semper apertum est, vt exitum præbeat huiusmodi materiebus, maximè quòd natura semper expellit id, à quo molestatur.

AABB *Tota vteri cauitas, quæ & sinus dicitur.*
CD *Linea est diuidens ipsam cauitatem in duas partes, non secus atque linea diuidens scrotum.*
EEEE *Sectionis facta vestigium, per quam vterus diuisus est in duas partes.*
FF *Fundus vteri.*
GG *Orificium per quod ingreditur semen virile, & exit fœtus, & secundina tempore partus.*
HH *Membranæ vteri sunt à peritonæo enatæ.*
II *Membranæ quoque sunt à peritonæo.*
L *Vesicæ orificium.*

Vterus

A Vterus igitur, vt à nomine incipiam, μήτρα à Græcis dicitur, hoc est mater, quòd sit veluti fœtuum mater, vocaturque ὑστέρα, idest postrema, vel vltima: non quidem quòd sit vltima in generatione, quia simul cum alijs partibus generatur, sed ea ratione postrema dicta est, quòd in abdomine sit postrema, & in fine ipsius posita. Latini vterum appellarunt, quòd in eo veluti in vtre fœtus contineantur: alij etiam vuluam, quasi voluam, aut valuam nominarunt. Est verò vterus, quod ad ipsius quidditatem spectat, corporis muliebris pars quædam organica, à natura facta, vt semen recipiat, retineat, & in fœtum, seu embryonem conuertat. Hæc definitio data est per materiam, efficientem, & finem: materia gerit vices generis, nempe pars, organica est differentia prima, qua seiungitur à similaribus partibus: à natura facta, hæc particula in definitione posita est, vt causa efficiens denotetur; natura enim est omnium partium tam similiarium, quàm organicarum causa efficiens. Sed licet ad partes constituendas natura duplici vtatur virtute, nempè alteratrice, atque conformatrice, non tamen in omnibus partibus, & indifferenter ijsdem vtitur; nam alteratrix circa similiarium, conformatrix ve-
B rò circa dissimilarium structuram versatur.

In partibus autem constituendis, atque efformandis tria concurrunt, quorum primum à Galeno clarioris doctrinæ causa vocatur, id quod inest secundùm partium essentiæ rationem; secundum dicitur, id quod ex necessitate sequitur; tertium appellatur, id quod necessariò accidit. Primum est partis procreatæ substantia quædam sibi tam propria, vt nulla alia in toto corpore similis inueniri possit, & proprietas propria meritò censeri potest, deinde proprium temperamentum, seu propria temperies, & hæc duo ad id, quod secundùm essentiæ rationem inest, pertinent. Secundum caput est secundæ qualitates omnes, quæ necessariò temperamentum, quòd à primis proficiscitur, consequuntur, vt sunt durities, mollities, densitas, raritas, crassities, tenuitas, asperitas, lenitas, odor, sapor, color, & id genus, quæ omnia ad id, quod ex necessitate consequitur, referuntur. Postremò adest partium compositio, quæ constat iusta magnitudine, numero proportionato, situ decente, & idonea conformatione, quæ constat ex continua, & naturali figura. Ad figuram autem reducuntur superficies, mea-
C tus, & cauitates, & hæc omnia dicuntur ex necessitate accidere, quòd enti in actu, & iam perfecto contingunt. Secundæ verò qualitates temperamentum necessariò sequuntur: primum, & secundum caput ad similares partes spectant: tertium verò est propria dissimilarium, seu organicarum prærogatiua.

Vterus igitur, de quo instituitur sermo, est pars organica, sed cùm partes organicæ in duplici discrimine sint positæ; aliæ ex partibus similaribus communibus, aliæ verò ex communibus, & proprijs componuntur: priores sunt caput, brachia, manus, pedes, & id genus, quorum ad partium similarium ablationẽ tota ruit structura; ablatis enim venis, arterijs, neruis, musculis, ossibus, cute, & alijs tota destruitur brachij, & aliarum partium ratio. Secundæ sunt omnia viscera, vt iecur, cor, vterus, & alia, à quibus etsi auferantur communes similares, remanet adhuc propria illarum substantia, quam proprietatem appellauimus. In vtero itaque efformando natura, & alteratrice, & conformatrice vsa est: ab alteratrice proprietatem suæ substantiæ adeptus est vterus, quæ certè neruea non est, sed ob similitudinem, quam cum neruorum substantia habet,
D neruea dicitur, sed potius membranea est, quod in recipiendo semine, hoc est in conceptu faciendo, & ad fœtus nutrimentum dilatari, & ad eius, & secundinarum exclusionem constringi potest, taleque temperamentum accepit, quale ad actionem suam peragendam requiritur; crassitiem maiorem habuit, quàm reliquæ membranæ, quæ sunt in abdomine, mollitiem decentem, vt cum suis partibus circum vicinis conuersari posset, raritatẽ etiam, vt distenderetur faciliùs, colorem album non secus atque omnes membranæ habet, extra lenis, intus rugis quibusdam cernitur ad semen secundùm naturam faciliùs retinendum. Hæc omnia à natura in sui generatione per virtutem alteratricem obtinuit vterus.

A conformatrice verò situm, magnitudinem, numerum, & figuram recepit, quæ quatuor vteri prærogatiuæ antequam declarentur, opus est ad faciliorem doctrinam, vt priùs ostendam vterum ipsum in duas præcipuas partes diuisum esse, videlicet in eam, quam propriè vterum appellant, & in eam, quam Soranus αὐχένα γυναικεῖον nomi-

nauit

nauit nostri pudendum muliebre, quod pudendum virile recipit, vocauerunt, necnon B & vaginam penis. Vterus illa est pars, quæ semen virile eiaculatum, nec non & muliebre in se recipit, cuius vna pars fundum appellatur, altera dicitur os, quod est foramen quoddã tinchæ piscis, aut canis nuperrimè nati effigiem præseferens, per quod semen virile ingreditur. Huic orificio præiacet altera pars, quæ ceruix, seu collum dicitur, quasi in ceruicis fine sculptum sit orificium illud, vt vterus in fundum, & ceruicem meritò diuidi possit, quæ omnia in prima Figura pulchrè suis litteris designantur. Hic audiendi non sunt illi, qui dicunt pudendum muliebre esse vteri ceruicem, cùm Gal. doctrina tum 14. de vsu part. cap. 3. tum 5. eiusdem cap. 7. quàm maximè aduersetur; nam ibi, vt etiam in lib. de sectione uuluæ eam partem ceruicem vteri appellauit, in qua exculptum est foramen.

Differunt inter se partes vteri iam dictæ crassitiei ratione; nam ad orificium maior est, quàm in fundo, ita vt videatur ex carne musculorum in aliquibus mulieribus, in alijs verò ex cartilagine cõstare. Quinimo Gal. ex Herophilo scribit in dies cartilaginiorem reddi in his muliebribus, quæ pluries pepererunt, quasi rectè ab Herophilo B huiusmodi pars summo gutturis ossi assimilata fuerit: pudendũ verò muliebre non tam crassum est, sed membranosum, & rugis transuersis quibusdam intus præditum. Cæterùm vterus propriè dictus altera membrana tanquam à cute quadam vndique obuolutus est: at pudendum minimè. Stante igitur hac vteri partium vera diuisione ipsius situs, & reliqua declaranda veniunt, vt inde possim, quod sum pollicitus, præstare. Situatur itaque cum suo pudendo in illa ventris inferioris regione, quæ est ab ossis sacri principio ad pubem vsque, cui rectum intestinũ substernitur, super iacet verò vesicæ, vt plurimùm tamen in his, quæ iam venerem expertæ sunt, & eò maximè si prægnantes sint; tunc enim non modò vesicæ fundi regionem superat, sed totum abdomen ad vtrumque ilion occupare videtur, at in virginibus nunquam, aut rarò vesicæ fundum excedit.

Magnitudo ipsius pro varia mulieris ætate, temperie, venereorumque vsu, muliebri profluuio, corporis proceritate, & fœtura variari contingit. Scribit Galen. 14. de part. vsu. cap. 14. mulieribus, quæ augentur, & quæ iam senuerunt, vterum minorem G esse vesicæ fundo, quæ verò venerem expertæ sunt maiorem habere. Figura vteri, & potissimùm ipsius fundi non multùm à fundi vesicæ figura variat, non tamen adeo rotunda est, quemadmodum est fundum vesicæ; nam in superiori ipsius regione in medio paulò depressior est duos angulos vtrinque eleuatos relinquens, quasi nonilunij figuram præseferat, quartam circuli formam æmulans. Nonnulli verò non ineptè capiti vituli nuper nati assimilarunt: angulos quidem iam dictos ad cornua, cauitatem verò, quæ in medio horum est, ad medietatem capitis vitulini retulerunt, quare, & meritò anguli à quibusdam cornua appellati sunt.

Galenus lib. de dissectione uuluæ 3. ait eam ab hoc fundo deorsum descendentẽ ad ceruicem iam dictam angustari, & formam pyri non ineptè æmulari, in cuius fine foramen reperitur. Huic fundo, antequam angustatur, enascitur pudendum muliebre, tanquam vagina quædam reliquum vteri in se includens, deorsumque descendit vesicæ collum in se recipiens, anteriusque ad pubis ossa terminatur. Ipsius longitudo triplo maior est, quàm sit vterus in muliere non vtero gerente. latitudo etiam varia est, H quemadmodum de fundo vteri est dictum: in fine huius pudendi intus substantia quædam reperitur, carnea portio, proportione glandi virili correspondens: exteriùs verò vtrinque ligularum instar reperiuntur duæ oblongæ portiones ex cuticulari quadam substantia cõstantes, nymphæ appellatæ, quæ virili præputio vtcunque respondent. Relinquo modò disputandum, num mulieris pudendum portionem illam carneam membro virili correspondentem habeat, quam Auic. Albatharam appellauit; hoc enim est anatomicum negotium, vbi disputatur, & acriter quidem, num sit omnibus mulieribus secundùm naturam, an verò aliquibus præter naturam.

Verùm cùm dictum supra sit ad figurã, superficies, meatus, & cauitates referendas esse, hæc omnia breuiter indaganda nobis sunt. Vterus, quia in duas parte præcipuas diuisus est, nempe in vterũ propriè dictum, & pudendũ muliebre, scire licet eum vtrãque partem superficiem internam, & externam habere, sed interna contemplatione,

digna

A digna est, altera verò haudquaquam. Vteri superficies exterior lubrica vndique existit, nisi in suprema sui parte, vt dictum fuit, in cuius medio excauata est, semicirculi, aut quartæ partis circuli in modum, duas asperitates vtrinque præ se ferens, quæ cornua appellantur, in quibus foramina conspicua intus permeantia oculis cernuntur. Interna vero superficies excauata sinus in modum cernitur. Nec in plures cellulas matricis sinus diuisus est, vt fabulosè nonnulli arbitrantur, sed intus linea quædam in medio extuberans conspicitur, quę hunc sinum in duas partes diuidere demonstrat, nempe in dextram, atque sinistram, vt apparet ex secunda Figura supra exposita, sed tamen nullum adest in medio obstaculum, quo reuera diuisus sinus appareat. Pudendi exterior superficies lubrica vndique est, in aliquibus mulieribus musculosa quædam substantia reperitur, quo nomine non videtur lubrica, & plana, & paulo asperior à rugis musculi reddita, vnde nonnulli pudendo aliquem motum voluntarium inesse statuerunt. Interior verò superficies excauata est rugis quibusdam transuersis aspera existens.

B An modo in virginibus ad mediam partem internæ huius excauaionis, & antri reperiatur illa tam celebrata membrana, quę hymen appellatur, & aiunt esse veluti claustrum virginale, alterius est instituti. Sed quoniam varia est hominum opinio, cùm aliqui eam admittant, licet discordes admodum de substantia, deque ipsius situ sint, & alij dicant in aliquibus reperiri, in alijs minimè, sum huius opinionis, vt existimem hanc membranam à natura minime intentam esse; nam hæc non intendit conseruare virginitatem, sed speciei propagationem, vnde si fecisset hanc membranam aduersata fuisset primæ suæ intentioni, quia contingeret frustrari suo fine, propter quem mulieres, & viros procreat; claustrum enim illud impedimento esset, ne semen in vterum eiacularetur. Quamobrem si hæc quandoq; datur, puto eam esse præter naturam, Ego sanè numquam eam obseruaui, quamuis dum iuuenis essem Anatomiæ maximè deditus data opera multa disecuerim cadauera puellarum cuiuscunque ætatis. Hanc ipsam membranam non dari multis rationibus probat Marcus Antonius Vlmus Patauinus in eo libello, quem inscripsit Vterum muliebrem; Quemadmodum neque

C Laurentius ipsam admittit.

Iam declarauimus qualis sit situs, quæ magnitudo, & figura vteri, properandũ nunc est ad numerum partium, Galen. lib. de dissectione vuluæ eleganter admodum partes ad vterum spectantes describit, dicens vterum aliquibus partibus coniunctione vniri, alijs adnexum esse à nonnullis dependere, ab alijs contextum quasi esse, & tandem ab alijs nutriri. Primò quidem vesicæ collo, atque intestini recti inferiori, & quasi extremæ regioni vnitus coalescit, & maxima cum difficultate, labore atque industria à peritissimo Anatomico separari potest: idem intestini recti, atque vesicæ adnexus est mediante membranula quadam à peritonæo enata, adnectitur quoque ossi sacro, à quo etiam dependet, Cæterum à dorsi medulla, & lumborum musculis, ligamentis quibusdam dependet, neruis vero à spinali medulla propè ossis sacri superiorem regionem exeuntibus, nec non ab ipsis, qui rectà deorsum ad vtrumque spine latus descendunt ad sacri ossis initia non modo annexus est vterus, sed coniunctus, atq; vndequaque contextus.

D A venis verò, & arterijs variè affectus est, quandoquidem eæ, prout vtero famulantur, in duplici versantur discrimine; aliæ sunt, quæ tum à caua vena, tum ab arteria aorta ad renum regionem exoriuntur, seminalium vasorum efficiendorum causa, sed duplici modo; nam illæ, quæ vas seminale dextri lateris effingunt, à vena caua anteriori regione infra renem exortum suum ducunt, quæ verò sinistrum adeunt latus ab emulgente vena, arteria verò à trunco arteriæ enascitur, quamuis communi forte hæc duo vasa, nempe vena, & arteria seminalis ab emulgente ramo, quandoq; exoriantur; aliæ verò à ramificatione tum arteriæ, tũ venę magnę ad ossis sacri tertiæ vertebræ regionem emergunt, & in totam vteri molem dispergantur. Vasa igitur, quæ ad seminalia vasa efformanda demandantur in duas distribuuntur partes, vna pars est, quæ aliquot ramulos offert exterius substantiæ vteri, altera quæ à suo exortu paulò progressa reuolutiones quasdam, atque giros efficit, quibus vas seminale efformatum in muliebres testes desinit.

Vnde minime ignorandū est mulieres non secus atque homines testes habere, situ tamen, substantia, magnitudine,& forma inter se differentes; nam viriles testes extra pendula conspiciuntur quatuor membranis obuoluti, nempe scroto, seu scorto, innominata eritroide,& darto appellato: muliebres verò testes intus vnica tunica videlicet darto contecti reconduntur. Præterea muliebres ex glandulosa, viriles verò ex molli, atque laxa carne constant, & vt Galen. de dissectione vuluæ cap. 9. docuit, feminæ longe minores sunt, quàm viriles. Cæterum testes viriles oblongi, atque rotundi, muliebres verò paululum depressi visuntur. Differunt tandem ratione illius materiæ,quæ in vtrisque continetur. Vasa igitur seminalia hos testes ingressa aliam de se portionem rectam vtero transmittunt, vnde prodeunt vasa illa recurrentia appellata,quæ à testibus ad vteri cornua iam dicta deferuntur. Sed animaduertendum, quod hæc vasa recurrentia secundùm nõnullorum sententiā apparent excauata,quod in virilibus minimè obseruatur, à testibus nonnunquam vasa quædam recurrentium vasorum in modum exoriri in quibusdam mulieribus obseruata sunt, quæ deorsum delata vtrinque per peritoneum extra abdomen feruntur in superiorem vuluæ regionem desinentia in eam scilicet partem,quam propriè tentiginem appellitant, de quibus quidem multi multa dicunt.

Vterus igitur hisce vasis alia & alia ratione coniungitur,nam seminarijs vasis,& testibus immediate vnitus coalescit, alijs vero venis, & arterijs adnectitur, & veluti alligatus,atque enutritus, sunt modo,& fibræ appellatæ per propriam substantiam tum vteri,tum pudendi disseminatæ, quæ triplicis sunt generis, aliæ rectæ, aliæ obliquæ, aliæ transuersales.

Et hæc est tota vteri fabrica,quæ quamuis ad hunc modum descripta nostro negotio apposité admodum faciat, nihlominus rem ipsam facilius intellecturos lectores spero, si tota definitione explanata, expositisque materia, & efficiente, finem examini subijciam. Est vteri finalis causa fœtus, seu embrionis, & infantis generatio; cùm enim natura suum hoc tam elegans tamque sibi carum conspexisset opificium corruptibile esse,nec posse in perpetuum in indiuiduo conseruari: subsidium quod potuit, pro sui perpetuitate conseruanda machinata est, nempe fabricam iam descriptam, quæ tamen quia sine ope seminis masculini suo frustraretur fine,curæ fuit naturæ non solum partes viriles,& muliebres generationi famulantes procreare, sed illis incredibilem quandam voluptatem adjcere,animæ verò concupiscibili ineffabile adiungere coeundi desideriū, à quibus duobus omnia animalia, quamuis ratione careant, irritata,atque stimulata genus suum, ac si ratione vterentur, prudentissimaque essent, superstes,& immortale, quoad fieri potest conseruant.

Cum igitur vteri actio sit seminis in fœtum transmutatio, & nequeat hanc actionē celebrare,nisi semen virile intus eiaculatum fuerit,quod in vteri cauitatem effundi nō nisi pudendum virile in muliebre pudendum recipiatur, meritò ex substantia, quæ dilatari, & constringi possit, constructæ fuerunt hæ partes. Omnis enim nostri corporis pars organica ita à natura est comparata, vt reliquæ partes eandem componentes in famulatum sui ipsius veniant,quamuis alia,& alia ratione,quandoquidem vel actionem totius organi primarò respiciunt, vel secundario. Si primo modo pars vnica est in toto organo, quæ præcipua appellatur,& est ita propria, vt nulla alia similis in corpore reperiatur: si secundariò,vel pars dirigitur simpliciter ad actionem,vel ad actionis perseuerantiā. Si dirigitur simpliciter ad actionem,uel actionis respicit necessitatem, vel eiusdem perfectionem: si necessitatem, tunc appellatur pars rationem habens causæ sine qua non, si in partis perfectionem respiciant, dicuntur partes ad meliorem totius instrumenti actionem factæ.Quod si actionem respiciant,ut ea perseueret, appellantur partes ad conseruationem; sunt enim a natura factæ conseruationis, totius instrumenti,& suarum partium gratia. Propria itaque fit uteri actio, transmutatio seminis concepti in naturam infantia, seu embrionis; recipit enim semen in utero quatuor mutationes, quæ sunt Galen. authore, primo de semine ex Hippocr. sententia in quatuor gradus diuisi, ut supra satis dictum est.

Huiusmodi igitur seminis transmutatio, quæ est totius uteri actio, sit primùm ab illa uteri substantia, quam diximus ipsius esse proprietatem mediante suo temperamento:

A mento: pudendum quippe muliebre admittit virile membrum, foramen verò illud, quod os appellauimus, semen, quod vt perfectè recipiatur, ceruix matricia ex substantia constat, quæ in mollitie, & duritie mediocritatem habeat, vt videlicet, quando semen introfertur dilatatum simul, atque tensum, eò vsque dilatetur, & dirigatur matrix, quoad satis sit ad semen intus recipiendum absque impedimento,& vt vbi ingressum fuerit, possit perfectè claudi,ne semen effluat à matrice. Quare os vteri rationem habet causæ,sine qua non, ceruix verò est ex illis partibus,quæ sunt ad meliorem actionem. Nunc omissis Aristotelis opinionibus,tanquam Medicus Hipocr.& Galen. vestigia, & doctrinam sequens loquor, vnde dico,quòd præter iam dictam vtilitatem, quam huic summæ actioni præbet os vteri,duplici ratione etiam vtile est; nempe ad fœtum suo tempore eijciendum, nec non & ad exitum præbendum menstruis purgationibus. Fibræ verò & ipsæ sunt ad meliorem, & perfectiorem actionem; nam rectę trahunt, retinent obliquæ, transuersales verò expellunt. Ex tali igitur substantia vterus constructus est, vt possit ad omnem dimensionem dilatari, nempe in sinistrum, atque B dextrum latus.

Vteri porrò sinus diuisus ea linea cernitur, vt in sinistro faciliùs fœminæ, in dextro verò mares contineri possint. Hinc est, quòd arteria sinistri lateris ab emulgente arteria ortum duxit, ut scilicet serosa materia in vterum delata refrigerandi aliquam occasionem præberet: ex dextro uerò latere totum vas seminale ex trunco uenæ cauæ exoritur, ut sanguine puro transuecto dextrum latus calidius redderetur, quibus nominibus in dextro latere mas, in sinistro fœmina progigneretur. Vasa igitur seminalia sunt sine quibus; nam ducunt sanguinem ad testes pro seminis generatione, testes ipsum ad seminis perfectam rationem reducunt. Vasa mox abducentia appellata nomen ab officio desumpserunt, quòd semen in testibus factum per cornua iam dicta in uteri cauitatem deponunt. Vtrum modò illa materia in muliebribus testibus fit semen, an excrementum, ut uoluit Arist. alterius est negotij. Galen. 1. de semine, uult semen esse, & licet non tam perfectum, ut uirile est, esse tamen tale, ut ad generationem infantis concurrere possit. Siquidem seminis viri- C lis tum nutrimentum euadit, tum etiam ad membranarum generationem facit. Non est modò, ut disputemus, an mulieres emittant semen, nec ne; nam cùm sensus nobis demonstret partes seminis generationi idoneas fœminis inesse, credendum certo certius à natura in vanum minimè factas esse, etenim ex decreto Arist. nihil frustra facit, ut Quarta Decade fusiùs dictum.

Venæ autem illæ (quas à diuisione ad os sacrum ducere simul cum arterijs, & ad uterum ferri diximus) triplici ratione sunt utiles: primò quidem, quòd alimentum omnibus uteri partibus deferunt, secundò, quòd totum muliebre corpus à superfluo sanguine expurgant: tertiò, quòd materiam pro fœtu alendo uehunt. Nerui uerò, quibus contextus est totus uterus, non modò sensum tactus illi præbent sed texturam quandam efficientes, non secus atque illi nerui, qui ad os superius ventriculi feruntur, alteram vtilitatem præbent ea non dissimilem, quam prædicti nerui ori ventriculi contribuunt: siquidem vt illi ad indigentiam percipiendam, ita isti ad maiorem voluptatem dati à natura sunt, vt Galen. pluribus demon- D strauit, & hinc est, quòd nerui in his partibus eam texturam faciunt, quæ nullibi præterea in toto corpore reperitur. Partes deinde illæ, quas ad finem pudendi esse diximus, aliæ faciunt ad voluptatem, aliæ ad vteri conseruationem, & pudendi ornatum. In primo censu sunt portiones illæ carneæ ad finem pudendi intus reconditæ, in secundo verò sunt nymphęæ appellatæ: & hæc sunt quæ ad vteri vniuersam fabricam, & naturam faciunt ex ipsius definitione desumpta.

Vteri partibus, & vsibus iam declaratis, opus est, ut uideamus, an Medicus (ut Medicus est) absque Thelogorū ope,& consilio possit,ac debeat semen corruptum extra uterum elidere,vt supra propositum est. Scribit Mox[...] *[...]ec res ita difficilis est in actuosa medicina, quòd nulla altera, meo iudicio, difficilior occu[...]*; *quia omnes Theologi conuenenient semine existente optimo, sola peccante quantitate n[...]as ulla ratione directè elidere: rursum si ambigua fuerit qualitas, an quantitate, an qualit[...]e potius peccarit, illicitum*

LLLlll 2 itidem

itidem: quia seminis profusio ē in nullo euentu licet procurare. Verùm si à sua idea recesserit, corruptum, inquam, fuerit, ac maligna qualitate donatum, adhuc lis sub iudice, an ius, vel secus. Addit Moxius. *Pars affirmans probabilis videtur, si fœminā constituerimus, iam quasi animam agentem, seu in maximo vitæ discrimine positam.* Quam, vt probet, ad hunc scribit modum. *Si enim licet fœtum inanimem in potentia proxima hominem, vt redimatur fœta naufraga, ab vteri claustro abigere, quanto magis licebit semen illud veneficum, omninò iam generationi inutile, sopitis pariter cūctis fœminæ sensibus, & vna ferè abolita respiratione, & ipsa inuita, vt eandem ab orci faucibus liberemus, foras ab vtero abstrahere?*

Verùm ad probandam, & confirmandam hanc conclusionem præsupponit vnum, quod est, licere fœtum inanimem, in potentia tamen proxima hominem, ad saluandam matrem abigere, sed falsum est hoc suppositum propter rationes superiùs allatas; nam tantum abest, vt per expulsionem matrem liberemus à morbo, vt potius contrarium contingat, quare si non licet huiusmodi fœtum, cùm non sit præter naturam, medicamentorum abortiuorum violentia expellere, ne mater ad maius inconueniens deducatur, illud argumentum, quod est à re naturali desumptum, non videtur probare esse quidpiam expellendum, nisi sit præter naturam, quale nunc supponitur semen. Nec mea quidem opinione ad id probandum est opus adducere authoritatem doctissimi Thomæ Sanchez tom. 3. lib. 4. de matrim. disput. 17. qui, vt Moxius inquit, hanc amplectitur opinionem nixus tribus rationibus, licere corruptum, ac venenatum semen cōfricationibus, & alijs auxilijs expellere, & quod magis est, inquit, nec curandum si obiter, & præter intentionem sequatur iugiter seminis optimi emissio. Quia auxilia per se potiùs intendunt venenosum semen elidere, per accidens autem, & præter scopum sequitur altera optimi seminis profusio. Et hæc est prima ratio.

Est & secunda ratio, licet medicamentis naturæ occurrere, vt prauas, ac noxias materias depellat, & si per accidens deinde sequatur pollutio, ergo cùm semen sit huiusmodi, licebit & naturam ad expulsionis munus adiuuare. Tertiò confirmatur, quia licet cuique verenda refricare ad sedandum pruritum: licet itidem & Chirurgis eadem verenda ostendere, vt morbis medeantur, clausas etiam aperiant, licet inde præter intentionem sequatur pollutio: eo quòd dant operā rei licitæ, & necessariæ, cur ergo nō erit fas prauam illam materiem seminis corrupti foras detrudere, & si per accidens sequatur pollutio? eò maximè, quòd in hoc casu procul abest quoduis consensus periculum, ac delectamentum, quoniam fœmina in hoc affectu sensus, ac mentis impos fit. Hæ sunt rationes Sanchez, sed inquit Moxius sententiam oppositam, ceu tutiorem tenent Theologi plurimi, ac grauissimi, quos consului, antequam ad nostras manus peruenisset opus Thomæ Sanchez, ac postea itidem, omnes inquiunt obiecti ratione ius quicē esse, vti supra de fœtu diximus, ita & semen foras elidere, quia in vtraq; hypothesi directè intendimus fœminam iam animam agentem, ac mortis periculo expositam ab eadem vendicare.

Mihi verò hoc loci non videtur esse opus consilio Theologorum; nam eius rei resolutio potiùs pertinet ad anatomicam cōtemplationem. Omnes quippe in hoc conueniunt, vt eijciatur semen corruptū ab vtero, sed circa modum discrepant, licet Thomas Sanchez ad illud elidendum frictiones proponat; censuit enim semen putrefactū contentum in vtero posse abigi frictionibus quibusdam excitantibus facultatem vteri expulsiuam. Ac proinde existimauit nullum esse inconueniens, si per accidens mulier excitetur ad libidinē, ita vt emittat semen cum voluptate. Verùm aliud est considerare semen putrefactum in cauitate vteri, quod nunquam emitti potest cum delectatione, & voluptate; & aliud est loqui de semine mulieris contento in vasis spermaticis, præcipuè in testibus, vnde emittitur sæpissimè cum delectatione. Si enim loquimur de semine contento in vasis spermaticis, & testibus, tantum abest, vt ex huius eiaculatione alleuietur mulier, vt potius contrarium contingat, quippe quod suo aduentu auget quantitatem seminis, quod iam præsupponitur esse in cauitate vteri putrefactum. Quare nullo modo frictiones in partibus pudendi factæ possunt esse causa expulsionis seminis corrupti.

Adde, quòd eiusmodi frictiones, si fiant circa terminos externos pudēdi muliebris, nempe circa tentiginem, aut nymphęas vocatas, vt plurimùm excitant mulieres ad volupta-

A voluptatem, si præsertim sanæ fuerint, at hic proponitur mulier, quæ iam agat animã, cum hac spe, vt abiectione feminis reuiuiscat, & à morbo liberetur, quamuis in hanc veniam cum Sanch z sententiam, vt putem mulierem in hoc statu existentem nullam ex frictionibus percipere posse voluptatem, quemadmodum in tertia ratione afferit idem Sanchez. Quare frictiones quæcunque fuerint, inutiles sunt, quacunque in parte factæ, nisi velimus dicere id efficiendum esse per impositionem manus obstetricis per pudendum muliebre, quæ ita tenuis, & delicata sit, vt vno digito possit non modò attingere os vteri, verùm etiam intus cauitatẽ, ita vt os ipsum aperiatur blandè, & absq; violentia; tunc enim temporis absque periculo pollutionis poterit viam præbere semini in cauitate vteri existenti, & eò facilius, quia natura id, quod molestum est, semper curat extrapellere, quale est semen, quod supponitur putrefactum, quare pellente natura ore vteri patefacto egreditur illud semen putrefactum. Adhæc adhiberi possunt pessarij artificio quodam facti, inter quos ille est, qui proponitur à Francisco Roffetto, lib. de partu Cæsareo.

B Quòd verò manus obstetricis, digitásque ipsius intra cauitatem vteri tutò ingredi possit ex Hippocr. probatur facillimè lib. 1. de morb. mulier. vbi volens, vt mulier alia cognoscat de interna lęuitate vteri conceptionem impediente, non ex interrogatis, sed ex ipsissimo duorum digitorum intromissorum contactu, dum vteri, inquit, vacui sunt; non enim tunc, dum vteri pleni sunt (vt antea dicebat) hoc fit manifestum (plenitudinẽ autem à menstruo, & non à fœtu eum intelligere oportet) Ex quo Hippocr. loco, cùm pateat in non grauida digitum obstetricis ad manifestè explorandam vteri lęuitatem penitus immitti posse, quid ni ad præbendum exitum spermatis putrefacti in vteri cauitate retenti? Dicamus ergo digitum ipsius obstetricis aperire posse absque vlla violentia os vteri, & absque pollutionis periculo.

In hoc sensu non ineptè adaptari posse puto illud pessarij genus, quo Roffetus ad vterum prolapsum in suum locum reponendum, & conseruandum vtitur, quia verò à nullo, quem ego viderim, id genus pessarij describitur, non grauabor eius verba in medium afferre, quæ sunt hæc. *Ex simplici autem, & perpolito subere potiùs, quàm ex*

C *duplici genistieis (vt tunc factum est) clausculis dissilire periclitantibus iuncto id fieri præstat, idque incrustari cera alba paululum liquata, quo ferè modo sebacea candelæ fiunt Licet verò suber et res ob leuitatem, & computrescendi difficultatem accomodatissimum lignum sit, quia tamen longa dies id tandem exedere potest, malim pessarium id fieri cauum ex laminis auri puri puti, aut argenti purgatissimi tenuibus, ne si fiat solidum, os vteri prægrauet: quod ad eam latitudinem, spissitudinemque affabrè leuigari debet, ne ab eius scabritie vlla vterus alteretur. Sed quia non omnibus ex eo ligno Mercurius ille fieri potest, qui thura, quod dicitur non habent, salsa mola litare contenti sunt. Interim ex hoc perdiscere est, quod quibusdam paradoxum habetur, in actibus aphrodyticis os vteri non parum aperiri solere. De quo paulò post fusius agetur; hoc enim ad probationem necessariã intromissionis eius pessarij vnicè pertinet.* Hæc Roffetus.

Huiusmodi pessarium tanti fecit Roffetus pro sustinenendo vtero, vt nullum aliud genus præsidij ei comparandum esse putauerit; ad huunc scribens modum. *Qui tanti faciendus est, vt præ illo cæteri nihil sint, neque adeò plus noceant, quàm prosint malum ad-*

D *augentes mole, dolore, grauitate, actionũ impedimento, & laxandi, distendendique continuatione importuna.* Intromitti igitur potest id genus pessarij, vbi præsupponitur putridum intus adesse semen, quamuis scribat ipsum prægnantibus mulieribus siue fœtus detrimento posse adhiberi, multò igitur magis in nostro casu potest talis pessus intromitti ad hoc, vt exitus præbeatur semini præsupposito, quamuis sim huius sententię, vt si daretur huiusmodi casus de putrido spermate, quòd absque alio externo auxilio à natura propelleretur, idque contingeret non secus atque aduenit, vbi crassa, cruda, viscosa, mucosa, pallida, viridia, & fœtidissima excrementa, siue in vteri spatio nata, siue aliunde fluentia per apertam vteri ceruicẽ in subiectam, dinexamque colli matricalis viam grauidis perinde, ac non prægnantibus foras extillant. Cæterùm si daretur huiusmodi semen putrefactum in vteri cauitate retentum, facillimo negotio posset extrafluere, non secus atque aliæ materiæ præter naturam collectæ per os vteri suapte natura præterfluunt, quia in hoc casu non est verisimile, vt orificium vteri clau-

datur

datur ea ratione, qua claudi solet, vbi semen est secundùm naturam. Igitur duplici via, quicquid in vteri spatio continetur, vt exeat, cogi potest, nempe manu obstetricis, nec non & pessario præsupposito.

Moxius autem huius est opinionis, vt ad expellendum præsuppositum semen medicamentis purgantibus totum corpus vti sit opus, licet directè, & per se nullum detur, quod semẽ attrahat, & vacuet. Rursus censet vtendũ esse alijs præsidijs valentibus illud absumere, quæ in plurima occurrunt copia: deinde quibusdã pharmacis prauam illam qualitatem soluentibus: tandem proponit pessos acres, & mordaces per vteri spatium iniectos, vt dolorifico illo sensu attrahatur semen illud prauum. Hic præsupponit vnum Moxius, quod videtur ferè impossibile, nempe semen inclusum in cauitate vteri inducens morbũ acutissimum expellẽdum medicamentis purgantibus, atque pessarijs acribus, quæ apta sunt interficere matrẽ potiùs, quàm semen prolicere, præsertim cùm supponatur illam iam in extremo suæ vitæ esse, quo in tempore vix credibile est, vt mulier in tali statu existens possit talia sustinere auxilia. Sed Sanchez rei anatomicæ haud peritus putat ex frictionibus posse extramitti, quod tamen (vt ostensum) est falsum; iudicat enim frictionibus adaptatis (si contingat pollutio) posse adiuuare expulsionem seminis intus vteri cauitatem contenti, quod tantum abest, vt sequatur illud iusmen, vt oppositum potiùs eueniat; nam semen excitatum per frictiones est semen muliebre, quod, vt supra dictum est, à vasis recurrentibus per cornua vteri ad fundum ipsius deponitur, vt ex prima Figura superius posita patere facilè potest, quo in loco vnitur semini virili iam putrefacto.

Sed turpiùs quidem mea opinione Moxius errauit, qui Medicus est, præsuponens huiusmodi casum, nempe semen in vtero putrefactum, non modò ad morbum acutissimum, sed ad mortem ægrotantem producere posse, & ad liberandam mulierem iam animam agentem oportere effluxum seminis procurare. Nam si rem ipsam ad trutinam rationis redigamus, videbimus ferè impossibile esse, vt tam breui tempore ad tantam putrefactionem reducatur semen, vt mulier sit breui peritura; nam quando eiaculatum fuit semen, mulier iam erat sana, & in vterum semen virile recepit; spatio nimirum septem dierum opus esset ad tantum putredinis gradum peruenisse (nam si vltra illos septem transijsset, non amplius dicendum esset semen, sed conceptio) atq; ad venas ipsam communicasse, vnde vaporibus elatis in cor, aut ascendentibus ipsis putrefactis humoribus inducta fuerit illa acutissima febris, quæ morti proximè mulierem traxerit. Hæc res, etsi videatur admodum difficilis, eam tamen, vt veram supponamus cum Moxio, non propterea remedium ad saluandum fœtum erit ad medicamenta recurrere purgantia, quia per se hanc actionem perficere minimè possunt, nisi (vt supra dictum est) per accidens euacuando vniersum corpus, quare non videtur rationi esse consonum, vt ea statim expellant semen putrefactũ, quod est matris causa acutæ febris, & periculi mortis; & dato, quòd ipsum expellerent, non propterea posse seruari mater, nisi ablata putredine ex venis febrem acutam faciente, quam semen putrefactum causauit. Deinde proponit Moxius pharmaca, quæ non possunt agere, nisi cum suo tempore, hic verò supponitur opus esse instantaneo medicamento, alioquin peribit fœta. Tandem laudat pessarios acres, & mordaces, qui sua mordacitate irritent facultatem vteri expultricem, & semen expellant. Reprobat denique frictiones, quemadmodum re uera improbandæ sunt, non solùm, quòd sint periculosæ ad commouendam libidinem, verùm (vt supra dictum est) quia omninò inutiles, quoniam in præsupposita muliere iam iam labente, & morti proximæ parum valent ad libidinem excitandam. Et hæc sunt, mi Constantiue, quæ tuo nomini dicare volui meis Miscellaneis medicinalibus finem imponens: faxit Deus, vt tuo palato arrideant, vt spero; tunc enim me studiosis rem gratam fecisse, & vtilem certo certius putabo.

FINIS DECIMAE DECADIS.

IOANNIS BAPTISTAE CORTESII

APPENDIX AD CVRATIONEM FEBRIVM MALIGNARVM, AC PESTILENTIVM.

Absoluto de decem Decadibus Miscellaneorum medecinalium libro, (Deo optimo maximo fauente) in memoriam venit, me in eodem tractasse de febre maligna, ac pestilenti, tam quo ad cognitionem, quàm quo ad curationē,decade septima;quamuis de febris veræ pestilentis cognitione, nisi per comparationem ad febrem malignam, B vtriusque tamen curationem conuenientem satis prolixè in medium adduxi: vbi ostendi methodum curatiuam eundem scopum habere; nempe auferre malignitatem in vtraque specie febris, per triplex medicinæ instrumentum, nempe dietam chirurgiam,& pharmatiam,quorum instrumentorum auxilia, & materias,nec non rectum vsum aperui,satisque dilucidè (ni fallor) examini subieci in instrumento pharmatheutico medicamenta,tam simplicia,quàm composita, quæ iudicaui vtrique febri conuenire; verùm cùm istis diebus rumor quidam præcrebuerit, duas huius Regni præcipuas ciuitates pestem obsessisse, & nunc etiam in actu obsidere, Panormum nempe, ac Drepanum, cùm tamen inter homines, vt fieri consueuit, sint variæ hinc inde distractæ opiniones, cùm aliqui dicant fieri minimè posse, vt huiusmodi morbus, qui vagatur per has duas ciuitates, & præsertim per Panormum sit pestis, hac ratione ducti, quòd aer non sit corruptus à cuiusquidem corruptione vera pestis fieri consueuit,nam ab aere prauo, & vitiato secundùm substantiam intus inspirato per asperam arteriam ad pulmones,inde ad cor fit vera pestis, at nullus est, C qui hactenus obseruauerit aerem ipsum esse corruptum, & vitiatum, merito igitur concludunt pestem veram minimè esse posse, quæ vagatur per has duas ciuitates. Verùm Decade 7. in examine illius particulæ primò de differentia febrium, vbi Galen. scribit pestē fieri ut plurimùm ab inspiratione,hoc est,ab aere corrupto intus inspirato, deduximus,quòd si ex aere inspirato pestis fit (ut plurimum) ergo fieri potest, vt fiat ab aliqua alia causa,ut à prauo humorum apparatu, siue à fomite quibusdam in rebus recepto conseruato, & quodamodo enutrito, quemadmodum sunt uestimenta cuiuscunque generis, uel animalium pelles cum pillis in quibus seruantur miasmata,seu uapores,qui ubi res ita dimouentur, aeriq́ue exponantur ventillandi causa, statim homines præsentes, & has res contrahentes interimunt,unde pulchrè Fabius Paulinus scribit ex Thucididis auctoritate, pestem esse corruptelam,aut stragem hominum sua lingua ita scriptum est λοιμός ἐστὶ φθορὰ τῶν ἀνθρώπων, quæ strages,aut corruptio non modo ab aere corrupto proficisci potest, sed ab alijs etiam causis,ut dictum est, nempe à prauo quodam humorum apparatu: sed cum hac conditione, ut aer aliqua ex parte con-D ferat, quod tunc est, quando ipse non seruat in omnibus temporibus suam naturam, vt quando vel humidior fit, vel calidior,quàm conueniat, sed siue hoc siue illo modo contingat vult Galen. ad constituendam veram pestem, vt ex his,qui ægrotant complures moriantur; at referunt in prædictis ciuitatibus rem ita se habere, vt quamplures moriantur, ergo dicendum esse videtur pestem esse, quamuis Eustachius Rudius lib. de febre pestilenti cap. 30. velit, quòd inuadere, & mori complures non sit de essentia pestis, sed sit accidens quodā, inquit enim, quòd vnicus homo in ciuitate reperiatur,in quo vera pestilentis morbi essentia sit vnà cum suis prauis symtomatibus essentiam insequentibus nulli dubium est (inquit) quòd is homo pestilenti morbo, & peste laboret, & tamen hic morbus epidemicus & popularis non esset, sed Vir doctissimus vnum supponit impossibile,nempe in ciuitate dari hominem peste laborantem cum suis prauis symptomatibus, & non sit morbus epidemicus, praua enim symptomata pestis sunt communicari hominibus per contagium omnibus modis, eosque

interficere,

interficere, si enim solus homo daretur in ciuitate eum peste, nec posset alijs suam pestem communicare, dicenda minimè esset pestis, cum suapte natura sit communicabilis, vbi non edessent alij homines, non posset communicari; hic dicendi modus videtur similis dictioni illius, qui cùm forte interrogaretur quid optaret, respondit se velle esse in mundo solus, & cùm rursus percontaretur quid ipse agere vellet, respondit denuò se velle facere panem ad vendendum; cùm enim ex Thucidide dictum sit pestem esse corruptelam hominum, necesseriò sequitur, vt ipsa sit communis omnibus hominibus, non vni soli propria. Addit vnum Paulinus magna dignum consideratione, nempe Galen. suas pestis definitiones ab hoc Thucididis loco accepisse: sed quidquid sit de hac materia, nunc intentio mea non est disputare de essentia pestis cùm putem tunc veram pestem dicendam, ipsiusque caracterismum verum esse, cùm per vnã vel plures regiones grassatur maiorem hominum partem, quam inuadit interficiat, vt colligitur ex Galen. 3. in 3. epid. come. 19. Sed cùm præteritis temporibus scripsissem Tractatum de maligna febre, etiamsi omnia simplicia medicamenta considerassem, quæ à grauissimis, & doctissimis scriptoribus in medium afferuntur, ex quibus componi possunt omnia antidota, omnia elexipharmata, & elexteria, & aliqua etiam ex compositis pro curanda febre maligna in medio attulissem; de medicamentis autem compositis ad pestem attinentibus ex professo parum, aut nihil meditatus sum, id quod nunc pro ingenioli mei tenuitate contemplandum aggredior, nempe medicamenta, quæ in vsu his temporibus esse solent, multa colligens auxilia composita, quæ ab antiquissimis, nec non antiquis quidem, & recentioribus etiam inuenta sunt, & ad nostram vtilitatem, idem perscripserunt, ijque pro varia peste in varijs locis vagante ad vsum deduxerunt magno hominum beneficio, ad quorum imitationem curaui componere electuarium quoddam, quo possem homines his temporibus præseruare ab huiusmodi infesto vagante morbo, & simul etiam eo obsessos liberare; nam cùm nobilissima hæc Messana ciuitas (Deo Optimo Maximo fauente, Beataque Virgine intercedente) ab omni peste, & lue praua libera sit, imò verò dicere possum viginti sex abhinc annis, quibus & interpretor medicinam, eamque publicè exerceo in prædicta ciuitate, nunquam saniorem ciuitatem obseruaui, vt est præsenti in tempore, nec sanè vnquam tot paucos obseruaui ægrotantes, atque istis temporibus obseruantur. Hoc igitur Electuarium inprimis, vt omnes nobilissimæ huius ciuitatis conciues, & Dominos meos ab huiusmodi praua lue præseruare possem composui, & cum multis medicis amicis meis in febribus malignis multoties, & quasi infinities in praxi probaui felicissimo cum successu, nam ægrotos à febre maligna correptos, & quasi ad miraculum vsque e corpore malignitatem expellit, verùm quamuis primaria mea intentio fuerit meos Messanenses ab huiusmodi pestilentia quantum humanis permittitur præseruare nihilominus summæ curæ fuit mihi eam itidem compositionem externis etiam impertire: hinc curaui eandem typis mandare, vt illæ ciuitates quæ infectæ sunt possint pro sua necessitate ea frui, diuulgatissima est Hipocratis sententia, medicamenta ea, quæ inhibent ne fiat morbus factum quoque curare; quare hæc Antidotus non modò præcauet homines à pestifera lue, sed ipsas ab eadem curat, si ea, vt decet vtantur, quod paulò post in ipsius vsu declarabo; verum quidem non solum sub prelo id genus medicamenti exponere volui, sed etiam illa medicamenta, quæ à medicinę principibus pro hoc argumento scripta reperiuntur, & ab illis probata fuerunt in medium adducere volui, vt illi qui in peste sunt, præsertim medici, eligere aliquod horum possint, quod iudicabunt pro sua intentione aliquid posse, vel ea possint contemplari, eorumque exemplo componere talia, quæ pro necessitate ad vsum reducere possint, qui verò peste carent aliquod eligere valeant ad populi conseruationem, & inter alia auxilia præseruantia, & contra pestem pugnantia occurrit primò Antidotus ab Hipocrate scripta, qua populum Atheniensem à peste liberauit.

De An-

A De Antidoto qua vsus est Hipp. Athenis, ad liberandum populum seuissima peste afflictum.

Huius meminit Actuar. lib. de composi. med. ad verbum descripsit Massar. lib. 2. de peste.

℞. *Calami odorati.*
Iunci odorati.
Herba sabina. ana vnc. iiij.
Viticis seminis.
Cardamomi.
Cyperi.
Crocomagmatis. ana vnc. v.
Nardi celtica. lib. ß.
Aspalathi. vnc. vij.
Pillularum cupressi.
Rosarum. ana vnc. iij.
B *Ladani.*
Mirrha.
Thuris. ana lib. j.
Baccas Iuniperi paruas nume. xl. *hac vna tundantur priuatim.*
Spica Nardi. lib. v.
Costi. vnc. iiij.
Folij. vnc. viij.
Cassia. lib. ß.
Amomi. vnc. iij.
Et hac seorsum teruntur.
Mastiches. vnc. iiij.
Hoc priuatim item atteritur.
Stiracis. vnc. x.
Styrax paulatim adijcitur preciosis bellarijs.
Therebentina. lib. iij.
Mellis atici. lib. v.
Vini veteris q. s. ad bellaria maceranda conficiuntur, puro melle excepta.

Antidotus de sanguinibus Democratis, à Galeno descripta. 2. de Antidotis.

℞. *Sanguinis anserini sicci.*
Testudinis marina.
Hedi.
Anathis famina.
Amomi.
Piperis albi.
Opobalsami.
C *Rutha silue stris.*
Napi siluestris. ana drag. iij.
Myrrha.
Spica nardi. ana drag. x.
Cinamomi. drag. vj.
Rosarum rubearum.
Cassia. ana drag. viij.
Iunci rotundi odorati.
Costi.
Thuris. ana drag. j.
Peperis longi. Anisi.
Asari.
Ameos.
Cimini. ana drag. j. ß.
Croci. drag. xij.
Radicum trifolij.
Polij.
Scordij. ana drag. v.
Seminis petrosolini. drag. iiij.
Baccarum iuniperi pinguium.
Acori.
Rhapontici.
Mei.
Dictami.
Phu.
Amoniaci thimiamatis.
Dauci. ana drag. ij.
Seminum fœniculi.
Agarici. ana drag. ij. ß.

Contundantur contundenda, & cum melle decocto duplicato ad pondus omnium fiat electuarium.

Philippus Ingarsias parte 3. de peste cap. xij. scribit à Paulo deinde à Manardo Antidotum hanc fuisse variè alteratam, nec non & vltimo à Fallopio, pretermissis tamen horum correctionibus, commendat summopere Damocritis compositionem, quam nullo modo alteratā aut adulteratam esse debere scribit: non secus atque aliæ antiquorum antidotus, & hæc sunt antidota antiquorū, & alia etiam multa sunt eiusdē generis quæ etsi ad meum propositum facerent, ne nimius sim eas silentio inuoluo, & permitto vt vnusquisque ea legere addeat, & venio ad alios authores minus antiquos inter quos occurrit primo Arnaldus à villa noua cui compositio hæc adscribitur.

℞. *Seminum iuniperi. drag.* ij. & ß.
Cariophyllorum.
Macis.
Nucis muscata.
Zedoaria.
Zinziberis. ana drag. ij.
Aristolochia longa.
Et rotunda.
Barba gentiana.
Tormentilla.
Barba berba tunica.
Dictami.
Enula campana. ana drag. j. ß.
Saluia.

Mmmmm

Seminum Saluiæ.
Ruthæ.
Balsamithæ.
Menthæ.
Pæoniæ.
Pulegij ceruini. ana drag. j.
Doronici Romani.
Baccarum Lauri.
Seminum Acetosæ.
Citri.
Basiliconis.
Mastices.
Thuris.
Boli Armeni.
Terræ Sigillatæ.
Spodij.
Ossis Cordis ceruis.
Rasuræ Eboris.
Cornu Vnicorni.
Margaritarum.
Saphiri
Smaragdi.
Corallorum rubeorum.
Ligni Aloes.
Sandali rubei.
Hyacinti.
Topatij. ana drag. j.
Saccari rosati.
Dia Borraginati.
Dia Buglossati.
Dia Nenufarati.
Dia Cetosellati.
Pulparum Tamarindorum acetosorum.
Theriacæ. ana drag. iiij.
Saccari. lib. iij.

Misce, & fiat electuarium cum aqua scabiosæ, & rosarum.

Nullum alium authorem classicum, & probatum, quod ipsius mentionem habeat hactenus inueni.

Huic Electuario affine, & quasi eiusdem naturæ est illud Electuarium, quod Papæ vocant: adscribitur Guidoni à Gauliaco, referunt enim suis temporibus pestem tam seuam fuisse, ac inmanem, per totũ mundum, vt occiderit duas hominũ partes, vix tertia parte sospite & viua manente, hocq; medicamento vtebatur Guido ad fugandam illam pestem; ipsius hæc est compositio, quæ habetur scripta in Euvecherij Antidotario, nec non & in Augustana Pharmacopea.

Antidotus adscripta Guidoni.

℞. *Granorum Iuniperi. drag.* ij. ß.
Cariophylorum.
Macis.
Nucis moscatæ.
Zinziberis albi.
Zedoariæ. ana drag. ij.
Gencianæ.
Tormentillæ.
Herbæ Tunicæ.
Dictami albi
Radicum Aristolochiæ rotundæ.
Aristolochiæ longæ. ana. drag. ij. ß.
Saluiæ.
Rutæ.
Balsamitæ. ana drag. j.
Menthæ crispæ.
Radicum Chelidoniæ. ana drag. j.
Baccarum Lauri.
Doronici.
Croci Orientalis.
Seminum Acetosæ.
Citri. ana drag. ß.
Seminum Ocymi.
Masticis.
Thuris.
Boli Armenæ.
Terræ Lemniæ.
Spodij præparati.
Ossis de corde cerui.
Rasuræ Eboris.
Margaritarum præparatarum.
Corallorum rubeorum.
Fragmentorum Saphyri.
Smaragdi.
Ligni Aloes.
Sandali citrini.
rubei.
muscellini. ana drag. ß.
Conseruæ Rosarum.
Buglossæ.
Nympheæ.
Theriacæ electæ. ana vnz. ß.
Saccari optimi. lib. iij.

Dissoluatur Saccarum cum aqua Scabiosæ, & Rosarum, addendo Camphoræ scrup. j.
Misceantur omnia, vt artis est, & fiat Electuarium secundùm artem.

Sunt

Sunt modo alij recentiores, qui multas Antidotos in hunc finem scripserunt, quemadmodum est illud electuarium, quod de ouo inscribitur, quo Maximilianus Imperator vtebatur tempore pestis, & est inter famosa medicamenta à varijs authoribus, vt dixi, descripta aduersus febres maligas, & pestilentiales, nec non aduersus ipsissimam pestem, non solùm ad curationem, sed & ad præseruationem, & quamuis ipsius plures descriptiones reperiantur inter illas, hanc tanquam cæteris efficaciorem, & magis probatam hic transcribere non piguit.

Antidotus de Ouo.

℞. Ouum gallinæ recens, & educto per apicem albumine, id quod vacuum est croco orientali non puluerizato imple, vitellum non auferendo, postea cum alio putamine, iterum occlude, ne quid transpiret, & lento igne, vel post fornacem tandiu assa in ollula, donec tota oui testa ad nigredinem deueniat, exempta e teste materia exiccetur, vt in mortario exquisitissime contundi, & in puluerem redigi queat addendo pulueris sinapis albi quantum prædicta omnia ponderent, postea

℞. Pulueris Dictami albi.	*Pulueris Angelicæ.*
Tormentillæ.	*Pimpinellæ.*
Mirrhæ. ana drag. ij.	*Granorum iuniperi.*
Cornu cerui.	*Zedoariæ.*
Nucis vomicæ. ana drag. j.	*Caphuræ. ana vnz. ß.*

Misce omnia simul in mortario, & tandem adpone Theriacæ optimæ ad pondus omnium & iterum pistillo fortiter contunde, & commisce per tres quasi integras horas agitando, & fiat Electuarium secundùm artem.

Relinquo modo aliquas Antidotus communissimas, quemadmodum est inprimis Diaiacyntum confectio liberans, quæ medicamenta quamuis nullū agnoscant authorem, sunt tamen vbique visitata. Est electuarium de Gemmis, est & confectio Alchermes, quorum pleni sunt libri: estque illud electuarium de Nucibus à multis descriptū, nec non Diascordium tam diuulgatum, & in officinis asseruatum, quod à Hieronymo Fracastorio est descriptum, & accipio illam pulcherrimam, & non satis meo iudicio laudatam antidotum, quam Andreas Mathiolus Vir in cognoscendis simplicibus medicamentis singularis descripsit; est autem huiusmodi.

Antidotus Matthioli.

℞. Rhabarbari.	*Radicum Libanotidis maris.*
Rhapontic.	*Gentianæ.*
Radicum Phu.	*Morsus Diaboli. ana drag. ij. ß.*
Acori.	*Seminum Mali citri.*
Cyperi.	*Viticis.*
Quinque folij.	*Cocci infectorij.*
Tormentillæ.	*Fraxini.*
Aristolochiæ. rotundæ.	*Acetosæ.*
Pæoniæ.	*Pastinacæ Siluestris.*
Helenij.	*Napi.*
Costi.	*Nigellæ.*
Iridis.	*Pæoniæ.*
Camaleontis albi. ana drag. iij.	*Ocymi.*
Galangæ.	*Irionis.*
Imperatoriæ.	*Thlaspis.*
Dictami albi.	*Feniculi.*
Angelicæ.	*Ammi. ana drag. ij.*
Mille folij.	*Baccarum Lauri.*
Philipendulæ.	*Iuniperi.*
Doronici.	*Hederæ.*
Zedoariæ.	*Smilacis.*
Zinziberis. ana drag. ij.	*Cubebarum. ana drag. j. ß.*
Agarici. drag. iij.	

Foliorum Scordij.
Chamedryos.
Chamepytios.
Centauri minoris.
Nardi celtici.
Calamintha.
Rutæ. ana drag. j. ß.
Mentæ.
Betonica.
Verbenæ.
Scabiosæ.
Cardui Benedicti.
Melissæ. ana drag. j. ß.
Dictami Cretensis. drag. iij.
Sampsuci.
Hyperici.
Iunci odorati.
Marrubij.
Galangæ.
Sabinæ.
Pimpinellæ. ana drag. ij.
Caricarum.
Nucum iuglandium.
Pistaciorum. ana vnz. iij.
Mirabulan. emblicorũ. vnz. ß.
Florum Borraginis.
Buglossæ.
Rosarum.
Lauandulæ.
Saluiæ.
Roris marini. ana scrup. iiij.
Croci. drag. 3.
Cassiæ odoratæ. drag. x.
Caryophilorum.
Nucis moscatæ.
Macis. ana drag. ij. ß.
Piperis nigri.
Piperis longi.
Sandalorum omnium.
Agallochi. ana drag. j. ß.
Cornu cerui. vnz. ß.

B *Vnicornu. drag. j.*
Ossis cordis cerui.
Ramentorum Eboris.
Virgæ ceruinæ.
Castorij. ana scrup. iiij.
Terræ Lemniæ. ana drag. iij.
Opij. drag. j. ß.
Margaritarum Orientalium.
Ramentorum Smaragdi.
Hyacinti.
Coralli rubri. ana drag. j. ß.
Caphuræ. drag. 2.
Masticis.
Thuris.
F *Styracis.*
Mirrhæ.
Gummi Arabici.
Therebentinæ.
Saga peni.
Oppoponacis.
Laserpitij. ana drag. ij. ß.
Moschi odorati.
Ambræ. ana drag. j.
Olei vitrioli. vnz. ß.
Specierum Cordialium.
Diamargarit.
Diamusci.
Diambra.
G *Diagemma.*
Trocisforum Caphuræ. ana drag. ij. ß.
De Vipera. vnz. ij.
Succi Acetosæ.
Sonchi.
Scordij.
Buglossi.
Melissæ. ana lib. ß.
Hypocristidis. drag. ij.
Theriacæ electæ.
Mitridatis optimi. ana drag. vj.
Vini odorati. lib. iij.
Sacchari albissimi. lib. viij.

Fiat electuarium secundùm artem.

Hæc est illa tam celebrata Antidotus, quæ non modò ad venena tam intus, quàm H extra assumpta, verùm etiam ad febres pestilentes, & pestem ipsam tam præseruandi, quàm curandi mirificè prodest, de qua idem Andreas Matthiolus in Proemio 6. lib. in Dioscoridem ad hunc loquitur modum.

Sed ne aliquid (inquit) *præstans Antidotum desideretur in his nostris comentarijs, me probi, ac fidelis Medici munere functum existimauerim, si hoc in loco quædam Antidota, mihi longo labore comparata, magni ad venena momenti descripsero, quæ non modò ijs, quæ per os assumuntur, sed etiam ijs, quæ animalium morsu, vel ictu eijciuntur, summo, ac præsentaneo fuisse remedio comperi. Licet autem hac ætate rari admodum habeantur Medici, qui sua pandere Arcana velint, si quod nacti sunt pulchrum, & singulare auxilium, tamen cùm mihi consilium ab initio fuerit, mea opera, quantulacunque sit, omnibus generatim prodesse alienum quidem, inhumanumque foret; si modò vel inuidia, vel auaritia compulsus aliquid silentio inuoluerem, quod in arte medica vsui futurum putem. Primam igitur Antido-*

tum

A *tum, cuius admirandas in venena vires, sæpius expertus sum* (& post allatam compcsitionem statim addit) *atque ita omnibus persuadere possis Antidotum hoc non solum præstantissimum esse (vt ante diximus) contra omnia venena, quæ per os sumuntur, itemq; aduersus ea, quæ morsu, vel ictu relinquuntur, verùm etiam in pestilentia, cui mirificè opitulatur quotidie assumptum, & præcipuè ad præseruandos sanos, & si cui inanimo fuerit, vt præsentaneum adferat auxilium, hæc faciat oportet.*

℞. *Antidoti præscripti.*
Syruppi Citrei Mali cortice parati ana lib. j.
Aquæ vitæ. lib. v.

Ex optimo, odoratoque vino confecta, totiesque vitreis organis repurgata, & quintæ essentiæ speciem præseferat.

Deinde omnia hæc in vas vitreum inijciat duplex, rebus inditis capacitatis; postea vasis ore ita obturato, vt nullus spirandi meatus relinquatur, magna cum dexteritate aquam in vase cum electuario tamdiù agitet donec totum dissoluatur, atque tum B vasis ore cera, vel pice obducto in mensem integrum reponat, quod tamen bis in hebdomada agitari conuenit, eo modo quo antea dictum est, fit enim, vt electuarium facile resideat in fundo si dimittatur; exacto denique mense claram aquam, aureo colore nitentem electuario supernatãte inueniet, & quæ iam omnem illius vim in se contraxerit, tum itaque vas ipsum aperiat, & in vas aliud item vitreum limpidam aquam paulatim effundat, cuius os cum cera, & membrana acuratissimè obturet (nam si illud diei spatio apertum fineret, omnis conclusa aqua in aura euanesceret) tanta hæc aqua virtute pollet (quod millies expertus sum) vt quatuor drachmarum pondere pota, vel per se, vel cum pari odorati vini quantitate, vel stillatitiæ cuiusuis aquæ ad cordis robur facientis, vbi quis ictus, vel demorsus à quocunque venenato animali in tanto mortis discrimine versaretur, vt vocem, visum, ac reliquos ferè sensus amisisset, ægrum ingenti adstantium admiratione à longo veluti somno excitat, quin & vomitione plerunque infectorum humorum copiam exhaurit; huius Antidoti honorificè loquitur, & mentionem habet Philippus Ingarsia qui ad hunc mo-D dum lingua sua vernacula loquitur. *A voi starà farui comporre il primo Antidoto di Matthiolo, il qual tanto celebra così in forma di elettuario, come in aqua per bere eccellentissimo, non solamente contra ogni veneno, ma ancora contra la pestilenza per preseruare, & curare.*

Afferam aliam Antidotum cuius meminit idem Ingarsias lib. de peste. part. 3. cap. 15. quam inuentam fuisse à quodam Iacobo Riccio, cuius Ingarsiæ hæc sunt verba.

E tempo è, che scriuiamo l'Antidoto di Iacomo Riccio alubricare vn poco il corpo, quãdo ne hà di bisogno tanto per preseruare, quanto per curare al tempo di pestilentia, à quale Antidoto volontieri, e con molta fede mi inchino, per essere infinite volte esperimentato dal detto Iacopo, medico eletto, & stipendiato dagli Deputati della sanità di Venetia à medicare gli appestati nell'Ospedale, il quale chiamano essi Lazaretto, che in questo caso à niuno si dee hauer tanta fede, quanto à quelle che n'hanno fatto lunga, & sicura esperientia, & non à quelli che non n'habbiano medicato. Così dunque indubitata fede il Massa, che il detto maestro Iacopo con questo elettuario preseruò infiniti dalla pestilenza, tanto, che nessuno di quelli, che presero tal medicamento restò, che non fusse preseruato, anzi di più molti infetti con Apostene maligne negli emuntorij, & carboncoli pestiferi hauendo preso questo electuario, furono C *liberati: la cui recetta è questa.*

Antidotus Iacobi Riccij.

℞. *Specierum Diamusci.*
Diarodonis.
Trium Sandalarum. ana drag. iij.
Ossis cordis cerui.
Et loco huius cornu cerui vsti.
Corallorum rubeorum, & alborum.
Florum Roris marini.
Rosarum Damascenarum.
Sandalorum rubeorum.
Citrinorum.
Seminum Ocymi.
Citri. ana vnz. j.
Rabarbari electi. drag. ij.
Cardui benedicti. vnz. ß.
Fragmentorum preciosorum.
Margaritarum. ana drag. ij.
Seminum Perforatæ, seu Hipericonis.
Ocymi gariophillati.
Zedoariæ. ana vnz. j.
Ligni Aloes.

Spicæ

Spica Nardi. ana vnz. ß.
Diagridij.drag. j.
Croci. drag. iij.

Vbi hac omnia in puluerem redacta fuerint adde Conserua Rosata, Borraginis, Buglosse, Violata, Theriaca, Trifera Persica, Diaprunis solutiui omnium partes aquales quantum est satis, & redigantur in forma electuarij.

Addit Ingarsias. *Ma perche noi non l'habbiamo quì scritto come solutiuo; ma più tosto essendo il bisogno come lenitiuo à lubricare il corpo, perciò basterà qualche volta pigliarne solamente due drãme, quando non fusse intentione di purgare molto, se nõ per nettare lo stomacho. e gli intestini, & le vene mesaraiche, e parte circostante insino al fegato, e tanto più farà la sua purgation leggiera, quanto, che oltre di esserui poco solutiuo rispetto alla proportione di tante altre cose non solutiue, vi è ancora mescolata la Theriaca, la quale raffrena ancor la purgatione, ò più tosto la debilità.*

Hic Philippus Ingarsias scribit huiusmodi medicamentum non proposuisse tanquã solutiuum, sed vt lenitiuum potiùs, & certè si consideretur compositio huius medicamenti, videbimus fieri minimè posse, non dico solutiuum, sed quod neque possit esse lenitiuum, quod facile probari potest ex ipsius compositione, pulueres enim sunt ad libram vnam vnziæ duæ, & dragma vna, solutiui verò pulueres adeo sunt in pauca copia, nam Rhabarbarum non excedit dragmas duas, Diagridium verò attingit dragmam vnam, nulla est proportio quatuordecim vnciarum, & dragmæ vnius ad dragmas duas Rhabarbari, & Diagridij, hoc est dictu nulla est proportio solutiuorum ad non solutiua, at diceris solutiuum esse ratione electuarij Diaprunis solutiui, quod minime esse posse demostro, ad formandum electuarium ad minus requiritur pro quauis libra puluerum adsint quatuor libræ mellis, multo magis ad electuarium componendum ex conseruis, quæ duriores sunt, & crassiores ipso melle, nam esset opus pro quauis libra puluerum accipiendæ essent plus, quàm quinque libras conseruarum; ordinariè Mesues ponit tres vncias puluerum pro vna libra mellis, at conseruæ, præsertim Rosarum, Buglossæ, Violarum, & Burraginis longè solidiores sunt ipso melle, quare videretur in maori copia esse debere pulueres, sed esto, quod simul cum tribus electuarijs iam factis, Theriaca nempe trifera, atq; Diaprunis habeant proportionẽ cum melle, & omnia simul mixta componant electuar.ũ: non propterea euadet solutiuum, quandoquidem pro quauis vncia ipsius, ingreditur tantummodo diagridium ad quinque grana & semis, Rabarbarum verò ad granum vnum, vnde fieri nequit vt sit solutiuũ: ostendi namq; Decad. 8. tract. 2. Scamoneũ per se solum acceptũ ex sententia Mesue requirere duodecim grana ad minus, vt soluat, quod cum alijs mixtum facere minime potest, multo minus Diagridium in tanta pauca quantitate positum, in hac compositione poterit soluere ventrem, non igitur huius electuarij vncia poterit purgare (vt scripsit Ingarsias) & multo minus, si ipsius accipiantur 2. dragmæ: addo, quòd Scamoneum, quod nostris his temproibus fertur non est in illa perfectione, vt sperare liceat, quòd duodecim grana possint quantũ opus est pro quauis vncia huius electuarij corpus expurgare, & multo minus si in Diagridiũ cõuertatur, nam in ipso pomo Cotoneo remanet maior pars ipsius, non est igitur sperandum, mea opinione, vt grana quinque Diagridij, & vnum Rabarbari possint istud electuarium reddere solutiuum, sed potiùs conturbatiuum, quare in hanc venio sententiam, vt putem melius esse ad hunc reformare modum, recipientes Diagridij, & Rabarbari ana vnciam vnam, & loco conseruæ Rosarum accipere syrupum rosatum solutiuum in eadem quantitate, & tunc faciliùs reduci poterit ad formam electuarij, & reddi solutiuum, & quia Thetiaca impedit solutionem loco huius acciperem mitridatium, quod magis valet in huiusmodi casibus, quã Theriaca, & æquis sumptis portionibus conseruarum, & Syrupi Rosati adderem Diaprunis solutiui ad libram vnam, tunc habebimus electuarium solutiuum & moderate quidem, nam pro quauis ipsius vncia aderit solutiui ad scrupulum semis, tunc enim posset vncia semis, ipsius acceptis, esse veluti lenitiuum quoddam, ad vnciã verò vnã acceptum, & vsq; ad vnciam vnã & semis, faciet purgationẽ moderatam, hisce enim temporibus, quantum fieri potest, à prauis humoribus corpus expurgare, opus est medicamentis paucæ mollis, & validæ

virtutis

A virtutis huiusmodi Electuarium ita reformatum poterit vbi opus fuerit accepium ad vnciam femis leniter expurgare, & vbi opus fuerit plus purgare, poterit augeri dosis ab vncia vna, ad vnciam vnam, & femis, & hæc de isto Electuario, ab Ingarsia propofito. De recto vsu huius, & aliorum post descriptionem mei Electuarij per tractabo, & breuiter quidem.

Molti altri Antidoti femplici, & composti sono scritti da varij Dottori, i quali volendo qui tutti aggregare sarebbe farne vn Chaos, ne sapeste qual di quelli scegliere. Bastano dunque questi già detti, de i quali potrete pigliar qualsiuoglia, che vorrete, che tutti sono buoni, esperimentati, e sicuri. A voi starà faruì comporre il primo Antidoto di Matthiolo, il qual tanto celebra così in forma di elettuario, come in aqua per bere eccellentissimo, non solamente contra ogni veneno, ma ancora contra la pestilenza per preseruare, & curare. Ben è vero, poco manco fatiga sarà à farlo, che il Mitridato, ò la Theriaca, ma ben vi conchiudo, che se con questo reggimento, & con questi antidoti già detti non vi potrete preseruare, che niun altro vi sarà bastante tanto più co'l vostro giudìtio, se voi siate medici, ò col parere de medici potrete fare infinite compositioni, pigliando de' detti medicamenti semplici, e composti secondo
B *il tempo, la complessione, e tutte l'altre varie circonstanze nell'arte considerabili, più caldi, ò freddi, ò temperati, in forma di poluere, di electuario, di siroppo, di confetto solido, & finalmente in qual modo, che l'huomo sarà più facile, & pronto à pigliarlo.* Huc Ingarsias.

Antidotus, seu Electuarium Ioannis Baptistæ Cortesij.

Post descriptionem aliorum authorum, qui attulerunt auxilia pro preferuads, ac curanda peste nostrum istud auxilium pro eadem intentione in medium afferre visum est nobis, vt vnusquisque studiosus cum alijs comparare ipsum possit, & videre an sit idem cum superioribus, an ab ipsis differat, & quamuis videatur multa continere, quæ cum superioribus conuenire possunt, in basi tamen, quæ est præcipua medicamenti pars, valdè discrepat, demostraui Octaua Decade cap. 2. medicamenta composita constare ex basi, medicamentis adiuuantibus, & corrigentibus, ostendique basim medicamenti aliquando compositam esse, quemadmodum in presenti compositione ea-
C dem basis est composita; nam constat ex lapide Bezoar, ex radice Contraherbæ, de quibus & eorum facultatibus multum disceptauimus eo in tractatu Decade Octaua ad Fiochettum, ostendimusque aduersari venenis, & pestilentialibus febribus, deinde adsunt Margaritæ, quorum facultates eodem tendunt, vt videre est præter alios authores apud Ioannem Baptistam Siluaticum, qui pluribus demonstrauit eas aduersari, & venenis, ac pestilentibus febribus, de Bolo Armena, & Terra sigillata adeò clarũ est in Galeni doctrina, vt nihil clarius, nempe eandẽ habere facultatẽ cũ prædictis, aliquod dubiũ videretur de Terra Melitensi, quæ tamen secundùm cõmunem Medicorũ Melitensium opinionem non est iuferior Terræ Lemniæ, in impellenda à febribus maligois, & pestilentibus mala qualitate, ac pestilenti, quod ipsius confirmat substantia Terræ sigillatæ minimè dissimilis, estque efficacissima in venenis destruendis, & extra corpus abigendis, valet præsertim ad venenum scorpionum, audiamus quid de illa dicat Philippus ingarsias suo vulgari Idiomate; hæc sunt ipsius verba.

Non lascierò quiui trattando di queste terre aggiongere quella terra, ò pietra di S. Paolo
D *portataci da Malta, la quale quanta virtù habbia contra il morso di Scorpioni, ne fanno testimonianza ogni giorno quelli, che l'incantano, chiamati da noi Ciraúoli, li quali si ne seruono contra il detto veneno, tanto per bocca, quanto anco in porla sopra il morso de Scorzoni.* Subdit deinde, *perche passando San Paulo per l'Isola di Malta, diede à quella Isola virtù (come sin hoggi si vede) di destruguere il veneno del scorzone, perciò si tiene per fermo à tal pietra hauer data tal virtù il detto San Paolo,* & quod plus est, addit; *anzi dicono alcuni per diuino miraculo operato dal medesimo Apostolo: essere sorto iui quel monte nel qual sia la detta pietra.* Et Andreas Matthiolus in Quinto Dioscoridis lib. cap. 130. De Samia ad hunc scribit modum. *Id quod aliquando animum traxit ad credendum eam terram, vel Samiam, vel Samiæ similem esse, quam magni faciunt Circulatores, qui serpentes circumferunt à Melita Insula allatum, quam vulgo appellat (la pietra di S. Paolo) siquidem hæc colore candido spectatur, lingua tangenti pertinaciter adherescit, mollis est, ac succosa, facileque*

leque friabilis, & aduersus venena, & in serpentum ictus Lemnia vices explet, atque ea medicamenta, quæ venenis aduersantur eadem aduersus pestilentiam valere necnon malignitatem auferre ex Galeno, clarum est, qui scripsit nihil aut parum differre, hæc tria venena nempe serpentum venenatorum, pestis, & quod in corporibus nostris gignitur cum igitur hæc species terræ aduersus venena, & pestem tantum valeat, eam tanquam basim, simul cum alijs superioribus apposuimus non quidem quod qualitatibus manifestis dicantur habere tot prærogatiuas, sed illis à facultate occulta aut vt aiunt à tota substantia euenit, quare huius tam vtilis medicamenti statuimus pro basi hæc quinque nempè lapidē Bezaar, contraherbam, margaritas, bolum armenam, terram sigillatam, necnon & terram Melitensem, reliqua vero assumuntur pro adiuuantibus, & corrigentibus ipsam basim. Verum hoc loco animaduertere volo iuniores studiosos, non omnibus datum esse, vt cognoscant medicamentorum compositionem, aliqui enim sunt qui aliquod medicamentum compositum superficietenus considerant tantum, alij verò profundius rem meditantes agnoscunt statim basim, & alia medicamenta ipsi basi inseruientia, idem contingit non cognoscentibus medicamenti compositionem; quod Diuus Augustinus scriptum reliquit 40. sermo. de verbis Domini, contingere illi qui videt literas in codice optimè scripto, & non nouit legere, laudat quidem antiquarij manum admirans apicum pulchritudinem, sed quid sibi velit, quod indicent ille apices nescit, & est oculis laudator mēte non cognitor, alius autē & laudat artificium, & capit intellectum, ille vtique qui non solum videre quod commune est omnibus potest, sed etiam legere, quod qui non didicit non potest, ita qui vident compositionem medicamenti, vt dicebam nec vlterius penetrant dicunt pulcherrimum esse medicamentum eo quod contineat res preciosas quemadmodum est lapis Bezaar, contraherba, fragmenta preciosa, theriaca, mitridatum, & id genus alia medicamenta, respicientes tantum medicamēti corticem, at ille qui compositionis artem callet non modo laudat pulchritudinem, & elegantiam medicamenti, verum inspecta & contemplata medicamenti compositione percipit basim, & ea medicamenta quæ ipsam basim adiuuant, & ea medicamenta quæ ventriculum corroborant, quæ virtutem ducant ad cor, ad iecur, & venas, in quibus cōtinentur humores maligni similiter & ea quæ cerebrum corroborant, & quæ facultatem basis augent, & quæ calidiora medicamenta temperant, denique quæ sint ea quæ medicamentum compositum conseruant, quæ ad assumendum, & accipiendum per os gratius gustui reddunt, hæc omnia inesse huic medicamento facile poterit percipere, qui artem componendi medicamenta agnouerit. huius medicamenti compositio, & forma est huiusmodi.

℞. *Lapis bezaar optimi.*
Radicis contraherbæ. ana vnc. j.
Margaritarum præparatarum. vnc. ß.
Boli armenæ orientalis.
Terræ sigillatæ Magni Ducis Hetruriæ.
Terræ melitensis. ana drag. j.
Radicis aristolochiæ rotundæ.
Aristolochiæ longæ.
Dictami albi. ana drag. iij. *ß.*
Radicis celidoniæ maioris.
Saluiæ.
Ruthæ.
Menthæ crispæ.
Balsaminæ. ana drag. j.
Granorum iuniperi.
Zedoariæ.
Zinziberis.
Nucis miristicæ.
Macis.
Cariophilorum. ana drag. ij.
Baccarum lauri.
Doronici.
Croci.
Acetosæ.
Citri.
Ocymi.
Mastices.
Thuris. ana drag. ß.
Scordij præparati.
Rasuræ eboris.
Corallorum rubeorum.
Zafiri præparati.
Smaragdi.
Ligni aloes.
Sandalorum rubeorum.
Alborum. ana drag. ß.
Conseruæ rosarum.
Buglossæ.
Violarum.
Theriacæ optimæ.
Mitridatij. ana vnc. j.
Conseruæ de agredine citri. vnc. iiij.
Sacchari optimi. lib. iij.

Dissolue

A *Dissolue Saccharum cum aquis rosarum, & scabiosa q. s. addendo caphora. drag. j. fiat electuarium secundum artem.*

Hac medicamenti compositione multoties in febribus malignis vsus sum, & felici cum successu, vt superius dixi, in quibus non raro obseruaui homines ex toto refrigeratos esse, itaut & manus & pedes, ac vniuersum corpus totum refrigeratū erat, & cum maxima virium languiditate, vt fieri solet in huiusmodi febribus malignis, qui statim ab assumpto medicamēto, calefacti sunt quasi à morte reuixerint, harum febrium malignitatem ita expellit, & fugat, nulla in corpore remanēt vestigia malignitatis, confert quam maxime dolori capitis, ventriculi, omniumque artuum totius corporis, & presertim spinæ, id quod in me expertus sum, adeo non vehementibus, doloribus in tota spina, & suis musculis ceruicis, nempè dorsi, & lumborum vsque ad os sacrum cruciabar, vt vix poteram per lectum moueri, nisi alterius auxilio, huius, medicamēti copiam ad drag. j. & quandoque duas accipiebam superbibens decocti ligni sancti, & salsæ, in aqua betonicæ & cicorei ad Balneū Mariæ facti ad vnc. vj. idque per 24. dies assumpsi B feliciſſimo cum successu, quo, Deo dante, fui liberatus, quamuis sim septuagenarius, & vltra, sed quod magis est, multi qui hoc medicamento vsi sunt retulerunt mihi ipsū valde mouere venerem, adeò calorem innatum corroborat, quo ad vsum spectat, dosis ipsius est, quemadmodum aliorum antidotorum supra scriptorum, quamuis Mathiolus, concedat de suo dragmas tres, potest quoque hoc nostrum medicamentum assumi, ad duas, & tres, dragmas, & ad semi vntiam vsque, maxima vrgente necessitate. Nec possum satis mirari Philippū Ingarsiam, qui aliquod ex prædictis non acceperit, aut composuerit determinatum aliquod medicamentum, pro preseruatione & curatione pestis, suo tempore vagantis; nam scribit variandum esse, & post quam attulerit varios diuersorum authorum antidotos, scribit adhunc modum.

Bisogna dunque variare volendosi l buomo preseruare dal contagio, cioè che vna matina si piglia vna o due pillole di ruso, l'altra vna dragma di theriaca, l'altra vn poco di conserua di limone, o di agro di cedro o di agresta, o di tutto il cedro, ouero di tutto il limone, & qualche volta ancora e buona la conserua rosata di rose rosse, ouer due cuchiarelle del syropo di agro di C *cedro, o del giuleppe del medesimo o del syropo delle rose aromatizato con beuersi appresso vn poco d'aqua di acetosella, o discabiosa o di melissa, la quarta mattina potra pigliarsi vna dragma o vna e mezza di questo electuario de sanguinibus, la quinta pigliarsi quella compositione della noce, fico, & ruta, con vn granello di sale, vn'altra il mitridato, variando quando l'vno quando l'altro, & qual hora hauesse lo stomaco pieno di flegma, non e ben pigliare alcuno di questi antidoti, se prima non fusse quello ben mondificato, per vomito hauendolo facile ouer per quella matina pigliar vna onzia di osimele squillitico, & mezzo di syropo di scorze di cedro o almeno dell'osimele semplice con vn poco di infusion di rose o del syropo di mentha aromatizato e potrà pigliarsi due onze del syropo cordiale del quale parleremo appresso, chiamato dal Massa Angelico & Benedetto, ouero per purgare vn poco piu qualche pieneza potrà pigliarsi due dragme più o meno secondo la diuersa complessione della Antidoto di Iacopo Ricio tanto approuato ancora del medesimo Massa, come mille volte da se experimentato.*

Sed huiusmodi modus curandi eos qui infecti sunt peste, non videtur procedere ex proprijs spectantibus ad pestis curationem, cum pro maiore parte medicamenta enu- D merata communiſſima sint, & ad Blandiendum potius quam ad curandum apta, verum quidem est quod syrupus ille propositus à Nicolao Massa eò quod procedat ex proprijs, mihi probatur, cuius descriptio est ad hunc modum.

℞. *Corticum citri.*	*Seminum scariola.*
Borraginis.	*Acetosa.*
Buglossa.	*Quatuor seminum cōmunium frigidorum. ana vnc. ß.*
Gariophilata.	*Radicum caparorum. vnc. ß.*
Melissa.	*Sandalorum rubeorum.*
Hepatica.	*Rosarū rubearū exiccatarū immaturarū. ana drag. iij.*
Prassij.	*Sena.*
Acetosela.	*Polipodij.*
Cicorei.	*Thymi.*
Scabiosa. ana man. j.	*Epithymi. ana man. j. & ß.*

 Rabar-

Rabarbari electi. vnc. ß.	*Plantaginis. ana vnc. j.*
Succi fumiterræ.	*Mirabodanorum chebulorum.*
Absinthij.	*Citonerum. ana drag. ij.*
Ebuli.	

Coquantur omnia S. A. purificatis primum succis, & fiat syr. cum Sacchatro q. satis est, addendo in fine coctionis.

Succi de agredine citri vnc. iiij. *& huiusmodi syrupus præseruat à febre pestilentiali, & ipsam curat.*

Duplex insurgit Scopus vtendi huiusmodi medicamentis, vnus respicit præseruationem, alter curationem; & vterque Scopus præsupponit, ea esse seruanda in victus ratione, quemadmodum longiori sermone dictum à nobis est, tractatu de curatione febrium malignarum, & pestilentialium, præmissa igitur & seruata victus ratione prædicta, in sex rebus non naturalibus, poterit corpus illius præseruari. Qui acceperit singula die, vnam dragmam præscripti nostri electuarij, & si tempus æstiuum est, aut constituto presens calida, superbibat aquæ oxalidis siue accetosæ ad lib. ß. vel seri destillati niue refrigerati totidem, at si hyems sit aut constitutio frigida, post assumptum electuarium superbibat aquæ scabiosæ ad vnz. iiij. aut vini albi ad fuluum tendentis ad vnz. ij. aut vnz. iij. ad summum, hoc modo si quispiam vtatur prædictis auxilijs à peste omnino præseruare se poterit, atqui si pestis sit præsens, ita agendum statuo, vt vno die electuarium assumat altero die, præscriptum syrupum, & vbi opus est purgatione consulo, vt nunquam alio vtatur præsidio, quam electuario à Riccio composito, sed à me correcto vt supra, cuius dosis paulò inferius habebitur.

His suprascriptis medicamentis addere placet puluerem quendam quem Petrus Forestus lib. 6. de febr. cum morbo epidem publicè grassante, obseruatione 16. ad Scholium quod proponit tanquam maximum secretum, tam ad præseruandos homines à peste quam ad ipsos ab ea liberandos puluis est huiusmodi.

℞. *Radicum dictami.*	*Coralli rubei.*
Tormentillæ.	*Ossis decorde cerui.*
Boli armeniaci veri præparati, præparatur cum lotione aquæ scabiosæ.	*Radicis Zedoariæ. ana drag. ß.*
Terræ sigillatæ veræ. ana drag. vj.	*Margaritaram purissimarum.*
Radicis gentianæ.	*Been vtriusque. ana scrup.* ij.
Radicis petasitis.	*Fragmentorum.*
Betonicæ officinis tunicæ appellatæ. ana drag. ij.	*Quinq; lapidum preciosorum. ana scrup.* j.
Sandali rubri. drag. j.	*Succini.*
Rasuræ eboris.	*Ramentorum vnicornu veri. ana scrup ß.*
Corticum citri.	*Foliorum Auri.*
	Argenti. ana num. iij.

Misce & fiat puluis tenuissimus pro cautione, & preseruatione, dosis est à scrup. ij. *vsque ad drag.* j.

Sed huiusmodi puluis potest ab vno quoque componi, si legerit ea omnia simplicia à me scripta de curatione febrium malignarum, & pestilentium quo in loco, etiam pulueres aliquos descripsi ad eandem intentionem, quamuis hic puluis non secus atque illi à me descripti in victus ratione exhiberi possunt admiscendo semper duas partes saccari, & vnam pulueris totumque ad hunc modum paratum, inspergendo supra aliměta si præsertim fuerint ad formam ferculorum, & hæc sint dicta pro medicamentis interius assumendis. Exteriora modo sunt consideranda quemadmodum est Arsenicus aut risagallus, ac oleum descorpionibus. Quæ sint antidota intrensecus assumenda quæ non solum homines præseruant à peste verum etiam ipsos ab eadem liberant iam descripta sunt, nunc opere precium est vt videamus quæ illa sint quæ extrinsecus applicari soleut, sunt autem duo quæ à varijs authoribus proponuntur, vnum est arsenicum seu Risagalium, aliud oleum de scorpionibus, de vtroque Philippus Ingarsias mira loquitur, & primo de arsenico, adhunc scribit modum, lib. de peste par. 3. cap. 14. ipsius hæc sunt verba, *per la quale ragione possiamo anzi molto più volentieri debbiamo noi accettare quello esperimento il quale lauda tanto il Falloppio dello Arsenico posto sopra del cuore così dicendo. Ma io non tacerò il medicamento quasi fatto da*

Dio

A *Dio, del quale fù il primo authore, Iacopo di Carpi, suol farsi vna certa rotella a modo di vna fugacia ouero guastella di materia di metallo laquale si serba in sutilissimo sacheto vicino al cuore, & quelli che gia sono infetti ne receueno alcuiamento, & quei che non sono infetti si preseruano & mai si infermano, & è fatta questa rotula di due parte di arsenico cristalino, & vna parte di risagalo rosso, fassene vna fugaciola rotunda di grossezza di vn dito, ouero con mucilagine di dragachanto la portiamo appesa al colo di sorte che penda alla parte sinistra del thorace sopra il luoco del cuore, che è sopra la mammilla sinistra, & non si troua medicamento che facia più al proposito per la preseruatione; del che ne fa constantissima fede Giouanni Chiaramonte vno delli prouati Chirurgici di questa Città, il quale senza niun sospetto di contagio hà medicato sul principio gran numero di infetti, non vsando altra cautela che portarsi sopra la mammella sinistra vn pezo di arsenico grosso non poluerizato, ne inpastato come dice il Faloppio ma cosi intero come lo comprò dal speciale si come anco lo approua per esperienza di empirici Nicolo Massa.*

Et pauló inferius de eodem loquens medicamento addit. *Si come anco io l'hò apportato* B *gia sono otto mese, & portolo ancor hora senza lesione alcuna, & forse mercè prima alla gratia di nostro Signore Giesù Christo, mi hà fin qui preseruato dal contagio, non ostante che quasi tutto il giorno conuersi con infetti, o con sospetti tanto come medico, con varie persone che vengono in casa con la orina & senza per consiglio quanto ancora (& molto più) come deputato, per varie case barregiate volendo riuederle nella Città, & andando alla cuba al borgo, & altre parte sospette, & ordinarie*, & in fine capitis postquã attullerit aliquos casus inquit, *molti altri essempij potrei qui addure li quali per breuità le lascio poiche in questo caso doueribbe essere a bastanza dalla esperiẽza del Giudeo, fatta per tre anni continui in Roma, & l'altra per Thomaso de Porcellis, confirmata per sette mesi in Saragusa di Aragona, & finalmente da noi esperimentata per dieci mesi in questo contagio.*

Experientia quidem est rerum magistra & præsertim si medicamentum expertum fuerit à doctissimo Medico, qualis fuit Philippus Ingarsias, nihilominus possem multis rationibus hoc experimentum in dubium reuocare, quemadmodum plerique authores faciunt suis ducti rationibus, quarum vna est quæ nunc succurrit, nempe quod risa- C galus, & arsenicus sunt medicamenta à communi hominum consensu facultate pollentia corrodendi at quæ talia sunt vbicunque ponantur videntur semper suum sortiri effectum; nam quod tale est suapte natura vbicunque ponatur semper est tale, quod etiam experientia millies comprobatum est; nam vbi quispiam assumat arsenicum intro, hominem interficit corrodendo ventriculum, & intestina, exterius inflammat quare neque ego auderem ægrotantibus consilium dare, vt acciperent id genus medicamenti ipsum cordi apponentes, quemadmodum neque ipsemet vnquam eo vterer, sed quidquid sit cum Ingarsias vsus fuit suo exemplo posset eo aliquis vti. Petrus Parisus absque aliquo defensiuo, curauit tam Drepano, quam Meliti, pestem validam, vt ipsemet testatur adhunc loquens modum.

Onde giudico malamente esser permesso a me nella calamità passata di trapani da Signori deputati, medicare gli appestati, & medicare il remanente de gl'infermi, senza peste anzi alla libera praticare con tutti, è il simile nell'Isola di Malta con tutto che io maneggiassi i feriti con diligenza è cautela, nella quale quotidianamente, & generalmente maneggiaua D *gli appestati, & dopò mangiaua a lato del Priore di santa Eufemia Cagnolo, & d'altri Signori mercè a cui, con hauer il sommo Dio conseruato tutti, & tutta quella casa il che hà generato gran merauiglia, & hà dato a molti da pensare come stia maneggiare l'amorbati, & conuersare dopò con sani senza amorbamento*, id Parisus faciebat absque Risagallo quod cum ipso faciebat in sua peste Panormo Philippus Ingarsia id quod de huiusmodi medicamento detrahere videtur.

Relinquitur modo oleum tam famigeratum, quod oleum scorpionum à Gregorio Carauita Bononiensi inuentum à quo nomen desumpsit, quod describitur à Falloppio & Mathiolo qui ambo viuebant eodem tempore, primo apponam illud descriptum à Faloppio lib. 1. cap. 16. de tumoribus malignis, & pestilentibus, quod se habuisse à Leone Pontifice maximo, testatur quod inquit pro succurrendis venenis, & vermibus venenosis in pueris optimum est cuius descriptio hæc est.

℞ *Olei antiqui. lib. iiij.* *Euphorbij.*
Terebenthina optima. unc. vj. *Castorei. ana drag. j.*

Lumbricorum præparatorum in vino maluatico, dicuntur præparati quando sunt bis vel ter loti in vino, hæc simul misce, & ponantur in vase vitreo & bulliant in balneo mariæ, per quatuor aut quinque horas, postea coletur ista materia in illaque inponantur scorpiones numero 100. quod medicamentum debet fieri mense Iulij, quia tunc scorpiones sunt magis venenosi. quo facto imponantur viperæ, numero duo, aut tres, incisæ ad minimas partes, quarum ponetur anguis cauda, & tota vipera, his factis ponatur hoc medicamentum in balneo mariæ per quinque horas, deinde apponimus ad solem per decem dies continuos demum addimus.

Zedoaria. *Gentiana.*
Tormentillæ. *Dictami.*
Aristolochia longa nostratis, dato quod non sit vera aristolochia tenuis Damocrati, & Galeni.
Rhabarbari. ana unc. j. *Roris marini. ana mani. j.*
Florum althea. *Theriaca communis.*
Perforata. *Mithridatiea confectionis. ana unc. j.*
Florum ebuli.

Misce optime in vase vitreo, & terenda optime terantur tunc id vas optime clausum ponitur in fimo equino calido, de isto cooperitur.

Sed huiusmodi oleum à Faloppio hic descriptum, non appellatur ab eo oleum de scorpionibus, quamuis Ingarsias ipsum ita appellet, verum legitimum oleum à Carauita inuentum idest quod à Matthiolo describitur in prohemio 6. libri in Dioscoridem cuius hæc est vera descriptio.

Sumantur itaque ineunte mense Maio, quo tempore confici debet.

Olei communis centum annorum sin minus sui temporis vetustissimi lib. iij.

Qui pro Serinissimo Magno Duce Aetruria, huiusmodi Oleum componunt destillant istud oleum vetus centum annorum.

Foliorum hyperici virentis. mani. iij.

Oleum in vas vitreum duplæ, à contento capacitatis inponatur, hypericum aliquantulum antea contusum infundantur. Deinde vas cera, & membrana obturetur, & medium in tenuissimam arenam condatur, loco vbi tota die insolari possit, atque inibi sinatur ad decimum, & duodecimum diem vsque. Quo exacto tempore mergatur vas in calentis aquæ balneo ad viginti quatuor horas: mox oleum ab herba exprimatur. Hoc facto sumatur.

Hyperici. *Calaminthe.*
Chamadryos. *Cardui benedicti. ana mani. j.*

Qua omnia prius diligenter contusa oleo admisceantur, ac subinde vas in prædictum mergatur balneum tribus continuis diebus. Extrahatur deinde, & ab incoctis herbis exprimatur post hac accipiantur.

Florum hyperici mani. iij. qui à caulibus probè repurgati, & contusi in prædictum oleum infundantur, ac idem balneum per triduum reponatur. Post id tempus eximantur, & vt prius exprimantur. idem fiat ter aut quater, vsque dum oleum sanguineum colorem referat. His peractis sumatur hypericum, quod iam defloruerit, & ab eius cacumine grana illa viridia excerpantur, quæ hordeaceis granis similia deprehenduntur in quibus semen continetur. Ex ijs itaque tres confertim manipuli decerpantur: qui postea tusi, & vino meraco albo aliquantulum perfusi in oleum prædictum infundantur, & cum eodem vitro, in vrina sepulto octo diebus cōtinuis insolentur. Quo tempore transacto tridui spatio in balneum immittantur, post colentur, & modo prædicto exprimantur: tertio aut quarto similiter dictum semen in oleo macerari debet, donec id obscuri sanguinis colorem representet, ad hæc sumatur.

Scordij recentis. *Cardui benedicti.*
Calamintha. *Verbenaca.*
Centaurij minoris. *Dictami cretensis. ana mani. ß.*

Tundantur omnia mergantur in oleum prædictum, & vas in balneum, iterum imponatur per biduum continuum deinde colentur, & exprimantur vt supra. postea sumantur.

Zed. aria.

A *Zedoaria.*
Radicum dictami albi.
Gentiana.
Tormentilla.
Aristolochia rotunda. ana drag. iij.
Scordij. manip. j.

Tundantur item omnia infundantur, & immittantur in balneum ibique permaneant tribus diebus continuis colentur, deinde, & exprimantur. infundantur denuo.

Stiracis Calamitæ.
Laseris. ana drag. vj.
Baccarum iuniperi. drag. iiij.
Melanthij. drag. ij.
Cassiæ odoratæ cinamomum, officinæ vocant. drag. viiij.
Iunci odorati.
Cyperi. ana drag. j. *ß.*
Sandalorum alborum. unc. ß.

Tundantur omnia (vt pluries de alijs dictum est) & in idem oleum infundantur, & per triduum cõtinuum in balneum macerentur demum colentur, & exprimantur modo quo ante dictum est: postremo adsint trecenti scorpiones viui diebus canicularibus collecti. ij. in vase vitreo conclusi cineribus calidis quod superponatur, & cum ex praecalore sudare atque irasci B *constet, omne iam dictum oleum calidum super inijciatur. Sed aduertendũ est ne id adeo feruescat, vt vas disrumpat. Obturato statim vasis ore in balneum tribus continuis diebus contineatur. deinde colelur, & exprimatur: proiectis interea scorpionibus rursum in oleum infundantur.*

Laudatissimi Rabarbari.
Myrrha communis vsus.
Aloes Hepaticæ. ana drag. iij.
Nardi indici, drag. ij.
Croci. drag. j.
Theriaca electa.
Electique Mithridatij. ana unc. ß.

Quæ ex his tundenda sunt terantur, mox vltimo infundantur in oleum quod per triduum continuum contineatur in balneo quo facto oleum non amplius percoletur, sed deinceps recondatur, perinde ac opobalsamum.

Huiusmodi oleum ita à Matthiolo descriptum ex mente Carauitæ optimum quidem est ad inungendas partes exteriores, primo circa regionem cordis, sinistram, vbi percipitur motus cuspidis cordis, circa arterias pulsantes, quemadmodum sunt ad ra- C dium & vlnam manus, ad pedes quoque vbi pulsant Arteriæ in regione nempè Malleolorum, ad tempora, & quascunque partes vbi percipiuntur arteriæ, scribit enim Galenus quod dum dilatãtur arteriæ, eas non modo haurire qualitatẽ aëris verum etiã & aliquid de propria ipsius substantia, multo magis attrahent qualitatem ipsius olei virtutem eiusdem in cor ducentes: est tamen animaduertendum non in omnibus febribus huiusmodi oleum conuenire sed tantummodo in pestilentibus ac malignis.

Huiusmodi olei descriptio à Matthiolo est difficilis præparationis, & non exigui sumpti vt vix à pharmacopeo particulari fieri possit, quamuis putem ego frustra à particularibus fieri debere huiusmodi compositionem cum eam habeamus ex promptuarijs Serenissimi Magni Ducis Hetruriæ qui copiam magna liberalitate omnibus impertit, nullusque est qui ipsius munificentiam ac liberalitatem non agnoscat omnibus enim nobilibus dono dat vasa integra, & magna hoc oleo plena, qui vult habere prærogatiuas ac facultates huius olei descriptas, adeat Iosephum Galinium Messanensem qui omnes scripsit in quodam libellulo.

D

LAVS DEO.

ERRATA SIC CORRIGITO

Pag. litt.	Errata.	Correcta.
1. D	productis	producta
4. E	commandatur	commendatur
ibid.	particularium	particularum
9. A	afferri	afferre
12. F	dicicimus	dicimus
26. E	parti	parte
52. H	vuulgari	vulgari
63. D	à qua	aqua
93. C	puluerum	puluerem
ibid.	quanta	quantæ
95. B	detra	dextra
98. H	blane	blandè
ibid.	Diapirytides	Diapyritides
ibid.	mulcilaginibus	mucculaginibus
ibid.	adactam	adauctam
ibid.	annalo	anulo
146. F	dluersa	diuersa
160. E	alimentnum	alimentum
ibid. F	connumerauymus	connumerauimus
ibid. C	cùm	tùm
ibid.	Aristoteles	Aristotele
ibid.	contingut	contingat
194. H	infinus	in finu
195. C	ferè	ferè
197. D	bonon	bonite
198. F	vilitatem	vtilitatem
199. A	fedenda	sedanda
201. F	horij	horarij
203. B	paluerem	pulnerem
206 G	neminit	meminit
ibid. H	faciant	faciant
212. H	a ijs hyppocôdroi	ab hyppochondrijs
213. A	aquiparari	æquiparari
214. F	vocanturee	vocantur eæ
216. H	Cariophillis	Cariophyllis
218. G	calefecit	calefacit
220. E	erysipetosam	Erysipelatosam
222. C	quescere	quielcere
225. C	patititur	patitur
227. B	replectionem	repletionem
233. B	Hyemnales	Hyemales
233. H	prædicta	prædita
237. C	contutueri	contueri
248. F	nominibus	nominibus
258. E	venaruma, liorûq;	venarum, aliorûque
260. G	minctionem	mictionem
265. B	demostrare	demonstraro
269. B	a casa	à causa
ibid. C	nitidem	phrœnitidem
268. F	salem	saltem
272. E	poblemata	problemata
ibid.	Quæsita	Quæ si ita
ibid. F	quattor	quatuor
273. A	tradditur	traditur
282. E	agredienda	aggredienda
283. B	altrum	alterum
285. B	alij	alijs
ibid. C	Aenio	Venio
261. A	idemet	idemmet
ibid. B	sublinari	sub lunari
ibid. C	corporeum	corporum
296. H	euaportionem	euaporationem
298. H	cæpe	cæpæ
299. A	ficei	fucci
362.	compræhendi	comprehendi
ibid. H	vellimus	velimus
304. E	pert otum	per totum
305. A	vltimamur	vltimatur
311. A	qua cunq;	quancunq;
312. E	qnadam	quadam
ibid. H	tempere	tempore
ibid.	pronunciauet	pronunciauerit
313. A	fit	fic
315. D	natutali	naturali
316. H	squallido	squalido
316. G	propria	proprium
ibid.	extraneum	innatum
317. A	inmaniores	immaniore s
318. H	dyastolen	diastolem
323. A	Spirtu	Spiritu
ibid.	adnocatus	aduocato
325. D	nouæ	noua
326. G	aiuuantibus	a iuuantibus
227. D	temen	tamen
329. C	extemam	extremam
331. A	deijtctione	deiectione
336. F	suffoco	suffocato
341. A	habebenda	habenda
342. E	tennea,quosum	tenue aquosum
345. D	maguitudinem	magnitudinem
348. G	sacrificationes	scarificationes
353. A	fangis	sanguis
ibid.	euacuandem	euacuandam
ibid.	reuellendem	reuellendam
355. D	sanginem	sanguinem
356. G	hyemen	hyemem
ibid.	enchlysij	enclisis
359. A	pedium	pedem
ibid. D	nousse	nouisse
360. E	demostrare	demonstrare
391. B	percurruut	percurrunt
362. G	hirundinibus	hirudinibus
363 A	præcipij	precipui
ibid. B	gennus	genus
ibid. E	Minadaus	Minadous
ibid. G	faltissimum	falsissimum
ibid.	asseuerantur	asseueranter
365.	propofito	propositio
ibid. G	hirundinibus	hirudinibus
366. F	assaciatæ	associatæ
ibid. G	hæmorroiarum	hæmorrhoidarum
ibld.	ab eadem	ab eodem
ibid.	compartum	compertum
367.	hydopres	hydropes
ibid.	extta	extra
ibid. D	chachimiam	cacochymiam
369. A	persanandes	per sanandas
371. B	lipothomia	lipothimia
373. B	antitoda	antidota
377. C	repctiones	repetitiones

ibid.

Pag. litt.	Errata.	Correcta.
377. C	particulare	particulare
379. D	pelnitudo	plenitudo
381. B	sacrificatione	scarificatione
382. F	secuudòm	secundùm
385. B	Epicrasin	Epicrasim
391. B	eruditas	cruditas
397. D	exaspirationem	exasperationem
404. G	demostratur	demonstratur
406. F	appallauit	appellauit
409. A	stauere	statuere
411. A	fudore	sudore
ibid. D	quacunque	quancunque
412. G	exsuperat	exuperat
414. G	cant	vocant
417. G	maliguas	malignas
ibid. H	ab alij	ab alijs
426. G	substanta	substantia
ibid. H	febribus	febris
431. C	acutorem	acutorum
433. A	*dele* cipit celeritatem, hoc enim habet cor, vt a febre celeriter moueatur docente	
438. G	ingræ	nigræ
449. C	nasea	nausea
451. C	Hysiopi	Hyssopi
452. E	qubusdam	quibusdam
457.	Dictamnum	Dictamum
473. D	religiosè	religiosè
482. F	Mechcan	Mechiocan
482. A	empericorum	empiricorum
ibid.	empirius	empiricus
485. D	inproprie	impropriè
ibid.	excarotica	escarotica
ibid.	fub	sub
486. F	*dele* pore	
487. B	lytargirium	lythargyrium
489. D	aqualis	æqualis
490. E	in butis	imbutis
492. H	glaudium	glandium
500. F	paccij	pachij
506. E	sft	est
ibid.	a grauis	a granis
507. B	hydagoga	hydragoga
ibid. C	Rhasis hoc medicamentū,	Basis huius medicamenti
508. G	fusionam	fusionem
ibid.	Auice	Auicenn.
510. H	qua	qua
ibid.	spendorem	splendorem
512. H	diuiuam	diuinam
518. G	exaquæ	ex aqua
519. D	fimgularia	singularia
ibid.	exaggerentque	exagerentque
521. C	solutiuua	solutiua
526. G	abomninibus	ab omnibus
527. A	seruatls	seruatis
530. F	dicuntnur	dicuntur
539. C	tereniabiu	tereniabin
545. C	Egyto	Ægypto
552. E	aqnirit	acquirit
555. C	iudicantia	indicantia
558. E	puchrè	pulchrè
563. C	surupi	syrupi

Pag. litt.	Errata.	Correcta.
567. A	minorum	minorem
ibid. D	expirmantur	exprimantur
569. B	antiperastim	antiperastasim
571. A	humectanes	humectantes
572. E	lirbo	libro
575. A	repentitis	repetitis
ibid.	veneros	venereos
574. F	existimatlonis	existimationis
589. C	chalcnathi	chalcanthi
595. A	morsuun	morsum
600. F	Frasi	frasi
ibid. G	caproui	caproni
602. F	extra	dextra
ibid. H	Hisparos	Hispanos
ibid. F	calimus	callimus
ibid.	seus	secus
ibid. G	ætides	Aetites
610. F	ono	ouo
ibid. G	Indinao	Indiano
611. B	ud	ad
618. H	Signeri	Signori
ibid. D	stractura	structura
623. B	anne	an, ne
624. G	Seraipone	Serapione
627. C	non	ne
629. B	feberem	febrem
636. E	falsificate	falsificate
646. E	porrheticorum	prorheticorum
649. C	pærte	partem
650. F	illi	ille
660. E	innsse	innuisse
ibid. H	persoratorum	perforatorum
674. F	earumdum	earumdem
675. D	cubibulo	cubiculo
677. B	a crassitiæ	a crassitie
ibid. C	triftia	tristitia
679. A	transflurre	transfluere
698. G	fœtorum	fœtorem
702. F	cremonis	cremoris
705. A	abscriptoribus	a scriptoribus
708. H	bonias	boninas
713. A	alimeutorum	alimentorum
ibid. B	elexationem	elixationem
ibid.	lenia	leuia
714. B	a pelore	a piloro
722. E	quædam	quidam
723. B	Pharmacopœæ	pharmacopeæ
728. G	phreneitide	phrœnitide
738. H	ennmerare	enumerare
743. A	mudicina	medicina
744.	speceies	species
751. B	hn-copiosius	humores copiosius
ibid.	*dele* mores	
753. C	mulibres	muliebres
754. F	fluac	fluat
757. A	validisimus	validisimis
759. D	dictinctam	distinctam
760. H	diriuatione	deriuatione
762. E	asseuerantur	asseueranter
ibid. H	iudicationem	indicationem
768. E	proluuio	profluuio
769. D	diuerlitatæ	diuersitate
771. B	horores	horrores

ibid.

Pag. litt.	Errata.	Correcta.
ibid. C	dispositioń	dispositione
778. H	sentintem	sentientem
779. B	conc.laturum	conciliaturum
ibid. C	hac	hanc
787. E	auctor	auctior
792. H	ab venæ	à venæ
809. C	repræsentantes	representantem
811. A	similiarium	similarum
812. H	parte	partes
813. B	excauaionis	excauationis
814. E	sebstantia	substantia
ibid.	glaudulosa	glandulosa
ibid.	recurreutium	recurrentium
ibid. F	nihlominus	nihilominus
ibid. G	primarò	primariò
815. C	muleres	mulieres
ibid. D	Thelogorum	Theologorum
819. B	uullus	nullus
ibid. C	ribit	scribit
ibid.	pillis	pilis
820. E	edessent	adessent
ibid. F	asseruntur	afferuntur
Ibid.	elexipharmata	alexipharmaca
ibid.	elexteria	alexiteria
ibid.	benefitio	beneficio
821. D	addeat	adeat
824. G	Hypocristidis	Hypocistidis
825. C	Sandalarum	Sandalorum
825. F	mininime	minimè
ibid. G	maori	maiori
Ibid. H	Theriaca	Theriaca
829. B	preseruada	præseruanda

F I N I S.

INDEX RERVM MEMORABILIVM.

A num

Cau-

una

Mala

quis

qua

T

FINIS.

Perilluſtris, ac Reuerendiſsime Domine volumen hoc Ioannis Baptiſtæ Corteſij Miſcellaneorum Medicinalium in denas Decadas diuiſum nihil continet, quod Fidei Catholicæ, vel bonis moribus aduerſetur, quare ad communem vtilitatem prælo ſubijciendum cenſeo. Meſſanæ die prima Maij, 1625.

D. Scipio Herricus S. T. D.

Ex commiſsione Perilluſtris ac Reuerendiſsimi Domini Don Lucæ Cochiglia Vicarij Generalis Diœceſis Meſſanenſis, vidi librum Ioannis Baptiſtæ Corteſij, qui inſcribitur Miſcellaneorum Medicinalium Decades denæ, & cum in eo nihil inuenerim cum Fide, & bonis moribus pugnans, ad publicam vtilitatem cenſui typis mandandum. Meſſanæ 3. Maij. Anno 1625.

Melchior Incofer
è Societate IESV.

Imprimatur.
Cochiglia. V. G.

Imprimatur.
Hieronymus Donato pro Illuſtri Præſide de Blaſchis.

REGISTRVM.

†. ∴. ††. a. b. A. B. C. D. E. F. G. H. I. K. L. M. N. O. P. Q. R. S. T. V. X. Y. Z.

Aa. Bb. Cc. Dd. Ee. Ff. Gg. Hh. Ii. Kk. Ll. Mm. Nn. Oo. Pp Qq. Rr. Sf. Tt. Vu. Xx. Yy. Zz.

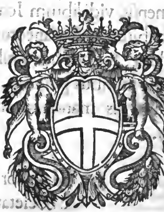
Aaa. Bbb. Ccc. Ddd. Eee. Fff. Ggg. Hhh Iii. Kkk. Lll. Mmm. Nnn. Ooo. Ppp. Qqq. Rrr. Sff. Ttt. Vuu. Xxx. Yyy. Zzz.

Aaaa. Bbbb. Cccc. Dddd. Eeee. Ffff. Gggg Hhhh. Iiii. Kkkk. Llll. Mmmm. Nnnn. Oooo. Pppp. Qqqq. Rrrr. Sfff. Tttt. Vuuu. Xxxx. Yyyy. Zzzz.

Aaaaa. Bbbbb. Ccccc. Ddddd. Eeeee. Fffff. Ggggg. Hhhhh. Iiiii. Kkkkk. Lllll. Mmmmm. Nnnnn.

Index Rerum Memorabilium. A. B.

Omnes chartæ funt duerniones præter frontifpicium, & ∴. quæ funt fingulæ, & ††. quæ eft ternio.

MESSANAE. MDCXXV.

Ex Officina Petri Breæ Illuftrifsimi Senatus Typographi.

SVPERIORVM PERMISSV.

Intiero col ritratto dell'autore al frontespizio = verificato li
3 Luglio 1856 = Ant.o [illegible]